

John Carter Brown
Library
Brown University

BISHOP'S HOUSE
LIBRARY
PLYMOUTH

IOANNIS MARIANAE HISPANI

E Societate Ieſu

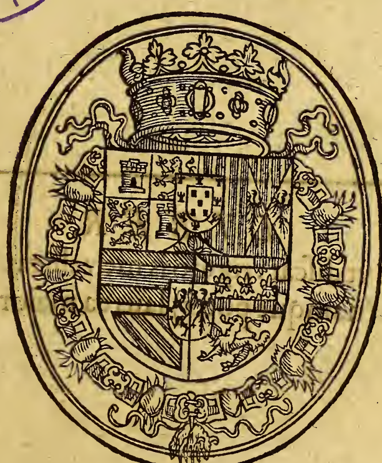
HISTORIÆ

De Rebus Hiſpaniæ

LIBRI XXX.

Cum INDICE *copioſo, & explicatione vocum obſcuriorum.*

BISHOP'S HOUSE LIBRARY PLYMOUTH

Cum Priuilegio S. Cæſ. Maieſt. & permiſſu Superiorum.

MOGVNTIÆ,
Typis Balthaſaris Lippii, impenſis heredum Andreæ Wecheli.
Anno MDCV.

Facultas imprimendi.

Stephanus Hojeda Viſitator Societatis Ieſu in prouincia Toletana, poteſtate ſpeciali facta à noſtro patre Generali Claudio Aquauiua, do facultatem vt imprimantur libri triginta quos de Rebus Hiſpaniæ compoſuit P. Ioannes Mariana eiuſdem Societatis, quippe approbatos prius à viris doctis & grauibus ex eodem noſtro ordine. In cuius rei fidem has litteras dedi meo nomine ſubſcriptas, & mei officii ſigillo munitas. Madriti in collegio noſtro, quarto Nonas Decembris M. D. Lxxxxviij.

STEPHANVS HOJEDA VISITATOR.

LIBER.

Hic legit vt diſcat: rigido is me vellicat vngue.
Præſta (namque potes) laus ea maior erit.

AD

AD PHILIPPVM II.

Hiſpaniæ Regem Catholicum

Auctoris Præfatio.

QVOD noſtri homines expetebant, externi conuitio efflagitabant, Philippe Rex Maxime, ſub tuo felicifsimo imperio præſtitum eſt. Annales de rebus Hiſpaniæ Latina lingua confectos in publicum damus, exemplo nationum aliarum vno volumine comprehenſos. ſic orbem terrarum vnius tabulæ anguſtiis includimus aliquanto detrimēto magnitudinis, nulla veritatis iniuria. ſed in ea tamē breuitate res maxime nobiles, bellaq; ſępe pleniori narratione explicātur: non ſecus atq; ex anguſtis ripis egreſſus amnis hibernis

inflatus aquis in patentes campos latè diffunditur reſtagnatque. multarum vigiliarum magnique laboris opus: vtinam tam felix gratumque, quam pium debitumq; patriæ officium. Herculea planè audacia, quis neget? quis non videat? Sed ſcriptorum tamen in hoc genere penuria, argumenti nobilitas, otium, quod cõfecta Italica Gallicaque peregrinatione nonnullum Toleti ſuppetebat, ad ſcribendum impulit. & erat ſpes ſublata perficiendi, quæ de Theologia ſuperioribus annis inſtitueram, huic tempori quamuis, noſtræque vitæ rationibus magis accommodata commentaria. Dicendi arte & elegantia potiores multi ſint: rerum noſtrarum cognitione qui excellant, occurrant in Hiſpania paſsim. qui ad vtriuſque rei nonnullam facultatem, adiunxerit voluntatem ſtudiumque ingentes

labores tolerandi, quales hiſtorico ſubeundi ſunt, nulla præmiorum ſpe, exiguis in præſenti opibus, fortaſſe nullus exiſtat. Noſtrę ætatis Hiſpanis ſcriptoribus quibuſdam certe, comparari non volumus, non optamus. adiutos ab iis eſſe his annalibus conficiendis, quaſi parata materia, congeſtiſque ruderibus ſtructura faciliori, non negamus tamen: cum ſit ſordidi & humilis animi vſuram accepti fœnoris non ſoluere, vnde cenſus augeatur, nihil detrahatur certe de capite. & alioqui ſumpſiſſe fatendum eſt, ne ſilentio ſurripuiſſe videamur. fortaſſe etiam iis ducibus aliquando erratum eſt, non ſine ſpe venię, cum alienis veſtigiis inſiſtamus. Veteres Hiſpanię hiſtorias euoluimus, excuſsimus veteres ſchedas monimenta antiquitatis, acceptas publice ex vetuſtis templorum tabulariis, ab

amicisque priuatim præſtanti humanitate eruditioneque viris. Quæ prima lex eſt hiſtoriæ, veritatis in primis cura eſt habita: quæ lux maxima, temporibus deſignandis ſuperſtitiosè ſæpe ſudatum eſt. Arabum annos cum noſtris annis exacta ratione cõparauimus primi, atq; exæquauimus. Locis, oppidis, fluuiis, montib. vetera nomina reddidimus. Nõ vnius partis ſed vniuerſæ Hiſpaniæ res geſtas ſcribendas ſuſcepimus fuſius preſsiusue, vt ſe cuiuſque nationis monumenta dedere: neque reipublicæ caſus, ſed vti erat neceſſe, eccleſiæ etiã viciſsitudines explicuimus. cum prouentu ſingula, an vano conatu, noſtrũ diiudicare non eſt: ne lector quidẽ facilè ſtatuat. tẽpus aperiet iudex, teſtiſq; ſyncerus, obtrectatione & inuidia ſublata. A primis temporib ad auorum ętatẽ narratio progreditur, cum Maurorum imperium

rium euerſum eſt in Hiſpania. recentiora contrectare auſi non ſumus, multorũ offenſione vitãda: præſertim leui gratia operępretioq;, cũ multa in vtraq; lingua monimẽta de reb. poſtea geſtis extarent. Felicioreb. ingeniis via patefacta eſt & cãpus, vbi eruditionẽ iactẽt, Hiſpanię res maiori copia elegantiaq; ſermonis illuſtrẽt. Nobis cœpiſſe ſit ſatis: aliosq; prouocaſſe fructus erit, multo maximus, ſiue ad ſcribendũ denuo, ſiue ad caſtigandũ noſtra. Synceris tantũ animis fiat, & ſine cõtentionis ſtudio, vti viros decet memores humanitatis. Nã in tãta rerũ ſylua nunquã offendere miraculi inſtar eſſet. Locorũ propria ac familiarũ externaq; adeo conſiderabũt alii accuratiꝰ; ſi monuerint quod in rẽ ſit, nõ ſine gratia emẽdabitur. ſi quid temerè præteriiſſe, aut nõ ſatis explicaſſe videbimur, docti facile & libenter ſentẽtiam cõmutabimus. Ex inuidia & malignitate ni-

hil plane detractum eſt, nihil affictũ. Tenuitatem ingenii noſtri, imbecillitatẽque cognoſcimus. Hiſtoriȩ cõſcribendæ quãta ſit difficultas, ſi initio eſſet ignoratũ, vſus docuit. infirmã valetudinẽ, quid attinet excuſare, niſi ad confeſsionẽ culpæ ipſo ſupra vires conatu ſuſceptȩ? Tuo quidẽ, Rex, auguſto nomini hos labores conſecramus, lucidã tuo capiti gemmã, nulla neq; ſpe, neq; ambitione mala inducti. ſed humanitas ſingularis inuitauit: & rerum quæ in vniuerſa Hiſpania cõtigerunt explicatio, cui æquius adſcriberetur, quam adiecta nuper Luſitania Regum Hiſpaniæ feliciſſimo, latéq; fuſum imperiũ ad vtrunque cæli axem iiſdem quibus Solis curſus regionibus terminanti? Quod vt proprium fauſtumq; ſit, atq; nouis incrementis maius, dies noctesq; pro tua ſalute & incolumitate vota facimus.

Auctor.

AVCTOR.

Elbora me genuit, Compluti myſtica cepi,
Romæ & Lutetiæ dogmata quæ docui.
Sed fractus cælo duro atque labore, Toletum
Conſcripſi Heſperiæ tempora priſca redux.
Eſt Mariana domus, Chriſti inter vita ſodales,
Multiplicis ſophiæ cultus, amica quies.
An dabit, extinctus tarda vt poſt fata quieſcam,
Voluere bis ſeptem qui mihi luſtra dedit?

Ludouicus Guzman Præpoſitus Prouincialis Societatis Ieſu in prouincia Toletana poteſtate ad id mihi facta à R. admodum Claudio Aquauiua, Præpoſito noſtro Generali facultatem concedo, vt triginta libri de rebus Hiſpaniæ à Patre Ioanne Mariana compoſiti, & eiuſdem ſocietatis grauium doctorumq; virorum iudicio approbati typis denuo mandentur. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Toleti die Iulii quincto anno milleſimo ſexcenteſimo quarto.

Ludouicus Guzman.

):( ):(

INDEX NOMINA CONTINENS GENTIVM, VRBIVM, MONTIVM, FLVuiorum, honorum, magiſtratuum, inſtrumentorum in his libris, paulo obſcuriora cum explicatione.

ACci, Guadix.
Actium promont. Cabo de Figalo.
Aenaria Inſula Iſchia.
Aerarii Præfectus, Teſorero.
Aerarium ſacrum, La ſacriſtia.
Aeris minuti duo millia, Dos mil maraueдis.
Agatha, Agde aut Mompellier.
Albigenſes, Albi in Gallia.
Allobroges, Sauoia.
Ambracius ſinus, Golfo de Arta.
Anas flu. Guadiana.
Anagarum, Najara ciudad.
Andegauum, Angers.
Anicium, Puis vrbs Galliæ.
Antelatus, Adelantado.
Antuerpia, Anuers.
Apulia, Pulla in Italia.
Aquæ calidæ, Auria, Orenſe.
Aquæ Sextiæ, Aix in Gallia,
Aquitania, Guiena in Gallia.
Arauſium, Oranges in Galli
Arcobriga, Arcos.
Areuaces, vbi nunc Vxama.
Argentarius mons, Mons Segura
Armorici, Bretanna.
Artabrum promont. Cabo de Sant Gian, o Aroca.
Aſidonia, Medina Sidonia
Aſtigis, Ecija.
Aſtura flu. Eſtola.
Aſturica, Aſtorga.
Atramenti flu. Rio de azige.
Auca, Oca.
Auguſtobriga, Villar del Pedroſo. & Murus prope Agredam.
Aulicorum cohorti præfectus, Alcayde de los donceles.
Aurelia, Orliens.
Auria, Orenſe.
Auſa, ſiue Auſona, Vique.
Auſpex nuptiarum, Padrino, Caſamentero, el que vela alos deſpoſados.
Auſtraſia, Lorena.

B.

BAEtica, Andalucia.
Bætis, Gaudalquiuir.
Baleares, Mallorca y Menorca.
Barcino, Barcelona.
Baſti, Baca.
Baſtitani, Comarca de Baza.
Belgæ aut Belgium, Flandria.
Bellouacum, Beauuais in Gallia.
Berones, vbi nunc Billorado.
Beturia, Eſtremadura.
Betulo, Badalona.
Bilbilis, Calataiud, aut prope.
Bituricces, Burges in Gallia.

Bletiſa,

Bletiſa, Ledeſma.
Bracara, Braga.
Brigantinus portus, la Corunna
Brioca, Brihuega.
Brutij, Calabriæ pars in Italia.
Butracum, Buytrago.
Burdigala, Burdeaux in Aquitania.

C.

CAEmentitius paries, qui ſit ex lapide rudi.
Cæſarianum, Xerez.
Cadurci, Cahors in Gallia.
Cæſarauguſta, Zaragoça.
Calataiuba, Calatayud.
Calæcia, Galicia.
Calones, Forrageros, gaſtadores.
Calpe, monte donde eſta Gibraltar.
Cameracum, Cambray.
Cantabria, Viſcaya.
Caraca, Gaudalajara.
Carcuuium, Caracuel.
Carnotum, Chartres in Gallia.
Carpetani, el Reyno de Toledo
Carteia, Tarifa.
Carthago noua, ſeu Spartaria, Cartagena.
Caſtra Cæcilia, Caceres.
Caſtra Iulia, Trugillo.
Caſtulonenſis ſaltus, Nauas de Toloſa.
Catantianum, Catanzaro in Calabria.
Cauca, Coca.
Caucoliberis, Colibre.
Cauillonum, Xalon in Galliæ.
Caunus mons, Moncayo.
Ceretani, Cerdania.
Chalybs, Rio de Palma en Portugal.
Charidemum promont. Cabo de Gatas.
Citerior Caſtella, Caſtilla la nueua.
Clunia, Corunna.
Comes ſtabuli, Condeſtable.
Complutum, Alcala de Henares.
Conſaburo, Conſuegra.
Conteſtani, Prouincia, vbi nunc Murcia.
Conueuæ, Cominges in Gallia.
Cyanea veſtis, Morada, Azul.

D.

DAnia, Denamarcha.
Dardanarius, Regaton.
Dertuſa, Tortoſa.
Dianium, Denia.
Diris deuouere, excommunicare.
Dominæ, & Donniæ, Dueñas.
Durius, Ducro.

E.

EBuſus, Iuiza.
Eceleſta, Inneſta.
Edetani, pars citerioris Hiſpaniæ, vbi nunc Valentia.
Egabrum, Cabra.
Egelaſte, Iueſta,
Egita & melius Idigita, la ciudad de Guardia Port.
Elepla, Niebla.
Elicrota, Lorca.
Enipontum, Iſpruch in Germania.
Equitum Magiſter, Condeſtable.
Ericis portus, Lerice aut portus Finius in ora Genuenſi.
Exiliēſis Dominicus, S. Domingo de Silos.

F.

S. Facundi monaſterium aut oppidum, Sahagun.
Fenarius flu. Henares.
Formaceus paries, quē nos tapias dicimꝰ.
Foſſæ Marianæ in ora Galliæ Narbonēſis, Aguas muertas.
Fucinus lacus, Lago de Marſo o de Tagliacozzo in Italia.

Fuxenſis Comes, El Conde de Fox.

G.

Gadeis, & Gadira, Cadiz.
Gandauum, Gante in Belgis.
Garumna flu. la Garona.
Gegio, Gijon in Aſturibus.
Glos, mariti, aut vxoris ſoror. nam fratria dicitur, quæ fratri meo nupſit. Vt in viris leuir dicitur frater vxoris, aut mariti ſororius qui ſororem meam duxit.
Genius, Angelus.
Gerunda, Girona.

H.

Hedui, Borgonna.
Helena, Euna.
Heraclea, Gibraltar.
Heluetij, Eſguizaros.
Heluia, Ielues.
Hetæria, Societas, hermandad.
Hetruria, Toſcana in Italia.
Hiſpalis, Seuilla.
Hondarribia, Fuenterrabia.
Hoſpitalaraus Prior aut miles, Prior o caualero de S. Iuan.
Hydrus, vntis, Otranto in Italia.

I.

Iacobus Didacus, Diegus idem
Idigita, Guardia ciudad de Portugal.
Idubeda, Montes Deoca.
Ilergetes, populi ad ripam Sicoris, vbi Ilerda eſt.
Ilicis, Elche, aut Alicante.
Ilipa, Penaflor, & Zalamea.
Iliberis, Colibre.
Illiberris ſiue Eliberris, Vrbs olim prope Granatam.
Illiturgis, Andujar.
Incibilis, Chelua.
Inducere decretum, Eſt delere, abrogare.
Inſula Mediolanenſis tractus
Iria Flauia, El Padron in Calæcia.
Italica, Seuilla la vieja.
Iuſtitium ſacrorum, interdictum

L.

Lacetani, vbi nunc Iaca in Aragonia.
Lamecum. Lamego.
Laminitanus cãpus, Montielis cãpus.
Lauretanus portus, Laredo.
Leceſtria, Alencaſtre.
Legatus, Embaxador, Nuncio tiniente, Alcalde mayor.
Legio. Leon.
Lemouicum, Limoges in Gallia.
Libellorũ Pontificiorũ magiſter, Datario.
Leptis, Tripolis in Africa.
Leuci, Lotaringiæ pars.
Ligeris flu. Loire.
Ligures, Genuenſes.
Liris flu. El Garellano in Italia.
Lixæ, Forragaros, Gaſtadores.
Lotaringia, Lorena.
Lucania, Baſilicata in Italia.
Lugdunum, Leon in Gallia.
Lucus, Lugo.
Luſitania, Portugal.

M.

Madritum, Madrid.
Magiſter equitum, Condeſtable.
Magiſter libellorũ Põtificiorũ, Datario.
Malaca, Malaga.
Marchia, Mancha.
Mariani montes, Sierra Morena
Maris præfectus, Almirante.
Marcomani, Moraui.
Mareſcalus, Antiquis legatus, Maeſtre de campo.
Martia, Marchena.

Marti-

Martinus & Nunnius idem.
Mediomatrices, Mez de Lorena.
Melaria. Bejer de la miel.
Melite, Malta.
Metator Caſtrorum, Maeſtre de campo, o Coronel.
Minius flu. Miño.
Mirobriga, Ciudad Rodrigo, alijs Capella.
Modius maior ſeu Medimnus, Fanega.
Monda flu. Mondego.
Morini, Pars Galliæ Belgicæ, vbi erat Taruana.

N.

NAnnetes. Nantes.
Nemauſum. Nimes.
Neriũ promont. Cabo de finis terræ.
Nomina, Capita rationarij debitorumue ditas.
Neruij in Gallia Belgica, vbi nunc Tornacum.
Nortmannia, Normandia.
Numantia, vbi nunc Soria.

O.

OBulcum, Porcuna.
Octogeſa, Mequinentia.
Olarſo promont. Euenterauia.
Olgæ, las Huelgas.
Oliſipo, Lisbona.
Onoua, Huelma.
Opta, Huere.
Oretani, Comarca de Almagro
Oroſpeda, Conchæ, & Molinæ montes.
Oſca, Hueſca, & Hueſcar.

P.

PAaterniana, Paſtrana.
Pax Auguſta. Badaxoz.
Pax Iulia, Beja.
Pelendones, vbi nunc Agreda.
Peloponneſus, La Morea.
Peninſula Peniſcola.
Petragorij, Perigus in Gallia.
Picenum, Marca de Ancona.
Pictauium, Potiers.
Pincia, Valliſoletum.
Piſorica flu. Piſuerga.
Pompelo, Pamplona.
Præſtare, quod dicimus, Eſtar a cuenta de alguno.
Prætori Corregidor.
Procurare, inter alia ſignificat exarepi, depellere, remedium adhibere.
Pro magiſter, Comendador mayor.
Prouincia Phocaenſis, Proenza.

Q.

QVadi, Auſtria.
Quadrans, Marauedi.
Quæſtor, Contador, Pagador.

R.

REcuperator, Iudex delegatus.
Redemptor, Hiſp. obligado, & deſtajero.
Religio inter alia ſcrupulus Delictum.
Regiæ Magiſter, aut procurator, hoc eſt Maiordomus.
Remigius & Ramirus idem.
Rhodanus flu. In Gallia Rone dictus.
Rhodope, Roſes.
Rhotomagus, Ruan in Gallia.
Rhuteni, Rodes in Gallia.
Rocida vallis, Ronces valles.
Rubricatus flumen, Lobregat.
Rucones, Riuogia, Rioja.
Rulcino. Ruyſellon.

S.

SAbora, Cannete.
Sacrũ promont. Cabo de Sant Vicẽte.
Saguntum, Monuiedro.
Salacia, Setubal, o Alcaçar de ſal.

Salo flu. Xalon.
Saltus Vaſconum, Roncesualles
Sancti Emeterij portus, Sanctander.
Sanctillanius Marchio, Marques de Santillana.
Sarabis, Toro ciudad.
Sarmatia, Polonia.
Scalabis, Santaren.
Scrinio præfectus, Cancellarius.
Selambina, Salobrenna.
Sentica, Zamora ciudad.
Septimancæ, Simancas.
Septimania, Gaſconia in Gallia.
Seria, Xerez de Badajoz.
Sicoris flu. Segre.
Singilia, Antequera.
Singilis flu. Xenil.
Solori' port', Salu puerto de Tarragona.
Somona flu. Soma in Gallia.
Staberus flu. El rio de Segura.
Sucro, Xucar rio.
Sueſſetani, tractus cuius caput erat Sangueſa.

T.

Tabularium, Archiuo.
Tarbelli, pars Aquitaniæ, ſeu Guienæ.
Tarraco, Tarragona.
Tarteſſus, Tariffa.
Teſcua, Deſerta, & aſpera loca,
Tolones, Azudas.
Tornacum, Tornay.
Tritium, Najera.
Tucci, Martos.
Turones, Turonum, Turs in Gallia.
Turduli & Turdetani, Beticæ populi.
Tude, Tuy.
Turia flu. Gaudalauiar.
Turiaſo, Taraçona.
Tuſcia, Toſcana.

V.

Vaccæi, Pars Caſtellæ veteris.
Valeranica, Berlanga.
Varduli, Caſtellæ veteris pars.
Varca, Vera.
Vaſcones, Nauarra.
Vcro flu. Huecar.
Velocaſſes, Vergaſſins, quorum caput eſt Giſors in Gallia.
Venetia in Britannia minori, Vannes.
Veromandui in Gallia, vbi Sanquintinũ.
Veſtini, Pars regni Neapolitani in Abruzzio.
Vmbria, Italiæ prouincia vbi Spoletum.
Vicus cuminarius, Sancta Cruz de laçarça.
V.llenius, Marchio Villenæ.
Viruesca, Brieſca.
Vlterior Caſtella, Caſtilla la vieja.
Vrbicus flu. Oruiego.
Vrceſia, Vcles.
Vrſao Oſuna.
Vtrium Conſarcinator, Odrero Botero.
Vxama, Oſma.

X.

Xantones in Gallia, Xantoigne.

AVCTORES QVOS HÆC HISTORIA ſequitur, quique in ea citantur.

A

ADo Viennenſis.
Aimoinius.
Alexãder Celeſinus Abbas.
Alfonſi Magni Chronicon.
Alfonſi Sapientis hiſtoria generalis
Alfonſi II. hiſtoria generalis.
Alfonſus Palentinus.
Alnari Gometij aduerſaria.
Alueldenſe Chronicon.
Ambroſius Morales.
Amianus Marcellinus.
Anacephalæoſis.
Andreas Reſendius.
Annales Galliæ.
Annius Viterbienſis.
Antonini Itinerarium.
D. Antoninus.
Antonius Nebriſſenſis.
Appianus Alexandrinus.
Arrianus.
Auctores hiſtoriæ Romanæ, nempe Spartianus, Lãpridius & alij.
D. Auguſtinus.

B

BArtholomæus Facius.
Beatus & Heterius cõtra Elipandum.
D. Bernardus.
Bernardus Guido.
Beroſus.
Biblia.
Bibliotheca Photii.
Biclarenſis Abbas.
Bocatius.
Braulius.

C

CAEſaris cõmentaria.
Caſſiodorus.
Chronica Regum Vviſigotthorum.
Cicero.
Cixila Archiepiſcopus Toletanus.
Clemens Alexandrinus.
Colenucius.
Compoſtellana hiſtoria.
Concilia.
Conon ex Photio.
Cornelius Tacitus.
Q. Curtius.
Cyriacus Anconitanus.

D

DIeghi Caſtellæ Decani Tolet. Schedæ.
Diegus Henricus Caſtillio.
Diodorus Siculus.
Dion.
Dionyſius Halicarnaſſæus.
Directorium Inquiſitorũ.

E

EGinardus.
D. Eulogius.
Euſebius.
Eutropius.

F

FAbius Pictor.
Facellus in hiſtoria Sicula.
Fernandus Pulgarius.
Feſtus Pompeius.
Florianus Docampus.
Frãciſcus Rades Andrada.
Froſſartes.

G

GAribaius.
Gaufredus monachus.
Genebrardus.
Gomaræ hiſtoria.
Gregorius Turonenſis.
Guillelmus Nangiacus.

H

HErodotus.
D. Hieronymus.
Hieronymus Oſorius.
Hildericus Gallus.
Hircius.
Hiſpalenſes annales.
Hiſtoriæ ſeu Chronica peculiaria ſingulorũ Caſtellæ Regum.

I

IAcobus Meierus.
Idatij Chronicon.
D. Illefonſus.
Iannes Leo.
Ioannes Margaitus.

Ioannes Turrecremata.
Ioannis Baptiſtæ Pereſi. Epiſcopi Segorbienſis aduerſaria.
Ionas Aurelianenſis.
Iornandes.
Ioſephus.
Ioſephus Scaliger.
Iſidorus Hiſpalenſis.
Iſidorus Pacenſis.
D. Iulianus.
Iuſtinus.
Itinerarium ad Tamerlanem.
Iuſtinianus Imperator.

L.

Lactantius.
Laurentius Valla.
Lucanus.
uuas Tudenſis.
Lucillius.
Ludouici Panſani commẽtarius.
Ludouicus Marmor.
Luithprandus Ticinenſis.

M.

Marianus Scotus.
Marinæus Siculus,
Marlianus de antiqua Roma.
Mercatoris Chronica.
Micahel Riccius.

N.

Nangiaci Chronica.
Nicephorus.
Nicolaus Sanderus.

O

Olympiodorus ex Photio.
Onuphrius.
Opſonator Eleonoræ Reginæ.
Ortelius.
Oſorii hiſtoria.
Otho Friſingenſis.

P.

Paulus Aemilius.
Paulus Diaconus.
Paulus Iouius.
Paulus Oroſius.
Pelagius Ouetenſis.
Petrarcha.
Petrus Ciſtercienſis.
Petrus Cluniacenſis.
Petrus Martyr Algueria.
Petrus Meſsias.
Philippus Comineus.
Photij Bibliotheca.
Platina.
Plinius vterque.
Plutarchus.
Polybius.
Polidorus Virgilius.
Pomponius Mela.
Prexanus contra Petrum Vxamenſem.
Procopius.
Proſper Aquitanicus.
Ptolemeus.

R.

Radeuicus.
Raſis Arabs.
Raymundus Montanerius.
Rhegino Prumienſis.
Robersus Gaguinus.
Rodericus Sanctius Palentiuus.
Rodericus Toletanꝰ Præſul.
Rufus Feſtus Auienus.

S.

Sampyrus Aſturicenſis.
Samſon Abbas.
Sextus Aurelius Victor.
Sextus Rurus.
Socrates.
Sidonius Apollinaris.
Sigebertus.
Solinus.
Sozomenus.
Strabo.
Suetonius.
Suidas.
Sulpitius Seuerus.

T.

Tertullianus.
Theodoretus.
Thomicus Catalaunicus hiſtoricus.
Thucydides.
Titus Liuius.
Toletani Annales.
Tonſtatus Abulenſis.
Trithemius.

V.

Valeriana hiſtoria.
Valerius Maximus.
Vaſæi Chronica.
Victor Tunnienſis.
Villanæus.
Vincentij ſpeculum.
Vvitichindus.
Zonaras monachus.
Zoritæ Annales & indices.

IOANNIS MARIANÆ HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER PRIMVS.

De Tubale, & Hiſpaniæ fertilitate.

CAP. I.

IAPHETI filius Tubal, mortaliũ primus in Hiſpaniam venit. ſic magnorum virorum conſentiẽs opinio eſt eam orbis terrarũ partem alijs alio deductis colonijs, multis per late patentem prouinciam oppidis conſtitutis imperio, iuſto moderatoq; tenuiſſe. Anno enim poſt diluuium terrarum generale iuxta veriorem computandi rationem centeſimo trigeſimo primo in omnes prouincias Adæ poſteri diſſipati ſunt. Tentatæ Nembroto duce turris Babylonicæ ædificationis, ſpretique numinis ea ſcilicet merces fuit. ſublato diuinitus ſermonis commercio cum inter ſe non intelligerent homines, neceſſario terrarum orbis trifariam diuiſus in trium filiorum Noe ius ditionemque conceſſit. Semo Aſia omnis ab Euphrate verſus orientem Solem Syriaque data eſt. Chami poſteritas Babylonem, Arabias, Ægyptum, totamque Africam obtinuit. Iapheti familiæ Aſiæ pars ad Septentriones obuerſa à Tauro & Amano montibus, Europaque vniuerſa obuenit. Alij Iapheti filij in alias regiones abierunt. Tubal autem quinta eius proles ad extremum Occaſum ablegatus, Hiſpanorum gentem & regnum primis illis temporibus, rudique adhuc ſeculo, auſpicato numine annuente atq; auctore in æternum ea in orbis parte cõſtituit. Vnde excellentes bello paceque viri ab omni memoria prodierunt, bonorum omnium copia extitit. ampla ad ſcribendum materia ob rerum amplitudinem & varietatem. ſcriptorum tamen inopia, qui res Hiſpaniæ per ſe præclaras, litteris ipſi illuſtrarent. Prouocauit

hæc ipſa penuria quoſdam quidem, vt poeticis fabulis quam incorruptæ hiſtoriæ propiora memoriæ propagarent: nos autem vt ingenio, & hac eruditionis tenuitate grauiſſimum ſcribendæ hiſtoriæ onus ſubiremus, magis vindicandæ ab iniuria veritatis ſtudio; quam laudis ſpe præmijq;: quod neq; cupimus ab hominibus neque reddi poterit laboribus par quocunque tandem ſucceſſu. Ergo de regionis natura, ſitu, linguis, moribus quædam initio dicenda ſunt. Hiſpania terrarum plaga comparāda optimis, nulli cedit, neq; ſalubritate cæli, neque frugum omne genus vbertate, neq; metallorum gemmarumque copia, quibus ferme ſcatet. Non vt Africa violento Sole torretur, neque vt Gallia ventis, cæli rigore, humiditate terræ aeriſque fatigatur, ſed media inter vtranq;, verni caloris temperie, & tempeſtiuis ſæpe imbribus geluque hyemis tempore fœcundatur: adeo vt ex Hiſpania non indigenis tantum, verum externis etiam remotiſq; nationibus, ipſiq; Italię multarum rerum copia ſuppeditet. Omni enim materia affluit, cuicunque pretium aut vitæ neceſſitas fecit, aut humani ingenij vitium & ambitio conciliauit. Suaues imprimis arborum fructus ſunt, vinearum viniq; nobilitas pręcipua: fruměti, mellis, oleiq; copia: pecoris, ſaccari, bombycis, lanarumq; vis maxima: argenti & auri ſecturas habet: ferrariæ vbiq; occurrunt: ſunt & ſpeculares lapides, ſunt & marmorum lapicidinæ, mira ludentis naturæ colorum varietate. Minij nulla regio feracior. Soli multiplex & varia natura: alibi multa arbor, alibi arboribus nudi montes agriq;. rari ſæpe fontes, pingue ſolum, cum vigeſimo trigeſimoq; ſæpe efficit, nonnunquam octogeſimum excedit, ſed rara ea felicitas agrorum eſt. Quæ mitiora ſunt frugib. frumentoque ſeruiunt: cętera pabulo pecorum. Magnā Hiſpaniæ partem ſqualida ſiccitate loca, ſupeꝛ horridæ & ſaxa tenent (nōnulla ea iniuria eſt) qua certe parte ad Septentrionem vergitur: Auſtralia benigniora ſunt, eximiaque felicitate conſpicua. Maritimi piſcatu abundant, cuius in Mediterraneis penuria eſt, propter maris longinquitatem, raris fluminibus, paucis paludibus & ſtagnis: nihil tamen otioſum, nihil ſterile: quacunque parte frugum meſſis denegatur ſparti copia funditur ad nauticos funes conficiendos, varioſq; vitæ vſus. Equorum velocitas tanta eſt, vt ex ea re cōmento probabili vento gigni, apud exteras nationes veteresq; ſcriptores vulgatū ſit. Plinij etiam teſtimonio in extrema hiſtoria naturali, quacunq; ambitur mari, omnium terrarum optima & vberrima Hiſpania eſt ſecundum Italiam: cui ipſi læta cœli facie, atq; aeris nulla paludū graui nebula infecti æquabili ſalubritate præſtat: ac niſi per æſtatem aliquādo terræ ariditate, pluuiarumq; inopia laboraret, rebus omnibus ad victum cultumq; vitæ neceſſarijs, cæteras omnes ꝓuincias Europæ atque Africæ abſq; controuerſia vinceret. Hoc quidem tempore propter Indicum commercium, quo ad orientis occidentiſq; Solis oras, Hiſpanorum arma noſtra & auorum ætate inuicta virtute penetrarunt, copijs omnibus, omneq; genus mercibus beata facile regionum omnium obtinet principatum. Inde auri, argenti, gemmarumq; vis immenſa ac vix fidem factura, ſi ad numerum referatur, publice & priuatim nauigationibus anniuerſarijs aduecta propitio cœlo, magno noſtræ gentis ſplendore, famaque, aliarum nationum haud leui prouentu: ad quas ex noſtris opibus fructus redit multo maximus.

Hiſpaniæ ſitus & ambitus.

CAP. II.

EXTREMA terrarum ad Solis occaſum Hiſpania iacet, Gallia Pyrenæis montib. ab Africa anguſto freto diremptа: corio bubulo ſimilis figura (ſic regionum deſcriptores aiunt) circunfuſo vndique

diique mari:niſi quo latere Pyrenæos mōtes finem habet perpetuis iugis ab Oceano tendentes ad Mediterraneum mare, duobus promontorijs altero in Oceanum proiecto, cui Olarſoni nomen, altero in mare noſtrum, cui olim à Veneris templo, nunc religione mutata à Cruce facta eſt appellatio. Ab hoc promontorio, vbi Gallia Narbonenſis terminatur, ad extremas vſque Gaditani freti fauces, Hiſpaniæ latus vnum è quatuor præter Auſtrum Occaſumque longiſſimo littorum tractu porrigitur ad Mediterraneū mare leucas colligens ducētas & ſeptuaginta (continent autē leucæ ſingulæ millia fere paſſuum quatuor) ſi quidem extima legentes littora totum ſpatium metiamur: alioqui breuius aliquanto iter eſt mari terraq;, ſi à promontoriis, vbi ſe mare flexu locorum inſinuat, introrſus extrorſusve recedatur. Ad hoc Hiſpaniæ latus Illiberris in ora antiquæ Galliæ ſita eſt, vetuſtate & portus commoditate aliquanto, quam elegantia & ciuiū frequētia hac tempeſtate nobilior. Poſt Veneris promontorium, quod Illiberri vicinum eſt, ſuccedūt Lunarium, Ferraria ſiue Tenebrium promontoria, pari propemodum interuallo ab Iberi oſtiis. Eo ſpacio Rubricati oſtium eſt (quod hodie Lobregat dicitur) Barcino, Tarraco, Dertuſa, atq; Saguntum, fidei conſtantia ſuaque ruina nobilis, Valentia, Sucronis (nimirū Xucaris) oſtium, Dianiū. Sequitur promontorium Scombraria, propeq; noua Carthago, & lōgiori interuallo, quod ab achatis hodie, quarum iis locis magna copia eſt, nomen habet promontorium: & à Græcis olim quoniam ij lapides ad conciliādam gratiam valere crediti ſunt, Charidemum vocabatur. Succedit Almeria, quæ ex Abderæ ruinis creuiſſe creditur: alijs Vrci eſt in Baſtetanis: deinde Malaca, ac tandem ad freti anguſtias Heraclea ſiue Calpe à Calpe monte, cui impoſita eſt. Mox Tarteſſus, noſtris Tariffa, vnde totum fretū Tarteſſiacum dictum eſt: & fortaſſis vtrumque nomen à Tharſis hoc eſt Carthagine vel Tuneto manauit, ob frequens quondam Pœnorum iis in locis commercium nouis, vt fit, appellationib. factis Herculeum fretū vocitatum eſt, quod Hercules ſuſcepta expeditione in Hiſpaniam, Calpemq; & Abylam montes vtrinq; freto impoſitos (Herculis colūnæ eæ ſunt) magnis in mare iactis molib. exaggerans eas maris anguſtias arctaſſe obturareq; voluiſſe dicatur: quarum longitudo quindecim millia paſſuum efficit, latitudo, qua breuiſſimus traiectus eſt, vix ſeptem. Sic certe Solinus ait. Idem Gaditanum fretum à Gadib. vocatum eſt, quæ inſula fauces freti egreſſis ad dexteram in Oceano occurrit, à Pœnis deducta voce, quod vt Hiſpaniæ ſepes (id enim Hebræis etiam Gheder eſt) obiecta marinis fluctibus eſſet: olim ſeptingentis paſſibus à continenti diuulſa, ambituq; ducenta paſſuum millia numerans, nunc ſumma longitudine vix duodecim, ponteq; cum continente commiſſa. Ab extremis freti faucibus vſq; ad promontorium Nerium in Calæcia, quod hodie finis terræ dicitur, leucas ducentas viginti ſex numerāt præternauigātes. Nam Sancti Vincentij promontorium Sacrum è regione Pyrenæi montis poſitum, longiſſimoq; ab illo Hiſpaniæ tractu diſſitum, excurrenſque in Oceanum littorum anfractus efficit longiores aliquanto quam eſſent recta progredientibus. In his Oceani littoribus Hiſpalis ad Bætim eſt, atque qua parte ſe Tagus in mare exonerat, vrbs Oliſipo amplitudine, frequētia, cōmercioq; gentium externarum cum primis Europæ comparandæ: propeque Artabrum promontorium: vnde ad læuam Oceano Atlantico terminato, incipit ad dextram Oceanus Gallicus quemadmodum in mari infero (ſic arbitror) Iberici & Balearici appellationes Iberus amnis ſecreuit. Latus Hiſpaniæ tertium

Septentriones inter & Caurum protenſum leucas centum triginta quatuor patet, haud quaquam directis exæquatisq; littoribus, vt Pomponius Mela exiſtimauit, ſed maris receſſibus, littorumque inæqualitate non minus quam reliqua caſtigatum ſinuoſumque. Portus inſignes maxime Brigantinus, Lauretanus, Sanctique Emeterij (hi hodie portus Corugna, Laredius, Santanderiusque ſunt) & fortaſſis Hiſpaniæ littorum ſicut reliquarum prouinciarum vetus forma immutata eſt, alibi exeſis vetuſtate, alibi noua materia exaggeratis congeſtisque montibus, ad veterũ deſcriptionũ terræ iniuriam, neque minorẽ denuo ſcribentium difficultatem naturæ inconſtantia comparatum. Pyrenæi montis (quod quartũ Hiſpaniæ latus) longitudo Hiſpaniam verſus incuruata aliquantum eſt: atque præter Ortũ Septentrionemq; porrecta ab Oceano ad Mediterraneum mare octoginta leucas continet: Iuſtino ſexcenta millia paſſuum, numeris proculdubio iniuria temporis vitiatis. & ex altiſſimo Cantabriç monte, cui à D. Hadriano nomen, deſpectum in vtrumque mare eſſe memorãt, quibus ea parte iter eſt: niſi oculorum ludibria pro vera ſpecie venditantur.

Præcipui Hiſpaniæ montes & flumina.
CAP. III.

CAntabros inter & Vaſcones ad Rocidam vallem, Gallorum procerum nobilem clade, quo tempore Carolus Imperator cognomento Magnus irrumpere in Hiſpaniam conatus eſt montes ex Pyrenæi iugis præciſi rectaque in Occaſum delati, Cantabris Aſturibusque ad dexteram Septentrionem verſus relictis, Calæcosque medios ſecantes Nerium promontorium, quod longiſſime procurrit in mare, in extrema Hiſpania conſtituunt. Citramontanorumque appellationem ab Vltramontanis vulgo in Hiſpania ſecernunt. Ex his montibus Idubeda mons verſus Auſtrum ad Iberi fontes in Pelendonibus deriuatur: (ſaltum Aucenſem hodie vocant ab Auca vrbe veteri, cuius ad Villamfrancam vigeſimo ſupra Burgos milliari veſtigia monſtrantur) & per Virueſcam Areuacosque, vbi Orbionis cacumina ſurgunt, neque procul Cauno, qui hodie Moncaius eſt, Bilbilim, Darocamque præteruectus mare Mediterraneum attingit non procul Dertuſa vrbe, vnde extremæ eius montis partes hodie etiam nomen habent. Dertuſæ montes dicti. Iberum amnem contra quam reliqui inſigniores Hiſpaniæ faciunt, ad Occaſum ire Idubeda mons prohibet, duobus oſtiis ſeſe confundentem mari Mediterraneo. Paulo infra Caunum ex Idubeda emiſſus Oroſpeda mollibus initio iugis vix aſſurgere videatur: ſenſim tamen ſeſe efferens vlteriuſque progreſſus Molinæ primum montes erigit, Conchæ deinde: vbi Sucronem ad læuam, ad dextram Tagum emittit. Inde Conſaburonis ſeu Cõſuegræ montibus conſtitutis & in campis Laminitantis Anæ fontes enixius, ad Alcaraſſum, Seguramque procedens in diuerſas partes mariaque diuerſa Taderem (hic hodie Segura fluuius eſt) Bætimque in ſaltu Tigenſi non longe à Caſorla oppido fundit, ab Anæ fontibus remotum amplius centum millibus paſſuum. vnde in duo brachia ſciſſus parte vna è regione Murciæ factus ad Murgim hoc eſt Muxacram mareque terminatur, relictis ad occaſum Baſtetanis à Baſta vrbe, quæ hodie Baza eſt, ad ortum vero Conteſtanis veteris Hiſpaniæ populis. parte altera verſus Malacam porrectus, & Illiberritanis iugis ſeſe annectens, vltra Calpam vltraq; Tarteſſum tanta procurrit auiditate, vt penetrato mari fretiq; anguſtiis tãtũ non obturatis, Africæ complexum nõ ſemel appetere videatur. Ex Oroſpeda

prope

prope Alcaraſſum Mariani montes (noſtris Serramorena) ſurgunt. quorum radices perpetuo ferme vſque ad Oceanum Bætis ad læuam alluit, ab Illiturgi Bæticam mediam ſecans Cordubam, Italiam, atq; Hiſpalim præterlabens demum in Oceanum euoluitur ad oppidum, quod antiquis Luciferi templum erat, vno nunc oſtio, olim duobus, quando Nebriſſa & Aſta ab antiquis in Bætis æſtuariis ponebantur, à quo modo octonis paſſuum millibus remotæ ſunt. Non ꝓcul ab origine Oroſpedæ propeq; Caunum è media camporum vaſtitate atque planicie montes alij oriri quidem videntur, cæterum in Pyrenæi brachiis quibus vniuerſa innectitur Hiſpania, numerandos eſſe nemini dubium eſt, tametſi initio vix aſſurgere viderentur, niſi aquarũ diuortia facerent, Duriiq; curſum in Pelendonibus exorti non obſcure Meridiem vſq; ad Numantiam appetentem, recta ad occaſum auerterent. Horum mõtium apud veteres ſcriptores neq; nomẽ ac ne mentionem quidem inuenio: nunc numeroſis nominibus atq; nouis identidem & ferme à vicinis ciuitatibus inſignes per Numantiam, Segobiam, Abulãque, Caſtellã (vt mox dicemus) latiſſimã inter Hiſpaniæ prouincias in veterem nouamque ſecernunt. præterq; Caurium & Placentiam Tagi ductum, quo ad læuam alluuntur, ſequentes, Portugaliam in duas ferme æquas partes ſecant. ad oppidum Sintram demum Tagro monti viginti octo millibus paſſuum ad Septentrionem ab Oliſipone vrbe impoſitum, occiduum Oceanũ attingunt, deſinũtq; promontorio in mari conſtituto, cui Artabro apud Solinũ quidẽ certe nomẽ eſt.

Hiſpaniæ tum vetus tum recentior diuiſio.

Cap. IV.

Vetvs Hiſpania in tres partes diuiſa eſt, Luſitaniam, Bæticam, atq; Tarraconenſem. Luſitani extremam Hiſpaniam ad Oceanum occiduum obtinebant, Durio ad Septentrionem, ad Auſtrum Ana fluminibus comprehenſi: atq; à Durij parte ea, quæ è regione Septimãcarum eſt, linea ducta ad Tagi pontem, cui ab Archiepiſcopo appellatio eſt indita, vſq; ad Oretanos Anæq; ripam ab Hiſpania Tarraconenſi ſecreti ſunt Abulã, Caurium, Placentiæ agrum, Caſtra Iulia, Salmanticam, aliaſq; Caſtellæ noſtra ætate contributas vrbes & oppida ſuo ambitu cõtinebant. Bætici ſequebantur Ana flumine atq; vtroq; mari tribus ex lateribus cincti vſq; ad Murgim: quod oppidũ prope Charidemum promontorium ſitum erat, & hoc tempore Muxacra eſſe creditur. vnde ad finẽ Caſtulonis ſupra Emeritam vſq; ad Oretanos, vbi Almagrum eſt lautũ municipiũ, ducta linea extremus Bæticæ limes ad Solis ortũ cõſtituebatur. Quidquid vero terrarũ in Hiſpania relictũ eſt, à Tarracone Scipionũ colonia nobiliſſima, vbi Imperij Romani ſedes diu fuit, vnde iura dari populis, belli paciſque conſilia prodire moris erat, Tarraconenſis Hiſpaniæ nomen tulit. Hãc Iſidorus Hiſpaniæ partem Hadriani ſeu Conſtantini Magni apud Sex. Rufum diuiſionem ſecutus, in Tarraconenſem, Carthaginẽſem, Calæciãq; nulla finium certa deſignatione partitus eſt. neq; erat facultas, finibus ſæpe harũ prouinciarum pro voluntate imperantium proq; rerum euentu alternantibus. Tarraconẽſem alij Citerionis Hiſpaniæ nomine vniuerſam, quemadmodum Luſitaniam & Bæticam vna Vlterionis Hiſpaniæ appellatione comprehendunt. nam qui Ibero amne Citerionem Hiſpaniã ab Vlteriore ſecernũt, quod aliquando certe factum eſt, iis antiquior Plinius & maiori viri eruditione reſiſtũt. Vtraq; hodie Hiſpania in varia & numeroſa nomina abiit: quæ quinq; tamen regnorum nominibus comprehẽdi omnia nihil vetat, poſtquã gens Mau-

rica Hiſpania pulſa eſt. Portugaliæ gentẽ nomẽ, regnum, & linguam primi condiderunt Galli Henrico Lotaringo duce: cui Portus vrbs ad Durij oſtium, & vicina oppida ab Alfonſo Caſtellæ Rege eo nomine Sexto, dotis nomine data ſunt. vnde à Portu & Gallia duplicata voce (quæ opinio magnos auctores habet) ſeu potius, quod maiori viri eruditione ſequũtur, de Cale oppidi, quod nunc Caia eſt portui imminens, nomine Portugalię appellatio facta eſt, veteri Luſitania aliquanto longioris: vltra Duriũ enim præcipua regionis nobilitate ſoliq; fertilitate ad Minium vſq; fluuium extenſa centum decem & ſeptem leucas ad Oceani littora efficit vniuerſa, anguſtior regionibus, ac ferme locorum latitudine ad Solis ortũ æquabili, paulo ſupra Brigantiã per Durium Tagumque ad Pacis Iuliæ finem in Anæ ripa (quâ ad Auſtrum clauditur) pertinens. Portugaliæ ad Septentrionem & Ortum Legionis regnum adhæret (ſic dictum ab eius prouinciæ vrbe regia Legione). Continet Calæcos omnes & Aſtures Ouetenſes, à Mearo flumine & Ribadeo oppido ad Llanis portum ſecundum littus extenſos: ac præterea è Caſtella veteri quidquid Pernia ſaltu, & (qui inde ortum habet) Carrione fluuio & Piſorica, quouſq; cum Durio coniungitur, incluſum eſt. Durioque tranſmiſſo Heua &, qui in Heuam influit, Regamon eius prouinciæ limitem conſtituunt, Salmanticam inter & Abulam vſq; ad montium culmina & Portugaliam extenſum. Acceſſit deinde, vno excepto Placentię agro ditioneque ſacra, totus ille tractus, cui Extremaduræ nomen fecit, quod poſt Hiſpaniæ vaſtitatem rebus Chriſtianorũ reſurgẽtibus, belliq; alternãte fortuna, vtriuſq; nationis longo tempore ea prouinciæ pars, limes eſſet extremus. alij diuerſam vocis notationẽ afferunt, quã nec refellim⁹ hoc loco, nec ꝓbamus. Prolati etiam aliquando eius regni fines ſunt vſque ad Emeritã veteris Luſitaniæ & Pacem Auguſtam Bæticæ ciuitates, vti locis competentibus hiſtoria declarabit. Nauarri in Vaſconibus cenſebantur. Pyrenæis iugis à tergo parteque eius montis, quem in Nerium promontorium excurrere demonſtratum eſt: reliquis ex partibus Aragone flumine ad Auſtrum, ad occaſum fluuio ignobili, qui infra Calagurrim influit in Iberum Iberique parte cincti ſunt. vltra Iberum hæc: citra autẽ Tudela Nauarræ aliaque vicina oppida iis Regibus poſtmodum dotis nomine acceſſerunt. Quam prouinciam quamuis anguſtis regionibus circumſcriptam neq; incolarum numero frequentiſſimam (nam hoc tempore quadraginta millia familiarum tota ditione numerantur) in præcipuis Hiſpaniæ partibus poni placuit: quod Vaſcones veteres eius prouinciæ cultores à reliquis prouincialibus ſeiuncti loca, quæ à Mauris armis inter primos vindicarunt, regio occupato nomine ad patrum memoriam conſtanter retinuerunt: bellorum ſæpe alternante fortuna vltra præſcriptos fines imperium proferentes. nam in vrbe Anagaro Regũ Nauarræ ſepulcra, aliiſque vicinis locis, eius gentis extant illuſtria ditionis maioris monimenta. Nauarra quaſi naua erria dicta eſt, vt quidam arbitrantur, ex Cantabrica & Hiſpanica linguis voce duplicata, conflato nomine. nauas Hiſpani vulgo planicies, terram Cantabri vocant erriam. commentum haud inſulſum. nos his commentariis, Vaſconum voce eam Hiſpaniæ partem nominamus. Aragoniæ regnum in Catalaunos, Valẽtinos, & qui peculiari nomine Aragonij dicũtur, tributum eſt. Mediterraneo mari, Pyrenæi ſaltus parte extrema, vbi Ceretani erant, Vaſconumque finibus, trib⁹ ex lateribus ad Auſtrum, Ortum, atque Septentrionem cinctum, ad Occaſum Ibero definitur, qua parte Vaſconũ fines attingit: lineaque magno ſæpe locorum

flexu

flexu per Turiaſonem, Darocam, Hariſam, Turulim, Setabimque & Horihuelã ad Staberi oſtiũ Illicim inter & Carthaginis portum ad mare terminata. Legibus & inſtitutis ab aliis, Aragonij, Hiſpaniæ populis diſcrepant plurimum, retinendæ libertatis aduerſus Regum poteſtatẽ ſtudio acres & incitati: quam antiquis maiorum ſanctionibus, ſcitiſq;, ne ſeſe nimia efferat, luxurietq; in ſubditorũ perniciem, degeneretq; in tyrannidem, circumſcriptam hactenus tenuerunt, non ignari à paruis initiis ius ſæpe minui libertatis. nomen vero vel à Tarracone, vel vt alij malunt, ab Aragone flumine, vnde eius regni fines initio extendi cœperunt, mutuatũ habent. in Caſtella, quam ab arcium frequentia dictam putant, vnaq; regionum amplitudine, cœli clementia, ſoli bonitate, ingeniorum præſtantia, diuiti cultu, ac quodam fertili & peculiari nitore reliquas Hiſpanię prouincias facile ſuperat, exterarum nulli concedit, Aſturum partem comprehendimus, totãq; Cantabriã olim anguſtã regionibus neq; Pyrenęos mõtes attingentẽ deinde latiorẽ; indicio Cãtabrigę, quę vrbs præter Lugruniũ & Vianam ad Iberi ripã ſita fuiſſe creditur in edito colle, cui Cãtabriæ hoc tempore nomen eſt: & D. Eulogio martyri fluuius eſt Cantaber, cui Arago amnis confunditur. Ega aut Iberus ſcilicet. Cãtaber eſt, quibuſdam Arago ipſe. argumẽto maioris olim latitudinis Cantabriæ, quam quibus hodie finibus circumſcribitur, in Viſcaiã Guipoſcoam, Alauã, & montanos diuiſa. Continet præterea Caſtellæ regnum è Caſtella veteri vrbes nõ paucas: atq; in his Burgos, Segobiam, Abulam, Soriam, Vxamam, agrum Toletanum (nouam Caſtellam hodie vocãt, antiquis Carpetani) quam Tagus amnis interfluit, ab arenis voluentibus aurũ, aquarũ ſuauitate, agrorũ per quos decurrit, nitore prouentuq; vnus maxime celebratus. Fluit verſus Occaſum aliquanto ad meridiem flexu riparum: quod cum Durio, Ana, Bætiq; commune habet. Is Toletum in Hiſpaniæ vmbilico vrbem amplã, totius Hiſpaniæ lucẽ arcemq; natura loci munitam, incolarũ tum forma tum ingenio & religionis cultu ſapiẽtiæque ſtudiis excellentem, cœli ſalubritate, & in ſterili ſolo propter agrorum vicinorum bonitatem, rerum omnium ad vitæ cultum victumq; copia beatã ciuitatem totam ferme circulo, vaſtis præruptiſq; mõtibus magno naturæ miraculo penetratis ambit, altiſſimis ripis præceps inter ſaxa anguſto arduoq; aditu ad Septentrionẽ relicto. Inde Liborã prætereuehitur frequens municipiũ, agri amœnitate bonitateq; præcipua, quod hodie oppidũ vocatur Talauera, atq; per mediam vicinamque Luſitaniam, multis auctus fluminibus in Oceanũ effunditur. In eadem Hiſpaniæ parte prouincia Carthaginẽſis eſt, vbi Carthago Spartaria, Murcia, Conchaque numerantur: & Celtiberia, cuius caput fuit Numantia. præterea Aragoniæ marca in cõteſtanis, quã vulgo Manchiam dicimus: Bæticaque, quæ ferme Vãdaloſia eſt, vbi Hiſpalis & Corduba ſunt, atq; Granata: quæ olim Illiberris fuit, certe prope illam ſita. portæ vrbis atq; vicinus mõs, quæ Eluiræ hodie etiam nomen retinẽt, indicio certiſſimo ſunto.

De Hiſpanorum linguis.

CAP. V.

HISPANIS omnibus hoc quidem tempore lingua ea communis eſt, quam vulgo homines Caſtellanam vocant, ex multarũ linguarum colluuione, ac præſertim ex Latinę degenerantis corruptione conflatam. nominis argumẽto, nam Romana etiam vulgo appellatur, tantæque cum Latina affinitatis, vt quod ne Italorum quidem linguæ conceditur, perpetua oratione tum ſoluta, tum

adſtricta

adſtricta numeris loqui liceat ſimul Latine & Hiſpanice. Extremis Luſitanis peculiaris lingua eſt ex Gallico ſermone & Hiſpanico temperata atque confuſa, eoque elegans audituque grata. Valentini & Catalauni, vnde originem habuerunt, Narbonenſi idiomati affini lingua vtuntur: & fere locorum vicinitate & commercio vocabula magna ex parte moreſque mutantur. Soli Cantabri linguam hactenus retinuerunt rudem & barbaram, cultum abhorrentem, multumque à reliquis omnibus diſcrepantem, & totius olim Hiſpanię communem (ſic fertur) & antiquiſſimam, priuſquam in eam prouinciam Romanorum arma ſermoque penetraſſent. Gens enim agreſti rudique ingenio, quæ plantarum inſtar translata tamen, terræ bonitate mitigatur, & montanis inacceſſa locis, externi imperij iugum vel admiſit penitus nũquam, vel excuſſit quam primum: atque cum antiqua libertate veterem gentis, atque communẽ prouinciæ ſermonem conſeruatum fuiſſe fide non caret. Alij contra diſſerunt veterum auctorum teſtimonio, voces Cantabricas oppidorum præ cæteris Hiſpaniæ duriores eſſe confirmantium, atq; Latinæ linguæ cultum reſpuentes maxime: ac Strabo non vnũ genus litterarum, neque linguam vnam Hiſpanis omnibus fuiſſe ait. Vocum Briga, Cetra, Falarica, Gurdus, Cuſculia, Lãcea, Buteo, Vepio, Necy pro Marte, multarumq; id genus aliarum argumentum accedit: quas Hiſpanorum linguæ fuiſſe proprias, magnorum auctorum teſtimonio confirmatur, & pleraſque earum inde in Latinam linguam manaſſe minime dubitare licet: neque eæ tamen hodie lingua Cantabrica vſurpantur. quam vnam è multis tamen priſcis Hiſpaniæ linguis eſſe minime negant. quorum opinionem pluribus neque refellere operæ pretium eſt, neque confirmare animus.

Hiſpanorum mores.
CAP. VI.

VETERES Hiſpani moribus fuere rudes ſane & ſine more, feris propiora quam hominibus ingenia, ſecreti etiam inter tormenta tenaces, inquieto animo, corporum celeritate maxima, dediti religionibus, à ſapientiæ ſtudiis abhorrẽtes: tametſi ingenio maximo, quod translati in alias prouincias declararunt, neq; mentis perſpicuitate, neque memoriæ laude, ac ne orationis quidem copia ab vlla gente ſuperari. Armis aliquanto aduerſus hoſtes, quam conſilio meliores fuerunt: cultu vitæ agreſti, victu copioſo magis quam exquiſito, vino parciſſimo, aquæ ſæpe potu contenti vitam propagabant: aduerſus ſontes ſeueri, in aduenas humani & hoſpitales. Hoc tempore vitiis & laudibus multum eſt additum: nam ſapientiæ ſtudia, vt ſi qua alia in orbis parte, coluntur vigentq; maxime: nullibique maiora virtuti certioraque pręmia propoſita ſunt; curſuſque ad laudem apertus magis, quam in vlla alia gente. humaniorum litterarum cultus deſideratur, ſine iniuria tamen cæterarum diſciplinarum. Iuſtitiæ cultores maximi ſũt ſummos cum mediis, atque cum his infimos, æquabili iure deuinctos tenent legibus armati, & auctoritate muniti magiſtratus. quorum induſtria latrocinia ſublata, à cædibus, ab iniuria manus abſtinent. nulli enim impune eſt, quicumq; vel ſacroſanctas leges, vel quéuis de populo violare auſus fuerit. Retinendæ veteris religionis conſtantia, quo tempore ſacra omnia apud nationes alias rerum nouarum cupiditate mutuantur & conuelluntur paſſim, clari atque præſtantes. Domi conſilium viget, foris arma pulſis inteſtinis hoſtibus, atq; profligata Saracenorum impietate, magnã orbis terrarum partẽ inuicta virtute peruagata ſunt. Laborum atque inediæ, quibus virtutibus

bus omnes difficultates mari terraq; ſuperarunt, patientiſſima natura corpora. noſtra tamen ætate affluenti copia voluptatum, illecebris omnis amœnitatis maritimæ terreſtriſque, atq; commercio gentium exterarum ad copiarum Hiſpaniæ famam accurrentium, eaſque importantium merces, quib. vigor animorum extinguitur, emolliuntur labefactanturque vires, eneruati, & peregrinis moribus deprauati, tum obſequio principum, & licẽtia laſciuientis plebis corrupti, nec libidini, nec ſumptibus, nec veſtium pretio modum faciunt. Quicquid alibi corruptum per partes eſt, quaſi confuſis omnium gentium vitijs in mores Hiſpanorũ inuaſit. vnde quaſi ex ſummo voluente ſe fortuna graues calamitates prudentibus videntur imminere: cum præſertim ab ingeniorum auſteritate, morumque ſeueritate atque arrogantia odium nationum omnium ſuſtineãt, grauiſſimum atq; indiuiduum magnorum imperiorum aſſeclam.

De fabuloſis Hiſpaniæ Regibus.

CAP. VII.

ITAQVE veniſſe Tubalem in Hiſpaniam in confeſſo eſt. quibus vero in locis inſederit, quamque latiſſimæ prouinciæ regionem primum colendam habitandamque ſuſceperit, dicere non habemus, diuinare non iuuat. Tametſi Setubalis oppidi indicio quidam in Luſitania putant, alij in ea Vaſconum parte malunt, cui Nauarræ nomen eſſe demõſtratum eſt, ex Tafala atque Tudela, quas Tubalis colonias eſſe magis ob affinitatem vocum ſuſpicantur, quam certo aliquo argumento confirmãt, ſumpta pronunciandi occaſione. Nam toti prouinciæ de primi conditoris appellatione Setubaliæ nomen factum, quod nonnulli ne probabili quidem & ad ſcenæ oſtentationem apto mendacio affirmarũt, eruditæ aures auerſantur. quid enim niſi hoc deſipere ſit tantam vetuſtatem ad linguæ Latinæ etymon velle præpoſtere reuocare, & venerandam antiquitatis formam nouis commentis fœdare? quod ij faciunt, cum Setubaliam Tubalis cœtũ ſignificare perſuadent Tarraconem & Saguntum alij in Tubalis coloniis numerant, quod neque affirmare hoc loco, neque refellere in animo eſt. Nimirum quod ignotas remotaſque à noſtro commercio regiones deſcribentibus ſæpe accidit, vt inacceſſos montes, paludes perpetuas, horrida gelu, aut ardoribus vaſta loca eſſe dicant: varias piſcium, ferarum, auiumque formas, prodigioſos hominũ mores, inſolentes vultus iis in regionibus ad intuentium legentiumve voluptatem eſſe confingant, nullo qui redarguat abſq; exiſtimationis periculo prorſus impune: idem pleriſque tum noſtris tum externis hiſtoricis video contigiſſe, qui vbi lumen hiſtoriæ deficiebat, rerũque ignoratio antiquitatis velum oculis opponebat, ipſi illuſtrandi eam gentem ſtudio cuius res geſtas in hiſtoriam conferre erat propoſitum, & ad maiorẽ ſcriptionis gratiam, ſi nullis lacunis præciſa & impedita, cõtra magnarum rerum luminibus illuſtris narratio eſſet, de ſuo multa commenti ſunt. Sed antiquitati fas eſſe ais, conſecrare gentis origines, initiaque multo quam ſint, ſplendidiora facere miſcendo falſa veris. Sit ſane. modo ne male afflictæ vrbium origines, inauditæ Regum progenies, & nomina, & bella, ſexcentaque alia id genus portenta ex anicularum fabulis & populari rumore collecta poſteritati prodãtur: ſimplexque veritatis facies apertis mendacijs deformetur, quod imitari profecto non debemus, quamuis cum ſpe veniæ aliena veſtigia ſectaremur. Ac multo minus Beroſo adſcripti, qui non ita pridem in lucem prodijt, & cæteros in errorem miſit.

libri opiniones venditare, ſomniaque ex fabulis & mendacio compoſiti eius, qui ſuas cogitationes alieno nomine, ſpecioſoq; titulo, quia diffidebat ingenio, more malorum mercatorum voluit illuſtrare, haud ſatis diſſimulata fraude: neque enim cohærentia loquitur, neque alia ex aliis apta & colligata ita reſpondent ſecunda primis, poſteriora mediis, vt non commenti veſtigia expreſſa vbique cernantur, extentque: ſi præſertim veterum ſcriptorum, quæ nobis relicta lux eſt, tenuis certe & maligna, ſed lux tamen nonnulla propius admoueatur. Itaque quod ex noui Beroſi officina prodiit, Noemum in Hiſpaniam, ex longo nimirum errore, tandem appulſum, Noelam in Calæcia, in Aſturibus Noegam primum fundaſſe, ſpecioſo mendacio, quoniam de his oppidis Plinius, Strabo, Ptolemæus meminerunt, repudiamus. Neq; recipimus ab Ibero Tubalis filio, Ibero fluuio, toti deinde prouinciæ Iberiæ nomina fuiſſe facta: cum ſit potius veriſimile. Iberos ad Pontum Euxinum intra Colchida & Armenias Caucaſiis montibus incluſos, inde in Hiſpaniã magno numero delatos, atque vrbe Iberia ſupra Dertuſam conſtituta, vicino fluuio primum, vniuerſæ deinde prouinciæ, nouas Iberi & Iberiæ appellationes feciſſe: quemadmodum Aragonis fluminis, ab alio eiuſdem appellationis in Iberia, nomen quidam fluxiſſe putant. Nam Celtiberiæ nomen ab Iberis & Celtis duplicata voce venit: qui & ipſi ſuperatis Pyrenæi iugis, ex Gallia finitima in Hiſpaniam delati (& Celtas Appianus in Citeriori Hiſpania collocat) mixto cum Iberis ſanguine Celtiberiæ appellationem effecerunt. Neque maiorem meretur fidem, Idubedam Ibero patre defuncto Hiſpaniæ Regem monti Idubedæ, cuius montis initia, media, atq; progreſſus demonſtrata paulo ſuperius ſunt, ſuam appellationem communicaſſe. Adijciunt huius filium Brigum aucta gente numero, opibus auctoritate in varias orbis partes colonias dimiſiſſe, Brigiamq; quæ poſtea ſit Phrygia dicta, vbi Ilium erat, in Aſia condidiſſe de ſuo nomine, in Alpium iugis Varobrigam è ducibus Brigi vnum, alium in Gallia Latobrigam, quo ſua nomina conſecrarent, & à ſuo Rege gratiam inirent nouis coloniis deductis. Mendacio probabili accommodata fides eſt: cum Plinius referat tranſiiſſe ex Europa Brigas, à quibus appellantur Phryges, & plures in Hiſpania ciuitates Brigas nominari cernerent, vt Mirobriga, Segobriga, Flauiobriga: arbitrati ſunt Regem aliquem extitiſſe in Hiſpania, Phrygiæ gentis auctorem, conditorem Ilij multarumque vrbium eo nomine in Hiſpania conſtructorem. Enimuero Brigas ex Hiſpania profectos in Aſiam credere, non erat neceſſe (Midamque Brigibus ad Brimium montem imperaſſe Conon ait, quibus in Aſiam tranſuectis Phrygibus nomẽ fuit) & in promptu erat exiſtimare, vel priſca Hiſpanorum lingua vrbem, Brigam cõmuni voce nuncupatam: aut quod verius eſſe puto, Germanorum nationem prole fœcundiſſimam, aliquãdo ſe in Hiſpaniam primis illis temporibus infudiſſe, atq; à Burgis, quæ vox oppidum ipſorum lingua ſignificat, obtinuiſſe vt vrbes in Hiſpania facili litterarum permutatione dicerentur Brigæ, aut ſi qua alia commodior ſit ratio, quæ ignoretur: tantum ne fabulis in hiſtoria ſit locus. Tagum poſt Brigum regnaſſe, quod iidem affirmant, eo pertinet, vt nihil ſit paulo maioris rei in Hiſpania, cui nõ continuo Rex cognominis affingatur: quo omniũ rerum certa deſignari origo & appellationum ſingularum exacta reddi ſcilicet notario videatur. quaſi non liceat in rebus ipſis reſiſtere, nefaſque ſit ſacra Regum nomina vlterius perſcrutando inquirendoq; contrectare. ac non is fluuius in Carthaginenſi prouincia exortus, à Carthagine potius

nomen

nomen traxiſſe videatur. auctor Iſidorus. Eiuſdem formæ eſt, Bætum Tagi ſucceſſorem Bæticæ nomen dediſſe, in Turcetanos, Turdulos, Baſtulosque olim tributæ, atque ab inſigni rerum omnium copia poetarũ ingeniis cõcelebratæ cum primis: adeo vt Elyſios campos ſedeſque beatorum non alibi collocarent teſte Strabone. qui legibus, ait, carmine modulatis vti ſuo tempore conſueuiſſe, vt ipſimet iactabant, ante ſex amplius annorum millia promulgatis. & fortaſſis annus eorum Romano multo breuior erat, & quatuor tantum menſibus voluebatur. Eſt autem vero propius quod numero & auctoritate potiores hiſtorici tradiderunt: Bæticam prouinciam à fluuio ipſam interfluente dictam, quem incolæ Ciritum, externi Bætim vocarunt, fortaſſis Hebraica voce à crebris domibus, villis, oppidis, quibus dextra leuaque ob agri ſubiecti bonitatem, cultum collucentemq; videbant. Atque de commentitiis Hiſpaniæ Regibus hactenus hoc loco. quorum ſtatuo audeoque affirmare, neque nomen in ea prouincia, ac ne obſcuram quidem mentionem vſquam in probatis ſcriptorib. extare. Sed vt aniles fabulas colligere, & figmentis oblectare lectores velle, procul grauitate ſuſcepti operis eſſe arbitror: ita quæ magni auctores vulgarunt tradiderunt que, repudiare non auſim.

De Geryonibus.

CAP. VIII.

PRIMVM Geryonem Græcis & Latinis litteris celebratum licet, Regem Hiſpaniæ numerare. Is cum aliunde applicuiſſet in Hiſpaniam, quod Geryonis nomen Chaldaica lingua declarat, peregrinum fuiſſe, opimæ prouinciæ copiis oblectatus, auri cumulis congeſtis, cuius quia vſus ignorabatur, glebæ paſſim neglectæ iacebant in agris, nullis fornacibus victæ, ſed vt natæ erant, vnde apud Græcos Chryſei illi nomen factum eſt: pecorumque armentis propter læta paſcua copioſus, in ꝓuincias eatenus rudes ingenio, & per agros ferarum ritu pagoſque diſſipatos, nulliuſq; vnius, cuius imperium reſpicerent, cuius virtute allatam vim propulſarent, ſub iure ditioneq; deuinctos, tyrannidem occupaſſe primus & & exercuiſſe putatur: arcemq; operibus è regione Gadium muniuiſſe Gerondam, cuius pręſidio arreptũ ſemel imperium ſtaret: vrbemque alteram (niſi ex nomine ducta cõiectura fallit) eadem appellatione ad Pyrenæi radices atq; in Auſetanis exædificaſſe oram maritimam cõplexus, vnde rebus ſuis tranquillitatem pollicebatur. Verum Gerionis rationes Oſiris, quem Ægyptij etiam in ſuis Regibus primum ponunt Diodoro teſte, quique alio nomine Bacchus & Dionyſius vocitatus eſt, nõ ille Semele natus atq; in vrbe Mero educatus (vnde fabulę occaſio, quia meron fœmur ſignificat) ſed Ægyptius aduentu inopinato turbauit. longiſſima enim peregrinatione ſuſcepta atq; obita orbem ferme terrarum vniuerſum, ab Æthiopia ad Indos, Aſiam, & Europam victoriis illuſtrauit, viteſq; & frumenti ſerendi ſcientiam vſumque vbiq; primus monſtrauit; tandem in Hiſpaniam perlatus quod in aliis orbis partibus nullo ſuo priuato compẽdio ductus, ſed odio tantum ardens improbitatis extirpãdæ præſtiterat, vt exactis tyrannis priſtinam reuocaret libertatem, idem in Hiſpania faciendum ſibi iudicauit. quam in ſeruitutem redactam, omnes indignitates contumeliaſque perferre fuerat ante denunciatum. & quia voluntate tyrannum copiis opibusq; præualidum, facturum quicquam pro ſano non ſperabat, ad arma ventum eſt. Inſtructis vtrinque copijs collatiſque vexillis in Tarteſſiacis campis ad fretum Gaditanum dimicatum ferunt, magno quidem animorum ardore ancipitique marte: cæterum victoria

cæſis & fugatis Hiſpanis penes Ægyptios ſtetit. Geryon ipſe in prælio cecidit, occiſique corpus victoris iuſſu (ſic aiunt) ſepulturæ mandatum, in extremis freti faucibus ad locum, vbi nunc Barbate oppidum ſitum eſt, tumulo compoſito. Diuinitati conſecratum, conſtitutum illi in ora Siciliæ ab Hercule templum, atq; Geryonis oraculũ Patauij famoſiſſimũ, quod à principibus etiam viris religionis ergo frequentabatur, ſatis declarant. Pace igitur per hunc modum reſtituta Oſiris beneficio, depulſaq; tyrannide, quia acerbum, remq; non optimi exempli ad poſteritatem victor iudicabat, parentum peccata filiis puniendis emẽdare, graueq; videbatur tres Geryonis filios ætate pueros, forma præſtanti, atque in ſpem paterni regni educatos in turbã coniicere, aut perpetuæ ſeruituti exilioq; mancipare: & fere magnis animis poſt victoriam aduerſus poſtratos ſuccedit humanitas: quorum mentes non magis paternis vitiis & exemplis ad crudelitatem erudiri, quam funeſto exitu caſtigari poſſe non deſperabat, eos viris prudentiæ opinione excellenti, qui infirmam puerorum ætatem, regniq; tantiſper molem regerent, commendatos, optimisq; præceptis inſtitutos in paterno Hiſpaniç regno collocauit. Ipſe vt lõginquæ expeditionis tantorũq; laborum fructus aliquis per otiũ eſſet in patria, in Ægyptum reuerſus eſt Geryones fratres ætate confirmata opibus aucti, atq; paterni Regni adminiſtratione ſuſcepta, beneficij immemores, memores iniuriç paternas inimicitias perſequi, cædem vlciſci, atq; quod gratiſſimum venire ſolet, parentis occiſi manibus hoſtili ſanguine parentare decreuerunt. quod cum præ ſe ferrent, alia ex arcano cura non minus ſolicitabat tyrannidis exemplo patris in Hiſpaniam reuocãdæ: quod Oſiri ſuperſtite impune fore non ſperabant. Hæc cogitantibus, neque rationem tantæ rei conficiendæ ſatis explicantibus, optimum viſum eſt Typhonem Oſiris fratrem ad eam rem ſolicitare. quem fama ferebat regnandi ambitione vltro corruptum eſſe. & alioqui dira dominandi cupiditas omnia naturæ iura ſubuertit. Miſſi legati muneribus haud difficulter ſe in Typhonis gratiam inſinuant: ſenſimq; opem omnem polliciti, data vltro citroque fide eoſdem amicos inimicoſq; futuros perſuadent, vt fratre germano ſublato, armis ipſe Ægypti regnũ inuaderet occuparetq;. Quod cum occultiſſime factum eſſet, occiſi quidem corpus diligenter conquiſitum, Iſis Regina in Abato tumulauit eius paludis inſula, quæ Memphi proxima eſt: quam idcirco Stygem, hoc eſt mœrorem, vulgo homines nominarunt. Tanta perfidia latere non poterat, neq; occulti quicquam eſſe in inteſtina diſcordia. Orus qui eo tempore res gerebat in Scythia, celeriter in Ægyptum rediens, paternam cædem morte Typhonis vltus eſt. cognitoq; impiæ conſpirationis conſcios impulſoreſque præcipuos Geryones fratres extitiſſe, paternæ gloriæ æmulatione & vindictæ cupiditate inflammatus, ſuſcepta non minori quam pater expeditione, varias toto orbe gentes in fide confirmauit, nouaſque ad amicitiam adiunxit: & quam à matre acceperat, medendi arte diuinitatis honorem obtinuit, opinionem excitauit. Vnde à quibuſdam Apollo eſt dictus, ab aliis propter militarem ſcientiã, & pugnandi dexteritatem Martis nomen tulit: ab omnibus Hercules vocitatus eſt, non ille Amphitrionis filius, ſed Libycus: quem monſtra domuiſſe fama tenuit, claua & leonis exuuiis armatum, armorum è calybe vſu nondum per ea tempora ad humani generis exitium excogitato. Ergo numeroſo conflato exercitu, & collectis vndique auxiliis, formidabilis in Hiſpaniam tandem contra Geryones penetrauit, Gadeiſque peruenit quo ſe illi iam dudũ receperãt collatis in

vnum

vnum regni copiis,comparato in multos dies, ſi forte ducendum eſſet bellum, cõmeatu, finitimorumque auxiliis vndiq; conuocatis.Nam conſcientia patrati ſceleris animos debilitabat,& ſciſſis prouincialium ſtudiis pro ipſis & aduerſus ipſos,erectiſq; multorum animis ad ſpem recuperandæ libertatis,in ambiguo erat, ſuis an externis magis diffiderent.Deſperata ſalus ſi Ægyptij viciſſent, ad rabiem magis quam audaciam accendebat. Itaque locis munitis ſe tenere conſtituunt. Hercules contra inſtructis copiis progreſſus,in hoſtium conſpectum peruenit & quoniam neque bellum duci volebat, & tantos vtrinque exercitus contemplatus, ad honeſtam vllam pacis conditionẽ venturos hoſtes non ſperabat: neque ſi venirent niſi patre, Geryonum ſanguine vindicato, ſatis foret è dignitate ab armis diſcedere:animo reputans tamen quanta vtrinque hominum ſtrages futura eſſet, ſi totis vtrinque copiis eſſet dimicatum: Geryonibus miſſo Feciali iubet denunciari: vt ſi quidem corporis robore fiderent, quo erant firmiſſimo, vel æquitate cauſæ, qua niti videri volebant, prædicantes ſe ab Oſiri fuiſſe iniuria prouocatos, violatosque priores:eam vltro ſe cõditionem componendæ totius contentionis, proponere, quam ne deſiderare quidem ipſis veniſſet in animum. Vnde culpa orta eſſet, ibi periculum conſiſteret: parceretur innoxio ſanguini, à ciuiũ & cognatorum laniena temperarent. Neque vereri ſe pro communi vtriuſque exercit⁹ ſalute contra tres ipſos vnum ex prouocatione dimicare, ſuoq; periculo multorũ redimere incolumitatẽ, ſingulari quidẽ certamine & aduerſus ſingulos ſeparatim, numinis auxilio fretum, cuius arbitrio res humanæ vniuerſæ, ſed & maxime bellorũ euentus gubernantur. Eam conditionem Geryones libenti animo ſuſceperunt, minime de victoria dubitãtes. Die dicta vbi ad man⁹ deuentũ eſt, cõtra accidit. tres Geryones ab vno Hercule ſuperati iugulatiq;. Tumulus in eadem inſula eorũ corporibus compoſitus. quo ex tempore nomẽ Erythrææ inde tuliſſe putatur, non ipſa ſola, ſed & vicina Gadibus inſula, obiectaq; continentis Hiſpaniæ pars: quoniã gentes ex Erythræo mari Orum ſecutæ, eius conſenſu pace facta loca ea domicilio delegerũt. Demum in freti Gaditani faucib⁹, magnis vtrinq; molibus iactis in mare, Calpe & Abyla montibus conſtitutis (quę Herculis columnæ dictæ ſunt) rebuſq; cæteris in Hiſpania ordinatis, Hiſpalum è ſociorum numero ad prouinciæ gubernacula reliquit: cuius fidei, conſtãtiæ, atq; induſtriæ domi militiæq; præclara monimenta extabant. ipſe in Italiam nauigauit.

De Hiſpalo Rege & Herculis morte.

CAP. IX.

HIſpalum in Hiſpania poſt Geryones regnaſſe, conſtanti omnium fama & prædicatione traditum eſt. Iuſtin⁹ affirmat ab Hiſpalo dictam Hiſpaniam vnius permutatione litteræ. adiiciunt alij conditam huius induſtria atque nomine Hiſpalim, vrbem amplitudine, opibus, commercio propter Bætis ſubuectiones, inclytæ fertilitatis glebam, nulli in Hiſpania ſecundam: ab ea procedente tempore ad totam prouinciam Hiſpanię appellationem deriuatam. Iſidorus eius vrbis conditionem Iulio Cæſari adſcribit, quo tempore res in Hiſpania geſſit ſcilicet. Iuliamque Romulam ſuo illam & Vrbis Romæ iunctis nominibus nuncupaſſe ait. dictam vero Hiſpalim, quod in paluſtri loco ſuffixi profunde pali fundamenta contineant. & fortaſſis tũc primum amplificata locis, ædificiis illuſtrata, & iure coloniæ donata eſt, nam à Plinio Romulenſis colonia vocatur. verum vt eo primum tempore fuerit ædificata, fide caret, idonea argumenta auctoreſque deficiunt. Plutarchus ſcripſit, altero

Dionyſio, Semele nimirum nato, in Hiſpaniam appulſo, totaque prouincia victricibus armis parere imperio compulſa, è ſocijs vnum ad res gerendas relictum Pana nomine effeciſſe, vt prouincia primũ Pania, deinde vnius literæ adiectione Spania diceretur. Verum de his liberũ opinaturis iudiciũ eſto. Illud non recipimus: Hiſpalum reliquiſſe filium nomine Hiſpanum, qui patre defuncto regnaret. tantum eundem hominẽ gemina voce ſignificari à diuerſis ſcriptoribus credimus: cum Hiſpaniæ nomen vtrique acceptum feratur: & qui alterum ponunt, nullã de altero mentionem faciant, vno excepto Beroſo, cuius male conſarcinatas fabulas paulo ante repudiauimus. Huius Regis res geſtæ cũ ignorentur ob longinquitatem, noſtri hiſtorici vt gracilem, tenuiq; riuo hiſtoriam corriuatis aliunde aquis amœniorem facerent, & ne quis eſſet Regum, cui non continuo Hiſpanienſium rerum aliquod ſiue nomen, ſiue ædificiũ ad maiorem celebritatẽ, quod male cohæreret, aſſuerent, Hiſpalũ ſcripſerunt vrbem Segobiã, aquæductũq; in ea mirabili tum forma tum altitudine excitaſſe. quod de aquæductu conſtat Traiani Imperatoris eſſe opus, certe per ea tempora factũ In portu vero Brigantino (Corugnia hodie vocatur) turrim ſpeculo impoſito, vnde erat deſpectus in mare, nauesque procul venientes ſpeculari atque proſpicere ex imagine obiecta conſueuerãt, atq; eo præſidio vitare pericula, exædificaſſe Hiſpalũ vt exiſtimarẽt: ex Latinæ tum linguæ tum hiſtorię pudẽda ignoratione factum eſt, ſpeculæ voce, quæ eas turres ſignificat, in ſpeculi ſignificatione vſurpata. & conſtat turrim illam in honorem Auguſti Cæſaris fuiſſe à Brigantinis ciuibus conſtitutam C. Seuio Lupo Luſitano architecto, cuius nomen hoc ipſo tempore vicinis rupibus inciſum legitur. nimirum in publico id opere facere lege vetitum erat: quæ lex inter Romanas in Pandectis extat. fuitque Phidiæ Athenis capitale, violata ea lege ſuam & Periclis imagines in ſcuto Palladis efformaſſe, quamuis in diſſimulato habitu: in quo religio etiam læſa eſſe poterat iudicari. Defuncto Hiſpalo, quo tẽpore auctores variant, ſed defuncto tamẽ Hercules ex Italia, vbi eatenus moram traxerat, rerum nouarum metu continuo Atlante, cuius magnitudinem animi perſpectam habebat, rebus in Italia præfecto, accurrit in Hiſpaniam. Vbi rep. recte & ſapienter adminiſtrata, nouiſque in ea vrbibus conſtitutis, in quibus Iulia Libyca & Vrgelia Pyrenæi montis complexu, Barcino & Turiaſo in Citeriori Hiſpania à quibuſdam commemorantur Herculis coloniæ fuiſſe, in ſenili affectaque ætate defunctus, propenſa vniuerſæ prouinciæ voluntate diuinitati eſt conſecratus. diuini honores decreti templo dicato. Quo loco corpus Herculis ſolennibus ſacris, non tantum à prouincialibus, ſed etiam ab exteris nationibus religionis ergo eò confluentibus coli cœptum magno ſacrificulorum quæſtu & loci nobilitate. Templum illud Herculis ſepulcro clarum qua in Hiſpaniæ parte extiterit, auctores in diuerſum trahunt: & in rebus tam antiquis diuinare ex coniecturis facilius fuerit, quam certa ratione in alteram partem pronũciare: aliis Barcinone dicentibus, vbi ad templum maximũ vetuſti operis reliquiæ & magnifici ſepulcri veſtigia extant: aliis in Gadibus: aliis, quorum auctoritas potior erat eruditio maior, Tarteſſi exiſtimantibus ad fretum Herculeum: quo loco conſtat, eam religionem diu fuiſſe conſeruatam Herculis magnifico templo excitato.

Heſperus & Atlas Hiſpaniæ Reges.
CAP. X.

HISPALO & Hercule in Hiſpania ſine vlla prole defunctis, Heſperus Atlan-

Atlantis frater, in Africa, vt perhibent, natus atque vnus è ſociis Herculis, quod is teſtamento ſanxerat, Hiſpaniam regẽdam ſuſcepit tanto gentis conſenſu, quãto haud quiſquam alius. Rerum geſtarũ fama & virtutis exactæ opinio maxime ad populum commendabant: vſque eo vt vniuerſam Hiſpaniam de Heſperi nomine Heſperiam cœpiſſe dici, Græcis & Latinis auctoribus perſuaſum ſit. Macrobius & Iſidorus ab Heſpero ſtella occidua malunt, quæ in Hiſpania occidit, & ad quam ferme reſpiciunt in eam regionem nauigantes. Læta certe huius regni initia breui luxuriarunt vanaq; euaſerũt. Atlas Heſperi frater ex Italia, vbi relictus ab Hercule fuerat, Hiſpaniæ copiis & amplitudini inhians, iniuriam ſibi factã expoſtulabat fratre prælato. Nec mora: in Hiſpaniã delatus, incenſis pro eo militum ſtudiis, quem militari gloria florere conſiderabant, regnum cœpit. Heſperus à ſuis deſertus fuga in Italiã euadere coactus eſt. Hetruſci eiecti hominis atque profugi calamitatem nulla ipſius culpa, fraterna tantum ex ambitione contractã miſerati benigne primum hoſpitio acceperunt: deinde probitatis & modeſtiæ experimento, famaque rerum geſtarum permoti Heſperum, qui Corythi Regis (hunc Ianum etiam quidam & Iouem nominant) teneram ætatẽ præſidio indigentem atque rectore, veris virtutibus informaret: regniq; tantiſper molem, dũ ille adoleſceret, humeris ſuſtineret, omnibus ſuffragiis delegerunt communi prouincialium lætitia. Spem de eius probitate conceptam, animis irritam non fuiſſe declarat Italiæ nomen, ab eo tempore Heſperiæ etiam appellatione mutatum Hiſpaniæ exemplo, atque Heſperi probitatis argumento efficaci. Qua re in Hiſpania nunciata Atlas ſibi metuens, ne prima negligendo ſerperet malũ, reſurgenteque à ſecundo hominum fauore, fratris potentia, de Italiæ primum imperio cadere, deinde etiã de Hiſpaniæ poſſeſſione periclitari cogeretur: ſuorum concilium aduocare, nouos delectus habere, omnibusque poſthabitis in Italiam feſtinare conſtituit. Sequebatur valida Hiſpanorum manus, in qua plerique Hiſpani proceres in expeditionem deducti per ſpeciem honoris, & vt ſe iis auxiliis confirmaret, re vt obſidum loco eſſent, ne ſe abſente, externo repudiato nouis imperiis ſtuderent, externo non ſatis aſſuefacti ſeruitio. Suſcepta nauigatio ſecunda non fuit. vi tempeſtatis in Siciliam abreptus, eius inſulæ copiis oblectatus Hiſpanorum in ea partem non exiguam reliquiſſe memoratur: quorum virtute inſulæ occupatum imperiũ retineri poſſe ſperabat. Cum reliquis copiis ex longo interuallo atque poſt longas moras in Italiam tandem delatus, Heſpero interea rebus humanis exempto, Corythum Hetruſcum Regem facile in poteſtatem redegit: rerumque in Italia nullo reſiſtente arbiter, è duabus filiabus alteram Electrã nomine Corytho vxorem dedit: vnde Iaſius & Dardanus nati ſunt, de quibus mox ſermo redibit. Altera cui nupſerit incertum eſt, ferunt tamen Romen vocatam, ditioneque tenuiſſe loca, per quæ Tiberis fluit, qui tunc fluuius Albula dicebatur. addunt iis locis prius Hiſpanorũ copias ab Atlante fuiſſe collocatas. præterea memorant Romen deinde in Palatino monte eius vrbis prima fundamẽta poſuiſſe, quæ à paruis initiis profecta orbis imperium longo interuallo nacta eſt. An fabulæ hæ ſunt Fabij quamuis Pictoris auctoritate affirmatæ. noſtrorum quidem mulcendis auribus datum, ab Hiſpanis conditam vrbem Romam. nã alij Romen eius vrbis conditricem Æneę neptim faciunt, Aſcanij filiam. Aliis poſt Ilij excidium cum Ænea in Latinum delata nobiliſſima captiuarum fuit, incenſis nauibus ad Tiberis ripam oppidi iis locis condendi auctor, quod eius nomine

Roma ſit dicta. Omnino Vrbem Romam ante Romulum conditam fuiſſe, magnorum virorum teſtimonia cōfirmant: neque obſcurum eſt nomen alterum fuiſſe Romæ, quod foras enunciari cæremoniarum arcana vetabant. eius violati ſilentij reum Valerium Soranum capite pœnas dediſſe. Cæterum quale illud nomen fuerit clam eſt: neq; ſatis fixum à noſtra gente eam vrbem fundatam; quod noſtri hiſtorici affirmarūt. Quid me ſcribere par ſit, leges hiſtorię, quam quid noſtrates laudaturi ſint, conſiderabo: neque intempeſtiuis commentorum floribus, quibus Hiſpaniæ rerum ſplendor non eget, ſimplicem veritatis faciem exornabo. Itaque Romam Hiſpanorum coloniam fuiſſe, inter incertæ fidei res (ne quid grauius dicam) ablegamus. Quemadmodum Sicorum, Sicanum, Siceleum, Luſum, quos recentes hiſtoriæ in Hiſpaniæ Regibus ponunt, eorum, veteres nihil meminerunt, penitus repudiamus. Ac ne illud quidem recipimus: Atlantis filium nomine Morgetem à patris obitu in Italia regnaſſe: vnde Hiſpani Atlantem in Italiā ſecuti, Morgetes fuerint dicti: quod nihilo meliori fide ſtat. & credam potius eam gentem ab vrbib. in quibus habitabant, appellationem tuliſſe: cum duplex Murgis in Bætica extiterit, altera ad maris littus, quæ modo Muxacræ nomē habet: in interiori prouincia altera, quæ hodie Murga nuncupatur: atque his locis finitima Murcia, quam Morgetū ſedem quidam faciunt. Vnde in Sicilia Murgantiū vrbs atq; Murgentini populi fortaſſis hoc ipſo tempore aut alio quouis manarunt. & eſt omnis cōiectura fallax, quæ nominum tantum ſimilitudine nixa eſt.

De Siculo Hiſpaniæ Rege.

CAP. XI.

ILLVD Philiſtij Syracuſani auctoritate munitum pro vero recipiatur: Siculum Atlantis filium, poſt patris ex Hiſpania diſceſſum, pro abſente vicarium eam prouinciam gubernaſſe, ſucceſſiſſe defuncto. Regno is ſuſcepto, rebuſque in Hiſpania ordinatis, cupiditate incenſus regni Italici hæreditatem cernendi, cum lectiſſimis copijs eo profectus eſt. Paterni exercitus reliquiæ ab indigenarum iniuria tuendæ erant: Iaſij & Dardani controuerſiæ pacandæ poſt Corythi patris obitum de Hetruriæ poſſeſſione certantium. Iaſij, cuius melior erat cauſa, vires infirmiores, vt maturaret litteræ ſolicitabant. Multum temporis in ea nauigatione cōſumptum. ex itinere vltro, ſiue tempeſtatis vi in Siciliam appulſus veterum ſociorum vires cōfirmaſſe fertur, Cyclopibus & Leſtrigonibus feris & immanibus gentibus bello illato. Parta victoria ei inſulæ, quæ Trinacria erat, noua nomina facta (ſic magni auctores tradunt) Siciliæ à Rege Siculo, Sicaniæ ab Hiſpanis, quos ad retinendum eius inſulæ imperium reliquit, ex ea Hiſpaniæ parte auectos quā Sicoris amnis interfluit. nam iis in locis Hiſpaniæ olim Sicanam gentem habitaſſe in confeſſo eſt. Sunt qui Sicoriæ etiam nomen inſulæ adhæſiſſe tradant à Sicoris gente Sicanis vicina, ſiue alio nomine eadem Siculum etiam ſecuta. Deinde Romen Atlantis filiam contra Aborigenes bello identidem laceſſentes opportunis auxilijs à fratre Siculo firmatam addunt, nullo commodiori argumento, quam quod Siculorum Sicanorumque in Latio etiam mentio facta ab idoneis ſcriptoribus reperiatur: quod quanti ponderis ſit, alii iudicabunt. In Hetruria demum Dardanum validis Aboriginum copiis ſtipatum ferocientemque aduerſus fratrem, eo redegit, vt poſitis armis ex animo ſeu ſimulata fraude in auunculi ſe fore poteſtate promiſerit, & ſua innocentia confiſum, & Siculi æquitate, nō paſſurū eripi iniuria, quod paterna ex hæreditate debitum, armis

etiam

etiam vindicarat. Fœdus inter fratres Siculi auctoritate factum. quã breui Dardanus ludibrio habens, Iaſium fratrem per fidem conuentionis ſecurum, nihilque minus cogitantem, ferro crudeliter peremit. Eam iniuriam Siculus ad ſe pertinere ratus, parricidam inſigni prælio victum expulit in Samothraciam: vnde Helleſponto is ſuperato in Aſia primus Ilium condidit. Iaſij filio Corybanto pro patre regnum Italiæ de manu eſt traditum. Rebus ad hunc modum compoſitis repetita Hiſpania, quid Siculus egerit clam eſt: ac ne referre quidem proptum aliquid per hæc tempora memorabile. niſi inania quorundam ſomnia pro hiſtoria venditare placet, vnde noua rurſus Hiſpanorum Regum nomina poſt Siculum prodierunt. Teſta vrbis Teſtæ, & Conteſtanæ gentis conditor, ex Africa ad Hiſpaniæ imperium translatus. Romus Valentiæ fundator in Edetanis, cuius antiquum Romæ nomen in Valentiam fuerit transformatum retenta ſententia, voce modo mutata. quemadmodum Romam, cum prius diceretur Valentia, ab Euandro vulgatum Romæ nomen accepiſſe Solinus eſt auctor. Palatuus, à quo Palatui populi, & magno terrarum interuallo Palentia. Cacus abactarum boum indicio Herculis Thebani manibus peremptus in Auentino mõte, vbi Roma eſt. ipſeque morabatur ex Hiſpanię poſſeſſione pulſus. Erythrus è mari Rubro profectus, à quo Gadeis inſula Erythręa dicta ſit. Mellicola alio nomine Gargoris, de quo Iuſtinus meminit. Quę omnia neq; tanquã foueam intacta prę terire debuimus, cum in eam non vulgus modo, ſed expoliti doctrina homines præcipitarint: neque verum ea probare, quæ ad anicularum fabulas ableganda potius eſſe, præiudicatum habebamus. Siculum ſane à Iuſtino arbitror Sicorum nominari.

Variæ gentium migrationes in Hiſpaniam.

CAP. XII.

SVperiorum Regum tempora tũ imperij tũ ætatis certa ratione deſignare promptum non eſt: ac ne ab orbis quidẽ conſtitutione annos numerare facile. neque deeſſet ſtudium, ſi qua ſe via conantibus panderet inquirẽdæ veritatis nunc coniecturis ſtandum. Quibus Geryones Hiſpaniæ Reges ſuſpicabar quarta aut quinta poſt diluuium ætate vixiſſe. Siculum ducentis amplius annis ante bellum Troianum. Huius ætate aut non multo poſt, numeroſa claſſis ſoluens ex Zacyntho (quæ inſula Peloponneſo ad Occaſũ in Ionio mari adiacet) in eam Hiſpaniæ partem perlata, vbi nunc Valentia cernitur, Zacynthum condidit (quod deinde nomen Sagunti appellatione mutauit) tribus à littore paſſuum millibus, ſe muniendi cura aduenas ſolicitabat contra prouincialium vim, & vt eſſet quo fortunas aurum & argentum conferrent, ſcrutis viliſſimiſque rebus mutatum. ſimplici homines ingenio ſua bona & natiuas opes ignorabant. Eius arcis prę ſidio liberius in prouinciam penetrare auſi ſunt, atque vicina littora explorare: adeo vt ſexaginta ad Occaſum paſſuum millibus idoneo loco, templum Hiſpaniæ celeberrimum Dianæ ædificare aggreſſi ſint (vnde Dianium promontorium dictum) moreque è Græcia aduecto ſimulacris exornare, multoque victimarum ſanguine nobilitare. Cærimoniarum inſolentiã & totius ſtructuræ maieſtatem admirati incolæ, quaſi è cœlo lapſos homines, maiores conditione mortali heroes credere. & eſt innatus humano ingenio ſenſus & reuerentia diuinitatis. ſic nulla re magis capitur quã religionis ſtudio, vero aut ſimulato. templi huius contignationem ex iunipero materia imprimis odorata,

Plinius ad ſuam ætatem incorruptam manſiſſe eſt auctor. Secundũ Zacynthos Dionyſius alter centum quinquaginta circiter annis ante bellum Troianum, in extremam Hiſpaniam penetraſſe fertur: atque in Bætis æſtuarijs inter duo eius fluminis oſtia, quibus tunc decurrebat in mare, Nebriſſam ædificaſſe, à lebridibus, id eſt, ceruinis pellibus, quibus Dionyſius & ſocij in communi vita & cum ſacris operabantur, vti ſoliti erant, Nebriſſæ appellatione facta. cui deinde oppido Veneriæ cognomẽ acceſſit. Tres fuiſſe Dionyſios ſeu Bacchos Diodorus ſcribit. Primum Deucalionis, vt ego interpretor, Noe filium, Oſirim nempe Ægyptium de quo ſuperius eſt demonſtratum. Alterum Proſerpinæ ſeu Cereris filium, cuius ad ſimulacra cornua adhibere moris fuit, boues primum ad aratrum iunxiſſe monimentum. Tertius Semele ex adulterio natus fuit, & in vrbe Mero (quæ vox fœmur ſignificat) educatus: vnde materia fabulandi in patris Iouis fœmore creuiſſe. Hunc ferunt primi Dionyſij æmulatione, ſuſcepta expeditione, multis obitis prouinciis, defunctum victoriis, Hiſpaniam maleficiis omnibus atque immanitate repurgaſſe eorum, qui in tenuiorum fortunas graſſabantur. Quo tempore Milicus Myricæ filius, fortaſſis, & ipſe è Siculi poſteritate, gratia, opibus, auctoritate plurimum poterat inter Hiſpanos. Milici nepotes non procul Biatia Caſtulonem condiderunt in Oretanis, vrbem quondam inter primas Hiſpaniæ nobilem. Dionyſij duo ſocij ab eo reditum ad ſuos adornante in Hiſpania relicti cum poteſtate. Luſus à quo Luſitanorum nomen & gens, & Pan, quem deluſi vana ſuperſtitione homines diuinitati conſecrarunt, & ab eo vniuerſa prouincia Pania primum, deinde Spania dicta eſt. auctores Varro atque Plutarchus. Non longo annorum interuallo Iaſon Theſſalus gloriæ cupiditate incenſus, pyraticæ deditus (quod ingẽtes opes parabat, littoribus nondum munitis, hominibus per agros paſtorum in morem in tuguriis habitantibus) Argi induſtria excellenti forma nauim ædificãdam curauit: multiſque ſociis ſibi adiunctis, Hercule Thebano, Orphæo, Lino, Caſtore & Poluce ex Theſſalia ſoluens ad Sigeum Troiæ promontorium Heſionem Laomedontis filiam eripuit ab interitu: inde in Colchidem perlatus, velluſque aureum furatus, hoc eſt, aurigazam, quod per riuos è monte Caucaſo dilapſum villoſis pellibus piſcari quaſi retibus ſoliti erant, cum iis copiis raptaque Medea in Mœotidem Cimmerio boſphoro ſuperato penetrauit. Tanai mox aduerſo, quo fluuio ab Europa ſecernitur Aſia, nauim aliquanto ſpatio, qua pertractam remulco, qua ſolutam in partes humeriſque deportatam in Sarmatico littore rurſus compegiſſe fama eſt. Germaniæ, Galliæ, atque Hiſpaniæ circumductis littoribus, tandem ad freti Gaditani fauces conſtitiſſe. in iis extremis, qua in Mediterraneum mare ſe pandunt, monti Calpi impoſuiſſe arcem: quæ de Herculis nomine Heraclea dicta eſt, nunc Gibraltar. Prædæ cupiditate ex ea cum Hiſpanis varia fortuna pugnatum. Ingens præda fuit. qua in naues impoſita, iuſtoque præſidio in arce relicto, Saguntum cum ſociis abijt. ibi benigne accepti propter communem originem linguæque commercium, ad Baleares excenſione facta, Bocorique earum Rege in poteſtatem redacto, quia nullum iis in locis aurum inueniebatur, comparato commeatu, bobuſque lectiſſimis in naues impoſitis in Italiam tranſmiſere. Quo loco in montis Auentini antro interfecto Hercules Caco, morem etiam ſuſtulit, Saturnum quotannis placandi homine de ponte Miluio iactato, quod crudele erat & inhumanum, ritu tamen permanente, vt effigies hominum ſcir-

pex

Pecæ verorum vicariæ mitterentur in aquas. longiſſima nauigatio fuit, miraculo comparanda. præſertim cum ſoluta rurſus naui per Ligeriam, qua parte breuiſſimus in Padum traiectus eſt, in Hadriam delati abſoluta nauigatione læti & incolumes, tantis rebus perfectis clariſſimi in patriam perueniſſe credantur. Verum externa mittamus, ſatis oneris ſuſtinentes Hiſpanienſium rerum commemoratione. Auctorem habeo Hecatæum, qui Herculem Amphitrionis, alio nomine Alcæum, veniſſe neget in Hiſpaniam. Diodori & aliorum omnium opinio reſiſtit. Veſtigia præterea in Hiſpania, Pyrenæis iugis, & Gallia Narbonenſi huius expeditionis multis ſeculis impreſſa, ipſo in Italiæ aditu Alpes Lepontiæ & Euganeæ ab Herculis comitibus ſic dictæ declarant, veniſſe quidem in Hiſpaniam Herculem, & copiarum quidem partem terra in Italiam perueniſſe, inde locis Græca nomina facta. Nã quod Geryonum cædes eidem à Virgilio tribuitur, errare potuit vt humanus, ex nominum ſimilitudine temporibus cõmutatis. Poſt Herculis expeditionem & Milici ætatem, Gargoris in Hiſpania regnauit, mellis colligendi inuenta arte vſuque nobilis, vnde Mellicolæ cognomẽ ipſi affingendi occaſio. Huius ætate bello Troiano confecto, atque vtriuſque exercitus reliquiis in varias orbis partes diſperſis, non pauci neque contemnendi Græcorum Duces in Hiſpaniam nauigarunt. & noſtrorum ſcriptorum conſentiens opinio confirmat, multas gentes eò antiquitus traductas propter locorum commoditatem in variis eius prouinciæ partibus conſediſſe. In quo numero Teucer amiſſo Aiace fratre, eoque à patre Telamone aditu patriæ prohibitus, in Cypro Salaminam vrbem patriæ cognominem conſtituit. In Hiſpania deinde, quibus locis Carthago eſt, vrbem alteram de ſuo nomine Teucriam poſuiſſe memoratur. Teucrum quidem in Hiſpaniam veniſſe Iſidorus ait: Iuſtinus etiam loca, vbi nunc Carthago noua eſt, occupaſſe addit. Vrbem Teucriam condidiſſe non inuenio, neque eius vrbis aliqua veſtigia vel obſcura monſtrantur. Illud conſtanti auctorum fide traditur, Teucrum freti faucib. enauigatis, flexisq; ad dextram proris, ac promontorio Sacro ſuperato, in Calæciæ littore vrbem Hellenem conſtruxiſſe, quo nunc loco Ponteuedra ſita eſt, de ſocij nomine Amphilochiam, quam Romani Aquas calidas dixerunt, Sueui (quo tempore iis locis imperium tenuere) Auriam. Diomedem rurſus memorant Tydei filium Hiſpaniæ littoribus præternauigatis, repulſum vndique prouincialium virtute ſupra Luſitaniam Tudem ſiue Tydem vrbem paterni nominis monimentum ex ædificaſſe, eo terrarum tractu, qui Minij & Limiæ oſtiis ad mare eſt incluſus. Omnino Mneſtheus Athenienſis auctore Strabone libro tertio, ſua & ipſe claſſe in Gadeis delatus, è regione eius inſulæ qua parte Belon, qui Guadalethes eſt in mare influit, vrbem de ſuo nomine ab imo totam conſtruxit portu munitam. Templum etiam in eodem littore inter duo Bætis brachia, cui olim templo Mneſthei oraculo nomen fuit: quod ad Græcam ſuperſtitionem inter Hiſpanos ſuſcipiendam, magnum attulit momentum. Vlyſſem tandem veniſſe in Hiſpaniam, atq; in Luſitaniæ littore vrbem Vlyſſiponem condidiſſe Strabo Solinuſque, ipſoq; ex nomine ducta coniectura confirmant. Refellunt quidã tum nominis argumento, nam Oliſipo ex antiquis monimentis, ære priſco & lapidum inſcriptionibus nominari ſcribique debet. & quoniam Vlyſſis aræ ſupra mare Armoricum in Belgis non vno loco extabant. nempe ex Græca vanitate, quem in Deorum numero habebant, ei templa atque oppi-

oppida cōſecrabant. quod Hiſpanis contigiſſe etiam, non inepte prorſus arbitrantur.

Habidis res geſtæ, & generalis Hiſpaniæ ſiccitas.

CAP. XIII.

IN TERRA Gargoris Rex in Tarteſſiorum ſaltu, vbi Titanas aduerſus deos bella geſſiſſe antiquitas finxit, Curetum regnum tenens auctore Iuſtino, cæteras virtutes omnes, quæ magnæ in illo fuerunt, vna crudelitate ſugillabat. Habidē nepotem ex filia furto conceptum ad depellendam generis ignominiam, dolorem ex eo caſu vindicandum, feris laniandum in monte obiici mandauit. Illæ naturæ conditione mutata eam infanti exhibuerunt humanitatem, quem efferatus aui animus denegarat, vberib. diſtentis lacte etiam in os inſtillato. Repertum incolumem, in anguſto primū tramite pecoribus conculcandum, aui iuſſu proiectum ad maiora, fata numinaq; ſeruarunt. Multorum dierum inedia maceratæ canes, quibus & ſuibus denuo fuerat obiectus, quodam miſericordiæ ſenſu vltro lactarunt. In mare demum præcipitatum fluctus ſuſtentarunt, cerua in littore diligenter aluit. Pro alimenti conditione animi mores corporaq; mutantur. eo lacte educatus, mirabile dictu eſt, quātam pedibus grandior celeritatem excitarit. ferarum curſum adæquabat, vndique prædas agebat importunus & audax. neq; reſiſti poterat, cum ad velocitatem vires & induſtriam adderet. Inſidijs tamē exceptus, laqueoq; implicitus ad auum perductus eſt. Ille ad iuuenis conſpectum ſenſu naturæ tacito, quo ſæpe ignorantes tangimur, (& neſcio quid ea fortuna maius micabat in facie) vultu nepotis & notis, quæ infantulo iniuſtæ erant, attente conſideratis, intellexit nepotem ſuū non abſq; deorum cōſilio è tot periculis fuiſſe ſeruatum. Odium humanitate mutatum. Habidem nominatum regio cultu, dum vixit, apud ſe habuit: moriens ſucceſſorem regni, hæredem fortunarū reliquit. Suſcepto imperio cæteros ante ſe Reges induſtria & virtute ſuperauit ingenio præſtanti, corpore tantis laborib. durato: quę res magnas difficultates non ſolum mitigare, ſed exhaurire etiā conſueuit. Feros homines per agros diſſipatos in vrbes & oppida coire perſuaſit, quantum præſidij eſſet in mutua ſocietate, atq; cōmunis iuris commercio demonſtrans. ad vitæ cultioris commoda, diſciplinæ ſtudium adiectum. ſic feri gentis mores humanitate mutati. Vini vſum, agriq; colēdi rationem longo ex interuallo reſtituit: nam herbis antea, & ſponte natis frugib. pomiſq; tolerabant vitam, aqua profluēti ſitim ſedabāt. Leges ſanxit, fora cōſtituit, iudicia & magiſtratus ordinauit. Quo virtutum tenore incredibilem à ſuis gratiam, apud exteras nationes nominis celebritatem conſecutus, ætate omni ad vltimam ſenectutem peracta, vitam morte mutauit. Eius poſteri per multa ſecula regnum tenuiſſe traduntur, nulla neq; nominum neque temporum deſignatione. niſi quod Habidis res geſtę in Dauidis Iudaici Regis ætatem incidiſſe creduntur. Iuſtinus videtur Geryonib. æqualem facere, & in diuerſa parte tenuiſſe imperium. Conſequenti tempore nihil in Hiſpania accidit memorabile, quod quidem in litteras ſit relatum, præter inſignē & diuturnam, quæ non multo poſt conſecuta eſt in Hiſpania, terræ aęriſque viginti ſex annorum ſiccitatē, vt noſtrates hiſtoriæ affirmant, tantam vt fontibus fluuiiſque omnibus, præter Iberū & Bætim, præ ariditate conſumptis, humoreq; penitus exſiccato, quo partes terræ puluiſq; coagmentantur, agri in vaſtos hiatus abirēt, facultate ſublata alio commigrare cupientibus vitæ ſuſtentandæ neceſſitate. Sic Hiſpania locis præſertim mediterraneis arborum & herbarum ho-

nore

nore nudata præter paucas arbores quas ad Bætis ripas conſeruatas aiunt, beſtiis & hominibus conſumptis famē, in ſolitudinem redacta eſt, miſerabilem vaſtitatem. Regum nobiliumq; progenies à ſtirpe defecit tenuiores, quibus res anguſta domi erat neque in multos dies paratus commeatus, in vicinas prouincias locaq; maritima tempeſtiue dilapſi. Vnde terræ tandem poſt vim ventorum maximam, qui ſubſecuti ſunt, & arbores omnes radicitus cōuulſerunt, copioſis pluuijs depulſo malo, ad priſtinas ſedes alijs permixti gentibus reuerſi Hiſpanorum gentem & nomē ferme ad interitum perductum inſtauraſſe creduntur. Sic noſtræ hiſtoriæ ſentiunt. Alij præſtanti homines ingenio eruditione magna, huius narrationis fidem conantur eleuare his fere argumentis. Quod nullus neque Latinorum neque Græcorum ſcriptorum, ac ne noſtræ quidem omnes hiſtoriæ tantæ rei mentionem faciant, cum ſæpe leuia & & minutiſſima quæque perſequantur. Nulla neq; profectionis Hiſpanorū neq; reditus veſtigia extent, nulla monimēta, minori ſæpe de cauſa excitari ſolita. Negant deinde tanta & tam diuturna ſiccitate, qualem fuiſſe perhibent, humoris partem aliquam in Bæti, Ibero aut omnino vlla in parte conſeruari potuiſſe, quātum humoris vnius æſtatis ſpatio ob pluuiarū raritatem Solis æſtu conſumatur ad coniecturam de re tota reuocantes. quo tempore ſæpe copioſa flumina exſiccantur conſumptis penitus aquis: præſertim ſi maligni ſideris vis terris incubuerit, eoq; maiori aliqua ariditate laboratum fuerit. Adjiciunt tam longi temporis ſiccitate, non fatiſcere terram, ſed in puluerem comminui neceſſe fuiſſe: cum humore concreſcant corpora, ſoluantur ariditate, Africæ Libyæq; exemplo, vbi pręe Solis æſtu terræ humore conſumpto, pulueris fluctus monteſq; vi ventorum concitantur. Hęc illi. Nos ductam per manus famam, & hiſtoriarum noſtrarum conſentiens teſtimonium temere repudianda non putamus. & licet antiquitatē excuſare, quæ ſummas rerum nunciat tantum, ordinem & veſtigia confundit: aut quæ alijs contigerunt, in alis permutat. fama omnia in maius auget, vti in magnorum fluminum lapſu contingit, non temporum interuallo modo, ſed & locorum longinquitate non maxima ſæpe memoria vitiari. Quod in re præſenti eueniſſe arbitror ariditate eius temporis, minus diuturna, certe minus graui. pluuijs malignis nonnullis tamen terram irrigatam ſubactamque, ne ſolueretur in puluerem: neq; fluuiorum aquas omnium penitus defeciſſe, fructus modo arborum terræq; fruges ad maturitatem perduci, hiatuſque & voragines ſemel patefactos, coagmentari nimiam ſiccitatem vetaſſe. Et fortaſſis quod Phaetonis ætate in aliis prouincijs accidit: terras exuſtas Solis ardoribus, aeris inſolenti ſiccitate (fabulæ commento rem geſtam antiquitas adumbrauit) eandem calamitatem Hiſpania pertulit, huic alioqui malo inter primas obnoxia.

Celtæ, Rhodij, Aſſyrij in Hiſpaniam veniunt.

CAP. VI.

HISPANIÆ vaſtitatis fama finitimarum gentium animos miſericordia compleuit, rerum humanarum vices conſiderantium: deinde depulſo malo magnam earum multitudinem in prouinciam attraxit. Agros, cultum, & copias Hiſpanorum, aut ſuis ipſi oculis viderant rebus integris, aut ex aliorum prædicatione adamare cœperant. Cum vxoribus, liberis, atque impedimentis omnibus populariter commigrarūt: vaſtæque & latiſſimæ prouinciæ eam pro ſe quiſq; partem domicilio delegit, quam

rebus ſuis maxime idoneam fore iudicabat: ſiue pecore diues eſſet, ſiue agrorum cultui commerciove deditus. Horum induſtria, multitudine, fœcunditate haud longiſſimo tempore priſtina elegantia, cultus, frequentia reſtituta locis eſt, nouaque rebus facies reddita malorum colluuione ſublata. Ex finitima Gallia Celtæ Pyrenæi iugis ſuperatis, Hiſpaniæ tractũ incolendum ſuſcepere ad Iberi ripam protenſum, Idubedæ monti ad Solis ortum adiacentem, lætiſſima cœli ſolique facie, vbi Turiaſo, Nertobriga, & Arcobriga erant. Ab his & Iberis mixto inter ſe ſanguine Celtiberiæ gentis appellatio conflata etiam eſt, initio anguſtioris: deinde ſobole aucta fines gentis nomenque ad Auſtrum prolatum, argumento Segobrigam, Belſinum, Valeriam, Vrceſiam, aliaque oppida locis remota ab idoneis ſcriptoribus in Celtiberis poni. quod pleriſque gentibus accidit, vt procedente tempore earum gentium fines alternarent, nunc anguſti nunc lati pro rerum euentu vario. His finitimi ad Septentrionem Areuacæ, vbi Vxama & Agreda ſunt, Duraci, Pelendones, Neritæ, Præſamarci, Cileni Celtiberis contributi, iiſque ſanguine cõiuncti, locis finitimi vno ſe tempore ex Gallia in Hiſpaniam infudiſſe creduntur, coniectura probabili, argumento euincente nullo. Illud maiori fide nititur: Rhodios propter magnum in re nautica vſum, maris imperiũ tenuiſſe annis viginti tribus, & quod in aliis prouinciis præſtitum erat, vt ſe muniendi cauſa, claſſesque continendi maris tempeſtatibus clauſo mari, præterea vnde commercij cum prouincialibus facultas eſſet, arces multis locis conſtruerent: idem ſibi in extrema Hiſpaniæ ora faciendum iudicaſſe, ad Pyrenæi montis radices Rhodope conſtituta ad idoneam maris ſtationẽ. quæ vrbs à Liuio Rhoda à noſtris Roſes vocatur, in eam amplitudinem quondam aucta, vt Gotthorum imperio Epiſcopi ſede eſſet inſignis: nũc ad caſas redacta præter ruinas & antiquę nobilitatis veſtigia nihil retinet. Nauticos ex ſparto funes plectere, atq; ad varios vitæ vſus ſtoreas Rhodij primi docuerunt Hiſpanos, molas truſatiles verſare manu molendo frumento, & ad facilitatem conficiendi panis: quod multo ante labore rudibus ingeniis & induſtriæ omnis ignaris conſtabat. Numos ex ære percuſſos primi mortalium in Hiſpaniã inuexerunt, magno miraculo riſuque initio prouincialium, cum paruo ære, vnde nullus vſus ſperabatur, viderent cibos, tegumenta, variaque inſtrumenta mutari. Acceſſit religionis cura Dianæ templo Saguntinorum imitatione ædificato: ꝙ exquiſitis cæremoniis hoſtiiſque colebatur. Fortaſſis etiam (nam ritus non explicatur) more è Tauris translato, apud quos hoſpites Dianæ immolare vſitatum erat. Herculi oraculum præterea conſtitutum ſacraque: quæ non fauſtis acclamationibus, neque ſacerdotum placida prece, ſed maledictis & execratione peragebantur: nullaque re magis contaminari habebant perſuaſum, quam ſi inter ſolennes ritus vel imprudenti bonum verbum excidiſſet. Cuius rei hæc ratio reddebatur. Hercules Lyndum, quod eſt oppidum Rhodi, delatus forte, ab aratore bouem alterum pretio ſibi vendi poſtulauit: & cum non impetraret, vtrunque vi abſtulit. Iniuriam ille, quoniam nihil aliud ſupererat, maledictis vltus eſt. quæ Hercules tum quidem inter epulas cum riſu & cachinnis audiuit. Poſtmodum eo ad diuinitatem conſecrato Lyndi ciuibus placuit rei geſtæ monimentum perpetuis ſacris celebrare ara poſita, quam Bouzygon, ideſt, bouis iugum dixerunt: atque eo ipſo ruſtico ſacerdote creato, binis mactatis bobus, conuitia in Herculem certis temporibus inſtaurari ſanxerunt. Is mos ritusq; à poſteris conſeruatus hoc tempore ex Græca vanitate, Rhodiorum

commer-

cõmercio cum multis venit. in Hiſpaniã Rhodope ex aduerſum Emporiarũ ſita eſt duodecim millium traiectu interualloq; inter vtranq; ciuitatẽ. Pyrenæi montes, quibus hæ vrbes vicinæ ſunt, per hoc tempus omni ex parte conflagraſſe memorantur, de cœlo tacti, an à paſtoribus incendio per imprudentiã excitato forte etiam de induſtria arboribus dumiſque combuſtis campos pandere, idonea culturæ & habitationi reddere rura propoſitũ erat. Ex ea re Pyrenæi vocari ij mõtes cœperunt à Græcis hominibus, quorum lingua, Pyr, ignem ſignificat. Alij malunt ab igne cœleſti eam appellationem conflatam, quo ſæpe tanguntur ob ſublimitatem. Nam quod de Pyrene quidam fingunt ab Hercule adamata, atq; iis in locis defuncta, aut à Pyrrho Rege quondam Hiſpano affirmant Pyrenæorum vocem fluxiſſe: à ſanioribus tanquam fabuloſum repudiatur. Omnino eius incendij vi, auri & argenti venæ, quibus tum ij montes tum vniuerſa Hiſpania ſcatebat, eoque Plutonem in eius terræ viſceribus deliteſcere fingebatur, conflatæ ardore atque ſolutę riuos liquati metalli in omnes partes emiſerunt. Ij riui ſedato incendio cõcreti fulgore ſuo admirationem prouincialibus commouerunt: contempti tamẽ ab ignorantibus natiua bona, quanti ea metalla eſſent. Aliis tamen nationibus re vulgata in Hiſpaniam veniendi incredibilem animis cupiditatem immiſerunt, minime dubitantibus, ab ignaris ſuorum bonorum Hiſpanis, facile aurum & argentum impetraturos ſe, aut viliſſimis mercibus ſcrutiſque commutaturos.

Phœnicum in Hiſpaniam aduentus.
CAP. XV.

PHœnices primi mortaliũ mare claſſibus tentaſſe feruntur: atque ad regẽdum nauium curſum Elicem, Cynoſurã, ipſumque imprimis cœli cardinem obſeruaſſe. Ij maris imperio Rhodiis, Phrygibusq; erepto, Tyroq; nobiliſſimo Orientis emporio profecti ad Hiſpanię copias inter primos nauigarũt. Hiſpanię partẽ quam primũ tenuerint, auctores non cõſentiunt. Ariſtoteles Phœnices ait, ad Gaditanum fretum appulſos tantam argenti vim à Tarteſſiacis oleo aduectitio mutaſſe, vt cum neq; nauibus ferri neque capi poſſet, omne inſtrumentũ nauticum ipſaſque anchoras ex argento cõflarent. Fortaſſis Pyrenæi incendiũ per alias etiã Hiſpanię partes monteſq; vagatum ſimiles vbique copias produxit in lucem. aut quod vero eſt propius, argentum ipſi effoderant, cuius ſecturis Bætica abundabat imprimis. Alioqui Phœnices extimas Hiſpaniæ partes primum tentaſſe credibile eſt, atque argenti vim illam maximã ex Pyrenæi incendio ſublatam concedentibus prouincialibus, mercium quas afferebant permutatione. Sichæum autẽ vel huic claſſi Ducem (quod noſtri ſcriptores affirmant) vel non multo poſt repetitis ſubinde nauigationibus veniſſe in Hiſpaniam, credi par eſt: atque ex eo cõmercio eas copias paraſſe, quæ regiæ quidem ſororis nuptias conciliarunt primũ, exitio deinde fuerunt, Pygmalione leuiro auri Hiſpanici cupiditate corrupto: Didonem occiſo marito iis copiis raptim in naues impoſitis ereptiſq; tyranno, fugam Tharſis, id eſt Tunetum, cum qua vrbe Tyriis frequens erat commercium, adornaſſe: multis adiunctis ſociis Sichæi miſericordia, odio tyranni, viduam Didonem ſecutis. Ijs ad ſobolem propagandam in Cypro excenſione facta virgines raptæ, abductæq; Charchedonem: quod oppidum olim Charchedon Tyrius à Tuneto vrbe duodecim paſſuum millib. condiderat. In eo agro à prouincialibus auro redemptum terræ quantum bouino corio complecterentur: quo in tenuiſſimas partes diſſecto iuſtæ arcis idoneum locum occuparunt, fraudem incolis diſſimulantib. Vnde & arci nomen Byrſæ factum.

ctum eſt, id enim bouinum coriũ ſignificat, vt Iuſtinus ſcribit libro octauo decimo. Alioqui vero propius eſt Byrſam Phœnicum lingua, quæ Hebraicæ affinis eſt, dictã quaſi Boſra, quæ vox arcẽ munitionemque ſignificat Hebræis. Eam arcem perpetuo muro cum Charchedone iunctam, locisque amplificatam, atque nouis exornatam ædificiis Carthaginem nominauit, conditam vrbem annis duobus & ſeptuaginta priuſquam Romanæ Vrbis fundamenta conſtarent. Verum externa mittamus, ne incerto exitu infinita feratur oratio noſtra. in Hiſpaniam redeamus. Ad quam Sichæo ſublato Pygmalion nauigatione Hiſpanica, quæ aliquot annis intermiſſa fuerat, inſtaurata, veniſſe in Hiſpaniã fertur: atque ad Turdulorum littoris partem eam, vbi Almunecar oppidum cernitur, vrbem Axim ſeu Exim nomine condidiſſe. Inde commercio cum prouincialibus inito, atque Hiſpanicis copiis onuſta claſſe reuerſum in patriam. Repetita iterum & tertio ea nauigatione Gadeis tenuiſſe noſttri hiſtorici confirmant: quam inſulam ab Ori ſociis Erythrææ nomẽ accepiſſe ſupra eſt demonſtratum, Gadiram ab his Phœnicibus, quod vt Hiſpaniæ ſepes marinis Oceani fluctibus obiecta eſſet. quidam diuerſam cauſam eius appellationis deſignant, nimirum oppidum quod primum in ea inſula conſtituerunt Phœnices, ſepe valloque mœnium vice muniuiſſe. Herculi in eo oppido templum conſtructum aiunt, ex aduerſum continentis, qua parte extenuata in cuſpidem inſula deſinebat in promontorium Herculeum ab eo templo dictum. ſic perſpicaci homines ingenio odorantur. Bini profecto in ea inſula putei erant admirandæ naturæ, alendæ ſuperſtitioni idonei. alter aqua dulci, cum ſe æſtus ex alto incitabat, quod bis accidit quotidie duodecim horarũ ſpatio incrementa ſimilia & decrementa ſuſcipiens. ſalſa alter, eaſdem viciſſitudines ſed ex contrario ferens, imminuta aqua cum ſe æſtus extuliſſet, aucta remittente æſtu. Erat & Geryonis arbor, ſic dicta, quod præciſo aliquo ramo, humore quaſi ſanguine ſudaret, eo rubicundiore, quo propius radices cædebatur, cortice pineo, ramis ad terram inflexis, foliis cubiti longitudine digitorum quatuor, neque id genus arbores plures vna & altera, quam prioris radices protulerunt. Ad Phœnices redeamus. qui aliis conſtitutis oppidis, in quo numero Malaca & Abdera ſunt, & Bæticæ parte ſub iugum miſſa, ad vniuerſæ Hiſpaniç imperium niti cœperunt nõ obſcure, eius prouinciæ opibus & commercio formidabiles. Plato in Timæo eſt auctor, Atlantides (iacent Gadeis in Atlantico mari) ex Erythræa inſula profefectos, & in Achaiam delatos Athenas quidem initio expugnaſſe, deinde autem belli conuerſa fortuna ad vnum omnes periiſſe. Eam expeditionem de Phœnicibus quidam interpretãtur: Orientis, Occidentiſque imperio validis, Gadeis obtinentibus. Vno tempore Romanæ Vrbis fundamenta ponebantur, & Iudæorũ remp. Ezechias Rex gubernabat Iſraelis regno, quod decem eius gentis tribus complectebatur, ſublato ductu Salmanaſaris Aſſyrij Regis potentiſſimi. Huius filius Senacheribus numeroſo exercitu comparato, orbiſque imperium animo complexus, Iudæã prouinciam igne, ferro, & direptionibus vaſtauit, Hieroſolymam obſedit Curſu tandem victoriarũ elatus, maioraque verſans animo, quam quæ gerere videbatur, relicto cum copiarum parte Rabſace ad ſubigendã Hieroſolymã anno quartodecimo regni Ezechiæ, ipſe cum robore exercitus Peluſiũ progreſſus, quæ Heliopolis fuit, ab ea obſidione cum ignominia eſt repulſus, Tarachone, qui ad Æthiopiæ regnum Ægyptum armis adiecerat, obuiam facto. Herodotus à muribus dixit omni bellico inſtrumento corrupto. vitiata memoria arbitror,

bitror, quam Hieroſolymæ accepit in ipſo reditu cladem, centum octoginta quinque hominum millibus diuinitus vna nocte proſtratis, ad Ægyptios tranſtuliſſe niſi forte diuina vrgens vltio vtroque loco ſuſceptæ impietatis pœnas ſumpſit. Tarachonem hunc ſcribunt Aſſyriorum tempeſtate ab Ægypti finibus pulſa victricibus armis tum alias prouincias luſtraſſe, ſubegiſſe gentes, tum in Hiſpaniam directo curſu (Strabo in Europam progreſſum ait) in ea ora cis Iberum in edito tumulo Tarraconem vrbem ſibi cognominem condidiſſe. quam tamen Scipiones multo poſt tempore inſtaurantes primæ conditionis laudem tulerunt non apud vulgus tantum, ſed etiam ab expolitis ingenio & doctrina hominibus attributam. Plinij Solinique teſtimonio.

Carthaginenſes Ebuſum capiunt, Baleares tentant.

CAP. XVI.

SECVNDVM hæc Carthaginenſes cũ validis inſtructi claſſibus terra marique eſſent potẽtiſſimi, & ad imperij amplificationem multum referre haberent perſuaſum, ſi vicinis Mediterranei maris inſulis potirentur: vnde ad Europæ imperium gradum facere cogitabant: primum Siciliam armis tentarunt, deinde Sardiniam atque Corſicam euentu vario, ſucceſſu haud ſatis proſpero, cum vndique inſulanorum virtute repellerentur. Optimum viſum eſt, minores primum inſulas aggredi. Itaque Liguriæ & Galliæ ora relicta, atque ad Hiſpaniæ littus directo curſu Ebuſum ceperunt inſulam ſcopulis quidem circumcirca impeditam, adituque difficilem, niſi qua ad Auſtrũ Idoneus portus ſe pandit: Dianio promontorio obiectam diſiunctamque à continenti centum non amplius millibus paſſuum: cæterum locis anguſtam ac vix ambitu colligentem viginti millia paſſuum: plurima ex parte ſyluis obſitam, vnde à Græcis Pityuſæ à pinorum copia nomen tulit: ſalinis diuitem, atque totius terræ nobilitate præcipua: quando venenata animantia ipſa nõ procreat, aduecta perimit naturæ vi quadam admirabili: eo amplius quod non ſine ludentis naturæ miraculo Ophiuſa prope ſita erat noxiis ſcatens atque vaſtata animantibus, vt priſci Coſmographi teſtati ſunt. Quæ quo hoc tempore nomine vocetur, diuinare facilius eſt, quam certa ratione deſignare: aliis Formenteram facientibus bis mille paſſibus remotam ab Ebuſo: aliis Draconeram putantibus maiori Baleari propemodum coniunctam. Doctoribus placet montem Colubrarium continenti vicinum, atque Peninſulæ oppido obiectum Ophiuſam credere, in quem ſigna vetera conſentiunt: ſerpentibus impediri atq; vaſtari, vnde Græci Ophiuſam dixere, Latini Colubrariam. Neque moueat quod antiqui deſcriptores terræ Ophiuſam Ebuſo propinquam fecerunt. falli promptum fuit propter regionum longinquitatem. Ergo Carthaginenſes in inſula Ebuſo vrbe eiuſdem nominis ædificata, duas alias ad Ortum inſulas adiuerunt, ab Hiſpaniæ littore ſexaginta paſſuum millibus ſeiũctas, inter ſe triginta. has Græci quoniam à nudis hominibus incolebantur dixere gyneſias, à fundis quibus certiſſime collimabant, Baleares: & alioqui minorem Nuram, maiorẽ Clũbam Florianus dictas ex Antonio ait. Harum inſularũ littora & aditus omnes Pœni quidem circumducta claſſe explorarunt. interiora penetrare auſi non ſunt, incolarum feritate deterriti: quos qui laceſſiſſent ardentiori ſpiritu iuuenes, cæſi atque reiecti in naues reliquis documento fuerunt, feros montanosque homines temere irritandos non eſſe. Hiſpaniæ deinde littora tentata, ſi poſſent aut cõmercio prouinciales aut armis ſubiugare Hiſpanorumq; copias Carthaginẽ auertere.

euẽtu nullo duas ob cauſas. Sagũtini ijs Inſulis vicini, vt erant à multo vſu cauti magnoq; ingenio, nõ ignari Pœnos libertati Hiſpanorum inſidiari, à ſuis eos littoribus prohibuerunt. ingeniorum dexteritate prouincialibus perſuaſis ab eius gẽtis commercio abſtinere: in ſpecie amicitiæ latere inſidias. Accidit commode vt res aduerſæ Carthagine, claſſes in patriam reuocarent. quæ inteſtinis diſſidijs fluctuabat, & Africanorum armis impar erat. præterea ſæuiſſima peſtis lue per ignobilia capita vagata in vrbe ad paucos erant redacti. Ijs malis auertẽdis cruenta ſacrorum religione & ſcelere pro remedio vſi ſunt. Ritu ex Syria translato, vbi Melchon, id eſt, Saturnus à Moabitis & Phœnicibus humano ſanguine placabatur, ſancitum ex oraculorum reſpõſo, quotãnis lectiſſimos iuuenes eius dei numine placando vt mactarent. Erat ſimulacrum ingens manibus cauis & cõplicatis, quibus impoſiti infantes, pueri, adoleſcentes in ſubiectam foueam igne ardentem arte quadã præcipitabant. Magnus circumſtantium clamor erat, tympanorũ & ſiſtrorũ crepitu partes omnes perſonabant, ne iuuenum ſcilicet eiulatus auditi ad miſericordiam reuocarent animos. Ea ſe religione cùm ciuitas implicaſſet, calamitatis ſæpe cauſſæ depulſæ ſunt, diuino numine abiectum veritatis lumen nouo & maiori errore vindicãte. Impius & crudelis ritus non magno interuallo in Siciliam primum ex Africa, deinde ad Hiſpanos manauit. tanta immanitate vt rebus in ſupremum & maximum periculum adductis, niſi Regis maiori filio mactato non ſatis propitiari numen, haberent perſuaſum. Quod Moabitarum Regem vſurpaſſe, cum à Iudæis obſidione premeretur, diuinæ perhibẽt litteræ. & fortaſſis memoria retinebant, Abrahamum Iudaicæ gentis auctorem à Deo iuſſum, filium vnicum aræ impoſitũ iugulare. Mala ſæpe exẽpla ex bonis initijs ſunt nata. Philo ſane in Phœnicum hiſtoria morem, inquit, ſupremis periculis fuiſſe, ciuitatis Principem, filium dilectiſſimum dæmonio vltori pretium liberationis offerre. quod Saturnum, quẽ Phœnices Iſraelem vocant, feciſſe ait, filio ex Anobret Nympha vnico, cum bello ciuitas premeretur, ſuper aram regijs ornamentis impoſitis immolato. corrupta memoria Iſraelem poſuit, quippe homo externus, pro Abrahamo.

Argantonij ætas.

Cap. XVII.

IN HOC ipſum tempus quantùm in rebus tam antiquis conjicere licet, annum ſexcenteſimum vigeſimum ante Chriſti Dei ortum ſalutarem, cùm ſe hominibus in carne monſtrauit: qui annus ab Vrbe condita centeſimus trigeſimus ſecundus erat. Argantonij Tarteſſiorum Regis nobiliſſimi ætas incidit. Hunc Silius totos trecentos annos vixiſſe ait: Plinius ex Anacreontis ſententia eam annorum illi ſummã dimidiatam dat. Erat illi magnus in re militari vſus, & ex multarum rerum varietate prudentia ſingularis: vſq; eò vt rerum ſummam & imperium permitterent prouinciales, eius virtute atq; induſtria vanos fore Phœnicum conatus ſperantes, iam ex latebris atq; inſidijs erumpentium in apertam tyrannidem. Quam vt conſtituerent in continentem trajicere, rixas contentionesque ſerere inter Hiſpanos, alias ex alijs diſcordiarum cauſſas nectere, ſenſimq; multa oppida ſuæ ipſorum ditioni ſubiugare. Cognito prouinciales periculo condonatis mutuis iniurijs patriæ caritati, ſub vnius imperio deuincti Phœnicum audaciam reprimunt, ſuſceptam à maioribus libertatem tuentur. Auctor quidam Argantonium affirmat curſu victoriarum ſecundo Bæticæ oram maritimam vniuerſam, ipſasque adeò Gadeis ſub imperi-

imperium miſiſſe. quod haud difficilimum fuit pleriſque Phœnicibus ex ea inſula profectis Tyrum, auxilium aduerſus Nabuchdonoſorem Babylonium: qui numeroſo exercitu formidabilis in Iudæam impetu facto, Hieroſolymam vrbem copijs, frequentia, ipſaque inprimis loci ſanctitate inter Orientis ciuitates facile principē ceperat, Sedechia Rege capto, atque cum vniuerſa Iudæorum multitudine in ſeruitutem abacto. Tyrios deinde impugnandos ſumpſerat mari terraq; nobiliſſimum Orientis emporium. Illi quanto in periculo res eſſent, Carthaginem in Africa, in Hiſpania Gaditanos extruſis legatis monuerunt. Ni mature opem communi patriæ tuliſſent, vnde orti erant, & cuius induſtria atque commercio tantas diuitias paraſſent, inſtare exitium. Debere eos ſiue communi naturæ ſenſu tam opulentæ paulo ante ciuitatis miſericordia tangi: ſiue communis patriæ periculo moueri: ſiue etiam ſuorū cōmodorum reſpectu, quæ cadente Tyro euertebantur. Celeritate opus eſſe propter locorum longinquitatem, rerum anguſtiam. Rei bene gerendæ occaſionem, cùm in celeri momento verſetur, fruſtra amiſſam quæri. Non debere eos ſumptibus deterreri, quos victoria parta facilè compenſare poſſet. Laborem, periculum, ſanguinē, ſi opus eſſet, communi parenti, vnde omnia accepiſſent, patriæq; caritati denegare, nefas eſſe. Hac denūciatione quid Carthaginenſes fecerint clam eſt: Gaditani certe ea permoti, delectu ſuorum habito & Hiſpanorum auxilijs aduocatis, inſtructa numeroſa claſſe, ſecundiſq; à puppi vētis, paucis diebus in Tyri conſpectum delati, per mediam hoſtiū claſſem ad obſeſſos penetrarunt. Eorum aduentu ciuibus cum ſpe defenſionis ſtudium etiam propugnandi acceſſit, tantum vt integris ferme quatuor annis obſidionē tolerarint, enixe tum Tyrijs tum Hiſpanis pro extrema ſpe dimicantibus. ſic patientia atq; virtute obſeſſorum fractis Babylonij animis ab obſidione diſceſſerunt. Cōmodum etiam ex Africa nunciabatur, magnas in Ægypto copias aduerſus Nabuchdonoſorē conſcribi: quos is conatus priuſquam mora conualeſcerent, reprimendos iudicabat. Pugnatū inter vtroſq; initio varia belli fortuna: Ægyptus tandem & Africa victori, armis domitæ ceſſerūt. Inde in Hiſpaniā tranſmiſit, ſpe ditiſſimæ prouinciæ copias occupandi: ſimul ſtudio ardens vindicandi miſſa Tyrum auxilia. In extrema Hiſpania ad Pyrenæi radices expoſito milite, reliquam Hiſpaniam Gadeis vſq; peruagatus victorijs eſt. (Ioſephus in Antiquitatibus à Nabuchdonoſore affirmat, huius Nabuchdonoſoris filio, Hiſpaniam ſubiugatam, Tyrum obſeſſam.) Verùm cùm ſe prouinciales ad reſiſtendum compararent, neq; Babylonius vellet ſuperiores victorias aduerſo aliquo caſu corrumpere: ſatis diuitiarum congeſtum eſſe, ſatis ad nominis gloriā profeciſſe, orbis finibus imperio terminato conſideranti optimum viſum eſt numeroſa comparata claſſe ſoluere ex Hiſpania. vti fecit ab Vrbe condita anno centeſimo ſeptuageſimo primo. Huius aduētu in Hiſpaniam nonnulli, cùm multos Iudæos in expeditionem traheret, arbitrati ſunt, multa Hebraica nomina cum in Bętica tū in Carpetania locis adhęſiſſe. atq; ex ea gēte Toletū, Scalonā, Nouē, Maquędā, Iepem, aliaq; minora oppida fuiſſe conſtituta, ab Aſcalone, Nube, Mageddone, & Ioppe Paleſtinæ vrbibus, appellationibus mutuatis. Toleti vocem à Tholedoth deriuatam, quod nomen Hebræis progenies familiaſque ſignificat, quæ magno numero eius vrbis fundamenta poſuerint. Quam opinionem neque refellere operæ pretium eſt, neque probare animus, cum leui coniectura nixa ſit, neque

veterum ſcriptorum fide auctoritateque fulciatur. Sic compreſſa Phœnicum audacia & Babylonijs ex Hiſpania reuerſis, Phocæenſes Phocæa Ioniæ ciuitate profecti, cum claſſe longarum nauium, quarum primi Phocæenſes inuentores extiterant, in Italiam, Galliam, atq; Hiſpaniam nauigarunt Harpali ſæuitiam veriti copiarum pro Cyro in Aſia Ducis, ſic ſuſpicari iuuat. Ij in exrrema Lucania ex aduerſum Siciliæ Velia vrbe conſtituta, cæli eius grauitatem & loci ſterilitatem exoſi, atque ab incolis mali accepti, pars Corſica tentata, atque ad Galliæ littus prouecti idoneum portum nacti, tumulo tribus ex partibus mari cincto, difficili è terra aditu propter loci naturam vallemq; altiſsimam Maſsiliam vrbem condiderunt. Pars in Hiſpaniam Tarteſſum que nauigantes, Argantonio Rege in vrbem admiſsi oppoſitas Tarteſſo inſulas (nūc omnes præter vnam Iunoniam nomine perierunt) quæ Aphrodiſiæ vocabantur, Græco inſtituto atque ædificiorum elegantia excoluiſſe memorantur: effeciſſeque induſtria, vt quæ Paulò ante neglectę iacebant, ſęuis tantum ſuperſtitionibus ſacræ ciuibus in delicijs eſſent. Subſecutum Argantonij funus anno circiter ducenteſimo decimo ab Vrbe condita tot circum tumulum obeliſcis lapideus conſtitutis ſcilicet, quot in bello hoſtes ſua ipſe manu peremerat. quem morem ritumque tumulandi mortuos Hiſpanis ſolennem atque vſitatū fuiſſe, Ariſtoteles eſt auctor.

Phœnices imperium meditantur Hiſpaniæ.

CAP. XVIII.

ARGANTONII mortē magni motus ſunt conſecuti. Hiſpania non ſecus ac deſtituta gubernatore nauis magnis tempeſtatibus iactata deinceps eſt: belli fortuna alternante atque ab Hiſpanis tandem auerſa, quibus libertas erepta eſt Carthaginenſibus in prouinciā attractis. Phœnices per hæc tempora numero, virib. & copiis aucti, atq; iugo Hiſpanorum excuſſo, Gadeis inſulam receperunt, fortunarum domicilium, commercij ſedem, arcem imperij. vnde in continentem tranſmittere cogitabant, ſi qua ſe occaſio dediſſet. Hæc cogitantibus, neq; rationem tantæ rei perficiendæ ſatis explicantibus optimum viſum eſt, religionis prætextu aggredi, quo nihil eſt in ſpeciem fallacius. Quaſi per quietem iuſsi eſſent Herculis ſacra in Hiſpaniam transferre, templum Herculi in continēti ędificandi facultatē ſibi, locūq; eſſe prouinciales poſtularunt: & cum datum eſſet, iuſtæ arcis forma, addita munitione, magnis molibus ad culmen breui perduxerunt. Multi loci religione, & inſolenti cęremoniarum apparatu allecti locum illū domicilio delegerunt. Sic in vrbis æmulam magnitudinem non magno interuallo excreuit; eo loco ſita vt creditur, vbi nunc Medina Aſſidonia cernitur. Nam & Sidonis nomen conſentit, & locus, cum ſit obiecta Gadibus, à maris littore, ſedecim paſſuum millibus. Obtinebant præterea alias vrbes minoraque oppida, vel ex ipſorum numero conſtitutas, vel per vim ablata finitimis. Vnde ac ex templo præſertim prædas agere pecorum hominumq; Turdetum vrbem, quæ olim poſita fuit, præter Cæſarianum & Arcobrigam (hæ hodie Xerez & Arcos ſunt) ſuæ ditionis fecerunt nullo meliori iure quam quod in vi & armis erat. A Turdeto ſunt dicti Turdetani ampliſſima olim Bæticæ natio ſecundum Oceani littora Ana flumine terminati. Baſtuli & ipſi in Bæticæ parte à Tarteſſo Veram vſque fuſi ad Mediterranei maris oram errant. Turduli à Meneſthæi portu (is hodie portus à ſancta Maria nomen habet) præter Ortum & Septentrionem extenſi paulo infra Cordubam Bæti ſuperato, & Marianos montes attingentes, vſque ad extre-

extremum Bæticæ limitem mediterranea obtinebant, Turdulos & Turdetanos Liuius, Polybiusq; vnam nationem faciunt. pleriq; eorum fines confundũt. quominus ijs deſcribendis, alijsq; populorum nominibus eorum ambitu comprehenſis, ſigillatim recenſendis laborãdum puto, Malſienis Selbiſijs, Curenſibus, Lignijs, alijsq; haud exiguo numero, quos nominatos à veteribus regionũ deſcriptoribus ſcimus. Quod rei præſentis eſt tamen: tantis iniurijs læſa prouincialiũ patientia, & nouæ vi b.s incrementa ſuſpecta habẽtes finitimi, bello Gaditanos laceſſere conſtituunt concilio gentis ad diem certã indicto. In eo conuentu Phœnicum iniurias cõqueſti ſunt. Vt ſemel Aſidoniæ templum ædificare cepiſſent, iugũ prouinciæ ceruicibus impoſitũ grauiſſimum. Homines eſſe auaritia inſatiabili, crudelitate maxima, ex fraude & arrogantia compoſitos. in religionis ſimulatione inexpiabiles fraudes, immania ſcelera contegere. Non poſſe diutius eorum iniurias ſuſtineri. niſi quid auxilij in mutuo gentis conſenſu ſit, vniuerſis domo emigrandum. aliud domicilium, alias à Phœnicibus diſiunctas ſedes petẽdas. Quiduis perpeti fore ſatius quàm tãtas & tam frequentes iniurias contumeliaſq; tolerare. Hæc verba multorum excuſſere gemitus, expreſſere lacrymas. Sed ſilentio tamen facto, Baucius Gapetus Turdetanorũ Princeps. Mollis, inquit, & eneruati animi eſt calamitatem deplorare, leue malorum in muliebri eiulatu ſolamen, turpe nullam rebus aſperis opem afferre præter lacrymas. Quin viros nos eſſe potius recordamur, correptisq; continuo armis illatas iniurias vindicamus maiori hoſtium moleſtia? Neq; erit difficile paucos perduelliões de vniuerſæ prouinciæ finibus exturbare: ſi qui numero, viribus: & cauſſa potiores ſumus, animorum concordiã adiungamus, mutuis iniuriis communi patriæ condonatis: ne quod hactenus euenit, conceptæ animis ſimultates curſum veræ laudis impediant. Violari numen noſtris iniuriis vindicandis nemo ſibi perſuadeat: nam fauere ſceleri non ſolet, & iniuria potius oppreſſis opitulari æquius eſt. Diuturnam hoſtium felicitatem metuere non debetis: ſed illud potius cogitare conſuiſſe deos, quorũ ſcelera vlciſci volunt, ijs interdum res ſecundas & diuturnam impunitatem dare, quo grauiore faſtigio ſit caſus. Ituri in arma modò maiores veſtros & poſteros cogitate: ne obliti ſanguinis veſtri, nepotum contumelias & commoda neglexiſſe videamini: Hac oratione cuncti, qui aderant, animis inflammati, vno conſenſu bellum contra Phœnices decernunt. Duces delecti, ijsque imperatum quàm maximos delectus militum, & quàm occultiſſime habere: quò hoſtes imparati facilius opprimerentur. Totius pelli ſumma Baucio demãdatur: quẽ exactæ prudentiæ opinio, virtus bellica, multarum rerum vſus ad populum commendabat. Collecto per eum modũ numeroſo exercitu Phœnices inopinantes locis omnibus oppreſſi. diuitiæ direptæ. vrbes & oppida expugnata momento temporis tum ea quæ per vim occupata tenebant, tum alia, quæ ex ſua gente fundarant. Aſſidoniam, quo ſe Phœnicum reliquiæ quaſi ex communi naufragio receperant templi munitione confiſæ, nihil impediente loci ſanctitate eodem animorũ ardore vi expugnatam ſolo æquant, ciuibus ad vnum cæſis, tanta erat vindictæ cupiditas: ne templo quidem ipſi parcitur. Exaſperati iuſta iracundia animi neque miſericordiam recipiebant, neq; religione mouebantur. Multis annis magnaque diligentia quæſitas opes, fundatam vrbem & templum hoſtilis iracundiæ flamma vaſtauit. tanta ex eo Phœnicum conſternatione, vt paucis in continenti oppidis ijsq; ignobilibus retents,

magis quia non impugnabantur, quam quod ſatis animi ad reſiſtendum eſſet, in inſulam Gadeis compacti de Hiſpania, vbi tanta inuidia flagrabant, deſerenda, conſilia inter ſe communicarent. Omnino concordiæ ſpe omni ſublata, externa auxilia aduocare; iiſque ſe aduerſus prouincialium vim munire conſtituunt. E Tyro expectare longum erat in ea rerum anguſtia. vnde minime debuerunt, Carthagine propter communem originem regionum haud magnum interuallum euocant. Dato ſenatu, legati Phœnicum ſupremum in periculum res Gaditanorum veniſſe, Patribus explicant. niſi in ipſorum præſidio, ſpem nullam eſſe reliquam. Non iam de opib. laborare. quibus puncto temporis iniuria exuti eſſent: ſed de libertate & ſalute periclitari. Veniſſe quam toties expetiiſſent, occaſionē in Hiſpaniam tranſeūdi, honeſtam iuxta ac piam, pro neceſſariis & cognatis tuendis, pro deorum immortalium religione vindicanda: quæ Herculis templo euerſo ſanctitatis opinione celeberrimo, ſacriſque cōtaminatis violata erat. Se quidem libertate modo & antiquis finibus habituros ſatis: cætera victoriæ præmia, quæ futura erant opinione ipſorum, ſuaque prædicatione maiora libenter ipſis relicturos, imperium copiaſque Hiſpaniæ. Carthaginienſes audita Gaditanorum legatione bono eos animo eſſe iubent, eorum ſalutem fore ſenatui populoque curæ pollicentur. Magnam ſe habere ſpem fore, vt Hiſpani ſuis malis caſtigati breui iniurijs finem faciant. tantiſper modo ſuſtentarent, dum claſſis valida rebus omnibus inſtructa mitteretur in Hiſpaniam. Obtinebant ea tempeſtate Carthaginenſes maris imperium numeroſis claſſibus, ſiue commercio ſeruiētes, quo nomine per hæc tempora, vti ex diuinis libris intelligitur, naues Tharſis celebres erant, ſiue proferendi imperij cupiditate: nam oram Africæ vniuerſam & inferi maris inſulas non paucas ſub ditionem miſerant felici conatu. Hiſpaniæ aditu hactenus fuerant prohibiti eas ob cauſas, quæ ſunt ſuperius indicatæ. Eo maiori auiditate feſtinationeq; inſtructa claſſis Duce Maharbale cum ſoluiſſet Carthagine, Baleares & Ebuſum præteruecta idoneis tempeſtatibus Gadeis tenuit an- 236
no ab Vrbe condita, ducenteſimo trigeſimo ſexto. Alij non multo ante primum bellum Punicum putant. quocumque certe tempore, ad imperium Hiſpaniæ aditu patefacto continuo littora vicina explorare, Hiſpanorum naues intercipere atq; ex ipſorum agris quam maximas & quam latiſſime prædas agere, locis idoneis munitiones ædificare, vnde incurſiones in agros finitimos facerent. Quibus malis excitati Hiſpani Turdetum frequentes conuenientes, Baucium denuo noui belli Ducem iubent. Is delectu ſuorum habito, hoſtium munitionem, quæ ex multis Turdeto proxima erat, intempeſta nocte expugnauit, præſidio cæſo præter paucos ipſumq; ducem Maharbalem, qui equo per auerſam portam euadens fuga ſeruatus eſt. Eodem victoriæ curſu maiora hoſtibus damna intulit. His rebus geſtis Baucius grauem præda militem lætus in vrbem reduxit. Carthaginenſes, Hiſpanos vi opprimi poſſe deſperantes ad Punicas artes conuerſi velle ſe paciſci ſimulant, non eo ſe veniſſe affirmantes, vt Hiſpanos bello fatigarent: ſed vt cognatorum iniurias vindicarent, & à ſacroſancti templi violatoribus piacula exigerent. Turdetanos ciues habere compertum, neque aduerſus deos, quidquam impie, neq; in Gaditanos crudeliter commiſiſſe. Gentis virtutem admiratos, amicitiam appetere potius, quæ vtrique nationi non inutilis futura erat. ponerent arma, dextras iungerent, atque in amore reſponderent, à quibus eſſent prouocati. Et vt intelligerent, nihil ficto animo geri, cuncta ſe

præſidia

præſidia deducturos, atq; omnem militarem iniuriam ab eorum finibus prohibituros. Adhæc Turdetani. eam legationem gratam tum ſibi fore reſponderunt, ſi cum verbis conſentirent facta: bellum neque timere neq; prouocare: amicitiam Carthaginienſium neq; magnopere deſiderare, neque repudiare oblatam. Eos eſſe Turdetanos, qui beneficiis maleficia vlciſci, & officio cum offenſa certare conſueſſent. quæ geſſiſſent non ſua voluntate ſed defendendi belli neceſſitate facta eſſe. Ad hunc modum quodam induciarum genere facto, ſe propius littora Pœni continuerunt: vnde per oppida & arces diſpoſitis præſidiis finitimos carptim fatigabāt. Quod ſi qua paulo validior manus Hiſpanorum, vindictæ ſtudio coiuiſſet, militum licētiam excuſantes, atque noua fœderis ſimulatione, ſimplices homines & tranquillitatis amantes illudebant: ſimiliq; fraude ad alios opprimēdos conuertebantur. Quæ res Gaditanis gratiſſima erat, Hiſpanis nō videbatur intolerabilis, publica damna, vt fit, contemnentibus ſingulis, cum à priuatis rationibus ſunt ſeiuncta. Sic Carthaginienſium vires augebantur noſtrorum ceſſatione, ipſorum artibus. quod facile fuit Baucio tanto Duce per idem tempus defuncto die ſuo, nullo relicto ſucceſſore hæredeve, quod ſciatur.

Carthaginienſes in Gaditanos inſurgunt.

CAP. XIX.

INſatiabilis eſt humanus animus eo quod fortuna ſuppeditat ſeu vis altior, fœtent prima, cum maiora verſamus in animo: & quæ non minor eſt noſtræ felicitatis labes, conſortis impatientiſſima eſt natura poteſtatis. Extincto Baucio Carthaginienſes de vniuerſæ Hiſpaniæ imperio cogitantes, à quibus euocati erant, propinquos & neceſſarios Gadium poſſeſſione Phœnices deturbare aggreſſi ſunt. Fœcunda gignendis inimicitiis ambitio. Arte quadam ſemina diſcordiæ ſerere, miſericordiæ ſimulatione erga veteres inſulanos. Superbe Phœnices imperare, neque communicare honores aut magiſtratus cum veteribus incolis, publicas & priuatas fortunas compilare. ad vitæ conditionem ſeruituti proximam miſeros inſulanos perductos eſſe. Sic Phœnicibus accuſandis ſtudia ſibi multitudinis adiungere, malis artibus ambitioſi, ingenio prauo callidoque. Illi re cognita Pœnorum perfidiam accuſare, neque cognationis reſpectu, neque beneficiorum memoria à concepto ſcelere retardari corruptis ſemel animis praua cupiditate. Ergo arma corripiūt inter ſe. Primi Phœnices impetum in Pœnos faciunt, quem illi impetum non tulerunt, venturi ſecuri ſcilicet, neque digna formidantes. Non pauci in conflictu perierunt, contento alij curſu in arcem, quam ad ſimiles caſus in extrema inſula ex aduerſum Cronij promontorij paratam munitamque habebant, ſe receperunt. In tecta & agros Pœnorum conuerſa rabies. ignes paſſim iniecti, direptæ opes. Conturbati Pœni improuiſo malo gaudebāt tamen, vt in malis, tumultu Phœnices facto honeſtam ſibi occaſionē belli defendendi præbuiſſe, vrbemque eorum occupādi. quod breui factum eſt. Deductis præſidiis omni ex parte, & fœderatorum auxiliis aduocatis, à quibus paulo ante cæſi fugatique erant, vltro prouocare auſi ſunt, ſucceſſuque elati, quoniam hoſtis nullo loco pugnæ copiam faciebat, ipſam vrbem Gadeis expugnare aggrediuntur. Menſes aliquot obſidio tenuit: ferroq; tandem in vrbem penetratum. In ea obſidione Pephraſmeni Tyrij induſtria litteris quorundam celebratur, arietis machina inuēta ad muros quatiēdos: quam ex tranſuerſa trabe ſuſpenſam, atq; libratā maiori motus facilitate, maioriq; impetu quatere monſtrauit. Phœ-

nicum

nicum calamitas magnam Carthaginenſibus inuidiam à finitimis conciliauit gẽtís perfidiam &inhumanitatem accuſantibus: à quibus in partem imperij vocati eſſent, & quos paulo ante conſeruaſſent, ijſdem libertatem & fortunas eripuiſſe: impios æquè & ingratos nulla ſatis idonea cauſſa hoſpitij iura, conſanguinitatis, amiciriæ, humanitatis priores violaſſe. Meneſthæi portus ciues, quibus magna ac diuturna cum Phœnicibus amicitia erat, inprimis dira omnia Phœnis imprecari, minitari vindictam. à iurgiis & conuitiis ad bellum & arma ventum eſt. Validæ ab vtraque parte copiæ in aciem productæ. prius tamen quàm ventum eſſet ad manus prudentioribus placuit cõcordiæ viam aliquam tentare. Carthaginenſes in vnius pugnæ euentu conſiderantes rerum ſuarum & imperij ſummã verti, priores de pace agere cœperũt. Datis conſenſu arbitris fœdus haud difficulter his conditionibus eſt factum. Commercia inſtaurarẽtur. Neutri alteros portubus excluderent, aut mari libere vagari vetarent. Captiui redderentur ab vtraque parte. Damna inter ſe compenſarẽt, quantum delecti iudices pronũciaſſent. Quò maior eſſet conuentionis conſtantia, Athenienſium inſtituto obliuionem iniuriarũ ſancire viſum eſt. Vnde fluuio ad Meneſthæi portum in mare influenti Lethis, id eſt, obliuionis Græca voce nomen factũ aiunt. Plura tranſcribo quàm credo: nam neq; refellere promptũ erat, quæ dicuntur ab alijs, neque argumentis confirmare animus. Sed ijs tamen rebus (ſic aiunt) ex Meherbalis litteris cognitis Carthagine, immortales dijs gratiæ actæ: eoque maior lætitia fuit, quòd difficultate rerum ſuarum impediebantur claſſem expedire in Hiſpaniam auxilium ſuis, retinendo imperio Gaditano ſubſidium, Bello Siculo primum, deinde Sardico male mulctati: quæ Machæo copiarũ Duce geſta erant. Excepit belli Africani nouus metus: qui Carthaginenſis ſenatus cogitationes auertit penitus ab Hiſpania. Sic Pœni qui Gadibus erant, ſpe auxilij ſublata ad conciliandas Hiſpanorum voluntates animos retulerunt aſſimulatis ad tempus officiis. Phœnicum reliquiæ, qui potiſſimùm læſi erant, quoniam aliud nihil ſupererat, retenta maritimi cõmercij libertate, vnde ingentes diuitiæ parabantur, à cogitatione abſtinuerunt deinceps repetendi Gadeis. Quo tempore anno ab Vrbe cõdita ducenteſimo quinquageſimo ſecundo, 252 Hiſpania terræ ſiccitate, pluuiarum inopia, annonæ anguſtia, terræmotibus frequentibus afflicta eſt. terra deſidente vaſti hiatus extiterunt, magnaque auri & argenti vis ex antiquõ Pyrenæi mõtis incẽdio cineribus terraq; ſepulta, per eum modum in lucem ꝓducta nouas gentes attraxit in prouinciam, quas enumerare non eſt neceſſe. Prorſus Carthagine claſſis in Hiſpaniam nouo decreto ſenatus deſtinata miſſaque Aſdrubale & Amilcare Ducibus (Magonis ij filij erant viri Principis Carthagine) Sardiniam, cum deuia non eſſet, primò tenuit. In ea inſula Aſdrubal ab inſulanis in pugna interfectus perijt. cui filij fuerũt Annibal, Aſdrubal, & Sappho. Amilcarem à cogitatione Hiſpaniæ bellum Siculum reuocauit. Cognito enim Aſdrubalis caſu Siculi, atq; Leonida Spartano cum claſſe delato in Siciliam, bellum contra Pœnos maiori impetu inſtaurarunt. In eo bello Amilcar occubuit, tribus filijs relictis Himilcone, Hannone & Giſgone. Præterea Darius Hiſtaſpis per idẽ tempus magnam Carthaginenſibus ſolicitudinem iniecit, miſſis legatis, qui viuendi leges præſcriberent, & auxilia in id bellum, quod cõtra Græciam parabat, mitti poſtularent. quem in ſe irritare Carthaginenſes nolebant aſperiori aliquo reſponſo, in eo diſcrimine rerum ſuarum: tametſi auxilia mitti non placebat. Darij filius fuit Xer-

271 xes, is qui imperij ſui anno tertio, qui annus ab Vrbe condita ducẽteſimus ſeptuageſimus primus erat, cum patris æmulatione bellum & ipſe atrox in Græciam pararet, Græcis illis ex Sicilia in patriam reuocatis, qui Leonida Duce auxilio venerant contra Pœnos, ſenatus Carthaginenſis quaſi ex diuturna iactatione reſpirans, rerum Hiſpanienſium cura, nongentos milites ex Siculis præſidijs deductos & quatuor nauibus impoſitos ſupplementi loco in Hiſpaniam mitti decreuit, maioris auxilij ſpe facta. Baleares tentati ex itinere montanos homines laceſſere malo fuit. Correptis illi fundis, quo tunc ſolo telo vtebantur, hoſtes male acceptos, atque lapidum grandine cõtinenter afflictos, ad mare redire, & auertere in altum naues compulerunt. Inde valida abreptæ ventorum vi, diuerſæ Gadeis tandem appulerunt. Earum aduentu, & acceptæ in Sicilia cladis cæſo Amilcare fama imminuta eſt, & male ſentientibus ſe commouendi poteſtas ſublata. Quo tempore Tarteſſo aiunt coloniam miſſam Duce Capione ad eam inſulam quam ambobus oſtijs Bætis complectebatur. Omnino vbi Mneſthæi oraculum erat, noua ciuitas à Tarteſſiacis fundata eſt Carteſiorum Ebora dicta diſtinctionis gratia, cum plures eo nomine ciuitates in Hiſpania fuiſſe conſtet. Et Tarteſſus Carteia etiam nuncupabatur. præterea in oſtio fluminis altero turris eſt conſtituta Capionis Ducis nomine, quo tẽpore non conſtat. Sed eius tamen oræ accolæ Carteſsij ſeu Tarteſsij dicti ſunt: vnde coniectandi occaſio Tarteſſo in eam partem coloniam fuiſſe amandatam ingenijs nimiùm perſpicacibus.

Sappho venit in Hiſpaniam.

Cap. XX.

AFRICAM omnem contra Carthaginem coniurare per id tempus fama erat, copias conferre, quantum cuique ciuitati virium eſſet; obſides inter ſe dare. Nimia eius vrbis potentia cæteris ſuſpecta eſſe cœperat, & annuum vectigal denegarant, quod Didonis voluntate pactum pendere cõſueuerant. præterea rei male geſtæ in Sardinia atq; Sicilia fama ad audendum inuitabat. Mauritaniæ gentes nulla quamuis iniuria violatas ſeſe cum cæteris coniunxiſſe: tantumque omnium furorem eſſe, vt Hiſpanos anguſto freto diremptos, in belli ſocietatem trahere cogitarent, & à Carthaginenſium amicitia abducere. His rebus Carthaginenſis ſenatus permotus tum ſe ad reſiſtẽdum comparare, tum Sapphonem Aſdrubalis filium Præfectum in Hiſpaniam amandare: vt ſuorum vires atque animos præſentia & auctoritate confirmaret: & nutantes Hiſpanorum voluntates induſtria atq; accommodatis officiis conciliaret. Quod ille in prouinciam delatus diligenter effecit. Hiſpanorum enim proceribus aduocatis, quid Africani molirentur expoſuit, quo eſſent animo Mauritaniæ populi, pro iure veteris amicitiæ poſtulans neu ſe, neu ſuorũ quenquam in fraudem impelli ſinerent, ſe potius, atq; Carthaginenſem populũ conſilio reque iuuarent. Eorum voluntate tria Hiſpanorum millia conſcribere datum eſt: non vt bello laceſſeret Mauritanos amicos Hiſpanorum & neceſſarios, ſed vrbem Punicam ab iniuria defenderet, ſicunde vis pararetur. Copias ille omnes ad Gaditanum fretum continuit tum ciuium, tum ſociorum: ſi quo modo Mauritanos ſanare, & à cæteris Africanis belli timore poſſet abducere. Verum cum non ceſſarent, tranſmiſſo freto agros vaſtare, ædificia oppidaq; incendere, in ſeruitutem abducere, quicunq; marte arbitro veniſſent in poteſtatem. His malis permoti Mauritani Tingim Tarteſſo obiectam in Africæ littore conueniunt, in commune deliberaturi, quid

facto opus eſſet. Legatos in Hiſpaniam mitti placuit, conqueſtum iniurias eorũ Hiſpanorum qui Sapphoni militabant. in quibus præſidium eſſe debuit, inde perniciem exiſtere amicis & neceſſarijs. vnde diſcederent, & quibus ſe adiungerent conſiderare iubent. Omnium gentium, ad quas Pœni acceſſiſſent, inſidiari libertati. Communibus proinde armis vindicandos videri. Ne conſiliũ priuatim ipſi captarent, cuius è veſtigio eos pœnitere neceſſe eſſet, ſiue victis Carthaginenſibus, totius Africæ odium incurrere neceſſe foret, ſiue victoribus ſeruiendi neceſſitate. Iam dudum Carthaginenſes præ animorum faſtu atq; arrogãtia orbis meditari imperium. Adhæc Hiſpani, facti imprudentiam excuſare; Sapphoni non ad inferendum bellum ſed ad defendendum, Hiſpanorum auxilia cõceſſa. miſſuros ſe in Africam legatos, qui auctoribus ſi pax facta non eſſet, ſuorum copias reuocarent in Hiſpaniam ita præſtitum. Legatorum aduẽtu ab armis diſceſſum ea lege eſt, vt Dux Carthaginenſis copias ex Mauritania deduceret, Mauritani ſuos ab oppugnatione Carthaginis, à qua nulla fuerant iniuria violati, reuocarent. Verùm Sapphone in Hiſpaniam reuerſo cum Mauritani ab Africanorum caſtris non recederẽt, repetito bello maiores illatæ ſunt Mauris clades: ægreque tandem Hiſpanis interpellantibus impetratum, vt nouis Sappho Hiſpanorum auxilijs auctus, quæ vltro offerebantur, Mauritania relicta in Africam interiorẽ diſcederet verſus Carthaginem. Sic hoſtium copiæ oppreſſæ ſunt, à tergo & à fronte circumuentæ ijs copijs, quæ Carthagine & ex Hiſpania miſſæ erant. Sarucus Barchinus, à Barce vrbe ad ortum Carthaginis ſita (tametſi Silius à Didonis ſocio Barce malit) ob diligentem operam Carthaginiẽſi Reipublicæ in hoc bello nauatam, in eam vrbem tranſlatus. Barchinorum factionis princeps extitit

Finis bello impoſitus eſt annò ab Vrbe condita ducenteſimo octogeſimo tertio. Sappho in Hiſpaniam reuerſus, rebus in prouincia compoſitis, Carthaginem ſeptimo poſt anno reuocatus eſt, per ſpeciem quidem reipublicæ in patria procurandæ, ſummo magiſtratu dato, cui Sufferes nomen erat auctore Feſto, re quoniam moleſtum erat, ditiſſimæ prouinciæ copijs amplius ciuem vnum augeri quàm libera ciuitas pati poſſet. Quo maior eſſet honor Himilco Hanno & Giſgo patrueles ſucceſſores dati ſunt. Sapphoni in patriam reduci magni honores habiti, tantos ſpiritus ex eo ſumenti: vt non tyrannidem inuadere ſed diuinitatem meditaretur. plures enim auiculas vocales docuit proferre atque ingeminare, tria verba. Magnus deus Pſaphon. quæ liberè abire permiſſæ, cum ijs vocibus pronunciatis Pſaphonis famam per agros diſſipaſſent: facilè à prouincialibus, rei miraculo attonitis ante obitum diuinitati conſecratus eſt, nomenque templis datum. quod ante id tempus acciderat nemini. Plinius hoc factum ad Hannonem ablegat, Pſaphonem fama tenuit, veteri prouerbio conſecratæ munitaque. Magnus deus Pſaphon.

Himilco & Hanno nouas nauigationes aperiunt.

CAP. XXI.

HIMILCO & Hanno Hiſpaniæ prouincia deſtinata, quæ prima dies curſum dedit, claſſis vela è portu egreſſi explicarunt. Tentati ex itinere Baleares munuſculis arteq;. Rudes homines & earum artium ignari munitioni ædificandę locum conceſſerunt in maiori Baleari, qui gradus erat ad opprimendam gentis libertatem. In minore Hanno Iamam condidiſſe fertur præter Septentriones & Occaſum ſitum oppidum. Magonem.

gonem ad Eurum. Sunt qui Labonem tertium eius inſulæ oppidum numerent: & cauſſam harum appellationum extitiſſe putent tres deinceps Carthagine miſſos eius inſulæ procuratores. Hannonem ſatis conſtat Gadeis appulſum gloriæ cupiditate incenſum, & vt res nouas exploraret, Oceani littora vſq; ad promontoriũ Sacrum (D. Vincentij hodie) claſſe legiſſe, viſaq; ſenatui ſigillatim per litteras explicaſſe. Magnam ſe habere ſpem, inacceſſa eatenus Atlantici, Gallicíq; maris littora longiſſimo excurrentia locorum tractu, poſſe magno reipublicæ commodo gloriaque aperiri. Binas claſſes ædificare daretur, rebusq; omnibus inſtruere ad diuturnam nauigationẽ tolerandam. Quod cupiebat conſequẽti anno ſenatus permiſſu eſt factum. Himilco Europæ littora mariaq;, quàm longiſſime poſſet, iuſſus eſt explorare: Hanno Africæ adeundæ curam ſibi deſumpſit: Giſgo ad rerum procurationem in prouincia conſenſu patrum relictus eſt. Ergo ſub initium eius anni, qui ab Vrbe condita trecenteſimus ſeptimus
307 numerabatur, Hanno & Himilco relicta Hiſpania diuerſi claſſibus abiere. Himilco Heraclea ſoluens Meſeniosque & Selbiſios (hi in Baſtulis ad fretum erãt) præteruectus Hermam ſiue Iunonis promontorium, quod in extremis freti faucibus eſt, flexis ad dexteram proris tranſmiſit, Cylbiq; oſtium, fluuij Melariam (hodie Beielium) atque Barbatem inter in mare mittentis. quemadmodum Beſilum tenui riuo proximum, Gadibus obiectum in idem euoluitur mare: Geryonis ſepulcro inter vtrunq; flumen cõprehenſo, vbi lingula eſt procurrens in mare. Mox occurrit Erythræa inſula, ſiue ea Gadeis ſit, ſiue vt alij diſputant, à Gadibus ſecreta, quinto olim à continenti ſtadio dirempta: nunc hauſta mari, vt ne veſtigiũ extet. Deinde ſyluis denſum impeditumq; montem contemplati ſciſcitatione inuenerunt Tarteſſium, ex illius oræ maritimæ cõmuni nomine dici. porro ex eo monte deriuari fluuium Lethim, de quo paulo ante eſt demõſtratum. Sequebantur Cibiceni Turdetanorum natio ad propinquius Bætis oſtium ſecundum littora fuſi, atq; in medio interuallo Geronda turris, Geryonis opus. Supra hos Yleates, Cempſij, & Manij aduerſo Bæti interiora terræ obtinebãt. Eum fluuium Tarteſſium etiam vocari, atq; è Ligoſtico fonte in paludis formam reſtagnante ad Argentarij montis latus, qui hodie mons Seguræ eſt, deriuari cognouerunt, in quatuor brachia diductum. Mendacio videlicet accommodata fides eſt veriſimili propter tria flumina alia, quæ influunt in Bætim: aut fortaſſis per ea tempora irrigandis Bæticæ campis in plures partes riuosq; diducebatur. quod vix in tam rudibus ingenijs credi poteſt. Rufus Feſtus qui has nauigationes explicuit, quatuor oſtijs Bætim in mare mittere teſtatum reliquit. antiqui deſcriptores terræ duo tantùm inueniebant, nos vnum, rebus tempore mutatis alternante ſcilicet memoria. Inde progreſſi, Bætisq; oſtia præteruecti, Caſsij montis faſtigia viderunt venis ſtanni copioſi, vti nomen ipſum indicio eſt, vſq; eò vt ab eo monte id genus metalli Caſsiteron Græce dici quibuſdam ſit perſuaſum. Monti ſubiectam planiciem Albiceni Tarteſsij obtinebant. Succedebat Iberus fluuius olim Tarteſsiorũ limes extremus, nunc Palos inter & Huelmam in mare defertur, tantæ olim nobilitatis, vt ab eo quidem malint Iberiæ numen, quàm ab altero Citerioris Hiſpaniæ fluxiſſe. hoc tẽpore Tinctus fluuius, ſiue Atramenti vocatur, ab eius terræ copia inficiendis atro colore lanis aptiſſimę. Ad Occaſũ ſecundũ littus progreſſis Iberia vrbs occurrit, alteri cognominis ad Iberi ripã olim ſitę nõ procul Dertuſa, de qua Liuius meminit. Prope, maris æſtuaria ſuccedunt: qua

parte promontorium excurrebat in mare ab impoſito templo Proſerpinæ appellatione. quo circunducto Mariani montis extrema iuga viſa ſunt in mare deſinentis: ſupraq; Zephyrius mons culmine cœlū attingere, nubibus nebulaq; contectus tranquillo quamuis mari, raris ea parte ventis. Littora excipiebant, lapidibus impedita, dumetis aſpera vſq; ad Saturni montem pertinentia. Mox Cenitæ interfluente Ana, duabus obiectis inſulis: quarum quæ maior erat, Agonida nuncupabant. Inde promontorio Sancti Vincē ij Sacro tranſmiſſo, magno littorū flexu aliquot confectis millibus ad portum Cenim ventum eſt, non procul à Petanio inſula (nunc Perſeguero.) Quibus locis proximi erant Dragani Luſitaniæ populi, montium Sephis & Cempis latere ſinuq; Septētrionali incluſi ex aduerſū Strimniç inſulę ꝓcul iacentis in mari. Draganis vicina erat inſula altera Acale nomine, aquis ꝑter morem cęruleo colore, odore tetro (ſic ea tēpeſtate res erant) nunc retracto mari omnia ſunt à veteri forma & obſeruatione immutata. Supra Acalē Ceprilianus mons in cōtinenti aſſurgebat, & longo littorū tractu emenſo, præter Ortum & Septentrionē Pelagiam inſulam nacti viriditate præcipuam Syluiſq;, attingere auſi non ſunt, cum in Saturni præſidio eſſe, & eò appulſis mare turbari ex multorū prædicatione haberent perſuaſū, homines inani ſuperſtitioni ſeruiētes. Sequebantur ad cōtinētis littora Sarij gens inhumana & inhoſpitalis: promontoriūq; quod ijs locis vulgò Spichelis dicitur, antiqui Barbarium ab eius gentis feritate nominarunt. Duorum mox dierum nauigatione ad Strimniā inſulam eſt peruentum, habitatoribus vacuam vaſtamq;, ob ſerpentes & noxia animalcula, incolis nouas quærere ſedes cōpulſis: vnde à Græcis Ophiuſæ nomen tulit. Occurrit deinde Tagi oſtium, Sariæ gentis finis, Græca colonia impoſita, quæ non incōmode Oliſipo fuiſſe creditur, vrbs conſequenti tempore in paucis nobiliſſima. Quo ex loco ſoluentes, atq; Albianum & Lanciā inſulas (hæ hodie Baionæ in Calæcis obiectæ ſunt) legentes ad Neriorū littora peruenerunt, vſq; ad Nerium promontorium pertinentiū, quod noſtris Finis terræ eſt. Ei promontorio plures inſulæ adiacent Strenides quidem ex eo dictæ, ꝙ Stremniæ inſulæ incolæ ſerpentum inde copia depulſi, eas inſulas domicilio delegere: Caſſiterides à plumbi ſtanniq; prouētu. Nerium promontoriū prætervecti. Himilco & ſocij, cōuerſiſq; ad Ortū proris, quatuor iam decurſis menſibus, ex quo nauigare cœperant, ventis remittētibus, vadoſiſq; littoribus & vlua plurimum impediti magnas difficultates obierunt: vt Ligorum, Aſturum, Silororum, quæ deinceps nationes ea littora obtinebant, ſinus, portus, promōtoria, vrbesq; explorarent. Quarum rerum, ac ne earum quidem quas in Armonico & Baltico mari, Galliæ atq; Germaniæ littoribus inuenerunt, quidquam eſt in litteras relatum, poſteritatiq; proditum (quod ſciatur) ac ne iter quidem, quo in Hiſpaniam redierunt, toto certè biennio in ea nauigatione tranſacto.

Hannonis nauigatio.

Cap. XXII.

HANNONIS nauigatio lōgior fuit, priſcis temporibus omnium nobiliſſima, & huius ætatis nauigationibus cōparanda: quibus ad orientis occidentiſq; Solis oras Hiſpanorū arma inuicta virtute penetrarūt: pręferēda etiam, cum magnetis illi & quadrantis vſum ignorarent, neq; ſe libero mari permitterent. Itaque comparata claſſe, in qua ſexaginta quinque remes erant, hominum vtriuſque ſexus millia triginta, coloniis Libophœnicum per littora, vbi eſſet com-

commodum, conſtituẽdis. Gadibus ſoluens atque Herculis columnis ſuperatis, duorum deinde dierum nauigatione in latam planiciem delatus vrbem impoſuit quam Thymiaterion dixit. Conuerſis mox ad Occaſum proris Ampeluſiũ promontorium occurrit: quod nos quidem Deſpartel vulgo dicimus, Arriano autem Soloen eſſe puto, opacũ arboribus, præcipua locorum amœnitate. Sequebatur Zilia fluuius, Anatis Polybio (ſic arbitror) qui fluuius hoc tempore Arzillam oppidum præterlabitur. Septingentis triginta quinque paſſuum millibus ab Ampeluſio promontorio Lixij ad ripas fuſi erant Lixij fluminis, quod ex Libia decurrit in Oceanum: vbi Antæi & Herculis luctam fuiſſe, atq; hortos Heſperidũ dracone cuſtode quõdam fabulati ſunt. Succedebant paribus interuallis centum milliũ ſpatio duo fluuij Subur, vbi Bonoſa oppidũ. & Sala coniuncto eiuſdẽ nominis oppido, quod hoc tẽpore Sale eſſe credimus, ſitu commodo agri fertilitate atque amœnitate præcipua: Africæ tamen deſertis vicinum, eoque ferarum incurſibus obnoxiũ, opportunumq; q̃ haud leuis iniuria eſt. Iis ex locis profecta claſſis ad montem Atlantem peruenit deſinentem in promontorium in primis nobile, cui olim promontorio extremæ Chaunariæ nomen fuit: conſequenti tẽpore à nautis vulgo rudi vocabulo & barbaro Caput Non vocari ſolitum erat, exiſtimantibus ſi quis id promontorium ſuperare conatu temerario auſus eſſet, eũ ad ſuos nunquam amplius rediturũ. Boiadoris promontorium prope eſt Palmã inſulam recta ad Occaſum obiectam habens, vnam è Fortunatis à media cœli regione vigeſimo octauo poſitam gradu. Eo promontorio ſuperato littus vaſtum excepit vſque ad inſulam paruam quinq; ſtadiorum ambitu: quam tum quidẽ colonia relicta Cernem dixerunt, noſtra ætate Arginam vocari puto vltra promõtorium Album citra Æquatorem vigeſima prima orbis cœlique parte. Totus ſinus ab inſula Argini nomen habet vſque ad promontorium Viride extenſus, & illi obiectas decem inſulas Heſperides: in quo numero, cui à D. Iacobo nomen eſt, principatum obtinet. Hoc promontoriũ Arriano eſſe puto Cornu Heſperiũ: præterea fluuius, qui latiſſimo alueo multiſque ſuperbus aquis citra illud decurrit in mare, à Feſto Rufo Aſamam vocari. nam & huius temporis nomen Aſanagæ conſentit non multum ab antiquo diſcrepãs. Crocodilos nutrit atque hyppopotamos Nyli modo. Similia incrementa & decrementa ſuſcipit in æſtate, vnde & originẽ eadem habere creditur. à veteribus Nigir eſt dictus, duobusque oſtiis mittit in mare; hoc de quo dictũ eſt, & altero viride promõtorium circumuectis occurrente, cui à latitudine fluuio magno vulgo nomen eſt. Sequebãtur inſulæ Gorgonides: Sic eas Hanno nominauit, à portentoſis fœminis, quas Gorgonas dixit antiquitas. quemadmodum Currum Deorum vocarunt montem continentis, iis inſulis vicinum, quod ignibus micaret, tonitruiſque perſtreperet. noſtris Serra Liona eſt octauo citra æquatorẽ gradu. Ptolemæus quinto poſuit, numeris ipſius errore, aut incuria librariorum corruptis. Eum mõtem conſtat ob ſublimitatem fulguribus identidem corruſcare: æſtus qui ingens iis locis eſt, vitandi neceſſitate incolas dies in ſpecubus ſubterraneis tranſigere, noctu ad opus annonamque procurandam egredi accenſis faculis: quibus ſubiecti ei monti campi collucentes ardere omni ex parte cum videantur, Hannoni & ſociis ea occaſio extitit ſiue ſerio exiſtimandi ſiue fingendi de induſtria, vt libenter de longinquis regionibus maiora vero prædicamus, ex iis locis fluuios igneos decurrere in mare: vicinaſque late regiones flammis perpetuis incendioque vaſtari. Vltra eum montem inſulam nacti

ſunt à villoſis hominibus habitatam (ſic illi crediderunt) Rei inſolentis quo maior fides eſſet, duabus fœminis, quas ceperunt (nam virorum curſum adæquare non potuerunt) quia feritatem non deponebant, pelles detractæ atq; tomento ſuffultæ Carthaginem miſſæ longo tempore, miraculo iuxta & monimento fuere. Hæc inſula non inepta ratione creditur paſſim à doctis ea fuiſſe, quam æquatori ſubiectam & Lupi Cõſalui promontorio oppoſitam Luſitani ſub imperium miſerunt parentum ætate, D. Thomæ nomine, nobilem ſaccari prouentu, cæterum cæli grauitate infamem noſtræ certe gentis corporibus, cum ſit Æthiopibus vicinis ſaluberrima. Piloſos homines ſimias maiores fuiſſe putamus, quarum in Africa magna copia eſt abſoluta hominum forma. Ex iis locis Hannonem in Hiſpaniam rediiſſe Arrianus confirmat, commeatus inopia longius progredi prohibitum. Plinius Hannonem ait ad Arabicum ſinum peruenisse, ſuperato nimirum Bonæ ſpei promontorio, quod littoribus ab vtraque parte, maris fluctibus caſtigatis, in pyramidis formam extenuata interior Africa facit: indeque Carthaginem affirmat legatos de rebus geſtis pedeſtri itinere miſſos. Illud conuenit, quinto poſtquam ſoluerat anno, qui annus ab Vrbe cõdita erat trecenteſimus duodecimus, in Hiſpaniam rediiſſe tandem. Socij nauales ſuſpenſis audiẽtis populi animis pro ſe quiſq; narrare miracula, vim tempeſtatum, inauditas volucrum formas, marinarum belluarũ prodigioſa corpora, hominum ferarumque ambiguas ſpecies, viſa, an ex metu credita, an ſtudio conficta.

LIBRI PRIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,

LIBER SECVNDVS.

Hannonis reditus in patriam.

CAPVT I.

HANNO & Himilco ex longo errore in Hiſpaniam reduces, continuo otij ſumendi, patriamque inuiſendi cupidi Carthaginem venia impetrata profecti, inter ſuorum ſalutationes & totius populi plauſus triumpho perſimili pompa in vrbem inuecti ſunt, cunctis animorum vigorem, nobiles auſus, lætiſſimum laborum exitum cum voluptate prædicantibus, heroes immortali laude dignos. Giſgoni fratri, qui fuerat in Hiſpaniç procuratione relictus, vt magiſtratu abiret & in patriam rediret tanti gaudij futurus particeps, facile eſt impetratum. Quod ad confirmandam potentiam auctoritatemque pertinebat, ſucceſſores deſignati miſſique in Hiſpaniam ſunt ex eorum voluntate, Annibal patruelis Sapphonis

phonis ſcilicet frater, & Mago neceſſarius. Magonem ferũt in Balearibus, cum aliquot annis hæſiſſet, in minori inſula vrbem ſibi cognominem poſuiſſe. Quod quoniam veterum ſcriptorum fide caret, & ſola ex nomine coniectura nititur (quoniam Magonem vrbem in ea inſula fuiſſe conſtat) non videtur pro certo ponendum. In rebus tam obſcuris quid mirum ſi caligat narratio? Conuenit Annibale Gadeis appulſo Giſgonem iis copiis onuſta claſſe, quas ipſe & fratres tot annis, tanto labore, tantaq; induſtria parauerant, Carthaginem profectum curſum tenere nõ potuiſſe nauibus ad vnam mari hauſtis earum tempeſtatum vi, quæ per
315 eos dies validæ frequenteſque incubuerunt mari, anno nempe ab Vrbe condita trecẽteſimo quintodecimo. Sic ſæpe ſpes concepta animis fallit in ipſa laborum meta euerſa atq; mutata in contrarium. Annibalem autem ad Oceani mari littus citra promontorium Sacrum idoneo portui vrbem impoſuiſſe affirmant viri eruditionis opinione magna, dictam olim Annibalis portum, deinde Lacobrigam, nunc Lagos lingua vulgari. Tarteſſij econtrario ad vlterius Bætis oſtium arcem ædificarunt cum templo Veneri ſacro, quæ ſtella quoniam Luciferi nomen habet, Luciferi templum dictum, hodie corrupta voce Sancti Lucari nuncupatur, oppidum hac tempeſtate quidem propter Indici maris commercium & claſſes anniuerſarias cum primis Hiſpaniæ celebre. Sic gentis hiſtoriæ tradunt. Bellum etiam per idem tempus omnium opinione atrocius exarſiſſe confirmant inter Hiſpanos, eos qui Anæ ripas vtrinq; obtinebant Bæticos & Luſitanos, à iurgijs paſtorum natum. Horum partes Carthaginienſes fouiſſe, illis vrbem in eo tractu primariam opitulatam, quam nonnulli Iberiam fuiſſe arbitrantur, de qua paulo ante eſt demonſtratum: ac ne fœminas quidem ab armis abſtinuiſſe, tanta erat vincendi rabies. Pugnatum die integro neutro victoria inclinante. ceſſatum noctis ſuperuentu octoginta hominum millibus ferro trũcidatis nihilominus, & Carthaginienſium Duce primario, quem ipſum Annibalem fuiſſe (ſi hæc vera ſunt) non abs re licet exiſtimare. coniecturis ducimur, cum rerum veritas latet. Addunt Magonem ad eius prælij famam continuo è Balearibus excitum ſuorum res ſuſtentaſſe in præcipiti conſtitutas: hoſtes non minori clade afflictos vrbem incendere, & alias ſedes quærere, metu maioris mali compulſos. Incidit ea clades in annum ab Vrbe condita trecenteſimum vigeſimum 321
primum. Quo anno Carthagine magna rerum immutatio facta eſt, duobus Annibalis fratribus Aſdrubale & Saphone in vrbe coniunctis ferme funeribus elatis. Hannonis gratia & auctoritas, quæ conſeneſcere cœperat, nouo ex Hiſpania incommodo renunciato, aperte præcipitauit, multorum, vt fit, erumpentibus odiis, vnum ad nutum rempublicam gubernare, pluſque priuatim poſſe quam reliquos magiſtratus moleſte ferentium. Ergo centum virorum magiſtratu creato, reuerſis à bello Ducibus ad rationem reuocandis rerum geſtarum, Hannonem cauſſam dicere coegerunt: & damnatum iudicio patriam exilio mutare, inuidi æque & ingrati nulla iuſtiore de cauſſa, quam quod ingenio & induſtria plus valeret, quam vt liberæ ciuitati tutum putarent. qui primus hominum leonem manu tractare, atque cicurare auſus eſſet: & male credi videretur libertas, ei qui ferarum immanitatem domuiſſet. Nimirum liberæ ciuitates aduerſum clariſſimum quemque ciuem opinionem habent, atque reipublicæ Principes inuidia lacerare ſolent. quibus malo ſæpe fuit, excellentibus virtute atque induſtria fuiſſe.

Res ab Hiſpanis in Sicilia geſtæ.

CAP. II.

ALIQVOT deinceps anni extitere nulla re in Hiſpania memorabili: niſi quod anno ab Vrbe condita tre-
327 centeſimo vigeſimo ſeptimo, quo tempore bellum Peloponneſiacum Græcia in duas factiones ſciſſa gerebatur, ſæua peſtis lues orbem ferme totum peruagata, ab Æthiopia corruptis ventorum flatibus profecta Hiſpaniam etiam vexauit, hominibus & pecoribus magno numero conſumptis ea tabe. Huius mali Thucidides, Liuius, Dionyſiuſque in ſuis hiſtoriis meminerunt. Hiſtoriæ noſtrates diræ contagionis cauſam ad inſolentem aeris ſiccitatem referunt, pluuiarum inopiam. Hippocrates qui tum vixit in Theſſalia, incenſis ſyluis eam peſtem auertiſſe à finibus ait. Contra Syracuſanos in Sicilia, nondum ea peſte ſedata grauiſſimum bellum exarſit: Leontinis finitimis & Catanenſibus contra eos Athenienſium auxilia aduocantibus Ducibus Nicia & Alcibiade tum iuuene miſſa ſunt, cum claſſe centum triremium ad ſpem non dubiam ex contentione incolarum totius inſulæ imperio ſubdendæ. Expectationi ne reſponderet euentus importuno diſceſſu Alcibiadis factum eſt à populo poſtulati quaſi Cereris myſteria nulla re magis quã ſilentio ſolennia enunciaſſet. Is enim ex conſcientia digna metuens, an aduerſariorum potentiæ vt par eſſet, ad Lacedæmones abiit iudicij, ad quod vocabatur, metu. In ea vrbe benigne acceptus propter indolem ingenij & rerum geſtarum famam, vt Gilippum excellentem ea ætate Ducem, contra Athenienſiũ conatus auxilio Syracuſanis mitterent, auctor extitit. Sic breui belli Fortuna in Sicilia cõuerſa eſt. Athenienſibus terra marique oppreſſis Nicias ipſe cum multis aliis in hoſtium poteſtatem venit. Obtinebant ea tempeſtate aliquot in Sicilia oppida Carthaginenſes ad promontorium Lilybæum, quod Carthagine diſtat centum octoginta millibus paſſuum non amplius. Agrigentini finitimi moleſte ferebãt. Pœnorum potentiam inueteraſcere in prouincia: præterea priuatæ inter eos iniuriæ extabant. Ergo conſilio inter ſe communicato, vindictæque ſtudio, ſacrificij cauſa egreſſos in ſyluam Pœnos non procul Minoa vrbe inermes imparatoſq; opprimunt, quos non mõtes, fuga, ſaltusque texerunt. Ea res Carthagine nunciata magnam populo & Patribus indignationẽ commouit. Duo millia Punici nominis, & par Hiſpanorum militum numerus ad repoſcendam vindictam nauibus in Siciliam vecti ſunt, adiunctis quingentis Balearibus. nouum atque inſolens militiæ genus, præſertim cum nudis corporibus pugnam inuaderent, hoſtibus contemptui fuit initio: deinde terrori. commiſſo prælio victoriam pepererunt, ſiniſtro Agrigentinorũ cornu perpetuo lapidum imbre penitus afflicto. Multi ex hoſtium numero ceciderunt in pugna fugaque. pars inter noctis tenebras in vrbem euadentes biennij obſidione tolerata in hoſtium tandem poteſtatem venerunt, ab Vrbe condita anno trecenteſimo quadrageſimo ſexto.
Finem huius belli alterius initium exce- 346
pit. Dionyſius ſenior Syracuſis occupata tyrannide pollens opibus famaque, ab Agrigentinis occulte per legatos & litteras ſolicitatur, vti eos in fidem accipiat, Pœnorum imperio liberatos, quod grauiſſimum erat impoſitum. Pollicetur ille maturam opem, Carthaginenſibus ſtantibus regnum, quod meditabatur, in ea inſula ſtatui poſſe diffiſus. interim conſilium dat, vt Agrigento cuncti quam occultiſſime dilapſi Camarinã & Gelam finitima oppida improuiſo occupent. inde populationibus late, hoſtilem agrũ infeſtum reddãt. reliqua ipſius curæ permittant. Damnis vltro citroque per eum

modum datis acceptiſque diſceptator Dionyſius acceſſit. miſſis ad Pœnos legatis poſtulabat, ablata reponi, compenſari damna. quod caput erat, Agrigentinis ſuam ciuitatem reddi, certe in parẽ iuris libertatisq; conditionẽ, atq; ipſi erant, profugos & egenos admitti. Propinquos & neceſſarios iuſto propemodum ſeruitio premi, ſuas preces ludibrio haberi ſeſe paſſurum non eſſe. Ad hæc Pœni. Ius eſſe belli, vt victis victores pro voluntate imperarent. non ſe Agrigentinis ſed eos ſibi bellum intuliſſe priores, iniuriamque feciſſe, & ſuperûm numen violaſſe. Neque recte neque pro bono facturum, ſi impios atque conſceleratos ſubleuaret. Quod diceret, ſe Agrigentinorum iniurias non neglecturũ, cùm vellet congrederetur: intellecturum quid inuictæ Carthaginis vires, duratusque in armis miles virtute poſſet. Ab hoc initio res ad bellum deducta eſt. Dionyſius inſulæ copijs contractis Græcas ciuitates, ipſumque Darium Nothum Perſarum Regem contra Pœnos ſolicitare. Illi contrà quindecim millia Punici Afrique nominis & quinque equitum millia conſcribere, adiunctis decem Hiſpanorum millibus: quorum vt animos promererētur Gadibus placuit priſtina reddere libertatem, iura legesque reſtituere, ſublata tantum poteſtate longas naues ædificandi. Herculis modò templum & paucę in littore ſpeculæ ſub Punica retentæ poteſtate. Copijs omnibus Himilco Cipus (Iuſtini codices Amilco habẽt) præfectus, quò omnes copiæ conuenerant, Carthagine ſoluit. Mollibus initio tempeſtatibus, deinde concitatis atque vehementibus ad varios Siciliæ portus diuerſæ naues delatæ ſunt. Claſſis Hiſpanica commodior ad tempeſtates maris perferendas, & rei nauticæ maior erat peritia, in alto ſe tenuit: & remittente vento Camarinæ portum inuecta quatridui oppugnatione vrbe capta incenſaque oppidanos ad vnum trucidarunt. Crudele exemplum: ſed eo metu tamen Gelæ habitatores oppidum deſeruere. Ijs in locis, cum reliquæ naues confluxiſſent aliquot dierum mora exercitu recreato, contra Dionyſium, qui numeroſas copias mari terraque trahere nunciabatur, terreſtri prælio decerni placuit, claſſibus magna ex parte Carthaginem Gadeisque reuerſis. Hæc Pœno cogitante Dionyſius ſe in conſpectum dat. Caſtris caſtra collata. Prior Dionyſius copias omnes producit in aciem, paribusque interuallis diuerſa ciuitatum auxilia conſtituit. equitatum, quem numeroſum habebat ab vtroque latere. Syracuſanos nouiſſimum agmen claudere iubet. Himilco contrà triplici ſuorum inſtructa acie hoſti procedit obuiam. In medio agmine erant Hiſpani. vtrunque cornu Pœni tenebant, adiunctique ab vtraque parte ſeptingenti funditores. ea equites latera muniebant. duo peditum millia ex omni copia lectiſſima in ſubſidiis collocata. Concurritur datò pugnæ ſigno ardore animorum maximo: diu prælium fit anceps neutrò victoria inclinante. pugnatur vnà in omnibus partibus. conſiſtit agmen. multi ab vtraque parte cadunt. Dionyſij tantum equitatus meliora ferre, Pœnosque equites premere cœpit. debellatumq; eſſet Pœnis cedentibus, ni Himilco cohortes ſubſidiarias contra equitatum promouiſſet, quarum ij impetum non tulerunt, cum vno tempore Siculi equites à fronte & à tergo premerentur, magna equorum ſtrage edita in fugam compulſi omnes ſunt. Funditores ab apertis lateribus lapidum grandine hoſtes continenter vexare. Hoſtium equitibus fuſis Himilco cum ſuo equitatu ad legiones reuerſus, vbi pugna integra erat, Siculorum agmina turbauit. Dionyſius tametſi non

periti tantum Ducis ſed ſtrenui etiam militis officium impleuerat, & fugato equitatu in pedes deſiliens, arreptoque militari ſcuto rem inclinatam diu ſuſtentarat, omnibus partibus præſto, & quo loco ſuos grauius laborare videbat, eò ſigna inferri & aciem conuerti iubens: ad extremum re deſperata ſuos in caſtra ſenſim reduxit, propter diei tempus retenta. Nocte concilio conuocato conſolatus hortatusque ſuos, ne ſe ad modum animo demitterent, non virtute viciſſe Pœnos, ſed artificio quodam & aſtu: modò tantiſper ſuſtentarent, equitatum, qui eſſet integer, & magnas ex vniuerſa gente copias auxilio venturas, militibus corpora curare iubet, ſauciisque magna diligentia atque humanitate, vt res erant, recreatis, caſtra defendere parat. Inanis conatus fuit, proxima luce hoſtium concurſu foſſa obducta, vallo ſuperato circum carros & impedimenta pugnatur. Re demum deſperata amiſſis caſtris Dionyſius non vno vulnere accepto fuga euaſit. Magnus Siculorum numerus in eo prælio cecidit, neque Pœnis incruenta victoria fuit. Tria ex eorum numero genteque millia, duo Hiſpanorum millia perierunt. Secundum eam victoriam plurimæ Siciliæ vrbes ſe victoribus adiunxerunt: cùm tota ferme inſula in poteſtatem redacta, ad inconſtantiæ rerum humanarum exemplum repente exorta grauiſſima peſtis lues rem publicam penitus afflixit, Hiſpanorum Afrorumque copijs ſæua contagione conſumptis. tanto ex eo Carthaginis dolore, vt non ſecus acſi vrbs ipſa capta eſſet, iuſtitio indicto inſolitus mœror mentes omnium occuparet. Dux Himilco cum paucis reuerſus ſordida ſeruilique tunica diſcinctus, inter populi proſequentis gemitus domum ingreſſus, remotis omnibus ac ne filijs quidem admiſſis mortem ſibi conſciuit. Secundum hæc Dionyſium tentaſſe ferunt per legatos, Hiſpaniam à Carthaginenſium amicitia abducere: Pœnos contrà omnibus blandimentis prouinciales in fide retinuiſſe. Illud conſtat Dionis Syracuſani induſtria inter Siculos & Pœnos pacem triginta annorum factam nonageſimæ quintæ Olympiadis anno tertio. qui annus ab Vrbe condita, fuit trecenteſimus quin- 356
quageſimus ſextus. Auctor quidam poſt Leutricam cladem Thebanorum Duce Epaminonda Laconibus à Dionyſio miſſa auxilia ſcribit, in quibus Celtæ & Hiſpani numerantur, nimirum ex Himilconis exercitus reliquijs, aut ab ipſa vſque Hiſpania in Siciliam vecti. ijs auxilijs confirmatum Archidamum Ageſilai filium ad Mantineam vrbem cæſo Epaminonda Spartam exitio proximam à caſu ſuſtentaſſe. Quo tempore ex Carthaginenſium numero quidam claſſe ſoluentes ex Hiſpania, vi ventorum abrepti, an Hannonis æmulatione præter Occaſum & Auſtrum directis proris, multorum dierum nauigatione Oceani fluctibus victis inſulam conſpicati ſunt: in quam excenſione facta inuenerunt, latam regionibus eſſe, lætiſſimis paſcuis, denſam arboribus, ex arduis montibus flumina nauium capaci alueo deriuari. Quibus bonis permoti & quoniam habitatoribus vaſta erat, pars eam domicilio delegere: reliqui incolumi claſſe Carthaginem redeuntes ſenatui populoque viſa atque explorata renunciarunt. Ariſtoteles re in ſenatu deliberata ait, decreuiſſe Patres occiſis qui redierant, rei tantæ famam comprimere. Nouarum rerum cupida plebs, & tot annorum militia fatigata, prouidebatur ſcilicet, ne vacua habitatoribus vrbe relicta eo populariter commigraret. præſtare ijs copijs

carere, quàm tam longe propagato imperio vires debilitare. ſua ſæpe mole viribusque magna imperia fatigantur. Hanc inſulam quidam vnam è Fortunatis fuiſſe crediderunt. Sed neque magnitudo conſentit neque amœnitas. Itaque eruditioribus magis probatur fuiſſe eam, cui hodie à D. Dominico nomen eſt: aut proximi continentis partem, quæ cùm tota circulo luſtrata non eſſet, inſulam crediderunt.

Bellum Siculum inſtauratur.

Cap. III.

ARDEBAT Carthago pertinaci cupiditate belli Siculi inſtaurãdi. noui in Africa atque Hiſpania delectus habiti. Hiſpani ſumere arma detrectabant, militiam adeò longinquam auerſantes. male ominatam dicere, nouas ex loco religiones fingere. geminam cladem ob oculos habentes nefas prædicare Siculis inferre arma, vnde nulla iniuria extaret. Pœni ad hæc tantiſper diſſimulare, dum malorum memoria tempore conſeneſceret. gentem in arma promptam breui arrepturam atque auide eam militiam, quam tantopere detrectaret. Commodo ipſorum accidit, Hiſpaniam aeris ſiccitate, fame, & quæ famem excipit, peſte laborare: & ex Sicilia nunciabatur Dionyſiũ ea inſula magna ex parte ſubdita, arma tranſtuliſſe in Italiam: captoque Rhegio in ipſis freti faucibus, Crotonem obſidere Græcam vrbem & maritimam, plurimum acceſſurum opibus conſiderabat vrbe valida mœnibus portuque, occupata in extrema Italiæ ora. Eæ duæ res ſenatum Carthagine inuitauit, vt bellum Siculum inſtaurarent: Hiſpanos vt militiam capeſſerent impulit rerum ſuarum difficultas. viginti millia peditum equites mille nauibus impoſiti. & ex Balearibus, cum deuij non eſſent, funditores trecenti Carthaginem auecti. Hanno eius belli Dux adiunctis decem Afrorum millibus, qui in procinctu erant, celeriter in Siciliam nauigauit. Ea cura Dionyſium in Siciliam reuocauit Italia relicta. ad quam ſubigendam Galli Senones prouocabant Romanæ potentiæ odio. Claſſem eius, qua Rhegio copias trajici curabat, Punica claſſis ſuperauit, multasque naues cepit. in quibus domeſtica tyranni ſupellex erat & Suniati Carthaginienſis litteræ, quibus Græce ſcriptis Dionyſio totius belli rationem & apparatum ſignificabat, inuidia Ducis, ſibi ad id bellum prælati, patriæ proditor. Quod recognita illi capitale fuit. decretumq; factum, ne quis poſtea Carthaginienſium Græco ſermoni & litteris ſtuderet. loquendi cum hoſte aut ſcribendi ſine interprete per eum modũ eſt ſublata ciuibus facultas. Secundum victoriam naualem multa ſe oppida & vrbes Siculæ Hannoni dediderunt: & bellum alternante ſæpe fortuna ducebatur. Anno demum ex quo id bellum cœptum erat ſexto decimo. qui annus ab Vrbe condita fuit trecenteſimus octo- 386
geſimus ſextus iuxta Euſebij computationem, alij Olympiadis nonageſimæ nonæ anno ſecundo aiunt, Dionyſius ſuorum cõiuratione perijt filio eiuſdem nominis ſucceſſore: cuius vt teneram ætatem omni diſciplina liberali imbueret, & naturæ inſita vitia inſtitutione vinceret Dion ſororius, penes quem regni procuratio manſit, Platonem Athenis in Siciliam euocauit, cum Carthaginienſibus fœdus conſtituit, fecitq; inducias. Inter Dionyſium ætatis acceſſu & Dionem ſubortæ ſuſpiciones ſimultatesque rempublicam turbarunt. Ijs vigentibus Dion ſolum vertere coactus, rebus alternantibus Dionyſium hoſtem regno patriaque deturbauit, compulitque tandem egenum atque inopem ſine lare familiari aliquandiu vaga-

vagari. Hæc in Sicilia ſunt geſta, ad Hiſpaniam ſeſe conuertat oratio.

Hannonis res geſtæ.

Cap. IIII.

INITIO belli Siculi Gaditanis magna ex parte reſtitutam fuiſſe libertatẽ dictum eſt. Eo bello confecto duo miſſi gubernatores in Hiſpaniam, Boſtar vt Balearibus præeſſet, & Saguntinos tentaret omnibus officijs conciliare: quæ illi ſuſpecta habẽtes præ libertatis ſtudio cõſtanter repudiarunt, neq; ſuę vrbis adeundi copiã fecerunt, alias ex alijs cauſſas excuſantes. Hanno iura dicere Gaditanis iuſſus, cum in Bætica premeret prouinciales, & in diuitias tum publicas tum priuatas auidiſſime inuolaret, quæ illi malo fuerunt, Hiſpanos compulit re cõmunicata inter ſe, à Carthaginenſiũ auctoritate deficere. capta repẽte arma, cædes factæ hoſtium, bonaq; eorũ locis omnibus prædæ fuerunt. Hanno magna ſuarum diuitiarum parte ſpoliatus, atq; ab ijs Hiſpanis deſertus, qui eius caſtra & auctoritatem ſequebantur, Mauros ex Africa attraxit in Hiſpaniam. Ab ijs Bæticæ agri omni ſunt iniuria vexati, prædæ direptionesque locis omnibus factæ, edita vbique barbaræ crudelitatis exempla. Quibus rebus Carthagine nunciatis, Hannoni ſucceſſor eſt datus anno ab Vrbe condita trecenteſimo nonageſimo octauo. Succeſſoris neq; nomen proditur, neque res geſtæ in Hiſpania. Fortaſſis aſſimulatis ad tempus officijs prouincialium voluntates ſanaſſe, & imperij inuidiam leuaſſe, ſatis habens, à belli cogitatione abſtinuit. Et in Sicilia Dione occiſo, atque Dionyſio Syracuſas reſtituto, pace turbata, cùm Corinthus Syracuſanis, aduerſus tyrannum auxilia miſiſſet Duce Timoleonte, Pœni de Sicilia ſoliciti, eò conuerſis animis, Hiſpanorum res tranquillæ vt eſſent fecerunt. Lætitia ea ſyncera non fuit. præ pluuiarum copia inflati fluuij ripisque ſuperfuſi, magna agris, pecoribus, ædificijs intulerunt damna. Anno altero ingentes terræmotus, ac frequentes extiterunt. Multæ ad Mediterranei maris oram vrbes afflictæ: in quibus Saguntum maiorem calamitatem pertulit: ex quanto alias Hiſpaniæ vrbes amplitudine, frequentia, elegantia, atque maieſtate ſuperabat. Anno tertio ſæuis procellis iactato mari, non vno loco naufragia ſunt facta. Is annus ab Vrbe condita fuit quadringenteſimus quintus. Quo 405 tempore Hanno tyrannidẽ in patria occupare aggreſſus eſt, fretus ijs opibus, quas in Sicilia atq; Hiſpania ingẽtes pararat, doloreq; ex abrogato imperio irritatus. Id vt conſequeretur, in filiæ nuptiis epulum generale plebi & proceribus parare conſtituit: atq; in eo noxio veneno ſenatum perimere. Audax facinus atq; immane. Indicio facto, modo tantùm conuiuiorum ſumptibus adhibito noua lege periculum declinatum eſt. Ille impunitate ferocior ſeruitia armare, quorũ erat magnus numerus, & cæſis proceribus remp. nouo conatu opprimere tentat. Verùm re denuo prodita concurſu ciuium, in arce quò ſe receperat, captus effoſſis oculis, manibus pedibusq; effractis, lacerato virgis corpore, cruci eſt affixus. Filij & cognati omnes etiam innoxij, ſupplicio traduntur: ne ad imitandũ facinus, aut ad vindicandam mortem, quiſquam ex ea familia euaderet. Crudele exemplum magnitudo concepti ſceleris, & patriæ caritas videbãtur excuſare.

Ad Alexandrum Macedonem miſſa legatio.

Cap. V.

VNO tempore Boodes Carthagine miſſus eſt in Hiſpaniam; eo præfecto Gadibus defuncto, quem in Hannonis locum fuiſſe ſubrogatũ diximus; & ex Sici-

Sicilia nunciabatur Dionyſium ſuorum coniuratione & Timoleontis virtute cõpulſum patriam exilio mutare, & priuato inſtrumento recepto Corinthnm abiiſſe: vbi humillima quæq; tutiſſima iudicans fore, in popinis & lupanarib. ad extremũ ludimagiſter factus, ſordidã vitã ad exitũ tolerauit. Timoleon cum Dionyſio pulſo, magnos ſibi in re militari ſpiritus ſumeret, Carthaginenſes tentauit ex Sicilia pellere. prælio ad Criniſium fluuium facto Pœni ſuperati. cæſi ad decem millia ſunt, & præſidium caſtrorum captum. neque victoria Timoleonti incruẽta fuit. debilitatis viribus victor quamuis neque hoſtes ex inſula pellere, neque aliquam illis vrbem potuit poſt victoriam adimere. Interea Boode ſiue defuncto ſiue Carthaginem reuocato, Meherbal in Hiſpaniam venit. qui quid rerum in prouincia geſſerit non liquet. ac ne illud quidẽ proditum eſt, quibus deinceps præfectis ex ea gente Hiſpania ſit gubernata. Illud pro cõſtanti traditur, Maſſiliẽſes aucto numero & commercij ſuorũ extendendi gratia,
419 anno ab V. C. quadringenteſimo nonodecimo multis nauibus coloniam miſiſſe in Hiſpaniam. claſſis partem ad Pyrenæi radices conſediſſe, vbi Indigetæ habitabant: vrbiſq;, quę ex aduerſum Rhodopes ſita erat, & ex hoc tempore à multo commercio Emporiæ nuncupari cœpit, anguſtiorem quidem partem verſus mare, perpetuo tamen muro à reliqua vrbe ſecretam tenuiſſe. vnde tota ciuitas & Palęopolis, id eſt, vetus vrbs, & Dyopolis, id eſt gemina ciuitas dicta ſit. partẽ alteram ad Dianium promontoriũ, oppidum Dianæ templo coniunctum conſtituiſſe. Huius claſſis aduentu tria in Hiſpania cognita ferunt: magna Romanos potentia, eximiaq; fide ſuſceptas amicitias colere. Syracuſanos poſt receptam libertatem Timoleontiſq; obitum de pellendis tota inſula Carthaginienſibus cogitare. Tum Alexandrum Macedonem, cui Magni cognomen res geſtæ pepererunt, initio regni cum nondum vigeſimũ ætatis annum impleſſet, Illyriis, Triballis Thraciiſque ſuperatis, & liberis paulo ante Græciæ ciuitatibus oppreſſis, Aſia deinde, Syria, totaque Ægypto domitis, Dario fugato cæſoque, Perſarum imperium occupaſſe. ad Indos tandem ferro penetrantem inauditas gentes & regna citius domuiſſe, quam alius paſſibus peragraſſet. quo nuncio permoti Hiſpani ea parte, quæ Mediterraneo alluitur mari, legatione Babylonem vſque miſſa, eum conciliare decreuerunt, vt haberent nimirum quem Carthaginenſibus opponerent, non obſcure prouinciæ libertati inſidiantibus. eius legationis princeps Maurinus (niſi Oroſij lectio vitiata eſt) adiunctis ex itinere Gallorum legatis Babylonem tandem peruenit. vbi Siciliæ, Sardiniæ, Italiæ, totius Africæ ciuitatum, ipſiuſq; adeo Carthaginis legati victoris aduentũ iuſſi erant expectare. Ergo poſt reditum facta ſe adeundi poteſtate Hiſpanorum legati mandata expoſuerunt, eius virtutis famam toto orbe ad extremam terrarum Hiſpaniam vagatam, ſuã gentem permouiſſe vt miſſa legatione interpellandum iudicarent, amicitiamq; expeterent, non inutilem futuram poſt ſubactum ipſi Orientem, ſigna ad Occaſum conuertere, vt par erat, cogitanti, ditiſſimæq; prouinciæ copiis vſuro pro voluntate: Sibi non minus domeſticis diſſidiis quam externis bellis laborantibus, & periculo proximis haud minori præſidio opus eſſe. Non commiſſuros ſe ſe vt fidelis animi officium atq; induſtriã vllo tẽpore deſideraret. Hiſpanorum moris eſſe, neque amicitias leuiter ſuſcipere, & cũ ſuſcepiſſent conſtanter colere. Grata imprimis hæc legatorum oratio Alexandro extitit, atque ita vt tum demum rerum dominus factus ſibi videretur auctore Arriano, poſtquam ex vltima terrarum plaga de controuerſiis ſuis ipſi arbitrium defereba-

ferebatur. multa de reip. ſtatu, prouinciæ copiis, agrorum fertilitate, inſtitutis atq; moribus prouincialium, commercioque gentium exterarum perconctatus, atque quamprimum res Aſiæ compoſitæ eſſent, quoniam de Africa atque Occidente cogitaret Hiſpanorũ res ſibi curæ fore pollicitus, donatos in patriam remiſit. Romanorum gloriæ æmulatio Alexandrum incitabat, & Carthaginenſibus erat iratus, quos ſatis conſtabat ſuarum rerum metu Tyro euerſa atque Alexandria in ipſo Africæ aditu conſtituta, Amilcarē cognomento Rhodanum ad Alexandrum miſiſſe, vt fugæ ſimulatione explorator conſilia eius ad ciues occulte perſcriberet. Verũ eos conatus mors inopinata impediuit. Babylone quarto kal. Quintilis extinctus eſt, Olympiadis. centeſimæ quartædecimæ anno primo, qui annus ab V.
430 C. quadringenteſimus trigeſimus erat. Quidam huic annorum numero bienuium detrahunt; & in ratione horum tẽporum ſæpe hallucinetur hiſtoria neceſſe eſt. Hanc Hiſpanorum legationem Carthaginienſibus fuiſſe ingratam, contra quos potiſſimum erat comparata veriſimile eſt. & conſtat eos à cogitatione repetendæ armis Hiſpaniæ reuocatos motibus Siculis atque Agathoclis metu. Is patre figulo in Sicilia natus, & adoleſcẽtia turpiſſime exacta, quod eſſet manu promptus, bonus conſilio, Syracuſanorũ Dux creatus, bello quod contra Ænneos gerebatur: eo bello profligato, cum in ſuſpicionem veniſſet affectatæ tyrannidis, in exilium pulſus, & à Murgantinis odio Syracuſanorum prætor primum, deinde Dux conſtitutus, eorum ope Leontinis captis Syracuſas etiam redegit in poteſtatem, vrbem prodente Amilcare Pæno, quem illi contra Agathoclis potentiam auxiliarem aduocarant. perfidiæ pænas Amilcar capite dediſſet omnibus ſuffragiis in ſenatu damnatus. ni fati beneficio euaſiſſe. morte in Sicilia præuentus, altero Amilcare Giſgonis filio ſucceſſore. Qui firmis ex Hiſpania auxiliis, nouiſq; ex Africa copiis in Siciliam traductis, tyrannum inito prælio victum intra Syracuſas obſedit. ex metu audacia nata, ſuorum is animis confirmatis ad obſidionẽ tolerandam, cum claſſe in Africam traiecit: & qui vni bello impar erat, conſilio vires adiuuante, duobus victor extitit, Hannone Pœnorum Duce in Africa acie ſuperato, cæſoque, dein agro vaſtato villis caſtelliſque incenſis, atque ingenti hominum & pecorum præda abacta, magna Carthaginis trepidatione, in cuius oculis agri, villæ, oppidaque fumabant, deliciæ ciuium copiæque. & ex Sicilia afferebatur tyranni fratrem Artandrum, qui erat in obſidione relictus, eruptione ex vrbe facta, hoſtes ſecuros Duce cæſo ſuperaſſe. Quo nuncio lætus Agathocles cõtinuo Syracuſas reuerſus, Pœnis locis omnibus ſuperatis, cæſis reiectiſq; in Africam, totius inſulæ imperium abſtulit. Tranquillitas diuturna rebus nõ fuit. Pyrrhus Epirota à Tarentinis aduocatus venit in Italiam, & Romanorũ potentia duabus coniunctis ferme cladibus afflicta, anno ab V.C. quadringenteſimo 476
ſeptuageſimo ſexto traiecit in Siciliã Agathocle enim Syracuſis defuncto, vxoreq; & liberis eius iuſſu cum theſauris & priuato inſtrumento in Ægyptum dilapſis, Carthaginenſes inſulæ occupandæ ſpe in Siciliam traiicientes non paucas vrbes ſubegerant. Contra horũ potentiã Pyrrhus à Syracuſanis aduocatus, Epiri ſe & Sicilię Regẽ dixit, hoſteſq; terreſtri prętlio ſuperauit: tametſi eos in ora Hiſpaniæ maritima delectu habito quinq; Hiſpanorum peditũ millia, centũ quinquaginta equites, funditores ſeptingentos, præſidiarioſq; Hiſpaniæ milites, arcibus Hiſpanorũ fidei cuſtodiæq; concreditis, nauibus in Siciliam auexiſſe noſtri ſcriptores aiunt: quorum virtute addunt Pyrrho in Italiam redire maturanti nauali prælio

commiſ-

commiſſo, victoriam de manibus extortam. victum conſtat: in Italiamque, ac deinde in patriam reiectum, Siciliæ imperio tam cito amiſſo quam facile quæſierat. ſic Iuſtinus ait. Pyrrhi diſceſſu Syracuſani Hieroni remp. commendarũt; deinde Ducem contra Pænos, ac demum Regem iuſſerunt. patre is Hieroclyto natus erat, genus ducenti à Gelone anti-
536 quo Siciliæ tyranno, matre impari atque adeo ancilla. Carthaginenſes multas Siciliæ vrbes ſub imperium denuo adiunctas validis præſidiis muniebant.

Primum bellum Punicum.
CAP. VI.

REBVS ad hunc modum ſtantibus, nouum repente bellũ exarſit: quod Carthaginis fortunas afflixit, penituſque ſubuertit Romanis qui hactenus Italiæ finibus imperium terminarant, in Siciliã admiſſis hac occaſione. Mamertini à Marte dicti quod bellicam gloriam ſibi præ cæteris arrogarent, ex ea Italiæ parte quam Campaniã dicimus, Meſſanæ (quæ vrbs freto Siculo impoſita & portu tutiſſimo nobilis eſt) Agathoclis ætate à ciuibus auxilio aduocati, oppreſſa illorum libertate & ditione armis propagata, adeo opibus aucti ſunt, vt Pyrrhum Epirotam bello laceſſere auderent, & Syracuſanos iniuriis prouocare minime dubitarent. Verum Hierone Duce ad Longanum fluuium prælio commiſſo, cæſis atque fugatis plurimis, Mamertini cæteri intra vrbem compulſi, cum ægre mœnibus ſe tuerentur, neque ſuis viribus fiderent, aliunde auxilium petierũt. pars Carthaginenſes aſciuit, venienteſque quoniam prope erant, vrbe atque oppidis recepit. pars Romam legatos miſit; cuius felicitatis virtutis, atque æquitatis ingens fama ferebatur. Ij dato ſenatu ſuorum ciuium mandata explicarunt. Pleriſque Patribus iniquum fore videbatur, Carthaginenſes vnde nulla extaret iniuria bello prouocare. alij expectandũ negabant dũ Siciliç acceſſione aucti traijcerent in Italiam. Re iactata optimum viſum eſt Mamertinis opitulari, prçſertim cum in antiquo fœdere iam inde à Publicolæ conſulatu icto rurſuſq; & tertiũ inſtaurato cautũ eſſet ne ſe rebus Siculis alterutri admiſcerent, quod à Carthaginenſibus violatum fuiſſe accuſabãt. Miſſꝰ eſt auxilio Appius Claudius Conſul cum cohortibus aliquot, Olympiadis centeſimæ vigeſimæ nonæ anno primo, qui annus ab V. C. fuit quadringẽteſimus no- 490
nageſimꝰ. Ea re Meſſanç nunciata Charthaginenſe præſidium vrbe pulſum à ciuium parte eſt. Atroci iniuria Pœni irritati fœdere cum Hierone facto Meſſanam terra marique obſident, tum vrbis expugnãdæ ſtudio, tum vt Romanos freti trãſitu prohiberent. Verum ij noctis caligine tecti in vrbem admiſſi freto tranſmiſſo, eruptioneque facta Hieronem prælio ſuperant, & Pœnorum caſtra capiunt: Siculos qui cladi ſuperfuerunt intra Syracuſas compulſos aliquandiu obſeſſos tenent, Carthaginenſibus vrbes & oppida non pauca adimunt; & fortuna penitus aduerſa Hierõ ab eorũ amicitia diuulſus Romanis ſe adiunxit. At illi noua comparata inſtructaq; claſſe nouiſq; delectibus in Hiſpania, Galliæ ora maritima, atque Liguria habitis, vt Polybius eſt auctor bellum inſtaurarũt cõtra Romanos diuturnũ atq; difficile. cuiꝰ ſucceſſus omnes à nobis vt referantur viſũ nõ eſt. ſatis oneris ſuſtinẽtib. Hiſpaniæ rerũ cõmemoratione, bello inteſtino atq; atroci hac ipſa tẽpeſtate vexatæ, cædib. incendijs, rapinis vaſtatæ, vti noſtrates hiſtoriæ docẽt, nulla neq; locorũ neq; nominũ deſignatione. Nam bellum inter Romanos & Carthaginienſes alternante ſæpe fortuna gerebatur: & prælio nauali quod cõmiſſum eſt anno V.C. quingẽteſimo ſecundo Ro- 502
mana reſpublica afflicta eſt nonaginta, ſi Euſebio creditur, amiſſis nauib. Cęcilioq;

Metello

Metello Imperatore victo fugatoque. Baleares contra à Carthaginenſium magiſtratuum auctoritate defecerunt, cæſisque Punicis præſidiis claſſem, quæ in portu erat, lapidum procella coegerunt è portu ſubductam ſtare in anchoris: & quoniam furor agreſtium hominum nõ remittebat, in patriam migrare. Ad eam tempeſtatem ſedandã virtute & auctoritate opus erat. Amilcar Barchinus exacta prudentia vir, atq; militari laude clarus Dux à ſenatu eo miſſus, cum ſummæ diligentiæ auctoritati ſummam morum facilitatem addidiſſet, & à vi abſtineret, totã inſulam ad priſtinam trãquillitatem reuocauit. Quo tempore in Tiquadra inſula Balearibus proxima, Amilcari natus eſt Annibal, is qui magnitudine rerum geſtarum totum orbem terrarum ſui nominis fama compleuit. Plinius certe, niſi lectio ſit vitiata, Tiquadram Annibalis patriam eſſe ait. Scriptores noſtri matre Hiſpana natum addunt atq; Amilcarem belli cõtra Romanos Ducem creatũ an-
507 no ab V. C. quingenteſimo ſeptimo. duo Hiſpanorum millia, & funditores trecẽtos nauibus abduxiſſe, Siciliæ imperio, ꝙ amiſſum erat recuperando. Eæ copiæ Italiæ littoribus tentatis, ad eam Siciliæ partem appulerunt, vbi Panormum vrbs ſita eſt, nauium ſtatione non incommoda coniuncta, monteque in quem aſcenſus eſt difficilis omni ex parte. ſubiecta duodecim millium quoquo verſus planicies præcipua amœnitate prouentuque panditur. Eum montem Amilcar munire atque in eo copias continere, ne vniuerſæ dimicationis aliam ſubire cum victore neceſſe foret: minutis tantum præliis fatigare, finitima oppida & vrbes ad defectionem ſolicitare, & maris imperiũ retinere conſtituit. Aduerſus eas molitiones C. Luctatius Conſul Roma cum valida claſſe dimiſſus Lilybæum venit. A Carthaginenſi ſenatu Amilcaris hortatu noua claſſis comparata eſt, atque Hannone Duce, Romanorum claſſis obuiam miſſa. ad manus ad Lilybæum ventum. victa à Romanis atque profligata eſt Punica claſſis, ſexaginta nauib. captis, quinquaginta ſubmerſis. Cæſorum & captiuorũ numerus pro numero nauium magnus, tanta ex eo Carthaginis trepidatione, vt continuo de pace agendum iudicarint. paciſcendi cura Amilcari demandata, non minori prudentia Duci ad fortunæ impetus ſuſtinendos, quam ad gerendũ bellum virtute diligentiaque. Ducum mutuo colloquio de conditionibus actum, ac tandem pax facta eſt his legibus. Pœni copias omnes ex Sicilia viciniſque inſulis deducunto. Hieroni aut Romanorum confœderatis negocium ne faciunto, neve moleſtiam exhibento. Duo millia & ducenta Euboica talenta aliquot penſionibus pendunto mulctæ nomine, & ob eos ſumptus quos tolerare neceſſe fuerat. Gratis Romanos captiuos reddunto. Has conditiones populus Romanus nõ probauit. miſſi Decemuiri cũ auctoritate mille talenta addiderũt ſummæ pactę neq; Sicilia ſolum, ſed etiã aliis inſulis quæ Siciliam inter & Italiam ſunt, Pœnos abire iuſſerunt. Inchoati belli anno vigeſimo ſecundo qui annus ab Vrbe condita fuit quingenteſimus duodecimꝰ Hiſpaniæ infauſtus ob aeris ſiccitatem & terræmotus frequentes, quibus Gadium pars hiatu facto deſedit mari hauſta, ab armis diſceſſum eſt, pace facta. atque ita diſceſſum vt maius quam quod geſſerãt agitare in animis bellum omnibus eſſet perſuaſum. Graues conditiones fœderis, eoque non amplius cogitabant, quam neceſſe foret, Pœnos toleraturos.

Amilcar denuo venit in Hiſpaniam.

CAP. VII.

NOVÆ excepere calamitates: vt nũquam in vno gradu fortuna reſiſtit,

vno

vno tempore in Africa atque Sardinia Punicæ copiæ tumultuatæ ſunt. In Africa quidem deducti ex Sicilia milites Coto Afro & Sepēdio Italo Ducibus, cum exhauſto ſuperioris belli malis ærario ſtipendia longæ atque infauſtæ militiæ negarentur, ad ſexaginta hominum millia oppidis incenſis, atque vicinis vrbi agris vaſtatis, Carthaginenſium animis magnā ſolicitudinem iniecerunt. Sardiniæ exercitus eadem de cauſa rebellans, id facinus nouo ſcelere cumulauit. Hannonem ad eos motus ſedandos miſſum, acerbe exercentem imperium conſpiratione facta milites in crucem egerunt: & vtriſque copiis coniunctis eam inſulam communi nomine aliquandiu tenuerunt. Dein Sardorum armis pulſi, atque ad Romanos confugientes, ita in fidem recepti ſunt, vt neque eas copias in Sardiniam remitterent, & comparata tamen claſſe Pœnos ab eius inſulæ poſſeſſione remouerent. Grauis is dolor genti fuit, tantum virium amiſſa nuper Sicilia & modo erepta Sardinia deceſſiſſe. Romani contra excuſabant, in ſuperiori fœdere cautum eſſe vt vtraque inſula Pœni abſtinerent. Additū blandimentum mitigando dolore vltro Carthaginem nauibus miſſis frumento onuſtis ad famem leuandam, quam neglectus agrorum cultus in tantis motib. pepererat grauiſſimam. Tametſi Amilcar Barchinus ei bello creatus Dux, tumultuantes in Africa milites, primū triēnij patientia fregerat, deinde etiam prælio ingenti ſuperarat. Hac victoria Pœni rep. recreata, atque ablatæ Sardiniæ dolore compreſſo, de Hiſpania cogitare cœperunt, longiſſime à Romanorum ditione imperium proferri poſſe credentes, & maioribus commodis reip. vulnera ſanari. Amilcar ei prouinciæ cum ſumma poteſtate præfectus Carthagine ſoluit, votis prius nuncupatis, & ſacrificio peracto: ad quod Annibalem nouem natum annos, atque in Hiſpaniam ſecutu-

rum, à patre Amilcare adhibitū memorant tactis aris cum per ætatem liceret, conceptis verbis iuraſſe, hoſtilem animū in Romanos. Erant præterea Amilcari filij tres Annibale minores, Aſdrubal, Mago, adque Hanno. Appulſo Gadeis, Turdetani qui vno tenore multis annis ex quo in amicitiam Carthaginenſium venerant, fidem coluerant, miſſa legatione occurrerunt aduentum gratulantes, copiaſque ſi ex vſu eſſet, offerentes. Eo præſidio Amilcar non modo veterem ditionem in continenti recepit, verumetiam vniuerſam Bæticam, qua vi, qua voluntate ſub imperium miſit, anno ab Vrbe condita quingenteſimo ſextodecimo. 516
Gentem vſque adeo opulentam ea ætate, vt argenteis præſepibus & doliis vterentur, auctore Strabone. Adiiciunt claſſe Mediterranei maris littoribus tentatis, aduerſo Ibero flumine coloniam inſtar arcis reliquiſſe, quam olim Carthaginem veterem dixerunt: hodie Cantauechia eſſe creditur, ignobile oppidum, & Rhodienſibus militibus contributum à Dertuſa vrbe præter Occaſum & Septētrionem quadraginta millibus paſſuum in Ilercaonibus ſitum, vbi eam coloniam Ptolemæus certe collocauit: haud obſcuro argumento falli eos, qui Carthaginem veterem aut Dertuſam ipſam eſſe putarunt, aut duodecimo ab ea vrbe lapide ad orientem Solem Perellum pagum, vbi parietinæ extant veteris ſtructuræ clara veſtigia. Sequenti anno ora maritima vniuerſa ſub iugum miſſa eſt, vbi Baſtetani atque Conteſtani ſecundum maris littus extendebantur. Sagunto vicino ad Amilcarem miſſi legati, de victoria gratulantes, muneraque afferentes, ſeruiendi cōditionem quantumuis honeſtam detrectarunt. Iis benigne dimiſſis, nobilē vrbē opprimēdi ſtudio ardēs, iure vt videretur facere, idq; facinus ſpecie honeſtatis velaret, Turdetanos paulo poſt ſubornauit, vt in eorum agro atq; ditione vrbem

ponerent, quam Turdetum olim nominatam fuiſſe conſtat. Turulim quidam octoginta Paſſuum millib. remotam eſſe arbitrantur, ſola ex nominis leui ſimilitudine ducta cõiectura. Ea planè ex re inter vtranque gentem orta controuerſia, Amilcar confidebat opprimendæ Saguntinorum libertatis non defuturam occaſionem. Quam illi fraudem odorati, nihil ſe commouere, atque ab armis abſtinere conſtituunt. ad Iberi oſtiũ rei quidẽ à Pœnis bene geſtæ lætitia celebrata eſt Amilcaris filiæ Himilces & Aſdrubalis propinqui nuptiis, anno ab Vrbe condita quingent. vigeſimo primo. Legati di-
521 miſſi ad Gallorum Principum voluntates tentandas, quorum Amilcar amicitiã imprimis vſui fore confidebat, domita Hiſpania aduerſus Romanos ſigna conuertere cogitanti, pleriq; donis & auro, cuius eſt gens illa auidiſſima in partes attracti, Arma mox anno ſequenti propius Pyrenęũ promota, atq; à Dertuſę finibus ad Rubricati oſtium littoribus ſubditis, Barcino vrbs de Barchinæ gentis nomine paulo vltra id flumen conſtituta creditur, alij ad Herculem Lybiũ, alij ad Barcilonem Cariæ ciuitatem huius vrbis cõditionem ablegant: quos numero & antiquitate potiores redarguũt, Barcinonẽ in coloniis Punicis numerãtes. His rebus intentum Amilcarem, Rhodopemque & Emporias finitimas vrbes, quoniam eius conatibus potiſſimum repugnabãt, ſubiugare parantem, mors oppreſſit. Cũ noui motus in Bæticam reuocaſſent, in Edetanis magna prouincialium multitudine in armis obuiam facta, in acie occubuit, nono circiter anno ex quo in Hiſpaniam venit. ex hominum millibus amplius quadraginta, quem numerum ſub ſignis habuiſſe memorant, plus duabus tertiis cæſis, reliqui amiſſo duce fugæ & noctis beneficio in proximas ciuitates euaſerunt. Ad Caſtrum Altum pugnatũ fuiſſe Liuius ait.

Aſdrubalis res geſtæ.

CAP. VIII.

POENORVM arma in Bæticam conuerſa ſunt, Phocæenſiumque iis locis coloniam, cuius nomen nõ proditur, quoniam eos motus prima concitarat captam ſolo æquarunt. Ita qui funeſto bello occaſionem præbuerunt, ij principes pœnas perſoluere. Carthagine Amilcaris morte nunciata de ſucceſſore ſubrogando deliberatione ſuſcepta, magna contentio excitata eſt, & Senatus ſententiæ variabant. Tota enim ciuitate in Edos atque Barchinos ſciſſa, quæ duæ factiones opibus, gratia, & auctoritate facile principes erant, Barchini Aſdrubalem præferebant. His Edi non obſcure inuidentes ex ſua gente nouum in Hiſpaniã præfectum mitti omni ope contẽdebant. vnde ingentes diuitiæ parabantur. Dum altercationibus tempus extrahitur, miſſus opportune ex Hiſpania Annibal amicæ factionis animos confirmauit, aduerſariorum conatus fregit: atq; gratia & auctoritate effecit, vt imperium Hiſpaniæ Aſdrubali deferretur: cum in ſenatũ ingreſſus longa atq; accurata oratione explicuiſſet patris labores, res glorioſe geſtas, Hiſpaniam eius virtute domitam,
funeſtum exitum nulla ipſius culpa ſed 546
fortunæ iniquitate contractum. Nouas in Hiſpania conditas vrbes, veteres magnis præſidiis teneri. Magnam ſpem eſſe totius prouinciæ potiundæ, ſi eodem cõſiliorũ tenore pergerent remp. adminiſtrare. Errare ſi qui putent, feroces Hiſpanorũ animos viribus ſuperari poſſe. Aſdrubalem ætate eſſe integra, virtutis opinione maxima, non modo bellicis artib. ſed etiam eloquentia validum, tractandi Hiſpanorũ animos artificẽ ſingularem. In vnum maxime exercitus & ſociorũ ſtudia conſpirare. Faſciculum litterarum oſtentabat, voluntatis indicem Hiſpanorum, Ducumque proficiſcenti datum ad

ſenatum.

ſenatum. Etiam atque etiam viderent ne mutandis præfectis nobiliſſimæ prouinciæ animos alienarent, in eo rerũ momẽto cuius opibus aucti nullam deinde potentiam ipſi formidarent. Ea oratione, atque iis litteris victo ſenatu Hiſpaniæ imperium Aſdrubali decretum eſt anno ab
524 Vrbe condita quingen. vigeſimo quarto.
Quo is circumacto, rebus in prouincia compoſitis, multis Hiſpanorum proceribus ſtipatus Carthaginem nauigauit, vbi omnia ad nutum gubernare ſperabat: pluſque vnum auctoritatis & potentiæ habiturum quam reliqui magiſtratus. Verum quoniam nihil procedebat eorũ quæ cogitarat, populo atq; Senatu ab Edorum factione concitato, quaſi re cum Annibale communicata regnum meditaretur in libera ciuitate, in prouinciam reuerſus per otium ea parte, qua Conteſtani ad mare fuſi erant, vrbem ædificauit, quam Carthaginem nouam dixerũt, (alteriꝰ comparatione ab Amilcare prope Iberum amnem conſtitutæ, vti antedictum eſt) ab ſparti copia, quã ea regio fundit maximam, Spartariam etiam Carthaginem: portu coniuncto ab omni ventorum procella tutiſſimo, propter editos colles, quibus quaſi circino circundatus anguſtũ aditũ habet à frõte inſula obiecta ad maiorem ſecuritatem: quam priſci Herculeam nuncuparunt, Latini à piſciũ genere iis locis frequentiſſimo Scombrariam. olim murorum amplitudine, ædificiorum elegantia, ciuium cultu atque frequentia cum quauis magnarum vrbium comparanda. nunc ad paucos incolas redacta, non obſcura tamen veteris amplitudinis veſtigia retinet. Romani iis rebus cognitis, quæ in Hiſpania gerebantur, etſi cupiditate ardebant, eundi obuiã Pœnorum conatibus, ignauiamque ſuã accuſabant: ne initi tamen nuper fœderis ſanctitatem primi violaſſe viderentur, & quoniam ex vlteriori Gallia rumores erant allati, eam gentem vna cum citerioribus Gallis in Romani nominis perniciem coniurare: tantiſper ſuſtentare placuit, ac Maſſiliam tantum legatiõẽ mitti per ſpeciem occurrendi Gallorum conſiliis, re vt eorum opera vrbes in ora Hiſpaniæ Maſſilienſibus amicas in fœdus attraherent: quod Pœnorum odio facile perfectum eſt. Emporiæ primum in Indigetibus, qui Laletanis & Certanis conterminia à Sameroca fluuio vſque ad Pyrenæi extremas partes extendebãtur, cum Romanis fœdus fecerunt: & per eos Saguntum atq; Dianiũ in partes attractæ: vnde noui atq; grauiſſimi belli inter Carthaginenſes & Romanos non longo interuallo materia extitit. Tantæ machinationes Aſdrubalem latere non poterant, neq; quorſum Romanorũ conatus & cõſilia ſpectarent. diſſimulare tamen placuit donec omnia eſſent ad bellũ cõparata, ſociis vrbibus in fide cõfirmatis. Ac præſertim Annibalẽ per litteras in Hiſpaniã reuocauit (nã eatenus Carthagine hęſerat, retentus à patribus, quaſi Aſdrubalis fidei pignus). ægre quamuis ac multum Hãnone Edorũ factionis Principe repugnante, qui æquo cũ cæteris iure viuere aſſuefaciendũ diſputabat, impetratum à Senatu eſt, vt remitteretur in Hiſpaniam. eo delatum, incredibili exercitus atque ſociorum lætitia exceptum continuo Aſdrubal ſuum legatum conſtituit, anno
ab Vrbe condita quingenteſimo vigeſi 528
mo octauo. Quo tempore Romani Senatus legati venerunt in Hiſpaniam, & facta Aſdrubalem conueniendi poteſtate, data ipſis mandata explicarunt. Iam dudum Pœnos amicos atque confœderatos eſſe cœpiſſe Populi Romani. Nuper in Citeriori Hiſpania quibuſdam ciuitatibus pacem datam. Ne fœdus cum alterutris initũ alteris fraudi eſſet. Quod erat æquiſſimũ, Pœni vt in Hiſpania Ibero flumine ditionem terminarent. poſtulare. neq; Saguntinorum fines contingerent, quãuis vltra id flumẽ poſitos. neutri

alterutrius populi ſocios iniuria violarét. qui ſi ſecus feciſſent, ab iis fœderis leges motas fuiſſe viſum iri. Ea legatio cum tātum ſibi Romani ſumerent, vt in aliena prouincia victoribus præſcriberent, magnum pro eo ac debuit dolorem inuſſit Carthaginenſium animis. tempore tamē cædere rati optimum, dum ſe penitus ad reſiſtendum compararent, omnia legatis conceſſerunt, quæcunque ſenatus nomine poſtularant. & erat ex Italia nunciatum Gallos vlteriores Ciſalpinæ Galliæ copiis permixtos atque formidabiles à Romanis fuiſſe ingenti prælio ſuperatos, cæſis ex hoſtium copiis quadraginta millibus, atque eius numeri quarta parte capta. Dimiſſis legatis Aſdrubal totum triennium conſumpſit ijs comparandis quę ex vſu belli, quod meditabatur, futura prouidebat animo. Verum conatus eius mors inopinata intercepit, Olympiadis centeſimæ trigeſimæ nonæ anno tertio, qui annus ab Vrbe condita fuit quingenteſimus trigeſimus ſecundus, trucidatus eſt à ſeruo quodam necem domini ferro vindicante, quem Tagum nomine Aſdrubal occiderat ſummo inter Hiſpanos loco natum. Tanta in ſeruo vindictæ voluptas fuit, vt Aſdrubale ad aras ſacris cū operaretur, obtruncato, continuo comprehenſus inter exquiſita tormenta, mēbris omnibus excarnificatus, geſtientis habitu nullam paulo triſtiorem vocem emiſerit.

Saguntinum bellum.

CAP. IX.

MORTVO Aſdrubale ſumma Hiſpanici imperij Annibali commiſſa eſt, vigenti ætati iuueni magnorumq; ſpirituum, viginti ſex annos circiter nato, prærogatiuam militarem, fauor plebis & ſenatus approbatio confirmauit. Multæ inerant virtutes, neque minora in natura vitia. corpus duratum labore, ingens animus: gloriæ appetens, magis quam voluptatum: plurimum audaciæ, conſilij plurimū. Has virtutes crudelitas, perfidia, religionis omnis contemptus fœdabat. multitudini iuxta tamen erat ac Principibus carus. Inito magiſtratu, & ſua ſponte & Amilcaris caſu caſtigatus, ne eius conatus mors impediret, continuo de bello Romanis inferendo agitare animo cœpit. nulla pacis conſtitutæ memoria, nulla fidei cura. honeſta cauſſa quærenda erat. optima viſa eſt ſociorum iniurias, quæ à Saguntinis illatæ eſſe ferebantur, armis vindicare. Id priuſquam aperte moliretur, Himilcem ſibi Carthagine noua iunxit connubio nuptiiſque celeberrimo apparatu factis, ex Milici Regis poſteritate virginem, Caſtulone natam ad fines Bæticæ, non procul Biatia, vbi Cazlonæ villæ veteris amplitudinis obſcura tantum veſtigia conſeruant. præterea Cyrræus Phocæenſis, vnde etiam ſanguinē deriuabat, Caſtulonæ matris nomine eam vrbē primus condidiſſe ferebatur. Dos ingens fuit, diuitiæ pares nobilitati: vnde Annibalis potentia multum in Hiſpania creuit, creuere prouincialium ſtudia. multis præterea locis auri atque argenti ſecturæ perſcrutādo effoſſæ eo res gerente: atq; ex eo communi omnes voce Annibalis putei dicti ſunt. Prouentum vnius putei, cui Bebelo nomen fuit. argumento licet conjicere liquati defecatiq; argenti in dies ſingulos reddentis trecenta pondo, hoc eſt, quantum duo millia ducēti quadraginta aurei nummi noſtrates valoris habent. Initio arma in Carpetanos verſa, gentem ferocia & multitudine cæteros eius prouinciæ populos ſuperantem. De cauſſa non liquet. Primi Olcades, vbi nūc Ocania ſita eſt (Stephanus Olcades ad Iberum ponit) & caput gentis Carteia oppreſſi. mox alij ad Tagum inſigni prælio victi. Quo tempore Saguntinorum inteſtina diſſidia vigebant graue malum. Ad quod depellendum

ſendum eorum rogatu miſſi Roma legati vtranque factionem hortando terrendoque, & de ſontibus aliquot ſumpto ſupplicio motus compoſuerunt, veriti ſi diutius aleretur cõtrouerſia, vbi ventum eſſet ad arma, ne victa pars Annibali aditum in vrbem patefaceret, vniuerſoſque is ſuæ ditionis faceret. Is ferox ſucceſſu omnibus citra Iberum populis ſubiugatis ad bellum Sagantinum conuerſo animo, Turdetanis perſuadet, vti armis Saguntinos laceſſant, non defore ſperans ea controuerſia orta occaſionem opportunam perficiendi, quod cupiebat: belliq; cum Romanis id futurum initium, quo iam dudum totus ferebatur. Contra Saguntini, quod neque ſe armis pares fore, & amicitia populi Romani magis quam ſua innocentia fidebant, Romam continuo extrudunt legatos. Ij dato ſenatu mandata Patribus explicarunt, hoſtilia moliri Annibalem, propediemq; ſociam fidelemq; ciuitatem obſeſſurũ. niſi quid opis in ipſis ſit, de ſua ſuorumq; ſalute actum. Se quidem extrema prius pati paratos eſſe, quam fidem fallerent. viderent ipſi, ne cunctando ſocios hoſti prodidiſſe, & vrbi amicæ cultam eximie fidem exitio fuiſſe videretur. Variis ſententiis agitata in ſenatu res. Multis bellum cõtinuo decernentibus vicit ſententia lenior, legatoſque ad Annibalem mitti placuit. qui adulta iam æſtate Carthaginem nouam delati Annibali, ſenatus Romani verbis denunciant, ne Saguntinis ſociis atq; confœderatis moleſtus eſſe pergat. ne ve Iberum, vt erat in ſuperiori fœdere cautum, tranſcendat. ſi ſecus faxit, curæ ſenatui populoque Romano ſocios amicoſq; fore. Ad hæc Annibal neq; recte, ait, neq; pro bono facere Romanos nuper Saguntini de viris primariis ſibiq; amicis ſupplicio ſumpto, & nunc diſſimulari iniurias, volentes, quibus Turdetani à Saguntinis violati eſſent. Tum demum æquum fore Romanis ſocios tueri, ſi ſibi pari conditione iureq; poteſtas relicta eſſet, amicos ab iniuria dãnoq; vindicandi. Hoc reſponſo dimiſſis legatis continuo menſe Septembri Annibal Romanorum conatus præoccupandi ſtudio, copias omnes ad centum quinquaginta hominũ millia Saguntum deducit Olympiadis centeſimæ quadrageſimæ primæ anno primo, vti Polybius ait. Iis copiis vaſtato agro, & multis circum oppidis direptis, vno modo Dianio conſeruato propter loci ſanctitatem homo minime religioſus, vrbem cæpit impugnare: Erat Saguntum in Edetanis, tribus à mari millibus paſſuum, agri fertili gleba, cõmercij maritimi terreſtriſq; copiis beata, loci natura arteq; munita. Poſitis caſtris, ædificatiſque operibus, ariete murus tentatur, qua parte in vallem deſinebat, minorique adeo firmitate. Fefellit opinio, munitior locus erat quã putarant: ciueſq; ſupremo conatu propugnabãt. Annibali ipſi, cum audiuimus muro ſuccederet, haſta fœmur traiectũ, tanta ſuorum trepidatione vt opera propemodũ omnia & vineę deſererẽtur. Dũ vulnus curatur, dies aliquot ab oppugnatione ceſſatum. Nouos interea Saguntini legatos Romam mittunt, obteſtatum, ne vrbẽ amicam in cruciatũ hoſtibus dedant, Si paululũ cunctati fuerint haud dubium interiturã demonſtrãt. fugacia occaſionũ momenta, agendi opportunitatẽ irreuocabilem. Ratione inita paucorum menſium frumentum eſſe: paulo etiam longius parcendo tolerare poſſe. Simul locis omnibus maiori cura munitis ſe ad reſiſtendum comparant. Annibal cum primum ex vulnere conualuit, tribus turribus arietum ictibus & quidquid inter eas muri erat ad terram proſtratis, per lapidum ſtragem & rudera in vrbem conatur euadere. Oppidani cõtra inſtructa pro ruinis acie, hoſtium primum impetum ſuſtinent, deinde quoniam præter ſpem non vincebantur, loco mouent ex vrbeque reiiciunt, tandem in

fugam vertunt: atq; ita vt Saguntinorum impetum vix caſtrorum munitione ſuſtinerēt. Audacia exitialis fuit. Ferocior factus eſt Annibal, certus niſi vrbe capta nō quieſcere. Legati denuo Roma miſſi (nā omnia tentare viſum eſt, priusquam veniretur ad arma) negata Annibalem conueniendi poteſtate, vt erant iuſſi, Carthaginem nauigantes de iniuriis in ſenatu conqueſti ſunt, dedi Annibalem certe ad ſupplicium poſtulantes: eam vnam pacis conditionem eſſe. Hanno æqua Romanos petere diſſeruit. Annibalem ſi nullus poſceret, in vltimas terras deportandum videri: ne quietum reip. ſtatum perturbaret. Reſtitit Barchina factio Annibalis litteris & ſtudio præoccupata. Sic repudiato ſaniori conſilio in hanc ſententiam reſponſum datur. Nulla Annibalis culpa res in eum ſtatum deductas eſſe. à Saguntinis ortam iniuriam. Inique facere Romanos nouis veteri amicitiis prælatis. Interea Annibal feſſo militi pugnis atque operibus, paucorū dierum quietem dat. Ex Himilce per eoſdem dies natus Aſpar patrem Annibalem & exercitum lætitia cumulauit. pro eius ortu ludi in caſtris magno apparatu celebrati, & ſpectacula varij generis commiſſa. Saguntini contra de ſalute ſoliciti omnia ad defenſionem comparate. Vani ij conatus fuere. repetita oppugnatione, turriq; lignea promota, telorum ex ea multitudine murū propugnatoribus nudatum, quingenti Afri vectibus diruūt nulla calce duratum ſed luto, eoq; cedentem ictibus. Milites aditu patefacto, prædæq; ſpe per præconē denunciata in vrbem penetrant. Cedunt Saguntini viribus impares, penitioremq; vrbis partem cum arce ſubitarij operis muro coniungunt. Res in extremum adductas vna Romani auxilij ſpes ſuſtentabat. Datum tantiſper reſpirandi ſpatium Annibalis diſceſſu in Carpetanos & Oretanos, delectus acerbitate ad arma conſternatos. Relictus ad obſidionem vrgendam Maharbal Himilconis filius Saguntinorum eruptionibus compreſſis, & noua vrbis parte capta fecerat operæpretium, cum Annibalis reditu poſtquam eos motus compoſuit, miſeris ſpes omnis præciſa eſt, arcis parte in poteſtatem redacta. Vna iam obſtinatio, quæ in ſummo periculo conſilium non recipit, vana ſine viribus ſuſtentabat animos. Saguntinus Halcon clam ex vrbe euadens, ſuorum miſericordia ciuium quos de mentis poteſtate malorum pōdere deductos cōſiderabat, de pace priuatim agere cœpit. & cum nihil aliud impetraret, quam vt ciues cum veſtibus tantum, vrbe relicta, vbi victor conſtituiſſet, in ea agri parte nouum oppidum ædificarēt, in caſtris hæſit, deſperatione ea lege flexuros ciues ad deditionem animos. Miſeram conditionem. pars maxima morbi eſt medicinam reſpuere. Alorcus Hiſpanus, tametſi Annibali militabat, Saguntinis quadam naturæ propēſione & veteris hoſpitij memoria fauens, in vrbem per ruinas admiſſus, eas deditionis conditiones pro concione proceribus ſummota multitudine expoſuit, iniquas quidem, & graues, ſed fortunæ ex iniquitate neceſſarias. Debere eos non quid amitterent conſiderare: ſed quidquid relinqueretur id in lucro ponere. vitam, libertatem, opes in victoris eſſe poteſtate. Alorci oratio magna indignatione plebis & fremitu, quæ certatim cōfluxerat cognoſcendi auida, audita eſt. Plerique aurum atque argentum veſtemque in forum raptim congeſtam ſubdito igne cremarunt: ſeq; cum liberis & coniugibus in eundem rogum iniecerunt, mori obſtinantes. Turris diu quaſſata eodem momento concidēs, liberum militi aditum in vrbem dedit, flagrātem incendio: quod excitarent ſui reſtinguerent hoſtes pari vtrunq; infelicitate. Sic naturæ iura bellum in cōtrarium mutat. Sæuitum eſt in ciues, nullo neque ætatis neq; ſexus diſcrimine. pleriq; ſeruitutis

odio

odio hoſtium ferro vltro objiciebant capita, aut tectis admoto igne eodem peribant incendio. Pauci in poteſtatem venerunt. ea militum præda fuit. Præterea multa veſtis Carthaginem miſſa, multa occupata à militibus. neq; enim omnia corrupta erant à ciuibus. Octo menſes obſidio tenuit. menſe Maio capta vrbs eſt atque exciſa, anno ab Vrbe condita
536 quingenteſimo trigeſimo ſexto, cui alij numero annum, quidam biennium detrahunt, certe P. Cornelij & T. Sempronij conſulatu.

Initia ſecundi belli Punici.

CAP. X.

SAGVNTI exciſæ fama vno tempore Romæ audita eſt, & qui ad Annibalem fuerāt legati, Carthagine redierunt, quanto Patrum & plebis dolore dicere non eſt neceſſe. Sera pœnitentia ſuam ipſorum cunctationem accuſabant, proditos deſertoſque ſocios. Inanis luctus erat, nobiliſſima vrbe euerſa. quod proximum erat, vindicare conſtituunt. Tametſi iram adæquabat metus à præualido hoſte multorum annorum militia duratas copias trahente. Iam ſuperatis Alpibus bello petere Italiam Annibal, & pro mœnibus adeſſe, tantumq; vim non admouere videbatur. Bellum tamē continuo in Carthaginenſes decretum. Coss. Cornelius Hiſpaniam, Sempronius Africam cum Sicilia ſortiti ſunt Romæ atque tota Italia delectus habiti. Iuuenes ad ſigna vocati. inutilis bello turba, in quibus nihil præterea opis erat, in preces & ſupplicationes verſi per omnia vrbis templa votis & victimis fatigare deos. His rebus comparatis, inſtructaque claſſe, quinque legatos præmitti Carthaginem placuit, rogatum publicane an priuata auctoritate Saguntum eſſet exciſa. Legationis princeps Q. Fabius, dato Carthagine ſenatu, mandata ſuę vrbis expoſuit. Illi non de auctoritate quærendum dicere, ſed de belli conditione, iure an iniuria illatum eſſet. In antiquo cum Luctatio fœdere nullam de Saguntinis eſſe mentionem. Ab Aſdrubale cōditiones datas nō magis reliquos aſtringere, quam Luctatij fœdus Romanum ſenatum: cuius leges pro voluntate mutarant, peioreſq; retractando fecerant. Tempus altercationib. ducebatur, nullo cōpetenti reſponſo. Romanus veſte in ſinū contracta pacem, inquit, & bellum portamus. vtrū mauultis eligite. Reſpondentib. daret quod vellet, explicato ſinu bellum dare dixit. Inde vt erant iuſſi Romani legati in Hiſpaniā nauigantes Barguſios in extrema Hiſpania atq; in Ceretanis facile contra Pœnos impulerunt. à Volcianis vero, quos vicina loca tenuiſſe arbitror (alij in Celtiberis ponunt, quo loco Villadolce ſita eſt, non procul ab ortu Guerbæ fluminis, oppidū veteribus monimentis Volcem dictum) repulſam tulerunt addita verborum cōtumelia, quaſi proditis Saguntinis nouos ſocios aucuparētur: nomē magis ad præſidium ſociorum quam vires afferre ſoliti. Eō reſpōſo vulgato pari libertate ab omnibus ciuitatibus repulſi, in Galliam Narbonenſem profecti in gentis cōcilio ne Annibali, quem arma expedire in Italiam conſtabat, per ſuos fines tranſitum darent, Romani ſenatus verbis poſtularunt. magno Gallorū riſu, ſtultum iudicātium alieno cōmodo arbitrioq; grauiſſimum bellum in ſuos fines attrahere. Pœnorum donis præoccupati erāt: à Romanis neq; acceperant quidquam neq; expectabant. Sic nullo operæpretio facto per Maſſiliam Romam redierunt. Interea Annibal in nouum bellum intentus copiis in hiberna dimiſſis, factaq; qui cuperent ſuos inuiſendi poteſtate, modo ad prima veris ſigna Carthagine noua præſto eſſent: ipſe Gadeis, quaſi in Herculis templo nuncupaturus vota procuraturus ſacra, profectus eſt. Sacrificio peracto, atq; vxore & filio abs ſe dimiſſis, aut

in Africam, aut vt alij ſuſpicantur, Caſtulonem, tredecim millia & octingentos cetratos ex Hiſpania pedites Carthaginẽ miſit, Baleares octingentos, mille & quingentos equites, vt obſidum loco eſſent, & procul à patria maiore virtute fideque operam reip. nauaturos confidebat. Eadem claſſe vndecim Afrorũ millia in Hiſpaniam abducta. quo præſidio octingẽtis inſuper additis Liguribus Aſdrubalem fratrem iuſſit Hiſpaniam tueri. Addita claſſis idonea ad maris imperium retinendũ. Obſides præterea quos ciuitatibus imperauit iuuentutis principes, in Sagunti arce Boſtari cuſtodiendos reliquit. Ipſe cum robore exercitus, in quo nonaginta peditum millia ex variis gentibus erant, duodecim millia equites (Polybius multo minorem numerum ponit) iter ingreſſus, vbi ad Iberi ripam caſtra poſuiſſet, noctu de belli euentu ſolicitus, videre ſibi viſus eſt per quietem, iuuenem auguſta ſpecie, qui ſe ab diis ducem in Italiam miſſum diceret, ſequeretur proinde neque oculos retro referret. eum nihilominus conuerſa facie ſerpẽtem vidiſſe obuia cuncta ſubuertentem, & nimbi procellam ſubſecutam. Roganti ecquid ea portenderent, deſineret reſpondiſſe fatorum arcana perſcrutari, ſequereturq; qua viam pãdebant numina. Ibero tranſmiſſo Annibal Andubale gratia, copiis & auctoritate iis in locis inter Hiſpanos Principe ſibi conciliato, atque Hannone cum iuſto præſidio totiusque exercitus impedimentis, quo expeditius eſſet iter, in eo tractu relicto, in Pyrenæi ſaltus iugis tria Carpetanorum millia tã longinquæ militiæ pœnitentia ſigna deferentes, ne iis cogendis ſupplicio cæteri irritarentur, eos ſeptemque alia Hiſpanorum millia, qui inuiti ſequi videbantur, ſpõte dimiſit. Quo facto nominis auctoritatem ſanciuit, quaſi dimiſſis ſponte omnibus: & reliqui exercitus metus mitigatus, eo exemplo confidentium militiam, quam ſponte ſuſcepiſſent, cum vellent poſituros. Mox tranſcenſo Pyrenæo, atque Gallis, qui arma corripuerant, fœdere deuinctis, opera Ciuiſmari & Menicati, qui inter Gallos ſummum gratiæ & auctoritatis locũ obtinebant, Rhodano traiecto, Volciſq; victis, eius fluminis ripas vtrinq; incolentibus, ad Alpiũm radices caſtra promouit. Fuit hic annꝰ Hiſpaniæ vt frugum copia lætus, ſic morbis & peſtis contagione grauis. magni terræmotus extitere. mare identidem tempeſtatibus ſæuiit. in cœlo concurrentium acierum ſpecies viſæ cum nubium fragore ad indicium calamitatum, quibus hoc bellum orbem terrarum implicuit.

Annibalis tranſitus in Italiam.

Cap. XI.

MVLTA ex iis quæ ſequuntur, externa ſunt: ſed niſi iis explicatis, quæ in Hiſpania contigerunt, cognoſci vix poſſent. Dabit lector veniam accommodatam priorum veſtigia obſeruantibus, maiori breuitati. Ergo P. Cornelius Conſul, cui ſorte obueniſſe Hiſpaniam dictum eſt, mari profectus ad impediendum hoſtium iter, poſitis ad Rhodani oſtium caſtris, ad rei bene gerendæ occaſionem excubabat: cum trecenti equites Romani quingentos Numidas (nam erant ab vtraque parte ſpeculatum miſſi) forte obuios factos, tumultuaria in pugna vicerũt. Lætus Conſul omine, quoniam prima bene ſucceſſerant, ex iis coniectans de ſumma, cupidusque vniuerſo prælio decernendi, motis caſtris ad Rhodani & Araris cõfluentes, triduo poſtquã hoſtis inde diſceſſerat, in vacua Pœnorũ caſtra peruenit. Iter hoſtium conſequi nõ ſperabat: vnde diſceſſerat rediẽs Cn. Scipione fratre cum robore exercitus & longarum nauium claſſe, ad tentandam Hiſpaniam, tuendoſque in ea ſocios ablegato, cum paucis ipſe Genuã mari repetiit.

nouum

nouum in Italia exercitum haud defore ratus aduerſus Annibalem. Qui per Allobroges Taurinas Alpes ægre quamuis ſuperauit quindecim dierum ſpatio: ac in Italiam copias induxit viginti peditum millia, ſex equitum, vt quidam aiunt. Alij centum millia pedites, equites viginti millia duxiſſe confirmant. Punicis certe copiis par Romanus non erat, tyrone plurimum milite, vti ex ſubitario delectu. Ita ad Ticinum amnem facta pugna Cõſul pro victo in caſtra compulſus proxima nocte fugæ perſimili profectione Placentiam abiit, maiori mœnium quam virium fiducia, in pugna grauiter ſauciatus. Collega Sempronius meliori partiũ fortuna in Sicilia res gerebat, vna & altera Punicis claſſibus victis. Eo inde aduerſus Annibalem reuocato ad Trebiam amnem maior quidem clades illata Romanis eſt. Iis in locis Annibal hyeme trãſacta Sempronio Cos. ad comitia in Vrbem profecto, vix dum aperiente ſeſe ve-
537 re anni ab Vrbe condita quingenteſimi trigeſimi ſeptimi, in Hetruriæ aditu coorta atq; in Apennini tranſitu ſæua procella, & frigorum inclementia multos ſuorum amiſit. Ad Placentiam, cum re neceſſaria retro rediiſſet, Semproniоque in caſtra reuerſo creatis Coſs. Cn. Seruilio & C. Flaminio, denuo collata ſigna ſunt. Acre & anceps prælium fuit. pugnantes nox diremit: exæquataque clade Pœnus in Lygures abiit, amiſſa magna exercitus parte.

Geſta per idem tempus in Hiſpania.

CAP. XII.

INTEREA Gn. Scipio Emporias claſſe delatus, à Lacetanis exorſus omnem eam Hiſpaniæ oram à Veneris promontorio ad Iberi oſtia ſecundum mare Romano nomini adiunxit, Pœnorum odio libenter fœdus imperiumque mutantem Claſſis Romana ad Tarraconem nempe in Salu ſeu Salonio portu (Solorium Rufus Feſtus vocat) quarto ab ea vrbe ad Occaſum lapide hyemauit. deinde cum Hannone ei oræ ab Annibale præfecto ſigna collata in Ilergetibus ad Cyſſum: q; hodie quidam Siſſum, alij Saidi iis in locis nota oppida eſſe ſuſpicantur. victoria penes Romanos ſtetit, ſex Pœnorum millibus cæſis, duobus captis. Hanno ipſe venit in poteſtatem, & Andubal Hiſpanus, quem rebus Carthaginenſium fauere dictum eſt, tot vulneribus debilitatus vt intra paucos dies expirarit. Aſdrubal, qui auxilio fuerat Carthagine noua ab Hannone aduocatus, cum traiecto Ibero aduerſi prælij nuncium accepiſſet, flexo ad mare itinere multos nauales ſocios Romanorum, promiſcuamque hominum turbam inopinato aduentu oppreſſit. parique celeritate rurſus Ibero tranſmiſſo Ducis Romani metu, qui ad eius rei famã accurrere nunciabatur, incolumes copias octo millia pedites, equites mille, in tuta loca reduxit. Gneius continuo Emporiis, quo fugato Aſdrubale diſceſſerat, in Ilergetes redire compulſus eſt, quoniam ab eius diſceſſu ad Pœnos defeciſſe cõtempto Romano fœdere, imperioque, erat nunciatum. Modica vindicta fuit. Athanagia vrbe, quæ princeps rebellionem fecerat, deditionem faciente pecunia mulctatos, & maiori obſidum numero imperato, vniuerſos cõſeruauit. Inde in Accitanos promota caſtra. ij prope Iberum incolentes in Pœnorum fide manebant (alij Auſetanos ſcribunt, qui ad Pyrenæi radices, vbi nunc Gerunda eſt, habitabãt) ſane Acete gentis eius vrbe primaria obſeſſa Lacetani auxilio ſuperuenientes, noctuque in vrbem irrumpere conantes, excepti inſidiis, ad duodecim millia trucidati ſunt. cæteri fuga dilapſi. Obſeſſi omni auxiliorum ſpe depoſita, atque vrbis Principe Amuſito ad Aſdrubalem occulte profecto, trigeſimo obſidionis die

deditionem neceſſario fecerunt. argenti talenta viginti mulctæ nomine imperata victis. copiæ Tarraconem in hyberna reductæ. Hiſpanorum auxilia domos dimiſſa. Multa per eos dies in Hiſpania, Italia, atque Africa oſtenta viſa. quibus deprecandis auertendiſque maiores hoſtiæ mactatæ à Carthaginienſibus præſertim, feruntur: prorſus vt more è Phœnica trãſlato, qui longo tempore fuerat intermiſſus, Principum filiis iugulatis Saturni numen placandum cenſerent, in eius belli euentu, fortunarum atque communis ſalutis diſcrimen verti conſiderantes. atque in cæteris Aſparem Annibalis filium ſenatus iudicio neci deſtinatũ aiunt, quaſi emineret inter alios. ea paternis meritis gratia habita. An hæ fabulæ potius ſunt, ad lectorem oblectandum varietate, à noſtris hiſtoricis cõfictæ? Addũt patre intercedente puerum euaſiſſe, ſui capitis periculo bellũ adminiſtrare malle dictitante, quam filij profundẽdo ſanguine patrijs religionibus obſecundare.

Pugna ad Traſimenum.

CAP. XIII.

HYeme exacta, atq; in Liguribus exercitu recreato auctoq;, Apennini iuga Annibal ſuperauit, meliori aliquanto quàm antea conatu. In eo itinere reſtagnantis Arni paludibus tranſmittẽdis alterum oculum amiſit, deformata facie maiori terrori futurus. multi homines, & iumenta, Elephantiq; ferme omnes cœli inclementia perierunt. Ad Traſimenum peruentum, lacum in ea Hetruriæ parte nobilem, vbi Cortona vrbs ſita eſt, non procul vrbe Peruſio, vnde lacui nomen noſtra quidem ætate. Ijs in locis ad laceſſendam C. Flaminij temeritatem in exitium præcipitantis agrum omnẽ Cortonam inter & lacum vaſtat, atq; in aperto caſtra ponit. retro vicinum montem Baleares & leuem armaturam in inſidiis, ad anguſtias equitatum, quas montes & lacus efficiunt. Ea arte à tergo atq; à latere circumuenti Romani, qui Ducis furore cæci in hoſtem ferebantur, quaſi indagine incluſi nulla difficultate victi sũt. quindecim millia ex Romano exercitu cecidere; par captiuorum numerus: cecidit & Conſul ipſe haſtili traiectus. Cæſi mox in Vmbria ab Annibale quatuor millia equites, qui viciſſe Pœnos ignorãtes, ſecuriq; in caſtra Romana ibant, miſſi à Cn. Seruilio collegæ auxilium. Sub hæc Spoletum Romanorum colonia tentata cum expugnari non poſſet, ſigna in Picenos conuerſa: atq; eorum agris omni iniuria vexatis, Annibal per Marſos, Marrucinos, Pelignoſque in Apuliam irrumpens circa Arpos & Luceriam ſubſiſtit. Tantis acceptis Romæ exiguo tempore cladibus, maiori metu vrgente, ad illud extremum decurritur. Dictator creatur cum ſumma & maxima decernendi poteſtate extraordinaria, Q. Fabius Maximus, M. Rufo Minutio magiſtro equitũ. Libri Sibyllini conſulti. atq; ex iis ver ſacrum Romæ votum. Propter ærarij inopiam ex ſingulis aſſibus, qui ante librales erant, ſex facti valore retento, qui ſextantarij ſunt dicti. Naues miſſæ per idem tempus in Hiſpaniam ad Cneium commeatu onuſtæ, ad Coſſanum portum à claſſe Carthaginienſi interceptæ erant. noua ergo claſſe ad tutãdam Italiæ oram comparata, nouiſq; contra Annibalem copiis conſcriptis, dictator in Apuliam profectus cunctando, neq; totius dimicationis vſquam facta copia, hoſtis ferociam debilitare cœpit, & reip. vulnera aliqua ex parte ſanare. Tametſi nõ illi magis contra hoſtem pugnãdum erat, quam contra Minutij temeritatẽ, militum audaciam, nominiſq; infamiã: quæ res fortiſſimos ſæpe viros in præceps egit, Dictatoris cunctationem cunctis accuſãtibus ignauiæ afficto nomine. In Hiſpania Aſdrubal Himilcone cum claſſe valida præmiſ-

præmiſſo ad eam Hiſpaniæ oram tentandam, quæ in Romanorum fide erat, terra ipſe copias duxit viginti militum millia. Cneius terreſtribus copijs inferior retinendi maris imperij ſtudio cum triginta nauium claſſe Tarracone profectus in oſtio Iberi claſſem Punicam nactus militibus vacuam (ſecuri ij in terra erant) oppreſſit. Viginti quinque naues in ipſius oculis Ducis captæ. reliquæ qua ſubmerſæ, qua ad littus eiectæ. pariq; celeritate naues onerariæ quatuordecim interceptæ ſunt in mari: quæ remittente vento curſum aliarum adæquare non potuerāt. Eodem victoriæ curſu Honoſca vrbs vi expugnata direptaq; eſt. Carthaginis vicinus ager vaſtatus, & ſuburbana ædificia incendio deformata Aſdrubal Gadeis vſque Romanæ claſſis veſtigia ſubſecutus incendiorum Hiſpaniæ atque vaſtitatis deformis vbique teſtis viſebatur nullo præſidio. Secundum eam victoriam Ebuſus inſula tentata à Romana claſſe: atq; populi amplius centum viginti in fidem accepti: in his Celtiberi gens valida cum primis & lata. nam in horum finibus Segobriga, Bilbilis, & medina Celina erant: ad hæc Vrceſia, Concha, Opta, Agreda, Numantia, vrbes & oppida regionibus vſque adeo diſiuncta, ipſaq; adeo Cauni montis faſtigia. Harum Cneius gentium acceſſione formidabilis, terreſtribus copijs ad ſaltum vſque Caſtulonenſem armis penetrauit. eundem nullo magno operæpretio facto, citra Iberum ij motus reuocarunt, quos Mandonio auctore, ſummo in Ilergetibus loco, inter ſuos ante Principe, concitati nunciabatur. vnde maiori mole bellum coortum eſt, Aſdrubale à factioſis aduocato. Tametſi miſſa Romanorum manu multi è ſeditioſorū numero ſublati erant: & Celtiberi Cneij litteris ſolicitati, facta ſuorum manu in Punica ditione tres vrbes occuparunt, retroque redire Aſdrubalem compulerunt, noui periculi propulſandi neceſſitate. Ventum vtrinq; ad manus. quindecim millia è Punico exercitu à Celtiberis trucidata ſunt duobus prælijs, autumno in hyemem præcipiti; quę præcipua fertilitas & bonorum omniū copia celebrem reddidit in Hiſpania.

P. Scipio venit in Hiſpaniam.

CAP. XIV.

HIc ſtatus rerum erat cum Cn. Scipio datis ad ſenatum litteris militem in ſupplemētum & cōmeatum quātum maxime poſſent militi poſtulauit. Æqua Patribus petere viſus eſt. Cornelius Scipio prorogato poſt conſulatum imperio ad fratrem deſtinatur initio ſequentis anni, qui fuit ab Vrbe condita quingētefimus trigeſimus octauus. cum 538 triginta longis nauib. octo millibus militum, magnoque commeatu, Tarraconis portum tenuit, exæquato cum fratre imperio bellum adminiſtraturus. Ij conſilio inter ſe communicato, exulum Saguntinorum rogatu, in patriam redire, & iniurias vindicare cupientium Saguntum copias promouent. In ea vrbe Hiſpanorum obſides modico præſidio à Boſtare præfecto tenebantur. Ea res Hiſpanorum pleraſque ciuitates morabatur: ne defectionis ad Romanos culpam ſuorum capitibus luerent. Acedux nobili loco Sagunti natus, ad Romanos propenſus & inſigni aliquo officio ſatagens eorū promereri gratiam, pręfecto clam conuento perſuadet, vti obſides redderet Hiſpanis. nulla re magis quam fide hominum ſtudia excitari. Id cum Boſtari homini minime malo eſſet perſuaſum, obſides reducendi cura deſumpta, Acedux monitis prius Romanis de media nocte ꝓfectus, in eorū induxit caſtra. ſic per eos cognatis redditi, magnam Romanis ab ijs populis beneuolentiam adiunxere. Orta ex his rebus lætitia ne Romanis ſyncera eſſet Cannenſis cladis fama effecit. peracto

enim Cn. Seruilij conſulatu, noui Coſs. creati, L. Æmilius ex nobilitate, è plebe nouo exemplo Terentius Varro, cuius importunitate tanta clades accepta eſt: Diuiſo inter collegas imperio, ita vt alternis diebus imperarent, Æmilio detrectante certamen, Varro quo die imperij ſumma penes ipſum erat, confligere non dubitauit, collega proſequente, magis ne defuiſſe reipublicæ videretur, quam ꝙ conſilium probaret. Ad Cannas Apuliæ vrbem ad oram Superi maris, vbi vtraq; caſtra erant, pugnatum. prælium atrox ſæuumque fuit. quadraginta duo millia peditum è Romano exercitu ſtrata ſunt, equites tria millia, cecidit & Æmilius Conſul, repudiato qui ad fugam offerebatur equo. capta duodecim millia capitum. Annulorum modios tres cum dimidio Mago Annibalis frater Carthaginem legatus de victoria, detulit. oſtentauitq; in ſenatu, ad indicium, quam multi ex nobilitate, quæ ſola annulis aureis vtebatur, in ea pugna periiſſent. Poſt eam cladem tanta Romæ trepidatio fuit, vt iuuenes primarij de Italia deſerenda deliberarent. Ne Romanum imperium penitus concideret, modica temporis mora factum eſt. omnino Italiæ vrbes non paucæ eius cladis fama ab amicitia populi Romani abductæ, multæ retentæ in Hiſpania ne fœdus cum Romanis maturarent. nam noui motꝰne exiſterent Scipionum prudentia factum eſt. Quo tempore eorum diligentia atque auctoritate Tarraco quidem in Hiſpania ædificiis atque mœnibus amplificata, & coloniæ Romanę iure donata eſt. Carthagine autem quamuis Hannone multum repugnante atque in eo rerum momento nouo fœdere vinciendos Romanos in ſenatu diſputante, placuit Annibalem atque Aſdrubalem pecunia, claſſe, & ſupplemēto, prout ipſi expetierant iuuare. magnis delectibus Afrorum atque Numidarum millia quadraginta conſcripta, atque ex eo numero continuo ad Aſdrubalem, qua parte reſp. magis laborabat, quatuor millia pedites miſſi, equites quingenti. Horum Duci Magoni cura data, nouas & maiores copias conſcribendi in Hiſpania peditum, equitumque, ad retinendum extendendūq; in ea prouincia Punicum imperium.

Aſdrubal Italiæ aditu prohibetur.

CAP. XV.

MOVEBANTVR in extrema Hiſpania Tarteſſij, ferox hominum genus Duce Galbo, Aſenaque vrbe capta, vbi Pœnorum commeatus & frumētum erat. Iis Aſdrubal motibus compreſſis, litteras Carthagine accipit, quibus cōtinuo in Italiam maturare iuſſus eſt, Annibali fratri ſupplementum afferre. Graue id mandatum fuit, multorumque animos in Hiſpania ad Romanos auertit. ſed re neceſſaria compulſus, accepto ſucceſſore Bomilcaris filio Himilcone, eoq; prouinciæ arcana edocto, & rationē belli in poſterum adminiſtrandi, magnis denuo delectibus tota prouincia habitis, & pecunia maxima in ſtipendium imperata, ſigna verſus Iberum mouit, anno ab Vrbe condita quingenteſimo trigeſimo nono. 539 Scipiones de patriæ ſummæq; periculo ſoliciti, ſi Aſdrubal in Italiam perueniſſet, ne à duobus exercitibus opprimeretur, ab Annibale toties victa, Punicæ ditionis oppidis impugnandis ab Italię cogitatione aut auertere penitus aut morari conſtituunt. Vrbem à propinquo fluuio Iberiam dictam tentare viſum eſt. Aſdrubal contra ea prius vrbe munita, alteram vrbem Romanis addictam iis in locis circumſedit. Accurrunt Romani Duces Iberiæ obſidione ſoluta. Caſtra caſtris collata primum, deinde leuibus vtrinque præliis dimicatum, poſtremo totius dimicationis ſigno propoſito totis viribus & copiis concurſum eſt. Non de Hiſpaniæ modo poſſeſſione, ſed de Italiæ orbiſq;

orbiſque imperio certamen erat. Romani non ſecus ac ſi ꝓ mœnibus ipſiſq; vrbis Romæ portis acriter pugnantes vicere hoſtes. Fugæ initium ab ijs Hiſpanis factum, qui intimis ſenſibus à Pœnis auerſi, inuiti eorum ſigna ſequebantur, longinquæ expeditionis odio, & ad Romanos propenſi. Pœni Afriq; tanto præſidio nudati, cæſi profligatiq; ſunt. equitatum elephantoſq; fuga ſeruauit. Ipſe Aſdrubal cum paucis Carthaginem nouam euaſit. Ea res ex Scipionum litteris Romæ nunciata, non tam victoria læta fuit, quam Aſdrubalis in Italiam impedito tranſitu. Grauis is annus Hiſpaniæ extitit, tum annonæ difficultate, tum peſtis lue, quæ multos mortales extinxit, Himilcemq; vxorem Annibalis & filium Caſtulone. ſic affirmant. Ea cauſa Romani Patres ad Hiſpanienſem exercitum commeatum miſere, mutuo à mercatoribus pecunia ſumpta, propter inopiam ærarij, & quia aduerſus Philippum Macedonem, qui icto cum Annibale fœdere, Italiam appetere nunciabatur, noua claſſis erat comparanda. Mago ea claſſe, quam in Italiam inſtructam habebat, Aſdrubalis clade & periculo nunciato, iuſſu ſenatus Carthagine ſoluens, atq; in Hiſpaniam perlatus, ſexaginta longas naues & duodecim millia milites intulit in portum Carthaginis nouæ, vbi Himilco naues eas etiam continebat, cum quibus paulo ante ipſe venerat in Hiſpaniam. Magonis aduentu magna animorum commutatio facta eſt. Quibus victis, vix erat relictum vbi conſiſterent in Hiſpania, ij de reparando bello cogitare cœperunt. Illiturgim eorum antea ditionis, & nunc ciuium defectione alienatam ducunt, & trinis caſtris obſeſſam impugnant. Sexaginta hominum millia ſub ſignis erant. Eo Scipiones cum ſedecim millibus auxilio profecti, carris atq; iumentis frumẽto onuſtis in vrbem inuectis, Pœnos nequicquam prohibere conatos, ingenti prælio ſuperarunt: non Aſdrubalem modo, ſed Magonem, Himilconemq; ex propriis caſtris ad certamen accurrentes. Cædes maior quam pro victorum numero fuit. tria millia equitum capta, mille equi in caſtris reperti, Elephanti quinque trucidati. Incibilim oppidum viginti ſeptem paſſuũ millibus à Dertuſa ad Occaſum Pœni Duces reparatis viribus expugnare parabant. Eo loco nouo prælio facto, tria millia è Punico exercitu cæſa ſunt, par captiuorum numerus: cecidit Himilco Dux præſtanti virtute, famaq;. Incibilim hoc tempore quidam eſſe arbitrantur Cheluam oppidum in Valentini regni agro. Illiturgim Andugarum in Bætica, aut Lietor non procul Alcaraſſo vrbe. Sed regionum hiſtoriam conquirere non minus quam factorum difficile eſt, cæca vſq; adeo Hiſpaniæ antiquitate. Hæc autumno contigerunt, quo ex Italia nuncius Romanorum lætitiam vehementer auxit: Annibalem Capuæ delitiis per Hyemem exercitu eneruato, dum Nolam finitimam obſidione premit, acie à M. Marcello Prætore victum atq; in Apuliam reiectum. Duo Hiſpanorum millia deſertis Punicis caſtris ad Romanos tranſiiſſe, magnis pollicitationibus ſolicitatos. in Sardinia Aſdrubalem Caluum, qui cum valida claſſe ex Africa mittebatur in Italiam, & Arſicoræ viri inter inſulanos principis promiſſis in ſpem venerat eius inſulæ occupandæ, à T. Manlio Torquato ad Calarim prælio victum captumq; cæſis multis tum Pœnis tum Sardis, qui Pœnis militabant. Simul ex Sicilia cognitum Hieroni Regi defuncto Hieronymum eius nepotem diuerſiſſimis moribus, Syracuſis in regno ſucceſſiſſe. Scipiones bona ex iis rebus ſpe pleni, certique arma repetere cum primum per anni tempus licuiſſet, copiis in hyberna dimiſſis, ipſi Tarracone hyemare conſtituunt. Quo tempore eius vrbis murum fuiſſe perfectum in veteri lapide inciſæ litteræ declarabant, qui

lapis Alfonſi Regis Caſtellæ eo nomine. XI. ætate extabat, vt eius hiſtoria teſtatur. Tarraco in planicie modica ſita eſt, quæ in mollis atque rotundi collis faſtigio ſe pandit, mari ſubiecto ad lapidis iactum, aſcenſu ad Ortum arduo, propter continentes rupes. Ad Occaſum planicies præcipua amœnitate & prouentu conſternitur quadraginta amplius millibus paſſuū olea, vite malis medicis conſita, pecore abundans & frumenti ferax, quantum ciuibus alendis ſit ſatis: modico interfluēte flumine vno ab vrbe milliari (Frācolinū vulgo vocant, veteres Thulcim). Eius aquæ ad macerandum linum & canapim, quarum rerum magnus prouentus eſt, magis quam ad potum aptæ ſunt· vna enim aquæ dulcis penuria olim ea vrbs cum laboraret, poſt Scipiones, Romani opere Romano aquæductu magna altitudine exædificato, Gaię fluminis partem decem & ſex paſſuum millibus in vrbem deriuarant. Eo porro bellorum iniuria ſalutis anno ducenteſimo ſexageſimo ſexto, corrupto, puteus auorum memoria effoſſus altiſſime, aquæ dulcis copiam ſuppeditat, ciuib. qui noſtra ætate ſeptingentas circiter familias efficiunt, murorum vniuerſus ambitu duorū millium familiarum non amplius eſt capax.

Pœni paſſim in Hiſpania cæduntur.

CAP. XVI.

540 VIX hyeme circum acta anni ab Vrbe condita quingenteſimi quadrageſimi, Mago & Aſdrubal fratres magnū Hiſpanorū exercitum cōparant, educūtque tēpeſtiue Carthagine, ſpe Vlterioris Hiſpaniæ, quæ magna ex parte Romanorū facta erat, armis recuperandæ. His conatibus P. Scipio obuiam eundū iudicās, Ibero tranſmiſſo in Vectones penetrat: & ad Caſtrum Altum nobile oppidum, Amilcaris cæde Pænis infauſtum, caſtra ponit. vnde amiſſis duobus Romanorū millibus, qui à circumfuſis vndique hoſtibus intercepti trucidatique erant, maioris cladis metu, copiis in pacata loca reductis, in Victoriæ monte (hic hodie Mocia eſſe creditur, vltra Iberum aliquot millibus paſſuum ad mare) caſtra poſuit muniuitque. Eo diuerſis itineribus atque animis tum Cneius auxilio cum omnibus copiis, tum Aſdrubal Giſgonis filius ad impugnandum venerunt. Erat is paulo ante ex Africa miſſus cum quinque millibus militum ſupplementi cauſſa, ſummo Carthagine loco nat⁹, magis opibus, Barchinos fratres cognatione attingens: eoque cum copiarum parte, tertius bellum adminiſtrare per vicina Ibero loca cœperat. Erant vtraque caſtra vltra Iberum, modico interuallo diſtantia. P. Scipio ſpeculatum progreſſus circumfuſa hoſtium multitudine periculo proximus fratris ſuperuentu ſeruatur. Haud vllo maiore operæ pretio vtroſq; Caſtulonis defectio in Vlteriorem Hiſpaniam auerrit. Ea vrbs Carthaginis odio, grauique eius gentis imperio feſſa, pulſo Carthaginēſi præſidio rebellarat aperte, plures voto. Pœni ne mora creſceret malum, Illiturgim obſident, Caſtulonenſis defectionis auctorem præcipuam vindicaturi ſupplicio. Cneius ad ferendam opem cum expedita legione profectus inter bina hoſtium caſtra magna cæde facta, in vrbem penetrat. ſequenti mox & tertia luce eruptione facta, duo hoſtium millia cædit, capta tria millia, cum militaribus ſignis tredecim. Maiorem alij numerum ponunt. vitiatis, vt creditur, numeris. Omnino Pœni obſidione ſoluta, rurſus à Bigerra in Baſtetanis, quam circumſidere parabant, hoſtium ſuperuētu repulſi, ad Aurigim (hæc hodie Giennium eſt, aut Ariona) totius dimicationis aleam ſubeuntes denuo victi ſunt, cum quatuor horis certamen ſuſtinuiſſent. cæſa quinque

Pœnorum,

Pœnorum millia: capta tria: elephanti triginta confoſſi: relata ſigna militaria quinquaginta. Cneius ſuorum aliquantò numero amiſſo, & ipſe fœmore haſta traiecto, lectica hoſtem perſecutus, ad Mundam non alio quam antea euentu pugnauit. minor dimidio cædes fuit. hoſtem ſiluæ monteſq; vicini texerũt. Liuiꝰ pugnã ad Aurigim poſtremo loco ponit, & ad Mundã Gneio vulnus inflictum ait. Nobis locorum ſitus & aliorũ ſcriptorũ auctoritas potior fuit. Tot incõmodis re Punica afflicta in Hiſpania quidem, nihil vt eſſe in calamitate reſidui videretur, Mago in Galliam mittitur Mœnicatũ & Ciuiſmarũ, quos Regulos cũ Annibale amicitiam iunxiſſe ſupra mõſtratum eſt, ad iungendas vires, ferendamque opem ſolicitatũ. Parent illi: nouẽ Gallorũ millia nauibus Carthaginem nouam deduxere. In ea vrbe Aſdrubal bello reparando intentus erat. Cneius ſucceſſu lætus, haud minori cura hyemem in Bætica conſũpſerat. Anni eius initio, qui fuit ab V.C.
541 quingenteſimus quadrageſimus primus, productis vtrinque copiis in Bætica pugnatũ eſt, eiſdẽ quibus ante animis, maiori aliquanto cæde. octo millia è Punico exercitu occiſa, ac ferme è Gallorũ numero omnes. Duces etiam Mœnicatus & Ciuiſmarus, oſtentandæ virtutis cupidi auidiſſime, & vt eſt gentis ingenium, magna alacritate pugnantes fortiter occubuerunt. Secundum eam victoriam Saguntum vi expugnatum eſt à Romanis, ſexto omnino anno ex quo in Pœnorum poteſtatem venerat. Exules Saguntini, qui cladi patriæ ſuperfuerant, tandem reſtituti in auitos lares ſunt. Turdetũ exciſa ſuſceptę calamitatis princeps cauſſa: eorũ etiam agri Sagunto contributi, vt eſſet malorum aliqua compenſatio. Ipſi Turdetani ſub corona venditi doloris, iniuriæque vindicta leuamen. Quo tempore ex Italia nunciabatur, Arpis Apuliæ vrbe quæ poſt Cannenſem cladem à Romanis defecerat, Q. Fabij Conſulis virtute expugnata, Hiſpanos mille eius vrbis pręſidiarios milites magnis promiſſis inuitatos trãſiſſe ad Romanos. Ex ea re Patres Romæ de ſumma belli ſperantes hoſtes euerti poſſe, Scipionibus per litteras mandant, vti proceres aliquot Hiſpanorũ primo quoque tempore mittant in Italiam: per quos reliquos Hiſpanos ab Annibalis caſtris, hoc eſt, robur hoſtilis exercitus ſubducere cogitabant ſcilicet.

Nouum bellum excitatur in Africa.

CAP. XVII.

PER idem tempus in Africa bellum hac occaſione exarſit. Aſdrubal Giſgonis filius, viro maturã filiam Sophoniſbã reliquerat Carthagine. Huius quoniam eximiæ animi & corporis dotes erant, nuptias Syphax Numidarum Rex ambiens, cum Patres Aſdrubalis parentis abſentiam excuſaſſent, quod res erat repulſam interpretatus bello iniuriam perſequi cogitabat. Sedes regni Siga fuit exaduerſum Malacæ poſita in ora Africæ, imperiũ Tingi atq; Oceano ad Occaſũ, ad Ortũ Carthaginienſium ditione terminabat, Galæ tantum regno interiecto cum quo ſæpe de finibus belli fortuna alternante certabat. Galæ Maſiniſſa filius erat, præſtãti indole iuuenis, & ad res maximas obeundas corporis & animi virtute pari. In hunc Syphax primum arma vertere parabat, Pœnorum amicitia magis quam ſuis viribus propter ditionis anguſtias fretum, iniuriæ opportunum Pœnis gemino bello impeditis Italico atq; Hiſpanico. Hæc cogitantẽ tres à Scipionibus legati ex Hiſpania amplius inflammarũt, oſtendentes rem eũ in primis gratã facturũ Romano ſenatui: ſi fœdere facto iunctiſq; cum eo viribus nouo Carthaginem bello in Africa implicaret, futuram imparem, copiis in plures partes diſtractis. Eius beneficij memoriam perpetu-

perpetuam Patribus fore. Cum his Syphax legatis multis ſermonibus conſumptis ad Romanam amicitiam animum appulit: & cum didiciſſet, quam ipſi præ Romanis omnis diſciplinæ militaris eſſent ignari, petiuit pro initæ amicitiæ iure vt duobus ipſorum cum reſponſo, vnde venerant, redeuntibus, tertius maneret in Africa, peditatu inſtituendo, qua parte militiæ diſciplina per manus tradita Numidæ carebant. Datum expetenti Regi vt Q. Sertorium aut ſtatorium apud ſe ea lege retineret ſi factum Scipionibus ipſi probaſſent, Carthaginienſes cognito Scipionum conſilio, Galæ Regis confœderati opera aduerſus Syphacis conatus vti decernunt. Belli Dux Maſiniſſa creatus, tunc præſtanti indole iuuenis, deinde Romana amicitia clarior, cõtractis continuo ſuis & Carthaginenſiũ copijs, hoſti obuiam procedẽs, primo prælio triginta hoſtiũ millia cæcidit. Mox fuga ad Mauruſios regni extremam vrbem elapſum Syphacem, & viribus reparatis tranſitum in Hiſpaniam, parantem, prælio altero victum fregit. Sunt qui Syphacem veniſſe, ſcribant, in Hiſpaniam, nimirum vt de ratione belli gerendi coram conſilia cum Scipionibus communicaret, à Liuio atq; Plutarcho prætermiſſum, quod mirum non eſt. Hæ res in Hiſpania nunciatæ dolorem Romanis vt par erat, lætitiam Aſdrubali pepererunt ſingularem: ita rem Romanam, quæ reſurgere viſa erat, denuo præcipitantem vrgere maiori ſtudio viſum eſt. Appetente iam hyeme, Celtiberi, quorum erat maxima opinio virtutis inter Hiſpanos, in ſequentem annum magno ſtipendio à Pœnis inuitãtur. Cognito Scipiones periculo, maiorib. præmijs gentem pretio venalem in fide retinẽt. Additus honos ne diſtincto in agmine & ſeparata caſtrorum parte, vt ante conſueuerant, tenderent, ſed ſub iiſdem ſignis atq; Centurionibus confuſi Romanis. Ex eo numero per ſpeciem honoris re vt obſidum loco eſſent, & à caſtris Annibalis reliquos Hiſpanos abducerẽt, trecenti Romam miſſi, eo initio anni ſequentis mari peruenerunt, qui annus ab V. C. fuit quingenteſimus quadrageſi- 542
mus ſecundus. Quo tempore quatuor naues ex vrbe cum commeatu & pecunia miſſæ, copias præſenti inopia leuarunt. & quod non minus iucũdum accidit, Hannonem nunciarunt Carthagine miſſum, dum contractis Ligurum Gallorumque copiis contendit ad Annibalem, vt vires conferret, qui per eos dies Tarentum in deditionem acceperat, in Piceno agro cum copiis omnibus oppreſſum fuiſſe. In Sicilia autem Syracuſas, quæ poſt Hieronis obitum cædemq; Hieronymi ſucceſſoris ſuorum coniuratione perempti in factiones ſciſſæ, in Pœnorum ditionem conceſſerant, à M. Marcello triennij obſidione fatigatas Merici Hiſpani, quingentorum militum præſidio vrbem obtinẽtis tutatiq; diu, proditione expugnatas tandem atq; direptas, imperij Romani iugum ſuſcepiſſe.

Scipiones in Hiſpania occiduntur.

CAP. XVIII.

VICTI Syphacis præmium Sophoniſba fuit æmulo atq; riuali Maſiniſſæ pacta coniux. Sic nouo neceſſitudinis vinculo & ferendæ ſocero opis neceſſitate impulſus, cum Afrorum millibus & Numidis equitibus ſeptingẽtis eadem æſtate in Carthaginis portum ſeſe Maſiniſſa intulit. Indibilis Mandonij frater in Sueſſetanis quinque hominum millia in armis habebat, mouere paratus cum primum admoneretur, Sueſſetanos quidam in Vaſconibus ponunt, ea parte vbi Sangueſſa ad flumen Aragonẽ eſt, quam olim Sueſſam fuiſſe dictam veterum Regum diplomata indicio ſunt. & à ſuûm bonitate nuncupatam quidã conjiciunt:

quo d

quod in Lacetanis finitimis ſuillæ pernæ à præcipua nobilitate noſtra etiam ætate celebrantur. Ergo tantis Pœni auxiliis confirmati copias Carthagine priores educunt Bæticam verſus, bipartio exercitu. parti Aſdrubal Barchinus præerat, reliquis Mago Maſiniſſaque cum ſocero. Scipiones nouis ex Italia auxiliis aucti, & triginta Celtiberorum millibus confidentes, ex ſtatiuis & ipſi mouent, certi cum hoſte toties fracto manus conſerere. Cneius cum Celtiberis & legionum Romanarum parte tertia Aſdrubalem ſibi depoſcit, caſtraque caſtris confert fluuio interfluente ad vrbem Anatorgim. Publius cõtra reliquos Pœnorum Duces mouet, ne Aſdrubale victo fuga ipſi in ſaltus euaderent, ſed quaſi indagine cincti omnes vna perirent. Tantum fiduciæ ingerit ſæpe continuata felicitas. Quod contra prorſus accidit. Aſdrubalis arte, facili linguæ cõmercio Celtiberi inducti Cneium deſerere, cõuulſis repente ſignis rediere in patriam. & erat nunciatum, à parte Pœnis fauente armis correptis fortunas eorum diripi, qui in Romanis caſtris erant. Ea virium Cneius parte ſpoliatus, quia inferior hoſti erat, cedere ſtatuit. Quid enim temeritate in exitium certum rueret? Neq; eſt minoris ſæpe animi certamen vitare, quam accipere. Sapienter deſtinata, vis altior euertit. Publius Maſiniſſæ equitatu pro caſtris adequitãte fatigatus, veritusq; ſi Indibilis acceſſiſſet, qui aduentare nunciabatur, vt par tantis copiis eſſet, anceps conſilium cepit. Indibili prodire obuiam ſtatuit, Dux alioqui cautus iuxta ac fortis. Sed nimirum excæcantur animi cum inſtat exitium, vti tunc accidit. Relicto in caſtris modico præſidio de nocte contra Indibilem copias educit. Conſilium hoſtes non latuit. Ventum iam erat in Sueſſetanorum cõſpectum, & ſub veſperam pugnari cœptũ. Romanum meliora ferentem Maſiniſſa aduentu ſuo turbauit primum, deinde vicit. Multis paſſim ab equitatu ſtratis, Publioq; Imperatore confoſſo, reliqui vertuntur in fugam. Magna cædes fuit in pugna fugaq;. Noctis beneficio pauci pars ad vicina Romanorũ præſidia, vrbẽque Illiturgim, pars vnde exierant in caſtra redierunt. Pœni ſucceſſu læti magnis itineribus feſtinãtes cum Aſdrubale Barchino copias iungunt. Horum aduentu permotus Gneius ſuſpicari cœpit Publiũ fratrem fuiſſe cæſum: neq; eo ſuperſtite & incolumi venturos in vna caſtra Pœnos, ſibi pro certo perſuadens. & inerat animo inſolita mœſtitia, tacitum infelicis, vt fit, euentus præſagium. Eo amplius in cedendi conſilio confirmatus, de nocte ſilentio caſtra mouet. Lucente die Pœni Romanos profectos eſſe cognoſcũt. præmiſſi Numidæ equites carpendo nouiſſimos neceſſario morantur iter, dum Pœnorum duces cum robore exercitus ſuperueniũt. Cneius vbi præoccupatis metu animis neq; cohortationes, neq; preces, neq; auctoritatem valere cernit, proximum collem capere vniuerſos, atq; eo ſigna inferre iubet, molli aſcenſu, nullaq; materia erigendo vallo; ne foſſam quidẽ ducere ſinebat, ſoli natura in modum petræ durati. Clitellæ & ſarcinæ pro vallo obiectæ. munimentum leue, aliquandiu hoſtes detinuit, virtutem atq; induſtriam Romanorum reb. etiam perditis admirantes. Verum à Ducibus caſtigati increpitiq; in caſtra ferro irrrumpunt. Pauci à multis circũmuẽti facile cæduntur. Cneius ipſe occumbit, ſummi Ducis & ſtrenui quamuis militis functus officio: qui tot annis Hiſpaniæ Præfectꝰ fuerat, primuſq; inter Romanos Hiſpanorum fauorem, morum facilitate occuparat. pauci montibus ſyluiſq; tecti qua quemq; metꝰ aut ſpes agebat ad P. Scipionis caſtra perfugerunt (incolumem forte credebant) ſed ea à T. F. nteio Legato modico tenebantur præſidio. Ad Staberum fluuium prope Ilorcim pugnatum eſt, quod hodie op-

pidum quibuſdam Lorquinum eſſe creditur, non procul noua Carthagine. vulgo perſuaſum turrim Tarraconi prope obiectam Scipionum ſepulchrum eſſe, omnino in ea duo ſigna è marmore male dolata atq; informia viſuntur, Scipionibus, ſic prædicant, conſtituta, eo tantorum Ducum translatis cineribus: aut eximia prouinciales voluntate militeſq; Scipionum memoriæ id cenotaphium conſtituendum ad vrbem primariam, vbi ſedes imperij erat, iudicarunt.

L. Martij virtute Pœnorum audacia repreſſa.

CAP. XIX.

SCIPIONVM caſus magnam rerum & animorum commutationem attulit: concidiſſetque res Romana, ac penitus afflicta fuiſſet, ni eam L. Martij primũ audacia, deinde P. Cor. Scipionis virtus ſuſtentaſſent in præcipiti conſtitutam, & nouis iactatam ærumnis. Deſtituunt ſtudia hominum, quibus fortuna aduerſa eſt. Caſtulonenſes primi, Romanis ad ſe confugientibus portas vrbis clauſerunt. Illiturgitani etiam in vrbem admiſſos crudeliter peremerunt. Earum vrbium exemplo alia oppida defeciſſe dubium non eſt. tot vna malis conſternatos Romanos, qui cum T. Fonteio legato in præſidio caſtrorum relicti erant, & qui ſe eodem ex fuga recipere potuerunt, magniſque itineribus trans Iberum feſtinabant L. Martius Septimij filius eques Romanus, magno animo iuuenis, qui ſub Gn. Scipione primipili Centurio, & Tribunus fuerat recreauit, validam manum, partim ex præſidiis, partim ex his quos à fuga retinuit, ad reliquas copias adiungẽs Incredibilis eius aduentu totius exercitus lætitia fuit de Duce deligendo deliberatione ſuſcepta, omnibus ſuffragiis prælatus Martius eſt, ipſo T. Fonteio legato prætermiſſo, ſiue etiam concedente: nam ambitionem comprimunt res aduerſæ. Verum ea militum alacritas breui formidine mutata eſt. Aſdrubalem Ibero trãſmiſſo ad delendum Romani exercitus reliquias feſtinare, iamque adeſſe nunciabatur: proxime Magonem ſubſequi. Fortunæ iniquitatem nondum Romano ſanguine exatiatę. Nouo terrore pars ſuos inter ſe commendare, teſtamentaq; in procinctu nuncupare, ſi quibus ex eo diſcrimine euadere contigiſſet: pars vicem ſuam deplorare: Martij cohortationes non audire: attonitis ſimiles hærere, fixis in terram oculis, aut abditi per tentoria. cum ad vallum appropinquante hoſte ſigna Punica viſa ſunt: tum ex metu audacia orta, accenſis milites animis, ad periculum omni ex parte correptis armis concurrunt, è caſtriſque erumpunt hoſti obuiam. Pœnorum ſecuritas in curiaque ex re, vt fit, proſpere geſta Romanis ſaluti fuit. Inopinata hoſtium audacia metu perculſi terga continuo verterunt. paucis in fuga cæſis Martius ſatis habens ſuorum animos confirmaſſe, an ſuſpicatus inſidias, ſigno receptui dato, milites reduxit in caſtra, multum quamuis indignantes, palamque edicentes, quoniam talis occaſio vlciſcendi hoſtis relinqueretur, ſeſe etiam cum vellet Martius non eſſe pugnaturos. Pœni contra Ducis conſilium metum interpretati, nihilo maiori cura munire caſtra. Ea res Martium prouocauit, vt rurſus fortunam tentare cuperet, noctu cogitans hoſtem ſecurum opprimi poſſe: & neceſſitudo inerat, quæ ex ignauis ſæpe facit audaces. Mago cum robore exercitus ſubſecutus, ſi ſe cum Aſdrubale coniunxiſſet, ſpem ſalutis omnem ſublatum iri prouidebat animo. Celeritate opus erat. militibus de ratione ſuſcepti conſilij pauca locutus, iuſſiſque curare corpora, de quarta vigilia ſilentio copias eduxit, prodigio lætas, quod ex Martij concionantis capite flamma eluxerat. Erant Magonis copiæ ſex tantum millibus paſſuum ab Aſdrubalis caſtris inter-

iécta nemoroſa valle, in qua cohors Romana & equites aliquot ad omnes caſus excubare iuſſi ſunt. reliqui milites in Aſdrubalis caſtra penetrant. nullæ enim vigiliæ erant, nulli pro portis milites excubabant. Hoſtium contemptus exitium attulit. In inermes ſomnoq; ſepultos magna cædes facta eſt. pauci fuga ſeruati. multo plures cum in vicina caſtra effugere conarentur, in inſidias præcipitarunt. Captis Aſdrubalis caſtris, eodem animorum vigore ad Magonem opprimendum feſtinatum eſt, ignarum cladis acceptæ. Exorto iam Sole in ea caſtra impetus factus & pari felicitate momento temporis capta ſunt, priuſquam ſe hoſtes ad reſiſtendum comparaſſent. Intra munitiones pugnatum acriter, donec recentis cędis ſigna in Romanorum ſcutis & gladiis viſa fregerunt animos. Salute deſperata ſe in fugam concitant. cæſi in vtraque pugna hoſtes ad triginta ſeptem millia. capti ferme duo millia. præda ingens fuit. Pœnorum Duces fuga euaſerunt: id vnū ad exæquandam ſuperiorem cladem Martio defuiſſe viſum eſt. Tantę victorię nuncij Romam peruenerūt eius anni initio, qui fuit ab Vrbe condita quingentesimus quadrageſimus tertius, cū Martij litteris: quibus quod iniuſſu ſenatus ſe Proprætorem ſcripſiſſet, Patribus offenſionem commouit. Reſponſum tamen eſt, quod de frumento & veſtibus poſtularet, ſenatui curæ fore, aſcribi Proprætorem non placuit. Quare, & Cl. Nerone poſt peractum bellum Capuanum deſtinato in Hiſpaniam cum ſupplemeto peditum duodecim millium, equitum mille centumque militum Martiique factū diſſimulanter accuſabant. naturæ vitio in timore benigni ſumus, poſt victoriam ingrati. Omnino ea re motus Annibal, de rerum ſumma deſperare cœpit, quando tantum animorum habere Romanos cerneret, vt hoſte pro portis excubante (nam venerat Tarento Annibal ad libe-

543

randam obſidione Capuam, & inde repulſus ad tertium ab Vrbe lapidem caſtra poſuerat) ſupplemētum decernerēt, mitterentq; in Hiſpaniā. Itaq; ex ſenatus decreto, Nero Puteolis Tarraconē claſſe delatus, Martij & Fonteij copiis adiūctis, cōtinuo in Bæticam mouit, cōtra Aſdrubalem, qui in Auſetanis Illiturgim inter & Mentiſam (Montegium eſſe creditur, aut Caſorla) ſtatiua habebat, ad Lapides atros (ſaltus nomen id erat). Eius loci faucibus à Nerone occupatis, Aſdrubal fœderis ſimulatione, ſanciendo retractandoque pacis conditiones, tantum temporis extraxit, dum noctu copiæ per ardua montium euaderent: Romano Imperatore ſero ſe Punicis artibus circumuentum eſſe ſentiente, pugnamque expetente, cuius diſcrimen Pœni cautiores omni cura deuitabant.

Carthago noua à P. Cor. Scipione expugnata,

Cap. XX.

INTEREA Romę de augendo Hiſpanienſi exercitu, Imperatoreque deligendo deliberatione ſuſcepta, populi comitiis habitis ancipites atque ſuſpenſi erant Patrum animi, quod nulli eum honorem ambirent ob magnitudinem periculi. Vnus modo P. Cor. Scipio L. Scipionis filius quatuor & viginti ferme natus annos prodiit candidatus, atque omnibus ſuffragiis Proconſul in Hiſpaniam miſſus eſt, nam Nero Proprætoris officio vicario fungebatur atque extemporali. Inerat animi magnitudo ſupra ætatem, eamque iuuenibus de Italia deſerenda deliberantibus poſt Cannenſem cladem, gladio in conuentu diſtricto, intentaq; morte, niſi deſiſterent penituſq; mutarēt, cohibitis ſatis declarauit. Integritatis opinionē religionis ſiue ſtudio ſiue ſimulatione, ex quo togā ſumpſit

diligenter aluit, Iouis Capitolini templum frequentando, ſacriſque inſtitutis, quoties aliquid ſiue publicæ rei ſiue priuatæ aggreſſurus eſſet. Decē millia peditum equites mille in ſupplementum dari, Syllanus Proprætor in Neronis locum. legatos ſibi ipſe legit L. Scipionem fratrē & C. Lælium, eum cuius ex conſiliis ea omnia prodiiſſe creditum eſt, quæcunq; à Scipione per omnem ætatē perfecta glorioſe ſunt. & vulgo iactabatur, Lælium comœdiam ſcribere, Scipionē agere. His præſidijs atq; his copiis ad oſtia Tiberina claſſe inſtructa, in Hiſpaniam ſub finem anni appulſus, milite omni verborū honore collaudato, Martium in præcipuo honore apud ſe habuit. Quo anno M. Marcellus Ouans ob Syracuſas captas, in vrbem ingreſſus eſt, Merico Hiſpano, qui vrbem præſidiumq; ꝓdiderat, præeunte in corona aurea. Eius militibus Murgantij agri attributi merces operæ, olim Hiſpanorum coloniæ, vt noſtri ſcriptores affirmāt. Proximo anno, qui annus ab V.
544 C. erat quingenteſimus quadrageſimus quartus. Scipio ad prima veris ſigna, ſuis & ſociorum copiis cōtractis, Iberum traijcere, atq; Carthaginem nouam impugnare decreuit. qua vrbe capta cogitabat, quoniam omnium munitiſſima erat, exaduerſum Africæ portui commodiſſimo impoſita, in eamq; Pœni Hiſpaniæ obſides, ſubſidia belli, & militum impedimēta contulerant, ſperabatq; Carthaginienſes de totius Hiſpaniæ poſſeſſione depellere. Temerarius conatus non erat: nam modico pręſidio tenebatur, & Pœnorum Duces procul habebāt caſtra: Mago prope Gaditanos, Aſdrubal Giſgonis ad Anæ oſtium, alter Aſdrubal in Carpetanis curabat. Claſſis Romanæ Lælius cura ſuſcepta, modicis itinerib. ſubſequi iuſſus eſt. Scipio cū omni exercitu, in quo vtriuſq; gentis viginti quinq; millia peditū erant, equites duo millia & quingenti, pedeſtri itinere Carthaginem die ſeptimo peruenit. Sequenti die vno tempore à mari & à terra vrbem impugnare conſtituit. Mago contra præſidij præfectus armare ciues, loca omnia militibus firmare, bellicas machinas expedire, nulla re prætermiſſa, quæ ab ſtrenuo Duce poſſet deſiderari. Erat ea vrbs in cliuo poſita, portui imminens, inſula ad portus fauces obiecta (vti alio loco eſt dictum) quæ ſtationem tutiſſimam efficit, trib ex partibus circumfuſo mari, aditu à terra verſus Septentrionem arduo, muroq; ex ea parte altiſſimo. Romanos ea inuadentes parte, repellunt Hiſpani caſtris hoſtium oppoſiti. cedentibus facta eruptione inſtant acerrime primum: deinde ſubſidijs è caſtris Romanorum ſubmiſſis, terga vertunt ipſi, tanta ciuium trepidatione, verentium ne hoſtes permiſti ſuis ingrederētur in vrbem, vt mœnia defenſoribus nudarentur. Rei bene gerendæ occaſione animaduerſa milites ſcalis muro ſuccedere tentant, mari terraque. ſed cum male mulctarentur, telis & lapidibus è ſuperiori loco coniectis, eoq; maiore vi ictu certiori, receptui ſignum eſt datum. Erat ad Occaſum vrbi coniunctum æſtuarium, quod remittente maris æſtu cognitum ex piſcatoribus eſt, peruium pediti eſſe. Ea milites iuſſi murum inuadunt, ea parte humiliorem nullis munitum cuſtodiis oppidaniſque alteri agmini quod terra impugnabat, reſiſtentibus, reliqui in muros ſcandūt. Aderat Dux Romanus teſtis ſpectatorq; ſingulorum virtutis & ignauiæ, magnum in pugna incitamentum. Superato muro & proxima porta occupata intra diem vnum vrbs venit in poteſtatē: arcem etiam dedente Magone Præfecto. Præda ingens fuit, tormenta bellica multa, ſigna militaria ſeptuaginta quatuor, naues onerariæ in portu ſexaginta tres, commeatu & inſtrumento nautico onuſtæ. Capti ad decem millia homines. ex his oppidani dimiſſi, ſuaque eis omnia conceſſa. Ea libertati gratia addita promerendis,

pro merendis prouincialium voluntatibus. quin obſides ipſi pars ciuitatum legatis conceſſi, pars honeſtiſſime habiti. in his filiæ Indibilis, & fratris Mandonij vxor, puellaq; inſigni forma, quã à militibus oblatam, ne videre quidem voluerat. quippe ſuæ ætati intelligebat, non aliunde maius eſſe periculum, quàm ab inhoneſtis voluptatibus. Cui deſponſa erat Celtiberorum Principi Luceio, Scipionis iuſſu conſeruata & reſtituta eſt, addito etiam auro ad dotem augendam, quod à puellæ parentibus fuerat oblatũ, libertatis pretium. Qua ille benignitate victus, intra paucos dies cum mille & quadringentis equitibus veniens ad Scipionem, fortem & fidelem operam nauauit Romanis. Præmia militibus ad veram meritorum rationem exæquata, & duobus de corona murali contendentibus S. Digitio & Q. Tyberilio totius exercitus ſtudijs diuiſis in partes, vtrunque eo honore dignum videri pronunciauit, coronaq; donauit. Lælio corona aurea & in ſacrificium triginta boues dari: miſſusq; continuò Romã nuncius de capta Carthagine cum quinqueremi, in qua Mago Præfectus & quindecim Pœnorum ſenatores vehebantur. Vrbis deinde aliquanto tempore muris refectis, quibus partibus labefactati erãt, præſidium impoſitum. His ita geſtis Scipio quidem ad generales ſociorum conuentus habendos Tarraconem redijt ſub eiuſdem anni exitum: Lælius autem dato Romæ ſenatu, quantum virium capta Carthagine acceſſiſſet, longa oratione diſſeruit. Ex captiuis quæſtione habita, cognitum quod M. Valerij Meſſalæ ex Sicilia litteras nunciatum erat, Maſiniſſam quinque in Africa Numidarum millia ſub ſignis habere, & Afrorum copias ſcribere, atq; cum ijs copijs de repetenda Hiſpania cogitare. Aſdrubalem Barchinum cum ijs copijs & noua Hiſpanorum manu ſenatus iuſſu in Italiam deſtinatum, ſubſidium Annibali. Magnum ea res populo metũ atq; ſenatui vniuerſo curam ingeſſit: & per eos dies ad Herdoneam vrbem in Samnitibus non exigua clades erat accepta Gn. Fuluio Prætore cum duodecim Tribunis numeroſoque exercitu cæſo. quidam è Romanis in eo conflictu tredecim millia cecidiſſe affirmant, ſeptem alij.

Aſdrubal Barchinus à Scipione victus. Cap. XXI.

IN HISPANIA magna conuerſio rerum facta eſt: pleriq; ad Romanos inclinare cœperunt. Edeſcus ſummo loco inter Hiſpanos, vxore & liberis receptis, quoniam inter obſides erant, Romanorum partes ſecutus eſt. Mandonius & Indibilis Celtiberorũ Principes, nouæ proditionis venia impetrata in gratiam recepti. Erant Aſdrubalis Barchini caſtra ad Betulonem, quę vrbs in Bætica fuiſſe creditur, quibus nunc locis Vbeda & Biatia ſunt. Eò Scipio cum primùm per anni tẽpus licuit, eius qui ab V.C. fuit quingenteſimus quadrageſimus quintus, adiun- 545
cto Lælio, qui Roma redierat, Tarracone mouit. Aſdrubal Scipionis aduentu cognito, atq; ſuorum viribus & Hiſpanorum volũtate diffiſus, noctu in tumulum copias traducit: cuius radices fluuius (Bætis vt creditur) circulo magnaque ex parte ſubluebat. Faſtigium diſtinguebat gemina planicies. in inferiore ſubiectaq; Numidæ, Afri, Baleares conſtituti. in ſuperiore cum robore exercit⁹ Dux ipſe conſtitit. Scipionẽ neq; loci iniquitas neq; periculum deterruit, quin cum perterrito hoſte, locoq; magis quàm viribus confidente, manus conferret. Subeundi difficultas magna fuit, nullo hoſtium fruſtra cadente telo. In planiciẽ magno niſu vbi ventum eſt, cominus pugna conſerta continuò hoſtes conuerſi in ſuperiorem tumuli partem ſeſe receperũt. In eam diuiſis copijs Scipio, quoniam

difficiliori aſcenſu erat, flexo atque adeo
molliori cliuo, læua ipſe, Lælius dextra e-
uadentes, atq; ab vtroq; ingruentes late-
re, hoſtes momento temporis fuderunt,
neq; pugnam in cornua vertere valentes,
nec ad collocandos in fronte elephantos
ſatis ſpatij nacti. Ad octo hoſtium millia
ceciderunt, capti decem millia pedites, e-
quites duo millia. In his Maſſiua puer
Maſiniſſæ, qui nuper ex Africa venerat,
nec prælio interfuit, ex ſorore natus, ve-
ſtibus equoq; donatus ad auũculum di-
miſſus prælio peracto eſt. Aſdrubal pe-
cunia elephantiſq; præmiſſis, cum copia-
rum parte non prius ſubſiſtit, quam ad
Pyrenæum ventum eſſet: eodem Aſdru-
bal Giſgonis & Mago cum veniſſent, cõ-
muni conſilio decretum: Aſdrubalem
quidem Giſgonis in Luſitaniam conce-
dere, Maſiniſſam cum tribus equitum
millibus per Citeriorem Hiſpaniam va-
gari: pugnæ vtrunq; neceſſitatem diſcri-
menque omni ratione vitare. Mago ad
colligenda funditorum auxilia in Balea-
res dimiſſus. Barchino autem Aſdrubali
videri neceſſario in Italiam commigran-
dum, vt ſenatui morem gereret, & Hiſpa-
nos milites, qui ad Scipionem reſpicie-
bant, longinquitate ſanaret. Atque hæc
Pœni. Scipio autem adulta æſtate per Ca-
ſtulonenſem ſaltum Tarraconẽ reuertit.
vbi inſequenti toto anno qui fuit ab Vrbe
546 condita quingenteſimus quadrageſimus
ſextus, Pœnorum viribus fractis, atq; rei-
publicæ moderatione occupatus ſubſti-
tiſſe videtur: neq; quidquam accidit ad
memoriam illuſtrius, quam quod eſt ab
Italia allatum, Ad Tarentum in tumul-
tuaria pugna Marcellum Conſulem cæ-
ſum ab Annibale, Collegam Criſpinum
ſauciatum, atq; ex vulnere obijſſe. In lo-
cum Barchini Aſdrubalis Hanno Car-
thagine miſſus in Hiſpaniam anno ab Vr-
547 be condita quingẽteſimo quadrageſimo
ſeptimo, Magonem ex itinere adiunxit,
qui eatenus in Balearibus hæſerat. In Cel-
tiberis delectus habentem Hannonem
miſſus à Scipione Syllanus cepit viuum.
Magonem etiam ſuperauit acie, cum ex
alijs caſtris ſocio auxilio ſuperueniſſet.
Scipio ea victoria nunciata Aſdrubalem
Giſgonis prope Gadeis caſtra habentem,
ſibi impugnandum ſumpſit. Ille tot cla-
dibus caſtigatus, ante Scipionis aduen-
tum milites per vicinas vrbes & præſidia
diſtribuit, quoniam dextris virtuteq; diſ-
fideret. Huius conſilij Scipio certior effe-
ctus, ipſe quidem retro cõuertit iter. Lu-
cius autem frater ad expugnandam Orin-
gim vrbem miſſus in Meleſſum finibus
(Plinius Oningim in Bætica, quibus locis
Giennium nunc eſt, collocat) breui ope-
ræpretium fecit, capta atq; direpta vrbe.
Pœni omnes & trecenti ciues, qui portas
venienti clauſerant, in ſeruitutem abdu-
cti. cæteris libertas ſuaq; omnia reſtituta.
& quia hyemis tempus appetebat, exerci-
tu in hyberna dimiſſo, Lucius ipſe Ro-
mam à fratre miſſus cum Hannone cæte-
riſque nobilibus captiuis, Patribus geſta
nunciauit. Quo tempore ex Italia nun-
ciatum eſt Aſdrubalem Barchinum, qui
in Gallia Alpiumque tranſitu omnia fa-
ciliora opinione erat expertus, in Piceno
à L. Claudio Nerone & M. Liuio Salina-
tore Coss. in Metauri fluminis tranſitu
ingenti prælio victum ac cæſum fuiſſe,
exęquata Cannenſi clade, ſiue Ducis cæ-
de, ſiue occiſorum numero. Nam quin-
quaginta ſex millia ceciderunt, magna
populi Romani lætitia, in eius pugnæ e-
uentu rerum belliq; ſummam verti con-
ſiderantium.

Pœni ex Hiſpania pelluntur.

CAP. XXII.

SEQVENTI anno ab Vrbe condita
quingenteſimo quadrageſimo octa- 548
uo, Aſdrubal alter, ſupremo adhibito co-
natu numeroſum exercitum conflarat,
nouo prouincialium delectu & veterib.
copijs in vnum corpus collatis, caſtra in

Bætica ad Silpiam vrbem poſuit, in quibus quinquaginta millia pedites, equites quatuor millia & quingenti erant, tantæ multitudini Scipionem haudquaquam parẽ fore arbitratus. Ille re cognita à Colca Bæticæ Regulo, qui partibus ſtudebat, peditum tria millia, equites quingentos accepit. plures ex Hiſpanis adiungere verebatur, patris & patrui exemplum pro documento habens, ita fidendum externis, vt proprijs viribus amplius crederet. Cum his auxilijs & Romanis legionibus hoſti obuiam profectus eſt. Leuia aliquot dies prælia fuere, deinde copiæ vtrinque in aciem productæ, nullo operæpretio, cum neutri pugnam inciperent. Erat vallis inter duas acies haud magno & difficili aſcenſu. hanc vtrique ſi alteri tranſire tentarent expectabant, quo æquiore loco pugnam committerent. Et cum neutri auderent, ſub veſperam copiæ reducebantur in caſtra, Pœnorum prius, deinde Romanæ. Hoc conſiliorum tenore dies aliquot extracti: donec Scipio ſuorum curatis corporibus ſummo mane in hoſtium caſtra impetum dat. Aſdrubal re inopina commotus, equitatu præmiſſo aduerſus Scipionis equites, qui primi caſtra tentarant, copias in pugnam eduxit. diu ab equitibus ancipiti pugna dimicatum: Scipioq; ſuos in mediam aciem recepit, vtroq; cornu explicato atque promoto, quæ ex Romanis legionibus conſtabant. Ita priuſquam mediæ acies iungerentur, hoſtium cornua, in quibus Baleares tyroneſq; Hiſpani erant loco mouit atque in fugam compulit. Nam virtute impares erant, & ieiuni ad pugnam proceſſerant: cuius initium de induſtria ad multam diem fuerat à Romanis extractum. Caſtra in quæ prius ſeruatis ordinibus, deinde etiam effuſa fuga ſeſe receperant, ne continuo caperentur, effuſus repẽte imber effecit. Aſdrubal ſociorum inconſtantiam veritus, ne quod nonnulli continuo fecerunt, cuncti ad Romanos tranſirent, ſequenti nocte ſilentio motis caſtris, quantum extẽdere iter potuit, retro redire conſtituit. Scipio ſequẽti luce hoſtium fuga perſpecta, equitatu præmiſſo, qui nouiſſimum agmen carperet, diſtineretq;, legionũ aduentu hoſtem penitus conturbauit. Magna cædes fuit, vixque ſeptem millia ex tantis copijs cum Duce in tumulum præruptum naturaq; loci munitiſſimum euaſerunt. vbi Aſdrubale Gadeis elapſo, Scipioneque cum copiarum parte Tarraconem profecto, cum reliquis copijs à Syllano obſeſſi Pœni ſunt. Erat inter Pœnos Maſiniſſa relictus, qui Punicis rebus inclinatis penitus atq; collapſis, ad fortunæ motũ ſe mouere conſtituens, clam de tranſitione ad Romanos, primum cum Syllano, eſt collocutus. Hoc bellum veris initio geſtum eſt: eoq; cõfecto Hiſpania omnis Pœnis adempta in Romanorum ius ditionemq; conceſſit, quartodecimo anno ex quo Annibal Sagũtinos violarat, quinto vero ex quo Scipio Hiſpaniæ Proconſul erat factus.

Alia Scipionis geſta in Hiſpania.

CAP. XXIII.

BELLO in Hiſpania magna ex parte profligato, Scipio de Africæ ipſiuſq; adeo Carthaginis expugnatione cogitãs, Maſiniſſa primum in amicitiam accepto, deinde in Africam miſſo ad ſolicitandos populares deducẽdoſq; ab amicitia Carthaginis, Syphacem ipſe Regẽ denuo Romanæ reip. conciliare parat. Miſſus in eã rem eſt C. Lælius in Africam. Barbarus facturũ ſe fœdus negare niſi Duce Rom. præſente. Scipio profectus in Africã Sigã peruenit: hodie Areſgol eſſe putatur: nam Sigã fuiſſe Malacæ obiectã Pliniꝰ ait. Eodem Aſdrubal erat ſtudio Regem occupandi appulſus: magna Barbari gloria, cum duæ potentiſſimę gentes, duoq; clariſſimi Duces eius amicitiam magno licerent. In eadẽ Romanus Pœnuſq; menſa

cænarunt, quod mirere amplius, eodem in lecto cubuerunt. Regis id gratiæ voluntatiq; datum. vt de pace ageretur à Scipione impetratum non eſt. abſq; conſcientia Romani ſenatus excuſauit, nihil ſtatui poſſe. Ergo pro quo venerat, Rege in partes tracto, in Hiſpaniã redijt. Eius reditu Illiturgis & Caſtulo, quæ vrbes conſcientia facinoris dudum in Romanos concepti, magis quàm ſpe defenſionis in fide Pœnorum perſtabant, breui in Romanorum poteſtatem venerunt. Illiturgi exciſa, Caſtulo eſt conſeruata. nam minor culpa erat, & voluntaria deditio victorum animos flexerat. Deinde Martio alijs vrbibus ſubigẽdis occupato, Carthagine P. Cor. Scipio patri patruoq; iuſta funeris faciẽda curauit. Plinius Scipionum rogum Illorci extitiſſe ait: quem Tader Tugienſi exortus ſaltu refugit, nõ procul Carthagine, (Lorquinum quidam putant, alij Lorcam.) In eo funere voluntariorum gladiatorum ludi editi. In quibus Corbis & Orſua patrueles de Ibæ vrbis principatu ex prouocatione dimicarunt. Valerius Maximus fratres fuiſſe ait. Conuenit Orſuæ ætate minoris peruicaciam morte mulctatam, minori miſeratione quòd viribus confiſus adduci non potuit, vt verbis potius & cauſſa quàm armis diſceptaret. Multæ interea vrbes ſeſe dedebant Martio. vni Aſtapæ incolæ venia deſperata quòd incurſionibus ſæpe Romanorum ſocios fatigarant, obſtinatis animis obſidionem diu tolerarunt: demum reliquis in acie pugnaq; trucidatis, qui in vrbe remanſerant, fœminis & pueris, vt conuenerat, antea iugulatis, atq; igne rebus in foro ſuppoſito, ſuis ſe gladijs peremerunt. haud minorẽ quàm Saguntinorum ſiue obſtinationẽ ſiue inconſtantiam loci ignobilitas obſcurauit. Huius vrbis ruinæ ad Singilim fluuium extant, non procul Aſtigi atque Antequera: vnde conſtitutum creditur, quod octo ab eo loco millibus hodie oppidum Eſtepæ nomen habet. His rebus peractis Lælius & Martius Gadeis dimiſſi ad ſpem eius inſulæ in fide Pœnorum perſtantis, occupandæ quorundam perfugarum proditione. fefellit eos ſpes, cum Magoni id periculum eſſet indicatum, Scipionem importuni morbi vis occupaſſet. Cuius fama, vt fit, varijs hominum ſermonibus aucta, Mandonius & Indibilis apertè à Romanis defecerunt. Deluſos ſe ea ſpe dolebant, qua pulſis Pœnis Hiſpaniæ regnum ſibi pollicebantur, vitio mortalitatis facilè ſperantes quod cupiebant factum. Octo præterea Romanorum millia, qui ad Sucronem erant, poſtulatis importunè ſtipendijs ſeditionem concitarunt. magna rerum erat turbatio. in ſpem Mago erectus rei Punicæ reſtituendæ in Hiſpania, datis ad ſenatum litteris valida auxilia mitti poſtulabat. Verùm eæ molitiones inanes extiterunt. Scipione è morbo recreato, ſeditionis ardor breui reſtinctus eſt, & magnorum motuum occaſio ſublata. Romani milites ſpe veniæ, & ſtipendij pollicitatione Carthaginem nouam deducti, à Scipione caſtigati grauiſſima increpatione vniuerſi ſunt: ſupplicium penes auctores ſeditionis ſtetit. mox in Ilergetibus, vnius & alterius diei pugna hoſte ſuperato exutoque caſtris, Mandonius & Indibilis Duces & auctores defectionis facta deditione ad victoris voluntatem recepti ſunt, gratia delicti facta, pecunia tantum in ſtipendium mulctati. Venerat Gadeis Maſiniſſa cum Numidarum auxilijs ex Africa, nondum deficiendi ad Romanos animo patefacto. Eo Scipio, Martio cum copiarum parte præmiſſo proficiſci parat. Cuius aduentu cognito Maſiniſſa, per ſpeciem finitimos agros populandi in continentem tranſmittens, conueniendi occulte Scipionem nactus facultatẽ, eam amicitiam ſanciuit, quæ ad vitæ exitum ſtetit, & magno adiumento fuit

Romanis aduertendas opes Carthaginis magnam ipſi gloriam pareſque opes attulit. Mago ſenatus iuſſu rebus in Hiſpania deſperatis, auro atque argento omni tum publico tum priuato in naues impoſito Carthaginem abiit, tentatis Balearibus, nam ad Romanos defecerant: atque ex minori quam ſine difficultate occupauit, duobus funditorum millibus præmiſſis in Africam. In ea inſula præcipiti iam autumno cum hyemaſſet, vrbem ſibi cognominem fundaſſe quidam ſuſpicantur. antiquiorem diſputant alij, vti ſuperius eſt demonſtratum. Liceat nonnũquam in rebus tam vetuſtis hallucinari. Scipio Gadibus in fidem receptis, atque Italica prope Hiſpalim Romanorum municipio fundato, trium Auguſtorum patria Traiani, Hadriani, Theodoſij, nõdum Hiſpania in prouinciam redacta, quinto poſtquam venerat anno, decem nauibus Romam delatus eſt. ſenatu idem in æde Bellonæ extra ciuitatẽ dato, quãtę res in Hiſpania geſtę eſſent, cũ explicaſſet magnam Patribus & vniuerſo populo lętitiam commouit, ex quanto periculo euaſiſſent Hiſpania ſubdita, quantum eſſet profectum veriſſime reputantibus. Triumphus datus non eſt, quoniam ad eam diem ex proconſulatu neminem triumphaſſe conſtabat.

Carthago à Scipione victa.

CAP. XXIIII.

PROXIMIS comitiis Coſs. creati Cornelius ipſe Scipio & P. Licinius Craſſus Pont. Max. Sicilia Scipioni deſignata collega concedente. datum tamen expetenti à ſenatu, vt ſi è republica futurum iudicaret id Africam inde traiiceret; tametſi eam expeditionẽ Q. Fabius Maximus, longa oratione temerariã & plenã periculi fore diſputarat. Fuit is annus ab
549 V.C. quingent. quadrageſimꝰ nonus. quo anno Mago quidem è Balearibus ſoluẽs in Liguria Genuam euertit: à Lælio autẽ quem Scipio ex Sicilia pręmiſit in Africã, Pœnorum agri igne ferroque & abacta pręda vaſtati. in Hiſpania Mandonius & Indibilis libertatis recuperandæ ſtudio ſiue regnandi ambitione, rebellandi cõſilium ceperunt. Belli initiũ non in Ilergetibus modo, vbi ipſi principatum obtinebant, ſed etiam in Auſetanis, vbi Vique vrbs nunc ſita eſt, & aliis finitimis locis factum, breuique in Sedetanis vt Liuius ait (Ceretanos mallem qui poſt Ilergetes & Auſetanos ad Pyrenęi radices ſiti ſunt) triginta millia pedites, equites quatuor millia ſub ſignis inuẽti ſunt. L. Cor. Lentulus & L. Mãlius Acidinus Proconſules, quibus Scipio prouinciam tradiderat, obuiam Hiſpanis profecti eos collatis ſignis ſuperarunt. Cæſi ſunt ad tredecim millia hoſtiũ. reliqua multitudo in proximas ſyluas euaſit. Indibilis in acie occubuit: Mandonius Romanis deditus eſt ab Hiſpanis, eius morte rebellionis culpam expiare cupiẽtibus. & Romani Proconſules denunciarant pacis nullam conditionem fore, niſi auctoribus ſeditionis in eorum poteſtatem redactis. Proximus annus, qui fuit ab V. C. quingenteſimus quinquageſimus, Hiſpanis 550
quidem quietus fuit tot annorum bellis exhauſtis, Carthagini autem funeſtus, cũ Scipio numeroſa claſſe validoque exercitu traieciſſet in Africam, Quæſtore M. Catone qui Cenſorinus eſt dictus. Maſiniſſa continuo cum Numidarum manu ad Romanorum caſtra deſertis Pœnis palam venit. Nam Syphax Sophoniſbæ amore corruptus, cuius nuptias tamdiu affectarat, eas aſſecutus totus ſe ad Pœnos contulerat. Belli initio Hanno Amilcaris filius ſuperatus acie cæſuſque eſt. Aſdrubal & Syphax, Vticę obſidionẽ vt ſoluerent, Scipionem compulerunt. nihil præterea magnæ rei in Africa geſtum eo anno eſt. Principio anni ſequentis, Gn. Ser-

uilio Cæpione & C. Seruilio Gemino Coſs. nouis ex Italia Scipio auxiliis confirmatus in aciem contra Aſdrubalem & Syphacem progreſſus Pœnos aliquot præliis victos binis etiam caſtris exuit. In his prælus quadraginta hominū millia è Pœnorum exercitu cæſa ſunt. In eo numero Celtiberi quatuor millia Syphacis ſtipendia facientes. Maſſæſulorum prouincia, quæ à Syphace fuerat intercepta, Maſiniſſę reſtituta eſt. Syphax ipſe in paterno auitoque regno bellum reparans Lælij Maſiniſſæque ductu acie victus & captus eſt. Regia Syphacis Cyrtha in poteſtatem redacta, Sophonisbā ibidem repertam Maſiniſſa continuo nuptiis in procinctu factis cum vxorem adoptaſſet, vt ſunt in libidinem effuſi Mauri, caſtigatus eam ob cauſſam à Scipione verbis, eam veneno ſuſtulit. Rebus deſperatis Annibal decreto ſenatus in Africam reuocatur. Mago qui cum claſſe veniebat, ex veteri vulnere, quod in Inſubribus acceperat, & maris iactatione in Sardinia obiit. Annibalis aduentu de pace agi cœptum. Res videlicet Pœnorum in præceps ibant. Ab vtroque Duce coram de fœderis conditionibus diſputatum. quoniam non conueniebant ad arma denuo eſt ventum. Pœni ſupremo prælio ſuperati. Annibal tota Africa cedere compulſus longinqua fuga ſe texit. Victis pax his tandem conditionibus data eſt. Vt Carthago ſuis legibus viueret. Ditionem iis, quibus ante bellum finibus terminaret. Perfugas, fugitiuos, captiuos redderent, Naues roſtratas ne haberent præter triremes, neque domitos elephantos. Decem millia argenti talenta quinquaginta penſionibus repræſentarent. Hæc vt rata eſſent, quinquaginta Scipioni obſides eius arbitratu delectos darent principes ciuitatis. Graues conditiones erant, ſed neceſſariæ tantis vno tempore cladibus rep. oppreſſa. & à Saguntinis capti Carthaginenſes quidam Romam delati venerāt, cum auro & argento, quod ad ſolicitandū Hiſpaniæ quietem ex Africa attulerāt. Laudata Saguntinorū in ſenatu cōſtantia captiuis retentis pecunia remiſſa eſt cultæ fidei pretiū. Hæc anno ab V.C. quingenteſimo quinquageſimo ſecūdo perfecta ſunt. Quo anno in proximū e- 553
uoluto Cornelius Scipio omniū Imperatorū clariſſimus Gn. Cornelio Lētulo, & P. Ælio Pæto. Coſs. Romæ de victa Carthagine triūphauit. Deceſſit prope Romā Syphax: quæ vna res ad triumphi ſplendorem augendū defuit, ſi tantus paulo ante Rex captiuus in pompa duceretur. Ipſi Scipioni Africani cognomē eſt factū. meritis debita gratia. Sic ſecundū bellū Punicū finem habuit ſeptimodecimo anno ex quo erat inchoatū, omnium grauiſſimū & maxime anceps, eoque lætiſſimo omnium exitu terminatum.

M. Portius Cato Conſul venit in Hiſpaniam.

CAP. XXV.

DVos in Scipionibus locum in Hiſpaniam miſſos fuiſſe Proconſules monſtratum eſt. Ex iis L. Cor. Lentulus ad ſpem triumphi, domitis Hiſpanis Romam rediit, ſexto poſtquam venerat anno. Poſtmodū C. Cor. Cetegus venit in Hiſpaniam, L. Manlio Acidino collega, exæquataq; poteſtate duorū, anno ab Vrbe condita quingenteſimo quinquageſimo quarto. Quo tēpore Hiſpani ſuæ gē- 554
tis conditionē miſerati, ſeroq; intelligētes bella, quæ geſſiſſent Romani, nō pro ipſorum libertate ſuſcepta eſſe, ſed ſtudio imperij amplificandi: coniuratione inter ſe inita rebellantes in Ceretanis, Cetegi celeritate eorum conatibus præoccupatis ad quindecim millia cæſi ſunt in acie. Sequenti anno Cetego & Acidino imperio abrogato ſucceſſores dati Cor. Lētulus, L. Stertinius. quo & tertio anno nihil accidit illuſtrius in Hiſpania, quam duas in ea ex vna præfecturas factas

ras factas iuſſu ſenatus: Vlterioris Luſitaniæ & Bæticæ finibus terminatæ, atque Citerioris, cuius ambitu reliqua Hiſpania continebatur. ij fines non ſemel commutati in vtraque præfectura, cognoſcenda antiquitate nonnullam pariunt difficultatem. In Græcia bellum eadem tempeſtate cum Philippo Macedone gerebatur: & M. Porti⁹ Cato Sardiniã cum imperio gubernabat. Itaque anno ab Vr-
557 be condita quingenteſimo quinquageſimo ſeptimo, Gn. Sempronio Tuditano Hiſpania Citerior ſorte deſtinata, M. Heluio Vlterior. Contra hos quia militi veterano miſſione conceſſa infirmiores & iniuriæ opportuni fore viſi ſunt, Hiſpani varijs in locis rebellarunt, Ducibus præcipuis Colca, atq; Luſcinone. Cum rebellium parte in Citeriori Hiſpania auſus Tuditanus dimicare inſignẽ cladem accepit. exercitus cæſus atq; ipſemet ſauciatus eſt & paucis poſt diebus extinctus. animi dolor vulneris acerbitatem auxit. Ea res Romæ nunciata non maiorẽ moleſtiam quam curam attulit, formidantibus bellum quod maiori mole renaſcebatur in Hiſpania, non ſciſſis ſtudijs vt antea pro Romanis & aduerſus Romanos, neque ad pellendũ finibus Pœnum, ſed pro veteri belli gloria, pro recuperanda libertate ab vniuerſa gente ſuſceptum. Miſſi in Hiſpaniam anno ab Vrbe
558 condita quingenteſimo quinquageſimo octauo, in Vlteriorem quidẽ Q Fab. Buteo, in Citeriorẽ autẽ Q. Minutius Thermus circumagente ſe anno ex prouincia diſceſſerunt haud magno operæpretio, niſi quod à Thermo ſcribunt duodecim Hiſpanorum millia ad Turbã vrbem acie fuiſſe trucidata. Creſcente itaq; cura Patribus L. Valerius Flaccus & M. Portius Cato. Coss. Hiſpaniam Citeriorem ſortiri iuſſi ſunt anno ab Vrbe condita quin-
559 genteſimo quinquageſimo nono. quod ad eam diem non erat factum, vt Conſul in Hiſpaniã iret, magnitudo periculi ſuaſit. Sortitione facta. Cato miſſus eſt, cum duabus legionib. & viginti quinq; longis nauibus. & nihilominus P. Manlius Citeriorem Hiſpaniam ex prætura obtinere iuſſus eſt, Vlteriorem App. Cl. Nero. Hoc apparatu Cato velis è portu Lunæ explicatis emenſus ſinum Gallicum, oram Hiſpaniæ tenuit: & ad Rhodopem circumacta claſſe, ex eius vrbis arce pulſo Hiſpanorum præſidio, Emporias delatus, ab eius ciuitatis parte benigne acceptus eſt, quam Græci è Phocæa profecti obtinebant, & Maſſilienſium exemplo in fide Romanorum perſtabant. Erat enim ea vrbs in duas partes diuiſa muro interiecto. mari vicinam anguſtiorem ſpacijs, ac vix ambitu quadringẽtos colligentẽ paſſus Græcorum natio obtinebat è Phocæa profecta, vti eſt antea demonſtratum. latiorem habitabãt Hiſpani tria millia circulo colligentem. Qua parte muro dirempti inter ſe erant vnica porta patebat ad alteros. cuſtode per diẽ adhibito, noctu non minus tertia Græcorum ciuium parte in muris excubabat: ijſq; tantum eo die ad maritima commercia prodire datum erat. Qua diligentia in tanta paucitate libertatem ad Catonis aduentum illibatam cõſeruarant. Diſciplina erat cuſtos imbecillitatis magnũ inter validiores à timore propugnaculũ Hiſpani Romanum imperium reſpuebant, confiſi numero atq; finitimis auxiliis. Cato poſitis ad eam vrbem caſtris redemptores Romam dimiſit, naues Maſſiliam: illos quoniam maturæ ſegetes erant alẽdo ex præda milite, claſſem vt ſpes reditus adempta niſi parta victoria milites acueret. conſilium quod admirarentur ſine fine poſteri, ſequerentur pauci, ij quæ præſtanti animi confidentia duces. Eodem tempore Heluius ex Vlteriori Hiſpania venit in caſtra, Celtiberis magno numero, qui obuiam prodierant, trucidatis ex itinere, atque Illiturgi quoniam nouo conatu defecerat, denuo

expugnata iis copijs, quas præſidij cauſa à ſucceſſore acceperat. Venerunt præterea à Beliſtage Ilergetum Regulo legati auxilia poſtulatum aduerſus iniurias, quæ ab Hiſpanis rebellibus inferebantur. vaſtatis agris ægre à mœnibus vim hoſtium arceri. fore niſi mature opem ipſe tuliſſet pereundum omnibus, nulla grauiori culpa quam fidei erga Romanos ſuſceptæ cultæque conſtanter. Quinque militum millia ad depellendum periculum, fore ſatis. Adhæc Cato cupere ſe quidem ait ſocijs opitulari, quæ ad amicitiam populi Romani attuliſſent, ea ab hoſte eripi moleſtum eſſe. cæterum copiarum paucitate prohiberi ne continuo ſubſidio eſſet, ne diſtractis virib. hoſtibus eſſet impar: qui ad obſidionem Emporitanorum ſoluendam magno numero feſtinare, iamque affore nunciabatur. fidei præmia debere eos euentu belli expectare. tantiſper modo ſuſtentarent hoſtiumq; iniurias aut arcerent, aut tolerarent, maioribus commodis ſanaturi parta victoria. Legati eo reſpōſo accepto vehementius vrgere. ad genua Conſulis prouolui. infimis precibus poſtulare, ne in tanto diſcrimine rerum ſuarum à ſocijs deſerātur. Tum Cato ancipiti cura diſtractus, cum intelligeret plerunque bellorum euentus magis opinione hominum niti quam vera virtute conſtare, ad artes conuerſus die poſtero auxilia pollicetur legatis, tertia copiarum parte in naues continuo impoſita auxilij mittendi ſimulatione, eos in patriam præcurrere iubet, & ſuorum animos auxiliorum ſpe confirmare. Copiæ tamen poſt legatorum profectionem reuocatæ. nam Hiſpanorum exercitus in conſpectū venerat, & quam primum prælio decernere Conſul habebat in animo. De tertia vigilia copijs omnibus è caſtris eductis, atque in alteram caſtrorum hoſtilium partem traductis, tres dubia luce cohortes, hoſtium vallo ſuccedere iuſſæ, Barbari repentina re commoti, miratique primum a tergo apparare Romanos, qui pridie à fronte erant: deinde quoniam pro portis valloque ad pugnam hoſtis prouocabat irritati, nullo ordine nec certo imperio portis omnib. erumpunt, cedenteſq; Romanos, nam vt ita facerent moniti erant, diſpalati inſequuntur. Eum impetum Romani, certe equites non ferētes in fugam verſi legiones etiam conturbarunt primum, deinde acie reſtituta promotaque, hoſtium audacia compreſſa eſt, & æquo vtrinque diſcrimine pugnatum aliquandiu. Erat legio in ſubſidijs à Catone ad omnes caſus parata. ex hac cohortes aliquot in pugnam recentes inductæ hoſtem in fronte atque in ſiniſtro cornu laborantem loco pepulerunt. in fugam verſum atque in caſtra compulſum caſtris exuerunt. In pugna fugaque ſupra quadraginta Hiſpanorum millia cecidiſſe ſcribunt. Sequenti nocte modica quiete ſumpta milites ad vaſtandos Emporitanorum agros educti ſunt. conſternati eo incommodo ciues extemplo defenſione deſperata portas Victori aperuerunt, parati imperata facere, rebuſque omnibus iuuare. in fidem acceptis Cato omnem humanitatē exhibuit, præſidio militari impune dimiſſo, quod ex finitimis conſtabat. Secundum eam victoriam vniuerſa citra Iberum prouincia pacata Tarraconem itum eſt. Bergiſtani Cos. profectionem ad occaſionem tumultuandi vertentes pari celeritate ad officium retracti ſunt. Venia tunc data denuo aliquanto poſt rebellantibus negata eſt. vniuerſi ſub corona in ſeruitutem venditi. crudele exemplum: ſed cæteri eo ſupplicio caſtigati retenti à defectione ſunt. Bergua nunc oppidum eſt non procul Oſca. quidam malunt Bergiſtanos tenuiſſe loca, vbi nunc Turulis ſeu Tiruela eſt. Turdetani in extrema Hiſpania & ipſi rebellantes à Manlio Citerioris Hiſpaniæ Prætore ſuis & Neronis

copiis.

copijs ſuperati erant. in hos quoniam aduocatis Celtiberis bellum reparare dicebantur, priuſquam Conſul moueret, oppida omnia citra Iberum armis exuere conſtituit. Continenda in officio gente remedium vniuerſos conturbauit. quidam etiam manus ſibi attulerunt, quibus arma vita potiora erant. Sic mutato decreto ad certam diem dimiſſis in omnes partes legatis cunctæ eo tractu vrbes mœnibus nudatæ ſunt. Conſilio patrato, atque Turdetanorum motibus interea à Manlio compreſſis, pari celeritate Seguntiam contendit, vbi Celtiberorum impedimenta erant, ingens præda. Verum eius vrbis capiendæ ſpe, contra quam cogitarat, deiectus Numantiam abijt auctore Gellio. Cis Iberum demum Ceretanis, Auſetanis, & Sueſſetanis in fidem ex deditione acceptis, Lacetanos regionis longinquitate & locorum aſperitate confiſos armaque mouentes domuit. Pacata per hunc modum Hiſpania vniuerſa, auctoq; vectigali publico, ex argenti ferriq; ſecturis. nouis præterea creatis miſſiſq; in eas prouincias Prætoribus, Cos. Romam reuocatus, ſplendido triumpho in vrbem inuectus eſt. in quo argenti infecti ſignatique centum quadraginta octo millia pondo, Oſcenſis auri, quingenta quadraginta illata. Militi ſeptuageni æris in capita donati, equiti triplicatum. Domitæ Hiſpaniæ Cato per totam vitam patrocinium ſuſcepit: eamque ab iniuria tutatus eſt. Et eſt magnis viris innatum, qualis Cato fuit, poſt contentionem in ſupplices & proſtratos humanitatem ſuſcipere, iram miſericordia mutare. Ex voto ad Emporias nuncupato ædiculam Romæ poſt biennium extruxit, vt in Liuij codicibus eſt, & Victor affirmat, de regionibus Vrbis Romæ, Victoriæ Virgini: monetæ expreſſa Catonis facie magno effoſſæ in Hiſpania numero, Victoriæ victrici commodius & verius habent.

Varij Prætores veniunt in Hiſpaniam.

CAP. XXVI.

PLVRES deinceps Prætores miſſi ſunt in Hiſpaniam. quorum nomina adſcribere viſum eſt, temporibus neq; accurate deſignatis, neq; penitus prętermiſſis. Primi in hoc numero ſunt Sex. Digitius Citerioris Hiſpaniæ Prætor, antea murali corona clarꝰ in expugnatione nouæ Carthaginis, P. Cornelius Scipio Naſica, Vlterioris, Cn. Scipionis filius decreto ſenatus Romanorum ſanctiſſimus. Poſt hoc vno tempore vtranq; Hiſpaniã rexerunt. M. Fuluius Nobilior, Digitij ſucceſſor cuius virtute Toletum in ditionem Romanorum venit: & C. Flaminius in Scipionis locum. Huic prorogato imperio Fuluio ſucceſſor eſt datus L. Æmilius Paulus, is cui ob deuictũ Regem Perſeum, Macedonio cognomen poſtea fuit. Deinde L. Plautius Hypſæus in Citeriorem Hiſpaniã Prætor venit. in Vlteriorem L. Bebio Diuite in Ligurib. cæſo, cui ea prouincia deſignata fuerat, P. Iunius Brutus. Horum decurſo præturæ tempore L. Manlius Accidinus Citeriorem Hiſpaniam, Vlteriorem C. Catinius toto biennio tenuerunt. Accidino atq; Catinio ſucceſſores dati ſunt C. Calphurnius Piſo & L. Quintius Criſpinꝰ anno ab Vrbe condita quingenteſimo ſexageſimo octauo, quo anno Catinius nondum ſucceſſore in prouinciam delato, in Luſitania occubuit prælio ad Aſtam facto. Piſo & Calphurnius biennio prouincia geſta, de Victis Luſitanis Celtiberiſq; Romæ triumpharunt. Succeſſores dati A. Terẽtius Varro Citerioris, Vlterioris Sempronius Longus. Secundũ hos P. Manlius Vlterioris Hiſpaniæ, qui M. Catone Cos. eandem prouinciam ex prætura gubernarat Citerioris Q. Fuluiꝰ Flaccus. Ab hoc Celtiberi in Carpetanis inſigni prælio victi ſunt ad Eburam oppidum, quod Ptolemæo oppidum Libora eſt. Biennium hi Hiſpaniam rexerũt: quo

tempore exacto, noui Prætores Roma, miſſi Vlterioris Hiſpaniæ L. Poſthumius Albinus, Citerioris Ti. Sēpronius Gracchus ex Cornelia filia Scipionis maioris, Gracchorum pater alteriuſque Corneliæ matri cognominis: quæ nupſit Scipioni minori, cui etiam Africani nomen fuit. Sempronij Prætoris virtute multæ in Hiſpania victoriæ partæ, Numantiaque primum in Romanum fœdus venit. Præterea quibus nunc locis Agreda ſupra Soriā cernitur. Gracchurris, quæ antea Illurcis vocabatur, de Gracchi nomine ſic dicta eſt. inſtaurauit nimirum illam, aut ædificiis & Regionem amplitudine illuſtrauit. Monetæ Gracchurris percuſo nomine in Hiſpania viſuntur: Albini multo maiori numero. Anno ab Vrbe condita
577 quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo M. Titinius Curuus Citerioris Hiſpaniæ Prętor fuit, Vlterioris Q. Fonteius. Hi tribus annis res in prouincia geſſerūt: quarto qui Prætores venerint non ſatis conſtat: tametſi Ap. Claudium Centhonem ſcribunt victis Celtiberis ouationem Romæ meruiſſe anno quingenteſimo octogeſimo. annum quidam ex hoc numero demunt. Omnino per idem tempus Hiſpaniæ prætores fuerunt Vlterioris quidē Seruilius Cæpio, Citerioris autem Furius Philo. Succeſſere M. Macienus & Gn. Fabius Buteo. Verum Buteone in itinere ex iactatione maris Maſſiliæ defuncto, iuſſu ſenatus inter Prætores priores ſortitione facta Furius in prouincia permanſit Citerioris Hiſpaniæ pro defuncto Buteone vicarius. Annus quingenteſimus octogeſimus ſecundus Prætores Hiſpaniæ dedit Citeriori M. Iunium, Vlteriori Sp. Lucretium. Eo anno circumacto vtriuſque Hiſpaniæ præfectura in vnum collata, atq; L. Canuleio demandata eſt. Hoc priuſquam in prouinciam iret, iudice ab Hiſpanorum legatis quidā è prioribus Prætoribus repetundarum poſtulati, abſoluti iudicio ſunt more ſuſcepto, vt in cæteros ſeueri Romani Patres ſibi mutuo parcerent, qua inuidia paſſim flagrabant. Id modo leniendis prouincialium animis datum, ne frumentum venderetur, à magiſtratu Romano pretij æſtimatione facta: neu viceſimam vectigalis genus redimere cogerentur Hiſpani ex Prætoris voluntate. Additum ne publicani vectigalia licerent: redigendæ è vectigalibus pecuniæ oppidis cura poteſtaſque eſſet. Noua legatione impetratum etiam eſt, vt ex militibus Romanis & matribus Hiſpanis ſtupro geniti, quos Hybridas vulgus vocabat, & ſeruorum conditione erant, agris donarentur. Si quos ex ea multitudine hominū amplius quatuor milliū Canuleius Prætor manumittendos iudicaret, eos Carteiam deduceret coloniæ iure & nomine addito: Sic ea ciuitas Romanorum colonia in Hiſpania fuit, Carteiaq; ex eo Libertinorum colonia dicta eſt. Canuleio ſucceſſor M. Marcellus anno ab Vrbe condita quingenteſimo octogeſimo quinto Cordubam fundauit 585
vrbem in Bætica nobilem, magnorum ingeniorū matrem. Strabo à M. Marcello Cordubam fundatam ait. quod dictū de hoc tempore interpretari commodius arbitror, quam cum poſt aliquot annos Cos. Hiſpaniam repetiit. Silius Annibalis ætate Cordubæ mentionem facit. ꝙ ſi verum eſt, ex eo M. Marcellus eam laudem tulit quod eam vrbem ædificiorum elegantia & maieſtate exornatam municipij iure donauit. coniecturæ neque certæ neque prorſus inanes. Succeſſit Fonteius Balbus. Et rurſus Hiſpania in duas præturas tributa, Gn. Fuluius & C. Licinius Nerua. Quo tempore Iudas Machabæus Iudæorum Dux clariſſimus in amicitiam venit populi Romani, armis in Aſiam prolatis ingenti gloria parta, ſed & auctis immenſum vectigalibus potētiſſimi ad hæc ſecturis in Hiſpania auri & argenti, vt fama ferebat, & vt diuini libri teſtantur, occupatis. Atq; hoc loco Præ-

torum

torum Hiſpaniæ enumeratio reſiſtat, ſi vlterius procedatur moleſta magis quam ex vſu futura. Neque vero licet corruptis antiquis monimentis hiſtoriam continuare locis omnibus perpetuam: nec conuenit quidem rerum Romanarum adipe amplius annales Hiſpaniæ infercire quaſi per ſe graciles, rimas explere rudere.

LIBRI SECVNDI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER TERTIVS.

Belli Numantini initium.

CAPVT I.

BELLVM diuturnum atq; atrox anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo primo in Hiſpania natũ eſt, præliorum euentu varium, ſucceſſu Hiſpanis tãdem exitiale. Horum motuum principes auctores Numantini extiterunt, imperij videlicet grauitate feſſi & Romanorum iniurijs exacerbati. Numantia formido ac terror populi Ro. gloria decuſq; Hiſpaniæ in extremo Celtiberiæ ad Septẽtrionem angulo ſita fuit, atque in Areuacis. quatuor amplius millibus ſupra Soriam ad Garai pontem, non procul ab ortu Durij fluminis eius vrbis veſtigia monſtrantur. Natura loci quam arte munitior fuit in cliuo poſita molli quidẽ aſcenſu, aditu tamen difficili, quod tribus ex partibus montibus ambiatur, vno tantum latere in planitiem deſinit, prouentu fertilem & fecundum Teram amnem duodecim millia, quouſque in Durium influit protenſam. Lacedæmonum inſtituto nec mœnib. munita erat, nec turribus circumuallata, & ad gregum paſcendorum commoditatem regionib. aliquanto latior, quam vt perpetuo muro includi poſſet. arce tantum munita erat, vnde laceſſenti hoſti repugnare ſoliti erant: in eamq; fortunas omnes in belli diſcrimine conferre: ciuiũ numerus modicus, vnde quatuor pugnatorũ millia ꝓdibant in aciẽ (alij hunc numerũ duplicatum ponunt) genere vitæ & omnium rerum patiẽtia durati. multum audaciæ ad bella ſuſcipienda inerat, multum prudentiæ bellis adminiſtrandis. Iunxerat Sempronius Gracchus, quo tempore res geſſit, in Citeriore Hiſpania, cum Numãtinis fœdus, his legibus. Oppida & arces ne ædi-

ne ædificantor, neu muniuntor abſque conſcientia Romani ſenatus. Vectigal penditor quibus oppidis& quantum eſſet imperatum. Caſtra Romana ſequuntor, quoties eſſent ad ſigna vocati. Erat præterea in Areuacis(Appianus in extrema Celtibaria inter Belos collocat, fortaſſis quibus nunc locis Vxama ſita eſt) Segeda vrbs quadraginta ſtadiorum ambitu. Hæc vrbs atque eius exemplo Tithij finitimi nouorum motuum cupiditate cum finitimis populis fœdus inire, mœniaque inſtaurare, nihilque eorum prætermittere, quæ ad propulſandum bellũ fore ex vſu iudicarent. Vetitum à Romano ſenatu in opere progredi cum eſſet, & tributa ex fœdere imperata, iuſſumque Romana caſtra ſequi, quorum ætas idonea erat ad induenda arma: aliam ex alia nectentes moræ cauſſam facere recuſarunt. Hinc belli eius prima occaſio extitit, quo Numantia implicata eſt Segedæ vicina,& cum illa armis fœdereque contra Romanos ſociata. Nam Romani ne prima negligendo malum ſerperet, continuo arma expedienda fore iudicarunt. Erat eodem tempore in Luſitania natum Romanis bellum cum Ceſſarone, qui reſtituendæ priſtinæ libertatis curam ſuſceperat vniuerſæ prouinciæ voluntate, Africani cuiuſdam vicarius atque ſucceſſor: qui non ita pridem contra Romanos arma ceperat, & in expugnatione cuiuſdam vrbis ictu lapidis fuerat occiſus. Hi motus Romæ nunciati magnam curam iniecerunt Patribus, atque ita vt L. Mummio Vlterioris Hiſpaniæ Prætore deſtinato, in Citerionem Hiſpaniã propter indomitos Celtiberorum animos, cum exercitu Conſulari Conſulem alterum amandandum iudicarent: atque inſolita feſtinatione Conſules, qui ſub finem Decembris creari, atq; dimidiato Martio magiſtratum inire conſueſſent, nouo exemplo iuſſerũt. quod in morem ab hoc initio deinceps abiit, ipſis Iannuarij Kalendis Conſulatum auſpicari. Itaque Q. Fuluius Nobilior Conſul in Hiſpaniam deſtinatur adiuncto valido ſupplemento militari. Segedani contra minime ignari tantum belli apparatum ad eorum perniciem cõparari, vrbis munitioni, cum nondum perfecta eſſet, diffiſi filios & vxores apud Areuacos depoſuerunt. ipſi ſe ad bellum compararunt Caro copiarum Duce creato, qui magnum in re militari vſum habebat. Is operæpretij faciũdi & ſanciendæ auctoritatis à præclaro initio cupiditate ex Conſulis Copiis, quę triginta millium numerum efficiebant, inſidiis in tranſitu poſitis ſex millia cęcidit, cæteros in fugã compulit. quos dum auidius inſequitur à Romanorum equitatu, qui in poſtremo veniebat agmine, non minori ſuorũ numero trucidato occiſus eſt. Accidit hoc prælium quarto Kalendas Septembris, quo die Romani Vulcanalia celebrabãt, tãta vtriuſq; exercitus ſiue formidine, ſiue calamitate, vt vtriq; à pugna niſi neceſſario temperarent deinceps. Eadem Areuacę nocte Numantiæ, quo frequentes conuenerunt, nam vicinis locis prælium erat commiſſum, in Cari locum Haracũ & Leuconem ſubſtituerunt. Numantinis priuatim Copiis Lintheuo cum poteſtate præfectus. Conſulis caſtra tertio poſt conflictum die ad quartum ab vrbe Numantia lapidem poſita ſunt. in his decem Elephanti erant & quingenti Numidæ equites à Maſiniſſa recens ex Africa auxilio miſſi. Ex Conſulis prouocatione prælio commiſſo Certiberi primum cum in ipſo ardore pugnæ laxatis Romanorum ordinibus Elephanti eſſent inducti, noua re commotis atque perterritis, tum hominibus, tum equis, in fugam verſi atq; in vrbem compulſi ſunt. Romanos inſequentes atq; Conſulis hortatu conantes in vrbis munitionem euadere Elephantus perturbauit magno lapide comminuto capite, viquedoloris, vt fit,

in fu-

in furorem actus. Nam tum ipſe, tum reliqui eius exemplo Elephanti in ſuos cōuerſi, vt eſt anceps hoc genus animalium, ordines diſſiparunt, obuioſque proſtrauerunt. Ea res Numantinos prouocauit, vt denuo eruptione facta vrgerent Romanos, qui quatuor millibus ſuorum occiſis in caſtra compulſi ſunt. ex Celtiberis duo hominum millia in vtroque conflictu ceciderunt. Ad Axeniam eius tractus emporium, quam vrbem Conſul ſecundum id prælium tentauit, non minore nec ignominia nec clade repulſus his rebus renunciatis atque perſpectis Ocilis vrbs, in quam Romani, pecuniam, impedimenta & bellica inſtrumenta contulerant, Celtiberis ſe adiunxit. Nam plerunque fides ex fortuna pendet, & blanda ac ſæpe fallax libertatis ſpes multorum animos capit. Ea re Conſul territus veritusq; vt hoc exemplum ad alias vrbes pertineret, munitis prope Numantiam caſtris copias in Hibernis continuit. Annonæ anguſtia atque frigoris vi maxima, multos fames & cœli inclementia conſumpſit. Atque hæc in Citeriori Hiſpania. in Vlteriori vero à Mummio Prætore per idem tempus pugnatum vario euentu, exitu tandem optimo. Nam in prima pugna, cum Luſitanos victos & terga vertentes auidius nulloque ordine ſequerētur Romani, Ceſſaron confirmatis ſuorū animis in hoſtes conuerſus victoriam extorſit è manibus. Decem Romanorum millia trucidata, caſtraque vtraque expugnata, tum ſua quibus exuti fuerant, tum hoſtium quos extrema pugna ſuperarūt, capta ſpolia Romanorum, virtutis oſtentandæ cauſſa à Luſitanis per vniuerſam ferme Hiſpaniam circunlata. Hos Mummius aliquanto tempore ſuorum animis confirmatis, quos ad quinq; millia locis munitis continuerat, pompā circunducentes de hoſte ſuperato, & futuri ſecuros repente impetu facto cæcidit in ea pugna complura ſigna eorū quę erant amiſſa recepta ſunt. In Ceſſaronis locum (nam forte in eo cōflictu periit) Canthenus ſuffectus, ad Cuneos qui ſiti erant in ea Bæticæ parte, vbi Niebla cernitur, Cuniſtorgim vrbem, quæ in fide Romanorum erat ſuæ ditionis fecit & ad fretum Gaditanum progreſſus eſt. vnde exercitus parte in Africam abeunte, cui præ animorum faſtu Hiſpaniæ fines anguſti erant, reliqui Luſitani à Mummio Prętore, qui aucto ſuorū numero nouē millia militum ſub ſigna contraxerat, aliquot præliis fatigati cæſique, ac tandem noua eius gentis manu cæſa, ne vno quidē ſuperſtite, qui triſtem nuncium princeps deferret in patriam, ad officium demum reuocarunt animos. Pro his rebus Mummio ſequenti anno qui annus ab Vrbe condita fuit ſexcēteſimus ſecundus, Ro- 602
mæ triumphus decretus eſt. In Fuluij locum eius calamitate nūciata M. Claudius Marcellus Conſul miſſus eſt cum valido ſupplemento peditum octo millium, equitum quingentorum. Vlterior Hiſpania M. Atilio Prætori commendata. Marcellus cum omnibus copiis in Hiſpaniam appulſus primo quoque tempore Ocilim vrbem impugnandam ſibi ſumpſit, vt cuius noxa precipua extiterat, princeps pœnas daret. conſeruata tamen eſt deditione mature facta, etſi admiſiſſe videbatur, vt extrema inferrentur paterenturque mala. obſides tantum imperati, & triginta talentorum auri mulcta indicta. Prope erat vrbs Nertobriga, atque quantum ex Ptolemæi deſcriptionibus ſuſpicari licet non procul Turiaſone atq; Bilbili. Inde legati ad Conſulem de deditione miſſi ſunt. centum tantum equites imperati primum: deinde quoniā ex ea vrbe quidam poſtremum Romanorum agmē atque impedimenta latronum more inuaſerant, haudquaquam à Conſule excuſatione recepta quaſi priuata feciſſent auctoritate, centum obſidibus ſub corona venditis vrbs ipſa obſidione cincta atq; impu-

impugnata eſt. Miſſi denuo de pace legati Lupi exuuias in haſta gentis inſtituto præferentes. Sic Hiſpanis inire prælium mos erat. Debere eum ſiue ſuperior noxa communis fuiſſet ſiue priuata, illato dãno eſſe contentum. Satis iam pænarum datum, agris vaſtatis, ædificiis incenſis, ciuium ſuorum vendita libertate. Miſerorum animos ſalutis deſperatione, amplius irritandos non eſſe: quę vires aduerſus victores ſæpe ſuppeditare conſueuit: neque minima animalcula perire inulta. Conſul vllam Nertobrigis priuatim pacis conditionem fore negat, niſi Areuacis, Belis, Tithiis, vnde initium extiterat rebellandi, eodem fœdere comprehenſis. Non recuſabant gentes illæ paciſci, modo Gracchi id contingeret fœdere reuocato. Conſulem ad ea, quæ petebantur propenſum, ſocij atque confœderati dehortati ſunt, iniquum fore prædicantes, qui toties defeciſſent, & magnas clades intuliſſent tum Romanis tum præcipue finitimis Hiſpanis, qui in populi Romani fide eſſent, cum iis antiquum fœdus inſtaurari. Conſulis animo cura in vtranq; partem ſuſpenſo atque diſtracto, quodã iuduciarum genere facto, vtrique eo cõcedẽte legatos Romã miſerũt, vt quaſi in re preſẽti Patres ſtatuerent atq; decernerent, vtrum ex vſu fore iudicarent populi Romani. Peruenerat interea Fului⁹ Nobilior Romã: quo eius gentis perfidiã atq; iniurias commemorante in ſenatu, atq; increpante re infecta legati iuſſi ſunt in Hiſpaniã redire, atq; à Marcello Cõſule reſpõſum expectare. Ea denũciatione facta, qua haud obſcure belli denunciatio cõtinebatur, de ſupplemẽto Hiſpaniẽſis exercitus actũ totius Hiſpanię perdomãdę deſtinata volũtate. Ex omnibus ergo legionibus euocati quoniam reſpondere ſponte recuſabant eam militiam formidantes, nouo exemplo ſortibus deligi ex omni copia placuit, qui neceſſario irent in Hiſpaniam.

P. Cor. Scipio legatus venit in Hiſpaniam.

CAP. II.

INTEREAM. Atilius in diuerſa Hiſpaniæ parte Luſitanis male mulctatis in ditionem pleraſque redegerat ex deditione ciuitates, anno ſequenti appetente: quo L. Licinius Lucullus Cos. Citeriorẽ Hiſpaniam ſortito ſuſcepit adminiſtrandam, Vlteriorem ex prætura Serg. Galba. P. Cor. Scipio Minor cui exciſæ Carthaginis laus ſeruabatur, legatus venit in Hiſpaniam viginti quatuor natus annos, cupidus nauandi operam reip. in eo bello, à quo cæteri milites abhorrebant maxime. Sunt qui ſcribant Lucullo in Hiſpaniam appulſo Scipionem traieciſſe in Africam, ab eo ad Maſiniſſam miſſum, vt pro iure veteris amicitię Elephantos ſubmitti impetraret. Nobis M. Ciceronis auctoritas potior ſit, Manlio Conſule id demum factum fuiſſe affirmantis. Gracchorum is ſororem cõnubio iunctam habuit, neptim Scipionis Africani ex Cornelia eius filia, fueratque à Scipionis filio in filium adoptatus. Paulum Æmilium natura patrem habuit Scipionis Africani leuirum nulla præterea cum Scipionum familia communione ſanguinis. Æmiliani cognomen à patre tulit. Cæterum dum Luculli aduentus expectatur, Marcellus cõfecti eius belli laudem affectans copias ex Hibernis quam primum reuocat. Nertobriga quinque Areuacûm millibus intra vrbem admiſſis Conſulis conatus occupat. Numantia arma corripit. In hanc vrbem Marcellus, quoniam belli caput habebatur, arma expedienda primum fore arbitratus ad quintum lapidem caſtra ponit. Verum cum à Linthenone agi de pace cæptum eſſet Numantinorum Duce, ea tandem lege à Marcello fœdus eſt factum ſi Numantini Belos, Tithios, & Areuacos dererent. Eo deſtitutos præſidio ſperabat breui in pote-

ſtatem

ſtatem eſſe venturos. Inanem eam ſpem non fuiſſe rerum euentus probauit. continuo ij populi deditione facta, in fidem accepti ſunt obſidibus datis, atque talentis ſexcentis, vt Strabo auctor eſt. Lucullus in prouinciam appulſus Celtiberorum bello pacato, nocendi cupidus certusque, in Carpetanos profectus, inde traiecto Tago in Vaccæis Cauciã vrbem impugnare conſtituit, iis locis ſitam vbi nunc Coca oppidum ſitum eſt vindex vt videri voluit Carpetanorum quos à Caucienſibus violatos eſſe accuſabat. fames auri agebat præcipitem tenui inter Romanos cenſu. dirum in Præfectis & Ducibus malum. Ij initio cum Conſule certamine, in vrbem repulſi, deditione facta in fidem accepti ſunt. obſides imperati, atque equites auxiliares, præterea centũ argenti talenta. Huius fœderis ſimulatione, expetente Conſule præſidium Romanorum in vrbem admiſſum. à quibus, vt conuenerat, ad tubæ ſignum ciues calamitoſi nullo diſcrimine neque ſexus neque ætatis oppreſſi incogitantes cæſique ſunt. perfidia pluſquam Punica, barbara inhumanitas. Finitimi populi hoc immanitatis exemplo cautiores, neque mœnibus confiſi, neq; Romanorum fidei credentes in ſyluas rupibus horridas & inacceſſos montes ſe, ſuos, ſuaque contulerunt, igne corruptis quæ comportari non poterãt. Lucullus quem inopia auarum, auaritia crudelem efficiebat, eius prædæ ſpe depulſus, ad Intercatiam penetrauit. Erat ea vrbs medio circiter itinere ſita quo Valliſoleto Aſturicam itur. Poſitis iuxta caſtris ciues ad deditionem inuitati an ea fide reſponderunt recipere dedititios & ſupplices vellet, qua Caucienſes paulo ante? Hoc reſponſo Conſul irritatus acie pro caſtris explicata obſeſſos ad pugnam inuitabat: quam illi omni ratione deuitare præiudicatum habebant mœnibus & munitione atque commeatu, quem in multos dies parauerant (etſi præter vrbanam multitudinem ex vicinis locis in eam vrbem confugerant pedites equiteſque magno numero) certi libertatem tueri. Leuia modo prælia fuere euentu haud memorabili. Illud eſt ad memoriam inſigne: Hiſpanum quendam Regulum vaſto corpore & viribus magnis ſingulari à Scipione certamine ſuperatum fuiſſe: cum quo identidem pro caſtris ad pugnam prouocante nullus Romanorum auſus fuerat manus conſerere. Annonæ anguſtia maxime laborabatur in caſtris, famemque vulgo milites frumento hordeoque cocto, & nonnulla venatione tolerabant. ſalis inopia grauius premebantur. His rebus & ex aquarũ ſubtilitate, vt in regione mõtanea, pleroſque milites diſenteria cœperat fatigare. Vna expugnandæ vrbis ſpes in malis animos ſuſtentabat. Itaque comportata materia bellicæ machinæ perfectæ erant, quibus quaſſati muri parte magna proſtrata, milites in vrbem conantur euadere. Primus Scipio per ſtragem lapidum & rudera faſtigium occupauit: eoque merito pro concione poſtea laudat⁹ & murali corona donatus eſt. tametſi egregia oppidanorum virtute repulſi Romani atque vrbis aditu prohibiti ſunt; non paucis præ feſtinatione in vicina palude ſuffocatis. Muri pars collapſa ſequẽti nocte obſeſſorum diligentia inſtaurata eſt, coactuſque eſſet Conſul re infecta ab obſidione diſcedere, ni fames obſeſſorũ animos ad deditionem impuliſſet. Actũ ergo de fœdere interprete atque annitẽ e Scipione, cui maior quam Conſuli fides eſt habita. Pacis conditiones moderatæ fuerunt. Decem millia ſagorum, certus iumentorum numerus & obſides imperati: pecuniæ videlicet nec copia erat, nec cupiditas: cum Montani homines agrorũ cultu & paſcendo pecore vitã ſuſtẽtarent. Motis ex ea vrbe caſtris Palentiaque fruſtra tentata Conſulem ad fretũ vſque Gaditanũ perueniſſe ex Plinij teſtimonio

nonnulli ſuſpicātur, portentoſæ magnitudinis Polypi caput oblatum Lucullo ijs in locis fuiſſe affirmantis, inde in Luſitaniam populabundum irrupiſſe. Atque hæc Lucullus. Sergius vero Galba, cui ex prætura Vlteriorem Hiſpaniam obueniſſe eſt demonſtratum, in Bætica res gerebat aduerſus Luſitanos, qui populi Romani ſocios direptionibus fatigabant. Ijs militem longo quāuis itinere fatigatum obijcere auſus, magna clade accepta, & ſeptem ſuorum millibus amiſſis, fuga ipſe cum reliquis copiis Carmenam euaſit, vt Appianus eſt auctor. nos Carmonam eſſe arbitramur vrbem ea ætate totius prouinciæ longæ firmiſſimam, quæ prope Cuneos ſita erat. vbi Prætor reparatis collectiſq; vndiq; viribus hyemaſſe continuo fertur, indeque ignominiæ delendæ cupiditate in Luſitaniam irrupiſſe, eiuſque prouinciæ agros atq; oppida
430 omni iniuria vexaſſe. Ad quem cum Luſitanorum legati de pace veniſsēt humaniſſimis verbis & oratione, cuius erat egregius attifex, & in præcipuis ſuæ ætatis oratoribus à Cicerone numeratur, gentis defectione excuſata: fatalem neceſſitatem, regionis ſterilitatem ſæpe tumultuandi occaſionem afferre: proinde ſuis denunciarent, ſe in animo habere agros ad habitandum colendumq; genti tribuere multo commodiores, vnde vitam ſine maleficio & finitimorum iniuria perpetuo deinceps propagarēt. Dies dicta, quo die tripartito ad eum venirent. illi haudquaquam in beneuolentiæ ſimulatione fraudem ſubeſſe rati homines minime mali, imperata cum feciſſent, armis exuti atque ad vnum cæſi ſunt. Prædæ pars militi conceſſa, pars à Prætore retenta, vnde Romanorū ditiſſimus euaſiſſe creditur.

Viriati bellum.

CAP. III.

OMNINO hac Galbæ immanitate irritatis prouincialium animis magis quam territis Viriati bellum natum eſt: vt ſunt alia ex alijs mala nexa aptaq; & calamitatis finem alterius initium excipit illo plerunque grauius. ſane Viriati bellum totis quatuordecim annis vario euentu Romanorum potentiam fatigauit. Natione quidem Luſitanus fuit loco humili, nam paſcendis initio gregibus operam dedit, militia bonus, cuius rudimēta poſuerat publicis itineribus obſeſſis cum peculiari latronum manu. Vnde cum multi ad eum confluerent, qua ære alieno oppreſſi aut alioqui flagitijs infames: qua belli malis fatigati more eos militum armauit, in ſigna turmaſq; diſtribuit. Sic iuſto propemodum exercitu cōflato finitimos ac Romanorum præſertim ſocios, qua parte Anas influit in mare, fatigare cœperat. Hunc M. Vettilius, qui anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo 604
quarto, Galbæ ſucceſſor eſt datus, ſibi exterminandum ſumpſit. Viriatus contra pugnæ diſcrimen vitare & ad fretum Gaditanum locis natura munitis ſe tenere: Ibi Hiſpanos obſidente Prætore quia fames vrgere cœperat, miſſis ad Vettilium legatis, ſi modo agri concederentur ad habitandum, Viriati milites pollicebantur, in populi Romani fore poteſtate. Ijs Romanus poſtulatis æquas aures præbere. Verum ne fœdus coiret Viriati oratione ad milites factum eſt, diſputantis quāto cum periculo credituri eſſent Romanis ſalutem libertatemque; in quibus hominum nihil eſſet præter ſpeciem & humanæ linguæ ſonum. Quod ſi nulla exempla extarent Galbę immanitatem documento eſſe debere, ne blandis Prætoris Romani verbis inducerētur in fraudem. ſe potius Ducem ſequerentur, eiuſque auſpicijs bellum adminiſtrarent. Conſilio cunctis probato atque Romanis pugnæ ſimulatione deceptis, obiecto in prima acie equitatu primum in vicinas ſyluas pedites euaſere: deinde cuncti Tribolam vrbē peruenerunt, quo Viriatus bellum

lum transferre cogitabat. Prope eam vrbem Romani in inſidias præcipitantes ad quatuor millia cum Vettilio ipſo cæſi ſunt, reliqui cum ex fuga Tarteſſum tenuiſſent, & Celtiberorum auxilijs confirmati denuo certamen ſubiiſſent, vniuerſi in pugna ceciderunt. in Vettilij locum Plaucius Prætor in Hiſpaniam Vlteriorem venit anno ab Vrbe condita
605 ſexcenteſimo quinto. Qui Viriati in conſpectum veniens Turdetaniæ Carpetaniæq; agros populantis, eo fugam ſimulante quatuor Romanorum millia inſequendi ſtudio longius prouecta, circumuenta cæſaque amiſit. Prætor abolendæ magis infamiæ cupidine quam victoriæ ſpe hoſtis veſtigia ſecutus ad Veneris mõtem, quo ille tranſmiſſo Tago ſe receperat, non minori accepta clade, nec minori ſuorum numero amiſſo in fuga præſidium ponere compulſus eſt, atque ita vt media æſtate virtuti diffiſus vrbibus munitis non ſecus atque in Hibernis copias contineret, maiore mœnium quam virtutis fiducia. Hæc pugna in Luſitania propeque Eboram commiſſa putatur, argumẽto ſepulcri, quod in ea hodie vrbe extat hac inſcriptione.

L. SILO. SABINVS. BELLO.
CONTRA. VIRIATVM. IN. E-
BOR. PROV. LVSIT. AGRO.
MVLTITVDINE. TELOR.
CONFOSSVS. AD. C. PLAVT.
PRAET. DELATVS. HVMERIS
MIL. L. H. SEP. E. PEC. MEA. M.
F. I. IN QVO. NEMIN. VELIM.
MECVM NEC. SERV. NEC. LIB.
INSERI. SI. SECVS. FIET. VELIM.
OSS. VA. QVORVMCVNQ. SE-
PVLCR. MEO. ERVI. SI. PA-
TRIA. LIBERA. ERIT.

Hæc inſcriptio omnium antiquiſſima eſt earum, quæ hoc tempore Romanorum in Hiſpania extant. Dum hæc in prouincia geruntur, Galba Romæ reus poſtulatus violatæ Luſitanis fidei, vnde in ea mala conſtabat fuiſſe præcipitatum, accuſationem euaſit, quamuis L. Scribonio Libone tribuno plebis & M. Catone vrgentibus, pecuniæ pręſidio tutus, quod ſibi certiſſimum in Hiſpania parauerat aduerſus eam tempeſtatem. Claudius Vnimanus ab Vrbe condita anno ſexcenteſimo ſexto, Prætor cõtra Viriatum miſ- 606 ſus in Hiſpaniam ab eo victus cæſusque eſt, exercitu magna ex parte capto. faſces & magiſtratus inſignia in Luſitaniæ mõtibus conſtituta trophæi inſtar, tanta deinceps Romanorum conſternatione, Hiſpanorum audacia, vt trecenti Luſitani non dubitarent cum mille Romanis dimicare, & plures quam pro numero trucidarent. Accidit præterea vt à pedite vno plures Romani equites fugarentur attoniti & pauidi, quod ex ipſorum numero vnius equo traiecto ipſius equitis caput momento amputaſſet. Sequenti anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo ſepti- 607 mo C. Nigidius in demortui locum miſſus nihilo meliori euentu cum Viriato ad Viſeum vrbem pugnauit, vbi ſepulcrũ L. Æmilij in ea pugna occiſi ſcribunt extare. Fuit is annus non tam rebus Hiſpaniæ inſignis quam P. Cornelij Scipionis conſulatu, & Carthagine penitus exciſa, vnde illi Africani nomen, quod ab auo poterat hæreditarium habere. Per hæc tempora C. Lælium, eum qui Romæ ſapiens eſt cognominatus Ciceronis teſtimonio, veniſſe in Hiſpaniam conſtabat, primumque Romanorum Viriati ferociam comprimere cœpiſſe. nimirum bellicam virtutem ex multarum rerum vſu collecta prudentia ſubleuando illuſtriorem effecit. Omnino ab Vrbe cõdita anno ſexcenteſimo nono Q. Fabius Maxi- 609 mus Æmilianus Scipionis frater germanus adepto conſulatu miſſus eſt contra Viriatum. Ex ſenatusconſulto alterum Conſulem proficiſci in Hiſpaniam ne-

ceſſe erat, de eius belli euentu ſuſpenſis Patrum populique animis. Et quoniam veterani militis copia non erat, tyronum atque ſociorum latini nominis delectu habito, quindecim millia pedites, equites duo millia in prouinciam vecti Orſonam, vti Appianus ait, peruenerunt, eam quæ in Bætica hodie Oſſuna vulgari lingua dicitur. vbi exercendo milite aliquantum temporis datum. Gadibus, quæ inſula nō procul ea vrbe iacet, Herculi à Conſule ſacrificia inſtaurata, votaque pro victoria nuncupata. Viriatus contra belli apparatu, quod in eius perniciem meditabantur Romani, perſpecto, neque eodem proficiſci dubitauit: & primo aduentu Romani exercitus lignatores cæcidit, trucidatis etiam militibus qui ad eorum præſidium vna miſſi erant. Deinde Conſuli Gadibus reuerſo in caſtra, tametſi Viriatus ad prælium prouocabat laceſſebatque, tumultuario tantum certamine experiri placuit quantum virtutis in ſuis eſſet quantum in hoſte: vniuerſæ pugnæ neceſſitatem omni ratione vitare, dum mora ſuorum animos à terrore confirmaret, hoſtemque vinci poſſe mōſtraret. Demum vniuerſæ pugnę copia facta Viriatus ſuperatus acie atq; in fugam cōpulſus eſt. Romanorum copiæ autumno iam in hyemē præcipitante Cordubam in hiberna deductæ. Viriatus autem locis natura munitis ſe tenere, & quoniam militum corpora durata habebat, omnem cœli & aeris iniuriam perferre. Areuacos, Belos, & Tithios ad bellum ſolicitare pro communi ſalute, pro patriæ libertate, quæ pridem ſua virtute renaſcens, ni mature ipſi vires ſociarent, in periculum rurſus vocabatur. Ab hoc initio his populis ad rebellandum inductis, Numantinum bellum denuo exarſit, vt ſuo loco commemorabimus, Viriati rebus prius explicatis. Vna cum Fabio Æmiliano, cuius auſpiciis hæc in Hiſpania geſta ſunt, L. Hoſtilius Mancinus tenuit conſulatū. Hunc Conſulem veniſſe etiam in Hiſpaniam atque Calæcos prælio ſuperaſſe Anconitani inſcriptiones declarāt. cui auctori quanta fides habenda ſit aliorum iudicium eſto: à quibuſdam ſane eruditis viris fabularum artifex egregius, & inſignis mendaciorum conſarcinator fuiſſe putatur.

Q. Cæcilij Metelli geſta in Hiſpania.

CAP. IIII.

SEQVENTI anno, qui ab Vrbe con-
dita fuit ſexcēteſimus decimus, duo- 610
bus Conſulibus Ser. Sulpitio Galba, & L. Aurelio Cotta de Hiſpaniæ prouincia, quam diuiſis Patrum ſtudijs ſibi vterque depoſcebat contendentibus: Scipio in ſenatu rogatus ſententiam, neutrum è republica videri reſpondit, alter inquiens nihil habet, alteri nihil eſt ſatis. æque malam in imperio iudicabat ſcilicet inopiam atque auaritiam. illa iniuriæ neceſſitatem propemodum affert: hæc certam nocendi voluntatem. Itaque Popilius Prætor miſſus eſt, cui Plinius ſcribit Viriatum (nempe prælio aliquo inſigni victum) vrbes tradidiſſe, quæ in eius erant poteſtate. Poſt Popilium Q. Cæcilius Metellus, cui à deuicta Macedonia Macedonici cognomē fuit, Conſul cre-
atus anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo 611
vndecimo venit in Citeriorem Hiſpaniam ad comprimendos Celtiberorum motus, qui Viriati diligentia & hortatu cœperant excitari. Quintius quidam cum Viriato ipſo bellum geſſit: an à Conſule Legatus, an Romæ Prætor deſtinatus incertum. Sane à Viriato, quem ad Veneris montem prope Eboram in Luſitania acie ſuperarat, maiori accepta clade, cum hoſtis vires reparaſſet, repulſus eſt, atque autumni tempore quaſi in hibernis copias intra Cordubam conti-

nere coactus hoſtis iniuriæ opportunis tum ſociis tum Romanis, qui in vrbium vicinarum præſidijs relicti erant. Metellus vero Celtiberis ad officium pertractis. nam Areuacos viciſſe Plinius eſt auctor, in ſequentem annum, qui fuit ab
612 Vrbe, condita ſexcenteſimus duodecimus, imperio prorogato in Citeriori Hiſpania res geſſit. Q. Fabius Seruilianus Fabij Æmiliani ex adoptione frater, in Hiſpaniam vlteriorem Conſul venit contra Viriatum valido ſupplemento adiuncto, in quo decem & octo millia pedites erãt, equites mille quingenti: à Micipſa Maſiniſſæ filio elephanti decem ex Africa auxilio miſſi, equites trecenti. Has copias Viriatus in Bætica ex ſyluarum latebris inopinato progreſſus in caſtra compulſas, neq; per diem incurſionibus fatigare atq; laceſſere deſtitit, donec Vticam peruentum eſt Bæticæ vrbem. Eo loco annonæ anguſtia compulſus ſuorum manum in Luſitaniam reduxit. Conſul ea moleſtia liber, in Cuneis Curionem & Apuleium prædonum Duces deuicit, & nonnullas ijs in locis vrbes, quæ validis à Viriato præſidijs tenebantur, vi cepit. Captiui quingenti interfecti, quorum erat noxa maior: cæteri ſub corona venditi, ad decem capitum millia. Dum ea æſtate in Vlteriori Hiſpania hæc geſta ſunt, haud leue decus Metellus quęſiuit Celtiberis domitis, captiſque in eo tractu Contrebia, Verſobriga, atque Centobriga vrbibus. quo tempore ad Contrebiam fallendi ſtudio per diuerſa loca nullo vt videbatur ordine neque militari diſciplina cum exercitum verſaret, identidem mutatis caſtris, cauſſam à Centurione rogatus vocem illam emiſit, magno & prudenti Duce dignam: Tunicam, inquit, comburerem ſi meorum conſiliorum eſſe eam conſciam putarem. Hæc recte. illud perperam. ante Q. Pompeij aduentum in prouinciam, quem ſucceſſorem datum nunciatum erat, militibus ante legitimum tempus vacatione conceſſa, publicis horreis neglectis, atque elephantis detracto pabulo, aut mortuis prorſus, aut præ macie inutilibus, vires Romanas debilitauit. tantum plerunque in magnis ingenijs obtrectatio valet, inuidiaque. Sed harum rerum merito tamen, redeunti triumphus Romæ denegatus eſt alioqui debitus ob rerum geſtarum amplitudinem. Ergo Q. Pompeius Cos. in Citeriorem Hiſpaniam venit, anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo tertio- 613
decimo. quo tempore Seruilianus in Vlteriori Hiſpania, nimirum imperio prorogato, Canobam prædonum Ducem ſe dedentem in fidem accepit. Viriatum Baciæ vrbis obſidionem ſoluere, & in fuga ſalutem ponere coegit. Hoſtis fuga, multa eo tractu oppida, abiecta defenſionis ſpe, deditionem fecere. Summæ diligentiæ diſciplinæ ſeueritas adiuncta. omnibus Canobæ ſocijs, & quingentis præterea captiuis quoniam Romanorum caſtra fidemque deſeruerant, amputatæ manus. magnitudine ſupplicij terrere alios ſperabat. Sed ex ea re tamen prouincialium animis magis irritatis, quam territis, magna rerum commutatio facta eſt. Erat Eriſana vrbs in fide Viriati. in eam à Romanis ob eſſam noctu is deceptis vigiliis ſeſe intulit, & ſequenti luce in hoſtes inopinantes impetu facto, cæſos in fugam compulit. Iidem cum ex fuga locum non ſatis munitum tenuiſſent, eſſetque omnibus pereundũ, veniſſe tempus ratus honeſtis conditionibus paciſcendi, cunctos cõſeruauit fœdere facto: ex quo Viriatus quidem amicus populi Romani vocatus eſt: eius autem militibus & cõfœderatis, quæ occupauerãt obtinebãtq; omnia conceſſa. Hoc fœdere, quo Romani imperij maieſtas ſugillata eſt, Q. Seruilius Cæpio, qui Romam à fratre Seruiliano nuncius miſſus erat, accuſando identidem atque vituperando, in ſequẽtem annum, qui fuit ab Vrbe condita ſexcen-

ſexcen-

614 ſexcenteſimus quartusdecimus, adeptus conſulatum in Vlteriorem Hiſpaniam venit, iuſſus à ſenatu fœdus cum Viriato quamprimum violare abrumpereque, quaſi imperij maieſtate indignum, neq; publico conſenſu factum. Quo minus arbitror Romæ fuiſſe id fœdus probatũ, quamuis Appiano contra affirmante.

Viriatus occiſus.

CAP. V.

QVINTVS Pompeius iis incõmodis impeditus, quæ à Metello inuidia erãt allata, neq; præterito anno neq; præſentis magna parte (nam biennium Citeriorẽ Hiſpaniã tenuit) aliquid memorabile geſſit: & prouincia pacata bellorũ erat materia ſublata. Seruilius autẽ in Bætica ad Arſam vrbem Viriatũ fugatum in Carpetaniam vſque ſecutus eſt: vbi is tanquã ad pugnam explicata acie, atque equitatu in primo agmine collocato, hoſte diſtento pugnæ expectatione in proximas ſyluas monteſque peditatu dilapſo, eodẽ equitatum qua conſueuerat celeritate ſubductum incolumem ſeruauit. Cos. & dimicandi & conſequendi hoſtem ſpe depulſus in Vectones & Calæcos penetrare conſtituit, vbi ſcelerum licentia erat & cędibus atq; latrociniis cuncta miſcebantur. Ad eum Viriatus & belli diuturnitate feſſus, & ſociorum fidei diffiſus, magis quam Romanorum metu, tres de pace legatos miſit. Hos Conſul benigne acceptos, & accõmodatis in præſens delinitos muneribus, atque magnis in poſterum promiſſis oneratos, hortatur ſuadetque vti Viriatum incautum opprimãt ſeque militia tam exercita, patriam tot malis eripiant. Illi vt ſunt infidæ prauorũ hominum ſocietates, facile inducunt in animum ſui Ducis capite incolumitatem redimere. ſic datis palam à Conſule de pace mandatis diſcedunt, Viriatumque ſpe fœderis deluſum, incautumq; noctu in ſtrato dormientem opprimunt, virum meliori fortuna dignum. Qui ex obſcuro tenuique loco animi magnitudine tot armis Romanos bello fatigauit, neque aduerſis rebus fractus neque ſecundis incautus. armis petitus varia fortuna pugnauit, dolo ſuorum cecidit, liberator propemodum Hiſpaniæ: & qui non primordia populi Romani laceſſierit, ſicut alij Duces, ſed florentiſſimi imperij maieſtatem. Funus ſequenti luce deprehenſo facinore magis caritate ſuorum quam apparatu celebre fuit. haſtis concurſum inter milites eſt, ludicro militari inſtituto & multæ pecudes mactatæ. parricidis Romam elapſis & à Patribus facinoris præmium poſtulantibus reſponſum dederunt. nunquam ſenatui Populoque Romano placuiſſe Ducem à militibus trucidari. Sunt enim proditores inuiſi, etiam iis quos anteponunt: & pœnas ſæpe dant, vnde præmium ſperabant Succeſſit Viriato Tantalus, impar induſtria, virtute, auctoritateque. Ita breui deditione facta cum ſuis omnibus in Conſulis fidẽ receptus eſt. His & cæteris Luſitanis arma detracta, & agri dati ſunt, vt terræ cultu diſtenti, & rei familiaris tenuitate oppreſſi, rebellandi penitus abiicerent ſiue cogitationem ſiue facultatem.

Numantinum bellum renaſcitur.

CAP. VI.

ANNO eodem ab Vrbe condita ſex- 614
centeſimo quartodecimo, nimirũ Olympiadis centeſimæ ſexageſimæ anno primo, graue malum Hiſpaniæ, Numãtiæ denuo arma mota bellumque hac occaſione maiore mole eſt renatum. Erant Celtiberi ſub Romanum iugum miſſi Metelli virtute; ſoli Numantini & Termeſtini (triginta ſex paſſuum millibus ab vrbe Numantia ad Occaſum ſiti erant, quo nunc loco ſacrarium Virginis matris cernitur Tiermes nomine) ſuperioris

rioris fœderis beneficio libertate incolumi ſocij & amici populi Romani vocati erant. Q. Pompeius ne otio penitus marceſcere nihilque agere videretur, harum vrbium libertatem opprimere cogitabat. Honeſta cauſſa quærenda erat, optima viſa eſt Segedanos (hi in Belis erant Numantinis finitimi, hodieque Seges oppidum eſt Soriam inter & Vxamam) ad Viriatum auxiliis miſſis, Romani imperij maieſtatem violaſſe: & cum ſuæ munitioni diffiderent ſiue ſupplicij metu, ſiue aliqua alia de cauſſa, à Numantinis mœnibus fuiſſe receptos. benignitas crimini data. Miſſi Numantia qui Pompeio factum excuſarēt, cum ignominia repulſi. Errore cognito, Segedanorum patrocinio & amicitiæ, ne Romanos offenderēt renunciantes, nouis Legatis Pompeium de fœdere inſtaurando, quod cum Graccho factum erat, appellarunt Numantinis cum Romanis vllam fœderis conditionem fore niſi poſitis armis, Pompeius negauit. Ergo bellum neceſſario ſuſceptum eſt, vt armis tuerentur arma, quæ hoſtis per iniuriam vna cum libertate extorta de manibus cupiebat. Delectu habito, octo millia pedites, equites duo millia inuenti. exiguus numerus, verum viuida virtus, hoſtiumque multitudini non omnino impar. His copiis Megara magno vſu Dux cum poteſtate præfectus. Pompeij caſtra breui prope Numantiam poſita, in quibus pedites triginta millia erant, equites duo millia. Hos Numantini è vicinis collibus identidem irruptionibus fatigare. Diſpalatos locis omnibus carpere, vniuerſæ pugnæ diſcrimen vitare, cum ſigna Romanorum inferebantur locorum notitia periculum deuitantes, totiuſque certaminis aleam ſubire detrectantes. Pompeius irrito in Numantinos conatu Termentiam tentare conſtituit, vnde non minore cum ignominia & maiori aliquanto clade repulſus eſt. Intra diem vnum triplici Termeſtinorum eruptione in præruptos mōtes copias ſubducere coactus, vnde ſe præcipites multi dederunt, ingenti formidine animis præoccupatis: atque ita vt noctem in armis excubarent. Die poſtero collatis ſignis dimicatum: neutro victoria inclinante pugnantes nox diremit. Pugnatum rurſus fuiſſet, ni Pompeius ſequenti nocte Manliam vrbem petiuiſſet. id ſignum perculſi fuit, vireſque & animos ſuorum mora interiecta reparare cupientis. Manlia Romanis dedita, quæ Numantino præſidio tenebatur hodie Mallen eſſe creditur:) Termeſtini etiam repetita à Romano Termentiæ vrbis expugnatione ad ditionem acceſſere. Reliqui erant Numantini. in quos priuſquam moueret, in Edetanis, vbi nunc Cæſarauguſta ſita eſt, Tanginum prædonum Ducem cum ſuorum manu Pompeius oppreſſit. Inde copiæ retractæ Numantiam, & quoniam obſidio ducebatur, Durij curſum, quo commeatus in vrbem vehebatur corriuare conati Romani, Numantinorum eruptione mulctati & ab opere deſiſtere coacti ſunt. His incommodis atque Tribuno militū cum ſuis omnibus trucidato, qui frumētatoribus præſidio veniebat, Pompeius territus, iniquiſſimo anni tempore inſuetum ei cœlo militem in caſtris cōtinuit. Sic magna excercitus parte aut ex morbo conſumpta, aut Numantinorum irruptionibus cæſa, conſilium mutare quidē coactus, adulta hyeme reliquas copias in vicinas ſociorum ciuitates in hiberna deduxit. ad prima autem veris ſigna, anni ab V.C. ſexcenteſimi quintidecimi, dum 615
M. Popilij Lenatis Conſulis expectatur aduentus, cui ea prouincia erat deſignata, cum Numantinis pax facta Pompeio interpellante, iudicij metu ob res male geſtas, an ſucceſſoris obtrectatione, ne ſuo periculo alienæ gloriæ ſeruiſſe videretur. Numantini, belli diuturnitate feſſi & ex agrorum intermiſſo cultu annonæ

ſæuitia laborantes rem confectam cupiebant. De pacis conditionibus arcano agi placuit, quoniam ignominioſæ erãt Romanis. Omnino ne ijs ſubſcriberet Pompeius morbum ſimulauit. In vulgus Numantinis mulctæ nomine triginta talenta imperata iactatum, ad tuendam Romani imperij & nominis maieſtatẽ confictum prudentiores exiſtimabant. Satis conſtat Popilij Cos. aduentu de eo fœdere diſceptatum fuiſſe. Pompeio negante vllam à ſe cum Numantinis pacem factam, illis teſtimonio primorum è Romano exercitu contra confirmantibus, vtrique ad Romanum ſenatum à Cos. reiecti. libido amplius quã æquitas Romę valuit, inter varias Patrum ſententias illa obtinuit, quæ Numantinis denuo bellum denunciabat.

Mancini fœdus cum Numantinis.

CAP. VII.

INTEREA Popilius Cos. Luſonibus, qui Numantinis erant finitimi, nullo operæpretio tentatis, in alterum annum, ab Vrbe condita ſexcenteſimum ſextumdecimum, imperio prorogato à Numantinis ipſe quidem victus & fugatus eſt, D. autem Bruto, cui Conſuli eodem anno Vlterior Hiſpania erat deſtinata, res in ea prouincia gerente Viriati veterani milites conceſſa venia atque agris ad habitandum Valentiam condiderunt. Edetanorum Valentiam quidam putant, viris valentem atque armis: reſiſtunt alij cum in Citeriori Hiſpania ſita ſit, & Valentiam Alcantaræ potius credunt propter locorum vicinitatem, aut quæ ſupra veterem Luſitaniam à Minio flumine nomen habet, Tudę obiecta. cui nos opinioni accedebamus. Proximo anno ab Vrbe condi-
617 ta ſexcenteſimo ſeptimodecimo Bruto imperium prorogatum eſt. C. Hoſtilius Mancinus Conſul in Citeriorem Hiſpaniam deſtinatus, caſtris ad Numantiam poſitis ſæpe acie victus, atque animo fractus, tandem Vaccæorum & Cantabrorum aduentu nunciato, qui auxilio Numantinis veniebant, veritus vt par eſſet vtriſque, noctu per occultam teſſerã profectione denunciata in pacata diſceſſit, atq; in loca munita, qua parte non traditur, certe vbi Fuluius Nobilior ante aliquot annos ſtatiua habuerat. in vrbe nõ ante biduum hoſtium diſceſſus cognitus eſt, cum feſtos dies ciues agerẽt nulla armorum cura. Accidit vt vnius virginis coniugium duo iuuenes ambirent. Orta ex amoris contentione audacia cõuenit, inter riuales vti in hoſtium caſtra egreſſis, qui prior hoſtis occiſi dextram retuliſſet, ei præmium optatæ nuptiæ eſſent. Nullo ij hoſte inuento, caſtra eſſe vacua renunciarunt, curriculo in vrbem regreſſi. Reliqui nũcio læti Romanos eiſdem veſtigijs conſecuti, priuſquam munitio caſtrorum eſſet perfecta, commutata belli ratione à quibus obſeſſi fuerant, eoſdem obſidere cœperunt. Cos. ſalute deſperata ad ſanciendum fœdus animum adiecit. quo ex fœdere quoniam Numantinis libertas manebat incolumis, ſocijq; atque amici vocabantur, poſt tot iniurias, Romani imperij gloria obſcurari videbatur, & vnius vrbis virtuti concedere imperium orbis terrarum. Fœdere neceſſario magis quam honeſto ſanciendo Tiberij Gracchi gratia atq; auctoritas ob memoriam videlicet Sempronij patris multum contuliſſe creditur, Romana caſtra ſecuti ad flectendos ad miſericordiam Numantinorum animos periculo exercitũ liberãdum. Verum Romæ ijs rebus nunciatis, continuo Mancino in Vrbem reuocato, Æmilius Lepidus in collegæ locum ſubſtitutus eſt belli Dux, vindex iniuriæ. Aduerſus eas molitiones miſſi etiam Numantia Legati cum fœderis tabulis, ſi minus ſenatui factum probaſſent, iuſſi exercitum poſtulare vt dede-

rent

rent, nimirum fœderis paciſque ſpecie ab exitio conſeruatum. Re in ſenatu agitata, cumque fœderis ignominiam pati vellent, & æqua Numantinos petere iudicarent, Mancinum dedi mandarunt, violati fœderis religione ſatis ſe exolui eius calamitate exiſtimantes. Tiberio Graccho venia data, fœderis auctori atque interpreti, quoniam alieno imperio noxaque peccaſſe iudicabant. ſororij Scipionis id gratiæ & auctoritati datum vulgo interpretabantur procliui ad credendum peiora perſuaſione homines. Atq; hæc Romæ.

C. Mancinus Numantinis deditur.

CAP. VIII.

IN HISPANIA autem M. Lepidus nondum perſpecta ſententia ſenatus Vaccæos, quaſi ſuperiore bello Numantinis opem tuliſſent, annonaque iuuaſſent, bello aggreſſus, atque eorum agris igne ferroque deformatis, Palentiam etiam obſidione tentauit. tametſi Roma monitus erat, ne Hiſpanos bello laceſſeret. fero agreſtique ingenio homines, haud impune ſæpe fuiſſe irritatos. Mancini ignominia Patribus curam incuſſerat, animos Hiſpanis fecerat, quo minus dubitarent bellum vltro illatum ſtrenue defendere. Ergo ciuium virtute Romanæ copiæ mulctatæ, atq; annonæ anguſtia in caſtris vigente noctu ſilentio profectione denunciata, neque more militari cõclamatis vaſis, reductæ eæ copiæ tanta trepidatione & Palentinorum audacia, qui poſtero die diſceſſu hoſtium nunciato, veſtigijs abeũtium tergisq; inſtabant, vt non minus ſex millib. Romani ceciderint. magna ex ea re Romani populi indignatione. Ita Lepidus in Vrbem reuocatus, continuo priuati habitu reus poſtulatus, & iudicum ſententijs rei male geſtæ damnatus eſt. Hæc incõmoda D. Bruti virtus per idem tempus in Vlteriori Hiſpania compenſabat Calæcorum atque Luſitanorum motibus pacatis, atque Labricanis, qui in eo tractu ſæpe rebellarant, ad deditionem compulſis, ea lege, vt perfugis redditis, armis ipſi poſitis cuncti ad eum ex vrbe prodirent. Id cum eſſet factum, circumuentos ab exercitu perfidia verbis modo caſtigata, vltimi ſupplicij metu perfuſos conſeruauit. mulctæ tantum nomine pecunia imperata, armaque & belli ſubſidia, quibus ad perniciem abutebantur, ſublata. D. Bruto ex his rebus Calaici nomẽ eſt factum. Atq; hæc Mancini & Lepidi conſulatu. Nam ſequenti anno, qui fuit ab Vrbe cõ-
dita ſexcẽteſimus octauusdecimus, Bru- 618
to imperium quidem prorogatum eſt: P. autem Furio Philoni Cos. dedendi Mancini Numantinis atque Citerioris Hiſpaniæ adminiſtrandæ cura demandata eſt. Eam Conſulis expeditionem, vnde non maior gloria quam commodum ſperabatur, Q. Metellum & Q. Pompeium opibus & auctoritate principes impedire conatos, Furius audacia confidentiaque memorabili Legatos declaratos, ſe in Hiſpaniam ſequi iuſſit. Eo vbi ventum eſt, caſtris ad Numãtiam poſitis Mancinum nudato corpore, reuinctiſq; poſt tergum manibus, quod ſolẽne erat Duce Romano hoſtibus dedendo, ſummo mane ad Numantiæ portas conſtituunt. Verum inter hoſtes & amicos deſtitutus diem totum, nocte, iubentibus auſpicijs in caſtra relatus eſt, qua in re tali cæremonia conſueuerãt. Numantini violatę fidei religionem ſatis expiari negabãt Ducis deditione, & exercitu ſeruato, qui fœderis ſimulatione exercitum euaſerat. Conſtat in ea re Romanos magis vtilitatem ſecutos, quam honeſtatis & æquitatis leges. Quid præterea rerum in Hiſpania Furius geſſerit clam eſt, niſi quod ſe-
quenti anno, ab Vrbe condita ſexcen- 619
teſimo nonodecimo, Bruto in tertium

annum imperio prorogato, Q. Calpurnius Piſo Conſul, Hiſpaniæ Citerioris prouincia deſignata, male cum Numantinis pugnauit, exercitus parte amiſſa, reliquis in magnas anguſtias redactis. quippe Romani Hiſpanorum conſpectum non ferebant, & vi quadam abdita continuo fugam præcipitabant, non ſecus ac viſis canib. cerui. Pleriq; ex eo metu violatæ fidei religiones captabant. Re Hiſpani neque vſu armorum eo tempore, neq; virtute, neq; audacia concedebant Romanis. Non enim, vti antea, rari diſperſique vagis incurſibus pugnare, ſed longæ militiæ vſu edocti erant Romanorum inſtituto ſigna ſequi, aciem ſubſidijs firmare, Ducum imperia audire, diſciplina militari qua rudi vti conſueuerant, in artis perpetuæ præcepta conformata.

Scipio Cos. creatus venit in Hiſpaniam.

CAP. IX.

RES aduerſæ ex Hiſpania nunciatæ magnam pro eo, ac par erat, ſolicitudinem iniecere Romano ſenatui populoq;. Ad extremum illud decurritur, P. Cornelius Scipio, cui ab exciſa Carthagine Africani cognomen erat, legis venia conceſſa vetantis Conſulatum ante decennium repetere ex quo quis Conſul fuiſſet, in Hiſpaniam Cõſul mittitur, an-
620 no ab Vrbe condita ſexcenteſimo vigeſimo. D. Bruto (ſic credimus) in Vlteriorem Hiſpaniam rurſus prorogatũ imperium eſt. Scipionem ex nobilitate Romana, & ijs qui a Regibus miſſi erãt, quatuor millia iuuenes ſunt ſecuti, ac niſi ſenatuſconſulto vetitum fuiſſet, idem reliqui Patritij feciſſent, cunctis auidiſſime nomina dantibus, tanta erat cupiditas eo Duce arma ſuſcipiendi. Ex his iuuenibus cohortem Scipio inſtituit, quam Philonida dixit, mutuæ coniunctionis nomen. validiſſimum rebus gerendis inter milites à mutua amicitia præſidium ſcilicet ſanxit. Copiæ Hiſpanienſes ſoluta diſciplina militari, otio luxuque torpentes, atq; temporum licentia eneruatæ ſalutari ſeueritate erant ſanãdæ. Ergo Scipio M. Buteone legato in Italia relicto ſupplementi vehendi cauſſa, ipſe primo quoque tempore profectus in prouinciam, breui, caſtigato exercitu operæpretium fecit. duo millia ſcortorum abiere. calonum, lixarum, inſtitorum nõ minor numerus, neq; minus in libidinem & turpitudinem corruptus. Sic turpi atq; tetri odoris ſentina exhauſta, militum erecta atque recreata virtus, contempta ante, cœpit eſſe formidabilis. Vegetandis labore & confirmandis corporibus additum, vt ſinguli milites triginta dierum frumentum, ſeptenos vallos ad munienda caſtra, ſuis ipſi humeris portarent. Ea ſeueritate diſciplinæ mutatiſque ſæpe caſtris vigor breui redijt in corpora & animos. nulla re magis licentia coercita, quam Imperatoris exemplo. Parendi neceſſitatem omnes auerſamur, facile exemplo iubetur. Itaque primus Scipio in opere verſari, poſtremus abſcedere. Multum contulit ad diſciplinam inſtaurandam C. Marij diligentia eius, qui poſtea ab his initijs in ſummum Ducem euaſit. Inter hæc anni tempore in æſtatem extracto, caſtra in Numantinos mota ſunt; eorum agri longe lateque vaſtati. Militem ex ſuperiorum rerum memoria nondum terrore diſcuſſo, vniuerſæ pugnæ obijci nolebat. Inde excurſiones in Vaccæos populabundus fecit, Palentinorum finibus præſertim infenſus propter acceptæ nuper cladis Lepido Cos. memoriam. Quo loco Rutilij Rufi temeritate præcipiti, in vniuerſæ pugnæ neceſſitatem ferme deductus eſt, longius ſtudio prouecti Palentinorum conatus comprimendi, qui locis omnibus ſe oſtentantes moleſti erant. Ijs enim de induſtria cedentibus, in inſidias inducebatur: cum ex tumulo Scipio periculo

periculo animaduerſo, ſigna repente inferri iubet, equitatumque bipartito inſidiarum latebris circumuentis, atque leui cum hoſte prælio commiſſo, ſocios periculo, in quod ſe induebant, eripere. Ea in expeditione Scipio euerſæ Luculli perfidia Cauciæ ſpectaculo commotus, voce præconis denũciauit vectigalium immunitatem, ſi qui vellent vrbem eam inſtaurare, in eaque fortunarum & vitæ domicilium conſtituere. Atque hæc per æſtatem geſta ſunt, qua præcipitante atque adeo in hyemem inclinata, copiæ incolumes Numantiam reductæ, poſitaque ad eam vrbem caſtra. vnde tota hyeme variæ manus prædatum dimiſſæ vicinos agros depopulatæ ſunt. In his manus vna prædantium periculo proxima Scipionis diligentia euaſit. Erat pagus magna ex parte palude circumfuſa, qui pagus hodie Henar vicinæ paludis coniectura eſſe putatur. prope eum pagum loca prærupta erant, & inſidijs tendendis apta. in his Numantini occultati Romanos milites vagos & prædæ maiori ex parte intentos ferme oppreſſerant, ni Scipio è caſtris, quæ procul non erant, ſuorum periculo cognito, continuoque ſigno receptui dato milites à præda ad ſigna reuocaſſet, milleque equitibus præmiſſis, ipſe cum copiarum robore ſecutus eſſet. Numantini dum pari certamine res geſta eſt, magnum hoſtium numerum ſuſtinuere: verum legionum ſignis appropinquantibus terga dederunt, magno miraculo Romanorum, qui à multo tempore Numantinos auerſos non viderant. Atq; hæc Scipionis conſulatu geſta ſunt. quo tempore Iugurtha venit in caſtra Romanorum, Maſiniſſæ nepos ex filio Manaſtabale, miſſus à Micipſa patruo cum decem elephantis & valida equitum ac peditum manu. non modo Romanos auxilijs iuuare, ſed etiam Iugurthæ caput periculis obiectare cupiebat, Rex Maurus vnde filiis ſuis periculum imminere ſagax & prudens conſiderabat. conſilio euentus defuit.

Numantia exciſa.

CAP. X.

PVBLIO Mutio Scæuola & L. Calpurnio Piſone COSS. nimirum anno ab Vrbe condita ſexcẽteſimo vigeſimo primo, 621
Numantia funditus exciſa eſt, Scipioni imperio prorogato. Is enim hyeme tranſacta atque leuibus prælijs ſuorum animis à metu quem conceperant confirmatis, Numantiæ obſidionem premere conſtituens, ex vnis bina caſtra fecit. Alteris Q. Fabius maximus eius frater præfectus eſt, in alteris ipſe curabat. Quidam quadripartitum caſtrorum numerum faciũt: ac nec de copiarum numero ſatis conueniunt, aliis ſexaginta millia, aliis quadraginta affirmãtibus. Numantini tot antea victorijs elati quamuis numero vincebantur (qui plurimos octo millia fuiſſe pugnatorum dicũt, qui pauciſſimos quatuor) ſuis in aciem productis, non dubitabant vniuerſi certaminis diſcrimen ſubire, pereundi aut perdendi propoſito, vt obſidionis diuturnæ ſcilicet incommoda vitarent. Scipio in conſilio detrectãdi certaminis perſtare gnarus Ducis partes eſſe non magis audacia quam conſilio, & arte, & patientia bellum profligare. neque committendum putabat, vt deſperato hominum generi ciues & milites obiectaret. Itaque vrbem circumuallare conſtituit, ad coercendam obſeſſorum audaciam & impetum reprimendum: noua autem auxilia bellique ſubſidia fœderatis ciuitatibus imperare. Circumducta foſſa noui generis agger erectus eſt decem pedes altitudinis, latitudinis quinque, ex trabibus terraque compactus, atque turribus ex interuallo diſtinctus perpetui muri ſimilitudine. Duro tantum flumine in vrbem patebat aditus: ſed diſpoſitæ in vtraque

ripa cohortes commeandi facultate prohibebant. Quam diligētiam nonnunquā obſeſſi eludebant procul hoſtium conſpectu ſubeuntes aquam. occultoq; natatu in partem alteram euadentes vrinādi peritia; alij nauiculas vel remis incitantes, vel ſecundis à puppi ventis celeritate tela coniecta vitabant. atque per hūc modum nonnihil commeatus in vrbem inferebatur. Verum hoc qualecunq; ſolamen noua diligentia impeditum eſt, binis vtrinque caſtellis extructis, atque trabibus iuncto flumine, vnde claui prælōgi atque acuminati extabant. Nec Numantini deſiſtebant in vigilias excubiaſque Romanorum impetū facere, vnde aliorum ſuperuentu facile in vrbem reiiciebantur. Nam à cæde de induſtria temperabant, vt citius conſumpto à multitudine commeatu ad annonæ ſupremam difficultatem redigerentur, atque deditionis neceſſitatem. Vnus Rhetogenes Carauinus ab animi virtute opem in his difficultatibus petendam iudicans, cū quatuor aliis noctu, qua parte Romanorum munitiones infirmiores erant, & minor cuſtodia adhibebatur, ſcalis admotis, atque vigiliis occiſis in Areuacos euaſit. vbi concilio Principum gentiſque conuocato, pro veteri amicitia & propinquitatis iure obteſtatus petiit ne Numantiam, quæ eatenus gentis commune propugnaculum fuerat, & iniquitate fortunæ arteque obſidentium magis quam vera virtute proxima exitio erat, negligendo, hoſti vindictæ ſtudio inflāmato iniuriarū memori diripiendam, euertendam, exſcindendam relinquerent. Quin, inquit, dum vires integræ ſunt, & Romanus tot cladibus caſtigatus certamen horret, & ad artes conuerſus nobiliſſimam ciuitatē opprimere cogitat, iunctis viribus iugū ſeruitutis depellitis, & communem patriæ peſtem de finibus exturbatis? An expectatis dum contagionis vis veſtram ciuitatem opprimat? Accenſa flamma proxima quæque vaſtante cunctis pereundū cogitate. An Romanorum ambitionem & rapacitatem ignoratis? quos nulla ſæpe de cauſa vidiſtis audiſtiſq; ex aliis, proferendi imperij cupiditate totius Hiſpaniæ fortunis libertatique inſidiari. At fœderis fiducia retinet. quod niſi multa exempla recenti memoria ante oculos extarēt Romanorum perfidiæ, auaritiæ, crudelitatis: Cauciæ nuper exitium, & nunc Numantinorum cum Mancino fœdus violatum, ſatis docere potuit, nihil ei genti ſanctum eſſe præ libidine dominandi. Videte ne priuatæ tranquillitati communem ſalutem poſthabentes modo, quam Numantiæ præſidio ſtare ne ipſi quidem ignoratis, vtraq; prodidiſſe aliquando, vtinam vanum vaticinium ſit, fruſtra queramini. Agite dum opportunum eſt, dum res ſaluæ ad patrię ſalutem procurandam animos & cogitationem referte. arma vireſque ſociate: hoſtemque ſecurum, vtriſque copiis à tergo & à fronte circumuentum aut opprimite aut fugate. in noſtro periculo vniuerſæ gentis fortunas, libertatem, ſalutem verti putate. Huic orationi cum vim addidiſſet lacrymarum, & ad terram prouolutus ſingulorum genua prenſaret, multorum flexerat animos. Vicit tamē ſententia non eſſe Romanos irritandos. additumque Numantinos quamprimum ſuis finibus pellendos videri, ne fraudi eſſet aliquando in eorum conuentu eam legationem auditā. Quid Rhetogenes deinceps fecerit clam eſt. cōſtat tamen Luciæ vrbis iuuentutem, quæ ad quartum ab vrbe Numantia lapidem ſita erat, ad ferendam opem excitā, Scipionis diligentia compreſſā: & quadringentis iuuenibus eius iuſſu dextras amputatas, vt cęteris documento eſſent Romanæ ſeueritatis. Numantini ergo auxiliis deſperatis, & ex diuturna obſidione fame fracti, neceſſario ad deditionis conſiliū flexerunt animos. Miſſa ea de cauſſa ad Scipionem legatio. Eius legationis

princeps

princeps Alurus facta eum conueniendi poteſtate in hunc modum allocutus fertur. Qui ſint Numantini ciues, qua fide, qua conſtantia, explicare longa oratione non attinet. Nā & ipſe longo vſu expertus es, & miſeros non decet ſuarum laudum commemoratio. Illud dicam, tibi glorioſum fore Numantinorum animos fregiſſe: neque nobis ignominioſum prorſus, quando ita in fatis erat, à tanto Imperatore ſuperari. Quod pręſentis fortunæ eſt obſidionis mala cogunt, victos nos eſſe fatemur: modo pœnitentiam quam exitium malis. Neque veniam petimus, tametſi nullibi melius beneficium collocaris, ſed ſupplicium moderatum. Quod ſi ſalutem negas, neque pugnæ copiam facis: omnia prius experiri, ac occumbere, ſi res ferat, noſtris potius quam alienis dextris, quod virorum fortium ſupremum officium eſt, certum habemus. Tu quid fama ſit in præſens & ad poſteros locutura etiam atque etiam conſidera. Ex hac oratione Scipio infractos gentis animos miratus, in tam afflicta fortuna ac penitus deſperata dignitatis memores atq; cōſtantiæ: Legatis tamen nullam fore ſpem ſalutis, nullam pacis conditionē reſpondit, niſi in deditione ad victoris arbitrium. Eo reſpōſo Numantini acti in furorem Legatis violatis, in quibus quid culpæ erat? ſed furente multitudine, vera dixiſſe ſæpe exitium attulit, ſpe ſalutis & pugnę abiecta, quod reliquum erat, multa celia (potus genus erat ex frumento) hauſta ebrij in Romanorum munitiones irruunt, & vallo ſuperato obuios tandiu poſternunt, donec ſummiſſis vndique Romanorum auxiliis in vrbem reiecti ſunt. Secundum hunc conflictum, ſuorū qui ceciderunt corporibus famem dies aliquot toleraſſe tradunt: deinde fugæ ſpem tentatam haud meliori ſucceſſu. Ad extremum rebus omnibus deſperatis memorabili facinore ſe ſuosque omnes aut epoto veneno noxio, aut adacto in viſcera ferro peremerunt. Fuere qui ex prouocatione certarent, nihilo meliori conditione victoris, quam victi pyra accenſa, in quam qui cadebant continuo iactabantur, ſequebantur qui occiderāt. ad hunc modum anno & tribus menſibus exactis ex quo Scipio venit in Hiſpaniam, exciſa Numantia eſt ciuibus ad vnum nullo diſcrimine ſexus vel ætatis pertinaci obſtinatione deletis. Appianus vrbe capta viuos aliquot in victoris poteſtatem veniſſe ſcribit: ſed aliorum auctorum opinio reſiſtit. Conſtat Numantiam ciuium concordia ſtetiſſe, labefactatam diſcordia: & victam victoriæ palmam victori eripuiſſe. ædificia, quæ incēdij à ciuibus iniecti furorem euaſerant, Scipionis iuſſu euerſa ſunt. Numantinorum agri finitimis populis diſtributi. His rebus perfectis Scipio, & Hiſpaniæ pace fundata, Romam ad triumphum rediit Numantini cognomento auctus cum D. Iunius Brutus paulo ante de Calæcis deuictis ac domitis triumphum in vrbem egiſſet, Calaici cognomine parto, vti paulo ante dictum eſt.

Geſta in Hiſpania poſt bellum Numantinum.

CAP. XI.

EXCEPERE tempora bello vacua, pręcipua tranquillitate inſignia: miſſique decem legati varias Hiſpaniæ partes pro attributa cuique portione gubernarunt diu. Nam Baleares, qui piraticam exercentes vicina maria & littora infeſtabant, Q. Cæcilij Metelli Conſulis virtute domiti, & ad tranquillitatem reuocati ſunt anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo trigeſimo primo. 631
vnde ei Balearici nomen factum. Quo tempore Marius, cum Vlteriorem Hiſpaniam gubernaret, ſublatis latrociniis, quorum licentia ex ſuperiori temporum perturbatione

tione

tione orta erat,itinera aperuit,leges,iudi-
cia,atque pacem in prouinciam reuoca-
uit:& poſt duodecim annos rebus denuo
in ea prouincia turbatis,Calpurnius Piſo
primum, deinde Sulpitius Galba eius
Galbæ filius,qui res in Luſitania geſſerat,
prouincialium motus pacarunt. Piſonis
nomine multæ monetæ & paſſim percuſ-
ſæ hoc tempore reperiuntur in Hiſpania.
Pace Piſonis & Galbæ virtute reuocata,
rurſus decem Legatis prouincia commē-
data eſt.quo tempore Cimbrorum ex o-
ra Septentrionali ſeſe in Romani imperij
prouincias rapidi torrentis inſtar nume-
roſa multitudo effundens,& curſu victo-
riarum maximo,in Hiſpaniam delata,in
Galliam atque Italiam Romanorum &
prouincialium virtute redire compulſa
eſt, anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo
645 quadrageſimo quinto.Quo anno Q.Ser-
uilius Cæpio Luſitanos, quo ex magi-
ſtratu incertum, ſed Luſitanos tamen
prelio ſuperauit:& tribus poſt annis eiuſ-
dem Cæpionis conſulatu Luſitani maio-
ri reddita quam acceperant clade Roma-
nos vlti ſunt.Fuit is annus ab Vrbe con-
648 dita ſexcenteſimus quadrageſimus octa-
uus, Marci Tullij Ciceronis ortu, quam
vlla alia re geſta inſignior. Arpini natus
eſt,matre Heluia,patre equeſtris ordinis,
& ex regio Volſcorum ſanguine. qui rem
Romanam non minus in toga quam re-
liqui Principes reipublicæ, ferro illuſtra-
runt.Latinæ eloquentiæ pater & norma.
Poſt alterum biennium, anno ab Vrbe
650 condita ſexcenteſimo quinquageſimo,
denuo Cimbri Teutonibus confuſi Cel-
tiberorum virtute ex Hiſpania, in quam
prouinciam irruperāt, rurſus in Galliam
reiecti ſunt:& Luſitanorum motus L.
Cornelij Dolabellæ virtute & diligentia
compreſſi,cum eam prouinciam ex pro-
conſulatu gubernaret, anno ab Vrbe cō-
655 dita ſexcenteſimo quinquageſimo quin-
to.Luſitanorum motus Celtiberorū bel-
lum ſequenti anno excepit. cuius cōpri-
mendi ſtudio quoniam maiori mole co-
ortum eſt,T.Didius Conſul venit in Hiſpaniam.Collata vtrinque caſtra,directæ acies & pari vtrinque ſpe pugnatum nec diuerſo ſucceſſu;nam exæquata vtrinque clade pugnantes nox diremit. Verum Conſulis arte continuo Romanorum, qui ceciderant, corporibus tumulatis, poſtera luce Hiſpani perterriti, quaſi multo plures ex ipſorum numero cecidiſſent quam ex Romanis, victoria deſperata deditionem fecerunt, iis conditionibus,quas victores Romani præſcripſiſſent. ex Areuacis eo prælio & totius belli progreſſu viginti millia ceciderunt. Termeſtini veteri vrbe exciſa,cuius fiducia quoniam locorum natura munitiſſima erat, ſæpe rebellarant, in planiciem tranſlati per vicoſq; diſtracti ſunt, prohibiti in vrbis formam coaleſcere, oppida mœnibus aut aliqua munitione firmare. Prædonum manus latrociniis aſſueta per fidem fœderis ad Conſulem vocata cum filiis & vxoribus ad vnum trucidata neq; erat ſpes ingenium mutaturam gentem alienis laboribus raptoque viuere aſſuetam. Quod factum ita ſenatui Romano non probauit,vt triumphus nihilominus pro rebus geſtis conceſſus fuerit. In eo bello Q.Sertorius Tribunus militum fuit,magnamque laudem peperit ſeruato ad Caſtulonem Romano præſidio,quod Caſtulonenſes ad omnem recuperandæ libertatis occaſionem intenti communicato cum Gyriſenis(Giennēſes fuiſſe quidam putant) conſilio, noctu parabant trucidare,cum ſe Romani milites indulgentius poculis inuitaſſent hibernorum tempore,atque ex ea re opportuni iniuriæ fore viderentur. Nam Sertorius Caſtulonenſium tumultu excitatus, foraſq; ex ciuitate ſe proripiens, aucto ſuorum numero,quos fuga ſeruarat, ſuorumque cædem vltus,curriculo ad Gyriſenos aduolans, veſtium aſpectu deluſos, quas milites cum Caſtulonenſibus occiſis mu-

tarant,

tarant, gratulatum prodeuntes magno numero cæcidit. reliqui deditione facta ſub corona venditi. Atque hæc tum hoc anno, tum quatuor ſequentibus in Hiſpania Citeriori geſta ſunt: ex quanto tẽpore Didius eam prouinciam gubernauit. Nam in Vlteriorem Hiſpaniam P. Licinius Craſſus conſulatum adeptus venit ab Vrbe condita anno ſexcenteſimo
657 quinquageſimo ſeptimo: atque re in prouincia bene geſta, ſexto demum anno triumphauit. omnino ex Hiſpaniæ præfectura eas copias parauit, quæ M. Craſſũ filium inter Romanos maxime nobilitarunt, Romanorum aliquando ditiſſimum. & Antonius Nebriſſenſis affirmat viam totius Hiſpaniæ nobiliſſimam Salmantica Emeritam vſq; quę vulgo Argẽtea via nuncupatur, à Craſſo fuiſſe conſtratam, columnarum quas toto eo itinere, Craſſi inciſo nomine ſe vidiſſe teſtatur indicio probabili, ſi eæ columnæ modo loco aliquo extarent. Vidiſſe ſe fortaſſe putauit, quod nuſquam erat, quod antiquariis ſæpe accidit. Quo tempore Craſſus in Hiſpania fuit noui Celtiberorum motus Fuluij Flacci opera ductuque cõpoſiti ſunt, anno ab Vrbe condita ſexcẽ-
660 teſimo ſexageſimo, & Italia bellis ciuilibus cœperat æſtuare, C. Mario, atq; Cinna re publica occupata nobilitatem Romanã, quæ Syllæ partes ſequebatur, proſcribentib⁹. In his M. Craſſus patre & fratre cæſis in vltimam Hiſpaniam aufugit, vbi multæ clientelę erant, & magna prouincialium ſtudia tum paternis, tum ſuis meritis, qui patrem in Hiſpaniam fuerat ſecutus quæſita: conſpectu tamen hominum vitato (nam fides plerunque ex fortuna pendet, & pleręque ciuitates Hiſpaniæ in Marij poteſtate erant) in ſpecum ſe abdidit mari vicinum, in prędio viri principis, cui nomen erat Vibio Pacieco, arctiſſima beneuolentia coniuncti. M. ſſus ſeruus vnus è paucis, qui eius fugam erãt proſecuti, Pacieco denunciauit quo loco res Craſſi eſſent: atque pro iure amicitiæ, eius nomine poſtulauit, ne herum in eo diſcrimine deſereret. Is tempus veniſſe gaudens amicitiæ qualicunque officio declarandæ, quo res occultior eſſet ipſe Craſſi congreſſu abſtinens, quod tempori dandum erat, ſeruo mandat quotidie in vicina ſpeluncæ rupe commeatum deponere, quem ex vrbe accepiſſet, vetito perſcrutari quorſum id fieret, mortis denunciatione ſi mandata violaret, ſi exequeretur fideliter promiſſa libertate. Ea diligentia atque cura Craſſus ſeruatus, Marij Cinnæque morte denunciata, ex latebris prodiens facile multas in Hiſpania vrbes, quæ propenſa in Syllam voluntate erant, in partes attraxit. Malaca etiam à milite direpta, Craſſo inuito, vt videri voluit & per totam vitam prę ſe tulit: an annuente, vt militum voluntates redimeret aliena calamitate, ex Hiſpania in Africam traiecit, vbi Syllæ partes præcipue vigebant. Porro ſpecus Craſſi latebris illuſtris, præter Heracleam & Arundam hodie monſtratur, Ximenæ oppido vicinus, ſignis omnibus conſpicuus, quæ ex Plutarchi lectione colliguntur. & Paciecorum familiam non minus nobilem quam amplam fuiſſe ea tempeſtate in Hiſpania veterum auctorum monimenta ſatis declarant. Ad quam qui familiam noſtra ætate opibus, gratia & auctoritate in Carpetanis facile principem referunt, ſola ex nomine ducta coniectura nituntur, nec repudianda ſemper, nec ſatis cõſtanti. Recentiora procerum genera in vetera eiuſdem nominis infundere receptum. quæ magna eſt hiſtoriæ labes, veritatis iniuria.

Bellum Sertorij inchoatur.

CAP. XII.

Ex bellis ciuilibus nouum in Hiſpania bellum natum eſt, quod à paruis

initiis potentiam Romanam nouem annis exercuit, varia ſæpe fortuna, exitu tādem Romanis proſpero. Q. Sertorius eius belli incitator extitit, natione quidem Italus, obſcuro loco Narſij oppido prope Romam natus: cæterum virtutis ſpecimē in Hiſpania dederat, vt eſt ſuperius demonſtratum, & Marij deinde ac Cinnæ partes ſecutus in Italia, alterum in eo bello oculum amiſit, à Sylla tandem cum rerum eſſet potitus Cinna & Mario deuictis, proſcriptus cum multis aliis, mortis diſcrimine adactus, & quoniam in ea rerum perturbatione id habiturum iudicabat, quod primus occupaſſet: vbi militū atque prouinciæ ſtudia erant, in Hiſpaniam venit. Iulio Salinatori Pyrenæi anguſtias obſidendi cum legionis præſidio cura demandata, aduerſus Syllæ conatus. Ipſe in interiori prouincia magnos delectus habere, & ſubſidia vndique comparare ad retinendam Hiſpaniæ poſſeſſionē. Verum Sertorij conatus G. Annij aduētu & celeritate præoccupati ſunt, Pyrenæi præſidio diſiecto Salinatoris morte; quē à Gaio ſubornatus Calpurnius Lanarius per fidem amicitiæ proditorie ſuſtulit. Sertorius ſuorum numero & virtute diffiſus, veritusque acie contra Gaij copias dimicare, Carthagine traiecit in Africam vbi varia & aduerſa ſæpe fortuna iactatus, Hiſpaniæ vicinam Ebuſum cepit cū ſua peculiari claſſe, & Piratarum ex Aſia lembis adiutus, qui forte mari vagabantur. Inde depulſus, & de Fortunatis cogitans (ſunt qui eo traieciſſe ſcribant, declinādæ videlicet hoſtilis ſæuitiæ neceſſitate) à Luſitanis aduocatus eſt. Nam Romanorum imperio feſſi erant, & recuperandæ libertatis cupiditate flagrabant. Oblatam Sertorius occaſionem hoſtes de totius Hiſpaniæ poſſeſſione pellendi arbitratus, continuo in Luſitaniam venit non magis diſciplina militari inſtructus, quam pacis artibus. ingenij facilitate, comitate morum, atque vectigalibus imminutis prouinciæ vniuerſæ ſtudia excitauit. Ad formam præterea Romanæ reipublicæ ſenatu lecto ex Hiſpaniæ proceribus, iiſdem magiſtratuum nominibus quibus Roma vtebatur, Romanæ maieſtatis imaginem quandam repræſētabat. his ad conſilium adhibitis imperij ſumma penes Sertorium erat. militare præſidium ex iis legit, qui Romani nominis eſſent, quorum voluntatibus magis fidebat propter communem originē. & quia fallere non poterant difficili ad hoſtium gratiam aditu. Harum rerum fama non Vlterioris modo Hiſpaniæ imperium, ſed etiam Citerioris voluntatem adiunxit, vnum eſſe Sertorium cunctis iudicantibus, per quem Hiſpanorum potentia Romanorum gloriam obſcuraret, faſtum tyrannidemque deprimeret. quæ ille ſtudia vt diuturna eſſent, arte prouidebat, ſapientiæ profeſſoribus ex Italia aduocatis, atque litterario gymnaſio Oſcæ conſtituto, ad quod filios procerum mitti curabat, cunctas nationes non magis armis quam ſapientiæ ſtudiis illuſtrari, dictitans, neque fas eſſe ea laude concedere Romanis, quos rebus cæteris exęquarent. Atque hæc palam iactabantur: ex arcano datæ fidei obſides comparabat nulla offenſione prouincialium. Ad has artes accedebat religionis ſimulatio, qua vna re vulgi animi maxime capiuntur, cerua candida Dianæ dono, vti iactabat, ad aurem adhibita, vnde aſſueta erat cibū capere, quoties aut litteræ eſſent allatæ, aut de rebus magnis in ſenatu conſultabatur, quaſi nutu numinis arcanos euentus & cōſilij ſummam inſuſurraret. Itaq; Sertorij monetę reperiuntur in Hiſpania cerua expreſſa altera ex parte. Eboræ in Luſitania duo lapides indicio hodieque ſunt, multum in ea vrbe Sertorium fuiſſe ciueſque Eborenſes præcipuis & frequētibus beneficiis ornaſſe. Geminā Oſcam in Hiſpania fuiſſe, alteram in Ilergetibus, in Bæticæ parte alteram, ex Plinio & Pto-

lemæo

lemæo conſtat. In vtra erudiendā iuuentutem Hiſpanicam Sertorius curauerit, dubitatur: multis tamen eam laudem ad Citeriorem Oſcam ablegantibus, nobis locorum vicinitas perſuadet in Baſtetanis eſſe: ab vtraque certe vetus in hanc diem appellatio conſeruatur leui mutatione facta. Duxerat ex Africa cum primum in Luſitaniam venit Romani nominis duo millia & ſexcentos, atque huic numero ſeptingentos Afros adiunxerat: in Hiſpania pedites quatuor millia, ſeptingenti equites acceſſere, cum his copiis Cota primum nauali prælio non procul Melaria, quæ ad freti fauces ſita eſt ſuperato, deinde ad Bætim Didio Prætore profligato, atque duobus hoſtium millibus cæſis ex eius exercitu, imperij auctoritatem vehementer ſanxit: hoſtibus timorem incuſſit reputantibus Hiſpaniæ potentiam ductoris cōſilio, quo eatenus caruiſſet, adiutam magnas allaturam difficultates Romano nomini, cladeſque, priuſquam ad officium penitus reuocari poſſet.

Metellus & Pompeius veniunt in Hiſpaniam.

Cap. XIII.

674 Ea res Syllam mouit vt anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo ſeptuageſimo quarto, altero ſuo conſulatu Q. Metellum collegam cognomento Pium ob patrem lacrymis ab exilio liberatum, mitteret contra Sertorium in Hiſpaniam. Huic adiunctus L. Domitius prætor, quem Plutarchus Toranium vocat cognomento videlicet Domitiis familiari, in ipſo Prouinciæ aditu ad Pyrenæi mōtis radices ab Hirtuleio Sertorij Duce victis fuſiſque copiis cæſus eſt. Quæ res Manilium Galliæ Narbonenſis Proconſulem in Hiſpaniam attraxit haud meliori quam Domitius euentu: niſi quod acie ab Hirtuleio ſuperatus Ilerdæ munitione, in quam ſe contulit, ſeruatus eſt. Metellus in Bætica, in quam cum exercitu penetrare auſus fuerat, à Sertorio ſæpe victus & virtute ſuorum diffidens, locis munitis ſe tenere coactus eſt, neque toti' dimicationis copiam ferocienti hoſti facere. Lacobrigam tantum, quæ vrbs in extrema Luſitania ad promontorium Sacrum ſita eſt, Sertorij copiis alio atque alio dilapſis, repentina obſidione opprimere cogitauit. irritus conatus fuit. Afri & Hiſpani propoſito à Sertorio præmio deceptis Romanorum vigiliis, duo millia vtres aquæ ad obſeſſos intulerunt, cuius inopia maxime laborabant: aquæductibus corruptis, atque vno tantum puteo maligne aquam ſuppeditante. Itaque Romani cum quinque dierum frumentum allatum eſſet, inopia commeatus coacti ſunt obſidionem ſoluere, Sertorio eos cum ſubitaria manu locis omnibus fatigante. Nec impar Hiſpanus Romano militi erat, quoniam Sertorius ordines ſeruare, atque imperia agnoſcere, ſignaque ſequi docuerat: ſolitum alioqui rarum diſperſumque pugnare, magno primum impetu facto, ſi premeretur pedem referre aſſuetum. Multum in eam rem contulere, Romanorum arma mortuis detracta, quibus Hiſpani armati erant: Harum rerum fama, non modo tota Hiſpania vagata, ſed etiam in Aſiam perlata: Mithridates altero bello, quod geſſit cum Romanis, Sertorium miſſis Legatis ad fœdus inuitauit, claſſis & pecuniæ pollicitatione, vt vires populi Romani diſtraheret. Iis Legatis ſenatu dato, quo maior eſſet auctoritas conceſſu poſtulātibus, vi M. Marium cum aliquanto comitatu ſecum deferrent, cuius operam ſuis rebus Rex potentiſſimus inprimis vtilem fore iudicabat, ſi ſuas copias per cū Romana diſciplina militare docuiſſet. In eo Aſię bello Aulus Mę..ius Lacetan' Luculli ſigna ſecut', egregiā operā Romanę

N 2 reipu-

reipublicę nauauit, vt lapis indicat altero ab vrbe Auſetana ſtadio in loco publico conſtitutus eius iuſſu poſtquam rediјt in patriam. Verum ad Sertorium redeamus. qui hoſtibus L. Lollij res gerentis in Gallia aduentu confirmatis, prælij diſcrimen, quod antea vltro appetebat, detrectare cœpit, ſatis habens leuibus prælijs atque incurſionibus tumultuarijs hoſtem fatigare. quo belli & conſiliorum tenore biennio extracto Gn. Pompeius exæquata cum Metello poteſtate atque ipſo per litteras expetente, nam aliter Pōpeius venturum negarat, in Hiſpaniam miſſus eſt, Magni cognomento aut iam parto, aut vt alij ſcribunt ex Sertorio ſuperato quæſiuit. Tertullianus indicat, & Caſſiodorus ait, id cognomen cōciliaſſe theatrum, quod è lapide Romæ primus Pompeius extruxit: nam antea ſcena ex materia facta, & ſubitariis gradibus vtebātur. Quæſtor adiunctus L. Caſſius Lōginus de quo ſermo eſt rediturus. Magnis ergo in Gallia difficultatibus ſuperatis, Pompeius in Hiſpaniam delatus, ad Metellum ſe contulit, non prius cum hoſte dimicare certus, quam vires eſſent collatæ. Sertorius eodem tempore Lauronam obſidione premebat nouis & ipſe auctus copiis, quas Marcus Perpenna ex Sardinia deduxerat. Nam Æmilius Lepidus Cōſul cui Perpenna militabat, quod à ſenatus auctoritate defeciſſet, Italia pulſus atq; Sardinia occupata, breui ex morbo migrauit è vita. Robur exercitus à M. Perpenna in Hiſpaniā deductum, Sertorio ſe adiunxit, ſiue eius ſponte ſiue defectione militum, nam vtrunq; ab auctoctoribus proditur, cum in diuerſa Hiſpaniæ parte bellum gerere atq; imperium cōſtituere in animo ipſe haberet, ad Sertorium neceſſitate ſe cōtulit. Lauronem periti antiquitatis Lyriam eſſe arbitrantur ad Sucronem ſitam in agro Valētino, ſedecim ab ea vrbe millibus paſſuum. Eo Metellus & Pompeius iunctis viribus ac paribus auſpicijs profecti obſidionis ſoluendæ cura cum caſtra prope poſuiſſent, nullum aliud operępretium fecerunt, niſi quod in tumultuario certamine dum pabulatoribus opem ferunt, decem Romanorum millia Sertorij inſidijs circumuenta ceciderunt, atque in his Pompeij legatus D. Lælius. Obſeſſi defenſione deſperata ad deditionem compulſi incolumi ſalute res etiam educere iuſſi vrbs incendio eſt abſumpta in vtriuſque Ducis Romani oculis, ad oſtentationem videlicet virtutis magis, quam ſæuiendi voluntate. Oroſius diſceſſiſſe Pompeium ait priuſquam Lauro in Sertorij poteſtatem veniſſet: & ciues partim trucidatos, partim direpta vrbe in ſeruitutem abactos. addit præterea, in Romanorum caſtris triginta millia pedites, equites mille fuiſſe: in Sertorij, pedites duplicato numero, equites octo millia. Proximo anno, qui fuit ab Vrbe condita ſexcenteſimus ſe- 677
ptuageſimus ſeptimus, veris principio bellum vtrique inſtaurarunt Metellus ac Pompeius ex Citeriori Hiſpania atque Pyrenæis montibus, ad quæ loca in hiberna ſeceſſerant, Sertorius ex Luſitania digreſſi, à Pōpeio Segeda expugnata eſt. Metellus prope Italicam ſignis cum Hirtuleio collatis, viginti hoſtium millia cæcidit: Dux ipſe fuga ſeruatus eſt, tanta ex ea victoria Metelli lætitia, faſtuque, vt picta ex eo veſte in cōuiuijs vteretur: venientique paſſim in vrbibus thure quaſi Deo ſupplicaret, populi in aſſentationem effuſi. addebantur ludi, atque triumpho perſimilis pompa. Sunt qui huius victoriæ monimentum eſſe credant è duobus Guiſandi tauris lapideis, alterum hac inſcriptione. Q. Cæcilio Metello Conſuli. II. victori. numero non ad conſulatum quoniam aberraret, ſed ad victoriam duplicem relato. Pompeius, Segeda capta, hoſtem ad Sucronem nactus, prælioq; dimicare auſus, periculo proximus fuit. verum prælium inclinatum

tum penitus Metelli aduentu reſtitutum eſt ſine quo ne aliquid de victoriæ laude decederet pugna fuerat à collega inchoata. diſceſſum dubia victoria parique vtrinque iactura facta.

Sertorius victus & occiſus.

CAP. XIV.

SECVNDVM hoc prælium Sertorius in luctu eſſe, & publico abſtinere, ceruam qua plurimum vtebatur ab hoſtib. interceptam cogitans, triſti videlicet omine rerum futurarum. atque ita vt cum deinde repente apparuiſſet, lætitia animi reuocata, luctuque abiecto, bellum inſtaurarit. Ad Turiam fluuium denuo dimicatum (decurrit per agrum Valentinum, & hodie Guadalauiar nuncupatur) totis vtrinq; viribus ſumma animorum contentione & corporum conatu. victoria cæſo diſſipatoq; Sertorii exercitu penes Pompeiū ſtetit. Hirtuleius cum fratre eiuſdem nominis, & Herennius, qui Sertorij partes ſequebātur perempti ſunt. In ipſo ardore pugnæ à Pompeiano milite frater obtruncatus eſt, vt ſunt ancipites & calamitoſi etiam in ipſa victoria bellorum ciuilium caſus. Detracta caſſide agnitum cum inſtructæ pyræ impoſuiſſet, voce flebili precatus manes placatos parricidij veniam per errorem facti: quoniam mutare non licebat, eadem vindicare dextra certus, gladio quo fratrem occiderat in viſcera adacto ſuper defuncti corpus occubuit. re vulgata indignatio vtriuſque partis ſubſecuta eſt & ſæuiſſimi belli execratio. Amiſſo Sertorius exercitu intra Calagurrim ſe continuit dum nouis delectibus vires colligeret. Intra eam vrbem à Pompeio obſeſſus, eruptione facta, tria ſuorum millia amiſit. inde ad copias fuga elapſus eſt, quæ ſuorum diligentia magno numero erant collectæ: quarum virtute confiſus Romanos aggredi atq; dimicationis copiam facere auſus in hiberna eos copias deducere coegit. Metellus ſuperatis Pyrenæi iugis ad eius montis radices, Pompeius in Vaccæis hyemarunt. Erat Sertorio mite ac tractabile ingenium niſi naturam ſuſpicio corrumperet: qua ſtimulatus Romanorum qui eum ſequebantur animos penitus alienauit, Celtiberorum præſidio vſus: & vt timorem ſæuitia conſequitur, nonnullos è ſuorum numero peremit. Ab eo gradu pueros Hiſpanorum, quos ſtudij cauſſa Oſcam miſſos fuiſſe docuimus, partem occidit, partem in ſeruitutem vendidit: atque ex ea re, quod vnum præſidium reliquum erat, prouinciæ ſtudia atque voluntates penitus conturbauit. excæcat nimirum animos fortuna ſiue Deus vim ſuam exerere vult. Ita Sertorius, qui ſuorum beneuolentia nitebatur, ab hoc initio in præceps ruere cœpit. Et Metellus multas vrbes veris principio expugnauit. Pōpeius à Palentiæ obſidione Sertorij aduentu diſcedere compulſus eſt: deinde viribus reparatis Sertorioque in extremam Hiſpaniam cedere coacto, ad promontorium Hemeroſcopeum, quod prope Dianium promontorium iacet & hodie à S. Martino nomen habet, tumultuario certamine pugnatū eſt haud memorando in alterutram partem euentu, quippe vniuerſi certaminis diſcrimen imminutis vtrique copiis ſubire detrectabat. Res Sertorij magis ſuorum odio quam Romanorum virtute inclinatas, vt nunquam calamitas in vno gradu reſiſtit, eius mors penitus conturbauit. Perpennæ coniuratione Antonijq;, qui proximus aſſidebat, pugione in conuiuio Oſcæ trucidatus eſt. Coniuratione paulo ante ex parte detecta, quidam ex coniuratis ſupplicio affecti ſunt, alios fuga ſeruauit, alios ſociorum ſilentium texit, qui ne proderentur facinus accelerarunt. Sic perijt Sertorius, quem Hiſpani Romanū

Annibalem vocare ſoliti erant. nullam prolem reliquit: tametſi iuuenis quidam deinde ſe Sertorij filium eſſe ſimulauit propter oris ſimilitudinem facili ad fallendum fide. anno quantum coniectura conijcere licet ab Vrbe condita ſexcen-
681 teſimo octogeſimo primo, cæſus eſt magnis Imperatoribus veris virtutibus, militari ſcientia, ciuilique prudentia merito coæquandus, ſi primis vltima contexuiſſet, nec egregiam indolem ſæuitiæ ignominia fœdaſſet. Sertorij illa vox fuit: Malle ſe ceruorum exercitum duce leone, quam leonum duce ceruo. tum illa: in periculis periti Ducis partes eſſe priuſquam ingrederetur diſcrimen, conſiderare de exitu. Concordiæ militaris ſymbolum equi caudam propoſuiſſe fertur, crinibus ſingulis facile conuulſis, omnibus inuictis. Belli neceſſitatem ſalutis diſcrimen impoſuit. tranquillitatis tamen cupidior fuit. Romæ poſtremum locum occupare malle dictitabat, quã in exilio principem. Corpus eius Eboræ ſepultum eſſe traditur lapidis indicio, quem eruendis templi D. Ludouici fundamentis inuentum eſſe affirmatur haud ſatis idoneo auctore. Sed confractum tamen lapidem, & in eo inciſa ſubiecta verba aiunt.

SERTOR. LVSIT. DVX. INEX-
TREM. ORB. PLAGA. D. IM-
MORT. VOVET. ANIM. BVSTO.
CORPVS. QVI TIBI SALO. TE-
THI. SERVATVS. QVO LO-
CO. CIRCA. EBOR. RO. COS.
COP. Q. IPS. CÆCIDERAT.
OLIM. H. EREX. S. CIRCVM-
VENTAM. DOLO. VMB. E-
LYSIVM. DIRIGE. DIVA. D.

S. T. T. L.

AVLICVS. P.

Quæ inſcriptio cum paucis alijs ſumpta eſt ex commentariis Ambroſij Moralis viri in hiſtoria noſtræ gentis, ſed eruenda Hiſpaniæ antiquitate imprimis diligentis & perſpicacis. ad auctorem gratia redeat fideſque: nobis ad has res amplius examinandas otium non erat.

Pompeius pacat Hiſpaniam.

CAP. XV.

SERTORII cæde vulgata magnus ſuorum gemitus conſecutus eſt: magnaque inuidia atque indignatio in Perpennam excitata, reſignatis teſtamenti tabulis, quibus cum inter alios hæredem ſcripſerat, & priuatim imperij ſucceſſorem deſignabat, vehementius aucta eſt: amicitiam perfidia, beneficium maleficio compenſaſſe cum dolore & gemitu accuſabant ſcilicet. Quos ille multis in præſenti blandimentis & donis, maioribuſq; in poſterum pollicitis mitigauit. timor præſertim Romanorum, qui cõcordiæ vinculum maximum eſt, compeſcuit animos: nam ad Pompeij impetus ſuſtinendos, qui Metello Romam profecto factionis reliquias diſſipare parabat, Duce aliquo opus habebant: neque melior Perpenna occurrebat Sertorij etiam iudicio atque ſuffragio. Itaque Perpenna belli adminiſtrandi cura ſuſcepta Pompeioque continuo obuiam facto, cum non minus ſuorum virtute quam fide diffideret, in conſilio certaminis detrectandi initio perſtitit: deinde in inſidias hoſtium arte præcipitatus facile victus eſt: copijſque partim cæſis partim diſſipatis ex latebris atque dumetis, intra quæ ſe condiderat extractus atque eius rogatu clementiæ Romanæ ſpe quamuis ad Pompeium deductus, eius iuſſu continuo interfectus eſt, præcipiti ira, an ne proditis defectionis conſcijs maiori ſæuitia graſſari neceſſe eſſet: nam

nam eo conſilio litteras Romanorum ad Sertorium, quibus in Italiam reuocabatur, igne cremarat. Omnino Sertorio & Perpenna ſublatis breui viuerſa Hiſpania ad officium reuocata eſt. Oſcenſes, Valentini, & Termeſtini deditionem ſecundum hanc victoriam fecerunt. Vxamam imperata facere recuſantem Pompeius ipſe expugnatam ſolo æquauit. Calagurris ab Afranio poſt diuturnam obſidionem, qua ciues conſumpto commeatu filiorum & vxorum carnibus famem tolerarunt, vnde prouerbio facto fames Calagurritana nobilitata eſt. tandem in poteſtatem redacta, ipſa quidem euerſa eſt, ciues autem qui ſupererant ad vnum trucidati. Iis exemplis ſeueritatis reliquæ vrbes & oppida caſtigata iugum imperii Romanorum breui omnes accepere: multaque bello peracto trophæa à Pompeio in Pyrenæi montis iugis excitata, commemoratione vrbium atque oppidorum, quæ eius belli progreſſu in ditionem venerant amplius octingentorum in ſola Vlteriori Hiſpania, atque ea Galliæ parte vnde in Hiſpaniam tráſmiſerat. Horum trophęorum veſtigia circuli ferrei eſſe creduntur plumbo liquato affixi rupibus decem amplius pedum ambitu, in Andorre & Altauaca Pyrenæi montis vallibus ad hunc vſque diem extantes. fornicum triumphalium cóiectura huic opinioni fauet: vbi eius formæ circulos nonnunquam trophæis ſuſtentandis erectos fuiſſe Emeritæ præſertim conſideramus. In Vaſconibus condendæ vrbis nouæ & cognomento ſuo appellandæ gloriam aucupatus Pompelonem fundauit (ex eo quidam Pompeiopolim vocant, Strabo certe Pompelonem quaſi Pompeiopolim dictam ait) Nauarræ hodie metropolim. Romam tandem profectus vna cum Metello de domita Hiſpania triumphauit, anno ab Vrbe có-
83 dita ſexcenteſimo octogeſimo tertio. quo tempore nónulli poetæ Cordubenſes Romæ vixerunt craſſum, vt Cicero ſcribit, ſonantes non magis nationis culpa quam temporum vitio. iis Metellus multum & familiariter vtebatur, eoſque fortaſſis ex Hiſpania decedens ſecum in vrbem deduxerat.

C. Iulius Cæſar venit in Hiſpaniam.

CAP. XVII.

ANNVM circiter ab Vrbe condita 685
ſexcenteſimum octogeſimú quintum, Iulius Cæſar Quæſtoris munere in Hiſpaniam venit Antiſtio Prætori ſocius. Plutarchus Tuberoni ait, vitiata, vt putamus lectione pro Turpione, Antiſtiorum videlicet cognomento vſitato. Sic populi Romani mandato conuentus iure dicundo cum inuiſeret, vt quid de rerum ſtatu videretur, ſenatui referret, Gadeis delatus propter eius inſulæ celebritatem, in Herculis templo ad viſam Alexandri Macedonis ſtatuam ingemuiſſe fertur: quod ea ætate, qua Alexander orbem terrarum armis ſubegiſſet, nullum rerum ab ipſo geſtarum monimentum extaret. Ea æmulatione incitatus & ſomnio in Vrbe erectus, quo matri ſtuprum offerre ſibi videbatur, vnde vates orbis imperium atque Vrbis denunciabant, ad captandas nouas ſpes miſſione ante tempus impetrata in Vrbem fuit reuocatus. Cæſare digreſſo atque ab Vrbe condita anno ſexcenteſimo octogeſimo nono, Gn. Cal- 689
phurnius Piſo, qui cum extraordinaria poteſtate res gerebat in Hiſpania Citeriori, noctu à quibuſdá equitibus Hiſpanis obtruncatus eſt, ſcelerum vindicta, an in Pompeii gratiam: qui opprimendi Piſonis omnes artes quærebat, eoq; auctore per ſpeciem honoris erat in Hiſpaniam amandatus. Quadriennio exacto atque ab Vrbe condita anno ſexcenteſimo

mo nonageſimo tertio, M. Pupio Piſone, & M. Valerio Meſſala Coss. qui annus ante Chriſti Dei ortum ſalutarem octauus & ſexageſimus præciſe fuit, Cæſar rurſus in Hiſpaniam Prætor venit, atque initio Herminiorum montium accolas Durio & Minio amnibus circumfluos, quoniam ex iis locis variæ prędonum manus Luſitaniæ & Bæticæ oram latrociniis infeſtabant, locorum notitia & munitione confiſæ, quia ſponte detrectabant, malo compulit in loca plana domicilia transferre. Præterea iis finitimi exemplo ſeueritatis caſtigati Durio trāſmiſſo nouas ſedes populariter petere cōſtituentes, à Cæſare occupata fuga, victi prælio atque domiti ſunt. Multæ Luſitanorum vrbes & oppida direpta, multæ ex deditione venerunt in poteſtatem. Herminij quoniam ab imperio deficiebant, denuo bello petiti, victique acie atque ex fuga in vicinam littoris inſulam compulſi ſunt: ex earum fortaſſe numero quæ Baionæ obiectæ ab ea vrbe vulgo nomē habent, antiquis Albianum & Lancia, cōmuni nomine Cinciæ erant, ꝙ hodie etiam nomen retinēt. Ad eorum hominū ſtirpē delendam miſſus eſt à Cæſare Dux cum copiarum parte, cuius nomen non proditur, factum Dion tradit, in eos milites in terram expoſitos, ipſo Duce propter maris æſtum excenſione prohibito, Herminij facto impetu facile vniuerſos trucidarunt. in quo diſcrimine P. Sceuæ virtus enituit, qui amiſſo clypeo, multiſque vulneribus debilitatus, natatu ad claſſem euaſit. Cæſar eius ignominiæ vindicandæ ſtudio maiori claſſe comparata, ipſemet in inſulam tranſmiſit; breuique hoſtes & minori virtute & commeatus inopia laborantes afflixit atque peremit. Inde in Calæciæ littore Brigantinus portus (Corugnam hodie vocant) pari celeritate eſt occupatus deditione ciuium, nauium magnitudinem, immenſum inflata carbaſa, malorumque proceritatem cum admiratione formidantium ab inſolenti ſpectaculo. nam modicis ipſi lembis vti ſoliti erant carina ex leui materia compacta, reliquo corpore ex viminibus contexto coriisque ſtipato: ne videlicet aqua peruij eſſent. Cæſare Prætore prouincia optimis inſtitutis temperata eſt, ac nominatim Gaditanis eæ leges datę atq; ſancitæ quas ipſi petiiſſent, denique modus verſuris impoſitus. vnde debitori tertia fructuum pars cederet vitæ ſuſtentandæ ſubſidium, reliqua creditor perciperet, quæ vſuris annumeratis de capite detraheret. His rebus perfectis Romam rediit ad comitia neq; expectato ſucceſſore, & triumphi honore, qui ſponte à ſenatu deferebatur, repudiato, ſpe videlicet & ſtudio conſulatus obtinendi ſiue quia peruulgatus is honor erat minori in pretio. Equinum pullum ex prouincia deduxit pedum vnguibus in plures diductis partes, vnde aruſpices orbis etiam imperium portēdi pronunciabant. viuo ſolus ipſe vſus eſt cum nullum alium dorſo admitteret: mortuo ſtatua Romæ ad Veneris poſita eius iuſſu ex recepta vanitate.

Initium belli ciuilis in Hiſpania.

CAP. XVIII.

CVM Cæſar Gallia magna ex parte domita aduerſus Vocōtios & Tharuſates (hos coniectura eſt fuiſſe incolas vrbis Turſæ in prouincia Auſcitana, Aquitaniæ parte Hiſpanię Citeriori vicina) Craſſum miſiſſet: ab iis gentibus Hiſpani finitimi aduocati magna multitudine Pyrenæi iuga ſuperarunt. Oroſius quinquaginta millia Cātabros affirmat iuiſſe in Galliam: & conſtat eorum potiſſimū virtute bellum fuiſſe geſtum, Ducibus ex eo numero creatis qui ex Sertorij diſciplina Romanæ militiæ artes edocti magnum in re militari vſum habebant. ſucceſſus aduerſus fuit. ex Hiſpanorum numero

mero

mero triginta octo millia cecidiſſe ferun-
tur. Strabo auctor eſt Craſſum mari in
Caſſiterides inſulas delatum Cronio
promontorio obiectas, inſulanos pacis
artibus & tranquillitati deditos, nulla
difficultate ſub imperium miſiſſe. Exce-
699 pit anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo
nonageſimo nono, proconſulatus Q. Cę-
cilij, qui biennium Hiſpaniam guberna-
uit, & ad Cluniam vbi Romanorum cō-
uentus iure dicundo erat, & cuius vrbis
ruinæ hodie extant non procul Vxama
propeque Corugnam, à Vaccæis inſigni
prælio ſuperatus magnam iniecit ſolici-
tudinem ſenatui populoque Romano,
prorſus vt Gn. Pompeio cui gratia & au-
ctoritas magna erat in prouincia & mul-
tæ prouincialium clientelæ, ſuperiori
tempore adiunctæ, res Hiſpaniæ in quin-
quennium commendarent anno ab Vr-
701 be condita ſeptingenteſimo primo. Cæ-
terum Iuliæ nuptiis, quæ Cæſaris filia e-
rat delinitus totuſque vxorius factus in
Hiſpaniā profectus ipſe non eſt: tres tā-
tum Legatos prouinciæ præfecit Petre-
ium, Afranium, & M. Varronem. Afranius
Citeriorem Hiſpaniam tribus legioni-
bus obtinere iuſſus eſt. Varro eum Hiſpa-
niæ Vlterioris tractum qui Marianis mō-
tibus & Ana flumine continetur. Pe-
treio reliqua Bætica & Luſitania atque
Vectones cum duabus legionibus com-
mendata. Quibus præſidiis quaſi fræno
prouincialium ferocia cohibita Hiſpaniç
quidem res, aut tranquillæ aut modicæ
laceſſitæ fuerunt. Ex Italia autem noui
atque exitialis belli occaſio nata: cuius
flamma Hiſpanos etiam peruaſit. Defū-
cta Iulia, quo vno vinculo Cæſaris & Pō-
peij voluntates aſtrictæ fuerant, noua ſi-
multas exorta totum imperium Roma-
num diuiſis inter vtrunque ſtudiis traxit
in partes. Regnandi inexhauſta auiditas,
& incommunicabilis natura poteſtatis
fatalis mali extitit cauſa. dum Cæſar ne-
minem præferri patitur, Pompeius exæ-
quari aliquem auctoritate detrectat. E-
nimuero Cæſar Gallia domita, atque
Britannia terrarum vltima ſemel & iterū
tentata, æquum poſtulare videbatur, vt
legis venia conceſſa abſenti daretur pete-
re conſulatum. Id graue ſenatui Romano
viſum eſt arma tenentem, vnde gradus
fieret ad reipublicæ libertatem opprimē-
dam, ſummum & maximū ambire ma-
giſtratum. & erant plerique ſenatores in-
fecti partibus & in Pompeij fauorem in-
clinabant. Itaque ad illud extremum atq;
vltimum ſenatus conſultum decurſum
eſt, quo niſi rebus deſperatis diſceſſum
eſſe nunquam antea conſtabat. Darent
operam Conſules Prætores, Tribuni
plebis, quique Conſules eſſent ad vrbem,
ne quid reſpublica detrimenti caperet.
Eo cognito ſenatusconſulto quo haud
dubium bellum continebatur, niſi Cæſar
qui decennium Galliam tenuerat, ad
certam diem copias dimiſiſſet. Rubico-
ne fluuio vbi prouincia terminabatur, cū
exercitu traducto Romam feſtinare con-
ſtituit. rapidus formidabiliſque Pompeius
hoſtis voluntate perſpecta & Conſules
Claudius Marcellus, & Cornelius Len-
tulus nondum copiis ad reſiſtendum cō-
paratis ex vrbe diffugiunt anno ab Vrbe
condita ſeptingenteſimo quinto. Brun- 705
duſium in extremo Italiæ angulo ſitam
elapſi, inde in Macedoniam tranſmittūt.
quoniam de Italia & Occidente deſpe-
rarent. Orientis viribus publicam liberta-
tem tuerentur. Bibulius tamen Rufus à
Pompeio, in Hiſpaniam legatus eius ver-
bis Afranio, Petreio, atque Varroni im-
perauit, vt collatis in vnum viribus ſu-
premoque conatu Cæſarem prouinciæ
delegatæ aditu prohiberent. Itaque Var-
roni Vlterioris Hiſpaniæ cura commen-
data Afranius & Petreius additis ad præ-
ſidiarias copias ex Celtiberia & Canta-
bria octoginta Cetratorum cohortibus,
Ilerdam belli ſedem deligunt caſtris poſi-
tis citra Sicoris ripam. Ilerda enim in col-

le arduo ſita eſt, obiecto ad Septentrionem tumulo vnde tormentis petatur ad munitionis nonnullam iniuriam. Orientale latus Sicori alluitur, qui fluuius paulo inferius Cingæ confuſus nõ magno interuallo in Iberum euoluitur. Cæſar Pompeio ex Italia pulſo atq; rebus vrbanis ex ſententia compoſitis Hiſpania petens, dum ad Maſſiliam, quæ portas clauſerat, moram trahit, cum tribus legionibus Fabium præmittit in Hiſpaniam. Is Pompeianorum præſidio ſuperato Pyrenæi anguſtias tranſgreſſus atque Ilerdam delatus in hoſtium conſpectu caſtra poſuit Sicori tranſmiſſo. Lucanus ex licentia poetica flumen inter vtraque caſtra interiectum fuiſſe ait. ſubſecutæ ſunt aliæ legiones & auxilia: ſex millia pedites, equites tria millia & par numerus euocatorum ex Gallia nominatim. Nam fama prodierat Pompeium per Africam in Hiſpaniam feſtinare, venturumque primo quoque tempore, quod omnino facere debuit, ſicque rerum periti ſuſpicabãtur, vt nobiliſſima prouincia retenta reliquũ bellum maiori robore melioriq; ſpe adminiſtraret.

Pompeiani à Cæſare in Hiſpania victi.

CAP. XIX.

CÆSAR Maſſilia relicta, tandem in Hiſpaniam delatus, cum Ilerdam in caſtra peruenit, bellum cum Pompeianis varia fortuna geſtum eſt: leuia ſæpe prælia fuerunt meliora ferentibus Cæſarianis. deinde pluuiarum copia atq; niue veris tẽpore in montibus liquata, Sicoris vehementer auctus duos pontes, quibus Cæſariani ſupra Ilerdam factis pabulatũ frumentatumq; prodire conſueuerant, defecit, Cinga ex altera parte non minorem aquarum molem trahente, ſic locorum anguſtiis cohibitis Cæſarianis, magna rerum commutatio facta eſt magnaque annonæ inopia in caſtris eſſe cœperat. Quibus rebus Pompeianorum litteris, rumore, famaque, vt fit, magnificentius Romam atq; in alias prouincias perlatis, quaſi hoſte profligato magnæ gratulationes factæ, multique dubiæ eatenus atq; ſuſpenſæ ex fortuna fidei ad Põpeium tanquam re diiudicata profecti ſunt: ne videlicet poſtremi ad eius partes minori gratia accederent? Verum hæc omnis Pompeianorum lætitia atque ſpes male fundata breui luxuriauit vanaque euaſit. Cæſaris diligentia viginti duobus ſupra Ilerdam millibus, Sicori ponte cõſtrato commeatus inuectus in caſtra affatim, & noua auxilia quæ ad Cæſarem denuo veniebant ex Gallia periculo propter interiectum fluuium liberata. multæ præterea Hiſpaniæ Citerioris vrbes Cæſari ſeſe adiunxerunt: Calagurris cognomento Naſica, Oſca, Tarraco, Auſetani, Lacetani, Ilurgauonenſes. Quibus rebus & quoniam Sicori in plures riuos diducto, ne tanto circuitu pontem petere eſſet neceſſe, Pompeiani metuebant, ne à Cæſaris equitatu, qua parte copiarum ipſi inferiores erant, commeatus facultas intercluderetur, fugæ conſilium captant. Vrbano ponte Sicorim tranſmittentes, aliquanto circuitu ad Octogeſam, quod hodie oppidum Mequinenſa eſſe creditur, viginti ab Ilerda millibus Ibero ſuperato in interiora Celtiberiæ penetrare certi, Cæſaris celeritate atque diligentia præoccupatis montium anguſtijs, qua omnino illis tranſeundum erat, ad deditionis neceſſitatem ſine ſanguine deducti ſunt. Cæſar omni ratione in detrectãdæ pugnæ conſilio perſtitit, ne quod futurum prouidebat tanto vtrinque effuſo Romanorũ ſanguine imperij vires ſuaſq; ipſius debilitaret. Deditum militem ſine mulcta conſeruauit, vltro etiam miſſione tam exercitæ & diuturnæ militiæ conceſſa, (& eas legiones cõſtabat in pacata prouincia contra ipſum comparatas) inſuper ſi quid amiſiſſent rerum ſuarum, quod penes ipſius milites eſſet, pretio de ſuo

perſoluto priſtinis dominis reddi mandauit. Sed vt eſt prona hominum in deterius perſuaſio, non defuere qui crederent proditam pecunia Hiſpaniam: prorſus vt Afranio qui continuo ad Pompeium nauigauit, ad Pharſaliam Cato Faonius obiiceret: ecquid pugnare recuſaret contra mercatorē, qui pretio ab ipſo prouincias eſſet mercatus? Varro quē in Vlteriori Hiſpania relictū fuiſſe eſt demonſtratū, initio amicitia cum Cæſare ſimulata mediū ſe geſſerat: deinde Cæſaris anguſtiis ad Ilerdā nunciatis perſona detracta hoſtilia palam moliri, bellum cōparare, copias cōſcribere, triremes Gadibus & Hiſpali ædificare. Ad eas res perficiendas pecunia grauiſſime imperata, ipſum etiā Herculis Gaditanū templum, quod ſanctitatis opinione celeberrimū erat, theſauris expilauit. Verū Petreio & Afranio ad Ilerdā ſuperatis ipſaq; Cæſaris celeritate præoccupatus, militumq; magna ex parte defectione ad Hiſpalim deſert' neceſſario deditionē fecit: ſaluteq; conceſſa naues, pecuniā, frumentū, in victoris tradidit poteſtatē. Qui cōuentu prius omniū ciuitatum Cordubæ habito, & reipublicæ ſtatu fūdato, ſpolia inde mota theſauriq; in Gaditanū templū referri curauit. Gaditanis omnib. pro eximia volūtate, qua impoſitū à Varrone præſidiū vltro depulerant, ciuitatē dedit. Q. Caſſium Lōginū cum quatuor legionib. in Hiſpania Vlteriore reliquit. Erat is eo anno Tribunus plebis, & rerum Hiſpaniæ magnum vſum habebat, quoniā Gn. Pompeio Procōſule Quæſtor in ea prouincia fuerat. Rebus ſic ordinatis Cęſar mari quidem Tarraconē, terra autē inde in Galliam profectus. Romam appulſus Lepidū à quo Prætore Dictator erat dictus, in Citeriorē Hiſpaniam cum poteſtate amandauit annoq;
706 ſequēti qui fuit ab V.C. ſeptingēteſimus ſextus, Pompeium prius prælio Pharſalico vicit, deinde in Ægypto eo cæſo Regem Ptolemæum interfectorē illato bello ſuperauit. Inde Romā reuerſus tranſmiſit in Africam aduerſus multos è nobilitate Romana, qui poſt victū Pompeiū eò ad Iubam confugerant Regem Mauritaniæ. Victi omnes inſigni prælio. Præcipui duces Cato, Scipio, Iuba Rex, Petreius ſibi conſciuere mortem, ne in victoris manus venirent. Afranium & Petreij filium Petreiū alioſq; captos peremit. Sic Africæ motibus pacatis Romam rediit.

Longini res geſtæ in Hiſpania.

CAP. XX.

INTEREA nouis bellis mota Vlterior Hiſpania Longini auaritia atque immanitate: quam olim ob cauſſam Pompeio res gerente prouincialium coniuratione ſalutis periculū adierat vulnere inflicto. verum à Cæſare iuſſus in Africam traiicere aduerſus Iubam Regē, qui Pompeij partes ſequebatur, huius expeditionis prætextu tum imperādis tributis, tum pleriſq; facultate manendi in Hiſpania pretio vendita magnam pecuniam compilauit. fœdum latrociniū peculatumq;. Delectum per ſe grauē Lōginus auaritia Luxuq; onerabat. Senes dimittebat pretio, florenti forma ad ſtuprū retinebat. Ea re multorū animis exacerbatis in eius ſalutē coniuratio facta L. Recilio & Annio Scapula eius cōiurationis principib. Minutis Silo ſpecie libelli ſupplicis offerēdi primus vulnus inflixit, cæteri ad terrā deiectum nouis vulneribus deformarunt. Verum militari præſidio accurrente Silo quidem captus eſt Lōginus à ſeruis in lectum deductus, cū vulnera leuia eſſent, mortē euaſit. De Silone q̄ſtiones tormētis habitæ: multiq; cōiurationis ſocii eius indicio periērūt quoſdam fuga ſeruauit, aut captos pecuniæ vis maxima ſupplicio eripuit. Auaritia in Longini animo cæteros affectus, etſi deprauatiſſimi erant, ſuperabat. Interim à Cæſare allatis litteris victum eſſe Pompeiū renunciatum: & nihilominus poſtquā cōualuiſſet prætextu expeditionis Africanę copiis ad fretū Gaditanū miſſis, ad claſſē inuiſēdā Hiſpalim profe-

profectus audit, magnam terreſtris exercitus partem defeciſſe Ihorio Italicenſi Duce creato. Is quoniam continuo Cordubam petiturus credebatur, M. Marcellus Quæſtor ad continendas in officio ciuium voluntates potiori auctoritate erat, belli adminiſtrandi præcipuam curam ſuſcepit. Longinus cum omnia infeſta videret, & caſtris in cõſpectu hoſtium citra Bætim ad Cordubam poſitis ſuorũ virtute & voluntate diffideret, Vliam cõceſſit oppidum loci natura munitum. Nam in colle arduo poſitum eſt, & hodie Montis maioris nomen habere putatur vigeſimo ab vrbe Corduba lapide. Ad eius collis radices caſtris poſitis, hoſtium ſuperuentu, cum certamen detrectaret, perpetuo aggere & foſſa circumuallatus eſt. Aduocarat Longinus Bogudem Regem ex Mauritania, atq; ex Citeriori Hiſpania M. Lepidum, vt quam primum rebus inclinatis opem ferrent: ſi Cęſaris auctoritatem in prouincia ſaluam cuperẽt. Bogud prior accurrit, & Hiſpanorum qui Longino fauebant, delectu auctus aliquoties cum Marcello pugna commiſſa præliorum euentu vario, non potuit tamen obſidionem diſſipare. Lepido aduenienti cuncta ſine difficultate ceſſerunt, Marcello controuerſiæ arbitrium ad eum deferente. Longino idem facere detrectanti, conſcientia ſcelerum an Lepidi gratiam præoccupatam à Marcello arbitranti, diſcedendi quo vellet facultas eſt data. Itaque Marcellus & Lepidus Cordubam profecti ſunt. Longinus Trebonij ſucceſſoris aduentu renunciato ad Malacam claſſe conſcenſa aduerſis tempeſtatibus non procul Iberi oſtijs cum vniuerſa pecunia, quam ſcelere & rapina pararat, facto naufragio perijt. Conſequenti anno qui fuit ab Vrbe condita
708 ſeptingenteſimus octauus, Lepido quidem triumphus conceſſus, ob Hiſpaniæ videlicet motus inter Longinum & Marcellum pacatos: Marcellus autem defectionis culpã exilij pœna luit, haud diuturni venia à Cæſare facile impetrata. diuerſuſque ab eo M. Marcello pro quo conſeruato Cæſari gratiæ à Cicerone eleganti imprimis oratione ſunt actæ. Quemadmodũ non idem ſuperiori Longinus eſt, quem ſubiecta alteri è lapideis tauris Guiſandi inſcriptio continet his verbis: Longinus Priſco Cæſonio fieri curauit.

Bellum aduerſus filios Pompeij inchoatum in Hiſpania.

Cap. XXI.

Erat Hiſpania diuiſa ſtudijs inter Cæſarem & Pompeium: & pleræque vrbes ad Scipionem in Africam, cuius poſt interfectum Pompeium præcipua inter Pompeianos auctoritas erat, miſſis legatis poſtularunt ſe vt in fidem tutelamque reciperet. Miſſus ex Africa Gn. Pompeius è filiis Pompeij natu maior Balearibus ex itinere occupatis atq; Ebuſo, in ea Inſula affecta valetudine aliquandiu moram traxit. Interea Annius Scapula, nimirum is qui contra Longinum cõſpirauit & Q. Aponius Aulo Trebonio Proconſule tota prouincia pulſo vſq; ad Pompeij aduentum Pompeianas partes ſuſtentarunt. nec multo poſt non modo Gn. Pompeius è morbo recreatus ſed etiam bello Africano Cæſaris virtute profligato, Sex. Pompeius Gneij frater, Actius Varus, & Labienus cum Pompeiani exercitus & claſſis reliquiis venerunt in Hiſpaniam. Cneius tota prouincia obita multas vrbes, qua vi qua voluntate ſub ditionem miſit. atq; in his Cordubam in poteſtatem redegit: vbi Sexto fratre relicto Vliam obſedit Q. Pedio & Q. Fabio Maximo Cæſaris legatis certamen detrectantibus, ſuſtẽtantibuſq; vſq; ad Cæſaris aduẽtum. Nam is quatuor triumphos dum agit in vrbem atq; reipublicæ perturbatæ ſtatum componit, venire diſtulit vſq; ad ſequentis anni initium, qui fuit ab Vrbe

condita

709 condita ſeptingenteſimus nonus : cum Roma profectus diſceſſus moram celeritate compenſare ſtudens ſeptimodecimo die Saguntum & poſt decẽ alios dies Obulcum peruenit (hoc hodie oppidum Porcuna vocatur propter Cordubam & Giennium ſitum). Interea ad fretum Gaditanum à Didio claſſi pro Cæſare præfecto & Varo Pompeianorũ partium prælium nauale commiſſum. Exæquato vtrinq; damno & pari periculo, Varus in Carteiæ portum ſe intulit portus faucibus obiecto ferreæ catenæ clauſtro, id ſignum perculſi fuit, & aliquanto maioris acceptę cladis. Cordubẽſes veteri ſtudio, & nouo periculo prouocati clam per legatos neceſſitatem excuſantes, noctu vrbem capi poſſe docent Pompeianorum vigilijs deceptis. Vlia etiã miſſi legati obſidionis anguſtias & moræ periculum niſi ſuccurreretur declarant. Cęſare ancipiti cura diſtracto, Vliam quidem L. Iunius Paciecus cum ſex cohortibus miſſis turbidæ noctis beneficio & Pompeij mandatis ſimulatis per medios hoſtes in oppidum penetrauit oppidanis cum ſpe defenſionis animus etiã acceſſit. Hunc quidam ſuſpicantur eum Iunium eſſe, cuius opera forti & fideli Cæſar in Gallia vſus ad Ambiorigem legatum non ſemel de pace miſit. Cæſar ergo iuſſis Pedio & Fabio Legatis ad certam diem ſibi cum copijs præſto eſſe, ad Cordubam caſtra ponit, tanta ex ea re Sexti formidine, vt Gneium ab Vliæ obſidione, quæ ferme in poteſtatem venerat, per litteras & nuncios reuocaret. Verum Gneio, tametſi prope caſtra locarat, in detrectandi certaminis conſilio durante Cæſar morbo tentatus atq; grauatus, Corduba noctu per occultam teſſeram profectione denunciata, Atteguam verſus caſtra mouet. Comitiali morbo, cui fuit obnoxius, Cæſarem primum Cordubæ tentatum Plutarchus auctor eſt: & in ea vrbe conſtat platanum ſeuiſſe antiquorum litteris celebratam. vtrunq; fortaſſis ſuperiori tempore quo res geſſerat in Hiſpania. Attegua ſextodecimo ab vrbe Corduba lapide ſita erat, quo nunc loco ruinæ tantum extant Tebæ veteris nomine. In id oppidum Pompeiani frumentum, pecuniam, & bellicum inſtrumẽtum magna ex parte contulerant: quo Cæſar confidebat aut oppugnando defendendoq;, Pompeianos ad pugnam elicere, aut capto multũ virium & auctoritatis hoſti detrahere. Gneius iiſdem rationibus Cæſaris itinere explorato & detrectandæ tamẽ totius pugnæ certus ad Caſtra Poſthumiana & Attubim (hęc hodie oppida Caſtrum fluminis, & Spegium ſunt) copiis promotis ſe tenere locorum munitione confiſus: deinde trans flumen Salſum Atteguæ vicinum (hodie Guadaxox vocatur) caſtra ponere. Sed cum leuibus præliis fortuna tentata incommodum eſſet acceptũ, deſperata oppidi defenſione; Cordubã quidem ipſe repetiit: ex oppido autem miſſi ſunt ad Cæſarem de deditione facienda legati vano conatu, quod pacis leges afferrent quas à victoribus dici, accipi à victis æquius fore Cæſar prædicabat. Exacerbatis reſponſo militibus in eos, qui ad Cæſaris fœdus erant propenſi, ſæuitum eſt. In quo Numatij Flacci Præfecti factũ prætereundum non eſt propter eius nefariam ac ſingularem crudelitatẽ. Omnes eius oppidi ciues Cęſari ſtudentes peremptos è muris pręcipitauit, fœminas etiam citatis nominib. virorum, qui in Cæſaris caſtris erãt. præterea in ipſarum brachiis liberos trucidauit, infantes alios in oculis parentum humo tegi, aut pilis excipi iuſſit, auditu intolerabis, quam feræ truculentior rabies. Nihil ea ſæuitia profectũ. Ad vndecimum Kalend. Martij Attegua venit in poteſtatem ab oppidanis deditione facta ad Cæſaris voluntatem oppidanos conſeruatos, atque Numatii immanitatem vindicatam, etſi hiſtoriæ ſileant veriſimile eſt. Attubi deinde incẽſa,

atque multis eo tractu oppidis aut vi aut voluntate ſubiugatis, Mundam Cæſaris caſtra promota. Erat vrbs Pompeianorũ partium in edito colle viginti millibus Malaca diſſita, modico præterfluente amne, quē lata planicies excipit amœnitate & vbertate præcipua, olim nobilis ciuitas, nunc exiguum oppidum antiquũ retinet nomen. Ad eam vrbem ſupremo vtrinque conatu pugnatum eſt. Cæſar ſuorum numero & virtute potior erat, Gneius loci natura confiſus atque loco ſuperiori, in vicino colle caſtris collocatis. Explicantur vtrinq; acies: nec maiori mole vnquam concurſum eſt nec magis ambiguo marte. ſiniſtra vtrinq; cornua ſuperata in fugamq; conuerſa. prælium varium, anceps, atrox fuit, multum effũditur ſanguinis, ſternitur cadaueribus cãpus. Cæſaris, virtus in eo diſcrimine enituit. Ex equo deſiliens, pedibus & arrepto militari clypeo inter primos pugnans multis à fuga ſuamet manu retentis, prælium locis omnibus reſtituit: & victoria parta eſt. Triginta millia pedites è Pompeianis ceciderunt, equites tria millia: in his Varus & Labienus. tredecim legionũ aquilæ captæ. è Cæſarianis mille milites, & in his promptiſſimus quiſq; deſiderati ſunt. quingenti vulnerati. victoriæ præcipua laus penes Bogudem Regem ſtetit, (nam is & Bochius Afri Reges Cæſaris partes adiuuabant) Põpeianorũ caſtris, quæ modico præſidio tenebãtur, in ipſo prælij ardore occupatis. quo cũ ſe Labienus raptim proripuiſſet, cæteri fugã interpretantes abiecta victoriæ ſpe hoſti terga dederunt. Pugnatũ eſt ſeptimo die Martij, quo die Romæ Bacchanalia celebrabant. & harum rerum curioſi notabant, eodem ante annos quatuor die à Pompeio Italia deſerta in Græciam fuiſſe traiectum. Cum Cæſar de hoc prælio loqueretur, ſæpe ſe pro gloria, ea die pro vita pugnaſſe dictitabat.

Cæſar Romam reuertitur.

CAP. XXII.

GNEIVS poſtquam ad Mundam male pugnatum erat, vulnere in humero accepto Carteiam fuga euaſit eorum tamen ciuium voluntate diffiſus & cedendi in Citeriorem Hiſpaniam conſilio, vbi magnę clientelæ erant & multorum propenſæ voluntates, claſſem conſcendit, quam ad omnes caſus paratam habebat: verum ex iactatione maris vulnere recrudeſcente quarto poſt die in littus deſcendens cum lectica geſtatus latebras captaret, fugientis veſtigia inſequentibus mari quidem Didio, terra autem Cæſonio Cæſaris iuſſu, intra ſpecum vbi ſe condiderat comprehenſus obtruncatuſque eſt. Florus pugnaſſe affirmat & prope Lauronam cecidiſſe, quod hodie oppidum Lyra ſiue Laurigi eſſe creditur. Eius naues à Didio partim captæ partim incenſæ. Sextus frater ad nuncium aduerſi prælij, de Cordubæ defenſione ſine exercitu deſperans, & iis locis nihil tutum fore ratus, cunctis eo propenſis humani ingenij vitio quo fortunam videbant inclinaſſe, procul in Citeriorem Hiſpaniã abiit. Scapula ex prelio Cordubam rediens voluntariam mortem ſibi conſciuit ſeruorũ ferro poſt funereas epulas. quibus ſe ſolito liberius inuitauit. Cæſar Q. Fabio ad Mundæ obſidionem relicto cũ parte exercitus, Corduba per vim expugnata in aduerſæ factionis ciues graſſatus viginti duo millia peremit. Mox eius vrbis ſtatu compoſito pridie Idus Aprilis, cum Hiſpalim peteret, Gneij caput allatum eſt, tantis rebus admiranda celeritate intra breue tempus peractis atque confectis. & eſt bello ciuili facto magis quam conſulto opus, nihilque feſtinatio, ne ſalutarius. Pari felicitate Hiſpalis venit in poteſtatem, & Pompeianis deinde tumultuantib. rurſus ad officium reuocata ad

ta, ad quartum Idus Auguſti vt in vetuſtis kalendariis Romanis annotatur. Hiſpalis exemplo, tum alia eo tractu oppida deditionem fecerunt, tum Aſta vrbs: olim quidem octo millibus Cæſariano diſſita ad Lethim fluuium erat, nunc autẽ vaſtus locus antiquam tantum appellationem retinet. Q. Fabius Munda aliquot menſium obſidione feſſa atque expugnata Vrſaonem, hodie Oſſunam, præterea redegit in poteſtatem, vi an voluntate incertum monimentis vetuſtatis vitiatis. Omnino Cæſar Hiſpaniæ vniuerſæ motibus compreſſis & reipublicæ ſtatu compoſito, ſimul nouis tributis imperatis atque mulctis publice & priuatim indictis, honoribusque & magiſtratibus venalibus ingẽtem pecuniã corraſit, ac ne à templo quidem Herculis Gaditano, cui ſuperiori tẽpore pepercerat, manus abſtinuit, dona auro & argento grauia auferẽs minori cura religionis inter proſpera. His reb. patratis euoluta æſtate atq; præcipiti autumno ex Hiſpania diſcedens Romã Octobri menſe peruenit. rebus in Hiſpania præfecit: in Vlteriore quidem Aſiniũ Pollionem eum, cuius filij Salonini ortũ Virgilius Sibyllæ carmine celebrauit: in Citeriori autem M. Lepidum, adiuncta præterea Narbonenſi Gallia. Quo ex tẽpore quidam coniectura potius quam certa ratione ſuſpicantur Cordubæ, coloniæ Patriæ nomen & honorem acceſſiſſe. Conſtat tamen Auguſti imperio, vt monetæ indicant, eam appellationẽ habuiſſe. Sane multis oppidis & vrbibus, tota Hiſpania in victoris aſſentationem effuſa, noua nomina facta Attubi claritatis Iuliæ, Eboræ in Luſitania libertatis Iuliæ. Calagurris cognomento Naſſica Iuliæ appellationem accepit. Sexi ex hoc tempore Firmium Iulium nuncupatum, Illiturgis forum Iulium. Emporitani demum veteri deſſidio Græcorum & Hiſpanorum ſublato in Romanos mores, linguam & iura conceſſere coloniæ nomine & honore aucti. Extant huius belli monimenta pluribus in Hiſpania locis & Elboræ in Carpetanis muri parte exaduerſum D. Petri hæc inciſa ſunt verba. Gn. Pompeio Magni Pom. F. nam cætera vetuſtate corrupta ſunt.

Cæſare occiſo noui motus in Hiſpania.

CAP. XXIII.

CÆSAR in ſenatu tribus & viginti vulneribus à coniuratis in eius necem, Romæ confoſſus eſt Martij Idibus ſequentis anni, qui fuit ab Vrbe condita ſeptingenteſimus decimus vnde Octauiani 710 Auguſti ſucceſſoris, imperij annos quidam numerant, pleriq; proximo anno faciunt cum decimo Kalen. Octobris in C. Vibij Panſæ locum auctore Dione Conſul eſt ſubrogatus ætatis lege ſoluta. In Hiſpania Pollio, qui latrociniis ſublatis montiũ Marianorũ, vbi præcipua licẽtia graſſabantur, itinera aperuerat, ſtudio renaſcẽtis in republica libertatis, in Cordubenſi conuentu profeſſus ſe in ſenatus poteſtate futurum, aliquam feſſis rebus lucẽ polliceri viſus eſt. ni Sex. Pompeius temporũ perturbatione ad occaſionem factionis inſtaurandæ vſus, ſe è latebris proripuiſſet, vbi ſe eatenus inter Lacetanos continuerat. Itaque eius gentis delectu habito, & nouis indies auxiliis firmior, cum legione vna Carthaginem delatus in eo tractu Vergim (hæc hodie Vera aut Vergia eſſe creditur) cum expugnaſſet, magna rerum & animorum commutatio facta eſt Pompeianorum factione reſurgente, & maiores colligente vires, quæ paulo ante extincta eſſe videbatur. Nam pari felicitate Bætica omnis acceſſit Pollione inſigni prælio ſuperato. Magno ad victoriam adiumento, vt parui ſæpe caſus magnarum rerum

momen-

momentum afferunt, Pollionis paludamentum fuit, forte in ipſo conflictu cadens an proiectum latendi ſtudio. eo enim à militibus perſpecto, qui integri Pompeianorum impetum ſuſtinebant, Ducem ſublatum putantibus animi conciderunt. Eos motus & prouinciæ ad Pōpeium propenſas voluntates Lepidi aduentus compeſcuit ſanauitque, Sexto perſuaſo vti pecunia, quam in Hiſpania pararat, comportata, ad paternam amplitudinem & hæreditatem libertatis beneficio conceſſam Hiſpania deſerta in Vrbem feſtinaret. Et erant res non minus in Italia turbatæ, M. Antonio, qui anno ſuperiori conſulatum tenuerat, opprimẽte libertatem. cui Romanus ſenatus exitiali conſilio Octauianum obiecerat Iuliæ nepotem, quæ Cæſaris ſoror erat. Is Pompeiorum bello poſteriori auunculũ in Hiſpaniam ſecutus, prima militiæ rudimenta in ea prouincia poſuerat vix decem & octo natus annos. & bello profligato Athenas conceſſerat excolendi ingenij litteris & humanitate cupidus. Vnde Cæſaris morte nunciata in Vrbem reuocatus, multorum ſtudiis ob Cæſaris memoriam adiutus M. Antonium, qui ad Mutinam D. Brutum Conſulem deſignatum obſidione premebat, collatis ſignis ſuperauit: atque Galliam ex fuga petere compulit. Ibi M. Lepido conciliato & per eum Octauiano in fœdus attracto Triumuiratus conſtitutus eſt imperij nempe prouinciis trifariam diuiſis. Lepido Gallia Narbonenſis & Hiſpania omnis conceſſa. Antonio reliqua Gallia, Italiam, Africam, Siciliam atque Sardiniam Octauianus obtinuit. nam Orientis prouincias Caſſius & Brutus præcipui Cæſaris interfectores occuparant. excepit carnificina pleriſque ciuibus & Senatoribus Romanis proſcriptis. in hoc numero Cicero ſexaginta tres natus annos Popilii Tribuni militum ferro occubuit, quem ipſe in iudicio defenderat de parricidio poſtulatum.

Eræ ratio.

Cap. XXIIII.

Oppressa rurſus ad hunc modũ Romæ Vrbis libertate, poſt confectum Octauiani diligentia bellum Peruſinum, noua prouinciarũ inter Triumuiros partitio facta eſt, anno ab Vrbe condita ſeptingenteſimo quartodecimo: 714
Hiſpaniaque omnis in Octauiani ius ditionemque conceſſit, Gn. Domitio Caluino & C. Aſinio Pollione Coſs. Quo ex anno Hiſpani cœperunt annorũ numerum & computationem inchoare, eam quam Eram Domini, aut Eram Cæſaris dicere conſueuerunt, tum in hiſtoria, actionum formulis, atque priſcis conuentuum eccleſiaſticorum actis: tum priuatim in ſermone familiari. Adiunguntur nonunquam anni à Chriſti ortu ſalutari, octo & triginta annorum à priori computandi ratione interuallo diſcrepantes paucioreſque. Ita annus Chriſti primus Eræ Cæſaris nonus & trigeſimus fuit. Nã quod Ioannes Margaritus Gerundenſis Antiſtes ſex & viginti annis tantum ante Chriſti ortum Eram Cæſaris auſpicatur, in eo quid ſecutus fuerit facilius eſt cõiicere, quàm certa aliqua ratione pronunciare, cum aliorum omnium opinio reſiſtat. & forte Ægyptiorum computationẽ de qua mox ſermo recurret, cum Hiſpanica confudit ſimilitudine falſus, quoniã ea etiam gens ab Auguſti imperio annos numerare cœpit. Huius ſupputationis & cauſſam & nomẽ declarare promptũ non eſt, in tanta ſententiarum & iudiciorum hac de re varietate. Auctores numero & auctoritate potiores, & doctrinæ opinione clari, atq; in hoc numero Dion, hoc ipſo anno affirmant poſt bellum Peruſinum L. Antonio deuicto M. Antonij fratre, nouam prouinciarum partitionem inter Triumuiros factam: & oppreſſa penitus atq; conuulſa Romanæ reipublicæ liber-

libertate, vti paulo ante dictum eſt, Hiſpaniæ imperium M. Lepido collega cõcedente, cui in priori partitione obuenerat, Octauio Cæſari ceſſiſſe, Lepido Africam. Vnde quod Antiochenos ſecutos fuiſſe memoriæ proditum eſt, idemque Ægyptios ſublata poſt vndecim annos Cleopatra vſurpaſſe, vt ab Auguſti imperio annorum numerum & rationẽ inchoarent: idem ſibi faciendum eſſe iudicauit Hiſpania, pro ingenio mortaliũ noui Principis obſequio delinita & in aſſentationem effuſa. Hæc de Hiſpanicæ computationis initio. De Eræ voce pauca. Eræ Lucillio & Ciceroni ea capita rationarij ſunt, vnde dati & accepti vniuerſa ſumma conflatur. inde traducta vox eſt ad librorum capita, & legum numerũ deſignandum. quod in Iſidori libris & Gothicis legibus non vno loco factitatum obſeruamus. Ab hoc initio extenſa amplius eius vocis ſignificatione, ſummã quanque, rationem temporis, atq; adeo promiſcui tempus quodcunque numerumque, Eræ nomine deſignare, atque intelligere cœperunt homines præſertim Hiſpani, tum Latino ſermone, tum maxime lingua vulgari, quæ ex Romana proculdubio nominis argumento, atque ex vocum affinitate certiſſima coniectura manauit. Hildericus etiã Gallus æqualis Iſidoro, Eras dierũ dixit ꝑ numeris dierũ. & inter aſtrologos Eras nonnulli vocarũt tempora ſeu fundamenta illa & poſitionem aſtrorum (vnde rationes temporum deriuantur) ad quæ cœleſtium corporũ motus reuocantur diriguntūrque. Errant ergo quicunque ex Iſidori teſtimonio atque auctoritate, qui cæteros in errorẽ induxit, Eram putarunt ab ære dictam: quod eo anno, vnde tota hæc ſupputatio inchoatur, Cæſar Auguſtus primum tota Romana ditione tributum imperaſſet cunctis mortalibus relatis in ærarios. nã neque ſcribendæ eius vocis ratio cum ea notatione conſentit, neque eo anno, vnde Eram Cæſaris inchoamus, nouum vectigal imperatum prouinciis inuenimus. Sane hæc ſupputandi ratio, anno ſalutis milleſimo trecenteſimo octogeſimo tertio Segobiæ, vbi conuentus Principum habiti ſunt Ioanne eius nominis primo Caſtellæ Rege, antiquata eſt, atque ad Chriſti ortum reuocata. quod paulo ante fecerant Valentini, Luſitani non multo poſt imitati ſunt, exemplo aliarum prouinciarum, vti Iuſtiniani Imperatoris ætate Dionyſius Abbas Romanus ſublatis aliis ſupputandi rationibus excogitaſſe primus, atq; inuexiſſe in rempublicam Chriſtianam memoratur. Prorſus Domitij Caluini & Aſinij Pollionis Conſulatu Cornelius Balbus Gaditanus Conſul ſuffectus eſt. quod ante eam diem cõſtabat nulli externo homini contigiſſe, vt Romæ conſulatum obtineret. Erat Cornelius Balbus alterius Cornelij Balbi propinquus, quem Gn. Pompeius Sertorij bello peracto in Vrbem ſecum ex Hiſpania deduxerat. Præterea Domitius Caluinus poſt quinquennium, annoque ante Chriſti ortum tertio & trigeſimo, geſta Hiſpania ex proconſulatu de victis Ceretanis ad Pyrenæi montis radices, vbi nũc Cerdania ſita eſt, Romæ triumphauit. Rebus mox inter Triumuiros turbatis, nouis motib. Hiſpania eſt implicata. Etenim poſt Iulij Cæſaris necem renaſcente Romanæ reip. libertate Sex. Pompeius in patriam poſtliminio redux Romanæ claſſi præfectus, denuo à Triumuiris oppreſſa republica Siciliam occupat. vnde Octauij & Lepidi armis cum depulſus eſſet eius inſulę poſſeſſione atq; adeo totius Africæ Lepido ad Meſſanã à ſuis deſerto atque in ordinem redacto Octauius auctus, tot prouinciis occupatis quaſi in victoriæ præmium Antonij collegæ, qui Orientis prouincias obtinebat, et ſpoliorum partem deberi ſibi putabat, animum exulcerauit. Ab his initiis re ad bellum deducta, & Antonio ad A-

ctium ſuperato, Octauius ſolus rerum potitus eſt, anno ante Chriſtum natum vigeſimo octauo. & qui à patre Octauius ab auunculo Cæſar dictus erat, à ſenatu Auguſtus eſt ſalutatus, pace reſtituta, quaſi de cælo lapſus, & ſupra homines viſus. Id nomen Sex. Pacuuius Tribunus plebis conſecrauit, hoc eſt, viuenti diuinos honores decreuit, more ex Hiſpania tranſlato, vt Dion auctor eſt. Huius belli ciuilis progreſſu Bogud Mauritaniæ Rex ex Africa tranſmiſit in Hiſpaniam, M. Antonij videlicet partes ſectatus. vnde non minori accepto quam illato detrimento repulſus eſt. Nec multo poſt, octauo nimirum Auguſti conſulatu, atque anno ante Chriſtũ natũ vigeſimo quinto, viam publicam Corduba Aſtigim ipſumque Oceani littus lapidibus conſtratam eſſe indicio eſt columna ex marmore ſubuiridi, quæ hodie Cordubæ in cœnobio Franciſcanorum viſitur, Auguſti nomine inciſo, & milliarium centum viginti vnius numero expreſſo, ex quanto ſpatio Corduba diſtat à mari, his verbis.

IMP. CÆSAR. DIVI.
F. AVGVSTVS. COS.
VIII. TRIB. POTEST.
XXI. PONT. MAX. A.
BAETE. ET. IANO.
AVGVSTO. AD.
OCEANVM.
CXXI.

CONSTANTIÆ.
ÆTERNITATI.
QVE. AVGVST.

Hoc Iani templum, vbi nunc eſt Corduba, fuiſſe creditur, pacis fundatæ æternũ monimentum ab Auguſto conſtitutum. Verum hæ coniecturæ ſunt. Exceperunt Cantabrorum, Aſturum, atq; Vacceorũ motus Statilij Tauri diligentia & virtute compoſiti, fortaſſis legatus is erat C. Norbani, quem de Hiſpania per hæc tẽpora triumphaſſe conſtat. Vnde Cantabrici belli initium ſumunt, qui ex Oroſij auctoritate toto quinquennio duraſſe aiunt. Omnino forma antiqua Hiſpaniæ gubernandæ commutata per hæc tempora, in locum Prætorum & Proconſulum Legati conſulares miſſi ſunt exemplo aliarum prouinciarum. argumento ſunt veteres lapides in quibus conſularis vox expreſſa cernitur. Ad hæc diuiſis inter ſenatum & Auguſtum eius voluntate imperij prouinciis, Bætica tantum in Hiſpania ſenatui ceſſit: vnde Vlterior Hiſpania deinceps duos magiſtratus habuit, in Bætica vnum, alterum in Luſitania. Hiſpani pace imperio reddita, tum multis Romanorum coloniis tota Hiſpania conſtitutis, in mores & linguam Romanam veteribus paulatim antiquatis abierunt, auctore Strabone. Quãuis pleriq; diſplicebat vetuſti moris & linguæ noua & externa mutatio.

Bellum Cantabricum.

CAP. XXV.

REBVS ad hunc modum ſtantibus, quieſcebat Hiſpania bellis feſſa, viris, opibus, & fama florens: cum nouum bellum opinione maius, diuturnum, atque atrox, exortũ eſt, initio à Cantabris facto, gente eatenus non plane à Romanis domita ſub imperiumque miſſa propter animorum ferociam iis hominibus innatam præ cæteris Hiſpaniæ nationibus: & quoniam locis aſperis, & inacceſſis motibus habitant, laborum ſunt patientiſſimi, procul à cultu atque humanitate reliquæ Hiſpaniæ. Cantabris Autrigones ad Ortum, ad Occaſum Lungones finitimos Ptolemæus quidẽ facit: ad Septentriones Oceano Cantabrico, ad Meridiem Iberi fontibus terminat anguſtis finibus,

finib᾿, neq; Pyrenæi mõtis iuga attingẽtes. præcipua oppida Iuliobriga, Vellicaque. Ab aliis appellatione, vt fit, inerrãte extenſaq; Cãtabriæ, vicinos populos ad fines Aquitaniæ Pyrenæo monte terminatæ, eo nomine comprehenſos, haud leuia argumenta ſunt, vti alio loco eſt demõſtratum. & bello Cantabrico locorũ & oppidorũ nomina, ad quæ id bellum geſtũ eſt, extra anguſtos illos fines fuiſſe Cãtabros extenſos ſatis declarant, vti locis competentibus eſt indicandũ. Agreſti homines ingenio erãt, morib. ſine more, pecuniæ nullo vſu. aurum atq; argẽtum propitius an infenſus Deus negauerit dubitatur. Mulierib. iuxta ac viris robur eſt corporis. capitum integumenta in varias ſpecies conformata: neque iis abſimilia quibus fœminæ in Cantabria vtuntur noſtra ætate. Agros ipſæ exercere: à partu viris miniſtrare conſueuerunt, earum vice decumbentibus: quem morem ad noſtram ætatem in Braſilia retineri fama fert, & multorum teſtimonia confirmãt. Choreas pedibus, & digitorum ſonitu, crotaliſq; plaudere, virgines elocare dote ab ſponſo data, veneno parato vim allatam morte euadere, conſtanti homines ingenio, & aduerſus mala peruicaci. cuius rei magna documenta huius belli tẽpore extiterunt. Ergo ij Aſturibus & Calæcis ad arma excitis, finitimos Vaccæorum agros, qui in Romani imperij fide erant, illato bello vaſtantes, magnam non tantum prouincialibus formidinem incuſſerunt, ſed & ipſi Auguſto curam, ne ab iis initiis maiori mole bellum exiſteret, quam vt facile reſtingui poſſet. Ita Illyrico & Pannonia, vbi motus erant, neglectis, veniendum ſibi in Hiſpaniam iudicauit: Iani templi valuis recluſis, quæ paulo ante fuerant obſeratæ, tertio nimirum ex quo tempore Romana Vrbis fundamenta iacta erant. ſemel enim Numæ regno, iterum peracto primo bello Punico, id templum clauſum fuerat: demum M. Antonio ad Actium ſuperato nauali prælio: nam toties Romanorum arma quieuerant. Auguſti aduentu nouis delectibus numeroſus exercitus conflatus eſt. Romanorum caſtra ad Segiſamam poſita: quod hodie oppidum Beiſama eſſe creditur in Guipuſcoa, præter Azpeitiam & Toloſam. Copiis trifariam diuiſis vno tempore totus ille tractus militibus occupatus eſt, haud latiſſimus ſpatiis. Cantabri diffiſi viribus, aduerſus eam tempeſtatem locis pręruptis ſe tenere: in quæ fortunas, vxores, & filios contulerant: inde eruptione pugnare: neque totius certaminis facere hoſti poteſtatem. bellum ducebatur, & opinione diuturnius futurum erat. Auguſtus moræ tædio, & ex locorum aſperitate, aeriſque intemperie, atræ bilis morbo tentatus, Tarraconem rediit, belli gerendi cura Legatis demandata. C. Antiſtius, & P. Firmius Calæcos impugnandos ſibi ſumpſerunt: P. Cariſius Aſtures, haud minori ferocia quam Cantabri, neque moribus multum diſcrepantibus. Imperij ſumma ad M. Agrippam redibat. præcipua tum apud Imperatorem gratia, & eiuſdem poſtmodum generum, Iulia vxore Auguſti filia. Is rei frumentariæ inopiam, qua propter locorum ſterilitatem anguſte vtebantur, nauibus ex mari Britannico, & Armorico contractis, ſubleuandam curauit. Simul ea claſſe Cantabriam à mari obſedit, ne fugæ facultas miſeris eſſet, comparandive aliunde commeatus. His Cantabri circumuenti malis, & ſuprema annonæ anguſtia laborantes, prælij fortunam tentare auſi ad Vellicam (quæ Victoria Vellica eſſe quibuſdam creditur, ſed regionum interualla arguunt) primo impetu cæſi, diſiectique Romanorum virtute ſunt. vt quibus temere collectis, non caſtra, non Ducem agnoſcentibus, neque in victoria decus eſſet, neque in fuga flagitium: ſibi

quiſque Dux adhortatorque erat, & magis deſperatione animorum, quam vincendi ſpe percellebantur. Ab Oceani littore Hirmius mons (Latini Vinnium dicunt) in ſublime erigitur arduo aſcenſu, Segiſamæ proximus, tantaque altitudine, vt è faſtigio in Cantabriæ, atq; Galliæ littora deſpectus ſit. Eius montis vicinitas & aſperitas multis eo confugientibus ſaluti fuit. Sed Romani tamen conſcendere non ſperantes, veritique cum locorum iniquitate, & deſperato hominum genere vna pugnare, præſidiis atque operibus circumuallarunt: eoque calamitoſam gentem redegerunt, vt cum illi omnem ſeruiendi conditionem recuſarent malis ferociores facti, & hi turpe ducerēt ab inermi hominum genere ludibrio haberi populi Romani maieſtatem, pleroſque fames conſumpſerit: quidam etiam ſibi ipſis attulerunt manus, turpi vita mortem potiorem exiſtimantes. Aracillum (quod oppidum infra Beiſamam eſt, & Arrexil hodie vocatur) poſt longam obſidionem à Romanis expugnatum, exciſumque eſt. Dum hæc in Cantabria geruntur, Antiſtius & Firmius Calæcos bello vexabant, & Meduliæ montis faſtigio obſeſſo, vbi ſe magno numero hoſtes tenebant, circumducta foſſa quindecim millium ſpatio, victoriæ ſalutiſque ſpe omni ſublata, non minori quam Cantabri obſtinatione, alij ferro, alij ex tilia potione temperata (quę arbor venenata eſt) ſibi mortem cōſciuere. Meduliam montem, non nemo Menduriam noſtra ætate eſſe ait, in Cantabria nobilem præruptumque: ſi credi par eſt, Calæcos propriis finibus relictis, in alienis cum Romanis conſeruiſſe manus. Oroſius certe Medulium montem, ad quē Calæci confugerunt, Minio flumini imminere ait. Aſtures haud meliori fortuna bellum adminiſtrabant, quod Cariſij ductu gerebatur: caſtris enim ij poſitis ad Aſturam amnem, vnde regioni nomen, cum diuiſis trifariam copiis Romanos ſecuros opprimere cogitarent, à Tregecinis ſociis ac confœderatis prodito conſilio, inopinantes ipſi oppreſſi à Cariſio ſunt. Fuga qui potuerunt euadere, Lanciam iis locis ſitam vrbem, vbi nunc Ouetum cernitur, ſe receperunt, quoniam armis non ſucceſſerat, mœnium munitione bellum defendere cogitantes. diu obſidio tenuit. noſtros deſperatio agebat præcipites, acre in periculo telum. Romanis turpe videbatur, niſi agreſti hominum genere profligato ceſſare. Victa tamen diuturnis malis gentis conſtantia, vrbe dedita, leges & magiſtratus accepere, exemplo Cantabrorum, atque Calæcorum in formam prouinciæ ea regione redacta. Et Auguſtus bello confecto in Cantabriam rediens, multitudinem cōſeruatam, ne locorum aſperitate confiſi imperata deinceps facere recuſarent, ex præruptis locis deductam, in planicie domicilia collocare mandauit. Obſidum certus numerus imperatus, multique ſub corona venditi, quorum maior noxa erat, animus præfractior. His rebus Romæ renunciatis, ſupplicationes habitæ ad omnia puluinaria, triumphusq; Auguſto decretus eſt, ob domitam penitus Hiſpaniam, multo quam antea clariori, anno centeſimo nonageſimo octauo, ex quo primum Gn. Cæpione Caluo Conſule Romanorum arma in Hiſpaniam ſunt illata: quantum tempus nulla ſubigenda Romani imperij prouincia cōſumptum fuiſſe cōſtabat. Triumphi quidem quamuis vltro delatum honorem Auguſtus repudiauit; ludi tamen in caſtris commiſſi M. Marcelli, & Tiberij Neronis, qui bello Cantabrico Tribunus militum fuerat, ductu. Romæ Iani templū quarto clauſum eſt, quaſi pacata penitus Hiſpania, diuturnā imperio tranquillitatem, rebus ſuis ſecuritatem Auguſto Imperator polliceretur. Emeritæ militiæ milites in Vectonibus extre-

extremaque Luſitania collocati, colonia conſtituta Auguſtæ Emeritæ nomine, præterfluente Ana flumine in paucis nobiliſſimo. Quæ ciuitas priſcis temporibus frequentia, amplitudine, copiis, auctoritate, tum ciuili, tum ſacra cum præcipuis Hiſpaniæ vrbibus de principatu certabat, Luſitaniæ caput: vnde & Magnæ Emeritæ nomen tulit. Raſis Arabs effuſis ingenii copiis, multa ac pene incredibilia de eius vrbis magnificentia, elegantiaque prædicat, à Mauris euerſam affirmans, quo tempore imperio ſubdiderunt Hiſpaniam. Eius coloniæ deducendæ conſtituendæque curam Cariſio demandatam, indicio eſt moneta, altera ex parte Auguſti, altera Cariſij atque Emeritæ nominibus expreſſis. Et paſſim reperiuntur monetæ P. Cariſii nomine in Hiſpania. Dion perpetuo T. Cariſium vocat, fortaſſis librariorum incuria, voce deprauata. Ea Auguſti aduentus, ac confecti belli monimenta fuerunt. Acceſſere alia. ad Iberi ripam, quo loco Salduba oppidum olim ſitum erat, colonia Cæſarauguſta fundata eſt. Præterea Pax Auguſta in extrema Luſitania, quam hodie vrbem corrupta voce Badaioz vulgus nuncupat, ad fines Portugal & Epiſcopi ſede & ſua vetuſtate nobilem. Bracaræ ex hoc tempore Auguſtæ nomen eſt additum. Auguſtobriga in Celtiberis condita, vbi nunc pagus eſt Muros nomine, Agredæ proximus ad quartum lapidem, tum altera eodem nomine, non procul templo Guadalupeo: quibus in locis Pedroſus pagus cernitur antiquitatis veſtigia non obſcura retinens. Aræ demum Sextianæ, Melæ, Plinii & Ptolemæi litteris celebratæ, atque in honorem Auguſti in Aſturibus conſtitutæ in peninſula piramidum forma, cochlea ab imo ad ſummum pertinente quibuſdam creditæ ſunt, huius belli monimenta fuiſſe (veſtigia earum, ad oppidum Gigionem ab Oueto viginti millibus paſſuum extare affirmant) coniectura neq; contemnenda prorſus, neque prorſus conſtanti cum alii Aras Sextianas à Sexto Apuleio excitatas malint: eo quem per hoſce annos de Hiſpania triumphaſſe tabulæ Capitolinæ docent. Auguſto Tarracone moram trahente, tum octauus & nonus cõſulatus eſt datus, tum legati Indorum, atque Scytharum venerant, de pace interpellatum, quem de fama notum reuereri, atque amare cœperant, quæ maxima gloria fuit. Ex ea vrbe Romam profectus quinto anno ex quo id bellum cœptum erat, præſidii cauſſa ex cohorte Calagurritana milites Hiſpanos, quos fidiſſimos erat expertus, ſecum deduxit. Eius diſceſſu Cantabri & Aſtures inquietum hominum genus, nondumque ſuperioribus malis fracti denuo rebellandi conſilio inter ſe communicato, bellum inſtaurarunt, non minori quam antea conatu. Vana eſt ſine viribus audacia. L. Æmilii, & P. Cariſii virtute primum, deinde C. Furnii dexteritate, magna eorum parte conſumpta, cæteri domiti ſunt. Seruitutis odio, & Romanorum crudelitatem plerique veriti, ſibi mortem conſciuerunt, tanta animorum rabie, vt matres ne in hoſtium poteſtatem capti venirent, filios peremerint: puer quidam patris iuſſu, eum, matremque, ac fratres captiuos vinculiſque adſtrictos, ferro necauerit. Læti alii cum in manus hoſtium veniſſent, cantanteſque crucem ſubirent, glorioſum exiſtimantes pro libertate vitam finire: & quoniam domicilia transferre & leges mutare compellebantur, maior mortis dulcedo quam vitæ. pars etiam victorum iuſſu in ſeruitutem abſtracti, ex compoſito heris occiſis, montiumque iugis occupatis latronum in more finitimos populos ad belli ſocietatem excitare non deſiſtebant. Ad hos motus M. Agrippa Auguſti gener, è Gallia, vbi res gerebat, in Hiſpaniam neceſſario euocatus, non ſemel cum obſti-

nato hominum genere aduerſa prælij fortuna conflixit. Legionem penes quam accepti detrimenti maior culpa erat, integram ignominia notauit Auguſtæ nomine, quo vocabatur, detracto. Eo ſupplicio cæteris cautioribus, victor tandem eos motus penitus pacauit. Cæſi omnes qui arma geſtare poterant. reliquæ multitudini in planiciem domicilia transferre iuſſæ, arma etiam detracta ſunt. Sic rebellandi denuo ſublata facultate, ægre, ſed quieuere tandem. Pro his rebus oblatum à ſenatu triumphi honorem, Auguſti ſoceri exemplo repudiauit: & Romam reuerſus in campi Martij porticu Hiſpaniæ regiones deſcribendas curauit, Bęticæ mẽſuris haud ſatis ad veritatem directis. auctor eſt Plinius. Hæc in Hiſpania. Romæ Cornelius Balbus Gaditanus, is quem Conſulem fuiſſe diximus, de Garamantibus triumphauit, primus externi ſanguinis eum honorem adeptus, priuatorum poſtremus. nam republica ad vnius poteſtatem reuocata, Imperatores tantum, aut Imperatorum propinqui, Romæ cõſequenti tempore de victis gentibus triumpharunt. & triumphorum apparatus ab ſano initio in inſaniã vix magnis imperijs tolerabilem venerat. Cæteris eius honoris vicaria triumphalia ornamẽta conceſſa: trabea, laurea, ſella curulis, eburneus baculus. Sunt qui poſt hoc tempus nouos Cantabrorum motus extitiſſe confirment, legatoſque ad veniam impetrãdam, factumque excuſandum Romam miſſos, per Italiæ vrbes diſſipatos reditus in patriam ſpe ſublata, ſibi ad vnum attuliſſe manus. In tam rudibus ingeniis, tantaq; ferocia, nonnulli Hiſpani extiterunt, humanitatis ſtudiis clari, atque præſtantes. C. Iulius Higinus Auguſti libertus, & Portius Latro magnam laudem ex artis oratoriæ profeſſione conſecutus, Romæ clari habiti ſunt: patriumque Hiſpaniæ ſolum eruditionis nomine illuſtrarunt. Tum L. Annæus Seneca Rhetor qui controuerſias ſcripſit Cordubæ natus. Huius ex vxore Elbia filij tres: L. Annæus Seneca qui Philoſophus, Iunius Gallio, qui & Annæus Nouatus, Annæus Mella Lucani pater. Volumina quæ Higini nomine circumferuntur, plerique ad Higinum alterum natione Alexandrinum ablegant: reſiſtit Suetonius, eundem hominem à quibuſdam Alexandrinum ab aliis Hiſpanum credi confirmans, quos ipſe ſequitur, & Auguſti bibliothecæ curam habuiſſe demandatam ait, libertum Iulium Modeſtum in ſtudiis, atq; doctrina veſtigia patroni ſecutum Ouidium poetam in primis familiarem.

Libri Tertij finis.

HISTO-

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER QVARTVS.

Chriſti Dei ortus.

CAPVT I.

AD FELICISSIMA tempora ventum eſt: quibus Dei filius, vti erat neceſſe iuxta vaticinia Prophetarum, ſe hominibus in carne monſtrauit homo factus. & noua luce inuecta vagos atque errantes in viam ſalutis induxit, ſublatam iuſtitiam reſtituit, morteque ſua delictis humani generis procuratis, Deo patri æternum ſanctumque templum fundauit cœleſtis exemplum: quod appellatur Eccleſia. Huius templi cultores & patres pii ſunt, quicunque toto orbe ſuſcepta Chriſtiana ſacra ſyncera fide atque conſtanti conſeruant. Eo cultu ſuſcipiendo quoniam inter primas gentes Hiſpania numeratur, quid egerit perpeſſaque ſit primis Eccleſiæ temporibus, commemorare ſuſcepti officii ratio poſtulat. Nouamque nobiliſſimæ prouinciæ formam deſignare verbis informareque: atque ad Romanorum Imperatorum res geſtas, quoniam penes illos noſtrarum rerum poteſtas erat, piorum hominum conatus atque certamina idoneis locis adiungere conabimur, triumphos laureaſque martyrum, qui pro religione ſanguinem vitamque profuderunt felices & generoſæ animæ. maiori tamen breuitate, ne vltra iuſti voluminis modum creſcat opus, attingere potius quam explicare eſt. Adeſto de cælo alma lux, noſtris conatibus faue: linguæ infantiam diuina ſapientia meliori ſtylo mutato. tuorum laudibus vt par oratio contingat, benignus facito tuo numine, & parentis caſtiſſimæ atque integerrimæ Virginis precibus flexus. Natus eſt Chriſtus Dei filius ad octauum Kalend. Ianuarii, anno ab Vrbe condita ſeptingenteſimo quinquageſimo ſe- 752
cundo, Auguſti imperii anno quadrageſimo ſecundo, Octauio Auguſto XIII. & M. Plautio Siluano. Coſs. Ex hoc annorum numero quidam annum detrahunt, biennium alii, ac ne Coſs. nominibus deſignandis auctores omnes conſentiũt. ne Auguſtini quidem ætate. Nos aliorum ſententiis conſideratis, quod maiori fide & auctoritate niti videbatur, id ſumus ſecuti: lector ex ſuo iudicio, & ex aliorum libris quid probaturus ſit, maiori diligentia ſtatuet. Ergo hæc miſſa facimus. In Hiſpania quid deinde rerum geſtum ſit ignoratur. niſi quod præcipuum eſt, cunctis prouinciis ſub vnius im-

perium

perium reuocatis, opima pace quieuiſſe Hiſpanos bellis feſſos: quæ nexa ex aliis alia aptaque tandiu viguerant. & pacis auctor æternæ, vt pacem aut inueniret, aut faceret, æquum erat. Pauca quidem Auguſto & Tiberio Imperatoribus in Hiſpania contigerunt: nonnulla tamen ad continuandam magis narrationem idonea, quam ad memoriam præcipua. Vnus Dion abſque vlla temporum deſignatione Corocotam ait prædonũ Ducẽ in Hiſpania (nam ex priori bellorum licentia multis latrociniis infeſta erat, & variæ latronum manus tota prouincia vagabantur) cum veſtigiis omnibus ad necem quæreretur, vltro ad Imperatorẽ veniſſe: eaque ex re non veniam modo impetraſſe, ſed & auri pondus cuicunq; ipſum peremiſſet prętmium propoſitum. Obiit Auguſtus Nolæ, anno Chriſti 15 quintodecimo, quartodecimo kal. Septembris, ſeptuaginta ſex annos natus, diebus quinque & triginta minus, omniũ Imperatorum Romanorum primus: & ſi ſpectentur humana, feliciſſimus. vindicatis enim adoptiui patris interfectoribus, Sex. que Pompeio in Sicilia victo, ac M. Lepido collega in ordinem redacto, M. Antonium non multo poſt ad Actiũ ſuperauit. Solus quatuor & quadraginta annos imperium tenuit. ob egregia bello paceque opera pater patriæ ſalutatus eſt. Vrbem quam lateritiam accepiſſet, marmoream ſe effeciſſe dictitabat. Succeſſorem reliquit Germanico Cæſare & Germanici filiis pretermiſſis, qui meliori iure nitebantur, vxoris Liuiæ victus blanditiis Tiberium Neronem priuignum ſuũ. Hic rem Romanam viginti duobus annis, menſibus ſex, & diebus aliquot inter bonum & malum alternante ingenio geſſit: initio quidem compreſſa indole: promiſcua vero deinde libidine, immani crudelitate & auaritiæ ſordibus gloriã ſuperiorem fœdauit. Vulgo Callipides dictus eſt. (quod animal curſitare quidẽ, neq; vltra cubiti menſurã procedere fama eſt) cum quotannis profectionẽ pararet, & vrbe non excedere, haberet præiudicatum. Hoc Imperatore ex Hiſpania ad Germanicum, qui in extrema Gallia res gerebat, & rerum neceſſariarum difficultate laborabat, arma equique miſſi cũ pecunia, quã ille repudiauit, cæteris rebus contentus gratias prouincialibus agens pro tam propẽſa in rempublicã voluntate. Accidit hoc altero imperij Tiberij anno. quo ex Citeriori Hiſpania legatis venia petentibus data eſt, tẽpli in memoriam Auguſti Tarracone exædificandi. quo exemplo Vlterior Hiſpania aucta aſſentatione, ꝙ Aſianis conceſſum erat, Tiberij & Liuiæ matris nominibus, atq; ad eam diem factum non eſſe conſtabat, vt viuentibus templa ponerentur, per legatos poſtularũt. Verum Imperatore Aſiæ conceſſam facultatem pertæſo excuſanteque, quod petebant denegatum. Modeſtiæ quæſita laus eſt. Cãtabriæ nouis motibus per idem tempus æſtuanti, & finitimos direptionibus, & latrociniis fatiganti, Romani præſidiis tota prouincia diſpoſitis, frænos iniecerunt. Præterea militum Romanorum, qui in his præſidiis erant vſu priſtina feritate poſita gẽs ad humanitatem reuocata ea eſt. Gn. Piſo Hiſpaniæ paulo ante non magis gubernator, quam expilator, Germanico Antiochiæ ad Orontem veneno, vt creditũ eſt, ſublato, iudicij metu Romæ ſibi manus attulit, ex conſcientia digna metuens an furentis populi inuidiam ſemper ad credendum deteriora procliuis non ferens. Vibius Serenꝰ Vlteriore Hiſpania ex ꝓconſulatu gubernata à ſuomet filio, ꝙ grauiſſimum videbatur, lege repetundarum accuſatus, atque conuictus, Amorgam relegatus eſt, Ægæi maris inſulam vnam ex Cycladibus. L. Piſo Citerioris Hiſpaniæ Prætor, nouis atque grauiſſimis tributis imperatis, prouincialium animis exacerbatis, Ter-

mestino

meſtino in agro ferro confoſſus eſt. tanti facinoris patrator Termeſtinus agricola equi indicio, quem defatigatum reliquerat, inueſtigatus & comprehenſus, nullis tormentis adigi potuit, vt ſocios proderet, cùm ſe coniurationis ſocios habuiſſe, non negaret. ne tamen doloris impotentia conſtantiam mentis egregiæ mutaret, die poſtero tormentis inſtauratis, inter carnificum manus elapſus, capite ad rupem illiſo expirauit. tantùm in agreſti pectore potuit ſecreti
26 amicitiæque fides. anno Chriſti vigeſimo ſexto id accidit in Hiſpania. Romæ ſexto poſt anno Iunius Gallio Senecæ frater, eius qui Philoſophus eſt dictus, Tiberij iuſſu in exilium miſſus eſt, non alia grauiori de cauſſa, quàm quòd eo inconſulto retuliſſet ad Senatum prętorianos emeritos videri cohoneſtandos ſublimiori loco in theatro ludis ſpectãdis. Sext. Marius & ipſe natione Hiſpanus, homo copioſus adeo vt vicinas ædes domino apud ſe retento intra biduum diruerit, atque ſuccedente facti pœnitẽtia inſtaurarit, ſtupri Romę, quaſi filiæ quam habebat eximia oris venuſtate vitium attuliſſet, reus poſtulatus, atque iudicio conuictus, è rupe Tarpeia præceps datus eſt, filia etiam perempta. fama tenuit diuitias illi exitio fuiſſe, ex multorum exemplo fide probabili: & quoniam in eas continuò Imperator inuolauit, ætatis inclinatione præceps in auaritiam peiorque. Cæde Chriſti à Iudæis Tiberio Imperatore iniquiſſime patrata, religio infixa animis neq; vindicata opportune agebat ſcilicet præcipitem. Vita is ſanctiſſime peracta, atque vt Deum decuit, ad octauum Kal. Apri-
34 lis ætatis anno trigeſimo quarto in crucem actus eſt. Eum innocentię, doctrinæ, mirabilium operum & beneficiorum ab hominibus fructum tulit. Sceleris immanitatem ſaxa tacito doloris ſenſu in partes diſtracta, concuſſa terra, Sol ipſe collectis contractisque radijs teſtata ſunt. Nec mora vti ipſe prædixerat, & vti neceſſe erat, die tertia patefacto ſepulcro, in quod fuerat illatus, perterritisque terræ motu cuſtodibus, integer ac viuus egreſſus eſt. Miraculum omnibus ſeculis inauditum, numinis argumẽtum præclarum. Chriſti reditum ad vitam, ante poſtremum imperij Tiberij annum Phœnix viſa, vti Dion & Plinius teſtantur, orbi ſignificaſſe à quibuſdam certe credita eſt.

Caius & Claudius Imperatores.

CAP. II.

TIBERIVS defunctus eſt ſeptimodecimo Kal. Aprilis, ætatis anno ſeptuageſimo octauo, qui annus ab ortu Chriſti trigeſimus octauus fuit, Gn. A- 38
cerronio Proculo, C. Porcio Nigro Cõſulibus. Caius Germanici filius à calceis militaribus cognomento Caligula inſania tantùm per totam vitam & fœdo vitæ exitu nobilis per exquiſita ſcelera nefariaſque libidines, annos tres, menſes decem, dies octo, imperium tenuit, à Chærea cohortis prætoriæ Tribuno ferro peremptus eſt. Æmilius Regulus Cordubenſis pari animo fortuna non eadem, tantum facinus aggreſſus coniuratione detecta perierat, Caligulæ imperio Agrippa (Herodes à Luca in Actis Apoſtolorum vocatur) è vinculis eductus, in quæ fuerat Tiberij iuſſu coniectus, quòd inter pocula viſus eſſet Caligulæ imperium optare, ad regnum Ituræ euectus eſt, Philippi patrui recens defuncti Tetrarchiã regio nomine mutata. Alter patruus Herodes Galilææ Tetrarcha, qui Ioannem interfecit, & Hieroſolymę affuit, quo tempore Chriſtus in crucem eſt actus, dum Agrippæ nouum honorem inuidet, Romamque ea de cauſſa contendit: de proditione

per litteras ab æmulo accuſatus, Lugdunum in Galliam relegatus eſt, vt pleriq; arbitrantur Ioſephi teſtimonio nixi in Antiquitatum libris, cùm alio loco Imperatoris acerbitatem aufugiſſe confirmet, atq; in Hiſpania exilij comite Herodiade vitam turpiſſimam pari exitu terminaſſe. Omnino Caio ſublato Claudius eius patruus è latebris, in quas ſe metu mortis condiderat, ad imperium
42 extractus eſt, eius ſeculi anno quadrageſimo ſecundo, ſenatu nequicquam ad ſpem recuperandæ libertatis erecto. Agrippa Rex, qui Romam venerat, multum cõtuliſſe fertur nouo imperio confirmando. vnde maiori ditione auctus eſt. Noui Imperatoris tãta ſocordia fuit cum vitijs alijs coniuncta, vt Meſſalina vxor in eius ferme oculis Silio cuidam homini principi publice nupſerit. Ea vix tandem ſublata, Agrippinam fratris Germanici & Agrippinæ filiam Auguſti ꝓneptim, vxorem duxit, lege lata vt id cũctis liceret: contrà quã veteri iure more certe Romano cautum obſeruatumque erat, ne fratrũ filiæ nuberent patruis. Senecam prius in Corſicã relegauit, deinde Romã vltrò aduocauit, vt Domitij priuigni tũ vndecim annos nati pueritiam litteris & honeſtate formaret: quem Britannico filio ad imperij ſucceſſionẽ præferre habebat præiudicatũ peſſimo conſilio vxorius factus. annis ferme quatuordecim imperium tenuit. quo tempore in Hiſpania nati, Pomponius Mela, patria Mellaria, & Turanius Gracula, eruditionis nomine Romæ floruerũt. atque horum æqualis L. Moderatus Columella Gaditanus patria: cuius de re ruſtica cõmentaria extant. Cornelius præterea & Clodius Turinus oratores, de quibus Seneca meminit in Declamationibus. tum Porcius Latro, de quo paulò ante mentio facta eſt, in hoc genere admirandus: quem orationis initio vehementius conturbari ſolitum eſſe, quàm aut ætas, aut vſus poſtularet, Quintilianus eſt auctor. Euſebius ex febri quartana obijſſe ait. Extat eius in L. Catilinã declamatio. Sextilius Hena Cordubẽſis his omnib. paulò ſenior Romæ vixit, inæqualitate orationis craſſum aliquid ſonantis nobilior, quàm condendis verſibus clarus. Druſillanus Rotũdus Claudij Imperatoris libertus per hæc tempora Citeriorem Hiſpaniam gubernauit, diſpenſatoris nomine, Bæticam Vmbonius Silio. Simul Chriſtianæ religionis fundamenta ponebantur. Iacobus Zebedæi filius cognomento Maior, Iudæa atque Samaria obitis in Hiſpaniam venit, auctore Iſidoro. nouaque in ea prouincia Euangelij luce propagata. Cæſarauguſtæ Virginis Matris nomine eius monitu templum conſtructum eſt, vt perſuaſio hominum ab antiquo per manus ducta cõfirmat: nobis receptas opiniones mouere non erat animus, ſed ex Hiſpania tamen Hieroſolymam reuerſus, quam ob cauſſam incertum, in ea vrbe ab Herode Agrippa regnum Iudæorum recèns à Claudio acceptum grato initio cupiente auſpicari, interfectus eſt,
anno ſalutis quadrageſimo ſecundo, o- 42
ctauo Kalendas Aprilis, quando per eos dies Iudæi Azyma celebrarunt, vti ex cyclo Hebraico perſpicitur, idq; tempus à Luca Iacobi cædi deſignatur. Hieronymus quoq; die ſecundo Paſchatis occiſum ait. Corpus à diſcipulis ſublatũ, nauiq; impoſitum, ad Iriam Flauiam in extrema Calæcia, (ei oppido hodie Padrono nomen eſt) conſtitit, ad octauũ Kal. Auguſti. Vnde quo anno incertum, ſed trigeſimo tamen Decembris die Cõpoſtellam migrauit. ſecũdi & tertij diei memoria anniuerſaria celebritate tota pręſertim Hiſpania colitur. nam mẽſe Martio, quo tẽpore occiſus eſt, ieiunij Chriſtiani ſqualore ſituq; occupatis omnib. luctum lætitia mutare non eſt Patribus viſum. Annum circiter octingenteſimum,

mum, Rege Alfonſo, qui dictus eſt Caſtus, ſacrum corpus diu obliuione obrutum, cœleſti indicio eſt inuentum, cultumq; templo dicato, vti eo loco explicatur. Aucta religio eſt, cùm paulò poſt Ramiro Regi ad Clauigium de innumera barbarorum multitudine victoriam conceſſit, & Chriſtianos grauiſſimo tributo liberauit, ex quo centum lectiſſimas virgines quotannis Mauris tradere ſoliti erant. Vnde cœptum eſt ſub conflictum in bellis nomen eius, patrocinium que implorare: & voti rea Hiſpania facta eſt ex ſingulis iugeris pendēdi modium frumenti quotannis D. Iacobi tēplo Compoſtellano. Morem hunc ſæpe alternantem Romani Pontifices, ſæpe etiam reſtituerūt datis diplomatis. Paucos ſe diſcipulos D. Iacobo adiunxiſſe, quo tempore fuit in Hiſpania, fama eſt. qui plurimos nouem numerant, Petrum Eboræ in Luſitania Epiſcopum, pro quo nonnulli Theſiphontem ſubſtituunt Præſulē Bergitanum, quæ vrbs nō procul Almeria ſita erat: Cæciliū Illiberritanū: Eufraſium Illiturgitanum: Secundum Abulenſem: Indaletium Vrcitanum, Verga oppidū eſſe creditur in Vaſconum confinib. Torquatum Accitanum, id eſt, Guidixenſem: Heſichium Cartheſanū non procul Aſturica: Athanaſium demū, & Theodorum, ſacri ſepulcri (ſic fama fert) cuſtodes. quorū ibi ſepulcra dextra, læuaq; mōſtrantur. Sunt qui hos omnes Roma à Petro & Paulo Apoſtolis amādatos in Hiſpaniā putant, gratia Euangelij ꝓmulgādi. Prorſus, qui hiſtoriam ante quingentos ferme annos ſcripſit Pelagius Ouetenſis Epiſcopus, Iacobi diſcipulos facit Calocerū, Baſiliū, Pium, Griſogonum, Theodorum, Athanaſium, & Maximum. Nos, quoniam rerū antiquitas certam ſcriptioni derogat fidem, neq; quid certi de Iacobi Apoſtoli diſcipulis afferri poteſt, liberū lectori iudicium de tota hac re relinquamus.

Domitius Nero.

CAP. III.

CLAVDIVS Imperator veneno ſublatus eſt, ſalutis anno quinquageſimo quinto. 55 Cædis miniſter Halotus ſpado explorare Principis epulas guſtu ſolitus, aut Agrippina vxor malis artibus ambitioſa imperium Domitio Neroni filio ſuo parans, ipſi imprimis exitiale. Tenuit is imperium quatuordecim annis. quinquennio ſub initia Princeps optimus iudicio etiam Traiani Imperatoris habitus eſt, in omnia deinde vitiorum genera velut fera è cauea emiſſa maior factus degenerauit. Crudelitati cætera vitia concedebant: prorſus vt matrem, cui ſtuprum prius obtulerat, amitam, vxores duas, & Senecam magiſtrum occiderit: tum Lucanum poetam ex Mela Senecę fratre natum alios quos nominibus ſigillatim deſignare moleſtū eſſet. Fœdam carnificinam. exquiſitam turpitudinē audi. Flāmeo nuptiali ſumpto, iuueni publicè nupſit. ſpadonem ipſe duxit, quem in fœminam arte exſecandū curarat. Hiſtrionem ſæpe egit in theatro. Vrbem Romam per ludum incendit: eius inuidiæ declinandæ cupiditate primus Romanorum Imperatorū, vndecimo imperij anno Chriſtianos, quaſi Vrbem ipſi incendiſſent, modis omnib. vexauit. Imperij diuitias ꝓfundere ſolitus, quē vnum pecuniæ fructū eſſe dicebat, in alienas fortunas auidiſſime inuolabat, diuerſiſſimis vitijs, ac cōtrarijs prodigus de publico, priuatim auarus. Neronis imperio tum Apollonius Tyaneus magicis artibus clarus, cùm omnes prouincias luſtraret, in Hiſpaniam venit: tum Paulus Apoſtolus Romæ è vinculis liberatus, vt ipſe ſe in votis habere ad Romanos ſcripſit, & magnorum virorum auctoritate confirmatur, Rufum Cyrenæi Simonis filium Alexandri fratrem, Dertuſanis Epiſcopum reli-

quiſſe fertur. Sergium autem Paulum, eum quem in Cypro inſula Chriſto pepererat, eccleſiæ Narbonenſi præfeciſſe Beda, Vſuardusque teſtantur. Sunt qui Hierotheum cognomento Diuinũ Dionyſij Areopagitæ magiſtrum ſcribant, ex Hiſpania vbi ortus erat, & vbi rempublicam moderabatur, rebus gerendis præfectus idoneusque, à Paulo Apoſtolo deductum peregrinationis comitem. quam opinionem refellunt alij, Athenis natum confirmantes magnorum virorum auctoritate. Nam Petrum ipſum in Hiſpaniam veniſſe, vt Metaphraſtes eſt auctor, à ſanioribus repudiatur. Miſit tamen Saturninum in Galliam primũ Toloſanis Epiſcopum. à Saturnini ſucceſſore Honorato natione Cãtabro Firminus patre Firmo natus, Euangelij præco vt eſſet, in interiorem Galliam amandatus Andegauis primùm, deinde Bellouaci, ac demum Ambianis Euangelium annunciauit. vbi quoniam primus Epiſcopus eius vrbis habitus eſt, & pro pietate ſanguinem profudit, eius memoria colitur templo dicato. Firmini pueritiam Honeſtus Saturnini presbyter eius iuſſu, cum in Hiſpaniam penetraſſet, & Pompelone, vbi Firminus eſt ortus, veram pietatem docuiſſet, litteris & honeſtate informauit. verum hæc aliquanto poſt. Citeriorem Hiſpaniam Ser. Sulpitius Galba octo annos gubernarat, cum in affecta atque præcipiti ſenectute, nam ſeptuageſimum annum ætatis ſuperabat, imperium contra Domitium Neronem hac occaſione occupauit. Iulius Vindex Galliæ Narbonenſis moderator Neronis immanitatem pertæſus, litteris ſæpe Galbam, in quo auctoritas inerat, prouocauit ad capeſſendum imperium. Quod ille facere recuſauit; Vindex palàm à Domitij auctoritate defecit. Eius defectione Galba prouocatus Carthagine noua in conuentu procerum, quos ex tota Hiſpania conuocãdos curarat, cauſſas expoſuit, ob quas ſibi licere, ac verò neceſſarium fore iudicaret, contra Neronem arma ſumere. Immane orbis atq; imperij prodigium, qua meliori hoſtia quàm ſuomet ſanguine procuratum iri? Afflictæ atque iacenti communi parenti ferrent opem priuſquam omnes prouinciæ communi incendio flagrarent. Nobilitatem Romanam propemodum extinctam vnius hominis (ſi hominem dicere fas eſt, & non belluam potius immanem) ſæuitia & crudelitate multis familijs abſumptis. Earum exemplum in ſingulorum capita recidere poſſe. Innocentiam & morum probitatem nulli præſidio eſſe. non ratione agi, ſed vim, & libidinem dominari. Si proprio periculo non mouerentur, ſaltem reſpicerẽt filios, pro quorum ſalute ſæpe vel ipſæ belluę quodam naturæ ſenſu in gladios flammasque incurrerent. Et aderat ad augendum dolorem infans, quem nullo ætatis reſpectu Domitius in Baleares relegarat. Hãc orationem omnium qui aderãt clamor excepit, Galbam Auguſtum ſalutãtium. Ille ab innata modeſtia imperio recuſato, Ducem ſe populi Romani ſenatusq; Legatum contra Neronem fore profeſſus eſt. Multum contulit ad eius conatus confirmandos Otho Syluius Luſitaniæ moderator. Coniunctis is viribus, atque eius conſilio probato argentum, aurumque priuatum in ſtipendium militi libenter conflauit: dignus immortali laude ſi odio tyrãnidis id ſtudium ſuſcepiſſet, & non potius priuatæ vindictæ cupiditate inductus. Incitabat ignominiæ dolor: nam vxore Poppęa Sabina Domitij amoribus occupata, quam interfecta etiam Octauia Claudij filia duxit, per ſpeciem honoris fuerat in Luſitaniam extremam amandatus. Pro his rebus, & quoniam ingenij dexteritate valebat apud nouum Imperatorẽ proximum gratiæ locum ſecundum Iunium

Galbæ,

Galbæ legatum obtinuit, maior populi fauore quod vltrò inopes ſubleuaret, Iunius fauores Principis vendere ſolitus prouincialium volũtates magna ex parte alienaſſet. Iulius quidem Vindex in Gallia. vbi prior rebellarat, acie victus ſibi manus attulit. Virginius Rufus victor memorabili modeſtia non ſibi imperium, ſed patriæ aſſeruit. Quod exprimi olim moriens mandauit, hoc diſticho in ſepulchrum inciſo.

Hic ſitus eſt Rufus pulſo qui vindice quõdam
Imperium aſſeruit non ſibi ſed patriæ.

Galba Vindicis exemplo caſuq; tantum non deſperatis reb. Cluniam ſe recepit. vrbis huius nomen in Plutarcho vitiatum eſſe, qui Coloniam pro Clunia poſuit, antiquæ monetæ indicio ſunt, quæ paſſim occurrunt in Hiſpania in ea vrbe percuſſæ, imperium ibi delatum Galbæ, imagine exprimentes. Nempe Neronis cæde nunciata recreatus eſt. ſuſceptoque imperio palam in Italiam maturauit. Erectus enim ſenatus ad meliorem ſpem Iulij Vindicis in Gallia primùm, deinde Galbæ in Hiſpania defectionis fama, Neronem hoſtem iudicauit. ſic infenſis ciuibus, & à ſuis deſertus, in Phaontis liberti ſuburbano, quo latendi ſpe ſe contulerat, ſalute deſperata ſceleratas manus ſibi attulit, ſecundo & trigeſimo ætatis anno. Fama tenuit inter Chriſtianos præſertim, ex vulnere conualuiſſe, Antichriſtumque olim futurum. In ipſo ſanè Cæſarum progenies à ſtirpe defecit tot annis in imperio continuata. Occiſus eſt Conſule Silio Italico, ſalutis anno ſexageſimo nono. Silium plerique Hiſpanum faciunt. Crinitus Romæ natum ait, ex Hiſpania oriundum. à Giraldo vtrunque repudiatur: & in Pelignis patria Italica natum arbitratur: inde vero erroris occaſio. Secundum bellum Punicum Heroico carmine ſcripſit ſenex, in Campaniæ ſeceſſu reipublicæ cura abdicata. Huic æqualis Seneca Tragicus quoto gradu Senecam Philoſophum cognatione attigerit, clam eſt. fuiſſe propinquum ducta ex nomine coniectura pleriſque perſuaſit. Vnius tragœdiæ Quintilianus meminit Senecæ Philoſophi nomine vulgatæ. Ad Galbam redeamus. Qui nuncio de Neronis caſu continuò Romam abijt, legione ex Hiſpanorum delectu conflata: atque præſidio munitus, quod ex euocatorum cohorte cõſtabat. Deduxit præterea ex Hiſpania Fabium Quintilianum patria Calagurritanum, artis oratoriæ profeſſione clariſſimum. Eius oratorias inſtitutiones ante ſexcẽtos annos amiſſas Pogius Florentinus Concilij Conſtantienſis tempore in quodam eius vrbis monaſterio inuentas, luci publicoq; reſtituit, vt quidã ait. Ipſe Franciſci Petrarchæ tempore eas inſtitutiones extare inueniebam. Adiunctas operi declamationes Quintiliani nomine, ſtylus ipſe alterius eſſe manifeſte arguit. Ergo Galba Romæ ſeptimo imperij menſe Prætorianorum armis occubuit. alienatæ militum voluntates erant donatiui ingentis, vt animis conceperant, fruſtrata ſpe. Seueri mores malo fuerunt, quibus impar ea ætas erat, cùm diceret ſe militem legere, non emere. Militari inuidiæ atque alienationi faces ſubdidit Otho Syluius Piſonis inuidia, quem à ſene Principe ſucceſſorem deſignatum dolebat, quaſi præmia ſibi debita alter occupaſſet. Itaque lectica in caſtra vectus continuò Imperator ſalutatur. Poteſtas ſcelere quæſita ſtabilis non fuit. occiſis Galba, Piſone, atque T. Iunio, rempublicam occupauit tenuitq; dies tantùm quinque & nonaginta. Legiones Germanicæ Hiſpanienſis exercitus æmulatione incitatæ, licereque ſibi iudicantes reipublicæ Imperatorem dare, A. Vitellium Auguſtum conſaluta-

runt. Gallia in partes acceſſit locis vicina: Hiſpaniam nutantem Otho vt in officio retineret, Bæticæ præfecturæ primus Romanorum Imperatorum Mauritaniam Tingitanam contribuit. ſic factum vt à conuentu Gaditano deinceps iura peteret, & in Gotthorum ditione ea Africæ pars eſſet, quo tempore Hiſpaniam tenuerunt. L. Albinus Mauritaniæ Præfectus Othonis partibus fauens, freto tranſmiſſo Hiſpaniæ occupandæ ſpei imminens, vnde venerat repulſus eſt, Cluuij Rufi virtute à Galba relicti cũ poteſtate in Hiſpania, & ad Vitelliũ iam mutatione temporum reſpiciẽtis. Otho tot malis vnà circumuentus, & ad Bebriacum Veronam inter & Cremonam ſitum vicum victis ſuis Brixelli oppido, vbi ſubſtiterat, ſibi manus attulit, auerſus à conſilijs belli atrocis & lugubris victis iuxta ac victoribus, annos natus triginta octo. Vitellius ſuorum victoria cognita, ex Gallia, vbi ſe tenuerat, in Italiam maturauit: Vrbemque paludatus ingreſſus, circumfuſis militum legionibus, quaſi de victa patria triumphum ageret, multorum inuidiam commouit. His initijs progreſſus reſponderunt; ætatem actam turpiſſimè pergebat maioribus probris fœdare. Quæ res Orientis legionibus nouum Imperatorem creandi occaſionem ſuppeditauit, conſilio euentuque felicioribus.

Flauij Veſpaſiani, & filiorum imperium.

CAP. IV.

FLAVIÆ gentis auctor Fla. Veſpaſianus Claudio Imperatore Britannica expeditione defunctus: Vecta etiam inſula, quæ Galliam inter & Britanniam iacet, curſu victoriarum maximo ſubiugata, & nuper ex ſeceſſu, in quem ſe condiderat temporum tædio, euocatus miſſusque in Syriam, penultimo Neronis anno aduerſus Iudæos magna obſtinatione tumultuantes, tota ferme prouincia ſubiugata Imperator eſt ab exercitu ſalutatus. multum contulit Mutianus Syriæ Præfectus auctor impulſorque imperij capeſſendi, eoque perſuaſo legionibus in eius verba ſacramento adactis. Secundum Mutianum Tiberius Alexander Ægyptum, cui præerat, traduxit in partes. Antonius Primus ardentior omnib. in Italiam è Pannonia & Illyrico ductis copijs Veſpaſiani imperiũ cõfirmauit, inſigni de hoſtib. victoria parta. Ergo Vitellianis ad Veronam prælio victis, ipſoque Vitellio Romæ interfecto nono imperij menſe, ætatis anno ſeptimo & quinquageſimo, Veſpaſianus Tito filio in Iudæa relicto vt belli reliquias conficeret, ipſe in Ægyptum profectus, atque Alexandria ſoluens, anno ſalutis ſeptuageſimo ſecũdo, 72
ſecundis tempeſtatibus in Italiam venit: ſummaque ſenatus & populi voluntate reipublicæ cura ſuſcepta, res communes inclinatas atque præcipites à caſu ſuſtinuit: totoque decennio tanta virtute & prudentia imperium rexit, vt in eo præter religionem nihil ferme deſiderari poſſit. Auaritiam, quæ ad virtutum iniuriam acceſſiſſe videbatur, ærarij calamitas ex ſuperiorum temporum perturbatione excuſat, magnaque ædificia conſtituta, & in his Romę templum Pacis, atque amphitheatrum. Præmia eruditioni primus Romanorum Imperatorum propoſuit, Latinis Græcisq; Rhetoribus annua mercede ad ſcholas inuitatis. Domita Iudæa, atque vrbe Hieroſolyma expugnata euerſaq;, cum filio Tito triumphũ egit: candelabro, arcaq; aurea, & reliquo ſacrorũ inſtrumẽto pompæ apparatum exornantibus. Captiuorum Iudæorum partẽ in Hiſpaniam ablegatam, Emeritæ ſedes ad habitandum acce-

accepiſſe Hebræorum libri teſtatur: vero an mendacio non diſputamus. Vetitum certe ne Iudæi amplius Hieroſolymæ habitarent. Sub initia imperij reipublicæ procellis iactatus, atque ſtudio pacandi Hiſpaniam, quæ Vitellij factionem mordicus ſectabatur, vniuerſam Latij iure donauit. In eam per hæc tempora Plinius Quæſtor venit. Eius hiſtoriam, & libros reliquos Licinius Lartius, & ipſe Hiſpaniæ Citerioris Prætor, tanti feciſſe fertur, vt magno paucos eius libellos cuperet comparare. Segobiæ aquæductus ſtructura mirabili, vſque eo vt vulgò iactatum ſit dæmonis opera fuiſſe excitatum, Licinij opus eſſe creditur. Alij Traiani malunt: neutrum ſatis idoneis argumentis nixum videtur. Flauiobriga in Cantabria, quæ vel Bermeus eſt, vel non procul ſita Bilbaus, Flauium Brigantium in Calæcia (hodie Betanzos) atque Iria Flauia: præterea in Bætica Municipium Flauium Axatitanum, hodie Lora: aliaque oppida extant in Hiſpania, ſiue à Flauia gente fundata, ſeu in Principis gratiam veteribus appellationibus per hæc tempora permutatis. Non ita pridem in Cantabriæ montibus repertus eſt lapis hac inſcriptione. HIC IACET CORPVS BILELÆ SERVÆ IESV CHRISTI. Eum quoniam adiecta eſt Era centeſima quinta, quidam ad hæc tempora referunt, inanique prorſus coniectura Bilelam in cœleſtium numero haberi volunt. cùm ad religionem tuendam magni referat ne leui argumento noua ſanctorum nomina cudantur. ineptijs onerare faſtos quàm graue malum? Et veriſimile eſt ſuppreſſo millenario numero reliquos annos vulgi conſuetudine deſignari. neq; Veſpaſiani tempore mos erat inuectus vt per Eras tempora computarent, neq; inſcriptionis verba craſſum quiddam ſonantia, tantam præ ſe ferunt antiquitatem. Indicio eſt Veſpaſiani epiſtola multo elegantior noſtra ætate reperta in ærea lamina Cagneti prope Malacã, quod oppidum Sabora dicebatur.

IMP. CÆS. VESPASIANVS.
AVG. PONTIFEX. MAXVMVS.
TRIBVNICIÆ. POTESTATIS.
VIII. IMP. XIIX. CONSVL. VIII.
PP. SALVTEM DICIT. IV. VIRIS ET DECVRIONIBVS.
SABORENSIVM.

CVM. MVLTIS. DIFFICVLTATIBVS. INFIRMITATEM. VESTRAM. PREMI. INDICETIS. PERMITTO. VOBIS. OPPIDVM. SVB. NOMINE. MEO. VT. VOLTIS. IN. PLANVM. EXTRVERE. VECTIGALIA. QVÆ. AB. DIVO. AVG. ACCEPISSE. DICITIS. CVSTODIO. SIQVA. NOVA. ADIICERE. VOLTIS. DE. HIS. PROCONSVLEM. ADIRE. DEBEBITIS. EGO. ENIM. NVLLO. RESPONDENTE. CONSTITVERE. NIL. POSSVM. DECRETVM. VESTRVM. ACCEPI. VIII. KA. AVGVST. LEGATOS. DIMISI. IV. KAL. EASDEM.
VALETE.

II. VIRI. C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA. PECVNIA. IN. ÆRE. INCIDERVNT.

Obijt Veſpaſianus ſalutis anno octogeſimo ſecundo, ætatis ſeptuageſimo, octauo Kal. Iulij, Tito filio ſucceſſore felix, nam paternas virtutes ingenij facilitate & liberalitate cumulauit: vſq; eo vt nefas eſſe diceret à conſpectu Principis quenquam triſtem abſcedere. Aliquando fertur dixiſſe: Amici diem perdidimus, 82

mus, cum ea die reputaret nulli beneficium collatum. Pro quibus rebus Delitiæ humani generis vulgò eſt nuncupatus. Eximios eius conatus mors præcidit Idibus Septembris, ætatis anno altero & quadrageſimo: biennium, menſes duos, dies viginti imperauit. Quid rerum geſtum in Hiſpania ſit non conſtat. Domita quieſcebat, & ſuperioris ætatis incommoda ex bellis nata pace cōpenſabat: in tres prouincias per hæc tempora diuiſa atque tributa, vt eſt ſuperius obſeruatum, Bæticam, Luſitaniam, & Tarraconenſem. In Bætica octo erant coloniæ Romanæ, municipia totidem, conuentus iuridicundo quatuor, Gaditanus, Hiſpalenſis, Aſtigitanus, Cordubenſis. Luſitania colonias quinq; habuit, Municipium vnum Oliſiponem, quæ & Felicitas Iulia dicta eſt, conuētus tres, Emeritenſem, Pacenſem, & Scalabitanum. In Citeriori Hiſpania coloniæ fuerunt quatuordecim, alij huic numero plures addunt, municipia tredecim, conuētus ſeptem, Carthaginenſis, Tarraconenſis, Cæſarauguſtanus, Clunienſis, Aſturicenſis, Lucenſis, & Bracarēſis. Eratque vſu receptum vt Prætores (id magiſtratus nomē reſtitutum erat) cùm magiſtratu abibant, dum ſucceſſorē expectabant, nō amplius Proprætores vocarentur ſed Legati. Hæc de Titi imperio: quod vt amplius homines prædicarent Domitiani fratris mores effecerunt. Tito is ſuffectus à maiorum indole degenerauit Neronibus propior quàm Flauijs, vitiorum omnium turpitudine deformis. Incredibili vanitate nouo exemplo primus vxorem Auguſtam, ſe dominum & Deum ſalutari voluit. Philoſophos omnes Vrbe atque Italia prohibuit auctore Suetonio. Philoſophos ego Chriſtianæ philoſophiæ ſectatores arbitror dici ob ſpectatā morum in omni vita modeſtiam & probitatem. & Domitianum conſtat Chriſtianorum nationem modis omnibus vexaſſe. Ioannem Apoſtolum in inſulam Pathmum relegauit. Flauium Clementem paulò ante geſto conſulatu, eo nomine occidit patruelem ſuum, nullo propinquitatis reſpectu. Flauiam Domicillam Clementis vxorem, & ipſam ſanguine iunctam in Pontiam inſulam relegauit: vnde Tarracinā reducta, Traiani iuſſu intra cubiculum exuſta eſt, vnaque eius famulæ. M. Acilius Glabrio ante quatuor annos geſto conſulatu eadem tempeſtate perijt. Ex ea carnificina maturaſſe ſibi necē Domitianus creditus eſt. Magna vis fulminum octo continuis menſibus lapſa, Principis capiti minitari viſa. Acceſſit noua inuidia cauſſaque. Domicillæ procurator Stephanus cùm interceptarum heræ pecuniarum reus ageretur, inita coniuratione eum ferro peremit in Palatio, ſalutis anno ſeptimo & nonageſimo. 97 Imperauit annis quindecim, menſibus quinque. Cædes eius moleſta fuit militibus, quibus omnia indulgebat: grata populo vniuerſo, cuius inter conuitia corpus occiſi populari ſandapila aſportatum à veſpillonibus fuit: grata Patribus, atq; ita vt coacto continuo ſenatu certatim nomen eius maledictis lacerarent: memoriam extinctam cuperent, Domitiani inſignibus tota Vrbe deterſis. Romanorum factum alias prouincias eſſe imitatas indicio eſt ad Aquas Flauias in Callæcia (id hodie Chiaues oppidum eſſe creditur) eius pontis inſcriptio, quo Tamaga fluuius iungitur, Veſpaſiani & Titi nominibus integris, Domitiani ſublatis: nam trium Imperatorum opus eſſe creditur. Edicto vetuit nouas in Hiſpania vineas. neglectis præ eo ſtudio ſegetibus ne frumēti penuria laboraret prouidebatur. Omnino per hæc tēpora Eugenius primus Toletanus Præſul occiſus eſt. miſſus fuerat in Hiſpaniā à Dionyſio Areopagita (ſic pro conſtanti traditur)

ditur ex Gallia, vbi Euangelium propagabat: & Chriſti religione in ea prouincia, ac Toleti præſertim fundata, ſtudio Dionyſium inuiſendi in interiorem Galliam penetrauit, cum à Siſinij Præfecti ſatellitibus comprehenſus in veſtigio eſt occiſus. Corpus in Marcaſium lacum coniectum, Gallia demum Chriſti ſacris populariter imbuta, Hercoldus vir primarius diuino monitu in Diolum pagũ lacui vicinum delatum, templo eius nomine dicato coluit. Inde in templum Dionyſiacum migrauit; & Rege Caſtellæ Alfonſo, qui Imperator eſt nuncupatus, eius brachium primum Toletum relatũ eſt, Ludouico ſeptimo Galliæ Rege cõcedente in ſoceri Regis gratiam, & Raymundi Toletani Præſulis. nam quo is tempore Eugenio. III. Romano Pontifice ad Remenſem Epiſcopum conuentũ feſtinabat ex itinere rem omnem de Hiſpanorum memoria obliteratam præſes explorauerat. Reliquum deinde corpus noſtra ætate à Carolo. IX. Rege Galliæ Philippo. II. Hiſpaniæ Regi datum atque in vrbem Toletum inuectum principali ac vero incredibili apparatu ante viginti annos, maiori religione colitur. Sunt qui putent, Philippum quẽdam à Clemente in Hiſpaniam Epiſcopum amandatum, aut certe Marcellum quem Philippo ſocium Dionyſius adiunxit ex Gallia (vt Michael Syncellus eſt auctor) Eugenium ipſum fuiſſe: atque hoc quidem nomen ab ingenita nobilitate manaſſe, alterum autem à parentibus accepiſſe. Quod cum affirmant nulla meliori coniectura nituntur, quam quod Eugenij nulla mentio extet in antiquorum ſcriptis: Philippus & Marcellus quid rerum in Hiſpania geſſerint, penitus lateat. Ex eo ſuſpicantur nominibus permutatis eundem Eugenium & Philippum fuiſſe aut Marcellũ. Domitiani ſane imperio M. Valerius Martialis patria Bilbili, vixit Romæ, atque Martiali æquales C. Canius Gaditanus & Decianus emeritẽſis, & ipſi condendis carminibus clari.

Nerua, Traianus, atq; Hadrianus Imper.

CAP. V.

DOMITIANO ſublato C. Nerua ſenatus ſuffragio ad imperium euectus, M. Vlpium Traianum belli & pacis artibus clarum patria Italica in Bætica, ſucceſſorem adoptauit: imbecillæ ac præcipiti ætati præſidium ea adoptione quæſiuit ne deſpectui eſſet male cogitantibus. Huius imperio Ioannes Apoſtolus ab exilio quo in Pathmum inſulam fuerat relegatus, eccleſiæ ſuæ redditus eſt actis Domitiani à Nerua reſciſſis. Imperauit menſibus ſedecim. Eo defuncto die ſuo M. Vlpius Traianus reipublicæ curã ſuſcepit Februario menſe eius anni, qui
ab ortu Chriſti fuit nonus & nonageſi 99
mus. Conceptam animis hominum ſpẽ veris virtutibus exæquauit. Plutarcho præceptore vſus eſt. cuius extat ad eum epiſtola ſub initia principatus miſſa, non minus elegans quam grauis, admonentis quo modo principalem vitam deberet gubernare. Fore ſi ad virtutis regulam actiones dirigere, atque animum in imperio tenere didiciſſet, vt non male ſubditos regeret. Principes non ſuo tantum, ſed etiam præceptorum periculo peccare: quibus malo ſæpe fuit alumnos ab eorum diſciplina degeneraſſe. In vtranque partem ſibi ea monitione cauere, ſi pareret votũ adepto: ſin minus orbi teſtatus non ſuo illũ conſilio, & præceptis peccare. Duos admirandi operis pontes extruxit, alterũ in Germania, quo Danubiũ iungebatur: in Hiſpania alterum, cui Alcantaræ hodie nomen eſt, ea Luſitaniæ parte quã Extremaduram dicimus, Tago impoſitũ, multorũ populorum ſtipe collata. Multum apud Traianum gratia & auctoritate valuit Cælius Tatianus fiſci procurator, Hadriani pædagogus, Italicæ

natus. Azaguæ (oppidum eſt in Bætica D. Iacobi militibus contributum) in arce bini viſuntur lapides, quibus Matidiæ & Mattiæ ſororum Traiani ſtatuæ ſuſtinebantur, vt eorum inſcriptiones declarãt. In Aſturibus ſeptimæ legionis milites, quæ & Gemina dicta eſt, Sublancia deleta quoniam in colle ſita erat, octo ſub ea paſſuum millibus vrbem poſuerunt, Legionem à conditoribus dictam, exiguo numero ciuium hac tempeſtate: antiquitate & Regum ſede nobilem, quo certe tempore poſt Maurorum vaſtationes res Hiſpaniæ reſurgere cœperunt. Imperauit annos decem & nouem, menſes ſex. Tertio imperii anno bellum in Chriſtianam religionem concitatum eo grauius, quo à ſanctiore & prudẽtiori Principe omnium opinione inferebatur, octauo demũ anno mitigatum eſt, Plinij præſertim Iunioris litteris & hortatu tum Bithyniæ Proconſulis, Imperatori renunciantis: Chriſtianam ſuperſtitionem, quæ non ciuitates modo ſed vicos etiam & agros peruagata eſſet, cum flagitio omni careret, arte potius quam vi comprimendam videri. cui Traianus Chriſtianos inquirendos non eſſe reſcripſit, oblatos tamen ſupplicio ſubijciendos. Ea clade innumeri Chriſti cultores periere. in his Mantius Eboræ in Luſitania primus Epiſcopus, in Æmilia quidem natus vt nonnulli perhibent, atque vnus ex ſeptuaginta Chriſti diſcipulis. Corpus eius ex vario errore in Aſtures, quo tempore Mauri occuparunt Hiſpaniam, tandem ad Villam nouam ſancti Mantij cõſtitit celebri monaſterio dicato à Medina, quæ à Riuo ſicco nomen habet, quatuor paſſuum millibus. In Selinũte Ciliciæ vrbe obijt Traianus Imperator (vnde deinceps Traianopolis dicta eſt) cum profligato bello Parthico, atque compoſitis in Oriente rebus in Vrbem maturaret. Defuncti cineribus triumphus decretus eſt Romæ, quod vni Imperatorum Romanorum contigiſſe ſatis conſtat, vt de hoſtibus mortuus triumpharet. Ælium Hadrianum ſanguine propinquum atque Italicæ natum (Spartianus Romæ mauult patre cognomine, matre Gaditana, cui Domitiæ Paulinæ nomen fuit) ante deſignatum, imperij ſucceſſorem habuit. Plotinæ Auguſtæ gratia, Cælij Tatiani diligentia atque Sabinæ vxoris reſpectus Traiani ex ſorore natæ, multum contuliſſe videbãtur ad conciliandam gratiam, præterea ingenita virtus & multarum artium cognitio. Suſcepta reipublicæ cura, inuiſendi imperij prouincias ſtudio per Germaniam & Britanniam in Hiſpaniam progreſſus eſt. deinde Africam & Oriẽtem nudo ſemper capite, pedibus plerunque adiit. In eo itinere Tarracone vitæ periculum adiiſſe memoratur. Seruus quidam gladio diſtricto pene oppreſſerat incogitantem. cuius amentia explorata nullo ſupplicio medicis curandum tradidit. Hiſpaniam in ſex prouincias tribuit, Bæticam Luſitaniam, Carthaginenſem, Tarraconenſem, Calæciam, atque Mauritaniam Tingitanam, vt Sex. Rufus conſularis teſtatur. Bæticæ & Luſitaniæ Legati conſulares præficiebantur, vti lapidum inſcriptiones, & Codicis Iuſtiniani leges argumento ſunt, quatuor aliæ prouinciæ Præſidib. contraditæ ſunt. Prole caruit. ſic Ceionium Commodum Verum, eius Veri patrem, qui cum M. Anto. Philoſopho imperauit, filium adoptauit Cæſaris nomine, Auguſti penes ſe appellatione retenta. vnde ab hoc initio more deinceps confirmatum eſt, vt Imperatorum filij ſucceſſoreſq; Cæſares vocarentur. Iudæis Hieroſolymæ reædificandæ, Veſpaſiani lege abrogata, fecit poteſtatem, non eodem prorſus loco atque Æliæ nomine, veteri appellatione mutata. Denuo rebellantibus quod circunciſione prohiberentur Iouis templo prope nouam vrbem exædificato, ſupremam ſub vitæ finẽ cladem attulit ad Be-

theram ſeu Bethoron, quo innumera gẽtis multitudo ſe contulerat loci munitione confiſa, Duce Barcosbano, quẽ ſe pro Meſſia venditaſſe Hebræorum libri teſtantur. atque nouas eius gentis colonias poſt eam cladem in Hiſpaniam migraſſe. Religionem certe Chriſtianam vndecimo imperii anno ſi alio flagitio vacaret, fraudi eſſe vetuit. Ariſtidis & Quadrati apologiæ pro Chriſtianis Imperatori Athenis oblatæ & Sereni Granij Aſiæ Proconſulis litteræ vſq; adeo conciliarant, vt de Chriſto in Deorum numerum tranſferendo cogitaſſe, templaque per ciuitates ſine ſimulacris (nempe quæ inter Ethnicos in vſu erant) ædificari mandaſſe feratur. Romanum imperium quoniã ſua mole laborabat, ad Septentriones Danubij ponte diruto, & ad Orientem Euphrate terminauit. Quibus rebus ingenti gloria parta, moleſta valetudine fatigatus, ad Baias vt medicorum manus euaderet, obſtinata inedia vitam finiuit. vnum & viginti annos imperauit. Cælium Tatianum, cuius opera imperiũ erat adeptus, detractis honorib. in ordinem redegit: ac demum occidẽdum curauit, ad exemplum incõſtantię rerum humanarum, ac præſertim Principum gratiæ leui momento in varias partes agitari ſolitæ, & maxima officia maleficio compenſare. Antinoum è cubiculi ſordibus fœdaq; libidine in Deorum numerum tranſtulit, templo dicato atq; vrbe eius nomine in Ægypto conſtituta. Quibus reb. & quoniam aliquot extabant eius crudelitatis exempla, ſuperiorem gloriam ſugillaſſe viſus eſt. Hadriani imperio Baſilides Gnoſticorum ſectam in Ægyptũ inuexit, Saturnius in Syriam, Trinitatis hypoſtaſes confundentem, actionesq; humanas & voluntatem aſtris fatoq; ſubdentem, & Chriſtianam iuſtitiam affirmãtem ex ſola fide pendere. Ex Baſilidis ſchola Marcus in Hiſpaniam profectus erroris ſemina iecit Agape nobili fœmina & Helpidio Rhetore in partes traductis, vnde aliquanto ex interuallo Priſcillianus ex conſopiti ignis ſcintillis magnum incendium excitauit, ſibi conciliauit exitium, vti competenti loco declarabitur.

Tres Antonini Imperatores.

CAP. VI.

COMMODO Vero defuncto paulo poſt quam ab Hadriano fuerat adoptatus, nam erat valetudinarius, nihilque ad memoriam geſſerat inſigne, in eius locum T. Ælius Antoninus ſuffectus Hadriano mortuo ſucceſſit, ſalutis anno centeſimo trigeſimo nono, totoſq; duos
& viginti annos, menſes ſeptem toto 139
Romano imperio pacem conſeruauit. Nummæ ſimillimus, vnde & propter clementiam ſingularem Pii cognomen inuenit, & pater patriæ ſalutatus eſt. In Chriſtianam religionem nihil mouit. mercedes annuas detraxit iis, vnde nullus fructus expectabatur, quoniam otioſi percipiebant republice onera grauia, nulli vſui. Eius illa vox fuit, quæ fuerat ante Scipionis, Malle ſe ciuem vnum ſeruare, quam mille hoſtes perimere. Quid rerum geſſerit in Hiſpania clam eſt; tametſi eius nomine aliquot inſcriptiones extant, quas hoc loco ſubiicere non arbitror neceſſarium. Antonino Pio M. Aurelius Antoninus, cognomento Philoſophus eius gener ſucceſſit, ſalutis anno cẽ-
teſimo ſexageſimo ſecundo, imperii cõ- 162
ſorte Antonino Vero, eius Veri filio, quẽ ab Hadriano fuiſſe adoptatum monſtratum eſt. quod ad eam diem nunquam contigiſſe ſatis conſtat, vt exæquata duorum Imperatorum poteſtate reſpublica gubernaretur. Is poſtquam carnificinam in religionem Chriſtianam inſtaurauit, & Perſarum motus in Oriente compoſuit, eo bello peracto primus Præfectos prouinciarum Comites nominaſſe fertur. Extinctus ex morbo eſt nono imperii anno. Deinde ſolus Aurelius Antoninus

rempublicam geſſit,ea probitate, ijs virtutibus, vt exemplum deſit. nam eruditionē Philoſophi cognomen ſatis declarat. Bello Marcomannorum (hi hodie Moraui ſunt) in ſumma aquæ penuria Chriſtianorum precibus, eorum qui in legione duodecima militabant, pluuiam impetrauit, & victoriam, procella & fulminibus in aduerſos hoſtes delatis. Iulius Capitolinus Imperatoris precib. numina placata & pluuiam impetratā ait: ſcriptoribus noſtris magnæ auctoritatis & fidei Dionis teſtimonium fauet, & ipſæ Imperatoris litteræ quæ tum Græce tum latine extant: præterea legioni ipſi nomen Fulminatricis additum. Cuius nominis veſtigium Tarracone in Citeriori Hiſpania conſeruatur in hortis Ioannis Melgoſæ, his verbis concepto epitaphio.

D. M.
IVLIO SECVNDO, QVI VIXIT
ANN. XXXVIIII. M. II. D. X. C.
IVLIVS IOSCHVS LEG. XII.
FVLMINATRICIS LIBERTO
BENEMERENTI FECIT.

Extat præterea Barcinone in Requeſenarum ædibus pro æde Diuorum Iuſti & Paſtoris teſtamentum Aurelij imperio conditum, atque in lapides inciſum: ex quo intelligitur vſuram cēteſimam eſſe, cum ſummæ octaua pars annuatim pendebatur, hoc eſt, centum menſibus ſumma duplicata. vnde cēteſimæ nomen. aut quoniam ſingulis kalendis quo tempore verſuram numerari moris erat, centeſima ſummæ pars fœneratori pendebatur. Teſtamenti verba hæc ſunt, quibuſdam inſolentibus notis in affines, vt erat commodum: atq; vt eſt viſum, in litteras explicatis.

L. CÆCILIVS. L. F. PAP. OPTA- *Cēturio
TVS. * 7. LEG. VII. G. FEL. ET
7. LEG. XV. APOLLIN. MIS-
SVS HONESTA MISSIONE
AB IMP. M. AVR. ANTONI-
NO ET AVR. VERO AVG.
INTER IMMVNES CONSE-
QVVT. IN HONORES ÆDI-
LITIOS IIVIR. III. FLAM.
ROMÆ.

DIVORVM ET AVGV-
STORVM.

QVI R.P. BARC. TA. C. DO
LEGO, DARIQVE VOLO * X. *Denarios ſeptem millia quingētos
VII. D. EX QVORVM VSV-
RIS SEMISSIBVS EDI VOLO
QVODANNIS SPECTAC. PV-
GILVM DIE IIII. ID. IVNII
VSQVE AD X. CCL. ET EA-
DEM DIE EX X. CC. OLEVM
IN THERMIS PVBLIC. POPVLO
PRÆBERI, ET TECTA. PRÆ-
STARI EA CONDICIONE VO-
LO, VT LIBERTI MEI, ITEM
LIBERTORVM MEORVM,
LIBERTARVMQVE LIBERTI
QVOS HONOR SEVIRATVS
CONTIGERIT AB OMNIBVS
MVNERIBVS SEVIRATVS
EXCVSATI SINT.

QVOD SI QVIS EORVM
AD MVNERA VOCITVS FVE-
RIT, TVM EA X. VII. D. AD
REMP. TARRAC. TRANSFER-
RI IVBEO SVB EADEM FOR-
MA SPECTACVLORVM QVOD
SS. EST EDENDORVM TAR-
RACONE. L.D.D.D.

Obiit M. Aurelius Antoninus ſalutis anno centeſimo octogeſimo primo, ſex- 181
todecimo kal. Aprilis annos decem & nouem imperauit, & menſem vnum, nō magis ſuis virtutibus, quam domeſtica calamitate nobilis, ob Fauſtinæ vxoris impudicitiam: quam cum neque ſanare poſſet, neque repudiare induceret in animum, tanti probri diſſimulatione & patientia imperij maieſtatem fœdaſſe viſus eſt.

eſt. Alioqui vtriuſque Antonini memoriam Romæ gratam fuiſſe Septimij Seueri lex lata indicio eſt: Antonini appellationem non ſecus atque Auguſti perpetuam Imperatoribus fore deinceps ſancientis. Tametſi Ælius Aur. Commodus Ant. quem pater imperij conſortem declarat, & moriens ſucceſſorem reliquit, maiorum memoriam vitæ licentia & perpetua morum turpitudine fœdauit, Auguſtus nomine, animo fœdum vitiorum omnium mancipium. Martia concubina inieciſſe carminibus furorum credita eſt, exitij certe cauſſa extitit. cognito enim ex Commodi ſcheda inter alios ſe ad necem etiam peti, cum Narciſſo eunucho conſilio communicato peremit annos natum triginta duos, veneno prius præbito, deinde quia lenta tabes erat, gula fracta. Imperauit annos duodecim, menſes octo, dies quindecim. trecentas cócubinas, & pari numero exoletos habuiſſe traditur, eorum quos forma conſpicua conciliaſſet delectu habito. primuſque Romanorum Imperatorum vendidit pretio magiſtratus: quod malum quantas reipublicæ affert calamitates, quam grauia incommoda? Annium Verum Commodi atauum Iulius Capitolinus facit Hiſpanum, ex Bæticæ municipio Succubitano. Sunt qui per hæc tempora arbitrantur à Facundo & Primitiuo ſuſtentatos pro religione cruciatus fuiſſe, Attico Galeciæ pro Romanis Præſide ad Ceæ fluminis ripam, quod ex montibus Aſturum in interiorem Hiſpaniam delabitur, ſolenni ſacrificio repudiato, ad quod totius prouinciæ milites erant inuitati. Pro qua re militiæ honore detracto, tormentis omnibus excarnificati, ac ſecuri demum percuſſi ſunt. Corpora, quibus in locis cæſi erant, à Chriſtianis coli cœperunt, templo dicato. Poſtmodum in Aſtures ſemel, & iterum migrarunt, quo tempore armata Maurorum impietas per Hiſpaniam volitabat. Inde Alfonſo prius Rege, cui Magni cognomen fuit, deinde Ferdinandi primi ætate reducta ſunt, loco vnde erant amota templo inſtaurato, adiunctoque cœnobio Benedictino, cui à ſancto Facundo nomen eſt, inter præcipua diuorum domicilia in Hiſpania celebri.

Seueri & Caracallæ imperia.

CAP. VII.

OCCISVS eſt Commodus anno ſalutis cẽteſimo nonageſimo tertio. 193
Succeſſit Heluius Pertinax patre libertino, ætate ſeptuagenarius. Imperium tenuit menſes duos, dies octo & viginti. Commodi interfectores eius probitate perſpecta, vltro detulerant principatum. Prætoriani impetu facto in palatium vita ſpoliarunt. Diſciplinæ ſeueritatem reuocari moleſte ferebant, prioris temporis licentia corrupti. Vtriuſque linguæ facultate, & iuris ſcientia inſtructus fuit ex diſciplina Sulpitij Apollinaris, quo præceptore in tenera ætate vſus erat, cuius periochiæ in Terentij fabulas extant. Pertinace interfecto Sulpitianus & Didius Iulianus palá de imperio in prætorianorum caſtris licitati Iulianus vicit, quinque & viginti ſeſtertia in milites ſingulos auctionatus. Tantæ ſummæ ſoluendæ non erat, pollicitis quam fide ditior. Sic inter militum odia, & populi inuidiam deſtitutus, ſexto imperij menſe interfectus eſt. Septimius Seuerus, quo agente Iulianus perijt, ab Illyrici legionibus fuerat Imperator renunciatus, Africana Lepti (hæc Tripolis eſt trans Syrtim minorem) natus. Innatam animo ſæuitiam bellica fortitudine compenſauit. Iactatum vulgo eſt, aut nũquam naſci debuiſſe, aut nunquam mori. Prætorianos cæſi Pertinacis religione fœdatos, Roma ad cẽteſimũ lapidem relegauit, armis veſtibuſque detractis. Peſcenium Nigrum

imperij æmulum in Oriente domuit. quo in itinere Byzantium portas claudentem euertit. Albinum in Gallia ſuperauit, eũ qui Mileſias fabulas Ariſtidis exemplo ſcripſiſſe traditur, omni impuritate fœdas. Parthi bis domiti. Reb. vrbanis priſtinus ſplẽdor reſtitutus eſt. Britanni pacati; atque ad arcendas Scotorum incurſiones à mari ad mare, qua parte caſtigatis littoribus eius inſulæ latera maxime coarctantur, perpetuum vallum duci curauit. In ea expeditione defunctus eſt Eboraci. decem & ſeptem annos imperauit menſes octo, dies tres. Eius illa extrema vox fuit: Se imperium, quod turbatum accepiſſet, pacatum filiis relinquere: firmum ſi bonis, ſi malis haud diuturnum. tum illa: Omnia fui, & nihil expedit. In Chriſtianos nono imperij anno ſæuire cœpit. Felix presbyter, Fortunatus, & Archilocus Diaconi Valentiæ occubuerũt in Hiſpania. nonnulli Achilleum legi pro Archiloco malunt, in alteraque Valentia peremptos fuiſſe, quæ in Gallia Lugdunenſi ſita eſt, ab Irenæo Lugdunẽſi Epiſcopo Euangelij promulgandi gratia proculdubio amandatos. locorum vicinitas opinioni ſuffragatur, Hiſpania longinqua. Prorſus Seuero defuncto, Aurelius Antoninus Baſſianus eius filius, cui veſtis Gallica populo donata Caracallæ nomen fecit, imperium tenuit annis ſex, menſibus duobus, diebus quinq;. Getam fratrem imperij conſortem à patre teſtamento deſignatum ſuſtulit. Publica ex eo noui principatꝰ inuidia nouo facinore aucta. Iuliam nouercam Getæ matrem connubio ſibi iunxit. Occiſi fratris partibus ſtudentes ſublati, Sammonicus Serenus Medicus, cuius multa ſcripta ferebantur eruditione præcipua, Iurecõſultus Papinianus: nulla hic iuſtiori de cauſſa, quã quod iure fratrem cæſum ad ſenatum defendere recuſaſſet, facilius eſſe dicens parricidium facere, quam excuſare. Noua fraude, ſimulatione coniugij cum Artapani Parthorum Regis filia incautos hoſtes ad Carras oppreſſit. Lætitia diuturna non fuit. Martialis ferro dum ventrem leuat confoſſus eſt, annos natus tres & quadraginta. ſupra corpus exanime Iulia nouerca coniuxque Antiochiã, vbi illa morabatur, delatum, ferro in viſcera adacto occubuit. Tragœdias referre videor. ſed in reliqua amentia Alexandrum Magnum, quem imitatione exprimere ſtudebat, detorto etiam in læuam capite repræſentaſſe fertur. Succeſſit Opelius Macrinus prætorij Præfectus, quo auctore cædes facta erat, Audentio concedente, cui à milite imperium deferebatur, vno Auguſti nomine, nulla præterea re nobilis, neque in vita priuata neque in principali. Breue imperium fuit. Meſæ arte quæ Iuliæ ſoror erat, ſubornatis legionibus Chalcedone periit ipſe & filius Diadumenus, eius ſeculi anno nonodecimo,
ſeptimo Idus Iunij, imperauit men- 219
ſibus tredecim, diebus octo & viginti.

Heliogabali & Alexandri imperia.

CAP. VIII.

AVRELIVS Antoninus Varius Solis in Phœnicia Sacerdos, vnde illi cognomen Heliogabali, Caracallæ filius fuit ex Soemi genitus Meſæ filia. Vt Auguſtus ſalutaretur, formæ dignitas imperio digna, fallax ſæpe indicium compoſiti animi, Caracallæ patris memoria militibus grata, quibus omnia largiebatur, & Meſæ auiæ artes iuuere exercitu in patres tracto. Imperauit annos tres, menſes nouem, dies quatuor, vitæ turpitudine & fœdo vitæ exitu infamis. libidinis promiſcuæ auidus patienſq;: prorſus vt in muliebrem ſexum ſe exſecari tentarit. Romani imperij probrum & humani generis portentum, prætoriani milites ipſiuſmet ſanguine procurarunt & expiarunt. decem & octo annos natum ferro peremerunt,

223 runt, ſexto Idus Martij, anno ducēteſimo vigeſimo tertio. In veſte holoſerica prim⁹ Romanorum Imperatorum viſus eſt: nā antea ſubſerica in vſu erat. Bombycinæ telæ ea ætate exæquato auri pondere cōſtabant. Ab Heliogabalo inſtitutum traditur in vindemia à ſeruis heros iocularib. & dicteriis lacerari. Heliogabali vitia ſucceſſor & conſobrinus Seuerus Alexāder veris virtutibus exæquauit, magnus futurus Imperator ſi vita longior contigiſſet. More à Chriſtianis mutuato neminem muneribus publicis præficiebat niſi proclamatum. Honores & magiſtratus vendidit nunquam: cum diceret, qui emit, vendat idem neceſſe eſt. Noſtris æquum ſe præbuit: Chriſti imagine in præcipuo larario atque inter Deorum ſigna collocata. Neminem ad familiaritatē ac ne ad ſalutationem quidem admittere ſolitus erat, niſi integra probitatis fama. ærarij inopiam ex curioſis ſuperuacaneisque artibus vectigali excogitato ſubleuauit. Cum Parthicam expeditionem contra Artaxerxem Perſarum regnum longo ex interuallo reuocantem feliciter obiiſſet, belli impetu in Germaniam conuerſo, Maximini proditione & inſidiis occubuit, ætatis anno nono & vigeſimo. annos tredecim, dies nouem, imperium magna æquitate gubernauit. In reliqua clementia illud paulo acerbius videatur, quod Turinum Vetronium fumos, id eſt ſicta Imperatoris reſponſa vendere ſolitum, fumo necauit. Vlpiano Tyrio Iureconſulto multum & familiariter vſus eſt, ſacri ſcrinij Magiſtro. eiuſque præceptis vitam & mores conformauit. Eundem in militari furore purpura texit. Horum Imperatorum ætate, quid in Hiſpania ſit geſtum latet. Extat tamen Accitanæ baſis ſtatuæ Mammeæ Alexandri Imperatoris matri poſita. quæ quoniam Chriſtianis ſacris imbuta fuiſſe creditur, & Origene familiariter vſa eſt, inſcriptionis verba ſubiiciantur.

IVLIÆ MAMMEÆ AVG. MATRI IMP. CÆSARIS MARCI AVRELII SEVERI ALEXANDRI PII. F. AVG. M. CASTRORVM. COL. IVL. GEM. ACCITANA DEVOT. NVMINI. M. Q. EIVS.

Fuit Mammea ex Iuliæ Auguſtæ Meſa ſorore nata, Soemis ſoror germana. ex Soemi & Caracalla furto conceptus eſt Heliogabalus. ex Mammeæ & Varij Marcelli iuſtis nuptiis Seuerus Alexander. Quo tempore Anterus Pontifex Romanam eccleſiam rexit, & ad Epiſcopos Bæticæ & Toletanæ prouinciæ litteras dedit, fas eſſe negans Epiſcopos priuati cōmodi cauſſa ab vna in aliam eccleſiam migrare.

Maximinus, Gordianus, Philippus, Imperatores.

CAP. IX.

IVLIVS Maximinus Thrax, ex obſcuro genere natus, parentibus Mecca Gottho, & Ababa natione Alana, vt Symmachus ait, nulla re alia fuit nobilis niſi vaſti corporis viribus, & celeritate tāta, vt equi curſum adæquaret: vnde ad omnes militiæ honores gradu facto, Alexandro Seuero occiſo humanæ ſalutis anno ducenteſimo trigeſimo ſexto, 236
rempublicam occupauit biennium, & menſes aliquot. Imperij initio Germanorum motibus compoſitis, Gordianum Africæ Præſidem ab exercitu Imperatorem ſalutatum, ſubſecutam approbationem ſenatus, cum Sirmium eſſet allatum, vbi bellum in Sarmatas parabat, Romā conuerſo itinere, vindictę ſtudio ardēs, dum in Aquileiæ obſidione moram trahit, nouo nuncio allatum eſt: Gordiano filio cognomine in Africa ſublatis, Balbinum, & Pupienū, ſenatus ſuffragio nouos Imperatores fuiſſe factos, magis

magis deſperata à Patribus venia, quam quod ſatis eſſet, animi ad Maximinum vindicandum. Eo nuncio milites exciti, facto in prætorium impetu, Maximinũ trucidarunt: reſpublica & Chriſtianorũ natio magno periculo metuque liberatę. Bellum enim in Chriſti ſectatores concitarat, ac præſertim eccleſiarum Præſides præcipuo odio ſuſceperat exagitandos. Maximus & ſocij hoc tempore pro religione ſanguinem profudiſſe memorantur, ad Bufragani montis ſpecum, à Tarracone viginti quatuor millibus paſſuũ. Vnde is ad necem extractus eſt, eo loco templo dicato colitur. & fortaſſis Maximus hic eſt, quem ciues Tarraconenſes vulgo Sanctum Magi nuncupare ſoliti ſunt. Balbino & Pupieno intra primum imperij annum prætorianorum furore ſublatis, Gordianus Primi Gordiani nepos, ac vix quindecim annos natus, qui antea Cæſar erat & imperij ſucceſſor deſignatus, rem publicam cœpit adminiſtrare. Miſithei ſoceri auſpiciis Perſico bello confecto, quo tempore ſumma pollicebatur, Iulij Philippi prætorij Præfecti fraude periit, ſexto imperij anno. Extant Gordiani ad ſocerum litteræ, quibus principalem vitam, domeſticorum præſertim, fraudibus obnoxiam eſſe conqueritur auribus Principis multis inſidiantibus, ipſo ſuis oculis res ſingulas conſiderare non valente. Sane nullius rei grauior apud Principes penuria eſt, quam veritatis: cui quis locus ſit inter continuos aſſentationis plauſus, omnes aulæ partes perſonantis? Ea ſublata principes cæcis ignorationis tenebris oppreſſos offẽdere paſſim quis miretur? aut quis non doleat, ſine luce eſſe, quos Deus in faſtigio collocauit: vt vitæ humanæ duces eſſent, & humanis erroribus ſuccurrerent opera, conſilio, auctoritate: Vna medicinæ faciendæ via eſt, à magnis hominibus monſtrata à paucis arrepta: ſi ad alios miniſtros aulæ procuratorem, amanuenſes aſſeclas, vir aliquis ſpectata prudentia & probitate accerſatur ſi opus ſit magno: cui facultas ſit renunciandi Principi non vera modo, ſed quæcunque de ipſo fama loquetur, inanes etiam vulgi rumores & vanos. Dolorem ſæpe neceſſe eſt faciat: ſed ferendus eſt tamen, vt maxime importunus interpellator accedat, vtilitatis, ſanitatiſque ſpe eam moleſtiam compẽſante. Et ſunt veritatis radices amaræ, fructus ſuauiſſimus. Verum nunquam impetrabimus, Principum deliciæ quantæ ſunt non ignoramus, vitæ licentiam præcipuum imperij fructum arbitrantium. voces ad gratiam loquentium ſuauiſſimę ſunt: veritatis ſpecies horrida, ingrata oculis atque auribus: non eſt tamen deſperandum fortaſſe non canimus ſurdis. Erunt quibus veritas placeat, & monſtratum ſalutis iter publicę priuatæque, videant, & ſequantur: atque intelligant, non eos qui carpunt mores, vitamque rectorum perniciem afferre, ſed eos qui auribus loquuntur grata, quorum eſt infinitus numerus, in aulis Principum maior, certa peſtis quia blanda. Ad Imperatorum numerum reuocanda oratio eſt. Sublati innocentis iuuenis merces imperium fuit. M. Iulius Philippus natione Arabs, obſcuro genere, militari laude clarus rempublicam occupauit anno Chriſti ducenteſimo quadrageſimo quinto: tenuitq; vltra quinquenniũ. Icto is ſub initia cum Perſis fœdere, ex quo Meſopotamiam hoſti conceſſit, Romani imperij maieſtatem obſcuraſſe viſus eſt. Romam reuerſus annum ſecularẽ clauſit, maiori quam vnquam lætitiæ ſignificatione & ludorum apparatu, nimirum ab Vrbe condita milleſimum. Contra Gotthos Thraciam vaſtantes Marino Duci miſſo. ab exercitu imperium delatum, cæteraque Auguſtis deferri ſolita, à Decio in Mœſia collatis ſignis eſt ablatum cum vita. ipſe oppreſſi tyranni præmium ab exercitu compulſus imperium

datum

datum conſtanter tutatus eſt, Philippo, qui obuiā armatus progrediebatur Veronæ in militari ſeditione trucidato. Cognominis patri filius, quem ſeptennem imperij cōſortem fecerat, eo ingenio vt nunquam riſiſſe ferant, Romæ ad nuncium de patris nece eſt occiſus. Origenis ad Philippum litteræ Hieronymi ætate extabant. Chriſtianis nimirum ſacris initiatum, ac nō niſi ſceleris ſuſcepti prius pœna exoluta à Fabiano Pontifice ad myſteria admiſſum, qui affirmēt auctores habeo antiquos & graues. reſiſtunt alij hanc laudem Cōſtātino Magno tribuentes, vt primus Romanorum Imperatorū Chriſti Dei agnouerit maieſtatem. Philippi theſauris eccleſiam fuiſſe locupletatā nonnulli ſuſpicantur; mores deprauati ſimulaſſe potius quàm impleſſe Chriſtiani hominis officium declarant. Gn. Meſſius Decius, cùm ſa-
50 lutis anno ducenteſimo quinquageſimo imperium occupaſſet, religionem Chriſtianam ſæuiſſime exagitare cœpit Philippi odio, vt creditum eſt: diſciplinam eccleſiaſticam multis modis collapſam externo bello aſtringere, atque reuocare diuinum numen parabat. In eo Chriſtophorum martyrem occubuiſſe Nicephorus auctor eſt. A Gettis ſeu Gotthis (ijdem enim fuiſſe putantur) Mœſiam Thraciamque vaſtantibus, primo prælio victor, in ſecundo conflictu occiſus eſt, ipſe & filius eodem nomine. bienniū rempublicam gubernauit. Trebonianus Gallus, cuius perfidia circumuentus fuerat, imperium deferente exercitu tenuit annuum ſemeſtreque, facto cum Gotthis victoribus fœdere, ex quo tributum annuum illis pendere eſt pactus. Ea ex re deſpectui eſſe cœpit, & Gotthis rurſus tumultuantibus Æmilianus natione Afer, atque in Mauritania Tingitana natus, ingenti prælio ſuperatis, imperium arripuit; Galloque in acie cæſo, nam obuiam prodierat, quatuor tantùm menſes tenuit, nulla præterea re geſta ad memoriam inſigni, prorſus vt in nullo Auguſtorum numero ſit. Valeriani electione renunciata, qui detulerant imperium, milites Æmilianum peremerunt.

Valerianus, Gallienus, Claudius, Aurelianus, Imperatores.

CAP. X.

LICINIVS Valerianus ætate ſeptuagenarius erat cùm in Gallia contra Æmilianum legionum conſpiratione factus eſt Imperator, anno ducenteſimo quinquageſimo quarto, nō alia de cauſ- 254
ſa in faſtigio rerum poſitus, niſi vt grauiori caſu præcipitaret. Longæua ſæpe vita calamitatibus eſt obnoxia, vertentiq; fortunæ tribuit quos ſecundis rebus honeſtarat. Septimo imperij anno in Perſarum bello victus, & captus calamitoſam ſeruitutem amplius annum tolerauit, Gallieno filio, quem imperij conſortem fecerat, nihil minus quàm de liberando patre, aut imperij maieſtate cogitante: Perſarum, Gotthorum, & Germanorū bello non magis quaſſati, quàm inteſtina triginta tyrannorum ambitione. Iamdudum reſpublica mole ſua cœperat laborare. In his Poſthumus Gallia occupata Francos auxiliares primus aduocauit, gentem eatenus ignotam in hiſtoria Romana. Lollianus Gallieni iuſſu Poſthumo ſuperato cæſoq;, ſe pro illo vicarium ſubſtituit cum filio eiuſdem nominis, cuius eſſe putantur declamationes Quintiliani nomen præferentes. Tetricus Hiſpaniam tenuit, in quam Germanica natio per Galliam infuſa totis duodecim annis vrbes & agros igne ferroque vaſtauit. Orientis prouincias Odenatus Palmerinus, eoque defuncto Zenobia vxor ad Aurelianum vſque Imperatorem, maiori quàm pro

ſexu animo tutata eſt. Gallieni vxor fuit Cornelia Salonina, Decij Herennia Salluſtia, vt lapides in Hiſpania non vno loco reperti declarant. Per hæc tempora Lucius Pontifex Romanam eccleſiam gubernabat, cuius extant litteræ ad Epiſcopos Hiſpaniæ & Galliæ. In his Epiſcoporum concilia ſæpe haberi hortatur. Metropolitanis quid iuris ſit in finitimas eccleſias declarat. hæreticorum vſu interdicit: facitque animos ad perferendas eorum temporum graues & diuturnas calamitates. Lucio ſucceſſit Stephanus, quo Pontifice Hiſpaniæ Præſules in conuentu communicato cõſilio duos Epiſcopos Martialem Emeritenſem & Baſilidem Aſturicenſem loco mouerunt, lege de libellaticis poſtulatos atque conuictos Felice & Sabino in eorum locum ſubſtitutis. Libellatici erant, qui ſyngrapha religionem deſerebant: qui impio ſe cultu cõtaminabant, ij Sacrificati vocabantur, vti Cypriani epiſtolæ declarant. Baſilides Romam delatus Stephani Põtificis auctoritate abſolutus eſt. nimirum ad eccleſiæ caput confugit, vnde iura ſacra prodire moris erat, mutari aliorum decreta perperam facta. Hiſpani tamen ſacerdotes ea re offenſi Cyprianum Carthaginẽſem Felice & Sabino nouis Epiſcopis ad eũ legatis de tota re admonẽt. Negat is cum alijs Epiſcopis conſilio communicato homines deſertæ fidei reos debere ad priſtinos honores redire. impoſita pro modo culpæ pœna recipi fas quidem eſſe, ſed ſacerdotali tamẽ honore atque functione detractis. Id Cornelij Pontificis decreto ſancitum. Stephanum in tãta longinquitate videri in fraudem inductum. Itaq; Sixtus. II. Stephani ſucceſſor, litteris fortaſſis hac ipſa de cauſſa monuit Epiſcopos Hiſpaniæ: Patrum decreta conuellenda non eſſe, neque ante legitimam cognitionem Epiſcopos loco mouendos videri, neque abſque conſcientia Romani Pontificis. iuſte ab eo reponi, quæ per iniuſtitiam eſſent ablata. Atque hi ſane tres Romani Pontifices eius belli procella conſumpti ſunt, quam Valerianus Imperator cùm initio viſus eſſet in religionem Chriſtianam bene animatus, concitauit. Occidit etiam Romæ Laurentius Diaconus, Oſcæ in Hiſpania natus, Orentio & Patientia parentibus, quos Oſcenſes in cœleſtium numero habent. Sixtus. II. priuſquàm eſſet Pontifex, Euangelij euulgandi cauſſa delatus in Hiſpaniam, Laurentium Vincentiumque comites ſecum detulerat Romam rediens. Inerat in Laurentio indoles animique conſtantia, quam perferendis grauiſſimis cruciatibus ne datam Chriſto fidem proderet, ſatis declarauit. ſalutis anno
ducẽteſimo quinquageſimo nono, tum 259
ipſe, tum Sixtus ſunt trucidati. Errant qui Decij imperio accidiſſe aiunt. Errant qui Decium Cęſarem Valeriani nepotem ex auctoritate Trebellij Pollionis arguto commento affingunt, magis quàm ex fide Laurẽtium peremiſſe, minuti ſcriptores ſecuritate maxima. Sed eodem prorſus anno, Fuſco & Baſſo Coſs. Fructuoſus primus Tarraconenſis Præſul, Augurius & Eulogius Diaconi in ea vrbe non minori conſtantia illatam pro vera pietate mortem tolerarunt. Æmiliani Præſidis miles, ac filia ætate paruula à milite ad conſiderandum excitata, ſanctorum animas continuò ſublimes in aera ferri viderunt, vt Prudentius eſt auctor. Horum exuuiæ, qua cauſſa & tempore incertum, ſed in Ligures tamen migrarunt, ſeruanturque non procul Genua vrbe in Benedictinorum cœnobio. Conſequenti anno Dionyſius in Sixti locum Romanus Pontifex factus eſt. Aureolum, qui in Illyrico rebellarat & Mediolanum in poteſtatem redegerat, Gallienus intra eam vrbem obſidebat, cũ ſuorum

rum

rum coniuratione perijt, ſalutis anno
269 ducenteſimo ſexageſimo nono, ex quo primùm imperare cœperat anno quintodecimo. Perijt etiam minor frater Valerianus, quem conſortem imperij dixerat. Vacuam rectore rempublicam Flauius Claudius occupauit. Anno proximo idem cum Paterno Cōſul fuit. Quibus Coſſ. Dionyſius Pontifex ad Seuerum Cordubenſem Epiſcopum litteras dedit, vti Romanæ eccleſiæ exemplo populum in parœcias tribuat mandans. Verùm Claudius nouus Imperator cæſo Aureolo, cùm Gotthos deinde & Germanos armis domuiſſet, Tetricum qui Hiſpaniam & Galliam obtinebat, an Zenobiam bello peteret incertus Sirmij morbo oppreſſus eſt, magno reipublicæ incommodo neque minori luctu. Annum, menſes decem, dies quindecim imperauit. Conſtantij Cæſaris magnus auunculus fuit, nam ex fratris Criſpi filia & Eutropio gentis Dardanæ, Conſtantius eſt natus Magni Conſtantini pater. Claudij morte renunciata Quintilius alter Claudij frater, cui à ſenatu erat imperium delatum, rerum mole oppreſſus ſibi mortem conſciuit, ſeptimodecimo die ex quo Auguſtus erat ſalutatus. magnum imperij ludibrium. Erat allatum militari ſuffragatione. L. Domitium Aurelianum Imperatorem eſſe Sirmij renunciatum, viribus & auctoritate potiorem. Qui inter optimos Principes locum habere potuit, ni bellicam gloriam ingenij ſæuitia fœdaſſet, atque Chriſtianæ nationis odio grauiſſimo. Dacis enim domitis; quibus duæ Mœſiæ ad habitandum datæ ſunt, tyrannis toto imperio, quà vi, quà volūtate ad officium redactis, Zenobiam ad Palmiram vrbem captam, cùm fugeret ad Perſas camelis quos dromadas vocant, Romam in triumphi pompa egit ciuium oculis, gratiſſimum ſimul & miſerabile ſpectaculum exhibens, mirantium in fœmineo pectore virile robur atque animum malis inuictum. Eum triumphum ex veteri more Romanorum Imperatorum poſtremus inſtauraſſe Aurelianus memoratur. Deinde Oriente repetito, in Perſas dum bellum parat, Heracleam inter & Byzantium Mneſthei familiaris fraude perijt. Annos quatuor, menſes vndecim, dies ſeptem rempublicam gubernauit. Aureliam ad Ligerim & Geneuam ad lacum Lemanum in Gallia condidiſſe, quidam affirmant auctores. Narciſſus Gerundæ in Hiſpaniæ Galliæque confinibus, poſtquàm Alpinis gentibus Euangelium annunciarat, occiſus pro religione eſt, tum ipſe, tum Felix Diaconus. alterum eodem nomine ea vrbs præcipua religione celebrare conſueuit (ne nominum ſimilitudo fallat) alio tempore neci datum. Extant Eutychiani Pontificis Romani ſuperiori anno in Felicis occiſi locum cooptati litteræ ad Ioannem atque alios Bæticæ Epiſcopos, Aureliano & Marcellino Coss.
hoc eſt, ſalutis anno ducenteſimo ſe- 276
ptuageſimo ſexto. In ijs propriè de Dei filio homine facto diſſeritur aduerſus Hæreticos in Hiſpania nouis opinionibus religionis ſynceritatem commaculantes.

Quidam alij Imperatores.

CAP. XI.

A MORTE Aureliani ſex menſium interregnum tenuit. nouo ad eam diem certamine inter exercitum & ſenatum, vtrique ad alteros noui Imperatoris creandi poteſtatem arbitriumque ablegabant. victi tandem Patres modeſtia militari Clau. Tacitum Auguſtum crearunt. Præcipiti ætate annos natus octo & ſeptuaginta, non diu rebus præfuit. republica

geſta menſes ſex, dies viginti, Tharſi defunctus eſt. Florianus frater ſucceſſor tertio deinde menſe diſſectis vltrò venis ſibi mortem conſciuit. conſcientia imbecillitatis incitauit, metusque, M. Aurelio Probo à legionibus in Oriente Imperatore ſalutato, natione quidem Dalmata, obſcuritatem tamen generis belli & pacis artibus præclare compenſante, vſqueadeo vt Probi nomen niſi à patribus accepiſſet, veris virtutib. parare potuiſſet. Germanos Galliam, Sarmatas Illyricum vaſtantes domuit. Narſeo Perſarum Regi leges dedit. Vandalis & Gotthis in imperij prouincias magno numero dilapſis agri in Thracia dati. E duobus imperij æmulis Saturninum in Ægypto Probi metu an gratia ipſiusmet milites peremerunt, Bonoſum ad Rhenum acie victum ad laqueum adegit. Galliæ & Hiſpaniç vineas ſerendi facultas plena conceſſa, Domitiani Imperatoris interdicto abrogato. Perijt in Illyrico in ſeditione militari, cùm Perſas denuo tumultuantes bello repetere maturaret, poſtquã annis quinque & menſibus quatuor imperarat. Seuerior diſciplina militum odium cõciliarat, & quoniam ſublatis hoſtibus aliquando negarat exercitu amplius opus fore. Succeſſit exercitus ſuffragio M. Aurelius Carus,
282 ſalutis anno ducenteſimo octogeſimo ſecundo. nonnulli Dalmatam, alij Gallum faciunt, ipſius litteræ Romanum. E duobus filijs quos cõtinuò imperij conſortes renunciauit, Carinum quidem in Gallia atque Hiſpania rempublicam curare mandauit, Numerianum autem ſecum contra Perſas duxit. Eo in itinere Babylas Antiochenus Epiſcopus lege perduellionis poſtulatus capite pœnas dedit. Numerianum ſiue cupiditate cognoſcendi noſtra, erat enim omni liberali diſciplina excultus, ſiue vt religioni conuitium faceret, Chriſtianis ſacris intereſſe volentem templi aditu prohibuiſſe crimen erat. facinus alioqui dignum immortali laude. Omnino bello Perſico profligato Carus quidem ad Tygridis ripam fulmine tactus eſt altero imperij anno ineunte. Numerianum autem paulò poſt in lectica qua geſtabatur, quòd ex oculis laboraret, ſocer Arrius Aper interficiendum curauit, imperandi ambitione affinitatis iure violato. Hunc Diocletianus ab exercitu Imperator ſalutatus, gladio transuerberauit, illud ſub ictum ipſum effatus: Gaude Aper magni Æneæ dextera cadis. Carinum bellum comparãtem totius imperij obtinendi ſtudio & ſpe, prælio ſuperatum cæcidit. Quo tempore in Citeriori Hiſpania M. Aurelius res gerebat pro Romanis vt nonnullæ lapidum inſcriptiones declarant: vnde illud etiam perſpicitur Imperatores (quod antea etiam factitatũ inſcriptio Romæ in fronte Pantheonis indicio eſt) per hæc tempora non Conſulis modò nomen, ſed & Proconſulis vſurpare conſueuiſſe. Eius rei argumento vnam è multis inſcriptionem adſcribi viſum eſt, Sagunti cõſeruatam in foro rerum venalium his verbis.

IMP. M. AVR. CARINO. NO-
BILISSIMO. CÆS. PIO. FELI-
CI. INVICTO. AVG. PONT.
MAXIMO. TRIB. POT. P.
P. COS. PROCOS.

Præterea quod in reliquis prouinciis ab Antonini Philoſophi imperio vſitatum erat, vt Romani gubernatores Comites vocarentur, idem deinceps inuectum obſeruatumque in Hiſpania. Exacto tamen magiſtratus tempore dum ſucceſſorum aduentus expectabatur Legati Cæſarei, vtroque tempore Præſides vt dicerẽtur in more poſitum obſeruamus.

Diocletia-

Diocletianus & Maximianus Imperatores.

Cap. XII.

DIocletianvm ex libertino ſanguine natum Dalmatia dedit Im-
284 peratorem, ſalutis anno ducenteſimo octogeſimo quarto: cum optimis comparandum, ni tam multo Chriſtianorum ſanguine manus fœdaſſet. Imperij anno altero Maximianum Herculeum principatus conſortem dixit. paulò poſt Galerium Maximinum & Conſtantium Chlorum Cæſares creauit. Galerio Valeria Diocletiani filia vxor data, Conſtantio Theodora Maximiani priuigna, Helenam Britanni Regis filiam, vnde Conſtantinus, cui res geſtæ & religionis amor Magni cognomen pepererũt, natus erat, repudiare coacto. Ergo Diocletianus Ægypti, Maximianus Africæ, Conſtantius Britanniæ motus pacarunt, euentu vario, ſucceſſu demum omnes proſpero. Galerium apud Perſas re male geſta Diocletianus in Meſopotamia, quò domita Ægypto proceſſerat, ignominiæ cauſſa pedibus ante Carpentum currere mille paſſus coegit; victorem paulò poſt triumphi perſimili pompa obuius accepit. præmio & pœna continentur res humanæ: hæc ignauiam arcet, ſpe præmij induſtria alitur. Romam pacatis imperij prouincijs reuerſus, octauodecimo imperij anno bellum quod in Chriſtianam religionem ante octo annos concitarat ſęuiſſimum crudelioribus edictis ex-
303 acerbauit anno Chriſti tercenteſimo tertio, nimirum Diocletiano. VIII. & Maximiano. VII. Coſs. vt Auguſtinus eſt auctor. templa Chriſtianorum euerti, libros ſacros exuri, Chriſtianos homines infames haberi, & publicis honoribus arceri imperatum. additum deinde vt eccleſiarum præfecti interficerentur. Hoc bello Romæ Caius Pontifex & Gabinus frater, atq; huius filia Suſanna trucidati. Iuſta & Rufina Hiſpali lege violatę religionis poſtulatę, quod Salambonæ, hoc eſt, Veneris ſtatuam ad terram afflixiſſent. Marcellus Centurio patria Legionenſis. Tingi in Mauritania, iuſſu Agricolai Prætorij Pręfecti, cuius in Codicib. Theodoſij & Iuſtiniani mẽtio extat. abiecti cinguli, quod militiæ erat inſigne, ſtudio religionis, crimen obijciebatur. Huius Centurionis duodecim filij memorantur pro vera religione graues cruciatus mortemq; toleraſſe: quamuis nõ eodem omnes tempore, neq; loco vno. Claudium, Lupercium, Victorianum, Emeterium & Celedonium, Seruandum & Germanum, Aciſclum & Victoriam in hoc numero quidam reponũt. Fauſtum, Ianuarium, & Martialem adijciunt alij. Marinam præterea, cuius extat corpus & templum ab Aquis calidis ſeu Auria in Calæcia octo millibus paſſuum, eo loci atque per hæc tempora occubuiſſe nonnulli ſuſpicantur. Atque hæc priuſquam Datianus à Diocletiano miſſus veniret in Hiſpaniam, atque impiæ immanitatis veſtigia tota prouincia impreſſa reliquiſſet. Cùm furor impius ab extrema Hiſpania exorſus, qua Pyrenæi iugis diſterminatur à Gallia, breui interuallo ad Auſtrum Occaſumque vniuerſam prouinciam peruaſit. Finium meta Pacem Iuliam inter & Eboram ad pagum Oreolam Datianum totius Hiſpaniæ Præſidem fuiſſe declarat in hæc verba.

DD. NN.
ÆTERN. IMPP. C. AVR.
VALERIO. IOVIO. DI-
OCLETIANO. ET M.
AVR. VALERIO. ER-
CVLEO.
PIIS. FEL. SEMPER AVGG.

TERMINVS. INTER.
PACENS. ET. EBORENS.
CVRANTE. P. DATIANO
V. P. PRÆSIDE. H. H. N.
M. Q. EORVM DE-
VOTISSIMO.

HEINC. PACENSES. HEINC.
EBORENSES.

Prorſus Datiani ſæuitia Felix & Cucufatus in Africa quidem nati, cæterum in Hiſpaniam appulſi ſtudio Chriſtiani nominis amplificandi, Felix Gerundæ, Cucufatus Barcinone occiſi ſunt. vbi etiam Eulalia interfecta eſt ab Emeritenſi diuerſa. Cæſarauguſtam appulſus Engratiam (Prudentius Encratim vocat) cùm Ruſcinonem ad ſponſum properaret ab extrema vſque Luſitania trucidauit, & cum ea decem & octo comites itineris. Ad hæc innumera ciuium multitudo neci data. Corpora exuſta vnà cum ſceleratorum hominum corporibus, ne videlicet à Chriſtianis colerentur, vt erat in more poſitum. Cineres in maſſas conglobati diuinitus diſcretique ab alijs, maſſa candida dicti ſunt. Quod in Africa trecentis alijs martyribus in calcem ardentem iactatis, quo die cæſus eſt Cyprianus, cõtigiſſe Prudentius eſt auctor, vt eorum cineres dicerentur maſſa candida. Valerius eius vrbis Epiſcopus, & Vincentius Diaconus de religione poſtulati & Valentiam ad dicendam cauſſam miſſi, ſi quo modo itineris longinqui labore & ſpatio temporis mentem mutarent. Valerius exilio mulctatus tantùm ad montes, qui Cinga flumine alluũtur, vitæ reliquum exegit. Datianus fortaſſis præcipiti eius ætati dandum iudicauit, ne maiores ſubire cruciatus cogeretur. Vincẽtium autem neq; de ſententia decedentem, neq; libros ſacros prodẽtem, quod qui feciſſẽt ab eo crimine traditores per ea tempora cœperunt vocari: cõſumptis omnibus cruciatibus ferri ignisq; peremit. Corpus eius ex promõtorio Sacro, quò fuerat delatum metu Maurorum Hiſpaniam vniuerſam vaſtantium (vnde illi promontorio D. Vincentij nomen) Alfonſus primus Rex Luſitaniæ Oliſiponem tranſtulit, eius prouinciæ vrbem primariam, vti alio loco eſt explicãdum. Compluti Iuſtus & Paſtor vix dum infantiæ annos egreſſi occubuerunt in cãpo Laudabili, vbi progreſſu temporis auguſtum templum eorum nominibus excitatum eſt, inclytum miniſtrorum numerum eruditioneque. corpora ex vario errore ob Maurorum infeſtationem, anno tandem humanæ ſalutis milleſimo quingenteſimo ſexageſimo octauo, Philippo. II. Hiſpaniæ Rege agẽte, Oſca Complutum relata ſunt, atq; in eodem loco vbi ſanguinem profuderãt collocata. Emeritæ Eulalia quatuordecim annos nata, & Iulia ſocia trucidatæ. Toleti Leocadia virgo cruciatuũ metu & pædore carceris exanimata perijt. In Gotthicis precibus inter confeſſores, in Romanis inter martyres ponitur, haud magno quidem diſcrimine. Leocadiæ corpus in Hannoniæ montibus Benedictini ſocij in S. Gisleni mõſtrabant, Hiſpanæ an alterius diu incertum: Hiſpanæ, vt credamus inclinat animus. Iniqui iudices cur ſimus in noſtra cauſſa? Nam quo hæc tempore cõmentabamur, Philippus. II. Hiſpaniæ Rex poſtliminio patriæ reddidit, incredibili hominum concurſu plauſuq; ad ſextum Kal. Maij, anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo ſeptimo, inſitæ pietatis monimentum præclarum omnibus ſeculis.

Quo loco ſita ſit Elbora.

CAP. XIII.

TOLETO relicta Datianus Elboram abijt. In eo oppido Vincentius

alter

alter comprehenſus, verbiſque Præſidis caſtigatus, cùm de conſtantia animi nihil mutaret, dato euadendi ſpatio Abulæ profugus pro religione occubuit, ipſe ſororesque eius Sabina & Chriſteta, fugæ auctores & comites. Hæc in confeſſo ſunt: illud dubium, qua in Hiſpaniæ regione Elbora ſita ſit. quo nunc nomine exciſa an ſuperſtes, vicina Toleto, an diſſita procul: inter viros præcipuæ eruditionis opinione, magnis animis, parique contentione diſceptata quæſtio. Luſitani ferè gentilem ſuum Vincentium fuiſſe contendunt, Eboræ natum, vrbe in ea gente nobili antiquaque. reſiſtunt alij, atque Elboram in Carpetanis ſitam fuiſſe confirmant: noſtraque ætate Talaueram vulgò dici perſuadent. Illis maior nominum ſimilitudo fauet antiqui recentiſque, ducta per manus opinio, vetuſtatis monimenta: lapis quem veſtigio conſiſtens Vincentius ceræ inſtar emolliuiſſe fertur: ædes paternæ ad hunc diem iiſdem veſtigijs conſeruatæ, cultæque. Quæ ſi leuia putantur, negemus omnia, comburamus annales, ſuſceptas à populis Diuorum religiones euertamus, quiduis potiùs quàm à ſuſcepta ſemel ſententia nos dimoueri patiamur. Hæc ſunt in hanc partem argumenta valida atque præclara: quis neget? quis non videat? In alteram partem plura. Vrbium Toleti, vnde Datianus diſceſſit, & Abulæ vbi fugientes Martyres inſecutus neci dedit, vicinitas, Ebora longinqua: vnde reuerſum Præſidem, quis credat, vno iuuene mactando? aut quî contendens Emeritam Eboram deuiam, atque ſupra centum millia vlterius poſitam prius adijt? Verùm de tota itineris ratione præſtabit ex libris eccleſiaſticis eximiæ vetuſtatis D. Leocadiæ vitam mortemque adſcribere. Braulio Cæſarauguſtanus Epiſcopus auctor. ſic multorum opinio eſt. In temporibus, inquit, illis, dum poſt corporeum Saluatoris aduentum & pro redemptione noſtra ſanguinis eius effuſionem, ab inferis deſcenſionem, à mortuis reſurrectionem, in cœlum aſcenſionem, Euangelica eruditio ſenſim atque gradatim Apoſtolorum doctrina in omnem terram refulſiſſet: ſerò tandem Hiſpaniæ finibus innotuit: eratque rara fides, & ideo magna quia rara. Delubra verò gentilium in omni loco ſacrilega effuſione ſanguinum taurorũ hircorumque fumabant: & quia nonnullæ ciuitates, oppida, vici, caſtella, ſine Faunorum monſtrorumque imaginibus ex auro argentove & omni metallo non erant, colebantur propterea in effigie dę mones, & fides in Chriſto pullulans inter tantas rabies paganorum palpitabat. Conuenticula verò nominis Chriſti ſecretiſſimis & abditiſſimis locis à paucis & perfectis ingrediebantur peragenda. & quantùm creſcebat Chriſtiani nominis dignitas, tantùm deficiebat execranda calamitas. Ita fiebat, vt in nonnullas vrbes perfectæ fidei flagrarent incendia, vt non iam per latebras occulendo, ſed publicè eccleſiæ Sacerdotibus, & omni præpollerent clero. Quæ fama non ſolùm totam Italiam ſed & Byzantium peragrauit: quæ cauſſa fecit vt impijſſimum Datianum Præſidem impijſſimi Diocletianus & Maximianus Imperatores ad euertendam magis quàm ad gubernandam deſtinarent Hiſpaniam. Primùm namque Galliam vt lupus cruentus intrauit, ibique exſatiatus ſanguine Martyrum, cadauera crapulatus ructans, Hiſpaniam aggreſſus eſt: Felicem, Cucufatem, Eulaliam, & alios quorum nomina longum eſt ſcribere, grauiſſimis tormentis afficiens, Deo animas conſecrauit innocuas. ac poſt inde Cæſarauguſtam, quaſi leo frendens arripuit. Quanta ibi ludibria? quantaque

» taque verbera? quot cruces? quot effu- » ſiones ſanguinum operatus fuit? Si hu- » mana lingua taceat, ipſa quæ polluta eſt » Chriſtianorum ſanguinibus terra lo- » queretur, & quod nullus exceptus ſit, » qui buſtali ſitu non teneat rediuiuos ac » florentiſſimos cineres Martyrum lo- » cus. Inde alacri profectu Complu- » tenſem ingreditur ciuitatem. protinus pro cruore lac truncatis corporibus » fundens, geminas margaritas in diade- » mate noſtri Regis affigendas, & inno- » centiæ dignitate velut auro conſpi- » cuas, Iuſtum & Paſtorem à terra cœ- » lo per feram impietatem pius Domi- » nus ſuſcepit. Deinde veniens Toleta- » nam vrbem ingreſſus, cœpit ſagaci in- » dagatione perquirere ſanctorum mem- » bra: ibique reperit Deo dicatam ſan- ctam Leocadiam, genere nobiliſſimam, » nobiliori tamen propoſito mentis or- » natam, quæ non diebus non nocti- » bus peruigili cura ab oratione ceſſa- » bat. Qui cùm eam præſentari ſuis con- » ſpectibus præcepiſſet, ita affatus eſt: » Cur te leuis & vana deludit circumuen- » tio, vt de tam præclaro genere nata, de- » relinquens cæremonias Deorum no- » ſtrorum, neſcio cui Chriſto te præ- feras ſeruituram? Gui beata Leoca- » dia cum grandi audacia ita ad hæc re- » ſpondit: Non me tua ſuaſio à propo- » ſito Chriſti, cui me integram voui re- » uocat, non illuſio verborum tuorum, » nec blandimenta natalium, quibus me » ſuades, retrahet à ſeruitute, vel à pro- » miſſione Domini mei Ieſu Chriſti, qui » nos pretioſo ſuo ſanguine redimens, » magnam induit libertatem. Fremens itaque Datianus præcepit militibus ar- » ctiſſimis vinculis beatam Leocadiam » colligatam in carcerem trudi, cogi- » tans qualibus tormentis vel pœnis eam » poſſet affligere. Itaque Elboram in- » greſſus, officium omne præmonet, vt » indagatione percurrentes, Chriſtianos

quoſcunque inueniſſent, eius tribuna- » libus præſentarent: ſtatimque reper- » tum adoleſcentem quendam nomine » Vincentium, cuius meritum nomini » committebatur ſuo, comprehenſum e- » ius conſpectibus ſiſtunt. Quem cum » Sabina & Chriſteta eius ſororibus in A- » bulenſem ciuitatem perſequens, di- » gna Chriſto munera conſecrauit. Pro- » fectusque ab Abula. Emeritenſem ingreſſus ciuitatem, illico tribunal ſi- » bi præparari præcepit, multoque San- » ctorum crudeliter ſanguine fuſo tranſ- » miſit ad Deum: inter quos ſanctam » Eulaliam multis cruciatibus, multiſ- » que verberibus afflictam igne applica- » to Domino conſecrauit. Cumque in » Toletanam vrbem ad beatam Leoca- » diam percurriſſet fama, genibus in o- » ratione poſitis in eodem loco, quo re- trusa tenebatur, confeſſionis oratio- » ne completa, ſuum Domino commen- » dauit ſpiritum: qui Martyres & Con- » feſſores ſuos coronauit in pace, cui eſt » honor & gloria, virtus & poteſtas in ſe- » cula ſeculorum amen. Itaque Brau- » lio, ſeu quiuis alius, rem vt geſta eſt litteris commendauit, Datianique iter complexus eſt: Abulam Elbora fugiſſe Martyres ſecutum Præſidem iiſdem veſtigijs affirmat, nimirum Talauera profectos, vti locorum vicinitas fidem facit. quod municipium Elboram dictum Lucas Tudenſis ait, nulla diligentia, nulloq; iudicio dices. eſto, tametſi non inſulſo neque inerudito ingenio fuiſſe, editi ab eo libri arguunt. Certè Ptolemæus Liboram vocat proxima Ilurbida, ſita quondam vbi nunc ager eſt nomine Loruiga (ſic putamus) quatuor diſſitus paſſuum millibus trans Tagum: atque exaduerſum loci vbi Aluerchius confunditur Tago, ex Abulenſibus montibus manans. Liuius Eburam vrbem in Carpetanis ponit, nobilemque in paucis

pugnam

pugnam ad eam commiſſam Romanos inter & Celtiberos ait, Q Fuluio Flacco Citeriorem Hiſpaniam ex prætura obtinente, iis notis deſignato loco, quas in ſuburbanum eius oppidi agrum conuenire omnes, quibus hæc conſiderare ſtudium fuit, perſuaſum habent. Sed ipſa elegantis hiſtorici verba, ex libro quadrageſimo ſubiicimus: Magnum, inquit, bellum ea ætate coortum in Hiſpania Citeriore. Ad quinque & triginta millia hominum, quãtum nunquam ferme antea Celtiberi comparauerant. Q. Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam: is quia armare iuuentutem Celtiberos audierat, & ipſe quanta poterat à ſociis auxilia contraxerat: ſed nequaquam numero militum hoſtem æquabat. Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & caſtra locauit ad oppidum Eburã, modico præſidio in vrbe poſito. Hactenus Liuius. Ergo manifeſtum efficitur, oppidum de quo inſtituta diſputatio eſt, Ptolemæo Liboriam eſſe ex regionũ interuallis, menſuraque: Eburam Romanis certe fuiſſe in Carpetanis conſtat. Ex iis vocibus Elboram factam quis miretur? quis dubitet? niſi qui nominibus commutandis vim antiquitatis ignorat. Monimenta vetuſtatis nihil moror: quanta in his rebus vanitas ſit, quanta commenta vulgi, multis exemplis docere promptum erat: Sed iis propria monimenta Elbora Carpetanorum opponit: Vincẽtij ædes, vbi nunc D. Ioannis & Luciæ nominibus xenodochiũ eſt. forum quod à vicino tẽplo ſancti Stephani vocabatur, vbi incolæ perſuadent Vincentium ad tribunal Præſidis ſaxo veſtigium impreſſiſſe. in vicinis montibus, qua Abulam itur, annorum in rupibus ſpecie horrida trium fratrum latebra omnibus circum populis nobile: in montis cacumine fugæ monimentum arx, & templum Vincentij nomine inclytum olim non religionis modo opinione, ſed & amplis poſſeſſionibus locus editus, & proceris arboribus amœnus augebat maieſtatem. fama eſt olim Templariis militibus attributum fuiſſe, nunc Abbatia magis quam re alia inſignis eſt, quæ in Toletani templi ſacerdotiis numeratur: tametſi is loc' Abulenſis Epiſcopi ditione comprehenditur. Hæc ſunt partis aduerſæ præſidia. quæ verboſior fuit, an verior, ſincero animo lector diiudicet: ſi quid noſtrum teſtimonium iuuat, ſic nos certe putabamus. De Elboræ Epiſcopis in Toletanis Patrum conciliis frequens mentio extat, & monetæ Gotthorum imperio Elboræ nomine percuſſæ viſuntur ex auro non probo: vti Gotthorum omnes. Hæc ad vtram vrbem referenda ſint, non laboramus. ſine certis argumentis in alteram partem pronunciare non conſtituimus. libenterque Epiſcopi ſedem Luſitanis relinquimus Emeritæ contributam, vti Conſtantini Magni & Wambæ Regis diuiſiones Epiſcopatuum argumento fuit. Neque negamus Eboram vrbem ea Gotthorum ætate Elboram etiam fuiſſe pari licentia vocitatam.

Deſcriptio Elboræ.

CAP. XIIII.

ID AVTEM municipium, quo nullũ pro incolarum numero Hiſpania lautius præſtantiusque habet, & Ptolemæo Libora, Ebura Liuio vocatur, Gotthorum ætate Elbora, nonnullis etiam Talabrica eſt, ſed hos vocum Talaueræ & Talabricæ ſimilitudo cum multis in errorem miſit. Nos his commentariis, vt erit commodum, promiſcue his vocibus id oppidum deſignabimus, ne nominum multitudo fallat. Ad confines Carpetanorum Vectonum & veteris Luſitaniæ ſitum eſt, loco plano, in valle quatuor ea parte paſſuum millibus lata, ſuperius latiori, quam plures amnes interſe-

terſecant: inter alios princeps Tagus ab arenis voluentibus aurum celeberrimus fama, latiſſimo alueo multiſque receptis aquis ampliſſimus, eius oppidi mœnia ad Auſtrum alluit, quæ ſunt opere firmiſſimo, anguſto ambitu omnino ſeptendecim turribus horrida, quas Extrarias vocant, quod æquis interuallis ſingulæ iuſti inſtar propugnaculi exterius protendantur. Minorum turrium maior eſt numerus, ſub quibus humilior murus altiorem ferme ex omnibus partibus ambit. Hæc mœnia, quibus nulla ex antiquis in Hiſpania comparari poſſunt altitudine, latitudine, & totius operis firmitate, quo ſint tempore conſtructa in ambiguo eſt. Romanornm imperio vulgus perſuaſum habet, ſtructuræ laudibus antiquitatem adiicientes. Refellunt alij ex forma operis cæmentitiis ex parietibus fere compacti: & lapides cum litteris Romanis nullo ordine, ſed vt caſus dabat in eo muro viſuntur. Ergo rudiori ſeculo Gotthis aut Mauris rerum potientibus, ea mœnia fuiſſe conſtructa fateamur neceſſe eſt. Gotthorum ætate nonnulli affirmant, nobis recentior ſtructura videbatur eſſe. Videbitur fortaſſe etiam aliis, ſi cum parte Toletani muri ab Wamba Rege conſtructi, ea mœnia conferantur, eam ſpeciem multis partibus præbentia, vt recentiori memoria extructa fuiſſe appareat. Quod Raſis Arabs confirmat, à Mauris opus perfectum, ad noſtrorum incurſiones arcendas, Arabum anno tercenteſimo vigeſimo quinto, nimirum ſalutis anno nongenteſimo trigeſimo ſeptimo. Ipſa Mauri ſcriptoris verba Latine facta ſubiicimus. In Toleti, inquit, agro quo nullus eſt latior, multa oppida & arces ſunt, atque in earum arcium numero Talauera à Græcis condita ſupra Tagum: deinde propugnaculum vti imperium alternabat Mauros inter & Chriſtianos. Murus eſt magna altitudine & firmitate, excelſæ turres. Maurorum anno tercenteſimo vigeſimo quinto. Miramamolinus Mahomadis filius diuortio in municipio facto, arcem ædificari mandauit, vbi Pręfecti eſſent. Hanc ego arcem, totum eum murorum ambitum interpretabar, qui latiores in Italia Galliaque viderim: nam minorem arcem, quæ intra hunc ambitum ad fluuium eſt rudiori opere, & maiori ex parte labefactata, ſatis conſtat ab Alfonſo Imperatore fuiſſe poſteriori tempore conſtitutam euerſis priuatis ædibus, de qua re Toleti in Clementino virginum collegio tabulæ monſtrãtur factæ ipſis compenſationis pro ædibus quæ ea parte ſunt ablatæ. Sed ab ea arce tamen murus alter deducitur minori firmitate, nempe plurimum ex formaceis parietibus, magnoque flexu priorem murum complectens circulo ferme totum, niſi qua parte flumen alluit. Huic tertius commiſſus eſt murus, ſuburbium amplum cingens ad Solis occaſum torrente interfluente à reliquo oppido diremptum, cui Portiniæ nomen eſt, aquis hyemalibus ſæpe exundanti, magna vicinarum ædium ſtrage aliquando. Hunc murum ingruente bello factum puto opere ſubitario: nam cum recentiſſimus ſit, multis partibus eſt euerſus, rara vt veſtigia extent. Intra hunc murum agricolæ continentur. Intra alterum opifices, mercatores, & maior ciuium pars eſt, forumque rerum venalium, annonæ copia & lautitiis cum quolibet Hiſpaniæ certans. Minori ambitu firmiorique ſtructura murus nobilium domicilia habet, quorum pro oppidi modo nullibi aut maior numerus eſt aut amplior cenſus. Cæteris tenuis ferme fortuna otio deditis à commercio abhorrentibus, patriique ſoli bona & natiuitas opes ignorantibus. Ea parte collegium Canonicorum eſt, coniunctumque Hieronymianum monaſterium à Tenorio Toletano Pontifice Canonicis conſtructum domici-

domicilium: quod cum illi recuſarent communi menſa viuere, ne temere ſuſceptus labor eſſet, ij monachi aſciti ſunt, ampliſſimis prædiis attributis, qua Ioannæ matris cuius ſepulchrum in æde maxima monſtratur, qua Calderonis fiſco addictis ob cæſum magiſtratum, aut ex eius teſtamento. vnde ij monachi, ſe & inopes magno numero alunt, certũ in annonæ difficultate perfugium. Reliquos referamus, qui pro pietate in Hiſpania vitam & ſanguinem hac tempeſtate profuderunt felices & nobiles martyres. Ad hæc tempora & calamitatem Veriſſimus Maximus, & Iulia fratres referuntur Oliſipone perempti, Bracaræ Victor, Cordubæ Zoilus & decem & nouem alij, Centolla & Helena prope Burgos. Aliiq; quos ſi ſigillatim recenſere velimus, neq; modum dicendi, neque finem reperiet oratio. Horum omnium martyrum corpora, quibus in locis hoc tempore ſint, de quibuſdam affirmare promptum eſt, de pleriſque non item, aliis alibi prædicantibus: fortaſſis in plures partes ſacris exuuiis diſtractis variæ opiniones natæ; penes quos pars tantum eſſet totum habere putarunt. Sane Euſebius confirmat beſtias ſe vidiſſe per hæc tempora ſæuiſſimas neque fame neque ferro aduerſus martyres irritari, tantæque procellæ prębuiſſe anſam diſciplinæ eccleſiaſticæ labem. neque dubium eſt ex his rerum fluctibus in Africa Donati ſectam excitatam. Cæcilianum Carthaginenſem Epiſcopum de gradu deiectum Donatus Numida Lucillæ fœminæ Hiſpanæ opibus ſubleuatus quaſi libros ſacros hoſtibus tradidiſſet violatæ religionis poſtulabat. Eiuſdẽ criminis in Hiſpania Oſius Cordubenſis Epiſcopus accuſabatur, de quo iterum ſermo recurret. in Cæciliani locũ Maiorinus prior, deinde Donatus ſuffectus eſt patria Carthaginenſis, alterque ab eo, qui primus eius ſectę auctor extitit. Verum hæc aliquanto poſt.

Conſtantij & Galerij imperia.

CAP. XV.

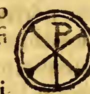
DIOCLETIANVS republica viginti annis geſta, rerum mole feſſus, atque ex deſperatione Chriſtiani nominis opprimendi, nouo exemplo imperij inſignia Mediolani poſuit: idemque eius hortatu Maximianus ſocius effecit Nicomediæ. Conſtantius Chlorus & Galerius imperiũ ſuſcepere ſalutis anno trecenteſimo quarto. Cõſtantio Gallia, Britãnia atq; Hiſpania datæ ſunt. Galerio reliquæ prouinciæ ceſſerũt. Hic duos ſororis filios paulo poſt Cæſares dixit Seuerum & Maximinũ. Seuerũ in Italia atque Africa curare iuſſit: Maximinum Orienti præfecit: ipſe ſibi Dalmatiã Græciamque retinuit. Conſtantio breuis vita fuit. annum, menſes decem, dies octo imperauit longiori vita digniſſimus, cum ob alias virtutes, tantãque frugalitatẽ vt fictilibus vteretur, tum ob propenſam in Chriſtianorum gentem voluntatem: Obiit Eboraci in Britannia Conſtantino filio ſucceſſore felix, quem ex Helena ſuſceperat. nam Theodora Maximiani priuigna Annibalianum peperit Dalmatij patrem & Conſtantinum alterum, vnde Gallus & Iulianus nati ſunt, conſequenti tempore Cæſares: præterea filiam vnam nomine Conſtantiam. Vixit hac ætate in Hiſpania Prudentius Turiaſonenſis Epiſcopus, natus Armentiæ in Cantabria, epiſcopali ſede olim claræ, nunc redactæ ad caſas, poſtquam collegium Canonicorum Alexandri. VI. Romani Pontificis voluntate Victoriam vrbem migrauit. Vixit etiã Rufus Feſtus Auienus, auctore Crinito, in hiſtoria Romana nobilis auctor. ſuſcepit Conſtantinus à morte patris imperiũ, anno Chriſti trecẽteſimo ſexto. Anno proximo Maxentius Maximiani Herculei fili᷒ Romę imperiũ occupauit. Seuerũ reſiſtentẽ in prelio occidit.

Maxentij pater Maximianus an ſtudio iuuandi filium, an intempeſtiua ambitione imperij quod abdicarat recuperãdi, Romam accurrens, indeque à filio reiectus, in Galliam, Conſtãtini generi iuſſu Maſſiliæ interfectus eſt. Hoſpitij iura & communis menſę ſacra, maleficio atq; inſidiis compenſare voluiſſe crimẽ erat. Galerius Licinio in Seueri locum ſubſtituto, Maxentijq; opprimẽdi ſtudio inflammatus, cum in Italiam penetraſſet, indeq; veritus defectionem exercitus, Dalmatiam repetiiſſet, & religionem Chriſtianã exagitare cœpiſſet, ex vlcere in inguine nato defunctus eſt, quinto anno euoluto ex quo cum Conſtantini patre cœperat imperare. Melchiades Romanus Pontifex. cuius extat epiſtola ad Marinum, Leontium, Benedictum, cæteroſq; Hiſpaniæ Epiſcopos, morum exemplo, quæ facillima docendi via eſt atq; imperandi, adhortantis ſubditos regere, atq; inter beatos Apoſtolos affirmãtis in pari electione diſcretionem fuiſſe poteſtatis: datumq; Petro vt cæteris emineret. De Confirmationis ſacramento nonnihil diſputatũ. Rubrio & Voluſiano Coſs. nimirum ſalutis anno trecenteſimo quartodecimo hæ litteræ datæ ſunt.

Conſtantini Magni imperium.

CAP. XVI.

ROMANI, Maxentij tyrannide & improbitate feſſi Conſtantinum ex Gallia aduocandum curarunt. Is Mediolani traducto in partes Licinio Conſtantia ſorore in coniugium data, cum aduerſus tyrannum iter intenderet, Romam appropinquanti & de belli euentu ſolicito, die ſerena Crucis ſacræ ſignum in cœlo hac inſcriptione monſtratum eſt: IN HOC SIGNO VINCES. Itaque vexillum Regium (Labarum vocare, & quotidie milites illud adorare ſoliti erant) in Crucis figurã conformari mandauit, hac forma:

vnde Chriſti nominis litterarum compẽdium quo Hiſpani vulgo vtuntur, fluxiſſe ſuſpicantur quidam, lapidis indicio ad Oretum in Hiſpania Valentiniani II. imperio excitati extantiſque, vbi ea nota Chriſti nomen manifeſte ſignificatur. Crucis virtute Maxentio ad pontem Miluium victo, flumineque hauſto, Roma grauiſſima tyrannide erepta eſt, religioq; Chriſtiana: in quam Maxentio ſæuiente multi Chriſtiani perierunt. Dorothea & Sophronia ne ſtupro, de quo à tyranno appellabantur, pudicitiam fœdarent, illa occiſa eſt, hæc ſibi vltro mortem intulit: exemplo videlicet Antiochenæ fœminæ ſub Diocletiano, quæ eadem de cauſſa parique conſtantia ſe & duas filias in ſubiectum flumen de ponte dedit præcipitem. Per idem tempus Maximinus in Oriente Chriſtanum nomen vaſtabat multorum ſangnine fuſo, Catharina virgine Alexandrina, Porphyrio Magiſtro equitum, Petro Alexandrino Epiſcopo trucidatis. tanta Chriſtianæ religionis opprimendæ rabie, vt Pilati & Chriſti acta omnibus ignominiæ cauſſis fœda toto imperio ludimagiſtros iuberet pueris tradere memoriter ediſcenda recitandaque. Obijt abrogatis ſub vitæ finem ijs edictis, quæ in Chriſtianos erant promulgata ſæuiſſime, non tam pietatis ſtudio quam Conſtantini, cuius potentiam indies augeri conſiderabat, atque Licinij metu, à quo paulo ante in acie fuerat ſuperatus. Hoc ſublato neque minori ſæuitia, neque exitu lætiori Licinius religionem exagitauit. Verum in Pannonia ſemel, deinde in Bithynia prælio à Conſtantino victus ad priuatam vitam compulſus primum eſt. id Conſtantiæ vxoris precibus datum.

deinde

deinde occiſus, quia res nouas moliri cogitabat. dignus ea calamitate, quod litteras virus publicum appellaret, tam expers earum vt ne nomen quidem ſuum ſcribere didiciſſet: & quoniam impia carnificina inter alios, Sebaſtię quadraginta martyres ſuſtulit, & ſua virtute & Baſilij oratione nobiles. Per hunc modum reſpublica à domeſticis externiſque armis libera, atque ad vnius imperium arbitriumque reuocata, religio Chriſtiana in dies ſingulos illuſtrabatur. Conſtantinus Imperator Romæ poſtquam à lepræ contagione fuerat liberatus Chriſtiani lauacri virtute (nam Romæ fuiſſe baptizatum cum Criſpo filio, magni auctores affirmant, & indicio eſt baptiſterium eximium ad D. Ioannis Laterani Conſtantini opus) noſtram religionem ex eo tempore cœpit vehementius illuſtrare. Hanc lucem modico interuallo Arius Alexandrinus presbyter conturbauit, Dei filium Deo patri æqualem eſſe negans. Luciani quidem martyris auditor fuit, ſed ambitione corruptus in eam ingreſſus eſt cauſſam. Alexandrum, Præſulem Alexandrinum factum, ipſius nullam rationem habitam dolebat ſcilicet. ab hoc initio ſciſſa in duas partes Chriſtianorum natio, proxima interitui videbatur eſſe. multis eruditionis opinione claris, tum Epiſcopis tum priuatis noua opinio placere; neque præoccupatis ea perſuaſione animis ſaniorum cohortationes admittebantur ad aures. Oſius Cordubenſis Alexandriam ab Imperatore miſſus vocum Ouſias & Hypoſtaſeos diſcrimen excogitaſſe primus fertur pace concilianda. extat Conſtantini lex in Theodoſij Codice ea cauſſa miſſa ad Oſium. Arius concordia deſperata Alexandria pulſus breui deceſſit, Ario altero impietatis hærede. (duos Arios extitiſſe ex Seueri libro ſecundo hiſtoriæ & Theodoriti primo perſpicitur).

Hunc Imperator & ſectatores Nicæam Bithyniæ aduocauit, quo ſalutis anno trecenteſimo vigeſimo ſexto ex toto 326
orbe Epiſcopos trecentos decem & octo (in numero Patrum diſcrepant alij) conuocandos curarat. In eo conuentu Arij placita improbata. Meletius Epiſcopus de gradu deiectus, quod Petri Alexandrini Epiſcopi in recipiendis lapſis facilitatem accuſando Ægypti eccleſias turbaſſet. Paſcha ſancitum quo die toto orbe celebrarent. Paphnutij conſilio permiſſum viris ſacratis vxores retinere, laxata videlicet in Oriente diſciplina eccleſiaſtica. Præterea Arij libros igni tradere capite ſancitum. Auctor quidam rationem computandi per indictiones ait in Nicæno conuentu eſſe excogitatam ab anno ſalutis trecenteſimo, tertio decimo, ſumpto numerandi principio: quo anno Conſtantino conſtabat Crucis ſignum in cœlo fuiſſe indicatum. Affuit in hoc conuentu Oſius (ſunt qui præſediſſe putent) Silueſtri Romani Pontificis vicarius, cum presbyteris Vito & Vincentio Roma legatis. Atque hæc in Oriente. In Hiſpania autem concilium Illiberritanum eſt habitum. Erat Illiberris in ea Bæticæ parte ſita, vbi nunc Granata. argumento eſt Granatẽſis porta, vicinuſq; ei vrbi mons, quibus vulgo Eluiræ nomen faciunt. nam qui hoc concilium Illiberri affirmant eſſe habitum ad Pyrenæi montis radices, quam vulgus hodie Colibrem vocat, nominum argumento refelluntur: & quoniam ex veterum codicum fide deprehenditur nullos ex vicina Gallia atque ea Hiſpaniæ parte conuentui interfuiſſe: ſed ex ijs vrbibus tantum quæ ei Bæticæ parti propinquæ erant. Tametſi Valerius Cæſarauguſtanus ſexto loco numeratur, ſeptimo Melantius Toletanus. In huius concilij canonibus virginum Deo ſacratarum mentio facta eſt. menſes Iulius & Auguſtus

ieiunij lege ſoluuntur. Vxoribus interdicitur litteras dare, aut accipere inſcijs maritis. Imagines in templorum parietibus depingi vetitum, ne videlicet tectorio decruſtato fœdari contingeret. Extat præterea Metropolitanorum mentio, cum hactenus primæ ſedis Epiſcopi vocarentur. Toletum, Tarraco, Bracara, Emerita, Hiſpalis, eo honore decoratæ ſunt, deſcriptis cuiuſque finibus, vt quidam arbitrantur per hæc tempora atque in ipſo Illiberritano conuentu, Conſtantini iuſſu: quod quoniam certa fide caret in medio relinquimus. Eam tamen diuiſionem Raſis Arabis verbis adiecturi commodiori loco ſumus, vetuſti auctoris neque contemnenda auctoritate. Et conſtat Wambæ Regis ætate atque induſtria eam diſtributionem primarum ſedium maiori diligentia factam contributis, ac deſignatis iis Epiſcopis, qui ab vnaquaque maiora iura peterent. Sane exemplo reliquarum imperij prouinciarum Hiſpanica gubernatio multum ab antiquo immutata eſt. Byzantio enim in Thracia inſtaurata à Seuero diruta antea Conſtantinus Romani imperij maieſtatem in eam vrbem Roma tranſtulit, in quo grauiſſime peccatum eſt, vt rerum euentus declarauit: Imperatorum corpora atque animos effœminauit terræ natura & cœli ſub quo alebantur conditio, deliciarum copia Martiam Romanorum indolē debilitauit. Quindecim legiones quæ Rheni Danubiique ripas præſidio obtinere ſolitæ erant, vnde maius periculum imminebat propter indomitos & barbaros earum gentium animos ſublatæ; in quo quid ſecutus fuerit Conſtantinus clam eſt, & fortaſſis grauiſſimo ſtipendio imperij vectigalia voluit liberare. pro vno quatuor Præfecti prætorij inſtituti, penes quos bello paceque ſumma eſſet auctoritas. duo in Oriente res gerebant: totidem in Occidente. Horum alter Italiæ præeſſe cœpit, Galliæ alter contributa Hiſpania, quam per Vicarium gubernaret. Ad hos liberum erat, qui vellet à prouinciarum Præſidibus prouocare. Erant Comites, quibus in milites ius & poteſtas tribuebatur: erat Magiſter ſcholæ, cui res frumentaria curæ erat, aliaque præterea Magiſtratuum nomina, quæ vt ſigillatim referantur non arbitror fore neceſſarium. His rebus peractis obiit Conſtantinus Magnus anno Chriſti trecenteſimo trigeſimo ſeptimo. rem- 337
publicam gubernauit annos triginta, menſes nouem, dies ſeptem & viginti. In tanto virtutum ſplendore reprehenſione non caruit, tum ob Criſpum filium occiſum. Fauſta nouerca ex Mineruina priori Conſtantini coniuge genitum intentati ſtupri accuſarat falsò: qua cognita fraude, ipſa etiam capite pœnas dedit tum ob ſuſpicionem violatæ religionis, ſub vitæ finem in Arium propenſior Athanaſium Alexandrinum Epiſcopum inſectatus. Sunt qui putent Nicomediæ ab Euſebio Nicomedienſi Ariano homine baptizatum extrema ætate, cum Chriſti exemplo in Iordane cuperet. nimirum nominum ſimilitudine decepti ad patrem tranſtulerunt, quæ Conſtantio filio tribui æquius eſt: eius præſertim auctoritate permoti, qui ſtudio Arij ſectam illuſtrandi cæteros in errorem Euſebius Hiſtoricus miſit. Prorſus has ob cauſſas eccleſia Latina Conſtantini nomen, quod alioqui tantæ virtutes mereri videbantur, conſecrare noluit, quamuis Græcæ eccleſiæ exemplo prouocante Aprilis die vigeſimo Conſtanſtini nomine diem feſtum celebrantis.

Conſtan-

Conſtantini Magni filij.

CAP. XVII.

TRES Conſtantini Magni filij Conſtantinus, Conſtantius, Conſtans Cæſares à patre non vno tempore dicti, mortuo ſucceſſere. Conſtantinus ætate maximus Occidentis prouincias trans Alpes accepit, Orientis ætate proximus Conſtantius, Conſtans ætate minimus Italiæ, Africæ, atque Illyrico eſt præfectus ſic pater teſtamẽto ſanxerat. ex quo Dalmatius etiam Imperatorum patruelis in Oriente Cæſar eſt conſtitutus. Hũc Conſtantius in militari tumultu intra primum annum occidendum curauit, maiores quam pro conditione ſcilicet ſpiritus gerentem. Conſtantinus tertio imperij anno hoſtium inſidiis circumuentus periit ad Aquileiam, quo proceſſerat aduerſus Conſtantem, iniuriam vindicaturꝰ ferro ſibi factam iniqua imperij partitione. Sunt qui Conſtantium Arianorum opinionibus corruptum eſſe confirment. Athanaſij reſtitutio reclamat eius potiſſimum hortatu à Conſtantio fratre facta, cum à patre ſub vitæ exitum relegatus eſſet in Galliam. Denuo exulantem Conſtantij Auguſti metu, ſynodi Sardicenſis, Iulij Romani Pontificis, Conſtantis Imperatoris auctoritate, atque hortatu eccleſia Alexandrina recepit. Conſtantinopolitana Paulum eadem de cauſſa relegatum. Synodo Sardicenſi Oſius Cordubenſis totius cõtrouerſiæ præcipuus diſceptator, Annianus Caſtulonenſis, Coſtus Cæſarauguſtanus, Domitianus Pacenſis, Florentinus Emeritẽſis, Prætextatus Barcinonenſis, ex Hiſpania interfuerunt, longinqua profectione ſuſcepta ſtudio reuocandæ pacis. Eam prouinciam Conſtans appetebat, cum vrbe, Helenæ occiſus eſt (hodie Helna dicitur in Ruſcinonenſi tractu) tertiodecimo imperij anno. Cædis auctorem Magnentium Galliam Hiſpaniamque occupantem Conſtantius, Gallo patruele Cæſare prius in oriente deſignato, collatis in Illyrico ad Murtiũ ſignis deuicit. In eo prælio hoſtes viginti quatuor millia ceciderunt, ex Conſtantij copiis millia ferme triginta. Ea ſtrage imperij vires penitus ſunt debilitatæ. tyrannus Lugduni, quo ſe ex fuga contulerat, rebus deſperatis mortem ſibi conſciuit: eiuſque exemplo Decentius frater, quem Cæſarem renunciarat. Itaq; cunctis prouinciis denuo ſub vnius imperium reuocatis Sirmij in Illyrico Epiſcoporum conuentus habitus eſt aduerſus Photinum eius vrbis Epiſcopum, Chriſtum Deum eſſe negantem. In eo conuentu binæ fidei formulæ de ſcripto cõceptæ ſunt, vocis Homouſij vſurpatione pacis ſtudio vetantes. tertiam, quæ vulgo circunfertur, Marcus Arethuſæ Præſul Arij opinionibus imbutus euulgauit. Iis fidei formulis ſuſcipiendis Oſius Cordubenſis venerandam caniciem ſugillaſſe fertur, valde care æſtimans pauculos vitæ annos quot illa ætas recipiebat. Synodus Mediolanenſis Conſtantij opera, Romam proficiſci parantis, habita quidem: opera tamen Paulini Treuerenſis Dionyſij Mediolanenſis, Euſebij Vercellenſis, Luciferi Calaritani re infecta diſſipata eſt. Athanaſium ij à morte Conſtantis rurſus exulantem damnari non ferebant. Iis ergo in exilium actis, Romæ à Conſtantio Liberius etiam Pontifex relegatus eſt, Felice ſubſtituto. Arimini numeroſus Epiſcoporum conuentus inſtauratur. plures quadringentis confluxere Patres. In eo Arianorum fraude, ac præſertim Valentis & Vrſacij, quorum præcipua erat apud Imperatorem auctoritas, Epiſcopis circumuentis vox Homouſij antiquata eſt, Synodi Sirmienſis exemplo, quaſi voce tantũ ſublata ſententiis conſpirarent. Verum cum Arij ſectatores eam ſectam anathe-

anathe-

anathematis ignominia notati non ferrent, fraude detecta ingemuit orbis ſe repente Arianum factum. liceat Hieronymi verbis vti. Itaque Seleuciæ Epiſcopi numero centum ſexaginta ſex, Homouſi voce expuncta reliqua Concilij Nicæni decreta retinenda cenſuerunt. Hæc aliquanto poſt ad Oſium redeamus, quem affirmant Potamio Oliſiponenſi Epiſcopo inſectando, quaſi Arianus eſſet ab Imperatore ex Hiſpania, quo ſe contulerat, in Italiam ad dicendam cauſſam reuocatum, an ſuppliciorum metu, an non ſatis ſui compotem Ariminenſis Synodi fraudibus conſenſiſſe: reducem in Hiſpaniam à Gregorio Illiberritano Epiſcopo execratione deuinctum, diriſque deuotum, Cordubæ quo à Clementino Vicario Gregorius Oſio poſtulante fuerat vocatus, ore fœdato atque diſtorto repente ad ipſa tribunalia, vbi præſens vterque diſceptabat corruiſſe in terram & ſuccolantibus famulis domum relatum breui animam exhalaſſe, haudquaquam mente ad ſanitatem reuocata, ad inconſtantiæ rerum humanarum exemplum & ludibriũ ſingulare. Gallum Cæſarem Imperator pridem in Oriente interficiendum curarat, homo natura ſuſpicax, & qui multorum criminationibus faciles præberet aures. Galli fratrem Iulianum ex monaſterio detractum paulo poſt Cæſarem dixit, Helena ſorore connubio iuncta. Ad Alemanorum motus Galliam vaſtantium compeſcendos, quod facere eius ductu cogitabat, opus erat auctoritate. Ipſe bellũ Perſicum animo agitabat. Eo tempore rurſus Athanaſius Principis furorem vereri, rurſus latebras captare coactus eſt, vſque ad obitum Conſtantij: qui breui eſt cõſecutus: Re enim male geſta in bello Perſico, Iulianoque Lutetiæ Imperatori ſalutato dum obuiam progreditur, Antiochiæb ptiſmo (nam tandiu diſtulerat, aut forte ab Arianis vt in more erat rebaptizatus eſt) Arianorum ritu initiatus obiit anno huius ſeculi ſexageſimo 361
primo, ad tertium Nonas Nouembris. Imperium tenuit annis quinq; & viginti, menſibus quinq;, diebus quinq;. Quo tẽpore in Hiſpania cõtigit, vt pueris lumen ſub noctem inferentibus, atque pro more dicentibus, Vincamus, Vincamus; Romanus quidam verba puerorum crudeliter interpretatus, diſtricto gladio hoſpitem cum omni familia iugularit: Ammianus Marcellinus auctor, nulla loci aut perſonarum deſignatione. Sed ex eo more tamen manaſſe conſtat, vt illatis Luminibus inter ſe Hiſpani ſalutent ſub noctem. Florebat in ea prouincia eruditionis laude Clemens Prudentius Calagurritanus patria, à militia & foro maiori ætate ad pangenda ſacra carmina traductus, atque multorum martyrum laudes celebrandas, qui cum Chriſto regnant in cœlo: tum Pacianus Barcinonenſis Epiſcopus Nouatianos ſcriptis exagitabat. Paciani filius Dexter fuit Hieronymi familiaritate nobilis, cui librum de Scriptoribus Eccleſiaſticis dicauit. Præterea Iuuencus Presbyter his ſenior Chriſti actiones luculento carmine celebrabat.

Iulianus & Iouianus.

CAP. XVIII.

IVLIANVM, quem Conſtantius inſectabatur viuens, moriens ſucceſſorem teſtamento reliquit, ſummo virum ingenio, atque præcipua eruditione: meritoque magnis Imperatoribus exæquandum ſi veram pietatem, qua à teneris annis imbutus erat, ad extremum ſpiritum retinuiſſet: neq; ſe ætate confirmata Libanio præceptori corrumpendum tradidiſſet, religione deſerta, vnde Apoſtatæ cognomen inuenit. Auguſtus factus ſtudio cunctorũ animos demeren-

demerendi, catholicos quidem ab exilio reuocauit, vno dempto Athanaſio, quem quod à Conſtantij morte ſuam eccleſiam repetiiſſet, latebras denuo metu mortis captare compulit. Templi Hieroſolymitani inſtaurãdi copia Iudæi facta, erumpente ex ipſis fundamentis igne ceſſarunt Græcæ ſuperſtitionis cultoribus datum Deorum templa, quæ erant à Conſtantino Magno clauſa frequentare. In Chriſtianos ex inſidiis potius quam aperto marte graſſatum, intercluſo ad publicos honores aditu, ſapientiæ atque eloquentiæ addiſcendæ ſublata facultate, in Græcorum ſcholis. Ea ex re Chriſtianorum ingenia excitata: ac præſertim Apollinarij duo ſoluta aſtrictaque numeris oratione, non paucos libros euulgarunt. His initiis exitus conſentaneus fuit. Perſico bello ſuſcepto cum initio proſpere ſucceſſiſſet, interfectus eſt. Cædis auctor ignoratur. quidam ſagitta dixerunt in incertum emiſſa, vel à ſuis vel aduerſariis. Alij à Mercurio Martyre, haſtæ indicio in eius ſepulcro repertæ perfuſæ ſanguine. ex diuina plane voluntate magnoque reipublicæ Chriſtianæ commodo & gaudio, ætatis anno altero & trigeſimo. Imperauit anno, menſibus ſeptem, diebus ſeptem & viginti. Poſt mortem Iuliani Fl. Iouianus oblatum vltro ab exercitu imperium, initio quidem recuſauit, profeſſus ſe religione prohiberi Chriſtianum hominem non Chriſtianis imperare: deinde vniuerſis Chriſtianos ſe eſſe clamantibus, eorum votis acquieuit. Imperio ſuſcepto exercitum Iuliani temeritate in ſupremum diſcrimen adductum, fœdere cum Perſis facto, neceſſario magis, quam honeſto, liberauit. Honores Chriſtianis redditi, eccleſiis vectigalia: exules atq; in his Athanaſius in priſtinas ſedes ſunt reuocati. Quibus initiis noua lux piorum nationi affulſiſſe videbatur, procella ſedata, cum in Galatiæ Bithyniæque confinibus carbonum nouique cubiculi vapore intercluſa anima, defunctus eſt ætatis anno quadrageſimo. Menſes ſeptem, dies duos & viginti rempublicam tenuit, & pœna capitis ſanxit ſacratæ Virginis pudicitiam etiam coniugij prætextu attentare.

Valentiniani & Valentis imperia.

CAP. XIX.

FLAVIVS Valentinianus patria Pãnonius Gratiano patre, Iouiano ſucceſſit: militari ſuffragio factus Imperator, à funaria quidem arte, ob præualidi corporis vires, atque exactam prudentiã per omnes militiæ prætorij præfecturam conſecutus. Cæterum religionis Chriſtianæ cultor eximius, qui Iuliano Imperatore, militiæ cingulum abdicarat religionis ſtudio, & ad idolorum templum æditu o ob aſperſam forte fortuna aquam luſtralem in eiuſdem oculis alapam infregerat. Simili ſtudio factus Imperator Romanos ciues in partes ſciſſos, atque de Pontificis electione tumultuantes compeſcuit, Vrſicino ad Epiſcopatum Neapolitanum ablegato, qui ſeditionis extitit cauſſa. nam Liberio Romano Epiſcopo defuncto, pars feſtinatis comitiis Vrſicinum in defuncti locum ſubrogarat, pars potior & ſanior Damaſum. Hic natione Hiſpanus fuit, an Egita vrbe in Luſitaniæ parte ea natus, quæ Durio & Minio comprehenditur, & hodie Guimaranes vocatur: an Tarracone, an Madriti in Carpetania auctores in diuerſum trahunt. Ergo cum ſe vterque legibus creatum diceret æmulum vitio, tanta contentione ſeditio exarſit, vt in baſilica Sicinini vno die centum triginta ſeptẽ homines fuerint occiſi, auctor Marcellinus eius ætatis hiſtoricus. Quo loco Pontifices Romanos vehiculis procedere criminatur: & conuiuia eorum rega-

V les men-

les menſas ſuperare. Hac tempeſtate ſedata aduerſa Damaſo factio non quieuit prorſus adulterij lege poſtulatus in Epiſcoporum conuentu innocentiam tueri compulſus eſt. Ariminenſem ſynodum adulterinam pronũciauit:nimirum abſque conſcientia & conſenſu Romani Pontificis habitam. Auxentius Mediolanenſis Epiſcopus gradu deiectus, quod Arij væſaniam ſectaretur. Pſalmos alternis in templis decantari adiecto in fine verſu Gloria Patri:atque ſacrorum initio peccatorum confeſſionem præmitti ſanxit. Duobus templis exædificatis Romæ religionem auxit,altero D.Laurentij nomine,altero Apoſtolorum ad Catacumbas via Ardeatina: vbi ipſiusmet matris, atque ſororis corpora tumulari curauit, atque perfecit. Hieronymo arcta familiaritate coniunctus fuit ob ſimilitudinem ſtudiorum:nam & Romanorum Pontificum vitas ad ſuam ætatem eleganti copioſoque volumine complexus eſt; vnde eæ Pontificum vitæ ſunt conſarcinatæ, quæ Damaſi nomine circũferuntur,alioqui indignæ tanta eruditione viro. Chriſtiana ſacra annos octodecim, menſes duos, dies vndecim gubernauit. Verum hæc aliquanto poſt: ad res imperij reuocetur oratio. In Oriente Procopio Duce, qui Iuliani propinquus erat, & in Imperatoris nomen inuaſerat, magni motus excitati, Valentis diligentia, qui à fratre Valentiniano ſub initia, imperij fuerat ſocius declaratus,breui compoſiti ſunt: æmulus in Phrygia victus, atque ſuorum proditione in poteſtatem redactus. Eodẽ tempore Valentinianus Germanos domarat,& Saxones, cuius gentis hoc loco primum mentio reperitur in hiſtoria Romana: Gotthos ex Thracia, Parthos ex Syria depulit:Scotos in Britannia,Sarmatarum arma in Pannonia compeſcuit. Qua ipſe,qua ipſius Duces tanta bella profligarunt. Obiit Bregetione in Germania Quadorũ bello occupatus quintodecimo kalend. Decembris, anno trecenteſimo ſeptuageſimo quinto. 375 Imperium tenuit annos vndecim, menſes octo, dies duos & viginti. Duos filios reliquit Gratianum ex priori cõiuge nomine Seuera, atque hac ſuperſtite ex Iuſtina Valentinianum. Qua re præſertim cum lege lata duarum vxorum feciſſet poteſtatem ſuperiorem gloriam fœdauit magna ex parte: & quoniam religionis profeſſionẽ liberam eſſe voluit vt Marcellinus eſt auctor. Interea in Oriente Valens catholicorum eccleſias vexabat. Dominicæ vxoris blanditiæ atque Eudoxi Conſtantinopol. Epiſcopi fraudes, à quo Arianorũ ritu ſe baptizari permiſerat, à mente deduxerant. vſque eo, dum Edeſſæ Catholicorum conuentum immiſſo in templum milite diſſipari curaret. ne faceret Modeſtus eius vrbis Præfectus deterruit inſolẽti multum commotus ſpectaculo. Solito maior hominum frequentia concurrerat quiduis pati parata, fœminaque præ ſtudio feſtinandi ne occaſioni deeſſet, necdum ſatis honeſte induta filium infantulum ad non dubiam mortem raptabat. ea decreti mutandi occaſio. Multi Sacerdotes in quos præcipue iratus erat exilio mulctari. in his Euſebius in Cappadocia Cæſarienſis Epiſcopus vir tam bene meritus de religione, quam alter Euſebius Cæſariẽſis Cæſareæ in Paleſtina Epiſcopus hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſcriptor eruditione nobilis fuit. Euſebij Cappadocis ſucceſſor Baſilius minis, & pollicitationibus ſolicitatus eſt, vt à catholica fide deficeret, quas ille conſtanter repulit, & ſua virtute & multorum exemplo incitatus, pro vnica diuinorum dogmatum ſyllaba mortem oppetere, ſi res ferrent, paratum ſe eſſe palam prædicans. Atque hæc Valentiniano ſuperſtite. nam poſt illius obitum eo amentię prolapſus eſt Valens, vt magicis incantationibus deditus Iablicho adiutore (hic Procli magiſter fuit) nomen ſucceſſoris inueſtigandum curaret.

curaret. Alphabeti litteræ in terra deſcribebātur, tot frumenti granis per litteras diſtributis, vate neſcio quid obmurmurante, ex quibus litteris gallus prima grana caperet, eæ nomen quod quærebatur deſignare credebantur: vnde diuinatio per gallum dicebatur. aliis litteras ſtylo cōtrectare placebat ſed velata facie. Prodierunt ſane litteræ Theod. vnde Valenti occaſio nata in Theodatos, Theodoros, Theodulos ſæuiēdi. quaſi poſſit humano conſilio diuinū labefactari. In ea carnificina Honorius Theodoſius Italicæ in Hiſpania natus atque ex Traiani poſteritate occiſus eſt, ſub vitæ finem lauacro chriſtiano expiatus, Britanniæ, atque Africæ antea motibus compoſitis clarus: vnde Magiſtri equitum honorem conſecutus erat. Reliquit is ex Thermantia vxore filios duos Theodoſium & Honorium. Infuderat ſe per idem tempus in imperij prouincias Gotthorum numeroſa multitudo Fridigerno & Athanario Ducibus. nato inter eos diſſidio, vt in pari poteſtate fieri amat, partem Valens prælio facto cecidit. Aliis Athanaricum ſecutis in fœdus aceptis Mœſiam etiam ad habitandum dedit, ſed Arianam ſectam profeſſis. quo tempore Vlfilas eius gentis Epiſcopus Gotthicos characteres excogitaſſe fertur à Latinis diſcrepantes, & in Gotthicam linguam vtrunque teſtamentum tranſfudiſſe, Arianæ certe ſectæ ſuſcipiendæ genti auctor. His actionib. vitæ exitus conſentaneus extitit. Gotthi denuo tumultuātes, vt erat gens quietis impatiens, in Thraciam inuecti ad Hadrianopolim collatis ſignis Valentem obuium prælio ſuperatum peremerunt. Mortis genus morte ipſa grauius fuit. Intra caſam ruſticanam, quo ſe receperat, iniecto igne cremarunt, nulla relicta prole, quarto anno poſt Valentiniani obitum: violatæ religionis condignum ſupplicium, atque quod præcipiti temeritate Gratianum fratris filium ad auxilium feſtinantem noluit expectare ſpe ferox humanæ imbecillitatis immemor. Fridigernus reparatis viribus confiſus, Romanorum iniuriis conſternatæ ad arma genti ſe Ducē præbuerat.

Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius Imperatores.

CAP. XX.

FLAVIVM Gratianum pater ante aliquot annos Cæſarem dixerat. is mortuo, continuo ſucceſſit ſalutis anno trecenteſimo ſeptuageſimo quinto. exerci- 375
tus ſuffragatione Fl. Valentinianus frater ætate puer adiunctus eſt exæquata imperij poteſtate. Mortuo Valente Gotthorū armis, quæ in Oriente volitabant comprimendis magno viro & Duce opus erat. Theodoſius Italica patria, ab extrema Hiſpania, quo poſt cædem patris ſe receperat, aduocatus vir domi militiæq; clarus & ex multarum rerum tractatione prudētia ſingulari, Gotthorum audaciā, quæ eo vſq; proceſſerat vt Conſtantinopolim ipſam obſidione tentarint, armis virtuteque repreſſit. pax petentibus data, atque ſedes ad habitandum. icti fœderis obſes, Athanaricus Fridigerni ſucceſſor in Theodoſij venit poteſtatem. cui rerū geſtarum merces Orientis, quod pacauerat, imperium fuit, Gratiano concedente vt Theodoſius tertius Auguſtus accederet, vir ad alias virtutes religionis ſtudio inflammatus. nam Gratiano. V. & Theodoſio Conſulibus lege ſanxit Damaſi Romani Pontificis & Petri Alexandrini Epiſcopi de religione, quæ ſectarum opinionibus diſtrahebatur, placita rata haberi. Amphilochius Iconij in Lycaonia Epiſcopus, eius legis ſuaſor extitit hac arte. Imperatore ſalutato, Arcadium aſſidentem imperij quam-

uis conſortem non ita pridem renunciatum à patre, inſalutatum cum contempſiſſe viſus eſſet, contemptus cauſſam rogatus, tuo ipſius, inquit, exemplo ita feci, filium Dei ab Arianis contemni æquo ferentis animo. Triennio poſt Merobaude iterum & Saturnino Conſulibus ni-
393 mirum ſalutis anno trecenteſimo octogeſimo tertio, tum Arcadius imperij cōſors à patre Theodoſio factus eſt ſeptimodecimo Kal. Februarii: tum Synodus Epiſcoporum Conſtantinopoli habita, inter generales ſecunda. In eo conuentu Meletius Antiochenus Epiſcopus inter dormiendum Theodoſio oſtenſus ipſi imponere diadema, ab eodem nullo indicante cognitus eſt, vultu conſiderato quem per nocturnæ quietis imaginem videre ſibi viſus fuerat. Nectarius Senator necdū ſacro lauacro lotus ad Epiſcopatū Conſtantinopoli agente Imperatore, euectus eſt, Gregorio Nazianzeno in patriā concedente, quem magna ciuium pars prælatum cupiebat, eius diligentia hæreſi repudiata ad ſanitatem perducta. Præterea qua cauſſa is conuentus potiſſimum eſt habitus, hæreſes omnes reprobatæ ac præſertim Macedonii Conſtantinopol. Epiſcopi perperam de Spiritu ſancto, quem in rerum aliarum ordinem redigebat, ſentientis. Acta atque decreta omnia Damaſo Romano Pontifice probata: nouumque fidei ſymbolum: in quo de Spiritu ſancto ex patre filioque procedere affirmatum eſt. ſic Synodus Foroiulienſis ait ante octingentos annos habita. Id ſymbolum Nicæno vt ſubſtitueretur cum diuina hoſtia ſacrificatur, auctor extitit Damaſus, qui conſequenti anno defunctus eſt. Interea Maximus & ipſe natione Hiſpanus Britannia, vbi primum rebellauit, Gallia atque Hiſpania imperio occupatis Gratianum ad Lutetiam obuium factum vicit in pugna, prope Lugdunum etiam Andragatius dolo interfecit: cum imperaſſet ſeptem annos, menſes nouem, dies nouem nulla ex ſe prole, eam meritus certe laudem, quod primus Imperatorum pōtificiam ſtolam pontificatus inſigne ex veteri Romanorū ritu & ſuperſtitione, ad ſe miſſam conſtanter repudiauit. Gratiani vxor Læta & Socrus Piſſamena Romæ ad eius vrbis vaſtationem vixerunt cultu regio. Theodoſius publica vectigalia deſignauit, vnde vitam & ſolitudinem ſuſtentarent. In Hiſpania diſſidia de religione vigebant. Priſcillianus Gnoſticorum ſectam excitabat: cuius ſectæ Hadriani imperio docuimus ſemina à Marco quodam Ægyptio Baſilidis diſcipulo pridem ſparſa. Fuit Priſcillianus homo copioſus & generis nobilitate clarus, in ea Hiſpaniæ parte natus, cui Calæciæ nomen eſt. Inerant præterea multa animi, & corporis bona: vigilare multum, famem ſitimque tolerare. has virtutes non minora vitia fœdabant: inquies animus & turbulentus, atque ex profana ſcientia mentis elatio. Ingenii dexteritate & accommodatis ad tempus officiis Inſtantium, & Saluianum Epiſcopos ſectæ conciliauit. Hos Idacius Emeritæ ciuitatis Præſul Hieronymi laude nobilis Agidini Cordubenſis Epiſcopi monitu exagitandos ſuſcepit. ſic vulnus recruduit: latiuſq; ſerpſit malum, quod contrectatum cautius, fortaſſis curationem recepiſſet. Ad illud extremum & vltimum deuentum, vt in conuentu Epiſcoporum Cæſarauguſtæ habito ea de cauſſa, vtrique in re præſenti diſceptarent. Sectarij die dicta venire recuſantes, anathemati ſubiecti: Inſtantius & Saluianus Præſules, è populo Elpidius & Priſcillianus & cum his Agidinus Cordubenſis Epiſcopus mutata voluntate ex inimico repente hæreticorum ſocius factus. Ithacio Soſſubenſi (ſic Seuerus Sulpicius ait tu lege, Oſſonobenſi) Epiſcopo ſententiæ promulgandæ cura demandata, ardenti homini atque procaci: qui ieiuniis aut lectioni ſa-

cræ

eræ deditos quaſi Priſcilliani ſectatores palam accuſaret. Huius atque Idacij diligentia à Gratiano Imperatore tum ſuperſtite impetratum, vt hæreticos templis, vrbibus, totaque prouincia expelli mandaret. Inſtantius & Saluianus atque cum his Priſcillianus interim Abulenſis Præſul ſectatorum ope creatus, Romam præſidii cauſſa contendentes in Aquitania reſiſtentes, non paucos eo tractu ſectæ conciliarunt. Romam appulſis Damaſi conueniendi poteſtas non eſt facta: ac ne Ambroſius quidem Mediolani eorum vocibus aures præbuit. ad noui dogmatis inſolentiam cuncti exhorrebant. Non remittunt tamen: corrupto officiorum Magiſtro Macedonio à Gratiano impetratum, vt priori edicto inducto ablatæ eccleſiæ Priſcilliano atque Inſtantio redderentur. nam Saluianus Romæ diem obierat. ab eo ſucceſſu Gnoſticorum audacia confirmata, Ithacius ſeditionis lege poſtulatus atque à Voluentio Vicario ad necem quæſitus, ad Gregorium Præfectum Prætorii in Galliam confugit. Eo parum opis ferente Clemẽtem Maximum adiit, ab eoque Treueri impetratum cognitionem Burdigalæ in Epiſcoporum conuentu inſtaurari. eo venire compulſi ſunt Priſcillianus atque Inſtantius Priſcillianus ſocio de gradu deiecto ad Maximum prouocauit: factumque Epiſcoporum inconſtantia vt ad Imperatorem deuolueretur cauſſa, nouo ad eam diem exemplo iudicem prophanum de hæreticis iudicare: cæterum cauſſa Treueri agitata atque vrgente Ithacio capitale ſupplicium Priſcillianus ſubiit, maleficii conuictus, atque nocturnos conuentus cum fœminis religionis ſpecie agitaſſe. Interfecti præterea Feliciſſimus, & Armenius, tum Latronianus ſeu Matronianus fœdo exitu nobilior quam pangendis carminibus, quamuis in aliquo Poetarum numero ea ætate. Inſtantius vltra Britanniam in inſulam deportari iuſſus eſt, Martino Turonenſi qui ad hos motus accurrit, nequicquam reclamante, atque hæreticos Epiſcoporum præſertim accuſatione necari fas eſſe negante. Eam benignitatem fortaſſis tempori accommodatam nimiam ex parte extitiſſe, atque ſi in mores noſtros induceretur fore exitialem, dies & vſus & maior rerum cognitio declarauit. Prorſus Priſcilliano occiſo ſecta non modo non eſt repreſſa, ſed latius etiam propagata. Cæſorum corpora in Hiſpaniam delata à ſectatoribus Martyrum inſtar honorata ſunt. Iurare per Priſcillianum ſumma religio putabatur. Ithacius & Idacius (Iſidorus pro Idacio Vrſacium ponit) anathematis ignominia notati, & ſolum exilio vertere compulſi ſunt: quod iis agentibus hæretici eſſent trucidati. Tametſi quo non ſupplicio digni erant, qui præter vitæ turpitudinem ſacræ Triadis perſonas confundere, coniugia ſoluere, carnium eſum deteſtari auſi ſunt: affirmareque animos ex diuina eſſentia defluxos ad certamen per ſeptem cœlos & genios quoſdam gradatim deſcendentes in nequam Principem incurrere mundi opificem. homines fatalibus ſtellis ſubdi: corporis membra duodecim ſigniferi partibus. Arietem capiti dominari, ceruici Taurum, pectori Geminos, reliquis mẽbris alia. Quo tempore Hiſpania hac agitatione æſtuabat, Siricius Romanam eccleſiam gubernabat Damaſo ſubſtitutus, Proſper Vrſinũ vocat. & fortaſſis qui ante contra Damaſum pontificatum inuaſerat, defuncto credidit ſucceſſiſſe. Extant Siricii litteræ ad Himerium Tarraconenſem Epiſcopum, Arcadio & Brutone Conſulibus,
nimirum ſalutis anno trecẽteſimo octo- 385
geſimo quinto. De baptiſmo, nuptiis, Deo ſacris viris & virginibus, ordinibus ſacris multa, vt erat rogatus reſpondet, cum Epiſcopis eas prouinciæ Carthaginenſis Bæticæ, Luſitaniæ, atque Calæciæ

mandãs communicare. Extat harum litterarum mentio in Concilio Toletano primo, ſuppreſſo auctoris nomine ſententia recitata: atq; in libro Iſidori de viris illuſtribus Hiſpaniæ, Siricij & Himerii nominib. deſignatis. Omnino ex quo Siricius Pontifex creatus eſt anno quinto Maximus ad Aquileiam acie à Theodoſio victus eſt, & ſuis prodentibus captus pœnas capite dedit, Theodoſiique virtute Valentinianus iunior in Occidentis imperium reſtitutus, vnde aufugerat metu tyranni. A præclaro initio expeditio ea ſuſcepta eſt. Stobis enim in Macedonia Theodoſio, II. & Cynegio Conſulibus octauo decimo Kalend. Iulij, hæretici lege lata conuentus habere aut myſteria extra eccleſiam peragere ſunt vetiti. Victoria de tyranno ad ſextum kalend. Septembris parta eſt eodem prorſus an-
388 no trecẽteſimo octogeſimo octauo. Atque hactenus religioſe. Illud crudeliter, quod Theſalonicam vrbem cæſis ſex hominum millibus deformauit ira præcipiti actus. Butericum copiarum Ducem, aliosq; Principis aſſeclas in populari ſeditione intereniiſſe crimen erat tam multo innoxio ſanguine luendum ſcilicet. Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus Imperatorem (nam tunc temporis Mediolani morabatur) veniẽtem templi aditu prohibuit, diriſque deuotum more & ritu Chriſtiano pœnam ſubire hortatus eſt tanto facinore debitam. Repulſæ dolorem non minori animo tulit Theodoſius, quam Ambroſius iuſſit. Aucta animi conſtantia poſt menſes aliquot, ipſo natalis Chriſti die Ruffini intimi hortatu templum repetentem quaſi Præſulis iracundia ſedata, non prius admiſit quam verbis grauiſſimis coram caſtigatum, atque legis promulgandæ conditione, necis ſententiam ante trigeſimum diem executioni mandari vetantis. vt ſi quid præcipiti in vindictam libidine decerni contingeret, temporis ſpatium iracundia remittente mutaret. additumque, ne verbum prius efferret commoto animo, quã alphabeti Græci litteras ex ordine recitaſſet. Ea res Antiochenſibus ſaluti fuit. Ob extraordinaria tributa tumultuãtes, Placillæ vxoris Theodoſii iam defunctæ ſtatuam euerſam, per vrbem raptarunt. Fœminæ lectiſſimæ in Noſocomijs ſolitæ ægrotis cibos ſuis manibus miniſtrare, virumque priſtinæ fortunæ commemoratione ad modeſtiam identidem clementiamque reuocare, illatam cõtumeliam ne multorum cæde Imperator vindicaret, Ambroſii prudentia effecit, atq; miſſi Antiochia ea de re legati ad Imperatorem placandum. Iis agentibus lugubre carmen à pueris flebilibus modis decantatum prandenti Imperatori excuſſit lacrymas, flexitque ad miſericordiam iratum animum. Atque hæc in Italia. In Gallia autem Theodoſio in Orientem reuerſo Valẽtinianus Arbogaſtis Comitis dolo Viennæ ſuffocatus eſt. Eugenius necis conſcius atque præcipuus ſuaſor ex Grammatico litteratore Imperator eſt factus ſalutis anno trecenteſimo nona- 392
geſimo ſecundo. Imperii probrum ludibriumque Theodoſio magnam curam iniecit. vſque eo vt de belli euentu ſollicitus, piorum hominum qui in eremo vitam agebant, precibus ſalutem commẽdaret. Horum ac Ioannis in primis victoriam pollicentis reſpõſo lætus, quo mortis denunciatio continebatur tamen priuſquam rediret ex Italia, Conſtantinopoli profectus ad Alpium radices hoſtem magno atq; ancipiti prælio vicit. Ventorum procella in aduerſos hoſtes delata multum contuliſſe viſa eſt, vt Claudianus ſcripſit inſignis poeta ea ætate atque cum antiquioribus comparandus: Chriſtianus religione, an prophana ſuperſtitione implicitus incertum. Multum ad victoriam Gothi contulere ſupra viginti millia Romana ſigna ſecuti, poſt Athanaricum Conſtantinopoli defunctum nullo

ex ſua

ex ſua gente Principe Theodoſij ſtipendia facientes. Poſt pugnam Eugenius à ſuis interfectus eſt, Arbogaſtes ſibi manus attulit. commiſſum eſt prælium quintodecimo Kalend. Octobris anno trecen-
394 teſimo nonageſimo quarto. Quo anno Honorius Theodoſij filius natu minor imperij conſors à patre renunciatus eſt. Proximo anno Theodoſius ipſe in viuis eſſe deſiit ad ſextumdecimum Kalend. Februarij Mediolani intercutis morbo ætatis anno quinquageſimo. imperauit annis ſedecim, duobus amplius diebus. ex Placilla vxore Arcadium & Honorium reliquit. Ex Galla Valentiani ſenioris & Iuſtinæ filia, quam ſecundis nuptiis ſibi copularat, Gallam Placidiam. Defuncti laudes Ambroſius prior, deinde Auguſt. dicatis orationibus celebrarunt. Theodoſij, id eſt à Deo dati, nomen, niſi à parentibus accepiſſet diuino monitu, vt Aurelius victor eſt auctor, vitæ probitas, religionis ſtudium, domi militiæque res præclare geſtæ, atque reſpublica à præcipiti caſu ſuſtentata conciliare potuerunt. Religionis amplificandæ ſtudium ſatis declarauit, veteris ſuperſtitionis templis euerſis, quæ Conſtantinus Magnus claudi curarat. vnde innumeræ fraudes in lucem prodierunt, cauæ retro ſtatuæ ad reddenda oracula. miraculo fuit Alexandriæ in Serapidis templo immortalitatis ſignificatione crucis figura multis expreſſa locis. Habuit hæc ætas viros inſignes litteris atque probitate præclaros: atque in hoc numero, quod quidem Hiſpaniam attingit, Pontius Paulinus Burdigalenſis patria in Hiſpania Citeriori moram traxit ipſe & vxor Tharaſia. Barcinone presbyter factus eſt nullius eccleſiæ miniſterio addictus nouo exemplo ac propemodum ſingulari. Inde gradus factus ad Nolanum Epiſcopatum ex Hiſpania in Italiam delato. Abundius Auitus presbyter Tarracone natus, Luciani librum de ſancti Stephani corporis inuentione latinitate donabat. Licinius Bæticus Hieronymi amicitia atque in Hieroſolymitanos pauperes præcipua liberalitate ad memoriam inſignis Deſiderius & Riparius Hiſpani presbyteri Vigilantium Barcinonenſem presbyterum Pompelone natum ſanctorum qui cum Chriſto regnant in cœlo honorem cultumque vellicantem de ſcripto impugnabāt: vt Hieronymus eſt auctor nobilis huius ætatis ſcriptor, atq; præcipua tum eruditionis, tum ſanctitatis opinione clarus.

Arcadij & Honorij imperium.
CAP. XXI.

THEODOSIO defuncto eius filii Arcadius in Oriente, in Occidente Honorius Remp. gubernare cœperunt ſalutis anno trecenteſimo nonageſimo 395
quinto, maiori aliquanto religionis ſtudio, morumque probitate quam animorum vigore. His enim rectoribus Romani imperii maieſtas, quæ à tenui initio ꝑfecta ſua magnitudine & mole pridem laborare cœperat, in præceps toto impetu abiit, ad exemplum imbecillitatis rerum humanarum, & conſtat nil eſſe opera & viribus humanis paratum, quod edax vetuſtas non conſumat, ſummiſque negatum ſtare diu, nimioque graues ſub pondere lapſus, vt nobilis poeta ait: nullaque imperia quantumuis magna diu ſtare, ſi foris hoſtem non habent domi naſcitur, vt abdomine impedita corpora quamuis ab externis cauſis tuta, ſuis ipſa viribus onerantur, & proprio premūtur pondere. Romanam eccleſiam per hæc tempora de quo dictum eſt Siricius gubernauit tredecim amplius annos. quo defuncto ſalutis anno trecenteſimo nonageſimo octauo, Anaſtaſius ſucceſſor tribus annis eandem eccleſiam tenuit. Hoc Pontifice in Hiſpania Synodus Toletana habita eſt Kalend. Septembris

ipſo

ipſo anno ſeculari Epiſcopi decem & nouem actis interfuerunt ex variis Hiſpanię vrbibus conuocati. in his primum locum Patriunus occupauit Toletanus Epiſcopus vt quidam affirmant ex catalogo vetuſto, eius eccleſiæ Præſulum ab hoc tẽpore numerum inchoante: vt aliis viſum eſt Bracarenſis, quod in actis Synodi Paterni Bracarenſis memoria extet. neutri argumento ſatis efficaci. Sexto loco Aſturius inter patres ponitur, quem alij potius malunt, Toletanum Epiſcopum fuiſſe, eum certe, qui vt Illefonſus tradit, inuentis corporibus martyrum Iuſti & Paſtoris, Toleto Complutum migrauit loci religione ductus. Itaprimus Epiſcopus Complutenſis fuit; neq; alius tamen ad eius mortem ſubſtitutus eſt eccleſiæ Toletanæ præſul. In nouo epiſcopatu Nouellus ſucceſſit, vti ex Biclarenſi conſtat, tempore Leuuigildi Regis Gotthi Complutenſis Epiſcopus, non proxime ſcilicet Aſturium, ſed ex interuallo. Ergo in primo concilio Toletano Priſcilliani placita nouis decretis exagitare atque cõuellere placuit. Epiſcopi Simphoſius & Dictinius atque Comaſius preſbyter eiurata ſecta eccleſię conciliati. Dictinium Aſturica cuius vrbis Præſul fuit, in cœlitum numero habet colitque, nimirum erroris ſuſpicione vel impoſita, deterſaq; vel ſalutaris pœnitentiæ dolore per totã vitam expiata. Extant ad Patres in eo cõuentu Innocentij Romani Pontificis litteræ qui anno conſequenti Anaſtaſio ſucceſſit. Africam per hæc tempora Gildo cum poteſtate gubernabat, Ruffinus Orientis prouincias, Occidentis Stilico maiori auctoritate quam alij Serena cõiuge ex Theodoſij fratre nata potens, pręterea Honorij ſocer. Hos Theodoſius exitiali, ſi ſpectetur euentus conſilio, reipublicæ moderatores conſtituerat, vt filiorum ætatem virtute iuuarent, & imperij molem ſuis ipſi humeris regerent. Verum ſuo potius quam alieno nomine dominandi cupidi & præ ambitione imperandi datæ fidei religionem contemnentes imperij maieſtatem penitus labefactarunt. Primus Gildo in Africa rebellauit, eoque & Maſceſcele fratre, qui deinceps imperium inuaſerant ſublatis: Ruffinus neq; horum perfidiam, neque exitu caſtigatus Gotthos ad arma excitauit, aliaſque nationes barbaras. Ea via erat ad imperium occupandum inuenta, non aſpera modo ſed fallax. natione Britannus ſeu Francus Ruffinus fuit, magni vſus Dux fide non eadem. Eius fraude detecta cum de medio eſſet ſublatus, quaſi fatali perfidia per omnes prouincias ad imperij exitium vagata. Stilico iiſdem veſtigiis inſiſtens, vti proximo libro repetendum eſt, atque paulo copioſius explicandum, varias gentes ſolicitauit ad ſumendum arma Vandalos gentiles ſuos & Alanos in imperij prouincias attraxit clam cum illis communicato conſilio. Rebus in ſupremum diſcrimen adductis ſcilicet, filio Eucherio imperium parabat, Theodoſij Magni ſobole ſublata, verſutꝰ iuxta & ingratus. Gotthi imprimis ob negata rurſus ſtipendia Thracia & vicinis prouinciis vaſtatis in Italiam bipartito irruperunt. Radagaſius Gotthorum Dux alter ex antiquis gentis eius ſedibus cum numeroſa multitudine Italia Feſulas vſq; in Hetruria penetrata Stiliconis virtute cum copiis omnib. oppreſſus eſt. Alaricũ Ducem alterum ad Rauennã cum delere potuiſſet, acie ſuperare ſatis habuit, fædus prętęrea cum ea gente factum, ex quo ſedes ad habitandum in Galliæ finibus erant datæ, diſturbare ſatagens Saulũ Iudæum laceſſere inopinantes mandauit. Tendentes ad Alpium radices ad Polentiam, quæ nunc Polenzara eſt exiguum oppidum non procul Aſta vrbe, ipſo reſurgentis Chriſti memoria ſacro die repente inuaſit octauo Idus Aprilis anno. 402. Detrectarunt Gotthi primum certamen propter diei ſanctitatem. Verum

Saulo

Saulo premēte correptis armis vicerunt hoſtes, peremerūt Saulum. Fraus detecta auctori exitialis reipublicæ funeſta fuit. Stilico Honorij iuſſu pemptus anno ſalutis quadringenteſimo octauo, decimo Kal. Septembris: poſt eum Serena vxor Eucheriuſq; filius. Gotthi etiam ſuperiori ea iniuria irritati conuerſo itinere vexarunt Italiā aliquot annis, quod ſublato Stilicone liberius effecerūt. neq; deſtiterunt priuſquam ipſum orbis caput Romā poſt diuturnam obſidionem redegerunt in poteſtatem, ferro flammaq; deforma-
410 tam, tanta immanitate, vt totius orbis iniurias vlciſci velle viderentur. Capta eſt Roma ſalutis anno quadringēteſimo decimo, vti præcipua eruditione viri numerant. Paulus Oroſius, niſi numeri ſunt vitiati, anno ab Vrbe condita milleſimo centeſimo ſexageſimo quarto irrupiſſe Alaricum ait: Romamq; expugnaſſe, hoc eſt, anno Chriſti quadringenteſimo duodecimo: quod eius æqualis Proſper Aquitanicus eſt certe ſecutus. in ea vrbe Placidia Honorij ſoror capta Athaulfo nupſit. Alarici ſororij ſui ad Coſentiam paulo poſt in Brutiis extincti ſucceſſori. Is regno gentis ſuſcepto ex fœdere cum Honorio facto ad Pyrenæi radices ex vtraq; parte, nimirum in Gallia atque Hiſpania ſedes accepit vbi fortunarum & vitæ, gens bello aſſueta domicilia collocaret. Ab hoc principio Gotthis ad vniuerſæ Hiſpaniæ imperium aditus eſt patefactus. vti proximus liber explicabit.

LIBRI QVARTI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER QVINTVS.

Varias gentes in Hiſpaniam veniſſe.

CAPVT I.

MVLTAS gentes feras & indomitas in Hiſpaniam per hæc tempora veniſſe, ſequēs narratio declarabit, Vandalos, Sueuos, Alanos, atque Silingos. Gotthi in primis ex antiquis ſedib. dilapſi, cum orientis occidentiſq; ſolis oras ſui nominis terrore famaque compleſſent, atque victricibus armis Italiam vniuerſam luſtraſſent, ad extremum in Hiſpania conſtiterunt: in eaque imperii ſedem cæteris nationibus qua pulſis, qua domitis collocarunt ac tenuerunt annis amplius trecentis. Ex

Septentrione omnes has gentes profe-ctas ſe ſe in Romani imperij prouincias infudiſſe quæſtionis non eſt. ab inſito corporibus ardore, quem regionis frigus accendit. cibi & potus indulgentia, ad procreandam ſobolem fœcunditas maior exiſtit, vnde aucta ſæpe multitudine, quo tempore præſertim nondum Chriſti religione ſuſcepta deſultoriæ veneris licentia ad vnas nuptias conſtricta erat: ſoli ſterilitas niuibus & pruina plurimum rigentis vitæ ſuſtentandæ neceſſitate cogebat innumera hominũ examina in mitiores fertilioreſque agros commigrare: Romanos rerum dominos bello laceſſere: imperij prouinciis ni mature obſiſteretur cladem exitiumque comparare. Quibus ex regionibus ſingulæ hæ nationes in Hiſpaniam commigrarint, quibus moribus, & ingenio eſſent (nam lingua inſtitutis legibuſque diſcrepaſſe ſatis conſtat) explicare oratione, atque ita explicare vt inter tot opinionum tenebras verum inueniſſe videamur, ardua res eſt, neque diligentia deeſſet ſi via ſe oſtenderet laboranti: nunc coniecturis ſtandum, quando rerum vetuſtas, & [illegible] temporum incuria certam ſcriptionum fidem derogat. Vandalos Plinius in Germania collocat, quibus ferme locis nunc Melburgenſes ſunt, & Pomerani: tametſi Dion fontes, vnde Albis fluuius deriuatur irrigatque Germaniam, in Vandalicis montibus ponit. Vandalis Burgundiones annumerari debent eorum pars, à Burgis, hoc eſt, pagis in quos diſſipati erãt appellatione indita: & cum in Heduis conſediſſent, ei Galliæ prouinciæ Burgundiæ nomen fecerunt. Alanos Dacis & Getis finitimos facit Dionyſius is, qui luculento carmine orbis terrarum ſitum Græco ſermone deſcripſit: Marcellinus in Scythia, beatoſque ait haberi conſueuiſſe, qui cecidiſſent in prælio: ſenio contabeſcentes aut fortuita morte conſumptos, contumelijs conuitiiſque lacerare, truci homines ingenio & ad immanitatem procliui: propterea quod à cultu atque humanitate aliarum prouinciarum gens Scythica longiſſime abeſt, nihilq; importatur ferme eorum, quæ animorum ferociam emollire ſolẽt. Silingos veniſſe in Hiſpaniam conſtat, & cum Vandalis confuſos in Bætica conſediſſe nullo ſuæ gentis Rege peculiari. qua tamen ex Septentrionis regione venerint, incertum eſt. Salingos Boiorum gẽtem quidam faciunt, vnde Salingoſtadium olim in ripa Danubij tertio ab Heligoſtadio lapide. neq; dubium eſt Francos, qui per hæc tempora Galliam occuparunt, Salios à Sala flumine nuncupatos vt Marcellinus eſt auctor. ab iis legem Salicam dictam hæreditates Francorum in fœminas transferri vetantem. Salios, eoſdem Silingos vocari ſuſpicabar. Sueuos quondam ad Albim ſedes habuiſſe conſtans antiquorum opinio eſt, cæterum Strabo Sueuos ad Danubij etiam ortum ponit, quibus ferme locis nunc Auguſta Vindelicorum ſita eſt. Reliqui ſunt Gotthi, quorum origo quoniã diutius in Hiſpania regnarunt, & maiori fama celebrantur, paulo altius eruenda eſt. Gotthos olim non pauci Getas eſſe exiſtimarunt (quos Plinius & Herodotus non procul ab Iſtri ripis oſtiiſque collocarunt) atque Gog & Magog nominibus in diuinis libris Getas, & Maſſagetas ſignificari aiunt. quorum opiniones, neq; probare operæpretium eſt, neque refellere arduum: cum Plinius in Cœleſyriæ vrbibus numeret Magog, quam alio nomine Bambycem vocari ait. & plerique quorum ſententia potior eſt & ſtudium eruendę antiquitatis maius, eam gentem ex Scandia (Baſiliã antiqui ſeu Baltiã nominabant) prodiiſſe affirmãt terrarũ tractu latiſſimo ſupra Germaniam ſupraq; Sarmatiã, ei prouincię ad orientem Solẽ coniuncta, cui Fimmarchię nomẽ eſt, circunfuſis alijs ex partib. mari Baltico atq;

Glacia-

Glaciali peninſulæ forma multo longiore ſpatiis, quam lata in Gotthiam, Sueciã diuiſæ & Nortvegiã cui Lapia coniuncta eſt. Ad Occaſum enim vbi ſinus Codanus panditur (in .olæ Suconicum vocãt) atq; ad eam S.andię partem, qua breuiſſimus in Cimbricam Cherſoneſum Daniamq; traiect⁹ eſt, minor peninſula maioris pars efficitur, cui Gotthiæ nomen eſt, duobus potiſſimũ nominib. olim diuiſa Gotthia erat, in Oſtrogotthos ipſorũ lingua, noſtra Oriẽtales, & Viſigotthos, id eſt Occidentales. Inter Viſigotthos Balthi à maiorib. vocitati (ita enim dicuntur apud eos audaces) inter Oſtrogotthos Amali ab Amalo ſummo & Duce & Rege nũcupati, illuſtriſſimæ Regiæq, familiæ erant. Reliquam Scandiam perpetui mõtes ſecant, Suecia ad auſtrum relicta mitiori cœlo: ad Septẽtriones Nortvegia maiori frigoris ſæuitia vaſtatur: vſq; eo vt importatũ vinum vi frigoris continuo aceſcere feratur. quæ res magnam aliquando Pontificibus Romanis ingeſſit curam, vt diuinæ hoſtiæ pars vtraq; retineretur, perficereturq; oppidatim. Sunt Gotthi fere cæſarie barbaq; rutila, colore candidi, vti pleriq; omnes Germaniæ populi cum quibus affinem ſermonem habent, neq; multum diſcrepantem à cæteris gentibus, quas in Hiſpaniam per hæc tempora ferro penetraſſe dictum eſt, præter Alanos, quos Scythico ſermone vſos eſſe magis ex cõiectura probabili, quam certo argumẽto licet affirmare. Omnino in vulgarem linguam, qua hoc tempore vtitur Hiſpania ex multarum linguarum colluuione cõflata, multæ voces ex Gotthorum ſermone deriuarunt, quo in numero hæ ſunt. Tripas, Caza, Robar, Yelmo, Moza, Vandera, Harpa, Iuglar, Aluergar, Eſcanciar, Eſgremidor, Cangilon, Camiſa, Sauana. Quemadmodum Vandalis aliæ voces acceptę ferũtur. Camara, Gozque, Azafran. Chriſti ſacra ab his omnibus nationibus, aut nunc aut paulo poſt hæc tempora ſuſcepta ſunt populariter. olim ſuperſtitioni multiplici ſeruire ſolitę erãt, ac Gotthi in primis haudquaquam bella auſpicato ſuſcipi arbitrãtur niſi humano ſanguine exercitu luſtrato, captis in bello mactatis Marti (cui imprimis addicti prędæ primitias offerre, exuuiasque truncis ſuſpendere ſoliti erant) neque geri niſi equos prius ſolẽni ritu mactaſſent, eorũq; capita rictu diducto in contis eſſent prælata. Illud rectè:ꝙ humanos animos perpetuos fore ducta ex antiquo per manus opinione habebant perſuaſum, prǫmiaq; & ſupplicia à rogo ſupereſſe exiſtimabãt. Dion Græcus hiſtoricus Gotthos præ cæteris barbaris ſapientiam dilexiſſe ait. Ita nobiles philoſophi in ea natione vixiſſe numerãtur, inprimis Zeuta, Diceneus, & Zamolxis. Cœlo tonante ſagittis in ſublime eiaculatis numini opitulari, cui vim afferri ac regno deturbari ſuſpicabantur. Maiorũ facta ad lyrã cantu modiſq; concelebrant. Gotthorũ inſignia leonẽ erecto inuerſoq; capite vndãti clypeo impoſitum fuiſſe, cæruleo dimidiata ex parte quidã affirmant. alij tres leones ingrediẽtium habitu ſupra ſe inuicẽ Regũ Daciæ ſimilitudine. In quo ſudandum non eſt, cum ſit præcipue noſtratũ partium occaſionẽ paulo ſuperius indicatam copioſius explicare, quæ tam multis nationibus & tam barbaris aditum patefecit in Hiſpaniam. In ea rerũ colluuione atq; imperij Romani ruina Marcus quidã in Britannia à legionibus Imperator eſt ſalutatus, neque minori leuitate paulo poſt de medio ſublatus, Gratianuſq; ſubſtitutus: & hoc intra quartum menſem occiſo pari leuitate Conſtantinus in eius locum ſubrogatur, nullis rebus geſtis inſignis ſed memoria nominis bene apud eas gentes ominati commendatus, anno quantũ ex Paulo Oroſio coniici licet quadringẽteſimo vndecimo, Theodoſio iuniore Cos. 411
IIII. cum is Arcadio patre ante triẽnium defuncto Orientis imperiũ gubernaret.

Conſtantini partes magna Galliæ pars atque Hiſpaniæ ſecuta eſt Romani imperij diuturnitate atq; grauiſſimis vectigalibus,quæ indies maiora imperabantur, cunctorum animis exacerbatis. Didymus & Verinianus Honorij propinqui in Hiſpania in fide perſtantes tumultuario collecto exercitu & maiori quam pro viribus animo Pyrenæi aditu Conſtantinũ qui ex Gallia in Hiſpaniam feſtinare nũciabatur, prohibere conati, à Conſtante tyranni filio, quem pater ex monaſterio detractum & Cæſarem dictum præmiſerat in Hiſpaniam, victi acie atque trucidati ſunt, tum ipſi, tum vxores. Theodoſcilus & Lagodius occiſorum fratres fugę beneficio ſeruati ad Imperatores abierũt Honorium Theodoſiumque Arcadij filium diffiſi viribus. Conſtantis exercitus plurimum ex iis gentibus erat conflatus, quæ ex Germania irruperant in Galliam, & ob fœdus cum Honorio factum Honoriaci nuncupabantur. Hi Conſtantis permiſſu Hiſpaniam Palentiam vſque depopulati ſunt. nimirum barbari exercitus voluntates aliena calamitate redimebantur. deinde cum reditũ ad patrem pararet, Pyrenęi anguſtiis præfecti ſunt: moleſte ferentibus Hiſpanis mercenariũ militem dubiaq; adeo fide ipſorum conſtantiæ pręlatũ, quibus ducta ex antiquo conſuetudine is honor deberi videbatur. Detractũ vt prouincię aditus ipſi munirẽt querebãtur ſcilicet, foreq; minitabantur, vt breui noui motꝰ exiſterent, rurſuſq; ad alios dominos Hiſpania reſpiceret. contumeliæ dolor ſoluebat linguã, faciebat animos. Eorum ſermones vanos non fuiſſe, euentus breui declarauit. Honoriaci enim, quibus natura fauere cogebat Vãdalos, Alanos, Sueuos, & Silingos, quos paulo ante Stilico in Galliam immiſerat, vt eſt paulo ante demonſtratum, clam inito fœdere patefactoque aditu, quo eatenus erant prohibiti, attraxerũt in Hiſpaniam. Deſerendi Galliam Gotthorũ metus cauſſa fuiſſe putatur, quibus facta cũ Honorico pace vt pares eſſe poſſent verebantur. Conſtantini etiam potentia ſollicitabat maximam Galliæ partem imperio obtinentis, & ad reliquam aſpirantis. Erat Sueuorum Rex Hermenericus, Alanorum Atace, Vandalorũ & Silingorum Gundericus. Horum irruptionẽ grauiſſimæ calamitates cõſecutæ ſunt. barbara immanitate in Hiſpanorũ atq; Romanorum fortunas ſine diſcrimine inuolarunt, agris & oppidis attulere vaſtitatem. vnde ſæuiente mox fame humanis carnibus paſſim vitam tolerare non homines modo cogebantur, ſed & beſtiæ ea laniena efferatæ paſſim in homines irruebant. Famem vt fit peſtis lues excepit grauiſſima. innumeri tota prouincia conſumpti ſuperſtitum inuidia, quauis morte grauiora mala tolerantium. Ergo prouincia magna ex parte habitatoribus vaſtata barbari in variis eius regionibus ſedes collocarunt. Sueuis & Vandalorum parti Calæcia data eſt latioribus quã noſtra ætate finibus: nam totã Caſtellã veterem ambitu cõprehẽdebat. Luſitania & Carthaginenſis prouincia Alanis obuenerũt demptis Carpetanis & Celtiberis, qui in fide Romanorũ perſtitere. Bætica Vãdalis & Silingis attributa. Ea partitione facta fœdus initum cum Romanis: cultuſq; priſtinus & frequentia in prouinciæ vrbes magna ex parte reuocata eſt. Hiſpani nouam ſeruiẽdi conditionẽ Romanorũ imperio atq; acerbitati præferebant. etſi nonnulli veterem libertatem mordicus retinentes barbaricum iugum ſubire detrectabant, præſertim in Calæciæ tractu, vbi Sueuorum imperium erat. Interea Honorius ex Italia Conſtantium cũ valido exercitu in Galliam immiſerat contra tyrannum Conſtantinum. In Hiſpania noui motus exorti. Maximo in Citeriori Hiſpania Imperatore ſalutato Gerontius Comes tyranni prioris odio, cuius partes ſecutus erat, vt alieno nomine

regnaret

regnaret eius defectionis auctor extitit. Itaque Maximo Tarracone relicto cum copiis ipſe in Galliam penetrauit: Viennæque ea vrbe capta Conſtantem Cæſarē nactus de medio ſuſtulit. ne vlterius procederet Conſtantij aduentus fama deterruit. Reducē in Hiſpaniam an hominis fortuna deſpecta, an Honorij demerendi ſtudio, Hiſpani noctu in ædes impetu facto quãuis egregie pro extrema ſpe dimicãtem iniecto igne peremerunt. Maximus Gerontii opibus, cuius auctoritate ſtabat, deſtitutus cũ fuga ſaluti conſuluiſſet inglorius ad Oroſij ætatem vitã calamitoſam propagauit. Dum hæc in Hiſpania geruntur, Conſtantij virtute Conſtãtinus tyrannus Arelati & Iulianꝰ eius filius ſublati. neq; multo poſt Iouius & Sebaſtianus deinceps in Gallia rebellantes. Galliaq; vniuerſa ad Honorij di-
413 tionē reuocata ſalutis anno quadringenteſimo tertiodecimo. Gotthi tanquã ad vtriuſq; prouinciæ pręſidiũ Honorij permiſſu Pyrenæi radices vtrinq; poſt biennium occuparunt. Ij ex antiquis ſedibus ante hæc tẽpora ſæpe dilapſi atq; in Romani imperij prouincias impetu facto, virtutis opinionem maximam excitarãt: vſq; eo dum Alexander Macedo gentis indomitæ congreſſum declinaſſe, Pyrrhus Epirota exhorruiſſe, Iuliꝰ Cæſar detrectaſſe crediti ſint. auctor Oroſius. Huius gentis irruptiones omnes & bella cõmemorare noſtri inſtituti nõeſt. res geſtas narratione explicare ſigillatim maius opus quã pro ſuſceptæ narrationis modo. Valente Imperatore, vt eſt ſuperius demonſtratum, Viſigotthos ex antiquis ſedibus deductos in Mœſiæ finibus ſedes accepiſſe ea lege conſtat, vt Romani imperij ſtipendia facerent, Chriſti Dei ſacra ſuſciperent. vnde ex aliquãto interuallo Arij ſecta, cui Valens addictus erat, magnarum calamitatum & motuũ in Hiſpania extitit cauſſa. Datas ſedes ad Arcadij & Honorij imperium tutati in Pãnoniam vſque propagarunt, paulo ante quam irrupiſſent in Italiã Thracia vaſtata. nimirum Stilico Honorij ſocer, vt Eucherio filio imperium pararet gentem ſuopte ingenio inquietam ad arma excitauit. duxerat Stilico Serenam Honorij fratris Theodoſij filiam: ex qua Eucherius, Maria, & Thermantia nati. Eucherio Galla Placidia Imperatorum ſoror connubio iuncta. Honorius Mariam & Thermantiam deinceps duxit. Mariæ ſepulchrum Romæ non ita pridem repertum Paulo III. Pontific. Max. in D. Petri Vaticani gemmæque in eo magni pretij auri & argenti pondus non exiguum Honorij & Mariæ nominibus in bulla expreſſis: vti ex Topographia vrbis Romæ & à Marliano edita cognoſcere accuratius licet. Sublata igitur vtraque Honorij vxore (quidam Thermantiam ait ab Honorio repudiatam cognita Stiliconis fraude) Stilico quaſi fidei vinculis ſublatis facinus quod diu animo coxerat, perficere maturauit. Vandalos, vnde ipſi origo, & Alanos magnis inuitatos præmiis immiſit in Galliam. Gotthi eadem arte ſtipendiis negatis arma corripuerunt: Alarico Rege ſalutato in defuncti Athanarici locum, Thraciaque & Italia vaſtatis ipſum orbis caput Romam diuturna obſidione fatigatam in poteſtatem redegerũt Fl. Vararo & Tertullo Coss. quarto Nonas Auguſti, Honorij ſocordia tãta cuius partes erant ſummæ rerũ opitulari, vt renunciantem vrbis Romę calamitatē de Gallo putaret loqui, quem Romam vocare erat ſolitus, & pugnãtis paulo ante ſpectaculo ſe, vt in more habebat, oblectarat. Gotthorũ Duce Alarico in extrema Italia defuncto, Athaulfus ſucceſſor Gallæ Placidiæ vxoris, quæ Romæ capta fuerat, blanditiis delinitus & ad pacē ꝓcliuis cũ Honorio fœdꝰ pepigit. ex quo Gotthorũ copiæ ex Italia dedućtę in Galliæ Hiſpaniæq; confinibus conſederunt. regni ſedes Narbone collocata ſalutis an-

415 no quadringenteſimo quintodecimo: vnde Galliæ Gotthicæ nomen factum finibus ſæpe alternantibus pro vario bellorum cum Francis finitimis & Romanis ſucceſſu. Atque hac occaſione tum aliæ gentes tũ Gotthi in Hiſpaniam venerũt.

A Gotthis aliæ nationes barbaræ in Hiſpania ſuperantur.

CAP. II.

ERAT Hiſpania in multa regna diſtracta legibus inſtitutis atque religione diſcrepantia. Romani & Hiſpani catholicæ religioni addicti erant. Gotthi Arianorum peſte contaminati. reliquæ nationes barbaræ nondum Chriſti ſacris imbutæ gentili ſuperſtitioni ſeruiebant. Vniuerſæ vt occupatam ditionem in ea rerum colluuione retinere liceret, pro ſe quæque pacem cum Romanis firmare cupiebant. Godigiſco (Gundericum quidam vocant Giſericum Iornãdes, id certe falſo) Vandalorum Regi in has leges data eſt. Vt ſine veterum incolarum maleficio viuerent in Hiſpania, neq; triginta annorum præſcriptionis lege vllo tẽpore tuerentur aduerſus Romanos, quæ per vim nefaſque vſurpaſſent. Quibus verbis indicabatur eam pacem non tam voluntate conceſſam, quam expreſſam neceſſitate: magiſque facultatem deeſſe quam bellandi cupiditatem. Omnino ex eo fœdere inter barbaros nouis ſuſpicionibus natis bellum continuo exarſit. Alani ferociores Vandalos atq; Silingos Bætica relicta coegerunt in Calæciã ad Sueuos cõfugere, vt iunctis cum illis viribus Alanorũ audacia repreſſa ſedes ſuas, vnde erant pulſi recuperarent. Alanorũ impetu in Celtiberiam & Carpetaniã conuerſo multæ vrbes & oppida detractæ Romanis. Gotthi conſequenti anno ex quo in Galliam venerant, in Hiſpaniã penetrarunt. vbi eorum ope Attalus imperij honorẽ inane nomẽ exitialeq; primũ vſurpauit: mox cõſilij inops & virib⁹ deſtitutus cũ mari euadere tentaſſet ex fuga retractus à Cõſtantio, qui ea littora validis claſſibus obtinebat, ad Honoriũ miſſus pollice & indice præciſis in Liparam exilij gratia deportat⁹ eſt. Athaulfus Gotthorum Rex ſiue ſuopte ingenio, ſiue ex noua affinitate ad pacẽ quam ad bellum propẽſior, Barcinone vbi multus erat, ſuorum coniuratione periit anno ſalutis quadringenteſimo ſextodecimo. annos 416
amplius quinque regnauit. Vernulfus puſilla ſtatura homuncio, cæterum viuido ingenio & in omnia iura familiaria aſſuetus, nactus opportunitatem facinoris, Regis latus diſtricto enſe trãſuerberauit. Dobbium Olympiodorus vocat & Athaulfi cæde vindicaſſe heri cædem ab eo ante occiſi. Sex Athaulfi filios vna cum patre periiſſe ſepulcri inſcriptio carmine concepta declarat, cuius hodie ſepulcri pars Barcinone extat. Ei inſcriptioni quãta fides ſit arroganda, aliorum eſto iudicium: nobis recentior viſa eſt, quam pro horum temporum antiquitate. Natum certe ex Athaulſo & Placidia atq; in prima ætate defunctum infantem Theodoſiũ, in oratorio pro Barcinone vrbe atq; in theca argentea ſepultum: alios ex priori coniugio Athaulfi filios de ſinu Sigeſari Epiſcopi abſtractos neci datos à Sigerico ſucceſſore: præterea eius equum Placidiam cum aliis captiuis longo ſpatio currere compulſum fuiſſe (ſic ſunt rerum vices) Olympiodorus ait. Ergo in Athaulfi locũ Sigericus quia indoles inerat belloq; & pace ſpectata virtus, ad hæc in procero corpore oris dignitas, quamuis crure altero ex equi caſu debilitato, gẽtis ſuffragio ſubrogatus cum Athaulfi veſtigiis inſiſteret eatenus, vt ad pacis conſilia procliuis videretur, ſuorum coniuratione ferro occubuit intra primum regni annum. Vvalia ſubſtitutus inquieto ingenio atque bellaci Hũc ſcribunt ſub initia regni inſtructa claſſe in Africam tranſmittere voluiſſe: ſiue rerũ

ſuarum deſperatione,cum vtrinque hoſtes terrorem incuterent hinc Conſtantius inde nationes barbaræ,ſiue alia quauis de cauſſa,ac præſertim Mauritaniæ occupandæ ſtudio Hiſpaniæ contributæ. Verum diſiecta vi tempeſtatis claſſe ad freti Gaditani fauces,in Oceanum egredi prohibitus, neceſſitate in Hiſpaniã reuocatus cum Conſtantio fœdus pepigit ea lege: Vt Placidia Athaulfi vxor, quæ Cõſtantio erat à fratre Imperatore pacta redderetur. Nationes barbaras quæ obtinebãt Hiſpaniã Gotthi bello fatigarent. Eius belli progreſſu quidquid terrarum quæſitum eſſet ereptumq; hoſtibus, cederet imperio Romano. Ipſi quibus finibus antea, in Gallia atq; Hiſpania ditionem terminarent. Hæc pax facta eſt eius
418 ſeculi anno octauodecimo,auctore Paulo Oroſio Preſbytero Tarraconenſi,Auguſtini atq; Hieronymi familiaritate claro. qui rerum Romanarum hiſtoriam perduxit in proximum annum Flauiique adeo Monaxij & Flauij Plinthæ conſulatum. Conſtantio cum Placidiæ nuptiis imperij maieſtas acceſſit Honorio cõcedente. Vvalia ob domitas,vt erat in fœdere, gentes barbaras Aquitaniæ poſſeſſione auctus eſt,nobiliſſimo Galliæ tractu Garumna flumine & Pyrenæis montibus comprehenſo, vbi Toloſas & ad Oceanum Burdigala ſitæ ſunt. Ex Celtiberia enim,quo Conſtantius penetrarat rerum Hiſpanienſium cura, Gotthi noui belli cura ſuſcepta, in Alanos rerum ſucceſſu ferocientes, neque iis finibus contentos quos primo aduentu occuparant, atq; ad totius Hiſpaniæ imperium aſpirantes impetu facto,Rege eorum Atace in prælio cum multis ſuorum cæſo, qui cladi ſuperfuerunt, deſerta Luſitania in Calæciam aufugere compulerunt, vbi Sueuis confuſi gentis & regni nomẽ penitus amiſerunt. Alanquer oppidum in Oliſiponẽſi agro,& Alanim in montibus Hiſpalenſibus quidam ſuſpicantur ab Alanis ea nomina accepiſſe: nulla meliori coniectura,quã appellationũ ſimilitudine mutationeque: nam Alanquer olim Ierabrica fuit. Eodem belli impetu Silingi vexati,domitiq; in Tarteſſiacis campis pugnatum. conſtituti qui genti iura darẽt ex Gotthorum numero ſunt. Horum exemplo Vandali,atque Sueui caſtigati retenta ditione,in ius conceſſerunt Romanorum,quorum auſpiciis bellum adminiſtrabatur,Gotthorum periculo, & armis. Negatum tamen vectigalibus, Romani imperij ſtipendia facere,ne retentis armis rebellandi facultas eſſet. Vvalia grauiſſimo bello breui cõfecto, in Galliã reuerſus quaſi Hiſpania penitus domita atque pacata, Toloſæ ex morbo defunctus eſt eius ſeculi anno nonodecimo. 419
tribus annis iura Gotthis dixit, ſuumque & gentis nomen tantis rebus geſtis magnopere illuſtrauit.

Theodoredi Regnum.

CAP. III.

POST Vvaliæ profectionem in Galliã duæ res incommodę conſecutæ ſunt. Conſtantij Imperatoris mors, Hiſpania Galliaq; pacatis in Italiam cum rediiſſet Rhauennæ defunctus eſt ſalutis anno quadringenteſimo vigeſimo primo,Va- 421
lentiniano infante ex Placidia relicto: quem auunculus Imperator in imperij ſpem educandum curauit. nationes barbaræ in Hiſpania reſurgere cœperunt, atque ditionem & auctoritatem priſtinã recuperare. Vandali in primis, quorum erat inter gentes cæteras opinio virtutis ſingularis,Rege Gunderico Hiſpaniæ totius imperio ſpe deuorato,Sueuos (cauſſæ in incerto fuere) ſed Sueuos tamen Erauſis montibus ſe tenere coegerunt, magis locorum munitione fidentes,quã vera virtute. Hos mõtes Legionem inter & Ouetũ Aruas hoc tempore vocari peruetuſto monaſterio nobiles quidam arbitrantur,

bitratur, & Ptolemæo Narbaſos eſſe. Mōtium horum, quicunq; fuerint, præſidio Sueui cum nuſquam totius dimicationis copiam facerent, Vādali victoriæ ſpe depulſi inſtructa claſſe in Baleares profecti ferro igneq; eas inſulas deformarunt. inde in continentem verſi Carthaginem Spartariā, quæ paulo ante Alanis erepta in ditione Romanorū erat, ſolo æquarūt, nō totis ſexcentis annis decurſis ex quo à Pœnis fuerat fundata, imperii Punici arx atque præſidium in Hiſpania. Secundum hanc cladem ad caſas redacta, propter portus nobilitatem conſequenti tempore habitari cœpit. noſtra ætate vix in ea ſexcentæ familiæ numerantur. Ex eo tempore vrbis Carthaginis iura Toletum migrarunt. quod ab antiquo ſcriptore rerum Hiſpaniæ affirmatum, nonnulli de Metropolitani dignitate interpretantur: alij de conuentu iuridicundo Carthaginenſis prouinciæ populis Toleto iura petere coactis, quæ ſtante Carthagine ab ea vrbe petebantur. argumenta quoniam in neutram partem aſſenſum exprimunt, de tota re liberum lectori iudicium ex aliorum lectione relinquatur. Gundericus Vandalorum Rex exciſa Carthagine in Silingos impetu facto, quoniam Romanorum auctoritatem ſequebantur, eorum agris vaſtatis atque Hiſpali eorundem ditionis vi expugnata atq; direpta, ad extremum ſancti Vincentij in ea vrbe templum opib. & religione nobile ſimili audacia diripere, atq; ſpoliare parabat, cum in ipſo templi limine extinctus eſt, violatam religionē diuino numine ipſiuſmet Regis morte vindicāte. Succeſſit Genſericus defuncti ex impari matre frater, alij Guntharim ſcribunt. Hæc omnia intra eundem annum geſta ſunt quo Conſtantius Imperator obiit. quo tempore Iouino & Maximo imperij nomen occupantibus in Hiſpania, noui motus excitati Honorium Imperatorem compulerunt nouis delectibus habitis, Caſtinum rebus geſtis ea ætate nobilem contra tyrannos & Vandalos ablegare. Eius virtute Iouinus & Maximus, quoniam exiguo præſidio nitebantur, & magis rerum perturbatione quam ſua virtute fidebant, breui in poteſtatem redacti atque perempti ſunt. maior rerum moles à Vandalis opponebatur. Itaque Caſtinus viribus diffiſus Bonifacium quidem Comitem belli & pacis artibus æque atq; Auguſtini familiaritate nobilem ex Africa, vbi res gerebat, acciuit in Hiſpaniam. cæterum diſcordia vt fit inter pari poteſtate Duces exorta, cum ſummo periculo tum Hiſpaniæ tum rerum Romanarum Bonifacius in Africam rediit. Caſtinus eo præſidio deſtitutus, contra Vandalos nulla re geſta memorabili in Italiam rediit neceſſario ipſo anno huius ſeculi vigeſimotertio: quo Honorius Imperator rebus humanis exemptus eſt octauodecimo Kal. Septembris, imperauit annos octo & viginti, menſes vndecim, dies decem, non magis conſtantia religionis quā imperii caſu atq; infelicitate nobilis. Corpus in D. Petri Vaticani tumulatum. Valentinianus eo nomine. III. in defuncti locum eſt ſubrogatus ętate puer, atq; tantis rebus ſuſtinēdis impar. Eam imbecillitatem Flauius Ioannes ad imperii occupādi occaſionem vertit. Ioanne poſt biennium oppreſſo Bonifacius Ætii æmulatione, quem apud Placidiam gratia & auctoritate plurimum poſſe dolebat, vindictæ ſtudio & rebus ſuis cauens Vandalorum Regem Genſericum acciuit in Africam. barbarorum armis Africę imperium retinere cogitabat, Vandalis parte data, vti erat in fœdere deſignatum. Vſq; adeo ambitionis labe excæcantur humani animi, vt neq; reipublicæ amor, neq; fides, neq; religionis ſtudium quo erat ſingulari, hominem alioqui probitatis opinione excellentem à concepto facinore retardarit. Itaq; Genſericus Africæ imperio occupandæ occaſionem non eſſe prætermitten-

mittendam iudicans, deſerta Bætica, atq;
ſpe repudiata totius Hiſpaniæ, cuius im-
perium meditari cœperat, armis ſubiu-
gandæ, cum octoginta Vandalorum mil-
libus mare transmiſit, huius ſeculi anno
427 ſeptimo & vigeſimo, Hierij & Ardaburij
Conſ. Silingi remanſerunt in Hiſpania,
eaq; potiſſimum Bæticæ parte, vbi Hiſpa-
lis ſita eſt. vnde quoniam Vandalis con-
tributi erant, illiſq; confuſi conſequenti
tempore Bæticæ nomen Vandaloſiæ ap-
pellatione non iiſdem prorſus finib. mu-
tatum eſt. Vandali in Africa initio quidē
iunctis cum Bonifacio viribus magnam
eius prouincię partem ſub imperium mi-
ſerunt: deinde tamen orto diſſidio, vt eſt
incommunicabilis natura poteſtatis, Vā-
dali cōceſſa in fœdere Africæ parte haud-
quaquam contenti: & ſolent homines ad
maiora tendere ſordentibus primis cum
meliora expectantur, Bonifacium viri-
bus inferiorem intra Hipponem obſeſ-
ſum (qua in obſidione Auguſtinus eius
vrbis Epiſcopus obiit, vir immortali lau-
de gloriaque digniſſimus) expugnata vr-
be peremerunt, vniuerſamq; propemo-
dum Africam redegerunt in poteſtatem.
Arij opinionibus deprauati venerant ex
Gotthorum fortaſſis commercio. Ex eo
magnis calamitatibus atq; diuturnis A-
fricanæ eccleſiæ implicatæ ſunt. innume-
ri mortales perempti ob veræ religionis
atq; catholicæ conſtantiam. In his Arca-
dius, Probus, Paſchaſius, Eutychius cæſi
ſunt, regiæ Genſerici aulæ aſſeclæ: tum
Paulillus puer Paſchaſij & Eutychii fra-
ter germanus in ſeruitutem contraditus
eo conſilio, vt ſordidi miniſterij cui addi-
cebatur tædium de mentis conſtātia de-
duceret. Fuere hi Martyres natione Hi-
ſpani: atq; quantum ex Proſpero conjici
437 licet anno quadringenteſimo trigeſimo
ſeptimo mortem tolerarūt. Vandalorum
diſceſſu Sueuorum potentia vniuerſæ Hi-
ſpanię cœpit eſſe formidabilis Hermene-
rico gentis Rege. eoq; ex diuturno mor-
bo ſublato, ſalutis anno quadringenteſi-
mo quadrageſimo, regni anno trigeſimo 440
ſecundo, Rechila filius ardenti ingenio
iuuenis veſtigiis patris inſiſtens, atque in
ſpem erectus imperio obtinendi Hiſpa-
niam vniuerſam, ad Singilim fluuium
congreſſum Andebotum ab Imperatore
miſſum in Hiſpaniam, in prælio victum
cæcidit. Ex præda auri & argenti copia ad
bellicos ſumptus tolerandos, ſecundum
eam victoriam Bætica imperio ſubacta
eſt. Silingis domitis atque Hiſpali in po-
teſtatem redacta haudquaquam priſti-
nam amplitudinem gloriamque retinē-
ti, nam bellorum iniuriis erat deformata.
Mox in Luſitaniam belli impetu conuer-
ſo Emerita expugnata Alanorū reliquiæ
penitus oppreſſæ deletæque ſunt. Seba-
ſtiani ſtrenui Ducis pro Romanis diſceſ-
ſus in Africam, vbi à Vandalis occiſus eſt
auctore Paulo Diacono, multum contu-
lit ad Sueuorum audaciam confirman-
dam. Carpetania & Carthaginenſis pro-
uincia victricibus armis ſub imperium
miſſæ, breui ex fœdere pacis ſtudio facto
ad ius ditionemque Romanorum redie-
runt. Obiit Rechila ſalutis anno quadrin-
genteſimo quadrageſimo octauo, Rec- 448
ciario filio ſucceſſore, qui primus Sueuo-
rum Regum Chriſtiana ſacra ſuſcepit
Sueuicæ religionis conditor in Hiſpania.
atq; hæc Sueui. Gothi vero Theodore-
do Rege Vvalliæ propinquo atque ſuc-
ceſſore ditionem in Hiſpania anguſtis fi-
nibus terminabāt exiguo tractu prouin-
ciæ, vbi nunc Catalauni ſunt, ſubdito: o-
pibus tamen atq; militari gloria in Gallia
florētes, Romanis cum quibus rupto ſu-
periori fœdere ex bellis bella ſerere ſoliti
erant, terrori eſſe cœperant. Numeroſa
Theodoredi ſoboles potētiam augebat.
præcipuum imperii munimentum. Sex
enim filios genuerat, Turiſmundum,
Theodoricum, Fridericum, Euricum,
Riccinerum, Himericum: filias duas, al-
teram Genſerici filio Hunnerico connu-

bio iunctam impio homini & immani, qui catholicos in Africa indignis modis vexabat, vxorem præciſis naribus nulla magna de cauſſa, ſuſpicione tantum inductus veneni ſibi parati leui ſcilicet & inani, remiſit ad patrem. Altera Recciario nupſit Sueuorum Regi in Hiſpania. Irruperant ea tempeſtate in Galliam Hunni Duce Attila, qui Dei flagellum vulgo vocitatus eſt, ſiue vltro imperij proferendi cupiditate, ſiue Romanorum arte inducti ad Gotthorum potentiam audaciamque frænandam: ſiue quod vero propius eſt, Genſerici Vandali hortatu Gotthorũ arma vindictamque patrati ſceleris formidantis. Hunnorum gentem quidam intra Rhipæos montes collocant, Marcellinus ad Oceanum ſupra Mæotidem, genus hominum figura truci, victu aſpero, neque conditis cibis vti ſolitos, ſed radicibus & carnibus inter femora tepefactis: nonnunquam equorum ſanguine, qui incisis venis manabat, vitam tolerare. Valentis imperio Gotthos antiquis ſedibus expuliſſe primum proditum eſt, deinde Armenia aliisque Orientis prouinciis vaſtatis vtranque Pannoniam ſub Honorio Gotthis eripuiſſe. In Gallia viciniſque locis cum irruptiones feciſſent, innatæ ſæuitiæ veſtigia fixere. Hoc demũ tempore Galliam vniuerſam imperio ſubiicere parantes, Rhemos nobiliſſimã vrbem direptam incenſamque vaſtarũt, vbi Nicaſius ciuitatis Pontifex ſecuri percuſſus ab ea gente eſt, ſacros hymnos extremis intermorientibusque vocibus pſonãs. Deinde Aureliano obſeſſa Gotthos, Frãcos, atq; Romanos impulerũt vt fœdere inter ſe facto coniunctis viribus communẽ hoſtem opprimendũ curarẽt. Theodoredus Gotthorũ Rex ad incẽdium, ꝙ vt Aquitaniam inuolueret verebatur, primus accurrens Aureliani obſidione ſoluta compulit barbarũ in Catalaunos campos (hi Marochij ſiue Mauricij etiam dicti ſunt Toloſæ vicini) migrare. Affuit Ætius à Valentiniano militiæ Magiſter creatus, atque Franci Merouei Regis ductu, imperioque. Iis locis copiæ ad pugnam explicantur. Theodoredus Rex in dextro latere curare iuſſus, Ætius in ſiniſtro Francis adiunctis. Sangibanus Alanorum Rex eorum qui in parte Galliæ conſederant, vbi Aurelianum eſt, in medium agmen recipitur dubia fide: eoque ne ſe poſſet commouere prouidebatur. Contra ab Attila, Reges, nationeſque aliæ in cornua diſtributæ. immenſa belli lues late patentibus cãpis diffuſa. Oſtrogotthi in eo numero eminebant, præcipua virtutis opinione, in ſiniſtro latere Viſigotthis obiecti. Attila ipſe Hunnique in medio agmine ſubſtiterunt, truci aſpectu cæteris aduſtiores. Locus decliuis erat. aſſurgentis collis faſtigium qui priores occupaſſent, magnum operæ pretium facturi videbantur. Vtrique pari conſilio, eò contendunt. Occupauere Romani. Eo incommodo turbatum militem & de prælij ſumma metuẽtem, Attila hac ſentẽtia allocutus fertur: Victores orbis terrarum, domitores gẽtium verbis accendere opus non eſt. ne ignauis quidẽ virtutem oratio addat. fortibus quales vos eſtis pugnare ludus eſt, vlciſci hoſtes voluptas, vincendi conſuetudo in mortem tranſiit. An victas Pannonias, Mœſias, Germaniam, Galliam, Mæotidis receſſus penetratos obliti eſtis? Aſſumite, qui decet victores animum. Licuit otioſis victoriarum fructum percipere: quia otium ferre nõ potuiſtis primi intuliſtis bellum. audaciæ maioris argumentum, ſit incitamentum facite. Hic dies orbis terrarum imperium veſtra virtute confirmabit. Eæ copiæ ex colluuione multarum gentium ſupremo conatu conflatæ, an veſtrum conſpectum ferent milites, oculos, manus? Virtuti diffidunt, eo ſublimiorem locum auidiſſime occuparunt. At Viſigotthos auxiliares habent verum quantulum id præſidij rebus erit?

Si in eos irruitis vno impetu Romani delicati emollitique voluptatibus quaſi conciſis neruis, nullo impellente cadẽt. Excitate ergo virtutem: ſolitos aſſumite animos: veſtram operam ſi minus victoria, certe ꝙ Dij auertãt, nobis morte probate. Magnanimis vel in morte victoria eſt, vel in victoria ſalus, præmiaq; à nobis nõ imperiũ modo ſed exemplũ expectate. Vos niſi vincitis milites, quis ali' Imperator, quę caſtra, quę prouincia accipiet, omnibus nationib' irritatis, inuidentib'q; veſtrę felicitati? His dictis pugnæ ſignũ datur. Hunni præcipitãt impetũ: excipiũt aduerſarij nihilo minori virtute, ſuorum & ipſi Ducum cohortationibus inflãmati. miſcentur agmina: prælium atrox fit, his atque illis rurſus exitiabile, ſupremo conatu, vt par erat, de imperio orbis terrarum certantibus: cæſorum tam multo ſanguine, vt riuus vicinus exceſſiſſe ripas memoretur, mendacio probabili, quoniam ad centum octoginta virorum millia ceciderunt. Periit etiam ſub initium pugnæ Theodoredus Rex graui ætate, ſuorum pedibus conculcatus, dum auidius pugnans in confertos hoſtes rapitur. Sũt qui ab Andage Oſtrogottho occiſum malunt. Quod debilitare potuiſſet, animos auxit. Turiſmundus & Theodoricus occiſi filij denſo ſuorum agmine obturbant hoſtes, feroces atque præcipites: abrumpunt ordines atque diſijciunt. Attilã quamuis in illa trepidatione nullo conſtantis Ducis, aut fortiſſimi militis officio prætermiſſo in fugam vertunt. Ipſi lõgius ſtudio prouecti proſpectu tenebris adẽpto, in reditu hoſtium caſtris temere appropinquantes ſupremum periculũ adierunt. Turiſmundus ex equo præcipitatus vulnere in capite accepto ſuorum virtute euaſit. Hoſtis ſpe orbem terrarũ cõplexus, quia non viciſſet, pro victo ſe in caſtra recepit, ſi quid grauius accideret, ſibi mortem cõſciſcere certus accenſo rogo. Carri quibus munita erant caſtra ſaluti fuerunt, & noctis tenebræ qua ſpe pugnam poſt meridiẽ inchoarat. Ætius haud minori metu vallo ex equorum cadaueribus clypeiſque facto, noctem totam in armis ſuſtentauit. hoſtem ſequenti luce certamen repetere detrectantẽ obſedit primum intra caſtra: deinde cum delere facile potuiſſet, haud ægre paſſus eſt è Gallia in Pannonias redire. Multum de tantæ victoriæ voluptate & gratulatione tum barbari fuga diminutum eſt, tum Theodoredi caſu: tametſi Romanis æque ac Francis gratum accidiſſe videbatur Regem præpotentem de medio fuiſſe ſublatum. Conſultus ab Attila vates Duce hoſtium cæſo victorem fore denunciarat, mentitus in altero, alterius partis vana interpretatione Ætij capiti id minari exiſtimabant, vt eſt genus hominum fallax vanumque. Triduo armorum fragorem iiſdem veſtigiis auditum, pugnantium clamorem vmbris pertinaci contentione poſt mortem in pugna perſtantibus ſcilicet in Græca Iſidori philoſophi vita traditur. Occaſionẽ fabulæ videlicet prælij nobilitas præbuit. Pugnatum eſt, vti Caſſiodorus ait Martiano Auguſto & Clodio Adelphio Coſs. eius ſeculi anno altero & quinquageſimo Theodoredi regni anno trigeſimo ſecũdo. Huic prælio Sueuorum Regem Recciarium interfuiſſe nonnulli ſuſpicantur, ob affinitatem cum Gottho Rege iunctã: certe Vaſconibus qui in Romanorum fide ea Hiſpaniæ parte perſtabant, vbi Nauarra ſita eſt, bello tentatis in Galliam tranſcendit ſoceri inuiſendi ſtudio: & Gotthorum auxiliis auctus in Tarraconenſi prouincia Cæſarauguſtam eripuit Romanis: Carthaginenſem prouinciam & Carpetanos longe lateque depopulatus fœdere demum cum Romanis icto in ditionem patriamque reuertit, Bæticam, Luſitaniam, atque Calæciam imperio complexus, & ad reliquæ Hiſpaniæ dominationem aſpirans.

Turiſmundus & Theodoricus.

CAP. IIII.

THEODOREDI funere in Gotthorum caſtris procurato, Turiſmundus in patris locum cooptatus, ne patris vlciſcendi ſtudio fugientis Attilæ veſtigiis inſiſteret, Ætij conſilium & auctoritas fecit, noui regni ſtatum diſputantis ſtabiliendum videri: ne fratribus, ſi forte male cogitarent, rerum nouandarum daretur ſpatium. Ea verba erant, re ex arcano prouidebat ne Gotthorum potentia nimium aucta rebus Romanis exitium compararet. Ætij conſilio ita Turiſmundus acquieſcendum iudicauit, vt breui regni opibus firmatis Attilam inſecutus prælio ſuperaſſe conſtet ad Ligerim fluuium, Alanorum partem iis locis conſidentem ſubiicere imperio parantẽ. Nobiliſſima victoria fuit, qua compulſus Hunnus Galliæ finibus abſceſſit. Sed Attilæ dimiſſi conſilium Ætio exitiale fuit. cum enim ſuppleto exercitu arma in Dalmatiam, Illyricum, atque Italiæ partem vertiſſe eſſet nunciatum, qui opprimi in Catalaunis campis potuiſſet; Ætium Valentinianus occidendũ curauit perduellionis lege poſtulatum, ſalutis anno quadringenteſimo quinquageſimo quarto.
454 Quo tempore poſt Celeſtinum & Sixtũ eo nomine. III. Leo Romanam eccleſiam gubernabat, vere Magnus ſapientiæ atque eloquentiæ laude. ad animi dotes eximias, tractandi Principes dexteritatẽ ſingularem adiunxit. Attilæ Hunno qui Romanis ceruicibus imminebat, retro iter conuertere obuiam factus ad Mincij vada: neque multo poſt Genſerico Vandalo ne vrbem Romam quam ceperat, incendio vaſtaret perſuaſit. cœleſti virtute ceſſit barbarus. Verum externa mittãtur. Cum Turibio Aſturicenſi Epiſcopo in Italia olim vſum habuerat Leo, quo tempore eam prouinciam aliaſque non paucas ſiue ſapientiæ ſiue religionis ſtudio Turibius peragrauit. ex huius litteris Pontifex factus Priſcilliani ſectã cognouit toties iugulatam denuo renaſci, in Calæcia præſertim vbi contagionis malum incubuerat maxime, Malo procurãdo conuentum Epiſcoporum Tarraconenſium, Carthaginenſium, Luſitanorũ, atque Calæcorum conuocandi curam Turibio ipſi per litteras demandat. Conuenere Epiſcopi vt erat imperatum, Celenis Calæciæ municipio. vbi Priſcilliani placita cunctorum ſuffragio iugulata: rectæque fidei formula de ſcripto concepta, Baleonio Bracarenſi Præſuli deſtinata eſt Metropolitani iure an etiam Primatis cunctis eo tractu eccleſiis imperãtis. Huius formulæ mentio facta eſt concilio primo Bracarenſi: ſubiiciturque primi concilij Toletani decretis, quaſi eius pars, maleque aſſutus cento errore eius qui conciliorum volumina primus compilauit. Extat præterea Turibij epiſtolæ fragmentum aduerſus Priſcilliani ſectam ad duos Epiſcopos Hiſpaniæ. vbi ſecundum ſalutẽ: Dolere ſe ait religionis concordiam, quam reliquæ eccleſiæ tenerẽt, in patria labefactari, Epiſcoporum culpa malum toties compreſſum denuo renaſci non ſatis conſiderantium. Suſceptæ vitæ rationes atque demandati muneris partes ſibi rebus omnibus inferiori loquendi neceſſitatem imponere. Libros apocryphos, quos hæretici pro diuinis vẽditabant, reiiciendos videri. nimirum Thomæ Apoſtoli acta non aqua ſed oleo affirmantia ſolitũ Thomam baptizare: ꝙ ex eius libri auctoritate Manichæi recipiebãt ſacramentũ, reiiciebat Priſcillianꝰ. Andreę acta à Manichæis vel conficta vel deprauata. Ioannis geſta à Luceio cõpoſita homine nefario. Apoſtolorũ memoriã, quo libro lex vetus penitus cõuellebatur, indeque Manichæos & Priſcillianiſtas hauſiſſe cõſtabat. eius libri deliria affirmat de ſcripto à ſe impugnata eſſe ſigilla-

ſigillatim. diſputationem temporis diuturnitas abſtulit. Turibij corpus ad D. Martini de Licuena in Aſturibus tumulatum eſt. à quibuſdam etiam Hiſpaniæ populis ad ſextumdecimum kalen. Maij feſto dicato eius memoria celebratur. Ad Turiſmūdum referatur oratio. quem ſuperbius atque crudelius imperantem, quam vt libero homines ingenio atque feroci pati poſſent, Theodoricus & Fridericus fratres perimendum curarunt. Aſcalernus in omnia Regis familiaria iura aſſuetus ex morbo decumbentem ferro oppreſſit, toto anno circumacto ex quo Gotthis iura dabat. Conſequenti mox anno, qui annus à Chriſti ortu fuit
455 quadringēteſimus quinquageſimꝰ quintus, ad quintumdecimum kal. Aprilis, Valentinianus Imperator Romæ interemptus eſt à Thraſila Ætij milite. ſpecies erat vlciſcendi Ducis iniuria ſublati, re Maximo ſubornāte tantum facinus ſuſcepit, cum is tyrannidem affectaret, atq; vt fecit Eudoxiam Valentiniani vxorem ſibi toro iungere pararet, eius maieſtate occiduum imperium occupare ſatagens, plane ex hoc tempore collapſum penitus atque conuulſum. Nouem enim deinceps tyranni malequе ominati Imperatores haudquaquam imperij nomine digni ſunt habiti. Per idem tempus Orientis prouincias Theodoſio Iuniore defuncto Martianus imperio tenebat. cuius diligentia, ſynodus Epiſcoporum Chalcedone habita Patrum Concilij Nicæni numero duplicato, Dioſcori & Eutychetis væſanas de Chriſto opiniones iugulauit. Gotthorum gentem Theodoricus prudentia ac moderatione ſingulari cœperat gubernare, Princeps optimus, ni religionem Arij placitis, vitæ probitatem fratris germani cæde fœdaſſet. Sidonius Apollinaris Comitis honore à Theodorico decoratus, deinde in Gallia factus Antiſtes, litteris ad Agricolam datis Theodorici virtutes ſigillatim commemorat. venuſti oris dignitatem: corpus eximia firmitate compactum, neque munditiis cultum, ſed virile prorſus, ac militare: iaculandi peritiam: in cibo & potu ſobrietatem: ſolitum à prandio animum curis regni grauem atque diſtentum, honeſtis ludis laxare: & quod Regum proprium eſt, ſupplicibus audiendis patientiam adhibere ſingularem: iocis ſcurrarum inter cœnandum citra cuiuſquam morſum ſe ſe oblectare. Auito apud ſe legato à Maximo Auguſto, cognita eius cæde perſuaſit; vti Occidentis imperium inuaderet, opibuſque & auctoritate iuuit: eoque cōcedente impetrauit vt Gotthico imperio cederet quidquid in Hiſpania Sueuis ereptum eſſet, Romanorum ditionem carpentibus identidem atque vniuerſæ Hiſpaniæ imperium ſpe complexis. Inferendi belli honeſta cauſſa quærenda erat, affinitatiſque iura violandi. Optimum viſum eſt miſſa legatione Recciariū modeſtiæ admonere, ne vltro finitimos, vnde nulla iniuria extaret, laceſſendo publicum aliarum gentium odium atq; inuidiam concitaret. Regna æquitate conſtitui, ambitione atque immanitate labefactari. Se niſi deſineret imperio Romano, cui fidē aſtrinxerat, & à quo multis beneficiis eſſet prouocatus, deeſſe officio non poſſe. Ad hæc Recciarius vt erat elato animo, quem ſecundi bellorum ſucceſſus inflauerant ſpe vana, breui ſe Toloſæ affore reſpondet: vt quantum in vtraque gente virtutis eſſet periculum faceret, marteque arbitro de tota controuerſia diſceptaret. Eo reſponſo Theodoricus accepto, ſuorum delectu habito, adiunctiſque Burgundionum & Francorum auxiliis Pyrenęos montes traſcendit, atque ad Vrbicum flumen Hiberiā præterfluens atque Aſturicam in Calæciæ finibus congreſſum hoſtem fundit, fugatque. Ingens in eo prælio Sueuorum cædes facta. Recciarius ipſe accepto vulnere amiſſoque exercitu nihil tutum in Hi-

ſpania fore credens, & naui in Africam,
tranſmittere parans, vi tempeſtatum re-
pulſus ad portum Cale, qua parte Durius
in Oceanum euoluitur, victoris iuſſu in-
456 terfect⁹ eſt, eius ſeculi anno quinquage-
ſimo ſexto, vt Ado Viennenſis eſt auctor.
Bracara direpta abſq; vllo ciuiũ ſangui-
ne: & fortaſſis in ea vrbe Sueuorum re-
gia fuit. Calæciæ ſecundum id prælium
domitæ à Theodorico, Acliulphus ex
Vvarnorum gente longe à Gotthici ſan-
guinis nobilitate pręfectus eſt homo fide
inconſtanti. Arma in Luſitaniá verſa. Eu-
laliæ monitu ab Emeritæ direptione tẽ-
peratum: cum in eius Diuæ tutela res eius
vrbis eſſent. In Bæticam cum copiarum
parte Ceurila miſſus: Nepotianus & Ne-
ricus in Calæciam aduerſus Acliulphum,
qui fidei oblitus in ea prouincia tyranni-
dem inuaſerat. Theodoricum in Galliam
ſiue otii cupiditas, ſiue motus alij voca-
bant. Romanis enim & Maioriano, qui
Auito ſucceſſit, iratus, qua cauſſa incer-
tũ, ſed infenſus tamen, agris oppidisq; va-
ſtatis, armatus Rhodanum vſq; penetra-
uit, ac Lugdunum in poteſtatem redactã
incẽdio & direptionib. deformauit. Ceu-
rila in Bæticam de improuiſo celeriuſq;
omnium opinione delato incolæ legatis
miſſis nunciarunt, ſe ſuaque omnia fidei
atq; poteſtati Gotthorum permittere. ne-
que cum reliquis Sueuis conſenſiſſe, neq;
contra Romanos cõſpiraſſe. paratos eſſe
obſides dare, imperata facere, oppidis re-
cipere, frumento aliiſq; rebus omnibus
iuuare. Ita ſine ſanguine Bætica Gottho-
rum ditionis facta eſt. in Calæcia maiori
contentione bellũ gerebatur, ac tandem
ad vrbem Lucum commiſſa pugna Acli-
ulphus, qui Regis nomen occupauerat,
certe à Gotthorum imperio defecerat,
cum in poteſtatẽ veniſſet, capite mulcta-
tus eſt. viris quidem ſanctis annitentibus,
quos Sueui ad Theodoricum miſerunt
legatos cum infulis & velamentis ſuppli-
ces, venia prouinciæ eſt impetrata. neque
venia tantum, delictorum, quam poſtu-
labant, ſed & ab incredibili animi magni-
tudine datum, vt collectis naufragij reli-
quijs Regem è ſuo numero genteq; crea-
rent. Ventum in comitia, & voluntatibus
diſcrepantes pars Frantam Regem iuſſit,
pars Maſdram. intra biennium Maſdra
quidem ſuorum ferro occubuit. Remiſ-
mundus filius ſucceſſor anno ſalutis qua-
dringenteſimo ſexageſimo, iuxta Iſidori
computationẽ numeris ad veram ratio-
nem caſtigatis, fœdere cum Franta icto,
iunctiſq; cum eo viribus Luſitaniam ad
Romanorum ditionem, quo caſu incer-
tum, ſed reuocatam tamen, igne ferroq;
depopulatus ſub iugum imperij mittere
prorſus non valuit. Romæ, atque in Italia
Recimer ex Vvaliæ Gotthi Regis filia &
Sueuo patre nat⁹, militiæ Magiſter, quod
ſummæ poteſtatis ſecundum Imperato-
res nomen erat, inſtituẽdis deſtituendiſq;
in ea temporum fece Imperatoribus, rem
Romanã ſurſum deorſum verſabat. Nam
Mæcilio Auito, qui poſt Maximũ impe-
rium tenuerat abdicante. Iulius Valerius
Maiorianus ſucceſſor in Hiſpaniam dela-
tus, eius prouinciæ motibus pacatis, in
portu Carthaginis claſſem ædificandam
inſtruẽdamq; curauerat, Vandalos in A-
frica opprimendi ſtudio. Tantus appara-
tus Romana claſſe qua incenſa ab hoſtib.
qui Imperatoris conatus præoccuparant
qua capta euanuit, Maiorianus ipſe rei
malę geſtę quamuis ignominia deformis
in Gallia: Gotthi quæcunq; occupaue-
rant, imperio reſtituit: eius tamẽ prouin-
ciæ ſtatu compoſito in Italiam reuerſus
Ricimeris fraude Derthonæ captus, ſalu-
tis anno quadringenteſimo ſexageſimo 461
primo, ad Hiram fluuium, ſeptimo Idus
Auguſti periit. Vibius Seuerus cõiuratio-
nis particeps in eius locum ſubrogatus eſt
Ricimeris ope. In ea rerum perturbatio-
ne Theodoricus Rex Gotthus Narbonẽ
priſtinæ ditioni adiecit tradente vrbem
Rauẽnio, quem ipſe magnis pollicitis ad
defe-

defectionem à Seuero Auguſto ſolicitarat. Extat huius temporis inſcriptio Nebriſſæ in ipſa templi fronte ſupra ianuam his verbis: ALEXANDRIA CLARISSIMA FOEMINA VIXIT ANNOS PLVS MINVS XXV. RECESSIT IN PACE. X. CAL. IANVA. ERA. D. III. PROBVS FILIVS VIXIT ANNOS. II. MEN. VNVM. Vnde intelligitur Latinæ linguæ elegantiam multum ab antiquo degeneraſſe. Alpha & Omega cum ſigno Crucis ea forma, ad quam Conſtantinum Magnum Labarum conformaſſe ſuperius eſt demonſtratum, inſcriptioni ſubiecta more eius temporis Chriſtianorum ſepulcra diſtinguebant ab aliis. Romanam eccleſiam per idem tempus Hilarius patria Calaritanus regebat, Leonis Magni ſucceſſor. Extant Aſcanij Tarraconenſis Præſulis ad Hilarium litteræ, ex quibus in conuentu Epiſcoporum, nam forte conuenerant ad eius diem natalem celebrandum, Romæ relatum eſt: Nundinarium quidem Barcinonenſem Epiſcopum hæredem ſcripſiſſe fortunarum atque ſucceſſorem deſignaſſe Irenæum adiutorem ſuum, eius voluntatem atque iudicium principum & populi ſuffragiis comprobatum. Idem Siluanum Calagurritanum Epiſcopum effeciſſe, ſucceſſore deſignato, verum abſque populi voluntate & Metropolitani conſenſu. Proinde petere vt Hilarij auctoritate priori electione comprobata, poſterior irrita eſſet. Reſponſum ab Hilario quoniã nullo modo poſſet cauſa Barcinonen. à Calagurritana diſtingui, ne hæreditariũ videretur quod Chriſti benignitate confertur, & vitæ merita conciliant: vtramque electionem irritam eſſe, atque more & legibus inſtaurari debere. litteræ tertio Kalend. Ianuarij datæ Baſiliſco & Hermenerico Coss. nimirum ſalutis anno quadringenteſimo ſexageſimo quinto. In his litteris Aſcanius Tarraco. prouinciæ Metropolitanus dicitur. Turiaſo, Calagurris, Legio, Barcino. Ciuitatenſes (Mirobriga veteribus fuit) locorum quamuis ſpaciis multum ſeiunctæ vrbes, eius cura continebantur, ad iudicium omnibus eum eccleſiis præfuiſſe in Hiſpania quæcunque Romano imperio parebãt, & à Romana eccleſia tanquam religionis parente ſacra petere ſolitæ erant, Primatis nomine nõdum fortaſſis in Hiſpaniam inuecto. ſed vnde iura petebantur, & vbi ſedes imperij erat, ei vrbi auctoritatẽ in alias eccleſias datam, quam late fines imperii patebant, multis coniecturis habemus comprobatum ac Metropolitanam dictam. ad Calæciam reuocetur oratio.

Theodorici mors & Eurici regnum.

CAP. V.

SVEVI nouis bellorum motibus agitati ſunt, in Frantæ defuncti locum factionis ſuffragiis ſubſtituto Frumario. Æmulus Remiſmundus priuſquam vires coaleſcerent, vniuerſam ditionem gentemque Sueuorum armis inuaſit, obtinuitq; Frumario forte fortuna per idem tempus ex morbo defuncto. tametſi Iria Flauia, quæ vrbs in Remiſmundi fide erat, ab aduerſa factione, belli deinde iniuria vaſtata eſt. Frumarii morte non ſatis ſtudiis pacatis. Sueuorum gente ſub vnius imperium reuocata, magni delectus tota prouincia habiti ſunt. Ijs delectibus numeroſo exercitu conflato Remiſmundus Luſitaniam inuadit. capta per fraudem Conimbrica, Oliſippo vrbem dedente Luſidio ciue eius atq; Præfecto venit in poteſtatem. Romanorum potentia cõtemptui erat: Gotthorum arma timebantur. Legatione miſſa Theodoricum cõciliare viſum eſt, fidei cõſtantiam polliceri, ſeq; imperata facere eſſe paratos ꝑfiteri. Nouũ vinculũ acceſſit affini-

tate

tate inter Reges contracta, Theodorici filia Remiſmundo iuncta coniugio. Annuente poſtulatis Theodorico, noua nupta in Hiſpaniam miſſa eſt, Salano viro principe deducente, comite Aiace homine quidem Gallo, cæterum in Regis gratiam pridem ad Arij ſectam traducto. & illud agebatur vt religionis diſſidio huius opera ſublato, fœdus initum diutius ſtaret, Sueuorum gente ad Arii ſectam traducta. Quod homo callidus diligēter præſtitit, in Remiſmundi gratiam à Regina inſinuatus, & per eum gentē lethali veneno vniuerſa contaminata. Salanus cum nuptijs celebratis in Galliam rediret, Theodoricum inuenit Eurici fraude
467 periiſſe ſalutis anno quadringenteſimo ſexageſimo ſeptimo, ex quo pari ipſe pfidia Thuriſmundum fratrē obtruncandum curarat, anno tertiodecimo. Gotthorum regnum Eurico abſq; cōtrouerſia ceſſit. Parricidii merces regnum fuit. Sueuorum potētia ſolicitabat: ne Remiſmundus ſoceri Regis cædē armis vindicaret. ſimul Luſitaniæ Sueuis eripiendæ atq; adeo Romanis pulſis vniuerſæ Hiſpaniæ imperio occupādæ cura erat. quæ trifariā ea ætate diuiſa erat. Calæcia cum Luſitaniæ parte Sueuis parebat. Bætica & Catalauni Gotthis. Romanorum imperio Carthaginenſis tractus, Carpetani ac fermè reliquæ Hiſpaniæ prouinciæ tenebantur. Euricus ergo Fl. Leone, qui Orientis prouincias imperio obtinebat, per legatos conciliato, cum validis Gotthorum copiis in extremam Hiſpaniam penetrauit. atque Luſitaniæ prouincia nullo prohibente longe lateq; vaſtata, copiarum parte præmiſſa vt Pompelonem & Cæſarauguſtam, quæ in fide Romanorum erāt, expugnaret: ipſe etiam cum robore exercitus in Hiſpaniam Citeriorem rediens, Tarraconem (quæ ciuitas in Hiſpania maximam habebat auctoritatem) poſt diuturnam obſidionem in poteſtatem redactam ſolo æquauit. moræ tædium doloréq; ad vindictam incitabat. Sic Romanis in Hiſpania, vniuerſa ditione imperioque ſpoliatis, quod fermè ſeptingintis annis ſteterat, præter Calæciā, quæ Sueuis parebat, reliqua Hiſpania Gotthorum armis ſubiugata eſt. atq; hæc in Hiſpania. In Gallia ditionis Gothicæ fines amplificati hac occaſione ſunt. Inteſtinis armis ſuprema ac pudenda imperii imbecillitate res Italiæ laborabant: vix vt aut ſuis viribus aut externis auxiliis conſiſterent. Etenim Vibio Seuero Imperatore defuncto Flauius Anthemius imperium Occidentis aliquandiu tenuit Ricimeris Patritii opibus fultus, cui præmium operæ fuit noui Auguſti filia in matrimonium collocata. Gratia diuturna non fuit, neque tanta priuati hominis potentia fida eſſe poterat. Aut pereat aut perdat neceſſe eſt qui Principi metum facit, vti tunc accidit. Enata inter ſocerum & generum ſimultate ad arma ventum, vrbeque à Ricimere capta atque direptā Anthemius ipſe ferro periit. Res in Olybrium Senatorem translatæ. Ricimerem paucis poſt diebus mors oppreſſit, ſæuiſſimis corporis doloribus excruciatum. Cœleſtem vindictam vulgus interpretabatur ob contempta affinitatis ſacra, vrbemq; deformatam. Olybrium paulo poſt defunctum Glycerius eſt ſubſecutus, nihilo meliori ſucceſſu.
Iulius enim Nepos, quem Leo Orien- 236
tis Auguſtus Imperatorem renunciarat, eum abdicare coactum Salonam in Dalmatia amandauit Epiſcopū factum: ne ludibrio priuatus eſſet, erepti imperij ſolamen, eiecto ſibi paulò poſt perfugium futurum. Oreſtis filius Nepote pulſo Momyllus Auguſtus imperium à patre traditum accepit pridie Kalendas
Nouembris, anno quadringenteſimo 475
ſeptuageſimo quinto. Auguſtulum vulgus dixit, infauſtum veteribus nomē atque irridiculum, nobile tamen extincto Occidentis imperio, quod eodem nomine

mine Octauius Auguſtus æternum fundaſſe videbatur. Sic vices fortuna mutat; cadunt vrbes, imperiaque, prouinciȩ in ſolitudines vaſtantur. certiſſimum in ſingulorum caſibus leuamen. Nobiliſſimæ vrbes & regna quaſi proiecta cadauera iacent. nos quibus vita exiguis ſpatijs conſtricta eſt, ſi quis noſtrûm perijt indignabimur? Nimirum homines nos eſſe natos meminiſſe fas eſt, neque ſuperis ſuam inuidere immortalitatem. Imperauit Auguſtulus menſes nouem, dies viginti quatuor. Odoacer Herulorum Rex barbarus eo amoto Italiam Vrbemque prædȩ habuit, tenuitq; imperio amplius ſedecim annis. Has poſtremas imperij fæces loco iunximus. nunc intermiſſa repetantur. Euricus Rex Viſigotthorum, domita Hiſpania in Galliam irruperat. ad cætera mala quibus prouinciæ premebantur, hoc quoque nouum acceſſit. Fatali perfidia ac eius ætatis prȩcipua Aruandus prior illum, deinde Seronatus, qui res in Gallia pro Romanis gerebant, ſolicitarunt vt imperij prouincias occuparet, in ea temporum labe facili conatu. Acceſſit Genſericus Vandalus, nauali prælio à Baſiliſco Leonis imperio ad Siciliam male mulctatus atque in Africam reiectus, maioris mali metu vtramque Gotthorum gentem contra Romanos incitauit magna præmiorum ſpe. Aruandus quidem & Seronatus proditione detecti capite pœnas dederunt iudicio conuicti. Genſerici conatus felicior fuit. Theodemirus Oſtrogotthorum in Pannonia Rex recepto nuper Theodorico filio, qui diu obſes Conſtantinopoli fuerat, cuique Italiæ imperium fata deſtinabant, Vindemiro fratri negotium dat vt Italiæ inferat arma per ſe labanti pronæque in exitium. Verùm is donis à Glycerio Auguſto expugnatus relicta Italia in Galliam abijt, atque cum Eurico agros iam, villas, oppida igne ferroque vaſtante magno prouinciæ terrore damnoque, vires iunxit, magnum rebus momentum. Epiphanius Ticinēſis Epiſcopus à Nepote Auguſto de pace legatus, vir ea ætate auctoritate prȩcipua, nihil profecit tamen. Eo digreſſo Rutheni, Cadurci, Lemouices, Gabalitani Gotthorum armis expugnati. Aruernum Aquitaniæ primæ vrbs (hodie Claramontem vocant, non procul eo colle vbi Gergouia fuit) diuturna obſidione victis ciuibus ad deditionem compulit. Propugnabant Sidonius eius vrbis Epiſcopus caſtiſſimis precibus, clarus eruditione, moribus ſanctus: Ecdicius Comes armis Auiti quondam Auguſti filius. Verùm cœleſtium auribus ſurdis, vrbisque mœnibus magna ex parte proſtratis, Ecdicius certè fugæ conſilium cepit. Nepos Auguſtus ad ſe vocatum Patritium creauit, virtuti debitum præmium, quāuis infelici. Oreſtem in Galliam Magiſtrum militum miſit, gente Gotthum: vnde illi ad euertendum Nepotem verſis in eum virib. filiumq; rebus præficiendi vti paulò ante eſt dictum, opportunitas nata. Sic Euricus nullo impediente imperij fines ꝓferebat in Gallia. Maſſilia, alijſque vrbibus, & omni vſque ad Rhodanum prouincia occupata regni ſedem Arelati collocauit. Tantis victorijs inſolentior, cum hoſtes deeſſent, arma in religionem vertit Arianȩ ſectȩ, cui erat addictus, amplificandȩ ſtudio incēſus. Catholici eccleſiarum Epiſcopi loco mouebantur nullis alijs ſubſtitutis. Minores ſacerdotes ſublatis rectoribus diſſipabantur. Templa redigebantur ad vaſtitatem, pars ſitu deformis, pars enatis herbis horrida, quas pecora & iumenta nihil prohibente locorū ſanctitate depaſcebantur, conuulſis valuis atque aditu omnibus promiſcuè patefacto hominibus atq; animantib. niſi quæ forte ſepſiſſent arbuſta dumetaq; ſponte nata. Sidonius Apollinaris nō vnis litteris ho-

rum temporum calamitatem & malorum ſyluam deplorauit: vnde hæc petēdi ſunt ab annalium auctoribus prætermiſſi. Euricus Gotthorum regno gubernato annis ſeptendecim, Arelati ex 483 morbo obijt ſalutis anno quadringenteſimo octogeſimo tertio. Quo anno Hilarij ſucceſſor Simplicius Romanus Pontifex defunctus eſt. Extat Simplicij ad Zenonem Hiſpalenſem Epiſcopum epiſtola his verbis ſententiaque. Plurimorum relatu cōperimus dilectionem tuam feruore Spiritus ſancti ita eccleſiæ gubernatorem exiſtere, vt naufragij detrimenta Deo auctore non ſentiat. talibus idcirco gloriantes indicijs cōgruum duximus vicaria ſedis noſtræ te auctoritate fulciri, cuius vigore munitus Apoſtolicæ inſtitutionis decreta vel ſanctorum terminos Patrū nullo modo tranſcendi permittas. quoniam digna honoris remuneratione cumulandus eſt, per quem in his regionibus diuinus creſcere innotuit cultus. Ex his initijs, cum Hiſpalenſi Antiſtiti Romani deinceps Pontifices vicariam concedere poteſtatem conſueuiſſent, illa auctoritas nata eſt, quam in reliquas Hiſpaniæ eccleſias nonnunquam obtinuit, Primatis iure atque auctoritate nondum per hęc tempora ad Toletanam eccleſiam deuoluta. Simplicio Felix ſucceſſit. cuius extāt litteræ ad eundem Zenonem, nulla prętereare ad memoriam inſignes.

Alarici regnum.

CAP. VI.

EVRICI funere procurato Alaricus filius procerum ſuffragijs, quibus pater optimis præceptis ſub vitæ exitum coram caſtigatum magnopere commēdarat, ſucceſſor eſt renunciatus. Alarico Viſigotthorum Rege res Hiſpaniæ quietæ erant. Gallia in multa imperia Gotthorum, Francorum, & Burgundionum diuiſa diu quieſcere non poterat. Theodoricus in Italia Zenonis Imperatoris (is Leoni ſucceſſerat) permiſſu Oſtrogotthorum regnum Odoacre victo cæſoq; fundauit ſalutis anno quadringenteſimo nonageſimo tertio. 493 Oſtrogotthorum origo à Radagaiſi tempore explicanda. eo enim ad Feſulas profligato Honorij imperio Stiliconis virtute, oppreſſi exercitus reliquiæ, qui ex Oſtrogotthis conſtabat varijs iactatæ caſibus cum Hunnis vires ſociarunt, Attilæq; in prælio Catalaunico militarunt, vti antea dictum eſt. Verùm cùm Romani imperij ſtipēdia facere, quàm barbaris ſeruire mallent, à Martiano Imperatore in Pannoniæ finibus ſedes ad habitandum datæ. Gentis regno paulò poſt ad Theodemirum deuoluto Theodoricus filius ex impari matre nomine Erelieua ſeptennis vt obſidis loco eſſet ad Leonem Imperatorem miſſus, morum comitate & dexteritate ingenij Imperatoris gratiam promeritus, ætate maior venia impetrata ad patrem remiſſus eſt: Rex demum à patris morte renūciatus, & ad Zenonem Imperatorē rediens, quo tempore Odoacer Herulus Italiæ imperium inuaſerat. Sic facilè in Italiam tranſmittendi aduerſus eum facultate cōceſſa, factaq; poteſtate, victis profligatiſq; hoſtibus, ſe Italiæ Regem dixit, Roma etiam ſubdita, vt Caſſiodori litteræ manifeſtè declarant, Theodorici nomine ſcriptæ, cui à ſecretis erat. Noui regni vires vndecunque quæſitis præſidijs confirmandę erant. optimum viſum eſt, Francos, Burgundiones, & Viſigotthos validas ea ætate gentes nouis affinitatibus conciliare. Itaq; Clodouei Franci ſacris iam Chriſtianis initiati Audefledam ſororem ipſe duxit, filias duas ex concubina ſuſceptas, Theudicodam ſeu Theudetuſam, vt Procopius ait, Alarico Viſigotthо connubio iunxit, Oſtrogottham

tham Burgundioni Gundibaldo. Vnde totius Occidentis moderator & arbiter exortam inter Viſigotthos & Francos controuerſiam, miſſis ad vtroſque litteris, quibus minæ admiſcebantur, componere conatus eſt. Franci religionis ſuſceptæ ſtudio Viſigotthos Arij væſania pollutos oderant, moleſteque ferebant ad Alarici regnum tanquam ad receptaculum perfugere quicunque exules hosteſq; Frācorum eſſent: & per ſpeciem colloquij, de quo actum erat, inſidias vitæ ſuæ Clodoueus ab Alarico paratas cōperiſſe ſe conquerebatur. Finitima regna diu pacata eſſe non poterant. res ad arma ſpectabat; bellumque inter duas ferociſſimas gentes ingenti mole cooriri videbatur. Id ex fama prius, deinde frequentib. nuncijs cùm Oſtrogottho eſſet exploratum: miſſa ad vtrunque legatione, datiſq; litteris, conatus eſt ad concordiam diſſidentes animos reuocare. Dolore ſe, quàm maximum animo capere poterat, confici inquiens. duo ſibi cariſſima capita in certum exitium armari, nunciatum, magna atque incredibili hoſtium vtriuſque voluptate, mutuis digladiari odijs lætantium. Vtrunque dum alteri molitur excidium, in ſalutis periculum ruere, tum ſuæ, tum ſubditorum, quorum ſæpe periculo maloque Reges peccant. Modeſtia atq; prudentia imperia conſtitui, effræni temeritate labefactari. Bella quæ facilè inchoantur, luctuoſo ſæpe exitu terminari. Æquum videri priuſquam ad arma veniatur omnem ineundæ concordiæ viam rationemq; tentare. Animos non magnis de cauſſis eatenus irritatos conciliari facilè: facto acerbiori ſi concordia eſſet violata de pace deſperādum priuſquàm alterutrius regni, quo vtrique florentiſſimo vtebātur, opes euerſæ eſſent, vires conciderent. Sibi pro mutuæ cognationis iure dedecus vtrinq;, atque infamiam conciliari. Quod ſi neq; patrem Alaricus reſpiceret, neque Clodoueus fratris amore moueretur: ſe vt patrem minari, & vt fratrem monere, eum hoſtis loco futurum eſſe, quicunq; ſe à pacis ſtudio alienum præberet: neq; præceptis conſilioq; hominis amiciſſimi atque neceſſarij obtemperaret. Alaricus his monitis æquiores aures præbebat. Clodouei animus ferocior, quāuis pacis conditionem reſpuens ſuperbum reſpōſum dedit. Non alio erga Alaricum eſſe animo, quàm par eſſet & ipſe vellet. Priorem facta iniuria hoſtibusque receptis bellum indixiſſe. Indictum defendere naturæ iura decusque regium monere. Cùm ipſe ad pacem, hoſtis vocaret ad bellum: cupere manum vnam Alarico opponere, alterā inermem Theodorico ipſi præbere, ſi binas dextras natura dediſſet. Hoc reſpōſo Oſtrogotthus in Alaricum propenſior ad totius orbis Reges litteras dedit, quarum exemplū extat, Franci ſuperbiā accuſans, in viribus eum atq; immanitate fidere, iuri atq; æquitati aures obturatas habere. Vnius periculo, quod ad reliquos recidere poſſet, cunctos moueri par eſſe. Miſſis oratorib. Clodoueum ab incœpto terrerét. Singulorū ſalutem cōmuni omniū prouidentia coniunctioneq; contineri. Nihil neq; Theodorici diligentia neq; auctoritas profuit quominus ad arma veniretur. In Pictauij agro, decimo ab ea vrbe lapide in campis Vogladenſib. Frācorū Gotthorumq; copiæ cōuenerunt. Non animis, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis pars altera hoſti cedebat. Simulatq; in conſpectum ventum eſt, acies vtrinque ad pugnā inſtructæ. Pugnatū acriter exæquato periculo, pari ſpe. Nihil Alaricus omiſit, eorū quæ ab ſtrenuo Duce expectari poterāt. Francorum impetu & impreſſione acerrima cùm ſui omni parte cæde ingenti ſternerentur, locoque moti terga verterent, occurſare pauentibus, reti-

nere cadentes: vbi plurimus labor, vnde aliqua ſpes, conſilio, manu, voce iuuare equo & fulgentibus armis conſpicuus. non in pedum celeritate præſidium, ſed in dextris virtuteque ponendum dictitans. ea tutiſſima conſilia quæ plus haberent periculi. tot gentium victores ab vna gente ſuperari ignominioſum ducerent. Verùm vincente pudorem metu, Alarici cohortationes ad aures non admittebantur: tunc ipſe poſtremus in effuſa ſuorum fuga fortunæ iniquitati cedens Clodouei impetu in primo agmine pugnantis ex equo deiectus, priuſquam ſe attollere poſſet, à Franco pedite confoſſus eſt. Duo Viſigotthorum equites Regis ſui caſu incitati in vtrunque Regis Franci latus infeſtis haſtis diuerſi concurrunt. loricę beneficio & Clodorici iuuenis fortiſſimi ope periculum declinatum. Alarico cæſo Gotthi fuga per proximas ciuitates diſſipantur, nulla manu, numero, aut virib. inſigni. Engoliſma, quæ Gotthorũ pręſidio tenebatur, ſecundum prælium in Francorum poteſtatem venit, murorum parte repente cadente ob vetuſtatem. In Burdigalæ finibus Gotthi qui prælio abfuerant, auſi certaminis aleam denuo ſubire tanta ſtrage ſtrati ſunt, vt ab ea clade Arianus campus vulgò nomen habeat, nempe à Gotthorum religione appellatione facta. Burdigala, Veſates, Cadurci, Rutheni ad extremum Aruerni cæſo quamuis in acie Apollinare Duce Sidonij Aruernorum Epiſcopi propinquo irritati erant, deditionem tamen fecerunt. Ipſi Toloſates, vbi Gotthorum regia erat, expugnati. vix quidquam in Gallia relictum Gotthis, quod in Francorum non venerit poteſtatem. In Gotthorum Regum theſauris, templi Hieroſolymitani vaſa & inſtrumenta ſacrorum in Romæ vrbis expugnatione olim capta ab Alarico primo gentis Rege, & per manus ad ſucceſſores tranſmiſſa, aut in caſtris Vogladenſib. aut Toloſæ (nam auctores variant) in Clodouei poteſtatem redacta ſunt. quidam ea vaſa Carcaſone fuiſſe ait, eaq; re obſeſſam à Francis, & Oſtrogotthorum aduentu liberatam. Occiſus eſt Alaricus ſalutis anno
quingenteſimo ſexto, eo minori com- 506
miſeratione, quòd imperium à patre relictum, fraudibus & ſæuitia continuatum meminerant annos tres & viginti, quibus genti imperauit. Hunc primum inter Reges Gotthos leges de ſcripto ſanxiſſe, promulgaſſeq; conſtat, Codice Theodoſiano in compendium relato editoq;, tertio Nonas Feb. anno ipſo quo cæſus eſt. Antea inſtitutis more maiorũ firmatis vitam bello paceq; gubernare ſoliti erant. ad Alarici leges conſequentes Reges pleraſq; alias adiecere. Sic illud volumen conflatum eſt, quod Forum iudicum vulgò ab Hiſpanis nuncupatur, de quo iterum ſermo redibit.

Geſaleicus, Theodoricus, Amalaricus.

CAP. VII.

SVſceperat Alaricus ex vxore quidem Theudicoda, quæ paulò ante deceſſerat, Amalaricum, ex concubina autem Geſaleicum. Gotthorum proceres Amalarici tum quinquennis ætate contempta, Geſaleicum collatis ſuffragijs rebus præfecerunt, non obſcuro Oſtrogotthi dolore ob prætermiſſum nepotem. Itaque cùm Italiam, Siciliam, vicinas Italiæ inſulas, Illyricum & Dalmatiam ditione complexus, copias aleret in armis exercitas, octoginta millia militum Duce Ilba Gepidarum Comite in Galliam immiſit: tum vt Francorum animos victoria inſolentes compeſceret, & Viſigotthicam regiam prope euerſam fulciret: tum vt occupatum iniuria eius gẽtis regnũ nepoti ſuo reſtitueret. Tanti apparatus metu

Geſalei-

Geſaleicus, & quoniã erepta nuper Narbone à Gundebaldo Burgundionum Rege ad prædam, vt fit, accurrente nihil in Gallia tutum ſupereſſe putabat, Barcinonem ſe recepit homo ignauus, atq; in crudelitatem propenſus, qui ſuis manibus Goericum intra regiam ea in vrbe obtruncarat. & neceſſe eſt ſocordes & ignauos in potentiũ virorum cæde ſpem ſalutis ponere flagitioque. Ilba in Galliã delatus, & Viſigotthorum reliquijs adiutus, victoriã de hoſte reportauit. Francorum viginti millia in acie ceciderunt. Prouincia Phocæenſis ad Oſtrogotthos vt nauatæ operę merces eſſet, Aquitania ad Viſigotthos reuocata. Geſaleicus cùm Oſtrogotthi Narbone præterea recepta Pyrenæos montes tranſcendere pararent, ſuarum rerum deſperatione, & militum voluntatibus diffiſus, neque ignorans multorum in ſe odia excitata ob ignauiam & crudelitatem, in Africam nauigauit. Thraſimundus Vandalorum Rex etſi Theodorici ſororem in coniugio habebat, profugi hominis fortunam miſeratus, an ægrè ferens noui regni acceſſione Theodorici, qui iam dudum eſſe cœperat formidabilis, potentiam augeri: benigne acceptum, atq; pecunia adiutum, vt Theodorici litteræ declarant eam iniuriam cum Vandalo expoſtulantis, in Galliam remiſit. vbi tranſacto in latebris anno, cùm exercitũ pecunia Africana cõparaſſet, ad duodecimum ab vrbe Barcinonẽſi lapidem totius certaminis ſortem tentare auſus, ab Ilba prælio ſuperatus Gallia ex fuga repetita, breui in ea ex morbo defunctus eſt, quẽ concepta animo ægritudo ex re male geſta cõciliarat, quarto anno ex quo Rex erat renunciatus, ſalutis 510 humanæ quingẽteſimo decimo. Geſaleici morte magnorũ motuũ materia amputata in Gotthicum regnum antiquus ſplendor cœpit reuocari. Extat Talaueræ patrum ætate repertum ſepulcrum ex candido marmore hac inſcriptione. LITORIVS FAMVLVS DEI VIXIT ANNOS PLVS MINVS LXXV. REQVIEVIT IN PACE. IX. CALEN. IVL. ERA. D. XLVIII. Inſcriptioni Crucis figura Alpha & Omega ſubiecta ſunt, ad indicium cultæ à Litorio religionis Chriſtianæ. Geſaleico defuncto, quis in eius locũ ſuffectus ſit, auctores in diuerſum trahunt. plerique Theodoricũ ipſum Oſtrogotthum Viſigotthorum Regẽ fuiſſe deinceps affirmant. Epiſcoporũ cõcilia per hæc tẽpora in Hiſpania habita Theodorici nomẽ præferunt, regni etiam anno deſignato. Alij malunt Geſaleico Amalaricum ſucceſſorem datum: regni procurationem tantùm penes Theodoricum auum fuiſſe. vnde quoniam ad nutum rempublicam gubernabat, & ad eum opes Hiſpaniæ & vectigalia regia cõferebantur Viſigotthorum & Oſtrogotthorum alẽdis exercitib. præſidiarijs: opinio nata, quæ Theodoricũ Hiſpaniæ Regẽ facit. Nos de tota controuerſia iudicium in medio relinquimus lectori in vtramuis partem opinaturo argumẽtis vtrinq; conſideratis. Illud non placet, quòd ab Hiſpanis ſcriptorib. affirmatur nullius externi hominis teſtimonio, veniſſe Theodoricum in Hiſpaniã. qui enim tam nobilẽ profectionem ſiluiſſent Caſſiodorus aliique ſingularum Theodorici actionum nobiles ſcriptores. Illud prorſus ad aniles fabulas ablegãdum. quamuis à Luca Tudenſi affirmatum, Toleti vxorẽ duxiſſe ex antiquo Hiſpanorum ſanguine. eius precib. victum veterib. Hiſpanis reddidiſſe libertatẽ. natum ex his nuptijs Seuerianum Leandri & Iſidori patrẽ. quod neq; veritati cõſentaneum eſt, neq; cum ratione tẽporum cõuenit. Theudius ſanè ſeu Theudis antea Theodorici armiger, & nunc eiuſdẽ beneficio Viſigotthici regni procurator, pueri tenerã ætatem regniq; ie molem regendam ſuſcepit.

vnde illi ad regnum gradus, quod de-
inceps obtinuit. Eutharicus regia Ama-
lorum familia ortus in ſpem hæreditatis
regniq; Italici à Theodorico ex Hiſpa-
nia accerſitus, filiam eius Amalaſiuntam
vxorem duxit. Erat is Oſtrogotthus ge-
nere, prælioque Catalaunico interfuit.
Veremundus Turiſmũdi filius ex Ama-
lorũ gente ex Scythia ad Theodoricum
Vvalliæ ſucceſſorem contendit: huius
Veremundi filius Vvitericus, Eutharicus
nepos fuit. Ergo Eutharicum cùm in
Italiam Theodoricus euocaſſet, iuuenis
indole captus generum ſibi aſciuit. Nu-
ptiæ regio ſplendore apparatuque cele-
515 bratæ, anno quingenteſimo quintodeci-
mo. Quo anno in ſequentem euoluto
Theodorico & Petro Coss. concilium
Tarracon. in Hiſpania, octauo Idus No-
uemb. habitum eſt. In eo primùm men-
tio monachorum extat inter Hiſpaniæ
monumẽta. Diei dominici cultum mo-
re ex Hebræis translato, à ſabbatho in-
choari ſancitũ, vnde in morem Hiſpa-
norum ea obſeruatio manauit, vt ſabba-
thi noctem feriatã pleriq; habeant. He-
ctor Carthagin. Metropolitanus poſt
Ioannẽ Tarraconen. & Paulum Empo-
rita. actis Concilij ſubſcribit. Conſequẽ-
ti mox anno, nimirum à Chriſto ortu
517 quingenteſimo ſeptimodecimo, Gerũ-
den. ſynodus habita eſt. In ea ſynodo,
more ex Gallia aducto, vbi Mamercus
Viennẽſis Epiſcopus in luporum rabie
ciuitate expianda Litanias commentus
eſt, quotannis eas in Hiſpania inſtaurari
ſancitum poſt Pẽtecoſtes feſtum diem,
menſeq; Nouembri Romanæ eccleſiæ
Hormiſda Põtifex per hæc tempora gu-
bernator, literas dedit tum ad Ioannem
Epiſcopũ priuatim nimirum Tarracon.
duobus his ſynodis Præſidem, tum ad
omnes Hiſpaniæ Epiſcopos, ſingulis ſal-
tẽ annis Epiſcoporum cõuentus in Me-
tropoli haberi mandans: quibus ſalu-
tem eccleſiæ contineri veteres habe-
bant perſuaſum, ad reſtringendam diſ-
ciplinæ ſeueritatem vitio hominum la-
xari identidem ſolitæ. Extant præterea
Hormiſdæ litteræ ad Saluſtium Hiſpa-
len. Epiſcopum, ad cõponendas Præſu-
lum cõtrouerſias in vlteriori Hiſpania,
Metrapolitanorum priuilegijs iureque
cõſeruato, vicaria ei poteſtate facta. Vn-
de & quoniam Amalaricus Viſigottho-
rum regiam Hiſpali plurimùm colloca-
uit & fixit, Hiſpalenſes Epiſcopi aucto-
ritate aucti ſunt primatus æmula. Hor-
miſda defuncto Ioanneq; eius nominis
primo in Hormiſdæ locum pridie Idus
Auguſti, anni quingenteſimi vigeſimi 523
tertij, ſubrogato, cõuentus Epiſcoporũ
bini habiti ſunt, Ilerdæ nimirum & Va-
lentiæ. In Ilerdenſi Abbatis & Archidia-
cõi mentio facta: nihil præterea ad me-
moriã inſigne. Synodum Cæſarauguſta-
nam, quæ vulgò extat in cõciliorum li-
bris, ad hoc tempus quidã referunt, neq;
argumento certo, neq; coniectura ſatis
idonea, cũ temporis atq; Coss. deſigna-
tione careat. vt nullũ tamen in Doctoris
nomen inuadere, niſi iure & ordine. Sa-
cras virgines velari ante annum ætatis
quadrageſimum, Leonis Magni, aliorũ
Põtificum & cõciliorum decretis in eo
inſtauratis. Obijt Ioannes Põtifex ſexto
Kal. Iunij, ſalutis anno quingenteſimo 526
vigeſimo ſexto Rauẽnæ ex pædore car-
ceris. Theodoricus n. tot domitis genti-
bus inſolẽtior factus, bello ſemper quã
poſt victoriam clarior bellum minasq;
in religionem vertit numenq;. Iuſtinus
Auguſtus Anaſtaſij ſucceſſor catholicæ
religionis ſtudio, quo mirificè flagrabat,
Arianos toto Oriente exules eſſe ſanxe-
rat. Id Iuſtini edictum Theodoricus, vt
vtraq; Gotthorum gens, ſectæ Arianæ
addictus, tam indigne tulit, vt Ioannem
Põtificem Roman. Epiſcopum Rauen-
natem, & aliquot ſenatus Principes ad
Imperatorem legarit, minas denuncians
niſi abrogaretur: ſe templa Chriſtiana
euerſu-

euerſurum in Italia: vrbem Romam, nomen Catholicum deleturum. Ioannes expoſitis mandatis, cum ſupremis honoribus, pro eo ac par erat, cohoneſtatus Auguſtum coronaſſet, etſi edictū vt abrogaret Imperatori perſuaſit, obita legatione rediens, Theodorici iuſſu in cuſtodiam coniectus eſt, ob habitos honores ſuſpicanti prodendæ Græcis Italiæ cōſilia communicaſſe, & Auguſtorū nomini deditum eſſe. Defunctū in vinculis Pōtificem eccleſia ipſo obitus die anniuerſarijs ſacris feſtoq; dicato in cœlitum numero colit. In eadem cauſſa Symmachus & Boetius viri Principes fuere, eaſdemq; ob ſuſpiciones. ante legatos Conſtantinopolim, deinde in cuſtodia detentos diu, necari iuſſit. Diuini numinis breui inſecuta vindicta eſt. Proximi Septembris initio Theodoricus ipſe defunctus eſt, Athalarico nepote ex filia Amalaſiunta ſucceſſore in Ialia. Imbecillam pueri Regis ætatem molemq; rerū, patre pueri iam defuncto, mater virili animo fœmina regēdā ſuſcepit. Viſigotthorum regnū Amalaricus liberè cœpit gubernare. Quo ex tēpore nōnulli regni eius annos numerant, haud magno in alterutram partem diſcrimine: & cōſtat Theodoricum aut ſuo aut alieno certè nomine ad mortem in Hiſpania regnaſſe. Amalarico rerū potiente, primùm omnium pax cū Francis Regibus firmata, eorum ſorore Clodouei iam defuncti filia Crotildi ab Amalarico in cōiugiū accepta. Dotis nomine Toloſatiū præfectura additionem Gotthorum reuocata. pacem pulcherrimè cōſtitutam Amalarici furor violauit. Erat Crotildis probitatis opinione clariſſima, veræque pietatis cultu à matre cognomine imbuta. Ea res viri animum quippe ſecta Ariani, vehementer abalienauit. Catholicorum templa petentem vulgus Rege cōniuente contumelijs & ſordibus iniectis fœdabat: redeuntem truci Rex vultu excipiebat. cōuitio & linguæ petulantiæ plagæ & verbera accedebant, ſanguine ſæpè excuſſo. Eam vitę acerbitatem conſtanti animo diu tolerauit, ſperans crudelem viri animum patientia & pietatis ſtudio poſſe aliquando ad ſanitatē redire. Tandem re deſperata, fractoq; multis animo, litteras ad Childebertū fratrem dedit cum linteo ſuomet ſanguine delibuto, ærumnas quibus dies noctesq; premebatur renūcians. Debere eū ſorori cariſſimæ opitulari, priuſquam luctu & lacrymis, quas vitæ acerbitas exprimeret, cōſumpta eſſet. Se quidem diuturno eatenus ſilentia iniurias diſſimulaſſe, tātis laboribus exitum aut morte ipſa (quòd vtinam accidiſſet, priuſquam fratres germanos cū viro cōmittere neceſſe foret) ſperans, aut viri ſanitate, nūc alias ex alijs iniurias necti, & in dies acerbiorem triſtioremq; vitæ cōditionem euadere. Obſequia crudelitate cōpēſari, maleficijs beneficia, quibus ferarū ſæpè immanitas cicuratur, nulla alia de cauſſa, quàm ob religionis à maioribus matreq; cariſſima traditæ cōſtantiam. Graue tyrānidis iugū, quod prætextu nuptiarum impoſuiſſent, detraherēt. diuinum numē reſpicerent, quod tā bonæ cauſſæ nō defuturum ſperabat. Amalaricum nō hominē eſſe, ſed in hominis figura belluam immanē, ex ſæuitia & immanitate cōpoſitum. Dictis ni fides eſſet ſanguinis aſpectu mouerētur, quo tauri & leones irritari cōſueuerunt. Si propinquitatē contemnerent, humanitatis reſpectus excitaret. nulla re magis diuinum numē Reges aſſimulare, quā iniuria oppreſſis ſubleuādis: ac fœminis præſertim regio ex ſanguine prognatis, & in melioris fortunæ ſpē à prima ætate educatis. Inter Clodouei filios Francorum regnum ſic erat diuiſum: Childeberto Pariſij, Clotario Sueſſiones, Clodomiro Aurelianum, Theodorico Mediomatrices parebāt. Reges omnes vocabātur. Ij

Crotil-

Crotildis ſororis calamitatem miſerati, & furore in Viſigotthum ſuccenſi, & eſt ea gens in iram effuſa memor dignitatis, coniunctis virib. in Amalaricum ducunt. A reb. omnibus imparatum, & ipſo genere cauſſæ inferiorem, ex ſcelerum præterea cōſciētia religione obſtrictum in fuga ſalutem ponere compulerunt. Poterat euadere, ni pœnis flagitiorum agentibus gemmarum memor, quas in theſauris reliquerat, pedem in vrbem (Farcino fuiſſe creditur) curriculo retuliſſet. nempe ad amentiam adigit diuina vltio, quos euertere conſtituit. Interea.n. vrbe in Francorum poteſtatē redacta Amalaricus regreſſus in palatium dilapſis omnibus aut occurſum eius vitantibus tentat clauſa, paueſcit ſolitudine; feſſus tandem miſero errore, & conſilij inops ad Catholicæ religionis templum, quam tot iniurijs violarat, quaſi ad aſylum confugiens, in ipſo itinere militis haſta traiectus perijt. Iſidorus Narbone occiſum Amalaricum ſcribit, & prælio dimicatum. nobis Gregorij Turonen. aliquanto vetuſtioris auctoritas potior fuit. Ado Viennen. Francos ait Hiſpaniam ferme vniuerſam victorijs peragraſſe, Toletum in Hiſpaniæ vmbilico loci natura firmiſſimam ciuitatem poſt diuturnam obſidionem ſolo æquaſſe: multa alia oppida & vrbes eodem victoriæ curſu expugnata. Galliam Gotthicam vniuerſam Gotthis ereptam Procopius eſt auctor. quod ne pro certo ponatur aliorum ſcriptorum ſilentium facit: & quoniam conſequentes Viſigotthorum Reges ſatis conſtat in Gallia ditionem & imperium Rhodano terminaſſe. nimirum Amalaſiunta poſt Theodorici patris mortem Prouinciam Theodoberto Theodorici Mediomatricum Regis iam defuncti filio attribuit, ne quid in Gallia Oſtrogotthos Frāci poſſidere moleſtè ferrēt: reliqua Viſigotthis reliquit, Italiæ imperio contenta. Childebertum cōſtat Amalarici theſauris potitum, in quib. ſacrorum inſtrumentum erat ex auro, tum ſorore recepta in patriā redijſſe. Obijt Amalaricus ſalutis anno quingenteſimo trigeſimo primo. 531 quinquēnio iura genti dixit. Quòd ſi à Geſaleici morte regnū inchoare placet, viginti annis regnū tenuiſſe conſtabit. Crotildis eius vxor in ipſo itinere defuncta eſt. Auctor quidā antiquā Abderam affirmat ab Amalarico inſtauratam Almerię appellatione, credo quoniā Almeriæ nomē, huius Regis ex antiquo eius vrbis nominib. affine eſt, ducta inde cōiectura, ea opinio manauit. Amalarici plane regni anno quinto, conciliū Toletanum ſecūdum habitū ab Epiſcopis ſeptē. In ijs Nebridius Bigerrenſis & Iuſtus Vrgelitanus. In eo cōuentu ſancitum pueros parentum voluntate & voto in ſacratorum virorum collegia allectos atq; in clericorum morē detonſos, cum octauumdecimum ætatis annum veniſſent corā rogandos, vellēt ne caſtimoniæ cultores eſſe. Si aſſentirent, nefas eſſe amplius profeſſione relicta connubij vinculis implicari: diſſentientib. liberum vxores ducere. Ij ſi prouecta ætate vxorum conſenſu à mutuis amplexibus abſtinere vellent, ſacris ordinibus initiarentur. Hallucinantur quicunq; ex hoc decreto ſumpta occaſione errandi, Hiſpanos ſacerdotes arbitrantur coniugio fuiſſe per hæc tempora implicatos. Mōtanus Toleta. Præſul & primæ ſedis Carthaginēſis ꝓuinciæ Metropolitanus cōuentui præfuit. Extāt Montani binæ litteræ: ad ciues Palētinos alteræ, alteræ ad Turibium monachū. in ijs pro iure Metropolitani ſibi curam impoſitam ait Palentinæ ciuitatis. iuſtis de cauſſis eius vrbis Epiſcopo Segobiam, Caucam, atque Britalbum attribuere. Illefonſus eo libro, quem de claris viris Hiſpaniæ edidit, harum Montani litterarum mentionem facit: & conſtanti fama prædicari ait,

ait, Montanum proſtratæ turpiter pudicitiæ lege poſtulatum, innocentiæ indicio prunas ſinu continuiſſe dum ſacris more Chriſtiano operam daret, neque veſtem læſam, neque ignem extinctum. Ex hoc principio mos ille in Hiſpania manaſſe videtur Gotthorum legib. non vno loco receptus à diuinis abhorrens, furta, adulteria, aliaque crimina purgandi candentis ferri attactu aut feruẽtis aquæ hauſtu. Reus peccatorum confeſſione conſcientiã prius expiabat: ferrum aquaue ſacerdotis, ſacris prius operati, prece luſtrabatur. eorum tandem attactu potioneve, qui periculum euaſiſſent criminis obiecti ſuſpicionem infamiamque depellebant. neque Gotthorum tantum mos fuit, ſed ab aliis Hiſpaniæ Regibus auctoritatem habuit, cæteriſque gentibus quæcunque Chriſtiano nomine cenſebantur. Honorius. III. Romanus Pontifex ante trecentos quinquaginta annos, lege lata antiquauit id genus compurgationis vulgaris. Floruerunt per hæc tempora in Hiſpania fratres germani quatuor ſapientiæ opinione & Epiſcopatus honore nobiles. Iuſtus Vrgelitanus, cuius extat in Cantica explanatio: Iuſtinianus Valentinus, hic librum edidit in quo quinque quæſtiones explicantur à Ruſtico quodam propoſitæ: de Spiritu ſancto, Bonoſiacis, qui alio nomine Photiniani erant, de Trinitate, baptiſmum Chriſtianum non eſſe iterandum, differreque à Ioannis baptiſmo: Nebridius tertius fuit Agathenſis Præſul in Gallia Gotthica: Elpidius cui eccleſiæ præfuerit, clam eſt. Præterea hac ætate Aprigius Pacis Iuliæ Epiſcopus in Luſitania commentariis in Apocalypſim editis, quæ & nos vidimus, Iſidori etiam teſtimonio clarus.

Theudis & Theudiſelus.

CAP. VIII.

AMALARICI morte, quoniam prole carebat, Viſigotthorum Regum progenies à ſtirpe defecit. Rerum ſumma ad Theudim Oſtrogotthum genere deuoluta eſt. Belli & pacis artibus clarum & ex multarum rerum vſu collecta prudentia excellẽtem Viſigotthorum proceres genti Regem præficiendum curarunt. Ex ſuperiori regni procuratione, cum Amalaricus ætate minor eſſet, & Remp. Theudis pro arbitratu gubernaret, multas clientelas pararat. Vxor fœmina præpotens, ex præcipua Hiſpaniæ nobilitate ditionem auxerat: vnde bina militum millia armari poterant. inde ad regnum hoc tempore gradus. Conatus erat Theodoricus Oſtrogotthus nepotis rebus proſpiciens, Theudim in Italiam attrahere per ſpeciem honoris. quæ ille conſilia intelligens omni arte eludenda curarat. Theudio Rege reipublicæ moderandæ ratio Romæ immutata eſt: Coss. nomine & poteſtate ſublata, huius ſeculi anno quadrageſimo primo. quo anno Baſilius Iu- 541
nior ſine collega poſtremus omnium geſſit conſulatum. Conſequenti anno Childebertus Francorum Rex & Clotarius frater ſuperiori clade nondum exaturata vindictæ cupiditate armis repetierunt Hiſpaniam. Tarraconenſi prouincia longe lateque vaſtata, vrbs Cæſaraugusta graui obſidione fatigata, ad Vincentii martyris, in cuius patrocinio erat, opem confugit. viri lugubri veſte, fœminæ paſſis crinibus fœdatæ cinere, circum muros ciuitatis publica ſupplicatione diebus ſingulis inſtaurata, tunicamque D. Vincentii circunferentes diuinum numen cum lacrymis implorabant. Childebertus muliebrem eiulatum

tum prius deuotiones & maleficia interpretatus, re deinde ex captiuo cognita atq; religione obſtricto animo ab omni iniuria temperauit. Vincentij orarium, quod à ciuibus impetrauit, velut ingentes hoſtes exuuiæ Lutetiam aſportatum, eique Diuo ædes ſuburbana extructa, quæ nunc Germani eſt arcis inſtar, foſſa & mœnibus ab alijs ædificijs ſecreta. Neque religione iucundior præda fuit quàm iniuriarum vltione & victoriæ monimento: tametſi vt Iſidorus eſt auctor, in reditu Franci ſupremum periculum adierunt, locorum anguſtias atque Pyrenæi montis fauces Theudiſelo cum Gotthorum parte obſidente, cum Theudis Rex viribus inferior, & rebus omnibus imparatus æquo certamine congredi formidaret. Itaque Franci indagine cincti magna accepta clade, auroque redemptis inducijs, vix tandem conniuente Theudiſelo in iuga montium & patentes campos euaſere. Bellum peſtis lues excepit, innumerique mortales morbi contagione toto biennio, ex quanto tempore malum graſſatum eſt, in Hiſpania ſublati. Theudis, ſiue acceptæ ignominiæ delendæ ſtudio, ſiue inſigni aliqua expeditione nominis famam extendere parans, ſeu quod verò propius arbitror, vt Vandalos iuuaret de imperio Africæ iam dudum periclitantes, ſuperato freto Septam vrbem Hiſpaniæ obiectam ad freti anguſtias diuturna obſidione premens, cum diei dominicæ religione obſtrictus ceſſaret, obſeſſorum eruptione repente facta inſignis clades accepta. deleti ad vnum quicunq; in caſtris erant. Rex cum exercitus parte claſſis beneficio ſeruatus receptuſq; eſt in Hiſpaniam. Quo tempore Beliſarij ductu, auſpiciis Iuſtiniani Imperatoris, qui Orientis prouincias obtinebat, Africa Vandalis erepta eſt, vbi imperium ad centum annos tenuerant. eius belli progreſſu Fuſcia & Gothius à Gilimere Vandalorum Rege, qui in Romanorum venit poteſtatem, ad Theudim legati auxilia poſtulatum. Lenta nauigatio fuit. eorum aduentum fama præcurrit, & nauis ex Africa nautæ vectoreſque viſa nunciarunt, ingentem luctum; Carthaginem captam, Vandalorum regnum euerſum. Legati harum rerum ignari roganti Theudi ecquî Gilimeris res eſſent, ac perbellè affirmantibus eius res atque fortunas ſtare: redirent continuò in Africam mandatum, ibique conueniens poſtulatis reſponſum expectare iuſſum. Regẽ illi incaluiſſe mero ſuſpicati, nã ſplendidis epulis inuitati erant, & magnis poculis erat certatum, conſequenti luce legatione repetita, eodem reſponſo dato, tum vero mali aliquid ſubeſſe rati, quod res erat Vandalorum regnum euerſum, Africam ad Romani imperij ius ditionẽque reuocatam fuiſſe: recedentes in Africã & non procul Carthagine à Romanis militibus capti, Beliſario omnia vt acta erant renunciarunt. Secundum hæc ex Italia nunciatum Beliſarij primum virtute, deinde Narſetis Oſtrogotthorum regnum ſublatum. Theodatum, Vitigim, Ildebaldum, Ardaricum, Totilam, atque Teiam, poſt Theodoricum deinceps Reges Italiæ ſuperatos acie atque deletos rempublicam Romanam quaſi membris, quæ diſſipata erant, in vnum corpus collatis atque compactis ex longo interuallo priſtinam dignitatem atque ſplendorem reuocare cœpiſſe Iuſtiniano Imperatore. Quo rempublicam gubernante, non magis foris arma quàm conſilium domi viguerunt. duobus fere librorum millibus ad pauca volumina competenti ordine ad Treboniani potiſſimum operâ redactis, vaſta legum multitudo caſtigata. Codex Theodoſij exemplo, primùm confectus, deinde Inſtitutiones

Di-

Digeſtaque promulgata. qua re ad gloriam nihil eſſe magnificentius potuit. Eodem tempore Laureanus Maſſiliæ ab Arianis eſt occiſus, gente Pannonius Mediolani presbyter factus, Arianam ſectam magna dicendi libertate inſectabatur. ex eo Totilæ iuſſu paratam necem fuga euaſit. Hiſpali id virtutum ſpecimen dedit, quod eius vrbis Epiſcopatum defuncto Maximo attulit. verum Totilæ diligentia veſtigijs omnibus inquiſitus, & ad necem rurſus poſtulatus, Dei monitu per quietem naui Romam petijt. eo in itinere cæci oculis lumen inſinuatum traditur. Roma magnis à Pontifice ſummo honoribus cohoneſtatus cùm Maſſiliam redijſſet, quæ ad Romanorum poteſtatem redierat, Arianorum inſidijs perijt. Arelatenſis Epiſcopus defuncti corpus Beterri in Gallia tumultuandum curauit. caput Hiſpalim relatum, vrbem fame peſteque prout ipſe proficiſcens erat vaticinatus, continuò liberauit. Theudis mors breui conſecuta
584 eſt ſalutis anno quingenteſimo quadrageſimo octauo. annis ſeptendecim, menſibus quinque regnauit. Homo quidam, qua cauſſa incertum, ſed perire tamen certus aut perdere, amentiæ ſimulatione ad Regem admiſſus enſe tranſuerberauit, extremo ſpiritu atque intermorientibus vocibus Dei vindictam agnoſcentem ob Ducem cui olim nomen dederat, & ſacramentum iunior dixerat, ſua manu obtruncatum. Itaque parricidam ab ijs qui aderant violari vetuit. id benignitatis exemplum vt in malis in Theudij vita laudatur: & quoniam Epiſcopos Catholicos quamuis religionis placitis diſſentientes Toleti conuentus agitare dedit: de fide & religione, quæ viderentur libere conſtituere. Romanam eccleſiam poſt Ioannem. II. Agapitum & Siluerium Vigilius regendam ſuſceperat. Quo tempore Theudio ſublato Theudiſelus ob ſpectatam bello Francorum virtutem & generis nobilitatem, nam Totilæ Oſtrogotthi Regis ex ſorore natus erat, procerum ſuffragijs Viſigotthorum regnũ accepit. Læta regni principia atque virtutem militarem, effuſa libidine breui obſcurauit. multi ex ſuorum numero per inſidias aut iudicio aſſimulatis criminibus ſublati eo agente, vt eorum coniugibus abuteretur ad libidinem exaturandam. Ea ex re populi & procerũ inuidia excitata eſt: vſq; eo vt eũ coniuratione inita perimere deſtinarẽt. Theudiſeli ætate vulgatũ Oſſeti Hiſpalẽſis agri oppido, Plinius Oſſet vocat, in templo Catholicorũ, quo vulgo nomine ẽt ab Arianis diſtinctionis gratia Romani vocabantur, eius hebdomadis, quæ quia Chriſti cruciatus in memoriã reuocat, Magna vocatur, feria quinta baptiſmi fontes, ab Epiſcopo populo inſpectante clauſos antea & diligenter obſignatos proximo ſabbatho aquis annis ſingulis redundare conſueuiſſe, vnde deriuarentur atque manarent cunctis ignorantibus. Theudiſelus eius rei miraculo commotus, & fraudem ſubeſſe ratus nimirum ſecta Arianus, ſemel & iterum cuſtodia adhibita cum nihilominus fontes complerentur, circum templum ne per occultos meatus aquæ forte diriuarentur foſſam quinque & viginti pedes altitudine duci imperauit directis lateribus vt ſolum tantum pateret quantum ſumma labra diſtabant. Ei operi intentus erat, cum ſuorum coniuratione ferroque occubuit. Paſchaſius Epiſcopus litteris ad Leonem Magnum, vt Iſidorus eſt auctor, ſimile prodigium in Sicilia cõtigiſſe teſtatus eſt. & fortaſſis errante fama, ꝙ in vna prouincia cõtigit, alij tribuebatur. Iſidorũ miramur rei in Hiſpania tã illuſtris. ac ferme in ſuã ætatẽ incidẽtis, cum de Sicilia retulerit, nullam mentionẽ feciſſe. Hiſpali impetu in regiã facto inter prandendum Theudiſelus à ſuis obtruncatus perijt. regnũ tenuit an-

nuo ſemeſtrique ſpatio & diebus tredecim. Francorum regnum Clotario, ad quem imperij Francici ſumma redierat defuncto; in Tetrarchias abijt. Chereberto Pariſij, Sigiberto Mediomatrices, Chilperico Sueſſiones, Guntrano Aurelianum regiæ vrbes obuenere quatuor Clotarij filijs.

Agila & Athanagildus.

CAP. IX.

IN Theudiſeli locum Agila procerum electione Rex factus Gotthorũ genti iura dixit annos quinque, menſes tres, aduerſa fortuna vſque ad vitæ exitum iactatus. Sub initia enim Cordubam obtemperare recuſantem graui & diuturna obſidione cùm fatigaret, ciuium repentina eruptione ſuperatus eſt. filius cæſus in acie. impedimenta capta. ipſe ex fuga Emeritam petiit. Agilæ infortunio Aſciſcli martyris numen apparuit, ob templum ſuburbanum, quod ad Cordubam eius nomine erat, immiſſis regiis iumentis per ſcelus violatum, grauia exigentis piacula. Sic animis infixa religio vulgo ſuaſit, & Iſidorus ſcribit ex accepta ignominia deſpectui eſſe cœpiſſe, & plerunque quò fortuna eò fauor hominum inclinat. Athanagildus etiam ab eius imperio defecit. Is vt factionis vires firmaret, miſſa legatione ab Imperatore Iuſtiniano auxilia mitti poſtulauit, operæ mercedem Hiſpaniæ partem non exiguam pactus ſub Romani imperii ditionem hoſte profligato redituram. Miſſus ex Gallia eſt Liberius Patritius: quod nomen nobilitatis antea, hac ætate dignitatis erat à Conſtantino Magno excogitatæ ſupra Præfectos prætorii ſedendi facultate conceſſa. Liberij aduentu ad Hiſpalim iuſto prælio dimicatum eſt. in ea vrbe rebellionis initia extitiſſe credimus. Victus in eo prælio fugatuſque Agila procerum, qui eius partes ſequebantur, ferro Emeritæ periit huius ſeculi anno quarto & quinquageſimo. Inteſtinis gentis diſſidijs dolebant ſcilicet Gotthorum vires infringi tot per annos ſtabilitas. Romanis Italiæ atque Africæ exemplo, ne ea via eſſet ad Hiſpaniam recuperandam verebantur. Eodem anno Conſtantinopoli diligentia Iuſtiniani Imperatoris generales Epiſcoporum conuentus habiti ſunt, centum ſexaginta quinque contra pleroſque, qui Origenis placita à vera pietate aliena ſectabantur. In eo Synodo quæ inter generales quinta eſt, mortuos anathematis ignominia notari poſſe ſancitum. atque contra quàm Origenes docuerat, neque Solem, neque ſtellas, neque aquas quæ ſuper cœlos ſunt, animatas quaſdam & rationales virtutes eſſe definitũ. Theodori Mopſueſteni dicta, Theodoriti reſcripta, atque Ibæ Edeſſeni Epiſcopi epiſtola reprobata. Mena Conſtantinopol. Epiſcopus, ipſoque defuncto Eutychius ſucceſſor conuentui præfuerunt. nam Vigilius Rom. Pontif. qui Romæ Imperatoris iuſſu captus eo tempore Conſtantinopoli erat, intereſſe quidem actis concilii noluit, & decreta tamen Patrum ſcriptis litteris rata habuit: ac nominatim Origenem fertur damnaſſe. Iornandes Gotthorum Epiſcopus hiſtoriam de gente ſua ad hæc tempora perduxit. Cùm Athanagildus æmulo ſublato, Gotthorum abſque controuerſia Rex pellendis continuò Romanis, qui partim icti nuper fœderis beneficio, partim virtute & armis non exiguam Hiſpaniæ partem occuparant & ad vtriuſque maris littora ditionem determinabant, magnum negocium ſuſcipere neceſſe habuit: & grauiſſimo per totam vitam bello implicatus eſt, ſtantem & reſtantem fortunam moderari aſſuetus. Genuit ex vxore Goſuinda filias duas;

Gal-

Galſuindam Chilperici Sueſſionum Regis vxorem, & Brunechildim natu minorem, quæ Sigiberio Chilperici fratri Mediomatricum Regi connubio iuncta eſt. Ex Epiſcoporum Galliæ diligentia atque præceptis informatæ Ariana ſecta poſita, cui à teneris addictæ erant, Catholica religione imbutæ ſunt. auctor quidā Athanagildum affirmat ex arcano Catholicam religionem tenuiſſe, etſi tempori ſeruiens Arianam ſectam palā profiteretur, metu videlicet gentis animos alienandi. Regnum tenuit annis quindecim, menſibus ſex, Toleti ex
597 morbo obiit ſalutis anno quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo. In Portugalia ſextodecimo ab vrbe Guimarane (antiquis Idania fuit) lapide ad fluuium Vizelam pagus extat Athanagildi nomine, fortaſſis ab hoc tempore conditus: in eo parietinæ cernuntur & ędificiorum fundamenta, Gotthicæ fabricæ multum ab elegantia Romanæ degenerantis ſpeciē repræſentantia. Athanagildi obitum quinque menſium interregnum excepit. Tudenſis ſeptem annorum, & quinque menſium ait. Partium nimirum ſtudijs Gotthorum proceres diuiſi, neque in vnum aliquem ſuffragijs conſpirantes, qui virtute & ingenio Remp. inclinatam à caſu ſuſtentaret, magno impetu in præceps ruere non conſiderabant. Romanam eccleſiam poſt Vigilium atque Pelagium Ioannes eo nomine. III. gubernandam ſuſceperat. Quo tempore Sueui hactenus Calæciæ imperantes, ab Ariana ſecta, cui impensè fauerant, & Catholicos modis omnibus vexarant centū ferme annorum ſpatio, ex quanto tempore à religione deficientes prauas opiniones ſuſceperant, ad ſanitatem reuocati ſunt. Martini Dumienſis diligentia multum contulit. erat natione Pannonius, & longinquis peregrinationibus Orientis prouincias luſtrarat. in ſtudio diuinarū ſcripturarum magnos progreſſus habuit. In Hiſpaniam delatus in Calæcia magnum probitatis & ſapientiæ ſpecimen dedit. eruditionis argumento editi ab eo libri ſunt multis elegantiæ luminibus, & priſcæ ſapientiæ copijs exornati. Extat diſputatio de ira, de humilitate Chriſtiana, de moribus, & de differentia quatuor virtutum Cardinalium. In his quoniam crebris ſententijs & ſtyli acumine ad Senecæ ſimilitudinem proxime accedit, duo poſtremi libri, eius philoſophi nomine inter reliqua eius opera circunferuntur. Extruxit ab imo Dumienſe monaſterium. quo in Epiſcopatum transformato ex Abbate Dumienſis Epiſcopus factus eſt, deinde Bracarenſis Dumienſi eccleſia cum Bracarenſi copulata, eique contributa. Defunctum ob eximiam ſanctitatis opinionem Calæcia, & Luſitaniæ pars in diuorum numero habent ad tertiumdecimum Kal. Aprilis feſto dicato. Sueui ad Catholicam religionem traducti ſunt Theodomiro Rege. Poſt Remiſmundū de quo ſuperius eſt dictum, ante hanc ætatem qui Sueuorum Reges fuerint clam eſt, antiquis hiſtoriarum monimentis temporum iniuria ſublatis. ſed commodum tamen accidit Theodomiri filium iuuētutis Principem & in ſpem paterni regni educatum ex morbo decumbere. Sueuorum legati ad Martini Turonenſis ſepulchrum, cuius virtutum fama toto orbe celebris erat, à Rege mittuntur. Auri & argenti pondere quantum adoleſcentis corpus appenderet, nihil tamen impetratum, intellexit pater quod res erat, indignum eſſe qui placitis à religione Catholica diſſideret, eum Martini precibus quidquam à diuino numine obtinere. Itaque miſſi denuo legati pallii, quo Martinus ſuperſtes vtebatur, partem retulerunt, & filius interea ſanitati redditꝰ eſt. voti reus quo ſe pater ſi vtrunque impetraſſet obſtrinxerat, D. Martini nomine templum exædifi-

candum certè curauit. ad Aquas calidas hodie Auriam ſiue Orenſem, quidam arbitrantur eam ædem conſtitutam nullo firmiori argumento, quàm eius vrbis templi maximi, quod à D. Martino nomen habet. A Sueuis populariter eodem agente Chriſti ſacra Catholicorum ritu moreque ſuſcepta. religionis eius confirmandæ cura Martini Dumienſis hortatu Epiſcoporum Calæciæ conuentus Bracaræ habitus eſt anno tertio regni Theodomiri. In Concilij actis quod inter Bracarenſes primum eſt, Ariamiri Regis nomen legitur lectione nimirum vitiata. Fuit is annus à Chriſti ortu quin-
563 geteſimus ſexageſimus tertius. Lucretius Bracarenſis Epiſcopus Profuturi ſucceſſor inter octo Præſules primum locum occupauit. poſt hunc Andreas Iriæ Flauiæ Præſul, Martinus Dumienſis, Lucentius Conimbricenſis. Cottus, Hildericus, Timotheus, & Malioſus ex eodem numero, quibus eccleſijs præfuerint clam eſt. Religionis Catholicæ placita in eo conuentu confirmata. Priſcilliani ſecta reprobata. Corpora defunctorum priſco more reuocato vetitum intra templa tumulari. Calæciæ diœceſum fines deſcripti, proprijsque ſingulæ regionibus terminatæ, vt Ithacius eſt auctor in Sueuorum, Vandalorum, & Gotthorum chronico. Multos Ithacios ſiue Idacios in Hiſpania extitiſſe dubium non eſt: in hoc numero alterum eo nomine qui de rebus Hiſpaniæ ante centum annos hiſtoriam conſcripſit. Alij finium deſcriptionem in Lucenſi Synodo conſequenti mox anno habita factam malunt, veteris ſchedæ indicio, quæ in Lucenſis eccleſiæ tabularijs extat. quidam non inepte ſexennium inter vtranque Synodum interceſſiſſe putant. res incertas neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt: ex ingenio ſuo quiſque adiungat fidem vel detrahat. ipſe eorum opinionibus accedo, qui Bracarenſis Synodi decretum ſuſpicantur in Lucenſi concilio fuiſſe confirmatum. Martinus ſane iam Bracarenſis Præſul capita quædam ex Græcis Synodis compilata Lucenſis concilij patribus miſit cognoſcenda. Eccleſia Lucenſis Regis permiſſu iure Metropolitanæ aucta Bracarenſis eccleſiæ prærogatiua conſeruata, atque Primatus auctoritatem ex ea re conſecutæ: licet à nominis vſurpatione abſtineret. Erat hac tempeſtate celebris eximiæ ſanctitatis opinione Æmilianus cognomento Cucullatus, iuuenis à paſtoritia arte ad ſanctioris vitæ ſtudium traductus. Felice Monacho præceptore vſus eſt; deinde à frequentia hominum remotus quadraginta vitæ annos in Deſtertij montis ſeceſſu tranſegit. Didymius Turiaſonenſis Præſul celebri de eo fama permotus in publicum extractum preſbyterumque conſecratum Birgegienſi eccleſiæ præfecit. ibi collegarum calumnijs & criminibus appetitus diſciplinæ ſeueritatem non ferentium, prope id oppidum ſacello ædificato, in rerum diuinarum contemplatione defixus, ſacerdotio abdicato, ad centeſimum ætatis annum vitam propagauit. quo loco corpus eius tumulatum eſt, & poſt quingentos amplius annos eius nomine monaſterium extructum copijs, auctoritate, totius ædificij amplitudine cum primis Hiſpaniæ comparandum.

Gal-

Galſuinda & Brunechildis ſorores.

CAP. X.

DVAS Athanagildi Regis filias Galſuindam Brunechildimque in Gallia Francorum Regijs elocatas fuiſſe paulò ſuperius dictum eſt, infauſtis nuptiis neque auſpicato, vti rerum euentus declarauit. Alterius breue gaudium fuit. vix primo coniugij fructu delibato perijt. alterius vita in multos annos producta, multisque calamitatibus obnoxia, vulgus ad eas ærumnas nominis infamiam adiunxit, qua nobiliſſimam fœminam liberare melioribus argumentis teſtimonijsque conſtituimus. Fuere Clotario eius nominis primo Francorum Regi quatuor filij partito paterno imperio Reges: Pariſiorum Cherebertus, Sueſſionum Chilpericus paternis theſauris potitus potentior alijs, Guntranus Aurelianenſium, Sigibertus Mediomatricum. Huic Brunechildis prior nupſit, minor ætate fratrum minimo, puella elegans opere, venuſta aſpectu, honeſta moribus, atque decora, prudens conſilio & blanda colloquio. liceat Gregorij Turonenſis æqualis verbis vti. Multum dices, commutandis moribus tempus valet, Principum amplius. eſto, ſed audi alia. Chilpericus ex Audouera priori coniuge Merouei & Sigiberti pater Galſuindam Brunechildis maiorem ſororem duxit. nouæ nuptæ Fredegundis pellex Regis potens iurgijs inceſſere auſa, exitium attulit. in geniali toro mortua inuenta eſt, nulla prole relicta. Æmulæ locum Fredegundis occupauit. Reginaque dicta eſt, inter multa ſcelera flagitiaque diu incolumis, petulantia, libidine, luxuria, ſæuitiaque nobilis ea ætate. Sigibertum enim defuncto fratre Cheberto Pariſiorum regno auctum duobus immiſſis ſicarijs Lutetiæ incautum peremit. Perculſa viri caſu Brunechildis, ac de filio Childeberto ſolicita, eum in Mediomatrices mittit, vbi prouinciæ ſtudia erant & propenſæ gentis voluntates. ipſa in Chilperici poteſtatem redacta Rhotomagum in cuſtodiam mittitur. Florenti viduæ Principis forma captus Meroueus maior Chilperici filius eam ſibi toro iungit. vitioſum coniugium fuit vetantibus legibus patrui viduam ducere. Iuuenili errori paratam veniam Fredegundis nouerca diſcuſſit. in monachi habitum detonſus primùm, deinde etiam peremptus fuit. idem exitus Clodoueo minori fratri fuit. Prætextatus Rhotomagenſis Epiſcopus in exilium pellitur. Merouei & Brunechildis coniugium eo Antiſtite iunctum, crimen erat. Hæc crudeliter impieque: illud petulanter. ſpreto regio toro, impudicos oculos in Landricum Magiſtrum equitum impudica coniecit. ſcelus maiori ſcelere cumulatur. male tectas libidines amoreſque væſanos virum Chilpericum Regem vlciſci cogitantem occupant: atque è venatione redeuntem ad Calam oppidum perimendum curant. Succeſſit conatus, ſolutiorque deinde vita fuit. Pro filio tamen Clotario cum Childeberto Brunechildis filio infantis patrueli, qui teſtamento Guntranni patrui Burgundos imperio adiecerat, bellum geſſit, Ductore copiarum ipſo Landrico in pugna victrix. Excepit interitus Childeberti vxoriſque. veneni id ſuſpicionem confirmauit, cuius inſidiis non

proditur. Sed perempti tamen duo filij Theodobertus maior Mediomatricum, Theodoricus Burgundionũm imperium ſuſcepere ambo dicti Reges, in Brunechildis auiæ tutela. Ij confirmata ætate cum Clotario bellum gerunt. belli cauſæ in finitimis imperijs deeſſe non poſſunt. Brunechildis hortatu dicunt Gallicæ hiſtoriæ, quo Protadium genere Italum amaſium ſuum nouis honoribus augeret, vero an ex odio Hiſpanæ fœminæ nondum definio. addunt certe eò ſtudio progreſſum, vt Theodoricum armarit in Theodobertum fratrē, quaſi olitore hic genitus eſſet, & paternos theſauros iniuria occuparet. neque commota prius odia conſtiterunt, quàm Theodoberto proditorie cæſo Colonię: quem vita donatum tamen Cauillonum in cuſtodiam dimiſſum docent alij. Repudiata victor Theodoricus antea Hermemberba Vuitterici filia, vti alio loco monſtrandum eſt, occiſi Theodoberti filiam & fratres duos cepit. pueros Brunechildis peremit, ſic memorant, puellam præſtanti forma cum ſibi iungere patruus pararet, obiecta auiam religione & pro auctoritate vetantem facinus, diſtricto gladio ne perimeret, aulicorum concurſu factum aiunt. illam vindicaſſe dolorē eum, lethali poculo perempto Theodorico nepote ſuo, cùm è balneo egrederetur. Idonei auctores diſſenteria obijſſe tradūt. Sic rerum ſumma atq; imperij ad Clotarium tranſlata eſt, Fredegundis iam morbo extinctæ filium Brunechildi noua iniuria infenſum, quod Theodorici filio Sigiberto quamuis notho regnum paternum aſſerere meditaretur. ventum ad arma, Sigibertoque à ſuis deſerto atque fugato duos eius fratres Corbo & Meroueus atque Brunechildis ipſa in Clotarij poteſtatem venerunt. Proximi ſeculi anno ſextodecimo hæc geſta memorant. Corbo continuo interfectus. Meroueum victor ſeruari voluit, quippe eius ex baptiſmo pater, in Brunechildim maiori ſeueritate ſæuitum affirmant. quater fuſtibus lacerato tergo ad ferocis equi caudam capillo deligata concitato equo dilacerata eſt, exacta mulier ætate: eo minori populi miſericordia, quod decem Reges numeroſamque vulgi multitudinem eius artibus perijſſe iactant. Deſiderium Viennenſium Pontificem & Columbanum virum ſanctum, hunc exilio, illum exitio mulctatum. adeo ad portenta prodenda ſcriptores Gallici, ad accipienda vulgus procliues fuerunt, pudenda ſecuritate, ſi mendacium deprehenſum iri non putarunt, ſi ſecus imprudentia mirabili. Meram tragœdiam idonei auctores confirmant nullo iudicio ex populi rumoribus confictam. quæ ſcelera à Fredegunde ſunt facta, quod ſupplicium tuliſſet victoribus Auſtraſianis, ſeu Mediomatricum Regibus inimiciſſimis, ea mentiente fama atque nomina commutantę afficta Brunechildi arbitror, fœminæ religioſæ probæque. vti indicio ſunt geminæ à Gregorio Pontifice Maximo ad eā litteræ plenæ veriſſimis laudibus. multa magnifica templa eius ſumptibus in Gallia conſtituta exornataque. magnus captiuorum numerus pecunia redemptus. An hæc facta negabis? ſed certa monimenta monſtrabimus. an quiſquam hæc ab impia & crudeli fœmina facta inducat in animum? maius argumentum accedit, Gregorij Turonenſis æqualis de his flagitijs ſilentium. an id gratię datum putabis à Gallico ſcriptore, magnæque auctoritatis viro? an qui Fredegundis ſcelera omnia & dolos expoſuit, externę fœminæ peperciſſet? non arbitror. At

Siſe-

Siſebutum,ais,in vita Deſiderij Viennẽſis Epiſcopi Brunechildis ſcelera multa, cæſumque ab ea martyrem accuſaſſe, ab equiſque raptatam periiſſe tandem vltore numine. Recte, ſi auctorem eius vitæ Regem eo nomine Hiſpaniæ fuiſſe confirmares,& non potius eo nomine alius, eos vulgi rumores collegiſſe ſe affirmaret minori quam pro modo Regis auctoritate diligentiaque,ætate poſterior. Sit ergo conſtitutum Brunechildim innocentem fuiſſe,& perditiſſimis tamen temporibus aliena inuidia flagraſſe. vti primus Boccatius conſiderauit poetici quidem ingenij ſcriptor, ſed antiquitatis cognoſcendæ ſtudio incitatus præſtanſque. Nos orationem in Hiſpaniam referamus.

Liuua & Leuuigildus.

CAP. XI.

ATHANAGILDO Viſigotthorum Rege Toleti defuncto, vti paulo ante dictum eſt, Liuua (ſic antiquæ monetæ huius Regis nomen ſcribunt)homo præpotens & magnarum rerum vſu & cognitione inſtructus, Rex eſt renunciatus Narbone, vbi eatenus res geſſerat Galliæ Gotthicæ Præfectus. Iuſtini Iunioris, qui imperium Romanum obtinebat, primuſque Exarchi nomine Longinum in Narſetis locum miſit in Italiam,
67 anno ſecundo, Chriſti quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo, Liuua regnare cœpit, nulla re geſta memorabilis, niſi quod anno regni ſecundo Leuuigildum fratrem regni conſortem dixit exæquata prorſus poteſtate; ipſe Galliæ Gotthicæ ditione contẽtus, quibus in locis multum aſſueuerat, nam & Tudenſis ſcribit ſeptem annis Galliæ imperium tenuiſſe priuſquam Hiſpaniæ Rex eſſet, reliquas prouincias Gotthico nomini ſubiectas fratri demãdauit; per quem ſpes erat Rempub. multis collapſam partibus priſtinum ſplendorem reuocaturam: tametſi tantũ belli in manibus erat aduerſus Romanos magnam latiſſimæ prouinciæ partem occupantes, tuenteſque non ſuis armis modo ſed & Gotthorum virtute, partim ſtudio ad eos tanquam ad commune receptaculum deficientium. Erat Leuuigildus gemina prole auctus ex Theodoſia vxore. Seueriani Carthaginenſis prouinciæ Ducis ac Præfecti ea filia fuit, Leandri, Fulgentij, Iſidori, Florentinæque ſoror. Leuuigildi filij Ermenigildus & Reccaredus. Theodoſia defuncta Leuuigildus Goſuindam Athanagildi viduam duxerat, quo tempore à fratre ad regni cõſortium vocatus eſt. Suſcepto regno viuida ante virtute, & belli paciſque artibus clarus hauquaquã otio ſe dedit: ſed, continuo in Romanos duxit. in Baſtetanis prælio dimicatum eſt. victi Romani, totaque ea regione depulſi. Malacæ ager igne ferroque vaſtatus. Aſſidonia ad fretum noctu capta, vrbem prodẽte Framidanco. Corduba, quæ ex quo Agilam vicerat, imperij iugum ferre detrectarat, ad officium reuocata, multaque circum oppida & vrbes magna ruſticorũ ſtrage. Sabariæ tractus, quæ quo loco eſſet clam eſt, ferẽdis agendiſque prædis deformatus imperioque ſubactus. His rebus Leuuigildo occupato Liuua frater in Gallia defunctus eſt ſalutis anno quingenteſimo ſeptua- 572
geſimo ſecundo, quinque annos regnauit quidam huic numero biennium detrahunt. Leuuigildus Bæticæ rebus compoſitis, totaque prouincia pulſis Romanis belli impetu in Cantabriam verſo Amaiam (alij Aregiam dicunt, Varegiam alij) ſed Burgos inter & Legionem ſitam ciuitatem expugnauit. reliqua Cantabria cuius fines ad Amaiam extendebantur, vaſtata. multi ſeditioſi cæſi. in his Sacrificulus cui Æmilianus Cucullatus necem ante denunciarat, ꝙ in conuentu procerũ Cãtabriæ eius vaticinio fidem abrogarat, quo eius prouinciæ excidiũ haud-

quaquam inanis vates denunciabat. Ex Cantabria arma in Aquitaniã verſa. Aſpidius ad Agerenſem vrbem (Aagen hodie eſt) imperium detrectans malo coactus eſt ad officium redire: cum euerſis fortunis ipſe, vxor & filij in Regis veniſſent poteſtatẽ. Aſpidium Biclarenſis ea regione Seniorem fuiſſe ait, ea voce in dominij ac principatus ſignificatione vſurpata. & nimirum ſeniores imperare æquũ eſt. vnde conſequenti tempore tum in monimentis Hiſpaniæ, tum in conciliorum actis, præſertim quę Caroli Magni ętate in Gallia habita ſunt, domini ac Principes ſeniores nuncupari cœperunt. Eum morem ad vulgares linguas Hiſpaniæ, Italiæ, atq; Galliæ permanaſſe ſatis conſtat. Eo prorſus anno quo Liuua defunctus eſt Myro ſeu Ariamyrus (ſic enim quidam ſcribũt) Theodomyro patre ante biennium defuncto Sueuorum gentem gubernabat: cum conuentus alter Bracaræ habitus eſt à Calæciæ Præſulibus duodecim. Martinus Bracarenſis Metropolitanus primas inter Patres partes locumque occupauit. Eius conuentus decretis recentem Sueuorum religionem mirifice confirmatã nouum miraculum auxit. Templũ Martini Turonenſis nomine à patre vt dixim[9] ædificatum egrediente Rege, ſcurræ generoſæ vitis contra Regis præceptum pro foribus templi è pergula pendentes vuas attrectare aggreſſi, repente manus exaruit. Ab irato Rege vix populi precib, ne manus amputaretur impetratum. Martini tamen virtute, cuius religionem violarat, & cuius numen populus implorabat, ſanitati reddita eſt. Id gentis animos vehemẽter perculit. Proximo anno, vt Sigibertus eſt auctor, Hiſpani paſchatis feſtũ duodecimum Kal. Aprilis celebrarunt, Galli quartodecimo Kalend. Maij: quo die Oſſeti oppidi fontes quotannis ſponte aquis compleri ſoliti ſcaturiiſſe de more feruntur. Eo miraculo ſæpe per hæc tempora inter varias & diſcrepantes opiniones vtriuſque nationis de die paſchatis conſtanti atque perpetua computi ratione nõdum excogitata veritatem indicatam & cognitam Gregorius Turonenſis huius ætatis ſcriptor teſtatur. Gregorio æqualis Donatus monachus adiũctis ſeptuaginta ſocijs ex Africa venit in Hiſpaniam. & opibus Miniceæ præpotẽtis fœminæ & copioſæ Seruitano monaſterio extructo Setabi, vt pleriſque placet, monaſticam viuendi rationem, certis nimirum legibus inſtitutiſque temperatam, inuexit primus in Hiſpaniam, vt Illefonſus ſcribit. Monachi enim quorum in actis conciliorum Hiſpaniæ ante hæc tempora mentio extat, aut nulla votorũ religione conſtricti erant, aut diſſipati per ſyluas vitam exigebãt ſolitariam. Ad Leuuigildum ſe ſe referat oratio. Qui Aquitaniæ motibus compoſitis in Hiſpaniam rediit, Sueuorum imperij, quod tãdiu tenuerat, delendi certus. Myro Rex, Gotthorũ potentiam veritus Calæciæ iã fines vaſtantium, miſſa vltro de pace legatione inducias tantum ad certum tempus impetrauit. Expetendæ à Sueuis pœnæ, niſi religionis mutatæ cauſſa nulla erat: & ardebat Leuuigildus cupiditate bello laceſſendi, profligandique Romanorum copias, quibus à Iuſtino Imperatore Hiſpanienſis limitis cuſtodia credita erat. Oroſpedæ montes, qui ad Cauni montis radices aſſurgunt, per Molinamque Concham, Seguram Granatæ fines attingentes ad Gaditanum fretum deſinunt, vbi montani homines locorum aſperitate confiſi imperium detrectabant, illato primum bello domuit. Ijs locis ſuperatis & ſubditis Gotthorũ potẽtia magnopere aucta eſt imminuta Romanorũ, exiguũ tum Hiſpaniæ tractũ ad mare, vt arbitror, Mediterraneũ exigua ſpe defẽſionis retinentiũ. In eos priuſquã Leuuigildus verteret arma, ad reip. ſtatũ conuerſo animo atque ſtudio ius ſuffragij antiquãdi, quo Gotthorum proceres eatenus

Reges

Reges creare ſoliti erant, quod ad ſtabiliendam in familia regni ſucceſſionem magnopere referre cogitabat, Ermenigildum & Reccaredum filios regni cōſortes declarauit, ditione tripartita. Ermenigildus Hiſpali (Turonenſis Emeritæ ait) res curare iuſſus. Reccaredi nomine ad Tagi & Guadielæ confluentes, prope Paternianam, hoc eſt, Paſtranam, vt Raſis Arabs teſtatur, vrbs Reccopolis fundata 577 anno quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo. & plerique ſuſpicantur in Celtiberis fuiſſe, quo loco Almonacillum oppidum loci natura firmiſſimum ſitum eſt vulgo à Zurita nomen habens. Leuuigildus ipſe regni ſedem Toleti fixit: vnde ea ciuitas, vrbs Regia nuncupari cœpta eſt, atque Gotthici regni deinceps ſedes facta quod hacten⁹ Hiſpali hæſerat. Ab his initiis ei vrbi ad Primatus dignitatem aditus eſt patefactus in cæteras Hiſpaniæ eccleſias, quod locis competentibus eſt à nobis copioſius explicandum. Romanā eccleſiam poſt Ioannem. III. Benedictus Pontifex gubernabat. Romanum imPerium Iuſtini Iunioris ſucceſſor Tiberius eo nomine. II. Quo tempore Myro Sueuorū Rex Ruccones bello vexauit: cauſæ in certo fuere: ſed bello tamen victos & fortunis ſpoliatos imperio ſubiugaſſe conſtat. Is tractus Riuogia hoc tempore nuncupatur præcipua fertilitate nobilis, frumenti ferax: ita vt cum vigeſimo frequenter efficiat.

Ermenigildi bellum.

CAP. XII.

INGVNDIS Sigiberti Mediomatricū Regis, atque Brunichildis filia, Ermenigildo connubio iuncta eſt ſalutis anno 579 quingenteſimo ſeptuageſimo nono. Eo coniugio quoniam Goſuindæ & Athanagildi neptis erat, vtriuſq; regię familiæ ſanguis copulabatur: quod ad ſtabiliendum regnum nonnihil referre Leuuigildus Rex habebat perſuaſum, ſi Francorū regiam noua ſibi affinitate iungeret. Miſſam ex Gallia regio procerum comitatu ſtipante auia Goſuinda, præcipua lætitię ſignificatione aliquandiu apud ſe habuit, nihil prætermittentes eorum, quæ ad beneuolentiam conciliandam pertinere viſa ſunt. Nimirum ſagax fœmina his blandimentis adoleſcentulæ animum expugnare parabat, vt catholica religione deſerta, ad Arij væſaniam traduceretur, baptiſmatis lauacro, vt moris erat inter Arianos, inſtaurato. quod cum illa ſe facturam negaret, ſemel ritu Chriſtiano excuſans, ſancti lauacri virtute expiatam ſub Trinitatis ſanctæ inuocatione, quam ad extremum ſpiritum inuiolatam conſeruare certum erat, impotens fœmina, atq; iracunda, neque magis corpore deformis (erat enim altero lumine capta) quam animo efferata, repulſæ dolorem non ferens, ad conuitia & contumelias ſemel in puellæ capillos inuolaſſe fertur: atque per terram & ſolum tractam excuſſo ſanguine fœdaſſe: iterum in piſcinā ſubiectā dediſſe pręcipitem, magno vitę diſcrimine. His Ingundis iniuriis non modo nihil de animi conſtantia mutauit, verum eius potiſſimum diligentia Ermenigildus vir creditur ad catholicam religionem reuocatus. Leandri Hiſpalenſis Epiſcopi regij iuuenis animū ad veritatē procliuē præcepta ad omnem veræ pietatis partē informarunt. doctrinæ opportunitatem Leuuigildi patris, in Citeriorem Hiſpaniam, atque adeo Carpetanos diſceſſus præbuit. Quo tempore Ringundis Chilperici Regis & Fredegundis filia Reccaredo pacta, & ad ſponſum Toloſam vſq; progreſſa, cæde patris renunciata, quem à Lādrico Magiſtro equitum occiſum diximus, repente in patriam rediit. ſic eius coniugij ſpe intercepta Bada Reccaredo iuncta eſt, quo ex genere incertū: ſed his tamen rebus occupato patre, Ermenigild⁹ plane noſter eſt fact⁹. Ex hac religionis

mutatione, bellum graue & diuturnum natum eſt. & ægroto Leuuigildi animo, filij conſilio cognito Goſuinda nouercali odio faces ſubdebat. omnia tamen prius tentare placuit, quam ad arma ventum eſſet. Itaq; legatione miſſa, pater hoc exemplo litteras ad filium dedit. Corã maluiſſem, ſi per te licitum eſſet, quã per litteras de re tota diſputare. quid enim à te præſens non impetraſsé, ſiue regia auctoritate præciperem, ſiue paterno iure caſtigarem? beneficia certe in memoriam reuocarem, quæ tu in ludibriũ vertere maluiſti. A teneris (nimia fortaſſis indulgentia in ſpem Gotthorum regni diligenter alui: confirmata ætate, antequam poſtulares, maiora quam ſperares delata ſunt. Dedi ſceptrum vt cum auctoritate adiutorem haberem: nõ vt te externaſq; gentes cum quibus fœdus inire paras, imperio me aduerſum armarem. Nouo exemplo appellaui Regem, vt conſortio poteſtatis contẽtus, primas patri partes dares: atque in hoc ætatis flexu, eſſes ſeni præſidio æque atque ſolatio. Si quid eſt, quod amplius cupias, patri explica. ſin autem ſupra ætatem, ſupra cõſuetudinem, ſupra merita tibi ſunt omnia tributa: cur aut ingratus impie, aut impius ſceleratuſq; crudeliter circumſcribis patrem? an ſenis mortem expectare graue fuit? tantique fuerũt pauci anni, quot hæc ætas recipit? an cum fratre communicatam poteſtatem inuidebas? de quo me arbitro diſceptare æquum fuit. Sed nimirum regnãdi ambitio omnes naturę leges violat: reſoluitq; ea quę perpetua neceſſitudine conſtricta ſunt. At religionem cauſſaris: in quo te video non humana iura tantum, ſed diuina etiam euertere, & in caput tuũ Dei vindictam prouocare. Ita ne ab ea religione tuo arbitratu diſcedas, cuius cultum propagando nomen Gotthicum auctum opibus, atque potentia amplificatum eſt? an maiorum, quæ ſacroſancta eſſe debuit, auctoritatem contemnas? Nouæ religionis vanitatem, vel eo potiſſimum conſiderare potuiſti quod filium à patre ſeiungat: & ſummæ caritatis nomina odio pluſquam paterno, atque inuidia labefactet. Ego Ermenigilde pro patris iure impero, & pro ætate, qua maior ſum tibi conſulo, reuoca ad ſobrietatem animum: poſitaque noxiarum rerum cupiditate quieſce: ſic enim facile eorum quæ commiſſa ſunt hactenus venia dabitur. ſi recuſas, cogiſque arma capere, næ tu fruſtra paternam miſericordiam re deſperata implorabis. Moleſtæ hæ litteræ Ermenigildo fuere, pro eo, ac par erat: nihil tamen de priori ſententia mutatus, in hanc ſententiam reſcripſit. Minas & contumelias tuarum litterarum æquo animo tulimus: tametſi nulla noſtra laceſſitus iniuria, linguæ libertatem cohibere potuiſti. Beneficiis tuis, quæ & ipſe meritis maiora eſſe ſentio, parem aliquando gratiam rependere cupio: obſeruantiæ tenorem tibi debitæ, mihi propriæ ad extremum vitæ ſpiritum præſtare. Saniori religione quam ipſe inuidiæ cauſſa nouam dicis, amplectenda orbis iudicium ſequebamur, multis præterea nixi præſidiis: de veritate nõ diſputo: cuique de ea re liberum arbitrium facimus: tantundem modo nobis detur. Gotthicæ gentis felicitatẽ Arianæ ſuperſtitioni acceptam fers, ſcilicet ignarus cõſueuiſſe Deum, quo grauius ex commutatione rerum doleant, quos pro ſcelere vlciſci parat, his ſecundiores interdum res & impunitatem concedere: haud ſane conſtantem atque perpetuam, quod Vandalorum, atque Oſtrogotthorum in ſimili cauſſa exitus declarat. Quod ſi indignaris te inconſulto auſum me religionem mutare: cõcede mihi, vt doleam, ne hoc quidem abs te tribui, vt ſalutem meam rebus cæteris potiorem habeam: pro qua, ſi res ferent, paratus ſum ſanguinem vitamque profundere: neq; patrem fas eſt plus diuinis legibus, ac conſcientia

poſſe.

poſſe. Deum quæſo conſilia tua reipublicæ ſint ſalutaria, nobis filiis tuis haud exitialia. Tu caue ne ſiniſtris criminationibus aures accommodando committas, vnde luctum tibi in omnem vitam parias, nomini ac generi noſtro ad poſteritatem infamiam victis, ac victoribus parem. Erant regni ſtudia diuiſa inter patrem & filium. Catholici quorum erat magnus numerus, cauſſa meliores, viribus impares Ermenigildum palam, aut voto ſequebantur, maiori potentia Ariani Leuuigildi partes. Ermenigildum Turonēſis ait, ſacro chriſmate delibuta fronte (eo ritu recipiebantur in eccleſiam Ariani) veterem appellationem Ioannis nomine mutaſſe: aureæ monetæ reſiſtūt, in ipſo, vt videtur belli ardore, vt eſſent videlicet pro teſſera militari, præcipuæ puritatis percuſſæ, Ermenigildi nomen & faciem exprimentes altera ex parte, in altera victoriæ ſignum, his adiūctis verbis: HOMO Regem deuita. Nimirū ad Pauli ſententiam alluſit: Hæreticum hominem præcipientis poſt vnam & alteram monitionem eſſe deuitandum. Parum Ermenigildus procedebat. Longinqua auxilia à Catholicis conquiſita. Leander Conſtantinopolim ad Tiberium Auguſtum nauigauit: ex monacho Benedictino Hiſpalenſis Epiſcopus ſingulari eruditione morum probitate eximia, neque minori orationis ſuauitate & elegantia, res eo tempore comparanda miraculo. Pro qua re iuerat, parum profeciſſe arbitror: ſynodo tamen Epiſcoporum interfuit, & cum Gregorio, cui poſtmodum Magni cognomen acceſſit, & Legati partes pro Pelagio ſecundo P. M. implebat, vſum habuit. Ex vitæ & ſtudiorum ſimilitudine voluntates conciliatas indicio ſunt libri Moralium à Gregorio Leandri hortatu, eiuſque nomine in publicum dati. Huius belli initia inciderunt in ſalutis annum quingenteſimum octogeſimum, Mahometis in Arabia ortu famoſum infauſtumque nomini Chriſtiano, magis quam nobilem. Hiſpalis & Corduba munitæ inſtructæque cōmeatu: ſiue ducendum eſſet bellum, ſiue obſidionis mala eſſent toleranda, Romani Duces fœdere conciliati. vxor Ermenigildi, & filius recens natus in eorum relicti poteſtate, vt fidei datæ obſides eſſent: & ſi quid grauius accidiſſet à belli diſcrimine longiſſime abeſſe volebat. Contra Leuuigildus inuictum filij animum conſiderans, neque metu frangi, neque promiſſis flecti, vt monenti patri aures accommodaret, ad arma vimque vertit animum. Romani primum qui leuiter fundata fide cum filio ſentiebāt, magno auri pondere Leuuigildo conciliati. Mercenarii homines ingenio, & quibus fides ex fortuna pendebat, vnde melior ſpes affulſit in eam partem nullo honeſti, inhoneſtique diſcrimine inclinabant. Deinde inter Catholicos & Arianos, quorum ob diſſidia de religione bellum excitatum eſſe conſtabat, ſpecies quædam concordiæ excogitata. Arianorum Præſulum conuentus Leuuigildi iuſſu Toleti habitus. In eo cōuentu rebaptizandi mos ſublatus Arianis familiaris: cum ad eorum ſectam Catholici transfugiſſent. Patri filium æqualem eſſe, de quo tandiu diſceptabatur, verbo tenus ſancitum: cum prauæ opinionis virus conceptum retinerent animis. verborum ſimulatione multorū animi circumuenti, quaſi diſſidii cauſſa ſublata, aut ab Ermenigildo diſtracti palam, aut frigidius, quam fecerant, optimam cauſſam tuebantur. Pleriq; ancipiti periculo dubii, atq; ad tempus fortunam in conſilio habere ſoliti, ſpectatores belli eſſe malebant, quam cum fortunarum alienarum euentu miſcere diſcrimen rerum ſuarum. His rebus perficiendis tres anni conſumpti ſunt. quo ſpatio Tiberio Imperatore defuncto, Mauritiꝰ eius ſucceſſor rem Romanam cœperat adminiſtrare. Leuuigildus tota ditione magnis de-

lectibus habitis contra filium mouens, in extremam Bæticam ferro penetrauit. Hiſpali s circunſeſſa, parum ſpei erat obſeſſos voluntate quicquam facturos ab Ermenigildo, atque Leandro præoccupatis animis: vim adhiberi, ac metum placuit. Alluitur ea vrbs Bæti flumine magnarum nauium capaci. ad ſubuectiones prohibendas commeatum intercipiendum, eius fluminis curſum corriuari, alioque auerti placuit. Ea molitio magni laboris erat, atque multorum dierum opus. Itaque quarto ſupra Hiſpalim lapide Italicæ veteris mœnia inſtaurata. Eo loco eam extitiſſe vrbem veteris magnificentiæ ruinæ documento ſunt. & nimirum belli, quod diuturnum fore perſuaſum habebant, opportuna ſedes quærebatur. Diui Iſidori nomine monaſterium iis in locis extat noſtra ætate. Myro Sueuus, etſi placitis de religione diſcrepabat, cũ ſuorũ manu Leuuigildo iunctus, tantũ nefas morte luiſſe credit' eſt, ipſo obſidionis tempore defunctus, Eborico filio ſucceſſore. Turonenſis Myronem Ermenigildi partes ſecutum ait: & profligato demum bello fœdus feciſſet cum Leuuigildo: in patria paulo poſt defunctum, locis natura grauibus, vbi bello intentus hæſerat & aquarum inſalubritate valetudinẽ proſtratam. Hiſpalim redeamus: vbi Bæti corriuato magna atque ſuprema annonę difficultate laborabatur. Ermenigildus poſt annuam obſidionẽ deſperata defenſione, clã ad Romanos elabitur: ignorabat nimirum paterno auro corruptos. ciuium deditione Hiſpalis continuo in Leuuigildi poteſtatem venit, ſalutis an-
506 no quingenteſimo ſexto. Æque paucis poſt diebus Rex iuuenis à patre captus eſt Cordubenſium proditione, defectionis infamiam noxamque innocentis, cum ſe eo retuliſſet venalem Romanorum fidẽ metuens, calamitate procurare parantiũ, an vt Turonenſis eſt auctor, ad Oſſetum oppidum, vbi baptiſmi fontes quotannis impleri ſponte conſueuiſſe eſt demonſtratũ. Hoc magis placet. Loci munitione & ſanctitate confiſus, eo ſe Ermenigildus contulerat cũ trecentis delectis militibus: & patrem ſperabat ſi vim adhibere pararet à tergo atq; à fronte circumuentum, nam prope reliquæ copiæ tendebãt, opprimi poſſe. Quod contra accidit. filij conſilio explorato, ſolers pater eius conatus eluſit. Magna celeritate oppidum captum, incendioq; deformatum. Ermenigildus ipſe ſpe omni deſtitutus in templum aufugit, ſi forte reſidente patris ira moræ ſpatio veniam impetraret. Sequebatur Leuuigildi caſtra Reccaredus minor ætate filius, indole animi atque prudentia fratri æqualis. Is patris permiſſu, factaq; à fratre ipſum conueniendi poteſtate in templum admiſſus aliquandiu vi lacrymarum vocem intercludente, tacitus ſubſtitit. deinde, Mollis, ait, eſt animi ſuorum caſum dolere, nullumq; in dolore præter lacrymas remedium adhibere. tuam calamitatem noſtram iudico: quid enim inter fratres & patrem poteſt eſſe ſeiunctum? Neq; tuos conatus vitupero religionis ſuſceptę ſtudio: tametſi quæ iuſta cauſſa eſſe poterat in patrem arma mouendi? ac ne illorum quidem conſilia accuſabo, quibus es in fraudem inductus. præterita lamẽtari, quam corrigere facilius eſt. Fuit hæc fuit horum temporum calamitas, & ſciſſis prouincialium animis fatale diſſidium. Dum vtraq; pars in noſtra familia quærit præſidiũ, vtriq; plane corruimus. Reliquum eſt ad cõcordiam animos reuocare: prouidere certe ac præſtare, ne inimici in noſtræ domus ruinis amplius exultent. quod vtinam rebus integris libuiſſet: ſed præſtat ad paternã miſericordiam recurrere, & factorum veniã cupidiſſime petere: quam pertinacia atq; arrogãtia perire. Moneat vtriuſq; fortunę conditio, ne cõtumaciam cum pernicie, quam obſequium cum ſecuritate malis. Illud memento, rebus profligatis cõſilio

„opus eſſe: animi impetum fore tum vanum, tum exitialem. Ego tibi ſi quod neceſſe eſt, ſponte facis, tibi patrem regio placatum. retecto certe regio honore, modico ſupplicio noxam expiabis. Ad ea verba iuramenti religio addita mox vocato patre, mœſtus iuuenis ad genua prouolutus ac eo veniæ ſimulatione oſculo exceptus eſt, atq; blandis ſermonibus delinito animo, in caſtra deductus. mox regiis inſignibus detractis Hiſpalim in cuſtodiam mittitur. (Biclarenſis, Valētiam relegatum, Tarracone occiſum ait.) Mōſtratur Hiſpali ad eam portam, cui à Corduba nomen eſt, turris Ermenigildi cuſtodia nobilis, loci altitudine, anguſtia, atq; tenebris horrida. In ea manibus ad collum reuinctis aſſeruatus traditur. ad carceris ſqualorem victus ipſe & cultus aſperitatem addebat: cilicij veſtem, qua in lecto etiā pro ſtragula veſte vtebatur, animo in rerum diuinarum contemplatione defixus, cœlumque ſuſpirans, quo ſe quamprimum iturum ſperabat. Aduenerat Paſchatis feſtum Chriſti Dei ad vitam reducis memoria lætum, & eo anno incidit in quartum decimū Aprilis diem, ab ortu Chriſti anno quingenteſimo octogeſimo ſexto, quod certa ratione intelligitur. etſi quidam ex hoc annorum numero biennium detrahunt: Biclarenſis tertio Mauritij Imp. anno Ermenigildum occiſum certe ait. Leuuigildus de filio ſolicitus mittit quēdam Epiſcopum Arianum de media nocte, qui epulum Chriſtianum vincto de more traderet. Ille verborum contumelia caſtigatum cum à ſe repuliſſet, patris animum, ad ſe eam iniuriam pertinere interpretantis, vſq; eo exacerbauit, vt Siſberto carnifice è veſtigio miſſo ſecuri percutiendū mandarit. Horret anim⁹ atq; hæret tantæ crudelitatis imagine. Inerant Ermenigildo ſimplicitas & libertas: quæ niſi mod⁹ adſit, in exitiū vertuntur. Martyris memoria colitur in Hiſpania paſſim ad octauū decimum Kal. Maij, (nonnullæ eccleſiæ priori die faciunt) Carceris locus conſequenti tempore in ſacellum Ermenigildi nomine transformatus eſt. multique deinceps mortales viri & fœminæ, Ermenigildi, Ermeſindæ, ſiue Ermeneſindæ nūcupati. Armengol & Ermengaudus gentilia Hiſpanorum nomina eodem pertinere putātur. tum Ermegildez & Ermildez barbarum magis ſonantia. Hæc indicia ſunto cultus martyris in Hiſpania ſuſcepti olim atq; propagati. Corpus vbi ſit noſtra ætate clam eſt: ac ne ſatis quidem cōſtat quo tunc loco fuerit tumulatum: niſi quod os eius argenteæ ſtatuæ incluſum, atq, reuinctū Cæſarauguſtæ in templi maximi proprio ſacrario ſeruatur. Romanam eccleſiam per hæc tempora Pelagi⁹. II. obtinebat. Pelagij ſucceſſor Gregorius cognomento Magnus Ermenigildi mortem, & mortis cauſſam memoria recenti deſcripſit. auditumq; ad martyris corpus teſtatur cœleſtem concētum funus videlicet peragentium exequiaſq; celebrantium, quoniā eo honore carebat: famaq; vulgatum eodem loco per noctē lumina lampadū ardentiū ſimilitudine viſa. Iis rebus & quoniā Sisbertus carnifex breui turpiſſimo mortis genere conſumptus eſt, religio martyris maiorem in modum in animis hominū cōfirmata, auctaque eſt. nunc amplius cum Sixtus. V. Pont. Max. Ermenigildi nomen in Romanos faſtos adſcripſit, fauſtumq; & in primis celebre octauodecimo Kal. Maij vniuerſæ Hiſpaniæ fore ſanxit lege in omne tempus lata.

Leuuigildi mors.

CAP. XIII.

INGVNDIS viri caſu perſpecto, oppleta mœrore & lacrymis in Africam tranſmiſit. Romani Duces, quorum fidei credita erat, ad Mauricium Imperatorem ducendam cum filio curabant, quaſi belli prædam. Franci Reges

Childe-

Childebertus Ingundis frater germanus & Guntrandus patruus eius iniuriam, Ermenigildi necem armis vindicare parabant feroces & rapidi. Reccaredus noui belli cura in Gallia eorum conatus anteuertit, in hoſtium fines inuectus. atque Vgerno arce munitiſſima in Arelatenſi agro armis expugnata, finitimi agri omni iniuria deformati. Tentata ſubinde concordiæ ſpe, miſſisq; à Leuuigildo de pace legatis, nihil impetratum tamen, ad priores noua iniuria hoſtibus exacerbatis. Francorum naues ad Calæciæ littora (cõmercij videlicet cauſſa cũ Sueuis ineundi) in ea loca delatæ, à Gotthica claſſe interceptæ ſunt, cum hominibus prædaq; omni ſic repetita, quamuis legatione Franci Reges ac Princeps Guntrand⁹ ſurdas aures Gotthorum poſtulatis præbuerunt. auctor quidã Reccaredũ Narbone profectum rurſus in Francorũ fines irrupiſſe ait, lætiſſimisque Galliæ agris rurſus attuliſſe vaſtitatem. Childebertus dolori propior vindictæ auidior, Mauriciũ Imperatorẽ, cuius amicitiam paulo ante contempſerat, vltro ſolicitauit ad vires armaq; ſocianda aduerſus Longobardos & Gotthos rerum dominos in Italia atque Hiſpania. Validæ Francorum copiæ ex nouo fœdere miſſæ in Italiam, cum hoſtis initio metu ſimulato, neque vniuerſæ dimicationis copiam faciendo innatam Francorum genti cõfidentiam auxiſſet, pugna repẽte atq; improuiſo facta victæ ꝓfligatæq; ſunt. cæſorũ numerus nõ proditur: cladem tamẽ eo ſeculo maiorẽ Franchis contigiſſe nullã conſtat. Gotthis ex eo caſu Childebertũ æquiorẽ redditum minime dubium eſt, præſertim cum Imperator aliis rebus intentus nomen magis ad ſociorum præſidium, quã vires afferre videretur. In ipſo belli apparatu Ingundim Childeberti ſororem, pro qua bellum ſuſcipiebatur, nunciatum erat diẽ obiiſſe, ſiue in Africa ſiue in Sicilia, nam auctores in diuerſum trahunt, filio paruulo ad Imperatorẽ deducto: qui quẽ exitũ habuerit clam eſt, & fortaſſis paulo poſt matrem & ipſe deceſſit, obitu quam vita felicior futurus. Interea in Hiſpania Leuuigildus opprimendæ catholicæ religionis ſtudio, vnde tantum calamitatis domeſticæ extitiſſe interpretabatur, viros ſanctos, quorum præſidio veræ pietatis cultus nitebatur, toto regno exiliis mulctabat: Leandrum Hiſpalenſem Præſulem, Fulgentium Aſtigitanum, quibus inprimis iratus erat, Ermenigildi cauſſa, cui fauiſſe minime dubitabat. Mauſonã Emeritæ Metropolitanum ea ætate cum ſummis viris comparandum, Toleti, quo deducendum curarat, omnibus contumeliis violatum ob religionis conſtantiã, & quoniam Eulaliæ veſtem Arianorum metu Regi prodere recuſabat, feroci equo impoſitum atque Sunna Ariano in eius locum ſubrogato, in exilium expulit. Miraculo viri innocentia eſt indicata: equus ille poſita continuo feritate ſanctũ virum dorſo admiſit. Plures alij Epiſcopi relegati, aliiq; in eorum locum ſubſtituti: vnde tranquillitate reddita eccleſiæ factum creditur, vt contra quam eccleſiaſticis legibus cautum erat, duo eſſent aliquando eiuſdem vrbis Epiſcopi, vti publica eius ætatis acta teſtãtur. pacis ſtudio nouum exemplum inductum. Eccleſiarũ vectigalia & reditus ab auaro Rege nemine reſiſtente occupati. ſacratorum virorũ priuilegia antiquata. multi proceres occiſi veris cauſſis, aut aſſimulatis. ex eorum bonis regiũ patrimonium locupletatum. ac pręſertim tanta carnificina prouidebatur, ne quiſquã externi ſanguinis ad regnum aſpirare poſſet. His malis plerique fracti, non ex plebe modo, ſed & viri principes copiis & nobilitate, manus dederunt, atq; ad Arianorum ſectam traducti ſunt. In His Vincentius Cæſaraugustanus Epiſcopus, inter alios, Arianus factus, inconſtantiæ exẽplo multos alios in præcipitium traxit. Seuerus Malacitanus

nus & Licinianus Carthaginenſis Præſules Vincentij æquales, eius perfidiam de ſcripto iugularunt. Extat noſtra ætate Liciniani liber, quem plures præterea epiſtolas ad Eutropium Epiſcopum Valentinum ſcripſiſſe Iſidorus teſtatur, Conſtantinopolique diem obijſſe: nimirum Regis furorem fuga declinarat. In ea vrbe Ioannes Biclarẽſis Abbas Scalabi in Luſitania natus, decem & ſeptem ætatis annos ſtudiorum gratia iunior conſumpſerat. inde vtriuſque linguæ aliarũq; artium cognitione inſtructus in patriam ex longinqua peregrinatione redux, inde communi eccleſiæ tempeſtate Barcinonem exilij cauſſa miſſus, ad Pyrenæi montis radices, vbi hodieq; eodem nomine viſitur, Biclarenſe monaſterium conſtituit optimis legibus atq; inſtitutis ad D. Benedicti regulam conformatum. vnde Reccaredo quidem Rege, ad Gerundenſis eccleſiæ procurationem: Suinthilæ autem ætate ad cœlum morte migrauit, meritis debitum præmium Nonito ſucceſſore. Ioannes presbyter Emeritenſis, atque Nouellus Complutẽſis Epiſcopus Aſturij ex magno interuallo ſucceſſor, & ipſi doctrinæ atque religionis laude clari, quibus rerum fluctibus agitati fuerint clam eſt. Iſidoro minor ætas præſidio fuit, eaque indoles & ingenij lumen, quod breui vniuerſam eccleſiam illuſtrauit; generis nobilitas, totius oris dignitas, atque ſuauiſſimi mores. tametſi Arianorum in ſe inuidiam irritare non deſiſtebat, & ſua ſponte & Leandri fratris litteris ad oppetendam pro vera pietate mortem ſi opus eſſet, animatus. Hiſce rebus Gotthici regni potentia vehementer confirmari videbatur, præſertim per idẽ tempus Sueuorum ditione auctum, eius gentis Regibus penitus à ſtirpe ſublatis hac occaſione. Myronis filius Eboricus ab Andeca viro prępotenti, tum ſuis copijs, tam Siſegundę nuptijs (erat ea Eborici nouerca) regno ſpoliatus, atque in ſacerdotis morem detonſus, compulſus eſt vitam principalem cum priuata, regia inſignia cum veſte monaſtica commutare. Leuuigildus vt amici atq; fœderati Regis iniurias vlciſceretur, victum armis Andecam, atque theſauris regijs ſpoliatum, detonſa coma (maiorum inſtituto atq; more, nobilitas promiſſa Cæſarie continebatur) atque eo facto regni ſpe penitus interciſa, Pacem Iuliam relegauit. Malarici motibus tandem compreſſis, qui fauore gentis regium nomen occuparat, vniuerſa Calęcia in prouinciam redacta, leges & magiſtratus accepit. Sic Sueuorũ regnum, quod aliquando florentiſſimum fuerat, & centum ſeptuaginta quatuor annis Hiſpaniæ partem tenuerat, extinctum penitus eſt, atque ſublatum ipſo ſalutis anno quingenteſimo octogeſimo ſexto. 586
Quo anno Leuuigildus ipſe Toleti deceſſit, ex quo cum fratre regnare cœpit anno octauodecimo. Fama eſt, & multi auctores teſtãtur, ſub vitæ finem cùm ſalute corporis deſperata ex morbo decumberet, Ariana impietate repudiata, animum ad ſanitatem quidem reuocaſſe, atque priuatim cum Reccaredo filio pro Catholicæ religionis veritate diſputaſſe: regnum quod multarum vrbium acceſſione amplificatum relinquebat, futurum multo illuſtrius veteri religione quaſi poſtliminio in Hiſpaniam vniuerſamque adeò Gotthicam ditionem reuocata. Leandrum & Fulgentium, quos ab exilio poſtremis teſtamenti tabulis reuocari mandabat Patrum loco habere, eorum auſpicijs & monitis priuatam vitam, communesque adeò res gubernare. & Gregorius magnus affirmat Leandro coram priuſquam ex morbo obijſſet, Reccaredum filium enixè commendaſſe, eius præceptis ſperare ſeſe, ac vero vehementer optare Ermenigildo fratri, quem magna animi temeri-

tate innocentem occiderat, vt perſimilis moribus, humanitate atque totius vitæ conditione euaderet. Nimirùm ſancti Martyris manes mortui, quam viui feliciores patre tandem ad ſanitatem reuocato conquieuerunt. Noſtri Hiſtorici Leuuigildum temporibus ſeruientem, atq; factionis metu animum debilitante negant palàm eum, vt erat opus, Arianam ſectam abdicaſſe, priuatim agnouiſſe veritatem non negant, ac verò confirmant, antea multis prodigijs admonitum, quæ religionem Catholicam illuſtrabant. In ijs hæc numerantur: quo tempore filium innocentem armis perſequebatur, in ora Carthaginis monaſterium D. Martini nomine ſacrum monachis in vicinam inſulam fuga dilapſis, à regijs militibus eſt direptum. in Abbatem, qui ſolus remanſerat, diſtricto gladio eorum quidam facto impetu, ſacrilegij pœnis agentibus in terram decidit exanimis. In quo Rex prudentior cognito caſu prædam omnem reddi monaſterio mandauit. Annulum in ignem proiectum cùm de religione eſſet diſputatio, Catholicus ardentem manu incolumi contrectauit, Catholicæ veritatis argumentum præclarum: hæreticus haudquaquam eſt auſus ſimili periculo ſectæ patrocinari. His atque alijs id genus miraculis, Regem aiunt animo commotum atq; vacillantem ex Epiſcopo quodam ſectæ Arianæ addicto diligenter quæſiuiſſe, eccur Chriſtianis tot tantaq; miracula patrantibus, Ariani ſuam ſectam nullis virtutibus illuſtrarent? Cui Epiſcopus: Multos (inquit) ô Rex ſi vera fateri conuenit, atque aduerſariorum in morē noſtra iactare fas eſt, ſurdis auditū inſinuaui, cæcorum oculos ad videndi viſum aperui: verùm quæ hactenus vitādæ oſtentationis cauſſa ſine arbitris geſta ſunt, ea conſiliū eſt palàm facere, cōfirmareque tibi, quæ à me dicta ſunt haudquaquam inania eſſe. Itaque Rege per plateam paulò poſt tranſeunte, Arianus quidam auctore impulſoreq; Epiſcopo, magnis clamorib⁹ oculos in priſtinum reſtitui aſpectum fraude poſtulabat: notam Epiſcopo fabulā apud ipſum auctorem argumenti peragens, ſupinasque tendens manus Antiſtitis precibus & ſanctitate ſanitatem ſupplex ſperare ſimulabat callidum commentum, turpiſſimum mendacium. Verùm cōtra res accidit. Impoſtor ille atq; nefarius ſimulatque Epiſcopus eius oculos manibus contrectauit, penitus excæcatus eſt. Fraude detecta (dolor pudorem ſuperabat) Ariana ſecta, vt par erat, vehemēter inclinare cœpit: & Regis animus ſenſim abalienari: præſertim toto quadriennio Hiſpaniæ agros, ac Carpetaniam in primis in quam ob aeris temperiem maximam vis mali incubare maximè conſueuit locuſtarum agminibus penitus vaſtantibus, quod populares vt ſolent in religionem vertebant, quaſi diuinum numen Ermenigildi cædem, atque veram pietatem ijs malis vindicaret. Eam laudem Leuuigildus Iſidori etiam teſtimonio habeat certè præcipuam, quod poſt Alaricum Regem Gotthorum leges temporum iniuria deprauatas, & quibuſdam additis, alijs detractis caſtigauit, & Paulus Diaconus Emeritenſis, qui viſa retulit, affirmat Nunctum Abbatem præcipua ſanctitatis opinione virum, qui ex Africa Emeritam traiecit ad Eulaliæ ſepulcrum inuiſendum, & ex ea vrbe fœminarum aſpectum declinans in eremum aliquanto poſt ſeceſſit, regijs vectigalibus ſuſtentatum, etſi religione erat Catholicus tamdiu, donec à vicinis ruſticis facta conſpiratione occiſus eſt. Cauſſæ in incerto fuere. & fortaſſis liberas ſancti viri increpationes ferre non poterant agreſti homines pectore, rudi ingenio: ſacrilegij certè pœnas Rege vindictam negligente dæmonum incurſu in furorem acti dederunt.

Illud variè in Leuuigildi actionibus accipi poteſt, quod primus Gotthorum Regum veſte à populo diſcreta vſus eſt, primuſque regia inſignia, atque inſtrumentum principale, trabeam, ſceptrum, diadema geſtauit.

Reccaredi regni initia.

CAP. XIV.

FL. RECCAREDVS PATRIS funere procurato, domeſticisque rebus compoſitis, animum ad reipub. ſtatum conuertit. primùm omnium cũ Francis Regibus fœdus inſtaurare cupiebat: & quo pax diuturnior ſanctiorq; eſſet Bada priori vxore aliquanto poſt defuncta Clodoſindam alteram Childeberti Auſtraſiani Regis ſororem ſibi iungere. Quod vt aſſequeretur, conſiliorum patris in Ermenigildum ſæuientis participem non fuiſſe excuſabat, fratriſque calamitatem ſe ex animo doluiſſe. Verùm tantæ rei perficiendæ nondum maturitas erat, & appropinquabat tamen. Illud maius: Leandri & Fulgentij præceptis conformatus, de reuocanda in Hiſpaniam Catholica religione ſerio cogitabat, ipſe iam animo & ſententia Catholicus: tametſi tantiſper tempori cedendum arbitrabatur, dum popularium mentes facilius flecti quàm frangi ſolitæ, præſertim commutanda ea religione, quam à primis annis accepere, arte ſanarentur. Patientia & verborum comitate plebei & principes facilè Regis voluntati morem geſſerunt. Gotthique vniuerſi, atque ex Sueuorum gente ij qui veteris erroris reliquias fouebant, populariter in eccleſiæ Catholicæ caſtra commigrarunt. Regis diligentia, gratia, atq; auctoritate res tanta perfecta eſt: cui ad alliciendas verſandasq; ſubditorũ voluntates multum contulit oris dignitas, moresque ſuauiſſimi, quibus grauiſſimus genti eſt habitus dum vixit, poſt obitum gratum poſteris, fauſtumq; nomē in paucis. Contigit enim Reccaredo, quod haud ſcio an Regum vlli, vt religione permutanda, quod propemodum neceſſe erat, motus exiſterent, ſed neq; diuturni admodum, neq; graues: & ſeueritas animaduerſionis non modò nō inuidioſa eſſet, quia neceſſario ſuſcipiebatur, ſed etiam popularis, & cum bonis omnibus, tum infimo cuiq; gratiſſima. Primus in Gallia Narbonenſi Athalocus Epiſcopus Regis conatibus ſeſe oppoſuit, erat enim ſecta Arianus, vſq; eo vt eũ vulgò homines Arium nominarēt. Graniſta & Bildigernus Comites, ſiue Athaloci conſilio & hortatu, ſiue ſua ſponte factionis tuendæ ſtudio, ijs in locis corripere contra Regem arma, plebēq; ad defectionem ſolicitare minimè dubitarunt. Verum is nimbus, qui grauiſſimã procellam minabatur, breuem & facilē exitum habuit. Athalocus vbi rem inclinatam videt, & popularium voluntates ad religionem Catholicã propenſas, retineri à trãſitione non poſſe præ animi ægritudine defunctus. Comites à Reccaredi exercitu acie ſuperati, eorũq; ſupplicio Catholicorum iniuriæ vindicatæ ſunt, quos illi quà odio religionis, qua deſperatione rerũ ſuarum ſi victi eſſent tormentis omnibus cruciauerant. ac fermè nullæ acerbiores ſimultates atque odia quàm quæ religionis ſpecie comparantur. Ipſo regni initio, hi Galliæ Narbonenſis motus extiterunt. Quo tēpore omnino ex quo remp. capeſſierat menſe decimo, Rex nouus palàm Ariana perfidia abdicata, veterem religionem atque Catholicam amplexus continuò eccleſijs ſua iura reſtituit, bonaq; à patre per iniuriã ablata: noua tēpla & monachorum collegia ſua expenſa fundabat regia magnificentia: pleroſque populares in eum locum reſtituit vnde à patre erant

deturbati: cuius acerbitatem videbatur benignitate ſuperare velle, maleficia beneficijs compenſare. His rebus occupatum eum, diuinum numen tuebatur. Deſiderius enim à Guntrando Rege cũ validis copijs miſſus vt Gotthos bello laceſſens ſuperiores iniurias armis vindicaret, à Reccaredi copijs in Gallia Narbonenſi ſuperatus, interfectuſque eſt. Ad Carcaſonem acie pugnatum. victi primùm Gotthi, atque intra vrbem compulſi Francos victores & neglecta militari diſciplina auidius inſequentes, irruptione ex vrbe facta, ſignaque quaſi tunc primùm pugna committeretur de integro canentes, velut numine rem Gotthicam reſpiciente, mutata prælij fortuna, qui terga dederant, obliti vulnerum laboriſque, prælium maiori impetu reſtitutis ordinibus repararunt. Attoniti hoſtes Gotthorum audacia, breui loco moti atque in fug m conuerſi ſunt. Duce cadente, plerique trucidati. paucos fuga ſeruauit. Atque hæc omnia intra primum annum regni Reccaredi geſta ſunt. Conſequenti autem detecta in Regis caput coniuratio, & propemodum neceſſe eſt reip. ſtatu commutato, cuius præcipua pars religione continetur, fluctuare animos: motus exiſtere varios & graues. Mauſona temporis beneficio in Emeritenſem eccleſiam reſtitutus eſt. Sunna Arianus, qui exulis locum concedente Leuuigildo occuparat, ægrè tulit æmuli reditu ſe de ampliſſimo dignitatis gradu eſſe deturbatum. Itaque eius interficiendi conſilia cum factioſis hominibus clam communicauit: audax facinus, atque exitu anceps, præſertim Claudio Duce ſuperſtite: cuius fidei vniuerſa Luſitania concredita erat, atque vrbem Emeritam præſidio militari obtinebat, catholicæ religionis conſtantia clarus, vt Gregorij Magni & Iſidori litteræ ad eum datæ declarant. Vtrunque ergo obtruncari placuit. rei perficiendæ cura Witterico (moneta aurea Toleti hoc Rege percuſſa Wittiricum habet) demandata, magnorum ſpirituum iuueni, & in omnia familiaria iura Claudij aſſueto: quippe in eius domo educabatur: vnde conſequenti tempore ad Gotthorum regnum peruenit. His moribus creſcebat, Hiſpaniæ Princeps futurus. Occaſio tanto facinori opportuna quærenda erat. Sunna officij cauſſa Epiſcopi conueniendi facultatem petit. Ille quod res erat ſuſpicatus in beneuolentiæ ſimulatione ſuæ ſaluti inſidias comparari, Claudium ad ſe aduocat, vt mutui colloquij arbiter eſſet: & ſi qui fortè male cogitarẽt, auctoritate comprimeret. Coniurati tempus veniſſe rati vtriuſque cædis perpetrandæ, ſalutationis officio functi Witterico ſignum dant. Is enim retro Claudium de more ſtabat. miraculo habitum eſt, gladium nulla ratione ſtringere potuiſſe, ſiue diuino numine innocentem cauſſam reſpiciente, ſiue iuuenili animo metu periculi perturbato. cõiurati tamẽ propterea haudquaquam fracti animis in publica ſupplicatione, qua ad Eulaliæ templum ſuburbanum ibatur, promiſcua cæde in Epiſcopum & populum vniuerſum ſæuire conſtituunt: gladij quò res eſſet occultior frumenti ſpecie carris impoſiti. Conceptum paratumque facinus Wittericus indicio facto diſturbauit, ex ſuperiori miraculo pœnitentia concepta, aut factionis crudelitatem exhorreſcẽs. Claudius re perſpecta Sunnam & proceres qui cum eo magno numero ſentiebant, facto in eos impetu, cæſiſque quicunque armis reſiſtere auſi ſunt, reliquos redegit in poteſtatem. Procerum bona iuſſu Regis, cum quo rem tantam communicari placuit, in fiſcum redacta. ipſi honoribus ſpoliati in varias partes exilij cauſſa abierunt conceptæ fraudis teſtes deformes. Sunnæ coniurationis prin-

princeps, & architectus, cum ſeueritate mitigata, aut Hiſpaniæ deſerendæ, aut ſuperſtitionis abdicandæ optio ei data eſſet, in Africam nauigauit, Vvitterico indicij facti præmium fuit concepti ſceleris venia. Vacrilæ è coniuratorum numero ad Eulaliæ templum tanquam ad aſylum fuga elapſo perpetuæ ſeruitutis conditio impoſita, eiuſque templi obſequiis perpetuo eſt mancipatus. Paulus Segga Comes coniurationis princeps, manibus præciſis in Gallæciam exulare coactus eſt, vt Biclarenſis ait. His ſupplicijs procella diſſipata, vnde magna clades eccleſiæ Catholicæ imminere videbatur: reliquis documentum datum haudquaquam impune procedere impios atque nefarios conatus. Maior nihilominus rerum moles continuò exorta eſt. Goſuinda Regina vidua ſub initia in priuigni gratiam Catholicæ religionis cultum ſimularat, & quod horreſcit animus cõmemorare, in Catholicorum conuentu ſolita erat diuinum epulum de ſacerdotis manu ſumptum occultè ſpuere, ne ſi in ſtomachum traijceret, violatæ videlicet religionis rea eſſet. Idem Vldida Epiſcopus, cuius illa conſilijs multum vtebatur, factitabat. Diu tegi ſimulatio non poterat. cum eo Regis obtruncandi cuius periculo ſalus publica vertebatur, conſilia communicauit. verùm diuino numine Catholicæ religionis ſtatum nondum ſatis firmatum protegente, coniuratione detecta Vldida exilio eſt mulctatus: Goſuinda fato conceſſit: conceptamq; animo impietatẽ morte luit, inquieto animo fœmina. & Catholicæ religioni ſemper infeſta. In Gallia per idem tempus, nimi-
588 rum ſalutis anno quingenteſimo octogeſimo octauo Francorum armis bellum reparabatur. Guntrandus Rex memor iniuriarum, quas pridem acceperat atque ignominiæ delendæ cupiditate, quæ Deſiderio Duce accepta erat, magnis delectibus tota ditione habitis, numeroſum exercitum conflarat. ad ſexaginta hominum millia, pedites equitesque numerabantur. Cum his copijs Boſo Dux ſui Regis iuſſu in Galliæ Gothicæ fines populabundus irruit. Claudius Luſitaniæ Dux ex antiquo Romanorum ſanguine prognatus, nunciato Francorum apparatu miſſus in Galliam, atque Gallici limitis cuſtodia concredita, ad Carcaſonem omine lætus ob recentem ſuperioris victoriæ memoriam, hoſtem nactus, collatis ſignis ſuperauit. multi in pugna, non pauci in fuga ceciderunt. caſtra expugnata. impedimentis omnibus victor potitus eſt. clara victoria, & qua illuſtrior nulla extiterat in Hiſpania, auctore Iſidoro, Gothorum paucitate admirabilior eſt habita: ſcribunt enim Claudium confidentia mirabili cum trecentorum militum cohorte, quam ex lectiſſimis conflarat, cùm præualido hoſte tantisque copijs ſtipato auſum totius pugnæ fortunam tentare. Extitit paulò poſt ſanè vertente anno noua in Regem coniuratio, ex qua non minori ope numinis mirabiliter euaſit. Argimundus regio cubiculo præfectus, Rege occiſo regnum inuadere parabat. res tanta ſine ſocijs perfici non poterat; cum pluribus communicata celari non potuit. De ſocijs ergo quæſtione habita continuò ſupplicium eſt ſumptum. coniurationis dux, quo maiori ludibrio eſſet pœna diuturnior & grauior, decaluatus (quod erat amiſſæ nobilitatis inſigne: nobiles enim à plebe Cæſarie promiſſa diſtinguebantur, extantque Francorum leges de iure Cæſariei) ad hæc præciſa manu, aſino impoſitus per Toleti plateas traductus, gratum pijs ſpectaculum, totius populi conuitijs, contumelijsque laceratus, capite tandem plexus eſt. Verùm hæc aliquanto poſt, ad intermiſſa reuocetur oratio.

Concilium Toletanum tertium.

CAP. XV.

TOLETANAM eccleſiam per hæc tempora poſt Montanum, Iulianum, Bacaudam, ac Petrum ex ordine eius eccleſiæ Præſules, Petri ſucceſſor Euphimius tenebat, excellenti probitate vir, & eruditionis laude non vulgari. Rex bellorum motibus pacatis & domeſticis inſidiis toties ſuperatis, diuini beneficii memor, ſuſceptæ religionis ſtatum cupiebat, publico totius gentis conſenſu, atque totius eccleſiæ iudicio ratum fixumque eſſe. diſciplinam eccleſiaſticam, quod erat neceſſe, vitio temporum labefactatam aſtringi atque reuocari ſatagebat. Hoc animi conſilio cum Leandro Hiſpalenſi, cuius auſpiciis, vt par erat, res priuatas & publicas gubernabat, communicato, optimum viſum eſt: ex tota quàm latè patebat ditione Gotthica Epiſcopos Toletum vrbẽ Regiam (ſic deinceps vocari conſueuit, & Gotthos Reges in ea imperii ſedem collocaſſe eſt demonſtratum) ad generales conuentus totius prouinciæ celebrandos conuocare. Ad diẽ certam ſeptuaginta circiter Epiſcopi cõuenerunt: in his Metropolitani quinque: atq; ſub initium menſis Maii, ſalutis an-
589 no quingenteſimo octogeſimo nono, primus cõuentus eſt habitus. In eo conuentu Rex ad Patres qui aderant, hoc exemplo, atq; his verbis breuem orationem habuit: Non incognitum reor eſſe vobis, reuerendiſſimi ſacerdotes, quòd propter inſtaurandam diſciplinæ eccleſiaſticæ formam ad noſtræ vos ſerenitatis præſentiam euocauerim: & quia decurſis retrò temporibus hæreſis immines in tota eccleſia Catholica agere ſynodica negotia denegabat, Deus cui placuit per nos eiuſdem hæreſis obicem depellere, admonuit inſtituta de more eccleſiaſtico reparare. Ergo ſit vobis iocunditas, ſit gaudium, quòd mos canonicus proſpectu Dei per noſtram gloriam ad paternos reducitur terminos. Prius tamen admoneo pariter & exhortor ieiunijs vos, vigilijs, & orationibus operam dare: vt ordo canonicus, quem à ſacerdotalibus ſenſibus detraxerat lõga ac diuturna obliuio, quem ætas noſtra ſe neſcire fatetur, diuino dono nobis rurſus patefiat. Patres hac Regis oratione vehementer commoti pro ſe quiſq;, vt in quoq; erat auctoritatis plurimum, diuinam benignitatem concelebrarunt. Regi ipſi gratiæ actæ pro tam propenſa in religionem Catholicam voluntate. Itaq; trium dierum indicto ieiunio, animis expiatis, alter cõuentus eſt habitus. In eo Rex fidei Catholicę profeſſionem, Arianæ perfidiæ abdicationẽ de ſcripto conceptam, ſuo & Badæ Reginæ nomine Patribus obtulit: quam quoniam in ea ſynceræ religionis formula comprehenſa erat, ac nominatim in Symbolo Conſtantinopolitano expreſſum, Spiritum ſanctum à Patre Filioq; procedere, Patres fauſtis acclamationib. proſecuti. Ex reliquis tum Epiſcopis tum proceribus, qui Ariana ſecta repudiata Regis exemplũ ſecuti erãt, quæſitum, num aliquid in regia profeſſione reprobarẽt? reſponſum datum: ſancire ſe & amplecti quæcunq; religio Catholica profitebatur. Octo Epiſcopi erant, proceres quinque, prauis antea opinionibus imbuti: qui priori ſimilem fidei profeſſionẽ poſt Regem & Reginam ſuæ manus ſubſcriptione cõfirmarunt. Secundùm hęc, tres & viginti canones promulgati, ad diſciplinam eccleſiaſticã inſtaurãdam. In his ſigillatim expreſſum ne populus priùs diuini epuli particeps fieret, quàm publicè fidei ſuſceptæ ſymbolum inter offerendum ſacrificium more Chriſtiano iuxta formam in concilio Conſtantinopolita-

politano perſcriptam, cuncti qui aderãt pronunciarent. vnde arbitror eum morem in Hiſpaniam deriuatum, qui ad noſtram ætatem retentus eſt, ne ad ſacræ menſæ epulum quiſquam admittatur priuſquam Chriſtiani ſymboli partes omnes præeunte ſacerdote pronunciarit. Concilij acta Regis edicto confirmata. Poſtremo Leander ad Patres & populum concionantis in modũ hac ſententia orationem habuit: Præſentis, inquit, diei tantam eſſe celebritatẽ tantamque lætitiam, quanta nullius diei feſti toto anno recurrit, nullus veſtrûm, vt arbitror, Patres, mecum affirmare recuſabit. Alijs enim toto anno celebritatibus gaudij veteris memoriam reuocare conſueuimus: nouæ hodie atque maioris lætitiæ materia ſuppeditatur: cùm gratia liberatori humani generis Chriſto, nobiliſſima Gotthorum gens hactenus ſine vllo laboris effectu vagata per tenebras inextricabiles, cœleſti illuſtrata lumine, viam conſequendę immortalitatis inuenit, ad diuinum æternumque templum admiſſa, quod appellatur eccleſia. Quòd ſi res fragiles & terrenæ, & quæ ad ſolius corporis pertinent cultum, vbi proſpere fluunt, vſque adeo animos afficiunt, vt ſæpe non parum de ſtatu mentis immutent: quantum gaudere debemus ad regni cœleſtis vocati, admiſſiq; hæreditatẽ? Sanè quo diutius fratrum noſtrorum cęcitatem calamitatemq; luximus in exigua ſanitatis ſpe, eo ſyncerioris voluptatis offertur occaſio. Mihi profectò Sol ipſe illuſtriori luce quã ſolet, hodierna die micare videtur: terræ facies multo quã antea lætior eſſe. Gaudet enim cœlum in beatas illas ſedes tot gentibus aditu patefacto, tot hominibus ea ciuitate donatis, quæ inſignitæ nomine Chriſtiano in mortis laqueos incurrerant. Gaudet terra hactenus ſpinis obſita, nunc diſtincta variataque floribus: vnde ſertum Patres, qui hactenus graues moleſtias pertuliſtis, mirabiliter contextum veſtris capitibus imponatis. Seuiſtis cum lacrymis, læti nunc decerpite flores, metite maturas fruges, ſpicarum manipulos in horrea eccleſiæ comportate. Veſtri gaudij magnitudo haudquaquam Hiſpaniæ regionib. terminatur: ad vniuerſam eccleſiam permanet neceſſe eſt; quę ſuo complexu totum orbem terrarum comprehendit, & nobiliſſimæ prouinciæ acceſſione aucta modos dictante Spiritu ſancto pro tanto beneficio diuinam benignitatem cõcelebrat. Quæ enim hactenus ob ſterilitatẽ contemptui fuerat Hiſpania, nunc cœleſti dona perfuſa multiplicem prolem vnico partu enixa eſt. Reliquæ gentes, ſi quæ nondum cœleſti lumine ſunt illuſtratæ, noſtræ nationis exemplo ſalutem ſperent: easq; ſub vno paſtore Chriſto in eccleſiæ ouile breui conuocandas is dubitet, qui diuinarum pollicitationum fidem ſatis perſpectam non habet. & nimirum æquum eſt, vt qui vnius Dei imperio regimur, & ab vno parente originem trahimus linguarum diuerſitate ſublata, vnde tetra errorum facies in terras incubuit, idem de diuinis rebus ſentiamus: mutua inter nos caritate conſtricti ſimus: qua quid eſt in rebus humanis aut fructu luculentius, aut vtilitate ſalutarius, aut honeſtius ad dignitatem? Rumpatur licet inuidia atque dolore noſtræ ſalutis aduerſarius, cui ludus eſſe ſolebat, & vna materia gaudij noſtra calamitas. tot illuſtres animas ex mortis laqueis ereptas doleat ſcilicet. Nos Angelorum exemplo prouocati, Gloria in excelſis Deo & in terra pax, concinamus. terræ cœlum conciliatum conſiderantes, non regni tantùm cœleſtis ſpem præferamus: ſed etiã pro terreno regno Regis noſtri incolumitate, cuius opera in hanc felicitatem euaſimus: dies noctesque diuinam benignitatem implorare non deſiſtamus. Biclarenſis

qui

qui ſui temporis chronica perduxit ad huncannum, in eoque fecit ſcribendi finem, ſcribit Leandri Hiſpalenſis & Eutropij Seruitani Abbatis conſilio & auctoritate concilij actiones gubernatas. Tudenſis addit Leandrum Hiſpaniæ Primatem fuiſſe, & in conuentu Patrum Pontificij Legati partes impleſſe. Concilij acta huic opinioni reclamant, vbi Leander ex ſubſcriptionibus tertio loco conſediſſe declaratur, Euphimium Toletanum ſecundo, primo Mauſonam Emeritenſem, nimirum ordinationis prę-rogatiua & antiquitate cæteris prælatum. Illud in huius concilij actis miramur, Regem nouo & inſolenti exemplo his verbis & ſubſcriptione conuentus acta confirmaſſe. FL. RECCAREDVS Rex hanc deliberationem, quam cum ſancta definimus ſynodo confirmans ſubſcripſi. Et conſtat in concilijs eccleſiæ generalib. Romanos Imperatores Patrum decretis conſenſiſſe, confirmaſſe, aut definiſſe nunquam, intelligentes nimirum, quibus finib. ſuam poteſtatem deberent terminare.

LIBRI QVINTI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER SEXTVS.

Reccaredi Regis obitus.

CAPVT I.

BONIS omnibus cumulabatur Hiſpania priori tempeſtate ſedata, noua luce perfuſa. Membra tetro religionis diſſidio, regnorũ multitudine, nulla inter ſe cōpage præter linguæ commercium, diſiecta palpitare magis quàm viuere antea ſolita, in vnum quaſi corpus reuocata lætabatur ſcilicet: feſtos agitabat dies. Externi Principes Regi, pro diuino munere gratulari, vires opesq; certatim offerre pijs conatib. cœptiſq; iuuandis: ac nominatim à Gregorio Magno Romano Pontifice, qui Pelagio. II. defuncto ſubſtitutus, ad tertium Nonas Septembris, ſalutis anno quingenteſimo nonageſimo primo, (er- 591
ant qui priorem annum ponunt) noſtra ſacra cœpit gubernare, ipſo Pontificatus initio litteræ miſſæ ſunt ad Leandrum, quibus Reccaredum lætatur ad veram religionem traductum: tum demum beatum iudicandum ſi primis vltima connectat; neq; cacodæmonis æſtu

nis aſtu in fraudem ſe impelli ſinat. Ad eum Pontificem factum de more ſalutandum obſequiumque deferendum illi debitũ, ſibi neceſſarium à Reccaredo Rege miſſi cum litteris honeſtiſſimi Legati ſunt, Probinus presbyter, & Probino adiuncti aliquot Abbates. Addita ex auro munera. præterea trecentæ veſtes in vſus pauperum eccleſiæ S. Petri. ea enim ætate collegia pauperum eccleſiæ redditibus ſuſtentabãtur. Leandri conſilio & hortatu præſtitum officium putamus cui cum Gregorio Magno à ſuperioribus annis familiaritas erat, & coniunctio animorũ præcipua. Studiorum ſimilitudo, & vitæ in vtroque ſanctitas par, amicitia deuinxerat. Præterea peculiaris cauſſa ſuberat, etſi id non proditur, vt conuentus Toletani nuper habiti, actiones & decreta Romanæ eccleſiæ probarent: vnde ſacra petenda ſunt, & eorum quæ in conciliis ſtatuta ſunt ſanctitas. Legatos longa ac difficili nauigatione iactatos reiectoſque vi tempeſtatis in Hiſpaniam plures annos in itinere atque Romæ conſumpſiſſe, trinæ Gregorij litteræ indicio ſunt, non ante nonum Pontificatus annum datæ, hoc eſt, Indictione ſecunda. Primis litteris Claudio Emeritenſi Duci, cuius proxima ſecundum Regem auctoritas erat, Cyriacum Abbatem in Hiſpaniam proficiſcentem commendat. Alteris Leandrum neruorum doloribus obnoxium dolet. Poſtremæ ad Regem ſunt, quem in ſuſcepta religione confirmat, laudatque ſuſceptæ pietati pares fructus exiſtere: grandi pecunia à Iudæis tentatum, vt legem quandam in eam nationẽ promulgatam abrogaret, adduci non potuiſſe. Iis litteris adiũcta dona ſunt. crux incluſa ligni veræ crucis parte, atque capillis Ioannis Baptiſtæ: geminæ claues, altera contactu corporis Diui Petri ſacrata erat ad pellendos morbos virtute ſalutari: in altera ramenta continebantur ex eiuſdẽ Apoſtoli catenis religionis ergo detracta: Leandro Pontifici pallium meritis debitum præmium. Extant aliæ Gregorij Põtificis ad Leandrum litteræ, quibus Probinum presbyterum ait, librorum quos Gregorius ediderat partem ipſius permiſſu abſtuliſſe in Hiſpaniam Leandri precibus præſtitum. Fama ſine vllo certo auctore vulgo iactatur inter Hiſpanos, Regis Legatos Virginis Matris ſculptilẽ ex ligno imaginem ad Leandrum attuliſſe eiuſdem Gregorij donum: eſſeque illam quæ longo poſt tempore in ſpecu quodam reperta vna cum Fulgentij Aſtigitani corpore, præcipua totius Hiſpaniæ religione colitur ad Guadalupeum oppidum templo dicato. Fulgentij & Florentinæ ſororis corpora ad Barzocanum pagum, non procul Guadalupeo oppido, vbi ſimul reperta ſunt, conſeruantur. Aſtigi Florentinam vitam exegiſſe tradũt quadraginta virginum collegiis præfectam, vbi & domus in qua vixit monſtratur: & præcipui virginum collegij veſtigia ad Singilis, hoc eſt, Xenilis fluminis ripam: quo loco D. Hieronymi nomine monaſterium extat. Scripſit Fulgentius librum de Fide Incarnationis, aliiſque nonnullis quæſtionibus, qui ad noſtrum tempus conſeruatur. Romæ regij Legati moram trahebant, & conuentus Epiſcoporum in Hiſpania frequentes habebantur, ex decreto videlicet atque auctoritate concilij Toletani: vbi concilia prouincialia, quibus eccleſiæ ſalus continetur, quotannis haberi ſancitum erat. Itaque Hiſpali primum cum Leandro ſeptem vicinarum eccleſiarum Epiſcopi conciliũ celebrarunt. In eo de ſeruis eccleſiæ diſceptatum, quos à Gaudentio Aſtigitano Epiſcopo legibus repugnantibus manumiſſos fuiſſe Pegaſius ſucceſſor diſputabat. Totidem Epiſcopi Narbone conuẽtum agitarunt per hæc tempora, communique ſententia quindecim canones promulgarunt, ſtudio videlicet eccleſiaſticæ diſciplinæ in mores reuocandæ. Tarra-

conenſis Metropolitanus etſi cõcilio Toletano nõ interfuit, Cæſaraugustæ cum Præſulibus ſuæ eccleſiæ contributis, tribus capitibus explicuit, quo pacto ad eccleſiam catholicam recipiendi eſſent, qui ſectam Arianam vellent abdicare. Toleti præterea, Oſcæ, atque Barcinone conuentus peculiares habiti ſunt, quorum acta ex ſancti Æmiliani Cucullati peruetuſto conciliorum codice peti poſſunt: vt hic ſigillatim referantur operæ pretium non eſt. Ad Regis actiones redeamus. qui Bada Regina defuncta, pacis ſtudio conciliandæ cum Francis Regibus, immemor iniuriarum, Clodoſindam alteram Childeberti Auſtraſiani Regis ſororem, matrimonio ſibi iungi vltro poſtulauit, obtinuitque tandem, conſiliorum patris in Ermenigildum ſæuientis, qua de cauſſa Francorum animi erant exulcerati, participem non fuiſſe docuit, fratriſque caſum ſe ex animo doluiſſe monſtrauit. Itaque regia puella Anthari Longobardo, cui pacta erat, prætermiſſo, in Reccaredi regiam torumque migrauit & cogitatio Francos ſubiit diuerſæ religionis coniugia, neque eſſe legitima, neque cohærere feliciter: Longobardum adhuc vana deorum ſuperſtitione teneri, Reccaredum Chriſtum ſeruatorem, quod Chriſtianorum commune eſt omnium, tota vita profeſſum. Leandri præterea & Fulgentij opera, & ipsũ catholicum factũ, & in vniuerſam ditionem veram religionem atque veterem reuocaſſe. De harum nuptiarum tempore auctores variant: & illud conſtat ſub extremam Reccaredi ætatem cum Francis fœdus factum: Romanorum reliquias, qui Hiſpaniæ partem aliquam retinebant, Gotthorum armis exagitatas, aliquotque præliis victas: Vaſcones imperio rebellantes, ſtudio rerum nouarũ, eodem victoriarum curſu domitos: Regem immortali gloria parta ob res bello paceque præclare geſtas, magnitudinem tum animi, tum etiam ingenij atque cõſilij ſingularem, veræ pietatis cultum, vitam cum morte commutaſſe, ſalutis anno ſexcenteſimo primo. Regnum 601
tenuerat annos quindecim, menſem vnum, dies decem. Toleti ſub ipſam mortem peccata pœnitentia publica, ex Chriſtianorum veteri ritu procuraſſe Iſidorus eſt auctor. & Gregorius ſcribit, Ermenigildi meritis factum vt Hiſpania ſectam Arianam abdicaret, veritatem amplecteretur. Tres Reccaredo filij erant, Liuua natu maximus, Suinthila & Geila. Liuuam quidem ex priori vxore natum, regno ætas apta declarat. Suinthila & Geila vtram habuerint matrem ignoratur. Ad hos & Reccaredum patrem, quoniam Hiſpani Reges nunquam interciſa maiorum ſerie genus reuocant, vt multorum opinio habet, & monimenta antiquitatis declarant, vetereſque hiſtorici, Alfonſus Rex cognomento Magnus, & Iſidorus Pacenſis cognomento Iunior affirmant: vt omnia ad intelligendum plana ſint, huius familiæ ſtemma lectoris oculis ſubiiciendum exiſtimaui. Athanagildi vxor Goſuinda, Galſuindam peperit & Brunechildim. Clodouei Regis Fráci ex Clotario filio nepotes fuerunt Guntrandus Chilpericus, & Sigibertus. Chilperico Galſuinda nupſit, quæ Fredegundis inſidiis circumuenta periit, vti antea dictum eſt. Sigibertus ex Brunechildi Childebertum, Ingundim, & Clodoſindam genuit. Athanagildi ſucceſſor Leuuigildus, ex priori vxore Theodoſia Ermenigildi & Reccaredi pater, Goſuindam Rex factus duxit. Ermenigildo Ingundis vxor data: Reccaredo Clodoſinda. Eſt autem ad obſeruationẽ inſigne in Reccaredi rebus geſtis, & deinceps in Gotthica hiſtoria Comitum & Ducum frequentem mentionem extare in ciuilis magiſtratus ſignificatione. Comites dicebantur, qui prouinciam aliquam cum imperio gubernabãt.

Duces

Duces qui vrbem aut regionem aliquam præſidio militari obtinebant. ad hos quoniam ſumma rerum reſpiciebat, & cudendæ in ſtipendium ſcilicet monetæ facultatem habebant, factum vt aureus nummus vulgo vocetur ducatus. Neque ij modo, quibus reipublicæ moderatio erat demandata, Comites dicebantur: ſed etiam quibus in bello alicuius functionis cura impoſita erat, quiq; in Gotthorum regia honorẽ aliquem gerebant, eodẽ nomine cenſebantur. Vnde Comites Cataphractarij, Clibanarij, Sagittarij, Tiuphadi in re militari caſtriſque. Domi Comes ſtabuli, qui vulgo eſt Condeſtable, cubiculi, patrimonij, notariorũ Comites, omnia fortaſſis ex Romani imperij æmulatione. Gotthorum, vt Romanæ potentiæ hac ætate non multum concedebant, ita honorum nomina ex Romano more libenter vſurpaſſe credam. Eadem imitatione, vti quidam non inepte ſuſpicantur, Flauij prænomen, quo primus Reccaredus vſus eſt, ad Gotthorũ Reges tranſiit frequens conſequentibus annis. Toleto Regiæ vrbis appellatio acceſſit, quoniam eo nomine Græci ſedem imperij vrbem Conſtantinopolim cohoneſtabant. Illud conſtat Comites Duceſque hac ętate temporarij magiſtratus nomina fuiſſe: deinde Regum beneficio imminuta plerunque poteſtate & minutis oppidis definita, facta hæreditaria.

Liuua, Vvittericus, Gundemarus Reges.

CAP. II.

LIVVA Reccaredi filius vix annos viginti natus, ad Gotthorũ regnum poſt patris mortem funuſque acceſſit. Ætas iniuriæ opportuna erat: & diſſidia ſuperiora nondum ſatis pacata male cogitantibus occaſionem prębebant. magni, pij, iuſtique Regis ſpecimẽ dederat, videbaturque paternis veſtigiis inſiſtens, ad immortalem gloriam ſibi aditum patefacere: cum Vvitterici proditione iis artibus aſſueti periit. Regnum biennium tenuit: nulla re præterea geſta ad memoriã inſigni, niſi quod formæ totius dignitate, atque in ætatis flore ſublatus, incredibile in animis ſubditorum ſui deſiderium reliquit. Reperiuntur in Hiſpania eius nomine percuſſæ monetæ aureæ, additis verbis argumento inſignis pietatis HISPALI PIVS. nam ne prioris Liuuæ, qui huius magnus patruus fuit, eſſe credantur, facit diadema affictum capiti inſigne, ante Leuuigildi tempora Gotthorũ Regibus inſolens inuſitatumq;, vt ſuperius eſt indicatũ. Parricidę, merces proditionis regnum fuit: quod factionis opibus armiſque ſubleuatus occupauit, tenuitque annis ſex, menſibus decem. Bello bonus eſt habitus; & Romani exercitus reliquias pellendi tota ditione, cupiditate cum aliquoties aduerſa prælij fortuna pugnatũ eſſet, Vvitterici Duces, ad Segontiam in Celtiberis, quæ pars eſt Tarraconenſis Hiſpaniæ, hoſtem collatis ſignis ſuperarunt. Interea Childeberto Auſtraſiano Rege defuncto, duo eius filij ſucceſſerũt bipartito regno. Theodobert' Auſtraſiæ, Theodoricus Burgundiæ Reges facti. Theodorico Vvitterici filia Hermemberba pacta in Galliamque principali apparatu miſſa, breui ad patrẽ integra rediit. cauſſæ in incerto fuerũt. fama tenuit Theodoricũ pellicũ quibus ad inſaniam vſque deuinctus erat, arte & carminibus impeditũ ne regiæ virginis florem delibare poſſet. Alij Brunechildis arte affirmarunt, vt ſola rerum potiretur, nurum nulla ſua culpa ad patrem amandatam. Eius iniuriæ vlciſcendæ ſtudio, cum Vvitterici legati finitimas prouincias obiuiſſent, & de ignominia eſſent conqueſti, bellum in Theodorici caput conflatum. Agilulphus Longobardus, Clotarius vetus Theodorici hoſtis, Theodobertus Auſtraſiæ Rex fratris iniuriis

prouocatus, adulterio ipſum conceptum iactare ſoliti, ad commune fœdus acceſſere. Theodoricus animi ferocia fracta, tantum periculi belliq; eſſe in manibus, conſiderans ditionis parte conceſſa, fratrem ſibi conciliauit: & nimirum natura compellebat, vt fratri is potius faueret, quam externas iniurias vindicaret. Omnino eo præſidio detracto cæteri confœderati conquieuerunt, belliqueapparatus grauiſſimi continuo diſſipatus eſt: ex eoq; aduerſo ſucceſſu, Vvitericus deſpectui eſſe cœpit, erumpēte odio, quod in ſubditorum animis diu hæſerat; & reuocandæ Arianæ perfidiæ, cuius factionis, vt arbitror, viribus Rex euaſerat, conſilia agitare fama vulgauerat. neque ſuſcepta ſemel animis inuidia quieuit à populo in regiam improuiſo impetu facto, inter prandendum trucidatus eſt. Occiſi corpus per plateas vnco tractum à coniuratis, atque inter populi conuitia fœdatum modis omnibus in ignobili loco eſt tumulatum. Ea calamitate Liuiæ innocentis necem exoluiſſe creditus eſt; & præcipuo documento perſuaſum, diuinam vltionem, aliquãdo ſeram eſſe nunquam irritam. Gundemarus Vvitterico occiſo Gotthorum regnũ continuo ob-
610 tinuit ſalutis anno ſexcenteſimo decimo: an coniurationis princeps regnandi ſpe tantum facinus ſuſcepit: an procerũ ſuffragiis cum bello paceq; prudentia eſſet ſingulari. Francorum viribus adiutum arbitror (licet enim in rebus tam dubiis hallucinari) qui Vvitterico infenſi erant, Regemq; ea ope eſſe factum: argumento vectigalis annui quod Francis à Gundemaro ſolui cõſueuiſſe ſatis conſtat ex Bulgarani Comitis Galliam Gotthicam pro Rege ea ætate gubernantis litteris: quę ad hanc diem Compluti & Oueti inter veteres ſchedas, libroſque ſeruantur. Vnde præterea intelligitur Gundemari legatos à Francorum Regibus ſemel violatos, ſacros etiam inter gentes barbaras. In quo etſi commiſiſſe videbantur vt hoſtium loco eſſent, noua miſſa legatione Hiſpanis oratoribus, ne conueniendi quidem Reges poteſtatē factam. His iniuriis Bulgaranus animo commotus, Theodorici oratores aditu Hiſpaniæ prohibuit & correptis repente armis Iubinianum & Corneliacum oppida, quæ ex fœdere à Reccaredo cum Frãcis inito Brunechildi ceſſerant in Narbonenſi Gallia, pulſo Francorum præſidio ad Gotthorum poteſtatem reuocata. Ea ne Francorum armis repeterentur Brunechildis morte factum arbitramur non multo poſt conſecuta, nulla ex ſe prole ſuperſtite. In Hiſpania Gundemarus Vaſcones denuo rebellantes, Duceſq; & copias, quibus Romani limitis cuſtodia in Hiſpania credita erat, proſpero belli euentu exagitauit, ſalutis anno ſexcēteſimo duodecimo, Toletiq; 612
ex morbo obiit. Regnauit annum vnum, mēſes decem, dies tredecim: ex Hilduara vxore nullam, quod ſciatur, prolem reliquit. Quo tempore Romanam rempublicam in Oriente Heraclius Phocæ ſucceſſor obtinebat: Eccleſiã Romanã poſt Gregorium, Sabinianũ, Bonifacium. III. Bonifacius eo nomine. IIII. gubernabat. Eccleſiam Toletanam Euphimij, Tonantij, Adelphij ſucceſſor Aurasius ſtudiis litterarum doctrinæq; animi magnitudine & probitate cum quouis priorum comparandus. Eo Pontifice atq; adeo primo anno regni Gundemari, viginti quinque Præſules ex variis Hiſpanię partibus Toletum conuocati in cauſſa Toletani Epiſcopi, & Epiſcoporum prouinciæ Carthaginenſis, conuentu coram Rege eiuſque iuſſu habito diſceptarunt. Euphimius enim Toletanus Præſul in ſuperioris Toletani concilij actis ſe Metropolitanũ per imprudentiã dixerat prouinciæ Carpetaniæ. Reliqui Præſules Carthaginenſis prouinciæ, quæ regionibus multo latior erat, Euphimii ſubſcriptionem vertentes ad occaſionem libertatis, & eccleſiæ To-

ſiæ To-

ſiæ Toletanæ parere recuſantes, ad dicendam cauſſam vocati, atque ſententiam mutare compulſi ſunt: ſecundum enim Aurafii iura, tum à Rege pronunciatum eſt, tum ab Epiſcopis. in quibus Leandro fratri iam defuncto ſucceſſor Iſidorus Hiſpalenſis, Innocentius Emeritenſis, Euſebius Tarraconenſis, & præter hos, niſi codices ſunt vitiati, Beniamin Dumienſis erant. Quam ſententiam ſeparato codicillo Carthaginenſis prouinciæ Præſules quindecim, quorum res agebatur, confirmarunt. Protogenes ſanctæ eccleſiæ Segontinenſis, Theodorus Caſtulonenſis. Minicianus Segobienſis, Stephanus Oretanus, Iacobus Menteſanus, Magnentius Valerienſis, Theodoſius Ercauicenſis, Martinus Valentinus, Tonantius Palentinus, Portarius Segobrienſis, Vincentius Bigaſtrienſis, Eterius Baſtitanus, Gregorius Oxomenſis, Præſidius Complutenſis, Sanabilis Elotanus. Vnde intelligitur Toletani Metropolitani ditione multo plures eccleſias olim quam noſtra ætate contineri. Nam de Primatu, quem in omnes Hiſpaniæ eccleſias obtinet, neque nunc diſputamus, neque tunc de illo ſuſcepta erat diſceptatio. Ex Montani haud dubium tempore olim Toletani Epiſcopi, conuentu in ea vrbe habito ius in omnes Carthaginenſis prouinciæ eccleſias Præſulibus Toletanis datum, ipſi quorum cauſa agebatur confitentur: vt huius conuentus acta & horum Epiſcoporum ſanctio manifeſte declarant.

Siſebuti regnum.

CAP. III.

GVNDEMARI funere ſolenni ritu, multorumque lacrymis procurato, eorum videlicet qui ægre ferebant virum bonum, Principem excellentem, & in ſumma magnitudine animi, multa humanitate temperatum tam breui occidiſſe: Siſebutus procerum ſuffragiis in defuncti locum cooptatus, bonorum dolorē magna ex parte mitigauit, haudquaquam ignorantium quantum in nouo Rege eſſet animi, quantum conſilij. Belli & pacis artes eximias, religionis amor, atque litterarum ſtudia illuſtrabant. Erat enim Latini ſermonis non expers, res iis temporibus comparanda miraculo: extantque eius ingenii monimenta epiſtolæ aliquot, & D. Deſiderij Viennenſis Epiſcopi vita (ſi tamen eius eſt, & non potius alterius Siſebuti, quod magis puto) Theodorici Burgundi Regis, tanti viri liberas increpationes non ferentis iuſſu interfecti, vi lapidum cerebro comminuto. Extat Granatulæ epitaphium in rudi lapide inciſum Amatoris Epiſcopi defuncti anno ſexcenteſimo quartodecimo, quem Siſebuti regni 614
annum ſecundum facit: & nimirum is lapis ex veteris Oreti ruinis aduectus creditur, ab oppido Granatula diſſiti duobus tantum millibus paſſuum. Conceptam de ſuis virtutibus ſpem, breui Siſebutus auxit, illuſtrauitque, Aſturibus & Rucconibus, qui locorū natura confiſi & noui Regis deſpectu rebellarant, breui domitis parereque compulſis, vtrunque Flauii Suinthilæ ductu & virtute: vnde illi ex aliarum interuallo ad regnum Gotthorum gradus. Rex ipſe Romanorum reliquias toties reſurgentes ad veterem Suinthilæ exercitum nouis copiis adiunctis, quas magnis delectibus tota prouincia habitis conflauit, nouo bello perſequi conſtituens atque in eorum fines inuectus bis acie victor extitit: & non paucas vrbes illis eodem victoriæ curſu ereptas in ſuam poteſtatem redegit, ad fretum nimirum Gaditanum & Oceani littora, vbi Bæticæ & Luſitaniæ pars in Romanorum ditione, erat. Aque ita viribus hoſtes debilitauit, vt vix haberent vbi conſiſterent in Hiſpania. Victoriæ gloriam clementiæ laude

laude illuſtrauit hoſtibus magno numero, qui ab ipſius militibus capti erant in libertatem reſtitutis. Id religionis commercio datum, redemptionis pretiũ vltro militibus ex regio ærario numeratũ. Cæſarius Patritius rem Romanã in Hiſpania gubernabat. Is ſuarum rerum deſperatione, & quoniam parum ſpei erat propter locorum longinquitatem Heraclium Imperatorem auxilia opportune miſſurum, vltro Siſebutum de pace compellare conſtituit. Eius impetrandæ leuis quidem, opportuna tamen ſeſe obtulit occaſio. Cæcilius Menteſanus Epiſcopus vitæ tranquillioris ſtudio, eccleſiæ adminiſtratione relicta ſeſe in monachorum collegium abdiderat, quod ſitum fuiſſe arbitror in Romanorum ditione. Eum à Rege ad dicendum cauſſam deſertæ eccleſiæ vocatum Cæſarius, quoniam à ſuis retinebatur, vltro ad Regem deducendũ curauit. Rei perficiendæ cura Anſemundo legato demandata. iniunctũ præterea vt de pace ageret: dataeque in eã ſententiam litteræ, quibus ſecundum ſalutẽ Regis animum ad pacis cogitationem prouocare contendit. parceret innoxio Chriſtianorum ſanguini, cuius copia Hiſpaniæ agri pluuiatum inſtar in ſtagna redundabant. Cæcilium Epiſcopum regiæ beneuolentiæ conciliandæ ſtudio mittere: arcum amoris pignus, tenue quidem donum ſi ex rei natura metiatur, magnum ſi ex mittentis voluntate penſaret. Grata hæc legatio Siſebuto fuit. Itaque ad pacem procliuis Theodoricum legatum ad Cæſarium miſit cum litteris, quem ille adiunctis aliis legatis, quo pax eſſet conſtantior, ad Imperatorem tranſmittendum curauit. Erat Heraclius natura deditus aſtrologorum & ariolorum vanitati. Ab iis intellexerat metum ingentem impendere Chriſtianis à gente circũciſa. Quod de Sarracenis debuerat de Iudæis interpretatus, nationem illam omnibus modis vexatam, extra imperij prouincias expulerat: nactuſque opportunitatem aduentu Theodorici legati ſeuiendi amplius, pacis legibus de quibus in Hiſpania conuenerat facile aſſenſum præbuit: modo eius exemplo Siſebutus induceret in animum Iudæorum gentem imperiis omnibus exitialem ex vniuerſa Hiſpania pellere. Ea re ſibi nihil gratius fore, nulloque officio amplius beneuolentiam conciliari poſſe: id vt faceret vehementer ſe etiam atque etiam rogare. Heraclij auctoritate & hortatu, non quod ille cupiebat modo Iudæi ex Hiſpania pulſi ſunt, vniuerſæque adeo Gotthicæ ditionis finibus prohibiti: ſed etiam minis & ſuppliciis coacti religionem Chriſtianam ſacraque ſuſcipere. Quod in Chriſtianorum moribus nefas eſt, quenquam malo cogi ad profeſſionem veræ pietatis. neque tunc Siſebutus factum temere prudentioribus probauit, vt Iſidorus eſt auctor. Extant in Gotthorum legum volumine geminæ de hac re leges quarto regni anno à Siſebuto promulgatæ. quod Epiſcoporum iudicio decerni præſtitiſſet, id Rex ad ſuum arbitrium reuocauit: cum iuris inter homines Reges ſint iudices, religionis Põtifices, quorum ſententiam de re tanta expectare æquius profecto fuerat. Verum regij conatus tanti ſunt. Plerique metu Regis noſtri facti: quidam ex animo, pars multo maxima ſimulate: non pauci ex fuga euaſere in Galliæ partem eam, quæ Francorum imperio parebat. Hi quoniam iuncti veteribus ſuæ ſectæ incolis ingentem numerum efficiebant, Siſebuti exemplo Heraclij auctoritate (& commodum Seruatius & Paternus oratores Conſtantinopolim venerant ex Gallia) quod in cæteris prouinciis præſtitum erat cupientis in Gallia obſeruari: Iudæi omnes ex ea prouincia diſcedere poſt aliquot annos cõpulſi ſunt. Dagoberti Regis edicto capitale fore ſancientis, niſi cuncti intra cer-

tam

tam diem mortales Chriſtianæ religionis cultum tota ditione ſuſciperent. Plures exilio ſolum vertere maluerunt: reliqui tempori ſeruientes veræ pietatis cultum aut ſimulando aut amplectendo incolumes manſerunt. Ita gentem flagitioſam & Chriſti Dei ſanguine pollutam, diuina vltio nouis toto orbe calamitatibus per hæc tempora exagitabat. verum externa mittantur. In Hiſpania pari decernendi libertate Euſebius Barcinon. Epiſcopus loco à Rege motus eſt, vt ipſius Siſebuti litteræ declarant, ſubſtituto alio: quod in theatro quædam ab hiſtrionibus agi cōceſſiſſet, quæ ex vana deorum ſuperſtitione traducta, aures Chriſtianæ abhorrere videbantur. Regis videlicet auctoritate, diſciplina eccleſiaſtica reuocabatur. Cuius ſtudio Hiſpali octo Epiſcoporum conuētus habitus eſt, Siſebuti regni anno ſeptimo, Iſidoro Præſide. In eo conuentu Acephalorum ſecta exploſa eſt, quæ pridem in Oriēte compreſſa, in Hiſpania reſurgere cœperat, Syri cuiuſdam Epiſcopi opera & fraudibus. quo à Patribus conuicto, & ſectam palam abdicare coacto, ſingulorum Epiſcoporum diœceſes de quibus erat diſceptatio certis finibus circumſcriptæ. Virginibus ſacris virorum colloquio interdictum: ipſique adeo collegij præfectæ vetitum præter Abbatem & eum monachum, cui virginum cura eſſet demandata, quempiam alium è monachorum numero conuenire: ac ne hos ipſos quidem ſine arbitris alloqui datum, & de rebus tantum diuinis. Interfuit cum Epiſcopis concilij actionibus Rector rerum publicarum Siſiſelus, ad veterum exemplarium fidem vulgata lectione, vbi Siſebutus legitur, caſtigata. His rebus intentum Regem, atque de republica & religione bene mereri pergentem mors oppreſ-
621 ſit, ſalutis anno ſexcenteſimo vigeſimo primo. Regnauit annos octo, menſes ſex, dies ſedecim. De mortis cauſſa varij rumores iactati. quidam pharmaci ſalutaris quidem, ſed vltra menſuram præbiti copia extinctum putarunt: alij dixerūt, medicorum fraude venenum pro medicamento propinatum. Et nimium in magnorum Principum obitu, multa fingi credique conſueuerunt atrociore ſemper fama: eorum præſertim qui præclaris actionibus ſubditorum voluntates ſibi conciliarunt. Defuncti funus non magis ſuorum cura celebre fuit, quam amore ciuium & veriſſimis totius populi lacrymis. Extat Toleti ad Tagi ripam ſuburbanum templum D. Leocadiæ nomine, quod hoc tempore male materiatum ruinam aperte minatur, à Siſebuto eleganti opere ædificatum. ſic vulgo perſuaſum eſt. Omnino Rodericus Præſul Toletanus, templum Leocadiæ nomine Toleti à Siſebuto extructum fuiſſe ait. & conſtat id templum à Ioanne tertio Toletano Præſule fuiſſe poſteriori tempore inſtauratum qua forma nunc viſitur. Proditur præterea Siſebuti diſciplina claſſes à Gotthorum gente comparatas: vt qui eatenus terreſtria bella proſpere geſſerant, nauigandi peritia ex Themiſtocleo inſtituto maris imperium obtinerent: cui cætera parere vſu exploratum eſt. & fortaſſis de Africa cogitabant, Romanis propemodum pulſis ex Hiſpania. Nam Mahometem nouæ ſuperſtitionis ſpecie victoriis Aſiam & Africam cum luſtraſſet, traieciſſe in Hiſpaniam, atque Iſidori auctoritate metuque Corduba fugatum, pro vano repudiamus: neq; cum ratione temporum conueniēs, neque externis hiſtoriis conſentaneum: tametſi nonnulli ex noſtris ſcriptoribus id affirmare non dubitarunt, pudenda homines ſecuritate. Siſebuti filius Reccaredus, ætate puer atque ad regni molem ſuſtinendam impar, tribus menſibus

à morte patris regno potitus, nulla præterea re geſta defunctus eſt.

Suinthila & Rechimirus Reges.

CAP. IIII.

SISEBVTO & Reccaredo morte ſublatis, Suinthila procerum ſuffragiis rempublicã gubernandam ſuſcepit. Res ſuperioribus bellis præclare geſtæ, & Reccaredi patris memoria gentis beneuolẽtiam conciliarunt, vt vnum in primis dignum iudicarent, cui Gotthicum imperium demandarent. Plurimum audaciæ inerat, neque conſilij minus: laboribus neque corpus fatigabatur, neque vincebaturq́ animus: tanta præterea munificentia in eos quos res aſperæ fatigabant, vt vulgo Pater pauperum vocaretur. Vaſcones ferocem gentem & barbaram, atque noui imperij occaſione denuo tumultuantẽ, correptis præterea armis Tarraconẽſis prouinciæ fines ferro flammaq; vaſtantem, ſua tantũ præſentia ex ſuperioris videlicet belli memoria cõterritos, compulit deditionem facere. admiſſos in gratiam vrbem Ologitum ſuis ſumptibus ædificare mandauit, vt compedum inſtar eſſet, & nouarum rerum ſtudium frænaretur. præſtare eius rei facultate carere, quæ toties tentata infeliciter ceſſiſſet. Eam vrbem quidam Olitũ fuiſſe arbitrantur in Nauarræ finibus. Secundum Vaſconum bellum Romani, qui ſuperioris fœderis beneficio magis quam ſuis viribus nitebantur, Hiſpaniæ poſſeſſione decedere ſunt compulſi: in qua ſeptuaginta amplius annos Luſitaniæ & Bæticæ partem ad vtriuſque maris oram alternantibus ſæpe ditionis finibus obtinuerant. Qua de cauſſa Eboram nonnulli affirmant à Gotthis magnis operibus munitam, vbi geminæ turres firmiſſimæ ſtructuræ monſtrantur, Siſebuti Regis (ſic ducta per manus opinio habet) opus: vt quoniam in vtriuſque ditionis finibus ſita erat, propugnaculi inſtar eſſet arciſque fortiſſimæ ad hoſtiles Romanorum incurſiones arcendas. Tanto tempore vt Romanorum imperium in exigua Hiſpaniæ parte tenuerit, Africæ vicinitatem feciſſe credimus, nouas indies copias ſupplementi cauſſa mittentis: quo præſidio per hæc tempora deſtituti, cum tantum belli eſſet in manibus aduerſus Mahometis arma, facile Gotthorum virtuti ceſſerunt. Duo patritij, qui ad vtrunque mare pro rata portione res gerebant pro Romanis, in Regis poteſtatem venerunt. alter induſtria Regis in partes attractus, virtute alter & armis ſuperatus eſt, quoniam vim repellere parabat. Res tantæ intra quintum regni annum à Suinthila perfectæ ſunt. quo anno nimirum à Chriſti ortu ſexcenteſimo vigeſimo ſexto, ſtabiliendæ ſuc- 626
ceſſionis in familia ſtudio, Rechimirum filium regni conſortem declarauit, in minori atque adeo puerili ætate paternas atque auitas virtutes ab eximia indole repræſentantem. Qua re quoniam in eo Gotthorum mores & iura euertebantur regia poteſtate facta hæreditaria, quæ procerum ſuffragiis veteri inſtituto deferebatur, gentis voluntates abalienatas arbitror. Et conſtat ex hoc tempore virum paulo ante ſummũ, nullum Regem fuiſſe. republica perturbata vis & audacia dominabatur. Neque prius conquieuere prouincialium animi, quam Suinthilam & filium de regni gradu & faſtigio deturbarent. Quæ cauſſa Iſidoro fuit Gotthorum hiſtoriæ, quam ad hunc annum perduxit, non amplius proferendæ. nimirum nobiliſſimi paulo ante Regis, & propinqui probra & calamitatem litteris vulgare recuſauit. Neq; tutũ erat reipublicæ vulnera, tanquam deſperatæ curationis carcinomata ſtylo contrectare. motus inteſtinos atq; gentis proditiones memoria propagare conſilium non fuit.

fuit. Illud præcipuè in Suinthilæ moribus vituperatur, quod pulſis ex Hiſpania hoſtibus & publica pace fundata, vitijs animum contaminauit: nobili documento ſanciēs, eſſe difficilius animi cupiditates tenere in rerum omnium poteſtate, quàm armis & virtute hoſtes vincere. Theodora vxor, Siſebuti Regis filia vt quidam arbitrantur, & Agilanus frater, quibus ſeſe & rempublicam gubernandum tradiderat, magnam illi inuidiæ qua flagrabat partem conflarunt, hoſtiumque partem maximam illo pacis tempore adiunxerunt. Toletanam eccleſiam Auraſij ſucceſſor Helladius Suinthilæ regno gubernabat, vir prudentiæ, modeſtiæq;, & eruditionis laude cumulatus à cupiditate omni remotus, magni præterea laboris ſummæque conſtantiæ. Iuuenis ſupremo Gotthorum magiſtratu abdicato, erat enim Rector rerum publicarum, excolēdi Chriſtianis virtutibus animi cupiditate in Agalienſi monaſterio Toleti monachum induit. Vnde monaſterij Abbas breui factus, ab eo gradu Regis Siſebuti auctoritate ad eccleſiæ Toletanæ regimen translatus eſt, non magis ſuis virtutibus illuſtris, quàm Illefonſi inſtitutione: quem in Diaconorum numerū cooptatum ex aliquāto interuallo ſucceſſorem habuit. Et veriſimile eſt Helladium ſuorum temporum perturbatione commotum animo, vitæq; tædio extinctū: nam quo tempore Siſenādi proditione an rebellione Suinthila ſublatus eſt, & ipſe in viuis eſſe deſijt Iuſto ſucceſſore. Erat Siſenandus vir magno animo, neque minus domeſticis copijs inſignis, quàm belli artibus clarus. Is regnandi ambitione corruptus, neque id quibus modis aſſequeretur quidquam penſi habens, & Suinthilæ Regis odio contemptuq;, quē publica gentis inuidia flagrare conſiderabat, in Franciam ad Dagobertum Regem profectus, Regis ſui euertendi cupiditate incenſus auxilium impetrauit. Habere ſe totius prouinciæ ſtudia excitata, ſed metu prohiberi ne rem tantam abſque externo præſidio inchoarent. Suinthilam Regis nomine exercere tyrannidem vitijs omnibus obnoxium: neque vnquā in terris monſtrum fuiſſe vllum tam ex contrarijs & inter ſe pugnantibus naturæ ſtudijs cupiditatibusque conflatum. Abundantius & Venerandus firmiſſimas Burgundionum copias Cæſarauguſtam duxere. Gotthi proceres qui voto cum Siſenando ſentiebant, palam Gallici auxilij fiducia à Suinthila deficientes eum, Rechimirum filium, & vxorem regno expulerunt. Quidam Suinthilam & filium Toleti ex morbo deceſſiſſe affirmant. concilij quarti Toletani acta huic opinioni reſiſtunt. vnde præterea intelligitur Agilanum Suinthilæ fratrem Siſenandi partes haudquaquam ſyncera fide fuiſſe ſecutum: ex Francorum hiſtorijs Dagoberto Regi decem pondo auri appenſa, quæ æde D. Dionyſij abſoluēda attributa ſunt. Rege Suinthila Ioannes Cæſarauguſtanus Epiſcopus Maximi ſucceſſor, vitæ probitate, eruditionis laude, atque benignitate in pauperes vnus maximè per hæc tempora celebratur. De ratione celebrandi Paſchatis librum ſcriptum reliquit. Ioanni æquales, Vincentius & Ramirus fuerūt: Vincentius in S. Claudii Legionenſis, Abbatis munere fungēs, Arianorum ſecta, quæ ſopita videbatur reſurgente, defenſæ verę religionis ergo ſanguinem fudit. Corpus eius in Hiſpaniæ vaſtatione generali Ouetum migrauit. Ramiri oſſa in S. Claudij Legionenſis monaſterio, vbi monaſticam vitam exegit, ad latus aræ maximæ ſacello tumuloque dicato ſeruantur. Regnauit Suinthila decem annis: regno pulſus eſt ſalutis anno ſexcenteſimo trigeſimo primo. 631

Siſenandus Rex.

CAP. V.

SISENANDVS in ea temporum perturbatione & rerum omnium colluuione conſiderans, ſciſſis prouincialium ſtudijs pro ſe & aduerſus æmulum, regnum diu ſtare non poſſe: optimum iudicauit fore religionis prætextum popularibus obtendere: quo nihil eſt in ſpeciem fallacius. Ex tota ditione ſeptuaginta circiter Præſules conuocati Toletum eccleſiaſticæ diſciplinæ, quæ vitio temporum collapſa erat nouis legibus adſtringendæ videlicet cauſſa, (ſic fingebatur.) Maior tamen cura ſuberat vt Suinthilæ actionibus Patrum decreto reprobatis, qui eius partibus erant addicti poſito factionis ſtudio animos ad concordiam reuocarent. Ad quintum Decembris diem eius ſeculi
634 anno trigeſimo quarto, in D. Leocadiæ primus conuentus eſt habitus. Erat is annus tertius ex quo Siſenandus Rex cœperat regnare. In eo conuentu nouus Rex genibus nixus coram Patribus, humillimoque totius corporis habitu, inter ſingultus & lacrymas, quæ ex oculis copioſæ manabant, preces pro ſe vt diuinum numen propitiaretur fundi petijt: quorum cauſſa conuenerant, ſancirent ſuis decretis diſciplinam eccleſiaſticam. Regis oratione animati Patres ſynodos Epiſcoporum, quas quotannis per prouincias haberi volebant, celebrandi formam rationemque præſcribunt. Patres ſedendo atque ſententias dicendo conſecrationis antiquitatem ſequuntor. Patrum voluntate, proceres quos intereſſe viſum erit ad conuentum admittuntor. Summo mane templi, vbi conuentus eſt habendus, ianuæ clauduntor, vna excepta Patribus admittendis, adhibita præterea ianitorum cuſtodia. Proponendi ea de quibus à Patribus diſceptandum erit, Metropolitani ius eſto: de priuatis cauſſis referre Archidiaconi partes. Miſſale & Breuiarium vnum eſto in Hiſpania. Eius rei perficiendæ cura, quoniam Iſidoro, qui primas partes in eo concilio tenuit, creditur eſſe demandata, vſus obtinuit vt Miſſale & Breuiarium Mozarabum, hoc eſt, ex antiquo Gotthorum more conſeruatum, ſacrorum precumque diurnarum & nocturnarum ritus, Iſidoro tribuantur. tametſi nonnulla Leander inuenit, plura progreſſus temporis addidit. Ante Epiphaniæ feſtum quoto die Paſcha ſit celebrandum ſacerdotes inter ſe communicanto. Metropolitani ſibi contributis eccleſijs idem litteris ſignificanto. Liber Apocalypſis Ioannis Euangeliſtæ inter libros ſacros numerator. Calæciæ eccleſiæ reliquę Hiſpanię inſtituto cereum paſchalem ſacra cæremonia & precatione luſtranto. Neque Epiſcopi neque presbyteri ante trigeſimum ætatis annum, & qui ſe populo probarint initiantor. Iudæos amplius ad religionis Chriſtianæ profeſſionem cogere nefas eſto. Qui Siſebuti Regis compulſu ſuſceperunt in data fide perſtanto. Iudæi, quique ex eorum ſanguine ſunt prognati ad publicos magiſtratus ne admittuntor. Viri ſacrati non verticem tantùm, ſed caput totum capillis in coronæ figuram conformatis radunto. Nullus ad regnum accedito niſi procerum & Antiſtitum liberis ſuffragijs. Sacramentum Regi datum ne violator. Reges conceſſa ad ſalutem, poteſtate ne ad tyrannidem abutuntor. Suinthila, eius vxor, filij, & frater diris deuouentor ritu Chriſtiano, ob ea quæ impiè & crudeliter geſſerant regia abuſi poteſtate. Nimirum Patres eo decreto regnum Siſenando confirmare cupiebant: & in poſterum documentum ſtatuere, ne quis eorum amentiam vellet imitari. In qua ſententia

tentia illud paulò crudelius videri poſſit, quod ad liberos quos ætatis innocentia debuit excuſare, pœna peruenit. ſed id & antiquum eſt, & ab omnibus vſurpatum. quo nimirum liberorum caritas cũ republica fortius deuinciret patres, & ab omni cogitatione ſcelerum retardaret. Metropolitani hoc ordine propriæ manus ſigno cõcilij decreta confirmarunt, Primas Iſidorus Hiſpalenſis, deinde Selua Narbonẽſis, tertio loco Mauſonæ, Innocentij, & Renouati in eccleſia Emeritenſi ſucceſſor Stephanus. poſt hunc Iuſtus Toletanus, qui omnibus ſermonib. ſolitus, Helladij prædeceſſoris mores actioneſque carpere, ob morum aſperitatem à ſuis clericis in lecto, conſtrictis faucibus ſuffocatus perijt, tertio pontificatus anno, ac ferme ſtatim poſt ſolutum hoc cõcilium Toletanum. Quintum locum Iulianus Bracarenſis occupauit, poſtremum Audax Tarraconenſis: de reliquis Præſulibus non exiſtimo fore laborandum. Pimenij tamen Aſſidoniæ Epiſcopi, quem huic cõcilio interfuiſſe ſubſcriptio propriæ manus declarat, nomen ad hanc diem expreſſum cernitur, tum in ea vrbe in D. Iacobi templo, tum ad Mellariam ſecundo ab eo municipio lapide in D. Ambroſij, quod ad maris littus ſitum eſt. nimirum vtrunque templum Pimenius ex ritu Chriſtiano ſacrauit. Legum Gotthicarum volumen, quod vulgò Forum Iudicũ dici conſueuit, in hoc quarto Toletano concilio editum fuiſſe, viri eruditionis laude & eruendæ antiquitatis diligentia præſtantes, non exiguo numero perſuadere conantur, Iſidori potiſſimum opera Regis Siſenandi auctoritate. quod & peruetuſti earum legum codices adſcriptum initio habent, leges eas in concilio quarto Toletano eſſe in vnum corpus collatas. Alij malunt eam diligentiam & laudem ad Egicam, qui in poſtremis Gotthorum Regib. ponitur, ablegare: quod conſequentium Regum nomine plures in eo volumine leges extant. ab exiguo principio in iuſtum volumen temporis progreſſu creuiſſe veriſimilius videtur. Circumfertur præterea vulgò breuis celebrandi concilia formula Iſidori nomine, quã nonnulli exiſtimant ex huius concilij actis conſarcinatam, adiunctione multarum rerum, quæ ex alijs concilijs decerptæ ſunt: Iſidori autem nomen adſcriptum ad conciliandam auctoritatem commentum probabile, quod cæteris deferentibus, primas in eo conuentu partes tenuit. Verùm de his quiſque ex ſuo iudicio ſtatuat. nobis argumenta in neutram partem aſſenſum neceſſariò exprimere viſa ſunt.

Chintilæ regnum.

CAP. VI.

SISENANDVS Rex & Iuſtus Toletanus Præſul, coniunctis fermè funeribus ſublati ſunt. vigeſimo omnino die poſt quam Iuſtus à ſuis eſt interclusa anima ſuffocatus, Siſenandus ex morbo Toleti obijt, anno ſexcenteſimo trigeſimo quinto. 635 Regnauit annis tribus, menſibus vndecim, diebus ſedecim. In eius locum Chintila procerum & Antiſtitum ſuffragijs, vt in ſuperiori conuentu cautum eſſe memoraui, Rex creatus eſt. Iuſti Pontificatum Eugenius eo nomine ſecundus obtinuit, & ſuis virtutibus & Iſidori Hiſpalenſis amicitia clarus. Ex quo cùm aliquãdo quæſiuiſſet, an ſuperioris ſententiã, qui poteſtate inferior eſt ſoluere poſſet: & an Apoſtolos iudicaret pari præditos fuiſſe poteſtate, litteras ad eum hoc exẽplo dedit. « Domino cariſſimo & virtutibus inclyto Eugenio Epiſcopo Iſidorus. « Veſtræ ſanctitatis litteras per nuncium « ſuſcipiens Verecundum, rerum

„ omnium conditori grates impendimus,
„ quòd eccleſiæ ſuæ ſanctæ mentis & cor-
„ poris veſtri valetudinem conſeruare di-
„ gnatur, atque ad inquiſita pro modulo
„ parati ſatisfacere, exoramus orationum
„ veſtrarum ſuffragiis ab ærumnis oppri-
„ mentibus à Domino ſubleuari. Verùm
„ quòd in quibuſdam quæſtionibus vene-
„ rabilis veſtra fraternitas, licet vos non i-
gnoretis, me compulit reſpódere: quod
„ maioris ſentétiæ innodatio niſi in mor-
„ tis articulo à minori nequaquam valeat
„ enodari, ſed potius ab inferiore prolata
„ à ſuperiore iure mediante caſſetur, or-
„ thodoxi Patres quidem Spiritus ſancti
„ auctoritate præuia ſanxerunt: aliter au-
„ tem quolibet aſtruente ſicut eſt veſtræ
„ prudentiæ cognitum, prauum ſuborie-
„ tur exemplum, ſcilicet gloriatio ſecuris,
contra eum qui ſecat in ea. Quod verò
„ de parilitate agitur Apoſtolorum, Pe-
„ trus præeminet cæteris, qui à Domino
„ audire meruit: Tu vocaberis Cephas, tu
„ es Petrus, &c. & non ab alio aliquo, ſed
„ ab ipſo Dei & Virginis filio honorem
„ Pontificatus in Chriſti eccleſia primus
„ ſuſcepit. Cui etiam poſt reſurrectio-
„ nem filii Dei, ab eodem dictum eſt, Pa-
„ ſce agnos meos, agnorum nomine Ec-
cleſiarum Prælatos notans. Cuius di-
„ gnitas poteſtatis & ſi ad omnes Catho-
„ licorum Epiſcopos eſt transfuſa, ſpecia-
„ lius tamen Romanus Antiſtes ſingulari
„ quodam priuilegio, velut caput cæteris
„ membris celſior permanet in æternum.
„ Qui igitur debitam ei non exhibet reue-
„ renter obedientiam, à capite ſeiunctus
„ acephaliſmo ſe reddit obnoxiū. Quod
„ ſicut illud S. Athanaſii de fide ſanctæ
Trinitatis ſancta eccleſia approbat, &
„ cuſtodit quaſi fidei Catholicæ articulū:
„ quod niſi quiſque fideliter firmiterque
„ crediderit, ſaluus eſſe non poterit. Hæc
„ veſtræ dulciſſimæ caritati breuiter præ-
„ libaui conſiderans illud Philoſophi,
„ Pauca ſufficiunt ſapienti. Vale. Huius epiſtolæ fragmentum ante quadringentos ferme annos Lucas Tudēſis ei diſputationi inſeruit, qua Albigenſium ſectam vires in Hiſpania colligentem, doctè & eleganter exagitandam ſuſcepit. Ad Regis Chintilæ actiones redeamus: quem Siſenandi fratrem germanū nonnulli fuiſſe arbitrantur, vtrunq; ex Suinthila natum. Verùm huic opinioni maiori eruditione & numero reſiſtunt alii ex quarti concilii Toletani actis: vbi Suinthilæ memoria multis ignominiis fœdatur, quod filio pręſente auſuros Patres haudquaquam fore, non inepta prorſus coniectura arbitrantur. Illud conſtat Chintilam ſuſcepta regni adminiſtratione, metu inteſtinæ diſcordiæ, Siſenandi exemplo nouum Epiſcoporū conuentum habendum curaſſe: Patribus nimirum cupiebat ſuam electionem inaugurationemque probare. Longum videbatur ex vniuerſa ditione dum confluerent omnes Præſules expectare. Patres duo & viginti, ac ferme ex prouincia Carthaginenſi Toletū intra primum Chintilæ regni annum conuenerunt. qui annus à Chriſti ortu fuit ſexcenteſimus trigeſimus ſextus. In D. Leocadiæ 636
conuentus habitus eſt. In eo nouem omnino leges ſunt promulgatæ. atq; lege proxima ſancitum, Idibus Decembris quotannis Litanias ex ritu Chriſtiano triduo celebrari. Suſceptum antea pietatis officiū veteri Eccleſiæ more, vt aduentante Aſcēſione ſupplicationes Deo fierent pro terræ frugibus, in ſæua luporum rabie Mamercus Viēnenſis lapſam veterem diſciplinam addito ieiunio nouiſque precibus inſtaurauit ante annos ferme ducentos: quod aliæ imitarentur prouinciæ. Gregorius Magnus proximo ſeculo grauiſſimā peſtē vt Romę procuraret D. Marci feſto die ſimiles ſupplicationes haberi quotānis ſanxit. Vinci ſe Hiſpania non eſt paſſa in eo religionis ſtudio. ad alia duo anni tempora, quæ in

Gerun-

Gerundenſi concilio decreta diximus ijs ſupplicationibus peragendis, nouo inſtituto Patres Toletani conuentus menſem Decembrem Litanijs celebrādis dicarunt: pro nullo commodo aut periculo temporario, ſed quo veniā delictorum, quorum erat magna licentia impetrarent, ob idque maiori religione remedium excogitatum. Aliæ eius concilij leges minutæ ſunt: quippe Chintilæ Regis electione confirmanda conſumuntur, atq; filiorum eius patrocinio: quos ab omni iniuria, defuncto etiam patre tutos fore mandabant. ac nominatim lege de ambitu diris execrationibus ſancitum, ad regnum accedere niſi libera electione atque ſuffragijs: ijsque tantùm qui ex antiqua Gotthorum nobilitate nati eſſent. Prenſare autem ante Regis mortem, quoniam tumultuum & proditionum ſeminarium erat, nefas haberi mandatum. In eo conuentu, quod inter Toletana concilia quintum eſt, Eugenius Toletanus Epiſcopus primas partes tenuit: atque actiones concilij his verbis confirmauit. Ego Eugenius Dei miſeratione Toletanæ eccleſiæ, prouinciæ Carthaginenſis Metropolitanus Epiſcopus, his communibus decretis annuens ſubſcripſi. Sequitur Tonantius Palentinus Epiſcopus, vt peruetuſti codices habent. Poſt hos Epiſcopi viginti. Horum patrum decreta vt totius prouinciæ conſenſu fixa rataq; eſſent, proximo anno quinquaginta amplius Epiſcopi ex tota ditione Gotthorum à Rege conuocati Toletum conuenere. Ad D. Leocadiæ templum in prætorio ante diem quintum Idus Ianuarij, ſalu-
637 tis anno ſexcenteſimo ſeptimo, conuentus habitus eſt. Arci regiæ Leocadiæ tēplum Toleti cōiunctum eſt, veteris elegantiæ & amplitudinis veſtigia retinēs: ſed & alterum ad Tagi ripam ſuburbanum, quod quidam prætorium aut prætorienſe dici (vnā & villæ quædam Prætoria vocantur) & in eo hoc concilium habitum quam in altero malunt. In eo conuentu decem & nouem leges ſancitę. pars diſciplina eccleſiaſtica conſtituenda conſumitur, pars confirmat quæ de Rege eiuſque filijs ſuperiori conuentu decreta erant. Additum præterea ne Rex regno inauguraretur, priuſquam conceptis verbis Iudæorū genti ſe haudquaquam opem laturum iuratus: ac ne permiſſurum quidem, vt quiſquam à religione Chriſtiana alienus tota ditione impune vitam ageret. Selua Narbonenſis Epiſcopus, Iulianus Bracarenſis, Eugenius Toletanus, Honoratus Hiſpalēſis, Iſidori per hæc tempora defuncti ſucceſſor, conuentui interfuerunt. Poſt hos Protaſius Valentinus Epiſcopus aliique Epiſcopi concilij actis ſubſcripſerunt. Braulius Cæſarauguſtanus Epiſcopus, qui Ioāni fratri in ea eccleſia ſucceſſerat, cæteris deferentibus, propter ingenij eruditioniſque laudem, litterarum doctrinæque ſtudia, concilij actiones rexiſſe fertur: decreta, legeſque ſanxiſſe. Litteras is ad Honorium per hæc tempora Romanum Pontificem dedit: cui Patres ſuas actiones probare cupiebant. Eas literas ob dictionis elegantiam, ſententiarum grauitatem, atque ſtructuræ venuſtatem, magnam Romæ admirationem excitaſſe Rodericus Præſul eſt auctor. His concilijs ex ſententia celebratis Chintila, magis quàm vlla alia re geſta memorabilis fuit: & fortaſſis hoſtibus tota ditione pulſis, & pace publica ſtāte res bellicæ ſine cura habebātur. Inteſtini motus Regis diligentia, Patrum auctoritate, cùm ſpecies religionis obtenderetur, comprimebantur, prouincialium voluntatibus omnium ad concordiam paciſq; conſilia reuocatis. Obijt ſalutis anno ſexcenteſimo trigeſimo nono. Regnauit annos tres, 639
menſes octo, dies nouem.

D. Iſidori vita & mors.

CAP. VII.

EX concilij ſexti Toletani actis Iſidorum diem iam obijſſe monſtratum eſt, & ex Illefonſi ſcriptis intelligitur extremo Siſenandi Regis anno, qui à CHRISTI ortu erat ſexcenteſimus trigeſimus quintus. a ii ad Chintilæ regnum de quo proxime dictum eſt, longæuam ſcilicet vitam propagaſſe arbitrantur. Leandri, Fulgentii, & Florentinæ virginis, germanus frater fuit. alii Theodoſiæ Reginæ addunt Ermenigildi & Reccaredi matris: ætate minimus, animi & virtutum indole patri Seueriano, quem nonnulli Carthaginenſis prouinciæ Ducem faciunt, ſuiſque fratribus æqualis: eloquentiæ, doctrinæ, atque ingenii laude multo maior. quod vulgati Iſidori nomine libri declarant: quorum Catalogum Illefonſus & Braulius in eius vita texuerunt. Indicio ſapientiæ fuit examen apum in cunis circum infantis os volitans, quod niſi de magnis viris neque credi neque dici ſolet. tametſi in primis annis diſcendi deſperatione ob ingenii tarditatem, ſimul ſuperbi pædagogi metu è domo paterna aufugiſſe fertur. Errabat per agros cùm putealis aſpectu, funis vſu & attritu excauati, monitus quantæ vires diuturnæ conſuetudinis eſſent, vincique naturam arte & conſtantia & labore, retro pedem referre ſtatuit. Rei geſtæ monimentum Hiſpali in D. Iſidori cœnobio, pars putealis ex marmore monſtratur. Ab his initiis in eam doctrinæ atque eruditionis laudem euaſit, qua vniuerſam Hiſpaniam illuſtrauit; Catholicæ eccleſiæ, fratribus à Leuuigildo Rege relegatis, adiumento fuit. Multum contulit Leandri ſiue induſtria ſiue aſtus. ab exilio reuerſus Iſidorum tunc iuuenem, incertum qua de cauſſa, ſed intra conclaue tamen incluſit, ſublata prorſus vagandi facultate. quod ille otium ad occaſionem euoluendi innumeros libros conuertit: vnde Etymologiarum volumen prodijt, quod Braulij hortatu, ex indefeſſa lectione conſarcinauit, opus ſpiſſum & varium, atque ea ætate comparandum miraculo. Ex ea cuſtodia non ante eſt liberatus, quàm Leandro defuncto ſucceſſor ei eſt ſubrogatus. Suſceptam eccleſiam cùm optimis legibus atque inſtitutis temperauit, tum inanem omnem curam eſſe niſi à primis annis cerę inſtar ad omnem pietatis partem pueri formarentur, intelligens collegium Hiſpali conſtituendum curauit, ad iuuentutem litteris & ſapientiæ ſtudijs imbuendam. Vnde tanquam ex arce ſapientiæ plurimi prodierunt morum probitate & doctrinæ laude inſignes. In his Illefonſus & Braulius. Romam Gregorio Magno Pontifice profectum nonnulli affirmant, amicitiæ videlicet quæ cum fratre olim inita erat confirmandæ ſtudio. nam quod breui temporis ſpacio atque adeò ipſa natalis CHRISTI nocte iuiſſe & redijſſe aiunt: geminas præterea candelas ex arte ab ipſo confectas in eius ſepulcro Ferdinando primo Rege repertas inextincto lumine: Mahometem Corduba ab Iſidoro pulſum addunt, pro vanis repudiamus: cùm neque ad tanti viri laudes addant, & cæteris quæ de eo verè commemorantur, fidem abrogare videantur. Quid enim inanius, quàm fabuloſis commentis velle ſanctorum virorum laudes vitamque illuſtrare? Quid religionis ſynceritati mendacio exitialius? Illud conſtat, Iſidori auſpiciis reipublicæ ſtatum optimis legibus gubernatum: eccleſiaſtica diſciplina inſtauranda tum Hiſpali, tum Toleti aliquot Epiſcoporum conuentus habitos. ec-

cleſiam

cleſiam ſibi demandatam quadraginta circiter annos tenuit. In extrema affectaque ætate grauiſſimo morbo implicitus diſcipulorumq; humeris in S. Vincentij templum delatus (Ioannes Epiſcopus & Vparcius amiciſſimi moribundo aderant) publica peccatorum confeſſione, atque ſacræ menſæ epulo ex Chriſtianorum more conſcientiam expiauit. ſe adeundi toto triduo omnibus, qui vellent fecit poteſtatem. blandiſſimis prætereа verbis vniuerſos qui aderant conſolatus, eorum quæ commiſerat veniam tum ab vniuerſo populo intermorientibus vocibus, tum à diuino numine ardentiſſima oratione & humillimo totius corporis habitu poſtulauit. Demum inter ſuorum eiulatus, ac vniuerſæ ciuitatis lacrymas extremum ſpiritum edidit in eodem D. Vincentij templo, pridie Nonas Aprilis: quo die quotannis eius memoria in Hiſpania, dicato feſto celebratur. nam de anno quo obijt non ſatis eſt exploratum. nullum teſtamentum condidit, quoniam quidquid in bonis erat reliquum, per eos dies egenis erat eius iuſſu datum. Romanæ eccleſiæ principatum per totam vitam agnouit, inde ſacra petenda, legesque viuendi dictitans. quod cum omnibus ſermonibus vſurpauit, tum ſub ipſam mortem conteſtatus genti eſt fore ſi ab ijs, quæ tradita erant, diuinis præceptis doctrinaque recederent; vt omnibus malis implicati ſcelerum pœnas exoluerent, de rerum culmine deturbati atque grauiſſimis ærũnis oppreſſi. quod ſi his malis caſtigati ad ſanitatem tandem reuocarent animos, maiori quàm antea gloria parta cæteris nationibus ſuperiores euaſuros. In vtraque re non inanem vatem fuiſſe ſuperioris temporis memoria cladesque, & noſtræ ætatis amplitudo oſtendunt: qua imperium Hiſpanicum videmus olim oppreſſum ob Vvitizæ Regis impios & ſacrilegos auſus, nunc ab exiguis initijs profectum atque à veteri calamitate reſurgens in eam amplitudinem creuiſſe, quæ ipſius orbis fermè finibus terminatur. Iſidoro defuncto Theodiſclus natione Græcus ex aliquanto interuallo ſucceſſor in Eccleſia Hiſpalenſi ſubrogatus eſt. Hunc quidam affirmant Iſidori libros multis locis deprauatos, Auicenæ Arabi tradidiſſe vt in linguam Arabicam conuerſos ipſiuſmet nomine vulgaret. quod de Auicena falſum eſt, quippe Sorſani æqualis teſtimonio in ipſius Auicenæ vita exploratum eſt, quod trecentos amplius annos deinceps vixiſſe, neque veniſſe in Hiſpaniam, ſed in Perſarum regia vitam omnem propagaſſe. Sunt qui ſcribant Bonifacio. VIII. Rom. Pon. deliberante de ijs qui doctorum eccleſiæ nomine & numero eſſent cohoneſtandi: fuiſſe qui Ambroſio Iſidorum præferendum, aut quatuor certè alijs quintum adijciendum iudicarent. Opinioni fidem tanti viri eruditio facit, in omni litterarum genere excellentis, & quoniam in eo numero duo Patres Italici generis ſunt, nullus ex Occidente. Iſidori certè nomine non eodem tempore tres in Hiſpania viros eruditionis & probitatis opinione excellentes extitiſſe conſtat: Iſidorum Cordubenſem Epiſcopum, cui ob antiquitatem Senioris cognomentum eſt: Iſidorum Hiſpalenſem, cuius actiones explicuimus: poſtremo Iſidorum Pacenſem, qui quòd duobus fuit ætate poſterior, Iunioris cognomen tulit. tametſi nonnunquam ea appellatione Iſidorus Hiſpalenſis à Cordubenſi ſecerni conſueuit. Ne te lector idem cognomen in errorem mittat caue.

Tulga, & Chindaſuinthus, & Receſuinthus.

CAP. VIII.

IN CHINTILÆ DEFVNCTI locum procerum ſuffragiis Tulga ſubrogatus eſt, ætate quidem iuuenis, cæterùm æquitatis atque religionis laude ſeniliq́ue prudentia nulli poſthabendus. Bello ſtrenuus erat, conſilio bonus, liberali ingenio, & quæ virtus Regum propria eſſe debet, præcipua benignitate in eos quos res anguſtæ vexabant. regias ſcilicet opes non ad priuata commoda, neque ad voluptatum inſtrumentum, ſed ad multorum præſidium populique ſalutem congeſtas eſſe conſiderabat. Verùm ab optimis initijs ad ſumma nitentem, mors importuna præcepsque Toleti ex morbo oppreſſit, eius ſeculi anno quadrageſimo primo, 641 cùm rempublicam gubernaſſet annis duobus, menſibus quatuor. Sigibertus Gemblacenſis Tulgam ait, iuuenem ingenio leui fuiſſe, vitiorum licentia ſuorum animos exacerbaſſe: demum à ſubditis regno pulſum. Nobis Illefonſi Præſulis, qui viſa retulit, auctoritas potior eſt, quàm externi hominis commentum ex nationis odio, aut ob regionum longinquitatem fama vitiata natum. Tulgæ obitum Gotthorum imperium inſtar nauis rectore deſtitutæ, ventorumque flatui obnoxiæ opportunæque, Flauius Chindaſuinthus vi atque armis continuò occupauit, an Tulgæ ætatem deſpectui habens illo viuo, an Gotthorum copijs armatus tantam rem aggreſſus eſt: cùm ius ferret in armis, reliqui regni proceres populusque temerarium iudicarent, tyrone & ſubitario exercitu, qualis inteſtino diſſidio conflatur, cum exercitatiſſimis legionibus ſigna conferre. Regnum per tyrannidem occupatum benè geſſit, inaugurationis vitium totius vitæ probitate, prudentia, atque conſtantia compenſare ſatagens. Nam reipublicæ ſtatu compoſito Epiſcopos ex tota ditione Toletum ſexto regni anno conuocauit, vt in re præſenti de rebus quæ ad religionem & rempublicam pertinebant maturo conſilio diſceptarent. Triginta Epiſcopi conuenerunt. vigeſimo octauo Octobris die, qui dies Apoſtolorum Simonis & Iudæ memoria ſacer eſt, primus conuentus eſt habitus. In eo concilio, quod inter Toletana ſeptimum eſt, ſex canones editi ſunt. In ijs ex Valentini concilij inſtituto, quod Theodorici Regis & Symmachi Romani Pontificis imperio habitum erat, Epiſcopo cuiuis animam agenti mandatum è vicinis Epiſcopis aliquem, qui eſſet ad id vocatus adeſſe, defunctique funus præſentem curare: qui ſecus faxit, vocatusque venire neglexerit, anathematis ignominia notatus anni ſpatio è gradu atque dignitate deijcitor. Auctor quidam controuerſiam ait inter Hiſpalenſem & Toletanum Epiſcopos exortam de Primatu, Patrum auctoritate in hoc concilio compoſitam. Poſtremo nimirum capite ſanxerunt, ex vicinis Epiſcopis vnum aliquem ſingulis menſibus Toletum venire, ſuaque præſentia Regiam vrbem cohoneſtare, id Regis dignitati, atque Metropolitani honori dari affirmantes. Verùm ea prærogatiua atque honore Primatus dignitatem haudquaquam Toletano Præſuli contributam eſſe, Patrum ſubſcriptiones conuincunt: vbi poſt Orontium Emeritenſem, & Antonium Hiſpalenſem, Eugenius Toletanus, & Protaſius Tarraconenſis ſubſcribunt. ſequũtur Epiſcopi alij antiquitatis ordine. poſt hos abſentium Epiſcoporum Vicarij. qui & ipſi non conſentientes

tantum, ſed & definientes ſubſcribunt nouo exemplo, neque à Tridentini concilij Patribus noſtra ætate vſurpato. Porrò Antonius Hiſpalenſis Epiſcopus in Theodiſcli locum ſuffectus erat, nuper de gradu deiecti: quod Græcus natione, Græca leuitate prauas de religione opiniones in vulgus ſpargeret: Iſidori etiam ſcriptis, quorum facultatem nactus erat, vitiatis, vti paulò ante dictum eſt. quò nimirum maior eſſet auctoritas doctrinæ ab ipſo traditæ. Agente Chindaſuintho Rege, Patrum auctoritate loco motus, atq; ex Hiſpania præceps deturbatus, in Africa Mahometis ſacra ſuſcepit. vſque eò excæcantur mortalium animi hauſta ſemel impietate. Theodiſcli caſum Chindaſuinthus Rex ad occaſionem arripiens Regiæ vrbis Primatus honore decorandæ à Romano Pontifice impetrauit principatus eccleſiaſtici iura Hiſpali, vbi hactenus hæſerat, Toletum migrare. ſic Toletani primatus fautores affirmant, neque argumento ſatis idoneo, neque documento paulò vetuſtiori. Romanam eccleſiam per hæc tempora Theodorus & Theodori ſucceſſor Martinus, eo nomine primus obtinebant. Chindaſuinthum fama eſt, & antiqua monimenta declarant, ſtudio Hiſpaniæ litteris illuſtrandæ, ad Theodorum Romanum Pontificem ablegaſſe Taium Epiſcopum Cæſarauguſtanum: vt Gregorij Magni commentaria, quibus librum Iob ad myſticas ſignificationes traductum eleganter explanarat, diligenter conquiſita, atque cum fide deſcripta ſecum auferret in Hiſpaniam. Volumina ad Leandrum, cuius nomine in lucem prodierant, miſſa (ſi vnquam tamen miſſa erant) iniuria temporum interijſſe. teneri maximo deſiderio Patris vtriuſque memoriam ex ijs libris inſtaurandæ, catholicæ pietatis augendæ, eccleſiaſticæ Bibliothecæ locupletandæ. Rempublicam ſuis iam nitentem viribus parta pace, profligata impietate, nulla re magis illuſtrari, quàm ſapientiæ ſtudijs & religionis puritate. Rem vtranque ex libris antiquorum Patrum eruendam videri. Regiæ voluntates vehementes ſunt, neque id Romani conſiderabant. Verùm quòd in Hiſpania contigerat, Gregorij libri fermè de memoria hominum exciderant. ſcrinij Romani ſchedas omnes & tabularia excutere longum erat. Itaque diem ex die ducere, atque aliam ex alia more cauſſam nectere. cùm Epiſcopus, quoniam parum ſpei erat hominum diligentia imperaturum ſe quod volebat, ad Deum conuerſus ardentiſſimis precibus petiit, ne tantos labores vanos eſſe pateretur, Regis ſui pro pietate conatus præſenti numine adiuuaret. inter has preces integra nocte conſumpta, die proximo locum deſignauit, vbi ſcripta Gregorij aſſeruabantur. fama tenuit, & ipſemet Taius litteris de ea re teſtatur ipſius Gregorij indicio atque monitu auguſtiori quàm pro humana forma viſi, voti cōpotem fuiſſe factum. Per idem tempus Fructuoſi nomen in Hiſpania celebre erat, quod vitam principalem, ex regio Gotthorum ſanguine patre Duce, cum priuata atq; adeò monaſtica cōmutaſſet. In ipſo ætatis flore Tonantii Palentini Epiſcopi præceptis & diſciplina ad pietatis ſtudia conformatus, ætate confirmata, perfectioris vitæ amore ad Virgidunenſem tractum (Vierzum vulgò dicimus) in ſolitudinē ſe abdidit: vbi monachorum collegium ex ſuomet patrimonio conſtituit Iuſti & Paſtoris martyrum nomine. ad Compluticam ſub monte Irago, eius monaſterij veſtigia monſtrantur. Aſturicæ, quæ vrbs non procul ijs locis ſita eſt, inter eius eccleſiæ ſacerdotia Abbas Complutenſis locum habet, nimirum conſequenti tempore monaſterio diſſipato. Ex diplo-

mate à Rege Ramiro eo nomine tertio, eccleſiæ Aſturicenſi conceſſo conſtat, Fructuoſi monaſterium non ipſius tantùm patrimonij reditibus fundatum, ſed & regia Chindaſuinthi liberalitate poſſeſſionibus auctum, variaque ſupellectile exornatum. Extat pręterea vicinis locis ſancti Petri nomine monaſterium alterum amœnis vndiq; montium clauſtris incluſum Fructuoſi opus: cùm tantam hominum multitudinem, quanta indies opinione ſanctitatis ipſius excitata confluebat, prioris loci anguſtiæ non caperent. Valerius Abbas, cuius extat de vana ſeculi ſapientia liber, aliaq; monimenta ingenij, tum ſoluta tum numeris aſtricta oratione, Vvamba Rege, ei monaſterio præfuit. Gennadius Epiſcopus Aſturicenſis ſalutis anno nongenteſimo ſexto, inſtaurato ædificio amplificauit. Vtriuſque rei indicio eſt lapidi inciſa inſcriptio, in ipſa templi ianua, qua aditus in monaſterium eſt. Tertium monaſterium Gadibus ædificandum Fructuoſus curauit. In continenti quartum nono ab eo littore milliari. alijs locis alia, tum virorum, tum fœminarum. Inter eas virgines Benedicta principem locum obtinuit, quòd ſponſo relicto, cui pacta erat, viro in primis nobili & copioſo, ad Fructuoſum aufugit conſeruandæ virginitatis ſtudio ſuccenſa. Hæc ſub extremam Chindaſuinthi Regis ætatem in Hiſpania gerebantur: quo tempore regnum quod per vim occupauerat, familiæ ſuæ hæreditarium facere ſatagens, filium Flauium Receſuinthum imperij conſortem declarauit, ſalutis anno ſexcenteſi-
648 mo quadrageſimo octauo. ipſe ſolus rempublicam gubernarat annos ſex, menſes octo, dies viginti. Vixit præterea annos tres, menſes quatuor, dies vndecim: quod tempus in filij regno ponitur: quòd ob præcipitem atq; affectam patris ætate ſolus ipſe rerum potiretur, & rempublicam vniuerſam pro voluntate gubernaret. Obijt Chindaſuinthus Toleti quidem ex morbo, aut vt alij tradunt, vi veneni vitalibus corruptis. Corpus autem tum eius, tum Ricibergæ vxoris in monaſterio ſancti Romani nomine tumulatum eſt: quod hodie monaſterium ſecundùm Durium amnem Taurum inter & Tordeſyllam viſitur Hormiſguæ nomine ipſius Chindaſuinthi ſepulturæ deſtinatum opus.

Tria concilia Toletana.

CAP. IX.

ECCLESIAM Toletanam per hæc tempora Eugenius eo nomine tertius obtinebat, alterius Eugenij ſucceſſor, Helladij diſcipulus. Ex Helladij enim ſchola tum hic, tum tres alij qui proximè præceſſerant Toletani Præſules prodierunt. Is otij litterarii cupiditate antea relicta Toletana eccleſia, vbi honeſtum locum inter eius templi ſacerdotes obtinebat, Cæſarauguſtæ ad D. Engratiæ cucullum induit, monaſticæ vitæ inſigne. inde à Rege Chindaſuintho per vim ad Eccleſiæ Toletanæ gubernacula extractus eſt. Eccleſiaſtici cantus numeros temporum negligentia deprauatos, ad meliorem rationem antiquitatiſque regulam conformauit. Librum de Trinitate compoſuit. Dracontii operi, in quo heroico carmine mundi conditionem deſcripſit, Geneſeosque initium eleganter explanauit, diei ſeptimæ explicationem, quæ deſiderabatur adiecit. Iis verſibus, aliiſq; epigrammatis, quæ ad noſtram ætatem cõſeruata ſunt, non inelegantis fuiſſe ingenii, neque prorſus ineruditi intelligitur. In iis Epigrammatis Chindaſuinthi & Ricibergæ, quorum beneficio auctus erat, epitaphia extant, craſſum aliquid ſonantia, magis ætatis vitio, quàm auctoris culpa.

Sunt

Sunt qui Eugenium Illefonſi auunculum fuiſſe affirment: cui opinioni Illefonſi ipſius ſcripta & Iuliani reſiſtunt, in quibus de re tanta mirum ſilentium eſt. nam cœlitum numero adſcriptum fuiſſe, etſi eccleſiæ Toletanæ faſti ſileant, nonnulla Martyrologia Nouembris Idibus Eugenij nomine adſcripto, ei opinioni ſuffragantur. Illud conſtat, Eugenio Pontifice Recceſuinthi Regis opera Toleti Epiſcoporum conuentum ex tota ditione habitum. flagrabat enim Rex Catholicæ religionis amplificandæ ſtudio, diuinos libros tum ipſe euoluere ſolitus, tum diſputationibus de rebus ſacris libenter intereſſe: aurum, gemmas, veſtemque precioſam multam templis donare, diuinum cultum illuſtrare non deſiſtebat. Nimirum vt ita faceret, domeſtica paulò ante defuncti patris exempla excitabant. Epiſcopi duo & quinquaginta in Petri & Pauli baſilica ſextodecimo Decembris die, 653 ſalutis anno ſexcenteſimo quinquageſimo tertio Toleti concilium habuere, quod inter eius vrbis concilia octauum eſt. Eo die Rex ad Patres ingreſſus, paucaque de more præfatus, coram codicillum obtulit: in quo fidei Catholicæ de ſcripto concepta profeſſio continebatur. Patres in eo, non tantùm vt de religione ſtatuerent quæ ex commodo eccleſiæ futura eſſent, hortatur rogatque: ſed reipublicæ etiam ſtatum temperarent, antiquis legibus noua cēſura vbi opus eſſet, additione etiam atque detractione caſtigatis. Proceres quicunque ex recepta Gotthorum conſuetudine conuentum cum Patribus agitare compellebantur, idem vt facerent obteſtatur. De Iudæis, qui ſuperiorum Regum compulſu, religione Chriſtiana ſuſcepta, Iudaicos ritus & cæremonias conſectabantur, quid eſſet ſtatuendum maturè deliberarent. Etenim libellus ſupplex à Iudæis Recceſuintho oblatus, qui inter antiquas Gotthorum leges extat, velle ſe continebat, quantumuis à Chintila per vim compulſi erant Chriſti ſacra ſuſcipere: ſabbathum, reliquasque Iudæorum cæremonias abdicare. porcinas carnes vt manducarent adduci non poſſe, magis ſtomachi faſtidio ob cibi inſolentiam, quàm quòd religione aliqua ſe vt ita facerent obſtrictos putarent. mentis ad ſanitatem perductæ argumento cibos alios cum his carnibus coctos edere minimè recuſare. Regis litteræ in conuentu magna Patrum gratulatione recitatæ. Ex ijs cùm in concilio relatum eſſet, communi ſententia duodecim canones editi ſunt: ac nominatim Regis votis copioſè ſatisfactum. inſuper vota iuramentaque illicita irrita fore ſancitum. vetitum carnibus in Quadrageſima, quo tempore ex vetuſto eccleſiæ more Chriſtiana ieiunia celebrantur, abſque euidenti neceſſitate veſci. Poſtremo regiæ exactiones & vectigalia, quorum prætextu ab alijs Regibus in ea temporum perturbatione, cùm regnum is occupabat, non qui iure plus poterat ſed qui armis, in ſubditorum fortunas graſſatum erat, anguſtis finibus circumſcripta. Conſiderabant Patres nuſquam ſatis fidam potentiam eſſe, vbi nimia eſt: ſæpè inuidiæ populari imparem fuiſſe: quæ ſunt moderata durare, propriaque eſſe. Regi Recceſuintho conceſſum ea lege paternam bonorum hæreditatem cernere, ſi ijs, qui iniuria ſpoliatos eſſe conquerebantur, auditis cauſſis ſatisfaceret, pretiumque exolueret, quanta rerum ablatarum eſſet æſtimatio. Orontius Emeritenſis, Antonius Hiſpalenſis, Eugenius Toletanus, Pontamius Bracarenſis Metropolitani primas in eo cōuētu partes occuparunt: ſecundùm hos Præſules alij, atque in his Bacauda Egabrenſis Epiſcopus, qua in vrbe ipſo D. Ioannis cœmeterio nomen eius in

marmore candido inciſum extat, nimirum illius, aut alterius templi vnde lapis fuerit aduectus dedicatione facta, ſalutis anno ſexcenteſimo quinquageſimo, menſe Maio. Subſcribunt præterea actis concilij Abbates nouo exemplo, in quibus Illefonſus numeratur. Præterea proceres, tum Duces, tũ Comites: quorum certè curæ reipublicæ pars aliqua permiſſa erat. Nec mirum: hæc enim concilia Toletana veluti regni comitia erant, conuentusque generales: vbi non tantùm de religione, ſed etiam de republica communi omnium conſenſu diſceptabatur. Poſt alterum biennium,
655 huius ſeculi anno quinquageſimo quinto, nonum concilium Toletanum Regis diligentia habitum eſt. Sedecim Epiſcopi Kalen. Nouembris in baſilicam ſanctæ Mariæ Virginis conuenientes, de rebus varijs leges ſeptendecim promulgarunt. In his Eugenius Toletanus, cùm alij abeſſent Metrapolitani, principem locum obtinuit. Maiori aliquãto numero Præſules viginti, conſequenti mox anno nouum conuentum Toleti agitarunt Kalend. Decembris. In eo conuentu Annunciationis feſtum, quo die filij DEI noſtra carne induti memoria celebratur quotannis ad octauum Kalend. Aprilis: quoniam is dies Quadrageſimæ celebritate, & CHRISTI Dei morte commemoranda occupatus erat, ſancitum in diem octauum decimum Decembris transferri. Expectationis feſtum vulgus dicere conſueuit: nimirum temporis longinquitate memoria hominum vitiata, quod ad libros tamen eccleſiaſticos manavit. Virgines DEO ſacras, quas novo nomine Beatas Patres vocant, diſtinctionis gratia flammeum nigrum, aut rubrum geſtare inſigne mandatum. Potamius Bracarenſis Epiſcopus, quòd libidinis lapſu ſe contaminaſſat, gradu motus, Epiſcopi tantùm nomine retento. id temperamentum, ſupplicij ſeueritati adhibere placuit, quòd ipſe coram libello ſupplici Patribus oblato culpam vltro confeſſus eſſet, ſeque nouem menſium ſpacio cultus victuſque aſperitate maceraſſet, diuinæ videlicet miſericordiæ impetrãdæ ſtudio. Fructuoſus ex Complutenſi Abbate Dumienſis Epiſcopus pridem factus, in Potamii nunc locum ſubrogatus Bracarenſis eccleſiæ à Patribus commendatam adminiſtrationem ſuſcepit. quam ob cauſſam actis concilii poſt Eugenium Toletanum & Fugitiuum Hiſpalenſem, tertius ipſe atque intra Metropolitanos poſtremus ſubſcribit. Exorta erat controuerſia de Martini olim Dumienſis Epiſcopi teſtamento, cuius procuratio Sueuorum Regibus erat à Martino ipſo commendata. in eorum Regum iura Gotthorum Reges ſiue ſucceſſerant, ſiue inuaſerant. Vvamba Palatinus Regis permiſſu, quid ſtatuendum in ea re foret Patres cõſulit. illi totius controuerſiæ arbitrium penes Fructuoſum, quem novo honore auxerant, eſſe voluerunt: & quod conſtitueret ipſe, id ratum iuſque fore mandant. Fructuoſi memoriam ob eximiam ſanctitatis opinionem Bracarenſes, Eborenſes, Compoſtellani populi feſto dicato eiuſque nomine templis dato ad ſextumdecimum Kalend. Maii inſtaurare conſueuerunt. Corpus eius Dumium inter & Bracarum in monaſterio ab ipſo exædificato ſepulturæ mandatum, inde poſt quingentos circiter annos Compoſtellam migrauit Iacobi Gelmiridis cura, qui eius Eccleſiæ primus Archiepiſcopus fuit. defuncti virtute multa edita miracula: quorum partem aliquem Paulus Emeritenſis Diaconus in hiſtoriam contulit; vt à nobis referantur pretium operæ non eſt. Fructuoſo Irene Virgo Luſitana æqualis fuit. ab inſano amatore Britaldo, cuius illa nuptias contempſerat, interfectæ

corpus

corpus, quô cædes eſſet occultior, in Nabanim proiectum, quo flumine Nabantia virginis patria alluitur ad Scalabim in medio Tagi fluminis, in quod Nabanis influit, alueo repertum eſt. vndę diuino miraculo in vtramq; partem dimotæ: ſepulcrumq; diuino opere fabricatum ſiccis pedibus qui quærebant inueniſſe memorantur. Ex ea re virginis religionem ijs in locis confirmatam amplificatamque breui fuiſſe vrbis nomen indicio eſt, Scalabis appellatione ex eo tempore in Sanctæ Irenes mutata. Nabantia hodie Tomerium eſſe creditur.

Diui Illefonſi vita.

CAP. X.

RECCESVINTHI regni anno nono,
657 qui annus à Chriſti ortu erat ſexcẽteſimus quinquageſimus ſeptimus, Eugenius Toletanus Præſul eo nomine tertius, extinctus eſt. Illefonſus Agalienſis Abbas in eius locum cooptatus, eximia morum probitate, litterarum, doctrinæq; ſtudia, atque ex multarum rerum tractatione & vſu collecta prudentia, multum apud proceres & populũ commendabant: euicerũtque, vt ſuis ciuibus imponeretur moderator rectorque rerũ ſacrarum. Erat enim Toleti nobili genere natus, patre Stephano, matre Lucia. In excelſa atq; adeò nobiliſſima eius vrbis parte ædes monſtrantur Illefonſi natalibus nobiles, (ſic ducta per manus opinio populo perſuaſit, nullo præterea auctore.) Eæ ædes Orgatij Regulorum conſequenti tempore factæ, nuper in Societatis Ieſu ius poteſtatemq; migrarunt. quorum ſtudio effectum, vt quod maiorum negligentia prætermiſſum videbatur, in nobiliſſima vrbe templum Illefonſi nomine extaret. Eugenio deceſſori non ſolum Archiepiſcopo, cùm eſſet ingenio non prorſus inſulſo, & vt quidam arbitrantur Illefonſi propinquus, Illefonſus doctrinæ cauſſa operam dedit. Iſidori Hiſpalenſis Epiſcopi fama celebris erat in primis. Ad eum cultus ingenij capiendi ſtudio, Hiſpalim miſſus, in collegiumq; cooptatus, quod ad iuuentutem inſtituendam ab Iſidoro extructum fuiſſe dictum eſt, viro doctiſſimo expoliendum ſe limandumque permiſit. Ab eius latere non ante diſceſſit, quàm omni liberali doctrina excultus, diſciplinarum orbem abſoluiſſet. Libri multi & varij, quos Iulianus ſucceſſor in tria corpora ab ipſomet auctore tributa ait, multis ingenij luminibus diſtincti & ſententiarum maieſtate graues, ſtylum magis redundantem eius ſeculi vitio, quàm caſtum atque nitidum conſectantur. Iis ſtudijs atque totius vitæ tenore ſumma omnia pollicebatur, cùm ſpretis honorib. ad quos generis nobilitas & vitæ merita vocabant, vitam principalem cum priuata atque adeò monaſtica mutare certus, in Agalienſi monaſterio cucullum induit, multùm quamuis reluctante patre, vſque eô dum omnes monaſterij latebras filij veſtigijs inſiſtens, perſcrutaretur: cuius ille diligentiam eluſerat è via declinans & tantiſper retro vicinam ſepem ſe continens, dum pater domum rediret, vano conatu ſpeq; filium ab ea mente poſſe deduci. Erat id monaſteriũ non procul ab vrbe ſitum ad Septentrionalem plagam, ſiue Coſmæ & Damiani nomine dicatum vt quidam putant, Cixilæ auctoritate Illefonſum in Coſmę & Damiani Abbatem fuiſſe affirmantis: ſiue vt Concilij Toletani. XI. acta declarant, ſancti Iuliani: quibus maior fides adhibenda eſſet, ſi in Gotthicis id codicibus legeretur. Stephanus pater filij ſuſceptam vitæ rationem ægrè quidem ſed probauit tãdem, vxoris potiſſimũ hortatu poſt longam ſterilitatẽ affirmantis precibus à diuino numine impetra-

petratum, Virginis matris obſequijs deberi, qua ſe religione implicaſſet, ſi voti compos eſſet facta. datam ſuperis fidem haudquaquã impune violari: redderent Deo diuina beneficia. Præſtare filio ad tempus carere, quam perpetuis conſcientiæ cruciatibus viuos mortuosque macerari filio retrorſum reuocato. Exigui temporis iactura conſultius fore ſibi ipſis & filio redimere incolumitatem. In eo collegio quantùm breui profecerit indicio eſt eius monaſterij præfectura poſt paucos annos eius fidei cõmendata: Adeodato enim defuncto, qui poſt Helladium, Iuſtum, Richilam, eius monaſterij Abbas fuerat, monachi non alium ſibi præferendum gubernatorem iudicarunt. Quo tempore in prædio Debienſi ſua impenſa virginum collegium fundauit atque conſtituit, parentibus interea defunctis. Eccleſiæ mox Toletanæ cura ſuſcepta in omni virtutum genere ſecum ipſe certare, maiorque conditione mortali viſus eſt. Quis tam facundus & tanta rerum verborumque copia inſtructus exiſtet, vt Illefonſi laudibus cõmemorandis par eſſe poſſit? Quis tali futurus ingenio eſt, qui Illefonſi actiones ita mandare litteris poſſit, vt facta non ficta eſſe videantur? Quis tanta animi facilitate, vt quæ veriſſima ſunt, ijs fidem adiungere inducat in animum? Ex Gallia Gotthica Pelagius quidam & Helladius profecti, veteris Heluidij inſaniæ ſcintillas in Hiſpania exſuſcitare cœperant, Mariam Virginem negantes perpetuò virginitatem retinuiſſe. horum furorem ne patientia confirmaretur audacia, aut mora creſceret malum, ſibi Illefonſus impugnandum ſumpſit cominus diſputando, eminus libro euulgato, in quo perpetuæ virginitatis Mariæ patrociniũ ſuſcepit. Ea diligentia erroris ſemina diſſipata, compreſſique nefarij eorum impoſtorũ conatus. operæ nauatæ merces veſtis de cœlo allata fuit. Ad nocturnas preces perſoluendas contendebat menſe Decembri, ipſa nocte quæ feſtum annunciationis diem nuper à Patribus inſtitutum pręcedebat: cum templum maximum viſum eſt maiori fulgore micare, quàm vt oculi mortales ferrent. tunc cæteris aliò atque alio dilapſis præ terrore, ad aram ipſe progreſſus, ac nixus de more genibus preces fundens in cathedra vnde is ad populum concionari erat ſolitus, aſtantem beatam Virginem in auguſtiori quàm pro humano habitu ſpecie vidit, his eum verbis compellantem: Cultæ in tuo corpore virginitatis cum mentis puritate fideique ardore coniunctæ, noſtræque virginitatis defenſæ præmiũ erit ex cœleſti theſauro munus allatum. Inter hæc verba veſtem ſuis manibus capiti inſeruit, Hac inquiens, filij mei, meaq; quæ toto anno recurrũt feſta celebrato. Comites receptis à pauore animis cùm ad Præſulem accurriſſent, toto iam ſpectaculo ex oculis ſublato, ferme exanimatum inuenerunt. tum metus tum admiratio vocem intercluſerat, oculi tantùm in lacrymas ſoluebantur: quòd neq; pares beneficio gratias agere poſſet, neque Virginem alloquio morari. Sic nimirum ſuſceptas pro pietate actiones conſueuit diuinum numen munerari. Cixilla Illefonſi ſucceſſor hæc omnia memoria propagauit, ex ore Vrbani Archiepiſcopi item Toletani, atque Euantij Archidiaconi accepta, quib. per ætatem licuit rei geſtæ miraculo intereſſe. Lapis vbi beata Virgo veſtigio conſtitit, in ipſo templi Toletani aditu monſtratur, clatris ferreis incluſus, rei tantæ monimentum. Accidit præterea, aut eodẽ anno vt Cixila ſentire viſus eſt, aut vt alij malunt proximo, nono Decembris die, qui dies virginis Leocadiæ memoria ſacer eſt, vt ad ipſum Leocadię tumulum, Rege pręſente, atq; Præſule ſanctiſſimo ſacris o-

perante,

perante, ſepulcri lapide quo tegebatur, & quem vix triginta valentiſſimi homines loco mouere potuiſſent, ſponte ſublato, tumulo egreſſa Leocadia, manum Illefonſi tangeret, atque in hæc verba prorumperet: Illefonſe per te viuit domina mea. Tum vniuerſo populo metu exanimato, Illefonſus in Leocadiæ virginis laudes effuſus, vrbis ei atq; Regis patrocinium cõmendauit: cupidusq; rei tantæ ad poſteritatem certo teſtimonio propagandæ, gladiolo quem ex vagina detractum Rex ea de cauſſa obtulit, veli partem quo virginis caput tegebatur, priuſquam ſe reciperet in ſepulcrum abſcidit. Ea veli pars cum gladio ad hanc diem in ſacro Toletani templi ærario conſeruatur & viſitur. His prodigijs perpetratis, quantùm auctoritatis Illefonſo acceſſerit, de ſuo ſenſu quiuis facilè exiſtimabit, quam ipſe perpetuo virtutum tenore ſtudioſè confirmabat, ac præſertim beneficentia in pauperes. quæ tanta in illo fuit, vt mos triginta pauperes quotidie alendi, quod fit in Archiepiſcopi ædium ea parte, quę templo coniuncta eſt, Illefonſi inſtitutum eſſe credatur. (Et erat à maioribus ſuſceptum, vt à Patriarchis qui ijdem Primates ſunt, duodecim pauperes menſæ adhiberentur quotidie.) Ex ijs decem fœminæ ſunt, viri duplicato numero. Canonicus per hebdomadam ſacris in ara maxima operatus, ſacra precatione pauperum menſam luſtrare, & ne quid inopibus deſit, diligenter conſiderare conſueuit. Duas res natura pugnantes, lenitatem & grauitatem ita temperabat, vt neque ſeueritas de ſuauitate, neque facilitas quicquam de auctoritate detraheret. Poſtquam eccleſiam gubernaſſet nouem annis, ac mẽſibus ferme duobus vitã immortalitate mutauit, Recceſuinthi regni anno nonodecimo inchoante. Corpus ad Leocadiæ tumulatum, ad Eugenij deceſſoris pedes, in vaſtatione Hiſpanię funeſta atque generali Senticam (Zamoram nos dicimus) migrauit: vbi dicato tumulo in Petri Apoſtoli templo magna populi religione colitur. Veſtis de cœlo allata ſimili caſu iactata, Oueti ſeruatur in obſerata arca ab oculis ſubducta mortalibus, videndi omnibus facultate ſublata, eoque maiori religione culta.

Recceſuinthi obitus.

CAP. XI.

ILLEFONSO ſuperſtite Emeritæ conuentus habitus eſt ad octauum Idus
Nouemb. ſalutis anno ſexcenteſimo ſe- 666
xageſimo ſexto. Duodecim Luſitani Epiſcopi in eam vrbẽ conuenientes, viginti tribus decretis diſciplinam eccleſiaſticam ſanxerunt, quæ vt hîc referantur non eſt viſum. ac ferme de ratione precum eccleſiaſticarum diſceptatio ſuſcepta erat, temporum vitio variantium. Per idem tempus in Africa Mahumetanæ ſectæ arma impunè volitabant. Abdalla Moabiæ Dux Mahometis poſt tres priores ſucceſſor, Africam prouinciam eripuerat Romanis, Gregorio Romanorum Duce & Præfecto ingenti prælio ſuperato. Romani exercitus clades maxima fuit, ac ferme ea ætate nulla maior. Mauritaniæ Tingitanæ partem Gotthi ducta ex antiquo conſuetudine retinebant, Septam præſertim atque vicinos agros. reliqua victori barbaro ceſſerunt, quam latè Mediterranei maris littora patent. Ex eo tempore nouum imperium eſt conſtitutum in Africa. Reges penes quos tum de republica tum de rebus ſacris gẽtis inſtituto arbitriũ erat, Miramamolini vocati ſunt, quæ vox credentium principem ſignificat. nam in Aſia eius nationis principes & rectores ſupremi, Caliphæ dicebantur. Ex Africa verò, quippe anguſti freti faucibus dirempta, Hiſpaniæ vni-

uerſæ

uerſæ imminere videbantur. Solis deliquium, quo dies obſcuriſſima nocte mutatus eſt, Recceſuintho Rege, vt Rodericus Præſul eſt auctor, hæc mala orbi denunciaſſe creditum eſt. In Hiſpania Vaſcones bello domiti Recceſuinthi Regis ductu atque virtute, qui correptis armis in vicinas prouincias populabundi irruperant. Pace parta Gotthorum leges, quæ temporis iniuria vitiatæ erant, per otium caſtigatæ: ex veteribus multæ detractæ, nouæque magno numero adiunctæ. Earum legum volumen indicio eſt, in quo Recceſuinthi nomine leges, omnes aliorum omnium Regum ſanctiones multitudine ſuperant. Tantis rebus perfectis Regem nobiliſſimum bello paceque, mors oppreſſit. Obijt Kal. Septembris mane, 672 ſalutis anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo ſecundo. Regnauit, ex quo quidem à patre cõſors imperij factus eſt, annis viginti tribus, menſibus ſex, diebus vndecim. Solus autem annis vno & viginti, menſibus vndecim. Extat à municipio Valliſoleto octo paſſuum millibus diſſitum oppidum Wamba nomine (olim Gertigus vocabatur) in monte Cauro. In illud oppidum Toleto profectus ſe cõtulerat, cùm lethali morbo oppreſſus eſt. nimirum cœli mutatione, atq; natiui aeris ſalubritate (erat enim familiæ gentilitium) afflictam valetudinem reſtituere habebat in animo. In eius oppidi tẽplo Recceſuinthi Regis ſepulcrum noſtra etiam ætate monſtratur. vnde alio tempore Toletum deductus, atque in Leocadiæ æde prope arcem tumulatus eſt ad aram maximam, Alfonſi Regis eo nomine decimi iuſſu atq; diligentia. ſic vulgò perſuaſum eſt. Nam quo tempore Philippus. II. Hiſpaniæ Rex, ſalutis anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo quinto, coniuncta Recceſuinthi & Wambæ mauſolea vetuſti operis, ſe præſente aperiri mandauit, nullæ litteræ ſunt repertæ: oſſa tantùm bombycinis implicata pannis, incluſaque thecis ligneis. Ex ætatis tamen prærogatiua ſuſpicabantur viri eruditi, magis quàm certo argumento confirmabant, Recceſuinthi Regis oſſa dextram templi partem occupaſſe. Extat præterea prope Donnias, quod municipium ſupra Valliſoletum ad Piſoricam flumen ſitum eſt, Ioannis Baptiſtæ nomine vetuſti operis, atq; adeò Gotthicæ ſtructuræ imaginem repræſentãs, templum lapide iaſpide atq; marmore varium. In eo tẽplo inſcriptio ſeruatur ſex verſib. comprehenſa: vnde intelligitur Recceſuinthi impẽſa ab imo totum extructum ſalutis anno ſexcenteſimo ſexageſimo primo, ad indiciũ gentilitiæ ditionis: quam iſce locis duos hos Reges obtinuiſſe viri docti non immerito ſuſpicantur.

Bellum Narbonenſe Vvamba Rege.

CAP. XII.

IMPERIVM Orientis per hæc tempora Conſtantinus cognomento Pogonatus obtinebat. Eccleſiam Romanam Pontifex Adeodatus, is cuius extat epiſtola ad Gratianum Archipræſulem in Hiſpania (Gordianum Hiſpanienſis eccleſiæ Epiſcopum, Gotthicus Æmiliani codex habebat) coniugia ſoluentis eorum qui ob legum inſcitiam proprios filios de ſacro lauacro ſuſceperant. In Gotthici imperij ea parte, quæ Galliæ Narbonenſis finibus continebatur, noui grauesq; motus excitati. regnandi ambitio omnia naturæ iura peruertere ſolita magnorum imperiorũ labes rem Gotthicam pulcherrimè ſtantem, cùm externi hoſtes deeſſent, inteſtinis diſſidijs afflixit. Etenim Recceſuinthi Regis funere procurato, ſine prole defuncti, & quoniam eius fratres tantis rebus impares erant ob imbecillam

ætatem,

ætatem, Vvambam præcipuum dignitatis gratiæque locum in aula obtinentem, præterea bello ſtrenuum, conſilioq; bonum, continuo collatis ſuffragiis Regem renunciarunt, tametſi rerum gerẽdarum magnitudinem atque præcipitem ætatem excuſabat, omnibuſque precibus, quibus lacrymæ addebantur, grauiſſimum imperandi onus deprecabatur. Nimirum vir prudens animo prouidebat multitudinis voluntates vt vehementes, ſic mobiles eſſe, plerunque etiam inter ſe contrarias. Neque prius deſtitit deprecari, quam ex Gotthis proceribus Dux quidam gladio diſtricto, ni morem gereret mortem minitari cœpit. An vnus (inquiens) totius gentis voluntati repugnes, tuæque trãquillitati communem omnium ſalutem poſthabeas? Nimirum magno æſtimas paucos annos quot in hanc ætatem cadunt. Ego vero niſi continuo pareas vitam ipſam, cuius conſeruandæ ſtudio impoſitum onus excutere cupis, hoc ipſo gladio eripiam: & graui documento ſanciam, nemine præpoſteræ modeſtiæ ſpecie ſuam ipſius tranquillitatem publicis commodis debere potiorem arbitrari. Iis minis fractus, ita procerum & totius populi voluntati ceſſit, vt ſacræ vnctionis cæremonia inaugurari prius quã Toletum ventum eſſet, omnino detrectarit. vrbi Regiæ is honos deberi videbatur: & mora temporis cupiebat aut ſtudia ſuorum mutari, aut totius prouinciæ, ne diſſidij occaſio eſſet, voluntates conciliare. Itaque ad tertiumdecimum Kal. Octobr. cum Toletũ ventum eſſet, Quirico Præſule Toletano, qui Illefonſo ſucceſſerat, ſacræ cæremoniæ Antiſtite Rex inunctus eſt in Petri & Pauli tẽplo, quod prætorio vicinum erat, conceptis prius verbis commoda publica legeſq; iuratus. Ex Regis capite columnæ ſpecie vapor excitati, apiſq; ſublime volare viſa eſt. id pro miraculo habitum. Ludibria ſæpe oculorum à populo pro veris prædicantur dices: recte, ni id etiam Iulianus Epiſcopus Toletanus confirmaret, in proprio cõmentario de bello Narbonenſi Vvamba Rege. Proceres ſacramento adacti in noui Regis verba iurare. in his Paulus defuncti Regis propinquus vt nonnulli arbitrãtur: Græcum natione, quod alij exiſtimant, ex nomine ducta coniectura & fidei inconſtantia declarant. Erat Vvamba natus in Luſitaniæ parte illa, quæ Igeditania veteribus fuit, vbi oppidum extat Idaniæ veteris nomine, prædiumq; prope, vbi fons quadrato lapide incluſus emanat Vvambę nomine. Locorum incolæ ducta ex antiquo opinione id prælium in Vvambæ poſſeſſionibus fuiſſe habent perſuaſum. Sub initia regni Vaſconum motus extiterunt, quibus imperij nondum ſatis firmati rationes deſpectui erãt, & nouarum rerum ſtudio tumultuandi occaſiones ſæpe captare videbantur. hoc bello Regem implicatum in Cantabriæ finibus, quo delectu ſuorum habito validas copias duxerat, ne videlicet prima negligendo ſerperet malum: noui belli maiori mole coorti in Gallia Gotthica cura ſolicitauit. multi quorum ex ſententia res non erant & partium infecti ſtudio Vvambam Regem nolebant, deficiendi conſilia animis agitabant. Rebellãdi initium Hilpericus Nemauſi Comes fecit, locorum longinquitate confiſus, magnis opibus & clientelis potens. Magalonæ vrbis finitimæ Præſul Gumildus, præterea Remigius Abbas in partes attracti. Aregius Nemauſi Epiſcopus, quod nullis artibus adduci potuiſſet vt fidem falleret, loco motus, atque in interiorem Galliam ablegatus eſt, Remigio in eius locũ ſubſtituto. Aguntur omnia raptim, atq; turbate, neque quid legibus liceret penſi habent: vſque dum ex Gallia Iudæi pridem ex Gotthorum finibus pulſi, auxiliares ſint vocati. Paulus à Rege aduerſus coniuratorum conatus continuo præmiſſus, magno vir ingenio, magnoque rei militaris

tatis vſu. copiarum tantum adiunctum, quantum ſatis eſſe videbatur ad rebelliũ vires frangendas debilitandasque. Ille tẽpus veniſſe ratus perfidiæ depromendæ, quam eatenus incluſam animo tenuerat, lento itinere progrediens occaſionẽ hoſti dedit ſeſe viribus confirmandi, defectionis ipſe conſilia cum Gotthorum proceribus communicans, atque mora temporis expectans rei bene gerẽdæ opportunitatem. Ranoſindum Tarraconenſem Ducem & Hildigiſum Gardingum (nomen id Magiſtratus erat atque poteſtatis) factioni conciliauit. horũ ope atq; conſilio Barcino, Gerunda, atq; Auſa in ipſo Hiſpaniæ aditu in poteſtatem redactæ. Iis aucti viribus de Gallia cogitant, vbi iunctis cum Hilderico copiis, regiæ potentiæ ſperabant ſeſe haudquaquam fore impares. Argebaudus Narbonẽſis Metropolitanus initio quidem conatus ſuæ vrbis portas rebellibus claudere, eorum celeritate præoccupatus, à Rege tandem deficere viſus eſt, magis cum non ſatis animi eſſet ad reſiſtendũ, quam quod proditorum cauſſam probaret. In ea vrbe Paulus concione tum ciuiũ, tum militum aduocata, Archiepiſcopi primũ temeritatẽ accuſauit, qui ciues de republica optime meritos, neque quidquam mali cogitãtes, vrbis aditu prohibere tentaſſet: cauſſas deinde explicuit cur iure Chriſtiano putaret fas æquumque eſſe Vvambę imperium detrectare, neq; legibus neq, auſpicato, ſed paucorum temeritate conſtitutum, quæ vbi vigere cœpit, ibi non publicum cõſilium viget, ſed vis & libido dominatur. Denique poſtulauit nouum Regem legibus creari, cuius imperium cuncti reſpicerent, cuius conſilio & virtute Vvambæ conatus vireſq; frangerẽt. Fabulam Ranoſindus apud ipſum argumenti auctorem peragens, palã magniſq; vocibus vt cuncti audirent, negat ſe quenquam regio nomine digniorem ipſo Paulo arbitrari. Idem turbæ ex compoſito confuſi plerique factioſi clamare, reliqui quorum melior ſententia erat, in tanta rerum colluuione ſilere. Sic Paulus Gotthorum Rex pronunciatus eſt. Corona capiti impoſita, quam Reccaredus Rex Felici martyri Gerundenſi dono dederat: factionis videlicet ſtudio non modo publicas & priuatas fortunas expilabant, ſed ne à ſacris quidem templorum ærariis ſacrilegas manus temperabant. Hildericus primus defectionis auctor facile in partes attractus, & Galliæ Gothicę vrbes omnes ſub iugum miſſæ. præterea Hiſpaniæ Tarraconenſis non exigua pars Ranoſindi auctoritatem ſequebatur. Eo rerum ſucceſſu Paulus animo ferocior Regem Vvambam contumelioſis litteris prouocare non dubitauit, ſiue linguæ intemperantia elatus, ſiue noui regni auctoritatem ſanciendi cupidus, ad multitudinem inani verborum ſonitu in fraudem allici ſolitam. Ex his conuitiis, atque partium ſtudiis natam arbitror opinionem vulgi, quæ Vvambam affirmat ruſticanum hominem fuiſſe ex aratro atque ligone ad ſceptra vocatum: cum eſſet ex præcipua Gotthorum nobilitate, & præcipuum gratiæ & auctoritatis locum apud ſuperiores occuparet. Vvamba Rex Pauli perfidia cognita, aduocato procerum concilio, ſententias rogauit: num commodius fore putarent continuo in Paulum mouere, vt perditorum hominum furorem, priuſquam adoleſceret, in ipſis incunabulis extinguerent: an retro conuerſo itinere præſtare Toleti ſe nouis auxiliis & maioribus copiis confirmare. Variæ dictæ ſententiæ. Pars, quibus plus inerat audaciæ, omnem moram exitialem diſputare, qua proditorum vires creſcerent, confirmarentur animi: militum ardorem pugnam expetentium reſtingui magna ex parte neceſſe eſſe. Quid enim receptus habeat præterquam cautionis ſpecie turpiſſimæ fugæ ſignificationem? famæ quanta in

bellis momẽta ſint, quis ignoret? opinione potius hominũ, quam virtute victoriā ſtare, ſuperiorum temporum varij & mirabiles bellorum euentus teſtantur. Pars fore conſultius diſputabat aliquãto temporis ſpatio noui regni ſtatum confirmari, ne deſerta Hiſpania à tergo maior belli moles inſtaret. Pauli ꝓditione documentum datum, multorum ad defectionem arrectas eſſe voluntates. Exercitum præterea nouis delectibus confirmãdum videri, cuius imbecillitatem Vaſcones nondum domiti ſatis indicarant. Magnis Imperatoribus ſæpe exitiale fuiſſe popularis auræ flatu moueri, atq; opinioni hominũ terga dare. Vvamba auditis procerũ ſententiis, atque vtriuſque partis rationibus expenſis. Præuenire, inquit, hoſtiles conatus ſatius arbitror, & gliſcẽti malo priuſquam confirmetur remedium afferre: ne elapſam occaſionem, quæ momento temporis vertitur, dolere neceſſe ſit. Irreuocabilis prætervolat opportunitas. Imperij auctoritatem victoria de hoſtib. ſanciet: quam diuini numinis præſidio optimam protecturi cauſſam, & veſtra virtute mihi certo polliceor. Militarẽ ardorem, atque indignationem in proditores conceptam accendere potius celeritate, quam mora debilitare æquum eſt: cum ira mora langueſcat, feſtinatione accendatur. Cuius vero animum non moueat vrbium amicarum calamitas, agri vaſtati, fortunæ expilatæ, quæ mala noſtra ceſſatione indies augeri neceſſe erit? Quis veſtrûm, niſi forte generoſus ille ſanguinis ardor refrixit, & priſtina Gotthorum ſoboles obſoleuit, non grauius morte ipſa ducat, amicos & propinquos hoſtiũ crudelitati permittere, atq; cunctatione iis animos facere, qui ſcelerum conſcientia ſtimulati conſpectũ veſtrum ferre nõ poterũt? Maturemus ergo & Deo duce, cuius potiſſimum cauſſa agitur, de ſcelerato hominum genere vindictam ſumamus, priuſquam intelligere poſſint eorum nos vires formidare. Exercitum neq; tam debilem habemus, vt veſtrûm quidã diſputarunt: & eo glorioſior victoria erit, quo minori apparatu, celeritate maiori fuerit parta. Regis oratione omnium animi cõfirmati ſunt: tantuſq; belli gerendi ardor excitatus, vt Vaſcones gens belli gloria ferox, intra ſeptimũ diem domiti fuerint. Hæc initia ad futuri belli omen ſpectare exercitus perſuaſus, nihil aliud quam hoſtem expetebat: vnam morã victoriæ fructum tardare. Mota quamprimũ caſtra per Calagurrim & Oſcam in Catalauniæ fines incredibili feſtinatione eſt peruentum: inde copię trifariam diuiſæ, pars Caſtrolibyam Ceretanorum caput, tenere iuſſa eſt: pars in Auſetanos miſſa: tertium agmen ſecundum maris littus, obuios agros & oppida depopulari mandatum. Rex ipſe cum valido agmine ſubſecutus præcedentium veſtigia obſeruabat. De nonnullis militibus more militari ſupplicium ſumptum, quod miſeros homines iniuria vexaſſent, virginum pudicitiam violaſſent. quorum præputia amputata cæteris documento fuere, impuræ libidinis frænandæ. Enimuero prudens & pius Rex, nulla re magis diuinum numen propitiari habebat perſuaſum, quã ſceleribus vindicandis: neque irritari vehementius, quam innocentium iniuriis diſſimulandis. Inter hæc cum Barcinonem eſſet peruentum, ea vrbs Catalaunię facile princeps, facile in poteſtatẽ redacta eſt. defectionis auctores Regis iuſſu ad ſupplicium ſeruari. Gerunda cõtinuo capta, vrbem tradente Amatore Epiſcopo. ad quẽ paulo ante Paulus litteras dederat, quibus ſui eum aduentus ſpe confirmare conabatur, eum Regem recipere, atq; ei vrbem tradere hortatus, qui prius cum exercitu veniſſet. Iis lectis litteris Vvamba Rex non irridicule: Paulus, inquit, de nobis noſtroq; aduẽtu vaticinatus eſt. Iis in locis bidui quiete exercitu recreato, mox Pyrenæi iuga atque angu-

ſtiæ ſuperatæ ſunt nullo prohibẽte. In eo itinere Caucoliberis, Vulturaria, & Caſtrum Libyæ oppida vi expugnata. præda omnis militi ceſſit. Clauſura oppidum in ipſis Pyrenæi faucibus, vt nomen declarat, per duces vi captum eſt. In eo Ranoſindus, Ildigiſus, aliique factioſorũ principes capti. Vvittimirus ex Sordonia, quam præſidio obtinebat, acceptæ calamitatis nuncius ad Paulum aufugit Narbone ad occaſionem rei bene gerendæ intentum: ſi forte moliendo audendoq; Vvambæ impetus retardare poſſet. Vires impares erant hoſti rerum ſucceſſu validiori. Ita eius vrbis cura Vvitimiro concredita, Nemauſum ſe contulit, quo propediem Gallorum Germanorumq; copias auxilio venturas ſperabat. Pyrenæo monte tranſcenſo Rex in planicie caſtrametatus biduo conſtitit, dum copiæ omnes diuerſis itineribus, vt erat imperatum, in eundem locum confluerẽt. Cum copiarũ parte miſſi duces quatuor Narbonem: vt nobiliſſimam vrbem, atque in ipſo prouinciæ aditu conſtitutam, aut vi aut voluntate ad officium reuocarent. Mari præterea inſtructa claſſis eius vrbis expugnandæ cauſſa. Terreſtres copiæ ſe priores in conſpectum dederunt, ciueſque ad deditionem inuitarunt ſed arroganti Vvittimiri reſponſo & contumelia irritatæ in vrbem impetum faciunt: & ignominiæ dolore his faciente animos, illos ſi victi eſſent ſalutis deſperatione acuente, tribus horis acerrime pugnatum eſt. Poſtremo regij lapidum nimbo murorum coronam propugnatoribus nudãt, vrbis portas ſuccendũt, admotis ſcalis muro ſuccedere conantur. Vtrinque in vrbem irrumpitur. Vvittimirus re deſperata in templum aufugiens, ad Virginis aram captus, conſtrictuſque vinculis, Regis arbitrio plectendus ſeruatur. Capti pręterea Argemundꝰ Præſul, & Primiclerius Galtricia, & in furore militari verberibus pulſati. Capta Narbone factio deſpectui & odio eſſe cœpit in cauſſa, quam iudicia hominum & fortuna belli damnabant: & Vvambæ rebus fauebatur, quod mitiſſimo imperio eius atque legitimo repudiato, neceſſaria arma cepiſſet. Eodẽ victoriæ curſu, vi captæ Magalona, Agatha, & Beterris. In his oppidis factioſorum principes quidã in poteſtatẽ venerunt, atq; in iis Nemauſenſis Præſul Remigius. Magalonæ Epiſcopus Gumildus de rerum ſumma diffidens, longinqua fuga ſe texit: Nemauſumq; ſe ad Paulum recepit, vrbem ea ætate ciuium frequentia, ædificiorum amplitudine & munitione nulli cedentẽ in Narbonenſi Gallia. multa veteris nobilitatis monimenta & tunc extabant, & nunc extant: amplumque theatrum Romanorum opus: quod quoniam muro coniunctum erat, arcis firmiſſimæ præbebat vſum. Duces quatuor ab Vvamba præmiſſi tantis rebus geſtis feroces, quamuis earum rerum ignari quæ ad vrbium expugnationem vſui eſſe ſolent, moræ impatientes quamprimum in eius vrbis conſpectũ ventum eſt, ſublato totius exercitus clamore, in quo triginta millia homines erãt, in munitiones impetum faciunt. Pugnatum vtrinq; acriter. indignantur hi toties victã perfidiam reſiſtere: illos deſperatio niſi viciſſent agebat in rabiem. Pugnãtes nox diremit, neutro victoria inclinante. obſeſſi, quod victi non eſſent, regijque loco ceſſiſſent, ſe pro victoribus ferebant. In ipſo pugnæ ardore miles quidam inſultabũdus regiis denunciauit, valida, Germanorum Francorumque copias auxilio aduentare, breuiq; affore: quorum multitudine atq; virtute, tanquam feras indagine cinctas cunctos perituros ſcilicet haud dubie, minabatur. Parua ſæpe momenta in bello magnas inclinationes faciũt, nihilq; prætermittendum quod cõtemptu exitium afferat. eaq; conſilia ſaluberrima, quæ cautiſſima. Eas ergo voces cõtinuo Regi nõ ꝑcul tendẽti denũciant,

ciant, nouas ſupplementi cauſſa copias mitti poſtulantes, in vna celeritate victoriæ ſpem eſſe. Ad decem hominum millia Duce Vvandemiro miſſa ſunt. Ij continuato tota nocte itinere, tantus erat vincendi ardor, priuſquàm conſequentis diei pugna conſerta eſſet, in ſuorum caſtra perueniunt. Tantæ multitudinis conſpectu Paulus exanimatus, atque ex heſternæ pugnæ comparatione intelligens, quantum periculi ſupereſſet ſi inſtaurata oppugnatione feſſis integri ſuccederent: metu tamen diſſimulato ſuos pro concione hortatur, ne dimittant animos, neu hoſtium multitudine frangantur, virtutem non numerum victoriam parere. Regem cum copijs omnibus adeſſe, quas ſi viciſſent, nihil ſupereſſe amplius: ſibi ingentes copias propediem venturas auxilio: tantiſper modò mœnium munitione ſpem ſuſtentarent, fortique animo hoſtilem impetum propulſarent: certò exiſtimantes non cum Gotthorum inuicto ſanguine rem eſſe; ſed ex plebis colluuione, nulla militari diſciplina, nullo vigore animorum hoſtium exercitum conſtare. Itaque magnis vtrinquè animis certamen inſtauratur. pugnatur acriter ad multam diem. obſeſſis defatigatis, regij muro ſuccedunt. pars ignem inijcit portis; pars vectibus muri lapides conuellunt. Aditu patefacto, ferro in vrbem penetratur. Ciues & Franci Hiſpanorum, qui cum Paulo erant, proditione vrbem captam exiſtimantes, quo nimirum gratiæ aditus ad victorem Regem eſſet, in rabiem acti præſidiarios milites magno numero peremerunt. in his è Pauli domeſticis vnum in ipſius oculis latere adhærentem, ferro trucidarunt. Ergo à fronte regij, à tergo ciues vrgebant; cæde promiſcua captæ ciuitatis, plateæ ſternebantur. tetra rerum facies erat. nihil præter cadauera in ſuo ſanguine volutantia obijciebatur oculis morientium gemitus, clamores fœminei, infantium eiulatus locis omnibus exaudiebantur. Paulus ipſe tantorum malorum cauſſa, errore cognito: Erraſſe, ait, nos confitendum eſt, at ſemel, at vna in re? immo omnia quò diligentius ſunt excogitata eô facta ſunt imprudentius. Simul paludamento depoſito ad theatrum loci firmitate confiſus cum ſuorum peculiari manu ſe recepit, mori certus, aut honeſta aliqua conditione deditionem facere. Obſeruatum eſt, eodem die euoluto anno, nempe Kal. Septemb. regni inſignia Paulum poſuiſſe, quo procerum ſuffragio Wambæ fuerant delata. Vrbis parte in poteſtatem redacta, eo & ſequenti die ab impugnatione ceſſatum, dum Regis aduentum morantur, penes quem confecti belli laudem fore æquum erat. Fortaſſis etiam erga afflictos atq; proſtratos ciues & propinquos victorum animis ſucceſſerat humanitas, atque innocentem multitudinem Regis clementia impetrata ſeruare cupiebant. Itaque ex captiuorum numero Argebaudus Narbonenſis Præſul communi conſilio Regi obuiam mittitur, veniæ deprecator. Is ad quartum ab vrbe lapidem aduenienti Regi occurrens, ex equo quo vehebatur deſcendens, genibus nixus inter ſingultus & lachrymas toto ore manantes: Tui ciues, inquit, Rex clementiſſime, ſi tamen eo nomine digni ſunt qui patriæ caritatem exuerunt, exilioque & diminutione capitis ius ciuium amiſerunt, in tua clementia ſalutis ſpem ponentes, non veniam ſcelerum orant: quamuis te Rege hæ preces non inuerecundæ videri poſſent, ſed promeriti ſupplicij modum aliquem deprecantur. Eſt omnino difficilius animum in victoria continere, quàm hoſtes in bello ſuperare, ſed alijs. Animi magnitudo nulla re magis perſpicitur, quàm miſerorum ærumnis ſubleuandis. illa laus com-

communis cum milite eſt, hæc magnorum Regum præcipua. Procul abſentes contemplari oculis nequis: ſed finge animo lachrymis & ſqualore fœdatos pedibus tuis aduolutos, cauſſam ſuam tibi commendare, homines vel mentis inſcitia, vel communi temporum calamitate, vel inſuperabili vi fatorum in hæc flagitia prolapſos. Quo grauiora delicta ſunt, eo maior tibi clementiſſime Rex gloria erit miſeros conſeruaſſe: furoreque ſuo extinctos, quaſi ad vitam reuocaſſe. Veniſſent ad te inermes, laqueis colla implicati, vt vel ea ſpecie ad miſericordiam flecterent, vel morte ob ita quod ſe promeruiſſe fatentur, vitæ finem ſimul atque ærumnis pariter facerent: ſed veriti ſunt ſi ad extremam veniæ petendæ ſpem conditionemque deſcenderent, ne cui videretur animus tuus immitior eis videri, quàm qui poſſet niſi extremis remedijs mitigari. Pauci relicti ſumus, tuique omnes. noli tua manu perire, quibus belli crudelitas pepercit hactenus. Atque illud caue, ne dum vindictæ indulges deletis ciuibus nobiliſſimam Galliæ ciuitatem, atque Gotthorum imperij propugnaculum excindas. Erat Vvamba bellicis artibus cuiuis veterum Regum æqualis, ſed imperatoriam laudem benignitate, clementia & manſuetudine ſuperabat. Itaque perpauca locutus, hanc ſummam orationis habuit: Tuis, inquit, precibus flexus, vitam ſontibus dono. ne tamen abſolutio improbitatis, lex impunitatis eſſe credatur: ſupplicium quod ad retinendam imperij dignitatem neceſſarium fore arbitror, penes coniurationis capita ſtabit. Epiſcopo verò integram veniam pergente flagitare, Rex aliquanto iratior redditus: An non ſatis, ait, eſſe videtur, vitam facinoroſis conceſſam? an vultis vt ſupplicia ad delictorum menſuram expendamus? Tibi Argebaude Pręſul bono ſit à nobis quod exploratum habemus, inuitum defeciſſe, ne venia dimidiata concedatur: reliqui quidquid de ignominioſa morte fuerit detractum, id totum in lucro ponant, noſtræque acceptum ferant benignitati.

Coniuratorum ſupplicium.

CAP. XIII.

REGEM in vrbem aduenientem inſtructæ copiæ roburque exercitus triumphi ſpecie ſequebantur. belli reliquiæ confectæ erant vniuerſa ciuitate contradita: cuius ille ſuperiorem partem, quæ Franciæ obiecta erat, militari præſidio muniendam curauit aduerſus Germanorum & Francorum impetum, quos obſeſſis auxilio ſuperuenire, iamque affore erat nunciatum. Paulus vitæ dulcedine illectus, nulla honeſti cura continuò deditionem facit. cum eo Gumildus Epiſcopus, Vvittimirus, alijque proceres coniurationis capita amplius viginti in poteſtatem venerunt. Vincula omnibus ſunt iniecta. Duo Duces equis inſidentes medium Paulum toto inſpectante exercitu peditem cæſarie vtrinque apprehenſa ad Regem deducunt. Ad cuius ille conſpectum cingulum ponit: qua cæremonia veteri maiorum inſtituto omni militari honore ſpoliabatur. captiuis ad Regis pedes proſtratis, cùm pro diuino munere gratias numini egiſſet, coramque coniuratorum amentiam increpaſſet, ita vitam ſupplicib. donauit: vt cuſtodiri ſontes ab exercitu mandaret, ſupplicij modũ maturiori conſilio volens decernere. Franci atque nonnulli Saxones, qui aut obſidum loco erant, aut arma rebellionis initio cum proditoribus ſociarant, conſeruati donatique liberaliter, impunè in patrias ſedes dimiſſi. Ita magnarum initia rerum, quæ occupatione regni & Galliæ defectione ſolicitũ Vvambam

bam

bam habebant, celerem & opinione faciliorem exitum habuere. Flagitioſis puniendis Dei numen apparuiſſe videbatur, qui templorum theſauros expilarant, quos inde mouere religio erat. Eos Wamba eius religionis exoluendæ cauſa quæſtione habita priſtinis locis reponi mandauit: vrbis belli iniuria quaſſatæ mœnia inſtaurata: cadauera ne tetro odore vrbem inficerent ſepulturæ mandata. His rebus perficiendis triduum datum. mox Rege in ſublimi loco ſedente in rebelles ſententia pronunciatur. Eorum colla Rex ipſe pedibus primùm calcauit: deinde ex Paulo quæſitum, num aliqua iniuria læſus, impium in Regem & patriam facinus conſciuiſſet? negauit ille. contrà magnis & multis honoribus abs Rege cohoneſtatum, temerè in ea mala præcipitaſſe. Mox ex ſcripto concepta ſacramenti forma, qua in Vvambæ verba iurarat, coram pronunciata: iuriſiurandi præterea formula recitata, quod Paulus cum regni nomen inuaſit, à popularibus exegit. Demum ſupplicijs rebellium conatus plectendi eſſent, ex conciliorum legibus cognitum eſt: & ſecundum eas mortis ignominioſæ ſententia in Paulum & ſocios pronunciata. bona fiſco addicta: additumque, vt ſi fortè Regis benignitate vita eſſet condonata, luminibus certè priuarentur. Rex clementiæ laude cupiens reliquos populares ſibi conciliare, ponere cæſariem, qua olim nobilitatis inſigne continebatur, & decaluari ſatis habuit. Chilpericum Regem Francum eo nomine ſecundum nunciatum erat propediem cum copijs affore. eius aduentum in caſtris cùm quatuor dies fruſtra expectaſſet, ſatis ſe ad victoriæ fructum, & ad nominis exiſtimationem tuendam tantis rebus confectis profeciſſe iudicans, & ne vltro laceſſendo Francos, fœdus quod inter vtranque gentem diu ſteterat, violaſſe prior videretur, Galliæ rebus compoſitis in Hiſpaniam redire parat. Cùm interea nunciatur Lupum Ducem quendam cum Francorum manu Beterris agros omni iniuria vaſtare. Verùm Rege cum copijs aduentante, hoſtes viribus impares montium iuga captare conſtituunt. fugæ ſimilis profectio viſa eſt, relictis impedimentis in planicie, & ex ſtrage rerum in itinere relictarum. Regij ſine vulnere hoſtium ſpolijs ditati, & Gallica præda graues, Narbonem ex compoſito redierunt: vnde exercitus pars per Galliæ præſidia diſtributa. Iudæi nouo edicto Gotthicæ ditionis finibus prohibiti. reliquus exercitus Canabæ, quod oppidum in agro Narbonenſi erat, pro concione laudatus, miſſioneque donatus eſt. Rex ipſe conuerſo in Hiſpaniam itinere, Toletum vrbem Regiam ſexto menſe ex quo inde diſceſſerat, tantis victorijs clarus, atque triumphi ſimillima pompa inuectus eſt. Rebelles barba & capite raſis, nudis pedibus, atque pannoſi in camelis præibant. Paulo ludibrij cauſſa corona ex nigro corio capiti impoſita. regij milites ſequebantur in ſplendidis veſtibus, atque omni lętitię ſignificatione. agmen præeunte curia Rex ipſe claudebat, ipſa canicie & tantis rebus geſtis regni maieſtatem augens. Vniuerſa ciuitas, quæ ſe portis obuiam effuderat, ad eius ſpectaculi inſolentiam attonita, ſenem Regem fauſtis acclamationibus proſequebatur. peracta pompa ſontes perpetuo carceri mancipati. Is finis tantarum rerum fuit.

Reliqua Vvambæ actiones.

CAP. XIIII.

VVAMBÆ virtute ac perpetuo labore, Hiſpania domi quidem pacis diuturnæ bonis florebat, foris autem priſtinam dignitatem recuperabat.

Ita-

Itaque Rex animo ad pacis conſilia conuerſo, Regiam vrbem ſpatijs amplificatam perpetuo muro muniuit, qui per Diui Iſidori ſuburbium ad vtrunque pontem pertinet. Toletum enim tribus amplius ex partibus flumine alluitur, quod circum vrbem altiſſimis coercitum ripis per ſaxa & rupes præceps fertur. quarta pars ex planicie aditum habet difficilem: & anguſtiori prius muro cincta erat, cuius veſtigia ad venale forum & ad ferream portam extant. nunc Vvambæ diligentia ſuburbijs intra vrbem incluſis, quò difficilior expugnatio eſſet, inferior murus eſt additus. Ad opus perficiendum lapides vndecunque conuecti, ac ex Romanæ ſtructuræ ædificio marmora, in quibus rotæ aut roſæ ſimilitudine ſculptæ imagines ſunt pluribus in locis. Vulgus Vvambæ Regis inſignia eſſe perſuaſum habet: ipſi lapides reſiſtunt huic opinioni nullo ordine poſiti, ſed temerè vt conuehebantur. Gemina carmina, vt magni auctores teſtantur in nonnullis turribus incidi curauit, rei geſtæ monimentum: quæ tametſi rudia ſunt nimirum eius ætatis, ſubijci placuit.

Erexit fautore Deo Rex inclytus vrbem
Vvamba, ſuæ celebrem protendens gentis honorem.

In ſummis præterea turribus Sanctorum ſtatuas ex candido marmore locauit, eorum quos præcipuos tutelares patronoſque ciuitas adoptarat, his additis verſibus.

Vos Domini Sancti, quorum hîc præſentia fulget,
Hanc vrbem & plebem ſolito ſeruate fauore.

Vtroſque verſus templorum longinquitate iniuriaq; obliteratos euerſas ſtatuas, Philippi II Hiſpaniæ Regis noſtra ætate cura reſtituit. Vrbe munita, intermiſſa conſuetudo eccleſiaſticos conuentus celebrandi reuocata eſt, Vvambæ Regis cura. Itaq; regni anno quarto, ſalutis ſexcenteſimo ſeptuageſimo quinto, ad ſe- 675
ptimum Idus Nouembris, in D. Mariæ æde conuentus eſt habitus. Pauci Epiſcopi, nimirũ ſeptendecim, ac ferme ex Carthaginenſi prouincia conuenerunt. ſeptem præterea Abbates, in quibus Auila numeratur monaſterij Agalienſis Sancti Iuliani nomine Abbas, niſi locus eſt vitiatus. poſtremum inter Patres locum Gundila occupauit Archidiacon⁹ Sanctę Mariæ de ſede: vnde intelligitur templũ in quo concilium eſt habitum, primum & maximum eius vrbis fuiſſe: eodem autem loco ſitum quo cernitur noſtra ætate retento nomine ſtructura mutata, lapis indicio eſt, quem de cœlo lapſa Virgo mater veſtigijs preſſit, Illefonſo Præſule, vt eſt ſuperius demonſtratum. In eo conuentu ſecundum Deo & Regi gratias actas ob inſtauratum morem veterem concilia celebrandi, qui decem & octo annorum ſpatio intermiſſus erat, ſedecim canones ſunt editi: ſancitumque quotannis concilia prouincialia Epiſcoporum in eccleſia Metropolitana agitari. Eodem anno Bracarę in Luſitania tertium concilium, inter ea quæ in illa vrbe celebrata ſunt, eſt habitum. Sancitum ne Epiſcopi, vt erat moribus receptum, Martyrum reliquias è collo appenſas in ſellis ipſi ſublimes ſuccolantibus Diaconis, ſed Diaconi in thenſis geſtarent. Sacerdos ſacris operaturus niſi orario vtrunque humerum tegeret, pectus crucis figura, anathematis ignominia notatur. Interfuit eo conuentu Iſidorus Aſturicenſis Epiſcopus, Valerij eius æqualis qui Sancti Petri Montani Abbas fuit, humanarum rerum contemptu & eruditionis opinione, ea ætate cum primis clarus: vt eius ingenij monimenta teſtantur, præſertim is liber, cui titulum fecit, De vana ſeculi ſapientia. Alios præterea Epiſcoporum conuentus Vvamba Rege eſſe habitos,

&ſi

& ſi publica conciliorum acta ſileant, res ipſa loquitur, recensque inſtaurata lex de concilijs habendis. ac Toletum ex vniuerſa ditione Præſules conueniſſe certò credimus: quando magni auctores tradunt, Vvamba Rege, atq; in concilio Toletano ſingulis diœceſibus Epiſcoporum, fines deſcriptos. neque putamus in cauſſa communi, & quæ ad omnes pertinebat, paucorum iudicio, atque ſententijs fuiſſe diſceptatum, ſed vniuerſo gentis concilio ſtetiſſe. in quo præterea additum, vt ſacerdotes ad normam in D. Idori regula præſcriptam, vitam vniuerſi conformarent. Nouæ diœceſes Epiſcoporum conſtitutæ. Exiguum oppidum quod Pimenij confeſſoris ſepulchro celebre erat, alijque pagi & vici ad hæc Petri & Pauli Prætorienſis ædes, quæ in Toleti ſuburbijs erat, ac ferme vbi nunc noſocomium S. Crucis nomine, Epiſcopatus iure donata: vtrunque Regis obſequio magis datum, quàm ad antiquam legum eccleſiaſticarum rationem expenſum: quibus vetitum eſſe conſtat, tum in vna vrbe duos Epiſcopos conſtitui, tum in exiguis oppidis nouos Epiſcopos creari. quod Regis pio ſanè, ſed imprudenti ſtudio violatum, proximi concilij Toletani, quod duodecimum eſt, decreto antiquatum eſt, Rege etiam leuitatis accuſato. vt rebus mutatis plerunque quò fortuna eò fauor hominum inclinat, deſtituit alios. Nonnullæ leges ab Vvamba latæ ſunt, quibus reipublicæ ſtatum multis labefactatum partibus temperauit. diſciplinam militarem reuocare curauit, omnes cùm delectus haberentur, ad ſigna conuenire ſanciens, præter ſenes, pueros, & imbecilla valetudine impeditos: ſeruitia armare minimùm quenque decimam ſuorum partem, quibus armorum genus à cæteris diſcretum deſignabatur. Ipſi Epiſcopi virique ſacrati in repentino hoſtium incurſu collecta ſuorum manu obuiam prodire iuſſi ad centeſimum lapidem. Hac Vvambæ diligentia, victoria naualis de ingenti Sarracenorum claſſe Gotthorum virtute parta eſt. Etenim vniuerſa ferme Africa, quam latè noſtri maris littora à Nili oſtijs vſque ad Herculis columnas patent, Saraceni armis domita, obiecta Hiſpaniæ littora flamma ferroque vaſtabant ingenti claſſe, in qua ducentæ & ſeptuaginta naues erant. quam vniuerſam Gotthi noua claſſe comparata, partim ceperunt, partim incenderũt. expedito namque conſilio Rex, atque in omnes reipublicæ partes priuil. hoſtium conatus continuò comprimendos iudicauit, ne latius ſerperet malum. Sunt qui ab Eruigio Comite ſuſpicantur eam claſſem in Hiſpaniam euocatam odio Vvambæ & ambitione regnandi. Erat enim Ardebaſti filius, Reccesuinthi propinquus, atque magna inter proceres auctoritate: quam ipſe ingenij dexteritate, & accommodatis ad tempus officijs vehementer augebat. Animus mortalium inexplebilis eſt præſentis fortunæ muneribus, semperq; ad vlteriora contendit. Ergo cùm neque Vvamba ſuperſtite fore ſe voti compotem ſperaret, neque defuncto ſi procerum liberis ſuffragijs res ageretur, propter Theodefredum Recceſuinthi fratrem, quem ſuperioribus comitijs ob imbecillam ætatem prętermiſſum fuiſſe monſtratum eſt: ſibi ſpem nullam regni niſi in ſcelere ratus primùm Saracenorum claſſem in Hiſpaniam immiſiſſe creditur. Ea via quia fraude non proceſſit, alia tentauit, incautum fallax opprimere clam aquam, vbi ſpartum erat maceratum, præbendam illi curauit. Eo veneni genere venis concepto, repentè Rex morbo grauiſſimo implicatus, ſacris Chriſtianis atque pœnitentia Quirici Toletani Præſulis opera expiatus, ſub primam noctis horam cùm iam videbatur animam a-

agere, poſita coma, atque in ſacerdotis morem detonſus, monachi ritu cucullum induit. Eo videlicet ritu diuinum numen amplius propitiari credebatur. Eruigij eæ quoque artes fuerunt (ſic creditum eſt) quò nimirum regnandi ſpe, ſi maximè ſuperuiueret penitus caderet, vt in cōcilio Toletano ſexto cautum erat. Additum præterea, vt intermorientibus vocibus, menteque vi noxij veneni alienata, Eruigium ipſum ſucceſſorem diceret: idque extemporaria ſyngrapha atque diplomate regio confirmatum. Accidit id pridie Idus Octobris, die Dominico, Luna quintadecima. vnde intelligitur Wambam anno ſalutis ſex-
680 centeſimo octogeſimo regno fuiſſe ſpoliatum. Nam ſequenti luce morbo tantiſper remittente ad ſe rediens, ex potenti quamuis paulò ante Rege monachum repentè factum ſe conſiderans mutare noluit: ſiue animi magnitudine rurſus ſpernentis, quæ alij per ignes ferrumque petunt: ſiue deſperatione regnum recuperandi. cum Eruigius rerum potiretur, intra eundem diem corona ſuſcepta. tametſi inunctionis cæremonia in proximum diem Dominicū reiecta eſt. Itaque Wamba in Pampligæ monaſterium, quod nonnulli ſuſpicantur in Mugnonij valle fuiſſe ſitum, ſe contulit: vbi ſeptem annos & menſes tres (alij diutius tradunt) puriſſimo religionis ſtudio vitæ reliquum propagauit. Regnauit annis octo, menſe vno, diebus quatuordecim. Ex eo monaſterio Alfonſi Regis iuſſu, cui cognomen Sapienti fuit, defuncti corpus Toletum deductum eſt, Ioannis Martini ex monacho Franciſcano Epiſcopi Gaditani diligentia: atque in D. Leocadiæ, quæ ad arcem ſita eſt, ad aram maximam tumulatum. Quiricus Toletanus Præſul, ſiue ætatis grauitate preſſus, per idem tempus defunctus eſt: ſiue tædio animi confectus vltro abdicauit. nam Iulianum Quirici ſucceſſorem conſtat Wambæ permiſſu Flauium Eruigium Regem, vt erat in more poſitum, inunxiſſe.

Nomina Epiſcopatuum Wamba Rege.

CAP. XV.

VETERES vrbium ſedes, extinctaque varijs caſibus oppida, & poſt excidium renata alijs ſæpe nominibus, ex Wambæ Regis diœceſum diuiſione cognoſcere non erit incommodum: & quibus Metropolitanis ſinguli Epiſcopatus contributi eſſent, explicare vniuerſim operæpretium fore arbitror. nam de ſingulorum finibus, quibus deſcripti erant, laborare non attinet, temporum longinquitate rebus omnibus ab antiquo mutatis. Toletano Præſuli Oretanus Epiſcopus ſubiectus erat. extat Oreti veſtigium, octo paſſuum millibus ab Almagro municipio, Virginis Matris ſacellum cognomento Oretanæ, atque ex eo loco Almagrum tranſlati lapides Oreti nomine inciſo. Biatia, quæ hodie Baeza. Menteſa, quæ noſtra ætate Montizon nuncupatur verſus Caſorlam ſita, & à Duce olim Mauro exciſa, auctore Roderico, quo tempore à Mauris euerſa eſt Hiſpania. Acci, hoc eſt, Guadixium. Baſti, Baza. Vrci, quibuſdam hæc Almeria, alijs Murcia fuiſſe creditur. Bagaſta: huius vrbis nullum veſtigium extat, tantùm verſus Orihuelam ſita fuiſſe putatur, tum ex locorum ordine, tum ex portæ Magaſtri nomine, quæ in ea vrbe eſt, indicio. Illici, Helche. Setabis, Xatiua. tum nomen retinens Denia, quæ antiquioribus Dianium fuit. & Deniæ vicina Valentia. Sequitur Valeria, quæ hodie vulgò Valera cremata dicitur. Segoutica, huius vrbis veſtigia ab Vrceſia octo paſſuum milli-

bus

bus in oppido, quod Græci caput vocatur, extare eruditiores habent perſuaſum: nam qui Segorbium putarunt, nominum eos ſimilitudo miſit in errorem, Arcabica, hæc olim Segobricam inter & Complutum ſita fuit, fortaſſis quæ Ptolemæo Percabica eſt. Præterea quarum appellationes notæ ſunt Complutum, Segontia, Vxama, Segobia, Palentia. Itaque Toletum ſacræ ditionis fines vltra Carthaginenſem prouinciam, cui propriè præfecta erat, Gotthorum etiam ætate extendebat: nam hæ omnes vrbes atque earum Epiſcopi à Toletano Præſule ſacra iura petebant. Ab Hiſpalenſi autem Metropolitano, Italica, quæ hodie Hiſpalis vetus eſt, ab Hiſpali ſex paſſuum millibus diſſita. Aſſidonia, quæ quibuſdam Medina Sidonia eſt, ex ſimilitudine appellationis argumento probabili: alijs Cæſarianum, indicio templi, quod in ea vrbe eſt Beati Virginis Siduegnæ nomine. & Raſis Maurus Xeritium Siduegnæ eam ciuitatem vocauit. Elepla ſiue Niebla ſit, ſiue Lepe. Malaca, Illiberris; quæ olim vrbs ſupra Granatam octo paſſuum millib. poſita fuit, in monte quod ab ea vrbe Eluiræ hodie nomen habet. Aſtigi, hæc eſt Ezigia. Corduba, atque quæ hodie prope Vaenam Cabra vulgò eſt antiquis Egabrū. tum Tucci, hoc eſt, Martus. Atque his finibus Hiſpalenſis Præſulis ditio deſcripta erat. Emeritæ Metropolitanus ſubiectis vrbibus & earum Epiſcopis iura dabat: Paci Iuliæ, (hodie Begia eſt in Luſitania,) Oliſiponi, quæ Gotthis Oliſibona fuit, vrbs noſtra ætate diuitijs & amplitudine nulli Europæ ſecunda. Eboræ (Gotthis Elboræ,) Tudenſis Talaueram eſſe dixit in Carpetanis. Oxonobæ, quæ eruditis Eſtombar hodie eſſe creditur, prope Silues conſtituta. Igeditaniæ, oppidum in Luſitania extat Idaniæ veteris nomine. Conimbricæ, cuius veſtigia octo millibus paſſuum à noua Conimbrica monſtrantur, veteris Conimbricæ nomine. & quæ nomina ferme retinent Viſeum & Lamecum. præterea Caliabræ, quam vrbem Tudenſis & Marinæus Montangium eſſe ſuſpicantur, coniectura haud ſatis probabili. Salmanticæ (Gotthis Salamantica,) Numantiæ, hoc eſt Garay. Abulæ, Cauriæ, atque hactenus de Emeritenſi prouincia. Bracaræ hæ vrbes contributæ erant, Dumium, quod hodie monaſterium extat prope Bracaram. Portucale, quà ſe Durius euoluit in mare, vnde Portugaliæ nomen ipſi vrbi primùm, deinde toti prouinciæ ab oppido Cale factum, quod hodie oppidum Caia dicitur. Tude, Auria, & cui hodie Padrono nomen eſt Iria Flauia, in eodem numero ſunt. præterea Lucus Auguſti, Brittanica, ſiue Bretonia, quæ Lucum præter & Aſturicam ſita erat: hodie à Mindonienſi vrbe octo millibus paſſuum oppidum extat nomine Bretagna. ad hæc Aſturica, & Legio, quæ vrbes vulgò notæ ſunt, & antiquis affinia nomina retinent. Tarraconenſis Metropolitani auctoritatem ſubiectæ vrbes ſequebantur. Barcino (Gotthis Barcinona,) Egara, quæ vrbs præter Barcinonem & Gerundam olim ſita fuit. atque his locis finitima Gerunda. tum Emporia, & Auſona, quæ hodie in Catalaunis Vique dicitur cognomento Oſona. Vrgelia, Ilerda, quæ duæ vrbes notæ ſunt. & cuius ſedes prorſus ignoratur Hictoſa. Superioribus adiungebantur Dertuſa, Cæſarauguſta, Oſca, Pompelo (Gotthis Pampilona,) Calagurris (Gotthis Calaforra,) Turiaſo, (Gotthis Tiraſona,) Auca, cuius vrbis veſtigia ſupra Burgos monſtrantur, vnde & Aucæ montes dicti. atque hactenus Tarraconenſis Metropolitani ditionis fines prolati. Narbo veteribus (Gotthis Narbona,) ſubiectis Epiſcopis & vrbibus iura dabat, legeſque ſacrorum

primùm Beterri, hoc eſt, Beſiers, quæ vrbs Plinio quidem Bliteræ eſt, deinde Agathæ, quæ hodie ciuitas ſiue Agde eſt, ſiue Mompellerium in Gallia Narbonenſi. Magalonæ, quod nomen hodie retinet inſula Volcarũ prope Mompellerium. Nemauſo, Latebæ (hodie Lodebe,) & quæ nomen retinet Carcaſoni. præterea Helenæ, quæ hodie in agro Ruſcinonenſi Euna eſt. Sunt qui Tudenſem, Lucenſem, & Legionenſem Epiſcopos affirment, ſiue Vvambæ beneficio, ſiue ex antiquo ducta conſuetudine, ſui iuris fuiſſe, neque vllius Metropolitani imperium & auctoritatem reſpexiſſe, haud ſatis idoneis in alterutram partem argumentis. Illud in confeſſo eſt, plura Epiſcopatuũ nomina in vetuſtis conciliorum actis extare, quæ in Vvambæ diuiſione deſiderantur. fortaſſe rebus tempore permutatis, aut quoniam vetera monimenta & ſchedæ multis in locis vitiata ſunt, Epagrenſis, Carthaginenſis, Caſtulonenſis, Fiblarienſis, Eliocrocenſis, Eminienſis, Immonticienſis, Lamibrenſis, Elotanus, Magnetenſis, Laberricenſis. Quæ nomina noſtra ætate ignota ſunt, ac ne vrbium quidem omnium, earum ſedes vbi eſſent, prorſus exploratum eſt: neque deeſſet diligentia ſi in rebus tam dubijs qua ſe via certa panderet ad inueſtigationem veritatis.

Conſtantini diuiſio.

CAP. XVI.

QVOD ante ſumus polliciti, neque hactenus præſtitum eſt, Epiſcopatuum in Hiſpania factam diuiſionem à Conſtantino Magno, vti Raſis Arabs eſt auctor, eius ſententia noſtris verbis ſubijcimus Latinè, poſt diuiſionem Vvambæ. Conſtantinus, inquit, multis vrbibus Epiſcopos dedit eo honore carentibus. Ac Hiſpaniæ cum eſſet renunciatum in magna agrorum bonitate, diuite cultu, incolarum frequentia, Chriſtianorum numeroſa multitudine, Epiſcopos non habere: conſilio communicato, optimum fore iudicauit ſex Epiſcopos dare; qui metu omni ſublato, liberè religionem Chriſtianam & ſacra populis promulgarent. Ergo viris idoneis ad ſe vocatis, ciuitates ad hunc modum diſtribuit. Primo Narbo deſignata eſt, aliæque ſeptem vrbes cum poteſtate iura ſacra populis dandi, moreſque caſtigandi. earum hæc ſunt nomina. Beterris, Toloſa, Magalona, Nemauſum, Carcaſo. in hac vrbe D. Mariæ glorioſæ ædes eſt, ſeptem argenteis aris inclyta, frequentia populi religioſa, præſertim ſemel in anno maiori concurſu multitudinis, ſed & alijs temporibus celeberrima. Barcinone diſtat decem dierum itinere. Præter has Luteba & Helena, Narbonenſi Epiſcopo ſunt datæ. Alteri Epiſcopo Bracara ceſſit: Dumio, Portulace, Auria, Oueto, Aſturica, Britonia, Iria ſeu Compoſtella, Aliubra, Iſſa, Tude contributis. Proximus Tarraconenſis Epiſcopus creatus eſt. Barcino, Auca, Morada (fortaſſis Gerunda) Beria (fortaſſis Emporiæ,) Oriola, Ilerda, Dertuſa, Cæſaraugusta, Oſca, Pompelo, Calagurris ſunt additæ. Quartus Carthagine Epiſcopus inſtitutus eſt. Toletum, Oretum, Setabis, Segobrica, Complutum, Caraca, Valentia, Murcia, Biatia, Caſtulo, Montogia, Baſta, Begena (forte Bigaſtra) adiunctæ. Quinto Emerita data eſt vrbs primaria. ſubiunctæ Pax Iulia, Oliſipo, Egitania, Conimbrica, Lamecum, Ebora, Cauria, Lampa (quid ſi Salmanticam legas, aut Lamam nunc contributam Mirobrigæ Lamaſi nomine?) Poſtremum Hiſpalis Epiſcopum habuit. Hiſpali iura petere iuſſæ ſunt Italica, Seritium Aſſidoniæ, Niebla (Romanis Elepla, Malaca, Illiberris,

berris, Aſtigi, Egabrum. Sic Hiſpania omnis à Conſtantino Auguſto in ſex Epiſcopatus tributa eſt. Quo maior eſſet auctoritas, religionique ſuum caput conſtaret, imperandique poteſtas: ipſe quidē Conſtantinopolim conceſſit, ſeque vt priores Romæ, eius vrbis Regem dixit: ſanciens præterea, vt Romæ domino cæteri Chriſti cultores obtemperarent: quē ipſi dominum Chriſtianorum eorum qui è ſacrato ordine erant, & ſanctum vocare ſoliti erant, ob acceptam à Petro Apoſtolo poteſtatem, quam illi Chriſtus crediderat. Hæc ſic Maurus ait. Conſentit auctor hiſtoriæ, quæ Alfonſi Caſtellæ Regis cognomento Sapientis nomine circunfertur, diuiſionem Epiſcopatuū in Hiſpania factam à Conſtātino Magno eodem ordine, quibuſdā modo vrbium nominibus commutatis: vnde & ex Vvambæ diuiſione atque ex cōiectura deprauatas haud dubiū in Mauro nonnullas voces caſtigauimus, ſentētia conſeruata. Archiepiſcopos vocare non ſumus auſi, quos Maurus Epiſcopos vocat, religionis noſtræ, & graduum diſtinctionis ignarus. ſcilicet admonuiſſe ſit ſatis.

Eruigius Rex.

CAP. XVII.

FLAVIVS Eruigius regnum malis artibus quæſitum recte & prudenter adminiſtrauit. Ac primum memor rerū humanarum haud diu eodem veſtigio ſtare, potentiam ſcelere partam inuidia ſæpe opprimi populari male quærēdi regni exemplum ab ſe ipſo aduerſus ſe ſumi poſſe: omnis ætatis memoriæ clariſſimū Regem fraude ipſius circumuentum, neque id Gotthorum gentem ignorare; regni ſtabiliendi cura, ingenium in omnes partes verſat. optimum viſum eſt, religionis ſpeciem obtendere: quod ab aliis ſæpe Rgibus tentatum non incommode ceſſerat. Itaque Toletum ex vniuerſa ditione Præſules conuocati, numero triginta quinque conuenerunt. Ad quintū Idus Ianuarij menſis, ſalutis anno ſexcēteſimo octogeſimo primo, conuentus eſt 681
habitus, quod in conciliis Toletanis duodecimum eſt. In eo conuentu duæ res ad memoriam inſignes ſancitæ ſunt: Eruigio regnum quod arripuerat Patrum ſententia confirmatū: arma tenēti, qui negarēt quod petebatur? non conſtantia id, ſed temeritas fuiſſet. Gotthorū proceres ſacramenti religione exoluti, quo Vvambę obſtricti erant, abdicatione Vvambæ & capitis diminutione ſublati. ſic putabant. Præſuli Toletano creandi tota ditione Epiſcopos ius datum, Rege ad quem ea res peruetuſto Hiſpaniæ more ſpectabat procul conſtituto: præſente confirmandi quos Rex creaſſet, conceſſa poteſtas. Ea prærogatiua quoniam Toletani Primatus in cæteras eccleſias Hiſpaniæ fundamenta ponebantur, Patrum decretum adſcribi placuit. Illud quoque collatione mutua decernendum nobis occurrit, quod in quibuſdam ciuitatibus, decedentibus Epiſcopis propriis, dum differtur diu ordinatio ſucceſſoris, non minima creatur officiorum diuinorum offenſio: dum tractu terrarum impeditur, celeritas nunciorum: ne queat Regis auribus defuncti Præſulis obitus innoteſcere, aut Principis de ſucceſſore electio expectari. Placuit ergo omnibus Pontificibus Hiſpaniæ, atque Calæciæ, ſaluo priuilegio vniuſcuiuſque prouinciæ, vt Toletano deinceps Pontifici ius ſit in quibuſlibet prouinciis, quoſcunque regalis poteſtas elegerit, & iam dicti Toletani Pontificis iudicium dignos eſſe probauerit, præficere Præſules: & decedentibus Epiſcopis eligere ſucceſſores. Actis concilij Iulianus Hiſpalenſis, Iulianus Toletanus, Liuua Bracarenſis, Stephanus Emeritenſis ſubſcripſerunt. Et fortaſſis Hiſpalenſis Toletano Præſuli de dignitate noluit tunc

quidquam concedere; in ſubſequentibus concilijs, primum inter Patres Toletanus locum pro iure conceſſæ auctoritatis occupabit. Toto deinde biennio euoluto, rurſus Eruigij Regis iuſſu, Epiſcopi triginta octo, Vicarij Epiſcoporum viginti ſex, Abbates nouem, proceres prȩterea non pauci in vrbem Regiam conuocati, in Petri & Pauli Prætorienſi æde, concilium Toletanum tertiūdecimum celebrarunt pridie Nonas Nouembris,
683 ſalutis anno ſexcenteſimo octogeſimo tertio, qui annus Eruigij regni quartus erat. In eo conuentu Pauli ſectatorib. Rege concedente, Patrumque decreto venia conceſſa. Fides erat anguſtior, neque debita regio fiſco ſoluebantur, ergo ad nouorum motuum metum procurandum, vectigalia regia, quorum grauitate prouinciales feſſi erant, imminuta, & quæ eo nomine debebantur condonata. Et nimirum clementiæ & liberalitatis laude, quæ maxima vitia ſæpe obruunt, occupati regni maculas delere Eruigius ſatagebat. Præterea quoniam ad honores publicos homines ignobiles malis artibus irrepebant, & Gotthorum nobilitas confuſo cum plebe ſanguine, magna ex parte extincta contaminataq; eſſe videbatur, ei malo occurri mandatur. Ad extremam in Regis gratiam, lex à Patribus promulgata, qua Reginæ Liubigotonæ atq; filiorum, ſi quid humanitus Regi accidiſſet, præſidium continebatur: ne popularis inuidiæ flamma, quod non immerito metuebatur, Eruigij poſteri deflagrarent. Mandatūq; Epiſcopis, vt ad Paſchatis feſtum, quo die Chriſti ad vitam reducis memoria inſtauratur, cum Rege celebrandum venirent quicunq; moniti eſſent. Extāt Iuliani Toletani Præſulis ad Idalium Barcinonēſem Epiſcopum litteræ, inter eos amicitiam initam ſignificantis, cum is Epiſcopus ad celebrādum Paſcha in curiam veniſſet. Subſcribūt Iulianus Toletanus, Liuua Bracarenſis, Stephanus Emeritenſis, Floreſindus Hiſpalenſis. Multa concilia celebrandi laudem quæſiſſe Eruigius videtur: nam anno proximo quartumdecimum Toletanū concilium habitum eſt ad octauumdecimum Kalen. Decembris Eruigij cura Leonis ſecundi Romani Pontificis iuſſu & auctoritate: vt ſexti concilij generalis, quod nuper Conſtantinopoli à ducentis & nonaginta Epiſcopis habitum erat, acta Hiſpaniæ Præſulum aſſenſu rata eſſent. Epiſcopos omnes conuenire inſtantis hyemis rigor non permiſit: & plerique ſumptus, quos ſuperioribus conciliis celebrandis tolerare neceſſe fuerat, excuſarunt. Itaque Epiſcopi ſeptendecim, ac ferme omnes ex Carthaginenſi prouincia, Vicarij Epiſcoporum decem, in quibus Tarraconenſis, Narbonenſis, Emeritenſis, Bracarenſis, atque Hiſpalenſis procuratores erant, Conſtantinopolitani concilij actiones & decreta probarunt: illudque proxime poſt Chalcedonenſe concilium ponendum iudicarunt. Nempe eius ſeculi vitio, Africæ, atque Illyrici exemplo, quintum concilium generale. quod Iuſtiniano Imperatore habitum erat, repudiabant: quod & Iſidorum Hiſpalenſem feciſſe, eius ſcripta non vno loco teſtantur. Ibȩ Edeſſeni, Theodori Mopſueſteni, Theodoriti Cyrenſis ſcripta in eo conuentu Patres improbaſſe, accuſabatur paſſim, quos concilij Chalcedonēſis auctoritas excuſabat. haud ſatis intelligebant nō idem ſemper de hominibus & de eorum opinionibus iudicium eſſe, poſſe perſonas ꝓbari quarum ſcripta improbantur. Monothelitæ ergo ſiue Apollinariſtæ geminā in Chriſto negātes eſſe voluntatē, Hiſpaniæ Prȩſulum iudicio, quod Conſtantinopoli factum erat damnati. miſſaq; à Patribus ad Romanum Pontificem per Petrum quēdam Romanæ eccleſiæ Regionarium apologia aduerſus hæreticos. in qua catholicæ religionis ſumma capita continebantur.

nebantur, Iuliani Toletani Præſulis vt erat excellenti eruditionis opinione opus. In quo Leone ſecundo interea defuncto, Benedictus Leonis ſucceſſor nonnulla cenſuræ digna iudicauit, atq; in his quod de ſacra Triade diſſerens dixiſſet: ſapientiam ex ſapientia procedere, voluntatem ex voluntate: quomodo catholica eccleſia affirmat Deum de Deo, lumen de lumine: quas loquutiones non eſſe extendendas Pontifex diſputabat. Illud prętera offendebat, quod Chriſtum ſeruatorem ex trib. ſubſtantijs conflatum eſſe affirmaret. Dum hæ controuerſiæ Romæ atq; in Hiſpania agitantur, Eruigius Rex etſi religionis ſpecie ſatis profeciſſe videbatur, vt regnũ ſe ſuperſtite ſtaret: ne defuncto tamen alienata multitudine, inimica nobilitate populare odiũ filios opprimeret cura ſolicitabat. optimũ viſum eſt, Egicam arcta cognatione Vvambæ ſanguini annexum generũ adoptare Cixilone filia in coniugium data, iuratumq; in primis Reginæ ſocrus, atq; filiorum eius commoda & incolumitatem diligenter, pro eo ac par erat, curaturum: neque permiſſurum patre defuncto in orphanorum fortunas quẽquam impune graſſari. His rebus ex ſententia conſtitutis, atque Vvambæ legibus nõnullis, quæ paulo acerbiores videbantur, & ab illorum temporum conditione abhorrere; propter corruptos gentis mores antiquatis, ac nominatim lege de delectibus militaribus, quæ paulo ſeuerior erat, mitigata, in viuis eſſe deſiit Toleti ex morbo defunctus ſeptimodecimo Kal. Decembris. qui dies Veneris erat, ſalutis anno ſexcẽteſimo octogeſimo ſeptimo. regnauit annos ſeptem, dies quinque & viginti. ad poſteritatis memoriam, non tam honeſtus, quam clarus. Hoc Rege fame grauiſſima vexata eſt Hiſpania. Emeritę pons & mœnia noua diligentia inſtaurata, opus curante vrgenteque Sala (vt peruetuſta carmina indicant inter Eugenij Toletani Pontificis epigrammata) noui atque magnificentiſſimi ædificij ſpeciem repræſentabant.

Egica Rex.

CAP. XVIII.

ERVIGIVS pridie mortis ſuæ Egicam generum ſucceſſorem deſignauit, proceribus ſacramento ſolutis, quo ipſi obſtricti erãt, vt nimirum in noui Regis verba iurarent. Inunctionis cæremonia more per hæc tempora vſitato, poſt diem nonum, qui dies Dominicus erat, octauo Kal. Decembris. Luna quartadecima, in Petri & Pauli Prætorienſi ęde peracta. Rerum potitus Egica odium in Regem ſocerum compreſſum animo, continuo deprompſit. Et fere iniuriæ quam beneficij memoria diuturnior eſt. Itaque regnum de manu à ſocero acceptum, præclaro videlicet initio, ab eius vindicta auſpicatus, vxorem Cixilonem, ex qua Vvitiza natus erat, in odium patris repudiauit. Repudii ſuaſor auctorque Vvamba, vt quidam auctores tradunt, pietatis ſpecie veteris odij ſemina ſcintillaſque fouens ſcilicet ad extremam vſque ætatem. De proceribus ſupplicium ſumptum quorum opera Vvambam in fraudem impulſum, atque de rerum culmine deiectum eſſe conſtabat. Quod niſi ea vindictæ dulcedine reliquas actiones deformaſſet, facile cum quouis priorum Regum conferri potuit. Belli & pacis artib. peræq; inſtructus fuit, prudentiæ atq; manſuetudinis laude in primis cumulatus. Religionis amplificãdæ ſtudio, & ſuperiorum Regum æmulatione prouocatus, conciliũ Toletã. quintumdecimum haberi curauit, atq; perfecit, ab Epiſcopis ſex & ſexaginta, eius ſeculi anno octogeſimo octauo, Idib. Maij. in 688
Petri & Pauli Prætorienſi æde. De Sacramenti forma atque vi potiſſimum ſuſcepta eſt diſputatio: quo Eruigius ante annos aliquot Egicam ſucceſſorem & regni

proſe-

proceres implicarat, adegeratque viduæ Reginæ, & filiorum eius præſidium incolumitatemque iurare. Ij quoniã temporum perturbatione, qua multi tota prouincia promiſcue bonis euerſi ſunt, plurima per iniuriam occupabant tanquam certo iure poſſeſſa: quærebatur an iuramenti religione prohiberentur, tum ij qui iniuriam pertuliſſent res ſuas iudicio repetere, tum Rex ſecundum eorum iura & merita pronunciare. Patrumque ſententia ſtatutum, iuriſiurandi ſanctitatem haudquaquam ſceleri patrocinari: exoluique potius religionem calamitatibus hominũ ſubleuandis æquitate ſancienda. Præterea Benedicti Pontificis criminationes & maculæ, quibus ſuperioris concilij acta inuſſerat, noua diſputatione deterſæ. Nouoque apologetico Iuliani verbis, Patrum auctoritate ſancitum, nihil eum videri aduerſus Chriſtianam pietatem committere, qui in Deo voluntatem ex voluntate procedere affirmarit: Chriſtumque Deum ex tribus ſubſtantijs conflari. cum ſubſtantiæ nomen in naturæ, eſſentiæque ſignificatione vſurpari cõſueuerit, & abſtractæ voces nempe formas ſignificantes, ſæpe pro concretis veterum ſcriptorum abuſu ſumantur. Eam Iuliani diſputationem Sergius Romanus Pontifex, Benedicto interea defuncto, magnis laudibus celebrauit, vt Rodericus Præſul eſt auctor: nobis aliquanto liberior viſa eſt, quam vt Iuliani modeſtiam erga Romanum Pontificem, ſummũ eccleſiæ rectorem deceret. Et nimirum de ingenij laude, qui cuiquã concedat ratus eſt, & in ardore diſputãdi modum tenere difficile. Erat enim Iulianus eruditionis laude ea ætate celebris, vt eius libri teſtantur: ac præſertim opus quod Prognoſticum ſeculi venturi nominauit, liberq; De ſex ætatibus: qui libri ad noſtram ætatem conſeruati ſunt, alij iniuria temporum deſiderantur. Fuit ex Iudæorum ſanguine prognatus, Eugenij tertij diſcipulus; cum Gudila Archidiacono Toletano arcta amicitia cõiunctus: Quirici Toletani Præſulis ſucceſſor, ingenio facili, copioſo, ſuaui: probitatis opinione ſingulari. Obijt Egica Rege, octauo.
Idus Martij, huius ſeculi anno nonageſi- 690
mo. Defuncti corpus in Leocadiæ tumulatum: vitæ ſanctitas cœleſtium numero inſeruit faſtiſq;, vt Martyrologia teſtantur. In eius locum Sisbertus ſucceſſit, homo audax & temerarius, ingenio malo prauoq;: qui veſtem Illefonſo Præſuli de cœlo dono allatam, & prædeceſſorũ religione eatenus intactã contrectare, eaq; indui nõ dubitauit. Vnde in maiora mala præcipitauit. Et fere humani animi excæcantur, cum diuina vltio inſequitur, neque aciem ſuam retundi vult. Itaque vaſto animo immoderata nimiſque alta cupiens, ac rerum nouarum ſtudio elatus, in Regis caput, cuius beneficio auctus erat, conſpirauit perſonæ quam gerebat immemor. Erat ei conſilium ad facinus aptum, conſilio autem, lingua, neq; auctoritas deerat. appellare, tentare, ſolicitare nouerat. & prouincia per eam ætatem in factiones ſciſſa, multi ex nobilitate & plebe in partes attracti ſunt. vnde inteſtini belli materia excitata, externa præterea arma mouebantur: vtrunque (ſic credimus) Sisberti ſuaſu. Ter cum Francis ſigna à Gotthis collata ſunt, aduerſa ſemper fortuna belli. Verũ iniuria temporum neque pugnantium neque cadentium numerus proditus eſt: ac ne quibus in locis ſit pugnatum. Illud cõſtat Regis diligentia inteſtini belli, quod maiora mala minabatur, initia compreſſa Sisbertus Regis primum, deinde Patrum ſentẽtia anathematis ignominia notatus exilioq; mulctatus, ac de gradu deiectus eſt: eorum qui Toletum iuſſu Regis conuenietes, numero vnus & ſexaginta in Prętorienſi Petri & Pauli, ſexto Nonas Maij,
ſalutis anno ſexcenteſimo nonageſimo 693
tertio conciliũ Toletanũ ſextumdecimũ celebra-

celebrarunt. In eo conuentu Chriſtianæ religionis formula de ſcripto concepta promulgataque eſt. In qua ſuperioris cõcilij auctoritate atque inſtituto, voluntatẽ ex voluntate, ſapientiam ex ſapientia eſſentiam ex eſſentia in Deo procedere, Chriſtumque ad inferos deſcendiſſe expreſſis verbis affirmatur: Iudæi, qui ſyncero animo Chriſtiana ſacra complecterentur, nobilitate atque vectigalium immunitate donati. Gotthicæ leges maiori diligentia ſunt caſtigatæ: præceptumque vt pro Regis, filiorum, nepotumque eius ſalute, ad omnia templa, vota diebus omnibus ſuſcipiantur: ad certam verborũ formam oratione concepta à Patribus. quod inſtitutũ ab hoc initio ſuſceptum in noſtros mores noſtramque ætatem emanaſſe credimus, paucis in ea oratione verbis commutatis. Cuius deprecationis ea ſumma capita erant: Vt deſideria in eis bona quotidie multiplicentur: aduerſantium eorum conamina virtute ſuæ dexteræ (hoc eſt Dei) confringantur: indulgentia eis & gratia à ſua miſericordia conferatur: vt ſuæ potentiæ defenſione protecti antiqui hoſtis decipula euadant: & caritate & vitæ longæuitate pollentes adire mereantur poſt tranſitum ſidereas manſiones. quæ ſunt omnia verba Patrũ. In Sisberti locum Felix Hiſpalenſis Præſul Toletanus eſt factus. Fauſtinus Bracarenſis Epiſcopus Hiſpalim in Felicis locum migrauit. Præterea Maximus Emeritenſis, & Vera Tarraconenſis concilio interfuerunt. Cum his Metropolitanis Felix in Fauſtini locum ex Portucalẽſi Epiſcopo Bracarenſis Præſul, & alij Patres, Proximo anno Toleti in Leocadiæ templo ſuburbano iidem Metropolitani & plures alij Patres, tametſi numerus ignoratur, nouum conuentum, cuius acta inter concilia Toletana poſtremum occupant locum, agitarunt Nouembris ſeptimo die. Galliæ Gotthicæ Epiſcopi venire non potuerunt, peſtis contagione impediti, quæ per hæc tempora graſſabatur: & belli malis impliciti, cum finitimi Franci in ea Gotthici imperij inclinatione bello ſæpe laceſſerent. Actu referente Rege de Iudæorum natione ſupplicis omnibus extirpanda: quam prodẽdæ Hiſpaniæ atque aduerſus Chriſtianorum imperium cum Iudæis Africanis cõſilia communicaſſe, ex oblato Patribus codicillo Rex conquerebatur: latius opinione diſſeminatum id malum, obſcureque ſerpens manaſſe per vniuerſam Hiſpaniam, omneſque eius prouincias occupaſſe; neque tamen Pyrenæos montes tranſcendiſſe, in Galliamque penetraſſe. Id opprimi ſuſtentando ac diſſimulando nullo pacto poſſe, neque fas eſſe. Proinde celeriter quid optimum factu foret in re preſenti iudicarent. Æternæ ſeruituti Iudæi omnes patrum ſententia mancipati, bona publicata, vt animi & corporis cruciatus egeſtatis malum augeret. ſancitumque in poſterum, vt filij eorum ſeptẽnes à parentibus abſtracti, Chriſtianis hominibus educandi inſtituendiq; traderentur. Lex præterea promulgata, qua Cixilonis Reginæ, quamuis à Rege repudiatæ, & filiorum Rege ipſo defuncto præſidium continebatur. Eandem Patres ante tres annos in conuentu Cæſarauguſtano lege vniuerſim de Reginis viduis lata ſanxerunt, defuncto Rege ne cuiuſquam libidini atque contumeliæ opportuna eſſet, veſte mutata in virginum Deo ſacratarum collegium cooptari. Cixilonis filius Vvitiza à Rege patre regni conſors renunciatur cum ſolus ipſe decem annos regnaſſet. Extantque monetæ in Hiſpania patris & filij nominibus percuſſæ: atque ad Tudenſem vrbem in amœniſſima valle, malis citreis & ſcatentibus aquis, regij palatij veſtigia atque parietinæ, ꝙ Vvitiza oblectandi animi cauſſa extruendũ curauit. In ea vrbe regni ſedẽ collocarat à prouido patre, ne videlicet conſortiũ poteſtatis pacem publicam, vt

Ti fieri

fieri ſolet turbaret, ad Calæciæ regnum, quod in Sueuorum ditione fuerat, cum poteſtate ablegatus. Vnde ad reliquas Gotthico imperio ſubiectas prouincias. defuncto patre, quinto poſt anno vocatus eſt. Obiit enim Egica Toleti ex mor-
701 bo, ſalutis anno ſeptingenteſimo primo, menſe Nouembri. cuius menſis die quintodecimo, ſeptimodecimo Kalen. Decẽbris Vvitiza recepto more Gotthorum Rex inunctus eſt.

Vvitiza Rex.

CAP. XIX.

VVITIZÆ regnum omnibus turpitudinum maculis deformatum fuit crudelitate immane, præcipua impietate aduerſus eccleſiæ leges inſigne. Res Hiſpaniæ peccatis gentis vrgentibus ad exitum feſtinabant. Et ineſt rebus omnibus quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita mores hominum & imperia vertantur. Initio quidem cum intelligere videretur, Regum officium eſſe tueri innocentiam, coercere improbitatem: exules qui à patre fuerant relegati in patriam reuocauit. & vt beneficium illuſtrius eſſet, honores etiam & magiſtratus, quibus apud patrem functi fuerant repoſuit. In procerum conuentu ſchedas publicas, quibus delicta continebantur, atque infamiæ notæ non paucis in ea temporum perturbatione inuſtę comburi mandauit. Ab his initiis iuſti & optimi principatus ſpeciem præbuiſſe videbatur, quæ mox omnia in ludibrium vertit. ceſſerunt prima poſtremis: vt eſt difficile in lubrica atque iuuenili ætate ſummam poteſtatem & rerum omnium licentiam ratione virtuteque frænare. Se ipſe primum aſſentatoribus, quorum magnus in aulis Principum numerus alitur, corrumpendum tradens, in omnes libidines preceps effudit: quas male coercitas, qualiſcunque patris reuerentia tardauerat. Magno numero concubinas vxorum iuſtarum loco cultuque habuit: lege lata vt id cũctis liceret, tũ promiſcuo populo & proceribus, tum viris ſacratis. ꝙ illi libenter factitabant: vt vitia Principum imitari, genus obſequii ducitur. & propemodum neceſſe eſt ſenſibus hominum placeant, quæ cum turpitudine cõiuncta ſunt, & vitæ humanæ fructum vitiorum licentia atque improbitate definiunt. Romani Pontificis, cuius auſpiciis hactenus religio ſteterat, & Gotthicæ res auctæ, & bonis omnibus amplificatæ erant, imperium abrogauit. Vtraque lex vt communi prouinciæ conſenſu & iudicio ſanciretur curatum. Ea re Toleti Epiſcoporum conuentus octauus decimus Gunderico eius vrbis Epiſcopo, eſt habitus in Petri & Pauli ſuburbano templo, vbi per ea tempora Benedictinarum virginum domicilium erat: Eius conuentus acta in volumen conciliorum collata nõ ſunt: ne conuenit quidem, quippe legib. eccleſiaſticis contraria. Iudæis redeundi atque habitandi in Hiſpania, contra quã antiquis legibus cautum erat, facultas conceſſa. Conuerſa exeo prouincia, & malis omnibus fœdata. multorum inuidiam excitauit, eorum qui antiquis legibus ſtari malebant, & multi ad Chindaſuinthi ſobolẽ ſpectabant. Ita quod ſuperſtite patre cœperat, vt eorum ſanguine manus fœdaret, idem ſibi rerum potitus faciendũ iudicauit. Erant ad hanc ætatem ſuperſtites duo Chindaſuinthi filij, Receceſuinthi Regis fratres, Theodefredus, & Fauila. Theodefredus Cordubæ Dux erat, vbi olim palatium extruxit in agro ſuburbano, ſeſe loci amœnitate oblectandi cupidus, nam regiæ inuidiæ declinandæ ſtudio, curia abſtinere, atq; aulã habebat præiudicatũ. Fauila Dux Cãtabriæ erat, & quo tempore Vvitiza Calęciæ regnum obtinuit. eius lateri adhærẽs cohorti prætoriæ præfectus eſt: (Gotthi

Protoſpatarium vocabant, voce eo ſeculo nota). Hunc Vvitiza vt eius vxore liberius frueretur (ſic ſuſpicantur) ſtipite percuſſum interfecerat, eius Pelagij patrem, qui deinceps res Hiſpaniæ collapſas reſtituere cœpit, & tunc apud Vvitizã pro patre vicarius Protoſpatarij honore fungebatur. Verum cum ſublato patre ſe in Cantabriam recepiſſet, & Iulianus Comes, qui Vvitizæ ſororem in matrimonio habebat, in eius locum ſubſtitutus eſſet, hoc tempore tum in ipſum Pelagium tum in patruum Theodefredum odium deprompſit: quod diu Vvitiza conceptum animo habuerat. Theodefredũ luminibus priuandum curauit. Eius filius Rudericus fuga eſt elapſus. Ne Pelagium quidem quamuis veſtigiis omnibus inquiſitum capere potuit: quippe Cantabrorum fide munitus erat, & regij furoris vitandi cauſſa religionis ſpecie Hieroſolymam abierat vt per manus ducta eius prouinciæ perſuaſio habet. In Arratia Cantabriȩ oppido diu Pelagij & comitis baculi, quibus ex ritu peregrinantium in eo itinere vſi ſunt, monſtrabantur. Eo actionum tenore, ac totius vitæ prauitate & crudelitate, commotos prouincialium animos, quia ſanari non poterant, frænandi cura, ne res nouare cupientibus locus eſſet vbi factionis vires confirmarent, pleraſque vrbes tota Hiſpania mœnibus & munitione nudauit. Paucæ Regis imperium euaſerunt: in his Toletum, Legio, Aſturica, ſiue obſequium detrectantes, ſiue quod earum fidei Vvitiza res ſuas credere nõ dubitaret. Arma quibus reipublicæ ſalus & præſidium continetur, eaſdem ob cauſſas, vt nonnulli tradunt, conflata. Tantis molitionibus honeſta ſpecies prætendebatur, publica pax regnique tranquillitas. Re vera tyranni vbi ſemel prauitas eorum animos occupauit, ipſa præſidia metuunt: & quos neque pudor à turpitudine, neque metus ab immanitate, neque à temeritate ratio reuocat: ij dum propriæ incolumitati ſtudere videntur, maiori periculo metuque implicantur. Gundericus Felicis ſucceſſor Toletanam eccleſiam per hæc tempora gubernabat, præcipua probitatis laude, ſi ſatis animi habuiſſet ad reprimendos regios conatus, improbitatem arte & ratione ſanandã: vt ſunt multi qui peccare magis nolint, quam ꝙ ſatis magnũ animum habeant ad ſcelera vindicãda Erant præterea priſci moris ſacerdotes, qui ſuperiorũ temporũ memoriæ ſanitatem retinentes, Vvitizæ actiones probare non poterant: quos omnes Gũderici ſucceſſor Sinderedus exagitandos atque omni ſuppliciorum genere vexandos ſuſcepit, Principis obſequio delinitꝰ, temporique ſeruiens. Vſque eo vt Oppã Vvitizæ fratrem (alij filium faciunt) ex Hiſpalenſi eccleſia, cui præfectus erat, Toletum migrare conceſſerit, ad vnius eccleſiæ gubernacula duobus rectoribꝰ. admotis ꝙ pietas Chriſtiana, & priſcæ leges eccleſiæ vetabant. His actionibus, ac totius vitæ peruerſitati Regis exitus conſentaneus fuit. non vna tamẽ de eius obitu opinio eſt. Rodericus Præſul Ruderici ait coniuratione, cum ſe & factionis ſtudia, Romanorum, ad quos excæcato patre, ſuique periculi metu aufugerat, auxiliis copiiſque confirmaſſet, regno ſpoliatum, luminibus patris exẽplo vindictaque priuaſſe: Cordubamque miſiſſe, vbi vitæ reliquum exegit, æternis tenebris vinculiſque mancipatus. Numero tamen & diligentia potiores hiſtorici Vvitizam ex Morbo Toleti obijſſe affirmant, decimo regni anno, ſalutis ſeptingenteſimo vndecimo, gemina 711 prole relicta, Eba & Siſebuto. quorum partes dum plerique ſequuntur, reſiſtunt alij, reſpublica in ſupremam calamitatem præcipitauit & maximam.

Horum Regum progenies.

CAP. XX.

RES ipſa hortari videtur, quoniam ex fatali gentis diſſidio res Gotthicę ad exitium per hæc tempora properabāt, diuiſis prouinciæ ſtudiis inter Chindaſuinthi Regis poſteritatem, & Vvambæ cognatos, cum vtrique ſe legibus ad regnum niti putaret, vtriuſque familiæ ſtēma breui narratione explicari. Chindaſuinthus ex Reciberga vxore hos filios reliquit, Receſuinthum ſucceſſorē, Theodefredum, atque Fauilam, & filiam vnam. Receſuinthus nullam prolē ſuſcepit, quare procerum ſuffragio Vvambam ſucceſſorem habuit. Chindaſuinthi filia Ardebaſto Comiti nupſit. erat is Græcus natione, & Conſtantinopoli relegatus, ingenium induſtriamque Chindaſuintho probarat vſquedum vt ab eo gener fuerit adoptatus. Ex hoc coniugio natus Eruigius, magnorum motuū origo cauſſaque, Vvamba circumuento regnum per fraudem occupare viſus eſt. Ex Eruigio Rege & Liubigotone vxore nata Cixilo Egicæ Regis, qui Vvambæ propinquus erat, vxor. Eo enim coniugio, quoniam vtriuſque familiæ ſanguis miſcebatur, pax publica diſſidio ſublato coitura rurſus prouidebatur. Ex hoc coniugio Vvitiza natus eſt, præterea Oppas Hiſpalenſis Præſul atque filia, quæ Iuliano Comiti nupſit, vt magni auctores teſtantur. Vvitizæ filij fuerunt Eba, & Siſebutus, vti eſt paulo ante monſtratum. Theodefredus alter Chindaſuinthi filius ex Ricilone vxore, quæ ex regio Gotthorum ſanguine nata erat, Rudericū genuit, Hiſpaniæ facem & peſtem. Ex Fauila, qui & ipſi Chindaſuinthi proles erat, Pelagius is natus eſt, cuius virtute collapſæ penitus atq; ꝓfligatæ Chriſtianorū res in Hiſpania Ruderici temeritate, reſurgere ex aliquāto interuallo cœperunt. Ad hūc Hiſpanię Reges nunquā interciſa ſerie, cū ſēper aut parentibus filij, aut fratrib⁹. fratres ſucceſſerint, clariſſimū genus referunt.

Ruderici Regis initia.

CAP. XXI.

IS ERAT rerum ſtatus in Hiſpania, quo tempore Rudericus Rex Vvitizæ filiis prætermiſſis, regnum Gothotum ſuſcepit procerum ſuffragio, vti multorū opinio eſt: vt neque pace coaleſcere ſciſſa principum & plebis ſtudia, atque infecta partibus poſſent, neque bellum defendere ſicunde illatum eſſet. Externis præſidiis nudati, atque vitiorum aſſuetudine non minus corporibus eneruati, quam ægri animis, accubantes in conuiis, cibo atque vino debilitati, emolliti atque corrupti ſtupris vitam infamem Principum exemplo eruditi plerique è populo tranſigebant, ſeditionibus concitandis idonei, inepti externorum hoſtium armis propulſandis. virtute partum imperium opulentia perdidit, & opulentiæ aſſeclæ voluptates. Omnem illum animorum vigorem, quo tantæ res bello paceque perfectæ erant, vitiorum licentia extinxerat, qua nihil eſt diſciplinæ militari exitialius. nihil vt Hiſpaniæ moribus ea ætate corruptius eſſet, neque ad irritādas illiciendaſque immodicas voluptates inſtructius. Mihi Gotthicum imperiū per hæc tempora multo maxime miſerabile fuiſſe videtur, cuius virtute cum magna orbis terrarum pars peragrata victoriiſque illuſtrata eſſet, domi rerum omnium copia atq; diuitiis redundaret: fuere tamen qui partium ſtudio ſe atq; rempublicam obſtinatis animis perditum irent. Tanta vis morbi atque veluti tabes pleroſque Gotthorum animos occuparat. Inerant quidē nouo Regi magna animi & corporis bona, neq; adumbrata ſolū, ſed expreſſa atque illuſtria maximarum ſigna

ſigna virtutum. corpus laborum patientia duratum, inediæ, vigiliæ, frigoris atq; æſtus: animus audax magna petens, liberalitatis laude excellens, atque ingenij ad verſandos hominum animos, & magnarum rerum tractationem præcipua dexteritate. Has omnes virtutes cum primū ad regnum acceſſit ingentibus vitiis exæquauit: iniuriarum memoria, libidinis intemperantia, atque actionum imprudentia Vvitizæ propior quam patri maioribusque. Extat numiſma Ruderici nomine percuſſum, expreſſa facie armati atque ferocis hominis ſimilitudine ex parte vna, ex altera his adiunctis verbis IGEDITANIA PIVS. Temporū affectatione, vt arbitror, magis quam quod iis in locis aliquid egerit, vnde eo cognomine cohoneſtari meruit. Palatium à patre Theodefredo prope Cordubam in locis ſuburbanis ædificatum, vt paulo ante dictum eſt, nouis operibus magniſq; molibus exornandum, augendum, muniendumque curauit. Vnde tēpore cōſequenti à Mauris Ruderici palatium vocatū eſt, vt Iſidorus Pacenſis eſt auctor certiſſimꝰ. hiſtoriæ horum temporum ſcriptor. Pelagium patruelem ſanguinis propinquitate cōiunctum fortunæ ſimilitudo amplius conciliauit. Itaque continuo ad ſe ab exilio reuocatū cohorti prætoriæ præfecit: quo magiſtratu ea tempeſtate ſecūdum Regem honos ſupremus & maximꝰ continebatur. Odium quod in Vvitizam Regem longo tempore hauſerat, in eius filios profundere velle viſus eſt: vſque eo vt ignominia ac dedecore quo à Rege afficiebantur prouocati, atque maioris mali metu perculſi, curia abſtinere atque Hiſpaniȩ finibus excedere, tutiſſimū fore iudicantes, in Africæ Tingitanæ partem illam, quæ Gotthorum imperio retinebatur, nauigarint. Erat ei prouinciæ cum poteſtate Requila Comes præfectus, Iuliani Comitis (ſic arbitror) vicarius. Præerat præterea Iulianus ei Hiſpaniæ parti, quæ freto Herculeo adiacet, vnde breuiſſimus in Africam traiectus eſt. ad Conſaburonem autem multa gentilitia oppida obtinebat: vnde Iulianus potentia cum quouis Hiſpaniæ principum conferri poterat, Regi ipſi formidabilis eſſe debuit. atque hæc prima fatalis diſſidij ſemina iaciebantur. nam Vvitizæ filij priuſquam in Africam traiicerent, rebellandi conſilia inter ſe & cum aliis viris principibus communicarunt, grauiſſimas iniurias cōqueſti, quibus indies à Rege petebantur. aderant iuuenibus Oppæ Præſulis ſtudia, qui regio ſanguine & multis clientelis potens erat. aderant alij, pars vindictæ ſtudio, non paucis ſpes ex nouis rebus petebatur. Hæc ſemina quæ diſſipari arte atque comprimi debuiſſent, nouo atque exitiali facinore exacerbatis amplius inimicorum voluntatibus aucta atque ad maturitatem perducta ſunt. vnde male cogitantibus occaſio eſt ſuppeditata, ſummum ſcelus, quod incipere eatenus formidarant, honeſti ſpecie velandi. Erat in more poſitum vt principum Hiſpaniæ liberi in aula regia educarentur. Filij quidem ad cuſtodiam regij corporis, & priuata obſequia adhibebantur, inter epulas miniſtri erant: venantem Regem, quibus per ætatem licebat comitabantur, & ad bellum proſequebantur armati. magnorum Præfectorum & Ducum hæc rudimenta incrementaque erant. Filiæ autem in gynecæo Reginæ miniſtrabant: vbi Mineruæ artes, pſallere & ſaltare, quantum neceſſe eſſet fœminis, docebantur. Moris omnis accedente ætate gnarę viris principibus cōnubio iungebantur. In his Iuliani Comitis filia, Caua nomine, in obſequiis Reginæ Egilonæ erat, excellenti formæ dignitate. Hæc aliquando cum æqualibus ludens, corpus cum magna ex parte nudaſſet, Regis animum forte fortuna clam ex feneſtra proſpicientis vehementer perculit: atque ita vt rebus omnib. contem-

ptis vnam deperiret, eiuſque ſpecies animo identidem obuerſaretur. Alebatur in medullis amoris obſcœni flamma, atque intima præcordia depaſcebatur: & frequenti aſpectu vnde animum inuaſerat, quotidie magis morbi vis augebatur. Ita opportunitatem nactus, quam neq; gratia flectere, neque blanditiis allicere, neque minis & metu frangere potuit, inuitam atque reluctantem virginem vitiauit Regem nimirum aliis flagitiis fœdum libidinis impatientia in præceps egit. Erat Iulianus à Rege in Africam eo tempore de rebus magnis legatus. Filia doloris impatientia, atque ignominiæ dedecore in furorem acta, hoc exemplo ad patrem litteras dat: Vtinam ô vtinam, pater terra mihi dehiſceret, ne his te litteris interpellare neceſſe eſſet, & atroci nuncio dolorem tibi ſempiternum & luctum conciliare. Quantis cum lacrymis & ſingultibus hæc ſcribam hæ lituræ indicio ſunt: ſed niſi continuo facio non corpus tantum fœdatum eſſe, ſed & animum ſempiternam concepiſſe maculam ſuſpicaberis. Aut quis noſtris malis exitus erit? Quis te inſcio noſtræ ignominiæ & dedecori medeatur? An expectabimus dum quod in arcano hactenus deliteſcit, tempus in lucem proferat: & dedecus quod modo ſuſtinemus in probrum & infamiā vertatur, qua non grauiorem morte? Pudet ſcribere quod ſilere non licet. O turpem & miſeram vitæ noſtræ conditionē. Vno verbo dicam: filia tua, tua proles, Gotthorum Regum agnata ſoboles, à Rege Ruderico, cuius cuſtodiæ à te permiſſa erat, nimirum ouis lupo, incredibili & maximo ſcelere violata eſt. Vos ſi viri eſtis, facietis vt gaudium quod noſtro ex dedecore hauſit, peſtiferum illi ſit: neque impune noſtro ſanguini & familiæ illuſiſſe videatur. Hæ litteræ quantum dolorem iniecerint patris animo, quiuis de ſuo ſenſu æſtimare poteſt. Omnino faces ſubdiderunt ad proditionem maturandam, cuius paulo ante fundamēta iacta erant. Itaque continuo quaſi rebus in Africa compoſitis, redit in Hiſpaniā: & vt erat, audax, verſutus, varius, cuiuslibet rei ſimulator, & diſſimulator, rerum à ſe geſtarum cōmemoratione & accōmodatis ad tempus officiis, Regis animū amplius deuinxiſſe videbatur. ad omnia iura familiaria & cōſilia Regis intima, de ſupremis reipublicæ rebus admittebatur. quæ omnia non tantum eius meritis, ſed etiam amori filiæ dabantur. Dat conſilium, vt quoniam immota pax ſtaret in Hiſpania, Mauri ſæpe & Franci bello laceſſebant: quidquid equorum & armorum reliquum erat, aduerſus externos hoſtes in Africam atque Galliam mittēdum videri. In quo ſpecie vtilitatis prouidebatur, vt Rex omnibus præſidiis nudatus iniuriæ opportunus eſſet. His rebꝰ ex ſententia peractis, fingit vxorem, quā in Africa reliquerat, morbo implicitam eſſe graui atque diuturno: nullaque releuari poſſe, niſi filiæ, quam vnice amabat aſpectu. Id per litteras, tum ipſam tum domeſticos ſignificaſſe. Neceſſaria re, & quoniam propediem redituram pollicebatur, victus Ruderici animus magis quā flexus (& fortaſſis copia faſtidium fecerat) patrem & filiam ex aula dimittit. Malacæ, quæ vrbs mediterraneo mari alluitur, porta viſitur Caua nomine. Ea parte egreſſam Iuliani filiam, nauim conſcēdiſſe, ducta ab antiquo hominū perſuaſio habet. Interea Regem ex tantis ſceleribus cœlo & hominibus inuiſum ratio ipſa & prudētia deſerere videbatur: fatali palatio, ꝙ Toleti erat aperto, vt Rodericus ſcribit, quod inuicti vectes atque æterna ferri robora muniebant, adituq; prohibebant, ne reſeratum, excidiū Hiſpaniæ afferret: quod in fatis eſſe vulgo homines, ſed & primores gentis perſuaſum habebant. Rudericus ingentes theſauros ſuſpicatus ſuperiorum Regū prouidentia in eo palatio ſeruari, & alioqui inda-

indagandi curioſus animus, quamuis diſſuadentibus atque deterrentibus cunctis ordinibus, ſeras perfringendas curauit: vt ſunt vehementes & inuictæ in eo quod ſemel propoſuerunt Regum volũtates. Nulli theſauri reperti. Arca tantum extabat, & in ea linteum, quo explicato inſolentes hominum facies atque habitus in eo depictæ apparuerunt cum inſcriptione verbis Latinis, quæ Hiſpaniæ excidium ſignificabant inſtare ab ea gente quam pictura demonſtraret. Mauricis ſimiles veſtes atque habitus viſi ſunt: vnde ex Africa tantum malum inſtare Regi & proceribus qui aderant perſuaſum eſt: ſeraq; pœnitentia ſubiit nullo fructu, magno periculo gentis arcana perſcrutatos eſſe, quæ tanta eatenus religione ab omnium oculis ſubducta fuerant. Huius narrationis fidem nonnulli eleuant. ex ingenio quiſque ſuo in vtramuis partem ſtatuat: nobis neque confirmare argumẽtis neque refellere animus erat.

Primus Maurorum aduentus in Hiſpaniam.

CAP. XXII.

SARACENORVM arma hac ætate impune toto orbe volitabant in Arabia exortus ille furor Mahomete Duce, multos primum mortales illuſit nouæ religionis ſpecie, orientis deinde Solis partes occupauit, Auſtraleſque regiones peruaſit, vſque ad vltimas quoque occidentis Solis oras non longiſſimo ſpatio temporis peruenit, Heraclius quidem Imperator Coſroe Perſarum Rege deuicto, Aſiaque domita, naſcentem peſtem in ipſis incunabulis comprimere arte cupiens, ex Saracenorum nobilitate quatuor millia Romana caſtra ſequi voluit honoris ſpecie: re vt obſidum loco eſſent, ne nouos motus vt cœperant in prouinciis cõcitarent. ij militarem veſtẽ ex Iuſtiniani, quæ adhuc extat, lege poſcentes cũ repulſam tuliſſent, addita præterea verborum contumelia, eunucho in ea imperij fæce, fiſci præfecto dicente: Quid reliqui eſt Romano militi quod dari his canibus poſſit? ea effœminati viri voce irritati, ad ſuos continuo facto agmine reuertuntur, propinquas Romani imperij vrbes carpunt: Ægyptum occupant: Perſas nuper à Romanis deuictos debilitatoſque viribus, ipſi integri feroceſque domant, compelluntque Mahometis ſacra & Saracenorum nomen ſuſcipere. Syria vniuerſa capta: Africa ſæpe tẽtata bellorum euentu vario, ſucceſſu tandem ipſis proſpero. Abimelechi Regis ductu Carthago magna capta euerſaque. à Ioanne Præfecto prætorij, qui res in ea prouincia gerebat repulſi Africæ finibus maiori mole bellum parabant. Aduerſus eorum conatum Ioannes ſupplementum à Leontio Cæſare petiturus Conſtãtinopolim nauigat, ſalutis anno circiter ſeptingenteſimo. Romanæ interea legiones tædio longioris moræ, an nouarum rerum ſtudio, Tiberium Apſimarum ciuem Conſtantinopolitanum Imperatorem ſalutatum: ad rempublicam capeſſendam Conſtantinopolim proſequuntur. Ea ex re Saraceni vacuam Africę poſſeſſionem inuadunt, atque occupant: Numidiam & Mauritanias ad Oceanum vſque Atlanticum, qua finis eſt orbis terrarum. Vlit vniuerſæ genti præerat Miramamolinus (ſupremi imperij ea vox erat). Eius nomine Muza Africã gubernabat, homo natura ferox, vehemens, manu promptus atque animo, conſilio bonus. Iulianus impetrata à Rege diſcedendi facultate, ex itinere quidem coniurationis capita adit, ſingulos appellare, polliceri tabulas nouas, opes ſuas, imparatũ Regẽ docere, præcipua & maxima victoriæ prẽmia polliceri. Nõ procul Conſaburone mõs oſtẽditur ab incolis Calderinus nomine. ea voce quoniã Arabica lingua proditionis mõs ſignificatur; vulgò homi-

homines accepta à maioribus opinione perſuadent, in eo monte prodendæ Hiſpaniæ Mauris conſilia à Iuliano & ſociis agitata. Pulſus autem in Africam Muzâ extemplo adit, iniuria ſe à Rege violatũ conqueritur: Vvitizæ filios paterni regni hæreditate priuatos, inopes, & egentes ſine lare familiari vagari: non deeſſe prouincialium ſtudia. Quo in ſtatu res Hiſpaniæ ſint, explicat: veniſſeque tempus Hiſpaniæ imperium occupandi, atque adeo totius Europæ, cuius aditu eatenus erant prohibiti. vna celeritate opus eſſe ad præoccupãdos factionis aduerſæ conatus. ſeque ſi pauci iuuarent non dubitaturum clientum opibus, & quoniam prouinciæ aditum vtrinq; ad fretum obtineret, Ruderici vires tentare, regnum euertere. Oblatam occaſionem non deſpiciebat barbarus. Chriſtiani tãtum hominis fidem ſuſpectam habebat. Re ergo cum Miramamolino communicata, modicis primum copiis Hiſpaniæ vires tentare, Iulianique fidem experiri, an verbis facta reſponderent optimum fore iudicauit, cunctator ingenio & latiſſimæ prouinciæ moderatione, multiſq; ex eo & magnis negotiis implicatus. Centum equites & quadringenti pedites quatuor nauibus impoſiti ſunt miſſi. Ijs vicinas freto inſulas & littora tentantibus diripientibuſque, quia ex voto res ſuccedere viſæ ſunt, & plerique Hiſpani ad illos confluere, denuo agente Iuliano, Tariffio Duce qui altero oculo captus erat, cognomine Abenzarca duodecim pugnatorum millia mercatorum nauibus, quo res occultior eſſet, tranſuecta ſunt in Hiſpaniam. Iis copiis Calpe mons primum eſt occupatus, Heracleaque vrbs illi monti impoſita ex eo Gibraltaris nomen accepit à Tarif & Gebal, quæ vox montem ſignificat, nomine duplicato. ab eodem Duce Tariffæ nomen vicino oppido eſt factum, vt plerique arbitrantur, cum olim Tarteſſus diceretur. Hos Iuliani & Maurorum conatus celeritate præoccupandos iudicans Rudericus, ſobrinum ſuum Sanctium (alij Enecum vocant) continuo obuiam miſit. Ex eo initio de belli ſumma omen eſt factum. vt erat ex colluuione plebis & ſubitario delectu exercitus conflatus, non vigor corporibus inerat, non ardor animis. lentum & deforme agmen, fluxa arma, ſegnes equi, impatiens Solis, pulueris, ac tempeſtatum, nulla diſciplina militaris. Itaque cum primum caſtris collata ſunt caſtra, leuibus initio præliis, aduerſo ſemper Marte, deinde totis vtrinque viribus dimicatum eſt. Victoria penes Mauros ſtetit: & Sanctio cadente Gothorum exercitus partim cæſus, partim fuga diſſipatus eſt. Barbari victoria elati, Bæticæ & Luſitaniæ agros depopulati, non pauca oppida eo tractu, ipſamque vrbem Hiſpalim, vt erat mœnibus & munitione nudata, facilè ſuæ ditionis fecerunt. Incidit hæc prima calamitas in annum eius ſeculi tertiumdecimum. Quo 713
anno Sinderedus Præſul Toletanus rerum ſummæ diffidens, an Ruderici iniurias & inſolentiam non ferens, relicta Hiſpania Romam abiit: vbi poſt aliquot annos Gregorio tertio Pontifice Maximo Lateranenſem conuentum cum aliis Epiſcopis habuit. Eccleſiæ Toletanæ præcipui ſacerdotes, ne in ea temporum calamitate rectore carerent, Oppa prætermiſſo, quem legibus repugnantib. conſtabat ad eum honorem vocatum, Vrbanum priſci moris virum, morum ſanctitate excellentem, Præſulem crearunt. Fuerat is Toletanæ eccleſiæ Primiclerius, ſeu primus cantor. & quoniam Sinderedo ſuperſtite electus eſt, neq; electionem probarunt iis, quorum intererat, à veteribus vt indicio ſunt peruetuſti codices, vbi eorum Epiſcoporum nomina continentur, in nullo Præſulum Toletanorum numero ponebatur.

Ruderici

Ruderici Regis mors.

CAP. XXIII.

TANTIS rebus peractis Tariffius & Iulianus Comes in Africam redeũt: nouas Saracenorum copias ſupplementi cauſſa in Hiſpaniam mitti Muzã poſtulant: relictoq; apud eum obſidis loco Requila Comite, impetrant multo maiorem quam ante equitum ac peditum numerum. atq; ita vt cum Ruderico Rege totis viribus confligere non dubitarent. Is enim ſuarum rerum periculo prouocatus & ignominiæ, quæ accepta erat delendæ cupiditate inflãmatus, ex vniuerſa ditione, quorum ętas idonea erat ad ſigna magnis propoſitis ſuppliciis niſi parerent, vocauit. Ea denũciatione numeroſa hominum multitudo conuenit. qui minimum ſupra centum millia hominũ fuiſſe aiunt. Verũ ex diutino otio ad bella ſuſcipienda, vt vulgus conſueuit alacri ac prompto animo, molli ac minime reſiſtente ad calamitates perferendas. Et erant pleriq; inermes, fundis tantum & ſudibus armati. Cum hoc exercitu Rex in Bæticam profectus, hoſtemq; nactus ad Cæſarianum in planicie, quam Lethes amnis interfluit, caſtra locauit. Ardebat vterque exercitus pugnandi cupiditate. Mauri tot victoriis & proximo belli ſucceſſu elati: Gotthi pro ſalute & libertate, patria, liberis, coniugibus, vitam diſcrimini offerre non dubitabant. Tametſi pleroſq; mœſtum ſilentium tenebat, & tacita diuinatione occupati videbantur, qualis iam præſagientibus animis imminentis mali eſſe ſolet. Regem curis anxium ac ſolicitudine, oſtenta inſomniaque perterruiſſe memorantur. Octo continuis diebus iiſdem veſtigiis dimicatum eſt: ſeptem, leuibus prælijs, vt arbitror, cum vtrique quantum virtutis in hoſte eſſet, quantum in ſuis experiri cuperent, priuſquam totius certaminis fortunam tentare neceſſe eſſet. Die octauo, qui dies Dominicus erat, (Xauelis Arabum menſis nono die, Rodericus Præſul ſed falſo ait) tertio Idus Nouembris, ipſo Martini feſto die, vti ex Aluendenſi Chronico colligimus, atque ſalutis anno ſeptingenteſimo quartodecimo, totis vtrinq; viribus 714
& copiis pugnatum eſt. vtræq; acies pro caſtris ad pugnam inſtructæ. Rex curru eburneo ſublimis, & intertexta auro veſte conſpicuus, vt erat Gotthorum Regum mos pugnam inuadere, priuſquam ad manus deuentum eſſet, hãc ad ſuos orationem habuit. Lætor milites veniſſe tempus vindicandi iniurias, religionem expiandi aduerſus hominum genus cœlo æque & hominibus inuiſum. Quę enim illis eſt cauſſa pugnandi, niſi vt vobis, liberis, coniugibus, & patriæ æternã ſeruitutem imponant, Dei immortalis templa diripiant euertantq;? quod in alijs prouinciis & Hiſpaniæ parte fecerunt, & quorum ruentiũ fragor & rudera pene in oculis atq; auribus veſtris verſantur. Sentiant hactenus cum eunuchis bellum geſſiſſe, nunc cum inuicto Gotthorum ſanguine. Superiori anno minima viriũ parte cum hoſte pugnauimꝰ. eo ſucceſſu elati (Deus illis mentem eripuit) eo penetrarunt vnde receptus eſſet nullus: quo nimirũ tot nefaria ſcelera ſuo ſuorumque ſanguine luerent. ſic ſperamus auguramurq; Mauris antea bellum inferebamus in Africa, Francos à finibus repellebamus: nunc in ſedibus noſtris propulſamus illatum. proh facinus nefaſq;, vel ipſa morte procurandum. hæ ſunt humanarum rerum vices. Quod niſi victoriæ ſpes eſſet vt exploratum habemus, vindictæ certe ſtudium debet ſtimulare, tot cognatis & neceſſariis in acie trucidatis, tanta agrorum & oppidorum cum noſtra ignominia vaſtitate. Quod mearum fuit partium exercitum comparaui, quem planicies vix capit, commeatus prouidi, locum idoneum elegi; Ducibus munia diſtribui, ſubſidijs aciem firmaui: alia præterea ar-

çano comparata ad ſalutem, quę nunc ſileri ſatius eſt. in ipſa pugna nibil me reliqui ad victoriam feciſſe ſentietis. Cætera in veſtra poteſtate ſunt, audete modo vincere, pleniq; humana diuinaq; ſpe in hoſtes irruite, memores patriæ auitæque virtutis, memores Gotthorum ſanguinis, memores religionis Chriſtianæ, cuius auſpiciis militamus. Econtrario Tariſſius certus copiam pugnādi facere, poſtquam copias in aciem produxerat, hanc ſummam orationis habuit: Terrarum finis Ocean⁹ hinc alluit, ex ea parte claudit Mediterraneum mare: non de gloria, ſed de ſalute pugnandum eſt. nullus receptui locus, dextris atque virtute fidendum. Hic dies aut Europæ imperium dabit, aut vitam cunctis eripiet. In morte ſecuritas erit, in victoria gaudium. ignominioſa vita nihil turpius. ſed Aſiæ domitores atque Africæ, ad ſubigendam Hiſpaniam non meo magis ductu, quā veſtra ſponte profecti inueteratæ virtutis meminiſſe debetis. non Africæ ſolitudines & teſcua, ſed opima Europæ ſpolia offeruntur: nam quis ad ſuperiores victorias Gotthorum gente compreſſa virtuti veſtræ reſiſtet? Inermem credo aciem, & ex vulgi fæce temere raptimque conflatam ſuomet fluctuantem timore, multitudine impeditā formidatis? quam ſine gladio vel vmbonibus propelletis. Qui ſe tutari viribus ſuis integris & illibatis non potuere, an nunc imminuti ſuperiore clade metuque exanimati victoriam reportabunt? quam igitur nunc video in vobis alacritatem, certum victoriæ omen: eam in aciem ferre freti virtute felicitateque veſtra & fortuna fatiſque. Irruite Deo duce, Mahumete auſpice, in hoſtes prædam nō arma geſtantes. Aſpera montium iuga, nudoſque colles & perpetuo æſtu deformes Africanas caſas ditibus Hiſpanię campis vrbibuſque mutate. In dextris veſtris imperium, ſalutem, præſentis lætitiam, ſpem futuri temporis geritis. Ducum verbis inflammati milites pugnæ ſignum expectabant. Gotthi ad tubæ ſonitum in hoſtem feruntur. Mauri tympanis æreis certamen more gentis accendunt. Ingens vtrinq; clamor editus, primum fundis, iaculis, & omni telorum genere pugnatur, deinde gladijs res geritur. Vtrique acriter dimicant. ad multam diem prælium anceps fuit, neutro victoria inclinante. Paulum modo Mauri virtute noſtris cedebant, locoque moti fugam reſpectare videbantur: cum Oppas incredibili ſcelere, eatenus diſſimulata perfidia cum ſuorum manu, vt arcano conuenerat, in ipſo ardore pugnæ ad hoſtes transfugit: & Iuliano coniunctus, qui validum Gotthorum agmē ducebat, noſtros ab aperto latere aggreſſus, victoriam hoſti peperit. Regij enim perculſi improuiſa ſuorum proditione, & continenti totius diei pugna feſſi fractique animis, recentem impetum non tulerunt. & cum omni parte ingenti cæde ſternerentur, terga verterunt. Tametſi Rex cum fortiſſimo quoque in prima acie pugnans, non Ducis magis, quam militis partes implebat, laborantibus ſuccurrens, pro ſauciis ſubſtituens integros, cedentes à fuga retinēs propria nonnunquam manu. Ad extremum deſperatis rebus veritus, ne viuus in hoſtium poteſtatem veniret, ex curru deſiliens, in equum Oreliam nomine, quem paratum habebat ad omnes caſus conſcendit, ſeque ſubducit è pugna. Eo nudati præſidio Gotthi qui in acie perſtabant, pars trucidati, pars fuga ſalutem quæſierunt. Caſtra & impedimenta momento temporis capta. cæſorum numerus non proditur, nimirum præ multitudine iniri non potuit. Vnum enim prælium omnia Hiſpaniæ ornamenta abſtulit. ibi Gotthorum nomen extinctum, ibi virtus bellica, ibi præteriti temporis fama, ibi ſpes futuri deleta: imperiumque, quod trecentis amplius

annis

annis ſteterat, à feroci gente & immani compreſſum eſt. Ruderici Regis equus, paludamentum, corona, calceique gemmis diſtincti ad Lethis ripam inuenta: nulla præterea fugæ indicia ob idque occiſus in fuga, aut merſus in flumine creditus eſt. Poſt ducentos ferme annos in Luſitaniæ templo quodam vrbe Viſeo hac inſcriptione lapis eſt repertus: HIC REQVIESCIT RVDERICVS VLTIMVS REX GOTTHORVM. indicio ex fuga in eam regionem fuiſſe delatum. Milites qui cladem effugere potuerunt, tantæ calamitatis nuncij, deformeſque teſtes, vicinas vrbes petiuerūt. Pelagius (quem quidam ſuſpicantur pręlio interfuiſſe) rebus diffidens, in Cantabriam vltimam ſuæ ditionis prouinciam ſe continuo recepiſſe videtur: alij Toletum affirmant. Hoſtibus haud incruenta victoria fuit. ſedecim ferme millia ex eorum numero ceciderunt. Et fuerat ſuperius biennium frugibus aduerſum, deſertoque propter bella agrorum cultu, fame & peſte laboratum erat. Quibus malis debilitati prouinciales proceſſerunt in aciem: ſed vitiis potiſſimum ac libidine vigor extinctus erat, & ſcelerum pœnis agentibus in eam præcipitatum eſt cladem.

Chriſtiani in Aſtures proficiſcuntur.
CAP. XXIIII.

ROMANAM eccleſiam Conſtantinus Pontifex obtinebat, Orientis imperium Anaſtaſius cognomento Artemius, Francorum Rex Childebertus eo nomine tertius erat, quo tempore planctu tumultuque vniuerſa Hiſpania repleta erat, non præſentis tātum dolore mali, ſed etiam futuri temporis metu: nec vllum calamitatis genus deerat, cum per omnes ordines ætateſque victoris crudelitas & licentia debaccharetur. Magna pars eorum qui ex ærumnoſo illo prælio mortem euadere potuerunt, Aſtigim petierunt, vrbem neque remotam locis, & ea ætate ciuium frequentia, & mœnium munitione validam. Cum iis ciues confuſi, atque inter ſe hortantes ſui capitis periculo vniuerſæ gentis incolumitatem redimere, excidium auertere, illatas ſi poſſent iniurias vindicare: cum victore, qui veſtigijs omnibus Gotthorum reliquias perſequebatur, rurſus dimicare non dubitarunt. Eadem prælij fortuna fuit. rurſus Gothi à Mauris cæſi fugatiq; ſunt. qui cladi ſuperfuerunt in varia loca dilapſi. vrbs omni præſidio nudata, atque in victoris redacta poteſtatem à Mauris euerſa eſt. Iuliani deinde Comitis conſilio & hortatu, copiæ bifariam diuiſæ: pars Maguedo Duce, qui Chriſtiana olim ſacra, quibus erat imbutus abiurarat, Cordubam petijt, & quoniam nobiliſſimi eius vrbis ciues commune periculum veriti Toletum aufugerant, haud ægerrime expugnata eſt, paſtoris cuiuſdam ductu, qui aditum qua facillime penetraretur in mœnium ea parte monſtrauit, quæ ponti coniuncta eſt, ſilentio noctis, cuſtodiſque interfectis. Vrbis Præfectus templi munitione, cui D. Georgio nomen fuit, defenſus tribus menſibus obſidionem tolerauit. deindè è fuga retractus in Maurorum poteſtatem venit, ſocij per vim expugnato templo ad vnum interfecti ſunt. Cum copiarum parte alia Tariffius reliquam Bæticam incendiis & direptionibus vaſtabat. Prope Giennium, vt Rodericus eſt auctor, vt res habet regionibus aliquanto remota, Menteſa vi capta ſoloque æquata eſt. Malacam, Illiberrim, Granatam præſidiis occupauit. Murciæ Præfectus, quæ vrbs ea tempeſtate Oreola vocabatur (ſic aiunt) homo militaris & ſagax, à Mauris acie victus, fœminis dein in veſte virili per muros vrbis diſpoſitis cum magnæ multitudinis ſpeciem præbuiſſet: ad

honeſtas conditiones victores Mauros adduxit, priuſquam vrbis deditionem faceret. Iudæi Mauris cõfuſi, Cordubam, Granatamque habitandas ſuſceperunt: Chriſtiani ciues alio atque alio dilapſi. Toletum reliqua erat in Hiſpaniæ vmbilico poſita, ſitu inexpugnabilis: vnde Vrbanus eius vrbis Præſul in ea rerum inclinatione, haud ſatis loci munitione cõfiſus abierat in Aſtures, ſacraſque ſanctorum reliquias, ne hoſtibus nominis Chriſtiani ludibrio eſſent, ſecum aſportarat: nominatim veſtem Illefonſo Præſuli de cœlo allatam, arcamque reliquiis ſacris refertam, quæ variis iactata caſibus Hieroſolymam delata Toleti conſtiterat: libros præterea ſacros, ac ſanctorum virorum ingenij monimenta Iſidori, Illefonſi, Iuliani, ne vi flammæ cuncta vaſtantis perirent, auro & gemmis pretioſiores theſauri. Vrbani iter Pelagius proſequutus eſt præſidij cauſſa, quod à magnis auctoribus affirmatum inuenio. Cęleſtes theſauri in extrema Hiſpania, vt tutiores eſſet ab iniuria, in ſubterraneo ſpecu conditi, octo millibus paſſuum ab eo loco vbi poſtmodum Ouetum vrbs ædificata eſt. ab ea re loco Montis ſacri nomen factum, ductaque ab antiquo conſuetudine à vicinis populis, qui religionis ergo quotannis, die præſertim Magdalenæ memoria ſacro frequentes conueniunt, præcipua & magna veneratione colitur. Vrbani & Pelagij exemplo prouocati plerique ciues, & in his optimus quiſque ac nobiliſſimus vt longiſſime à belli diſcrimine eſſent. ſeque & ſuos ad meliora tempora ſeruarent, vrbem deſeruerunt. Vacuam ciuitatem Gotthici ſedem imperij, Mauri ex variis partibus, vbi res proſpere fluebant, ad obſidionem conuenientes, Tariffio Duce haud ægerrime redegerunt in poteſtatem. Etſi de eius expugnatione non vna fertur opinio. Rodericus Iudæos ait, qui in vrbe perſtiterant belli ſpectatores ſine diſcrimine rerum ſuarum, ſiue vincerent, ſiue victi eſſent Hiſpani, præterea odio Chriſtiani nominis, continuo victori portas apèruiſſe: atq; quod Granatæ & Cordubæ factum erat, Iudæos & Mauros in commune habitandam ſuſcepiſſe. Tudenſis munitione ait confiſos ciues, etſi exiguo numero fractiq; animis erãt, mẽſes aliquot obſidionem toleraſſe, ac tandem Dominico Palmarum die, quo die Chriſti à Iudæis cruciati memoria recurrit, Chriſtianis ad Leocadiæ ſuburbanum templũ de more ſupplicationem agentibus, hoſtes à Iudæis aditu monſtrato in vrbem admiſſos, ciues ad vnum occiſos, aut in captiuitatem redactos. In rebus tam incertis in alterutram partem certo pronũciare temerarium eſſet: ipſe eorum opinionibus accedo, qui poſt diuturnã obſidionem, vrbem à ciuibus deditam affirmarunt, his conditionibus: Qui vellent ex vrbe diſcedere ſine fraude res ſuas efferrent: qui manere, patriæ religionis libertatem retinerent, ſeptemque ea de cauſſa ex Chriſtiano ritu ſacrata in vrbe, templa: Iuſtæ, Torquati, Lucæ, Marci, Eulaliæ, Sebaſtiani, & Mariæ Virginis ſuburbanum. Vectigalia penderent, quæ Gotthorum Regibus conſueuerant, noua imperandi ſublata Mauris poteſtate. Suis legibus viuerent, & qui iura dicerent iuxta eas ex ipſorum numero iudices darentur. Per hunc modũ Toletum à Mauris occupata eſt, reliquæ Hiſpaniæ vrbes eadem belli flamma carpebantur. ciues, quo quemq; metus agebat, in varias partes diſſipabantur. Legio annonæ difficultate & fame compulſa eſt deditionem facere. Caraca in Carpetanis capta. in Celtiberis oppido quod noſtra ętate Medina Celina vocatur, olim Segontia vt Rodericus eſt auctor, ex lapide ſmaragdo, ego interpretor viridi marmore pſeudoſmaragdone, portentoſæ magnitudinis & pretij menſa reperta: vnde oppido Medinæ Talmeidæ, quod nomen

menſæ

menſæ vrbem ſignificat, appellatio facta eſt. In Vaccæis Amaia famē, quæ indies maior inualeſcebat, coacta imperata facere. Vrbis huius ſpolia præteritam opulentiam vicere. multi enim eius munitione confiſi eò ſe & opes omnes ſuas cōtulerant. Is tractus ea tempeſtate Campi Gotthorum vocabatur, vnde Camporum appellatio ei Hiſpaniæ parti facta ad noſtram ætatem manauit. In Calæcia Aſturcia incenſa euerſaque, muris ſtructuræ firmiſſimę ſtantibus. In Aſturibus Gegio oppidum, terreſtri marinoq; ſitu firmiſſimum in Maurorum poteſtatem venit. Militaria præſidia locis competentibus diſpoſita: ne ſe commouendi nouiq; imperij iugum excutiendi prouincialibus eſſet facultas. Tantis totius Hiſpanię ſpolijs Maurorum agmen graue, Tariffio Duce, quo Imperatore tantas victorias pepererat, Toletum vt tantorum laborum aliquis per otium fructus eſſet, atque inde velut ex arce in reliquas Hiſpaniæ partes deſpicerent, reductum eſt, eius ſeculi anno quintodecimo. Quo anno inuenio præterea Narbonem in Gallia à Mauris fuiſſe occupatam, variæ videlicet manus ex Africa ad famam rei bene geſtæ examinum inſtar ſeſe in varias imperij Gotthici partes infundebant. Prouinciales, pars fuga diſſipati, pars metu perculſi, iuuandæ patriæ conſilia haud ſatis explicabant. nulla manus numero aut viribus inſignis coibat. vrbes tantùm ſingulæ rebus ſuis priuatim conſulentes Præfectos creabant: penes quos cùm bello paceque ſuprema rerum omnium poteſtas eſſet, nullius imperium reſpicerent, à quibuſdam hiſtoricis Reges nuncupantur.

Muza venit in Hiſpaniam.

CAP. XXV.

HÆc in Hiſpania: ex Africa autem nunciabatur Muzam varijs cogitationum fluctibus æſtuare. gaudebat nobiliſſimam prouinciam ſubiugatam, Maurorum imperium in Europam propagatum. dolebat ſua ceſſatione factum vt expugnatæ Hiſpaniæ non præda modò, ſed & laus ad Tariffium pertineret. Itaque auaritia æquè atque inuidia agitatus peſſimis conſultoribus bello paceque, traiicit in Hiſpaniam recenti Maurorum manu ſtipatus, in qua duodecim armatorum millia fuiſſe aiunt: exiguus videlicet numerus tantis molitionibus impar, niſi rebus omnibus oppreſſi eſſent, afflictique Hiſpani. nam quòd rebus perditis accidit, conſilium ab omnibus dabatur defendendæ patriæ, periculum ſumere ſinguli recuſabant. Cum Duce ratio belli mutata. Erant qui ſuaderent, vt iunctis cum Tariffio viribus, reliquas vrbes peterent, quæ Mauricum iugum nondum ſuſceperant. Vicit ſententia eorum, qui quamuis Chriſtiani eſſent, tempori potius quàm religioni ſeruientes, ad reliqua perficienda Muzæ ſuam operam pollicebantur: auctoreſq; erant, vt ſuis viribus peculiarique exercitu vicinas vrbes ſubiugaret. qui curſus barbaro ad laudem certior videbatur. Affuit præterea Iulianus Comes, an noui Ducis promerendi ſtudio, & liberalioris militiæ ſpe, an Tariffij odio incertum: & ſolent patriæ proditores, vt ſunt ingenio turbulento & inconſtanti, minori gratia primùm eſſe, deinde odio propter ſceleris memoriam, & quia tanquam creditores aſpiciuntur. Algezira vbi barbarorum copiæ expoſitæ erant, Aſſidoniam primùm itum eſt. ciues aliquandiu obſidionem tolerarunt, ſuaque virtute, & vrbis munitione confiſi, non ſemel irruptione pugnarunt: ad extremum vi expugnati. Carmona deinde Bæticæ quondam firmiſſima vrbs, eodem belli impetu tentata eſt. Barbarus diebus aliquot multis laboribus fruſtra conſum-

ptis, Iuliani arte deluſam ciuitatem cepit, defectione ille à Mauris, pugnaque ſimulata, & vltro intra mœnia admiſſus, ea porta, cui olim à Corduba nomen fuit. Raſis Arabs poſtquam Muza & Tariffius Toleti congreſſi ſunt, hæc contigiſſe tradit: & Iuliani Comitis milites, ait, haudquaquam ſimulatione fugæ, ſed mercatorum ſpecie arma Carmonam intuliſſe, ea quibus capta eſt. Nos his rebus commemorandis Roderici Præſulis auctoritatem ſequebamur. Hiſpalis, quò ſe Gotthorum numeroſa multitudo contulerat, quia ingruentem barbarorum vim repellere non ſperabat, ciuibus occultè fuga elapſis denuò eſt capta. Iudæis, qui remanſerant, vt cum Arabibus confuſi eam domicilio obtinerent, tradita à victore eſt. Eadem fortuna fuit Pacis Iuliæ in Luſitaniæ finibus ſitæ, quò ciues Hiſpalenſes ſe contulerant. Cæterùm vi an deditione barbarorum armis ceſſerit, incertum: niſi quod ſatis conſtat magnam Chriſtianorum multitudinem diu in ea vrbe poſt hanc calamitatem vixiſſe. Non procul ijs locis Emerita erat, Romanorum olim colonia, ea tempeſtate inter Luſitaniæ vrbes nobiliſſima, antiquæque amplitudinis & maieſtatis haud obſcura veſtigia retinens. tametſi multis bellorum iniurijs deformata erat, ac poſtremo in eo prælio, quo Ruderico Duce Hiſpaniæ fortunæ omnes euerſæ ſunt, multi ciues perierant in acie. qua calamitate haudquaquam qui ſupererant animis fracti aduenienti hoſti obuiam proceſſere. tumultus perſimilis pugna fuit, multique vtrinque ceciderunt; ac Emeritenſes tandem cùm numero vincerentur, & rebus omnibus inferiores eſſent, intra mœnia compulſi. Tum Muza quatuor tantùm comitibus ſtipatus, antiquiſſimæ vrbis ſitum & maieſtatem oculis contemplatus, dixiſſe fertur: Ex toto orbe ad hanc vrbem fundandam homines conſpiraſſe arbitror, felicem qui eius imperio potiretur. Ea cupiditate inflammato amplius animo anxiuſque, diligenter vrbis expugnandæ rationes conſiderans, fortè animaduertit lapicidinam veterem vrbi coniunctam, ob depreſſionem loci inſidijs parandis fore opportunam. In eum ergo locum de nocte equitatus partem immittit, ciues denuò prælij fortunam tentaturos haud inani coniectura reputans. Sequenti luce obſeſſi irruptione facta in inſidias præcipitantes, à fronteque & à tergo ab hoſtibus circumuenti, multis cadentibus, reliqui facto cuneo ægregièque propugnantes vix in vrbem euaſerunt. Ea clade audacia caſtigata, pugna abſtinere conſilium fuit, atque vrbis tantùm mœnibus & munitione hoſtium vim propulſare. Obſidio ducebatur: Muzaque quietis impatiens, opera omnia comparabat, quæcunque expugnandis vrbibus idonea ea tempeſtate habebantur. ligneæ turres extructæ, vineæque, quibus tecti milites muro ſuccedentes lapidum compages dolabris diſtrahere, atque in vrbem aditum patefacere moliebantur. Obſeſſi locis omnibus adeſſe, hoſtiumque conatus virtute ac diligentia eludere. Erant numero imminuti ciues, & annonæ anguſtia cœperant laborare. ergo neceſſariò de deditione agunt, ijs tamen conditionibus quas victor Muza, vt erat vaſto animo repudiauit. Re infecta legati in vrbem redeuntes, vnam ſalutis ſpem in Ducis ætate graui atque affecta collocare: vix ſuperuicturum omnibus ſermonibus prædicare, quouſque vrbs eſſet expugnata. Barbarus re intellecta, barbam & comam infecit nigro colore. Legati rurſus de eadem re facta ipſum conueniēdi poteſtate perculſi animis, & miraculum interpretati effecerunt, ciues vti ſerio de deditione facienda cogitarent, ei homi-

ni qui

ni qui naturæ etiam leges ſuperaſſe videretur: Deditionis conditiones fuerunt. Vt ciuium, qui in acie ceciderant, aut in obſidione defunĉti erant, bona victori cederent. Eccleſiarum reditus, & ſacrorum inſtrumenta ex auro & argento occuparet. Qui manere in vrbe vellent, res ſuas retinerent: qui diſcedere, ijs quocunque vellent migrandi facultas eſſet. De tempore quo Emerita barbaris ceſſit, non ſatis conſtat. Rodericus Præſul intra eundem menſem ait, quo Muza venit in Hiſpaniam: eodem an ſequenti anno non explicat. Et conſtat Pacis Iuliæ atque Ilipulæ ciues nondum ſatis malis domiti, & nouum imperium nondum ſatis firmatum euerti poſſe cogitantes, correptis armis Hiſpalim occupaſſe, Maurorum præſidio magna ex parte cæſo. Intempeſtiua audacia exitio fuit, maloque coacti ſunt ſeruitij iugum impoſitum perferre. Abdalaſiſius Muzæ filius, patris iter proſecutus venerat in Hiſpaniam. Is per otium aliquando cum patre expoſtulans, quod eius indulgentia impeditus nihil ea ætate ſuoq; animo dignum geſſiſſet, facilè impetrauit, vt valida Maurorum manu attributa, virtutis ſpecimen daret. In Valentiæ fines irruerat, ibique cum eius tractus incolis proſperè acie pugnarat. Valentiam, Dianium, Alicantium, Orihuelam, atque Ortam, ijs in locis ceperat ciuium deditione ea lege: Vt à templorum ſanctitate abſtineret, & religionis Chriſtianæ cultus deinde nemini fraudi eſſet. Res ſuas cuncti retinerent vectigali repræſentato: quod magna moderatione imperabatur. His rebus peractis, huius ſeculi anno
16 ſextodecimo, Hiſpalim petens breui eam vrbem in poteſtatem redegit, cæſis omnibus quicunque ſuperioris rebellionis & cædis auctores extiterant. Eodem animi ardore Ilipula capta, vbi magna ſtrages hominum fuit: fortaſſis etiam vt magnitudo ſupplicij terreret alios, ſoloæquata: nam ex valida vrbe noſtra ætate exiguum oppidum euaſit Pennafloris nomine Cordubam inter & Hiſpalim. Raſis Arabs Emeritæ præſidium cæſum ait, Hiſpalenſeſque cum Pacis Iuliæ & Ilipulæ ciuibus conſpiraſſe. Emerita Toletum Muza abiit. Tariffius aduenienti vltra Elboram in Carpetanis proceſſit obuiam honoris gratia. Ad Tietarem amnem, qui Aragnueli agros interfluit, congreſſi ſunt, magna vtrinque lætitiæ ſignificatione: animis auerſi penitus erant Muzam inuidia ſtimulabat: Tariffium metus amittendæ poteſtatis. Accuſabat enim Muza, quòd bello gerendo eius pręceptis haudquaquam obtemperaſſet. fortunę temeritate potius quàm pugnandi ſcientia, atque ex militari diſciplina viciſſe. Verùm hæc apud vulgus non probabat, audacia conſilia ex euentu æſtimare ſolitum. Inter has contentiones vbi Toletum ventum eſt, ad rationes Tariffius compulſus eſt, eorum quæ in bello expenſa, quæque victoriæ curſu capta erant. quam ille ſiue iniuriam ſiue acerbitatem diſſimulanter ferendo, accommodatiſque ad tempus officijs, ſenis animum lenire ſatagebat. Omnino vtrinque conciliatis animis Cæſaraguſtam petierunt, eamque vrbem armis viriſque potentem ceperunt. deniq; multis vrbibus potiti in Celtiberia, atque Carpetanis, ac pleriſq; exercitu incruento, vniuerſa ferme Hiſpania domita Maurorum armis videbatur, non toto triennio euoluto, ex quo Maurorũ exercitus primùm ex Africa venit: res miraculo comparanda. nam interiora regionis adiri nõ poterant niſi magna difficultate. Iuga montium, denſæ ſyluæ, inacceſſæque rupes, pleraſque Hiſpaniæ partes ſepiunt. Vlit Miramamolinus tãtis victorijs nunciatis, quas ne diſcordia Ducum labefactaret haud inepte verebatur, vtrunq; ad ſe venire iuſſit. Muza diſcedendi certus, & ne ſe abſente turbaretur prouincia,

conſenſu procerum,quorum conſilio vti voluit, Abdalaſiſium filium, cuius ea virtutis documenta recenti memoria extabant,pro ſe ſubſtituit Hiſpaniæ moderatorem: Cuncti ordines in eius verba iurare ſunt adacti. Ipſe & Tariffius antea magni atq; clari,nunc tantis rebus peractis maiores atq; clariores, vt erat imperatum in Africam nauigarunt, eos theſauros prædamque omne genus exportantes, quos Gotthorum potentia tam longo tempore congeſſerat.

De annis Arabum.

Cap. XXVI.

CVM imperio mores prouinciæ, leges, inſtitutaque mutata. Omnia colligere longum eſſet: quod præſentis loci eſt,& ad cognoſcendam conſequentium temporum hiſtoriam confert, annorum ratione antiquata, qua vulgò Hiſpani vtebantur in actionum formulis, publicis tabulis, hiſtoriaque conſcribenda, à Chriſti ortu, aut Era Cæſaris ducto principio numerandi: noua ferè inuecta eſt, qua gens Maurica vtitur, quam latè per orbem terrarum fuſa eſt. Mahumetes prauæ ſuperſtitionis conditor felicibus armis, Heraclij Imperatoris ignauia, Damaſci, quæ Syriæ vrbs nobiliſſima eſt, imperium gentis arripuit, regiaque inſignia delumpſit. quo maior eſſet auctoritas, leges quaſi cœlo delatas numinisque inſtinctu inflatuque acceptas ſubditis populis promulgauit. Nihil in ſpeciem fallacius eſt,quàm praua religio, vbi diuinum numen ſceleribus prætenditur: nihilque potentius, ad impellendum in fraudem multitudinis animos. Ab hoc tempore Mauri annos computant Egiræ, quod Arabibus nomen expeditionem ſignificat. Quo id ſalutis anno contigerit auctores variant, neque in colligendo conſequentium annorum numero opinionibus conueniunt. Pudenda hiſtoriæ, atque antiquitatis ignoratio. Nobis è tantis tenebris lumen veritatis eruere difficile erit. conabimur tamen quantum ingenio & diligentia conſequi poterimus: paulòque altiùs diſputationem omnem ordiemur. Annum Sol ambitu facit Zodiaci ſigna percurrens diebus trecentis ſexaginta quinque & quadrante. menſem Luna auctu ſenio labore deſcribit, idem ſpatium circumagens dieb. viginti nouē, horis duodecim. Tempus in annos tribuere receptum eſt omnium gentiū more,annum in menſes.vnde vniuerſa difficultas exiſtit, quoniā Lunæ & Solis conuerſiones multum inter ſe diſcrepantes exæquare dierum numero promptum non eſt, quamuis multis ingenijs & temporibus in ea inquiſitione conſumptis Annum antiquiſſimi Romani ad Solis numerum, lationesque accommodarunt, varia inconſtantique ratione in decem menſes explicatum: è quibus ſex tricenûm eſſent dierum, quatuor tricenis & ſingulis complerentur, Martius, Maius, Quintilis,October. totus annus diebus quatuor & trecentis deſcriptus erat.Principium,menſis Martius,vti aliorum menſiū nomina indicio ſunt,Quintilis,Sextilis conſequentium.Rudi ſeculo ingeniiſque nulla eruditione expolitis in quæ incommoda incurreretur non conſiderabant, æſtatis ferias in hyemem verti, veris in autumnum, quæ maxima perturbatio eſt. Arabes vnde gens Mahumetana hauſit, annis deſcribendis ad Lunæ tantùm conuerſiones reſpexerunt, duodecies per ſigna Zodiaci circumactæ: vnde duodecim menſes conflati, ſex dierum viginti nouem, triginta ſex alij. vniuerſus annus diebus trecentis quinquaginta quatuor deſcriptus. Quod inſtitutum inter Romanos Reges Numma Pompilius imitatus eſt, ad antiquam anni rationem quinquaginta diebus adiectis, geminoque menſe,

Ianuario atque Februario. Sed eueniebat longiori quidem quàm antea tempore, certiſſimò tamen vt frigus æſtiuis menſibus, calor hyemalibus proueniret. In quod incommodum vt gens Maurica incurrat neceſſe eſt, antiquo rudique inſtituto ad hanc ætatem mordicus retento. Nam cæteris cura fuit, omniſque labor, Lunæ Soliſque conuerſiones exæquato dierum numero inter ipſas comparare: vnde omnis inconſtantia varietaſque corrigeretur, magno ingeniorum labore, ſucceſſu impari. Græci octauo quoque anno euoluto dies nonaginta, in tres menſes tributos effluere ſinebant. Idem eorum exemplo fecere poſteriores Romani, paucis tantummodo commutatis. Hebræi & Ægypti vti erant cœleſtium rerum omnium præ cæteris cognitione prȩſtantes, hanc ſpeciem emendationis quam Intercalationem Latini vocarunt, prudentius excogitarunt, annis nouendecim, quo ſpatio omnis Lunæ conuerſionis varietas conſumitur, ſeptem menſes certis interuallis intercalãtes. Iulius Cæſar Romana republica oppreſſa ad aliquam ſuæ prouidentiæ partem pertinere iudicauit temporum rationem, quæ nimium inter Romanos perturbata erat, acriori ſtudio emendare. Soſigenes mathematicus rerum cœleſtium peritiſſimus, Marcus Fabius ſcriba rerum Romanarum in conſilium adhibiti. Ijs adiutoribus annus quidem ad Solis numerum trecentis ſexaginta quinque diebus & quadrante deſcriptus eſt: eòque ſingulis quatuor annis dies vnus conſumitur ad ſextum Kalend. Martij, quem ob id Biſſextum nominarunt. Lunæ ratio atq; inconſtantia omnis Aureo numero comprehenſa eſt: quem ab vnitate procedẽtem vſq; ad nouendecim Kalendario Romano adiecerunt, decem & nouem annis ſeptem Lunas Ægyptiorum inſtituto intercalantes. Ratio tunc commodiſſima viſa eſt vt certus temporum ſtatus perſeueraret: ſed progreſſu tẽporis ob quaſdam minutias non ſatis deſcribenda anni ratione conſideratas, deprehenſum neutram rationem cum Solis numero conuenire. Itaque gens Chriſtiana, quę ex Iulij imitatione quo ad ſtatiuas quidem ferias ſolarem, quo ad conceptiuas autem lunarem annum ſequebatur, ſe multum à propoſito aberrare deprehendit. neq; anni initium in idem tempus incidere, neque Aureo numero, qua cauſſa inſtitutus erat, Lunæ exortum deſignari deprehendique. Eòque Gregorius. XIII. Pont. Max. ſalutis anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo ſecundo, quo tempore hæc commentabamur, vtrunque errorem correxit. Aureo numero expuncto detractoque è Kalendario, atq; in eius locum maiori numero ſubſtituto, quẽ Epactas nominauit. Præterea ex menſe Octobri ineunte decem dies detracti eo quidem anno ſunt: quo anni ſolaris initium ad competentem à veteribuſq; deſcriptam ſedem reuocaretur. quam ne deinceps mutaret Biſſexti intercalatione certis interuallis omittenda prudenter excogitatum, atque prouiſum. Verùm de ijs rebus ſubtilior accuratiorq; diſputatio ad aſtrologos ablegandâ eſt. quod præſentis loci, atque ex vſu hiſtoriæ fore putamus, annum Mauri, vt paulò ante dictum eſt, vndecim diebus & quadrante noſtro anno minorem faciunt: quod plerique ſcriptores non conſiderantes eius computationis initium, non vno loco deſignarunt, ab anno ſalutis quingenteſimo nonageſimo ſecundo vſque ad annum ſexcenteſimum vigeſimum ſeptimum mirabili ac pudenda varietate inerrantes. Nullus vt ſit eo interuallo annus, vnde non inchoet auctor aliquis annos Arabũ. Cuius diſcrepantiæ eam extitiſſe cauſſam arbitror: ꝙ alijs atq; alijs temporibus annos Arabum & eorum numerum cognoſcentes, neq; conſiderantes eos annos minores noſtris

eſſe, retro cōuerſa ratione diuerſa numerandi principia deſignarunt poſteriores priora. Nobis in tāta varietate, quid potiſſimū ſequeremur in ambiguo diu fuit. Id tamen veriſimile maximè videtur, Arabum computatione inchoandam eſſe ſalutis anno ſexcenteſimo vigeſimo ſecundo, Idibus Iulij, die Iouis, vti Annales Toletani teſtantur ante annos trecentos confecti. Quod re cum Iudæis & Mauris deinde communicata libello dicato, certa ratione conuicimus. Conſentiunt lapidum inſcriptiones, & incorrupta vetuſtatis monimenta. Quamuis Roderico Præſule, & Iſidoro Pacenſi diſcrepantibus, atque eius computationis initium ſalutis anno ſexcenteſimo octauodecimo deſignantibus, hoc eſt, ſeptimo Heraclij Imperatoris anno: pleriſque in quo maior peruerſio eſt, atque confuſio, vtriuſque nationis annos exæquantibus, dierum numero quod fieri non debuit.

Abdalaſiſii res geſtæ.

CAP. XXVII.

COMMENDATAM à patre prouinciam Abdalaſiſius prudēter geſſit. Ex Africa noui imperij ſtabiliendi ſtudio multi à victoribus euocati, vt latiſſimam prouinciam bellorum iniuria incolis vaſtam domicilio obtinerent. Ijs agri ſedeſque ad habitandum datæ ſunt. Hiſpalis delecta Maurici imperij ſedes, atque firmiſſima arx, vnde vniuerſæ prouinciæ iura dabantur. Egilonam Ruderici Regis vxorem captiuam, tanquam belli iure ad eum pertineret, Dux Maurus euocauit. Erat ætas idonea, formæque & actionum dignitas ſingularis. Ergo barbarus aſpectu continuò captus, blandis verbis, num valeret, rogauit. Illa dolore recrudeſcente, atq; ex ſuperioris fortunæ memoria animo exulcerata, lacrymis manantibus, debilitataque voce: Quid de me, inquit, ſcire cupis, cuius calamitatis fama totum orbem terrarum peruaſit, eo acerbioris, quò cunctis nationibus eſt teſtata? Felix paulò ante Regina, imperij fines vltra Hiſpaniam proferebam: nunc ſumma iniquitate fortunæ rebus omnibus ſpoliata, in numero captiuorum ſum, eo grauiori caſu deiecta, quo eram in ſublimiori faſtigio collocata. prorſus vt Hiſpani ſuarum calamitatum obliti, meam vnius vicem gemitu & lacrymis proſequantur, grauioremque malis omnibus ducant. Tu ſi vt generoſos animos decet, Regum calamitate tāgeris, in hac tua felicitate gaude veniſſe tempus cùm regio ſanguini benefacere poſſis. Mihi nullum maius dare beneficium potes, quàm ſi pudicitiam noſtram, hoc eſt, Reginæ atq; matronæ, vt magnanimi Duces ſolent, tuearis: neque permiſeris noſtram fortunam cuiquam ludibrio eſſe. Alioqui tua ſum: de captiua quodcunq; fert animus ſtatuas. Ego ſi minus rebus, quoniam res ita tulerunt, perpetua certè beneficij memoria, tuæ voluntati obſequi, tibique gratificari nunquam deſiſtam. Reginæ oratione barbari animus amplius captus eſt: atq; adeò vt officijs omnibus & blandimentis delinitam, ſibi eam connubio iungere non dubitarit. Pactam Chriſtianæ religionis cultum & libertatem in præcipuo dum vixit honore habuit. Erat enim forma inſignis, & florentiſſima ætas, eaque prudentia, vt eius auſpicijs rempublicam regeret, conſilio, vt maior auctoritas eſſet, regiam coronam imponeret capiti ſuo. In Antequeræ agro, qua parte Malacæ fines attingit, mons ſurgit Abdalaſiſij nomine, fortaſſis appellatione à Mauro Principe mutuata. quemadmodum alij ſuſpicantur, à Maguedo Arabum Duce, Almagueris appellationem factam, oppido ditionis militum Diui Iacobi. Cauſam explicant, vicinum fontem extitiſſe, cuius ille aqua, quæ Arabum lingua

Alma dicitur, libenter vtebatur. Nec dubium eſt cum rebus pleraque oppidorum, montium, fluminum, fontium mutata nomina, magnamque inductam veteris memoriæ confuſionem. nouas vrbes condendi, aut veteres ſuis nominibus appellandi gloriam Duces barbari quærebant. Quid Iuliano Comiti acciderit clam eſt: niſi quòd æternis ſuppliciis viuum mortuumque mactatum eſſe ſceleris magnitudo, vt credatur facit. & fama exiit nullo ſatis idoneo auctore, Iuliani vxorem à barbaris lapidibus obrutam, filium ex Septenſi turri in ora Africæ datum præcipitem: ipſum perpetuæ cuſtodiæ in Oſcenſis agri arce Loarri Maurorum iuſſu, quibus tantopere gratificari voluerat, mancipatum: vbi eius ex lapide ſepulchrum extra arcis templum monſtratur. Occiſum ac bonis omnibus ſpoliatum, Rodericus Tudenſiſque aiunt, ipſum & Witizæ filios. Rerum ſtatus per hæc tempora planè erat miſerabilis. Mauris vniuerſa ferme parebat Hiſpania, vbi nullus erat cruciatus, quem à victoribus non perferrent Chriſtiani: vxores è virorum complexu rapiebantur ad libidinem: liberi de gremiis parentum: pretioſa veſtis atque ornamenta maiorum diligentia congeſta impunè auferebantur. Prædiorum fructus multò quàm antea maligniores erant, irato cœlo, atque agrorum cultu neglecto. tecta & diuorum domicilia ignibus conflagrabant. Cæſa incolarum corpora paſſim iacebant in vrbibus atque in agris. omnia domi foriſque fletu & gemitu perſonabant. nulla erat facies mali, quæ non opprimeret Hiſpaniam: ſcilicet violatas religiones numinis vindicta improborum, ſed & innocentium ſupplicijs expiabat. Cantabriam tamen, & Pyrenæi montis partem ad confines Vaſconum atque Aragoniæ, Aſtures & Calæciæ partem multò maximam retinebant Chriſtiani, magis quia non impugnabantur ob locorum ſterilitatem aſperitatemque, quàm quòd ad reſiſtendum ſatis animi eſſet ſatis virium. In eas partes ex reliqua Hiſpania Chriſtiani paſſim dilabebantur: vbi nonnulla reipublicę forma retenta, proceres ſacrorum Principes res profligatas gubernabant. Chriſtiani qui Maurorum imperio parebant, cùm Mauris confuſi eſſent, tunc mixti Arabes, nunc voce mutata aliquantum ab antiquo Muzarabes dicti ſunt, tum ipſi tum eorum poſteri. Ii religionis Chriſtianæ libertatem retinebant, templaque ex ritu Chriſtiano ſacrata, virginum ac monachorum collegia: tametſi plerique Epiſcopi ne videlicet in tanta rerum colluuione nominis maieſtas ludibrio eſſet, in Calæciam aliaſque regiones ſe receperunt. Iriæ Flauiæ Epiſcopus multis ex eo numero ad ſe confugientibus, reditus vnde viuerent, & decumas agrorum liberaliter ſuppeditauit, vt Ordonii Regis eo nomine ſecundi diploma declarat, Compoſtellanæ eccleſiæ conceſſum, ſalutis anno nongenteſimo tertiodecimo. Per hunc modum cecidit Hiſpania: ſic nobiliſſimum Gotthorum regnum extinctum eſt. Scilicet cùm cœlo vertuntur res humanæ. Quarum initium, earum & finis ſit, neceſſe eſt. Orta intereunt, auctaque ſeneſcunt. Mihi ſanè eò cecidiſſe videtur Gotthorum regnum & gens, vt ex ſepultæ cineribus noua, iuſta, & ſuis virib. nitens naſceretur Hiſpania, Catholicæ religionis hac tempeſtate præſidium & columen: quæ ex ſuis omnibus partibus, quaſi membris in vnum corpus reuocatis compacta imperium latiſſimum, quale hodie cernimus, Orientis atque Occidentis vltimi finibus terminaret. Quo enim hæc tempore commentabamur, Philippus Secundus Hiſpaniæ Rex potentiſſimus, Luſitaniæ acceſſione, quod felix, fauſtum, propriumque fore ſperamus, perduellionibus ſemel & iterum

acie ſuperatis auctꝰ erat: & latiſſima prouincia poſt tot annorum ſpatia ſub vnius Regis imperium reuocata, Chriſtiani nominis hoſtibus eſſe cœperat multò amplius quàm antea formidabilis.

LIBRI SEXTI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER SEPTIMVS.

Pelagij in Mauros rebellio.

CAPVT I.

NONDVM totum biennium abierat, ex quo furor ille Africanus bellum impium Hiſpaniæ atque nefarium indixit: cum ingens barbarorum exercitus tranſcenſis Pyrenæi montis iugis, quò ab Hiſpania Gallia dirimitur, in eã prouinciam ferro penetrauit: vt quæ pars Gotthorum imperio tenebatur, victricib. armis cederet. Et opportuna occaſio ſeſe dabat, quã ſpe complexi erant, reliquæ Galliæ inuadendæ atque occupandæ, Regum ſocordia, atq; inutili otio marceſcentium, non minus quàm paulò ante Hiſpania fecerat, inteſtinis diſſidijs fluctuantis atque in occaſum inclinatæ. Pipinus ſenior & Carolus eius filius, quamuis ex impari matre, à marita virtute cognomento Martellus, Mediomatricum & Leucorum, hoc eſt, Auſtraſiæ Duces, regiæ Francorum Procuratores, cùm rempublicam vniuerſam bello paceque adminiſtrarent, ad regnum cuius ſolum nomen penes legitimos Reges Pharamundi ſobolem erat, haud obſcurè nitebãtur, magna multorum inuidia atque obtrectatione. Familiam vnam in Gallia plus legibus & Regibus poſſe, plus reliqua nobilitate, plerique ægrè ferebant. Eudo Aquitaniæ Dux, Auſtraſianorum conatib. obuiam eundo, vniuerſam prouinciam in factiones diduxerat. Omnino barbaris Gallico bello implicitis, Gotthorum reliquię, qui ex calamitoſo atque teterrimo communis patriæ naufragio, in Aſtures, Calæcos, atque Cantabriam euaſerant, & locorum munitione magis quàm armis freti, ſummis ſe montium iugis tutabantur, occaſionem nactæ ſunt de recuperanda priſtina libertate aliquando cogitandi. Filios & vxores clam inter ſe conque-

querebantur in ſeruitutem abactos impotenti dominorum libidini ſeruire. ipſos quod extremum in calamitate erat, expertos non publico tantum imperio premi, ſed iuſtum propemodum ſeruitiũ ſingulos pati: omnes ſanctitates tota prouincia violatas: diuorum domicilia, qua belli furore incenſa euerſaque, qua poſt victoriam Mauricæ ſuperſtitionis ſordibus contaminata: ſacrorũ inſtrumenta direpta: barbaræ crudelitatis atq; perfidiæ expreſſa veſtigia locis omnibus extare. In Munuſa, in quo præſidij aliquid eſſe debuit propter communem religionẽ (erat is Gegione præfectus à Mauris) neque hominis quicquam eſſe, præter figuram & ſpeciem: neque Chriſtianæ religionis, præter nomen & externum habitum. præſtare ſemel mori, quam in tãta indignitate vitæque acerbitate tamdiu verſari. non iam de veteri gloria, quæ tẽporis momento obſcurata eſſet cogitare: neque de priſtino gentis imperio, quod auerſa numina extinxiſſent laborare: tolerabilem aliquam ſeruiendi rationem requirere: atque vitæ non acerbiſſimæ conditionem ſupremis votis exoptare. Hæc cogitantibus, Dux magis quam vires deerat, qui ſui capitis periculo exemploque virtutis, reliquos per Hiſpaniam Chriſtianos ad præclare audendum conandumque prouocaret. nam vt eſt ingenium multitudinis omnes audacter loquebantur: periculum ſuſcipere cuncti pariter detrectabant. vigor animorum extinctus erat. Gotthorum proceres tot bellorum oppreſſi caſibus, magna ex parte ceciderant. Vnus Pelagius vera Gotthorum Regum ſoboles, tametſi tot aduerſis caſibus iactatus erat, præcipua pollebat animi magnitudine atque conſtantia, neq; id prouinciales ignorabant: cœperatque iam ante, ex fama rerum admiratio virtutis, & quibus ignotus facie erat, ſubſtituerant etiam animis ſpeciem corporis amplã atq; magnificam. Commodo reipublicæ accidit per idem tempus, vt is à Cantabria, quo ſe poſt Hiſpaniæ cladem receperat, veniret in Aſtures: incertum euocatus ne, an ad rei bene gerendæ, patriæque iuuandæ, ſicunde ſe lumen oſtenderet, occaſionem intentus: an quia de Cantabriæ principatu plures reguli diſceptabant nam tres ea tempeſtate Cantabriæ Duces inuenio, Eudonem, Petrum, Pelagium. In hunc continuo omnium oculi animique coniecti, remedium aliquod tantis malis, atque opem eo Duce afferri poſſe non omnino deſperãtium, induceret modo in animum rerum ſummæ patrocinari. Periculi magnitudo, virium imbecillitas pleroſque conturbabat: nam furori ſimile videbatur fore, nouo conatu, haud magna ſpe, denuo victricia barbarorum arma laceſſere, irritare animos. Verum quod metu facere detrectabant, caſus in neceſſitatem vertit. Erat Pelagio ſoror ætate florentiſſima, eximia venuſtate. Munuſa Gegione pro Mauris præfectus, puellæ pulchritudine captus, eam ſibi toro iungere cupiebat: diu ignotus, repente nobilis ſecundas res ſuſtinere non poterat, neque animi libidines ratione virtuteque frænare. Ergo cum Pelagij voluntate deſperaret vnquam ſe voti compotem fore, ſimulata beneuolentia, per ſpeciem legationis eum Cordubam ablegat: vbi Tariffius erat magni nominis Dux, cum nondum rediiſſet in Africam. Pelagij diſceſſu, facile optato coniugio potitus eſt. Fœditate cognita Pelagius, cum obita legatione rediit, ex cõpreſſæ ſororis ignominia, ſuæque familiæ dedecore, quantum doloris ceperit, quantis iracundiæ flammis arſerit, de ſuo ſenſu quiuis æſtimare poteſt. nec iniuriæ magis magnitudo vrebat, quam quod in ea rerum perturbatione, vltioni de viro præpotente, quique arma teneret, ſumendæ parem fore ſe non ſperabat. Cogitationem in omnes partes verſanti optimum fore viſum

ſum eſt, dum ſe comparat, & vindictæ occaſio ſeſe offert, ſilentium tenere, doloremque comprimere: & lætitia ad tempus ſimulanda, fraudem fraude eludere. Itaque recepta ſorore in finitimos Aſtures aufugit, vbi ſtudia gentis erant, & propenſæ vniuerſæ prouinciæ voluntates. Munuſa rei nouitate perculſus, verituſque ne à paruis initiis latius ſerperet rebellionis malum, Pelagij conatus Tariffio renunciat. miſſi Corduba milites, Pelagium nondum viribus ſatis confirmatum facile cepiſſent, ni periculum indicio facto, celeri fuga euaſiſſet: admiſſoque equo, vicinum fluuium nomine Pioniam tranaſſet, aquis inundantibus rapidum: quod illi ſaluti fuit, hoſtibus qui iiſdem veſtigiis inſequebantur eo facto deluſis: cum certiſſimum vitæ periculum adire, Pelagij capiendi cauſſa tanti non eſſet. Ad Canicæ vallem (Cangas hodie dicimus) ex fuga euaſit. Ijs in locis egentium & profugorum delectus habiti vndique confluentium ad ſpem recuperandæ libertatis. nam hoſtes maiori numero affuturos propediem, nemo dubitabat. Multi vltro nomina dant: tanta erat cupiditas Pelagio auſpice, pro patriæ ſalute ſuaque libertate certandi. Plerique metu hoſtium, ſuorumque minis fracti, atque ancipiti periculo permoti, ſiue vincerent, ſiue vincerentur Hiſpani, ne alterutris prædæ eſſent, neceſſitate arma induunt. Aſtures ferme omnes in ſententiam perducti. Hortatur in concilio gentis, vti magno animo communis cauſſæ patrocinium ſuſcipiant, priuſquam barbarorum imperium vetuſtate amplius confirmaretur in Hiſpania, quod ipſa ſua nouitate nutabat. Celeritate, inquit, & audacia opus eſt, vt qui cauſſa ſuperiores ſumus, hoſtes virtute vincamus. Ciuitates ſingulæ modico Maurorum præſidio tenentur: ciuium multitudo noſtra eſt, omneſque viri fortes tota Hiſpania nauare nobis operam & ſtudium cupiunt: nemoque erit (quem quidem Chriſtianum nominare fas ſit) qui non continuo in noſtra caſtra ſe conferat: tantiſper modo ſuſtentemus, & recuperandæ libertatis ſpem in noſtrorum animis audacia & virtute alamus. Hoſtium exercitus in varias manus diſſipatus eſt. pars multo maxima in Galliam abijt. Nunc animis & virtute audendum: nunc pro veteri belli gloria, pro aris & religione pugnandum, pro liberis, vxoribus, propinquis, & neceſſarijs, qui indigna & grauiſſima ſeruitute premuntur. Eorum calamitates, noſtraſque ipſorum ærumnas & pericula memoria repetere graue eſt, oratione recenſere, proſequi lacrymis vanum: opem aliquam & remedium adhibere ſalutare. tantum vos viros eſſe oſtendite ex nobiliſſimo Gotthorũ ſanguine prognatos. Secundæ res voluptateſque debilitarunt, & iniuriæ opportunos præbuerunt: nunc aſperæ & profligatæ acuant. An belli pericula adire graue eſt? at multo illa grauiora, liberos, coniuges in ſeruitutem abſtrahi, immenſæ hoſtium libidini ſeruire, (ò magnum atque intolerandum dolorem, ò grauem acerbamque fortunam) vos ipſos interfici, quod ſit neceſſe victis accidere. An priuatarum rerum amor, & otij cupiditas tenet? erratis ſi republica oppreſſa ſingulorum fortunas ſtare poſſe putatis. Incendij vis, mihi credite, velut ex continentibus tectis in alia traijciendo cuncta pariter vaſtabit. An locorum munitione cõfiditis? ſed neque deſides & otioſos hæc montium clauſtra tuebũtur. nec ſi maxime hoſtes ceſſabunt, tãtam multitudinẽ quanta ſe in hæc loca recepit, ſolum ſterile, & rebus omnibus indigens alere poteſt. An paucitas noſtra deſpectui eſt? ſed præteriti temporis memoria, & ancipites bellorum caſus victoriam non numero ſtare, ſed virtute ſatis declarant. Deo cuius numen ante irritauimus, & nunc pla-

catum

catum confidimus, facile eſt numeroſas hoſtium copias paucorum armis proſternere. Tolerabili fortaſſe conditione, vt in malis hoſti ſeruire conſultius fore putatis? quaſi perfido hominum generi vlla fœdera ſancta ſint, fideique conſtantia ſit à barbara gente expectanda. Cum hominibus enim crudelibus nobis res eſt, an cum feris & immanibus belluis? Ego quidem, vobis adiutoribus laborem & periculum graue quamuis & maximum, ſuſcipiam tamen pro communi ſalute libentiſſime: & dum vixero hoſtis ero, non barbaris magis, quam ſi quis ex noſtra gente arma conferre & ſacram militiam ſuſcipere recuſabunt: nobiſcumq; aut vincere aut mori non malint, quam in tanta vitę acerbitate, ignominia, & calamitate verſari: & ſuppliciorum magnitudine ſanciam, ne hoſtes maxime metuendi ignauis eſſe videantur. Hæc dicentem ſingultus & gemitus eorum qui aderant ſæpe interturbarant. præſentium impendentiumq; malorum imagines ante oculos inerrabant. mœrori par metus. Verum cum ex aliquanto ſpatio reſpiraſſent, animoſque ad nonnullam ſpem melioris fortunæ reuocaſſent, ſanctiſſimo iureiurando bellum in Mauros ſanciunt. Nullum periculum communis ſalutis cauſſa recuſaturos pollicentur: profitenturque principes ex omnibus bellum barbaris illaturos. Omnibus ſuffragijs Pelagius ipſe belli Dux, atque Hiſpaniæ Rex creatur, ſalutis ſcilicet anno ſeptingenteſimo ſextodecimo, tametſi nonnulli huic annorum numero biennium addiderunt. Ab hoc initio tempore, quo impietas armata per vniuerſam ferme Hiſpaniam impune vagabatur, furor & audacia paſſim volitabant, & res communes propemodum deſperatæ erāt: nouum regnum in Hiſpania auſpicato in perpetuum fundatum eſt, ſignumque ad bene ſperandum afflictis & oppreſſis prouincialibus ſublatum. Tanti nonnunquam eſt non deeſſe fortunæ, & oblata caſu flectere ad conſilium. Calæci & Cantabri, quos Oceanus ad Septentriones alluit, & locorum aſperitate Aſturum exemplo confiſi, libertatem magna ex parte retinebant, ad belli ſocietatem adiuncti ſunt. Miſſæ præterea occultæ legationes, vrbes quæ in Maurorum ditione erant ſolicitatum obteſtatumque ne communi cauſſæ deeſſent: ſuorumque potius conatus, rebus & conſilio iuuarent. Nonnulli ex vicinis locis in Pelagij caſtra dilapſi ſunt, communem belli fortunam rurſus ſubire atque tentare certi. Plerique noui Regis deſpectu, metuque maioris mali, citra diſcrimen rerum ſuarum belli ſpectatores eſſe mallebant quam pars, ex fortuna conſilium ſumpturi. Pelagius haud ignarus quanto in periculo res eſſent, primiſque euentibus conſiderans metum aut fiduciam gigni, cupiduſque noui imperij ſanciendi auctoritatem: de Mauris prædas agere, locis omnibus inſtare, vrgere, carpere hoſtes, & trucidare, oppida & vrbes Aſturum inuiſere, ſuaque præſentia & oratione dubitantes erigere, audaces in fide confirmare, magna diligentia quæ ſubſidio eſſent conferre vndique & comparare: nullique labori parcere, quo ſuſceptam ſemel regij nominis maieſtatem inter ſuos tueatur, & aduerſus barbaros, quos continuo tanquam ad reſtinguendum incendium affuturos minime dubitabat. Inerat animo vigor, atque ad labores perferendos ætas idonea: formaque corporis non cultu conſpicua, ſed virilis vere atque militaris.

Mauri vincuntur à Pelagio.

CAP. II.

ALCHAMA Mauricæ militiæ Magiſter, magniq; in ea gente nominis

Dux, ex Africa cum Tariffio venerat, quo primum tempore transmiſſum eſt in Hiſpaniam: & ſuperioribus bellis omnibus virtutis ſpecimen dederat ſingulare. Is Aſturum motibus nunciatis, Corduba accurit ad ſeditionis initia comprimenda: ne videlicet tempore & diſſimulatione vires ſumeret & confirmaretur audacia. Alchamam iuſtus exercitus ſequebatur ex vtraque gente conflatus ſcilicet. Oppas Hiſpalenſis Præſul ſocius adiunctus: vt pro ea ſacerdotij, qua fungebatur auctoritate, & pro ea neceſſitudine, quæ illum inter & Pelagium erat, temere tumultuantes arte & ingenio, quo valebat, maxime, ad ſanitatem reuocaret. vanam ſine viribus eſſe audaciam doceret: ſuo quemque periculo furere. viros prudentes admoneret non tam belli initia quam exitus conſiderare conſueuiſſe. ſi quæ Munuſæ aut aliorum Præfectorum iniuria extaret, præſtare legibus iureque agere apud Mauros rerum dominos, qui quod iuſtum faſque eſſet nulli vnquam denegaſſent. Arma ſumere, vimque importune intentare, conatu temerarium eſſe: euentuque haud dubium fore cunctis exitiale. Alchamæ aduentū ingens animos Chriſtianorum militum metus inceſſit. & vt fit, audaciſſimi ante diſcrimen, in ipſo diſcrimine ignauiſſimi omnium eſſe videbantur. ex ſuperiori rerum memoria barbarorum vires & perpetuam felicitatem formidabant, & ſeruorum in morem vix videbantur hoſtium conſpectum laturi. Venerat in periculum ſumma rerum. verum deſerta omnia ſine præſidio, ſine viribus, ſine conſilio, diuinum numen, diui tutelares Hiſpaniæ, Pelagij virtus atque prudentia tutata ſunt. Inermem enim aciem & ipſo fluctuantem timore, hoſti tantis victorijs ferocienti objicere cum temerarium fore iudicaret, militibus cæteris per vicina loca diſſipatis, delectos tantum ex omni copia mille viros retinet. cum iis in Auſenæ montis ſpelūcam locis ſpatioſam ſe condit, cui hodie ſpeluncæ Sanctæ Mariæ de Couadonga nomen eſt. Comparat in dies multos cōmeatum, arma telaque comportat: vt ſi 681
latebræ patefactæ eſſent, obſidionem tolerare, & ſi caſus ita ferret, ex eruptione etiam pugnare cum hoſte poſſet. Mauri Pelagij fuga conſilioque indicato, fugientis veſtigiis inſiſtunt. Breui ad ſpeluncæ aditum ventum eſt. Concordiæ viam tentare primum placuit, ne cum deſperato hominum genere in locorum anguſtiis pugnare neceſſe eſſet. Oppas Præſul rei perficiendæ curam ſumit, factaque inter ſe colloquendi poteſtate, ex mulo quo vehebatur, cum prope acceſſiſſet, in hunc modum allocutus fertur: Quanta, Pelagi Princeps, noſtræ gentis gloria fuerit, neque tu ignoras, & hoc tempore à me commemorari ſuperuacaneum eſſet. Magnam orbis partem armis peruagati, quondam Romanis rerum dominis abſtulimus Hiſpaniam: nationes feræ & barbaræ virtute noſtra ſubiugatæ ſunt. Maurorum ipſi armis nuper victi conceſſimus: & ad exemplum inconſtantiæ humanæ felicitatis, è rerum faſtigio in quo paulo ante eramus collocati, in ſupremas calamitates & maximas præcipitauimus. Qui rebus integris victi ſumus, num perditis & profligatis pares erimus? Speluncæ credo munitione, in qua pauci latronum in morem incluſi eſtis, & tanquam feræ indagine cinctæ tenemini, numeroſum hoſtium exercitum, in quo ſexaginta millia homines ſunt nihilominus, arceri poſſe ſperatis? Obcæcat nimirum animos Deus noſtræ nationis ſceleribus irritatus, ſanguineque necdum ſatiatus. quod præliorum euentus illis proſperi, noſtris aduerſi niſi ſatis declaraſſent, importuni iſti conatus docere potuerunt. Quin iſtam mentem abiicitis: &

dum clementiæ aditus intercluſus non eſt, dum veniæ ſpes ſupereſt, armis continuo poſitis ignominiam, ſeruitutem, interitum temeritatis ſcilicet mercedem, honoribus & præmiis, quæ vobis polliceri poſſum maxima mutatis: & vniuerſæ potius Hiſpaniæ iudicium & exemplum ſequimini, quam animi ſine ratione impetum, & cæcam temeritatem? Ad hæc Pelagius: Tibi, inquit, & Vvitizæ fratri, eiuſque liberis diuina vltio metuda eſt: tametſi ad breue temporis ſpatium res ex ſententia fluant. Veſtris ſceleribus diuinum numen irritatum eſt. omnes tota prouincia ſanctitates contaminatæ. leges ipſa vetuſtate ſacroſanctæ refixæ. Ab his gradibus eo furoris progreſſi eſtis, vt Mauros feram gentem & immanem attraxeritis in Hiſpaniam: vnde tot clades acceptæ, & tantum Chriſtiani ſanguinis effuſum eſt. Pro quibus ſceleribus, ſi quidem res humanas Deo curæ eſſe arbitramur, viui mortuique pœnas grauiſſimas dabitis. Tu omnium maximas, qui perſonæ quā gerebas oblitus, horum malorum præcipuus & maximus auctor fuiſti: & modo impudenti orationi hortari auſus es, vt denuo ſeruitutis iugum ceruicibus accipiamus, quauis calamitate grauius. hoc eſt, vt ego interpretor, ſuperiores acerbitates & mala, quibus vexati ſumus, denuo ſubeamus. Hæc, hæc illa præmia ſunt magnifica, hi honores ad quos noſtros milites inuitabas. Nos Oppa neque tam auerſas diuinas aures, & animum à rebus noſtris eſſe putamus, vt tuis pollicitis fidendum ſit: & Deum ſupplicij acerbitatem ſperamus vt ſolet, continuo commutaturum benignitate. Quod ſi nondum ſatis pœnarum datum eſt, ſupplicesque & præſidio indigentes periculo eripere noluerit: ſtat ſententia morte obita præſentes calamitates redimere, & duriſſimam ſeruitutem ſempiterna (ſic ſperamus) felicitate mutare. Pelagij oratione intellectum eſt obfirmato animo, aut moriendi aut vincendi obſeſſos eſſe: quando omnibus circumuenti malis, præterea Oppæ verbis vltro prouocati deditionem facere recuſabant. vim ergo & metum adhiberi placuit. Speluncæ aditus telorum omne genus & lapidum procella quaſſatur. in quo vis numinis apparuit noſtris propitij, infenſi hoſtibus. Sagittæ & lapides miſſi reflecti in iacientes viſi ſunt: ipſoſq; barbaros reuoluta in auctores tela magno numero vulnerare trucidareq;. Tanto miraculo hoſtes attoniti. Chriſtianis cum ſpe victoriæ pugnandi ardor inceſſit. Erumpunt ex latebris pauci numero, elluuie corporum fœda acies: pugnam magnis animis inuadunt. tumultus perſimilis dimicatio fuit. Hoſtes incuſſa diuinitus formido debilitauit, continuoque in fugam verſi. cæſi ſupra viginti millia. reliqui ex Auſenę montis faſtigio, quod fugæ initio occuparunt, in Libanenſem agrum delati ad Deuæ fluminis ripam prope prædium, cui ab euentu (ſic arbitror) Canſegadię nomen fuit, montis vicini parte ſponte conuulſa ab imo atq; collapſa in ſubiecti fluminis aquas præcipitarunt. Strages armorum atque oſſium iis in locis effoſſę retectæque, quo præſertim tempore hibernis pluuiis augentur aquæ, ripasque excedunt, diu cædis indicio fuiſſe memorantur. Pauli cladi ſuperfuere. Alchama in pugna periit. Oppas Hiſpalenſis Præſul in poteſtatem venit: de quo more militari ſupplicium fuiſſe ſumptū, etſi hiſtorici ſileant, ſcelerum magnitudo indicat & de rebus ipſius deinceps ſilentium in hiſtoria. Munuſa tantæ victoriæ nuncio perculſus animo, & Gegionis munitione diffiſus ob alienatas ciuium voluntates fuga euadere conatus ad Olaliem vicum ferro incolarum occubuit. Eius cæde non publicæ tantum iniuriæ vindicatæ, ſed etiam priuatus Pelagij dolor ex accepta ignominia mitigatus:

nihilque de victoriæ lætitia diminutum, ſi cuius crudelitate irritati arma ceperant, incolumis euaſiſſet. Pugnatum
718 eſt ſalutis anno ſeptingenteſimo octauodecimo. Quo tempore in Africa Muza criminibus à Tariffio æmulo apud Miramamolinum circumuentus, & ad accepti expenſique in bello Hiſpanienſi rationes adductus, atque ingenti pecunia mulctatus, ignominiæ dolore obiit. Abdalaſiſius eius filius cum Hiſpaniam annos tres pro Mauris gubernaſſet, inuidiam prouincialium & ſuæ gentis incurrit: quod principum filias magno numero vitiaſſet. Itaque in ipſis templi adytis, vbi ex ritu gentis precibus vacabat, ſuorum ferro periit anno ſeptin-
719 genteſimo nonodecimo. Fama tenuit Egilonæ coniugis inſidiis circumuentum, cum tæderet conditionis, atque præ aliis, quas vir amabat, contemptui ſe haberi cerneret. Eius ſuaſu, vt tradunt alij, regia inſignia ſuſcepta malo fuere, & cultui corporis vitæ faſtus & actionum ſuperbia conſentanea. Cædis præcipuus auctor Aiub genere propinquus rempublicam geſſit in Hiſpania menſe vno, Calataiubæ conditor, vti Rodericus Præſul ait, quod eſt in Celtiberis municipium præclarum. Succeſſit Miramamolini Zuleimani iuſſu (is Vlit fratre defuncto Maurorum imperium obtinuerat,) Alahor in Abdalaſiſij locum ſubrogatus eſt Hiſpaniæ bello paceque gubernator, homo ferus & barbarus in Mauros æque ac Chriſtianos: ciues enim Cordubenſes bonis euertit: rapinarum cupido idonea ipſi iniuriæ faciendæ cauſſa videbatur. de Mauris quæſtiones habitæ, qui primi venerant in Hiſpaniam, & deuictæ gentis ſpoliis ſe contaminaſſe interpretabatur. Hunc memorant Hiſpali ſedem imperij Maurici Cordubam tranſtuliſſe: atque Iuliani, & Vvitizæ filiorum fraude, cladem in Aſturibus acceptam ſuſpicatum, bonis eos ſpoliatos omnibus peremiſſe. mercedem nimirum actionibus conſentaneam & vitæ, patriæ proditores reportare æquum erat.

Reliquæ Pelagij actiones.

CAP. III.

ISERAT Chriſtianæ rei curſus in Hiſpania, vt in bonis aduerſus, vt in tantis tenebris tantaque aduerſariorum potentia non incommodus. & parta de Mauris victoria Pelagius non modo in Aſturibus imperium firmauit, vbi eatenus ſe tenuerat: verum in ſubiectam planiciem delatus, Mauricæ ditionis oppida, igne, ferro, & direptionibus vexabat: auctuſque indies viribus, nam multi rerum geſtarum fama permoti in eius confluebant caſtra, Legionem vrbem ad montium radices poſitam, eorum qui à Calæcis Aſtures dirimunt, vi expugnatam ſuæ ditionis fecit eius ſeculi anno vigeſimo ſecundo. Quo 722
extempore ſe Legionis Regem dixiſſe nonnulli arbitrantur: reſiſtunt alij, cognoſcendæ antiquitatis ſtudio maiori: quibus veteres priſcorum Regum tabulę fauent, confirmantque priores Principes Pelagium & poſteros Oueti tantum Reges fuiſſe nuncupatos. Fauent vetera horum Regum ſepulcra Oueti, aliiſque in Aſturibus locis conſtituta, ante Hordonium eo nomine ſecundum, qui primus ſe Legionis Regem dixit: & in ea vrbe tēplum D. Mariæ Maioris nomine, quod ab imo totum extruxerat viuens, ſepulturæ moriens delegit. Illud maiore aliquanto fide traditur: Legione capta, priſca Gotthorum Regum inſignia Leonis rubra effigie mutata, in clypeo argenteo cælati, in pedes erecti, atque diducto rictu formidabilis. Quocunque ab initio ſuſceptum, in mortem certe abiit ad vſq; noſtram ætatem: & eſt idem lingua Hiſpanorum

ſpanorum vernacula Legionis, & Leonis nomen: vnde erroris occaſio viris arma tractantibus à litterarum ſtudiis abhorrentibus. Res Chriſtianorum ad hũc modum reſurgentes, multum iuuit Alfonſi virtus, eius cui regnum adepto Catholico cognomen fuit. Petro Cantabriæ Duce patre, ex nobiliſſimo Reccaredi Regis ſanguine ſatus erat. Præterea Egica, & Vvitiza Regibus ordines duxerat iunior: & nunc reipublicæ iuuandæ ſtudio incenſus, relicta patria patreque, ſuo aduentu piorum animos auxit vireſque, cum Cantabrorum valida ſequeretur manus. Omnino Ormiſinda Pelagij filia Alfonſo nuptui data eſt: eoque connubio amplius vtriuſque Principis animi perpetuo fœdere conciliati. vnde Hiſpaniæ in poſterum Regibus origo generis, perpetuaque propago: & tunc breui maius operæpretium factum. Gegio loci natura, & munitione firmiſſima, Aſturica, Manſilia, Tineus, aliaque in Aſturibus, & Calæcis oppida Mauris erepta (inde Pelagium & poſteros Gegionis Reges dictos ſuſpicamur, aliiſque occaſionem extitiſſe hos Reges Legionis vocatos exiſtimandi, vnius permutatione litteræ). Incolæ cum religionis Chriſtianæ cultores eſſent, & Pelagij rebus naturæ impulſu fauerent, cæſis pulſiſque Maurorum præſidiis, erectique paſſim ad ſpem recuperandæ libertatis, vrbes & oppida cupidiſſime dedebant. Accidit magno rei Chriſtianæ commodo, Mauros in diuerſa Hiſpaniæ parte magnis bellorum motibus, quæ ex aliis alia nexa aptaque excitabantur implicatos teneri: ne iuſto comparato exercitu Pelagij conatibus obuiam iretur. Etenim Zuleima defuncto, Homarus & Izit filij Vliti, ex patrui adoptione Maurorum late patens imperium Aſiæ, Africæ, atque Hiſpaniæ obtinuerant, nouo exemplo inter Mauros atque haud ſcio an ſatis probabili, exæquata duorum poteſtate. Homarus intra primum imperij annum ex morbo defunctus eſt. Izit ſolus rerum potitus, Zamam præfecerat Hiſpaniæ, magno virum ingenio, magnoque rei militaris vſu, neque minori quam ſuperiores auri cupiditate. noua & grauiora quam antea vectigalia captiuis vrbibus imperata. Narbone in Gallia militare præſidium conſtitutum. Toloſa Gotthici olim imperij in ea prouincia ſedes circunſeſſa. In ea obſidione, Eudonis Aquitaniæ Ducis ſuperuentu, barbarus acie victus & cæſus eſt. exercitus in prælio fugaque magna ex parte trucidatus. qui ſuperfuerunt cladi, obſidione continuo ſoluta, dum ex Africa nouus Præfectꝰ veniret, Abderrahmanum in occiſi Ducis locum cooptarunt militiæque clarum: qui tantiſper res inclinatas, virtute & prudentia ſuſtentaret. Miſſus quamprimum aduerſo gentis caſu nunciato Aza (alij Adham ſcribunt) Mauricam rempublicam in Hiſpania Iziti Miramamolini vicarius ſuſcepit gubernandam. Hic prouinciam tãtis feſſam malis, nouis calamitatibus exagitauit. vectigalia multo quam antea acriora imperata. exhauſtis prouidebatur ſcilicet populis, ne ad rebellandum facultas eſſet, quibus ſtudium erat & cupiditas rerũ nouarum reſumendi libertatem. prorſus vt oppidis & vrbibus, quæ per vim ſuperioribus bellis capta erant, quintam redituum & prouentuũ omnium partem, in regiũ ærariũ inferre quotannis mandaret: decimam illa oppida quæ ex deditione in Maurorum poteſtatem venerant. Ea conditione Chriſtianis incolis datum prædia & poſſeſſiones priſtinas quaſi mancipij iure retinere. Raſis Arabs à Mauris ait, quintam bonorum omnium partem exegiſſe, ſpecie quidem pauperum, quorum erat tota ditione innumera multitudo, inopiam ſubleuãdi: re vt viribus debilitati, haudquaquam

ſe commouendi faultatẽ haberent. Cordubæ pontem exædificandum curauit. Hiſpaniæ tractum monti Cauno adiacentem bello oppreſſit, (nonnullæ enim vrbes veterem libertatem mordicus retinebant) Turiaſonem vi captam ſolo æquauit. Tantis rebus intra biennium & menſes ſex in prouincia perfectis ferro ſuorum, quorum inuidia maxima flagrabat, ex inſidiis Dertuſæ occubuit, Ambiza, Odra, Iahea, ſucceſſoribus, vt Rodericus præſul eſt auctor: vt ego interpretor, Hiſpaniam eodem tempore tripartito, cum in nullum vnum totius gẽtis voluntates conſpirarent, aliquandiu gubernarunt: aut ſingulorum imperium paucorum menſium fuit. Conſtat Izito Imperatore in Aſia defuncto, Iſcamum eius fratrem in imperio ſucceſſiſſe ea lege, vt Abulit Iziti filium ſucceſſorem 724 ipſe, vt fecit, adoptaret. Maurorum imperium obtinuit ſalutis anno ſeptingenteſimo vigeſimo quarto, imperij Arabum centeſimo ſeptimo, iuxta Roderici Præſulis computationem in hiſtoria de Arabibus, vtroſque annos Chriſtianorum atque Arabum, quod faciendum non fuit: exæquantis, vti alio loco monſtratũ eſt. Tenuit autem imperiũ vno de viginti annis, merito rerum geſtarũ ac perpetua felicitate, ipſaque ditionis amplitudine clariſſimus: niſi cæteras virtutes congerendæ vndique pecuniæ auiditas immenſa fœdaſſet: vnde maiores opulentia vicit, ſubditorum odium incurrit grauiſſimum. Rerum potiente Iſcamo Odayſa, Himenus, Autuma, Alhaytanus, Mahomad, deinceps eius iuſſu fama non eadem Hiſpaniam pro Mauris gubernarunt. ſingulorum vix annuũ imperium fuit: Mahomadis bimeſtre tãtum. Nam ſalutis anno ſeptingenteſimo 731 trigeſimo primo Abderrahmanus ſubſecutus eſt, fortaſſis ille de quo paulo ante commemoratum eſt. Huius Præfecti res geſtas, quoniam maiori fama celebrantur, & proſpero tãdem noſtris exitu ad memoriam iucundæ ſunt, compẽdio explicare operæpretium fore arbitror. Bello bonus habitus ad cætera, quibus nemo ex Maurorum gente per eam ætatem inſtructior Dux fuit. immite tãtum ingenium, imperiumque graue, non magis Hiſpanis, quam genti ſuæ temporum licentia vitiis omnibus deprauatæ. Ea res odium illi multorum cõciliauit: Muizio viro acri atque præpotẽti inter Mauros. occaſionem ſuppeditauit nouorum motuum. Gallia Gotthica longinquitatis opportunitate vſa, & acerbitate Præfectorum prouocata, Munizij auctoritatem ſecuta eſt. in Hiſpania ad Pyrenæi montis iuga Ceretani, Eudo Aquitaniæ Dux, quem Francorum æque ac Maurorum arma fatigabant, in fœdus attractus. Hunc ego Eudonem illis temporibus grauem, & ſtrenuum atque ſapientem virum comperio: niſi quod religione prohibebatur, nefaſque Chriſtianorum legibus ſemper eſt habitum, partium ſtudio, vincẽdi cupiditate, Munizio filiam ſuam connubio iunxiſſet, icti ſcilicet fœderis confirmandi cauſſa: quod illi coniugium non ignominioſum tantum fuit, ſed etiam infelix. Abderrahmanus enim Munizij conatibus cognitis, & prouinciæ tumultu renunciato, in extremos Hiſpaniæ fines mouit: circunſeſſumque hoſtem in Ceretania vrbe, cum neque fuga euadere liceret, neque ſalutis ſpes eſſet, ſi in hoſtis poteſtatem viuus veniſſet, vitam præcipitio finire compulit. Vxor florenti ætate, formaque lectiſſima, occiſique viri caput in Africam miſſa: grata nimirum ſummo Maurorum Imperatori munera. Munizij caſu pleriq; interpretabantur, iniurias vindicatas in religionem Chriſtianam, multuſque gentis Chriſtianæ ſanguis barbara immanitate effuſus: ac nominatim, quod Anabadum Epiſcopum in ætate vigente priſci moris virũ, igne cõbuſſiſſet.

ſet. Abderrahamanus ex ea victoria animo elatior factus in Gallam irruit, belli terrorem Gotthis & Francis circumferẽs, quum late nobiliſſimæ prouinciæ fines patent, ſecundum Mediterraneum mare Rhodanum vſque progreſſus. Arelatum vrbem eo tractu primariam obſedit. ad eam vrbem cum Eudone qui obuiam proceſſerat, ſigna collata. Vicere barbari. noſtrorum cædes tanta, vt nulla ea ætate maior. Oſſium cumuli diu ad eam vrbem extantes, cladis quanta eſſet indicio fuerunt. Conuerſo deinde in læuam itinere, magnamque Galliæ partem emenſus victricibus armis, in Aquitaniã irruit. & Garumna tranſmiſſo, Burdigalam ad Oceanum mare incenſo agro, dirutis templis euaſtat. Iis in locis rurſus ab Eudone, qui vires repararet, dimicatum aduerſus communem Chriſtiani nominis hoſtem. Eadem prælij fortuna fuit, noſtris aduerſa, Mauris ſecũda. Engoliſſimenſes, Petragorij Sãctiones, Pictoneſque eadem belli flamma vexati. Vertebatur in eo bello diſcrimen rerum Chriſtianarum. quis enim domitores Aſiæ atque Africæ, & Gotthorum nuper imperio deleto formidabiles, æquare viribus poſſet? Quis auderet certaminis aleam ſubire: cum inuicto barbarorum robore pugnare. Ipſa nominis fama, atque rerum geſtarum claritate, perculſæ cæteræ nationes erant, ac propemodum ſubiugatę. Communi periculo permotus Carolus Martellus, regiæ Francorum ea tempeſtate Magiſter, magnis delectibus habitis Germaniæ, Auſtraſiæ, & Galliæ numeroſam pubem armat: multi ſponte nomina dant tanti incendij reſtinguendi ſtudio inflammati. Cum his copiis hoſti procedit obuiam pugnandi certus. Turones peruentum, vrbem D. Martini fano nobilem, lætiſſima cœli agrique facie, vbi ſpirant identidem Fauonij atque Auſtri, & tunc Aquitaniæ contributam. Ligerim fluuium, ad quem eſt ſita traiiciunt, vt pro munimento à tergo eſſet: ne hoſtium multitudine circumueniri poſſent, qua ſuperabantur: vincebãt ipſi cauſſa, virtute, & ſcientia pugnandi. Iis in locis caſtra poſita. Eudo ſimultate quæ illi cum Martello erat, patriæ caritati condonata: & eſt timor externus maximum concordiæ vinculum, cum Francis vires & copias iunxerat. magno id adiumento ad victoriam fuit. Franci ſcriptores, Maurorum copias Eudonis accitu, quo nimirum Martello æmulo ægre faceret, in Galliam tam longe penetraſſe affirmant: & nunc eorum perfidia commotum, qui Aquitaniam euaſtaſſent nullo fœderis reſpectu, mentem mutaſſe. hiſtorici Hiſpani ſilent, gratiæ aut odio nationis Hiſpanicæ alterutrum datum interpretabamur, (Nam Eudo in Cantabria principatum obtinebat, Aquitaniam dotalem habuerat) quid potiſſimum in re dubia ſequeremur incerti: niſi quod prælia duo, quibus cum barbaris decertaſſe monſtratum eſt, Eudonis voluntate haudquaquam in Galliam immiſſam eam gentem, contra quam fama obtinuit, ſuſpicari libet. Barbarorum aduentu, totis vtrinque viribus dimicatum. Mauri ad quadringenta millia hominum erant, Galliæ fertilitate cum vxoribus & liberis, vt eſt genus hominum vagum, ad mutandas ſedes inuitati. Ingens omnium expectatio erat, par metus. concurrunt inter ſe acies, pugnatur vtrinque acriter, conſiſtunt agmina. diu anceps victoria fuit. demum Chriſtianorum virtute hoſtium multitudo victa eſt trecenta ſeptuaginta quinq; millia ex eorum exercitu cæſa. Abderrahmanus ipſe inter occiſorum corpora repertus victoriæ lætitiam auxit, ex noſtris mille quingenti deſiderati, pauci quidem & minor quam pro tanta victoria numerus: verum promptiſſimi quique, factiſque & generis nobilitate clariſſimi. Hic dies lætiſſimus Chriſtianis

illuxit, non tam victoriæ præſentis fructu, etſi clariſſima fuit: quam quod eſſet documentum datum, inuictam eatenus gẽtem noſtrorum virtute ſuperari poſſe. In eo prælio Eudonis maxime virtus Martelli etiam confeſſione enituit:qui in ipſo pugnæ ardore vt erat ante conſtitutum, cum expeditis aduolans prius pene hoſtem circumuentum à tergo adortus eſt, quam eius agmen conſpici poſſet. Pugnatum eſt ſalutis anno ſeptin-
734 genteſimo trigeſimo quarto. agebaturque vigeſimus primus, ex quo amiſſa erat Hiſpania. Quo tempore Orientis imperium Conſtantinus cognomento Copronymus obtinebat. Ex Eudonis ad Romanum Pontificem Gregorium tertium (plerique ſecundum dicunt: nos in ratione annorum Iſidorũ Pacenſem huius ætatis ſcriptorem ſequimur) litteris Romæ cæſorum numerus cognitus. additumque tres ſpongias, vt pro amuleto eſſent. ſacra Pontificis precatione luſtratas, miſſaſque ad Eudonem, cum diſſectæ, & inter milites diſtributæ eſſent, ad vnum omnes qui particulas tenerent, incolumes ne leui quidem accepto vulnere præſtitiſſe: quod miraculi inſtar eſt habitum. Abdelmelicus in Abderrahmani locum ſubrogatus, pro Mauris Hiſpaniam quatuor annis proximis geſſit, nulla re preterquam ſæuitia memorabilis: & quoniam refloreſcentem rempublicam quæſtui habuit: quod non modo turpe eſt in Principibus, & multitudinem gubernantibus, ſed ſceleratũ atque nefarium. Galliam tentare iuſſus ad Pyrenæi montis iuga multis ſuorum amiſſis, retro redire compulſus eſt. Quo tempore atque adeo eius ſeculi anno
737 trigeſimo ſeptimo, Pelagius Hiſpaniæ Rex annis grauis rebus geſtis clariſſimus Canicæ defunctus eſt, in S. Eulaliæ Velanienſis. Canicenſis agri, quam ipſe ædem exædificandam curarat, extincti funus illatum: vbi & vxor Gaudioſa nomine ſepulta eſt. Pelagij filius Fauila, à patris obitu regnum nemine repugnante obtinuit: regnauit duobus annis, infelici exitu & morum leuitate magis nobilis quam clarus. Venationi enim nimio plus deditus, cum tantũ belli eſſet in manibus, nouumque regnum imbecillitate magis hoſtium & perturbatione quã noſtrorum virtute ſtaret: reipublicæ curam negligere viſus, priuataſque voluptates rebus communibus potiores arbitrari, ab vrſo quem inter venandum auidius inſequebatur, dilaniatus eſt, nulla neque mortis gloria. in Sanctæ Crucis templo, ꝙ in Canicenſi agro extruxerat, tumulatus eſt: vbi & Froleuæ vxoris ſepulcrum olim extabat. Iulianus quidã diaconus natione Græcus, in vtriuſque linguæ cognitione non impar, antiquitates Hiſpaniæ atque Pelagij res geſtas, per hæc tempora Toleti litteris illuſtrabat. auctor eſt non nemo. vrbanus Toletanus Præſul in extrema & præcipiti ætate, Euantius eius Eccleſiæ Archidiaconus Fredoarius Accitanus Epiſcopus, viri præſtantes atque præclari in ea rerum omnium caligine, velut ſtellę inter obſcurę noctis tenebras, morũ ſanctitate, & ſapientiæ laude micabant. His æqualis Ioannes Hiſpalenſis Præſul diuinos libros lingua Arabica donabat vtriuſque nationis ſaluti conſulẽs: quoniam Arabicæ linguæ multus vſus erat Chriſtianis æque atque Mauris. Latina paſſim ignorabatur. eius interpretationis exempla ad noſtram ætatem conſeruata ſunt, extantque non vno loco in Hiſpania.

Alfonſus cognomento Catholicus.

CAP. IIII.

FAVILA ſine prole defuncto Alfonſus & Ormiſinda, vt erat poſtremis teſtamenti tabulis à Pelagio mandatum, Reges renunciati ſunt, magna gentis lætitia, optimo publico. Erat Alfonſus belli, & pacis artibus peræque inſtructus, animi

nimi conſtantia rebus aduerſis, & perpetua rerum geſtarum felicitate admirandus, religionis cultor eximius: vnde Catholici cognomen acceſſit. quod Reccaredo olim Regi, quo tempore vniuerſam Gotthorum gentem repudiatis Arij opinionibus in catholicæ eccleſiæ caſtra reuocauit, in Toletano Epiſcoporum conuentu acclamatum, intermiſſumque multis ætatibus, Alexander eo nomine ſextus Pontif. Max. in Ferdinando Aragonio Hiſpaniæ Rege inſtaurauit, effecitque vt conſequentibus Regibus proprium hæreditariumque eſſet. Florebat quidem eo tempore Hiſpania pacis opimæ bonis, quantum Africa: & Gallia, bellis ciuilibus æſtuabant. Eudonis fato functi principatũ in Gallia, Carolus Martellus armis præſidiisque occuparat. defuncti filij Aznar, Hunnoldus, & Vaiferus paternę ſimultatis hæredes, ſuęque ipſorum iniuriæ vindices, arma neceſſario corripiunt. Aznar in Hiſpaniæ partem illam profectus, quæ Vaſconibus finitima erat, Iaccam vrbem, multas pręterea arces atque oppida Mauris eripuit, Aragonum regni & gentis parens, & conditor. Aragoniæ nomen Arago fluuius effecit per ea loca decurrens, ſeſeque Egæ iunctus confundens Ibero, vti alio loco eſt explicandum. Hunnoldus, & Vaiferus ſuorum opibus ſubleuati, tranſmiſſo Rhodano, vniuerſæ Galliæ terrorẽ incutiunt. non viris, non mulieribus, non pueris, non ſenibus parcitur: vt ferme ſubditorum periculo Principes peccant. Allobroges præcipue vexati: Vienna ægre defenſa eſt. interior Galliacis Rhodanum bello tentata. Mauri ſua ſpõte ad delendam ignominiam præteriti temporis, iniuriaſque vindicandas, præterea Mauritij Maſſilienſis Comitis, Hunnoldi, & Vaiferi accitu, quo nimirum Martello & Francis ægre facerent, Galliam armis repetunt, Aucupa per idem tempus rem Mauricam in Hiſpania gerebat, qui Abdelmelicum reipublicæ male geſtæ reum poſtulatum, ex vinculis cauſſam dicere compulit, præcipua vir nobilitate inter ſuos, ſuæque ſuperſtitionis æmulator maximus, magna vt ſeueritate peccata in religionem commiſſa vindicaret. Is Mauritij ope Auennionem Cauarum vrbem, quam Rhodanus alluit, in primis amplam & nobilem armis occupat. cætera circa incendiis, ruinis, & direptionibus fœdata. atque hæc quinquennio poſtquam ad Turones pugnatum eſt geſta ſunt ſalutis anno ſeptingenteſimo trigeſimo nono, qui annus Alfõ- [739] ſi regni primus fuit. Fœda rerum facies erat, & colluuies malorum miſerabilis. verum res Gallica Martelli virtute ſtetit. reiecti hoſtes in Hiſpaniam. Auennio atque Narbo in poteſtatem redactæ: pene vt Gotthis atque Mauris nihil eſſet reſiduum in Gallia. Maiori tumultu atque animorum pertinacia mota Africæ arma. Belgius Abembexius magni inter Mauros nominis Dux, aduerſus Iſcamum Miramamolinum populares concitauit. cauſſæ proditæ memoriæ non ſunt. cupiditas dominandi iuſta pleriſque inferendi belli cauſſa eſſe creditur. Multa prælia commiſſa in Africa. Belgius ſæpe victor in Hiſpaniam tranſmittit, quam pro Mauris Abdelmelicus denuo gubernabat, è vinculis ad imperium eductus, Aucupæ æmuli iuſſu ex morbo animam agentis magno ſuo malo. Nam Belgij aduentu, paulo poſtquam ad reipublicæ gubernacula eſt reuocatus, intra Cordubã à Duce Abderrahmano, quem Belgius cum valida manu præmiſerat, captus atque omnibus cruciatibus excarnificatus ad mortem eſt, eius ſeculi anno quadrageſimo tertio; quo an- [743] no Iſcamus Miramamolinus obiit. Igitur filius Alulit cognomẽto Pulcher, Mauricæ gentis imperium obtinuit, gentis ſpe maxima, ſucceſſu non eodem. Belgij arma ſolicitabãt in Africa, & motę Hiſpa-

niæ cura

niæ cura Dorano impulſore, qui Belgij partes ſequebatur. Africæ motus explicare noſtri inſtituti non eſt. In Hiſpaniã Albulcatar ab Alulito ipſo imperij initio cum poteſtate miſſus rebus tranquillitatem reddidit, factioſis magna ex parte ſupplementi ſpecie miſſis in Africam: ipſe paulo poſt Zimaelis coniuratione occubuit. Roba Zimaelis ſocius præcipuus coniurationis auctor Hiſpaniam occupat, breui tamen & hic occubuit in prælio quodam. Alulit Imperator altero
744 regni anno, qui eius ſeculi quadrageſim⁹
quartus erat, defunctus eſt, Ibrahemo fratre ſucceſſore. Neque hic meliori ſucceſſu regnauit. Maroanus enim gentilis ex Humeia Maurorum familia nobiliſſima, fauore gentis continuo imperium inuaſit: & Ibrahemo intra palatium iugulato, altero anno ex quo cœperat imperare, rerum ſolus potitus eſt. Hoc Imperatore, Toba Hiſpaniam pro Mauris geſſit: eoq; intra primum annum defuncto gentis conſenſu Iuzephus ex Africa miſſus rem Mauricam geſſit in Hiſpania, in ætate longæua, libidinis potens, & auidus: quam ignominiam, rebus præclare ſuperiori ætate geſtis, & militari laude compenſare videbatur. Hoc gubernatore in Aſia quidem, Abdalla ex Alauecinorum familia inter Mauros nobiliſſima, Maroanum Miramamolinum facta gẽtis conſpiratione ſuſtulit, anno Chriſti ſe-
750 ptingenteſimo quinquageſimo: alienæq;
proditionis & crudelitatis non vindex ſed vicarius, Mauricæ gentis principatum obtinuit. quem vt in ſua gẽte firmaret, Humeiæ poſteritatem, vnde priores Reges prognati erant, à ſtirpe penitus tollendam curauit, & magna ex parte perfecit. In Hiſpania autem anno Chriſti
753 ſeptingenteſimo quinquageſimo tertio,
tres Cordubæ Soles viſi. magno id terrori fuit, rudi ſeculo ignorantium ſcilicet, in nube æquabili denſitate tanquam ſpeculi obiectu, multiplicis Solis ſpeciem repræſentari, nouæ præterea formæ oculis fingebantur, pompæ inſtar præcedentium hominum cum igneis facibus. auxit gentis miraculum atque formidinẽ, grauis per id tempus conſecuta fames. Interea Alfonſus Rex ex inteſtina Maurorum diſcordia, & rerum omnium perturbatione, rei bene gerendæ occaſiones captans, regni fines quod anguſtis regionibus deſcriptum erat, armis amplificabat. Eterant Chriſtianorum animi Maurorum imperio feſſi, conuerſique ad ſtudium reſarciendæ veteris calamitatis. In Calæcia: Lucus, Tuda, Aſturica receptæ. in Luſitania Portus Cale ad Durij oſtium, qua ſe parte fundit in mare, Pax Iulia, Bracara, Viſeum, Flauia, Bletiſa, & Sentica, quæ duæ poſtremæ vrbes hodie Ledeſma, & Zamora ſunt. Septimancas, Dominas, Mirandam, Segobiam, Abulam cepit, atque Sepuluedam ad radices Oroſpedæ montis Duratoni fluuio impoſitam, loci natura munitiſſimam: olim Segobriga dicta eſt, deinde Sepuluega: ſic enim in ſui fori legibus appellabatur, municipium quondam ampliſſimum, & maximæ auctoritatis. Præterea felici victoriarum curſu, locis remotos Virueſcanos atque Riuogiam in Vardulis Idubedæ latere cõprehenſam, qua parte Ogia amnis ex eo monte emiſſus in Iberum decurrit, inſigni regionis amœnitate atque prouentu. In Vaſconibus Pompelonem, in Cantabria partem eam, cui hodie Alauæ nomen eſt, in poteſtatem redegit: tametſi bellis alternãtibus harum ciuitatum pleræque conſequenti tempore ad Maurorum ditionem redierunt: cùm Cordubenſe Maurorum imperiũ magno Chriſtianæ rei incommodo per hæc tempora, vt paulò poſt explicabitur, inchoatum, viribus deinde & potentia auctum in Hiſpania atque amplificatum eſt. Captis ciuitatibus Alfonſi cura, vetus Epiſcoporũ dignitas longo ex interuallo re-
ſtituta

ſtituta eſt. dati Præſules ſyluefcētes Chriſtianorum mores repurgabant contagionibus malorũ, quæ ex conſortio Maurorum profectæ manarunt latiùs. ſubditos populos nouis inſtitutis & legibus, atq; diuinorũ librorum explicatione excolebant. Chriſtiana templa, vbi diruta erant, inſtaurabantur: & quæ Mauricæ ſuperſtitionis ſordes fœdarant ex Chriſtiano ritu expiata. Sacrorum inſtrumēta reſtituta, quantùm gentis inopia, & regij ærarij tenuitas patiebantur. Noua lux reddita videbatur, lætitiæ in præſenti, & maioris ad futurũ ſpei materia maxima. Vardulos, veteres prouinciarũ deſcriptores in Cantabria collocarũt, parte ea, quæ Oceano mari adiacet: hiſtoriæ Hiſpaniēſis auctores paulò antiquiores ætate, rudi homines ingenio, tenui eruditione & cognitione antiqtatis in Vaccæis Caſtellæ veteris parte. Sic Vardulos à Mauris occupatos dixere. Ex ea opinione & quoniā magna Caſtellæ pars piorũ armis ceſſit, nouus pleriſq; error natus perſuaſit, Alfonſi nūc armis vniuerſam Cantabriam ſubiugatā, ereptamq; Mauris eſſe. cum ex veriorib. monimentis oſtēdere liceat, Maurorũ arma haudquaquā vltra locum, cui Rupi perforatæ in Cantabris vulgò nomen eſt, vnquam penetraſſe. Rex tot reb. geſtis clariſſimus
57 Canicæ defunct⁹ eſt ſalutis anno ſeptingēteſimo quinquageſimo ſeptimo, ætatis ſeptuageſimo quarto, regni nonodecimo. Quinq; liberos reliquit, ex Ormiſinda quidē Froilam, Bimaranum, Aurelium, atq; Vſendam. ex impari aūtē matre atq; adeò ſerua ſtupro genitũ Mauregatum. Defuncto iuſta peracta non magis apparatu exequiarum, quàm veriſſimis totius gentis lacrymis celebrata, & cœleſtibus vocibus, quas in funere auditas memorant, ex diuinis libris pronunciantiũ: Tollitur iuſtus nemine conſiderante, ablatus eſt à facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. Ad D. Mariæ cœnobium Canicæ Alfonſus & Ormiſinda vxor ſepulti ſunt. Alfonſo Froila frater fuit, Aurelio & Veremũdo filijs magis quàm alia re clarus felixque. Ad Maurorum res quoniā cum noſtris confuſæ ſunt reuocetur oratio: & fatalis diſſidij ſemina, initia incremētaq; explicentur, vnde nouũ in Hiſpania regnum eius gentis conſtitutum eſt.

Duæ inter Mauros principes familiæ.

CAP. V.

MAHVMETANORVM armis, noſtrorum ceſſatione, maxima nobiliſſimaque orbis terrarum pars victa conceſſit Chriſtiani nominis hoſtibus diris feriſque: quibus nefarium execrabileque eſſe creditur quidquid nobis ſanctum eſt. Vnum initio habuerunt ſummum Principem & rectorem, qui vniuerſæ genti imperaret. ad hunc ſumma rerum conſiliorumque redire ſolita erat. huius imperiũ cuncti reſpiciebant. is iura dicebat populis. ab eo ſacrorum leges petebantur. In hiſtorijs Arabum nunc Calipha dicitur, quod Romana interpretatione ſucceſſor eſt: nunc Miramamolinus, hoc eſt, credentium princeps. Sub principia quietæ res erā nouæ factionis: deinde, vt neceſſe erat in tam longè lateque fuſis opibus, ſeditiones exortæ, multaque ex vno imperia facta. Omnium diſſidiorum cauſſas & euentus explicare non attinet. quod huius loci proprium eſt, duarum familiarũ, quæ inter Mauros nobiliſſimæ habitæ ſunt, & quarum diſcordia maximi motus hac tempeſtate extiterunt, originem atque progreſſum indicare non incommodum fore arbitratus ſum. Mahumetes gentis conditor, & nouæ ſuperſtitionis auctor, cùm belli terrorem proſq; e-

ro ſemper ſucceſſu multis prouincijs incuſſiſſet, ingenio ardenti, prauo, callidoque, profunda ſimulatione ſanctitatis, qua nihil eſt in ſpeciem fallacius, nihil potentius ad conciliandas multitudinis voluntates, moriens ex multis vxoribus, quas ſibi pollutis coniugijs atque nefarijs toro iunxerat, tres filias tantùm reliquit; nullam maſculam prolem, (Cacinus enim filius duodennis obierat) Fatimam natu maximam, Zeinebim, atque Imicultim viris principibus connubio iunctas. Cæterùm Mahumete defuncto, eius ſoceri Abubacarus prius, deinde Homarus, rerum ſummæ in eius locum præfecti ſunt, quaſi filiarum vitarij neptumque. poſt hos Atumanus Fatimæ vir, quæ ob ætatis prærogatiuam ad regni paterni ſucceſſionẽ meliori iure niti videbatur, imperium obtinuit. hinc Alauecinorum familia exorta, opibus & clientelis potentiſſima. Atumano ſucceſſit, non ſine multorum inuidia magnoque gentis motu, Moabia Zeinebim alteram Mahometis filiam vxorem habens, Benhumeiarum gentis & familię conditor. Harum familiarum nominibus, quæ vis ſit & cauſſa clam eſt. Moabiæ Izit filius, & Maula nepos, is qui tertiam tributorum partem genti remiſit, ex ordine ſunt ſuffecti. Maulæ obitu, Mauri in factiones diducti. pars Maroanum ſecuta eſt, pars Abdallam, quem ex Alauecinorum familia fuiſſe arbitror: licet enim cõiecturis agere in tanta eius gentis rerum ignoratione & caligine. fuit certè militię Magiſter Rege Moabia, multisque ex eo copijs & clientelis potens. Itaque eiecto æmulo, ſolus rerum potitus eſt. eo verò defuncto, imperium ad Maulæ filiũ Abdelmelicum redijt, eum qui Africa vniuerſa deuicta, gentis imperium firmauit maximè: ſibi & poſteris peperit memoriam nominis ſempiternam. Romanorum Principum diſſidia Maurorum incrementis occaſionem præbuerunt. tetram rerum omnium caliginem, impotentem hominum væſaniam. ſed pręſtat ab his cogitationib. animum auocare, quarum recordatio velut morſu quodam dolorem efficit. Abdelmelico ex morbo defuncto ſubſtitutus eſt filius Vlit, is cuius auſpicijs Tariffij ductu Hiſpania, Ruderico Rege cæſo, vniuerſa Maurorum imperio ſubiugata eſt. In Vliti locum frater Zuleima primùm, deinde Homar & Izit filij Vliti ex patrui adoptione exæquata duorum poteſtate cooptati. poſt hos Iſcamus vtriuſque germanus frater. Iſcamo filius Iziti Alulit in imperio ſucceſſit. Alulito primũ Ibrahemus eius frater gentis conſenſu, deinde Maroanus ex eadem familia, vi & armis Ibrahemiq; noui Regis deſpectu. Horum diſſidia Alauecinorũ genti, & poſteris Fatimæ ſe opportuna præbuerunt, vt ipſi viribus integri diuiſos in partes æmulos, atque debilitatos opprimerent. Ergo Abdalla magno vir ingenio, animi vigore maximo, Maroanum inter vtriuſque gentis ſtudia deſtitutum occidit: atque Fatimæ poſteritati imperium tandem reſtituit, vt eſt ſuperius indicatum. Quod vt poſteris firmaret, propriumq; faceret, Humeiam gentem extirpandam curauit, nullo alio ſcelere, niſi quod imperium, quia tenuerant, ſperare ambireq; credebantur, eaque ſolicitudine leuare animum tyranno erat propoſitum: vnde eius nomini inuidia in præſens, in futurum ignominia grauis ab immanitate eſt cõflata. Abderrahmano Abenhumeiæ neceſſitudo eſt impoſita, vt carnificinæ quæ in ſuos gentiles exercebatur, ſe ſubduceret, fugaque euaderet in Hiſpaniam: vbi vulgò Mauri veteri Humeiæ familiæ imperio fauebant, multis & magnis beneficijs ab ijs Principibus deuincti. Horum ſtudio Abderrahmani virtute & felicitate, nouum in Hiſpania Maurorum regnum

gnum fundatum eſt, Corduba ſedes: vnde reliquæ ciuitates iura peterent, ſui iuris proprijsque viribus nitens, neq; Africæ contributum, neq; Aſiæ Caliphis, vti mox eſt explicandum.

Froila, Aurelius, & Silo Reges.

CAP. VI.

ALFONSI morte, Froila filius natu maximus pro eo ac par erat continuò piorum in Hiſpania rempublicam gubernandam ſuſcepit, ſalutis anno
757 ſeptingenteſimo quinquageſimo ſeptimo. Regnauit annis vndecim, menſibus tribus: fama inter bonum & malum alternante, ingenio aſpero, morum ſeueritate maxima, in ſæuitiam propenſior quàm humanitatem. & ferè Principes in ſumma rerum omnium licentia, ingenio indulgere malunt, quàm imperare aſſentatores, quorum in aulis Regum magnus numerus eſt, affinia virtutum nomina vitijs affingendo, prauitatem ſemel ſuſceptam alunt, nemine cõtra obſiſtere & vera prędicare auſo. Laudatur in Froilæ actionibus, quòd Ouetum in Aſturibus vrbem primariam & nobilem fundauit primus atque conſtituit. Quidam conditę eius vrbis laudem ad Alfonſum patrem ablegant, nullo idoneo ſatis, neque teſtimonio neque argumento. Conditæ ciuitati ius & honorem Epiſcopatus dedit. Sacerdotum coniugia Froilæ iuſſu ſunt dirempta. quę conſuetudo Witizæ olim lege ſuſcepta, & Græciæ deinde exemplo firmata, in mores abierat. vnde irritato numine (ſic ſaniores interpretati ſunt) tantum ærumnarum accerſitum, tantum pœnarum & ſupplicij datum. Eo facto, quantam ad bonos gratiam iniuit, tantùm magnæ partis populi, & ſacerdotum offendit animos. Nam pleriq; veteribus ſtari malunt, & peccandi libertas multitudini gratiſſima eſt. Ex ea ſeueritate inuidiæ pars maxima illi con flata eſt, qua viuens flagrauit: & mortui nomen ad poſteritatem ignominiæ nota fœdatum eſt, maioris quàm pro meritis. (ſic libet ſuſpicari) nam ad cæteras virtutes militari laude paterna exempla æmulari viſus eſt. Iuzephum enim Hiſpaniæ Præfectum pro Mauris veteranum Ducem, cum numeroſo exercitu Calæciæ fines ingreſſum, cunctaq; belli clade euaſtantem ingēti prælio ſuperauit altero regni anno. cæſa quinquaginta quatuor hoſtium millia. nulla ea ætate victoria maior, neque magis ex rei Chriſtianæ commodo. Ea clades Iuzephum iam quatuor annis Abderrahmani armis, cùm ad ſpem regni ex Africa profugus in Hiſpaniam veniſſet, & Humeiarum factione fatigatum, opportunum ſupremæ calamitati præbuit. Nam Corduba fugiēs, & æmuli diligentia Granatæ captus, Toletiq; quo demum tanquã ad præſidium aufugerat eius vrbis munitione confiſus, ſuæ gentis ferro occubuit, Abderrahmano victori, eo facto cupientis gratificari. Quo ex tempore nimirum ſalutis anno ſeptingenteſimo quinquageſi- 759
mo nono, imperij Arabum centeſimo quadrageſimo ſecundo, Mauri omnes in Hiſpania ſub vnius imperium reuocati, nouumq; regnum fundatum Abderrahmano Abenhumeia, cui Adahil deinde cognomen eſt factum, conditore: imperijque iugum excuſſum, quod Syriæ Caliphæ, Africæ Miramamolini, captæ primùm Hiſpaniæ impoſuerũt. Vna Valentia Edetanorum in Hiſpania Tarraconenſi vrbs, in fide veteri pręſtãs Abderrahmani armis & obſidione fatigata, tandem noui Regis iugum ſubijt. Chriſtiani eius vrbis ciues, barbari victoris metu, & ne religio ludibrio eſſet hoſtibus nominis Chriſtiani, Vincentij Martyris oſſa, quem tanquam

Deum adorabant, & miraculorum fama celebris erat (ſic Raſis Arabs loquitur homo Maurus) ſecum fugientes aſportarunt in extremæ Luſitaniæ partē eam, qua promontorium Sacrum excurrit in mare. Eos Allibohazes Phutenſis dum venationi ſtudet, repertos occidit: pueros captiuos abduxit: quorum indicio, vbi ſacra oſſa relicta eſſent, poſt modum eſt demonſtratum. Loco certè ab ea re, promontorij D. Vincentij nomen eſt factum. Rex barbarus tantis victorijs & tam proſpero rerum ſucceſſu inſolentior factus, Calæcos bello tentauit. Pacem Iuliam quæ hodie in Luſitania Beia eſt, circumſedit. vtrinque Froilæ virtute, & armis reiectus eſt: & Chriſtianæ ditionis fines, non modò aduerſus victricia barbarorum arma, ſed etiam aduerſus prouincialium tumultus perpetua Froilæ felicitate tutati. Calæcorum motus compoſiti; quos ſuſpicor ob vxores ſacerdotibus detractas, temerè ea ætate tumultuatos eſſe. Vaſcones rebellantes armis ad officium pertracti ſalutis
761 anno ſeptingenteſimo ſexageſimo primo. In ea expeditione Meninam Rex Froila (alij Momeranam ſcribunt) Eudonis Aquitaniæ Ducis filiam ſororem Aznaris, fratris conceſſu vxorem duxit. quo ex coniugio Alfonſus, cui deinde Caſto cognomen fuit, atque Semena Bernardo olim Carpenſi filio felix, nobilis ſtupri fœditate, nati ſunt. Eo actionum tenore in magnis Principibus Froila numerari potuit, ni fratrem Bimaranum eximia corporis dignitate atq; morum candore ſtudia populi conciliantē, ſuis ipſe manib. impiè æquè ac crudeliter iugulaſſet. Affectati regni ſuſpicio malo fuit. & fortaſſis ſciſſo vt fit in partes populo ob Regis ſeueritatem, factio altera Bimaranum corrumpere ſatagebat, vt Ducem ſe præberet rebus nouis. Neque enim exiſtimo Froilam temerè, nullaque re prouocatum, tantam crudelitatem deſignaſſe. tametſi ſuſcepti parricidij nulla idonea cauſſa eſſe potuit: & ipſe inuidiam ex eo facto ſuccēſam reſtinguendi ſtudio, Veremundum occiſi fratris filium regni ſucceſſorem adoptauit, fructu nullo. Cùm cœlo æquè & hominibus inuiſus eſſet, & in alia ex alijs mala præcipitaret, ſuorum an Aurelij coniuratione Canicæ peremptus eſt. Oueti in æde maxima Froilæ & vxoris Meninæ corpora ſepulturæ mandata. Quo tempore Verus Archiepiſcopus Hiſpalenſis, eruditione, ſcriptis & vita clarus eſt habitus: tum Petrus Toletanus Præſul Vrbani ſucceſſor cognomento Pulcher, cuius libellus de ratione Paſchatis celebrandi ad Hiſpalenſes ciues, quoniam in ea re hallucinabãtur, magno ingenio conſcriptus extabat. Petro ſucceſſit Cixila, is qui D. Illefonſi vitam ſcripſit: ad quem Hadriani Pontificis Romani litteræ extāt (tametſi Egilam eum vocat) diebus ſabbathi carnib. veſci Hiſpanos, more ſcilicet è Græcia tranſlato, increpantis. Vnde temperamento quodam factum arbitror, vt inteſtina & extremæ animalium partes hoc tempore in vſu ſint, & præcipuo ijs diebus honore menſarum. Quod alij putant ſuſceptum anno Chriſti milleſimo ducenteſimo duodecimo, cùm ad ſaltum Caſtulonenſem Mauri inſigni prælio à noſtris ſuperati ſunt, nullo neque auctore neque argumento idoneo. Veteres ſchedæ in quibus Toletanorum Pontificum nomina ſunt, non tantùm Vrbanum, ſed & Petrum eo numero eximūt: ſubſtituunt alios Sunieredum atque Concordium Cixila priores. nobis in tantis tenebris hærere neceſſe eſt aliquando, non ſecus atque ignorata via, vbi in plures vna diffinditur, cùm nulla repudietur, nulla placet. Aurelius Froilæ Regis interfector, Bimarani vindex, vtrique frater germanus (alij patruelem faciunt, Froila natum

Alfonſi

Alfonſi Regis fratre) gentis conſenſu regnum obtinuit anno ſeptingenteſimo
768 ſexageſimo octauo, Alfonſo Froilæ filio ob ætatis imbecillitatem & paternæ memoriæ inuidiam prætermiſſo. regnauit annis ſex, menſibus ſex, nulla neque domi neque militiæ gloria. Seruilis enim belli, quod in prouincia exarſit, cum ſerui ſtudio libertatis incenſi & temporum perturbatione confiſi arma magno numero corripuerunt, profligati laudem fœdere quod cum Mauris fecit, fœdaſſe viſus eſt: ex quo ingenuæ conditionis virgines ad certum numerum quotannis tributi nomine, proh nefas, erant Mauris repræſentandæ. Regis Abderrahmani felicitas formidinem noſtrorum animis incutiebat: ne noui regni armis rem Chriſtianam ſua imbecillitate & partium diſſidio fluctuantem, ferox ipſe & validus opprimeret. Erat enim inquieti animi vir, & minimè otium, quo nunc ſeneſcere videbatur, diutius laturus. Adoſindam ſororem Siloni viro principi cum ſpe ſucceſſionis connubio iunxit, ipſe prole deſtitutus: ac ne vxorem quidem habuiſſe ſatis eſt exploratum. In valle Iagueia æde S. Martini nomine ſepultus eſt: Sic Alfonſi Magni chronica aiunt. Lucas Tudenſis Canicæ mauult. Et fortaſſis in gemino nomine vnus locus eſt: vt quidam putant. Sed & oppide Iangua in æde Sancti Michaelis antrum extat Andreæ nomine ſacrum. In eo duorum Regum ſepulcra: Aurelij & Fauilæ eſſe populi perſuaſio habet. Ergo & Iagueia eadem Iangua eſt, quod nominum ſimilitudo ſuadet: vetuſque ædis appellatio mutata eſt. aut vtriuſq; Regis corpus alibi initio ſepultum, deinde in eum locum eſt illatum. Quod de Fauila certè conſtat ex ſuperiori narratione, alio prius loco poſitum fuiſſe. In Aurelij locum Silo ſororis vir, Prauiæ cum Adoſinda vxore regno eſt inauguratus. regnauit annis nouem, menſe vno, die vno. Calæcos ſub initia tumultuantes ad Ciperium mõtem, noſtris Cebrerum, compoſuit, eius belli cauſſæ nõ ſunt proditæ. Silo tamen grauior annis, ſiue ingenij ſocordia, non militaribus ſolum ſed ciuilibus etiam muneribus abſcedere certus, nam ſe impoſito oneri imparem ſentiebat, præterea vxoris hortatu, Alfonſum Froilæ filium conſortem regni fecit, ſumma bello paceque auctoritate conceſſa. Fuit hæc horum temporum calamitas, vt cùm maxima turbata republica ſæuæ tempeſtatis fluctibus, viro & gubernatore opus eſſet, tunc ad gubernacula ſederent plurimum Reges inutiles & ignaui. Ex eo conſortio Alfonſo Regis nomen acceſſiſſe, indicio eſt diploma vetus, atque quo nullum in tabularijs Hiſpaniæ antiquius extat. Valpueſtæ ædi D. Mariæ nomine, vbi hodie Collegium canonicorum eſt, olim monachorum cœnobium, conceſſum: vbi Regis liberalitate multa prædia illi templo donãtur Era octingẽteſima duodecima, nempe ſalutis anno ſeptingenteſimo ſeptuageſimo quarto, regni Silonis anno primo, niſi fortaſſe numeri vitiati ſunt. neq; enim eorum opinioni accedimus, qui ad Alfonſum Catholicum id diploma ablegare malunt, ratione temporum haud magna aliqua de cauſſa vehementer perturbata. Eſt autem ad memoriam inſignis ijs in litteris contenta execratio, qua eius donationis violator iubetur eſſe anathema, Marrano, & excommunicatus. vnde intetelligitur Marrani vocem vulgarem non à Mauris quaſi Maurani, vt quidam ſuſpicantur, factam in Italia Friderici AEnobarbi tẽpore: quo Mauri plurimi fidem Chriſto datam in Baptiſmo, paſſim eiurata quam ſuſceperãt, religione violarunt: ſed potius ex Syriaca voce Maranatha deductam, qua anathematis ignominia execratioque in diuinis litteris continetur. Per hæc tẽpora

anno ſeptingẽteſimo ſeptuageſimo ſexto Carolus Magnus Longobardorum regnum euertit, quod ſupra ducentos annos ſteterat in Italia, capto eorum Rege Deſiderio: tum Hadriano Pontifici ratam habuit Enarachatus & aliarum ciuitatum donationem à Pipino patre eccleſiæ Romanæ antea factam. De Silonis ſepulcro non vna opinio eſt, quibuſdam Oueti affirmantibus in Saluatoris æde vbi ſepulcrum eius nomine cum prolixa inſcriptione extat: alij Prauiæ malunt in S. Ioannis Euangeliſtæ, quod ipſe templum à fundamentis ædificandum curauit. quo loco Adoſinda certè vxor tumulata eſt.

Alfonſus, Mauregatus, Veremundus Reges.

CAPVT VII.

Silonis funere procurato regnum ei, penes quem reipublicæ procuratio erat, Alfonſo procerum voluntate con-
783 firmatum eſt anno ſeptingenteſimo octogeſimo tertio. Paterni odij memoria reſederat, & virtutis ſpecimen quod interea dederat ſingulare, cunctorum ordinum voluntates conciliarat. Vnus Mauregatus Alfonſi patruus, quamuis ſtupro genitus, fratrum exemplo qui deinceps regnarant, iniuriam factam querebatur Alfonſo prælato ſibi, quam arctiori cognationis gradu defunctos proximè Reges attingere conſtabat, neque deerant factioſi homines, qui ſtudio rerum nouarum eius conatus adiuuarent, corruptores, vaniloqui, vt ſunt plerique Principum aſſeclæ. His auctoribus, quoniam parum præſidij in gente erat, ad Maurorum opem ſupplex confugit, ignominioſoſque Chriſtiano nomini fœdere impetrauit, quinquaginta virgines natalibus nobiles, & parem ex plebe numerum pactis tributi nomine quotannis. & ſunt ante omnes nationes Mauri effuſi in venerem. Itaque his illecebris voluptatum gens barbara prouocata, Rege eorum Abderrahmano concedente, Mauregatum ſecuta eſt. Inerat præterea dignitas; Chriſtianorum gentem vectigalem habere, Regem beneficiarium. Eius exercitus impetum Alfonſus viribus impar, neq; ſatis confirmato regno vt ſuſtentare poſſet veritus, æmulo fortunæq; cedens, in Cantabriam aufugit: vbi magnæ clientelę erant, multi propinqui & neceſſarij Eudonis, ad quem maternum Alfonſi genus referebatur. viginti quinq; annos natus erat, cum ſub ipſa initia regno ſpoliatus eſt. Regnauit Mauregatus annis quinq;, menſibus ſex, nulla re nobilis p̄terquã ignauia, actionum turpitudine, atq; ſcelere nefario, quod prodẽda patria ſuſcepit. malo regni principio pares exitus fuere. Prauiæ ſepultus eſt in D. Ioannis, vt chronici quod A fonſi Magni nomine vulgatum eſt, Ouitenſe exemplum
habet. Obijt anno ſeptingẽteſimo octo- 788
geſimo octauo: quo anno Abderrahmanus Maurorum Rex cùm regnaſſet annis vno de triginta, Cordubæ defunctus eſt. Qui vrbem extructa arce, atq; horis inſtitutis, quibus Razaphæ nomen fuit nunc Arrizaphæ, magnopere exornauit. Præterea ante biennium ex belli manubijs templum inchoatum: quod hodie Epiſcopi Cordubenſis cathedra inſigne, ipſo ſtructuræ genere, multitudine & varietate columnarum quibus moles incumbit, cernentibus pro miraculo eſt. Reliquit filias nouem. filios vndecim. ex his Zulemam natu maximum, quem viuens Toleto vrbi præfecerat, moriẽs ſucceſſorem deſignauit. Iſſemus filius alter, qui fauorem gentis præſens occuparat, regnum à morte patris virtute & armis tutatus eſt, primùm aduerſus Zulemam, qui acie victus in Conteſtanoſq;, vbi Murcia ſita eſt; fuga pulſus,

precio ſexaginta millium aureorum re-
gni ius fratri relinquens ſeceſſit in Afri-
cam: deinde Abdallam fratrem alterum
nouarum rerum ſtudio tumultuantem,
fœdere cum eo facto, in Africam expu-
lit. rerum potitus eſt annis ſeptem, mẽ-
ſibus ſeptem, diebus ſeptem. Maurega-
to quidem Veremundus ſucceſſit co-
gnomento Diaconus, quod in eum or-
dinem lectus eſſet, & ex ritu Chriſtiano
ſacratus in minori ætate. De Veremun-
di patre variant hiſtorici: nec facile eſt
aut opinionem opinioni, aut auctorem
auctori præferre. nominum ſimilitudi-
ne vitiatam memoriã arbitror. quidam
Bimarani filium putant, eius qui Froilæ
fratris manu cecidit: alij Alfonſi Catho-
lici fratre Froila natum affirmant. Cui e-
go potius opinioni accedo, viros maiori
antiquitatis Hiſpanicæ eruditione ſecu-
tus, chronicaque Alfonſi Magni Regis
nomine compoſita regnauit annos tres,
menſes ſex: & gemina prole auctus Ra-
miro & Garſia ab vxore Nunilone ſeu
Viſenda, quam contra fas æquumque
ſibi iunxerat, ſaniori conſilio deinceps
per totam vitam abſtinuit. Cætera mo-
deſto quidem ingenio, & otij cupidior
quàm reipublicæ ſtatus ferret: non ani-
mo, non armis, non vigore aut viribus
corporis, non arte belli inſtructus teme-
re ad regnum acceſſit. Eò digniſſimus
laude, quòd optimo publico Alfonſum
Froilæ patruelis filium Mauregati armis
ſpoliatum, pulſumque in Cantabriam,
ad regni conſortium reuocauit, eius ſe-
791 culi anno nonageſimo primo, duodeci-
mo Kalend. Auguſti, vt Iſidorus Pacen-
ſis huius ætatis ſcriptor eſt auctor. Re-
gnauit is deinceps annis quinquaginta
duobus, menſibus quinque, diebus tre-
decim, perpetua rerum geſtarum felici-
tate, bellicis artibus, clementiæ, religio-
nis & liberalitatis laude ſuis carus, exter-
nis formidabilis. Inclinatæ Hiſpaniæ res
vnius maxime virtute ſteterunt. Suſce-
ptam regni auctoritatem & fauorem
gentis vehementer confirmauit victo-
ria, quam de Maurorum Duce Mugaio
retulit ampliſſimam, tertio anno ex quo
in regnum fuerat reuocatus. Etenim
virgines, vt erat in Mauregati fœdere
cautum, barbaris repræſentare ignomi-
nioſum eſſe Chriſtiano nomini iudi-
cans, numeroſum exercitum ex cauſſa
belli iniurijs Chriſtianorum oppida &
agros longè latèque vaſtantem Aſtures
vſque magno damno prouincialium lu-
ctuque, Alfonſus hoſti obuiam factus
ad Ledos oppidum acie vicit. Inſi-
gne prælium fuit. ſeptuaginta hoſtium
millia cæſa: atque duriſſima ſerui-
tute reſpublica liberata, tandem re-
ſpirare viſa eſt. Mauri enim viri-
bus debilitati & nouis bellis implici-
ti, acceptam ignominiam cladeque
vlciſci non potuerunt. & conſtat ea æ-
tate ad extremam Hiſpaniam, qua par-
te Pyrenæi montes ſunt, Vaſconum
Regum armis, & Caroli Magni virtute,
cuius præcipua & maxima inter Chriſti-
anos Principes auctoritas erat, rerum
geſtarum celeberrima fama, multas vr-
bes & oppida Mauris erepta. Quæ
res Iſſemum Cordubenſem Regem im-
pulit, vt Abdelmelicum magni nominis
Ducem cum iuſto exercitu mitteret ad
conatus Chriſtianorum compeſcen-
dos. Gerunda in Auſetanis, Narbo
in Galliæ aditu à Mauris occupatæ. vn-
de templi Cordubenſis ſtructuræ per-
ficiendæ Chriſtianorũ humeris terram
cõportata Rodericus Præſul eſt auctor.
Res proſperæ, quæ ſæpè moderatos ho-
mines de ſtatu mẽtis immutant, barba-
ros natura feroces inſolentiores effece-
rãt. Pons alter Iſſemi iuſſu Cordubæ ex-
tructus ad arcẽ. Prætoriani milites adhi-
biti præſidij cauſſa ex externa gẽte, quod
primus Maurorum Regũ vſurpauit, tria
millia Chriſtiani religiõe abiurata impij.
Eunuchorũ duo millia aulam domeſtici

ſcilicet.

ſcilicet miniſterij addicti ſequebantur.
795 Obijt ſalutis anno ſeptingenteſimo nonageſimo quinto, Aihaca filio ſucceſſore; qui regnauit annis viginti ſex, menſibus decem, diebus quindecim, prudentiæ, æquitatis atque liberalitatis laude famaque vt in ea gente celebratus.

Elipandus Toletanus Præſul.

CAPVT VIII.

AD CAPTIVITATIS mala, quæ ſi extrema fuiſſent nimium erant grauia, grande de religione diſſidium acceſſit. mali auctores præcipui Felix in Ilergetibus Vrgelitanus Præſul, atq; Elipandus in Carpetanis Archiepiſcopus Toletanus, non inſulſo viri ingenio neq, eruditionis experti, vt in tantis tenebris tantaqne malorum omnium colluuie: in qua non offendere, non fœdari miraculi inſtar eſſet. Quis enim in grauiſſima ſeruitute litteris locus? cùm oppreſſi vectigalibus vitæ neceſſaria ſubſidia comparare cogebantur. ſilebant eccleſiaſtica concilia, quibus diſciplinam eccleſiaſticam aſtringere & reipublicæ vulnera ſanare, veteri inſtituto ſuſceptũ erat. Proceres & populus pro ſe quiſque vt collibitum erat, ita vitam inſtituebant, atque de rebus diuinis nullo prohibente pro voluntate proque arbitratu ſinguli ſentiebant. quæ magna pernicies eſt. Ex impiæ gentis vſu prauas ſæpè opiniones in Chriſtianorum gentem redundare propemodum erat neceſſe. Neſtorij placita concilij pridem Epheſini diligentia ſopita, quaſi veteris incendij ſcintillæ in Hiſpania, ijs auctoribus ſuſcitatæ ſunt, Chriſtum affirmantibus qua parte certe homo eſt Dei filium adoptione eſſe, contra fas, contra auſpicia, contra omnes diuinas & humanas litteras, & religiones. Quî enim natura & adoptione filius ſimul idem eſſe poſſit? cùm adoptione filius patris tantùm benignitate, nulla neceſſitadine ſit quaſi ad alieni iuris hæreditatem admiſſus. quòd qui aſſerat Chriſti geminam hypoſtaſim fateatur opus eſt. Felicem propter locorum vicinitatem, & quoniam in eam Hiſpaniæ partem Gallorum arma annis ſuperioribus penetrarunt, Gallum natione fuiſſe vulgò nonnulli ſuſpicantur. Elipandus ex antiqua Gotthorum gente prognatus erat. Pugnabat pro illis pontificia ipſorum auctoritas, & celebrati nominis fama. erroris auctores laudabant Eugenium, Illefonſum, Iulianum, multis præterea diuinarum ſcripturaram locis ad patrocinium abutebantur: quibus Chriſtum qua homo eſt, minorem patre dici ſatis conſtat. Et vt erant ardenti ingenio, miſſis in omnes partes litteris ac libris, cæteris omnibus ſuſceptas opiniones inſtillare fucata oratione, atque perſuadere ſatagunt. Ad Aſturum & Calæcorum Epiſcopos Elipandus pro ea auctoritate quam in alias eccleſias obtinebat præcipuam & maximam, litteras dat: ac nominatim Adoſindam Silonis Regis viduam in fraudem impellere conatur. Illa vti erat neceſſe, ſui iudicij eſſe negat de controuerſia pronunciare: remque integram ad Epiſcopos defert & ſacerdotes, ſanctiſſima & prudentiſſima fœmina: in quo numero erat Beatus presbyter, & Hetereus Vxamenſis Epiſcopus. quorum extat aduerſus Elipandum diſputatio non inelegans, opuſque ſpiſſum, operoſum & vaſtum: ſed quoniam validis argumentis mendacium arguit, bene eſſe operam collocatam lectores iudicabunt. Controuerſia agitata, & quoniam conatibus par ſucceſſus non erat, Elipandus quidem Toleto profectus Aſtures & Calæcos obiuit, ijsque in locis multos praua opinione infecit peſtifero oris afflatu. Felix

Vaccæ-

Vaccæos primùm in Hiſpania,& Septimanam in Galliæ aditu aggreſſus eſt:deinde reliquam Galliam atque Germaniam nullo operæprecio:cùm paſſim ſummi,medij,infimi, ad inſolentiam nouæ vocis exhorreſcerent, & errorem cum auctoribus palàm deteſtarentur. Concilia Epiſcoporum ijs in regionibus habere promptum erat. Itaque inuenio apud Reginum Baioariæ ciuitatem coram Carolo magno Francorum Rege in Epiſcoporum conuentu Felicem dãnatum ſalutis anno ſeptingenteſimo nonageſimo ſecundo. inde Romam miſſum, coram Hadriano Pontifice abdicaſſe,ſimulato certè animo. Qua de cauſſa nouum Epiſcoporum conuentum haberi Franconofurti in Germania neceſſe fuit anno ſeptingenteſimo nonageſimo quarto,præſente Carolo Magno.Miſſi Roma legati Theophylactus & Stephanus Epiſcopi: ex Hiſpania Beatus & Heterius Vxamenſis Epiſcopus pro catholicis legati. Neque ſe mali auctores deſerunt in periculo: Carolo ipſi libellum ſupplicem offerunt, poſtulantes vt præſens in ea controuerſia diſceptaret:& multorum potius iudicium ſequeretur,quàm ſe paucorum dolis circumueniri ſineret. Re diſcuſſa, praua opinio cum auctoribus reprobata eſt: ac niſi mutarent Felix & Elipandus ſacrificijs interdicti. Felix, vt Ado Viennenſis eſt auctor,Patrum ſententia relegatus eſt, & Lugduni nunquam errore depoſito extremum vitæ diem clauſit. ſic opinio hominum fuit. vſq; adeò difficile eſt fixam perperam de religione ſententiam mutare, imbutamque praua perſuaſione mentem traduci ad ſanitatem. Quid Elipando contigerit clam eſt: ac credam potiùs ſententiæ Patrum obtemperaſſe, prauaque opinione depoſita mutaſſe,neque ex Hiſpania extuliſſe pedem,neque Reginum, Romam, aut Franconofurtum adijſſe, perſuaſum habeo. Veteres Eugenium, Illefonſum,Iulianum Carolus quidem accuſat ijs litteris,quas ad Elipandum & cæteros ſacerdotes Hiſpaniæ ſcripſit: neque mirari ſe ait, filios patribus ſimiles exiſtere. Heterius negat in eorum ſcriptis ſimile quippiam extare. Ex Felicis ſanè ſchola aliquanto interuallo Claudius Taurinenſis Epiſcopus homo Hiſpanus, verſatuſque aliquandiu cum nonnulla ingenij laude in Ludouici Auguſti cognomento Pij aula,ad priorum commenta,tum alia,tum imagines diuorum è templis Chriſtianis exturbandas eſſe affirmauit. quem Ionas Aurelianenſis æqualis, de ſcripto diligenter atque accuratè impugnauit.

Alfonſi Caſti initia.

CAP. IX.

PER idem tempus Veremundo morte ſublato,Ouetique ſepulto, vbi eius & vxoris ſepulcra monſtrabantur: ſolus Alfonſus rerum potitus eſt. Purioris vitæ ſtudio à Bertæ vxoris complexibus per totam vitam abſtinuiſſe fama fert: vnde illi Caſti cognomen. Religionis amplificandæ ſtudio templum Oueti,Saluatoris nomine præcipuum & maximum ab imo totum extruxit: tametſi inchoatæ fabricæ laudem nonnulli ad Veremundum ablegant: Alfonſum fama tenuit. Extructi iam templi exornandi cura ſolicitabat pij Regis animum. duo Angeli aurificum ſpecie, crucem auream gemmis diſtinctam, auroq; fulgẽtem eleganti forma perfecerunt. Opinionem non aurifices ſed angelos fuiſſe, ad populum euentus confirmauit, nam perfecta cruce nuſquam comparuerũt. Rodericus Præſul Regem ait, à Leone. III. Romano Pontifice impetraſſe, vt Archiepiſcopi cathedra templum à ſe nuper extructum honeſtaret: cùm con-

ſtet id tempore Alfonſi Magni factum eſſe. Alfonſi gloriam à præclaris initijs auſpicantem domeſtica calamitas ſugillaſſe viſa eſt. Semena ſoror Sanctiæ ſeu Sanctio Saldaniæ Comiti nupſit, nullo fratris reſpectu. Ex eo coniugio clandeſtino ſcilicet, Bernardus infans natus eſt, cui deinde Carpenſi nomen fuit, & rerum geſtarum fama ab Hiſpaniæ ſcriptoribus vnus maximè per hæc tempora celebratur. Re prodita Comes quidem per ſpeciem comitiorum Legionem veniens, maieſtatis lege poſtulatus, excæcatis oculis perpetuo carceri in arce Lunæ mancipatus eſt: vbi vitæ reliquum in tenebris & ſqualore propagauit. Semena ſoror in virginum ſacratarum collegium compulſa veſtem mutauit. Infans in Aſturibus avunculi Regis iuſſu, non ſecus ac ſi ex ipſo genitus eſſet, regio cultu educatus habitusque. magnæ indolis, quæ natura inerat, hæc adiumenta fuerunt. Interea Maurorum arma mouebantur. Zulema & Abdalla Regis Mauri patrui, qui eatenus ſe in Africa tenuerant (Abdallam Francorũ opẽ implorasse auctor quidã affirmat, & Ludouicũ Caroli Magni patris iuſſu Abdallæ iuuandi cauſſa cum exercitu in Citeriorem Hiſpaniam, Oſcam vſque penetraſſe,) hoc ſanè tempore noui Regis deſpectu, priuſquam ſe in regno confirmaret, in Hiſpaniam tranſmiſerunt. Abdalla vt erat ardentiori ingenio prior Valentiam ciuium voluntate occupauit. Zulema poſtmodum euocatus eſt à fratre ad ſpem rerum nouarum. In vicina oppida & vrbes irruptiones factæ: finitimi agri omni belli iniuria vaſtati. Ab his initijs eò audaciæ progreſſum eſt, vt collatis vexillis cum Alhaca Rege dimicare non dubitarint. pugna ingens fuit, multumque in ea ſanguinis effuſum. cum multis Zulema cecidit. Abdalla fuga Valentiam euaſit, & cùm toties eius conatus fortuna deſtituiſſe viſa eſſet, pacata conſilia turbulentis potiora fore arbitratus, fœdere cum Rege facto arma poſuit ea lege, vt vectigal annuatim penderetur, vnde vitam principalem in ea vrbe ſuſtentaret. Pacem initam vt firmaret pignore, filij ad Regem obſidum loco miſſi ſunt: quos ille benignè acceptos apud ſe habuit eo loco & cultu, qui patruelibus conſentaneus eſſet. eorum vni ſororem connubio iunxit. Atq; hæc geſta ſunt imperij Arabum anno centeſimo octogeſimo quarto, iuxta Roderici Præſulis computationem. qui annus quintus erat ex quo Alhaca regnare cœpit. Maurorum bella inteſtina rei benè gerendæ opportunitatem Alfonſo Regi præbuiſſe videntur: multi enim auctores, externi ſcilicet, (nã noſtratibus magnum de ea re ſilentium) Alfonſi virtute aiunt Olisiponem vrbem Luſitaniæ principem Mauris ereptam, miſſamque ad Carolum Magnum honeſtiſſimam legationem ex Hiſpania: cuius legationis principes Fruela & Baſilicus captæ vrbis ſpolia Regis iuſſu detulerunt, equos, arma captiuos, præterea admirandi operis & amplitudinis tentoriũ Mauricum. Excipere inteſtini tumultus motusque graues, quibus Regem in Abelienſe monaſterium ex fuga compulſum locis prærruptis ſitum in Calæcis, Theudij viri principis opes regno reddiderũt clariorem effectum poſt calamitatem. Cæterum Alfonſi regnum nulla re mihi felicius illuſtriuſque viſum eſt, quàm D. Iacobi Apoſtoli corpore, quod per hæc tempora Compoſtellæ inuentum eſt, ad omen maioris quàm vnquam futuræ Chriſtianorum felicitatis. quod qua ratione contigerit ex altiori principio explicandum eſt.

D. Iacobi Apoſtoli corpus inuentum.

CAPVT X.

FLORVERAT vt ſi qua in Hiſpaniæ parte maximè in extrema Calæcia, ad eum locum vbi Iria Flauia ſita eſt, cultus religionis Chriſtianæ. Verùm ſæua procella in Chriſti cultores excitata, quo tempore nondum repudiata multorum deorum vanitate, Romanorum Imperatorum iuſſu, piorum corporibus excruciandis tormenta omnia conſumebantur, ijs in locis penitus extincta eſt. Quo factum, vt neque Romanorum reliquo imperio, neque Gotthis rerum potientibus in Hiſpania B. Iacobi Apoſtoli ſepulcrum vbi eſſet exploratum haberent. temporis iniuria atq; vetuſtatis locus dumis & vepribus obſitus erat, ignotusque omnibus. vſq; ad Theodomiri Irienſis Epiſcopi ætatem. Myrus quidem Sueuorum Rex, de quo eſt ſuperioribus libris memoratum, ex Romanæ eccleſiæ inſtituto formaque, Epiſcoporum in ſua ditione diœceſes certis finibus deſcripſit. Andream Irienſem Epiſcopum conſtituit, cui ordine ſucceſſerunt Dominicus, Samuel, Gothomarus, Vincibilis, Felix, Hindulphus, Selua, Leoſindus ſiue Theoſindus, Enula, Romanus, Auguſtinus, Honoratus, Hindulphus: quorum omnium præter nomina notitia nulla extat: eademque ignorationis caligine reliqui omnes qui ſucceſſerũt inuoluti eſſẽt, niſi Iacobi luce, qui breui totum orbem perſuaſit, illuſtrati eſſent. Theodomiri enim, qui Hidulpho ſucceſſit, diligentia nutu numinis tantus theſaurus repertus eſt. Præcipua auctoritate & fide viri, lumina ſæpè inter noctis tenebras micare in vicino nemore teſtes oculati renunciabant. Sanctus Præſul ne ludibria oculorum eſſent ſuſpicatus, ſtudioque rem vniuerſam, cuius fama percrebuerat, veſtigijs omnibus explorandi, ijs luminibus locum omnem coruſcare videt. nemus perſcrutatur omne. effoſſo terreo tumulo marmorea domuncula inuenta, qua ſacrum ſepulcrum includebatur. Argumenta quibus Apoſtoli corpus eo ſepulcro contineri cognitum eſt, memoriæ non ſunt prodita: ſed niſi magna de cauſſa eam opinionem ſuſceptam non arbitror, antiquitatis ſcilicet veſtigia excuſſa, genijque quos paſſim occurriſſe memorant, rem ita habere renunciarant. Præſul viſa nunciaturus Regem continuò arrepto itinere adijt. Is vt flagrabat religionis amplificandæ ſtudio, rem omnem præſens luſtrat: lætusque ſucceſſu, D. Iacobi nomine eo loco templum extruendum curat, extemporarium quidem & rude, nimirum formaceis parietibus compactum. ſacerdotia inſtituit, redituſque vnde ſacrifici viuerent templo attribuit, quãtum regij fiſci tenuitas per ea tempora patiebatur. Rei fama breui toto orbe Chriſtiano diſſipata, D. Iacobi religio vehementer aucta & amplificata eſt. Nunquam in Hiſpaniam ne rebus quidem integris, tantum exterorum hominum venit. Confluxerunt ex Italia, Gallia, atque Germania, ex propinquis, & vlterioribus, ex longinquis gentibus ad tantæ rei famam. Multa miracula & magna, quæ quotidie ad ſepulcrum Apoſtoli edita ſunt, religionem auxere: vanamque non fuiſſe eam opinionem cunctis nationibus demonſtrarunt. Leo III. Romanam eccleſiam eo tempore obtinebat. ab eo Alfonſi Regis precibus, Caroli Magni auctoritate, nam eo potiſſimum de cauſſa legationem (de qua dictum eſt) ſuſceptam arbitror, impetratum ex Epiſcoporum etiam & procerũ Hiſpanię volun-

voluntate, vti Præſulis Irienſis ſedes retento nomine, & Bracarenſis Metropolitani, cui ſubditus erat iure retento, Compoſtellam migraret loci cohoneſtandi cauſſa. Tametſi Bracara per id tempus à Mauris euerſa, & habitatoribus vaſta erat, vtraq; lege poſt ducentos ſeptuaginta quinque annos, Compoſtellana Eccleſia ſoluta eſt: cùm Pontificum Romanorum indulgentia, Regum Hiſpanorum opera, veteribus Emeritæ vrbis quondam Metropolitanæ iuribus in eam Eccleſiam translatis aucta eſt & illuſtrata. Acceſſit eius municipij principatus agro attributo, quantum tria millia paſſuum circum ſepulcrum occuparent, vti Alfonſi diploma declarat, quod in eius templi ſchedis & tabularijs conſeruatur, deſignata etiam cauſſa inuenti ſuo tempore corporis ſancti.

Carolus Magnus venit in Hiſpaniam.

CAPVT XI.

CAROLVM cognomento Magnum Francorum Regem, non ſemel veniſſe in Hiſpaniam, fama fert veterum ſcriptorum conſtanti fide fundata. primùm poſt initia regni quod defuncto patre ſuſcepit, Ibnabalæ Mauri precibus ſolicitatus ad ſpem Hiſpaniæ Mauris eripiendæ, qua parte Vaſcones ſunt Pyrenæo monte tranſcenſo circumſeſſam Pompelonem, ciuium deditione ficta redegit in poteſtatem. Cæſarauguſtæ de manu Ibnabalam Regem dedit, vectigali mulctatæ, quod annuatim penderetur. In reditu Pompelonem, quoniam iniuriæ opportuna erat, & inter Maurorum & Chriſtianorum imperium ſæpè alternabat, mœnibus nudandam curauit. In Pyrenæi anguſtijs Vaſconum armis, impedimentis exutus theſaurisque direptis omnibus deformatus in Germaniam redijt. Gerunda & Barcino poſt aliquot annos, Mauris dedentibus in Caroli poteſtatem venerunt. Inde Barcinonenſium Comitum initia, & origo gentis Catalaunicæ. Cathelauni populi ad Toloſam vrbem in Gallia Narbonenſi latè fuſi, ad nouas ſcilicet ſedes in Hiſpaniæ partem eam penetrarunt: vnde Catalauniæ nomen eſt factum. nam qui ex Gotthis & Alaniæ vocem duplicant; aut à Catalone quodam Aquitaniæ Præfecto, quo tempore Martelli armis occupata eſt, Eudoniſque filijs erepta, vti antea dictum eſt, deriuant, nonnulli eruditi ſuam opinionem probarunt. Thomichus eius gentis ſcriptor Carolum denuo ait, poſt aliquantum tempus Narbone capta ereptaque Mauris, in Hiſpaniam irrupiſſe: tractumque illum adieciſſe Imperio, cui Catalauniæ veteri nomen eſt ad Ceretanos. Præterea cum Mauris dimicatum in valle, cui ab eo prælio Caroli nomen eſt factum. Addunt alij inuento Iacobi corpore, cùm in amplificandæ religionis curam incumberet, veniſſe in Hiſpaniam, vt quæ fama prædicabat, præſens oculis luſtraret. Re certa in reliquas Hiſpaniæ eccleſias eo agente ius & auctoritatem Primatis Compoſtellano Præſuli datum. quod ne pro vero ponatur, ac potiùs vt repudietur tãquam falſum, multæ rationes mouent, quas explicare non eſt neceſſe, nam ſe nullo indicante commentum prodit. Poſt diſceſſum ex Hiſpania certè abijt, Leonis eo nomine. III. Pontif. Max. quem ab inimicis iniuria pulſum ſuſpicabatur, reſtituendi tuendique cura. In Vrbe cùm ad cognoſcendam cauſſam conſediſſet, Epiſcopi quorum erat magnus numerus euocante Rege, nefas eſſe acclamarunt, cuiquam de Pontifice Maximo iudicium facere. Pontifex ipſe de ſuggeſtu obiecta crimina iureiurando

diluit.

diluit. Accuſatores primùm capitis damnati: deinde agente Pontifice, exilio tantùm mulctati ſunt. nullo tempore, neque res Romana liberior viſa eſt, neque pontificia dignitas auguſtior. Præmiſſæ fuerant ad Carolum claues confeſſionis S. Petri, & vrbis Romæ vexillum: indicio ciues & Pontificem ſe in eius poteſtatem cõtradere: quoniam parum opis in ea temporum perturbatione fore videbatur in Græcis Imperatoribus: res Francorum reſurgere & confirmari conſiderabant. Itaque quod abſenti decreuerant, vrbis Romæ impe-
801 rium præſenti delatum. Octingẽteſimus primus ſalutis annus agebatur, cùm Leo in æde Petri ſacris operatus, Carolũ Auguſtum appellatum, imperij inſignibus exornauit. Romanus populus incredibilis lætitiæ argumento acclamauit: Carolo Auguſto, Magno, & pacifico, vita & victoria. Factus Imperator ex Germania quo ſe contulerat, in extrema ætate venit in Hiſpaniam, vt conſenſus ferme ſcriptorum eſt, hac occaſione. Alfonſus annis grauis feſſusq; bello, quod continenter in Mauros gerebat maiori conatu quàm ſucceſſu, Carolum cogitauit in Hiſpaniam euocare, breui ſperans totam prouinciam eius armis barbaris ereptum iri. Prole ipſe carebat. nauatæ operæ mercedem commodum viſum eſt, regni ſucceſſionem proponere. non abiecit conditionem Carolus. Verùm ætate ipſe grauis, neque Alfonſo minor, imperijque amplitudine clariſſimus, Bernardo quem ex Pipino filio defuncto nepotem Regem Italiæ dixerat, nouum regnum deſtinans, Hiſpaniam petere conſtituit. Sequebatur inuictum copiarum robur, prope confecta omnia erant: cùm re prodita (neque enim magnorum Principum conatus & fœdera, cùm per alios conditiones ferantur, diu latere poſſunt,) vtriuſque Principis conatus diſturbati ſunt. Proceres Hiſpaniæ ægrè ferre Francorum imperio ſubdi, gentis inſolentis & feræ, non Maurorum ſeruitutem depelli, ſed grauiori propemodum ſeruitute mutari. Hæc pro ſe quiſque, hæc in circulis, hæc plebs, & optimates conquerebantur. Sumere arma, Regiſque voluntati obſiſtere audebat nemo priuatim. Bernardus Carpenſis ætate & ſpe ferox ægris animis ſubdebat faces, Ducemque ſe præbebat ijs qui ſe ſequi vellet. & Alfonſum, vt ſunt Regum voluntates incertæ, ſui iam conſilij pœnitebat. Marſilius Cæſarauguſtæ Rex Maurus, cui pulſi ab eo Ibnabalæ cauſſa Carolus iratus erat, in partes attractus. Ex vtraq; gente iuſtus exercitus conflatur. Franci equitatu valent. optimum ergo viſum eſt Pyrenęi ſaltus anguſtias occupare, Francosque ſi poſſent aditu Hiſpaniæ prohibere. Externi ſcriptores Carolum aiunt vlterius penetraſſe, nec ante ex hoſtico deceſſiſſe, quàm pręlio victor agros prouinciæ longè lateque vaſtaſſet. in reditu cum hoſtium copijs ad Pyrenæi anguſtias pugnatum. Nobis noſtrorũ ſcriptorum fides potior viſa eſt, negantium Carolum in interiora prouinciæ penetraſſe: ſed in ipſo aditu ad Rocidam vallem, quæ in ſaltu Vaſconum eſt, pugnatum. Veniebant in prima acie Rollandus Britanniæ Comes, Anſelmus & Eginardus viri primarij: locus erat minimè aptus copijs explicandis. Noſtri ergo ex ſuperiori loco impreſſione in hoſtes facta, multos priuſquàm ſe ad pugnam compararent, inſtruereque acies poſſent, ferro peremerunt. Cecidit Rollandus ipſe, de cuius virtute & rebus geſtis multa & incredibilia in vtraque gente vulgò homines fabulantur. Carolus ſuorum trepidatione ſtrageque cognita, conatus inclinatam aciem reſtituere, hanc pro tempore ad milites orationem habuit. Quo milites ruitis? quæ cauſſa timoris? Quàm turpe ſit Francorum ar- "

„ma triumphis trophæisque nobiliſſima, Hiſpanorum egentibus populis & diuturna ſeruiendi conſuetudine oppreſſis cedere, me ſilente res ipſa loquitur. Nomen imperij noſtri, ingenita vis pectoris alacritatem addat. res fortiter, piè ac feliciter geſtas, veſtram nobilitatẽ, maiorum decus ad animos reuocate: & qui deuictis tot prouincijs leges magnæ orbis parti dediſtis, ab inermi hoſtium genere, qui latronum more æquo campo congredi recuſarunt, vinci ipſa morte acerbiùs iudicate. Fugæ locus non eſt in tanta locorum iniquitate. an æquum erit à pedibus præſidium petere, abijcere arma? tantùm ſuperi dedecus auertite: neque patimini milites tantum ignominiæ inuri nomini Franco. virtute & audacia ex his locis euadendum. Viribus, opib. generoſitate, robore, numero, delectu præſtatis: hoſtes inopia, illuuie, ſqualore deformes: exercitus ex vtraque gente conflatus, quib. nec idem mos eſt, & legib. inſtitutis, religione diſcrepant. vobis vnus animus eſt, mens eadem, pro vita, pro patria, pro noſtra gloria neceſſitudo pugnandi. Ergo quo animorum vigore toties numeroſas hoſtium copias me Duce, ipſam temporum & locorum ſæpe naturam ſuperaſtis: eâdem nunc (niſi fortè virtutis priſtinæ veterani milites obliti eſtis) minores quæ ſeſe offerunt vincite difficultates. Mox buccina ſignum datum. pugna magno ardore inſtaurata, multum effunditur ſanguinis. Francorum promptiſſimi & nobiliſſimi cadunt. Et erat Hiſpanorum exercitus omnium rerum patientia duratus: & opinio, quæ multum in bello poteſt, Gallorum animos fregit. In ipſo ardore pugnæ nunciatur Mauros locorum notitia aduolantes, per occultos tramites circumueniſſe Francos, & iam à tergo inſtare. Nullus locus clade Francorum nobilior, ac fama celebratior fuit. Interempti ad S. Spiritus ſepulti. Iniuriam ne Carolus armis vindicaret, ipſius morte quæ breui cõſecuta eſt contigiſſe arbitror. Aquiſgrani defunctus, & ſepultus eſt anno Chriſti octingenteſimo quartodecimo. Rodericus Alfonſum Regem ait prælio interfuiſſe. Vaſcones Fortunium Garſiam Regẽ Suprarbis magnam victoriæ fuiſſe partem affirmant. Gallicę hiſtoriæ non noſtra virtute victos Francos, ſed Galalonis cuiuſdam proditione cladẽ illatam. ſtudio & æmulatione vtriuſque gentis confuſam memoriam arbitror: vſque eò vt Gallici quidam hiſtorici nullã de hac pugna mentionẽ faciãt: quod ex malitia detractũ crederem, niſi idem contigiſſe Alfonſo Regi Legionis conſiderarẽ, cui Magno cognomen fuit, in eo cõmentario rerũ per hæc tempora geſtarũ, quod Sebaſtiano Salmanticẽſi Epiſcopo paulò poſt hæc tempora nuncupauit. Atque de Caroli Magni expeditione ignominiaq; hactenus de re tota liberum iudicium lectori ex aliorum ſcriptis eſto. ad intermiſſa reuocetur oratio.

Reliqua Alfonſi Regis geſta.

CAP. XII.

SECVNDVS Alfonſi regno ſine vlla ferme offenſione rei Chriſtianæ curſus erat, conſtans, æquabilis, perpetuaque fortuna: neque res bellicæ curæ magis erant, quàm pacis artes & religionis amplificandæ ſtudium. Templum enim quod Oueti Saluatoris nomine præcipuum & maximum ſub initia ædificandum curauit ad culmen perductum, à ſeptem Epiſcopis quò maior videlicet loci religio eſſet, ex ritu Chriſtiano ſacratum eſt, anno octingenteſimo ſecun- 802
do. Mariæ Virginis in eadem vrbe ædes extructa, illique coniuncta domus humandis cõparata Regibus. tertia Thyrſi Martyris nomine elegantiſſima. quarta Iu-

ta Iuliani. prætereа palatium regium rebus omnibus inſtructum. Ea enim erat Alfonſi animi magnitudo, vt in priuata re frugali victu contentus tenuique cultu, omnia ad imperij dignitatē, gloriam & ſplendorem reipublicę reuocaret, eiuſque vrbis ornamentum: quam Regum primus ſedem regni fecit, vti Alfonſus cognomento Magnus eſt auctor. Interea Toletani aduerſus Regis ſui imperium tumultuabātur. copiæ & otium, vnde malis omnibus origo, in cauſſa erant: nullaque magna ciuitas diu quieſcere poteſt. ſi foris hoſtis non eſt, domi naſcitur. Alhaca Rex vt erat ingenio callido facilè tacere, celare, diſſimulare, inſidiari aſſuetus, Ambrocium Oſcæ Præfectum, idoneum hominem nactus, quod Toletanis ciuib. gratus eſſet, cum litteris mittit, culpā rebellionis in Præfectorum inſolentiam reijcit. Illi, vt ſunt ferè eius vrbis incolæ minimè mali, nullam ſuſpicati fraudem, eum in vrbem admittunt. poſt aliquantum tempus regijs iniurijs prouocatum ſimulat ſeditionis participem eſſe velle. vrbe ad omnes caſus munienda quo loco nunc D. Chriſtophori ædes eſt, vt arcem ædificarent fit auctor: & vt præſidij cauſſa militum manus in vrbem reciperetur. Ad eos motus comprimendos mittitur Abderrahmanus Regis filius, qui natus erat viginti quatuor annos: quo ſimili fraude per ſpeciem initi fœderis in vrbem arcemque admiſſo, primarij ciues ad quinque millia conuiuij ſimulatione inuitati, à militibus obtruncati ſunt ſa-

05 lutis anno octingenteſimo quinto. Clarum noxæ ſimul & pœnæ exemplū plebem quidem Toletanam in officio continuit: Cordubenſes autem qui ſuburbium obtinebant, haudquaquam deterruit, quò minus à Regis imperio deficerent. Miſſus Abdalcarinus, qui obſeſſa paulò ante Calagurri vrbe, agrisque & oppidis circum euaſtatis, in magna gloria eſſe cœperat, tumultuantes compeſcuit. Minor ciuium ſtrages fuit: trecenti ad fluminis ripam laqueis ſuſpenſi. atque hæc Mauri. A Chriſtianis autem geminus Maurorum exercitus, qui bipartitò in Calæciæ fines inuaſerant, belique terrorem circumtulerant, reiecti cum clade, deletique ſunt anno octin- 810
genteſimo decimo. Ores Emeritæ Præfectus Beneuenti obſidionem Alfonſi aduentu ſoluere coactus. Alcama Maurus Pacis Auguſtæ Præfectus à Senticæ finibus, quam circumſederat, repulſus eſt. Neque multò poſt Mahumetes nobili loco inter Mauros, Emeritæ quondā ciuis, Abderrahmani metu, qua cauſſa incertum, ſed vim tamen veritus cum ſuorū manu Alfonſi fidei ſe credidit. in Calęcia locus ad habitandū cōceſſus Regis benignitate. Octauo poſt anno ſtudio nimirum ſuæ genti gratificandi correptis armis rebellauit, occupato Sanctæ Chriſtinæ oppido, quæ arx à Luco vrbe octo paſſuum millibus diſſita cernitur. Regis tamen celeritate eius conatus ſunt præoccupati. ſumma vtrinque contentione ijs locis dimicatum. cæſa ad quinquaginta hoſtium millia. Mahumetes ipſe obtruncatus. grauique documēto ſancitum temere patriæ proditoribus, atque de religione diſcrepantibus fidem accommodari. Inter hæc Alhaca Cordubæ Rex obijt, anno imperij Arabum ducenteſimo ſexto, regni vigeſimo ſeptimo, ſalutis octingen- 821
teſimo vigeſimo primo. Filios decem & nouem reliquit, filias vnam & viginti. Abderrahmanus filius annos natus quadraginta vnum ſucceſſit in regno. regnauit annis vno & triginta. Bernardi Carpenſis virtus vnius maximè enituit bellis omnibus, quæ hac tempeſtate geſta ſunt. Is à Regis auctoritate defecit, palàm miſſione impetrata. æquiſſimi poſtulati, vt ipſi videbatur, repulſa alienauit animum: patrem tan-

diu

diu in vinculis teneri iniquo ferebat animo, quem è carcere emitti neque ſuis meritis, neque Reginæ precibus à ſeuero Rege & auunculo impetraſſet. Saldaniam ditionis paternæ oppidum conceſſit non obſcurè iratus Regi, & vindictæ cupiditate incenſus ſicunde ſe daret occaſio: neque deſtitit prædas agere, regiamque ditionem irruptionibus vexare, nullo prohibēte. Rex in ſenili & præcipiti ætate eius conatibus reprimendis impar erat, proceres Bernardi cauſſæ fauere videbantur. Sanè Alfonſus Bernardi defectione prouocatus, vitæ exitu vicino, & ex morbo lethali decumbens, in procerum conuentu Ramirum Veremundi Regis filium regni ſucceſſorem deſignauit. Peracto demum vitæ ſuæ ſpatio, ad vltimam cùm proceſſiſſet ſenectutem, & octogeſimum quintum ætatis annum compleſſet: regnaſſet annos quinquaginta duos, menſes quinque, dies tredecim, (alij Mauregato & Veremundo annos, quibus vterque regnauit, quaſi vitio creatis detrahunt, & priori annorum numero adijciunt) Oueti defunctus eſt, & ad D. Mariæ ſepul-
843 tus anno octingenteſimo quadrageſimo tertio. in quo catalogi compoſtellani ratione parum diſcrepamus: ſed Alfonſi Magni auctoritatem ſecuti, cæteris monimentis hiſtoriæ conſentaneam.

Ramirus Rex.

CAP. XIII.

RAMIRI regnum tempore breue, gloria rerum geſtarum celeberrimum fuit, grauiſſimo ſeruitutis iugo è piorum ceruicibus depulſo, compreſſaque inſolenti Mauricæ gentis audacia. quod enim ſtamus, Hiſpaniæque antiqua dignitas reſtituta eſt, vnius Ramiri virtuti & perpetuæ felicitati acceptum feratur neceſſe eſt. Foris clarus fuit, domi admirandus, nec bellica gloria quàm pacis artibus maior. Magica ſacra cantioneſque ignis ſupplicio coercuit. furta quorum erat magna licentia, eruendis latronum oculis: iuſtiſſima pœna, auferri amplius delicti facultatem. Res gerebat Ramirus in Vardulis quo tempore Alfonſus defunctus eſt. Locorum longinquitate Principiſque mutatione inuitatus Nepotianus Comes, in Aſturibus regnum armis inuaſit, gratia, opibus & auctoritate validus. Diuerſæ voluntates gentis erant, neque ſententia vna. prauo & inquieto homines ingenio factioni fauebant: ſaniores ſilebant, neq; ſe in tanta colluuione tyranni metu audebant commouere. Collectis vtrinq; copijs ad Narceiæ fluminis ripam pontemque in Calæcis dimicatum. Nepotianus à ſuis deſertus atque victus acie eſt. Fugientem Somna & Scipio comites comprehendunt in Præmarienſi tractu, vinciuntque: eoque tradito, à victore gratiam ineunt. Et eſt iuſtiſſima perfidiæ merces, vt perfidia compenſetur: ac ferme cui fortuna aduerſa eſt, eũ hominum ſtudia deſtituunt. Capto Regis iuſſu effoſſis oculis & in monaſteriũ compulſo idē vitæ & ærumnarum terminus fuit. Inteſtinos regni motus nouum aduerſus Mauros bellum excepit initio formidabile, ſucceſſu lætiſſimum, in paucis nobile. Abderrahmanus eo nomine ſecũdus Maurorum imperium obtinebat. natura ferox, perpetua rerum geſtarũ felicitate ferocior effectus erat. Abdalla enim patruo, qui denuo Valentiæ regnandi ſpe arma ſumpſerat, fugato ſub initia regni, & poſt fugam defuncto, Barcinoneque Chriſtianis erepta Abdelcarini Ducis virtute, viribus ipſe, copijs & gloria maiores exæquaſſe videbatur. Itaque legatione ad Ramirum miſſa, centum virgines ex fœdere olim cum Mauregato Rege inito, repræſentari tributi nomine flagitabat: quo

quo poſtulato haud dubiũ niſi pareret, noui belli denunciatio cõtinebatur. grauis metus, ſed maior ignominia. Legati cõtinuò extruſi, ne violarentur ius gentium valuit. Tametſi fœdum atq; intolerandum videbatur nouo Regi, de re turpiſſima fuiſſe interpellatum. Omnes (quorum ætas idonea erat) tota ditione arma induere cõpulſi, paucis exceptis agrorum cultui deſtinatis: ne cum fame ſimul & hoſtibus pugnare neceſſe eſſet. Ipſi Epiſcopi & viri ſacrati caſtra ſecuti. magna totius gẽtis expectatio erat fiducia metus maior. In Riuogiam irruptio facta, quoniam is tractus in Maurorum ditione erat: & Rex ampliſſimum pulcherrimumque ducebat gloriæ ſeruire, tueri nominis exiſtimationem bello hoſtibus prouocatis. & quod neceſſe erat, ſponte feciſſe videri cupiebat. Abderrahmanus contrà magnos delectus habere: arma, equos, commeatum comparare, & conferre quæcunque ex vſu belli futura arbitrabatur, certus noſtrorum copijs obuiam prodire. Ad Aluendam caſtra caſtris collata, oppidum ea tempeſtate munitum, deinde etiam monaſterio inſigne, quod D. Martini olim nomine Sanctius Rex Vaſconum ædificãdum curauit: nunc ad caſas ferme redactum cernitur. Monaſterij reditus & bibliotheca in paucis nobilis in D. Mariæ Rotundæ conſequenti tempore commigrarunt Lugrunium: vnde Aueldà diſtat octo modò paſſuum millibus. Ijs in locis pugnatum vtrinque totis virib. ac copijs. atrox dimicatio fuit, nullaque ea tempeſtate maior. collectitius noſtrorum exercitus veterano & exercitato militi impar erat viribus & induſtria. Ducum diligentia, cùm partibus omnibus adeſſent, inclinata res ſtetit. noctis ſuperuentu, proſpectu tenebris adempto, ceſſatum. Nox interpoſita ſaluti noſtris fuit: vt in bello nihil tam paruum eſt, quod non interdum magnæ rei momentum faciat. Ramirus Rex imminutas numero copias metu debilitatas in vicinum collem ſubduxit. victum eſſe ea re cõfiteri viſus eſt magno periculo, quoniam fama & opinione bella cõſtant. loco munito pro tempore & vulneratis cura adhibita, in ſuprema rerum deſperatione & luctu, omnes vt fit in vota & preces conuerſi. Regem mœrore oppreſſum & de rerum ſumma ſolicitum ſomnus complexus eſt. Dormienti Iacobi Apoſtoli ſpecies obiecta auguſtior quàm pro humano habitu, bono animo eſſe iubet: de victoria nihil dubitare numinis ope, quam certò affuturam proxima luce ſperaret. Rex ad has Iacobi voces excitatus, lætusq; nuncio, ex ſtratis ſe corripuit. Præſules & magnates ad ſe vocari iubet. Cùm conueniſſent hac ſententia orationem habuit. Compertum habeo, viri præſtantes, quo loco res noſtræ ſint, iuxta mecum vos omnes conſiderare. « Heſterna pugna tantùm non victi ſumus, non « noſtra virtute, ſed noctis beneficio euaſimus, « numero imminuti, debilitati viribus, « oppreſſi metu. hoſtilis exercitus « ante validus, noſtra calamitate robuſtior « euaſit. Neque pugnæ repetendæ « facultatem eſſe videtis, neque ineundæ fugæ locum. diutius in his locis eſſe, ſi « maximè cupiamus, frumenti aliarumq; « rerum inopia haudquaquam patietur. « Duram & ancipitem ſortis noſtrę neceſſitatem « præſidio humano & virib. deſtitutam, « tantumq; non malorum põdere « preſſam, diuinum numẽ quod certò vobis « polliceor, faceſſat modò metus, neq; « animi auribus officiat quo minus noſtris « dictis fidem adiungatis, reſtituet atque ſuſtentabit. Temeritas in aſſeuerando « turpis eſt, præſertim cùm iudicãdum eſt « quantum rebus diuinis religioniq; tribuamus: « cùm ſit periculum, ne aut ijs « neglectis impia fraude, aut ſuſceptis anili « ſuperſtitione obligemur. Iacobus A- «

 poſtolus

„ poſtolus mihi per quietem oblatus, victores nos fore pollicitus eſt. Erigite animos, mœrorem omnem deponite. Vana non eſſe quæ dicimus rei euentus declarabit. Agite ergo pleni bona ſpe, in hoſtes irruite. pro patria, pro libertate, pro communi ſalute certate. Licuit nobis cum ſumma turpitudine ſeruire Mauris. hæc quia intoleranda videbantur, arma corripuiſtis. pulcherrimi incœpti & priſtinæ virtutis memores, Chriſtianæ religionis ignominiam, veſtræq; gentis dedecus Deo auctore, Iacobo auſpice propulſate. Hæc vbi dixit, aciem inſtrui & ſigna canere iubet. Noſtri magna alacritate in hoſtes impreſſionem faciunt D. Iacobi nomen magnis vocibus ingeminantes: quod ab hoc initio ſuſceptum in morem abijt, vt Hiſpanis militibus ſit pro teſſera militari. Barbari noſtrorum audacia, quos victos eſſe putabãt commoti, & cælitus iniecta formidine perculſi, noſtrorum impetum nõ tulerunt. Iacobus, vti erat Regi pollicitus, in equo candido niueum vexillum præferre viſus eſt, quod rubræ crucis figura diſtinctum erat. Eius aſpectu noſtris vires auctæ, barbaris animi concidebant. fœda fuga fuit, neque minor cædes: ſexaginta millia Mauri perempti. Clauigium, quo loco pugnatum eſſe hoc ipſo tempore armorum ſtrages paſſim effoſſæ indicãt, Aluelda & Calagurris Mauris ereptæ.

844 Anno ſalutis octingenteſimo quadrageſimo quarto, Ramiri regni ſecundo pugnatum eſt. Victor exercitus ſecundùm Deo gratias actas pro diuino munere, D. Iacobi, cuius præſidio victoria conſtiterat, Cõpoſtellano templo voti ream vniuerſam Hiſpaniam fecit: tametſi pars maxima in ditione Maurorum erat, ex ſingulis iugeris agri vineæque modium ſingulis annis frumenti aut vini pendendi. quod Romani Pontifices votum, non pauci deinde ratum habuerunt, vti ipſorum litteræ indicio ſunt. Ramiri Regis diploma Calagurri eſt cõceſſum, menſis Maij die viceſima quinta, Era octingẽteſima ſeptuageſima ſecũda: mallem octingenteſima octogeſima ſecunda, vt ratio temporum quam conſtantiſſimam ſequimur, hac etiam parte cõueniret. Additum præterea, vt hoſtium ſpolijs diuidundis, lege in omne tempus lata Iacobus Apoſtolus pro vno equite eſſet: quod longa deſuetudine antiquatum eſt. Vectigal vini & frumenti plerique populi pendunt, recuſant alij. Ex belli manubijs ædes Mariæ Virginis nomine, ſecundo ab vrbe Oueto lapide in latere Naurantij montis ædificata, ſtructuræ genere & totius operis maieſtate in paucis elegantiſſima extat, propeque altera Michaelis nomine, eiuſdem Regis opus. Exornauit Regina (quam nõnulli Vrracam vocant alij Paternam, vnde Ordonius & Garſias nati ſunt) quidquid laboris poterat impendi detrahiq; ex cultu domeſtico, ſolita ad exornanda Iacobi aliaq; tota ditione diuorum templa conferre. Minor quàm pro victoria ſucceſſus vt eſſet, bellum improuiſo aliunde illatum per idem tempus effecit.

Nortmanni vexant Hiſpaniam.

CAP. XIV.

NONDVM Maurica ſeruitus depulſa erat, quam ex Auſtro profecta gens barbara inuexerat, cùm noua ex Septentrione clades Hiſpaniam afflixit. Nortmanni gens fera & barbara, atque Chriſti Dei ſacris nondum ſuſceptis impia, ex Dacia Nortuegiaque profecti, quod nomen ipſum declarat Septentrionales fuiſſe, vitæ ſuſtentandæ neceſſitate, an potiùs nocendi ſtudio piraticam faciebant Rholone Duce. Friſiæ littora primùm tentarunt: deinde Galliæ, qua arte Sequana fluuius in Oceanum Gallicum mittit, infeſtiore continen-

tinentioreque latrocinio oppida, agros vrentes, quàm vllus vnquam iuſtus hoſtis fecerat: fines deinde Nannetum, qui Ligeri fluuio alluuntur Turonum Pictonumque depopulati: Robertoque Andium Comite acie victo, terrorem omnibus circùm populis intulerunt. In Neuſtria demum conſtiterunt, quæ hodie Galliæ pars à gente Nortmãnia nuncupatur. Ludouico. II. Imperatore, & Carolo Craſſo cõcedentibus, quoniam publicè detrectabant imperium, ea lege vt Nortmanni Principes Francorum Regum beneficiarij eſſent. Ex Gallia validæ claſſes per hæc tempora miſſæ maritimas Hiſpaniæ vrbes omni iniuria belli vexarunt. ac primùm Calæciæ oram vniuerſam infeſtam reddentes, & ad Brigantinum portum appulſi, Ramiri armis victi prælio atque ad mare reiecti ſunt. ſeptuaginta naues quà captæ, quà ſubmerſæ in nauali pugna. auctor Rodericus Præſul. numerus vix fidem facit. Nam qui cladi ſuperfuerunt Nerio promontorio ſuperato, ad Tagi oſtium inuecti Oliſiponem vrbem, quæ ad Maurorum ditionem redierat, omni belli iniuria fatigarunt: & ſequenti an-
47 no, qui fuit eius ſeculi quadrageſimus
ſeptimus, aucti claſſe & viribus Hiſpalim obſederunt: Gaditanos agros & Aſſidoniæ fines vaſtarunt. hominum & pecorum prædæ abactæ. Mauri tribus prælijs magno numero cæſi. ad extremum cùm diutius ijs in locis conſediſſent, nunciatumque eſſet Abderrahmanum Regem nouam claſſem comparare, magna gloria parta, ſpolijsque onuſti ex Hiſpania deceſſerunt. Excepere inteſtini motus inter Chriſtianos. Alderedus enim Comes, & Piniolus opibus & clientelis potens, deinceps contra Ramirum Regem arma corripuerunt. defectionis cauſſæ memoriæ proditæ non ſunt: res tamen breuem & facilem exitum habuit. Alderedus luminibus captus, Piniolus & ſeptem filij perempti Ramiri iuſſu, regni eius anno quinto. Qui cùm ſeptem totis annis reipublicæ præfuiſſet, Oueti defunctus eſt, atque in D. Mariæ tumulatus ipſe & vxor Paterna. Extat Ramiri Regis cippus Oueti cum inſcriptione hac. OBIT DIVÆ MEMORIÆ RANIMIRVS REX DIE KAL. FEBRVARII. OBTESTOR VOS OMNES QVI HÆC LECTVRI ESTIS, VT PRO REQVIE ILLIVS ORARE NON DESINATIS. Ibi & frater Garſias ſepultus fuiſſe creditur. neque quid præterea de reb. eius memoriæ mandatum. Ramiro Rege Theodomirus Iriæ Epiſcopus defunctus eſt. Ataulphus in eius locũ ſucceſſit. Quidam ad hæc tempora militiæ D. Iacobi nomine, rebus geſtis clariſſimæ initia referunt nullo neque auctore idoneo, neque argumento ſatis probabili: ſed ſtudio eius ordinis illuſtrandi (quod minimè opus fuit) afficta monimenta vetuſtatis, maiori eruditione viris probari non potuerunt. Ramiro Or-
donius filius ſucceſſit principio anni o- 850
ctingenteſimi quinquageſimi.

Multi Martyres Cordubæ occiſi.

CAP. XV.

SÆVA carnificina, ac qua grauior ante multos annos nulla extitit, Cordubæ per hæc tẽpora in Chriſtianæ pietatis cultores exercebatur. Ignes, candentes laminæ, cruciatus cæteri in eorum corporibus conſumpti. Fides CHRISTO ſeruata, & ſynceræ religionis cultus grauiſſimum crimen erat: ſed alia facinora obtenta, ne ſancitum olim fœdus de retinẽda Chriſtiana religione violari videretur. Abderrahmanus eo nomine ſecundus Cordubę Rex, & Mahomad eius filius callido homines in-

genio, rem ſuperis æquè & hominibus gratam facturos ſe exiſtimabant, Chriſtianorum reliquijs à ſtirpe excindẽdis: & ad ſtabiliendi imperij rationes pertinere in primis iudicabant, ſi religionis diſſidio ſublato, vno ſocietatis vinculo ſubditi omnes conſtringerentur. Noſtris quidem, quo primùm tempore occupata à barbaris & oppreſſa eſt Hiſpania, conceſſa à victoribus erat patriæ religionis libertas. Sacerdotes, monachi, ſacræ virgines inſigni veſte diſcreti à cæteris, atque ex veteri ritu detonſi in publico conſpiciebantur, tum alijs locis, tum præſertim Cordubę, quo propter amplitudinem vrbis, & quoniam in ea ſedes imperij Maurici fixa erat, numeroſa piorum multitudo confluxerat. Multa erant tum monaſteria tum templa ex Chriſtiano ritu ſacrata. Aciſcli Martyris vnum, Zoili Martyris alterum, tertium Fauſti, Ianuarij, & Martialis: præterea Cypriani, Geneſij, Eulaliæ, ſingulæ ſingulorum nominibus ædes ſacræ. atque hæc intra vrbem. Extra vrbis mœnia octo monaſteria: vnum Chriſtophori nomine trans flumen, in vicinis montibus alterum Mariæ Virginis Cuteclarenſe vulgò dictum, tertium Tabanenſe, quartum Pilemellarienſe Saluatori ſacrum, quintum Armilatenſe Zoili nomine: ad hæc tria alia, Felicis, Martini, atque Iuſti & Paſtoris. Ex his omnibus locis ære plebs ad res diuinas nullo vetante conuocabatur. Mahumetem tantùm impiæ gentis conditorem primum, maledictis publicè aut priuatim inceſſere capitale erat. Maurorum templa intrare vetitum. ea modò ſeruarent noſtri, cætera ſuis legibus viuere ſinebantur: ac ferme priſtinam retinere libertatem. Tolerabilis hæc erat ſeruiendi conditio. nam & Comitum dignitatem inter captiuos Chriſtianos retentam inuenio, niſi ab his initijs noſtrorum calamitates indies auctę eſſent. vectigalia in primis, quæ initio modica erant, grauiora miſeris imperata: quorum magnitudine vrgente, finem aut modum orabant: & cùm non impetrarent, morte ipſa vitam duriorem propagabant. Hinc veteris odij ſemina ad maturitatem perducta. noſtri grauiſſimum iugum depellendi conſilia communicabant. Mauri ad Chriſtianorum nomen exhorrebant, ſeque vel ipſo veſtium contactu contaminari ac pollui habebant perſuaſum. piorum ſermones obſeruare, vultum habitumque notare, contumelijs & probris initium rixæ quærere. Neq; Chriſtiani dubitare tam multis iniurijs prouocati, legem & inſtituta Maurorum palàm execrari. Hinc Regibus impijs & Magiſtratibus occaſio Chriſtianorũ nationem inſectandi: eo grauioribus malis, quòd è noſtris non pauci à Mauris ſtare viſi ſunt, & noſtrorum audaciam criminari: negareque palàm qui in certamine occubuiſſent Martyrum honore dignos eſſe. Quòd nulla eorum virtute ederentur miracula: quòd nulla neceſſitate defendendæ religionis, ſed propriæ voluntatis obſtinatione & audacia ſe in diſcrimen obtuliſſent, conuitiaque in aduerſarios haudquaquam neceſſariò iactarent: cùm religionis patriæ retinendæ conceſſa facultas eſſet. Ac illud demum opponebatur, corpora eorum qui occubuiſſent haudquaquam incorrupta ſeruari, vt veris olim Martyribus contigerat numinis argumento certiſſimo. ſic illi prædicabant, quàm aptè non diſputamus. Reccaffredus Epiſcopus & Seruandus Comes Martyribus exagitandis, & piorum conatibus comprimendis ſe duces præcipuos præbuerunt. Homines honeſtiſſimi, nullo ætatis aut ſexus diſcrimine in ferrum atque in vincla coniecti. Abderrahmano agente Epiſcoporum conuentus Cordubæ habitus

bitus eſt. Patrum ſententia iniuriarum damnati, quicunq; icti olim cum Mauris fœderis conditiones violaſſent. Acerbam vitæ conditionem, ſpectaculũ miſerum ac tetrum, ludibrio eſſe Chriſtiani nominis gloriam: qui propugnare atque reſiſtere parabant, vno tempore à barbaris, à tergo autẽ vrgeri ab ijs, quorum vocibus & exemplo excitari potiùs atque erigi conſentaneum erat: atq; vtriuſque nationis calumnijs & conuitijs vexari intolerandum. Quid agerent? quò ſe verterent? multos profectò debilitari animis atque concidere neceſſe fuit. Alij numine pleni in acie perſtiterunt. Multi toto decennio, ex quanto tempore clades deſæuijt maximè, pro Chriſtiana religione vitam & ſanguinem profudere. Primo anno Perfectus presbyter monachus, Sanctius natione Gallus, Petrus presbyter Aſtigitanus, Vvalabonſus diaconus Ilipulenſis, Sabinianus, Vviſtremundus, Habentius, Hieremias monachi, Siſenandus diaconus Pacenſis, Paulus Cordubenſis, & Vvalabonſi Martyris ſoror Maria Ilipulenſis perempti. Quo anno maximè Reccaffredus Epiſcopus in Martyres deſæuijt, multisque vincula iniecit. In his Eulogio Abbati ſancti Zoili, qui hæc omnia ad poſteritatis memoriam litteris commendauit vir ea ætate clarus eruditione, ac moribus ſanctus. Anno tertio interfecti Gumelindus Toletanus presbyter, & Dei ſeruus monachus: præterea Aurelis & Felix cum vxoribus Sabigothone & Lilioſa, Georgius monachus natione Syrus, & Emila & Hieremias ciues Cordubenſes, monachi tres Chriſtophorus Cordubenſis, Leuuigildus & Rogellus Illiberritani: ad hæc Seruiodeo mocachus Syrus. Ipſo anno nimirum eius ſeculi quinquageſimo ſecundo Abderrahmanus deceſſit repẽ-
852 tina vi morbi oppreſſus: pij cœleſtem vindictam interpretati ſunt effuſi Martyrum ſanguinis. Confirmauit euentus opinionem, qua hora Martyrum corpora in patibulis tabo ſanieque diffluentia è ſublimi palatij parte contemplatus, igne torrere mandaſſet, inter aſtantium manus collapſus, mutusque effectus, eadem nocte obijt ineunte regni anno trigeſimo ſecundo. reliquit filios quadraginta quatuor, filias duas & quadraginta. Cordubæ plateæ hoc Rege lapide ſtratæ: ex montibus aqua copioſa in vrbem per plumbeos tubos deriuata, primus inter eos Reges ſanxit lege certa, vt propinquis cæteris prętermiſſis, quod in iure controuerſo eatenus fuerat, filij patribus ſuccederent. Itaque in eius locum Mahomad ſubrogatus eſt, qui ſuę gentis regnum obtinuit annis quinque & triginta, menſibus ſex. Hic pius omnes aula exegit initio regni: & cùm nihil de conſtantia mutarent, conſequẽti anno recrudeſcente ſæuitia, reſtaurataque cæde Fandellam presbyterum & monachum Accitanum, Anaſtaſium monachum & presbyterum, Felicem monachum Complutenſem, Dignam virginem Deo ſacram, Benildim matronam, Columbam & Pompoſam virgines ad Chriſtum morte tranſmiſit. Annus conſequens vnum tantùm Martyrem fecit Abundium presbyterum. proximus quatuor, Amatorem adoleſcentem Tuccitanum patria, Petrum monachum Cordubenſem, Ludouicum Cordubenſem ciuem, Vvitefindum Egabrenſem. Anno ſeptimo Helias presbyter Luſitanus, monachi tres Paulus, Iſidorus, Argimirus, Aurea virgo Deo dicata, Adulphi & Ioannis Martyrum ſoror. Anno octauo Rudericus & Salomon pro vera pietate occiſi ſunt. Nonus incruentus fuit. Poſtremo atque decimo perſecutionis anno, ipſe Eulogius qui cæteros voce & exemplo incitabat occubuit, ſabbatho quinto Idus Martij: & quarto poſt die Leocritia

virgo Cordubenſis. Eulogij vitam Aluarus Cordubenſis eius familiaris & neceſſarius ſcripſit, vbi aſſerit, paulò ante mortem in Vueſtremiri locum Toletanum Archiepiſcopum ſumma cleri & populi voluntate electum fuiſſe. Extat Eulogij ipſius Epiſtola anno octingenteſimo quinquageſimo primo data ad Vuileſindum Pompelonenſem Epiſcopum, atq; in ea Vueſtremiri præclarum elogium in hæc verba: Poſt quintum, inquit, diem Toletum reuerti: vbi adhuc vigẽtem ſanctiſſimum ſenem noſtrum, faculam Spiritus ſancti, & lucernam totius Hiſpaniæ Vueſtremirum Epiſcopũ comperi: cuius vitæ ſanctitas totum orbem illuſtrans, hactenus honeſtate morum, celſiſq; meritis catholicũ gregem refouet. multis apud eum diebus degimus, eiusq; angelico contubernio hæſimus. Ex eo contubernio ciues Toletani quem fama vi tutum celebrem reddiderat, de facie cognitum probare amplius & amare cœperunt: paſtoremque deſtinare in Vueſtremiri locum, ſi vita ſuppeteret. Cordubæ ſanè in Eulogij locum Samſon presbyter conſequentibus annis ſancti Zoili Abbas ſuffectus eſt, vir doctus & ſubtili ingenio: vt Apologeticum opus oſtendit aduerſus Hoſtigeſium Malacitanum Epiſcopum, qui eum in Concilio Cordubenſi hæreticum cum conuitio vocarat.

Ordonius Rex.

CAP. XVI.

IVSTIS Ramiro Regi ſolenni ritu peractis, Ordonius filius regium inſigne, nomen, poteſtatem, animumque ſuſcepit, miti ac tractabili ingenio, ſuauiſſimis moribus, ac per totam vitam actionum modeſtia ſingulari: vnde populi & procerum ſtudia promeruit, cunctorum amicos ſibi deuinxit: nullius vt memoria gratior eſſet ea tempeſtate & conſequentibus annis. Iuſti æquique tenax fuit. neceſſaria quidem virtus, ſed fraudi obnoxia in magnis Principibus, niſi impetum animi prudentia regant, neque ſe dolis circumueniri ſinant prauorum hominum, quorum in aulis principum magna multitudo eſt, eorum auribus inſidiantium, bonorumque inuocentiæ, ſeque & ſuos alieno ſanguine ſaginantium: & qua re Principes maximè moueri intelligunt, ea in multorum perniciem abutentium: vti Ordonio Regi accidit. Quatuor eccleſiæ Compoſtellanæ ſerui Ataulphum Epiſcopum, præcipua & maxima vitæ ſanctitate virum, grauiſſimi criminis reum apud Regem poſtularunt. vir ſanctus in curiam ad dicendam cauſſam euocatus venit. priuſquàm aulam adiret ſacris operatus, vt eam inſulis ornatus in veſteque ſacra ad Regem pergit. Quæ res à furore retinere debuit, religionemque animo commouere, vehementius cõcitauit. ſiue criminis quod imponebatur deteſtatione, ſeu iniuriam interpretatus quòd ad ſe continuò non veniſſet: taurum indomitum, telis, canibusque irritatum in Præſulem aduenientem immittit: quod nefas erat inaudita cauſſa quemquam ſupplicio damnare. In tanto periculo Ataulphus crucis ſigno ſe munit. Taurus poſita ferocitate demiſſo capite accedit: cornua contrectanda præbet. Quæ magno omnium qui aderant miraculo in eius manibus hæſerunt. Rex & proceres ex ea re viri innocentia perſpecta, ad genua procumbentes veniam rogant. dat ille non inuitus: cum negaret recuperata ſua dignitate ignominiaque deterſa, ſe vnquam commiſſurum, vt cum ea quæ per iniuriam ablata erat, nominis exiſtimatio reddita eſſet, Chriſtiani hominis officij oblitus videretur, & virtutem animi non habere, quam nun-

nunquam perdidiſſet. Sunt qui anathematis execratione delatorum caput deuouiſſe affirment. Depulſo ſanè periculo Pontificatu abdicato in Aſtures ſe contulit: vbi ſecretam ab hominum congreſſu vitam ſanctiſſimam ad multam ætatem exegit. Tauri cornua è tholo templi maximi Ouetenſis ſuſpenſa, diu rei geſtæ monimento fuerunt. atque hæc ſub initia Ordonij regni contigerunt. Anno altero Muza quidam è Gotthorum quidem ſanguine ortus, cæterùm profeſſione Maurus, à multo rerum vſu & militari arte præclarè inſtructus, vtriuſque nationis in ſe vnum arma prouocauit. A Rege enim Cordubenſi palàm deficiens Toletum, Cæſaraugustam, Oſcam, Valentiam, Tudelam incredibili celeritate occupauit Mox in Galliam populabundus irrupit: duos Francorum Duces obuiam factos cepit. tantumque terrorem intulit, vt eum Carolus cognomento Caluus Francorum Rex, muneribus leniendum conciliandumque iudicaret. Is ex ſucceſſu continuæ felicitatis rerum humanarum inconſtantiæ oblitus, vlteriuſque prouectus Ordonio Regi bellum intulit ſe liquido duobus tertium Hiſpaniæ Regem annumerans. Aluendam in Riuogia Chriſtianis ereptam magnis operibus muniendam curauit. Alfonſi Regis Chronica ædificaſſe aiunt, & Albaidam nominaſſe. Ea iniuria Ordonius prouocatus copias contrahit: cum parte Albaidam circumſedit: partem alteram in hoſtem ducit, quem in Laturſo monte caſtrametatum eſſe cognouerat. Magno clamore infeſtis ſignis ab vtraque parte concurritur. telis omnibus conſumptis, gladijs res geritur. Noſtri priſtinæ virtutis memores, pro patria, pro religione acriter pugnant. Certatur diu. victoria demum à noſtris ſtetit. decem barbarorum millia perempta. in his promptiſſimus quiſque, genere rebusque nobiliſſimus. ipſe tyranni gener Garſeas cecidit. Muza multis acceptis vulneribus vix euaſit: ex quibus tamen deinde defunctum eſſe arbitror. Maurorum ſpolia ditiſſima caſtraque à noſtris direpta. Quo tempore Mahomad Cordubæ Rex ſuarum rerum periculo prouocatus, arma in communem hoſtem expediebat. Toletum propter loci munitionem, & quoniam Princeps defecerat, cæteroſque ſuo exemplo vt idem facerent, prouocarat, primùm peti placuit. Lupus Muzæ filius, quem Toleto Pater præfecerat, accepta ad Alueldam ſuorum clade caſtigatus, & maioris belli metu Ordonium ſibi icto fœdere conciliat. Ab eo, Garſia fratre Duce, Aſturum & Vaſconum validæ copiæ miſſæ in auxilium. Mahomad virtute diffuſus, ingenio ad artes conuerſo, cum copijs propius vrbem progreſſus, in Celeti (id torrenti nomen prope Villam Minaiam; & locus idoneus erat) alueo collatis inſidijs ipſe cum exiguo militum numero in vrbis conſpectum ſe dat. quorum paucitate deſpecta, Toletani portis ſe continuò effundunt ſolutis ordinibus nulla militari diſciplina, quaſi ad prædam non ad pugnam. Eo impetu in inſidias præcipitatum: & cùm à tergo & à fronte vrgerentur, multis cadentibus reliqui ægrè per confertos hoſtes in Vrbem iter aperuerunt. Mauri duodecim millia, Chriſtiani ad octo millia, in ea pugna deſiderati. loci munitione factum eſt, ne continuo territa vrbs aduerſo caſu, victori cederet. Conſequenti anno, & tertio Toletanus ager hoſtium irruptione vaſtatur: meſſes & fructus omnes corrupti. Toletani vindictæ ſtudio Talaueram vſque progreſſi, à Præfecto

eius

eius oppidi m̄ale mulctati in patriam re-
iecti ſunt: ac tandem omnibus malis fa-
tigati, fractique animis Mahomadi de-
ditionem fecerunt ſalutis anno octin-
gẽteſimo quinquageſimo ſeptimo. Quo
anno Nortmanni cum ſexaginta naui-
857 um claſſe in noſtra littora appulſi oram
maritimam, quàm late Hiſpania patet
ad vtrunqne mare, depopulati ſunt. At-
que vtramque Balearem inſulam ferro
incendioque deformarunt: Mauris
præcipuè infenſi, nempe noſtræ gentis
conſuetudine ad religionem Chriſtia-
nam propenſi. Tecta, templa, agri,
oppida continuo latrocinio vaſtata. In
Africã etiam tranſmiſſum, vbi non mi-
norem cladem Mauris intulerunt. In
H.ſpania Vaſcones, vbi Pompelo ſita
eſt, & Cantabriæ pars ea, cui Alauæ no-
men eſt, Mahomadis irruptionibus
vexati ſunt, nullo præterea euentu me-
morabili. Emerita mœnibus nuda-
ta, quòd ab imperio & auctoritate Re-
gis Mauri defeciſſet. Interea Ordo-
nius ad pacis artes conuerſus, vrbes ſu-
periorum temporum & bellorum in-
iuria habitatoribus vaſtas, euerſasque
tempeſtatis iniuria, magna diligentia
& ſumptu inſtaurabat: Tudem, Aſtu-
ricam, Legionem, Amaiam quam Al-
fonſi Chronica Amagiam Patritiam
vocant. Cœperat Maurorum gens
poſt ſuperiores motus bellaque inteſti-
na in factiones diduci. plerique vrbi-
um Præfecti, ſuo malebant quàm alie-
no nomine imperare: & cùm nullius
imperium reſpicerent, Reges paſſim
vocabantur. Ex vſu id Chriſtianæ rei-
publicæ accidebat: debilitati enim vi-
ribus, numero imminuti per patres car-
pebantur, qui viribus integri iniuriam
omnem depuliſſent. Caurium obti-
nebat Reith, Talamancam (Salmanti-
cam alij ſcribunt) Mozerus. vter-
que ab Ordonio acie ſuperatus. vtra-
que vrbs in poteſtatem redacta. mili-
tes ad vnum interfecti. reliqui omnes
viri & fœminæ & pueri ſub corona ven-
diti. Magnarum rerum initia hæc in-
crementaque erant: cùm in medio
curſu Regem vita deſtituit, regni anno
vndecimo: cui numero plerique ad-
dunt annos ſex. ex neruorum dolore, cui
erat obnoxius, defunctus eſt Oueti, &
ad D. Mariæ tumulatus ædem Regum
buſtis ea tempeſtate deſtinatam nobi-
lemque. Continuatæ felicitatis ſuc-
ceſſum, vna amiſſi ad Toletum exerci-
tus ignominia fœdaſſe viſa eſt: eaque
calamitate expiatum peccatum, quod
ſuſceperat viro ſancto Ataulpho iniu-
ria temerè & præcipitanter exagitato.
Ex vxore Munia principi loco fœmina
Alfonſum natu maximum, Veremun-
dum, Nunium, Odoarium, & Froilam
ſuſcepit. Sunt qui ſexto Kalend. Iunij
defunctum eſſe tradant anno certè eius 862
ſeculi ſexageſimo ſecundo, vti indicio
eſt crucis aureæ, quam Alfonſus Ordo-
nij filius eximiæ pulchritudinis, materi-
amque arte ſuperante, Ouetenſi ædi do-
nauit, inſcriptio ſubiectis verbis conce-
pta. SVSCEPTVM MANEAT HOC
IN HONORE DEI. QVOD OFFE-
RVNT FAMVLVS CHRISTI ADE-
FONSVS PRINCEPS, ET SCEME-
NA REGINA. QVISQVIS AV-
FERRE HÆC DONARIA NO-
STRA PRÆSVMSERIT, FVL-
MINE DIVINO INTEREAT
IPSE. HOC SIGNO TVETVR
PIVS. HOC SIGNO VIN-
CITVR INIMICVS. HOC O-
PVS PERFECTVM EST. CON-
CESSVM EST SANCTO SAL-
VATORI OVETENSIS SE-
DIS. ET OPERATVM EST
IN CASTELLO GAVZON.
ANNO REGNI NOSTRI. XVII.
DISCVRRENTE ERA. DCCCC.
XVI. Idem Alfonſus Compoſtellæ in ea
vrbe agens, patris diploma, quo ei tẽplo
agrum

agrum tribus millibus circum vrbem antea deſcriptum ad ſex millia paſſuum proferebat, ipſe pro regia poteſtate ratũ habet Era nongenteſima, hoc eſt anno Chriſti octingenteſimo ſexageſimo ſecũdo. Verũ ad Alfonſi actiones tranſeamus.

Alfonſi Magni initia.
CAP. XVII.

ALFONSVS cui præclaræ animi & corporis dotes illuſtreſq; de hoſtibus triumphi, Magni & cognomen pepererunt, nunciata patris morte (neq; enim morienti affuit) quamprimum Ouetum regiam ea tempeſtate vrbem contendit, ſtudio parentandi vt par erat, patris manibus atque vt regni hæreditatem cerneret: quod ob ætatis prærogatiuam debitum, propenſiſſima omnium ordinum voluntate deferebatur. Tametſi minor ætate erat, ac vix quatuordecim annos natus: cui numero alij quadriennium detrahunt. Ego maiori natu ad regnum acceſſiſſe ſuſpicabar. Indole animi ſuis maioribus æqualis fuit, in procero corpore, eximia vultus dignitate, morum ſuauitate præcipua: nec magis bellica laude inſignis, quam beneficentia in pauperes, quos aſperæ res exagitabant. Opes enim ſua virtute partas, ipſoſque à patre relictos theſauros, non ad priuatum compendium retulit, ſed ad ſubleuandam egenorum tenuitatem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ conſequuntur, latiſſimeque eorum fama promanat, ad religionis Chriſtianæ cultum. Templum Compoſtellanum, quod ex formaceis parietibus compactum fuiſſe monſtratum eſt, ipſe ex lapide quadrato, columnis marmoreis diſtinctum, ab imo totum extruxit. res ea ætate admirationi habita, propter temporum ruditatem, ærarij inopiam. Regnauit annis quadraginta octo, vt Sampyrus Aſturicenſis eſt auctor, atque ſub initia aduerſæ fortunæ fluctibus exagitatus eſt. Froila Veremundi filius Calæciæ Comes, atque ex eo opibus & cliẽtelis potens, pueri ſcilicet Regis deſpectu in Calæcia regnum armis inuadere parat. fortaſſis ex regio ſanguine prognatus erat, & ſui iuris factum cauſſabatur. Rex viribus inferior & à rebus omnibus imparatus æmulo cedens in eam Cantabriæ partem ſe contulit, cui Alauæ nomen & tunc erat & nunc eſt, ſed finibus aliquanto quam modo latiori. Tyrannus cũ regiam poteſtatẽ per vim occupatam cum non ad populi ſalutem referret, ſed ad opprimendas res publicas & priuatas, ciuium Ouetenſiũ coniuratione peremptus eſt. Alfonſus continuo in Aſtures profectus, eximiaque omnium ordinum voluntate receptus, regni ſtatum compoſuit. de ſontibus ſupplicium ſumptum. Cantabriæ pars ea, cui Alauæ nomen eſſe dictum eſt, ea tempeſtate Regum Ouetenſium imperio tenebatur: reliquæ Cantabriæ Zenon imperabat ex Eudonis olim Aquitaniæ Ducis ſanguine prognatus. Zenonis propinquus Eilo Alauam pro Rege gubernabat. Is ſiue regni perturbatione cõfiſus, ſiue Zenonis armis, ab Alfonſi auctoritate defecit. qui motus Regem compulerunt, vt delectu ſuorum habito, expeditionem maturaret. Legione profectus breui ſine ſanguine prouinciam tumultuantem ad officium reuocauit. Eilo ipſe captus atq; Oueti cuſtodię mancipatus, eundem vitæ & vinculorum terminũ habuit. Zenon Cantabriæ Princeps non multo poſt, & ipſe nouarũ rerum ſtudio rebellis, victus pręlio captuſq; in eundem carcerem incluſus eſt. Hũc duas filias reliquiſſe memorant, Todam Eneci Ariſtæ Vaſconum Regis vxorem, atq; Enecam quæ Zuriæ Cantabriæ Principi nupſit: vnde pleriq; arbitrãtur veteres eius prouinciæ regulos, quo tempore nondum Caſtellæ Regibus ceſſerat, generis originem ducere. vtriuſque calamitate documen-

mentum datum cæteris, Regis ætatem deſpectui habendam non eſſe: perfidiam ſæpe ipſis auctoribus eſſe exitialem. Alaua exinde Vigilæ Comiti attributa. Caſtellæ principatum Didacus Comes obtinebat, cognomento Porcellus. Regni Alfonſi anno primo hæc geſta ſunt. Quo in proximum euoluto maior belli moles extitit: Imundarus & Alchama Duces Mauri Legionem vrbem obſidione premebant. Hos Rex ingenti copiarũ ſtrage mulctatos in patriã reiecit: ſimul Chriſtianæ ditionis fines proferendi vlciſcendæ gentis efferæ & barbaræ cupiditate cum Vaſconibus & Francis fœdus ictum: cuius vt maior conſtantia eſſet, ex regio Francorum ſanguine vxorem ſibi iungit Amelinam: quod deinde nomen Semenæ appellatione mutatũ eſt. Ex eo coniugio, Garſias, Ordonius, Froilaq; deinceps Reges nati ſunt. præterea Gundiſaluus Archidiaconus olim Ouetẽſis Rei bene gerendæ opportunitatem Maurorum inteſtini motus ſuppeditabant. Toletani vrbis munitione confiſi, & Cordubenſium Regũ ſeueritate, quæ in crudelitatem degenerat, prouocati denuò arma corripiunt. Vani ſunt multitudinis conatus, niſi prudentis Ducis imperio regantur. Mahomad ergo Abenlupꝰ Regis nomine rebus præfectus maiori expectatione metuque quam ſucceſſu bellum fuit. Toletani breui Regis Cordubenſis armis domiti, captæ vrbi obſides imperati, miſſiq; Cordubam. Lupus & fratres fuga euaſerunt. eos quoniam ex vſu belli Maurici fore putabat Alfonſus, in fidem amicitiamque recepit, omnibuſque officijs coluit. mox ijs adiutoribus, atq; Francorum, Vaſconũ, Cantabrorumq; auxilijs auctus in fines Maurorum irruit. Ager incẽſus, oppida vaſtata, abactæ prædæ. nullo præterea operæpretio exercitus ſpoliis Mauricis grauis, diueſque dimiſſus eſt. Conſequenti anno, qui annus à Chriſti
874 ortu octingẽteſimus ſeptuageſimꝰ quartus erat, Toletani nimirum ſtudio ſe Regibus Cordubenſibus probandi in Chriſtianorum ditionem populabundi Durium vſque penetrarunt. Ad Puluerariam oppidum, iuxta flumẽ cui nomen eſt Vrbicus, improuiſo Regis aduentu ad duodecim millia trucidati. ſimilique clade Cordubenſium agmen, quod à tergo ſequebatur oppreſſũ: niſi quod cædes maior fuit: ad vnum omnes perempti præter decem, qui inter mortuorum cadauera viui reperti ſunt. Sequebãtur cum robore exercitus Maurici, Almundarus Regis Cordubenſis filius, & Ibengunimus præcipuus copiarum Dux. ij ſuorum cæde cognita, Subiancia oppido vbi Rex erat deuitato intempeſta nocte, fugientium in morem retro redierunt. Abuhalito, qui ſuperioribus bellis à noſtris in Calæcis captus, atque datis obſidibus in patriam dimiſſus fuerat, eoq; amicus eſſe cœperat, interprete atque annitente de compoſitione agi cœptum. trium annorum induciæ pactæ. Quo tempore rebus tranquillitas fuit. eoque decurſo cõtractis Alfonſus copiis in Maurorum ditionem irrupit: Tagoq; tranſmiſſo Emeritam vſque latiſſime populationes fecit: nulla deniq; iuſta manu obuiam prodeunte, ſeſe ſpolijs Mauricis lætus in patriam retulit. His omnibus bellis profligandis Bernardi maxime virtus enituit. Eius enim virtute potiſſimum in tam tenera Regis ætate reſpublica ſtare viſa eſt. Ita tantis rebus peractis Regem Ouetum proſecutus, denuo de patris liberatione illum interpellare auſus eſt. Satis pœnarum datum tot annorum vinculis. debere Regem vel ſenis diuturna calamitate & ſqualore moueri, vel filij meritis paternam noxam condonare. ſi neque propinquitatis reſpectu, neque fidelis obſequij conſtantia moueretur: fruſtra maiora præmia ſperari, cum in æquiſſima cauſſa preces non eſſent auditæ. Iuſta petere Bernardum pleriſque videbatur: æmulorum tamen

(ſic

(ſic arbitror) ſententia vicit ad Regis dignitatem pertinere diſputantium, læſæ maieſtatis dedecus vindicare, maiorum ſententiam haudquaquam cuiuſquam ad preces mutare. Noua repulſa Bernardi animus irritatus curia ceſſit, multiſq; proſequentibus, duodecimo ab vrbe Salmantica lapide, quibus locis Alba ſita eſt, Carpium arcem ędificauit, vnde illi Carpenſis cognomentum factum. Ex ea arce incurſionibus identidem regiam ditionem inuadere, prædas agere, vaſtare agros atq; diripere. Mauri à Bernardo euocati Chriſtianorum fines depopulabantur. Rex curis anxius procerum conuentum Salmanticæ agit, vbi mutata ſententia Bernardi poſtulatis annuere decretum, modo arcem ille Regi contraderet. Nimirum ignorabatur Bernardi patrem interea obiiſſe in carcere. Itaque cum neque pater redderetur, & arce ſpoliatus eſſet, per Galliam & Vaſcones errabundus reliquam vitam in luctu ſcilicet & mœrore peregit, vt plerique auctores ſunt. Refellunt alij ſepulcri indicio, quod in Aquilaria Campeſtri hodie etiam nomine Bernardi monſtratur: putantq; conſtanti animo fortunæ iniurias tuliſſe, diligentemq; & ſtrenuam Regi operam dum vixit nauaſſe. Bernardi alienationem noua calamitas excepit. Froila quibus iniurijs prouocatus non conſtat, ſed in fratris tamen Regis caput factæ cōſpirationis indicio facto, in poteſtatem eius redactus, atq; luminibus captus eſt, addictuſq; vinculis. Idem ſuppliciũ Nunnius, Veremundus, & Odoarius cōmunes vtriuſq; fratres, quod cum Froila ſentirent, Regis iuſſu, crudeli exemplo pertulerunt. Vnde nouorum motuum occaſio. Veremundus enim è carcere euadens, factionis opibus Aſturicam cepit, retinuitque aliquanto tempore: ac demum collatis ſignis cum Rege dimicare auſus, acie victus ad Maurorum ditionem cōfugit. Quæ cauſſa extitit vt Alfonſus maioribus cladibus Maurorum fines vexaret: ac Toletanis præſertim crebris excurſionibus vſque eo moleſtus fuit, vt poſt aliquot annos inducias denuo trium annorum magno redimere fuerint coacti, quod Regi glorioſum, barbaris ignominioſum accidit.

Concilium Compoſtellæ & Oueti celebratur.

CAP. XVIII.

ATAVLPHVS Compoſtellanus Epiſcopus per hæc tempora ætate in multos annos producta in ſeceſſu obijt. Siſnandus ſucceſſit magnorum ſpirituum vir, magniſque virtutibus clarus: qui Regi auctor fuit, vt propinqui eorum qui Ataulphum criminati erant, obſequijs Compoſtellani templi ſeruorum inſtar manciparentur, nouo exemplo atque crudeli, aliena peccata aliorum ſupplicijs lui, niſi ſceleris magnitudo acerbitatẽ excuſaret. Defuncti corpus Compoſtellam tranſtulit. Templi Compoſtellani ſtructuram nouis ipſe operibus auxit. præterea D. Martini nomine ſua impenſa Benedictinis monachis in ea vrbe domicilium conſtituit: & S. Felicis nomine collegium, in quod Compoſtellani ſacerdotes, quos ſenectus debilitaret & vacatione digni eſſe viderẽtur, impetrata miſſione quaſi in prytaneum quoddam commigrarent. Hoc Pontifice Ouetenſis eccleſia Metropolitani iure dignitateque aucta eſt. Templum Compoſtellanum, quod magnis cæmentis & molibus ad culmen peruenerat, grauiſſima cæremonia ab Epiſcoporum conuentu ſacratum eſt. Euocare Epiſcopos ad cōcilium, niſi Romani Pontificis permiſſu, eccleſiæ leges vetabãt. Seuerus & Deſiderius preſbyteri abs Rege legati, à Ioanne eius nominis. VIII. diploma abſtulerunt, quo Ouetenſem eccleſiam Metropolitanam conſtituit, ſubiecta ſententia &

verbis. IOANNES EPISCOPVS ſeruus ſeruorum Dei Aldefonſo Regi Chriſtianiſſimo, ſeu cunctis venerabilib. Epiſcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Chriſtianis. Quia igitur in cura nos totius Chriſtianitatis, beati Petri Apoſtolorum Principis ſempiterna prouidẽtia effecit ſucceſſores: ea Domini noſtri Ieſu Chriſti conſtringimur adhortatione, qua beatum Petrum Apoſtolum quadam voce priuilegij monuit dicens: Tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum: & reliqua. Huius rurſus imminente Domini noſtri articulo glorioſæ paſſionis inquit: Ego pro te rogaui vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Ideoq; quia veſtræ notitiæ fama, per hos fratres limina Apoſtolorum luſtrantes per Seuerum & Deſiderium presbyteros nobis miro odore bonitatis eſt reuelata: paterna vos adhortatione commoneo, in cœptis bonis operibus gratia Dei duce perſeuerare: quaten⁹ copioſa vos beati Petri protectoris veſtri & noſtra ꝓtegat benedictio. Et quotieſcunq;, filij cariſſimi, ad nos venire quilibet veſtrum aut trãſmittere voluerit, tota cordis exultatione & animi gaudio de vltimis Galæciæ finibus cui vos præter me Dominus rectores cõſtituit, tanquam iure filios noſtros vos colligimus. & eccleſiæ Ouetenſi, quam veſtro conſenſu & aſſidua petitione Metropolitanam conſtituimus, omnes vos ſubditos eſſe mandamus & concedimus. Etiam prædictæ ſedi, vt ea quæ Reges, ſeu quilibet fideles iuſte obtulerunt, vel in futurum Domino opitulante contulerint, ratum, firmum, & inconcuſſum manere in perpetuum præcipimus: Hos quoque latores litterarum noſtrarum, omnes hortor, vt habeatis commendatos. bene valete. Duobus regijs legatis tertius à Pontifice adiũctus, miſſuſq; in inHiſpaniam nomine Rainald⁹. huic aliæ litteræ ad Regem datæ Iulio menſe officij amoriſque paterni pleniſſimæ, hoc exemplo.

IOANNES EPISCOPVS ſeruus ſeruorum Dei dilecto filio Aldefonſo glorioſo Regi Galæciarum. Litteras deuotionis veſtræ ſuſcipientes, quia deuotum vos eſſe cognouimus erga noſtram ſanctam eccleſiam, gratias vobis multiplices referimus, Dominum exorantes, vt vigor regni veſtri abundet, de inimicis veſtris victoriam vobis concedat. Nam vos filij cariſſimi ſicut petiſtis, ſedulas preces Domino fundimus, vt regnum veſtrum gubernet: vos ſaluum faciat, cuſtodiat, & protegat, & ſuper omnes inimicos veſtros erigat. Eccleſiam autem beati Iacobi Apoſtoli ab Hiſpanis Epiſcopis conſecrari facite, & cum eis concilium celebrate. & nos quidem glorioſe Rex, ſicuti vos à paganis iam conſtringimur, & die ac nocte cum illis bella committimus: ſed omnipotens Deus dat nobis de illis triumphum. Huius rei gratia rogamus dilectionem veſtram & animum deprecamur, vt quia vt diximus, valde à paganis opprimimur, aliquantos vtiles & optimos Mauricos cum armis, quos Hiſpani Caballos Alpharaces vocant, ad nos dirigere non omittatis: qualiter nos recipientes Dominum collaudemus, vobis gratias referamus, & per eorum portitorẽ de benedictionibus ſancti Petri vos remuneremus. Bene valete dilectiſſime fili & clariſſime Rex.

Pontificiis litteris perlectis, dies Epiſcopis tota ditione dicta, ad quã vtriuſq; rei perficiendæ cauſſa cõuenirent. Compoſtellam primum frequentes, omnino quatuordecim numero confluxerunt: pars iis vrbibus Prælati, quæ in Regis ditione erãt: pars quæ obtinebãtur à Mauris, minuti ſcilicet & paulo amplius quã ſolo nomine Epiſcopi. & erat moribus ea tempeſtate receptum, vt vtrarumque vrbium Epiſcopi eſſent, ac earum præſertim, quæ vel ereptæ Mauris paulo poſt

ad eo-

ad eorum ditionem redierant, vel ſperabatur breui eripiendas fore, Chriſtianiq; iuris futuras: in eamq; ſpem mortuis ſufficiebantur viui. Templum ergo Compoſtellanum ijs Epiſcopis procurantibus, ſolenni cæremonia ſacratum Nonis Maij, die Lunæ, Luna vndecima, tertio Aureo numero, vt Sampyrus Aſturicen-
876 ſis eſt auctor, hoc eſt anno octingenteſimo ſeptuageſimo ſexto: in quem eæ notæ omnes certa ratione conueniunt. Ara maxima nomine Saluatoris, dextra læuaque duæ aræ, prior Petri & Pauli nominibus, poſterior Ioannis Euangeliſtæ dicatæ. Nã quæ tegebat Iacobi Apoſtoli oſſa, quoniam perſuaſio erat à ſeptẽ eius diſcipulis dicatam eſſe, ſacrari denuo nõ placuit. hoſtia ſacra in ea ſacrificatum. In vicino monte, Sebaſtiani Martyris nomine ædes eodem tempore conſecratę. His ex rebus Compoſtellana religio per ſe ſanctiſſima vehementer aucta eſt. Poſt vndecim menſes iuſſu Regis ijdem Epiſcopi Ouetum cõuenere: vt quod à Pontifice erat impetratum, communi conſenſu Ouetenſem Archiepiſcopum conſtituerent. Ermenigildus omnium ſuffragijs electus, qui eo honore fungeretur & cæteris præeſſet omnibus. Placuit præterea Archidiaconos recti exempli creari, qui bis annuatim Synodos cogerent, omniaque conſtituerent tanquam Deo rationem redditurí: obirentque ſingulas diœceſes, monaſteria, & parochias inuiſerent. Additum præterea vt Epiſcopi qui ditione carerent, Ouetenſi Præſuli vicariam operã exhiberent, cura in multos partita, eiusque reditibus alerentur: ijs alijſque tota ditione Epiſcopis in Ouetenſi vrbe & diœceſi ſingulæ eccleſiæ darentur, quarum reditibus viuerent, quo tempore conuentus eccleſiaſtici haberentur, & fortunarum domicilium eſſet propter frequentes barbarorum irruptiones. Sedecim Epiſcopis tẽpla duodecim deſignata attributaq;, partim ditione ſpoliatis, partim integris Legionenſi, Aſturicenſi, Irienſi, Vlcenſi, Britonienſi, Aurienſi, Bracarenſi, (hic Archiepiſcopus erat) Dumienſi, Tudenſi, Columbricenſi: Portucalenſi, Salmanticenſi, Caurienſi, Cæſarauguſtano, Calagurritano, Turiaſonenſi, Oſcenſi. Quorum Epiſcopatuum nomina, & nemerus ex ipſis cõcilij actis adſcripta ſunt, in eorum gratiam, qui antiquitatis ſtudio ſunt dediti. Inde certè effectum eſt vt ea tempeſtate Ouetum Epiſcoporum ciuitas vulgo diceretur. Ouetenſis eccleſiæ fines Regis voluntate deſcripti, magniſque reditibus & poſſeſſionibus, vt ea ferebant tempora, amplificati ſunt. Vtroque loco Rex, Semena Regina, filij & proceres affuerunt: rebuſque omnibus ex ſententia cõpoſitis conuentus ſolutus eſt.

Reliqua quæ Alfonſi regno contigere.

CAP. XIX.

INTEREA Maurorum arma quieſcebant. Nam diuturno otio, & regionis amœnitate ardor animorum cum quo in Hiſpaniam venerant, extinctus erat, obſoleuerat marita maiorum indoles. neque quid interea accidit ad memoriã inſigne. Anno tantùm eius ſeculi octogeſimo primo, vniuerſa Hiſpania terra 881
mouit, multa concuſſa ædificia. Mahomade Rege Cordubæ ex ritu gentis ſacris in templo operante, fulmen repente dilapſum vnum & alterum ex ijs qui prope erant interfecit: vnde magnus gẽti terror, neque vlla piacula cœleſtibus placandis omiſſa. Proximo anno Abdalla eius Lupi filius, quem Toleto aufugiſſe dictum eſt, accepti beneficij immemor, ingenioque ad perfidiam conuerſo, hoſtilia in gentem noſtram moliri cœpit: redintegrataque cum Cordubenſi gratia, palàm arma mouere. Inuidia in præceps agebat in patruos concepta, quibus

Alfonſus impenſe fauens Ordonium filiũ, quaſi mutuæ fidei pignus educãdum inſtituendumq; tradiderat. graue Chriſtiani nominis ignominiam, ſed tanti ea tempeſtate Maurica amicitia erat. Hoc initium quamuis exiguum magna rerum moles conſecuta eſt. collectis Abdalla ſuorum copijs in Alfonſi ditionem inuaſit. Latiſſimæ populationes fuerunt, timor magnus, ſpes non minor. ad Cilloricum oppidum Maurus acie ſuperatus à Pancoruo, quod oppidum tentare auſus fuerat, cum clade repulſus. Legio in quam ſe Maurorum impetus vertit, quoniam eam Alfonſus valido præſidio obtinebat, deuitata: nullaque re alia memorabili traiecto Aſtura flumine, quod per ea loca decurrit, Legionemque ipſam alluit, per fines Luſitaniæ Cordubam reditum eſt. Abuhalitus Maurorum caſtra ſequebatur. Abulcemus eius filius, qui apud Alfonſum Regẽ obſes pro patre erat, eius rogatu patri eſt redditus. Autumno hæc præcipiti gerebantur. quo in hyemem conuerſo, Abdalla duos Zimaeles patruum, fratremque tumultuaria pugna commiſſa locis natura aſperis, qua in Hiſpaniæ parte memoriæ non eſt proditum (in Carpetanis ſuſpicor) magna cæde ſuperauit, captoſque Beccariam in arcem vinctos miſit. Eodem impetu Cæſarauguſta Abdallæ armis capta eſt. Quæ res vtriuſque nationis in eum vires, armaque conuertit: tametſi miſſa ille legatione apud Cordubenſem Regem factum excuſarat: & quoniam non recipiebatur, ad Alfonſi amicitiam receptum, miſſis identidem legatis captare non deſiſtebat. Vno tempore Vigila & Didacus Comes, quaſi in communem Chriſtiani nominis hoſtẽ arma contulerunt. Almundarus Regis Cordubenſis filius, & Abuhalitus Corduba miſſi Cæſarauguſtam omnibus copijs & viribus obſederunt. Fruſtra conatus erat, vrbe munitiſſima atq; frequenti, Abdalla ex rebus geſtis feroci. Verſo impetu Cantabriæ atque Caſtellæ fines vaſtati. affuerunt Vigila & Didacus Comites, Mauroſque ditione omni arcuerunt. Legionenſis Rex prouiſa tempeſtate, contractis vndiq; copiis ſeſe ad Sublanciam tenebat ad omnem occaſionem intentus, acieque dimicare paratus ſi Mauris idem animus eſſet: quod illi certamen detrectantes in patriam redierunt, Facundi & Primitiui monaſterio in Vaccæis celeberrimo, ſolo æquato, quæ magna clades eſt habita. Mauri quidam ab Abuhalito occultè miſſi ad Alfonſum. his interpretibus de pace actum eſt: ſimul ab Alfonſo Rege Dulcidius Toletanus preſbyter eo ſtudio Cordubam legatur fine
anni octingenteſimi octogeſimi tertij. 883
Dum ea legatione tempus extrahitur claſſis Cordubæ atque Hiſpali comparata, Calæciæ littora tentare iuſſa eſt: vbi multa oppida mœnium munitione nudata, iniuriæ opportuna eſſe cognitum erat. aduerſis ea tempeſtatibus iactata eſt atq; ſubmerſa. Dux Abdelhamitus & pauciſſimi ex naufragio euaſerunt. Interea agente Dulcidio induciæ ſexennes cum Mauris pactæ ſunt: corporaque Eulogij & Leocritiæ Martyrum concedentibus Chriſtianis Corduba Ouetum delata. Conſecuta eſt mors Mahomadis imperii Arabum ducenteſimo ſeptuage-
ſimo tertio, ſalutis octingenteſimo octo- 886
geſimo ſexto. filios triginta quatuor, filias viginti reliquit haud inſulſo ingenio vir: eius enim illa vox fuit cum in hortis deambularet ad militem, quàm pulchrũ viridarium, quàm illuſtris dies, lætum ſeculum dicentem ſi mortem daretur euadere: immo, inquit, ſi mors non eſſet, haudquaquam ipſe regnarem. Succeſſit Almundar filius: cuius imperium mite, ingenium liberale fuit. Initio regni Cordubenſibus vectigal, quod ex decima pendere conſueuerant, condonauit. Illi beneficij immemores ab eius

aucto-

auctoritate continuò defecerunt. In ipſo belli apparatu Regem mors oppreſſit, nondum integro biennio elapſo ex quo regnare cœperat. ſex filios & ſeptem filias reliquit. Succeſſit ſuffragio militari
883 Abdalla defuncti frater, anno octingenteſimo octogeſimo octauo. regnauit annis viginti quinque. Initia turbulenta fuere. Homarus principi loco inter Mauros inquieto ingenio vir, continuò rebellauit. Oliſipo, Aſtapa, Hiſpalis, aliaque oppida eius partes ſequebantur. Graues motus facilem habuere exitum. ſeditionis auctor venia impetrata Regi conciliatus eſt. Et facilitas animos fecit vt rurſus tumultuaretur. & erant Mauri ducta ab antiquo origine in duas factiones diſtracti, Humeias & Alauecinos, vti antea monſtratum eſt. in eo diſſidio res nouare cupientib ſtudia populi deeſſe non poterant. Abdalla veſtigijs omnibus Homarum inſequitur, eoque redegit, vt ad Chriſtianos confugiens eiurata patria ſuperſtitione, noſtra ſacra ſuſciperet haud ſyncera fide, vt tempus quod omnia detegit, declarauit. Contra Alfonſum, Cantabrorum arma mota. Zuria princeps in ea gente, Zenonis gener & ſua ſponte & prouincialium ſtudijs prouocatus arma ſumpſit: Ordoniumque à patre Rege miſſū ad eos tumultus ſedandos ad Arriogorriagam acie vicit. Inde loco nomen quod ſanguinolentos lapides ſignificare affirmant linguæ Cantabricæ periti, cùm antea vocaretur Padura. Victoriæ merces fuit gentis principatus. Scottorum Regum ſanguine Zuriam prognatum eſſe vulgò Cantabri perſuadent, verò an falsò nō ſatis conſtat. quominus filij iniuras Rex pater vindicaret locorum aſperitate f ctum arbitror, atq; ipſius ætate ingraueſcente. Quo tempore ad pacis artes conuerſus, & reipublicæ exornandæ ſtudio, tota ditione diuis templa, hominum præſidio arces, oppida, vrbes ædificabat. Initio regni Sublancia Ceaque prope Legionem, Gauzo arx ad maris oram Ouetum inter & Gegionem rupibus impoſita: deinde Portus Cale, Bracara, Viſeum, Aquæ Flauiæ, (nunc Chiaues) Auca, inſtauratæ: quæ vrbes à multo tempore vaſtæ atque incolis vacuæ iacuerant. Similem cladem Sentica perpeſſa erat. pari Alfonſi Regis munificentia ædificata eſt Zamoræ nomine. ſic Mauri vocabant à cyano lapide (Turcicum alii dicunt) qui Arabum lingua Zamora eſt, & in eo agro reperitur. Tauri vrbis ædificandæ Garſiæ filio cura demandata, quæ veteribus Satabis fuit. Conimbrica in Luſitania, Septimancæ, Dominæ, vniuerſique Gotthorum campi in Vaccæis Mauris erepti: cui tractui, Italiæ atque Galliæ exemplo, Campaniæ licebit nomen facere. Iis in locis Facundi & Primitiui Martyrum nominibus regio ſumptu monaſterium magnificum, quod Mauri euerterant, inſtauratum atque extructum eſt Benedictinorum ordini, quo nullum in Hiſpania, diuitiis, amplitudine, maieſtate illuſtrius olim fuit: noſtra ętate in paucis nobiliſſimum habetur. Tantis Regis molitionibus ærarii tenuitas tot bellis, tantis ſumptibus exhauſti impar erat. noua tributa imperata: quod niſi in ſuprema reipublicæ calamitate, & quando omnes intelligunt, ſi ſalui eſſe volunt, parendum neceſſitati, ſine periculo non vſurpatur. ſic rerum euentus declarauit. Alienati enim ea ex re ſubditorum animi erant. Semena Regina alieno & ipſa in virum animo, faces ſubdebat: filioque Garſiæ ſuaſit vt in patrem arma ſumeret. Rex quamuis in affecta ætate priſtinæ virtutis memor Senticam aduolat: filium in poteſtatem redactum in Gauzone arce vinculis conſtringit. non reſtitere, vt ferme fieri conſueuit, in vno gradu commotæ ſemel populi voluntates. Nunnius Fernandus Caſtellæ Comes opibus & clientelis potens Garſiæ ſocer erat.

erat. eius pro genero conatus vincti mater & fratres iuuabant. rurſus ergo in Regem tumultuatum eſt. toto biennio bellum vario ſucceſſu eſt geſtum, exitu tandem coniuratis proſpero. Rex calamitate victus ſeu tranquillitatis ſtudio regnum abdicauit, & Garſiæ filio de manu tradidit. Ordonio alteri filio Calæciæ principatus attributus eſt ſalutis anno
910 nongenteſimo decimo. Quo anno decurſo cùm Compoſtellam religionis ergo inuiſiſſet, & concedente filio in Maurorum fines denuò populabundus irrupiſſet, operæpretio facto Zamoræ obijt. Aſturicæ primùm tum ipſe tum vxor Semena ſepulti ſunt: deinde Oueti in D. Mariæ tumulo compoſito. Quo tempore Abdalla Cordubenſis Rex, ætatis anno ſeptuageſimo ſecundo Cordubæ obijt: filios reliquit vndecim, filias tredecim. Quid Abdallæ Lupi filio contigerit clam eſt: neq; deeſſet induſtria ſi monimenta ſuppeterent. nunc coniecturis ſtandum. ac putem ope Regum Ouetenſium Cæſarauguſtæ principatum retinuiſſe: ab eoque eius vrbis Reges perpetua ſerie deriuaſſe: de quibus longo interuallo ſermo recurret. Cordubæ imperium ſuſcepit Abderrahmanus Abdallæ ex Mahomade filio nepos, nouo exemplo vt in Maurorũ imperio nepotes præferrentur filijs. Viginti tres annos natus erat cùm ad regnum acceſſit, & quinquaginta annis regnauit. Almanſor Ledim Alla vocatus eſt, hoc eſt defenſor legis Dei, præterea Miramumenim, quæ vox Regem credentium ſignificat. & fermè imperijs inclinantibus magnifici tituli vſurpantur: ignauiaque ornamentis extrinſecus additis fucatur. Tametſi Abderrahmanus in magnis Regibus numerari debet, domi militiæque clarus. dum vixit in vnam curam diſſidia gentis pacandi, factionumque ſtudia quibus populares æſtuabant, ſedandi maximè incubuit: æquiſſimè populis iura dabat. Caſtrum prope Cordubam extruxit, in Africa Septam cepit: regia munificentia vrbes oppida tota ditione magnis ornamentis Abderrahmani regno aucta illuſtrataque ſunt. Regnum cepit anno Arabum trecenteſimo, iuxta Roderici etiam Præſulis computationem, hoc loco à vera non diſcrepantem.

Garſias, & Ordonius Reges.

CAP. XX.

POTENTIA ſcelere quæſita, haud ſolet eſſe diuturna. Garſias regnum per vim occupatum, tribus annis, & menſe vno tenuit. Quo tempore noua expeditione ſuſcepta in Maurorum fines irruit, & agris circùm longè latèque vaſtatis, direptis oppidis, Aiolam Maurorum regulum obuiam prodire auſum, acie quidem victum cepit: verùm in reditu ad Tremulum oppidum, cuſtodum culpa in patriam fuga euaſit. Rex Zamoræ defunctus eſt, atque Oueti ſepultus ſalutis anno nongenteſimo tertiodecimo. Ordonius nunciata fratris morte, quoniam ſine prole deceſſerat, ex Calæcia, vbi res gerebat, continuò ad regnum aduolauit, bonus & moderatus Princeps ſi extrema cum primis contexuiſſet, neque innocenti Caſtellæ Comitum ſanguine fœdaſſet. Regnauit annis nouem, menſibus ſex. Sub initia quod magnopere ad tuendam auctoritatem referre cogitabat, ſi illuſtri aliquo facto Maurorum ſpiritus fregiſſet, delectu ſuorum habito in Carpetanos irrupit. Talaueram ſoli cœlique lætiſſima facie præcipuum municipium incolarum frequentia, & mœnium ex ſecto plurimùm lapide munitione nobile circunſedit, victiſque acie Mauris, qui à Rege Cordubenſi auxilio obſeſſis miſſi erant, oppidum expugnauit, diripuit, incendit: neque enim circunfuſis omni ex parte Mauris retineri poterat. Oppidi præfectus cum multis alijs

alijs captus eſt.exercitus Mauricis ſpolijs grauis in patriã reductus. Cordubæ Rex ex eo euentu de rerum ſumma conijciẽs, veritusq; præferocis Regis arma,ſuorum viribus diffiſus, Mauritaniæ Tingitanæ Regem ſupplex ſolicitat,vt ex Africa ſupplementi cauſa nouas Maurorum copias tranſmittat. Annuit ille gentis periculo permotus,& ſtudio religionem Chriſtianam opprimendi,quæ indies maiora incrementa ſuſcipiebat. Valida Afrorum manus miſſa Duce Almotarapho eſt. ijs copijs regius exercitus Maurorum adiunctus. Auolalpaſus rei ſummæ Præfectus in Chriſtianorum fines irruens,ad Durij ripam prouectus eſt. ad Caſtrum Sancti Stephani Gormatij nomine,Rege obuiam facto dimicatum eſt. non alias maiore mole concurſum, neque dubio magis euentu.ad extremum vtroq;Duce Mauro cadente,cęſi magno numero hoſtes,reliqui in fugam compulſi.Chriſtianorũ animi magna ſolicitudine liberati,reputantes quantum noui periculi acceſſiſſet ex Africa,vix tolerantibus Maurorum Cordubenſium potentiam. quo maior victorię fructus eſſet,victos & trepidos vrgeri Mauros placuit: Luſitaniæque agros & oppida quàm longè ad Anã vſq; patet,Emeritæque & Pacis Auguſtæ fines victoris exercitus incurſione depopulari:tanto ex his rebus incolarum terrore, vt in iungendi fœderis voluntatem vehementer incumberent.& ad victoris arbitrium pacem magno redimere fuerint coacti, Ordonij regni anno quinto,
18 ſalutis nongẽteſimo octauodecimo.Rex tantis rebus perfectis redijt in patriam,& triumphantis in morem Legionem inuectus eſt.Vrbem eam ea ætate principẽ, locorũ opportunitate inuitatus, regiam conſtituere cogitabat. Nouis itaq; ædificijs illuſtrare, locis amplificare parans, primùm omnium templũ Petri & Pauli nominibus ſacrum,& Epiſcopi cathedra inſigne,quoniam extra murorum ambitum erat & periculo proximum, in regiũ palatium tranſtulit(quod in thermarum vſum olim à Mauris magna amplitudine, & præcipua totius operis maieſtate extructum fuerat)Mariæ Virginis nomine.tametſi duæ aliæ templi partes,Saluatoris altera ,Ioannis Baptiſtæ nomine altera ſacrata eſt,Fruminio Legionenſi Epiſcopo totius cæremoniæ Antiſtite, cui vndecim alij Epiſcopi ex vniuerſa prouincia ad id euocati adierant.Auxit noui templi maieſtatem Rex, nouo exemplo de manu eius Pontificis regni coronam capiti ſuo imponendo. Eo ex tempore Ouetenſis Regis nomen Legionenſi mutatum. & ab hoc initio Ouetum vrbs eò ignobilitatis dilapſa eſt, vt progrediente tempore Archiepiſcopatus honore detracto, noſtra demum ætate, ne ſuffragij quidẽ ius in conuẽtu regni habeat: quod ciuium ignauia factum arbitror magis quàm Regum inuidia.Itaque inter huius ætatis diplomata,Hiſpanicæ antiquitatis eruendæ ſtudioſi, in quibuſdam Ordonium Ouetenſem Regem dici conſiderant, in alio quodam Legione regnare: nimirum appellatione cũ reb. & temporibus alternante. Mindonienſem vrbem iure Epiſcopatus donaſſe Ordonium memorant, Ribadeo vrbe ea dignitate ſpoliata.alij magis exiſtimant Mindonienſes Epiſcopos priſcis temporibus Vallibrienſes fuiſſe nuncupatos. Interea Rex Cordubæ Abderrahmanus Almanſor ex re malè geſta dolore exæſtuans, & vindicandi iniurias cupiditate ardens, vniuerſas regni vires & copias in vnum contrahit:atque per Luſitaniæ fines in eam Calæciæ partem armis penetrat, vbi Rondonia ſita eſt,Mindoniam Sampyrus ait. Ad eum locum vtriuſque nationis caſtra poſita. acie pugnatum ardore animorum ſingulari, virtute non impari. multi ab vtraq; parte ceciderunt.exæquata clade noctis tenebris certamen diremptum. neutri manifeſtè victores. Tametſi eius

prælij ea fama fuit, vt vtraq; pars ſe viciſſe prædicaret: noſtri quoniam hoſtem Callæciæ finib. diſcedere compuliſſent: barbari cùm toties victi ad noctem vſq; certamen ſuſtinuiſſent. pugnatum eſt anno
919 nongenteſimo nonodecimo. Neq; multò poſt Cordubæ Rex ſuperioris victoriæ opinione ferox, viribus reparatis, auctuſque auxiliis ex Africa, Chriſtianorum finibus euaſtatis in Vaſcones & Cantabros penetrauit. Ordonius Rex & ſua ſponte ad bellum incitatus, & Sanctij Garſiæ (is Vaſconum Rex erat cognomento Abarca) periculo motus, ſolicitatus precibus, in Mauros mouit. Ad vallem Iuncariam (Iunqueram hodie dicimus) Vaſconum & Legionenſium copijs cum Mauris di-
921 micatum anno nongenteſimo vigeſimo primo. non minor quàm in Calæcia animorum contentio, non minor ſtrages fuit, neque minus dubia victoria. hoc ſuperiores Mauri, ꝙ Garſias Aznarius (mallem Fortunius Semenus eius filius) Aragoniæ Comes in eo conflictu periit: & ſecundum eam pugnam Cantabriæ pars illa, cui Alauæ nomen eſt, Maurico imperio ceſſit. Capti in prælio Epiſcopi Dulcidius Salmanticenſis, Tudenſis Hermogius. pacto pretio redempta libertas. dum aurum appenditur obſides dati. Pro Hermogio ſororis filius Pelagius in ipſo ætatis flore, venuſtate eximia barbari Regis animum, alioqui in libidinem procliuem vehementer inflammauit. augebatur frequentia, aſpectu impuri atque nefarij amoris flamma. adoleſcens & ſuapte natura ad modeſtiam compoſitus, & in plena ſapientiæ ac ſanctitatis domo educatus, de turpitudine identidem appellatus repugnauit primũ: deinde cum precibus vinci non poſſet & vis adhiberetur, procaci Regi manus intendit furentique æſtus impatientia, pugnos in faciem infregit. Animi conſtantia, & pudicitiæ cultus exitium attulit. ferreis forcipibus laniatus, membratimque diſſectus, Regiis impii & immanis iuſſu in Bætim fluuium iactatus eſt die Dominica, qui dies Iunii mẽſis vigeſimus
ſextus, fuit nimirũ ſalutis anno nongen- 925
teſimo quinto. Defuncto honores tãquã Martyri habiti cultuſque decretus: corporis partes in D. Geneſii, caput in Sancti Cypriani cœmeterio ſepulta. Eo maiori gloria dignus, quod quatuordecim non amplius annos natus erat, minus menſibus ſex, cùm id virtutis & conſtantiæ ſpecimen edidit. Rhoſuita virgo Saxonica Pelagii Martyris mortem Heroico carmine hac ipſa ætate, ſed paulò aliter cecinit. Regionum interuallum rei geſtæ ordinem commutauit. Ordonio Legionis, Carolo Simplici Francorum Regibus, Zanellus preſbyter à Ioanne Romano Pontifice, eo nomine decimo in Hiſpaniam legatus eſt hac occaſione. D. Iacobi religione per omnes nationes peruagata, atque Siſnandi Compoſtellani Epiſcopi virtutum celebri fama. Pontifex miſſo cum litteris idoneo homine preces communicari petiit: vt propitio Apoſtolo ſancto opem eius viuus morienſque impetraret. Siſnandus Zanello in Italiam amandato obſequium Pontifici defert. Rex etiam litteras cum muneribus adiungit. Zanellus officio functus multis libris onuſtus in Hiſpaniam euoluto integro anno redit: præterea à Pontifice legatus factus cum poteſtate cognoſcendi quæcunque ad religionis ſtatum pertinebãt. Perſuaſum Romanis ab antiquo, erat in ratione precandi Gotthica multa deprauata eſſe, inſolentes ſacrorum ritus atque opiniones de religione diſcrepantes inuectas. Ergo Zanellus in eam curam incumbendum iudicans, libros eccleſiaſticos cum cura conquiſitos diligenter excuſſit, atque in ritu quamuis diuerſo, contra quàm ſuſpicabatur, omni religioni conſentire deprehendit: Romamque rediens Pontifici viſa cognitaque retulit in magno Patrum conſeſſu. Gratias illi

pro diuino munere agentes, libris comprobatis illud modò ſanxere, in ſacratiori ſecretaque ſacrificii Chriſtiani parte, Romano ritu precandum videri. nimirũ alia myſtica verba, quibus panis vinumque conuertitur, retenta tamen ſententia proferebant, ad hunc modum: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hic eſt calix noui teſtamenti in meo ſanguine, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Quibus verbis ne noſtra quidem ætate ii vtũtur, qui ritu Gotthorum ſacrificant diuina hoſtia permiſſu Pontificum. Hunc exitum ea tum controuerſia habuit, multis deinde ſeculis repetita: donec Hiſpanorum ſiue conſtantia, ſiue contumacia victa eſt, atque Gotthica precandi ratio Romano ritu mutata, vti competenti loco explicandum eſt. Ex eo tempore ſanè, quo ad Iuncariam male pugnatum eſt, belli fortuna conuerſa videbatur. Ordonius Rex decori tenax, breui reparato exercitu, qua parte Vaſconum fines erant, ipſo Vaſconum Rege adiuncto, in Maurorum ditionem inuectus Riuogiæ oppida, pagos, agros, belli flamma conſumpſit: & cladis acceptę ignominia vindicata Zamoram rediit. Nullum in rebus humanis gaudium eſt ſyncerum & conſtans. quod tunc vſuuenit. Munina Eluira Regina lectiſſima fœmina extincta morbo eſt, filiis Sanctio, Alfonſo & Ramiro, præterea Garſia Semenaque. Eluiræ funere curato, Rex Aragontam duxit principi loco in Calæcis: neq; multo interiecto tempore in ſuſpicionem adductam repudiauit, temerè ſcilicet & immeritò: vti rerum euentus & Regis pœnitentia comprobarunt. Sanctiuam Garſiæ Eneci Regis Vaſconum filiam in eius locum ſubſtituit, Sanctio fratre concedẽte. cum quo iunctis viribus in Riuogiam rurſum irruptione facta, Anagarum, quod veteribus Tricium fuit, armis cepit & Vicariam: vbi Gorthorum regno conuentus iuri dicundo fuiſſe creditur, auctore Roderico, ex eoque inditum nomen. Atque hactenus ita Ordonii res erant, vt in eius regno laudari multa poſſent, iure accuſari pauca, qualia Regibus libenter condonantur. Difficile eſt & miraculo proximum in ſumma licentia tenere modum, & in tanta rerum varietate nunquam offendere. Caſtellæ Comitum cædes Ordonii iuſſu alieniſſimo tempore perpetrata, in quibus tantum præſidii erat aduerſus Maurorum arma, ſuperiorem omnem gloriam corrupiſſe viſa eſt. quod qua ratione contigerit, & quibus ex cauſis Regis animus fuerit irritatus, ex altiori principio repetendum, & nonnulli noui principatus in Hiſpania, quæ initia incrementaque habuerint, noua narratione explicandum.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER OCTAVVS.

Regni Nauarrici initia.

CAPVT I.

POST memorabilem atque funeſtam cladem, qua victa oppreſſaque vniuerſa à Mauris ferme Hiſpania eſt: ex Gotthici imperij caſu quaſi ex magnæ ſtructuræ ruderibus cùm euerſa eſt, plures extitere principatus minuti initio, finibus anguſti, atque viribus infirmi: tempore conſequenti patriæ libertatis vindices, affectæ ac proſtratæ reipublicæ inſtauratores præclari. Quorum exortum atque progreſſum omnium explicare ardua res eſſet, & longioris diſputationis quàm pro ſuſcepti operis modo. Inſignium maximè & præ cæteris nobilium initia, incrementa, ſucceſſuſque breui narratione attingere: quoniam cùm Legionenſium Regum rebus deinceps connexi confuſique ſunt, neceſſarium fore ſum arbitratus: Vaſconum, Aragonum, Barcinonis atque Caſtellæ, cui veteris nomen eſt. Etenim ex communi Hiſpaniæ incendio atque vaſtitate, pulſæ ſedibus Hiſpanorum reliquiæ pars in Aſtures confugere, vnde Legionenſe regnum cōſtitutum, de quo ſuperiori libro commemoratū eſt: pars Pyrenæi montis iuga clauſtraq; occuparunt, vbi Cantabri & Vaſcones ſiti ſunt. Lacetani præterea, Ilergetes, atque Ceretani: quibus in locis nunc Ripagorſa, Suprarbe, Vrgelia, Cerdaniaque viſuntur. Eorum locorum præſidio atque munitione non modò libertatem tutati ſunt, ſed iuuandæ etiam reliquæ Hiſpaniæ conſilia inter ſe communicarunt viri præſtantes, maiorique quàm pro viribus animo, freti credo numinis ope: nam aduerſus tātas difficultates ratione prouidere non poterant. Occaſio non maxima. Ioannes quidam homo religioſus, tranquillioris vitæ ſtudio ſuccenſus, non procul Iacca vrbe, in Vruela monte domicilium conſtituerat, adiunctumque diuina re procuranda, ſacellū Ioannis Baptiſtæ nomine ſacrum. Sanctitatis eximię opinio famaq; cùm per ora hominū volitaret, quatuor ſe illi ſocij adiunxere, vitæ generis quod ſequebatur æmulatores, multi præterea mortales è vicinis locis accurrebant numinis propitiandi promerendique cauſſa ſancti viri precibus: quem omnibus officijs cultum dum vixit, extinctum exequiarū honore proſecuti ſunt. Defuncti funus magna populi frequentia procurauit. in his ingenuæ conditionis viri ſexcenti, ſiue ex cōpoſito conuenientes, ſiue ſeceſſus opportunitate inuitati, quò res occultior eſſet, in commune de reip. ſalute, de Maurica

ſeruitute pellēda cōſultare aggreſſi ſunt. Non ſatis ſeruitio domiti reſumere libertatem noua conſpiratione conſtituunt acerrimo in Mauros odio. Locorum præſidium animos faciebat, & Francorū auxilia præclare conantibus haud defutura ſperabant. Aſturum exemplū prouocabat, qui Pelagio Rege creato iuuandæ rei Chriſtianæ conſilia explicare, & Maurorum arma irritare veriti non erant. quod initio temerariū viſum eſt, euentu ſalutare fuit. Re diu multumque agitata, optimum fore viſum eſt ex ſuo numero aliquem deligere, cuius imperio & auctoritate deuincti in eam cauſſam iuuādę patriæ ingrederentur. Garſias Semenus omniū ſuffragiis delectus, nullo quidem gradu contingens Gotthorum Regū familiam, quod nomen ipſum declarat Hiſpanum magis quam Gotthicum ſonans, haud dubie autē nobiliſſimus, magnaq; & veteri proſapia, Ameſcuæ regulus atq; Abarſuſæ. vxor Eneca pari nobilitate. De tempore auctores in diuerſum trahunt, ac ne de appellatione quidem regni ſatis conſtat. Nonnulli Suprarbis Regem dictum putant, alij Nauarræ ſeu Vaſconum, neutri argumentis euincentibus. Et eſt omnis antiquitas obſcura, præſertim Hiſpanica: quippe magnorum fluminum decurſus noti ſunt, obſcuræ origines primæ fonteſque vnde deriuantur. Inſigne nouo Regi fuit rubra parma, nulla pictura diſtincta. nonnulla oppida hoc Rege Mauris erepta: in his Inſa, Suprarbis princeps municipium. Sacellum quod Ioannis cura & ſumptu extructum erat, locis amplificatum auctumque reditibus in regij ædificij amplitudinem & maieſtatem ſenſim excreuit: Regum veterum buſtis nobile, præſenti numine ipſaque vetuſtate religioſum. Semenus Rex & ſucceſſores eum locum ſepulturæ delegere. Obijt anno ſeptingen-
58 teſimo quinquageſimo octauo. Succeſſit Garſias Enecus (ab vtroque parente eius appellatio conflata eſt) Princeps vere magnus, inſigni felicitate. Nam huius virtute Vaſcones, qui inter Aſturum, Maurorum & Francorum arma imperiumque identidem alternabant, bello domiti in horum Regū ditione ſtabili poſſeſſione conſtiterunt. In eam finitimæ Cantabriæ partem, cui Alauæ nomen eſt arma prolata. Præterea Aragoniæ & Barcinonis Comitum initia hoc Rege extiterunt. Aragoniæ quidem Aznarius filius Eudonis Magni in ea loca delatus, quæ Aragone & Subordano fluminibus alluuntur; quædam oppida Mauris eripuit, Regeq; Garſia concedēte ſe Aragoniæ Comitem dixit, tunc Vaſconibus contributæ, deinde ſui iuris, vti competenti loco eſt explicandum. Aznarij filius Aznarius alter fuit, nepos Galindus: de quorum rebus geſtis nihil eſt ad memoriam inſigne litteris proditum. Galindo defuncto filius ſucceſſit Semenus Aznarius. Barcino autem Ludouici deinceps Imperatoris, & tunc patre ſuperſtite armis occupata: Bernarduſque natione Francus illi vrbi cum poteſtate præfectus
anno octingenteſimo primo. inde origo 801
Barcinonenſis principatus. Quo anno in ſequentem euoluto, Garſias Enecus defunctus eſt. Succeſſit Fortunius Garſias: de cuius rebus geſtis Vaſcones hiſtorici magna ac pene incredibilia fabulantur. Ac illud conſtat ad Rocidam vallem prælio illi memorabili interfuiſſe, in quo Francorum nobilitas noſtræ gentis armis trucidata eſt, Carolo Magno Imperatore, Duceque acie victo. De eius victoriæ lætitia non parum diminutum eſt Semeni Aznarij Comitis Aragoniæ interitu in eo prælio deſiderari: cum oſtentandæ virtutis ſtudio in confertos hoſtes irruiſſet contemptu mortis ferocior. Eo Maior luctus fuit, quod ſororem eius Teudam Fortunius Rex vxorem habebat. Succeſſit Semeno Comiti Semenus Garſias eius patruus, Endrego-

to defuncti fratre, qui meliori iure niti videbatur prætermiſſo. cauſſæ clam ſunt: fortaſſis curis grauioribus idonea ætas non erat. Obijt Fortunius Rex anno
815 octingenteſimo quintodecimo, Sanctio Garſia quem ex vxore genuerat ſucceſſore. Hoc Rege Roncalenſes ob egregiam nauatam operam in bello Maurico, immunitate donati: vt eius ætatis atque Regis diploma declarat. Bernardus Barcinonenſis Comes (quidam Marchionem faciunt) criminibus appetitus, ab ijs qui teneram eius Bernardi ætatem gubernabant, qui Caroli Magni nepos erat ex Pipino filio, quaſi adulterij conſuetudine cum Auguſta Ludouici Imperatoris coniuge, læſæ maieſtatis reus eſſet, calumniæ dolore actus, ex Gallia quo ſe contulerat, in Hiſpaniam redijt: vbi præcipua auctoritas erat, multæque clientelæ, quas ſuperiori tempore ſibi
839 adiunxerat. Obijt anno octingenteſimo trigeſimo nono. Vvifredus eo nomine primus Barcinonenſis Comes Ludouici Pij beneficio eo principatu auctus eſt, tenuitque viginti ſex annis nihilominus, nondum hæreditario iure, ſed ex Imperatoris voluntate, annorum numero aut vitæ ſpatio vt in cæteris præfecturis præſcripto. Obijt relicto filio eiuſdem nominis infante. Garſias Aznarius per idem tempus Aragoniam obtinebat, defuncti interea patris Semeni Garſiæ ſucceſſor. Omnino Sanctij Regis armis Vaſcones, qni vltra Pyrenæi faſtigium ad Galliam fuſi Francorum imperio parebant, vexati: neque prius quieſcere permiſſi, quam perpetuam cum Suprarbis Regibus amicitiam iurati. Muzæ bello, eius quem aduerſus Mahomadem Cordubæ Regem rebellaſſe ſuperius monſtratum eſt, occiſus fuiſſe traditur, nimirum annum
853 circiter octingenteſimum quinquageſimum tertium. Poſt Sanctium Regem, Semenum Garſiam quidam numerat auctor defuncti filium: de quo in monimentis eius cœnobij, cui S. Saluatoris Leirenſis in Vaſconibus ipſo Pyrenæi montis complexu nomen eſt, memoria propagatum, eo loco cum vxore Munia eſſe tumulatum. nihil præterea. Ijs monimentis, cum certiori hiſtoriæ lumine careant, quantum fidei ſit adhibendum, ex ſuo iudicio quiſque ſtatuat. nobis in alterutram partem pronunciare conſilium non erat. His ſane Regibus defunctis, ſtirpe regiæ familiæ cōſumpta quatuor annorum interregnum ſecutum eſt. Quo tempore prius quam prouinciæ voluntates in vnum aliquem conſpirarent, quem Regem creatum reipublicæ rectorem imponerent: plerique Vaſconum ſcriptores affirmant, re cum Romano Pontifice, nimirum Leone eius nominis IIII. cum Francis & Longobardis communicata, ex eorum conſilio ea ex illarum gentium legibus delibaſſe, quæ ad libertatem tuendam, cuius tunc prima cura erat, opportuna fore iudicarũt: ne vnquam Reges conceſſa poteſtate abuti poſſent ad oppreſſionem reipublicæ. Leges ſcriptæ, quas forum Suprarbis vulgo vocant: quarum vis in eo potiſſimum & ſumma erat, vt quoniam ditionem à Mauris partam ipſi de manu nouo Regi tradere cogitarent, ne quid accepta poteſtate maioris rei niſi de conſilio & voluntate procerum duodecim, qui ea de cauſſa deligendi erant, decernere fas eſſe crederet: neq; ius libertatis minueret: & quæ Mauris eſſent erepta cum procerib. optima fide diuideret. Hæc omnia vt rata eſſent medium magiſtratum creari placuit, tribunitiæ poteſtatis ad inſtar, vulgo hoc tēpore Aragoniæ Iuſtitia nominatur: qui legibus, auctoritate, & populi ſtudiis armatus, hactenus regiā poteſtatem, ne nimia efferretur, certis finibus iucluſam tenuit. ac proceribus præſertim datum, vt fraudi non ſit, ſi quando inter ſe tuēdæ libertatis cauſſa inſcio Rege conuentus habuerint. His ita con-

ſtitutis

ſtitutis Bigorrę ſeu Bigerrionum in Aquitaniæ parte Comes Enecus Sā̃ctius, à velocitate cognomento Ariſta, trecentorũ procerum ſuffragio ad regnum vocatus eſt: atq; Pompelone in S. Victoriani iuratus iura ſubditorum, leges, atq; libertatē, rempublicam gubernandam ſuſcepit. Illud additur: feciſſe ſubditis poteſtatem, ſi datam fidem violaſſet, Regē externum ſiue ex Mauris ſiue ex Chriſtianis in auxilium pactæ libertatis euocandi. quod de Mauris quoniam turpitudinem continebat, ferunt à populo repudiatum. Atq; hæc quę veriſſime memoria propagata eſſe vulgo homines, ſed & doctrina expoliti nonnulli exiſtimant, alij fabulæ ſimilia eſſe arbitrantur: ac Ariſtam potius patri in regno ſucceſſiſſe ſtatuũt. Quæ enim nouarum legum condendarum, nouique inſtituendi magiſtratus cauſſa extitit ſatis idonea? aut qui potuerunt cum Longobardis conſilium communicare? quæ gens ante aliquot annos Caroli potentia oppreſſa extinctaq; erat. diuinare in re tam dubia non iuuat. fortaſſis enim, quod Semeni primi Suprabis Regis electione factum eſt, vulgo hiſtorici ignoratione temporum ad Ariſtam, quē primum in his Regibus eſſe crediderunt, falſo ablegarunt. Illud conſtat Enecam per hæc tempora in Pyrenæi montis iugis regnum tenuiſſe. vxorem habuit Enecam Gonſalui Comitis filiam, ex Ouetenſium Regum ſanguine. Præterea Teudā duxit Zenonis Cantabriæ Ducis filiā, vt eſt alio loco indicatũ. filium vnicũ, quo ex côiugio incertum, ſed Garſiam tamen Enecũ genuit, regni ſucceſſorē. S. Saluatoris Leirenſis monaſteriũ in Pyrenæi iugis cōſtitutum loci religione, ædificij maieſtate, opimiſq; reditibus celeberrimum, Ariſtę opus eſſe creditur. Regni fines Ariſta Rege prolati, & Vaſconum planicies veteri ditioni adiecta: cũ priores Reges ſe mōtibus tenuiſſent. Pōpelo & Alaua quoniã temporum iniuria ad Mauros redierant, Ariſtæ armis expugnatæ: vnde ſe Pompelonis Regem dixit, vt vetera Regum diplomata indicio ſunt. Quo tempore Salomon Cerdaniæ Comes Barcinonem vrbem Ludouici ſecundi Imp. iuſſu annis nouemdecim à morte Vvifredi Comitis gubernauit, ob tenerā legitimi Principis ætatem. Eo decurſo ſpatio maior factus Vvifredus alterius Vvifredi filius cognomento Villoſus, Barcinonēſem comitatum Caroli cognomento Craſſi Imperatoris munere factum hæreditariũ, retento tantum iure ad ſe prouocādi obtinuit, anno octingenteſimo octogeſimo quarto. Huic filij fuere Myro poſt patris obitũ 884
Barcinonenſis & Seniofredus Vrgeliæ Comes. Per idem tempus Garſias Aznarius Aragoniæ Comes defunctus eſt. ſucceſſit eius filius Semenus Garſias. De anno quo Ariſta obiit auctores variant, neque quid certi ſequamur, habemus: ſuſpicamur tamen, ꝙ ratio temporũ videtur exigere, Alfonſi Ouetēſis regno, cui Magno cognomen fuit, eſſe defunctũ anno octingenteſimo octogeſimo octa- 888
uo. Succeſſit Garſias Enecus ætate minor (nam decem & ſeptem annos natus erat) animi magnitudine & reb. bello paceq; geſtis cuiuis priorum Regum par. Confirmata is ætate ſuſcepti regni auctoritatem tuebatur, multis victorijs de Chriſtiani nominis hoſtib. relatis: quas vt ſigillatim recenſeamus operę non eſt, neq; inſtitutæ breuitatis. Vxorem habuit Vracam Fortunij Semeni Aragoniæ Comitis aut filiam aut ſororem: variant enim ſcriptores vſque eo, vt quidam Fortunij propinquam ſcribant filiam Endregoti (eius cui Aragoniæ principatum à patruo præreptũ diximus) Galindi neptim fuiſſe. omnino ex eo coniugio Fortunius & Sanctius cognomento Abarca nati ſunt, tum Sanctiua, quæ Ordonio Legionenſi Regi in ſenium præcipiti & binis nuptiis perfuncto tertia vxor acceſſit, vt eſt ſuperiori libro demonſtratum.

Ad vallem Ayuarem (RodericusLarumbem ait) in tumultuario conflictu Rex Vaſco à Mauris peremptus eſt, dum fines regni proferendi & impiæ gentis extirpandæ ſtudio excurſiones in Mauros identidem facit, anno nongente-
905 ſimo quinto, vti ex ſchedis Aluendenſibus intelligitur. Succeſſere deinceps Fortunius, atque Sanctius, quo Rege ad Iuncariam male fuiſſe pugnatum fine ſuperioris libri dictum eſt. Garſiæ Eneci Regis ſepulturam Leirenſe monaſterium ſibi arrogat. defendunt D. Ioannis Rupenſis ſacerdotes, argumento ſepulcri quod eo loci inter alia priorum Regum buſta Garſiæ Eneci Regis inciſo nomine cernitur. Litis diiudicandæ neq; facultas erat neque animus. multis locis conſtituta Regibus cenotaphia, vt in quemq; benefici extiterunt, opinionem varietati occaſionem præbuiſſe arbitror. De Vaſconum regni initiis pro re præſenti ſatis dictum eſt.

Caſtellæ Comites.

CAP. II.

VACCAEOS fere Romani olim vocitabant Hiſpaniæ incolas ea parte cui Caſtellæ veteris nomen à noſtris inditum eſt, per Carrionem, Piſoricam, Heuam & Regamonem fluuios deſcriptæ, ſecretæque à Legionenſi ditione. altera ex parte Aſturum, Cantabriæ, & Riuogiæ fines attingebat. ad Auſtrum montes. vbi Segobia & Abuſa ſita ſunt, Mauricum ferme imperium per hæc tempora finiebant. Ager fertilis frugum, vini generoſi ferax, bonus pecori, olei infœcundus magna ex parte: cœlo terraq; maior aliquanto aquarum copia, quam in reliqua Hiſpania. homines miti magnoque ingenio, minime mali, ſalubri corpore, venuſta facie, patiẽtes laborum. In ea prouincia (etſi initio vniuerſam non obtinuerunt) reguli opib. & clientelis præponentes Chriſtianæ ditionis fines armis & virtute tueri cœperunt, atque indies magis propagare. Comites vocabantur Regum nimirum Ouetenſium permiſſu, in principatus tamẽ, an in præfecturæ tantum ſignificatione incertum. parẽdi certe neceſſitas iniuncta erat, ſiue regni conuentus agerentur, ſiue alicunde bellum ingrueret. Antiquis temporibus Comitum appellatione prouinciarum Præfectos honeſtare moris fuit, annorum numero quibus præeſſe deberent præfinito. conſequenti tempore Regum indulgentia aut imbecillitate, honos ille dum vita maneret cœpit eſſe ꝓprius; demum ad poſteros propagari hæreditatis iure. Antiquitatis veſtigia in Hiſpania retinentur, quando proceres Hiſpani non prius paterni principatus à parẽtum obitu nomen vſurpant, neque Ducis, Marchionis, aut Comitis titulos aſcribunt, quam Rege denuò annuente: præter paucas familias, quibus iure priuato contra facere à Regibus eſt conceſſum. Atque cum hæc explorata ſint, tum illud incertum, qua conditione initio Comites, & in quantum tempus Caſtellę ditionem obtinuerint: niſi quod fidei proximum eſt, eorum principatum eadem initia incremẽtaq; quæ reliquos toto Chriſtiano orbe habuiſſe, quibus neq; amplitudine cedit neq; admodum vetuſtate. Comitum enim Caſtellæ mentio ſatis vetuſta eſt: atque in eo numero Rodericum primum ponere licet ex antiquis priorũ Regum diplomatis, Alfonſi Caſti coætaneum. Nam de annorum numero laborandum non eſt, quem in plerìſque antiquitatis monimentis vitiatum eſſe certa ratione conſtitui. Poſt Rodericũ in Caſtellæ Comitibus Iacobum cognomento Porcellum numerant viri antiquitatis Hiſpanicæ eruendæ diligentia eruditione neque præſtantes, Roderici filium. ſic Aluelde nſe Chronicon ait. Hic Alfonſi Magni

gni Regis Ouetenſis tempore vixit. quãtum ex ſchedis veteribus licet coniicere, Filiam nomine Sullam Bellam Nunnio Belchidi connubio iunxiſſe traditur. Erat is natione Germanus, & religionis ergo D. Iacobi inuiſendi cupidus venerat in Hiſpaniam. vbi rei Chriſtianæ promouendæ ſtudio, affinitate cum Iacobo Comite inita communibus cum eo opibus & auſpiciis Burgos nobiliſſimam Hiſpaniæ & ditiſſimam vrbem fundauit: vicinis pagis, in quos incolæ diſſipati viuebant, in vnum ciuitatis corpus formãque collatis, vnde vrbi nomen. Burgi enim Germanis pagi ſunt. Erant præter Iacobum Porcellum eodem tempore alij Caſtellæ Comites, nempe prouincia in plures partes diſtracta. Ferdinandus Anſurius, Almondar cognomento Albus, atque huius filius Didacus. Præter cæteros tamen Nunnius Fernandus principẽ auctoritatis & potentiæ locum occupabat: vſque eo vt filiam, Garſiæ Ordonij Regis fratri vxorem dederit & ipſi Regi. qua ex re, & quoniam Regem Alfonſum cognomento Magnum, eius Garſiæ patrem armis compulerat abdicare, maiores ſpiritus gerebat ſcilicet quam vt æquo animo Ordonius ferret omnis inſolentię impatiens. Delatores præterea Regis animum in inuidiam inflammabant, quales in principum aulis multi viuunt, nulla propria virtute præſtantes, melioribus tantum proſternendis ad ſumma euadere ſoliti: quæ peſſima ars nimium proſperis multorum ſucceſſibus creuit. His inuidiæ ſtimulis percitus Rex Comites euocat: velle ſe ſimulat de republica & ſummis totius regni rebus conſilia cum illis communicare. Locus colloquio delectus oppidum quod Regulare vocabatur, medio inter vtramq; ditionem ſpatio. die dicta Comites affuerunt nullo ſatis idoneo præſidio militari, venturi ſecuri. conſcientia probe geſtorum metum excludebat. Per fidem tamen colloquij Regis iuſſu capti, vinculiſque conſtricti, atque Legionem amandati ſunt. Ex ea re Caſtellæ vrbes & oppida incredibilem animis dolorem conceperunt. auctuſque mœror & deſperatio, cum paucis poſt diebus nunciatum eſt, Comites impie & crudeliter fuiſſe trucidatos. Nouos motus veritus Ordonius, cum ad arma gentem eam conſternatam eſſe videret, dum arma, equos & milites comparat, in ipſo belli apparatu Zamoræ ex morbo extinctus eſt ſalutis anno nongenteſimo vigeſimo 923 tertio. in S. Mariæ Legionenſi, quod ille templum dedicandum curauit, vti ſuperius indicauimus, tumulatus eſt. iuſta exequiarum more regio magnifice facta. Quo tempore Siſnando Compoſtellano Præſule defuncto Gundeſindus ſucceſſit, is qui generis nobilitatem (nam Comite quodam natus erat) vitæ & morum prauitate obſcuraſſe viſus eſt. Gundeſindo defuncto Hermigildus ſuffectus eſt, in pari nobilitate haud diſſimili vitæ genere ad poſteritatem deformatus. Ex Belchide & Dicaci Porcelli filia Sulla Bella, Nunnius Raſura & Guſtius Gonſaluus nati ſunt. Nunnius Ferdinandi Gonſalui Caſtellæ Comitis, quem noſtrates hiſtoriæ laudibus ad cœlum ferũt ob multas res bello paceque præclare geſtas, auus fuit. Ex Guſtio Laræ reguli, quos vulgo hiſtoriæ Laræ Infantes vocant, nati ſunt. Ita Iacobi Porcelli ſanguis regiæ familiæ inſertus, vti loco competenti explicandum eſt, per multas præterea procerum Hiſpaniæ domos diductus atque vagatus eſt, nunquam extincta nepotum ſobole vſque ad noſtram ætatem.

Froila eo nomine ſecundus.

CAP. III.

EXTINCTO Ordonio, Froila eo nomine ſecundus defuncti frater, nulla domi militiæve laude clarus, nullo pro-

cerum ſuffragio, neque legibus, neque auſpicato regnum inuaſit armis: in quib. plerunque iura regnandi ſunt. Initiis exitus conſentanei fuerunt. haud diuturnum regnum, nempe menſium quatuordecim, dedecore & turpitudine infame, crudelitate nobile: vnde illi Crudelis cognomen factum. metuat multos neceſſe eſt quem multi timent. præſidium Regum in ciuium amore eſt, exitium in odio. Olmundi viri principis filios peremit nulla idonea cauſſa. eorum frater Fruminius Legionenſis Præſul ſolum vertere compulſus eſt. Iniicere manus viro ſacrato religio fuit, homini cætera neque moderato neque pio. Ex vxore Munia Alfonſum, Ordonium & Ramirum genuit, Froilam ſtupro patrem Pelagij cognomento Diaconus, eius cui Alfonſa (vulgo Aldonſam dicunt) Veremundi Regis cognomento Podagrici neptis olim nupſit. Legione ſepultus eſt, lepræ morbo ex quo obiit non magis deformis, quam totius vitæ ignauia & Caſtellæ alienatione. Indigna Comitum cædes ab Ordonio Rege perpetrata prouinciæ voluntates exacerbarat. Is dolor nouis iniurijs cumulabatur, cum Legionenſes iudices iuris repetendi cauſſa adire neceſſe erat, aut generales regni conuentus agebantur. quod animis ergo agitabant, neque expedire promptum erat: defectionis maturandæ ex Froilæ Regis ignauia opportuna occaſio ſuppeditata eſt. palam Regum imperium repudiatum. Reipublicæ conſtituendæ moderandæque ex vniuerſa nobilitate duo proceres delecti, penes quos bello paceque rerum arbitrium eſſet, vitæ neciſque poteſtas. Iudicum nomen eſt datum. alia principatꝰ nomina repudiata: ne ſpecioſæ appellationis prætextu, conceſſa poteſtate ad opprimendam libertatem abuterentur. Nunnius Raſura & Lainus Caluus iudices creati, par hominum ea tempeſtate longe nobiliſſimum & potentiſſimum: Lainus ætate iunior erat. Nunnij filiam Nunniam Bellam ſibi toro iunxerat. vigor animi ætati conſentaneus. rem militarem curare iuſſus. Nunnio quem ex multo rerum vſu & magnarum rerum tractatione collecta prudentia commendabat, reipublicæ gubernandæ cura impoſita eſt, concedente collega. iura populis plerunque ſolus dabat Burgis, vbi multi eſſe conſueuerunt, vrbe primaria, ſed & aliis tota prouincia oppidis. Medinam Pomariam octo inde millibus paſſuum oppidum extat Biiudicum nomine, & in eo tribunal vetuſti operis: vnde incolæ ducta per manus opinione perſuadent: ab his iudicibus leges promulgatas eſſe, iuraque data diſceptantibus: ex vetuſto ſcilicet iudicum libro, in quem veteres Caſtellæ leges collatæ erant, & cuiꝰ frequens mentio reperitur in ſchedis & monimentis huius ætatis: tenuitque tandiu, donec ab Alfonſo, cui Sapienti cognomen fuit, antiquatus eſt, nouo legum volumine promulgato, quod in ſeptem partes tribuitur. Hi iudices quanto tempore vixerunt, exploratum non eſt: ac ne res quidem eorum ſatis explicatæ, memoriæ proditæ ſunt. Ex vtriuſque certe genere nobiliſſimi & fortiſſimi viri procreati. nã Lainus Caluus Roderici cognomento Cidi auus quintus fuit. Nunnij Raſuræ filius Gõſaluus Nunnius paternum magiſtratum geſſit, non minori gloria quã pater. Erat enim ingenio facili, morum ſuauitate atque actionum omnium elegãtia ſingulari. Ad hęc nobilium liberos in aula ſua educãdos inſtituendoſq; ſuſcepit: magnorum id virorum bello paceque ſeminarium. Ipſe ex ea liberalitate curaq; magnam à prouincialibus gratiam iniuit. Semenam vxorem habuit, Nunnij Ferdinandi Comitis filiam, eius qui ab Ordonio Rege inter alios Caſtellæ Comites peremptus eſt. Ex eo coniugio Ferdinãdus Gõſaluus natus eſt, virtutũ gloria &

ria &

ria & in ſumma varietate fortunæ præcipua conſtantia cuiuis priſcorum heroum æqualis. Verum de Ferdinando mox. ad Reges ſeſe conuertat oratio.

Sanctius Abarca Vaſconum Rex.

CAP. IIII.

MVLTIS commentis Vaſconum hiſtoriam fœdatã eſſe nemo mediocri antiquitatis cognitione poterit ignorare. eius enim gentis hiſtorici peruulgato affectui indulſiſſe mihi videntur narrationem illuſtrandi portentoſis rerum incredibilium mendaciis. Vnde hiſtoria, cuius potiſſima virtus eſt veritas, iis libris perſimilis euaſit, qui ab otioſis hominibus in iuuentutis gratiam ex fabulis, nugiſque compoſiti paſſim circunferuntur. quod cum in reliqua hiſtoria cernitur, tum per hæc tempora maxime: cum Garſia Eneco Vaſconum Rege, vt paulo ſuperius dictum eſt, à Mauris in cõflictu trucidato, fingunt eundem caſum vxorem Vrracam pertuliſſe, ſiue eodem tempore, ſiue diuerſo: vt mirari magis poſſis diſcrepare auctores in mendacio, quam quid veri ſit diſcernere: Conuenit tamen Sanctium quemdam Gueuaram, cum explorandi cauſſa ſuperueniſſet, infantem è Reginæ mortuæ vtero, per vulnus quod acceperat, brachium efferentẽ vitæ argumento, extractum exenterata matre, clam domi ſuæ ad iuſtam ætatem aluiſſe: quo res occultior eſſet (nã neſcio quas laruas formidabat) cultu ruſticano, pro calceis perones geſtaſſe, quos vulgo Abarcas dicimus: inde illi Abarcæ cognomẽ factum, Gueuaris Latronum nomen, quod latenter Regem aluiſſent. Demum elapſo decem & nouem annorum interregno, in eo habitu ad conuẽtum, vbi de Rege deligendo ſuſcepta deliberatio erat, deductum: & cum fides eſſet facta, Regem renunciatum cunctorum ordinum promptiſſima voluntate lætiſſimo omine: ex tantis periculis vnde ſeruatus erat, reputantium initiis exitus haud diſſentientes fore. Verum hęc quæ ſpecioſe dicta ſunt, plerique repudiant maiori prudentia & eruditione viri: neque antiquitatis monimenta cõſentiunt, neque ratio temporis patitur, poſt cædem patris Sanctium Abarcam eſſe natum: quando Alfonſum & Ramirum Legionenſes Reges ætate proximos generos habuit. Ac potius credam prouecta iam ætate virum, à patris morte regnum ſuſcepiſſe: tametſi ex ſchedis Leirenſis monaſterij Fortunium Sanctij fratrem, natu maiorem aliquandiu imperium tenuiſſe ante ipſum confirment eius monaſterij ſodales, vero an falſo haud facile dixerim: ſed contendũt tamen regio cultu abiecto, in eo monaſterio, pertæſum videlicet rerum humanarum, veſtem mutaſſe. Sane Sanctius ex vxore Teuda, Garſiam Sanctium maiorem, & poſt eum Ramirum, Gonſaluum. Ferdinandum genuit: filias quinque Vrracam, Theraſiam, Mariam Sanctiam & Blancam (quam nõnulli nupſiſſe affirmant Nunnio Cantabriæ regulo: alij refellunt, nominis coniectura, quod nullus per hæc tempora eo nomine eius prouinciæ principatum tenuit). Neque magis numeroſa prole felix fuit, quam bellica gloria clarus: Sanctij enim armis, quæcunque temporum iniuria, in Suprarbe & Ripagorſa amiſſa erant, Mauris erepta ſunt. quin veteris ditionis fines vehementer amplificati, Cantabriæ principatu adiecto, ſecundum Iberi ripam, flexumque vſque ad eius ortum, Aucæque montes: verſus Occaſum vſque ad Tudelam, Oſcamque. Ipſam adeo Cæſarauguſtam victoriarum curſu penetraſſe indicio eſt arx prope Cæſarauguſtã vrbem Sanctij Abarcæ nomine. neque contentus Hiſpaniæ finibus, trãſcenſis Pyrenæi iugis, eam Vaſconum partem ſub iugũ miſſit, quæ in Galliæ latere

eorum Regum imperium longo tempore agnouit. Hoc bello Regem implicitũ Mauri propter anni tempus hibernum exiſtimantes auxilio haudquaquam vẽturum, Pompelonem obſederunt. Sanctius periculo nunciato milites peronibus contra frigoris iniuriam munitos, montes traduxit. Inde vero Abarcæ cognomen factum, quod in Caligulæ & Caracallæ Imperatorum nominibus non abſimili cauſſa contigiſſe exploratum eſt. Facile fuit ei qui naturam viciſſet, hoſtes prælio, vt fecit, ſuperare: victoſque compellere vt obſidionem ſoluerent. His omnibus bellis Centulli Ducis clariſſimi ea ætate virtus vnius maxime celebratur. Sanctij Regis clariſſimum nomen euaſerat, niſi partam gloriam conuerſo in Caſtellã bello contaminare magna ex parte voluiſſet: quod illi malo fuit, vt paulo poſt demonſtrabitur.

Alfonſus & Raimirus Legionenſes Reges.

Cap. V.

ALFONSVS eo nomine quartus cognomento Monachus regnum iniuria à Froila interceptum poſt eius obitum recepit, anno nongenteſimo vigeſimo quarto. Froilæ filium Alfonſum
924 fuiſſe Tudenſis eſt auctor: reſiſtunt alij maiori diligentia & auctoritate, confirmãtque Ordonio potius eo nomine ſecundo fuiſſe genitum. Hoc Rege Ioannes Toletanus Præſul Vveſtremiri & Boniti ſucceſſor, illuſtre exemplum veteris ſanctitatis deceſſit, anno nongenteſimo vigeſimo ſexto. In defuncti locum nullus alius ſubrogatus eſt, barbaris ſcilicet vetarunt aliquem præfici, qui in ea temporum fæce rem Chriſtianam inclinatam ſuſtentaret. Curioni tantum D. Iuſtæ cæteri ſacerdotes pacis & concordiæ ſanciendæ ſtudio primas Toleti deferebant: eiuſque iuſſis obtemperare moris erat. Quo tempore Ferdinandi Gonſalui Comitis Caſtellæ illuſtris fama erat. Comitis honore cum pater Iudicis tantum magiſtratu functus fuerit, an Regum beneficio auctus ſit incertum: an quod magis videtur, ſubditorum voluntate excellentes tanti viri virtutes admirantium, æquitatem, manſuetudinem, religionis ſtudium, magnum in re militari vſum. Quo virtutum præſidio non modo veteres ditionis fines tutatus eſt, ſed etiam Legionenſium Regum ditionem vltra Piſoricam fluuium coercuit. Mauris vrbes & oppida eripuit. Vaſconum inſolentiam Regis Sanctij Abarcæ cæde mulctauit. cum enim populandi Caſtellæ fines modus non eſſet, & legatos damna repoſcentes acerbo reſponſo violaſſe viſus eſſet, minis adiunctis, quibus belli denunciatio continebatur: Comes omnis inſolentiæ impatiens in Vaſconum ditionem populabundus inuaſit. Ad Gollandam oppidum vtrinque vires & copiæ collatæ. multis cadentibus à neutra parte victoria ſtabat: ad ſingulare Ducum certamen ex prouocatione ventum. haſtis concurritur: ambo ex equis ad terram proſtrati: Rex lethali vulnere accepto, Comes grauiter ſauciatus, ſed citra vitæ periculum. Ex ea re Caſtellæ militibus animus auctus, breuique victoria parta, Fuſi fugatique Vaſcones à Toloſæ Comite qui auxilio ſuperueniebat, in aciem reuocati. Rurſus prælium redintegratum. idem ſucceſſus fuit. Comes cum Comite ſingulari certamine pugnauit. Toloſano cæſo in ea dimicatione, victi prorſus, & fugati ſunt Vaſcones. Regis & Comitis corpora Ferdinando concedente, à ſuis in patriam ralata funeris honore non caruerunt. Sanctij Abarcæ ſepultura Rupenſes D. Ioannis, & Leirenſes D. Saluatoris Monachi gloriantur. Litem diiudicare noſtri inſtituti non eſt. exiſtimo tamen Sanctium Abarcam ſub initia Alfonſi Regis extin-

ctum

926 ctum ſalutis anno nongenteſimo vigeſimo ſexto: viginti certe totos annos regnauit. Succeſſit in regno Garſias Sanctius eius filius: quem inuenio Regem ſe Pōpelonis & Anagari dixiſſe. regnauit annis quadraginta. vxor Theraſia. Hæc in Vaſconibus. Alfonſus autem moribus Froilæ quam patri ſimilior fuit. nulla virtus, nulla dignitas: nulla bello ſubacta & ad ditionem adiuncta prouincia: prorſus vt gentis inuidia flagraret & rerum gerendarum mole oppreſſus fratri Ramiro, Zamoram idcirco euocato regnũ de manu tradiderit anno nongente-
931 ſimo trigeſimo primo, cum annis ſex & menſibus totidem regnaſſet, vitam principalem mutare certus, cum priuata atque monaſtica. in S. Facundi monaſterio, quod ad Ceæ fluminis ripam cernitur, in Monachi cucullati morem detonſus eſt, otij cupidior, quam pietatis, vti euentus declarauit: nulla neque decoris cura, neque Ordonij filij, quem ex Vrraca Semena Sanctij Abarcæ ſcilicet Vaſconum Regis filia genitum, in tenera ætate præſidio deſtitutum, opportunum iniuriæ relinquebat. Vrracæ ſoror Theraſia Ramiro nouo Regi connubio iuncta fuit: vnde Veremundus, Ordonius, Sanctius & Eluira nati. Ramirus regni cura ſuſcepta, Mauricum continuo bellum repetiit. Intelligebat vir prudēs nulla re ſtudia gentis parari, & diuinam beneuolentiam promereri magis quam Chriſtiani nominis hoſtibus vindicãdis. In ipſo armorum apparatu Alfonſi leuitas præclaros conatus repreſſit, temere ſuſceptum vitæ genus pari inconſtantia repudiantis. Legionem arma conuerſa. Alfonſus diu intra vrbem eam obſeſſus, fame & rerum omnium inopia victus, neceſſario deditionem fecit. dedito vincula iniecta, cuſtodiæque intra eandem vrbem locus deſignatus. Nihil præterea tum quidem atrocius decretum: nā Froilæ Regis eo nomine ſecundi filij in Aſturibus tumultuantes, eo neceſſario vocabant. tumultuandi cauſſa præferebatur non vna Ducibus & genti. Froilæ filij cōquerebantur à Rege fuiſſe contemptos, quod ad comitia regni vocati non eſſent, ea quibus Alfonſus ſponte regno abierat. Aſturum arma incenſo in Alfonſum ſtudio mota erant, quo tempore regni recuperandi conſilia agitabat. Ea res quoniam ad multos pertinebat, ſupplicij magis metu, quam cupiditate aut ſucceſſus ſpe Froilæ filios ſequebantur. mitti tamē ad Ramirum legatos placuit, paratos ſe imperata facere renunciantes, vrbibus atque oppidis recipere, rebus omnibus iuuare: modo induceret in animum, ſine exercitu, ſine maleficio venire. id placati animi fore indicium. Ille fraudem ſubeſſe ratus, ſiue minus ex regia dignitate fore cogitans, à ſubditis leges vt accipiant dici, cum validis copiis irrupit, belloque hoſtes domuit. multitudo conſeruata. de ſontibus pœnę ſumptæ. Froilæ filij in poteſtatē redacti & luminibus orbati ſunt. Idem ſupplicium Alfonſus Regis frater pertulit. Non procul Legione vrbe, monaſterium D. Iuliani nomine extabat huius Ramiri impenſa extructũ. in eo monaſterio vſq; ad vitæ exitũ aſſeruati, atq; poſt mortē ſepulti ſunt, tum hi omnes, tũ Semena Alfōſi vxor. Magni motus, quorum expectatione ſuſpenſi erant prouincialium animi, faciliorem opinione exitum habuere. Mox arma vti fuerat ante propoſitum, in Mauros reuocata. In Carpetanos impetus factus. Madritum eo tractu princeps municipium vi captum, direptum, incenſum. mœnia euerſa. Interea Mauri vindictæ cupiditate inflammati, magnis vndique collectis copiis, in Chriſtianorum fines irruperunt: ac primum in Caſtellæ agros inuadunt. Ferdinandus Comes ex ſuperiori bello viribus debilitatus, & rei Chriſtianæ ignominia prouocatus, Ramirum obſecrat miſſa legatione, ne quam contumeliam rema-

nere in republica Chriſtiana, ne ve barbaros inultos abire patiatur. ſe in Regem ſocerum arma neceſſario ſumpſiſſe, variam & commutabilem belli fortunam eſſe. Debere eum reipublicæ iniuriam, ſi qua eſſet violatus, condonare. beneficij memoriam nunquam ſe animo depoſiturum. Commune periculum regium animum flexit. Affuit continuo Ramirus operæ nauandæ cupidus. Ad Vxamam prælio dimicatum. barbari magno numero cæſi. reliqui in fugam acti. milites Chriſtiani auro & argento, & veſte pretioſa onuſti domos abierunt. Ex hoc tempore quidam ſuſpicantur, Caſtellæ Comites rurſus in fidem atque clientelam Legionenſium Regum conceſſiſſe. quî enim aiunt, Rex decori tenax arma contuliſſet, vetereſque & recentes iniurias condonaſſet, niſi iure priſtino recepto? Subſecuta eſt noua in Mauros expeditio. Ramirus opprimendi Mauros ſtudio ardens, Cæſarauguſtam duxit: vbi Abenaia regulus infirmis viribus Abderrahmani Cordubæ Regis beneficiarius principatum obtinebat. expeditionis ſocius Ferdinandus Comes erat. Maurus vtriuſque Principis armis veritus vt par eſſet, Ramiri Regis ſe vectigalem conſtituit. Eo fœdere redempta ab hoſte pax eſt, ab armiſque diſceſſum. Barbaris fides ex fortuna pendet. Itaque noſtrorũ diſceſſu, ſimul Abderrahmani metu, quẽ expedire arma nunciatum erat, nouo inter vtrumque Principem Maurum fœdere facto, in Chriſtianorum fines inuaditur. Ad Septimancas vſque penetratum eſt. ægerrime ferebant Mauri Chriſtianos victis leges imponere, à quibus ante accepiſſent Rex continuo obuiam barbaris factus. Prælio inſigni, & quo ea ætate nullum maius extitit, dimicatum. cæſi barbari triginta millia, (alij ſeptuaginta aiunt.) multa ſpolia relata. magnus captiuorum numerus: ipſe Abenaia regulus captus. Abderrahmanus cum viginti equitibus fugę beneficio euaſit. temere effuſeque fugientes Mauros Ferdinandus Comes excepit: neque enim prælio interfuit, qua de cauſſa incertum, ſed fugientes tamen nõ minori clade mulctauit. Documento eſt diploma ea de cauſſa S. Æmiliani monaſterio, quod ad Aucæ montem ſitum eſt, & olim S. Felicis nomine vocabatur, à Ferdinando conceſſum, accepti beneficij partæque victoriæ monimentum. Eo diplomate pleraque Caſtellæ oppida & vrbes ſingulo quoque anno iuſſa ſunt, boues, triticum, vinum, lineam veſtem pro cuiuſque agri prouentu, in eius monaſterij vſus pendere ex voto, quod Comes ad bellum proficiſcens nuncuparat. vnde præterea intelligitur, ex Cantabriæ parte ea cui Alauæ nomen eſt, auxilia Regi affuiſſe. Geminos angelos equis candidis vectos, in prima acie curaſſe, atque eorum ope victoriam conſtitiſſe publice perſuaſum: quod neque contingere, neque fingi, niſi clariſſimis victoriis ſolet, qualis illa fuit. ſummus Maurorum Antiſtes (Alfaquinum ipſi vocant) in Comitis Ferdinãdi poteſtatem eſt redactus. Ex magna formidine reſpiraſſe prouincia viſa eſt, quam incuſſerat Maurorum apparatus belli, ſed & prodigia in cœlo viſa. Nam eodem quo pugnatum eſt an-
no, eius ſeculi trigeſimo quarto (alij qua- 934
tuor annos adijciunt) Regibus Ramiro Legionis, Garſia Sanctio Pompelonis, deliquium Solis decimoquarto (decimoquinto mallem) Kalendas Auguſti, feria ſexta, hora integra, ſecunda poſt meridiem, denſa caligine terras inuoluit. Idibus Octobris: feria quarta, Solis lumen pallido colore eſt mutatum. hiatus in cœlo viſus. ſtellæ inuſitata ſpecie ad Auſtri plagam cadentes. exuſtæ terræ occulta ſiderum vi. aliaq; numinis iracundiam portendentia. Hæc Ferdinandi Comitis diploma ait. alij ipſo quo pugnatum eſt die defeciſſe ſolem confirmant, ſeptimo Idus Augu-

Auguſti,Iuſti & Paſtoris feſto die,qui dies Lunæ fuit. Ex his ſane rebus anxiæ mortalium mentes: hoſtium cladē portendi poſt factum intellexere, eo publica lætitia maior formidine depulſa. Myro interea deceſſerat Comes Barcinonenſis.tres filios reliquit ætate minori, Seniofredum ſucceſſorem, Oliuam cognomento Cabretam, cui Beſaluni & Ceretaniæ principatus datus eſt, Myronā annis conſequentibus Gerundæ Epiſcopum Comitemque rerum procuratio propter noui Principis ætatem penes Seniofredum eius patruum Vrgeliæ Comitem diu fuit: qui gradus extitit eius poſteris principatus Barcinonenſis occupandi. Omnino Seniofredo patruo rempubli-

940 cam gubernante, anno nongenteſimo quadrageſimo, conuentus Epiſcoporum eſt habitus ad oppidum, cui Fonti cooperto nomen eſt,in agro Narbonenſi. In eo conuentu controuerſia inter Epiſcopos Antigiſum Vrgelitanum,& Adulphum Pallarienſem agitata de finibus.ac vero de tota ditione Pallarienſis, quam ad Vrgelitanos Præſules pertinere Antigiſus diſputabat. Patrum ſententia, Adulpho mortuo ſancitum, vti Pallaria vrbs ab Vrgelitano Præſule ſacra peteret: quod certiſſimis documentis probabatur olim in vſu fuiſſe. Actionum Præſes Arnuſtus Narbonenſis, Tarracone à Mauris occupata: cuius Præſulis partes fuiſſent controuerſias inter vicinos Epiſcopos componere, iuraque iis populis dicere.Seniofredo Barcinonenſi Comite defuncto,nulla ex ſe prole relicta, tametſi vxorem habuerat Mariam Sanctij Abarcæ Vaſconum Regis filiam, Borellꝰ Vrgeliæ Comes,Seniofredi alterius filius Barcinonēſem principatum armis iniuriaque occupauit. Nam ſi iure cur Oliua defuncti frater excluſus? Borello Armengaudus frater fuit, ſanctitatis opinione præcipua: eoque merito cœleſtium numero adſcriptus,dicatuſque templis. Verū hæc aliquanto poſt.Ramirus Rex ætatis flexu, ad pacis artes & religionis cultū cōuerſus,ex Maurici belli manubiis Virginū cœnobiū Legione conſtituit Saluatoris nomine: vbi Eluirā filiā vnicā, virginem ſacrari ex ritu Chriſtiano curauit. alterū monaſteriū Andreæ nomine.tertium Chriſtophori ad Ceæ ripā. ad Duriū quartum Matri Virgini ſacrū.aliud denique in Ornenſi valle S.Michaeli Archangelo.His rebus occupatum Regem noui atq; inteſtini motus ad arma reuocarunt. Ferdinandus Gonſaluus & Iacobus Nūnius viri principes,nouarum rerū ſtudio, an aliqua iniuria abs Rege violati, ab eiꝰ auctoritate defecerunt. parum præſidij in factione erat. Mauri euocati Accipha Duce,quem Tormes interfluit Salmanticæ agrum vaſtant. Alia in parte Roderici armis (quem coniuratis adhæſiſſe arbitror) Amaiæ fines & pars Aſturū vexabantur. Non ſatis conſtabat cui primum malo occurendum eſſet. in ancipiti periculo vicit ſententia Mauros, quoniam publicę hoſtes erant,bello perſequendos eſſe.Ij finibus reiecti cum magna ſuorum ſtrage. Præterea ſeditionis auctores in poteſtatem venerunt: haud multo tamen poſt è vinculis, quibus Legione conſtricti aſſeruabantur, ſine alia mulcta dimiſſi:tantum ſacramento adacti denuo in Regis verba, leuioris noxæ argumentum,an regię in victoria modeſtiæ ſingularis. Eo bello confecto Aſturū motus vltro conſediſſe arbitror: præſertim cum Regis clementia ad ſanitatem inuitaret. Caſtellæ Comes Ferdinandus ex Vrraca vxore filiam Vrracam genuerat.magni referebat ad felicem rei Chriſtianæ curſum,fœdus inter vtramq; nationem inuiolatum ſtare. neque id Ramirus ignorabat. pacis ergo firmādæ ſtudio, Ordonio filio, quem regni ſucceſſorem deſignabat, Vrracam connubio iungendā curauit haud inuito eius patre. ſub vitæ finē noua expeditione ſuſcepta, Tala-

ueram

ueram vſque in Carpetanis penetrauit. Maurorum copias obſeſſis opitulatum aduenientes prælio vicit. hoſtiũ duodecim millia cæſa. ſeptem in ſeruitutem redacta. Ex ea victoria ſe ſatis ad auctoritatem nominis tuendam, quæ cum ætate conſeneſcere conſueuit, profeciſſe ratus exercitum ſpoliis Mauricis locupletatum reduxit in patriam. Ipſe religionis ergo Ouetum profectus, propter eius vrbis ſanctitatem corpora ſanctorum, quæ multa erant veneratum, locis natura grauibus lethali morbo concepto, Legioné reductus, & rebus domeſticis compoſitis, abdicato regno, filioque de manu tradito, pœnitentia & Euchariſtia ex Chriſtiano ritu ab Epiſcopis & Abbatibus, qui animam agenti aderant, procuratus ſupremum diem obiit, anno nongenteſi-
950 mo quinquageſimo, quinto Ianuarij die. regnauit annos decem & nouem, menſes duos, dies quinque & viginti. funus in Saluatoris cœnobium, quod ipſe conſtruxerat eſt illatum. Fuit hic annus inſignis multis oppidis aut recens conſtitutis, aut denuo inſtauratis, Vxama, Roa, Riaſa, Clunia in Areuacis, quæ nunc Corugnia dicitur. Sepuluedam conſtituerat locis munitis Ferdinand' Gonſaluus Caſtellæ Comes, cuius maxime virtute res noſtræ ea tempeſtate nitebantur.

Ordonius Legionis Rex eo nomine tertius.

CAP. VI.

RAMIRO vita functo Ordonius filius eo nomine tertius Legionis imperium adeptus eſt: magno vir animo, magna rei militaris ſcientia, domi prudẽtia ſingulari. vitæ breuitas, nam quinque annis tantum & menſibus ſeptem regnauit, & domeſtica calamitas effecit, ne diu præſtare poſſet qualem promiſerat Regem. Sub initia enim Sanctius frater regnandi ambitione corruptus, aut quod vero propius eſt, iniuria aliqua prouocatus, Garſiæ Sanctij auunculi Regis Vaſconum, ſed & Ferdinandi Caſtellæ Comitis arma, quos præſens adiit, in Ordonij exitium concitauit nullo fraternæ caritatis ſenſu. imperandi cupiditas, dolor iniuriæ, vtrunque impotẽs malum. In Legionenſis regni fines, iunctis Vaſconum & Caſtellæ copiis impetus factus. Ordonius regni ſtatu nondum firmato, neque in inteſtina diſcordia ſuorum voluntati confiſus, locis natura aut arte munitis ſe tenere conſtituit, neque totius dimicationis copiam facere. hoſtes ardore cum quo venerãt ſedato, & aliena ſpe ſuo periculo tandiu arma gerere ſtultum iudicantes, haud magno operæpretio redierunt in patriam. Ordonius Comitis vlciſcendi ſtudio, qui nullo propinquitatis reſpectu cum fratre & auunculo in ſuam perniciem arma ſociaſſet, continuo Vrraca Comitis filia repudiata, Eluiram duxit (ſic erant mores eius ætatis) vnde Veremundus natus eſt, is cui ex aliquanto annorum interuallo, rebus mutatis regnum paternum obuenit. Calæcorum motus, Sanctij videlicet ſtudio concitati, Ordonij armis & diligentia breui pacati ſunt. & quo maius operæ pretium eſſet, in eam Luſitaniæ partem, quæ Maurorũ imperio parebat, immiſſæ copiæ militares. longe lateque populationes factæ. Oliſiponem vſque penetratum. inde in patriam reditum eſt. Interea Ferdinandus Caſtellæ Comes in Maurorũ fines inuectus, Carransũ caſtrũ Maurico præſidio depulſo occupauit. Abderrahman' Cordubæ Rex, quãuis ætate inclinata, omnis inſolentiæ impatiens ingenti exercitu conflato, in quo octoginta millia homines numerabantur, Alhagibo Almanſori magni nominis Duci mandat, vti in Chriſtianorum ditionem magno impetu inuaderet. Comes ex vniuerſo imperio omnes, quorum ætas idonea erat, ad bellum conuocat. minores vires copiæq; erant

erant quàm pro imminenti periculo. anxius de belli exitu, in concilio procerum Manione (id oppido nomen eſt) de rei ſumma deliberat. Variæ dictæ ſententiæ: vti in graui metu quiſque ferè pro moribus loquitur. Pars in qua plus audaciæ inerat, bellum geri volebat: pars commeatu in loca munita collato ſuſtinere, dum barbarorum vires, qui impetu valent, mora conſeneſcerent. Gonſaluus Diacius inducias etiam à Mauris pretio redimendas diſputabat nulla honeſtatis, quam metus non recipit, cura. Quid, inquit, an tantis copijs & tam exercitis exiguum noſtrorum numerum obijciemus, temeritateque in certum exitium ruemus? an non ſentis in vnius prælij euentu diſcrimen rei Chriſtianæ verti? Nimirum in tua ditione bellum geritur; ſi vicerimus parum vtilitatis accedet: ſi victi erimus prouinciam viribus nudatam, metu oppreſſam in hoſtium venire poteſtatem, quod horret animus, neceſſe erit. Vide ne turpe ſit vrbes & oppida tot ſeculis & tam multo Chriſtianorum ſanguine parta, vno puncto vnoque momento amittere: quod poſteri non virtutem, ſed temeritatem interpretentur. vt ferè audacia conſilia ex euentu famam habent. Atque illud conſidera, maioris ſæpè virtutis eſſe animum ratione compeſcere, quàm hoſtes ferro ſuperare. In hoc magnam ſibi partem fortuna vendicat, illud magnorum virorum præcipuum munus. Quid verò magis temerarium quàm ſacra, patriam, vxores, liberos, penates inani laudis cupiditate in apertum & maximum periculum vocari? Tu quod fert animus id facito, etiam ego nullum ſalutis periculum tuo iuſſu ſubire recuſabo: meo tamen conſilio nunquam cum tanto reipublicæ diſcrimine totius certaminis aleam ſubibis. Comes haudquaquam ignorabat eam orationem ex ore Gonſalui à multis miſſam. vicit tamen laudis ſtudium. Itaque cum de ſuorum virtute, de diuino præſidio, de gloria parta, cui maculam inuri morte ipſa grauius arbitrabatur, longa oratione diſſipaſſet, reliqui aut verò aut ſimulatè ſententiam laudarent: votis ritè nuncupatis obuiam hoſti Laram vſque progreſſum, vbi Maurorum caſtra erant. Eo loco Ferdinandus Comes animi cauſſa venatum egreſſus, dum aprum inſequitur à ſocijs diuulſus eſt. In vicino monte ſacellum operis vetuſti erat hedera contectum, & Petri Apoſtoli nomine erecta ara. Vir ſanctus Pelagius nomine, & ſocij duo, vitæ tranquillioris genus conſectantes locum domicilio delegerant. aſcenſus difficilis erat, arcta via. fera tanquam ad aſylum in ſacellum ſe recepit. Comes loci religione tactus à vulnere quidem abſtinuit, nixusque genibus Dei opem venerabundus implorabat. Præſto adeſt Pelagius: & quoniam dies in noctē inclinabat, tenui cœna exceptus, in precationibus & lacrymis noctem tranſigit. Cum luce Pelagij oraculo de belli ſucceſſu edoctus hilaris ad ſuos redit, de ipſius ſalute ſolicitos. re omni expoſita, incaleſcunt militum animi ad pugnam, qui timore ſuſpenſi fuerant. Collatis mox vexillis dimicatur. ab exiguo Chriſtianorum numero numeroſa hoſtium multitudo proſtrata eſt. Dux cum ijs qui ex clade euadere potuerunt, fugæ beneficio ſeruatus. Ea victoria res Chriſtiana, quæ inclinata eſſe videbatur, reſtituta eſt. noſtri læti & hoſtium ſpolijs onuſti domos redierunt. Pelagio viro ſancto prædæ pars ceſſit: & procedente tempore Ferdinandi impenſa, ad ripam Aſlanciæ fluminis monaſterium magnificum è bellorum manubijs excitatum S. Petri nomine: vbi Gonſalui patris oſſa tumulata ſunt. cui monaſterio Pelagij ſacellum in vicina rupe eminens coniunctumque, no-

ſtra etiam ætate monſtratur. Vincentij Martyris corpus dempto tantùm capite atq; Sabinæ & Chriſtetæ Vincentij ſororum habere ſe eius cœnobij Benedictini monachi gloriantur: alij eam poſſeſſionem ad alios ablegant. Garſiæ certè quondam eius monaſterii Abbatis, quem in ſanctorum numero reponunt, ſepulcrum eo loci monſtratur. Mauri poſt ſuperiorem cladem haudquaquam animis fracti, denuò de Caſtella cogitabant. Et Ordonius Rex Luſitanica expeditione defunctus, & vindictæ ſtudio ardens, bellum in Ferdinandum Comitem comparabat. Magno in periculo res erat. Verùm Ordonij animus vt erat ad modeſtiam compoſitus, legatione Comitis facilè mitigatus eſt, omnibus precibus veniam deprecantis: quæ feciſſet non ſua quidem ſponte, ſed eorum potiùs fraude perpetrata, qui ipſius facilitate abuſi eſſent. paratum ſe imperata facere: nouisque officijs præteritam offenſam compenſare. Ingentes Maurorum copias in Chriſtianorum perniciem comparari. debere eum priuatis affectibus atque dolori communem nominis Chriſtiani cauſſam potiorem habere. Ea legatione non Rex conciliatus modò, ſed tantum copiorum adiunctum, quanto opus erat ad Maurorum impetum, qui ad Sancti Stephani oppidum non ſine maleficio proceſſerant, propulſandum. pugnæ euentus noſtris proſper fuit: magna barbarorum ſtrages. Ordonius Rex tantæ victoriæ nuncio lætus bonaque ſpe plenus, nouam in Mauros expeditionem adornabat, cùm
955 Zamorę morbo lethali oppreſſus eſt anno nōgenteſimo quinquageſimo quinto. Corpus Legione ad D. Saluatoris, vbi pater tumulatus erat, in ſepulcrum illatum regio funere atq; apparatu.

Sanctius cognomento Craſſus Legionenſis Rex.

Cap. VII.

Ordonio ſuperſtite, vbi gentium Sanctius frater egerit, & an vllam reipublicæ partem attigerit incertum eſt. ac ne illud quidem conſtat, fuerit ne inter fratres reconciliata gratia, an perpetuò inimicitia viguerit. pudenda ſcriptorum huius ætatis incuria, luce ſæpè deſtituatur hiſtoria neceſſe eſt. Conuenit inter auctores, defuncto Ordonio Sanctium nullo impediente Legionis imperium ſuſcepiſſe. Craſſi cognomen à multo abdomine factū. corpore erat ad res gerendas inutili, ingenio minimè malo, præſtanti animi indole, & rebus aduerſis admirabili conſtantia. Altero regni anno, qui fuit eius ſeculi 956
quinquageſimus ſextus, alienato exercitu atque tumultuanti ob ſtudia partium nondum penitus reſtincta, ad auunculum Regem Vaſconum confugere compulſus eſt, regnumque relinquere ſuſpēſis incertisque amicorum voluntatibus, multis inimicis: quorum ſtudia in Ordonium propenſa erant eius Alfonſi filium, cui Monacho cognomen fuit. Sanctij diſceſſu Ordonius facilè regno potitus eſt: & quò maior eſſet auctoritas, Vrracam ab Ordonio patrueli repudiatam patre Comite concedente vxorem duxit. Erat ingenio malo prauoque: vnde illi Mali cognomen. & cùm impotenti naturæ frenos daret, quod ſemper in ſumma poteſtate exitiale fuit, odium gentis & ex inuidia contemptum incurrit. Oblatam ex ea re occaſionem regni recuperandi non deſpiciebat Sanctius: prius tamen corporis extenuandi cauſſa auunculi Regis conſilio profectus eſt Cordubam: vbi excellentes medicos eſſe, ac nominatim eius morbi ſanandi

ſanandi peritos fama vulgauerat. Venientem Abderrahmanus benignè accepit. cura adhibita, cuiuſdam herbæ (nomen non proditur) virtute, extenuata aruina corpus ad competentem habitum perductum eſt. Quò maior eſſet gratia, valida Maurorum auxilia, vt in regnum reſtitueretur, adiuncta. Glorioſum Regi barbaro erat rerum pace & bello arbitrum eſſe videri. Sanctij aduentum æmulus ne tentata quidem defenſione in Aſtures fugit (tantus repentè Ordonium timor inuaſit) inde pari deſperatione ad ſoceri Comitis ditionem. Miſeros omnium ſtudia deſtituunt. in quo præſidium eſſe debuit, ab eo propter ignauiam exoſus vxore ablata finibus Caſtellæ pulſus eſt. In Maurorum ille clientelam concedens, egenus & profugus turpem vitam exegit: ac prope Cordubam demum extinctus eſt. Eodem tempore Caſtellæ arma mota ſunt, inteſtinique tumultus extiterunt. Vigila ex alterius Vigilæ nepotibus, quem Alauæ principatum tenuiſſe dictum eſt. ijs locis atque in finitima Caſtellæ parte latè dominabatur. Is ætate ferox, familia, opibus & multis clientelis potens, in Caſtellæ Comitem Ferdinandum Gonſaluum arma ſumpſit. Comes vti erat omnis inſolentiæ impatiens, Vigilam & ſocios victos, omnibuſque veſtigijs inſecutus, ac nullo loco cōſiſtere ſinens, patria relicta ad Mauros confugere compulit. quæ res magnorum motuum occaſio extitit. Alhagibus Almanſor, an horum precibus prouocatus, an præteritæ ignominiæ ſanandæ cupiditate ardens, magno comparato exercitu in Caſtellæ fines excurrit, formidabilis æquè ac infenſus nomini Chriſtiano. Ferdinandus delectu ſuorum habito, Pelagij inuiſendi cupidus, ex itinere, eius domicilium adijt: deceſſiſſe inuenit. ſolicito de belli euentu ac dormienti Pelagij oblata ſpecies auguſtiori habitu quàm pro humano indicat victorē fore. numine fretus progrederetur ad bellū venturi ſecurus, prælio, primo quoq; tempore decerneret. Ad Petrā Hitam concurſum eſt tanto animorum ardore, quanto nuſquam ante. barbari multitudine confidebant. noſtri cauſſa, virtute, animis, & diuino patrocinio. exiguus numerus pro hoſtiū multitudine: quadringēti quinquaginta equites, pedites quindecim millia. viuida bello virtus. triduo continenter pugnatū memorant, niſi quantum nox tēporis curandis corporibus dedit. poſtremo die D. Iacobus in acie viſus victoriā peperit. Hoſtes maiori quā vnquam clade oppreſſi in pugna & in fuga: biduo enim fugientes perſecuti ſunt noſtri. Hoc bello profligato ex vniuerſa Caſtella legati principes ciuitatū, ſed & externarū gentium gratulatū Comiti pro diuino munere venerūt, vnius virtute confidentiū periculo in præſens, in futurū metu magno & grauiſſimo rē Chriſtianam ereptam. Legionis Rex Sāctius nobiliſſima legatione miſſa, ſecundū gratulationem poſtulabat, vt quoniā ex vniuerſo regno conciliū euocare cogitaret de maximis rebus, venire Legionē ne recuſaret. Graue id Comiti poſtulatū viſum eſt, in officij ſimulatione inſidias verito, ne per fidem conuentus ab aſtuto Rege circumueniretur iniuriarum memori, nulla tamen detrectandi imperij honeſta cauſſa ſeſe oſtendebat. venturum dixit. affuit die dicta, magno procerum comitatu proſequente. Rex ipſe honoris cauſſa venienti obuiam progreſſus eſt.
Conuentus habitus eſt anno nongente- 958
ſimo quinquageſimo octauo. In eo quid fuerit conſtitutum clam eſt. tantùm memorant generoſum equum & accipitrem pari nobilitate, Regi expetenti cū dono accipere noluiſſet, ingenti pretio abs Comite fuiſſe venditos: adiecta lege, vt niſi ad certam diem optima fide

appenſum eſſet, ſingulo quoque die ſumma vſuris conduplicaretur. Præterea Theraſiæ viduæ Reginæ aſtu, patris vlciſcendi cupiditate æſtuantis, Sanctia eius ſoror Comiti pacta eſt. Vrraca Comitis vxor defuncta erat: Sanctia apud Garſiam fratrem Vaſconum Regem. vi parum proceſſurum ſperabant. Sanctis fidem aperte fallere recuſabat. inſidias Comitum tendere, & Vaſconum perfidia pro armis vti parant. Fœderis ignarus Garſias Sanctius irruptione facta per cauſſam ſuperiores iniurias vindicandi, Caſtellæ terras populandi finem non faciebat. Comes in patriam redux, per legatos monere damna quæ illata erant reſarciret: ſi negligeret res ſuorum ſibi curæ fore. Ea legatione quoniam bellum denunciare videbatur, ad arma concurſum eſt. Breui, commiſſo prælio, Comes victor euaſit. quo in bello Lupus Diacius Cantabriæ regulus, vt hiſtoriæ eius gentis memorant, Comiti affuit, Eneco Ezquerra genitus, Zuriæ Cantabriæ olim Principis pronepos. Secundum eam victoriam pace facta, pacto coniugio Theraſiæ Reginæ aſtu Ferdinandus Comes in Vaſcones abijt, vt ad nuptias inermi turma ſtipatus in pompæ modum. Res lætitiam & ſecuritatem magis quàm formidinem oſtentabat. Ab infido Rege, qui armatus venerat, comprehenſus, Sanctiæ arte cuius amore in eam calamitatem præcipitatum erat, è vinculis liberatus, cum ea fugit in patriam. Affuere ad Caſtellæ limites in Riuogiæ ea parte agri, vbi poſtmodum Villoradum ſitum eſt, Caſtellani milites iurati non prius ſe domum redituros, quàm Comes in libertatem eſſet vindicatus. Magna vtrinque gratulatio, lætitiæ ſignificatio ſingularis. Burgos vrbem ventum eſt. ibi inſigni apparatu, nuptiæ celebratæ ſunt. Rex Vaſconum ſororis arte deluſus bellum comparat, neque Comes recuſat. ad confinia vtriuſque ditionis dimicatum eſt. Rex victus in hoſtis poteſtatem venit, anno nongenteſimo quinquageſimo nono. Quo anno, Ara- 959
bum imperij trecenteſimo quinquageſimo, Abderrahmanus Cordubæ Rex in extrema ſenectute deceſſit: ad quem ſub vitæ finem Sanctius Legionis Rex honeſtiſſima legatione miſſa, cuius legationis Velaſco Legionenſis Epiſcopus princeps erat, pro iure initæ olim amicitiæ petijt Pelagij Martyris corpus ad ſe mitti. id munus magni beneficij loco habiturum. Quod Abderrahmanus facere detrectauit, ab eius filio & ſucceſſore Alhaca, qui à morte patris ſedecim annis regnauit, & duobus menſibus, non multò poſt eſt impetratum: pacis enim ſtudio, cui deditus erat, vicinis Principibus gratificari cupiebat. Garſias Rex Vaſconum poſtquam Burgis tredecim menſibus in cuſtodia eſſet detentus, libertati redditus eſt. Sanctiæ lacrymę & principum preces infenſum Comitis animũ peruincere. Theraſia Regina impotenti animo fœmina, quoniam fraus in Caſtellæ Comitem concepta parum ſucceſſerat, nouas inſidias comparare conſtituit: ac Sanctio filio Legionenſi Regi perſuadet, Comitem ad generales regni conuentus, quibus de ſupremis reipublicæ rebus deliberandum erat, euocare. Venit ille inuitus, quia dolum ſuſpicabatur. Rex neque obuiam progreditur, vt ante fecerat, & in genua incumbentẽ, manum regiam de more oſculaturum contumelioſis verbis reiectum, cuſtodiæ mancipari mandat. Ex ea re mœror & luctus ſubditorum animos occupauit. Sanctia virili animo fœmina, ingenio callido, viri liberandi cura fingit ſe Compoſtellam religionis ergo adire velle. Legiõe vbi Comes vinctus erat, iter erat. Rex nobiliſſimæ & propinquæ fœminæ (erat n. matertera) aduentu nunciato factus obuiam, benignè

accipit hoſpitio. Illa humillimis precibus inuiſendi virum petit facultatem. Nulla neque honeſtior petitio eſſe poterat, neque iuſtiori de cauſſa, quàm viri calamitatem ſubleuandi. Datum à Rege vti ea nocte apud eum maneret. luce dubia Comes vxoris veſtibus indutus è cuſtodia emiſſus eſt: equoq; qui ad eam rem paratus erat, in patriam euaſit. Sanctia mariti vicaria è carcere Regi nunciat aufugiſſe Comitem. ne quidquam in fœminam regiam & propinquam ſanguine ſtatuat. viro nullũ periculum denegare fas eſſe putare. quæ feciſſet, ſi non laude certè venia digna eſſe: apud Regem præſertim, cuius præcipua virtus ſubleuandis calamitoſis oppreſſiſque cernitur. Rex dolore primùm ſua ſe ſpe deluſum: deinde animi impetu ad rationem reuocato, regiæ fœminæ pietatem admirari, animique cõſtantiam. Demum cum multo verborum honore collaudatam ad virũ ſplendido comitatu adiuncto deduci iubet. Comes ſucceſſu lætus, etſi Rex commiſiſſe videbatur vt hoſtis loco eſſet, priuſquam arma ſumerentur, quod pro equo & accipitre pretium pactus erat, Regem poſtulat. Summa vſuris immenſum excreuerat. cùm ſolutio differretur, agros Legionenſium euaſtat. neque prius malis finem facit, quàm abs Rege quæſtores miſſi ſunt vt pecuniam Comiti integra fide penderent. Re ad calculos redacta, inuentum regios theſauros ſoluendo pares non eſſe. Conuenit inter eos vt debiti compenſatione, Caſtella ſui iuris eſſet, neque amplius Legionenſium Regum imperium reſpiceret. Quod fœdus factum affir-
965 mant à partu Virginis anno nongenteſimo ſexageſimo quinto. Quo anno Maurorũ validæ copiæ in regni fines inuectæ Legionem obſederunt. vnde non leui clade accepta militum qui in præſidio erant, & ciuium virtute repulſi ſunt.

Ex Oceano maligno nimirum ſtellarum concurſu excitata vis flammarum ingẽs, in terras finitimas effuſa & Zamoram vſque perlata, multa oppida & agros incendio deformauit. Garſias Sanctius Vaſconum Rex diem obijt anno nongen- 966
teſimo ſexageſimo ſexto. Reliquit ex Theraſia vxore Sanctium & Ramirum: filias præterea Vrracam, Ermeſildam & Semenam. Quo loco defuncti corpus fuerit tumulatum clam eſt. In Leirenſi monaſterio quidam ſuſpicantur. Aluendenſes ſchedæ in caſtro Sancti Stephani aiunt. Imperium Vaſconum Sanctius cognomento Garſias poſt patrem adeptus eſt: & cum eo Ramirus frater, exæquata duorum poteſtate an diuiſa ditione incertum. decem amplius annis regnaſſe Ramirum ex Alueldenſi conciliorum libro hac ipſa tempeſtate deſcripto ſatis conſtat: cælibem & ſine prole deceſſiſſe magnæ coniecturæ indicant. Sanctius, qui ſe Pompelonis, Anagari, & Alauæ Regem dixit, vt vetuſta diplomata declarant, regnauit annis viginti ſeptem, nulla re memorabili propter incuriam eius ætatis ſcriptorum: niſi quòd ſatis conſtat Cantabriæ ducatum Vaſconum regno adieciſſe, Triciumque eius prouinciæ principem ciuitatem Cantabrici imperij ſedem ea tẽpeſtate. religioni amplificandæ deditum fuiſſe, Leirenſique S. Æmiliani ad Anagarum, D. Ioannis Rupenſis monaſterijs agros & oppida inſigni liberalitate donaſſe. Vxorem habuit Vrracam, vnde Garſias Sanctius natus eſt cognomento Tremulus, quod initio pugnæ vehementius cõmoueri toto corpore ſolitus eſſet, quàm is armorum vſus regiaq; dignitas poſtulare videretur. quod tamẽ naturæ vitium, præclaris factis compenſare in ipſo prælio ſolitus erat; nullumque aut prudentis Ducis, aut ſtrenui militis officium prætermittere. Noui motus in Calæcia extiterunt, prouincia in factiones diducta

haud idoneo tempore, cùm Maurorum arma laceſſerent. de cauſſa non conſtat. Regis diligentia tumultus breui compoſiti, quibuſdam factioſis malè mulctatis. alij in Luſitaniæ partem eam pulſi ſunt, quæ Regis imperio parebat. Comes quidam Gonſaluus nomine, ingenio prauo, pro Rege eam prouinciam gerebat. Is exulum patrocinium vt ſuſciperet (erat enim partibus infectus) arma in Regem ſumpſit, atque ad Durij ripam progreſſus eſt. Ibi quia virtute diffidebat, ab ingenij calliditate præſidium petens, humillimis precibus eorum quæ commiſſa erant veniam impetrat. Erat in omnia Regis familiaria iura aſſuetus. In priſtinum gratiæ locum receptus, incauto Regi pomum medicatum præbet: quo guſtato veneni vis per venas diffuſa vitalia ſenſim occupare cœpit. Legionem deduci ſe curat. deſperata ſalute prope eam vrbem, tertio die ex quo venenum hauſerat,
967 extinctus eſt anno nongenteſimo ſexageſimo ſeptimo. Corpus in D. Saluatoris illatum. regnauit annis duodecim.

Ramirus eo nomine tertius, Legionenſis Rex.

Cap. VIII.

Theraſiam Sanctio Regi nupſiſſe exploratum eſt: Ramirumque quinque annos natum ex ea à patris morte relictum, regnum obtinuiſſe annis quindecim. propter teneram eius ætatem, rerum procuratio penes matrem Reginam & Eluiram (Gelqiram alij ſcribunt) amitam erat, lectiſſimas fœminas prudentia ſingulari: tametſi ſexus & ætatis deſpectu magni motus excitati ſunt. Hermigildi ſucceſſorem Siſnandum Compoſtellanum Præſulem, cùm nobilitate fretus (erat enim Menendi Comitis filius, Gundeſindi Epiſcopi propinquus) eccleſiaſticos reditus & facultates turpiter conſumeret, Sanctius Rex exauctoratum carceri mancipat: Rodeſindo Cellæ nouæ Benedictino monacho in eius locum ſubſtituto. erat is regio ex ſanguine Guterrio Comite ex Aldara vxore natus. Siſnandus hoc tempore è cuſtodia elapſus, armis Compoſtellanam eccleſiam occupat, ſucceſſoremque vltimi ſupplicij metu perfuſum abdicare cogit: redireque in monaſterium ſuum, vbi vitæ reliquum exegit. Fœdus cum Cordubenſi Rege initum extabat: nouiſque officijs confirmatum erat. Pelagij enim corpus in noui Regis gratiam Alhaca Cordubenſis Rex conceſſit: quod in monaſterio Sanctij Regis impenſa Legione extructum, collocarunt: vti ipſi in animo fuerat, ſacris exuuijs Martyris ædem auguſtiorem facere. Id cœnobium Ioannis Baptiſtæ atque Pelagij olim nomen prætulit, nunc D. Iſidoro ſacrum. Ea pax hac occaſione eſt violata: Vigilæ, quem Cordubam aufugiſſe monſtratum eſt, quotidiano conuitio Mauri ad arma contra Caſtellæ Comitem, vnde tam multæ iniuriæ extabant, excitabantur. Alhaca Rex etſi pacis quàm belli cupidior erat, ſuorum vocibus prouocatus, numeroſo exercitu conflato in Caſtellæ fines inuaſit. Sepulueda, Gormatium, Septimancæ, Donniæ expugnatæ: & rerum ſucceſſu faci- 802
ente animos fœdere contempto in Legionenſium fines penetratum eſt. Zamora in eo tractu vi capta, ſoloque æquata.

quata. Quibus malis victus Ferdinan-
968 dus Comes anno proximo, ſalutis nongenteſimo ſexageſimo octauo ſupremum diem obijt Burgis. Sepultus eſt Aslanciæ ripam in D. Petri monaſterio: vbi inſcriptiones, eius & Sanctiæ vxoris nominibus ad aram maximam cum cippis monſtratur. Funus non magis apparatu ſuorum celebre fuit, quam iuſtiſſimis vniuerſæ prouinciæ lacrymis, optimi atque fortiſſimi Principis, quo Duce tamdiu Chriſtianorum res ſteterat, interitum deplorantium. Ex duabus vxoribus filios genuit Conſaluum, Sanctium, Garſiam cognomento Ferdinandum: nonnulli Petrum & Balduinum addunt. Cæteris aut ſanè immatura morte ſublatis, aut poſthabitis, Garſias Ferdinandus patri ſucceſſit. in quo indoles erat, & magnarum virtutum ſemina, quæ breui ad frugem peruenerunt. reliquit præterea Vrracam filiam, de qua paulò ſuperius non ſemel mentio facta eſt. Eodem tempore Nortmanni, qui in parte Galliæ conſederant, cui olim Neuſtriæ nomen nunc Nortmanniæ, quamuis Heruei Remenſis Pontificis opera ante aliquot annos facti Chriſtiani, Hiſpaniæ littoribus aſſueti tamen, comparata inſtructaque numeroſa claſſe, in Calæciæ oram excurſiones faciunt. vicos, caſtella, oppida incendunt. multi mortales cum alia omnis generis præda capti. biennium ea calamitas tenuit. Rex ob teneram ætatem, prouinciæ defendendæ non ſatis cogitationes explicabat. Siſnandus Compoſtellanus Præſul, homo armis quàm infulis aptior, raptim collecta incolarum manu ad Fornellos oppidum hoſtem conſecutus, in tumultuaria pugna ſagitta ſauciatus perijt ad quartum Kalend. Aprilis, anno
79 nongenteſimo ſeptuageſimo nono. vitæ exitus conſentaneus fuit. illud in reliqua vanitate laudatur, quod Compoſtellæ mœnibus extruendis, ne hoſtium iniuriæ loci ſanctitas opportuna eſſet, diligenter operam nauauit. Cæterùm Nortmannos præda graues, & impedito agmine procedentes, Gonſaluus Sanctius Comes ei bello delectus Dux, ad mare improuiſo adortus ingenti cæde proſtrauit. cecidit Dux ipſe Gunderedus. præda & captiui erepti. naues ad vnam captæ, incenſæque: magnoque periculo & ſolicitudine Hiſpania liberata eſt. Cordubæ per idem tempus Alhaca Rex defunctus eſt anno nongenteſimo ſeptuageſimo ſexto, Arabum trecenteſimo ſexageſimo ſexto. Quo anno Raſis Maurus commentarios de rebus Hiſpaniæ Arabicè à ſe conſcriptos Balharabo miſit Miramamolino Africæ, eius hortatu ad ſcribendum incitatus. Alhacæ inter octo filios ætate minores atq; adeo pueros Miramamolino auctore, cuius arbitrio controuerſia permiſſa eſt, nam Mauri in Hiſpania voluntatibus diſcrepabant & ſtudijs, ſucceſſit Hiſſemus annos natus decem & menſes quatuor. regnauit annos triginta tres, menſes quatuor nomine tenus. rerum enim poteſtas penes Mahomadem erat virum induſtrium qui Alhagibus, hoc eſt, Prorex initio dictus eſt, regni modò procuratione conſenſu procerum eius fidei concredita: deinde Almanſor, id eſt, victor, quod ſæpè de hoſtibus victoriam reportaſſet. Hinc inteſtini motus nati ſunt, Rege in ignauia, otio atque voluptatibus deſidente, alijs eius nomine impetrantibus. Vberrimis Hiſpaniæ agris, mitiſſimo cœlo, clementibus accolarum ingenijs multum de animorum ferocia mutatum erat, de viribus corporis non parum detractum. neque prius diſſidia conſtiterunt, quàm Hiſſemus paterno regno ſpoliatus eſt. Haud multo meliori loco res noſtræ erant. molli educatione

cation e, vt inter fœminas Regis mores
deprauati erant,animi vigor laxatus. Vr-
981 raca vxor,quam duxit anno nongenteſi-
mo octogeſimo primo, viri potens erat.
matris & amitæ Eluiræ virginis ſacræ,
quarum aliqualis reuerentia vitia com-
primebantur,conſilia repudiata. Aditu
difficilis, verbis procax Calæcos pceres
irritauit maximè, feroci homines inge-
nio. Ab his gradib. aucta mala. ſuis con-
temptui eſſe cœpit. malè cogitantibus
rempublicã conturbandi occaſio ſuppe-
ditata eſt. A Calæcis,vti neceſſe erat, in-
itiũ rebellandi factum. Veremudus Re-
gis patruelis, Ordonij Regis eo nomine
tertij filius, tumultuantibus ducem ſe
præbuit ſpe paterni regni, quod iniuria
ablatũ erat,armis recuperandi.Ramirus
ſuo periculo à torpore excitatus tãdem,
hoſtibus occurrit. vno & altero anno,
vario ſucceſſu bellum geritur, ſciſſis re-
gni ſtudijs in ambos: ad extremum æ-
quo marte pugnatum ad Portellam A-
renariam (id oppido nomen prope Mõ-
terroſum eſt.) multi vtrinque cadunt. à
neutris victoria ſtetit. ab armis ita ſecũ-
dum prælium diſceſſum, vt Calæcia in
Veremundi poteſtate maneret, Com-
poſtella noui regni ſede. Pelagius Lu-
cenſis Epiſcopus, eius vrbis Veremundi
ex voluntate Põtifex creatur, natus Ro-
derico Comite, prauis moribus. Ita-
que loco excidit. Petrus Mãſorius mo-
nachus Abbasque virtute ſpectata, in
Pelagij locum ſubrogatus eſt. hoc Pon-
tifice templo Compoſtellano reſtituta
ſunt quæcunque iniuria ſuperiorum
temporum erant ablata. Rodericus
Comes filij reſtituendi cupiditate mala,
Mauros in prouinciam euocat. miſera-
bilis rerum facies, & ludibriũ religionis
Chriſtianæ. barbarico impetu atque ar-
mis Calæcia vehemẽter infeſtata. Com-
poſtella ipſa capta, templi paries ad ter-
ram proſtratus: ab Apoſtoli ſepulcro
temperatum, qua de cauſſa incertũ: niſi
quod ſatis conſtat, ſuam ſedem ſuumq;
templum Iacobum Apoſtolum eſſe tu-
tatum, & illatæ iniuriæ grauia exegiſſe
piacula. corruptis inteſtinis diſſenteriæ
morbus toto exercitu vagatus, magnam
partem cum ingenti dolore conſumpſit.
Almanſor ipſe, tantæ cladis ecqua cauſſa
eſſe videretur ex quodam percontanti
reſponſum: vnum è diſcipulis filij Ma-
riæ loco ſepultum, ita arrepta fuga redi-
re in patriam contendit. Verùm in
Celtiberis ad Medinam Celinam nobi-
le oppidum, ſimili fato conſumptus eſt.
Alia parte repetitis expeditionib. Mauri
multa oppida noſtris eripuere Gorma-
tium prope Vxamam, atq; Atienſam, in
Vaccæis Septimancas longa obſidione
fatigatis incolis victoq; acie Ramiro Re-
ge, qui ad diſſipandam obſidionem ac-
currit. nunquam maiori in periculo res
Chriſtiana fuit ex quo reſurgere cœpe-
rat in Hiſpania, noſtris diſcordia ſciſſis,
Alhagibo magni nominis Duce cuncta
pro Regibus Cordubæ adminiſtrante,
implacabili odio nominis Chriſtiani.
Compoſtellani quidem templi paries
diſcedentibus barbaris Veremundi Re-
gis, & Petri Manſorij Pontificis diligen-
tia inſtauratur, & Mauricæ ſuperſtitio-
nis ſordibus procuratis, templũ ex Chri-
ſtiano ritu, ſolenni cæremonia expiatur.
Petro in eius eccleſiæ epiſcopatu Pelagi-
us Diacius ſucceſſit, ex iudice profano
repente Epiſcopus factus, diuini gregis
paſtor malis artib. vique. & hoc deiecto,
quoniã inſolentes mores erant, ſuperbæ
aures, frater Vimara ſuffectus vita ſimili,
ſiue caſu, ſiue proditione in flumine Mi-
nio perijt. Vitio illorum temporum mo-
res ſacerdotum in leuitatem incubuerãt
maximè, non in Hiſpania tantùm, ſed in
alijs etiam orbis terræ partibus. Romaq;
ipſa, quæ caput & domicilium ſanctita-
tis eſſe conſueuit, grauiſſimo ſchiſmate
exagitabatur, Bonifacio, Benedicto, &
Ioanne per hæc tempora, de pontificatu
conten-

contẽdentibus. Morum prauitas quanta fuerit ex Luitprando Ticinenſi Diacono, qui viſa in hiſtoriam retulit, cognoſcere licet. Vimaræ alius ex eadem familia ſucceſſor eſt datus, cuius nomen memoriæ proditum non eſt (Iſquariam nonnulli codices habent ſuſpicor falſo.) Is duobus conſanguineis, nihilo ſanior cùm eſſet, Regis iuſſu carceri eſt mancipatus. Ad Ramirum redeamus, quem otium & ignauia exitiale in Principibus
982 malum, ad vitæ exitum tenuerunt. Obijt Legione anno nongenteſimo octogeſimo ſecundo. Sepultus eſt in Deſtrianæ monaſterio, quod in Ornenſi valle S. Michaelis nomine à Ramiro auo extructũ fuiſſe monſtratum eſt. vnde Ferdinandi eo nomine ſecundi iuſſu poſt ducẽtos circiter annos in Aſturicæ templum maximum migrauit. Sampyrus Aſturicenſis Epiſcopus, vnde pleraq; mutuati ſumus, hîc finem ſcribendi fecit. Progreditur Pelagius Ouetenſis Epiſcopus, qui Alfonſo Imperatore vixit. vtriuſque fidem, quoniam pleriſque rebus interfuerunt, certiſſimam arbitramur, Sampyri maiorem.

Veremundus Podagricus Legionenſis Rex.

CAPVT IX.

RAMIRI obitu, regni ſucceſſio ad Veremundum eo nomine ſecundum deuoluta eſt. tum lege, nempe defuncti ſine liberis Regis patruelem, tum neceſſitate: quoniam regni partem armis occupatam obtinebat. regnauit annis ſeptendecim, neruis æger, vnde illi Podagrici cognomentum. Priſcas leges Gotthorum nouo edicto ſanxit: & Pontificum Romanorum reſponſa, vt ſecundum ea ius redderetur, ſanctiſſima lege ſtatuit. Verùm priuſquam huius Regis res geſtas ordine explicare incipimus, ad Garſiam Fernandam Caſtellæ Comitem reuocanda narratio eſt. A quo ſatis conſtat initi principatus initio, cum Mauris ad Gormatiũ oppidum, ipſamq; Durij ripam acie dimicatum. cæſi profligatiq; hoſtes haud exiguo numero. Accidit in eo prælio, quod memoriæ prodendum eſſe videtur, vt Ferdinandus Antonius vir nobilis & religionis cultui deditus, rei diuinæ procurandæ cauſſa, quod ſemper ante pugnam facere conſueuerat, maneret in templo dum ab alijs dimicatum eſt. Numini, quàm grata eius viri pietas eſſet, miraculo indicatum. ipſo in templo primùm, deinde domi ignominiæ metu reſidente latitanteque, eius ſpecie quidam, genius ſcilicet bonus, inter primos fortiter pugnare viſus eſt: vt eius diei victoria Antolino potiſſimùm tribueretur. recentia vulnerũ veſtigia, & ſanguinis maculæ in equo & in armis inuẽta miraculum confirmarunt: req; omni prodita, Antolini innocentia virtuſq; illuſtrior euaſit. Garſias Comes hoc profligato bello, duas vxores duxiſſe memoratur, priorem Argentinam nomine, formæ dignitate captus, quam pater nobili loco Francus Compoſtellam religionis & voti reus ipſam & matrem ducebat. Sexto ea à nuptijs anno, cum vir ex morbo decumberet, initi coniugij tædio, an patrię cupiditate procerem quemdam Francum è Compoſtella redeuntem in Galliam ſecuta eſt. Sic noſtrates hiſtoriæ affirmant. Garſias Comes Egidio & Ferdinando viris principibus, reipublicæ procuratione demãdata, in eam Galliæ partem mutata veſte contendit, vbi Argentinam morari exploratum habebat. Erat Argentinæ priuigna nomine Sanctia, ex priuata, vt fit, contentione nouercæ infenſa. Ab hac ſpe nuptiarum iniecta, ſiue fœminei ingenij leuitate, Comiti aditus in ædes præbitus. Argentina & adultero in ſtrato obtruncatis Garſiam in Hiſpaniam ſecuta eſt. Nuptiæ magno apparatu & gratula-

gratulatione Burgis celebratæ. Plerique totius huius narrationis fidem eleuant, & Garſiæ vxorem Oniam dictam affirmant. S. Saluatoris Oniæ argumento: quod monaſterium de vxoris nomine memorant à Garſia Fernando Comite Caſtellæ conſtitutum. alij Abbam, vt ſepulcrorum ad Aslanciam & Cardeniam vetuſtæ inſcriptiones oſtendunt. verùm quis certò diſpiciat? nos tantam varietatem admirari magis, quàm quid potiſſimum ſequeremur habebamus. Neque multò maiori fide traditur Maurorum irruptione, quo tempore Comes abfuit, cum Burgos vſque progreſſi eſſent, S. Petri Cardeniæ monaſterium euerſum, monachos trucidatos: quod alij ante centum annos contigiſſe ponunt. niſi fortaſſis bis eadem calamitas extitit. In Riuogia oppido Boſca, Nunilo & Alodia ſorores germanæ, ob fidei conſtantiam ferro occubuere. corpora Bononiam, quæ vrbs in Galliæ Ciſalpinæ parte eſt, translata fuiſſe nonnulli affirmant: reſiſtunt alij, ac in Leirenſi cœnobio ſeruari ex ſchedis vetuſtis ac Regio diplomate ij monachi contendunt: cui opinioni locorum vicinitas, vbi interfectæ ſunt, ſuffragatur. Præterea Victor in Oppido Cereſo Burgenſis agri natus, & Euroſia virgo ſimili ſupplicio conſumpti. Euroſiæ corpus ad Iaccam vrbem in Lacetanis, Victoris ſepulcrum in municipio Villorado colitur anniuerſarijs ſacris. Barbari enim hac tempeſtate, non cum hominibus tantùm bellum gerere, ſed cum cœlo etiam & Chriſtiana ſanctitate dimicare videbantur. Neque deerant viri, & fœminæ præſtanti magnitudine animi, qui ſe pro religione patria in certamen offerrent, ſuoque ſanguine veritati ſuſceptæ darent teſtimonium præclarum. Efferæ gentis immanitatem atque arrogantiam ſeueriſſimis ſupplicijs diuinum ſæpè numen vindicabat. & fermè vbi impietatis exemplum, ibi animaduerſionis documentum deterrendis impijs, pijs confirmandis extabat. vti Alcorexi Hiſpalenſi Regulo accidit eadem 959
tempeſtate. Is Veremundo Rege per Luſitaniæ fines in Calæciam inuectus, Compoſtellam vrbem euertit in Calæcis primariam auguſtamq; ipſa loci ſanctitate. impij auſus continuò cęlitus vindicati. Morbi lues repentè exorta graſſataque omnem exercitum conſumpſit. perpauci incolumes redierunt in patriam, diuinæ vindictæ præcones, teſtes deformes acceptæ calamitatis. Eo periculo ſublato nouæ calamitates extiterunt: atque adeò vt nullæ maiores ex quo reſurgere cœpit Hiſpania. Væcordi Principum diſſidio Veremundi Regis & Garſiæ Comitis, in quibus præſidium eſſe rebus aſperis debuit, in ea mala eſt præcipitatum. Cordubæ Mahometes Alhagibus Iſſemi Regis nomine, arbitratu ſuo rem Mauricam adminiſtrabat, magni nominis Dux, bello paceque prudentia ſingulari. Erat is ſtudio incenſus nominis Chriſtiani opprimendi. graue erat piorum imperium in Hiſpania proferri, vires Mauricas conſeneſcere, ludibrioque gentis nomen eſſe. ægro animo atque incenſo faces addebat Vigila, is quem Ferdinando Gonſaluo Comite ad Mauros profugiſſe monſtratum eſt, nulla patriæ religionis cura, præ vtilitate priuata, præque ardore vindictæ. Contractis Maurorum copijs, adiunctaque Chriſtianorum manu, quæ Vigilæ auctoritatem ſecuta erat, in Chriſtianorum terras inuadit. Durioque tranſmiſſo, qui fluuius vtriuſque nationis extremus limes diu fuit, (vnde locis Extremaduræ nomen in aliam partem conſequenti tempore deriuatum) ad Aſturæ fluminis, quò Legio in Aſturibus alluitur, ripam caſtra poſita. Veremundus viribus impar raptim collecto exercitu, improuiſo in hoſtes impetum

petũm facit, neglectis cuſtodijs, & omnia magis quàm noſtrorum aduetum expectantes. irrumpitur in caſtra. tumultus perſimilis pugna fuit. plerique inermes cadunt. Vt quemque fors conglobauerat, Maurorum turma pro caſtris aut inter impedimenta dimicabat. alij fugere, alij arma capere. magna pars vulnerati aut occiſi ſunt. Rem inclinatam & periculo proximam Maurus Dux prudẽtia reſtituit. in diuerſa parte aciem ſuorum inſtruit, inducitque in Chriſtianos. Hoſtium illi impetum non tulerunt totis caſtris palantes, exiguo numero, ad prædam verſi, & longo pugnæ labore defatigati. Conuerſa repentè belli fortuna qui viciſſe videbantur, fugæ ſe mandant. Inſiſtunt barbari fugientium tergis. pauci integri, magna pars confecti vulneribus Legionem tenent: veniſſetq; ea vrbs in hoſtium poteſtatem, ni propter anni tempus hibernum frigoris & pluuiarum iniurias ab obſidione hoſtes recedere compulſi eſſent magna gloria parta, ſpolijs & præda onuſti, certique bellum repetere cùm primùm ſe anni tempus aperuiſſet. Veremundus Rex periculo permotus, neque ſatis vrbis munitione confiſus, Sanctorum reliquias, Regumque corpora, ne hoſti ludibrio eſſent, Ouetum transferenda curauit. Ipſe eodem ſe contulit: Legionis muniendæ defendendæque Guillelmo Gonſaluo Comiti cura demandata. pu-
984 gnatum ad Aſturam eſt anno nongenteſimo octogeſimo quarto. Quo anno Myro Gerundenſis Epiſcopus, Myronis Comitis Barcinonenſis filius ſupremum diem obijt. Maurorum præterea valida manus per eum terrarum tractum vagata (tãtus belli ardor inceſſerat.) Borellum Myronis patruelem ad Moncadam arcem acie ſuperarunt. è noſtris ſupra quingentos deſiderati. reliqui cum Borello Comite Barcinonem ſeſe ex fu-
985 ga receperunt. Proximus annus nõgenteſimus octogeſimusquint' inſignis fuit duarũ principum vrbium caſu, Legionis & Barcinonis. Barcino Kalen. Iulijs, feria quarta, Indictione tertia, à Mauris obſeſſa, ijs qui Borellum acie vicerant, capta eſt eius menſis die ſexto. plerique ciues Cordubã in ſeruitutem abacti. breui tamen Barcino ad Chriſtianorum ditionem reuocata eſt. Borellus priuſquã caperetur ex ea vrbe elapſus, ad colligẽda auxilia Minoreſæ & vicinis locis delectu habito, iuſtum exercitũ conflauit, quo ciuitas recepta eſt. Supremũ diem octo poſt annos obijt, Raymũdo & Armengaudo ex duabus vxorib. Ledgardi & Aymerudi relictis. Raymundo Barcinonis principatum teſtamento legauit: Armengaudum Vrgeliæ Comitem eſſe voluit, Armengaudorum nobiliſſimæ familiæ in Catalaunis conditorem: quæ bello ſpectatos Duces conſequẽti tempore haud exiguo numero dedit. Legionem Mahomad Alhagibus numeroſo conflato exercitu denuo petijt, propoſiti tenax, & ſuperioris belli ſucceſſu ferocior quàm antea. Annum ferme circumſeſſa ea ciuitas eſt. muris continenti ictu machinarũ quaſſatis, ad Occaſum & Meridiẽ aditus ab hoſte patefactus eſt. Quãtum in vnius viri virtute præſidij ſit, Guillelmi Præfecti exemplo cognitum eſt: qui cõtinenti tot menſium labore, viribus fractus & ex morbo quamuis decumbens, periculo renunciato lectica ſe ad eam muri partem deferri iuſſit, vbi maximè laborabatur. Suos hortatur vti magno animo reſiſtant: fugæ locum ne ignauis quidem fore: armis ſalutem, patriam, religionem, libertatem, coniuges, filios tuendos. Niſi defenſa vrbe, quæ ſpes irritatis continenti labore hoſtibus, nullo perfugio? *Sæpe* à paucis æquo campo Chriſtianis impiorum multitudinem profligatam. Cælitum opem inuocarent, idoneo tempore haud dubiè affuturam. His verbis confirmati milites

triduo hoſtes aditu prohibuere. poſtquam ijs diebus exactis captam vrbem Præfectus, ſeque cum paucis relictum videt, memor virtutis priſtinæ, memor nominis Chriſtiani, in confertiſſimos hoſtes rapitur, ibique pugnans cadit. barbari ſuorum cæde & temporis diuturnitate incitati, nullo neque ætatis neque ſexus diſcrimine in multitudine ſæuierunt. Vrbs direpta, euerſaque mœnia, & propugnacula ad terram proſtrata. Eandem calamitatem Aſturica paſſa eſt, Valentia Campeſtris, S Facundi monaſterium, Gordonium, Alba, Luna, aliaque oppida & pagi, quà incenſa euerſaque, quà vi capta atque direpta. Eodem belli impetu in Caſtellæ finibus Vxama, Valeranica, Atienſa expugnatæ, incendio & direptionibus deformatæ ſunt. Neque reſiſti poterat. tantus furor Chriſtianorum animos inuaſerat, vt cũ tantum externi belli eſſet, conuerſo in ſe ferro væcordes atque amentes rem Chriſtianam inteſtinis diſſidijs conficerent. Nam ſequenti mox anno ſeptem nobiliſſimi fratres Laræ reguli (vulgò Laræ infantes dicimus) Roderici Velaſquij perfidia perierunt, nullo propinquitatis reſpectu: erant enim ex ipſius ſorore nati, nomine Sanctia. Paternum genus ad Caſtellæ Comites & Didacum Porcellum referebant. ex cuius filia, vt ſuperius eſt demonſtratum, & Nunnio, Belchide, præter Nunnium Raſuram Comitis Garſiæ Fernandi proauum, Guſtius Gonſaluus natus eſt. Ex hoc Gonſaluus Guſtius Salarum Laræ regulus, pater horum ſeptem fratrum: qui ſeptem fratres non magis in Hiſpanica hiſtoria virtutis fama, quàm infelici exitu nobiles fuerunt. Eodem die à Garſia Comite militiæ honore donati ſunt, more & cæremonia per ea ſecula inter Chriſtianos ſoléni. Accidit vt Rodericus Velaſquius Byllareni regulus vxorẽ nomine Lambram ex Virueſcano tractu duceret, principi loco fœminam. nuptiæ Burgis celebratæ. affuit Graſſias Fernandus Comes, & ſeptem fratres cum patre Gonſaluo Guſtio. Exarſit nõ magna de cauſſa rixa inter Gonſaluum natu minimum inter fratres, & Lambræ propinquum Aluarum Sanctium, haud memorabili euentu: niſi quòd Lambra ea iniuria violatam ſe eſſe interpretata, ad Barbadillum oppidum, quò honoris gratia deducta à fratribus erat, vindictæ ſtudio mandauit ſeruo vti cucumerem ſanguine delibutum in Gonſaluum iactaret: quo facto atrox iniuria Hiſpanorũ more continebatur. Seruus in ipſo Lambræ ad quã confugerat, ſinu trucidatus. Rodericus Velaſquius de tota re factus certior, nam aberat reipublicæ procuratione diſtinctus, iniuriæ impatiens & vxoris conuitio fatigatus, de vindicandis fratribus cogitare cœpit. Optimum viſum eſt in pacis & beneuolentiæ ſimulatione, quo nihil eſt exitialius, inſidias tendere. In primis Gonſaluus Guſtius Cordubam legatur, per ſpeciem pecunias exigendi quas Rex barbarus erat pollicitus: re vt procul à patria interficeretur: quod litteris Arabicè ſcriptis Regem vt faceret, deprecabatur. Illi viri caniciem miſeratus, an humanitatis reſpectu, ab innocentis cæde abſtinuit, carceri mancipare ſatis habuit. liberior cuſtodia erat, & Regis ſorori ad vinctum patebat aditus: ex qua conſuetudine Mudarram Gonſaluum natũ memorant, Mauricorum familiæ in Hiſpania nobiliſſimæ parentem auctoremq;. Gonſalui calamitate haud ſatis ferox Roderici animus mitigatus eſt. ad Almenaram in Arauianæ campis ad Cauni montis radices, (non procul Antonini Barbariana fuit) in diſpoſitas Maurorum inſidias ſeptem fratres per ſpeciem Maurorum fines inuadendi, ſecutos inducit, vt nullo tali metu ſecuros. Tametſi Nunnius Sallidus, quo inſtitu-

tore

tore educati erant, fraudem ſubodoratus, in exitium feſtinantes morari cõatus eſt, fruſtra cùm fata vrgerent. ducenti equites ſequebantur, impar Maurorum numero manus. Itaq; ab hoſtibus circumuenti, cùm multos ipſi peremiſſent, atq; illud in primis cauerent ne inulti animam ponerẽt, neu capti ſuperiorem gloriam & generis nobilitatem ſeruitute fœdarent: fortium virorũ more pugnantes, cruẽtam atq; luctuoſam victoriam barbaris reliquere. ipſi ad vnum cecidere cum Sallido pædagogo. Cæſorum capita fratrũ Cordubam miſſa, gratum Regi barbaro munus, ſeni patri triſte ſpectaculum, fluentia tabo oculis explorare & cognoſcere iuſſo. nonnullo tamẽ vt in malis commodo ex ea re Regis ſucceſſit humanitas, dimiſſusq; in patriam eſt. Stupro genitus Mudarra dein quartumdecimum ætatis annum natus, agente matre ad patrem abiens Roderici nece fratrum iniuriam vltus eſt. Lãbra penes quam maior culpa erat, lapidibus obruta igneq; conſumpta. Ea fratrum vindicta, Sanctiæ nouercæ, & verò gentilium ſuorum gratiam promeruit, vſq, eo vt paternæ ditionis hæres fuerit inſtitutus, addita etiam Sanctiæ nouercæ adoptione. Eius adoptionis hic ritus fuit, rudis quidem ſed inſignis gentique ſolennis. Quo die noſtra ſacra ſuſcepit, & balteo militari donatus à Garſia Fernãdo Comite Caſtellæ eſt, nouercæ ampliſſimi induſij manica acceptus, collari etiam induſij capiti inſerto, additoq; oſculo in familiã tranſijt. Ex eo more vulgare prouerbiũ manauit, Ingreſſus manica, collari tandem egreditur: de eo qui ad familiaritatem admiſſus maiora ſibi indies ſumit. Mudarræ filius Ordonius fuit, nepos Iacobus Ordonius à Lara, is cum quo Ariæ Gonſalui filij, vt patriam perduellionis crimine liberarent, quaſi publico conſilio Rex ſanctius à Vellido Ataulpho venabuli ictu confoſſus eſſet, ex prouocatione dimicarunt. Iacobi Ordonij filius fuit Petrus, Vrracæ olim Reginæ amoribus nobilis, nepos Amalaricus à Lara Molinæ regulus, vnde Mauricorum gens, & Regum Luſitanorum maternum genus, Malfada Amalarici filia, Alfonſi Luſitaniæ Regis eo nomine primi coniuge. Verùm de his aliquanto poſt ſermo recurret. Ad D. Petri Aſlantiæ intra monaſterij ſepta, Mudarræ ſepultura monſtratur. de ſeptem fratrum tumulo, eius cœnobij, & S. Æmiliani Cucullati monachis lis eſt, nullo arbitro qui litigantes componat. Quieſcebat feſſa malis Hiſpania, magisq; facultas deerat, quàm voluntas tumultuandi. tandiu quies ſtetit, donec ſeptimo demum anno ex quo Laræ fratres interempti ſunt, ſalutis nongenteſimo nonage- 993
ſimo tertio, Mauri noua expeditione ſuſcepta, Luſitaniæ terras vaſtarunt: atq; ea parte in Calæciam inuecti, Compoſtellam vrbem vi expugnarunt incenderuntq;. ne ab ipſo quidem Iacobi Apoſtoli ſepulcro impia ſæuitia temperaſſet, ni repentinus fulgor excitatus diuinitùs impios conatus repreſſiſſet. templi tamen campanæ, vt de ſuperatis Chriſtianis trophæi inſtar eſſent, Cordubam oblatæ, diu in ſummo Maurorum templo lampadum vſum præbuerunt. Conſecuta mox diuina vindicta, quà diſſenteriæ morbo, quà peſtis lue, quà Veremundi gladio conſumpti nouiſſimum agmen carpentis, & locis omnibus in reditu prementis. pauci in patriam incolumes redierũt. vniuerſæ etiã expeditionis ductor euaſit Mahomades Alhagibꝰ: qui toties impunẽ Chriſtianorũ fines inuaſerat. Eodem anno Rex Vaſconum Sanctius Garſias defũctus eſt. Succeſſit Garſias Sãctius cognomẽto Tremulus, vt eſt ſuperius indicatum. Regnauit annis ſeptem, laude bellica clarus, ingenio liberali, ac verò in largitiones profuſo: quarum niſi modus adſit, in perniciẽ vertũ-

tur fonte ipſo, publico ærario exhauſto (vti Sanctio accidit)&neceſſitudine impoſita eius ſupplendi cauſſa, noua vectigalia imperandi. In S. Æmiliani tabularijs huius Regis diplomata extant: quibus quanta fides tribuenda ſit, quiſque ex ſuo iudicio ſtatuat. Inde intelligitur Sanctio fratrem fuiſſe Gonſaluum, & cũ Vrraca matre Aragoniæ regnum tenuiſſe, quæ ſi vera ſunt, aut tẽporarius principatus fuit, aut eo ſine prole defuncto ad fratrem ad poſteros imperium redijt. Omninò Veremundus Legionenſis Rex clade Maurorum lætus, atque ex ſuperiori ſucceſſu cogitans ſi Chriſtianorum arma, quorum ex diſcordia tantæ calamitates natæ erant, in vnum fœdus & quaſi corpus conſpirarent, rem Mauricam opprimi poſſe: miſſis legationibus, Vaſconum Regem, & Caſtellæ Comitem Garſiam ad ſociandas vires ſolicitauit. Debere eos communi Chriſtiani nominis periculo moueri, & iniurias, ſi quæ priuatim exiſterent, patriæ ſaluti condonare. Nefarios barbaræ gentis conatus communibus armis vindicarent. Ijs legationibus atque poſtulatis iuſtiſſimis vterque Princeps facilè annuit. magnis delectibus ex tribus nationibus, numeroſus exercitus collectus eſt. Rex Vaſconum abfuit, noui ſcilicet regni rebus componendis diſtrictus. Veremundus Rex, quamuis neruis æger, lectica delatus, & cum eo Garſias Comes, aduerſus Mauros profecti ſunt. quos ſuperioris cladis ſanandæ cauſſa, nouas copias conſcribere, atque Corduba egreſſus eſſe nunciatum erat: & Calæciæ agris vaſtatis, direptis oppidis in Caſtellam impetus vertebatur. Ad oppidum Calacanaſorium ad Caſtellæ & Legionis confines ſitum, caſtra caſtris collata. acre prælium fuit. noctis caligine dirempta pugna eſt. multi ex vtraque parte ceciderunt, dubia victoria. niſi quod Mauri per occultam teſſeram ſequenti nocte profectione denunciata, peiora tuliſſe, ac verò noſtrorũ virtute eſſe ſuperatos confeſſi ſunt, nã fugæ ſimilis profectio fuit: quod ſpolia in caſtris relicta & ſtrages rerum feſtinãdi ſtudio, toto itinere abiectarum magis etiam declarabant. Tanta Alhagibi Ducis impatientia, vt ex rei malæ geſtæ do- 998
lore, in valle Begalcoraxaco obſtinata inedia vitam finijſſe feratur anno nongẽteſimo nonageſimo octauo: poſtquã rẽ Mauricam procurauit pro otioſo Rege & ignauo totis viginti quinq; annis. vir acer, minimeq; otium patiens bis & quinquagies in Chriſtianorum ditionẽ armis inuaſit, ſæpè victor. Qua die ad Calacanaſorium pugnatum eſt, quidam piſcatoris habitu Cordubæ ad Bætis ripã tanta locorum longinquitate, ceciniſſe fertur, voce flebili, nunc Arabica, nunc Hiſpanica lingua modos mutando: Ad Calacanaſorium amiſit Almanſar tympanum. vnde in ſpecie hominis à genio malo victoriam euulgatã ſuſpicati ſunt: præſertim inter manus effugiente vmbra, cũ ciues Cordubenſes tenere conarentur. Corpus defuncti Midinam Celinã delatum. Succeſſit anno Arabũ trecenteſimo nonageſimo tertio, ipſo quo defunctus eſt pater, in regni procuratione filius Abdelmelicus: tenuitq; gentis principatum ſex annis & octo menſibus. Quo ex tempore Maurorum regnum, quod Mahomadis virtute ſteterat (tantum in vnius viri capite opis plerunq; ſitum eſt) in occaſum apertè cœpit inclinare. inteſtina diſſidia magnorum imperiorum labes, exitio fuere. Abdelmelicus otij quàm belli cupidior, fatalis diſcordiæ ſemina, quæ comprimi debuiſſent, negligere viſus eſt. aggreſſus quidẽ à morte patris bello Chriſtianos laceſſere, magnum terrorem incuſſerat: Legioneq; quidquid ex ſuperiori excidio remãſerat, aut noua cura inſtauratam erat, Abdelmelici impetu diſturbatum. lætior tamen

tamen principijs, quàm exitu ea Mauris expeditio fuit. Garſiæ enim Comitis aduentu terga vertere compulſi ſunt: atque numero imminuto in patriam exacti. Tanta deinde deſperatione, vt à cogitatione belli inferendi, Abdelmelico rerum potiente ceſſatum fuerit. Noſtris rei bene geſtæ fructus ſyncerus non fuit, annonæ anguſtia, quã pluuiarum malignitas attulit grauiſſimam. Gudeſteus Ouetenſis Epiſcopus, tertio iam anno in vinculis erat iuſſu Regis, nimium credulas aures prębere ſoliti prauorum hominum criminationibus. Ea res in religionem à populo vertebatur viri ſancti, innocentis Epiſcopi calumniam interpretabantur præſenti malo lui: & niſi mutarent, peſtis luem futuram ominabantur. res ad ſeditionem ſpectabat. Nam
999 multitudo religione imbuta faciliùs ſacerdotibus quàm regibus paret. emiſſus ergo Gudeſteus è carcere eſt. Annum qui à Chriſti ortu fuit nongenteſimus nonageſimus nonus, annonæ caritate fœdum, Veremundi etiam Regis obitus inſigniuit. ad Beritium oppidum podagræ doloribus, quibus diu obnoxius fuerat, oppreſſus eſt. ſepultus in Villabona, inde Legione poſt annos viginti tres in Ioannis Baptiſtæ æde tumulatus eſt. Duas vxores habuit, Velaſquitam & Eluiram. Velaſquitam licentia illorum tẽporum magis, quàm ex Chriſtianæ legis permiſſu, repudiauit, ſuſcepta ex ea filia Chriſtina. ex Eluira Alfonſum genuit & Theraſiam. Iunior ex duabus ſororibus ſtupri conſuetudine Ordonium & Eluiram & Sanctiam. Chriſtina filiorum Veremundi natu maxima Ordonio nupſit, cui cognomen Cæco fuit, ex regio ſanguine. Ex hoc coniugio Alfonſus, Ordonius & Pelagius nati ſunt, præterea Alfonſa vxor Pelagij cognomento Diaconi. Pelagius Froilæ Regis eo nomine ſecundi nepos fuit ex filio notho Froila. Ex Pelagio & Alfonſa Petrus, Ordonius, Pelagius, & Nunnius, atque Theraſia prognati: vnde Carrionis Comites bello ſpectati Duces, domi atq; militię clari prodierunt, quod alio loco explicandum eſt. ad rationem temporum redeamus. Pelagius Ouetenſis Lucaſque Veremundo tribuunt, quæ de Ataulpho Compoſtellano Epiſcopo ſuperiùs commemorata ſunt, feroci tauro obiectum, incolumem euaſiſſe. nobis Compoſtellanæ hiſtoriæ potior fides: & mutata tempora indicio erat, nullum Ataulphũ nomine per hos annos Compoſtellæ Epiſcopum fuiſſe.

Alfonſus eo nomine quintus Legionenſis Rex.

CAPVT X.

ALFONSI minorem ætatem Melendus Gonſaluus Calæciæ Comes, eiuſque vxor nomine Maior, Veremundi patris iuſſu gubernandam ſuſceperant, regijſque moribus imbuendam. Alumno cùm quinque annos natus eſſet, Rege renunciato, rem publicam eximia fide procurarunt: ſic pater moriens teſtamento mandauit, ſic omnes regni ordines ſanxerunt. ætate cõfirmata quo maior eſſet auctoritas, & operæpretium educationis tutelæq; conſtaret, eorum filia nomine Eluira Regi connubio iuncta eſt: vnde Veremundus & Sanctia nati. Regnauit annis viginti nouem. Altero regni anno, qui ab ortu Chriſti ſecu- 10[illegible]
laris maximus fuit, Sanctio Tremulo Vaſconũ Rege defuncto, ſucceſſit filius ex Semena vxore (hallucinantur qui Cõſtantiã, Eluiram, aut Stephaniam dicũt) patri cognominis Sanctius: quem Sanctius Leirenſis Abbas in minori ætate optimis præceptis excoluit, & omni liberali doctrina informauit. Regnauit annis quatuor & triginta, ijs virtutibus inſignis, quæ illi maioris cognomen pepererunt. præcipua felicitate vniuerſam Hiſpaniam, quàm late Chriſtianæ

ditionis fines extendebantur, ſub vnum fermè imperium reuocauit. tametſi non optimo conſilio, tributum in partes maieſtatis & viribus imminutis, filijs reliquit. Vtriuſq; Chriſtiani regni quantum quietę res erant, eorum prouidentia qui ad reipublicæ gubernacula ſedebant, tantopere Caſtellæ arma primùm hac tempeſtate mota ſunt, deinde Maurorum gens vtraque inteſtinis diſſidijs tumultuata agebatur in præceps. Sanctius Garſias ab auctoritate patris Garſiæ Fernandi Comitis diſceſſit, incertum qua de cauſſa, prauo homines ingenio nunquam deſunt alternis criminationibus diſcordiæ flammam excitantes. Fortè Sanctius paterni imperij diuturnitate feſſus, tantum facinus eſt aggreſſus, graue arbitratus paucos annos, quot in illam ætatem cadere poterant, expectare. Ad arma ventum: ſciſſisque gentis ſtudiis inter patrem & filium, vires imperij debilitatæ ſunt. Ea res Mauros non latuit: prouinciam eſſe in armis, diuiſam nobilitatem, diuiſum populum, ſuas vtrique parti clientelas. Nihil propius factum quàm vt pars cum parte confligeret. id ne accideret Maurorum aduentu factum. Eo impetu, Abula tardis principijs ab excidio reſurgens, euerſa denuò eſt. Clunia & Gormatium in Vxamenſi agro eandem cladem pertulere. In magno periculo res erant: neq; externo tamen metu commota factionis ſtudia remittebant. Garſias Fernandus clade ſuorum prouocatus, cum parte hoſti procedit obuiam. atrox dimicatio fuit, victus Comes in hoſtium poteſtatem venit, ijs acceptis in pugna vulneribus ex quibus obijt. tenuit Caſtellæ principatum octo & triginta circiter annos rerum geſtarum magnitudine & gloria patri non impar. fortuna vitam eripuit, nominis famam & claritatem non eripuit. Corpus ingenti ſumma redemptum in Cardeniæ monaſterio D. Petri ab ipſo conſtructo eſt tumulatū. pugnatū eſt anno milleſimo ſexto. Garſiæ filia 1006
fuit, Vrraca nomine in Coſmæ & Damiani monaſterio ad Couarruuias municipiū virgo ſacra. Id monaſterium à patre Garſia ſua impenſa ab imo totum extructum, ampliſſimis prædijs, opimis reditibus locupletatum, multaq; veſte pretioſa exornatum ea lege eſt, vt ſi quæ virgo ex ipſius poſteritate nuptias reſpueret, eius monaſterij reditibus vitam ſuſtentaret. Sanctius Garſiæ filius, extincto patre in principatu ſucceſſit, hac vna iniuria, quod à patre defecerit, acceptæ cladi occaſionem præbuerit, infamis. cętera pius, magniſque corporis & animi virtutibus. Cordubæ eodem tempore Abdelmelicus Alhagibus obijt. ſucceſſit in magiſtratu Abderrahmanus, ingenio prauo ignauoq;: quem ignominiæ cauſſa vulgò Santiolum vocare ſoliti erant. hoc intra quintum mēſem ſublato, Mahomad Almahadius correptis armis Hiſſemum Regem otio torpentem, ſagina inutilem, neque ſua virtute ſed aliena ope ſtantem cepit: & occiſum prædicans alio ei ſimillimo iugulato, regnū inuaſit Arabum anno quadringenteſimo. Almahadium, Hiſſemi propinquus Zulema ex Africa veniens factionis copijs, & Sanctij Caſtellæ Comitis viribus adiutus, prælio ad Cordubā vicit. quinque & triginta Maurorum millia ceciderunt, robur exercitus Maurici, vnde ruere in præceps cœpit. Sanctij Comitis virtute & induſtria potiſſimùm victoria conſtitit. Almahadius ea clade accepta intra vrbem incluſus, quod ad ſupremos caſus remedium prouiderat, Hiſſemum ex latebris vbi vinctus fuerat, in lucem produxit, hortatus vt legitimum imperium externo atque inimico præferrent. Præoccupati metu ciuium animi, hortationes eius & monita reſpuebant. Itaque vrbe relicta Zulemæ æmulo, Toletum fuga abijt. Hiſſemo ſecum

cum

cum deducto ſcilicet, aut in latebras rurſus abdito. pro Almahadio, Alhamerius Alhagibus conſtitutus erat. Is aduerſus Chriſtianorum vires, à Chriſtianis auxilia petiturus, Catalaunos ſupplex adiit. Omnibus precibus, vt vires conferant, orat. nauatæ operæ ingentia præmia proponit. Raymundus Barcinonenſis & Armengaudus Vrgeliæ Comites cum valida ſuorum manu barbari fidem ſecuti, ſe iis copiis adiunxerunt, quas interim Almahadius Toleti & vicinis locis conſcripſerat numeroſas & validas. Nouem Chriſtianorum millia ſub ſignis erant, Maurorum quatuor & triginta. ad Acanatalhacaram quadrageſimo ab vrbe Corduba lapide (nunc Albacarum oppidum, decem & ſex paſſuum millibus Corduba diſtat) caſtra caſtris collata. graue & anceps prælium fuit. vtraque cornua vicerunt. Zulema & Sanctius initio multos ex hoſtium numero peremerunt. In his Arnulphus Auſæ, Ætius Barcinonis, Otho Gerundæ Pontifices, quod nefas erat & dedecus pro barbaris viros ſacratos bellum gerere, in primo conflictu ceciderunt. ipſe Vrgeliæ Comes peremptus eſt. Almahadius rem ſuorum inclinatam virtute reſtituit, victoriamque hoſtibus de manu eripuit. Victus Zulema Aſafram primum aufugit: deinde loci munitione diffidens longinqua fuga ſe tegere conſtituit. Anno Arabum quadringenteſimo quarto, ſalutis milleſimo decimo, regnum Almahadio ceſſit: tametſi Alhamerij ex voluntate cuncta procedebant, belli paciſque conſilia. haud diuturnum imperium fuit. Nam Raymundo Barcinonenſi in quo præſidium erat, profecto Alhamerij proditione occubuit. Hiſſemus tot annorum Rex in regnum reſtitutus. Alhamadij caput ad Zulemam miſſum (ad Citauam oppidum, quorſum res motæ euaderent, expectantem) ſi forte hoſte ſublato, Hiſſemi Regis, pro quo arma ſuſcipere viſus erat, imperium agnoſceret. Verum is regnandi ambitione exæſtuans, cuius dulcedinem prægustarat, fallax bonum, blandaque ſpecie ingentia tegens mala, vires vndique contrahebat, prædaſque identidem de finitimis agebat. Abenhumeiæ factio in Zulemam propenſa, Hiſſemi opprimendi conſilia Cordubæ agitabat. feciſſetque ni indicio facto inſidiæ vitatæ eſſent. Zulema ea ſpe deiectus, à Sanctio Comite pro iure initæ olim amicitiæ auxilia ſubmitti poſtulat. cautior ille ſuam operam licitatus, vnde maior ſpes oſtendebatur, cum Hiſſemo fœdus fecit ea lege: vt ſex arces, ſuperiorum temporum iniuria Mahomadis Alhagibi armis Chriſtianis ereptas redderet. quod ille neceſſaria re compulſus fecit, ne in eo rerum diſcrimine conceptas ſpes corrumperet, ſimul Chriſtianorum arma vireſque in ſuum caput prouocaret. Interea Almahadij filius Obeydalla factionis ope, Toletenſis vrbis Rex dictus eſt: Abdallam vocant alij, & Theraſiam Alfonſo fratre Legionis Rege (immane facinus) vxorem habuiſſe affirmant. prouidebatur eo coniugio vt vtriuſque regni vires alterna ope firmiores euaderent. volente virgine (nam promouendæ religionis occaſio erat Mauro noſtris ſacris initiato, quod velle ſe facere ſimulabat) Toleti, quo deducta erat, nuptiæ principali apparatu celebratæ. ludis feſtiſque epulis conuiuium ad multam noctem productum, remotæ menſæ. virgo toro geniali impoſita. adeſt Maurus incenſus cupiditate explendæ libidinis. Illa, Apage inquit, tantum nefas, tantam fœditatem. duarum rerum optio datur: aut noſtra ſacra ſuſcipe tu tuique, noſtroque amore fruere: aut noſtri corporis contactu abſtinere debes. Alioqui vltionem ab hominibus pertimeſce noſtram ignominiam non neglecturis. vindictã numinis Chri-

ſtianorum ſanctitatis & caſtimoniæ vindicis certiſſimi. Vtrinque exitium capiti tuo imminere vates denuncio. luxuria ne peſtis blanda te in præceps agat. Hæc dixit. Libidinis furore Mauri aures occluſæ erant. eluctatus deſponſæ virgini vitium affert. ſimul grauiſſimo morbo implicitus, ſalute deſperata Theraſiam cum amplis muneribus ad fratrem remittit. Illa Legione in D. Pelagij veſte mutata, reliqua ætate pietatis ſtudiis, cultuque religionis, acceptam ignominiam ſolabatur. Obeydallæ haud diuturnum regnum fuit. Hiſſemi copiis victus, in eiusque poteſtatem redactus eſt. fœda rerum Mauricarũ colluuies erat, mota in omnes partes republica. Chriſtianis lætiſſima occaſio ſeſe dabat impiæ gentis opprimendæ: ſi iunctis viribus, ſuis potius auſpiciis maluiſſent bellum gerere, quam Maurorum controuerſiis ſeruire. Verum hæc fuit omnium temporum calamitas. rebus communibus priuati affectus potiores ſunt, nihilque minus mouet quam religionis ſtudium. Neque magis Maurorum ditio belli ardore opprimebatur, quam fame grauiſſima, ob deſertum tandiu agrorum cultum. Zulema Sanctij ope deſtitutus, Cæſarauguſtæ & Caracæ regulos euocat. Iis adiunctis Cordubam expugnat, Hiſſemoque in Africam elapſo rurſus in regnum inuehitur. Inter Hiſſemi ſectatores Haitanus principem auctoritatis & potentiæ locum obtinebat. Is Orihuelam ciuium deditione occupat ad Mediterranei maris oram: & loci opportunitate Halim Abenhamitum ex Africa Septæ pro Hiſſemo Præfectum, regni ſpe attrahit in Hiſpaniam. Zulema vtriusque viribus impar, & ad Cordubam prælio victus, ciuiumque deditione captus, ipſius Halis manu, cum verborum contumelia, quaſi primus in legitimum Regem arma cepiſſet, trucidatus eſt. nulla fides regni ſociis. Haitanus ergo conqueſtus pacta conuenta ab Hali nouo Rege non ſeruari, cum Mundaro filio Hyaiæ Cæſarauguſtæ reguli fœdus facit. pugna ad Cordubam commiſſa cum conatus non proceſſiſſent, ad Abderrahmanum Almortadam ex Humeiæ familia propenſus, quoniam imperio idoneus fore videbatur, rei perficiendæ opportunitatem nactus eſt Halis Regis cæde. Quem Haytani conatibus obuiam progreſſum, ad Accim in balneo lauantem, eunuchi oppreſſerunt Arabum anno quadringenteſimo octauo. Succeſſit in eius locum militari ſuffragio Halis frater Cazinus Hiſpali euocatus, vbi ea tempeſtate morabatur. regnum tenuit annis tribus, menſibus quatuor, diebus viginti ſex haud tranquillum: Almortada Haytano & Mundaro adiutoribus, Regis nomine ſuſcepto, Murciam & vicinam oram occupauit. Aures ſuperbas habebat, difficiles aditus. à quibus erat in regnum euectus, eos quaſi creditores malignis oculis intuebatur. Id exitio fuit. ad Granatam ſuorum coniuratione, reque cum eius vrbis regulo communicata peremptus eſt. Cazinus, Almortada ſublato, tum ſibi regnare viſus eſt. Nam & eius beneuolentiæ promerendæ cauſſa occiſi æmuli ſpolia miſſa à Granatenſibus erant. Breui tamen ea lætitia vana euaſit, & noua ſolicitudine mutata eſt. Cordubenſes ciues vt nunquam commoti multitudinis animi in vno gradu reſiſtunt, Cazino Hiſpalim profecto, Hyaiam eius propinquum, nimirum Halis fratris filium Regem dicunt, ingenio miti, atque munifico; qua vna re maxime populi ſtudia excitantur. Verum hoc Malacam, quam antea vrbem imperio obtinuerat, diſcedente, Cazinus Cordubam armis recepit anno Arabum quadringenteſimo quartodecimo. Nouum eius vrbis imperium breue fuit, omnino menſium ſeptem, dierum trium. Cordubenſi enim ſeditione

ditione

ditione excitata, militum ob inſolentiam ciuitate tumultuante fugatus Hiſpalim eſt. neque ibi diu conſtitit: cum gentis fauorem regni æmulus præoccupaſſet. tandiuque incertis ſedibus vagatus eſt, donec in Hyaiæ poteſtatem redactus, carceri mancipatur. Erant plerique horum Reges ex Alauecinorum factione, viribus potentiores effecti, Abderrahmanum Mahomadis fratrem, eius qui contra Hiſſemum (ſic arbitror) primus arma cepit, Regem iubent. pari leuitate intra ſecundum regni menſem ſublatus eſt. acerbum imperium & gentis inconſtantia, motuſque exitio fuere. Mahomad quidam in eius locum ſubrogatus regnum tenuit anno vno, menſibus quatuor, diebus viginti duobus. & hic ciuium coniuratione periit. Halis filius Hyaia ex aduerſa factione imperium adeptus, pari perfidia Malacæ periit. regnauit Cordubæ quidem menſibus tribus, diebus viginti. Idritius Halis frater Hyaiæ patruus ex Africa, vbi Septam imperio obtinebat, Malacam delatus lege propinquitatis regnum occupauit Granatæ, Hiſpalis, Almeriæ atque vrbium finitimarum. mediterranea penes Hiſſemum erant, quem poſt Hyaiæ cædem Cordubenſes rebus præfecerant, de quo toties memoratum eſt: an alium, quod verius arbitrabar. Principum periculo ſæpe ipſorum præfecti peccant: vti Hiſſemi exemplo exploratum euadit. Alhagibus pro eo reipublicæ præfectus acerbe imperabat: publica & priuata bona domũ auertere, alienaſque calamitates ſuum compendium facere ſolitus. Ex ea re cõmota ciuitas, Alhagibus occiſus eſt. Rex ſpoliatus imperio. In ea rerum colluuie, Humeia quidam iuuenum globo adiutus, in arcem irrumpit. ſe Regem dicià militibus poſtulat. Excuſant illi ciuium perfidiam, temporum calamitatem. alieno exemplo documentum datum haud impune ſimiles conatus cedere. Ad hęc ille. Hodie, inquit, Regem dicite, cras perimite. vſque adeo eſt impotens libido dominandi, imperij dulcedo tanta. Vno tempore ciuium imperio Humeia & Hiſſemus vrbe exacti. præterea Humeiæ factionis ciues, vnde tantæ calamitates extiterant, ad vnum vrbe pulſi. Hiſſemus varia fortuna agitatus Cæſarauguſtæ demum conſtitit, benigne exceptus ab eius vrbis Rege Zulema A benhuto, data arce Alſuela: vbi vitam priuatam vſque ad obitum exegit. Idritio quis exitus fuerit clam eſt. Ex hoc, Maurorum imperium, quod tandiu viribus firmum ſteterat in Hiſpania, in plures toparchias abiit ſingulis præfectis, prout in quoque erat auctoritatis plurimum, commiſſarum vrbium imperia regio nomine occupantibus. neque in ea rerum Mauricarum perturbatione quiſquam erat, qui eorum conatus reprimeret. Multi itaque deinceps Reges extiterunt, Cordubæ Iahuar, Hiſpali Albucazinus & filius Habeth. Toleti Hiytanus, Halis ſcilicet Regis Cordubenſis adiutor primum, deinde aduerſarius. Hiſſemus filius. nepos Almenon. tametſi alij Toletanorum Regum (quoniam ea vrbs ſępe à Regum Cordubenſium auctoritate deficere conata eſt principem ſibi locum inter Hiſpaniæ ciuitates arrogans) antiquiorem originem repetere conantur. In vrbibus alijs noui Reges emerſerunt, quorum numerum vt ineamus operæpretium non eſt, ac ne faciendi quidem facultas. Quæ imperia tandiu ſteterunt donec Almorauides Maurorum familia & gens potentiſſima ex Africa in Hiſpaniam venerunt Iuzepho Teſephino ductore, & Rege, Arabum anno quadringẽteſimo octogeſimoquarto. Quod alio loco commodius explicandum eſt. Ex Roderici Pręſulis hiſtoria de Arabibus extrema, horum Regum Cordubenſium collectam ſeriem in hunc locũ conferre viſum eſt, quod video dum breuiter

volui dicere, dictum à me paulo eſſe obſcurius: ſed non minus, vnde hauſimus, impedita narratio eſt. ad Sanctij Comitis & Alfonſi Regis res geſtas ſeſe conuertat oratio.

Reliqua quæ Alfonſo Rege Contigerunt.

CAP. XI.

SANCTIVS Caſtellæ Comes paternæ necis vlciſcendæ ſtudio, adiunctis Legionenſium & Vaſconum copiis, cum quibus ictum ſuperiori tempore fœdus ſtabat, Toletanæ vrbis fines igne ferroque vaſtauit. Eandem calamitatem Cordubenſis ager pertulit: cum noſtri ſtudio elati eo vſque populabundi prorupiſſent. Vtrinque hominum pecorumque prædæ abactæ: tantusque belli terror Maurorum animos occupauit, (nam ſciſſi in partes & ex inteſtinis diſſidiis republica labefactata vix conſiſtebant) vt pacem à victore Comite magno redimere compulſi fuerint, imperij maieſtate ſugillata, paulo ante Chriſtiano nomini formidabiles. Sepulueda ad vtriuſque ditionis fines ſitum municipium in poteſtatem redactum. Vxama, Gormatium, aliaque iis locis oppida, quæ ſuperiori bello amiſſa erant, ad Chriſtianorum ditionem iuſque reuocata. Quod ex tempore Caſtellæ nobilitati datum, vt plerique auctores ſunt, ne ſuis ſumptibus prædæ tantum ſpe militiam tolerare cogerentur: quod ante facere conſueuerant, ſed ſtipendio conſtituto, vt cæteris nationibus ſolenne erat, receptumque moribus. Ex his rebus quantam ſuorum ſibi beneuolentiam Sanctius Comes adiunxerat, tantopere ſuperiorem gloriam materna cæde fœdaſſe viſus eſt. Erat illa Mauri cuiuſdam Principis amore capta, quem potentiſſimæ libidinis eſſe cognouerat. verum illi nubere dubitabat, filij iuſtum dolorem, atque ex dolore iracundiam verita. Itaque necato filio ſceleſtis nuptiis vt locum pararet, venenum temperare conſtituit. quod ille indicio facto matrem honoris ſpecie quamuis inuitam & recuſantem præbibere compulit. Vnde quidam ſuſpicantur morem illum inter Hiſpanos quibuſdam locis receptum frequentemque manaſſe, vt fœminæ viris præbibant. Tanti facinoris expiandi cauſſa, & vt popularem ex ea re inuidiam aliqua ex parte leniret, virginum monaſterium extruxiſſe memorãt, & de matris nomine Onienſe nuncupaſſe. quod conſequenti tempore Sanctius Rex Vaſconum cognomento Magnus monachis Cluniacenſibus attribuit, & noſtra ætate principem locum obtinet inter reliqua eo tractu cœnobia. Nati ſunt Sanctio ex Vrraca vxore Garſias filius, præterea Nunnia, Theraſia, atque Tigrida. duæ priores viris principib. coniuges datæ, Tigrida Onienſi monaſterio præfecta. Nouum iter per idem tempus Compoſtellam ad D. Iacobi templum Sanctij Comitis impenſa apertum atque conſtratum, per Vaſcones ſcilicet, Riuogiam, Virueſcanos, agrumque Burgenſem: nam prius anguſtis Chriſtianorum finibus, ex Gallia peregrini per Cantabros & Aſturum montes, loca aſpera atque impedita, iter facere magno labore conſueuerant. Interea Alfonſus Rex, & ipſe diuturnæ tranquillitatis beneficio propter Maurorum diſſidia, fœduſque inter Chriſtianos Principes ſancitum conſtanſque, ad pacis artes conuerſus, Oueti generales regni conuentus agitabat ſalutis anno milleſimo vigeſimo. 102 In eo conuentu priſcæ Gotthorum leges ſunt caſtigatæ. Mox Legio vrbs, quę Maurorum iniuria ad caſas redacta erat, Regis diligentia ſumptuque inſtaurata: templumque extructum D. Ioannis Baptiſtæ

ptiſtæ nomine ex luto & latere compactum. in quod Veremundi patris, aliorumque Legionenſium Regum oſſa Maurorum metu locis errantia, illata ſunt atque ſtabili ſepulcro ſedeq; collocata. Pelagij monaſterium, vbi Conſtantia ſoror Regis virgo Deo ſacra vitam diu egit. Vigilæ (alij Velam nominant) conatus aduerſus Caſtellæ Comites, quibus ex priuata contentione iniuriaque infenſus fuerat, quanti extiterint ſuperius eſt explicatum. Huius filij tres Rodericus, Iacobus, & Enecus à Sanctio Comite in gratiam admiſſi, atque ad paternos honores reſtituti ſunt. breui tamē ad ingenium redeuntes & veteres iniurias noua perfidia cumulantes, Sanctio relicto Legionem ad Alfonſum Regem abierunt: nam in Mauris parum præſidij eſſe poterat in tanta rerum colluuie & Principum inconſtantia. Ab Alfonſo benigne accepti, atque ditione non exigua vnde vitam principalem ſuſtentarent, in ſubmontanis donati aliquando quieſcere viſi ſunt. re nouæ perfidiæ depromendæ idoneum tempus expectabant, vt euentus declarauit: quod breui euenit. Alfonſo Rege defuncto ad Viſeum vrbem Luſitaniæ, quam cum Mauris cuperet eripere, obſidione premebat, atque dum incautius detractis armis, luſtrandi ſtudio muro ſuccedit, ſagitta ex vrbe emiſſa interfectus eſt. funus procurantibus Epiſcopis, qui Regem ad bellum ſecuti erant, obſidione ſoluta corpus Legionem delatum: atque in D. Ioannis, vbi patris & matris ſepulcra ipſe conſtituerat, tumulatum eſt. ſalutis anno
1028 milleſimo vigeſimo octauo. Filios reliquit Veremundum regni ſucceſſorem & Sanctiam in minori ætate. Quo tempore duo Epiſcopi Froilanus Legionis, & Attilanus Zamoræ diuini verbi præco eximius, in magna ſanctitatis opinione vixere: eoque merito cælitum numero adſcripti ſunt. Barcinonis principatum Raymundi filius Berengarius de aui nomine cognomento Borellus, iam vndecimum annum obtinebat, otio & ignauia ad poſteritatem magis, quàm vlla virtute inſignis. Huius ſocordia rem Chriſtianam in eo Hiſpaniæ tractu inclinatam Bernardi Talliaferri Comitis Beſaluni virtus eximia, magna ex parte tutata eſt. & hoc in Rhodano merſo, cùm per Galliam iter faceret, Vvifredus Cerdaniæ Comes Mauros de finibus laceſſentes, ex ea prouincia malè mulctatos reiecit. Berengarij filij Raymundus Barcinonis, Guillelmus Minoreſæ Comites, & Sanctius Benedictinus monachus, patri ſuperſtites fuerunt.

Veremundus, III. Legionenſis Rex.

CAP. XII.

VEREMVNDVS eo nomine tertius ætate puer patre defuncto ſumpſit regium inſigne, regni proceribus atque Epiſcopis præſentibus & volentibus eius ſeculi anno vigeſimo octauo. Quo anno 1028
Sanctij Caſtellæ Comitis mors accidit, cum genti viginti duobus annis iura dixiſſet. In Onienſi monaſterio, quod eius impenſa extructum fuiſſe dictum eſt ad aræ maximæ læuam tria ſepulcra cum inſcriptionibus monſtrantur, Sanctij Comitis, vxoris Vrracæ, Garſiæ filij, qui patre defuncto Caſtellæ principatum obtinuit maxima ſpe propter virtutum ſpecimen ſingulare, ſucceſſu non eodem, intra primum principatus annum extinctus ſumma eorum perfidia, quorum minime oportebat, in ipſa nuptiarum lætitia. Erant Garſiæ duæ ſorores, Nunnia & Theraſia. Nunnia (alij Eluiram nominant, alij ab ætatis vt arbitror prærogatiua Maiorem) Sãctij Vaſconum Regis certe vxor fuit: vn-

de nati erant Garſias, Fernandus, atque Gonſaluus. Theraſia aut patre cōcedente, aut ſtatim ab eius obitu Legionenſi Regi Veremundo vxor data eſt: vnde Alfōſus ſuſceptus, breuis æui infans futurus. Garſiæ Caſtellæ Comiti impuberi tredecim non amplius annos nato, Sanctia Veremundi ſoror pacta eſt. His affinitatibus prouidebatur vt fœdus ante aliquot annos inter Chriſtianos Principes ictum, & pax publica, cum qua res communes & priuatæ reſurgere videbantur, immota ſtaret. Ad eas nuptias celebrandas Legio vrbs deſignata eſt. Garſiā Principem ſplendidus tum ex vniuerſa ditione, ex Vaſconum regno procerum comitatus proſequebatur. Ipſe Rex Sanctius cum Garſia & Fernando filiis eo profectus, quo maior lætitia eſſet. ſequebatur militū multitudo iuſti exercitus in modum: quorum virtute Montio oppidum non procul Palentia ſitum, aliaque eo tractu oppida, Ferdinando Guterrio Comiti, qui noui atque adoleſcentis principis deſpectu ab eius auctoritate defecerat, erepta atque in ditionem priſtinam reſtituta. Ipſi Ferdinando, quoniam voluntate deditionem fecerat imperata facere, paratus, venia eſt conceſſa. Modicis itineribus Legionem, vt cum tanta multitudine opus erat, procedebatur. Garſias moræ impatientia Sanctio Rege ad S. Facundi oppidū relicto, ipſe cum paucis citatò ſe ad ſponſam cuius inuiſendæ flagrabat ſtudio, proripuit. Vigilæ filij tempus veniſſe arbitrantes perfidiæ depromendæ, vindicandi iniurias, quas à Sanctio Comite illatas eſſe, iniquè ſcilicet conquerebantur, vt erant à multo rerum vſu callidi, quos idoneos arbitrabantur eos in ſceleris ſocietatem aſciſcunt in beneuolentiæque ſimulatione īſidias cōparant. Ita aduenienti Principi quaſi officij gratia obuiam procedunt: & procūbentes nixique genibus veniam poſtulāt, & manus oſculum petunt, ſolenni inter Hiſpanos cæremonia. Quis in ſupplici habitu coitionē & dolū ſuſpicaretur? fallaces & incertas hominum voluntates, lætitiam nunquam ſynceram. culpam in decus vertere venia impetrata cum properare debuiſſent, noua perfidia cumularunt. Principemque, vt erat candido animo, venturi ſecurum & in ipſa nuptiarū lætitia haud ſatis cautum, impetu facto peremerunt ad S. Saluatoris ędem ipſamque templi ianuam, quo nimirum rei diuinæ procurandæ conuenerat. Immane atque impium facinus. Rodericus ipſe inter fratres natu maximus, quē de ſacro fonte infantem ſuſceperat, nefarius parricida, primum ferire auſus eſt. reliqui cōiurati ictus ingeminarunt. Sanctia prius vidua quam vxor atroci nuncio exanimata, cum ſpiritus quem continuerat dolor, in præcordia eſſet reuocatus, in occiſi amplexus ruens cœlum, terras eiulatibus complet. miſerabilis rerum facies, ſumma lætitia grauiſſimo luctu repente mutata. vix contineri potuit quin ſponſi tumulum viuens ſubiret. Occiſus eſt tertiodecimo die Maij, ipſo quo pater defunctus eſt anno. In D. Ioannis extemporario ſepulcro cōditus, deinde in Onienſi monaſterio. quod vtrobique Garſiæ ſepulcrum monſtratur. Verſus ex eo reipublicæ ſtatus. Sanctius Rex Vaſconum, qui caſtrorum in modum in Legionis ſuburbiis ſe erectis tentoriis continuerat, Caſtellæ principatu auctus eſt, Comitis honore atque nomine regiis inſignibus atque appellatione commutatis: vnde eius potentia Legionenſi Regi ſuſpecta & formidabilis eſſe cœpit. Parricidæ ex fuga Montionem ſunt delati: forſitan ſperantes Ferdinandum Guterrium ob erepta oppida Garſiæ & Sanctio Principibus infeſtum, facile cōiurationi aſſenſurum, approbaturum facinus. Verum ſiue eo prodente ſiue diligentia Sanctij Regis, veſtigiis omnibus fugientes inſequentis in poteſtatem redacti atque igne combuſti

buſti

buſti ſunt: ſeueroque ſupplicio ſancitum perfidos conatus haud impune procedere. Interea Veremundus paternæ cædis exemplo à bellis abhorrens, & noua Garſiæ Principis calamitate humanarum rerum inconſtantiam edoctus, ad religionis ſtudium & pacis artes animum cõuertit. Ac primum quæcunque in populi moribus erant deprauata temporum licentia, malitia hominum, corrigendi cupiditate, iudicia conſtituta, leges ordinatæ: neque minori diligentia latrocinia tota ditione ſublata: & ſuppliciorum magnitudine ſancitum ne quiſquam peccare auderet. Oppida, vrbes & arces, atq; in iis Diuorum immortalium templa, quæ bellorum iniuria euerſa erant, publico ſumptu inſtaurauit. His actionibus magnam à prouincialibus gratiam inierat, & pacis opimæ bonis florere videbatur: quam Sanctius Nauarræ Rex importuna ambitione turbauit. Etenim Veremũdus ꝓle carebat, & regni ſucceſſio legib. ad Sanctiam ſororem reditura putabatur: quod ne ad externum Principẽ per eam deuolueretur ſumma cura prouidebatur. Votum id erat Regis, & prouincialium, quod Sanctio Regi Vaſconum clam non erat. audendo, & fallendo, & bella ex bellis ſerendo Reges fere magni euadunt: vnaque & ea præcipua cauſſa bellandi eſt praua imperij & diuitiarum cupido. Itaque ex vtraque ditione, valido exercitu conflato, in regiam Veremundi ditionem populabundus irruit, eiuſque fines vltra Ceç fluminis ripam ſubmouit: videbaturq; cunctam prouinciam, curſu victoriarum ſecundo ſubiugaturus. Veremundus iis incommodis caſtigatus, hortatu procerum, qui pacem quam bellum malebant, ad faciendum fœdus animum adiecit, cuius hæ conditiones fuerunt. Sanctia Ferdinando Vaſconũ Regis filio (is natu ſecundus erat) nubito. Dotis nomine Veremundus dato in præſentia quidquid armis eo bello eſſet detractum, in poſterum regni ſucceſſorem denunciato. Caſtellæ is regnum concedente patre poſt eius & matris obitum obtineto. Eo fœdere pax ſtabilis Chriſtianis tota Hiſpania reddita eſt, vniuerſa ditione quam late Chriſtianorum in ea imperium patebat, ad vnius familiæ ius & poteſtatem redacta. Coniunctis temporibus gemini principatus Caſtellæ atque Legionis quod magnopere mortales deteſtari ſolent, externi imperij iugum pertulerunt, duabus fœminis ad vtriuſque ſucceſſionem admiſſis, quod Legionis regno ſæpe antea vſurpatum erat exemplo ſalutari ſæpe: ſed quod cæteris per orbem nationibus haud ſatis probare potuimus.

Sanctius Maior Rex Vaſconum.

CAP. XIII.

SANCTIVS ætate prouecta erat cum Caſtellæ principatu auctus eſt, & Ferdinando filio ad Legionenſis regni ſucceſſionem patefecit aditum, rebus in omni vita geſtis, domi militiæque clariſſimus: vnde non tantum Maioris cognomine honeſtatus eſt, ſed etiam Imperator Hiſpaniæ vulgo dictus. vt ſolet populus haud magna de cauſſa ſuis ſæpe Principibus ſplendidos affingendo titulos aſſentari. Vrbem Anagarum domicilio delegit: in eaque, quoniam in vtriuſque ditionis confinio ſita erat, imperij ſedem conſtituit. Ita pacis artes coluit, vt belli curam nunquã dimitteret. Ac primũ arma in Mauros conuertit, qui inteſtinis diſſidiis tumultuantes iniuriæ opportuni fore maxime videbantur: Inerant milites ſuperioribus bellis exerciti, & prouiſi ante cõmeatus. latæ populationes factæ. Cordubam vſque penetratũ. nullus obuiã pro-

dire

d re auſus. Regem tamen terrorem belli circunferentem, Maurorumq; oppida, agros & arces vaſtantem, diripientemque domeſtica calamitas retro reuocauit. Proficiſcens in bellum, generoſum equum, ac quo nullus erat nobilior, Reginæ ſolicite commendauit: nihil enim ea tempeſtate equorum armorumque poſſeſſione carius erat Hiſpanis. Garſias Regis filius natu maximus à matre Regina equum ſibi dari petiit: neque illa abnuebat, ni moleſtum id Sanctio fore Petrus Seſſius nobili loco vir regio ſtabulo præfectus denunciaſſet. Garſias ex repulſæ dolore in furorem actus, ſiue vero interpretatus, haud leui de cauſſa plus Petri preces quam ipſius poſtulatum valuiſſe: ſiue, ſimulato, vt dolorem vlciſceretur, adulterij crimen matri imponere conſtituit. nec iuuenili impetu rem executus eſt: quo maior fides eſſet, ſolerter Ferdinandum fratrem ad ſceleris ſocietatem inuitat. Impium illi & nefarium facinus viſum eſt primum: deinde commento ita conniuere, vt tragœdiæ ſpectator neutri ſe parti adhæſurum iureiurando polliceretur. Garſiæ criminatio Regis animum vehementer perculit. Hinc Reginæ celebrata pudicitia, & integra ſemper fama mouebat: illinc filius, quem niſi re certa in eam cauſſam ingreſſum eſſe exiſtimare non poterat. Ferdinandus ſententiam rogatus ancipiti reſponſo, patris animum vehementius conturbauit: atque ita vt Reginam cuſtodiæ manciparet in Anagari arce. In nobilium & procerum conuentu de re tanta diſceptari placuit. omnium communi ſententia ſtatutum, vt niſi eſſet qui iure, armis ve Reginæ pudicitiam tueretur, ignis pœnam ſubiret. Erat Regi filius ex impari matre, quam alij Vrracam, alij Caiam nominant principi in Vaſconibus loco, Ramirus nomine. Is innocentis nouercæ vicem miſeratus, atque Garſiæ fratris fraudem odoratus ſingulari certamine, quod ea tempeſtate inter Hiſpanos erat vſitatum, profitetur ſe depulſurum calumniam, quæ innocentiæ obtendebatur. magnum Regi ex ea prouocatione parabatur malum vtrauis parte vincente, victa ve. Verum eam omnem procellam viri ſancti diligentia diſcuſſit. qui multa monendo hortandoque, cum diceret dedecus Reginæ non ad ipſam tantum pertinere, ſed ad Regem etiam, ipſoſque, atque adeo Hiſpaniam vniuerſam: viderent ne criminando matrem, quam etiam ſontem tueri debuiſſent, diuinam vindictam in ſuum caput prouocarent, grauiſſimaque ſupplicia, quibus impios auſus Deus vindicare conſueuiſſet: eo perduxit regios fratres, vt calumniam confeſſi primum, deinde ad patris pedes prouoluti veniam deprecarentur. Rex negat, niſi Regina placata ſe eis tantum ſcelus condonaturum. Siccine, inquit, tantum facinus in nos reginamque noſtram ſuſcipere animis atque deſignare auſi eſtis, nefarij ſceleratique filij? ſi eo digni eſtis nomine, grauiſſima inuſta macula noſtro generi atque ſanguini. Tueri matrem quamuis ſontem erat conſentaneum, manifeſtæque fœditati vitam & ſanguinem velum prætendere: nunc innocentem de turpiſſimo crimine poſtulaſſe quantum nefas? Parcite ſuperi. in hoc ſcelere omnia inſunt ſcelera, impietas, crudelitas, furor. tolerabilem aliquã vindictam ſumite. Parcite mortales, in vno crimine ſummi, medij, infimi violati eſtis. Externæ nationes parcant ad quas tantæ nequitiæ fama peruenerit, neque ex ea de noſtris moribus coniecturam faciant. Parce ô ſanctiſſima coniux non magis filiis quam patri. Vix lacrymas teneo, vix me contineo, quin parentum reuerentiam veſtris capitibus ſanciam. In ira tamen quid nobis potius ſit dignum, quam quid ipſi ſitis promeriti

meriti

» meriti conſiderabo, neque vt in luctu ve-
» teri nouus exoriatur luctus committam.
» Detur id ætati, detur temeritati veſtræ.
» Nimia te Garſia fili indulgentia corrupit
» vt princeps impietatis auctor fratrem in
» fraudem impelleres. Neque pœnas in
» præſenti expeto, neque in poſterum ve-
» niam do. Matri veſtræ ſanctiſſimæ inno-
» centiſſimæque de vobis arbitrium per-
mitto. quod illa ſanxerit, id ius faſq; eſto;
» & ipſe meæ facilitatis credulitatiſque
» veniam per omnia numina deprecabor.

Sic filij à patre repulſi ſunt. Regina procerum precibus fatigata, & filiorum lacrymis victa veniam hac lege dediſſe traditur: vt Ramiro pretium operæ atque defenſæ innocentiæ merces eſſet Aragoniæ regnum; in quo natalium vitium eximia virtus & fides compenſarent. Garſias penes quem potiſſimum eius tragœdiæ culpa fuerat, maternæ ditionis atq; imperij ad quod legibus vocabatur, hæreditate careret. Vtrunque patre Sanctio concedente factum. Nonnulli huius narrationis fidem eleuare conantur: ac potius Sanctij teſtamento & voluntate ditionem inter filios partitam fuiſſe arbitrantur. exemplo quod Ferdinandus filius Sanctij alio tempore eſt imitatus. Nobis neutrum pro magnitudine ſatis compertum eſt. Conſtat certe quidquid hoc fuerit ante annos aliquot contigiſſe: Garſiamque ſiue vt delictum expiaret ſiue voti reum Romam abiiſſe.

Sanctij Regis obitus.

CAP. XIV.

PACE rebus reddita & domeſtica calamitate mitigata, Sanctius animum ad religionis cultum conſequenti tempore conuertit. Celebris erat ea tempeſtate Cluniacenſis monaſterij ſodalium, quod in Burgundia ſitum eſt, fama ſanctitatis. Laxatam iniuria temporum D. Benedicti diſciplinam ſeuerioribus legibus aſtringendam curabant. Inde coloniæ in varias Galliæ & Hiſpaniæ partes mittebantur. Sanctius hominum fama permotus in Leirenſe monaſterium, quod olim veterum Regum munificentia extructum erat, id genus monachos euocauit. Idem in Onienſi monaſterio præſtitum virginibus, quibus attributum erat, Baylenum oppidum ablegatis. Ei cœnobio Garſias primum præfectus eſt: qui cum aliis monachis ex Gallia venerat: deinde Enecus, quem in Aragoniæ montibus ſecretam à conuictu hominum vitam exigentem Rex compulit noui collegij curam ſuſcipere. Defuncti corpus, quem in cœlitum numero ponunt, Onienſes monachi anniuerſariis ſacris colunt. D. Ioannis cœnobium, quod prope Iaccam conſtitutum fuiſſe docuimus, veterum Regum Suprarbis ſepulcris nobile, iiſdem Cluniacenſibus monachis incolendum ſt datum. Et ne tantam multitudinem, quantam neceſſe erat tot domiciliis occupandis euocare ex Gallia neceſſe eſſet, prouidus Rex Paternum ſacerdotem & duodecim ſocios in Galliam dimiſerat, vt Cluniacenſis collegij moribus informati, exculti inſtitutis eam vitæ rationẽ traducerent in Hiſpaniam. Neque in eo tantum optimi Principis cogitationes reſtiterunt: verum cum animaduerteret tẽporum perturbatione factum, vt in iura eccleſiarum & poſſeſſiones profani homines, qui plurimum poterant inuaſiſſent, ea in libertatem aſſeruit. Extatq; Sanctij diploma, quo Ioanne. XIX. Romano Pontifice concedente, monachis Leirenſibus facta poteſtas eſt ſalutis anno milleſimo trigeſimo ſecundo, Pom- 1032
pelonenſem Epiſcopum creandi. Etenim antiquis temporibus propter frequentes barbarorum incurſiones Pompelonenſes Epiſcopi in Leirenſe monaſterium ſedem tranſtulerant: vt quoniam in Pyre-

n ei iugis ſitum eſt, locorum munitione ab iniuria tuti eſſent. Nunc Sanctij virtute pace parta, Epiſcoporum conuentus Pompelone habitus eſt. Conuenerunt, Pontius Ouetenſis Archiepiſcopus, Garſias Anagari, Nunnius Alanæ, Arnulphus Ripagorſæ, Sanctius Aragoniæ, hoc eſt, Iaccæ, Iulianus Caſtellæ, hoc eſt, Aucæ Præſules. In eo concilio nihil prius actum eſt, quam vt Sanctio Leirenſi Abbate & Pompelonenſi Epiſcopo agente, pro eo quod principem gratiæ locum apud Regem, cuius magiſter fuerat, obtinebat, priſca, hoc eſt vrbis ſedes Epiſcopo Pompelonenſi redderetur: quod in præſenti dilatum, ſucceſſoris demum Petri Rodæ tempore executioni eſt mandatum. Nam fere veteribus vulgo homines ſtare malunt, & noua inſtituta cum paſſim repudientur, ægre à populis ſuſcipiuntur, neque facile in mores abeunt. Sub vitæ finem Palentiam vrbem inſtaurandam curauit haud magna aliqua ad id occaſione. bellorum iniuria multo tempore euerſa iacebat: parietinæ tantum extabant, & rudera ſtrageſque lapidum, priſcæ ſtructuræ ædificiorumque veſtigia: præterea vetuſti operis rude templum, quod olim D. Antonini nomine dicatum fuerat. Sanctius otij tempora ferarum venatione tranſigere ſolitus, ne nihil videretur agere, & eſt venandi ars bellicæ meditatio, ijs in locis aprum inſectatus eſt ad ipſum vſque templum, quo fera confugit, ſeu forte fortuna, ſeu quia in ea vaſtitate in ferarum luſtra verſum erat. Rex nihil loci religione motus, aprum ad aram decumbentem venabuli ictu transfigere parabat: cum fortè animaduertit brachium repentina torpedine diriguiſſe, concidiſſe vires. Vindictam eſſe numinis interpretatus, quaſi loci ſanctitati honorem non habuiſſet, & ex ea re religione obſtrictus D. Antonini opem venerabundus implorat: delicti, quod per inſcitiam admiſſum erat, veniam precatur. ſentit mox brachium priſtino reſtitutum vigori. Pro eo merito fruticibus extirpatis, cæſaque ſylua, vrbem denuo exædificandam curat, exornatque ædificiis. Templum pro tempore extructum, in antiquum dignitatis ſplendoriſque locum reſtituit, inſtauratæ vrbis nouo Epiſcopo deſignato. Tragœdias ſcribere videor & fabulas: ſed ipſis Hiſpaniæ hiſtoriis non quaſi commentitia ſed facta eiuſdem generis multa memoriæ ſunt commendata. nos fidem neque adiungimus, neque detrahimus: quam res meretur ex ſe lectores ſtatuant. Tantis rebus Sanctius bello paceque peractis, magnam ſibi gloriam pepererat, amplam poſteris ditionem. Hæc nomen eius vehementer illuſtrabant, illa magis: actionum grauitas, conſtantia & magnitudo animi, probitas, fides, excellens in omni genere virtus. Vitæ exitus paulo triſtior fuit. Ouetum feſtinabat cupidus inuiſendi ſacra ſanctorum corpora, quorum poſſeſſione ea ciuitas religioſa ſemper eſt habita, plenaque præſenti numine, ex inſidiis in itinere interfectus eſt. Res proſperè geſtæ multorum illi & magnorum Prncipum odia conciliarant. cædis auctor, neque memoriæ proditum eſt quis fuerit, neque tunc forte cognoſci potuit. Corpus Oueti tumulatum eſt. inferiæ more patrio datæ. Ferdinandi filij Caſtellæ Regis cura inde poſt aliquot annos Legione in D. Iſidori templum illatum. Sepulcro inciſa inſcriptio ſic habet. Hic ſitus eſt Sanctius Rex Pyrenæorum Montium & Toloſæ. Octobris die octauodecimo occiſus eſt, ſalutis anno milleſimo trigeſimo 130
quinto, importuna regni diuiſione filiis magna

magna certamina relinquens, parata reipublicæ magna mala: vt fere Principes ſubditorum periculo debacchari conſuerunt, maloq; publico peccare.

LIBRI OCTAVI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER NONVS.

Rerum ſtatus in Hiſpania.

CAPVT I.

CONSEQVENTIVM temporũ calamitates motuſque graues, & diſſidia inter fratres & neceſſarios, documento erunt bonæ poſteritati regni hæreditatem, præſertim cum modica eſt neque latiſſimis regionibus patet, indiuiduam eſſe debere. Pulcherrima opinio & rebus humanis maxime ſalutaris, poteſtatis naturam eſſe incommunicabilem: ambitionem regnandi impotens malum eſſe, impium, ſuſpicioſum, inquietum, fallax: nullo neque amicitiæ neque propinquitatis reſpectu frænari, quo minus omnia permiſceat atque peſſundet. Gentem quidem nullam video, neque tanta humanitate & doctrina excultam, neque tam feram & immanem, apud quam hæc perſuaſio non peruaſerit: & video tamen pleroſque ab omni memoria, indulgentia videlicet paterna victos, aut prępoſtera cautione perſuaſos, imperium in plures diuiſiſſe. quos perperam atque inepte feciſſe triſtiſſimi plerunque rerum euentus declararunt: neq; tamen deterruerunt alios, ne maiorum errorem imitarentur. Nimirum abolitæ opiniones ſæpe recurrunt: dum humani ingenij vitio præterita præſentibus commodiora fore putantur, & ſuæ quiſque ſpei nimium indulget. quod Sanctio Regi, cuius actiones & vita ſuperiori libro explicatæ ſunt, & Sanctij poſteris accidit. Cum enim res Chriſtiana, quam late piorum imperium in Hiſpania patebat, ſub vnius ferme imperium eſſet reuocata non abſque diuino munere, vt

Maurorum Imperium, quod in præcipiti erat, opprimeretur tandem. ditionem in plures partes diuiſit: Igitur quoniam rerum nouam ſiluam ingredimur, & vberior atque copioſior ſcriptio deinceps futura eſt, commodum fore arbitror ſub lectoris conſpectum ponere rerum ſtatum, qui Sanctij Regis morte in Hiſpania eſſe cœpit. Inter Sanctij filios paternum regnum ita diuiſum eſt. Garſias natu maximus Vaſconum regnũ obtinuit, atque Cantabriæ ducatum: præterea quidquid terrarum ab vrbe Anagaro vſque ad Aucæ montes pertinet. Ferdinandus ætate proximus Caſtellæ principatu, patre ſuperſtite & matre Nunnia concedente auctus fuerat, Comitis appellatione in Regis nomen mutata. Gonſaluo è tribus Nunniæ Reginæ filiis natu minimo, Suprarbe data eſt, atqua Ripagorſa, Loharij & S. Emeterij arces. Ramiro, quem ex impari matre, præcipuæ tamen nobilitatis genitum fuiſſe docuimus, Aragonia imperium fuit, detractis aliquot arcibus: quas prouidus pater vt concordia inter fratres conſtaret in Garſiæ ditionem contradidit. Reges omnes appellati. vnde inteſtina bella nata, motusque exitiales: dum ſinguli magnitudinem paternam æquare ſtudent, ſeque anguſtis finibus clauſos eſſe dolent. Legionenſe regnum Veremundus eo nomine tertius, Ferdinandi leuir obtinebat imperio, regionibus in Aſtures, Calæcos, & Luſitaniæ partem fuſum, atque in Vaccæis Piſorica flumine terminatum. In Catalaunis Raymundus Barcinonis Comes cognomento Senex late imperabat. qui ipſo quo Sanctius Rex defunctus eſt anno, ſalutis
1035 milleſimo trigeſimo quinto, patri Berẽgario Borello in principatu ſucceſſerat, in exiguo quidem corpore, virtute præcipua & ardore animi cuiuis maiorum exæquandus. Eius enim auſpiciis & armis Minoteſæ arx, Calaſi Regis prata (nomen id loco eſt) Tarraga, Ceruera, aliaque vicinis locis oppida, quæ patris incuria ignauiaque amiſſa erant, Mauris erepta, & in priſtinam Chriſtianorum ditionem reuocata ſunt. vicinis Maurorum regulis bello fractis, tributa imperata, leges datæ. Duas vxores deinceps habuit, Radalmurim & Almadim. ex priori coniuge geminæ prolis factus eſt pater, Petri & Berengarij. ex altera Raymundus Berengarius eſt natus, à molli, denſa flauaque cæſarie Stupæ caput vulgo dictus. Atque is erat reipublicæ Chriſtianæ ſtatus. Maurorum regna, vt ſuperius demonſtratum, tot ferme erant, quot eorum ditione vrbes primariæ numerabantur. Cordubenſes ob imperij vetuſtatẽ, etſi inteſtinis diſſidiis debilitati erant, proximum auctoritatis locum obtinebant. ſecundum hos Hiſpalenſes, Toletani, Cæſarauguſtani, Oſcenſes. alij præterea minuti Reges genti imperabant, opibus, potentia, auctoritate noſtris impares, pronique in exitium, ſi eſſent qui præcipitantes vrgerent. Verum ab hac pulcherrima cogitatione, diſſidia inter fratres & cognatos nulla idonea de cauſſa repente enata, mentes & animos auocarunt. Garſias Vaſconum Rex an voti reus, an vt impietatem elueret quam matrem criminando ſuſceperat, ante mortem patris Romam abiit (vti paulo ante dictum eſt) Apoſtolorum Petri & Pauli templa, vti erat in more poſitum inuiſurus, plena maieſtatis & numinis. Ramirus fratris profectionem ad augendæ ditionis occaſionem verti poſſe conſiderans, & alioqui nulla fides vicinis Regibus eſt, fœdere cum Cæſarauguſtano, Oſcenſi, Tudelanoque Maurorum Regulis facto, iuſtoque exercitu ex ſua gente conflato, Taſaliam in Vaſconum finibus aggreſſus eſt. Garſias confecto itinere redux in patriam vlciſcendæ fratris audaciæ cupidus, & ferendæ opis obſeſſis neceſſitate, ſuo-

te,ſuorum delectu habito numeroſam regni pubem armat: improuiſoque aduentu fratrem ſoluere obſidionem & tota Aragonia ſpoliatum, in Suprarbem & Ripagorſam aufugere compulit: tanta feſtinatione fugæ, vt repentino fratris aduentu conſternatus, nudus ferme in equi, quem ſine ephippiis & fræno ad manum habuit, dorſum inſiliens vitæ periculum euaſerit. Magnorum motuum hæc initia fuerunt. Legionenſes enim Ferdinando Caſtellæ Regi non ſatis æqui erant. perditiſſimi aſſentatores, vt fit, neque bello neque pace boni, Veremundi Regis auribus inſidiantes, eius animum in ſororium irritabant. Interceptæ ſororis dolor ſtimulabat, atque ditionis imminutæ iniuria, Sanctij & Ferdinandi armis paterni imperij parte detracta, vti eſt ſuperius indicatum. vtriuſque iniuriæ vindicandæ opportuna occaſio ſeſe dabat, fratrum diſſidio, Ferdinandi virium imbecillitate propter anguſtiam ditionis. Ergo ex ſua gente iuſto exercitu conflato, bello laceſſere conſtituit. Ferdinandus ſuarum rerum periculo admonitus, Garſiam fratrem ditionis amplitudine validum, & noua victoria exultantem in auxilium aduocat. Ad Carrionis ripam in Tamaronis valle, atq; ad Lantadam oppidum, caſtra caſtris collata. totis vtrinque viribus dimicatũ. multi ex vtraq; parte cadunt. Veremundus ipſe ante alios ætate & gloria belli, vt ſibi quidem videbatur, præterea equi velocitate confiſus, cui Pelagiolo nomen erat, in confertos hoſtes rapitur, mediumque penetrat agmen huc illuc volitans accendenda ſuorum ſpe minuendo metu, Ferdinandi cum quo armis decernere cupiebat nanciſcendi præceps cupiditate. Verum dum mortis contemptu hoſtium acies pererrat, militari lancea traiectus atque ex equo præcipitatus occubuit. Idem vitæ atque regni finis fuit. Ferdinandus victricibus armis continuo Legionenſe regnum, quod alioqui iure debebatur, occupauit. Quod facile fuit, ex aduerſo Regis caſu omnium prouincialium animis conſternatis. Tametſi peruulgato gentium omnium affectu, externi imperij odio arma initio corripuerunt, vtriuſque Regis conatibus obſiſtere parati. Inanis ſine viribus audacia eſt, vani conatus. Itaque regni caput Legio, ad quam continuo victor exercitus aduolauit, quod neque ſatis munita, ex quo à Mauris euerſa fuerat, neque ſatis inſtructa armis, milite & commeatu erat ad obſidionis mala toleranda victori Ferdinando vrbis portas, quas primo aduentu clauſerant, magna vtriuſque gentis lætitiæ ſignificatione aperuit. Ad D. Mariæ Regularis Legionenſis Rex proclamatur atque regni inſignibus & diademate exornatur. Seruandus Legionenſis Epiſcopus totius cæremoniæ Antiſtes, die Iouis, qui dies Iunij menſis vigeſimus ſecundus fuit, decimo Kalend. Iulij, vt Rodericus ſcribit, nimirum ſalutis anno milleſimo trigeſimo octauo. 1038 Regnauit deinceps annis octo & viginti, menſibus ſex, diebus duodecim, cum duodecim annis partem patre ſuperſtite, partem defuncto regnaſſet in Caſtella, anguſtis quidem tunc regionibus deſcripta, lætiſſima tamen cœli ſolique facie.

Ferdinandi bella in Mauros.

CAP. II.

FERDINANDVS Rex imperij diuturnitatem & magnitudinem, qua parto Legionenſi regno, facile omnium Hiſpaniæ Regum ea tempeſtate potentiſſimus euaſit, religionis & pietatis caſtiſſimo cultu, maximarum laude virtutum, & rei militaris ſumma ac ſingulari gloria exæquauit. vnde Magni cognomen

men eximio gentis fauore peperit, vt veteres hiſtoriæ declarant: quin etiam eius ætatis ſchedæ, populo ſcilicet in aſſentationem effuſo, Imperatorum, aut Imperatoris parem vocant. Numeroſa præterea prole felix fuit. Prius quam Rex eſſet, Vrracam primum genuit, deinde Sanctium ſucceſſorem, Eluiram Cabræ Comitis vxorem, Alfonſum præterea, ad quem conſequenti tempore rerum ſumma rediit. & Garſiam natu minimum ex vnis atque legitimis nuptiis omnes. Filios in tenera ætate ciuilibus, adultos militaribus artibus erudiendos curauit: filias pietatis ſtudia colere, exercereque ea quæ fœminis conſentanea ſunt. Pace domi parta, atque reipublicæ ſtatu fundato, pium bellum ſuſceptum: victriciaque arma in barbaros verſa. quod ad noui imperij auctoritatem ſanciendam haud parum referre putabat, ſi Mauros ad extremos Durij fines, in veteris Luſitaniæ parte bello exagitaſſet. Itaque Ferdinandus nouis magniſque delectibus exercitu aucto in hoſtes irruit, Chriſtianorũ finibus aſſuetos, & tunc vicinos agros & oppida vaſtantes. Victis atque male mulctatis, præda omnis erepta. Emeritæ atque Pacis Auguſtæ, vincendi ſtudio atque dulcedine vlterius progreſſi noſtri, fines eodem impetu ferro igneque vaſtarunt. non agris, non oppidis parcebatur. multa hominum pecorumque præda abacta. Sena & Gane oppida in poteſtatem redacta. Viſeum vrbs in intima Luſitania circunſeſſa, ac tandem vi expugnata: quamuis barbari qui in ea ciuitate erant, pro extrema ſpe enixe dimicarant. eo lætior expugnatio fuit, quod in ea non ſolum publicas, ſed etiam priuatas iniurias Ferdinandus vltus eſſe viſus eſt: eo ſagittario rapto, quem ſagitta è muro emiſſa, Alfonſum Legionenſem Regem, Ferdinandi ſocerum peremiſſe ſuperius eſt demonſtratum. ſupplicium facinoris fuit effoſſi oculi, vtraque manus, & pes alter amputati. Eodem victoriæ curſu arces Sancti Martini & Taranſæ in eodem tractu venerunt in poteſtatem. Pro quibus rebus Compoſtellam profectus Ferdinandus ad D. Iacobi, quem Hiſpaniæ tutelarem eſſe multis argumentis, à multiſque annis comprobatum habebant, rebus diuinis procuratis, vota pro diuino beneficio partim exoluit, partim denuo nuncupauit, quæ cœperant, rata fixaque vt eſſent precatus: neque belli fortunam, quæ arridere cœperat, ex ſummo volui contingeret: non ante ceſſare, atque ab armis diſcedere certus, quam impium Maurorum nomen in Hiſpania deleret. atque hæc altero anno geſta ſunt ex quo Legionenſis Rex factus eſt.

1040

In ſequentem annum, qui eius ſeculi quadrageſimus fuit, bello repetiti barbari. Conimbrica obſeſſa, ac tandem in poteſtatem eſt redacta, Mauris vnam ſalutem pactis: nam malis omnibus oppreſſi erant, & diuturna obſidione fatigati: quã ſeptem annis tenuiſſe confirmant nonnulli, numero proculdubio menſium, per errorem in annos transformato. Vrbs ea ætate in Luſitania celebris Conimbrica: noſtra, publicis omniũ artium ſcholis, quæ ingenuo homine dignæ ſunt, cum primis nobilis: quas Ioannes eo nomine tertius Portugaliæ Rex non ante multos annos fundauit impenſa ſua, opimiſq; reditibus auxit, vnde profeſſoribus artium ingentia ſalaria conſtant. Lormani cœnobij monachi, Ferdinandi conatus magnopere iuuiſſe memorantur commeatu præbito, quem ex labore manuum, quo vitam ſuſtentare ſoliti erant, in multos dies clam Mauris rerum dominis, comparatum habebant. Subſidij præbiti quod fuerit præmium ignoratur. His victoriis imperij Legionenſis fines vſque ad Mondam, hodie Mondegum, fluuium propagati. Conimbricæ atque reliquis oppidis & arcibus, quæ Mauris

eo tractu erepta erant, Siſnandus vir primarius & Mauricarum rerum ſcien'ia præſtans, ad quos aliquando à Chriſtianis transfugerat, fortemque & fidelem operam Benabeto Hiſpalenſi Regi contra Chriſtianos qui in Luſitania ſupererant nauarat, cum poteſtate præfectus eſt: bello paceque rempublicam curare iuſſus. Dum Conimbricæ obſidio ducitur, Græculus quidam Compoſtellæ, quo religionis ergo venerat, cum frequenti multorum ſermone audiſſet affirmari, Iacobum ſæpe equo inſignem & armis in pręliorum conflictu viſum inter vtraſque acies imminere, noſtriſque opitulari: Iacobus, inquit ille, non miles fuit, ſed piſcator. proxima nocte per quietem oblata Apoſtoli ſpecies eſt, noſtris ad Conimbricam opitulantis. fides ſomnio habita: cum eadem hora vrbem eſſe captam, poſt dies aliquot eſt renunciatum. Ferdinandus rebus omnibus compoſitis rurſus Compoſtellam adiit, dona magni pretij ex belli manubijs Iacobi templo oblaturus: cuius patrocinio opeque ſuperiores victorias conſtitiſſe, & nouas indies pariturum ſperabat. Secundum gratias numini & Apoſtolo tutelari actas, Legionis & Caſtellæ vrbes atque oppida triumphantis in morem obiuit. reipublicæ procurandæ cura erat, & ſubſidij colligendi in belli ſumptus: quod denuo maiori mole atque opibus inferre barbaris in ſequentem annum cogitabat grauiſſimum: qua parte Mauros ad Iberi ripas, pecore diuites, eo quod Chriſtianis abſtulerant, ſecure habitare nunciatum erat. Regibus Vaſconum atque Aragoniæ, quorum erat acceptas ea parte iniurias vindicare, inteſtino bello occupatis, quod per hæc tempora magna mole geſtum eſt. Commodum Ramiro accidit Ripagorſæ & Suprarbis imperio auctum eſſe Gonſalui fratris morte: quem ſalutis anno milleſimo quadrageſimo quinto, (alij ſuperſtite patre id contigiſſe ex veteribus ſchedis diſputant) Ramonetus Vaſco ad Moncluſi pontem è venatione redeuntem ex inſidiis ac proditorie interfecit. occiſi corpus ad D. Victoriani ſepultum eſt. Noui regni opibus Ramirus Rex bellum aduerſus Vaſcones Aragoniam occupantes, adminiſtrabat: potentia nequaquam pari, ſed rei militaris atque imperatoriæ peritiſſimus, & finitimorum auxiliis ſubleuatus: nam Gisbergam, ſeu vt alij vocant Hermeſendam Bernardi Rogerij Bigerronum Comitis ex Garſenda vxore filiam, in matrimonio habebat: ex qua Sanctium & Garſiam filios genuit: præterea Sanctiam, quæ Toloſæ Comiti nupſit, & Theraſiam Guillelmi Bertrandi Prouinciæ Comitis vxorem. Ad hæc ex impari matre filium alium nomine Sanctium, quem Aiuaris, Xabiertis, & Latris, præterea Ripagorſæ Comitis nomine, principatu auxit. verum nulla prole ſuſcepta, ad veterem Regum ditionem hæ vrbes ex aliquanto interuallo redierunt. Inſignia Ramiro fuerunt crux argentea in cæruleo æquore, quæ à poſteris ſunt mutata. Ad Ferdinandum redeamus. qui belli impetum in Carpetanos conuertere certus, agrũque Toletanum, vnde grauia incommoda rei Chriſtianæ à Mauris inferebantur, Gormatium primum, deinde Vadum regium, Aquilariam, & Valeranicam (hæc hodie Verlanga eſt) vi captas præſidiis occupauit. Demũ Turiaſonenſem tractũ ferro igneque vaſtauit. Maurorũ ſpeculas, quibus per eam ætatẽ vniuerſa Hiſpania diſtincta erat, vnde vigiliæ cuſtodiæque, hoſtium conatus ſpeculabantur, fumoque finitimis ſignificabant, magno numero vſque ad Medianã Celinam euertit. quibus rebus perfectis in Toletanæ vrbis fines irrumpit, tranſcenſis iis montibus, qui vtriuſq; nationis ditionẽ finiebant. Talamãticę, Vzedę agros depopulatur, ad Fenarij ripam

Caracam

Caracam & Complutum, & regionibus vicinum Madritum omnibus iniuriis afflixit. Præſenti calamitate & maioris mali metu Almenon Toleti Rex prouocatus, prævalido hoſti impar primum ſe Caſtellis tueri, bellumque ducere, deinde, magno auri atque argenti pondere pacem redimere compulſus eſt. Idem fecerunt Cæſarauguſtanus, Portugalenſis & Hiſpalenſis Maurorum Reges. vectigalib. annuum tributum imperatum, quod glorioſum erat nomini Chriſtiano, ignominioſum fœdumque Mauris, ex tanta paulo ante potentia, repente vſque adeo debilitatis, vt neque ſuis, neque alienis viribus, cum proxima eſſet Africa, conſiſterent: & leges ab iis acciperent, quibus ante dederant. Quæ quidem neque noſtrorum prudentia neque humanis conſiliis contigiſſe putandum eſt, ſed Dei immortalis præſidio: qui præſens ſuo numine atque auxilio rem Chriſtianam ferme proſtratam erexit, & caſtiſſimæ religionis cultu, cui exemplo Principis eruditi proceres & populares, dediti in primis erant: vſque dum noſtrorum probitate & fide barbari prouocati, repudiata patria ſuperſtitione, vltro religioni Chriſtianæ nomina darent quidam ſanctorum virorum corpora alij, quæ Chriſtiani venerabantur, auro atq; gemmis maiores theſauros eſſe putarent, quod proxima narratio declarat.

D. Iſidori oſſa Legionem Hiſpali traſlata.

CAP. III.

ERAT Legione templum Ioannis Baptiſtæ nomine dicatum, veterum Legionenſium Regum ſepulcris quidem nobile: cæterum vetuſtate deforme & male materiatum. Sanctia Regina, vt erat pietatis laude excellenti, viro perſuadet vti ad religionem augendam illud templum inſtaurandum, & Sanctij patris corpus Oueto, vbi ſepultus fuerat, in illud tranſferri, ſuæque & Regum poſterorum ſepulturæ deſignandum curaret: nam in S. Facundi animo ipſe deſtinarat. Rex æquiſſimis poſtulatis facile annuit, pietatis ſtudiis vxori non impar, & religionis ſanctiſſimæ amore flagrans. Eiuſdem hortatu, templum magnis molibus ad culmen vſque perductum cupiens ſacris ſanctorum reliquiis, quæ multæ erant in Hiſpania, illuſtrare: ac eorum præſertim quos Hiſpali (quæ erat vrbs in Bætica facile princeps, Maurorum autem crudeli dominatu premebatur) olim pro religione magno numero occubuiſſe erat exploratum: Benabetum eius vrbis Regem armis aggreſſus eſt, eiuſque fines longe lateque vaſtauit. Multa oppida in Luſitania atque Bætica, in quarum prouinciarum parte regnabat, aut cæde, ruinis incendioque fœdata, aut prorſus imperio ſubdita. Rex Maurus iis cladibus compulſus magno pacem redemit: atque annuum pactus vectigal in Ferdinandi fidem ſe imperiumque contradidit: quem ille ea lege recepit, ſi Iuſtæ virginis corpus, qua potiſſimum de cauſſa bellum ſuſceptum erat, Regi quam primum Hiſpali tranſmitteret. per eum modum fide vltro citroque data ab armis diſceſſum eſt. Epiſcopi Aluitus Legionenſis, Ordonius Aſturicẽſis: præterea Nunnius Comes, Gonſaluus, atque Ferdinandus viri primarij Hiſpalim abs Rege legati ſunt, vt ſacrum corpus repeterent. additum ad omnes caſus militare præſiduum. Ciues Hiſpalenſes re vulgata, etſi opinionibus de religione diſcrepabant, ſiue ſua ſponte cum non ignorarent quantum præſidij in ſacris corporibus eſſet ad tuendam rempublicam atque ſalutem: ſeu à Chriſtianis, qui in ea vrbe ſupererant, perſuaſi, repente ad arma excitati, negant ſe viuis exportandi Chriſtianis Iuſtæ virginis corpus fore facultatem. Legati ancipiti cura ſuſpenſi

ſuſpenſi erãt, & quid facto opus eſſet dubitantes: nam Regem Maurum vrgere periculoſum videbant: & re infecta redire tum ſibi, tum nomini Chriſtiano ignominioſum fore iudicabant. Aluito Pontifici legationis principi ſecundum quietem viſus auguſta pulcherrimaque ſpecie D. Iſidorus eius vrbis olim Epiſcopus, vt ipſius oſſa pro Iuſtæ corpore Legionem deportaret, mandauit. fore vti corpus quo deſignabat loco inueniret: ipſumque paucis diebus interiturum, veritatis, ſomnij atque diuinæ voluntatis indicio. vtrunque accidit magno legatorum miraculo. Nam & Iſidori corpus in Hiſpali veteri, quo ipſe loco deſignarat, effoſſum eſt, continuoque Aluitus grauiter æger, ita vt medici diffiderent, ſeptimo die extinctus eſt. Reliqui legati certi diuinæ voluntatis, vtriuſque Pontificis corpus, Iſidori & Aluiti ſecum Legionem detulerunt. Rex & filij Durium vſque religionis ergo obuiam profecti, ſacra pignora ſolenni ſupplicatione atque apparatu inter fauſtas populi acclamationes, præcipuamque lætitiam, nudis pedibus ſuis ipſi humeris aliquanto ſpatio ſcilicet ſuccolantes, in D. Ioannis Legionenſis ædem intulerunt. Multa tum Hiſpali, tum toto itinere prodigia edita. cæcorum oculi aperti: ſurdis inſinuatus auditus: pedum vitio afflictis gradiendi reſtituta facultas. Aluiti corpus in templo maximo tumulatum eſt. Iſidori in Ioannis Baptiſtæ loco ſublimi atque præclaro. vnde conſequenti tempore factum, vt ædes illa vetus Ioannis Baptiſtæ nomen, Iſidori appellatione mutarit. Miraculum auxit, cum iumenta quæ vtrunque corpus portabant, ſponte ſua nullo ducente ad vtrunque locum conſtitiſſent. Nec me præterit ancipiti hæc hominum opinione æſtimari: ſed quia non noua dicuntur, ſed tradita olim ab aliis, fidem auctores præſertim Lucas Tudenſis, qui hæc ſcripſit libro dicato, ſibi vendicent. noſtrum eſt antiquis monimentis teſtata, integra fide litteris mandaſſe. Vincentij Sabinæ & Chriſteræ corpora, Abula per idem tempus translata ſunt, vt Pelagius Ouetenſis eſt auctor: Vincentij Legionem, Sabinæ Palentiam, Chriſteræ in ſancti Petri cœnobium, quod ad fluuium Aslanciam ſitum eſt. Coiancæ (quæ nunc Valentia in Ouetenſi agro eſt) Rege Ferdinando & Regina Sanctia diſceptantibus, procerum, & Epiſcoporum nouem conuentus eſt habitus anno milleſimo quinquageſimo. 1050 In eius concilij legibus promiſcue populo mandatur. Diebus Dominicis nocturnis diurniſque precibus intereſſe, quæ ſtatis horis in templis decantantur. Tum omnibus diebus Veneris per annum ieiunia ex ritu eccleſiaſtico inſtaurare. Præterea duæ regiæ puellæ, Maurica ſuperſtitione abiecta, Chriſtiana ſacra ſuſceperunt: Caſilda Almenonis Toletani Regis, & Zaida Benabeti Regis Hiſpalenſis filia. Caſilda prior à tenera ætate, ingenio puella facili, & ad humanitatẽ propenſo, in domo paterna Chriſtianos, qui magno numero captiui tenebantur, vitamq; in luctu & ſqualore calamitoſam agebãt, cibo & reb. omnibus recreare ſolita erat clam patre. Quem memorant, re indicata, filiæ latebras aditusque omnes diligenter obſeruaſſe: deprehenſamque aliquando, cibos, quos in ſinu ad captiuos ferebat, repente in flores, roſasque mutatos, patri ecquid ferret cum magno animi motu roganti, veſte explicata monſtraſſe. Quo illa miraculo percita monitaque diuinitus, ſi à fluxione ſanguinis ſanari cuperet, qua curanda medici omnia artis remedia fruſtra conſumpſerant, in lacu D. Vincentij nomine, quod in agro Viruescano eſt, ablueret, ad noſtra ſacra adiecit animum. Pietatis officia diuinum numen, Chriſtianæ religionis luce volebat compenſare.

ſare. Itaque à patre, cum quo rem omnem communicarat, pro iure amicitiæ, quæ illi eſſe cœperat cum Chriſtianis, ad Ferdinandum Regem miſſa eſt, eius morbi curandi per cauſſam. Morbo depulſo, & aquis ſalutaribus ritu Chriſtiano expiata, diuini beneficij memor, immemor patriæ, in rupis faſtigio quæ ad lacum eſt, domuncula exædificata, ſanctiſſimam vitam exegit, multis illuſtrem miraculis. quo merito in cœleſtium numero locum habet, templiſque recepta eſt. Tertiodecimo Aprilis die, eius memoria anniuerſariis ſacris celebris eſt in quibuſdam eccleſijs Hiſpaniæ. Caſildæ exemplo, ſiue ſua ſponte incitata Zaida, lauacro Chriſtiano ex noſtro more luſtrata, in Alfonſi Regis nuptias poſt aliquot annos conceſſit. Prodigia quæ Iſidori corpore exportando contigiſſe diuinitus paulo ante dictum eſt, multum contuliſſe viſa ſunt, vt in ſuſcipiendæ Chriſtianæ religionis voluntatem vehementer incumberet. Acceſſit ſomnium, in quo diuum Iſidorum viderat in auguſta ſpecie, blandaque voce, vt rem maturaret monentem. Rex pater conſilij incertus, quia nec filiæ precibus reſiſti poterat, & ſuæ gentis animos alienare nolebat, ſi eo concedente intelligeretur filiam factam eſſe Chriſtianam: re cum Alfonſo Ferdinandi filio tandem communicata, optimum viſum eſt, vt ſimulatis inimicitiæ cauſſis, cum manu militari in Hiſpalenſem agrum ipſe irrumperet: filiamque ex compoſito idoneo loco conſtitutam, eiuſque aduentum expectantem, quaſi vi captam raperet, in patriamque deduceret. Quæ res cum ex ſententia proceſſiſſet, Zaida Chriſtianis moribus informata, noſtris imbuta ſacris, atque Eliſabethæ nomine indito (Mariam Rodericus ait) Alfonſo deinde nupſit, quo tempore rerum in Hiſpania potitus eſt, vti competenti loco explicabitur. Pelagius concubinam fuiſſe ait, ſtupri cum eo iunctam conſuetudine. verum hæc poſt aliquot annos contigerunt.

Garſias Rex Vaſconum occiſus.

Cap. IIII.

Ipso anno quo Iſidori corpus Ferdinandi cura Legionem perlatum eſt, Chriſti milleſimo quinquageſimo tertio, 1053 Garſias Vaſconum Rex in prælio occiſus eſt: animo ferox, militari laude præſtans, non Ducis modo prudentis, ſed etiam militis fortiſſimi partes implere ſolitus. Diſcordiæ fraternæ ſemina ſuperioribus annis iacta ad maturitatem hoc tempore peruenerunt. à paruis quidem initiis orta (vt fit) in magna tandem odia exarſerunt, Garſiæq; perniciem, quod minime oportuit &ſunt acerrimæ proximorum ſimultates. Ferdinandus Viruefcæ agrum & Riuogiæ partem, tanquam ſui iuris repetebat. exoletis videlicet annalium exemplis, ad Caſtellæ ditionem pertinere diſputabat. Garſias contra iniuriam ſibi factam regno diuiſo querebatur: iuſque ſuum in priuata controuerſia, recentiſſimæ cõſuetudinis vſu, & patris teſtamẽto tuebatur. Regnãdi inexhauſta auiditas fraternos animos in præceps agebat: dum vterque paruum quiddam inſtar eorum, quæ ſpe ac magnitudine animi cõcepiſſet, regni ditionem ducit, quæ humanæ felicitatis magna labes eſt. Ferdinandum aliquando officij cauſſa inuiſentem, Garſias frater Anagari æger, retinere voluit donec poſtulatis ſatisfaceret: niſi indicio ille opportune facto, fuga periculum declinaſſet. Inuidiæ, quæ ex ea ſuſpicione grauiſſima exarſit, quaſi pro officio maleficium reddidiſſet, ſtudio depellendæ procurandæque, Garſias Burgos abiit: vbi Ferdinandum fratrem ex aliquanto ſpatio & ipſum ex morbo decumbere nuncia-

annunciatum erat. Ille tempus veniſſe ratus iniurias vindicandi, iuriſque obtinendi, in cauſſa de qua diſceptatio erat, Garſiam fratrem in cuſtodiam tradit ad Ceiam oppidum. Inde breui cuſtodibus corruptis in Vaſcones euaſit: & doloris vlciſcendi cupiditate inflammatus, magnis delectibus tota ditione habitis, Maurorum præterea auxilijs euocatis, in Caſtellæ fines irrumpit: atque Aucæ montibus ſuperatis, late populationes facit. Ferdinandus collecto numeroſo exercitu, quem ex ſuperioribus bellis valde exercitatum habebat, obuiã procedit bellum defendere, quod tanta vi inferebatur, quàm iniuriam facere paratior. Ad Ataporcam (nomen id oppido eſt ſextodecimo ab vrbe Burgis lapide) in conſpectum ventum eſt: & poſitis caſtris vtræque acies ad pugnam inſtructæ. non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis quiſquam ea tempeſtate Ferdinando par erat. Garſias ferox natura, rapidus in conſilijs, ac lingua immodicus militum animos vehementer alienarat: nam multos antea importuna auiditate tota ditione, bonis euerterat, criminibus ſiue veris ſiue aſſimulatis: & ſub ipſum conflictum de ea re à pleriſque appellatus, vt damna reponeret ijs qui pertulerant, eorũm preces conſtanter repulit: ne alieno tempore, cum audacia opus erat, timoris ſignificationem daret, & expreſſa neceſſitate benignitas eſſe videretur. alioqui ſuperbas aures habebat, dicta contumelioſa, aditus difficiles, & contagione rerum alienarum erat corruptus animo. Vir primarius, cuius nomen clam eſt, de facto conſtat, pro eo quod Garſiæ Regis teneram ætatem texerat, gratia apud eum & auctoritate plurimum valẽs exacta prudentia, & ipſa canicie venerãdus, in quanto periculo res eſſent prouidens, fœdere ſanciendo ſatagebat à prælij cogitatione Reges auocare. tentata pacis ſpes eo annitente, datumq; à Ferdinando vt prior de pace fratrem appellaret. miſſus caduceator varios & commutabiles præliorum euentus eſſe docuit. quæ à fratre per errorem cõmiſſa erant, debere eum humanæ imbecillitati, communi omnium ſaluti, condonare: neq; dum priuatum dolorem vlciſci parat, rem Chriſtianam in præceps dare, alienaſq; iniurias innoxio ſuorum ſanguine vlciſci velle. Paratum ſe ſatisfacere, quantum delecti arbitri in re præſenti iudicarẽt. Quod ætatis auctoritati, & fraternæ indulgentiæ datum erat vt prior de pace interpellaret, caueret timorem interpretari. infirmi id animi ſignificationem eſſe ſuſpicari, fore proculdubio exitiale. ſe enim cum numeroſas & validas copias ſub ſignis habeat, quod ne ipſe quidem ignorabat, modeſtia, iuſtitia, atque æquitate ſuperare voluiſſe: orbiq; teſtatum facere, haudquaquam ſua voluntate ingentem cladem ſuſcipi, quam iam prouidebat animo. Additæ ad hanc orationem pædagogi preces & lacrymæ. Regem tamen, quem in exitium fata rapere videbãtur, neq; gratia flectit, neq; auctoritas frangit, neque præſens periculum mouet. Ergo ab vtraque parte pugnę ſignum datur, & magno animo in prælium concurritur. Garſiæ pædagogus paucitate, imbecillitate, & alienatione ſuorum perſpecta, victoria deſperata, neque patriæ exitio ſupereſſe volens, deuouit ſe: & inermis arreptis tantum gladio & lancea militari, in aciem hoſtium irrupit, præliánſque occidit. Reliqui Ferdinandi impetum non tulerunt. res trepidæ, metus ingens, malum vrgens Vaſcones, exagitabat. duo milites Vaſcones, qui à ſuo Rege paulo antè defecerant, ad regiam cohortem ferro penetrãtes, Garſiam haſta traiectum peremerunt. Cadente Rege reliqui omnes in fugam acti. Ferdinandus victoria lætus, fratriſque caſu conturbatus, militib. ſuis mandauit, vt

Chriſtianis parcerent. Mauros ex fuga palatos paſſim per agros, magno numero aut interfecerunt, aut in cupiditatem egerunt. Garſiæ Regis corpus militib. datum, Anagarique tumulatum eſt in D. Mariæ, quam ipſe ædem ab imo totam extruxerat. Ex Stephania vxore, quam ex Gallia duxerat patre ſuo ſuperſtite, quatuor filios reliquit, totidem filias. Sanctium, qui continuo in regno ſucceſſit, Ramirum cui pater Calaguris principatum, quam Mauris abſtulerat dono dederat, Ferdinãdum & Raymundum, Ermeſendam, Semenam, Maiorem, atq; Vrracam quæ Garſiæ Comiti nupſit, ei de quo ſermo nobis deinceps eſt rediturus. Occiſi imperium, vtriuſque fratris armis laceratũ imminutumq; eſt. Ferdinandus oppida & vrbes, de quibus controuerſia erat, nullo reſiſtere auſo in poteſtatem redegit, Viruescã, Auçę montes, & Riuogiæ partem eam quæ ad Ogiã pertinet: quod flumen in vicinis montibus, vbi D. Dominici Calciati fanum eſt, ortum atque in vicinam planiciem dilapſum locis Riuogiæ nomine dato, ad Harum municipium in Iberum influit. Reliqua Riuogiæ pars, & Vaſcones, atq; Cantabriæ ducatus, Anagarum, Lugrunium, aliæque vrbes & oppida in Sanctij ditione manſerunt. Aragoniã huius belli progreſſu, beneficioque Ramirus armis recepit, ſpe complexus regnum vniuerſum occiſi fratris. Nam ſe Aragoniæ, Suprarbis, Ripagorſæ & Pompelonis Regem, vt ſchedæ veteres teſtantur, per hæc tempora nominabat. & ſucceſſu elatus Mauris, quorum reliquiæ ſupererant in Ripagorſæ agro ditioneque, Benauatrium illato bello abſtulit. Demum inter Ramirum & Sanctium nouum Regem fœdus ea lege eſt factum: vt vtrinq; arces inter ſe traderent loco obſidum. Rueſta & Pitilla Sanctio datæ. Sangueſſa, Lerda, & Onduesium Ramiro. Cura vtroſque ſolicitabat, ne dum mutuis diſſidiis indulgẽt, Ferdinandi viribus, quæ formidabiles eſſe cœperant, finitimis carperentur. contra eum ergo arma ſociare, eoſdemque inter ſe amicos & inimicos habituros eſſe pacti ſunt.

Ab imperio Germanico eximitur Hiſpania.

CAP. V.

QVo tempore bellis ciuilibus ardebat Hiſpania, Germaniæ imperium (nam in eam prouinciam annis ſuperioribus ex Gallia migrauerat) Henricus eo nomine ſecundus regebat. Romanæ eccleſiæ Pontifex ſupremus & maximus erat Leo nonus. Leonis ſucceſſor Victor eo nomine ſecundus pontificatum adeptus, cupienſque ſacrati ordinis mores & vitam ſuperiorum temporum licentia nimium laxatos, maiori ſeueritate coercere, Florentiæ, quæ Hetruriæ caput eſt, Epiſcoporum concilium egit anno milleſimo quinquageſimo quinto. Ex 105
eo conuentu Hildebrandus ex Cluniacenſi monacho Subdiaconus Cardinalis, cuius magna erat opinio probitatis, & ingenij dexteritate ad verſandos hominum animos valebat maxime, in Germaniam atque Galliam dimiſſus eſt, vt Imperatorem de reuocanda veteri diſciplina appellaret: Turonum Galliæ vrbe eos motus compeſceret, quos Berengarius eius eccleſiæ diaconus, nouis de religione opinionibus excitarat. In eodem cõuentu, vt noſtrorum hiſtorijs memoriæ proditum eſt, Henrici legati eius iuſſu & verbis querimonias & mãdata ad Patres detulerunt, quorum hæc ſumma erat: Regẽ Ferdinandum contra morem maiorum & legum præſcripta facere, qui ſe imperij Romani iure exemptum ferret, & incredibili arrogantia ac leuitate in ipſum imperij nomen inuaderet. Atque ego, inquit, eam iniuriam libenter tolerarem (tantum apud me trãquillitatis ſtudium poteſt)

poteſt) ſi nullam præterquam dignitatis noſtræ iacturam fieri viderem. Sed in conſilio capiendo Patres omnem orbem, quàm latè imperium Chriſtianorum patet, reſpicite: cuius incolumitas ſtare non poteſt, niſi ſit vnus, cuius auctoritatem cuncti reſpiciant, cuius imperio deuincti ſint, obtemperent voluntati. Reſpicite ſacroſanctam Pontificum maieſtatem, quorum fluxa auctoritas eſt, niſi Imperatorum (quos ea de cauſſa in orbe Chriſtiano proximum poteſtatis locum obtinere voluerunt) armis & potentia muniatur. Naſcẽtem temeritatem in ipſis incunabulis comprimite: ne prauum exemplum ceſſatione noſtra, diſſimulatione veſtra ad alios promanet: & cæteris omnibus prouincijs ad dulce & ſæpe fallax libertatis nomen arrectis, imperij & pontificatus ſacroſancta maieſtas ad inanem appellationem perducatur. Sacrificijs ex ritu Chriſtiano Hiſpaniam interdicite, Regiſque inſolentis caput diris execrationibus defigite. quod ſi feceritis, honori eccleſiæ me non defuturum profiteor, & reipublicæ ſalutem vnà vobiſcum curaturum, quæ in periculum vocatur: ſin timore defugitis, me honori imperij non defore, mihique priuatim conſulere certum habeo. Secundum eam orationem Patres eam rem ſibi curæ fore reſpondent. re deliberata, Victor pronunciauit, Henricum (cuius rebus vt faueret natura cogebat: erat enim natione Sueuus) videri æqua poſtulare. Miſſi legati Ferdinandum verbis Pontificis & Patrum monuerunt, vt imperio deinceps ſatisfaceret, & Imperatoris nomine abſtineret: quod neque legibus, neque auſpicatò deſumpſerat, dira omnia niſi continuò pareret comminati. Rex ancipiti cura anxius ſiue morem gereret ſiue parere recuſaret, ne ex vtraque parte grauiſſimis perpetuiſque malis Hiſpaniam implicaret: concilio gentis coacto de tanta re diſputare conſtituit. Variæ dictæ ſententiæ. Pars, quorum religione animi tacti erant, obtemperandum iudicabant: ne Pontificem & Patres in ſuum caput irritarent, & bello implicarent Hiſpaniam, quod futurum prouidebant, & quod omni ratione vitandum videbatur: cùm vires prouinciæ in plures Reges diſtractæ, & inteſtinis motibus debilitatæ eſſent: tantumque hoſtium Chriſtiani nominis, Hiſpaniæ viſcera fatigaret. Pauci priſtinæ virtutis memores iugum Hiſpaniæ libertati imponi grauiſſimum ſi morem gererent, diſputabant: quod ceruicibus admiſſum, haudquaquam excuti poſſet. præſtare in acie mori, omneſque acerbitates pati, quàm tanto malo & indignitate rempublicam implicari. Rodericus Diacius ea tempeſtate, opinione virtutis ſingulari, viuido ingenio, in ipſo ætatis vigore circiter annos triginta natus erat, bonus conſilio, manu promptus: qui Gormatij Comitem Gometium non multò antea, in priuata contentione, adacto in viſcera gladio peremerat. Occiſi patris, pro quo ſupplicium debebatur, merces Semenæ filiæ coniugium fuit: cùm illa iuuenis virtutem admirata, ſibi virum dari, aut lege in eum agi Regem poſtulaſſet. Rodericus ad paternam ditionem, dotali principatu occiſi ſoceri auctus, viribus & potentia validus, quinque Maurorum Regulos, qui Aucæ ſaltu ſuperato, in Riuogia excurſiones faciebant, cum tumultuaria manu prælio vicit: prædaq; omni adempta captos ea lege dimiſit, vt ſibi vectigales eſſent, & quotannis tributum quod imponebatur ex fide penderent. Accidit vt Zamoræ (quam vrbem ex quo Ramiro tertio Rege euerſa erat, iacueratque proſtrata, Ferdinandus reficiendam curarat, datumque ciuibus, vt ſuis legibus, hoc eſt antiquis Gotthorum viuerent,) pactum vectigal quinque Regulorum legati repræſentarent, Cidumq; honoris

cauſſa vocarent: quod nomen Arabum lingua dominum ſignificat. vtrunque coram Rege & aliis principibus factum. quæ res multorum illi inuidiam conciliauit. & eſt natura inſitum vt recentem aliorum felicitatem magnis oculis aſpiciamus: moduſque fortunæ à nullis magis exigatur, quàm qui in æquo fuerunt paulò ante. Rex id nomen ratum illi eſſe voluit: eoque deinceps per totam vitam cohoneſtatus eſt, veteris appellationis nulla ferme memoria. Sunt qui de Calagurris poſſeſſione vrbis ad Iberum ſitæ, Ferdinando & Ramiro Regibus diſceptantibus, rem ad ſingulare certamen deductam affirment, & pro Ramiro Martinum Gometium, pro Ferdinando Rodericum pugnaſſe. Victum ac trucidatum in certamine Martinum, vnde origo generis ei familiæ, cui à Luna cognomen eſt in Hiſpania vetuſtæ & nobiliſſimæ, & quæ tot inſignes viros procreauit. quæ vt tanquam falſa reijciam, facit Garſiæ Vaſconum Regis armis eam ciuitatem Mauris ablatam eſſe, vti paulò ante dictum eſt: nihilque in ea iuris Aragonio Regi eſſe potuiſſe. Ergo Rodericus noui coniugii illecebris, multiſque ex eo negotiis implicitus, quo tempore de imperii iure ſuſcepta deliberatio eſt, concilio gentis non interfuit. Regis animus cùm ætatis inclinatione ad pacem quam bellum propenſior erat: tametſi non ignorabat haud à paruo initio ius libertatis imminui: rogari tamen Roderici ſententiam placuit, priuſquam certi aliquid conſtitueretur. Negat ille conſilii rem eſſe. armis defendendum, quod armis erat partum. Iniquum videri alienæ virtutis fructum ad eos redire, qui rebus perditis periculum & laborem non communicaſſent. Nonne, inquit, emori per virtutem præſtat, quàm libertatem à maioribus partam ludibrio eſſe genti barbaræ & immani: quæ præ ſe omnes homines contemnit. cuius ſuperbę ſunt aures, contumelioſa dicta, aditus difficiles, nouæ crapulæ, inhumana crudelitas? An qui modò vix Maurorum ſeruitutem euaſimus, nouum à Chriſtianis paratum ſeruitium ſuſcipiemus? Ludibrio nos & noſtra habent. Vniuerſus orbis, quàm latè nomen Chriſtianum patet, Germanis Imperatoribus paret ſcilicet? Omnis gratia, potentia, honos, diuitiæ noſtro & maiorum ſanguine parta Germanis cedent: nobis relinquent pericula, repulſas, iudicia egeſtatem? Romani imperii iugū, quod maiores noſtri excuſſerunt, reponet Germania? erimuſque vulgus ſine gratia, ſine imperio, ſine auctoritate: iis obnoxii, quibus ſi vigeret animus, ſi viri eſſemus formidini eſſe deberemus? At difficile eſt Imperatoris conatibus reſiſtere, Romani Pontificis iuſſis non obtemperare. verùm infirmi animi eſt, pro belli timore incerto, certiſſimis malis rempublicam implicare, multa experiundo fiunt, quæ ſegnibus ardua eſſe videbantur. Occupauit neſcio quæ multos torpedo, quos neque gloria mouet, neque flagitii infamia: ſatis magnam libertatem ratos, quod à flagris abſtinetur. Tam auerſas Sanctiſſimi Pontificis aures à rebus noſtris fore non arbitror, vt non iuſtiſſimis precibus, atque æquitate cauſſæ moueatur: mittantur modò, qui noſtræ libertatis cauſſam audacter coram eo tueantur, doceantque iniqua petere Germanos. Mihi ſtat ſententia, armis ſuſceptam à maioribus libertatē tueri, aduerſus omnium hominum conatus. hocq; ipſo gladio defendam patriæ proditores eſſe nequiſſimos, quicunque aut ineptæ religionis ſimulatione, aut præpoſteræ cautionis ſpecie diuerſum conſilium dabunt: neq; maiori cura ſtatuent ſeruitutem repudiandam, quàm illi dominationem appetunt. Quantum quiſque patriæ libertati ſtudebit, tantum illi aut amicus ero, aut infenſiſſimus aduerſarius. Vicit Roderici ſententia, atque ſecun-

cundum eam Pontifici quidem reſponſum datum.aduerſus autem Imperatoris conatus, magnis tota prouincia delectibus, numeroſus exercitus conflatus eſt.in quo decem millia militum erant,adiunctaque Maurorum auxilia, ex iis vrbibus, quæ Regi vectigales erant. copiis omnib. Rodericꝰ prępoſitus, cũcta adminiſtrare iuſſus. Ad hunc imperii ſumma reſpiciebat. Placuit ad oſtentationem virium ſuperatis Pyrenæi ſaltibus in Vaſcones penetrare. Toloſam vſque peruentum, vrbem ea tempeſtate amicã (ſic puto:) Regibus noſtris beneficiariam. vnde honeſtiſſima legatio ad Pontificem miſſa, obteſtatum vt re diligentius perpenſa mitteret, qui coram in re præſenti de iure imperii diſceptaret. Eius legationis princeps Rodericus Comes erat, alius à Cido, & cum eo Aluarus Fannius Minaia. iis agentibus facile ab æquiſſimo Pontifice eſt impetratum, vt Rupertus Sabinus Cardinalis cum ampliſſimis mandatis, præterea Imperatoris legati, per cauſſam eius controuerſiæ componendæ venirent in Hiſpaniam. Toloſæ vbi legati conſtiterunt, Ferdinando Rege interea in patriam reuerſo, agitata controuerſia pro libertate Hiſpaniæ pronunciatum eſt: decretumque, Germanis nullum deinceps ius in Hiſpaniæ Reges fore. Quod ab eo initio ſuſceptum, confirmatumque populi deinde moribus, conſenſu cæterarum gentium, & publica iureconſultorum ſententia, & iudicio eſt comprobatum. tantum plerunque præſidii rebus communibus, in vnius viri virtute & prudentia ſitum eſt. Romani præterea Pontifices Hiſpaniam ſibi vectigalem reddere cogitarunt: vti argumento ſunt litteræ Gregorii ſeptimi ad Reges, Comites, cæteroſque Principes Hiſpaniæ, id confirmantis antiquis temporibus obſeruatum, priuſquam à Mauris Hiſpania eſſet euerſa. Verùm iis conatibus nihil eſſe profectum, ac verò pari animorum conſtantia itum obuiam, rerum euentus declarat, retenta ſemper à noſtris immunitate. Roderici genus ad Lainum Clauum referebatur Caſtellæ Iudicem, vt eſt ſuperius indicatum. Ex eo enim & vxore Eluira Nunnia. Bella Ferdinandus natus eſt. ex Ferdinando Nunnius. hic ex vxore Egilona genuit Lainum Nunnium, cuius filius fuit Didacus Lainus, nepos ex eo & Theraſia Nunnia Rodericus cognomento Cidus. Ex Roderico & Semena vxore Didacus Rodericus natus eſt: qui patre ſuperſtite in pręlio à Mauris fuit interfectus. præterea filiæ duæ, Eluira, & Sol, de quibus deinceps in hiſtoria ſermo recurret. Aliquot deinceps Epiſcoporum concilia ſunt coacta. Primum Compoſtellæ anno milleſimo quinquageſimo ſexto. Actionum 1056 præſes Creſconius Compoſtellanus, qui ſe Apoſtolicæ ſedis Epiſcopum dicit. Affuere Suarius Dumienſis, & Viſtrarius electus Lucenſis Metropolitanus. præterea presbyteri, diaconi, clerici, Abbates. In eo concilio multa ſunt conſtituta pręclare, tum illud: Vt Epiſcopi & presbyteri quotidie diuina hoſtia ſacrificarent. Canonici cilicium penes ſe haberent, quod induerent ieiunij tempore, & quoties diuino numini litanijs placando datur opera. Iaccæ in ditione Ramiri Regis alter Epiſcoporum conuentus habitus ſalutis anno milleſimo ſexageſimo San- 1060 ctij Aragonij, Paterni Cæſarauguſtani, Arnulfi Rotenſis, Guillelmi Vrgelitani, Heraclij Bigerronum, Stephani Olorenſis, Gometii Calagurritani, Ioannis Lectorenſis, Auſtindo Auxitano Archiepiſcopo actionum Præſide. Sacrorum ritus, qui temporum iniuria deprauati erant, reſtituti. Sacerdotum mores nouis inſtitutis exculti: iiſque mandatum ne alio more quàm Romano precarentur. Epiſcopi ſedes Iaccæ conſtituta, quæ olim Oſcæ fuerat: ea lege, vt captæ de Mauris Oſcæ honor priſtinus redderę-

deretur, Iacca etiam vrbe illi contributa, quod conſequentibus annis eſt factum. Biennio poſt in D. Ioannis Rupenſis, Ramiro Rege præſente, cõcilium Epiſcoporum fuit ad ſeptimum Kal. Iulij, Sanctij Aragonij, Sanctij Pompelonenſis, Garſiæ Naiarenſis, Arnulfi Ripacurtienſis, Iuliani Caſtellenſis, Pontii Ouetenſis, atque aliorum Epiſcoporum magno numero. In eo concilio à Sanctio maiore ſuperioribus annis factum decretum, vt Aragonii Epiſcopi ex eius cœnobii monachis legerentur, communi Patrum conſenſu ſancitum eſt. Per hæc tēpora (nam de anno ſcriptores variant, nec certi quid conſtitui poteſt) Hugo à Pont. Rom. in Hiſpaniam Legatus. Barcinone in Epiſcoporum & procerum conuentu Raymundi Barcinonēſis Comitis voluntate, Gotthicas leges, quibus ante vtebantur Catalauni abrogauit, nouaſque ſanxit, vnde iura populis ad noſtram ætatem dantur. Hunc eſſe Hugonem illum Cardinalem puto cognomento Candidum, qui anno huius ſecu-
1064 li ſexageſimo quarto ad Principes Hiſpaniæ eſt Roma de rebus magnis legatus. Duo ſummum pontificatum gerebāt: & vterque legibus creatum ſe dicebat, Alexander & Honorius. Ab Alexandro, à quo Hugo miſſus erat, quoniam meliori iure nitebatur, Hiſpani Reges ſteterunt. Is Legatus vt Gotthica precandi ratio abrogaretur, quamuis magno conatu obtinere non potuit. Miſſi contrà Mantuam in Gallia Ciſalpina, vbi de ſchiſmate conuentus Epiſcoporum habiti ſunt, Epiſcopi tres, Munio Calagurritanus Eximius Aucenſis, Fortunis Alauenſis Gotthicos libros, quos ſecum detulere, Pontifici & Patribus probarunt quaſi orthodoxos, nullaque vitioſos parte.

Reliquæ actiones Ferdinandi.

Cap. VI.

PRoximos reipublicæ motus & litem quæ cum imperio extitit, Mauri ad occaſionem vertentes rebellandi, excutiendique imperii iugum, quod illis impoſuerat Ferdinandus ſuperioribus annis: eodem tempore quaſi ex compoſito correptis armis, in Carpetanis & Celtiberia à regia auctoritate deficere viſi ſunt. Erat Rex ætate grauis, bellis feſſus, quæ per totam vitam multa & grauia geſſerat. Erat præterea tantis ſumptibus regium ęrarium exhauſtum, vectigalium grauitate, vt fit, feſſi prouinciales. Sanctia Regia virilis animi fœmina, religionis propagandæ cupidiſſima, noui belli ſuſcipiendi auctor extitit; auroque & argento, quod in priuatos vſus cultumque corporis compararat, Ferdinandū vltrò iuuit. Ille his ſubſidiis ſubleuatus, contracto vndique numeroſo exercitu, in hoſtium fines impetum fecit. ſecundum Iberum flumen latè populationes factæ. in Catalaunos & Valentiæ agrum ferro penetrauit: exercitumque præda Maurica grauem reduxit. In Carpetanos pari exitu & felicitate bellum adminiſtratū. vtrobique victor cum victis leges dediſſet, Regeſque vectigal, vt facere conſueuerant, pendere in præſens, & in futurum polliceri compuliſſet, triumphantis in morem in patriā rediit. Ad Valentiā quidē Iſidori, quem per totā vitam coluerat, & cuius per quietem formam videre ſibi viſus fuit, oraculo monitum eſſe tradunt diem obitus ipſi inſtare: proinde expiandæ animæ, ſuperos propitiandi, ad quos breui diſceſſurus erat, diligentem curam gereret. Oraculi veritatem morbus qui continuò Regem inuaſit, manifeſtò declarauit. Rex fide data, & captiuis receptis, prædaque omni abacta quam ceperant, gentes eas in deditionem cùm acce-

accepiſſet, caſtris inde motus, Legionem ſe deferri curauit, lectica ſcilicet militari, quam pro ſe quiſque milites, ac viri primarij ſubire certabant. tantus erat cunctorum ordinum amor. Eius ſeculi anno
65 ſexageſimo quinto, nono Kalend. Ianuar. die ſabbathi in vrbem peruenit: vbi de more ſacra corpora ſanctorum veneratus, & felicem vitæ exitum precatus, lachrymis toto ore manantibus & corpore ad terram proſtrato, etſi ægritudo ingraueſcere videbatur, ipſa nocte qua Chriſti Dei inter homines nati memoria recurrit, nocturnis precibus interfuit. ſequenti luce re diuina procurata, corporis & ſanguinis Domini perceptione expiatus eſt. die altero, ad D. Iſidori delatus magnis vocibus, vt omnes exaudirent, ad Deum conuerſus coram Iſidori ſepulchro: Tua eſt, inquit, potentia, tuum eſt regnum Domine: tu es ſuper omnes Reges: tuo imperio omnia ſunt ſubiecta: quod te largiente accepi regnum tibi reſtituo. tuam tantùm clementiam imploro, vt animam meam in ęterna luce iubeas collocari. Hęc dixit: poſitiſq; diademate, & inſignibus regiis, trabeaq; detracta, quibus exornatus venerat, ab Epiſcopis qui magno numero aderant, pœnitentiæ & ſacræ vnctionis remediis ex ritu Chriſtiano expiatus, adhæc indutus cilicio, conſperſus cinere, die tertio, qui Ioannis Euangeliſtæ memoria ſacer eſt, hora ſexta extremum ſpiritum edidit. Iuxta patrem ſuum in eodē templo tumulatus eſt. Exequiæ funeris veriſſimis totius populi lachrymis celebriores fuerūt, quàm pompa & apparatu principali: quæ tanto Principi deeſſe non potuit. Hæc ex Roderico Præſule, & Luca deſumpſimus: haud ignari eſſe qui Cabezonii oppido prope Valliſoletum noto, extinctum fuiſſe Ferdinandum affirment, ac ne de tempore quidem conueniunt. Nos quod veritati proximum viſum eſt, id ſecuti ſumus, neq; ad arbitriū noſtrum reuocamus de tantis rebus diſceptare, ſtatuereque. Sanè Ferdinandus dum vixit, inſigni pietate fuit, quo meritò Legione anniuerſariis ſacris eius memoria celebratur: & in cælitum numero locum habet. Præcipua liberalitate & munificentia pleraque tota ditione templa, aut denuò excitauit, aut muneribus auxit, Legione præſertim D. Iſidori, & D. Mariæ Regularis, monaſteria. In Vaccæis S. Facundi cœnobium, in quo præſertim ætate inclinata, quo tempore in pietatis ſtudia diligentius incubuit, multis intereſſe ſolitus erat. vſq; eo vt cum ſacerdotibus diuinas laudes publicè caneret, atq; in communi triclinio cibum cum monachis ſumeret paratum ſcilicet frugalemq;. Accidit vt vas vitreum ab Abbate acceptum, inter Regis manus eſſet collapſum, quod ille aureum continuò reſtituit, vt Rodericus Præſul eſt auctor. additq; Legione in templo maximo ob anguſtiā rei familiaris templi miniſtros nudis pedibus incedere (tam rude ſeculum, tanta rerum neceſſariarum inopia inter Hiſpanos erat) id Rex cū vidiſſet, annuos reditus ad comparādos miniſtris calceos deſignaſſe: mille aureos Cluniacenſi monaſterio annuos ex regiis vectigalibus pendi mandaſſe. Regina Sanctia pari pietate fœmina à viri morte biennio decurſo in contemplatione vitæ per virtutem actæ, & pietatis ſtudiis, Legione tertiodecimo Decembris die extincta eſt, & prope viri ſepulchrum poſita.

Ramirus Aragoniæ Rex occiſus.

CAP. VII.

EX Ferdinandi Regis teſtamento, regnum trifariam diuiſum in trium filiorum eius ius ditionemque conceſſit. Sanctius natu maximus Caſtellæ imperium, Piſorica atque Ibero terminabat: quidquid enim à Garſiæ Regis morte

Vaſconibus ablatum erat, ad veteres Caſtellæ fines ſubiunctum eſt. Legionis regnum Alfonſo legatum: Campania, & Aſturum pars, quæ ad Deuam fluuium pertineret, qui Ouetum præterfluit: præter hæc nonnullæ in Calæcia ciuitates. Garſiæ natu minimo reliqua Calæcia data eſt, & Luſitaniæ pars illa, quæ in Chriſtianorum poteſtatem domitis pulſiſque barbaris erat redacta. omnes Reges vocati. Vrracæ Zamora, Eluiræ Taurus ceſſerant. Quæ vrbes Infantaſicum dictæ ſunt, voce ea tempeſtate vſitata ad eam hæreditatis portionem, quæ minoribus Regum filijs vitæ ſuſtentandæ neceſſitate obueniebat, ſignificandã. Haud quietæ res eſſe poterant, in tot imperia, Regeſq; diſtractæ: & Ferdinandi obitu, expectatione magnorum motuũ & conſiliorum ſuſpenſa erat Hiſpania. ꝙ nonnulli proceres prouidentes prohibere conati ſunt, grandæuumque Regem à diuidendi regni ſententia, menteque deducere, quo tempore in regni conuentibus de ea re ſuſcepta deliberatio eſt. In his Arias Gonſaluus priſci moris vir, qui magnum ſibi locum apud ſuperiores Reges bellica fortitudine, rerum vſu, generis nobilitate, prudentię opinione, atque multis & magnis in rebus ſpectata fide comparauerat. Salutaria monita patrius amor, & potentior fortuna diſcuſſit. Sanctius eximia formæ dignitate erat, virium robore præſtanti, belli quàm pacis artibus inſtructior, vnde illi Fortis cognomen. Tractabili ingenio, & miti, niſi aliqua iniuria prouocaret. & ſpecie bonarum artium amici falſi, & fallaces corrumperent. Is defuncto patre iniuriam ſibi factam regni diuiſione querebatur: quod ob ætatis prærogatiuam integrum debebatur, multis imminutum partibus debilitatum. Hæc arcanò cum amicis, & palàm præ ſe ferebat. Cæterùm ne continuò in fraternam ditionem armis inuolaret, matris quandiu vixit auctoritas retinuit: præſertim cum mortuo viro, Legionenſe regnum, quoniam dotale erat, ad eius arbitrium reuocatum eſſet. Regnauit Sanctius annis ſex, menſibus octo, diebus quinque & viginti. & initio quidem initi principatus nouum illi bellum in Mauros primùm natũ eſt: deinde etiam in Aragonios: vt ferme bella ex bellis apta nexaque ſunt, neque res commotæ ſemel in vno gradu reſiſtunt. Ramirus Aragoniæ Rex felicibus armis imperij fines proferendo, barbarorum reliquias, quæ ſupererant, vniuerſa ditione expulerat. & victoriarũ curſu Almugdadirium Cæſarauguſtanum, & Almudafarem Ilerdenſem Reges, vectigales beneficiarioſque reddiderat. Oſcæ Regem aliquot prælijs vicerat. Erant Carpetani finitimi Celtiberis, vtriſque Edetani, ad quos Cæſarauguſta pertinet. armis Ferdinandi ij domiti, pactique annuum tributum, pacẽ à victore redemerant. nunc partim Regum mutatione confiſi, partim Ramiri Regis armis, rebus nouis ſtudere nunciati ſunt. Sanctius nouus Rex expedito conſilio validas copias in eas gentes ducit. Nihil in nouis motibus celeritate ſalutarius. Itaq; Carpetani priuſquam ſe planè commouere poſſent, ad officium redierunt. cum Celtiberis maius negotium, maiorque belli moles extitit. Agri longè latèque vaſtati. oppidis & pagis illatæ clades. Cæſarauguſta princeps eo tractu vrbs circunſeſſa à noſtris, & bella malis tãdiu fatigata, donec deditionem facere compulſa eſt: ea lege, vt quoniam ab Aragonio fœdere diſcedendum erat, Sanctij armis à Mauris & Chriſtianis, ſicunde bellum ingrueret, tuta eſſet. Eo fœdere haud dubium Aragoniæ arma mouebantur. & Ramirum Regẽ Sanctius non obſcurè querebatur cum Rege Vaſconum iurato hoſte arma communicaſſe, in Caſtellæ fines irruptione facta. Celtiberos Caſtellæ beneficiarios ſuæ ditionis ſubiugaſſe. Gradus

arcem,

arcem, quam Mauri ad Eſcræ fluminis ripam magnis operibus munierant, Ramirus obſidebat. Eam obſidionem vt ex fœdere diſſiparet Sanctius accurrit. Improuiſo eius aduentu Aragonii perculſi, & ſubita Maurorum irruptione à tergo & à fronte circumuenti alii fugere, alii arma capere: temporis momento magna pars vulnerati aut occiſi ſunt. Rex ipſe dimicans in pugna occubuit annum cir-
67 citer milleſimum ſexageſimum ſeptimum. ſupra vnum & triginta annos genti imperauit. Corpus ad D. Ioannis Rupenſis primorum Regum ſepulchris nobile templum, ſepultum eſt. triſtiſſima victoria fuit, calamitoſa nomini Chriſtiano, Sanctio ipſi victori malè ominata, nempe à patrui cæde rerum ſuarum curſum auſpicanti. Extat Gregorii ſeptimi, qui proximo tempore Romanum Pontificatum adeptus eſt, præclarum de Ramiro Rege teſtimonium: quo primum Hiſpanorum Regum ait, Toletanæ ſuperſtitionis (ſic Gotthicam precandi rationem vocat) pergentes fuſæ, & quæ mentes hominum ſtulta perſuaſione imbuerat, repudiatis erroribus, maieſtatem Romani moris, & cultus lucem in Hiſpaniæ terras inuexiſſe. Sedi Apoſtolicæ imprimis & maximè deditus fuit: prorſus vt regnum, ſeque, & liberos Romanis Pontificibus obnoxios, vectigaleſque fore, lege in æternum lata voluerit & ſanxerit. Sanctium è filiis natu maximum ſucceſſorem habuit annos natum duos de viginti, pari pietate virum:
68 cuius ætate annoque milleſimo ſexageſimo octauo, Perpinianum in extrema Galliæ ora, haud procul Ruſcinonis vetuſtæ vrbis veſtigiis, Guinardi Ruſcinonenſis Comitis opera condita eſt, loco vbi gemina diuerſoria Bernardi Perpiniani erant: inde nouæ vrbi nomen. Sanctium Ramiri ſucceſſorem memorant Gotthicas leges abrogaſſe, Barcinonis exemplo ſcilicet: ſanxiſſe Cæſareas, & ſecundum eas iura populis dari. Vxorem habuit Feliciam Ermengaudo Vrgelitano Comite natam. ex ea filios tres, Petrum, Alfonſum, atque Ramirum deinceps Reges. ſtupro genitum Garſiam, qui alio tempore Iaccetanus Epiſcopus eſt creatus. Compoſtellanam eccleſiam ad hæc tempora Creſconius obtinuit, priſci moris integra probitatis opinione, præſtanti vir ingenio. Defuncto ſucceſſit Gudeſteus ex eadem familia, Creſconii propinquus. Hunc eccleſiæ ſuæ oppida repetentem, anno altero ex quo Pontifex renunciatus erat, in lecto nocturna vi oppreſſit, atque membratim diſcerpſit Froila auunculus. Diram rabiem, tetramq; dominandi cupiditatem. In huius locum Didacus Pelagius cooptatus eſt. quo Pontifice in Hiſpania lex Toletana eſt, & lex Romana recepta: ſic hiſtoriæ Compoſtellanæ auctor ait. Legem nos Toletanam, ſacrorum ritus interpretabamur, ſiue diuina hoſtia ſacrificandum eſſet, ſiue laudes diuinæ decantandæ ex Gallia Toletum aduectos: inde in alias vrbes & oppida fuſos, Gotthicis antiquatis, vti competenti loco explicandum eſt. Legem Romanam cœlibatus neceſſitatem viris ſacratis impoſitam inuectamque in Germaniam, Galliam, Hiſpaniamque, Pontificum Romanorum diligentia: quoniam eccleſiaſtica diſciplina multum ab antiquo collapſa, ac penitus labefactata erat.

Sanctius Caſtellæ Rex fratres inuadit.

CAP. VIII.

PATRVELES tres vno tempore in Hiſpania regnabant, eodem omnes nomine, potẽtia nõ pari, vitæ exitu haud diſſimili. Sanctius Caſtellæ Rex recenti facinore contaminatus ferebatur in præceps: tametſi ditionis amplitudine, ma-

gnoque rei militaris vſu, cæteris formidabilis erat. Sanctius Vaſconum Rex anguſtis ditionis finibus imperabat. iunctis tamen eius & Aragonii Regis viribus, ambo aduerſus præualidum hoſtem alterna ope tuti erant, & paternas inimicitias communibus auſpiciis perſequebantur, non minori conatu, quam gloria. Ad Vianam in Vaſconibus, quò victor Rex Caſtellæ vt præoccuparet hoſtium conatus ferro penetrauit, inſigni prælio dimicatum eſt. victus Caſtellæ Rex, & magna ſuorum clade in patriam eſt repulſus. Duo Reges eodem victoriæ curſu in Virueſcanos & Riuogiam irrumpentes, quæcunque Vaſconum Regum ditione, Ferdinandi armis erant ablata, priſtino imperio reſtituerunt. Conuerſis ad hunc modum noſtrorum animis ad ciuile bellum, externa ſine cura erant. ac præſertim Sanctius Caſtellę Rex, ne acceptas ſuperiori bello iniurias armis perſequeretur, nouo bello impeditus eſt: quod aduerſus germanos fratres impium ac nefarium ſuſcepit. imperij auidus, præcepſque ad explendam cupiditatem ferebatur, viribus & potentia ferox. fratrum imbecillitas animos faciebat: neque ſatis concordes animi ad propulſandum periculum commune communibus armis. æqui atque honeſti abiecta cura. tantum apud Sanctium Regem auaritia poterat, & vtilitatis ſtudium. Igitur quàm maximas poteſt copias armat, omni paternæ ditioni imperare parans. Alfonſus in quem primùm irruere volebat, etſi ad Garſiam fratrem, Regeſq; patrueles legatos miſerat, vt aduerſus communem hoſtem vires communicarent, omnium telis peti debere ferę inſtar crudelis & immanis: fretus tamen multitudine militum, & temporis anguſtia interclusus, armis contendere parat. Vbi res ad certamen venit, viribus impar & copiis, victus ex prælio profugit, ac deinde Legionem contēdit. Ad Plantacam oppidum pugnatum. deinde cùm Alfonſus vires reparaſſet, ad Golpelaram, vt Pelagius Ouetenſis ait, (Rodericus Vulpeculariam vocat, oppidum ad Carrionis ripam ſitum) iterum acie dimicatum eſt. conuerſa belli fortuna, victæ fuſæque Caſtellæ copiæ. Ex re proſperè geſta ſecuritas nata victoribus. Rodericus cognomento Cidus Regem Sanctium, vt par erat, his omnibus bellis ſecutus, in re militari (vt ſuperius dictum eſt) virtute magnus, magnus diſciplina, quod futurum erat animo prouidens minus apud hoſtes intentam militiam, militem ex fuga retractum, ſummo mane hoſtiū caſtra iubet inuadere. Illi vino ſomnoque ſepulti, nihil minus quàm de prælio cogitabant. In repētino metu, vt fit, ſibi quiſque pro moribus conſulit. pars fugere, pars arma capere, omnes præcipere, nulli exequi quod faciendum videbatur. Itaque breui victi oppreſſique ab hoſtibus. Alfonſus ipſe in templo B. Virginis, quod militari præſidio munitum erat, in oppido Carrione, quo præſidii cauſſa confugerat, captos miſſuſq; Burgos, anno milleſimo ſeptuageſimo primo dimicatum in eius vrbis arce in cuſtodiam eſt traditus. Inde concedente Rege Sanctio, in S. Facundi cœnobium, quod ad Ceæ fluminis ripam ſitum eſt, ea lege migrauit: vt vita principali abdicata, & in ſacerdotis cucullati morem detonſus, vitæ Chriſtianæ inſtitutis purioribus excolendis per totam vitam vacaret. Vrraca ſoror impenſe Alfonſi rebus fauebat, propter ingenij ſuauitatem, morumque modeſtiam. Petrus Anſurius Comes ab eius latere, rebus quamuis profligatis nūquā diſceſſit. Ij Sanctio primū eius conſilij auctores extiterunt, melioris fortunæ occaſionem non defore cogitantes: deinde Alfonſum hortati ſunt, vt veſte monaſtica, quam tempori inſeruiens inuitus ſuſceperat poſita, Toletum ad Almenonem Regem pro ea neceſſitudine, quæ

illum

illum inter & patrem fuerat, confugeret. Fecit ille quod monebatur: Toletumque ex fuga delatus, deductuſque ad Regem Maurum, ſecundum ſalutem hanc ſummam orationis, habuiſſe fertur. Quam vellem, Rex Almenon quando ita futurum erat, vt Rex paulo ante felix potenſq;, patria extorris, inops, & coopertus miſerijs externo præſidio indigerem, ad voſque confugerem ſupplex meo aliquo merito tuam beneuolentiam promeruiſſe. Verum neque ætas mea, neque diſcrepantes de religione opiniones id hactenus tulerũt: & magnanimis Principibus, qualem te eſſe fama vulgauit, beneficij faciendi idonea ſatis cauſſa eſſe ſolet iniuria oppreſſos ſubleuare. Ego vt in malis gaudeo, à te potius quam ab alio quoquam Rege, præſidium fuiſſe poſtulãdum: quem eximia benignitate pollere perſpectum habeo. Tu quoque lætare veniſſe tempus, quo Magni Ferdinandi proli benefacere poſſis. Quid etiam agerem, aut ad quem potiſſimum confugerem? præſidia omnia extincta ſunt. regni opibus frater germanus, ſi fratrem nominare fas eſt hominẽ omnium, quos terra ſuſtinet crudeliſſimum: ſed Sanctius tamen frater per iniuriam ſpoliauit. Belli cauſſa dominandi ambitio fuit. in Garſia fratre parum opis erat, cum in eum irruere præiudicatum habeat. patrueles infenſi rebus noſtris. Lõginqua ergo fuga me tegere conſilium fuit, atque ad tuam opem confugere. Neque peto vt præualidum hoſtem mea cauſſa irrites, tuiſque viribus in regnum profugum reſtituere coneris. etſi hæ preces ſæpe apud præclaros Reges locum habere ſolent: tantum ex ho locum peto, rebus profligatis perfugium. In mœrore & luctu vitam, quæ tantum relicta eſt morte ipſa triſtiorem apud te exigam vna ſpe lætam, quod breui futurum mihi perſuadeo, vt qui nunc ſceleribus ſuis ferox eſt, rebus repente commutatis, excruciatus omnibus malis, impietatis ſuſceptæ in fratres & neceſſarios pœnas reddat. Quod ſi contingat ſpei noſtræ exitus par, ſi exorata numina aliquando opem tulerint: ingratum hominem beneficijq; immemorem haudquaquam ſenties. Almenon glorioſum ducens tãtum paulo ante Regem ad ſe ſupplicem veniſſe, eiuſque aduentum rebus ſuis commodum futurum cogitans, lætus pauca reſpondit. Eius ſe calamitatem miſereri. ferendum tamen æquo animo caſum, quem nulla ſua culpa aliena inhumanitas attraxit. Varias eſſe humanarum rerum vices. proinde aduerſam fortunam ferret in præſenti: in futurum meliora ſperaret. Secum quandiu vellet viueret: atque ita viueret, vt præter regiam dignitatem & patriæ deſiderium, quæ ad victum cultumque principalem forent neceſſaria, nihil defuturum certo ſciret. filij eum loco habiturum eſſe. Domus prope regium palatium, vt habitaret, deſignata: quo ferme nũc loco Conceptionis nomine virginum collegium extat ad Carmelitarũ monachorũ templum, quod eo tẽpore in poteſtate Chriſtianorum erat. vnde rei diuinæ procurandæ opportunitas Regiſq; conueniendi, quandocunq; libitum eſſet. Fidem illius iuriſiurãdi religione aſtringi placuit, Regiſq; & regni cõmoda conceptis verbis iurare. Erat Alfonſus eximia formæ dignitate, modeſtus, prudens, à cupiditate omni remotus, inſigni morum facilitate. Hæc in natura inerant: maiora ipſe induſtria faciebat iiſque virtutibus, quibus cum vſus erat, facile ſtudia conciliabat. Vrraca ſoror de fratris incolumitate ſolicita, tres Anſurios fratres, Petrum, Gonſaluum, Ferdinandum Sanctij Regis permiſſu, quorum opera & conſilio rebus omnibus vteretur, cum his multos alios, vt præſidio ſimul honori & ſolatio eſſent, Toletum amandauit. Hos omnes Rex Maurus ſtipendia militaria

facere voluit, vt eſſet vnde vitam ſuſtentarent. & quoniam eorum opera forti & fideli ſicunde bellum ingrueret, vti cogitabat: quod aduerſus finitimos Mauros libenter illi factitabāt. Et cum à bellis otium erat, frequenti venatione vitam in exilio propagabant, loco idoneo villa exædificata, vbi venatores erant: quæ deinde in oppidum excreuit cui nunc Brioa nomen eſt. Alfonſus ipſe Toleti multus apud Regem eſſe, & frequenti vſu barbari animum indies magis promereri. Accidit die quadam, vt remittendi animi cauſſa ad vicinum vrbi viridarium, quod Tagus amnis interfluit, eiuſque aquis tolonib. in ſublime elatis irrigatum, prouentu maximo præcipua amœnitate & opacitate eſt. Regem prodeuntem proſequeretur: Alfonſum ſomnus inuaſit. Rex & proceres ſub vicina arbore conſidentes Toletum loci natura munitiſſimam eſſe diſputabant: prorſus vt nulla arte, nullis viribus expugnari poſſet. Tunc quidam ex aſtantibus maiori prudentia vir: Vnam, inquit, eſſe rationem vrbis capiendæ video, ſi quidem toto ſeptennio continuata clade hoſtis fruges & fructus terræ corrumpat, obſeſſam haud dubium ciuitatem hanc annonę difficultate rediget in poteſtatem. Id Alfonſus non plane dormiens, auidiſſimis auribus accepit, memoriæque commendauit. Nam quod vulgo ſine locuplete teſte auctoreque fertur, Regem Maurum periculo admonitum, vt experimento diſceret, dormiret Alfonſus, an ſomnum ſimularet, liquatum plumbum in manum conieciſſe, indeque perforatæ manus illi cognomen factum, ad nutricum cunas ablegamus: & ab eximia potius liberalitate id cognomen partum arbitramur. Contigit præterea alio tempore Alfonſi Regi aſſidentis capillos erigi, Rege barbaro ſemel, iterū, & tertio manu componere conato, quoniā denuo erigebantur: coniectores Mauri malum omen cōtinere prædicabant, regnumque illi portendi, ac de medio tollendum quamprimum iudicabant: ſuadebantque oſtenti vim & ſignificationem negligēdam non eſſe. Barbarus & ſua natura ad humanitatem propenſus, & Alfonſo beneuolentia conciliatus, induci non potuit vt fidem datam & iura hoſpitij violaret. inſtaurari tantum iuſiurandum voluit, & Alfonſi animum fidemque noua religione obſtringi. Dum hæc Toleti gerebantur, Sanctius frater poſt victoriam ferox, ditionem Alfonſi occupauit. vrbes aliæ vi, aliæ voluntate imperio eius adiunctæ. Legio vrbs aduenienti quidem portas clauſit: deinde obſidione compulſa deditionem facere in victoris poteſtatem venit. Omnes qui ſub Alfonſi imperio fuerant, metus inuaſerat, & victori omnia prona erant. Calæcia mox bello petita, vbi frater alter regnum obtinebat in factiones ſciſſum obnoxium periculo: prouinciam enim vectigalibus exhauſerat, quæ indies maiora imponebantur. Verna nimium gratioſus, Regis potens publica & priuata conſilia gubernabat, maiori auctoritate quam grauitas illius ætatis, & imperij prudentia poſtulabat. Ea res multorum illi inuidiam conciliabat: & eſt non magni Principis argumentum magnos habere aulicos: ſolentque Reges recte factorum ad ſe gratiam trahere: eorum quos intimos habent, inuidia & periculo peccare. Itaque proceres rei indignitate permoti, libertum in Regis oculis trucidarunt. Quo facinore, quoniam ad multos pertinebat, contaminati animis, ſimul ſe muniendi ad omnes caſus neceſſitate, in Regem arma ceperunt. In ea regni alienatione Garſias veritus, vt prævalidi hoſtis viribus par eſſet, cum trecentis tantum militibus, qui ſe ſequi voluerunt, ad finitimos Mauros qui Luſitaniæ partem obtinebant, profugit. Suadet omnibus precibus, vt vires conferant: Regis

inopis, exulis, atque eiecti, cauſſam aduerſus fratris iniuriam tueantur. Supereſſe in prouincia ciuium ſtudia integra, opportuno tempore eruptura. Debere eos humanitatis reſpectu moueri, atque fraternæ ambitionis odio, quem vniuerſæ paternæ ditionis potitum, propediem hoſtem infenſiſſimum experturi eſſent: niſi priuſquam imperium confirmaretur, naſcenti malo opportune occurrerent. Se vna vindicta contentum fore, atque recepti regni finibus. belli præmia, quæ ipſorum opinione ſuaque prædicatione maiora futura erant, illis omnia ceſſura. Ad hæc Mauri moueri ſe quidem eius calamitate dixerunt: vt periculum cõmunicarent adduci non poſſe: ac multo minus, vt hominis eiecti & exulis, qui ſua ſeruare non potuiſſet, magnificis promiſſis confiderent. Hac ſpe deiectus, ad priuatam ſuorum manum multis alijs adiunctis attractiſque, qui noui imperij odio aut ſpe prædæ ex vtraque ſcilicet gente ſequi priuato conſilio voluerunt, prouinciæ fines incurrit. Portugaliæ oppida & vrbes non paucæ ſub ditionem reuocatæ ſunt. Sanctius ad Scalabim vrbem, cui à S.Irene nomen eſt, obuiam procedens, collatis ſignis magnaque hoſtium ſtrage edita fratrem viuum cepit: atque ad Lunæ arcem, quæ in Calæcis ſita eſt, miſſum, in cuſtodiam tradi mandauit: vbi vitam omnem exegit in ſqualore & tenebris, homo ingenio ignauus, procax ore, minimeq; tantis reipublicæ fluctibus ſuſtinendis par.

Sanctius ad Zamoram occiſus.

CAP. IX.

SANCTIVS patratis conſilijs voti compos, poſtquam omni paterna ditione potiebatur, neque facinus per otium reputare, neque timere Deum ſceleris vltorem, impietatis vindicem: neque inconſtantiam rerum humanarum conſiderare, longæuam vitam ſibi polliceri, cæteros mortales præ ingenij ſui contemnere. Quod vnum ſupererat, vtroque fratre in ordinem redacto, ſorores etiam paterna hæreditate ſpoliare aggreſſus eſt. Cauſabatur iniuria à patre regni vrbes in plures hæredes diſtractas eſſe. litem marte arbitro eatenus ſecundum ſe diiudicatam conſiderabat: ſorores multo imbecilliores fratrib. eſſe. Primum Zamorã vrbem peti placuit magnis operibus munitam. Vrraca enim in cuius poteſtate erat, & Arias Gonſaluus, cuius auſpicijs & conſilio reſpublica bello paceque gubernabatur, prouiſa tempeſtate, commeatu, milite, & rebus omnibus ad ſuſtinendam obſidionem opportunis vrbem inſtruendam curarant. Ciuium eximia fides erat, magnaque virtute communem ſalutem tueri, atque aduerſus Regis inſolentis impetum propugnare parati erant. Circumſeſſa vrbs atq; omne genus machinis impugnata, in Regis poteſtatem haud dubium redacta eſſet: ni ex ciuium numero Vellidus quidã Ataulphus, ſua ſponte an re cum alijs communicata incertum, certus tamen Regis ex inſidijs perimendi, vrbe egreſſus atq; in Regis gratiam inſinuatus, quaſi vrbis arcana proditurus, ſi pretium operæ ſit, aditum ſe monſtraturum promittens eripuiſſet periculo. vno enim eo comite ad ſpeculandũ locum, quo in vrbem erat penetrandum, circum vrbis mœnia deambulantem, incautumque, neq; cauendis inſidiis intentũ, venabulo quod manu geſtabat transfixit. Immane facinus, fœda mors, ſed vitæ tamen meritis & actionibus conſentanea. Cædis auctor patrato facinore pedes in fugam concitat. ſequuntur regij milites, Regis in ſuo ſanguine volutantis gemitu & clamorib. exciti: atque inter eos longo proximus interuallo Rodericus cognomento Cidus, vindi-

vindictæ ſtudio ardeas. ille ſe proxima porta in vrbem infert, patefacto à cuſtodiis aditu. Ex ea re coitionem & dolum regij ſuſpicati, extrema omnia ciuibus comminabantur. Mortuo Rege, Legionenſes & Calæci infauſtã militiam auerſati, cœloq; & hominib. inuiſam, è caſtris alius alio dilapſi. Caſtellani, quos Regi fauere natura cogebat, pars Regis corpus ad Onienſe monaſterium mœſti detulerunt: vbi iuſta funeris haud magno apparatu & celebritate facta. multo maxima militum pars ad Zamoram manſit, in vltionem parricidij intenta. Zamoræ ciuibus, quaſi cædis conſcij fuiſſent, proditionis crimen impoſitum. Didacus Ordonius ex Laræ familia, ante alios ætate, virium robore, & rebus geſtis præſtans, equo vectus, armiſque fulgens, ex loco vnde exaudiri poſſet, hominib. auibus, iumentis, piſcibus, herbis & arboribus, cladem, exitium, vaſtitatem minabatur: maria terras, cœlum inani verborũ ſonitu complens. muſſabant ciues inter metũ præſentem, & verecundiam abſentium fluctuãtes. Maior periculi quam honeſti cura erat. Arias Gonſaluus, quamuis ingraueſcente ætate bellicis muneribus inutilis eſſe videbatur, decori tamen tenax, contumeliæ impatiens, ſe & filios pro patriæ ſalute certamini offert. Erat in more poſitum, vt quicunq; vrbi aut oppido proditionis crimen imponeret, paratus ex prouocatione dimicare ſingulari certamine cum quinque hominibus aduerſus ſingulos ſigillatim pugnaret. Tres Ariæ filij, Petrus, Didacus, & Rodericus ex ordine in campum pugnaturi proceſſerunt. Incredibili Ordonij felicitate & virtute interempti omnes. Rodericus tãtum, cum accepto lethali vulnere in vindictam præceps ferire conaretur aduerſarium, aberrante ictu, gladio habenas, quibus Ordonij equus regebatur, diſcidit. equus eo vulnere percitus, Ordonium fruſtra retinere conantem, è diffinito ad certamen ſpatio, quod tranſilire Hiſpanorum more nefas habebatur, inuitum rapuit. In lite an cauſſa decidiſſet eo caſu, dati iudices in neutrã partem pronunciantes, ipſo ſilentio ciuibus fauere viſi ſunt. Sic certamẽ diremptum. quod cum primis nobile fuiſſe hiſtoriæ noſtrates declarant. atque vulgaria carmina, quibus peruetuſto more Hiſpani clarorum hominum virtutes ad lyram in conuiuijs decantare cõcentu non omninò rudi neque inſuaui ſoliti ſunt.

Alfonſus reuocatur in regnum.

CAP. X.

HÆc ad Zamoram gerebantur. Vrraca vero de rerum ſumma ſolicita, veritaque ne noui motus exiſterent, nuncium Toletum mittit, qui Alfonſo fratri res geſtas, infelicem Sanctij Regis caſum denunciaret. Inſtruit ſecretis notis, quibus haud dubie intelligeret mandata ſua eſſe. dat litteras inſolentibus characterum formis deſcriptas: vt quid ſibi vellent, ſi forte interceptæ eſſent, cognoſci non poſſet. Illarum hæc ſumma erat. Nihil ſyncerum eſſe in rebus humanis. mixtum dolori gaudium nunciare. Sanctium Regem interemptũ Ataulphi dolo. qui & ſi communis hoſtis, erat tamen germanus frater: eiuſque vicem dolere æquum eſſe, ac vero neceſſarium. Sanctij morte Zamorę vrbis obſidionem breui diſſipatũ iri. tametſi certamen erat ſuſceptum: cum Ordonius ciuibus conſciis cædem proditorie patratam affirmaret. Quod caput, & duos ſemper erat precata, ipſum ad regnum vocari. celeritate opus eſſe ad præoccupandos prouincialium animos, ſtudia concilianda. Videret ne inutili cunctatione agẽdi tempora dubitando, cõſultandoque conſumeret. Hæc litteris continebantur. Verum Vrracæ nuncios multi Maurorum exploratores, qui inter

Chriſtia-

Chriſtianos erant, fama denique ipſa ſua celeritate occupauit. Petrus Anſurius rerum mutationem propediem futuram expectans, quotidie Toleto ad tertium lapidem progreſſus ex viatoribus res omnes ſciſcitari ſolitus erat: nouique nuncij comprimendi ſtudio, in itinere vnum & alterum exploratorem, qui geſta nunciarant, occulte ferro peremerat. Tandē Vrracæ nuncium nactus, & de re tota diligenter edoctus, Toletum redit. Dabat conſilium vt clam Mauro Rege in patriam profugeret. magnos caſus intercedere poſſe. neque barbaris fidem ineſſe, vt rationibus ſuis potiorem honeſtatem haberent. Alfonſus animo anceps, & quid conſilij caperet dubitans, tutiora tandem conſilia & honeſta periculoſis potiora fore iudicans, Regem Almenonem adiit: rem omnem vti nūciata erat, exponit, regni hæreditatem ad quod vocabatur cernendi petit facultatem. Eo inſcio, à quo tantis beneficiis deuinctus eſſet, diſcedere in patriam inhumanum & inurbanum fore iudicaſſe: quod à ſuis moribus procul abeſſet. Salutare id conſilium Alfonſo fuit. Rex enim Maurus re prodita, omnes Alfonſi aditus obſeruabat, itinera obſederat, & diligenti cuſtodia munierat, ne ſe poſſet commouere. Itaque Alfonſi comitate fideque victus, vehementer ſe lætatum ait, cum ex aliorum prædicatione cognouit Sāctij morte, ipſum ad regnum vocari. & tunc gaudere amplius ſublatam occaſionem ſuperiora officia, quæ fuerant ipſius meritis, ſuaque voluntate minora, aliquo maleficio mutādi, ſi ſe inuito in patriam diſcedere cogitaſſet: Quod felix, fauſtum, auſpicatumque eſſet, quamprimum iret: fraterna regna capeſſeret initæ tantum amicitiæ memor nouo iureiurando fidem obſtringeret, ſibi & Hiſſemo filio maiori perpetuo amicum futurum. Deum teſtem, atque arbitrum conuentorum fore, ne datam vltro citroque fidem eoſdem amicos inimicoſque habituros, fallerent. Igitur rebus omnibus compoſitis diſcedentem Alfonſum pecunia iuuat, & aliquanto ſpatio honoris cauſſa proſecutus, continentiæ atque fidei ſingulari exemplo in Rege barbaro abs ſe liberum dimittit. Hæc veriora arbitror, quam quæ Lucas ait: deluſo barbaro per diſpoſitos equos aufugiſſe in patriā. Zamoram primum itum, vbi Vrraca erat, quam matris loco ſemper habuit. Cum ea conſilio communicato, de eius aduētu miſſis in omnes partes nunciis, eximia prouincialium voluntate, propenſiſque ſtudiis, quæ ſuperiori tempore excitarat, in Legionis regnum receptus eſt. Garſias frater temporum mutatione euaſerat, regnumque priſtinum armis recuperare cogitabat. legati ad eum de pace ſunt viri primarij. Erat homo ingenio minime malo. itaque nihil periculi ſubeſſe ratus, atque à fratre ſperans omnia facile impetraturum: nulla fide accepta ad eum venit. capto libertas ad vitæ finem erepta. crudele exemplum publicæ tranquillitatis reſpectus excuſauit, cultuſque & victus principalis: ita vt præter regnum nihil deſideraret ſi erepæ libertatis vlla eſſet idonea ſatis compenſatio. Caſtellæ proceres interea Burgis conuentus agitabant, decreuerantque Alfonſum quidem ad regnum euocandum videri: recipiendum tamen non eſſe, priuſquam ſe inſcio Sanctij mortem patratam eſſe iureiurando confirmaret. in eam vrbem delatum, cæteris dubitantibus, ne facti memoria fraudi aliquando eſſet apud nouum Regem, cuius gratiam promereri commodius rebus ſuis fore cuncti iudicabant, Rodericus cognomento Cidus, qua in cæteris vti ſolebat animi magnitudine, Alfonſum conceptis verbis in D. Agathæ iurare compulit. Diræ imprecationes in eius caput additæ, ſi fratris cædes ipſius conſilio perpetrata eſſet. Cæremonia peracta, magno omnium qui

aderant plauſu & acclamatione, Caſtellę Rex renunciatus eſt: haud obſcure Roderico infenſus, vt rerum euentus deinde declarauit. Praui homines, qui principum offenſas acriter ſpeculantur, & alienam felicitatem ægris oculis aſpiciunt, eius animum amplius exacerbabant. Erat Alfonſus natus minimum triginta ſepté annos, cum in regnum reuocatus eſt: bello ſtrenuus fuit, vnde Fortis cognomé tulit, pacis artibus inſtructus, ingenio facili & modeſto. Has virtutes natura inſitas res aduerſæ, quibus exercitus erat, multum auxerant. liberalitas profuſa fuit prorſus, vt regni opes exhauſiſſe videre-
1073 tur. Salutis anno milleſimo tertio Sanctius occiſus eſt, & Alfonſus rediit in patriam. Quo anno Romæ quidem Hildebrandus ad ſummum pontificatum euectus, Gregorij VII. nomen ſuſcepit, ſingulari vir animi magnitudine atque conſtantia; qui pro eccleſiæ libertate cum Henrico Imperatore, eo nomine tertio, inimicitias ſuſcipere grauiſſimas, & exercere non dubitauit per totam vitam. In Hiſpania autem Dominicus Exilienſis præcipua vir ſanctitate, tertio decimo Kalen. Ianuarij, ſexta feria defunctus eſt. Memoria eius anniuerſariis ſacris in Hiſpania celebratur. In Riuogia Cannis oppido natus, ex opilione ad S. Æmiliani Cucullati monachus effectus, atque conſequenti tempore eius monaſterij Abbas, quod monachorum iura conſtanter tueretur, à Rege Vaſconum Garſia, ſuperioribus annis in exilium miſſus fuit: vnde illi (ſic ſuſpicor) Exilienſis nomen. Monaſterium Exilienſe, quod priſcis temporibus S. Sebaſtiani nomine dicatum erat, Ferdinandi Regis ope ſuaque diligentia inſtaurauit: vnde alio tépore in Dominici Exilienſis nomen vetus appellatio mutata, non ipſi tantum monaſterio, ſed etiam coniuncto municipio quod locis confragoſis ad vallem Tablatellum, quadrageſimo ab vrbe Burgis lapide ſitum eſt, ipſa militari via, qua itur Gormatium. Hæc propter antiquitatis notitiam, loci nobilitatem, prætermittere conſilium non fuit. Nunc ad Regum res geſtas, & hiſtoriæ ordinem redeo.

Alfonſi Regis initia.

CAP. XI.

ALFONSI initia turbulenta fuere, læti progreſſus. Anno quidem altero ex quo regnum recepit, ſalutis milleſimo ſeptuageſimo quarto, Reges Mau 1074
ri Cordubenſis & Toletanus armis de finibus decertabant. Alfonſus officij memor, conflato numeroſo exercitu in Carpetanos mouit. veritus initio Almenon ne is belli apparatus ad ſe opprimendum pertineret: deinde quod res erat intelligit auxilio veniſſe. collatæ ab vtraque parte vires. Cordubenſes fines incurſionibus vaſtati, corruptæ fruges, deformatus ager, pagi, villæ, oppida incéſa. prædæ hominum pecorum, armentorum actę. Iuſto pręlio pugnatum non eſt, Rex Cordubenſis vniuerſi certaminis diſcrimé ſubire detrectauit impar multitudini hoſtium, viribus impar. Exercitus victoria lætus, ſpoliis grauis, in patriam reductus. Quo tempore Agnete prima Alfonſi vxore defuncta, alteram Conſtantiam nomine ex Gallia, vbi nata erat, aduectam duxit. Ex hoc coniugio Vrraca Alfonſo nata eſt, regni deinde atque fortunarum hæres, vt competenti loco declarabitur. Conſtantiæ hortatu (ſic arbitror) miſſa abs Rege Romam legatio enixe Pontificem poſtulante, vti rei eccleſiaſticæ, in quam vitio temporum, hominum culpa deprauati mores incubuerant, conſtituendæ noniſque inſtitutis cóponendæ per cauſſam, Legatus in Hiſpaniá cum ampliſſimis mandatis & poteſtate mitteretur. Miſſus à Gregorio ſeptimo Pótifice Maximo Ricardus Cardinalis &

nalis & Maſſilienſis Abbas, anno huius ſeculi ſeptuageſimo ſexto Burgis in Citeriore Hiſpania concilium Epiſcoporũ agitauit. In quo regiæ voluntati morem gerẽs, in omni regno eius Romanum miniſterium confirmauit. Sic Pelagius Ouetenſis loquitur. (vt ego interpretor) leges eccleſiæ veteres in mores reuocatæ. ac præſertim quod in Germania non abſque motu factitatum erat, vxores ſacerdotibus detractæ: quas priſci moris obliti, & voluptatum illecebris ſuperati, plerique habere conſueuerant. Quæ res ſanctiſſimo Pontifici inuidiam peperit, vſque eo vt conuitiis & contumeliis probroſisq; carminibus paſſim eius nomen proſcinderent. Adeo graue eſt aſſueta relinquere, & veteres mores noua cenſura mutare. Præterea Aragoniæ exemplo, precandi ritus ex Romano more ſanciti. priſca Gotthorum inſtituta rebus diuinis procurandis, propitiando numine antiquata. Mauri Reges Cordubenſis atque Hiſpalenſis, cum vectigal quod ſuperiori tempore pacti erant, pendere recuſarent, Rodericus Cidus ad eos legatꝰ eſt. Granatenſes eo tempore & Hiſpalenſes armis de finibus certabant. Regis Granatenſis ſtipendia nonnulli milites Chriſtiani faciebant. Cidus pacificatoris perſona aſſumpta diſſidentes in pace ponere conatus primum eſt: deinde aduerſus Granatenſem Regem, quoniam ad nullam pacis conditionem adduci poterat, pro Hiſpalẽſi in acie ſtetit. Inſigni pręlio victi Granatenſes ad ea conſilia recurrere compulſi ſunt, quæ per imprudentiã antea repudiarant. Roderico arbitro pax inter Reges facta. milites præda ditiores, atque vectigali Cordubæ & Hiſpali, pro qua re venerat repræſentato, in patriam reduxit: Bellatoris ex his rebus nouum cognomen adeptus, egregia militum & totius prouinciæ voluntate, virtutes eius admirantium, ipſum nouis honorum titulis, quoniam re non poterant, exornantium. Proceres Caſtellæ atque Legionis ex iiſdem rebus inuidiæ flammis vrebantur: prorſus vt nouis criminibus apud Regem petitum peruertere cõſtituerent. Prope ſpem res erat à ſuperiori tempore Regis animo alienato. Ex ea ſpe inuidis ardor animorum creſcebat. Accidit Regem in Bætica nouo bello implicari aduerſus eos Mauros, qui tributa pendere denuo recuſabant. Maurorum alia manus è Celtiberia, vbi late ea tempeſtate dominabantur, per Medinæ Celinæ fines in Caſtellam irrupit. Gormatij agros omni maleficij genere vaſtabat. Cidus quem importuna vis morbi tenuerat in patria (fortaſſis etiam morbi ſimulatione procerum inuidiam declinare ſtudebat) tumultuario delectu habito, Maurorum latrocinia prohibuit: ipſos regni finibus magna celeritate dimouit. Ad hæc ſtudio prouectus in Maurorum fines Toletum vſque excurſiones fecit. Ingens ex iis locis præda abacta. agri & oppida deformata. ſupra ſeptem vtriuſque ſexus millia in ſeruitutem abducta. Inuidis & male cogitantibus proceribus, qui Regis auribus Roderici felicitati inſidiabantur, ex ea re criminandi noua materia eſt ſuppeditata. Violatæ fidei Mauro Regi criminibus petunt. videret ne diſſimulando, impotenti homini atque ambitioſo habenas laxaret. ſupplicio cogendum, æquo cum cæteris iure viuere: neque ſe præ cæteris faſtu & arrogantia animi eximium putare. Auctore Rege, ac decreto principũ punitur exilio: mandatumque, vt intra nonum diem vniuerſæ regiæ ditionis finibus exiret. Tempori ille cedendum arbitratus, apud Abbatem S. Petri Cardeniæ, cuius monaſterij per totam vitam religionem pręcipue coluit, vxorem & filios relinquit, certus aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes maiori impetu bellum gerere. Erant Mauri per id tempus vitiorum licentia eneruati. voluptatum illecebris virtus &

gloria, cum qua venerant in Hiſpaniam, extincta erat. Itaque cum priuata Rodericus militum manu, quos in armis exercitatiſſimos habebat, multi præterea amici & neceſſarij nomina dabant, tanta erat cupiditas eo Duce aduerſus Mauros bellandi, in Carpetanos primum irruit. & aduerſi Fenarij fluminis ductum ſecutus, in Celtiberos penetrauit, Alhamamque peruenit, qua parte Salo fluuius Idubedæ montes penetrans Celtiberiæ maiorem partem irrigat. In eo tractu Alcocerium arcem natura loci munitiſſimam, ſitamque in prærupto monte expugnat. duos Duces Mauros cum iuſto exercitu à Rege Valentiæ miſſos aduerſus eius conatus inſigni prælio ſuperat. Ex ea arce agros populatur: omni iniuria belli Mauros finitimos vexat. Ex prædiuiti præda equi triginta, totidem Maurici gladij ex ephippiis pendentes ad Alfonſum Regem dono miſſi: pari numero captiui equos regere iuſſi, eximia magnitudine corporum, decoro habitu: veſtes auro purpuraque diſtinctæ. Muneris magnitudini quanta maxima à legatis potuit verborum gratia adiuncta. quos Rex quidem hilari vultu ſuſcepit, & cum verborum honore: populus Cidi laudes ad cœlum prædicatione ferre: patriæ liberatorem, Maurorum terrorem, reipublicæ patronum vocare. Vnum eſſe, qui beneficiis maleficia vinceret, & benignitate cum offenſa certaret. veteres heroas quos æmulari videbatur, rerum geſtarum gloria, magnitudine animi exæquare. Exilij decretum ſupplicium, propter Mauros ſcilicet mutari non placuit: conceſſum tamen prouincialibus vt impune qui vellent, Cido militarent. in quo reipublicæ tranquillitati bene conſultum eſt. pleriq; enim in armis educati, rebus Bæticæ ab Alfonſo compoſitis, otium quo ſibi marceſcere videbantur, ægris animis ferebãt. Hæc quamuis plures per annos geſta, narratione iuncta ſunt, ne diuiſa memoriam perturbarent. Nunc retro reuocanda oratio eſt: & quid præterea rerum in Hiſpania geſtum ſit anno ſalutis milleſimo ſeptuageſimo ſexto, alio ex principio explicandum. 1076

Sanctius Rex Vaſconũ à fratre occiditur.

CAP. XII.

SANCTIO Vaſconum Regi frater erat Raymundus, homo leuis, inconſtanti, turbidoq; ingenio: cui diſcordię, rixæ, ſeditiones cordi erant, rerum nouarum cupiditas: honeſti ſanctique nulla cura præ ſtudio aſſequendi quod animo deſtinaſſet. vaſtus in conſiliis & immodicus, regnandique ambitione exæſtuans. Rex quietis cupidior quam belli, pietatis ſtudiis deditꝰ. quod veteres ſchedæ indicant, agros eum, villas, prędia magno numero cœnobiis monachorum donaſſe. Ex iis rebus calumniandi materia, vicina vitiorum nomina virtutibus affingendo: quæ magna peruerſio eſt. religionis ſtudium, animi anguſtiam: morum tranquillitatem, ignauiam interpretabatur & metum. Aderant ſtudia perditorum hominum, quicunque decoctores, æreque alieno exhauſti, inopes erant, modo nequam homines & audaces cognoſceret, eos in familiaritatem libenter admittebat. his vt cuiuſque ſtudium ex ætate flagrabat, liberaliter pecuniam, veſtes, arma, equos largiebatur: neq; ſumptui neque modeſtiæ parcens, dum illos ſibi obſtrictos obnoxioſque redderet. Rex ex vxore Placentia Ramirum filium in ſpem regni genuerat: addũt alij Garſiæ nomine ſecundũ, tertiumq; nulla appellatione deſignata: quos defuncto patre ad Alfonſum Caſtellæ Regẽ confugiſſe pro certo ponunt. Ij ætate minores erant. Rex annis grauis. Raymundo regnandi ſpes nulla niſi in ſcelere, in malo obſtinata voluntas. factionis ergo viribus, quas

poteſt

poteſt arces & oppida præſidiis occupat, & quoniam ad ſanitatem reuocari non poterat, Rege auctore decreto ſenatus reipublicæ hoſtis eſſe iudicatur: qui aliena inuaſerat, ſua perderet, regnique finibus excederet. Ex eo tempore vterque in alterius perniciem armari, Raymundus inſidiis parandis quam Sanctius cauendis intentior, ad Rotam municipium patrãdi facinoris opportunitatem nactus, fratrem proditorie obtruncat. Cædis auctorem ac omnino fœdum facinus Rodericus Præſul ne proderet, gentis vnde ipſi genus, patriæque amori tribuendum putauit: aut mea me potius fallit coniectura. occiſi corpus ad D. Mariæ Regiæ ſepelierunt, vbi & Regina coniux tumulum habuit. filius Ramirus ad Cidum profugit, Ramiri fratres ad Alfonſum Caſtellæ Regem. infirma puerorum ætas erat, vires imbecillæ ad ſuſtinendos tyranni impetus: qui prouinciæ ſtudia teneret, regumque armis inuaſiſſet. Proceres rei indignitate permoti, communicato cõſilio inter ſe, Sanctium defuncti Regis patruelem Aragoniæ Regem, ad regnum Vaſconum euocant. Affuit ille continuo & maiorem prouinciæ partem breui occupauit. Viruescani, Riuogia, ac nominatim Anagarum, & Calagurris, præterea Cantabria vniuerſa Alfonſi Regis Caſtellæ armis ceſſit. meliori is quam Sanctius iure nitens, cum Ferdinandus pater ex iuſta vxore, Sanctij pater Ramirus vulgo conceptus fuiſſet, de reliqua prouincia Aragonio Regi litem intendit. ne armis dimicandum eſſet, conuenit vt Vaſconum regnum Alfonſo vectigale eſſet: Antiquis monimentis Sanctium & Petrum filium, pactum tributum appẽdiſſe proditum, teſtatumque inuenimus. Raymundus inter vtriuſque Regis arma & ſtudia deſtitutus Cæſarauguſtam aufugit. Homo impurus, ſuperis, hominibuſque inuiſus, ſcelerum conſcientia exagitabatur, neque ſuis neque alienis fidebat. à Rege tamen Mauro prædia domoſque accepit, vnde inopem & calamitoſam vitam ſuſtentaret. neptis eius Marchesia nomine Aznarij Lupi viri nobilis vxor, ea prædia Alfonſi Aragonij Regis eo nomine primi tempore, eius vrbis tẽplo maximo, quod D. Mariæ nomine ſacrum eſt, legaſſe fertur.

Almenon Tolet. Rex, & Raymundus Barc. Comes obeunt.

Cap. XIII.

Proximvs annus ex quo hæc geſta ſunt, qui ab ortu Chriſti milleſimus ſeptuageſimus ſeptimus erat, duorum 1077
Principum funere, quam vlla re alia inſignior fuit, Almenonis Toletani Regis, & Raymundi Comitis Barcinonenſis cognomento Senis. Almenonis filius natu maximus Hiſſemus nomine, anno integro, ex quanto tempore paternum regnum obtinuit, Alfonſi Regis amicitiam patris exẽplo & præceptis inſtitutus perſancte coluit. Hiſſemi frater & ſucceſſor Hyaia Aladirbilis, moribus patri & fratri diſſimilis & toto vitæ genere, neque bello ſtrenuus neq; pacis artibus inſtructus, in luſtris & popinis vitam exigere ſolitus, atque illuſtrium fœminarum pudicitiam attentare, grauiſſimum tum Maurorum tum Chriſtianorum, qui in ditione ſupererant, odium & inuidiam incurrit. Videbatur enim cum pudicitia non pudorem tantum, ſed etiam humanitatem exuiſſe, crudelis in omnes & ferox. Alfonſus Caſtellæ Rex ſacramenti religione, quo ſe obſtrinxerat Almenoni & Hiſſemo ſolutus, vtriuſque gentis literis atque quotidiano propemodum ſuorum conuitio ſolicitabatur, vt vrbem principem ac totius ferme ditionis Mauricæ propugnaculum, impia & crudeli tyrannide eriperet: temporis opportunitatẽ negligendã nõ eſſe dictitãtium, quã ſuperiori offerrẽt ex Regis im-

bellis ignauia: in quo neque vigor animi eſſet, neque rei militaris diſciplina. præterea in tanta ciuium alienatione, Chriſtianorum viribus haud parem fore prædicabant. Hæc initia eius expeditionis, qua Toletum capta eſt, atque prima fundamenta ponebantur. Raymundi defuncti corpus Barcinone in templo maximo, quod ſua impenſa ab imo totum extruendum curarat, tumulo contectum eſt. iuſta funeris magnifice facta. Ditio vt ipſe moriens teſtamẽto mandauit, bifariam diuiſa eſt. pars Berengario data, pars Raymundo, cui Stupæ caput cognomentum fuiſſe diximus, procero corpore, eximia formæ dignitate. Moribus formæ conſentaneis, prouincialium ſtudia, ſed & patris beneuolentiam ſibi conciliarat: prorſus vt fratri qui maior natu erat, principatu prælatus Barcinonem prouinciæ caput obtinuerit. Ea res illi malo fuit, exitiumque attulit fraterna ex inuidia, vti mox dicemus. Roberti Guiſcardi Nortmanni, quæ gens hac tempeſtate magnam virtutis opinionem excitarat, & ad extremam Italiam ac Siciliam late dominabatur, filiam vxorem habuit, inſigni pietate fœminam. cuius ſumptibus gemina cœnobia cõſtituta ſunt: alterum in Mariæ valle in agro Cabreræ: Danielis nomine alterum prope Gerundam. In quo, viro defuncto vitæ principalis illecebris abdicatis, virilis concubitus expers, vitam ſanctiſſime exegit. vtrunque D. Benedicti regula & inſtitutis temperauit. Ex eo cõiugio Raymundus Arnaldus natus eſt, qui patri in principatu ſucceſſit. Hoc ſane tempore Armengaudus Vrgelitanus Comes, Maurorum in ditione reliquias armis: Guillelmus Iordanus Ceretaniæ Comes Arianam ſectam in Ceretanis renaſcentem, decretis ſuppliciis, atque malis omnibus exagitabat. Multa oppida ſecundum Sicoris amnis ripam Mauris ablata: ac nominatim vrbs Balagueris ſub Chriſtianorum imperium miſſa eſt.

Nortmanni veniunt in Italiam.

CAP. XIIII.

NORTMANNORVM nomen Hiſpaniæ olim & Galliæ cladibus nobile, per hæc tempora nobilius eſt redditum: cum in Italiam virtutis & imperij gloriam propagarunt, magnam eius partem armis peruagati, ac noui tandem in ea regni conditores, quod ad noſtrã ætatem inter varias Principum familias ſæpe alternauit. Hnius gentis originem (quoniam cum rebus Hiſpaniæ res Nortmannorũ confuſæ non parum ſæpe ſunt) & occaſionem aduentus eorum in Italiam hoc loco intelligi, aliquid lucis afferre poſſe cogitaui. Nortmannorum appellatione, vt vox indicat, vocabantur quicunque Daniam inter & Cimbricam Cherſoneſum oram Germanici maris & vicinas inſulas incolebant: feri homines & barbari, cultu vitæ agreſti, inhumanis moribus, rei nauticæ periti, & plurimum piraticę dediti. Luithprandus proximæ ſuperioris ætatis ſcriptor, eoſdem Nortmannos & Rhuſſos facit. nimirum eodem tempore, hi in Orientis, illi in Occidentis prouincias ſeſe torrentis inſtar infudere. In parte olim Galliæ Carolo Simplice Francorum Rege concedente, conſederunt ea, cui antea Neuſtriæ nomẽ erat, deinde Nortmanniæ: vt ſuperius dictum eſt. Rholo Dux fuit genti natura imperij auidæ: quiduis ſimulare & diſſimulare aſſuetæ, eloquentiæ ſtudiis & aucupio deditæ, laboris, inediæ, æſtus & frigoris patientia obduratæ. indumentorum elegantiam conſectabantur: alioqui impotenti effręnique ingenio. Atque hæ virtutes & vitia Nortmannis inerant, poſtquam mitiori cœlo & manſuetioribus Gallorum ingeniis, feritas cum qua venerant mitigata eſt.

eſt.Rholonis ex progenie Guillelmus cognomento Nothus, ſeptimus Neuſtriæ Dux,ex Eduardi Regis Sancti teſtamento, ad veterem Nortmanniæ ditionem Angliæ regnum adiecit.is belli ſacri quod proxime ſuſceptum eſt tempore, claſſe in Angliam delatus Haroldo æmulo, prælio vnico victor vitam regnumq; abſtulit.Inde Gallos inter & Anglos bella diuturna & grauiſſima haud multo ante hæc tempora, ad quæ noſtra perducta narratio eſt. Ex Gallia valida Nortmannorum manus in Italiam hac occaſione venerat. Eſt in Nortmannia ciuitas, quæ Conſtantia Caſtra olim dicta eſt. in eius agro Altauilla municipium. quod Tancredus nobili genere Princeps, & multarum imaginum obtinebat, numeroſa prole felix, ex geminis nuptiis duodecim filiorum pater nihilominus. Ex priori coniuge Guillelmus cognomento Ferreabrachia, Drogo, Wifredus, Gaufredus & Serlo nati. poſterior Franſendis nomine ſeptem filios peperit,Robertum Guiſcardum, Malgerium, Guillelmum, Alueredum, Humbertum, Tancredum, & natu inter fratres minimum Rogerium:qui gloria rerum geſtarum & ditionis amplitudine, atque diuturnitate cæteros facile ſuperauit. Mater filios & priuignos pari amore proſequi videbatur. hoc illis mutui amoris conciliandi, depellendæ inuidiæ incitamentum fuit. pater ciuilibus & bellicis artibus inſtituendos curauit. Manu prompti erant, boni conſilio.temeritatē ratio comprimebat, metum depellebat audacia.Ditionis paternæ anguſtia excluſi, veritiq; ne hæreditate diuidenda, rixæ & contentiones extarent,alio migrandi conſilium capiūt. Italia in plures principatus diuiſa,inteſtinis motibus æſtuabat. Siciliam & vicinas inferi maris inſulas Mauri obtinebant. virtutis oſtentandæ occaſio ex vtraque re opportuna. Maiores natu fratres cum militari manu primum petiuerunt Italiam. & cum in Gallia Togata virtutis ſpeciem præbuiſſent, atque in Hetruria: inde in Campaniam itum: vbi Capuanus & Salernitanus principes armis de finibus certabant. Capuano primum adhæſerunt, deinde liberalioris militiæ ſpe Salernitano. Victoria parta belloque ſedato inuitati à Maniaco, qui magnæ Græciæ & Apuliæ parti pro Gręcis Præfectus erat, in Siciliam aduerſus Mauros tranſmiſerunt. breui operæpretium factum. multæ in ea inſula vrbes ad Chriſtianorum ditionem reſtitutæ ſunt:victi acie, fugatique barbari. Mox inter Græcos & Nortmannos ſuſpiciones & ſimultates natæ.ſuperati Gręci, fugatique fratres bello victores in Sicilia atque Italia eius principatus fundamenta poſuerunt, quæ breui in iuſtum imperium excreuerunt. Nam fratres natu minores,duobus tantum ex ſuo numero relictis in patria,ij ex omni numero qui fuerint clam eſt,ſed relictis tamen in Gallia, rebus quæ in Italia gerebantur cognitis, cum ſupplemento militari ex Gallia præſto fuerunt. Partum in Italia imperium diuiſum inter fratres: cæteris defunctis tandem in Roberto Guiſcardo conſtitit, atque Rogerio. Robertus Apuliæ atque Calabriæ Dux fuit. Rogerius Siciliæ Comes, Mauris & Gręcis,eius & fratris armis ereptæ. Robertus ex duabus vxoribus Alberada gentili, & Sigelgaita Salernitani Principis filia, Boamundum & Rogerium filios reliquit, filiamque: ſi vera ſunt quæ auctores Catalauni tradunt, Raimundo eam Barcionenſi Comiti nupſiſſe, vti antea dictum eſt. Ex Rogerico Siciliæ Comite,Rogerius is natus eſt, qui paterni imperij nomē regia appellatione mutauit. & cognatis omnibus qua defunctis qua oppreſſis in ordinemque redactis, Nortmannorū ditionē vniuerſam in Sicilia atque Italia occupauit felicibus armis: Africam atq; Græciam vectigales effecit,

effecit. Hæc ferme ex Gaufredo monacho, qui res à Nortmannis geſtas in Italia, ipſiusmet Rogerij Comitis hortatu proprio commentario explicuit. Verum Italia miſſa in Hiſpaniam recurramus.

Bellum in Toletanum Regem decernitur.

CAP. XV.

NORTMANNORVM arma in Italia mouebantur. In Hiſpania Toletanorum ciuium frequentibus litteris & nunciis noſtrorum animi ad nouum bellum capeſſendum ſolicitabantur. Hyaiam Regem neque mora temporis ſanari, neque periculi magnitudine à turpitudine reuocari: impunitate confirmari audaciam, crudelitatem augeri: præter ſpiritum, quem ægre inter tot ærumnas ducebant, & ſpem vltionis, qua vitam calamitoſam ſuſtentabant, miſeris ciuibus relictum nihil eſſe. Niſi quid in Chriſtianis præſidij ſit, Maurorum auxilium euocare certum eſſe. quamcunque ſeruitutis conditionem, depellendæ eius tyrannidis libenter fore ſuſcepturos. Eſſe quidē omnem ſeruitutem miſeram: ſeruire autem amenti, impudico, impuro, nunquā ne in diſcrimine quidem ſobrio, grauiſſimum atque intolerandum. Alfonſi Regis animus ancipiti cura ſuſpenſus in diuerſas partes, hinc honeſti ſpecie, inde cōmodi quod oſtendebatur, ſpe maximi trahebatur. In procerum concilio de re tanta diſceptari ſaluberrimum fore viſū eſt. non vna omnibus ſententia fuit. Plerique quibus audaciæ plus inerat, bellum continuo ſumendum iudicabant. priuatis id ſingulorum rationibus commodū fore, vniuerſæ Chriſtianæ reipublicæ honorificum & ſalutare. Expugnatæ vrbis prædam ad milites redituram. Maurorū imperium euertendi, quæ ſeſe offerebat occaſio, firmiſſimo eo propugnaculo totius Mauricæ ditionis capto, neg'igēdam non eſſe. bellumque, quod opinione facilius fore pollicebantur, eſſet quamuis periculoſum & graue, libentiſſimis animis ſumendum eſſe. in cuius euentu rei Mauricæ ſumma vertebatur. Proceres alij bellum deteſtabantur, & ex amicitia quæ Alfonſo erat cum Regibus Toletanis religiones captabant. Conſilio honeſti ſpecies prætendebatur. Ex eo numero quidam exactæ prudentiæ opinione. Quo, inquit, iure, ô Rex, quo ore ciuitatem eam armatus inuades, quæ te domo profugum, egenum, ſine lare familiari vagantem accepit hoſpitio: omnibus officiis coluit, vnde tibi ad regnum quod obtines, factus eſt gradus? Quæ pietas eius filio bellum indicere, ſit ille quamuis nequiſſimus, qui te cum in poteſtate eſſes, ſuis opibus adiutum, patriæ, & loco vnde excideras, reddidit? Nimirum vt filium benigne accepit, habuitque, vt eius poſteros fratrum loco eſſe tibi putares. Neque enim minor voluntatis & officij coniunctio, quam naturæ neceſſitudo eſſe debet. Suadere Principi quod decet, multi laboris eſt: aſſentatio ſine periculo peragitur. vt quiſque eſt animo ignauus, (abſit inuidia) ita procax ore: bella, victorias, vrbium euerſiones loquitur. ignauiſſimi cuiuſque conſilio bellum ſuſcipi poteſt. ſtrenuiſſimi labore & periculo adminiſtratur. Quanta ſit eius vrbis firmitas, quantis operibus ſit munita, nemo ignorat. At inuitamur à ciuibus. Quaſi multitudini fidendum ſit leuiſſimæ & inconſtanti, atq; eo vela conuertere ſolitæ, vnde ſe aliquis fauoris & melioris ſpei flatus & aura oſtenderit. At tyrannidem euertere pulchrum eſt. Honeſta ſcilicet ſpecies, minimeque fallax, ni ſimul humanitatis & grati animi leges euerterentur. At Hiſſemi morte iuriſiurandi religione ſoluti ſumus. Verum: ſed ſuperos vtriuſque voluntatis & perpetuæ beneuolentiæ, quam pacti eſtis, teſtes fallere nō poſſumus: eoſdem ne vltores ſentiamus, proui-

prouidendum eſt. Hæc non eo pertinent, vt laborem & periculum defugiamus, ò Rex. Idem animus nobis eſt, qui fuit ſemper, promptus & alacer. inermes quoque, nudi & exſangues, ſi ſtat ſententia pugnandi ad bellum ſequemur: ſed in conſilio dando accipiendoque nobis liberæ voces, tibi propitiæ aures eſſe debuerunt. Cōmotus ea oratione Regis animus videbatur: atq; eo magis quod ex ore multorum & prudentiorum mitti videbatur. vicit tamē pugnandi ſtudium, vrbiſque nobiliſſimæ obtinendæ commoditas. atque in eam ſententiam hāc ſummam orationis habuit.

Non ignoro, viri nobiles, multa eſſe, quę animos ab huius belli cogitatione abducant: plura per hoſce dies de induſtria à quibuſdam ad terrēdum eſſe iactata. Sed neque improuiſa vobis eſſe debet mendacij vanitas. Ignauia metuſque omnia in maius auget. De religione non dicam, ac ne de ingrati quidem animi nota, quæ nobis opponitur. Hyaiæ ſceleribus vindicandis ſatis vtrunque credimus expiari. patre iudice & arbitro, qui pœnas grauiſſimas daret, an æquum eſt vt paternæ amicitiæ reſpectu liber euadat? Vrbis fortiſſimæ difficultas obijcitur: ſed virtuti veſtræ omnia peruia erūt. ſic magnam Hiſpaniæ partem, noſtra & Sanctij fratris auſpicia ſecuti, armis ſubiugaſtis, barbaros ſæpe acie viciſtis. munitiſſimæ vrbes & arces veſtra virtute captæ ſunt. Omnia virtuti peruia, quę ignauis terribilia ſunt. Hoſtium multitudo opponitur. nunc ſcilicet primum inconditam ſuſtinebitis turbam, quæ ipſa ſe ſua multitudine impediet? imbelles ſunt, quibus bellum inferre paramus, & longa armorum deſuetudine eueruati. Iam Toleto capta quominus lōgiſſima ſpatia emēſi ad Hiſpaniæ finem, atq; laborum metam perueniamus, nihil obſtabit. Nomini Chriſtiano, regnoq; noſtro, & vobis ipſis, labore nō maximo gloriam immortalem parabitis. Cauendum ne cunctando metuendoq; agendi tēpus elabatur: & quod euenit in tardis conſiliis, optima deinceps videantur, quorum tempus effugerit. Regis oratione cunctorum qui aderant animi inflammati ſunt: propenſaq; omnium voluntate bellum in Mauros decernitur. arma, equi, tela, commeatus comparantur, pecuniaq; in ſtipendium militare. magni tota prouincia delectus habentur. veterani milites, vt in quoque erat virtutis plurimū, magnis propoſitis præmijs nominatim euocantur. Hæc omnia eo maiori feſtinatione adminiſtrātur, quod vno tempore nunciatum erat, Pacis Auguſtę Regem Maurum à ciuium Toletanorum parte euocatū, cum validis copijs ad eam vrbem capiendam aduentare, propediemq; affore. vtriuſque Regis copiæ Toletum eodem tempore peruenere. Verū Alfonſus inuictas copias atq; tot bellis exercitas ſub ſignis trahebat. Maurus numero & virib. inferior in patriam reiectus abiit. Chriſtiani milites, quamuis vrbis potiundæ ſpe depulſi quoniam Rex Maurus bello nunciato, ſe & vrbem ad omnes caſus egregie munierat, Regis Alfonſi iuſſu agros incendunt, corrumpunt ſegetes, direptiones faciunt. atque hæc anno milleſimo ſeptuageſimo nono inchoata. idem ſecūdo,
1079
tertio & quarto anno factitatum: neq; conſequentibus annis ceſſatum eſt. Canales & Vlmus oppida vrbi vicina præſidijs occupata firmataque ſunt. inde excurſiones continenter factæ. His iniurijs calamitoſi ciues re frumentaria anguſte vtebantur, commeatus omne genus inopia laborabant. Toletani importata plurimum annona vitam tolerant. circum vrbem ſolum ſterile, nudum, ſaxeum, deforme, rebus omnibus indigens. cœlo terraq; aquarum penuria, quod longiſſime abeſt à mari, & tota regio præ reliqua Hiſpania ſublimis eſt: niſi qua parte planiciem Tagus amnis interfluit lætiorem

prouentu, longiorémque, quam latam ſpatiis. Vno tempore Cidi arma in Celtiberia proſperum curſum tenebant: Maurorum oppida, & arces eius virtute, & diligentia carpebantur. ad Regis Alfonſi gratiam plane reſtitutus non erat. id vnũ ad felicitatis cumulum deeſſe videbatur. Commodum accidit, vt anno eius ſeculi
1080 octogeſimo Maurorum inteſtina arma in Bætica mouerentur. Almofala regulus arcem Grados vi abſtulit. ad Alfonſi præſidium Adofirus ditione ſpoliatus confugit eius armis ſperans arcem recipere, vlciſci iniurias. Occaſionem rei bene gerẽdæ, haudquaquam Alfonſus negligendam iudicabat. præmiſſa militum manus. Ipſe paulo poſt cum iuſto exercitu in interiorem prouinciam penetrauit. Variis Mauri artibus, & ludificationibus cũ bellum duci videret, neq; totius dimicationis copiam fieri, & Toletanæ expeditionis cura ſolicitabat: bello Bætico Cidum tanti nominis Ducem præficiendum curauit. Ex Celtiberia euocatus continuo affuit. Venienti Rex complexum fert, facetus natura, & conſuetudine edoctus ſimulare beneuolentiam blandis ſermonibus. At Cidi non degeneres preces, aut vultus non modo exilij mulctam remiſit Rex, verumetiam eo expetente perpetua lege ſancitum, ne ingenuæ cõditionis viris, quoties ſolũ exilio vertere cogerentur, ante diem trigeſimum è regni finibus diſcedere neceſſe eſſet: nam antea moribus fixum erat, vt nonus modo dies parando exilio præſcriberetur. Belli eius confecti laus penes Cidum ſtetit, arcem Grados vi expugnauit. Almofalam regulum redegit in poteſtatem, ad Regemque traſmiſit eius arbitrio plectendum. Anno proximo huius
1081 ſæculi octogeſimo primo Garſias Alfonſi frater in vinculiis obiit. diſſectis vltro venis. Emitti cuſtodia eatenus non placuerat: ne ingenij leuitate rempublicam conturbaret. Neq; enim regnandi ambitione crediderim, Garſiam tandiu à fratre in carcere retentum fuiſſe. Conuenit inter auctores liberiorem cuſtodiam à morte Sanctij fuiſſe. auctor etiam quidam ſub vitæ finem, propoſitam à fratre libertatis conditionem affirmat, ſiue vitę tædio, ſiue quoniam ea calamitate diuinũ numen propitiari volebat, conſtanter repudiaſſe: ac ne compedes quidem, quibus innexi pedes erant, eximi voluiſſe. mandaſſe præterea in teſtamento, vt cũ ferreis compedibus ſepeliretur: quod vt iuſſit factum eſt Legione in D. Iſidori tumulo compoſito. funus magnifice factũ, vtraque ſorore procurante, Epiſcopis, atque proceribus. Anno captiuitatis decimo, regni quintodecimo ex hac vita migrauit. Quo tempore Cidus Bæticæ reb. compoſitis in Celtiberiam rediens Dianij regulum Alfagium, & Sanctium Aragoniæ Regem, qui Mauris auxilio venerat, collatis ſignis deuicit. Noua ea victoria auctus, in Caſtellam ad Alfonſum inuitatus rediit. Nauatæ operæ, & tantorum laborum præmium Virueſca, Valeranica, Arceionia fuere, inſigni Regis liberalitate perpetuo iure donata. Rurſus Alfagius, qui Conſaburonem vſque vindictæ ſtudio inflammatus proceſſerat, viribus & potentia formidabilis, abs Rege qui vaſtationib. Toletani agri operam dabat, Maurus acie victus in arcem euaſit. in prælio & in fuga barbari magno numero proſtrati ſunt. Victoris animum inopinat caſus perculit, multumque de victoriæ lætitia minuit. Didacus Viuar Cidi filius, qui paternæ virtutis æmulatione ad parem gloriam niti videbatur, Regemque ad bellũ proſecutus erat, in acie importuna cæde periit. Defuncti ſepulcrum in D. Petri Cardeniæ ad noſtram ætatem monſtratur, extatque. Neque conſtitere gemina clade compreſſi Alfagij conatus. denuo reparatis viribus in fines Chriſtianorũ populabundus inuaſit: atque in Medinæ

Cam-

Campeſtris conſpectum venit. Eo loco Aluarus Fannius Minaia Cidi propinquus obuiam progreſſus, cum barbaris acie dimicans victor euaſit. Atque hæc ſa-
82 lutis anno milleſimo octogeſimo ſecundo geſta ſunt. Quo anno Raymundus Barcinonẽſis Comes cum Gerundã contenderet: ad oppidum Percham, Oſtarlitum inter & Gerundam, Berengarij fratris inſidiis circumuentus periit. Sepultus eſt Gerundæ in æde maxima. Succeſſit Arnaldus Raymundi filius, ætate quidẽ infans, neque integrum annum natus: diuturnitate tamen imperij, ditionis amplitudine, & rerum geſtarum gloria, cuiuis maiorum Principum par: Parricida dolorem initio & luctum ex caſu fratris ſimulare: mox re prodita, perſona detracta, à prouincialib. odium eſt redditum. procerum armis non modo fraterno principatu, ad quem occultè nitebatur, ſed etiam ſuamet ditione ſpoliatus, exul & vagus, & linguæ vitio mutus repente effectus, vitam calamitoſam exegit Hieroſolymis, vbi defunctus eſt poſt aliquot annos. Vrgeliæ & Beſaluni Principum progenies à ſtirpe defecit: iique principatus ad Arnaldi Barcinonenſis Comitis ditionem ſubiuncti. Acceſſit in parte Galliæ Narbonenſis, Prouincia Phocæenſis dotis nomine cũ vxore Alfonſa (Dulcem alij vocant) Gilberti certè Prouinciæ Comitis filia. Ex eo coniugio Raymundus & Berengarius nati ſunt. tres filiæ viris principibus olim in Gallia iunctæ. Earum vni Berengariæ nomen fuit, quæ Alfonſo certe Imperatori nupſit. duarum nomina intercidere. Cum Alfonſo Toloſate bellum fuit varium ancepſque: deinde pax ea lege ſancita eſt, vt ipſi & poſteri, quaſi alternæ adoptionis iure inter ſe ſuccederent, familia altera ſublata extinctaque. Verum hæc conſequentibus annis acciderunt. nunc ad iter inſtitutum ſeſe conuertat oratio.

Toletum capitur.

CAP. XVI.

FREQVENTIBVS noſtrorum incurſionibus Toletani ciues fatigati, Chriſtianorum, qui in ea vrbe habitabãt animi ad dulce libertatis nomen arrecti erant: & quamprimum ſe Rex in vrbis conſpectum cum iuſto exercitu dediſſet, ſe portas aperturos pollicebantur. Noſtrorum vires exhauſtæ erant: à belli cogitatione auerſi animi. multæ difficultates opponebantur, magni labores, pericula grauia. hæc omnia Regis conſtantia peruicit. Ergo ſupremo conatu bellum reparat: non ante in patriam redire certus, quam nobiliſſimam vrbem redegiſſet in poteſtatem. Is erat vrbis ſitus, ea locorum aſperitas & natura, vt ſi negotium confici, vrbemque obſidere vellet, diducendi in plures manus milites, & plura caſtra metanda eſſent. multo maiores, quam antea fecerat, copiæ conſcribendæ erant. Quantum felicitatis rebus afferant finitimorum Regum & Principum opes, inter ſe id quod perraro accidit, conſentientes, huius expeditionis apparatu intellectum eſt. primi Caſtellani, Legionenſes, Cantabri, Calæci, Aſtures, Luſitani magno numero nomina dant. affuit Sanctius Aragoniæ & Vaſconum Rex, nauandæ operæ ſtudio incenſus. ex Italia Germaniaque auxilia venerunt. belli quod ſuſceptum erat. fama toto orbe volitabat. Francorum quoniam Hiſpaniæ finitimi erant, maior numerus fuit, præcipua homines alacritate ad ſuſcipienda bella, corporum patientia non eadem. Ea gens quoniam hoc & conſequentibus bellis rem Chriſtianam multum iuuit, & qui in Hiſpania remanere voluerunt, magnis præmiis affecti inuitatiq; abs Regibus ſunt, vectigalium immunitate donata ipſis & poſteris: ex ea re factum arbitror, vt immunis atque

ingenuæ conditionis homines, vulgari Hiſpanorum lingua Francos vocemus. cuius rei veteres tabulæ & diplomata Toletanis per hæc tempora conceſſa indicio ſunt. Conflatus ex tot gentibus exercitus numero & viribus præſtans ductore Rege Toletum mouit. hilares animi, victoriæ certa ſpes. Rex Maurus de hoſtium apparatu certior factus, excitatuſque periculi magnitudine, nihil de ſua comparatione omittebat. milite & commeatu inſtructus erat. præſidio quod in ciuium caritate & beneuolentia eſt firmiſſimum, ſeptus non erat: neque id barbarus ignorabat. Loci tamen natura, facile ſe defenſurum cogitabat: quod vrbs prope ex omnibus partibus altiſſimis rupibus, quas medias Tagus amnis penetrat, circundata vnum habet & peranguſtum aditum ad Septentrionem, arduum aſcenſu & duplici muro munitum. Septenis caſtris abs Rege vrbs circundata eſt. ingrediendi egrediendique facultas ſublata ciuibus. Cum maxima copiarum parte Rex in planicie, quæ ad radices montis pertinet, in quo ciuitas eſt poſita, locauit caſtra. Obſtinatis vtraque pars animis erat. pro vrbis mœnibus leuibus prælijs dimicatum vario euentu, ſucceſſu haud memorabili. Hiſpano par in pedeſtri pugna Maurus non erat, velocitate æquali, virium robore præſtanti: equeſtri prælio aliquanto melior erat, more gentis ſequi ſolitus, deinde cedere. Turres à noſtris, plutei, vineæ, aliaque ſubruendo muro idonea machinamenta, magna diligentia comparata admirationi magis erant hoſtibus talium rerum inexpertis, quam vſui: muri enim quamuis parte proſtrata difficilis aditus in vrbem erat, propter prærupta loca & propugnantium virtutem. Inter hęc vario euentu obſidio ducebatur. Vno tempore vtroſque belli tædium cepit: & quacunque ratione ab armis diſcedere cogitabant. Noſtros inopia rerum: quoniam ex lõginquis locis commeatus hominibus, iumentis pabulum petendum erat, & ex diuturno labore vulgati per caſtra morbi, & anni tempus in æſtatem vergentis mouebat. Quo tempore Cypriano Epiſcopo Legionenſi dormienti viſus eſt venire Diuus Iſidorus, qui diceret, non placere obſidionem ſolui: intra quindecimum diem, vrbem Chriſtianorum futuram, eas ſedes diuinum numen ſibi in perpetuum delegiſſe. Somnio Epiſcopi inter milites vulgato (nam continuo ille Regi renunciandum curauit) cum ſpe potiundæ vrbis animis ardor eſt additus. Obſeſſos maior premebat inopia. iumẽta equoſque, profana fœdaque in cibum neceſſitas verterat. bellum trahi non poſſe intelligebant, fortunas in extremo ſitas. Hoſtem obſtinato animo vincendi, ſpem auxilij nullam. cateruatim Regem adeunt, atque inconditis clamoribus, de pace agi petunt. ſatis pœnarum diuturna obſidione datum. neque corporibus labores, neque animo mœrorem pati diutius poſſe. Ad hæc Rex barbarus. Nomine, inquit, pax dulcis eſt, re ipſa ſalutaris. prouidendum tamen, ne pacis ſpecie ſeruitutem amplectamur. Pax eſt tranquilla libertas: ſeruitus, extremum malorum & maximum, non modo armis, ſed morte ipſa depellendũ. Animi eſt iſta mollicies non virtus pauliſper inopiam ferre non poſſe. Qui ſe vltro morti & ſeruituti offerant plures inueniantur, quam qui famem & rerum neceſſariarum penuriam magno animo ferant. Si parumper ſuſtentatis, vltro hoſtes diſceſſuros, vobis polliceor. milites quotidie ex caſtris dilabi: neque minori anguſtia premi exploratum habeo. Aderunt præterea gẽtis auxilia: quæ de noſtro periculo ſolicita haudquaquã conquieſcit. Regis oratione quoniam ſimulata videbatur, neque cum verbis vultus conſentiebat, haudquaquã ciues

conquie-

conquieuere:videbanturque agmine facto continuò portas hoſti patefacturi. Ergo de deditione agi cœptum eſt. Miſſi de ea re in caſtra legati dato ſenatu, factaque dicendi poteſtate, conqueruntur primùm, iniuſto ſe bello ab Alfonſo petitos. Beneficia quæ in ea vrbe acceperat in memoriam reuocant. Intelligere ſe haud multo minorem in caſtris inopiam, quàm in vrbe eſſe: pacis tamen ſtudio facturos fœdus, modò honeſtis conditionibus. Ac ne vectigal quidem, ſi modicum imponatur, pendere recuſaturos. Ad hæc Rex negat pacis vllam conditionem niſi vrbe dedita fore. legatis vltro citroque commeantibus dies aliquot conſumpti ſunt. inopiæ malum creſcebat in vrbe. noſtris augebatur animus, quoniam priores de pace eſſent appellati. Conuenit tandem, vt vrbs dederetur his conditionibus. Arx, vrbis portæ pontes, regium viridarium, quod vrbi coniunctum eſt, Alfonſo Regi cedunto. Rex Maurus in vrbem Valentiam, aut quocunque gentium placebit abire permittitor. Eadem Mauris quicunque ſequi eum velint: ſuaque vnicuique aſportandi facultas eſto. Qui in vrbe permanere malint, ij domos & poſſeſſiones retinento: & ex ritu gentis, ad rem diuinam procurandam templum, totius vrbis nobiliſſimum & maximum. Maiora vectigalia, quàm Mauris Regibus pendere conſueuerant, imperandi fas non eſto. Qui iura dicant, iuxta ipſorum leges, ex ſua gente iudices dantor. Hoc fœdus ab vtriſque iuriſiurandi religione, & datis vtrinque obſidibus eſt confirmatum. Rex tantæ vrbis acceſſione lætus, triumphantis in morem in arcem inuectus eſt, inter fauſtas vtriuſque gentis acclamationes, octauo Kalendas Iunij qui dies Vrbani Pontificis & Martyris memoriæ ſacer eſt, ſalutis anno milleſimo octogeſimo quinto. alij ex hoc annorum numero biennium detrahunt, veterum ſchedarum fidem ſecuti: ex quibus Alfonſum eo ipſo tempore ſe Toleti Regem in publicis tabulis nominaſſe ſatis conſtat. Omnino annis trecentis ſexaginta nouem in Maurorum ditione fuerat: quo tempore ex antiqua vrbis elegantia & nitore plurimum erat detractum. Vici enormes anguſtæ plateæ flexæque huc & illuc erant, non tam locorum natura, quàm quòd barbari incuria ædificandi & inſcitia maxima eſſent. Arx regia ex formaceis parietibus extructa, quibus nunc loci Petri Cardinalis impenſa noſocomium eſt cõſtructum. Templum maximum in vrbe media, loco aliquantulum decliui, rude & malè materiatum, quod ea tempeſtate Mahumetanæ ſuperſtitioni ſeruiebat, & paulò poſt ex ritu Chriſtiano extructum eſt. Vrbis captæ fama toto orbe breui peruagata, omnium piorum animos lætitia compleuit, tanta vrbe detracta, quæ inſtar propugnaculi barbaris erat, multum virium deceſſiſſe reputantium, piiſque reliqua prona fore ſperantium. Toleto capta, Regeque Mauro optima fide Valentiam cum militari præſidio, vbi regnum deinde tenuit, amandato variæ militum manus in omnes partes diductæ vicinum vrbi tractum facilè in poteſtatem redegerunt. Vrbis caſu perculſi erant Mauri. Multa oppida, & municipia ſub ditionem adiuncta, Maqueda, Aſcalona, Illeſcæ, Talauera, Caracæ, Mora, Conſaburo, Madritum, Valeranica, Butracum, Fita, Medina Celina, Caurium, pleraque vetuſtate antiquiſſima, locorum propinquitate opportuna, ſplendore ædificiorum, & agri nobilitate honeſtiſſima. Interea Rex veritus, ne ciuitas tantis laboribus capta ciuium proditione, quos ex gente Maurica magno numero remanſiſſe dictum eſt, amitteretur: in ea domicilium conſtituit, diuque moram traxit, non prius diſcedere certus, quàm

frequentia Chriſtianorum ciuium, & nouis operibus ad omnes caſus munita eſſet. Magnis præmijs ex tota ditione inuitati multi mortales in ea vrbe fortunarum,& vitæ domicilium delegere. In hoc numero Petrus quidam fuiſſe traditur, natione Græcus, ex Palæologorum nobiliſſima familia, quæ Orientis quidem prouincijs quondam Imperatores dedit. Is cum in obſidione Toletana ſuam Regi operam & induſtriam probaſſet, ædes in ea vrbe & amplas poſſeſſiones, vnde vitam ſuſtentaret, accepit. Ab hoc genti origo, cui à Toleto nomen eſt, cum primis nobiliſſimæ, opibus atque clientelis præpotenti. Nam Petri filius Elianus Pereſius fuit, nepos Petrus Elianus: pronepos Stephanus Elianus: cuius effigies equeſtris retro aram maximam templi Toletani in ſumma fornicis abſide monſtratur. Stephani rurſus filius Ioannes fuit, nepos Gonſaluus, cuius in D. Romani æde ſepulchrum extat. Vicum Toleti regium, ex eo hoc nomen accepiſſe memorant: quod nouis incolis, concedentibus Mauris, Regis voluntate fuerit ad habitandum deſignatus. Nouæ præterea arcis, quo loco nunc cernitur, totius vrbis editiſſimo & munitiſſimo fundamenta abs Rege iacta ſunt. Quæ omnia eò ſpectabant, ne Maurorum ciuium multitudo ſe aduerſus Chriſtianos commouere poſſet. Ex hoc ſane tempore Alfonſus Rex Imperatoris ſibi (iure an iniuria non diſputo) ſed nomen tamen deſumpſit imperij. Felix rerum ſucceſſus animos faciebat: & tot acceſſione regnorum beatus ſibi eſſe videbatur. Tametſi vrbis captæ lætitiam Vrracæ ſororis obitus, quæ eodem tempore defuncta eſt, non parum imminuit: quàm in matris loco ſemper habuerat, & à Ferdinando patre, Vrracæ res Alfonſo enixè erant commendatæ. Supererat Eluira ſoror altera: quam Cabræ Comiti, quem inclementi dicto violarat, ne vindictæ ſtudio ſuis & familiæ opibus motus in prouincia concitaret tempore minimè idoneo, vxorem dediſſe, auctor hiſtoriæ affirmat, quæ Alfonſi Regis cognomento Sapientis nomine circunfertur.

Bernardus creatur Archiepiſcopus Toletanus.

CAP. XVII.

NIHIL tum quidem Regi longius erat, quam vrbem nobiliſſimam Hiſpaniæ columen, ſanctiſſimæ olim religionis arcem, & Gotthici ſedem imperij, priſco ſplendori reddere, atque ornamẽtis omnibus amplificare. Deligendi noui Præſulis, quod in tanta rerum perturbatione, tantiſque tenebris aliquot ætatibus intermiſſum erat, ſpes tentata haud pertinaciter initio: quoniam Mauri ciues nondum planè domiti, repugnabant. Biennij mora cùm maior Chriſtianorum frequentia in vrbe eſſet, & veterum ciuium quantum cuique credendum eſſet, quibus ſe committeret, & à quibus cauere deberet, Regi exploratum eſſet: rei perficiendæ cura quò maior eſſet auctoritas, Mauris tumultuandi opportunitas minor, ex vniuerſa ditione conuentum habere conſtituit. Epiſcopi & proceres euocati ad quintumdecimum Kalen. Ianuarias affuerunt frequentes. In eo conuentu primùm diuinæ benignitati gratiæ actæ, quòd cœleſti potiſſimum ope tanta vrbs ad ius Chriſtiani imperij reducta eſſet. pro ſe quiſque, vt in quoque auctoritatis eloquentiæ plurimum erat beneficij magnitudinem verbis amplificabant. Deinde de creando Toletano Præſule deliberatio ſuſcepta. Omnium communi ſuffragio delectus Bernardus, S. Facundi Abbas, qui ſacris in ea vrbe præeſſet. ſuauiſſimi & optimi mores, præſtantiſſimum ingenium,

genium, opinio doctrinæ, ſpectata magnis & multis in rebus integritas animi, adeo vt illuſtre exemplum veteris ſanctitatis referret, gentis voluntates homini externo & in Gallia nato conciliarunt. Garumna flumen Aagenum vrbem præterfluit in Aquitania. in eius vrbis territorio oppido cui à Salute nomen eſt, ex honeſto genere natus erat Bernardus. pater Guillelmus, mater Neimiro. iuuenis malitiam exercuit, ætate adulta in ſancti Aurantij Auſcio ſiue Auxitano cœnobio in Sacerdotis cucullati morem detonſus eſt, excellenti colendæ pietatis ſtudio incenſus. Inde ad Hugonem Abbatem Cluniacenſem eius accitu migrauit. ab eo ad Alfonſum Regem in Hiſpaniam ablegatus eſt. S. Facundi cœnobium quod reliquis tota ditione monachorum collegijs Rex præficere cogitabat, ſeueriori diſciplina aſtringere, & nouis inſtitutis temperare cupiebat. In eam rem idoneum virum ex Gallia mitti abs Hugone poſtulauit. miſſus Bernardus eius tunc monaſterij curam ſuſcepit, & nunc ad ampliſſimum dignitatis & honoris gradum aſcendit. atque quò maior nouo Præſuli eſſet auctoritas, Alfonſus Rex intelligens, tantum homines honoris vulgò deferre ſolitos, quantum quiſque virium, & copiarum habeat, vanum ſine viribus eſſe nomen dignitatis & magiſtratus: arces, oppida, municipia, (qui eius concilij poſtremus actus fuit) magno numero Toletanæ eccleſiæ donauit, Broicam (quod oppidum exilii tempore Almenonis dono tenuerat) Rodillas, Canales, Cabanias, Couexam, Barcileſium, Alcoleam, Melgarium, Almonecirum, Alpogrebam. ſic Rodericus Præſul ſcribit. Alfonſi Regis Sapientis hiſtoria Complutum addit & Talaueram falsò, vt prudentiores exiſtimant. horum oppidorum quædam nota ſunt, aliorum ne nomina quidem extant. Vetuſtas omnia obliuione obruit. nobis ex coniecturis diuinandi, neq; otium neque voluntas erat. In vrbe, hortis, molæ frumentariæ, ædes priuatæ magno numero, atq; tabernæ, vnde annuum vectigal conſtaret, donata: ex quibus reditibus atque prouentu ſacerdotes Toletani templi vitam ſuſtentarent. ii regii ex eo tempore beneficii memores, ſtatis diebus ex ritu Chriſtiano Alfonſi Regis manibus parentare, inferiaſque extincto dare anniuerſarias ſoliti ſunt. His rebus conſtitutis, conuentus ſolutus eſt. Compoſito ciuitatis ſtatu, Regem aliæ reipublicæ curæ Legionem vocarunt. Regina Conſtantia, & Bernardus Præſul Toleti relicti. additum militare præſidium. Erant præterea noui incolæ pro multitudine Maurorum admodum pauci, pro cōditione temporis ſatis multi. His omnibus præſidiis vrbem ad omnes caſus paratam, inſtructamque Rex non ineptè cogitabat fore. prudenter excogitata, noui Præſulis temeritas dicam, an imprudētia? an vtrunque? certè nimia feſtinatio planè conturbauit. Erat Epiſcopi ſedes pro tempore in D. Mariæ collocata, æde Carmelitis nunc monachis attributa: vt ferè conſentiens opinio eſt eorum, quibus iſta perſcrutari curæ eſt. Mauri templum in vrbe maximum obtinebant, atq; in eo rebus diuinis ex ſuperſtitione eius gentis vacabant. Ignominioſum id nomini Chriſtiano, fœdumq; viſum eſt, in vrbe capta religionis hoſtes auguſtiori templo vti. quod occaſionis tarditas attuliſſet, Bernardi feſtinatione præcipitatum. Ergo conſilio cum Regina communicato, cum militum manu per noctem Maurorum templum occupare conſtituit. A fabris, qui comitabantur conuulſæ ianuæ. publicæ operæ Mahumetanæ ſuperſtitionis ſordibus loco repurgato, altaria ex ritu Chriſtiano erigunt. In ſumma templi turre ęs campanū conſtitutum, quo ad rem diuinam proxima luce Chriſtiani ſunt cōuocati. Repentina

tinate commoti barbarorum animi, atque ex ſuę religionis contumelia in furorem acti, vix retineri potuerunt, quin ad arma concurrerent, & marte arbitro iniurias vindicarēt. Calamitoſus is dies nomini Chriſtiano parabatur: ni paratū noſtris exitium, qui numero & viribus vincebantur, diuinum numen diſcuſſiſſet. Vna Mauros ſpes ſuſtentabat, quod Rege inſcio tantum facinus perpetratum eſſe erat perſuaſum. alij ſpe vindictæ, alij vinēdi cupiditate retenti ſunt. Rex iniquiſſimè tulit fidem publicam, iuriſiurandi religionem, regij nominis maieſtatem, importuna Bernardi feſtinatione violatam, fœdatamque. Conſiderabat prætereà quanto in periculo res eſſent Mauris furentibus. & ne vrbi aliquid ſecus accideret, verebatur. varios eſſe & commutabiles rerum humanarum caſus diſputabat. Itaque citatò Toletum ſe proripit tanta feſtinatione, vt ex S. Facundi cœnobio, vbi rei geſtæ nuncium accepit, intra tertium diem Toletum peruenerit, iracundia exæſtuans, furorem & minas in Reginam & Bernardum ſpirans. Nullæ preces ad aures admittebantur, nulla ope humana placabatur atrox ira. ſtabat ſententia vindicandæ audaciæ inſigni aliquo ſupplicio. proceres Toletani, plebs, atque ſacratus ordo obuiam progreſſi in atrata veſte ſqualidi, perfuſique lachrymis cum infulis ac velamentis, veniam miſerabili gemitu poſtulant. nihil obſtinatus Regis animus mouetur. Graue malum rei Chriſtianæ parabatur, niſi Mauri proceres Regis animum ad miſericordiam flexiſſent. Etenim animorum impetu conſidente, & dolore, quem ex iniuria conceperant mitigato, ſi Rex grauius aliquid in Reginam & Bernardum decreuiſſet, fore prouidebant, vt eius facti inuidia penes ipſorum gentem maneret, & præſentem lætitiam perpetuo Chriſtianorum odio luerent: quod ipſorum rationibus exitiale fore prudenter iudicabant. Magno ergo numero ad pagum Maganum obuiam Regi procedunt. Stabant ancipiti animorum motu mœſti, fixis in terram oculis. hinc iniuriæ dolor vrebat, inde exitij metus ſolicitabat. ad Regis aduenientis conſpectum in genua procumbentes, ac lachrymis, quæ toto ore manabant, fœdatos ac dicere conantes, Rex occupauit: eo facto non ipſorum patientiā læſam, ſed ipſiuſmet maieſtatem violatam eſſe dixit. ſuam eam iniuriam fuiſſe, ſe vindice vltionem expectarent. Exemplum ſeueritatis crudele editurum, quo Maurorum genti teſtatum fieret ſua voluntate haudquaquam iuriſiurandi religionem ſpretam fuiſſe: & poſteri intelligerent regiam fidem conſtantem fore, neque importuna cuiuſquam audacia fore temerādam. Ad hæc illi magnis clamoribus veniam poſtulare, ſe quidem erratum quod neceſſitas attuliſſet, & vis quædam penè fatalis libentiſſimis animis cōdonare. Rex, Maurorū poſtulato perculſus ſubſtitit. tùm è Maurorum numero quidam præcipua auctoritate in hunc modum locutus fertur. Quātum dolorem ceperimus, inuicte Rex, cùm templum ex fœdere noſtrum, ſanctitatis opinione præcipuum, iniuria ereptum eſt, ex ſe quiuis æſtimare poteſt: oratione explicare ſuperuacaneum fore ſum arbitratus. Neque tantopere loci religione mouebamur, quā quòd ab eo initio imminuendæ noſtræ libertatis, tuæ fidei violandæ haud obſcura fundamenta iacta eſſe videbamus. Quod in communem ædem factum eſt, quin in ſingulorum domos irrumpant, atque in fortunas noſtras inuadant, quæ fides? quæ religio frænabit? cum noſtra gente violanda diuinum numen promereri veſtri homines perſuaſum habeant. Quod ne contingat tibi prouidendū eſt, atque maioribus præſidijs noſtræ gentis incolumitati conſulendum. Alioqui Reginæ, & Archiepiſcopo iniuriam libenter

ter

ter condonamus. Ipſe nobis auctoribus & hortatoribus idem facies: ne quorum iniuriam vindicare pergis, ipſis exitium afferas. neque enim religionis veſtræ Antiſtitem, Reginam nobiliſſimam, poſteri & cognati, te defuncto inultos cecidiſſe patientur. Itaque per eam dexteram, qua nobis fidem dediſti, oramus atque obſecramus, vt iracundiam ex noſtra ignominia conceptam deponas. maius nobis beneficium dare nullum potes. niſi impetramus in vrbem haudquaquam redire, ſed nouas & longinquas ad habitandum ſedes quærere certum eſt. Tu vide nè dolori indulgendo, maius nobis malum parias, tibi luctum ſempiternum cōcilies, nomini Chriſtiano dedecus atque ignominiam ſingularem. Hæc dicente Mauro, reliqui nixi genibus, lachrymis toto ore fluentibus, manus tendere, idem precari. Regis animus variis motibus, atque contrariis agebatur, quod ex vultu dignoſcere promptum erat, nunc læto, modò pallido. demum cùm animi impetum ad rationem reuocaſſet, & Dei nutu conſilia hominum moderantis, rem omnem eueniſſe cogitaret, Maurorū precibus flexus, pro ea voluntate gratias agit: eius diei memorem perpetuò ſe fore profitetur. Vrbem adit, Reginam veniæ ſpe hilarem lætus aſpicit. cum Bernardo gratia reconciliata. dies ex atro in candidum repente verſus erat. Omnia vrbis loca feſta lætitia & fauſtis acclamationibus perſonabant. Annuis ſacris eius diei memoriam celebrari mandatum Ianuarij menſis die vigeſima quarta, cui à Pace nomen eſt. Non id ſolum tamen agitur eo die, ſed etiam veſtis de cœlo Illefonſo allatæ memoria renouatur.

Gotthica precandi ratio abrogatur.

CAP. XVIII.

RICHARDVM Maſſilienſem Abbatem à Gregorio ſeptimo Pontifice Maximo Legatum in Hiſpaniam concilium Burgis Epiſcoporum agitaſſe: atq; in eo Romana eccleſiæ leges, ritus & ſacrorum cæremonias ſancita fuiſſe paulò ſuperiùs indicatum eſt. Multa is inſolenter facere videbatur, & conceſſa ad ſalutem poteſtate maxima & ampliſſima ad quæſtum & tyrannidem abuti. reſpublica ſurſum deorſum agebatur. Romani Pontificis nomen & maieſtas importunis Legati actionibus ſugillabatur. Bernardum pro ea perſona quam gerebat, eius rei cura ſollicitabat: Legati tamen conatus validiores erant, auctoritas maior quàm vt obſiſti poſſet. Erat præterea ea tempeſtate moribus Hiſpaniæ fixum, ex concilij poſtremi Conſtantinopolitani (ſic arbitror) præſcripta lege: vt Metropolitani priuſquam inaugurarentur, electionem legibus iubentibus eſſe factam, neque vitio creatos eſſe, Romano Pontifici probarent. priuſquàm id factum eſſet, ſacrari aut aliquam reipublicæ partem attingere nefas erat. Pontificii aſſenſus indicio laneum pallium, quod ſacris peragendis inſigne geſtare ſoliti ſunt, vt impetrarent, in more poſitum erat. Id inſtitutum ab hoc initio ſuſceptum, tempore procedente ad alios Epiſcopos, cauſſas explicare non attinet, ſed ad inferiores certè Præſules deriuatum eſt. Hoc effecit, vt nullius Epiſcopi rata electio ſit, niſi Pontificis auctoritate firmata fuerit. Vtriuſque rei componendæ cauſſa Bernardus Romam contendere parat. Longinqua profectio erat, periculi laboriſque plena. Itaque priuſquam itineri ſe daret, Rege conſentiente, templum quod Mauris ereptum erat, ex ritu Chriſtiano eſt ſacratum. Epiſcopi ea de cauſſa ad conuentum iuſto numero euocati. Sacra cæremonia peracta eſt die Criſpini & Criſpiniani, octauo Kalend. Nouembris, ſalutis anno milleſimo octogeſimo ſeptimo. 1087 Sanctæ Mariæ, Apoſtolorū Petri & Pauli, Stephani,

atque S. Crucis nominibus templum dedicatum. In ara maxima multæ & magnę ſanctorum reliquiæ collocatæ. Rodericus Præſul id factum affirmat poſtquàm Bernardus Roma rediit: nobis aliorum auctoritas potior fuit, cum ratione temporum magis conſentiens. Sic Gregorio Pontifice atque, qui illi ſucceſſit, Victore eo nomine tertio defunctis, Romam peruenit: quo tempore Vrbanus ſecundus Romanam eccleſiam gubernandam ſuſceperat, quarto Idus Martii, anno milleſimo octogeſimo octauo. Ab eo, pro quibus venerat, integra omnia impetrata, Legatum Richardum reuocari, Romam, pallij vſus: præterea vt totius Hiſpaniæ & Galliæ Gotthicæ Primas ipſe eſſet, pro qua poteſtate rediens in Hiſpaniam atque ex itinere Toloſæ vicinorum Epiſcoporũ conuentum habuit, facileq; homines minimè malos ingenij dexteritate & Gallicæ linguæ commercio, qua ab infantia vſus erat, vt imperium agnoſcerent adegit. iidem Toletum cum inuitati eſſent, ad concilia celebranda ſeſe venturos profeſſi ſunt: Cùm primùm Toletum applicuit, priuſquàm Legatus ſe poteſtate abdicaſſet, communi conſenſu de Gotthica precum ratione antiquanda actum: qua Hiſpani vulgò vtebantur ab antiquiſſimis temporibus, præterea ex Iſidori, Illefonſi & Iuliani, quos in cælitum numero habent coluntque, auctoritate. Tentatum id quidem aliquoties erat, neque tamen ſucceſſerat: quòd vulgo homines, ſed & primores gẽtis antiquis ſtari mallent: nihilq; tenaciùs inhæret, quàm quod religionis ſpecie defenditur. Hoc tempore tanta à Primate & Legato contentio adhibita eſt, tum à Regina eorum conatibus enixè fauente, vt victa gentis conſtantia, tandem peruicerint. Singulari certamine tamen homines militares, & in armis nutriti rem tantam diiudicari voluerunt. Die dicta, duo milites ab vtraque parte delecti in arenam deſcenderunt. vicit qui antiquum Hiſpanorum morem & vetuſtiſſimam precandi rationem retinendam eſſe tutabatur, Ioannes Ruizius ex familia Matancia, quæ ad Piſoricam fluuium habitabat, & cuius poſteri ad noſtram ætatem eius certaminis memoria illuſtres manent. Verùm aduerſæ partis ſtudia cùm nihil eo caſu remitterent, neque victa vincerentur, viſum eſt controuerſiam ignis iudicio permittere: ſic eius ſeculi mores erant rudes & agreſtes, neque ſatis expenſi ad Chriſtianæ pietatis regulam. rogo in platea accenſo liber vterque Romanus & Gotthicus in ignem proiecti. & Romanus quidem continuò ex igne proſiliit, ſed ambuſtus, vti Rodericus ait. id populus victoriam interpretabatur: nam liber alter ſub igne & flammis diu permanens, illæſus inuentus eſt. Rege arbitro, populo nihilominus perſuaſum, vtranque precandi rationem ſuperis placere: quando vterque liber ex incendio euaſiſſet incolumis. Quodam tamen temperamento eam controuerſiã componere viſum eſt: in antiquis vrbis templis, quæ Mozarabum vulgò dicebantur, vetus precandi ratio retineretur. quod hoc etiam tempore, ſtatis anni diebus, iis in templis factitari videmus. præterea in templo maximo ſacellum extat, vbi ex Gotthica precandi ratione, Franciſci Ximenij Cardinalis impenſis, ne tantæ rei memoriam vetuſtas obrueret, ſacerdotes conſtituti ſacris dant operam. In reliquis templis, quæ denuò Toleti ſacrata erant, conſtitutum vt ex Romano ritu rem diuinam procurarent, & diuinas laudes ſtatis diei temporibus decantarent. Ex eo facto in prouerbium vulgare abiit inter Hiſpanos: Leges pro Regum arbitrio verſari. Ea controuerſia compoſita, Toleto ſplendor antiquus, & ciuium Chriſtianorum frequentia reddita eſt. Nam Mauri ex ea

vrbe

vrbe paſſim alij alia de cauſſa dilabebantur. in eorum locum noui ſubſtituebãntur incolæ: quibus tributorum immunitas, multæ præterea prærogatiuæ conceſſæ ſunt, vti huius temporis ſchedæ & publicæ litteræ indicio ſunt, quæ in tabulariis Toletanis ſeruantur. Neque eatenus Bernardi conatus ſubſtiterunt: ſed Regem ſecutus in vlteriorem Caſtellam, Legione vrbe primaria nouum Epiſcoporum concilium habet, anno eius ſeculi
91 li nonageſimo primo, vt Lucas Tudenſis eſt auctor. Affuit Raynerius ex Cluniacenſi monacho Presbyter Cardinalis, ab Vrbano Pontifice in Richardi Abbatis Maſſilienſis locum ad Regem Legatus. Vtroq; annitente, tum alia decreta promulgata cura diſciplinæ eccleſiaſticæ in mores reuocãdæ, quę iniuria temporum nimium laxata erat: tum illud conſtitutum: Gotthicis litterarum caracteribus, quas Vlfilas Gotthorum Epiſcopus, priuſquam venirent in Hiſpaniam excogitarat & inuenerat primus, ne amplius vſus eſſet, in publicis tabulis, ſed pro iis Gallicos characteres ſubſtitui. Etenim ab antiquiſſimis temporibus Gotthi, Longobardi, Vandali, Sclaui, Francíq; proprios ſingulæ nationes characteres litterarum forma à Latinis diſcrepantes, quibus vtebantur, inuenerũt. Franci & Sclaui veterem vſum retinent: cæteræ nationes progreſſu temporis abdicarunt. commercio id cæterarum nationum, quę Latino plurimum charactere vtebantur, datum eſt.

Origo Primatus Toletani.

CAP. XIX.

LOCVS admonet, vt de principijs Toletani Primatus, quem in reliquas Hiſpaniæ eccleſias ſibi eius vrbis Præſules tribuunt, & qua ratione auctoritas ducta ab humili venit ad ſummum, altius diſſeramus. Rerũ omnium obſcura principia ſunt. antiquitatem, quod propius abeſt à diuina progenie, mortales affectant. ambiguis originibus liberum fuit aliis alias cõfingere: & auctoritatem gentis aut imperij à primis temporibus repetere. Itaque plerique eccleſiæ Toletanæ Primatum ad ipſa Apoſtolorum tempora referri diſputant, Eugeniumq; Martyrem, qui in Hiſpaniam aduenit Euangelij euulgandi cauſſa, in Toletanis Præſulibus primum ponunt. Toletanos ciues ſacra Chriſtiana ſuſcepiſſe in Hiſpania, Epiſcopumque habuiſſe primos omnium contendunt. Verum quæ tanta cõfidentia animorum dicuntur, vetuſtis litterarũ monimẽtis deſtituta ſunt: ac ne ſcriptor quidem vllus ante hanc ætatem Eugenium in Hiſpaniam veniſſe memoriæ prodidit: ne Gregorius quidem Turonẽſis, qui de rebus Galliæ ſcripſit: vnde Eugenium veniſſe, & vbi interemptum pro fide eſſe vulgus ſed & doctrinæ ſtudiis expoliti homines perſuaſum habent. quæ eo pertinent, non vt fixæ vetuſtate opiniones importuna diſputatione moueantur: ſed ne pro certis ambigua ſuſcipiantur cœpiſſe nimirum ab Apoſtolorum ætate primatum Toletanum. quid enim ij faciant, ſi pari argumento Compoſtellani, auctoritatem Primatus, tanquam manu aſſertam in ſuam vrbem traducãt: in quam Iacobus Apoſtolus Euangelij lucem primum tulit: & ſacrum eius corpus naui appulſum ad vicina littora in ea vrbe eſſe ſepultum, antiquiore multo litterarum fide traditur. Nobis nihil eſſet antiquius quã eius vrbis, vbi hæc cudebamus commentaria in vmbilico Hiſpaniæ de rebus Hiſpaniæ, & prope quã nati & inſtituti ſumus, dignitatem illuſtrare: verum hiſtoriæ leges exigunt ne incertos populi rumores & ambiguas rerum origines colligamus: atq; per imprudentiam ad eundem (quod in alijs accuſamus) lapidem offendamus. & indicio eſt eam prærogatiuam auctoritatis, de qua ſuſcepta

eſt diſputatio, antiquam admodum non eſſe: quòd videam in conuentibus Epiſcoporum, qui in Hiſpania habiti ſunt, rerum potientibus primùm Romanis, deinde Gotthis Toletanum Præſulem haudquaquam primum conſidēdo ſubſcribendoq; locū occupaſſe. Melanthius Toletanus Præſul in Illiberritano concilio, quod antiquiſſimis temporibus habitum eſt, poſt ſex Epiſcopos ſeptimꝰ ponitur. In ipſis Toletanis conciliis, vbi maximè oportuit auctoritatem eccleſiæ Toletanæ vindicare, & Regum ac populi fauor aderat, non parum ſæpe in numero Metropolitanorum inter poſtremos collocatur. Ergo vt originem ab antiquiſſimis temporibus, & auctoritatem Primatus repetamus, ſic ſtatuo. Quinque Archiepiſcopos in Hiſpania extitiſſe olim, qui aliquando Metropolitani, aliquādo Primates dicti ſunt, diuerſo nomine ſententia non alia: Tarraconenſem, Bracarenſem, Emeritenſem, Hiſpalenſem, Toletanum: & præter hos Narbonenſem in Gallia Gotthica, quæ Gotthorū tempore Hiſpaniæ contributa erat. Æquo hi iure parique poteſtate ſubnixi erant, nullius maiori imperio deuincti. (Romanum Pontificem excipio.) In conciliis eum locum obtinebant, quem ordinationis antiquitas dabat. Horum Pręſulum multitudinem aut vetus Hiſpaniæ diuiſio effecit, in quinque partes tributę, Bæticam, Luſitaniam, Tarraconenſem, Carthaginenſem, Calæciam: totidemque iuridicundo conuentus ſupremi, rerū potientibus Romanis: aut gentes barbaræ pepererunt, (ſic mea ſententia eſt) cùm primùm in Hiſpaniam irrumpentes, ea prouincia in plures partes diſtracta, multa condiderunt imperia. Narbonenſis Metropolitanus in Gallia erat: Tarraconenſis in ea Hiſpaniæ parte, quæ in ea rerum perturbatione diutiſſimè Romanum imperium agnouit: Hiſpalim Vandali obtinuerunt: Luſitaniam & Calæciam, vbi Emerita & Bracara ſunt, Alani atq; Sueui. Toletum in ditione Gotthorum erat, quę gens cæteras nationes barbaras multitudine & imperio vincebat: vnde Toletanæ vrbis auctoritas cæteris maior eſſe cœpit, ac præſertim cùm verſo reipublicæ ſtatu Hiſpaniam vniuerſam Gotthi in poteſtatem redegere, iure & legibus commutatis, Toletique imperii ſedem conſtituerunt, ſenſim mutatis rebus Toletanorum Epiſcoporum auctoritas creſcere cœpit. Futuræ amplitudinis haud obſcura fundamenta poſita ſunt in concilio Toletano ſeptimo, cuius canon poſtremus eſt: Vt vicini vrbis Epiſcopi admoniti à Metropolitano, ſingulis per annum menſibus Toletum veniant, meſſis duntaxat & vindemiarum feriis exceptis. Regis id reuerentiæ, vrbis regiæ honori, Metropolitani ſolatio datum. Ab his initiis Toletanorum Præſulum creuit auctoritas, prorſus vt Eruigio Rege concilii Toletani duodecimi Patres canone ſexto decreuerint Epiſcoporum Hiſpanię electiones, quas Rex facere cōſueuerat, Toletani Præſulis iudicio, aſſēſuq; ratas fore. Quo ex tempore primas Epiſcopi alii deferre Toletano: in ſubſequentibus Epiſcoporum conuentibus, Toletani Præſulis prima ſemper auctoritas eſſe: primumq́; ſedendo ſubſcribendoq; locum occupare. Atq; his ſe finibus Toletani Epiſcopi auctoritas continuit. Cætera Primatum iura, qui iidē Patriarchæ ſunt ſolo nomine diſcrepantes, vt leges eccleſiaſticæ docent, haudquaquàm obtinuit. nulla dignitatis inſignia præcipua. poteſtas præterea nulla maior in ſubditos. Poſtquam rebus commutatis inſignem illam plagam accepit Hiſpania, Maurique rebus præfuerunt, Primatis dignitas & maieſtas conticuit: & progrediente tempore tanta rerum extitit perturbatio, vt ne Epiſcopi quidem ritè ſacrati Toleti eſſent. quod multis annis tenuit. Demum ea vrbe ad Chriſtianorum ditio-

ditionem reſtituta Toletanus Præſul, nō modo Metropolitani honore auctus eſt, ſed etiam Primatis dignitatem impetrauit agente Bernardo nouo eius vrbis Pontifice, Vrbano ſecundo Romano Pontifice concedente: non abſq; aliorum Epiſcoporum obtrectatione, qui vno prælato iniuriam factam eſſe cęteris querebantur. Vrbani de hac re litteræ alio ſunt loco explicandæ. primus Berengarius, quē Bernardus ipſe Auſa Tarraconem tranſtulit, de Primatu litem intendit, in qua victus eſt: nam Vrbanus ſecundus datam ſemel Toletano Præſuli auctoritatem ratam fore iudicauit. Vrbani iudiciū Paſchalis & Gelaſius eius in Pontificatu ſucceſſores nouis diplomatibus comprobarunt. Calixtus eo nomine ſecundus auctoritatem imminuiſſe viſus eſt: cum Iacobo Gelmirio Cōpoſtellano Epiſcopo Emeritenſis Metropolitani iura ea vrbe (quoniam in Maurorum ditione erat) translata conceſſit. auxit præterea Legati pontificij maieſtate in prouincias Emeritenſem & Bracarenſem, exemitque nominatim à Bernardi Toletani Præſulis imperio. Honori id fratris Raymundi datum eſt, qui Compoſtellæ erat tumulatus: & in Iacobum Apoſtolum ſtudio incitato. Verum Raymundo Bernardi ſucceſſore Honorius, Innocentius, Celeſtinus, Lucius, Eugenius eo nomine tertius Toletanum Præſulem Hiſpaniæ Primatem fore ſanxerunt. Raymundo Ioannes ſucceſſit. quo Pontifice, tum ab Hadriano quarto Romano Pontifice Primatus Toletanus ſancitus nouo diplomate eſt, Cōpoſtellano abrogato: tum Ioannes Bracarenſis Epiſcopus, qui Toletano de Primatu litem intenderat, atque obtemperare recuſabat, Toletum venit, atq; in eius, cuius imperium refugiebat, verba iurare compulſus eſt. Cerebruno Ioannis ſucceſſore exemptionis priuilegium ab Anaſtaſio Romano Pontifice, Pelagio Compoſtellano Præſuli conceſſum, ab Alexandro eo nomine. III. abrogatum eſt. Quo tempore Iacinctus Cardinalis in Hiſpaniam Legatus præter alia quæ ſapientiſſime tota prouincia conſtituit, ſecundum tabulas Toletanæ eccleſiæ litem diremit: atque veteris controuerſiæ Cerebrunus, vt nouus victor eſſet effecit, pronunciata ſententia. Alexandri eo nomine tertij litteras ad cerebrunum, quæ à maioribus erant inſtituta præclare nouo decreto confirmantis, huic diſputationi inſerēdas eſſe iudicauimus. ALEXANDER Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, venerabili fratri Cerebruno Toletano Archiepiſcopo ſalutem & Apoſtolicam benedictionē. Cum pro negotiis commiſſæ tibi eccleſiæ imminentibus, nuncium ſuum ad nos tua fraternitas deſtinaſſet, in ſede Apoſtolica, quę iuſta petentium vota ſemper conſueuit admittere, per eundem nuncium ſuppliciter poſtulati, anteceſſorum noſtrorum felicis memoriæ, Paſchalis, Calixti, Honorij & Eugenij priuilegium tibi & litteras innouari: in quibus Hiſpaniarum Primatus Toletanæ eccleſiæ noſcitur indulgeri. Nos autem quoniam te ſyncera in Domino caritate diligimus: & perſonam tuam, quæ incōcuſſa eſt columna eccleſiæ & ſtabile firmamentum, quibuſcunque modis conuenit propoſuimus honorare poſtulationem tuam duximus admittendam, & deſiderium tuum effectu ſuo paſſi non fuimus defraudari. Verum communicato fratrum noſtrorum conſilio, ad exēplar præ deceſſoris noſtri bonæ memoriæ Hadriani Papæ, Apoſtolicæ ſedis auctoritate ſtatuimus, vt iuxta præpoſitæ petitionis iudicium deberet priuilegium ſimul cum litteris innouari: & ſicut eccleſia tua ex antiquo habuerit in tota Hiſpaniarum regione Primatum, ſic tu & eccleſia Toletana, cui Domino auctore præeſſe dignoſceris, eundem Primatum debeas ſuper omnibus in perpetuum obtinere. Adij-

clientes priuilegio, quod Pelagius quondam Archiepiſcopus à prædeceſſore noſtro bonæ memoriæ Anaſtaſio Papa videlicet, quod iure Primatus non deberet eccleſiæ tuæ eſſe ſubiectus, dicitur impetraſſe. ſcilicet priuilegium iam dicti anteceſſoris noſtri, ſanctæ recordationis Eugenij Papæ, prædeceſſori tuo ſuper cōceſſione Primatus, indultum illi modis omnibus præiudicare decernimus: præſertim cum illud Anaſtaſij, neque de cōmuni, neque de ſanioris partis fratrū conſilio fuiſſet elicitum. Decernimus itaque vt ipſe Compoſtellanus Archiepiſcopus, ſicut reliqui Hiſpaniarum Pontifices, tibi tanquam Primati ſuo & ſucceſſoribus tuis obedientiam de cætero & ſubiectionem iure Primatus impendant: & dignitas ipſa tibi, tuiſque ſucceſſoribus ſemper firma permaneat, & perpetuis temporib. illibata. Statuimus ergo vt nulli omnino hominum liceat hanc noſtræ conceſſionis & confirmationis paginam auſu temerario infringere, vel ei aliquatenꝰ cōtraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datis Beneuenti per manum Gerardi ſanctæ Romanæ eccleſiæ Notarij. VIII. Kalendas Decembris, Indictione tertia, Incarnationis Domini anno. M.C.LXX. Pontificatus vero Domini Alexandri Papæ. III. anno. XI. Longum eſſet ſingula recenſere. Gonſaluo Cerebruni ſucceſſori Vrbanus eo nomine tertius auctoritatem Primatus ratam habuit. Gonſaluo Petrus Cardona ſucceſſit: Petro Martinus, quo Epiſcopo Celeſtinus eo nomine. III. pro ea cognatione & neceſſitudine, quæ illum inter & Reges noſtros erat, dum adhuc eſſet Cardinalis, vt maiores templi Toletani ſacerdotes Epiſcoporum ad inſtar mitris vterentur, dum res diuina peragitur, impetrauit. auxitque id priuilegium Pontifex renunciatus. Excepit Rodericus Semenus Toletanus Præſul, magno animo vir, doctrinæ opinione ſingulari. res eo tempore miraculi inſtar. Hic in concilio Lateranenſi primo coram Patribus & Innocentio tertio Pontifice Maximo, ſuæ eccleſiæ cauſſam declamantis in morem luculenter egit: liteque cōteſtata, reliquos Hiſpaniæ Metropolitanos vicit. Eidem quoniam Epiſcopus Bracarēſis iugum excutere cupiebat, Legati partes Honorius. III. conceſſit. Honorij III. ſucceſſor Gregorius IX. legem abrogauit, quæ Tarracone aduerſus Toletani Præſulis iura & merita promulgata erat, ne in ea prouincia Primatis auctoritate fungeretur. Roderico Ioannes, Guterrius, Sanctij duo, vterque ex regio genere ſucceſſere ordine. præter hos Ioannes Contrerius, qui Martini. V. tempore vixit, & deinde concilio Baſilienſi interfuit. prætetea Contrerij ſucceſſor Ioannes Cereſuela Aluari Lunæ Magiſtri equitum vterinus frater. Hi ferme omnes à Pontificibus Romanis diplomata in eandem ſententiam abſtulerunt: vt veteres tabulæ indicant, quæ in templi Toletani maximi ſcrinijs cum fide ſeruantur. Iam Alfonſo Carrillio Toletano Præſule aduerſus Alfonſum Carthagenam Epiſcopum Burgenſem inique ferentem crucem Toletano in eius ditione præferri (quod erat poteſtatis inſigne) eam controuerſiam Ioannes eo nomine ſecundus, Caſtellæ Rex, ſuam litem fecit, tabulis confectis, quibus Toleto vrbis Imperatoriæ cognomentum dat. ſuamque illi prę cæteris ciuitatibus prærogatiuam conſtare ſancit: arbitratus, quod res erat, Toletani Præſulis auctoritate multum ſplendoris ipſius regno accedere. Alfonſi exemplum, multi alij priores & poſteriores eius vrbis Epiſcopi imitati ſunt, crucemque tota Hiſpania præ ſe ſublimem tulerunt. In his Petrus Gonſaluus Mendoza, & Franciſcus Semenus Cardinales, argumento Toletanos Præſules Prima-

tum

tum iura & auctoritatem obtinuiſſe; ex quo tempore à Mauris Toletum recepta eſt: nunquam defuiſſe tamen qui obſiſterent auctoritati detrectarent imperium: ac ne nunc quidem præter nomen vllam eius poteſtatis partem exercent in alias prouincias Hiſpaniæ: neque componendis certe litibus, neque ſontibus plectendis, neque legibus promulgandis.

Alfonſi Regis vxores, & progenies.

CAP. XX.

DVAS hactenus Alfonſi Regis vxores fuiſſe, Agnetem & Conſtantiam, atque ex Conſtantia Vrracam genuiſſe, ſuperius eſt dictum. Conſtantia poſt Toletum receptam defuncta eſt: quo tempore Eluira glos eius deceſſit, atque Legione cum Vrraca ſorore & maioribus tumulo contecta eſt. In Regis torum, Benabeti Mauri Hiſpalenſis Regis filia ſuſcepta eſt, ſuperſtitione prius Maurica abiurata, & Zaidæ nomine Mariæ appellatione mutata. quidam Eliſabethæ dicunt. Ex hoc coniugio Sanctius eſt natus, ſi vita diuturnior contigiſſet, magnus Princeps futurus, & paternā æquaturus gloriam: ſic virtutum indoles in tenera ætate pollicebatur. præclaras dotes Hiſpaniæ fata inuiderunt. quartis deinde, quintis & ſextis nuptijs Bertam è Tuſcia, aduectam, Eliſabetham ex Gallia, præterea Beatricem, qua ex gente incertum, ſed poſtremo tamen vxorem duxit. ex Eliſabetha duas filias ſuſcepit, Sanctiam Roderici Comitis vxorem, & Eluiram, quæ Rogerio Siciliæ Regi Rogerij Comitis filio poſt aliquot annos nupſit: vnde Rogerius Apuliæ & Anfuſus Capuanus Princeps, aui ſcilicet nomen referens, nati ſunt: tum Guillelmus Rex, & Conſtantia quæ Henrico Cæſari nupſit. vt Alexander Celeſinus Abbas eſt auctor, qui Rogerij Regis geſta conſcripſit ipſius æqualis & Hugo Falcandus proximæ ſcriptor ætatis. Ex concubina Semena totidem filiæ Alfonſo Regi natæ ſunt, Eluira, atque Theraſia. Eluira quidem Raymundo nupſit Toloſano Comiti: vnde Bertrandus & Alfonſus Iordanus geniti ſunt. Theraſia autem Henrico Lotaringio data eſt vxor: vnde Luſitanis Regibus generis origo & perpetua propago. Nam ex concubina altera, cuius nomen memoriæ non proditur, & cum qua ſtupri conſuetudinem habuit, nullam Alfonſus prolem ſuſcepit. Vrracam ex Conſtantia filiam natu maiorem, Raymundo Comiti vxorem dedit, Comitis Burgundi fratri, atq; Guidonis Archiepiſcopi Viennenſis primum, deinde Romani Pontificis, cui Calixto ſecundo nomen fuit. Ex Raymundo & Vrraca, Sanctia prior, deinde Alfonſus eſt natus. is qui multorum regnorum adiunctione præpotens in Imperatoris nomen inuaſit. Hæc ex grauiſſimis auctoribus ſelecta ſunt. præſtat tamen de Alfonſi vxoribus & progenie Pelagium Ouetēſem audire, proximæ ætatis hiſtoricum finem ſcribendi fere faciētem his verbis. Hic (de Alfonſo Rege loquitur) habuit quinque vxores legitimas: primam Agnetem, ſecundam Conſtantiam Reginam, ex qua genuit Vrracam Reginam, coniugem Comitis Raymundi: de qua ipſe genuit Sanctiam, & Aldefonſum Regem: tertiam Bertam Tuſcia oriundam: quartam Eliſabeth, ex qua genuit Sanctiā coniugem Comitis Roderici, & Geloiram, quam duxit Rogerius Dux Siciliæ: quintam Beatricē, quæ mortuo eo repedauit in patriam ſuam. Habuit etiā duas concubinas, tamē nobiliſſimas: priorem Semenam Munionis, ex qua genuit Geloiram vxorem Comitis Raymundi Toloſani, patris ex ea Aldefonſi Iordanis: & Theraſiam vxorem Henrici Comitis, patris ex ea Vrracæ, Geloiræ, & Aldefonſi. poſteriorem nomine Ceidam filiam Abenabeth Regis Hiſpalēſis, quę baptizata

Eliſa-

„ Eliſabeth fuit vocata. ex hac genuit San- „ ctium, qui obijt in lite de Ocles. ſic Pelagius. Has Alfonſus vxores habuit, hos filios & nepotes, bello quam pace clarior, rebus geſtis aliquanto quam prole felicior, in vtraque fortuna admirandus. Quæ conſequenti tempore quaſi ex ſummo repente conuerti, & graues Regi regnoque calamitates attuliſſe viſa eſt: vt ſequens narratio declarabit.

LIBRI NONI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER DECIMVS.

Noua bella in Hiſpania Syriaque.

CAPVT I.

ORIENTIS & Occidentis regna vno ferme tempore nouis bellorũ procellis quaſſata ſunt. Almorauides Mahumetana gens Alauecinorum familia, qui ad hæc tempora rerum potiti erant in Africa, oppreſſa, in ora Mauritaniæ, quæ ex aduerſum Hiſpaniæ ad fretum Herculeum inter vtrunq; mare porrecta eſt, imperium primum conſtituerunt. deinde in Hiſpaniæ parte multo maxima: cum torrentis ad inſtar ſe in eam prouinciam infudiſſent feroces & rapidi. In Hiſpaniã hæc occaſio traijciendi fuit. Hiſpalenſis Regis filiam Alfonſus. Rex toro iunctam habebat, vti paulo ante dictum eſt. Rex Maurus Hiſpaniam quam late in ea Mauricum patebat imperium ſpe complexus, ſi nouis ex Africa viribus & copiis eſſet adiutus: pro iure cognationis à genero petijt, vt communibus litteris Iuzephum Tephinum Almorauidum Regem viribus & potentia prævalidum, & perpetua rerum geſtarum felicitate ferocem, euocarent in Hiſpaniam: vt ſuo periculo atque labore alienæ ambitioni ſeruiret. quod contra accidit. Dat Alfonſus litteras cum ætatis inclinatione vxorius factus. peſtiferum conſilium atque capitale, nullique magis exitiale, quam ipſi auctori futurum. Iuzepho non negligenda videbatur occaſio in Hiſpaniam arma vertendi. paruis momentis magnos ſæpe caſus intercedere. alieno nomine bellum inchoari poſſe & inuidia, concludi ſuo ipſius commodo. Veniendi quidem ipſi an voluntas an facultas non fuit. Miſſus

Hali

Hali Abenaxa magni nominis Dux, virtute factiſq; clariſſimus: cui conſilia callida erant, audacia rebus inchoandis, conatus perficiendis, ac ſecundi demum exitus. ſequebatur iuſtus exercitus. cum his copiis Hiſpalenſi Regi ſe adiunxit, vti iuſſus erat. haud diuturna concordia fuit (neq; vnquam ſatis fida potẽtia, vbi nimia eſt). diſſidio certe nulla magna de cauſſa inter vtranq; gentem repente exorto ad arma concurritur. Mauri cum Mauris confligunt. Africano par Hiſpanus non erat, diuturno otio & voluptatum debilitatus illecebris. victus Hiſpalenſis Rex Alfonſi ſocer, atq; in acie trucidat⁹ eo minori ſuorum dolore, hoſtiſq; inuidia, quod ex arcano noſtræ religioni fauere, noſterq; eſſe credebatur. Abdalla interfector. eius ditionẽ omnem victores ſuam continuò fecerunt. Anno Arabum quadringenteſimo octogeſimo quarto ea clades accepta: ſic in hiſtoria de Arabibus Rodericus
91 ait, hoc eſt anno Chriſti milleſimo nonageſimo primo. Mauricæ gẽtes quæcunq; erant in Hiſpania ad nouam ſpem erectæ ſub eius imperium adiunctæ, quædam vi, pleræque voluntate, rem Mauricam, quæ in præcipiti erat, Halis virtute & præſidio ſuſtineri poſſe cogitantes. Nulla fides barbaris, præſertim arma tenentibus. Itaque Dux Africanus ditionis ampliſſimæ viribus fretus, ſuo quam alieno nomine imperare genti maluit. Aderant gentis ſtudia: & ſi qui contra ſentiebant, inuidia in occulto erat, palam aſſentatio. ſe Hiſpaniæ Miramamolinum dicit, quod erat inter Mauros regiæ poteſtatis nomen inſigne. Noui præterea imperij fiducia Reges Mauri, qui tota Hiſpania Alfonſo ſtipendiarij erant, quaſi ſeruitute depulſa, erectiq; ad libertatis ſpem, annuum vectigal pendere recuſant. ſic res Hiſpaniæ erant. Piorum armis in Syria bellum ſacrum inchoatum eſt, rerum gloria & magnitudine, atq; conſternatione terrarum omnium aduerſus bellicoſiſſimos Reges atq; Imperatores Orientis nobiliſſimum. Hieroſolyma vrbs antiqua nobilitate celebris, & Chriſti Dei natalibus, vita, morteque ſanctiſſima barbaræ genti, feræ & immani parebat, grauiore indies ſeruitute. Petrus ex nobilitate Ambianẽſi in Gallia natus, cum adoleſcens militia corpus duraſſet, & vir effectus, rebus humanis ſpretis, in eremo vitam egiſſet, religionis ergo Hieroſolymam abiit. Inopia, vilique cultu, & ſpecie corporis indecora, breuique ſtatura inter barbaros tutus, omnia circunluſtrans, quam atrocia & quam barbaræ crudelitatis exempla noſtri homines paterentur, animaduertit. Simon ea tempeſtate Hieroſolymitanus Epiſcopus erat. cum eo re communicata, acceptiſque ad Pontificem Maximum litteris & ampliſſimis mandatis, in Europam reuertit. Vrbanus audito Petro, lectiſque litteris maximum animo dolorem cepit. Vrebat ignominia Chriſtiani nominis. Terram Chriſti Dei veſtigijs impreſſam, vnde origo religioni, vbi domicilium ſanctitatis extiterat, cultoribus vaſtam, orbam ſacerdotibus. Barbaros non cum hominibus modo, ſed cum ſanctitate locorum, bellum gerere odio Chriſtianæ religionis inexpiabili atq; grauiſſimo, ſecuros agere angebatur ſcilicet, neque tamen eius ignominiæ depellendæ conſilia explicabat. Id grauiſſimum videbatur. Græci Imperatores, in quibus opis aliquid eſſe debuit ob locorum propinquitatem, metumque impendentem à Turcis barbara gente & immani, de ſuis rebus ſoliciti parum aliena curabant. Occidentis regna ſine metus ſuſpicione res communes negligere: nihilque minus mouere videbatur, quam religionis iniuria. Vrbanus Pontifex his quamuis anxius curis, nequaquam ſe animo demittit. Conſilium capit ſpecie arduum, rebus ſalutare. Proceres & Præſules ex vniuerſo Occidenti ad conuentus de re-

ligione habendos euocare conſtituit: vnde velut claſſico omnium Chriſtianorum animos ad bellum ſacrum excitare inflammareque cogitabat, optimæ cauſſæ ſperans numinis patrociniũ haudquaquam defuturum. Claromons in Aruernis vrbs præcipua nobilitate concilio deſignatur. Dum hæc in Italia atque Gallia parantur, miſſiſque à Pontifice legationibus nationes omnes vt vires conferant, re & conſilio adiuuent ſolicitantur, eiuſque belli apparatu cæteræ prouinciæ ardent: in Hiſpania res Chriſtiana fluctuabat, pronaque in occaſum eſſe videbatur, Almorauidum ob aduentum armaque. Nunquam neque maiori impetu, neque maiori Hiſpaniæ periculo concurſum eſt. genti feræ & immani victoriarum curſus, ſecundi bellorum exitus, imperiorum acceſſio ſpiritus addebat. Nouo in Hiſpania imperio fundato, arma in noſtros vertunt: atque in Carpetanos inuadunt. Toletanos fines & oppida igne & direptionibus vaſtant. vrbes quæ in eo tractu & Celtiberis, dotis nomine Zaidæ datæ erant à patre, armis ereptæ, Concha, Vrceſia, Opta. Alfonſus Comites duos Garſiam Sororium & Rodericum Mauris obuiam mittit, adiuncta valida militum manu. victi acie noſtri ad Rhodam oppidum (quod Plinio Virgao eſſe creditur, Bætim inter & Oceanum) atque fugati ſunt. Alfonſus tot cladibus caſtigatus, & impendentis periculi metu, intelligens quantopere peccatum eſſet, noua diligentia, præterita mala compenſare ſatagens, magnos toto regno delectus habet: auxiliiſque vndique contractis iuſtum exercitum conflat. Multi vltro ex vicinis prouincijs rei Chriſtianæ periculo permoti, in Alfonſi caſtra confluxere. Ad Cazalliam, quod municipium non ita procul Pace Auguſta ſitum eſt, totis vtrinque viribus dimicatum. victi Chriſtiani, cæſique magno numero. Noua ea clade Alfonſus haudquaquam demittit animum, neque ſecundis rebus inſolens, neque aduerſis debilitatus. Expedito conſilio bellum reparat, nouiſque auxiliis & copiis priorem exercitum auget. cum ijs copiis Cordubam vſque ferro penetratum. in homines, & pecora ſæuitum: ac ne tectis quidem & agris parcebatur. Tyrannus viribus diffiſus, exercitu veteri magna ex parte dilapſo, Cordubæ mœnibus ſe tenet vrbis munitiſſimæ. Læuia modo prælia commiſſa. Accidit vt Abdalla noctu improuiſus, piorum caſtra inuaderet. cæteris pulſis cæſiſque noſtrorum accurſu, Dux ipſe captus, proxima luce in ipſis Maurorum oculis, qui ex vrbe deſpiciebant, membratim laniatus, viuuſque combuſtus eſt: cum eo è ſociis alij. crudele exemplum. ſed dolor quem ex Benabeti ſoceri caſu Rex ceperat, ſupplicij acerbitatem excuſabat. eo victoriæ fructus maior. Maurus diuturna obſidione fatigatus deditionem facit, paratus imperata facere. magno in præſenti auri & argenti pondere mulctatur: in poſterum annuum vectigal impoſitum. ditio relicta quam ceperat, quaſi Caſtellæ Regum beneficiario. Glorioſum id Alfonſo fuit, prouinciæ ſalutare: nam ab eo initio intellectum eſt barbarorum arma vinci poſſe. Rebus in Bætica compoſitis, in Celtiberiam bellum eſt verſum. Cæſarauguſta poſitis iuxta caſtris circunſeſſa eſt, magniſque operibus impugnata. ciues vectigal annuum pendere non detrectabant, dummodo eos in fidem reciperet, totaque ditione continuo ſine maleficio diſcederet. Honorifica Regi conditio proponebatur. vicit tamen ſtudium & ſpes vrbis potiundæ, vt in propoſito perſtaret. Verum dum maiora captat, vtrinque amiſſum eſt. Iuzephus enim nouo Almorauidum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copiis inſtructus & formidabilis

ex Africa in Hiſpaniam traiecit, ad comprimendos Halis Ducis conatus, perfidiam vindicandam. Eius aduentus vno tempore in vrbe & in caſtris nunciatus, Mauris cum ſpe melioris fortunæ animos addidit: Alfonſum maioris mali periculo metuque obſidione ſoluta compulit retro redire. Et Iuzephi quidem arma proſperum curſum habebant. Nam Hiſpalim vbi tyrannus erat, primo aduentu redegit in poteſtatem: tyranno caput amputatum. Mox Corduba ex deditione capta eſt. Harum exemplo reliquæ vrbes Bæticæ, ac verò quæcunque tota Hiſpania Maurico imperio tenebantur, breui tempore ad ditionem ſubiunctæ, imperata quædam vi, aliæ voluntate fecerunt: nouique Regis virtute & felicitate confiſæ, Chriſtiani imperij iugum plurimæ detrectabāt. Graue id Alfonſo viſum eſt, neque diſſimulanda ignominia. Et maioris periculi metus proponebatur, ne rurſus Africæ & Hiſpaniæ viribus, quæ longo interuallo iunctæ erant, res Chriſtiana in Hiſpania periclitaretur. Priuſquam mora vires conualeſcerent, Maurorum confirmaretur audacia, bellum comparari placuit. Tumultus decernitur, iuſtitium indicitur, ſaga ſumuntur non à profanis tantū hominibus, ſed etiam à viris ſacratis. ſublatis vacationibus, tota prouincia delectus habentur. externa aduocantur auxilia. & plerique Hiſpaniæ periculo permoti, nauandæ in eo bello operæ ſtudio incitati, vltro ex Gallia magno numero venerunt. Raymundus, Burgundionis Comitis frater Germanus: horum cognatus Henricus, domo quidem Lotaringius, quamuis Veſontione natus vrbe Sequanorum maxima, vnde Veſontinus dictus eſt, Luſitaniæ gentis & regni conditor: atque Henrici propinquus Raymundus Toloſæ & Sancti Egidij Comes. Hos inuicta Francorum manus ſequebatur, magna atque incredibili ad bellum alacritate. Affuit præterea Sanctius Aragonius Rex, quamuis ingraueſcente ætate magno animi vigore, dexteritate maxima: quam perpetuo bellorum vſu aduerſus Mauros compararat. Ex his omnibus gentibus numeroſus exercitus conflatus: prorſus vt hoſtes vltro laceſſere non dubitarent. In Bæticam intimam penetratum eſt. populationes, vaſtationes, direptiones locis omnibus factæ. Ad Alaguetum (nomen id loci eſt) caſtra caſtris collata. Iuzephus viribus impar, conſilio cautus, certamen detrectauit. Fugæ perſimilis profectio fuit: quod feſtinatio diſcedendi & impedimentorum pleraque relicta iudicabant. Alfonſus ſatis ſe ad nominis auctoritatem tuendam effeciſſe exiſtimans barbaro fugato: & alioqui exercitus ex tam multis gentibus lingua, moribus & inſtitutis diſcrepantibus contineri longo tempore non poterat: militem præda diuitem, ſucceſſu lætum, reduxit in patriam. Almorauidum arma hac ignominia accepta aliquandiu conquieuerunt: & Iuzephus noui regni ſtatu componendo diſtinebatur. Alfonſus tamen nihil de ſua comparatione interea omittere: quoniam bellum maiori mole futurum propediem exploratum habebat. Nouis cognationibus externorum Principum animos ſibi conciliare conſtituit: ac tribus proceribus, qui ex Gallia venerant, totidem filias vxores dare. Nauatæ operæ ea merces fuit. Raymundo Toloſano Comiti Eluira nupſit. Henrico Lotaringio Theraſia, vtraque furto quidem genita (vt ſuperius eſt demonſtratum,) cæterùm regio cultu, & in ſpem magnæ fortunæ educatæ. Raymundo Burgundo Vrraca legitima Alfonſi filia connubio iuncta eſt. Hic vrbem Salmanticam inſtauraſſe ſoceri Regis iuſſu fertur. Præterea Roderico Comiti Sanctia Regis ex Eliſabetha vxore filia nuptui data eſt.

eſt, (ad hunc Gironij reguli cum primis nobiles in Hiſpania genus referūt.)Henrico quidem dotis nomine datum eſt quidquid terrarum in Portugalia Chriſtianorum armis partum erat, Comitis nomine:atque ea lege, vt Regum beneficiarius eſſet: ad comitia regni veniret: & ad bellum quoties inuitatus eſſet, proſequeretur armatus. Noui ea regni initia atque fundamenta fuerunt: quod paulo poſt in Hiſpania fundatum ſupra quadringentos annos Henrici poſteros Reges habuit. Burgundo Calæciæ præfectura data Comitis nomine, quo nomine prouinciarum rectores vti ſoliti erant, proximaque ſpes ad quam deſtinabatur, Sanctio Regis filio ſi quid humanitus contigiſſet. Toloſano Comiti varia ſupellex, veſtis pretioſa, auri atque argenti pondus dos fuit, ditio nulla in Hiſpania: quippe de Gallia cogitanti, vbi late dominabatur. Aut forte ipſa Toloſados fuit ſoceri beneficium, nam in Regum Hiſpaniæ ditione fuiſſe inuenio ſuperioribus annis. Auctor quidam Alfonſi armis eius ſeculi anno
1093 nonageſimo tertio Oliſiponem captam eſſe ait: vero an falſo affirmare non poſſum. Illud dico:non parum ſæpe inter vtriuſque nationis arma vrbem eam alternaſſe: ac conſequenti demum ætate Mauris ablatam, ſtabili poſſeſſione ac perpetuo in Chriſtianorum ditione permanſiſſe.

Sanctius Aragonius Rex occiditur.

CAP. II.

PROXIMVS certè annus à Chriſti or-
1094 tu milleſimus nonageſimus quartus, nobilis quidem Alfonſi ortu fuit eius, qui Henrico Lotaringio & vxore Theraſia natus, felicibus armis Portugaliæ nomen illuſtrauit, ditionem extendit: primuſque in regium nomen Pontificum Romanorum venia inuitis Caſtellæ Regibus inuaſit. Infauſtus autem Sanctij Aragonij Regis infelici caſu cædeque: cui vni non modo bene geſtæ, atque conſeruatæ reipublicæ, vti prioribus faciunt, ſed etiam auctæ & bonis omnibus cumulatæ laus ab Aragoniis datur. Primus enim ex impeditis atque præruptis montibus, vbi priores Reges imperij fines tutati erant haud minori locorum quam armorum fiducia, in ſubiectos campos & planiciem delatus, vrbes & oppida magno numero armis occupauit: cum regulis Maurorum Balagueris, Ilerdæ, Montionis, Barbaſtri, Fragæque continenter bella geſſit: victoſque ſtipendiarios habuit primum, deinde longa ac difficili obſidione Barbaſtrum cepit, ad Verum amnem præcipua regionis amœnitate nobilem vrbem. Vndique copiæ admotæ. mœnium munitio opponebatur. pertinacia noſtrorum omnes difficultates ſuperauit:dum vndiq; circunſtrepit terror, nec remittitur ardor, obliuioque vulnerum & mortis contemptus occupat animos, impetu expugnata direptaque eſt. Salomoni Rotenſi Epiſcopo attributa, alij Arnulfo affirmant, nobis neutrum ſatis cōpertum eſt, Omnino Armengaudus Vrgelitanus Comes in ea obſidione obiit. Eius calamitatis vindicandæ ſtudio, quoniam Regis ſocer erat, in captos ciues grauius ſæuitum. Bolea in Vaſconum atque Ilergetum finibus, ad Cingam amnem, vbi diu bellum fuit, Mauris erepta: Montioque validum in Ilergetibus municipium ſitu arceque. alia præterea oppida & vrbes, quorum numerum inire longum eſſet. In Vaſconibus Stella condita, exiguum tunc oppidum, nunc vrbs eo tractu cum primis nobilis, & quoniam de Cæſarauguſta cogitabat, ad Iberi ripam viginti ſupra eam vrbem millibus paſſuum Caſtellare oppidum extructum eſt, ad arcendas barbarorū incurſiones. crebris præterea eruptionibus

nibus ex eo oppido infeſta circa omnia vrbi faciebat: vt interdum interclusis commeatibus obſeſſa eſſe videretur à noſtris: In Vaſcetanis Luna municipium conditum, nulla re nobilius, quàm gentis origine, eius quæ à Luna nomen habet, vetuſtæ & nobiliſſimæ, generis conditor Bacalla vir primarius, cui Sanctius id oppidum dono dedit, Rex verè magnus & virtutum omnium ſplendore clariſſimus, inſignis pietate: qui ab Alexandro ſecundo Romano Pontifice D. Ioannis Rupenſis, ſed & multa alia tota ditione monaſteria ab Epiſcoporum iure exempta eſſe impetrauit. Præſulum auiditas obtendebatur in eorum bona inuolantium: ſed & monachorum mores ea tempeſtate (quod D. Bernardus conqueritur) nimium in ſtudium libertatis incubuerant: paſſimque eorum Præfecti, vt inſignia Epiſcoporum mitram, baculum, breue circum humeros pallium geſtare fas eſſet, libertatis indicio impetrabant. ea fraudis inuenta via eſt. Quod in Epiſcopis accuſabatur, idem crimen auiditatis Regem perſtrinxit, qua vna nota deformis fuit. Nam in templorum & ſacerdotum bona licenter inuaſit. ærarii tenuitas atque inopia, ingentes bellorum ſumptus excuſare videbantur: data præterea ante annos aliquot à Gregorio ſeptimo Pontifice Maximo facultas, decumas & vectigalia templorum, quæ extructa denuo, aut Mauris erepta eſſent, pro arbitratu permutandi, inuertendi, attribuendique quibus mallet. Illuſtri ipſe modeſtiæ & Chriſtianæ pietatis exemplo conceptam ex eo facinore religionem, procurandam curauit, odiumque populare, ante aliquot annos Rotæ in D. Victoriani, ad aram D. Vincentii humillimo corporis habitu, cum gemitu & lachrymis publicè veniam precatus. Affuit Raymundus Dalmatius eius vrbis Epiſcopus, cui quæ ablata erant omnia, reponi integra fide mandauit. Et miror noſtra ætate quoſdam viros principes, cuius exempla imitantur templorum bonis occupandis, eius neque pœnitentia moneri, neque perhorreſcere exitum. Oſcenſem Regem Abderrahmanum continenti bello vexare ſolitus, omnem circa ditionem armis occuparat: Montaragonem quarto ab ea vrbe lapide municipium ceperat, magniſque operibus muniendum curarat, vt arcis inſtar barbarorum ceruicibus immineret. vrbs ipſa tandem circumſeſſa, copiis omnibus vndique contractis. vicini colles præſidiis occupati: ne exeundi commeandique in vrbem facultas eſſet. caſtra in cliuo poſita, qui ab eo tempore Sanctii podium dictus eſt. Vrbs munitiſſima erat, totiuſque Mauricæ ditionis ea parte propugnaculum: vti fuerat Romanorum tempore, à quibus firmitudinis indicio vrbis Victricis nomine nuncupata eſt. Ergo obſidio ducebatur: vi expugnari non poterat. Oſcenſes Alfonſum Caſtellæ Regem, vt opem ferat obſeſſis, ſolicitant. annuit ille, vt ſolent Reges, cum ſpes vtilitatis oſtenditur, priuatis commodis magis quàm religioni famæque ſeruire. Apertè Mauris fauere ignominioſum erat. Itaque conſilium capit, per Cantabriam Vaſconum fines inuadendi. quo facto prouidebat vtrique bello Aragonias vires impares futuras. Miſſus in id Comes Sanctius: verùm Petro & Alfonſo à patre Sanctio, contra Alfonſi Caſtellæ Regis conatus deſtinatis, retro iter hoſtes conuertere re infecta compulſi ſunt. Incommodè accidit vt Sanctius Rex diuturnæ obſidionis tædio mœnia vrbis circumluſtraret, & idoneum locum notatum qua parte irrumpi poſſe cogitaret, contento brachio comitibus deſignaret: cum ſagitta ex muro emiſſa ſub ala confixus eſt. lethale id vulnus fuit: numinis vindictam ob templorum bona

occupata prouinciales interpretabantur. Obijt quarto menſis Iunij die. corpus Montaragonem delatum atque in Ieſu Nazareni, quod ipſe monaſterium extruxerat, extemporario ſepulcro conditum eſt, inde vrbe capta in D. Ioannis Rupenſis: quo loco Feliciæ vxoris ſuperioribus annis defunctæ, inſcriptio cum cippo monſtratur. Filij, vt erat à patre impetratum, in caſtris perſtiterunt, haud ante diſcedere deſtinantes, quàm vrbis clade iniuriam vindicaſſent. Petrus ſuperſtite patre, Ripagorſæ & Suprarbis Rex erat renunciatus, & ex Berta vxore (alij Agnetem volunt) filium ſibi cognominem (alij Sanctium vocant) genuerat: nunc totius regni paterni hæres inſtitutus eſt. Alfonſo oppida legata. Ramirus natu minimus rebus humanis contemptis in S. Pontii Tomerii, quod cœnobium in territorio Narbonenſi ad Iauri ripas erat, veſtem mutarat patre auctore: vt ipſius diploma declarat, proximè ſuperiori anno eius monaſterii præfecto Frotardo datum: in quo amplæ poſſeſſiones, fundi, prædiaque in Monachorum vſum abs Rege donata ſunt. Oſcenſis obſidio diuturna fuit atque ſemeſtris, vt quidam affirmant. alii vltra biennium productam fuiſſe contendunt. Obſeſſi fatigati omnibus malis, & ad ſupremam annonæ difficultatem redacti, Almoſabenum Cæſarauguſtæ Regem auxilio euocant, Garſiam Cabræ Comitem, & Gonſaluum virum principem: nam in ea temporum fæce, morumque labe Chriſtianos Mauris opitulari aduerſus Chriſtianos religio non erat. Gonſaluus non venit, miſit tamen validam ſuorum manum. affuit Garſias. Rex Maurus ſupremo conatu infinitam multitudinem Maurorum ſub ſignis habebat. cum his copiis Cæſarauguſta mouent. Adducta erat res in maximum periculum, & extremum penè diſcrimen. Garſias ipſe, ſiue ſyncero animo, ſiue beneuolentiæ ſimulatione Petrum monet, niſi res perditas vellet, quamprimum rediret in patriam. Vicit tamen honeſti reſpectus & ſacramenti religio, quo ſe fratres patri morienti obſtrinxerant, niſi capta vrbe non ceſſaturos, vrbi vicina planicies protenditur cui Alcoracio nomen eſt, huius prælii euentu maximè nobilis. In ea planicie vniuerſi certaminis aleam ſubire conſtituunt freti numine, cuius propitiandi cauſſa corpus D. Victoriani in caſtra delatum erat. Concubia prętere a nocte oblata Regi ſpecies auguſtior humana, monentis, vt prælium magno animo inuaderet de victoria certus. In primo agmine Alfonſus curabat, in poſtremo Rex ipſe, mediam aciem Liſana & Bacalla viri nobiliſſimi regebant. equites in fronte erant. ab his pugna cœpit. mox Legionum ſigna inuecta aduerſus barbaros, qui ſua multitudine ſubiectos campos & vicinas valles compleuerant. Acerrima pugna fuit, nullo eo ſeculo neque maior periculo, neque felicior euentu. Gemitus cadentium, clamor pugnantium, fragor armorum, nihil præterea exaudiebatur. Ex vrbe viros & fœminas vti Maurorum res erant, modò lætos, modò pauidos conſiderare fas erat. In noctem pugna producta haud ſatis intelligebatur, vtra pars meliora tuliſſet. noſtri cauſſa, virtute & ſcientia pugnandi, hoſtis ſuperabat numero. in armis vſque ad ſequentem lucem perſtitum: tanta erat cupiditas inſtaurandi pugnam, tãtus in ſtantis periculi metus piorum animos occupabat. Cùm cognitum eſt Mauros deſeruiſſe caſtra, Almoſabenum contenta fuga Cæſarauguſtam petere. fugientibus inſiſtunt. cędendi finem ſatietas, & defatigatio attulit. In pugna fugaque hoſtes quadraginta millia cæſi. ex noſtris vix mille deſiderati. pauci quidem, minorque pro tanta victoria numerus, neque ii genere aut laude bellica præ-

præſtantes. Garſias Comes à noſtris captus. ſecundum pugnam lecta ſpolia. campi cadaueribus ſtrati. arma, tela, veſtes, equi iacebant, corpora nondum planè extincta, trunci artus, perfoſſa ferro pectora. terra perfuſa, inundanſque ſanguine. Quidam D. Georgium inter vtraſque acies viſum, eiuſque præſidio victoriam partam aiunt. Alii ex Moncadarum gente, quendam cùm eodem die in Syria ad Antiochiam pugnaſſet, equo vectum huic prælio interfuiſſe. vulgus portentorum auidum, & vt lætiora ſint quæ nunciantur, affingere fabulas veritati conſueuit. nos ſi quæ veriſimilia ſunt pro veris accipiantur ſatis habituri ſumus. Conuenit inter auctores deinceps Aragoniis Regibus inſignia fuiſſe crucem in argenteo clypeo, & quatuor circum clypeum capita rubra ſanguine eorum Regum, & Ducum, qui in hoc prælio interfecti ſunt. Pugnatum eſt ad quartum decimum Kalend. Decembris nono poſt die vrbs nobiliſſima ſpe omni defenſionis abiecta, ex deditione venit in poteſtatem. conſequenti menſe ſextodecimo Kalend. Ianu. templum maximum ex ritu Chriſtiano ſacratum. Berengarius, quem Bernardus Toletanus Auſa Tarraconem tranſtulit, vt mox dicemus, Amatus Burdigalenſis, Petrus Iaccetanus antea, & iam Oſcenſis Epiſcopus, Fulcho Barcinonenſis, Petrus Pompelonenſis, Sanctius Laſcarenſis ſacræ cæremoniæ Antiſtites. Eodem tempore Pompelone templi maximi noua fabrica cœpta eſt, cuius veſtigia ſuperſunt. Sacerdotum vita & mores ad D. Auguſtini leges & regulam cõformari: quod ab eo initio ſuſceptum, noſtra etiam ætate retinetur. Petro Pompelonenſi Epiſcopo Gomeſanus æqualis fuit Burgenſis Præſul Semeni ſucceſſor. Semeno Epiſcopo Auca, vbi eatenus fuerat, a b antiquiſſimo tempore pontificia ſedes Burgos trãſlata eſt. de iis Epiſcopis vtri eccleſiæ contributi eſſent, Tarraconenſis & Toletanus Præſules diu inter ſe diſceptarunt. Romani Pontifices, quoniam controuerſia componi non poterat, ab vtriuſq; imperio liberos, ſuiq; iuris fore ſanxerunt.

Bernardus Toletanus Præſul ad bellum ſacrum contendit.

CAP. III.

QVO tempore hæc in Ilergetibus, aliiſque Hiſpaniæ regionibus geſta ſunt, orbis Chriſtianus in belli ſacri apparatu totus erat. equi, arma, tela, ſaga, tympanorum crepitus, tubarum clangor, nihil præterea exaudiebatur. maria, terræ, agri, oppida permixtione gentium omnium, & belli rumoribus perſonabant. Vrbanus ipſe Pontifex Claromonte (quæ vrbs Sidonio & veteribus Aruernum fuit) Præſulum & procerum ex omnibus prouinciis generales conuentus agitat anno milleſimo nonageſi- 1096
mo ſexto. Inde bellicum gentibus omnibus canit, quam late imperii Chriſtiani fines extendebantur. Lectæ in eo conuentu Simonis Hieroſolymitani Epiſcopi litteræ: expoſita à Petro Ambianenſi mandata: multi Hieroſolymitani, Antiochenique ciues, ſancti nobileſq; viri domo profugi lachrymis, voce, & ſqualore omnium, qui aderant, animos ad miſericordiam permouerant. Concitatis ſemel animis Pontifex declamantis in morem hanc ſummam orationis habuit. Audiſtis, inquit, filii cariſſimi mala, quæ fratres veſtri in Aſia tolerant. eorum calamitates noſtra ignominia ſunt, probrum & dedecus religionis Chriſtianæ ſanguine ipſo & vita, ſi viri eſſemus, procurandum. Mortem quidem omnibus natura propoſuit: eſt autem poſtremum in malis maximã turpitudinem ſuſcipere, ferreq; vitæ cupiditate. ſpiritum, ſalutem, animam Chriſto, à quo accepimus reddere

dere conſentaneum, Ignominiam virtus propulſare ſolet, quæ propria eſt Chriſtiani nominis & ſeminis. eas vires & copias, quas hactenus ciuilibus bellis conſumpſiſtis, ad decus & honeſtatem conuertite. Chriſti Dei contumeliam depellite, qui quotidie ab impia & barbara gente cæditur, pulſatur, occiditur: cùm Chriſti famuli premuntur, vexantur, exagitantur: terræque inſultatur illi, quam Chriſtus ſuis veſtigiis ſacrauit. An cauſſa iuſtior eſſe vlla poteſt belli ſumendi, quã religionis vindicandæ, ſeruitutis depellendæ à Chriſtianis, quos Deus immortalis omnibus gentibus voluit imperare? Si ex bellis commoda expectantur, quid vtilius quàm gentem imbellem impugnare, ſpolia potius quàm arma ferentẽ? Nunquam Aſia Europæ par fuit. ibi diuitiæ, opes, aurum, gemmæque, quæ prima mortales putant. Si gloria quæritur, ecquid honeſtius, quam clariſſimum virtutis exemplum filiis & poſteris relinquere: orbis rectores vocari: domitores Orientis: religionis vindices? Habemus pubem ætate, robore, conſilio, fortuniſque præſtantem, in armis exercitam. an etiam his præſidiis muniti, impuræ genti nominis Chriſtiani maieſtatem ludibrio eſſe ſinamus? Chriſtus dux erit vexillum crux. nihil virtuti, nihil pietati erit inacceſſum. conſpectum tantum veſtrum ferre non poterunt. Ego quidem quod debeo vobis, quod religioni Chriſtianæ, pro qua velut in ſpecula cuſtodiaque conſtitutus, dies nocteſque vigilandum eſſe mihi ſtatui, quantum cura, labore, vigiliis, auctoritate, conſilio eniti potero, tantum incumbam in hanc cauſſam. & niſi alii ſequantur in medios hoſtium gladios irruere certum eſt: noſtroque ſanguine tantam ignominiam, & fratrum noſtrorum calamitates ærumnaſque grauiſſimas procurare. Nullum caſum dum vixero, nullum laborem, nullum vitæ periculum reipublicæ & religioni denegabo. Pontificis oratione, omnes qui aderant inflammati ſummi, medii, infimi arma, arma depoſcunt. omnis mora grauis eſt. Ademarus Anicij Vellaunorum Epiſcopus, & Guillelmus Arauſij, principes ex omnibus ad pedes Pontificis proſtrati crucem ſumũt. ea pro militari teſſera erat. ſecundum eos Galliæ, Italiæque & Hiſpaniæ clariſſimi Principes. & eorum exemplo infinitus hominum numerus. Hugo Philippi Regis Francorum frater, Gotthifredus Euſtachij Bononienſis filius Duxque Lotaringiæ, qui vrbe Hieroſolyma, capta quod primus in vrbem irrupiſſet liberis omnium ſuffragijs Rex Solymorum dictus eſt æternum Galliæ decus, & Boloniæ patriæ: quæ vrbs in Gallia Belgica ad Oceanum ſita eſt. præterea Gotthifredi fratres Euſtachius, & Balduinus, Robertus Flandriæ Comes, Stephanus Bleſenſis, Alpinus Bituricenſis, Raymundus Toloſas: quem Theraſia vxor ad bellum proſecuta in Syria, filium alterum peperit, cui Alfonſo Iordano nomen fuit, quod in Iordane flumine aquis ſalutaribus luſtratus eſſet. Præterea ex Hiſpania Guillelmus Ceretaniæ Comes, qui ſagittæ ictu perijt in ea expeditione ad Tripolim Syriæ vrbem, vnde illi etiam Iordani cognomen: Guirardus Ruſcinonenſis, & Guillelmus Canetenſis Comes, Boamundus Apuliæ Princeps, Rugerio fratri de quo contentio erat, principatu relicto, cum duodecim armatorum millibus cæteros Principes ad bellum ſacrum proſecutus eſt. Bernardus Toletanus Præſul, qua erat animi magnitudine, cùm eccleſiæ Toletanæ ſtatum compoſuiſſet, & triginta ſacerdotes in ſummo templo conſtituiſſet nihilominus, quos Canonicos vocant, totidem Portionarios, cruce ſumpta ad bellum ſacrum profectus eſt. Vix vrbe diſceſſerat, cùm Toletani ſacerdotes, an hominis externi inuidia an

reditus

reditus deſperatione ; collatis ſuffragiis nouum Præſulem in Bernardi locum raptim ſubſtituerunt. minor & melior pars (vt ſæpe fit) à maiore victa, vrbeque pulſa eſt. ii ad Bernardum atrocem nuncium detulerunt. Ille conuerſo itinere Toletum redijt: pulſiſque ſacerdotibus, qui nefarij conſilij auctores miniſtrique extiterant, ex S.Facundi cœnobio (cui in minori fortuna pręfuerat) euocatos Monachos, eorũ loco ſubſtituit: vnde multæ Monachorum voces, rituſque templo Toletano adhæſiſſe quidam diſputant: quæ per manus ductæ ad noſtram ætatem in vſu ſunt. Rebus compoſitis propoſiti tenax, denuo iter arripuit ille quidem: ſed Romam tamen delatus ab Vrbano Pontifice, cùm tantum belli in Hiſpania ſupereſſet, & nuper erepta ciuitas rectoris præſidio, & diligentia indigere videretur, retrò redire compulſus eſt, voti religione, qua ſe implicarat exoluta, legeque impoſita vt ijs ſumptibus & pecunia, quam in bellum ſacrum compararat, Tarraconem inſtaurandam curaret. quæ vrbs Comitis Barcinonenſis virtute armiſque per hęc tempora ad Chriſtianorum ditionem reuocata eſt, ipſa antiquitate & imperij Romani maieſtate, cuius in Hiſpania ſedes fuit, nobiliſſima olim & valida: cæterum ea tempeſtate ad caſas redacta, atque oppidum ignobile, Bernardi cura & impenſa reſtituta. Auſetanus Epiſcopus Berengarius, Archiepiſcopus datus eſt, quo maior eſſet auctoritas Auſetana vrbe contributa: tametſi beneficij immemor, litem poſtmodum Bernardo, à quo creatus erat, de Primatu intendit, exoletis vetuſtate annalium exemplis, & tabulis eccleſiæ ſuæ iura libertatemque defendens, contra recentiſſimam Vrbani Pontificis indulgentiam, qua Toletanus Præſul non modò totius Hiſpaniæ Primas erat lege perpetua renunciatus: ſed etiam Romani Pontificis Legatus in præſens, vt componendo eccleſiarũ ſtatu cæteris eccleſijs iura daret. Omnino ex Gallia per eam prouinciam in Hiſpaniam rediens, præcipua eruditionis & probitatis laude viros ſecum Toletum adduxit: quos honoribus in præſenti & opimis ſacerdotijs auctos, virtus conſequenti tempore ad maiora prouexit. Gerardum Moſiaco, qui mox Toletanus Primiclerius, deinde Bracarenſis Præſul fuit. Petrum, quem Bituricis natum, ex Archidiacono Toletano Vxama Pontificem habuit. Vtrunque vitæ ſanctitas, animi candor cœleſtium numero inſeruit. Præter hos Bernardus & Petrus patria Aagenſes deducti. Bernardus ex Primiclerio Toletano Seguntinus Epiſcopus fuit, ac deinde Compoſtellanus: Petrus ex Archidiacono Toletano Segobienſis Pontifex. Petrus alter Palentinus Præſul, Hieronymus Petragorius, qui annitente Cido Valentinæ eccleſiæ curam ſuſcepit, cum primum ea vrbs Mauris erepta eſt, & ea amiſſa Zamoræ Propontificem egit. hoc defuncto Bernardus quidam ex eodem comitatu iure ſuo Zamoræ Pontifex eſſe cœpit. Ex hoc numero in diſſimili vitæ genere Raymundus, & Burdinus fuerunt. Raymundus Bernardi Primatis ciuis Vxamæ poſt Petrum Epiſcopus fuit, deinde Toletanus Præſul, Bernardi ſucceſſor. Burdinus Lemouicenſis ciuis, ex Archidiacono Toletano, Conimbricenſis Epiſcopus, deinde Bracarẽſis. poſtremo pſeudopõtifex Romanus orbem Chriſtianum importuno diſſidio turbauit: ſeque indignum excellentium virorum, qui Bernardum proſecuti ex Gallia erant, numero & comitatu eſſe declarauit: quod commodiori loco explicandum eſt.

Rodericus cognomento Cidus Valentiam capit.

Cap. IV.

INterea Roderici cognomento Cidi haud quieta arma erant. vir tantus opera, conſilio, virtute, incredibilique ſtudio rei Chriſtianæ promouendæ, & quam ſe cunque in partem daret, ea tempeſtate omnium facilè princeps otium pati non poterat. quin Alfonſo Rege concedente, quo tempore Bætico ipſe bello occupatus erat (vti ſuperius dictum eſt) cum priuata ſuorum manu Celtiberos, pro eo quòd in magna apud eas gentes gloria erat, repetiit. Venientis amicitiam cuncti eo tractu Maurorum reguli certatim appetebant. Albarracini, quam vrbem veteres Lobetum Turiamue dixerunt, regulus ad colloquium primùm, mox ad fœdus admiſſus: deinde Cæſarauguſtanus, quem propter vrbis amplitudinem præſens adiit. & barbarus in magnam ſpem venerat vrbis Valentiæ potiundæ, Chriſtianorum ope, qui Cidum proſequebantur. Valentia vrbs in Edetanis ſita eſt, ad maris littus, locis irriguis atque amœniſſimis, prouentu læta, commercio exterarum gentium & ciuium frequentia atque elegantia peræquè noſtra ætate atque eo tempore nobiliſſima. Hyaia, quem Toleto pulſum fuiſſe docuimus, eam vrbem imperio obtinebat, paterno iure repetito (nam in Almenonis ditione fuerat) Alfonſi Regis armis, vt in fœdere conuenerat, quo tempore Toletum dedita eſt. Dianij regulus, qui imperio præterea Setabim & Dertuſam obtinebat, ex priuatis offenſionibus, an dominandi cupiditate Hyaiæ infenſus eam vrbem obſidione fatigabat. Cæſarauguſtanus regulus ex aliena calamitate & diſſidio lucrum captans, à Valentinis auxilio euocatus, ire quamprimum cupiebat, haud defuturam occaſionem vtroſque opprimendi cogitans. Itaque iunctis cum Cido viribus contendit. Dianij regulus viribus impar, eo apparatu nunciato, ab obſidione recedit, fœdere cum Valentinis facto. Cidus vt Valentinum Regem bello impeteret, quod Cæſarauguſtanus flagitabat adduci non potuit: cùm eum diceret, in Alfonſi Regis fide eſſe: negaretque, niſi eius conceſſu, ſibi fas fore eam vrbem impugnare. Ergo Cæſarauguſtanus in patriam redijt. Cidus Valentini Regis partes dum tuetur, omnes circa Maurorum regulos ſtipendiarios efficit: oppidis & arcibus annuum vectigal imponit. vnde & ex præda, quæ ex agro vberi copioſa erat, bellicos ſumptus aliquandiu ſuſtentauit. Hyaia Rex ad veterem inuidiam ex Chriſtianorum amicitia nouo odio flagrare cœpit. Sic Almorauides qui latè fines imperij protulerant, à ciuibus in vrbem aduocati ſunt. Rex occiſus. vrbs capta. auctor conſilij Abeniafius rerum potitus eſt. Cidus proditionis vindicandæ ſtudio inflammatus, & occaſionem veniſſe gaudens nobiliſſimæ vrbis occupandæ, copijs omnibus Valentiam expugnare parat. Rerum omnium quæ ad bellum vſui erant, ſumma facultas in ea vrbe erat: militare præſidium, ciuium numeroſa multitudo, commeatus in multos menſes comparatus, arma equique. Cidi conſtantia & magnitudo animi cuncta peruicit. diuturna obſidione malis omnibus obſeſſi, fatigati, atque ad ſupremam annonæ difficultatem redacti, præterea auxilij ſpe omni ſublata, tandem deditionem faciunt. Cidus qua virtute cœperat, eadem vrbem retinere ſatagit: audax facinus, & magnis Regibus formidandum, cum tantum ex omni parte Maurorum circunfuſum eſſet. Certus tamen vrbis retinendæ Hieronymum Toleto euocat, vt Valentiæ Pontifex eſſet. præterea

vxorem & filias duas, quas in Cardeniæ Abbatis cura relictas eſſe ſuperius dictum eſt. Regi quod benignè eius votis annuiſſet, ex præda Maurica, generoſos equos bis centum, & totidem Mauricos gladios ex ephippiis pendentes, dono mittit. Sic Cidi res erant, nominis immortalis gloria parta. Carrionis reguli Dieghus & Ferdinandus (Infantes vulgo dicimus) viri ea ætate in Hiſpania genere & copijs nobiliſſimi, animo ignaui, ex Cidi copijs auiditatem explere poſſe cogitantes, quoniam maſcula prole orbus erat, Regem adeunt: petuntque eius opera & auctoritate Cidi filias Eluiram & Solem ſibi vxores dari. Annitente Rege Requenam oppidum, quod non procul Valentia ſitum eſt, ad colloquium ventum: & re deliberata Carrionis reguli Valentiam Cidum proſecuti, voti compotes facti ſunt. Nuptiæ regio apparatu, feſtaque lætitia celebratæ ſunt. Adoleſcentes culti magis mundicijs, quàm virilis ac militaris animi, mores ſuos ſocero & aulicis in armis educatis haud ſatis probabant: ſemelque leone è cauea, fortè an conſilio incertum, ſed egreſſo tamen, cum præ metu ſe in turpes latebras condidiſſent: & iterum in tumultuario prælio aduerſus Mauros qui ex Africa venerant, certamen exhorrere viſi eſſent, ignauiæ atque timoris ſignificationem dederant. Dedecus quod virtute depellere debuiſſent, turpiter vlciſci cogitant: & eſt ferme crudelis ignauia. Suerus adoleſcentem patruus, in quo propter ætatem præſidij atque prudentiæ aliquid eſſe debuiſſet, in ægris animis facis inſtar maius incendium excitabat. Re conſtituta patriæ ſe deſiderio teneri ſimulant: petuntque volente ſocero diſcedendi ſibi facultatem eſſe. Annuit Cidus eorum poſtulatis, filiaſque & generos aliquanto ſpatio proſecutus, mœſtus flentes, & quaſi tacita diuinatione perfuſas lachrymis abs ſe dimittit. honeſtiſſimo ſtipante comitatu, ad Caſtellæ fines peruentum: Durioque amne ſuperato, in Valeranicæ finibus Corpeſia roboreta facinori perpetrando locus idoneus fore videbatur. Comites alij aliò confictis de cauſſis amandati. ipſi vxores à militari via in interiorem ſyluam ſeductas, & nequicquam diuorum hominumque fidem implorantes, nudas flagris cedunt. Feriendi finem fatigatio ſatietaſque fecit. Exanimes atque in ſuo ſanguine volutantes, pro mortuis dimittunt. Ab Ordonio, quem Cidus quia fraudem ſuſpicabatur, præcedentium iter diſſimulato habitu proſequi mandaret, repertæ ſunt, atque in proximo vico medicamentis ciboque recreatæ. Iniuria atrox erat, neque ferenda inhumanitas. & re cognita Carrionis reguli inuidia maxima flagrare cœperunt. indignum paſſim iudicabatur tanta beneficia, tam inſigni contumelia compenſata eſſe. Iuuenes ex ſtultis amẽtes planè eſſe factos dictitabant. Cidus vindictæ ſtudio, honeſti cura Regem adiit. Toleti tunc generales regni conuentus agebantur: adeantque Carrionis reguli tanto facinore fœdi turpeſque. iudices abs Rege, Cido expetente in cauſſa dati. in iis princeps Raymundus Burgundus Regis gener. Diſceptata cauſſa, primùm quæ à Cido data erant omnia, gemmæ, vaſa aurea & argentea, veſtiſque pretioſa, vt redderentur integra fide, mandatum eſt. deinde de illata iniuria, vt ſingulari certamine dimicarent duo iuuenes & conſilii auctor præcipuus Suerus patruus pronunciatum. Bermudius, Antolinus, & Guſtius Cidi milites, virique primarii ſibi certamen depopoſcerunt. Cùm Carrionis reguli imparatos veniſſe ſe excuſarent, Cidus Valentiam, illi in patriam diſceſſerunt. Rege agente, quoniam redituros Toletum deſignato tempore

pore non putabant, Carrione depugnatum eſſe memorant. Victi omnes in certamine ſunt: atque marte arbitro declaratum, iniquè eos feciſſe. Victores ad Cidum profecti. Cidi filiæ Ramiro Sanctij Regis Vaſconum filio, eius quem à Raymundo fratre occiſum fuiſſe docuimus, & Petro Petri Aragonij Regis filio, vltro per legatos expetentibus, coniuges à patre datæ ſunt. Ramiro Eluira nupſit, Petro Sol. Ijs nuptijs accepti dedecoris & infamiæ memoria obliterata eſt: auctaque vehementer lætitia, quam ex prioribus generis vindicatis ceperat maximam. Ex Petro & Sole nulla eſt ſuſcepta proles. Eluira Garſiam viro peperit, qui ex interuallo auitum Vaſconum regnum conſenſu gentis tandem recepit. Præterea à Rege Perſarum miſſi ad Cidum legati, publicæ lætitiæ multum addiderunt: à Rege potentiſſimo, tanta terrarum longinquitate vltro de fœdere ſanciendo, iungendaque amicitia appellatum eſſe. Rerum geſtarum fama toto orbe diffuſa prouocauit. Pro Valentiæ mœnibus cum Buccaro Rege, qui ex Africa venerat, ſemel & iterum acie pugnatum. Cidi virtute & perpetua felicitate victi acie barbari: vrbiſque poſſeſſio quandiu vixit (vixit autem quinquennio poſt captam vrbem) retenta eſt, moriens quia nouus Maurorum exercitus circunfuſus erat, parum ipſo defuncto in vrbe præſidij, vt omnes vno agmine in Caſtellam redeant, teſtamento mandat. Cum viri, fœminæ, pueri, impedimenta prodirent, numeroſi exercitus ſpecies barbaris obiecta eſt: atque ex ea re incuſſa formidine victi fugatique. Nimirum tanti viri felicitati debebatur, vt quos ſæpe viuus vicerat Mauros, defunctus profligaret tandem. Noſtri contento itinere in Caſtellæ fines abeunt. Valentia omni præſidio nudata, rurſus in Maurorum poteſtatem rediit. Cidi corpus Burgis in Diui Petri Cardeniæ tumulo conrectum, iuſta magnificè facta Alfonſo Rege, atque vtroque genero funus procurantibus. quod glorioſum Cido fuit, ſed tantis meritis debitum. Huius narrationis multo maximam partem inter aniles fabulas quidam ponunt: ipſe etiam multo plura tranſcribo quam credo: nam neque ſubtrahere, quæ ab aliis traduntur, audeo: neque affirmare poſſum de quibus dubito. In Cardeniæ templo quinque ſepulchra monſtrantur. Cidi, Semenæ vxoris, Didaci, Eluiræ atque Solis filiorum: niſi fortè quædam cenotaphia ſunt, gratæ poſteritatis diligentia beneuolentiæ indicio, ad oſtentationem memoriamque poſita.

Vrbanus, Iuzephus & Sanctius defuncti.

CAP. V.

CIDI obitu magnam plagam res Chriſtiana accepiſſe videbatur, eo Duce ſublato, quo ſuperſtite reſpublica ſtetit in tanta atrocitate temporis, tantaque rerum omnium perturbatione, defuncti virtutem, grauitatem, conſtantiam, fidem, in religione tuenda, & amplificanda curam omnis poſteritas admirata eſt. De anno quo deceſſit ſcriptores variant: neque facilè eſt auctorem auctori, aut opinioni opinionem præferre. nos quod fidei propius viſum eſt anno milleſimo nonageſimo octauo extinctum putamus. Quo anno Vrbanus Pontifex à Giberto pſeudopontifice variis curarum fluctibus exagitatus, & vndique ſubſidia conquirens, Salernum abiit ad Rogerium Siciliæ Comitem: cuius præcipua ea tempeſtate pietas aduerſus Romanos Pontifices commendatur: & rebus geſtis nobiliſſimus erat. Pro iis meritis ipſi & hæredibus datum eſt, vt in Sicilia Legati Pontificii partes implerent, auctoritatem obtinerent.

nerent. Diplomatis quoniam publicè cognoſci intereſt, & Regibus Hiſpanis magnæ cōtrouerſiæ de eo iure natæ ſunt, exemplum ſubijcimus. VRBANVS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei cariſſimo filio R. Comiti Calabriæ, & Siciliæ, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Quia prudentiam tuam ſupernæ maieſtatis dignatio multis triumphis & honoribus exaltauit, & probitas tua in Saracenorum finibus eccleſiam Dei plurimum dilatauit, ſanctæque ſedi Apoſtolicæ deuotam ſe multis modis ſemper exhibuit: nos te in ſpecialem atque cariſſimum filium eiuſdem vniuerſalis eccleſiæ aſſumpſimus. Idcirco de tuæ probitatis ſynceritate plurimum confidentes, ſicut verbis promiſimus, ita etiam litterarum auctoritate firmamus: quod omni vitæ tuæ tempore, vel filij tui Simonis, aut alterius, qui legitimus tui hæres extiterit, nullum in terra poteſtatis veſtræ, præter voluntatem, aut conſilium veſtrum, Legatum Romanæ eccleſiæ ſtatuemus: quinimo, quæ per Legatum acturi ſumus, per veſtram induſtriam Legati vice exhiberi volumus, quando ad vos ex latere noſtro miſerimus ad ſalutem videlicet eccleſiarum, quæ ſub veſtra poteſtate exiſtant, ad honorem beati Petri, ſanctæque eius ſedis Apoſtolicæ, cui deuote hactenus obediſti: quamque in opportunitatibus ſuis ſtrenuè ac fideliter adiuuiſti. Si verò celebrabitur concilium, tibi mandauero quatenus Epiſcopos & Abbates tuæ terræ mihi mittas: quot & quos volueris mittas, alios ad ſeruitium eccleſiarum & tutelam retineas. Omnipotens Dominus actus tuos in beneplacito ſuo dirigat: & te à peccatis abſolutum ad vitam æternam perducat. Dat. Salerni per manum Ioannis ſanctæ Romanæ eccleſiæ Diaconi. III. Nonas Iulij Indictione. VII. Pontificatus domini Vrbani ſecundi. XI. Hæc in Italia: in Hiſpania autem eodem Pontifice concedente, Iriæ ſedes & nomen Compoſtellana cathedra, & appellatione mutata: exemptaque ab imperio Bracarenſis Metropolitani. Dalmachij eius vrbis Epiſcopi diligentia, vtrunque impetratum eſt, ea de cauſſa primi in compoſtellanorum Epiſcoporum numero. Alfonſus Rex quamuis ingraueſcente ætate ita reipublicę curam gerebat, vt rei bellicæ curam nunquam intermitteret, aliquoties per hæc tempora in Mauricæ ditionis fines delatus, & in Bæticæ agros excurſiones faciens. Iuzepho poſtquam noui imperij ſtatum in Hiſpania fundauit, in Africam reuerſo, reſpublica reſpirare tantiſper viſa eſt. Rex otium ad religionis amplificandæ exornandæque curam conuertit. Toleti Seruandi & Germani nomine in podio ſaxo ex aduerſum vrbis nō procul vbi eo nūc nomine vetuſtæ arcis ſtructura cernitur, cœnobium Benedictinis monachis exædificauit, (inſtauraſſe alij putant, & Gotthorum tempore extitiſſe diſputant) S. Victoris Maſſilienſi monaſterio contributum: vnde noua monachorum colonia venerat. Intra vrbem gemina ſacratarum virginū collegia Regis impenſa exędificata: alterum D. Petri nomine, quo loco nunc Petri Cardinalis noſocomium extat: D. Dominici alterum Exilienſis, quod hoc tempore à D. Dominico veteri nomen habet. Burgis ciuitate D. Ioannis nomine quartum cœnobium ædificatum extra vrbis mœnia: quod hodie D. Ioannis Burgenſis appellatione nuncupatur. Fortunio Abbati noui monaſterij, quod ea tempeſtate D. Sebaſtiani nomen habuit nobile, deinde D. Dominici Exilienſis, quoniam in eo ſanctiſſimam vitam exegit, & vitæ conſentanea morte deceſſit honeſtiſſimè innocentiſſimeque actæ, oppidum conſtituendi ei monaſterio coniunctum conceſſit facultatem: quod noſtra ætate centum ſeptuaginta familias numerat latiori mu-

rorum ambitu:&inMagiſtri equitumFrienſis Ducis ditione eſt. Proximus annus 1099 milleſimus nonageſimus nonus Vrbani Pontificis obitu, atque vrbe Hieroſolymitana à Chriſtianis militibus capta inſignis fuit. Succeſſit, qui ab Vrbano prædeceſſore Legatus inHiſpaniam venerat, Raynerius Cardinalis inſigni probitate vir, magno rerum vſu, Paſchalis ſecundi nomine. Is Pontifex renunciatus templo Cõpoſtellano dedit, vt Canonicos Cardinales Romanæ amplitudinis æmulatione haberet: Epiſcopi Compoſtellani palliũ maioris poteſtatis inſigne. Annus ſecularis, qui proxime ſecutus eſt, Iuzephi morte lætꝰ fuit: qui duodecim annos Mauricum inHiſpania imperium renuerat, triginta duos circiter in Africa. infauſtus Sanctij morte, quem Garſias Cabræ Comes in ſpem paterni regni educandum Alfonſi Regis iuſſu ſuſceperat. Hali enim Iuzephi ſucceſſor noui imperij auctoritatem à præclaro aliquo facinore auſpicari cupiens, tranſmiſſo mari, magniſque in Africa & Hiſpania delectibus numeroſo exercitu conflato in Carpetanorum fines, ipſoſque Toletanæ vrbis agros populabundus inuadit. ferro, flammaque ſegetes, arbores, oppida euaſtat. pecorum & hominum prædas abigit. Alfonſus ſumma ſenectute, & corporis valetudine non ſatis firma, præterea rebus gerendis feſſus hoſti ferocienti obuiam prodire non potuit. Garſiam tamen Comitem bello pro ſe vicarium præfecit: & quò maior eſſet auctoritas Sanctium filium quamuis ætate puerum adiunxit: ipſe Toleti manſit, vbi in extrema ætate multus eſſe conſueuit. Ad Vrceſiam caſtra caſtris collata: ac mox totis vtrinque viribus dimicatum. infelix euentu prælium fuit. Sanctius enim primum cecidit, deinde Garſias Comes iacentem puerum clypeo tegere, gladio circumfuſos barbaros ſubmouere, tanta virtute vt cum vnum procul tot manus peterent, nemo propius accederet. Pugnabat pro eo ſingularis in puerum amor, atque animi deſperatio, magnum ad honeſte moriendum incitamentum. Sed hoſtibus ſubinde vrgentibus, multis debilitatus vulnerib. ſuper puerum moribundus incubuit. miſerabilis caſus, atroxque clades victoriam barbaris continuo dedit. Regem quantus ex ea re dolor ceperit, explicare non attinet, res ipſa indicat. neque filij magis caſu mouebatur, quam rei Chriſtianæ calamitate tanti imperij hærede vnico ſublato: qui paternarum virtutum imaginem referebat, & ad laudem natus eſſe videbatur. Sciſcitanti ecquæ nam cauſſa eſſet cladis toties à Mauris acceptæ: reſponſum à quodam martiam virtutem militum extinctam copia voluptatum, illecebris, ſecuritate: corpus otio eneruatum, animum imminutum libidinibus. ſublata ergo voluptatum inſtrumenta, corruptaque balnea: quorum multus vſus erat more à Mauris mutuato. Aliquid ſpei ſupererat in Alfonſo nepote, quem ex Vrraca Regis filia Raymundus Burgundus reliquerat, defunctus ſuperiori anno, & Compoſtellæ tumulatus: verum exiguum id doloris leuamen erat, propter matris imbecillitatem, pueri ætatem flexibilem, teneram, tantiſque rebus imparem. His curis ſuſpenſus Regis animus, noctes dieſque de rerum ſumma ſolicitus erat.

Didacus Gelmirius Compoſtellanus Epiſcopus.

CAP. VI.

COMPOSTELLANA eccleſia magnis per hæc tempora procellis vexata, non ſecus ac gubernatore deſtituta nauis portum tandem occupare viſa eſt nouo Præſule creato: cui Didaco Gelmirio nomen fuit, viro prudenti cum primis ea ætate, magnorum ſpirituum, induſtriæ ſingularis. Didacum Pelagium, quem

quem Sanctio Caſtellæ Rege Compoſtellanæ eccleſiæ rectorem impoſitum & Epiſcopum, dictum eſt generis nobilitate præcipua, inquieto tamen ingenio atque turbido, & factionibus ſeruientem, Alfonſus Rex in cuſtodiam tradiderat. audax facinus viro ſacrato manus inijcere. Auctoritate opus erat à Richardo Cardinali, quem à Pontifice in Hiſpaniam Legatum diximus, ad concilium Compoſtellam euocati Epiſcopi in re præſenti diſceptaturi. productus in conuentum Pelagius, metu an ſponte abdicare viſus eſt: certæque voluntatis argumento anulum baculumque poteſtatis inſignia coram Cardinali tradidit. In eius locum Petrus Cardinenſis Abbas cooptatur. Vrbanus Pontifex re cognita factum accuſat præcipiti temeritate. Cardinalem Legatum grauiſſimis verbis caſtigat. ad Regem litteras dat hoc exemplo. VRBANVS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei Regi Ildefoſo Galæciæ. Duo ſunt, Rex Ildefonſe, quibus principaliter mundus hic regitur: ſacerdotalis dignitas, & regalis poteſtas. ſed ſacerdotalis dignitas fili cariſſime, tanto poteſtatem regiam antecedit, vt de ipſis Regibus hominum rationem poſituri ſimus Regi vniuerſorum. Quapropter paſtoralis cura nos compellit, non ſolum de minorum, ſed de maiorum quoque ſalute pro viribus prouidere, quatenus paſtori vero ſuas oues illæſas reſtituere quæ nobis commiſſæ ſunt, valeamus. Tuæ præcipue debemus ſaluti proſpicere, quem Chriſtianæ fidei propugnatorem, & ſuæ propagatorem eccleſiæ Chriſtus effecit. Memento ergo, memento fili mi amantiſſime, quantam tibi gloriam diuinæ contulit gratia maieſtatis: & ſicut ipſe tuum præ cæteris regnum nobilitauit, ita tu ei ſtudeas præteris deuotius ac familiarius deſeruire. Dicit enim ipſe Dominus per Prophetam: Honorificantes me honorificabo: qui autem me contemnunt, erunt ignobiles. Gratias itaque Deo & laboribus tuis agimus, quod de Saracenorum iure Toletana eccleſia eſt liberata. Fratrem autem venerabilem Bernardum eiuſdem vrbis Præſulem tuis exhortationibus inuitati, digne ac reuerenter excepimus: & ei pallium contradentes, priuilegium quoque Toletanæ eccleſiæ antiquæ maieſtatis indulſimus. Ipſum enim in totis Hiſpaniarum regnis Primatem ſtatuimus. & quidquid Toletana eccleſia antiquitus noſcitur habuiſſe, nunc quoque ex Apoſtolicæ ſedis liberalitate in poſterum habere cẽſuimus. Tu illum, vt patrem cariſſimum exaudias: & quæcumq; tibi ex Deo nunciauerit, obedire curato: & eccleſiam eius temporalibus non deſiſtes auxilijs ac beneficijs exaltare. Inter cætera vero laudũ tuarum præconia, peruenit ad aures noſtras, quod ſine graui dolore audire nequiuimus: Epiſcopũ ſcilicet S. Iacobi à te captum, & in captione ab Epiſcopali dignitate depoſitũ. Quod canonib. noſtris omnino contrarium, & catholicis aurib. non ferendum, quod tanto nos amplius contriſtauit, quanto te ampliori affectione cõplectimur. Nunc tibi Rex glorioſiſſime Ildefonſe, Dei & Apoſtolorum vice mandamus, orantes quatenus eundem Epiſcopum ſuæ integrè reſtituas per Toletanum Archiepiſcopum dignitati. Neq; id per Richardum Cardinalem ſedis Apoſtolicæ factum excuſaueris: quia & canonib. eſt omnino contrariũ, & Richardus tunc legatione ſedis Apoſtolicæ minimè fungebatur. Quod ergo ille tũc geſſit, quẽ Victor Papa, ſanctæ memoriæ tertius legatione priuauerat, nos irritum iudicamus. In remiſſionẽ ergo peccatorũ, & ſedis Apoſtolicæ obedientiã, ſuæ dignitati Epiſcopum reſtituo: & ad noſtram præſentiã cum legatis tuis ipſe perueniat, canonice iudicãdus. Sin autem, facere nos erga dilectionem tuam cõpelles inuitos quod nos quoq; feciſſe nollemus.

Memen-

» Memento religioſi Principis Conſtantini, qui ſacerdotum iudicia nec audire voluit, indignum iudicans Deos ab hominibus iudicari. Audi ergo in nobis Deum & Apoſtolos eius, ſi te ab ipſis velis,& à nobis in his quæ poſtulas exaudiri. Rex Regum Dominus cor tuum gratiæ ſuæ fulgore illuſtret, victorias tibi tribuat, regnum tuum exaltet: itaque te ſemper viuere concedat, vt & temporali regno perfruaris feliciter, & æterno perenniter gratuleris. Amen. Acta ſunt hæc anno primo Vrbani ſecundi Pontificatus. Quod in annum Domini. M.LXXXVIII. incidit. In Richardi locum Reynerus Cardinalis in Hiſpaniam Legatus concilio Legione habito Petrum loco mouet, neque legibus neque auſpicato rebus præfectum. vt Pelagius libertati eccleſiæque reſtitueretur, impetrari non potuit. agente tantum Raymundo Burgundo Regi genero tūc ſuperſtite, Pontifici perſuaſum, vt Dalmachius Cluniacenſis monachus eoque Pontifici, nimirum ex eodem ordine, carus eccleſiæ Compoſtellanæ præficeretur Epiſcopus hoc agente, cum Claromōtem ad generales de bello ſacro conuentus, vnus è multis Epiſcopis abiiſſet, impetratum eſt: vt eccleſia Compoſtellana ſui iuris eſſet, ac Romanæ tantum contributa. Eius prærogatiuæ argumento Compoſtellani Præſules, non ab alio. quam à Romano Pontifice præſentes ſacrarentur. vt pallium daret præcipuæ dignitatis inſigne, adduci non potuit, quamuis magna ad id contētione à Dalmachio adhibita, ſupremoque conatu. Lux aliqua reddita rebus, breui obſcurata eſt. Dalmachij obitu nouæ lites extiterunt. Pelagius liberatus vinculis Romam abijt, honorem quo iniuria ſpoliatus erat, (ſic ille ferebat) iudicio repetiturus. controuerſia in quartum annum tenuit. Paſchalis Pontificis Romani auctoritate Pelagio abdicato, Cōpoſtellani ſacerdotes de nouo Epiſcopo ſubſtituendo agunt. Ventum in comitia. Dieghus Gelmirius antea vacuæ eccleſiæ impoſitus rector pro Epiſcopo, id ſpecimen virtutum dederat, vt ſi vita ſuppeteret, idoneum eſſe qui Epiſcopus præficeretur, nemo dubitaret. Cæteris ergo canonicis prætermiſſis, vnus aliorum omnium voluntate prælatus eſt ipſis Iulij Kalend. datum etiam vt propter motus reipublicæ acceptas impendentesque calamitates à barbaris, in Hiſpania ſacraretur. Additum nouo diplomate, vt ſeptem Cardinales ſacerdotes, ad inſtar Romanæ eccleſiæ, Compoſtellæ eſſent. Ijs tantum in ara templi maxima ius eſſet diuina hoſtia ſacrificandi. Gelmirius ab hoc initio ſtudio elatus eccleſiæ quam regendam ſuſceperat nouis honoribus amplificandæ Romam abijt: & quam uis multis repugnantibus pallij vſum Pontifice concedente abſtulit. qui illi atque Compoſtellanæ eccleſiæ gradus extitit ad Archiepiſcopatus honorem: quo à Calixto Pontifice Romano poſt aliquot annos eſt auctus. vti ſubſequens narratio declarabit. Hæc quamuis per plures annos geſta, ex Compoſtellana hiſtoria repetere atque in hunc locum conferre viſum eſt.

Petri & Alfonſi Regum obitus.

Cap. VII.

Cladis in Caſtella acceptæ memoria famaque ne magnopere lætarentur barbari, Aragonij Regis perpetua felicitas effecit: armaque, quibus barbari in diuerſa Hiſpaniæ parte impares erant. Calaſanctium caſtrum prope Boleam ablatum Mauris erat. Pertuſa peruetus Ilergetum oppidum ad Canadris ripam. præterea Barbaſtrum vrbs recepta eſt. nam ad Maurorum ditionem redierat. Pontius Rotenſis Epiſcopus Romam abs Rege legatus à Pontifice impetrauit,

trauit, vt Barbaſtri Epiſcopus deinceps nominaretur & eſſet. Præcipua belli moles in Cæſarauguſtanos vertebatur: quæ vrbs veteri Regum ſtirpe ſublata, in Almorauidum poteſtate eſſe cœperat. Hi autem Reges in ea vrbe imperium tenuerant: primus Mudiris, deinde Hyaia, tertius Almudafar, & ex alia gente Zulema, Hamas, Iuzephus, Almuzacimus, Abdelmelich: ac poſtremus huius filius Hamas cognomento Almuzacaytus, cui Almorauides abſtulerunt imperium. In Gallia Atho, qui Raymundo Barcinonenſi Comiti Arnaldi patre defuncto Carcaſonem vrbem ipſius fidei commiſſam proditorie occuparat legitimo imperio repudiato, ciuium coniuratione vrbe pulſus: ciuitaſque ad veterum dominorum imperium reuocata eſt, anno milleſimo centeſimo ſecundo. Quo anno Armengaudus Vrgeliæ Comes in Baleari maiore, quo virtutis oſtentandæ cupidus tranſmiſerat à Mauris interfectus eſt: vnde illi Balearis cognomentum acceſſit. Pinciam, quæ noſtris Valliſoletum eſſe creditur in Vaccæis, Petrus Anſurius copiis & clientelis, genereque nobiliſſimus ſub Alfonſi Regis imperio obtinebat, vxor Elo, filia Maria, quæ Armengaudo Vrgelitano Comiti filium genuerat: cuius teneram ætatem auus Anſurius rexit, & idoneo tempore ei Arſendam principi loco fœminam cõnubio iunxit. Quartus huius ſeculi annus tribus clariſſimis funeribus fœdus fuit. Petrus Aragonij Regis filius & Eliſabetha ſoror, eodem die ad quintumdecimum Kalend. Septembris deceſſerunt. Rex ipſe proximo menſe, quarto Kalend. Octobris, dolore victus, an incidentis morbi vi ſuperatus. ad D. Ioannis Rupenſis ſepultus eſt. Petro ſane ſub initia belli ſacri, poſteriſque Regibus, atque regni proceribus Vrbanus Pontifex Maximus indulſit, vt tẽplorum, quæ denuo extructa eſſent, vel Mauris eriperentur, decumas & reditus ipſi perciperent, exceptis tantum iis templis, vbi Epiſcoporum ſedes erant. tanta erat cupiditas impiæ gentis extirpandæ, vt quid incommodi ea indulgentia allatura eſſet in poſterum, non ſatis conſiderare viderentur. Mœrorem, quem ex tribus his funeribus vniuerſa prouincia ceperat, maximum ac propemodum ſingularem, ſpes de Alfonſo defuncti Regis fratre, qui mox in regno ſucceſſit, concepta animis magna ex parte mitigauit. cuius diuturnius imperium fuit: maior rerum geſtarum fama, atque felicitas, grauitas, conſtantia, fides, virtusque bellica, amplitudo ditionis maxima. Nam altero regni anno Vrracam Alfonſi Regis filiam patre expetente toro ſibi iunxit. Tametſi regni proceres id ægre tuliſſe viſi ſunt: Regemque ſenio morbiſque debilitatum, ægramq; vix animam trahentem hortari conati erant, vt Gometio eam Candeſpinæ Comiti diuitiis ac poteſtate reliquos Caſtellæ regulos ſuperanti, vxorem potius daret, quam externum aliquem Principem aduocare eſſet neceſſe. ſatis externorum hominum in prouincia verſari ſacri atque profani imperij ſummam penes ipſos eſſe, cum nominis Hiſpani ignominia probroque. Eius cõſilij quoniam pro ſe quiſque Regis iracundiam verebatur, renunciandi cura Iudæo cuidam medico impoſita eſt: quo per cauſſam valetudinis curandæ multum ac familiariter vti conſueuerat. Iuſſus eſt molles aditus captare: & quantam poſſet verborum gratiam poſtulato addere. Maganij (alij Maſcaraquij ſcribunt) prope Toletum Rex animi leuandi cura morabatur. Iudæus occaſionem nactus, Regi quod iuſſus erat, renunciat. ille iniquiſſimo animo tulit, proceres tantum ſibi ſumere, vt filiæ nuptias ad ſuum arbitrium reuocarent: atque ita vt medicum perpetuo regiæ aditu ſuoque conſpectu prohiberet: moxque Bernardi Præſulis hortatu, qui à Regis

latere non diſcedebat, filiæ & Alfonſi Regis nuptias maturaret. Quæ regio apparatu ac celeberrima pompa Toleti ce-
1106 lebratæ ſunt anno milleſimo centeſimo ſexto. Rex ea lætitia animo tantiſper recreato, & doloris quem ex caſu filij conceperat vlciſcendi cupidus, id ætatis ne quam contumeliam remanere in exercitu Chriſtiano ſineret, arma rurſus induit. Rurſus in Bæticæ fines penetratum. in homines & iumenta ſæuitum: ne tectis quidē ſegetibus, arborib. parcitur. omni belli iniuria prouincia tota vexatur. Reliquum vitæ tempus ad otium & dignitatē contulit: ad quod extrema ætas, regni fortuna, & rerum geſtarum gloria inuitabat, non militaribus ſolum, ſed ciuilibus etiam muneribus, quantum erat in tanta curarum mole, abſcedens. Vrbes Salmanticam & Segobiam, (vt Lucas Tudenſis eſt auctor) bellorum iniuria deformes, vacuasque incolis inſtaurandas, muniendas, exornandaſq; curabat. Petrus Anſurius, quem ego ea ætate in primis grauem hominem & ſapientem comperio, Vrracæ in minori ætate inſtitutor exiterat: & nunc auctoritatis & gratiæ proximum locum apud Regem occupabat. Eius auſpiciis bello paceque conſilia gubernabantur: rerumque ſummam & molem vnus maxime virtute & prudentia regere videbatur. Quo tempore Regem annis feſſum, nam ſeptuaginta nouem annos vixit, ad ætatis incommodum annua atque ſeptimeſtris valetudo afflixit. quamuis medicorum iuſſu equo quotidie veheretur, ſi exercendo corpus morbum leuaret. à cauſſis remedia omnia ſuperata, nullis ſalutaribus ſuccis ſanitate reuocata. Toleti deceſſit feria quinta Kalend. Iulij, ſalu-
1109 tis anno milleſimo centeſimo nono, vt Pelagius Ouetenſis auctor eſt locuples: nam & teſtis oculatus per ætatem eſſe potuit. Regnauit à patris morte, annis tribus & quadraginta, rebus ſecundis modeſtus, aduerſis haudquaquam fractus. Nam tuliſſe illum fortunæ impetus fortiter & patienter ferunt. magna laus vt quidam ait, omniumque maxima ferre quod neceſſe eſt: & quidquid homini accidere poſſit id præmeditatū habere. prudentis eſt prouidere ne accidat, conſtantis animi fortiter ferre rerum humanarum vices. Multitudo præſertim popularis mobili impetu regitur, neque maiora ſunt formidinis principia, quam remedia. Itaque Alfonſo defuncto, cuius anima res communes ſtare viſæ erant, Toletani ciues, qui plurimum ex colluuione multarum gētium conſtabant, de deſerenda ciuitate conſilia agitabant. Dum eorum animi confirmantur, Regis corpus ad vigeſimum diem in vrbe manſit. tumultu compoſito ſedatiſque animis, Bernardo Toletano Præſule curante, aliiſque Principibus proſequentibus funus, in S. Facundi cœnobium ad Ceam amnem illatum eſt, magnifico apparatu. non magis Regis caſum quam reipublicæ iacturam vniuerſa prouinc'cia veriſſimis lachrymis deplorante. Eas lachrymas, ac vero conſequentes ex tanti Regis morte calamitates, lapides ipſi Legione portendiſſe viſi ſunt ad altare D. Iſidori, vbi ſacerdos pedes ponere conſueuit rei diuinæ operaturus, octo diebus ante Regis obitum aquis vltro, magno omnium qui aderant miraculo, tribus diebus ex interuallo manantes. Pelagius continuis tribus diebus accidiſſe ait, Iouis, Veneris, Saturni: affuiſſe cum ſupplicatione Pontifices ſacratoſque viros: luctumque ſignificatum, qui optimi Principis obitu Hiſpaniam occupaturus erat. Alfonſo Rege, Burgis quidem, Leſmius homo natione Gallus, atq; excipiendis hoſpitio peregrinis nobilis, in præcipua opinione ſanctitatis vixit. Eius memoria anniuerſariis ſacris temploque dicato, ea in ciuitate celebratur. Ab Anagaro autem

tem

tem ſextodecimo milliari Dominicus quidam natione Hiſpanus, aut vt alij volunt, in Italia ortus, æque celebris eſt habitus eodem officio pietatis: quoniã viis muniendis atq; complanandis, qua Cõpoſtellam ibatur, diligentem operam dabat, Calzadij vernacula Hiſpanorum lingua cognomentũ inuenit. Huius viri induſtria Regem vſum arbitror ad pontes extruendos, quos Lugrunio Compoſtellã vſq; conſtituendos curauit. Extat Dominici templum eius nomine extructum peramplũ & magnificum, pagusq;, qui deinde in vrbem excreuit, primũ Calagurritani Epiſcopi ſubiectã ditioni, deinde Hiſpaniæ Regibus. De qua re extat diploma Ferdinandi Regis, eius cui vitæ merita Sancti appellationem pepererũt. Præterea Iudæus quidam Moyſes nomine, eruditionis laude, & multarũ linguarum cognitione præſtans, ſub extremam Alfonſi ætatem abiurata patria ſuperſtitione, Chriſtiana ſacra ſuſcepit. Rex de baptiſmi fonte in ſuam tutelam excepit: vnde Petrus Alfonſus nuncupatus eſt. Iudæorum ipſe noſter factus & Maurorũ ſectas de ſcripto exagitandas ſuſcepit: multique ex vtraque gente eius opera ad ſanitatẽ ſunt perducti. Aragonij ſcriptores huius Iudæi conuerſi laudem, ad Alfonſum Aragonium Regem ablegant: & Oſcæ ad tertium Kalen Iulij anno milleſimo cẽteſimo ſexto Chriſtianis ſacris initiatũ eſſe ab Stephano Oſcenſi Epiſcopo Rege Aragonio ſuſceptore affirmant. Nobis in neutram partem pronunciare placuit. quiſque ex ſuo iudicio quod veriſimilius videbitur, id ſequatur.

Vrracæ regnum.

CAP. VIII.

QVo tempore Alfonſus Caſtellæ Rex deceſſit, Vrraca filia ad quam iure regnum deuoluebatur, virum ſecuta aberat. Qui non ſatis fidendum putabat procerum Caſtellæ voluntatibus, quippe ab eo coniugio auerſos fuiſſe non ignorabat: neque ſe eorum fidei committere, niſi valido ſuorum præſidio ad omnes caſus munitus. præterea varia Aragonij regni negotia diſtinebant, ne nouam & ampliſſimam cerneret hæreditatem. Cũcta tamen ad noui imperij decorẽ compoſita, dilatæ voluptates, diſſimulatæ Reginæ libidines: quæ non ſine ſugillatione maieſtatis nimium in leuitatem atque turpitudinem incubuerat. vrbibus, arcib. atq; præſidiis, præfecti ex Aragonia gente dati: ne ſe Caſtellani rerum nouarum cupiditate commouere poſſent, ſcilicet agebatur. Petro tamen Anſurio, cuius cũ vtraque gente magnæ neceſſitudines erant, ſumma reipublicæ gerendæ cura impoſita eſt: ad eum imperij ſumma redibat, belloque & pace rerum omnium arbitrium. Eius auſpiciis reſpublica felicem curſum tenere videbatur. Haud diuturna potentia fuit. Regina impotenti animo fœmina, præmiſſa in Caſtellam à viro, quem parentis loco habere debuit, iniuſte Anſurium peruertit: ditioneque paterna eiecit (Principum gratia nihil inconſtantius lubrica fluxaque: procliuius eſt iniuriæ quam beneficio vicem exoluere) nulla id iuſtiori de cauſſa, quam quod in litteris Regem Caſtellæ Alfonſum Aragonium ſcripſiſſet. id palam iactabatur. initi coniugij Reginam haud obſcure pœnitere cœperat, frænos inijcientis impotenti naturæ: & vti ipſe ſuſpicor grauiſſimi viri increpationes ob male tectas libidines, ferre non poterat. Graue id Regi viſum eſt, viro clariſſimo fraudi eſſe ſuam innocentiam, & merita virtutum, pro quibus debebatur præmium. Itaque Anſurio ditionem quæ ablata erat, reſtituit. Ipſe Reginæ iracundiã veritus Vrgeliã contendit: quam vrbem in eius tutela &

procuratione fuiſſe dictum eſt. Magnorum motuum hæc initia fuerunt. neque tranquillæ res eſſe poterant in tanta voluntatum & ſtudiorum colluuione, tanta alienatione Reginæ, licentiaque vitæ. Ex Bætica nouum periculum oſtentatū. Hali Rex Maurus cognita Alfonſi morte in noſtros fines irrupit, ferox & validus. Azecham arcem, & S. Seruandi monaſterium in ipſis ciuium Toletanorum oculis euertit. agris villiſque fumantibus ipſam vrbem circunſedit, & diebus octo omnibus machinis impugnauit. rē Chriſtianam periculo proximam, ſitus natura noua mœnia ab Alfonſo Rege nuper inſtituta ad inferiorem vrbis partem, Aluari Fannij virtus tutata eſt, viri ea tempeſtate cum primis potētis, ſtrenuique: cuius extat ſepulchrum in Campo Sicuenſi in parte Celtiberiæ: vbi multorum oppidorum principatum obtinebat. Barbari ſpe vrbis obtinendæ deiecti, Madrito & Talauera in reditu direptis mœnibuſque nudatis, ingenti præterea præda abacta redierunt in patriam. In alia Hiſpaniæ parte, bello Aragonius Maurico diſtentus, Exeam in Vaſconibus nobile oppidum cepit ſalutis anno milleſimo
1110 centeſimo decimo. ad Valterram Abuhaſalemus, quem vulgo hiſtoriæ Cæſarauguſtæ Regem vocant, acie ſuperatus. His rebus patratis Alfonſus ſoceri exemplo ſe Hiſpaniæ Imperatorem dixit, ſi amplitudinem ditionis conſideres, haud temere cum Regum potentiſſimus euaſiſſet, omnium qui poſt Hiſpaniæ cladem extiterant: imprudenter tamen quando ex alieni iuris ditione atque temporario imperio tātos ſpiritus ſumeret. Illud prudentius in Caſtellam rebus domi compoſitis delatus, proximo anno, comitate morum atque benignitate, gentis voluntates ꝑmereri. Ius ipſe dicere populis, viduas pupillos, egenos à potentiorum vi iniuriaque tegere. Optimates pro ſuis quemque meritis colere atque augere, rempublicam bonis omnibus ornare atque amplificare. vnius Reginæ peruicax animus non flectebatur. Bilforadum in Beronibus, Valeranica, Soria, Almaſanum in Areuacis, quæ oppida bellorum iniuria vaſta erant, coloniis deductis inſtaurata Regis cura. Repetita Aragonia Rex, non ignarus inſtandum famæ, & prout prima euaſiſſent, fore vniuerſa, arridentem fortunam vrgere, maiorique conatu bellum in barbaros inſtaurare cogitabat: cum res in Caſtella importuniſſimo ſane tempore turbata eſt. Alfonſus Vrracam vxorem è patre tertio propinquitatis iure attingebat. proauus vtriuſque Sanctius Rex Vaſconum cognomēto Maior. nondum moribus receptum erat vt Pontificum Romanorum venia lege cognationis ſoluta, coniugia inter cognatos coirent. Itaque paſſim conſideramus per hæc tempora connubia Principum dirempta eſſe, cognatione inter cōiuges illegitima iniuſtaque. Hanc vnam arbitror eſſe cauſſam cur Alfonſus hic in nullo Caſtellæ Regum numero ponatur apud veteres ſcriptores. neque verum eſt, fixas vetuſtate opiniones nouis placitis conuellere: quod quidam faciunt Regē hunc Alfonſi nomine ſeptimum inter Caſtellæ Reges numerantes: in quam quid iuris habere potuit. legitimo hærede ex priori coniugio nato, poſteriori matrimonio vitioſo, & legibus repugnantibus inualido? Regina ob importunas actiones ad arcem Caſtellare in cuſtodiam tradita, re cum ſuis communicata in caſtellam euadit. verum à regni proceribus ad virum remiſſa, carceri denuo mancipatur. Caleciæ proceres, vbi Vrracæ filius Alfonſus ex aui teſtamento rerum potiebatur, inter ſe inire ſocietates aduerſus Aragonios conatus: coniugium, quod inauſpicato coierat inuita nobilitate, diſſoluendi occaſionem nacti. Ex ea re in animis hominū religiones excitatæ, ei obtemperare fas eſſe

eſſe negantium qui legitimus Rex nō eſſet. Ad Paſchalem Romanum Pontificē miſſa legatio: cauſſa omnis expoſita: ab eoque diploma ablatum: quo cauſſæ cognitionem Didaco Gelmiro Compoſtellano Præſuli permittebat. Eius diplomatis fragmentū ſubiicim⁹. PASCHALIS ſeruus ſeruorum Dei venerabili fratri D. Compoſtellano Epiſcopo, ſalutē & apoſtolicam benedictionem. Ad hoc te omnipotens Deus populo ſuo præeſſe cōſtituit, vt eorum peccata corrigas, & Domini annuncies voluntatē. Stude igitur ſecundum datam tibi diuinitus facultatē tantum inceſti facinus, quod à Regis filia perpetratum eſt, debita vltione corrigere: vt vel à tanta præſumptione deſiſtat, vel eccleſiæ conſortio, & ſeculari poteſtate priuetur. Quid dati iudices, ſeu potius mali vindices deſignati conſtituerint, memoriæ proditum non eſt. Illud conſtat, ex eo tempore Alfonſū in Præſules iniquo animo eſſe, atque adeo ſæuire cœpiſſe. Burgenſis & Legionenſis loco pulſi. Palentinus captus, S. Facundi Præfectus ſpoliatus, atque in eius locum Regis frater Ramirus monachus ipſius nominatione & opera cooptatus. Bernardus Toletanus extra diœceſim bienium exulare compulſus, nihil prohibēte legationis pontificiæ ſacroſancta maieſtate. Quo tēpore concilium Palentinū, cuius acta extant, & Legionenſe habuit cum aliis epiſcopis & proceribus, ac in primis Gelmirius Compoſtellanus interfuit. vna cura pacis in prouinciam reuocandæ vniuerſos ſolicitabat. In Calæcos Aragoniæ & Vaſconum arma mota. Monteroſum arx iis locis vi expugnata. viris tamen ſanctis internunciis Aragonius arma ponit. Agebantur omnia raptim atque perturbate, neq; quid legibus liceret, cōſiderabat. præſidia tantum vndique conquirere videbatur, regno ꝙ occupabat obtinēdo. qui repugnabāt bonis euerſi dignitatis gradu deiiciebātur

Calæci metu depulſo Henricum Portugaliæ Comitem in partes trahunt. Alfōſum puerum Cōpoſtellæ Regē ſalutant in templo maximo, & ſacro oleo inungunt. Gelmirus Pręſul totius cæremoniæ Antiſtes. Petr⁹ Trauæ Comes qui Alfonſi ætatem regebat, omnium conſiliorum auctor. Alfonſus Aragonius eo nuncio perculſus repudio facto, Reginam Soria dimittit, in cuius vrbis arce cuſtodiæ rurſus mancipata erat: imperandi tamen dulcedine illectus, dotalem ditionem non deponit. Id iniquum eſſe omnib. videbatur. Vrbium, & arcium præfecti quamuis iuriſiurandi gratiam non faceret, quod in eius verba conceperāt, quaſi ſoluti religione, paſſim in Reginæ poteſtatem concedebant. Idem facit Petrus Anſurius priſci vir moris. Qui de fide tamen data ſolicitus Alfonſum Aragonium collum laqueo implicatus adiit vt iuriſiurandi tradendis arcibus ſuæ fidei concreditis violati pœnas ſumeret, quo ſe imprudenter implicarat. Commotus primum Rex eius aſpectu, deinde à proceribus admonitus præclare eum in vtraque re officio defunctum, animo ad humanitatem reuocato, cum multo verborum honore noxam condonauit. Proceres tota prouincia in commune pro ſalute, & libertate patriæ conſpirant, quiduis pati potius parati, quam Aragonium imperium. Gometius Candeſpinæ Comes, qui olim Reginæ nuptias ambierat, & modo ætatis flore amplius conciliatus fuerat, quam regia maieſtas pudorq; fœmineus pati poſſet: ſe principē ex omnibus bellum defenſurum, illaturumque vltro Aragoniis profitebatur. Petrus Laræ Comes in Reginæ amoribus riualis, proximū auctoritatis & potentiæ locum occupabat. Ducum diſſidio, neq; pax publica ſtare, neq; bellū ex ſententia geri poterat. Alfonſus valido ſuorū exercitu cōflato, in Areuacos finitimos irrupit. Occurrunt Caſtellæ copiæ. ad Sepuluedam

vtraque caſtra poſita ſunt. vtrinque pugnæ ſignum propoſitum. In prima acie Laræ regulus erat,in poſtrema Gometius Comes:medium agmen alij proceres gubernabant.Rex quadrato agmine in pugnam inuadit.in campo cui Spinæ nomē eſt,dimicatur.Laræ regulus primum certaminis impetum non tulit, fugaq; Burgos,ad Reginam aduolat de prælij euentu ſolicitam, mollis æque & ignauus. Gometius aliquanto melior vim hoſtiū ſolus ſuſtinet: fuſisque atque fugatis copiis in prælio pugnans occumbit. id virtutis extremum teſtimonium reliquit. nec minori conſtantia fuit Olea Gometij ſignifer, qui equo confoſſo, & vtraque manu amputata vexillum vtroque brachio amplexus, inclamansq; Oleæ nomen,multis acceptis vulneribus occubuit. Henricus Portugaliæ Comes magis turpitudinis odio,quam quod Alfōſi cauſſam probaret, ſe Aragoniis adiunxerat.magno id momento ad victoriā fuit. Ex rebus initio lætis magna confidentia nata.Itaque Durio tranſmiſſo, per Palētinos fines Legionem vſq; Aragonij penetrant.omni belli iniuria agri, oppida, pagi vexantur. Calæci proceres reparatis viribus, denuo certamen ſubire conſtituunt.ad Fontem Anguium(loco id nomen eſt Legionem inter & Aſturicam) ſupremo conatu dimicatum.eadem pręlij fortuna fuit, Aragoniis ſecunda, à Caſtella auerſa.Petrus Trauæ Comes in pręlio captus,magna vir auctoritate potentiaque:qui Vrgelitani Comitis Ermengaudi filiam Maiorem nomine connubio iunctam haberet. Alfonſus puer à Gelmirio Præſule à pugnæ periculo ſubductus Orſilonis arcem petiit,vbi Regina mater erat. Nulla ea ætate nobilior pugna fuit,Caſtellæ clade ſtrageque cum primis memorabilis.Tritium,Burgi, Palentia, Legio ſecundum eam victoriam abs Aragonio Rege in fidem acceptæ. pecuniam in ſtipendium Aragonius non habebat.Luſitani conſilio in templorum theſauros manus iniectæ, quos inde mouere religio erat. Iſidorus aliique Diui grauibus inflictis pœnis eam iniuriam vindicarunt:odiumque populare vocesque,impium facinus accuſantium grauia violatores manere piacula. ſic repente belli fortuna mutata In Carpetanos belli impetus cōuerſus eſt.mox Aſturica obſeſſa: quoniam ea parte bellum contractis vndique copiis Reginam reparare nūciatum erat.Martinus Munio ſupplementi cauſſa, Aragonios trecentos equites cum ad Regem adduceret, hoſtium inſidiis circumuentus, cæteris fugatis cæſisque viuus ipſe captus eſt. Rex ea calamitate commotus, & maioris periculi metu, copiis imminutis numero, atque per præſidia diductis, Carrionem loci munitione confiſus ſe recepit. bellū ducere conſtituens, dum nouis opibus ſe confirmaret.ab hoſtibus intra id oppidū aliquandiu eſt circunſeſſus. Verum Abbatis Cluſenſis, qui à Pontifice de pace inter vtroſque Legatus venerat,opera, & auctoritate induciæ dierum aliquot pactæ.nec multo poſt obſidio eſt diſſipata. Raptim & temere collecti milites, nullo duce,cuius imperium cuncti reſpicerent, vagi per agros, non principia noſcere, non ſeruare vigilias,neque militarem diſciplinam pati poterant: neque diu retineri in caſtris. Aragonia arma depulſo periculo,in Larenſis reguli oppida & arces conuerſa. Alia parte Reginæ arma mouebantur.arx Burgenſis diuturna obſidione fatigata Reginæ deditionem fecit,deiecto Aragonio præſidio. Petrus Lara qui Reginæ nuptias ambiret, ſeque pro Rege ferret, morum ſuperbia atque arrogantia,multorum animos alienarat: ac vero publica flagrabat inuidia. nomē eius & Reginæ probroſis carminibus proſcindebatur: Prorſus vt in Manſiliæ arce captus à Gutterio Fernando Caſtrio, cuſtodiæ primum mancipatus, deinde cuſto-

cuſtodia elapſus, longinqua fuga ſe tegere fuerit compulſus, Barcinonemq; petere: cũ omnes circũ finitimos infenſos haberet. Ea Petro Laræ regulo fugæ cauſſa fuit. erat is natus patre Diegho Ordonio, eo qui pro Zamorę portis aduersꝰ Arias fratres ſingulari certamine dimicauit. Alfonſus puer propenſa omniũ ordinũ volũtate, Caſtellæ Rex renunciatus eſt. regnũ armis erat recuperandũ, tricipiti factione, atq; ambitione conuulsũ. Ex Alfonſi pueri inauguratione, nõ minor matri quã vitrico dolor erat. Cũ eius incremẽtis ſuũ ipſorum caſum implicatũ fore, vates minime vani diuinabãt. Vrraca filij iracundiã verita, & inter ſuorũ odia deſtituta, Legionis ſe arce tenere conſtituit: loci munitione confiſa, in tanta quãuis alienatione prouincialiũ regiam dignitatẽ tueri poſſe. verũ arcem obſidente filio, pax tandẽ ea lege facta eſt, vt reditibus vnde vitã ſuſtentaret deſignatis, regnũ ipſa filio cederet: quod populi & procerũ eximia voluntate delatum erat. Rationẽ annorum rebus ſingulis deſignare in tanta opinionum varietate promptum non eſt: ac mirari magis poſſis in rebus non antiquiſſimis hallucinari ſcriptores, quã quid verum ſit conſtituere. Ac ne ſatis quidem conſtat, quo anno Vrraca deceſſerit. plærique ſeptimodecimo circiter anno putant à morte patris. pudicitiam ſane dum vixit haud ſatis honeſtę habuit. in Saldaniæ arce ex partu extinctam ferunt. æternum Hiſpaniæ dedecus. alij Legione affirmant, cum theſauros D. Iſidori expilaſſet, quos auferre nefas erat, in ipſo templi limine ruptis viſceribus manifeſta numinis vindicta expiraſſe. Illud minori fide nititur: ex Regina & Gometio Candeſpinæ Comite, Ferdinandum quendam natum, cui furto concepto Furtadi cognomen fuit, eius familiæ conditori, cui idem cognomentum inſigne eſt in Hiſpania nobiliſſimæ atque præpotenti.

Bellum Balearicum.

Cap. IX.

HVNC curſum commotæ in Caſtella res tenebant, quo tempore Chriſtianorum armis Balearici & Cæſarauguſtani Mauri multarum gentium conſpiratione impetebantur. Gibertus Prouinciæ in Gallia, & Aimilliani Comes deceſſerat, Dulcia filia principatus hærede. Raymundus Berengarius Barcinonenſis Comes, cui Dulcia nupſerat, viribus & potentia validus, tantique principatus acceſſione formidabilis, vtriuſque gentis viribus Baleares inſulas occupare conſtituit: vnde Mauri piraticam exercentes, in finitimam Hiſpaniæ & Galliæ oram excurſiones facere, & omnia circum direptionibus vexare conſueuerant. id meditanti claſſe opus erat valida & numeroſa. nouam in ſuis littoribus curat ædificandam: quo ab initio Catalaunicæ claſſes celebrari fama, lateque maris imperium obtinere cœperunt. Genuenſes & Piſanos ea tempeſtate mari potentes præſens adit: & ad Balearici belli ſocietatem inuitat, victoriæ præmia proponit, nominis immortalitatem, ſi eorum virtute barbari deiecti iis inſulis eſſent: vnde velut ex munitiſſima arce piorum ceruicibus imminebant. Pollicentur illi milites & naues: mittuntque ad tempus conſtitutum. his auxiliis ad copias Catalaunorum adiunctis, in inſulas traiicitur. bellum graue atque difficile fuit. Mauri enim viribus diffiſi, & ad artes conuerſi, pars arcibus & oppidis, pars montibus ſe tenere conſtituunt: neque vniuerſæ dimicationis aleam tentare, varios & multiplices bellorum caſus eſſe cogitantes: noſtros inopia aut morbis, aut diuturnitate temporis frangi poſſe. vicit tamen noſtrorum conſtantia omnes difficultates: vrbsque præcipua in maiori Baleari expugnata eſt

1115 anno milleſimo centeſimo quintodecimo. Raymundus Barcinonenſis Præſul in ea expeditione deceſſit. ſucceſſit Oldegarius qui paulo poſt defuncto Berengario Tarraconenſi Epiſcopo, in eius locum cooptatus eſt. Vrbe capta, reliqua procliuia videbantur: cum barbaros in continenti nunciatum eſt, an ſpe prædæ, an vt Comitem ſuo periculo commotum ex inſulis retraherent, in Barcinonēſes fines inuectos prouinciam omnē formidine, trepidatione, luctuque complere: vrbem ipſam obſidere. Is nuncius multiplicē animo Comitis curam iniecit. hinc timor amittendi ſua, illinc conficiendi noui belli cupiditas in diuerſum trahebant. Vicit tamen periculi metus, preceſque ſuorum: & Ligurum fidei Balearibus commiſſis, ipſe in continentem traiicit. Barbari continuo obſidione ſoluta ad Martorellum victi, fugatique ſunt, agmine magis, quam acie pugnatum. multi ex eorum numero ceciderunt. Eius victorię lætitia vt minor eſſet, gemina incommoda fecerunt. Ligures Maurico auro corrupti inſulas barbaris reliquere, vt Catalauni ſcriptores affirmant. nam in Genuenſium hiſtoriis de hac expeditione mirum ſilentium eſt. In Galliæ Narbonenſis ora Carcaſo vrbs amiſſa. Atho dudum eius vrbis imperium occuparat armis, nullo iure. acerbe imperantē ciues facta inter ſe conſpiratione expulerunt: vrbiſq; principatus Comiti Barcinonenſi reſtitutus, cuius ab antiquo erat: vti paulo ante monſtratum eſt. Atho Guillelmi Comitis Pictauienſis viribus ciues ad deditionem compulit. Rugerius Athonis filius natu maximus intra mœnia acceptus, arma deponere iubet. cū dicto paruiſſent, in miſeros ciues ſæuitum: crudelitatis, inhumanæ ſuperbiæ edita in dedititios exempla. plerique ex vrbe elapſi Barcinonem confugiunt. Horum precibus Comes Barcinonenſis ſolicitatus, comparato valido exercitu in Galliā irrūpit. Annitentibus viris ſanctis, quibus ægre erat optimi Principis vires à belli ſacri cogitatione abſtrahi ciuili bello excitato, pax ea lege compoſita: vt quod Guillelmo Pictauienſi promiſerat, mutata fide Atho poſterique vrbe retenta Barcinonenſium ſtipendiarij eſſent. Atque is Guillelmus Pictauienſis Comes, nulla honeſti cura ex alienà calamitate bellaq; ex bellis ſerendo ditionem augendi occaſiones captare videbatur. nam Raymūdo Toloſate Comite ad bellum ſacrum in Syriam profecto (vt ſuperius dictum eſt) eius ditionem omnem in Gallia armis occuparat, homo immodicus, & iudicia hominum nihil reformidans: neq; quid de eo fama loqueretur penſi habēs. Raymundi filius Bertrandus per hæc tempora ex Syria vbi Tripolim ditione obtinebat, patre in eius vrbis obſidione ſagittæ ictu ſublato, peractis ſtipendiis redux in patriam, veteris principatus recuperandi conſilia cum finitimis Principibus cœpit communicare: ac cæteris deſperatis ad Alfonſum Aragonium Regem, cuius virtutum fama celebris erat, & magnæ inter vtramque familiam neceſſitudines à maioribus initæ, confugere conſtituit. Quantum nefas? patrem amiſerat & florem ætatis in bello ſacro, tam procul à patria: multos labores & maxima pericula tolerauerat: & ablata tamen patria principatuque, alienæ miſericordiæ præſidium petere coactus eſt. Barbaſtri benigne exceptus Rhutenos, Agathenſes, Cadurcos, Albigenſes, Narbonenſes, Toloſates, & his finitimas vrbes Aragoniis Regibus ea lege vectigales eſſe voluit: ſi eorum armis ipſe & poſteri patriam ditionem recepiſſent. quod fœdus ſalutis anno milleſimo centeſimo ſextodecimo initum eſt. neque tamen Bertrandus reſtitutus, magna Pictauienſium potentia Aragoniis armis partim ciuili bello aduerſus Caſtellā, partim pio aduerſus Mauros occupatis. aſſi-

tis. aliquot tamen poſt annis Alfonſus Iordanus Bertrandi frater, cum in arce à Pictauienſi Comite captus teneretur, à ciuibus Toloſatibus à cuſtodia eductus ad imperium vrbis eſt Guillelmo Morello deiecto: qui pro Pictauienſi Comite eam vrbem præſidio obtinebat. Ex Alfonſo Raymundus filius, Raymūdus nepos, pronepos Raymūdus, abnepos item Raymundus prognati, eius vrbis principatum tenuere: donec Raymundi poſtremi filia Ioanna nomine, Alfonſo Pictauienſi Comiti nupſit. paterno principatu dotali, quoniam alia proles non erat. Ex eo coniugio nulla prole ſuſcepta, Ludouicus Sanctus Galliæ Rex Alfonſi frater, eo defuncto Pictauienſes, & Toloſates ad ſuum imperium adiunxit, ſed annis conſequentibus.

Cæſarauguſtanum bellum.

CAP. X.

ALFONSI Aragonij imperio Cæſarauguſtani Mauri finitimi erant, propter vrbis nobilitatem & amplitudinem potentes in primis & validi. identidem in vicinos Chriſtianorum agros excurſiones faciebant: neque vlla prætermittebatur clades, quæ à barbaris nominibus edi poterat. His malis Alfonſus prouocatus, quamuis Caſtellę bello nondum plane confecto, eam vrbem copiis omnibus & viribus expugnare parat. Magnus labor, ingentia pericula proponebantur: quæ inuicti Regis conſtantia facile contemnebat. Tahuſtum ad Iberi ripam lautiſſimum municipium Bacallæ opera captum eſt. Borgia ad fines Vaſconum, & Magalona, aliaque eo tractu oppida, & arces. Almogaraues, hoc eſt, veterani milites præcipua dexteritate, & multis bellis aduerſus Mauros exerciti, Caſtellare arcem, quam ſupra Cæſarauguſtam loco edito ad Iberi ripam extructam eſſe ſuperius eſt demonſtratum, valido præſidio obtinere iuſſi ſunt cōmeatum, arma, tela inferre, vt infeſta circa omnia hoſti facerent: ſi caſus ferret, obſidionem etiam quamuis longi temporis ſuſtinerent. Id Cæſarauguſtani belli initium fuit: ad cuius famam multi ex vniuerſa ditione, ſed ex Galliæ finibus viri principes exciti ad arma, auxilio venerūt. Gaſto Bearnēſis, Rotro Perticarum, Centullus Bigeronum Comites. Ex vtraque gente validus conflatus exercitus, Cæſarauguſtam omni ex parte circūſedere cœpit ſalutis anno milleſimo centeſimo octauodecimo, 1118 menſe Maio. ſuburbium, quod interfluente flumine ab vrbe direptum eſt, intra octauum diem expugnatum eſt. Rotro Perticarum Comes ipſo obſidionis tempore cum ſexcentis equitibus abs Rege miſſus Tudelam nobile Vaſconum oppidum, ad Iberi ripas loco munito conſtitutum, improuiſo occupat, nauatæ operæ merces fuit eius municipij principatus. Mauri ex Hiſpania in eius belli euentu totius imperij Maurici diſcrimen verti conſiderantes, magno numero obſeſſis opem ferre conuenerunt. Affuit ex Africa Teminus cum valida Maurorum manu. ad Orbæ tamen fluminis ripam, ſupra vrbem ad Mariæ arcem, quam Mauri obtinebant caſtris poſitis, quia numero & virtute noſtros ſuperiores eſſe cernebat, in intimam Celtiberiam abijt. Ciues rerum inopia, & quod in malis ſupremum eſt, auxilij deſperatione laborabant. noſtri obſidionis diuturnitate feſſi, nouis operibus vrbem expugnare parant. extructæ ligneæ turres: agebantur ad mœnia vineæ: dolabris ſubruebantur lapides. cum Cordubenſis reguli (Temini is frater erat) filium ſupremo conatu in vrbem penetrare iuſſum, appropinquare iamque affore nunciatum eſt. Nouo periculo commotus Rex Alfonſus, cum copiarum parte occurrit pugnandi conſilio: ne ſi

barbari in vrbem penetraſſent, re ipſe infecta diſcederet. & erat illi cum hyemis aſperitate, non minus quam cum hoſte certamen. Ad Cutandem vicinum non procul Daroca ſigna collata. cæſi fugatique barbari. Dux ipſe captus. Cæſarauguſtani Mauri euentu eius prælij cognito, ſpe omni defenſionis abiecta, ad quintũdecimum Kalen. Ianuarias, vrbem octauo obſidionis menſe dediderunt. Lætiſſimus is dies Chriſtianis illuxit, non magis præſenti fructu, quam certiſſima ſpe imperij Maurici extirpandi, firmiſſimo eo propugnaculo ſublato. Petrus Librana ad ſpem vrbis potiundæ iam antea Cæſarauguſtanus Epiſcopus ſacratus, expiandæ vrbis curam ſuſcepit, ſacraque gubernandi. Gaſtoni Bearnenſi, & Rotroni Perticarum Principibus præmia fuere, ſinguli in vrbe vici abs Rege perpetuo iure contraditi. ſic ea tempeſtate mores erant, vt plures in vna vrbe Principes cõſtituere non formidarẽt. Ad Iberum trigeſimo ſexto ab ea vrbe lapide, Iulia Celſa nobilis quondam Romanorum colonia ſita fuit: locus nunc vaſtus, & tribus inde millibus paſſuum oppidum Xelſa. id vnum antiquitatis veſtiguum conſeruatur. in ea loca regia caſtra promota, cũ primũ per anni tempus licuit. in vicinos Maurorum agros irruptiones factæ. Inde in Celtiberos itum, gentem virtutis bellicæ opinione, locorum aſperitate & regionum amplitudine cum primis validam armiſque potentẽ. Ea prouincia alternãtibus finibus olim, nunc latior nunc anguſtior fuit. proprie tamen ab Occaſu ad Ortum à Salonis fluuij fontibus, qui ad Medinam Celinam (quibuſdam hæc Eccleſia fuit) ſcatent, ad Nertobrigam, quæ nunc Ricla eſt protendebatur. Caunum montem ad Septentriones, ad Auſtrum Tagi fontes habet prope Albarracinum: quæ vrbs antiquis Lobetum fuiſſe creditur. Iis in locis belli fortuna noſtris proſpera, Mauris aduerſa fuit. Victoribus omnia prona videbantur eſſe. itaque breui is tractus ſub ditionem noſtrorum miſſus: Turiaſo, Alauona, Epila (quę olim Segontia fuit,) Calataiuba non procul antiqua Bilbili à Mauris extructa, Aiubi Mauri opus. in vicino monte, Bombolæ nomen loco eſt. id vnum antiquæ vrbis veſtigium remanet. præterea Hariza, Darocaque captæ. vltra quam vrbem ad Silocæ amnis fontes Regis diligentia loco munito vrbs ædificata eſt, Montis regalis nomine: vt pro munimẽto eſſet aduerſus Valentinorum Maurorum impetus. Carthuſiani & Ciſtercienſes monachi recenti memoria vigere cœperant, præcipua morũ & ſanctitatis opinione. Hieroſolymis præterea Templarij & Hoſpitalarij milites, quadam inter ſe religioſa ſocietate deuincti, rei Chriſtianæ promouendæ diligentem operam nauabant. Itaque Bernardi hortatu præcipui Ciſtercienſium conditoris noua vrbs Templariis militibus extructo cœnobio abs Rege contradita. Alij præterea reditus attributi, quintaque ſpoliorum, quæ in bello Maurico capta eſſent: vnde ſacræ militiæ ſumptus tolerarent, fineſque Aragonij regni ea parte tutarentur. Guillelmus Auxitanus Præſul ad id bellum ſuſcipiendum, nouæque militiæ conatus iuuandum, & Aragonij Præſules prouincialium animos inflammabant. Hoc initium Templariis militibus in Hiſpania fuit earum opum, quæ cum immenſum creuiſſent, deinde malo ipſis fuiſſe creditæ ſunt. Verũ hęc aliquãto poſt.

Schiſma Burdini Lemouicenſis.

CAP. XI.

ROMANAM eccleſiam per id tempus Gelaſius eo nomine II. Paſchalis paulo ante defuncti ſucceſſor obtinebat magno vir animo: qui aduerſus Henricum Imperatorem eo nomine IIII. pro eccleſiæ libertate, & perſonæ quam gerebat

gerebat maieſtate tuenda, inimicitias à maioribus ſuſceptas perſequi non dubitauit. atque ita vt Romam adueniente Imperatore, viribus impar, auctario per Tiberim Caietam, vbi natus erat, primum euaſerit: deinde in Galliam contenderit, conuentu Epiſcoporum Remos vrbe indicto. Eius conatus mors oppreſſit. annuus pontificatus fuit. Cluniaci in ipſo itinere deceſſit: conceſſa paulo ante peccatorũ venia militib. Cæſarauguſtam obſidentibus aliiſq;, modo in templi fabricam aliquod opis conferrent. Eius diplomatis, quoniam in primis eſt nobile, exemplum ſubijcimus. GELASIVS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, exercitui Chriſtianorũ ciuitatem Cæſarauguſtanam obſidenti, & omnibus catholicæ fidei cultoribus ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Litteras deuotionis veſtræ inſpeximus, & petitioni quam pro Cæſarauguſtano electo ad ſedem Apoſtolicam duxiſtis, fauorem libenter accommodauimus. Eundem ergo electum noſtris tanquam beati Petri manibus largiente Domino cõſecratum remittentes ad vos, benedictionem vobis Apoſtolicæ viſitationis impendimus. Æquam omnipotentis Dei miſericordiam implorantes: vt per ſanctorum preces & merita opus ſuum ad honorem ſuum & eccleſiæ ſuæ dilatationem vos faciat operari. Et quoniam vos ipſos & veſtra extremis obijcere periculis decreuiſtis: ſi quis veſtrûm accepta de peccatis ſuis pœnitentia in expeditione hac mortuus fuerit, nos eum cunctorum meritis, & totius catholicæ eccleſiæ precibus à ſuorum vinculis peccatorum abſoluimus. Cæterum qui pro eodem Domini ſeruitio vel laborant, vel laborauerint, & qui præfatæ vrbis eccleſiæ à Sarracenis & Moabitis dirutæ vnde reficiatur, & clericis ibi Deo famulantibus vnde paſcantur aliquid donant, vel donauerint ſecundum laborum ſuorum, vel beneficiorum ſuorum eccleſiæ impenſorum quantitatem, & Epiſcoporum arbitrium, in quorum parrochijs degunt, pœnitentiarum ſuarum remiſſionem & indulgentiam conſequantur. Datum Aleſti. IIII. Idus Decembris. Ego Bernardus Toletanæ ſedis Archipræſul hanc abſolutionem facio & confirmo. Ego Suboſchitanus Epiſcopus hanc abſolutionem facio & confirmo. Ego Sanctius Calagurritanus Epiſcopus hãc abſolutionem facio & confirmo. Ego Guido Laſcurrenſis Epiſcopus hanc abſolutionem facio & confirmo. Ego Boſo ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalis hanc abſolutionem facio & confirmo. In Gelaſii locum Cardinalium, qui aderant, nominatione Guido natione Burgundio frater Raymundi Burgundionis, Alfonſi Caſtellæ Regis patruus, præterea Viennenſis Archiepiſcopus, ipſis Kal. Februa. eius ſeculi anno nonodecimo, cooptatus eſt, Calixti ſecundi nomine. tametſi delatum honorem non ante ſuſcepit, quam cleri Romani ſuffragium & voluntas accederet. Itaque non ante pridie Idus Octobris ſacratus eſt. In Remenſi concilio, cui præſens interfuit, Imperatorem ſacrificijs interdixit. Simoniacam labem baptizandis infantibus, ſepeliendiſque defunctis ſuſcipi ſolitam, nouis decretis coercuit. Presbyteros, diaconos, hypodiaconos à concubinis arcendos curauit: quas illi paſſim in ea temporum atrocitate, & rerum omnium perturbatione, vxorum iuſtarum loco & nomine habebant. nondumque in Hiſpania is mos exoleuerat: ex quo à Vvitiza impio Rege inductus erat: neq; eradicari penitus potuerat magna quamuis priorum Pontificum diligentia: præſertim in Calæcia, vbi ſacerdotum mores maxime in turpitudinem incubuerant. Quod indicant litteræ ad Didacum Gelmirium Compoſtellanum Epiſcopum à Paſchali Pontifice miſſæ ante aliquot annos, hoc exemplo.

PASCHALIS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, venerabili Didaco Compoſtellano Epiſcopo ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Eccleſia quam regendam diſponente Domino ſuſcepiſti, iam diu etiam cum paſtorem habere videretur, paſtoris ſolatijs caret. Idcirco ſtrenuitati tuæ vigilantius inſiſtendum eſt, vt in ea rite omnia iuxta normam ſedis Apoſtolicæ diſponantur. Cardinales in eccleſia tua præsbyteros ſeu diaconos tales conſtitue, qui digne valeant commiſſa ſibi eccleſiaſtici regiminis onera ſuſtinere. Porro quæ presbyterorum interſunt presbyteris, quæ diaconorum diaconibus committantur: vt in aliena ſtipendia nullus obrepat. Si qui ſane ante Romanæ legis ſuſceptionem, ſecundũ communem patriæ conſuetudinem coniugia contraxerunt, natos ex eis filios neq; à ſeculari, neque à dignitate eccleſiaſtica repellimus. Illud omnino incongruum eſt, quod per regionem veſtram monachos cum ſanctimonialib. habitare audimus: ad quod reſecandum experientia tua immineat: vt & qui in præſentiarum ſimul ſunt, diuiſis longe habitaculis ſeparentur, prout arbitrio & religioſorum virorum cõſilio melius viſum fuerit: neq; in poſterum conſuetudo huiuſmodi præſumatur. Datum Laterani Incarnationis Dominicæ anno. M.C.III. noſtri pontificatus. IIII. Imperatoris anathematis ignominia notandi ea cauſſa fuit: quod Gelaſio Pontifice Roma ob metum elapſo, in eius locum Bracarenſem Epiſcopum Burdinum, Romanũ Pontificem, quod nefas erat, creandum curauit, atq; perfecit, Gregorij VIII. nomine indicto. Sic importuno duorũ Pontificum diſſidio, tempore ſane minime opportuno, eccleſiæ tranquillitatem turbauit. Erat Burdinus Lemouicis natus, & Bernardum Toletanum Præſulem in Hiſpaniam ſecutus (vti ſuperius dictum eſt) mox per omnes ſacerdotij gradus, eius opera ad Conimbricenſis eccleſiæ Epiſcopatum erat euectus. quo tempore ipſe. Burdini nomen Mauricij appellatione mutauit: morum prauitatem non depoſuit. Conimbrica Bracaram ad eius eccleſiæ pontificatum migrauit agente eodem Bernardo. pro quibus meritis haud parẽ gratiam rependit. Nam corraſis vndique pecunijs, in quibus maiorem ſpem habebat, quam in cauſſa, Romam profectus, corruptiſq; aulicis, Bernardi ſenectutem rebus gerendis inutilem cauſſatus, in eius locum Paſchalis Pontificis venia ſe ſubſtitui poſtulabat. Parũ ſpei erat ab æquiſſimo Pontifice iniquiſſima poſtulata extorquendi. Ergo vt erat ingenio callido, ex diſſidio inter Imperatorem & Pontificem creſcendi occaſiones captans, ad artes conuerſus, Imperatoremq; adiens eius volũtatem deuinxiſſe viſus eſt: prorſus vt eius opera Romanam eccleſiam inuaſerit pſeudopontifex factus. Extant Gelaſij litteræ ad Bernardum Toletanum Præſulem: quibus Burdini nomen diris à Paſchali Pontifice deuotum eſſe declarat: mandatque in eius locum Bracarenſis eccleſiæ Præſulem alium ſubſtituendum curaret. Tandem Burdinus Calixti diligentia Sutrij captus, tertio anno circumacto ex quo eccleſiæ pacem turbare cœpit homo impotens & ambitioſus flagitioque nobilis, inſigne populo ſpectaculum, per Romanas plateas triumphi ſpecie camelo traductus eſt: atque in extremam Italiam ablegatus in cœnobio Caua Trinitatis nomine, in quod cuſtodiæ mancipatus eſt, obijt. Id præmium ambitioni fuit. is finis magnorum motuum, quorum expectatione metuq; orbis Chriſtianus ſuſpenſus fuerat.

Pax inter Aragonios & Caſtellanos.

CAP. XII.

PROPINQVI Pontificis inauguratio Regi iuueni gratiſſima fuit, Hiſpa-

niæ vniuerſæ ſalutaris: cui vt impenſe faueret magnæ neceſſitudines cogebant ſuperiori tempore cum noſtra gente cōtractæ: Caſtellæ magis, cum qua miſcuerat ſanguinem. In ea prouincia præcipuæ vrbes, & munitiſſimæ arces Aragoniis præſidiis occupatæ detinebantur nullo meliori iure, quàm quòd Regibus in armis eſſe ſolet. plerique prouinciales conſuetudine ſeruiendi, partim ita timidi erant, vt omnem memoriam libertatis & dignitatis abieciſſe viderentur: partim Aragonijs beneficijs deuincti, hoſti fauere præ ſe ferebant. Rex iuuenis, ætate maior, animi magnitudine nulli priorum Regum cedens, æquo animo vitrici contumeliam ferre non poterat. miſſæ vltro citroq; ea de re legationes. Rex Aragonius neque apertè negare, neque continuò annuere æquiſſimis poſtulatis. diem tantùm ex die ducere: aliam ex alia moræ cauſſam nectere: & varijs artibus priuigni conatus ludificari. prorſus vt ad extremum illud deueniretur: feciales arces repetitum miſſi ſunt, niſi acquieſceret, bellum denunciare iuſſi. nihil pro ſano Rex Aragonius facturus eſſe videbatur, priuigni ætate deſpecta, & ex continua rerum geſtarum felicitate, humanæ ſortis atque inconſtantiæ immemor. Ad arma concurſum. maximi in vtraque ditione delectus militares habiti ſunt. externa auxilia conquiſita. prior Aragonius à rebus omnibus quàm aduerſarij paratior, per Vaſconum fines Riuogiæ agros armis hoſtiliter inuaſit: commodum fore arbitratus, ſi hoſtes in ſuis ſedibus opprimeret, cogeretque non de præda modò, ſed de ipſis etiam liberis, coniugibus, parentibus & rebus cariſſimis certare. Magnum malum vtrinque parabatur, inſigniſque nomini Chriſtiano clades, vtrauis parte vincente, victaue. Viris ſanctis Præſulibuſque vtriuſque prouinciæ annitentibus concordiæ viam, quod toties irritum fuerat, tentare placuit. Id conſilium non ratione prudẽtius, quàm euentu felicius fuit. Rex Aragonius ad pacem ijs deprecatoribus flexus eſt: cùm dicerent, iuſta Caſtellanos petere. Alfonſum priuignū iuſti filii loco futurum. non rectè neque pro bono facturos Aragonios ſi arces retinerent amplius. Eatenus aliquam excuſationem fuiſſe, propter imbecillem Regis ætatem: & quoniam Vrracæ vxoris iura repetebantur. nunc ætate confirmata, regnoq; ad priuignum deuoluto matre concedente: præterea cōiugio dirempto, iniquum videri alienam ditionem armis occupare velle: atque propinquis & neceſſariis iugum ſeruitutis imponere. Incertos belli exitus eſſe, martemq; communem. ſæpe diuinum numen à quibus ius ſtat, eorum innocentiam tueri conſueuiſſe. Conuenit inter eos tandem, vt tractu terrarum, qui à Bilforado Calagurrim pertinet retento, quoniam ad Regum Vaſconum ius pertinere non incommodis rationibus, certæque fidei tabulis diſputabatur, præterea ijs veteris Cantabriæ partibus, quibus Guipuſcoæ & Alauæ nomen eſt, quoniam recenti memoria Alfonſi ſexti armis occupatæ erant, ex reliquis tota prouincia vrbibus & arcibus, ac Toleto nominatim Aragonia præſidia deducerentur. patrui id Romani Pontificis reuerentiæ datum magna ex parte arbitror. In quo fœdere ſanciendo neſcias vtri Regi palma tribuenda ſit. modeſtia & comitate certare videbantur. vitricus liberalite: priuignus patientia, prudentiæque laude: quando regni auiti parte, pacem publicam redimẽdam ſibi fore iudicauit. moderati animi exemplum memorabile. Itaque ab iis Regibus maxima concordia, tanquam à duobus coniunctiſſimis fratribus, reſpublica domi foriſque adminiſtrata: & ab ſæuis ingruentium vndique bellorum procellis induſtriè fortiterque defenſa deinceps eſt. Atque hæc anno à

1122 Chriſto nato milleſimo centeſimo vigeſimo ſecundo geſta ſunt: nonnulli huic numero aliquot annos addunt. Omnino ſancito fœdere Rex vterque ad bellum ſacrum propenſus, arma in Mauros vertit. Aragonius regiones eas depopulatur, quæ Cinga & Sicori fluminibus continentur. Alcolea quod oppidũ ad Mauros redierat, Chriſtiano imperio eſt reſtitutum. in Edetanos & Conteſtanos Sucrone amne tranſmiſſo, penetratum. Alcaracium nobile iis in locis oppidum oppugnatum expugnari non potuit. vlterius in Bæticam intimam arma prolata. oppida & vrbes, ne vaſtarentur agri, paſſim deditionem fecere, annuum vectigal pactæ. ad Arinzolum oppidũ cum Cordubenſi Rege & decem alijs Maurorum
1123 regulis acie dimicatum anno milleſimo centeſimo vigeſimo tertio. victoria penes noſtros ſtetit. Proximo anno Medina Celina in Celtiberiæ & Carpetaniæ finibus edito colle munita, vi expugnata. Sic Aragoniæ res erant. Contra Caſtellæ Rex virtutis oſtentandæ cupidus otij pertæſus, quo diutino regni vires cõſeneſcere videbantur, diuerſa ex parte in Maurorum fines incurrit. Cauria vrbs, quæ poſt Alfonſi obitum à barbaris occupata erat, denuo recepta eſt. ſacrorum & religionis ſtatum Bernardus Toletanus Præſul Rege annuente compoſuit. Regionem inde vniuerſam, quæ Ana & Tago fluminibus continetur, veteris Luſitaniæ partem, armis hoſtiliter percurrit. ingentes populationes factæ. hominum & pecorum abactæ prædæ. Mauricis ſpolijs lætum exercitum reduxit in patriam: cùm ab his initijs ſatis ſe ad tuendam nominis auctoritatem profeciſſe iudicaret: earumque virtutum ſpecimen præbuiſſet, quibus præditus fuit maximè, fidei, liberalitatis, conſtantiæ, religionis cultu caſtiſſimo. Bernardo Clareualenſi, quem perſpecta vitæ probitas cœleſtium numero inſeruit, magnique pro religione labores, gentili ſuo in primis deditus erat: eoque auctore plurima Ciſtercienſis familiæ monaſteria extruenda curauit: ac ferme quæ hoc tempore toto illo Hiſpaniæ tractu magnificentiſſima locupletiſſimaq; extant. Humanarum rerum contemptu id genus homines initio paruo contenti, multis eorum ſtudia certatim iuuantibus, quod ad numen propitiandum referre multum habebant perſuaſum, breui interuallo immenſas diuitias conſtruxerunt. (Veniſſe in Hiſpaniam D. Bernardum ſub vitæ finem, ex eius ad Petrum Cluniacenſem litteris perſpicitur.) Sed & templa reliqua & monaſteria, quæ tota ditione extructa erant, magnis beneficijs Rex auxit, vt argumento ſunt veteres tabulæ, quæ tota Hiſpania cum fide ſeruantur in veteribus ſcrinijs, Dominici Calzadij, Æmiliani, Cucullati, Michaelis Petroſi, Dominici Exilienſis. templa ea tempeſtate, opinione ſanctitatis, & concurſu hominum celeberrima erant. A patruo Pontifice impetratum, vt Zamora vrbis Pontificiæ ſedis maieſtate exornaretur. Bernardus Archidiaconus Toletanus, natione Gallus (vt ſuperius eſt indicatum) ei ciuitati Præſul eſt datus. Succeſſit Stephanus: cuius ætate Opilionis indicio, cui ſpecies viri humano habitu auguſtioris viſa erat per quietem, locus deſignatus eſt, vbi D. Illefonſi corpus ſepultum erat, ex ſuperiori temporum perturbatione prorſus incognitus. atque eæ voces propter auctoris humilitatem contemptæ quidem tunc ſunt. vanas tamen non fuiſſe Alfonſi Regis eo nomine octaui ætate intellectum eſt: cùm Suero eius vrbis Epiſcopo, templum D. Petri ruinoſum & malè materiatum, reædificari cœptum eſt. effoſſis enim fundamentis, marmoreum ſepulchrum repertum Illefonſi nomine, vnde halitus miræ fragrantiæ efflabatur. Re explorata, ad ipſam D. Petri

aram

aram ſacri cineres ſepulchro compoſito contecti. Compoſtellana eccleſia Metropolitano iure & maieſtate aucta eſt eodem Pontifice concedente. atque Emeritenſis eccleſiæ, quæ in ditione Maurorum erat, iura & poteſtas omnis, quo maior eſſet auctoritas, Compoſtellam tranſlata. Acceſſit regius conſenſus: vt ipſius litteræ indicant. Duodecim Epiſcopi contributi: Salmanticæ, Abulæ, Zamoræ, Mirobrigæ, Cauriæ, Pacis Auguſtæ, Luci, Aſturicæ, Orenſis, Mindonij, Tudæque: quibus conſequenti tempore Placentia adiuncta eſt. Prçterea Legati pontificii partes Gelmirio Compoſtellano datæ ſunt, non ſine obtrectatione Bernardi Toletani motuque. Vicit tamen Gelmirius. & pro iure acceptæ poteſtatis concilium Compoſtellæ habuit, Epiſcopis & Abbatibus duarum prouinciarũ Emeritenſis & Bracarenſis ad conuentum inuitatis. ſic fundamenta ponebantur amplitudinis Compoſtellanæ. Loci id religioni, & Raymundi Burgundi memoriæ, qui in eo templo ſepultus erat, tum à Rege filio, tum à Pontifice fratre datum eſt ipſo circiter anno ſalutis
4 milleſimo centeſimo vigeſimo quarto. Quo anno, menſe Decembri Calixtus ipſe Roman⁹ Pontifex deceſſit, Honorio ſucceſſore, qui eo nomine II. Anno proximo ciuilia arma in Gallia Narbonenſi mota ſunt. Alfonſus Toloſas Alfonſi Caſtellæ Regis conſobrinus, vxorque Faidida bello Prouinciç comitatum tanquam ſui iuris repetebant. Barcinonẽſis Comes & Dulcia vxor paternam hçreditatem ab omni iniuria tuendam exiſtimabant. ex magno diſſidio, pax tãdem ea lege facta, vt Argentia & Belicadrum iuris controuerſi oppida, atq; ea Prouincia pars, quç Druentia & Iſara fluminibus comprehenſa eſt, Toloſati cederent: cætera oppida & vrbes; præterea Auennionis vrbis partem multo maximã, quæ vltra Rhodanum ſita eſt, Barcinonenſes Comites retinerent, pacta alterni inter ſe & poſteros ſucceſſione, ſi alterutri ſine liberis deceſſiſſent.

Regni Portugaliæ initia.

CAP. XIII.

NOVVM in Portugalia (quæ prouincia maiori ex parte veteribus Luſitania fuit) regnum auſpicatò per hçc tempora fundabatur, ditione non ampliſſimum, tempore poſtremum, magnitudine rerum geſtarum cum primis nobile pellendis olim tota ditione barbaris. Sed & noſtra auorumque ætate Luſitani homines incredibili virtute & felicitate omnes orbis terrarum partes obeuntes, Africæ partem ſubiugarunt: innumerabiles inſulas mortalium primi patefecerunt, iidemque occuparunt: pleraſque incognitas niſi immortalibus. Aſiam ſibi atque Indos ſtipendiarios fecerunt: veræque religionis lumen in remotiſſimas nationes & gentes magno pietatis incremento intulerunt. Secundum Oceannm occiduum fuſa, atque Ana & Minio fluminibus ad Meridiem Septentrioneſque comprehenſa, longitudine quadringenta millia paſſuum colligit, multo minori latitudine: & vbi latiſſimè ſe pandit centum amplius ſexaginta millium: vbi arctiſſimè coit octoginta. Diuiſa eſt in partes tres Ciſtaganos, Tranſtaganos, & tractum eum qui Minio Durioque comprehenſus eſt, prouentu lætiſſimus: vbi Bracara ſita eſt, citra Tagum Oliſipo, vltra Ebora Metropolitanæ vrbes. Solum maiori ex parte ſterile eſt. incolæ aduecto aliunde frumento plurimum vtuntur. gens cupidiſſima laudis, eximièque fortis, ac præ cæteris Hiſpaniæ in victu cultuque frugalis. dedita pietati ſapientiæque ſtudijs, & omnis humanitatis atque elegantiæ. Huius prouinciæ exigua pars

quæ

quæ Regum Caſtellæ armis erepta barbaris erat, Henrico Lotaringio data eſt (vt eſt ſuperius demonſtratum) Comitis nomine dotiſque cum Theraſia vxore, Alfonſi Regis eo nomine ſexti filia. Ex eo coniugio Alfonſus, Eluira, Sanctiaque nati ſunt. Henricus pater prole auctus, poſt Gotthifredi Regis Hieroſolymitani obitum, præſtandæ operæ Balduino defuncti fratri, ſuoque gentili & propinquo (vt quidam putant) ſtudio inflammatus, in Syriam nauigauit, conſilio, ſi humanas rationes expendas, haud ſatis probabili cautoque: cùm vxorem & filios iniuriæ obnoxios relinqueret, & belli ſacri tantum in ditione ſupereſſet. Sanè in Hiſpaniam reuerſus, haud magno in Oriente operæpretio facto, vrbes Bracaram, Conimbricam, Viſeum, Lamecum, Portum, quas imperio complectebatur, Epiſcoporum ſedibus poſtliminio reſtitutis, amplificari impetrauit à Bernardo Toletano Præſule: cui componendi eccleſiaſtici ſtatus, cura à Romanis Pontificibus erat demandata. Verùm de Bracaræ reſtitutione, atque vrbibus ei olim ſubiectis præſtiterit ex Calixti II. Romani Pontificis litteris cognoſcere, earumque partem adſcribere. „ BRACARENSEM Metropolim inſignem „ quondam fuiſſe, atque in Hiſpaniarum „ regna multis & dignitatis & gloriæ titulis claruiſſe, tam antiquæ nobilitatis indicia, quàm & veterum ſcripturarum teſtimonia manifeſtant. Verùm quia conſiſtentis in ea populi peccata corrigere diuinæ diſpoſitioni complacuit, irruentibus Mauris ſeu Moabitis, & Metropolis dignitas imminuta, & parrochiarum termini ſunt confuſi. Sanè poſt longa temporum interſtitia, diuina rurſus miſeratio Metropolim reſtituere, atque parrochias ex parte maxima dignata eſt ab infidelium tyrannide liberare. Vnde Dominus prædeceſſor noſter ſanctæ memoriæ Paſchalis Papa priſtinam ei dignitatem redintegrans, ſua quæque membra ei per Apoſtolicæ ſedis priuilegium conniuit. Eius itaque nos veſtigiis ſubſequentes, chariſſime frater, & coepiſcope Pelagi Bracarenſis eccleſię, cui Deo auctore præſides, integram ipſam vrbem Bracaram cum cauto illo integro, quod Comes Henricꝰ & vxor eius Theraſia eidem eccleſiæ contulerunt, & cum terminis Bracarenſis Epiſcopatus, ſicut in deſcriptione prædicti domini continentur, præſentis priuilegii pagina confirmamus: & eidem Bracarenſi Metropoli Galitiam prouinciam & in ea Epiſcopalium cathedrarum vrbes redintegramus. Item Aſturicam, Lucum, Tudam, Mindunium, Auriam, Portugale, Columbriam: & Epiſcopalis nominis nunc oppida, Viſeum, Lamecum, Egitaniam, Britoniam, cum parrochiis ſuis. Hæc Calixtus. Aſturicæ in Calæcia ante annos omnino quatuordecim, Henricus defunctus eſt, cum inteſtinis Caſtellæ motibus pacandis nauaret operam. Corpus Bracaræ in humili ſacello tumulatum. nondum ſepulchrorum apparatus in hanc vix opulentis regnis tolerabilem inſaniam venerat. Theraſia vxor viro defuncto, haud multò honeſtius, quàm ſoror Vrraca, pudicitiam habens Ferdinandum Paecium Traſtamaræ Comitem ſibi adiunxit, aut iniuſto, aut humili matrimonio. (ſic erant eius ſeculi mores) Veremundo Ferdinandi fratri, cum quo prius ſtupri conſuetudinem accuſant ſcriptores Luſitani, ex odio, an ex fide incertum: ſed Eluira certè filia nupſit. Fernando Mendeſio filia altera Sanctia nomine. Ferdinandus dotali principatu auctus, rempublicam ſurſum deorſum verſare: ad ſuum arbitrium belli paciſque conſilia reuocare: Alfonſum priuignum contemnere. quàm ille iniuriam in minori ætate tulit quidem: maior autem factus odio maternæ turpitudinis, inſitiſque virtutibus, quibus ſtudia pro-

prouincialium conciliabat, arma aduerſus vitricum arripit. Ad oppidum Guimaranes, quod antiquis Araduca fuiſſe creditur intra confluentes Aui vt Viſcellæ in planicie Sanctiuania ſigna collata ſunt. victor Alfonſus. Ferdinandus & Theraſia in poteſtatem redacti. Fernandus Portugaliæ finibus prohibitus, neque amplius redire iuratus, dimiſſus eſt, Theraſia matre in cuſtodiam tradita. doloris illa impatientia Alfonſum Caſtellæ Regem eo nomine ſeptimum, vt propinquæ, miſeræ & captiuæ matri opem ferat, per litteras obteſtatur aduerſus impios filii conatus. Nauatæ operæ mercedem, Portugalię principatum pollicetur Alfonſo filio, pro eo ac par erat, abdicato. Annuit ille ſiue ambitione dominandi corruptus, ſiue materteræ calamitatem miſeratus: validoque exercitu conflato in Portugaliæ fines irruit. In planicie Valdeueſia, quæ Montionem inter & Limiæ pontem iacet, acie dimicatum. victæ Caſtellæ copiæ, atque Legionem reiectæ. Ex ea re Luſitani maiores ſpiritus gerere, quàm pro præſenti fortuna: ſeque poſt eam victoriam ſui iuris factos, & à Regum Caſtellæ imperio exemptos prædicare. Alfonſus iniuriæ impatiens, & vindictæ ſtudio incenſus vires reparat: & maiori quã antea exercitu contracto bellum repetit. Luſitanus viribus impar intra oppidi Guimaranis mœnia ſe ſuoſque continuit, loci munitione bellum propulſare cogitans. Caſtellani vincendi obſtinatione obſeſſis aſſident, non prius diſcedere certi, quã oppido capto. Egas Nunnius, qui minorem Alfonſi Luſitani ætatem rexerat, virtuteſque quæ naturæ inerant, ampliores diſciplina vt eſſent effecerat: & tunc pro ea gratia & auctoritate qua valebat vnus maximè, res communes prudentia conſilioque gubernabat, ex oppido egreſſus, factaque Regis conueniendi poteſtate, ita eius animum flexit, vt pace facta iis conditionibus, quas ferre ipſe voluit, obſidio ſoluta fuerit. Fidei datæ poſt annos aliquot Alfonſus Luſitanus immemor eſſe videbatur, vt hiſtorici Luſitani affirmant, penes quos harum rerum fidem eſſe volumus. Toletum Egas abiit ad Regem collum laqueo implicitus: vt capitis ſupplicio ſacramenti religione exolueretur, quod ſe inuito violatum eſſe excuſabat: lueretq;, quod ne admitteretur prętare non potuit. Tãti viri ſqualore & lachrymis Rex ad miſericordiam flexus, facto quidem impunitatem dedit, honorem tamen denegauit exemplo: quoniam fraudem & colluſionem ſuſpicabatur.

Bella Alfonſi Regis in Mauros.

CAP. XIV.

HIc finis tum quidem belli Luſitanici fuit: quod quibus hæc diligentius inueſtigare curæ eſt, ſalutis anno milleſimo centeſimo vigeſimo ſexto, inci- 1126
diſſe arbitrantur. Quo anno Vrraca Regina & Bernardus Toletanus Præſul, coniunctis ferme funeribus obiere. Regina in Saldaniæ arce, an Legione ruptis viſcerib. (vti antea dictum eſt) certè Nonis Martij, corpuſque Legione tumulatum magnificè. Bernardus Toleti deceſſit menſe Aprili, annis grauis & rebus geſtis clariſſimus. quatuor & quadraginta annis Toletanam eccleſiam rexerat: & peculiaribus copiis Complutum ceperat ante annos duodecim (annales Hiſpalenſes ante octo annos ponunt) ea tẽpeſtate vltra Finarium amnem in colle prærupto poſitam, imminentemque ripæ. Bernardi Præſulis caſtra in ſuperiori colle, cui à Cruce hodie nomen eſt ſcilicet, munita: vnde Mauri omni iniuria vexati oppidum deſerere compulſi ſunt: quod ex eo tempore in Præſulum Toletanorum iure fuit. In Toletano templo, defuncto tumulus hac inſcriptione

rude craſſumque ſonante compoſitus. Primo Bernardus fuit hic Primas venerandus ad Sancti Facundi cœnobium ſepultum non nemo ait. Raymundus Vxamenſis Præſul in eius locum ſuffectus eſt, ſacerdotum Toletanorum prærogatiua & Honorij Romani Pontificis voluntate. Quo Pontifice, Palentiam Epiſcopi, Abbates, & Proceres, vniuerſa ditione euocati conuenerunt, ipſe etiam Toletanus. cæterum præcipua auctoritas penes Gelmirium Compoſtellanum erat iure Legati. Pontificij affuere Rex & Regina. conuentus agitari cœperunt ieiunii Chriſtiani initio, anno milleſimo
1129 centeſimo vigeſimo nono. In quibus præter alia. Ne oblationes aut decumæ excommunicatorum recipiantur ſancitum inuenio. Neve eccleſiæ laicis dentur præſtimonij aut villicationis prætextu. Additum à Rege diploma, quo Calixti Pontificis exemplo patrui ſui Emeritæ iura regia, cùm primùm fuerit à Mauris recepta Compoſtellam träſferre ſe ait. Deinde Humbertus Cardinalis in Hiſpaniam Legatus Legione Epiſcoporum conuentum habuit. In eo conuentu de Regis coniugio eſt actum, quod vitio coiuiſſe nonnulli diſputabant. Duxerat Alfonſus altero à morte matris anno Berengariam Raymundi Berengarij Barcinonenſis Comitis filiam: nuptijſq; menſe Nouembri Saldaniæ celebratis ex ea ſuſcepit Sanctium & Ferdinandum, Eliſabetham, & Sanctiam. Berengariam Regi cognatione deuinctam eſſe, ex vtriuſque familiæ ſtemmate monſtrabatur. ea cura Regem ſuſpenſum habebat. dicta cauſſa Patrum ſententia abſolutus eſt: nulloque cognationis gradu lege prohibito, coniugem attingere pronunciatū. Alfonſus Fernandi Caſtellæ Regis pronepos erat, Berengaria abneptis Ramiri Aragonii. Fernandus & Ramirus fratres. Lite diiudicata regni vires in Mauros conuerſæ. per Carpetanos in hoſtium fines incurſum. Calatraua, vnde barbari finitimos noſtrorum agros identidem depopulari ſoliti erant, longa & difficili obſidione expugnata, in Toletani Præſulis ditionem Regis dono contradita eſt. Templarijs ille militibus: quorum eſſe cœperat virtutis opinio ſingularis, dedit. Sic pleique auctores affirmant. quidam è cruce ſignatis præſidium impoſitum arbitrantur: qui belli ſacri exemplo, quod in Syria gerebatur piorum caſtra aduerſus Mauros in Hiſpania magno numero ſequebantur: nullis ſtipendijs, veniæ tantum ſpe à Pontificibus Romanis ad militandum inuitati. Alarcus, Caracuel (Antonino Carcuuium) Meſtanſa, Alcudia, Almodouar Campeſtre, vicinis locis, in ipſiſque Marianis montibus, Pedrocium Mauris ablata. reliqua prona erant, tanta gentem impiam formido inceſſerat. anni tempus Regis conatus repreſſit. Exacta hyeme copiæ ex hibernis eductæ: atque per Caſtulonenſem ſaltum (quæ Marianorum montium pars eſt) in Bęticam abs Rege penetratum. omnia circùm vaſtantur, diripiuntur, auferuntur. Aurigis obſeſſa, noſtris Gienniium mœnium munitione, obſeſſorum virtute & vigilantia, victa noſtrorum conſtantia eſt: etſi in caſtris hyemis tempore duratum erat. Albohalis filius Halis, Iuzephi nepos Almorauidum imperium Africæ, atque Hiſpaniæ ea tempeſtate obtinebat, minori quàm maiores potentia, propter inteſtinos gentis motus, opportunus exitio. Alfonſi ſocer Comes Barcinonenſis diem obijt, eius ſeculi anno trigeſimo primo. Raymundo filio maiori 11
Barcinonenſem principatum legauit, in Gallia Carcaſonem, & Rhutenos adiecit: quas vrbes ad ſuam ditionem pertinere putabat. Berengario natu minori Prouinciæ & Aimiliani comitatus dati. Cæcilia filia Bernardo Fuxenſi Comiti, Aimerico Narbonenſi Vicecomiti filia altera (cuius nomen non proditur) vxores

res

res datæ. Aliæ præterea filiæ Berengario à patre commendatę, viris principibus in
32 Gallia nupſerunt. Conſequẽs annus nulla re inſignis eſt, præterquam reditu Alfonſi Regis ex bello Bætico, ſolutaq; obſidione Aurigis, atq; Sanctio Regis filio militiæ honore Valliſoleti donato. Ipſo D. Matthiæ Apoſtoli feſto die, viſitata iis temporibus cæremonia, à patre indutus eſt armis: balteum militare donatum. Id prætextæ poſitæ indicium erat: atq; incitamentum, vt magno animo paternas virtutes imitatione complexus, nomen ſuum immortalitati conſecraret.

Alfonſus Aragonius Rex in bello occiſus.

CAP. XV.

IS erat rerum ſtatus Caſtellæ & Luſitaniæ. in Aragonia vti inſtituerant, proſperum curſum tenebant. finitima Maurorum oppida & arces noſtrorum armis carpebantur. impiæ gentis in præceps ibat imperium. Celtiberia omnis præſidijs occupata: Molina in eo tractu ciuitas Chriſtianorum vectigalis, ad deditionem compulſa. Ad Pompelonem vrbem ſuburbium adiunctum, cui à S. Saturnino nomen eſt. Franci in eo collocati, ciuitateque donati: datumque, vt Iaccetanorum legibus viuerent, & ſecundum eas priuatim & publicè iura darent. Pelagi littora, qua parte Iberus influit in mare, latè obtinebant Mauri: inde finitima oppida & agros, incurſionibus vexabant. claſſe opus erat, multæ ergo longæ naues iuſſu Regis in eam rem Cæſaraugustæ ædificatæ: & conſtat coercitis olim atque ſtatuminatis Iberi ripis, ad Varium oppidum, quod non procul Lugrunio ſitum fuit, ducentis ſexaginta paſſuũ millibus à mari Veſpaſianis rerum potientibus Romæ atque in Hiſpania, fluuium Iberum nauium fuiſſe capacem, magno reipublicę commodo propter ſubiectiones, & commercia. Ad confluentis Iberi & Sicoris Mequinentia, quæ Cæſari Octogeſa eſſe creditur, ſita eſt loci natura opereque munita. ea nunc deiecto Maurico præſidio, in Regis poteſtatem venit. Publicam ex iis rebus lætitiam inopinatus caſus turbauit, luctuque ingenti mutauit: vt ferè inconſtans eſt humana felicitas: ex rebus proſperè geſtis, aliis negligentia oritur, aliis temeritas: vtrunq; magnos homines vertenti ſæpe fortunæ præbuit. In tumulo terreo Fraga (huius belli euentu magis, quam alia re nobile) Ilergetum oppidum poſitum eſt, Ptolemæo Gallica Flauia. pars anterior Cingæ amnis aquis exeſa difficilem aditum prębet: prorſus vt per ardua nitentes multos pauci vel vmbonibus poſſint propellere. à tergo colles eriguntur, leniter quidem decliues, culturaque læti: ita tamen oppido coniuncti, vt tormentorum vſum impediant. Rex Mequinentia capta ſtudio elatus, vlteriuſque progreſſus aduerſus Sicori, in quem Cinga amnis euoluitur, in Ilergetum fines irrumpit: vbi maior belli moles ſupererat propter locorum munitionem: & quoniam barbari in ea loca magno numero quaſi ad præſidium confugerant: vnde Ilerdæ, & Fragæ regulis vires creuerant: nominique Chriſtiano formidabiles eſſe cœperant. Caſtra Regis menſe Auguſto, anno eius ſeculi trigeſimo tertio, ad Fra- 1133
gam poſita, maiori ſpe & apparatu, quam ſucceſſu. anni tempus in hyemem vergentis. & ex eo continui imbres compulerũt, copias in hiberna dimittere, iuſſas ad prima veris ſigna rurſus conuenire. Februario menſe obſidio repetita eſt nõ minori conatu, neque minoribus copiis. In ea menſes Martius & Aprilis conſumpti haud magno operæpretio: cum oppidani tempeſtate prouiſa à rebus omnibus parati eſſent, & externi auxilij fiducia belli iniurias, obſidionis incommoda patien-

patienter ferrent. Abengamia Ilerdæ regulus contractis vndique viribus, obſeſſis opitulatum venit. ad Fragam, Iuſtæ & Ruffinæ feſto die dimicatum. noſtri bello feſſi erant, imminuti numero: nam pars ne à tergo circumuenirentur, in caſtris relicta eſt. Barbari recentes & feroces ad pugnam procedebant. multi ex Chriſtianorum numero in eo prælio ceciderunt: neque obſidio tamen diſſipata eſt, barbarorum haud multo minori clade. Rex maioris periculi metu in Caſtellæ fines profectus, Soriæ atque vicinis locis nouas copias in ſupplementum conſcripſit. cum his hoſtium agros Montionem vſq; percurrit. ſequebatur ipſe longo proximus interuallo, cum turma trecentorum equitum. circunfuſus numeroſus hoſtium equitatus Regem inuadit. Ille periculo cognito, pauca ad ſuos pro tempore locutus, hortatuſque vt nominis Chriſtiani & patriæ virtutis memores, in hoſtes irruerent, audaciam pro muro fore, metum cum exitio coniunctum, ferro ex ijs anguſtijs & virtute euadendum, nullam præterea ſalutis ſpem eſſe. Quòd ſi virtuti, inquit, veſtræ par pugnæ euentus non fuerit, ne inulti moriamini prouidete. neve capti nomini veſtro contumeliam irrogetis, turpiſſima ſeruitute: potiùs quàm qua decet virtute dimicantes, mortem vltos eſſe videamini. Mox cœpta pugna. noſtri pro extrema ſpe egregiè dimicabant. Rex inter primos paludamento & armis fulgentibus inſignis, vnus præcipuè Maurorum telis petebatur, ac tãdem oppreſſus eſt. Rege cadente, cæteri pars perempti, pars fuga ſalutem quæſierunt. Tametſi de obitu Regis non vna ferebatur opinio: & vulgus fingendi auidum varios rumores diſſipare conſueuit: dum alij quæ cupiunt libenter credunt: & de ſuo alij auditis adiiciunt, quo res lætior efficiatur certè minus moleſta. Quidam exiſtimarunt vitæ tædio Hieroſolymam petijſſe. alij ſcripſerunt, corpus à Mauris redemptum in Montaragonis cœnobio ſepultum: atque eam cladem incurriſſe, quòd in templorum theſauros auidius inuolaſſet. Rodericus ſanè Præſul, & Aragonij ſcriptores Alfonſo Regi religionis, pietatis, & manſuetudinis laudem tribuunt. Vero propius eſt corpus nuſquam inuentum in tanto occiſorum numero. ea variè opinandi occaſio. Ad ſeptimum Idus Septembris, anno milleſimo centeſimo trigeſimo quarto inſignis ea clades ad Sarinienam oppidum accepta eſt. magnus Imperator, animi vigore præſtanti, atque eo ſeculo Chriſtiani nominis decus & gloria. cum hoſte nouies, & vicies ſigna contulit, vt vetuſtus auctor affirmat, plærunque victor. regnauit annis triginta. Reliquit teſtamentum ante tres annos nuncupatum in ipſa obſidione Baionæ vrbis, quam in extrema ora Galliæ expugnaſſe, etiam noſtrates ſcriptores ſuſpicantur. Petrus Lara Comes, ab Alfonſo Iordano Toloſate, ex prouocatione in ſingulari certamine, in ea obſidione peremptus eſt. In eo teſtamento templis, & monaſterijs tota Hiſpania multa oppida, & arces legata: & cum prole careret, Templarij & Hoſpitalarij milites, præterea cuſtodes ſepulchri Hieroſolymitani ex aſſe omnes, ſinguli ex triente ordines, regni hæredes ſcripti: exemplum liberalitatis, quod admirarentur poſteri, improbarent æquales. ſed tãti erat religionem Chriſtianam bello amplificare: partumque in Syria imperium armis tueri: vt certatim viri, fœminæ, Principes & priuati prædia, arces, oppida in ſumptus bellicos ſuppeditarent. In extremo teſtamento diræ execrationes additæ, ſi qui euertere conarentur, quæ ipſe ſanxiſſet. Proceres Aragonij & Vaſcones concilio gentis indicto Borgiam frequentes conueniunt ad Vaſconum fines. Petrus Atarius dono defuncti

Regis

Reg's eam vrbem ditione obtinebat, ſumma vir nobilitate, regioque ſanguini innexus: vt quidam ſuſpicantur, magis quam certo argumento confirmant, reb. geſtis ſuaque virtute clariſſimus. In hunc gentis ſtudia inclinabant, videbaturque continuo Rex futurus, ni voluntates magnæ Principum partis faſtu & arrogantia alienaſſet. gloriam & regnum, quæ vltro veniſſent, feſtinatio corrupit. Viri ſapientes conſiderabant, qualis futurus eſſet accepta poteſtate, qui in priuata fortuna intolerabilis eſſet. præcipuus aliorum incitator Petrus Tiſonius, nobili loco, magnoque ingenio vir. huius auctoritatem cæteri ſunt ſecuti. Sic re infecta è conuentu diſceſſum eſt. Vaſcones externi imperij odio & ius ſemper fuiſſe cogitantes vt quæ tyranni eripuiſſent, ea tyrannis eorumve ſucceſſorib. interfectis ijs, quibus erepta erant, recuperarent, ſibi priuatim conſilium capiunt. Auctore Sanctio Roſa Pompelonenſi Epiſcopo, Garſias ex vetere Regum ſuorum ſanguine Ramiri filius, nepos Sanctij Regis eius, quem à fratre Raymundo occiſum fuiſſe dictū eſt, communi gentis ſuffragio Pompelone Rex eſt renunciatus. Econtrario Aragonij Montionem conuenientes, Ramirum defuncti Regis fratrem, Regem iubent, quamuis monachum, & ex ſancti Facundi Abbate primum Burgenſem, deinde Pompelonenſem, ac tandem Rotæ & Barbaſtri Præſulem nominatum. Oſcæ regia inſignia deſumpſit. cum pontificiis infulis regni purpuram & diadema iungens. res omni tempore comparanda miraculo. Quod non magis ſtudio gentis, quam neceſſitate factum arbitror ad vitandos inteſtinos motus: quod ipſe ſe ab obitu fratris Regem ferret. extantque veteres tabulæ, quibus Octobri mēſe proximo ſe Regem & ſacerdotem nominat, Barbaſtri datæ. Ab his initiis commota populi ſtudia non ante conſtiterunt, quam homo grandæuus, qui ante quadraginta amplius annos in Tomerienſi cœnobio veſtem mutarat, ſobolis generandæ cura, vxorem ducere compulſus eſt. Romani Pontificis venia (ſic credimus) vt Rex, coniux, & ſacerdos idem eſſet, impetratum. Agnes Guillelmi Pictauorum & Aquitaniæ Principis ſoror connubio iuncta. Guillelmus hic poſt biennium Compoſtellæ defunctus eſt: quo ſe contulerat religionis ſtudio. Alionora filia natu maxima eius iuſſu, Ludouico Regi Galliæ nupſit, cognomento Iuniori. ex hoc coniugio duæ filiæ natæ ſunt, & lege tamen propinquitatis coniugium poſtea diremptum eſt, Eugenij tertij Romani Pontificis auctoritate. Rex denuo Iſabellam duxit, Alfonſi Caſtellæ Regis filiam. Alionora Henrico Duci Andium Nortmanni ęque iuncta, Pictauorum & Aquitaniæ ad Angliæ imperium adiunxit. vnde bella internecina inter eas gentes nata, funeſta Galliæ vniuerſæ, nomini Chriſtiano exitialia fœdaque.

Noua in Hiſpania inter Chriſtianos Reges Bella.

CAP. XVI.

GARSIÆ & Ramiri regum inaugurationem magni motus ſunt cōſecuti. ſæua orta bellorum tempeſtas, & reſpublica quaſi turbato mari nauis, cum maxime viro & gubernatore opus habebat, tum maxime omni præſidio deſtituta erat, Garſiæ Regis imbecillitate, Ramiri ſenectute. Alfonſus Caſtellæ Rex vtrunque imperium ad ſe hæreditate deuolutum prædicabat: iuraque ſucceſſionis à Sanctio atauo Rege Vaſconum cognomento Maiori, haud incongruæ repetere videbatur. Nam milites, quos Alfonſus teſtamento hæredes nominarat, paſſim excludebantur, legibus vetantibus ad regni faſtigium admittit,

niſi regia ſtirpe ortum. Hæc à iureconſultis in otio diſputabantur. potiora, vt fit, regnandi iura, quæ in viribus & potentia magna pars Principum ponit, penes Alfonſum Caſtellæ Regem ſtabant. neque deeſſe conanti poterant vtriuſque regni procerum ſtudia in tanta voluntatum varietate. Ita contractis vndique copiis, ne occaſioni deeſſe videretur, in Riuegiam inuectus oppida & arces, quæ ab Alfonſo vitrico Bilforado Calagurrim vſque per vim occupata erant, in poteſtatem redegit: Anagarum, Lugrunium, Arnedum, Vigueram, aliaque vicinis locis ignobiliora oppida. Inde transgreſſus in Cantabriam parte ea, cui Alauæ nomen eſt, Victoriam circumſedit quidem, virtute tamen ciuium defenſam expugnare non potuit. alia circum oppida ſubiugata: factumque vt vtriuſque regni ditionem Iberus amnis diſcerneret. Magna inclinatio animorum facta erat: multique tum reguli Regis caſtra ſequebantur, tum Epiſcopi. in his Bernardus Seguntinus, Sanctius Anagari, Bertrandus Vxamæ. Mox in Aragoniam impetus factus, tanta feſtinatione, vt proximo Decembri menſe omnem citra Iberum amnem Aragoniæ tractum, armis præſidiiſque occuparit. Aderant Regi externa Principum auxilia, Raymundus Barcinonenſis Comes, Ermengaudus Vrgelitanus, Alfonſus Iordanus Toloſas, Rogerius Fuxenſis, MirusPallenſis, alijque magno numero proceres, in eius ſe omnes clientela fore profeſſi. Ramirus noui regni ſtatu nondum confirmato, & in tanta conſternatione prouincialium viribus diffuſus, Suprarbem petijt, locorum munitione regium nomen tutari cōſtituens, & meliora tempora expectare, animo ad pacem fœduſque ſanciendum propenſo, honeſtum modo, & tolerabile. Oldegarius Tarraconenſis Præſul, præcipua vir opinione ſanctitatis, ſequeſtrum internunciumque ijs controuerſis componendis ſeſe offerebat. magno labore & conatu parum promouebatur. magnæ difficultates opponebantur, & neuter parte contentus, totum ſpe & cupiditate complexus erat. Garſias Vaſco Alfonſi poteſtati permittēs ſe ſuaque fide data, nondum plane inito fœdere in Caſtellam venit. Alfonſus Legione concilium haberi curat frequentiſſimum. affuere Garſias Rex Vaſconum, Berengaria coniux, ſororque Sanctia. In eo cōuentu omnium qui aderant conſenſu, imperij nomen Regi decernitur. qui Aragonios, Vaſcones, Catalaunos, Galliæ partem vectigales beneficiarioſque haberet, ei Auguſti maieſtatem conuenire. Toletanus Præſul coronam capiti impoſuit. dextera læuaque Rex Vaſco & Arrianus Legionenſis Epiſcopus tenebant. acceſſit Romani Pontificis conſenſus, vti noſtri ſcriptores affirmant, Innocentij eo nomine ſecundi ſcilicet, ea tempeſtate ſacra Chriſtiana gubernantis. quod admirari magis poſſum, quam credere, tantam iniuriam irrogatam Germaniæ. niſi fortè ægre ijs Imperatoribus facere voluit, nouo in Hiſpania Imperatore creato: qui toties Italiam vexaſſent, & ſacroſanctam Pontificum maieſtatem contemptui habuiſſent. Legione in D. Mariæ ea cæremonia peracta primum, anno milleſimo centeſimo trigeſimo quinto, ipſo Pentecoſtis feſto die: vti eius ætatis ſcriptor ait, & acta eius conuentus declarant. deinde Toleti ſimilis cæremonia peracta eſt, quo die & anno incertum: ſed inde variæ ſcriptorum opiniones natæ, quibuſdam Toleti, aliis Legione affirmantibus. Extat Toleti in ſcrinijs vrbis diploma ab Alfonſo conceſſum: vbi primam imperij coronam Legione accepiſſe ſe ait, nempe altera Imperatorum Germaniæ æmulatione Toleti ſuſcepta. Inde inter Hiſpaniæ Reges huic vni Imperatoris cognomen vulgo datur

& To-

&Toletanæ vrbis inſignia eſſe cœperunt, Imperatoris imago confidentis habitu, aureaque veſte, orbis effigiem ſiniſtra, gladium diſtrictum dextra tenentis. eidem Imperatoriæ vrbis nomē eo ex tempore confirmatum: vt per manus ducta opinione vulgo homines perſuaſum habent. Extant Ioannis eo nomine ſecundi Caſteliæ Regis tabulæ, quibus Toletum vrbem Imperatoriam dicit. Extant D. Bernardi litteræ ad Sanctiam, quam ſororem vocat Imperatoris Hiſpaniæ, præcipua fœminam pietate virginemque: cui frater à primo regni tempore, Reginæ nomen & honorem participarat. Extant etiam Petri Cluniacenſis ad ipſum Pontificem Romanum Innocentium ſecundum litteræ, hoc initio. Imperator Hiſpanus magnus Chriſtiani populi Princeps, deuotus maieſtati veſtræ filius Rogat ijs litteris vt Epiſcopum Salmantinum concedat Compoſtellam migrare, votis ſacerdotum &populi expetitum. Berengarius is erat, in Didaci Gelmirij poſt quartum annum defuncti locum cooptatus, ſecundus eius eccleſiæ Archiepiſcopus. Sanctius & Ferdinandus à patre Imperatore Caſtellæ & Legionis Reges diuiſa ditione continuo deſignati, dictique exemplo, quod accuſabitur ſemper, &ſemper vſurpabitur. Interea cum virorum ſanctorum &procerum ſtudia pacis componendæ non remitterent: multis vltro citroque concurſationibus, conuenit tandem, vt Alfonſus & Garſias inter ſe colloquerentur, de re tota deliberaturi. Paradillia oppidum ad Iberi ripam ſitum Regum colloquio opportunum viſum eſt. dies dictus quintus Kalend. Octobris. Affuit Berengaria Regina. pax ea lege facta: vt Garſias Vaſconum regno donatus ditionem omnem Alfonſi nomine obtineret, Caſtellæ ſtipendiarius factus: armaque & vires iungerentur aduerſus Ramirum Aragonium Regem: quem vitio creatum prædicabant. Eo fœdere Aragonij & Vaſcones commiſſi, grauia inter ſe damna intulerunt. vtriuſque ditionis fines belli iniuriis vexati. Proceribus & Epiſcopis vtriuſque gentis annitentibus eius controuerſiæ componendæ ſtudio, optimum fore viſum eſt, ternos ex vtraque gente iudices dari. Caxalis, Ferricius Oſcenſis, & Petrus Atarius ad Vadum longum (id vico nomen eſt) pro Aragonijs diſceptarunt. pro Vaſconibus Latro, Guillelmus & Simon Aznarij: Conuenit inter eos vt vtriuſque regni ditionem iiſdem finibus, quos Sanctius cognomento Maior conſtituerat, deinceps ipſi terminarent. Saraſaſum, Ida, Arago amnes, limites deſignati quouſque cum Arga flumine coniuncti in Iberum influunt. Roncaualls, Bioſalis, aliaque vicina oppida, etſi ad Aragonios fines pertinebant, Garſiæ permiſſum, vt dum ipſe viueret imperio retineret. Aragonio modo Regi fidem obligaret. regnum (quod Caſtellæ paulo ante promiſerat) Aragonijs vectigale obnoxiumque eſſet. Hoc fœdere confirmando, ab vtroque Rege Pompelonem ventum eſt. factumque operæpretium videbatur: cum ratione optime conſtitutas caſus inopinus turbauit. Enecus Aiuarius ſiue ex vero, ſiue pacis odio, Ramiro Regi denunciat inſidias à Vaſconibus eius ſaluti parari. cum fides eſſet facta, Rex mutata veſte, concubia nocte Pompelone vrbe egreſſus eſt. neq; prius conſtitit, quam ad Leirenſe monaſterium eſt ventum: vnde maiori offenſa quam cum qua venerat diſceſſum eſt. & vtrinque res ad bellum rurſum ſpectare cœperunt omni concordiæ ſpe ſublata. Ramirum ætatis deſpectu, ſtudia principum, ſed & populi deſerere videbantur: vſque eo vt vulgò Regem cucullum aliiſque probroſis cognominibus nominarent. genus hominum mobile, peruicax, neque beneficio

neque metu coerceri poterat. Ergo Periandri Corinthij tyranni, & Tarquinij Romani Regis poſtremi exemplo repetito, facinus edidiſſe fertur poſteris memorabile, homini ſacrato fœdum atque crudele. Oſcam ad regni conuentus proceres aduocat anno eius ſeculi tri-
1136 geſimo ſexto, quaſi de rebus magnis deliberaturus. quindecim proceres, qui maxime infenſi videbantur, in veſtigio iugulandos curat, ex Lunæ familia quinque, reliquos ex præcipua regni nobilitate. quorum nomina vt ſigillatim prodantur, opus eſſe non arbitror. Tomerienſis Abbas, cum quo rem omnẽ communicarat, conſilij auctor fuit. Per legatos enim roganti, ecquid ſibi faciendum putaret in tanta rerum perturbatione, legatis præſentibus in horto ſumma caulium capita ferro deiecit: nihilque præterea aliud reſponſi dedit. Quæ vero de Ramiri ignauia ſupra fidem, ſupraque veritatem prædicantur: tam rudem eum, & ignarum belli fuiſſe, vt ſiniſtra clypeum, dextra lanceam teneret equi habenas vtraq; manu impedita mordicus regendas putaret tanquam fabulas vulgi reijcimus. Inutilem rebus gerendis atque imparem regni oneri fuiſſe habitum, dubium non eſt. vnde occaſio fabulandi. Omnino genita filia, cui Petronillæ nomen fuit, cum neque ſibi neque aliis ſatisfaceret, tædio victus non militaribus ſolum ſed ciuilibus etiam abſcedere muneribus certus Oſcæ, vbi regni conuentus agitabat, animi ſententiam coram explicauit, in vnam curam conciliandi Alfonſi Regis incumbendũ decernens. de Vaſconum iniurijs vlciſcendis mentio nulla præ pacis ſtudio. & fortaſſis inſidiarum illi crimen, quod erat impoſitum, competenter eluerant. Raymundus Barcionenſis concordiæ ineundæ inter Caſtellanos & Aragonios præcipuus auctor extitit: cui magnæ cum vtroque Principe neceſſitudines erant: & ſpes obijciebatur Aragonij regni potiũdi Caxali viro primario internuncio. Alagona ad Iberi ripam ſupra Cæſarauguſtam decem & ſex millibus paſſuum ſitum oppidum, Regum colloquio deſignatum. dies dicta vigeſima quarta Auguſti. quo die Alfonſo Caſtellæ Rege concedente Cæſarauguſta Aragonio imperio reſtituta eſt, reſciſſo nimirũ eo fœdere, quod cum Garſia Rege Vaſconum haud multo ante initum fuiſſe monſtratum eſt. Calataiuba, Alagona, aliaq; citra Iberum oppida Ramiro concedente retenta ſunt: iis legibus inter vtranque gentem concordia conſtituta. Qua confirmanda Ramiri filia obſes data, vt Sanctio Alfonſi filio nuberet impetrari non potuit: quod Raymundo Barcinonenſi pacta eſſet, Aragonijs rebus commodius coniugium propter ditionis ampliſſimæ vicinitatem: & quoniam ab Alfonſo ſororio nihil non impetraturus fore credebatur. Hæc eo celerius adminiſtrantur, quod Garſias Vaſconum Rex bellum comparare nunciabatur, vir inſigni animi magnitudine: qui aduerſus duorum præpotentum Regum arma, non tantum imperium nouum tutatus eſt, ſed etiam ditionis fines proferebat. Margaritam Rotronis Perticarum Comitis filiam vxorem habuit: & cum ea dotis nomine Tudelæ principatum. Itaque ſe Pompelone, Anagari, Alauæ, Vizcayæ & Guipuſcoæ regnare publicis litteris affirmabat. Francorum vires multum contulerunt: Ludouicus enim Galliæ Rex noui Regis & infirmi patrocinium ſuſcipere glorioſum ſibi fore putabat. ad Gallurem & Cortes oppida, Caſtellæ & Vaſconum caſtra collata: acie tamen dimicatum non eſt. vtrique totius certaminis diſcrimen ſubire formidarunt. id vero propius quam quod fama tenuit, religioni id datum: quod per eos dies Chriſti Dei ad vitam reducis memoria anniuerſarijs ſacris celebraretur. Auguſti die vndecimo, eodem

dem

37 dem ſalutis anno milleſimo centeſimo trigeſimo ſeptimo, Raymundi Barcinonenſis, & Petronillæ infantis nuptiis pactis, Ramirus Rex regni curam & adminiſtrationem abdicat. Oſcæ in D. Petri ſe abdit tranquillioris vitæ ſtudio, retento tantum regio nomine, atque ſi quando vti vellet poteſtate. Qui arces & oppida præſidiis toto regno obtinebant, iuſſi ſunt in Barcinonenſis verba nouo ſacramento iurare. & quoniam in ea rerum perturbatione motuque viri principes pro ſe quisque, vt fit, Regni ſeni operam ſuam cariſſime venditarant, oppidaque & arces extorſerant, prorſus vt viribus diſtractis dilaceratiſque, regni maieſtas ad ſolum nomen redacta eſſe videretur: donationes tanquam iniquiſſimo tempore extortæ, nouo decreto reſciſſæ: eæ præſertim, quæ poſt Barcinonenſem Comitem generum aſcitum conceſſæ erant. Vaſconum imperium iiſdem finib. deſcribi mandatum: qui Pompelone in ſuperiori fœdere deſignati erant. Raymundus regni cura ſuſcepta, continuo ad Alfonſum abiit. Carrione Vaccæorũ oppido initæ paulo ante pacis conditiones ab vtroq; Principe retractatæ: datũque, vt omnem citra Iberum regionem Aragonij Reges obtinerent, quaſi Caſtellæ ſtipendiarij. Itaque Octobri menſe proximo, Raymundus Cæſarauguſtam inuectus, inter fauſtas populi voces patrem Patriæ, & pacis ac felicitatis auctorem acclamantium, eius vrbis ac vero totius reipublicæ ſtatum compoſuit, trãquillitatem fundauit. His rebus perficiẽdis, Guillelmi Raymundi Catalauniæ Seneſcali (nomen id poteſtatis erat & magiſtratus) pro ea auctoritate & gratia, qua apud Ramirum Regem valebat maxima, opera præclara extitit. pro eo merito abs Barcinonenſi Comite, Moncada municipio donatus eſt, Moncadarum familiæ nobiliſſimæ conditor, auctorque princeps.

Alfonſus Portugaliæ Princeps, Rex proclamatur.

CAP. XVII.

EX aliena perturbatione Luſitani augendi ditionem nomenque amplificandi occaſionem nacti ſunt. Alfonſus Portugaliæ à morte matris Princeps dictus, non minus belli quam pacis artibus clarus, rempublicam illuſtrare atque bonis omnibus augere, exornareque non deſiſtebat. Conimbricæ S. Crucis nomine monaſterium exædificandum curauit, ipſiusmet olim ſepulcro celebre. Leira oppidum, quod ea tempeſtate Mauris ereptum eſt, ei monaſterio dono datum. Magnarum rerum hæc initia fuerunt. nã eius ſeculi anno trigeſimo nono contra- 1139
ctis vndique ex tota ditione copiis in Maurorum fines populabundus penetrauit: Tagoque ſuperato, Iſmarem Maurorum Regem, qui ea loca imperio obtinebat, bello petiit. In ea expeditione, priuſquam ad manus deuentum eſſet, Egas Nunnius Alfonſi nutritius, cuius conſiliis eatenus reſpublica ſteterat, extinctus eſt. Portus vrbe in Benedictinorum cœnobio, quod vulgo Soſæ dicitur & ſua ipſe impenſa ab imo totum extruxerat, eius & filiorum ſepulcra monſtrantur: Theraſiæ vxoris in Sereſedæ Ciſtercienſi cœnobio, octo à Lameco millibus paſſuum: quod ipſa etiam ædificandum curauit: vtrunque (ſic credimus) ex manubiis belli Maurici. Alfonſi conatu nunciato, Iſmar quã maximos poteſt tota prouincia delectus habet. quatuor alij Maurorum reguli in auxilium euocati. Ea diligentia numeroſus exercitus conflatur. vtraque caſtra ad Caſtrum viride poſita. vicina planicies, cui Vrichij nomen tunc fuit, nunc Regum capita vocitatur, ad pugnam delecta. Rigat ea arua Chalybs, ex agro Pacenſi corriuatis aquis ignobilis primum: inde ſenſim auctus in Salacienſem Oceani ſinum elabitur nauigiorum

rum capax. Hoſtium multitudine cognita, initio Alfonſus ancipiti cura anxius erat: hinc magnitudo periculi obuerſabatur animo: inde ignominia, quam inuri nomini Chriſtiano neceſſe erat certamine detrectato: contumeliamque ex ea re in victore exercitu remanere grauiſſimũ iudicabat. Vicit honeſti cura: præſertim cum milites adeo bona ſpe pleni eſſent, vt altero ante pugnam die, octauo kalen. Auguſti, qui dies D. Iacobi memoria ſacer eſt, Alfonſum in caſtris magna lętitię ſignificatione Regem proclamarint. Id incitamentum erat, ne à turpi fuga collatum honorem auſpicaretur. Biduo elapſo acies ad pugnam inſtructæ. pauca pro tempore nouus Rex locutus. Verba, inquit, milites, fortiorem neminem faciunt. Ducis oratione excitati animi mox ad ingenium redeunt. quantam quiſque virtutem habet, talis in diſcrimine apparet. Quo loco res ſint æque mecum intelligitis. hoſtium multitudine & locorum conditione, ignauis fugæ locũ ſublatum. fortibus audacia pro munimento erit. Quid turpius quam in pedibus ſalutis ſpem eos ponere, in quorum dextris ſint arma? terga hoſtibus ferienda præbere: quorum illi vultum ferre vix poterunt, modò metus faceſſat & ignauia? Qui vobis animus ſit, hæc alacritas oſtendit. mihi ſtat ſententia, aut morte aut victoria reipublicæ ſatisfacere: quorum alterius omen Deus auertat, alterũ vt contingat in nobis ſitum eſt. Aduerſus toties victam perfidiam impietatemque pugnabitis. idem ergo illis & vobis animus erit, qui victis & victoribus eſſe ſolet. humilis, formidoloſus, & ignauus hoſtibus: vobis excelſus & alacer. A me certe non diſciplinam tantum, ſed etiam pugnandi exempla petite. Vos videte, ne regium nomen ad ludibrium dediſſe videamini. Secundum hæc verba, pugnæ ſignum proponitur: ſignaque inferri mandatũ. idem hoſtes faciunt. pugnatur ab vtriſq; acriter, pro gloria, pro ſalute, pro imperio. Maurorũ tandem multitudo noſtrorum virtute deuicta eſt. magnus ex iis numerus trucidatus. plerique capti. quinque regulorum ſigna in poteſtatem venerunt. Ex eo Regum Luſitaniæ inſignia in clypeo cæruleo, quinque alia ſcuta minora eſſe cœperunt. alias alij ſignificationes captant: & quinque Chriſti Dei vulnera ſignificari contendunt, ſtulte ſcilicet & inaniter. Sanctij eo nomine ſecundi Luſitaniæ Regis ætate, ad vetera inſignia, caſtella circum clypeum adiuncta: non eodem ſemper numero, nunc ſeptenario. Hæc fuit illa pugna, tantopere Luſitanicis hiſtoricis celebrata: in paucis ea ętate memorabilis. vnde breui Luſitaniæ Reges in magnam potentiam creuerunt. Regem ea victoria clarum vinctæ tandiu matris crimen obſcurabat: & re cognita Romanus Pontifex Innocentius II. qui per hæc tempora eccleſiam gubernabat, conatus eſt eum ab ea mẽte deducere, cum matre reconciliata gratia. Miſſus Conimbricenſis Epiſcopus Roma cum ampliſſimis mandatis monere Regem non deſtitit, vt filij officio erga matrem ſenem defungeretur. Impium videri non imperium tantum occupaſſe, ſed etiam libertatem eripuiſſe. Nullam tantæ iniuriæ inferendæ ſatis honeſtam afferri cauſſam poſſe. ad has voces Alfonſi aures ſurdæ erant. Epiſcopus Conimbrica vrbe ſacrificiis interdicta, ex Luſitania diſceſſit. Rurſus Cardinalis quidam Roma ea de cauſſa legatus nihilo meliora tulit. prorſus vt regijs minis coactus interdicti ſententiam, quo vniuerſam ditionem implicarat, retractarit. Manricus Lara ea tempeſtate opibus & nobilitate clariſſimus erat, beneficio Caſtellæ Regum Molinæ regulus. huius filiam Malfadam nomine Alfonſus Luſitanus toro ſibi iungendam curauit. Alij Malfadam ſororem faciunt Amedei

Mau-

Maurienæ Comitis & Sabaudiæ. Nati ex eo coniugio ſunt Sanctius, Vrraca, & Theraſia illa, quæ Philippo Flandriæ Comiti nupſit olim. præterea furto genitus filius alter, Petrus nomine in Alfonſi filiis numeratur. Peracta nuptiarum celebritate ad arma eſt recurſum. Scalabis ad Tagi ripam improuiſo occupata: cum ante lucem ciuibus inſciis in vrbem eſſet penetratum à noſtris. Ex eius belli manubiis, Ciſtercienſe Alcobaſæ cœnobium extructum: quod votum eâ Rex præteriens, ſi vrbe potius eſſet, nuncuparat. Albohalis Almorauidũ, & Abdelmon Almohadum (noua ea familia inter Mauros erat) Reges, de Africæ imperio ſumma contentione decertabant. Id diſſidium Mauros, qui in Hiſpania erant, iniuriæ opportunos præbebat: & magis ſtare videbantur noſtrorum ceſſatione, & ciuilibus bellis, quam ſua ipſorum virtute. Tanta otij copia, vt litterarum ſtudia diligenter colerent, quibus inter arma locus non eſt. Cordubæ præſertim, vrbe magnorum ſemper ingeniorum matre altriceque, viri hac tempeſtate extiterunt, in omni philoſophiæ parte clari, atque præſtantes. Auicena, quem principi loco natum, ac Regis filium fuiſſe quidam diſputant: negant alij fuiſſe Hiſpanum. Auerrois clariſſimus Ariſtotelis explanator, Auicenæ æmulus: qui in libros Ariſtotelis de cœlo commentaria ſcribere ſe ait, anno Arabum quingenteſimo trigeſimo, Chriſti nimirum milleſimo centeſimo trigeſimo quinto extremo, is Arabum annus initiũ habuit: præterea Auenzoarius inſignis ſtudiis matheſeos aſtrologiæque. Hæc Cordubæ. In Luſitania autem, noua expeditione Sintra municipium ad promõtorium Artabrum, non procul ea parte, qua Tagus in Oceanum euoluitur, Alfonſi armis expugnatum eſt. Locus commodiſſimus erat ꝓpter vicinitatẽ maris. Itaque ex Gallia, Anglia, Belgiſque Regis inuitatu validæ claſſes venerunt: protſus vt externis copiis confirmatus Oliſiponem eo tractu vrbem ampliſſimam, Luſitaniæ principem circunſidere non dubitarit. nobiliſſimæ huius obſidionis exitum priuſquam explicemus, ad intermiſſa recurrendum eſt.

Almeria à noſtris expugnata.

CAP. XVIII.

DVM hæc in Luſitania geruntur, Vaſcones & Aragonij bellis ciuilibus æſtuabant. Alfonſus Imperator belli & pacis in Hiſpania arbiter habebatur. duorum Regum, qui prior eius amicitiã occupaſſet, is victoriam de aduerſario certo ſibi pollicebatur. Itaque certatim ad id ab vtraque gente concurſum. prior Raymundus Barcinonenſis noui regni cura ſuſcepta, multisque ex eo difficultatibus implicitus Alfonſi conciliandi, atque in partes alliciẽdi cupiditate, Carrionem Caſtellæ municipium ſe contulit. neq; ſucceſſus defuit: ꝓ iure enim affinitatis, quæ inter vtrunque Principem erat, haud ægre impetratum eſt, vt Cæſarauguſta, Turiaſo, Calataiuba, Daroca, aliaq; cis Iberum oppida Aragonij iuris, quæ Caſtellanis præſidiis tenebantur, Raymundo cederent tanquam Caſtellæ Regum ſtipendiario. de Rege Vaſconũ Garſia, qui frequentibus incurſionibus Aragoniã, Tudela Cæſarauguſtam vſq; infeſtam reddebat, tum quidem mentio nulla: biennio tamẽ poſt, nimirũ ſalutis anno milleſimo centeſimo quadrageſimo, Raymundus iis iniuriis prouocatus, 1140 fretuſq; Alfonſi amicitia ad eũ Carrionẽ rurſus adiit. vbi Aragonios inter & Caſtellanos aduerſus Vaſconum Regẽ Garſiam fœdus factum eſt: ex quo oppida, quæ Aragonij iuris erant, & à Vaſconibus obtinebantur, Aragoniis: quæ

Caſtellæ ditioni erant detracta citra Iberum,cum fide,quamprimum communi hoſti eſſent erepta,antiquis dominis reddenda erant. Nauarræ ipſius pars tertia Imperatori tribuebatur: duæ aliæ partes Raymundo ſed vt Caſtellæ ſtipendiario. pactæ.Dirempto colloquio, quaſi ſigno dato in bellum vtrinque itum eſt. Raymundum aliæ curæ diſtinebant. primus ergo Alfonſus Imperator Burgos delatus,quam maximos poteſt tota prouincia delectas habet:numeroſoque exercitu conflato ſuperatis Aucæ montibus in fines Nauarræ irruit. maior apparatus terrorq; quam belli exitus fuit. miſſis vltro citroque legationibus, Præſulumque induſtria, qui vtriuſque Regis caſtra ſequebantur, pax inter vtranque gentem facta eſt.ad Iberi ripam, Calagurrim inter & Alfarum, ad colloquium ventum. affuit Berengaria Alfonſi vxor. In eo cõgreſſu non tantum concordia ſancita,ſed etiam pactis nuptiis firmata, Sanctium inter Alfonſi maiorem natu filium, & Blancam Garſiæ Regis filiam, ob tenerã quidem ætatem nuptui immaturam: cæterum vt fidei datæ obſes eſſet, in ſoceri poteſtatem continuo contraditam. ad nonum Kalend. Nouembris fœdus factum. Mutatæ repente Alfonſo volũtatis haud ſatis idoneam cauſſam reperiebam.libet tamen ſuſpicari haudquaquã mentis inconſtantia ingeniique leuitate factum:quid enim ea tempeſtate Alfonſo grauius, quid ſanctius? ſed cum ſtultum fore iudicaret Aragonios, qui negotiis aliis implicati præſidij, aut nihil aut parum afferrent, alieni periculi fructus integros referre:ſibi priuatim conſilium cepit. Raymundum enim Barcinonenſem domi, foriſque grauiſſimæ curæ à cogitatione belli Nauarrici auocabant. Primum Mauri communes hoſtes bello petendi erant. Itaque ad Cingæ amnis ripas Chalamera & Alcolea oppida barbaris erepta à Ducibus, qui Raymundi nomine limiti præfecti erant. deinde milites Hieroſolymitani, qui regni iura ex Alfonſi Regis non ita pridem defuncti teſtamento repetebant aliqua ratione conciliandi. Veneratque ea de cauſſa Raymundus militiæ D. Ioannis Magiſter.quo agente tandem conſtitutum,vt Cæſarauguſtæ, Calataiubæ, Oſcæ,Barbaſtri, & Darocæ, aliiſque oppidis, quæcunque Mauris eriperentur, Hieroſolymitani milites ex ſingulis religionibus, Chriſtianis,Mauris,Iudæis ſingulas familias ſubiectas haberent: eæque ipſorum auſpiciis iuſſuque militarent. alij præterea reditus, opimaque prædia tota ditione data: vnde magno quamuis numero milites vitam militiamque ſuſtentarent. Iaccæ aliisque locis, domiciliis conſtituendis deſcriptæ deſignatæque areæ. Illud in primis eſt cautum, vt Raymundo ipſo ſine prole defuncto, regnum rediret ad milites. his conditionibus paciſcendis, retractandiſque, aliquot anni abiere:quas Guilelmus Patriarcha Hieroſolymitanus cæterique milites D. Ioannis ſuo diplomate ratas Hieroſolymæ habuerunt, ad quartum Kalend.Septembris ſalutis anno milleſimo centeſimo quadrageſimo primo.acceſſit Fulconis Hieroſolymitani Regis conſenſus, ac Hadriani tandem IIII. qui poſt aliquot annos Romanam eccleſiam regendam ſuſcepit, approbatio. Eo fœdere Templarij etiam milites ſunt comprehenſi: quibus æquior Raymundus, quod recenti memoria Raymundus Berengarius eius pater eam militiam eſſet profeſſus, plura attribuit, Montio aliaque oppida & arces magno numero donata: decima regiorum vectigalium: quinta eorum quæ bello Maurico quæſita eſſent: immunitate milites omnes donati: neque niſi eorum conſenſu pacem genti cum Mauris fore conceptis verbis promiſſum iuratumque.Hæc Gerundæ pacta conuentaque; Gui-

Guidone Cardinali Pontificis Romani Legato præſente, diſceptanteque, vigeſimo ſeptimo Nouembris die, anno mil-
43 leſimo centeſimo quadrageſimo tertio. Excepit nouum bellum in Gallia aduerſus Baucios, familiam ea tempeſtate opibus & clientelis cum primis copioſam & validam. Raymundus Baucius Stephaniæ vxoris (quæ Almilſiani Comitis Gilberti filia erat, Dulcis ſoror eius, ex qua Raymundus & Berengarius nati ſunt, vt eſt ſuperius demonſtratum) iura repetens, Prouinciæ principatus partem obtinere ſatagebat, ſin minus iure iudicioque, certe marte arbitro. Non deerant in prouincialibus ſtudia, externi Principis Berengarij imperium auerſantium: ac pro inſita multitudo leuitate, noua ſemper antiquis meliora fore ſperabat. Bellum inchoatum Berengarij ætate, eius morte aduerſus filium Raymundum Berengarium nomine amplius exarſit. ætas pueri contemptui erat, imperij vires nondum confirmatæ: prorſus, vt Raymundus Barcinonenſis pueri propinqui, rebus cæteris prætermiſſis, patrocinium ſuſcipere non dubitauerit. Bellum acre fuit: ſeque Raymundus quo maior eſſet auctoritas ſcilicet, Prouinciæ Marchionem dixit. Aduerſarij eo redacti, vt Raymundus Baucius paterna ditione ferme omni ſpoliatus, vltro Barcinonem veniens, Raymundi ſe ſuaque fidei voluntatique permiſerit. Pax inter vtranque familiam æquis conditionibus facta: Baucioque reſtituta quæcunq; belli iniuria erant ablata. prætera Trencataium municipium ea lege datum, vt Prouinciæ Comitum eo nomine ſtipendiarius eſſet. Iis difficultatibus negotiiſque Raymundo diſtento, Garſias Vaſconum Rex occaſionem tempuſque nactus eſt ſeſe amplius confirmandi. ac in primis Alfonſum Imperatorem, penes quem rerum ſumma poteſtas erat, vt amplius deuinciret, Vrracam eius ex impari matre filiam vxorem duxit. Anno milleſimo centeſimo quadrageſimo quarto, octauo 1144
kalend. Iulij Legione nuptiæ regio apparatu celebratæ ſunt: ludrica militaria commiſſa: agitati tauri: cæci, galeis ſudibusque muniti inter ſe de obiecto ad occidendum porco certabant vtrius ea præda foret, magno aſtantium plauſu riſuque: ſpe lucri prædæq; inter ſe ictu aberrante grauiter quidem, ſed citra noxam ferirent. Vrracæ mater Gontroda fuit in Aſturibus nobiliſſima: cuius ad Ouetum in Veguæ virginum cœnobio, quod de ſuo extruxit, & vbi vitæ reliquum exegit, ſepulcrũ cum inſcriptione monſtratur. Ex Garſia Rege & Vrraca Sanctia nata eſt ea, quæ Gaſtoni Bearnenſi Vicecomiti nupſit primum: atque eo ſine prole defuncto Petro Molinæ Comiti viro alteri Almericum peperit: qui conſequenti tempore Narbonis principatum tenuit. Interea Africa bellis ciuilibus tumultuabatur, in Hiſpania inter Mauros quidem grauiſſimi motus erant, factione tricipiti. Zephadola Rotæ regulus, quod oppidum ad Bætis oſtium ſitum eſt, ex veteri Regum, Maurorum ſanguine noſtris fauebat: eoque Duce Hiſpalim erat à noſtris vſque penetratum. Azuelis Cordubæ præfectus, Valentiæ, & Almeriæ Abengamia deſſidebant inter ſe, meliora ferente Abengamia, vſque eo vt aduerſariũ Corduba pelleret. Inter pios ſuperiora bella cepiſſe fine videbantur. Raymundus tantum, & Garſias aliqua ratione conciliandi erant. Alfonſus Imperator, pro ea neceſſitudine quæ illi cum vtroque erat, & ne præclara occaſio bello petendi barbaros qui in Bætica late dominabantur, effluerет, vtrunque Principem in oppidum S. Stephani euocauit: vt mutuo colloquio pax componeretur. anno milleſimo centeſimo quadrageſimo ſexto, 1146

menſe Nouembri ad colloquium ventum eſt. pax quidem perpetua conciliari non potuit: induciæ tantum inter vtranque gentem vt fierent impetratum. additumque vt quoniam Alfonſus de bello ſacro cogitaret, atque in eam rem lectiſſimas copias paratas haberet, Garſias terra, Raymundus mari inſtructa ex ſuis & Genuenſibus valida claſſe, eius conatus iuuarent. Primo vere ſequentis anni à tribus Regibus arma Bæticæ illata ſunt. direpta oppida atque incenſa, vaſtati agri, donec Cordubam ventum eſt, vrbem in planicie ad Bætis ripam lautiſſimam, opulentiſſimamque, armis viriſque potentem: ad hæc totius ferme Hiſpaniæ imperio, quam late barbari dominabantur, haud multo ante maxime inſignem, ager omni fertilitate terræ inter primos in Hiſpania pingui gleba. Hanc vrbem Regis Marrocij nomine Abengamia Præfectus obtinebat. Is tanto belli apparatu perterritus, vrbem, continuo dedit, paratus imperata facere, frumento, pecuniaque noſtros iuuare. Templum maximum Raymundus Toletanus Præſul Regis iuſſu ex Chriſtiano ritu expiauit. vbi præſidium nullum impoſitum, ne diſſipato exercitu vires minuerentur, cum tantum belli ſupereſſet. neque enim ſine valida manu firmari poterat ob amplitudinem vrbis: nec id virium erat, vt firmando præſidio & perficiendo bello ſatis eſſet copiarũ incuſtodita eſt relicta, nulla ex eo vtilitate aut gloria. Abengamiæ fidem noua ſacramenti religione obſtringere viſum eſt Alcorani contactu, (qua cæremonia grauiſſimum eius gentis more iuſiurandum continentur) rempublicam Alfonſi nomine cum fide gubernaturum. Timor haud diuturni officij magiſter eſt. Itaque vix noſtri ex ea vrbe diſceſſerant, cum Maurus præfectus datam fidem fefellit. Biatiam promota caſtra, quam in vrbem Mauri ex tota prouincia vires contraxerant, certi de rerum ſumma cum noſtris dimicare. Res periculo proxima erat, Alfonſi animus de euentu ſolicitus Diui Iſidori ſpecies per ſomnium oblata (ſic fama eſt) nutantem confirmauit. Vanam viſionem non fuiſſe rei euentus comprobauit. poſtero die totis vtrinque viribus pugnatum. Mauri cæſi atque fugati. vrbs dedita, atque mutato conſilio, militari præſidio firmata: ne Cordubenſium exemplo rebellare poſſet, neve à tergo hoſtile aliquid relinqueretur. Eius vrbis expugnatione Roderici Aſagræ, qui Stellam oppidum in Vaſconibus obtinebat, virtus & diligentia maxime commendatur. Huius filius Petrus Rodericus Aſagra vrbem Albarracinum primus imperio obtinuit. Almeria firmiſſima ea tempeſtate vrbs ad Mediterranei maris littus ſita in Baſtetanorum & Baſtulorum confinibus, antiquis Abdera ſeu Portus magnus, noſtrorum armis petita eſt. eo copiis omnibus itum. Vno tempore Genuenſes, Barcinonenſeſque ita moderari curſum nauium iuſſi, ſuperato Charidemo promontorio claſſes ad vrbem circumegerunt. Terra marique barbari impugnati: atque poſt aliquot eruptiones leuiaque prælia, in muro patefactus aditus, turreſque aliquot captæ: vnde per vim reliqua vrbs expugnata eſt decimo ſexto Kalend. Nouembris anno milleſimo centeſimo quadrageſimo ſeptimo. viginti Maurorum millia, qui vrbe capta in arcem confugerant, pretio vitam redimere compulſi. ſic piratis perfugium ſublatum, vnde finitimis longinquiſque littoribus imminebant formidabiles Hiſpaniæ, Galliæ, atque Italiæ. Ea expeditionem maturandi præcipua cauſſa fuit. Præda omnis militi diſtributa. Genuenſibus præmium fuit vas ſmaragdeum inſigni magnitudine: quod illi reliquæ prædæ præferendum tunc quidem iudicarunt, & nunc in theſauris ſeruant.

ſeruant. Hoc verius, quam quod alij ſcribunt in bello ſacro Cæſarea expugnata in Syria inuentum. & opinio eſt in eo Chriſtum Deum, poſtremo cum diſcipulis cœnatum, vulgi ſcilicet & ſine auctore. Clemens Alexandrinus in vili catino cœnaſſe ait. Anni tempus in hyemem præcipitabat. itaque milites reducti in patriam, non fructu victoriæ lætiores, quam vltione de barbaris ſumpta. Validam Genuenſium claſſem, qui mari ea tempeſtate late dominabantur, Raymundus Barcinonenſis nactus paciſcitur, vt in reditu operam aduerſus barbaros. qui Aragoniæ partem & Baleares obtinebant, ſibi nauarent, tertiam eorum, quæ bello quæſita eſſent illis redditurum pactus. præterea in ſingulis oppidis, quæ capta eſſent. Genuenſibus templum, forumque proprium. Denique negotiatoribus ex ea gente vectigalium immunitatem fore. Hoc præſidio, hiſque opibus Dertuſa vrbs nobiliſſima expugnata eſt: quæ quoniam ad oſtium Iberi ſita eſt, ſubuectionibus ex mari, atque commercio commodiſſima erat. atque hæc ſequenti anno geſta ſunt. Tertio Ilerda Fragaque ereptæ Mauris, oppida nobiliſſima: alterum Iulij Cæſaris olim victoria obſidioneque: alterum nuper Alfonſi Aragonij caſu Ilerda Vrgelitano Comiti quaſi beneficiario data eſt, nauatæ in eo bello operæ merces. Guillelmus Pereſius Rotæ Præſul, Ilerdæ Epiſcopus eſt creatus, contributis Rota atque Barbaſtro. ipſe & ſucceſſores nonnulli Ilerdæ ſe, & Rotæ Epiſcopos vocabant.

Oliſipo in Luſitania capta.

CAP. XIX.

RES Maurica in præcipiti erat. Chriſtianum nomen & gens refloreſcebat in Hiſpania opibus, equis, armis, atque ſecundo victoriarum curſu. arces. oppida, & vrbes paſſim à noſtris carpebantur. Portus eſt maris media fere Luſitaniæ ora, quem Tagus in Oceanum mittens efficit, Fauonio vento obiectus, anguſto aditu atque impedito, ſpatiis latiſſimus. ad ripam huius, à Septentrione, Oliſipo vrbs totius Luſitaniæ nobiliſſima latiſſime fuſa eſt. retro colles aſſurgunt molli aſcenſu. Hos vrbis ædificia occupant, minori aliquanto latitudine, quam pro longitudinis modo. veterum murorum ambitus haud latiſſimus. ſuburbia latiora, noſtra præſertim ætate: cum propter Orientis commerciũ multi mortales eo domicilium tranſtulerunt. vici & plateæ enormes magna ex parte: quod inæqualitate locorum vitium contigit, & incuria ædificandi, præſertim rerum potientibus Mauris. Recentia ædificia viæque multo elegantiores. Ciues honeſti, mercatores copioſi, victus cultusque vitæ moderatus: ager præcipua bonitate: dextra læuaque pagi, villæ ædificiaque collucent, regium ſplendorem æmulantia. Eam vrbem Alfonſus Luſitaniæ Rex, quoniam imperij Maurici arx & ꝓpugnaculum erat, expugnare cupiebat. Conanti vires deerant. externæ opes quærendæ: cum cæteri Hiſpaniæ Reges alij alijs bellis impliciti eſſent. capto Sintra oppido, vti paulo ante dictum eſt, loci opportunitate inuitatus, è Germania, Anglia & Gallia Belgica claſſes magnis propoſitis præmiis ad belli ſocietatem euocauit. magnum præſidium in mutua Principum & prouinciarum beneuolentia ſitum eſt. Itaque vrbs validiſſima Alfonſi virtute, externiſque opibus, eodem prorſus menſe quo Almeria in Bætica, capta eſt. claſſes ad portus aditum collocatæ, ne qua ad obſeſſos ex mari annona inuehi poſſet. Noſtrorum caſtra ad D. Vincentij: externorũ eo loco poſita, vbi deinde D. Fran-

ciſci

ciſci monaſterium extructum eſt. quæ loca noſtra ætate vrbis amplitudine comprehenſa ſunt. Multa prælia vario euentu facta. noſtri pro imperio, hoſtes pro ſalute enixe dimicabant. Vrbis mœnia multis partibus impugnata. ac tandem cum prope ſpem expugnatio eſſet, acie inſtructa hanc Alfonſus ad ſuos orationem habuit. Haudquaquam ad vrbem vnam oppugnandam adductos vos eſſe credite: ſed in vna vrbe vniuerſam capietis Luſitaniam. hic pecunia hoſtium eſt: quæ nobis maximo vſui erit ad bellum. Hîc tormenta, arma, armamenta: hæc illis arx, hoc horreum, ærarium, atque rerum omnium receptaculum. Iidem hoſtes ſunt, quos toties ſuperioribus bellis profligaſtis. eadem virtute, & induſtria: niſi quod ciuium multitudo ciuilibus artibus, quam armis aptior eſt. ipſa ſe impediet in pugna. Milites in vrbe pauci ſunt: iique continuata quinq; menſium obſidione, imminuti numero. Audete ergo vincere: ſupremoque impetu in vrbis muros tot proſtratos partibus irruite. Per rudera & ſtrages lapidum penetrate: nullus erit qui veſtræ virtuti reſiſtat. His dictis incẽſi milites omnes vna voce pugnæ ſignum petunt: datoque ſigno in vrbem inuaditur. Rex ipſe, quod plurimum ad inflammandos milites valuit, teſtis, ſpectatorque virtutis cuiuſque aderat. inſignis pugna atque cruenta fuit. noſtri muro ſuccedere, atque in vrbem irrumpere conantur. obſeſſi omne genus tela iactabant: neque vllum fruſtra cadebat in tanta frequentia militum. Tandẽ refracta porta, cui Alſamæ nomen eſt, in vrbem irrumpitur. Cædes magna fuit. ſupplices in ſeruitutem capti. præda militibus ceſſit, opinione maior. Templum rite expiatum, Gilbertuſque, externus quidem homo, cæterum eruditionis opinione & probitatis laude præſtans, Epiſcopus creatur. Capta eſt vrbs Criſpini & Criſpiniani feſto die octauo Kal. Nouẽbris alij duodecimo dicunt, omnino quo loco Regis caſtra erant, cœnobium Regis impenſa ædificatum eſt S. Vincentij nomine: quem præcipua pietate colebat: & vt ex nomine victoriȩ monimentum poſteris eſſet. Externi milites magno numero, Luſitaniæ copiis cultuque illecti, atque aeris temperiem, adamantes hyemem egelidam, æſtatem continuis ex mari ventorum flatibus mitem, in prouincia domicilia conſtituere deſtinantes patriamque mutare Luſitania. Alfonſi Regis permiſſu, oppida Almadam, Villã viridem, Arrudam, Zambuinam, Caſtaneram, aliaque condidiſſe memorantur. Rex victoria vſus Alanquerium, Obidos Eboram, Helbes, Muram, Serpam, Pacẽ Iuliam, aliaque oppida & vrbes toto eo tractu incredibili felicitate Mauris eripuit: prorſus vt Alfonſi virtuti omnia prona eſſe viderentur. Verum hæc aliquot deinceps annis geſta ſunt: nũc iterum ad hiſtoriæ ordinem reuocanda narratio eſt.

Diui Eugenij corpus repertum.

CAP. XX.

QVo hæc tempore in Hiſpania gerebãtur, Eugenius eo nomine tertius Lucij ſecundi ſucceſſor, domo Piſanus atque ex Ciſtercienſi familia, Romanam eccleſiam recte & prudenter gubernabat. Res piorum in Syria nutare videbantur, extincta magna ex parte martia Lotaringiæ ſobole. vt enim ſata quædam, ſic hominum ingenia cœlo terraque, ac pręcipue temporis longinquitate degenerant. circumfuſi omni ex parte barbari rem Chriſtianam in magnum diſcrimen adduxerant. Balduinus eo nomine. III. Fulconis filius, regnum haud magnis viribus potentiaque adminiſtrabat, impoſito oneri impar propter imbecillitatem ætatis. Eugenius Pontifex eo periculo prouocatus, ac Chri-

ſtianæ religionis amore ſuccenſus, in Galliam abiens Chriſtianos Principes ad bellum ſacrum excitare non deſiſtebat. Conradum Imperatorem, & Ludonicũ Galliæ Regem, vt cum lectiſſimis copiis in Syriam proficiſcerentur, permouit. atque in eam rem intentus Remis vrbe Galliæ Epiſcoporum ex toto orbe conuentũ indixit anno milleſimo centeſimo 8 quadrageſimo octauo. Ad eum conuentũ Raymund' Toletanus Pręſul ex Hiſpania abiit. Lutetia Pariſiorum in ipſo itinere poſita eſt. Eo cum perueniſſet, Dionyſiacum templum, quod quarto ab vrbe lapide in oppido eiuſdem nominis ſitum eſt, D. Dionyſij cineribus ſacrum, & Regum Galliæ ſepulchris nobile atque impeditum, inuiſendi ſtudio abijt. Ibi dum moles templi, & ornatum curioſius contemplatur, & ſingula diligenter perſcrutatur oculis, atque conſiderat, fortè an monitus animaduertit in ſacello quodam hæc verba in marmore inciſa HIC SITVS EST EVGENIVS MARTYR, PRIMVS ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS. Eam inſcriptionem miratus primum, nam Eugenij memoria penitus in Hiſpania obliterata erat; neque vllum tantæ rei prætera monimentum extabat, libros eius templi, atq; ſchedas veteres diligēter excuſſit: inuenitq; cōſentire omnia, atq; ex ea re lætitia geſtiens Remos ad Concilium abijt; ſolutoq; conuentu, atque ijs rebus pro quibus venerat, ex ſententia conſtitutis in Hiſpaniam tantæ rei lætus nuncius reuertit: Regiſque & procerum, atq; adeo vniuerſæ gentis animos re nunciata, gaudio quam maximo cumulauit. Ita tunc quidem res habuit. Bronienſe monaſterium in Gallia Belgica agro Namurcenſi ſitum eſt, D. Petri nomine ſacrum. eius monaſterij Benedictini ſodales D. Eugenij corpus pia fraude, an prece Gerardi fundatoris Dionyſiacis monachis extortum, Broniumq; illatum affirmant anno nongenteſimo vigeſimo, ad quintumdecimum Kalend. Septembris. Nimirum parte conceſſa, totum abſtuliſſe crediderunt. Conſilia Toletum reducendi ſacros Eugenij cineres agitari cœpta, Reginæ Berengariæ atq; Archiepiſcopi coniuncta ferme funera diſturbarunt. Regina enim proximo anno milleſimo centeſimo quadrageſimo nono defuncta 1149 eſt, atque in Compoſtellano tēplo, quod præcipua religione viuens coluerat, ſepulta. Annum Reginę funere fœdum magis inſigniuit ſanguinis imber, quo in Luſitaniæ parte & ditione Maurorum pluit. Tertio anno ſalutis milleſimo centeſimo 1150 quinquageſimo, Auguſti die nonodecimo, Raymundus Pręſul longæua ætate, & longinqui itineris laboribus fractus deceſſit. in Toletano templo maximo ſepultus fuiſſe, magis ex coniectura creditur, quam certo aliquo monimento confirmatur. ſucceſſit in Archiepiſcopatu Ioannes magno animo & antiquæ probitatis vir. Sic in Caſtella res erant. In alia parte Eugenius Pontifex Alfonſo Luſitano hoc tempore regium nomen, & auctoritatem rata habuit: & eius exemplo poſt aliquot annos, Alexāder eo nomine tertius diplomate, quod ab Alberto Cardinali, & S. R. E. Cancellario eſt promulgatum. Ab vtroq; Pontifice annuum vectigal imperatum: ab Eugenio quidem quatuor auri pondo, ab Alexādro autem libra cum triente. quod tributum an primis temporibus Luſitania ſoluerit in incerto eſt: noſtra & maiorum ætate immunis prorſus eſt habita.

LIBRI DECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER VNDECIMVS.

Almohades veniunt in Hiſpaniam.

CAPVT I.

NOVAM Almohadum irruptionem gentis barbaræ & immanis exponere pergam. nouum in Africa atque Hiſpania regnum per hæc tempora conſtitutum. nouaque bella atq; internecina, quorum fluctibus reſpublica Chriſtiana agitata eſt in Hiſpania, miro quodam ac præcipuo alternantis fortunæ ludo: donec inſigni demum victoria parta, ac qua ea tempeſtate nobilior nulla fuit, Maurorum vires debilitatæ acciſæque ſunt. Rem Mauricam in Africa atque Hiſpania Albohalis ex gente Almorauidum obtinebat: vti eſt ſuperius demonſtratum. Quo tempore Tumertus quidam in Africa, tum in cæteris aſtrologiæ partibus præſtans, tum prædicendis atque notandis ex natali die cuiuſque vita, ingenio, moribus & caſibus (quæ ſcientia vaniſſima eſt,) nobiliſſimus, Ahdelmoni cuidam in vegeto corpore magnorum ſpirituum iuueni vultu conſiderato, & ex contemplatione ſiderum, quamuis infimo loco natus erat, atque adeo patre figulo, regnum gentis denunciauit. Ita cælum portendere: ſic in fatis eſſe, quorum infringi vim non poſſe Maurica gẽs habet perſuaſum. Commodum vtriuſq; conatibus accidit nobilem ea tempeſtate Mahumetanæ legis interpretem, atq; ex ea re præcipua ſanctitatis & doctrinæ opinione, Almohadem nomine nouis inducendis atq; euulgandis legis interpretationibus multitudinis animos concitaſſe, ingenio mobili præſertim in Africa, cupidæque in primis rerum nouarum. Huic cum Tumertus vaticinium ſiue vero probaſſet ſiue ſimulato, euertendi reipublicæ ſtatum conſilia inter ſe communicarunt. Nihil eſt in ſpeciem fallacius, quam religionis prauæ ſpecies, vbi diuinum numen ſceleribus prætenditur: nihil æque reipublicæ exitiale, quam vbi nõ patrio, ſed externo ritu ſacrificatur. Itaque ab omni memoria, maxima imperia conſideramus, religionis diſſidio eſſe labefactata: dum ſciſſa in partes multitudine, à verborum altercatione ad aperta odia proceditur: ac vtraque pars ſuas cogitationes armis tutatur. quod in præſenti accidit. Almohades enim pro ea auctoritate, quam nactus erat, ſectatoribus perſuaſit, Abdelmone Duce arma capere, atque Almorauidum regnum euertere. illegitimum eſſe imperium, quod per vim eſſet conſtitutum Alauecinis ſublatis familia ex Fatima Mahometis filia maiori genus deducente. Præterea niſi Almorauidum impe-

imperio excuſſo, quas amplexi eſſent de religione opiniones curſum tenere non poſſe. impios eius gentis conatus iniurijs omnibus eſſe vindicandos. Itaque arma capere conſtituunt. verum cum bello ſtrenui non eſſent, initio Albohalis Regis armis, acie ſuperati ſunt. ceſſit virtuti multitudo. breui tamen reparatis viribus bellum inſtauratum eſt. neq; prius conſtiterunt, quam victis Almorauidibus Regem Almohalim peremerunt. Abdelmon locum tenuit: eoque Rege Albohadis ſectatores (vnde Almohadum appellatio) rerum potiti ſunt. iura & leges commutatæ: verſoque Africæ ſtatu, animum ad Hiſpaniam adiecerunt. Tumultus quidem in Africa ſubſtitit. ne hoſtibus ſe commouendi facultas eſſet, prouidebatur. Abdelmon nouus Rex, & Almohades vates, cum lectiſſimis copijs in Hiſpaniam tranſmiſerunt, non hoſtili animo ſtatim, quia non deſperabant gentis voluntariam deditionem: verum ſi morarentur ſpem, ſibique priuatim conſilium caperent, nihil eorum, quæ pati aut timeri poſſent, prætermiſſuri. Haud ægrè Mauris quicunque ſupererant in Hiſpania perſuaſum eſt, vt tempori inſeruirent: nouaſque de religione opiniones & ritus populariter admitterent. quod tanto ſtudio factum eſt, tantoque tum veteris ſuperſtitionis, tum Chriſtianæ religionis odio, vt quæcunque priores Reges conſtituerant, immutarent ipſi, atque inuerterent: & Chriſtianorum reliquias, qui Mauris cõfuſi velut aſtra inter noctis tenebras micabant, & vulgo Muzarabes dicebantur, omnibus cruciatibus cogerent veterem religionem abdicare. Multi ad Chriſtianos fuga elapſi. In hoc numero Clemens Hiſpalenſis Præſul Talaueram delatus in eo oppido diu vita propagata deceſſit, vir ſanctus, ac Arabicæ linguæ in primis cognitione præſtans. Alij non pauci malorum mole oppreſſi victoribus morem geſſerunt: prorſus vt ab hoc tempore, pauci inter Mauros Hiſpanis ſub imperium adiunctis Chriſtiani. Operæpretium factum erat Mauris Hiſpanis ſub imperium adiunctis. Chriſtianos de finibus laceſſere tum quidem viſum non eſt, terra marique potentes: ſed potius redire in Africam, vbi præcipuæ factionis vires erant. Almohadi poſt reditum breui defuncto, prope Marocium regni ſedem, ſepulcrum magnificum iuſſu Regis extructum: quod deluſa multitudo, ficta ſanctitatis ſpecie famaque, religionis ergo frequentare cœpit. Venere in Hiſpaniam Almohades ſalutis anno milleſimo centeſimo quinquageſimo: 1150 imperij Arabum quingẽteſimo quadrageſimo quinto. Rodericus Præſul ſex minus annis ponit in hiſtoria de Arabibus extrema, vitioſa proculdubio annorum ratione.

Garſias Rex Nauarræ mortuus.

CAP. II.

QVo anno Almohadibus Alfonſum Imperatorem obuiam proceſſiſſe inuenio, vaſtatiſq; Bæticæ agris Cordubam obſediſſe Abdelmone reuerſo in Africam (ſic ſuſpicor) Garſias Rex Vaſconum prope Lorcam ditionis oppidum equi caſu in venatione afflictus ad rupem, atque extinctus eſt, vndecimo Kalend. Decembris, ipſo D. Ceciliæ peruigilio cum Stella Pompelonem feſtinaret, ciuibus haud ita magna de cauſſa iratus, atque in vindictam præceps. regnauit annis ſedecim: filios reliquit Sanctium, qui continuo in regno ſucceſſit, inſignia atq; infulas regni ſumpſit Pompelone in ęde maxima, quo loco patris corpus ſepeliendum curauit: & Blancam Imperatoris nurum: præterea Margaritam, quæ Guillelmo Regi Siciliæ nupſit, cui Malo cognomentum fuit. Garſiæ mors Principibus aliis nouorum motuum opportunitatem præbuit. Raymundo

mundo præſertim Barcinonenſi, & Alfonſo Imperatori: etſi tot vincula affinitatis extabant. Sed nimirum Reges pluris imperia faciunt, quam humanitatis, & modeſtiæ laudem: neque quid de iis fama loquatur, præ cupiditate dominandi penſi habent: præſenti potentia cogitantes extingui etiam poſſe ſequentis æui memoriam. Ij ad Tudelinum Nauarræ oppidum prope Aquas calidas conuenientes (affuit etiam Sanctius, iam dudum à patre Caſtellæ Rex renunciatus) fœdus ſanciunt his legibus: Vt quæ Caſtellæ recenti memoria ablata erant Alfonſo: quę Aragoniæ, Raymundo cum fide redderentur. Antiquam ditionem Vaſconum, vbi iunctis viribus nouo Regi dempta eſſet, æquis partibus diuiderent: vt quis cuique locus opportunior eſſet. Pompelo nominatim Raymundo, Stella Imperatori cederent. Tudela communi imperio atque vtriuſque auſpicijs, diuiſa in partes, gubernaretur. Raymundus pro ijs oppidis & vrbibus, quæ in Vaſconibus quæſitæ eſſent, Caſtellæ ſtipendiarius eſſet, Sanctij & Petri Aragoniæ Regum in eo repetito fœdere. præterea, vt quoniam de bello ſacro præcipua cura erat, Valentia, tractuſque terrarum Dertuſa & Sucrone cōprehenſus, præterea Murcia, cum Mauris eſſent erepta, Aragoniis cederent tanquam beneficiarijs Caſtellæ Regum. Additum à Regibus iuſiurandum. dextræ inter ſe contactæ. fidei acceptæ datæque ſanctiſſimum vinculum more gentis id eſt. Nauarrico bello inchoando tempus definitum poſt finem Septembris fœdus vigeſimo ſeptimo Ianuarij die percuſſum eſt: quod turpe incœpto, exitu inane fuit: cum nouus Rex eius rei fama vulgata nihil de ſua comparatione omiſiſſet: Quamuis ætate minor, externo præſidio non magis quam ſuorum beneuolentia munitus erat: in quo patrem ſuperauit, ſubditis grauē, inuidioſumq; Inter Vaſconū proceres Latro Gueuara antiqua nobilitate Aiuaris regulus præcipua auctoritate erat: qui quod cæteros opibus & potētia facile ſuperaret, Princeps Nauarræ dictus eſt. Imperatorem & Raymundum aliæ curæ diſtinuerunt, ne toto impetu in nouum bellum irruerent. Aragonij quidem, incurſionibus Vallem Roncalem infeſtam habere cœperūt. Caſtellæq; copiæ Vaſcones finitimos. vtrique haud magno operæpretio: cum Raymundus Narbonem petijſſet aduerſus Trencauellum Carcaſonis Vicecomitem, quem ad officiū perduxit, Carcaſone & Rhutenis datis ſtipendiarij nomine menſe Nouembri. Alfonſus Imperator nouis affinitatibus cum Ludouico Rege Galliæ ineundis diſtentus erat. Is enim Eleonoram Pictauienſem Comitē, ex qua duarum filiarum pater erat, repudiauit. Eleonoræ locum Alfonſi Imperatoris filia Eliſabetha nomine (alij Conſtantiam vocant) tenuit Ludouico Regi toro iuncta. Imperator ipſe Ricam eodem tempore duxit Vladislai Poloniæ, quæ veteris Sarmatiæ pars eſt, Ducis filiam ex Berta ſorore Othonis Friſingenſis Epiſcopi, vti Radeuicus ait. In tanta nuptiarum lætitia, armis locus eſſe non poterat: & Francorum fœderati Vaſcones erant: atque ex ea re Imperatorem æquiorem eſſe redditum arbitramur: auertique animo cœpiſſe ab eo bello, quod amicitiæ leges, & iudicia hominum damnabant. & Sanctio Vaſconum Regi propter eximiam in minori ætate indolem paſſim fauebatur. Ad hæc Alfonſus æquitatis cultor egregius alioqui erat, inſolētiæ omnis oſor: quod illuſtri ad memoriam exemplo, per hæc tempora declarauit. Miles quidam loco nobili ex eo numero, quos vulgo Hiſpani Infanſones vocant, in Calæcia regionis longinquitate & temporum perturbatione confiſus, ruſticum quendam bonis omnib. ſpoliauit. monitus à Rege, atque prouinciæ Prætore, vt damna repone-

poneret ei qui pertulerat, obtemperare contempſit. Diſſimulauit in præſentiā iram Rex: & cæteris rebus prætermiſſis, priuati habitu, quo res occultior eſſet, Toleto in extremam Calæciam delatus militis ædes obſedit: fugientemque ſupplicij metu comprehendi, atque præ ipſis ædibus, laqueo ſuſpendi mandauit. Eo facto auctoritatem Rex innocentiamque ſanxit: ille væcordiæ, atque ſuperbiæ meritiſſimas pœnas dedit. Strenuum Principem neque pace neque bello ceſſantem. qui repetito ſacro bello Giennium hoc anno obſedit. Proximo
52 milleſimo centeſimo quinquageſimo ſecundo Guidixium, quæ Bæticæ vrbs veterib. Acci fuit. Petronilla Aragoniæ Regina filium edidit Raymundum patre ſuperſtite nominatū, Alfonſum eo defuncto. Sub ipſum partum Aprilis die quarto teſtamentum condidit, in quo ventri paternum regnum relinquebat, ſi maſcula proles nata eſſet: ſin fœmina, memorabili exemplo Raymundum virum ſubſtituebat hæredem. Epiſcopi, Guillelmus Barcinonenſis, Bernardus Cæſarauguſtanus, Dodo Oſcenſis, alijque viri principes eius teſtamenti procuratores deſignati. In quo nominatim cauetur, regnū ſe hæredibus immune relinquere, vt Alfonſus patruus tenuerat, fœdere, quod cum Caſtella nuper ictum erat, reſciſſo ſcilicet. Petrus Atarius Borgiæ regulus eodem tempore defunctus eſt, atque in Veruelæ cœnobio, quod ipſe cōdiderat, ſepultus non procul Cæſarauguſta. Borgia Regi ceſſit. Templarijs quibus à Petro data erat, Ambela aliaque oppida eius permutatione abs Rege conceſſa ſunt. Aragonijs armis omnia oppida, quæcūq; ad Sicoris & Cingæ ripas in Maurorum ditione perſtabant, aut vi aut voluntate expugnata. Arces præterea Tarraconem inter, & Dertuſam in ſaltuoſis & impeditis montibus poſitæ, adituque adeo & expugnatu difficiles, ægrè quamuis in Regis poteſtatem venerunt. Præterea Mirauetum ad Iberi ripam munitiſſimum oppidum, quod Templariis, vt ditione præſidioque tenerent, datum eſt. in ijs bellis Vrgeliæ Comitis, Raymundique Moncadæ, atque Pontij Hugonis Emporiarum Comitis, qui ipſo anno defunctus eſt, præclara opera extitit. Dertuſæ pars tertia, quæ Genuenſibus ceſſerat ex fœdere quo tempore capta eſt, abs Rege auro redempta. Quibus rebus Raymundi nomen celebre tota Hiſpania, ſed apud exteras nationes eſſe cœpit. Ipſe tamen ingenij modeſtia, an quod Aragonię regnum dotale eſſet, Regis nomine per totam vitam abſtinuit, Principem modò Aragoniæ ſe nominans: eaque appellatione contentus, rerum ſummam bello paceque ſolus adminiſtrabat, atque ex hoc tempore vetera Regum Aragoniæ inſignia Barcinonenſium Comitum mutata inſignibus ſunt. ea fuerunt quatuor faſciæ rubræ clypeum aureum, paribus ad perpendiculum interuallis diſtinguentes. Sanctius qui in Luſitanię regno Alfonſo patri ſucceſſit, natus eſt Nouembr. die vndecimo Conimbricæ, qua in vrbe Regina libenter moram trahebat. ijs natalibus annus
milleſimus centeſimus quinquageſimus 1154
quartus inſignis maximè fuit: præterea Ludouici Regis Galliæ in Hiſpaniam aduentu.

Ludouici Galliæ Regis aduentus.

CAP. III.

INCESSERAT Ludouicum Regem Galliæ, cui Iuniori cognomen fuit, cupido videndi Hiſpaniā, inuiſendi ſocerū. longinqui itineris idonea cauſſa quęrēda erat: optima viſa eſt, ſe ad Compoſtellam voti religione exoluere, ꝙ priori tēpore nuncuparat. Hæc palàm: nam ex arcano alia ſuberat cauſſa, (vt Rodericus Præſul eſt auctor, nam apud ſcriptores Francos

de hac re mirum ſilentium) perſcrutandi coram cognoſcendique, an vxor legitimis nuptijs eſſet procreata. delatores enim homines mali, quales aulæ Principum multos habent, Regi confirmarant, Reginam furto conceptam à patre, atque ex ea re violari imminuique Galliç maieſtatem. non ingratis hęc auribus accipiebantur. Eleonoræ exemplo, repudij faciendi occaſio quæri videbatur: quod duarum filiarum & ipſa mater, virilem prolem non peperiſſet. Nam Ludouici filius Philippus cognomento Auguſtus, Aliſa natus eſt. Bleſenſis reguli filia: quã duxit tandem Eliſabetha defuncta. Socer Imperator rei totius ignarus, vtroque filio & Vaſconum Rege Sanctio ſtipatus, genero obuiam Burgos vſque proceſſit. Confluxerunt ex vniuerſa Hiſpania, ex propinquis, ex vlterioribus, ex longinquis, ex vltimis oris tum proceres tum magna multitudo mortalium, tot Reges ſub eiſdem tectis viſuri. Quidquid decorum magnificumque erat, proferebatur, quaſi ſe Hiſpania Francis, apud quos inopiæ fama laborabat, oſtentare cuperet. Hoc apparatu Compoſtellam itum eſt: votiſque ritè perſolutis Toletum feſtinatum: quò ex vtraque gente, Mauris & Chriſtianis, qui imperio parebant, conuentus indictus erat, ampliori potentia ſcilicet oſtentanda. Affuit Raymundus Aragonius cum ſplendidiſſimo comitatu. Tantæ multitudinis, quanta nunquã in vrbe regia ante fuerat, ſed & procerum cultum & elegantiam Ludouicus Rex contemplatus, prætereà rei pro qua venerat veritate explorata: negauit ſe curiam ſplendidiorem in Europa atque Aſia, quas prouincias præſens obierat, quo tempore ſacram expeditionem ſuſcepit, elegantioremque vnquam vidiſſe. gratiaſq; pro diuino munere agere dixit, quòd Alfonſi filiam, Raymundi Aragonij ſorore genitam vxorem haberet. ludi magnificè editi, donaque hoſpiti Regi oblata: ex quibus carbunculum tãtùm inſigni magnitudine & pretio accepit, cætera remiſit, lętuſq; in patriã redijt, proſequente Raymundo Iaccam vſque: vbi regio apparatu & omni ſignificatione lætitiæ acceptus eſt: vt Aragoniæ hiſtoriæ teſtantur. Iunij menſis die vigeſimo octauo Vrgeliæ Comes obiit. is Petri Anſurij nepos fuit: & à loco vbi educat⁹ eſt, ſimul diſtinctionis cauſa Armengaudus Caſtella nuncupatur. Sanctio Caſtellæ Regi ex Blanca vxore conſequenti anno milleſimo centeſimo quinquageſimo quinto, tertio Idus Nouembris, die Veneris, vti annales Toletani aiunt, filius natus eſt Alfonſus nomine, in ſpem auiti paterniq; regni. Actum quidem in Tudelini fœdere erat, de Blanca repudiãda, quippe nondum viro matura: verùm æquitatis leges, viri amor, puellæ innocentia ne dimitteretur, vicerũt. Excepit bellum in Galliç Narbonẽſis parte, cui Prouinciæ nomen eſt. Hugo Baucius & fratres Raymundi Baucij filij, à Conrado & Friderico Imperatoribus Germanis diplóma abſtulerant, quo omnia quæ Gilbertus Comes auus poſſederat, illis concedebantur. Eo diplomate innixi, Prouinciam omnẽ ſibi arrogabant: & Trencataio oppido munito omnia circùm infeſta habebant. Raymundus de fratris filio ſolicitus, cum validis copijs eò profectus, Bauciorum audacia coercita, breui eos ad officium pertraxit. Iacinctus Cardinalis ab Hadriano Quarto Pontifice Maximo in Hiſpaniam Legatus, eccleſiarum controuerſias, ſtatumq; componebat: Ioanneq; Præſule Toletano agẽte pro Toletano Primatu aduerſus Compoſtellanos Bracarenſeſq; Anagari pro nunciauit. Iacincti legatio cùm primis hac tempeſtate fuit nobilis. Quo tempore Ludouicus Galliæ Rex Toleti erat, mentio incidit D. Eugenij, primi Archiepiſcopi Toletani: cuius cineres in templo Dionyſiaco fuiſſe, paulò ſuperius dictum

dictum eſt. Petebant vt ſacra pignora in Hiſpaniam mitterentur. Graue id Francis videbatur. impetratum tamen vt mitteretur pars. Quod Ludouicus in patriam reuerſus cumulatè præſtitit, eius cœnobij Abbate ad ſocerum legato cum dextro Martyris brachio. Alfonſus, filij Reges, proceres, populus & ſacrati viri Toletum appropinquanti obuiam cum ſupplicijs proceſſerunt: Imperatoreque & vtroque filio ſuccolantibus techa ad templum maximum delata, atque in ſacrum ærarium illata, Februarij menſis die duodecimo, anno ſalutis milleſimo
56 centeſimo quinquageſimo ſexto. Reliqua ſacrati corporis oſſa, Philippo II. Hiſpaniarum Rege curante, Petri Manrici Canonici Toletani diligentia, qui ea de cauſſa ad Carolum nonum Galliæ Regem legatus eſt, poſt quadringentos nouem annos, menſes nouem, & dies ſex. pari pietatis exemplo, pompa & apparatu, qualem noſtra ætas non vidit, in idem templum regiamque vrbem relata ſunt.

Alfonſi Imperatoris obitus.

CAP. IV.

PRINCIPVM congreſſu ciuiles motus cepiſſe finem videbantur: intercepti tamen Nauarrici regni iniuria, Raymundi Aragonij animum altius occupabat, quàm vt placari facilè poſſet. Alfonſum Imperatorem fatigat, vt Tudelini fœdere inſtaurato communibus vtriuſq; armis Sanctius Rex Vaſconum communis hoſtis petatur. fidei datæ, & neceſſitudinis pignus nuptiæ eſſent Sanctiam inter Imperatoris ex Rica vxore filiam, & Raymundi filium. tum quidem pactæ tantùm ob immaturam vtriuſque ætatem. Eo fœdere Sanctius & Ferdinandus Alfonſi filij comprehenſi. Alfonſus pacis arbiter, quàm belli concitator eſſe malebat in Vaſconum Regem propenſior: vnde par ſpes oſtendebatur alterius filiæ Beatricis nomine ex vxore Berengaria, ipſi connubio collocandæ. quod factum deinde eſt: & tunc oblatum, contemnendum non erat. Itaque variis tergiuerſationibus diem ex die ducere, atque aliam ex alia moræ cauſſam nectere, ne arma vt erat conſtitutum cum Aragoniis coniungeret. Maurorum conatibus, priuſquam Almohadum imperium in Hiſpania tempore confirmaretur, occurrendum dictitabat. & Abdelmone defuncto Iacob eius filius vaſto vir animo, magno rei militaris vſu, rebus in Africa compoſitis, cum ſexaginta equitum millibus, maiori multo peditum numero à Mauris Hiſpaniæ euocatus traiecerat in Hiſpaniam, genti præſidium vindexque, terror noſtris ingens. Raymundum ergo Aragonium, qui iuſto exercitu conflato in Vaſcones irruere parabat. precibus fatigatum compulit, ne ante Martini ferias bellum inchoaret: fœdus tantum noua iuriſiurandi religione Toleti confirmatum menſe Februario, anno milleſimo centeſimo quinquageſimo ſeptimo. mo- 1157
ram eam Raymundus æquiori animo tulit, quòd eodem tempore Gallici motus Narbonem ipſum vocarunt. Hermengarda eius vrbis Vicecomes finitimorum armis fatigata compulſa eſt ſe & ditionem Raymundi auunculi in fidem contradere. Auctor conſilii Berengarius Archiepiſcopus Narbonenſis ipſam Perpinianum proſecutus eſt, relicta Gallia. Alfonſus Imperator, verſo in Mauros animo, vtrunque filium, Præſules & proceres ex vniuerſa ditione euocauit, magnoque exercitu conflato in Bæticam irruit. Agri vaſtati. oppida incenſa. prædæ omne genus abactæ. Miſera erat ea Hiſpaniæ pars hac tempeſtate, quippe vtriuſque gentis audaciæ iniuriæque oppoſ-

opportuna. Biatia, quæ vrbs ad Mauros redierat, Illiturgis, & Queſada ſub imperium miſſæ. & cùm æſtatis ardores locis natura grauibus fatigarent, certus redeundi in patriam, Sanctium Caſtellæ Regem captis vrbibus præfecit: ne quod toties acciderat, præſidio deſtitutæ, ad Mauros redirent. Pars copiarum multo maxime cum Sanctio relicta. ipſe cum Ferdinando filio, & reliquo exercitu retro redijt. In ipſo itinere ipſoque Caſtulonenſi ſaltu morbo tentatus eſt. cuius vim ferre diutius non potuit, corpore tantis laboribus fracto, præterea ætate grauis. ad Freſnedam oppidum ſub quercu tentorium erigi iuſſit. quo loco à Ioanne Præſule Toletano confeſſione atque Euchariſtia expiatus extremum ſpiritum edidit, menſis Auguſti die vigeſimo primo. annos vixit vnum & quinquaginta, menſes quinque, dies vnum & viginti, longiori æuo digniſſimus. nihil eo iuuene ſanctius, nihil iuſtius viro, fortius, modeſtius vidit Hiſpania. Regnauit annos circiter quinque & triginta. Imperij nomen & maieſtatem duobus & viginti annis, & menſibus ſex tenuit: vir omni laudum genere cumulatus, gratiſſima ad poſteritatem memoria, ob perpetuam in adiuuanda republica voluntatem. Tres illi vxores fuerunt, Berengaria, Beatrix, Rica. Ex Beatrice nullam prolem reliquit: ex Rica ſanctiam. Berengaria Sanctium & Ferdinandum genuit, Eliſabetham atque Beatricem: præterea Alfonſum & Ferdinandum eum, quem in minori ætate defunctum pater Toleti in Clementino virginum monaſterio à ſe extructo ſepeliendum curauit. vti ex peruetuſto diplomate templi maximi Toletani intelligitur.

* *
*

Sanctius & Ferdinandus ſuccedunt.

CAP. V.

SANCTIVS & Ferdinandus defuncti filii, par iuuenũ lectiſſimum, quibus finibus pater deſignarat, imperium diuiſerunt. Legionis regnum & Calæcos Ferdinandus tenuit. Caſtellam & contributas prouincias Sanctius natu maior. vterque pace bonus eſt habitus, bello ſtrenuus, prorſus vt paternarum virtutum indolem certatim æmulari viderentur. Sanctius colligenda populi beneuolentia fratre ſuperior erat, ingeniique benignitate: vnde & quoniam immatura mors fuit, Deſiderati cognomen tulit. Ferdinãdus enim aliorum criminationibus aures accommodando procerum ſtudia alienauit, natura ſuſpicioſus: qui morbus, niſi ratione coerceatur, in perniciem vertitur. Itaque fratri diffiſus, priuſquam patri eſſet parentatum, Legionem accurrit, ad cernendam regni hæreditatem. Sanctius contrà patris morte cognita citato curſu Freſnedam delatus Præſulibus, atque proceribus proſequentibus, defuncti patris funus Toletum intulit, regio apparatu, ſed & totius populi lachrymis celeberrimum. In eius vrbis templo maximo tumulus eſt defuncto excitatus. Interea Sanctius Vaſconum Rex, cui maiori ętate propter amplitudinem rerum geſtarum, atque eruditionem ingenij, Sapientis cognomen acceſſit, occaſionem veniſſe exiſtimans iniurias vindicandi, collecto ſuorum exercitu, quem ad reſiſtendum comparauerat, prædabundus Burgos vſque penetrauit. Satis profectum erat ad tuendam nominis exiſtimationem: cùm vltro laceſſeret, qui vix par fore tantorum Regum conatibus credebatur. ipſe rei argumento, inſignem geſtabat in clypeo rubro faſciam auream, duobus hinc inde leonibus lacerantib, irrito ſcilicet conatu & ſpe.

&ſpe. Itaque pari velocitate ſe in patriam retulit. Mauri Bæticæ oppida proximo bello parta, & tunc Sanctij præſidio deſtituta, continuo occuparunt. Vtriſque conatibus occurrendum erat. Vaſconum Regis primum audacia caſtiganda: ne iniuria diſſimulata maieſtas imminueretur. tametſi Sanctius nouus Rex ad pacem quam ad bellum propenſior erat. Bellum magnis delectibus comparanti commodum accidit, Pontium Mineruæ Comitem inter Legionenſes proceres facile principem, Alfonſi Imperatoris Armigerum, iniuria à Ferdinãdo Rege violatum, boniſq; euerſum relictâ Legione, ſe ad Sanctium contuliſſe. Magna erat opinio virtutis, maximus rei militaris vſus. Sanctius componendo reipublicæ ſtatu diſtrictus erat. itaque Comes benigne acceptus, atque iniecta ſpe reſtitutionis, Vaſconum bello Dux præfectus eſt. Numeroſus exercitus adiunctus: cum quo per Virueſcanum agrum in Riuogiam peruenit. Non procul oppido Bagnario planicies extat, Vallispetræ nomine. eo loco acie dimicatum. Vaſcones ad hunc modum ordinati. Lupus Harus in primo agmine, Latro Gueuara in poſtremo curabant: Rex ipſe Sanctius mediam obtinebat aciem. Caſtellæ copiæ vt numero, ſic virtute ſuperabant: inſtructaque acie dimicare cum hoſtibus non dubitabant. pari impetu concurſum eſt. Caſtellani loco moti primum, deinde prȩlij fortuna conuerſa, Vaſcones victi ſunt. fuga fœda. cædes minor quam pro tanta victoria. vicina oppida & arces multis perfugium præbuerunt. Malo fuit Francorum auxilia non expectaſſe: quorum ſuperuentu Rex animo cõfirmatus, rurſus prælij fortunam experiri non eſt veritus. eodem loco, iiſdemque veſtigijs pugnatum. perculſi priori clade Vaſcones, facile à victoribus victi profligatique ſunt. capti, nobiliſſimus quiſque, quos benigne Pontius habuit. non cum captiuis & calamitate bellum gerere, ſed Regis tantum temeritatem vltum veniſſe dictitans eos dimiſit. Quæ humanitas magnam illi laudem conciliauit: præſertim cum non Vaſcones tantum, ſed & Francos liberos abire iuſſiſſet. Parta victoria Burgos redijt, Rex militum virtute collaudata ſingulos, prout cuiuſque meritum virtuſque erat, donauit. Ante omnes Pontium Ducem omni genere laudis honeſtauit: tanta propenſione animi, vt eius reſtituendi in patriam atque ditionem ſtudio, vt erat pollicitus, victrices copias ad S. Facundi oppidum promouerit, certus niſi obtemperaſſet, cum Ferdinando fratre bello decertare. cautior ille, eo ad fratrem inermis venit. mutuo colloquio offenſiones deterſæ: cum Ferdinandus non modo Pontium Comitem reſtituere polliceretur, ſed maioribus cum honoribus cumulare. ſeque paratum eſſe diceret in fratris verba iurare. in eius clientela poteſtateq; fore. quod Sanctius ſuccedente poſt iram humanitate, vt fere fit contentione ſublata, paſſurum negauit, Imperatoris filium cuiuſquam Principis imperio obnoxium reddi.

Calatrauæ militia inchoatur.

CAP. VI.

CALATRAVA oppidum loco munito in Oretanis ad Anam flumen ſitum, quo tempore ereptum eſt Mauris, Templarijs militibus, quorum magna erat opinio virtutis, muniendum cuſtodiendumque datum eſt: vt arcis inſtar eſſet, ad barbarorum incurſus arcendos. ij quod Mauros ſtudio elatos magno numero obſeſſum venire nunciabatur, defenſionis ſpe abiecta oppidum reddiderunt. neque erat inter proceres qui aut vltro nomen profiteretur: aut ea de re abs Rege appellatus ſuo periculo oppidum defendendum ſuſciperet. Duo Ciſtercienſes monachi, quos res aliæ in curiam euoca-

euocarant, Toleti eo tempore moram trahebant, Raymundus Fiterii ad Piſoricam Abbas (erāt qui hanc laudem ad Fiterii cœnobium ablegant, ꝙ in Vaſconibus non procul Tudela ſitum eſt, quippe conſequenti tempore extructum) atque Raymundi ſocius Dieghus Velaſquius. Is vetus antea Alfonſi Imperatoris miles, multiſque bellicis operibus clarus, rerum deinde humanarum contemptu monachum induerat: & vt erat magno animo, monendo, ſuadēdo, hortandoq; cunctantem, effecit vt oppidi defendēdi curam in ſe Abbas ſuſciperet. Conſilium ſpecie temerariū erat: re numinis inflatu conceptum, (ſic arbitror) nā contra tantas difficultates ratione ſatis prouideri non poterat. Ea res Regi primùm gratiſſima fuit, deinde Ioanni Præſuli Toletano mœſtis antea, atque conſilij inopibus in tanta reipublicæ difficultate. Ioannes etiam, quoniam in eius ditione Calatraua ſita eſt, pecuniam de ſuo ſuppeditauit: atq; pro concione tum nobiles tum populares permouit, vt ſe Abbate ductore diſcrimini offerrent: ne in tanto periculo rem Chriſtianam deſerere viderentur. quanto ſibi, & rei familiari minus parcerent, tanto tutiores fore. amiſſo eo oppido, quod inſtar propugnaculi eſſet, incēdii flammam in ſingulorum fortunas inuaſuram. atque hæc anno ineunte mille-
1158 ſimo centeſimo quinquageſimo octauo gerebantur. Quo tempore, Rex vt præmium labori eſſet, Calatrauæ principatum cū ſubiecto agro dono dedit B. Mariæ ordinis Ciſtercienſis, atq; eius nomine Raymundo Abbati & ſociis iure perpetuo. magna famæ in vtranque partem momenta fiunt, plerunq; vero maioris. Itaque eius apparatus rumore in omnes partes diffuſo, Mauri ſpe deiecti, an aliis rebus impediti Calatrauam non venerunt. Id felix fauſtumq; & bene ominatū initium eius militiæ fuit. nam pleriq; milites Abbatem ſecuti veſtem mutarunt, quam ille inſignem attribuit, eiuſq; formæ, quę armorum vſum non impediret. Moxq; Toletū repetens Regem & ciues lætitia ex rebus geſtis compleuit. ex cœnobio autem, cui Præfectus erat, magnā pecoris vim adduxit: atq; ex vicinis oppidis hominum viginti millia: quibus agri diuiſi: oppidaque Calatrauæ vicina, quoniam incolis vacua erant, domicilio deſignata. Ea diligentia Calatrauæ oppidum aduerſus omnem iniuriam egregiè eſt munitum. Abbati Raymundo poſt aliquot annos defuncto, ad oppidum Ciruelos, vbi ſepultus etiam eſt, pro opera nauata honores à populo habiti: vſq; eo vt miraculis fulſiſſe creditus ſit, & in cœleſtium numero reponatur. Dieghus Velaſquius in multos annos vita propagata Gumielæ in D. Petri cœnobio obiit, ibiq; ſepultus eſt. Ab his initiis ſacram Calatrauæ militiam, in hunc quem cernimus ſplendorem perductam Alexander III. ſuo diplomate confirmauit, Garſia eius ordinis primo Magiſtro, anno milleſimo cēteſimo ſexageſimo quarto. Garſiæ ſucceſſit Fernandus, Fernando Martinus Pereſius, Martino Nunnius Pereſius Quignonius. his alij. Domicilium quod Calatrauæ primò collocatum eſt, Ciruelos deinde, Buxedam mox, Corcolem deinceps & Saluaterrā migrauit: Couos ad extremum Nunnio Fernando duodecimo eius militiæ Magiſtro. Sunt quidem minora alia eius ordinis domicilia aliis locis conſtituta, illud præcipuum. copiæ, auctoritas, multorumque oppidorum imperium eximia Regum liberalitate acceſſit. Quæ oppida emeritę olim militiæ eius ordinis hominibus commēdabantur, vt iis reditibus vitam honeſtè ſuſtentarent: neque tamen poſteris hæreditaria relinquebant. nunc rebus ab antiquo mutatis, aulicorum deliciis Regum ex libidine mancipantur. ſic ferè res humanæ à præclaro initio ſuſceptæ degenerare conſueuerunt.

Sanctius Rex Caſtellæ obiit.

CAP. VII.

INTEREA Raymundus Aragonius, Imperatoris morte exiſtimans fœdus antiquum eſſe ſublatum, ex quo Aragoniam citra Iberum vectigalis nomine obtinebat, ad Regem Sanctium ſe contulit. Naxama oppidum Regum colloquio deſignatum. Ibi in conuentu procerum, Ioanneq; Primate, adſtante, de ea controuerſia diſceptatum eſt. Aragonius Cæſarauguſtam, Calataiubam, aliaque oppida & vrbes ab omni Caſtellæ iure exemptas volebat. Id cùm non eſſet impetratum, placuit tandem, vt nullas arces & oppida Caſtellæ Rex eo tractu obtineret. Reges tamen Aragonij pro iis vrbibus in eorum verba iurarent, venirentque ad regni conuentus vocati. præterea fœdus quod toties aduerſus Regem Vaſconum ictum erat, retractatum, ſancitumque haud meliori ſucceſſu quàm antea. recens memoria ſuperioris belli Sanctium ſtimulabat: Raymundum intercepti regni dolor. Colloquio dirempto, quod menſe Februario habitum eſt, Aragonij Regem Vaſconũ bello petiuere. Caſtellæ arma, ne vt erat conſtitutum mouerentur, Regis & Reginæ continuatis funeribus effectum eſt. Regina Iunij menſis vigeſimo quarto die extincta eſt, eius ſeculi anno quinquageſimo octauo. funus in Regum Nauarræ ſepulchra Anagari D. Mariæ regio monaſterio illatum. cui ipſa monaſterio oppidum Neſtarem ante paucos dies dono dederat: pro quo merito ſacra quotannis hoſtia, die obitus anniuerſario Reginæ manibus parentatur. Rex an dolore confectus, quē ex vxoris obitu concepit maximum, an alio morbo tentatus Toleti obiit pridie Kal. proximi menſis Septembris, in ipſo procinctu belli ſacri, quod collatis vndiq; auxilijs & copijs ſupremo conatu comparabat, propè patris ſepulchrum eiuſdem vrbis templo maximo tumulatus eſt. Regnauit annum & dies vndecim, bello paceq; clarus, maiorumque gloriam æquaturus ſi longior vita ſuppeditaſſet. incredibile ſanè ſui deſiderium reliquit: quod conſequentes regni calamitates & motus accendere amplius viſi ſunt. Copiæ tamen, quas comparauerat, inſigni cruce diſtinctæ, eoq; Chriſtiani nominis hoſtibus formidabiles, quamuis Rege defuncto in Bæticam penetrantes Iacobum, qui Hiſpalim contendebat, ingenti prælio vicerunt cum magna impiæ gentis ſtrage. Maurus eo periculo defunctus in alios Reges Mauros, qui parere imperio recuſabant, conuerſo impetu Valentiæ Murciæque Regem opprimere aggreſſus eſt: & eo à Raymundo Barcinonenſi, in cuius clientela erat, ab iniuria defenſo, Alhagium Emeritæ Regem bello fatigatum in deditionem accepit, paratum imperata facere, rebuſque omnibus iuuare. Itaque Alhagij filij duo, Fadala & Omar Iacobi copijs adiuti irruptione facta, in Placentiæ & Abulæ fines inuecti, verſo mox in Talaueræ agros impetu, latè terrorem oſtentarunt. Verum graues præda atque Emeritam repetentes Abulenſium copiæ ad Septem vada (loco id nomen eſt) conſecutæ ductoribus Sanctio & Gometio Semeni filijs è præcipua Abulenſi nobilitate commiſſa pugna victos atque fugatos, præda omni & captiuis ſpoliarunt. Strenui magnique ea ætate Duces fuerũt Sanctius Gometiuſque. nam quarto poſt anno in eam Vectonũ partem inuecti, vbi Serenæ agri ſunt paſcuis læti, multis abactis pecoribus, pugnaque victis barbaris, qui obuiam prodierunt, opima domum ſpolia retulerunt. Ex horum Ducũ poſteritate Veladæ Marchiones genus deriuant, opibus, clientelis, affinitatibus, ad hęc gratia Principum clari atque præſtantes noſtra præ-

præſertim & parentum ætate. Alfonſum filium quadriennem Sanctius Rex moriens Guterrij Ferdinandi Caſtrij curæ commendauit, quo ipſe inſtitutore olim adoleſcentiam formarat. proceres alios ipſorum fidei concreditas vrbes arceſque obtinere tandiu mandauit, donec Rex quindecimum ętatis annum expleſſet. Vtrunque conſilio haud ſalutari: ſed futura ſatis conſilio prouideri non poſſunt: & ſalubriter ſæpe conſtituta potentior fortuna diſcuſſit. Omnino malè cogitantibus vires ad turbandam rempublicam datæ ſunt: cæteriq; pari nobilitate proceres ægrè tulerunt reipublicæ faſtigium vnius humeris ſuſtentari, Rege puero in eius poteſtatem tradito.

Noui motus in regno excitati.

CAP. VIII.

INTER Caſtellæ proceres duæ familiæ erant hac tempeſtate, ditione, opibus & clientelis facile principes, Caſtrij Laræque reguli. Lararum prima diu vox fuit in conuentibus regni. Inter Caſtrios Guterrius, is cui Regis inſtitutio eſt demandata, præcipua pollebat auctoritate: quam longæua ætas & rerum geſtarum magnitudo conciliabat. proximus erat Rodericus: qui quòd frater prole careret, ipſe quatuor filios genuiſſet, Fernandum, Aluarum, Petrum, Guterrium, & filiam vnam Sanctiam nomine, quæ Aluaro Guſmanio nupſit, haud minori multo quàm frater potentia & auctoritate erat. Laræ reguli Mauricus, Aluarus, & Nunnius fratres ad Durij fluminis ripas amplas poſſeſſiones & oppida obtinebant. His omnibus pater fuit Petrus Lara Comes, de quo commemoratum eſt, & ad Baionam occiſum diximus, mater Aba: quæ cùm prioribus nuptiis Garſiæ Cabræ Comiti nupſiſſet, illique peperiſſet Garſiam Aciam principatus hæredem, ex ea re tritum fratrum potentia vehementer augebatur. Iniquo hi animo præ ſe ferre viſi ſunt, Guterrio Sanctij Regis præiudicio prælato ſuæ domus ſplendorem obſcuratum. palàm in circulis, clamque ſe conquerebantur Caſtrios Reges eſſe relictos. id ſolùm ex his quæ Sanctius imperaſſet, faciendum non eſſe: neque paſſuros ſe, vt vnius ad arbitrium reipublicæ ſtatus vertatur: neque alium quàm eum, qui ad eam ſpem genitus eſſet regnare, pertinaci contentione dicebant. Res ad arma ſpectare videbatur. Guterrius communis ſalutis cura, inſigni modeſtiæ prudentiæque exemplo facilè adductus eſt, vt Regem in Garſiæ Aciæ poteſtatem contraderet, viri moderati quidem, cæterum ſimpliciori animo, quàm rerum ſtatus videbatur deſiderare: prorſus vt ſumptus excuſans, qui Rege educando faciendi erant neceſſario publicorum vectigalium rationibus nondum ſatis explicatis, Manrico Laræ fratri vterino, quo impulſore controuerſia ſuſcepta erat, Regem puerum educandum tradiderit. Guterrius eo facto datam fidem læſam expoſtulabat: Regiſque educandi ex teſtamento defuncti Sanctij, iura repetebat. irridebatur ab æmulis. arma haud obſcurè mouebantur. Ferdinandus Legionenſis Rex eo diſſidio, quo in partes regnum vniuerſum trahebatur, prouocatus, ſibique iniuriam factam dictitans, aliis ad regni Caſtellæ procurationem vocatis, correptis armis in Caſtellæ fines irruit: ac præſertim Durii tractum vaſtabat, vbi Laræ familia ampliſſimam ditionem habuit. Manricus & fratres, Ferdinandi metu Regem Soriam deducunt: vt longiſſimè à belli diſcrimine abeſſet. Guterrio Caſtrio interea defuncto, ſepultoque ad Encas monaſterio D. Chriſtophori, Manricus Lara inſolentior factus defuncti hæredes fratris filios poſcere vrbes & arces ipſorum fidei con-

contraditas. cum Rege puero regnique procuratione ſui iuris omnia eſſe facta, proferebant illi Sanctij Regis teſtamentum: negabantque ante legitimam pueri Regis ætatem fas eſſe poſtulata facere. Guterrij corpus Manrici iuſſu exhumatum eſt tāquam proditoris, & maieſtatis lege. Dati in controuerſia iudices, pro Guterrij fide pronunciarunt: & eſt inhumanum in vita functos ſęuire. eorum iuſſu cadauer ſepulturæ redditum. Interim Ferdinandi Legionenſis arma impune tota prouincia volitabant. nulla numero aut virtute inſignis manus coibat, nullo duce, republica ſciſſa in partes. Nullum calamitatis genus erat, quod non paterentur prouinciales, non magis ſenſu præſentium, quam impendentium malorum metu fatigati: vſq; eo vt Manricus ipſe ſpe defenſionis abiecta, & rerum ſuarum periculo prouocatus, in Ferdinandi verba iurare compulſus ſit, regni procurationem & vectigalia in annum duodecimum eius fore: Regem puerum eius ſe poteſtati traditurum. Hęc vt communi regni decreto rata eſſent, Soriam vbi Rex puer ſeruabatur conuentus indicti. Res periculo proxima, Nunnij Almexiri viri nobilis audacia, & virtute ſuſtentata eſt: qui puerum cum ad patruum deduceretur, raptum de manibus, inuolutumque pallio, quo tegebatur, ad S. Stephani arcem perduxit. Ferdinandi artes ea diligentia deluſæ. Nam Laræ fratres ſpecie conſequendi puerum à Rege digreſſi, maioris præſidij cauſſa puerum Atienſam deducendum curarunt. ſuſcepti conſilij pœnitebat ſcilicet. Abulæ tandem vrbe firmiſſima ex longo errore fugaq; conſtitit: vbi eximia ciuium fide vſque ad vndecimum ætatis annum defenſus eſt. Ab eo facto Abulenſes veteri prouerbio fideles vulgo nuncupari cœpti. Ferdinandus ſpe ſua deluſus, qua Caſtellæ regnum ſpe & cupiditate complexus erat, atque ex ea re in furorem actus, Nunnio primum Laræ, deinde Manrico eius fratri, violatæ fidei atque adeo proditæ per feciales crimen impoſuit. Innocentiam illi ne marte iudice, vt erat in more poſitum, defenderent, temporum perturbatione factum eſt: ne ſi quid incommodi acceptum eſſet, res communes perditum irent. Conſcientiam rerum geſtarum fideique cultæ erga Regē puerum, ſin minus alijs, ſibi certe ſatisfacere Ferdinando reſponderunt. Magna tota prouincia gratulatio erat, Regem puerum patrui inſidijs liberatum, breui tamen ea omnis lætitia euanuit. cum vniuerſa prouincia Ferdinandi armis fatigata, vrbes & oppida aut vi aut obſidione paſſim occuparentur: prorſus vt exigua regni parte dempta, quę in fide pueri perſtitit, reliqua omnia victori cederent. Toletum etiam vrbs regia Ioanneſque eius vrbis Præſul, Ferdinandi partes ſecutus eſt, ob iram credo aliquam, aut tempori ſeruiens. Extant Ferdinandi Regis litteræ Atienſæ datæ Kal. Februarij anno milleſimo centeſimo ſexageſimo ſecundo, Ioannis Archiepiſcopi ſyngrapha, inter alios proceres confirmatæ. præterea Auguſti proximi nono die Ferdinandum Regem Toletum ingreſſum ex annalibus Toletanis conſtat. Acceſſit ad has calamitates nouum à Vaſconib. bellum. Sanctius enim Rex cum Aragonio ex magnis motibus pace facta, tempus veniſſe exiſtimās ſuperiores iniurias vindicandi, bello repetendi quæ à Caſtellæ Regibus erant ablata, in Riuogia, Viruеſcanoq; agro correptis armis, delectuque ſuorum habito, Lugrunium, Entrenam, Viruеſcam, aliaque ijs locis oppida cepit. & erant Vaſconi legiones robuſtiſſimæ, multiſque bellis exercitæ, lectiſſimi proceres, in quibus Daualorum familia, in primis nobilis potenſque, vti eius ætatis tabulæ indicio ſunt. Nullus armorum finis erat, fœda rerum omnium facies.

Raymundus Aragonius obijt.

Cap. IX.

CAstella ciuilibus motibus iniquiſſimo tempore æſtuabat: cum tantum barbaræ gentis ſupereſſet in prouincia. Luſitanicis tantum & Aragonijs armis Mauri premebantur. in Bætica, vbi latius dominabantur, tranquillam vitam agebant: gentiſque nouæ imperium diuturnitate amplius confirmabatur. Quo tempore Italia non minoribus malis, diſſidijſque vexabatur. Duo Pontificatum Romæ gerebant, Alexander tertius patria Senenſis, Victor quartus domo Romanus. Hunc Friderici Ænobarbi, cui amiciſſimus erat, ſtudia ſubleuabant: Alexandrum maior Cardinalium ſaniorque pars Pontificem renunciarat. verum cum Friderici conatibus impar eſſet, vrbes & oppida eccleſiæ bello occupantis, Guillelmi Regis Siculi claſſe vectus in Galliam aufugit: vbi eius diſſidij componendi ſpe, concilium celeberrimum Turonibus eſt habitum, aliquanto poſt. Conuenere Epiſcopi centum quinquaginta, in his Ioannes Toletanus. Eadem tempeſtate Raymundus Aragonius fama rerum geſtarum ac perpetua felicitate nobilis erat: vſque eo vt Lupum Murciæ regulum Maurum vectigalem haberet: Baucios in Gallia bello laceſſentes malis omnibus fatigaret, non tantum Prouincia, de qua controuerſia erat defenſa, ſed etiam triginta arcib. hoſtium ex ditione detractis. Trencataium municipium munitiſſimum vi expugnatum euertit, anno milleſimo centeſimo
1161 ſexageſimo primo. eaq; victoria Bauciorum vires penitus fractæ ſunt. Fridericus Imperator, qui hoſtibus fauere viſus erat, fœdere conciliatus eſt. Ricam Alfonſi Imperatoris viduam, eiuſque filiam Sanctiam Raymundus filio deſponſam, ex Caſtella in Aragoniam deduxerat. Ergo agente Imperatore ſancitum eſt, vt Ricā (nam Friderici propinqua erat) Raymūdo Berengario Prouinciæ Comiti nuberet. Aragonij, atque Prouinciales in Victoris pſeudopontificis verba iurarent. Friderici beneficio, non modo Prouinciæ principatum retinerent, Druentia vſque ad mare, Rhodanoq; vſq; ad Alpes comprehenſum, ſed etiam vrbem Arelatum cum ſubiecto agro. Hæc vt firmiora eſſent conſtitutum, vt vterq; Raymundus, Aragonius & prouincialis Turinum in Italiam contenderent ad Imperatorem. Dies colloquio deſignatus Auguſti Kalendæ anni milleſimi centeſimi ſexageſi- 1162
mi ſecundi. In eo itinere oppido Sancti Dalmatij in ſubalpinis Italiæ Raymundus Aragonius morbo tentatus oppreſſuſque eſt, eius menſis die ſexto. Incommodiſſimo reipublicæ tempore Aragonij mors incidiſſe videbatur. etſi Raymundus Prouinciæ Comes omnia pro quibus venerant, ab Auguſto facilè impetrauit, cum præſens Turinum adiiſſet: in quo defuncti manibus ſe auguſtus gratificari ait, quod Ricam Reginam honeſtiſſimè habuiſſet, viduæ matronæ honori conſuluiſſet. Hinc Catalaunicis ſcriptoribus fingendi occaſio, Raymundum Aragonium in Germania Reginæ viduæ famam, probri inſimulatæ, ſingularis certaminis periculo tutatum: pudicitiæ defenſæ præmium Prouinciæ principatum fuiſſe. Nos fidem hiſtoriæ ſecuti, rem, vt geſta eſt, narramus. Defuncti corpus in patriam delatum in monaſterio Ripolis, vt ipſe moriens mandauerat, ſepultum eſt. Oſcæ regni conuentus habiti: teſtamentumque Principis recitatum, quod ore tenus nuncuparat. Ex eo Raymundus Alfonſi deſumpto nomine paterni principatus hæreditatē adijt. Petro, qui proximus ætate erat, Cerdania legata, Carcaſo, & Narbo, adiunctæ quo iure à patre obtinebantur. Sanctius natu minimus Petro ſubſtitutus ſubro-

gatuſque, ſi quid humanitus contigiſſet. De Dulci filia, quæ deinde Luſitaniæ Regina fuit, mentio nulla, ne de Berengario quidem Turiaſonenſi olim, & Ilerdenſi Epiſcopo, Montaragonis Abbate: quem Princeps ex impari matre genuit. Alfonſi ætas nondum imperio matura, nam vix vndecim annos natus erat, matris Reginæ imbecillitas idonea nouatoribus viſa eſt ad res turbandas. Impoſtor quidam male cogitãtibus ducem ſe præbuit; qui ſe Alfonſum Regem eum eſſe ad populum affirmabat, quem ante annos octo & viginti, ad Fragam cæſum eſſe monſtratum eſt: tædio rerum humanarum tandiu in Aſia delituiſſe, multiſque interfuiſſe bellis, quæ à pijs aduerſus barbaros in Syria illata erant. Ætas longæua fidem multis faciebat, oriſque lineamenta non prorſus abſimilia. Vulgus fingendi auidum hæc ipſa in maius augebat, muliebre imperium à pleriſque contemptum. magna ex eo impendebant mala: niſi Cæſarauguſtæ comprehenſo impoſtori gula laqueo fracta fuiſſet ſub ipſa initia tumultus. ea merces commenti fuit.

3 Proximo anno milleſimo centeſimo ſexageſimo tertio, regni Aragonij conuentus Barcinone habiti ſunt. in ijs conuentibus Petronilla Regina procerum ſuaſu regnum filio de manu tradidit, annum iam ætatis tertiumdecimum attingenti. Raymundus Prouinciæ Comes, qui pro Rege patrueli tantiſper Catalaunos gubernarat, procuratione relicta in patriam abijt, Bauciorum armis tumultuantem, vexatamque. Aduerſus eam familiam, ſe vt externis præſidijs muniret, cum Toloſæ Comite fœdus ſanciendum curauit, pactis nuptijs filiæ: quam vnicam habebat; cum Toloſatis filio. eius conatus mors oppreſſit, anno milleſimo cente-
6 ſimo ſexageſimo ſexto. Quo tempore Gerundæ Rex morabatur: exemploque patris, atque procerum hortatu, ſe Prouinciæ Marchionem dixit. ſic Friderici Imperatoris diplomate cautum eſſe diſputabant, non Raymundo tantum Prouinciæ Comiti datum eum principatum, ſed etiam Raymundo Aragonio & poſteris. Hinc nouorum in Gallia motuum occaſio materiaque.

Alfonſus Caſtellæ Rex regnum inuiſit.
CAP. X.

MAGNA rerum in Caſtella immutatio facta eſt. prouinciales Legionenſis Regis imperio feſſi, Alfonſoque puero fauentes, vt natura cogebat & Sanctij patris grata memoria, litteris eum & nuncijs ſolicitare non deſiſtebant ad regni paterni ſceptra capeſſenda non defutura ſuorum ſtudia: ſemperque voto ab ipſo ſtetiſſe: etſi tempori cedere, inſeruireque compulſi externum imperium tulerant. Attigerat Rex vndecimum ætatis annum. proceribus in quorum poteſtate erat, ea ætas idonea videbatur, præſertim Aragoniorum exemplo prouocante. Eorum conſilio & hortatu Abula profectus, regnum luſtrare inſtituit, ſingulaſque vrbes adire, anno milleſi-
mo centeſimo ſexageſimo octauo, (vt 1168
nonnulli diſputant, nos ex hoc annorum numero biennium certa ratione detrahimus) neq; fefellit ſpes. pleræque tota prouincia vrbes & oppida, vt erant profeſſa, Regi portas cupidiſſime aperiebant: pecunia commeatu rebuſque alijs omnibus iuuabant. Pauci initio Regem proſequebantur: Caſtellæ proceres pauci, qui aut in fide perſtiterant, aut ſe illi denuo adiunxerũt. præterea cohors præſidiaria centum quinquaginta equitum: quos ciues Abulenſes Regẽ comitari voluerunt. Exigua manus tantis rebus perficiendis, regnoq; recuperãdo: cuius partem proceres obtinebant, pars Legionenſibus præſidijs occupata erat. Nihil in diſſidio inteſtino celeritate tutius eſt. Regi omnia prona videbantur. Toletum ergo

ergo regni caput tentare placuit: quantumq; fidei in ciuibus eſſet experiri. nam Ferdinandum Caſtrium, in cuius fide erat, nihil pro ſano facturum ſperabant: cum negaret ante præſcriptam à patre ætatem tempuſque, vrbem cuiquam contradere fas fore: & alioqui tutelæ regiæ interceptę dolor vrebat, regnique procuratio ab æmulis occupata. Stephanus Elianus eius vrbis ciuis primarius, in ſummo colle Diui Romani nomine templũ, turrimque coniunctam ſua impenſa extruxerat, ornatus præſidijq; cauſſa, Ferdinando ex priuata contentione infenſus, & ab eius conſilijs aduerſo animo. Itaque clam ex vrbe ad Regem profectus, eum diſſimulato habitu ad non dubiam ſpem obtinendæ vrbis in S. Romani turrim inducit. regia vexilla è turri explicata, Regemque adeſſe populo renunciatum. repentina re ciues commoti ad arma concurrunt. alij Ferdinando fauebant, plærique Regis maieſtate tenebantur: videbaturque, ni celeriter diſſidium ſopiretur, fore vti pars cum parte ciuitatis confligeret. verum quod in ſeditionibus accidit, vnde plures erant, omnes ferme regiam auctoritatem ſecuti ſunt. Ferdinandus deſperata vrbis defenſione, in tanta animorum inclinatione, vrbe egreſſus fuga Optam abijt: quod municipium ea tempeſtate, quoniam aduerſus Mauros firmiſſimum propugnaculum erat, regniq; limes, loci natura & operibus munitiſſimũ habebatur. Ciues periculo depulſo clamore, ac fauore Regi puero felix fauſtumque imperium ominari, non ij magis, qui in fide perſtiterāt, quam aduerſaria factio ad Regem accedere, manus deoſculari: quantoque magis falſa erant quæ fiebant, tanto plura adulandi ſtudio facere. Stephano pro eo merito, honores abs Rege habiti. vrbis cura cõmendata. defuncto ciues in templo maximo in ſumma abſide equeſtrem imaginem, retro altare maximum ponendam curarunt. Toletum Rex eſt ingreſſus ad ſeptimum Kalend. Septembris, die Veneris. Proximo Michaelis feſto die, Ioannes Toletanus Præſul obijt, malorum tædio victus, an ingraueſcente ætate. annos ſedecim circiter eam eccleſiam cum laude tenuit. Corpus ibidem ſepultum creditur. abdicaſſe quidam aiunt, vltroque abijſſe epiſcopatu: de eoque explicant pontificiam legem ab Alexandro tertio Romano Pontifice latam, quæ lex eſt proxima de ordinationibus factis poſt epiſcopatum renunciatum ad Toletanum Archiepiſcopum miſſa. Verum codices manuſcripti maioris fidei pro Toletano Colonienſem habent. Succeſſit Cerebrunus pari vir animo prudentiaque, prima Alfonſi Regis ætate litteris informata ipſi gratus. Tarraconenſis Præſul Hugo Ceruellonius erat, Bernardi Torti ſucceſſor. Rex Toleto pacata, hortatore Manrico Comite aduerſus Ferdinandum Caſtrium egreſſus eſt. Optenſium ille copijs, quorum eximia fide vtebatur, adiutus obuiam regijs prodijt. ad Garcinaharrum oppidum octauo inde lapide ſigna collata ſunt. Manrici virtutis opinio ſingularis erat: cauſſæ regiæ acerrimus propugnator habebatur, (ſic ipſe præ ſe ferebat; vulgi opinio erat alieno nomine velle cunctis imperare) audax, callidus, promptus, & vt res eſſent prauus aut induſtrius. In congreſſu Ferdinandus quod ſibi ab eius viribus metueret, inſigni veſte depoſita pugnam inuaſit. Manricus per errorem toto impetu in equitem gregarium, quem quod paludamentum geſtaret æmulum eſſe credidit, delatus obtruncauit. ipſum Ferdinandi aſſecla certamine defatigatum, opportunumque iniuriæ adacto ferro peremit. Cæſo Duce, regij pars in fugam acti, pars in acie trucidati. dolo vulgato Nunnius Manrici frater, Ferdinandum proditionis lege accuſatum ad ſingulare certamen more gentis deinde prouocauit;

viris

viris tamen ſanctis annitentibus controuerſia tunc quidem ſopita eſt : odium autem inter vtranque familiam altiſſime hæſit, cum magno ſæpe reipublicæ incommodo: cum vtraque pars priuatas cupiditates & contentiones rebus communibus anteponeret. Nec acerrimũ tamen nec continens id bellum in præſentia fuit. plurimas ſane vrbes & arces ſuo ſibi beneficio fideque obſtrictas Ferdinandus retinuit. Rex eius euertendi conatu ſpeque deſiſtens, atque in aliam partem auerſus, vrbes & arces præſidiis vacuas ad ſuam ditionem reuocare non deſinebat. Ad hæc Zuritam arcem in colle arduo poſitam, cuius radices Tagus amnis alluit, propter loci commoditatem tentare viſum eſt. Lupus Arenius Ferdinandi Caſtrij Legatus præſidio obtinebat: appellatusque de deditione Regis ætatem illegitimam, vt alij fecerant, excuſabat. fiduciariam operam obtinere ſeſe, atque in Ferdinandi verba iuraſſe: niſi eius permiſſu arcem tradere nefas arbitrari. neque permiſſurum vt reſpublica regiæ auctoritatis prætextu ludibrio eſſet, iis qui animi Regis & conſiliorum potentes erant, propter imbecillam ætatem. Voluntate quidquam facturum Præfectum non ſperabant. vim adhibere placuit: vrgereque arcis obſidionem in eam rem auxilia vndique conuocata. Lupus Harus Regis conſilio explorato, ex vltima Cantabria, vbi amplum imperium obtinebat, etſi vocatus non erat, quod ipſum inter & Nunnium Comitem contentio eſſet ſimultaſque priuata, vltro ad Regem venit: atque arcem ſitu conſiderato, ea ſibi parte eo concedente ſumpſit impugnandam, quæ firmiſſima eſſe videbatur, & vnde maximum periculum imminere prouidebat. Cantabrici id proprium generis & ſanguinis. Ducebatur obſidio. regij haud magnam ſpem habebant arcis expugnandæ. obſeſſi annonæ penuria laborare cœperant. Itaq; ad fraudes conuerſi, deditionis ſpe facta Nunnium & Suerum Comites ea de cauſſa in arcem inuitatos admiſſoſque per fidem colloquij capiunt, ſperantes Regem eorũ periculo commotum abſceſſurum conatu oppugnandæ arcis, certe ad æquas conditiones venturum. In quo præſidium eſſe putarunt, ibi exitium fuit. Erat in regiis caſtris Dominicus quidam, oppido egreſſus, qua de cauſſa incertum, ſed egreſſus tamen. Is ſi pretium operæ ſit, arcem ſe traditurum pollicetur. Rex conditionem accepit. ſimulata ergo rixa Regis voluntate, Petro Ruizio ciui Toletano ipſo conſentiente vulnus inflictum. re patrata Dominicus in pedes ſe concitat: & fuga ſimulata à cuſtodiis in arcem admittitur. Lupus eum Præfectus, quoniam eius famulus erat, & ex nouo facinore heri gratiam amplius conciliarat, ad omnia familiaria iura admittit venturi ſecurus. Proditor facinoris opportunitatem nactus, quo tempore barbam tondebat, hero obtrũcato in caſtra continuo aufugit. oppidũ mox cæſo Duce, haud magna difficultate in Regis poteſtatem redactum facta continuo deditione. neque in milites neque tecta ſæuitum. Dominico tantum oculi effoſſi: clarum id in proditores ſeueritatis exemplum fuit: vitæ tamen neceſſaria ſubſidia, ne fides regia violari videretur, competenter tributa, quæ non multo poſt degeminato ſcelere glorianti, Regis iuſſu cum vita adempta ſunt. Milites victoria læti in patriam dimiſſi. Lupus Harus, cuius præcipuum decus erat, cum magno verborum honore collaudatus abiit. nam dona, quæ vltro offerebantur, conſtanti animo recuſauit, ærarij regij inopia quanta eſſet non ignarus. Hunc memorant, in Riuogia Harum oppidum non procul Ibero condidiſſe, vnde ipſi & poſteris cognomen. Rex Toletum profectus eſt ad regni conuentus: ad quos

Proceres tota ditioni vocati erant. vbi de republicæ ſtatu diſputatum, qui iniuria temporis vehementer perturbatus erat: de oppidis & vrbibus, quæ nondum deditæ erant, recuperandis. Hoc anno continuis imbribus inflati amnes. Sunt Toleti Tagus ſuperatis ripis ad D. Iſidori excreuit, die Februari vigeſimo. Proximo anno milleſimo centeſimo ſexage-
1169 ſimo nono, quod raro contingit, ea vrbs terræmotu concuſſa ſexto Idus Februarij. anxiis ex eo Ciues mentibus, nouas præſagiebant calamitates.

Alfonſi Caſtellæ Regis nuptiæ.

CAP. XI.

FERDINANDVS Legionenſis Rex, Vrracam Alfonſi Portugaliæ Regis filiam ſuperioribus annis vxorem duxerat: vnde Alfonſus natus eſt is, qui patri in regno Legionenſi ſucceſſit. Vrraca ipſa, quod cognatione deuincta eſſet, à viro repudiata. Hæc via diſſoluendis coniugiis inuenta erat, offenſione inter coniuges nata. nondum enim interpretando ſibi quiſque leges de matrimoniis aptas faciebat, neque venia Pontificum ſoluebantur. Ex hoc repudio graues ſimultates inter ſocerum & generum exortæ ſunt. multæ vltro citroque clades acceptæ & redditæ. Ferdinandus vrbes & oppida ſuperiorum temporum iniuria vaſta inſtaurabat, aut ædificabat denuo: Bletiſam prope Salmanticam Ledeſmiæ nomine indito: Granatam prope Cauriũ præterea Beneuentum, Valentiam ad Ouetum, Villalpandum, Manſiliam, Maiorigam: præter has perfugæ cuiuſdam Luſitani conſilio Ciuitatem Roderici, quæ olim Mirobriga dicta eſt, in regni finibus, qua parte à Portugalia dirimitur, extruxit inſtar firmiſſimi propugnaculi: vnde impetus Luſitanorum frangebantur, & omnia circum infeſta hoſti faciebat. Ab his initiis cœpta ſimultas in graues deinde inimicitias exarſit. vnuſque Ferdinandus duorum Regum arma prouocare ſuſtinereque non dubitabat, magno & excelſo animo: quamuis ſuauiſſimis moribus ſimplici, liberali, mitique ingenio. Alfonſus Caſtellæ Rex ineunte ſalutis anno milleſimo centeſimo ſe- 11
ptuageſimo Burgos abiit: vbi Caſtellæ conuentus habiti ſunt. In his conuentibus, quoniam Rex ætatis annum quindecimum attigerat, patris teſtamento legitimum, deſignatumque dedendis vrbibus, de ea re diſceptatum: magnoque procerum conſenſu bellum decretum, tum aduerſus proceres, niſi Regis voluntati obtemperarent: tum aduerſus Ferdinandum patruum, qui regni partem non exiguam præſidiis occupatam tenebat. & hoc quidem bellum propter alias difficultates diu dilatum eſt. Proceres ne perduellionis rei eſſent, arces & oppida, quoniam nulla cauſſa excuſabat, Regi tradiderunt. In primis Ferdinandus Caſtrius: qui Regis tamen voluntati diffiſus, proceribus infenſis, & aduerſaria factione rerum potiente ſolum vertere conſtituit atque patria publice abdicata, quod Hiſpanorum moribus receptum erat, ad Mauros confugere. cum dictitaret tolerabile exilium fore, præſertim innocenti, vbi nulla adiuncta eſſet turpitudo. effecturum ſe vt quem amicum habere nollent, hoſtem infenſum experirentur. Læſa ſæpe patientia mentes in furorẽ agit. & Ferdinandus multis iniuriis, vt præ ſe ferebat, violatus, multa incommoda Chriſtianis inferre non deſiſtebat. Actum præterea in Burgenſi concilio de Regis nuptiis: quoniam ætas matura, & ſobolis regiæ procreandæ potiſſima cura erat. Henricus eo nomine ſecundus Angliæ Rex potentiſſimus, imperio Andegauos & Nortmannos in Gallia, & Angliam vniuerſam complectebatur: dotiſque nomine Eleonora vxor Aquitanos

tanos & Pictauos ad imperium adiunxerat, vt eſt ſuperius indicatum. Huius filia Eleonora lectiſſima puella regiis nuptiis, ſi patri placuiſſet, deſtinabatur. Alfonſus Aragoniæ Rex, propinqui Regis, ac ferme æqualis, inuiſendi cupiditate ad S. Facundi oppidum venit, ibi fœdus inter vtranque gentem factum. Reges ambo Iunio menſe dimidiato Cæſarauguſtam ambierunt. Inde legatio honorifica in Galliam miſſa ad vxorem petendam. Legationis Princeps Cerebrunus Præſul Toletanus erat. comitabantur Raymundus Palentinus, alij Præſules & proceres magno numero. Ij Burdigalam appulſi, vbi Regina Angliæ cum filia erat, facile rem pro qua venerant impetrarunt. Stipulatæ nuptiæ. puella miſſa in Hiſpaniam, deducentibus non modo proceribus, qui ab Alfonſo Rege miſſi erant: ſed etiam ad comitatum adiuncti ſunt Bernardus Burdigalenſis Præſul, alijque viri principes ex Gallia. Interea inter vtrunque Regem fœdus ſancitum eſt: quo ex fœdere vires vtriuſque regni iungebantur aduerſus omniũ Principum arma, vno Angliæ Rege excepto. nouæ id affinitati datum. fides vltro citroque confirmata, vtrinque oppidis in alterius poteſtatem traditis, vt obſidum loco eſſent. Aragonius Anagarum & Bigueram accipit. Alfonſus Caſtellæ Rex Hariſam & Darocam, ea quoque tempeſtate Aragoniæ ditionis. puella Regi deſponſa Turiaſonem deducta: qua in vrbe, vt antea conuenerat, auſpice Aragonio Rege ſponſalia menſe Septembri feſta lætitia confecta. arrhæ nomine magna Caſtellæ pars ſponſæ data: Burgi, Medina Campeſtris, aliaque magno numero oppida. præterea quæcunque Mauris ablata eſſent media ex parte. Rex puellæ pulchritudine captus erat. & ætate nondum matura profuſæ liberalitatis laude priores Reges ſuperare velle videbatur. Lupus Rex Maurus Murciam imperio obtinens Caſtellæ Regi fœderatus erat. (nam & Toletum per hos annos veniſſe inuenio.) Regi Aragonio aduerſus eundem irato, armaq; expedienti, cum vectigal pendere recuſaret, quod Raymundo patri dare cõſueuerat, promiſſum eſt barbarum regulum in eius poteſtate fore: modo Mazemutibus factioni inter Mauros Lupo infenſæ, opem ipſe ferre deſiſteret. Ruebat barbarorum imperium, per hæc tempora in partes diductum: ac in primis Murcia vrbs inteſtinis ſæpe diſſidiis tumultuabatur. Digreſſo Aragonio Rege, Alfonſi Regis nuptiæ Burgis incredibili apparatu, & concurſu hominum celebratæ ſunt. Abulenſium militum cohorti, quod eatenus præſidium Regem ſecutum erat, peracta ſolennitate miſſio præmium fuit. ciuitati Abulæ, quod fidem difficillimis reipublicæ temporibus eximie coluiſſet, magna atque illuſtria priuilegia abs Rege data. Hiſce rebus peractis Toletum itum eſt. Quo tempore Rex Aragonius Valerij Martyris, quondam Cæſarauguſtani Epiſcopi caput, Rota, vbi ſeruabatur, Cæſarauguſtam referendũ curauit, Guillelmo Pereſio Epiſcopo Illerdæ atque Rotæ in Regis gratiam concedente. Garſendis Bearnæ Princeps patre fratreque defunctis, maiorum exemplo in Regis Aragonij verba iurauit, ac nominatim inſtaurato fœdere cauebatur, ne cuiquam nuberet, niſi ex Regis voluntate. Epiſcopi Berardus Oloronius, & Guillelmus Laſcarius eius nomine rem tranſegerunt. Quidam exiſtimant eam Guillelmo Moncadæ, viro in Catalaunis principi, atque Seneſcalo vxorem datam fuiſſe. quod quoniam certis argumentis confirmari non poteſt, malumus in aliorum id ſuſpicione relinquere, quam in hac narratione pro vero ponere.

Fœdus contra Petrum Aſagram.

Cap. XII.

INTER pacis ſtudia haudquaquam res bellicæ ſine cura erant: ac Maurorũ præſertim reliquiæ Aragoniis armis exagitabantur: vix vti eſſet vbi pedem tuto ponerent. In Edetania veteri, ad Algæ fluminis ripas, Fauara, Maella, Freſneda, aliaque oppida ſecundo bellorum curſu barbaris erant ablata. ad hæc Caſpe validum ad Iberum municipium. Montis Idubedæ pars ſupererat in Edetaniæ & Celtiberiæ confinibus. nam locorũ munitione confiſi Mauri, magno numero ſe in eo tenebant. noſtris propter locorum aſperitatem acceſſus erat difficilis. virtute difficultates omnes ſuperatæ: noſtrique ex iis locis hoſtes deturbarunt. Turulis oppidum in poteſtatem venit. Mauricum ea parte imperium Valentini agri finibus terminatum. Quo tempore Petrus Aſagra Roderici filius, (is Stellæ Princeps erat, vt eſt ſuperius indicatum) cum Lupo Murciæ regulo operam nauaſſet, eique vehementer eſſet conciliatus: vrbem Albarracinum in arduo atque præcipiti monte poſitam ad Tagi fluminis fontes, eius dono accepit. Vrbi quo maior eſſet auctoritas à Iacincto Pontificis Legato & Cerebruno Toletano Præſule, cui noua eccleſia eſt contributa, Epiſcopus datus Martinus nomine: cui deinde Epiſcopo Segorbium Innocentij quarti Pontificis Maximi, & Alexandri quarti ſucceſſoris conceſſu contributa eſt, quo tempore in Chriſtianorum poteſtatem eſt redacta. Caſtellæ & Aragoniæ Regum animi offenſi Petro erant. Aragonius Albarracinum vrbem ad ſuã ditionem pertinere diſputabat. Petrus tanquam ſui iuris in nullius Principis verba iurare volebat. Caſtellæ conquerebatur in Caſtellæ finibus arces aliquot à Petro occupatas. impotentis hominis ſuperbiam communibus armis atque auſpiciis edomãdam videri. eo fœdere confirmando oppida vtrinque obſidum loco data ſunt. Aragonius Agredam, Cerueram & Aquilariam. Caſtellæ Rex Arandam, Borgiam & Arguedam accepere. Cautum præterea, vt Hariſa cum arce Regi Caſtellæ redderetur, vti ſuperiori fœdere continebatur, haud ſyncero animo. Nunnij enim Sanctij induſtria Regis Aragonij iniuſſu reddita, magnorum diſſidiorum cauſſa extitit, tametſi alienati tantum animi ſunt: nec vltra verba proceſſum. Ex iis tamen diſſidiis Petri Aſagræ vires confirmatæ: cum neutris armis impeteretur, & Aragonius Rex ſpreta Caſtellæ affinitate, quam pater pepigerat, ad externas reſpicere cœpit, miſſa ad Emanuelem Comnenum Imperatorem legatione, filiam vxorem expetitum. Erat præterea Aragonia turbata Hugonis Ceruellonij Præſulis Tarraconenſis caſu, quem iura eccleſiæ ſuæ tuentem Guillelmus Aguilonius peremerat anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo primo, Aprilis die vigeſimo ſecundo. Roberti filius is erat, qui Oldegarij Præſulis dono Tarraconis principatum quondam obtinuit: & propter virium imbecillitatem Raymundo Barcinonenſi Regis patri tradiderat, vectigalium parte retenta. Ex ea re Guillelmus filius maiores ſpiritus induens, quam pro præſenti fortuna, tantum facinus deſignare auſus eſt. Hugoni Petrus Tarrogius ſucceſſit Præſul Cæſarauguſtanus. Fuit is annus inſignis Thomæ etiam Cantuarienſis in Anglia ſimili de cauſſa cæde. Occiſi iniuria nomen Alexander III. Romanus Pontifex faſtis addidit. Ea religione in Hiſpania ſuſcepta Toleti in templo maximo, ſexto non amplius ab obitu anno, altare Thomæ nomine conſtitutum conſtat, Alcabonis prædiis à Nunnio Comite & vxore Theraſia in eius cultum attributis. quod Martyris

tyris

tyris ſanctitati; ſed & Reginæ eius gentilis gratiæ datum fuiſſe iudicatur. Id altare magnæ coniecturæ indicant extitiſſe, quo nunc loco ſacellum D. Iacobi nomine, Magiſtri equitum Aluari Lunæ nobile monimentum extat. Lupus Murciæ regulus defunctus eſt anno milleſi-
2 mo centeſimo ſeptuageſimo ſecundo. ea res Aragonij Regis animum excitauit, vt barbaris eo tractu arma inferret: quod ſperaret regulo magni nominis ſublato, cæteros euerti poſſe. Valentini primũ tentati. ne vis afferretur, Valentiæ Rex pacem auro redimere, annumque vectigal, quod pendere conſueuerat, duplicatum polliceri compulſus eſt. Verſa mox in Murciam arma: Setabisque præcipua ea tempeſtate vrbs obſidione cincta. victoria ferme parta, Regem in patriam reuocauit bellum à Vaſconibus illatum incommodiſſimo reipublicæ tẽpore. ſed ſolent homines magis priuatæ vtilitati, quam religioni aut officio ſeruire. Induciæ tantum cum nouo Murciꝩ Rege factæ, vectigali pacto, quod pater pendere conſueuerat. Vaſconibus obuiã itum. iuſto prælio dimicatum non eſt. vterque Rex totius certaminis ſortem, in cuius euentu ſalus publica vertebatur, ſubire detrectabat. Qua ſane parte Tudela ſita eſt Aragonius in Vaſcones irruit Arguedamque oppidum redegit in poteſtatem. ager vaſtatus. prædæ abactæ. hæc in exitu anni peracta. Anno ſequenti, ab ortu Chriſti milleſimo cente-
3 ſimo ſeptuageſimo tertio, bellum denuo comparabatur. Milagrum municipiũ, Calagurrim inter & Alfarum euerſum Aragoniis armis. quoniam inde tanquam ex arce multa damna Aragoniis finibus inferebantur. Id oppidum conſequenti tempore fuiſſe inſtauratum noſtra ætas documento eſt: qua id oppidum eodem nomine extat. Obiit Petronilla Regis mater Barcinone Octobris die tertiodecimo. Initio conſequentis anni, Ianuarij menſis octauodecimo die. Cæſarauguſtæ tandem nuptiæ Regis Aragonij & Sanctiæ, quam puero pater deſponderat, celebratæ ſunt: mutataque voluntate Caſtellæ Regum affinitas, qua multæ aliorum Regum propin-
quitates continebantur, externis nuptiis, 1195
in quibus parũ præſidij erat prælata. Auctor (vt arbitror) Iacinctus Pontificis Legatus. nam nuptiarũ celebritati interfuiſſe dubium non eſt. Græci Imperatoris filia vno ferme tempore Mompellerium in Galliæ Narbonenſis parte appulſa, eius vrbis Principi nupſit, haud ſatis æqua commutatione.

Initium militiæ Diui Iacobi.

CAP. XIII.

PER hæc tempora milites ij, qui D. Iacobi nomen inſigne præferunt, celebrari cœperunt. quæ res admonet, vt de principiis eius militiꝩ, & quibus modis ab humili ducta, in hanc amplitudinem creuerit, regiæ æmulam, & formidabilem aliquando, compendio exponamus. Quo ex tempore D. Iacobi Apoſtoli ſepulcrum vbi eſſet cognitum eſt, eius loci religio non tota Hiſpania modo, ſed etiam apud externas nationes propagari cœpit. multi toto orbe mortales conueniebant: plures alios itineris difficultas propter locorum aſperitatem ſterilitatemque deterrebat, & Maurorum incurſiones, à quibus multos in captiuitatem agi nunciabatur. D. Eligij Canonici ſacerdotes, quo tempore haud ſatis conſtat, ſed conſequenti tamen ꝩtate, iis malis occurrere cupientes, multis locis toto eo itinere, quod ad Gallam pertinet, domicilia conſtituere ad peregrinos excipiendos: in quibus quod in ſuburbio Legionenſi D. Marci nomine ædificatũ eſt, principẽ locum habuit. Eo pietatis officio non plebis tantum animos,

mos, ſed etiam Principum voluntates conciliarunt. vnde magnis opibus & vectigalibus aucti tunc ſunt:& poſtmodum eorum exemplo nonnulli viri militares in Caſtella nobiles atque copioſi, in ſtudio Chriſtiani nominis amplificandi perſtiterunt, priuatis rebus in commune collatis. Ij per hæc tempora Iacincti Cardinalis induſtria, cum D. Eligij, qui domicilium prope Compoſtellã habent, Canonicis vires ſociare certi, Romam profecti ſunt, vt Pontifici Alexandro vitæ genus probarent, quod inſtituere cupiebant conformatum ad D. Auguſtini normam, quam D. Eligij Canonici amplexi erant. Petrus Fernandus à Ponte Encalato, eius legationis princeps, diploma à Pontifice abſtulit tertio Nonas Iu-
1175 lij, anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo quinto, quo militibus viuendi ratio præſcripta eſt, optimis inſtitutis temperata. Ad id vitæ genus, fœminę etiam admittuntur coniugij ſublata facultate, niſi conſenſu Magiſtri. Ex omni militum numero tredecim omnino viros deligere iuſſum, qui à Magiſtri latere non diſcederent: & cum eo quotannis loco deſignato conuentus generales agerent. multa alia præterea conſtituta ſunt, quæ commemorare longum eſſet. Petrus ipſe Fernandus eius militiæ primus ſcilicet Magiſter creatur. Inſigne militibus in veſte candida crux rubra in gladij militaris modum conformata. Domicilio xenodochium D. Marci nomine Legione deſignatum. amplæ poſſeſſiones in Caſtella & Legione hac ipſa tempeſtate erant, oppida & arces non paucæ. in his Vrceſia, Mora, Eſtriana, Almodaua, Larunda, Vicus cuminarius, cui iam Vico Zarzæ nomen erat, vt diploma Pontificum declarat. Accidit conſequenti
1176 anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo ſexto, vt Alfonſus Caſtellæ Rex ætate confirmata, certuſque eas iniurias vindicandi, quæ à Vaſconibus & Legionenſibus annis prioribus erant illatæ, bellum compararet. vota priuſquam proficiſceretur Toleti nuncupata. oppida Illeſcæ (nam ad Regis ditionem redierat) & Haſagnia Toletano templo donauit, menſe Iulio: vt bellum quod inferre parabat, felici exitu concluderetur Diuos indigetes precatus. Cum magnis copiis in Riuogiam ad Iberi ripam penetratum. quid præterea rerum geſtum ſit ignoramus: niſi quod Vaſconibus mulctatis, ſatis conſtat arma in Legionenſe regnum conuerſa: vaſtatos agros, capta, direpta, incenſa oppida: cum Rex patruus viribus inferior eſſet, & præualidi iuuenis congreſſum declinaret. In nouos Diui Iacobi milites Regis Legionenſis conuerſa rabies: quoniam eos Caſtellæ Regi veteri domino fauere ſuſpicatur. omnes regno expulit. in Caſtellam illi migrarunt. Regem Ferdinandum breui pœnitentia ſubiit: tanto præſidio regnum haud ſatis idonea cauſſa nudaſſe: neque mutare tamen potuit: viris tantum ſanctis & proceribus annitentibus, quodam induciarum genere tum quidem ab armis diſceſſum eſt. Hæc habebamus, quæ de initiis eius ordinis litteris mandarentur, pauca pro dignitate, pro ſuſcepti operis modo nimis multa. neque ignoramus quoſdam vetuſtiorem originem deſignare. alios ab Alfonſo Caſto: à Ramiri ætate alios. Nimirum vtroſque decepit eius militiæ illuſtrandæ ſtudium. nam diploma, quod ante centum amplius annos virginibus ſacris, quæ Salmanticæ à Sancto Spiritu nomen habent à Ferdinando Magno primo Caſtellæ Rege conceſſum profertur, falſi ab eruditioribus accuſatur: quibus argumentis explicare non attinet: res ſe ipſa prodit, ſiue ſtylum expendenti, ab eorum temporum ruditate abhorrentem: ſiue annos numerandi ab ortu Chriſti rationem conſideranti, nondum per hæc tempora in Hiſpania ſuſceptam. Verum hæc miſſa facimus.

facimus. In Gallia inter Aragonium Regium & Toloſatem Comitem, ex magnis motibus pax facta eſt. Raymundus Berengarius Prouinciæ Comes ante annos decẽ defunctus filiæ vnicæ ex Rica Auguſta ſuſceptæ coniugium cum filio Toloſatis paulo ante mortem pepigerat. Eas nuptias ab Aragonio impeditas dolebat Toloſas ſcilicet. Prouinciæ comitatum tanquam ſui iuris antiqui, & iam filij dotalem repetebat armis, quoniam iure & legibus non ſperabat. Vt cauſſa diſcederet, argenti pondo duo millia ab Rege promiſſa ſunt. fœderis præcipuus auctor & internuncius Hugo Gotifredus Templariorum militum Magiſter.

Concha vrbs à noſtris capta.

CAP. XIIII.

EX diuturna calamitate oculos attollere Alfonſi Regis virtute, & quaſi ex altiſſimis tenebris lucem reſpicere Caſtella cœperat: Maurorum vires debilitari, atque conſeneſcere. Almohadum factio Africæ motibus diſtenta, rebus Hiſpaniæ conſulere non poterat: eo magis, quod defuncto ſuperioribus annis Abdelmone noui imperij conditore, Abeniacob filius, eius gentis imperiũ ſuſceperat, haud pari virtute felicitateq;. Ex vtraque re belli ſacri inſtaurandi maiori conatu, opportuna occaſio ſeſe dabat. Noſtri hactenus aut imbecilla Regum ætate, aut inteſtinis prouinciæ motibus impediti, Chriſtiani nominis dignitatem non ſatis reſpicere videbantur. Alfonſus Caſtellæ Rex ætatis acceſſu, in eam curam primus incubuit: vindicatiſque ſuperiori bello Vaſconibus, atque Legionenſibus, cum Aragonio Rege belli Maurici ſumendi conſilia communicare conſtituit. Ventum in colloquium. & qua parte barbari bello petendi eſſent, diſceptatum eſt. Concha vrbs præualida proponebatur in Celtiberiæ finibus, Maurorum opera ædificata (nam imperio Romano Gothicaque hiſtoria, nulla de ea vrbe mentio extat) in arduo & prærupto colle: quem dextra læuaque Sucro Vcroque amnes ſtringunt altiſſimis ripis: inter rupes præcipitantes, prorſus vt natura loci inexpugnabilis ſit, aſcenſus difficilis, arctæ viæ, arduæ, equiti plerunque inacceſſæ, ac vix pediti peruię. Intra oppidum iugi aqua nulla ea tempeſtate vtebantur: noſtra ætate ex vicinis montibus perennes fontes in plateas deriuarunt. Itaque aqua prohiberi poterat. cingi obſidione propter locorum aſperitatem non poterat. Hanc vrbem, quoniam Mauris inſtar firmiſſimi propugnaculi erat, primum oppugnare Regibus viſum eſt. delectus magni vtraque prouincia habiti. Duces nobiliſſimi genere factiſq;, Præſules atque proceres magno numero Reges comitabãtur, Petrus Burgenſis Epiſcopus, Ioſcelinus Seguntinus, Sanctius Abulenſis, Raymundus Palentinus, Gonſaluus Maragnonius Regis Caſtellæ Armiger, Ordunius, & Garſias Garzeſij. Petrus Aſagra cum vtroque Rege gratia ad tempus conciliata, cum ſua peculiari manu in vrbis conſpectum primus omnium venit. Ineunte anno vrbs eſt circunſeſſa. ſed neque loci natura patiebatur impetũ in vrbem fieri: & Mauri tum ſua virtute, tum ſpe Africani auxilij, egregie propugnabant. Obſidio in multos dies ducebatur. neque multo minor in caſtris, quam intra vrbem annonæ anguſtia erat. Rapto tantum viuendum erat & præda, cuius facultatem locorum ſterilitas maligne ſuppeditabat. Pecunia in ſtipendium non erat: quare inuitati redemptores & dardanarij in caſtris verſari conſueuerunt. Rerum difficultate permotus Caſtellæ Rex Burgos maturauit, pecunia expedienda intentus, regni conuentus agitantur: curatumque,

vt non

vt non modo plebei homines & proletarij, ſed etiam ingenui & immunes, quos vulgo Hiſpani Hidalgos vocant, quotannis quinos marauedinos aureos (monetæ id genus eſt) regio fiſco inferrent. Populum tot vectigalibus exhauſtum belli ſumptibus imparem eſſe. debere eos patriæ caritate ærarij inopia moueri, vt de veteri libertate, iureque concederent: quod maioribus deinceps commodis compenſaretur. Auctor conſilij Didacus Harus Cantabriæ regulus. Is ſuis viribus potens, & Regis Legionenſis propinquitate magnos ſpiritus gerebat. Ferdinandus enim Legionenſis, Vrraca Regina repudiata (vt ſuperius dictum eſt) Theraſiam Nunnij Laræ Comitis filiam, ſibi connubio iunxerat: & ea præpropere defuncta, Vrracam Lupi Hari filiam, ſororem Didaci, vnde Sanctius & Garſias nati ſunt. Didaci conatibus, Petrus Laræ Comes obſiſtendum exiſtimans, contracta nobilium manu raptimè conuentu diſceſſit, armis tueri conſtituens partam armis ac virtute à maioribus immunitatem. ſe ſuperſtite haudquaquam paſſurũ dictitabat, nobilitatis opprimendæ, atque nouis vectigalibus vexandæ ab eo aditu initium fieri. Rex periculo permotus, ab ea cogitatione deſtitit. Petro vt pro nauata opera merces eſſet nobiles inter ſe, ipſum quotannis & poſteros ſplendido conuiuio accipere decreuerunt: vt bonæ poſteritati monimentum id eſſet, ne quauis occaſione acceptæ libertatis ius imminui ferant. Dum hæc Burgis agitantur, nono obſidionis menſe Concha noſtrorum virtute capta eſt, menſe Septembri ipſo D. Matthæi feſto die, anno
1177 milleſimo centeſimo ſeptuageſimo ſeptimo. Qui annus non tantum huius expeditionis memoria inſignis eſt, ſed etiam Alexandri Pontificis virtute & felicitate, ſublato Romæ Pontificum diſſidio fauſtus. Innocentius enim, qui Victori ſucceſſerat, vltro pontificatu abiit. Fuit præterea Vaſconibus lætus natalibus Ferdinandi: quem Beatrix Regi peperit prole fœcunda. Nam prius Sanctium, deinde Ramirum, Berengariam, Theraſiam, Blancamque genuit. Capta vrbe quò maior eſſet auctoritas Ioannes Epiſcopus creatur: Valeriæ iuribus, vbi epiſcopatus Gotthorum tempore fuerat, in eam vrbem conceſſu Romani Pontificis translatis. Ciuibus datum, vt ſuffragiis ius in regni conuentibus habeant. Aragoniis virtutis præmium fuit ſublata ſubiectio, qua Caſtellæ Regibus, tanquam beneficiarij parere, atque in eorum verba iurare cogebantur. fœduſque inter Reges factum aduerſus Principes omnes, vno dempto Legionenſi Rege: cui propter ſanguinis propinquitatem, is honos habitus eſt. Secundum Conchæ expugnationem Alarconum oppidum, loci natura non minus firmum, venit in poteſtatem, continuato in Mauros bello ea parte conſequentibus annis. præterea Egelaſte eo tractu ſalis in rupis formam concreti, atque pellucidi fodinis magis quam agri prouentu nobile municipium: Militibus S. Iacobi mandatum, vt commodiori ex loco Mauros impeterent, Vrceſiam domicilio deligere. vnde cum Ferdinandus Rex Legionenſis ſuccedente facti pœnitentia eos in veteres ſedes reuocaret, quatuor ſacerdotes ea lege Legionem amandati ſunt, vt Vrceſiæ conuentui ſubiecti eſſent: quod illi imperiũ diſcreti Regibus conſtanter deinde repudiarunt: atque agitata diu cauſſa, Vrbani quinti auctoritate ita controuerſia eſt compoſita, vt vtrunque domicilium alterius imperio exemptum eſſet, atque militiæ Magiſtro tantum obtemperarent. Admiſſi ij milites haud longo interuallo in Luſitaniam, opibus quamuis & oppidis aucti cõmuni militiæ Magiſtro obtemperarunt: quo vſq; Dionyſius

ſius Luſitaniæ Rex nouo capite conſtituto, à Caſtellæ eos iure imperioque exemit. Hæc quamuis plures per annos geſta coniunximus vt rerum memoria iuuetur: nunc ad temporum ordinem redeamus. Rex Alfonſus ijs militibus Ocaniam, Oregiam ad Tagi ripam, aliaque oppida dono dedit. quemadmodum Maqueda', Azecha, Cogolludium, Zurita, Calatrauenſibus ab eodem Rege dono data ſunt. Placentia vrbs in regni finibus conſtituta, & Epiſcopi iure illuſtrata: vbi Pagus antea erat Ambrocius nomine: quod nomen Placētiæ appellatione mutari placuit, omnis cauſſa quaſi diuis, & hominibus placituræ, & ex regionis amœnitate, quamuis cœli ſalubritate non eadem. Toletana mœnia refecta. in Oretanis oppidum Alarcus in edito colle ædificatum eſt. Anno hæc eius ſeculi ſeptuageſimo octauo agebantur. Quo tempore Alfonſus Aragonius Rex Ruſcinonenſem comitatum obtinuit, Gerardo Comite ſine prole defuncto: cœpitque in publicis tabulis Aragoniæ Rex, Barcinonis, & Ruſcinonis Comes, Prouinciæ Marchio vocari. Conſequenti anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo nono, Martij menſis die vigeſimo, Perpiniano profectus ad Cazolam oppidum abijt, eius & Caſtellæ Regis colloquio deſignatum. In eo congreſſu, quoniam de bello Mauris inferendo controuerſiæ natæ erant, ſancitum: vt Aragonijs armis Valentia, Setabis, Dianniumque cum ſubiectis agris oppugnarentur, caperenturque de Mauris: cætera Maurorum oppida & vrbes in Conteſtanis, Caſtellæ Regi relinquerentur impugnanda. Contra Sanctium Vaſconum Regem arma ſociata, magno eius incommodo, nam Caſtellæ armis Virueſca, Cereſum, Lugrunium, aliaq; oppida ab Aucæ ſaltu Calagurrim vſque capta. Rodericus Præſul Nauarretum adijcit: quod alij oppidum ea tempeſtate negant ædificatum. nobis Roderici auctoritas potior eſſe videbatur. Inde arma in Legionenſes verſa ſunt. vaſtati agri. capta direptaque oppida. prædæ abactæ. Legionenſis Rex viribus impar Aragonium litteris & nuncijs ſolicitare non deſiſtebat. Conchenſe fœdus à Caſtellæ Rege violatum, ad eius dignitatem pertinere, ferocis iuuenis ſpiritus frangi: ne potentia auctus, cæteris exitio eſſet. Miſſi Berengarius Ilerdæ Epiſcopus, atque Raymundus Moncada, Hariſam oppidum & arcem reddi poſtulatum. ſi nihil verbis impetraretur, bellum denuntiare iuſſi. Ingentis belli moles, terrorque mortalium animis proponebatur, tot Regum armis vno tempore concitatis. Caſtellæ Regis modeſtia, parata clades diſcuſſa, Hariſa Aragonijs reddita, atque Legionenſi bello relicto: cum ſibi videretur ſuperiores iniurias egregiè vindicaſſe.

Alfonſus Portugaliæ Rex à Legionenſi captus.

CAP. XV.

LEGIONENSIVM animi à Ferdinando Rege ſuo erant alienati: videbanturque oblata oppurtunitate odium effuſuri, quod diu conceptum continuerant, nouis exactionibus feſſi, & Regis acerbitatem ægrè ferentes. alios priuatim aliæ cauſſæ incitabant: atque in primis dolebat Salmanticenſibus, Ledeſmia abs Rege inſtaurata, agri partem interceptam. Itaque, cum bello ſuperiori eſſet implicitus, principes ex omnibus à Regis auctoritate correptis armis defecerunt. præcipuus ſeditionis concitator Nunnius Rauia bello delectus eſt Dux. (Regem Lucas nominatum ait) Abulenſes, cum quibus vetus neceſſitudo erat, de re tota appellati, auxilia miſerunt. Rex Ferdinandus, ne malum ſerperet, continuo tumultuantibus occurrit. ad Valdemuſam collatis ſignis dimicatum eſt.

victi factioſi ſunt atque profligati, amiſſis etiam caſtris. Captus Nunnius Rauia Dux, de eoque more militari ſupplicium ſumptum. reliqui ex ferocibus paulo ante, mox obedientes fuere. Nihil enim in vulgo modicum, aut terrent, aut pauent. Vrbs ipſa Salmantica in poteſtatem redacta. Inde Zamoram itum, quoniam nouarum rerum ſtudio concitari nunciatum erat. rebus ea compoſitis conquieuit, alieno exemplo pœnaque cautior. Ramiri Regis eo nomine tertij, corpus Deſtriana Aſturicam tranſlatum: atque in templo maximo commodiori ſepulcro compoſitum eſt. His motibus pacatis, Mirobrigæ tuendæ cura ſolicitabat, obſeſſæ à Ferdinando Caſtrio cum magna Maurorum manu. ope Diui Iſidori, cui res noſtras curæ eſſe perſuaſum erat, barbari à Ferdinando Rege acie victi, cæſi, fugatique ſunt. Finitimi Portugaliæ fines eodem victoriæ curſu vaſtati. Quod caput erat, & ardentiſſimis multorum votis expetebatur, Ferdinandus ipſe Caſtrius Regis diligentia ad ſanitatis cõſilia reuocatus eſt: vt ipſi potius aduerſus Caſtellæ Regem, quam barbaris militaret. oblatam ille conditionem accepit. & vt erat viuido ſpiritu, & ſcientia militari inter paucos excellens, continuo nauandæ operæ cupidus, cum Legionenſium manu in Caſtellæ fines irruit. In Gotthorum campis ad oppidum Lubricale, hoſtium copias obuiam factas prælio vicit. multi proceres capti. in his Nunnius ipſe Laræ æmulus. quos benigne comiterque apud ſe habuit: atque inſigni modeſtiæ, atque humanitatis laude parta liberos in patriam dimiſit, fidem modo amicitiamque iuratos. priori ipſe vxore repudiata, Stephaniam Ferdinandi Regis ſororem connubio ſibi iunxit. & qui genere, & factis clarus erat, regia propinquitate nobilior euaſit. ex hoc coniugio Petrus Caſtrius eſt natus, de quo mentio deinceps recurret. Excepit bellum Luſitanicum. Alfonſus Portugaliæ Rex, quamuis ætate graui atque præcipiti, belli curam nunquam intermittebat, in affecto corpore vegetum animum retinens. ægre ferebat Mirobriga in regni finibus à Ferdinando inſtaurata compedes iniectos Luſitaniæ: arcemque conſtitutam, vnde impune prouinciæ agri vexari poſſent. Validum exercitum conficit: Sanctioque filio mandat Mirobrigam ijs copijs obſidere. victoriam ſibi certo pollicebatur: quod Legionenſis Rex vno tempore Caſtellæ armis, vt paulo ante dictum eſt, & inteſtinis motibus premebatur. Ferdinandus in ſummo periculo decoris tenax, quantumque præſidij decederet ea vrbe ſublata non ignarus, cum copiarum parte Luſitanis occurrit. ad Arraganaliam oppidum pugnatum eſt. Luſitani victi. alij cæſi fugatiuè: alij capti, quos omnes liberos in patriam victor miſit. Alfonſus Luſitaniæ Rex ea clade nunciata, collectis ſuorum copijs in Callæciæ fines inuectus Limiam, Turoniam, aliaque oppida eo tractu expugnauit. aucto deinde exercitu in vindictam præceps Pacem Auguſtam tentare conſtituit: quæ vrbs quoniam in Ferdinandi fide erat, tametſi à Mauris obtinebatur, ad ſuam ille auctoritatem pertinere iudicans, ne in periculo deſereretur, auxilio accurrit. Luſitanus magna iam vrbis parte capta, ferro cum Legionenſibus decernere auſus, victus acie & in vrbem vnde prodierat, reiectus eſt. Tutum perfugium non erat, victum vrgentibus hinc Mauris, editiorem vrbis partem obtinebant, inde Ferdinando. fuga euadere conatus, crure altero in diſceſſu ad portæ vectem afflicto, ex equo præcipitatus, captuſque ab hoſtibus, in Ferdinandi poteſtatem venit. Humaniſſimè accepto curam ille omnem exhibuit, nõ ſecus ac parenti Regique. ſanitati reddi-

tum in patriam dimiſit, pro ea humanitate paratum regnum vniuerſum eius arbitrio permittere, leges & magiſtratus accipere: quam Ferdinandus conditionem repudiauit, ijs tantum receptis oppidis quæ in Calæcis paulo antea ablata erant, ſatis magnum victoriæ fructum exiſtimans moderationis atque humanitatis laudem. Conchæ Ioanne Præſule defuncto, Iulianus in eius locum ſubrogatus eſt, vita eruditioneque admirandus. Is Burgenſis patria, concionando magnam Caſtellæ partem peruagatus, multum in vtraque gente profecerat: magnamque ſibi laudem ex ea profeſſione pepererat, qui illi ad epiſcopatum gradus extitit. Vrraca Vaſconum Regina Imperatoris filia, poſt viri obitum Aluaro Roderico nupſerat viro in Caſtella principi: nullaque ex eo coniugio prole ſuſcepta, extincta hoc anno eſt menſe Auguſto. corpus Palentiæ in templo maximo conſtitutum hac inſcriptione eſt. HIC REQVIESCIT DONNA VRRACA REGINA NAVARRÆ, VXOR DOMINI GARSIÆ RAMIRI: QVÆ FVIT FILIA SERENISSIMI DOMINI ALFONSI IMPERATORIS HISPANIÆ, QVI ALMERIAM OBTINVIT. OBIIT XII. OCTOBRIS, ANNO DOMINI M. C. LXXXIX. Sic inſcriptio. Verum nos in ratione temporum annales Toletanos ſequebamur. Anno proximo milleſimo centeſimo octogeſimo, tertio Kalend. Octobris Ludouicus Galli Rex eo nomine ſeptimus Lutetiæ extinctus eſt, ſucceſſore Philippo eius filio, cui Auguſto cognomen fuit. In Cantabriæ ea parte, cui Alauæ nomen eſt, Victoria prouinciæ caput extructa eſt, Sanctij Regis Vaſconum opera, loco vbi pagus erat Gaſteiſum nomine. mutatæ appellationis occaſio (neque enim nulla fuit) clam eſt. Tarracone conuentus Epiſcoporum habitus. In eo conuentu tum de multis alijs deliberatum eſt: tum lege ſancitum, ne quod eatenus ducta ex antiquo conſuetudine obſeruabatur, à Catalaunis in publicis tabulis Frācorum Regum nomen, & regni eorum annus adſcriberetur. Cerebruni Toletani Præſulis obitus anno milleſimo cẽteſimo octogeſimo primo, 1181
conſecutus eſt, ad quartum Idus Maij. ſucceſſit Gonſaluus eo nomine primus, præſtanti vir animi magnitudine.

Alfonſus Portugaliæ, & Ferdinandus Legionis Reges defuncti.

Cap. XVI.

ALFONSI Luſitaniæ Regis expeditione in Mauros, licet ipſi incommode cecidit, documentum datum Pacem Auguſtam capi à noſtris poſſe. eam occaſionem Ferdinandus Legionenſis Rex, quoniam ipſius iuris erat, omittendam non iudicabat, alioqui quietis impatiens, ingenioque cum ætate ardentior, & militari diſciplina, quam pacis artibus melior. Zamora, quo ſe contulerat dimiſſo Rege Luſitano, nouis copijs inſtructus, atq; ad id bellum ꝓfectus Pacem Auguſtam cepit. Captæ vrbi, quoniam à Mauris incolebatur, neq; promptum erat nouam Chriſtianorum coloniam deducere, aut militare præſidium collocare, Abenabelus Maurus eſt præfectus. barbaris fides ex fortuna pendet, neque religioni ſeruiunt niſi coacti. breui ergo à Ferdinandi auctoritate defecit: & Almohadum auxilijs aduocatis, non eius vrbis poſſeſſione contentus, iuſto comparato exercitu in Legionenſes primum fines irruit. vaſtata, direpta, ablata, quæcunque obuia eo tractu fuere. belli mox impetu in Luſitaniā verſo, Alfonſum Regem incogitantem & à rebus omnibus imparatum, intra Scalabim circunſe-

cunſedit. Ferdinandus Legionenſis, ſuas iniurias vindicandi cupiditate ardens, & ſoceri Regis periculo, quem ſemel tuendum ſuſceperat, permotus contractis raptim copijs, Mauris ſucceſſu ferocientibus occurrit. atque illi quidem continuò fugam arripuerunt, vtriuſque gentis viribus impares: Rex Luſitanus initio ſuſpicatus Ferdinandi voluntatem commutatam, neque minus ab eius potentia quàm à barbarorum armis ſibi metuens, cognita veritate ex ancipiti metu recreatus eſt. Ferdinandus ingenti gloria parta, & ſpolijs Mauricis onuſtus rediit in patriam, ipſo ſalutis anno milleſimo centeſimo octogeſimo primo. Quo anno Romanam eccleſiam Lucius eo nomine tertius, Alexandri tertij ſucceſſor gubernãdam ſuſcepit. Ab hoc Pontifice Cardinalem quendam, cuius nomen non proditur, Legatum fuiſſe memorant cum poteſtate in Hiſpaniam, pacis componẽdæ inter Reges Chriſtianos: qui fatali diſcordia ſciſſi, atque inter ſe odiis decertantes haud magna ſæpe occaſione impiæ gentis opprimendæ magnas opportunitates negligere videbantur. Aragonius Rex, Compoſtellam religionis ergo petendi voluntate, Legatum in Caſtellam ſecutus eſt, in eandem pacis curam intentus: & alioqui glorioſum exiſtimabat ſe arbitro concordiam inter Reges ſanciri. Itaque eo potiſſimum diſceptatore pax compoſita, fineſque ſingulis Regibus deſignati, quibus ditionem terminarent, & qua parte Mauros oppugnare atque pro ſe quiſque, quas eorum vrbes, oppida arces (de quo non minima concertatio erat) imperio ſubiugare deberent. Aragonius Rex non pacificatoris modò, ſed etiam modeſtiæ laudem tulit, cui ex Maurico imperio tractus ille deſignatus tantum eſt, qui Aragonia Valentiam pertinet. tametſi Petrus eius filius, cum iniuriam ſibi factã hoc fœdere quereretur, Illiçim vſq; quæ noſtris Alicante eſt, oppugnationis Mauricæ fines Aragoniis prolati. Cæteri Reges, quibus finibus diiudicatum eſt, imperium libenter terminarunt, vno dempto Rege Nauarræ: qui ſe magnis iniuriis ab Alfonſo Caſtellæ Rege violatum ferens, vt in commune gentis fœdus conſentiret induci nõ potuit. Hoc ſancito fœdere tranquilla, aut modicè laceſſita pax inter Chriſtianos in Hiſpania tenuit. Maurorum fines laceſſebantur. Luſitanus Rex inter bellicos tumult⁹ Chriſtianæ pietatis memor, ipſe quidẽ ex promontorio Sacro, quo vt præſens locum luſtraret, ſe bis contulit, D. Vincentij Martyris oſſa Oliſiponem in templum maximum transferenda curauit, atq; perfecit anno milleſimo cẽteſimo octogeſimo tertio: Sanctium autem filium in Tranſtaganos, vt limitibus præeſſet amandauit. Ille ætate feruens, & ſtudio gloriæ elatus cum ſuorum manu in Bæticam penetrauit: fineſque Maurorum longè lateque Hiſpalim vſque vaſtauit. Hiſpalenſes ad eam ignominiam depellendam obuiam progreſſos prælio fudit. Ilipa, quę hodie Niebla eſt, à noſtris obſeſſa, expugnari tamen non potuit. Cum validis Maurorum copiis Pacem Iuliam in Luſitaniæ finibus obſideri nunciatum eſſet, Sanctius ſuorum periculo permotus, ne dum aliena captat, ſua prodere videretur, atque ex ea re reprehenſionem incurreret vnde laudem captabat, Ilipæ continuo obſidione ſoluta auxilio accurrit. victi barbari ſunt, compulſique ex ea vrbe diſcedere. Sanctius, tantis victorijs clarus, Scalabim triumphantis in modum iniit. & erat vno tempore nunciatum, Almohades Abeniacobo Rege ductore ingentes copias in Luſitaniam comparare. Ab ea gente celerius opinione ipſa vrbs Scalabis circunſeſſa. Alfonſus Rex Luſitanus, ſenio quamuis grauis & crure altero ex quo ad Pacem Auguſtam fregit, debilitatus, prorſus vt curru vteretur, cũ equo non

non poſſet: militibus ex omni prouincia ad ſigna vocatis Scalabim feſtinauit. cō miſſa pugna haud par Maurus Luſitano fuit. à fronte pater, filius vrbe egreſſus à tergo vrgebant. magna cædes facta; fuga maior fuit. Rex ipſe barbarus lethali in prælio vulnere inflicto, cum fugæ ſtudio Tagum ea parte vorticibus rapidum aquis copioſum tranaret, flumine hauſtus eſt, anno milleſimo centeſimo octogeſimo quarto. Succeſſit in vtroque imperio Africæ, atque Hiſpaniæ Abeniuzephus frater. Ingens victoria fuit, magna tota Hiſpania gratulatio. verùm ne lætitia ſyncera eſſet, Armengaudi Vrgeliæ Comitis mors effecit. Erat is Armengaudo Caſtella natus. Aragonij Regis ſororem in coniugio habebat. neque amplam tantùm in Catalaunis, & Aragonia ditionem obtinebat, ſed etiam Valliſoletum in Caſtella Petri Anſurii (de quo ſuperius memoratum eſt) pronepos. Hoc tempore rei Chriſtianæ promouendæ cupidus cum priuata ſuorum manu in Valentiæ fines irruit: verùm operæpretio facto ad Requenam oppidū à Mauris peremptus eſt, ex inſidiis ſcilicet: alii à Caſtellanis tradunt: Mauros ipſe mallem: omnino Auguſti die vndecimo. filium reliquit eodem nomine hæredem principatus. In diuerſa parte Sanctius Vaſconum Rex, in Caſtellæ fines ferro penetrauit, & Ataporcam vſq; progreſſus ingentem prædam egit. Cardeniç Abbas finitimorum calamitate & lacrymis prouocatus Regem curriculo adiit, ſeſe in patriam referentem; ab eoq; precibus impetrauit, vt prædam omnem reponeret iis, qui damna pertulerant. iniquum videri Regum iniurias, miſerorū pœnis lui. Rex precibus annuit, eum honorem Cidi proaui vexillo habens, quod Abbas & monachi ea de cauſſa raptim ex templo conuulſum inſigne detulerant: prorſus vt Rege comitante vexillum loco, vnde erat ablatum, reſtitutum fuerit. anno hæc milleſimo centeſimo octogeſimo quinto geſta ſunt. 1185 Quo anno Luſitani Reges ſuperiori victoria læti, Conimbricam primùm, deinde Portum vrbem adierunt, ad nuptias celebrandas Philippum inter Flandriæ Comitem, & Theraſiam Alfonſi filiam. Mathildim Meierus vocat, nominum diuerſitas fallat. Solenni peracto, Conimbrica repetita: vbi Rex morbo atque ętate confectus è vita diſceſſit die ſexto Decembris, natus annos vnum & nonaginta. Corpus in S. Crucis, vt ipſe teſtamento mandarat, ſepultum eſt, humili quidem tumulo, atq; adeò plano. vnde Regis Emanuelis iuſſu, in aliud ſepulchrum ex candido lapide eleganter conſtructum, auorum memoria tranſlatum eſt. Vir fuit omni virtutum genere admirandus, Luſitanici regni non conditor tantùm, ſed etiam amplificator. diuturnum imperium fermè ſine offenſione tranſegit. bellicis artibus & ſtudiis pietatis peræquè clarus fuit. Oliſipone, Eboræ, alijſque oppidis templa præcipua conſtituit. cuius ſtudium Malfada Regina pari pietate æmulata, multa monaſteria, templaque tota ditione extruenda ſuo ſumptu curabat, clara vtriuſque pietatis ad noſtram ętatem monumenta. Quieſcebat Hiſpania, concordia inter Reges conſtituta, ſublatoque Almohadum Rege. noui tamen atq; inteſtini belli expectatio multorum animos ſuſpēſos tenebat. Petro Aſagræ glorioſum erat in tantorum Regum oculis ditionem modicam, tanquam ſui iuris tueri. vt eorum Regum conatus iuuaret, Mauris oppugnandis facilè adducebatur: & Conchenſi obſidione egregiam operam præſtitiſſe ſuperius dictum eſt. vt tamen in cuiuſquam Regis verba iuraret, induci non poterat, ſe D. Mariæ (id nomen Albarracini templo eſt) ſubditū modo ferens. loci natura, & Regum inter ſe æmulatione, cùm ſibi vterque ſubiici cuperet, æmulo nollet, factum arbitror,

vt tandiu ſubſtiterit. quod neſcio an vlli
veterum Ducum contigerit. Ergo proxi-
1186 mo anno milleſimo centeſimo octoge-
ſimo ſexto, Ianuario menſe Reges Ca-
ſtellæ & Aragonius Agredæ ad colloquiū
conuenientes, Petro infenſi legem ex cō-
poſito promulgant, qua Petri affines, &
neceſſarij quicunq; eius auſpicia ſeque-
bantur, vtriuſque regni finibus arceban-
tur belli id initiū erat. Principio ſequen-
tis anni Gaſto Bearnenſis Vicecomes,
Oſcæ maiorum exemplo in Regis Ara-
gonij verba iurauit. Fuit is annꝰ infauſtus
Guidonis Regis Hieroſolymitani capti-
uitate. Saladinus enim infenſus Chriſtia-
no nomini hoſtis, eum & Templariorum
Magiſtrum ad Tiberiadem cepit: vrbēq;
ipſam Hieroſolymā ex deditione in po-
teſtatem redegit, die Octobris ſecundo.
Alfonſus Caſtellæ Rex animo interea ad
pacis artes cōuerſo, Calatrauæ militiam
optimis legibus atq; inſtitutis tempera-
bat. Quo tempore Ferdinandus eius pa-
truus Legionenſis Rex Beneuenti obiit
1188 anno milleſimo centeſimo octogeſimo
octauo. regnauit vnum & triginta annos.
In templo Compoſtellano tumulatus eſt
in ſacello regio. bello quàm pacis artibus
melior eſt habitus. ingentes animi & cor-
poris dotes regnandi inexhauſta libidi-
ne, præſertim Caſtellæ Rege puero con-
taminaſſe viſus eſt. patiens laborum, acri
ingenio, ſatis prouidus, contra pericula
& inſidias firmiſſimo animo. Martinus
presbyter per hæc tempora litteris & vita
clarus, Legione multis libris conſcriben-
dis operam dabat, ex rudi atque illitera-
to repentè factus doctiſſimus, ab Iſidoro,
cuius in monaſterio viuebat, oblato in
ſomniis libro quem comederet. Eorum
librorum pars nulla ad noſtras manus
venit: canonici eius templi magna re-
ligione ſeruant rei geſtæ mo-
nimentum poſteritati
præclarum.

Varia Regum inter ſe fœdera.

CAP. XVII.

FILII parentibus ſucceſſere: Sanctius Alfonſo Luſitano Regi. Ferdinando Legionenſi Alfonſus, nuncio de morte patris ex itinere reuocatus: quo ad auunculum ſeſe conferebat, nouercæ inſidias & inuidiam declinans. cui ægrè erat Alfonſum illegitimis nuptiis procreatum (ſic illa ferebat) vnam ob ætatis prærogatiuam, & quoniam ſic patri collibitum erat, ipſius filius prælatum in ſpem regni educari. Inde perpetuæ offenſiones natæ: quæ priuigno Rege, tametſi dotalibus, oppidis abſtinuit initio, (id honori patris datum) viduam Reginam compulerunt Anagarum migrare. qua in vrbe ad D. Mariæ regiæ, eius ipſiuſque fratrum Lupi Segobienſis Pontificis, & Martini Hari ſepulchra extant, ſacello intra monaſterij ſepta dicato S. Crucis nomine. Duæ Alfonſo Legionenſi vxores fuerunt, Theraſia Sanctii Luſitani Regis filia, vnde tres filij nati, Sanctia, Ferdinandus, Dulcis. deinde iuſſu Pontificum, vt competenti loco declarabitur, Theraſia repudiata, quod ſanguine propinqua eſſet, Alfonſi patruelis Caſtellæ Regis filiam connubio ſibi iunxit. Sanctius Luſitanus Rex annis prioribus Dulcem ſeu Alfonſam duxerat Regis Aragonij ſororē: ex qua numeroſa prole auctus eſt, genuitq; filios, Alfonſum natu maximum, Ferdinandum, Petrum, Henricum: filias quinque, Theraſiam, Malfadam, Sanctiam, Blancam, Berengariā. & vxore defuncta, ex duabus pellicibus Ioanna & Maria ſex alios filios vtriuſque ſexus ſuſcepit. ex priori Vrracam, & Martinum. ex altera, Theraſiam, Egidium, Conſtantiam, Rodericum. ſic erant eius ſeculi mores in turpitudinem proni, vt quod Regibus collibitum eſſet, turpe non duceretur. Theraſia

ſanè nupſit Alfonſo Tellio Alburquer-
quij oppidi & generis conditori. In quo
Alfonſus Caſtellæ Rex prole, quàm cæ-
teri multo felicior fuit, ex vnis nuptiis
vndecim filiis procreatis. In eo numero
Blanca vt reliquos ætate ſuperauit, ſic et-
iã felicior extitit, Ludouico Regi Galliæ
eius nominis octauo, viro ſuo enixa feli-
ci partu Ludouicum eum, cui ſpectata
vitæ probitas, & multis teſtimoniis
comprobata pietas, Sancti cognomen
peperit. Blancam ſequebantur Berenga-
ria, Sanctius, Vrraca, Ferdinandus,
quem anno milleſimo centeſimo octo-
geſimo nono, ad tertium Kalend. De-
cembris, Mercurij die, natum conſtat.
conſecutæ ſunt Malfada, Conſtantia: at-
que his proximè duæ aliæ ſorores, qua-
rum nomina ignorantur. præterea Eleo-
nora, & poſtremo partu Henticus, mira
rerũ varietate patris ſucceſſor. quod alio
loco mõſtrabitur. Ad numeroſam prolẽ
ditionis amplitudo, multo quàm alio-
rum Regum maior, Alfonſum præ cæ-
teris eximium efficiebat: prorſus vt cun-
ctis Hiſpaniæ prouinciis formidini eſ-
ſet. ipſe tantis circumſeptus opibus, ne-
que otio ſe, neque inertiæ corrumpen-
dum dabat: ſeditionis fines propagan-
do, ingenio, atque induſtria reliquos ſua
ætate Reges anteeundo, maiores co-
piis, gratia, & dexteritate exęquando, im-
perij auctoritatem tuebatur, hoſtibus
metum augebat. Nunquã ſatis fida Prin-
cipum potentia finitimis eſt, occaſionem
proferendi imperij auidè arripiente na-
tura mortalium iure iniuriaq;. Ergo cæ-
teri Reges Hiſpaniæ aduerſus Caſtellæ
Regem inter ſe coniurare, fœduſq; face-
re, eoſdem amicos inimicoſq; futuros. In
id fœdus Legionenſem Regem allicere:
qui maximè obnoxius Alfonſo patrueli
Caſtellæ Regi fore videbatur, coniectu-
ra quod quàm primum regni paterni hę-
reditatem adiit, eius beneuolentiæ pro-
merendæ ad conuentus Caſtellæ, qui an-
no eius ſeculi octogeſimo octauo, Car-
rione habebantur, vltro profectus, ab
eoque militia more eius ſeculi inaugu-
ratus, ad manus oſculum ſubiectionis
indicio ſe dimiſit: in quo maieſtatem ſu-
gillaſſe, patrueli priores detuliſſe viſus
eſt. Affuere in iis conuentibus Conradus
Friderici Auguſti, cognomento Aeno-
barbi filius, religionis ergo in Hiſpaniam
appulſus, Raymundus Flacada Toloſæ
Comes. vtriq; honorificum fuit, abs Re-
ge militiæ honore donari. Conrado prę-
terea Regis filia pacta: neq; nuptiæ tamẽ
peractæ ſunt: cum puella proficiſci in
Germaniam recuſaret, gentis mores, an
longinquum iter exoſa. quid enim Hi-
ſpaniæ amœnitatem cultumq; patrium
mutaret, inclementi Germaniæ cœlo, a-
liis accolatum ingeniis? Reliqui interea
Reges quid opus facto eſſet inter ſe per
legatos conſultabant, præſertim Arago-
nius, cui ægre erat rerũ arbitrium penes
leuitum Caſtellæ Regem eſſe. & Vaſco-
num Rex Sanctius, armis repetere cogi-
tabat, quæ per vim ablata erant. Itaque
ſalutis anno milleſimo centeſimo nona- 1190
geſimo ad Borgiam oppidum ex com-
poſito conueniunt: menſeq; Septembri
fœdus inter ſe ſanciunt aduerſus Caſtel-
læ vires. In id fœdus Legionenſes, & Lu-
ſitani duorum Regum induſtria attracti
ſunt. Oſcæ per legatos de ea re diſcepta-
tum coram Aragonio Rege: pactaq; non
modo inter Reges quatuor concordia,
bellique ſocietas: ſed expreſſe etiam ad-
ditum, ne ſibi priuatim quiſquam con-
ſulens, abſq; aliorum conſcientia volun-
tateque pacem, aut inducias cum hoſte
faceret: ac ne bellum quidem nouũ mo-
uendi facultatẽ haberet. Hæc mẽſe Maio
acta ſunt, anno milleſimo centeſimo no- 1191
nageſimo primo. quo anno, Romæ Cle-
mens eo nomine tertius. octauo Kalend.
Aprilis deceſſit. Celeſtinus eo nomine ter-
tius quatuor poſt dies defuncti locũ ob-
tinuit, in minori fortuna Iacinctus Bobo

dictus.

dictus, patria Roma. Hiſpania eum Legatum priorum Pontificũ diu habuit. Gonſaluus Præſul Toletanus è vita diſceſſit tertio Kalend. Septembris. in locum eius Martinus à magnitudine animi, & amplitudine rerum geſtarum cognomento Magnus ſubrogatus eſt, Piſorica patria. virtutes eius Rodericus proximus ſucceſſor inſigni elogio celebrauit. Tagus eo anno ad Toletũ gelu concretus eſt, quod propter regionis temperiem perrarò ſolet accidere.

Male pugnatur ad Alarcum.

CAP. XVIII.

MARTINO æqualis Dieghus Lupus Harus Viſcaiæ Princeps opibus, gratia, & auctoritate cæteros Caſtellæ proceres facilè ſuperabat. Virueſcam, Anagarum, Soriam, Caſtellæ Regis nomine, eoque concedente gubernabat, vt eius ætatis tabulæ indicio ſunt. Hoc auctore, Carrione ex toto Caſtellæ regno conuentus habiti ſunt, ſalutis anno mil-
1192 leſimo centeſimo nonageſimo ſecundo. bellum decretum in Mauros, qui noſtrorum deſidia vires confirmabant, & rei Chriſtianæ formidabiles erant. Egregios pro pietate conatus, diſcordia quæ Caſtellæ Regem inter & Legionenſes, ac Vaſcones erat, retardabat, ne bellum à tergo illatum à ſacra expeditione reuocaret. Optimum viſum eſt, cum iis Regibus primùm gratiam reconciliare. miſſi ea de re vltro citroq; legati: ſancitaq; pax. Martino inde Pręſuli Toletano cum militari manu mandatum, Bæticæ arma inferre. ingentis belli hęc initia fuere. Dum conuentus Carrione agitantur, Nauarretum in regni finibus abs Rege ædificatum fama tenuit, multorum teſtimonio comprobata. inſtauratum, ipſe arbitror, amplificatumve: cùm Rodericus Præſul ante hos annos de eo oppido mẽtionem faciat. In Aragonia Vrgeliæ Comes, qui ex quo pater obiit, regni finibus abſtinuerat Pontio Cabreræ ex priuata cõtentione infenſus viro præpotenti, ad officium rediit. Gaſtoni Bearnenſi Vicecomiti, Bernardi Comitis Comingenſis ſeu Conuenarum filia nupſit: & cum ea dotis nomine Bigorræ principatus datus eſt, tanquam Regis Aragonii beneficiario. Berengarius Tarraconenſis Præſul, Februarii menſis ſextodecimo die, ſalutis anno milleſimo centeſimo nonageſi- 119
mo quarto, trucidatus eſt. cædis auctor Guillelmus Moncada traditur fuiſſe. ſimultatis cauſſæ ignorantur. Pompelone Sanctius eo nomine ſeptim⁹ Rex Vaſconũ, ætate grauis, rebus geſtis clariſſimus, vnde Sapientis cognomen ab exacta prudentia, & quoniã litteris non leuiter tinctus erat, Iunij mẽſis die vigeſimo ſeptimo diem obiit. corpus in templum eius vrbis maximum illatum. iuſta more regio magnificè facta. regnauit annos tres & quadraginta, menſes ſeptem, dies ſex. Ex vxore Sanctia Regis Caſtellæ amita, Ferdinandum, Remigium, Berengariam Theraſiam, Blancam genuit: atque qui hos ætatis prærogatiua, & regni hæreditate præceſſit, Sanctium Vaſconum Regem, eo nomine octauum, cui Fortis cognomen animi magnitudo fecit, & multa in bello præclarè geſta. Incluſi appellationem inde peperit, quod ſub vitæ finem cancri ſæuo carcinomate fœdatus, Tudelæ in arce ſe tenuit, hominum congreſſus deuitans, ſublataque ſe adeundi conueniendique facultate. Munificentiæ eius, ac liberalitatis multa monimenta extant. corriuatum Iberum mutato veteri alueo, Tudelam alluere compulit, ponteque eo loci iunxit ad incolarum commoditatem. Fiterii & Oliuæ Ciſtercienſia monaſteria de ſuo conſtituit. præterea ad Rocidam vallem, templum Sanctæ Mariæ nomine, ſuæ & poſterorum ſepulturæ deſtinatum. Clementiam Raymundi Comitis Toloſani

loſani eo nomine quarti filiā vxorem habuit. ex ea Ferdinandum genuit, quem ſuperſtite patre in venatione equi caſus afflixit ad terram, peremitque. Corpus Tudelæ in D. Mariæ tumulum habuit. Omnino quo tempore Sanctius regnum auſpicatus eſt, ingentis belli expectatione ſuſpenſa erat Hiſpania. Martinus Toletanus Præſul, vt iuſſum erat, in Bæticæ agros inuectus longè lateque obuia cuncta vaſtauit. Multi mortales cum pecore, atque alia præda capti. ædificia incenſa. oppida atq; agri deformata. nulla Maurorum numero aut virtute iuſta manus occurrit. incolumi exercitu in patriam ſeſe retulit. Mauri dolore iniuriæ prouocati, magnos tota prouincia delectus habent. Ipſe Miramamolinus Abeniuzephus Mazemutus, ex Africa re cognita cum validis copiis in vindictam præceps tranſmittit in Hiſpaniam. non Almohades modo, ſed etiam Æthiopes, & Arabes ſpe prædæ Hiſpanienſis eius ſigna ſequebantur. Cum ea multitudine Mariani montes ſuperati ſunt. Alarcus oppidum, non ita pridem noſtrorum opera extructum, peruentum. Alfonſus Caſtellæ Rex hoſtium apparatu, & ſuorum periculo renunciato, haudquaquam demittit animum: verùm re cum Nauarræ & Legionis Regibus, cū quibus paulò ante gratiam conciliarat, communicata, prior ipſe cū peculiaribus copiis Alarcum accurrit, caſtraque hoſtium caſtris oppoſuit. Quorū multitudine perſpecta omnem circa regionem tabernaculis occupantium, alij ſuſtinendum iudicabant, variiſq; artibus ludificandum hoſtem, donec Reges aduenirent, qui propediem affore nunciabantur. alij exemplo confligendum cenſebant, ne victoriæ quam præcipiti temeritate exploratam ſibi habere videbantur, Vaſcones & Legionenſes participes, glorioſique ex ea re euaderent. Vicit ea ſententia, etſi Rex non ignorabat in bello ea conſilia ſaluberrima eſſe, quæ tutiſſima ſunt. Hoſtis contemptum, confidentiam ſui ęquè exitiale malum magnis Regib. eſſe, huius prælij euentus declarauit. Commiſſa pugna ad Alarcum ad quartumdecimum Kalen. Auguſti, die Mercurij anno milleſimo cētesimo nonageſimo quinto, ma- 1195
gno vtrinq; animorum ardore concurſum. noſtrorum virtus hoſtium multitudine victa eſt. ſcelerum pœnis agentibus, diuinituſq; timore noſtris incuſſo priſtinus animorū ardor pugnantes deſeruit. Multi in pugna, & in fuga deſiderati. in his Martinus Martinius quartus Calatrauæ Magiſter, Dieghus Harus belli præcipuus incitator ab ignauia accuſabatur: quòd ſe initio prælij à pugna ſubduxiſſet, Alarcumq; retuliſſet, ſiue rerum deſperatione, ſiue (vt fama tenuit) Regi iratus, Bæticos equites Caſtellæ nobilibus exæquanti aliquando virtute, militarique ſcientia. Mauri tanta victoria lęti, non modo Alarcum oppidum continuò ex deditione ceperunt, ſed in veteris regni fines ferro penetrarunt: Ieueneſq; vſque, quod oppidum vigeſimo quarto ab vrbe Toleto lapide ſitum eſt, peruenerunt. Alarci hoc tempore parietinæ tantùm extant, & B. Mariæ nomine templum peruetuſtum, pręcipua finitimorū religione colitur. nimirum Rex barbarus ſolo id oppidum exæquandum curauit. Opinio fuit ea clade regium ſcelus vindicatum. Toleti vxore contempta, fœminæ cuiuſdam Iudææ, quam nihil præter pulchritudinem commendabat, amoribus diu indulſit. quod non modò turpe & inhoneſtum erat, ſed etiam cū religionis probro coniunctum. neq; prius deſtitit, quā proceres rei indignitate permoti pellicē perimendam curarunt. Libidinis impatientia furentem Regem, genius Illeſcis per noctem apparens, ad ſanitatem reuocauit: ea forma qua ex imagine notus erat, iuuenis graui atque præclara ſpecie, minas intentans niſi reſipiſceret, caſti-

moniæ vel cultæ præmium expectare, vel ſpretæ pœnam vereri iubens. Extat in eius oppidi templo ad dextram aræ maximæ ſacellum Angeli nomine cum inſcriptione, quæ indicat eo loco Regem fuiſſe cœleſti voce caſtigatum. Prorſus ea clade nunciata Reges Legionis & Vaſconum conatu deſtiterunt. Legionis quidem Rex Alfonſum ſalutaturus accurrit, ſiue ſyncero animo, ſiue ſimulata gratia. Sanctius Rex Vaſconum, Rege inſalutato in patriam abiit. officij prætermiſſi iniuria in Caſtellæ Regis pectus altius inhæſit, quam quiuis exiſtimare potuiſſet: atque ex eo tempore, ira & metu anxius animus, non magis in Mauros, quam in Vaſcones ea moliri, atque parare cœpit, quibus iniuriam vindicaret, dolorem vlciſceretur.

Res in Luſitania geſtæ.

CAP. XIX.

1196 CONSEQVENS annus milleſimus centeſimus nonageſimus ſextus triſtis fuit Hiſpaniæ, Alfonſi Regis Aragonij morte: quoniã inter Reges Hiſpaniæ proximum auctoritatis & potentiæ locum occupabat, virtute nulli cedebat. Perpiniani ad ſeptimum Kalen. Maij extinctus eſt. quo tempore ditione vniuerſa altiſſima pax erat: Aragoniæ regnum viris, opibus, & fama florebat. Petrum è filiis natu maximum hæredem ſcripſit: Alfonſo Prouinciæ comitatum, & contributos principatus teſtamento legauit. Ferdinandum natu minimum, veſte mutata maiorum manibus parentare iuſſit in Populeti monaſterio Ciſterciẽſi: quod à patre inchoatum, & ab ipſo perfectum Tarraconem inter & Ilerdam, ipſius & poſterorum ſepulturis deſtinabatur. Filias tres Conſtantiam, Eleonoram, & Dulcem, fratribus ſiquidem ſine prole decederent, teſtamento imperij hæredes ſubſtituit, mutata ea in parte Petronillæ matris, atque correcta voluntate, fœminas ab imperij hæreditate arcentis, vt eſt ſuperius indicatum. Fuit hic annus non modò Aragonij Regis morte nobilis, ſed etiam fame peſteque fœdus: quæ mala Catalaunos præſertim vexarunt. præterea noua barbari Regis irruptione Caſtra Iulia, Placentiaque captæ. Talaueræ ager vaſtatus. Oliueta præcipua nobilitate cõbuſta. oppidum expugnari non potuit, propter murorum firmitatem, incolarumq; virtutem. Eulaliæ & Eſcalonæ oppida euerſa. Toletum ipſa dies decem obſeſſa. In vlteriori Caſtella, pontificia cathedra Anagaro vbi eatenus hæſerat, in D. Dominici Calzadij templum translata. ꝙ magnis molibus & cæmentis ante ſedecim annos inchoatum, ad culmen peruenerat, ea amplitudine & maieſtate, qua cum præcipuis Hiſpaniæ contendit. vtrunq; Roderici Præſulis Calagurritani opera perfectum. Conſequẽti anno milleſimo centeſimo nonageſimo ſeptimo, noui motus in Catalaunis extitere, prouincia in partes diducta. Quidam Armengaudum Vrgelitanum Comitem ſequebantur: alij fauebãt Raymundo Rogerio Fuxenſi Comiti. Ab ea factione Vrgelia ciuitas obſeſſa, viſque expugnata. In diuerſa Hiſpaniæ parte Abeniuzephus Maurus ſuperiori victoria exultans, vires ſuas fortunamq; expertus animos tollere: animoque & prædicatione vniuerſam Hiſpaniam complecti. ergo reparatis viribus, auctiſq; copiis Toletum vſq; peruenit. Vrbem propter loci naturam obtinere non ſperabat. opida agrique vaſtati. præda ingens abacta. Madritum & Complutum eadem belli iniuria vexatæ. ad læuam Ocania, Vrceſia, Opta, Conchaque. Noſtri luctu ingenti ex præterito, & metu præſenti occupati, conſilia defendendæ patriæ non explicabant. veneratque in extremum periculũ ſumma Chriſtianæ rei in Hiſpania. Nam Maurus tãtis rebus peractis incolumem exercitum in

Bæticam

Bæticam reduxit, maiori mole parãs bellum in ſequentem annum. Alfonſus Caſtellæ Rex tantis circũuentus malis, quoniam viribus impar erat, externa præſidia conquirenda iudicabat. Parum ſpei erat Legionenſes & Vaſcona quidquam pro ſano facturos: qui iniquiſſimo reipublicæ tempore Caſtellæ fines diuerſi inuaſiſſent, nulla religionis cura, neque quid de ipſis fama locutura eſſet, conſiderantes. Rex quidem Vaſconum Soriæ & Almaſani agros, cum prædatoria manu inuectus vexauit. Legionenſis autem Rex fœdus etiam cum barbaris iniit, qui ad extremos Caſtellæ fines Anam inter & Tagum habitabant: irruenſque in Campaniam obuia cuncta depopulatus erat. Petrus Aragoniæ Rex cognomento Catholicus, ad ſanciendum fœdus inuitatur, vireſq; ſociandas aduerſus communes hoſtes. fœdere conſtituto, Legionenſis Regis iniurias primũ vindicare viſum eſt: deinde Vaſconum contumelias. Bolagnium, Caſtrum viride, Valentia & Carpium Legionenſi primo belli impetu ſunt ablata. In Vaſcones ne verterentur arma (vt erat deſtinatum) nouus Abeniuzephi belli apparatus effecit, noſtris finibus nimium aſſueti imminentiſq;: præterea noſtri quas copias in barbaros inferre deberent: quoniam viribus impares erant nulla rei Chriſtianæ cura in Legionenſem Regem omnium malorum auctorem (ſic illi ferebant) conuertentes, in eius fines Aſturicam vſq; penetrarunt anno milleſimo centeſimo nonageſimo octauo. Salmanticenſis ager deformatus: vtraque Alba, Mons regius, aliaq; oppida occupata. Secundũ hæc de Rege Vaſconum vindicando, vnde non minores iniuriæ extabant, deliberatum, tanta Regum Caſtellæ, & Aragoniæ cupiditate, vt obliti dignitatis, neque rei Chriſtianę periculi permoti cum communi Chriſtiani nominis hoſte Abeniuzepho paciſci, barbaroſque de fœdere vltro appellare, turpe nõ iudicarẽt. neq; ille auerſas aures à fœdere exhibuit, cũ in Luſitanũ Regem q̃ magnas clades barbaris intulerat, toto pectore ferretur: pręterea de rebus Africę cogitaret. induciæ pactæ cum Mauris in decẽ annos. Sanctius quidem Luſitaniæ Rex oppidis inſtaurandis extruendiſq;, vnde populorum conſtructoris nomen tulit, curę & cogitationis partẽ conſumebat, Valentia ad Miniũ, Montemaiori cui Nouo cognomen eſt, Ballelis, Penamacorio, Sortella, Penella, aliiſque. quorum pars D. Iacobi, pars Auiſij militib. qui ea tẽpeſtate in Luſitania celebrari cœperũt, Regis dono ceſſerunt. Maior cura erat barbaros tota prouincia exagitandi pellendiq;. Itaq; vrbem Syluenſem ad promontorium Sacrum in poteſtatem redegit, claſſe valida adiutus ex Gallia Angliaque: ac nominatim Philippus Regis ſororius, viginti ſeptẽ naues, & in iis lectiſſimos milites ex Flandria auxilio miſit. Captæ vrbi Epiſcopum dedit Oſſonobę, quę hodie Stombar eſt, antiquo cathedrę pontificiæ iure in eam noua indulgentia translato. De tempore eius expeditionis ſcriptores variant. quidã hũc ſalutis annũ M. C. nonageſimũ nonũ adſcribunt. alij decem ante. quo tempore Reges Henricus Angliæ. Philippus Galliæ, rei Chriſtianæ, q̃ in præcipiti erat ſuſtentãdę promouendęq; ſtudio in Syriã nauigare, colloquio in Vellocaſſibus habito decreuerunt. Anglus mutata voluntate ſubſtitit, Richardo filio vicario. Regib. adiunctus Henricus, tũc Cãpaniæ in Gallia Comes, deinde ducta Eliſabetha Amalarici Regis filia, Rex Hieroſolymitanus. huius Henrici ex priori coniugio Theobaldus filius fuit Campanię Comes: cui per hęc tẽpora Blanca Sanctij Vaſconũ Regis ſoror connubio iuncta eſt, eius Theobaldi mater, q̃ poſteriori tẽpore ad Vaſconũ regnũ peruenit. Mortaliũ animos malis oppreſſos, metu ſolicitos, ꝓdigia multa ſuſpẽſos habebãt. peſte, fameq; grauiſſima in Luſitania

nia laboratū. alia in cœlo ſigna viſa. vulgus in deteriora pronum, religioneque obſtrictum, cœleſtē vindictam interpretabatur, iramq; Dei: quòd nuptię Alfonſi Legionenſis, ac Theraſiæ Luſitanæ, vitio cohærentes, haudquaquam diſſoluerentur, quamuis Innocentio Pontif. eius nominis III, qui Celeſtino ſubſtitutus Romanam eccleſiā obtinere cœperat, enixè curāte: atq; ita vt Luſitaniam vniuerſam anathemati ſubiiceret, parereq; recuſantes à fidelium ſocietate amoueret. auxerat terrorem vrbs Syluenſis amiſſa, oppidis & agris eo tractu illata vaſtitas, Abeniuzephi vtrunque armis, acceptas à Rege Luſitano iniurias vindicantis.

Bellum in Vaſcones.

CAP. XX.

DIREMPTVM id coniugium lege propinquitatis eſt, ægrè quidem ac ſerò, ſed diremptum tandem ſalutis an-
1200 no milleſimo ducenteſimo. continuòq; agi cœptum de Berengaria Alfonſi Caſtellę Regis filia in Theraſię locum aſciſcenda, quam Conrado Sueuiæ Duci pactam fuiſſe paulò ante dictum eſt. mores Germanorum, & longinquam illa profectionem excuſabat, nō minus à Legionenſi coniugio auerſa, propinquitatis lege vitioſo, vti quod diremptum erat, futuro. ſed nimirum Reges priuatis commodis honeſtatē & religionem plerunq; poſthabent. Matris blandiciis puellæ animus leniebatur, patrē cogitatio ſubiit diuerſarum gentium matrimonia infeliciter plerunque infauſtèq; cadere: neque prætermittendam eſſe opportunitatem Regis Legionenſis, vnde tanta mala extiterant, conciliandi ſubducendique ab amicitia Regis Vaſconum, cuius potiſſimum vindicandi cura ſollicitabat: & diſtracto Legionenſi iniuriæ opportunus fore credebatur. Ergo dum hęc aguntur, Caſtellæ Rex Alfonſus in vindictam pręceps, bellum omni conatu comparabat. Petrum Aragoniæ Regem, ne continuò adeſſet, vt erat in fœdere cautum, diſſidium cum matre Sanctia tenuit: quam dum ſuſpectam habet, & de reditu in Caſtellam cogitare credit, dotalia oppida auferre ſatagit. Verum Caſtellæ Rege curante inter matrem & filium concordia ſancita eſt. Hariſam in vtriuſque regni finibus ſitum oppidum, colloquij cauſſa ventum: Alfonſoq; Rege diſceptatore & arbitro, conſtitutum, vt Dertuſæ atque Aſconæ, aliorumq; oppidorum permutatione, Hariſa, Epila, atq; Embitis dotalia Reginæ oppida, Regi Aragonio redderentur: prouidenti, ne ea parte Caſtellæ Regi aliquando Aragoniæ fines inuadendi facultas eſſet, varias & commutabiles hominum, ac præſertim Regum eſſe voluntates conſideranti: nec vllo propinquitatis reſpectu teneri, vbi amplificandæ ditionis ſpes affulſit. Petrus Aſagra Albarracini regulus colloquio Regum interfuit, cum vtroque gratia conciliata ſcilicet. fœdus pridie Kal. Octobris factū eſt. Ipſo anno Berengaria altera Sanctij Vaſconum Regis ſoror, Richardo Angliæ Regi nupſit. ſic veteres Hiſpaniæ tabulæ docent, ſcriptores Anglicani priori anno id cōtigiſſe aiunt: hoc ipſo Richardum defunctum affirmant. Caſtellę Rex Alfonſus, induciarum quæ cum Mauris erant beneficio, cupiens ea damna ſanare, quæ ſuperiori tempore accepta erant, Placentiam & Begiarem inſtauranda curabat: Mirabellum atque Seguram in monte Argentario: Monfredum & Moiam in Aragoniæ Marca: in Campania Aquilariam. Hæc agebat: neque belli tamen quod in Vaſcones meditabatur, curam remittebat. neque deſiſtebat Aragonium Regem monere, vt arma ſociaret. Vno tempore Aragoniæ & Caſtellæ arma contra Vaſcones mota ſunt. Sanctius Rex tēpeſtate prouiſa, viribus impar, cū parum præſidij eſſet in Chriſtianis Principi-

cipi-

cipibus, quos Caſtellæ Regis artibus alienatos ſentiebat (& de nuptijs Ludouicum inter Philippi Galliæ Regis filiũ, & Blancam Alfonſi Caſtellæ Regis filiam agi cœperãt) in Africam nauigare conſtituit: atq; à Miramamolino Abeniuzepho, ingens facinus & probrum, auxilia poſtulare. neq; enim illum, vt erat vaſto animo, Hiſpaniæ rurſus inuadendæ occaſionem quæ ex noſtrorum diſſidio offerebatur, neglecturum exiſtimabat. Vaſcones ſcriptores haudquaquam ex fide, ſed eius dedecoris amouendi cauſſa Sanctium fingunt in Africam nauigaſſe, vt Tremeſenio Regi Mauro opem ferret aduerſus Tunetanum. commentum quia ſe prodit, nullis tunc earum vrbium Regibus in Africa, pluribus refellere ſuperuacaneum fore arbitratus ſum. conſtat Sanctio Rege in Africam digreſſo, Reges Caſtellæ & Aragoniæ tanquam in vacuam poſſeſſionem irruiſſe in Vaſcones. Aiuarium & Vallisroncalia ab Aragonio Rege occupata: Miranda & Inzula Caſtellæ Regi data ſunt. à quo præterea Victoria Alauæ caput eſt circunſeſſa: & quoniam virtute ciuium defenſa vrbe obſidio ducebatur, Didaco Haro eius vrbis expugnandæ cura demandata, Rex Guipuſcoam, quæ è tribus Cantabriæ prouincijs vna eſt, & Vaſconum iniurijs prouocata ſe dedere parata erat, abijt, arces tota prouincia continuo Regi traditæ. Victoria tandem defenſionis ſpe abiecta deditionem fecit, atq; eius auctoritatem vniuerſa Alaua ſecuta eſt. illud modo cauerunt, ne leges aut magiſtratus abs Rege accipere cogerentur, Victoria tantum & Treuigno exceptis, quibus vt Rex daret Præfectos permittebatur. Caſtellæ & Aragoniæ Regib. omnia prona erant, quod præſidio omni deſtituta prouincia eſſet: & recens fama vulgarat Sanctium Regem ex cancri morbo in crure altero enati, laborare cœpiſſe, nulla ſpe recipiendæ ſanitatis. atra bilis ex rerum deſperatione concepta eum morbum cõciliauit. Cantabriæ littora, quod ad retinendum prouinciæ imperium magni referebat, munita. S. Sebaſtiani, Fontis Rabiæ, Guetariæ, & Motrici oppida inſtaurata ſunt. Laredi, S. Emeterij, & S. Vincentij appellatione oppida in ipſo littore recens conſtituta. his rebus perficiẽdis Alfonſus Caſtellæ Rex diſtrictus erat. Sanctius Rex Vaſconum, nullo operæpretio facto ingloriusredijt in patriam & regnum, multis deforme atque imminutum partibus. miſſi de iniuriis ad vtrunq; Regem legati prope ſupplices: nihil tamen præter ſpecioſa verba retulerunt. iure belli vt parta reſtituerent, non inducebant in animos: neque rationes deeſſe poterant, quas vaſtæ cupiditati obtenderent.

Rex Aragonius Romam abijt.

CAP. XXI.

HÆc in Hiſpania. quo tẽpore Henricus Angliæ Rex in Gallia, eo bello inchoato, quod diu eam prouinciam exercuit, dum Lemouices vrbem præualidam obſidet, ſagittæ vulnere ex muro emiſſæ extinctus eſt. Succeſſit in regno Ioannes frater germanus. Philippus cognomento Auguſtus Galliæ Rex, nouum Regem priuſquam ſe confirmaret euertere parans, quam maximas poteſt copias armat. Nortmannos, Britannos, Andes, qui Anglorum imperio parebãt, armatus inuadit. vrbes partim vi, alias voluntate imperio ſuo adiungit. aduerſus eius potẽtiam nuſquam nouus Rex ſpem habet, viribus impar, neq; belli defendendi cogitationes explicãs. miſſi de pace legati. Butauentum in finibus Nortmanniæ vtriuſque Regis colloquio deſignatum. fœdus ibi magis neceſſarium, quam honeſtum Anglis factum eſt. ex quo à Francis captæ paulo ante vrbes, eis relictæ ea tantum lege, vt Blanca Alfonſi Caſtellæ Regis filia, Ludouico Philippi Regis Galliæ filio nu-

beret, nulla alia dote. ea ſcilicet honeſtatis ſpecies obtendebatur, quod Ioannis ſorore genita eſſet. Andes ex fœdere Anglis dati. Miſſi ad Regem Caſtellæ de re tota legati. is nuncio lætus, quo cum ſalute reipublicæ priuata vtilitas coniuncta erat, poſtulatis annuit. Burgis ſpõſalia celebrata: patreq; deducẽte puella in Aquitaniam, quoniam in Angli Regis ditione erat, deducta eſt. inde ad ſponſum abijt Galliæ proceribus comitantibus. Imperij Anglicani maieſtatem eo fœdere imminutam non obſcurè dolebãt Angli: prorſus vt Regem in Angliam traijcientẽ malignis oculis intuerentur, neq; vrbes ineunti fauſtis vocib. vt fieri ſolet, acclamarent.
1201 Anno hæc milleſimo ducenteſimo primo gerebãtur. quo anno Theobaldus Campaniæ Comes defunctus eſt, vxoris Blancæ vtero hærede: vnde filius poſthumus natus eſt patris nomen referens. Berengaria Alfonſi Regis Caſtellæ filia Alfonſo Legionenſi Regi connubio tandẽ iuncta eſt. Glorioſum id Alfonſo Caſtellæ Regi erat, duas filias coniunctis ferme nuptijs, duobus Regibus ſine vlla dote copulatas. nam Berengariæ ea oppida data ſunt, quæ Caſtellæ armis viro ipſius nõ ita pridem erant detracta. Valliſoleti, quo Reges conuenerunt, omni ſignificatione lætitiæ nuptiæ celebratæ ſunt. Alfonſum inter Prouinciæ Comitem in Gallia, & Guillelmum Comitem Focalquerij, etſi Garſendæ Alfonſi vxoris patruus erat, bellum natum: quod Petrum Aragoniæ Regem, vt diſſidentes in in pace poneret, in Galliam maturare compulit. Ad Aquas mortuas in Galliæ Narbonenſis ora (Foſſæ Marianæ apud veteres ſunt) Rege arbitro de controuerſia diſceptatum eſt, & fœdere conſtituto ab armis diſceſſum. Regem cura ſolicitabat. Baleares inſulas, quoniam in Maurorum ditione erant, oppugnandi. in eam rem Genuenſes & Piſani mari ea tempeſtate potentes, conciliandi erant. Innocentij tertij Pontificis Maximi præcipua auctoritas, ſtudiumq; de Aragonijs bene merendi: quod multis argumentis teſtatus erat. Ergo Rex ex prouincia cum claſſe ſoluens, Romam ad Pontificem abijt: vbi ſplendido apparatu exceptus eſt: & vt maior honor eſſet, in D. Pancratij (quod templum vltra Tiberim ſitum eſt) ſalutis anno milleſimo 120
ducenteſimo quarto, Nouembris die vigeſimo primo, à Petro Epiſcopo Portuenſi inunctus, & Pontificis manu coronatus, infulas & cætera regni inſignia ſolenni cæremonia accepit: datumque Aragonijs Regibus, vt deinceps in prouincia coronam accipiendi ius eſſet, Tarraconenſi Metropolitano totius cæremoniæ antiſtite, quaſi Romani Pntificis vicario. Extant de re tota publicæ tabulæ, quas vt hoc loco inſereremus viſum nõ eſt. Nondum in mores ſuſceptum erat, vt Reges Aragonij continuo à morte patris regni inſigne acciperent: ſed cum milites creabantur, more Hiſpanis vſitato, aut vxores ducebant, tum demum regium nomen, inſigneque vſurpabant. Pro eo merito Rex, Aragoniam Pontificibus vectigalem eſſe conſtituit, certum auri pondus pendere quotannis pollicitus pactuſque haud obſcure dolentibus vulgo prouincialibus ab eo initio immunitatis ius imminui: datamq; Pontificibus poteſtatem, occaſionemque rempublicam in Aragonia turbandi. Iuſtum dolorem, vectigal quod cõſequenti anno impoſitum regno abs Rege eſt grauiſſimum, magis exulcerauit, quod Monetale vulgo dicitur, Oſcæ Nouembri menſe extremo edicta promulgata, quibus non plebei modo, ſed etiam immuni conditione homines, quicunq; eſſent, comprehendebantur. Accuſabant Regem, quaſi priuatim prodigus eſſet, publice auidus, vnde effuſa compenſaret. Nondum Rex vxorem duxerat. prolis procreandæ in ſpem regni cura ſolicitabat. agente Rom. Pont. Innocentio curatũ, vt Maria Iſabellæ Reginæ Hiero-

Hieroſolymitanæ filia, ad quam regnum ſucceſſione deuoluebatur, Aragonio Regi coniungeretur. prope res cõfecta erat, cum Rex ſuadentibus, procerib. Mariam Mompellerij Principẽ Guillelmi filiam, propter eius principatus opportunitatẽ, vxorẽ duxit: eoq; facto pij Pontificis vota deluſa, commodiſſimo coniugio prouidentis, Aragonia arma ad bellum ſacrum conuertere. Vrraca tertia Alfonſi Caſtellæ Regis filia, Aragonij & ipſa coniugij ſpe depulſa, Alfonſo nupſit, anno eius ſeculi ſexto, Sanctij Luſitani Regis filio primo. Quo anno pridie Kalend. Martij inſignis Solis defectio extitit. ſex horis dies nocte mutatus, continuis imbribus inflati amnes. Tagus Almofalæ portam Toleti ſexto Kalend. Ianuarij ineunte anno proximo, ſuperauit hominis menſura. Rex Vaſconum Caracam ad Caſtellæ Regem rebus deſperatis venit, induciæ quinquennes factæ. obſidum loco oppida vtrinque data: cautumque nominatim, vt Alfonſi opera Aragonius in idem fœdus induceretur. Conſequens annus milleſimus ducenteſimus octauus multorum Principum funeribus nobilis fuit. mẽſis Auguſti die vigeſimo octauo Martinus Præſul Toletanus obijt. ſucceſſit ex interuallo Rodericus Semenus domo Vaſco. hominem externum ſpectatæ vitæ probitas eruditioq;, vt ea erant tempora, ſingularis ad eum honoris gradum prouexit. & quoniam induciæ abs Regibus eo auſpice pactæ potiſſimum erant, Principum gratiam, & vtriuſque gentis ſtudia promeruit. Menſe Nouembri Sanctia Aragonij Regis mater Xixenæ deceſſit: quod ipſa monaſterium virginum, ſub D. Ioannis Hieroſolymitani militum diſciplina extruxerat: & in eo rerum humanarum tædio, melioris vitæ ſtudio veſtem mutarat. Toleti ipſo Martini feſto die Stephanus Elianus vir omni virtutum genere clariſſimus, iuridicundo arcibuſque in ea vrbe Præfectus, (nauatæ Regi operę ea merces fuit) in D. Romani compoſitus, pius munificuſque animo, par opibus. Vrgeliæ præterea Comes defunctus eſt, filia vnica Aurembiaſſi ex vxore Eluira relicta: quam cum Gerardus Cabrera Pontij filius, veteribus controuerſiis ſuſcitatis, propter ſexus imbecillitatem, exagitandam ſpoliandamque ſumpſiſſet: Eluira matre concedente Vrgeliæ principatus ſub Regis imperium ſubiunctus eſt. Ita magni Borelli quondam Barcinonis, & Vrgeliæ Comitis progenies, eius vrbis imperio decidit. tametſi Innocentio Pontifici, vt filiæ præſidio eſſet, & teſtamẽtum curaret Valliſoleti pars media erat à patre moriente legata. poſſediſſe non arbitror.

Pax inter Reges facta.

CAP. XXII.

INDVCIARVM quæ cum Mauris erant tempus exibat: & belli ſacri reparandi cura omnium animos, ſed præſertim Caſtellæ Regis, qui proximus periculo erat, ſolicitos habebat. Inteſtini inter Chriſtianos motus componendi erant, Regeſque inter ſe conciliandi: vt aduerſus communẽ Chriſtiani nominis hoſtẽ, tot regnorum acceſſione potentem, tantis victorijs ferocẽ, noſtriſq; finibus imminentem, libenter vires conferrent. finitima regna, ferocibus Regibus pacata diu eſſe non poſſunt, cum nouæ ex aliis nexæ bellorum cauſſæ indies exiſtãt. Primus Alfonſus Legionenſis Rex in dotalia nouercæ oppida inuectus, reipub. tranquillitatẽ turbauit, patrem incuſans quaſi vxoribus multa indulgendo regni maieſtatem imminuiſſet, vires debilitaſſet. Dieghus Harus viduæ Reginę frater, dum Regis conatibus obſiſtit, Legionis & Caſtellæ arma in ſe prouocauit: Ita neque operæpretium fecit ſororis ditionem iuſque tuendo: & ipſe vtriuſque Regis

volun-

voluntate alienata ad Vaſcones confugit. vnde quoniam in Caſtellæ agros identidem incurſiones faciebat, Regum ſuperuentu, ad Stellam oppidum victus acie, & intra oppidi mœnia compulſus eſt operibus & munitione firmiſſimi. quare ab oppugnatione ceſſatum. quatuor tamen Reges Caſtellæ, Legionis, Vaſconum, atque Aragoniæ, fide accepta dataque, Alfarum ad colloquium conuenerunt: vbi pace inter ſe facta, Dieghus Harus ab omnibus deſertus, viribus diffiſus Valentiam ad Mauros abijt. Aragonius Rex belli Maurici cura, & quoniam ita erat in fœdere cautum, in Valentiæ fines incurrit. pugnanti confoſſus equus, veniſſetque haud dubium in poteſtatem Maurorum, ni Dieghus Harus, qui à Mauris ſtabat, humanitatis memor, oblitus iniuriarum periculo eripuiſſet, equo præbito. quæ illi res magnam apud barbaros inuidiam cõflauit. cuius depellendæ neceſſitate, in Africam ad Miramamolinum nauigauit, iure & legibus innocentiam defenſurus. Vnde lite diiudicata, placatiſque Regibus Chriſtianis, in Caſtellam redijt, anno vt arbitror
1209 milleſimo ducẽteſimo nono. liceat enim in ratione temporum aliquando hallucinari: nam alij Regum fœdus ad Alfarum, ante biennium coiuiſſe aiunt, Aragonij Regis matre Sanctia, cum nondum defuncta eſſet, annitente diſceptanteque. Omnino à duobus Regibus Sanctio, Vaſconum, & Petro Aragonio, quos inter præcipua ſimultas erat, in colloquium deſcenſum hoc ipſo anno. Eo congreſſu, cui planicies prope Mallenum oppidum deſignata eſt, Iunij menſis quarto die pax facta eſt. conciliatæ beneuolentiæ argumento, Sanctius Aragonio Regi viginti millia aureos mutua dedit. oppida quatuor pignoris loco Semeno Radæ (quem Roderici Præſulis Toletani idem cognomen præferentis gentilem ac propinquum eſſe ſuſpicor) quaſi ſequeſtro ab Aragonio ſunt tradita: ea lege, vt niſi tempore ſumma reddita eſſet, ea ipſe oppida in poteſtatem Regis Vaſconum contraderet. Alfonſus Caſtellæ Rex pacis inter Reges pręcipuus auctor extitit: nam timor externus impendebat, concordiæ inter ciues & neceſſarios conciliator maximus. Gallica præterea auxilia euocare in Hiſpaniam conabatur. bellum maiori mole coortum inter Anglos & Francos, conatus eius turbauit. etſi in vnam curam pacandi Reges intentus, armatus in Aquitaniam penetrauit, vim inferre paratus ei genti, quæ ſe potiſſimum à pacis conſilijs alienam præbuiſſet. Nullum operæpretium factum. diſcordiæ flamma Gallia vniuerſa æſtuabat, nulla pacis ſpe. belli Maurici metus apparatusque Regem in Hiſpaniam reuocauit. Induciarum ſane tempore publicum ſapientiæ gymnaſium Regis opera, Roderici Præſulis hortatu, Palentiæ conſtitutum, iuuentute litteris & humanitate informanda: quo vno ornamento Hiſpania bellis implicita eatenus deſtituta erat. artium profeſſores ex Gallia atque Italia, magnis propoſitis præmijs euocati. Olgis etiam octauo ab vrbe Burgis lapide, virginum monaſterium B. Mariæ nomine ædificatum Regis ſumptu ampliſſimum, xenodochio coniuncto, quod Regum ſepulcris olim deſtinatum fuit. Conſtantia Aragonij Regis ſoror, ex priori viro Emerico Hungariæ Rege, cui Ladislaum puerum pepererat, vidua Innocentio Pontifice curante, Friderico Regi Siciliæ connubio iuncta eſt, atq; hoc ipſo anno ad virum claſſe deducta. Triſtes eæ nuptiæ fuerunt, Prouinciæ Comitis, aliorumque procerum obitu: qui ſponſam honoris cauſſa in Siciliam ex Aragonia proſecuti, Panormi extincti ſunt locis natura grauibus ſaluberrimum Hiſpaniæ Galliæque cœlum mutaſſe malo fuit.

Bellum

Bellum Mauricum inchoatur.

CAP. XXIII.

HIc erat rerum ſtatus in Hiſpania. pax inter Chriſtianos Principes ex tantis diſſidijs facta piorum animos ſpe optima lætitiaq; compleuerat, quantum in mutua ſocietate præſidij eſſet conſiderantes. tametſi Alfonſus Legionenſis Rex, incommodo ſane tempore Berengariam vxorem, lege propinquitatis iuſſuque Innocentij Pontificis repudiarat, ad patremque dimiſerat. Extant ipſius Innocentij de ea re litteræ ad Alfonſum Caſtellæ Regem diuortio repugnãtem, graues atque minaces. Barbari Rege Mahomade, qui ſuperioribus annis in Abeniuzephi patris locum ſucceſſerat, magnam occupandæ Hiſpaniæ ſpem, in quam erant ingreſſi, perſequi vſque ad extremum, delereque piorum nomẽ decreuerant. noſtris partum imperium tueri, quin barbaros Hiſpaniæ finibus pellere, animus erat. Obſtinato vtrique conſilio, ſpe pari in id certamen ingreſſi. Chriſtiani virtute, Duciſque prudentia potiores erant. barbari vincebant numero, Africæque & Hiſpaniæ vires, ſuperbiſſimo delectu in vnum bellum conferebant. Vno tempore Caſtellæ & Aragoniæ arma mota in Mauros ſunt. in Valentinis Adamutium, aliaq; oppida à Petro Aragonio Rege occupata: Dertuſa nauatæ ſuperioribus bellis operæ merces Templarijs fuit, abs Rege dono data eius militiæ Magiſtro Petro Montacuto. Ferdinandus Alfonſi Caſtellæ Regis filius, patris iuſſu in Bæticæ fines irruens Biatiam, Illiturgim, Giennij agros latiſſimè depopulatus eſt. prædæ hominum, pecorumque abactæ. ipſo tempore, quo à Mahomade Maurorum Rege, cui Viridi, à pileo quem geſtare conſueuerat, cognomen fuit, Saluaterra oppidum vi expugnatum eſt. incolæ pars ferro trucidata, pars in ſeruitutem abacta. Iunio menſe, anno milleſimo ducenteſimo decimo 1210
oppidum obſeſſum & Septembri captũ eſt. nam Alfonſum Caſtellæ Regem, qui cum delecta ſuorũ manu auxilio accurrebat, & Talaueram vſq; peruenerat, Ferdinandus filius rebus in Bætica patratis obuiam factus, ab itinere reuocauit, periculo indicato, & maioribus viribus opus eſſe diſputans ad barbaros impugnãdos. Regis pro pietate conatus, nõ parum turbauit conſecuta proximo anno, Ferdinãdi ipſius mors, die veneris pridie Idus Octobris, eo maiori patris dolore, & prouinciæ totius luctu, quod magni iam & iuſti Principis ſpecimen præbuerat. Corpus Madrito, vbi extinctus eſt, Olgas delatum, Roderico Præſule Toletano, & Berẽgaria ſorore funus honoris gratia comitantibus. Ea de cauſſa, expeditio Maurica in ſequentem annum dilata: comitia tantum regni Toleti habita ſunt, ijs rebus comparandis, quę ex vſu belli futura erãt. In ijs comitijs ſumptuariæ leges, quoniã mores in luxum degenerabant, promulgatæ. ſupplicia toto regno decreta numine propitiando. ad Reges legati deſtinati, vt communi periculo non deeſſent poſtulatum. Rodericus Præſul Toletanus Romam amandatus eſt, vt veniã peccatorum impetraret omnib. qui more per ea tempora vſitato cruce inſigni diſtincti ad bellum ſacrum conuenirent. Rex ipſe equos, arma, pecuniam, commeatum magna diligentia comparare. Mauri contra, aduerſus tantos apparatus, tantamque animorum conſternationem, ſuæ ditionis oppida in Carpetanis, Bætica, & ad promontorium Sacrum, quoniam in ea primus impetus futurus erat, operibus munire, quantum temporis ſpatium dabat: præſidijſque firmare, nouaſque copias ex Africa euocare. Alfonſus Caſtellæ Rex, dum vniuerſas copias expectat, terroris bellici oſtentandi cauſſa, in Maurorum fines inuectus, ad Sucronis ripam

aliquot oppida Mauris eripuit. & re ex ſententia patrata, Concham vrbem locis vicinam rediјt. vbi Aragonio Rege conuento, de ſumma belli deliberatum eſt. Sanctius Vaſconum Rex miſſis legatis ſe bello haud defuturum renunciauit. Rodericus Præſul ſubſtituto Adamo Palentino Epiſcopo ad eccleſiæ Toletanæ gubernacula, in Italia atque Gallia ſpe veniæ, quam à Pontifice Innocentio. III. impetrarat, & periculo indicato niſi ſuccurrerent, proceres, & Præſules ad ſacram expeditionem, ſed & ex plebe homines excitare non deſiſtebat. Tantam eſſe barbari ſuperbiam, vt omnibus toto orbe crucis cultoribus bellũ, interitum, exitium comminaretur: contumeliam haud ferendam nomini Chriſtiano. Multum ea diligentia profectum, tanta erat cupiditas aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes dimicandi: prorſus vt centum millia pedites, decem millia equites ex externis nationibus confluxiſſe tradant. ingens numerus ac vix fidem facturus. verum quis pro certo affirmet? cum alibi duodecim equitum millia, peditũ quinquaginta inueniam. His omnibus, ne tot gentium colluuione Toletum quo conueniendum erat, turbaretur, horti regij præcipua amœnitate, ſed & coniuncta vrbi, ad ripam Tagi loca ad tendendum deſignata. Februario menſe anno ſalutis
1212 milleſimo ducenteſimo duodecimo, hæ gentes Toletum conuenire cœperunt. In Iudæos à promiſcua multitudine ſæuitum in ea vrbe, ijs violandis numini ſe gratificari putanti. reſtitere nobiles. miſeram gentem armis & auctoritate tutati ſunt. Petrus Aragoniæ Rex feſto Trinitatis die, publica omnium lætitia, atque ſupplicatione, in vrbem exceptus eſt. viginti peditum millia, equites tria millia & quingenti ex Aragonia ſequebantur. Luſitanus Rex Sãctius ſacro bello intereſſe non potuit, Conimbricæ per id tempus ex morbo extinctus. funus in S. Crucis illatum, humili ſepulcro: vnde Emanuele Rege in magnificentius migrauit. Succeſſit Alfonſus defuncti filius, geminæ iam prolis ex Vrraca vxore pater effectus, Sanctij Alfonſiq; Ferdinandus Alfonſi noui Regis frater, anno ſuperiori vxorem duxerat Ioannã Comitem Flandriæ, Balduini Auguſti filiam, hæredemque. Ex Luſitania tamen non contemnẽda militum manus, an ſua ſponte incitata, an abs Rege ſuo miſſa auxilio venit. Vniuerſæ multitudini ſtipendia in dies ſingulos per capita numerabantur. pediti quinque nummi, quos vulgo ſolidos vocabant, equiti quadruplum. dona principibus pro cuiuſque merito & dignitate. commeatus affatim Alfonſi Regis cura comparati, nihil vt tantis copijs deeſſet ſumma diligentia prouidentis. Impedimentis portandis, ſexaginta curruum millia contracta eſſe auctor Rodericus Præſul: qui totius expeditionis teſtis oculatus fuit: viſaque ad poſteritatis memoriam litteris propagauit. alij iumenta ſarcinaria eo numero fuiſſe aiunt: vtrunq; miraculo proximum, in tanta temporum difficultate regii ærarii inopia. ſed nihil eſt tam difficile, quod non diligentia vincatur. & ab externis gentibus, & Principibus equi, muli, pecunia certatim mittebantur. Iunii die vigeſimo Toleto diſceſſum. Dieghus Harus in primo agmine curare iuſſus: vbi externæ gentes erant, in ſecundo agmine Rex Aragonius. poſtremum Caſtellæ Rex Alfonſus ductabat: in quo quatuordecim millia equitum erant, peditum numerus iniri vix poterat: ex vniuerſa Caſtella, quorum ætas idonea erat arma induere omnes compulſi fuerant. Trinis caſtris Malaconem peruentum eſt: quod oppidum Maurico præſidio obtinebatur, Toleto diſſitum quinquaginta ſex paſſuum millibus. barbari, tantæ multitudinis metu oppidum relinquere, & arcem munire coacti: externarum tamen gentium

virtute atque impetu, arce expugnata, Iunij vigeſimo tertio die ad vnum omnes trucidati ſunt: vſque adeo animos impiæ gentis delendæ cupiditas occuparat. Kalen. Iulij Calatraua firmiſſimum oppidum vltra Anam fluuium ſitum incolarum deditione res ſuas in extremo ſitas, neque auxilij ſpem vllam eſſe cõſiderantium, venit in poteſtatẽ. in dedititios, ne externi milites pro ingenio ſæuirent, noſtrorum interuentu vix eſt impetratum: cum datam de ſalute fidem impię quamuis genti ſeruandam diſputarent: neque deſperatione (quo nullum eſt acrius telum) efferãdos amplius hoſtium animos videri. Oppidum Calatrauæ militibus, quibus à Mauris ereptum erat, redditum eſt: ſpolia Aragonijs, externiſq; militibus quos inſuetus calor, cœli grauitas, rerũq; omnium inopia compellebat, (ſic ipſi videri voluerunt) piorum caſtris relictis in patriam ſeſe referre. Arnaldus Narbonenſis Epiſcopus, & Theobaldus Blazo Picto rebus noſtris præ cæteris fauens, vt qui genus maternum ex Caſtella deducebat, vterq; cum peculiari ſuorum manu in caſtris manſere, gentis ignauiam incuſantes, atque quoduis periculum ſubire deſtinantes. Externorum diſceſſus, vnde metus mœrorque noſtrorum animos occupauit, dupliciter commodus fuit: tantæ victoriæ laude, haudquaquã cum exteris participata: & ex ea re Mahomade, qui ad Giennium ſe tenebat totius certaminis aleam detrectans, vt vniuerſo prælio dimicaret inuitato. Itaque noſtri, motis caſtris Alarcum peruenerunt. quod oppidum, quoniam ante paucos annos à Mauris euerſum erat, deſerentibus incolis venit in poteſtatem. Sanctius Nauarræ Rex cum valida ſuorum manu eo loco Reges eſt cõſecutus. Eius aduentus lætiſſimus fuit. mœror ex ſuperiori casu, externorumque diſceſſu, hilaritate mutatus, aliquot eo tractu arces vi expugnatæ. In Saluaterræ agro luſtratus acrecenſitus exercitus. motis deinde caſtris, ad Marianorum mõtium radices eſt peruentum. Maurus rebus omnibus exploratis, Biatiam mouit: atque ſaltus Caſtulonenſis fauces, quibus Loſæ nomen eſt, & qua noſtris tranſeundum erat, inſidere inſtitit: ſi pergerent, victoriæ ſpe non dubia propter locorum iniquitatem: ſi conſiſterent, inopia commeatus pereundum eſſe, regreſſum ignominioſum fore conſiderans. prudenter deſtinata, altior potentia diſcuſſit. Diſputatur in concilio de montium tranſitu: qua parte ſuperandi eſſet quæritur. plerique cenſebant, retro conuertendum iter, maiori circuitu, mitiore via, in Bæticæ campos euadendum, inſeſſas ab hoſte montium anguſtias vitandas eſſe. Caſtellæ Rex Alfonſus contra: magna famæ momenta in vtranque partem fieri præſertim in bello. pro vt prima ceſſiſſent, fore reliqua. Regum diſceſſu turpiſſimæ fugæ ſignificationem contineri. ea re hoſtium animos augeri, noſtris minui, ac debilitari neceſſe eſſe, alioqui ad deſerendum caſtra propenſis, vti externarum gentium diſceſſione nuper intellectũ erat. Sæpe quod falſo creditum eſt veri locum obtinuit. Aduerſus difficultates, quæ proponebantur, numinis opem, cuius cauſſa agebatur, implorandam: & niſi ſibi ipſi deeſſent, proculdubio affuturam. Tentando ſæpe facilia fieri, quæ ignauis ardua videbantur eſſe. Hæc vicit in concilio ſententia. Lupus Dieghi Hari filius à patre præmiſſus cum valida manu, in ſummo monte caſtrum Ferralium nomine cepit. Mauros leuibus prælijs ſubmouit. perrũpere Loſæ anguſtias non eſt auſus: ne vno tempore cum locorum inquitate & aduerſus hoſtes pugnare eſſet neceſſe.

Victoria à noſtris parta.

CAP. XXIIII.

OMNIS multitudo, præſertim militaris, animorũ impetu opinioneq;

 potius

potius quam rebus ipſis mouetur, vt hic accidit. plerique milites rebus deſperatis caſtra deſerere cogitabant. par periculum cogitantes ſiue Reges progrederentur, ſiue referrent pedem, dedecus in vno erat, in altero temeritatis nota. Res propemodum deploratas numina diuiq; indigetes ſuſtentarunt. ruſticanus enim homo, locorum notitia fretus, quoniā ijs in montibus paſcendis gregibus diu operam dederat, (genium quidam fuiſſe putarunt, argumēto, quod opera nauata nuſquam comparuiſſet) Regibus eſt pollicitus ſi ſe ductore fiderent, notis tramitibus, copias omnes in ſummos montes nullo diſcrimine euaſuras. obſcuro, ignotoq; homini de re tāta, neq; fidem accommodare tutum erat: neq; detrahere omnino prudētis. Dieghus Harus, & Garſias Romerius præmiſſi, vt viſa explorataq; referrent. Erat iter à propoſito diuerſum, cōtrariamque in partem iri videbatur, vt Mauri noſtrorum diſceſſu conſiderato, commeatus inopia fugere, atque in pacata referre pedem putarent. Enitendū erat per montis latus, tranſcendendæ valles, ſaxa multis locis prærupta extabant, iterque morabantur: ſed nullum laborem recuſabāt victoriæ ſpe certa, ſi in ſumma montium iuga peruētum eſſet. In feſtinatione certamen omne erat: ne iter hoſtes præoccuparēt. Ergo confecto itinere, Reges planiciem nacti caſtra muniunt. Hoſtis ſe ad pugnā parat, aciemq; inſtruit, in quatuor diſtinctam agmina, in colle Rex ipſe circunfuſis prætorianis conſtitit. Noſtri continenti itineris labore fatigati, homines iumentaque, in conſilio detrectandi certaminis perſtant. Idem ſequenti die faciunt: tanta Maurorum lętitia metum interpretantium, vt extruſis tabellarijs, tres Reges quaſi indagine circumuētos intra triduum redacturum in poteſtatē Miramamolinus inſigni verborum faſtu polliceretur. fama in maius augebatur, quolibet ad id quod audierat adijciente aliquid, vt gratior res eſſet. Die tertio, qui dies Lunę erat, Iulij mēſis ſextusdecimus, noſtri certamen ſubire certi, albente cœlo pœnitentia & Euchariſtia animos expiati, acies ad pugnā inſtruunt. Primum agmē Dieghus Harus ductabat. mediam aciem Gonſaluus Nunnius tenebat, eiq; adiuncti Templarij alijq; milites ſacri. in poſtremo agmine Alfonſus Rex, Rodericus Præſul, alijq; Epiſcopi curabāt. Reges Aragoniæ & Vaſconum cum peculiaribus copiis ab vtroq; latere Vaſco ad dextram, ad ſiniſtram Aragonius collocati ſunt. Maurus cōtra, quo inſtituerat ordine copias ordinauit. pars caſtrorum, vbi prætorium erat, ferreis catenis cincta. ibi fortiſſimus quiſq; genere ac factis clariſſimus. reliqui tanta multitudine erant, vt valles & colles obtegere videretur. Vtrique ſuos ad pugnam hortantur. Epiſcopi per manipulos & turmas, ſpe veniæ noſtrorum animos erigunt. Rex Alfonſus ex loco vnde exaudiri poſſet, Mauros prædones eſſe ait, Chriſto Imperatori aduerſos. Nullo olim iure Hiſpaniam occupaſſe: & nunc latrocinio lacerare. Ingentem ſæpe numerum à paucis fuiſſe profligatū: magnamque prouinciæ partem amiſiſſe, vixq; habere vbi in Hiſpania conſiſtant. Si hoc prælio victi erunt, quod numina pollicentur, & veſtra omnium lętitia atq; alacritate ominari licet, de impia gente actum erit. Nos pro æquitate, proq; iuſtitia pugnabimus. illi pro nulla republica, cum nullis inter ſe legibus vinciātur. Receptus pulſis nullus: nec vſquam niſi in certamine ſpes. pugnam ergo magnis animis capeſſite. Deo freti arma ſumpſiſtis. Deo freti in hoſtes impetū date. Maurus cōtra, ſe eo die ſummo certamine dimicaturum admonuit. Finem belli futurum, ſeu vincant, ſeu vincantur. Si vicerint, vniuerſam Hiſpaniam victoriæ præmium futuram. ad id prælium vires vniuerſas prouinciæ ſumma diligentia collatas. ſi victi eſſent, imperium Mauricum in Hiſpa-

in Hiſpania interciſurum. Neq; ſibi neq; rebus ſuis parcere in eo diſcrimine æquũ eſſe. Copias ſuas ex vna gente conſtare: Chriſtianorum ex multarum colluuione gentium, legibus, lingua, inſtitutiſque diſcrepantium. maiorẽ partem ſigna deſeruiſſe. reliquos haud conſtãter pugnaturos. quippe ſuo periculo, aliena vtilitate præmioq;. His dictis, magno vtrinq; animo ad pugnã concurritur. victoria diu anceps fuit. vtriq; pro extrema ſpe enixè dimicant. Ducum conſpectus, neq; ignauiam neq; virtutem clam eſſe patiebatur omneſque ad certamen accendebat. A medio agmine pugna cœpta. conſecuti ſunt Vaſcones, mox Aragonij. Nihil profectum triplici impetu facto. contra noſtra agmina loco tantiſper mota fugam reſpectare videbãtur: cùm Alfonſus Rex periculo ſimul, & rei indignitate cõmotus, in confertos hoſtes irruere parabat: ni Roderici Præſulis, qui lateri adhærebat hortatu deſtitiſſet: in vnius anima monentis totius victoriæ, ſed & rei Chriſtianæ ſummam verti: pergeret vt cœperat, de diuino nomine bene ſperare: neq; ſe periculo committeret. Poſtremi agminis ſigna illata. res noſtrorum virtute reſtituta. & qui labare videbantur, ad delendum dedecus reſtitutis ordinibus in prælium ferociores rediere. Mauri continẽti totius diei labore feſſi, eorum impetum non tulere, qui cum in ſubſidiis fuiſſent, recens in pugnam inuecti ſunt. fuga fœda, neq; minor quam pro tanta victoria cędes. Ducenta Maurorum millia eo prælio cecidere. in his triginta equitum millia. alij ex eo numero mediã partem detrahunt. Miraculo certè fuit, è noſtris viginti quinq; tantum occubuiſſe, Roderico Præſule auctore. alii quindecim ſupra centum affirmant. exiguus vterq; numerus pro tã illuſtri victoria. Ex aduerſariis autem tanta multitudine cæſa, qua maiorem non meminerant, veſtigium ſanguinis toto campo nullum viſum, idem Rodericus ait. Rex ipſe Maurus, Zeiti fratris monitu, fuga ſalutem petiit, mulo vectus Beatiam. inde iumento mutato Gienium eadem nocte peruenit. ſub occaſum Solis caſtra hoſtium capta. ſpolia ab Aragoniis lecta, reliquis fugientes inſequentibus. Mauri Regis ſupellex, quæ intacta ſola permanſit, à Diegho Haro æquis partibus Vaſconum Regi, Aragonioq; eſt data. ſericum tentorium rubro colore, in quo Rex barbarus tendebat, Aragonio ceſſit, Alfonſi Caſtellæ Regis permiſſu: qui gloriæ tantum auidus, belli præcipuum decus ſibi retinens, cætera ſociis libenter conceſſit. Reliquam prędã in medium conferri, ac pro cuiuſq; virtute diuidi, vt res exigebat, viſum non eſt: ſed cuique habere permiſſum, quod ipſe abſtulerat, nam metus ſeditionis ſuberat: & gratius id fore cogitabant, quod ſua manu ceperat, quàm ſi multiplicatum ex communi præda redderetur. Multum ad victoriam contuliſſe, crucis ſignum vario colore in aere ſub ipſum conflictum viſum, quidam ſcribunt. negant alij argumento, quod Rodericus Præſul de re tãta nihil meminit: ne Rex quidem ad Innocentium Pontificem iis litteris, quas de belli ſumma conſcripſit. Conuenit inter omnes Paſchaſium (Toletanus is Canonicus erat, deinde Decanus, extatque ſepulchrum eius in S. Luciæ ſacello templi maximi Toletani) crucem quam Roderico Præſuli de more præferebat inſignem, per hoſtium cuneos ſemel & ſecundo circuntuliſſe, euaſiſſeque incolumem: tametſi telis omnibus petebatur: multæq; ſagittę crucis haſtili cõfixæ ſunt. Ea re noſtris animus creuit, Maurorum concuſſa mens eſt. Haſtæ & ſagittæ hoſtium tanta multitudine repertæ, vt duobus diebus, quibus piorum exercitus iiſdem in locis hæſit, lignorum vſum exhibuerint excitandis ignibus, cibis coquendis. ac ne comburi quidem omnes potuerunt, etſi ſtudium adhibebatur.

Victoriā continuo in omnes partes fama primùm, deinde alij ſuper alios aduenientes nuncij vulgarunt. Barbaris luctus ingens fuit, non tantum pręſentis mali ſenſu, ſed etiam metu impendentis periculi. Inter noſtros feſti celebreſque dies ludis, conuiuijs, omni magnificentia, hilaritate, comitate, gratulationeq; agitati, non tantùm in Hiſpania, ſed etiam ab exteris nationibus: eo propenſius, quòd res prope metum fuerat. Nunquam Chriſtiani nominis gloria maior viſa: neque Chriſtianæ nationes iunctiores vllo tempore fuere. Hiſpani quoque gloriam antiquorum exæquaſſe viſi ſunt. Rex ipſe Alfonſus diuina ſtirpe genitus, ſupraque mortalem conditionem haberi cœptus. Vaſconum Rex vt tantæ victorię monimentum eſſet, ad rubrum clypeum, quo maiores vtebantur, catenas circum limbum addidit, in medio æquore ſmaragdum: cùm catenas perrupiſſet primus, quibus caſtrorum ea pars, vbi Rex barbarus tendebat, munita erat. Alfonſus ipſe ad vetera Caſtellæ Regum inſignia, arcis figuram auream adiunxit in rubro ſcuto, vt nonnulli præſtanti eruditione viri ac diligentia confirmant. negant alij, indicio veterum diplomatum, quibus turris inſignis, ante hoſce annos Regum Caſtellæ inſignibus expreſſa eſt. Haud multo maiori fide nixum eſt, quod cuiuſdam hiſtorici teſtimonio à quibuſdam inuenio affirmatum: ex hoc tempore in Hiſpania, religionem à carnibus abſtinendi diebus Sabbathi, ac inteſtinis tantùm & extremis animalium partibus veſcendi ſuſceptam eſſe: atque veterem morem, quem Gotthi ex Græcia tranſtulerant, vnde ſacra primùm acceperunt. carniumq; eſum promiſcuum iis diebus, hoc temperamẽto emollitum. Illud in confeſſo, nobiliſſimam victoriam, ac qua nulla clarior extitit in Hiſpania, non humanis viribus, ſed ſuperûm magis ope partam: quos caſtiſſimis precibus & votis toto orbe Chriſtiano propitiandos curarant: Romæ præſertim, vbi ad omnia altaria ſupplicationes habitæ erant. quo ſynceriori cultu diſcreti agminibus & templis, ad quæ eundum erat, viri, fœminæ, ſacrati homines, atque profani. Pontifex ipſe aderat. omnium ordinum concitator. vti eius de re tota ad Alfonſum Regem litteræ docent cum primis graues & elegantes.

Huic bello finis imponitur.

CAP. XXV.

AD hoc bellum profecti ſunt Epiſcopi, Tellius Palentinus, Rodericus Seguntinus, Menendus Vxamenſis, Petrus Abulenſis, Dominicus Placentinus, Garſias Frontinus Turiaſonenſis, Berengarius Barcinonenſis. Procerum numerus iniri non poterat. Magiſtri militum Arias Iacobitarum, Rodericus Diacius Calatrauæ, Gometius Ramirus Tēplariorum. præterea Ioannes Gelmirides Hoſpitalariis in Hiſpania Præfectus. Gometius Manricus, Alfonſus Meneſius, Gonſaluus Gironius, Enecus Mendozius Cantaber, Dieghi Hari propinquus (nūc primum in hiſtoria Hiſpanica Mendoziæ gentis mentio.) præter hos Comes Fernandus Lara claris maioribus egregius ipſe, ampla ditione, & multis clientelis potens. ex Caſtella hi. Ex Aragonia, Garſias Romerus, Semenus Coronelius, Aznarius Pardus, Guillelmus Peralta, alijque viri principes, Aragonium Regem ſecuti. ante omnes Dalmatius Creſſelius, Emporitanus patria: à quo propter inſignem rei militaris peritiam, ſingularem virtutem, noſtras acies ad pugnam inſtructas, Aragonij ſcriptores tradunt. In Vaſconibus Garceſius Agoncillus, Garſias Almorauides, Petrus Leetus, Petrus Arronicius, Ferdinandus Montacutus, Semenus Aiuarius, ad hoc bellum virtutem, induſtriam, bellicaſque artes attulerunt.

runt. Tertio poſt victoriam die, mota noſtrorum caſtra. Ferralium oppidum (nam ad Mauros redierat) Bilches, Balnea, Toloſa (vnde huic bello nomen) præſidiis occupata. Victoribus omnia prona erant, aſpera victis. Biatia ciues deſerta cùm deſperatione concepta Vbedam aufugiſſent, in poteſtatem redacta. pauci templi maximi munitione confiſi, ſe dedere recuſantes, admoto igne cum ipſo templo conſumpti ſunt. Octauo poſt victoriam die, Vbeda ipſa vi capta eſt. ciue enim vim auri Regibus offerente vt pace vteretur; Epiſcopi negarunt, admitti ad fœdus gentique parcere fas eſſe. quæ vicit ſententia, atque in miſeros ciues promiſcua cæde graſſatum. pars in ſeruitutem abacta. præda omnis militi ceſſit. eoque facto barbaris metus incuſſus: exercitus diuturno labore fatigati redemptæ voluntates. nam feſſi morbis erant, cœlique intemperiem incuſabant. Itaque iniquiſſimo tempore coacti Reges ſunt, in mitiores regiones exercitum reducere. In reditu ad Calatrauam Dux Auſtriæ obuiam factus eſt cum ducentis equitibus, quos virtutis oſtentandæ cupidus ad bellum ſacrum ducebat. Rex eum Aragoniæ, quoniam ſanguine propinquus erat, redeuntem in patriam ad extremam Hiſpaniam proſecutus eſt. Vaſconum Regi quatuordecim oppida iuris controuerſi, ob memoriam veteris imperij lubrica fide (nam paulò ante erepta erant) reſtituta ſunt. id nauatæ operæ præcipuum præmium fuit. Alfonſus Caſtellæ Rex, vtroq; Rege dimiſſo, Toletum triumphantis in modum inuectus eſt, inter feſtas ciuium acclamationes, plauſumq. & gratulationem populi. Numini primùm pro diuino beneficio gratiæ actæ. deinde perpetua lege ſancitum, eius victoriæ memoriam quotannis ſeptimodecimo Kalen. Auguſti celebrari, Mauricis vexillis explicatis, omniq; lętitiæ ſignificatione: feſto die, cui triumpho ſanctæ crucis nomen eſt inditum. Otij Rex impatiens, & victoriæ vrgendæ cupidus, proximo ineunte anno rurſus in fines hoſtium incurrit. Donnias oppidũ Mauris ereptum, Calatrauæ militibus dedit. arcem Eznauexoram D. Iacobi militibus. Alcaraſſum modicam vrbem in Marianorum montium complexu, arduo atque præcipiti colle ſitam, bimeſtri obſidione oppreſſam huius ſeculi anno ſexto decimo ad quintumdecimum Kal. Iunij, die Mercurij, pridie eius diei, quo aſcendentis in cœlum Chriſti Dei memoria recurrit, vi expugnauit. aliquot præterea oppida ignobiliora eo tractu capta. His rebus patratis Alfonſus inter Europæ Principes clariſſimus effectus Toletum rediit: vbi Eleonora vxor, Berengaria filia, atque hæres regni futurus Henricus, tunc decem annos natus, Regis aduentum operiebantur. Ludis ac hilaritate cuncta in ea ciuitate plena erant. Tametſi ſiccitate & inopia frugum inſignis annus fuit, Carpetanis maximè. nouem menſibus nunquam pluiſſe memorant, præcipuo agreſtes damno, ad victũ quærendum, paſſim deſerebant agros, in alias regiones migrantes. grauiſſima ea ab omni memoria calamitas extitit, in paucis memorabilis. Extãt de huius belli ſumma victoriaque, Alfonſi Regis, & Innocentij Pontificis litteræ inter ſe miſſæ, mutuæ gratulationis cauſſa. quas hoc loco adſcribere longum eſſet, neque magnum operæpretium.

LIBRI VNDECIMI FINIS.

HISTO-

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

LIBER DVODECIMVS.

Albigenſes turbant Galliam.

CAPVT I.

Res Hiſpaniæ pulchrè & ex ſententia procedebāt nobili victoria parta. Almohades quieſcebant memorabili clade oppreſſi gens eatenus ferox ſuperbaq;. noſtri barbariæ extirpādæ incredibili exardebant ſtudio. Quo tempore Galliæ atq; Aragoniæ regna mota ſūt, initio à Toloſatibus facto. Nouæ de religione opiniones, prauumq; de rebus diuinis diſſidiū, fœdam ac pernicioſam tempeſtatem cōcitauit: qua vtraq; gens multis annis ciuili ſanguine cruentata eſt. Non aliud Germanus ante ea tempora, aliud Hiſpanus de Deo, de immortalitate ſentiebat: vna erat Franci & Itali, vna Angli & Siculi, de rebus diuinis ſententia, eadem omnium mens, & oratio. Waldenſes paulò ante extiterant, praui homines, & nefarij: horum nunc ſectatores Albigenſes ſeu Albienſes, ingrata veteribus nomina, reipublicæ Chriſtianæ pacem & tranquillitatem turbarunt: cœleſtibus patrocinium, ſacerdotibus remittendi peccata, quod maioribus inauditum erat, poteſtatem detrahentes. neque in Euchariſtia Chriſti corpus ineſſe, neque aquam baptiſmi ad expiandum peccata vim habere exiſtimabant: preces pro mortuis & vota fruſtra ſuſcipi. Dei matrem virginem voce impuriſſima meretricem dicere ſoliti ſunt: vt Guillelmus Nangiacus, qui proximo ſeculo vixit in Gallia, teſtatum reliquit. Chriſtum Deum turpi conſuetudine cum Magdalena iunctum fuiſſe affirmabant. ſic Petrus Ciſtercienſis monachus, qui viſa in hiſtoriam contulit Innocentio Pontifici dicatam. longum eſſet rationem inire omnium, quæ inſigni procacitate in vulgus affirmare auſi ſunt, & eſt mendacium multiplex, ſimplex natura veritatis. In Aquitaniæ parte, vbi Cadurci ſunt, vrbs Albis ſita eſt, quæ veteribus Alba Auguſta fuit, Cæſari Heluij in commentariis de bello Gallico, ad Tarnis fluminis ripam. agri optimi, vini, frumenti, glaſti, croci, cum primis Galliæ feraces. vnde eius vrbis Præſuli opimi prouentus, quanti nulli alij Galliæ Epiſcopo. Templum pulcherrimum & maximum in vrbe muro coniunctum, D. Cæciliæ nomine. homines minimè mali, ingenio miti, atque humano. quæ virtutes in perniciem vertuntur, ſi deprauator exiſtat. terræ culturæ dediti, à commercio gentium externarūm alieni: quod procul à mari in gremio Galliæ poſiti ſunt. In ea vrbe, vt nomen decla-

declarat (alij in Phocæenſi prouincia malunt Galliæ Narbonenſis parte, Toloſæ alij) nouus ille furor exortus haud longiſſimo ſpatio , vt eſt vulgus hominum in deteriora pronum , Galliam vniuerſam Hiſpaniæque partem inuaſit. Lucas Tudenſis Epiſcopus , qui eruditionis religioniſq; ſtudio Romam , Conſtantinopolim , ipſamque Hieroſolymam abierat, reduxq; in patriam nouam ſectam deſcripto exagitandam ſuſcepit, in Hiſpaniam penetraſſe, & Legionem vſque perueniſſe , vrbem in Calæcis ſitam , teſtis oculatus ſcripſit. Sed præſtat eiuſdem verba adſcribere : quoniam ad dignoſcendum hæreticorum ingenium, & fraudes prodeſſe nonnihil poterunt. Poſt deceſſum, inquit, reuerendi patris Roderici Legionenſis Epiſcopi, ſuper electione futuri paſtoris diſcordante voto, & ſtudio clericorum: inimici veritatis hæretici, qui ſemper ſitiunt diſcordiam clericorum, vt reperiant aditũ, quo Chriſti oues mactent & perdant, ad hanc cõfluxerunt ciuitatem , tunc temporis carentem cuſtodia paſtorali. & quodã loco ſordidiſſimo, vbi multi egrediebantur ad exquiſita naturæ, fieri miracula confinxerunt. Fuerat ibi ſepultus quidam hæreticus, & quidam alius homicida , qui exigente iuſtitia viuus fuerat miſſus in foueã à iudicibus ciuitatibus : eo quod proditione patruum ſuum interfecerat. eſt ibi præterea quidam fons, quem hæretici ſanguine polluerunt : vt ipſa aqua verſa in ſanguinem crederetur. Confluebant è diuerſis partibus populi , vt aſpicerent miracula, quę fieri videbantur. veniebãt plures, qui erant occultè muneribus ſubornati , alij fingentes ſe eſſe cæcos , alij claudos , alij dæmoniacos , alij ægritudinibus vexatos, & hauſta fontis illi⁹ aqua, ſe mentiebantur recipere ſanitatem . Extumulantes etiam oſſa hæretici ſupradicti, qui Arnaldus vocatus fuerat , & ante ſedecim annos ſepultus in loco, Martyrẽ ſanctiſſimum fatebantur. Plures clericorum ſimplicitate ducti, laicos in facto ſacrilego ſedulò adiuuabant: & ſuper fontem domum fortiſſimam conſtruxerũt. parabant oſſa dicti proditoris & homicidæ communi conſilio eleuare, quia hũc quondam fuiſſe Abbatem ſanctiſſimum fatebantur. Quid plura? quod callidè fecerant, quibuſdam detegentes hæretici, deridebant fidem catholicam : & ſimili artificio fieri miracula in eccleſia coram ſanctorum corporibus affirmabant. Nõ defuerunt aliqui , qui crederent illis, quibus profana conſilia reuelauerant, vt in hæreſim laberentur. Peruenit tandem conſilij denudatio ad fratres ſanctæ prædicationis, qui verbum Dei populis proponentes hortabantur ab hoc facto nefario pœnitere. inſtabant fratres minores, & clerici: ne populi , vota ſacrilega in loco ſordido immundis oſſibus exhiberent: & magis accendebantur animi laicorum ad cultum diabolicum peragendum: & fratres prædicatores , & minores ac clericos vniuerſos. quia erant contrarij ſuis operibus , hæreticos conclamabant. Gaudebant inimici veritatis & publicè aſſerebant , plus eſſe ſanctitatis , & miraculi in luto, & in oſſibus illis , quam in omnibus eccleſiis Chriſti: & in omnibus ſanctorum corporibus , quos fides catholica veneratur. circumadiacentes autem Epiſcopi excommunicabant omnes venientes ad illam venerationem nefariam: & fere nihil proficiebant: quia multorum mentes inuaſerat diabolus, & inobediẽtię filios colligauerat. Quidam vero diaconus , qui feruore fidei flagrãs, hæreticam præ cunctis præcipitijs oderat prauitatem, cum eſſet in ſancta vrbe Romana, & è narrantibus diſceret, quæ fiebant in ciuitate Legionenſi, turbatus eſt valde : & repedare ad patriam feſtinauit: vt ſe tantæ opponeret prauitati. Hic cùm veniſſet Legionẽ , & plenius cognouiſſet de facto , quaſi in inſaniam verſus , cœpit

manifeſtè ciuib. exprobrare: & eos quaſi hæreticorum fautores redarguere: ira enim motus præ nimia, quia videbantur ciues recedere à lege Dei, cũ ſe non poſſet cohibere, prohibentibus amicis, qui de illius interitu formidabant, acceſſit ad concilium: & cœpit proponere quod infamia huius facti Hiſpaniam totam polluerat. & vnde conſueuerant oriri leges iuſtitiæ, eo quòd eſſet ciuitas caput regni, inde hæreſis pullulabat. addidit etiam, quòd non daret Dominus pluuiam ſuper terram, vſque dum fanum deſtrueretur, quod conſtruxerant, & quæ venerabantur oſſa proiicerent. ſiquidem à tempore quo nefarium cultum in cœperant, & per decẽ menſes anni nõ pluerat, & areſcebant omnia ſiccitate. Tunc iudex interrogauit dictum diaconum in cunctorum præſentia dicens: Si domum euertimus, dabit Dominus pluuiam ſuper terram? diaconus plenus fide reſpondens dixit. Conferatur mihi poteſtas à vobis domum liberè deſtruendi, & euertendi omnia quæ ſunt in ea: & in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti ſpondeo, ſub periculo corporis, & omnium rerum mearum, quòd vſque ad octo dies Dominus conferet abundantiam pluuiarum. dedit Dominus gratiam ſermonibus eius in conſpectu concilij: & accepta ſponſione ab ipſo, ei deſtruendi fanũ & omnia quę in ipſo erant, poſſe liberum tradiderunt. Sed cum die ſequenti in manu hominum plurima fanũ deſtrueret, & dicta oſſa confringeret minutatim, & inter humana ſtercora ſpargeret, cùm iam poſt euerſionem omnium vellet quieſcere, quidam ſonus quaſi tubæ validè perſtrepentis, inter ligna deſtructionis inſonuit: vt in ipſo ſonitu relinquere inuitè locum illum diabolus crederetur. Sequenti vero die, pars ciuitatis non minima ſuccenſa eſt: & ignis cum vento valido mixtus plurimas domos conſumpſit. quærebatur à multis dictus diaconꝰ, vt interficeretur. quia cũ promiſerit pluuiam, domus eorum incendio perierunt. inſultabant hæretici clericis, & diaconum dignum morte damnabant: & quod non plueret, etiam poſt multum temporis, procaciter affirmabant. Dominus autem omnipotens miſertus populo ſuo, octaua die à fani deſtructione, pluuiarum abundantia terrę ſuperficiem irrigauit: & qui iam erant ſine ſpe frugum & fructuum ipſo anno percipiendi, eorundem copiam Dei miſericordia perceperunt. Concitauit poſt hæc dictus diaconus perſecutionem magnam contra hæreticos, & relicta ciuitate ſe fugæ miſerabiliter contulerunt. Hæc Lucas. quibus intelligitur nouæ hæreſis tabe Hiſpaniam fuiſſe infectam: etſi vis mali in Toloſates potiſſimum incubuit. vnde illis exitium, Aragonio Regi cum eorum patrocinium ſuſcepiſſet, funeſtus exitus, vt conſequenti narratione aperietur.

Petri Aragonij Regis interitus.

CAP. II.

ALBIGENSIVM ſecta à primis incunabulis exortuque, non populi multitudine tantum, ſed fauore etiam Principum armata fuit. Comitum Toloſani primùm, deinde Fuxenſis, Biterarum & Conuenarum. accedebat Aragonij Regis patrocinium: quoniam hæ tres vrbes in eius fide erant, vt ſuperius eſt indicatum. Toloſæ Comes, præterea affinitate iunctus: nam tertiis nuptiis Eleonorã duxerat Aragonij Regis ſororem. filius Raymundus patri cognominis, qui ex ea gente poſtremus Toloſæ principatum tenuit, Sanctiam alteram Aragonij Regis ſororem connubio iunctam habebat. Ea ſuſcepti belli pro Albigenſibus cauſſa fuit. tametſi Rex antea piorum cauſſæ fauere viſus eſt: & Simoni Monfortio mutui amoris pignus, Iacobum filium educandum inſtituendumque tradiderat.

rat. nunc præceps ad bellum ferebatur. ea res metum prouinciæ, curam Romano Pontifici incutiebat, ne tantis præſidiis munita factio maiora indies incrementa ſuſciperet. nam vulgus nouarum rerum auidum, & nouæ ſectæ fraudibus circumuentum, veteri maiorum religione paſſim mouebatur. Medicinæ faciendæ modus aliquis quærebatur. pacis conſilia primùm tentare viſum eſt: ſi quo modo agendo, moliendo, hortandoque poſſent à furore reuocari ad ſanitatem. Ergo prioribus annis Didacus Vxamenſis Epiſcopus Romam pietatis ergò profectus, viſa ex itinere Pontifici renunciarat: quantumque periculum inſtaret, niſi tempeſtiuè remedium eſſet allatum: & cum eo Dominicus totius itineris comes. natus is Calarogæ erat, in Vxamenſi agro. iam nobiliſſimæ familiæ Prædicatorum ab eo initio fundamenta ponebantur. Remiſſus vterque in Galliam ad extinguendum incendium: quod indies magis augebatur. duodecim Abbates Ciſtercienſes ex Gallia adiuncti: additusque eſt Legatus Pontificius, penes quem totius adminiſtrationis ſumma eſſet. Horum induſtria quantum proficiebatur magno hominum numero ab ea mente retracto, ac Dominici præſertim, cuius in ea functione edita non vno loco miracula extiterunt: tantum ex alia parte hæreticorum artibus populi multitudo corrũpebatur. Quis .n. plebem in interitum concitatam, verbis & ratione poſſit retinere? qs perditiſſimos homines ab inſania deducere, quam obſtinata mente defixam habent? Excindi ferro debent, quæ ſanari non poſſunt: nihilque tempeſtiua ſeueritate ſalutarius aduerſus id genus mali. Quod ergo reliquum erat, pacis conſilia belli apparatu terroreque mutata: numeroſa militũ multitudo ex Italia, Germania atq; Gallia ſpe veniæ, ſi crucem inſignem deſumerent, vt erat in more poſitum, ab Innoc. Pontifice ad arma excitati. Ab iis militibus Biteræ primum vi capta eſt, antiqua Volcarum ad Obrim ciuitas: ſeptemq; in ea hominũ millia perempta. vindictam plerique cœleſtem interpretabãtur, quod Trencauellum eius vrbis dominum ante duos & quadraginta annos obtruncaſſent, & cum eõ vrbis Epiſcopũ vulneraſſent. Eo ſeueritatis exemplo Carcaſo, quæ in hæreticorum poteſtate erat, deditionem fecit. ſontes pari ſeueritate vindicati. Ab iis nuptiis profici indices in melius videbatur, Dux multitudini deerat, cuius imperio deuincti milites maiori animo pro pietate pugnarent. Simon Monfortij, quæ vrbs in finibus Carnutum eſt, Comes offerebatur, inter Duces reliquos, & principes bellicis artibus, & præcipua animi pietate præſtans. ad hunc cæteris concedentib. ſumma imperij delata eſt. eius ductu Minerua arx, Albis ciuitas, Vaurũ municipium prope Toloſam, aliaque oppida factioſis detracta. eodem belli impetu Toloſa vrbs circunſeſſa, capi non potuit, Toloſatis, Fuxenſis, & Conuenarum Comitum, qui in ea vrbe erant, virtute deſenſa. Fuxenſis ditioni arma illata. Principum periculo Aragonius Rex in primis mouebatur: ne Simon Monfortius pietatis ſpecie (ſic ille ſuſpicabatur) ampliſſimam ditionem ſibi & poſteris pararet: vt nihil eſt mortalium animis fallacius, nihil exitialius ſimulata religionis ſpecie. Principes ſibi fœdere deuinctos, coniunctos ſanguine, in diſcrimine deſerere iniquum fore videbatur. Itaque parta de Mauris inſigni victoria ad Caſtulonenſem ſaltum, vt paulo ſuperius dictum eſt, continuo de Gallica expeditione cogitare cœpit. Inuenio eum menſe Februario, ineunte ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ter- 1213
tiodecimo, Toloſæ fuiſſe de ratione belli deliberaturus ſalli et iuerat. & proximo menſe Maio, Ilerda, quo ſe retulerat, validis contractis copijs Galliã repetijſſe.

Adiuncti fœderati ex ea gente Principes: numeroſuſque ex vtraque gente conflatur exercitus. centum hominum millia ſub ſignis habuiſſe idonei auctores affirmant. Simon Monfortius Murellum arcem ad Garumnæ fluminis ripam, muniendam opere, præſidioq; firmandam curarat: vt inſtar propugnaculi eſſet aduerſus hoſtium incurſus. hanc arcem oppugnandi voluntate fœderati Principes Toloſa profecti ſunt. Simon Monfortius raptim delectu habito, præſidio accurrit. Septem Epiſcopis, qui piorum caſtra ſequebantur, annitentibus Dominico & tribus Abbatibus tentata primùm pacis ſpes: Rexque ne fortunas ſuas cum impiis & ſceleratis, qui diris à Pōtifice Maximo defixi eſſent, ſociaret admonitus eſt. cœleſtem vindictam ſi ſecus faceret comminati, orbis Chriſtiani inuidiam: nominis dedecus ſempiternum vtrauis fortuna partium. cùm ſalutaribus monitis aures auerſas præberet, ad manus deuentū eſt. Simonem Monfortium octingenti equites, mille pedites ſequebantur, exigua pro hoſtium numero manus, ſed viuida bello virtus, & cœleſti patrocinio munita, cum iis facto agmine in hoſtium acies incurrere non dubitauit, tanto piorum ardore, aduerſariorum conſternatione, vt momento temporis Comites in fugam compulſi fuerint, Rex ipſe obtruncatus. Aznarius Pardus cum Petro filio, Gometius Luna, Michael Lueſia Aragonii proceres vnà occubuere. Cædes minor quàm pro tanta victoria. Dignus ea clade Rex paſſim iudicabatur, quod pro impietate arma ſumpſiſſet. quamuis ſententia ipſe, & appellatione Catholicus à factioſis opinionibus abhorrebat, militaris diſciplinæ peritus, religionum diſcriminis ignarus. Certè promiſcuæ libidinis vitio reliquas virtutes, quæ in eo maximæ fuerunt, turpiter fœdaſſe viſus eſt. vxore innocentiſſima repudiata propinquitatis prætextu: & quoniā ſuperiore tempore Conuenarum Comiti iuncta connubio fuerat, illegitimo ſcilicet, & legibus vetantibus contracto: vti dati in cauſſa ab Innoc. Pontifice iudices Romæ pronunciarunt. quò Regina ſe ad cauſam tuendam contulerat. tametſi ex eo priori coniugio Mathildis & Petrona natæ erant: vt ex ipſis Reginę teſtamenti tabulis intelligitur. In ea vrbe controuerſiæ exitum expectans morabatur, cum vir eius Aragonius Rex extinctus eſt, die Veneris, Idibus Septembris, pręlium ad Murellum commiſſum. Regis corpus Hoſpitalariis militibus traditum, in Xixenæ monaſterio, vbi mater Sanctia ſepulta erat, tumulo eſt compoſitum.

Alfonſus Rex Caſtellæ defunctus.

CAP. III.

IACOBVS Aragonij Regis extincti filius, quem vnicum ex legitima vxore reliquit, quatuor annos natus erat, cùm pater occiſus eſt. Sanctius Ruſcinonis Comes, & Ferdinandus Montaragonis Abbas pueri patrui; hic profeſſione quamuis monachus, ille prouecta ætate, vt qui Alfonſi Regis frater eſſet, imperandi ambo dulcedine illecti, ambitioneq; corrupti, malignis artib. ad regnum nitebātur: plebiſq; & Principum ſtudia conciliabant. Id ægrè erat Epiſcopis & procerib. ac pręſertim petro Aſagræ Albarracini regulo, paterna hęreditate innocentem puerum excludi & in Simonis Monfortij poteſtate, captiui ad inſtar eſſe. cōmuni conſenſu legati ad Innocentium Pontificem Romam amandati, puerum Regem expetitum. eius auctoritati Simonē haudquaquam repugnaturum arbitrabantur. cōmodè id ceſſit: audita enim legatione Pontifex Petro Beneuentano Cardinali ipſius in Gallia Legato, id negotii vt præſens cognoſceret, demandauit: & ſi æqua petere Aragonios viſū eſſet, eorū poſtula-

tis & volũtati ſatisfaceret. Ceperat interea Simon Monfortius vrbem Toloſam: & in Præſulum Galliæ concilio, quod Petri Legati opera Mompellerij habitum erat, omnium eorum quæ bello capta quæſitaque erant Princeps declaratus eſt: miſſusque ad Pontificem Ebrunenſis Præſul, vt concilij ſentẽtiam ipſi probarent. Quo tempore in Hiſpania fame grauiſſima laboratum eſt: vti ante dictum eſt. inde crebræ in vulgꝰ mortes. ſucci inſalubres vulgauerant morbos. neceſſitas res etiã obſcœnas in cibum verterat. Rodericus Præſul Toletanus ſuis opibus, aliosque ſacris concionibus adhortando, vt egenorum calamitate mouerentur multum contuliſſe viſus eſt: prorſus vt Alfonſus Caſtellæ Rex in extrema ætate eccleſiam Toletanam, quoniam apud eam tanquã in publico ærario, optime deponi theſauros cogitabat, noua multorum oppidorum ditione auxerit, Toletanum Præſulem iure perpetuo, legeque in omne tempus lata, regni Cancellarium eſſe cõfirmauit, datum ante ſeptem annos Martino deceſſori ſed ad tempus, vti eiuſdem Alfonſi diploma declarat. quo magiſtratu ſuprema & maxima auctoritas ſecundum Regiam olim continebatur. Burgis eo tempore Rex agebat: & Legionenſis Regis patruelis, cum quo grauis ſimultas erat, ex quo Berengariam vxorem repudiarat, conciliandi in parteſque trahendi cura ſolicitabat. Valliſoletum per cauſam mutui colloquij ventum eſt. in eo colloquio offenſiones omnes vtrinque condonatæ. oppida Carpium, & montem regalem Legionenſibus ablata, ne occaſio controuerſiæ eſſent, euerti mandatum. Inde Rex Legionenſis in patriam rediens, Dieghum Harum ſecum Rege Caſtellæ concedente deduxit: quoniam eius opera vti cogitabat Mauris oppugnandis. Dieghum Lupus filius & valida Caſtellanorum militum manus ſecuta eſt, magni nominis Ducem, earum Principibus, vulgo militum acceptum. Non minor Caſtellæ Regem quamuis annis grauem, fractum laboribus, in extremaque ętate cura ſolicitabat, impium regnũ euertendi barbaris profligatis: quod tandiu ſubſtiterat in Hiſpania. fracti hoſtes metu debilitatique viribus erant ob ſuperiorem cladem, & recenti diſſidio in partes ſciſſi, ea res noſtris agendi opportunitatem præbebat. Prior Legionenſis Rex in hoſtium ditionem irruit, qua parte Legionenſi imperio finitima erat. agris, oppidis, villis illata vaſtitas. ad Tagi ripam in veteri Luſitania, Alcantara firmiſſimum oppidum captum, quod Calatrauæ militibus dono Regis ceſſit: vnde tanquam ex munitiſſima arce, atque fortiſſimo propugnaculo, in hoſtium fines incurrerent ipſi, illorumque impetus propulſarent. Hoc Alcantaræ militibus initium fuit, tenue & inualidum, vt fere rebus magnis. cucullum & rubram faſciam, qua longo tempore diſtingui cõſueuerunt, Benedicti tertij decimi, qui ſe Pontificẽ dixit, venia & auctoritate cruce viridi mutatũ, ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo vndecimo: cum Calatrauæ milites quibus olim ſubditi fuerunt, nunc vix contributi, rubræ crucis figura in candida veſte vtantur. Is exitus Legionenſis expeditionis fuit, aliquanto quam Caſtellanæ felicioris. Alfonſus enim Caſtellæ Rex magnis delectibus tota ditione habitis, ex Vaccæis in Carpetanos redijt: Toletoque profectus Conſaburonem & Calatrauam petijt. extremus is limes regni erat. inde in Bæticam penetratum. agri vaſtati. oppida capta, direpta, incenſa, Biatia (nam ad Mauros redierat) circunſeſſa. dum obſidio ducitur, Dieghus Harus cum Legionenſibus operam nauaſſet, ferox in caſtra venit. potiundę vrbis ſpẽ fortuna aduerſa deſtituit. publica famis calamitas hoc etiam anno Hiſpaniam oppreſſit, & ad alia mala Regem compulit commeatus inopia,

ſoluta obſidione in mitiores regiones copias reducere. Cum Mauris induciæ factæ. quod illi beneficium ad occaſionē inteſtini diſſidij verterūt. Mahomad cognomento Viridis accepta ſuperiori clade abierat in Africam, ad ſubſidia belli colligenda, vireſque reparandas, ſiue quia de rebus Hiſpaniæ diffidebat: Zeit Abenzeitus eius frater, nullo propinquitatis reſpectu Valentia, Saguntum, & vicina loca imperio primus occupauit. idem facit Biatiæ & Cordubæ Mahomad Zeit Abenzeiti patruelis, ſe Abdelmone imperij gentiſque conditore progenitum, ferens, eius nepos ex Abdalla filio: ſibique omnibus ſermonibus, Africæ & Hiſpaniæ imperia arrogabat. Albullalis inter ſuos opibus & clientelis princeps, horum exemplo prouocatus nullo iure, niſi quod in armis eſt, Hiſpali imperium conſtituit, adiectis Carmone, Aſtigi, & Cæſariano. ſic Maurica potentia in plures partes diducta, dilacerataq; eſt, alioqui haud firmiſſima. Præclaram ea res occaſionem noſtris ſuppeditabat, impiæ gentis excindendæ. cæterū Alfonſum Caſtellæ Regem, qui ea tempeſtate belli & pacis arbiter erat, non tātum annonæ difficultas à cogitatione belli ſacri abduxit, ſed etiam ſtudium Anglis opitulandi, propinquis & neceſſariis: qui de Aquitaniæ imperio periclitabantur, Francorum armis petiti, rupto per iniuriā fœdere, quod inter vtrāque gentem ſtabat. Luſitaniam eo tempore Alfonſus eo nomine ſecundus cognomento Craſſus obtinebat, occupandis per vim iis oppidis, quæ à patre ſororibus legata erant, vehementer diſtrictus: atque ita vt Legionenſis Regis arma, nam Principum fœminarum iure propinquitatis, commiſeratione ſexus patrocinium ſuſcepit, in ſe regnumque conuerteret. miſſus à patre Ferdinandus, Luſitano aliquot oppida eripuit: quæ mox Innocentij Pontificis Romani opera & auctoritate pace facta, reddita ſunt. Inter hos motus Luſitaniæ Rex ab Alfonſo Caſtellæ Rege, & ſene & ſocero monitus eſt per legatos, vt mutui colloquij cauſſa Placentiam veniret: habere ſe, quæ de rebus magnis conferre cuperet. Luſitani Regis aduentum quoniam breui futurum non ſperabat, interea Burgos abiit, in apparatum belli Gallici intentus. Præclaros Regis optimi, & æquiſſimi conatus mors oppreſſit Luſitani Regis conueniendi ſtudio Placentiam citato feſtinabat, cum ad oppidum Garſimunotium valetudine tentatus eſt. vim morbi alioqui grauiſſimi auxit vehementer nuncius à Luſitano Rege Placentiam ſe venturum negante, ac ad vtriuſque regni fines ſi tanti eſſet, acceſſurum ſe pollicente. Id eſt gentis ingenium cum multis, vt nulli primas concedant, neque amplitudine imperij, neque ætatis reſpectu moueantur: magnaſque agendi commoditates prætermittant, honoris contentione. forte, non ſatis fidendum ſocero Regi iudicabat, homini verſuto, & à multo rerum vſu callido, cunctaque ſolito priuata vtilitate metiri, vt plerique exiſtimabant. De ægroti ſalute cum medici deſperarent, Rodericus Primas, qui Calatrauæ relictus erat vt annonā famemq; procuraret, & re perfecta Burgos ſe ad Regem contulerat, noui itineris comes futurus, peccatorum confeſſione, quam ipſe ex ritu Chriſtiano excepit, Regem in extremo poſitum expiauit. Obiit teſtamento facto ſalutis anno milleſimo ducenteſimo quartodecimo, pridie Nonas Octobris, qui dies Lunæ fuit, memoria Fidei virginis ſacer. ſic Roderici Præſulis hiſtoriam caſtigato vitio librariorum ſæpe fœdam. Hic exitus Alfonſi fuit militię domique clari Regis. multa ſolus proſpere, nihil fere magnæ rei Reges alij ſine illo fecerunt in Hiſpania annis vixit quinquaginta ſeptem: e quibus, annis tribus &

quinquaginta, diebus duobus & viginti regnauit. Defuncti corpus Olgas delatū. lugentium habitu funus proſecuti ſunt viri principes ex vniuerſa ditione, Eleonora Regina, Berengaria filia, Rodericus Præſul Toletanus. Acceſſere noua funera: quibus hic annus inſignis maxime fuit, Eleonoræ Reginæ Ferdinandi Legionenſis, Dieghi Hari, Petri Caſtrij Ferdinando Caſtrio geniti. Regina pridie Kal. Nouembris, die Veneris extincta eſt Burgis, dolor, quem de viri obitu ceperat, mortem acceleraſſe viſus eſt. cum quo coniunctiſſime vixit, morte, ſepulcroque iuncta eſt nepotibus felicior quam filiis. Ferdinandū ex Theraſia Rex Legionēſis genuerat, regia indole iuuenem. morte immatura non præſtitit qualem innatæ virtutes, oriſque decus promiſerant Regem. eo grauiori luctu prouinciæ, ad Cōpoſtellæ funus illatum. Petrus Caſtrius Marrocij obiit, forti opera Regi Legionenſi bellis ſuperioribus nauata, profectus in Africam, qua cauſſa incertum, ſed in ea tamen vrbe deceſſit, ad quintumdecimum Kal Septembris. & erant à ſuperioribus annis, cum ea gente amicitiæ hoſpitiique iura à patre inita.

Caſtellæ, atque Aragoniæ motus.

CAP. IIII.

EXCEPERE tempora turbulenta in Caſtella, atque Aragonia. minor vtriuſque Regis, qui patribus ſucceſſerunt Henrici, atque Iacobi ætas paſſim à proceribus contemnebatur. ea grauiſſimorum motuum occaſio extitit. plerique ſummæ rerum præeſſe cupiebant, & alieno nomine regnare: nonnulli etiam ſuo. id dum aſſequerentur, quid de ipſis fama loqueretur, quid pij & boni iudicarent, nihil penſi habebant. quid enim non efficiat concepta ſemel animo libido dominandi? Inter tot rerum fluctus reſpublica nauis inſtar rectore carentis ſæuiſſimis procellis agitata, eſt, in Aragonia maxime: vbi Sanctius & Ferdinandus Iacobi Regis patrui, haud obſcuris artibus ad regnum nitebantur. Erat in vtroque fortitudo, auctoritas ingenium, conciliandæ hominum gratiæ, & promerendæ mirum & efficax ſtudium. iura quî deeſſe poterant de regno litigantibus? Iacobum vterque illegitimis procreatum nuptiis excuſabat, Sanctius Ferdinandum monachum eſſe, bello & rebus agendis inutilem dictitabat. Ramiri Regis exemplo, ſuam Ferdinandus cauſſam tuebatur: & Iacobo excluſo diſputabat, ſanguine proximum eſſe. Ita regnū in tres factiones erat diuiſum. pauci ſed in his optimus quiſque verum Regē ſequebatur, & ad Innocentium Pontificē legatos fuiſſe amandatos Regem repetitum paulo ſuperius dictum eſt. expoſita ij legatione, in Galliā ad Beneuentanum Cardinalem remiſſi ſunt, adiuncto Ebrunenſi Præſule cum mandatis: ita bello ſacro parta Monfortio Comiti dari, ſi Aragoniis ipſe ſatiſfaceret Rege reddito, atq; libertati reſtituto. Nec mora Pontificius Legatus, Mōfortius Comes cognita Pōtificis voluntate; Iacobū Carcaſone vbi biennium detentus fuerat, Narbonē comitati ſunt, ſextum annos & quatuor menſes natum. Iacobi patrueles Prouinciæ Comes Raymundus pari ætate ſequebatur, vt procul à Gallico tumultu in Aragonia educaretur. Narbonem, quoniā locis finitima eſt, regni proceres frequētes accurrerunt, Regis excipiendi, ſalutādi, proſequendiq; ſtudio. Omnia lætitia plena erant & gratulatione. promiſcuæ ætatis, ſexus conditionis viri, fœminæ, pueri, venienti paſſim occurrebant. vota pro eius liberatione ſuſcepta publice priuatim exoluebantur. Erat in puero oris dignitas, maiorque quam pro ætate ſtatura corporis: tacitumque ex iis rebus futuræ magnitudinis omē. Legato Pontificio, cuius ex ſententia cuncta procedebant,

debant, cum Regem comitaretur, viſum eſt regni conuentus Ilerdam conuocari, republica conſtituenda, regnoque ſtabiliendo pacandoque. frequentes proceres, & vrbium procuratores die dicta conuenerunt. Sanctius & Ferdinandus noluerunt venire. In ijs conuentibus, in pueri Regis verba iuratum à cunctis ordinibus. nouum id exemplum in Aragonia erat, neque prioribus Regibus inſtituendis vſurpatum: quod ab hoc initio, deinceps in mores abijt. Guillelmo Monredonio Templariorum militum in ea prouincia Magiſtro (legationis is ad Innocentium miſſæ princeps fuerat) Regis educandi, inſtituendique cura demandata: Montioniſque arx delecta, vbi ab omni iniuria tutum fore iudicabant, dum factionum ſtudia remitterent. Vaſconibus, quoniam Aragonios motus verebãtur, à Cæſarauguſtanis ciuibus ius cõmercij datum cum libera vltro citroque commeandi facultate. Rex eorum Sanctius, non militaribus modo, ſed etiam ciuilibus muneribus magna ex parte abſceſſerat, Tudelæ in arce ſe continens, & hominum congreſſum deuitans, bello paceque inutilis. Hæc in exitu eius anni peracta, quo ad Tornacum, quæ ciuitas in Neruijs ad Scaldim eſt, Otho Imperator & Philippus Galliæ Rex inſigni prælio pugnarunt. Victi in eo prælio Germani: & qui ab eis ſteterat Ferdinãdus Flandriæ Comes à Gallis captus eſt. Hæc eſt Bouinenſis pugna ſic dicta à ponte ad quem dimicarunt. Proximo ſalutis anno
1215 milleſimo ducenteſimo quintodecimo, Sanctio Ruſcinonenſi Comiti Regis Aragonij patruo, regni procuratio demandata eſt. ea reipublicæ pacandæ via excogitata, auidum dominandi animum, in regni ſpem maxime accẽdit: maiorumq; tumultuũ occaſio extitit, vti euentus declarauit. Neq; multi meliori conditione res Caſtellæ erant. Hẽricus vndecim tum annos natus, fratribus immatura morte ſublatis, patri ſubſtitutus, imbecilla ætate, infirmo ingenio, Caſtellę regnum obtinuerat. matre defuncta, penes quam regni procuratio erat, Berengaria Legionis Regina pueri fratris ætatẽ regere, & rempublicam vniuerſam ex matris teſtamento cœpit adminiſtrare: virili animo fœmina, maioriq; quam pro ſexu auctoritate. quam non tantum regni copiis, ſed etiam ampla ditione tueri ſolita erat, Valliſoleti, Mugnonij, Curielis, Gormatij. quæ oppida, quo tempore in Caſtellam redierat ab Alſonſo Rege Legionenſi repudiata, patris dono acceperat: vnde vitã principalem atque adeo regiam, nunc etiam regni procurationem ſuſtentabat. Itaque Regem ciuilibus & bellicis artibus erudiendum curabat. regni proceres quoſdam cupiditate rerum nouarum tumultuari, & reipublicæ tranquillitatem turbare ſatagentes, agendi dexteritate atque intentatis minis ad ſanitatem perduxit. caſtigandis nouis flagitijs, & priſtinis moribus reuocandis operam dabat, ea animi magnitudine, conſtantia, atque prudentia, vt reſpublica Alfonſum patrem non magnopere deſideraret. Verum excellentis fœminæ inſtituta Laræ familia turbauit atque peruertit, regno aſſueta illectaque ex eo, vt fit dominandi dulcedine. tres fratres germani Aluarus, Ferdinandus, & Gonſaluus Nunnij Laræ Comitis filij malignis artibus ad regni procurationem contendebant, Berengariæ ſexu deſpecto, Regis immatura ætate. alterius auctoritas fluxa erat, alterius nondum coaluerat. Ir pij conatus vt procederent ex ſententia, Roderici Primatis, qui vnus & fraudes detegere, & obſiſtere vnus maxime potuit, profectione factum eſt. Conuentus Præſulum ex toto orbe Chriſtiano Romæ tunc habebantur, Innocentio Pontifice de rebus multis & maximis, incredibili Patrum frequentia: quadringenti duodecim Epiſcopi confluxere: in his Archiepiſcopi vnus

vnus & ſeptuaginta, Patriarchæ Hieroſolymitanus, & Conſtantinopolitanus, atque Antiocheni, Alexandrinique Legati. minorum ſacerdotum numerus iniri vix potuit. Belli ſacri in Oriente inſtaurandi, atque motus Galliæ componendi præcipua cura erat. In tãtis nationum aliarum ſtudijs, tantaque conſternatione Rodericus Præſul occaſioni iuuandę eccleſiæ deeſſe noluit, quin peregrinatione ſuſcepta Romam abijt, & Patrum concilio, quod menſe Nouembri inchoatum in templo Lateranenſi eſt, interfuit. In eo conuentu orationẽ ad Patres habuit, Latina quidem lingua conceptam; cæterum aliarum linguarum, quarum expers non erat, Italicæ, Germanicæ, Anglicanæ, Gallicæ, floribus, ſententijſque ornatam, diſtinctam luminibus: vt miraculi inſtar Patribus eſſet, tantam Hiſpanum hominem linguarum facultatem aſſecutum eſſe, quantam ab Apoſtolorum ætate, vlli homini negabant contigiſſe. Actum præterea de primatu eccleſiæ Toletanæ, quem agnoſcere Tarraconenſis, Bracarẽſis, Compoſtellanus, & Narbonenſis Epiſcopi recuſabãt. productæ pro eccleſia Toletana veteres Pontificum Romanorum & conciliorum tabulæ, producta argumenta ab ipſa prima Hiſpaniæ ad Chriſtum conuerſæ antiquitate: quæ in hominibus venerabilis in vrbibus ſacra eſt. Roderici orationem cum Bracarenſis, qui aderat, & Auſetanus Epiſcopus pro Tarraconenſi refellere aggreſſi eſſent: abeſſent alij, quorum intererat, lite integra diſceſſum eſt, neutro inclinatis ſentẽtijs. Roderico tandem Legati Pontificij partes per Hiſpaniam decennio implere datum: conceſſumque, ſi quando Hiſpalis piorum armis cederet, quod in ea Almohadum inclinatione & caſu fore propediem ſperabant, Toletano Epiſcopo ſubdita eſſet, quaſi Primati, prouocandi, contraque diſceptãdi ſublata penitus facultate. Adiecta poteſtas trecentos filios nothos iure legitimo donandi: Epiſcopos & ſacerdotes in ijs vrbibus creandi, quæcunque Mauris in Hiſpania eſſent ablatæ. Ex his rebus magnam Rodericus auctoritatem nactus eſt: quam litterarum ille atq; eruditionis, vt ea ferebant tempora, eximia opinione tuebatur. Extant de rebus Hiſpaniæ & Arabum gente hiſtoriæ, duobus ab eo conſcriptæ voluminibus, non omnino inelegantes. Vt in belli ſacri ſubſidium pars ſacrorum redituum conferretur, ſancitum à Patribus eſt. Pelagioque Cardinali Albano Epiſcopo duce miſſa auxilia, captamque ab eo Damiatam ſatis conſtat. Pelagium Tudenſis Hiſpanũ fuiſſe ait. Duo Raymundi Toloſani Comites pater & filius, cum intereſſent cõcilio, atque aduerſus Monfortium Comitem diſceptarent, lite conteſtata Patrum ſententia victi ſunt, principatuque ſpoliati, quod cum impijs hominibus arma ſociaſſent. Simoni Monfortio nauatæ operæ præmium fuit Toloſa, aliaque oppida & vrbes bello quæſitæ partæque. Is ad Regem Francum profectus, ſe ei ſanctiſſimi iuriſiurãdi religione obſtrinxit, quaſi beneficiarius: oſculumque vtrinque delibatum eſt perpetuæ amicitię pignus. verum ſuſcepto principatu Toloſam, Carcaſonem, atq; Narbonem mœnibus nudauit ciuium diffidens voluntatibus; atque vectigalia grauiſſima imperans, ex eo ſubditos abalienauit (& eſt auaritia in imperio ſemper exitiale malum) prorſus vt Raymundi filij armis multa oppida continuo ad Rhodanum ceſſerint: & aliquanto poſt Toloſa ipſa princeps ciuitas venit in poteſtatem. Profugos & egenos Principes, multi tota Gallia reguli, & ex Catalaunia non pauci viribus & copiis adiuuabant. Amiſſam vrbem Monfortius dum ſacro bello inſtaurato obſidet, expugnareque parat, lapidis ictu, tormento ex vrbe emiſſi peremptus eſt: vir longiori vita digniſſimus,

conſilio acer, manu ſtrenuus, ſingulari pietate, atque magnitudine animi. filios reliquit fortiſſimos florenteſque iuuenes Aimericum, Simonemque. Aimericus tamen obſidione continuo ſoluta, & partæ ditionis magna parte amiſſa, rerum geſtarum magnitudine, & fama paternam gloriam haudquaquam exæquabat. atque tantam belli molem viribus ſuis, inuidiamq; populi ac magnæ partis Principũ ſuſtinere poſſe diffiſus iure ſuo Regi Franco ceſſit, ab eoq; Magiſter equitum creatus eſt, haud æqua permutatione. Verum hæc triennio poſt geſta ſunt: ad ordinem temporum redeat oratio.

Laræ fratres Caſtellæ procurationem inuadunt.

CAP. V.

GARSIAS Laurentius ciuis Palentinus audaci, callido, prompto ingenio & pro vt animum incitaſſet, conſilio bonus aut prauus, agendi dexteritate in Berengariæ gratiam ſe in primis inſinuarat: & quod facillimum factu eſt, accommodatis officijs, adulandi ſcientia, bonis & modeſtis præferebatur. Laræ reguli ambitione dominandi æſtuantes, idoneum virum rati, per quem quod cupiebant, obtinerent, eum adeunt. quanto in periculo res eſſent, exponunt. Regis ætatem, Reginæ ſexum accuſant. facturum præclare, ſi pro ea auctoritate, & gratia, quam obtinebat, Berengariæ perſuadeat, vti regni procuratione, quod neceſſe erat, quod res communes exigebãt, vltro abſcederet. Id conſilium reipublicæ ſalutare fore, Reginę honeſtum, vtile ipſi: cui Tablada oppidũ, in quod oculos coniecerat, nauatę operę certiſſima merces proponebatur. Ille ꝓmiſſo lætus impenſius etiam quam exigebatur promittit operam: nactuſque opportunitatem, in Reginæ incautæ aures identidem inſuſurrat: Imperandi onus graue eſſe, fœmineis præſertim humeris impar. Eæ voces, tanquam ſyncero miſſæ animo non ingratæ Reginæ erant priuatæ tranquillitatis & otij cupidæ, neq; ignaræ grauiores caſus è faſtigio eſſe: ſtultum alieno nomine ſua inuidia imperare velle. Addidit ille, Laræ fratres opibus & clientelis prævalidos præ cæteris eſſe, male cogitantibus obſiſtere in primis poſſe: puerum Regem ſi in eorum contradat poteſtatem, rem conſultiſſimam facturam, regnoque vniuerſo gratiſſimam. Natura noſtra hoc quoque nomine praua eſt, quod præſentibus futura potiora fore arbitramur. Itaque cum ad Garſiæ ſententiam Præſules & proceres accederent, pars in fraudem impulſi, pars fœmineum imperium auerſantes: Berengariæ facile perſuaſum, vt Regis & regni ſe procuratione abdicaret: & in Laræ fratres transferret. Ita factum eſt. Redierat inter hæc Rodericus in prouinciam, Legati Pontificij poteſtate honeſtatus. in eius verba Laræ fratres iurare regni commoda compulſi ſunt: nemini ablaturos oppida & arces eorum fidei concreditas niſi Reginæ voluntate. finitimis Regibus bellum illaturos non eſſe: neque noua imperaturos vectigalia. Berengariã Reginam eo loco habituros, quo par erat ſororem, filiam, & vxorem regiam. Recte proceſſuras res communes & priuatas eo icto fœdere videbatur: ſi quid ſanctum ambitioſis hominibus eſſet. Itaque Aluarus Lara accepta poteſtate, cuncta in ludibrium vertit. Burgis enim, vbi fœdus factum eſt, diſcedẽs quamprimum, proceres quoſdam ſeu veris ſeu confictis cauſſis regno expulit: templorum reditus inuadere: bona publica & priuata domũ auertere: patronis eccleſiarum, iis præſertim qui è ſacrato ordine non erant, veterem adimere libertatem, qua ſacerdotes nominare ſoliti erant. Diuini cultus reſarciendi ſtudiũ facto prætendebatur, multis partib. labefactari. omnia raptim

& vio-

& violenter agebatur: neq; legum neque temporum, ac ne periculi quidem ratio habebatur. Ea res Rodericum Decanum Toletanum Roderici Præſulis vicarium compulit, vt Aluarum ex ritu Chriſtiano anathematis ignominia notaret. ea denunciatione compeſci tantiſper potuit, atq; adigi, vti damna ijs qui pertulerant, reponeret: iniquus animus vt penitus mutaret, ingeniumque deponeret adigi non potuit. Valliſoleti regni conuentus agitati, ijs conuocatis ab Aluaro proceribus, qui factioni fauebant. publicæ vtilitatis ſpecie vires confirmatæ aduerſus omnes caſus, publicaque auctoritate & cõſenſu peccandi licentia quæſita. Proceres alij, in quibus Lupus Harus Didaci filius, Gonſaluus Gironius Regiæ Magiſter, & fratres principem locum tenebant, cum doleret rempublicam ad vnius arbitrium verti, pluſque vnum poſſe quam reliquam, nobilitatem, conſilijs communicatis Berengariam adeunt. queruntur procurationem abdicatam. periculum docent, niſi maturè ſuccurratur. bono animo reipublicæ curam abieciſſe fatentur: ſed quoniam pares rerum euentus non fuiſſent, ad priora conſilia neceſſario recurrendum, extorquendamque regni procurationem Laris fratribus hominibus immodicis væſaniſque. An ceſſatione, inquiunt, & tranquillitatis amore ludibrio eſſe rempublicam patiaris? & prius peccatum meliori conſilio deſines emendare? Quin regnum nobis inſcijs amentis hominis poteſtati permiſſum capeſſis? noſque & rempublicam imminenti malorum procella liberas. artis enim tueri dignitatem, niſi in te aliquid præſidij ſit, habemus præiudicatum. vide, ne otij cupiditate te, nos, Regem, regnum & patriam prodidiſſe videaris. Mouebatur illa procerum oratione. agnoſcebat erratum. cupiebat mutare. verum ingenij imbecillitas, & impendentis mali metus retardabat, ſi tenentes arma denunciatione noua irritaſſet. iuriſiurandi admonere ſatis habuit, quod peſſimis actionibus violaſſe videbantur, inſolenti homines ingenio, feroci animo: prorſus vt Aluarus Lara peculiari Reginæ ditione occupata, ipſam regno abire iuſſerit. inſignem audaciam, neq; ferendam contumeliam. ea videlicet gratia meritis exoluebatur. Regina, Eleonora ſorore adiuncta Otellam arcem, quæ in Vaccæis non procul Palentia ſita eſt, ſe compegit. loci munitione freta, eo ad fratris obitum ſe tenuit, adiuncta magna procerum parte. Gironio regiæ procuratio detracta eſt, ſubrogato in eius locum Ferdinando Lara. ſic eius factionis opes confirmabantur. hæc ſemina magni alicuius mali in Caſtella iaciebantur. Rex ſupra ætatem prudens, tutorum audaciæ & temeritatis tædio euadere cupiebat, & ad ſororem migrare. cæterum omnes aditus Aluari diligentia intercluſi erant. Atque quo maior gratia eſſet, & adoleſcentis leniret animum, detineretque illecebris voluptatum: de nuptijs Regis agere cœpit. Malfada Alfonſi Luſitani ſoror in coniugium expetita: reque per legatos conſtituta Palētiam deducta eſt. in ea vrbe nuptiæ celebratæ. ægre id habuit Berengariam, Regis immaturam ætatem voluptatibus debilitari neceſſe eſſe conſiderabat, atque corrumpi. Ex eius litteris Innocentius Romanus Pontifex exceptione propinquitatis cognita, diuelli coniugium, quod male cohæſerat, edicto mandauit, dira omnia niſi obtemperarent, minatus. rei perficiẽdæ cura Epiſcopis duobus demandata, Tellio Palentino, Mauritio Burgenſi. Ijs agentibus Malfada mulier quamuis effecta (ſic creditum eſt) in patriam dimiſſa in Ruchæ monaſterio, quod ipſa condidit, vitam exegit ad vltimam ætatem, religionis ſtudiis repulſæ ignominiam tolerans, Aluaro in primis irata: cuius fraude non tantum in calamitatem

impulſa erat, ſed & de coniugio appellare veritus non erat. felix & Regina paulo ante, mox ſerui ludibrijs ſi conſenſiſſet obnoxia. Hæc ſalutis anno milleſimo
1216 ducenteſimo ſextodecimo agebantur. quo anno, ſeptimodecimo Kalend. Auguſti, Innocentius Pontifex Romæ obijt, vir ijs corporis & animi virtutibus, quantas paucis contigiſſe ſatis conſtat. præter alia, ingenium fuit in vtroque ſapientiæ genere, diuinæ atque humanæ eloquentiaque præcellens. Succeſſit Honorius eo nomine tertius, domo Romanus. Quo Pontifice Maria Regis Aragonij mater Romæ defuncta eſt, & ad ſepulcrum D. Petronillæ in Vaticano templo ſepulta. Is honor defunctæ fuit. ea requies oſſibus procul à patria. viuentem varij curarum fluctus exagitarunt. manibus inferię datæ regio apparatu, Chriſtiano more. Regni Aragonij, filijque Regis tutelam à moriente enixe teſtamento commendatam Pontifex libenter ſuſcepit, geſſitque per totam vitam accuratiſſime. Regis ætas præſidio indigebat. procerum ſtudia in diuerſum incitata, ſapientiſſimi Pontificis prudentia frænanda erant. multa enim indies mouebantur: totaque prouincia omnibus partibus labefactari videbatur, & in præcipiti eſſe. Raymundus Prouinciæ Comes ſuorum litteris ſolicitatus Montione, vbi cum Rege captiui inſtar erat, eo tantum conſcio clam cæteris, fuga elapſus naui longa, quæ in Salonio Tarraconis portu parata erat, in patriam abijt. Eius præſentia motus grauiſſimi pacati: qui ex procerum diſſidio impendere videbantur, tantum quoque ſibi in republica arrogante, quantum viribus & potentia præſtabat. Hic eſt ille Raymundus, cui Beatrix nupta eſt Thomæ Maurіennæ (vnde Sabaudi Principes) Comitis filia. tres ipſe Reges generos habuit annis conſequentibus, quartum Cæſarem inaudita felicitate. Raymũdi profectione vulgata, magna Monredonium cura inceſſit, ne ſimili arte Rex eriperetur de manibus, penes alios liberati Regis laus eſſet, ipſe inuidia flagraret, quaſi captiuum tandiu retinuiſſet. & alioqui grauitas viri & prompta libertas inuiſa multis erat. In eam curam intentus, tantæ rei cum dignitate perficiendæ cogitationes non explicabat, Petrum Aſagram pro eo ſtudio, quo Aragonios Reges coluit, & Petrũ Ahoneſium ex prima nobilitate in conſiliũ adhibuit. iis auctoribus atq; adiutoribus, Epiſcopi Aſpargus Tarraconẽſis (Præſul hic Pompelonenſis fuerat) Guillelmus Turiaſonenſis, alijque viri principes Montionem aduocantur. Liberandi Regis, & in regni poſſeſſionem mittendi, etſi nouem non amplius tunc natus annos erat, conſilia communicata. In eam rem, fœdus inter ſe menſe Septembri ſanciunt, per omnia ſacra Regis incolumitatem, tutelamq; iurati. Sãctius regni moderator, ferox verbis, & parta per ſcelus poteſtate ſuperbus, ac vix potens mentis, procerũ molitionibus indicatis, vt nihil eſſe occultum poteſt in inteſtina diſcordia, Oſtro inquit, viam omnẽ ſternam qua Regi progrediendum eſt: hoc eſt, vt prudentes interpretabãtur, eius & comitum ſanguine. præ cõtemptu faſtuq; nihil auſuros arbitrabatur: & cum manu tamen militari Selgam oppidũ in ipſo itinere poſitũ acceſſit ad omnes caſus paratus. Ea res magnũ egreſſo Regi timorem incuſſit: atq; ita vt in ea ætate loricam indueret pugnandi animo. Sanctius, qua de cauſa incertum, ſed cum victoria eſſet in manibus, nam pauci Regẽ comitabantur, genere tamen omnes factiſq; clariſſimi, certamẽ exhorruit. Deus illi mentẽ eripuit. Id initiũ ruinæ fuit, qua breui præcipitauit. Rex Oſcam primum, deinde Cæſarauguſtam abijt. omnia ludis & lætitia plena erant, nulluſque teſtificãdæ voluntatis occaſionem vllam prætermittebat. Rege liberato magnæ res expediendæ erãt, multis vis & metus intentandus.

dus.regii ærarii inopia prȩclaros conatus retardabat, tantis ſuperioribus ſumptib. & tunc regni diſſidio penitus exhauſti. Catalauni eximia prouinciæ voluntate Bouaticũ (quod genus tributi per boum iuga, gregum, & armentorum capita edicebatur, vnde nomen, & Petro Rege ſemel iterum & tertio exactum meminerant) Regi conceſſum anno milleſimo ducenteſimo ſeptimodecimo. tantum ex ȩo vectigali pecuniæ redactum, vnde aulæ ſumptus tolerari poſſent: & bello occurri ſi qui de republica malè cogitarent.

Henrici Regis geſta & mors.

CAP. VI.

INTER Berengariæ Aluarique diſſidia proceres & plebes in Caſtella diuerſis ſtudiis ac contrariis iactabantur. incertus erat rerum ſtatus. omnia verſabantur in tumultu. pars in partem armabatur. populationes, cædes, incendia, ſcelerum licentia volitabat. commotæ ſemel voluntates noua Aluari fraude amplius exacerbatæ ſunt. Erat Rex ea tempeſtate Maquedæ Carpetanorum oppido. Berengaria de fratris incolumitate ſolicita, hominem mittit: qui diſſimulata cauſſa, de Rege viſa & explorata nunciaret. eo comprehenſo Aluarus fingit à Berengaria litteras allatas, ipſius annulo impreſſas, quibus Regis intimis perſuadebat, vti eum veneno tollerent. quò maior cõmento fides, innocenti homini gulam frangit. Id nimirum augebatur, vt Regi Berengaria in ſuſpicionem veniret, in qua præſidium erat: & ab ea diuelleretur animo, cui maximè fidendum populus iudicabat. Ex eo tempore omnia in peius ruere, & præcipitare cœperunt: fraude cognita oppidani eum finibus facto agmine expulerunt, perimere deſtinantes, niſi ſe fuga Optam Regemq; ſubduxiſſet. eo Valuerdius quidam Regis rogatu miſſus à Berengaria, vt fugæ cõſilia communicaret, re indicata captus & ad Alarconium in cuſtodiam miſſus eſt. Plures deinde ſed ignobiliores expeditiones factæ ſunt aduerſus eos qui Reginæ fauebant. Suerum Gironium veteris proſapiæ hominem, & multarum imaginũ, primum bello peti placuit. Valliſoleto, vbi Quadrageſimæ tempore Rex fuerat cum copiis Montalegrũ itum eſt, vbi ſe Gironius tenebat. circunſeſſum oppidum, Gonſaluus & Alfonſus obſeſſi fratres opem ferre opportuno tempore diſtulerũt. Regis id reuerentiæ datum eſt. quin eidem per feciales arcem expetenti Suerus vltro tradidit, quamuis integris virib. magna defenſionis ſpe. ſed regia maieſtas diuinæ inſtar veteribus Hiſpanis fuit: primaque tunc officij & regij animi promerendi cura erat. agris deinde finitimis illata vaſtitas. ad Carrionem mox ab Rege ſtatiua habita. Ex eo loco Villalbam oppidum promota caſtra: vbi Alfonſus Meneſius erat, haud minori q̃ Gironius nobilitate, modeſtia non eadem, Regi.n.non tantũ portas clauſit, ſed etiam obſtinato animo arcem defendit. tametſi improuiſo Regis aduentu, cùm extra oppidum tenderet ferme oppreſſo, vulnus inflictũ. cęſi ſocii. equi capti. His reb. peractis Palentiã Rex rediit. Tranquillæ res eſſe non poterant, in tanta temporũ perturbatione. tantaq; inuidia, eius penes quem rerum poteſtas erat. Itaque Calagurrim vrbem Cameris fratribus Roderico & Aluaro ablatã abs regiis eſſe tradunt, arcem prodẽte Garſia Sapata eius Prȩfecto: an vt tempori ſeruiret, an quoniã Regi præſenti quidquam denegare nefas eſſe credidit. In Lupũ Harum Viſcaiæ regulũ arma ſunt promota. qua ille iniuria prouocatꝰ, poſt diſceſſum Regis cum valida militum manu Mirandam vſq; oppidum ad Iberum proceſſit. miſſus aduerſus eum Gonſaluus Aluari frater caſtra hoſtiũ caſtris oppoſuit. prȩlio ne dimicaretur viris ſanctis annitentibus

factum eſt : quorum opera æſtuantia pectora ad mitiora conſilia reuocata. Inde Gonſaluus ad Regem ſe retulit. Lupus Otellam ad Berengariam abiit. Id oppidum abs Rege obſeſſum fuiſſe memorant: non tam voluntate ſua, quàm Aluari fraude: ex cuius arbitrio belli paciſq; conſilia gubernabantur. Omnino re infecta Palentiam rediiſſe aiunt: actumque de nuptiis Regem inter & Sanctiam Alfonſi Legionenſis ex priori coniuge filiam: pactaſque ea lege, vt puella regni Legionis hæres eſſet, excluſo ſcilicet Ferdinando Berengariæ filio. quod non arbitror. ſed non minor eſt hiſtoriæ per hæc tempora, quàm reipublicæ perturbatio. Conuenit inter auctores Regem Epiſcopi ędibus hoſpitio exceptum, dũ ludit cum æqualibus in area domus, caſu repentino oppreſſum: tegulæ ictu comminutum caput. ex eo vulnere vndecimo poſt die, feria tertia, octauo Idus Iunias extinctus eſt, anno eius ſeculi ſeptimodecimo, magno fortunæ ludibrio: quæ, quid ſibi non licere putet in rebus humanis ferox & improba, adoleſcente Rege ſublato in ipſo ætatis flore, in ipſo imperij limine, vix prima vitæ dulcedine delibata? A iuuene quodam è Mendozia gente tegulam miſſo è vicina turri lapide confractam eſſe eam, quæ in Regis caput illiſa eſt, haud ſatis idoneis auctoribus fama vulgauit. Corpus Olgas tandem delatum, atque iuxta Ferdinandi fratris ſepulchrum tumulo tectum. quo in templo quotannis anniuerſaria mortis die eius manibus cantu lugubri parentatur. Regnauit annos duos, menſes nouem. Eo anno in Luſitania oppidum, cui Alcaſari Salis nomen eſt, olim Salatia Romanorum colonia cum magna Maurorum ſtrage captũ fuit. Templarij Hoſpitalariiq; milites multum in eo bello iuuerũt: ſed præcipua claſſis laus ex Anglia, Belgis, Galliaque reliqua in ea littora appulſæ: eorum vui Innocentij opera, quaſi ſigno in Lateranenſi concilio à Patribus dato, ad bellũ ſacrum inſtaurandum, emenſo Oceano & mediterraneo mari in Syriam nauigare pergebant. Commodũ id rebus noſtris accidit. Præcipuus totius expeditionis auctor Matthæus Oliſiponenſis præſul, ſupra ſexaginta Maurorum millia cecidere, ex iis qui ex Bętica opitulatũ obſeſſis accurrerũt magno numero. Ad ſeptimum Kalen. Octobris pugna facta. oppidum eſt captum quintodecimo Kalendas Nouembris.

Ferdinandus cognomento Sanctus Rex renunciatur.

CAP. VII.

DVÆ Henrico ſorores erãt natu maiores: Blanca, quæ Ludouico Principi iuuentutis in Gallia Philippi filio nupſerat, & Berẽgaria, ex Alfonſo Legionẽſi Rege coniugij tempore quatuor filiorũ mater Ferdinandi, Alfonſi, Conſtantiæ, & Berengariæ. Blancam ætatis prærogatiua ſubleuabat, vt fraterni imperij hæres eſſet, legeſque Hiſpaniæ: ſi iura regnandi leguleiorũ modo tabulis continerentur, & non potius ſtudiis populi, & Principũ dexteritate, virtute, feſtinatione, felicitate. ꝙ in præſenti accidit. Nam maturatis comitiis Blanca prætermiſſa, procerũ & populi conſenſu Berengariæ regnum delatum eſt. externum imperium exhorrebant: & nouorum motuum materiem, ſi Galliæ Hiſpaniæ cõmiſſa eſſet, ſubtrahendã iudicabãt. paulò illa ante regnum delatum, Lupum Harum & Gonſaluũ Gironium Legionem amandarat, filiũ Ferdinãdum expetitum ſpecie per eũ Aluari ſuperbiã edomandi: à quo Reginã teneri obſeſſam dictum eſt. ſed ſoluta obſidione tum quidem conatu reuocandi ad ſe filij Regina deſtitit: nunc repetita flagitatio, feſtinatione opus erat, qua famę de Regis morte celeritatem præcederet: ne Alfonſus ad noui regni, quaſi dotalis ſpem, animum adiiceret. quod non temere de illo ſuſpicatus eſſe rerum euẽtus aperuit.

Ergo

Ergo à patre eſt dimiſſus Ferdinandus, cum vterque quid ageretur, ignoraret. iuſtus comitatus adiunctus. Ocellæ, vbi Regina mater erat, ipſa concedente continuò Caſtellæ Rex ſalutatus eſt. inaugurationis cæremonia Anagari perfecta, ſub frondoſa quidem vlmo: tanta ſiue morum ruditas erat, ſiue procerum & populi feſtinatio. Aluaro Comiti nõ minor cura erat regij obitus occultãdi. partam ſcelere poteſtatem fraudibus propagare ſatagebat, haud ignarus quantum præſidij rebus ſuis deceſſiſſet: neque diu celari rem tantam poſſe. mora tantùm cupiebat familiæ opes nouis præſidiis confirmare. Ad Tariegum defuncti Regis corpus erat, quẽ Aluarus viuere prædicabat, ſed quo minus aut ſui copiam faceret, aut ſe daret in publicum, aliam ex alia moræ ſimulabat cauſſam. Ferdinandus & mater Palentiã, luſtrandi prouinciã ſtudio progreſſi publica ſupplicatione, omniq; lætitiæ ſignificatione in vrbẽ excepti ſunt. Parendi nouis Regib. auctor præcipuus Tellius eius vrbis Epiſcopus. Donniæ oppidum, ꝙ venientibus portas clauſiſſet, primo impetu captũ. In eo oppido à quibuſdã proceribus de concordia ſancienda mentio facta eſt. cæterũ Aluarus regno aſſuetus ad nullã pacis conditionem deduci potuit, niſi Ferdinando eius tutelæ commiſſo: quod ſperare nefas erat: petere inſolens & temerarium. Et erat Ferdinandus non incommoda ad imperandum ætate, annos natus decem & octo. ex hoc alij numero biennium ſubtrahunt. Pacis ergo ſpe abiecta, ad arma conuerſi animi. Vallisoletum Reges abierunt, municipium in Vaccæis amplum & validum. in eo ex vniuerſa ditione cõuentus generales agitati ſunt: omniumque ordinum conſenſu & ſententia pronunciatum, Berengariam regni Caſtellæ à morte fratris iuſtiſſimam hæredem eſſe: quod patre ſuperſtite ſemel & iterum fuerat declaratum, vt Rodericus Præſul eſt auctor. nam quod addit inter ſorores natu maximam fuiſſe, magis ex partium ſtudio, quã ex fide poſitum arbitramur. tametſi Roderici opinioni plures alij ſuffragantur. Illa vitæ priuatæ ſtudio, aſſuetaque præproperæ viduitatis incommoda, in contemplatione vitæ per virtutem actæ ſolatiis honeſtis tolerare, regni ſceptra Ferdinando filio de manu tradidit. in ſuburbio, vbi rerum venalium forum erat, abdicationis cæremonia peracta. Rex in templum D. Mariæ maioris, tanto populi concurſu & lætitia, quantum fuiſſe non meminerant, deductus eſt: atque in eius verba iuratum. Alfonſus Legionenſis Rex Berengariæ artibus ſe deluſum dolens, atque in noui regni ſpem erectus, ferox cupiditate Sanctium fratrẽ præmiſit, vt in Caſtellæ fines inuaderet. ipſe cum copiarum robore ſubſecutus, in eam partem populabundus irruit, vbi Gotthorum campi ſunt. Magni ex eo bello impendebant Hiſpaniæ calamitates. Regina ancipiti malo permota, duos Epiſcopos Mauritium Burgenſem, Dominicum Abulenſem ad Alfonſum legat: ſi quo modo ab ea mente deduci poſſet. aut iniecta animo religione, aut agendi dexteritate. nihil non effecturi videbãtur, pro ea quam gerebant ſacra auctoritate. Alfonſi tamen ira non modò nõ reſedit eorum legatione expoſita, verùm amplius accenſa eſt. & ægroto animo faces Aluarus Lara & factioſi alij ſubijciebant: regnandi ſpem certiſſimam, quoniam eorum rationibus diſſidia cõmoda erat pax exitiabilis. Itaque Epiſcopis amandatis, maiores eo tractu prædæ factæ. cædibus, incendio, rapinis homines, agri, ædificia vexata. Burgos inde feſtinatum, vrbis regię potiundę ſpe. Lupus Harus, alijque proceres ex vrbe egreſſi, Regem Legionenſem maiori aliquanto velocitate quàm venerat compulerunt redire in patriã. Segobienſes & Abulenſes à nouo Rege ſtudiis auerſi erãt, Aluari Comitis artibus præoccupati. ij miſſis ad Reginam, quæ Palentiam Valliſoleto

abierat,legatis,errati veniam poſtularũt: paratos ſe imperata facere, nouiſque officiis præteritam offenſam compenſare. Vt erant polliciti præſtiterunt. nihil illis pro Rege promptius fuit. nulli fortiores in bello. incitabat virtutem ignominiæ demendæ cupido: ſtudium ſe Regi probandi.Duo Præſules Burgenſis & Palentinus Aluari voluntate Henrici corpus Tariego,vbi eatenus abſq; honore ſepulturæ,iacuerat Palentiam deferēdum curarunt:inde BurgosOlgaſq; funus proſequēte Berengaria. Munnonium partium ſtudiis parere recuſans, Rex obſidebat, munitꝰ oppidum,q̃ vt facilè capi poſſet, eò ſe Regina peracto Henrici funere retulit,quo tempore regiorũ virtute oppidum expugnatum fuerat captis militib. præſidiariis.MoxBurgis regni conuentus celebrati. iis peractis Lermam & Laram itum, quæ oppida in Aluari poteſtate erant.eam difficultatem, ſicut omnia alia Regis felicitas ſuperauit, oppidis iis pari celeritate occupatis.Burgis,quò ſe ſplendido triumpho retulerant, in Riuogiam feſtinatum:Belforadũ, Anagarum, Nauarretum, iis in locis redacta in poteſtatem.Nouo Regi omnia prona erant. Ingenium,fortitudo,formę dignitas in florenti ætate ſtudia hominum conciliabãt: Diuos cauſſæ æquitas.Laræ tamen reguli, quamuis tot cladibus caſtigati, non quieſcebant.factionis ergo opibus fulti, & multorum ſtudiis ſubleuati,quos toto procurationis tempore ſibi adiunxerant, ſupremo adhibito conatu,validas copias contrahunt: atq; cum iis ad Ferrariolam conſiſtunt, qua parte Regi Palentiam contendenti iter erat. militum pars intra oppidum erat: Aluarus in villa proxima ſubſtiterat cum paucis, regiorum contemptu an ad oſtentandam virtutem incertum. Id certè exitio illi fuit.regii enim impetu facto viuum ceperunt, cùm ex equo proſiliiſſet, atq; in terra iacēs clypeo ſe protegeret.Magnum operępretium factum eſſe videbatur capto Aluaro,malaque finem cepiſſe, quæ rempubl. tandiu exagitarant. cæterum ex rebus lætis confidentia orta in eaſdem incurrit difficultates.redditis Aluarus oppidis & arcibus, quæ in eius fide erant Alarcone, Amaia, Tariego, Villafranca, Belforado, Anagaro, atque Pancoruo non modò libertati redditus eſt, ſed etiam deterſa ſimultate ad Regis gratiam admiſſus. Caſtrũ Sericium & Orceionē Aluari frater Ferdinãdus obtinebat.eas arces vt Regi daret adduci non poterat militum numero fretus,& annona in longum tempus parata. Cęterum vim parari videns,Regi ea lege arces reddidit,vt eiꝰ nomine ipſe ſe penes retineret,contactis aris fidem perpetuam iuratus.Id tempori datum,quamuis non ſine aliqua ſugillatione maieſtatis. verũ rep.turbata,ea conſilia maximè honeſta, q̃ tutiſſima. Pax diuturna non fuit: neq; eſſe poterat ſtabilis.ſexto mēſe,ex quo facta erat, Aluarus & Ferdinandus,auctoritatem imminutam, & aſſueti imperio vitam priuatam non ferentes, à Regis auctoritate palã deficientes, nouã & validã militum manum conſcribunt. Gotthorum campi omni iniuria & latrocinio vexati. Ij motus breuem & facilem exitum habuerunt. Regis occurſu, qui ad Medinam, cui à Riuo ſicco cognomen eſt, proceſſerat, fratres compulſi ſunt Caſtellę finibus abſcedere, & ad Legionenſem Regem commigrare, interceptum iniuria (ſic ipſe ferebat) regnum dolentem, ad omnem occaſionem intentum, belli in filium Regem inſtaurandi: quod erat iniquum & inhumanum. ſed omnia pietatis iura confundit funeſta imperandi ambitio. Iis auctoribus magnos à Legionenſi Rege delectus haberi nunciatum. quorſum res ſpectarent dubitabat nemo. Caſtellæ proceres quidam hoſtium vt conatus occuparent, in fines Legionenſes irruperunt.eos Legionenſis Rex intra Caſtellionem pagum, Medinam Campeſtrem inter,& Salmanticam ſitũ,improuiſo aduenięs,dum obſidet,

ſidet,

ſidet, eius caſtra ſecutus Aluarus morbo repentè tentatus eſt. Reges inter induciæ pactæ. ex ea re moleſtia concepta animo,& ad morbi vim adiuncta, Aluarus Tauri, quam in vrbem lecticariorum humeris ſe deferendum curarat, breui extinctus eſt homo immodicus, & reipublicæ dum vixit fax. ſub mortẽ ſcelera procurandi, numinisque promerendi ſpe militiæ S. Iacobi veſtem inſignem induit. defuncti corpus Vrceſiæ ſepultum eſt. Ferdinandus frater ad Marrocium in Africa, quo ſe contulerat rebus in Hiſpania deſperatis. Elboræ, quod oppidum prope Marrocium à Chriſtianis hominibus incolebatur Miramamolini permiſſu, deſperata à medicis ſalute exẽplo fratris militiæ D. Ioannis veſte deſumpta, animã exhalauit. corpus in Caſtellam relatum, in Fiteri ponte eius militiæ in agro Palentino domicilio, vxore Maiore, Ferdinando & Aluaro filijs funus curantibus ſepultum eſt. Caſtella quieta eſſe cœpit, cum auctoribus non modò inteſtinis diſſidijs, ſed etiam metu nouæ calamitatis ſublato, in futurum meliori ſpe: induciæ modò inter patrem & filium ſtabili pace mutarent. In Mauros mota arma ſunt. milites ſacri cruce inſigni deſumpta ex compoſito in veteres Vectonum fines irruunt: vaſtatis agris, incẽſis pagis Caſtra Cæcilia circumſeſſa ſequebatur incondita multitudo belli auida non magis ſpe veniæ, quàm prædæ cupiditate. cõtinui imbres iniquiſſimo anni tẽpore noſtros cõpulerũt, fine anni milleſimi ducenteſimi octauidecimi, re infecta ſeſe in pacata vt referrent.

Pijs hominibus domicilia per Hiſpaniam conſtituta.

CAP. VIII.

HIc erat in Hiſpania rerum ſtatus exteræ prouinciæ. haud meliori conditione inteſtinis ſeditionibus, belliſq; perſonabãt. ex bellis, vt fit cùm alia mala & clades, tum vitiorum & ſcelerũ ſeminarium exiſtebat. malorum licentia, conſuetudo peccãdi veræ exiſtimationis lucem extinxerat: vitia pro virtutibus computabantur: probè factis, quæ ſumma prauitas eſt, vitiorum nomina affingebantur. In tantis tenebris, tantaque ignoratione veritatis quidam homines (vt ferè omni ætate contingit) excitati, ipſo vitæ genere excellentes & admirabiles in viam immortalitatis, quam Chriſtus aperuit, obduxerant vitia mortalium mentes inducere non deſiſtebant. His cùm ſe promouendæ pietatis ſtudio, multi alij adiunxiſſent, eandem viuendi rationem abiectis rebus omnibus æmulati variæ piorum hominum per hæc tempora familiæ ſocietatesque extiterunt, In hoc numero principem locum Dominicus tenuit, Calarogæ natus in agro Vxamẽſi, pari propemodum Vxamam inter & Arandam interuallo. In minori ætate Canonicis regularibus ſe adiunxerat, qui ad D. Auguſtini regulam vitam cõformabant. vir factus, extirpandæ Albigenſium ſectæ, atque radicitus conuellendæ operam in Gallia nauauit, vt eſt ſuperius indicatum. operi intentus, quanta eſſet præconum verbi Dei penuria conſiderata, qui optimis vitæ exemplis, doctrinæq; præceptis, ad pietatem errantes ac vagos homines erudirent: vitæ genus excogitauit, quod qui ſectari vellent, ſacris concionibus euulgandoq; toto orbe Euangelio vacarẽt. Eius vitæ formulam de ſcripto conceptam Honorio Rom. Pontif. obtulit: ac primo pontificatus anno probauit. biẽnio decurſo, ſe hoc ipſo anno in Hiſpaniam retulit: diplomateq;, quod à Põtifice Romano abſtulerat, Regibus & Principibus promulgato, eorum conſenſu aliquot domicilia præcipuis in vr-

bibus ſocijs conſtituit. primum Segobiæ, Madriti alterum tertium Cæſarauguſtæ. Rebus perfectis in Hiſpania, quinquennio poſt Bononiæ Galliæ Ciſalpinæ vrbe primaria obijt, vitæ innocentia & virtutibus clarus, eius familiæ conditor, primusque auctor: vnde quaſi ex ſapientiæ pietatisque arce, viri prodierunt magno numero, in omni virtutum genere admirandi. Ipſo anno quo Dominicus in Hiſpaniam venit, Barcinone noua piorum hominum inſtituta ſodalitas eſt, nomine D. Mariæ de Mercede. Multi terra mariq; Chriſtiani homines capti à Mauris & in ſeruitutem abacti, vitæ acerbitate à Chriſto data fide mouebantur. magnum id dedecus religionis erat Chriſtiani nominis probrum. cuius procurandi ſtudio hominum ſocietas inſtituta, qui corrogatis vndiq; eleemoſynis ſtipe redacta, captiuos cum fide redimerent. Iacobus Aragoniæ Rex, præcipuus eius ordinis auctor eſſe creditur voti reus, vt quidã ſcribunt, quod Montione dum captiui inſtar teneretur, Virgini matri nuncuparat, vſu edoctus quantum eſſet captiuitatis malum. Secundum Regem Petrus Nolaſcus homo Gallus, ducem ſecuturis ſe præbuit: optimisq; legibus & inſtitutis naſcentem familiam temperauit. regia inſignia cruce impoſita in rubro clypeo ad veſtẽ candidam & cucullum, toti familiæ diſtinctionis gratia contributa ſunt. ipſe in ſanctæ crucis coram Rege & procerib. de manu Raymundi Pennafortij, qui tunc Regi à cõfeſſionibus erat, & deinde ordinis Dominicani Magiſter fuit, ſolenni cærimonia ſuſcepit. Secutus eſt Franciſcus Aſſinas in Vmbria ciuis ſingulari innocentia, modeſtia & ſanctitate vir celebrior inter cæteros ac nobilior. Is etiam cum Honorio ipſi vitæ genus quod excogitarat probaſſet venit in Hiſpaniam atq; in vltimam penetrauit Luſitaniam. multa ei ordini domicilia tota prouincia breui excitata: Barcinone, Cæſarauguſtæ, alijsque in vrbibus & municipijs Hiſpaniæ. Vitæ auſteritate, & honorũ deſpectu, veſte præterea horrida & ſqualida ſtudia hominum excitabant. Franciſco ſocium ſe adiunxit Antonius cognomento Patauinus, excellenti probitatis & ſapientiæ opinione, relictis Canonicis regularibus D. Auguſtini, quibus ſe iunior addixerat in D. Vincentij Oliſipone, vbi natus ipſe erat, & in S. Crucis Conimbricæ primos iuuentutis annos tranſegerat. Ferdinandi nomen, quod ab incunabulis erat, eius monaſterij appellatione mutauit, in quo Frãciſci veſtem induit. præcipuas Italiæ vrbes Euangelij luce illuſtrauit: eiusque opera multi ad meliorem frugem perducti. magnis in ea profeſſione laborib. perfunctus Patauij obijt, vbi templo dicato magna hominum religione colitur. Is videlicet honos probitati debetur is cultus Deo auctori ſanctitatis, & vindici. Dominicum, & Franciſcum fnuctos vita Gregorius nonus Pontifex Maximus cõſecrauit. in Caſtella nouus impetus in Mauros factus eſt. Rodericus Toletanus belli concitator ſtrenuum hominem & nunquam ceſſantem. Cruce inſigni ad ducenta hominum millia conuenere. cum tanta multitudine in Conteſtanos itum eſt menſe Auguſto, ſalutis anno milleſimo ducenteſimo 12 nonodecimo. ignobilia aliquot oppida capta. Requenam promota caſtra: capi non potuit, quamuis ſupremo conatu à noſtris adhibito. tertio Kalend. Octobris oppidum circumſeſſum. ad tertium Idus Nouembris ſoluta eſt obſidio. tanto apparatui par ſucceſſus nõ fuit. Maurica tantum præda abacta.

Regum Ferdinandi, & Iacobi nuptiæ.

CAP. IX.

INTEREA Iacobus Aragonius Rex Sanctium patruũ exauctorabat, mutantem-

tantem-

tantemque & meliora pollicitum reci-
piebat in gratiam moxq; ipſo anno mil-
19 leſimo ducenteſimo nonodecimo (quo
anno Hiſpania vniuerſa proter aeris ſic-
citatem, annonæ penuria maxima, &
peſte laboratum eſt) prima militiæ ru-
dimenta, tyrociniaque ponebat, ætate
minor, ac vix vndecim annos natus, in-
dole animi præcipua atque excellenti,
clarus ante alios. Rodericus Liſana ho-
mo præpotens, ex priuata ſimultate Lu-
po Albero quamuis propinquo atque
neceſſario, infenſus ipſum improuiſo
adortus captiui inſtar in ſuæ ditionis ar-
cem Liſanam abduxit. monitus abs Re-
ge vt mutaret, & iracundia ſiue poſita,
ſiue inimici calamitate ſatiata ad ſobriā
cogitationem animum reuocaret, ad-
duci non potuit dicto vt obtempera-
ret. Regis ætas contemptui erat: & tan-
tum ſibi quiſque in republica licere vo-
lebat quātæ vires eſſent. Ea res compu-
lit non magis vindicādi miſeri hominis
quam tuendæ regiæ dignitatis neceſſi-
tate arma ſumere. mota Oſca caſtra, vbi
conuentus gentis erant. Alberum oppi-
dum paulò ante à Roderico captum, ex
deditione intra biduum in Regis pote-
ſtatem venit. Liſanæ arci, quoniam vo-
luntate nihil pro ſano facturos milites
ſperabant, vis admota: ac tandem expu-
gnata eſt. baliſta magnitudine eximia
Oſca iuſſu Regis allata, ingentibus ſaxis
quingentis noctu, mille interdiu emiſſis
muros arcis, ſed & præſidiarios milites
ſubruebat. eius tormenti, quod ipſi fun-
dibulum vocabant, ope potiſſimum vi-
ctoria parta eſt. Lupus qui in arce erat
libertati continuò redditus. Rodericus
amiſſa arce, quoniam nihil fore tutum
prouidebat, ipſumq; inter & Petrū Aſa-
grā vetus amicitia erat, quaſi ad perfu-
gium Albarracinū abijt. inde cum mo-
re eius ſeculi patriæ regnoq; publicis ta-
bulis renunciaſſet regni finibus bellum
intulit. Rex inſolētiæ impatiens & à præ-
claro militiæ initio animoſior factus, eo
cōtendit. In Conteſtanorū & Celtibero-
rum finib. vrbs Albarracinū ſita eſt, nu-
mero ciuiū exigua, locorū natura mu-
nitiſſima. vndiq; excelſi, & prupti mon-
tes ambiunt. alluit, ac pene circulo cin-
git Turia fluuius altiſſimis ripis. Eam vr-
bem Rex corona circundedit munitio-
rem, q̃ vt breui tēpore capi poſſet. ma-
chinæ extructæ opera ædificata à regijs.
nihil tamen ꝓcedebat. neque machinæ
propter locorum iniquitatē admoueri
muro poterāt, & nitētes per ardua regij
ab obſeſſis ꝓpellebantur. præterea, vt in
ciuili diſcordia, omnia Regis conſilia
obſeſſis indicabātur. Duo menſes in ea
obſidione conſumpti in medijs æſtatis
ardorib. donec nocte quadā obſeſſi vr-
be egreſſi, Regis opera diſturbarūt: tor-
mentum præcipuū igne ſuppoſito con-
ſumpſerūt. Regem potiundæ vrbis ſpes
fruſtrata. & erat exiguus militū nume-
rus, ac vix equites centum quinquagin-
ta peditum numerus non proditur. Ita-
que Rex tantis difficultatib. implicitus,
obſidionē ſoluit. Petrus Aſagra ad eius
gratiam breui aditum inuenit, procerib.
cum quibus magnæ neceſſitudines erāt,
annitentibus: quoniam tanti viri ope-
ram fortem & fidelem Regi fore, atque
proinde vtiliſſimam non inepti vates
iudicabant. & fuerat regiæ Aragoniæ
Magiſter creatus: ea ſuperioribus me-
ritis gratia habita. Quo anno milleſi- 1220
mo ducenteſimo vigeſimo hæc in Ara-
gonia mouebantur, Ipſo D. Andreæ
feſto die nuptiæ Ferdinandum inter
Caſtellæ Regem, & Beatricem Philippi
quondam Germaniæ Imperatoris fi-
liam celebratæ ſunt. Regis ætas idonea
erat: & ne præpoſtera voluptate ob of-
ficio deduceretur mater ſolicita vere-
batur. miſſi in Germaniam legati ea de
cauſſa ad Fridericum ſecundum, virgi-
nis patruelem Mauritius Burgenſis E-
piſcopus, Petrus S. Petri ad Aſlantiam

Abbas, ſerius quamuis opinione, quatuorq; omnino menſium patientia rebus confectis, ſponſam per Galliam in Hiſpaniam deduxerunt, anno ex quo diſceſſerant euoluto. Lutetiæ qua iterat, à Philippo Rege, ſplendido apparatu excepti ſunt laute & liberaliter habiti ad Cãtabriæ fines Berẽgaria officij cauſa obuiam proceſſit: nurumque Burgos proſecuta eſt: quoniam ea vrbs connubio iungendo delecta erat. ſacra nuptiarum cæremonia peracta, antiſtete ipſo. Mauritio Epiſcopo, in eius vrbis templo maximo pridie eius diei in Olgarum monaſterio eodem antiſtete ſacris operante Rex ſua ſeipſe manu militari gladio cinxerat, quoniam dignior alius non erat, more ea ſane tempeſtate inter Hiſpanos viſitato. Fuit hoc coniugium ſobole fauſtum ſeptem ex eo filij Alfonſus, Fridericus, Ferdinandus, Henricus, Philippus, Sãctius, Emanuel, quo eos ordine numerauimus nati ſunt præterea Eleonora in infantia rapta, & Berẽgaria Olgis olim virgo ſacrata. Eodem tempore Aragonios cura ſolicitabat ſuſcipiendæ ex Iacobo Rege legitimæ ſobolis. Sanctij enim & Ferdinandi, cum ſpe regnandi factiones renaſcebantur, magno incommodo rerum publicarum. Vnum remedium erat Regis nuptias maturandi. immatura tantum eius ætas opponebatur. vicit tamen publicæ vtilitatis ſpecies: miſſique ea de re ad Berẽgariam legati, Eleonoram ſororem poſtulatum. conditio reijcienda nõ erat. Itaque Agredam Caſtellæ oppidũ ad fines Aragoniæ, quo prior Berengaria cum ſorore venerat, Iacobus Rex regni proceribus ſtipatus acceſſit. In eo oppido nuptiæ pactæ, dataq; ſponſalia ſexto Februarij menſis die, ſalutis anno
1221 milleſimo ducenteſimo vigeſimo primo. nuptiarum ſolennia Turiaſone in D. Mariæ Campeſtris continuò celebrata ſunt, tam imbecilla Regis ætate, vt ſponſa non ante annum & ſex menſes ex virgine mulier effecta ſit, vti Rex ipſe auctor eſt ea hiſtoria, quam de rebus ſuis ipſe conſcripſit. Toleti D. Romani ædes in ſummo cliuo à Roderico Archipræſule ſacrata ad duodecimum Kalendas Iulias die Dominico. Proximi Nouembris die vigeſimo tertio, qui dies Martis fuit, memoria D. Clementis anniuerſaria ſacer, in ea vrbe Regi Ferdinando Alfonſus filius natu maximus natus eſt. Decembri ineunte terræmotum, quo vrbana ædificia concuſſa ſunt, conſecuti imbris, atque ventorũ vi multis partibus priuatæ ædes mœniaque proſtrata: eo maiori metu ſolicitudineque, quod rarius propter locorum ſitum ijs cladibus obnoxia vrbs Toletũ eſſe conſueuit, locis ſublimibus ſita, impoſita rupibus, procul à mari.

Ferdinandus Rex nouos motus componit.

Cap. X.

Vascones, Luſitani, Legionenſes quieſcebant. Mauri inteſtinis diſſidijs æſtuabant. in Caſtella atque Aragonia nouis tumultibus reſpublica leuiter agitabatur. Rodericus Camerus veteri proſapia, magnaq; inter Caſtellæ proceres auctoritate, cũ multa oppida & arces ſuæ fidei concreditas haberet, finitimis cœpit infeſtus eſſe. aſcitus abs Rege ad dicendum cauſſam, crucem ſe deſumpſiſſe excuſabat, Hieroſolymam iturus ſcilicet. Ea via inuenta erat iudicia declinandi: quoniam à Pontificib. Romanis multa ijs, qui crucem deſumpſiſſent, indulgebatur. inter ea vt ab ordinarijs iudicibus exempti, corã ſacratis iudicib. conuenirentur. Tergiuerſatione ſublata, cõpulſus tamen eſt Valliſoletum venire, quò Burgis curia migrarat. Magnorum criminum poſtulatus, mulctæ quæ parabatur metu iudicium fuga declinauit. de fugitiuo, tanquam de manifeſto

nifeſto rerũ capitalium ſumi ſuppliciũ placuit: omniq; ditione ſpoliãdum decernit. Intra oppida ille munita præſidij cauſa ſe tenet. Rex metu ne à paruis initijs nouum exiſteret bellum, fœdere cũ eo facto quatuordecim illi aureorum millia ea lege numerauit, vt oppida & arces oẽs redderet, quæ in eius poteſtate erant. Hos motus nouum bellum excepit. Gonſaluus Lara (is è tribus fratrib. ſupererat) pro familiæ ingenio Gonſaluum Pereſium Molinæ regulum, vt regios fines vaſtaret, hortando impulit. Honeſtę in ſpeciem cauſæ tumultuandi procerib. nunquã deſunt. & illæ patriæ & ditionis recuperandæ, nã in Africam cum fratre Ferdinando abierat, niſi in ſcelere nullam ſpem habebat. vetum ad arma. Pereſius periculo cognito & arte, Berẽgariæ precibus, vt ignoſceretur temeritati facilè impetrauit. idem vt daretur Gonſaluo Laræ impetrari non potuit. itaq; ad Regis gratiam aditu deſperato, ad Mauros in Bæticam ſe recepit, Biatiæq; ad exitum turpem vitam exegit. Hunc exitum habuere tres fratres Manricæ gẽtis principes ea tempeſtate, moribus factisq; conſentaneum. Anno
22 hæc ſalutis milleſimo ducẽteſimo vigeſimo ſecundo gerebantur. Quo anno à Rege Legionenſi & militibus ſacris, aliaq; ꝓmiſcua multitudine Caſtra Cæcilia impugnata ſunt. pecuniæ Africanæ põdere redempta pax, ſolutaq; obſidio, promiſſæ nec præſtitæ. Eius & aliarum vrbium expugnatarũ laudem Ferdinãdo nimirum cœlum ſeruabat. Burgis à Mauritio Epiſcopo eius vrbis (natione, is Anglus erat) templi quod hodie viſitur fundamẽta ſunt iacta. antea Epiſcopi ſedes & domicilium ad D. Laurentij fuerat. eodem Pontifice fabrica ad culmen perducta eſt. Multis alijs tota prouincia templis religio aucta. Talaueræ in Carpetanis, templi maximi ſtructura magnis molibus & cæmẽtis erigebatur: cuius fundamenta ante annum vndecimum poſita erant. Duodecim Canonici, quatuor Dignitates conſtituti, ea lege, vt Toletani templi maximi ſacerdotib. ſubditi eſſent. anniuerſario Aſſumptionis Virginis matris feſto quinq; æreos nummos quaſi vectigales templo Toletano penderent. Rodericus Toletanus Epiſcopus totius operis auctor, atq; fundator. Templum Valliſoleti Ioannes tũc regij ſcrinij Magiſter ſua impenſa: idem Vxamæ templum extruxit, factus dein Vxamẽſis Epiſcopus. Nunnius Aſturicenſis Epiſcopus tẽplo coniunctum periſtylium, atq; ædes Epiſcopi ædificauit. idem Auriæ fecit Laurentius eius vrbis Præſul, iuris peritia ea tẽpeſtate nobiliſſimus, templo atq; pontificiali domo conſtructis: præterea Minium fluuium ponte ad eam vrbẽ iunxit, commercio opportunum opus. Stephanus Tudenſis & Martinus Zamorenſis pari religionis amplificandæ ſtudio certabant. Regis vtique & Berengariæ matris his operib. inchoandis, perficiendis, ornandis omni ſacrorũ inſtrumento, admirabilis munificentia excitabat, in eius quamuis ſeculi inopia maxima, & rerũ omnium difficultate. Verũ ad inſtitutũ iter oratio redeat. Menſe Iulio Rogerius Fuxenſis Comes obijt, ſucceſſore filio, cui Rogerio Bernardo nomen fuit. Auguſto menſe Raymundus Toloſæ Comes defunctus eſt. vtriuſq; nomen ea macula deformatum, ꝙ Albigẽſium ſectæ cum ignominia Pontificum Romanorum ſe fautores præbuerant. quo merito quamuis multum annitente filio & ſucceſſore Raymundo vt more aliorum piorum hominum pater ſepeliretur, impetrari non potuit. In exitu anni, menſis Decembris die vigeſimo primo, Gerardus Cabreræ Vicecomes, Comes Vrgeliæ, ad Regis Aragonij gratiam admiſſus eſt: atque eorum quæ commiſerat venia impetrata.

homo præpotens, multisq; opib. & clientelis validus interregni tẽpore Vrgelliam & Vrgeliæ contributa oppida ſua auctoritate occuparat. in eo læſa Regis maieſtas videbatur: ea lege tamen Regi conciliatus eſt, vt cum Aurembiaſſi, quę ſe iniuria Armengaudi patris Vrgelitani principatu ſpoliatam eſſe expoſtulabat, iure & iudicio diſceptaret. Interea Guillelmus Moncada Bearnenſis regulus, Nunnio Sanctij Ruſcinonẽſis Comitis filio, ex leui cauſa vehementer infenſus, & ex magna paulò ante amicitia, grauiſſima vt ſit exorta ſimultate, cũ ſuorum manu in agrum Ruſcinonenſem incurrit. Nunnius virib. diffiſus, quod hoſtis præter Bearnæ principatum amplam in Catalaunis ditionẽ obtineret, ad Regẽ confugit, cum Moncada paratus, ſi quæ extaret iniuria, iure agere. Ille ſucceſſu & viribus ferox, Regi vt deſiſteret ab armis monenti, quoniam obtemperare noluit regiæ quantæ vires eſſent expertus eſt: atq; ſuſceptæ temeritatis pœnas dedit: feroq; intellexit regiam voluntatem haud impunè ſæpe exacerbari. quid multa? anni conſequentis æſtate mille-
1223 ſimi ducenteſimi vigeſimi tertij cẽtum triginta, quà turres, quà arces Moncadæ familiæ & neceſſarijs ablatæ ſunt, quædam vi, aliæ voluntate. Ceruellonium ẽt oppidum loci natura egregiè munitum, propè Barcinonẽ in poteſtatẽ venit. Moncada arx, vnde familiæ nomen, quoniam operib. & milite egregiè munita erat, ipſeq; Guillelmus eò ſe cõtulerat: longumq; erat expectare dum annona deficeret: præſertim à regijs, qui Moncadijs fauebant, occultè commeatu ſubmiſſo capi non potuit. Iulio menſe Idibus Philippus Rex Galliæ ex febri quartana Medeunte obijt. ſucceſſit Ludouicus eo nomine octauus, Blancæ coniugio, & filio Ludouico, cui Sancti deinde cognomen acceſſit, quàm re alia nobilior. Obijt præterea hoc aut proximo anno Luſitaniæ Rex Alfonſus ſecundus à multo abdomine cognomento Craſſus Conimbricæ. corpus in Alcobaſæ templo, rudi ſepulcro iuxta vxorem tumulatum eſt. filios reliquit Sanctium regni hæredem, Alfonſum cui Matildis Bononiæ in Marinis ad mare Britannicum in Gallica Comes nupta fuit, Fernandum Serpæ Principem, qui Sanctiam Fernando Lara genitam vxorem habuit: præterea Eleonoram Daciæ quondam Reginam, vt Luſitanorum hiſtoriæ tradunt.

Bellum in Mauros ſumitur.

CAP. XI.

INTESTINIS motibus in Caſtella compreſſis Ferdinandus Rex regni potens, quo diuturnior pax eſſet, controuerſijs omnibus inter prouinciales compoſitis, obliuionem iniuriarum & præſtitit ipſe & exegit. vrbibus & per prouincias eos iuridicundo præfectos impoſuit, quos maximè induſtrios eſſe nouerat, & gratos in primis fore ciuibus ſuſpicabatur. hæreticis infenſus maximè, quos tormentis exagitandos curabat: ſolitus ipſe quaſi victimarius ignem arſuris manu, lignaque ſubijcere improbitatis odio. Albigenſes in Hiſpaniam penetraſſe ſuperius eſt dictum. Ijs ex rebus præcipuam à ſubditis beneuolentiam promeritus, ne otio ij marceſcerent, partaq; abuterentur pace, belli Maurici inſtaurãdi cogitationem ſuſcepit. Magni in eam rem delectus habebantur, cùm Conchæ, Optæ, Moiæ, atque Alarconis ciues Regis voluntate perſpecta, collecta ſuorum manu in Valentinos fines inuecti ſunt. vaſtati agri. incenſæ villæ. oppida direpta. Maurica ſpolia domum relata. Rex initio lætus, quaſi ad totius belli omen id ſpectaret, iuſto comparato exercitu in Bæticam irrupit. Regem Rodericus Præſul To-

ſal Toletanus eius belli præcipuus concitator, militiæ ſacræ Magiſtri, Lupus Harus, Rodericus Gironius, Alfonſus Meneſius, alijque viri principes ſequebantur. vix Caſtulonenſis ſaltus ſuperatus erat, cùm Biatiæ Rex Mahomad, ſe in Regis Ferdinandi poteſtate fore renunciauit, paratum imperata facere, noſtroſque in vrbem recipere. Mauros ingens terror occuparat: voluptates emollierant, inteſtinæ diſcordiæ debilitarant. Guadalhimare, vbi Rex Maurus in fidem acceptus erat, Queſadam oppidum itum eſt. Oppidani loci firmitate auſi obſidionem tolerare, vi capti: ſignoque dato, vt omnes puberes interficerentur, in prędam alij ceſſere numero ſeptem millia. horum calamitate cæteris documentum datum vitandæ ſimilis temeritatis. Quid attinet omnia quæ hac expeditione ſunt geſta referre? multa oppida ab incolis noſtrorum metu deſerta: alia ex deditione redacta in poteſtatem. pars euerſa. pars occupata præſidijs. Lupus Harus, & militares Magiſtri ſacri, Biuoras cum copiarum parte amandati, pulſo cæſoque præſidio mille quingẽtorum Arabum oppidum cepere. Ijs rebus æſtate patratis, Nouembri menſe anno milleſimo ducen-
224 teſimo vigeſimo quarto Toletum eſt reditum exercitu incolumi: vbi vxor Regina, & Berengaria mater, Regis aduentum ſolicitæ expectabant. vota pro eius ſalute ſuſcepta paſſim exoluebantur, feſtique dies omni lætitiæ ſignificatione agebantur. Concham mox vrbem abs Rege itum eſt, Valentini belli inſtaurandi deſtinata voluntate. Valentiæ Rex Zeitus, & proxima clade ſuorum caſtigatus, & maioris mali metu permotus, in eandem vrbem venit: certus ſe ſuaque, vt fecit, in fidem Ferdinandi contradere. Graue id Aragonijs viſum eſt, ipſorum armis Maurorum ditionem deſtinatam, contributam imperio, à Caſtellæ Rege occupari. actum de iure finium & de iniuria per legatos: & vindictæ tamen, virtutiſque oſtentandæ ſtudio, veteres Numantini agri Aragonijs armis vexati. ne maioribus odijs certaretur, rerum in Aragonia difficultate factũ eſt. Guillelmus Moncada, Petrus Ahoneſius, Ferdinandus Regis patruus Tahuſte, quod oppidum in Petri fide erat, inter ſe conſpirant: coniurantque Regem ſe in ſuam ipſorum poteſtatem redacturos. ſpecies erat publicæ vtilitatis cura, quam abs Rege peſſimis conſilijs dum aures accommodat, peſſundari inter ſe conquerebantur. re Moncadam inuaſæ exerptæque ditionis dolor vrebat. Ferdinandus tametſi monachus erat, & Montaragonis Abbas, regnandi neque ſpem neque cupiditatem poſuerat. Corrupti praua ambitione animi ægrè ſanantur. Ahoneſius Regis antea conſiliorum potens, gratiane paulatim exoleſceret verebatur. In id fœdus fraudemque Nunnius Sanctij Ruſcinonenſis filius veteri diſpoſita ſimultate inductus eſt, Lupo Luteſia ſermonum interprete. Erat is cum Rege Alauonæ. cõiurati cum ſuorum manu ad Regem irrumpunt. ſuadent blandis verbis, vti Cæſarauguſtam contendat, loco commodiore de rebus magnis deliberaturus. Ingenioſior ſimulatio veritate. Rex non obſcuris quamuis indicijs, in officij ſimulatione inſidias ſubeſſe odoratus, quod neceſſe fore tamen prouidebat, libenter ſe facturum pollicitus eſt. & vtcunq; res cecidiſſent, commodiorem ſibi vrbem prævalidam exiguis oppidis fore exiſtimabat. Ventum Cæſarauguſtam. ad Sudam veterem Regum aulam rex diuertit. Ferdinandus omnes aditus obſeruari mandat, ſublata Regi quenquam conueniendi, & omnino litteras ſcribendi facultate. In eam rem fideliſſimi homines deſtinati,

Martellus & Boinus regiæ alioqui cohortis præfecti. Verùm in ea labe temporum fides grauiſſimum crimen erat: perfidia officium eſſe credebatur. magnum ſeculo dedecus, Aragonio nomini ignominia, reipublicæ vniuerſæ vulnus impreſſum. Viginti amplius dies Rex in cuſtodia fuit. neque prius eſt libertati redditus, quàm tum rebus alijs ſatisfecit, tũ Moncadæ ablata oppida & arces, & viginti præterea nummûm millia ſe reſtituturum pollicitus eſt. neq; tñ fœdere quamuis facto, rerum procurationem, ex quo ſemel arripuerat, deponebat Ferdinãdus, Regis modò ætatem excuſans, aliam ex alia motæ cauſam nectens. Rex numine fretus, nam aduerſus tantas difficultates cõſilio humano ſatis prouideri non poterat, patientia & diſſimulatione mutationẽ aliquam expectabat. Res in Caſtella vt cœperant, meliori multo cõditione erant. Ferdinandus enim Rex, ne ceſſatione ſua Mauris ſe colligendi poteſtas eſſet, ad prima ve-
1225 ris ſigna anno milleſimo ducenteſimo vigeſimo quinto copias ex hibernis deducit, nouosque delectus habet. iuſto conflato exercitu, rurſus in Bæticam irruit. ſequebatur Rodericus Toletanus Præſul, ſine quo ea tempeſtate nihil magnæ rei geſtum inuenio. Biatiæ Rex maiori quàm pro barbaro fide, officioque noſtris tota ditione rerũ omnium copiam fecit, portas aperuit. Illiturgis Tuccique ea expeditione capta. Tucci Calatrauæ militibus dono dati: vt eorum præſidium inſtar firmiſſimi propugnaculi eſſet aduerſus barbarorum impetus. agri circumcirca vaſtati. direpta oppida. prædæ abactæ. Sodarum oppidum ijs locis de Mauris captum. exercitus ſpolijs grauis præcipiti æſtate in patriam reductus. Idem conſequentibus ānis fit. tanta erat cupiditas gentis barbaræ extirpandæ penitus, deturbandæque tota Hiſpania. Quo anno res Aragonię meliori conditione eſſe cœperũt. Rex Cæſarauguſta Dertuſam vrbẽ maritimam abijt, non procul Ilergaonum finibus ad Iberum fluuium poſitã. proſequuntur ſimulati officij cauſa cõiurati proceres, multis alijs interea factioni adiunctis. In his principem locum obtinebant Sanctius Cæſarauguſtanus Epiſcopus, Ahoneſij frater: & Erillus Ilerdæ Epiſcopus. Rex depellendæ tyrannidis, quam in ipſum rempublicamque ij proceres exercebant, ſecum cõſilia agitabat. aulicis parum fidebat, in tanta factionum labe. optimum viſum eſt Hortam Templariorum oppidum clam cõiuratis concedere. Id vbi ex ſententia proceſſit, regni proceres Turulim vrbẽ vt armati conuenirent edicto iuſſi ſunt: bellum ſibi aduerſus Valentinos ſumere in animo eſſe. quod fore gratiſſimum propter odium gẽtis cunctis ordinibus arbitrabatur: & ad ſanciendam auctoritatem magni referre cogitabat, ſi parta de Mauris victoria paternæ ditionis fines propagaſſet. Hæc coniurati proceres tãquam puerilia irridebant. pauci ex Aragonia, è Catalaunis aliquãto plures ad dictam diem conuenere. cum ijs copijs in Ilergaonũ fines inuectus, agriſq; circumcirca allata vaſtitate Peninſulam oppidum circũſedit: inde dictum, ꝙ in rupe altiſſima è regione Balearis maioris ſitum ſit, omni ferme ex parte ambiente mari. aſſurgit in metæ modum. in infima rupe cauernæ multę ſunt, fonsq; aquæ dulcis continuò influens in mare. mille paſſus ambitus comprehendit. locorum aſperitas, niſi qua parte ædificia ſunt, maxima. ſitu inexpugnabile oppidum eſſe videtur. Zeitum Valentiæ Regẽ Aragonia expeditione nunciata, non ſecus ac ſi hoſtis ad portas eſſet, metus inuaſit: cũctaq; trepidatione plena erãt. Legati de pace miſſi inducias abs Rege Aragonio ea modò lege impetrãrũt, vt quinta vectigalium quæ Valentiæ atq;

Murciæ

Murciæ pendebantur, tributi nomine quotannis Aragonij Regis eſſet. Eo facto fœdere ab obſidione diſceſſum eſt Turulim primùm, deinde Cæſarauguſtā verſus. In eo itinere ad Calamociam pagum Ahoneſius occurrit, cum ſua & Sanctij fratris peculiari manu, in Valentinos fines prædæ cauſſa irrumpere parans. ægrè Regem habebat, intempeſtiua excurſione pactas à ſe violari inducias à propoſito dehortari conatus, factos ſumptus excuſantem comprehendere tentauit. elapſum è manibus regij comites peremerunt, vnà cum Rege fugientem ſecuti virum. induſtrium atq; præclarum ea ætate, qui nulla nobilitate conſpicuus, Boleam oppidum & Suprarbem Petro Rege oppignorante, ditione obtinebat : niſi priora officia intimamque familiaritatem, qua Regi adoleſcenti aſſueuerat, coniurationis perfidia commutaſſet. Fuit ea cædes inuidioſa Regi, Ahoneſij præſertim ditionem aggreſſo. ſic vrbes Aragoniæ præter Calataiubam, Ferdinandi patrui auctoritatem ſecutæ à Rege defecerunt. Eam animorum alienationem dum Rex ſanare conatur, armiſque oppida & vrbes ad officium pertrahere, reſiſtunt aduerſarij, bellum vario euentu in Aragonia ducebatur ſalutis anno milleſimo ducenteſimo vigeſimo ſexto. Quo anno Ludouicus Rex Galliæ Auenione expugnata, nudataque mœnibus, ne ſe amplius in ea vrbe Albigenſes confirmarent, Mompellerij Idibus Nouembris extinctus eſt. Succeſſit Ludouicus filius eo nomine nonus, cui amplitudo rerum geſtarum, & pietas animi Sancti cognomen fecerunt. Alfonſus frater Pictauienſis Comes Raymundi Toloſatis filiam in coniugio habuit: vnde illi gradus ad eius vrbis principatum. duo præterea alij Ludouico nouo Regi fratres fuerunt, Robertus Atrebatenſis & Picardiæ Comes in Galliæ Belgicæ parte : Carolus Andegauenſis Dux, prouinciæ Phocæenſis Comes, ac deinde Siciliæ Rex.

Ferdinandus Baticam repetit.

CAP. XII.

MAVRORVM natio in Hiſpania in præcipiti eſſe cœperat. neque id Ferdinandum Regem fugiebat, neque Rodericum Toletanum Præſulem : cuius ea auctoritas erat, quæ eſſe maxima potuit. Eo incitatore noua expeditio aduerſus Mauros ſuſcepta. ne ipſe vt conſueuerat Regem proſequeretur, importuna vi morbi factum eſt, quæ ad bellum intentum ferme oppreſſit Caracæ. Dominicus Palentinus Epiſcopus vicaria ab eo poteſtate accepta Regem eſt ſecutus. In ea expeditione aliquot oppida ignobilia à noſtris capta ſunt. præterea Giennium vrbs præſidio quamuis militari & operibus aduerſus omnes caſus munita, circumſeſſa eſt. expugnari tamen nō potuit, præſertim cùm Aluarus Caſtrius patria aliquantò antea vti moris erat, renunciata, & eum ſecuti centum ſexaginta equites obſeſſorum animos confirmarent, ne Regi deditionem facerent. Aluarus eius Ferdinandi filius fuit, quem Marrocij extinctū diximus: & Caſtria gens per hæc tempora ad Mauros ſæpe defeciſſe viſa eſt. facinoris idonea cauſa non fuit :nōnulla tamen incitabat. Priegum oppidum, quò Mauri fortunas ſuas tanquā in arcem contulerant, vi expugnatum. cæſi captique omnes oppidani, præter eos, qui cùm ad arcem confugiſſent, deditione facta in fidem recepti ſunt. Loxa mox bello tentata, & pari celeritate capta eſt. oppidani in arcem dilapſi, deditionis conditiones retractando tempus extrahere, noſtriſque illudere viſi ſunt. Capta itaque per vim arce, omnibus qui inuenti ſunt, trucidatis etiam in tecta ſæuitum eſt. eaque re documē-

tum datũ cæteris, haud impunè victorum animos exacerbari. Alhambræ ſanè incolæ, quæ magnam in Turdulis habebat opinionem virtutis, loco munita, quippe rupi impoſita, commeatu & ſupellectile magna ex parte relicta, Granatam vrbem aufugerunt. ijs ſuperiores eius vrbis partes domicilio deſignatæ, vnde ea Granatę vrbis regio nomen accepiſſe creditur, quæ hodie Alhambra nuncupatur. Noſtri abeuntium iter cõſecuti, Granatæ agrum, ac eã planiciem, quæ vrbi coniuncta eſt, præcipua amœnitate, omni belli iniuria deformarunt. Ciues veriti, ne reliqua hoſtilis flamma conſumeret, pacis ſpem tentare conſtituunt, internuncio legatoque ad id Aluaro Caſtrio. cuius quoniam inſigni in bello virtutis opinione erat, ad officiũ pertrahendi ſpe. præterea mille trecentos è Chriſtiana gentę captiuos, qui vltro offerebantur, liberandi, poſtulatis Rex annuit. belli impetus Montigiam conuerſus. idq; oppidum ſolo eſt æquatum. omnia noſtris prona erãt: hoſtibus aſpera. nam & per hæc tempora Capellam alia parte de Mauris captã inuenio: quam veteribus Mirobrigã fuiſſe marmora docent ea voce inſcripta loco reperta. ſed breui ad Mauros redijt, aut Biatiæ Regi Mauro data eſt. Anni tempus diutius bellum trahi non ſinebat. Calatrauæ Magiſter Tuccos atq; Illiturgim, hoc eſt, Martos Andugiaremq; p̃ſidio obtinere iuſſus eſt, adiuncto Aluaro Caſtrio propter locorum notitiam: & quoniam Mauris diu aſſueuerat, virtutẽ amplius concepta ignominia excitabat. Rex Toletũ, vbi Regina erat, regreſſus diligẽter quæ bello neceſſaria erant cõparabat. milites ad Bæticæ præſidiũ relicti, ne nihil viderentur agere, manu facta Hiſpalenſem agrum præcipua inter Hiſpaniæ regiones nobilitate vaſtare aggreſſi ſunt: atq; ita vt in ciuium oculis prædia villæq; paſſim ex incendio fumarent. Abullalis Hiſpalenſis Rex iniuriæ dolore percitus, inflammatus ſuorum lacrymis, raptim delectu habito, numero quàm virtute inſtructiores copias hoſti obuiam miſit. Iuſto prælio ijs locis dimicatum. victoria noſtrorũ fuit. magna Maurorũ ſtrages. ad viginti millia cæſi ſunt in pugna, & in fuga. alia ex parte Garceſia arx, quæ in piorum poteſtate erat, corona circundata obſidebatur à Mauris tanta obſtinatione, vt neque clade accepta remitterent, neque Ferdinandi Regis aduentu nunciato: qui bellum inchoatum repetebat. donec vi expugnata eſt, nonnulla noſtrorum ignominia, detrimento non maximo. Aduenienti Ferdinando, Tuccoſq; prætergreſſo Biatiæ Rex obuiam ꝓceſſit, equites tria millia, numeroſum peditatum ſub ſignis habens: non oſtentandi modo ſtudio, ſed etiam Ferdinandi conatus iuuandi, ſi qua in re eius opera vti vellent. Nihil illis promptius fore pollicebatur. gratiæ actæ pro tam propenſa voluntate: quæ vt diuturnior eſſet, neq; vlla temporum iniuria amicitia diſiungeretur, poſtulatum: datumque à Mauro, vt Saluaterra, Capella, Burgalhimar, quoniam hoſtiũ iniuriæ obnoxiæ erant, noſtrorum præſidio obtineri, firmariq; ſineret: datæq; in hæc fidei obſes eſſet & pignus Biatiæ arx Calatrauæ Magiſtro, Mauris conſentientibus tradita. Id fœdus cùm Capella loci munitione confiſa (eſt enim edito arduoq; in colle ſita) cõſtanter repudiaſſet: neq; noſtrorũ pręſidium vt acciperet adduci potuiſſet, Biatiæ arx in Ferdinandi poteſtate manſit. Capellæ admota ſunt caſtra eam arcem expugnandi cõſilio ſpeque. Erat occaſio benè gerẽdæ rei, neq; id Regẽ fugiebat: ſed maiori diligentia vires reparandæ erant, nouiſq; ſupplementis augendus exercitus. Itaque Rex copijs relictis ad obſidionem vrgẽdam nullo alio operæpretio, retro ſe retulit, ancipi-

ancipiti cura ſuſpenſus, Gallici belli ſumendi, an Bæticæ expeditionis inſtaurandæ. In Galliam Blãcæ materteræ litteris & nuncijs euocabat aduerſus Galliæ proceres, Regis ætate deſpecta (erat enim duodecim annos natus) rempublicam turbantes. Reginam viduam, & propinquam in periculo deſerere, turpe fore iudicabat. Ex Bætica nunciatum erat, Capellam oppidum tandem à noſtris expugnatum: & contrà, vt nũquam eodem loco cõſiſtunt res humanæ, Regem Biatię in fuga, qua Almodouarẽ feſtinabat ſeditionis popularis metu, obtruncatum à ſuis. Beneuolentia qua noſtros complectebatur exitio illi fuit, fideſq; grauiſſimum crimen. eo grauior Ferdinando amici Regis caſus accidebat, quod Biatiæ arcem à Mauris obſeſſam teneri, milites præſidiarios periculo proximos eſſe nunciabatur. Vicit apud Regem ſententia belli ſacri inſtaurandi. quid enim vel ad dignitatem honeſtius, vel ad vtilitatẽ fructuoſius, quàm tueri innocentiam: vindicare amici Regis caſum: atq; ab eo aditu, qui oſtendebatur, barbaros tota Hiſpania pellere? quid contra ineptius, quàm falſa ſpecie laudis obiecta, ſua negligere, aliena curare? & Blanca Regina, quamuis externa ope deſtituta, agendi dexteriate eos regni motus compoſuit, vnde graues impendere calamitates videbantur, virili animo fœmina, & ſupra ſexum prudens.

27 Anno hæc ſalutis milleſimo ducenteſimo vigeſimo ſeptimo gerebantur. Quo anno templi Toletani, quod hodie viſitur celeberrimum & anguſtiſſimum, fundamenta ſunt iacta, euerſo veteri ijſdem veſtigijs forma mutata. Iniectæ abs Rege, & Archiepiſcopo, qui primum lapidem poſuerunt, fundamentis argenteæ aureæq; monetæ, more à veteribus Romanis mutuato. Cum hoc templo, elegantia ſtructuræ, operis amplitudine alia fortaſſis conferantur: additis operi ornamentis, ſacrorum apparatu, vectigaliũ magnitudine, numero miniſtrorum, diuini cultus maieſtate nullũ certè toto orbe Chriſtiano ſimile extat. inſigne pietatis Hiſpanicæ, atq; illuſtre monimentum. Romæ Honorio Pontifice quintodecimo Kalẽdas Auguſti defuncto, ſucceſſit Gregorius eo nomine IX. Anagnia patria. Quo Pontifice Lucas, Tudenſis primùm Diaconus deinde Epiſcopus Italiam, & Oriẽtis prouincias, religionis eruditioniſq; ergo luſtrauit, Roderico Præſuli Toletano æqualis, & in ſimili conſcribendæ hiſtoriæ ſtudio verſatus, ingenio ſtyloq; non inelеganti, neque prorſus vaſto. Hiſtoriam edidit de rebus Hiſpaniæ Diui Iſidori chronico inſerto: vnde opinio nata eſt, primã eius operis partem Iſidoro attribuentium. Præterea Diui Iſidori vitam conſcripſit, & ſeparato volumine, edita ipſius virtute miracula. cuius voluminis pars altera confutandis Albigenſibus conſumitur: quos ex Aquitania in Hiſpaniam irrupiſſe Lucæ ipſius teſtimonio & verbis ſuperius eſt demonſtratum. vtrunque Berengariæ Reginæ iuſſu & hortatu perfecit, vti ipſemet ijs in libris teſtatur, fœminæ religioſæ atque pietatis ſtudijs deditæ & eruditionis, moribus ſanctis.

Bellum ſacrum repetitur.

CAP. XIII.

IN Biatiæ arce, quam eius vrbis ciues omnibus machinis expugnare parabant, prouiſi ante commeatus erant, & præſidium militare virtute quam numero firmius. Hi cum ſpe auxilij quod propediem expectabant, tandiu ſuſtentarunt, donec Ferdinandus Rex cum validis copijs accurrit. Mauri viribus impares, non modò arcem impugnare deſtiterunt, ſed etiã vrbe deſerta in intimam Bæticam abierunt. Vrbi Lupus Harus, ſine quo nihil magnæ rei eatẽ-

peſtate gerebatur, præfectus eſt. Tuccorum præſidium Aluaro Caſtrio & Tellio Meneſio commendatum. nihil præterea abs Rege ea expeditione factũ quod memoria dignum ſit. Tellius Rege Toletum digreſſo, cum ſuorum manu Vaenæ & Lucenæ agros vaſtare cœpit: aliaque oppida, quæ Hiſpali contributa erant, abactis prædis, & excurſionibus fatigare. Rex Hiſpalenſis, vt bellum à ſuis finibus auerteret, in Biatiæ fines incurrit: & eius vrbis profugi ciues, vt ita faceret, ipſosque in patriam reſtitueret, identidem flagitabant. verùm cùm noſtrorum armis parem ſe fore non exiſtimaret in ea imperij Maurici inclinatione labeque trecenta millia numuûm quotanis tributi nomine pactus pacem redemit. Nec enim maius à noſtris periculum quàm à ſuamet gente inſtabat, Abenhuto Rege Murciæ non ita pridem creato: ad quem toto imperio Maurico magnæ animorum inclinationes fiebant, multaque ſe illi oppida adiunxerant in Granatenſi agro Bæticaque vniuerſa. Is ex veteri proſapia Regum Cæſarauguſtanorum ortus, Almohadum ritus & opiniones de religione nuper inuectas deteſtabatur. veterem religionem motam, omnium calamitatum extitiſſe cauſſam, palam & in circulis prædicabat. Religionis prætexu facilè multitudo impellitur. Itaque innumeri homines eius auctoritatem ſecuti ſunt. Ricota arx in Conteſtanis initium rebellandi fecit. Nouæ factionis comprimendæ cura, non tantùm Mauros Reges, ſed etiam noſtrorum animos ſolicitabat: ne à patruo inito, vt fit, maiora incendia excitaret.

1228 Anno hæc ſalutis milleſimo ducenteſimo vigeſimo octauo inchoata ſunt. Quo anno Raymundus Toloſæ Comes Gallicis armis vexatus, eas tandem pacis cõditiones accepit, quas Galliæ Rex & Romanus Sancti Angeli Cardinalis præſcripſerunt. Præcipua pactionis capita erant: Vt Raymundus omni ſtudio & diligentia Albigenſium ſectam exterminandam curaret. Ioannam filiam nuptui daret regiorum fratrum cui mallet. Si ex eo coniugio nulla eſſet proles nata, Toloſæ principatus Gallo Regi cederet. Theologis quatuor, iureconſultis duobus, ſex artium liberalium profeſſoribus, duobus grammaticis Toloſæ annua ſtipendia ſolueret ad erudiendam iuuentutẽ. Hæc vt firma eſſent quinque arces & filia in Regis poteſtatem datæ ſunt. hæc Lutetiæ pactus, menſe Aprili ad altare maximum, in linea tantùm tunica, à Legato Pontificis Romani anathematis religione exolutus eſt. Ea erat ea tempeſtate Pontificum auctoritas: ea ad coercendos prauos homines poteſtas ſacerdotum, Regum etiam ferro armata. Magni aliquot ſacerdotes in Hiſpania deſiderati ſunt in eo numero Ramirus Pompelonis Epiſcopus, ex regio Vaſconum ſanguine prognatus. Succeſſit Petrus Ramirus: quo agente, eam eccleſiam Gregorius Pontifex Romanus in fidem ſuã & ſucceſſorum accepit. In Aragonia proceres coniurati, Regis induſtria ad officium reuocabantur. Ferdinandus patruus eorum quæ commiſerat venia impetrata, Regi ea lege conciliatus eſt, vt coniurati iuriſiurandi inter ſe gratiam facerent: quò ſe mutuò deuinxerãt. Sanctio Ahoneſio Cæſarauguſtano Epiſcopo fratris interfecti oppida repetenti, eaque de cauſſa rempublicam turbanti permiſſum, vt iure ageret. Dati iudices pronunciarunt, oppida quæ honorarij nomine à Petro obtinebantur, Regi continuò reddenda: quæ iuris hæreditarij eſſe docuiſſet, Ahoneſijs relinquenda: neque vnius culpam vniuerſæ familiæ fraudi fore æquum videri. Eo fœdere conſtituto, ex magnis motibus pax facta eſſe videbatur: niſi

reipublicæ tranquillum ſtatum Cabreræ reguli contumacia turbaſſent. Aurembiaſis Armengaudi Vrgelitani Comitis filia paternum principatum vi à Cabreris occupatum, iudicio repetebat & lege, vti icto cum illis abs Rege fœdere permiſſum erat, Illi non tantum fœminæ conatus, ſed etiam regiam potentiam contemnere videbantur. negabantque ſe eius principatus poſſeſſione deceſſuros, quem tandiu iure optimo tenuiſſent. ex lite ventum ad arma: à Regeque qui fœminam principem tuendam ſuſceperat, eius principatus oppida & arces, pars vi pars deditione capta, ipſaque adeo Balagueris principatus caput. & quo firmior eſſet aduerſus hoſtium conatus. Aurembiaſſim inter & Petrum Luſitanum Principem patria tunc profugum (Aragonij propinquum) nuptias celebrari iuſſit. Gerardus Cabrera rerum tædio an ſyncero religionis cultu, Templarium militem induit. Pontius eius filius, olim Aurembiaſſi ſine prole defuncta, veteri iure repetito, Vrgeliæ principatum obtinuit: vti competenti loco eſt demonſtrandum. Petrus Sanctij Luſitani Regis filius fuit ex Dulci ſeu Alfonſa vxore. Iacobus Rex Aragonius nepos Alfonſi Regis item Aragonij Alfonſa Petri mater Alfonſi ſoror germana. Petrus Rex Iacobi pater & Petrus hic Luſitanus amitini fuerunt.

Baleares à Rege Aragonio captæ.

CAP. XIIII.

CASTELLÆ & Aragoniæ arma vno tẽpore in Mauros mouebantur Caſtellæ minori prouentu, maiore Aragonij fructu dimicarunt. Ferdinandus Rex Abenhuti, qui ad imperium Granatam ipſam adiunxerat, opprimẽdi ſtudio flagrabat. cum validis copijs in eius vrbis coſpectum penetratum: & Almeriam vſque peruentum, nullo præterea operæpretio: cum hoſtis alieno periculo cautior, ſui copiam non faceret, totius certaminis diſcrimen detrectare conſtituens. Eodem conſiliorum tenore proximus annus milleſimus ducenteſimus vigeſimus nonus 1229
extractus eſt. Quo tempore ex Germania nunciatum milites Theutonicos, qui diu in Syria D. Mariæ auſpicijs cum laude militarant cruce nigra diſtincti in veſte candida, amiſſa Ptolemaide ſeſe retuliſſe in patriam: & Friderici Auguſti eo nomine ſecundi permiſſu, Pruſiã horridam tunc prouinciam, impioque ſeruientem cultui, Saxones inter & Sarmatas poſitam, armis occupaſſe. ijdem adiuncta breui ad imperium Liuonia in Sarmatis, in magnam potentiam euaſerunt. donec parentum memoria Albertus poſtremus eius militiæ Magiſter, Luteri placitis corruptus effecit, vt ad Poloniæ Reges eæ prouinciæ reciderẽt. Ad Aragoniam redeamus. vbi Iacobus Rex procerũ motibus aut cõpoſitis aut cõpreſſis ſpecimẽ indolis egregiæ dederat atq; pſtãtis. vna belli aduerſus Mauros ſumendi cura, dies noctesq; ſolicitabat. Accidit, vt Tarracone in cõuiuio quo ſplendidè acceptus erat à ciue eius vrbis primario Petro Martello remotis menſis inter varios ſermones, vt fit, de vicinis inſulis diſputatio iniretur. Forte erat proſpectus in mare. Petrus occaſione arrepta, quanta eſſet commoditas Balearium atque nobilitas, quanta fertilitas agri damna paſcua læta gregibus, planities ſegetibus omnifariam nitere: dein quæ propter locorum vicinitatem noſtris littoribus inferretur, longa oratione diſſeruit, rerum & locorum à multo vſu peritiſſimus. Retabohihes earum inſularum Rex erat, religione Maurus. forte acciderat, vt naues aliquot Catalaunicæ ab inſulanis eſſent captæ. Miſſus fecialis, damna vt reponeret, & naues reſtitueret, Maurum poſtula-

poſtulauit, Regis Aragonij nomine. Maurus inſigni faſtu, ec quemnam Regem nominaret, rogauit. ille Aragonio, inquit, Rege illo genitum, cuius virtute ad ſaltū Caſtulonenſem gens veſtra cæſa, & profligata eſt. Parum abfuit eo reſponſo reddito, quin violaretur. ius tamen gentium valuit: ita vt continuo ex inſula cogeretur abſcedere. Ijs iniurijs Aragonius Rex prouocatus, libentius bellum ſumpſit. Barcinone in conuentu procerum, de totius belli ratione coram Rege diſputatum. ſancitū vt menſe Maio dimidiato, copiæ omnes ad portū Salonium conuenirent: vnde parata claſſe traijciendum erat. Hæc omnia tam propenſa prouincialiū voluntate audiunt, vt Bouaticum ſemel tantùm Regib. cōcedi ſolitum, populis volentibus denuò fuerit impetratū. Venerat interea Roma Ioannes monachus Cluniacenſis Sabinus Cardinalis, de magnis rebus à Pontifice Legatus. vt eum conueniret Rex Calataiubam abijt. quo Zeitus etiā Valentiæ Rex ad Regem venit, vrbe & regno pulſus à ſuis. fides in noſtros eximie culta, grauiſſima culpa fuit, acceptæ calamitatis occaſio. Impetratum vt ipſe & filius Abahomat in Aragonij Regis fidem reciperentur, aduerſus Zaenum tyrannum, qui vrbem eo pulſo occuparat. ſcribunt quidam Zeitum de Chriſtianis ſacris ſuſcipiendis rebus ſuis integris conſilia agitaſſe: idque fraudi fuiſſe, re indicata. Calataiuba Turiaſonem Rex & Legatus profecti ſunt, quo Rodericus Toletanus, Aſpargus Tarraconenſis, alijque ex vtraque natione Epiſcopi magno numero conuenerunt de regio coniugio. quod Rex conſanguinitatis lege vitioſum eſſe diſputabat, coram Legato (nam ea maximè de cauſa Roma venerat) diſceptatur, Erat ex eo coniugio, Regi natus filius Alfonſus nomine, quem in ſpem regni pater educandū curabat. erat difficile matris cauſam à filio ſecernere: eumq; legitimum pronunciare regni hæredem fore, coniugio repudiato. Lite cōteſtata ſecundū Regis voluntatem iudicatum. Reginā dimittendā videri. filium patri in regno ſubſtituendū, Eleonora Regina, ſentētia pronunciata non inuita ad ſororem Berengariā abijt, oppidis dotalib., quæ in Aragonia habebat retentis, multaq; ſupellectile, auro, gemmis & veſte p̄tioſa ſecū aſportata. Rex voti compos ſoluto conuentu, Tarraconem ad tempus præſignatū diſcedens, æſtatis reliquum claſſe comparanda, inſtruenda, ornandaq; exegit. Magnus vndiq; ad Regem militū concurſus fiebat, eo Duce quoduis periculum adire cupientium menſe Septembri milites in naues impoſiti è portu ſoluerūt, numero ad quindecim millia peditū, equites mille quingenti. claſſis cētum quinquaginta quinq; naues numerabat. onerarias quinq; & viginti. lōgas duodecim. reliquas ſpeculatorias, auctaria, hippagines. Prouectos in mare ac ferme in conſpectū maioris Balearis, quo nauigabāt, ꝓgreſſos ventorū ꝓcella diſiecit, tanta vt curſum teneri poſſe nō ſperarent. vicit tamen Regis cōſtantia: & ad occaſum Solis Euronoto remittente, cui ea loca obnoxia ſunt, commutatoq; in Circiū, quod nauigationis reliquū erat, ꝓſperè confecerunt. Inſulæ quadrata forma eſt. quatuor anguli totidē cæli plagas ſpectant. Palumbariæ portus, cui Colūbaria inſula obiecta eſt, ad Occaſum. pertinet promontoriū Salinarum ad Meridiem. medio ferè interuallo Maiorica vrbs Inſulæ caput interiacet. Petræ & S. Vincentij promontoria, ad Orientem vergunt, & Septentriones. Petræ promontorio Polentia haud remota eſt, olim Romanorum colonia, nunc modicum oppidum, ſed portu inſigne. eum quia claſſis tenere nō potuit venti ſtatu prohibita, Palumbariam neceſſario petijt, triginta millibus

millibus paſſuũ ab vrbe diſſitam. Regia triremis in eum portum plenis velis inuecta primùm eſt: deinde reliqua claſſis nulla naui deſiderata. Verum quia præ Maurorum multitudine, deſcenſus in terram tutus non erat, ad SanctæPontię portum vlterius aliquanto verſus Meridiem,& Occaſum itum eſt. ibi excenſione prohiberi noſtri non potuere. leuia modo prælia fuere, noſtris ꝓſpera, barbaris ſemper aduerſa. In vrbis Maioricæ expugnatione ſumma totius expeditionis vertebatur. cui vrbs cederet, ei inſulæ imperium contingere neceſſe erat: ꝙ neutra pars ignorabat. Rex Maurus, Portopineum vicinũ vrbi montem caſtris occuparat, numeroſis copijs quas magnis delectibus conflarat ferox magis quàm validus. Noſtri dum incautius iter faciunt, longiuſque hoſtem abeſſe credunt, penè oppreſſi ex inſidijs ſunt. ac Guillelmus Moncada Bearnæ regulus, & Raymundus Moncada pluresq; alij ex ea gente, qui in prima acie curabant,& ſiniſtrum cornu hoſtium agreſſi erant, in primo conflictu occubuerunt. graue id detrimentũ fuit. cuius Rex inſcius, reliqua Maurorũ agmina magno impetu inuaſit. Erat genus pugnæ, quale barbaris eſſe conſueuit, perturbatæ, atque tumultuariæ. ordines non magnopere ſeruabant: rari modo, modò conferti pugnabãt. ſi premerentur, pedem referre & loco excedere ſoliti, collectis rurſus viribus repetebant pugnã. Res proxima periculo fuit, ne noſtrorũ virtus ab hoſtium circunfuſa multitudine opprimeretur. omnia tamen Regis ſiue virtus ſuperauit ſiue felicitas. barbari primum loco moti, deinde in fugam compulſi caſtraque mox ſuperato monte captiſque caſtris, omni ex parte victi ſunt. fugientes ſequi nõ placuit: quod proximus illis receptus eſſet: regij continenti totius diei labore defatigati, equi, homineſque. Admota ſubinde vrbi caſtra. & quoniam Mauri copioſo commeatu inſtructi, nihil voluntate facturi videbantur: quæ expugnandis vrbibus vſui eſſe ſolent, magna diligentia comparata. machinæ quatiendis mœnibus extructæ, baliſtæ, catapultæq;, plutei, vineæque ſubruendo muro. Foſſa vrbis profunda lataq;, materia repleta. Hæc non paucis diebus adminiſtrata: nã opera per ſe difficilia, hoſtes impetu & ex inſidijs diſturbare conabãtur. Vinearum ope muro tandem ſucceditur. dolabris quatuor turrium imi lapides conuulſi: eæq; contis & tibicinibus ſuſtentatæ, vno tempore igne ſuppoſito corruerũt. barbari ex ijs reb. metu perculſi, cõditionis primũ ſpem, deinde ea cogitatione depulſi, deditionis tẽtarũt ſalutem pacti, atq; facultatem, qui vellẽt in Africam Regem Maurum ſequi, cũm rebus ſuis nauigandi. Æqua ea cõditio plerisq; procerib. videbatur, Nũnio præſertim Ruſcinonẽſi Comiti: cui cum Rege barbaro de ea re colloquium fuerat. Verum Bearnenſis reguli, ꝓpinqui & neceſſarij pulcherrimum conſilium ſæuo vindictæ ſtudio diſturbarunt ignominioſum fore, atque fœdum dictitantes niſi Maurorum excidio tantis Principibus vindicatis, bello finem imponere. Obſeſſi deſperatione ſalutis in furorem acti, maiori quam antea animo vrbem defendunt, ſæpe noſtrorum non exigua cæde: vt iam attrocis conſilij auctores ipſos pœniteret, ſi liceret retractare parati. Ad extremum muri magna parte proſtrata, per ſtrages & lapidum rudera euadendum erat. Noctu quidam irrumpendum diſputabant: quo tempore vrbis vigiliæ remiſerant. Rex veritus nocturni temporis licentiã portas muroſq; aſſeruari iubet, ne hoſtis effugeret. Vbi illuxit, inſtructa acie vrbi proximus ex loco vnde exaudiri poſſet, hanc ad milites orationẽ habuit. Parẽ veſtris laborib. gratiam rependere

noſtræ

,, noſtræ facultatis non eſt. habere nun- ,, quam deſiſtam. En noui meriti offertur ,, occaſio. Vrbem opulentiſſimam expu- ,, gnare hodierna die paratis, cuius ſpolijs ,, diuites euadetis haud dubium, beatique ,, adeò. Ciuium ſtrage amiſſos iniuria ſo- ,, cios, amicos & neceſſarios vindicabitis. ,, Nobis veſtro labore nouum imperium, ,, nouumq; regnum paratur. Obſeſſi con- fecti inedia ſunt, imminuti numero, ,, metu debilitati. Pergite ergo, magno a- ,, nimo in vrbem inuadite. numen pro- ,, pitium habetis. hæc meta laborum erit, ,, gloriam conciliabit & immortalitatem. ,, Ijs maximum periculum, qui hoſtium ,, congreſſum formidabunt. Audacia, co- ,, nantes, proteget. Hæc vbi dixit, ſemel ,, iterum & tertiò pugnæ ſignum dat. mi- ,, lites timor inſolitus aut ſtupor, neſcio quis occuparat. Rex quid inquit, irrue- ,, re ceſſatis? magno agite animo, inua- ,, dite. Ad eam vocem magno clamore edito in vrbem irrumpitur. Mauri deſperata ſalute locis omnibus occurrũt. pugna multis partibus fit. noſtri tandem cœſis fugatiſq; aduerſarijs vrbe potiuntur. Regem Maurum in latebras compactum, Iacobus Rex barba apprehenſum (ita ſe facturum antea iurarat) bono animo eſſe iubet, atque de ſalute benè ſperare. Arx continuò dedita eſt, atque in ea Regis filius captus, tredecim natus annos: cui poſtea Chriſtianis ſacris imbuto, Iacobo nomen fuit: præcris imbuto, Iacobo nomen fuit: prædiaq; deinceps in agro Valentino, Gotoriumque oppidum, vtrunque Iacobi Regis dono. Inde Gotoriæ familiæ cum primis nobili generis propago. Quemadmodum Carrocius è nobilitate Germaniæ, Regem in hoc bellum ſecutus, Rebolledo deinde donatus eſt. vnde perampla ac perilluſtris familia ad noſtra tempora perſeuerat. Capta eſt vrbs Maiorica pridie Kalendas Ianuarij, ini-
1230 tio anni milleſimi ducenteſimi trigeſimi. Sedes Epiſcopi ac domicilium in ea vrbe conſtitutum. tametſi Barcinonenſes Sacerdotes diſputabant, ſui iuris effectam eſſe ex tabulis nimirum vetuſtate obſoletis. Reliqua inſulæ oppida, & arces breui in poteſtatem redactæ: rebuſque omnibus compoſitis, militum primùm maxima pars in patriam dilapſa eſt: deinde Rex in Catalauniam nauigauit. Ipſo anno Mercenarij monachi, quos ante aliquot annos inſtitutos diximus, Gregorio IX. Romano Pontifice, inſtitutam viuẽdi rationem probarunt. Extat de ea re Gregorij ipſius diploma Peruſij datum ad ſextumdecimum Kalend. Februarij.

Legionis regnum Caſtellæ vnitum.

Cap. XV.

HÆc in Aragonia, quo tempore Rex Legionenſis, ſuis & filij copijs cinctus, in Maurorum fines incurrit: & quod ſæpe antea tentatum fruſtra erat, Caſtra Cæcilia expugnauit, validũ ea tempeſtate municipium, munitiſſimum imperij Maurici ea parte propugnaculũ. Nouo conatu Emeritam circunſedit, ferox ſucceſſu, virib. validus. Abenhutus Rex virtutis oſtentãdæ ſanciendiq; inter ſuos arrepti nuper imperij auctoritatem cupidus, collecto numeroſo exercitu, opem obſeſſis laturus progreditur. ancipiti ſententia nutabat Alfonſi animus. ſubiret an detrectaret certamen. hinc periculum proponebatur, ꝙ exiguæ copiæ eſſent: inde ignominiæ metus, qua non morte grauior? Concilio conuocato variæ dictæ ſententiæ. pleriſque certaminis aleam formidantibus, Rex in extrema quamuis ætate vigore iuuenili, pugnandi certus acies inſtruit: idem factum à Mauris. Datur pugnæ ſignum. concurritur magno vtrinq; impetu, pari animorũ conſtantia. vicere noſtri. cæſi fugatiq; Mauri. ſtrages tanta hoſtium fuit, vt præ metu pleraque eo tractu oppida deſerentur.

rentur. opinio fuit Iacobum Apoſtolum, & pleroſque alios cælites in veſte candida viſos inter acies noſtrorum animos confirmaſſe, Maurorum fregiſſe audaciam. præterea Zamoræ D. Iſidori viſam quibuſdam ſpeciem renuntiaſſe creditum (verè an falſò non dixerim) ſed renuntiaſſe tamen ad auxilium noſtrorum ſe, aliosque cælites feſtinare. Ex euentu dictis acommodata fides eſt. Emerita defenſione deſperata, continuò portas aperuit. Id præmium victoriæ fuit. Præterea Pax Auguſta, hoc eſt Badagioz, ad fines Bæticæ & Luſitaniæ, n poteſtatem eodem impetu redacta. Alfonſus copijs appetente hyeme in hiberna dimiſſis, proximo anno bellũ repetiturus maiori apparatu, diuino numini pro victoria, vt gratias ageret, dũ Compoſtellam pergit, in ipſo itinere Sarriæ in Calæcis morbo tentatus, oppreſſusque eſt, in anni exitu. ſepultus Compoſtellæ. filios reliquit ex Theraſia quidem Sanctiam & Dulcim: ex Berengaria autem Ferdinandum, Caſtellæ iã Regem, & Alfonſum, cui Molina principatus fuit. & Berengariam Rodericũ ſtupro genuit cognomento Legionenſem. Caſtellæ Rex Ferdinandus de bello Bætico cogitabat maiori impetu inſtaurando: vir ſtrenuus & nunquam ceſſans, neque ſuæ ſaluti conſulens præ publica vtilitate. Giennium vrbs noua ita expeditione circunſeſſa quamuis, magnisque viribus & contentione impugnata: cùm ad omnes caſus antea munita eſſet, facilè regios conatus eludebat. Itaque re infecta Daralferſam diſceſſum eſt. quod oppidum dum obſidione premitur, nunciatum Regi eſt, Alfonſum patrem, qui in Regibus Caſtellæ & Legionis eo nomine nonus fuit, em obijſſe. Duobus & quadraginta annis regnauit, vir cùm propijs laudibus clarus, bellica fortitudine, æqui iurisque tenax: quo ſtudio magiſtratibus iuridicundo de publico ſalaria conſtituit: ne acceptis præ inopia muneribus iudicia corrumperentur, quod ſupplicijs omnibus vindicabat. tum præcipuè Ferdinandi filij virtutibus, ac pietatis inſignibus merito commendandus. Cęteras virtutes fœdare viſus eſt, atque obſcurare, aures criminationibus patulas præbendo (quod magnum in Regibus vitium eſt) odioque filij ſempiterno: ſic vt eo exhæredato Sanctiam & Dulcẽ ex priori coniugio natas, hæredes regni ſcripſerit ſupremis teſtamenti tabulis. Eo maior feſtinatio Ferdinando adhibenda erat, vt paternam hæreditatem cerneret, priuſquam ab alijs eſſet occupata. Proceres atque in his Rodericus Præſul, qui caſtra regia ſecutus erat, vt ita faceret, hortabantur. Berengariæ matris litteræ, & nuncij alij ſuper alios ſolicitabant. æqua matrem & proceres poſtulare ſalutaria conſulere Rex non ignorabat: rebus tantùm in Bætica impeditis diſcedere graue erat. Berengaria, paruis ſæpe momentis conſiderans, magnos caſus intercedere, in Bętica proficiſci conſtituit vt filium reuocaret, moræ impatiens, expeditoque animo. Orgatium oppidum vigeſimo ab vrbe Toletò lapide, progreſſa erat: cum Rex Ferdinandus occurrit. celeritate opus eſſe monet, priuſquam ſe æmuli confirmarent: quos magno numero eſſe diſputabat. Metus & ſolicitudo omnia augebant in maius. Rex continuato itinere Toleto in Legionenſes fines inuectus, cuncta opinione faciliora inuenit. paſſim enim venienti vrbes & oppida omni ſignificatione lætitię portas aperiebant. Regem felicem, pium, aliaque honorum nomina cumulabant. Tauri Regium inſigne deſumpſit: cui vrbi is honos habitus eſt, quoniam prior per litteras ipſum ad regnum euocarat. Proceribus regni non idem animus erat. plerique ſorores ſequebantur. aderant

Xxx factio-

factioni oppida & vrbes: magnumque aliquod malum ex eo diſſidio impendere videbatur. Regni ſacrati Præſules, quorum partes ſunt, non ſacra modò præbere, ſed etiã reipublicæ conſulere: cauſſæ æquitate perſpecta, & priuatis affectib. ad rationem vt par erat, reuocatis concordiæ ineundæ auctores extiterunt. Nempe Ioannes Ouetenſis, Nunnius Aſturicenſis Rodericus Legionẽſis, Michael Lucenſis, Martinus Salmãtinus, Martinus Mindonienſis, Michael Ciuitatenſis, Sanctius Caurienſis, Ferdinandi auctoritatem ſecuti. Viuebat eo tempore Theraſia Sanctiæ, Dulcisque mater: veneratq; ex Luſitania vt filias re & cõſilio iuuaret. ab ea primũ de ineundo fœdere per legatos mentio facta eſt. Valentiæ, quod oppidum in Calæcis eſt, Reginarum parentis atq; nouercæ, Berengariæ & Theraſiæ mutuo colloquio dirempta controuerſia eſt. Regiæ ſorores regni iure ceſſerũt fratri triginta aureorum millia annua pacto, vnde vitam illæ principalẽ ſuſtentarent. Fœdere facto Rex Legione, vbi ſubſtiterat, Valentiam iuit: ſorores eius ſalutandi cauſſa Beneuentum. Roderico Toletano Præſuli, qui Regem ꝓſecutus erat, laboris ſumpti Caſcata oppidum eo tractu præmium fuit. Legionis regnum in formã prouinciæ ad hunc modum redactum eſt, ante tres & ſeptuaginta annos non ſine reipublicæ incommodo à Caſtellæ iure diſtractum: atq; in Ferdinãdo Rege & poſteris ſempiterno ſocietatis vinculo vtrunque imperium coaluit, ad omen eius amplitudinis quam domi, foriſque obtinent Ferdinandi poſteri noſtra ætate præcipuam & maximam.

Regum colloquia inter ſe.
CAP. XVI.

EODEM tẽpore Sanctius Rex Vaſconum, cui res præclarè geſtæ in viridi ętate Fortis cognomen adiunxerãt, commutata vitæ ratione, multo adipe grauis, diuturnoque morbo fœdus, ſe intra Tudelæ arcem continebat. eam turbandæ reipublicæ occaſionem tum prouinciales tum externi arripiebant. Itaq; Pompelonenſes ciues non ſemel, neque magnis de cauſſis tumultuatos eſſe per hæc tempora inuenimus, impunitatis fiducia ſcilicet, quod maximum ad peccandum incitamentum eſt. Lupus Harus Viſcaiæ regulus per Riuogiam in Vaſconum fines inuectus, aliquot arces ademit. id eo grauius accidit, quod conſcio Ferdinando Caſtellæ Rege & adiuuante perpetratum eſſe facinus omnes intelligebant. Theobaldus Campaniæ in Gallia Comes, cui vltro gloria & regnum ventura erãt, ſi patientiam adhibuiſſet, moræ impatiẽtia cum Vaſconum proceribus conſili[a] occultè regni occupandi communicabat. Tantæ molitiones diu celari non poterant. Sanctius Rex, domeſticis externisque hoſtibus impar, ſi res ad bellum eſſet deducta, externo præſidi[o] ſe munire conſtituit. Iacobus Aragoniæ Rex confecto Balearico bello geſtarum rerum gloria in primis celebri[s] eſſe cœperat: prorſus vt magni toto orbe Principes eius ſocietatem appeterẽt. Miſſi Cæſarauguſtam legati, quo ſe Iacobus è Balearib. per Populetũ & Ilerdam retulerat, vt Tudelam feſtinaret ſolicitabant: fore de rebus magnis colloquium occaſionẽ ille, quæ offerebatur imperij amplificandi haud negligẽdam fore exiſtimans, nullo fidei pignore poſtulato, ad Sanctium feſtinauit. Tudelæ in arce, vbi æger iacebat, poſtquam inter ſe ſalutaſſent magna vtrinque amoris & beneuolentiæ ſignificatione, de fœdere diſceptatum eſt. Sanctius prior Theobaldi ingratum animũ perfidiamque accuſabat, cui tanti eſſet ſenis obitum expectare, vt res dom[...]

turbar[...]

turbare minime dubitaret, præ imperãdi ambitione. Ferdinandi Regis auiditatem, cui explendæ tantæ opes, & tam ampla ditio non ſufficerent. creſcere cũ imperio cupidinem imperandi, inquietum malum atq; peſtiferum. Eorum conatib., Iacobi ipſius virtutem opponere cogitaſſe: quod vtriuſque rationib. opportunũ fore iudicabat: ſi Vaſconibus adiunctis Cantabria, quæ pridẽ erepta erat, Aragonijs armis eſſet vindicata: Gallici inſultus repreſſi. Ergo quod felix, inquit, fauſtumq; ſit regni hæredem te adoptione cõſtituo, certus huius meę voluntatis & ſtudij nunquam te immemorem fore: quin reipublicæ me mortuo conſulas, dum vixero eam fidem exhibeas: quam à filio expectare æquum eſt. Rex iuuenis oblatam conditionem haud reijciendam eſſe iudicans, pro ea voluntate gratias immortales agit: ſeque paratum eſſe ait libenti animo obtemperare. Re cõſtituta inter ſe Reges mutuò adoptarunt, vt altero decedente, alter in regnum eius ſuccederet. Honeſtior ea ſpecies fore viſa eſt: etſi iniquum erat, & ludibrio ſimile, à iuuene qui iam prolem habebat, extrema ſenẽ ætate adoptari. Morbo is annisq; grauis parum ꝓuidebat animo. Aprilis menſis die quarto, ſalutis anno milleſimo ducẽteſimo trigeſimo primo, fœderis initi tabulæ cõfectæ & ꝓmulgatæ ſunt, atq; vtriuſq; regni procerum conſenſu confirmatæ. Centum præterea millia nummuum, quos ſolidos ea ætate vocabant, Sanctius expetenti in belli ſumptus Iacobo mutua dedit, aliquot Aragoniæ oppidis pignoris nomine acceptis. Erat ex Balearib. nunciatum Tunetanũ Regem validam claſſem aduerſus eas inſulas compare. ea res Iacobum compulit, quamprimũ ſe Cæſarauguſtam referre. Quo tempore Aurembiaſis defuncta Vrgeliæ principatũ viro ſuo Petro Luſitano Principi teſtamẽto legarat, præterea Valliſoletum in Vaccæis. Nouorũ ea res motuum occaſio erat. Pontius Cabrera, vetera iura repetebat, armiſque diſceptare parabat. Impendentia mala, Regis prudentia diſcuſſit. fœdus conſtitutum ea lege, vt Vrgeliæ principatu ſe Petrus abdicaret, Baleares inſulas dum viueret, Regis beneficio teneret. Balaguerim Rex retinuit. alia oppida Cabreris data. ex Salonio mox portu in Baleares tranſmiſſum. verum allato nuncio, Regem Tunetanum eo anno ceſſare, nullo magno operæpretio facto Rex in continentem redijt. Interea Ferdinandus Rex Legionis regno luſtrando diſtrictus, conciliandæq; hominum gratiæ. ac promerendi amoris ꝓuincialiũ ſtudio occupatus, belli Maurici curã Roderico Præſuli Toletano cõmendauit, Queſada oppido donato ea lege: vt barbaris quoniam ad eos redierat, armis eriperet. Ergo ineunte æſtate fines Maurorum maturis iam ſegetibus euaſtati. ingens præda capta. Queſada oppidũ expugnatũ neq; Queſada modo, ſed etiam Caſorla in Baſtetanis, Cõcha. Chelis, Niebla, Romanis Elepha, aliaq; finitima, oppida. quib. ab eo tempore Caſorlæ Præfectus omnibus iura dat, Toletani Præſulis Legatus, Rege concedente, more vſq; ad noſtram ætatem retento: cum Ioannes Tauera Cardinalis Franciſco Cobo, Promagiſtro Legionenſi quẽ eximius Caroli quinti imperatoris fauor & gratia in magnam auctoritatem euexerat, ea ditione ceſſit. Ioannes Siliceus Taueræ ſucceſſor Præſul Toletanus, principatum iniuria vti expoſtulabat abdicatum, iudicio repetere conatus, nihil neque ipſe, neq; ſucceſſores ad hanc diem ꝓſtitere. Queſada ſanè quoniã ad Mauros redijt & Regis Ferdinãdi armis recepta eſt, ex eo tẽpore ſub Caſtellæ Regũ imperio permãſit. Ioannes Brena homo Gallus, Hieroſolymitanus Rex, rebus propemodum

in Syria perditis, colligẽdi auxilia ſpe in Italiam nauigauit: vbi Violantem filiam Friderico ſecundo Imperatori vxorem dedit. Ex eo, quoniam vir Siciliæ iura dabat, vxorque hæres patris erat, Siculi Reges regni Hieroſolymitani titulum vſurpare cœperũt. His nuptijs celebra-
1232 tis Barcinonẽ venit anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo ſecundo. Vbi benigne à Iacobo Aragoniæ Rege acceptus, atq; habitus aliquandiu, in Caſtellam penetrauit, voti reus Compoſtellani templi inuiſendi. Venientẽ Rex Ferdinandus non minori lætitiæ ſignificatione coluit. Berengariam præterea ſororem, hoſpiti & aduenæ Regi connubio iunxit, ex ſacra peregrinatione redeunti. Quibus ille nuptijs peractis in Italiam redijt, bello ſacro in Syria reparando intentus, maiori conatu, quàm ſucceſſu. Annales Toletani, quib. multum fidebamus, Brenam ante octo annos veniſſe in Hiſpaniam aiunt: atque Idibus (forte pridie Idus) Aprilis die Veneris Toleti abs Rege Ferdinãdo regio apparatu exceptum. & conſtat regreſſum in Italiam rerum ſuarũ deſperatione imperij Cõſtantinopolitani, ꝙ à Gallis occupatum nutare cœperat, agente Romano Pontifice, procuratorẽ factum: Balduino Imperatori alumno ſuo Martham ex nouo coniugio ſuſceptam collocaſſe. Id nauatæ operæ præmium fuit. A militibus ſacris iunctis cum Placentino Epiſcopo viribus, Caſtra Iulia in Vectonibus de Mauris capta, ad octauũ Kalend. Februarij. A Iacobo Aragonio tertiò in Baleares tranſmiſſum, captaque minor Balearis. Nam Ebuſus Pityuſarũ in mari Iberico ma-
1234 xima, in poteſtatem venit anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo quarto prouentu ſalis diues inſula, maiusque ex eo vectigal quàm vlla ex re alia. Tarracone vt ſacra peteret ſancitũ: quoniam Guillelmi Mongrij copijs potiſſimùm expugnata eſt, qui in Aſpargi locum electus erat Præſul Tarraconenſis. Quo anno ad ſeptimum Idus Aprilis Sanctius Rex Vaſconũ extinctus eſt: Corpus ad Rocidam vallem tumulatũ in D. Mariæ Canonicorum monaſterio, quod ipſe ſua impenſa extruendum curarat. A Vaſconibus Theobaldus Campaniæ Comes lege propinquitatis ad regnum aſcitus,
Pompelone mẽſe Maio regium inſigne 1
deſumpſit, Aragonio etiam Rege, vt quidam ſcribit, conniuente. & fortaſſis iniecta animo religio erat: nefasq; putabat, iura alienæ hæreditatis inuadere. inuitum, bella quæ conſecuta ſunt, docent tantiſper diſſimulaſſe: aliæ ex alijs enatæ difficultates implicarũt, retinueruntq; ne eius regni hęreditatem captaret, adoptionis iure, ferroque, haud magna quamuis victoriæ ſpes, in tanta prouincialium alienatione oſtendebatur. Noui præterea cõiugij cura ſolicitabat, quod cum Violante Andreæ Hungari Regis filia pactum, Ferdinãdus Caſtellæ Rex modis omnibus diſturbare, & Eleonoræ materteræ ſuæ Regẽ conciliare conabatur. Tentata cõcordiæ ſpes per legatos quia nõ proceſſit, ad colloquium ventũ eſt. Horta cœnobium deſignatum in Aragonij regni finibus. Reges ad quintumdecimũ Kalend. Octobris, inter ſe collocuti, re infecta diſceſſerunt. tantùm Aragonius explicuit rationes, cur ſibi iure Chriſtiano, à priori diſceſſiſſe coniugio licere putaret. & ne nihil effectum videretur, Eleonoræ ad alia oppida dotalia Hariſa adiecta eſt: vbi in contemplatione ſtudijsq; pietatis vitam exigeret, adiũcto filio, qui ad iuſtam ætatem in eius poteſtate relinquebatur. Nouum ab ea locis vicinis monaſterium ad Almaſanum ædificatum, monachis Præmonſtratenſib. ab Humberto Lotaringo in Gallia non ita pridem inſtitutis in ſaltu Premoſte, vnde ei ordini nomen factum eſt.

Valentini & Cordubenſis belli initia.
CAP. XVII.

REGVM colloquio dirempto, Aragoniæ & Caſtellæ arma ad ſacrum bellum conuerſa ſunt. Aragonij captis Balearibus feroces, odioque Zaeni, qui Valentino regno occupato Aragonios fines, vicos, agroſque depopulatus erat, atque vſſerat, Ampoſtam, Dertuſamq; progreſſus, nouam expeditionem adornabant. cœptum in Bætica bellum Caſtellani proſequebãtur. rei bene gerendæ opportunitatem Mauri in partes diſtracti præbebant, Almohades, Almorauides, Benamarines atque Benadalodes: atque ita vt imperium Mauricum nullo quamuis impellẽte ſua mole, ſuoque pondere ruere videretur. A Catalaunis, quod niſi ſupremo metu, ſpeve vſurpari non conſueuerat, in Valentini belli vſus Bouaticum Regi eſt conceſſum. In Maurorum fines variæ noſtrorum manus inuectæ prædandi ſpe. Blaſcus Alagonius Morellam munitũ oppidum cæpit, læto quidem ad belli ſummam omine: quando priuata manu factum operæpretium erat: triſte autem Regi eius rei nuncium fuit, ægre ferenti primos belli fructus recidiſſe ad aliũ. ergo illud oppidum imperio ſuo ſubijcit: factam Blaſco iniuriam Saſtago attributo compenſat. Hoc initium belli Valentini fuit, atq; Saſtagi Comitibus. Secundũ Morellam Burriana poſt duorum menſium obſidionem deditionem fecit: ciuium ſalutem & libertatem pacta. ad ſeptẽ millia promiſcui ſexus, atq; ætatis homines ſunt egreſſi. graue incõmodũ rebus Mauricis allatũ erat duobus oppidis ſublatis: vnde propter agri bonitatem, plura alia eo tractu oppida & arces vitã tolerabant: quæ neceſſariò Regi deditionẽ fecerunt. In primis Peniſcola (Ptolomæo Cherſoneſus) Caſtellonium, Burriolium. Alcalatenum autem Semenus Vrrea cepit: quo merito eius oppidi principatus Vrreis nobiliſſimæ familiæ cõceſſus, ab eis ad noſtram retinetur ætatem. Ad Sucronis ripam in ipſo imperij Maurici ſinu per vim à Rege expugnata Almaſora, noctu irrumpẽtibus noſtris, hoſtibus fuga dilapſis. Quo tempore Ferdinandus Rex rebus domi compoſitis, Reginaq; vxore Legione relicta, vt noui regni ſtudia amplius conciliaret, magno exercitu conflato, Bæticum bellum aliquandiu temporum neceſſitate intermiſſum reparabat. Vbeda circumſeſſa, omnibusque machinis impugnata. q̃ quoniam Biatiæ vicina eſt, tribus tantùm paſſuũ millibus diſſita, valido Maurorum præſidio, magnisque operibus aduerſus omnes caſus munita, parataque erat. Verùm difficultates omnes Regis cõſtantia peruicit: ciuesq; vna tantum ſalute à victoribus impetrata vrbis deditionem fecerũt. alia parte à militibus ſacris Metellinum, Alfangium, atque Sanctę crucis oppidum expugnata. Lætitia ex ijs rebus noua calamitate turbata. habet has vices conditio mortalium. Regis vxor interea Tauri defuncta eſt. Corpus Olgis ſepultum. iuſta regio more, atq; apparatu magnificè facta. inde Hiſpalim poſt aliquot annos migrauit, viro ſepulcro coniuncta poſt mortem: vti cõiunctiſſima vixerant voluntate. Vbeda capta Toletum Rex redijt, Legionenſes vrbes & oppida rurſus obire cõſtituens. Ijs blandimẽtis noui regni voluntates conciliandæ erant. milites ad Bæticæ præſidium relicti facta manu Cordubenſes agros vrunt, ac depopulantur. Mauri aliquanto numero Almograues capti ſunt. (milites ij veterani erant, atque præſidiarij) ex illis cognitum eſt, Cordubæ vrbis capiendæ pulcherrimam occaſionem extare. infenſi ne ciuibus eſſent, an libertatis ſtudio fecerint incertum. ſuburbium ſane vrbi cõiunctum eſt, Axarchiæ nomine.

Ea muri parte, quoniam illorum fidei-commiſſa erat, noſtros re conſtituta per noctem in vrbem admiſere, ſalutis an-
1235 no milleſimo ducenteſimo trigeſimo quinto, Decembris die vigeſimo tertio. Exiguus numerus erat, tantæ rei perficiendæ. turres aliquot occupare, portamque, cui à Turcis nomen eſt, ſatis habuerunt, dum auxilia à noſtris expectantur. quos illi miſſis legatis ne occaſioni deeſſent enixè rogabant: vna tantum celeritate opus eſſe: ſe tantiſper tolerare: diutius ſi cunctarentur ſuſtentare non poſſe: Mauri ſequenti luce, periculo denunciato, noſtros expugnare parant. Aluarus Caſtrius, cuius eximia & fidelis opera, ex quo ad officiũ redijt ſemper extitit, re ex noſtrorum litteris cognita Tuccis quod oppidum pręſidio obtinebat, auxilio primus accurrit. idẽ Rex facit Legione profectus, quamuis locorum interuallo diſſitus & iniquiſſimo anni tempore cum collectitia manu, proceribus & vrbium conuentibus, vt ſequerentur, præcipit. Bienquerentia arx in itinere occurrebat. eam primùm tentare placuit. Præfectus arcis cõmeatu quidem Regem iuuit. de deditione appellatus, negauit niſi Corduba capta, cuius auctoritatem ſequeretur, facturum ſeſe. ergo eo relicto Cordubam feſtinatum: quo multos confluxiſſe inuenit, pauciores tamẽ numero eſſe, quàm vt iuſtus exercitus cõflari poſſet. Abenhutus Rex Aſtigi ſe ea tempeſtate tenebat, ad omnem occaſionem intẽtus. validæ ſequebãtur copiæ. Laurentius Suarius trãsfuga barbaro militabat. Valentinis, an Cordubenſibus in pari periculo ſuccurreret incertus erat, nam ab Aragonio Rege Cullera tentata erat irrita ſpe. lapidum in eo agro penuria, qui tormentis mitterentur coegit, re infecta diſcedere: vt paruæ ſæpe res in bello, magnorum momentum ſunt. In Valentina tamen planicie Moncadę arx capta ab Aragonijs, & vt cæteri cladis eius exemplo terrerentur diruta eſt. Hæc vno tẽpore nunciata, Abenhuti Regis animum ancipiti cura ſuſpenſum tenebãt. Suarius in regia caſtra ſpeculatum miſſus, vt cum inſigni aliquo officio rediret in gratiam, conſilio clam cum Ferdinando communicato, maiora vero de noſtrorum apparatu & copijs, ementiente metum ac triſtitiam vultu prædicando apud barbaros, auctor extitit, à cogitatione ferendæ Cordubenſib. opis animos auocandi. Ea res noſtris ſaluti fuit, externis vrbanisq; copijs, ſi cõgrederentur, imparibus. Auxit noſtrorum alacritatem inopinus caſus. Rex barbarus in Valentinum bellum intentus, Almerię à ſuis, paucis poſt diebus, obtruncatus nunciatur. ſtrenuus manu, ſermone promptus fuit, ferendæ inuidiæ diſſidij concitandi artifex, raptor, largitor, neq; pace, neq; bello cuiquam ea tempeſtate poſthabendus: grande ſane momentum addiderat rebus Mauricis reſtituendis in Hiſpania.

Corduba capta.

CAP. XVIII.

IN Bæticæ medio propemodum interuallo, qua olim parte Turduli fuſi erant, vrbs Corduba ſita eſt, in planicie quidem, cæterum ad Marianorũ montium radices, qui ad Septentrionalem vrbis plagam aſſurgunt ardui atque impediti cautibus. Ædificia vrbis Bætis fluuius ad læuam alluit, multis admiſſis fluminibus nauium capax. Quadrata forma vrbs eſt ſecundum ripam extenſa, maiori longitudine quam pro latitudinis modo. Mauri, quo tempore in ea vrbe ſedem imperij ac domicilium tenuerunt, multum de veteri elegantia formaq; mutarunt, vt eſt gens minimè ædificandi curioſa. Quinque olim portis aditus erat, nunc ſeptem. ſuburbia addita in iuſtæ ciuitatis modum: ac illud

maximè

maximè, de quo paulò ante mentio facta eſt, Axarchiæ nomine ad fluminis ripam, Solis ortum ſpectans, perpetuo muro iunctum vrbi veteri. Regia arx ad Occaſum pertinet, proprio & ipſa munita muro. à templo maximo, quod in veteri vrbe eſt, pons pulcherrimus flumen impoſitus iungit. Olim colonia Patricia dicta eſt: quoniã eam initio Romanorũ & indigenarum delecti tenuerunt, (auctor Strabo) magnorum ingeniorũ altrix, belliq; & pacis artibus præſtantium. Subiectus ager omni fertilitate in primis Hiſpaniæ conſpicuus eſt, eximia amœnitate lætus: non ea modo parte, quã cõſternuntur campi, ſed mõtes etiam ipſi vitib., olea, omneq; genus arboribus veſtiti ſunt, irrigui fontibus In his montibus quarto ab vrbe lapide, vbi monaſterium extat D. Hieronymi nomine, atque inſtituto, Cordubæ veteris veſtigia cernuntur, à M. Marcello ſeu conditæ, ſeu auctæ: quo tempore ex prætura res in Hiſpania geſſit. Eius loci inſalubritate factum creditur, vt in aliũ quo nunc eſt poſita, commigrarit. hãc vrbem, parte à noſtris murorum occupata, obſidebat Ferdinandus Rex anno ſalutis milleſimo ducenteſimo trigeſimo ſexto auſpicante. defendebãt Mauri pro extrema ſpe, magno animo dimicantes. in ipſis etiam vrbis plateis de patria, de ſalute, de fortunis omnibus decertare cogebantur ciuium multitudine confiſi, & auxilij externi ſpe. verum cùm fama primùm, deinde ex captiuis quæſtione habita cognitum eſſet Abẽhutum occiſum à ſuis eſſe: Laurentium Suarium ſe ad Ferdinandi caſtra retuliſſe, de quo quoniam ex prima Caſtellæ nobilitate erat, multum confidebant, ſublata defenſionis ſpe animus etiam abſceſſit. Actum de deditione: ventumque in colloquium. regij Ferdinandi clementiam in dedititios exorabilem, in deuictos animum oſtendere. Mauri neq; de Regis potentia, neq; de ſuo periculo dubitãtes, de ineundo fœdere diſputare. oblatæ conditiones cum conſentaneæ non eſſent, res ea in multos dies extracta eſt: nunc ad arma conuertebantur: paulò poſt ad colloquium redibatur. accidebatque obſeſſis, quod plerunq; hominib. pertinacibus, atque arrogantib. vti eo recurrerent, & eas cõditiones cupidiſſimè peterẽt, quas paulò ante contempſerant. noſtri illorum humilitate, & opportunitate temporis abuſi, grauiores cõditiones miſeris imponebant. Eo tandem poſt magnam altercationem res redacta eſt, vt vna ſalute impetrata, abeundique poteſtate vrbẽ dediderint, Iunij menſis die vigeſimo nono, qui dies Petri & Pauli memoria ſacer eſt. Vrbe capta in ſumma templi Cordubẽſis turri, vnde in omnes partes deſpectus erat, crucis ſignum, regiumque vexillum collata. templum ipſum, quod Mahometis ſuperſtitioni dicatũ erat, expiatum Chriſtiano ritu, ſacratumque ab ijs Epiſcopis, qui magno numero Regem ad bellum ſecuti erant. Lupus Fiterij ad Piſoricam monachus, vrbi datus Epiſcopus ex Regis voluntate, & Roderici Toletani Præſulis auctoritate: cuius quoniam Romam iuerat ea tempeſtate, Ioannes Vxamenſis Epiſcopus vicarias partes obibat, regio etiam annulo cõcredito, Rodericus enim & ſucceſſores regij ſcrinij præfectura donati erant: vt ſuperius eſt demonſtratum. Campanæ, quas Alhagibus Almanſor ante ducentos ſexaginta annos Compoſtella ablatas, vt victoriæ monimentum eſſet, in Cordubenſe tẽplum intulerat: exæquata ignominia Mauri ſuccolantes Compoſtellam retulerunt. Vacua ciuibus vrbs remanſerat, Mauris magna ex parte alio dilapſis magnis præmijs & pollicitationibus innumeri mortales exciti. Cordubam domiciliũ tranſtulerunt. Alfonſus Meneſius

vrbi.

vrbi Præfectus : limitibus Aluarus Caſtrius,à quo cuncta adminiſtrari placuit imperijq; ſummam obtineri.Rex eo tẽpore ad veteres titulos Biatiæ & Cordubæ ſe Regem dixit, vt eius ætatis tabulæ indicio ſunt. Calagurri in D. Dominici Calſadij pontificia ſedes tranſlata eſt. auctor Ioannes Pereſius eius vrbis Epiſcopus. honore poſtmodum vtriuſque templi exæquato, enata ex eo cõtrouerſia finem habuit.

Valentia capta.

CAP. XIX.

VALENTINOS Mauros interea Rex Aragonius modis omnib. exagitare non deſiſtebat. Zeitus Valentia exul, & ſua ſponte & piorum conſuetudine noſter totus effectus (vti duo monachi Franciſcani Ioannes & Petrus Valentiæ ante annos aliquot eo merito ab eo occiſi fore vaticinati erant) Chriſtiana ſacra ſuſceperat, Vincentij nomine indito:arcano tamen,ne res prodita inuidiam apud ſuam gentẽ odio religionis conflaret. nam regni recuperandi ſpem nondum abiecerat. Sanctius Ahoneſius Cęſarauguſtanus Epiſcopus. quoniam prauis ille morib. religionem, cui nomen dederat habere ludibrio videbatur,effuſaque libidine deturbare, auctor impulſorq; extitit, vt ex ritu Chriſtiano vxorem duceret. Dominica Lopides Cæſarauguſtana cõnubio iuncta: vnde nata eſt Alda Ferdinandia Blaſci Semeni vxor; ad quos Arenoſij Valentini proceres genus referre memorantur. A Rege Aragonio Exericæ maturis frugibus ager vaſtatus.Bernardus Guillelmus Regis auunculus propter opinionem virtutis, reſq; bellis omnib. præclarè & fortiter geſtas, limiti Præfectus aduerſus Valentinos impetus, vireſq;. Proximo menſe Octobri Montione cõuentus regni habiti ſunt.in ijs conuenientibus de ratione belli gerendi, obſidendaq; Valentia vrbe diſputatum: & publico conſenſu ſancitum eſt monetæ genus Iaqueſæ:quæ quòd multo ære adulterata eſſet, ne abrogaretur viri pecunioſi verebãtur.Pro eo merito Regi nouũ vectigal imperare permiſſum, vt domus ſingulæ ſingulis ſeptem annis æreum nummum regio fiſco inferrent. Arcem cui podio D. Mariæ nomen eſt,alternãtis belli progreſſu à Mauris euerſam,inſtauratamq; à noſtris, Bernardus Guillelmus valido præſidio obtinebat: Zaenus Valentiæ copijs omnibus,in quibus ſexcenti equites erant, pedites quadraginta millia, ſibi impugnandam deſumpſit. Noſtri licet numero multis partib. vincebantur, incredibili animorum vigore, an hoſtium deſpectu arce egreſſi prælio decertare conſtituunt. Res in ſupremum periculum adducta erat, propter circumfuſam hoſtiũ multitudinẽ. ceſſit tamẽ virtuti numerus. Mauri cæſi victi atq; fugati: opinio fuit D. Georgij numine, cùm ſe Chriſtianis Ducem p̃buiſſet. Quæ ſupra ſpem,ſupraq; virtutem contingunt,diuis accepta ferre cõſueuit humana mortalitas. eius miraculi fidem D. Mariæ ſignum ſub campana repertum in ea arce, vehementer auxit: cui templum ab incolis ſtatutum eſt, diuinis miraculis celebre,vti eo tractu homines perſuadent.menſe Auguſto anno milleſi.ducen.trigeſi.ſeptimo dimicatũ. cecidit in pugna Rodericus Lueſia præcipua nobilitate vir.Iacobus Rex ſuorũ periculo victoriaq; nunciata,ſe eò retulit:præſertim allato nuncio nouis copijs eius arcis expugnationem Mauros repetere falſo ſcilicet. noſtri tamen maiori quam pro numero animo centum triginta equites Regem ſecuti vltra Podiũ vltraque Saguntum, validæ Maurorum manui occurrerunt, quæ doctore præcipuo Artaldo Alauonio,qui exul inter barbaros (Is Blaſci filius erat)in ea loca venerat aduerſus noſtrorum conatus.

Regis

Regis eoſque progreſſi temeritatem animi conſtantia virtusq; correxit: numenque in primis diuinum hoſtibus ne certamine quidem tentato, via alia, digreſſis. Podij arx Valentiæ vicina, proculq; à regia ditione, niſi magno ſumptu magnoq; periculo retineri non poterat, præſertim Guillelmo Regis auũculo, cui arcis cura concredita erat, per idem tempus defuncto. quæ res Cæſaraugusta, quo ſe hiberno tempore contulerat. Regem reuocauit. Guillelmo Entenſæ defuncti filio, omnia quæ pater obtinuerat abs Rege donata. ea merces meritis paternis fuit. arcis præſidiũ Berengario Entenſæ commendatum: tametſi regni proceres deſerendam diſputabant. Militibus præſidiarijs occultè dilabi parantibus, Rex in ſententia retinendæ arcis perſtans, in qua bello Valentino magnæ commoditates inerant, concione militum aduocata, in ipſo arcis templo contactis aris iuratus, in patriam ſe nunquam niſi Valentia capta rediturum militares animos vt ſuſtentarent cõfirmauit, terruit aduerſarios: atq; ita vt à Zaeno Rege de concordia appellatus fuerit, honeſtis conditionibus allatis: multas ſe arces Regi traditurum, iuſtumq; auri pondus annui tributi nomine repræſentaturum. quas Rex diſſentientibus quamuis proceribus, vrbis obtinendæ ſpe, conſtanter repudiauit. Almenara, Paterna, aliæque arces locis commodiſſimis vltro deditionem fecere. Ea res maiores animos addidit. mille pedites ſub ſignis habebat, equites trecentos ſexaginta. cum his copijs (quo quid magis temerarium eſſe potuit? ſed audacia conſilia ex euentu ferme iudicantur) Turia amne tranſmiſſo, in vrbis conſpectum dare frequentiſſimæ & nobiliſſimæ, mq; obſidere auſus eſt. Gradum inr, quod oppidum ab inæqualitate maſ, cui imminet, dictum eſt, vrbemque ipſam mille vtrinque millibus paſſuum caſtra locata ſunt. Valentia in ea Tarraconenſis Hiſpaniæ parte ſita eſt, quam olim tenuerunt Edetani, loco plano & amœniſſimo, nullius rei idoneæ egens, niſi quòd aduecto plurimum frumento opus habet. armis viriſque opulenta. lætiſſima cæli ſolique facies. hyems egelida, æſtas temperata flatibus maris. tanta rerum omnium copia, ciuium ædificiorumque elegantia, vt patriæ obliuionẽ aduenis inducere opinio ſit. Omne genus arboribus horti nobiliſſimi, citreis maxime in quincuncem inſtitutis: vnde perpetua viriditas hyeme atque æſtate. citrei circùm parietes, citrea conclauia. ita rami innexi inflexiq; arte ſunt, vt iuſtarum ædium ſpeciem repræſentent. aditum arcet operis firmitas: aſpectum frondes rimis omnibus ſtipatis opere topiario in varias formas compoſitæ, auium animantium totius domeſtici apparatus. quales Elyſios campos beatorum ſedes antiquitas finxit, talis terræ vrbiſque facies Valentiæ eſt cælo data. Turia ad læuam alluit: qua parte regia eſt radijs ſurgentis Solis obiecta, atq; ponte cũ reliqua vrbe cõmiſſa, in plures riuos diductus: quæ res agrum irriguũ efficit, vrbi aquarum copiam ſuppeditat. Ad mare æſtuarium eſt ad tertium milliare, nonnulla loci inſalubritate. id incommodum piſcium tum multitudine tum varietate compenſans. Vrbis mœnia rotunda ferme figura tunc erãt: mille paſſus circuculo, quatuorq; patetebant portis. prima Boatellana Meridiem inter & Occaſum: Baldina ad Septentriones: tertia templaria, ab ea æde quam vicinis locis Templarij milites ædificarunt orientem Solẽ excipit: quarta Xareana. inter hanc & Boatellanam Regis caſtra erãt: eo commodiori loco, quod murus ea parte prominens in anguli formam noſtris oppugnandi commoditatem præbebat. machinæ extru-

ctæ, opera ædificata, quæcunque ex vſu expugnandarum vrbium ea tempeſtate erant. Zaenus primo obſidionis die copias in aciem producit pugnare paratus priuſquam ſe noſtri confirmarent. Rex in detrectandi certaminis conſilio perſtitit, auxiliorũ ſpe, quæ quotidie in caſtra veniebãt. Pręſules & proceres ipſeq; Petrus Aimillius Narbonenſis Epiſcopus cum delecta Gallorũ manu, ex Anglia ẽt auxilia venerunt. Leuia aliquot prælia fuerunt noſtris ferme ſecunda q̃ res Mauros retinebat, ne eruptionẽ ſæpe tentarẽt. foſſa materia repleta: vinearumq; ope tecti milites muro ſuccedũt. vectibus conuulſi lapides: tribusq; locis aditus patefacti ea latitudine, vt militẽ caperẽt. Aduerſus ea pericula ab obſeſſis prouidebãt: quantum temporis conditio patiebatur. Cilia oppidũ vltra Valentiam ſitũ Petri Aſagræ & Semeni Vrreæ virtute & diligentia captũ eſt. Claſſis interea Tunetana decem & octo nauiũ ad littus appulſa, atq; in anchoris ſtans obſeſſis fiduciam addidit, noſtris ſolicitudinem iniecit. Verũ cum aditus in vrbem intercluſus Afris eſſet: & noua claſſis Dertuſę eſſet cõparata: tentata modò Peninſulæ expugnatione (in Valentino littore id oppidum eſt) nullo præterea operæpretio facto abierũt. In vrbe magna annonæ penuria laborari cœptum: q̃ difficultas nõ magis inopia præſenti, q̃ futuri timore creſcebat. in caſtris lætitia omnia plena erant, copioſiq; commeatus. etſi ſexaginta millia pedites iam numerabantur, mille præterea equites. Regis non magis prouidentia ijs ex rebus conſpecta, q̃ animi fortitudo in certaminibus: neq; Ducis tantùm, ſed ſæpe ẽt gregarij militis munera explebat. quo factum vt in fronte ſagittæ ictu dum incautius in pugna verſatur die quodam vulnus acceperit, neq; leue, neq; lethale. quinq; tantũ diebus publico abſtinuit. Quo tẽpore à Gregorio Pontifice Maximo, ſed & à Galliæ Ciſalpinæ ciuitatibus legati venerunt, aduerſus Fridericum Imperatorem, qui cũcta vaſtabat, ſi auxilia mitterentur à Rege, tyrannidemq; depelleret, qua premebãtur grauiſſima, eã prouinciam eius imperio fore ſubditã. Iunij Idibus anno M. ducenteſi. trigeſi. octauo fœdus cum illis ciuitatibus ijs cõditionibus in caſtris ictum eſt. auctor cõſilij Violantes Regina, ſine qua nihil rei magnæ decernere ſolitus erat: lectiſſima fœmina filiæ ſui nominis mater, eoque gratior viro. tametſi vltra pacta cõuenta progreſſum nõ eſt, Rege alijs bellis diſtento, Friderico Auguſto quamuis ſimulatè ſed Pontifici tñ Romano cõciliato. & iniquum erat alienis cõtrouerſijs implicari, cui tantum belli ſupereſſet in prouincia. Obſeſſi rebus omnibus oppreſſi, auxiliorumq; ſpe, tũ ex Africa, tum ex Hiſpania deiecti, ſerio de vrbe dedenda deliberant. miſſus primùm in caſtra Halialbata p̃cipua apud Regem barbarum gratia & auctoritate: deinde Abulhamaletus ex Zaeni ſorore natus. actũ de fœdere, de conditionibus diſceptatum. Vtriſq; longa mora omni videbat̃. noſtros ſpes, Mauros periculi & rerum omnium inopia incitabat. Fi fœdus tandem his legibus: Rex Mauru vrbem Valentiam, arces & oppida citr Sucronem omnia Iacobo Regi tradito Ciues Culleram atq; Dianium Arago nia fide tuti abire permittuntor. Ijs fa eſto, nemine excutiẽte ſarcinas, aurum gemmas, veſtem pretioſam, ac omnin quidquid efferre poſſint aſportare. Re ges inter induciæ in octo annos ſunto eæq; optima fide ſeruantor. Rebus pe ficiendis, vrbeq; dedenda quinque di deſignati. Ante quàm id tẽpus elaber tur Mauri agmine facto vrbe egreſſi nu mero quinquaginta millia promiſc ſexus & ætatis: regio exercitu in arm circumfuſo, præſidij cauſa. ex abeunt bus nullus impunè violatus. dedititi

tue

tueri ad ſuam dignitatem fidemq; Rex pertinere iudicabat. Pridie eius diei, qui mēſe Septembri Michaelis Archangeli memoria & celebritate ſacer eſt, noſtri in vrbem Valentiam inuecti, regnoque nobiliſſimo aucti ſunt. luſtrata ciuitas. expiata templa. Ferrerius ex Prædicatoria familia Epiſcopus datus; nouæ vrbis indigenis magna ex parte Catalaunis, ac ferme ex Gerunda, Tarracone, Dertuſa. Ager ſuburbanus æquis partibus diuiſus inter Præſules, proceres, nobiles, atq; ciuitatum cōuentus, qui Regem eo bello iuuarunt. Templarijs militibus & Hoſpitalarijs ſua præmia fuere. Delectis ex omni numero trecentis octoginta equitibus, quoniam amplioribus prędijs donati erant, regni limites defendendi cura iniuncta eſt: partito ita onere, vt ſingulis quatuor menſibus, centeni limitibus præſidio eſſent. Vrbis neque natura neq; opere ſatis munitæ, & belli iniuria deformis, noua mœnia extructa, amplioribus quàm antea ſpatijs, forma non eadem, ſed in quadrum deſcripta: duodecim ſanè portis patentia, ternis ad ſingulas cœli plagas. nouæ leges, nouaq; ſcita abs Rege facta, vnde ciuibus iura dantur. Ad hunc modum Zaeni regnum euerſum breui eſt: quod iniuria erat occupatū. tametſi antiquis Regibus ſe ſatū ferebat, Modeſſi filius, Lupi nepos, eius quem Murciæ regnum tenuiſſe ſuperius mōſtratum eſt. Victoriæ gratulatio tanta extitit totà Hiſpania, quantum oratione explicare fas nō eſt: eò ſyncerior, ꝗ incolumi noſtrorum exercitu, ac vix vllo magni nominis viro deſiderato, tantas res perfectas eſſe conſtabat. Artaldus tantùm Alauonius cùm ad officium redijſſet rebus Mauritis deſperatis, & Cardonæ regulū Raymundum Folchium, qui capta vrbe venerat, proſecutus Villenam & Saiſſium oppida expugnare tentaſſet, in tumultuaria pugna ad Saiſſium ictu lapidis peremptus eſt. Numinis vindictam vulgus interpretabatur, quòd Mauros rebus eorum integris adiuuiſſet. Hunc finem Valētina expeditio habuit in paucis nobiliſſima. Rege Aragonio Valentinis rebus implicito Vaſcones quieti erant: Rege gentis Theobaldo, Pompelonis Epiſcopo Petro Semeno, qui per idem tempus Petro Remigio ſucceſſit. Externa atque longinqua bella laudis ſtudio quæſita. Theobaldus Rex, Comites Henricus Barenſis, Petrus Britanniæ, Aimericus Monfortius in Syriā nauigare conſtituunt. Rebus omnibus comparatis Genuenſium claſſe, qua traijciendum erat, denegata terra contendunt. Germaniam, Hungariam, Cōſtantinopolim adeunt. Boſphoro Thracio tranſmiſſo, in Cilicia ad Tauri mōtis anguſtias, Turcis magno numero circumfuſis magna pericula obeunt. vix tertia parte incolumi, illuuie & ſqualore deformes Antiochiam tenent. Initijs & medijs, expeditionis exitus conſentaneus fuit: aduerſa ſæpe fortuna in Palæſtina pugnarunt. ſic numina voluere à rebus noſtris auerſa. pauci cum Rege in patriā rediere. Gallici ſcriptores, Theobaldum Regem eo tempore in Syriam iuiſſe cōtendunt, quo Ludouicus Galliæ Rex poſt annos circiter decem, iunctis cum eo viribus ſcilicet. negant alij, argumento quòd Rodericus Toletanus Præſul in extrema hiſtoria de Theobaldi Regis profectione meminit, Ludouici expeditionem in Syriam attigiſſe non potuit, morte ante id tempus præuentus, fineque ſcribendi quinto non amplius anno poſt captam Valentiam facto.

Libri Duodecimi Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XIII.

Multa oppida à noſtris capta.

CAP. I.

DVo Hiſpani Reges Iacobus & Ferdinandus, antea clari præ cęteris atque præſtantes, maiores & clariores haberi cœperunt Corduba & Valentia captis. oppida & vrbes, ob ea, quæ fœliciter acta erant, diuis immortalibus gratias agere: ſolicitudinemq; de belli euentu lætitia publica commutare. Duces & milites eo intentiores ad victoriam niti: omnibus modis vrgere, cauereq; necubi hoſti opportuni eſſent, poſt victoriam ſæpe rerum commutationem ſequi non ignorantes. Externi Principes, ad quos rerum geſtarum fama peruaſit, miſſis legationib. de fœlicitate gratulari, hortariq; vt qua cœperant via Mauros pręcipitantes opprimere non deſiſterent. tantiſper tamen ab armis ceſſatum ob inducias Mauris ab Aragonio Rege cōceſſas: & quoniam Ferdinandus Rex Burgis nouas celebrabat nuptias. Berengaria mater de filio ſolicita, ne præpoſteris voluptatibus integram ætatem corrumperet, etſi nihil eo ſanctius omnium opinione erat, eius coniugij conciliatrix extitit. Ioanna Simone Pictauienſi Comite & Adeloide nata, neptis Ludouici Regis Galliæ atque Eliſabethæ Alfonſi Imperatoris filię, ex Gallia euocata, Ferdinando coniugio iuncta eſt. Ex eo coniugio Ferdinandus cognomento Pictauienſis, Eleonora, & Ludouicus nati ſunt. Rex celebritate peracta, luſtrandique regni ſtudio, nouam nuptam per præcipuas Legionis & Caſtellæ vrbes circunduxit, iura populis dare ſolitus: tenuioreſque à potentiorum iniuria defendere, facilis aditu, præcipua morum ſuauitate. omnium querelis patebant aures. nullius inopia aut ſolitudo non modò publico tribunali acceſſuque communi, ſed ne à regio quidem conclaui arcebatur. Intelligebat nimirum Regum officium eſſe ſcilicet conſulere ſubditis, tueri innocentiam, dare ſalutem, cōſeruare & bonis omnibus amplificare rempublicam. cùm ſit non eius modò qui hominibus imperat, ſed eius etiam qui pecudibus præeſt, eorum quibus præſit, commodum validitatemque captare. Eo actionum tenore æquè Legionēſium & Caſtellanorum gratiam beneuolentiamq; promereri non deſiſtebat. ventum Toletum. vnde Cordubam miſſa pecunia eſt, quoniam nouos ciues, neglecto agrorum cultu & temporum difficultate annonæ penuria laborare, atque ex ea re proximos periculo eſſe nunciatum erat. Medimnus ſeu faneca tritici denis æris (marauedinos vocant) hordei quaternis conſtabat, quæ ſuprema caritas ea tempeſtate eſt habita. Et ſanè proditum memoria eſt, conſequenti anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo nono, Solis defectionem bis contigiſſe: ſemel tertio Nonas Iunij, qui dies Veneris fuit, hora ſexta denſiſſimis tenebris luce commutata:

tata:quæ defectio Solis nobiliſſima fuit. iterum Iulij mẽſis vigeſimo quinto die, vt Bernardus Guido Aragonius ſcriptor eſt auctor:falsò nimirum, neque aſtrorum conuerſionibus conſentaneè. neq; enim vtroq; die Solis & Lunæ cõiunctio potuit contingere, ſine qua Solis deliquium nunquam exiſtit. Ne Luna quidem à media ſigniferi linea (per quam Sol decurrit, & vbi exiſtentibus aſtris eclipſcis fiunt, vnde & Ecliptica dicitur) digreſſa ſemel, ad eandẽ recurrit ante menſem circiter ſextum, & Plinius Lunæ defectum quinto poſt menſe redire poſſe ait, Solis ſeptimo, non ante. Fuit præterea is annus Caſtellæ funeſtus duob. clariſſimis funeribus: Lupi Hari, cui Dieghus filius ſucceſſit: atque Aluari Caſtrij, cuius virtute res Chriſtianæ in Bętica ſubſtiterãt. Is enim rerum difficultate perſpecta, ad Regem qui res bellicas alijs curis implicitus, negligere videbatur, Toletũ profectus eſt: & dum rẽ vrget, reuertiturque, Orgacij in ipſo itinere obijt. Aluari abſentiam & militum quinquaginta, qui ad arcis præſidium relicti, prædatum abierunt ductore Alfonſo Meneſio Aluari propinquo, Alhamar in Abenhuti locum Arionæ Rex ſubſtitutus ad rei bene gerendæ occaſionem conuerti poſſe arbitratus, Tuccos arcem obſedit. Erat intus Aluari vxor: in repentino periculo fœminas armari mandat. obmoliri ſaxa in Mauros: præſidijque ſpeciem præbere. Periculo nunciato Meneſius & ſocij accurrunt. hortatore præcipuo Diegho Varga Toletano ciue, cuneo facto per medios hoſtes irrumpunt: paucisq; deſideratis in arcem inuecti, ſaluti fuerunt: ſua præſentia ſpeq; auxilij obſeſſorum animis cõfirmatis. Rex Maurus ſpe depulſus, & non minori inopia preſſus ſoluta obſidione abijt. Ea res Regis animo magnam ſolicitudinem iniecit, cõſiderãti quantũ virium deceſſiſſet duobus primarijs Ducibus morte ſublatis: quantum audaciæ acceſſit Mauris. Itaq; Burgis, quo ſe contulerat, per cauſam pecuniæ in ſtipẽdium expediendæ, magnis itineribus Cordubã feſtinauit. Adiuncti filij Alfonſus & Ferdinãdus eximia adoleſcentes indole, ætate caſtris idonea. Nimirũ ſagax pater prima militiæ rudimenta aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes eos ponere volebat: inſitamque animis virtutem armorum vſu excitare. Quo tempore Iacobus Rex Mompellerium abierat, ſi quo modo ab ijs ciuibus pecuniam in ſtipendium extorquere poſſet: cuius difficultate minus quàm in Caſtella laborabat. & quoniam eius vrbis ciues in factiones diducti erant, ad concordiam reuocare cupiebat, de ſontibus ſumpto ſupplicio. vtrunq; præſtitum. Alhamar Rex Maurus imperio ſuo Granatam adiunxerat volẽtibus ciuibus: vrbem armis virisq; potentem, nulliusq; rei indigam. (regni Granatenſis, quod aſtitit ad auorũ ætatem, hoc initium fuit) Hudielis Murciæ Rex Alhamaris odio à ciuibus eſt renũciatus. hinc mutuæ atque internecinæ inter vtranq; partem ſimultatis ſemina. Mauri Bætici dolis fatigabant noſtros: pugnandi copiam non faciebant. dimiſſæ à Ferdinando Rege variæ militũ manus, in hoſtium fines, arces, oppida, vrbes carpere aut vi, aut voluntate. Aſtigi, Stepa, Lucena, Obulcum, Marchena, (Martia veteribus) Egabrum, Vrſao, Vaena Chriſtiani imperij iugum pertulerunt. minorum oppidorum numerus iniri non potuit: ne memoria quidem recenti: quorum pars tamen Iacobi Calatrauæq; militibus pars Epiſcopis publicè, qui Regis ſequebantur caſtra, pars procerib. priuatim abs Rege dono data. Mauris ex ijs rebus tanta incuſſa formido, quantam nunquam meminerãt. Barbarus quidam è gente Almohadum, ex Africa rebus ſuæ gẽtis cognitis, noui

imperij couſtituendi ſpe & Maurorum reliquias colligendi ſtudio, in Hiſpaniam venerat, quaſi gẽtis ignominiam, patriæq; religionis iniurias manu vindicaturus. inſigni hominem audacia atque virtute. ſed cogitationes eius noſtrorum diligentia, perpetua Regis felicites occupauit: captus in poteſtatem veniet, quà arte, quo ve loco memoriæ non eſt proditum: ac ne nomen quidem Mauri de facto conſtat. Alhamari Granatenſi Regi annuæ induciæ conceſſæ. Ferdinãdus Rex tredecim omnino mẽſibus in ea expeditione conſumptis Toletum redijt: vbi mater vxorque, eius aduentum operiebantur præſentibus lætæ, de futuro ſolicitæ. Quo tempore Ferdinandus Rex Burgis, quo ſe Toleto contulerat, animo ad pacis artes cõuerſo, Palentinam ſcholam ab Alfonſo auo conſtitutam, Salmanticam tranſtulit, loci cõmoditate inuitatus. Erat enim muſarũ otijs idonea ciuitas, præterlabẽtique Torme amne ſalubris pariter & amœni ſucceſſus. præterea eo beneficio cupiebat Legionenſium amplius conciliare voluntates. Alfonſus quidem Legionẽſis Rex ſuperiorib. annis, ne ſubditis neceſſe foret eruditionis cauſſa in Caſtellam abire, nouæ ſcholę fundamẽta Salmãticæ poſuerat, exigua & inchoata: Ferdinandi nunc filij, & deinde Alfonſi nepotis, pro eo ſtudio quo litteras complectebatur, cura & liberalitate vſque eo eſt aucta, nuſquam vt maiora virtuti præmia, neq; artium profeſſoribus ſtipendia vberiora propoſita ſint. Dieghus Harus Viſcaiæ regulus ſemel & iterum quib. de cauſſis incertum, ſed tumultuatus tamen, Ferdinandi Regis indulgẽtia, atq; Alfonſi Principis cura ad officium redijt, amplioribus honoribus reſtitutis, quã antea Regum dono obtinebat. id maiorũ meritis datum & inteſtinis motibus occupari importunum erat, in tanta occaſione Maurici nominis extirpandi. Anno hæc milleſimo ducenteſimo quadrageſimo contigere. 124

Qui annus non Caſtellæ modò fauſtus extitit, ſed etiam Aragonijs religioſus celebriſq; prodigio, quod ad Chiũ arcẽ oſtenſum eſt Corporalib. quibus ſacrificatũ erat, ſex hoſtiarum ſanguine delibutis. Ea Corporalia Darocæ magna religione ſeruantur. rei geſtæ ordinem, quoniam teſtatiſſima eſt, ex aliorum litteris ſermoneq; peti placet. Iacobũ Regem ijs commentarijs, quos de reb. ſuis ipſe compoſuit, de re tanta nihil meminiſſe viri eruditi admirantur. Bairenum ſanè arx valli impoſita, nobiliſſimæ ſacchari orizæque prouentu (qualis eſt omnis ferè finitimus Gandiæ ager) Villenaque Aragonijs armis præſidijsq; occupatæ. Setabis obſidione tentata capi non potuit. Caſtellonium modo arx, quarto ab ea vrbe lapide dedita noſtris eſt. Iacobum Regem Maurorum reliquijs eo tracto excindendis intentum, diſtrictumque, maiores curæ in Galliam euocarunt.

Murciæ regnum in fidem acceptum.

CAP. II.

REBVS igitur in vtraque prouincia pro tempore atque loco compoſitis paratiſque, Iacobus de profectione Gallica Ferdinandus de Bætica expeditione eodem tempore cogitabant. Ferdinandũ diuturni vis morbi lecto afflixit, vt ſe Burgis commouere non poſſet. Alfõſus ergo filius iuuentutis Princeps, ad Bellum Bæticum neceſſario eſt præmiſſus: quoniam induciarum tempus cum Granatæ Rege pactum exibat, ne noſtris præſidium deeſſet patre prouidente. Toletum progreſſo maioris rei occaſio ſe dedit. Hudielis Murciæ Regis legati venerant, eius nomine regnum offerentes his conditionibus. Vt Rex Hudielis in fidem Caſtellæ Regum receptus, noſtrorum armis ab omni vi, iniuria-

iniuriaque tutus eſſet, tum domeſtica tum externa. ac nominatim contra Alhamaris arma, cui ſe viribus eſſe imparem ſentiebat. Ad vitam ſuſtentandam, dum illa maneret, vectigalia regia dimidia ex parte perciperet. Honeſtiſſimæ eæ conditiones Alfonſo viſæ ſunt: fortunaque, Deus certè præclari facinoris caſum dabat. feſtinatione opus erat: nam niſi properaſſet, cuncti aut magna pars fidem mutaſſent: tanta mobilitate gens Maurica circumfertur. Itaque ne patre quidem conuento ad rem certam legatorum, quos præmiſerat, veſtigia ſubſecutus, regnum vltro delatum præſidijs occupauit, ipſamque in primis Murciæ vrbis arcem. reguli pro cuiuſque auctoritate & opibus annuis reditibus donati. Eliocrota (nempe Lorca) Carthago noua, atque Mula Chriſtiani imperij iugum vt perferrent, adduci non potuerunt. ſibi priuatim conſilium cepere. vim adhibere longum erat, neque Alfonſus ſatis ſi bellum gereretur paratus. reliqua ergo ditione auctus ad patrem, qui ex morbo recreatus Toletum venerat, citatò redijt. Ferdinandus ſucceſſu lætus, curaque Maurorum animos in fide confirmandi, nouum regnum oculis luſtrare conſtituit. Extatque eius ætatis diploma, à Ferdinãdo, dum Murciæ eſſet, templo S. Mariæ in Valle poſitæ conceſſum. Inde Burgos maiores reipublicæ curæ Ferdinandum & Alfonſum vocarunt. Quo tempore Berengaria Regis filia Olgis Deo virginitatem ſacrauit. Ioannes Vxamenſis Epiſcopus velum ſacrum capiti de more impoſuit. Iacobus Aragonius Rex Mompellerij, quo ſe rebus Valentiæ compoſitis, atq; Semeno Turiaſonenſi pro ſe vicario relicto contulerat, moram trahebat. Prouinciæ & Toloſæ Comites Regi præſto affuere. officij ſpecies prætendebatur: re diuortium agitatum Toloſatem inter & Sanctiam Regis amitam: vt nullus propinquitatis reſpectus mouet, vbi de iure regnandi diſputatur. Ioanna ex eo coniugio nata, quia maſcula proles non erat, ad Alfonſum virum Pictauienſem Comitem Ludouici Regis Galliæ fratrem, paterni principatus ſucceſſionẽ, quaſi dotalem deferebat. quod Rex ægrè ferebat tanto principatu rem Gallicam augeri, prætextusque nouis nuptijs quærebatur, maſculæq; prolis ſpes. Hæc contra icti Lutetiæ non ita pridem fœderis leges, armaque Galliæ mouebantur. ſanxere ergo, vti in eam rem vires tres Principes ſociarent. Nonis Iunij, anno milleſimo ducenteſimo quadra- 1241
geſimo primo, id fœdus factum eſt. Quo anno vndecimo Kalend. Septembris Gregorius nonus Romanus Pontifex obijt, ſucceſſit Celeſtinus quartus. quo intra dies decem & ſeptem defuncto, Innocẽtius eo nomine quartus patria Genuenſis, poſt viginti menſium interregnum Romanam eccleſiam regendam ſuſcepit. His Pontificibus, Hugo ex Dominicano ordine Cardinalis, Barcinone patria, eximia eruditionis opinione clarus, diuinos libros commẽtarijs illuſtrabat. Bibliorum, hic cõcordantias, infinitum pene opus, Herculea planè audacia primus excogitauit, & quingentorum monachorum ope adiutus perfecit. incredibili rei litterariæ prouentu. Hugonis diligentiam longo poſt interuallo Hebræi, Græcique imitati, vtriuſque linguæ ſtudioſorum conatus non parum iuuerunt.

Ferdinandus in Bæticam abijt.

CAP. III.

IN Bætica interea induciarum tempore decurſo bellum gerebatur, neque magno conatu, cùm Regem Ferdinandum aliæ curæ diſtinerent, neque euentu aliquo memorabili. Rodericus Alfonſus cognomẽto Legionenſis, Ferdinandi Regis ex impari matre

frater,

frater, in Granatæ fines inuectus prædatum à Mauris, qui maiori numero confluxerant, acie ſuperatus erat. Iſidorus pro Calatrauæ militibus Tuccorum Præfectus, Martinus Argotes, alijque viri nobiles in pugna ceciderunt: milites alij magno numero, magno rei noſtræ incommodo: quippe bellorum euentus ferme opinione magis quam rebus ipſis conſtant. Rex Maurus ſucceſſu elatus noſtros fines nullo prohibente vaſtabat. belli fortuna conuerſa, timor audacia mutatur. Ferdinandus periculo nunciato, Alfonſum filium Burgis ad noui regni præſidium maturare mandat. ipſe in Bæticam proficiſci conſtituit. Illiturgim vbi appulſus eſt, Arionæ, & Giennij, quę vrbes in Maurorum ditione erãt, agros euaſtat. Ariona haud multo poſt ſub iugum miſſa. minora eo tractu oppida capta. ijs ex locis, Alfonſus Regis frater Molinæ regulus, in Granatę fines irrumpere iuſſus eſt. iuſtus exercitus ſequebatur. vrbs circumſeſſa. Ferdinandus ratus, quod futurum prouidebat, circumfuſos vndique Mauros obſeſſis auxilio venturos: obſidionis vrgendæ cura, cum maioribus copijs ſuperuenit. Eius præſidio Maurorum exercitus quamuis copioſus victus in certamine, atque fugatus eſt: vrbem expugnare non licuit, natura, operæ, ciuiumq; multitudine munitam: & Mauros Gazules (factionis id nomen eſt) Tuccos obſidione premere, eodẽ tempore nunciabat. Quo nuncio percùlſus Rex, Alfonſum fratrem, & Calatrauæ Magiſtrum præmiſit, vt opem laborantibus ferrent. Quorum aduentum, Mauri haudquaquam expectarunt. Rex ſatis ſe profeciſſe ad tuendam nominis exiſtimationem iudicans, exæquata clade, multiſque oppidis captis, Cordubam exercitum incolumen reduxit an-
1242 no milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſecundo. Alfonſus filius diuerſa in parte, in Conteſtanis non minori felicitate rem gerebat: nam ex tribus oppidis, quæ imperij iugum detrectare dictũ eſt, Mulam vi compulit deditionem facere ad victoris arbitriũ. Eliocrotæ hoc eſt, Lorcæ, & Carthaginis agri, omni belli iniuria deformati: prorſus vt fractis animis de deditione conſilia agitarent. Sanctio Maſuelo, cuius hoc bello virtus enituit vna maxime, Alcaudete oppidum prope Bugarram nauatæ operæ, atq; induſtriæ præmium fuit Alfonſi Principis dono. Rex hibernorum tẽpore Puteolum abijt: quo mater Berengaria proceſſerat, eius videndi ſtudio, annis grauis ſupremaq; iam ætate. quinque & quadraginta dies, officio in eo oppido matri quæ dati ſunt. quibus exactis Toletum Berengaria redijt. Rex Illiturgim abijt, inchoante anno milleſimo ducenteſimo quadrageſimo tertio. Regina vxor virum proſecuta Cordubæ manſit. Maurorum fines Ferdinando ductore longiſſime euaſtati ſunt Giennij, Alcalæ cognomento Benſaidæ. Illoris incenſa in ipſumq; adeo Granatæ vrbis conſpectum arma illata. Pelagius Correa S. Iacobi Magiſter, Alfonſo Principe relicto, quem Conteſtano bello comitatus erat, & rerum geſtarum magna pars fuerat, in Bæticam per idem tempus abijt: Regique cunctanti, monẽdo, hortandoq; auctor extitit, Gienium vrbem, quæ toties fruſtra tentata erat, ſupremo conatu obſidẽdi. Magnæ difficultates offerebantur. virorum atq; armorũ magna vis intra eam vrbẽ erat, frumẽti affatim: ſitus aſperitate, mœniũ munitione, aggeribus, alijsq; machinationibus locus importunus. Vrbs ea ad ardui montis latus poſita eſt, præter ortum Solis & Auſtrũ porrecta in lõgitudinem, latitudine nõ eadem. iugi aqua, eaque copioſa vtitur, fontibus perennibus gelidiſſimiſq;. fluuius Bętis ad duodecim paſſuum millia diſtat. gens Maurica

rica ſuperioribus annis, vt inſtar propugnaculi eſſet, rebus omnibus iſtruxerat, vrbem ſitu arduam opera mileſque firmauerant. vicit tamen Pelagij auctoritas, atque conſtantia. Vrbs circunſeſſa abs Rege eſt. omnia quæ ex vſu eſſent comparata.multis tamen diebus,& laboribus conſumptis haud multum proficiebatur. Forte Granatæ Rex, Oyſemelium factione inter ſuos tumultuante,de vita, deque imperio periclitari cœperat. anxio & pendenti animo auxilia cõquirere aduerſus eos motus:nihil tamen vſquam tutum inuenire,niſi in noſtrorum præſidio. ergo fide accepta, ad Regem venit in caſtra fortemque & fidelem operam, ſi in fidem reciperetur, & amicitiam, pollicetur : ſubiectionis indicio Ferdinandi manum, facta conueniendi poteſtate deoſculatur. fœdus his legibus ſancitum. Giennium continuo dedatur. Granatæ vectigalia æquis partibus inter vtrunque Regem diuidantur. ea ad ſeptemdecim aureorum myriades excreuerant, ſexagies octies ſeſtertiûm, hoc eſt aureos centum ſeptuaginta millia. Rex Maurus ad regni conuentus tanquam beneficiarius, veniat euocatus. Communes vtriſque hoſtes ſint, amici non alij. Glorioſum Ferdinando fuit diuerſa religione homines illi ſe credere: eiuſque ſocietatem & fidem cupidiſſime petere. Itaque fœdere ſancito, vrbs dedita eſt. Rex ſolenni ſupplicatione portas inuectus, muro refecto, temploque expiato, illud ex ritu Chriſtiano ſacrandum curauit. A Guterrio Cordubenſi Epiſcopo perfecta cæremonia, quo maior religio eſſet, nouo in ea vrbe Epiſcopo conſtituto. De tempore quo Giẽnium capta eſt auctores variant. annum peritiores adſcribunt milleſimum ducenteſimum quadrageſimum tertium, menſem Aprilem dimidiatum. Annales Toletani de menſe conſentiunt ad annorum numerũ tres adijciunt annos octimeſtris obſidio fuit:duriſſima hyeme in caſtris duratum. Quo anno & proximo Catalaunos & Aragonios de finibus tumultuatos inuenio. Ilerdam vtrique ad ſe trahere conabantur, Aragonij Sicori, Catalauni Cinga, ditionis fines deſignabant. Iacobus Rex Catalaunis æquior erat, quod diſtracto imperio Alfonſum maiorem filiũ Aragoniæ hæredem declaraſſet:Catalauniȩ Petro cariori filio, quem ex Violante noua vxore ſuſceperat, principatum pararet. Dati arbitri deſignandis finibus:conuentuq; Barcinone habito ſecundum eorum iura & merita pronunciarunt totumque tractum Cinga & Sicori comprehenſum Catalaunis attribuerunt, ea re Alfonſi filii,ac multorum procerum offenſi animi. ac illud vrebat maxime, quod regno diuulſo in partes, debilitari rẽpublicam neceſſe fore dolebant. Ergo Alfonſus nõ obſcure à patre deficiens, Calataiubæ ſe tenebat,& Alfonſum ſecuti Ferdinãdus Regis partuus Montaragonis. Abbas. Petrus Aſagra, Petrus Luſitanus, alijque ex vtraque gente viri primarij, opibus magnis.

Sanctius Luſitaniæ Rex regno pulſus.

CAP. IIII.

LVSITANI in factiones diſtracti erant, atque inteſtinis motibus perturbati. Sanctius eo nomine ſecundus à veſtium forma cognomento Capellus, regnum obtinebat, rexeratque initio nõ omnino male, nam finitimos Mauros bello fatigaſſe inuenio: Mertolamque & alia oppida Mauris erepta S. Iacobi militiæ donaſſe, cætera ea ingenij manſuetudine, vt in ſocordiam degenerare videretur. Mencia Lupi Hari Viſcaiæ reguli filia quæ antea nupſerat Aluaro Pereſio Caſtrio, connubio iuncta fuit, viri vſque adeo potens, vt non Principem ſe ſed miniſtrũ ageret fœminiȩ cupidi-

P ditatis. apud eam gratia & auctoritate plurimum poterant, quos minime omniũ oportebat. ij ſoli omniũ conſiliorũ participes erãt, ſine illis neq; domi neq; foris quidquam maioris rei gerebatur. Horum compendio ac libidine honores præfecturæ, impunitates, ſupplicia Rex largiebatur, inſciens plerunque & ignarus. Id Regi exitio fuit, vt ferme Principum periculo à domeſticis peccatur. Proceres rempublicam ignobilium hominum arbitro agitari moleſte ferebant. Conſilio inter ſe communicato, lege propinquitatis, & quoniam Regina infœcunda erat, id coniugium diuellere primum conantur. res ad Pontificem Romanum delata, viri ſancti adhibiti, qui Regis animo alioqui minime mali, religionem incuterent. nihil ea diligentia profectum; cum Reginæ artibus vſque adeo captus eſſet, vt carminibus & veneficijs amentiam iniecieciſſe vulgus exiſtimaret. Amore captus animus philtris non eget. Erat Sanctio frater ætate proximus, eximia indole. Alfonſus nomine: qui Matildim Boloniæ in Gallia Comitem vxorem duxerat. Epiſcopi Bracarenſis & Conimbricenſis ad Innocentium Pontificem, qui hoc tempore Lugduni conuentus eccleſiaſticos agitabat cura belli ſacra in Syria reparandi, à Luſitanis proceribus amandati. Pontifice conuento & longinquæ legationis cauſis explicatis, vt Sanctius regno pelleretur impetrari non potuit. id modo cõceſſum eſt: vt Alfonſus eius nomine dum viueret, rempublicam gubernaret. Extant de hac re ipſius Innocentij litteræ ad proceres Luſitaniæ hoc ipſo anno datæ, quæ eſt lex altera De ſupplenda negligentia Prælatorum, epiſtolarum decretalium libro ſexto. Alfonſus Pontifice primum conuento: Lutetiæque ictu inter primores gentis, fœderis leges & commoda publica iuratus, cum ad eum ſtudia procerum inclinaſſent, in Rege parum præſidij eſſet, continuo rempublicam nullo impediente occupauit. Hinc tamen nouæ cõtentiones natæ ſunt, quæ Caſtellæ Reges Ferdinandum & Alfonſum implicarũt. Sanctium enim Regem primum in Calæciam abijſſe memorant quo à proceribus etiam Regina pulſa erat: deinde quod reſtitutio tentata parum procederet, Toletum ad Alfonſum Regem, qui Ferdinando patri ſucceſſerat profugiſſe. eius armis quominus reſtitueretur Alfõſi Luſitani diligentia effectum, priori vxore abdicata, Alfonſi Regis filiam ex impari matre Beatricem ſe ducturum pollicentis: regnumque vectigale, vt fuerat olim futurum: Vicit commoditas honeſtatem: Pontificis quoque voluntas excuſabat, (ſic aiunt) pro Alfonſi libertate pronunciantis, quaſi priori cõiugio inualido nouæque nuptiæ quamprimũ celebratæ ſunt. dotis nomine oppida in ea Luſitaniæ parte data, qua Anas influit in mare cum paulo ante Mauris erepta Caſtellæ armis, ſed iuris cum Luſitanis controuerſi. Quo ex tẽpore nonnulli putant, Reges Luſitaniæ ad vetera inſigna arces circum clypei limbum addidiſſe. Sanctius Rex omni ſpe depulſus regni obtinendi, Toleti conſenuit. viuenti vectigalia Regis liberalitate donata, vnde vitam principalẽ ſuſtẽtaret. mortuo iuſta funeris regio apparatu facta: corpusq; in ipſo templo maximo tumulatum, eo loco vbi Alfonſus Imperator, & Sanctius filius retro arã maximam ſepulti erant. De obitus tempore auctores diſcrepant. quidam poſt tredecim annos deceſſiſſe aiunt: cum regium nomẽ quatuor & triginta annis tenuiſſet, fluxa primũ deinde nulla auctoritate alij defunctum dicunt poſt biẽnium, regnaſſe annos duos & viginti. Conimbricam certe tunc obſidebat Alfonſus in Sanctij fide perſtantem: impugnabatque acerrime. Obſeſſi ad ſupremam quamuis inopiam reda-

redacti obſtinata patientia ſuſtentabant. Flectius arci vrbique Præfectus Sanctij morte nunciata, neque ſatis credens tamen, quaſi certiora cogniturus Toletũ eundi veniam poſtulauit. Dat Alfonſus non inuitus, interimque ab oppugnatione ceſſatur. Flectius Toletum delatus aperto Regis extincti ſepulcro Conimbricenſes claues in manus dat, his vſus verbis. Quandiu Rex viuere te iudicabam, extrema omnia ſum perpeſſus. corijs famem toleraui ſitim lotio. ciuium animos conſilia de deditione agitantiũ ad malorũ patientiã erexi. Quidquid à fideli & conſtanti homine atq; in tua verba iurato expectari debuit, præſtiti. Mortuo tuæ tibi vrbis clauibus traditis, quod ſupremũ officiũ eſt, ſacramẽto me ſolutum ciuibus, deceſſiſſeq; te renunciabo: Alfonſo fratri ne amplius reſiſtant te concedente ero auctor. Viri fidem atque conſtantiam omnibus ſeculis prædicandam. Luſitani generis & ſanguinis propriam laudem.

Bellum Hiſpalenſe incoatur.

CAP. V.

GRANATÆ Rege in fidem accepto, Ferdinandus Caſtellæ Rex in magnam ſpem venerat Hiſpalis occupandæ. quingenti leuis armaturæ equites ductore ipſo Rege Granatæ, præmiſſi dum reliqua comparantur: qui Carmonæ vrbis, olim validiſſimæ agros depopularentur. Alcala cognomẽto Guadayra auctore Rege Granatæ noſtris deditionem fecit. valida inde manus Hiſpalim dimiſſa maturas ſegetes, vineas & olíueta præcipua nobilitate corrupit. Ita vt incendijs omnis circum vrbem ager, villæque fumarent. Ductor Pelagius Correa Vrceſiæ Magiſter manus alia militum Cæſariani fines ſimili iniuria vexabat. ductores Granatæ Rex & Calatrauæ Magiſter, Ferdinandus ipſe ad Alcalam Guadayram ſubſtitit, rebus omnibus comparãdis intentus. atq; illud maxime prouidens ne remiſſo belli ardore hoſti ſe muniendi opportunitas eſſet. Quo minus Berengariæ matris funeri intereſſe potuit, per idem tempus defunctæ. Subſecutus eſt Roderici Toletani Præſulis obitus Auguſti menſis nono die, anno milleſimo ducenteſimo quadrageſimo quinto. 1245 alij adſcribunt annum milleſimum ducenteſimum quadrageſimum ſeptimum, Iunij menſis diem decimum: vt magis mirari liceat, in clariſſimi viri obitu diſſentire auctores, quã opinionem opinioni præferre. magno vtrunq; reipublicę incommodo accidit, propter inſignes vtriuſq; virtutes. Regina ætate prouecta erat, Rodericus grauior annis, multiſque laboribus fractus: ac nouo itinere, quod Lugdunum ſuſceperat (vbi conuentus eccleſiaſtici erant) aduerſus Petrum Tarraconẽſem, à quo fuerat diris defixus, nulla grauiori de cauſſa, quam quod iure Primatis per eius fines crucem dignitatis inſigne prætuliſſet. Extat Gregorij noni Rom. Pont. ſententia ſecundum iura & merita eccleſiæ Toletanæ. verum controuerſia nondum ſatis compoſita, Rodericum arbitror in extrema quamuis ætate ad Põtificem abijſſe. Innocentium quartũ. in reditu cum Rhodano in Hiſpaniam nauigaturus naui veheretur defunctus eſt Hortæ ad aram eius templi maximã cippus cum inſcriptione monſtratur duobus his carminibus cõprehenſa, rude & craſſum, vt in ea ætate ſonantibus.

Mater Nauarra, nutrix Caſtella, ſchola Pariſius,
Sedes Toletum, Hortus mauſoleum, requies cælum.

Roderici ſemper Hiſpania viuet auctoritas, memoria vigebit. Defuncti manibus in templi Toletani maximi pluribus ſacellis ad hanc diem parentatur aliquot ſacerdotijs eius iuſſu atq; impẽ-

ſa ea de cauſſa conſtitutis. Roderico Ioannes eo nomine ſecundus ſucceſſor eſt datus. Raymundos Prouinciæ Comes per idem tempus deceſſit, ob amorẽ litterarum & poetices ſtudium laude digniſſimus, vna ingrati animi nota deformis, aduerſus Romeum aulæ præfectũ: quo agente honeſtis rationibus publica vectigalia triplo maiora quam antea facta erant. Virtutem inuidia ſequitur, Itaque criminibus appetitus & ad expenſi rationem compulſus, fide probata cum baculo & pera, cũ quibus Compoſtella venerat peregrinus diſceſſit. neq; vnquã quis eſſet, aut quo receſſiſſet, eſt cognitũ. Quatuor Raymundi filiæ Margarita Ludouico Regi Galliæ Sancto nupſit, Eleonora Henrico Anglo Regi, Sanctia Richardo Henrici fratri: Carolus Andegauenſis Comes Beatricem duxit, cum quã etſi natu minima erat, eximia prouincialium voluntate, & Ludouici fratris ſui ope, defuncti ſoceri principatum obtinuit, Ferdinandus interea Rex Corduba quo ſe retulerat, Hiſpalim maiori conatu impugnare obſidereque parans Raymundum Bonifacium Burgenſem ciuem rei nauticæ peritiſſimum, in Cantabriã dimiſit, vt claſſem inſtrueret: quoniam ea gens nauigandi peritia potiſſimum celebris erat & cædua materia ſuppetit. Carmonem ipſe maioribus copijs circumſedit annum circiter milleſimum
1246 duceteſimum quadrageſimum ſextum, vrbem præualidam, & ad omnes caſus paratam, munitamque aduerſus hoſtes mœnibus, armis, viribus atque commeatu. Itaq; expugnari nõ potuit. ad fœderis tamen conditiones redacta: mulctæque nomine auri pondus in præſenti, deinde tributa annua pẽdere compulſa eſt. Cõſtantina, Reyna, Lora (quæ tria veteribus Iporcenſe municipiũ, Regina, Axalita fuerunt) Cantillana, Guillena oppida pars vi, pars voluntate occupata. Vrceſiæ militibus Reyna data eſt: Conſtãtina ciuib' Cordubenſibus publice: Lora militibus Hoſpitalarijs. Omnia ſecunda erant noſtris, Aragonij tantum Regis conciliandi cura ſolicitabat, ne in eo rerum momento impedimento eſſet, expoſtulantis Alfonſi Principis armis, qui in Mauricæ regno curabat, deſignatos olim vtriuſque regni fines ſuperatos. viri præcipua auctoritate vtrinque adhibiti concordiæ ineundæ viam excogitabant. optima viſa eſt, Alfonſi Principis cum Violante Iacobi Regis filia coniugium. erat vtrique genti commodum tantos Reges nouę neceſſitudinis vinculo conſtringi, Nuptiæ menſe Nouembri Valliſoleti regio apparatu omnique lætitiæ ſignificatione celebratæ: tametſi Ferdinandus pater aberat, in vnam Hiſpalenſis belli cogitationem intentus, eo maiori conatu, quod à Raymundo Bonifacio, qui inſtructa claſſe tredecim nauium, circumductoque Nerio promontorio, ad Bætis oſtium, qua ſe parte effundit in mare appulerat hoſtium claſſis in qua viginti naues, tum longæ, tum onerariæ erant, nauali prælio fuerat ſuperata per idem tempus. Mauri enim qui Tingi Septaque præſidij cauſa Hiſpalim conuenerant, cognito noſtrorum aduẽtu, ſuas naues ex portu educunt. pugnatur vtrinque magna animorum contentione. neque Cantabris Afri multum virtute cedebant, homines militares, exerciti in armis, ad hæc nauium numero ſuperiores. Cantabri celeritate nauium, & ſcientia gubernatorum cõfiſi hoſtiles impetus eludebant: atque vbi locus cominus pugnandi erat, in hoſtium naues tranſcendendo, magno numero hoſtes neci dabant. Tres Maurorum naues captæ, duæ ſubmerſæ, vna incenſa, reliquæ in fugam compulſæ. Miſerat Rex ſubſidio iuſtum equitatum, claſſis periculo permotus. verum priuſquam ad littus ij equites perueniſſent victoria à noſtris parta erat. eo maior reliqui

belli

belli conficiendi cupiditas noſtrorum animis iniecta eſt: vt Rex alijs omnibus curis omiſſis, in eam tantummodo cogitationem incumberet.

Aragonia ſacrificijs interdicitur.
CAP. VI.

INTEREA in Aragonia ſacrorũ iuſtitium erat, tẽplis prouinciæ omnibus clauſis, mœſtum ſilentium: quod iuſſu Pontificum, vindicandis ſceleribus Principum, curandiſque extremum remedium, nonnunquam efficax, vſurpari conſueuit: vti tunc accidit. Iacobus Rex Aragonius à Theraſia Vidaura, cuius amoribus iunior addictus fuerat, lege de coniugijs poſtulatus, quaſi datam ipſi fidem iniuſtis nuptijs violaſſet, cauſſam apud Romanos Pontifices dixit. idonei teſtes non erant ad id coniugium comprobandum, quippe nullum, aut clandeſtinum. lite ergo cõteſtata, victa Theraſia eſt: ac ſecundum iura & merita Violantis Reginæ pronunciatum. Vnus Gerundenſis Epiſcopus, cui Rex arcanò rẽ omnem reuelaſſe fama eſt, quo id ſtudio incertum, ſed Pontifici tamen Innocentio IIII. renunciauit, iniuſtè Regem facere, qui datam fidem falleret. poſteriori coniugio quaſi vitioſo reſciſſo, Theraſiam iuſtam vxorem loco reddendam videri. id ipſi Regem arcanò confeſſum. neque pati conſcientiam, vt grauiſſima religione illum, ſe, & populum obſtringi ſineret, vnde grauia ſupplicia poſtmodum inſtarent. id inſolentibus litterarum notis renunciare, quò res eſſet occultior. Nihil latêre Principes ſolet. alijs proſtratis ſiue veris ſiue falſis criminationibus, multi primum gratiæ locum & potentiæ in aulis Regum aucupantur vaniloqui aſſentatoreſque. Ergo Rex cognito Theraſiæ cauſſæ paſſim fauere Romanos: Pontificiſque animũ in eam manifeſtè propenſum: renunciato indice, ſeu quod res erat ex conſcientia ſuſpicatus, Epiſcopo Gerundenſi in curiam euocato, atque in regiam ingreſſo, linguam abſcindi coram mandauit. fœdam carnificinam, turpeque facinus. ſcelus ſcelere vindicatum, atque noua impietate antiqua impietas cumulata eſt. tametſi religionis violatæ ab Epiſcopo dolor ſtimulare potuit ſacræ confeſſionis ſecretis retectis, quod nefas ſemper eſt habitum. Id tamen vbi cognouit Innocentius Pontifex (fortè Lugduni generales Epiſcoporum conuentus agitabat, vti paulò ante dictum eſt,) quantum dolorem animo ceperit, quantis iracundiæ flammis arſerit, dicere non eſt neceſſe. Ditione vniuerſa ſacris interdicta, vt ferè peccata Principũ multitudinis malo vindicantur, Regem diris omnibus defixum anathematis ignominia notauit. Is legato ad Pontificem Andrea Albalato Epiſcopo Talentino ſupplices preces obtulit. pęnitere ſe facti: ſed quoniam mutare non licebat, indignationi ſi non iuſtæ, certe præcipiti veniam pater & Pontifex daret, parato pœnarum dare quantum ipſius arbitratu decretum eſſet. Audita legatione Põtifex, Epiſcopo Camerino & Deſiderio presbytero in Aragoniam legatis cauſſę cognitionem permittit, conceſſa poteſtate Regem etiam cum eccleſia conciliandi, modò ad ſanitatem per pœnitentiam redacto Ilerdæ conuentus Epiſcoporum & procerum eſt habitus. affuerunt Epiſcopi Tarraconenſis, Cæſarauguſtanus, Vrgelitanus, Oſcenſis, Elnenſis. His præſentibus Rex verbis grauiſſimis caſtigatus, atque in genua procumbens criminis venia donatus eſt ea lege, ſi monaſterium Benefacianum, quod in Dertuſæ montibus ante viginti annos poſt captũ Morellã oppidum inchoatũ tardis incrementis ſurgebat, magnis ipſe molibus & cæmentis ad culmen vſque ſuo ſumptu ꝑduceret Virginis Ma-

tris nomine ſacrum. argenti pondo centum & quadraginta circiter annua tribueret, vnde Ciſtercienſes in eo monachi vitam ſuſtentarent. Publicum hoſpitium Valentiæ D. Vincentij nomine extrui cœperat pauperibus & peregrinis ſuſcipiendis. ei xenodochio maiora vectigalia deſignata ſunt, argenti pondo quadringenta ſingulis annis, vnde pauperes & peregrini alerentur: præterea ſacerdotes aliquot, qui ſacra procurarent, & iuuandis fouendisq; pauperibus præſto eſſent. Additum, vt Gerundę in templo maximo idoneis reditibus ſacerdos perpetuis ſacris diuinum numen Regi & poſteris propitiaretur. Pontifex diploma conceſſit decimo Kalend. Octobris, anno milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſexto, quo poteſtas Legatis datur Regem conciliandi cum eccleſia: quod proximo menſe factum eſt. quartodecimo Kalen. Nouembris, Ilerdæ ſolenni cæremonia Rex eſt piorum ſocietati tēpliſque redditus. Quid acciderit Epiſcopo Gerundēſi memoriæ non eſt proditum: ac ne nomē ipſius adſcribunt. Ex tabularijs Benefaciani monaſterij hæc deſumpta, & à plerisque annalium ſcriptoribus prætermiſſa, ſilentio præterire conſilium nō fuit. quam res meretur fidem, eam lector adiungat. Multus certè ſermo variusq; de eo Regis facto in vulgus ex his, vt arbitror, monimentis manauit. Ad Bæticam expeditionem recurrendum eſt.

Hiſpalis capta.

CAP. VII.

AD extremum Occaſum in Hiſpania, Hiſpalis ſita eſt Bæticæ caput, in primis Europæ nobilis atque opulenta, mœnium firmitate, armis viriſq; munita. Ædificia publica & priuata regiarū inſtar magno numero. nitor cultusque ciuium præcipua. Vrbem ad læuam, & ſuburbium, cui Trianæ nomen eſt, Bætis interfluit, magnis molib' coercitus: magnarum nauium fundo capaci, eoq; idoneus vtriuſque maris commercio. pons ſublicius cum vrbe ſuburbium committit. in vrbe regia eſt Regum veterum domicilium. in ſuburbio arx firmiſſimo opere, ad ortum Solis conuerſa. Turris ad flumen aſſurgit, ab elegantia ſtructuræ aurea dicta ſed omnium operū magnitudinem cocto latere turris altera vincebat, ad templum maximum, vlnas ſexaginta lata, quadruplo altior: ſupra quam turris minor aſſurgit, iuſta magnitudine. ea nūc tectorio noui operis & picturæ varietate circùm ornata, pro miraculo cernentibus eſt. Singula referre quid attinet in tanta copia & varietate? Ciuitas omnis hac tempeſtate ſupra quatuor & viginti familiarum millia numerat: in octo & viginti tribus deſcripta. Prima Diuæ Mariæ nomine, à templo vrbis maximo: cui ædificij amplitudine & maieſtate cætera vniuerſæ Hiſpaniæ cedūt. annuos aureos triginta millia in ſtructuram cōſumit. eius ſummæ quadruplum Epiſcopo prouenit. ſacerdotia alia numero & prouentu proportione reſpondent. Ager præcipua bonitate eſt regio circùm plana & lætiſſima, olea plurimum conſita: cuius prima Hiſpali nobilitas eſt. muria maceratas oliuas inſigni tum magnitudine tum ſuauitate, in omnes partes ager Hiſpalēſis mittit: alioqui tanto prouentu, vt centum millia quà villas, quà trapeta in ijs oliuetis, quibus Aſſaraffio nomen eſt, Mauris rerum potientibus numerarent. ingens numerus, ſed Alfonſi tamen Regis Sapientis hiſtorię auctoritate probabilis. Incredibilis hac tempeſtate aduenarū & mercatorum multitudo, ad famam earum opum, ex omnibus partibus conuenientium: quas Atlanticæ nauigationes quotannis repetitæ maximas pariunt. Huius vrbis potiundæ Regem Ferdinā-

dum

dum maxima cupido inuaſerat: cũ propter nobilitatem loci, tum quoniam ea capta imperium Mauricum concidere neceſſe erat. & Aragonij Valentiam vrbem magna gloria ceperant, haud diſſimiliter ſitam, neque multo minore ciuium frequentia. Hiſpalenſis Rex Axataffus haud ignarus periculi, ex vicinis locis ipſaq; Africa auxilia euocarat: frumentum ex finitimis regionibus in vrbem conuexerat, equos, arma, claſſem, quiduis pati certus priuſquam tantæ vrbis imperio cederet. Ferdinandus ad veteres copias noua vndique auxilia contrahit: frumentum aliaque omnia quæ ex vſu belli forent, ſumma diligentia cõquirit: quod fore diuturnum & difficile non ignorabat. Alcala, vbi ſe aliquandiu tenuerat Ferdinandus, adulta iam æſtate mota caſtra. Auguſti vigeſimo die anno
7 M CC. quadrageſimo ſeptimo, vrbs circũſeſſa. caſtra Regis ad eam partem poſita: vbi Campus Tablata ad inferiorem vrbis partem & fluminis ripam pãditur. Pelagius Correa Vrceſię Magiſter tranſmiſſo flumine ad Aznalfarachium conſtitit, magno vir animo, præſtanti rei militaris ſcientia. huic obiectus erat Abengiafon Nieblæ Rex: omniaque ea parte loca à Mauris obtinebantur. eo grauius periculum erat: ſed omnes difficultates conſtantia virtuteque ſuperatæ. Ad Regis caſtra, erumpentibus ex vrbe Mauris, atque opera & munitiones noſtras diſturbare conantibus, leuia aliquot prælia facta ſucceſſu vario, euentu haud memorabili. noſtri ſæpe meliora ferebant, hoſtesq; in vrbem cum clade reijciebant, mari præſertim, vnde maiora incommoda afferebãtur inuehendi cõmeatus facultate ſublata. ne terra rerum quidquam neceſſariarum inferretur, copiæ terreſtres vetabant: variæque manus prædatum miſſæ fructus maturos corrumpere, & ſi quid frumenti inuentum eſſet, diripere non deſiſtebant. Carmon viginti quatuor millibus paſſuum diſſita, ijs malis adacta, vt erat ante ſex menſes pacta, ne certamine quidem tentato, deditionem fecit: eo maiori miraculo, quòd rara fides ſit barbaris. claſſis incendendæ Hiſpalẽſibus præcipua & maxima cura erat. cedria medicato igne, quoniam in aquis ardet, ſæpe tentatum. eas artes Bonifacij vigilantia eludebat, & pro ſe quiſque Duces terra marique, qua parte curare iuſſi erant, ne aliquod incommodum acciperetur, diligenter cauebant. Pelagius præſertim Correa Vrceſiæ Magiſter, Laurentius Suarius, quorum virtus & induſtria toto obſidionis tempore maximè enituit. ante omnes Garſias Pereſius Vargas Toletanus ciuis, de cuius virtute magna ac pene incredibilia memorantur. Obſidionis initio ad ripam fluminis, vbi ſtatio militaris erat aduerſus barbarorum incurſus, Garſias & ſocius diuulſi à cæteris neſcio quò contendebant: cùm ecce ſeptem Mauros equites conſpiciunt. monet ſocius cedendum. Garſias, ſi certa pernicies ſit, perſtandum tamen affirmat: neque turpi fuga ignauiæ ignominiam ſuſcipiendam. ſimul elapſo ſocio arma ſumit. hoſtes cognito quis eſſet, certamine abſtinent. progreſſus aliquanto ſpatio erat, cùm induenda galea decidiſſe reticulum capitis animaduertit. ijſdem veſtigijs redit. miratur Rex, nam fortè ex caſtris diſpiciebat, certamenque repetere putat. ille ſumpto reticulo, Mauriſq; in detrectãdi certaminis conſilio perſtantibus, incolumis ad ſuos ſe refert, iterque inſtitutum conficit. Eo maior gloria fuit, quòd ſocius quis eſſet prodere, quamuis ſæpe rogatus ſemper recuſauit. quid enim alium ſugillãdo ſibi inimicũ, ſocio dedecus nulla ſua laude quæreret: cùm contrà ſilentio ad virtutis, modeſtiæ etiam laudem adiungeret. Dũ hoc conatu ad Hiſpalim pugnatur, Alfonſus Ferdinandi filius Setabim

in

in Valentino tractu occupare tentauit inuitatus à ciuibus. Setabi contributa Enguerra incolarum deditione venit in poteſtatem. Quantum quiſque opibus præſtat, tantum in bello iuris ſibi arrogat. Iacobus Rex Alfonſi molitionibus indicatis haud ſecus quàm par erat motus, Villenam & Saiſſium, quæ Caſtellæ finibus comprehenſa erant, corrupto Præfecto occupat. præterea in eodẽ tra-
1248 ctu Bugarram eripit Mauris, anno iam M CC. quadrageſimo octauo inchoante. ex his initijs res ad maiorem contentionem atq; adeò bellum ſpectare videbatur. Alfonſus, vt erat ſedato ingenio, cũ ſocero de omnibus pactionibus præſens agere ſtatuit. Almizram in Aragonij Regis ditione ad colloquium ventum. ibi Regina Aragonia interprete, Diegho Haro alijsque proceribus annitentibus, controuerſia omnis compoſita eſt. Oppida vtrinque reſtituta, quæ iniquo iure erant occupata. vtriuſq; imperij fines deſcripti. Almanſa, Saraſulla, ipſumque flumen Cabriuolum Murciæ attributa. Valentinis Fiara, Saxona, Alarca, Fineſtratum. Rebus ad hũc modum conſtitutis, Principes ex colloquio digreſſi. Iacobus Rex Setabim, cuius obſidendæ cauſſa copias præmiſerat, continuò repetijt: & adulta iã æſtate ciuium deditione cepit, loco commodiſſimo ſitam, totius agri lætiſſima fertilitate, gleba pingui & feraci. Alfonſus Princeps & Dieghus Harus Hiſpalim maturarũt. Alhamar etiam Rex Granatæ in caſtra Regis cum manu militari venit, opportuno ſanè tempore: nam milites mora & difficultate feſſi, de deſerendis caſtris cogitare cœperant. Vulgati per caſtra morbi multum animos debilitarant. Priuſ ſe hyems circũegerat, quàm quidquam perfectum eſſet. Rex ipſe tantis laboribus conſumptis, anxius trahere cum animo ſuo, ſolueret ne obſidionẽ, an fortunam operiretur, qua ſæpe proſperè vſus erat. Obſeſſi noſtrorum operibus ſubuerſis, incenſis machinis, non vrbis munitione ſe tenere, ſed noſtris pro muro væcordiam obiectare minari exitium, conuitio & contumelia feroces eſſe. obſidio ducebatur eo meliori noſtrorum conditione, quòd noua indies auxilia veniebant. Epiſcopi Ioannes Arias Compoſtellanus (in nullo tamen vſu fuit, ob aduerſam valetudinem breui Regis voluntate è caſtris diſcedẽs) Garſias Cordubenſis, Sanctius Caurienſis, Calatrauæ, atque Alcantaræ Magiſtri, Fridericus, & Henricus Regis filij, Petrus Guſmanius, Petrus Leonius, Gõſaluus Gironius, alijque magno numero Principes auxilio venerãt. Obſeſſi ꝓpter amplitudinem vrbis commeatu penitus prohiberi non poterant: etſi magna diligentia à noſtris adhibebatur. Bonifacium claſſis Præfectũ magna cura inceſſerat pontis rumpendi: quò ſublata liberè vtrinque commeandi facultate, per partes opprimerentur. qui integri reſiſtebãt. erat molitio ardua, cùm cymbis impoſitus ferreisque catenis cõnexus eſſet. Binæ ad id paratæ naues, quo tempore ſe maris æſtus incitabat maximè, validis præterea ab Occaſu flatibus, plenis nauis altera velis, eo impetu in pontem impacta eſt, quantum ferrea vincula ſuſtinere nõ valuerunt. Maij menſis tertio die, ingenti noſtrorum lætitia & commoditate pons fractus eſt. milites cum ſpe victoriȩ ſumma vi in vrbem irrumpere conantur: ſcalis in murum conſcendere, tormẽtis mœnia ſubruere, tanta contentione, vt obſeſſi deſperarent. maior impetus in Trianam verſus. Mauri enixè dimicabant: & mœnium munitio opponebatur. Accidit vt Garſiam Vargam miles arcanò accuſaret, quaſi vndantem clypeum alienæ familiæ inſigne geſtaret. Nulli patientius vituperationes ferunt, quàm qui maximè culpa vacant. diſſimulat in præſenti iram:

iram: deinde impetu à noſtris in Trianum facto, tandiu in certamine perſtat, donec lapidum & telorum imbre, clypeo & armis concuſſis, vix ipſe euadit incolumis. tum ad æmulum ſe tuto loco tenentem: Inſignia, inquit, gentis merito nobis detrahis, qui his objciamus periculis. tu cautior, cuj integra ſunt. Ille pudore ſuffuſus, culpam agnoſcit, veniam petit. dat ille non inuitus, contentione virtutis (quod clariſſimum vindictæ genus eſt) vltus iniuriam. Magna annonæ difficultate intra vrbem laborari cœptum erat. quibus malis adacti Hiſpalenſes, videnteſq; noſtræ gentis felicitatem cum virtute certare, de vrbe dedẽda clã primum, deinde in circulis conſilia agitare. De muro cum noſtris colloquũtur: cupere ſi poteſtas fiat Regem conuenire. facta poteſtate legati ex vrbe mittuntur. velle ſe paciſci renunciant, modo honeſtis conditionibus, vrbeq; retenta. Quod tandiu reſtiterint, vt ignoſceretur poſtulant malis fractos neque corpore laborem, neque animo poſſe moleſtiam ſuſtinere. Supereſſe tamen in vrbe copias militares, quas iniecta deſperatione irritare non deberent. Sæpe neceſſitatem ex timidis fortes facere. cruentam atque luctuoſam victoriam, niſi fœdere facto futuram. Ad hæc Rex: ſe quo loco res ipſorum ſint non ignorare. fuiſſe tempus cum de fœdere agi poſſet. nunc eo ipſorum obſtinatione ventum, vt niſi vrbe capta diſcedere turpe ſit: niſi dedita nullam fore concordiæ conditionem. Dum de fœderis conditionibus diſceptatur ab oppugnatione ceſſatur. Pollicentur regia vectigalia, quæcunque Miramamolinis antea pendebantur. ea conditione repudiata, tertiam vrbis partem adijciunt: deinde mediam muro perpetuo diſcretã Satis honeſtæ eæ conditiones noſtris videbantur. Regi niſi vrbe dedita, vilia omnia Maurorum promiſſa erant, vani conatus. Conuenit tandem, inter eos, vt Rex Maurus & ciues omni ſupellectile aſportata incolumes irent quo vellent. Luciferi fano, Aznalfarachio, atq; Niebla oppidis retentis reliquæ arces & oppida Hiſpali contributa victoribus traderentur. Menſis deſignatus ad res perficiendas. Arx continuo noſtris tradita eſt. Nouembris die vigeſimo ſeptimo centum Maurorum millia promiſcui ſexus & ætatis vrbe egreſſa, pars in Africam traiecit, pars per alia Hiſpanię loca & vrbes diſſipata eſt. Decem & ſex menſes in obſidione conſumpti. quo ſpatio in iuſtæ vrbis ſpeciem caſtra conformata fuerant, deſcripta ſuis quæque partibus, tabernæ rerum venalium, officinæ armorum vicatim diſpoſitæ, tendentium ordo, platearum interualla. Menſe Decembri die vigeſimo ſecundo publica ſupplicatione & apparatu Rex in vrbem ingreſſus, in templo maximo, quod in eam rem expiatum erat, ſacris interfuit, quæ Guterrius. Toletanus Præſul, in Ioannis nuper Iulio menſe defuncti locum, deſignatus ſucceſſor, inſigni apparatu peregit. Raymũdus Loſana Archiepiſcopus nouæ vrbi datus. Is in ludo litterario fratri oculum graphio excuſſerat: qua religione vt ſe exolueret, ætate maior Romam abierat. inde eruditionis comparandæ facultas eximiæ, atque præſtans. Tributorũ immunitate abs Rege ꝓpoſita, multi mortales tota Hiſpania conuenerunt, certi fortunarum ſuarũ domiciliũ in ea vrbe collocare. vnde priſtina elegantia & frequentia in nobiliſſimam ciuitatem breui reuocata interuallo eſt.

Ferdinandi Regis mors.

CAP. VIII.

EODEM tempore Hiſpalis obſidebatur: & Ludouicus Gallię Rex, ſanctiſſimis Diuorum reliquijs Toletum miſſis Toletani templi religionem au-

gebat, à noſtra gente gratiam promerebatur magna ad hanc diem religione in ærario ſacro eius templi ſacra ea pignora cum autographis Regis litteris conſeruantur: quarum exemplum ſubijcimus tanti viri pietate prouocati. LVDOVICVS Dei gratia Francorum Rex, dilectis viris in Chriſto canonicis & vniuerſo clero eccleſiæ Toletanæ ſalutem & dilectionem. Eccleſiam veſtram volẽtes xenio præclari muneris inſignire per dilectum noſtrum Ioannem venerabilem Archiepiſcopum Toletanum, & ad preces ipſius, de venerandis & eximijs ſanctuarijs noſtris, quę de theſauro imperij Conſtantinopolitani ſuſcepi, pretioſas vobis particulas deſtinamus. Videlicet de ligno crucis Domini. vnam de ſpinis ſacroſanctæ ſpineæ coronæ eiuſdem Domini. de lacte glorioſæ virginis Mariæ. de tunica Domini purpurea, qua indutus fuit. de linteo quo pręcinxit ſe Dominus, quando lauit & extersit pedes diſcipulorum ſuorum. de ſindone qua corpus ipſius ſepultum iacuit in ſepulcro. de pannis infantiæ Saluatoris. Veſtram itaque dilectionem rogamus & requirimus in Domino, vt prædictas ſacras reliquias in eccleſia veſtra cum debito recipiatis & cuſtodiatis honore: necnon in Miſſis, & orationibus veſtris benignam noſtri memoriam habeatis. Actis apud Eſtampas anno Domini milleſimo ducenteſimo quadrageſimo octauo, menſe Maio His Ludouicus Rex miſſis litteris Maſſilia ſoluens, belli ſacri reparandi ſtudio ardens in Syriam nauigauit. pijs conatibus exitus conſentaneus non fuit. Peluſio enim (quæ hodie Damiata eſt) in ora Ægypti expugnata, belli fortuna conuerſa eſt. è tribus Regis fratribus, Robertus in acie cecidit, Alfonſus, & Carolus cum
1249 Rege capti anno milleſimo ducenteſimo quadrageſimo nono. magno libertas conſtitit: neque tamen in Syria quo ſe contulere magnum operæpretium factum eſt. Sidon, Cæſarea, Ioppe Gallicis armis reſtituta ſalutis anno mil- 12
leſimo ducenteſimo quinquageſimo, nihil præterea. Quo anno Guterrio Toletano Præſule Atienſæ ad quintum Idus Auguſti, vti Annales Toletani habent, defuncto ſanctius in eius locum ſuffectus eſt. Ferdinandi Regis filius. Petrum pars nominat, pars Ioannem, in vtroque opinione haud dubium falſi. Illud verius electionem Pontifici Rom. probatam neque ſacratum tamen propter ætatem. Extitit per idem tempus Petrus Gonſaluus, qui aula relicta, ſpretaque gratia Principum, Calæcis & Aſturibus in religione inſtituendis, extremam ætatem conſumpſit, clarus in paucis concionator. Petro æquales Bernardus, ex Compoſtellano ſacerdotio ob eximiam iuris cognitionem, ad Innocentij Pontificis familiaritatem admiſſus, in Romanorum Pontificum Epiſtolas decretales breuia edidit commentaria. Quo tempore Aragonij in partes ſciſſi, ciuili diſſidio æſtuabant. Iacobus Rex ex Violante vxore Petrum. Iacobum. Ferdinandum Sanctum, totidem filias genuerat, Violantem, Conſtantiam, Sanctiam, Mariam. Regina viri potens Regi ſuaſerat. vt regni prouincias inter filios partiretur. Conſilium id reipublicæ exitiale erat viribus debilitatis, Alfonſo maiori filio, in quem hæc comparabãtur, graue. Itaque plerique proceres eius auctoritatem & partes ſecuti. à Rege palam defecerant. eius diſſidij componendi cura, vnde maiora impendebant mala Alcanicij menſe Februario generales cõuentus habiti ſunt. Dati in controuerſia iudices, viri principes ex vtroque ordine, vt filius ad officium rediret, pronunciarunt. nihil tamen ea diligentia profectum, cum Rex in ſententia perſiſteret: prorſus vt Catalauniæ principatum Petro viuens donaret.

Hæc

Hæc in Aragonia. Ferdinandi res multo commodiori loco erant:nam rebus Hiſpali conſtitutis, vbi ſe tenere conſtituerat, Cæſarianum inuaſit, Medinam Aſſidoniam, Beteliam, Alpechinam, Aznalfarachium ſubiugum miſit, ad maris littus pleræque arces aut captæ aut dirutæ: vt cęteri cladis eius exemplo continerentur. excurſiones in Nebriſſæ agros factæ, pauca oppida Maurorum, aut locis, aut operibus munita, obſidionem non vt honeſtiorem modo, ſed etiam vt tutiorem ferre decreuerant: neque aliorum calamitate permouebantur, vt deditionem facerent. De bello in Africam transferendo cogitatum: claſſiſque in Cantabriæ littoribus. Ferdinandi Regis iuſſu noua & numeroſior ædificabatur. quo tempore morbi eum vis inuaſit, ex quo Hiſpali extinctus eſt ad tertium Kalen. Iunij ſalutis anno milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſecundo. regnauit in Caſtella quidem annos triginta quatuor, menſes vndecim, dies tres & viginti: in Legione autem annos circiter duos & viginti. Vir omnibus animæ & corporis dotibus, morum probitate tanta, vt Sancti cognomen tulerit, non magis populi fauore factum, quam vitæ meritis datum. fortior, an ſanctior, an felicior eſſet, multi dubitauere. implacabilis ſibi, exorabilis alijs, in omnibus vitæ partibus moderatus, omnes iuſti & probi viri partes expleuit. Alfonſo filio, quem hæredem reliquit, tum multa pręcepta ſub mortem dedit, tum Ioannam Reginam & filios enixe commendauit. Affuerunt morienti ex eo numero Fridericus, Henricus, Philippus Hiſpalenſis Epiſcopus deſignatus Emanuel. Iuſta defuncto poſtridie regio apparatu ſunt facta. Corpus in templo Hiſpalenſi maximo ſepultum eſt. Regium ſenatum, cuius hoc tempore litibus diiudicandis ſumma in Caſtella eſt auctoritas, ab hoc Rege excogitatum eſſe memoratur, duodecim virorum collegio creato: ad quos, maiores controuerſiæ ſpectant, cauſſæ ab alijs iudicibus diiudicatæ, ex prouocatione, pecuniæ periculo, ſi is qui prouocauit ſit victus. Paulatim gliſcente calumnia, multitudineque cauſſarum increſcente, nouum conſtituere forum opus fuit: nam antea ciuitates domeſticis iudicijs contētæ, aut certe proximos conuentus iuris petendi cauſſa appellantes modo, turpe ducebant, atque importunum regium auxilium implorare. Magnis pręterea viris legū condendarum poteſtas data eſt, colligendarum cura iniuncta, earū quas Partitas vulgo vocant. Quod opus ingētis laboris Alfonſo demum Rege perfectum eſt.

Alfonſi Caſtellæ Regis initia.

CAP. IX.

FERDINANDI regnum iure hæreditario ad Alfonſum eo nomine decimum peruenit: cuius res geſtas explicare pergimus, illuſtres quidem euentuum varietate, & alternantis fortunæ ludo plus tamen habentes admirationis quam gloriæ. Quid enim admirabilius, quam in caſtris educato, armaque à prima ætate tractanti, tantam fuiſſe aſtrorum, philoſophiæ, rerumque geſtarum cognitionem, quantam vix otioſi homines in vmbra aſſequuntur? extant de aſtrorum conuerſionibus, de Hiſpanica hiſtoria ab Alfonſo edita volumina magno ingenio incredibili ſtudio. Quid autem ignominioſius quam ijs litterarum præſidijs, quæ priuato potuiſſent ſummam potentiam conciliare, neque oblatum ab exteris imperium, neq; paternum regnum tueri potuiſſe? Vidit ea ætas quod vltimum in libertate atque arrogantia erat tanto Rege deiecto: vidit ipſe quod vltimum in calamitate erat, motus de gradu. Quos fortuna ſeu

vis maior ludos facit? quam iuuat illudere rebus humanis? Sapientis cognomen, quod litteræ pepererunt, aut inimicorum iniuria, aut temporum iniquitas, aut ipſe ingenij ſocordia labefactaſſe videtur, ea ſapientiæ opinione vix ſibi cauere ſapereque doctus. Hiſpali vbi patri morienti affuit, regium inſigne deſumpſit. Fœdus in primis cum Alhamare Granatæ Rege inſtauratum: ſextaq; vectigalis, quod pēdere conſueuerat, vltro remiſſa: ea ſuperioribus meritis gratia fuit, nouorum incitamentum officiorū: quæ maxima aliquandiu & præclara extiterunt. tam grata Ferdinandi Regis memoria, vt iuſtum ex ſua gente hominum numerum, centumq; funalia è cera candida homo Maurus quotannis Hiſpalim mitteret, vt darent defuncto inferias anniuerſarias. Regij ærarij ſuprema inopia laborabatur, tot annorū bellis exhauſti. redigendæ pecuniæ ratio aliqua excogitata. optima viſa eſt, Pepionibus (genus in monetæ erat purioris) Burgalenſes ſubſtituere, auri non probi, magnaque pars experientibus decoquebatur. iniquum erat, valore retento pecuniam adulterari: vnde rerum venalium pretia creuere, neque Regis inopia ſuppleta eſt, auctis magiſtratuum & Pręfectorum ſtipendijs eo maior populi indignatio. quod aliquanto poſt monetæ genus alterum inuentum eſt: quæ nigra vocabatur, à multo ære ſcilicet. nonaginta ex ea moneta numi, aurei æſtimationem exæquabant, aurei, Pepinionis, & Burgalenſis valor æqualis. fallaciſſimam hanc viam colligendæ pecuniæ, à magnis ſæpe Regibus tentatam, incōmodam eſſe, dies & vſus & funeſti rerum exitus declararunt. Alfonſo ſane Regi magnam eius inuidiæ partem conflauit. qua breui flagrare cœpit. Sic honeſtas rerum cauſas, ni iudicium adhibeas, pernicioſi euentus conſequuntur. hæc fuere ciuilis diſſidij prima ſemina. Externi belli aliæ cauſſę extiterunt. Violantis Reginæ in fæcunditate, Alfonſi animus angebatur, procreandæ ſobolis cura præcipua. Aſſentatores, quorum in aulis Principum magnus eſt numerus, diuelli id coniugium poſſe diſputabant. ingenioſis hominibus nectendæ fraudi argumenta non deerant, quibus Regis animus facile expugnatus eſt. Ad Regem Daniæ miſſi legati, Chriſtinam eius filiam in coniugium expetitum. tanto locorum interuallo diſſitos, circumuenire fraude promptum erat. pactis nuptijs miſſa puella in Hiſpaniam. Iacobum Regem pro eo, ac par erat, Alfonſi genere conatus mouerunt. tentata concordiæ ſpes eſt per legatos. nihil effectum. ventum ad arma. vtrinque in alteros incurſiones. prædæque hominum, pecorumque ſub eius diſſidij initia factæ. Per idem tempus Theobaldus Rex Vaſconum eo nomine primus diem obijt, octauo Idus Iulij ſalutis anno milleſimo ducenteſimo quinquageſimo tertio, non maiore dignus laude propter ſtudium rei Chriſtianæ in Syria inſtaurandæ, quam deformis ad poſteritatem opprimendi eccleſiaſtici iuris conatu. Ea de cauſſa interdicto ſacerdotum, vniuerſo regno à ſacris ceſſatum memorant toto triennio. quo exacto tempore Petrus Remigius Pompelonenſis Epiſcopus ab exilio, in quod pulſus erat, ad Regis gratiam reſtitutus eſt viris primarijs annitentibus, lætitia totius populi & gratulatione maxima. Theobaldum nos ob alia quidem laudamus, in primis tamen ob ſtudia liberalium artium, muſicæ & poëticæ peritiam ſtudiumque maximum: prorſus vt carmina ſcribere, & ad lyram canere doctus eſſet: verſus à ſe factos in aula publice diiudicandos proponeret. Tres vxores habuit. ex prima Lotaringio Comite nata nullos genuit filios: qua dimiſſa iuſſu Pontificum, Sibylliam duxit Philippi

lippi Flandriæ Comitis filiam. ex eo cōiugio Blanca nata eſt Ioannis Britanni Ducis cognomento Rufi olim vxor. ex tertia vxore, quę Archembaudo Fuxenſi Comite nata erat, Theobaldus, Henricus, & Eleonora nati ſunt. Theobaldus defuncto patri ſucceſſit, minor ætate, ac ne quindecim quidem annos natus, eximia virtutum indole. Margarita mater pro filio ſolicita, ac Alfonſi potiſſimum Caſtellæ Regis arma verita, qui compreſſis atq; domitis Mauris Vaſcones bello repetiturus credebatur, veteri iure Regum Caſtellæ excitato, Aragonij auxilij vmbra tegi cupiebat. Actum de fœdere per legatos: & quo res expeditior eſſet, fide accepta dataque, in colloquium deſcenſum eſt. Initio mēſis Auguſti Tudelę inter Reges fœdus factum, eoſdem amicos, inimicosque futuros. altera ex filiabus Iacobi Theobaldo Regi in coniugem promiſſa: cautumque vt neutra Caſtellæ Regis fratribus nuberet abſque Reginæ Margaritæ voluntate. Aragonio Regi ius adoptione Sanctij Regis quæſitum, integrum manſit. Eo fœdere, quod Romani Pontificis conſenſu, & ex eo maiore religione ſanctius vt eſſet curatum eſt, vtriuſque gentis arma haud obſcurè in Alfonſum Caſtellæ Regem mouebātur. Cura eius belli metusque externus, qui maximum concordiæ vinculum eſt, Aragonios patrem & filium, de quo tantopere laboratum erat, inter ſe conciliauit. Itaque inuenio, quæ Petro & Iacobo à patre Rege Aragonio donata erant, Alfonſi maioris filij voluntate, atque iureiurando Barcinone cōfirmata. Noui præterea belli occaſio extitit. Alaſarch' ſagaci ingenio Maurus Reguaram arcem, quæ in poteſtate erat, dediturum pollicitus, Regem Aragonium multis caſibus obnoxium, ſeque obijcientem periculis, ferme viuum cœpit: quippe exigua manu, quaſi ad rē certam acceſſit. fraude prodita Maurus ſpe deluſus, ex inſidijs in apertum latrocinium ſe conijciens, Valentinis Mauris arma ſumendi auctor extitit. Rex periculo permotus Valentiam accurrit. In ea vrbe de ea gente finibus pellenda deliberatum eſt. Proceres compendio corrupti quod ex ea gēte redibat, repugnabant. Præſules, & plebes Regi aſſentiebantur. Hæc vicit in concilio ſententia. Iuſſi Mauri oēs Valētini agri finibus diſcedere quāuis ad ſexaginta millia in armis erant, dicto paruere. In Murciæ & Granatæ fines diſſipati ſunt. In vicinis locis Campus ſpartarius panditur, ſic dictus olim ab Sparti copia: deinde Marchiam Montaragonis dixere ab oppido eius nominis: nunc Aragoniæ Manchia vulgò nominatur, voce aliquantùm ab antiquo cōmutata. Eo magna eius gentis pars commigrauit incultam. Rex Aragonius his tumultibus impeditus arma vertere in Caſtellam continuò non potuit. Magni belli metus ea mora lætiſſimo exitu mutatus eſt. nam quo tempore Chriſtina ex longo itinere Toletum tandem appulſa eſt, ſalutis anno milleſimo ducēteſimo quinquageſimo quarto, 1254 Reginæ vterus ſenſim intumeſcere viſus eſt: ac palàm grauidam eſſe intellectum. Inſperata re perculſus Regis animus odium amore mutauit. ijdem auctores erant Reginæ conciliandæ, qui antea diſſuaſores extiterant. Philippus Regis frater, etſi Vallisoleti Abbas erat, Hiſpalenſis Archiepiſcopus renunciatus, ſacrata veſte depoſita Chriſtinam regni ſpe depulſam, ſibi toro iunxit Regis permiſſu. Quod malè cohæſit coniugium, breui ruptum eſt Chriſtinæ obitu, ex dolore contumeliæ impatientiaque. ſic vulgus interpretabatur. Violātis Reginæ infœcunditas, fœcunditate mutata: ſic vt numeroſa prole maritum auxerit. Berengaria, Beatrix, Ferdinandus cognomento Cerda, à crine in dorſo inſigni, cum quo eſt natus, Sanctius, Petrus,

trus, Ioannes, Iacobus, Iſabella, & Eleonora nati Alfonſo ex Regina ſunt. ex obſcura matre Alfonſus Fernãdus. ex Maiore Guſmania Petri Guſmanij filia, Beatrix furto cõcepta. Proximo anno mil-
1255 leſimo ducenteſimo quinquageſ. quinto, Eduardus Henrici Angliæ Regis maior filius in Hiſpaniam venit. Cauſſę aduentus proditæ nõ ſunt: libet tamen ſuſpicari, quid enim prohibeat? Chriſtinæ iniuria commotum, iter ſuſcepiſſe: erant enim patrueles. in quo quantum profecerit, rerum euentus declarat. Burgis tamen abs Rege benignè habitus de eius manu militię honorem ſolenni cęremonia ſuſcepit. ijs blandimentis iuuenis animus leniebatur.

Alfonſus creatur Imperator.

CAP. X.

ALFONSI fama non eadem apud omnes gentes erat. in Hiſpania, domi quidem inuidia populari ęſtuabat: vicinis Regibus gratus non erat: tametſi quadam ſimulatione, pacis an potentiæ metu, ab armis temperabant. apud exteras nationes eruditionis fama celebris, facundus, callidus, belli & pacis artibus peręque inſtructus eſſe prædicabatur. Ea res pleroſque proceres Germaniæ impulit, vt in imperij comitijs, vbi de Auguſto deligendo, atque in Guillelmi Cæſaris locum ſubſtituendo deliberatio ſuſcepta erat, Alfonſi ratio haberetur, nõ vna omnium voluntate neque conſentientibus omnium ſuffragijs. Nam Coloniæ Præſul ſuo & Moguntini nomine eius vicarius, & Palatinus Comes Richardum Cornubiæ Comitem Henrici Angliæ Regis fratrem imperio præfecerunt, octauo Idus Ianuarij ſalu-
1256 tis anno milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſexto (quidam biennio poſt dicunt.) Præſul Treuerenſis, & Saxoniæ Dux Richardi electionem vitioſam exiſtimantes, Alfonſum Caſtellæ Regem collatis ſuffragijs prætulerunt, proximi menſis Martij die vltimo. Miſſi ad vtrunque legati. vterque, ſe legibus creatum dicere, æmulum fraude. eo meliori Richardi conditione, quòd continuò rebus expeditus in Germaniam accurrit: & de manu Coloniæ Præſulis, cuius eæ partes ſunt, Aquiſgrani primã imperij coronam ſuſcepit ſexto Nonas Maij. Alfonſus inteſtinis motibus implicitus, & ſuorum voluntate diffiſus, filiorum ætate nondum matura ire diſtulit. tametſi Conſtantiæ & Spiræ Præſules ea de cauſſa legati venerant: & nouis ſubinde legationibus, vt imperium capeſſeret ſolicitabatur. Ea mora ſuæ factionis ardorem reſtinxit, aduerſæ ſtudia cauſſamque cõfirmauit. Fauebatur Alfonſo præter virtutis opinionem, quòd genus maternum ad Germaniæ Imperatores referret, Beatricis filius, atque ex ea Philippi quondam Auguſti nepos. Richardum linguæ haud omnino diſſimilis cõmercium, veteres & magnæ inter vtranque gẽtem neceſſitudines, morum ſimilitudo, ſanguinis propinquitas ſubleuauit, vt idoneus imperio iudicaretur: & in iure controuerſo, aliquanto meliori cauſſa niti videbatur. intra annum à Guillelmi Cæſaris morte, quo die electores cõſenſu deſignarant, in eius locum ſuffectus. intra annum alterum de manu Coloniæ Præſulis, cuius eæ partes ſunt, Aquiſgrani imperij inſignibus, & trabea exornatus: atque in Caroli Magni ſella legitimæ poſſeſſionis indicio collocatus. Demum in eius verba, tum à principibus, tum ab arcium Præfectis iuratum. Hęc omnia comitiorum imperij legibus ſancta, Alfonſum prætermiſiſſe: aduerſus Richardum qui ea legitimè præſtiterat, nihil excipi poſſe. ſic magni iureconſulti diſputabant. Præterea diſcrepante electorum ſuffragio, neque in vnum aliquem conſpirante, Comitem Palatinum

totius

totius controuerſię legitimum eſſe iudicem: aut certè Bohemiæ Regem, pari vtrinque ſuffragiorum numero. vtrunq; à Richardo ſtetiſſe, alterum in comitijs, alteri electionem cùm primùm renunciata eſt, probatam fuiſſe. Alfonſus cōtrà diſputabat Francofurti intra ipſa vrbis mœnia, vt erat communi electorum conſenſu deſignatum, ſuam electionem factam eſſe. Colonienſem & Palatinum numeroſo armatorū numero ſtipatos, quaſi ad bellum non ad comitia, terrorē incutientes, vimque vt videbatur intentare paratos, monitoſq; vt deſiſterent, & aliorum Principum exemplo cum competenti comitatu, vt ad comitia in vrbem ingrederentur, inuitatos: neq; paruiſſe monitis, & nouo potius atque damnato exemplo, ſibi priuatim ſumpſiſſe cōſilium: quæ maxima pernicies eſt: atque extra vrbem comitia, veluti in caſtris peregiſſe. Id in Richardi electione præcipuum vitium eſſe. Principes qui in vrbe erant, tandiu ſuſtentaſſe, donec ſpes fuit eos ad ſaniora conſilia traduci, & poſita contumacia ad concordiam reuocari poſſe. ea abiecta pridie Kalendis Aprilis Treuerenſis Præſulis voce tum ipſius, tum Saxonis, (qui & Brandemburgenſis abſentis partes implebat) atque Bohemiæ Regis, cuius legatus cū ſuffragij iure in comitijs affuit, nomine Alfonſum Caſtellæ Regem Cæſarem renunciatum. Hæc maiora vtriuſque cauſſæ munimenta erant: minuta alia. facinora & flagitia inuicem obiectare neutros falsò: atque anathematis vitium, quo iure ſuffragij alteri Treuerēſem excidiſſe diſputabant, ob noua & inſolita vectigalia ſubditis impoſita. Colonienſem alteri, Cardinalem Sancti Georgij, Romani Pontificis Legatum pulſaſſe, criminabantur, Epiſcopo iniecisſe vincula. Palatinum Comitem ſacratos viros, quod nefas erat, indignis modis vexare, & aduerſus ſacroſanctam Pontificum eccleſiæque maieſtatem Friderico Auguſto atq; eius filio Cunrado proximis cōtrouerſiis adhęſiſſe. Lis hęc Alexandro IIII. Pontif. Max. ſuſcepta, eo arbitro & diſceptatore, vt opus erat, & vt ſaniores iudicabant, componi non potuit. vtraque pars ſui iuris tenax, ne cauſſam minimè dubiam ad cuiuſquam arbitrium reuocando, ancipitem reddere videretur, ſibique diffidere, iudicium ſubire recuſabat. armis potius diſceptare parati erant, tùm proprijs tùm Principum Germaniæ, quorum ſtudijs vtrique ſubleuabātur. imminebatq; ex ea re magnum reipublicæ malum: niſi vtrunque Principem res domeſticæ retinuiſſent. Alfonſum quidem Hiſpanię longinquitas retardauit, aliæque ex alijs enatæ, atq; connexæ domi difficultates. & erat alioqui natura cunctator: arteq; atque ingenio negotiū confici non deſperabat. Richardū autem à belli cogitatione impediuerunt res Angliæ vehementer turbatæ, eo bello quod cum Francis ſupremo vtriuſque gentis conatu gerebatur, ac mors anno ſexto ſubſecuta, ex quo in imperij nomen inuaſerat. Verùm quem exitum hæc controuerſia habuerit, alio erit loco explicandum.

Proceres ab Alfonſo Rege alienati.

CAP. XI.

ERAT Alfonſo Regi mite ingenium, animus ingens, glorię cupidior, quàm voluptatum: otio litterario deditus, neque à negotijs alienus: incautus tamen, atq; actionum incōſtantia mirabili. pecunię corradendæ auidus: quę res niſi modus adſit, in perniciem vertūtur. vt tunc accidit populi voluntate abs Rege alienata, proceribus haud amicis. Rex vt otium vitaret, quod ſerendis rumoribus aptum eſt, in Bæticam arma vertit: diuiſiſque copijs oppida, quæ in Maurorum poteſtate erant, expugnare con-

tendit. Ipſe Cæſarianum cepit Henricus frater Arcobrigam, & Nebriſſam ad Bę- tis æſtuaria poſitam, qua ſe parte maris auctu ampliſſimus in Oceanum effun- dit. Cæſariano Nunnius Lara præfectus, veteri proſapia homo, familia prope iam extincta maiorum ſeu ignauia, ſeu con- tumacia. Pulcherrima occaſio ſeſe da- bat Maurorum reliquias eo tractu ex- tirpandi, niſi Regem ab eo conatu noui belli cura reuocaſſet. Theobaldus Vaſ- conum Rex, eo nomine ſecundus, æta- te confirmata, fretusque Aragonij Re- gis præſidio, cũ quo paulò ante ad Mon- tem acutum fœdus inſtaurarat, contra- ctis vndique copijs Caſtellæ fines inua- dere cogitabat, Guipuſcoam, Alauam, Riuogiam, Virueſcanum agrum iniuria intercepta eſſe ſuperioribus annis, & ad ſe pertinere cauſſatus. feroci iuuenis a- nimo faces ſubdebant pleriq; proceres Caſtellæ à ſuo Rege alienati, atque ad Vaſcones & Aragonios dilapſi: cùm pa- triæ prius publicis tabulis renunciaſſent. ne maieſtatis crimine poſtularentur ſci- licet, ea via antiquis temporibus excogi- tata erat. Dieghus Harus inter eos pro- ceres principem locum obtinebat, vir e- gregiè conſtans, cæterum omnis iniuriæ inſolens, & regni oppreſſa libertate ve- hementer offenſus. Eius conatus mors intercepit, ad Bagnares oppidum, quo ſe contulerat, ad valetudinem procurã- dam. Eius tamen filius Lupus Harus, quamuis ætate puer erat, cũ inſigni ſuo- rum comitatu Stellam, vbi ſe Rex Ara- gonius tenebat, abijt. Idem Henricus ab Alfonſo Rege fratre, animo penitus a- lienato facit. fœdus inter eos mutuę ſo- cietatis, aduerſus omnium Principum arma percuſſum. Cum his Caſtellæ po- pulares, & plerique proceres, etſi non- dum ſe commouebant, voto erant. Im- mutatæ pecuniæ dolor vrebat: vnde ma- ior annonæ caritas eſt conſecuta. id ma- lum nouo incommodo, cùm remedium quæreretur, cumulatum. rerum venali- um pretia à Rege taxata ſunt, vnde ſu- prema annonæ difficultas extitit, rerum dominis eo pretio vẽdere recuſantibus. Sic maiorem plerunque perniciem affe- runt, quæ ſapientiſſimè in ſalutem ex- cogitata fuiſſe videbantur. Alfonſus vt erat excellenti ingenio, quantum peri- culum immineret non ignarus, cum A- ragonio Rege de concordia agit, haud multum repugnaturo: quòd Theraſiæ Vidauræ amoribus indulgeret, homo ingraueſcente ætate, & regij decoris ob- litus. Ventum ad colloquium, Soriæque concordia inter Reges ſancita, nouo fœ- dere conſtituto, menſe Martio ſalutis anno milleſimo ducenteſimo quinqua- geſimo ſexto. Quo tempore tertio Idus Aprilis, Margarita Theobaldi Regis Va- ſconum mater, Campaniæ rebus com- ponendis in Gallia intenta, Peruini de- functa eſt: & ad Clareuallenſe monaſte- rium, opinione ſanctitatis nobiliſſimũ ea tempeſtate, tumulata. Proximo anno Toleti Sanctius Rex Luſitaniæ cogno- mento Capellus defunctus eſt: vt eſt ſu- perius demonſtratum. regnum Alfon- ſus frater, quod tredecim annis rexerat, (alij biennium modo aiunt) Regis no- mine ſuſcepit. ex Beatrice Alfonſi filia Dionyſius maior natu, & Alfonſus Por- talegris regulus, nati ſunt. præterea Blã- ca, cuius corpus Olgis, vbi Præfectam virginum diu egit, ſepultum eſt, atque Conſtantia, quæ in minori ætate obijt. Interea Henricus Regis frater Nebriſſę, quo ſe contulerat, vtriuſq; gentis inco- las pios Maurosque ad defectionem ſo- licitabat. Nunnius Lara non ſecus ac par erat commotus, Henrici conatibus oc- cupatis, Hiſpali quo ſe tenebat, accurrit. Henricus viribus impar, neque incolarũ ſtudijs ſatis confirmatis, mari Valentiam fugere cõpulſus eſt: quò ſe Iacobus Rex tenebat reipublicæ conſtituendæ inten- tus. Is cùm non reciperet, ne profugo

ſuſce-

ſuſcepto, initi nuper fœderis leges violaſſe primus videretur, in Africam nauigare compulit. vbi quadriennio apud Tuneti Regem conſumpto, vagus atque egens in Galliam primum, deinde in Italiam abijt, bellum reparaturus in fratrem, ſicunde auxilia inueniret. Aragonius Rex Valentiæ rebus compoſitis Mompelleriũ abijt, Galliȩ Regem conueniendi cupidus. Carbolium oppidum Regum colloquio deſignatum, ibique quinto Idus Maij eius ſeculi anno quinquageſimo octauo, deterſis ſyncere odiorum cauſſis voluntates conciliatæ ſunt, dimiſſis vtrinque quæ ab altero quocunque iure poſſidebantur: ac nominatim Barcinonenſes, & Catalauni veteri Gallorum Regum imperio prorſus exēpti ſunt, quod ex quo eæ regiones ereptæ erant Mauris, ſteterat. licet à multis iam annis, præter imperij nomen nihil Gallis concedebatur. id fœdus vt ſanctius eſſet, Iſabella Regis Aragonij filia natu minima Philippo Galliæ Regis maiori filio pacta: & cum ea dotis nomine Carcaſo, & Bliteræ patre concedente ad Gallorum ditionem ſubiunctæ ſunt, Fœdus hic annus multa aquarum illuuie fuit. imbribus ante menſem Auguſtũ vſque ad ſeptimum Kalēd. Ianuarij continuis inflati atque agris ſuperfuſi amnes. magno agreſtiũ damno. plerique tota Hiſpania euerſi pontes. in his Toletanus, cui Alcantaræ nomē eſt, proximo anno inſtauratur ſalutis milleſimo ducenteſimo quinquageſimo nono, Arabum ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo, vti inſcriptio declarat ad ipſum pōtis aditum ſupra abſidem in lapidem inciſa charactere Gallico, lingua Hiſpanorum vernacula.

Luſitania ſacrificijs interdicta.

CAP. XII.

RES in Hiſpania tranquillæ erant, vt in ea Principũ multitudine, legibus, inſtitutis, ſtudijs, voluntatibus diſcrepantium. domeſticæ nonnullæ calamitates extiterunt. Violantes Aragoniæ Regina, & Alfonſus eius priuignus defuncti. Regis actiones fatalem vtriuſq; horam vrſiſſe viſæ ſunt. Alfonſum dolor contumeliæ male habebat, paternique contemptus ignominia, quod præ alijs fratribus quaſi inutilis rebus gerendis ad nullam reipublicæ partem admitteretur in præſenti: in poſterum, regni hæreditate partita imperij maieſtas imminuta eſſet. Is dolor non ad Alfonſum priuatim pertinebat, ſed publice ad pleroſque proceres: qui Rege relicto, Alfonſi partes palam ſecuti erant. Hi ad officium vt redirent, abrogata priori donatione Valentiam callidus ſenex paulo ante filij mortem ipſi tradiderat: Aragoniæque contributa vt eſſet, ſanxerat. Violantem vrebat Theraſiæ Vidauræ potentia: cuius amoribus Rex à prima ætate implicitus, & aliquandiu exolutus, eam denuo reconciliata gratia, ac ſi carminibus iniecta væcordia eſſet, deperibat: eiuſq; ad arbitrium res priuatas & publicas gubernabat, libidinis vſque ad extremam ætatem auidus & potens, oblitus officij, neque quid de ipſo fama loqueretur cōſiderans. atque adeo vt eam tum ſuperiori tempore tũ deinceps Violante defuncta, inſtar propemodum vxoris loco & cultu habuerit: quem illa locum ambierat ſemel & iterum apud Romanum Pōtificem, pacti coniugij lite conteſtata; vt ſuperius dictum eſt. nati ex Theraſia Petrus Aierbis: & Iacobus Exericæ reguli. Violantes ad Vallem bonam virginum monaſterio Ciſterclenſi in Catalaunis ſepulta eſt. Alfonſus Valentiæ in æde maxima, ſacello Diui Iacobi. Sorita in Aragonia hiſtoria nobilis ſcriptor, in Veruelæ monaſterio Ciſtercienſi ait. Theobaldus Vaſconum Rex, amiſſa in Gallia matre, retento Campanæ atque defenſo principatu, quoniam plerique

Galliæ proceres inuadere armis atque occupare cogitabant, Iſabellam Ludouici Regis Sancti minorem filiam toro ſibi puellæ patre concedente iunxit. Meloduni (id eſt oppidum Senonum, olim in inſula Sequanæ poſitum, noſtra ætate vtranque ex aduerſo ripam ædificia quoque occupant) nuptiæ celebratæ, lætiores principijs quam ſucceſſu, ꝓpter Reginæ ſterilitatem. Ex Marcheſia Rada furto concepta filia matri cognominis nata Regi eſt: quæ deinde Petro Aragonij Regis ex Theraſia filio nupſit. Matildis Bononiæ Comes Sanctij Regis Luſitani obitu renunciato, mari in Luſitaniam accurrit, veteris coniugij iura repetitura: ſi quo modo tandem Alfonſus vir poſſet à praua mente deduci ad Caſcales oppidum appulſa, tantum non in Oliſiponis conſpectum ſe dedit. Inde ne facta quidem poteſtate Regem conueniendi, retro ſe referre compulſa eſt, has ad eum tamen litteras dedit. Acceſſiſſem propius tuamque improbitatem coram accuſaſſem, qui ſuſcepti laboris fructus eſſet multo maximus: ſed quoniam id facere prohibeor, noſtrumque ingrate & crudelis conſpectũ ferre non potuiſti, conſcientiæ ſtimulis agitatus ſcilicet, atque malis incurſibus furiatus: non committam, quin abſens faciam: orbique vniuerſo, his litteris iuſti doloris indicium, acceptæ iniuriæ teſtimonium, tuæque præſidiæ, & impietatis perpetuum monimentum relinquã. Sunt fere acerba morborum remedia quæ ſalutaria. ipſa etiam magno hæc cũ gemitu ſcribo: ſed egenum tamen, patria extorrem, ſine lare ſine ſpe, hominem pene dixerim barbarum tecto, toro, imperioque recepi. O nimiam meam dicam, an meorum, an vtrunque facilitatem. nimirum noſtra nos opinio, fideſq; tua falſos habuit: vt plura quam velles, maiora quam ſperares dantes ludibrio haberemur. Memini cum non anima, non nobis poſſe carere iurabas. en religio, en conſtantia, quid hoc? cum regno væcordia iniecta eſt animo. in alium virũ mutatus, noſtri oblitus, beneficij immemor, amoribus nouis indulges eius, quæ pellex vocetur neceſſe eſt, priori cõiugio conſtãti, nouo vitioſo. Genus, forma, ætas, opes diſplicuere? an potius vobis Regibus id ſanctum, id honeſtum eſt quod regnandi rationibus vtile? Verum ego ſuperſtes ſum, eroque dum Principum arma, nationum omnium odia in re concitauero. omnium telis quaſi fera appetita corrues: certe diuinam vindictam tuo capiti imminere iamque affore præſagit animus. Qui nunc ſcelere ferox atq; præclarus noſtras lacrymas ſpernis: breui omnibus tormentis oppreſſus noſtri doloris, impietatis tuæ iuſtiſſimas pœnas dabis. hac vna ſpe vt in malis ſuſtentabor qua aut ſublata, aut expleta, vita libens cedam: atque ita cedam, vt perfidia tua iudicio noſtro, nõ virtus aut animus nobis defuiſſe videatur. His litteris nil obſtinatus animus mouetur. cõtra affirmat palam, nouum ſe die poſtero coniugium initurum: ſi id ex vſu fore regnandi fuerit exploratum. Illa diſcedit irata Regi, eiuſque capiti dira omnia comprecata. De iniuriæ vindicta cũ Ludouico Galliæ Rege præſens agit: cum Romano Pontifice Alexãdro quarto per legatos. In Gallo parum præſidij erat, ob locorum longinquitatem. Romanus Pontifex Alfonſum monet atq; obteſtatur, vt redintegrata cum Matilde gratia, ad primum coniugium redeat: quanto in ſalutis diſcrimine verſetur, docet, non eſſe numina importunis actionibꝰ irritanda. Ad has voces Alfonſi aures obturatę erãt. præfractus animus. cupiditas & ambitio mali conſultores oculis officiebant, ne lumen viderent. ergo parere recuſantem diris Pontifex deuouet: Luſitaniamque, quam longe regni fines pertinebant, ſacrificijs interdicit

cit

ſit. Interdictum tenuiſſe duodecim annos ſcribunt. Dum neque Rex mutat, neque conſequẽtes Pontifices de iuſtiſſima indignatione remittunt, regię improbitatis pœnam innocẽtes populi ſuſtinent, ſic ſunt res humanæ. ſic fert conditio mortalium. Et erat alioqui Alfonſus miti & tractabili ingenio, æqui iuſtique tenaciſſimus. Latrocinia, & maleficia quæ ex ſuperiorum temporum licentia, & Sanctij Regis ſocordia impune graſſabantur, tota prouincia ſuſtulit: leges ſanxit: iudicia conſtituit: ſummos cum medijs, atq; cum his infimam plebem ęquabili iure conſtrictos tenuit. Hæc domi. militiæ autem nõ minor virtus fuit: eius enim armis & auſpicijs ditionis fines ꝓlati Farum, Algeſira, Alfouera, aliaque in Syluenſi tractu oppida Mauris ablata. Caſtrum, Portalegrium, Eſtremotium recens conſtructa. Pax Iulia, multaq; alia oppida, & arces iniuria prioris temporis aut euerſa, aut deformata reſtituit. Extant pietatis monimenta: Oliſipone Dominicano ordini præclarum cœnobium perfectum per hæc tempora, ad culmenque perductum. Scalabi virginum collegium ſanctæ Claræ nomine eius impenſa à fundamẽtis extructum. Ea in pauperes munificentia, vt exhauſtis ſæpe theſauris ad redigendam pecuniam domeſticam ſupellectilem oppignorare eſſet ſolitus. Ad Alfonſum Caſtellæ Regẽ. cuius fama toto orbe celebris erat, ab Ægypti Sultano miſſi legati, cũ multa veſte ſtragula atq; pretioſa. attulere præterea inſolenti forma, & noſtris hominibꝰ incognita animalia. ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo. quo anno Arraſatæ Guipuſcoæ in Cãtabria municipij vetꝰ nomẽ, noua Mõdragonis appellatione mutatũ: vti Alfonſi ipſius litterę declarãt, inter regias litteras, quę Hiſpanica lingua cõceptę reperiunt̃ cũ primis antiquæ. Primus enim Hiſpanię Regũ latinæ linguæ vſu in publicis tabulis antiquato, Hiſpanicam linguã ſubſtituit. extãt Alexãdri quarti Pontificis maximi litteræ ad quintũ decimũ Kalen. Aprilis Anagniæ datæ, quinto Põtificatus anno: quibꝰ litteris, Segobrigæ Mauris ereptæ ſacra Albarracini Epiſcopo regenda cõmittit. Neq; mirum, quando Segobriga nondũ capta de Mauris Segobricẽſis nihilominus is Epiſcopus vocabat̃. extant eiuſdẽ Pontificis litteræ alterę ſexto Põtificatus anno datę, Segobrigę epiſcopatũ, cui ea tẽpeſtate vrbs Albarracinũ ſubdita erat Toletanę eccleſię contribuẽtis atq; inter eius ſuffraganeos numerantis. His litteris cũ Arnaldus Peralta Cæſarauguſtanus Epiſcopus reſtitiſſet, ſuæque eccleſiæ iniuriã fieri expoſtulaſſet. Pontifex priorẽ conceſſionẽ eo temperamẽtõ mitigauit, vt Cæſarauguſtanis Præſulibus ſua iura & priuilegia nihilominus conſtarent. Cardo Controuerſiæ in Segobrigæ appellatione maxime vertebatur. Segobrigã cõſtabat olim Toletanis Epiſcopis ſubditam fuiſſe: ſed in Celtiberia ſitã: Sogobrigam, hoc eſt Segorbiũ, de qua vrbe lis erat, in Edetanis eſſe Aragonij diſputabãt, regionibus ſecretã ab altera, quę tandẽ ſententia vicit, mutato decreto. ſed annis conſequentibus. Proximo milleſ. centeſ. ſexageſimo primo ad ſextum Kalendas Nouembris obijt Sanctius Archiepiſcopus Toletanus. Locum tenuit eius eccleſiæ decanus Dominicus Paſchius ille qui ad Toloſæ Nauas crucẽ Roderico præſuli prætulit, longæua vir ætate: eoq; menſe proximo Iunio antequã ſacraretur extinctus. Almoguera patria in Carpetanis.

Reges Aragonius & Siculus affinitate iuncti.

CAP. XIII.

DEFVNCTO Tarenti in extrema Italia, ante aliquot annos Friderico Auguſto, eo cuius nomen ob inſectatos Romanos Pontifices ad poſte-

ritatem inuidioſum ſemper fuit, Cunradus filius ſucceſſit: & hoc quarto poſt anno, ex Sueuia in Italiam profecto, in Siciliaque, aut fato functo, aut quod frequens fama tulit, veneno ſublato Manfredi dolo, cum Cunradinum filium ex vxore Bauari Ducis filia, puerum in Sueuia relictum moriẽs hæredem ſcripſiſſet, Manfredus defuncti ex pellice frater, in regni cupiditatem impulſus, & pueri ætate deſpecta in regium nomen inuaſit: Siciliamque & Neapoli contributam prouinciam, armis & præſidijs occupauit: Romanis Pontificibus quorum in clientela ea regna à primis annis erant, inuitis, palamque ni deſiſteret, exitium & extrema omnia comminantibus. Ille ad has voces nihil moueri: neque eccleſiaſticas execrationes vereri: ac ne curare quidem, quid de illo fama loqueretur. Tanti erat dira dominandi ambitio. Quin in Tuſciam, vbi Guelforum factio Pontificum ſtudio dedita late dominabatur, Manfredi arma prolata: pulſiſque hoſtibus facile ea prouincia ad priorem ditionem ſubiuncta eſt. His initijs & incrementis res Manfredi confirmatæ, haud facile euerti poterant, ſi imperium flagitio partum foret ſtabile. Romani Pontifices regni, quod contra fas, & auſpicia conſtitutum erat excindendi omnes vias tentant. Concionatores in omnes partes dimiſſi, eum vt impium, religioniſque hoſtem ad populum accuſare non deſiſtebant. parũ in cæteris præſidij erat. Carolus Ludouici Regis frater germanus Andium & Prouinciæ Phocæenſis Princeps, ad ſpem regni Siculi in Italiam euocatur. Tantarum molitionum Manfredus haud ignarus, & quanto in periculo res eſſent conſiderans, vndique ſe munire, ſubſidia comparare: & quoniam propinqua deerant, longinqua auxilij conquirere conſtituit. in primis Iacobi Aragonij Regis, cuius virtutum fama, & rerum geſtarum gloria pridem celebris eſſe cœperat. eum ſibi affinitate coniungere, ſalutare iudicabat, commodum atque honorificum, Conſtantia filia Petro Aragoniæ iuuentutis Principi in coniugium oblata. Miſſi Barcinonem ea de re legati, Regi Aragonio conditio quæ offerebatur, non aſpernãda viſa eſt. puella dotis nomine auri duodecim myriades, ingens ea tempeſtate pretium & regni Siculi haud dubiam ſpem, cum Manfredus maſcula prole careret, in Aragoniam regiam inferebat. Re conſtituta miſſus ad Alexandrũ Pontificem legatus Raymundus Pennafortius è Dominicano ordine vir prudens eruditus & ſanctus: qui pro ea auctoritate, qua valebat maxime, Pontificem cum Manfredo in pace poneret. Pontifex eius oratione nihil moueri, Manfredo non modo vt iniuſto Principi, ſed vt notho, atque impio dira omnia minari. tum alia crimini dare, tum illud expoſtulare maxime, quod legitimi Regis atque propinqui obitu ſimulato, per fraudes regnũ occupaſſet, & aduerſus ſacroſanctam poteſtatem, arma corripuiſſet, terroremq; intentaret. Nihil eſt, inquit, quod dari poſſit aut debeat bellum gerenti erit fortaſſe, quod cõcedi poſſit roganti & ſupplici. hoc Regi tuo renunciato: admonetoque meis verbis, ne cauſsã ſuam, cum nefario homine miſceat. alioqui numinis vindictam, noſtramq;, qui eius vices in terris gerimus, indignationem vereatur. Ea res ancipitem ac ſuſpẽſum tenuit Aragonij Regis animum. vicit tamen vtilitas honeſtatem: pactaque nuptiarum Mompellerij in D. Marię peracta omni lætitiæ ſignificatione & ludis celebrata, anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo ſecũdo. Inde Barcinonem reditum, vbi menſis Auguſti die vigeſimo primo regnorũ hæreditas ita inter filios eſt diuiſa. Catalaunia à promontorio Veneris, quod modo promontoriũ à Cruce nomẽ habet, Aragonia vniuer-

uerſa, & Valentia Petro attributæ. Iacobo, Ruſcinonenſes, Ceretani, Illiberis, confluens, Valleſpira: earum modò vrbium nomine in Regis Aragonij verba iuraret: Catalauniæ legibus viuerēt: nec monetæ cudendæ priuatim ius eſſet. Præterea Baleares Regis nomine datæ: atque Mompellerium in Gallia. Hæc via duobus fratribus pacandis excogitata à patre eſt: quoniam diffidere de ſucceſſione, ac verò tumultuari cœperant. proceres in partes ſciſſi, vt quiſque rebus ſuis commodum fore iudicabat, nulla honeſtatis cura adoleſcētium animis faces ſubdebant.

Merini Africæ imperium occupant.

CAP. XIIII.

DVM hæc in Hiſpania geruntur, noui à Mauris belli motus, atque grauiſſimi, & omnium quæ illata erant maximi impendere viſus eſt nouo in Africa imperio conſtituto: quod cōpreſſis Almohadibus, atque ſublatis, Merinorum familia armis occupauit: & quaſi veteris gētis virtute, quæ priorum ignauia Regum exoleſcere videbatur excitata, bellum in Hiſpaniam transferre cogitabat, in ſpem haud dubiam priſtinæ gloriæ atque imperij, quod ferme extinctum erat, reſtaurandi. Etenim Mahomade cognomento Viridi ad Caſtulonenſem ſaltum Chriſtianis armis ſuperato, & deinde extincto die ſuo, Arraſius ex Buſſafo, qui ſuperſtite patre defunctus erat, eius nepos ſucceſſit. Quo tempore Almohades imperium Oceano Atlantico, & extrema Ægypto in Africa terminabant. Gomaranſa ex Abdalueſium Maurorum familia cū primis nobili & copioſa, noui Regis nomine Tremeſenij ad oram Mediterranei maris res gerebat, vrbi præfectus. Is ſiue Regis deſpectu, ſiue ſuarum virium fiducia, palàm hoſtilia moliri auſus in primis eſt. Arraſius ad eos motus cum copijs accurrens, proditoriè eſt interfectus. Nullæ grauiores inſidiæ, quàm quæ in ſimulatione amicitiæ obtenduntur. Gomaranſæ propinquus arce egreſſus, quaſi Regi indicaturus arçana, cædis miniſter extitit, tantique patrator facinoris. Rege ſublato victi fuſique Mauri, qui eius auſpicia ſequebantur, eruptione ex arce Tremeſeſſira facta, vbi proditor obſidebatur à Rege. qui ſuperfuerunt cladi, ad Phutenſes ſe locis finitimos ex fuga receperunt, atque eam Africæ partem, cui Algarbio, hoc eſt terræ planæ, nomen eſt. His copijs Bucar Merinus Phutenſium Præfectus auctus, cupiduſque heri vindicādi, armis correptis proditores nouo cōflictu deleuit. & vt merces operi eſſet, neque alieno prouentu militaſſe videretur, Præfecti appellationem regia maieſtate mutare conſtituit: ſibique & poſteris, vt fecit, Africæ imperium vindicare. Ergo non vindicata proditio, ſed proditore commutato, Bucar Meriuus noui in Africa imperij conditor effectus eſt. Almorcanda enim ex Almohadum gente in Arraſij locū Marrocij ſubſtitutus, & Bucaro obuiam profectus, ad Merquenoſam, quod oppidum vnius dici itinere ab vrbe Phutenſi abeſt, collatis ſignis ſuperatus eſt. Sic gemina ex vno facta Maurorum imperia in Africa extiterūt aliquandiu. Marrocium atque Phutenſe Bucaro, Hyaia filius ſucceſſit. Hyaia in tenera ætate defuncto, Iacobus Abeniuzephus pueri Regis patruus, regniq; procurator, magno vir ingenio, magnoque rei militaris vſu, incredibili felicitate, familiæ & poſteris Marroccij atque totius ferme Africæ imperium aſſeruit. Nulla natio hominum Africana mobilior: nullaque imperia diu ſtare, aut quieſcere in ea gēte poſſunt. Budebuſius ex Almohadum gente, magna potentia Maurus, Almorcandam ſibi ad Marrocij regnum præla-

tum dolens, nam defunctis Regibus nõ minus propinquitate iunctus erat, obtinendi imperij ſpem tentare conſtituit: & cùm cætera præſidia deeſſent, ad Iacobum Phutenſem Regem abijt: ſi vires contuliſſet, ampliores ditionis fines pollicitus, tractumque terrarum à Phutenſi agro ad Nadabum fluuium, pertinentem. Conditio reijcienda non erat: præſertim, ex Almohadum diſſidio ſpe totius Africæ imperij obtinendi. id noui belli præmium proponebatur. Itaque copijs comparatis in hoſtem mota caſtra. Almorcanda nondum confirmato imperio viribus impar, Marrocio vrbe relicta regnum æmulo reliquit. Is rerum potitus, pactis cõuentis, quæ cum Iacobo erant, quãuis de ea re ſæpe appellatus ſtare noluit: & ferè qui in periculo maximè ſupplices, rebus proſperis ingrati ſunt maximè. prorſus vt Budebuſius nouus Rex Phutenſem vrbem armis repetiturus videretur. Sic nouum bellum natum, geſtumque eſt triennio: & violatæ fidei merces parata. hoſte atque æmulo acie victo Marrocium Iacobus obtinuit. ſecundùm eam victoriam, cętera prona, Rexque totius Africæ euaſit, Tremeſenio atque Tuneto demptis: quas in ea rerum perturbatione, ex Almohadum gente reguli occuparunt: & factionis viribus, atque ob locorum longinquitatem, tum ipſi tum eorum poſteri tutati ſunt, minuti quidem. ac veluti minorum gentium Reges. Vnde nunquam interciſa maiorum ſerie, Muleaſſem Tunetanum Regem recenti memoria à ſuis pulſum, iure an iniuria non diſputo, ſed profugum tamen, & ſine lare, ſineq; præſidio vagantem, Carolus Auguſtus eo nomine quintus Hiſpaniæ armis in patrium regnum reſtituit (ea ſcilicet ſubiugandæ Africæ occaſio ſeſe dabat) Ariadeno Barbaroſa piratarum principe vrbe fugato: qui Solimani Turcarum Imperatoris beneficio & nomine, eam vrbem & regnum præſidijs occuparat.

Bellum Mauricum renaſcitur.

CAP. XV.

HÆ inter Mauros familiæ Africam obtinebant. in Hiſpania Granatæ Rex erat Mahomad Alhamar, Murciæ Hudielis, quamuis imminuta multum imperij maieſtate, Alfonſi Caſtellæ Regis vterque beneficiarius. hi noſtrorum amicitiæ pertæſi, & ſpe Africani auxilij, pro eo quòd Iacobi Marrocij Regis nomen in magna gloria eſſe cœperat, rebellandi conſilia inter ſe communicabant. paulò ante riuales hoſteſque infenſiſſimi, nunc fœderati. Acres inimicitiæ ſæpe ſtudio nocendi alijs, beneuolentia mutantur. Communes iniurias, grauiſſima vectigalia, gentis calamitatem cõqueruntur, ad ſupremas anguſtias, & Hiſpaniæ angulum redactos, paulò ante formidabiles & beatos. Inania penes ipſos & ſine honore Regum nomina eſſe. Miſerum, atque intolerandum, ab ijs leges accipere, quibus antea dediſſent. Non quieturos Chriſtianos, donec religionis odio ex Hiſpania expuliſſent reliquias gentis Mauricæ. Obſoleuiſſe nimirum virtutis indolem, cum qua maiores venerant: quando parta ab illis ſeruare, eorum poſteri non potuiſſent. Merinorum familiam, recens in Africa excitatam. videri commodum, eam in Hiſpaniam attrahere. rebus inclinatis, & perditis, aut in eo, aut nuſquam fore præſidium. Hæc clam, & per nuncios: ne ſi res prodita eſſet, viribus nõdum firmatis in perniciem verteretur. Alfonſus ſiue eius cõſilij & molitionis non ignarus, ſiue ſtudio gentis Mauricæ extirpandæ, dies nocteſque de bello Maurico inſtaurando agitabat. ſpecies erat, vrbes & arces, quæ in Bætica parere recuſabant ad imperium adiun-

iungendi In eam rem à Pontifice Maximo Alexandro quarto, peccatorum cōdonatione inuitati ſunt, quicunque cruce inſigni deſumpta ad id bellum proficiſcerentur. vicini Reges de ferenda ope appellati, ac nominatim ab Aragonio, cum quo maior neceſſitudo erat, per legatos poſtulatum, ſuos vt concederet arma ſumere: & Alfonſi generi conatus iuuare. Sic paulò ante in Soriano fœdere pactum, atque ſancitum fuiſſe. Aragonius neque pręciſe negauit, neque abſolutè conceſſit: ſed eos tantummodo excepit, qui prædijs vel militaribus ſtipendijs ſibi obſtricti eſſent. Horum ſubditos, aliosque ex promiſcua plebe, quin arma ſumerent, nihil vetare. Nimirum callidus ſenex, ne proceres quorum voluntati non ſatis fidebat, aduerſus ſe externa auxilia compararent, prouidendum iudicabat. Alfonſi animus ſoceri reſponſo vehementer perculſus eſt, vt omiſſo Maurico bello vires in Aragoniam conuertere cogitaret. vicit tamen publicæ vtilitatis reſpectus: atque quas ex Soriano fœdere arces tanquam fidei obſides tradere Alfonſus erat pactus, & hactenus dilatum erat: de ea re appellatus, Cerueram, Agredam, Aquilariam, Arnedum, Autolium, Alfonſo Lupo Haro quaſi ſequeſtro contradidit, ea fide exoluto, vti opus erat, qua Caſtellæ Regibus erat obſtrictus. Dum his altercationibus agendi opportunitas elabitur, Mauri & ſua ſponte incitati, neque ignari quorſum tātæ molitiones ſpectarent, in Conteſtanis Murciæ arcem occupant, aliaq; oppida quæ eo tractu noſtrorum præſidijs obtinebantur. Hiſpalenſes Mauros ſubornant, vt ex inſidijs aut impetu in regiam facto Regem obtruncent. Diui indigetes Hiſpaniæ tantum nefas arcuere. ſed eo tamen conatu diſturbato contractis alia parte copijs in noſtros fines inuadūt. Cæſarianum, Arcobriga, Begiar, Aſſidonia, Rota, atque quod municiqium à Lucifero nomē habet, in hoſtium poteſtatem redacta. In eo bello Garſias Gometius Cæſarianæ arcis Præfectus magnam virtutis & fidei laudem tulit. præſidiarijs omnibus militibus aut amiſſis aut vulneratis, arcē nihilominus dedere recuſauit: neq; ad vllam conditionem quamuis rebus deſperatis, deduci potuit: virum eximium atque præſtantem. Ita Mauri tātam in hoſte virtutē admirari, ſaluumque cupientes in exitium deſtinata voluntate ruentem, vnco ferreo attractum, atq; in poteſtatem redactum, curandis vulneribus magna diligentia atque humanitate cōſeruarunt. Alfonſus, qui in Citeriorem Hiſpaniam abierat bello reparando intētus, ad eos motus proximo anno cum copijs accurrens, in itinere non procul Alarci ruinis, pago (cui Puteolo S. Egidij nomen erat, in Oretanis ab Ana flumine tribus paſſuum millib⁹, eximia regionis bonitate) amplificato propter loci commoditatem iuſtum municipium conſtituit Villę regiæ nomine: quod deinde nomen Ioannis II. Caſtellæ Regis beneficio Ciuitatis regiæ appellatione mutatum eſt. Prouidebat nimirum Rex, vt quoniam in confinibus Bæticæ ſitum eſt, ad arcendas barbarorum incurſiones, excurſionesque in Bæticam faciendas, firmiſſimi inſtar propugnaculi eſſet. Ex eo loco in fines Maurorum penetratum eſt: cunctaque circùm oppida & agri hoſti infenſa reddita: ac pręſertim ſalutis anno M. CC. ſexageſimo tertio, Mauri locis omnibus malè mulctati. Quo anno volūtarij milites magno numero confluxerant vectigalis immunitate inuitati, quod Martiniega dicebatur, ea lege, vt cum armis & equo ſingulis annis trium menſium ſpatio ſuo ſumptu regia caſtra ſequerētur. Reges Mauri tantæ noſtrorum conſternationi, tantisq; molitionibus veriti vt pares eſſent, quod antea fecerant, diligētius Marro-

cium Regem ad belli ſocietatem denuo ſolicitarunt: quanto in periculo res eſſent, ni maturè occurreretur, per legatos explicantes. Miſſi mille leuis armaturæ equites ex Africa, rem Mauricam ſeceſſione facta amplius turbare viſi ſunt. Cęſarianum aliaque oppida, quæ paulò ante amiſſa erant, in Alfonſi poteſtatem omnia rediere. Mneſtæi portui, cui hodie à S. Maria nomen eſt, oppidum adiunctum veteribus ædificijs inſtauratis. His
1264 rebus perfectis ſalutis anno M. CC. ſexageſimo quarto, Hiſpalim itum. copiæ quoniam hyems appetebat, pars in hiberna dimiſſæ, pars miſſione impetrata domum frequētes iuerunt. Inter hęc fama, quæ omnia in maius auget, & magnis rumoribus afferebatur, hoſtes ex Africa non iam auxilia ſed iuſtum exercitũ euocare, belli cura quod à noſtris inferebatur, & ſpe nõ dubia veteris imperij reſtituendi in Hiſpania, Caſtellanos & Aragonios, qui proximi erāt periculo, primique Maurorum impetum excepturi erant, ij rumores vehementer perculerunt. prior Alfonſus de belli ſumma ſolicitus Iacobum Regem Aragonium, vt vires conferret ſolicitare conſtituit. Cõmune vtriuſque periculum eſſe. vtriuſq; nationis caput eas copias petere. debere eum ſi minus propinquitate & neceſſitudine moueatur, rei Chriſtianę periculo ad arma incitari. Petrus Iuanius Calatrauæ Magiſter his de rebus ad Iacobum legatus, Cæſarauguſtæ Nonis Martij ſui Regis mandata explicuit. additę Violantis Reginæ litteræ, quibus à patre omnibus precibus, vt opem ferret reipublicæ, ſibi & nepotibus poſtulabat. Erat Iacobo glorioſum à tanto Rege de ineunda ſocietate priorem eſſe appellatũ. verùm quietæ res non erant. filij nondum ſatis pacati inter ſe diſſidebant, regniq; proceres & plebem in factiones diducebāt: vnde latrocinia & ſcelerum omnium licentia tanta, quanta vniuerſas montanas Aragoniæ ciuitates compulit, hetærias inter ſe conſtituere, inire ſocietates: legibus conſtringere nouis atque ſeueris ſceleratorum hominũ audaciam, ac præſertim ſuppliciorum magnitudine. nam minori commiſſo delicto omnibus tormentis necabantur: leuiora ob peccata fuſtuario aut alia ignominia pœnas ipſi dabant: & magnitudine pœnæ reliquis documento erant, vt à ſcelere abſtinerēt. Procerum prȩterea voluntates à Rege erant alienatæ. honores & magiſtratus externis aut obſcuris hominibus demādari conquerebantur: leges patrias inuerti: & qui earum cuſtos erat, Iuſtitiæ Præfecti auctoritatem imminui. vectigalibus non modò plebem, ſed ingenuos etiam & immunes homines opprimi. mortem ſubeundam potiùs, quàm iura libertatis paterentur euerti. Hæ communes querelæ erant. quemque præterea, vti erat affectus animo priuarim ſuus dolor vrebat. Itaq; cùm Barcinone Rex per cauſſam pecuniæ redigendæ, Bouaticum cõcedi in conuentu petijſſet, Raymundus Folchius Vicecomes Cardonæ interceſſit, obſtinato animo, niſi Rex mutaret atque ab ijs iniurijs abſtineret, affirmans ſe haudquaquam quieturum Neque deſtitiſſet, niſi alij procceres docuiſſent, quā alieno tēpore turbas concitaret. præſtare tantiſper differre, ne agendi præceps occaſio elaberetur. Catalaunorum exēplo Aragonij gens in tuenda libertate conſtantior, prouocandi erant. Cęſarauguſtæ ea de cauſſa conuentus habiti. ibi magna pars procerum regiæ voluntati reſtiterunt. Fernandus Sāctius Regis filius, & Simon Vrrea eius ſocer, ſe duces cõſternatis præbuerunt: atque ſeceſſione facta Alauonæ fœdus inter ſe aduerſus Regis potentiam iunxerunt. Res ad arma ſpectare videbatur. actum tamen annitentibus viris ſanctis, vt iure potiùs ageretur. neq; Rex ſiue ex animo ſiue ſimulatè recuſabat emēdare, in quibus eatenus

tenus peccatum eſſet: haud ignarus, multitudinis impetus inſtar torrentis eſſe, violentos quidem initio, haud diuturnos tamen. Factis inducijs iudices in cõtrouerſia dati, Epiſcopi Oſcenſis & Cæſarauguſtanus. quorum prudentia non magis controuerſia ſedata, quam Regis calliditate, omnia ferme pollicentis ſeſe præſtiturũ, pro quibus proceres tumultuabantur. Tumultu ſedato, copijsque comparatis, ad bellum itum eſt ſalutis anno milleſimo ducẽteſimo ſexageſimo quinto, Alfonſus cum ſuis copijs Granatenſes fines irrupit. Iacobus Murciæ Regem ſibi impugnandum deſumpſit. Omnia fuere opinione faciliora: nullam enim paulo inſigniorem manum ex Africa veniſſe inuenio: qua de cauſſa incertũ, niſi quod Mauri ſocij dubij ſunt, atque ſuſpenſæ ex fortuna fidei. Iacobus Rex per Valentinum tractum in Caſtellæ fines inuectus, Villenam Mauris abſtulit: Emanuelique Alfonſi Caſtellæ Regis fratri reſtituit genero ſuo, erat enim Cõſtantia Iacobi filia Emanueli iuncta. deinde Elda, Orcelis, Illicitani ſub iugum miſſi, multaq; alia eo tractu oppida hoſtibus detracta, pars vi, deditione pleraq;. Ad hæc Stabero flumine tranſmiſſo, cõmeatus interceptus, qui duobus millibus iumentis cũ iuſto præſidio militari Murciam deferebatur. Interea Alfonſus Rex Granatenſes impugnare, omniaque circum infeſta reddere nõ deſiſtebat. prorſus vt de veteri fœdere inſtaurando noſtros appellarent. Reges Iacobus & Alfonſus, vt de belli ſumma coram deliberarẽt, ex compoſito Alcaraſſum propter loci commoditatem ad colloquium venerunt. affuit Regina Violantes. ex colloquio ad arma diſceſſum. Aragoniæ copiæ, vt erãt à rebus omnibus paratæ, Orceli Murciam promotæ menſe Ianuario, anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo ſexto. Eſt ea vrbs in plano quidem ſita, amœniſſima regione, quam Staberus amnis interfluit, & diductis riuis tum agros, tum vrbem irriguam facit. malis citreis conſita quidem eſt. ſed noſtra ætate bombycis præcipuus prouentus. & tunc multis munimentis ſepta. neque amœnitati potius, quam vſui belli cõſultum erat, validoque inſtructa militari præſidio: vnde minus terroris ab hoſte erat, noſtris ſuſpicio, ne obſidio in longum tẽpus duceretur. Aliquot leuia prę-lia erumpentibus Mauris initio fuere, noſtris ſemper proſpera neque diu fuit, cum Mauri & Aragonij Regis dexteritate illecti, & ſpe ipſi defenſionis abiecta vrbem dediderunt. Inter Alfonſum Regem, & Granatenſes colloquio ad Alcalam Benſaydam inter eos habito, fœdus interea in has leges ictum eſt: Granatenſis Rex à fœdere Hudielis abſcedito. Ducenta quinquaginta numorum millia quotannis pendito, vt antea ſolitus erat. Contra, Guidixenſis, & Malacitanus reguli ab Alfonſo deſeruntor. Ijs nihilominus annuæ induciæ à Mauro dantor. Rex Murciæ ſi in poteſtatem veniſſet, vita donator. Fędere conſtituto Alfonſus Murciæ vrbis cernendæ ſtudio, nam Iacobus rebus confectis in patriam diſceſſit, eo ſe citato proripuit. ad S. Stephani oppidum Hudielis Murciæ Rex obuiam factus, atque ad Alfonſi pedes procumbens, fidem eius non virtute magis, quam clementia, & liberalitate præcipuam implorans, ſe errore lapſum, ſe amentia præcipitẽ, miſereretur ſupplicis atque tantis malis domiti: ita receptus eſt, vt regio nomine abſtineret, ijs agris contentus, qui ad ſuſtentandam vitam dati ſunt. Regis nomen Mahomadi datum, eius Abenhuti fratri, quem ad Almeriam interfectum fuiſſe, ſuperius dictum eſt: atque tertia tantum vectigalium parte retenta, ſibi reliqua in Caſtellæ fiſcum inferre mandatum. Is huius belli vnde tantum terroris extiterat, finis fuit.

Auguſta venit in Hiſpaniam.

CAP. XVI.

QVO tẽpore Bætici & Conteſtani bello Maurico æſtuabant, in reliqua Hiſpania tranquillitas erat, aut modice laceſſita pax: res miraculo proxima in tanta principatuum multitudine, tãtaque procerum & populi libertate. Gõſaluus Iuanius Bazanius principi loco inter Vaſcones, cum nuncium patriæ per publicas tabulas remiſiſſet, more ijs temporibus vſitato, in finibus Aragoniæ annuente Iacobo Rege extructa arce Boeta, inde finitimos Vaſconum agros vexabat. Moleſtiam ex ijs rebus conceptam, ingenti populi lætitia mutauit ſpinei diadematis, quod Chriſti capiti fuerat impoſitum, pars non exigua in templi maximi Pompelonenſis theſauros illata donum Ludouici Regis Sancti, cui Balduinus Conſtantinopolitanus Auguſtus ſeneſcente iam Francorum in ea vrbe potentia, & in magna pecuniæ difficultate id pignus accepti ſubſidij eſſe voluit, magna apud populares inuidia: quod res ſua ſanctitate eatenus intactas loco mouere non dubitaſſet. Magna id ſertum religione noſtra etiam ætate viſitur Lutetiæ, in regio Francorum ſacello. Hæc in Hiſpania. Ex Italia autem afferebatur anno ſuperiori Francorum armis Manfredum Regem regno vitaque ſpoliatum, Carolumque Ludouici Regis fratrem in eius locum ſubrogatum: quem Vrbanis prius, deinde Clemens eo nomine quartus Romani Pontifices ea ſpe in Italiam euocarant, regijſque inſignibus aduenientem Romæ exornandum curarant. Ad Beneuentum acie dimicatum: vnoque & facile prælio Nortmannorum opes tot annos florẽtes cõciderunt. Quadraginta mille aureos vt nouus Rex penderet quotannis Romanæ eccleſiæ, mandatum eſt: atque ab imperij nomine abſtineret, quamuis vltro eſſet delatum. Manfredi calamitate Iacobus, perinde vt æquum erat commotus animo, vix peracto Murciano bello, in extremã Catalauniam abijt: ſi quo modo Nortmannorum reliquijs opitulari poſſet, regnumque ad ſe attrahere iure affinitatis cum Manfredo initæ ſuũ. Alfonſus Caſtellæ Rex interea Murciæ rebus componendis, nouis colonijs deducendis, extruendiſque tota ditione arcibus præſidij cauſſa erat intentus. Idonea è Caſtella multitudo tot vrbibus & oppidis incolendis non ſuppetebat. Catalauni in ea loca magno numero euocati ſunt Neque deſiſtebat Guidixẽſes & Malacitanos contra leges fœderis occulte ſubleuare Quod vt expoſtularet, præſenſque conquereretur fœdus ab Alfonſo violatũ, Rex Granatæ Murciam venit: & reſponſo accepto haud ſatis æquo amplius alienatus diſceſſit. quam occaſionem nonnulli proceres arripientes Alfonſo pridem infenſi, cum Mauro clam collocuti, ipſum ad bellum capeſſendum incitarunt. conſilij princeps Nunnius Gonſaluus Lara magno vir ingenio, magniſque opibus & clientelis. Nunnium patrem Ioannemq; fratrẽ multis abs Rege iniurijs violatos obtendebatur: vnde nouorum motuum materia extitit. quo tempore pacẽ diut nã ſibi Rex pollicebatur, & venturi ſecurus Villã regiã abierat, vt ſurgẽtis magnis operibus oppidi moles & elegantiã preſens videret. Inde in Galliam miſſi legati anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo ſeptimo ad Ludouicum Reg Sanctum, filiam expetitum, cui Blanc nomen, in Ferdinandi filij coniugium Ipſe Victoriã conceſſit: quo eum ad mu tuũ colloquium Rex Angliæ per legat reuocaret, venturum ſe quam primu promittens, vt de rebus magnis cora ſtatuerent. Is, qua de cauſſa incertu ſed veniendi tamen aut facultatem, a

voluntatem non habuit. Eduardus filius maior miſſus eſt. quo iam tempore ſe Burgos Alfonſus retulerat. & coniunctis ferme diebus Conſtantinopolitana Auguſta domo profuga, imperioque pulſa ad Regem venit. Balduinus eius vir, & Iuſtinianus Patriarcha Michaelis Palæologi armis Gręcia pulſi, à Sultano Ægypti intercepti in fuga erant ſcilicet. vxor Auguſta Martha nomine de viri liberatione ſolicita, argenti pondo viginti millia redemptionis pretium pacta, Romanum Pontificem & Regem Galliæ adiuerat. poſtremo Burgos appulſa, anno huius ſeculi ſexageſimo octauo, cum tertiam tantum pretij partem abs Rege amitino ſuo peteret, integrum argenti pondus accepit, inſigni potius atq; ambitioſa, quam prudẽti liberalitate, in tãta ærarij difficultate. proceres id præcipue in Alfonſi actionibus accuſabant: quod ſubſidia reipublicę inani laudis ſtudio prodegiſſet. & commotis ſemel animis ſiniſtre accipiuntur, etiam quæ recte facta ſunt. Huius narrationis quidam ſcriptores fidem eleuant, negantque Balduinum à Sultano Ægypti captum. Noſtrarum nobis hiſtoriarum conſentiens auctoritas potior fuit: etſi non ignoramus pleraque ſæpe ſupra verum famæ prædicatione augeri. Diplomatis argumento Calatrauæ militibus publice dati Era mileſima treceнteſima ſecunda, die Octobris ſeptimodecimo Toletanam eccleſiam per hæc tempora rectore vacuam confirmant viri eruditi, conuincuntque, niſi ſint numeri annorum vitiati. In Paſchaſij ante quinq; annos extincti, certe locum Iacobi Aragonij Regis filium Sanctium nomine ſubſtitutum quæſtionis non eſt. de tempore non conſtat. Veniſſe Toletum aliquot annis poſtquam eſt electus ſuſpicabar, minori ætate aut alia procuratione impeditum.

Iacobus Aragoniæ Rex Toletum venit.

CAP. XVII.

PER idem tempus res Italiæ in maximo motu erant: Corradino Sueuo paterna regna armis aduerſus Pontificũ interdicta repetente. Fridericus Auſtriæ Dux, Henricus Caſtellæ Regis frater Roma, vbi Prætor erat (generis id nobilitati potius quam meritis propriis datum erat) Gibellini tota Italia exciti Corradinum ſecuti ſunt. In Marſis ad Fucinum lacum Corolo nouo Rege obuiam facto collata ſigna. vicere Franci. arte magis quam vera virtute: Fridericus & Henricus in acie capti: Corradinus in fuga. de Corradino & Friderico dicta cauſſa ſupplicium eſt ſumptum : nouo crudeli exemplo. tantos viros quibus anceps prælij fortuna pepercerat, poſt pugnam in iudicio capite pœnas dare. Aragonia interea leui motu agitabatur, Gerardo Cabrera de Vrgeliæ comitatu contendente. Aluari fratris nuper defuncti filios nothos is eſſe accuſabat. puerorum imbecillitatem Raymundus Folchius eorum auunculus alijque viri principes commiſeratione ætatis, aut alia neceſſitudine deuincti tuendam ſuſceperunt. Iacobus Rex Gerardi cauſſam probare viſus eſt, iura ſua in Regem ipſum tranſferentis, nã viribus diffidebat Rex Granatenſis Guidixẽſes & Malacitanos impugnare pergebat, tum iure ſuo, tum beneficio fœderis nuper cum Alfonſo icti : cui quod hoſtes clam ſubleuaret, barbarus infenſus erat. Nunnius Lara & Lupus Harus Regi ſuo irati faces ſubdebant Mauro, polliciti ſi bellum inſtauraret, ſeſe palam ad eum tranſituros multoſque alios proceres à Rege penitus alienatos. Hæc rumoribus & fama, quam nihil rei magnæ fugit, iactabantur, teſtibus comprobari non poterant. Re ergo neceſſaria compulſus Rex in

Bæticam abijt. Ita inuenio Hiſpali hoc anno, tertio Kalend. Auguſti litteras abs Rege datas, quibus Vergaram Guipuſcoæ oppidum ad Deuam fluuium amplificatum, veteri Sancti Petri Ariznoæ appellatione mutata, municipij iure donauit. Bæticæ rebus vtcunque compoſitis, adulta iam hyeme, retro referre pedem compulſus eſt, vt Iacobum Regem venientem exciperet, quem Sanctij filij preces Toletum vt veniret adegerant: vt quoniam ipſis diebus quibus Chriſti Dei natalis memoria recurrit, ſacris primum operari parabat, publicæ lætitiæ intereſſet. ad Hortæ cœnobium Alfonſus proceſſit: ſocerumque honoris cauſſa in vrbem deduxit. vbi die dicta Sanctius diuina hoſtia ſolenni ſacrificauit ritu. Rex vterque, Regina ſoror, Ferdinandus Princeps celebrantem præſentia cohoneſtarunt, dies octo Toleti conſumpti: neq; amplius Aragonius Rex detineri potuit: quod belli Hieroſolymitani quamprimum ſuſcipiendi ſtudio arderet extrema ætate ſenex, neq; ſibi parcens, neque domeſtica negotia, quibus erat implicitus multis & magnis, curans præ ſtudio nominis Chriſtiani amplificandi, veteremque gentis gloriam, quæ obſcurata eſſe videbatur, in Syria illuſtrãdi. vir magnus, dignuſque cui melior in eo fortuna contigiſſet.

Aragonius ad bellum ſacrũ profectus.

CAP. XVIII.

AD extremum malorum ventum erat in Syria, regnumque maiorum virtute conſtitutum, noſtrorum ignauia & ceſſatione collapſum erat: dum Principes ferrum inter ſe ſtringunt, commoda publica religionis dedecus priuatis cupiditatibus poſthabent. Virtutis indoles, qua res tantæ perfectæ erant, conſenuerat, rerum humanarum inconſtantia: & quoniam toties irrito conatu Principum, qui ad rem Chriſtianã ſubleuandam eo cateruatim mari terraque ſæpe commigrarunt, ſuperioribus annis id bellum erat tentatum: Noua nunc ſe occaſio melioris fortunæ oſtentabat, quæ vno ferme tempore Hiſpaniam, Angliam & Galliam ad arma repetenda exciuit. Tartari ex ea Scythiæ parte profecti, vt quidam diſputant, vbi olim Tractaros Plinius collocauit, cum Armentis ſocietate armorum iuncta, eam Syriæ partem, quam Saraceni obtinebant, armis inuaſerant, magna primum apud noſtros ſpes priſtinarum opum recuperandarum, euentu deinde nullo. Fuerant ab Innocentio quarto, quo tempore Lugduni generales conuentus agitabat, concionatores quatuor è ſacro Dominici ordine, cuius ea tẽpeſtate celebris fama erat, ad Tartaros amandati: ſi gens horrido cultu, bello dedita, nulla aut præpoſtera religione, imbui poſſet Chriſtiana. Multũ ea diligẽtia eſt profectũ vſq; eo vt barbari mitiores effecti nobis præ cæteris benè vellent. Rex eorum, quem Chamum vulgo vocabant, hoc eſt Regem Regum, Europæ Principes miſſis circunquaque legatis ad arma capeſſenda excitare non deſiſtebat, propemodum conuitio. Chriſtiani eos nominis gloriam negligere accuſatores communes inertia prodere. Id ſuperioribus annis factitatum eſt, neque conſequentibus intermiſſum. hoc autem tempore maiori conatu, ac nominatim ad Aragonium Regem cum Ioanne Alarico ciue Perpiniano, quem Rex antea alia legatione prouocatus ad Tartaros miſerat, noui legati venerũt, ſui Regis nomine omnia pollicẽtes, ſiquidem arma induere vireſq; conferre induceret in animũ. & legati quidem Barcinone ſubſtiterunt: Alaricus autem Toletũ progreſſus. in conuentu Principum viſa à ſe & totius legationis ſummã explicuit. Ea oratione Principũ

qui

qui aderant animi non vno modo affecti ſunt. Iacobus ad bellum incitatus eſt, id ætatis homo; Alfonſus gener, & Regina, Græcorum dubiam fidem, Tartarorum immanitatem excuſantes omnibus precibus, quibus lacrymæ addebantur, à bello deterrere conati ſunt. vicit tamen Iacobi cōſtantia, pace domi parta negātis fas eſſe otio ſe dare: aut vitæ paulò poſt interituræ parcere, in tāto diſcrimine nominis Chriſtiani. Alfōſus, quoniam ita deliberatum erat, centū aureorum millia in belli ſumptus promiſit. p̄ceres etiam Caſtellæ nōnulli, in his Magiſter militiæ diui Iacobi, & promagiſter Hoſpitalis Gōſaluus Pereira, ſe comites obtulerunt. Valentiam itum: vbi Tartarorum legatos Rex audiuit. præterea à Palæologo Imperatore legatum alium, commeatum ſi proficiſceretur, affatim pollicentem. Barcinone valida claſſis cōparabatur, milite & rebus omnibus inſtructa. Priuſquam proficiſceretur, Violantis filiæ rogatu inde Hortam cœnobium repetijt, filijsque & nepotibus vale dicto, neque preces admittens quibus ab incepto deterrebatur, ad claſſem redijt: in qua triginta onerariæ naues, & aliquot prȩterea triremes erāt pridie Nonas Septembris die Mercurij anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo nono, votis ritè nuncupatis è littore ſoluit, incommodo ſanè anni tempore, atq; procellis obnoxio. Itaque cùm triduo in Balearem minorem peruentum eſſet, priuſquam portum tenere potuiſſent, fœda ventorum tempeſtate disiecti, alia alij littora tenuerunt. Rex ad Aquas Sextias appulſus vento reflante in Agathēſem ſinum reiectus eſt. paucæ naues, quȩ curſum tenere potuerunt, ad Acrem Paleſtinæ oppidum nauigatione peruenerunt. in his Ferdinandi Sanctij naues Regis filij. Rex ſuorum cohortationibus fractus Mompellerij ſe ex maris iactatione paucos dies refecit: atque propoſiti pertæſus, cui ſuperi aduerſari videbantur rebus humanis irati, quamuis talium contemptor vt fortuitorum, in Catalauniam redijt, nullo maiori operæ pretio. In Caſtella Alfonſus Rex Lugrunium vſque proceſſerat, comitante Eduardo Regis Angliæ filio, nurui obuiam: quȩ pactis nuptijs in Gallia, ad ſponſum per fines Vaſconum veniebat. nuptiæ Burgis celebratæ, apparatu poſt memoriam hominum maximo & celeberrimo. Iacobus Aragonius Rex ſponſi auus, Alfonſi Regis inuitatu & Petrus Iacobi maior filius inter fuere. Eduardus Anglicanȩ iuuentutis Princeps, Rex Granatæ, Alfonſus ipſe Rex eiuſque fratres & filij, atque patruus Alfonſus Molinæ regulus. ex Italia, Galliaque atque Hiſpania plerique proceres conuenerunt. in his Guillelmus Mōtis Ferrati Marchio. His nuptijs illud prouidebatur, vt Ludouicus Rex ſuo & filiorum nomine iure decederet: quod in Caſtellæ regnum obtinere credebatur, Blancæ filius, quæ Hērici Regis ſoror fuerat natu maxima. ſolenni peracto Iacobum ſocerum Alfonſus officij cauſſa Turiaſonē vſque deduxit.

Ludouicus Rex Galliæ deceſſit.

CAP. XIX.

ANGLI Francique ſuſcepta ſacra expeditione, aliquanto longius in opere quam Aragonij proceſſere ſed nihilo tamen meliori exitu: niſi quòd fœdere inter vtranque gentem ea de cauſſa facto, Lutetiæ in frequenti Principum conuentu veteres controuerſiæ ſublatæ ſunt. is fructus vel maximus tantarum molitionum fuit. fineſque vtriuſque ditionis in Gallia inter Francos & Anglos communi conſenſu deſcripti: ea potiſſimùm lege, vt dum Rex Sanctus Tunetum oppugnaret, quò hortatu Caroli fratris ire contendebat, Afros Italię ſem-

per infeſtos, Siciliæ & Prouinciæ Phocæenſi formidabiles diſputâtis, primum euertendos eſſe: Anglus claſſe comparata Syriam perdomaret. Eduardus Angliæ iuuentutis Princeps vt conuenerat, Hiſpaniæ atque Italiæ littora cum valida claſſe legens, ad Ptolemaidem copias expoſuit, in ipſis initijs à ſupremo vitæ periculo numinis ope ſeruatus. in cubiculo enim percuſſor eum adortus, vnum atque alterum vulnus inflixit. Inſidiator in veſtigio trucidatus eſt. ſceleris pręcipuus auctor ne tum quidem cognoſci potuit. aſſaſſinos gentem in pericula promptam fama tenuit. Rex Sanctus cum tribus filijs Kalen. Martij ſalutis an-
1270 no milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo Maſſilia ſoluit. Theobaldus Vaſconum Rex Henrico fratre ad regni procurationem relicto, religionis promouendæ, virtutiſque oſtentandæ cupidus, Regem ſocerum comitatus eſt. Immite & turbidum cęlum nauigantibus fuit. Tunetum appulſa claſſe oppugnari cœpta. acie victi ſemel atque iterum barbari cùm vrbe ſe continerent, ad ſextum menſem obſidio tenuit. quo tempore maligni ſideris vi exorta peſtis multos cõſumpſit. in his Ioannes Ludouici Regis filius prior aliquanto, ipſeque Rex ad octauum Kalend. Septembris profluuio deceſſit. Cum inſigni ignominia diſceſſum ex Africa eſſet, vſque adeò vires noſtrorum & animi conciderant, ni Caroli Siciliæ Regis ſuperuentu confirmati eſſent. Cum barbaris ea lege fœdus ictum eſt, vt quadraginta millia aureorum Carolo ipſi & poſteris quotannis penderent: ex quanto tributo Siculus Romanæ eccleſiæ erat obnoxius. Drepani in extrema Sicilia, quo ſe ex Africa cõtulerunt, Theobaldus Rex ad quintum Decembris diem obijt. ea neceſſitas belli ſacri omittendi, quod toties infeliciter erat tentatum, & patriæ repetendæ fuit. Ludouici Regis viſcera ad Montem regalem in Sicilia, corpus in D. Dionyſij prope Lutetiam ſepultum. Theobaldi Regis corpus odoribus differtum Peruini Campaniæ vrbe in Gallia, in maiorum ſepulcra illatum eſt. vxor Eliſabetha conſequenti anno Aprilis vigeſimo ſeptimo die, quinto Kalen. Maij, Hieræ in prouincia Phocæenſi defuncta eſt. corpus in Barra monaſterio compoſitum. inferiæ ex Chriſtiano ritu omnibus magnificè datæ ſunt. Ad Caſtellam reuertamur.

Procerum in Alfonſum Regem coniuratio.

Cap. XX.

Alfonsi Regis animus vno tempore multiplici cura ſuſpenſus erat, ardebat in primis cupiditate Germanici imperij cernendi, ad quod multorum litteris, & cõuitio propemodum erat euocatus. regni proceres erant animis alienati. nocebant aſperi mores, & nimia ſeueritas, cui aſſueti nõ erant. pręterea rumor afferebatur, bellum ex Africa inſtare: maiorique quàm vnquam apparatu copias comparari: tametſi Petrus Martinius maris Præfectus, (Almirantum vocant) Gaditanos Mauros inopinantes oppreſſerat anno ſuperiori. vrbem, & inſulam præſidijs obtinere difficile erat. itaque Marrocio Regi relicta, in cuius ditione antea fuerat. ea barbari promerendi occaſio quæſita eſt ſcilicet. Ab Alfonſo Luſitano Rege, Dionyſius filius octo natus annos ad auum Caſtellæ Regem amandatus eſt, vt regno Luſitano immunitatem impetraret. Actum de ea re in Principum conuentu: & cæteris aut tacentibus, aut etiam conniuentibus, cùm Regum voluntati repugnare tutum non ſit, Nunnius Gonſaluus Lara coniurationis princeps refragari eſt auſus. negabat regni maieſtatem quouis prætextu, multo minus in

in pueri gratiam imminui æquum videri. Vicit in concilio Regis ſententia, vt Luſitania immunis eſſet: & Nunnij tamen libertas in Regis animum altius deſcendit, quàm quiſquam exiſtimaret: & ad alias offenſiones adiūcta effecit, vt Nunnius, Harus, & Philippus Regis frater exitialia conſilia reipublicæ Regique agitare non dubitarent: & quoniam viribus non ſatis fidebant, externa præſidia cōparanda decernerent. Itaque dum in bello ſacro Theobaldus diſtrictus erat, à Philippo Hericus Vaſconū procurator, coram de iungēdo cum ijs proceribus fœdere appellatus eſt. Cautior ille, ne belli grauiſſimi molem ad ſe attraheret, fratris abſentiam excuſauit. proceres ea ſpe depulſi Reges alios Luſitanū Granatenſem, ipſumque adeò Marrocium Imperatorem per litteras, vt vires iungerent, bellumq; Caſtellæ inferrent, ſolicitarunt cæco impetu in vindictā præcipites. Erat Alfonſo ſublime ingenium, ſed incautum, ſuperbæ aures, lingua petulans, litteris potiùs, quàm ciuilibus artibus inſtructus: dumque cælum conſiderat, obſeruatque aſtra, terram, amiſit. Is re prodita indicio Ferdinandi Pereſij, quem coniurati in partes attrahere conati erant, concuſſa mente, ac periculi magnitudinem tandem conſiderans, ad eos motus pacandos ſeſe totum conuertit. Murciaque vbi tunc agebat ad proceres, qui Palentiæ conuentus agitabant in noui belli curam intenti, Henricum Aranam legat, ſi quomodo poſſent agendi dexteritate ab ea mente deduci. ipſe & Regina vxor Valentiam profecti cum Iacobo Rege de rebus omnibus conſilia communicarunt. Iacobus vt erat à multo vſu callidus, quo tempore ad Ferdinādi nuptias Burgos venerat, prouiſa, quæ imminebat, tempeſtate ex alienatione Principum, Alfonſum grauiſſimis verbis caſtigarat: dederatque præcepta. Vt à ſubditis amari, quàm timeri mallet. Reipublicæ ſalutē in ciuium beneuolentia eſſe: exitium in odio. Omnes regni ordines ſibi conciliare, fore ſalutare: ſi minus id poſſet, Præſules & plebem in primis cōplecteretur, quos procerum inſolentiæ opponeret. De nullo occultè ſupplicium ſumeret, formidinis indicio maieſtatis dedecore. Qui enim in alteram partem decernit inaudita cauſſa, ius licet decernat, iniuriam tamen facit. Hæc fermè vitia in Alfonſo culpabantur: quæ ſi opportunè euulſa eſſent, magnis calamitatibus reſpublica fuiſſet liberata. eo Regum colloquio nihil præterea rei magnæ geſtum eſt. rurſusq; Alfonſus ad Regem ſocerum Alicantem proficiſci vertente anno neceſſe habuit, obteſtatum vt Aragonios proceres in officio cōtineret, ne cum rebellibus, vt facere parabant, fœdus iungerent: & quoniam Granatenſis Guidixēſes, & Malacitanos bello vexare pergebat, vtris opitulari æquius foret conſilium daret. Cenſuit Iacobus veteri fœdere ſtandum, neq; vltro Granatenſes illato bello irritādos videri. Aranæ legatione nihil prouectum eſt: & Rex Granatæ procerum impulſu, violato fœdere prior in fines Chriſtianorum irrupit, finitimos agros vrere atque depopulari pergens. aderat ex Africa equitum manus: quos Iacobus Abeniuzephus præmiſerat. His rebus nūciatis, Alfonſus Ferdinando filio, qui tunc Hiſpali morabatur in noui belli curam intentus, per litteras mandat, vt copijs omnibus in Granatēſem Regem feratur. ipſe Burgos profectus eſt: ſi quo modo rebellium animi ſanari poſſent in ea vrbe conuentus agitati ex vniuerſa ditione: ac nominatim rebelles euocati fide publica: & quo tutior eſſet acceſſus, loco extra vrbem deſignato in regio xenodochio. Regis & procerū colloquijs, quæ nō vno loco ſunt habita, amplius exacerbari voluntates viſæ ſunt: vt fide abiurata qua Regi obſtricti

erant,

erant, Granatam frequentes abierint, e-
1272 ius ſeculi anno ſeptuageſimo ſecundo:
Nunnius, Harus, Philippus tria coniu-
rationis capita. præterea Ferdinādus Ca-
ſtrius, Lupus Mendozius, Egidius Roa,
Rodericus Saldania. ex minori nobilita-
te alij, quorum numerus iniri vix poteſt.
In ipſo diſceſſu oppida incenſa, agri va-
ſtati, omniaque hoſtilis animi exempla
edita ſunt. Rex Toletum magnis itineribus, deinde in Oretanos Almagrum contendit, quia nōdum deſperabat proceres ſanari poſſe, Regemque Granatæ nouo fœdere conciliari, in eam potiſſimum curam incumbens, & ſi minus ſucceederet, bellum omnibus viribus ſupremoque conatu illaturus.

Noui Aragoniæ motus.

CAP. XXI.

QVo hæc tempore in Caſtella gerebantur, Philippus Galliæ Rex qui Ludouico patri ſucceſſerat, nouis principatib⁹ augebatur Alfonſo patruo, qui Pictauienſis & Toloſanus Comes erat, & Ioāna eius vxore ſine prole per idē tempus defunctis. neq; multo poſt Fuxēſis Comes Rogerius Bernardus ditione ſpoliatus eſt, nō alia maiori de cauſſa, quàm quod magiſtratibus regijs parere aliquādo recuſaſſet. Ea res Aragonia arma, quoniam in Iacobi fide Fuxenſis ditionis pars erat, in Gallos concitata quidem: ſed Iacobi tamen prudentia ſedata ſunt. præſertim cùm noui, atque inteſtini tumultus metus inſtaret. Petrus Aragonij iuſtus filius Ferdinando Sanctio fratri ſuo ex impari matri, infenſus erat: quod quo tempore ex Syria redijt, à Carolo Rege Neapolitano eximiè cultus, cum eo exitialia reipublicæ conſilia communicaſſet. Erat Ferdinandus Burrianæ: quo loco Petrus cum manu militari poſtquam in ędes facto impetu irrupit, fratrem locis omnibus quęrere, ſcrutari latebras, clauſa effringere, ſtrepitu & tumultu omnia miſcere, cùm interim Ferdinandus & Alfonſa Vrrea vxor ſeſe occultè periculo ſubduxiſſent. Hæc initia magnorum motuum fuere, & regni proceres fratrum ſimultatem ſuam occaſionem facientes, in duas factiones diſtracti ſunt: tanta obſtinatione, vt viribus auctis Regi ipſi bellum indiceret haud vllo operæpretio, niſi quòd Cardonæ Vicecomes, alijque proceres partibus infecti, ditione ſpoliati ſunt. Ferdinandus Sanctius Regis filius ad Pomariam arcem obſeſſus à fratre, atque in poteſtatem redactus, in præterfluentis Cingę vortices præcipitatus periit, fama ancipite iure ne an iniuria. Duce certè ſublato cæteri quieuere. hic parricidij fructus fuit. verùm Ferdinandi mors tertio poſt anno contigit. reliquit filium in minori ætate Philippum nomine, ad quem gens Caſtria generis originem refert. Rogerius Lauria in agro Valētino Rahello & Abricato prædijs donatus abs Rege eſt: operæ merces, quòd ex vltima Italia Conſtantiam nurum eſſet ſecutus: magno deinceps vir ingenio, ſummuſque Dux præſertim mari futurus. Cum Vaſconum Rege Henrico, qui fratri ſine prole defuncto ſucceſſerat, & cum quo Aragonijs ſimultates erant ob interceptum iniuria regnum, in multos annos induciæ pactæ ſunt. Iacobus Rex in tanta ſuorum ad arma conſternatione, tantiſque diſſidijs prouidebat, ne pars altera Vaſconibus iuncta, negotium faceſſeret, faciliore conſenſu ad bellum quàm ad pacem concordiamque. & maior cogitatio pectori inſederat vires in Mauros vertendi: vnde ſęua tempeſtas Hiſpaniæ imminere, niſi opportunè occurreretur, prudentibus videbatur.

Alfon-

Alfonſus Rex ad imperium capeſſendum proficiſcitur.

CAP XXII.

ARDEBAT Alfonſus cupiditate Germaniam adeundi, imperij inſulas coronamque ſuſcepturus, eo maiori ſtudio & feſtinatione, quod auctore Gregorio decimo Romano Pontifice Germaniæ proceres malorum pertæſi, quæ interregni tẽpore multa & grauiſſima atque diuturna erant perpeſſi, nouam electionem in comitia conuenientes ardornabant Alfonſo prætermiſſo, Richardo pridem defuncto. Eo nuncio perculſus Rex, vt par erat, priorem tarditatem noua feſtinatione compenſare volens, haudquaquam opportune in vnam adeundæ Germaniæ curam cœpit incumbere. Prudentibus tranquillitatis & reipublicæ cura præferenda videbatur. leuiſſimus quiſque & futuri improuidus, ſpe vana tumens, ad profectionem hortabatur. nec deerant qui ambitione ſtolida, arma, equos, alia belli ſubſidia comparanda prędicarent, quaſi hoſtes ſubiugaturi. ab alijs, id ipſum quod paranti profectionem tot aduerſa ante contigiſſent, in prodigium & omen mali ſucceſſus vertebatur. Alfonſus natura cunctator rationes regni impeditæ. & ſi aliquam honeſtam ſpeciem nactus eſſet, deſtiturus dedecoris metu expeditionem parat, quacunque conditione Granatenſes & proceres ad fœdus attrahere ſatagens. In eam curam intento Rege Alhamarus Granatæ Rex, ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo tertio inchoante, diem obijt, homo audax, callidus, promptus, & rebus noſtris infenſus maxime. Nata de ſucceſſione controuerſia. vicit tamen ea pars, vnde Caſtellæ proceres perfugæ ſteterunt: regnique inſigne Mahomadi datum eſt, cognomento Miralmutio Leminio, defuncti maiori filio. Hunc quamuis à rebus noſtris vltro abhorrentem, & à pleriſque ad bellum concitatum, quia noui regni opes nutabant, ad concordiam incundam procliuem Alfonſus conciliari poſſe ſperabat. Nonnulli præterea proceres ad meliora conſilia animos reuocabant: ac nominatim Fernandus Caſtrius, & Rodericus Saldania fide publica Abulam, vbi conuentus regni agebantur, ad Regem venere ipſo tempore quo in Germania feſtinatis imperij comitijs, Rodulfus Ausburgenſis Comes conſentienti procerum ſuffragio ad imperium vocatus eſt, exiguo quidem cenſu, anguſtoque principatu, cæterum generis nobilitatem ad veteres Francorum Reges referens, & virtutum indole clariſſimus. Aderant Franconofurti Alfonſi legati. verum eorum interceſſione nihil effectum eſt, priori beneuolentia, qua Alfonſum complexi erant, publica inuidia mutata. Is ſoluto Abulenſi conuentu, Requenam abierat: vt ſocero Rege conuento de bello Maurico conſilia conferret. ibi labore itineris, an animi tædio morbo tentatus eſt haud leui. & quoniam cætera non procedebant, ipſaque feſtinatio tarda videbatur, optimum fore viſum eſt, extremam pacis ſpem tentare Reginæ opera, Sanctijque Primatis auctoritate: qui vt in eam curam incumberent, Cordubam continuo amãdati ſunt. Rex etiam Hiſpalim abijt. Ad Põtificem Gregorium decimũ Aimarus ex Dominicano ordine, qui poſtmodum Abulenſis Epiſcopus fuit, & Ferdinandus Zamora canonicus Abulenſis regij ſcrinij Præfectus legati Vrbe veteri, vbi tunc Pontifex erat, dato ſenatu cauſſas explicuerunt, ob quas Rodulfi electionem vitioſam eſſe crederẽt, Non debere Pontificem eorum dictis moueri, qui eius auribus inſidiando, alienam gratiam captarent: ſed medium ſe gerendo, vt ſacroſanctæ, quã gerebat,

perſonæ ratio poſtulabat, ab vtriſque inire gratiam Vrbani & Clementis exemplo, qui exæquato honore ne alterutris præiudicarent, Richardum & Alfonſum Romanorum Regis appellatione exornarant. Ea legatione nihil profectum eſt, cum tam diuturnæ moræ tędium cepiſſet. Fredulus tantum Lugdu-
1274 no, vbi conſequenti anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quarto, præſente Pontifice conuentus Epiſcoporum generales ſunt habiti, diſciplinæ eccleſiaſticæ reſarciendæ, belli ſacri inſtaurãdi, eccleſiæ Græcæ cum Latina conciliandæ cura ſtudioque, ad Alfonſum legatus, eccleſiaſticorum redituum decumas in bellum Mauricum Pontificis nomine eſt pollicitus, modo ab inani obtinendi imperij ambitione ſpeque animum auerteret. Externa imperia appetendo, eccleſiæ pacem pulcherrime ſtantem, turbare iniquum videri. Interea Henricus Vaſconum Rex à multa ſagina grauis fœduſque Pompelone obijt ad vndecimum Kalen. Auguſti. ex vxore Ioanna, Roberto Arteſiæ Comite Ludouici Regis Sancti fratre genita, filiam Ioannam reliquit vix triennem, ſed hæredem tamen ſacramento procerum prius, deinde patris teſtamento deſignatam. vnde noua diſſidiorum materia. regnique Vaſconum ad Francos translatio. Freduli legatio non ingrata extitit: ſeque Alfonſus in Pontificis poteſtate futurum reſpondit, illiuſque arbitrio vniuerſam controuerſiam permiſſurum. Ergo Pontifex nihil vltra moratus, Rodulfi electionem (nam eatenus in Alfonſi gratiam diſtulerat) in publico conuentu ratam habuit octauo Idus Septembris. moxque ad omnes Principes litteræ datæ in eam ſententiam: ipſique Rodulfo, vt quamprimum in Italiam ad coronam ſuſcipiendam feſtinaret mandatum. Ad conuentus Lugdunenſes Iacobus Aragoniæ Rex profectus eſt extrema ætate homo, decoris auidus. inde tamen haud vllo magno operępretio redijt in patriã non obſcure iratus Põtifici, ꝙ ipſius capiti regni coronã imponere recuſaſſet: niſi vectigali perſoluto, quod Petrus ipſius pater, quo tempore Romæ coronã ſuſceperat, pendere quotannis pactus erat. Iacobo Regi indignum videbatur, regnum maiorum virtute partum cuiquam externo Principi eſſe vectigale. Interea Rex Granatæ & proceres ad officium Reginæ diligentia reuocati ſunt. & ad proceres quidem pacãdos omnia quæ flagitabant promiſſa ſunt. Regi autem Granatæ quotannis mandatum trecenta millia aureos marauedinos in regium fiſcum inferre: magnumque in præſenti auri pondus mulctæ nomine repræſentare. Guidixenſibus & Malacitanis, quoniam in fide Alfonſi erant, eo agente induciç annuæ datæ ſunt. Inſignem ea ætate virum Hiſpania vidit Gonſaluum Atienſam Regi intimum; cuius potiſſimũ diligentia & ingenij dexteritate id fœdus eſt pactum. Granatæ Rex & proceres Corduba, deducente Ferdinando Principe, qui rebus omnibus interfuit, Hiſpalim profecti ab Alfonſo Rege benigne accepti ſunt: ex cõparatione vtriuſque temporis obſequium cum ſecuritate, quam contumaciam cum pernicie præferendum eſſe iudicantes. Ipſe etiam Granatæ Rex venia donatur. Mox vno tẽpore Caſtellæ arma Ferdinãdo ductore iuſſu patris, in Vaſcones mota ſunt. & Iacobus Aragonius Rex Petrum filium maiorem, in quem eius regni iura tranſtulerat, ad occupandam procerum gratiam, quoniam in Aragonios proniores erant, dimiſit: neque Aragoniæ artes, neque Caſtellæ vires ex ſententia proceſſerunt, nam Regina vidua in Galliam ac Regis patruelis præſidium cum filia, vim verita in tanta temporum colluuione profugit. Ferdinandus tantum armi

Via

Viana tentata, inde repulſus propter loci firmitatem & obſeſſorum virtutem, Mendauiam & alia minora oppida in poteſtatem redegit. omnia difficiliora opinione fuerunt : etſi nullus iuſtus exercitus obuiam Ferdinando proceſſit: quod maiorem afferebat moram. & eius regni rationes ita erant conturbatæ, vt in vnam defendendæ reipublicæ voluntatem proceres infecti patribus conſpirare non poſſent. Plurimi Aragonijs fauebant, ac præſertim Armengaudus Præſul Pompelonenſis, & Petrus Sanctius Montacutus, vir primarius regnique procurator. Petro Aragonio ad vtriuſque regni fines Soſium oppidum progreſſo, cum regnum ex Sanctij Regis adoptione, & ex alij vetuſtioribus tabulis ſibi deberi contenderet, & quadraginta millia argenti pondo exigeret non ita pridem à Theobaldo Rege pacta : re multum deliberata, cõſenſu procerum, puella regni hæres deſponſa eſt abſens: regnique poſſeſſio dotis nomine pacta : ſi minus id contingeret, ad centum quadraginta millia argenti pondo in belli ſumptus aduerſus Caſtellæ vires, & conatum in inferendi belli propoſito perſtantis. atque hæc menſe Nouembri Oliti conſtituta ſunt. Quo tempore Alfonſus Rex in Gallicã profectionem toto animo incumbens regni conuentus Toleti agitabat, vt rebus compoſitis ſeſe in viam daret. Ferdinando filio vniuerſi regni procuratio cõmendata eſt. proceres alij alia curare iuſſi. plurima auctoritas Nunnio Laræ, quem regni limitibus aduerſus Mauros, ſi ſe commouerent, præficiendum iudicauit, id blandimendum factioſis promerendis abs Rege datum eſt. Sub anni finem conuentu ſoluto Rex, Regina, filij minores, Emanuel Regis frater iter ingreſſi. omnia ad decorem imperij compoſita: eoque lentiori agmine Valentiam itum eſt. Inde Dertuſam atque Tarraconem : vbi Iacobus Aragonius Barcinone profectus aduenientes excepit. Barcinone natalem Chriſti diem celebrarũt, inchoante iam anno M ducenteſimo ſeptuageſimo quinto. Raymundi Pennafortij ex Dominicano ordine per eos dies defuncti, in ea vrbe funus vtriuſque Regis præſentia cohoneſtatum eſt. inſignis pietate eruditioneq; 1275
viri. Ipſo anno Pelagi' Correa D. Iacobi Magiſter extinctus eſt, annis grauis. omni laudũ genere bello paceq; clariſſim' corpus Talaueræ in D. Iacobi, vti frequẽs hominum in eo oppido opinio eſt compoſitum. alij Tudiæ malunt. quã ipſe ædem ad Marianorum montiũ radices D. Mariæ nomine ſacram à fundamentis extruxerat, victoriæ monumentum: quã ſuperioribus annis de Mauris retulit, eo loco nobiliſſimam. Sole etiam à curſu retento : quo dies longior, & maior eſſet hoſtium fugientium ſtrages, ſic vulgo iactatum. Senſibus ancipiti prælio atque inter metum & fiduciam conturbatis, tempus metiri qui vacet? hora vna multarum inſtar eſt præ cupiditate, feſtinatione, curaque. multa præterea in periculo creduntur facile, finguntur impune. Alfonſi conatus Rex ſocer non ſatis probabat, multiſque verbis eum deterrere eſt conatus : cauſſa diiudicata Pontificem mutaturum nulla ſpes erat: neque tantis laboribus adepturus videbatur, amplius quam vt acceptæ ignominiæ deformis teſtis apud exteras nationes viſeretur. monita ſapienter Alfonſi obſtinatio diſcuſſit. Itaque vxore & filijs Perpiniani relictis, ad Belcairum prouinciæ Phocæenſis oppidum Rhodano præterfluente nobile, præcipuaque amœnitate, vt conſtituerant, Pontificem Romanum primo vere adijt, dimiſſo quidem Lugdunenſi Epiſcoporum conuentu, ſed in Gallia tamen morantem eatenus. Ibi die dicta coram Pontifice & Patribus qui eũ erãt ſecuti, hac ſen-

tentia orationem habuit. Si aliquo meo ſtudio & diligentia imperium obtinuiſſem, egregium mihi erat tot prætermiſſis Principibus in externum hominem voluntates Germaniæ conſpiraſſe. nunc Dei hominumque conſenſu datum honorem retinere, quis iure reprehendat? turpe potius ſit, diuina dona tueri non poſſe: atque in amore non reſpondere ijs à quibus fueris prouocatus. Quo grauiori doloris ſenſu conficiar neceſſe eſt, cũ paucorum fraudibus audiam, Germanię proceres (ô homines in fide parum conſtantes) circumuentos, in noui Principis electionem conſpiraſſe nobis inauditis, nondum diiudicata cauſſa noſtra. In qua ſi quod dubium olim fuit, ſublato æmulo ſublatum eſſe oportuit. Neque fraudi eſſe debuit, hactenus profectionem noſtram eſſe dilatam quod quidem cunctationem & ſegnitiem interpretãtur. cum verius tranquillitatis ſtudium fuerit, dum quorundam mentes à nobis auerſas ſanare ſatagimus, & ſyncerus religionis amor, dum regni rationibus cõſulimus, barbarorum irruptionibus obnoxij Nunc filio in patria relicto, geminæ iam prolis patre, imperium te auſpice atque adiutore Gregori Pontifex maxime, capeſſemus, inane quidem & ſine prouentu nomen : ſed publicum Hiſpaniæ decus reſpicere, noſtramque ignominiam depellere cogimur. quod vtinam ſine armis præſtare poſſimus. alioqui quodcunque periculum retinendi honoris ſtudio ſobire eſt animus Mihi neque maius quidquam neque carius, veſtra Patres auctoritate in terris eſt. à primis annis ita mores conformaui, vt ab optimo quoque probaret, & famam benefactis extenderem. his actionibus nullo ambitu prioribus Pontificibus placui, ob eaſdem artes ad imperium ſum euocatus, graue ſit, neque ferenda ignominia, in hoc ætatis flexu, quæ iuuenis peperi, per fraudem eripi : noſtræque glorię ſempiternam inuri maculam. Te ô ter beate Pater, voſque quicunque adeſtis Patres, noſtris conatibus fauere, æquum eſt, in cauſſa, qua maior iuſtiorue vlla ne excogitari quidem poteſt: orbique teſtatum facere, quid priuati affectus, quid integritas & religio valeant. Si minus prouidere ſaltem atque præſtare cum tempus eſt, ne reſpublica nouis enatis diſſidijs inſanabilem plagam accipiat. Ad hæc Pontifex paucis cauſſas exponit, cur iure Chriſtiano licuiſſet nouum Auguſtum creare. Richardi obitu nullum nouum ius Alfonſo acceſſiſſe : ipſumque in Pontificis poteſtate futurum promiſiſſe. Publice id ſalutare fuiſſe, priuatim haud ignominioſum : non magis Hiſpanos Germanis imperare æquum eſſe, quam Hiſpaniæ à Germanis iura dari. Germaniæ itinera auia atque impedita eſſe, vrbes munitas, gentem ferocem. priora ſtudia reſediſſe. aduerſus Germanorum conſenſum, vllas vires haud poſſe comparari. Multum infamiæ victo fore, victori exiguos fructus. Præſtare ſua tueri, quam aliena petere. Eam eſſe benefactis gloriam partam, nullo vt poſſet eius nomen tempore nulla ignominia obſcurari. Daret Deo, daret religioni, ſi quid præpoſtere actum videbatur. His verbis adijcit complexum & oſculum, comis natura & à multo vſu edoctus talibus blanditijs commotas hominum voluntates ſedare. Eo conatu ceſſatum. Secundum repulſam tamen, aliæ ſpes tentatæ ſunt. Sueuiæ principatum Cunradino interfecto, ſibi deberi Alfonſus poſtulabat, genus maternum ad Sueuiæ Principes referenti. iniuria à Rodulfo occupatum eſſe ad ereptum imperium nouam eam iniuriam acceſſiſſe. Vaſconum regnum repetitis antiquis iuribus ad ſe reuocabat. inique facere Gallos, qui in eius procuratione inuaſiſſent. Denique Henricum fratrem, auctore pontifice petebat, à Ca-

à Carolo Siciliæ Rege dimitti. nam is Pontificis voluntatem excuſabat, ne captiuo libertatem daret. His æquiſſimis, vt ipſi videbatur poſtulatis, Pontifex & Cardinales cùm ſurdas aures præberent, Alfonſus iratus ex Gallia diſceſſit, præcipiti iam æſtate, atque in autumnum conuerſa. Regreſſus in Hiſpaniam, imperij nomine & inſignibus nō antea abſtinuit, quàm dirarum denunciatione Archiepiſcopus Hiſpalēſis Pōtificis iuſſu, vt deſiſteret perfecit. Decumæ tantùm eccleſiarum in ſumptus belli Maurici conceſſę ſunt. tertias vulgò dicimus: nimirum decumarū tertia, quam in tēplorum fabricationes & ſarta tecta conſumere mortis erat, datum vt regium in fiſcum inferretur, lege nō in omne tunc tempus lata (ſic arbitror) ſed annorum numero definito. Hoc initium Caſtellæ Regibus ſacros templorum reditus decerpendi. Hic fructus Alfonſo longinquæ peregrinationis, tantorumque laborum fuit, erepti per iniuriam imperij compenſatio, innoxij quidem, inemptique, haud felicis tamen.

Libri Tertijdecimi Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,

LIBER XIIII.

Rex Marrocij tranſmittit in Hiſpaniam.

Cap. I.

INTEREA Rex Marrocij Iacobus Abeniuzeph' rerum potitus in Africa, cognitisque Hiſpanię rebus, Alfōſi Regis diſceſſu Bæticam pręſidio nudatam: gentis iniurias toties noſtrorum armis violatæ ire vltum cupiens, ancipiti animo, propter periculi magnitudinem in diuerſa trahebatur. cunctatorem natura, nouoque imperio firmando, quoniam nouitate nutabat, & ex eo multis in Africa bellis implicitum, nouus ex Hiſpania nuncius ad expeditionem maturandam impulit. Mahomad Granatæ Rex, pro gentis ingenio vtilitati potius quàm religioni fideique ſeruiens, quamprimum ab Alfonſi Regis complexu fœdere firmato Hiſpali diſceſſit in patriam, bellum inſtaurare Bæticāque occupare vniuerſam cogitauit, maius fortuna & viribus facinus. Dolebat eo reliquias gentis eſſe redactas, vt vix haberent vbi pedem in Hiſpania ponerent, idque precariò, & annuo vectigali impoſito. Malacitanos & Guidixenſes Alfonſi Regis præſidio tutos, moliri hoſtilia non deſiſtere: neque dubitaturos nouo bello laceſſere cùm primùm induciarum tempus exijſſet. In eam cogitationem intento haud ſatis virium erat aduerſus Alfonſi Regis, quamuis abſentis potentiam opeſque. Marrocius Rex ad armorum ſocietatem inuitatus, vir ea tempeſtate magnus, inſigniſque militari gloria. Veniſſe tempus vlciſcendi iniurias. Nō ignauia magna imperia contineri. virorum armorumque faciendum certamen. Regnorū iura in viribus & potentia eſſe. Sua retinere priuatam laudem: de alienis certa-

re id demum magnorum Regum munus eſſe. Laceſſendos in Africa, niſi laceſſierint: reliquiasque Mahumetanæ gentis texerint in Hiſpania. Quanti æſtimandum, dum eam prouinciam ſubigerent in alio quodammodo orbe trophæa ſtatuere, victoriæ gloriæque: vno impetu atque victoria vno Europam & Africam committere quantum? His commotus Marrocius Rex bellum in Hiſpaniam ſtatuit. ingentes delectus tota ditione habiti. nauium, militum, armorum apparatu ſtrepere omnia. Nihil æquè fatigabat quàm pecuniæ conquiſitio: & ne re prodita noſtros ad defendendum bellum vindicandasque iniurias paratos inueniret. Vtraque de cauſſa Iacobum Regem Aragonium per legatos ſolicitauit, vt pecuniam mutuam mitteret. regulum Maurum ab auctoritate deficientem ſcilicet, Septam vrbem occupaſſe. propter locorum opportunitatem, quoniam freto Herculeo adiacet, vtrique nationi fore id niſi occurreretur exitiale. malè coercitam famam, vt in rebus magnis ſupprimentes augebant. Itaque neque Aragonius pecuniam miſit, neque Caſtellæ proceres de ſua comparatione aliquid propterea omiſerunt: ſegniter tamen cuncta adminiſtrabantur Alfonſo Rege abſente Ferdinando filio Burgis, quo luſtrato regno peruenerat ſeſe tenente. Miſſi igitur in primis ex Africa qui Algeziram & Tarteſſum nomine Marrocij Regis Granatenſi, vt conuenerat, dedente obtinerent, belli quod parabatur ſedes arcesq;. deinde in Hiſpaniam numeroſæ Afrorum copiæ tranſmiſſæ. decem & ſeptem millia equites, peditum numerus memoriæ non eſt proditus. ingentem fuiſſe res ipſa indicat, & magnitudo conatus. Prima cura fuit gentis inter ſe conciliandę veteri diſſidio ſublato. Marrocij Regis auctoritate Malacitani & Guidixenſes cum Granatæ Rege conciliati ſunt. Conſilio de ſumma belli Malacæ habito, diductis copijs, ne ſua ſe multitudine impedirent, & vt maius operæpretium eſſet, placuit in noſtros fines incurrere. Marrocius Hiſpalenſem agrum inuadit: Granatenſis Giennenſes fines impugnandos euaſtandosque ſumit. Nunnius Lara monito Ferdinando Principe vt quamprimum & quam maxima poſſet auxilia mitteret, quoniam res moram non recipiebat, raptim delectu habito Aſtigim petit: quò Marrocio tranſeundum erat munitiorem vrbem, quàm vt primo impetu capi poſſet. Ex vicinis vrbibus nobilium ad eum concurſus factus eſt, periculi fama, & Nunnij litteris excitantibus. Ita eorum multitudine confiſus, & ne timoris ſuſpicione animos barbaris adderet, vrbe egreſſus, cuius ſe munitione tueri potuiſſet, hoſti obuiam progredi non dubitauit. Commiſſum prælium, in quo Maurorum acies inclinata initio, ſua tandem multitudine vicit. noſtri cæſi fuſique ſunt. Nunnius ipſe Dux in acie cecidit. equites ducenti quinquaginta, pedites ad quatuor millia trucidati. vrbis propinquitas cæteris perfugium fuit, incitamentum nonnullis, ne ſupremo conatu virtutis ſpecimen ederent. Nunnij caput acris ante viri, manuque ſtrenui ad Regem Granatę miſſum, ingratum barbaro ſpectaculum propter memoriam prioris amicitiæ, & quoniam eo auctore regnũ ſe obtinuiſſe recordabatur. Miſſum itaque Cordubam, vt cum trunco compoſitum ſepulturæ mandaretur. ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quinto, mẽſe Maio inſignis ea clades accepta vniuerſam prouinciam mœrore compleuit, non ignominiæ tãtùm præſentis contemplatione, ſed etiam maioris periculi metu. Aſtigi vrbe victor & exultans barbarus potiri non potuit. id doloris leuamen erat, & melio-

ſioris ſpei initium. Sanctius Toletanus Præſul eius cladis nuncio percitus Toleto, Madrito, Caraca, Elboraque equitatu omni contracto, magnis itineribus in Bæticam abijt. Granatenſes Mauri, Giennenſes agros populari, pecora abigere, hominum cædem facere, villas vicoſque incendere, nullique omnino rei parcere in quam ferrum flammave ſequi re poſſet. Hos Sanctius iuuenta feruens, & paternos ſpiritus referens aggredi ſtatuit, prædaque omni ſpoliare, maiori audacia, quàm conſilio. Lupum Harum cum non cōtemnenda manu aduenientem propediemque affuturum ſaniores expectandum iudicabant: neque ſine eo totius certaminis ſubeundum diſcrimē: vicit tamen eorum ſententia, qui victoriæ gloriam Lupi, ſi expectaretur, omnium opinione futuram eſſe diſputabant. Dignitatis ſpecie exitium comparatum. Commiſſa pugna, ad duodecim. Kalend. Nouēbris, noſtros minori numero, neque bello ſatis ſtrenuos Mauri conuerſo agmine facilè ſuperarūt, veterani milites, magnoque vſu rerum militarium. fœda fuga fuit, minor tamen quàm pro victoria cædes. Sanctium ipſum captum barbari diſceptabant vtrius Regis futura ea præda eſſet, & res ad arma ſpectabat. Atarius Malacæ regulus adacto in eius humerum enſe transfuerberauit. Abſit, inquiens, vt de vnius canis capite, tot viri principes cum diſcrimine ſalutis ferro dimicent. Occiſi caput & ſiniſtra manus pontificio annulo inſignis obtruncata: eo maiori acceptæ cladis dolore, quod barbari ſi patientia eſſet adhibita, deleri ea parte potuerunt. Lupus enim cum ſua peculiari manu in certamen ingreſſus, quamuis victoria exultantes Mauros, eximia virtute compreſſit. vincere omninò non potuit noctis ſuperuentu. Sanctij Præſulis corpus, manusque & caput multo auro redempta, Toleti in ſacello regio, tumulo ſunt compoſita: vbi Alfonſus Imperator, atque eius filius Sanctius, cognomento Deſideratus, ſepulti erant. Succeſſit Ferdinandus Couarruuius Abbas. & hoc ſexto poſt anno amoto, Romani Pontificis iuſſu, cui electionem probare nunquam potuit, Gonſaluus eo nomine ſecundus, Conchenſis prius, deinde Burgenſis Epiſcopus, ad eccleſiæ Toletanæ curam deinceps acceſſit. hunc nonnulli Cardinalem fuiſſe affirmat. Affirmant Onuphrius. Romæ in D. Mariæ Maioris marmoreum ſepulcrum extat, vt fama fert eius, hac inſcriptione. HIC DEPOSITVS FVIT QVONDAM DOMINVS GONSALVVS EPISCOPVS ALBANENSIS. OBIIT ANNO DOMINI. M. CC LXXXXVIIII. Gemina clade fœdū annum Ferdinandi Principis obitus inſigniorem reddidit, ad Villam Regiam ex morbo menſe Auguſto defuncti: cùm ad bellum Mauricum accurriſſet, & militares copias in eo municipio expectaret. defuncti corpus ad Olgas ſepultū eſt. Eius obitus luctum ingentem in præſenti attulit, grauia in futurum certamina: Sanctius enim frater ætate proximus regni ſucceſſionem ad ſe deuolutam cōtendere, qui Alfonſum Regem ſuperſtitem proximo cognationis gradu attingeret. Tametſi Ferdinandus ex vxore Blāca geminam prolem reliquit Alfonſum & Ferdinandū, Ioannis Laræ (Nunnij is filius fuit natu maximus) fidei ſub ipſam mortem enixè commendatos. Sāctius vt erat viuido ingenio & in quācunque ſe partem dediſſet induſtrius, in eo reipublicæ diſcrimine bello Maurico ſe Ducem præbuit: eiusque virtute & diligentia hoſtium audacia repreſſa eſt, præſidijs pluribus locis diſpoſitis vniuerſo certamine detrectato: vt impetus cum quo barbari venerant, mora conſeneſceret. quod ſalutare conſilium fuit. Moti & Valentini Mauri nunquam

fidi, tunc ſine metu ob Regis Iacobi ætatem, pleniq; fiducia ob res in Bætica patratas. Initia quidem belli quieti ſpeculabantur: vbi viciſſe ſuos nunciatum eſt, ad arma communicanda excitati ſunt: paſſimq; Maurorum in agro Valentino coniurationes factæ. etſi Petrus Aragonius Princeps patris iuſſu in Murciæ fines inuectus, cum manu militari Almeriæ agros incendijs & direptionibus deformarat. Res Vaſconum nihilo quietiores per idem tempus fuere. Philippus Galliæ Rex Ioannam puellam filio Philippo, cui Regi Pulchro cognomen fuit, vxorem dare deſtinans Vaſconũ regno dotali. Stephanum Belmarcham natione Gallum Vaſconibus præfecit, Petro Montacuto exauctorato. In homine externo ſatis auctoritatis non erat ad eos tumultus ſedandos, qui factionum ſtudio excitati erant. Ac Petrus quidẽ Mõtacutus dolore contumeliæ, & Garſias Almorauides qui ſemper Regũ Caſtellæ ſtudioſus fuerat, ſe factioſis duces præbuerunt. Intra ipſam vrbem Pompelonem tumultus cõcitati, & pars cum parte conflixit: tanta contentione atque crudelitate, vt prædia inuicem vrerent, filiosque infantes allidérent: maiori eius partis damno, quæ Gallos ſequebatur. Ipſum Petrũ Montacutum quietis ſtudio, an aliorum impulſu ad Gallos propenſum, & de tranſitione cogitantem, factio aduerſa re cognita interemit, indignum ea calamitate ob eas virtutes: quibus nemo ea tempeſtate inſtructior ciuis eſt habitus, nobilis idem, ac diues, forma, prudentia, viribusque corporis præſtans.

Iacobi Aragonij Regis obitus.

CAP. II.

1276 SVBSEQVENS annus à Chriſti ortu milleſimus ducenteſimus ſeptuageſimus ſextus, trium Romanorũ Põtificũ obitu extitit inſignis, Gregorij, Innocentij, Hadriani. Innocentij pontificatus breuiſſimus fuit, ac menſium quinque & duorum dierum. Hadriani dierum triginta ſeptem. In Hadriani locum Ioannes ſucceſſit eo nomine XXI. ciuis Oliſiponenſis, magno vir ingenio, ſtudiis litterarum doctrinæque præditus, dialecticæ præſertim ac medicinæ, vt libri editi indicio ſunt, Petri Hiſpani titulo, quod illi nomen in priuata fortuna fuit. Extat de re medica liber eius, qui theſaurus pauperum nuncupatur. vita haud multo, quàm prioribus diuturnior contigit. octo enim menſibus, & diebus octo poſtquam pontificatum tenuiſſet, tecti conclauis ruina Viterbij oppreſſus eſt. Nicolaus III. ex Vrſinorum gente ſucceſſor. Quo tempore inteſtini belli ſemina in Caſtella iaciebantur. Sanctius Princeps procerum & populi ſtudia promereri nõ deſiſtebat blãditijs, comitate, liberalitate: quas virtutes cùm in patre Rege populus deſideraret, eum infenſum habere cœperat. Aucta inuidia ex ꝓfectione Gallica intempeſtiuè ſuſcepta, nulloque operæpretio. ac fere cui fortuna aduerſa eſt, eum hominum ſtudia deſtituunt. vulgus nouarum rerum cupidum, ſimul & pauidum: proceribus quibuſdam parata ſeditio, apud integros diſſimulatio erat. Lupus Harus, in quo tantum auctoritatis erat, Cordubæ Sanctio conciliatus eſt. Cum Mauris quorum iam impẽtus reſederat, duorum annorum induciæ pactæ. Rex Marrocius fœdere cõſtituto Algezira, vbi ſe tenebat, in Africam cum copijs tranſmiſit: Sãctius Toletum feſtinauit. Patris ſalutandi, atque cum eo conſilia de republica conferendi ſpecies erat, paulò ante ex Gallia per Valẽtiam, Conchamq; in patriam reducis: ſed maior cogitatio inerat, conſenſu patris & procerum, ſucceſſionis firmandæ. Actum de ea re miniſtro ſermonum Lu-

po Haro. quod initio Alfonſus pater ægre tulit, ſe ſuperſtite de regni ſucceſſione intempeſtiue agi: nepotes prætermitti iure publico iniquum eſſe videbatur, priuatis certe affectibus, quibus eos cōplectebatur, contrarium. Emanuelis tamen fratris conſilio qui iam totus Sanctij erat: ad eam controuerſiam diiudicandam, regni conuentus Segobiam vrbem indicti ſunt. In ijs conuentibus re vltro citroque iactata ſecundum Sanctij iura & poſtulata pronunciatum eſt, opinione ancipite iure, an iniuria. Vicit ſane publicæ vtilitatis reſpectus & tranquillitatis ſtudium. neque enim Sanctius ſi repulſam tuliſſet, quieturus videbatur: & erat ætas idonea, ingeniumque, & indoles rebus communbus gubernandis. Atque hæc in Caſtella. In Aragonia autem Iacobus Rex Maurorum motibus, aut conſilio ſedandis, aut vi comprimendis operam dabat: Valentinoq; tractu vrbes & oppida pererrabat, in vnam eam curam intentus. multis locis varia fortuna dimicatum: atque ad Luxenum, quo tempore Rex Setabi erat, inſignis clades accepta eſt, fœdaque noſtrorum cædes facta: prorſus vt eum diem Martis ſcilicet, male ominatum, infauſtumque vulgus vocare cœperit. cecidit in conflictu Garſias Ruizius Aſagra, Petro natus Albarracini regulo, nobili ea tempeſtate Principe. captus templi Promagiſter. hoſtium contemptus ſemper in bello exitialis, malo fuit. Rex ex ea calamitate mœrore concepto, fractoque multis laboribus corpore nouoque morbo tentatus, belli cura Petro filio relicta. Algeziram abijt, Valentini agri oppidum: vbi ingraueſcente morbo ac ſalute deſperata, filio ſalutaribus præceptis coram caſtigato, regnum de manu tradidit. Ipſe Ciſtercienſem veſtem induit certus ad Populetum cœnobium, quo ſe loco humari volebat, reliquam vitam exigere. Obijt tamen Valentiæ Iulij die vigeſimo ſeptimo, fama ob magnitudinem rerum geſtarum immortali, vir vere magnus, præcipua religione: cuius ſtudio ad duo millia templa extructa fuiſſe memorantur. dedicata arbitror ex ritu Chriſtiano Maurica ſuperſtitione expiata. Militiæ laude cum quouis veterum Ducum comparandus trigeſies cum Mauris ſigna contulit, ſecundo ſemper præliorum euentu: vnde Præliatoris nomen tulit. tres & ſexaginta annos regnum tenuit, vna tantum libidinis licentia ad poſteritatem deformatus. Ex vxore Violante Petrum & Iacobum ſuſcepit, Iſabellam Galliæ Reginam, Violantem Caſtellæ, præterea Conſtantiam Emanuelis vxorem. Maria, & Eleonora in minori ætate deceſſerunt. ex Theraſia Egidia Vidaura, Iacobum Exericæ, & Petrum Aierbis regulos genuit. hos iuſtos filios eſſe pronunciauit: atque regni hæredes ſubſtituit, Violantis filijs ſine hærede, ſi contingeret, defunctis. Fœmina alia ex Antilonia familia, Ferdinandum Sanctium, quem à fratre occiſum fuiſſe monſtratum eſt, peperit. Berengaria Petrum Ferdinandum, cui Ixar oppidum donatum eſt Ex his nobiliſſimæ familiæ in Aragonia propagatæ. Violantis, Conſtantiæ, & Iſabellæ filiarum prolem maſculam quatuor filijs, ad regni ſucceſſionem ſubſtituit, ea lege, ne fœminis ad regni vnquam hæreditatem eſſet aditus. Maurorum gentem nunquam ſatis fidam, regni finibus vti pelleret, filio mandauit quod vtinam præceptum, tum ea ætate, tum conſequenti tempore à noſtris Principibus tempeſtiue eſſet executioni mandatum. gentis efferæ obſtinatio nulla arte vincitur, perfidia nullis meritis mitigatur: neque argumentis cedit, neque auctoritati. Petrus a morte patris Regis nomine tantiſper abſtinuit, ac regni ſe tantum hæredem in publicis tabulis ſcribebat, dum infu-

las & coronam acciperet : quod Valentinis motibus compoſitis Cæſarauguſtæ Nouembris die ſextodecimo factum eſt. Is honor vrbi nobiliſſimæ, atque elegantiſſimæ eſt habitus. Reginæ vxoris capiti corona etiam eſt impoſita proceresque ſacramento adacti, in Alfonſi pueri verba iurarunt, defuncto Rege patre non alium hæredem regni futurum. Iacobo noui Regis fratri, vti pater teſtamento ſanxerat, & vti ſuperius eſt indicatum deſtinaſſe, Baleares dati Regis nomine ſunt, adiunctis Ruſcinonenſibus & Mompelleri principatu. ex quo Iacobus, Sanctius, Ferdinandus & Philippus filij ſunt nati. Ex hac ditionis Aragoniæ partitione ſuſpiciones inter fratres natæ ſunt : quæ in apertum bellum proruperunt. Dolebat Iacobus Valentinos eſſe detractos, quos à patre ante dono acceperat, fratris beneficiarium eſſe factum intolerandum videbatur ira & ambitione in præceps ferebatur. Non reſtitere odia priuſquam ditione excidit Balearis.

Vaſconum motus compoſiti.

CAP III.

VASCONES nihilo quietiores erāt, inteſtinis motibus ob ſtudia partium identidem inter ſe tumultuantes. Philippus Galliæ Rex noui regni patrocinio ſuſcepto ad eos motus accurrere ſtatuit, numeroſis copijs ſeptus, iniquo tamen anni tempore, & Pyrenæi iugis qua tranſeundum erat, copioſa niuę rigentibus. accedebat annonæ difficultas ob locorum ſterilitatem. quibus difficultatibus permotus, ipſe quidem retro iter conuertit: cum copiarum parte maxima & validiſſima, Carolus Atrebatenſis, in quo auctoritas inerat, quod Ioannæ Reginæ eſſet auunculus, in Vaſconiam amandatus breui operæpretium fecit. Aduerſa factio ad Reniegam oppidum occurſu Francorum male mulctata, intra eam Pompelonis regionem, cui Nauarreriæ nomen eſt, ſeſe ad præſidium receperunt. Inde prementibus Gallis Garſias Almorauides factionis dux, eiuſque neceſſarij ſilentio noctis egreſſi ꝑ neglectas cuſtodias, peruia, inuiaque, qua quemque aut conſilium aut terror tulit, ex vniuerſa ditione perfugerunt. Non pauci Sardiniam ex fuga petierunt : vbi domicilio conſtituto, poſteri eorum ad noſtram ætatem manent. Vrbs regia vi capta, incenſaq; ab hoſtibus eſt. qui cladi ſuperfuerunt aliorum exemplo caſtigati conquieuere. multi perduellionis lege poſtulati, neque die dicta comparentes, de maieſtate dānati ex patria diſceſſerunt Atrebas compoſitis Vaſconum motibus, & reipublicæ pace fundata Alfonſi Regis accitu in Caſtellam venit. benigne habitus, atque magnifice cultus eſt, nimirum propinquus ſanguine, atque ex eo magna inter vtrunque ſermonum familiaritate : vt Rex Alfonſus haud deeſſe ſibi in Francorum regia quorundam ſtudia diceret, qui arcana Regis & procerum renunciarent. Ea ſiue vero dicta, ſeu ſimulate ad tentandum Atrebatis animum, alte in eius pectus deſcenderunt: Brocchiuſque, qui Regi Gallo à cubiculo erat, ſuſpectus haberi cœpit. Auxere ſuſpicionem litteræ ab eo, ad Caſtellæ Regem inſolentibus litterarum notis interceptæ, tabellario in itinere defuncto. Itaque de illo, dicta cauſſa, ſupplicium eſt ſumptum. verum hæc aliquanto poſt. Violantes Caſtellæ Regina nepotum ætatem. in quos potiſſimum erat propenſa, ludibrio eſſet dolens Sanctio prælato, neque ſatis ab eius iniuria tutam, vſque adeo omnia iura peruertit exitiabilis imperandi cupido, fugam meditata, Regem Aragonium fratrem ſuum impulit per ſpeciē colloquij Hortam cœnobium vt veniret, Reginam nepotes

potes honoris ſpecie comitabantur. cum illis in Aragoniam abijt Alfonſo nequicquam, cum res eſſet indicata, prohibere conato dolenteque: adeo vt nulla ſui propria, regnique clade moueri magis potuiſſet. Regis iracundia in eos vertit, quos diſceſſus auctores Reginæ fuiſſe credidit. Fridericus eius frater, Simon Ruizius Camerorum regulus multarum vir imaginum priſcæque nobilitatis Burgis, quo ſe Rex & Sanctius Segobia contulerant, comprehenſi ſunt. (nimirum concuſſa regia diſſidio, pro pueris ſtudia multorum erant) Ruizius Treuigni igne combuſtus Sanctij iuſſu. Fridericus Burgis gulam fregit, magna inuidia noui principatus, cuius id primum ſpecimen erat: ac illud maxime, quod indicta cauſſa damnati eſſent, vt quiſque interemptos aut ſanguine aut amicitia contingebant, plærique vituperabant. Cæterum inuidia in occulto erat, palam diſſimulatio. miſſæ inter Reges legationes. Caſtellæ Rex vxorem ad ſe mitti petebat. Sanctij electionem probari Excuſabat Aragonius, nondum diiudicatam cauſſam: omnibusque nedum ſorori in ſuo regno perfugium eſſe paratum diſputabat, moturus in Caſtellam arma (ſic quidam exiſtimabant) ni Valentini Maurorum motus detinuiſſent: qui Marrocij Regis aduentus fiducia rebellantes Monteſiam occuparunt. Ij motus faciliorem opinione exitum habuerunt. Mauri ſpe Africani auxilij deſtituti, Mõteſiam aliaſque plures arces Regi dediderunt menſe Auguſto, ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo. Quo tempore Alfonſus Rex Burgis Hiſpalim venerat, vnde numeroſa claſſis, validæque copiæ ad Algeziram obſidendam mari terraque miſſæ ſunt. noſtrorum animos eius belli cura in primis ſolicitabat: ne Afri propter locorum vicinitatem, ſedem adepti in Hiſpania noſtris littoribus nimium aſſueſcerent. Cæterum conuerſis ad ciuilia diſſidia animis externa haud in magna cura erant. proximo ineunte vere, Petrus Regis Alfonſi filius cum validis copijs ad eius vrbis oppugnationem miſſus, nullo operæpretio facto, cum ignominia, damnoque diſceſſit. claſſis etiam noſtra nautis & milite vacua, aduentu Marrocij Regis diſſipata, oppreſſaque eſt. milites alio, atque alio dilapſi. Ea tempeſtate nouam à Rege Marrocio Algeziram ædificatam eſſe, qui affirment auctores ſuppetunt, modico certe à priori interuallo. Iacobi Regis corpus Valentia, vbi ad aram templi maximi compoſitum erat, Populetum translatum eſt adulto vere. inferiæ defuncto, concurſu procerum iuſſu noui Regis Tarraconem facto ſplendide datæ.

Varia regum colloquia.

CAP. IIII.

VIOLANTIS Reginæ diſceſſu, Caſtellæ, atque Galliæ Reges pro pueris ſoliciti eſſe cœperunt, pari cura, ſtudio non eodem. Alfonſus quidem Rex in Galliam, vbi innocenti & teneræ ætati paratum præſidium erat, ne aufugerent prouidebat, Sanctio præſertim filio impulſore: qui munificentia animi, ingenij ſolertia, morumque comitate, procerum & populi voluntates promereri pergebat: ſeque ad omnes caſus virtute, diligentia, calliditate comparare. Gallo autem Regi cura erat ne in patrui poteſtatem redacti ſalutis, libertatis certe periculum adirent non ignaro, naturam mortalium ambitioſam, & præ imperij cupiditate in crudelitatem pronam eſſe. miſſæ vtrinque ea de re ad Aragonium Regem non ſemel honeſtiſſimæ legationes. Quod illi glorioſum erat, totius cõtrouerſię quaſi arbitrũ à po-

tentiſſimis Regibus ad faciendum fœdus, inuitari vtrunque ſuſpenſum teneri pueris retentis, Aragonij rationibus cōmodiſſimum. re igitur agitata vt Violantes Regina ad virum rediret, pueri in Aragonia manerent viſum eſt, ſublata diſcedendi quo vellent libertate. Setabi in arce cuſtodiæ mandati. Graue id decretum Blancæ matri fuit: vbi præſidium eſſe debuit, ibi dolos tendi, nouaque fraude adimi libertatem. Ipſa in Aragoniam profecta cum nihil impetraret, Regis auribus ad eius preces obturatis, quid fama loqueretur nulla cura præ vtilitate priuata, in Galliam irata abijt ad Regem fratrem, in Caſtellam & Aragoniam Gallica arma motura, niſi eſſet obtemperatum. Vaſconum Regni poſſeſſio, quoniam vtroſque fines contingit, bellum parantibus Gallis commoda erat. Aragonius Rex, & Sanctius Princeps periculum veriti, & vt ſe mutuis auxilijs iuuarēt, de rerum ſumma collocuturi loco deſignato, Requenam inter & Bugnolium cōuenere ad quartumdecimum Septēbris diem, ſalutis anno mil-
1279 leſimo ducenteſimo ſeptuageſimo nono. Mutuo colloquio deterſæ ſimultates. amicitiaque & fœdus firmata. Inde digreſſi Petrus quidem Aragonius in Catalauniam abijt, procerum motibus tumultuantem. tametſi paulo ante Armengaudo Aluari filio Vrgeliæ principatus tanquam beneficiario datus erat, in Fuxenſis auunculi gratiam, cuius iis motibus concitandis præcipuæ partes erant, maiuſque quam cæteris ſtudium. captus is ad Balaguerim vrbem abs Rege, diu Ilerdæ in cuſtodia fuit. Sanctius autem ad patrem abijt Pace Auguſta ſe tenentem, quo Hiſpali profectus venerat: vt Dionyſium nepotem Luſitanum Regem complecteretur. & Alfonſo minori fratri conciliaret: quem paterna hæreditate pellere correptis armis conabatur, alias ex alijs ſimultatis cauſſas nectens: haud leui inuidia populorum, cum ab hoc initio regnum inchoaret. Sub initia quidem huius anni defunctus pater Alfonſus Rex Oliſipone atque ad Dominici, quod ipſe cœnobium in ea vrbe conſtruxerat, ſepultus eſt. Sanctius ſalutato patre ad delectus militares habēdos tota ditione cōtinuo dimiſſus eſt: bellumq; comparandū aduerſus Regē Granatæ arce Granatenſi præcipuæ nobilitatis & amplitudinis ædificanda per idem tempus diſtentum, cui Alhambræ nomen eſt, pulcherrimæ atque ampliſſimæ & erat Maurus earum elegantiarum non minus quam rei militaris peritus. Belli inferēdi cauſſæ inter finitimos Reges deeſſe non poſſunt. Eum Algeziræ bello, Marrocij Regis conatus iuuiſſe arbitror: atque ex ea re offenſis noſtrorum animis inito paulo ante cum Africanis fœdere Granatenſes comprehenſi non ſunt. Dionyſius Luſitaniæ Rex, an auo diffiſus, vt ſunt incertæ & inconſtantes mortalium voluntates, an quia fratri æquiorem fore putabat: & fere in omni certamine qui potentior eſt, quamuis optimo iure nitatur, iniuriam tamen videtur facere, Halbes quamuis progreſſus duodecimo à Pace Auguſta lapide retro conuertit iter repente mutata voluntate. Ea leuitate quantopere Alfonſi Regis animus fuerit offenſus dicere non attinet. Ita colloquij ſpe ſublata, Hiſpalim iratus diſceſſit. Quo tempore Cunradus Lanſa pro Rege Aragonio maris Præfectus magnaque apud omnes auctoriate, quoniam Conſtantiæ Reginæ propinquus erat, claſſe comparata inſtructaque decem longarum nauium, Africæ littora ad Tunetū pręſertim, & Tremeſenium tentauit: quod eæ vrbes vectigal ante impoſitum aliquot annis pendere recuſaſſent, auctor quidam Mirabuſarem à fratre pulſum eius ope regno Tunetano redditū fuiſſe affirmat. Cōſtat certe multam inde præ-

dam

dam abactam : decemque Marrocij Regis triremes ad fretum Gaditanum obuiam factas,nauali prelio captas,ſubmerſaſque. Ab Aragonio Rege Iacobus eius filius ex concubina ortus Segorbij principatu menſe Nouembri, Valentiæ vbi ſe Rex multum tenebat, donatus eſt. In Caſtella ſtudia prouincialium in Sanctium indies magis accendebantur, maiusque quàm quod gerebat agitare animo facinus pleriſq; videbatur, & fratris filijs deiectis ſpe regni, parentis ætatem in ſenium præcipitem ludibrio habiturus, per ſocordiam nihil minus cogitantis, notaque pariter & occulta filij conſilia ignorantis. Is proximi anni milleſimi ducenteſimi octogeſimi ęſtate inchoante, exercitu comparato in Giennenſes abijt : nouiſque quas pater Hiſpali miſit copiis auctus in Granatæ fines ingreſſus peruaſtatis paſſim agris, in ipſius vrbis conſpectum ſe dare non dubitauit. villæ incenſæ hominum & pecorum prædę abactæ. Cordubam deinde reditum. inde patrem Hiſpalim comitatus eſt, ex rebus proſperè geſtis aucta tum gratia, tũ auctoritate : quæ illi quàm belli Maurici propior cura erat, propter factionum ſtudia. Philippus Galliæ Rex de pueris ſolicitus, eos in libertatem aſſerere, & reſciſſo priori decreto auo Regi ſubſtitui poſtulabat. miſſi ea de re ad vtrunque Regem legati, vt non hoſtiliter ſtatim, quia non deſperabat voluntate ipſos æquiſſimis poſtulatis benignas aures præbyturos, ita ſi fruſtrarentur ſpem nihil eorum, quę ab hoſte expectari poſſent Gallos prætermiſſuros. Regi ſtare ſententiam, innocentem ætatem omnibus opibus tegere. verùm cùm neq; minis, neque precibus noſtrorum animi mouerentur, placuit tandem à tribus Regibus fide accepta, dataque in colloquium deſcẽdi, atque de omnibus controuerſijs coram agere. Eo conſilio Rex Gallus Saluaterram acceſſit, Baionam Caſtellæ Rex in Tarbellis ſitam in finibus Aquitanię. Vt coram tamen de conditionibus diſceptarent, Sanctij aſtu impeditum eſt, ne à patre in nepotes haud obſcurè propenſo aliquid contra ſuam dignitatem impetraretur. ſermonum tãtùm miniſter Carolus Tarenti Princeps Siculi Regis filius vltro citroq; vti commearet impetratum, neque quidquam tamen perfectum eſt, nam omnia conſilia Principum Sanctij artibus ęludebantur. etſi æquiſſima petere Galli videbantur: Alfonſo puero Giennium vrbem Regis nomine dari, vt Regum Caſtellæ beneficiario. Soluto eo conuentu Gallus & Aragonius Reges Toloſam inter ſe collocuturi conuenerunt, nihilo maiori, quam priori colloquio, operæpretio : prorſus vt Regem Gallum ludibrio habere viderentur. Mompellerij tantùm principatum, quoniam de eo controuerſia erat, Rex Gallus iureiurando eſt pollicitus ſe Iacobo Baleari Regi relicturum. gratiſſimum Sanctio Principi accidit Regis Galli opera, tantaque contentione nihil à Regibus, quod ad puerorum quidem commodum pertineret, eſſe impetratum. patris tantùm inconſtantiam verebatur ne ætatis commiſeratione ad nepotes reſpiceret: nam mutatæ voluntatis non leuia extabant indicia : multique qui Principum offenſas acriter ſpeculantur, Alfonſum Regẽ varijs criminationibus in filium concitabãt. eum reipublicæ procurationem vniuerſam occupaſſe. omnia pro arbitratu inuertere. Regis auctoritatem cõtemptui habere. Erat Alfonſo ingenium varium, flexibile, multiplex, pudenda actionum inconſtantia, inclinata ætate effecta maior. Sanctius prouiſa tempeſtate externis auxilijs ſe munire ſtatuit, atque Aragonium Regem ſibi omni conatu conciliare. Miſſi ad eum legati, primum Gonſaluus Gironius D. Iacobi Magiſter, deinde Montisferrati

Marchio. legationis ſumma erat, vt de rebus magnis collocuturi conuenirent. Agredam inter & Turiaſonem, ad oppidũ cui Campillio nomen eſt, Reges conuenere Alfonſus, Petrus, & Sãctius, ſexto Kal. Aprilis, anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo primo. inter vtranque gentem fœdus factum, eoſdem amicos inimicosque futuros. ei, qui prior amicitiam violaſſet, argenti ſedecim millia pondo, mulctæ nomine indicta. Nonnulla oppida Aragonio data Palaſuelus, Tharaſia, Xera, Aiora. Emanueli Alfonſi Regis fratri, cuius ea oppida erant, Eſcalona municipium eorum permutatione, donatum eſt. Hæc palam. Ex arcano autem regnum Vaſconum communibus armis inuadere, atque occupare ſancitum: fineſque deſignati, quam quiſque partem rebus patratis obtineret. Præterea Sanctio datum eſt, vt pueri Setabi in arce diligenter cuſtodirentur. Quæ vt rata eſſent, & vt amplius Aragonium Regem ſibi obſtringeret, Sanctius ſoluto cõuentu eum Agredam comitatus eſt: Vaſconumque regnum defuncto patre Aragonij iuris integrũ fore eſt pollicitus: præterea de ſuo Requenam in Conteſtanis & Requenæ contributa oppida. vſque adeò inter metum & ſpem animus fluctuabat, vt ſecuritatem magno redimere pudori non eſſet. Ioannes Lara, quem illis temporibus grauem & potentem virum inuenio, Albarracinum obtinebat, Theraſiæ iunctus connubio Aluari Aſagræ, quondam Albarracini reguli filiæ, Petri neptis ex eo. inde propter loci firmitatem Aragoniæ, & Caſtellæ finibus imminebat, vtrinque prædas agere ſolitus, perfugioque eſſe omnibus, quicunque ab vtroque Rege eſſent alienati. ac nominatim Lupus Harus ea potentia regulus, ad eius vrbis præſidium confugerat Caſtellæ Regi cũ primis infenſus. Eius vrbis occupandæ Lareque euertendi conſilia inter ſeſe Sanctius & Aragonius Turiaſone communicarunt. Alfonſus Rex Burgos profectus filiorum, Petri & Ioannis celebrauit nuptias. Petro Narbonenſis reguli, Ioãni Marchionis Montisferrati filiæ iunctæ ſunt. nihil maioris rei tot Regum colloquijs tantisque molitionibus eſt factum: Hiſpaniæque quamuis in præſentia pacatæ ſæuiſſima aliqua tẽpeſtas imminere videbatur, ob alienatas commotasq; & diffidentes omnium ordinum voluntates.

Sanctius rebellat.

CAP. V.

SANCTIVM inter, & Alfonſum patrem grauiſſimæ ſuſpiciones ſenſim exortæ à paruis initijs, vt fit, in apertam ſimultatem bellumque prorupere. Alfonſo ægrè erat, ſuam ætatem contemptui multis eſſe: pleroſque conſiderabat ſtudio teneri nouarum rerum. Itaq; ſanciendæ auctoritatis, decorisq; cura, collecta militari manu in agros Granatẽſes populabundus irrupit, ætate quamuis affecta grauis, fracto laboribus corpore. Nihil æque vexabat, atque ærarij inopia. pecuniæ redigendę ratio aliqua quærenda erat. optima, & facillima viſa eſt, nouum monetæ genus, tum æreæ tum argenteæ cudere immutato pondere, metallovè permixto, retento valore: quod niſi peſſimis reipublicæ temporibus vſurpandum non eſt. Odium ea res publicè conceptum amplius accendit. pręſertim cùm non ius aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectare diceretur, multosque afflictis criminibus cauſisque ſpoliaſſe. quæ res nulla reipublicæ neceſſitate excuſari poterat. nihilq; magis Principi ſtudia ſubditorum conciliat, quàm integer iuſtitię cultus. Fredelus Ouetenſis Præſul, domo Gallus, ad Philippum Regem legatus. ſpecies erat impetrandæ veniæ peccato-

catorum à Pontifice Romano aduerſus Mauros: re de liberandis nepotibus cõſilia communicare volebat, an ætatis innocentiam miſeratus, flexusque ad humanitatem: an quod magis arbitror Sãctij odio, cuius antea metu eos regni hæreditate ſpoliarat. Alfonſi conatus haudquaquam Sanctium latuerunt, vt nihil occulti eſſe poteſt, inter propinquos & neceſſarios. Externis ergo auxilijs ſe munire conſtituens, Cordubam abiit, cùm granatæ Rege fœdus facturus tertia vectigalium parte contentus: quam conditionem Alfonſus oblatam paulò ante repudiarat. Ioannis fratris opera, qui & ipſe Sanctij partibus addictus erat, Caſtellæ atque Legionis proceres concitati ſunt, iam pridem alienati animis, ob Alfonſi Regis ſeueritatem, ac recenti memoria Camerorum reguli, & Friderici fratris cædem auerſantes. Hæc initio anni eius ſeculi octogeſimi ſecundi gerebantur, quo anno Dionyſium inter Luſitaniæ Regem, & Iſabellam Aragonij Regis filiam maiorem natu, ad Troncoſum oppidum nuptiæ celebratæ ſunt, menſe Auguſto. Hæc eſt illa Iſabella quæ virtutum merito, & ob inſignem pietatem, in cælitum numero locum habet: eiusque memoria anniuerſarijs ſacris in Luſitania celebratur. Dionyſius Sanctij dexteritate in partes attractus fœdere facto eſt, ob iram credo aliquam in auum cõceptam, aut maioris præmij ſpem. Alfonſus Rex in ea ætatis inclinatione, parum animo prouidebat, pro ingenio hominum hoc quoque nomine prauo, quod in ſuis quiſque periculis, quàm in alieno negotio imprudẽtior eſt. obſtat metus, cupiditas, amor. Conuentus regni Toletum indicit, ſi quo modo ſine armis filij, & procerum mentes ſanari poſſent. verùm dum media, pacataque conſilia ſequitur, neque cauit, neque auſus eſt ſatis. Nam Sanctius contrà procerum fauore fretus, aduerſus patris conatus Valliſoleti regni conuentus agitat, frequentiores multo, quàm apud patrem. Mariam Alfonſi Molinæ reguli magni patrui filiam connubio ſibi iunxit, poſteritatis cura: vnde Ferdinandus natu maior alijque filij ſunt nati. procerum arbitrio omnia acta: omniaque à Sanctio conceſſa quæcunque priuatim aut publicè poſtulare auſi ſunt. maioribus in futurum promiſſis onerati. Ea via conciliandi omnium ordinum volũtates optima fore viſa eſt. Noui delecti magiſtratus, nouæ leges ſancitæ. quantum quiſque viribus & auctoritate valebat, tantum ſibi è republica arrogabat. Inuaſit defectionis tabes etiam popularium motas iam mentes: isque habitus animorum fuit, vt facinus ingens auderent alij, plures vellent, omnes ferme paterentur. neque deerant qui Sanctium, Regem, patrem patriæ ſalutarent, & omnia principatus nomina inter fauſtas acclamationes deferrent. quod ille conſtanter renuit, paſſurum ſe negans patri ſuperſtiti regium nomen, honoremque detrahi: ſeu ingenij modeſtia, inanẽ appellationem, cum omnia pro Rege ageret, repudiauit, ſiue vt cunctando ſtudia magis inflammaret. Emanuel ſanè patruus ſuo & aliorum procerum nomine, Alfonſum publica ſententia in conuentu pronunciata, regno priuauit: ea calamitate dignum, quod diuinæ prouidentiæ opera, & humani corporis fabricam inſigni linguæ procacitate, ingenijque confidentia accuſare auſus fuerat: vti vulgo hominum opinio eſt, ab antiquo ducta per manus, vocis ſtoliditatem numen iuſtiſſimè vindicauit. Id fore aſtra memorant portendiſſe eius artis non ignaro: ſi ars eſt, & nõ potiùs inane mortalium ludribium, ꝙ à prudentibus ſemper accuſabitur, & ſemper tamen patronos habebit. Ex eo ferunt ſuſpicacẽ eſſe redditum, atq; ex metu ſuſcepta crudelitate:

tate:

tate magnam eius odij partem concitaſſe, quæ illi calamitati fuit. Sanctij Principis nuptiæ Toleti peractæ, apparatu non magno quippe in ipſo belli ciuilis procinctu. Alfonſus in timore inter ſtudia ſuorum deſtitutus à Marrocio Rege opem mutuamque pecuniam petere eſt compulſus, regia corona barbaro oppignerata. Alfonſus Guſmanius Sãcti Luciferi regulus Alfonſo Regi iratus ſeſe Marrocium contulerat. de cauſſa non conſtat, ſed in magna tamen apud Regem barbarum erat auctoritate Maurici exercitus Dux. Extant ad eum Alfonſi Regis litteræ in calamitate ſupplicis, extremum malorum: quibus hortatur, vt veteris amicitiæ ſuæque nobilitatis memor, immemor iniuriæ opẽ rebus aſperis ferat: pecuniamque atque copias militares in auxilium mittendi pro ea gratia, & auctoritate, qua valebat maximè, Mauro auctor exiſtat, eius beneficij memoriam perpetuam fore pollicetur: iubetq; ſumma omnia ab eius beneuolentia expectare. Rex barbarus ſpe plenus ex inteſtinis noſtrorum motibus, ſui cõmodi occaſionem oblatam, plus etiam, quàm quod petebatur deferens Alfonſi Regis voluntate Algeziram traiecit: atque Zaharæ regni Granatenſis oppido Alfonſum Regem ad ſe venientem excepit, magna vtrinque beneuolentiæ ſignificatione. altior ſedes Alfonſo eſt data. is honos hoſpiti habitus, & quoniam Alfonſus ex Regum progenie ortus, & in regni ſpem à prima ętate educatus, dignitate maior erat ipſius etiam Regis barbari confeſſione. mutuo colloquio de belli ſumma deliberatum, quoniam pacis conſilia non proceſſerant. Hiſpalis in Alfonſi fide erat. Corduba partibus infecta Sanctium ſecuta eſt. Eam vrbem Mauri, Bæticæ agris primũ euaſtatis obſidendam ſumpſerunt. Affuit Alfonſus Hiſpali ſuorum manu contracta. vrbs virtute ciuium, Sanctijque dilig[illegible] qui hoſtium aduentum celeritatè occupauerat, fortiter defenſa eſt. Maurus vigeſimo obſidionis die, quoniam properanti feſtinatio quoque tarda erat, dimiſſa vrbe, Alfonſoque annuente, ſaltum Caſtulonenſem ſuperauit, atque ad Montielem agros populatus, multaque præda abacta (is ciuilis diſſidij fructus fuit) Aſtigim redijt. Inde Alfonſus cùm indicatum eſſet, eius capiendi barbarum conſilia agitare, Hiſpalim vnde venerat clam ſe ſubduxit. veræ eæ delationes fuerint, an falſæ in ambiguo fuit; magno ſanè dolore Regis Mauri accidit fidem ſuam apud Alfonſum ſugillatam: atque ita vt relicta Hiſpania redierit in Africam, redditis mille equitibus, qui Fernando Pontio Duce Alfonſi iuſſu, Maurica ſtipendia faciebant. id ſignum animi non penitus alienati fuit. Ij ad Cordubam, decem millia equites obuios factos, inito certamine viciſſe memorantur: tanta erat pugnandi ſcientia, virtusq; animorum, multis bellis comprobata. Ab Alfonſo Rege Hiſpali in publico conuentu Sanctius furiali carmine deuotus, & iure paterno diris execrationibus caput deuinctus, regnique ſucceſſione ſpoliatus eſt, octauo menſis Nouembris die Sanctius neque ea religione tactus, fœdere cum Granatenſi Rege inſtaurato, ad omnem occaſionem intentus circum Cordubã & ipſe morabatur, & copias in hiberna diſtribuit.

Ioannis Prochitæ in Gallos coniuratio.

CAP. VI.

FVIT hic annus non magis Alfonſi Regis caſu, & Caſtellæ motibus, quã Ioannis Prochitæ coniuratione nobilis. Is inſulæ ſibi cognominis ad Siciliam Princeps fuit, magno ingenio vir, magnaque quondam apud Manfredum Regẽ gratia. quod ne fraudi eſſet, apud Gallos rerũ dominos omnes occaſiones euer-

euertendi viros magnos captantes, profugus in Aragoniam abijt. Aragonij Reges Iacobus & Petrus idoneum virum nacti, per quem regnum iniuria ereptũ Siciliæ, atque Neapolis recuperarent, oppidò gaudentes benignè acceptum amplis poſſeſſionibus, vnde ſuſtentaret vitam, donarunt: ac nominatim à Petro Rege in Valentino tractu Luxenum, Beniſanum, & Palmam accepit. Gibellini tota Italia Francorum imperio oppreſſi, gentis ferocis imperioſæq; (ſic illi prædicabant) ad Aragonios reſpicere cœperunt, eorum ope ſperantes grauiſſimi imperij iugum poſſe depelli. Vidit ea tempeſtate Italia, quod vltimum in ſeruitute erat, ſermonis ẽt libertate ſublata Gallorum impotenti dominatu, Romæ etiam conſtituto vrbanæ præturæ ſpecie. Nicolaus Romanus Pontifex eius tyrannidis euertendæ conſilia agitabat. Edicto primum vetuit præturam Romanam plusquam annuam eſſe, ſublata etiam facultate eius magiſtratus gerendi Regibus, Regumque propinquis. Carolo Siciliæ Regi Vicarij nomen auctoritas abrogata (qua in Italia, quaſi Imperatorum Legatus fungebatur) per ſpeciem Rodulfo Cæſari ſic eſſe placitum Quæ omnia ad imminuendas Caroli opes pertinebant, iure tamen & æquitate mandati excuſante, nondum mouebantur arma. Nam quod auctores nonnulli defendũt ex familia Vrſina, vndè Pontifici Nicolao genus, binos Reges Italiæ deſtinaſſe, Longobardiæ, & Hetruriæ quo Tranſalpinos prohiberet Italiæ aditu, fama frequentior & ſenſus prope omnium damnat. Omnino Carolus defuncta priori vxore, Balduini Cæſaris filiam, ſibi toro iunxerat: ex eoque Philippi Leuiri patrocinio ſuſcepto, Byzantio ſpe imminebat, Alfonſum Caſtellæ Regem conciliare parabat, Violante eius filia Philippo in coniugium impetrata.

Ij conatus Aragonijs artibus eluſi: & ad Campillium, vbi Reges collocutos eſſe dictum eſt, cautum expreſſe erat, ne Caſtellæ Rex Gallis affinitate iungeretur. Beatrix Manfredi Regis filia Conſtantiæ Reginæ Aragonię ſoror, à Carolo in cuſtodia detinebatur: neque de eius libertate appellatus mutare voluerat. Ea ad alias ſimultatis cauſſas accedebat. Prochita ex ijs rebus commodam occaſionem nactus, patriam, opesque recuperandi. Byzantium mutata veſte, ſemel & iterum abijt. Palæologũ Auguſtum reb. ſuis ante timentem, maiori ſuſpicione metuque implet: iunctis cum Gallo Rege opibus à Carolo claſſem validam in eius exitium comparatam docet. Francorum vires integras, Græcos domeſticis factionibus debilitatos imparesque futuros, duorũ Regum conatui. Superiores victoriæ documento ſint. dicere vera liceat, in te ſuperbia non cadit. in ira atque periculo regi poſſe magnificũ. an domi reſidens per ſocordiam expectabis, dum bello laceſſant: ſuisque viribus, & partium ſtudijs ſubleuati, quod dicere perhorreſco. imperio deturbent? Magnum onus ſuſtines, quod aut regẽdum eſt arte, aut ſua te mole opprimet. domi proprio diſcrimine hoſtes implicandi. Siculis veteris imperij memoria, noui inuidia alienatis dux tantum ad quem deficiant potius, quàm voluntas rebellandi deeſt. Aragonios Reges ſolicitare non deſinunt ad ferendam opem regnumq; capeſſendum. Pontifex Romanus Gallis infenſus eſt. Si eorum conatus iuueris, næ Cæſar paruo labore, impendioq; te atq; rempublicam magnis tempeſtatibus eximes, atq; in eorũ caput vertes quæ in te illi moliunt. Poſtremò hoc in pectus tuũ demitte, Francos nunquam tibi amicos fore: nam viribus & potentia quid valeant ipſe ſcis. Ad ea Cæſar quoniam vera Prochitam dicere compertũ habebat, auro ſe Aragonios

gonios conatus iuuaturũ promittit, occultè tñ, ne tantæ molitiones proderentur. Ille re cõſtituta redijt in Italiã, Pontificeq; Romano ad Rocam Surianam prope Viterbium conuento, & de rebus omnibus edocto, in Siciliam ſeſe refert, defectionis conſilia cum proceribus eius inſulæ communicaturus. tanta Francorum ſocordia, aut confidentia, coniuratorumque ſilentio, vt quid ageretur penitus lateret. Moritur interea Nicolaus Pontifex, ſucceſſore Martino IIII. Turonenſi ciue Caroli partibus deditiſſimo: vſque eo vt in eius gratiam Palæologum Cæſarem diris deuouerit, de impietate poſtulatum, quod Romanæ eccleſiæ nollet obtemperare. Ab Aragonio Rege Hugo Metaplana vir multarum rerum vſu ea ætate præſtans, ad nouum Pontificem legatus eſt, vt eius animum conſiliaque exploraret: tametſi legationis ſpecies erat Raymundi Pennafortij nomen vt conſecraretur Renuit Pontifex, negauitque aliquid ſe conceſſurum ei, qui vectigal Romanæ eccleſiæ debitũ pendere recuſaret. præterea decumæ ſacerdotiorum Iacobo patri à prioribus Pontificibus conceſſę, abrogatæ ſunt. Quæ res Aragonium deterrere potuit, ad maturandam expeditionem amplius inflammauit: ne cunctantem caſus aliquis impediret. numeroſa claſſis in Aragoniæ littoribus ædificata eſt, Africæ inuadendæ ſpecie: vbi pulſi paulò ante Tunetani Regis à Cõrado Lanſa, vti dictum eſt, duo filij de Conſtantinæ atq; Bugiæ, quas ille vrbes retinuerat, principatu inter ſe certabãt. Hæc palam iactabantur. maior tamen & verior cura ſuberat Siciliæ occupandæ. Pontifex per oratores tanti apparatus cauſſam percontatur. qui cùm percontandi finem non facerent, Rex in iram concitatus: Comburam, inquit, tunicam ſi meorum conſiliorum eſſe gnaram putarem. Simile reſponſum Rex Francus tulit: vterq; de Caroli incolumitate ſolicitus, cui Aragonios eſſe infenſos compertum erat. Græcus Imperator vt erat pollicitus, in belli ſumptus aurũ ſuppeditauit minimè parcè. Siculorum coniuratio ad effectum perducta ſanctiſſimo anni tempore, quod nefas eſſe videbatur. Chriſti reſurgentis memoria die tertio pridie Kalẽd. Aprilis, ludis atque lætitia cuncta perſonabant: laſciuia & ſecuritas magis quam formido oſtentabatur; atque ex templis populus campanę ſonitu ad veſpertinos hymnos conuocabatur, cum tota inſula cædes Francorũ nihil minus cogitantium, vno temporis momento eſt facta. Inde Siculus veſper in prouerbiũ abijt. claſſis etiã occupata, quæ in Siciliæ portubus parata inſtructaque erat aduerſus Græcum Imperatorem à Pontifice Maximo hoſtium iudicatum. ſic fama vulgatum eſt: ſic multi auctores memoriæ prodiderunt. Alij affirmant Panormi primum cædem Francorum eſſe factam hac occaſione ad Sancti ſpiritus, quod templum ad Montem Regium eſt à Panormo tribus millibus paſſuũ ſtato die conueniebatur: fœminæ cuiuſdam pudicitiam contrectauit per cauſſam perſcrutandi an telum ferret, Drochetus Gallus. ex ea re populus ad arma conſternatus in agro, in arce, promiſcuam Francorum cædẽ facit, nullo diſcrimine ſexus, aut ætatis. Tanta vindictæ cupiditate, vt fœminæ etiam, quibus ex Gallis vterus intumuerat neci darentur. vrbs ipſa hoſtiliter direpta: vt nunquam cõmota multitudo in vno gradu reſiſtit. Omneque magnum facinus aliquid ex iniquo habeat, propemodum neceſſe eſt. Oppida alia & vrbes Panormitanorum exemplo, multis in locis tumultuatæ ſunt. Meſſana in fide tantiſper perſtitit Herberti Aurelianenſis totius inſulæ pro Francis Præfecti diligentia & auctoritate. Metus haud diuturni officij magiſter

magiſter extitit. Itaq; Meſſanenſes breui aliarum vrbium auctoritatem ſecuti, correptis armis rebellarũt, Gallico tum præſidio, tum Præfecto vrbe pulſo. Guillelmus Porcelletus Calataphimię Prętor, quamuis natione Francus, in medio ſeditionis ardore abire incolumis permiſſus eſt, vna probitatis & modeſtiæ opinione tectus. Hic fuit exitus Prochitæ coniurationis, famoſæ magis quàm claræ. Siculi ſanè reſidente animorum impetu, etſi intelligebant quanto in periculo eſſent, quoſdam etiam cædis defectionisque pœnitere cœpiſſe, obſtinantes tamen animis mori priuſquam ſe Francis dederent, Aragonium Regem ad opem ferendam ſolicitare conſtituunt: quo ſe ille tempore ad Dertuſam tenebat inſtructa claſſe, certusque in Africam feſtinare. Inde euaſtatis ijs littoribus longè lateque, mutato repentè curſu in Corſicam appulit; atque cæſos in Sicilia pulſosque Francos cognouit: Carolumq; ex Hetruria ad eos motus accurriſſe, & contractis vndique copijs mari terraque Meſſanam obſidere. Nulla à multis annis acrior oppugnatio fuit. Ardebant Franci cupiditate iniuriæ vlciſcendæ: ſanguineq; Siculorũ interemptis ciuibus parentare cupiebant. obſeſſi id intelligentes ſupremo virtutis conatu propugnabant. omnis ordo, omnis ætas adeſſe omnibus partibus, nullaq; onera aut pericula detrectare. Inter hæc Rex Aragonius Panormum appulit, ſumptoque regio inſigni Rex ab omnibus ſalutatur. aucta claſſis cũ qua venerat, ijs nauibus quas Siculi aduerſus Græcos paratas ipſis ſeditionis initijs occuparant. Carolus victoria deſperata, nam cum ſpe maturi auxilij obſeſſis animus creuerat mœſtus atque inglorius in Italiam redijt Meſſanæ obſidione ſoluta. Hoc Aragonijs multæ offenſionis initium fuit, magnæque glorię. miſſæ inter Reges litterę iracundia contumelijsq; plenæ. Ijs litteris amplius exacerbatæ voluntates. bellum vtrinque indictum. Aragonius ex Hiſpania nouas copias expectabat. Carolus ex Prouincia Phocæenſi. Aragonio omnia in Sicilia prona erant, Francis aſpera. Horum caſtra ad fretum Meſſanenſe in Siciliæ conſpectu erant: Aragoniæ copiæ vrbibus atque oppidis in fide confirmandis in varias manus diſſipatæ. Petrus metu amittendi, quæ parta erant, in tanta hoſtium potentia ſuorumque auxiliorum longinquitate, ad artes cõuerſo animo Carolum viribus & ſcientia pugnandi confidentem miſſo feciali ad certamen prouocat. ſi vir eſſet congrederetur, innoxioque multorum ſanguini parceretur, ſuo ipſorum periculo belli quod inſtabat materia ſublata. ſic Franci ſcriptores rem tradunt. Aragonij contra affirmant, Petrum à Carolo priorem fuiſſe prouocatum, internuncio Simone Leontino ex Prædicatorio ordine. Conſtat accepta vtrinq; conditione placuiſſe, vt cẽtenis vtrinque equitibus dimicaretur. De loco pugnæ dubitatum. Burdigala delecta eſt, quoniam in Eduardi Angli Regis poteſtate erat, Aquitanię caput. Dies dicta certamini, & conditiones vtrinq; ſacramento firmatæ. Interea Pontifex Romanus rebus cognitis, quæ in Sicilia geſtæ erant, Aragonium Regem, vt deſiſteret monet, neq; intempeſtiua ambitione pacem turbaret. Ad extremũ parere recuſantem, nono Nouembris die, ex piorum numero eximit ſententia ad Montem Fiaſconem pronunciata. Regi Anglo verbis grauiſſimis mandat, ne pugnaturis Regibus in ſua ditione locum præbeat. nihil ea diligentia prouectum. Regina Conſtantia viri iuſſu in Siciliam abijt, ne abſente Rege Siculorum fides nutaret. Aprilis vigeſimo ſecũdo die, anno milleſimo ducenteſimo 1283 octogeſimo tertio, Meſſanã appulſã eſt

cum Iacobo filio, cui pater Sicilię regnũ deſtinabat. Reges ad certamen properant. Carolus in Galliam, vbi certiſſima gentis præſidia erant, propenſæ in eum voluntates, Petrus claſſe Hiſpaniam tenuit. Kalend. Iunij, qui dies certamini erat deſignatus, Carolus cum equitum ala Burdigalæ præſto fuit. Petrus Aragonius Rex nuſquam comparuit. Franci ſcriptores ignauia factũ dicunt, ſimplicesq; Gallorum animos decoris ſpecie obiecta deluſos: Aragonium ſe interiecto ſpatio, viribus & potentia confirmare voluiſſe. noſtri ſcriptores excuſant: Petrum à Prætore Burdigalenſi admonitum, vt Gallicas inſidias caueret. cùm iuſto exercitu Regem Francum propinquare. centum Aragonijs equitibus aduerſus omnes Francorum copias certamen fore. Frãcorum quàm Aragoniorum auxilia multo eſſe propinquiora. Tunc Aragonium Regem Burdigalenſi galeam clypeum, haſtam, & gladium de manu tradidiſſe argumẽto ad ſtatutũ tempus affuiſſe, & per diſpoſitos equos ſeſe periculo eripuiſſe in finitimam Cantabriam, varijs ſermonibus & opinionibus præbita occaſione, nouorum bellorum parata materia.

Alfonſus Caſtellæ Rex moritur.

CAP. VII.

ARAGONIVS Rex in patriam rediens vno tempore Ioannem Laram Albarracino pellendum ſuſcepit, Aragonijs finibus propter locorũ munitionem impunè ſæpe imminentem: Aragonios Catalaunos proceres pacandos, qui incommodo ſanè reipublicæ tempore, cùm tantum externi belli ſupereſſet, tumultuari pergebant. Quod impotenter abs Rege habiti iuſto propemodum ſeruitio opprimerẽtur, nulla cura legum querebantur gentis moribus abrogatis. neque ibi deſunt linguæ promptæ ad plebem concitandam ſpecie patriæ libertatis defendendæ. Itaq; Turiaſone primum deinde Cæſarauguſtæ, Barcinone tandẽ regni conuentus abs Rege habiti ſunt priora peccata licentiamq; (ſic præ ſe ferebat) emendare parato: quod nouis diplomatis ſe facturum confirmauit. Ea blandinemta gentigratiſſima fuerunt: tametſi non ignorabant, non voluntate data, ſed neceſſitate potiùs fuiſſe expreſſa. Externi belli cura, quod grauiſſimum impendebat, Regem ſolicitabat, ne conuerſo in Siciliam atq; Italiam animo, domi inteſtini motus eſſent, obiecta præſertim à Romano Pont. anathematis religione, qua Regem vt paulò ante dictum eſt, deuinxerat. recensq; quoniam parere recuſabat, ſententia ad Vrbem veterem pronuntiata Martij die vigeſimo primo paternis regnis priuauit, occupandaq; dedit Carolo Valeſio Regis Galliæ filio minori. Quod iniquum pleriſq; viſum eſt: neq; ſatis idonea cauſſa Siciliam armis occupaſſe Siculis in calamitate eius opẽ fidemq; implorãtibus: ad hęc Manfredi Regis Siculi iura repetentem Nicolao. præſertim. III. Pontifice auctore atque auſpice. Rex Caſtellæ nihilo trãquilliores erant. regno inter patrem & filiũ in factiones diducto, pars multo maxima Sanctium ſequebatur: Alfonſus præſidio deſtitutus, externaq; auxilia cõquirens Marrociũ Regem ſecundo in Hiſpaniam attraxit: quo minor inuidia eſſet, aduerſus Granatenſem Regem aduerſæ factionis ſtudioſum, Sanctioque deuinctum fœdere. bellum haud vllo euentu memorabili fuit. Afri enim omnia difficiliora opinione experti, quoniã vrbes & oppida Granatæ Rex prouiſa tempeſtate munienda curarat, totius certaminis aleam detrectare cõſtituens, nullo magno operæpretio redierunt in Africam Nouum ex Gallia ſubſidium petitum, ſolicitato Gallo vti

arma

arma cōferret: nouū ex Italia religionis obiecta ſpecie. Sanctius apud Martinū Pontificem Maximum per oratores de impietate atq; ingrati animi noxa poſtulatur. ſuperſtite patre in omnia regni iura inuaſiſſe: neque præ ambitione regnandi ſenis obitum expectare. Ergo in impiorum loco haberi mandatum eſt, quicunq; relicto Alfonſo filij partes ſequerentur. dati etiam iudices à Pontifice in cauſſa. vrbes & oppida Sanctio addicta, ex ritu Chriſtiano ſacrificijs interdixerunt. Itaque eodem tempore, non eadem de cauſſa in Aragonia & Caſtella ſacrorum veluti iuſtitium fuit, mœſta prouincia, Sanctioque iudicibus, ſi eos nanciſceretur, extrema quamuis comminanti. quæ res iniecta animis religione multos à Sanctio alienauit. In primis Petrus & Ioannes eius fratres, vt natura cogebat, ad patrem reſpicere cœperunt. verùm re indicata Petrus quidem Murciæ regni ſpe iniecta retentus eſt: Ioannes autem mutatæ volūtatis ſpecie modò præbita, per Luſitaniæ fines ad patrem abijt Hiſpali ſe tenentem. Multæ vrbes & oppida cùm defectionis pœniteret, circunſpicerentque qua ratione placare iram Alfonſi Regis procurare anathematis religionem poſſent. ſpe veniæ gratiæque impetrandæ Alfonſo ſeſe ſuaque dediderunt. In his Agreda Treuignumque multique proceres: atque in his Ioannes Lara qui iuncti cum Philippi Regis Galliæ copijs, in Caſtellæ fines, Toletum vſque populabundi peruenerunt. Erat Philippo filius Philippus cognomento Pulcher. Is hoc anno (alij ſequenti dicunt) Ioannam Vaſconum Reginam vxorem duxerat regno dotali. & vt eſt ingeniū hominum priorum Regum iure repetito ditionis acceptæ fines immenſum extendere cogitabat, inteſtinaq; noſtrorum diſſidia in ſuum commodum conuertere. Sanctius, quantum in tanta colluuione rerum dabatur, in omnes partes accurrens Taurum vrbem rebellantem pacauit: Ioannem Laram cum ſua & Vaſconum manu Calagurris, Vxamæ, & Segontiæ agros vexantem, Albarracinum reiecit obuiam factus. Actum deinde miſſis legatis, vt pater & filius fide accepta dataque inter ſe colloquerentur: eoq; cōſilio Alfonſus Rex Conſtantinā acceſſit, Sanctius Guadalcanam. ſpes erat mutuo colloquio rebus reddi tranquillitatem poſſe. Sæpe ex iniuria poſtmodum gratiam ortam. & Sanctius in ipſa defectione præterquàm. quòd regnum eripuerat præcipua pietate patrē complecti viſus erat, à contumelia abſtinere, honorificè loqui, & ſentire. deſtinata ſalubriter Alfonſi Regis æmuli, Sanctij familiares diſcuſſerunt iniecta periculi ſuſpicione: & regia diſſidia calamitatemque reipublicæ plerique ad ſuum commodum vertebant. re infecta Alfonſus Hiſpalim, Sanctius Salmanticā diſceſſerunt. Eorum cōceſſu Beatrix Luſitaniæ Regina vidua, & Maria Sanctij vxor per idem tēpus Iſabellā filiam enixa, Tauri cōuenientes & pacē reuocare conātes, nihil amplius p̄ſtitere; indieſq; recrudeſcebant odia & reipublicæ calamitas augebatur. Alfonſi Regis breui ſubſecuta mors, rebus propemodum deſperatis auxilio fuit Hiſpali ex morbo defunctus eſt, pœnitentia atque Euchariſtia de more expiatus, ad vndecimum Kalen. Maij, vt quidam tradunt,
certè ſalutis anno milleſimo ducenteſi- 1284
mo octogeſimo quarto. ſuperiori Nouembri menſe teſtamentum nuncuparat: in quo Alfonſum & Ferdinandum nepotes inter ſe ſubſtitutos regni hæredes nominauit: & vtroque ſine prole defuncto Philippum Galliæ Regem ad priores Caſtellæ Reges maternum genus referentem. de filijs atque fratribus mentio nulla Sanctij odio, in quem Francorum vires eo teſtamento moue-

 bantur.

bantur. Ioanni tamen filio ſub mortem Hiſpalim & Pacem Auguſtam eo expetente, Iacobo Murciam legauit, vtrique Regis nomine, ſed vt Caſtellæ Regum beneficiarijs. In Caluariæ mõte cor ſepeliri mandauit, loci religione ſanctitateq; adductus: corpus Hiſpali aut Murciæ. cor tamen & viſcera Murciæ ad aram templi maximi ſunt: corpus Hiſpali ſepultum eſt prope patris & matris ſepulcra. impenſa monimenti non maxima, neque neceſſaria, quoniam vita meruerat, vt memoria duraret, eſſetque immortale nomen. maximus & prudẽtiſſimus Rex ſi ſibi ſapere didiciſſet, fœlixq; niſi ſub vitę exitum multis calamitatibus eſſet vexatus, atq; præclaras animi & corporis dotes, auaritia, ſeueritas, atque impotens dominatus fædaſſent. Primus Hiſpaniæ Regum vendendi atque paciſcendi vulgari Hiſpanorũ lingua poteſtatem conceſſit eam linguã nimirum quæ rudior erat, excolere locupletareque eo decreto cupiebat, ſacros Bibliorum libros in maternam linguã vertendos etiam curauit. Ex eo tempore in regijs diſplomatibus ac publicis tabulis Latina lingua, cuius antea vſus erat deſijt vſurpari: vnde pudenda litterarum ignoratio in noſtram gentem atque vtrunque ordinem inuaſit.

Sanctij Regis initia.

CAP. VIII.

ALFONSI defuncti regnum ad Sanctium peruenit nullo prohibente, iure controuerſo, Abulæ id temporis res gerentem, ac vix ex morbo recreatum, ex quo Salmanticæ paulò ante decubuerat, ſalute propemodum à medicis deſperata. Integra ætas ſalutaribus ſuccis adiuto corpore præſidio fuit. Regis nomen, quo eatenus abſtinuerat (reuerentiæ id patris datum eſt) continuò deſumpſit. Fortis cognomen animi magnitudo peperit, reſque magis feliciter quam præclarè factæ: & ferè magnifici tituli fortunę potiùs quam virtutis ſunt beneficium. verus honor non in ſplendore nominum ſitus eſt, ſed in æquitate & innocẽtia atq; modeſtia. Erat audax, ſtrenuus, callidus, & in quãcunq; partẽ ſe dediſſet induſtria ſingulari. vndecim annis, diebus quatuor regnum tenuit, ſpoliati eiectique patris nota ad poſteritatem infamis: alioqui in bonorũ Principum numero. Imperiũ enim flagitio partum bonis artibus exercuit. Abulæ patris manibus iuſta funeris magnifice perſoluta ab eo ſunt. Toleti infulas, regiaq; inſignia deſumpſit, lugubri veſte in purpuram trabeamq; mutata. Ex aduerſa factione proceres paſſim ad nouũ Regem ſalutandum conueniebãt, quaſi priores offenſas maioribus officijs, fideque integra compenſaturi. Quæ quo magis falſa erant, eò propenſius per adulationem fiebant, ementiente lætitiã vultu, quo nihil eſt in ſpeciem fallacius. eas artes Sãctius alta diſſimulatione eludebat, confirmato mox regno iram animo conceptam effuſurus. Populus, proceres, legiones in eius verba ſacramento adacti. Iſabella noui Regis filia ſecundum agens annum regni hæres, ſi alia proles deeſſet, conſenſu ordinum renũciata eſt. aduerſus Cerdas fratres ea præſidia comparata. à quibus, quoniam iniuria auiti regni hæreditate ſpoliati eſſe putabantur, non pauci palàm, plerique voto erant. Regis Aragonij, in cuius poteſtate erant, nouis officijs promerẽdi præcipua cura ſolicitabat, Albarracinum vrbem obſidere occupareque parantis, iniuriarum impatientia: quas Ioannes loci firmitate, & Vaſconum auxilijs cõfiſus inferre non deſiſtebat ſtrenuus manu, ſermone promptus, ferendæ inter Reges inuidiæ artifex, ſeditionibus potens, raptoque viuere aſſuetus, Caſtellæ atq; Aragoniæ finibus euaſtatis. quæ res Sanctiũ prouocauit, vt quoniam

niam adeſſe non poterat, noui regni cura diſtrictus, validam manum auxilio mitteret aduerſus communem hoſtem. IpſeHiſpalim maturauit, vbi Ioannes ex patris teſtamento regnum conſtituere conabatur, quamuis diſſentib. ciuibus, idq; vnum ex ijs quæ Alfonſus teſtamēto mandarat fieri nō oportere dictitantibus: confectum annis, morboq; oppreſſum, parum animo valuiſſe: regni maieſtatem imminui nobiliſſima ciuitate detracta non paſſuros. In hæc Aluauarus Lara conſternatis ad arma ciuib. ſe ducem præbuerat. Ij motus aduentu Sanctij pacati. Marrocij Regis legati amicitiam cum eo firmatum, Hiſpalim appulſi cum verborum cōtumelia reiecti ſunt, haud ſano cōſilio: importunaque ſeueritate, noui belli occaſio barbaris data eſt. in cuius belli vſum ſubeunte facti pœnitentia, aut certa animi deſtinatione, valida claſſis cōparata inſtructaq; eſt. Ex Liguribus qui ea tempeſtate mari potentes erāt, & ex ea re rerum naualium in primis periti, Benedictus Zacharias euocatus magnis propoſitis præmijs duodecim triremes aduexit. maris præfecturā ad tempus, Mneſthei portū iure hæreditario accepit, vtrunq; Regis dono, triremis proprijs ſumptib. ædificandæ inſtruendæq; lege in perpetuum impoſita. Regni cōuentus Hiſpali habiti de republica conſtituenda: in qua ſuperioris temporis iniuria multa erant deprauata, præcipua vitiorū colluuie. In his conuentibus decreta conſultaq; reſciſſa ſunt, quæ neceſſitate tēporum extorta potiùs quàm impetrata, tum ab Alfonſo Rege erāt, tum ab ipſo Sanctio. In Caſtellam deinde maturatū, vbi aduerſæ factionis integra ſtudia ſupereſſe nunciabāt: multosq; de Cerdis fratrib. reſtituendis inter ſe arcanò cōſiliare agitare. eorum conatibus Sanctij celeritate occupatis, pars ad meliora cōſilia traducti, pars capite pœnas dederūt corumque calamitatis exemplo cæteris documentum datum ſimilis perfidię vitandæ. Hæc in Hiſpania. Quo tempore Rogerius Lauria Aragoniæ claſſis ad Siciliam præfectus, victis viginti Francorum triremibus, quas ad Melitam nactus eſt, Duceq; earum Guillelmo Cornuto natione Gallo in pugna interfecto ſexto Idus Iunij, Neapolim verſus, Carolum Claudū Salerni Principem Caroli Regis filium valida claſſe parātem Siciliam aggredi vindicareq; iniurias, ad certamen elicuit: eumq; quamuis Legato Romano periculū denunciante, nauali prælio decernere auſum in pugna cepit cum multis alijs. De numero nauium variant auctores, neque quid certi ſequeremur habebamus. Fama frequentior Aragonias triremes duas & quadraginta fuiſſe vulgauit, hoſtium ſeptuaginta. Ad nonū Kal. Iulij pugnatū eſt. Secundum eam victoriam in magna Græcia plurima oppida & vrbes ab Aragonijs occupata. Victorib. omnia prona erant, victis ardua. eo maiori dolore luctuq; eę calamitates cōtigerunt, quod Carolus pater intra tertium à pugna diem ſeſe in Caietæ portum intulit cum viginti triremibus, quas ex Prouincia Phocæēſi auxilio vehebat: & filius Meſſanæ, vbi captiuus tenebatur, à Siculis capitis ſententia damnatus eſt. Corradini necis exemplum in illum vertere deſtinabāt. Regina cuſtodiri iuſſum, cōſultoq; Rege, vt opus erat, maiores pœnas daturum diuturna captiuitate exquiſitis cruciatibus, qui ſi abſint mortē miſeriarum victo metam fore dictitās, periculo eripuit. Socij omnino ad ſexaginta effractis cuſtodijs in tumultu populari perēpti ſunt inexpiabili gentis odio. Interea Albarracinū ac ſi nihil externi belli ſupereſſet, ab Aragonio Rege ſupremo oppugnabāt conatu. ducebāt obſidio, magnęq; inerāt difficultates: ardua vrbis mœnia, ſaxeæ turres, ferrati portarū

obices

obices, locorum aſperitas. Ad hæc firmatus vſu miles, nulla diſcordia corruptus, nullis emolitus voluptatib. nulla acie exhauſtus, multis bellis exercitus: equites omnino ad ducentos, peditum iuſta manus. vnà tantum annonæ difficultate laborabant, non ſatis opportune prouiſæ: quoniam talem vrbem obſeſſum iri nunquam induxerant in animum. Ioannes Lara periculo perſpecto, ſe in Vaſcones aduocato ſenatu, iturum dixit: vbi certiſſima auxilia fore, minimè dubitabat. hortatur, ne animo deficiant: vrbemque qua cœperant virtute tuearentur. quæ etſi falſo dicebantur, ipſeque conſilium fugæ capere conſtituerat, neque vultus cum oratione conſentiebat, dimitti placuit. Eo digreſſo aliquandiu ſuſtentatum. donec auxilijs deſperatis, ipſo Michaelis feſto die vrbs dedita eſt. Milites maiori parte Galli, Vaſconesq; incolumes abire permiſſi. ex vicinis locis coloni, tum veteres, tum noui euocantur. Rex ex Agnete Sapata, cui Algeziram & Liriam in agro Valentino antea donarat, Ferdinandum furto genuerat. illum vrbe capta continuò donauit. Albarracini obſidionis hic exitus fuit, principatusq; finis: quem diu Aſagræ in ea vrbe tenuerunt reguli cũ primis nobiles. Eorum ſtemma ſubijcere, hoc loco commodum fore putabam. Petrus Rodericus Aſagra cõditor principatus, profecta ætate fratrem Fernandum Rodericum Aſagram hæredẽ nuncupauit: fortaſſis cùm ipſe prole careret. Extat Ferdinandi teſtamentum confectum vndecimo Kalend. Auguſti. Era milleſimo ducenteſimo trigeſimo primo. ex eo teſtamento colligitur, duos illi filios fuiſſe, alterum ex vxore Theraſia Iuania hæredem principatus: nothũ alterum Iacobæum militem. vtrique Petro Fernãdo nomen inditum. Vidimus ẽt Petri Principis teſtamentum quarto Nonas Aprilis, anno Chriſti milleſimo ducẽteſimo quadrageſimo primo, morum atq; ſimplicitatis eius ætatis ſpeculum. filios is iuſtos reliquit Petrũ, Garſiam Fernandum, Theraſiam, hæredẽque principatus Aluarum. Theraſia altera vnica Aluari proles Ioanni Laræ Nunnij filio nupſit, paterno principatu dotali. ex Ioãne & Theraſia nati Aluarus & Ioannes, de quibus mentiõ reditura nobis eſt.

Trium Regum obitus.

Cap. IX.

EO bello cõfecto maior cura ſupererat belli, quod ex Gallia imminebat grauiſſimum, atque omnium ea tẽpeſtate maxime memorabile, Romano Pontifice auctore facesque ſubdenti Francis. Aduerſus Galli Regis potentiam qui Vaſcones ẽt in bellũ traheret, ſatis virium Aragonio non erat. externa auxilia conquiſita. Miſſi in Germaniam legati Rodulfum Cæſarem pertentatum ſi forte Gibellinæ factionis miſericordia commotus ab aduerſarijs oppreſſæ vires communicare, Italiamque aggredi induceret in animũ, cunctator natura, & cui cauta potius conſilia quam periculoſa placerent & tunc Heluetiorũ bello implicitus. Itaq; pręter ſpecioſa verba, nihil melioris ſpei ex Germania relatum eſt. Sanctius Caſtellæ Rex ad colloquium ab Aragonio inuitatus Soriam acceſſit. Ciriæ atque Borouiæ, quæ propinqua oppida ſunt, amicitia inter Reges nouo firmata fœdere: neutroſque alteris in periculo defuturos pacti ſunt. Hiſpaniæ aſſiduus atque infeſtiſſimus hoſtis Marrocius Rex bellum denuo inferre conabatur, Franci Aragonios fines inuadere: eo maiori periculo, quod ſe Iacobus Balearium Rex, in quo præſidium eſſe debuit hoſtibus coniunxerat. vtrinque magnũ periculum, nouaq; laborũ facies. à Mauris Cæſarianum obſeſſa decem & octo

equitum millibus. ab ijs in finitimos agros Hiſpalim vſque excurſiones factæ ſunt : multaque hominum & pecorum præda abacta. Sanctius ſuorum periculo commotus Toletum maturauit: quo Carolus Atrebas à Galliæ Rege legatus venit. legationis duo erant capita. Cerdas fratres in libertatem eius opera reſtitui. cum Rege Aragonio, qui edicto Pontificis in impiorũ numero eſſet, nihil commune habere. Ad hæc Sanctius legatos ſe quamprimum ad Galliæ Regem cum amplis mandatis miſſurum reſpondit palàm : ex arcano autem Carolum hortatus eſt, vt ſe Regi conciliaret ſuo. Sunt etiam qui hoc tempore ſcribant Atrebatem à Sanctio pertentatum, vt regni arcana detegeret : Brocchioq;, quod alio loco eſt poſitum, eius ſceleris manifeſto gulã fractam laqueo. Ab Aragonio Tudela in Vaſconum finibus corona cincta eſt, atque omnibus virib. oppugnata. Francorum impetũ, quem in Ruſcinonenſem agrum parari prouidebat, alio auertere cogitabat, in eorum prouincia nouo bello concitato. Oppidum Ioannis Laræ virtute & diligẽtia defenſum alieno imperio felicioris, quàm ſuo. vaſtitas tantũ illata agris: finitimaque oppida ad auertendam hoſtium vim præſidijs & operibus munita. quibus rebus confectis, hyeme iam appetente, ſe Rex Aragonius Cæſarauguſtam retulit. Fogiæ, quod oppidum in Apulia eſt, anni vertentis initio milleſi. ducenteſi. octogeſimi quinti, omnino ſeptimo Idus Ianuarij Carolus Neapolitanus Rex è vita deceſſit: malorum tædio, captique filij ex dolore confectus: ſi principijs vltima conſentanea fuiſſent Princeps bello paceque clariſſimus. longa ætas cum multis vertenti fortunæ tribuit. Francorum vigor cum quo venerant, cælo terræq; amœnitate & copia voluptatum mutatus extinctusque erat. In externos imbelles, in ſubditos feroces. vrbib. & oppidis præfecti Principis ſui periculo peccabãt, proprio cõpendio quæſtuq;. Eius obitus Aragoniũ ſpe bona lętitiaq; cõpleuit. Francus maximũ animo dolorem cepit, quem hoſtium ſanguine procurare parãs magnis delectib. numeroſas copias armat, equites viginti millia, pedites octoginta. claſſis ad foſſas Marianas inſtructa (Aquas mortuas vocant) in qua centum & viginti, partim triremes, partim diuerſi generis naues erant. Sequebant̃ Regis caſtra Philippus & Carolus filij: Iacobus Rex Balearis fratri, vnde multæ iniuriæ extiterãt, in primis infenſus: Geruaſius Cardinalis Legatus à Rom. Pontifice Martino IIII. qui quarto Kalend. Aprilis Peruſij deceſſerat, Honorius ſucceſſit Romanus ciuis, è genteque Sabella, Francorum tamen non minus ſtudioſus quam cui ſucceſſit. Menſe Maio Narbone Perpinianum itum eſt. id oppidũ Iacobo Regi deditionẽ fecit, Francosque intra mœnia recepit : atq; eius exẽplo reliqua eo tractu oppida, pręter vnũ Genuam nomine, obſidionem tolerare auſum, propinqua ſpe ſubſidij, Iacobi Regis Balearis odio, ſub cuius imperiũ redire detrectabat. Obſeſſos ſpes fefellit captumq; vi oppidum: cæſiſq; ad vnum oppidanis, in ipſa tecta ſæuitum eſt. Ruſcinonenſis nothus, alioqui genere nobilis, magnoq; animo, in templi turrim ſe recepit. Loci firmitate defenſus, & Iacobi Regis precib. magis quàm ſanctitate ſeruatus, francis gratiã retulit, in vlteriora penetrare parantib. Pyrenęi montis fauces Aragonio obſidẽte, ſic vt trãſeundi ſpes nulla eſſet, notis tramitibus, Francos circunductos integra fide ad iuga deduxit, quæ hoſtiũ caſtris imminebant. repentinus metus ex ea re Aragonijs incuſſus, tutum Regib. iter aperuit. qui ſupetatis Pyrenæis montibus in agrum Emporitanum deſcenderunt. Petra lata, & Figuera oppida breui in

poteſtatem venerunt.adGerundam vrbem caſtra promota,eo tractu nobiliſſimã amplamq;.Sita eſt in Auſetanis loco decliui,ſubterlabente Thici amne (quẽ hodie Therã vocãt)excauatis ripis,vnde vrbi munitio,mœnia firma,ſaxeę turres Vrbis ſuperiora templum maximũ occupat, ſede domoq; Epiſcopi nobile.ſupra templum turris inſtar arcis eminet, nomine Gerundella. Raymundus Cardonæ Vicecomes vrbis præſidio præfectus nouis operib.muniebat.ſuburbana ædificia diruta. Felicis ante mœnia templum,loci religio & antiquitas tutata eſt Eius diligentia Francorũ opera diſturbata ſæpe ſunt, machinæ incenſæ. Aragonius Rex cum valida manu propinquis locis verſabatur,impar quidem viribus,cæterum locum inſidijs opportunum captans,occaſionemq; expectans, auxilij ciuibus ferendi. Obſidio in tertium menſem ducta eſt. Quo tempore, à Sanctio Caſtellæ Rege, Martinus Calagurritanus Epiſcopus,& Garſias Valliſoleti Abbas, de pace inter vtranq; gẽtem legati,re infecta redire cõpulſi ſunt ac vix facta Regem Francum conueniendi poteſtate (inſignem gentis confidentiam) multis prætere a & aſperis facetijs, contumelijſq; violati & erat rumor legationis ſpecie Francorum vires & apparatum exploratũ veniſſe:viresq; Caſtellæ Regi cum Aragonio iungendi voluntatem non deeſſe .Tametſi bellum Mauricum in Bætica vrgebat, Cæſarianiq; obſidio in multos menſes ducebatur, Mauris occupare eam vrbem, q̃ opportuniſſima erat contendentibus. Sanctius Rex certamen in cuius euentu regni opes vertebãtur, ſubire detrectabat, ſeque partim Hiſpali, partim Nebriſſæ tenebat,ad omnes occaſiones intentus excurſioneſq; prohibẽdas. Quo conſilio poſt ſextũ obſidionis menſem barbari rebus omnibus oppreſſi, vimq; Sanctij veriti, ſi mutato cõſilio congrederet relicta vrbe abierũt. Ex Rege barbaro tranſmiſſo raptim Lethe fluuio cũ fugæ & timoris cauſſam rogaſſet quidã: Ego inquit,in nouam familiã Barramedæ,regni maieſtatem primus intuli:hoſtis quadraginta nihilominus Regibus ortus, tanto ſeptus præſidio,pugnã iniret, verſaturis ante oculos, nobis ad terrorem,illis ad fiduciam.cælum præclari facinoris opportunitatem præbere videbatur deletis hoſtib. ſed Rex cui cauta potius conſilia cũ ratione quàm proſpera cum temeritate diſcrimineq; placebant,Cæſariano tantùm munita Hiſpalim redijt, hoſtem elabi de manibus quamuis milite dolente,pugnãque expoſcenti, & ſi ea occaſio dimitteretur comminanti haud quaquam alio tempore pugnaturum. Rex animo ad pacẽ propenſo eas voces contemnebat.Miſſi vtrinq; legati de ea re. Ad Bætis æſtuaria (alij ad Rupem ferratam dicunt)Reges collocuti. Vt in belli ſumptus, Rex barbarus Marauedinorum (genus id monetæ erat Hiſpanis vſitatæ, non vnius ſemper valoris) bis centum myriades penderet ſtatutum eſt, eaq; lege inter vtranq; gentem fœdus factum. Quod ægre tulerunt tum alij proceres, tum Ioannes Regis frater, & Lupus Hauus: prorſus vt Hiſpali profecti vterq; in ſuę ditionis oppida comigrarint. ſed nimirum magni Duces prouidendo,conſultando, cunctatione ſæpius quã temeritate profuerunt. cæteris obſequiũ conuenit, cupidoq; pugnandi. ſic belli munera ſunt diuiſa. deceſſit paulò poſt Rex barbarus Iuzepho filio ſucceſſore. Gerundã redeamus. Aragonius Rex commeatũ qui à Rhodopẽſi portu, vbi claſſis erat hoſtiũ, in caſtra deuehebatur intercipere parans loca inſidijs opportuna obſidebat.Re per exploratores cognita, Rodulfus Magiſter equitũ,& Haricuria Mareſcalus, hoc eſt Magiſter caſtrorum, viri fortiſſimi, cõſilio communicato cũ trecen-

trecentis delectis equitib. ad locum inſidiarum contendunt: id prouidentes ne multitudine deterriti Aragonij pugnam detrectarent. Ad octauumdecimum Kalend. Septembris certatũ. acris ea pugna fuit. numero Aragonij præſtabant, Francis neq; virtute, neq; ſcientia pugnãdi cedentib. Rex Aragonius nullum neq; prudentis Ducis, neq; ſtrenui militis officium prętermiſit. graui in facie vulnere deformatum, ſeque è pugna ſubducere conantẽ eques Francus correptis habenis cepiſſet, ni ijs gladio diſciſſis in repentino periculo fuga euaſiſſet. ſic Villaneus ſcribit, qui cæteros in errorem miſit. Nam Aragonij ſcriptores Regem integrum exæquataque vtrinque cæde diſceſſiſſe confirmant, vero, an ex amore incertum. Conſtat ſanè ad Gerundam propter æſtum, & ſordes, iniquiſſimo anni tempore, peſtem in Francorum caſtris graſſatam: & accepto tamen eius pugnæ nuncio obſeſſis defenſione deſperata animos concidiſſe, legesque à Franco accepiſſe. Vti vrbe dedita cum ijs quæ agere ferreque poſſent obſeſſis emigrare quo vellent poteſtas eſſet. In deditos multa crudelitatis exempla extiterunt ipſa quoque Diuorum templa violata: Narciſſiq; ſepulcrũ, quoniam eius vrbis tutelaris eſt præcipua religionis opinione, diſturbatum à militibus, donaria direpta. numen ſuas ſedes tutatum eſt, de violatoribus vindicta aucta peſte ſumens. Sic fuit hominum opinio. præterea Ducibus conſilium ereptum. nam vrbe capta, pedeſtri itinere in Galliam ſeſe referre præcipiti autumno parantes, mercenariæ naues, quæ in portu Rhodopenſi erant, ne ſumptui & oneri eſſent, dimiſerunt, peſſimo conſilio vt vſus probauit. Rogerius enim Lauria, capta in extrema Italia Tarento cum omni circùm regione, in Hiſpaniam Regi laturus opem maturans, imminutæ Frãcorum claſſis beneficio occaſioneque inuitatus, commiſſo nauali prælio victor extitit. Ioannes Scotus claſſis Gallicæ Præfectus, & quindecim triremes captæ: duodecim ſeſe in Rhodopenſem portum retulere. Ijs milites & oppido incenſis (tantus terror animos inuaſerat) in caſtra ſuorum abire, acceptæ cladis nuncij teſtesque. Rex Gallus ex eo omnia difficiliora opinione fore prouidens, aduerſaque valetudine afflictus, Gerunda munita iter continuò in Ruſcinonenſem agrũ conuertit. In trãſitu Pyrenæi ſaltus magnopere laboratum anguſtias & fauces montium Aragonij obſidebant, Regemq; Gallum lecticariorum numeris, ob valetudinem vectum capere conabãtur. magna certe clades accepta, multaque eo itinere impedimenta intercepta ſunt. Ex agitatione itineris, aucto Rex morbo Perpiniani deceſſit pridie nonas Octobris Philippus Vaſconum Rex ſucceſſit defuncti filius, cui ab oris venuſtate Pulchro cognomen fuit. Defuncti corpus ab vxore & liberis ad Dionyſij templum, quod prope Lutetiam ſitum eſt deportari iuſſum. Francorum diſceſſu breui q̃ ablata erant ad Aragonij Regis imperiũ rediere. Baleares prętereà armis & præſidjs Alfonſus à patre eo miſſus occupauit. ea Baleari merces amicitiæ fuit iunctæ cum Gallis Maiora conantem Aragonium & arridentem fortunam vrgere parantẽ, mors ad Villam Francam oppreſſit ſexto Idus Nouembris, integra adhuc ętate annos natum quadraginta ſex. Magni cognomẽ, auctũ imperium & res pepererunt præclare geſtæ decora facie, corpore ingens fuit animo immodicus, eloquentia, cultu, liberalitate, conciliandi hominum ſtudia artifex, vna tantum anathematis ignominia ad vitæ finem notatus. quam imaginẽ menti morientis atque oculis inerraſſe fama eſt. vera ne affirmare non auſim. intereſt tamen publicè vt vera

videatur. Ea tamen religione à Tarraconenſi Præſule ſolutus eſt ſub mortẽ, eccleſiæ Romanæ, cui parere recuſarat, obedientiam conceptis verbis iuratus Corpus ad S. Crucis cœnobium, quod vicinis locis eſt ſepultum. Filios reliquit Alfonſum natu maximum, quem paterni imperij hæredem teſtamento dixit (de Siciliæ regno mentio nulla) præterea Iacobum Fridericum, Petrum Eliſabetham, Conſtantiam. Hi omnes ex Conſtantia vxore ſunt geniti. Arnaldus Villanoua vt Regi decumbenti adeſſet Barcinone venerat, rei medicæ ea tempeſtate peritiſſimus: maiori tamen fama quàm laude: quod nobile ingenium, eruditionem maximam, prauis ſuperſtitionibus, prauiſque de religione opinionibus fœdare viſus ſit. Quo nomine aliquanto poſt ab Inquiſitoribus ignominia notatus eſt: libriq; quos magno numero ediderat reprobati. Ex humano ſemine, quibuſdã in vaſe medicamentis hominis corpus efformaſſe, qui affirmet auctorem habeo, verò an mendacio diſputare non eſt neceſſe.

Regum Galliæ & Caſtellæ colloquium.

CAP. X.

ANNVM tot Principum funerib. infauſtum, Reginæ Caſtellæ partus, aliqua ex parte procurauit. Rege enim per cauſſam componendi rempublicam, tumultuſque ſedandi Pacem Auguſtam profecto, Hiſpali octauo Idus Decembris filium enixa eſt, cui Ferdinando nomen fuit, & deinde in minore ætate patri in regno ſucceſſit. Eius educandi, inſtituendiq; cura Ferdinando Pontio Leoni, viro primario demãdata eſt. Sentica vrbs vbi educaretur, propter cæli ſalubritatem, regioniſque amœnitatem à patre deſignata. eũ quin
1268 etiam proximo anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo ſexto regni hæredẽ renunciari in conuentu procerum curauit, de ſucceſſione ſolicitus tum propter Cerdas fratres, tum quòd coniugiũ ipſum inter & Mariam Reginam lege propinquitatis vitioſum eſſe conſtabat: neq; vt ea lege ſoluerentur à Pontificib. Romanis, quorũ eæ partes ſunt, impetrare potuerat, Regibus Gallis intercedentib. qua cauſſa incertum, niſi fortè regni intercepti dolor ſtimulabat. quos Sanctius omni ratione placare, atq; ad amicitiam adiungere repetita legatio. ne curabat ijdem qui ſuperiore anno Martinus Calagurritanus Preſul, & Garſias Abbas ijs de rebus legati in Galliam Vbi octauo Idus Ianuarij Galliæ ſe & Vaſconum Philippus Regem dixerat, ſacra inaugurationis inunctioniſq; de more Remis peracta. Hoc Rege, eiuſq; iuſſu Lutetiæ in inſula Sequanæ regia in iuſtæ arcis modum extructa: vbi non multo poſt forum agi cœptum: & quæ vaga antea fuerat iuriſdictio, certis ſedibus collocata eſt. Reginæ impenſa, in eadem vrbe ſchola quæ Nauarræ dicitur, ipſa ædificij amplitudine, præceptorum auditorumque numero in paucis præſtans, extructa eſt. Septingentos alumnos bonis temporibus Galliæ, intra vnas ædes habitantes, numeraſſe fama eſt. rebus turbatis vix quingenti erant (quo nos tempore ſcholas Theologicas Lutetiæ explicabamus) quidam eorum publica impenſa collegij, pleriq; collata de ſuo ſtipe victitantes. Ex his Regibus numeroſa proles nata eſt: Ludouicus, Philippus, Carolus, Iſabella, filia altera in tenera ætate defuncta. Hæc in Gallia In Sicilia Iacobus cognita patris morte, regiũ inſigne Meſſanæ deſumpſit quarto Nonas Februarij: ſeque Regem Siciliæ, Apuliæ atque Capuæ Principem dixit, regni Neapolitani partem obtinens reliquis vrbibus, & oppidis ſpe imminens. tametſi Roberti Atrebatis, cui de rerum procurationem Rex Galliæ demandârat, egregia tum virtute tum diligentia

ligentia aduerſus Siculorum conatus munita erant. Alfonſus Aragonios Balearibus claſſe inuadendis, occupandisque, quod vt faceret, pater ſupremis verbis mandarat, aliquot menſes diſtrictus, menſis tandem Aprilis die quartodecimo, quo die Chriſti reſurgentis memoria recurrebat, Cæſarauguſtæ regiam coronam deſumpſit de manu Iacobi Oſcenſis Epiſcopi, vacua Tarraconenſi eccleſia, cuius id dignitati deferri ſolitum erat. Regni priuilegia immunitatesq; ratas fore à Rege iureiurãdo ſancitum. de regię ſumptu reſtringẽdo, magna contentione actum eſt: ac nominatim in Oſcenſi cõuentu aliquãto poſt, Aragonijs proceribus datum, vt Valentini dudum ad imperium ſubiuncti Aragonijs legibus viuerent. Magni ſacerdotes per idem tempus defuncti. in his Michael Vincaſtrius Pompelonenſis Epiſcopus, ſucceſſor Michael Legaria. Eccleſiam Toletanam Gonſaluus ante aliquot annos cœperat gubernare magni nominis vir, præcipua apud Reges gratia. Is Regem ad Galliæ fines cõtendentem proſecutus eſt: cum ſuperiori legatione eſſet impetratum, vt Caſtellæ & Galliæ Reges Baionam conuenirent, de rebus omnibus coram diſceptaturi. Et Reges quidem collocuti non ſunt. de cauſſa non conſtat: & ſuſpicari libet enatas inter vtranque gentem ſuſpiciones, aut præpoſtera ambitione factum vt Sanctius ad Sebaſtiani fanum conſiſteret, Gallus Rex ad Montem Marſanum. per internuncios de fœdere actum. Gonſaluus Toletanus Præſul à Sanctio Baionam miſſus, à Gallo Burgundiæ Dux. de ineunda amicitia deliberatum, ſummo vtriuſque partis conatu. Negabant Galli vllam concordiæ conditionem fore, niſi Reginam lege propinquitatis male cohærẽtem coniugio Sanctius repudiaret: Galliquc Regis ſororem, aut Margaritam, quæ Eduardo Anglo Regi, aut Blancã, quæ Auſtriæ Duci poſtea nupſere, ſibi connubio iungeret. Ea re Sanctius vehementer commotus eſt. vxorem dimitti fœminam lectiſſimam, & vnde gemina prole erat auctus, graue iudicabat. Itaq; internuncijs reuocatis, re infecta Victoriam, vbi Reginam reliquerat, iter conuertit, Abbati Valliſoleti in primis iratus: quem alieniſſimo tempore noui coniugij mentionem feciſſe Franciſq; vt id poſtularent occaſionem præbuiſſe conſtabat. Eius euertendi cõſilia cùm Regina, quam is dolor maximè vrebat, conſilia communicata. cauſa quærebatur. optima viſa eſt, regiorũ vectigalium, quorum procuratio penes ipſum fuerat, ad rationes reuocare, atq; reipublicæ malæ geſtæ crimen intendere. Eius rei Gonſaluo Præſuli cura commendata. Sanctius Rex voti reus, an religionis ſtudio Compoſtellam abijt. quo in itinere ad Sancti Facundi cænobium Alfonſi Regis eo nomine VI. & Iſabellę atq; Mariæ eius vxorum oſſa, quæ in humili loco iacebant, in commodiorem transtulit, cippis cum inſcriptione dicatis. Valliſoletum rediens Lupum Harũ Viſcaiæ regulum, cuius magna in ipſum merita extabãt, & quo potiſſimũ auctore regnũ obtinebat, regiæ procuratorẽ, Regum Anteſignanũ eſſe voluit. Multæ atq; munitiſſimæ arces tota ditione in eius poteſtatẽ cõtraditæ. Ad hæc Kalend. Ianuarij Comitis honore, & appellatione ab Rege eſt cohoneſtatus, ſalutis anno milleſimo ducenteſimo octogeſi- 12
mo ſeptimo. & quo gratius eſſet beneficium, expreſsè cautum, vt eos honores Dieghus Harus filius patre defuncto ſuſciperet. Lupi frater Dieghus Harus limitibus aduerſus Mauros præfectus. Ex his rebus aucta immenſum eius familiæ auctoritate confirmatis opib. Lupus Regis potens eſſe cœpit, atq; pleraque ad ſuum arbitrium reuocare: pluſq;

vnus poſſe, quam reliqua nobilitas, magna multorũ inuidia atq; obtrectatione dolentium dictitantiumque iuſto ſe propemodum ſeruitio opprimi, Lupũ alieno nomine regnare. Calæcos & Legionẽſes ea res in primis malè habebat: Lupumque accuſabant præter cætera, quod ſeuerus in alios propinquis & neceſſarijs omnia tribueret: eo validior, quod regiæ familiæ ſanguinem ſuũ miſcuerat, Ioannis regij fratris ſocer, cui Maria filia in coniugium data erat, nouamque cum Rege propinquitatem ambiens. quod ad cæteram inuidiam adiunctum Regis animum abalienauit maxime: atque ita vt priorem beneuolentiam odio maiore mutaret. Regium enim coniugium criminando, quaſi vitio cohærens, id agebat vt Guillelmam Gaſtonis Bearnenſis filiam, conſobrinam ſuam, in regiũ torum inferret, vir immodicus, venturiq; ſecurus præ confidentia animi. Regina per eos dies filiũ alterum Alfonſum nomine Valliſoleti pepererat breuis æui. Rex in ea attrocitate temporum, tantaq; reipublicæ perturbatione, quod cupiebat maximè Lupi euertendi conſilia non explicabat. Itaque eo comite Carpetania luſtrata, Aſturicam abijt. ſpecies erat Merinum Aſturicenſem Epiſcopum genere nobiliſſimum, atq; adeo Gallorum Regis ꝓpinquum primũ ſacrum de more facturũ ſua pręſentia cohoneſtare. re Calęcorũ & Luſitanorum motus cõprimere in animo erat. Calæcos pacandi cura Lupo demandata. Rex Sanctius cum Luſitano Rege concilio communicato, iunctisq; cũ eo viribus, eas incurſiones arcere ſtatuit, quas Alfonſus Luſitani frater & Aluarus Lara Ioannis filius in finitimos Legionenſium agros faciebant viri acres. impatientes quietis, raptoque viuere ſoliti. Portalegrum & Ronchæ, quæ oppida in Luſitaniæ finibus in Alfonſi ditione erant, vt id facerent opportunitatem præbebant. Ronchę vtriuſque Regis viribus præſentiaq; oppugnatur. villis, agris, ædificijs extra oppidum ignes illati. obſeſſi damno rerum ſuarum permoti, & maioris mali imagine metuque ſubeunte oppidum dediderunt. In ea obſidione Sanctio Dionyſius Rex, ſi rempublicam incolumen tranquillamq; vellet, Lupi opprimendi conſilium dat: Aluarumq; vt in gratiam reciperet auctor extitit, Lupi potentiæ acrem æmulum futurum, propter amplas eius familię in Caſtella opes pares nobilitati. Non tulit ille iniuriam Regis artes quo tenderent non ignarus animo peruicax, impatiensq; æqualis. ſimulata cauſſa in Vaſcones abijt per ſpeciem conueniendi Gaſtonis Bearnenſis Vicecomitis, re iratus Regi ſuperiora merita maleficio compenſanti. ſed nimirum nunquam apud Reges ſatis tuta potentia, vbi nimia eſt. neque deerat apud Vaſcones belli concitandi materia, haud ſatis æquos Sanctio ob memoriam iniuriarum regniq; intercepti. Quo tempore Clemens Luneus, homo Gallus Vaſcones gubernabat rerum ſummæ præfectus bello paceq;. In Caſtellæ & Aragoniæ fines à Vaſconibus excurſiones ſæpe factæ euẽtu nullo memorabili niſi quod Saluaterra Aragonijs ablata eſt, & Vaſconum præſidio occupata. In Italia Aragonij meliori euentu pugnabant. Rogerius Lauria ſuperioribus victorijs ferox atque præclarus, ad Neapolim vrbem hoſtium claſſi improuiſus adueniens, quamuis numeroſam ingenti prælio vicit Iunij menſis ſextodecimo die. Duæ & quadraginta naues captæ. captiuorũ numerus ad quinque millia fuit. in his pleriq; genere & factis nohiliſſimi. cęteris pretio dimiſſis, Guido Monfortius vt dimitteretur, neque precibus neq; pretio potuit impetrari. In quo Aragoniæ & Angliæ Regibus, hoſtibus implacabilibus gratificari volebat

lebat. Erat enim Simonis Monfortij pronepos, eius quo Duce ad Toloſam Petrũ Aragoniæ Regẽ cecidiſſe, monſtratũ eſt. Simonis nepos Simon nomine, in prælio ad Leuiſium in Anglia Gallos inter & Anglos commiſſum ſuperioribus annis Richardum Cæſarem cœperat. Guido ipſe eo tempore Hetruriæ præfectus à Carolo Rege Neapolitano in patris vindictam ab Anglis in acie paulo poſt ad Vigorniam interfecti Viterbij ſacris operantẽ Henricum Richardi filium, quo tempore Eduardus Rex Angliæ ex bello ſacro reuertebatur, impiè æquè & crudeliter in templo maximo interfecerat: viaque ſibi ferro facta ad Rubrum Comitem Anguillarium ſocerum ſuum abijt, magna inuidia Caroli tunc Regis, quod cædem factam non perſequeretur, imperij ea tempeſtate Vicarius. Angli Gallique ſcriptores Guidonem affirmant in Regis Angli poteſtatem traditum. Siculus auctor eius ætatis in Sicilia obijſſe contendit ex morbo, cui ſola Venus iudicio medicorum ſuccurrere potuit. eo maiori continentiæ in viro laude, quod vxor Margarita marito vidua parum honeſtè pudicitiam habuiſſe fertur. Anaſtaſia Guidonis filia Romano Vrſino nupſit Nicolai III. Pontificis Maximi propinquo. Ad hos Nolani Comites in Campania nobiliſſimi generis originem referebãt, poſteritate ad noſtram memoriam propagata extinctaque.

Carolus Salerni Princeps liberatur.

CAP. XI.

QVIESCEBAT Aragonia viris, opibus, & rerum geſtarũ magnitudine gloriaq; præſtans. In Catalaunis tantũmodo laceſſita paululũ pax Iacobi Balearis armis, nulla re memorabili. Alfonſi Regis nomen celebre. pacis & belli arbiter effectus erat magnis Principibus captiuis. Cerdæ fratres in Morella arce, Salernitanus Princeps in Siurana, locis munitiſſimis detinebantur. Ij diuturna captiuitate feſſi, & maioris mali metu perculſi, ad pacem quibus vellet conditionibus erant propenſi. Magni Reges deprecatores adhibiti. multis legationibus Aragonius de pace interpellatur, à Galliæ & Caſtellę Regibus. Verum Eduardi Regis Angli auctoritas præcipua erat: cum mediam perſonam gereret, ſibique eum Aragonius ſocerum deſtinaret, Eleonora filia in coniugium deſtinata. vt Oloronem (Lugdunum id Coquenorum eſt in Galliæ finibus ad Pyrenæi montis radices, alijs Illuro apud Antonium) Anglus & Aragonius conuenirent, de rebus omnibus collocuturi ſtatuitur. In eo colloquio ſumma Angli Regis contentione Carolo Salernitano Principi, libertatem intra annum reddi impetratum, his legibus. Siciliæ regnum Iacobo cederet, Pontifice Max. vt annueret, Aragoniosque anathematis religione ſolueret exorato. Carolus Valeſius iure Aragonij regni decederet, quod à Martino Pontifice erat datum Aragonio Regi viginti millia pondo argenti penderentur. Ea omnia niſi intra triennium præſtita eſſent, in cuſtodiam rediret. interimq; obſides daret tres filios Robertum & Carolum ac Ludouicũ: præterea è Prouinciæ Phocæenſis nobilitate viros ſexaginta. Graues eæ cõditiones erant. pacisci tñ quacunq; ratione cũ victori expediret, victis neceſſe erat: receptaq; libertate haud defuturam occaſionẽ melioris fortunæ ſperabant. ſalutis anno milleſi. ducenteſi. octogeſi. octauo, Ca- 1288
rolus ab Aragonio dimiſſus in Galliam abijt: moxq; in Hetruria Gibellinorum motibus compreſſis, Romæ à Nicolao IIII. Põtifice Maximo, qui ſub initia huius anni Honorio ſucceſſerat, Apuliæ & Siciliæ Rex dictus eſt corona impoſita capiti, cæteroq; ornatu regio cõceſſo cũ

negaret:

negaret fœdus ratum fore, quod iniuſſu ſuo factum erat, de regno Romanæ eccleſiæ ab antiquis temporib. vectigali. Ea res vehementer Aragonij Regis animum perculit, eo magis quod Sanctiū Caſtellæ Regem ab eius amicitia diuelli, atq; ad Gallos eſſe propenſum, erat renunciatum eodem Pontifice auctore: cuius auctotitatem tum Regina ſequebatur, tum Toletanus Præſul Gonſaluus quamuis multi proceres Aragonij amicitiam propter locorum vicinitatem & quoniam Cerdas fratres in poteſtate habebat, præferendam iudicarent. Verùm Lupo Haro, quod proximè explicandum eſt, perempto, eius propinqui & neceſſarij ad Aragonios aufugerunt, noui & diuturni belli auctores futuri, vindictæ cupiditate priuatum dolorem communibus diſſidijs miſcere parantes. Ea res Sanctium impulit, vt fœdus cum Gallo facere maturaret. Lugdunū vbi Pontificis ea de cauſſa Legatus Ioannes Chauletus Cardinalis erat, ab vtroque Rege miſſi legati: à Gallo Mornaius & Lambertus viri primarij, à Sanctio Merinus Præſul Aſturicenſis. Fœdus his conditionibus factum. Alfonſo Cerdæ modo Regis Caſtellæ appellatione abſtineret, Murciæ regnum tanquam Caſtellæ Regis beneficiario Sanctius ſe traditurum pollicebatur, ſubſtituto etiam ſi ſine prole decederet Ferdinando minore fratre. Caſtellæ Rex mille equites auxiliares, Gallo Regi mitteret, Aragoniam bello repetere cogitanti: & ſi neceſſum eſſet tutum iter Gallicis copijs per prouinciam daret. Cerdæ fratres Regum opera libertati redditi, in Galli poteſtate eſſent. Id fœdus Blancæ puerorum matri ingratum fuit: vt Rege fratre dimiſſo in Luſitaniam abierit, virilis animi fœmina, nouaque belli ſubſidia aduerſus Caſtellæ vires cupiens cōparare maiori conatus quàm ſucceſſus. Dionyſius enim Luſitaniæ Rex Mauris omni Luſitania pulſis, opima pace fruebatur: neque eam vt alieno commodo, ſuo periculo turbaret, adduci poterat. quid enim dubia ſpe in certum diſcrimen incurreret? partamq; pace gloriam intempeſtiuis armis obſcuraret, numeroſa prole felix? ex vxore enim Iſabella antea filia Iſabella, Conſtantia hoc anno nata eſt: poſt biennium Alfonſus, quem regni ſucceſſorem habuit. ex ſoluto cōcubitu hi: Alfonſus Alburquerquius, vnde eo cognomine familia in Luſitania, nobiliſſima genus ducit. Petrus litterarum ſtudijs deditus, vt argumento eſt liber ab eo editus de Hiſpanicæ nobilitatis ſtemmatib. præterea Ioannes & Ferdinādus, duæq; filiæ altera, Ioanni Cerdæ nupta, altera virgo ſacra.

Noui in Caſtella motus.

CAP. XII.

IN Caſtella quies erat à Mauris quidē cum Granatenſi pax, cum Africa induciæ nouo fœdere cum Iuzepho Marrocio Rege firmatæ. belli tamen inteſtini maior cura ſuberat concitati Lupi Hari cæde, iure an iniuria incertum, in regia certè atque coram Rege patrata. quod qua ratione contigerit altiori aliquāto ex principio explicare conuenit. Aluaro Lara, paulò poſt quàm in Sanctij Regis gratiam redditus erat, defuncto, Lupus in Caſtellam ſe retulit, priſtinum auctoritatis locū recuperaturus, aduerſario ſublato. ſed natura, q̄ nullum ſine æmulo eſſe ſinit, Ioannem Aluari fratrem ad parem dignitatis gradum, continuò fauore populi euexerat, Regiſq; gratiam ingenti Lupi dolore, Regis artibus violari ſe, atque imminui palam cōquerētis: ad eo vt ne Regi quidem ipſi motum animi indicare vereretur, Nam Ioanne Lupi genero Salmāticæ agros vaſtante & Mirobrigam vſq; cum ſuorum manu excurſiones faciente, Regi de ea re cum Lupo expoſtulāti profiteri

profiteri non dubitauit, ſuo id conſilio ſuaq; voluntate patratum: Valliſoletum Rex pergeret, Ioannem Cigales venturum (is pagus Valliſoleto vicinus eſt.) Dare frænos impotenti naturæ, Regum iracundiam minis irritare, vtrunq; exitiale eſt. diſſimulatum tamen donec ſe occaſio daret tantæ temeritatis, tantæque audaciæ caſtigandæ. interim Valliſoleti cum Ioãne fratre collocutus Rex eos motus tantiſper compoſuit. Inde digreſſus, Roam primùm, deinde Valeranicam ac Soriam abijt, Turiaſonem petens per cauſſam Aragonij Regis conueniendi, cupidusque Cerdas fratres, vt ſibi dederet impetrandi, Lupi artib. Regum cõgreſſus diſturbatus eſt, vltro citroq; commeantis, iniquasq; neq; eaſdem vtriq; Regi pacis conditiones alterius nomine denunciantis & ſpes erat per Cerdas fratres Sãctium euerti poſſe à quo ipſe animo penitus alienato erat. Conuerſo Rex itinere Alfarum abijt, ad fines Aragoniæ & Vaſconum in Caſtella ſitum municipium. Ioannes Regis frater & Lupus ſocer, officij ſimulatione Regem adeunt, haud ſatis idoneo præſidio ſi vis adhiberetur. aderant Epiſcopi Gonſaluus Toletanus, Ioannes Alfonſus Placẽtinus, Calagurritanus Vxamenſis, Tudenſis: præterea ſcrinij Magiſter Hiſpalenſis decanus, atq; Valliſoleti abbas conſilio de republica inſtituto Tunc Rex arces, quæ in Lupi & Ioannis poteſtate erant, ſibi continuò reſtitui mandat, milite præſidiario ſacramenti religione ſoluto, teſſeraq; indicata, per quam intelligerent haud dubiè ipſorum mandata eſſe. parere recuſantibus vincula inijci iubet. Lupus diſtricto gladio, inuolutaq; ſiniſtra ſago, addita etiã verborum contumelia, tyrannum, perfidũ, impium, cæteraq;, quæ furor dabat, inclamans Regem irruit interfecturus. ingens facinus, confidentiam ſingularem. In veſtigio, aſtantium concurſu, dextra primo ictu obtruncata confoſſus ipſe eſt, vir acer ac fortis: cui nimia potentia, nimiaque gratia crimini. inuidia populi calamitati fuit, inſolensq; animus. Ioannes gener vno & altero ex aulicis in Regis oculis vulnerato, poſtquam ſocerũ occiſum vidit, ad Reginæ cubiculum fugit. Eius precibus tantùm non ſinum & latus opponentis inſequẽtis cum gladio Regis manus, necemq; euaſit: vinctus tamen ferro & in cuſtodiam traditus eſt, dicturus in iudicio cauſſam. multa breuitatis ſtudio prætermittãtur neceſſe eſt. & quis omnes perfidiæ formas, quis tanti tumultus referre caſus omnes regiæq; ex eo perturbationem explicare poſſit? Omnino ſublatis ducibus tumultus in præſenti pacatus. claro recentiq; noxæ ſimul & pœnæ exemplo factionis ſtudia retenta, ne ſe continuo commouerent. At receptis mox animis, plerique in circulis palamq; Regis factum accuſare, qui ſimulatione beneuolẽtiæ tãtos Principes oppreſſiſſet eos vt quiſque aut propinquitate aut amicitia cõtingebat, alij curia, alij ſe regno magno numero ſubducunt. Noua imminere tempeſtas viſa eſt. quæ præcipua cauſſa extitit fœderis cum Gallo Rege Lugduni, vti dictũ eſt, maturandi. Ioanna Alfonſi filia Molinæ reguli & Lupi occiſi vxor ad D. Dominici Calſadij Reginã ſororem adijt, in lugubri veſte, naufragij domeſtici reliquias colligere parans, tum ſuis lacrymis, tum Reginæ precibus Rege placato: qui patre cæſo filium Viſcaiæ principatu armis ſpoliare parabat: & iam Harum municipium, Treuigni arcem armis ceperat. Actum de concordia: Reginaq; Diegho filio, ſi quod neceſſe erat, patris cædem æquo animo ferret; ſeq; & ſua Regis poteſtati permitteret, paternæ auctoritatis locum pollicita eſt. Ioanna ex ijs rebus metũ interpretata, muliebri inconſtantia repente mutata, atq; in vindictam præceps, ægro

filij animo ſubdere faces, hortarique, vti fide qua Regi tenebatur renunciata, ad Aragonios diſcederet. Maria Ioannis captiui coniux, in Vaſconiam finitimã abijt. Multi ex factione, abeuntes proſecuti. pars maxima vt in inteſtinis diſſidijs ferme ſit, ſuſpenſis & incertis animis, ad tempusque fortunam in conſilio habituri ſubſtiterunt in patria. Gaſto Bearnenſis Vicecomes rebus cognitis, cum propinquis & neceſſarijs vires communicaturus accurrit in Aragoniã, pro eorum dignitate & ſalute quoduis fortunarum diſcrimen paratus ſubire. His auctorib. Cerdæ fratres ab Aragonio Rege emiſſi è cuſtodia ſunt. & quo maiorem dolorem inureret Sanctio Regi, menſe Septembri Iaccæ, quo ad ſe deducendos curauit, Alfonſum natu maiorem Caſtellæ & Legionis Regem dixit. inde nouorum bellorum materia ſegesq; ampla. & neceſſe propemodum eſt magna regna magnis nouisque motibus ſæpe turbari. Eorum & Aragonijs auſpicijs bellum in Caſtellam comparatum. Multitudo rerum nouarum cupida & pauens, Caſtellæ proceres ſtudijs non conſentiebant, optimus quiſque tranquillitatis amore, Sanctij iudicium ſequebatur, eique quoniam rerum potiebatur, nauare operã & ſtudium mallebant. Victoriam in Cantabria, vbi Regina Henricum filium enixa eſt, per eos dies ſanctius abierat, tum vt cum Gallo Rege Baionæ, vt erat per legatos conſtitutum colloqueretur; tum vt Viſcaiæ oppida ſub imperiũ adiungeret. Bellum difficilius opinione fuit, propter locorum aſperitatem inopiam commeatus, gentisque ingenium in retinenda fide conſtantis. Dieghus Harus Lupi frater, quem ſpes fuerat Calatrauæ Magiſtro annitente retineri poſſe, limiti antea à Rege præfectus, & nunc maioribus honoribus præmijsque inuitatus, Viſcaiæ etiã principatus ſpe iniecta, tandem in Aragoniam exul abire maluit, nullam fidem ei fore ſanctã dictitans à quo viri principes, ꝓpinqui & neceſſarij per fidẽ colloquij violati eſſent: certusque cõſilio, opibus, diligentia proſequi fratris filium. Verum dum omnia belli apparatu circunſtrepunt, atque Caſtellæ fines inuadere armis parant: Dieghus ipſe Lupi filius extinctus morbo eſt, magno Sanctij Regis commodo. eius enim obitu factionis ſtudia remiſſa, Viſcaiaque eatenus magnis motibus iactata, in Regis poteſtatem vniuerſa conceſſit, Dieghi Salcedij virtute, cui ſumma expeditionis permiſſa erat, plurimaque fides bello paceque habebatur.

Regum colloquia.

Cap. XIII.

Sanctivs rebus in Cantabria patratis, colloquijque cum Rege Gallo ſpe in aliud tempus ſepoſita, Ioannẽ fratrem in Burgenſi arce cuſtodiendum reliquit: vnde Curielem tranſlatus deinde eſt. Ipſe belli Aragonij, motique regni cura Sabugalem abijt, quod oppidũ in finibus Luſitaniæ ſitum eſt. Ibi Sanctij & Dionyſij mutuo congreſſu fœdus factum aduerſus Aragonium Regem & Caſtellæ exules, qui per ſpeciem Alfonſi Cerdæ in auiti regni, in cuius iam appellationem inuaſerat, poſſeſſionem mittendi, bellum grauiſſimum moliebantur. Soluto colloquio Sanctius cõtractis vndique viribus & copijs ad Almaſanum oppidum Aragonijs occurrit menſe Apprili, anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo nono caſtra caſtris collata, euentu nullo memorabili. Moronum tantum oppidum ab Aragonijs vi expugnatum: Almaſanum obſeſſum. Cõtra Sanctius in Aragonios fines peruadens agros populatur, pecora abigit, villas vicosq; incendit. Dieghus Harus diuerſa parte Conchæ & Optæ, hoc eſt, Huetis tractum populationibus vaſtat:

hoſtium

hoſtium manum ad Paiaronem oppidũ vincit fugatque, Roderico Sotomaiore Duce cæſo. ſigna militaria capta, miſſaque Turulim. locorum anguſtiæ exitio fuerunt, Aragonijs de ſuo loco pugnantibus atq; ex omni parte imminẽbus. Nulla parte quies dabatur. alia alijs in orbem ſuccedebant mala.& innocentium pœnis Principum diſſidia luebantur. Pleræq; vrbes & oppida, qua metu, qua voluntate in fide data Sanctio Regi perſtabant. in vna Pace Auguſta inteſtina ciuiũ ſeditione tumultuatum eſt in duas factiones ab antiquo ſciſſa. Beiaranos cùm Portugalenſes bonis eieciſſent Sanctius de iniuria interpellatus, ijs qui pertuliſſent, damna reponi mandauit. imperium Regis recuſantes aduerſarios magno numero, Beiarani reparatis viribus cædunt: reliquisque ex vrbe pulſis, temeritatem luentes noua temeritate ſuperiori oppido munito Alfonſum Cerdam Regem proclamant, incredibili Sanctij Regis dolore, motuque Vis magna populi eſt ſemel ad arma cõſternati, Regũ tamen potentia maior. Miſſis abs Rege copijs audacia repente in metum mutata eſt. deditionem faciẽtes quamuis ſalutem pacti, ad vnum omnes trucidati, quatuor millia capitum, nulla neque ſexus commiſeratione neque ætatis. Talaueræ in Carpetanis, quoniam Alfonſi partes ſequebatur, ad quadringẽtos ex nobilitate trucidati, membratimque diſſecti ſunt, ad eam portam, quam ex eo tempore vulgus Quartos vocare cœpit. ſic hominum opinio eſt ducta per manus, nullo meliori auctore. Vtriuſque vrbis calamitate, cæteris ne ſe facile commouerent documentum datum: & fermè omne magnum exemplum ex iniquo aliquid habeat opus eſt. verum quod contra ſingulos peccatur, vtilitate publica, & trãquillitate compenſatur. Proximo anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo, Galliæ inter & Caſtellæ Reges mutui colloquij ſpes tentata eſt. tempore & loco conſtituto conuentum Baionam in Tarbellis. nihil in eo colloquio maioris rei factum, præter quam, quod pace inter vtranque gentem firmata, Rex Francus iure deceſſit, quo illi tanquam Blancæ nepoti regnum Caſtellæ, plerique deſtinabant, aſſentatores, vaniloqui, pacisq; publicæ hoſtes. Toloſa, Segura, Villafranca, in Cantabriæ finibus ab Alfonſo Rege ædificari cœptæ, Sanctij opera ad culmen per hæc tempora ſunt perductæ. extãt de ea re publicæ tabulæ ipſiusmet iuſſu Victoriæ & Valliſoleti, quo ſe ex colloquio digreſſus cõtulerat, confectæ. Rex Gallus icto cum Caſtellæ Rege fœdere, Aragoniæ armis repetendæ, conſilia agitabat. Aragonius Caſtellæ, Galliæ, atque Italiæ viribus impar, ad pacem propenſus erat. tametſi Carolus Neapolitanus Rex, icti antea fœderis conditionibus non ſtabat. Auglusq; Rex quo agente libertatẽ receperat, fidem ſuam ludibrio haberi ægrè ferre videbatur. Romanus Pontifex de tota controuerſia ab vtriſque appellatus, legatos ſe miſſurũ reſpondit qui in rè præſente diſceptarent, æquisq; conditionibus diſſidentes pace ſtabili cõiungerent. In eam rem duo Cardinales Benedictus Columna & Gerardus Parmenſis in Galliam deſtinati. Interim Carolus & Aragonius Rex ad Iunqueram oppidum in Catalaunis, fide vltro citroq; data inter ſeſe collocuti aliquot menſium inducias pangunt, dum de omnibus pactionibus, paceque perpetuo fœdere reuocanda, à legatis agi poſſet. Vterque ad pacem procliuis erat: Carolus iniecta ſpe Siciliæ recuperandæ: Aragonio graue erat, tandiu prouinciam ſacris interdictam: & belli molẽ, quod ex Gallia grauiſſimum comparabatur, auertere cupiebat, viresque in Caſtellam conuertere.

Ioannes Lara ad Aragonios tranſit.

CAP. XIIII.

VBI Ioannes Lara ea auctoritate, gratiaque & opibus ad Aragonios reſpicere cœperat in fide haud ſatis cõſtans, atque ſpe vrbis Albarracini recuperandæ prouocatus:& ſolent homines vtilitati magis quàm religioni ſeruire, commodumq; honeſtati præferre. Eius tranſitionem quoniam magnum in vtranque partem momentum facturam Sanctius cogitabat, nihil prætermiſit eorum, quæ ad ſanandam hominis mẽtem pertinere viſa ſunt, vſque eo dum limiti aduerſus Aragonios præficeret, omniaque blandimenta daret. Nihil ea diligentia profectum. Burgos vbi Rex erat, litteræ ad Ioannem allatæ à puero ſunt quibus inſidias vitæ ſuæ parari denunciabatur. Idonei auctores affirmant confictas ab ijs litteras, quibus ægrè erat, virum acrem & præpotentem ad Regis gratiam reſtitutum eſſe, priuatas cupiditates ſaluti publicæ potiores exiſtimantibus ſæpe tamen quod falſo creditum eſt, veri locum obtinuit. & ille natura ſuſpicax, fide habita ijs, quæ nũciabantur, curia ſe citatò ſubduxit, atq; per Vaſconum fines in Aragoniam abijt, Sanctio nequicquam eius iter Valliſoletum vſq; proſequẽte, atq; omni diligentia trahere à fuga curante. Impendere enim grauem tempeſtatem prouidebat, ſi vir præpotens, qui multorum ſtudia conciliarat, cæteris ſe transfugis adiunxiſſet. Omnino in Caſtellæ fines continuo Ioannes inuectus cum ſuorũ manu, Conchæ, atq; Alarconis agros omni belli iniuria vexauit: hoſtes prælio fudit: Moiam oppidũ ſubegit. multa militaria ſigna capta. hominum & pecorũ factæ prædæ. Hac tempeſtate ſedata, noua validiorq; breui ſubſecuta eſt. Aragonius Rex, Harus, atq; Lara viribus ad Valentiam collatis, quo ſe Lara rebus patratis receperat, irruptione repetita Molinæ, Segontiæ, Valeranicæ, Almaſani agros impunè vaſtant, Sanctio Conchæ, quo ad eos motus accurrerat, ex febri quartana importuniſſimo reipub. tempore laborante: ita vt neque ſe loco mouere poſſet. neque belli defendendi cogitationes explicare, vnde quam ex morbo, tædium maius. Regina Valliſoleto, vbi per eos dies filiũ pepererat, cui Petro nomẽ fuit, cognito periculo, nõdum confirmata valetudine ad Regem aduolauit: amor metusq; incitabãt. Eius aduẽtus Regi iucundus, reipublicæ ſalutaris fuit, Ioanne Lara ingenij dexteritate ad officium retracto. Leuitatis enim & inconſtantiæ pœnitẽtia ſuberat, Albarracini recuperandi ſpes inanis. Iſabella, Blanca & Reginæ fratre nata, viro matura, excellenti oris dignitate Ioanni deſponſa eſt Ioannis Laræ filio. dos dicta Molinæ principatus, cum ſponſæ pater virili prole careret. Re conſtituta nuptiæ principali apparatu Cõchæ peractæ. inde Toletũ itũ eſt, Regem proſequẽte Ioanne Lara, neq; ſatis fido, neq; ſatis cõſtanti, vti euentus declarauit. In D. Pauli Prædicatorũ cœnobio, qui extra mœnia ad fluminis ripã erant, hoſpitio deſignato ad multam noctem cũ Iudæo quodam copioſo ludentem forte teſſeris, Nũnius Ciurruciaus improuiſo adueniens monet, inſidias vitæ ſuę fieri: multa heſterna nocte arma in regiam illata. Fugæ conſilium quaſi certo periculo captum, clauſæ vrbis portę impediunt, intra quam iumenta omnia, & agaſones erant. metuenti ac ſolicito nox peruigil fuit, gratiſſima mora. Albente cælo euocati domeſtici, indicato quamuis periculo ſubſiſtendum tamen hortantur. interpoſitã noctem, mendaciũ arguere. quid enim ceſſarent? quid lucẽ expectaſſent, perfidiæ teſtem futuram? quid aliud aduerſarios cupere, quam cũ à curia diuelli, inuidioſa potentiã, opib. formi-

formidabilem?quieta omnia in vrbe eſſe:prioris fraudis meminiſſet.deniq; aut incolumitatem eo cõſilio quæri, aut nihil grauius quàm fugæ neceſſitatem ꝓxima nocte fore:per diem nihil auſuros aduerſarios. Sic metus mitigatus. ſimul re prodita Rex ægre ferens fidem ſuam in dubium vocari, ad eum ſanandum animũ retulit, haud falſa eſſe etiam, quæ vera non probãtur, quaſi ſtudio occultata ſuſpicantem tamen. Quo tempore cum Granatæ Rege pro ingenio gentis in fide nutante, fœdus firmatum, perſoluto quod debebat vectigali. Ferdinandus Pontius Leonius, qui limiti aduerſus Mauros præfectus erat. Reges inter ſe cõciliandi præcipuus miniſter. Toleto Burgos primùm, deinde Palentiam itum eſt:vbi Dominicani ordinis generales cõuentus habebantur. Ioannis Laræ infidus animus nullis beneficijs ſanabatur: neq; ſolus ipſe defectionis conſilia agitabat, ſed & proceribus alijs vt res nouas molirentur ſuadere non deſiſtebat: multorumq; ſtudia à Rege erant alienata. Aduerſus has molitiones Ioannes Regis frater Principib. æque ac plebi gratioſus è cuſtodia emiſſus, in Regis ac Ferdinandi filij verba ſacramento adactus eſt, pueri manus patriæ recepto more, tãquam regni hæredis deoſculatus. Huius opera plurimi ad meliora cõſilia traducti, Regis induſtria, cũ Compoſtellam procurandæ religionis ſpecie abijſſet, Ioannes Alfonſus Alburquerquius vir primarius, qui in. Calæcis Ioanne Lara impulſore, tumultuabatur, ad ſanitatẽ reuocatur, arma ponere perſuaſus. Hæc ſalutis anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo primo in Caſtella gerebantur. quo anno menſe Februario ineunte à Cardinalib. quos Romanus Pontifex (vti ante dictum eſt) legarat in Galliam, inter Aragoniæ, & Galliæ Reges fœdus, Taraſcone in Gallia Narbonenſi compoſitum, præſente Carolo Neapolitano Rege, miſſiſq; ab vtroq; Rege cum ampla poteſtate legatis. Pacis hæc conditiones dictæ. Aragonius miſſa Romã legatione eorum, quæ commiſſa ſunt, veniam ſupplex petito. Vectigalis nomine, vti eius proauus pactus erat, Romanæ eccleſiæ triginta auri vncias annuas pendito. In Syriam belli ſacri cauſſa, cum iuſta manu nauigato. In reditu matri fratriq; vt Siciliam reſtituant, hortator. Ac omnino ex ea inſula Aragonios tùm proceres, tum milites, ſeuero edicto aduocato. Carolus Valeſius iure cedito, quod Pontifex Romanus in Aragoniæ regnum ſanxit. Ad has conditiones adiectum, vt Pontifex Aragonium in gratiam reciperet, legaretq; qui prouinciam interdicto eccleſiaſtico ſolueret. Ei Rex Aragonius obſides à Carolo Neapolitano acceptos redderet. Fœdere ſanciendo Siculi legati non affuerunt Aragonij Regis artibus, ne pacem turbarent, magno Iacobi Regis & Siciliæ totius dolore, ſe proditos, atque deſertos, à quo minimè oportuit, conquerentium: perſtituros tamen in fide, neq; Gallica imperia paſſuros, vitamq; & ſanguinẽ, ſi res ita ferrent, ante profuſuros. Itaq; Siciliæ reſtituendæ, recuperandæq; vana ſpes fuit: ac ne in Syriã quidem abs Rege Aragonio nauigatum Et erat per idem tempus nunciatum, Ptolemaidem quæ vrbs Chriſtianorum ditione. vna in Syria retinebat. ab Helpi Ægyptio Imperatore, filioq; eius Meleſaiti obſeſſam, expugnatam, euerſam, vt ne indicium vllum, monumẽtumq; vrbis extaret, ciues ad vnum cæſos. Hic finis belli ſacri fuit, noſtrorum ceſſatione, fœdaque ignauia ea clades accidit. A Regib. Aragonio, & Neapolitano Iunqueram rurſus in colloquium de pace vẽtum, propenſis vtriuſq; Regis ad cõcordiam animis. feſſi malis præteritis erant, perculſi impendentium metu. Itaque Carolus è colloquio digreſſus,

Clementiã filiam natu maximam, Carolo Valeſio nuptui dat, dote dicta Andegauenſi Comitatu. additi deinde Cenomanni, ea lege, vt Aragonij regni repetendi iure, actioneq; decederet. Aragonius quæ pollicitus erat conſtanti fide præſtare paratus erat, niſi ſubſecuta mors importuno ſanè tempore, Barcinone oppreſſiſſet, cum Eleonoram deſponſam aduocare pararet, plenaque omnia lætitia eſſent. defunctus in ætatis flore eſt, viginti ſeptem natus annos, octauodecimo Iunij die, ſi vita longior cõtigiſſet, Rex celeberrimus futurus, vt datũ multarum virtutum ſpecimẽ pollicebat. Oſtenſa certè Chriſtiano orbi, magis quàm reddita pace, clarus imprimis, & præſtãs. Corpus ad D. Frãciſci in veſte Franciſcana tumulo contectum eſt. inferiæ patrio more magnificè datæ.

Tres Reges affinitate iuncti.

Cap. XV.

ALFONSO Aragonio Rege cælibe ac ſine vlla prole defuncto, Iacobus eius frater ex Sicilia continuo in Aragoniam accurrit, iure propinquitatis & ex teſtamento fratris debiti ſibi regni hæreditatem cernere feſtinãs. Cæſaraugustæ in Saluatoris æde ad octauum Kalen. Octobris inunctus de more, regni infulas & coronam ſuſcepit. Abrogato fratris teſtamẽto Siciliam Friderico minori fratri legantis id regnum ſibi eripi paſſus non eſt. quod agente patre, propenſa Siculorum omniũ voluntate erat delatum. ab Alfonſo Cerda coram, atq; à Sanctio Caſtellæ Rege per legatos vno tempore, de iungenda amicitia ſociandiſq; viribus appellatus, æquiores aures Sanctij poſtulatis præbere viſus eſt fortunæ magis fauens, quàm cauſſæ, nulla paternæ voluntatis memoria. Cerdarũ vires, quæ impetu valuiſſent, mora conſeneſcere: aduerſę factionis ſtudia indies confirmari augerique erat exploratum. præſertim ex quo Ioannes Lara Reginę opera, vti antea dictũ eſt, in partes erat traductus. Eo amplius maioriq; ſtudio Sanctio fauendũ putabat, quod per idẽ tempus cum Luſitano Rege fœdus ab eo ictum eſſe nunciabatur, Conſtantia eius filia deſponſa Ferdinando filio Caſtellæ Principi, paterni imperij hæredi futuro. Caſtellæ etiam arces & oppida in Luſitani Regis poteſtatẽ tradita, vt datæ fidei obſidum inſtar eſſent. Itaq; Reges Aragoniæ & Caſtellæ re per legatos conſtituta, per cauſſam amicitiæ ſanciẽdæ Montẽ acutum cõueniunt, loci opportunitatem ſecuti, quoniam ad vtriuſq; Regis confines ſitum eſt. Nouembris die vigeſimo nono fœdus inter Reges factum eoſdem amicos inimicosq; futuros. neutris apud alteros à Rege ſuo deficientibus tutum perfugium fore. & quoniam per eos dies à Marrocio Rege Begia (quę quibuſdam Bigerra Baſtetanorum eſt apud Ptolemæũ Liuiumq;) rupto fœdere obſidebatur: cautum nominatim, vt in eius belli vſum, ſi res ferret, viginti triremes Aragonius auxilio mitteret. Quę vt firmiora eſſent Iſabella ei Sanctij Regis filia nonum agens annum pacta eſt. Sponſalia Kal. Decembris Soriæ præbita: puellaq; nondum viro matura in ſponſi manus conuenit nondum venię à Romano pont. ꝓpinquitatis impetrata nam Regũ feſtinatio moram non ferebat. ſic coniugium tandẽ non coaluit. Calataiubæ, quo ſe Reges poſt data ſponſalia contulerunt, publicæ lętitię teſtimonio, ludi principali apparatu commiſſi ſunt. In his ludicra certamina: quibus Rogerius Lauria, qui Aragonium ex Sicilia comitatus erat, primas ab eximia pugnandi dexteritate tulit. Aragonij proceres à ſuperiorib. annis inter ſe & aduerſus Reges magna cõtẽtione tumultuati ſunt: prorſus vt aulæ ſumptib. modum Alfonſo Regi imponerent.

nerent.

nerēt, leges & magiſtratus cōmutandos cōtenderent, nouo reipublicæ ſtatú collocato. & eſt quidam libertatis modus, ſicut & aliarum rerum, & quædam imperandi mediocritas. Ij proceres Rege Sanctio agente, cum ſuo Rege conciliati ſunt. Anni exitu Reges ex colloquio digreſſi. barbarusq; Rex in Calæciæ littore à Benedicto Zacharia validā claſſem cōparari audiens: præterea oppido loci munitione & noſtrorū virtute defenſo, obſidione ſoluta, in Africam nauigauit. Tantis reb. peractis pax in Hiſpaniā ex longo interuallo reuocata eſt: domeſtici externiq; hoſtes pacati. Vnus Ioānes Lara cæteris quieſcentib. turbida conſilia agitare viſus eſt: neq; Regi fidere neque arma plane deponere. in hunc impetus factus. Moia & Cagnetum, quæ Sanctij dono acceperat, quo tēpore illi conciliatus eſt filij nuptijs, pactis armis ablata ſunt. ille virib. diffiſus, nulloque in Hiſpania perfugio, Sanctij diligentia pace inter Reges facta, in Galliam exul abijt. Gonſaluus Toletanus Præſul abeuntis veſtigia ſubſecutus eſt à Sanctio legatus vt Gallum Regem conciliaret, ne Ioannis delationib. credulas aures accōmodando, alieno animo eſſet. fœdus cum Aragonijs Galliæ hoſtibus percuſſum, belli inteſtini neceſſitate factum excuſabat. Ad hæc Gallus: id haudquaquam fore ſibi graue reſpondit: quin Carolum fratrē Aragonij regni iure vltro deceſſurum modo Sanctio auctore Aragonius Siciliam eccleſiæ Romanæ reſtitueret. Interim ineunte ſalutis anno mil. ducen. nonage. ſecundo, à Benedicto Zacharia in Caſtella maris præfecto ad littus Africæ, nauale prælīū commiſſum cum viginti Maurorum triremib. victi Mauri. captæ tredecim triremes. Ea res Marrocium Regem, qui Tingi validas copias conuocarat, à cogitatione traijciendi in Hiſpaniam deterruit: Sanctiū Regem vt victoria vteretur prouocauit collectisque vndique copijs Tarteſſum Mauris eriperet. quod poſt diuturnam obſidionem contigit ad vndecimum Kalendas Octobris Luſitanus Rex vt ad id bellū auxilia mitteret adduci non potuit Regina Hiſpali per eos dies filium peperit, cui Philippo nomen fuit Captæ vrbi Rodericus Calatrauæ Magiſter præfectus primum eſt, deinde Alfonſus Pereſius Guſmanius, ſtipendij quod ſolui ſolitum erat, duabus tertijs detractis, ſe oppidum defenſurum recipiens, diues pecunia: quam non modo in Hiſpania, ſed etiam Marrocio Regi aduerſus alios Mauros, opera venditata copioſam collegerat: vnde multa oppida in Bætica redempta, atque ad paternum S. Luciferi principatum ſunt adiuncta. multa etiam beneficia in egentes collata: quæ illi Boni cognomen pepererūt, ſuperbis aliorum Principū titulis multo præclarius. Ab hoc Aſſidoniæ Duces præ cæteris Hiſpaniæ regulis ditione, opibus, clientelis præſtātes generis ſtemma deducunt. Alfonſo enim Ioannes filius fuit, nepos item Ioannes. Huic cum Beatrice Henrici nothi Regis filia notha, Niebla oppidum Comitis nomine acceſſit, vnde filio & hæredi Henrico nomen Nieblæ Comiti. Henrico Ioannes filius ſucceſſit, Hērici Regis eo nomine IIII. benficio Aſſidoniæ Dux. Ioanni Henricus filius deinceps Ioannesque nepos, cui Ferdinando Rege Catholico in ora Africæ Melilla vrbe, & Caſaſa arce expugnatis, nauatæ operæ merces datus eſt Caſaſæ marchionatus. Ioannes duos deinceps filios ſucceſſores habuit, Alfonſum nō ſatis mentis compotem, & eo defuncto Ioannem. Huius hæres Alfonſus fuit, noſtra ætate. Ioannis nepos ex Ioanne filio maiore, qui ſuperſtite patre diem obierat. Hæc de Aſſidoniæ regulis. nunc ad Reges ſeſe conuertat narratio.

Sanctij Regis obitus.
CAP. XVI.

IN curam conciliandæ pacis inter Aragonios & Francos Nicolaus Pontifex Sanctius Caſtellæ Rex, coniunctis temporibus incumbebant. Pontificis conatus quamuis Bonifacio Calamandra milite Hoſpitalario, ea de re in Aragoniam legato, mors intercepit pridie Nonas Aprilis nullo ſucceſſore biennio amplius, ob importuna Cardinalium diſſidia. ægras affectasq; res Sanctij diligentia recreauit, qui Galli Regis reſpōſo prouocatus Aragonium votis vt ſperabat non repugnaturum, Caracam vt veniret ad colloquium inuitauit. Actū ibi de pacis conditionibus. rem tamen integram in nouum colloquium reijci placuit, Lugrunio municipio ad id deſignato. datisque ab Aragonio obſidibus Regis Neapolitani filijs, Carolus eorum pater, quo maior eſſet auctoritas, ad colloquium Regum vocatur. Carolus non acceſſit, incertum qua cauſſa. ſed proximo tamen anno Caſtellæ, & Aragoniæ Reges Lugrunium cōuenere. In eo cōgreſſu nouæ inter eos ſuſpiciones natæ ſunt, quod generum ſocer impotenter habens omnia ad ſuum reuocaret commodum. ex eo tempore Aragonius animo ab Iſabella ſponſa alienato, ad nouum coniugium reſpicere cœpit, per ſpeciem veniæ propinquitatis à Pontificib. Romanis nondum impetratæ: & agente Calamandra ad Iuncariam oppidum cum Carolo Neapolitano collocutus eſt, arcano tamen ne res efferretur. tempore tamē cognitum eſt, de reſtituenda Sicilia atque de nouis Aragonium inter & Blancam Caroli filiam nuptijs conſilia agitata. Interea in Caſtella Iſabella Ioannis Laræ iunioris coniuge defuncta, Molinæ principatus iure propinquitatis ad Reges redijt. Ioannes Lara, ſiue erepti principatus dolore, ſiue patris inconſtantiam & exempla imitatus, & cum eo Ioannes Regis frater, cōſilio inter ipſos communicato tumultuari cœperunt. Rex prouidus vt bellum inteſtinum quod futurum metuebat, auerteret, eorum mentes omni diligentia ſanare tentauit. breui ea tempeſtas ſedata, Regis fratre in Luſitaniā digreſſo, Ioanne Lara reuocato ad officium. Excurſiones, quas in Legionenſem agrū Ioannes Regis frater iunctis cum Alburquerquio viribus faciebat, Ioannes Lara ſenior cum iuſta manu, vt reprimeret miſſus eſt paulò ante ex Gallia redux, atque receptus in gratiam. eoque blandimento agebatur, vt plurimā fidem habendo, Regi tandem fidus euaderet, ingenijque dexteritate eos motus comprimeret. ſed contra res accidit. victus enim acie in hoſtium poteſtatem venit, vnde libertate impetrata Taurum ad Regem redijt Beatricis filiæ in ea vrbe natæ, natalibus lætum. mox ad Bæticæ fines tutandos Ioannes Lara cum duobus filijs Ioanne & Nunnio miſſus abs Rege eſt, quoniam Granatæ Regem defectionis conſilia verſare, & Marrocium rurſus de Hiſpania cogitare nunciabatur. Verùm totus is apparatus euanuit, Mauris quieſcētibus, Ioanneque ipſo noſtrorum Ducæ Cordubæ per idem tempus defuncto. Ea tēpeſtate ſedata, noua à Ioanne Regis fratre excitata eſt. Luſitaniæ enim finibus à Dionyſio Rege prohibitus, ne pacem ea occaſione turbare videretur, naui conſcenſa Tingim appulit. Marrocius Rex idoneū hominem nactus, per quē Hiſpaniam turbaret, benigne acceptum cultumque honorifice ad Tariffam (hęc Tarteſſus eſt, atque Carteia, ne quis rerum mutationem quæ nominum eſt, putet) expugnandam dimiſit. Adiuncti equites quinque millia. vineis, turribus & machinis omnium generum, oppidum impugnatum. Obſeſſi mœnium

nium

nium firmitate confiſi, & Alfonſi Præfecti virtute prouocati, ſupremo conatu propugnabant. Accidit, vt Alfonſi filius vnicus, in Ioannis & Maurorum poteſtate eſſet: quem illi pro muro oſtentantes, in patris oculis, ni oppidum dederetur, ſeſe iugulaturos minabantur. Ad eas voces pater nihil commotus, cùm negaret, proditæ vrbis maculam vllo incommodo elui, ne ſi centum quidem filij iugulandi eſſent: gladio etiam ſi in ſententia perſtarent, è muro proiecto ad prandiũ interritus abijt. Inde militum clamore diſſono, & vlulatu vehementi, puerum barbara crudelitate trucidari non ferentium, crudele ſpectaculum, barbaræ immanitatis exemplum eo fœdius, quod Ioannis Principis iuſſu peractum eſt, reuocatus Alfonſus cauſſa cognita, Credebam, inquit, ab hoſtibus vrbem captam. Itaque ad vxorem & prandium redijt nulla turbati animi ſignificatione. ſic affectibus, ſic lacrymis potuit heros imperare, cum antiquis comparandus. barbari reputantes animis nullis artibus, nullisque viribus vinci poſſe, qui filij amore non moueretur, vt fidem proderet officiũque deſereret, deſperata victoria redierunt in Africam. Algezira etiam Granatæ Regi vltro reſtituta eſt, magna noſtrorum lætitia: quorum ceruicibus imminere videbatur, tuto paratoque Afrorum in Hiſpaniam traiectu. Quo tempore Henricus Regis patruus Neapoli, vbi tandiu in cuſtodia fuerat, dimiſſus in Hiſpaniam venit. eo adiuncto Burgis itum in Viſcaiam aduerſum Dieghum Harum, eam prouinciã ſuis & Aragonijs armis ſubiugare parantem. Diegho pulſo, atque ijs motibus pacatis Valliſoletum reditum, inde Complutum. Vnde menſe Ianuario, ineunte ſalutis anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo quinto cognitis Rex ijs rebus, quæ ad Tariffam geſtæ erant, litteras ad Alfonſum præfectum dedit, quibus fidei conſtantiam commendat, filij ſaluti prælatæ Abrahæ exemplo. Boni cognomentum, quod virtutes peperiſſent, eximiusque populi fauor, ratum ipſi facit adſcribiq; mandat. Tantis meritis, tantisque laboribus præmia pollicetur. ad complexum inuitat. mutuo aſpectu, gratulationeque maximum fructum capturos ſcilicet: quando ipſi valetudine impedito, ardenti quamuis ſtudio, ad eum ſe conferendi facultas non eſſet. Has litteras Aſſidoniæ Duces, fidei à maioribus cultæ monimentum, teſtimoniumque autographas monſtrant, auro gemmisque nobiliorẽ theſaurum. Tertio poſt menſe omnino ſeptimo Kalend. Maij Rex animum ſacris Chriſtianis expiatus Toleti deceſſit, in eam vrbem lectica militari delatus, hominibus inuicem ſubeuntibus ob ingraueſcentem vim morbi, quo Compluti tentatus oppreſſusq; erat. Regnauit annis vndecim, diebus quatuor, magnis Principibus exæquatus fortitudinis, æquitatis, prudentiæque laudibus: ſed egregiè callidus, ſagax neque vno loco crudelitatis impreſſa veſtigia ad poſteritatis inuidiam relinquens. Ferdinandum filium regni hæredem dixit. eius ætatem tuendam, reipublicæq; procuratione Reginæ commendauit, nondum iuſtæ coniugi propter vitium proquinquitatis. ſecundum Reginam, proximum auctoritatis locum Ioannis Laræ eſſe mandauit, ſimulata beueuolẽtia pectore anxius ob memoriam prioris inconſtantiæ, fide tamen fidem redimere, merendoque flectere ſatagẽs, haud ignarus quanta eius morte reipublicæ imminerent mala. Corpus in ſacello regio, quod ea tempeſtate poſt aram maximam erat, tumulatum eſt. Mortuo habiti honores, decreta laudatio. de rebus geſtis nõ vna opinio fuit. turbidæ certè tempeſtatis

 vim,

vim, fortunæque impetum ſuperauit: regnumque ſibi & poſteris, armis aſſeruit: in quibus ſunt iura regnandi. Sancto Rege in Aragonia Guillelmus Galuanus, in Caſtella Garſias Hiſpanus iuris vtriuſque peritiſſimi ſunt habiti, priuati & publici, ſacri atque profani. Edidit Garſias commentaria in Epiſtolas Pontificum decretales.

Fridericus Rex Siciliæ ſalutatur.
CAP. XVII.

PER hæc tempora Romanam eccleſiam obtinebat Bonifacius eo nomine VIII. Celeſtini. V. ſucceſſor, eius qui ex eremo cõſentienti Cardinalium ſuffragio ad ſupremnm eccleſiæ honorem vocatus, humeris impar onus, ſexto initi pontificatus menſe, ſponte abdicauit, exemplo quod poſteritas admiraretur, laudarent omnes, imitaretur nemo. Eo maiore ſucceſſoris inuidia, quod eremum repetentem otij cupiditate, retrahi cuſtodiæque mandari curauit, veritus ne motus aliquis exiſteret, multis abdicationem vitioſam eſſe diſputantibus. Defuncti in cuſtodia poſt annum & ſex menſes memoriam Clemens. V. conſecrauit: Ludouicum Regem Galliæ hoc ipſo anno Bonifacius: eorumque nomina templis addicta. Extat Celeſtini elogium in Petrarchę libro ſecundo de vita ſolitaria. Papatum inquit, quo nihil eſt altius (rem tam exoptatam tamq; mirabilem, vt ab admiratione ac ſtupore dictam ferant) quis vlla ætate præſertim ex quo tãto in pretio eſſe cœpit, tam mirabili, & excelſo animo contempſit, quàm Celeſtinus ille priſtinum & nomen & locum & amicã bonis morib. egeſtatem appetens? Audiui narrantes qui viderant, tanto illum fugiſſe cum gaudio, eaque ſigna lætitiæ ſpiritualis, oculis ac fronte geſtantem, dum à conſpectu concilij iam tandem ſibi redditus, ac liber abſcederet, quaſi non humerum blando oneri, ſed collũ diris ſecuribus ſubduxiſſet. Bonifacij opera, vt erat à multo rerum vſu, & magnarum artium diſciplinis inſtructus præclare, quod toties fruſtra tentatum erat, inter Francos & Aragonios pax facta tandem eſt Anagniæ: quo Carolus Neapolitanus Franci & Aragonij legati, viri ex vtraq; gente principes ad Põtificem conuenerunt. fœderis hæ leges ſcriptæ. Aragonio Blanca Neapolitani filia nubito. dos dicta, argenti pondo millia ad ſeptuaginta. Sicilia & quidquid Aragonijs armis in Brutijs & magna Græcia fuit ablatũ, ad eccleſiæ Romanæ ius redito. Si Siculi recuſarint, Aragonius copiarũ tantum dato, in id bellũ quantũ arbitri iudicarint. Carolus Valeſius iure abſcedito, quo Aragonium regnum armis vendicare parat. A Pontifice Romano interdicti atque anathematis religione exoluuntor, quoſcunq; ea controuerſia implicauit. Obſides liberantor. De Baleari Rege actum. ſummaq; Galli Regis & Pontificis contentione impetratum, vt reſtitueretur in regnum. Hæc palam iactata. Ex arcano tamen Sardiniæ & Corſicæ ſpes Aragonio iniecta dono Pontificis: quarũ imperium ob locorum propinquitatem commodiſſimum iudicabat. Extant de eo fœdere Bonifacij litteræ vigeſimo ſeptimo die Iunij promulgatæ. Quæ res fama vulgata, cæteras quidẽ orbis Chriſtiani partes lætitia compleuit: Siculis autem grauiſſima extitit, extremũ malorum putantibus, ad Gallorum imperia redire. Itaque Fridericus (quem frater diſcedens rebus præfecerat) & cũ eo Rogerius Lauria, Ioannes Prochita, & Manfredus Lancia viri primarij Põtificis rogatu, & de fœderis euẽtu ſoliciti, ipſum adierunt ad littus Romanũ excenſione facta. Catharina Philippi filia, neptis Balduini Auguſti Friderico modo ne

done

do ne pacis conditionibus vnus obſiſteret, deſpondebatur ſpe dotali Græci imperij communibus armis, atque viribus recuperandi. neque is detrectabat conditionem, ſi verbis reſponderent facta. Aragonius ſemel & iterum à Siculis per legatos ne ſe in diſcrimine deſereret interpellatus, cum ſtudio pacis, conceptaque ſemel animo religione de ſententia non decederet: Panormi tandem, vbi ea de cauſſa generales regni conuentus agebantur, Fridericus Rex eſt Siciliæ renunciatus: vnde noua bella extarent. Iacobo fratri noua vxor connubio iuncta. Nuptiæ ad Villam Beltranam celebratæ Octobri menſe ſunt. Iſabella repudiata, dimiſſaq; in Caſtellam. Aragonij proceres Regis edicto ex Sicilia euocati. ſic magnarum rerum initia motusque graues, lætum & iucundum exitum habuere, pace Aragonijs reddita, neque amiſſo penitus Siciliæ imperio, in quam haud obſcurè nouorum bellorum tempeſtas vertebatur. Vaſcones ſub imperio Gallico quieſcebant, Hugone Confluentio Franco, Campaniæ in Gallia Mareſcalo, prouincię moderatore. Singulæ vrbes & arces præfectis, ex vtraque gente promiſcuè concredebantur. inuidię in externum principatum paſſim conceptæ animis, nonnullum id leuamen erat, quod Galli non omnia ſibi arrogarent.

Libri Quartidecimi Finis.

HISTO-

IOANNIS MARIANÆ HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ.

TOMVS II.

LIBER XV.

Noui in Caſtella motus.

CAP. I.

IN Caſtella res trãquillæ eſſe non poterant. proceres in ſtudia ſciſſi tantũ ſibi quiſq; in republica auctoritatis tribuebat, quantæ inerant vires. multitudo ſine rectore præceps, pauida, ſocors, auida rerum nouarum, vitio humanæ naturæ præſentibus futura commodiora fore putantis. peſſimo cuique vt in diſcordia ciuili plurima vis. per vrbes, oppida, agros ſcelera, latrocinia, cædes, qua vindictæ ſtudio, odioque implacabili, qua auaritia in ſæuitiam degenerante. domus effractæ, direpta bona, abacta pecora: vbique luctus, & miſerabilis rerum facies. Reginæ auctoritas fluxa, Regis nondum coaluerat propter ætatem: tametſi à morte patris die proximo Toleti fuerat Rex ſalutatus, cunctaque ipſi decreta, quæ Principibus deferri ſolita erant. A Regina vectigal ſublatum, quod ex annona redactum Hiſpanorum lingua Siſa vocatur: & à Sanctio Rege inuectum, magnam eius inuidiæ partem conflauerat, qua ipſi flagrare viſi ſunt. Id blandimentum à prudenti fœmina datum, multitudinem in fide retinuit in tanta omnium fermè Principum & Regum ad arma conſternatione quaſi ad prædam accurrentium, nemine prohibituro. nam bellandi cauſſæ in ea temporum colluuione deeſſe non poterant. Ioannes Lara in quo plurimum præſidij eſſe debuit, ad hoſtes non obſcurè inclinabat, inconſtans natura, memorque ſub Sanctio ob fidem ſuſpectam diſcrimen adiiſſe. inde cauſſa irarum, ſpes ex reipublicæ malis ditionis amplificandæ, oppida recipiendi, quæ ſuperiori tempore erant ablata. Henricus longa captiuitate, ir-

te, irritato potius ingenio quam mitigato, turbidus natura & inconſtans, maliſque artibus aſſuetus, in regni procurationem inuadere cogitabat, grauiſſimam iniuriam interpretatus, quod ad nullam reipublicæ partem defuncti Regis teſtamento vocatus eſſet ſic ab eo ad Valeranicam priuati, clandeſtinique multorum primum conuentus habiti: multa deinde, fama vulgata, circum oppida in fraudem inducta. Burgique vrbs regia in primis eos conatus iuuabat. Valliſoleti ea de cauſa regni conuentus agitati, tanta procerum in Henricũ propenſione, vt Regem & Reginam aduenientes non ante diei veſperam in municipium admiſerint, idque comitatu relicto, quo maior decernendi libertas eſſet. In eo conuentu regni quidem procuratio Henrico decreta eſt. Regis educãdi cura penes Reginam manſit. Cuncti qui aderant, in pueri Regis verba nouo ſacramento adacti. A Diegho Haro per fines Vaſconum in Viſcaiam impetus factus eſt: quem principatum Sanctius Henrico filio legârat, tanquam iure belli quæſitum præter Balmaſedam, & Orduniam, cætera eo tractu oppida, pars vi pars voluntate occupata à Diegho Haro: cuius conatibus Laræ fratres enixè fauere cœperant, veteri vtriusque familiæ contentione depoſita, odioque Henrici, quem rebus eſſe præfectum ægrè ferebant, Sanctij Regis teſtamento mutato, irrita voluntate. Ioannes Regis patruus ex Africa vbi eatenus ſe tenuerat Granatam appulſus, regnum ſibi Caſtellæ vendicabat, in eo Sanctij fratris exemplum ſecutus, Ferdinandumque fratris filium illegitimis nuptijs procreatum eſſe accuſans. immane quam multos ea religio abalienauit. Eius armis ad fines Portugaliæ Alcantara, nonnullaque alia oppida occupata ſunt. Dionyſius Luſitaniæ Rex in partes attractus, quo tempore Valliſoleti regni conuentus agebantur, puero Regi per feciales bellum indicere non dubitauit. Res trepidæ, metus ingens, bellum improuiſum. quæ mala tolerari potuerunt, niſi vt nunquam in vno gradu reſiſtit calamitas, maior belli moles ex Aragonia vrgeret. Ianuarij die vigeſimo primo, anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo ſexto Bordaluæ in agro Hariſæ Aragonium inter & Alfonſum Cerdam Regis Caſtellæ & Legionis titulos vſurpantem fœdus ea lege factum, vt communibus armis auitum regnum Alfonſus recuperaret, Murcia Aragonio cederet: Concha, Alarconium, Moia, Cagnetum, Petro eius fratri præſtandæ operæ merces, quoniam futuro bello Dux erat deſtinatus. Ioanni Ferdinandi Regis patruo legio Calecia atque Hiſpalis ſunt promiſſa Violantes Alfonſi auia Reges Galliæ, Luſitaniæ & Granatæ eo fœdere comprehenſi. Ioannes Lara ſpe Albaracini recuperandi ad Aragonios abijt. Dieghus Harus Caſtellæ Regi conciliatur, Ioannis perfugæ ditione attributa adiunctaque ad Viſcaiæ principatum. Ab eo principio Reginæ artibus multi proceres in partes attracti ſunt, ac nominatim Ioannes Alfonſus Harus Camerorum principatu, quem quaſi hæreditario iure debitum ambiebat, donato. præſidia aduerſus ingruentes vndique tempeſtates comparabantur. Menſe Aprili Aragoniæ copiæ in Caſtellæ fines penetrarunt Alfonſo & Petro Ducibus. Ioannes Regis patruus & Ioannes lara ſe illis ad Baltanaſium oppidum adiunxere. Legionem vſque caſtra promota, opulentam quondam vrbem, viris, armisque, tunc ad exiguum ciuiũ numerum redactam: eoq; ciuiũ deditione ſine ſanguine in poteſtatem venit. atq; in ea Ioannes Ferdinandi Regis patruus Legionis, Calæciæ, atque Hiſpalis Rex eſt ſalutatus ad S. Facundi oppidum Alfonſo Cerdæ, Caſtellæ regnum pari cele-

rita

ritate delatum. ſic erat icto inter eos fœdere cautum. Maiorgã vigeſimo ab vrbe Legione lapide caſtra promota. quod municipium dum mœnium firmitate, & præſidij virtute defenditur, obſidio ducta eſt in menſem Auguſtum. Quo tempore proceribus Caſtellæ, atque vrbium conuentibus Valliſoletum euocatis, Primus Henricus eò delatus Reginam in arce ſacris operantem, vt erat paludatus accedit. ſecundum ſalutem, quantum periculum impendeat rebus, ſimulato mœrore explicat. A tribus Regibus in tuam perniciem coniuratum, non ignoras. hos ſequitur magna prouinciæ procerum pars. aduerſus tantam tempeſtatem, in te fœmina, me ſene, Rege puero quantum præſidium? arte vires adiuuandas cenſeo. Iniuria, inquit illa, filium paterno imperio ſpoliare parant. ſuperis innocentem ætatem curæ fore nõ diffidimus. id certiſſimum præſidium cauſæ ſpesque. Eſto Henricus ait non votis tamen, & muliebribus lacrymis numina placantur. vigilando, agendo, mentemque in omnes partes vertendo, pericula procuranda, ſic ſæpe in magnis periculis reſpublica conſeruata eſt. in ſomno ignauiaque certum exitium. Vt Petro Aragonio cælibi cælebs connubio iungaris, conſilium do, vtinam tam gratum, quam ſalutare. poſſum exempla commemorare multa, & præclara principum fœminarum, quibus & filijs id ſaluti fuit, nulla populi reprehenſione. Exhorret illa ad inſolentiam nouæ vocis. Apage, inquit, tantum dedecus, infamiamque. regnum filio paterna contumelia conſeruare, nunquam inducam in animum. neque externa exempla imitabor: cum domeſtica ſuppetant, illuſtrium fœminarum, quarum integra fama vitaque cælibe filijs in tenera ætate imperia ſteterunt. non deerunt prçſidia, vireſque. vitæ innocentia magis quam vlla arte ſuperûm auxilium conſtabit. ſi certum periculum ſit, perſtare tamen eſt animus, neque filij maieſtatem ſuſcepta turpitudine ſugillabo. Sic Henrici conſilium repulſum eſt. Conuenerunt ad quatuor millia equitum. Vt ijs copijs Maiorgæ obſidio diſſiparetur adduci Henricus non potuit: cum Bætici belli neceſſitatem excuſaret. Zamoram modo itum, quoniam in fide nutabat. deſerta pene omnia, Diui indigetes ſuſtentarunt. mora, reſidente primo cum quo hoſtes venerant impetu, calor æſtatis, cæli grauitas, rerumq; omnium inopia, morbos in exercitu vulgauit: & Petro Duce extincto, coegit in patriam redire, nulla re pręterea memorabili, numero imminuto, nam mille equites cataphracti, peditum quinquaginta millia venerant. Rex Aragonius eodem tempore in Murciæ fines inuectus meliori euentu bellum geſſit. Murcia vrbe & omni circùm tractu ad imperium adiuncto, Caſtellæq; detracto, Alcala, Lorca, Mula exceptis, quæ in fide Ferdinandi perſtiterũt. In tantis motibus, tantoque reipublicæ diſcrimine Henricus, penes quem rerũ procuratio erat, in neutram ſe partem fortiter commouere, mediam perſonam gerere, viderique quencunque curſum res habuiſſent, fortunam in conſilio habiturus. vnde neque ab hoſtibus gratiam promeruit, & prouincialium odium grauiſſimum incurrit: ſuſpicioque eius ſponte bellum excitari, cunctaque quæ euenerant mala non inertia militum, neque hoſtium vi, ſed eius fraude contigiſſe. Regina mutua diſſimulatione aduerſus Henrici artes pugnabat, alij palam præſtanti fide proceres. In hoc numero Alfonſus Guſmanius principem locum omnium confeſſione obtinuit, aduerſus Granatæ Regem Bæticæ fines tutatus, Henricique conatibus, quod grauius certamen fuit, vnus maxime obſiſtens. Is enim ſer-

monis vitandi cupidus, & ne nihil ageret, delectu militari habito in Bæticam abijt Maurorum irruptiones prohibiturus. ad Arionam tamen commiſſa pugna victus, diſciſſis forte habenis, quibus equus regebatur, ne in hoſtium poteſtatem veniret, ab Alfonſo Guſmanio, nam pugnæ interfuit equo altero commodum prębito ſeruatus eſt ſecundum eam pugnam de fœdere cum Mauris inſtaurando actū. Granatæ Rex Tariffam petebat Quęſadæ & aliarum duarum & viginti arcium permutatione viginti aureorum millia additurum, pollicebatur. præterea quatuor annorum vectigal, quod pendere ſolitus erat, repræſentaturum continuo. In ea rerum difficultate, fiſcique tenuitate Henrico quidem eę cōditiones probabantur, Alfonſus repudiabat. fidem haberi barbaro, Tariffam reddi, vtrumq; incommodum noſtris rationibus diſputabat. res ad arma ſpectabat. accenſa cōtentione Mauri ſuis noſtriſque viribus, quo quid exitialius eſſe poterat? eam vrbem obſidere parabant. Alfonſus domeſticis opibus deſtitutus, externa præſidia conquirere ſtatuit. Luſitanus infenſus erat, atq; in „ armis. Aragoniū Regem tentare placuit, ſi nominis Chriſtiani ignominia moue„retur, his ad eum literis. Graue eſt oneri „ prius, quam vſui eſſe. ſed communis pa„triæ ſalus, & religionis reſpectus cogit, „ ad tuam opem cōfugere. quod facio ni„hil pro me ſolicitus, cui exitium parari „ libens audirem, ſi ibi malum ſiſteret, „ mortemque in tantis malis, vt finem „ miſeriarum expectarem, reipublicæ me „ pudet & miſeret, non magis externis ar„mis quam inteſtina, proh ſcelus, quorū„dam perfidia labefactatæ, atque oppreſ„ſæ. Quid enim grauius eſſe poteſt, quam „ ab ijs exitium comparari, qui præſidio „ eſſe debebant? quid periculoſius, quam „ in ſimulatione officij, & vtilitatis inſi„dias tegi? Tariffam noſtræ fidei concreditam barbaris reddi volunt, mandantque. Fortiſſimo ſcilicet aduerſus Africæ vires propugnaculo, Hiſpania nudata rebus turbatis regnare ipſi ſoli cupiunt, atque in communis patriæ ruinis exultare, egregij nimirum atque præſtantes viri regni gentiſque protectores pręclari. Nobis deliberatum eſt, pro qua fide filij mortem antea cōtempſimus, eam quod reliquum eſt, noſtro ſanguine & vita tueri. Pecuniam ſi mutuam miſeris marique auxilia, hanc vrbem tuo Rex inuicti nomine obtinere polliceor iuroque, dum erit adulto Ferdinando Rege, de ſumptibus ſatisfactum. Tu ſi quid offenſionis eſt, debes id totum patriæ caritati condonare: glorioſumq; ducere, pupilli Regis ætatem, ab iniuria externa, domeſticaque fraude tutari. Ad hæc Aragonius fidem, conſtantiamque Alfonſi laudare: cæterum icti paulo ante fœderis religione prohiberi. quod ſi eſſet à Mauris violatum, non moraturum ſpem, neque communi cauſæ defuturū. Interea Luſitana arma mouebantur. Dionyſius Rex, cum ſuorum manu Salmanticam progreſſus eſt. Affuere Ioannes Ferdinandi Regis patruus, & Ioannes Lara Aragonijs copijs reuerſis in patriam. De belli ſumma deliberatum. placuit Valliſoletum, vbi Rex Ferdinandus erat, obſideri. ad Septimancas peruentū octauo ab ea vrbe lapide, dilapſis Caſtellæ proceribus, qui luſitanum ſequebantur, plerisque indignum iudicantibus Regem impugnari, obſiderique à ſuis. Dionyſius veritus, ne id exemplū ad cæteros pertineret, obſeſſiſque vijs reditus eſſet difficilis, præſertim vrgente iam hyeme, magnis itineribus Medinam Cāpeſtrem primum, inde dimiſſis copijs in regnum contendit. Reginæ copiæ, quas ad defendendum bellum paratas habebat, eius iuſſu Paredes municipium obſederunt nullo operæpretio: quod Henricus delectu in Carpetanis atq; Vaccæis

habito

habito, cum apparatum diſſipaſſet. regni conuentus, qui Valliſoletum indicti erant, ob locorum vicinitatem diſturbari nolebat. ſic videri voluit, re à Ferdinando Rege alienatus, hoſtium cauſæ impenſè fauebat. Eæ fraudes Reginæ patientia eludebantur, ſimulataque beneuolentia: nam eodem tempore Gormatium & Calecantorium oppida Henrico donata ſunt. eadem arte Ioannes Lara ad officium retractus, quamuis ancipiti fide, & ſi Albaracinũ traderetur, ad Aragonios rediturus. regni conuentus Valliſoleti habiti ſunt ſalutis anno milleſimo ducẽteſimo nonageſimo ſeptimo auſpicante. In ijs cõuentibus, quoniam pecuniæ difficultas maxima erat, grandis ſumma à populis in belli vſus promiſſa, & poſtmodum repræſentata eſt. Quo tempore Ioannis Hari virtute, Vaſcones qui Anagari vrbis partem improuiſo aduentu occuparant, & repetitis antiquis iuribus Riuogiam vniuerſam armis occupare parabant, pulſi ſunt. Iacobus Aragonius Rex Romæ, quo ſe accitu Pontificis contulit, Sardiniæ & Corſicæ Rex eſt renunciatus. Venerunt ex Sicilia Conſtantia mater, & Violantes ſoror, Rogerius maris præfectus, Ioannes Prochita. Auſpice Pontifice Bonifacio, t antea erat per legatos conſtitutum, Violantem inter, & Robertum Calabriæ Ducem Regis Neapolitani hæredem deſignatum, nuptiæ principali apparatu celebratæ ſunt. Aduerſus Fridecum, Siciliæ regnum ſemel ſuſceptum mis tueri parantem, communemque rbis Chriſtiani pacem diſturbantem, ellum decretum, Duce ipſo Aragonio atre: quo quid inhumaniꝰ eſſe poutit, uam armari fratrẽ in fratrẽ, naturæ iura reſoluere? ſed tanti fides, religioque ere, imperioſi Pontificis mandata. us conſtitutis Rex quidem bellum mparaturus in Aragoniam redijt. Rogerius Lauria Neapolim miſſus, Carolo vt operam nauaret. Conſtantia & cum ea Ioannes Prochita Romæ hæſerunt, ſiue religionis ſtudio, ſiue rebus feſſi, Siciliæque miſerati caſum. Sunt qui defunctos Romæ affirment. verior tamen fama tenuit, & idonei auctores teſtantur, Conſtantiam Reginam, quinto poſt anno Barcinone defunctam, ſepultamq; in Minorũ æde: vbi extat cum inſcriptione tumulus eius nomine.

Ferdinandi Caſtellæ Regis ſponſalia.

CAP. II.

ARAGONIO in patriam reduci 1298
Lerda, Vlia, Filera, Saluaterraque, vt erat Anagniæ fœdere cautum, à Vaſconibus reddita ſunt. Anno proximo milleſimo ducenteſimo nonageſimo octauo tum Vaſconum Prætor pro Gallis erat Alfonſus Ronæus, natione Gallus tum Albarracinum de cuius poſſeſſione tandiu certamen fuerat, Ferdinando Aragonij Regis fratri notho ablatũ, Rege ipſo auctore atque iubente: traditumque Ioanni Laræ, qui meliori iure niti videbatur, patremque iniuria ſpoliatum conſtabat, aut fingebatur. honeſta ſpecies, ſed hominis præpotentis conciliandi, in partesque trahendi præcipua cura ſuberat. Valentiæ is ſeptimo Idus Aprilis fidei conſtantiã iurauit, maiorem q̃ antea ſcilicet. Hęc ab Aragonio præſidia comparabantur, vno tempore Caſtellam Siciliamque armis inuadere cogitanti, validiori quam pro ditione proque opibus conatu. Siciliæ quidem Rex ab omnibus deſtitutus, iniuriæ opportunior futurus erat. à Caſtellæ Rege Dionyſius Luſitanus in partes attractus inito fœdere, quod gemina affinitate firmatum eſt. Conſtantia Dionyſij filia, nondũ quamuis matura viro ętate, connubij fœdere, vti ante cõuenerat, iuncta Ferdinãdo eſt. Alcanitij, quo in oppido

non procul Zamora vrbe ad fines Portugalię, per cauſſam pacis ſanciendæ cõuentus Regum erat, ſolennitas peracta eo maiori publicæ lætitiæ ſignificatione, diuturnæque concordiæ certiori ſpe, quod Beatrix Ferdinandi Regis ſoror Alfonſo Dionyſii filio & hæredi, octo nato annos & ipſa deſponſa eſt: & quo maior eſſet fides, de matris Reginæ manu ſocero tradita, atq; in Luſitaniam miſſa, tanta ad concordiam animorum propenſione, vt cùm dotis nomine nihil Conſtantiæ eſſet datum, Oliuentia Conguela, & Campus Moiæ (oppido id nomen eſt) Luſitanis acceſſerint, nonnulla maieſtatis ſugillatione timoris ſignificatione maxima: ſed tanti erat temporum conditio, & reipublicæ perturbatio, vt ſuſcepto etiam dedecore, pacem redimere non vererentur. datum modo à Luſitano in patriam diſcedente, vt trecenti equites delecti Caſtellæ Regibus operam nauarent, Duce Ioanne Alfonſo Alburquerquio, aduerſus Ioannem Ferdinandi Regis patruum, qui ſe Legionis Regem dixerat, vti paulo ante dictum eſt. Maiori apparatu, quã ſucceſſu expeditio fuit. nulla enim re memorabili Luſitani equites in patriam redierunt. contra Almaſanum ad Aragoniæ fines, aliaque eo tractu oppida ab Alfonſo Cerda, præſidiis ſunt occupata. Segontia à Ioannis Laræ militibus tentata in Celtiberis, eximia ciuium virtute in fide perſtitit. Cætera coniuratis prona erant: vna pecuniæ difficultate, maxime laborabant. quæ ne in ſtipendium deeſſet, regiis inſignibus, & nomine percuſſa eſt metallo non probo. experientibus pars multo maxima decoquebatur. Dionyſius Luſitanus à Rege genero ſolicitatus cùm iuſta manu per Mirobrigæ (ea ciuitas Roderici vulgo eſt) fineş ad ferendam opẽ accurrit, maiori pacis ſtudio, quam res turbatæ poſtularent. Itaq; nullo operæpretio facto, irato ſimilis in Luſitaniam rediit. Ioanni regios titulos vſurpanti Calæciã, quam armis inuaſerat, relinqui perpetuo iure volebat: Legionẽ vrbem, dum viueret. Regina & Caſtellæ proceres conſiliũ repudiabant: in quo pacis ſpecie, grauis ignominia, regni viribus nobiliſſimæ prouinciæ detractione imminutis, iniuriaq; publica continebatur. Luſitani tamen Regis reditu, quos metus in officio continuerat, procerum Caſtellæ tumultus concitati ſunt, importuno ſanè tempore regni perturbationem ad occaſionem vindicandi iniurias ditionisve amplificandæ vertentium. Reginæ patientia ſingularis, vltro eorum cupiditatibus occurrentis, oppidaque & arces, cura tranquillitatis reuocandæ donantis. & eſt ſapientis rectoris rebus cõmotis, quacunque re putat, ad rempublicam iuuandam poſſe homines adduci, ea vti: nemoque ita in arma promptus eſt, vt non idem pretium quietis quàm periculi malit. De Siciliæ imperio vario belli euentu certabatur. Rogerii Lauriç conatus Gallicis partibus iuuandis eximii erant: vt in quamcunque partem ſe daret, victoriam, felicitatemque ſecum ferre videretur. Eius diligentia multa oppida in extrema Italiæ ora Siculis adempta. quo merito perduellionis lege poſtulatus, damnatuſq;, ampla ditione quam in Sicilia obtinebat Regum priorum donum, virtutis præmium, ſpoliatus primũ eſt. mutatę fidei crimen obiiciebatur. deinde vertẽte fortuna ad Catantianum in Brutiis dum vrbe recepta arcẽ obſidet, à minori hoſtium numero victus eſt. Hoſtium deſpectus malo fuit ſemper in bello exitialis, & quoniam aduerſo Sole pugnaſſe fama eſt. multi in pugna ceciderunt. plures noctis beneficio ſeruati. Rogerius ipſe Dux inflicto vulnere in vicina oppida, deinde in Aragoniam euaſit, præceps in vindictam, et maiori ignominiæ dolore, quod præter

con

conſuetudinem acciderat, ſuperioribus pugnis victor. Ex Aragonia Rex Rogeriuſque bello Dux fœderatorum Principum conſenſu deſtinatus, numeroſa claſſe inſtructa, in qua octoginta triremes erant, idonea tempeſtate ſoluerunt Romæ à Pontifice luſtrati ſacra prece. Neapoli Robertus Calabriæ Dux adiunctus. Siciliæ littora tentata. omnia ſpe faciliora primo aditu inuenta. Pacti (quæ vrbs Ptolemæo Agathyrion eſſe creditur) aliæque eo tractu arces occupatæ. mox circunducto Peloro, fretoq; enauigato, Syracuſæ diuturna obſidione mari terraque fatigatę. locorum longinquitas, Pactenſes ciues prouocauit, vt pulſo Aragonio præſidio ad Friderici Regis ditionem redirent, arcemque viribus omnibus impugnandam ſuſciperent. Ioannes Lauria datis abs Rege Aragonio viginti triremibus auxilio obſeſſis accurrit. re confecta inſtructaque arce commeatu, in reditu à Meſſanenſibus claſſe inſtructa, tum ipſe, tum decim triremes captæ ſunt. fretum orticibus infame, temereque in motum venti nunc huc, nunc illuc verſis uctibus velut monte præcipiti deuoitus torrens Siculos iuuit: Aragoniis b inſcitiam nauigandi exitio fuit. Interea Syracuſani eximia virtute propunantes, Rege Friderico vicinis locis ad mnem occaſionem excubante, Araonios ſoluta obſidione diſcedere cōlerunt. & erat exercitus imminutus. cem & octo millia capitum deſiderainſuetus calor, cœli inſolentia, rerum opia morbos vulgauerant. Ioannes uria iuſſus è vinculis cauſſam dicere eſſanæ lege perduellionis, capite pœ ſoluit, Rogerii patrui dolore increili: in quem ea ignominia redunda-, dolor proprius. Erat is Aragonium gem in Hiſpaniam proſecutus. vnde umacta hyeme maiori conatu Sicia reditum eſt, Roberto atque Philippo Caroli Neapolitani filiis ex itinere adiunctis. ad Orlandi promontorium non procul vrbe Pacti, claſſe appulſum: in qua ſex & quinquaginta triremes erant. Fridericus ex ſuperiori victoria, auctis ſuæ gentis animis minori numero nauium, omnino quadraginta, auſus prælii fortunam tentare victus eſt. naues pars captæ, pars in fugam verſæ. in captiuos à Rogerio præfecto ſæuitum, vindictæ ſtudio: magna Catalaunicæ gentis inuidia. quaſi efferæ & ſanguinariæ. Fridericus naue ex qua pugnabat capta, in ſcapham deſiliens Meſſanam abiit. Aragonius cauſſis ſiue veris ſiue ſimulatis, in patriam eſt reuocatus, non abſque Pontificis Romani, Neapolitaniq; Regis obtrectatione. ſaniores factū probabāt. & erat ſtultum alienam rē ſuo periculo curare. erga fratrē ſublata contētione humanitas miſericordiaq; ſucceſſerat. Cōmiſſa ea pugna eſt ad quartū Nonas Iulij menſis anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo nono. in paucis ea ætate memorabilis. Ipſo anno Romæ obiit Gonſaluus ex archiepiſcopo Toletano factus ſuperiori anno Cardinalis Albanus epiſcopus. Toletanæ eccleſię pro abſente moderator locum tenuit extincti ex ſorore Theraſia natus Gonſaluus tertius. Pater Dieghus Sanctius Palomequius pari nobilitate ciuis Toletanus. Galli vt victoriā vrgerent in Sicilia relicti, diuiſis copiis bellum gerere conſtituūt. inde certa calamitas. Robertus & Rogerius Lauria Randaſiū firmū iis locis Pactim inter & Catanam medio fermè interuallo municipium obſident. cum claſſis parte Philippus Tarenti Dux ad tentanda Lilybæi littora miſſus, Friderici Regis aduentu improuiſo victus acie, captuſque eſt. inde inter vtramque gentem ſocietatis amicitiæque iungendæ copia bello potior, vt mox oſtendet narratio.

Annus Iubilei.

CAP. III.

ANNVM ſecularem Bonifacius Romanus Pontifex clauſit, ex Romanæ vrbis Iudaicique populi inſtitutis lege temperata lataque in perpetuum: vt centeſimo quoque anno venia peccatorum donarentur quicunque Romana templa venerabundi inuiſerent plena religione, vetuſtate ſancta. Ad Romanæ maieſtatis reuocandæ, religioniſque amplificandæ cultum, id inſtitutum pertinebat. quod Clemens VI. anno quinquageſimo: ac longo interuallo Sixtus IV. quinto quoque & vigeſimo nouis id legibus fieri ſanxerunt, memores humanæ mortalitatis, vitæque exiguis plerunque annorum ſpatiis circunſcriptę. Magnus mortalium concurſus ad rei famam in Vrbem factus eſt. in his Carolus Valeſius ſecundis nuptiis Catharinæ Philippi filiæ, neptis Balduini coniux, Græcorum imperium quaſi dotale recuperare contendebat pollicitus, ſi id contingeret, bellum in Syria pridem intermiſſum, fore inſtauraturum. Honorificum id Bonifacio erat, eius ætate auſpiciiſque pia arma repeti: Carolo haud irrita vota, modo cum iuſto exercitu in Italiam primo tempore redeunti pollicebatur fore. In Cantabria Dieghus Harus Lupi frater, eius quem ad Alfarum Rege Sanctio cæſum diximus, Viſcaię principatu parto ad Neruii ripam, quod flumen incolæ Ibaiſabellum à latitudine vocant, cum ſe incitat ęſtus maris. Bilbaum oppidum conſtruxit, Viſcaię totius nobiliſſimum, octauo à littore milliari, eoque propter maris ſubuectiones frequens commercio: & quoniam Bermei mercatores loci commoditatem ſecuti, eo plerique commigrarunt. Incolis datum, vt Lugrunii legibus viuerent. Ilerdæ ab Aragonio Rege publicæ ſcholæ iura data ſunt. litterarum profeſſores magnis præmiis euocati conſtitutique in ea vrbe. Quo tempore Vaſconibus Alfonſus Roleedus pro Gallis Præfectus erat: nihil inſigne in ea gente, niſi, quod eſt præcipuum feſta pax aliis Hiſpaniæ partibus bello continuo quaſſatis. Eo auctore Valliſoletum miſſa legatio per cauſam á Regina Caſtellæ, cuius auſpiciis vſque dum reſpublica ſteterat, expetendi quidquid ab Ataporca (oppido id nomen prope Burgos eſt) ad regni fines pertinebat, vi & armis magis quam vllo iure olim ablatum. Regina legatis accuratè & liberaliter habitis, negabat tamen Galli Regis voluntate id expeti. recentiſſimæ cuiuſque poſſeſſionis vſu, potius quam exoletis vetuſtate exemplis & tabulis ſtare ius imperandi affirmabat. Re infecta abeuntes legati, vnde certior ſpes pro quibus venerant impetrandi, ad Alfonſum Cerdam & Ioannem Laram ſe contulerunt. Tentata ij Palentia, ac tantum non ciuiū proditione capta Donniis ſe tenentes, de alienæ ditionis oppidis liberales extitere. Miſſus in Galliam Ioannes Lara, vt de omnibus pactionibus præſens ageret: Galloſque ad opem maturè ferendam incitaret. Parum ca diligentia profectum eſt: ac ne Cerdæ quidem fratres Ioannis veſtigia ſubſecuti, vltra ſpecioſa verba quidquam retulerunt. belli Flandrici, quod vtriuſq; gentis ſupremo conatu gerebatur, quā longinqui potior cura erat. Icto tantum fœdere, permiſſu Philippi Regis delectus in Vaſconibus eſt habitus. Militum magnus ea parte in Calaguritanum agrum inuaſit. Ioannes Harus Camerorū regulus eos acie ſuperauit, capto corum Duce Ioanne Lara, neq; ante in libertatem reddito, quàm arces & oppida omnia reſtituit, quæ eius fidei erant cō credita, integram præterea fidem & cōſtantiam iuratus. Quæ res Aragoniun quidem Regē impulit, vt Albarracinun

vrben

vrbem Ioanni datam, ſui iuris faceret: Ioannis autem patrui Ferdinandi Regis animum perculit, vt armis poſitis, in quibus contra adoleſcentis Regis reſurgentes vires parum præſidii fore ſperabat, ad pacis conſilia traduceretur. fœdus ſalutis anno milleſimo trecēteſimo primo ea lege factum eſt, vt Regis nomine poſito, vrbibus atq; oppidis, redditis quę belli tēpore occupata erant, Viſcaiæ etiam principatum dotalē Diegho Haro relinqueret, Medinæ à ſicco flumine, Caſtri Nunnii, Manſillæ, Paredum, Cebreri permutatione. quæ nouos motus vitandi cura, & vt eſſet vnde vitam principalem ſuſtentaret, Ioanni abs Regibus donata ſunt.

Raymundi Lulli obitus.

CAP. IV.

DVAE res in hunc annum inciderunt neque minutæ, neque inſignes maximè, ſed hoc tamen loco commemorandæ. Raymundi Lulli exitus, multa ſanctitatis doctrinæque fama: Calatrauæ Magiſtro Garſiæ Padilliæ facta iniuria, honore quem gerebat detracto. Raymundus gente Catalaunus in Baleari maiore natus, iuuenis mercaturam exercuit ſpe quæſtus, maiorum veſtigia domeſticamque laudem in eo ſecutus maiori ætate rerum humanarum tædio abſceſſit in ſolitudinem, vitato hominum congreſſu. Quo tempore artem conſcripſit, quæ nouis tramitibus, compendio in artium ingenuarum, Philoſophiæ, atque adeo diuinarum rerum cognitionem inducit, magno hominum miraculo: cum literarum omnino expers, vt ne Latinè quidem ſciret, ſermone patrio viginti amplius voluminibus, iuſti ponderis vulgatis, ea de rebus tum diuinis tum humanis tradat, quæ vix, ac ne vix quidem expoliti doctrina homines aſſequantur legendo. vt præſtigiæ oculorū, & ludibria potius artium, quàm veræ artes quibuſdam videantur. Ipſe ea ſe diuinitus accepiſſe confirmat, in monte obiecta Chriſti Dei ſpecie, quaſi cruci affixi. eo haud dubium meritus laudem, quod ſtudio religionis in Africa propagandæ Bugiam in ora Mauritaniæ delatus, cum operi inſiſtens, monendi caſtigandique finem non faceret, lapidibus petitus occubuit. Corpus in Balearem maiorem tranſlatum, magnam à populis venerationem habet, tantum nō memoria conſecrata, nomineque in faſtos dato. De libris non vna opinio fuit, pleriſque accuſantibus, quaſi ineptos noxioſque, alii defendunt, quaſi delapſos cœlo, humanæ ignorantiæ remedia. Quingenti errores de religione ex iis libris decerpti nihilominus, Gregorii XI. Pontificis Maximi iuſſu Auenione anathematis ignominia notati, agente Aymerico ex Prædicatorum ordine Inquiſitore aduerſus hæreticos in Hiſpania. Ex iis propoſitionibus Petrus Tarraconenſis Præſul centum euulgauit, Directorii Inquiſitorum parte altera. in quibus ſi verum fateri conuenit, non paucæ duriores ſunt & abſonæ, cum eccleſiæ placitis pugnantes. Sed nos bardi craſſoque ingenio aſſequi non poſſumus ea, in quibus Raymundi ſectatores reconditas ſignificationes, & arcana maiora contemplantur, melioribus oculis. an hallucinantur potius & videre ſe fingunt, aut ſomniant, quod non vident: & digito conantur oſtendere, quod nuſquam eſt? quorum eſt noſtra etiam ætate magnus numerus, ſchola etiam Barcinone Valentiæ atque in Balearibus iis libris explicandis dicata, conquiſitis lectitatiſq; poſtquam reprobati ſunt. habendi licentia obliuionem attuliſſet. de Raymundo hactenus. Sectatores nobili ex genere natum ætatis anno ſeptuage-

ſimo quinto extinctum Chriſti mil.trecent. quinto decimo aiunt : Calatrauæ Magiſtrum inuidia euertit ſui ordinis concepta animis : cuius expromendæ occaſio venit. Maurorum irruptionibus prohibendis, in ea temporum atrocitate, facultas noſtris non erat. Itaque ſuperiori anno Alcaudete oppidum Calatrauæ militibus detractum inuenio: Vaenæ magna parte capta, præſidii virtute ægrè quamuis repulſos extra mœnia Mauros : Giennium circunſeſſam, atque magno conatu impugnatam. id Garſiæ Padillæ crimini datum, quaſi eius culpa Alcaudete eſſet amiſſum, & nouo conatu cum Alfonſo Cerda ſentiret. Hæc ſpecies erat: re aſperos hominis mores oderant, ingenium immite. multa militari laude, præſtanti armorum ſcientia metũ faciebat, & ex timore odium. Habitis comitiis, honore Padillię detracto, Alemanus eſt in eius locum ſubſtitutus iniuria : vti dati à Pontifice Romano iudices in cauſſa, patres Ciſtercienſes pronunciarunt. Ergo vertẽte anno loco redditus multis annis rebus præfuit, inuidia militum compreſſa magis quã ſanata : extrema enim ætate hominem nouis criminibus appetiere, Ioanne Prado pro eo ſubrogato haud meliori iure quàm antea. Verùm ille annis grauis, bellicis curis, ſed & ciuilibus impar, honorem iniuria detractum æmulo ſponte reliquit, paucis in Aragonia oppidis retentis, vnde ſenectutem ſuſtentaret, vir eximiè præſtans, non magis rebus geſtis, quam præ pacis ſtudio, contempto honore, condonata iniuria.

Ad inſtitutum iter reuocanda narratio eſt.

* *
*

Nuptiæ Ferdinandi Regis confectæ.

CAP. V.

VENIAM propinquitatis à Pontifice impetrandi cura ſolicitabat, vt pacta inter Luſitaniæ & Caſtellæ Principes coniugia legitima eſſent, eo vitio irrita : & ſpes ſuberat veniæ, quoniam Bonifacius Pontifex originem Hiſpanicam præferens, rebus noſtris fauere videbatur : à Gallis alieno animo eſſe cœperat. Placentiæ, Regum Caſtellæ Luſitaniæ colloquium propterea habitum. miſſi Romam legati omnia facilè impetrarunt, ac Mariæ & Sanctii Regum coniugium eodem vitio procuratum : tametſi Sanctius vita functus erat, & plerique negabant mortuorum coniugia irrita iure, venia ritè coaleſcere, ignorantes quanta Romanorum Pontificum auctoritas ſit ad hominum nonnunquam gratiam, ſæpe pro communi ſalute, datæ poteſtatis fines ſcilicet amplificantium. Soluta certè lege propinquitatis, noua lætitia Ferdinandi Regis & Conſtantiæ coniugia Valliſoleti, peracta. nuptiarum ſolenni celebrato, noua nupta mulier facta eſt. Regis ætas, infixaque religio animis intactam eatenus ſeruarat. Ioannes Lara regiæ Magiſter factus eſt. Henrico patruo Atienſa & Gormatium dono data. regni procurationis ablatæ ea compenſatio fuit. ſanari tamen prauus animus non poterat. quem comperio ſimul Aragonios & Mauros ſimulatione beneuolentiæ diſtinuiſſe dubia fide, ſuſpenſoque ſemper ex fortuna animo. Itaque eo conniuente Almaſani, quod oppidum à Cerdis obtinebatur, obſidio diſſipata eſt, Caſtellæ copiis amandatis aliò : conuento ad Hariſam Aragonio

Rege.

Rege, fœdus ſimulatum magis quàm factum. Aragonius Lorcam in Conteſtanis validum municipium diu obſeſſum, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo ſecundo inchoante in poteſtatem redegit. Nouile municipium in Vaccæis ad Durium eſt, Pennafielis nomine. In eo conuentus Epiſcoporum fuit prouinciæ Toletanæ, ipſis Kalendis Aprilis. actionum moderator Gonſaluus Toletanus Pręſul. Ne clerici concubinam publice habeant ſupplicio ſancitum. (ſic erāt eius ſeculi mores publica ſcelera vindicare ſatis habebāt) ea lex tertia eſt. Sexta ſacerdos peccata reuelans per ſacram confeſſionem accepta æternis vinculis addicitur, pane & aqua in victum tantū conceſſis. Decumas ex omnibus, quæ terra etiam ſine cultura ſponte fundit, ſolui ſacerdotibus octaua lex mandat. Liba azyma quibus ſacrificatur confici niſi à ſacerdote aut eo præſente proxima lege vetatur. tum alia ſanciuntur ad pietatis cultum præclara. Menſe Maio Granatæ Rex Mahomad Myrus diem obiit, ſucceſſore Mahomade Alhamare ipſius filio natu maximo. Gemina ex ea re noſtrorum lætitia, ſublato patre ſtrenuo induſtrioque, filium luminibus captum ſubſtitutum eſſe conſiderantium. Malacæ regulus Farrachenius eius ſororius, magni animi vir, præſtantique erga noſtrum Regem fide, bello paceq; rempublicam gubernabat. In Sicilia ex tantis motibus pax tandem facta eſt. ad Pontiā inſulā victi primùm Siculi in pugna nauali. Conradus Oria Genuenſis claſſis præfectus captus. Inde Siculis timor aliquātus, Gallis ſpes amplior belli ex ſententia conficiendi. Meſſana certiſſimū totius inſulæ propugnaculum, á Gallis continuó obſeſſa. rem proximam periculo ciuium conſtantia, Fridericique diligentia, quoniam in eo ſumma belli vertebatur, tutata eſt. Acceſſere preces Violantis Aragoniæ virum ad bellum ſecutæ, ac tunc Catanæ agentis. ea annitente in ora Syracuſana ad turrim Maniaci de pace ab vtroq; Principe in colloquium ventum eſt. Induciæ tantum pactæ, amicitiæ coniungendæ certa vtrinque ſpe. Duæ res incommodo tempore ſubſecutæ, eam ſpem perturbare viſæ ſunt. Violantis obitus defunctæ ad Thermas Himeras: quæ vrbs Termini nunc vocatur, & in Gallorum ditione erat. Caroli Valeſii aduentus, qui ſpe imperii Gręcorum recuperandi Italiam repetens Hetruriæ rebus turbatis in Siciliam tranſmiſerat. Fridericus commeatu omni in munita oppida cōportato, corruptis frugibus aliis, perſtanſq; in conſilio vniuerſæ dimicationis detrectandæ. eo hoſtes reſidente cum quo venerant ardore adegit, vt de pace volentibus ageretur. Xacam inter & Calatabelotam, vbi ſe Fridericus tenebat propter loci munitionem, mutuo trium Principum colloquio de ineundo fœdere diſceptatum. Initæ pacis hæ conditiones fuere. Philippus Tarenti Princeps redderetur libertati, aliiq; vtrinq; captiui. Continenti Italia Fridericus abſtineret. Siciliæ oppidis Galli decederent. Eleonora Roberti ſoror Friderico nuberet, dotis profectitiæ nomine Siciliam retenturo: donec Sardinia, aut quoduis aliud regnum Pontificis permiſſu opeq; armis ſubdidiſſet. Si id non contigiſſet Friderici hæredes Sicilia decederent, cum primum ducenta quinquaginta aureorum millia Neapolitani Reges numeraſſent. Siculis & Italis exulibus parum conſtantis fidei, venia ab vtriſque mutuò eſt data. Pridie Kal. Septembris his legibus fœdere conſtituto, ab armis diſceſſum eſt. Ioannes Villanus, qui bello interfuit, & Dantes Aligerius eius ætatis poeta in primis elegans & grauis, Valeſio probro dant: Hetruriam bello inteſtino turbaſſe: in Sicilia fœdam pacem ſanxiſſe: nihil præterea tantis molitionibus factum. Fuit

hic annus frugibus aduerſus in Hiſpania quidem maximè propter aeris ſiccitatem & arationes intermiſſas, bellis ciuilibus quarta colonorū parte abſumpta, ſic vulgo opinio fuit, vti magni auctores teſtantur.

Bonifacij Pontificis obitus.

CAP. VI.

PER idem tempus Iacobo Rege Baleari defuncto, à filioq; eodem nomine paterni regni iure abdicato, veſte Minorum deſumpta, Sanctius frater natu minor Rex ſalutatus in Aragonii Regis verba iurauit. In Caſtella tranquillæ res non erant, ærarii inopia maxima. Burgis & Senticæ regni conuentus habiti. In his conuentibus publicis impenſis modus adhibitus eſt, magnaque vis pecuniæ prouincialibus imperata. Procerum animi à Regina matre potiſſimum auerſi erant, cuius auſpiciis rempublicam gubernari dolebant. Henricus & Ioannes Regis patrui, Ioannes Emanuelis filius, Ioannes Lara, Dieghus Harus, aliique viri principes, Reginæ euertendæ occultis apud filium criminationibus conſilia communicabant. Scrinii regii Magiſter Sanctanderii Abbas, quoniam penes eum regii patrimonii adminiſtratio fuerat, ad rationes compulſus. in quo Reginæ contumelia continebatur, qua concedente iis honoribus auctus fuerat. Verum innocentia atq; integritate perſpecta, procerum calumniæ repudiatæ ſunt. Philippi Galliæ Regis legati anno milleſimo
1303. trecenteſimo tertio inchoante Vaſconum oppida repetentes, re infecta dimiſſi ſunt. Oblatæ à Rege Aragonio pacis conditiones repudiatæ, Illicis permutatione pollicentis, Murciæ tractum armis occupatum rediturum: neque id Reginæ probatum, quin Ioannes Lara, qui potens Regis eſſe cœperat, Regina auctore loco motus, Henricuſq; regiæ procurator effectus eſt, honore diuturno: breui enim abdicauit, ſponte an coactus non ſatis compertum. Inde certè inter Regem & matrem exortæ ſuſpiciones, inter proceres ſimultates. Ioannes Lara & Ioannes Regis patruus extantis paulò ante offenſis gratia reconciliata præcipua apud Regem iuuenem auctoritate pollebant. praui & callidi cæteros criminando, quod facillimum factu eſt, bonis & modeſtis præferebantur. Henricus patruus, Ioannes Emanuelis filius, Dieghus Harus ægrè ferebant, excluſa Regina, à qua erant magnis beneficiis obſtricti, ad duorum arbitrium rempublicam verti. Itaque conſilio inter ſe communicato Alfonſum Cerdam de ineundo fœdere vltro appellarunt. Gonſaluus Ruizius eo conatu Almaſanum legatur, Aragonia arma in Caſtellam attractum, nulla fidei cura præ partium ſtudio. Hæc in Caſtella. quo tempore incredibili audacia, inaudita impietate, ſacroſancta Romanorum Pontificum maieſtas fœdata eſt violato Bonifacio à Columniis proceribus, atq; in cuſtodiam tradito. quod propter facinoris magnitudinem, paulò altius explicandum eſt. Erant à Bonifacio vno tempore Gallica gens & Columnii proceres multis iniuriis irritati. nō vna cauſa initio, conſenſu tamen ad extremum aduerſus communem hoſtem vno. Carolus Valeſius ludibrio habitus videbatur, Pontifice promiſſorum immemore. In templorum bona, ſacerdotumque reditus, Rex Gallus inuadere cœperat. Apameæ Epiſcopum, q̄ vrbem paulò ante Bonifacius in Gallia Narbonenſi ſitam, contributāq; antea Toloſatib. Epiſcopi iure donauerat, verbis oblatrantem in vincula cōiecerat. vtrunq; Pontifici graue atq; iniurioſum. legatis vltro citroq; cōmeantib. exacerbatæ amplius voluntates. ventum ad anathema iniuriarū extremum.

tremum. Epiſcopi ex vniuerſa Gallia
Romam aduerſus Regem euocati. Pon-
tificũ magna auctoritas eſt, Regũ maio-
res vires. Philippo enim agente aduerſus
conatus Pontificis, Lutetiæ Patrum cõ-
cilium habitum eſt. In eo concilio Bo-
nifacium vitio creatum, Celeſtini ab-
dicationem legibus repugnantibus fa-
ctam decernitur. cõuitia vtrinque iacta
extant alternæ epiſtolæ contumelioſæ
ignominioſæque, veræ ne an fictæ, af-
firmare nõ auſim: intereſt tamen ad ex-
emplum vt falſæ eſſe videantur. Colum-
nij proceres Romæ fuga, exilio bono-
rum ſpoliatione duobus luſtris, vt Pe-
trarcha auctor eſt, exagitati Gibellino-
rum ab antiquo duces, nobilitate, opi-
bus, clientelis Pontificibus formidabi-
les. Petro Iacoboque ex ea familia Car-
dinalibus ius rubri pilei edicto abroga-
tum. Stephanus gentis princeps in Gal-
liam fugere compulſus. idem facit Sarra
Columna atrox ipſe Bonifacij hoſtis,
nouisque malis exacerbatus, quæ in
fuga pertulerat ab Archipirata captus,
dremumque datus. Audacior Guillel-
mus Nogaretus Toloſas, cui à Rege cu-
ra demandata erat à Bonifacij ſenten-
tia Romanam ſedem legitimo Anti-
ſtite tunc viduam appellandi. Inter hos
euertendi Pontificis conſilia commu-
nicata, auctore aut conſcio Rege, et-
iam memoria recenti dubitatum, in
Hetruriam certè appulſi Staggiæ con-
ſidere, dum per occultos nuncios faci-
noris maturandi opportunitas adeſt.
Seccanus & Suppinus proceres, ex ipſa-
que Anagnia vrbe Maſſij potentis viri
filij, multo auro corrupti ſunt facinore
patrando. Rebus conſtitutis Anagniam,
vbi Pontifex erat, trecenti equites, pe-
ditum iuſtus numerus inductus, Sarra
Columna Duce præcipuo. Prima lu-
ce clamor militum ſublatus, Philippi
Regis nomen ingeminantium, fit fuga
Gallicorum. Bonifacius cognito pericu-
lo, pontificio ornatu deſumpto, in ſa-
cro ſolio conſedit, eo habitu à Sarra
comprehenſus, Nogareto illudenti ac
minitanti, conſtantiſſimè reſpondit:
Paterini minas nihili ſe facere, fuerat
is Nogareti auus Albigenſium impie-
tatis conuictus, igneque crematus, ad
eam Pontificis vocem Nogareti fero-
cia concidit, appoſiti Pontifici cuſto-
des, regia direpta. Hiſpaniæ Oſtiæque
Cardinales duo apud Bonifacium per-
ſtitere cæteris fuga dilapſis. Triduo
poſt Anagniæ ciues miſericordia ſuc-
cedente, metuque ne Pontificem ci-
uem ſuum prodidiſſe dicerentur, cor-
reptis armis coniuratos vrbe pellunt.
Pontifex ipſe quam primum Romam
rediens ex dolore incidit in morbum, ac
furẽti ſimilis deceſſit quarto Idus Octo-
bris, quinto & trigeſimo à captiuitate
die, felix Pontifex ſi quàm facilè minas
ridere erat ſolidus, tã facilè hoſtium inſi-
dias euitare potuiſſet. Eius calamitate
documentum datum ſacerdotum impe-
ria, opinione magis hominum, famaque
integra (quam tueri ipſi & extendere be-
nefactis debẽt) metuq; religionis, quàm
viribus & potentia conſtare. Villaneus
auctor eſt, Bonifacium doctum quidem
virum fuiſſe, & à multo rerum vſu excel-
lentem: ſed crudelem, ambitioſum: aua-
ritiæ ſe ſordibus fœdaſſe, vt gentiles lo-
cupletaret: quæ grauiſſima pernicies eſt,
deteſtanda ignominia, duos & viginti E-
piſcopos duoſque Comites ex ſua gente
fecit. Sexto decretalium libro edito, ma-
gnam ab eruditis meritus laudem eſt. In
eius locum Nicolaus ciuis Taruiſinus
proximis comitiis ſuffectus eſt, ordinis
Prædicatorum princeps, Benedicti no-
mine in pontificatu aſſumpto, id Boni-
facij memoriæ datum, cui id nomen in
minori fortuna fuerat, & à quo in nume-
rum Cardinalium allectum ſe eſſe me-
minerat, in Gallos tamen clementior:
quos interdicto ſoluit, Bonifacijq; in il-

los acta reſcidit. Sarram Nogaretumque die dicta non comparentes, maieſtatis lege damnatos execratione deuinxit. Petrum & Iacobum quamuis in gratiam receptos, purpura tamen vti vetuit, ex deceſſoris ſanctione.

Pax inter Reges ad Campillium facta.

CAP. VII.

QVIESCEBANT Hiſpani malis feſſi, ſublata magis facultate bellandi, quam voluntate materiaque. Magnæ controuerſiæ ſedandæ erant. Caſtellæ & Aragoniæ Reges de Murciæ imperio diſceptabant. Alfonſus Cerda regios titulos vſurpabat, inanis vmbra, & ſine prouentu nomen. Nouus Granatæ Rex Caſtellæ infenſus aſſiduuſque hoſtis in Aragoniæ ditionis fines inuect⁹, Bedmarem oppidum non procul Biatia ceperat. Publica hæc diſſidia erãt. priuatim cum Haris regulis Ioannes de Viſcaiæ principatu certabat, Regis propinquitate fretus fauoreque, melior cauſa. Ea res Haros à Rege auerterat, & ad arma ſpectare videbantur. Rex Ferdinandus ætate confirmata, periculi non ignarus, finē his diſſidijs ardentiſſimè exoptabat. Penes Aragonium Regem hac tempeſtate ſpes & opes Hiſpaniæ ſitæ erant. Ioannes Ferdinandi patruus ad eum de pace legatur. Calata iubæ mēſe Martio, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo quarto, re a-
1304 gitata conuenit tandem, vt dati conſenſu partium iudices, de controuerſijs pronunciarent: interea induciæ eſſent. Regum colloquio tempus locuſque dictus. Rex Ferdinandus de rebus Bæticæ ſolicitus, Burgis quo ſe tenebat, menſe Aprili Pacem Auguſtam abiit, per cauſam ſoceri Regis conueniendi, nam minores controuerſiæ ſuberant: oppidaque quædam ſe minori pignoris loco data, erant recipienda. Nihil propius factum, quàm vt inimici diſcederent. pecuniam tãtùm Ferdinandus à ſocero adiutus in Bæticam abijt. Miſſi Granatam legati, ipſius Mauri Regis rogatu. Rex ipſe Ferdinandus Cordubæ ſubſtitit. ea legatione cum Mauro pax reconciliata eſt, vectigal quod pater pendere ſolitus erat pacto. Henricus Princeps annis grauis Roæ defunctus eſt. funus Valliſoleti in Franciſci ædem illatum. vario vir ingenio, inquietoque, morum inconſtantia mirabili, gloriæ auidus ad extremam ætatem, potentiæque, cuius cupido etiam ſapientibus nouiſſima exuitur. Magno commodo lætitiaque prouincialium. Henrici obitus accidit, nam vnum maximè pacem ne interturbaret verebantur. Eius oppida, quoniam prole caruit cælebs ad vitæ finem, à Rege aliis proceribus data, maxima pars Ioanni Laræ: tanta erat apud Regem gratia. Regum controuerſijs componendis Dionyſius Luſitanus Rex, partium conſenſu delectus arbiter, Ioanne Ferdinandi patruo, & Semeno Luna Cæſarauguſtano Epiſcopo adiunctis. ad Torellas oppidum in Aragoniæ finibus ad radices Cauni montis locis amœniſſimis, Luſitaniæ & Aragoniæ Reges ad mutuum colloquium priores conuenerunt. In eo oppido à iudicibus pronunciatum, vt Aragoniæ Caſtellæque ditionis Staberus fluuius communis terminus eſſet: Aragonij præcipuo commodo, Illicis portu aliiſque circa oppidis aucti: vltroque ipſi datum, quod magnis antea votis exoptarat. ad octauum Auguſti diem ſententia eſt pronunciata. Die proximo ad Campillium vicinum oppidum trium Regum colloquium fuit, memoria fœderis ante viginti tres annos Alfonſum inter Caſtellæ Regem, & Petrum Aragonium ſanciti bene ominatum. eo loco firmatum fœdus. indeque Agredam itũ atque Turiaſonem, præcipua Regum prouincialiumque lætitia, celeberrimo conuentu,

uentu, nam præter Reges, tres Reginæ aderant, duæ Caſtellæ, tertia Iſabella Luſitaniæ fœmina ſanctiſſima, præterea Iſabella Ferdinandi ſoror, Aragonio Regi olim pacta. ſequebatur tantis Principibus comitatus par. Ac Luſitanus præſertim pro ingenio gentis, laudis auidus, pecuniæ copioſus, ob diuturnam pacem, mille ſecum equites ex Luſitania deduxiſſe memoratur: tentorijs toto itinere erectis abſtinuiſſe oppidis. In Cerdarum cauſa Aragoniæ & Luſitaniæ Reges delecti arbitri pronunciarunt: vt Alfonſus deinde regio nomine abſtineret: oppidaque & arces redderet, quæ in eius erant poteſtate. Albar, Begiar, Vallis cornegiæ, Gibraleon, Sarria, aliaque oppida & prædia vnde vitam principalem ſuſtentaret attributa. leuis tantorum regnorum cōpenſatio. rara hominum fides, parata imbecillium obliuio. & Aragonius à Gallo deſtitutus, belli pondus ſolus eatenus ſuſtinuerat, paciſciq; quacunq; ratione cupiebat: tanto Alfonſi dolore vt ne ſententiæ quidem audiendæ interfuiſſe feratur, diſceſſiſſeque Regum capitibus mala omnia imprecatus. Reliqua erat Ioannis & Dieghi Hari controuerſia, magna Ioannis ſpe: cui Rex pace facta Viſcaiæ principatum traditurum ſeſe erat pollicitus. Soluto Regum conuentu dies Haro dicta, qua die Medinæ Campeſtris, vbi regni conuentus futuri erant cauſam diceret, arbitris in cauſa datis. Harus ſiue ex conſcientia alieni principatus occupati, ſiue quia Regem à ſe auerſum non ignorabat, ne venia quidem diſcedendi poſtulata è curia abijt. ſolutis conuentibus, cum neque Harus pro uno quidquam facturus videretur, & Ioannes Regi aſſiduus cauſam vrgeret, Valliſoleti ſecundum eius iura & meritum ſententia eſt pronunciata, executione tantum in aliud tempus dilata, in eo illud prouidebatur, vt ratione aliqua concordiæ inter ipſos excogitata, belli impendentis tempeſtas compeſceretur. Salutis anno milleſimo trecenteſimo quinto hæc in Caſtella ge- 1305
rebantur. Quo tempore Ianuarij menſis ſeptimodecimo die, Rogerius Lauria maris Præfectus in Catalaunis defūctus eſt, Dux ea tempeſtate nulli ſecundus, acer conſilio, manu ſtrenuus Regibꝰ carus, Petro præſertim, cuius auſpiciis Siciliam ſubegit. multa ſolus proſpere, Reges ſine illo nihil magnæ rei geſſerāt, prope Petri Regis ſepulcrum, mutuæ beneuolentiæ argumēto, tumulo compoſito, ad S. Crucis cœnobium ſepultus eſt. Lutetiæ Ioanna Vaſconum Regina extincta ſexto Aprilis die, in D. Franciſci æde regio funere, celebri apparatu compoſitum corpus eſt, ea quam Nauarrici collegij ſepta complectuntur. Ludouicus cognomento Hutinus matri defunctæ continuo in Vaſconū regno ſucceſſit regia corona Pompelone ſumpta, Gallię poſtmodum Rex paterno iure futurus. Philippus cognomento Longus Carolꝰ cui Pulchro cognomen fuit, Galliæ & Vaſconū deinceps Reges, ex Ioanna etiā Regina geniti erant, filiæ duæ: altera in minori ætate defuncta, alteri Eduardi Angli Regis vxori, puellæ omnium ſui temporis pulcherrimæ, Iſabellæ nomen fuit.

Clemens. V. Pontifex Maximus.
CAP. VIII.

BENEDICTI pontificatus octo menſium & dierum ſex fuit. ſubſecutum interregnum diuturnius decem menſes, dies octo & viginti tenuit. magnæ contentiones iactatæ, diuerſa Patrū ſtudia Italici generis atque Gallici, quorum erat magnus numerus, in gratiam Regum Neapolitanorum pluribus ex ea gente in Cardinalium collegium cooptatis. Conuenit inter vtroſque tandem vt Italici Gallos tres ad pontificatum nominarent: ex iis diuerſa factio

vnum eligeret, trium Archiepiſcoporum nomina edita, q. Bonifacij beneficio obſtricti erant, ab eo creati. Raymundus Gottus Burdigalenſis Archiepiſcopus quamuis abſens prælatus, re prius omni cum Philippo Rege Galliæ communicata, coramque in Santonibus ad Angelinam oppidum, quo ad ſe Rex euocandũ curarat, ſacramento adactus Bonifacij octauii memoriam damnaturum: Petrũ & Iacobum Columnios Cardinales honori, vnde exciderãt, redditurum ſacerdotiorum decumas conceſſurũ in annos quinque: alia præterea pontificio nomini ignominioſa fœdaque, ſed tãti eſt dira ambitio dominandi, ſic Nonis Iunij Pontifex renunciatus Clementis nomen edidit. Cardinales in Galliam continuo euocati. Lugduni pontificia inſignia deſumpſit tertio Idus Nouembris, incredibili omnium concurſu: triſti omine, ſic plerique interpretabãtur, quòd ipſo celebritatis die, dum nouus Pontifex in pompa circũfertur, parietis ruina vetuſtate atque onere ſuperſtantis multitudinis procumbentis, ex equo quo vehebatur excuſſus eſt tiara ex eius capite: ex illa carbunculus magni pretij amiſſus. Rex Galliæ lateri adhærẽs, proximus periculo. Ioannes Dux Britannus periit. Anglus atque Aragonius Reges incolumes perſtiterunt, plures tum ruina, tum multitudine obtriti oppreſſiq; ſunt. His initiis cætera conſentanea fuerunt, honeſta inhoneſtaque venalia habita, duodecim Cardinales ad Philippi Regis gratiam creati. De Bonifacij memoria, vt erat pollicitus, poſtulante Rege reſpõſum niſi in concilio generali de re tanta ſtatui nihil poſſe. Ea via eludendi regios conatus excogitata. eaque princeps occaſio extitiſſe fertur proximi cõcilij Viennenſis conuocandi. Pontificia ſedes ab Vrbe in Galliam tranſlata. id caput malorum fuit, perculſo Chriſtiano orbe, indignante Italia ad cæteras eccleſiæ cala-

mitates, nouas ex ea re tempeſtates con
citari. Tres tantùm Cardinales in Italian
legati, cum ampla poteſtate rempubli
cam bello paceq; curandi. Interea in Ca
ſtella noui tumultus concitati. Rex Fer
dinãdus, vt nihil eſt Regum gratia falla
cius, Ioanni Laræ infenſus, Lupũ Dieg
hi Hari filium regiæ procuratorem di
xit. conſilio ſpecies obtendebatur, quò
Ioannes limiti præfectus aduerſus Mau
ros, vtrique curæ impar eſſet. re Harc
conciliandi, Ioannẽque ab eorum am
citia diducendi Regi propoſitum erat. I
domeſtica diſcordia, cuncta produr
tur conſilia. Sic vtrique inter ſe maic
ri quàm antea beneuolentia fideq;, vir
inter ſe conferunt, regiis conatibus ol
ſiſtere deſtinantes. res ad arma ſpecta
videbatur. Alfonſi Guſmanij & Regir
matris prudentia, proceres ad officiu
reuocati ſunt. priſtini honores & mag
ſtratus vtriſq; reſtituti. Præterea Ioanı
inter Regis patruum & Haros procer
ex magnis atque veteribus odiis amic
tia ſancita his legibus. Vt Viſcaiæ princ
patus penes Dieghum Harum dum v
ueret eſſet. eo defuncto, Ioanni redder
tur. Vrdunia, Balmaſeda Lupo Dieghi f
lio iure perpetuo relinquerentur. Rex
ſuo Mirandam Villalbamque addid
tanta erat cupiditas eas procerum ſimu
tates, quibus regnum in partes traheb
tur, inita concordia pacandi. Magna
prouincialium lętitia contigit, vnius Io
annis Laræ mœrore, rempublicam pr
dæ habere ſoliti, & ex alienis calamita
bus creſcere. Ita nullam ſibi ſpem euad
di niſi in ſcelere rat[9], fide qua Regi ten
batur abiurata ad Tordeſumos ſe rec
pit, oppidũ loci natura & operibus m
nitum. vnde ſuis & familiæ viribus b
lum defendere parabat, Regem iratu
offenſumq; non ignorans ſe inſcio cu
ſocero ſuo Diegho Haro tranſegiſſe vi
bat: ea vero noua irarum & ſuſpicionu
occaſio. Obſeſſum à regiis oppidum. c

teri

terùm in ea colluuione voluntatum Ioannis partibus plerique fauebāt. bellum ſegniter gerebatur, obſidioque in longum ducta eſt. Mentioni iniectæ de pace cùm Rex ſurdas aures præberet, milites alius aliò dilapſi. auctor Ioannes Regis patruus, cum aliis ex occulto Laræ fauēs. Itaq; neceſſariò in gratiam receptus eſt. Moia tantùm & Cagnetum ablata. mox Lara, Ioanneſque Regis patruus fœdere inter ſe facto, quod eſſet indicatum v-rique abs Rege exitium comparari, vero an falsò nō liquet, ſed ad eum nuncium tamen palàm rebellarunt. Ioanni breui abs Rege ſatisfactum. Laræ animus obſtinatior. Quo tempore ab Alfonſo Cerda, ſe ab omnibus deſtitutum confidenti, cedendumq; neceſſitati, ne regno miſſo, datiſque oppidis ſpoliatus, egens c vagus ageretur, Martinus Ruizius in Caſtellam amandatur, vt oppidorum uæ ab arbitris attributa erant poſſeſſioem cerneret. vnde ſpe poſita regni reuperandi Alfonſus Exhæres vulgò cœit nuncupari.

Bellum Granatenſe reſumitur.

Cap. IX.

VVLGVS vti plerunque ſolet Maurorum maximè, ingenio mobili, rbidum, ſeditioſum, cupidum rerum ouarum, quieti & otio aduerſum per æc tempora Granatæ tumultuari cæt, magno rerum ſuarum diſcrimine: ım vndique hoſtes circunfuſi eſſent æaque ſpe regnum Mauricum in Hiania ſtaret. Inde tumultus occaſio, ꝙ ex rebus gerendis inutilis otio marcet. Malacitanum regulum alieno nomi: regnare, & pro vno duorum imperia ti graue videbatur. Apparatu, inceſſu, cubiis Regis auctoritatem faſtumque mplecti, nomen remittere leuiro acſabant, duplicatis regiæ ſumptibus. æſtare alium regno præficere virum gubernatoremque: cuius auctoritatem cūcti reſpicerent, cuius imperio deuincti hoſtium iniurias propulſarent. Plebi ad hunc modum commotæ proceres faces ſubdebant. in primis Aborrabes ex Marrocij Regum ſanguine ſatus, ſuis & factionis viribus Almeriam armis occupauit: ſeque eius vrbis Regem dixit. Pleraque ſtudia in Mahomadem Azarū cæci Regis fratrem, natu minorem, quoniam in eo indoles erat, & aliarum virtutum ſemina, palàm inclinabant. Aborrabes Almeria pulſus, de Septa cogitans, quam vrbem in ora Africæ Granatenſes obtinebant, noſtrorum opem implorat. Occaſio pulcherrima belli inſtaurandi, regnique Maurici penitus euertendi oblata erat. Aragoniæ & Caſtellæ Reges cōſilio communicato, Hortam cœnobium venire conſtituunt, de rebus omnibus coram deliberaturi. quod principio anni milleſimi trecenteſimi noni factum eſt. 1390.

In eo oppido, atq; ad Montem regalem, quo ſe Reges contulerunt, de Alfonſo Cerda pacādo primū actū, ijs conditionib. quæ ab arbitris dictæ erant, nonnihil immutatis. ne Regibus bello externo occupatis factionis ſtudiis motus in Caſtella concitaret ea cautione eſt prouiſum. Communibus armis Mauros Granatenſes inuadere ſtatuunt: eoſque ancipiti bello implicare, Algeziram Almeriāque vno tempore impugnando. Eleonora Ferdinandi Regis ſoror Iacobo deſponſa eſt Regis Aragonij filio maiori: ſexta eorum quæ Granatenſi bello quæſita eſſent, parte dotali, ac nominatim Almeria deſignata. Regibus è colloquio digreſſis, omnia armorum apparatu ſtrepere, pecuniam expedire, milites, equos, commeatum comparare. Erant vtrique genti exercitus vſu firmati, nulla ciuili diſcordia corrupti. Aragonius maximè belli externi domitor Mauris terrorem incutiebat maximum, Ferdinandus Toletum abiit matris hortatu, Sanctij Regis oſ-

gis oſſa,inſtaurato exequiarum honore in commodum tumulum transferre parantis. Erat Ferdinando ingenium candidum,pudor ingenuus (vti Guterrius Toletus ei à prima ætate aſſiduus affirmare erat ſolitus) vultus modeſtia, compactum corpus, magnus animus, ſed clemens.Accidit vt ipſo natali Chriſti die,vir primarius, quem Caſtellæ rebus præfecerat, in prouinciam diſceſſurus ad ſalutandum accederet. Rex abiectis teſſeris,quibus fortè ludebat, monet in Calæcis plures viros nobiles tumultuari, ſupplicium quamuis meritis irrogare caueret, vinctos modò ad ſe mitteret,bello ſacro vtiles futuros. Effert ille ad cœlum clemens Regis conſilium. quod ſpecie temerarium, felix euentu fuit, nulli illis in bello Maurico fortiores fuerunt,ignominiæ demendæ cupido, Regique gratificandi voluntas incitabat. fortia facta in paucis latere non poterant. cum hoſte odio implacabili, inter ſe virtutis æmulatione certabant. Ergo Toleto in Bæticam itum eſt. Caſtellæ copiæ Iulij vigeſimo ſeptimo die Algeziram promotæ. Proximo menſe dimidiato Almeria ab Aragonio Rege circūſeſſa.in Aragonijs caſtris Ferdinandus Sanctij Balearici Regis filius iuuenis ea tempeſtate præſtantiſſimus. Rocabertus Tarraconenſis Pręſul,Raymundus Valentinus Epiſcopus regioq; ſcrinio Præfectus.claſſis Bernardus Sarria Dux erat.Ferdinandum Regem Hari proceres, Ioannes Lara paulò ante ad officium retractus, Ioannes Regis patruus Præſul Hiſpalenſis, alijque viri principes ſecuti ſunt.cum patre Aragoniæ claſſis Iaſbertus Caſtelli noui Vicecomes ad oram Africæ Septam expugnauit pręda Aragoniis ceſſit.Aborrabi vrbs ex fœdere relicta eſt. Granatenſes de belli ſumma conſilio habito,ne diductis copiis vtrique bello impares eſſent, Almeriam tueri contra Aragonios conatus decernunt: an Algeziræ munitione præſidioque confiſi, an dolore Septæ ab Aragoniis captæ, & quod ſe bello Granatenſi immiſcuiſſent,nullo iure innixi nulla iniuria prouocati.ipſo D.Bartholomæi peruigilio collectis vndique copijs ſe in Almeriæ conſpectum dant. pugnæ ab Aragoniis copia facta ancipitis initio,cùm barbari ſupremo conatu pugnarent. mox victi, fœdaque hoſtium fuga facta.vicinæ ſyluæ multis perfugio fuerunt.Nulla in rebus humanis ſyncera lætitia, dum noſtri fugientes barbaros auidius incautiuſque inſequuntur, Almeriæ ciues eruptione ex vrbe facta Aragonia caſtra inuadunt,modico præſidio munita, Duce Ferdinando Baleari.vallum ab hoſtibus ſuperatum:captaque & direpta tentoria aliquot. ægrè tandem Ferdinandi virtute repulſis in vrbemque reiectis Mauris, factum ne caſtrorum calamitate, de victoriæ voluptate &gratulatione aliquid diminueretur. periculo tamen cognito, cautiores in poſterum effecti ſunt. Rurſus Idibus Octobris coeuntibus Mauris numeroſa multitudine, omnino ad quadraginta millia Aragonia caſtra impugnata ſunt,euentu nihilo hoſtibus lætiori. Interea Algezira mari terraque nihilo minori conatu virtuteque oppugnata. vrbis munitio validumque præſidium noſtris opponebatur. Obſidione in multos menſes ducta Heraclea Calpi monti impoſita, Gibraltar à noſtris dicta, quoniā opportunior iniuriæ erat, impugnanda decernitur. Præſul Hiſpalenſis, Alfonſus Guſmanius, Laraque cum parte copiarum dimiſſi eò ſunt. Alfonſi Guſmanij iactura facta,celeberrimi ea ætate viri ad Gauſinum montem in tumultuaria pugna interfecti à Mauris, magno reipublicæ incommodo,bonorum omnium luctu.Vrbs dedita.vſq; ad Ferdinandi Regis tñ aduentum ſuſtētatum, vt victoriæ laus penes ipſum eſſet,Mauris datum, vt

inco-

incolumes abirent in Africam, bonaque ſecum efferrent. In eo numero confecta ætate Maurus cum diſceſſionem pararet Regi in hæc verba locutus fertur. Quo meo fato genij mei infelicitate, meis ve malis meritis factum putem, vt per omnem ætatem profugus agar, ſedeſque mutare identidem compellar: & quaſi omnes vrbes mea calamitate luſtrare? A proauo tuo Ferdinando Hiſpali pulſus, Cæſarianum abij. Inde vrbe capta Alfōſus auus Tariffam migrare compulit. Ex ea vrbe Sanctio Rege patre tuo Heracleam profugi. Nunc quo tempore mala finem cepiſſe videbantur, mortemque veluti ærumnarum portum expectabam: denuò fugam captare cogor. In Africam nauigare ſtatuo: ſi longinqua fuga extremam ſenectutem tueri poſſim, & tantulum vitæ quietus ſecuruſque peragere. Ad Algeziram regij milites quamuis aduerſus pericula feroces, laboribus fracti, & hibernis tempeſtatibus malè accepti, è caſtris paſſim dilabebantur: neque proletarij modò, ſed viri principes Regi irati, faciles aures prauorum hominum criminationibus præbenti. Ioannes eius patruus & Ioannes Emanuel, in nullo Granatenſis belli vſu fuerunt, contrà incommodi ob diſceſſum multos vt ſe ſequerentur, Regemq; deſererent, auctoritate exemplo prouocantes. Dieghus Harus extinctus in caſtris eſt. corpus Burgos delatum, & in D. Franciſci ſepultum. Viſcaiæ principatus ad Mariam rediit Ioannis Principis vxorē, vt erat ſuperiori fœdere cautum, ſic regulorum Viſcaiæ ſeries, quæ eatenus per viros ducta erat, interciſſa eſt, fœminis nouo exēplo ad eius principatus hæreditatē admiſſis. Dieghi morte, ſubſecutiſque continuis imbribus, iniquiſſimo anni tempore, neceſſario ab Algeziræ obſidione diſceſſum eſt, fœdere facto: ex quo Queſada & Bedmar oppida noſtris reſtituta ſunt, in belli ſumptus quadraginta aureorum millia repræſentata. id tanti apparatus tantorumque laborum pretium fuit. In Aragoniis caſtris rerum omnium, quæ ad ducendum bellum opportunæ eſſent, magna facultas erat. Almeriæ vrbis expugnandæ non minor deſperatio. Ergo receptis captiuis, ſoluta etiam eius vrbis obſidio eſt, Februarij die vigeſimo ſexto, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo decimo: non alio memorando in partem 1310 vllam euentu, niſi quòd in ipſo ardore belli Rex Maurus à fratre Azaro regno deiectus eſt, vincliſq; iniectis cuſtodiæ ad Almunecarum oppidum mancipatus. Grauis è regno in ſeruitium, atque adeò in captiuitatem caſus: tolerabilis tamen homini luminibus capto, ſi ibi reſtitiſſet calamitas. in Granatam retractus peremptuſque eſt nulla famæ memoria, nulla humanitatis cura. ita omnia peruertit exitiabilis imperandi cupido. Quo tempore Ioannes Lara fine belli in Galliam orator miſſus, obita ad Clementem Pontificem legatione, Hiſpalim rediit, quo ſe Ferdinandus dimiſſo exercitu retulerat. Sacerdotiorum decumæ ea legatione impetratæ in ſumptus belli Maurici. Deterrituſque Pontifex, ne Bonifacij deceſſoris memoriam ignominia notaret: quod á Gallo Rege agi, neque auerſas à Pontifice aures præberi idoneis auctoribus fama vulgauerat. In Cantabris ea parte, cui Guipuſcoæ nomen eſt, Azpeitia oppidum Regis Ferdinandi iuſſu, impenſa prouincialium conſtitutum primùm eſt, vti diploma ab eo Hiſpali datum huius anni initio declarat. Iſabella Regis ſoror ab Aragonio relicta, Ioanni Britanniæ Duci deſpōſa erat. Ad eas nuptias celebrādas ex Bætica Burgos abs Rege Ferdinando itum eſt. Ex itinere Toletanā eccleſiā rectore viduā inuenit obitu Gonſalui Guterrium ſecundū ſubſti-

tuendum curauit ciuem & archidiaconum Toletanum feſtinatis comitijs in gratiã Ferdinãdi Gomecij fratris: qui regio cubiculo præfectus per multũ apud Regem poterat. Toleto Burgos tandem appulſus Rex ſororis nuptiis interfuit. Ioannes Emanuel regiæ procurator renunciatur, Petro Regis fratre, qui eum honorem gerebat, non inuito. præterea in Murciæ tractu limiti Præfectus erat, Vicario Petro Lupo Aiala. ea blandimẽta abs Rege data ſunt ad conciliandum hominem præpotentem, eximiaque felicitate duabus filiabus genitis, poſtmodum Reginis, Conſtantia Luſitaniæ, Caſtellæ Ioanna. De Ioanne Ferdinandi patruo auxerat curam rumor, morumque inconſtantia. nam ita facturum quæ Regi placerent, prædicabatur, vt facilè appareret nõ diuturnius officium neceſſitate futurum. quo metu Burgis, quo ad nuptiarum celebritatem venerat quamuis fide data, eius vitæ inſidiæ comparatę Rege auctore, diſſuaſore Ioanne Lara, factique turpitudinem accuſante. Periculo ille indicato è curia clam abiit, fugientem multi proceres rei fœditate cognita proſecuti ſunt. Regis auctoritas, imperij maieſtas, nuptiarũ celebritas ludibrio habita. Noui motus, qui impendere videbantur, Reginæ matris prudentia vitati ſunt. Inter Regem Ioannemque beneuolentia ſyncerè conciliata. Regis morbus, quo Palẽtiæ decubuit ſalute propemodum deſperata, medicorum diligentia, ætatis robore, ac præſertim cæli mutatione, nam Valliſoletum continuo abiit, depulſus planè eſt. Barcinone tamen Blanca Aragoniæ Regina deceſſit pridie Idus Octobris, pudicitiæ laude & cæteris virtutibus clara, fœcunda prole. Iacobũ, Alfonſum Ioannem, Petrum & Raymundum enixa Regi eſt: filias totidem, Mariam, Conſtantiam, Iſabellam, Blancam, Violantẽ. Blanca in Xixenæ cœnobio vitam exegit virginibus præfecta: cæteræ variis coniugiis magnorum Principũ ſanguinem, regiæ Aragonum familiæ propinquitatibus inſeruere. defunctæ Reginæ corpus ad Sãctæ Crucis tumulatum eſt, nobile in Catalaunis cœnobium, inferiæ regio apparatu magnificè datæ.

Templarij extincti.

CAP. X.

EPISCOPI toto Chriſtiano orbe Viennam Allobrogum ad generales conuentus Clementis Pontificis edictis per hæc tempora euocabãtur. Ad alias euocãdi publicas cauſas, noua omniumq; grauiſſima accedebat: de Templarijs militibus, quorum nomen multis turpitudinum maculis infame eſſe cæperat inuidioſumque, cognoſcendi ſtatuendiq; Patrum collatis ſententiis, quoniam ea res ad omnes pertinebat. Sæuæ tempeſtatis initium in Gallia exortum eſt, crimina inaudita non ſingulis modò ſed vniuerſis totique ordini obiecta. Accuſationis capita innumera erant. Hæc grauiſſima. Chriſtũ eiurare eſſe ſolitos, Virginem matrem, cælites omnes, cùm primùm ſeſe ad eum ordinem adiungebãt. Per eum ſalutem ſe habituros, Deumve eſſe negare. Suorũ ſcelerũ dicere pœnas crucis morte ſoluiſſe. Crucis ſignũ, Chriſti Dei imaginem ſputo, lotio, pedibus fœdare conſueuiſſe, ſanctiſſimis præſertim diebus, quibus Chriſti cruciatus memoria recurrit, quo maior contumelia eſſet. In ſanctiſſima Euchariſtia Chriſti corpus eſſe, idq; & cætera Chriſtiana ſacramenta repudiare. Ne à ſacrificis quidẽ myſtica verba proferri, cùm diuina hoſtia ſacrificare videbantur, quaſi hominũ commento excogitata, inutiliaque. Magiſtrũ ordinis generalẽ affirmare, alioſq; ſingulis cœnobiis p̃fectos, quãuis preſbyteri nõ eſſent, peccata omnia cõdonandi poteſtatem habere. Catũ in cõuentu appa-

apparere ſolitum, quaſi religioſum venerari, plenumq; numine. præterea idolum aliquando triceps, aliquando vniceps, aliquando etiam cranio demortui hominis pelleq; contectum. ei diuitias, incolumitatẽ, bona omnia accepta ferre. Chordam eius idoli contactu ſacram corpori inuolutam geſtare, ominis cauſa ſcilicet. Auerſæ libidinis licentia, & patientia par. Impuriſſimas inter ſe corporũ partes deoſculari, in omne fas & nefas uidos, idq; honeſtatis ſpecie tanquam ure conceſſum, probitati conſonum. ius ordinis amplificationem numero opiiſq; curaturos omni conatu iurare, oneſti inhoneſtique nullo diſcrimine. lia, quæ referre tædet horretque animus. Quid hic lector dicturus eſt? facta æc, ac non ficta potius, ſimiliaque aniularum fabulis eſſe iudicabit? Villaneus erte Antoninus alii à calumnia defenunt. fama frequentior & ſenſus prope mnium damnat. diuitias quibus aucti nmenſum erant, malo fuiſſe fateamur eceſſe eſt, ſiue copia voluptatũ virtutũ dole, quibus res tantas terra marique erfecerãt, extinctæ: ſiue ex ea re inuidia pud populum conflata, apud Principes e lucri. Tam cito in omne improbitas genus publicè degeneraſſe, vix eſſet redibile, niſi Clementis diplomata, quę ter tabulas templi Toletani omnium aximi plura extant, vnde hæc hauſius, indicio eſſent famam haudquaquã nam fuiſſe, affirmantis duos & ſexanta ex eo ordine ſe coram quæſtione bita, ſcelera quę enumerata sũt faſſos, niã petiiſſe. Primi indices, duo ex eom ordine extitere: Prior Monfalconis agro Toloſano, Noffus exul Florenus auctores haud ſatis idonei, vt temonio multorum vulgatum eſt. Acere alii. in his ipſius Pontificis Clentis cubicularius, qui vndecimo æis anno ad eum ordinem adiunctus, ã factaque referebat. Accuſationis capita ad Regem miſſa Pictauium, vbi cum Clemente Pontifice erat. vno tempore quaſi inde ſigno dato, Templarii omnes comprehenſi in Gallia ante annum tertium Octobris die tertiodecimo. de iis quæſtiones tormentis habitæ. plerique aut omnes dulcedine vitæ, aut ex ſcelerum conſcientia, crimina de quibus accuſabantur, confeſſi ſunt. damnati quãplurimi, ac viui igne cremati. In his ſummus ordinis Magiſter Iacobus Mola Burgundus cum ad ſupplicium raperetur ſentẽtia pronunciata, propoſita quãuis vitæ ſpe impunitateq; ſi veniam ſupplex palàm peteret, huiuſmodi verba feciſſe probatæ fidei auctores affirmant. Ego, inquit, extremo vitæ tempore cum inutili mendacio locus eſſe non debet, vera eſſe nègo, ac per omnia numina iuro, quæ de Templariorum impietate criminibuſque, & ante iactata, & nunc recitata ſunt. Ordo enim ille ſanctus, iuſtus, ac orthodoxus eſt. ego tamen extremo ſupplicio dignus, qui Pontifice Regeq; hortantibus, flagitia impia ſceleraq; emẽtitus ſum in ordinem meum de religione Chriſtiana optimè meritum. Quod vtinam, ô, vtinã factum non eſſet ſed quod vnum ſupereſt, meis delictis, ſi veniæ locus eſt, ignoſci poſtulo, vltroq; grauiores etiam pœnas depoſco. ſi quo modo diuinum numen patientia placare, apud homines miſericordiam hac calamitate mouere poſſim. Vita mihi precaria quid opus eſt: tanto præſertim ſcelere impietateq; ad quod prouocor retenta? Multos alios idem palàm dixiſſe fertur. in eo numero Delphini Viennẽſis fratrem nobiliſſimum, cuius nomen intercidit, de facto haud ambigitur. Proximo anno pridie Kalend. Auguſti, litteræ à Pontifice datæ, quibus inquirendi in Caſtellæ Templarios, Compoſtellę & Toletano Archiepiſcopis poteſtatem permittit, adiuncto Aimerico Inquiſitore ex Prædicatorio ordine, (num eo

à quo Directorium Inquiſitorium editum extat?) aliiſque Præſulibus. in Aragonia idem negotium Epiſcopis Raymundo Valentino, Semeno Cæſarauguſtano, datum eſt. idem in reliquis prouinciis toto Chriſtiano orbe factum. eo temperamento, vt inquiſitione habita, de ſumma rerum in conciliis tantùm prouincialibus cognoſceretur. Magna turbatio: ingens Templariis eorumque neceſſariis luctus: nouæ ſpes aliis ex eorum calamitate. In Aragonia correptis armis arcium ſe munitione tueri conſtituunt. variæ militum manus ad eos comprehendendos abs Rege miſſæ ſunt. ad Montionem propter loci munitionem maxima belli moles incubuit. victi Templarii, ferroque vincti. In Caſtella Rodericus Iuanius ordinis Promagiſter, ſociique omnes, à Gonſaluo Toletano Præſule ad dicendam cauſſam vocati. vincula iniecta abs Rege omnibus. bona eorum occupata, penes Epiſcopos tanquam ſequeſtros depoſita, vſque ad cognitionem cauſſæ. Salmanticæ in Vectonibus Patrum concilium habitum eſt. Rodericus Compoſtellanus, Ioannes Oliſiponenſis, Vaſcus Idigitanus, Gonſaluus Zamorenſis, Petrus Abulenſis, Alfonſus Ciuitatenſis, Dominicus Placentinus, Rodericus Mindonienſis, Alfonſus Aſturicenſis, Ioannes Lucenſis affuerunt. de vinctis atque ſupplicibus quæſtione habita, cauſſaque cognita, pro eorum innocentia pronunciatum communi Patrum ſuffragio: ad Pontificem tamen Romanum reiecta totius rei ſumma deliberatio. ea contra Patrum decretum valuit: deletoque ordine bona abs Rege occupata, atque oppida omnia ſunt. in Calæcis Ponsferratus, Farumque: in Legionenſi tractu Balduerna, Tauara, Almanſa, Alcanitium: Tagum inter & Anam ad Portugaliæ fines, Valentia, Alconeta, Sericium, Nertobriga, Capella, Carcuuium: in Bætica Palma: in Vacçeis Villalpandum: in Conteſtanis Carauacca: in Carpetania Montalbanum, aliaque oppida, prædia, domus tota ditione Caſtellæ Regum, quæ numerare ſingula longum eſſet. In Maguntia cum in frequenti Patrum conſeſſu, iuſſu Pontificis de ea cauſſa ageretur, Hugonem cum viginti ordinis ſui ſociis, irrupiſſe in conuentum aiunt: claraque voce teſtatum, ſi quid grauius in eum ordinem eſſet decretum, ſe Pontificem Maximum Clementis ſucceſſorem appellare: ferocia eorum deterritos Patres bono animo eſſe iuſſiſſe. Clementem certiorem litteris factum ius de integro quęrendi ſtatuendique Archiepiſcopo demandaſſe: cauſſa illum cognita, crimine liberaſſe tanquam innocentes. Demum in Concilio Viennenſi, quod ſalutis anno milleſimo trecenteſimo vndecimo, Octobris die ſextodecimo, haberi cœptum eſt, defuncti Bonifacii memoriam lacerare, eique hæreſis crimen imponere nefas iudicatum. in quo maior ęquitatis ratio eſt habita, quàm Gallo Regi, qui damnari expetebat, gratificandi. De bello ſacro inſtaurando, magna contentione actum eſt. In Templariorũ cauſſa decretum, vt eorum nomen & ordo penitus aboleretur. Crudele decretum fuiſſe pleriſque viſum eſt. neq; eſt veriſimile ea delicta in omnes prouincias manaſſe, cõtaminaſſe ſingulos. ſed cunctis tamen, eius ordinis clade documentum datum, ſimilis perfidiæ vitãdæ, præſertim viris ſacratis: quorum opes, vireſq; integra magis probitatis opinione, quàm re alia nituntur. Bona Hoſpitalariis addicta, quo illi tempore Rhodum inſulam Turcis eripuerant: vnde maior ad populum gratia ſpeſque poſſe per eos bellum in Syria inſtaurari. Hiſpania excepta eſt, quoniam in ea belli moles aduerſus Mauros, magna ſupererat. Interfuere concilio Philippus Galliæ Rex, filii eius tres, Carolu

lu

Ius Valeſius frater. aliorum Principum Legati magno numero, Patres ad trecentos fuere, alii centum quatuordecim dicunt: duo Patriarchæ Alexandrinus, Antiochenuſque: Romanus Pontifex cæteris omnibus auctoritate potior. Tēplariis militib. inſigne fuit veſtis candida cruce nigra diſtincta: Hoſpitalarii contra in veſte nigra crucem candidam geſtant.

Ferdinandi Caſtellæ Regis obitus.

CAP. XI.

TEMPLARIORVM caſu orbis Chriſtianus conturbatus eſt. ſontibus rrogata ſupplicia: inſontes conſeruati, ttributæque eis Patrum Viennenſium ecreto annuæ penſiones ex ipſis cœnoiorum bonis, vnde vitam ſuſtentarent, nſigni tantum veſte detracta. In Caſtel- omnia gratulatione plena erant, Alonſi infantis ortu, quem in ſpem paterni regni Conſtātia Regina pepererat tero Nonas Auguſti, eo maiori lætitia, uod prope deſperationem res fuerat, oniugio eatenus infœcundo. Inter Peum Ferdinandi Regis fratrem, & Maam Aragonii filiam, per legatos coniuum erat pactum. eo perficiendo Reım Caſtellæ, Aragoniæque conuens Calataiubæ habitus eſt. affuit Conntia Regina à partu confirmata valedine, atque ex vtraque gēte viri claſſimi factis nobilitateque. quibus dieıs Chriſti Dei natalitia celebrantur, ıptiæ peractæ ſunt. ludi exhibiti, comſſa ſpectacula. Eleonora Ferdinandi ror, Iacobo Aragonii filio antea proſſa coniux, datis nunc ſponſalibus, in ceri poteſtatem eſt contradita. De bel- Maurico inſtaurando primo quoque npore conſilia communicata. In lite ſitaniæ inter & Caſtellæ Reges contata belloq; proxima, Moram & Sern, quæ oppida in extrema Luſitania ad promontorium Sacrum ſita ſunt, repetente Ferdinando, quoniam ſe minore, Luſitano erāt tradita contra ius faſq;, Aragonius delectus eſt arbiter, componendis controuerſiis induſtrius felixq;. In id ſoluto Regum conuentu, Ioannes Aragonii frater in Luſitaniam legatur. Ferdinādus ad bellum Mauricum comparandum, Valliſoleti conuentus regni habet. pecunia conquiſita collataque propenſa prouincialium voluntate æquo animo ferentium damnum pecuniæ, grauitatem vectigalium præ cupiditate impiæ nationis extirpandæ: neque cogitantium honeſtis ſæpè occaſionibus iura imminui libertatis: dum malis reipublicæ temporibus conceſſa vectigalia, ſedata etiam tempeſtate imperantur, retinenturque. Petrus Regis frater adulto vere ſalutis anno milleſimo trecenteſimo duodecimo ad bel- 1312.
lum præmiſſus Alcaudetem, quod oppidum à Mauris occupatum fuiſſe dictum eſt, contractis copiis circunſedit. Rex eius veſtigia ſubſecutus Tuccos venit, Martos noſtri vocant. In eo municipio Caruaialii fratres, Petrus & Ioannes, regio iuſſu comprehenſi è vinculis more gentis cauſſam dixere. Cæſi ad Palentiam, cum regia noctu egrederetur Benauidii viri primarii, lege maieſtatis poſtulati. Cædis auctor cognoſci non poterat, ſuſpicionibus multi exagitati. hi oppreſſi, neque iudicio conuicti, neque crimen faſſi, quæ maxima iudiciorum labes eſt. De vicina rupe præcipites dari iuſſi. Rex intractabilis erat, cū recens iniuria prouocabat, neque in ira regi valens: aulici vt fit viris nobilibus euertendis eius offenſas acriter ſpeculabantur. Rapti ad ſupplicium Diuûm hominumque fidem teſtati ſe innocentes mori, quoniam regiæ aures obturatæ eſſent, ad Deum ęquiſſimum iudicē prouocare: Regique diem dicere, ex eo die trigeſimum. Eę voces in pręſenti pro vanis

nis habitæ,caſu fortaſſe,eſto, at mirabili· certè euentu confirmatę ſunt.Rex nulla periculi cura Alcaudetem in caſtra abiit ibi morbo tentatus grauiſſimo Gienniū ſeſe retulit : quo tempore de eo oppido dedendo à Mauris mentio erat illata. Vis morbi in dies augebatur. Rex curis grauioribus impari valetudine,lætus tamen nuncio oppidi capti , nouæ irruptionis faciendæ conſilia explicabat:cùm die Iouis,ſeptimo Idus Septembris , à prandio ſomno ſe dans in ſtrato exanimatus repertus eſt.Obiit in ipſo ætatis flore , annos natus quatuor & viginti , menſes nouem,in maximo curſu rerum ſuarum regnauit annis decem & ſeptem , quatuor menſibus , diebus decem & nouem. Cibi & potus intemperantia exitio fuit. alii diuini numinis vim interpretabantur, quod à cæde patrata , magno omnium miraculo diem trigeſimum præciſe numerarent. vnde inter Caſtellæ Reges Ferdinandus. In ius vocatus nuncupari cœpit. Corpus Cordubæ tranſlatitio funere tumulatum. Hiſpalim,Toletumvè deduci, propter anni tempus non potuit , nondum æſtatis ardoribus remiſſis. Auxere vulgi opinionem religionemque conceptam animis confirmarunt, duo Principes ſummi , duobus proximis annis extincti: Philippus Galliæ Rex , atque Clemens Pontifex , à Templariis militibus , quo tempore in eam nationem igne , atque omnibus cruciatibus ſæuiebatur , ad diuinum tribunal citati. ſic fama ferebat, ſiue vera,ſiue conficta rumoribus. placet tamen vt falſa eſſe videatur. de Ferdinandi caſu haud ambigitur. In controuerſia inter Reges Caſtellæ & Luſitaniæ , quid ab Aragonio ſit conſtitutum, clam eſt:niſi quod in Luſitanos propenſior eſſe viſus eſt , iniqua petere Ferdinandum iudicare. eius ſanè morte rebus in Caſtella turbatis,imbecilla filii ſucceſſoris ætate ea oppida de quibus controuerſia erat , Luſitano ſtabili poſſeſſione confirmata ſunt.

Alfonſi Caſtellæ Regis initia.

CAP. XII.

FERDINANDI obitum excepere in Caſtella tempora turbida , diſſidiis ciuilibus plena fœdaque : vt Rege minore annum & dies ſex & viginti nato , non ſecus ac rectore deſtituta republica contingere propemodum erat neceſſe. Regni hæreditarii id incommodum eſt,quod aliis commodis compenſari plerique prudentiæ opinione præſtantes,litteris expoliti perſuadent,fucata an vera oratione non diſputamus. Fuerat Alfonſus continuò ab obitu patris,Caſtellę Rex proclamatus,Petro patruo qui Alcaudite capto fratrem inuiſurus accurrerat,auſpice auctoreq;.officio id datum fideiq;, prouincialium volūtates amplius deuinxit. Alfonſus puer Abulæ erat.Vataſæ fœminæ nobiliſſimę Theodori Laſcari quondam Gręcorum Auguſti nepti Principis educandi inſtituēdiq; cura demandatur.Maria Alfonſi auia Valliſoleti erat , rerum adminiſtratione, ſiue depoſita ablata. Conſtantia Regina virum ad bellum ſecuta, Tuccis mœſtitia,luctu,ſqualore oppreſſa,quippe viro in florenti ętate viduata.Ioannes patruus Valentiam , Lara in Luſitaniam abierant , auerſis paulò ante obitum à Ferdinando animis. Qui imbecillam Regis ætatem regeret, regnique molem tantiſper ſuſtineret quærendus erat,virtute , prudentia , nobilitate præſtans. Plures ſeſe vltro obtrudebant. vnum præferre, qui cæteris omnibus imperaret,periculoſum. inſita mortalibus potentiæ cupido, metu potentioris ſublato eruperat:nam pudorem vincebat ambitio ſpeſq;:nec diuini quidquam nec humani ſanctum erat præ cupiditate dominandi.Alfonſus pueri magnus auunculus,

culus, Philippus Patruus, Ioannes Emanuel ad reipublicæ curam nitebantur occultius modeſtiuſque. Ioannes & Petrus palàm: hic melior iure cauſſaq;, ille ætate commodior, niſi ingenio inquietus eſſet. & reipublicæ diſſidiis exagitandæ natus prudentioribus eſſe videbatur. Nuſquam amor fideſque. potentiæ priuatim augendæ ſtudium occupabat animos. Reginæ propter ſexum tantis quã-uis curis ipſæ impares, magnum tamen momentum allaturę erant, in quancunque ſe patrem dediſſent, inter ſe diſcordes, nempe nurus cum ſocru. Petrus Bęticæ rebus intentus cum Mauro pacem pepigit vtriq; commodam: cùm res domeſticæ Petrum à belli cogitatione auocarēt: Farrachenius Malacæ regulus, Alamari impie interfecti vltionem expeteret, nòn magis armis fretus quàm inuidia, quà æmulus flagrabat ex fraterna ede apud populares conflata. Eo fœdere inito, Petrum inter & Conſtantiam eginam conſilio communicato, de republica Regeque educando actum eſt. onuenit inter eos vt Abulã maturarent e nihil ciues denegaturos, & ſi morantur vi parata. Contrà Ioannes Ferdiandi patruus, & Ioannes Lara concoram inter ſe ſanciunt. morum ſimilituo animos conciliabat, parque pericum. Mariam Reginam in partes tradure ſatagunt, iniecta ſpe Regis educan-. Abulam Lara prius accurrens, Rem templi maximi munitione defenm à Sanctio Epiſcopo, in poteſtatem digere non potuit. Petrus & Conſtanſubſecuti nihil amplius impetrarunt. uod medium erat, decretum ne Rex erutris traderetur, niſi antea in reiconuentu lite diiudicata. in eam rem bulenſes ciues ſacramento adacti. auor conſilii Lara Petri excludendi ſpe. onuentus regni Palentiæ primo temre habiti ſunt. turpis ambitus, maaprehenſatio. ſanior pars Petro Mariæque eius matri ad filium propenſæ rerum procurationem deſtinabat: alii Ioannem præferebant, Conſtantiamque factionis artibus à Petro abductam illique aduerſam. inde nouorum motuum occaſio. Proceres & vrbes ductæ in partes: pro vnoq; gemina imperia extitere. tetram rerum faciem, miſerabilem conditionem. Petrus domeſticis externiſque præſidiis ius obtinere ſatagens cum Ioanne Emanuele fœdus facit, ſi voti compos eſſet Carpetanos, Conteſtanoſque Ioannis fidei permiſſurum. ſic rempublicam licebantur; ludibrioque erat regni maieſtas. Calataiubæ Aragonium ſocerum conuenit principio anni milleſimi trecenteſimi tertiidecimi. aduerſariorum dolos arteſque explicat, reipublicæ periculum ſi diutius 1313. controuerſia alatur, ne pars cum parte contendat armis. debere ipſum æquitate cauſſæ moueri, generoque opitulari, præſertim iuſtiſſima poſtulanti. Michael Arbe communi conſenſu ad Luſitanum legatur, ſi eius auctoritate ſeditioſorum conatus comprimerentur: Petro regni procuratio cederet: penes Conſtantiam Reginam Regis educandi cura eſſet, eo temperamento vtriſque rationibus optimè conſultum iri videbatur. Abulenſes rerum magna ex parte arbitri in neutram ſe partem fortiter commouere: vtriſque ſpem modo, modo metum oſtentare. Petri tandem & Mariæ partes ſecuti ſunt. Gratum id primoribus ciuitatis populus approbauit, ea lege tamen ne Rex vrbe efferretur. Quo tempore Azar Rex Granatenſis ciuium rebellione intra arcem compulſus eſt. Iſmael Farrachenii filius ſeditionis auctor, duxque. Petrus fœderati paulò ante Regis iniuria atque periculo commotus rebus cæteris poſthabitis, eo contendere conſtituit: ſerum perditis rebus auxilium: nam pactione cum hoſte facta, regno regioque no-

mine abſceſſerat, Guidixẽſem receſſum principatumque beatos nempe Turdulorum ſinus agroſque pactus. quæ proxima auxilio eſt vltio petita. Rutes arx munitiſſima in Granatenſi tractu Mauris erepta eſt. latæ populationes factæ. regnauerat Azar annis quatuor, menſibus ſeptem alieno regno felicior modeſtiorque quàm ſuo. ſucceſſit Iſmael æmulus ſororis Ferrachenijque filius. Rute capta, Petri auctoritas confirmata eſt, gratiaq; maior ad populum recordantem. à prioribus Regibus tentatam ſæpe antea fruſtra, nunc intra triduum expugnatam. Motæ diſſidiis ciuilibus reipublicæ cura à bello Maurico auocauit, externaque negligi propemodũ neceſſum erat. Ad ſancti Facundi fanum proceres, vrbiumque procuratores conuenere: ſi concordiæ via aliqua excogitari inuenirique poſſet. Dum ij conuentus agitantur Conſtantia Regina diem obiit menſe Nouembri. filij erepti dolor vrebat, tantaque rei familiaris inopia: vt ſoluendis nominibus aurum ad ornatum ſubſidiumque fortunæ non ſufficeret, vt ipſa teſtamento teſtata eſt ſub mortem nuncupato. Conſtantiæ obitu, conſtituendæ pacis expeditior ratio fuit. Ioannes Princeps tanto deſtitutus præſidio ad Mariam Petrumque ſe contulit. conuenit inter eos vt Regis educandi curam Regina auia ſuſciperet. Ioannes & Petrus regni procuratores eſſent. ijs vrbibus pro ſe vterque partita cura iura darent, à quibus eſſent in ſuperioribus Palentinis conuentibus, ad id munus nominati. Incommoda quidem gubernandi ratio, multiſque obnoxia difficultatibus, tempori tamen accommodata. Rex Taurum, quæ vrbs antiquis Sarabis fuit, præcipua regionis amœnitate, ſalubritateque deductus eſt ſalutis anno milleſi-
1314 mo trecenteſimo quartodecimo, detractusque Abulenſibus: in quo ſuperioris cõrum l'æ vindicta continebatur. Noui inde motus in Carpetania excitati. ſcelerũ vbique licentia: latrocinijs ac cædibus cuncta miſceri. fæda rerum facies, neque idoneæ vires tantis motibus pacandis. Commodior reipublicæ adminiſtrandæ ratio quærebatur. Ea cauſa Burgos regni conuentus indicti ſunt. in iis ſancitum ſupremam reipublicæ curam penes regium ſenatum fore: ad quem gentis inſtituto ex omnibus partibus libera prouocatio eſt, pecuniæ depoſitæ damno, ſi is, qui prouocauit, cauſa cadat. Id collegium Regem Reginamque ſequeretur: Petrus & Ioannes minora negotia decernerent. Regia vectigalia donandi alienandive facultas ablata: ſubſtituendique ſuo loco alium, ſi quid humanitus è tribus vni contigiſſet. Iis diebus tres viri principes morbo extincti: Petrus Reginæ frater paulò ante. Tellius huius filius, cum ad comitia feſtinaret. Ioannes Lara Burgis, dum regni conuentus habẽtur. Is inter alia mala reipublicæ, regiæ procurationẽ recuperauerat. in eius locum Alfonſus Ioanne regni procuratore natus ſubſtitutus eſt. Erat Ioanni Laræ ſoror Ioanna nomine, Ferdinando Cerdæ iuncta coniugio: vnde Blanca nata, & Ioannes Lara (quoniam eius familiæ principatum obtinuit) auunculi nomen referens. Menſe Nouembri Eliſabetha Aragonij Regis filia Friderico Auſtriæ Duci paulò ante pacta, ad virum in Germaniam miſſa eſt, Regem Romanorum paulò ante renunciatum, Colonienſis, Saxonis, Palatinique ſuffragiis. nam tres alij Principes Ludouicum Bauarum imperio præfecerũt, quibus Vinceſlaus Bohemiæ Rex acceſſit. vnde melior cauſa Bauarus, æmuloque tandem acie ſuperato captoque felicior quidem fuit: inſectandis tamen Romanis Pontificibus, nouo Pontifice Romæ creato, vetera odiorum nomina exæquabit.

Turcarum imperij initium.

CAP. XIII.

GRÆCORVM imperium per hæc tempora Andronicus obtinebat, Michaelis Palæologi filius, notum perfidia & impietate nomen, diuis hominibusq; inuiſum. Romana religione eiu- rata, quæ à Græcis ſuperioribus annis ſuſcepta erat populariter, patrem in im- iorum numero habuit: funeris hono- em, iuſque ſepulturæ defuncto denega- ıit. Id imperij initium fuit, fauſtum ſci- icet, atque præclarum: tanto in noſtram entem odio, vt iuſta matrimonia non aberentur, Græcos inter Romanoſque uncta, niſi prius à parte altera patrijs ſa- ris abdicatis. Multi fidei damnati crimi- e grauiſſimo apud Græcos ea tempe- tate. Ijs ſceleribus vindicandis Turcæ oc ipſo tempore certiſſima numinis i- a excitati ſunt, gens eatenus obſcura, ūc noſtris cladibus illuſtris fama, igna- a magis Principum, qui naſcenti in- ēdio occurrere potuiſſent, quam ſua i- ſorum virtute. In Scythiæ ea parte, quā olga flumen interfluit, eius gentis ſe- es olim fuere. inde ſalutis anno ſeptin- enteſimo ſexageſimo, magno ſe nume- in Europam infuderunt: prælioque m Hungaris rerum potientibus com- iſſo malè accepti, in Aſiam tranſmiſe- nt, locorum fertilitate inuitati, gen- ſque ignauia: quam voluptates lo- rumque amœnitates emollierant. s in locis, montibus Turcæ occu- atis, eorum munitione magis quàm ar- is tuti, diu incolumes perſtiterunt nul- celebres fama, nullo magni nominis uce, latrocinio viuentes, ſtipendiaque cientes militię venalis: vnde maior ſpes ſtenderetur, cum à vicinis Principibus l ferendam opem inuitabantur, pręſer- m ab Ægypti Sultano, iniuriæ oppor- ni, ſi fuiſſent, qui communibus reipublicæ malis mouerentur. Sed præterita reprehendi magis quam retractari poſſunt. Bello ſacro, quod Gotifredi virtute in Syria ſuſceptum geſtumque eſt, nobiliores eſſe cœperūt ob eas clades, quas noſtræ genti intulerunt, acceperuntque ipſi mutuò, diuiſi in plura imperia reguloſque: donec hoc tempore Othomanus quidam Zichi filius, obſcuro quidem loco, cæterum animi magnitudine, roboreque præſtans, alijs ſublatis oppreſſisq; magna ex parte Turcarum Ducibus fuſam gentem palantemque Numidarum more, ſub vno imperio deuinxit. Hic imperij Turcici noſtra tempeſtate latiſſimi, conditor primus, Othomanorum familiæ cognomen dedit. ab hoc perpetua ſerie Turcarum Imperatores deducti, filij plerunque patribus rarò inter ſe fratres ſuccedentes, vti ſubiectum ſtemma indicat. Othomani filius ac ſucceſſor Orcanes fuit, nepos Amurates, pronepos Baiacetus, Tamerlanis felicitate, ſuaque calamitate (nam victus captuſq; ab illo eſt) quā proprio imperio celebrior. Baiaceto ſucceſſit Calapinus filius duoque deinceps ex eo Baiaceti nepotes Moyſes & Mahometes. huic rurſus Amurates filius fuit, tædio rerum humanarum ſub vitę finem imperio depoſito, contemptoq; quam geſto illuſtrior. integra ætate, florentiſſimis rebus: regna regiumque cultum reliquit. felix ſi pro vera religione id ſtudium ſuſcepiſſet. Amuratis filius Mahometus, is cuius armis Conſtantinopolis proximo ſeculo capta eſt, Mahometo Baiacetus, Selimus, Solimanus Selimus Amuratesque ſucceſſere. ſic Turcicum imperium á tenui principio exortum noſtrorum ignauia auctum amplificatumque eſt diſcordium inter ſe, ac ne aduerſus quidem communem hoſtem conſenſu.

* *
*

Catalauni Græcorum imperium inuadunt.

CAP. XIV.

MAGNA Aſiæ minoris parte Turcæ armis occupata oppreſſaque, de Europa cogitare cœperunt. Anguſtum, quo dirempta eſt, fretum exultantibus barbaris tanquam frænos furoris iniecit, nam in Græcis parum animi erat, parum roboris ad vim propulſandam. omnium voluptatum illecebris fracti corporibus, imminuti animis, in pace inquieti, procaces ore, in bello ignauiſſimi erant. Andronicus periculi magnitudine perſpecta externis ſe & imperium auxiliis munire conſtituit. Catalauni pace inter Principes in Sicilia cōpoſita, vti ſuperius monſtratum eſt, quietis impatientia, belloq; & rapto viuere aſſueti piraticam exercebant. Rogerius Brunduſinus præcipuus eorum Dux, militari ſcientia, & rerum geſtarum fama præſtantiſſimus, magnis præmiis euocatur. Huic origo ex Germania. pater Richardus Florus Friderico Auguſto familiaris, aſſiduuſque, Brunduſii amplas poſſeſſiones habuit. eo ad Manfredoniam cæſo, cum Corradini partes ſequeretur, filius ſe Templariis primum adiunxit: deinde Friderico Siculo Regi fortem operam nauauit. inde illi bellica gloria, nomenque apud exteras etiam nationes celebre. Regis ſui voluntate, Græcorum accitu, Conſtantinopolim abiit cum claſſe nauium octo & triginta: in quibus triremes octodecim, equites mille quingenti, pedites ad quatuor millia, exigua tantis molitionibus manus: cæterùm bello viuida virtus, vſu firmati milites, belli Siculi domitores. Rogerio coniux data Zauræ Imperatoris filia, ex Andronici ſorore genita, præcipuuſque ſecundum Imperatorem auctoritatis locus. nomen Magni Ducis additum. His blandimentis Catalaunorum animis conciliatis, belliqueſtudio incenſis, in vicina Aſiæ littora tranſmiſſum eſt. primo prælio è Turcarum numero tria millia equitum, pedites ad decem millia interfecti. rurſus Phrygia Mæoniaque penetratis, ad Philadelphiam Pactolo fluuio nobilem, locis amœniſſimam cum Turcis pugnatum eſt, pari euentu, neque minori hoſtium ſtrage. ad Daniam tandem Ciliciæ vrbem, non procul Epheſo atque ad Tauri montis anguſtias, Ferri portam vocant, dimicatum pari noſtrorum felicitate. claræ eæ victoriæ in præſens, in poſterum vſui fuere. arma, equos, pecuniam, quibus indigebant adepti ſunt, magnam inter vtranque gentem famam. Ab iis initiis facta ſpes eſt impiæ gentis euertendæ, nationis Chriſtianæ omnibus malis vexatæ in libertatem vindicandæ. Incommodè accidit, vt Rogerii ſocero defuncto, frater eius imperium armis occuparet. leuiorum calamitate, qui patrui iniuria à paterna hæreditate excludebantur, Rogerium moueri neceſſe fuit, præſertim Andronico in Europam euocante. breui ea tempeſtas ſedata ex ſententia eſt. Magnum momentum acceſſit Berengario Entenſa domo Catalauno in auxilium attracto. Sequebantur eum equites trecenti, mille pedites ex omni copia delecti. is Magni Ducis titulo, continuo coheneſtatus. Rogerio Cæſaris nomen datum. quo nomine à quadringentis annis Græcos vſos non eſſe conſtabat propter amplitudinem poteſtatis imperio proximæ. Hactenus omnia ſecunda, nihil vt deſiderari poſſet, niſi è ſummo verti fortuna cœpiſſet. ex honore nata ad populū inuidia eſt. præterea milites ad Callipolim, vbi in Hibernis continebantur tumultuantes, ſtipendiaq; poſtulantes, diſperſi per vrbes & oppida, rapere, ſpoliare vi & ſtupris cuncta polluere, in omne fas nefaſq; auidi ſuo compēdio Ducū periculo.

culo, in quos Auguſti ira vertit. eorum vitæ inſidiæ cõparatæ. Rogerius Hadrianopoli oppreſſus: quo euocatus venerat quaſi de rebus magnis deliberaturus, inigni perfidia, publico damno. Sic eſt: ɔrocliuius iniuriæ, quam beneficio vi:em rependimus, quia gratia oneri, vltio n quæſtu habetur: ac ferè magna officia nſigni maleficio compenſantur. Rogeio cæſo Callipolis, numeroſis Græco-um copiis obſeſſa. magna noſtrorum irtute propugnatum. multæ de Græcis ictoriæ partæ ſunt. in quodam confliu, ſex millia equitum, pedites viginti nillia trucidati, cæteri caſtris exuti, res omparanda miraculo, vixque fidem fatura, ni Raymundus Montanerius, qui ello interfuit, viſa literis prodidiſſet. :ntenſa iniuſtæ necis vindicandæ ſtuio incenſus, Byzantij littora claſſe va:auit. pecora abacta. hominum cædes ıctæ. villæ vicique incenſi. Caloioanem Andronici filium reſiſtere auſum, :ie noſtri vincunt, fugantque. Claſſis ienuenſis forte fortuna, ad ea littora ɔpulſa Eduardo Oria Duce, rebus ìræcorum opem attulit: Catalaunorũ ıtiones vehementer conturbauit: ſiıulatione amicitiæ, claſſis Catalaunoım oppreſſa eſt. Entenſa captus, ea camitate dignus quòd Turcas auxiliares ıocaſſet: quod Chriſtianis legibus tur:ſemper eſt habitum. ſupererat Rocaırtius ad Callipolim in præſidio reli. eo duce irruptiones ſæpè factæ; mul:que hoſtibus illatæ clades, tùm Græcis m Genuenſibus. Eo ſucceſſu ferox efctus, neque iuſtum neque iniuſtum ıperium pati poterat, omnium ſcele.m licentia, vi, ſtupriſque contaminas. Ita Entenſam reddita longo interllo libertate, cum noua claſſe, quam in ıtalaunis venditis paternis oppidis ımparauerat, ad ea littora appulſum ɔus præfici paſſus non eſt. inde ciuiles :cordiæ grauesque vtrinque inſidiæ cõparatæ. A Friderico Rege Siciliæ, cuius auſpiciis pugnare cœperant, periculo renunciato, Ferdinandus Balearici Regis minor filius eò eſt miſſus: ſi nominis auctoritate, ingenijque dexteritate in pace poneret Catalaunos. Parum ea diligentia profectum. impetratum tamen, vt quoniam omnis ad Callipolim tractus vaſtatus erat; facto vtriq; agmine modicis interuallis Neapolim peterent, vrbem Thraciæ ad Macedoniæ fines nobilem Neſſo & Strymone fluminibus ſpecioſo riparum veſtitu planiciem interfluentibus, prouentu celebrem, præcipua amœnitate. In eo itinere pars cum parte conflixit. Cecidit Entenſa. multi alij perempti. Ferdinandus neceſſariò in Siciliam nauigans ad Euboeam inſulam à Gallicis triremibus captus eſt. Cum ea Gallorum claſſe Rocafortius eorum, quæ commiſerat venia apud Aragonios Siculoſque deſperata, fœdus facit. ab ijs, præ ſuperbia faſtuque contemptui ſe haberi non ferentibus, ferro vincti Rocafortius, Rocafortijque frater, Auerſæ in Roberti Neapolitani Regis infenſiſſimi, poteſtatem contraditi carceris ſqualore perierunt. Merces ea ſcelerum iuſtiſſima eſt habita. Ferdinand' Balearis in libera cuſtodia fuit: ac mox Aragonio, & Friderico annitentib. redditus libertati Meſſanæ Iſabellam duxit Ludouici neptim, eius qui Gallicæ ſtirpis poſtremus Peloponneſi Princeps ſine virili prole ante aliquot annos deceſſerat. Gallorum diſceſſu Catalauni quãuis viribus & numero imminuti ferocia retenta, quâcunque irent, omnia vaſtare, diripere, auferre. Quo tempore Athenarum Dux Gualterus Brenna, ex veterum Gallorum nobilitate, à finitimis bello fatigabatur. ab eo Catalauni ad armorum ſocietatem inuitati. diuturna amicitia non fuit. ſtipendia flagitantes, facta ſeceſſione Ducem in acie cædunt, vrbem eodem impetu capiunt, domos,

vxores,opeſq; incolarum. imperii ſumma, nomenque Friderico Regi Siculo reſeruatur:externis hominibus, tantaq; ex eo facto inuidia,externa præſidia cõquirenda erant. Itaq; Fridericus in præſenti conditionem accepit, præfectoſq; vrbibus.Duces bello dedit, qui eius nomine res gererẽt: deinde Guillelmo minori filio eum principatum teſtamento legauit. Guillelmo Ioannes frater ſucceſſit.Ioanni Fridericus filius.Hoc nulla ex ſe prole defuncto, Friderico prioris Friderici ꝓnepoti Regi Siculo,is principatus iure hæreditario obuenit. inde Aragoniis Regibus Ducis Athenarum & Neopatriæ: noſtra etiam ætate, inane nomen vmbraque: Fuit hoc bellum ea tempeſtate maximè memorabile,militum audacia,præliorum numero & varietate, diuturnitateque temporis, nam duodecim annis tenuit quod mirum ſit circunfuſis vndique hoſtibus, ſublata inter ipſos concordia, nulla imperandi parendique diſciplina. Ea res Clementem Pontificem,hoc ipſo quo extinctus eſt anno, excitauit, vt minacibus ad Aragonium litteris mandaret,vti ex Græcia Catalaunos pro regio imperio,deduceret.Caroli Valeſii in Peloponneſo dotales vrbes obtinentis gratiæ,incolarum lacrymis, qui malis omnibus à paucis latronibus opprimi, ſe ſuaque conquerebãtur,datum id officium à Pontifice eſt.

Ioannes.XXII. Pont. Max.

Cap. XV.

Dvo anni proximè conſequentes nouis in Gallia Regibus, nouoq; poſt duorum annorum & menſium ferme quatuor interregnũ Romano Pontifice inſignes extiterunt Ludouicus Hutinus ad ſaltum Vincennarum,quarto ab vrbe Lutetia lapide, ex morbo extinctus eſt,Nonis Iunii ſalutis anno millesimo trecenteſimo quintodecimo.

1315.

ex priori vxore Margarita Burgundi Ducis filia Ioannam reliquit. matri adulterii conuictæ in cuſtodia gulam fregit.iuſtus is dolor eſt habitus: mirumque vno tempore tres Philippi pulchri nurus, lege de adulteriis fuiſſe poſtulatas, præcipua in fœminis principibus impudicitiæ licentia. duæ conuictæ Ludouici, Carolique vxores. adulteris verenda conuulſa,cutis detracta: vncoque per plateas tractis laqueus vitæ finis fuit. Clementia Hungari Regis filia in Margaritæ locum poſterioribus nuptiis ſubſtituta vterum ferebat, quo tempore vir extinctus eſt. in ſpem paterni regni Ioannem peperit. Eo tamen intra vigeſimum diem ſublato, Philippus patruus cognomẽto Longus,eatenus regni procurator,regium inſigne deſumpſit,conſenſu omnium ordinum, Ioanna puella fraterna hereditate excluſa, lege Salica, ſeu vera ſeu in gratiam potentioris recẽs conficta,extẽſaq;. cuius hæc verba ſunt. IN terram Salicam mulieres ne ſuccedant.Regno Vaſconũ ſpoliari non poterat,quod auiam eiuſdem nominis recẽti memoria obtinuiſſe hæreditate conſiderabant.De Pontificatu Romano maior concertatio erat, Italicis Cardinalib. ex ſua gente Pontificẽ creari, Romamq; Pontificiam ſedem referri ſatagentibus. vincebant Gallici numero. vicere ſucceſſu. Carpentoracti Galliæ Narbonenſis vrbe, vbi Clemens Pontifex deceſſerat,cum electio noui Pontificis duceretur, concurſu prouincialium Italorum ædibus direptis, capta vrbe, diſſipati vtriuſq; nationis Cardinales: re ſchiſmati proxima, longo interuallo Lugdunum ad comitia pontificia conuenerunt. In ea vrbe Iacobus Oſſa genere Gallus ex Epiſcopo Portuenſi,Romanus Pontifex creatus eſt, ſeptimo Idus Auguſti, anno eius ſeculi ſextodecimo. in Pontificatu Ioannes XXII. dictus Toloſa & Cæſaraugusta Metropoleis vt eſſent,effecit, vtriuſque

triuſq; gentis Gallicæ & Aragoniæ precibus & gratię datũ. Cæſarauguſtæ Pompelo Calagurris, Oſca, Turiaſſo cõtributæ ſunt: quæ eccleſiæ ipſa ẽt Cæſarauguſtana à Tarraconẽſi Præſule ſacra petere ſolitę erant. Cadurcos Epiſcopi ſede donauit. is honos patriæ habitus eſt. Noua Diuorũ nomina templis data: Thomæ Aquinatis ex Prędicatorio ordine Theologi præſtantiſſimi. Ludouici Epiſcopi Toloſani. is Caroli Iunioris Neapolitani Regis filius fuit, Aragonii leuir. Eę res Ioannis Pontificatum diuturnum, magis illuſtrem effecerunt. In Caſtella res quietæ non erant: neque tamen externi bella cura intermittebatur. Azarius priuatam fortunam quamuis feliciorẽ ferre non valens, grauemque ex regno caſum, regios titulos vſurpabat contra icti fœderis leges. infirmus viribus imparq; hoſtium potentiæ, noſtrorum auxilia euocare non deſiſtebat. fœderati Regis calamitas mouebat, ſpeſq; ex inteſtinis diſſidiis gentis Mauricæ opprimendæ. Belli cura Petro Principi demandata. id ætati eius conceſſum, & quoniam fœdere facto prior Maurorum gratiam occupauerat. præterea domeſtica calamitate Ioannes Princeps deſtinebatur Alfonſi filii maioris, valetudine, primum, deinde obitu, inter Maurici belli initia confecto, ad Morales oppidum in agro Tauri. defuncti corpus Legione ad D. Mariæ de Regula ſepultum eſt. Quo tempore Ferdinandus Balearis in Peloponneſo, vbi Catalaunorum ope dotalem eius gentis principatum armis vindicabat, in ipſo ardore belli extinctus eſt. corpus in Hiſpaniam relatum, Perpiniani in Prædicatorum æde, tumulo compoſitum. Is viri exitus fuit ea tempeſtate clariſſimi. filium ex vxore procreatum de aui nomine Iacobum in tenera ætate reliquit. Petrus Princeps bellum in Bætica omni conatu comparabat. Guidixenſes annonæ penuria laborabant corruptis circùm ſegetibus, agris, ferro flammaque vaſtatis. Iumenta ſarcinaria, quorum magnus numerus erat contractus, valido præſidio, per hoſticum ducenda erant. Iacobi & Calatrauæ Magiſtri euocati. adiuncta valida manus Petro ipſo totius expeditionis Duce præcipuo. ad Alatenum oppidum occurrunt Granatenſes equites numero, virtuteque præſtantes, Ozminio ductore. eorum aduentu, noſtri in pedes deſiliunt. ſupremo conatu dimicatum pari periculo. noſtrorum tandem virtute hoſtium ferocia repreſſa eſt. in pugna fugaque mille quingenti è Mauris deſiderati ſunt: in his quadraginta è præcipua nobilitate Granatenſi. quæ res effecit, vt ea clades luctuoſiſſima barbaris eſſet. Secundum victoriam reliqua prona fuerunt. Guidixenſes commeatu inſtructi. geminæ arces, Cambiles, & Algabardus vi expugnatæ, ereptæque Mauris. Quod gratiam apud populum & Principes conciliare debuit, multorum inuidiam accendit. Petri euertendi conſilia agitata, Ioannes patruus cæteros proceres occultè inſtigabat: honeſta cauſa quęrenda erat. optima viſa eſt: rectam regni adminiſtrationem oppidis ab eo acceptis pignoris loco præſidibuſq; cauere. ærarij id rationes nimiũ exhauſti exigere. Burgis primum, deinde Carrione conuentus agitati. vtrumque vt poſtulabatur, præſtitum: Petrique fides ad examen vocata illuſtrior viſa eſt. Ærarij inopiæ ſupplendæ ratio aliqua excogitata. ad vocem tributi obſurdeſcebant prouinciales, quod auctis ſæpe vectigalibus, iniquitate temporum, bellique Maurici ſtipendiis, conſumptum erat. impendebant infiniti ſumptus, nouæque copiæ militares conſcribendæ erant. Adire nouum Pontificem Petro viſum eſt: atque ab eo in vſus belli Maurici, miſſa legatione poſtulare ſacerdotiorum decumas. præter-

ea peccatorum veniam iis qui voluntariam militiam ſuſcepiſſent. vtrunq; benigne à Pontifice datum eſt. aliquid etiam pecuniæ in ſtipendium à prouincialibus redactum. His ſubſidiis noſtrorum copiæ auctæ ſunt. hoſtium fines ſemel, iterum, tertiò, irruptione facta, euaſtati. hominum, pecorum prædæ abactæ. agri, villæ, oppida vexata. belli terror circumlatus. in ipſius adeò Granatæ vrbis conſpectum, penetratum eſt. Mauri pugnandi copiam non facere: noſtri in eo victoriam eſſe poſitam arbitrati. ſi ventum eſſet ad manus, ſi qui in aciem prodire auſi erant, eos pedes magis, quàm arma tutabantur. Heraclea Maurorum conatibus occupatis, qui eam vrbem obſidere parabant, egregiè munita. Itaque propoſito deſtiterunt. Belmaſium oppidum, arxque noſtrorum armis, præſidioque occupata ſunt. ſalutis anno milleſimo trecenteſimo ſexto-
1316 decimo hæc in Bætica gerebantur. Quo anno Rocaberto Tarraconenſi Præſule defuncto, collegij ſuffragijs vt tunc in more erat, Ioannes Aragonij Regis filius ſubſtituitur. electionem vt Ioannes Pontifex ratam haberet, impetrari non potuit. cauſæ memoriæ non ſunt proditæ ſimoniaci ambitus (ſic ſuſpicor) vitium obtendebatur, aut minoris ætatis. Nondum ſoluendarum legum ad Principum gratiam vſus percrebuerat. In Pontificibus ea erat animi magnitudo, vt maximorum ſæpè Regum cupiditatibus obſiſtere non dubitarent. Semenus Luna Cæſaraguſta Tarraconem migrauit. Petrus Luna in Semeni locum ſuffectus Cæſarauguſtanus Archiepiſcopus. Ioannes Regis filius Montaragonis Abbas creatur: quod ſacerdotium Petri electione vacuum erat.

Petrus & Ioannes principes in bello Maurico occiſi.

CAP. XVI.

PROXIMO anno milleſimo trecenteſimo ſeptimodecimo repetitis antea legationibus, ſupremaque Aragonij Regis contentione, ex bonis, quæ Templarij in Valentino tractu obtinere ſoliti erant, noua vti militia conſtitueretur impetratum, Calatrauæ quidem contributa, proprio tamen Magiſtro in veſte candida, cruce rubra inſignis ſimplici planaque. Ciſtercienſium inſtituto, legibuſq; viuere mandatum eſt. præcipua ſedes Monteſia, vnde militiæ nomen. tenuis cenſus. virtus bellica aduerſus Mauros, qui Valentina littora infeſta reddebant, cæteris nõ inferior. Proximo tempore in Luſitania eodem Pontifice concedente, noua militia conſtituta, cui à Chriſto nomen eſt, eo regno nobiliſſima, cruce rubra, linea candida interſecante diſtincta. huic militiæ Templariorum oppida, prædia, ædes attributæ, ad caſtrum Marinum præcipuum ordini domicilium. inde Tomarium migratum. Præclare hoc. Inteſtinis tamen motibus prouinciæ tranquillitas, quæ diu ſteterat, turbata eſt. à Dionyſio Rege filius Alfonſus diſſidere cœperat. regnandi ambitio, exitiale malum, iuuenem agebat præcipitem etſi cauſæ aliæ obtendebantur: Alfonſum Sanctium furto genitum plus apud ſenem patrem poſſe, quàm pateretur æquitas. ei regiæ procurationẽ delatam: ad ſumma de republica conſilia adhiberi ſolitũ: ex eius arbitrio pendere omnia: & quod caput erat, eo auctore Alfonſi abdicandi conſilia agitata eſſe. hæc ſiue vero ſiue falſo in vulgus iactata multorum animos à Rege auerterunt: eorum qui nouas ſpes præſenti fide metuque potiores arbitrabantur. proceres in partes ſciſſi. Conimbrica Portuſc

ab Al

ab Alphonſo occupatæ. exules, latrones, parricidæ ſeſe ad Alphonſum adiungebant, Dionyſij Regis patientia ſingulari: ſi arte poſſet filius ab ea mente deduci, victoriam funeſtam fore exiſtimãtis victoribus æquè ac victis. Hæc in Luſitania. In Aragonia Maria Regina extincta eſt: quam Cyprij Regis ſororem è Cyproque aduectam ſuperiori anno, ſibi connubio Aragonius Rex iunxerat. nuptiæ Gerundæ celebratæ:
18 inferiæ Dertuſæ. vbi anno milleſimo trecẽteſimo octauodecimo, menſe Martio extremo defuncta eſt: tumulusque in Minorum æde cõpoſitus. Proximus annus duabus maximè rebus inſignis extitit. Ioannis & Petri Caſtellæ Procuratorum triſtiſſimo caſu, Iacobi Aragonij Principis abdicatione. Ioannes alter regni procurator æmulum potentia & auctoritate, ob ea quæ præclare geſta erant, indies creſcere ægrè ferebat. belli pacisque conſilia ad eum cuncta referri grauiſſimum: ac illud vrebat maximè, quod ſacerdotiorum decumas ſolus adminiſtraret excluſo ſocio. Petrus quo plura præclarè ſtrenueq; feciſſet eo iniuriam minus animo ſuo tolerare. ſi diutius aleretur controuerſia fore prouidebatur, vt pars cum parte confligeret: nam ſpecie belli Maurici magni in Vaccæis atque Vectonibus delectus à Ioanne habebantur. Reginæ induſtria impendentes motus pacati. Valliſoleti concordia conſtituta, vbi regni cõuentus agebantur. Conuenit vt in Maurorum fines irruerẽt ambo, diuiſis copijs, publicaq; pecunia. prudenter deſtinata vis altior euertit. In his conuentibus Berengarius Compoſtellanus Epiſcopus paulò antè à Ioanne Pontifice inſtitutus, ab eoq; in Caſtellam legatus, Alfonſi Cerdæ cauſſam egit, dira omnia Pontificis verbis cõminatus ni morem gererent iuſtiſſimis poſtulatis. mouebat commiſeratio hominis ab ſpe regni certiſſima, in quam natus erat, deiecti, egeni, profugi, vagantis: & eſt eo nomine natura hominum praua, quod ſæpe petit, atque ad ea conſilia cupidiſſimè recurrit, quæ antea obſtinatiſſimè erant repudiata, pari in vtroque temeritate, ſtultitiaque. Vti Alfonſo accidit, eorum oppidorum poſſeſſionem repetẽti, quæ ſuperioribus annis attributa, contemptaque erant id facere excuſabant proceres: ſacramentiq; religione teneri ſeſe prædicabant ne Rege minore, de regia ditione diminui quicquã concederent. Ferdinando Alfonſi fratri datum, vt regiæ Magiſter eſſet, leuis tantis incommodis compenſatio. Regina Mirobrigam abijt per cauſſam Alfonſi Luſitani generi ſui, ad colloquium alliciendi: ſi poſſet inter patrem & filium conciliari cõcordia. fruſtra labor omnis conſumptus. Petrus & Ioannes in Bæticam diuerſi contendunt. Iſmael Rex Maurus aduerſus ingruentem tempeſtatem tranſmarinis auxilijs ſe munire conſtituit, Algezira, Arunda, alijsque interiectis oppidis Regi Marrocio donatis: quod vtriuſque rationibus fore commodum videbatur. magno certe Afrorum amicitia ſtetit. Tiſcarum municipium opere naturaque munitiſſimum, armis virisq; opulentum à Petro vi expugnatũ. arx dedita à Mahomade Andone, in cuius ditione id oppidum erat. magnũ momẽtum ad totius belli ſummam ea victoria factũ videbatur: pronaque cætera fore putabant: ni Ioannes præpoſtera ambitione laudis, ſibi, & cæteris exitium comparaſſet, magnũ reipublicæ luctum. Vaenæ, vbi ſe tenebat, virtutis oſtentandæ cupidus, in Granatæ vrbis conſpectum penetrare conſtituit. Temerarium id conſilium erat propter anni tempus æſtusque graues. ad Alcaudetem tamen vtriuſque Principis copiæ collatæ, equites ad nouem millia, peditum numeroſa multitudo.

tudo. In hoſtium fines penetrant. latæ populationes factæ. in primo agmine Ioannes curabat, virtutis oſtētandæ intempeſtiua cupiditate: in poſtremo Petrus: Iacobi, Calatrauæ, Alcantaræ Magiſtri: Præſules Toletanus, Hiſpalenſiſque aderant: lectiſſima Caſtellæ pubes virtute nobilitateque. Illora ex itinere capta. arx impatientia feſtinandi Mauris relicta. In Granatæ conſpectum ventū, ſabbatho, quo die Ioannis Baptiſtæ peruigilium agebatur. eo & conſequenti die haud vllo moræ pretio, loco manſerunt. die tertio caſtra retro mota. præcedebat Petrus: ſubſequebatur cum impedimentis Ioannes. Mauri de noſtrorum conſilio certiores facti, vrbe egreſſi ſunt, quinque equitum millia, incondita peditū multitudo, duce Ozminio: neque ſpe victoriæ, neq; pugnandi propoſito, ſed vt locorum nōtitia nouiſſimos carperent. Proceſſerāt, noſtri procul à flumine, ardentiſſimo Sole, nulla præparata aqua. fortuna certe vis maior Mauris præclari facinoris caſum dabat. In noſtros omnibus partibus inuadunt. certatur magna vi. clamor permiſtus hortatione, lætitia gemitu. armorum fragor procul exaudiebatur. Petrus ad eas voces cōuerſo agmine accurit. milites diſpalati, à curſu feſſi, vix ſuſtinere arma, vix ingredi poterāt. imperia neq; reddi, neq; accipi. In tanta perturbatione diſtricto enſe cùm ſuos ad pugnam concitaret, laboris, moleſtiæ, æſtus magnitudine intercluſa repentè anima cōcidit. idem Ioanni accidit, niſi quod alienata mente ad noctem ſpirare viſus eſt. triſtiſſimo caſu per exercitum vulgato, milites conglobantur. Mauri parari pugnam ſuſpicantes, direptis impedimentis abeunt. id noſtris ſaluti fuit. noctis beneficio in pacata euaſerunt. duorum Principum corpora Burgis tumulata ſunt. Ioanni eodem nomine filius erat, à fœditate oris cognomento Cocles. mores nihilo honeſtiores. Maria Petri Principis vxor Cordubæ ſubſtiterat ventre graui, hæredeq;. filiam enixa eſt, cui Blancæ nomē fuit. Garſias Laſſus Petro dū viueret intima familiaritate coniunctus, infantis patrocinium, paterni principatus procuratione ſuſcepit. ſubſecuta ſunt noua diſſidia: nouæque inter Caſtellæ Principes enatæ ſimultates. regni procurationem malis bonisque artibus ſinguli ambire cœperunt. Quo tempore Aragonia turbata erat, nouo inſolentiq; ſucceſſu. Iacobus Aragonij Regis filius maior, obſtinato animo paterni regni hæreditatem abdicare cupiebat. cauſæ in incerto fuere, niſi quòd inconditi eius mores, importuna patris ſeueritas, aliqua offenſione incitatum vt crederetur effecerūt. Filij ſanè conatus grauiſſimus patri extitit. mouere, in procerum conuentu hortari, & pro imperio iubere, ne id admitteret, vnde nomini patriæque decus luctumque inureret ſempiternum. Noſtra, inquit, ſenectus conferre amplius populo nihil poteſt, quam bonum ſucceſſorem: nec tua amplius iuuenta quàm bonum Principem dare. eo conſilio regijs moribus à prima ætate te imbuendum curaui: neque deeſſe indoles videbatur vt dignus imperio eſſes, etiamſi Rege patre non eſſes genitus. Vxorem paraui lectiſſimam puellam nobiliſſimamque. regio apud me cultu habui. ſi quid addi poteſt, addam. Nunc ſpes me mea fefellit, teque nimia indulgentia, felicitasque corrupit: vt regnū humeris ſuſtinere iuuenis detrectes: quod extrema ſenex ætate ſuſtineo. An tuam tranquillitatem publicis commodis anteferas, patrio imperio, religioni ſanctiſſimæ: qua obſtricti ſumus Eleonoram ſponſam, cuius te miſereri opus erat, coniugem tuam, Aragoniæ Reginam fore? Fortaſſe ſenis obitū expectare, qui diu abeſſe non poteſt, graue eſt:

etſi alias cauſſas nec̄tis, libido te dominādi exagitat. ego diuinæ voluntati, vnde viuendi fines pendent, præſcribere non poſſum: quod meum tamen eſt libens tibi regno cedo. iſtam tantum mẽtem depone: quæ nobis communiq; patriæ non poteſt nõ eſſe grauis. Quod vt facias per omnia numina, & quidquid in cœlo ſanctũ eſt, moneo, hortor, obteſtor. ac illud vide, ne præpropera feſtinatione eò progrediaris, vnde regreſſus non ſit. Ad hæc iuuenis pauca. Stare ſibi ſententiã ait, vitam principalẽ tot ærumnis obnoxiam, priuata & beatiore cõmutare. Ergo Tarracone, quo conuentus procerũ & Præſulum erat, regni hæreditate vltro ceſſit. Decembris die vigeſimo tertio. Calatrauæ veſtem continuò induit: quã deinde Monteſiæ militia mutauit. Vxor Eleonora intacta ad ſuos in Caſtellã miſſa eſt. De Iacobi facto nõ vna opinio fuit. morum licentia, vitæq; deinde turpitudo argumẽto fuit, non colendæ pietatis ſtudio, ſed ingenij leuitate abdicaſſe. Eo tamen amoto hæreditatis ius Alfonſo fratri ætate proximo quæſitũ: qui Petro ſeptimeſtri partu ex Theraſia vxore paulò ante ſuſcepto pater effectus erat Vrgeliæ principatu dotali, ex Armẽgaudi teſtamento, magno Theraſiæ auunculo. Ergo vno tempore Luſitani Aragonijque domeſticis calamitatibus exagitati ſunt, contrarijs quidẽ ſtudijs pari tamen incommodo infelicitateque.

Mariæ Reginæ obitus.

CAP. XVII.

ACCEPTA ad Granatam calamitate, Mauri victoria feroces atque præclari Oſcam in Baſtetanis, Ores, Galeramque occuparunt, eripueruntque D. Iacobi militibus, in quorum ditione erant. parte altera Tucci lautiſſimum municipium expugnatum. in incolas ferro ſæuitum, nulla neque ſexus neque ætatis miſericordia. proxima rũpes, arcisque munitio, multis perfugio fuit. In Caſtella Citeriore atque Vlteriore, alijsque contributis prouincijs motus erat: nouæque ſpes Principum, quos generis nobilitas potentiaq; proximè ad regni procurationem deſtinabat. Maria Regina fœderis beneficio annis ſuperioribus facti rerũ ſummam ad ſe auocabat. de ea re ad vrbes & oppida literæ datæ, ne ſe prauis cuiusquam artibus in fraudem induci paterentur, decoris obliti ſcilicet fidei immemores. Reginæ imbecillitas plerisq; contemptui erat: imparque grauiſſimis regni curis fore videbatur proceres multi ad rerum faſtigium vno tempore aſpirabant. hi præcipui: Philippus Regis patruus: Ioannes Emanuel, & Ioannes alter Viſcaiæ Princeps remotiores quidem ſtirpe, cæterũ egregiè fortes, opibus ingentes, regioque ex ſanguine nobiliſſimi. his cura ſummaq; omnium rerum demandata eſt haudquaquam in vnum conſenſum conſpirante prouincia, ſed in partes factionesque ſciſſa. Inconſulte, ac veluti per dementiam cuncta agebantur. Multi priuati conuentus habiti, vrbium oppidorumque. multum timoris, multum periculi erat. Philippum Bætica rebus præfecit. Ioannem Emanuelem Carpetania, atque ea veteris Luſitaniæ pars, cui Extremaduræ nomen eſt. Ioannem Viſcaiæ Principem multo maxima Caſtellæ Vlterioris pars ſequebatur. intra vrbes ſæpe partium ſtudio tumultus erant. imperia ſæpe mutata: dum nunc his, nunc illis afficiuntur, prout cuiusque res erant, ſpe largitionum multitudine pretio venali, dubia fide. hinc ſcelerũ licẽtia, cædes, latrocinia, luctuoſiſſima rerũ facies. A potẽtioribus tenuiores opprimebantur. regia vectigalia domum auertebãt magiſtratus, Principesque. infame latrocinium, turpiſſimum peculatũ. nullum erat genus mali, quod

ea prouincia non pateretur. Ferdinandus Cerda viribus inferior, ſuſpicionibus obnoxius, ob veteres de regno contentiones paſſim excluſus, Ioanni Viſcaiæ Principi adhæſit. Eius ſeculi anno
1320 viceſimo hæc in Caſtella gerebantur. Quo anno Ioannes Aragonij Regis filius, Toletanus Pontifex Ilerdæ ſacratus eſt, in locum Guterrij priori anno pridie Nonas Septembris defuncti ſubſtitutus, eximia vtriuſq; gentis lætitia, ſpe, plauſu, proſperum iuſtumq; pontificatū fauſtis vocibus ominantium: Reginæ Mariæ haud obſcuro dolore metuentis, ne tanti Principis aduentus, res commotas amplius exulceraret. verùm eæ ſuſpiciones Romani Pontificis ad Reginam litteris deterſæ ſunt, timorq; exemptus, pacata omnia fore pollicentis. Cum Aragonijs certè Præſulibus magna de dignitate eccleſiæ Toletanæ contētio fuit. Ioannes de more crucem præferebat poteſtatis inſigne. id ſibi veteri iure conceſſum recentique memoria confirmatum, licere arbitrabatur, cum Primas eſſet Hiſpaniæ. Tarraconenſis, Cæſarauguſtanusque Præſules, qui inaugurationis cæremoniæ interfuerant, iure cōtrouerſo, cauſſaq; nondum dijudicata negabant. ad has voces cùm Toletanus non mutaret ſuæ eccleſiæ dignitatem tueri certus, patriſq; fauore fretus: Cæſarauguſtæ, vbi regni conuentus à Rege habebantur, à Cæſarauguſtano Præſule anathemate notatur. clauſa templa, ſacrorum iuſtitium fuit incredibilem audaciam, confidentiam ſingularem. Conſtitutio ſuperioribus annis anathemate ſancita, ſi quis in aliena prouincia crucem præferret, facto prætendebatur. Id ægrè Aragonium Regem habuit, filium in ſuo regno violari, ſuiſque in oculis. Datæ ad Romanum Pontificem de ea re litteræ acres atq; minaces: videbaturq; crudele aliquod exemplum editurus, ni admonitus à ſuis, de ſuarum eccleſiarū dignitate agi, regnoque: neq; videri æquum priuatis affectibus indulgēdo publicam cauſſam prodere, multum de animi furore remiſiſſet. Pontificis ambiguo reſponſo vtriq; ſuſpenſi, ita factum accuſantis, vt anathematis ignominia exolui Toletanum iuberet, ſi fortè extitiſſet iuſta. Nouus Præſul ex Aragonia digreſſus in prouinciam, de quo maximè timebatur, ne Ioanni Emanueli faueret, quoniam Cōſtantiam eius ſororem natu maximam vxorem habebat: eum maximè abalienauit regijs vectigalibus in Carpetania denegatis, quæ ille pro iure acceptæ poteſtatis & arreptæ procurationis auertere cupiebat. vnde implacabile inter vtrunq; Principē odiū.
Quo tempore Vaſcones ſub imperio
Gallico quieſcentes memorabilem cla- 2
dem in Cantabria acceperunt. Obierat
Philippus Longus Rex Galliæ 4. Nonas
Ianuarij, ſalutis anno milleſimo trecen- 1
teſimo vigeſimo primo, nulla relicta ꝓle, ſucceſſerat Carolus eius frater cognomento Pulcher, forma, liberalitate, animi magnitudine fratribus par. Hoc Rege à Cantabris ea parte cui Guipuſcoę nomen eſt, Gorritia arx improuiſo
aduentu occupata. cauſſa obtēdebatur, 3
quoniam à Vaſconib. iniuſtè poſſideri, ſuiq; iuris eſſe compertum erat. Iniuriæ vt vindicaret Vaſcones progreſſi ad ſexaginta millia, niſi aut numeri ſunt vitiati, aut fama mentitur, ad Beotibaram (id oppido nomen eſt) Septembris die nonodecimo, à paucis Cātabris, omnino octingentis iuga montium, clauſtraque occupantibus: indeq; vegetes ma-
gnis lapidib. refertos, in ſubiectos pro- 4
uoluētibus, profligati ſunt. maior quàm pro numero cædes fuit, multique capti. Cantabrorum Dux Egidius Onizius, Vaſconum Pontius Morentaina, homo Gallus eius prouinciæ pro Rege Gallo Præfectus. Victoriam ea ætate in paucis

celebrem fuiſſe neceſſe eſt, argumento vulgarium carminum, quibus ad hanc diem ad lyram canere, celebrareque eius prouinciæ homines, vtraque lingua Caſtellæ & Cantabriæ, eius pugnæ euentũ conſueuerunt. Guillelmus Cardinalis Sabinus Epiſcopus à Romano Pontifice in Caſtellam legatur: ſi eius diligentia pontificia auctoritate malis, quæ vniuerſam prouinciam occupabant, finis imponeretur. Eo auctore Palentiam regni conuentus indicti. Quo tempore Maria Regina annis grauis, fracta valetudine reipublicę calamitatibus oppreſſo animo Valliſoleti extincta eſt, Iunij Kalend. anno milleſimo trecenteſimo vigeſimo ſecundo, trium Regum ætate reipublicæ præſidium, Caſtellæ columẽ. Pietatis monimentum Olgarum cœnobium in eo oppido eſt, eius impenſa inſtauratum, extructumque: vbi funus eius illatum. duo alia monaſteria Burgis vnum, Tauri alterum cõſtituta: aliis per prouinciam locis alia. Palentini conuẽtus Reginæ morte impediti ſunt. Guillelmi Legati iuſſu Epiſcopis vniuerſa ditione Valliſoletum conuocatis, concilium hac tempeſtate nobiliſſimum peractum eſt. In eo concilio quarto Nonas Auguſti multæ ſalutares leges promulgatæ ſunt, in eo numero anathemate vinciuntur, qui carnibus quadrageſimæ aut quatuor temporum diebus veſcentur: quique in eis publicè vendiderint carnes. A noſtra religione alieni, templis dum res diuina peragitur, intereſſe vetatur. Iis tamen ſi noſtra ſacra ſuſceperint ſacri ordines, & ſacerdotia vnde inopiã tolerent, non denegantur. Purgatio vulgaris reprobatur, qua Hiſpani vulgò vtebantur. Extant Ioannis Toletani Præſulis conſtitutiones per idem fere tempus promulgatæ. In ijs, niſi Iudęi & Mauri quo tempore res diuina peragitur à templis receſſerint, ceſſare mandat. Redactas Cruciata pecunias ad ſe cum fide deferri captiuis redimendis, egenorum inopia ſubleuanda. Presbyteri quater minimum per annum diuina hoſtia ſacrificando: neq; vnquam niſi matutinis precibus exorato numine. Eccleſiaſticis obſequijs parta bona, ea dare legareve filiis quamuis iuſtis nefas eſto, & erit qui ſacerdotes & Epiſcopos eorum bonorũ dominos & arbitros faciat? Eodem anno Granatæ in arce Alhambra, Rex Iſmael ſuorum coniuratione occubuit. Cædis miniſter auctorque Algeziræ regulus, conſcius Ozminius, vterque infenſo in Regem animo: ex quo Tuccis oppido capto priori captiuam abſtulit, excellenti formæ venuſtate, Ozminij nepos in ipſa expugnatione occiſus eſt. Mahomad Iſmaelis filius, nondum planè cognita Regis morte, duodecim natus annos ſellæ impoſitus, atque per plateas circunductus, Rex ſalutatur, eximia Prętoris fide, pleriſque vt in repentino caſu, miraculo attonitis. nam coniurati, niſi eorum conatus eſſent occupati, alium ex ſuo numero Regem deſtinabant ij omnes vrbe exacti, maioris mali metu, in exilium abierunt.

Alfonſus Caſtellæ Rex regnum capeſſit.

CAP. XVIII.

REGINÆ obitu regni calamitates auctæ ſunt: tumultus, cædes, latrocinia vigebant, ſpes communes & priuatæ in vno Rege ea tempeſtate ſitæ erant, ſi ad iuſtam ætatem perueniſſet, in minoribus annis id ſpecimen præbuerat, vt iuſti atque optimi Principis indolem habere crederetur. & fauent homines libenter votis ſuis, credunt, ſperantque quod cupiunt. Ergo cùm primùm ætatis annum, quintumdecimum attigit, Valliſoleti regnum caſſere conſtituit: ætate quidem nondum tantis matura rebus, cæterum rerum ſtatus moram non recipiebat. Maior ipſi, quam pro annis prudentia inerat: prouincia-

lium ſtudia accenſa feſtinaque, ingenita gentis erga Reges ſuos caritate. Garſias Laſſus, Aluarus Oſorius præcipua prudentiæ opinione viri quam multarum rerum diuturno vſu, magnoque ingenio quæſierant, vltro ſe in adoleſcentis Regis gratiam inſinuabant, ſpe veniæ, eorum quæ diuturno interregno commiſſa erant, rei priuatæ augendæ, publicæ iuuandæ. Hos in familiam admiſit, intimosque habere cœpit: quorum cõſilijs vteretur. duobus tertius adiunctus Iuzephus quidam Aſtigitanus Iudæus, proximum gratiæ locum obtinuit, homo copioſus, publicanorum princeps. vnde omnes pecuniæ vias norat, quod in tanta ærarij inopia ex vſu futurum erat. & eſt id genus hominum maximè Principibus gratum, regijs literis regni procuratores acciti, certatim Valliſoletum venerunt, pro ſe quiſq; Regis gratiam præoccupare, alijsq; eripere contendentes, aſſimulatis ad tempus officijs, fide neq; ſyncera neque diuturna. Philippo penes Regem reſiſtente, Ioannes vterq; è curia, venia neq; impetrata neq; petita abierunt à Rege penitus auerſi: quẽ peſſimis cõſilijs in fraudẽ induci querebantur. Mutuis auxilijs aduerſus omnẽ iniuriam vt ſe munirẽt, ad Cigales oppidum armorum ſocietatem ſanctiſſimo iureiurando conſtituunt. & quo ſanctius fœdus eſſet Ioannẽ inter Viſcaiæ Principẽ, priori vxore defuncta cælibẽ & Conſtantiam Emanuelis filiam, pactæ nuptiæ, Sanciendæ inter proceres ſocietatis hic mos fuit per multos annos ſeruatus. Legibus fœderis lectis, pater patratus eorum nomine: Teſtor, inquit, Deum & matrẽ eius, vt cuncta quæ ſunt ordine ex tabulis pronunciata, ſine dolo malo fraudeq; illis legibus ſtabo: neq; in fines hoſtiũ ſine ſocio ibo: neq; quid aliud contra faciã. Si prior defecero certo conſilio, illo die vos ſuperi corpus in hoc ſeculo, in futuro animã diris cruciatibus mactate: vires verbaq; deficiant facite: in pugna equus, arma, calcaria, ſubditi cum opus eſſet maximè. Id vbi dixit, ſocij ſubijciebant, Amen. Nonnunquam etiam diuinam hoſtiam diuiſam in duas partes, vterq; ſociorũ libabat. addebantur execrationes, hoc erat ſanctiſſimum iungẽdæ inter proceres ſocietatis pignus, ritusque. Eius ſocietatis diſtrahẽdæ, vnde noua bella metuebant, cura regios ſollicitabat. ratio aliqua quærebatur. optima viſa eſt, vt Rex à Ioanne Emanuele Cõſtantiam filiam coniugem peteret. Vtilitati magis quam amicitiæ aut religioni ſeruire Principes ſolent: atq; eò ſe conuertere, vnde ſpes melior affulget, nulla famæ memoria nulla fidei, Emanuel Pennafielem ſuæ ditionis oppidum occultè digreſſus totum ſe ad Regis amicitiam transfert. puella in eius poteſtatem contraditur nondũ matura viro, Ioannes ea ſe ſpe deiectum dolens, ſuisq; artibus peti videns, Blancam Petri Principis filiã ad Granatam extincti in coniugium ambire conſtituit, ampliſſima dote inuitatus: quæ Almaſani, Alcocerij, aliorumq; circa oppidorum ditione conſtabat, ad Aragoniæ limitem locis commodiſſimis res nouas molienti. Aduerſus eos conatus Regi perſuaſum, vti Blancam paterno principatu opibusq; ſpoliaret. Omne magnũ exemplum aliquid iniquitatis habere admixtum, ſed iniuriam tñ priuatam vtilitate publica compenſari. Præcipuus auctor Garſias Laſſus, vt fidem, conſilij atrocitate Regi ꝓbaret, Petri Principis beneficiorũ immemor. & eſt erga mortuos obliuio parata, raraq; fides. Ioannes Emanuel in Regis gratiam reſtitutus Toletani Præſulis vlciſcendi euertendiq; conſilia agitabat. accidit vt Rex vectigalium rationẽ exigeret à Toletano. ille iniuriam interpretatus æmuli fraude comparatam, apud Regem quidem eorum quæ facta erant,

erant, cauſſas excuſauit: in æmulum ve-
rò (nam fortè aderat) grauiſſimis verbis
inuectus eſt. probra inter ſe obijciunt, q̃
furor dabat. Contentione ad tẽpus ſe-
data Emanuel pro ea auctoritate q̃ ob-
tinebat, vt dolorem vlciſceretur, multa
ſuadendo auctor extitit, vt ſcrinij regij
p̃fectura, quo magiſtratu ꝓxima ſecun-
dùm Regem poteſtas cõtinebatur, & ab
antiquo penes Toletanos Præſules fue-
rat, Ioanni detraheretur. Nõ tulit igno-
miniam inſolens cõtumeliæ animus. er-
go è curia Caſtellaq; diſceſſit: Regisque
patris interuẽtu impetrauit, vt Toleta-
num pontificatum Tarraconenſi mu-
taret, adiuncta Alexandri Patriarchæ
inani & ſine ꝓuentu appellatione. Se-
menus Luna, Præſul Toletanus effe-
ctus: Garſias Laſſus ſcrinij regij Magi-
ſter. Inde initiũ Magiſtratus imminuen-
di, obſcurandiq; obſcuris miniſtris. no-
ſtra ætate debilitata auctoritate, ac nul-
la ferme (q̃ magna labes fuit) nomen
tantùm Cancellarij à Toletanis Præſu-
libus retẽtum eſt. Dum hæc in Caſtella
hoc anno & cõſequentibus gerebãtur,
Aragonius ex Bonifacij Pontificis con-
ceſſione Sardiniam armis petebat à Pi-
ſanis publicè poſſeſſam nullo iure, ſed
vi tantùm & armis: iniuriaq; Romanæ
eccleſiæ, in cuius clientela ab antiquo e-
ius inſulæ imperium fuerat. Miſſus Al-
fonſus Aragonij filius. adiuncta valida
claſſis. biennio inſulani domiti. varijs
locis & prælijs victi Piſani. Aragonij ex
ſaluberrimis Hiſpaniæ locis in eam in-
ſulam cœli grauitate infamem deducti,
morbis graſſantib. pars magna periere:
haud exigua Petri Principis ſpe, ſi Al-
phonſo fratri aliquid humanitus cõti-
giſſet, regni hæreditatẽ excluſa fraterna
prole ſui iuris futuram ſperantis. recenti
Caſtellæ exemplo erectus erat, multo-
rumq; procerum ſtudijs fretus, quæ illi
certatim offerebantur. ea cauſſa extitit
pacis cũ Piſanis maturãdæ. Iunio menſe
anno milleſimo trecenteſimo vigeſimo 1324
quarto ſancita eſt, his legib. Vt captiui
vtrinq; redderẽtur. Mutui cõmercij li-
bertas eſſet. Calaris arce à Piſanis retẽta
cũ territorio & oppidis cõtributis, reli-
qua Aragonijs cederẽt. Eo fœdere facto
inſulæ quidẽ poſſeſſio penes Aragonios
Reges manſit. Alfonſus autẽ in patriam
reuerſus apud patrẽ effecit, vt filios ſuos
in regni ſucceſſione Petro p̃ferret. Cæ-
ſarauguſtæ id à Rege præſtitũ, vbi con-
uẽtus regni erant. proceres ſunt in pue-
rorum verba ſacramento adacti. ſic le-
gum inſtituta, opinionesque hominum
variabant. Anno proximo milleſimo 1325
trecenteſimo vigeſimo quinto, ſeptimo
Nonas Ianuarij, Dionyſius Luſitaniæ
Rex Scalabi deceſſit, diuturno regno
annorum quadraginta quinque, nouẽ
menſium, dierũ quinque, excelſa animi
magnitudine, & perpetua felicitate in-
ter Principes ea ætate inclytus. Dome-
ſtica diſſidia implacabileque inter patrẽ
& filium odium ad aliquam iniuriam
extrema ætate acceſſerunt. Corpus in
Ciſtercienſe monaſterium illatũ, quod
eius impenſa ab Oliſipone ſex paſſuum
millibus, ab imo totum erat extructum.
Pietatis id argumentum eſto. liberali-
tatem magnificentiamque animi, mul-
ta oppida conſtituta, alia perpetua mœ-
nium corona, aut alijs operibus muni-
ta indicant. Eliſabetha vxor fœmina
ſanctiſſima ad vndecimum annum vi-
ro ſuperuixit, in memoria vitæ per vir-
tutem actæ, ſynceroque religionis cul-
tu egenorum miſerijs ſubleuandis, vi-
duitatis incommoda ſuſtentans. mo-
rum innocentia tanta, vt defunctæ me-
moria ex ritu Chriſtiano templis cœlo-
que dicata ſit. Corpus Conimbricæ ad
diuæ Claræ, quod ipſa monaſterium cõ-
ſtruxerat ad Mondæ ripam, præcipua
prouincialium religione colitur. Ea vi-
tæ modeſtia, vt poſt viri obitum domi-
cilio prope id monaſterium conſtitu-

to, non

to, non alia veſte quam eæ virgines vteretur. Dionyſio Alfonſus filius maior abſque controuerſia ſucceſſit, Fortis cognomē ab ingenio & bellicis ſtudiis nactus. filios Alfonſum, Dionyſium, Ioannem, quos ex Beatrice vxore genuerat, in tenera ætate amiſit, nulla neque vitæ neque mortis gloria. Maria, Petrus, Eleonora, meliori fato nati parentibus ſuperſtites fuerunt. Ipſo anno in Ceretanis Sāctius Rex Balearis vita functus eſt nullua ex ſe prole. Iacobus tamen fratris Ferdinandi filius, eius teſtamento regni hæres nuncupatus. Rex Aragonius ex Iacobi aui teſtamento, qui id regnum primus inſtituerat, minoriq; filio reliquerat, ſui iuris factū Sanctij obitu diſputabat, vtriq; argumenta non deerant, quibus cauſam tegerēt. Iacobus puer poſſeſſione potior erat, hominumq; miſericordia, propter infirmam ætatem, patriſque memoriam. Aragonius validior. Conuenit, inter eos vt Conſtantia Aragonij neptis, Iacobo Baleari nuberet, dotiſq; nomine aui patriſque iura in viri domum inferret, ſermonum miniſter auctorq; fœderis Philippus pueri Regis patruus, vir ſacratus: penes quem Sanctij Regis teſtamento, regni procuratio puerique Regis tutela ad iuſtam eius ætatem fuit.

Aragonij Regis obitus.
CAP. XIX.

NONDVM Caſtella conquieſcebat ſuperior licentia proceres feroces vt eſſent, effecerat: multorum inter ſe odia accenderat, non ſecus ac fluctus maris ventis agitati, remiſſa quamuis tempeſtate, nondum in malaciam compoſiti. Ea res Alfonſum Regem, alioqui mitem ingenio prouocauit, vt in turbulentos ciues ſæuiret: vnde illi Vindici nomē. plectendi initium à Ioanne Cantabriæ Principe factum eſt. Blancæ is nuptias malis artibus ambiebat (quæ cum matre in Aragoniam abierat) luculento atque commodiſſimo principatu inuitatus, niſi impetraret Alfonſum Cerdam ex Gallia ad ſpem auiti regni reuocaturus. ſic ſe facturum minabatur, in vtraque re Alfonſo Regi ægrè facturus. Importuni conatus occupandi erāt, vi periculoſum, fraude indecorum. Quid Rex faceret? vicit vtilitas honeſtatem. Bellum in Mauros comparabatur ſpecie eius belli Taurum ad ſe Ioannem vocare conſtituit, fit ſpes Eleonoræ regiæ ſororis ipſi iungendæ, ſplendidius id coniugium viſum eſt, præterea Garſias Laſſus, quem Ioannes infenſiſſimum inimicum eſſe conquerebatur, è curia amandatur, ſic ars victa arte eſt. Vocatus venit ad Regem, conuiuio ſplendidè accipitur, ipſo omnium Sanctorum feſto die, anno M.CCC. vigeſimo ſeptimo, dies apparatuſque conuiuij ludum & ſecuritatem magis quàm metum oſtentabat. Itaque inermis & imparatus acceſſit, inter epulas Regis iuſſu obtruncatur. commiſiſſe quidem videbatur, vt hoſtis loco eſſet: iura tamen hoſpitij violare, & per fidem colloquij incautum opprimere iniquum fuit, tametſi non deerant, qui Regis factum excuſarent: veris an falſis rationibus non diſputamus. vnica certe Ioannis filia, quæ in nutricis poteſtate erat, Baionam in Tarbellis, quæ vrbs Anglico imperio tenebatur, fuga delata. Maria Ioannis mater Peralij (id oppido nomen eſt) in virginum collegio à ſuperioribus annis vitam exigens, & nunc atroci nuncio luctu, lacrymis, ſqualore oppreſſa, Viſcaiæ principatum Garſia Laſſo auctore, Regi pretio vendidiſſe fertur, metu an voluntate incertum. Et erat Regi obſiſtere periculoſum: iniqua certè conditio importunus mercatus, nepti ſuperſtite, Ioannis Laræ poſtea vxore, vt eſt inferius demōſtrandum, (huic tandem Viſcaiæ principatus cedet, Regis ira remittēte) paterna Ioannis oppida arceſque ſupra octoginta pars armis pars volūtate occupata pe-

nes Re-

nes Reges perpetuo iure ſubſtiterunt. Erat Emanuel Princeps limiti aduerſus Mauros Pręfectus. eo Duce, quamuis Ioannis cæde territus erat, eiusq; exemplo intelligebat maleRegi fidem cõmitti, qui nuptiarum ſpecie Principẽ ſibi propinquũ violaſſet: bellum tamen cũ Mauris impigre gerebatur: à quibus Rute arx paulò ante improuiſo aduentu occupata erat: & Ozminio Duce in finesBæticę irrumpere cogitabãt.ad flumen, cui Guadalfortiũ nomen eſt, pugna commiſſa.victi cæſiq; Mauri. Emanuel victoria parta ad ſuæ ditionis oppida abijt bello abſiſtens,à Rege alienatus animo: quem nouo cõſilio Conſtãtiæ filiæ nuptijs repudiatis ad Luſitanos animũ adieciſſe ferebatur.id ſui euertẽdi initiũ eſſe non ignorabat.Itaq; Maria Regis Luſitani filia,in Conſtantiæ locũ ſubrogata eſt. auctor conſilij Aluarus Oſorius,magno Emanuelis dolore,Regisq; Aragonij: qui & ipſe Alfonſus vocabatur, & Conſtantiæ auunculus erat. Iacobus enim Aragonius Rex Alfonſi pater proximo à Ioannis cæde die Barcinone deceſſerat. ad Sanctæ Crucis regium funus illatũ. Theraſia nurus ante quinque dies Cæſarauguſtæ defuncta, & in Minorum æde ſepulta, gemino totius ꝓuinciæ luctu,duobusPrincipibus, quos ſumma caritate cõplectebatur, vno tẽpore orbatæ. Succeſſit Iacobo Alfonſus filius, Petri,Iacobi,Conſtãtiæ ex Theraſia vxore pater: quatuor alij filij in minori ætate amiſſi. Illud in Iacobo Rege eximiam laudem meretur, quod regni principatus Aragoniæ Catalaunię Valentiæ indiuiduos fore perpetua lege ſanxit. Litibus, quibus vt antea flagitijs prouinciæ laborabant, vſque eo infenſus fuit, vt Semenum Radam inſignẽ ea ætate iureconſultum,cujus malitia multi euerſi erant, præuaricatoris lege poſtulatam regni finibus expulerit. Carolus cognomẽto pulcher Rex Galliæ & Vaſconũ,ad Vincennas ex morbo
deceſſit,ipſisFebruarij Kalen.anno mil- 1329
leſimo trecenteſimo vigeſimo octauo.
Sacerdotiorũ decumæ tota Gallia ſpecie belli ſacri aduerſus Ludouicum Bauarum EccleſiæRomanæ aſſiduum infenſumque hoſtem(qui ſuperiori annoPetrum Corbarium Romæ pſeudopontificem crearat Nicolai V.nomine impoſito) à vero PontificeIoanne XXII.cõceſſæ Carolo ſunt, lucri partem pacto. ſic fama tulit. Quod Philippo Longo datũ quidem ante erat: hac tamen conceptione exceptioneque verborũ,ſi è re pietateq; fore prouinciæ Epiſcopis viſum eſſet.conditio honeſtiſſima quã aduerſus importunas Principũ preces,vtinam alij Pontifices amplexi eſſent Caroli vxor grauida,tertio à viri obitu mẽſe filiam enixa eſt,cui Blancæ nomẽ fuit, Gallorum inſtituto regni expertem futuram. Caroli Valeſij ante ſecundum annum defuncti filius Philippus, trium ſuperiorũ Regum patruelis,atq;Eduardus Rex Angliæ Eliſabetha prognatus, eorundem trium Regum Galliæ ſorore ad regni hæreditatem contendere cœperunt. Philippus lege Salica prælatus eſt omnium ordinum ſuffragio.Inde inter vtranq; gentem diuturna internecinaq; bella extiterunt :Reges Angli Gallici imperij nomen & inſignia vſuparũt. meliori fatoVaſconum,qui à Gallorum imperio exempti ſunt. Eburouicum Comiti Philippo Ioanna nupſerat Ludouici Hutini filia ei Vaſcones Pompelone in regni conuentibus materno iure regnum decreuere: cõcedente nouo Galliæ Rege,annuẽteq; iuſtiſſimis prouinciæ poſtulatis & Philippus eratEburobicũ Comes è regioFrancorũ ſanguine noui Galliæ Regis ꝓpinquus Ludouici Sancti pronepos Vaſcones interea, quaſi omni ſoluti imperio, implacabili odio in Iudæorũ fortunas vitãq; graſſati ſunt. Stellæ in oppido vis mali incu-

buit. ad decem Iudæorum millia trucidata, niſi fortaſſe aut numeri ſunt, aut memoria vitiata.

Variæ Regum nuptiæ.

CAP. XX.

IISDEM diebus in Caſtella bellum atrox in Mauros parabatur. veteribus copijs ſupplementum ſcribere: ab ſocijs auxilia accerſere: modis omnibus feſtinare. Regis barbari imbecilla ętas, Maurorum inter ſe diſſidia excindendæ gentis occaſionē dabant. Ozminij filius Abrahamus, cui à multo vino Ebrij cognomen fuit, noſtris ſeſe adiūxit. ſequebatur delecta militum manus. Rex Alfonſus Hiſpalim maturare cōſtituit. inde in hoſtiū fines inuectus grauiſſimas clades intulit. Oluera, Pruna, Aiamōtes captæ. æſtate ijs rebus perficiendis autumnoq; circumactis, miles præda grauis lætusq; Hiſpalim in hiberna eſt reductus. Alfonſus Gotifredus maris Præfectus noua & ipſe victoria clarus, ad Regem venit. duas & viginti hoſtium triremes Granatenſes Africanasq; nauali pugna deuicit. ex eo numero tres captæ, quatuor ſubmerſæ, mille & ducēti Mauri pars cæſi, pars in ſeruitutem abacti. plena omnia gratulatione erant: feſtaq; lætitia vrbs nobiliſſima perſonabat. De regijs nuptijs per legatos actū. Ioannes Emanuel Regis voluntatē in eo obſtinatā intelligens, fide per feciales renunciata, cū Regibus Aragonio & Granatēſi fœdere facto ex Chinchilla Almanſaque locorum munitione fretus, regijs finibus imminere, latiſſimè prædas agere, præcipuo agreſtium damno. Oſorio amicorū principi abs Rege Hiſpali datum, vt Traſtamaræ, Lemoſij, atq; Sarriæ Comes eſſet, nouum id exemplum fuit, nullis antea in Caſtellæ regno Comitibus. Rudi cæremonia honos delatus. Hiſpania litteraturæ expers moris omnis ignara. Tres offæ in vini poculo oblatæ. cùm inter ſe Rex Comesq; tertiò inuitaſſent, vter prior ſumeret, à Rege offa vna ſumpta, à Comite altera. Ius caldariæ in caſtris, in bello vexilli ꝓprijs inſignibus diſtincti datum. In eā ſentētiam confectis tabulis atq; recitatis, cōſecutus aſtantium clamor, plauſúsque, læta fauſtaq; nouo Comiti ominātium. Is inſtituēdi Comites ritus fuit. Cordubæ regiæ ſeueritatis exemplum cōſtitutum. Ioanni Pontio, ꝙ Egabri arcē Calatrauæ militib. reſtituere ad Regis imperium recuſaſſet malis reipublicę temporibus occupatam, ꝑterea homini ſeditioſo caput amputatum. idē ſuppliciū alij ciues Cordubenſes tulere initę cum eo ſocietatis, aut rerum aliarum capitalium cōuicti. Garſias Laſſus Soriæ ad aras, dum in D. Franciſci ſacris operatur, obtrūcatus Regis dolore maximo eſt, à quo fuerat Hiſpali aduerſus Ioannis Emanuelis conatus, paulò ante amandatus. inuidia illi nobilitatis exitio fuit: cuius euertendæ conſilia agitare credebāt. Eſcalona modicū in Carpetanis, ipſoq; Toletano agro oppidū tumultuari cœperat, & aduerſus Regis imperium cum factioſis cōſpirare. noui motus ex Vlteriori Caſtella nunciati. Taurus, Sentica, Valliſoletū concitatæ. auctor ſeditionis Fernandus Balboa Hoſpitalarius Prior, fretus opibus ſuis, & familiæ ijs locis cū primis nobilis copioſæque. Oſorij Iuzephiq; Iudæi arbitrio cuncta agi inuertiq; quærebātur. Regemq; duobus hominibus mācipari, quaſi iniecta carminibus vęcordia ægrè ferebāt ſoluta Rex Eſcalonæ obſidione, vnde maius periculum imminebat, feſtinauit. Valliſoleti non prius intra mœnia eſt admiſſus, q̃ Oſorio ex aula curiaq; amandato. Regis imperium quamuis neceſſitate vſurpatum, tantū inſolenti homini dolorē inuſſit, vt à Rege planè deficeret: atque cū Ioanne Emanuele vires iungeret. id illi exitio fuit. Ramirus Guſmanius ſimulata

lata

lata à Rege fuga in amicitiam inſinuatus, incautũ obtruncauit. arces theſauriq; ingentes, quo tẽpore rempublicam prædæ habuit, cõgeſti, à Rege occupati. multorũ criminum accuſatus, nulloq; defendente conuictus, lege perduellionis damnatur, ſentẽtia ad Tordehumos abs Rege ipſo ꝓnunciata. is exitus duorum ea tempeſtate magnorum virorum fuit. Iuzephum ignobilitas tutata eſt, gentiſq; contemptus. ꝙ exitio eſſe potuiſſet, ſaluti fuit. Regis nuptiæ ad Mirobrigam celebratæ, quæ Ciuitas Roderici hodie eſt. Alfonſi Aragonij placandi ab Emanueleq; diducendi inter duos Reges Caſtellæ & Luſitaniȩ conſilia communicantur. Ex priori cõiugio cælibi Eleonora Regis Caſtellæ ſoror in coniugiũ oblata. accepit Aragonius cõditionem: rebusq; cõſtitutis Turiaſone Regum duorũ conuentu, Caſtellæ atq; Aragoniæ nuptiarũ celebritas peracta, magna vtriuſq; gẽtis lætitia plauſuque, auſpicante ſalutis anno milleſimo trecẽteſimo vigeſimo nono: quo ſyncerior amicitia eſſet, multiplici affinitate obligata. Blãca Petri Principis filia, eius quẽ ad Granatam occubuiſſe dictũ eſt, Petro Luſitani Regis filio maiori deſponſa eſt, Reginæq; Caſtellȩ tradita in Luſitaniam mittẽda. Inter tres Reges fœdus aduerſus Mauros ſancitũ: ſi gẽtis impiæ reliquias viribus ſociatis delere poſſent. cautum ꝑterea, ne perfugas inter ſe reciperent. in quo tranquillitatis publicæ ſpes continebatur. Ioannes Emanuel eo fœdere excluſus, ab Aragonioq; deſtitutus, nouis affinitatib. ſe munire ſatagens, ipſe quidẽ ſecundis nuptijs Blancam duxit, Ferdinandi Cerdȩ filiam: Ioanni autem Laræ, Maria Ioannis Coclitis, ꝓles connubio iuncta eſt, ſpe cõmunibus armis Viſcaiæ principatum puellȩ dotalem recuperãdi eripiendiq; Caſtellæ Regi. cum quo ſimultates Emanuel Laraq; apertius ſimpliciusq; exercebãt: callidius alij & implacabilius, Petrus Caſtrius, Carolus Alburquerquius Dionyſij Luſitani Regis ex Ferdinando Sanctio nepos, Carolus Harus Camerorum regulus, factionis princeps. hos magna ꝓuinciæ pars ſequebatur. Noui Vaſconum Reges ipſo anno Pompelonẽ appulſi, conceſſi regni hæreditatẽ creuere his legibus. Ne intra duodecimum annũ nouæ monetæ genus cuderetur. Erat enim pecuniæ deprauandæ inuectus ea ætate mos prauus incommodusque. extatq; de ea re Ioannis Pontificis lex, quæ eſt de crimine falſi vnica per idem tempus promulgata. Ad aulæ obſequia externi ne admitterentur: idem de arcium præfecturis cautum. Regni vendendi, permutandi, regijve patrimonij alienandi facultas ſublata. Si proles maſcula nata eſſet, cùm primùm vigeſimũ ætatis annum expleſſet, Vaſconum Regem fore, reipublicæ moderatorem, datis Philippo patri centum aureorum millibus. Si nullam ex ſe prolẽ reliquiſſent, noui Regis inſtituendi liberam poteſtatem penes tres ordines futuram. Sic Vaſcones leges vt acciperent dederũt. quibus iureiurando ſancitis in templo eius vrbis maximo Rex & Regina coronati, inunctique ſunt tertio Nonas Martij. lætis fauſtisque ominibus, plauſuque omnis ordo, omnis ætas felix fauſtumque regnum comprecari. viæ flore, fronde, virenteque herba ſtratæ: aulæis, picturis, tabulis, parietes veſtiti: nullum lætitiæ genus ꝑtermiſſum, quaſi noua rebus luce reddita, publicæq; prouinciæ ſalute reddita, Regibus quaſi poſtliminio in anguſtas eas ſedes poſt annos quinque & quinquaginta reſtitutis. Fuerunt hi Reges numeroſa prole felices: Carolum, Philippum, Ludouicum magnis principatibus auctos: Ioannam, Mariam, Blancam, Agnetẽ, magnis Principibus conſequenti tempore iunctas ſuſceperunt. Flandri per idem

tempus tumultuantes, Ludouicũ Comitem ſuum in carcerem coniectum, liberatum poſtea intra Gandauum obſedere. Domo profugi patrocinium Rex Galliæ ſuſcepit. miſſis in Flandriam legatis nihil effectum. ventum ad arma. huic bello tum alij Principes, tum Philippus Rex Vaſconum affuere. Ad Caſſelum oppidum caſtra caſtris collata. menſe Auguſto ardentiſſimo Sole, neglectis cuſtodijs Flandri in Gallorum caſtra atque munimenta irrumpentes, regium tentorium inuaſere. priuſq; arma ſumere & equos conſcendere poſſent plurimi Francorũ obtruncati. Rex proximus periculo fuit. Ex alia tamen caſtrorum parte occurſum. & ſic Flandri armorum pondere, æſtuq; Solis debilitati, oppreſſi, reiecti, in fugamque compulſi ſunt. Sic vtriuſque Regis virtute Ludouicus in paternum principatum reſtitutus eſt: nam cætera poſt victoriam procliuia fuere. Rex Vaſco rebus patratis in prouinciam redijt, cædibus, latrocinijs, ſcelerum licentia ex priori Regum abſentia infeſtam. De regni ſtatu æquitateque reuocanda actum. Adhibitis in cõſilium viris principibus, iuriſque tum communis tum priuati peritiſſimis, nouæ leges ſancitæ, vnde ius populo diceretur, quibus Noui fori nomen eſt. Rebus compoſitis, reique publicæ tranquillitate fundata, noui Reges rediere in Galliam. Species erat Gallo Regi propinquo & neceſſario opem ferendi aduerſus Anglos, regni iura armis repetentes. re patriæ deſiderium incitabat: & præ Galliæ copijs, cultu prædiuite vbertateque, Vaſconum regio cõtemptui erat. Henricus Solibertus homo Gallus, rebus Præfectus: magno multorum dolore obtrectationeq; breuem lætitiam fuiſſe (ô nulla longi temporis felicitas) ſuaque ſe ſpe deluſos ſerò conſiderantium atque dolentium.

Bellum Mauricum renaſcitur.

CAP. XXI.

CASTELLAM inteſtini motus vexabant: belliq; Maurici inſtaurandi cura ſolicitabat. pecuniæ in ſtipendiũ redigẽdæ præcipua difficultas opponebatur. Madriti in regni cõuentibus oblata à prouincialib. eo maiori ſtudio eſt, quòd per eos dies Prieghum oppidum in vtriuſque regni finibus à Mauris erat occupatum: ablatumq; Calatrauæ militib. ſine ſanguine, Præfecti tantùm perfidia. Inteſtini motus componendi erãt. Iohannes Emanuel & ſocij conciliandi Regi. Aragonius ad belli ſocietatem alliciendus. Vtrunq; præſtitum. Conſtantia Emanuelis filia patri eſt reddita, eatenus ad repudij ignominiam Tauri retenta ſeruataque. Iuzephus Iudæus ad rationes regiorũ vectigalium compulſus, cùm fidẽ non ſatis probaſſet (& occaſio euertendi hominis q̃rebatur, neq; deeſſe poterat) ærarij præfectura abijt: cautumq; ne deinceps externæ religionis homini demandaretur. Almoxariſi vox Arabica, quoniam inuidioſa erat, Præfecti theſaurarij appellatione mutata. in ea re vniuerſæ prouinciæ abs Rege gratificatum. Quingentos equites Rex Luſitanus in auxilium miſit. Aragonius & Emanuel alia parte in Maurorũ fines irrupturos polliciti. & erat Emanuel Murciæ limiti Pręfectus, Petro Aiala vicario. omnib. contractis copijs in Granatenſes fines penetratũ abs Rege Caſtellæ eſt. Theba validiſſimũ oppidũ obſeſſum ſalutis anno milleſimo trecenteſimo trigeſimo. Ozminius cũ ſex equitũ millibus abs Rege ſuo datis, Turoni ſe tenuit, duodecim à Theba paſſuum millibus. inde noſtris aſſiduus infeſtuſq; imminebat, præſertim cùm ad pabulum adaquatumve ꝑgrediebantur, acie dimicare nõ auſus. Pruna oppido interim à noſtris capto, conuerſus ad artes equites tria

tes tria millia ad vicinū flumen mittit: ipſe ex inſidijs noſtrorū caſtra, vbi pugna incaluiſſet, aggredi alia parte cōſtituens. Rex Mauri cōſilio indicato validam quidem manum aduerſus Mauros præmiſit: armatus ipſe in caſtris ſubſtitit. ſic ars arte deluſa eſt. fugati Mauri: eodemq; impetu ipſorū caſtra, cū nullo præſidio tenerentur, capta direptaque. Thebæ incolæ ſpe defenſionis abiecta, menſe Auguſto oppidū dedidere, vnam ſalutem pacti. Cagnetum Prieghumq; noſtris continuò ceſſere, aliæ præterea arces: eò maiori Alfonſi laude, ꝙ neq; Aragoniꝰ neq; Ioannes Emanuel auxilia cōmunicarant, hic nondū ſatis ſyncera fide, ille Sardiniȩ motus à Genuenſibus concitatos excuſans. præterea Luſitani equites in patriam redierant. Nouæ eæ irarū cauſſæ, præſertim aduerſus Emanuelem & ſocios: paciſq; proximo tempore cū Mauris ſanciendæ, annua duodecim aureorum millia pactis. mutui cōmercij ius conceſſum, dataq; facultas Mauris annonæ è Caſtella exportandæ. eò ꝓpenſius, ꝙ Rex Hiſpali, vbi fœdus factū eſt, Eleonoræ Guſmaniæ amoribus indulgere cœperat: ſic vt iuſtæ propemodū vxoris loco eſſet. Hæc mulier genere, forma, opibus, ingenio, prȩterea patre Petro Guſmanio, viroq; Ioanne Velaſco paulò ante defuncto ſatis fortunata fuerat: regio pellicatu maiori fama, q̃ laude, prole fœcūda fuit, filioq; tādē Rege felix poſt fata. Amicitia inter vtranq; gentē ſancita, Ozminius quidē Granatæ deceſſit, Abrahamo & Abucebeto filijs relictis. Rex Maurus eo quāuis præſidio deſtitutus, nouasq; ſpes captare volens, in Africā nauigauit, nouas inde copias, noui atq; grauiſſimi belli molem attracturus in Hiſpaniam: nulla fidei memoria, nulla initi fœderis paulò antè vti proximus liber explicabit.

Libri Quintidecimi Finis.

HISTORIÆ
DE REBVS HISPANIÆ,
LIBER XVI.

Granatæ Rex tranſmittit in Africam.

CAPVT I.

IN parte tertia orbis terrarū Africa eſt, fines habēs ab Occaſu quidem Oceanū Atlanticum, ab ortu aūt Ægyptum rubrumq; mare, vadoſum importuoſumque: Mediterraneo mari ad Septentriones alluitur. ſæuis vtrinq; Oceani fluctibus caſtigata, exeſaq; pyraramidis latiſſimæ figura in promontorium deſinit, cui à Bona ſpe nomen recenti memoria eſt inditum. Pleræque gentes legibus, moribus, inſtitutis, ipſo animorum & corporum habitu diſcrepantes ea loca obtinent. interiora Æthiopes incolunt latiſſimè fuſi, fuſco omnes colore, ſuccedunt Libyes, dehinc Numidæ Atlantis montis ſummis iugis diſcreti. Secundùm noſtri maris littora, qui proprio nomine Afri, Maurive nominantur, extēſi ſunt. ager ea parte bonus frugibus pecorique, arboribus plerunq; nudus, raræ cœlo pluuiæ, terræq;

fontes & flumina. Homines ſalubri corpore laborum patientia durati, velocitate magna in bello multitudine potius quam vera virtute vincunt. in equite præcipua vis. In ea prouincia Albohacenus ex Merinorũ familia nonus Marrocij Rex latiſſimũ imperium hac tempeſtate tenebat, omnibus circũ Africæ regulis perpetua bellorum felicitate domitis: Hiſpanici imperij ſpei imminens, Chriſtianoque adeò nomini formidabilis, claris maioribus, egregius ipſe, multis animi & corporis bonis. Cum Botexefinio Tremeſenio Rege bellum gerebat, paternas in eo inimicitias perſecutus. id vnum ad vniuerſam prouinciam ſubiugandam deerat: Hiſpaniæq; inuadendæ conatum retardabat. vetera gentis trophæa ad audendum incitabant, Mauricique imperij in Hiſpaniã reſtituendi ſtudium accendebat. Ad hunc Mahomad Granatæ Rex nauigare conſtituit, infirmus ipſe viribus, arma tamen ſociare, atque cum Africa Hiſpaniam committere cupiens. Phuth Mauritaniæ Tingitanæ vrbem nobiliſſimam cùm eſſet peruentum, ſplendidè à Rege barbaro acceptus atque habitus eſt, deterſa veteri ſimultate: nam Ozminio antea fuerat eiusque familiæ infenſus. amore vtrinque & munificentia certatum. Die conſtituta Granatenſis ad barbarum Regem hac ſententia orationem habuit. Bellum in Hiſpania, Rex maxime, vix toleramus, imminutis regni viribus, veteri gentis gloria obſcurata: noſtra an temporum culpa haud facile dixerim. in extremum tamen Bæticæ angulum compacti, omnibus oppreſſi malis, ægra ſpe vitam libertatemque ſuſtentamus. Turpe eſt dicere, ſed dicam tamen. vtinam ſeruire aliqua cõditione liceret, vllaque fides hoſti eſſet, nobis violandis diuinum numen promereri perſuaſo, nullaque nobiſcum fœdera, quauis ſanctitate vallata, firma fore cogitanti. Corrumpuntur quotannis ſegetes, agrique incenduntur: oppida, viri, fœminæ, pueri, pecora prædæ ſunt. nullum datur reſpirandi ſpatium. An non emori ſemel præſtat, quam in tantis periculis accerbitateque verſari? Vbi nunc virtus illa maiorum, qua incredibili celeritate Aſia, Africa, Hiſpania laudibus victorijsque noſtris peragratæ ſunt: diſiunctiſſimæque nationes virtutis noſtræ admiratione famaque coniunctæ? Maiorum facta non æmulari turpe eſt: partam verò ab illis dignitatem gloriamque & imperium tueri non poſſe flagitioſum. In his ærumnis tua nos virtus perpetuaque felicitas hactenus ſuſtentauit: & nunc prouocauit, vt ſupplex in Africam relicto regno nauigarem. Fuerit mihi pretium eguiſſe externæ amicitiæ. Regiũ eſt in amore reſpondere à quibus fueris prouocatus: gentis patrocinium ſuſcipere, imbecillium cauſam tueri, religionis patriæ, vt es, vindicem dici glorioſum, diuiſque immortalibus par. Subditis omnibus Africæ populis, aut finienda vobis militia eſt, aut in alias gentes tranſferendum bellum. Magni ſæpe Principes, bello, quam poſt victoriam, clariores extitere. quod otium frangat, bella ex bellis ſerẽdo, opes, gloria imperiumque quæritur. Finitimi Hiſpani ſunt, anguſto certè direpti freto, inter ſe imperijs diuiſi, inteſtinis motibus æſtuantes, ne conſenſu quidem futuro aduerſus externos hoſtes: tibi validiſſimæ legiones, multis exercitæ bellis, in aditu Hiſpaniæ munitiſſimæ arces bello opportunæ. nobis viri, arma, pecunia ſuperſunt. Præda vniuerſa veſtra erit: quẽ locum reliqueris libẽs tenebo. victoriæ ſatis magnum fructum arbitrabor, de gente impia atque nefaria vindictam. Ad hæc Rex barbarus, gratum eius aduentum extitiſſe reſpondit: ad belli ſocietatem inuitari iucundum. quoad inter

ter

ter vtranque gentem amicitia extitiſſet, res proſperè ceſſiſſe: labefactatas diſſidio. quod ad traijciendum inuitaret, ſibi id curæ fore. quamprimum belli Africani reliquiæ confectæ eſſent, cum omnibus copijs tranſmiſſurum. Abomelicum filium cum valida equitum manu præmittendum videri. id amicitiæ initæ pignus futurum. Interea Granatenſes Mauri Roduano & Abucebeto Ducibus in Conteſtanos inuecti, agris illata vaſtitate, Guardamarem (ad Staberi oſtium id oppidū eſt in mare proſpiciens, vnde nomen factum) captum direptumq; incendere: capita mille ducenta in captiuitatē abacta. Mahomade in patriam reuerſo, Ioannes Emanuel alijq; factioſi ad fœdus ineundum attracti ſunt. ſancita amicitia, miniſtro Petro Caluillo vltro citroque commeante. vſque adeò fatali diſſidio cunctorum animi occupati erant, nulla religionis memoria, nulla gētis ſuæ miſericordia, in quam bellum grauiſſimū comparari non conſiderabant, modò Regi ſuo ægrè facerent, priuatasque vlciſcerentur iniurias.

Abomelicus venit in Hiſpaniam.

Cap. II.

Erat adhuc in viuis Regina Luſitaniæ Eliſabetha, quamuis in extrema ætate pro communi ſalute publicaque tranquillitate quemcunque laborē ſubire prompta. Eius accitu Caſtellæ Rex Pacem Auguſtam venit: nullo maiori ex mutuo colloquio fructu, quàm quòd auia ſanctiſſima fœmina ſalutata, omnibusq; officijs culta eſt. Diſcedenti ex ea vrbe Regi ad Burguillos oppidum Alfonſus Cerda, à quo tandiu, tantoq; reipublicæ diſcrimine, de regno certatum erat, improuiſus occurrit ætate factus prudentior irrito toties conatu. in genua procumbens Regis dextram deoſculatur: quod gētis more, honori obſequioq; ducitur. gratiſſimum id Regi fuit, Alfonſo ſalutare. in patriam tādem reſtituto, data oppida, vnde vitā ſuſtentaret. Duxerat in Gallia Madelfam, ex regio Gallorū ſanguine nobiliſſimam. ex ea Ludouicus Ioannesque ſuſcepti. Ludouicus natu maior patrē in Hiſpaniam ſecutus eſt. Ioannes à Rege Galliæ propinquo Engoliſmorū comitatu donatus: deinde etiam equitum Magiſter effectus. inanis vmbra in Hiſpania quidem, & ſine poteſtate appellatio, in Gallia autem ſupremæ ſecundùm regiam in bello auctoritatis nomen. Proceſſit Rex in Carpetanos. peruentum Talaueram. D. Eulaliæ oppidum medio itinere Toletum verſus, Ioannis Emanuelis ditione tenebatur. cædibus & latrocinijs viæ infeſtæ erant, in vicinos agros identidem erumpente ex eo oppido perditorum hominum manu. ij Regis iuſſu comprehenſi, iudicioque conuicti pœnas capite ſoluerunt. ſimile ſeueritatis exemplum Toleti cōſtitutum. inde Madritum, Segobiam, Valliſoletum itum eſt. In eo municipio ex Eleonora pellice filius Regi natus, cui Petro nomen, Aquilaria Campeſtris principatus fuit. Ærarij ſupplendi cura ſolicitabat. monetæ genus inſtitutum, quàm Coronatos dixere, non probæ, neq; ſano conſilio. aucta annona eſt, magno populi damno iraque. nam ære adulterato commercia ſublata ſunt. Burgos ex ea Cantabriæ parte, cui Alauæ nomen eſt, legati ad Regem venerunt, eius regionis principatum offerentes, liberæ eatenus, ſuoque iure viuere ſolitæ: Victoria & Treuigno exceptis, quæ iam oppida regio Caſtellæ imperio parebāt. Ariagæ in planicie, vbi veteri inſtituto conuētus gentis erant, Regi præſenti is principatus defertur: atque libertas per tot ætates inuiolata illius primùm fidei ditionique vltro permiſſa eſt. datum expetētibus, vt Calagurris legibus

viuerent. antiqua gentis priuilegia conſeruata, in omni actione omnique vitæ parte conditio proxima libertati. noua vectigalia imperandi facultas ablata. extant de tota pactione Alfonſi Regis literæ, Victoriæ datæ, quarto Nonas A-
1332 prilis ſalutis anno milleſimo treceteſimo trigeſimo ſecundo. In ea vrbe noua militia à Rege excogitata inuectaque Bandæ nomine. Banda vulgari Hiſpanorum lingua Tænia eſt: quam noui milites rubro colore quatuor latam digitos à dextro humero ſub ſiniſtro brachio corpori circumducebant, honoris inſigne. ingenui tantùm, & qui decem minimùm annis in caſtris aulaq; verſati eſſent, ad eum ordinẽ allecti, nobilium modò filijs maioribus excluſis. Rex ipſe vniuerſæ ſocietatis Magiſter inſtitutus. eo honore iuuenes nobiliſſimi ad res maximas capeſſendas perficiendasque inflammati. qui longo tempore in magno pretio habitus, cõſequentium Regum ignauia, rerumq; humanarum inconſtantia in deſuetudinem abijt, vt ne veſtigium quidem extet. Compoſtellæ Rex, quo religionis cauſa conceſſit, balteo militari donatus, Burgis inunctus, regium inſigne deſumpſit ipſe, Reginaque in vtraque vrbe Ioanne Limia Præſule Compoſtellano ſacris de more operante. Regina inuncta non eſt. pudori id datum, & quoniam vterum ferebat. Affuere Præſules magno numero: viriq; principes non pauci abs Rege militiæ honore donati, tecti corpus ferro omni ex parte: quod lege in poſterum nouis militibus creandis ſancitum, & more gentis confirmatum deinde eſt. Publicã ex his rebus lætitiam duæ res incõmodæ exceperunt. de Blanca, quæ Petro Luſitanæ iuuentutis Principi pacta erat, dimittenda conſilia agitata: ſubſtituendaque in eius locum Conſtantia Emanuelis filia. vtrunque Caſtellæ Regi graue accidit. Blanca valetudinaria erat, neq; gignendis liberis apta. Balboa Prior Hoſpitalarius, Reginæ cui intimus erat vt dolorem ex viri pellicatu vlciſceretur, eius conſilij præcipuus auctor extitit. & erãt Regi per idem tẽpus ex Regina quidem Ferdinandus in ſpem regni ſi vita ſuppeditaſſet, ex pellice autẽ Sanctius, cui Ledeſmia oppidũ datum eſt, vno tempore Valliſoleti nati. Præterea Abomelicus Regis Marrocij filius vti cum Granatenſi pepigerant, traiecto freto Algeziram venit, ſeque eius vrbis & Arundæ Regem dixit. ſequebantur ex Africa equites ſeptem millia totius Hiſpaniæ imperium inuadendi cupiditas ſtimulabat ſpesque. Heraclea circumſeſſa, menſe Februario, ineunte anno milieſimo trecenteſimo trigeſi- 1
mo tertio. vineis, turribus & machinis omnium generum impugnata. Rex factioſorum motibus componendis in Vlteriori Caſtella diſtrictus, Gotifredum Tenorium claſſis Præfectum mari, ſacros militum Magiſtros, vt terra opẽ ferrẽt obſeſſis, præmiſit. impar hoſtium viribus manus. annonæ penuria in vrbe erat Præfecti culpa, cui Vaſco Pereſio nomen fuit. nam militiam quæſtui habens, neque ſe milite, neque commeatu ſatis inſtruxerat. Granatæ Rex alia parte in Cordubenſes agros inuectus. latiſſimas populationes facit. Egabrum captum. arx diruta. incolæ in ſeruitutem abacti. Præfecti perfidia cladis accepta, Mauros vltro in oppidum & arcem vocantis Heraclea omnibus feſſa malis ſpeq; defenſionis abiecta menſe Iunio hoſti ſe dedit, militũ incolarumque incolumitate pacta. Vaſcus Præfectus ex flagitij cõſcientia Regis irã, populi inuidiam veritus in Africã nauigauit. in vniuerſa Hiſpania magnus in p̃ſenti luctus. maior in futurũ metus fuit, ea olim parte vniuerſæ Hiſpaniæ exitiũ vaſtitatẽ illatam à Mauris recordantium. Caſtellæ Rex factioſis in ſpeciem

pacatis, magniſque tota prouincia delectibus iuſto exercitu comparato, adulta ætate Hiſpalim venit. Serum rebus perditis auxilium. ad Cæſarianum deditæ vrbis triſtiſſimum nuncium accepit. ſpe tamen priuſquam à Mauris muniretur, recuperari poſſe, eo maturare cõtendit. Affuit Iacobus x Eerica cum Aragoniorum manu, pro vrbe vario euentu pugnatum, leuia prælia erant: nam vniuerſis copijs dimicare, pars vtraque recuſabat. Abomelicus neque ſocors victoria, neque inſolens factus: Rex in propoſito perſtãs Heracleæ recuperandæ. Rei frumentariæ inopia in regijs caſtris laborari cœptum grauiſſima. mari ſemel & iterum commeatus affatim aduectus breui à multitutine abſumebatur: prorſus vt multi deſerentes caſtra in Abomelici manus inciderent, vicinis locis tendẽtis, atque ad omnes occaſiones inuigilantis: tanta apud hoſtes captiuorum multitudine, vt ſingula capita aureo numo veniſſe feratur, graue Chriſtiani nominis dedecus. Hoſtes Granatenſis Regis aduẽtu, noſtrorũ imminuto numero, fractiſque viribus, animis cõfirmati, omnibus copijs pugnare conſtituunt, ter Mauri in aciem producti Caſtellæ Regi cauta potius conſilia cum ratione, quam proſpera ex caſu placere, prudentioribus Heraclea pro qua re venerant capta, cætera fore prona videbatur. Itaque in conſilio detrectandi certaminis perſtitum: perpetuoque vallo ad irruptiones prohibendas caſtra noſtrorum incluſa: quod à mari ductum ſinu quodam flexuq; pro locorum conditione curuatum, rurſus altero cornu ad aliud littus pertinebat. ex vtraque re hoſtes metum interpretati, victoriæ ſpei ardentius imminebant. Emanuel interim, Ioannes Lara & ſocij cum Aragonio Rege ſancito fœdere regios fines omni iniuria deformabant. Acceſſerat Ioannes Harus Camerorum regulus, opibus & ditione præpotens. vnde auxilium eſſe debuit, inde exitium exiſtere grauiſſimum Regi fuit. Itaque cum Mauris expetentibus induciæ quadriennes pactæ: vectigali retento, quod Granatenſes pendere conſueuerant. Heraclea relicta, non abſque maieſtatis ſugillatione, ſed Rex periculo prudens honeſtiſſima ea conſilia iudicabat, quæ tempori eſſent & rebus accommodata maximè, vulgi ſermonibus opinionique ſeruire turpiſſimum.

Quorundam Principum obitus.

CAP. III.

FOEDERE ſancito Caſtellæ & Granatæ Seges inter ſe collocuti, mutuæ beneuolentiæ argumento ſingulari eidem menſę accubuerunt. donis & munificentia vtrinque certatum. victus Maurus, vnde illi exitium. Caſtellæ Rex Hiſpalim abijt, quanquam inter aduerſa integra virtutis fama. Abomelicus Algeziram, Rex Granatæ Malacam feſtinabat, eius vrbis inuiſendæ cupidus: Cum Ozminij filij, qui rebus omnibus interfuerant, in eius necem conſpirarunt, hominem deteſtati, qui Chriſtianorum conuictu ſe, gentem, religionemque fœdarat. Forte veſtem geſtabat à Caſtellæ Rege dono acceptam. id iracundiam accendit, maioremque occaſionem calumniæ præbuit. Sequebatur Regem Maurus quidã Alhamarus nomine, ex priori Granatę Regum ſanguine, nobilis magis, quam clarus, hũc Ozminij filij aggrediũtur, hortantur, vt intercepti iniuria regni pœnas petat, violatã religionem vindicet fraude compoſita incautis Rex ferro obtrũcatur Auguſti die vigeſimo quinto. Roduanus antea Gratanenſis Prætor, & tũc præcipua auctoritate aberat, neque ſæuæ coniurationis particeps fuit. Iuzephum is occiſi fratrem cognomento

Bulhagixum Granatæ regno præficiendum curauit, ſui beneficij regnum facere ſatagens, quod ſuperbum contumelioſumque erat: eo amplius, quod Ferrachenus maior natu occiſi frater prætermittebatur. ſic res Mauricæ turbatæ erant. Ad nouum Regem Aquilarij fratres Gonſaluus & Ferdinandus Montillæ & Aquilariæ reguli, in Bætica præpotentes, à Rege ſuo auerſi, qua cauſſa incertum, ſed alienato tamen animo ſeſe receperunt. de finitimis prædæ actæ. in quo induciæ nuper pactæ violatæ erāt. Caſtellæ Rex diutius opinione voluntateque Hiſpali reſtitit, quorſum ij motus euaderent expectans. longius proceſſiſſet malum ni Abomelicus in Africam reuocatus eſſet à patre Tremeſenio bello auxilium. eo diſceſſum maturante, de inſtaurando inter noſtros & nouum Granatæ Regē fœdere actū. initio anni mil-
1334 leſimi trecēteſimi trigeſimi quarti induciæ quadriēnes rurſus pactæ ſunt, remiſſo Granatenſibus annuo vectigali. tanta erat cupiditas factioſos vindicandi. Quo tēpore gemina proles ex Eleonora Guſmania vnico partu Regi ſuſcepta eſt, Hēricus, Fridericusq;. Prius ſe hyems circūegit, quā mouere ex Bætica poſſet. in Carpetanos ineunte vere itū eſt: inde Segobiam, Valliſoletumq; bello petiti cōiurati proceres, irruptionibus, tumultibusq; idonei bello iuſto impares. in Laræ ditionem impetu facto pleraq; oppida abs Rege capta: Ventoſa, Buſtum, Fertaria, Viſcaiæ tractus nondū ſatis domitus in fidē acceptus. In conuentu gentis de more ſub annoſa Guernicæ arbore habito, in Regis, qui aderat verba iuratum. aliquot tantum arces locorum natura magis quam re alia fretæ in Laræ fide perſtiterunt. Ioannes Harus ad Agōcillum ſuę ditionis oppidum Regis iuſſu obtruncatur. ditio vniuerſa perduellionis lege occupata Cameri oppidum, occiſis fratribus Aluaro & Alfonſo relictum, ne nobiliſſimi principatus & familiæ nomen penitus interiret. Iſacris arcis Prefectus cum loci munitione confiſus Regi portas clauſiſſet, comprehenſus capite pœnas ſoluit: grauique in poſterum documento ſancitum, nulla ſacramenti religione iniuriam Regibus illatam à ſubditis excuſari. Iiſdem diebus Regi Caſtellæ ex Regina quidem Burgis filius natus eſt menſe Auguſto extremo, cui Petro nomen fuit: (hunc extincto Ferdinando fratre, acerba Caſtellæ fata Regem fore deſtinabant) ex Eleonora autem nouo partu Ferdinandus alter natus eſt. In Aragonia duo regij fratres continuatis funeribus elati: Iacobus Monteſiæ miles Taracone, vbi ſe antea regni hæreditate abdicarat: Ioannes Tarraconenſis Præſul Poui (id oppido nomen eſt) in Cæſarauguſtæ agro. Succeſſit Arnaldus Caſcomes Ilerda Tarraconem translatus. Rex Aragonius integra quamuis ætate, perpetua valetudine, ex quo nouis ſe nuptiis implicarat fractus non militaribus ſolum, ſed etiam ciuilibus muneribus abſceſſerat, rerum ſumma Petro filiorum maximo demandata. Eleonora Regis potens importunis precibus Ferdinando & Ioanni, quos filios ipſa genuerat, Dertuſam, Orihuelam, Albarracinum, Sagundum, alia oppida & vrbes donari à patre impetrarat. in quo Petri Principis iniuria continebatur, regni non maximi opibus imminutis: religionis ignominia, qua ſe ſuperioribus annis Daroce obſtrinxerat, lege in perpetuum lata, ne quidquam de regia ditione diminueretur. Regem parum valere animo, Reginæ artibus blantidiiſque circumueniri prouinciales accuſabant. inde priuignum inter & nouercam implacabile odium, regnique motus graues. Regina vt ſe muniret fratrem Caſtellæ Regē ad mutuum colloquium inuitabat. Id Regis Caſtellæ & ſororis Reginæ colloquium

quium ad Aretam Calata iubæ in agro oppidum fuit. in eo oppido fœdus ſancitum, Regem ſorori non defuturum: Iacobus Exerica & Petrus eius frater, qui Reginæ partes ſequebantur, in fide officioque confirmati.

Vaſconum & Luſitaniæ motus.

CAP. IIII.

Anno proximo ineunte, qui eius ſeculi quintus & trigeſimus fuit, IoannesEmanuel Hari caſu territus, Laræq; exemplo inuitatus, Regi conciliatus eſt. tantis rebus breui tempore patratis, diuturnæ tranquillitatis ſpe, ex longo interuallo reuocata, ingens tota prouincia gratulatio fuit. ludi ſpectaculaq; per vrbes & oppida commiſſa. Valliſoleti ludicrum militare inſtitutum. Bandæ milites aduerſus reliquã nobilitatem ex prouocatione pugnarunt. Rex quo maior libertas eſſet, diſſimulato habitu pugnę interfuit. ictus maximi frequentesq; ſed innocui nonnulli tantum ex equis in terram excuſſi. dubia pugnæ palma, certamen diremptum. Res humanæ fluxæ & mutabiles, breui in aduerſa mutantur, publica lętitia nouorũ motuum nũcio obſcurata. Rex Luſitanus in propoſito Blancæ dimittendæ, Conſtantiæ in eius locũ ſubrogandæ perſiſtebat, ferro niſi impetratũ eſſet, vindicare certus. Aragonii filiorũ natu maximo Maria Vaſconum Regis filia pacta eſt, quamuis minor natu ſorori Ioannæ, in regni ſucceſſione prælata, ſi proles maſcula patri deeſſet. fœderis conciliandi auctor Henricus pro Rege Vaſconum præfectus. vtrunq; Caſtellæ Regi graue ingratũque extitit: & aduerſus eius potẽtiam ea fœdera comparari videbantur. ſane Petrus Aragonius nouercæ odium vlciſci cupiens, cum Vaſconibus armorum ſocietatem conſtituit. Fiteri cœnobium, quod in Caſtellæ ditione erat, improuiſi occupant. iure feciali res à Vaſconibus repetitæ. ad Aragonium Regem iniurias expoſtulatum miſſi legati. excuſat ille valetudinem: filiique conatibus ſe imparem fore ait, ad arma neceſſario ventum. Valida militum manus aduerſus Vaſcones miſſa, ductore Martino Portocarrerio: cum Ioannes Lara id officium præſtare, à rege inuitatus excuſaſſet. Ad Tudelam collata ſigna. atrox pugna fuit. victi tandem Vaſcones cæſique. multi in Iberum præcipitarunt. eam cladem accepiſſe creditum eſt, quoniam defecti Duce non ſecus ac corpus capite, Vaſcones Aragoniiq; pugnam inuaſerant. nam Hẽricus Præfectus Tudelæ ſe tenuit, periculum veritus, an publicæ ſalutis reſpectu, quæ in eius capite verſabatur. Michael Sapata Aragonius Fidero muniẽdo occupatus, quod in illud oppidum primum belli impetũ fore exiſtimabant, ſub prælij finẽ è vicinis collibus ſe ſuoſq; oſtentauit. nouum certamen fuit. Aragonij recentes aliquandiu ſuſtentarunt. victi tamen verſique in fugã ſunt. Dux ipſe captus. minor opinione cædes, hoſtibus cõtinenti totius diei labore feſſis: noctisq; beneficio inter ſe nõ cognoſcebant victi æque ac victores ob linguæ communionem caſtellam ingeminantes. eo aſtu multi ſeruati. Cantabri alia parte Duce Lupo Laſcano, Pompelonis finibus euaſtatis, Vnſam arcem locis finitimam occuparũt his cladibus Vaſconum audacia repreſſa, temeritas caſtigata. Quarum vno tempore in Hiſpania Galliaq; fama vulgata, Regem Caſtellæ Palentiæ eo tempore ex febri quartana laborãtem, gentis commiſeratione perculit, vt Portocarrerio mandaret ab armis vt diſcederet, iniuriaque abſtineret. ſatis pœnarum datũ, ſiue inuita militia fuiſſet, ſiue voluntaria. ſic copię ex ijs locis deductæ. Petri infantis vexillum relatum: quod præferri placuerat, ne viri nobiliſſimi eam militiam detractarent,

quaſi Regis filio præſente. Gaſtonem autem Fuxenſem Comitem ea fama ad opem ferendam rebus profligatis attraxit. vetuſta inter vtranque gentem amicitiæ iura, & regionum vicinitas inuitabat. Eius aduentu Lugrunium lautiſſimum ijs locis municipium inuaditur. ex vicinis oppidis multi, vt in repentino periculo arma corripiunt: adiunctique Lugrunij ciuibus tranſmiſſo Ibero hoſti occurrunt. pugnatur acriter. vicere Vaſcones. victi ſeſe in oppidum retulere, mœnibus bellum defendere parati. pro ponte Gaona copiarum Dux Lugrunij ciuis memorabili audacia, tribus ſocijs adiunctis, aciem hoſtium ſuſtentauit, ne ſuis immixti portas irrumperent. cecidit ipſe in conflictu, tres alij ſeruati, ſalutem rebus attulere. Vaſcones expugnatione oppidi deſperata retro abierunt. accidit vt Ioannes Remenſis Archiepiſcopus, religionis ergo Compoſtellam petens ea iter haberet, vir ſanctus præcipuaque apud vtranque gentem auctoritate. eo agente atque arbitro concordia inita ab armis diſceſſum. tantum in vno homine præſidium ſæpe eſt. Eodem tempore à tribus Regibus Albohaceno, Philippo Gallo, Eduardo Angelo, legationes honeſtiſſimæ ad Regem Caſtellæ venerunt: pro eo quod in magna gloria apud vicinas nationes erat. ex Africa ſplendida numera allata, vt induciæ ratæ eſſent poſtulatum. ab Angelo præterea filia Petro infanti ſponſa deſtinabatur: quod vnum à Rege excuſatum ob teneram & fluxam infantis ætatem: de qua certi quidquam ſtatui foret temerarium. Salutis anno milleſimo trecente-
1335 ſimo trigeſimo quinto hæc in Caſtella gerebantur. quo anno in proximum euoluto, Alfonſus Aragoniæ Rex Barcinone obiit, Ianuarij vigeſimo quarto die iuſtus, pius, moderatus, vnde illi Benigni cognomen factum: patris imperio felicior, quam ſuo. diturna valetudo obſtitit: alioqui neque virtutem neque induſtriam defuiſſe, res in minori ætate proſpere geſtæ ſatis indicant. Iacobo ex priori coniugio minori filio Vrgeliæ principatus relictus eſt. Filijs ex poſteriori coniugio quæ antea donauerat rata habuit. Petrum regni hæredem Eleonora Regina verita ne ipſam filiosq; ob memoriã prioris ſimultatis violaret, magnis itineribus viro viduata cõtinuo Albaracinum abiit. vrbis munitione, & Caſtellæ quæ finitima erat, viribus freta, bellũ ſi inferretur defendi poſſe. Exericæ reguli Iacobus & Petrus rerum ſuarũ cura, officium erga Reginã antiquius exiſtimantes. abeuntis iter proſecuti ſunt. Iis diebus noua è Luſitania belli tẽpeſtas exorta eſt. Lara & Emanuel haud ſynceris animis ita Regi conciliati eſſe videbantur, vt facile appareret facultatẽ magis deeſſe, quam voluntatem rebellandi: neque diutius in officio, quam neceſſe eſſet perſtituros. Luſitani coniugij dilata ſpes Emanuelem ſolicitabat. Rege inſcio nolenteque illud perficere verebatur, ne dotalem principatum interciperet in Caſtellæ finibus ampliſſimum. Caſtrius, Alburquerquiusque à Regis fide abducti. Luſitanus vt arma Caſtellæ inferret ſolicitatur. tantæ molitiones occultæ eſſe non poterant. denuo à Rege in Laræ ditionem impetus factus. oppida arceſque captæ. ipſe intra Lermam municipium circumſeſſus octauodecimo Kal. Iulij, vineis, turribus, & machinis omnium generum dies noctesq; impugnatur. nunc vi, nunc dolo, præmiis atque formidine oppidani tentantur; ſi Laram tradidiſſent, liberos donatoſq; in Regis amicitiam venturos. ſi morarentur ſpẽ, omnibus malis mulctatũ iri. neq; vi neque volũtate quidquã facturi, eximia erga Larã fide, lociq; firmitate perſtiterũt. foſſa, formaceisq; parietibus oppidum circundatum eſt. vicinis agris illata vaſtitas. variæ manus diductæ vicina oppida cir-

da circunſeſſum. obſidio ducebatur, obſeſſique annonæ dificultate, nō ſatis ꝓuiſæ cœperāt laborare. In Ioanne Emanuele parum prȩſidij erat, tametſi virtutis oſtentandæ opitulandique ſtudio prouectus ad Pēnafielē ſuæ ditionis oppidū prope ſitū, occultus aduenerat. parū abfuit, quo minus Regis aduentu opprimeretur. velox fuga ſaluti fuit. Alburquerquius mutata voluntate ſeſe ad Regē contulerat. Rex Luſitaniæ, vt Lermæ obſidio ſolueretur, per legatos poſtularat. iniquè Regē facere, qui eximia fide hominē, ſibi amicum bello exagitandū ſumpſiſſet. cùm nihil eſſet impetratum, collectis ſuorum copiis in Caſtellæ fines inuehitur. Pax Auguſta obſeſſa, magnaque diligentia impugnata. Alfonſo Soſa Duce manus militaris prȩdatū miſſa, occurſu prouincialium, qui ſe mutuis cohortationibus ad defendēdam patriam concitarant, ad Villam nouam quà cæſa, quà in fugā verſa eſt. reliquis Luſitanis documentum datum, importunos conatus haud impune fore. Rex cautior, maiorisque mali metu, ſi vētum ad manus eſſet, ſeſe cū omnibus copiis in Luſitaniā retulit. ſic menſe Nouēbri extremo, Lerma externa ope deſtituta, diuturnæq; obſidionis malis oppreſſa, deditionē fecit. Ioannes Lara in gratiam receptus: & vnde exitium metuebat, inde præmium ſceleris adeptus eſt, dotali etiam Viſcaiæ principatu, reddito oppidū mœnium corona nudatum. rebellionis ſupplicium, ſublata denuo tumultuandi facultas fuit. Hoc anno Marrocius Rex æmulo victo, occiſoque, Tremeſenij regno auctus eſt: vnde Mauris nouæ ſpes, noſtris impendentis mali metus, maiorisque ex Africa belli cura.

Induciæ Luſitanis conceſſæ.
CAP. V.

MVLTA Caſtellæ Rex blandimēta factioſis proceribus dabat: ſi aut in officio retineri, aut ad ſaniora cōſilia reuocari poſſent, turbido homines ingenio, callidi, fraudulenti. Valliſoleti vbi Chriſti Dei natalem diem peregit, principio anni milleſimi trecēteſimi trigeſimi ſeptimi 1337 Ioannes Lara aquiliferi regij, honore auctus honeſtatusque eſt. beneficijs maleficia vlciſci, benignitate cum offenſa certare erat propoſitum. Iis artibus & Ioannæ Principis opera (quæ Laræ mater fuit) Ioannes Emanuel delictorum illi gratia facta, Regi conciliatur, vafro ingenio homo prauoque, ancipiti fide: qui duos Reges Aragoniæ Caſtellæque fœderis amicitiæque ſimulatione diſtineret, vt vno alienato ſcilicet, apud alterum receptus eſſet. Et erāt Aragonium inter & Eleonoram nouercam integræ ſimultates. actum de concordia per legatos. ſpecioſa verba ab Aragonio data ſunt, nihil prȩterea. Caſtellæ Rex ſororis inuitatu Aillonem oppidum ad vtriuſque regni fines abiit. Regina priuigni iniurias & immanitatem conqueſta, vt ſe, filios, & proceres, qui eius partes ſequebantur, ſuſciperet in clientelam, additis lacrymis poſtulabat. Rex ancipiti cura ſuſpenſus, ſorori non opitulari inhumanum iudicabat: Luſitani Regis iniurias oppidò cupiebat vlciſci. Ergo in Aragonios fines inuadendi cura Diegho Haro demandata, Soriæ, Molinæ, Conchæ, aliorumque oppidorum viribus & copijs ad Regis edictum adiunctis. Eleonora Regina per Burgos, Valliſoletumque Madritum abiit, ibi Regis aduentum ſuſtentatura, belli tunc Luſitaniturìs diſtricti, magniſque delectibus numeroſas copias Pacem Auguſtam euocantis, vnde belli initium erat futurum. Quo tempore ex Eleonora pellice, noua ei proles nata eſt, cui Tellio nomen. Luſitanum offendebat maxime Reginam filiam contemptui eſſe: de eaque repudianda actum fuiſſe, non ferenda cōtumelia videba-

debatur. Pace Auguſta in Luſitaniam magna vi irrumpitur. latæ populationes factæ. cuncta agi, ferrique, nullique omnino iniuriç parcere. Rex Caſtellæ ad Oliuentiam febri propter anni tempus tentatur. Pace Auguſta propter cæli grauitatem, menſe Iunio Hiſpalim cura valetudinis abiit. Iiſdem diebus à Gotifredo maris pro Rege Caſtellæ Præfecto, Luſitaniæ littora vaſtata: mox cum hoſtium claſſe cui Pecanus Genuenſis prçerat, non procul Oliſipone pugnatũ. atrox dimicatio fuit, anceps; belli mars. geminæ Gotifredi triremes initio captæ ſunt. Id damnum, capta prætoria Luſitaniæ, deiectoq; regio vexillo compenſatum. Ex ea re incuſſa formidine, hoſtes vndique victi fuſique ſunt. tetrũ ſpectaculum, patenti mari ſequi, fugere, occidi, capi: omnia qua viſus erat conſtrata telis, infecta ſanguine. octo triremes captæ, ſex ſubmerſæ. Præfectus ipſe Pecanus cum Carolo filio venit in poteſtatem. clara in paucis ea tempeſtate victoria: prorſus vt Gotifredus Hiſpalim cum claſſe veniens, triumphi ſpecie, Rege obuiam progreſſo iniret. Honos virtuti habitus, ad maiora animos accendit. Affuere Remẽſis Præſul à Rege Galliæ legatus: Magiſter Hoſpitalarius Benedicti XI. Pontificis Romani, qui Ioanni ante tres annos ſucceſſerat, orator de pace. maximo quamuis ab vtroque conatu adhibito, ad Reges conciliandos, impetrari tamen non potuit, quin Caſtellç Rex valetudine confirmata rurſus in Luſitaniam populabũdus irrumperet, ea parte vbi Turdetani veteres erant, nunc Algarbij, præcipuo damno prouincialium doloreq;, atque in ſuum Regem odio: qui magnis conatibus nihil aliud præſtitiſſe videbatur, quàm vt Caſtellæ vires irritaret: ſi imbecillitatis conſcientia, quorſum arma mota? ſi fiducia cur prouocatus certamen detrectaret: Calæcosque diſiunctiſſimis locis inuaderet, Saluaterræ agris igne ferroque vaſtatis? Ergo Caſtellæ Rex præcipiti autumno, nulla iuſta hoſtium manu Hiſpalim ſeſe retulit. ſequebatur Egidius Carrillius Calatrauæ Archidiaconus, quod ſacerdotium in templo Toletano eſt, vir ſpectata magnis rebus prudentia probitateque. Is Semeno Luna defuncto in eius locum ſuffectus eſt Toletanus Præſul, ſumma Regis contentione: nam collegij voluntates in Vaſcum Decanum propenſæ erant. De Egidij virtutibus ſilere, quàm pauca dicere præſtat. Concha patria fuit. parentes Garſias Albornocius, Theraſia Luna, clari fama, atque nobilitate præſtantes. Ingenium illuſtre iuriſprudentiæ ſtudiis dedit: non vt otio marceret, ſed vt paratior ad rempublicam accederet. Ætate confirmata regiis conſiliis adhibitus eſt: nunc Toletana ſacra regenda ſuſcepit. Deinde Cardinalis creatus, eximiam operam nauauit Pontificibus Romanis, exactis tyrannis: qui eccleſiæ Romanæ ditionem armis in Italia occuparant. in omni ætate cunctis vitæ officiis æquabilis, recti tenax, opum contemptor, conſtans aduerſus metus: bello an pace melior fuerit in incerto eſt. omnes certè litterati æternum laudent, neceſſum eſt: qui collegio Bononiæ in Gallia Ciſalpina inſtituto, ſacrificos quatuor, collegas triginta annuis reditibus in litteris perpetuò alit, omnes natione Hiſpanos. vnde velut ex arce ſapientiæ multi prodierunt, litteris & eruditione præſtantes: doctrinæque ſplendor in Hiſpaniam eſt reuocatus: exemplumque conſtitutum, quòd extruendis id genus collegiis, alij imitarentur, pari ſtudio facultateque. Ipſo anno, ſeptimo Kalend. Iulij (Fazellus priori anno Calendis Iulij dicit) Fridericus Siciliæ Rex obiit, annis grauis, bello tandiu ſuſtentato cla-

riſſi-

riſſimus. Catanæ ad D. Agathæ cippus eius cum ſtatua monſtratur, & inſcriptione hac:

Sicaniæ populi mœrent. cæleſtia gaudent
Numina. terra gemit. Rex Fredericꝰ obit.

Petrus filius ſucceſſit in regno. Guillelmo ætate proximo Athenæ & Neopatria legatæ. Ioanni alia. filiæ, quas quatuor reliquit, regni ſucceſſione excluſæ, lege haud futura ſtabili, neque prioribus exemplis conſentanea. Remenſis Præſul in Hiſpania, & Magiſter Hoſpitalarius vltro citroq; commeando Reges de pace ineunda appellare nõ deſiſtebant. regna diſcordia interire, valere concordia. nouum & grauiſſimum bellum ex Africa imminere. metum ſæpe externũ diſſidentes voluntates pacaſſe. victis & victoribus vnum in pace præſidium. His vocibus Caſtellæ Rex aduerſus, flecti videbatur Luſitanus pacis cupiditate vehementius accenſus. conſtitutum vt Emeritam Caſtellæ Rex accederet, de cõditionibus fœderis diſceptatũ. In ea vrbe annuæ induciæ pactæ principio anni milleſimi tricenteſimi trigeſ. octaui. pacis conciliandæ facultas non fuit.

Abomelicus occiſus.

CAP. VI.

DE Albohaceni Regis apparatu maiora vero, vt fit, in Hiſpania nunciabantur. Maurici nominis robur concitari: omnes Africę ꝓuincias vires conferre: cum filiis, vxoribus, & re familiari migrare, quaſi coloniis vniuerſam Hiſpaniam occupaturi. neq; arceri tranſitu, neque ſuperari armis poſſe præ multitudine. In Valẽtina littora primum fore impetum fama vulgabat. Ex his rebus magna noſtros ſolicitudo formidoque inceſſerat, Aragonios maxima. arma, equos, commeatum conferre: omnia circum ſtrepere belli apparatu. de ineunda concordia cogitari cœptum. ſociatis viribus victorię ſpem eſſe, in diſcordia certum exitium. Anglici legati ſui Regis verbis pacem, fœdusque expetentes ancipiti reſpõſo ab Aragonio ſuſpẽſi ſunt: mutuam amicitiam fore & fuiſſe ſemper antiquiſſimam, ſi priora cum aliis gentibus fœdera ſeruare concedatur. de Mariæ Vaſconis filiæ & Regis Aragonij nuptiis agebatur, eatenus propter imbecillam viroq; immaturam ætatem Tudelæ retẽtæ. Iulij vigeſimo quinto die Alauonæ, magna vtriusque gentis lætitia, celebratę ſunt. auſpex antiſtesque Philippus, puellæ patruus Cabillonẽſis Epiſcopus. Ad Pontificem Romanum miſſa legatione poſtulatum, vt ad Hiſpaniam oculos conuerteret, ad aliquamq; ſuæ prouidentiæ partẽ imminens nomini Chriſtiano diſcrimẽ pertinere iudicaret. Decunæ ſacerdotum, quæ Aregoniis Regibus ſubſidium belli ſacri erant conceſſæ ad iuſtum recentemque valorem expendi mandaret: alioqui veteri æſtimatione retenta, parum ſubſidij fore. Hæc Aragonius. Caſtellæ Rex Burgis, quo Emerita abierat, in gentis concilio leges ſumptuarias ſciuit, veteri frugalitate in mores reuocanda: qui nimium in leuitatem incubuerant in victu, cultuque. Gotifredo Tenorio freti inſidendi barbarosque Hiſpaniæ aditu prohibendi cura impoſita Eleonoræ ſororis precibus Concham abijt. affuere Emanuel & Lara, gratia penitus cum Rege reconciliata. eodem Petrus Aſagra appulit ab Aragonio legatus de pace, de fœdereq; aduerſus Mauros, tertia claſſis parte ad Mauros arcẽdos oblata. Conditionẽ Rex accipere reſpõdit: foreq; Aragonij amicitiã tunc gratã, ſi Eleonoræ ſorori eſſet ſatisfactũ. Darocæ in Aragoniis cõuentibus de tota controuerſia diſceptatur. delecti arbitri, Petrus Aragonij patruus, Ioannes Emanuel ea cauſſa à Rege Caſtellæ legatus. Cõuenit inter eos vt Exericæ regulo venia daretur; Reginæ &

filiis

filiis integra eſſent, quæ ab Alfonſo patre donata erant. Petrus Luna Cæſarauguſtæ Præſul concordiæ aduerſus aberat à Pontifice Romano ad dicendam cauſſam vocatus. id fœderi ſanciendo commodum accidit. Quo Midriti comprobato, Eleonora & filij in Aragoniam redeuntes, benigne accepti ſunt, cultu propemodum regio ſeruire tempori tum priuati, tum magni Principes ſolēt: altaq; diſſimulatione vti ad rempublicā gubernandā. Remenſis Præſul, Magiſterque Hoſpitalarius adiuncto Bracarenſi Epiſcopo, de pace è Luſitania legati, repulſi in præſentia ſunt, iniquaque petere iudicatum. ac illud maximè diſplicebat, quòd Conſtantiam Emanuelis filiam Petro Luſitanæ iuuentutis Principi deſponſam repoſcerent. Ineunte ſa-
1339 lutis anno milleſimo trecenteſimo trigeſimo nono ſacer D. Iacobi Magiſter Vaſcus Rodericus obiit. ſuffragio militari Vaſcus Lupus cooptatur, Rege indignante, qui eum honorem Friderico filio deſtinabat. nouo Magiſtro multa crimina verò an ad Regis gratiam obiecta ſunt: prouiſaque tempeſtate in Luſitaniam elapſo probata. itaque honore detracto Alfonſus Guſmanius Friderici pueri auunculus, reſciſſa priori electione, Magiſter creatur: magno multorum dolore, atque obtrectatione, ne in tanto quidē reipublicæ diſcrimine pelli republica ambitum conſiderantium. quæ magna peruerſitas eſt. Per idem tempus Rodericus Pereſius Alcantaræ Magiſter loco eſt motus. ſuffectus Gōſaluus Martinius, Nunnium alij, vocant. vocum diſſimilitudine quidam conturbati diſcernunt, quæ ſeparanda non ſunt. veteri Hiſpanorū lingua Nunnius & Martinus idem ſunt. Ioannis Prati Calatranæ Magiſtri auctoritate id eſt pręſtitum: cui Alcantaræ milites veteri inſtituto contributi erant. De bello Maurico agebatur. Hiſpalim, ex vniuerſa ditione copiæ militares contractæ. præſto Caſtellæ Rex fuit, nuncio excitatus, Abomelicum ex Africa traieciſſe cum quinque equitum millibus: & induciarum tempus exierat: Mauricique conatus celeritate occupandi erant. In Granatæ fines fit impetus. Antequeræ & Archidonæ agris popularis, vix ab oppidis vis eſt prohibita. idem ad Arundam factum. Præterea Maurorum manus vrbe egreſſa ad carpēdum nouiſſimum noſtrorum agmen, profligata Laræ, Emanuelis, & D. Iacobi Magiſtri, qui in poſtrema acie ſubſtiterant, virtute. qui ex fuga iugum occuparant barbari, noſtris per ardua nitentibus, magna ſtrage deiecti. multi metu præcipitarunt è locis præruptis. Hiſpalim itum. inde variæ manus ad fines tutandos dimiſſæ ſunt. affuit Gilabertus duodecim triremibus ex Aragonia deuectis, iuſſus cum Caſtellæ claſſe ſe coniungere, atque ad fretum Gaditanum excubare. Pecuniæ inopia erat. eius redigendæ neceſſitate, menſe Septembri ad regni conuentus Madritum Rex abiit, Vicario Calatrauæ Magiſtro, ad quem bellici imperij ſumma rediret: inter duces alios & proceres partita cura. Nebriſſæ, quod oppidum ad Bætis æſtuaria, agri fertiliſſima regione ſitum eſt, frumenti copia in belli vſus erat collata. Mauri, Regis diſceſſu audentiores id oppidum expugnare parant. copiæ ex hibernis eductæ quamuis iniquiſſimo anni tempore. Abomelicus poſitis ad Cæſarianum caſtris reſtitit. Mille quingenti equites Nebriſſam miſſi. ij oppido repulſi agros vaſtant. ad rei famam Portocarrerius Tariffa, Hiſpali Guſmanij Aluarus, & Petrus, atque Pontius Leonius viri nobiliſſimi accurrerunt. præterea ex vicinis Mauricæ ditionis locis, in quæ armis irruperat Magiſter Alcantaræ, exigua manus, minorq; quàm pro hoſtium numero. diurno tamē nocturnoq; itinere ad Arcobrigam graues præ-

da Mau-

da Mauros, lentoque agmine incedentes conſecuti, ad vnum ferme trucidant, aut capiunt. præda omnis ablata. Læti ſucceſſu, de Abomelico inuadendo deliberant. maius quam pro numero facinus. pleroſque hoſtium multitudo cõturbabat: neque amplius belli fortunam tentandam iudicabant. alij animo feroci negabant Mauros pertimeſcendos. virtuti ſuorum, numiniſque præſidio credendum diſputare: neque eſſe fas in ea rei bene gerendæ occaſſione incertæ ac paulò poſt intercituræ morbo vitæ ſibique parcere. vicit ea ſententia. Mauri ex rebus proſperis orta negligentia motis caſtris ad Arcobrigam, nulla cura, nullis vigiliis tendebant. Hoſtium contemptus exitio ſæpe fuit. noſtri dubia luce ſigno dato, in hoſtes concurrunt. in fluminis tranſitu, aliquandiu repugnatum quingentorum Maurorum accurſu. eo traiecto à noſtris, reliqua procliuia fuerunt. momento temporis cæſi fugatique hoſtes. Abomelicus ipſe pedibus fugiens, vt in repentina trepidatione, pro gregario milite obtruncatur. Aliatar propinquus in acie cecidit. Mauri ad decem millia perempti (ſic fama tulit). noſtri caſtris hoſtium impedimentiſque potiti, gemina victoria læti, clarique in hiberna reducunt copias. Hoc anno à Tarraconenſi Præſule cõcilium prouinciale Barcinone habitũ eſt. Quo tempore D. Eulaliæ corpus in locum cõmodiorem translatũ in ea vrbe, ſolenni ſupplicatione habita. Aragonius Rex Aueniones abiit in Pontificis verba, pro Sardiniæ & Corſicæ imperio, quaſi beneficario iuraturus.

Victi ad Tariffam Mauri.

CAP. VII.

ABOMELICI caſu ingẽs luctus Africam occupauit, patrẽ maximè. immatura morte præreptũ præſtare non potuiſſe qualẽ promiſerat Regẽ querebãtur. eo ardentius ex miſeratione ad vltionẽ inflãmatis omnibus expeditio Hiſpanica feſtinatur. ingẽtes delectus tota ditione habiti certi homines per vniuerſam Africam dimiſſi, qui ſimulata ſanctitate ſpe diuini numinis promerendi, religionis patriæ vindicandæ facta; eas gentes ad capienda arma incitarent. Incredibilis concurſus fuit. equites ſeptuaginta millia, pedites quadringenta. cum quanta multitudine ſatis conſtabat neminem priorum Regum in Hiſpaniam veniſſe. claſſis comparata nauium ducentarum & quinquaginta, triremium ſeptuaginta. Caſtellæ Regem eius belli defendendi cura ſolicitum, nouus dolor excepit. Nunnius Alcantaræ Magiſter multis criminibus appetitus, vero an falſo non facilè dixerim, ſed Madritum tamen in ius à Rege vocatus diffidentia cauſſæ, an Eleonoræ Guſmaniæ fraudibus, potentiæque vt par eſſet veritus regium imperium contemnere viſus eſt, ſcelus ſcelere cumulatum. Granatenſi Regi ſeſe adiunxit. Præterea claſſis Aragoniæ præfectus ad Algeziræ littus extenſione facta in tumultuaria pugna ſagittæ ictu confoſſus eſt. Socii cum claſſe quaſi infauſtam militiam auerſati ſeſe retulerunt in patriam. vtrunque regias rationes vehementer conturbauit. Ergo ad prima veris ſigna in Bæticam abijt. Nunnij conatus celeritate occupati. intra Valẽtiam, quod oppidum in veteris Luſitaniæ parte eſt, circumſeſſus captuſque, lege maieſtatis damnatur. ignis ſupplicium fuit: vt pœnæ magnitudo reliquis documento eſſet. Chamiſus vir ſpectata virtute in Nunnij locum cooptatus. Cœperat Albohacenus copias in Hiſpaniam traiicere. equites tria millia præmiſſi Arcobrigæ, Cæſariani, Aſſidoniæq; agros vaſtant. virtutis oſtentandæ amor incitabat noſtræque gentis odium

inexpiabile ingēti capta prȩda reuertētes, tamē, noſtri Cȩſariano egreſſi ſecuros incautosq; opprimunt. ad duo millia ceciderunt. Interea quinq; menſibus freto traijciendo conſumptis vniuerſæ Maurorum copiæ ad Algeziram expoſitæ, Tenorij præfecti culpa: quē hoſtes tranſitu prohibere potuiſſe populus accuſabat, inuido plerunq; & ingrato animo aduerſus clariſſimum quenque virū. Nō tulit contumeliam ferox animus. cum vniuerſa claſſe hoſtium dimicare auſus, inſignem cladē accepit. perijt ipſe. claſſis oppreſſa. quinque tantum triremes celeri fuga Tariffam euaſerunt. Regis animus ancipiti cura ſuſpenſus erat. hinc metus vrgebat, ne exitium immineret Hiſpaniæ: inde gloriæ cupiditas incitabat. Hiſpali vbi bello comparando intentus erat, Epiſcopis & proceribus in regiam vocatis, de belli ſumma deliberare conſtituit. Ad ſiniſtram corona, ad dextram gladio poſitis, è ſublimi loco ſolioque reſidens, hac ſententia orationem habet. » Quanto in periculo res » publicæ & priuatæ ſint, viri amici atque » cognati perſpicitis. quo in ſtatu res no» ſtræ ſint, vos ignorare non arbitror. A » prima ætate cum regno continentes labores, & moleſtiæ vexarunt. (ſic cælo » placitum) tametſi noſtra peccata in» nocentium calamitate expiari graue eſt. » Vix inteſtinis motibus pacatis, bellum » externum excepit, eorum quæ pertulit » Hiſpania grauiſſimum. AErarium inane » eſt. prouinciales nouis ſubinde vecti» galibus feſſi, ad mentionem noui tri» buti irritantur. Paciſci fortè cum ho» ſte placet? ſed infido hominum generi nihil ſanctum eſt. Externa auxi» lio aduocentur? verum. ſed finitimi » Reges noſtro periculo parum mouen» tur Rebus aſperis cæleſte numen a» derit? ſed noſtris ſceleribus irritatum » ne deferat, vereor. In tanta difficul» tate conſilia explicare noſtræ prudentiæ non eſt. collatis ſententiis quid erit faciendum, pro veſtra viri præſtantes prudentia putare. Quo maior libertas ſit, è conuentu diſcedam ipſe: vos in ſententiis dicendis ne huic regiæ coronæ exitium, neue huic gladio dedecus afferatur, Hiſpanique nominis gloria ludibrio ſit, conſiderate. Rege digreſſo magna inter proceres diſceptatio fuit, prudentioribus aduerſus hoſtium potentiam, Regem fore parem non videbatur: paciſcique cum Mauro honeſta aliqua conditione ſatius fore iudicabāt. plerique ferocius bellum decernere, decoris & gloriæ auidi in pace ſummam ignominiam fore, ad barbari arbitrium quod neceſſe erat conſtitutæ. Hæc vicit ſententia. placuit tamen vt Aragonios & Luſitanos miſſis legationibus ad ſociandas vires ſolicitarēt. claſſis ad S. Lucifer portum refecta eſt: eiuſque cura Calderoni Priori Hoſpitalario demandata. remiſſa ab Aragonio claſſis Petro Moncada præfecto. à Genuenſibus quindecim triremes miſſæ Regis Caſtellæ ſumptibus. Ioannes Leiua ad Romanum Pontificem ea de re legatus, delictorum veniam ijs concedi impetrauit, qui ſacram militiam tribus menſibus toleraſſent ſuis ſumptibus. Eius euulgandæ cura Egidio Toletano Præſuli demādata. Ad Luſitanū conciliandū abs Rege Caſtellæ datum, vt conſtantia Emanuelis filia Petro Principi deſpōſa in Luſitaniam mitteretur. Nuptiæ Eboræ regio apparatu confectæ, dos dicta trecenta aureorum millia. Præterea Maria Caſtellæ Regina viri iuſſu ad patrem feſtinauit, vt vires conferret, belloque ſacro ipſe adeſſet impetratum, Re conſtituta, duodecim triremes, Pecano duce, (nam libertati erat redditus) è Luſitania dimiſſæ. ipſe Caſtellæ Rex Luſitani promerēdi, confirmandique neceſſitate in Luſitaniam abijt. Regum ad Iurameniā in Anæ ripa oppidum colloquio, deterſæ

ſimul-

ſimultates. metus ira potentior. Copiæ interea militares Hiſpalim ex omnibus partibus conueniebant:eò maiori feſtinatione, quod vno tempore Tariffam ab Albohaceno, Granatenſique circunſeſſam eſſe nunciabatur. Septembris vigeſimo tertio die obſidio inchoata eſt.ad augendam formidinem turres ædificari. excuti tormentis tela, vineis promotis mœnia dolabris victibusque ſoluta lapidum compage dirui. Obſeſſi quamuis validido præſidio impoſito, haud diu vim hoſtium ſuſtentaturi videbantur. Rex, ne vrbem dederent, verebatur, eo maiori cura belli ſubſidia comparare, maturique auxilij ſpem obſeſſis facere. Hiſpalim è Luſitania cum redijſſet, breui eodem Luſitanus appulit. ſequebantur mille equites, virtute, quam numero validior manus. Rebus omnibus comparatis vrbe egrediuntur, obſidionem diſſipandi, aut prælio dimicandi certo animo. ingentem confidentiam, cum vix quartam hoſtium partem ſuorum numero exæquarent. equites quatuordecim millia, pedites ad viginti quinque.modicis itineribus progrediebantur. Reges Mauri noſtrorum conſilio explorato, operibus quibus vrbs impugnabatur igne corruptis, vicinos cliuos caſtris occuparunt, leui munimento, in eo victoriam eſſe poſitam arbitrati, ſi ventum eſſet ad manus. Ad rupem cerui (pago id nomen eſt) in conſpectum hoſtium peruentum. de ſumma rerum in conſilio Ducum diſceptatur. mille equites, pedites quatuor millia nocte intempeſta Tariffam miſſi, vbi præſidium, & vt à latere hoſtes aggreſſi è cliuo deijcerent. reliqui curare corpora iuſſi : atque vti ſimul cum ortu Solis pugnam inuadant, paratos eſſe. Plauſus lætitiaque in caſtris eſſe, vota diuis nuncupari, ſanctiſſimo inter iureiurādo ſancire, per turmas & manipulos, niſi victores domū non redituros, in periculo auxilio inuicē fore. Lucis aduentu, Reges & eorū exemplo cæteri.confeſſione & Euchariſtia ritè procurati ſūt.mox acies ad pugnā inſtructę. In primo agmine Lara Emanuel, & D. Iacobi Magiſter conſtituti; in poſtremo Gonſaluus Aquilarius: peditum incondita multitudo in ſubſidiis Petro Nunnio Duce. mediam aciem cum robore copiarum Reges obtinebant. aderat Egidius Toletanus Præſul, alijque Epiſcopi & proceres. vexillum crucis Iugus natione Gallus Romani Pontificis iuſſu geſtabat. milites omnes rubra cruce diſtincti, vti aduerſus impios pro religione pugnaturi, Luſitano inuadenti Granatenſes cura impoſita eſt, ad peculiarem manum adiuncti, Calatrauæ & Alcantaræ Magiſtri Caſtellę Rex Albohacenum inuadere parans, cōcione aduocata, hac milites oratione accendit. Profunda auaritia, infinita imperandi libido, odiū » Chriſtiani nominis implacabile, nulla » iuſta belli cauſſa hanc barbariem in Hi- » ſpaniam attraxit:inconditam, mihi cre- » dite, & ex colluuione multarum genti- » um conflatam, nemo numero terreatur, » ſua ſe multitudine impedient, neque or- » dines ſeruare, neque imperia accipere » idonei. Quanto ſibi quiſque minus pe- » percerit, tanto tutior erit. neque decet » in pedibus potius præſidium, quam in » virtute, armiſque ponere: nudum cæcū- » que tergus hoſti feriendum præbere. » Aut barbaris ſeruiendum, aut ſtre- » nuè pro patria, pro vxoribus & liberis, » pro ſanctiſſima religione pugnandū: vi- » ctoriæ ſpe certa, (nihil in nobis vanitatis » eſt). Quod ſi aliter eueniret, vbi maiori » fructu, maiorique gloria, vita breuis & » paulo poſt interitura ponatur? Quid ſalutarius, quam breui moleſtia cæleſtes » ſedes parari? quod crux illa ſanctiſſima, » cuius auſpicijs pugnamus, & ſanctiſſimi » Pontifices pollicentur. Læti ergo, ple- » nique bona ſpe in hoſtes inuadite. Da- »

to ſignō mota cōtinuo agmine præterfluebat inter vtraque caſtra ſalſus amnis : vnde prælio nobiliſſimo victoriæque nomen factum, haud longo ſpatio decurrens in mare, qui priores traieciſſent ab ijs pugnæ initium futurum erat. Miſſi à Rege barbaro equites ad duo millia, tranſitum vt prohiberent noſtris. ipſe interea ſpe tumidus, de victoria certus, ad circunfuſas legiones. Si noſtram, inquit, ætatem, reſque in Africa geſtas tantum reſpicerem, nihil ad vitæ fructum, gloriamque nominis deeſſe videbatur. omnibus circum nationibus veſtra milites virtute ſubditis. gentis amor, patriȩ religionis ſtudium, vobis impulſoribus in Hiſpaniam attraxit. Turpe erit quod in pace eſtis polliciti, in pugna non poſſe præſtare, domi procaces, in bello ignaui. Si numero pares congrederentur, veſtrȩ virtuti crederem, tamen, ſi certa peſtis adeſſet mori ſatius iudicarem, quam vt tantum dedecus inureretur. nunc aduerſus paucos, inermesque tyrones pugnabitis nullo vſu firmatos, nulla ſcientia militari. Atque illud potius verendum eſt, ne Africæ domitoribus cum tali hominum genere pugnaſſe turpe ſit : illis glorioſum quocunque tandem euētu, Phutenſes, Tremeſenias, Algerbienſes victorias cogitare. Eo animo, eaque fiducia quæ perpetuo victoribus eſſe debent, pugnate, erecti conſtantes periculorum, hoſtium, mortiſque ipſius contemptores. His dictis ad flumen progreſſum. Lara & Emanuel diu ſubſtitere, metu incertum, an re alia, d li certe, & coitionis ſuſpicionē præbuerunt. quæ ſuſpicio latè per acies manauit. Duo Laſſi fratres, Gonſaluus & Garſia exiguo ponte tranſmiſſi, primi omnium cum multo maiori hoſtiū numero, pugnare cœperunt. Periculo proximos Aluarus Guſmanius ſuo aduentu ſeruauit, ſecuti cæteri, Luſitanus læua collium latus radens, Caſtellæ Rex aliquanto locorū flexu verſus mare in hoſtes irruit. vtrinque clamor ingens mutuo ſe ad pugnam hortantium. pugnatur acriter omnibus partibus. Conſiſtūt agmina: & collato pede in eodem veſtigio cædunt, cæduntur que. eò Duces ſigna inferunt, vbi maxime ſuos laborare conſiderabant. Noſtrorum pars notis tramitibus á cæteris diuulſi caſtra inuadunt, capiunt, diripiuntque ſuperato præſidio, re cognita cæteri Mauri perculſi, qui eatenus in pugna ſubſtiterant, loco pulſi, deinde in fugam cōuerſi ſunt. Magna cȩdes facta. Supra ducenta Maurorum millia in prælio fugaque ceciderunt. captiuorum ingens numeru fuit. è Chriſtianis, quod vix fidem faciat viginti deſiderati non amplius. claſſiarii milites parum contulerunt : ſe Aragonij ad vnum tenuere nauibus. Vaſcones in nullo huius belli vſu fuere Philippo gentis Rege Gallicis bellis diſtricto, reipublicæ moderatore Reginaldo Pontio homine Gallo. Egidius Toletanus Præſul à Regis Caſtellæ later nunquam diſceſſit : deſertumque pen à ſuis, & in confertos hoſtes irruere parantem, voce manuque retinuit, ne triſtis caſus certam victoriam corrumperet. Salutis anno milleſimo trecenteſim quadrageſimo pugnatum eſt. de die ſcriptores variant. nobis certiſſimis monimentis exploratū eſt, tertio Kalen. Nouembris, die Lunæ, victoriam nobiliſſimam partam eſſe, vti in faſtis Toletani notatum eſt; vbi annuei feriis ſacris, feſtaque lætitia; veteri inſtituto eius die memoria celebratur.

Reliquæ huius belli.

Cap. VIII.

Victi fuſique barbari Algeziran abierunt: moxque eius vrbis munitione diffiſi ne noſtrorum aduentu opprimerentur, Rex Garnatenſis Mar bel

bellam abiit, Albohacenus Heracleam, eademq; nocte in Africam traiecit, Abderrahmanum filium veritus, quem pro ſe Vicarium reliquerat, ne ad cladis acceptæ nuncium, regnum inuaderet. Parentum, vxorum & filiorum non magna neceſſitudo apud Mauros eſt. vxorũ quas plurimas pro opibus ducunt, & filiorum multitudine amor diſtrahitur, omnes in vili pretio ſunt. Ergo Fatima Tunetani Regis filia Albohaceni Regis vxor præcipua, tres aliæ vxores, Abohamarus filius capti in pugna caſtriſque eo minorem dolorem barbaro Regi inuſſerunt. duo alij Albohaceni filij in pugna ſunt occiſi. caſtra hoſtium plena omnis opulentiæ, regiæ, priuatæq; erant: multa veſtis pretioſa, auri & argenti tantum, vt valor in Hiſpania monetæ imminueretur, mercium pretium creſceret. Victores Reges eadem nocte in caſtra redierunt, pars cædendis, inſequendiſque hoſtibus feſſi, pars quibus minor animus fuit, maior auiditas, Mauricis ſpoliis onuſti. die proximo Tariffam inuecti, refectis mœnibus, quæ multis partibus erant quaſſata, atque præſidio muniendam curarunt. Contra timorem Maurorum: & contra quam opus fuerat, ab Algeziræ obſidione ceſſatum. commeatus inopia in paucos dies comparati, & propter anni tempus in hyemem inclinãtis, re neceſſaria compulſi Reges Hiſpalim reuerſi ſunt. Triumphi perſimili pompa, omni ætate, omni ordine obuij ciues, patriæ liberatores, impietatis vindices, victores, Auguſtos fauſtis vocibus acclamantes in vrbẽ excepere. reliqua Hiſpania decretæ, habitæque ſupplicationes. Diuis immortalibus actæ gratiæ. dies feſti ludis, ſpectaculis, tripudiis Hiſpanorum more agitati. Rex Luſitanus ephippiis, gladiiſque Mauricis ex omni præda acceptis, vt victoriæ monimento eſſent, in patriam ſeſe retulit, rei Chriſtianæ adiutæ, inuictæque virtutis laudem deferens ſpoliis omnibus præſtantiorem. additi nonnulli captiui nobiliſſimi. abeuntis iter Rex gener ad Caſalliam oppidum eſt proſecutus officio datum & honori. Auenionem equi centum, gladij, parmæque è corio totidẽ è præda Maurica Benedicto Pontifici miſſa ſunt. quatuor præterea & viginti Maurica ſigna: equus vexillumque Regis, quibus in prælio vſus erat, aliaq;. Leiua legatus aliquanto ſpatio à Cardinalibus obuiis exceptus. Pontificis voce, cùm ſacris de more eſſet operatus, Alfonſi Regis laudes maximo Principũ, hominumque concurſu celebratæ ſunt. Freti Gaditani cuſtodia, ne ſe hoſtes refecta claſſe denuò in Hiſpaniam infunderent, Egidio Genuenſi demãdata maris Præfecto, pro Rege Caſtellæ creato. id nauatæ operæ præmium fuit: genti blandimentum ne triremes Genuenſes reuocarent quaſi bello confecto: vti Aragonius, & Luſitanus fecerunt. tametſi aliquanto poſt Caſtellæ Regis precibus vt auctę numero eæ claſſes reuerterẽtur, datum eſt. neque enim quieturos Mauros iudicabant prudentes, quin inſtauratis viribus bellũ ſupremo conatu, primo quoque tempore repeterent.

Alcaualæ initium.

CAP. IX.

MAGNO metu liberatos Regem Hiſpanoſque victis ad Tariffam barbaris, maior cupiditas inceſſit impiæ gentis reliquias extirpandi: ſolicitudoque in belli vſus, quod fore diuturnum prouidebatur, pecuniæ conquirendæ. Nam quę ex præda erat redacta, plurima quamuis in præmia militum, paucaque ſtipendia conſumpta erat: annuis tributis exhauſta prouincia. Mercatoribus tãtùm immunitas erat, impudenſque cenſus: reliqui ordines oppreſſi grauitate vectigalium. Ellercnæ atq; Madriti conceden-

cedētibus prouincialibus, aliquantũ pecunię collatũ eſt. Leue id ſubſidium tãtis factis futurisq; ſumptibus: ſed ineunte
1341 tamen ſalutis anno milleſimo trecēteſimo quadrageſimo primo, Corduba, quo copiæ militares cõuenire iuſſæ erant, in Granatēſes fines irrumpitur. arte quàm viribus victoria glorioſior. Pręmiſſæ naues aliquot commeatu onuſtæ, Malacam inuadendi ſpeciem præbuerunt. Mauricis copijs ea vrbe munienda occupatis Rex Alcalæ regiæ agros improuiſus inuaſit. Auguſti vigeſimo ſexto die oppidum deditum. oppidani ſalutē pacti dimiſſi incolumes. magno id hoſtium dolore accidit, ſua ſe opinione deluſos conſiderantium. Eo oppido capto Prieghum, Rutes, Benamexillum, aliaque oppida & arces eo tractu, pars vi, pars deditione in poteſtatem venerunt. victoribus omnia prona erãt, Mauris aſpera. copię in hiberna reductę ſunt: p̄ſidia tantùm opportunis locis diſpoſita, finibus tutandis. claſſi imperatum, vti fretum inſiderent, Afrosque tranſitu arcerent. Regem obſidendæ Algeziræ cura ſolicitabat, atque in eam rem pęcunię comparandæ quacunque ratione. Datum cõſilium, vt à mercatoribus nouum vectigal exigeretur. ea ratio facillima in præſenti viſa eſt, in poſterum grauia incommoda attulit: vt eſt improuida mortalium mens: ſæpeque in perniciem vertuntur, quæ prudenter excogitata eſſe videbantur. Eo conſilio Rex Burgos principem ciuitatem contendit, limitis cura Do. Iacobi Magiſtro commendata. Valliſoleti Chriſti Dei natali ſe te-
1342 nuit principio anni milleſimi trecenteſimi quadrageſimi ſecundi. Burgos Egidius Toletanus, Ioannes Lara, Garſias Burgenſis Præſul, proceres alij & Epiſcopi nominatim euocati. horum Regis quæ ſumma contentione vigeſima rerũ venalium in vſus belli Maurici à Burgenſibus conceſſa eſt, definito tempore, dum Algeziræ obſidio duceretur. Burgenſium exemplum, Legionenſes, aliæque ferme tota ditione ciuitates ſecutæ ſunt. Nihil tunc nimium videbatur: cũctis ardētibus ſtudio belli Maurici profligandi metu depulſo, quàm graue id vectigal fuerit, vſu intellectum: inde certè Hiſpanicæ immunitatis opprimēdæ initium factum eſt. lætitia, metus, cupiditas, peſſimi conſultores in fraudem impulerunt. Regij miniſtri augendi fiſci rationibus, Principis gratiam aucupabantur. quæ ars nimium proſpero multorum ſucceſſu creuit. ab his prouincialium ſimplicitas circumuenta. prudentiores diſſimulabant. Nam ſuadere Principi quod oportet periculoſum, rara fides, parata aſſentatio. Nouo vectigali Alcaualæ nomen fuit, re & voce à Mauris hoſtibus mutuata. Auxit ſtudium ciuitatum victoria de Mauricæ claſſis parte vno tempore nunciata tres & octoginta triremes ad Septam in Africæ littore erant, bellum repetituræ. in Bullonio portu duodecim alię priuſquam ſe cum reliqua claſſe coniungerent, decem è noſtris aduentu oppreſſæ ſunt vere ineunte. vniuerſa deinde Maurorum claſſis, quæ ad Guadamecili fluminis oſtium appulerat, inſigni prælio deuicta eſt. Mauricæ triremes quinque & viginti, quà captæ, quà ſubmerſæ. duo claſſis Præfecti Granatenſis, Africanusque interfecti. Aragoniæ triremes huic pugnæ non interfuerunt. ab Aragonia tamen, quo ſe contulerant, redeuntes ad Stæponæ vel Aſtapæ littus, tredecim hoſtium triremes commeatu onuſtas oppreſſere. quatuor captæ, duæ ſubmerſæ, reliquæ fuga tenuerunt Africæ littora. noſtrorum virtuti & felicitati terræ, mariaque fauere videbantur. fuiſſetque multo amplior clades illata, ſi vno tempore hoſtium copiæ ad Guadamecilum terra marique fuiſſent impugnatæ. quo conſilio Rex Hiſpalim primùm deinde Cæſaria-

num

num magnis itineribus erat progreſſus, cùm in ea vrbe commiſſi prælij nuncium accepit. neceſſitatẽ pugnæ, caſus attulerat: cùm tres è noſtris naues in vadis hærentes remiſſo maris æſtu hoſtes inuaſiſſent: noſtri defenderent, vtriuſq; claſſis cõcurſu conatuq; maximo pugnatũ eſt.

Algezira obſeſſa.
CAP. X.

TANTIS vno tẽpore victoriis terra marique partis, reliqui belli ex ſententia conficiendi ſpes erat. noſtra claſſis ad Satareſium portum, prope Tariſſam ſe tenebat, eo Rex acceſſit Algeziræ ſitum, cuius obſidendæ cupiditate flagrabat, locorumque naturam mari luſtraturus. Vrbs nobiliſſima viſa eſt, fertilis ager, amœni colles circùm ambientes, multæ frumentariæ molæ, villis, ædificiisque regio vniuerſa qua viſus erat, collucebat. Regis animus eò amplius ad rem perficiendam accenſus, quod ex captiuis cognitum erat rei frumentariæ nõ magnam in vrbe facultatem eſſe: & firmiſſimo Maurici imperij propugnaculo ſublato, reliqua prona fore ſperabat. Verùm exiguæ copiæ, parum commeatus erat. id regios conatus retardabat. Locis finitimis raptim delectus habiti ſunt. viri principes nominatim euocati. affuere Ægidius Toletanus Præſul, Bartholomæus Gaetanus, Alcantaræ, & Calatrauæ Magiſtri, militum manus non exigua: quam veteri inſtituto Bæticæ ciuitates ſuis ſumptibus miſerant, eius belli conficiendi ſtudio ampliorem. feſtinan- mora omnis longa eſt. Commeatus vt pediret, reliquaque compararet Rex Hiſpalim abiit. equites duo millia quinnti. pedites ad quinque millia conuenitant. cum ijs copiis Algezira obſeſſa tertio Nonas Auguſti. maris cura Caſtellæ & Aragoniæ claſſibus commẽta. nam Luſitani ex quo ad Guadamecilum pugnatum erat, nulla arte retineri potuerunt, quin in patriam abirent. Obſeſſi nihil voluntate facturi videbantur, vrbis munitione, & numero confiſi. octingenti enim equites, ſagittarij ad duodecim millia propugnabant, non arcere vim modo ſed etiam æquo congredi campo idonea manus. erumpentibus Mauris leuia prælia vario euentu commiſſa. Carthago arx vicinis locis Mauris erepta. à captiuo, cùm pugionem militis arripuiſſet, ne Rex violaretur periculum fuit, ſuorum concurſu eſt ſeruatus. diuturnam fore obſidionem prouidebatur. Cæſa, comportataque materia opera ædificari cœpta, plus formidinis, quã vtilitatis allatura. Claſſis Aragonia interea menſe Septembri reuocata eſt, ſpecie Balearici belli quod Rex Aragonius cõparabat, magno Regis Caſtellæ dolore. eius tamen precibus decem triremes Matthæo Mercero Præfecto, auxilio ex Aragonia miſſæ: quibus deinde totidem acceſſerunt, Iacobo Scriba Duce. Ciuis vterque Valentinus erat D. Iacobi Magiſter diuturna valetudine extinctus eſt, belli, pacisque artibus, regiaque gratia ea tempeſtate clariſſimus. is honos Friderico Regis filio, in ipſis caſtris delatus, rebus gerendis ætate nondum matura. Octobri mẽſe tanta cælo miſſa vis pluuiarum, vt omnia corrumperentur: magnæ difficultates in caſtris eſſent, pecuniæ maxima: quam exhauſta penitus prouincia, Alfonſus ab externis Principibus mutuam petere compulſus eſt, Benedictio Pontifice, Rege Luſitano. Ad Pontificem & ad Gallum Egidius Toletanus ea cauſſa legatus, quinquaginta aureorum millia à Gallo impetrauit, è qua ſumma, viginti continuò repræſentata, alia certis penſionibus à menſariis Genuenſibus numerari mandatum. à Pontifice Clemente, ſacrorum redituum partem parum, ſubſidij, tantis molitionibus, ſed

regia

regia conſtantia omnia vicit. In vrbe magnis præmijs propoſitis de Regis capite, quo ſuperſtite quietem nuſquam fore prouidebant, obſeſſi licitabantur. gratiſſimam ſuperis victimam fore prædicabant, inimicum Maurico nomini Regem mactari. neque deerant qui eo facinore clari, aut nobiles euadere cuperent, nulla ſalutis propriæ cura, quæ ſæpè magnis conatibus aduerſatur. à pluribus in Regis necem coniuratum, vti ex Mauro, quem altero minorem oculo ceperant, intellectum eſt, ea mente in regia caſtra veniſſe. idē paucis poſt diebus duo alij Mauri, de iis quæſtione tormentis habita, profeſſi ſunt. Sed cæleſte numen quos tuetur, hos ab inſidiis & periculo eripit. Reges Mauri obſeſſis cupiebant opitulari. Marrocius ſe ad Septam tenebat Abderrahmani filij voluntate diffiſus, cui noua moliri per idem tempus capitale fuit. Granatenſis ſuis viribus totius certaminis ſortē ſubire formidans, ne nihil videretur agere. manum militarem ad vaſtandum Aſtigitanos agros præmiſit. ipſe Palmā oppidum ad confluentes ſitum vbi Singilis, id eſt Xenil, Bæti confunditur, diripuit, inceditque, præſidio occupare nō auſus, neque diutius ijs in locis morari, quoniam finitimas vrbes arma expedire nunciatum erat. Manus altera Ferdinādi Aquilarij accurſu oppreſſa, prædaque omnis quam copioſam agebant ablata. annus iā milleſimus trecenteſimus quadrageſimus tertius agebatur nullo magno operæpretio ad Algeziram facto. opera tantum ædificata Horoſco fabrorū præfecto. agger inſtitutus. ligneæ arces circum vrbem extructæ. vineæ atque arietes ad mœnia agebantur. ſed tanti erant antiquitus rerum omnium apparatus, tantaque vis tormentorum in vrbe, vt noſtrorum diligentiam eluderent, operaque miſſis lapidibus corrumperent. machinis admouendis locus importunus. milites neque conſiſtere poterant propter locorum iniquitatem, neq; inter opera ſine periculo verſari. Duo ſunt in freto Gaditano ſinus impares magnitudine, pares natura. minori Tariffa adiacet, maiori Algezira modico diſſita interuallo, cliuo impoſita, aſcenſu arduo, ſaxisque impedito: in duas diſſecta ſpatio interiecto partes, veterem nouamq; præcipua mœnium firmitate: gemina extrinſecus foſſa geminoque pomœrio, anguſta regionibus. cæterum ea tempeſtate Africi in Hiſpania imperij ſedes, eòque pulcherrima in paucis & nobiliſſima. Ad obſeſſos ne quidquam commeatus inferretur, mari terraque diligēter cautum: niſi qui lembi noctis tenebris tecti noſtram claſſem eluſiſſent. exiguum id famis leuamen erat.

Algezira capta.

Cap. XI.

Mvltis diebus & laborib' hau magno operæpretio cōſumptis noſtri ancipiti cura ſuſpenſi, abſiſteren ne incepto, quoniam fruſtra erat. an belli exitum expectarent, quo eatenus pro ſpero vſi erant, dies noctesq; cogitabāt Rex maximè pecunia conſumpta, quan à Rege Galliæ, & Pontifice Roman mutuam acceperat (nam Luſitanus nihil contulit) annonæ inopia, imminut numero, ne dedecus acciperetur, vere batur. cautiores de incundo cum hoſt fœdere conſilium dabant. Pauone inte nuncio vltro citroque cōmeante, de pa ce primum, deinde de induciis actū e irriti ij conatus fuerūt: cum Rex Caſte læ negaret, concordiæ conditionem v lam Granatenſi fore niſi Africana am citia renunciata: qua diſtracta, quid pr ſidij reliquum barbara fuiſſet, aliena p tius ope quàm propriis viribus ſtant Itaque Granatenſis ea ſpe depulſus, a Guadiarum viginti ab Algezira mil b

bus paſſuum Kalend. Maij caſtra promouit: magis ad formidinem oſtentandam, quam quod pugna decernere deliberatum haberet. Claſſis Maurica ad Septam erat numeroſa, vniuerſis Africæ viribus contractis, ad traijciendum primo quoque tempore parata. recentes ij veniebant: noſtri diuturnis laboribus & difficultatibus fracti. Rem Chriſtianam periculo proximam Diui tutelares Hiſpaniæ ſuſtentarunt, perpetuaque Regis aduerſus ingruentia mala, animi conſtãtia, atque felicitas. nam vno tempore ex Anglia, Gallia, & Vaſconibus numero & virtute valida manus venit. Eduardi Angli Regis permiſſu Comites Arbidi & Soluzberi: Fuxenſis Comes cum fratre Bernardo ad opem ferendam ex locis diſiũctiſſimis excitati ſunt, ſpe veniæ quam Romanus Põtifex Clemens ſextus Lemouicenſis priori anno in Benedicti deceſſoris locum ſubrogatus, omnibus, qui pia arma caperent pollicebatur. Philippus ipſe Vaſconũ Rex ſub Iulij menſis finem, commeatu nauibus præmiſſo, copiisq; ſequi iuſſis magnis itineribus feſtinauit, ne prælio deeſſet, quod propediem fore fama ferebatur. Horum Principum aduentus Regi Caſtellæ. vt oportuit, gratiſſimus fuit noſtris: cum ſpe certa victoriæ pugnandi animus acceſſit Venerant ante Emanuel, Laraque, nouæque ſubinde militares manus tota prouincia ſubmittebantur, vniuerſi certaminis aleam Mauri ſubire detrectabant: Regique Albohaceno de ea re conuitio expoſtulanti, reſponſum. Superiori prælio ſatis magnum documentum datum, quantum virtutis, & conſtantiæ in hoſtibus eſſet, numero nuper auctos, fore validiores. Ex diſtantibus locis conſilia afferri tempori & rebus non ſatis accommodata. Traijceret modo non repugnaturos eius voluntati. Seruaſſe exercitum ſuo reipublicæ, tẽpore, quam prælio dimicaſſe, ducere maiorem gloriam. Interea inducias repetitis legationibus petere non deſiſtebant. Expetentibus legatis, vt caſtra inuiſerent datum. illi ordinem mirati, milites in partes tributos, artificum multitudinem, fora rerum venalium ciuitatis ad inſtar, præ noſtrorum diſciplina earum rerum rudes ſe eſſe confeſſi ſunt. neque tamen induciarum ſpe vrbis oppugnatio intermittebatur. Excuſſa tormentis tela lapidesq; à noſtris. barbari ex vrbe cõtrà ferreos globos cum igne & fragore, puluereque tormentario eiaculabantur, haud leui ſæpe noſtrorum damno. Huius tormenti mentionem, nunc primum in hiſtoria factam inuenio. Menſe Auguſto Cerueræ in agro Vrgelitano, infans gemino capite, quatuor cruribus natus erat. prodigium vnde perniciem rebus portendi ſuperſtitioſo homines ingenio ſibi perſuaſerant. infantis cęde auerruncari placuit. viuus ſepultus. in parentes, quoniam iis volẽtibus factum erat, parricidii lege eſt actum. Ipſo anno Robertus Rex Neapoli ſupremum diem obijt, litterarum ſtudijs & amore, quàm rebus bellicis clarior. eius enim illa vox fuit. Dulciores ſibi litteras regno eſſe. Ad Algeziram redeamus vnde externi milites, quorum animus impetu valet, mora conſeneſcit, è caſtris autumno diſceſſerunt. Angli proceres à ſuo Rege euocati (ſic videri voluerunt) Fuxenſis Comes ſtipendij tenuitatem cauſſatus (ſic fama tulit) nos cœli Bætici per æſtatem inclementiam ægrè tuliſſe, morbis, & laboribus fractos, patriam apetiuiſſe ſuſpicamur. noſtram coniecturam euentus comprobauit: nam Fuxenſis Comes Hiſpali in reditu obiit. Philippus Vaſco Regis Caſtellæ voluntate è caſtris digreſſus, Cæſariani: vterque menſe Septembri. vtriuſq; corpus in patriam relatum. Ea re Mauri incitati mutato conſilio, prælio decernere

acre ſtatuũt. Sexaginta triremes Mauricæ Octobri menſe ad Steponam appulſæ, mox Heracleam tenuere. eò terreſtres copiæ poſuerunt caſtra. ad Palmonem amnem interfluentem vtraſque copias, cum ſemel, iterum & tertiò ex interuallis acceſſiſſent, in tranſitu prælio pugnatum eſt, nõ animo, non armis, non bellica diſciplina, non corporis robore par Hiſpano. Maurus fuit. breui victi, fuſique hoſtes. in vrbe ſuprema annonæ penuria erat. triremes vna & altera commeatu onuſtæ à noſtra claſſe interceptæ. quinque tantum Myoparones
1344 ineunte anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo quarto in vrbem penetrarunt : reuerſique in Africam diutius ſuſtentare non poſſe renunciarunt: aut pereundem omnibus, aut vrbem dedendam. ergo continuò de ineundo fœdere actum Martii menſis vigeſimo ſexto die deditio his conditionibus facta. Vt Granatenſis qua ante belli tempus lege Caſtellæ vectigalis eſſet. Obſeſſis incolumitas, & cum rebus ſuis quo vellent, diſcedendi data facultas. Induciæ decennales cum Mauris regibus pactæ. Fœdere ſancito Mauri in Africam frequentes conceſſerunt, Caſtellæ Rex in vrbem ſolenni ſupplicatione ingreſſus, ſexto Kalend. Aprilis, proxima luce templo maximo Mahumetanæ ſuperſtitionis ſordibus expiato. D. Mariæ Palmæ nomen indidit : quod Dominicus Palmarum dies eſſet. In eo templo ingenti omnium lætitia & gratulatione, ſacra ex ritu Chriſtiano peracta ſunt. agri militibus dati, eo domicilium transferre, propter locorum amœnitatẽ certatim cupientibus. Rebus omnibus conſtitutis Hiſpalim Rex abiit. In ea vrbe ab Eduardo Rege Anglo per legatos de nuptiis, Petrum inter Alfonſi filium iuſtũ, & Ioannam Angli filiam appellatus, in præſenti quidem annuit: deinde tamen pactæ nuptiæ, non coaluerunt: vt ſunt fluxæ Principum voluntates, & ex commodo ſæpè mutantur, nulla fidei cura. Duæ Albohaceni filię quę ſuperiori ad Tariffã prælio captę fuerãt, ad partẽ ſunt remiſſæ. id promerendo barbaro Regi datum. neque vinci is munificentia paſſus eſt. legatos continuo amplaq; munera ex Africa ad Regem miſit. Victoriæ fama per Hiſpaniam, atque adeo Europam vniuerſam pios omnes gaudio compleuit. confectum Mauricum Bellum. duos Reges ſuperatos. vires Africæ concuſſas. ergo ij omnes dies feſtos agere. omnis ætas, ſexus, ordo adire tẽpla, vota ſoluere: nullum lætitiæ, religioſæque gratulationis genus prætermittere, quod ad oſtentandam conceptam animis lætitiam pertinere iudicarent.

Bellum Balearicum.

CAP. XII.

QVO hæc tempore in Bætica gerebãtur, Aragonia arma mota ſunt: Rexque Balearis paterno imperio eſt eiectus, in quo præſidium eſſe debuit, ſumma Aragonij Regis iniquitate, atq; perfidia. Dira ambitio dominandi trãſuerſum egit, ne propinqui Regis calamitate moueretur: aut quid homines iudicaturi eſſent, conſideraret. Mompelleriũ nobilis & lauta ciuitas in Gallia Narbonenſi, Magalonæ Pontificibus olim ſubdita fuit, ijs ſiue concedentibus, ſiue diſſimulãtibus peculiares eius vrbis Principes extiterunt eorum Pontificum beneficiarij. eo principatu ad Aragonios primũ, deinde Baleares Reges deuoluto, vti ſuperius eſt demonſtratum, Magalonæ Pontificum auctoritas contemni ſenſim abrogarique cœpit. vis Regũ & libido, non ius aut æquitas valent. illi cũ priſtinæ auctoritatis locum recuperare non poſſent: quod proximum erat, vindictæ ſtudio Gallis Regibus, vrbis eius imperiũ pretio vendiderunt ante quin-

quaginta amplius annos. Eo Galli Reges iure innixi, Reges Baleares ſolicitare non deſiſtebant, vt quaſi beneficiarij fidem ſacramento firmarent: ciuibus Lutetiam prouocandi à domeſticis iudiciis libera facultas eſſet. Negare illi, detrectareque imperium non exoletis vetuſtate annalium tabulis & exemplis imperia conſtare, ſed recentiſſimæ conſuetudinis vſu. Quod datum non erat Magalonæ Epiſcopis, neque Galliæ Regibus concedendum, quippe illorum Vicarijs. vis admota. contributa Mompelierio oppida, Gallicis præſidijs occupata. Rex Balearis arma expedit. Aragonij imperij beneficium Aragonijs armis defendi poſtulat, ſperatque. Rex Aragonius profunda calliditatę, immenſaque ambitione Gallo gratificari magis velle viſus eſt, Regem propinquum per ſe imbecillum externo præſidio deſtitutum, prædæ fore prouidens cupiensque: tametſi de ferenda ope appellatus, ſpecioſa verba dabat, nihil præterea. mutuo colloquio habito ita ſe facturum, quæ poſtulabantur, reſpondit: ſi iure agere Gallus recuſaſſet. in eam rem miſſi vltro, citroque legati, diſtinendi animo, nulla opitulandi voluntate. Quæ vt honeſtatis ſpecie velaret, grauia crimina miſero Regi imponenda curauit. Regis eum Aragonij imperium detrectare. Neque vocatum ad Comitia venire. Inſolenti forma & pondere monetam, quod nefas erat, Perpiniani percuſſam. In Aragonij Regis necem Barcinone, quo per fidem colloquij venerat, conſpiraſſe. index Regina ipſa Conſtantia Balearis vxor de fratre ſolicita. Demum cum Gallo, Italis Principibus, ipſo Marrocio Rege feciſſe fœdus aduerſus Aragoniū. Hæc accuſationis capita fuerunt, ſiue vera, ſiue conficta: vt fama tulit; cui calamitoſi Regis exitiū fidem cōciliauit, iniuria fuiſſe oppreſſum. Hæc fatalis diſſidij initia: quę Romanus Pontifex, Sanctia Regina Neapolitana vtriuſque Regis propinqua ſopire conati nihil profecerunt Et erāt vt in exiguis principatibus fit, Baleares cæterique minuto Regi ſubditi populi, nouis ſubinde vectigalibus oppreſſi. quorum quia modum non ſperabant, fore imperium mutari haud ægrè laturi erant. Ventū ad arma. Petrus Moncada maris Præfectus ab Algeziræ obſidione reuocatur, vti paulo ante dictū eſt. Claſſe valida cōparata, in qua centum & ſedecim maiora, minoraque nauigia erant, ad Rubricati promontorium. Aragonius ſoluens maiorem Balearem tenuit, inſulani trecenti equites pedites ad quindecim millia congregantur, collectitius exercitus, parumque roboris habiturus. Victus continuo Balearis Pontiam vrbem ſe recipit: deinde rebus deſperatis in continentem abijt. & erant inſulæ voluntates in Aragonium propēſæ, omniaque victori procliuia. Inſulis in fidem acceptis, atque Arnaldo Erilo rebus præfecto, Aragonius cum claſſe Barcinonem ſeſe retulit. Ruſcinonenſes & Ceretani in extrema Hiſpaniæ ora bello petiti vaſtitas illata agris, aliquot oppida capta. Cardinalis interuentu, quem Pontifex de ineundæ concordiæ ad eos Principis legarat, ab armis tantiſper ceſſatum: & hyems appetebat, machinæque ad oppida oppugnanda idoneæ allata non erant. Tranſacta hyeme, menſeque Aprili, ipſo huius ſeculi anno quadrageſimo quarto, bellū maiori co- 1344
natu inſtauratum eſt. agri incēſi. corruptæ ſegetes. oppida & vrbes, quà vi, quà voluntate expugnatæ. Balearis intimi, vt Aragonij fidem, quam vim experiri mallet ſuadere. negare alij, procacibus verbis probare fidem cupientes, morituroſque ſe antea denūciare, quam in hoſtis poteſtatem venirent, ante bellum feroces, in periculo ignaui. Regis animus in varias cogitationes diſtrahi. pudebat

libertatis ſtudium maius apud quemquam eſſe, quam apud ſe. virium imbecillitate terrebatur vno Perpiniano ferme relicto anceps animus ad tutiora tādem, quam honeſtiora conuerſus, Petro Exerica ſermonum miniſtro in poteſtate ſe Aragonii futurum dixit: ſalutem libertatemque pactus modò Sic regni recuperandi à clementia victoris ſpe an iniecta an præſumpta temerè, menſe Iulio accepta fide in Aragonio caſtra, quę ad Elenam vrbem erant. Perpiniano venit, proceribus tum ſuis, tum Aragonijs comitantibus. Ad Regem deductus in genua procumbens dextram deoſculatur. mox alleuatus: Erraui, inquit, Rex » inuicte. Erraui. error tamen perfidiæ » culpa vacat. Quod imprudentia pecca- » tum eſt, clemētia virtus Regum, hoc eſt, tua propria condonare debet Regi ſup- » plici, propinquo, neceſſario: præterea » quatenus rationes noſtræ tulerunt, ve- » ſtræ maieſtatis in paucis ſtudioſo, nouiſ- » que & maioribus officiis in poſterũ ſu- » periores offenſas compēſaturo. Peccato, » in vno non ſemel peccatum fateor: ſed » tunc præcipua clementiæ laus cum iræ » cauſſæ iuſtiſſimæ. Alioqui tuus ſum: de » me ditioneq; mea, vt libet ſtatue, benignè (vt ſpero) memor modo rerum hu- » manarum inconſtantiæ. Ad hæc Aragonius fallaci eblanditur vultu. peccatum excuſat. pœnitentia veniam promereri ait. Verbis cōtraria fuerunt facta. aliquāto poſt Barcinone procerum conſilio aduocato, Beleari regium nomen honoremque detrahit. annuum vectigal conſtituit, vnde vitam ſuſtentaret. Tum ille, quàm grauis caſus ex regno eſſet reputans: deceptumque ſe ſua opinione, blādiſque Exericæ verbis tandem intelligens magnis præſidiis nudatus, de integro reſumit bellum. In Galliam profugus Clementem Pontificem primum adijt: & quoniam in eo parum præſidij fore prouidebat, ad Gallum Regem, vnde tempeſtatis initium extiterat, ſupplex confugit: & in belli ſumptus Mōbellerii principatum, de quo contentio erat, pretio centum millium aureorum vendit. Gallus & Pontifex egeni & profugi patrocinium ſuſcipiunt: ſegnius tamen cunctantiusque, quippe in alieno periculo. Ipſe bello repetito, Baleares, Ceretanos, Ruſcinonenſesque inuadens magnis conatibus, nihil aliud quàm vitæ exitium peperit, quinq; poſt annis in Baleari maiori acie ab Aragonijs victus cæſusque. Is fuit calamitatis exitus. honos ſupremus extincto eſt habitus. Corpus Aragonij Regis iuſſu Valentiæ translatitio funere tumulatum. Filij tum ipſius, tum Ferdinandi fratris, paulo ante belli tempus defuncti, alieni criminis, ſi tamen crimen fuit, pœnas luerunt, capti, profugi, egeni, ſine lare familiari vagantes. quod iniquiſſimum pleriſque viſum eſt, præſertim iure regnandi innocentes filios propter vlla parentum peccata ſpoliari. Ipſo anno, quo Algezira capta eſt, & Rex Balearis regno decidit. Oliſipone ad oram Oceani, terra horrendo fragore mouit. magna mortalium trepidatione ædificia concuſſa: templi maximi fornix collapſa. maioris id mali omen initiumque extitit. Conſtantia Emanuelis filia, Petri Luſitani vxor, morbo extincta eſt, proximo anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo quinto. eo minori ſuo virique dolore, quod Agnetis Caſtriæ, quæ in obſequijs Conſtantiæ erat, eximia formæ venuſtate, amoribus indulgebat: atque ita vt eam iuſtæ propemodum vxoris loco cultuque haberet. quod nefas impiumque erat, Ludouico Petri filio, qui inprimis annis defunctus eſt, ab ea ex ſacro fonte ſuſcepto. Ferdinandus præterea Mariaque Petro ex Conſtantia nati erant.

Inteſtini Aragoniæ motus.

CAP. XIII.

REx Caſtellæ peracto ex ſententia bello Maurico, maxima curarum parte leuatus ad vindicādas iniurias magiſtratuum procerumq;, quas ſęuo reipublicæ tempore multas & graues exiſtere neceſſe fuit, animum conuertit. Ea verò in primis cura ſolicitabat, Caſtellæ & Legionis exemplo, Bæticos & Carpetanos inducere, vti vectigal ex rebus venalibus exigi darent. alioqui res tranquillæ erant, opima pace vniuerſa prouincia florebat. Nouorum in Aragonia motuum cauſſæ extiterunt. prauo & inquieto Rex Aragonius ingenio, bella ex bellis ſerendo imperium amplificare ſatagebat, maiorum importunis donationibus regni vires debilitatas, maieſtatem imminutam accuſans: ſucceſſuque ferox pulſo Baleari Rege, in Iacobū fratrem germanum iram vertit quaſi in Balearem, ſubeunte poſt calamitatē miſericordia propenſum. præterea ſuſpecti inuiſiq; dominantibus ſunt, qui proximè ſubſtituuntur. Iacobus veteri gentis inſtituto (ſic nonnulli diſputabant) regni ſucceſſor fore prædicabatur, Conſtantia, Ioanna, Maria, quas Rex ex vxore genuerat, paterna hæreditate excluſis. eòque Vicarius regni creatus, procerum & populi ſtudia ſibi adiunxerat, bonis artibus fraude nulla. Rex ad ſe vocatum regni procuratione abire iubet. raptim & perturbatè aguntur omnia: eò ampliùs, quod ſalutis anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſexto Aragoniæ Regina ſanctiſſimis moribus fœmina, eòq; viro diſſimilis, quinto à partu die, quo filium breuis æui, nempe vno die victurum enixa erat, extincta eſt. breue gaudium dolori permixtum tota prouincia fuit. defunctæ corpus Valentiæ in Vincentij æde tumulatum. ipſa Populeti ad vetera Regum ſepulcra mādarat. Prolis maſculæ ſuſcipiendæ cura, inteſtinis motibus pacandis, de regiis nuptiis continuò actum eſt. miſſi in Luſitaniam legati Eleonoram à Rege patre in cōiugium expetitum. eaſdem nuptias Ferdinandus frater ambiebat, Caſtellæ Regis auunculi fauore & flore iuuentutis nixus. Vicit in contentione, vt neceſſe erat, Aragonius: annitente in primis Ioanne Emanuele, qui Eleonoræ Guſmaniæ, eòque Regi Caſtellæ infenſus, ſe totum voluntate ad Aragonium contulerat: Ioannamque eius patruelem Raymundi Berengarij filiam filio ſuo Ferdinando connubio iungendam nuper curarat, atque perfecerat: tres regias arcta propinquitate complexus, eòque cæteris per Hiſpaniam proceribus validior. Proceres Aragonij & Valentini cum plebibus tumultuari cœperunt, conſpiratione facta, libertatem iuraque prouinciæ armis etiam, ſi opus foret, tutaturi. offenſionis præcipua cauſſa obtendebatur, quòd Iacobo Vrgelitano abdicare compulſo, Conſtātiæ Aragonij Regis filię nomine, quaſi hæredis futuræ leges edictaque ſancirentur. Semenus Vrrea, Petrus Cornelius, Blaſcus Alagona, Lupus Luna Segorbij principatu, & Violantis, quæ Regis amita erat, nuptijs præ cæteris eximius, libertatis conſeruatores deſignati. Iacobo Vrgelitano, vti neceſſe erat, primæ partes datæ ſunt. Ferdinandus Ioanneſque eius fratres è Caſtella vbi Aragonij voluntate diffiſi ſe cum matre tenebant, litteris nuncijsque euocantur. rem ſuſcipientibus, quingenti equites ab auunculo Caſtellæ Rege præſidij cauſſa adiuncti ſunt. Aragonius nō ignarus ciuilibus bellis irritatę multitudinis quantæ ſint vires, valere impetu, mora cōſeneſcere, regni conuentus Cæſarauguſtæ habendos curat. in iis conuenientibus quo gentem pacaret, magis quàm ſyncera voluntate, reſciſſo prio-

ri decreto, Iacobo fratri regni procuratio reſtituta à Rege eſt, regnique hæres renunciatur. Ex ijs rebus reddita reipublicæ pax, lux rebus, ipſius Iacobi obitu, qui mox accidit, conturbata eſt. Aragonius ad nouas nuptias maturandum Barcinonem abiit, quò ſponſam claſſe vehendam ab extrema Luſitania curarat. eòdem Vrgelitanus appulſus defunctus morbo eſt fine anni milleſimi tre-
1347 centeſimi quadrageſimi ſeptimi. fama tenuit noxio infectum medicamine. affectati regni ſuſpicio malo fuit. nullo ſanè præcipuo apparatu nuptiæ celebratæ ſunt, vniuerſa prouincia præſenti luctu & impendentis tẽpeſtatis metu occupata. Iacobi corpus in ea vrbe ad D. Franciſci ſepultum eſt. Ferdinandus & Ioannes fratres, qui ſoluto Cæſarauguſtano conuentu ſeſe in Caſtellam retulerant, conſilio cum matre & auunculo Rege Madriti communicato, duces ſe coniuratis populis præbuerunt. Octingenti equites è Caſtella abs Rege dati. Ferdinandus Valẽtiam tenuit. Ioannes Cæſarauguſtam. Regina mater Conchæ & Requenæ, vbi frequens morabatur, de belli euentu filiorumque ſalute ſolicita ſubſtitit. miſſi inter Reges legati: è Caſtella Portocarrerius de amicitia inter fratres concilianda: ab Aragonio Thauſtes iniurias expoſtulatum, & ne rebellium partes tueretur expetitum. vt ſexcenti Caſtellæ equites Aragoniis ſtipendiis, ductore Aluaro Albornocio conducerentur impetratum. Aragonius nõ abſque ſugillatione maieſtatis penè ſupplex, & quaſi in rebellium poteſtate futurus Valentiæ præſto fuit. Parum abfuit quin violaretur. regij & populares voluntatibus inter ſeſe diffiſi, obſeruare inuicem ſermones, vultum oris inter ſe habitumque notare, conuitiis cõtumeliisq; initium pugnæ occaſionemque captare. inde ſeditione facta ventum ad arma. In regiam ipſam irrumpitur. magna aulicorum trepidatio fuit. Rex equum conſcendere, & in populum ſe dare compulſus, cõmotam multitudinem pacat. Ferdinando datum, vt Rege ſuperſtite vicarius, defuncto ſucceſſor, filiabus excluſis eſſet. fœdus metu expreſſum, haud diuturnum eſſe poterat. Rege digreſſo Lupus Luna, qui ſe iam ad Regem traduxerat, ab armis non deſiſtebat, infenſus importunuſque coniuratis hoſtis, Rege diſſimulante primùm, deinde annuente. Ad Darocam vicinaque loca caſtra erant. Ferdinandus vt Lunæ conatus comprimeret, cum copiis Cæſarauguſta profectus, equitum peditumque quindecim millibus ad Epilam, prope Salonem fluuium, qui vulgò Xalon eſt, caſtra promouit. oppido potiri non potuit, propter loci firmitatem. ager incenſus. ſegetes maturæ corruptæ. regiorum concurſu collatis ſignis dimicatum. coniurati milites ſeditioni magis quàm iuſto prælio idonei, victi profligatique ſunt. Semenus Vrrea, aliique viri principes ceciderunt. Ferdinandus ipſe Dux accepto in facie vulnere in hoſtium poteſtatem cùm veniſſet, ab Aluaro Albornocio, cui cuſtodiendus datus erat, fraternæ ſeueritati ſubſtractus, dimiſſuſque in Caſtellam eſt, Lupo Luna ſiue inſcio, ſiue diſſimulante alternantibus, vt in ciuili bello, voluntatibus. Regi ſatisfeciſſe declarat, Comitis Lunæ honor nouo in Aragonia exemplo Lupo collatus, merces operæ ſtrenuæ. Secundùm eam victoriam peruia omnia Aragonio Regi fuerunt: Cæſarauguſtęque pace reuocata conſpirationis & res & nomen ſublatum. regni hæreditas Ferdinando ſancita. Iuſtitiæ Aragonum auctoritas amplificata. ne à Regibus libertas peſſundaretur eo magiſtratu veteri gentis
more cautum erat. Hęc ſalutis anno mil- 13
leſimo trecẽteſimo quadrageſimo octauo in Aragonia gerebantur. Qui annus peſte

peſte grauiſſimus fuit. vis mali Orientis prouincias initio afflixit: deinde in cæteras regiones graſſata, Italiam, Siciliam, Sardiniam, Balearesque, Hiſpaniæ tandem prouincias vrbesque omnes vexauit. prorſus vt Octobri menſe Cæſarauguſtæ in rationem Libitinæ trecenta funera quotidie venirent. aeris vitium, curatio ipſa & contactus ægrorum vulgabat morbos. infecti tabo, aut neglecti moriebantur, aut aſſidentes curantesque eadem vis morbi inuadebat. ita aſſuetudo mali animos efferarat, vt exhauſtis lacrymis inſepulta, ſtrataque corpora iacerent: miſerandaque rerum facies per vrbes & oppida tota Hiſpania erat. De huius peſtis ſæuitia multa Franciſcus Petrarcha, ea ætate clarus eruditione, pangendis Hetruſca lingua carminibus Poetarum clariſſimus. Eleonora Aragoniæ Regina Exericæ, quo rex ſe contulerat contagionis metu, extincta per idem tempus eſt, nulla ex ſe prole relicta. Corpus in eodem oppido ſubitario funere ſepultum. tertiiſque nuptiis locus Aragonio relictus, prole feliciori-bus. In coniuratos Valentinos nondum quieſcentes in omnes armis, in ſingulos victoria parta grauiſſimis ſupplicijs ſæuitum: vt pœnæ magnitudo cæteros perterreret, documentoque eſſet, Regum iracundiam haud temerè irritandam eſſe.

Calatrauæ diſſidium compoſitum.

CAP. XIIII.

CALATRAVÆ milites Caſtellæ atque Aragoniæ inter ſe diſſidebant, ſtudiis voluntatibusque. pro vno duo ordinis Magiſtri, Calatrauæ alter, alter Alcanitij. Garſias Lupus eius ordinis Magiſter, ante vinginti amplius annos multorum criminum legeque maieſtatis poſtulatus, minore Rege rempublicam prędę, ordinem ludibrio habuiſſe, vnde grauia incommoda extiterant, vniuerſi ordinis perturbatio, ab Alfonſo Caſtellæ Rege in ius vocatus iudicij metu in Aragoniam abiit, ſiue ex mala cõſcientia digna metuens, ſiue hoſtium potentiæ & fraudibus, vt par eſſet veritus. nam militum potentiſſimi & nobiliſſimi ad accuſandum acceſſerãt. ea prima diuturni diſſidij cauſſa fuit. cùm enim Aragonij Regis fauore Alcanitij, quod oppidum ei ordini contributum eſt, Magiſtri nomen auctoritatemque tueretur, agente Caſtellæ Rege abſens damnatur, graduque deiicitur. in eius locum Ioannes Nunnius Calatrauæ ſufficitur: quem fama ferebat furto genitum ex Blanca Regis Luſitaniæ amita, virginum collegio Olgis prope Burgos præfecta. Ciſtercienſes Abbates, quibus in eum ordinem inquirendi veteri inſtituto poteſtas erat, noui Magiſtri electionem ratam habuere. Neque ſe tamen propterea Aragonij milites deſerunt, neque noui Magiſtri auctoritati cedunt: quin Lupo Magiſtro defuncto Alfonſum Pereſium in eius locum ſubſtituunt. acceſſit Morimontenſis Abbatis conſenſus, cuius eæ partes erant, ſiue voluntarius, ſiue expreſſus. Tentata ſæpe ineundæ inter milites concordię via: nam diſcordiam fore exitialem vtraque pars prouidebat. miſſis de ea re inter Reges legatis, nihil ad hoc tempus profectum, cùm Pereſio defuncto Ioannes Ferdinandus Alcanitij in eius locum electus eſt. priuſquam ea electio rata firmaque eſſet, Regibus agentibus Caſtellæ Aragoniæque, vterque Magiſter Cæſarauguſtam, quo tempore Aragonij conuentus habebantur, aliique ex vtraque natione milites conuenerunt. cauſſa dicta Rege ipſo Aragonię diſceptante, ſecundùm iura & merita Caſtellæ pronunciatur: legeque in poſterum ſancitur, eum ordinis Magiſtrũ ritè inſtitutum haberi, quem eius ordinis

dinis

dinis milites Calatrauæ iuſſiſſent. Ioanni Ferdinando Alcanitij cura commendata, cum honoris prærogatiua cæteris Aragoniæ militibus prælato. ea ablatæ ſupremæ poteſtatis compenſatio fuit. cautumque ne in eum cæterosque Aragonios milites, dum ipſi viuerent, quidquã ſtatuendi ordinis Magiſtro poteſtas eſſet, niſi Populeti & Viruelæ Abbatum conſilio. inuidia ne malo eſſet prouidebatur. Sic concordia ſancita inter Calatrauæ milites, ſublataque diſſidia ſunt Auguſti menſis vigeſimo quinto die verum, vt ſunt varia hominũ iudicia, Caſtellæ Regis gratiæ datum, non ad iuris rigorem expenſum quidã vituperabant. Ipſo tempore Ludouicus Claromontis Comes Alfonſi Cerdæ cognomẽto Exhæredis, ex Ludouico filio nepos claſſem ad Catalauniæ littora adornabat, Regis Aragonij permiſſu opeque, Pontificis Romani conceſſu, qui ei ante biennium Fortunatas inſulas attribuerat Regis nomine ea lege, vt barbaris gentibus Chriſtianæ religionis lumen inferẽdum curaret. De earum inſularum ſitu, natura, numero, & quo tempore ſub ditionem Regum Caſtellæ conceſſerint, pauca vt exponamus res videtur poſtulare. Egreſſis Gaditani freti fauces ad læuam in mari Atlantico iacent numero ſeptem, ab Occaſu ad Ortum ordine porrectæ, à media cæli linea ſeptimo & vigeſimo gradu diſtantes. Quæ maxima eſt, Canaria vocatur. inde cæteris eadem appellatio facta. Solum frugibus & pecori bonum: aduectorum cuniculorum multitudo tanta, vt exitio vineis & ſegetibus ſit, aduexiſſeque pœniteat. In ea cui Ferrariæ nomen eſt, nulla terra aqua præter eam, quæ ex arboris foliis liquitur. miram naturæ ac recõditam varietatem. Ludouicum ſanè, cui ab eo conatu Fortunæ cognomen eſt factum, quamuis claſſe comparata, imperioque attributo in eas inſulas nunquam traieciſſe conſtat. bella Gallica cladesq; Philippo Regi Galliæ ad Creſiacum inflicta impedimento fuere. Poſt quinquaginta circiter annos Cantabri & Bætici collatis ſumptibus ad eam expeditionem excitati, in eas inſulas claſſe appulerunt, prædæ auidiores quam imperij, ferro flammaque minitantes inſulanis. Ex Lanceroto prædæ vis magna in Hiſpaniam aduecta Regibus eas inſulas ſubiugandi cupiditatem iniecit. implicitt tamen rebus aliis eo conatu deſtiterunt. Ioannes Bentacurtus homo Gallus Henrici eo nomine tertij Caſtellæ Regis permiſſu, eaque lege, vt in eorum Regum clientela fideque eſſet repetita nauigatione quinque minores inſulas imperio ſubdidit. duas reliquas expugnare non potuit, inſulanorum numero & virtute defenſas. Epiſcopus gẽti datus Mendus nomine. hunc inter & Menautum Bẽtacurti hæredem cùm non ſatis conueniret, & res ad arma ſpectaret, indignè ferente Epiſcopo miſeros inſulanos prædæ haberi, nulla æquitatis cura, nulla religionis reuerentia: Petrus Barba à Rege Caſtellæ eò dimiſſus, earum inſularum imperium ſibi aſſeruit, deindeque Peraſæ homini copioſo pretio vendidit. Peraſæ gener Ferrerius in regium etiam nomen inuaſit. Canariam tamen & Tenariſem ſubiugare non valens, quatuor inſulas Ferdinando Regi Catholico tradidit, accepta pecunia, vnius Gomeræ principatu, Comitiſque appellatione contentus. Ab eo Rege, vt fuit inter Hiſpaniæ Reges feliciſſimus, omnes eæ inſulæ repetitis nauigationibus in ius regium ditionemque redactæ. ad intermiſſa redeamus. Anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo nono Eleonora Ludouici Regis Siculi (qui in minori ætate Petro ſucceſſerat, Friderici nepos) ſoror natu maxima, matre concedente, Valentiam nauibus ad-

uecta

ſ

ſ

neſ

ſ

ſ

a3

uſ

tuis data priuilegia, nulla idonea cauſſa abrogari. Proceres in ea cõtentione diducti in partes : vt quiſque propinquitate aut alia neceſſitudine alterutram ciuitatem attingebat. ac nominatim Ioannes Emanuel Toletanis aderat, Burgẽſibus Lara, neutri alteris concedebant. Diſceptata cauſſa uiſum eſt tandem, vti Burgenſibus honoris locus, & primi ſuffragij ius relinqueretur : Toletani ſede diſcreta à cæteris exaduerſum Regis poſita priores nominarentur, Rege ad hunc modum pronunciante : Quod ego iuſſero, Toletum faciet : idque eius nomine dico. Burgenſes loquantur, ea arte, eoque temperamento, controuerſia in præſenti ſedata : quod ad noſtram ætatem perpetuo more conſeruatum eſt. Sic ſæpe popularis offenſionis non maiora remedia, quam cauſſæ ſunt. Octodecim vrbes & municipia regiis Caſtellę conuentibus intereſſe ſolent. Burgi, Soria, Segobia, Abula, Valliſoletum, Caſtellæ omnes. ex Legionenſi ditione Legio, Salmantica, Zamora, Taurus, è Carpetanis Toletum, Concha, Caraca. Madritum. ex Bætica & Conteſtanis Hiſpalis, Granata, Corduba, Murica, Giennium. In his Burgis, Legioni, Granatæ, Hiſpali, Cordubæ, Muricæ Giẽnio Toleto, quoniam regnorum capita ſunt, ſedendo, dicẽdoque ſententias, certi loci præſcripto ordine definiti ſunt: cæteris vt in conuentum veniunt promiſcue. In Cõplutenſibus quidem conuentibus multo plures ciuitates interfuiſſe memorantur, Rege eo honoris blandimento inter plures communicato, vniuerſæ prouinciæ voluntates promereri ſtudente. Actũ de vectigali, negatum initio. nam quæ in poſterum imminerent incommoda, prudentiores augurabantur. victa tandem eorum qui reſtiterant conſtantia, Toletanis præſertim aſſentientibus : qui nouum quamuis initio vectigal pendere recuſantes, ærarij tandem inducti inopia, bellique inſtaurandi cupidi, cum reliquis conſenſere. Communi ſententia, incredibili alacritate bellum in Mauros decernitur. magni delectus tota prouincia haberi: arma, tela equos, commeatum, pecuniam comparare. iuſto conflato exercitu in Bæticam itur. Heraclea obſeſſa: magnis munitionibus operibusque ſepta, & ad omnes caſus parata. noua laborum facies : ardua vrbis mœnia, excelſæ turres, validum præſidium opponebatur. multi Afri ad famam noſtræ expeditionis congregati. Ferro flammaque amœniſſima circum vrbem ædificia conſumpta: ſi damno rerum ſuarum obſeſſi ad mutandam fidem traherentur. opera admota, mœnia concuſſa. obſeſſi lapidibus telis, facibus, propugnare. Maurorum animi ſenſim languere, ſpe defenſionis abiecta, propter vigentes Africæ motus: oppidani præſertim : ne capto per vim oppido nulla vltra venia eſſet : nam milites minori venturi, cura perſtabant. trahebatur tempus. Miſſi antea à Caſtellæ Rege legati, pacem & auxilia ab Aragonio Rege expetitum, redierunt in caſtra, adiuncto Bernardo Cabrera : quem ea ætate grauem ſapientemque virum fuiſſe conſtat, eòque Aragonium eius conſiliis potiſſimum rempublicam gubernaſſe, non ſine multorum vt neceſſe erat inuidia, à ſeceſſu in quem ſe contulerat otij cupiditate, ad publicas curas extractum: Fœdus inter Reges ad quartum Kalend. Septembris his legibus ſancitum eſt. Eleonoræ Reginæ & filijs integra eſſent, quæ pater teſtamento donarat. Nullum in Rege Caſtellæ auxilium ijs fore ad motus in Aragonia concitandos. Decem triremibus, quadringenti ſagittarij ex Aragonia miſſi. Dux Raymundus Villanus. Ioanna Regina Vaſconum, quæ à morte viri quinque amplius annos regnum tenuerat in Gallia, vbi ſe tenebat, ad con-

confluentes Oyſis & Sequanæ morbo
oppreſſa deceſſit pridie Nonas Octo-
bris. Corpus ad D. Dionyſij coniuncto
cum patre Hutino, ſepulcro compoſi-
tum. ſanctiſſimis moribus fœmina, pro-
leque numeroſa felix, Carolum eo no-
mine ſecundum, annos ſeptendecim na-
tum, ſucceſſorem reliquit. præterea mi-
nores filios Philippum, & Ludouicum
cui Dyrrachij principatus dotalis po-
ſtea fuit. filiæ Ioanna Maria, Blanca, A-
gnes, magnis Principibus iunctæ fue-
runt, Maior Rhotomagenſi regulo. A-
ragonio altera. tertia Philippo Valeſio
Galliæ Regi poſtremis nuptijs. omnium
minima Fuxenſi Comiti coniux da-
ta eſt. Ioannes Confluentius homo
Gallus eximia nobilitate Vaſconum rei-
publicæ pro abſente Rege Præfectus e-
rat. Interea ad Heracleam noſtri in ſpem
venerant oppidi potiundi, mœnia mu-
nitionesque retardabant. Granatenſes
Mauri incurſabant, inſidias tendebant,
carpebant diſpalatos. eruptiones ex op-
pido factæ. leuia ſæpe prælia commiſſa.
fame tamen obſeſſos opprimi, neque
diu ſuſtentare poſſe perſpectum erat.
Peſtis lues repente in caſtris vulgata, o-
pem Mauris attulit : noſtrorum ra-
tiones conturbauit. multos indies mor-
bi contagio abſumebat. prior alacritas
metu, luctu & mœrore mutata, magnā
rerum humanarum inconſtantiam. Io-
annes Lira, Ferdinandus Emanuel pa-
tre defuncto Villenæ regulus, auctores
diſcedendi erant. auerſantibus ſuperis,
alieno anni tempore, conatus fore exi-
tiales. Poſtremo neceſſitati cedendum.
Furori proximum fore contra ſpem in
exitium ruere. Ad has Rex voces com-
moueri quidem videbatur: cæterum op-
pidi capiendi, quod ſe Rege amiſſum e-
rat, cupiditas retardabat : & præteriti
temporis felicitas, qua ſæpe proſpere
auſus erat, addebat animos. Strenuos et-
iam contra fortunam niti dictitabat.
ignauos ad deſperationem formidine
feſtinare. Si vitæ exitus appropinqua-
ret, vbi honeſtius quam in caſtris mori-
endum homini à prima ætate enutrito
in armis, Regique in ipſo conatu Chri-
ſtiani nominis amplificandi? Ea ſiue cō-
ſtantia ſiue obſtinatio exitialis fuit. glā-
dula enata deceſſit, Martii vigeſimo ſe-
xto die, ſalutis anno milleſimo trecen- 1350
teſimo quinquageſimo. qui annus Cle-
mentis Pontificis conſtitutione ſecula-
ris fuit : inſignis etiam obitu Philippi
Regis Galliæ, cui Ioannes filius ſucceſſit
excelſo generoſoq; Rex animo, minime
omnium ſimulator, ſua & regni Gallici
calamitate nobilis. Hunc ergo vitæ finē
Alfonſus Caſtellæ Rex eo nomine vn-
decimus; octauo & trigeſimo ætatis an-
no habuit: ſi vita lōgior cōtigiſſet, Mau-
rorū reliquias exciſurus in Hiſpania, ma-
gniſq; Principibus comparādus rerum
geſtarū magnitudine, ſcientia militari,
ciuili prudentia. vna domeſtica incon-
tinētia ad reliquarum virtutum iniuri-
am non leuem acceſſit. Vindicis non ē,
iuſtitiæ amor ad populum conciliauit,
aliquando fortaſſe nimius. Extincti Re-
gis corpus obſidione ſoluta. Hiſpalim
relatum, & in Regum ſacello conditum.
inde Cordubæ, vti moriens teſtamento
cauerat, Henrico eius filio Rege ob-
ſeſſi barbari, virtutem etiam in hoſte ad-
mirati, Regemque periiſſe dictitantes,
cui ſimilis in terris nullus ſupereſſet, &
ſatis magnum fructum arbitrati metu
eſſe liberatos, noſtros diſcedentes per-
ſecuti non ſunt. Egidius Carrillius To-
letanus præſul huic expeditioni nō inter-
fuit. Gallica profectione probatū antea
huius anni fine Clemēs Pōtifex donauit
purpura, eāvero abdicati Toletani Pōtifi-
catus atq; in Gonſaluū propinquū quip-
pe ex Carrillia gēte trāſlati cauſā extitiſſe
Laurētius Patilia ait. Quidā Gonſaluum
Aquilarium vocat. Cūchaq;, vbi epiſco-
pus erat, Toletum migraſſe affirmant.

Breuis certe deinceps huius pontificatus fuit annorum circiter trium.

Eleonora Guſmania occiſa.
CAP. XVI.

TVRBIDÆ tempeſtates in Caſtella excepere, varii caſus, atrocia prę-lia, fraudes proditiones, exilia, cædes. multi viri principes ferro interempti. multa bella ciuilia extiterunt : ſacri externiq; nulla cura, noui Regis an procerum culpa in ambiguo : Principis fama tenuit : vnde illi Crudelis cognomen vulgo factum. Proceres intemperantes, in omne fas nefasque auidos, magnam malorum partem conciliaſſe, Regique vindicandi iniurias neceſſitatem impoſuiſſe. idonei auctores teſtantur. nimirum Principum lenitas non in ipſorum modo ſed etiã in ſubditorum moribus ſita eſt : obſequio mitigantur imperia. virtus modo infelix in vitio ponitur. & clementia etiam aduerſus ſontes Regibus ſæpe conuenit , temporibus ſeruire, diſſimulareque neceſſarium : ne quãtę irritatę multitudinis vires ſint, ſuo malo experiantur : vti Petro Regi accidit. Et quid iuuat ſanare repẽte velle, quę longum tẽpus corrupit? flectere, quę vetuſtate indurauerunt , nulla proficiendi ſpe, certo exitij periculo ? Præterita dices , reprehendi magis , quam corrigi poſſunt : eſto. ſed fruſtra tamen opera ſumeretur, niſi poſteris vitæ inſtituendæ præcepta præteritorum malorum reprehenſiones eſſent. Cæterum antea quam tantarum, rerum explicationem ingredior, qualis ſtatus republicæ eſſet, quę mens, quis habitus animorum, quid in prouincia validum, quid ægrum explicandum eſt. Petrus defuncti Regis filius ex iuſta vxore, in caſtris continuo ab obitu patris Rex, vti erat neceſſe, proclamatur annos quindecim natus menſes ſeptem. Hiſpali ipſe cũ matre reſtiterat. impar curis grauioribus ætas, ingeniũ quantæcunque fortunæ capax. decor candidi oris cum quadam maieſtate, flaua cæſaries, corpus procerum, magnarum virtutum ſemina inerant audaciæ, conſilii : neque labore corpus, neque animus vlla difficultate vinci poterat. aucupio potiſſimum deditus erat, iuſti tenax. Inter has virtutes non minora vitia conſpiciebantur, inchoata tunc maiori ætate robur acceptura. contemptus hominum , dicta contumelioſa, ſuperbæ aures aditus non alienis, ſed domeſticis etiam difficilis. Hæc in teneris annis. auaritia, libidinis licentia, ſætitia morum conſequenti tempore acceſſerunt. Praua inſtitutione aucta naturæ vitia indicio eſt Alfonſi Alburquerquij, cui pueri mores conformandi cura erat à patre data eo Rege præcipua gratia, & rebus omnibus auctoritas : non ſine inuidia atque obtrectione procerum aliorum, ſuſpicione malo publico priuatas opes augere indulgendo voluiſſe, qua nulla grauior peſtis Erant nouo Regi ex Eleonora Guſmania hi fratres : Henricus Traſtamaræ Comes, Fridericus D. Iacobi Magiſter, Ferdinandus Ledeſmiæ, Tellius Aquilariæ reguli. præterea Sanctius, Ioannes, Petrus, Ioanna Ferdinandi Caſtrij futura vxor. Petrus alter & Sanctius in minori ætate erant extincti. hi omnes ſuperiorum offenſarum memoria, noui Regis voluntati diffidebant, præſertim Maria Regina filii potente, faceſque ſubdente animo. Eleonora Guſmania ex tanta potentia , tantaque auctoritate deiecta; (praua felicitas nunquam diuturna eſt) ex mala conſcientia, Reginæque viduæ indignatione ſibi metuens è caſtris, vnde Regis extincti funus proſequebatur, Aſſidoniam firmiſſimum ſuæ ditionis municipium delata , diu deliberauit : an eius oppidi munitione ſalutem

tue-

tueretur, an noui Regis ſe ſuaq; fidei permitteret. conſilio cum amicis & cognatis communicato, patris defuncti fratrumque reſpectum plus apud nouum Regem, quàm matris querelas valiturum iudicans, conatu deſtitit. & alioqui ab Alburquerquio vis, ni pareret neceſſitati parabatur. Itaque ipſa quidem Hiſpalim abiit: filij Henricus Fridericusque, Pontij fratres, Petrus Marchenę regulus, & Ferdinandus Magiſter Alcantaræ viri nobiliſſimi, Alfonſus Guſmanius, aliique propinqui & neceſſarij pars Algeziram; pars in alias firmiſſimas arces ſeſe contulerunt, conſilio ne cuncti inimicorum inſidiis eſſent opportuni, iniuriasque armis vindicarent. Audax Regis animus, muliebris ira timori non ceſſit. vix regio funere procurato, Eleonora Guſmania capta Hiſpali, atque in cuſtodiam tradita eſt. ſic res Hiſpanas ira numinum in exitium agebat. quę ſemel quos premere cœpit, in præceps dat. Henricus filius Algezira pulſus cùm ſe fide accepta ad Regem contuliſſet, re cum matre communicata, feſtinatis nuptiis Ioannam Ferdinandi Emanuelis Villenæ reguli ſororem pactam antea, toro ſibi iunxit. Noua præſidia aduerſus Regis potentiam Reginæque ſæuitiam quærebantur. Accidit vt Auguſto menſe Hiſpali Rex ex morbo decumberet grauiſſimo, ſalute à medicis deſperata. aderat regni vix inchoati finis, & ſpes nouæ nectebantur. vulgus proceresque pro more multos ſucceſſores deſtinabant. pars Ferdinandum Dertuſæ Marchionem, pars Ioannem Laram. Ferdinandum Emanuelem alij, regio omnes Caſtellæ ſanguine prognatos, præ cæteris nobiliſſimos. De Henrico Traſtamaræ Comite & fratribus nondum mentio vlla. ſermonum materiam, quam aduerſa Regis valetudo prębuerat, eadem recreata breui, ac planè reſtituta abſtulit. nihilque importuno morbo actum videbatur, quàm vt procerum & populi voluntates Regi exploratæ eſſent: vnde nouæ offenſiones, implacabiles ſimultates: vt ferè inuiſi Principibus ſunt, quicunque ad ſucceſſionis ſpem proximè deſtinantur. Itaq; Ioannes Lara ea re offenſus, nimiæque Alburquerquij potentiæ inuidens, rempublicam pro arbitrio gubernantis, Hiſpali ſe ſubduxit, atque in Vlteriorem Caſtellam abiit, prouinciæ ſtudia, quoniam amplam ijs in locis ditionem obtinebat, excitatum. Impendentes motus mors breui ſubſecuta compreſſit, vigeſimo octauo Nouembris die. Burgis, vbi deceſſit, in D. Pauli Prædicatorum æde tumulatus eſt, filio bienni, cui Nũnio nomen fuit. Coniuncto ferme funere Ferdinandus Emanuel, Blanca filia ſuperſtite ſublatus & ipſe eſt Alburquerquio vtriuſque Principis obitus gratiſſimus extitit, aliena calamitate augere potentiam, ſublatisque æmulis alieno nomine regnare ſatagenti, nulla reipublicæ cura. Ergo Rex defunctorum principatus inuadere occupareque certus Hiſpali diſcedit. Iter incruentum non fuit, ſæuique animi veſtigia non vno loco extiterunt. Ad Ellerenam municipium, Fridericum fratrem aduenientem recipere viſus eſt fallaci, vti euētus probauit, vultu verbisque. Eleonoram Guſmaniam eius matrem Talaueræ in Carpetanis, vbi in cuſtodia erat, interficiendam eodem tempore mandauit. cædis miniſter Alfonſus Olmedus, magna noui principatus inuidia, cuius tale ſpecimen initio cernebatur. Scelere in vno multa & grauiſſima peccata commiſſa Quid præter ita gratia? Rex amicus quid profuit? numeroſaq; proles? Omnia peruertit atrox noui Regis ingenium: etſi propter teneram ætatem diri facinoris inuidia penes viduam Reginam ſtetit: doloremq; diuturnum ex viri pellicatu æmulæ cæde vlciſci velle viſa eſt. Ab eo ſanè tempore ei

municipio, quoniam in Reginæ ditione erat, Talaueræ Reginæ appellatio facta eſt. Burgis Garſias Laſſus adempta defenſione, ſociisque in vincula raptis, intra ipſum Regis palatium, eiusque iuſſu compreheſus interfectusque eſt. grauiſſimum crimen erat, ſyncerum erga Ioannem Laram ſtudium. Caſtellæ Antelatus in eius locum Garſias Manricus creatur. De Nunnio infante Viſcaiæ Principe in Regis poteſtatem redigẽdo conſilia agitata. Mentia fœmina primaria, cuius fidei puer erat concreditus, regiæ iræ auaritiæque ſubtraxit in Viſcaiam aufugiens, Cantabrorumque fide ſperans regios impetus poſſe retardari. Regis iracundia tanta, vt fugientis veſtigiis inſiſteret, & cum conſequi non poſſet, ditionem omnem armis occupare deſtinaret. quod puero intra dies paucos defuncto factum eſt: Ioanna & Iſabella eius ſororibus in Regis poteſtatem redactis, Viſcaia, Lerma, Lara, aliaque oppida & arces, ad Regis ditionem imperiumque ſubiuncta. 1351 Hæc ſalutis anno milleſimo trecẽteſimo quinquageſimo primo gerebantur. Quo tẽpore in Aragonia feſta lætitia, atque gratulatione omnia plena erant, Ioannis Aragonij filij ortu, ſublatis de regni ſucceſſione controuerſiis omnibus, quibus diu reſpublica fuerat exagitata. Infanti Bernardus Cabrera educator inſtitutorque, perſpecta prudentia probitateque vir, Gerundæ principatus Ducis nomine à patre continuò eſt datus. quod in morem ab hoc initio ſuſceptũ eſt, vt Aragoniæ Regis filio maiori eius vrbis imperium eſſet: Regum Galliæ æmulatione, quibus Humbertus Delphinus Viennenſem prouinciam pretio ante paucos annos vendiderat: ea lege, vt eorum Regum filij maiores natu Viennenſem prouinciam, Delphini titulum obtinerent, inſigniaque eius principatus geſtarent. ipſe principalem vitã monaſtica atque beatiore mutare certus, Prædicatorum veſtem induerat, raro in Principibus pietatis colendæ exemplo. De Carolo Rege Vaſconum, qui ſuperiore anno regium inſigne Pompelone deſumpſerat, conciliando in partesque trahendo, Regibus Aragoniæ atque Caſtellæ vno tempore cura erat. qui prior eius gratiam occupaſſet. non leue momentum ei acceſſurum videbatur. nam belli tempeſtates impendere prudentes conſiderabant: & Ferdinandus Dertuſę Marchio ad inuadendos Aragoniæ fines auxilia vndique comparabat. Vtroſque amicitiæ ſpeciæ deſtinere Vaſconi viſum eſt: Burgosque Regis Caſtellæ inuitatu cũ fratre Philippo venit. Inter adoleſcentes Principes comitatis elegantiæ atque munificentiæ certamen fuit. ætas vna. ingenij ſimilitudo animos deuinxit. nam & Carolo Regi à quibuſdam Mali, ab aliis Crudelis cognomen fuit: quòd initio regni motum popularem in prouincia concitatum ſeuerioribus æquo ſuppliciis vindicaſſet: his initiis media exitusque conſentanei fuiſſent. Linguæ libertate, cui æquè ac corporibus imperari non poteſt, Principum peccata vindicantur. Diebus aliquot Burgis conſumptis in ludis, ſpectaculis, conuiuiisque, vti Regum ferebat ætas, Rex quidem Caſtellæ Valliſoletum abiit, regni conuentus in eo municipio habiturus. Carolus autem Pompelonem ſeſe retulit. vnde rebus conſtitutis, Galliæ repetendæ deſtinata ſententia, vbi natus erat, Momblancum Aragoniæ oppidum primùm petijt, Aragoniæ Regi mutuum colloquium expetenti gratificaturus. De geminis nuptiis actum, Caroli ipſius cum Regis Siculi ſorore: Blancæ Caroli ſororis viduæ, quę Philippo Gallo iuncta fuerat, cum Caſtellæ Rege. vtrunque excuſatum: Galliæ moribus ſuſceptum dicebat, ne Reginæ quauis ætate viduæ ſecundò nuberent:

berent; ſuam ipſius ætatem coniugio immaturam videri. hæc palàm, ex arcano tamen ſpes erat Galliæ Regis filiam Ioannam nomine, ſibi connubio iungendi: quod Vaſconum rationibus fore commodius videbatur propter amplitudinem ditionis regiæ non imparem, quam is paterno iure obtinebat in Gallia.

Caſtellæ Regis nuptiæ.

CAP. XVII.

VALLISOLETI, vbi regni conuentus erant, tum aliæ minores res conſtitutæ: tum de duabus potiſſimùm grauior diſceptatio fuit. In Caſtella vlteriori oppida quædam erant, quibus ducta ab antiquo conſuetudine, dominos pro re proque voluntate mutare liberum erat. quædam ex vniuerſa gente promiſcuè, eum Principem iubebant, quem ſuis rationibus opportunum maximè iudicarent. alia ex vna tantùm familia. vtraque ab ea re Behetriæ vulgò dicebantur. in ijs quoniam multa erant perturbata, & ſcelerum licentia vigebat maximè, ſumma Alburquerquij contentione actum eſt, vt datis à Rege certis Principibus, mutandi amplius facultas non eſſet. in quo non magis publicæ vtilitatis reſpectus, quàm priuati commodi eſſe videbatur. nam vt erat Regis gratia inter proceres potentiſſimus, magnam eorum oppidorum partem ſpe erat complexus. Interceſſit Ioannes Sandoualius, aliique viri primarij: quibus ijs in locis, aut patriæ ius, aut aliæ neceſſitudines erant, priuato & ij compendio ducti ex aliena calamitate, libertatemque à maioribus acceptam eripi populis nefas fore dictitantes. itaque is conatus fruſtra fuit. Mox de Regis coniugio actum. Vaſco Palentino Præſule, qui regio ſcrinio erat præfectus, ipſoque Alburquerquio annitentibus, Reginæ matri perſuaſum eſt, vti ex Gallia coniux Regi iuueni peteretur. ætati lubricæ non aliunde maius periculum imminere, quàm à circũfuſis vndique voluptatibus. ſimul in ſpẽ regni prolis ſuſcipiendæ cura erat. Ioannes Roelius Burgenſis Epiſcopus, Aluarus Albornocius ciuis Conchenſis ea de re in Galliam legati ſunt, Petri Ducis Borbonij regio Gallorum ſanguine nobiliſſimi potentiſſimique filiam, è ſex quas habebat, eam expetituri, quam regio toro idoneam fore maximè iudicarent. Blanca, concedente patre, delecta, eique continuò ſponſalia data, præſtantibus animi & corporis dotibus felix, quas ſecum ipſa quaſi certans natura cælumque benignè contulerat: infelix coniugio, vnde bonorum cumulus expectabatur. Sic ſpes humanas altior, ſiue fortuna, ſiue vis occulta deludit, ludibrioque ſumus nos noſtraque. Henricus Traſtamaræ Comes ex Aſturibus, quò matre cæſa, Laſſo interfecto abierat, Regis voluntati diffiſus, viribus impar in Luſitaniam ſe recepit. Profugi miſeratione, Petri Regis periculo ex populi odio inuidiaq; Luſitanus mouebatur, eiusque res ad ſuam curam pertinere iudicabat, quippe nepotis ex filia. Eo expetẽte per cauſſam mutui colloquij Mirobrigam Petrus acceſſit. eòdem Luſitanus appulſus Henricum reſtitui conceſſa impunitate impetrauit.

In tanta tamen colluuione voluntatum, tantisque offenſis res tranquillæ eſſe nõ poterant. In Bætica, in Aſturibus, in Carthaginenſi tractu inteſtini motus concitati principio anni milleſimi treceteſimi quinquageſimi ſecundi. Al- 1352
fonſus Coronelius vir magnarum opũ, magnæque inter Bæticæ regulos auctoritatis, Regis munere quamuis Aquilariam obtineret, de quo oppido illi cum Bernardo Cabrera diuturna conuentio fuerat, Regi diffiſus, quòd eo Hiſpali de-

cumbente, vt eſt paulò ante monſtratum, Ioanni Laræ regnum deſtinarat: ex eoque in offenſam incurrerat: oppida & arces munire, præſidia comparare, in Aquilariæ munitione magnam ſpem habere: proceres ad arma ſocianda ſolicitare, externa auxilia cõquirere. Ea cauſſa Ioannes Cerda Ludouici filius. Coronelij ipſius gener ad Mauros legatur. in Granatenſi parum præſidij erat, quòd à Caſtellæ Rege pactis induciis occupatus, nihil mouere præiudicatum haberet: neque maius in Africa præſidium fuit, vbi Abohaneno adiunctus inſigni prælio interfuiſſe memoratur, quo Albohaceni patris opes concuſſæ ſunt. inde in Luſitaniam rediit, exul profugusque, ſpemque patriæ aliena miſericordia ſuſtentans. Eius vxor Maria Coronelia, cùm mariti abſentiam non ferret, ne prauis cupiditatibus cederet vitam poſuit, ardentem fortè libidinem igne extinguens adacto per muliebria titione. dignam meliori ſeculo fœminam, inſigne ſtudium caſtitatis. Interea Caſtellæ Rex ad Bæticæ motus accurrens pleriſque oppidis Coronelio ablatis, Aquilariam inuadere parabat: cùm vno tempore nunciatur Henricum in Aſturibus Gegionis munitione confiſum concitare tumultus, parare arma: Tellium fratrem Montacuto ad Aragoniæ fines latiſſimè prædas agere. Rex quoniam ea parte maius periculum inſtare videbatur, Bætica relicta in Aſtures primùm abiit. aduenienti, qui in Gegionis præſidio erant, deditionem continuò fecerunt, veniam Henrico, qui in vicinos montes ſe contulerat, ſibique incolumitatem pacti. Eo in itinere Regis animus Mariæ Padilliæ, quæ in Alburquerquij familia educabatur, eximia pulchritudine captus, cum ea ad S. Facundi oppidum ſtupri cõſuetudinem habere cœpit, ſponſæ immemor, nouiſque amoribus amens. vnde reipublicæ Regique ipſi ſupremum exitium parabatur. Ioannes Hineſtroſa puellæ auunculus internuncius, prauæque conſuetudinis conciliator. Teneram Principis ætatem, praui homines obiecta ſpecie omni libidinum, conciliandisque voluptatibus, quod genus obſequij peſſimũ eſt, expugnare conabantur: nulla neque honeſtatis cura, neque metu turpitudinis, grauiſſimo reipublicæ damno odioque communi Regis gratiam aucupantes. Domi laſciuia erat, foris ſæuitia: cui cęteræ Principis cupiditates cedebant. Montacutum conuerſo in eam partem belli impetu, aliaque vicina oppida abs Rege capta. Tellius in Aragoniam aufugerat. Regionum proquinquitate Reges Caſtellæ & Aragoniæ inuitati, de cõcordia agere, inſtituunt. ventum in colloquium non eſt. miſſi vltro citroque legati. Alburquerquio tandem cum Bernardo Cabrera in Turiaſonenſi agro cõueniente, eorum arbitratu fœdus ſancitum. Eoſdem amicos inimicosque futuros. Tellio, Ferdinandoque Aragonio inuicem venia à Regibus data. Rebus conſtitutis Bætica repetita. Aquilaria corona cincta. quatuor menſes obſeſſi præſtanti fide ſuſtentarunt. menſe Februario ſalutis anno milleſimo trecen- 135
teſimo quinquageſimo tertio, oppidum vi expugnatum eſt. Sacris Coronelius operabatur, cùm hoſtes intra munitiones irrupiſſe nunciatum eſt. neq; deſtitit tamen priuſquam diuina hoſtia ſacrificatum eſſet, mortẽ adeſſe certus nulla ſpe veniæ. captus intra turrim, in quam ſe incluſerat, maieſtatis lege pœnas ſoluit. idem fecerunt quinque alij ſocij primarij. oppidum mœnium corona nudatũ. multitudo conſeruata. Eo plane menſe Gonſaluus præſul Toletanus obiit locum tenuit Vaſcus eius eccleſiæ Decanus Blaſium alij vocant. Cordubæ, quò ſe Rex Aquilaria capta cõtulit, Beatrix ex Padillia nata eſt. inde in Carpeta-

petanos itum. Torrigijs quod municipium Toleto abeſt viginti paſſuũ millibus, dum eius victoriæ, natæque filiæ lætitia ludicro militari celebratur, Regi in manu vulnus inflictum : vnde vitæ diſcrimen adijt, vix vllis medicamentis retento ſanguine. eodem Alburquerquius venit obita legatione ad Luſitaniæ Regem eiusque conſilio Ioanne Cerda adiuncto. Blandis is verbis à Rege in gratiam receptus, vt ablata ſocero oppida reſtitueret impetrari non potuit. non ratio & æquitas ſed vis & libido dominari cœperat. magnam eorum oppidorũ partem filiæ donaſſe excuſabat Rex, nuper natæ coniugio dotem, vitæ ſubſidium. Blanca Borbonia per idem tempus Narbonenſi Vicecomite proſequente, atque Friderico D.Iacobi Magiſtro, qui honoris gratia obuiam proceſſerat, Valliſoletum tandem appulſa erat. Nuptias maturandas Alburquerquius diſputabat, pro auctoritate imperare videbatur, conuitio nonnunquam : Padilliæ propinqui, ne principem gratiæ locum occuparent, haud temere verebatur, dolebatque. Rex parendi ſibi neceſſitatem imponi non ferebat Padilliæ amoribus æger, & cum annis ſe ipſo ferocior. & Alburquerquius minori in gratia eſſe cœperat: vt ſæpe facinorum miniſtri conſultoresq; quaſi exprobrantes aſpicimus. inde illi caſus initium, eo minori populi miſeratione, quod omnium, quæ perperam geſta erant, auctor eſſe credebatur. Nuptiæ tertio Nonas Iunij modico apparatu celebratæ, infauſtum fore coniugium pleriſque ominantibus. auſpices nuptiarum Alburquerquius ipſe, & Eleonora Regina. Interfuere celebritati regij fratres Henricus & Tellius, Ferdinandus, & Ioannes Aragonij, Ioannes Nunnius Calatrauæ Magiſter, Ioannes Cerda, Principes alij. Per idem tempus Caroli Regis Vaſconum, Ioannæque Galli Regis filiæ natu maximæ nuptiæ in Gallia celebratæ ſunt multo quam noſtræ feliciores futuræ mutuo inter coniuges amore, numeroſaq; prole. Carolus, Philippus, Petrus ex his nuptijs procreati: Philippus in prima ætate extinctus eſt. præterea Maria, Blanca, Ioanna. Blanca quidẽ tertiodecimo ætatis anno deceſſit: eius ſorores magnis Principibus iũctæ ſunt. Leo ex impari matre Carolo Regi natus erat, vnde Corteſij Marchiones Vaſconũ nobiliſſimi, gen' deducũt. quemadmodũ ad Petrum Caroli Regis iuſtũ filium Marchiones Falcis, generis materni originẽ referũt. Eccleſiam Romanã obtinebat Innocẽtius VI. Clementis fine ſuperioris anni defuncti ſucceſſor apud quẽ Egidius Carrillius è Toletano præſule. Cardinalis multum gratia & auctoritate poterat, ad cõſilia de rebus omnibus adhibebatur.

Caſtellæ Rex Blancam deſerit.
CAP. XVIII.

VIx Caſtellæ Rex nuptiarum celebritate peracta, nouam nuptam faſtidiuit, in Padilliæ amorem effuſus, ſi regiæ ſtirpi compararetur, ignobilis, neq; maiori formę pulchritudine. tanti plerumque eſt præpoſteræ animum libidini mancipari. Biduo tranſacto Montalbani arcem ad Tagi fluminis ripam, vbi amicam antea, nunc pellicem reliquerat, continuato itinere feſtinare parabat: cùm regina mater, Eleonora amita regis cõſilio indicato, eum remotis arbitris per omnia numina, & quidquid in terris ſanctum eſt, ne ſe, regnũ, fortunas, nominis exiſtimationem præcipiti temeritate perditum eat, profuſis lacrymis obteſtãtur. Quid orbi ſermonem, Gallis arma iniuriam non laturis, ciuibus diſſidiorum materiam daret? Ignorare videlicet integra probitatis fama humana imperia conſtare. quos deſtitui à numine, quibus infenſum cælum eſſe, ſemel fuerit perſuaſum, in eos

homines mala omnia quaſi facto agmine impetum dare. Lectiſſimæ coniugis luctu moueretur: eiusq; amore fœdam libidinem commutaret: neque flagitio in exitium rueret. Ad has ille voces nihil moueri. negat tantũ ſibi id eſſe propoſitum. mox clam adductis iumentis fugienti ſimilis diſcedit. Henricus & Iellius abeuntis iter proſequuntur. idem Aragonij fratres faciunt. tempori ſeruire, atque principis voluntati aſſentari, quod peſſimum obſequij genus eſt, pleriſq; proceribus certum erat. Montalbano Ioletum abs Rege itum eſt. Valli ſoleti ejus reuocandi conſilia communicata, Rege non ignaro, eoq; maiori in Alburquerquium ira eius conſilij auctorem. Regis ille placandi ſtudio Egidium filium fidei obſidem dedit. Et ſumma tamen procerum contentione impetratum, vt Rex ad nouam nuptam Valliſoletum rediret. nõ amplius biduo apud eam ſubſtitit, tanta impudici amoris impatientia væſaniaque, vt iniectam carminibus amentiam fama vulgauerit. Zona Iudæi cuiuſdam arte medicata draconis ſpecie regijs oculis obiecta. Quibuſdam ſuſpicio fuit, temeraria ſanè & impudens, Regem non ſine cauſſa à Blanca vxore repentè alienatũ: vitiumq; illi à Friderico fratre illatum: natumq; ex eo commercio Henricum, quem Columba Iudæa Hiſpali nutrice educatum, Henricorũ familia nobiliſſima auctorem generis nominat, regio inſerti, à regioque deducti. Neutrum nobis veriſimile viſum eſt: ac credam potius vbi tetri amoris flamma pectori inſederit, nõ alia philtra amatoria quærenda, neque alias offenſionis cauſſas præpoſtere excogitandas: vt iuuenis animus in furorem agi, & de poteſtate mõtis exiiſſe videretur. Valliſoleto Olmedum Rex abijt, locis finitimis ſitum oppidum. eodem Maria Padillia eius accitu Toleto venit, cõiugis Reginæ nulla amplius neque memoria, neq; miſeratione. Alburquerquius munitis ſuæ ditionis oppidis ſe primum tenuit: deinde vim veritus in Luſitaniam ſe contulit, haud tutò committi fidem ei arbitratus, cui coniugij ſanctitas, & ſacramenti religio vilis extitiſſet. Fridericus tamen D. Iacobi Magiſter, redintegrata cũ Rege gratia, à quo matre cæſa auerſo animo eſſe cœperat, ad eum Cuellarem venit. Tellio fratri Ioanna Laræ filia, natu maxima Segobiæ, vbi ſolennitas nuptiarum fuit, cõnubio iuncta eſt, dotali Viſcaiæ principatu. Mariæ Padilliæ propinqui eo blandimento regios fratres iam antea Alburquerquio iratos, ſibi conciliare ſtudebant. Blanca Regina Medĩna Campeſtri, vbi cum Regina ſocru honeſtis ſolatijs vitam tolerabat, prius propemodum vidua quàm coniux Areualum ducta eſt, ſublato etiam ſermonis cum ſocru, alijsque Principibus commercio. Petrus Gudiel Segobienſis Epiſcopus, Tellius Palomequius ciuis Toletanus cuſtodes adhibiti, minimè fugituræ. aulæ ſubinde miniſteria mutata. Diegho Padilliæ Mariæ fratri, regij cubiculi cura data eſt. Aluarus Albornocius pincerna factus, Petrus Gõſaluus Mendoza dapibus p̃fectus, Mendoziorum familiæ conditor, eaq; tempeſtate in Cantabriæ parte, cui Alauæ nomen eſt, oppidũ obtinens, vnde genti nomen. (huic Dieghus Mendoza filius fuit maris Præfectus annis conſequẽtibus.) Hæc Segobiæ geſta ſunt Alburquerquij odio, quoniam multi in aula eius beneficio obſtricti erant. idem Hiſpali factum: quo Rex præcipiti autumno ſeſe cõtulit. multi Bæticæ reguli datis ab Alburquerquio honorib. ſpoliati. ſic ſunt rerum humanarum vices. nihil inſtabilius, inconſtantiusque Regum gratia, prȩſertim malis artibus parta. omnino ſe Rex & rempublicam Mariæ propinquis gubernandũ tradiderat.

eorum arbitratu, belli & pacis conſilia gerebantur. proceres ipſique Regis fratres tempori ſeruire, atque ad fortunæ motum ſe mouere: ad Mariæ gratiam donis, officijs aſſentatione, aditum certatim captare. fœda rerum tota prouincia colluuio. Hyeme continuis imbribus inflati amnes: Hiſpalis, portæ, ne reſtagnantis latè fluminis impetus vrbana ædificia labefactaret, pice ſtupaque ferruminatæ ſtipatæq;. Proximi anni principio milleſimi trecenteſimi quinquageſimi quarti, Ioannes Nunnius Calatrauæ Magiſter cum primus ſe exitij metu in Aragoniam contuliſſet, blandis deinde regijs litteris inductus Almagrũ redijt, amplum ſuæ ditionis municipium. intra id oppidum à Ioanne Cerda captus eſt, quem Rex nouis honoribus auxerat. amicitia cum Alburquerquio grauiſſimum Nunij crimen erat: Regisque reuocandi quo primum tempore Blancam deſeruit, conſilij particeps fuerat. Dieghus Padillia continuò in eius locum ſubrogatur, raptim perturbateque nullo comitiorum ordine. regia voluntas pro lege fuit. Nunnius Maquedæ in cuſtodia inopinato obtruncatur, Regis dolore iraque, an vera, an ſimulata: vt atrocis facinoris infamiam inuidiamque à ſe amoueret, deriuaretque in alios. Sed nullis quæſtionibus habitis, nemine vindicato, ſuſcepta ſemel opinio ad populũ confirmata, Regis voluntate cædem factam. In Alburquerquij oppida, quæ multa & valida ipſius nomine tenebantur, præſidijs militaribus firmata, impetus factus. Metellinum in Luſitania veteri, munitione deffiſum, ipſo Alburquerquio cõcedente deditionem fecit. alia parte Alburquerquium oppidum tentatum expugnari non potuit, loci præſidijque firmitate defenſum. Cum duceretur obſidio, regij fratres Henricus, Fridericusque ad Pacem Auguſtam relicti ſunt vt irruptiones prohiberent, quæ ex oppido Alburquerquio fiebant. Eo conſilio nouis rebus materia parata eſt. Caſtris Cæciliis quo Rex diſceſſit legati ad Luſitanum miſſi, viri primarij Eboræ tunc nuptias celebrantem, magna gentis lætitia, apparatuque Mariæ neptis, & Ferdinandi Aragonij. Facta ij dicendi poteſtate Alburquerquium Regi ſuo dedi poſtularunt, regiorum vectigalium, quæ diu penes ipſum fuiſſe conſtabat, rationem redditurum. lege peculatus poſtulato, receptum in Luſitania eſſe non debere. Ad hæc Alburquerquius. Qui reipublicæ malè geſtæ crimen imponeret eum ad ſingulare certamẽ prouocare. ferox animus continuis incommodis irritatus, contumeliam non ferebat. Quod de fiſci rationibus petebatur, non recuſare, exigerentur modo in Luſitania. honeſta petere viſus eſt. re infecta dimiſſi legati. Locorum propinquitate inuitati regij fratres, quibus rempublicã ſurſum deorſum agi, ex Regis amentia prædæque haberi graue erat, Alburquerquium de ineundo fœdere priores appellare conſtituunt. Miſſus in eam rẽ legatus. Inter Pacem Auguſtam & Helbes medio interuallo, colloquiũ eſt habitum. de opprimendis regijs conatibus, temeritateque cõſultatur. alij proceres adiũcti. vires tamen impares erãt. Petrus Luſitani Regis filius ad ſocietatem inuitatur, ſpe iniecta Caſtellæ regni tum belli, tum propinquitatis iure, quippe Sanctij Regis nepoti ex filia Beatrice. verùm cum id conſilium Regi Luſitano non probarent, conatu deſtiterunt. Hæc ad fines. Luſitaniæ noua tela texebatur. Caſtellæ Rex, qua inſtituerat ſocordia, nouo flagitio priora ſcelera cumulauit: vt ſi aliorum turpitudo excuſari poſſet, hoc crimine penitus obruatur. Ioanna Caſtria, Diegho Haro marito defuncto, vidua, cui

forma conparari nulla poterat, inſigni pudicitiæ laude, viduitatis incommoda ſuſtentabat. in eam Rex prauis cupiditatibus imperare neſcius, oculos iniecerat. pudicitiam expugnare nō ſperabat. coniugij ſpecies prætenſa. fingit ſe cælibem eſſe: Blancæ nuptias ex animo auerſatum, cuius rei teſtes,indiciaque, proferebantur, neque enim deeſſe poterant. Epiſcopi Sanctius Abulenſis, Ioannes Salmanticenſis de re ea appellati, ſecundum Regis libertatem pronunciarunt, furenti Principi repugnare non auſi, vicenteque honeſtatis iura metu periculi. O homines ad ſeruitutem natos. ſic erat, accerba gentis fata exagitabāt. ſententia pronunciata, Cuellare, quo Rex venerat, nuptiæ feſtinatæ ſunt. copia faſtidium vt antea faciente, paucis apud nouam nuptam diebus moratur. ſunt qui vna tantùm nocte dicant. Profectioni quidem ſpecies prætendebatur initæ inter proceres cōiurationes: quorū conatibus ne tempore cōfirmarentur, occurrēdum videbatur. Ioanna Caſtria regiam auctoritatem Donnijs nomine tenus tuebatur, acceptæ ignominiæ velamen honeſtum ſcilicet, atq; præclarū. Ioannes filius ex ijs nuptijs procreatus eſt, matri ſolamen, fortunæ ludibrium futurus. In ipſo belli ciuilis apparatu ad Caſtrū Sericium in vlteriori Caſtella Ioanni Aragonio Iſabella altera Laræ filia iuncta eſt, Viſcaiæ principatu dotali, Tellioque qui ſororem in coniugio habebat quoniam cōſpirationis ſocius erat, eo principatu ſpoliato etſi iniquum erat viri culpam vxoris pœna lui: ſed Petro Rege neque ius neq; æquitas valebat, raptim & peruerſè cuncta adminiſtrabantur. In eo oppido Maria Padillia filiam alteram peperit, cui Conſtantiæ nomen fuit, Alencaſtrio Angliæ Duci quondam nupturæ. Ad proceres coniuratos, noui ſe proceres adiungebant. Ferdinādus Caſtrius Ioannę ſororis ignominia perculſus, vindicareq; armis parans eorū partes ſecutus eſt. idē fecere Toletani ciues Regis veſaniam deteſtati, Blancæ Reginæ commiſeratione. Cordubenſes, Giennenſes, Conchenſes, Talauera, Toleti auctoritatem ſecuti. acceſſere paulò poſt Aragonij fratres. fauebant Reginæ Eleonora Mariaque, Regem malo non aliter ſanari poſſe ſperantes. ſic belli ciuilis, atque internecini fundamenta ponebantur, viamque ad regnum Henrico fata monſtrabant.

Bellum Sardicum.

CAP. XIX.

IVVAT cogitationem tantiſper à Caſtellæ malis auocare, nouaque narratione reficere animum tametſi alienum ab inſtituto non eſt, quæ alijs per Hiſpaniam prouincijs contigerunt, locis competentibus explicare. Granatæ Rex Iuzephus Bulhagix cum regnaſſet annis vno & viginti, ſuorum perfidia ferroque hoc anno peremptus eſt. coniurationis auctor Mahomad à ſenectute cognomento Lagus Iuzephi patruus, Ferracheni reguli Malacitani filius regnū occupauit, multis dein calamitatib. per totam vitā obnoxius; vt nunquam eſt fida potentia piaculo, parricidioque parta. Res Maurica regulis eo tractu in factiones ſciſſis, imperijque mutatione ſæpe alternantibus, ad interitum feſtinabat. Oſca vetus Ilergetum vrbs publicæ ſcholæ iure ab Aragonio Rege donata. annua vectigalia, artium ingenuarum profeſſoribus de publico conſtituta. Quo tempore bellico apparatu vniuerſa Aragonia incitata erat. moti ad arma proceres cum Rege in Sardaniam traiecturi. Fuerat ea inſula Bonifacij. VIII. conceſſu Piſanis iniuſtis rerum dominis detracta. Aragonijs armis: cum ijs anceps diuturnumq;

bellum fuit. pulſi tandem Piſani ſunt. partum tamen inſulæ imperium tueri, ardua res Aragonijs erat, in Mediterraneo mari ſitæ, procul à littoribus Hiſpaniæ, hinc Africa obiecta, inde Liguria interiecta tantum Corſica inſula quæ à Sardinia anguſto freto dirempta eſt. Inſulanis ſtudium erat rerum nouarũ, ingrata quæ tuta in temeritate ſpes. Oriæ Genuenſium familia nobiliſſima freti incolarum alienatione ditioneque oppida in ea inſula obtinentes, in pellendi Aragonios certamen ingreſſi ſunt. opẽ vti neceſſe erat, Genuenſes tulerunt. Saſſarim & Calarim firmiſſimas vrbes ad extrema inſulę promontoria ſitas, ſui quondam iuris ab Aragonijs inaudita cauſa occupatas cauſſabantur. ventum ad arma. Alguerium vrbs medio interuallo capta. Saſſaris obſeſſa. expugnari non potuit, eximia ciuium erga Aragonios fide. ſed dum obſidio vrgetur tamẽ miſſa ab Aragonio Rege claſſi, rebus aſperis opem latura, aliquandiu alternãte fortuna bellum ſuſtentatum. Veneti perpetui Genuenſium potentiæ æmuli hoſtesque, miſſa legatione Aragonium ad armorum ſocietatem inuitant. ſi vires cõferantur exultantem hoſtium inſolentiam reprimi poſſe. Sancito fœdere claſſes Aragonia & Veneta in ipſo Boſphoro Thracio ad Peram Genuenſium ea tempeſtate vrbem, ante annum tertium cum hoſtium claſſe ſupremo conatu dimicarant, quamuis inflato mari fluctibusque intumeſcentibus, tanta erat cupiditas pugnandi. victi Genuenſes. tres & viginti triremes captæ. non paucæ vi tempeſtatis ad littus eiectæ. Cecidit etiam Pontius Aragoniæ claſſis præfectus duodecim triremibus amiſſis. neque clara ea victoria in præſens fuit, neque in poſterum vſui. eaque opinio extitit, vt vtrique ſe victores ferrent. Clemens & Innocentius Pontifices, Chriſtianæ reipublicæ calamitas ex ijs diſſidijs quãta inſtaret, prouidentes, pace aut inducijs factis conati ſunt Venetos, Aragonios, atque Genuenſes pacare. repetitæ ea cauſa legationes fruſtra is conatus fuit: rebus adeo exulceratis, vt niſi alterius gentis clade ſanari non poſſe crederent. & nouum Genuenſibus præſidiũ acceſſerat. Marianus Arboreæ regulus, ditione, opibus, clientelis, in Sardinia ab antiquo præpotens, prædæ ſpe ſeſe Matthæo Oriæ Genuenſium factionis principi adiunxerat, magnam inſulanorum partem ſecum trahens. oppida, vrbes arces, tota inſula momento temporis occupata. Saſſaris, Calarisque in Aragonia fide perſtiterunt. venerat in periculum ſumma rerum. qui enim tantis viribus obſiſti poſſet, foris Genuenſi claſſi, in inſula diuerſis inconſtantibusq; voluntatibus? Re in Aragonia nunciata, valida numeroſaque claſſis centum nauium comparatur. in ijs quinque & quadraginta triremes erant. magnis delectibus mille cataphracti, quingenti leuis armaturæ equites, pedites ad decem millia cõſcripti, validæ copiæ, magnisq; rebus conficiendis pares. aderant ſocij nauales. è Germania Anglia Vaſconibus delectæ bello manus venerũt. proceres tota prouincia ad nobilem expeditionem Regemq; proſequendum excitati. Rerum ſumma penes Bernadũ Cabreram fuit. Petrus Exerica, Rogerius Lauria, Lupus Luna, Otus Mocada conuenerunt. Petro Regis patruo Vicario in Aragonia relicto è Rhodopenſi portu, quo claſſis cõuenerat, dimidiato Iunio menſe ſoluerunt. modicis tempeſtatibus octidui nauigatione in Sardiniæ conſpectum ventum eſt. copiæ in terram expoſitæ, tribus ab Alguerio millibus paſſuũ: mox ad eam vrbẽ mota caſtra, claſſisq; ductore Cabrera. Rex ingenio acer anteire agmina, locũ capere, periculo adeſſe, aliosq; ſuo exemplo ad pręclare auden-

dendum incitare. prorſus ſi ambitio, nimiaque imperij auiditas abfuiſſet, antiquis Ducibus exæquandus. Quadraginta triremes Genuenſes celeritate magis quàm virtute præſtãtes, ſeſe mari oſtentarũt. terra Arboreæ regulus, cum duobus millibus equitum, peditũ quindecim millibus, vicina loca inſedit. neutri pugna decernere auſi ſunt. quippe temerè collecta multitudo, nulla militiæ diſciplina neq; ordines ſequi, neq; imperia accipere idonei, quibus neq; in victoria decus, neque ex fuga ignominia futura erat. Mœnia operib. machinisq; dies noctesq; impugnabãtur. iniquiſſimo anni tẽpore, locis natura inſalubribus, morbi in Aragonio exercitu graſſari cœperũt. Rex ipſe æger decubuit. neceſſariò cum hoſte de fœdere actũ. fœdis Aragonio nomini conditionib. ſancita pax. Mariano, Matthæoq; venia cõceſſa. ditio, q̃ obtinuerant relicta. præterea Mariano ad Gallurã multa oppida abs Rege data. ſic hoſtes cõtra timorem animi præmia ſcelerũ adepti, ferociores euaſerũt. Regi datũ eſt vt Algueria vrbe dedita, incolæ quo vellent migrarẽt. Catalauni veterani milites diuiſis agris in eorũ locum ſubſtituti. Reginæ precibus, quæ virum erat comitata, Oti Mõcadæ, Philippi Caſtrij, aliorumque procerum obitu, moræ impatientia fœdus Nouembri menſe feſtinatum. Septem deinde menſibus Rex in Sardinia conſumptis, (quo tempore inſula luſtrata, confirmataq; in fide, de ſontibus pœnæ ſumptæ) Marianum, Matthæumq; tumultuari incipientes rurſus ad officiũ reuocauit: atq; rebus omnibus compoſitis, reipublicæq; præfecto Olfo Prochita incolumi tandem claſſe Betullonẽ redijt, maiori conatu quàm operæpretio facto. ſed neceſſitati parere, quo nullum eſt acrius telum, tempòriq; ſeruire magnis Regibus vſitatum, conſentaneumque eſt.

Caſtellæ motus.

CAP. XX.

ALBVRQVERQVII oppidis abs Rege Caſtellæ tentatis captisq; magna ex parte, in Fridericum fratrem ſe Seguræ arce munitiſſima tenentem ducere parabat, ſub ipſam profectionem Toleto Hineſtroſam in Vlteriorem Caſtellam amandauit, vt Blancã Reginam, belli cauſſam captiuæ inſtar in ea vrbe cuſtodiæ mandaret. graue id decretum fuit, innocentis puellæ calamitatem nõ vno loco conſiſtere. templum Toletanum ingreſſa, quaſi exoluendi voti ſpecie pedẽ inde efferre recuſauit, loci ſanctitate ſalutem tueri cupiens. ſi quid tamen audaci iuueni & temerario ſanctũ eſſet. Ille eo nuncio cõcitatus Ocaniam ſeſe retulit, quo in municipio Ioannem Padilliam Villageræ regulum, in Friderici fratris locum D.Iacobi Magiſtrum ſubſtituendum curauit, & quidem coniugem cõtra ſuperioris temporis exempla. nouum exemplum, legibus, moribusq; validius fuit. ab eoq; initiũ ſuſceptum, vt coniuges ijdem & Magiſtri eſſent. Mariæ in gratiam, quæ noui Magiſtri ſoror erat, maiorum inſtituta violata. Procerum vires confirmabantur. Ioannesq; Cerda Hiſpali veniens, ſeſe illis adiunxit, optimus quiſque ſequebatur, omnesque viri ſtrenui nauare coniuratis operam & ſtudium volebant, ac nominatim Ferdinandum Caſtrium dolor contumeliæ vrebat Ioanna Caſtria ſorore abs Rege deluſa per fidẽ nuptiarum. vti paulò antè dictum eſt. Regẽ ſuper inſitam ſæuitiam auerſæ procerum voluntates, Toletanaque rebellio ſollicitabat. vim adhibere imminutæ copiæ prohibebãt. neceſſariò in Vlteriorẽ Caſtellam abijt, ſubſidia belli cõparatum. ventum Tordeſillam, vbi Regina mater morabatur. Fridericus Magiſter interea à Toletanis euocatus, vrbi præſidium

dium cum ſeptingentis equitibus venerat: alij proceres coniurati ex diuerſis locis in vnũ coeuntes circum Tordeſillam, quaſi circumſeſſo Rege tendunt, armis acturi niſi iuſtiſſimis poſtulatis annuiſſet. Ea erant. Ab ſtupri fœditate recederet: Blancam regio toro reſtitueret. Padilliam pellicem regni finibus arceret. Eius propinquos à republica amouendos curaret, atque perficeret. Ea ſi præſtita eſſent, vti neceſſe erat, paratos ſeſe omnia, quæ imperarentur, facere. Cum his mandatis Eleonora Aragoniæ Regina miſſa quo minus violaretur, ius gentium valuit. ſexus, propinquitas, auctoritas, tutatæ ſunt. re infecta, dimiſſa. Proceres ſpe deiecti voluntate quidquam impetrari poſſe, matre Regina filioque elapſis, retro conuerſo agmine Valliſoletum tentant. inde depulſi, Medinam Campeſtrem occupant ſine ſanguine. Eò Fridericus Magiſter ſeſe contulit. eò etiam Alburquerquius deceſſit noxio medicamine venis concepto, quod Paulus medicus Romanus magnis pollicitis corruptus ægro diluerat. Sic perijt vir ea tempeſtate nobiliſſimus. Origo illi è Luſitania. ampla in Caſtella ditio. pater Alfonſus Alburquerquius, auus Rex Dionyſius, maternum genus impar, non ignobile tamen. Regis alumni gratia primùm, deinde odio, tantundem exitu bonæ famæ, quantum priori tempore malæ ad populum meruit. Corpus, vt ipſe teſtamento mandarat, odoribus refertum non ante ſepulturæ mandare iurati proceres decreuerunt, quàm rebus ex ſententia patratis. Miſſi denuo à proceribus legati viri primarij: ſi forſan Regis animus tempore pacatioris, vt nunciatum erat, ad meliora conſilia traduceretur integra. Colloquio dies, locus, tempusque deſignatum. venere ex vtraque parte quinquaginta equites paribus armis in pagum non procul Tauro oppido, inſidijs minimè idoneum. Ibi cùm inter ſe officioſè ſalutaſſent, & proceres coniurati more gentis, Regis dextram deoſculati eſſent, Guterrius Toletus pauca ex ſententia Regis præfatus: Graue, ait, accidiſſe tantos viros, ea nobilitate, eo ſplendore, alienato animo eſſe: eripere Principi velle, quod eſſet beatiſſimum, decernendi libertatem: eosque caros acceptosque habere, quos fidos maximè iudicaret. Cæterum errori per imprudentiam commiſſo veniam ſe dare paratum, modò copias militares dimitterent. Quod de Blanca poſtularent, niſi forte ea obtenderetur ſpecies maiora conantibus, facturum ſeſe quæ vellent. Ad hæc procerum conſilio habito, eorum verbis Fernandus Aiala poteſtate dicendi facta ſic incipit. Quod contra exempla maiorum, magnanime Princeps, armati venimus, veniam dari poſtulamus. Inimicorum inſidiæ, à quibus nulla innocentia tuta eſt, compulerunt, tuoque permiſſu factum eſt. alioqui tui ſumus: de ſubditis & ſupplicibus, vt libet, ſtatue. Habet hoc regia fortuna, vt nihil occultum eſſe patiatur: omnia populo proponit, atq; explicat turpia honeſtaque. Blancæ Reginæ, cui diadema impoſuimus, cui coniugij ſanctitate nobis præſentibus deuinctus es, exitium ab æmula comparari ægrè ferimus: Principisq; auribus inſidias à prauis hominib. tendi graue ducimus, nulli magis quàm tibi gratificaturi: vbi ſedata animi ægritudine, fraudeque perſpecta (quod propediem fore cupimus, ſperamusque) maior ætas acceſſerit. Quanto difficiliùs eſt alios præſtare, quàm ſe, tanto laudabilius in eam curam incũbere, vt optimus quiſq; ad tuum cõtubernium recipiatur. Multis alioqui claris Principibus dedecori fuit, domeſtica infamia. Tua coniuge

quid

quid ſanctius, quid nobilius? quàm modico cultu, quanta morũ ſuauitate? forma quæ alia cõparanda? Eam grauiſſimo luctu leuari, & in debitum dignitatis locum reſtitui, ſi homines ſilerent, ſi aliena eſſet, tu ipſe armis, copijsque omnibus conari atq; efficere deberes. Illud caue, ne præpoſteris blanditijs illectus per errorem committas, vnde tibi, nobis vniuerſoq; nomini Hiſpanico luctum inſanabilem, ignominiam ſempiternã inuras. De re tanta breui ſtatui nõ poterat. Placuit, vt quaterni ex vtraque parte delecti de pacis cõditionibus diſceptarent. ſic à colloquio diſceſsũ. moxque varijs Regis tergiuerſationibus intellectũ eſt, nihil eum pro ſano facturũ. præſertim cùm eodem tempore Tauro digreſſus ad amicã iuiſſet. qua occaſione Regina mater pridem à cõiuratis voto ſtans, eos Taurum euocauit: eisq; oppidũ tradidit. Eo nũcio perculſus Rex, totiusq; regni defectionem veritus, Hineſtroſa & Samuele Iudæo (is ærarij p̃fectus erat carus in primis) comitantibus Taurum repetijt: matriq; complexum ferens in eius ſe poteſtate futurum dixit. comites continuò detracti, datiq; in cuſtodiam. præcipua aulæ miniſteria mutata. Fridericus Magiſter regio cubiculo præfectus, ſcrinio Ferdinandus Aragonius, Ioanni Cerdæ vexilliferi honor eſt datus, Fernando Caſtrio, qui Ioannam Eleonoræ Guſmaniæ filiam vxorem ipſo tẽpore atq; in ea vrbe duxit haud ſtabili coniugio propinquitatis vitio, regiæ procuratio concredita eſt. in quo honoris ſpecie p̃uidebatur, vt Rex captiui inſtar teneretur, ſublata etiam ipſum adeundi promiſcua libertate. Alburquerquij mox cineres, quaſi victoria parta in monaſterio Ciſtercienſi, cui ab Spina in Vaccæis nomen, ſepulturæ ſunt dati. Magnum reipublicæ nominiq; Hiſpanico vulnus inflictum, Principem gentis, parẽtem & columen obſideri, capi. includi: niſi facti atrocitatem ſalus publica, Principis inuidia, infamiaq; excuſarent. Venationis tantùm libertas relicta erat. qua ille occaſione, & nonnullis proceribus eius calamitate, magnisq; in poſterum pollicitis, æquiorib. factis Segobiam ſeſe proripuit, proſequente Samuele, qui datis prædibus, è cuſtodia liberatus fuerat. ſecutus eſt etiam Tellius frater, cui eo die Regis cuſtodia concredita erat, haud diuturna gratia futura. Inde maiorum motuum initia. Aragonij fratres Roam Eleonoræ matri datũ captiuitatis tempore abs Rege oppidum diſceſſerunt. Ioannes Cerda ſeſe ad Regem contulit, Fridericus Talaueram, vbi copias militares reliquerat. Ferdinandus Caſtrius cũ vxore in Calæciam, Tellius in Cantabriam abiere. Henricus & Regina mater Tauri ſubſtiterunt, oppido præſidium. Hæc fine anni gerebantur. quo in proximum euoluto milleſimũ trecenteſimum quinquageſimum quintum, regni conuentus Burgis habiti ſunt. interfuerunt Aragonij fratres. De procerum inſolentia conqueſtus in cõuentu Rex, vindicare iniurias paranti vti opem ferrent, petijt. In Principe vniuerſam nationem violatam, grauiq; ignominia affectam eſſe. Publica inuidia, cõmunibus armis perfidiam vindicãdam. æs militare ciuitatibus imperatum. Ijſdem diebus Carolus Cerda Alfonſi Exhæredis filius, à Rege Vaſconum interfectus eſt. atrox facinus Regi Gallo viſum, fortem & ſtrenuum virum, quo multum & familiariter à prima ætate vſus erat, præterea Magiſtrum equitum inſidijs oppreſſum. Engoliſmorum comitatus abs Rege eius patri donat' malo fuit, quem Rex Vaſconum tanquam ſui iuris repetebat. Campaniam præterea Briamque paterno iure à Rege Gallo extorquere conabatur. ſpe obtinendi depulſus, qui maximè iniuriæ opportunum

tunus erat, in Magiſtrum equitum iram effudit. ad Aquilam Nortmanniæ vicũ nocturna vi ſubmiſſis percuſſoribus, in lecto inopinantem oppreſſit ſexto Idus Ianuarij. Froſſartes ex annorum numero biennium detrahit: de die conſentit. Cæde vulgata Rex Gallus publico quatriduum abſtinuit, ſublata etiam ſe adeundi poteſtate. quęſtiones habitę, diesque Vaſconi dicta. accepto obſide Ludouico Regis filio, contra omnia vetuſtatis exempla Lutetiam cauſſam dicturus venit. Inſidias capiti ſuo comparatas non ſatis probabat. duci à lictoribus iniecta in eum manu iuſſus eſt. vxoris ſororisque viduæ preces euicere, vti venia donaretur, feroci iuueni neq; diu in fide perſtituro. nam pecuniam à ciuibus exigenti Gallo aduerſus Anglos, apud populum interceſſit. quæ iniuria, vt par erat, altiſſimè in pectus offenſi Regis deſcendit. iram idoneo tempore effuſuri. Cum Agnete Caſtria, vti antea memoratum eſt, Petro Luſitaniæ iuuentutis Principi ſtupri vetus conſuetudo erat. eandem ſuperiori anno vxorem cõtra leges duxerat, ſugillata in eo regia maieſtate. vt ignominiæ depelleret, finumque ſanaret, Rex pater Conimbriæ interficiendam curauit. tametſi iniquum erat filij libidines amicæ interitu lui: præſertim Alfonſo, quem in primis annis mors rapuit, Ioanne, Dionyſio, Beatriceq; ex Agnete nepotibus. Ludouicus Siciliæ Rex menſe Iulio Catanæ deceſſit. Fridericus frater moribus, ætate, ingenioq; ſimplex ſucceſſit. vtriuſq; regnum externis bellis inteſtiniſq; motibus iactatum fuit: Regique Aragoniæ id eius inſulæ imperiũ via rurſus ſtruebatur. Ad intermiſſa redeamus.

Multæ cædes in Caſtella factæ.

CAP. XXI.

BVRGENSI conuentu dimiſſo in Medinam Campeſtrem primus abs Rege Caſtellæ impetus factus eſt. Villega, Rogiuſque cum primis nobiles occubuerunt. capti alij. Hineſtroſa Tauro dimiſſus, fide data niſi Rege placato in cuſtodiam rediturum, id liber non præſtitit. Henricus & Fridericus iunctis ad Talaueram viribus Toletum accurrerunt, regios conatus occupaturi. Ad D. Martini pontem traiecto flumine aditu prohibiti, à parte ciuium circunductis montibus, quibus ea vrbs circulo ferme ambitur, ponte altero admiſſi ſunt, cui Alcantaræ nomen eſt. Iudæorum cædes factæ: direptaque bona eorum, qui ad forum rerum venalium domicilia habebant, merceſque & ſcruta vendebant. mille amplius cecidere, non ſine coniuratorum inuidia. Rex periculo nunciato, eodem feſtinauit, priuſquã ſe hoſtes vrbe munitiſſima firmarent. admiſſus fratribus fugæ neceſſitatem attulit. celeritas ſaluti fuit. ita in ciues verſa. è nobilitate nonnulli cæſi ſunt, è plebe duo & viginti. In eo numero aurificis filius octodecim annos natus pro patre octogenerario, ſupplicio ſeſe vltro obtulit: Regeque pro venia, quam eximia pietas omnium iudicio merebatur, permutationem concedente, ſubijt. fœdum populo ſpectaculum miſericordiæ permixtam crudelitatem. nomina memoriæ ſubtracta. de facto ſatis conſtat. Petro Barroſo Epiſcopo Seguntino, inſigni ea ætate viro, ob eximiam iuris cognitionem, quoniam ciuium ſuorum ſtudijs, Blancæque Reginæ fauere viſus eſt, manus iniectæ. Regina ipſa Seguntiam cuſtodienda amandatur. Toleti rebus compoſitis reliquæ ciuitates ſubigendæ erant Conchenſes maiori inter ſe concordia venienti Regi portas clauſere. vim adhiberi loci firmitas prohibuit. Sanctius Regis frater, qui in ea vrbe educabatur. quamuis eo periculo liberatus, in Aragoniam aliquanto poſt ab Aluaro Al-

bornocio, cuius fidei creditus erat, ſubductus eſt. Taurus obſeſſa, vbi Regina mater, Henricus, Fridericus, & Stephanus Carpentarius, qui ſe Calatrauę Magiſtrum ferebat, roburque coniuratorum erat: eoque diuturna obſidio fuit. Quo tempore ad Tordeſillam (Turrim Syllæ alij vocant) Maria Padillia filiam enixa eſt, Iſabellæ nomine. Ioannes Padillia illius frater D. Iacobi Magiſter ad Vrceſiam in tumultuaria pugna occubuit. honor importunè delatus exitialis fuit. Meſſia Carrilliusque ex eo ordine Friderici partibus fauentes, cædis auctores extiterunt. præfici in eius locum alium Rex vetuit, accedente ætate prudentior, Fridericoque fratri ad gratiam aditum parans. Bononiæ Cardinalis iiſdem diebus ab Innocentio Pontifice legatus de pace, nihil impetrauit, rebus adeò exulceratis: Petro tantùm Barroſo libertas data eſt. Henricus in Calæciam Tauro euadens ſeſe periculo eripuerat, cauto iuuenis ingenio: cuius rei bellis omnibus documenta dedit. Fridericus accepta incolumitatis fide ad Regem egreſſus eſt. Vrbe ipſa tandem incolę cuiuſdam proditione, quinto Ia-
1356 nuarij die, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo quinquageſimo ſexto capta: Carpentarius, Caſtaneda alijq; viri primarij in ipſis Reginæ matris oculis ad tetrum etiam ſpectaculum exanimatæ decidentiſque obtruncati. ea ſibi reddita filij caput maledictis contenta voce defigere: paucisque interiectis diebus, cōmeatu impetrato in Luſitaniam conceſſit, haud honeſtius quàm antea pudicitiam habitura. Martini Tellij Luſitani amoribus cùm licentius indulgeret, fratris Luſitani Regis iuſſu, veneno eſt perempta. quidam à patre interfectam affirmant: quem certis monimentis conſtat, ad annum huius ſeculi ſexageſimum primum vixiſſe. plerique anno milleſimo trecenteſimo quinquage- 13
ſimo ſeptimo extinctum aiunt. Ludicrum militare Tordeſillæ eſt commiſſum, lætitiæ ob res geſtas argumento. Dies, & locus ludum magis & laſciuiam quam formidinem oſtentabant. duo tamen Friderici ſatellites proxima luce perempti: ipſe ſimilis ſupplicij metu perfuſus conſeruatur. Terra multis locis hoc anno mouit: vrbium maritimarum præcipuo damno. è templo Hiſpalenſi ſummo ferreæ pilæ decuſſæ. Oliſipone ſacellum maximum Alfonſi Regis recens ſtructura, proſtratum. clades imminere Hiſpaniæ plerique portendebant. irrita prodigia: Caſtellæ Regis imperium & ſcelera multis poſt annis cōtinuata. populus in preces & vota conuerſus numine placando vacabat. Tauro capto, Henricus viribus, Regique diffidens occultis tramitibus in Cantabriam euaſit: vbi Tellius frater gentis armis, & locorum aſperitate partium reliquias tuebatur, regijs vna & altera pugna victis. inde naui Rupellam Sanctonũ vrbem nauigauit, quorſum quæ commota erant euaderent, expectaturus. Quo tēpore Vaſconum Rex Rhotomagi à Carolo Delphino Nortmaniæ Duce conuiuio exceptus, Regis Galli repentino ſuperuentu captus, atque è vinculis cauſſam dicere compulſus eſt. maieſtatis lege poſtulatus, quod Anglis faueret Princeps Galliæ multis nominibus beneficiarius. ſic Hiſpanorum, qui in Gallia erant ſtudia diducta ſunt. Henricus Gallica ſtipendia fecit. Philippus Vaſconis frater in Nortmaniam excito Anglo ſeſe adiunxit. idem fecit Fuxenſis Comes leuiri Regis iniuria permotus. vnoque tempore in expectationem rerum nouarum Gallia, Hiſpaniaque erectæ erant.

Libri Sextidecimi Finis.

HISTO-

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XVII.

Belli Aragonij initia.

Capvt I.

BEllvm inter duas cognatas vicinasque regias Caſtellæ, atque Aragoniç lib. ſeptimusdecimus cõtinebit, atrox, implacabile, multis viris principibus ipſique adeò ad extremum auctori exitiale futurum. nouorum Regum ſobolem: lucemque terris & trãquillitatem redditam. Horret animus malorum, quæ paſſi ſumus, commemoratione: tantumque ſanguinis ſine cauſſa perditum fatigat, ſtylumque reſtringit. Detur hæc venia narrationi, vt ſine tædio cognoſcatur: detur temerè pereuntibus ruentibusq; in arma. ira illa numinum fuit, furorq; terris immiſſus. Singulæ belli cauſſæ exiguæ. omnes quaſi ex modicis riuis irarum flumen effecerunt. Rex vterque ardenti ingenio, omnis inſolentiæ impatiens, morum ſeueritate haud diſſimili, Caſtellæ ferocior cum ætate. Aragonijs fratribus in Caſtella receptum eſſe, auxiliumque rebus turbandis, Illicis nuper & Orihuelæ arces Caſtellæ præſidijs occupatas, Ferdinando Aragonio concedente, vti datæ fidei pignora eſſent, re vt fratri Regi incommodaret, Aragonio graue erat. Contra Caſtellæ Rex rem frumentariam fame ingraueſcente in Bætica impeditam, ad ipſum Bætis oſtium oppreſſa claſſe ab Aragonijs triremibus eſſe, magna prouinciæ clade: Caſtellæ perfugis tutũ in Aragonia perfugium eſſe: milites Aragonios ordinum D. Iacobi, atque Calatrauæ ſuis Magiſtris non obtemperare grauiſſimum iudicabat, iniuriamq; armis vindicandam. Ad has belli cauſſas noua acceſſit. Caſtellæ Rex rebus in vlteriori prouincia cõpoſitis in Bæticam feſtinarat adulto vere, Hiſpali atque vicinis vrbibus factionis reliquias compreſſurus. animum curis diſtentum, vt tantiſper leuaret, conſcenſa triremi ad Bætis oſtium Hiſpali abijt: vbi tunnorum piſcatus, prouentusque ex eo maximus eſſe conſueuit. forte decem triremes Regi Gallo opem laturæ aduerſus Anglos aſſiduos, infenſosq; Galliæ hoſtes ex Aragonia miſſæ, freti Gaditani faucibus egreſſæ Oceani littora legebãt. duæ onerariæ naues ad S. Luciferi portum in ancoris erant. in eas ductor Aragoniæ claſſis Franciſcus Perellus ſpe prædæ impetum facit. captæ in ipſis Regis oculis. grauis ignominia, aulicis prçſertim viſa, ex bello viuere, creſcereque aſſuetis, rebus tranquillis minori gratia potentiaque. Miſſus Guterrius Toletus iniuriam contumeliamq; expoſtulatum. propoſito metu ferox Aragonij ducis animus, nihil mouetur. Genuenſium eas eſſe merces excuſat; belliq; iure occupatas: quod rurſus maiorique conatu cum ea gente in Sardinia renatum erat inſigni Matthiæ Oriæ perfidia. Egidius Velaſquius ad ipſum Aragoniæ Regẽ continuò legatus, cum ſuperiores iniurias commemoraturus, tũ iure feciali res ablatas repetiturus, ducemq; temerarium dedi ad ſupplicium

illatæ ignominiæ iuſtum piaculum. Erat Aragonius Barcinone claſſe comparanda, inſtruendaque intentus aduerſus Sardiniæ motus: eòque importuna legatio viſa eſt. reſpondet, ad ea quæ poſtulantur demiſſæ: Se Caſtellæ Regi ſatis facturũ, perfugis regni finibus prohibitis, Ducisque temeritate cum primum in prouinciam redijſſet caſtigata. Quod de militibus D. Iacobi & Calatrauæ quereretur, id ſui iudicij non eſſe. ſacra iura à Romanis Pontificibus petenda, ſe neque auctore, neque repugnante. Velaſquius eo reſponſo nihilo mitior, bellum denunciat, hoſtilia paſſuros cum fecerint. Aragonius contrà idoneam ſibi inter fœderatos amicosq; Reges belli cauſam non videri. numine tamen omnis inſolentiæ vindice ſe vt non prouocare, ita temerè illatum bellum non timere recuſare ve. ab hoc initio ventum ad arma. Catalauni mercatores, quorum magnus numerus erat, Hiſpali capti. bona publicata. magni delectus in vtraque prouincia habiti. externa auxilia conquiſita. Ludouicus Vaſconum Regis frater, qui ſe eo capto in Hiſpaniam contulerat, rebus præſidium, ab vtroque Rege ad ſocietatem armorum inuitatur. cautior ille vtrunq; ſpe pacis diſtinere maluit, fortunam in conſilio habiturus, ex arcano Aragonio æquior, cum quo maior neceſſitudo erat. In Valentiæ fines impetus, tribus vno tempore partibus factus eſt. Ferdinandus Aragonius prioris conſpirationis memoria, prouinciales ſolicitare, in eoque maiorem ſpem habere quàm in armis, nihil audituros, pœnisque quas dederant ſuperiori tempore cautiores trahebatur bellum præcipuo agrorum, pagorumque damno, menſe Auguſto extremo. Ipſo anno, quo in Gallia Pictauienſe prælium commiſſum eſt Gallica clade nobile, genti funeſtum. à multo minori Anglorum numero, victi Galli, cæſiq; ſunt. vires eius gentis fractæ, Rex captus, filiusque Philippus natu minimus. cecidere viri nobiliſſimi: Petrus Borbonij Dux Blancæ Reginæ pater, Galterus Magiſter equitum, Robertus Dyrrachij, eius propinquus Cardinalis Petragorij, qui forte de pace ab Innocentio Pontifice Legatus, prælio interfuit. Ad tertiumdecimum Kalend. Octobris pugnatum eſt. Huiusque pugnæ euentu duo ſunt conſecuta ad noſtram memoriam præcipua. Primum enim Rex Vaſconum, furto à ſuis hominib. è cuſtodia ſubductus eſt, intraque Lutetiam admiſſus, ſeditioſis dux aduerſus Delphini conatus: qui patre liberando intentus ſubſidia colligebat, redigendæ pecuniæ præcipua cura, magna prouincialium offenſione. Vaſco concionem Lutetiæ habet: indignitatem, iniuriam, ignominiamque conqueritur. ſe iure potiorem ijs, qui de regno armis decertarent, Ludouici Hutini ex filia natum: cum Anglus Rex Iſabellæ eiuſdem Hutini ſororis filius eſſet. neque obſcurè nouam telam contentionum Vaſco ordiebatur, ſi pares vires ſuppeterent animo & voluntati. bona reſtituta. ad hæreditaria oppida, principatumque Matiſco & Bigorra adiectæ. Briam, Campaniam, Burgundiamque, quas maiorum iure repetebat, quamuis rebus turbatis obtinere non potuit. Deinde Henricus Traſtamaræ Comes ex eo prælio incolumis magnis pollicitis inuitatus ſeſe ad Aragonium contulit: qui primus illi aditus ad regnum fuit, fœlicitatisque initium. Fœderis initi ſumma: vt Caſtellæ amicitia fideque renunciata perpetuò ſe Aragonio ſubditum amicumque fore iuraret. Vrbes & oppida acciperet, quæcunque Ferdinandi Aragonij extitiſſent, vna Albarracino excepta. Sexcentis equitibus, totidemq; peditibus abs Rege ſtipendia darentur, ſub Henri-

ci ſignis eiusque imperio. Anno ſalutis 7 milleſimo trecēteſimo quinquageſimo ſeptimo ineunte, de finibus inter ſe Caſtella & Aragonia laceſſebant. variabant ſecundæ aduerſæque res. Illicis iuris Aragonij facta eſt. Embites, Bordaluaque à Caſtellæ Rege armis, præſidijsque occupatæ. præcipui Aragonij duces Traſtamaræ Comes, Lupus Luna, Petrus Exerica. pro Caſtellæ Rege Fridericus D. Iacobi Magiſter, duo Aragonij fratres, & Ioannes Cerda. illi maiori fide, hi dubia atque ex fortuna ſuſpenſa, ſui Regis ſcelera morumque aſperitatem exoſi, Aragonijs artibus circumuenti: quibus ſanè hoc tempore eam gentem magis quàm viribus ſtetiſſe comperio. Ioannes Cerda, Aluanus Guſmanius primi ad mutandam fidem impulſi. cæſi ſoceri ditionisque interceptæ, dolor ſtimulabat: nam duas Coronelij filias, Mariam, Alphonſamq; connubio iunctas habuerant. Præterea metus obtendebatur. Regem immenſa libidine in Alfonſam coniectis oculis eam viro eripere deſtinaſſe. & fortaſſe gemina defectionis cauſſa erat. Ij Serone, quam arcem ad Aragoniæ fines præſidio obtinebant, in Bæticam ſe proripiunt, ſtudia prouinciæ, vbi magnæ neceſſitudines erant amplaque ditio, concitaturi. magnam confidentiam, audaciamque temeritati proximam, in medijs regni viſceribus ciuilia arma mouiſſe. Siſamonem arcem, quæ ad fines Caſtellæ in Aragonia ſita eſt, cum copiarum robore, ea tempeſtate Rex inſidebat. inde diſcedentium veſtigia inſecutus aliquanto ſpatio conſequi non potuit, per diſpoſitos equos fugientium inſtar feſtinantes. Repetitum bellum maiori quàm antea impetu. tum alia ignobiliora oppida in poteſtatem venerunt: tum Turiaſſo vrbs primaria Vaſconibus finitima eodē impetu expugnata Martij die nono. ciues in repentino metu, ſuperiore vrbis parte, quæ firmiſſima erat amiſſa, defenſione deſperata pacti incolumitatē Tudelam dimiſſi ſunt. Michaelis Gurreæ Præfecti, culpa, vrbs ea amiſſa fertur: cui ſi animus fuiſſet, diutius ſuſtentare poterat. Itaque Regi ſuo diffiſus poſſe ſatisfacere, domicilium in Vaſcones tranſtulit. vrbs Caſtellæ militibus data, agrique attributi. Aragonius ea vrbe amiſſa, vix ſe Cæſarauguſtæ mœnibus tutum putare. noua ſubinde & externa auxilia conquirere maiori diligentia, quod per idē tempus Ioannes Cerda in Bætica ab Hiſpalenſi conuentu ducibus Ioanne Pontio Marchenæ regulo, Egidio Bucanigra maris Præfecto oppreſſus interfectusq; erat. Venere ex Gallia Fuxenſis quidem Comes in Aragonia caſtra cum valida manu: Fuxenſis autem æmuli Labreti reguli ſeſe Caſtellæ viribus adiunxerunt. Venit ab Innocentio Pontifice Guillelmus Cardinalis, pacem inter eas gentes reuocaturus. magna eius contentione vltro citroque commeando, conſtitutum tandem, vt induciæ annuæ & trimeſtres eſſent: dum de pacis conditionibus delecti proceres diſceptarent, pro Aragonio Cabrera, pro Caſtella Hineſtroſa. interim oppida vtrinque capta penes Legatum, quaſi ſequeſtrum eſſent. Qui prior initum fœdus violaſſet, anathematis ei ignominia, religioque obiecta. menſis Maij octauodecimo die induciæ pactæ ſunt. Quo menſe Alfonſus Luſitanus Rex. Oliſipone deceſſit, annos natus ſeptuaginta ſeptem, menſes ſex. regnauit annos duos & triginta, menſes quatuor. Corpus in ea vrbe ad arā templi maximi, vbi Beatrix coniux ſepulta erat ſepultum eſt. Succeſſit Petrus noua prole ſuperiori menſe auctus ex Theraſia Calæca, quam Agnete Caſtria à patre interfecta, amicam habebat, formæ excellenti venuſtate, nulla præterea aut animi aut corporis dote. Proli Ioanni

nomen fuit : cui cœlum patrium auitumque regnum deſtinabat. vti competenti loco eſt explicandum. Ab Aragonijs arces continuò Cardinali Legato traditæ, eò promptius, quod pauciores cœperant. Caſtellæ Rex cæteris ſtare volebat : vt Turiaſone nouos incolas deduceret adduci non potuit. & Hiſpalim interea diſceſſerat, vt Bæticæ motus componeret, claſſemque compararet, Aragoniæ littora inuaſurus, cùm primum induciarum tempus exijſſet. nam de pace nec ſperabat, neque cupiebat. In ea vrbe Alfonſæ Coroneliæ amoribus ita indulſit, vt præ illa Padillia comtemptui eſſet. breuis gratia. ſic prauum animum nullæ difficultates à turpitudine, libidineque auocabant. Eius fruſtrationibus exceptionibusque Legatus Pontificis fatigatus, Regem quidem è piorum numero exemit : Caſtellæ vniuerſæ ſacrorum iuſtitium indixit, præpropera feſtinatione, vt viſum eſt: qua cauſſa eum Pontifex ex Hiſpania auocauit. & id Aragonijs fraudibus agebatur, vt Caſtellæ Regi, quaſi impio & ſcelerato, nouam iuuidiam conflarent: gentis ſtudia auerterent : in quo maius præſidium, quàm in vera virtute collocabant. Acceſſit nouum incommodũ. Ioanna Henrici coniux in Aragoniam deducta erat Petri Carillij fraude deluſo Rege nulla amplius ſpe pacis. Fridericũ, Telliumq; fratres ad defectionem propenſos, nihil aliud morabatur, quàm quòd tantorum principatuum æquam ab Aragonio compenſationem fore nõ ſperabant. ea cunctatio multis vno tempore exitialis fuit. Ferdinandus Aragonius Iumilliam, quam in Aragoniæ finibus, armis cœperat, præſidio obtinens, re cum Cabrera communicata in partes traductus eſt, Aragonij regni procuratione conceſſa, ditioneque reſtituta. nihil in tanto diſcrimine tum quidem immodicum videbatur. Henrici tamen & Ferdinandi defectio Aragonijs ſalutaris, eorum fratribus exitium attulit. Quo tempore res in Sardinia meliori loco eſſe cœperant, Matthæi Oriæ opportuno obitu. poſteris cum Aragonio conciliatis. Marianus Arboreæ regulus nondum planè quieſcebat : ſed tanto præſidio amiſſo, parum proficiebat tamen. Siciliæ pars multo maxima Ludouici. Neapolitani Regis armis, præſidijsque occupata erat. Panormum Meſſanaque principes ciuitates. Fridericus (huic Simplici cognomen fuit) ingenio, ætate, viribus imbecillus, regium nomen Catanæ vnius munitione tuebatur, ægra ſpe, Gallica factione reſurgente, vicinis Neapolitanis Regibus, infidis prouincialibus atque ita vt Siciliam, Athenas, Neopatriam Eleonoræ ſorori Aragoniæ Reginæ donaret. publicæ de ea re tabulæ ad Aragonium miſſæ : vt eum ad vires conferendum inuitarent, graui bello multisque ex eo difficultatibus in patria occupatum. Artalis Alauonæ Miſtretæ Comitis virtute, fideque res Aragonia ſtetit in Sicilia propemodum deplorata. multis locis cæſi hoſtes, ſontibus irrogata ſupplicia, aliorum perfidia beneficijs victa.

Principum in Caſtella cædes.

CAP. II.

CASTELLÆ atque Aragoniæ Reges vindictæ ardor agebat præcipites, nulla honeſtatis cura, neq; quid homines locuturi eſſent, conſiderantes: prorſus vt Maurica auxilia euocare non vererentur. veneratque è Granata valida manus Caſtellæ rebus opitulatura, cum quibus fœdus antea ictum ſtabat Rex Marrocius ex Africa ab Aragonio euocatus : quem hoſtis conatibus obijceret, viresque exæquaret. graue dedecus religioni ignominioſum : de quo Pontifex Innocentius grauiſſimis

litteris

litteris expoſtulauit. tantam eſſe lædendi cupiditatem. vt certam peſtem, vnde olim minori cauſſa exitium extitiſſet, allicere atque attrahere in Hiſpaniam non formidarent. rectè atque opportunè, niſi ſalutarib' paternisq; monitis, aures. Principum eſſent obturatæ. Proceres qui Caſtellæ partes ſequebantur ad tranſitionem ſolicitati. Ferdinandus in primis Aragonius, quem in diſcrimine fratri potius quàm amitino fauere natura compellebat. Iumilliæ, quod oppidum armis ceperat, de ea re arcano ſermones habiti, tandemque Bernardi Cabreræ opera ad Aragonias partes traductus eſt, vti paulò ante eſt dictum.tantæ molitiones occultæ eſſe non poterant. Itaque principio anni eius ſeculi quinquageſimi octaui Friderici Magiſtri armis Iumillia occupata, detractaque Aragonijs eſt. re patrata Hiſpali in palatio, à Regis ſatellitibus, eiusque in oculis obtruncatur. ea nauatæ operæ merces fuit.tametſi conſilia eum ad Aragonios deficiendi communicaſſe ſatis conſtat: eaq; Regi detecta exitium acceleraſſe ſuſpicor. Ex ea vrbe continuò in Cantabriam feſtinatum. quoniam fraterno ſanguine manus ſemel cruentauerat, in ea prouincia, ſimile ſeueritatis exemplum editurus. præoccupauit Tellius fuga eius conatum, in Galliamque nauigauit. inde ſeſe in Aragoniam retulit, fraternam necem, ſuamque iniuriam armis vindicaturus. Pro eo victima alia mactata. Ioannes Aragonius Tellio fugato, Viſcaiæ prinicipatum debitum, pactumque, & nuper Hiſpali promiſſum importunus efflagitator poſtulabat. ea cauſſa, ſiue quoniam cum cæteris Principibus conſpiraſſe compertum erat, ad Bilbaum municipium occiſus eſt à regijs ſatellitibus : auctor etiam quidam ipſius Regis manu cecidiſſe ait. ſæuitiam deteſtandam. corpus è feneſtra in ſubiectam plateam præcipitatum eſt, addita abs Rege verborum cõtumelia.En, inquit veſtrum dominum, veſtræque regionis ambientem principatum. inde Burgos relatum, funeris honore iureque ſepulturæ caruit, in præterfluentem amnem proiectum. id ſcilicet, ſæuitiæ genus ſupererat, vt exanimis corporibus inſultaret. Eodem impetu. Eleonora Regina, Iſabellaque Ioannis interfecti vxor, Roa vbi ſeſe tenebant, Caſtrum Sericium in cuſtodiam miſſæ. fœda carnificina per prouinciam exercebatur. ſex nobilium capita varijs locis cæſa Burgos allata ſunt gratum Regis oculis ſpectaculum, optimo cuique fœdum. plures alij Valliſoleti ad necem deſtinati, Henrici & Ferdinandi improuiſa irruptione in Caſtellæ fines ſeruati ſunt. Henricus Soriæ. Almaſanique agros vaſtare nunciabatur. Ferdinandus in Murciæ fines penetraſſe ferro. fraternæ cædis dolor vtrunque ſtimulabat, impellebatque in arma. Caſtellæ Rex periculo motus Vxamam abijt. inde Iulio menſe miſſus ad Aragonium fecialis iniurias expoſtulatum. Contra is hoſtis inſolentiam excuſat, arma neceſſario capta: & quoniam culpam, vndecũque extaret, innoxio multitudinis ſanguine expiari iniquum eſſet, vt vigeni, quinquageni, centeni vè dimicarent, & ſecundum eius certaminis euentum finis controuerſiæ eſſet, verbis minacibus prouocauit. quod aduerſarius contemnere viſus eſt, animo ingens, viribus maior. Igitur Gutterium Toletum, quem Priorem Hoſpitalarium nuper crearat, Murciam vti præſidio rebus eſſet, dimittit. præterea alium aliò quem opportunum maximè fore cogitabat, ipſe Hiſpalim feſtinauit, vbi claſſis triremium duodecimo inſtructa erat. venere è Liguria ſex aliæ. cum ea claſſe Valentina littora, oppida, & vrbes tentare

conſtituit. Guardamare oppidũ, quod in Ferdinandi ditione erat, primo appulſu, impetuq; captum eſt. arx defenſa, quoniam ipſo tempore, vi improuiſæ tempeſtatis triremes ad litus eiectæ, fractæque erant, duobus tantum incolumibus. Graui & inopinato incõmodo, ſuperbus animus nec flectitur, nec frangitur oppidum crematum. pedeſtri itinere Murcia petita eſt. Petrus Iuanius regia gratia in paucis prȩſtans Hiſpalim miſſus eſt, vt nouã claſſem cõpararet. Rex collectis vndiq; copijs Almanſanum abijt. eo tractu in Caſtellæ & Aragoniæ finibus, oppida & arces hoſtibus detractæ: ac in Tellij profugi ditionem ſæuitũ maximè. Autumno præcipiti Hiſpalim Rex redijt, quoniam terra parum profectum erat, mari hoſtem rurſus impugnatum. in id numeroſa claſſis comparata. Luſitanus auunculus decem triremes auxilio miſit, tres Granatenſis Rex. Fuit is annus Eleonoræ Petri Aragonij Regis, atque Ioannis, Henrici filiorum natalibus fauſtus, quibus coniugibus. Caſtellæ regnum ſuperi deſtinabant. Eleonora menſis Februarij vigeſimo die, Auguſti Ioannes vigeſimo nati ſunt. Præterea in Valentinis conuentibus, vetus annorum per Eras Cæſaris ratio antiquata eſt: nouaque lege, inducta annorum à Chriſti ortu ſalutari computatio. Medina Celina olim ampla ciuitas, in Celtiberiæ Carpetaniæ, & Areuacûm confinibus, nunc modicum municipium, ſed natura loci validoque ea tempeſtate præſidio munitũ, ab Aragonio proximi an-
1359 ni principio milleſimi trenteſimi quinquageſimi noni tentatum eſt. conatus fruſtra fuit. inde ſe Cæſarauguſtam retulit. Caſtellæ Rex ad periculum accurrebat. quo tempore nunciatum eſt, Guidonem. Bononiæ Cardinalem ab Innocentio Pontifice Legatum Almaſanum appuliſſe. In eo oppido, facta dicendi poteſtate, in Caſtellæ Regum laudes effuſus, quos Hiſpaniæ columen, rebus perditis præſidium extitiſſe: nunc dolere Pontificem aiebat, inter ciuilia arma ſacri belli cogitationem omitti. Quantum, ſi contingeret, oppreſſis cognatis, & neceſſarijs profici? quæ laus quæ gloria? ignominiam potius, inuidiam luctum, victori iuxtà, ac victo. Verterent in impios arma. de ſumma rerum illic decertarẽt. Vltro honeſtiſſimas opes, decus, triumphosque obuenturos. Verbis hæc ſanctiſſimi Pontificis renunciare. venturum ipſum, tantopere ea cura ſolicitari, niſi ætatis incommoda, aliæque curæ auocaſſent. Ad hæc Caſtellæ Rex Aragonijs ſe fraudibus circumuentum ait: imagine pacis, amicitiȩ ſæpe ſpecie deceptum. Vnam tantum concordiæ cõditionem ſupereſſe ſi perfugis regno prohibitis, Orihuelam, Illicim (Alicantem vulgo dicimus) aliaque vicina opida Ferdinando auo ſuo minore ab Aragonijs iniuria occupata redderentur. præterea in belli ſumptus, quingenta florenorum millia. id Pontificis voluntati, Legati ipſius precibus, nobilitatique dare adijt Cardinalis Aragonium nonnulla pacis conſtituendæ ſpe, quoniam de conditionibus agi cœptum erat. Verũ ille aduerſarij culpa, bellum ſuſceptum excuſabat, priorem intuliſſe arma. De patria, auitaq; ditione quidquam diminui intolerandum videri. Controuerſiæ modò arbitrium Innocentio Pontifici permiſſurum, quamuis lite olim datis iudicibus diiudicata. Tempus altercationibus trahebatur nullo fructu tetrum ſpectaculum vtranque gentem in mutuum exitium ruere ſublata opitulandi poteſtate. ne induciæ quidem, vt fierent impetratum. ſumptus obtendebantur claſſe valida comparanda à Rege Caſtellæ facti.

Arago-

Arragonia littora tentata.

CAP. III.

OMISSA concordiæ cogitatione, arma reſumpta, repetitæ cædes. Almaſani Ferdinãdus Aragonius, Henricus & Tellius fratres, die dicta quamuis abſentes perduellionis lege damnati. ſublata reconciliationis ſpes: eò amplius quod Eleonora Regina in cuſtodia mori compulſa eſt. execrabile facinus, quamuis aduerſus ſontem, & extrema ſupplicia meritam. iam liberorum culpam materno ſanguine expiari, nullo neque ſexus, neque dignitatis, neque propinquitatis reſpectu quanta immanitas? Ioanna, & Iſabella calamitatis ſociæ, Ioanna Hiſpalim miſſa eſt, vbi aliquanto poſt & ipſa neci datur: Iſabella Blancæ Reginæ adiuncta, quam Seguntiæ arce Cæſarianum transferri eodem tempore mandauit, dilata vtriuſque in aliud tempus nece: vſque adeo obſtinato Regis animo, vt nullo mitiori affectu perrumperetur. Obcæcabat diuina vindicta ne vim ingruentem declinaret. tametſi precibus & votis ſuperos alieni iam imperij, fatigare non deſiſtebat, conſcenſurus claſſem, quam Hiſpali paratam habebat, triremium vnius & quadraginta: quibus naues aliæ octoginta numero adiunctæ erant, validam, magniſque rebus perficiendis idoneam. ſed rem Aragoniam in magno diſcrimine diui tutelares, prouincialium concordia tutata eſt. Præmiſſæ ſeptem triremes ad Baleares inſulas, onerariam Venetam nactæ ceperunt, nullo meliore iure quàm quòd in armis erat. à Rege auido, ne vlla excuſatio eſſe poſſet, merces magni pretij, quibus onuſta erat, occupatæ. à reliqua claſſe Guardamare oppidum cum arce expugnatum eſt. Illicim incolæ deſeruerunt, viribus & munitione diffiſi. ſequebantur Regem Egidius Bucanigra maris Præfectus, Magiſter Calatrauæ, tum Magiſtri Alcantaræ Gonſalui Martini filius, alijque tota prouincia delecti proceres. è quibus Guterrius Toletus Prior Hoſpitalarius, cum idonea militum manu ijs in locis præſidio relictus eſt. reliqua claſſis Dertuſam tenuit. Ibi à Legato Cardinali rurſus noſtri de pace appellantur nihilo maiori fructu. Inde Barcinonem appulſum menſis Maij nonodecimo die. duodecim triremes Aragoniæ in eius vrbis conſpectu ſemel, & iterum impugnatæ, capi non potuerunt. littoris vicinitas, vnde ciues magna alacritate propugnabant, ſaluti fuit. Hoſtes eo conatu depulſi in vicinas inſulas, quæ Aragonio imperio parebant, claſſe delati Ebuſum tentant. oppidum de inſulæ nomine, quamuis machinis & operibus impugnatum, loci natura defenſum ſtetit. Aragonius interea collecta è vicinis littoribus claſſe triremiũ quadraginta, certus cum hoſtium claſſe pugnare, in Balearem maiorem traiecit. in ea inſula ſuorum precibus fatigatus, ne rei ſummam in vnius pugnæ diſcrimen vocaret, ipſe reſtitit. Bernardus Cabrera maris Præfectus, Cardonæ Vicecomes, alijque viri principes dimiſſi aduerſus hoſtium claſſem, ad rei famam Ebuſi obſidione ſoluta, pugnandi voluntate ad Calpem prouectam. Aragonia claſſis in oſtium ſe intulit eius amnis, qui ad Dianium influit in mare (Sucronem putabam, locis haud procul remotum.) vtrique pugnandi cupiditatem oſtentabant. pari vtrinque metu ceſſatum. ſic maximus apparatus inanis fuit. Aragonius Barcinonem ſeſe retulit Auguſti die vigeſimo nono. Caſtellæ Rex claſſe Hiſpalim dimiſſa, ipſe Carthagine pedeſtri itinere Tordeſillam feſtinauit, vbi per eos dies ex pellice Maria Padillia filius natus, cui Alfonſo nomen, incredibili patrem lætitia com-

compleuit, vana tamen breui æuo gaudium mœrore mutauit. Garſias Toletus in Friderici locum D. Jacobi Magiſter iuſtitutus, infanti educatior, inſtitutorque deſignatur. Ad Cauni montis radices Campi Arauianæ panduntur, ſeptẽ olim nobiliſſimorum fratrũ, quos Laræ Infantes dicimus, clade nobiles, Caſtellæque infauſti. in eum locum Henricus, Telliusque fratres cum Aragonijs copijs progreſſi præſidiarios Caſtellæ milites obuiam factos ceciderunt. magna ſtrages fuit. trecenti ex regiorum numero deſiderati. multi viri nobiliſſimi pars cæſi, pars capti. Dux ipſe Hineſtroſa in pugna cecidit. Ferdinandus Caſtrius celeri fuga euaſit. clades hæc menſe Septembri illata, magnum Caſtellæ Regi mœrorem animo iniecit: prorſus vt doloris vlciſcendi ſtudio furens, duos fratres ſuos Ioannem decem & octo, Petrum quatuordecim natos annos, Carmonæ vbi vincti erant, interficiendos curarit, nulla innocentis ætatis miſericordia. id vnum reſtabat. magna apud populum inuidia Regi ex eo facto conflata eſt: nulla vtilitate publica, nulla priuata iniuria, tot Principes vnius hominis, feræ verius immanis ſæuitia conſumptos: omnesque in vno facto humanitatis, & pietatis, religionisque leges violatas. Multi viri nobiles ad Aragonios, animos adiecerunt, ex alieno exitio cogitantes nullius ſalutem in Caſtella tutam eſſe. Ea maioris ſæuitiæ occaſio extitit. Duodecim triremes Venetæ, quas vt interciperent Regis Caſtellæ iuſſu, viginti Caſtellæ triremes freti Gaditani fauces obſidebant beneficio tempeſtatis repentè exortæ, periculum euaſerunt. noua ex ea re belli materia quæri aduerſus Venetos videbatur, nulla iuſtiori cauſſa, quàm quòd oneraria paulo ante capta, irritatã eam gentem noua iniuria irritare, ſceluſq; occupare erat propoſitum. Legati Cardinalis opera, ſummaq; contentione de ineunda concordia denuò actum eſt principio anni milleſimi trecenteſimi ſexageſimi. oratores vtrinque Tudelam miſſi, cum ampla paciſcendi facultate. res prope ſpem erat, multa Caſtellæ nobilitate in Arauianæ pugna amiſſa. pleriſque alijs ad Aragonios elapſis. In his Dieghus Sarmentus Caſtellæ Antelatus, pariq; nobilitate & opibus Petrus Velaſcus recens profugerant. nihil tamen neque Tudelæ neque Sadunæ, quo paulò poſt oratores de pace conuenerunt, perfectum eſt. Aragonij ſucceſſu elati erant. Caſtellæ Rex quamuis rebus aduerſis, nihil de priori ferocia remittebat: etſi tãtis nudatus præſidijs vagus incertuſq; agebatur. inter belli paciſq; conſilia ſuſpẽſo animo nulli fidere: Præfectos indies mutare: virtuti an fidei ſuorum minus crederet dubitare. miſerabilis conditio, ſed tanti nequitia erat.

Blanca Regina occiſa.

Cap. IIII

ITa de fœdere agebatur, vt interim à neutra parte belli cogitatio intermitteretur. exercitui ſupplementũ ſcribere, externa auxilia accerſere, pecuniam cõquirere: denique modis omnibus feſtinare: præſertim Aragonij, nam Caſtellæ Rex proceribus vindicandis intentus erat. Eo ſtudio Hiſpali Legionem abijt, Petrus Guſmanius Legionenſis Antelatus in Luſitaniam euaſit. Petrus Oſorius inter prandendum à Calatrauæ Magiſtro conuiuio exceptus, eo inſcio ſubmiſſis à Rege ſatellitibus Legione obtruncatur. ſimili ſupplicio Maldonatus Archidiaconus Burgis, quo Rex feſtinauit, affectus eſt nihil terrente perſonæ quam gerebat ſanctitate. litteras ab Henrico accepiſſe exitiale fuit. Aragoniorum irruptio alijs ſaluti fuit: qui Ducibus Henrico, Tellio & Auſæ

(Oſonam

(Oſonam vulgò dicimus) Comite in Riuogia quidem Harum Anagarumq; ceperant. Anagari Iudæorum cædes facta Regis odio: qui ei genti fauere videbatur, Samuele Leuita ærarij Præfecto. vicinis locis cædes oppidanorum, agrorum vaſtitas. Pancoruum vſq; Aragonia ſigna prolata. Turiaſſo ad Aragoniorum ius redijt, Lucij Præfecti deditione, ob metum credo aliquem, aut ſpem melioris fortunæ. Caſtellæ Rex copijs contractis, hoſtibus occurrit. Aragonij ſeſe retulerunt Anagarum. Caſtellæ caſtra ad Aſofram ignobilem pagum poſita ſunt. eò vir ſanctus (ſic fama tulit) Regem periculi monuit, quod ab Henrico fratre, iraque numinis immineret. Diui Dominici Calſadij, cuius ille cultui dicatus, erat, ſpeciem humana auguſtiorem dormienti viſam, id ſignificaſſe. Nuncius interpreti exitialis fuit. in ipſis caſtris igne eſt combuſtus, iure an iniuria dubitatum. Pro Anagari mœnibus pugnatum. Caſtellæ milites meliora tulerunt. Aragonij intra oppidum compulſi, opprimi potuerunt: ni væcordia Rex iniecta, ſalutare conſilium repudiaſſet, ſatis profectum exiſtimans fugatis hoſtibus. Anagarum Harumque recepta. Itaque regni finibus ea parte munitis Hiſpalim redijt. fœdere cum Luſitano facto perfugæ ad ſupplicium vtrinque dediti, iure gentium violato, fideque publica. nouarum ea occaſio cædiũ fuit. à Luſitano Cuellus Aluarusq; interfecti, ijs auctoribus Agnetem Caſtriam occiſam fuiſſe recordabatur. Dieghus Paciechus ſocius criminis & periculi felici ſorde cædem fuga euaſit, nauatæque Henrico Principi operæ, amplam in Caſtella ditionem accepit, Paciechorũ familiæ nobilis, atq; opulentę inter Caſtellæ proceres conditor contrà Petrus Guſmanius Hiſpali obtruncatur: Gometius Carrillius in triremi, qua Hiſpali vehebatur, quaſi Algeziræ Præfectus futurus. Garſiæ eius fratri vxor à Rege ablata, illi fugæ cauſa extiterat: in Gometium odij & ex mala cõſcientia Regi prauæ ſuſcipionis occaſio. Ad Alfarum Ferdinandus Toletus Regis ſupellectili præfectus, eius iuſſu peremptus. luctuoſa viri nobiliſſimi & integerrimi cœdes toti prouinciæ fuit. aliæ cauſſæ ad inuidiam mitigandam indignæ necis confictæ. re monendi libertas exitio fuit, quæ apud malos Principes non poteſt non eſſe exitialis. aſſentatio etiam apud bonos ſine periculo peragitur. eò in aulis Principum magna eius nationis incrementa ſunt: nullius rei maior, quàm vera monentium penuria. Prior Hoſpitalarius & frater patrui iniuria irritati, ad Aragonios diſceſſerunt. Vaſcus Toletanus Præſul ſolum exilio vertere compulſus eſt, ſublata togam mutandi, aut partem aliquam domeſticæ ſupellectilis efferendi facultate: nulla alia culpa. quã quòd pro eo ac par erat, Guterrij fratris necem indignè tuliſſe videbatur. Conimbricæ is in Prædicatorum monaſterio vitæ reliquum exegit. extincti corpus conſequentibus annis in templum Toletanum relatum eſt. hunc Blaſium nonnulli vocant. nominum varietas ne te lector, cum multis fallat. Vaſci locum tenuit Gometius Manricus antea Palentinus præſul tunc Compoſtellanus. ſuerus Compoſtellę præfectus eſt ex Vaſci exulis fratre natus. id detracti honoris leuamen. Miſerat Rex Aragonius quatuor triremes milite inſtructas, Tremeſenio Regi fęderato auxiliũ eæ à quinque Caſtellę triremib. oppreſſę captæq; ſunt Dux ipſe Matthæus Mercerus, ſocijq; nõ pauci Hiſpali obtrũcati: nulla veteris officij memoria: ꝙ is forte & fidele Algezira expugnãda pręſtiterat. Samuel Leuites regia vectigalia gubernabat pro voluntate: vnde illi ingentes opes & gratia antea, nunc exitiũ.

Vincula iniecta, quæſtiones tormentis habitę quorum grauitatem perferre nō potuit. interfecti bona in fiſcum relata. fiſci cauſa ſub malo Principe nunquam eſt mala. alioqui ad quadringenta aureorum millia occupata ſunt. præterea ampla ſupellex, veſtisque pretioſæ tantum, vt miraculo eſſet Iudæum hominem tantopere creuiſſe, noſtra calamitate ſcilicet. Fine anni Granatenſis Rex ſuorum conſpiratione facta regno eſt pulſus. Mahomad à cæſarie barbaque cognomento Rufus ex veteri Regum proſapia, eius vrbis imperiū occupauit. hinc noui belli materia: cùm Caſtellæ Rex amici & fœderati Principis calamitate moueretur ad Arundam profugi, quæ vrbs in Marrocij Regis fide perſtabat: nouus Rex vndiq; auxilia conquireret ad Aragonios propenſus, quod illi exitiale fuit, Albohaneno præſertim ex Africa ad Hiſpaniam repetendam inuitato. Conſtantia Aragonij filia Barcinone in Siciliam miſſa, Friderico Regi pacta vxor, claſſis qua vehebatur Duce Olfo Prochita Sardiniæ pro Aragonijs
1361 Præfecto. nuptiæ ꝓximi anni M. CCC. ſexageſimi primi ſub initia Catanæ celebratæ. Eius inſulæ res meliori loco eſſe cœperant, Neapolitanis hoſtibus quà pulſis, quà oppreſſis. ex eo cōiugio Maria nata eſt, olim Aragoniæ Regina, Siciliæ regno dotali. Cardinalis Legati opera in Hiſpania tandem pax conſtitit, neque ſynceris animis, neque diuturna futura, his tamen legibus. Vt capta belli tempore oppida, inter ſe reſtituerent. Caſtellæ perfugæ Aragonijs finibus prohiberentur. Ijs à ſuo Rege venia eſſet. Mēſis Maij die octauodecimo ad Deſam oppidum, vbi Caſtellæ Rex ſtatiua habebat, voce præconis fœdus proclamatum. Maurici belli, quod grauiſſimū impendebat, metus cupiditasq; ſanciendæ concordiæ occaſionem præbuerunt. quæ vt coſtantior eſſet obſides vtrinq; dati: cautumque vt ij in Caroli Regis Vaſconum, quaſi ſequeſtri poteſtate eſſent: eo tempore in Gallia, prole ex vxore ſuſcepta, cui Carolo nomē fuit læti atq; de Hiſpania repetenda cogitantis, Vicario interim Ludouico fratre cui Vaſconum reſp. erat commiſſa, Facta pace Aragonius Calataiuba, vbi ſe tenuerat, Cæſarauguſtum abijt. Caſtellæ Rex Hiſpalim: Henricus & fratres tempori ſeruientes in Galliam conceſſerūt: quorum partes in Aragonia Caſtellaq; per ſe præualidæ formidabilesque Gallorum quoque fauore & armis muniendæ erant: bellumque maiori quàm antea impetu inſtaurandum. Blancæ Reginæ calamitas gentē permouebat, vt vires armaq; ſociarent. non latuere ij conatus Caſtellæ Regem. ira in Blancam, quaſi tantorum bellorum cauſam continuò vertit. Aſſidoniæ, vbi in cuſtodia tenebatur ipſam adeundi, aut cū quoquam colloquendi ſublata facultate, extincta eſt. Venenum à medico viri iuſſu temperatum. deteſtandam væſaniam, impium & crudele facinus, puellam inſontem, regio ſanguine nobiliſſimam, lectiſſima forma, ſanctiſſimis moribus prudentiaq;, quinto & vigeſimo ætatis anno peremptam. Nulla ab omni memoria eo loco fœmina maiori miſeratione. alias quidem à viris interfectas pulſasve meminimus, ſed aliqua ſua culpa. certe arridentem fortunam aliquando expertæ, præſentem dolorem melioris olim temporis recordatione lenire potuerunt. Blancæ primus nuptiarum dies, funeris inſtar fuit, relictę, incluſæ deductæ, vbi nihil præter calamitatem eſſet: pulſis domeſticis, pellice validiore, auxilio ſuorum longinquo.
Sed te Rex truculente, fera verius “
immanis, diuina ira manet: tuum ca- “
put hoc ſanguine conſecratur. breui “
gratiſſima ſuperis victima cades. In- “
ſontis puellæ manes vltione felicioris, “
quam

» quam vita, noctes, diesq; exagitabunt: » atque ita, vt neq; pudor à turpitudine, » neque à periculo metus, neq; ratio à furore reuocatura ſit in certum exitium » ruentem. Fama eſt & idonei auctores confirmant, Regi ad Aſſidoniam venanti, paſtorẽ occurriſſe vultu veſteq; horridum, carpillo barbaq; ſqualidum, extrema comminantem, ni mutata mẽ» te Blancæ calamitate moueretur. miſſi qui indagarent, an Reginæ ſuaſu ea paſtor renuntiaſſet, nixam genibus, caſtiſſimis precibus vacantem inuenerũt, aditu ita clauſo, vt omnis ſuſcipio amoueretur. Opinio hominum magis cõfirmata, cum paſtor è vinculis emiſſus nunquam comparuiſſet, aliquo inſtinctu inflatuq; diuino perdixiſſe futura. Iſabella, Laræ filia Cæſariani & ipſa veneno ſublata eſt. quidam Vreniæ prope Taurum in Vaccæis Blancam extinctã ait, ac ne de tempore conuenit Eleonoræ Reginæ opſonator, in proprio commentario, de rebus ſuæ. hoc eſt cõſequentis ætatis.

Rex Granatenſis interfectus.

CAP. V.

SIc innocentium ſanguine vrbes & oppida, arces, agri, maria redundabant. vbique ſæuitiæ impreſſa veſtigia relinquebantur, quanto prouincialium mœrore metuq; dicere nõ attinet; ne ſimile exemplũ paterẽtur, ſinguli dubitabant, nullius in tuto ſalutem eſſe mærorem tamen publicum aliqua ex parte Mariæ Padilliæ obitus Hiſpali menſe Iulio conſecutus mitigauit: fœminæ præter iniuriam pellicatus magnis animi & corporis dotibus, dignæque imperio. Blancæ corpus Tudelæ in templi ſummi ſacrario, tranſlatitio funere aliquanto poſt tumulatum eſt ab ijs Gallis, qui Henrico opitulatum venerunt, cùm in Galliam deferre ad maiorum ſepulcra propoſuiſſent. Padilliæ funus per vrbes & oppida magnificè quaſi iuſtæ Reginæ celebratum. datæ vbiq; inferiæ. cineres in Studilli monaſterio, quod in Vaccæis eius impenſa extructum erat, conditi ſunt. filij regio cultu, & in ſpem paterni regni educati. Tria Toleti in D. Dominici regio virginum monaſterio ſepulcra extant: Theraſiæ vnum, cui in obſequijs Reginæ matris verſanti coniugij etiam ſpe facta, vitium Rex intuliſſe memoratur: ex eaque filiam genuiſſe, cui Mariæ nomen fuit. duo alia: huius vnum, cum ei virginum collegio diu præfuiſſet, alterum Sanctij & Dieghi, Petri Regis filiorum ex Iſabella, nobili an obſcuro loco compertũ non eſt. ſed nulla erat tanta pudicitia, tantisque virtutum præſidijs munita, quam impudici iuuenis libido audaciaque non perrumperet. ita experrecti viri propinqui & neceſſarij eſſe non poterant, vt ab eo cauere poſſent, ſtudia omnia omnẽque diligentiam vincente temeritate. Per idem tempus à Luſitano Rege proles quas ex Agnete Caſtria ſuſcepiſſe dictum eſt, iuſtis nuptijs procreatas eſſe regiæque adeo hæreditatis capaces fore Oliſipone pronunciatum. teſtes laudati Egidius Guardiæ Epiſcopus. Stephanus Louatus regiæ ſupellectilis præfectus: quos clandeſtino coniugio adhibitos ſanctiſſimo iureiurando confirmabat. Aderant Luſitani proceres, atq; in ijs Alfonſus Tellius, Barceloſij Comes in ea vrbe anno priore proclamatus inſigni apparatu, feſtaque vniuerſæ gentis lætitia. Id honoris nomen in Hiſpania infrequens, in Luſitania eatenus inuſitatum fuerat. noſtra ætate Comitum, Marchionum, Ducumq; iniri numerus non poteſt. ſordentibus primis inſolita nouaq; admiramur captamusque humani ingenij vitio hoc quoque nomine praui. Bellum interea Granatenſe magno vtriuſque gentis conatu

gerebatur. contractis vndique Caſtellæ copijs in Maurorum fines irrumpitur. Antequera (Syngilia hæc veteribus fuit) obſeſſa, loci præſidijq; firmitate defenſa eſt. ipſe vrbis Granatæ ager vaſtatur. nullum præterea operæpretium extitit. Maurorum tantùm manus ſexcẽti equites, duo millia pedites, in Caſorlę agros inuecti, Giennienſium aliorumq; circùm oppidanorum cõcurſu oppreſſi ſunt. hoc initium belli Maurici fuit. Maior ex Gallia belli metus impendebat, quẽ vt auerterẽt, Cardinalis legati, qui ſe ea æſtate Pompelone tenuerat, cœli amœnitatẽ, lociq; opportunitatẽ ſecutus, ſumma contentione, quos Caſtellæ Rex perduellionis lege Almaſani damnauerat, fratres, proceresque, vt ijs ſententia reuocata integra venia eſſet, agebatur. id icti nuper fœderis legibus cõtineri. Iuſtiſſimis poſtulatis ferox CaſtellęRegis animus nihil flectebatur: videbaturq; maius, quàm ꝙ geſſerat bellũ in Aragonios verſare. Legatus ergo pro iure acceptæ poteſtatis latam in Henricum & ſocios maieſtatis ſententiam, irritam pronunciauit. impulſor incitatorq; Aragonius. Caſtellæ Regis animus ex ea re in vindictæ ſtudium vehementius inflammatur, iram confecto bello Maurico effuſurus. Ad Granatam bellũ alternante fortuna gerebatur. ad Accim, hoc eſt Guidixium, inſignis clades accepta, ad quintumdecimum Kalend. Februarij ſalutis anno
1362 milleſimo trecenteſimo ſexageſimo ſecundo. mille equites, pedites duo millia in hoſtium fines inuaſerant, Accimque parabant expugnare. ductor Calatrauæ Magiſter. maior militũ numerus vrbis præſidio aduenerat, noſtris ignaris: eoq; magna animorum confidentia, ad vicinos Alhamæ agros euaſtandos nonnulli dimiſſi. Mauri cæteros opprimi poſſe cogitantes vrbe erumpunt, continentique totius diei pugna victores euadunt. multitudini virtus ceſſit. è piorum numero multi ceciderunt. pleriq; capti. in his ipſe Calatrauæ Magiſter Granatam deductus, ſine vllo pretio dimittitur. eo blandimento infenſi Regis animum lenire barbarus ſatagebat. Metum ille interpretatus ferocior, cum omnibus copijs acceptæ ignominiæ reſarciẽdæ ſtudio, in Maurorum fines impetum facit. bello vaſtatus ager multa oppida capta. villæ incenſæ. abactæ prædæ. ad has calamitates domeſtica peſtis accedebat. gentis ſtudia diducta. magna pars Lago profugo quãuis, & eiecto fauebat: magnusq; propterea æmulum amittẽdi regni metus inceſſerat. Ergo Rufus re cũ proceribus communicata Hiſpalim abire inſtituit, fide prius incolumitatis impetrata: alioqui in Caſtellæ Regis poteſtate futurus. conſilij exitialis auctor Odricius comes periculi, magna ea tẽpeſtate inter Mauros auctoritate, & à multò rerum vſu facta prudẽtia clariſſimus. Quadringẽti equites ſequebãtur, pedites dimidiato numero. argentũ aurumq; multum, gemmarũ, veſtisq; pretioſæ vis ingẽs. aurea & argentea magni ponderis vaſa, aduerſus irã Regis infenſi præſidium in eo ponebat Maurus, vnde exitium extitit. Hiſpali intra arcem admiſſus, factaq; Caſtellæ Regem conueniendi poteſtate hanc è comitibus vnus orationem habuit. Adeſt Granatenſis Rex, maiores ſuos, Caſtellæ beneficiarios, fœderatos, ſubditos, ſemper extitiſſe memor. Si quid offenſum erat, vt ſunt variæ & inconſtantes res humanæ, vectigali impoſito, pecuniaque imperata mulctatis ad redintegrandã gratiam aditus erat. Si quid domi controuerſiæ incidiſſet, Regum Caſtellæ arbitrio finire moris erat. quod nobis accidiſſe gaudemus. Sit operæpretium ſupplices ad Regem potentiſſimum acceſſiſſe. Lagus à gente pulſus, cui ſuperbè & auarè dominabatur: in eius nos lo-

cum

cum ſuffecti ſumus propenſa omnium ordinum voluntate, regio genere orti, regniq; hęredes legitimi. Æmuli viribus ſuperiores ſumus: tibi cedimus: neq; tuę potentiæ & felicitati pares nos fore putamus. Æquitatis præſidio vallatis iuſtiſſimi Principis patrocinium haud defuturum confidimus: neq; noſtras, hoc eſt, regias preces inanes apud Regẽ futuras. eoque amplius, quòd fidei inſtar publicæ, cõcepta de tua clementia ſpes, vt veniremus animos fecit: ſatis magnũ præſidium arbitrantibus, innocentiam noſtram, tui ô Rex inuicte nominis maieſtatem. Ad hæc Caſtellæ Rex fallaci eblanditus vultu verbisque, gratum aduentum extitiſſe ait. bono animo eſſe iubet. Hæc, inquit, dies, neq; tibi neq; tuis quicquam detrahet. omnes cauſſæ neceſſitudinis intercedunt. alioqui non cũ fortuna hominum, ſed aduerſus ſuperbiam ferociamque bellum gerere conſueuimus. Hæc ait: ſimul à D. Iacobi Magiſtro Garſia Toleto Rex barbarus ad cœnam deductus eſt. cœnanti vincula iniecta, ſic repentè aut mutata, aut detecta ſæui Principis voluntate. Neq; eatenus calamitas conſtitit. paucis poſt diebus Rex calamitoſus in purpura aſino impoſitus, & cum eo ſeptem & triginta ſocij pœnas capite dederũt. Campus, cui ad vrbem Tablatæ nomen eſt, ſupplicio deſignatus. fama fuit, theſauros quos attulerat malo fuiſſe, Regis animum auaritia corruptũ, tyrannumq; ipſum ſua manu interfeciſſe addũt. fœdum facinus. deteſtabile carnificis miniſteriũ, cædisq; genus morte ipſa grauius. ſermones hominum, qui futuri eſſent, inuidiæ moles quanta nõ conſiderabat. vulneri verba contumelioſa addita. Noſtra, inquit, manu cades. Aragonij fœderis tua cauſſa importunè icti, hæc merces eſto. ad quæ patria lingua Maurus: Poſitis armis ſupplicem, dedititiũ, quænam gloria, fraude cædis? Rufi ſanè interfecti corpus ad Lagum æmulum miſſum: qui continuò regno recepto Chriſtianos omnes, qui ad Accim capti erant, liberos abire permiſit.

Aragonium bellum repetitur.

CAP. VI.

CONFECTO bello Maurico, rebusque in Bætica compoſitis maiori impetu in Aragonios arma mota: diſſimulanter tamen ſpecieque belli defendendi, quod ex Gallia grauiſſimum impẽdere videbatur, Hẽrico auctore præcipuo. Angliæ Rex ad ſanciendum fœdus ſolicitatus. in Gallo parũ ſpei erat, Blancæ interfectæ memori, vindicaturoq; armis. Soriæ, Vaſconum & Caſtellæ Regũ colloquium fuit. arcanò vires aduerſus Aragonium ſociatæ. Vaſconi, belli Aragonijs inferendi nulla cauſſa erat. fingit denunciatque ſibi aduerſus Galliç Regem, propinquo & neceſſario opitulatum nõ eſſe: eamq; iniuriam armis vindicare velle. ergo ex ſua gente copijs contractis, in vicinos Aragoniæ agros irrumpit. Soſium municipiũ diuturna obſidione expugnat. Caſtellę Rex viribus formidabilis, nam decem millia equitum, peditum triginta millia ſub ſignis habebat, Hariſam, Atecam, Cetinam, Alhamam improuiſo adortus, capit. menſe Iunio Calataiubam promota caſtra, validum in Celtiberis municipium, præſtanti erga ſuos Reges fide. Miſſus ab Aragonio, qui Perpiniani & Barcinone ſe tenebat, Auſonæ Comes, Bernardi Capreræ filius, vt obſeſſis præſidio eſſet, ad Miedes oppidum interceptus captusque eſt. & erat Aragonius diuturnę pacis ſpe à rebus omnibus imparatus. Henricus Telliusque, præterea Gallica auxilia euocata. ſerius omnia voluntate neceſſitateq; procedebant. Itaq; Aragonio cõcedente, quarto

Kalend.

Kalend. Septembris obſeſſi deditionem faciunt, incolumitatem, atque vt ſuis legibus viuerent pacti. Capto municipio D. Iacobi Magiſter cum iuſta militari manu præſidio relictus. Vaſconum & Caſtellæ copiæ in hiberna deductæ. Caſtellæ Rex Hiſpalim ſeſe retulit. in ea vrbe prius quàm Aragonium bellum repeteret, in regni conuentibus Mariam Padilliam legitimis nuptijs iunctam ſibi à primis annis fuiſſe affirmauit: eoque Blancæ nuptias irritas extitiſſe. Procerum ob diuerſa ſtudia eatenus diſſimulatum: nunc conſcientiam religione obſtrictam, & filiorum quos genuerat, cauſſam mouere. mortuæ nomen Reginæ, & inter Regum buſta, tumulus Hiſpali datus. Deinde Alfonſo filio, cui regnum deſtinabat, immatura morte ſublato quintodecimo Kalend. Nouembris, grauiſſimo patris luctu, teſtamentum condidit ad quartumdecimum Kalend. Decembris. In eo medium ſe inter Padilliam Reginam, filiúmque Alfonſum, in ſacello quod ſua impenſa extruendum curabat, ſepeliri mandat, in veſte Franciſcana. homo pius, religioſus, memorque mortalitatis diuinum numen propitiari eo ritu volebat. & ſanè ſenſu eum aliquo numinis tangi, quamuis prauæ ſæpe cupiditates in tranſuerſum rapiebant naturæ vitio, longoque vſu confirmatæ, ſatis indicant eius teſtamenti tabulæ, quæ autographæ extant. Regni hæredes filias deinceps fore ſancit, eisque Ioannem ſubſtituit, ex Ioanna Caſtria ſuſceptum: cum vtrique iuſtis nuptijs procreati eſſe non poſſent: vanumq; commentum extitiſſe, quod de Padilliæ coniugio vulgarat, neque iura, ſed vim & libidinem dominari, idipſum indicio eſt. tametſi Calatrauæ Magiſter, Maiorga, Pereſius, alijque teſtes idonei ſcilicet & præſtantes, initum cum Padillia coniugium, ſanctiſſimo iureiurando, contactis ſacris confirmârant. Ferdinando Aragonio, Henrico & fratribus filiarum aliquam connubio iungi vetat: ſi ſecus faxint, iure paterno maledicit, regnique ſucceſſione amouet. Beatrici mandat, vti Ferdinando Luſitanæ iuuentutis Principi nubat, dote Caſtellæ regno. tutor ad idoneam ætatem Garſias Toletus D. Iacobi Magiſter deſignatur. Diegho Padilliæ Calatrauæ, Suero Martino Alcantaræ Magiſtris honores antea habitos integros eſſe ſtatuit. Rebus domeſticis compoſitis, fundatoque reipublicæ ſtatu, in medijs hyemis frigoribus, principio anni milleſimi treceteſimi ſexageſimi tertij, ad arma rurſus feſtinatum. tanta erat cupiditas Aragonios vindicandi. exercitui ſupplementum ſcribit, externa auxilia conquirit: ac nominatim Rex Angliæ, Vvalliæque Princeps ad ſocietatem armorum inuitati. Primus impetus in Maluendam, Arandam, Borgiamque factus eſt. hæc, aliaque minora oppida in poteſtatem venere. Turiaſſo circumſeſſa. Alia parte Vaſconum Rex ad Exeam, Tiermasque in hoſtium fines incurrit, fortunas agreſtium agens ferensque paci, agris infeſtus, ac vicinis vrbibus formidabilis, Caſtellæ militum, qui cum eo erant, præcipua ſæuitia. Ludouicus Vaſconis frater cum delecta manu in Caſtellæ caſtra venit. idem fecere trecenti Luſitani equites, ductore Egidio Caruallio, D. Iacobi in Luſitania Magiſtro. Granatæ Rex ab Aragonio ſolicitatus, vt Bæticæ arma inferret, facere recuſauit, recenti Caſtellæ beneficio obſtricta fide. Solicitati etiam Africani Reges ad ferendam opem, nulla famæ memoria. ac excuſatio erat, ſexcêtos Granatenſes equites, Roduano Duce in Caſtellæ caſtra veniſſe. Tantis viribus Aragonius impar erat: etſi ex Gallia valida auxilia venire nunciabantur, Henrico Duce equi-

equitum tria millia. dedita Turiaſſo, capta Magalona, Turuliſque. alia parte Segorbium, Exericaq; in poteſtatem venerunt. minorum oppidorum arciumque magnus numerus. peruia omnia Caſtellæ viribus erant. in intimam prouinciam armis victricibus penetratum. Saguntum circumſeſſa, deditaque. in Valentiæ conſpectu caſtra poſita, ad duodecimum Kalend. Iunij. magnus tota prouincia terror, rerumque deſperatio. Erant Caſtellæ copiæ numero imminutæ, diductæque in plura præſidia, quæ captis oppidis imponi neceſſe fuit. id vnum ſaluti fuit Aragonio, Henricoque cum iuſto exercitu obuiam procedentibus. Caſtellæ Rex totius certaminis ſortem ſubire nõ auſus, ſeſe Saguntũ retulit, loci firmitate bellum defendere parans. hoſtes ea ſpe depulſi Burrianam redierunt, vicinum in Edetanis oppidum, firmiſſimumque: quamuis immiſſus Caſtellæ equitatus intermorari atque impedire erat conatus. Obierat Londini Ioannes Galliæ Rex. ante mẽſes duos, vt datos ante libertatis ſuæ obſides liberaret, in Angliam reuerſus. Cadauer Lutetiam relatum, conditumque in templo Dionyſij, iudicibus ſenatus Pariſienſis in veſte lugubri lectũ funebrem ſubeuntibus. Carolus eo nomine quintus Remis more inſtitutoq; maiorum, Rex Galliæ ſacratur, Regi Vaſconum ex ſuperiori rerum memoria vehementer infenſus. Bertrandus Clakinus è Britannia Celtica vetus Regum Galliæ miles, multisque bellicis operibus clarus impetu in Vaſconis Galicam ditionem facto, Meduntam, Mulanchumque in Nortmania, fraude cepit: Philippum Vaſconis fratrem acie deuicit: quem per hæc tempora deceſſiſſe comperio: eoq; Vaſconis animum ad pacem inter Hiſpanas gentes conſtituendam propenſum eſſe cœpiſſe. Aragonij is propinqui & neceſſarij, periculo & calamitate mouebatur. Regis Caſtellæ felicitas inuidioſa erat, actiones importunæ. Ludouicus Vaſconis frater Regum conſenſu de pace legatus, adiunctusque Abbati Fiſcani, qui Legati pontificij partes implebat, vtrunque Regem adijt. aderant Deniæ Comes, Bernardusque Cabrera ab Aragonio ad Caſtellæ Regem, de rerũ ſumma legati. ijs agentibus ferox Caſtellę Regis animus mitigari viſus eſt. gemini cõiugij ſpes facta. Caſtellæ Regis & Ioannæ Aragonij filiæ. præterea Ioannis Gerundę Ducis & Beatricis Caſtellę Regis filiæ. Hæc palàm iactata. ex arcano Henrico Traſtamaræ Comiti, Ferdinandoque Aragonio, diſſidiorum in vtroque regno præcipuis auctoribus, exitium moliebantur. Caſtellæ Rege id expetente, Aragonio graue id facinus & turpiſſimum videbatur, fide publica munitos, nulla noua culpa interimi: alienaque calamitate pacem redimere. Siue hæc cauſſa fuit, ſiue alia, Ferdinandus Aragonius Caſtellonij ad Burrianam iuſſu fratris interfectus eſt. veteris odij ſemina ad maturitatem peruenerunt: & nunc Aragonio fratre deſerto, cum Caſtellæ militum multo maxima manu, qui eius auſpicia ſequebantur, in Galliam diſcedere parabat. vxor cùm clam in Luſitaniam diſcederet, in itinere intercepta, deinde ad patrem Regem dimiſſa eſt. Henricus Traſtamaræ Comes vitæ diſcrimen ad Vncaſtellum (oppido id nomen eſt, quò Aragonius & Vaſco per cauſſam mutui colloquij ad confines conuenerunt) inſcius euaſit: fœlix dupliciter, Ferdinando grauiſſimo æmulo ſublato, euitatis inſidijs beneficio Arellani ei arci Præfecti, per fidem colloquij tantum Principem perimi, ſuæque familiæ proditæ fidei perpetuam inuri maculam paſſurum ſe negantis. Mirum inter fidem perfidiamque ea tempeſtate fuiſ-

ſe diſcrimen, cædium frequentia, cunctorum animis efferatis. hominem externum, Vaſconis cubicularium, tanta conſtantia ſeſe duorum Regum conatibus oppoſuiſſe mirum. Henrico numina, imperium fraternum deſtinabat, quibus humanæ fraudes ſunt impares. Catanæ in Sicilia per idem tẽpus menſe Iulio Conſtantia Siciliæ Regina extincta eſt, filia relicta, cui Mariæ nomen fuit, regni paterni hæredi, Aragonij Regis filio Martino nuptura.

Henricus Rex Caſtellæ proclamatur.

CAP. VII.

CONCORDIÆ ineũdæ conatu ſpeq; intermiſſa, Aragonius in Catalaunos belli ſubſidia cõquiſiturus. Caſtellæ Rex oppidis q̃ capta erant munitis, Hiſpalim abijt, tãta cupiditate belli inſtaurandi, vt fine anni per Murciæ fines in Valẽtinos agros inuectus Illicim, Muelam, Calloſam, Dianium, Gandiam, Oliuam, partim vi, partim deditione cepit. Valentia ipſa ꝓuinciæ caput menſe Decembri circumſeſſa. ingens terror genti vniuerſæ, Aragonioq; Ilerdæ natalem Chriſti diem celebranti, atque de belli euẽtu ſolicito. Ad Soſium Aragoniæ arcem Vaſconis & Aragonij Regum colloquium fuit, ſeptimo Kalen. Mar-
1364 tij, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo ſexageſimo quarto. affuit Hẽricus Traſtameræ Comes, reconciliata gratia, an quod potius arbitror priorũ inſidiarum ignarus. Fœdus factum eoſdem amicos inimicoſq; futuros. Caſtellam ſi victores euaderent prædę futuram. Henricus fraternas opes & imperium ſpe inuaſerat. quòd oppreſſus eatenus nõ eſſet, victoriæ inſtar ducebat. Cantabria Vlteriorq; Caſtella vniuerſa Vaſconi: Murcia Toletumq; Aragonio pacta ſunt. de alieno munificũ eſſe facilè erat. Bernardo Cabreræ vni maximè ij conatus diſplicebant, quibus Caſtellæ vires irritabantur Aragonijs ſuperiores, vti belli euentus indicârat. Bernardi opprimẽdi conſilia inter Principes communicata. res tanta latere nõ potuit. Almudeuare ſe ille in Vaſcones ſubduxit. ibi captus, aliquandiuq; in cuſtodia detentus, per cõditiones Aragonijs traditus eſt, quorſum Valentina obſidio euaderet ſolicitis: atq; ita vt copijs omnibus cõtractis, Rege ipſo ductore, hoſti totius pugnæ copiam facere non dubitarẽt. verùm eo certamen detrectante, qua cauſſa incertũ, ſed pugnare nõ auſo, ſeſe Valentiam intulerunt, quartò Kalend. Maias, magna Aragonij nominis gloria, hoſtium dedecore. Caſtellæ claſſis numeroſa, quippe viginti quatuor triremium, nauium quadraginta ſex, vicinis littóribus tentatis Saguntũ appulit. Cardonæ Vicecomes cũ decem & ſeptẽ triremibus Aragonijs ſeſe in Culleræ fluuiũ intulit. eius opprimẽdi ſpe Caſtellę Rex claſſe cõſcenſa oſtium obſidet, irrito conatu ob exortã repentè ſæuiſſimam tempeſtatem. repetita caſtra: Rexq; à ſupremo vitæ periculo ſeruatus, voti reus vicinũ D. Mariæ templum reliquis indumẽtis detractis in linea tunica adijt. reſti etiam collum implicitus: ingenio ſuo neq; immitis, neque irreligioſus niſi iniuria prouocaſſet. ſic reges Aragonius Barcinonẽ, Caſtellæ Murciam atq; inde Hiſpalim redierũt in magnis æſtatis feruoribus. De Bernardo Cabrera ſupplicium Cæſaraguſtæ ſumptũ eſt ſeptimo Kalend. Auguſti, Aragonio ipſo ſententiam ꝓnunciante, Ioanne filio eius iuſſu exequente. ablata oppida Cabreræ, Auſaque, atq; multa alia, quæ Bernardus obtinebat. Magnũ nefas, nutritium à quo erat ſanctiſſimis moribus informatus ab alumno interfici. quid innocentẽ, cuius ampliſſima merita in Aragoniam regiam extabant? nimirum incorrupta libertas maiori fama celebratur: obſequium Principibus magis probatur:

batur : & à Regibus ſæpe familiarium inuidia peccatur : qua vir præſtantiſſimus nulla præterea culpa oppreſſus eſt. Regina, Vaſco, Henricus, præterea Ripagorſæ Comes in eius necem cõſpirarant. Mox repetita arma. in agro Valentino à Caſtellæ Rege Aiora capta eſt. Guterrius Toletus, qui in Sueri locum Alcantaræ Magiſter ſuffectus erat, vti cõmeatum Sagunto inferret miſſus, ab Aragonio in ipſo itinere victus interfectusq; eſt. Martinus Corduba regiæ ſupellectilis præfectus ſucceſſor. Ea clades noua ignominia & maxima geminata eſt. Caſtellæ Rex Illici, haud remotæ Orihuelæ fines infeſtos reddebat: veneratq; in ſpem eius vrbis potiundæ. Aragonius omnibus copijs cõtractis præſidio adeſſe certus, caſtra in hoſtium cõſpectum promouit: ijſque certamen eo etiam loco detrectantibus, quippe ſuorum voluntati Caſtellæ Rex nõ fidebat, Orihuela inuecto cõmeatu, impoſitoq; præſidio munita eſt. Hæc fine anni gerebantur. Proximo ſalutis anno ineunte milleſimo trecenteſimo ſexageſimo quinto, ab Aragonio quidẽ Saguntum obſeſſum, ac tandẽ ex deditione captũ. à Caſtellæ Rege Orihuela diuturna obſidione in poteſtatẽ redacta. Iunij menſis die ſeptimo Alfonſus Guſmanius Sancti Luciferi regulus, Henrico cuius is partes ſequebatur, eximia opera nauata ad eam vrbẽ occubuit, quamuis in florenti ætate iuuenis, acer conſilio, manu ſtrenuus. hęredem habuit fratrẽ germanũ Ioannem Guſmanium. Ad Saguntũ Gometius Porras Hoſpitalarius Prior cum ſexcentis præſidiarijs militibus ad Aragonias partes traductus eſt: ſui Regis metu, an Henrici caritate incertum. ab hoc certè initio, quãuis modico Caſtellæ vires debilitari cœperunt, ac planè in præceps ire : adeo ex paruis ſæpe magnarũ rerum exitus pendent. Acceſſere ex Gallia militũ numeroſæ manus, qui pace cum Anglis facta, tota prouincia vagi palantesq; bello viuere aſſueti, miſerorum fortunas prædæ habebant. Vrbanus ipſe Pontifex ab his prædonibus circunſeſſus, ſuam Romanæq; aulæ libertatem multo auro redimere cõpulſus eſt: omnino trecẽtis florenorũ millibus ſtipendij nomine (ea ſpecies prætenta eſt) tantundẽ à Gallo Rege repræſentatum vt eam peſtem à ſuis finibus auerteret. Põtifex ſanè eo defunctus periculo in Italiam ſedẽ transferre cogitauit haud ſtabilẽ tunc: ſed vim numinis ſentiens, metuensq; indies grauiora ob deſertum à maiorib. ſanctiſſimum religionis domiciliũ. & defuncto aliquanto poſt Egidio Cardinali, partam ab eo veteris patrimonij hęreditatem cernere cupiebat, ſubditosq; populos in fide & officio confirmare. Militum Gallorum colluuies ex Germanis, Anglis, Armoricis, Vaſconibus, alijsq; gentibus conflata, & ex vniuerſa Gallia ſpe lucri prædæque auiditate, Henrici inuitatu, cui à priori tẽpore bene velle cœperant, fortiſſimi viri, genere factisque præſtantes venere in Hiſpaniam. præcipui Duces Bertrandus Clakinus Armoricus, Hugo Carbolaius domo Anglus. Ioannes Borbonius, quẽ interfectæ ſororis dolor ſtimulabat, bello quamuis delectus Dux manſit in patria, qua cauſſa incertum, ſed in Hiſpaniam tamen nõ venit. ad duodecim hominum millia erant equites peditesque. Froſſartes hiſtoricus Gallus ad triginta millia in eo exercitu fuiſſe auctor eſt. Ipſis Kalend. Ianuarij ſalutis anno milleſimo trecenteſimo ſe- 1366
xageſimo ſexto, harũ copiarũ pars Barcinonem appulit. reliqui modicis interuallis ſequebant̃. præcipui Duces ab Aragonio benignè accepti cõuiuio ſunt. magnum in præſenti auri pondus numeratum, plura in poſterum promiſſa. Bertrando ipſi Borgiæ principatus ab Aragonio donatus: quo maiori animo

bellũ ſuſcepit. Tanti apparatus Caſtellæ Regem Hiſpali, vbi ſe tenebat, periculi magnitudine excitarunt: alioqui neque ſocordem, neque ceſſantem. Burgos abijt, in regni conuentu ſubſidia belli conquiſitum, fruſtra cælo irritato, auerſis omnium hominũ voluntatibus. dabat conſilium Labretus, qui auxilio ex Gallia venerat, vti venales externosque milites præbito auro ſibi conciliaret, ab Henricoque deduceret. fore id promptum tum gentis ingenio, tum ob neceſſitudines, quæ ſibi cum illis maximæ erant. Obcæcantur eorum animi, qui ad exitium nutu numinis deſtinantur. ſalutaribus monitis Regis aures occluſæ erant, natura ferocis, contemptorisque periculi. Interea Cæſarauguſtæ, quo externi milites conuenerant, Aragonij, Henriciq; colloquium habitum eſt. in eo colloquio priora fœdera mẽſe Martio ineunte confirmata: deſignataque rurſus Caſtellæ pars Aragonio victoriæ præmiũ pactisque nuptijs Ioannis Eleonoræq; vtriuſque Principis filiorum, fides aſtricta amplius eſt. Soluto conuentu Aragonius quidem in ea vrbe ſubſtitit, tantarum rerum euentum expectans: Henricus autem omnibus copijs contractis in Caſtellæ fines irrupit. Alfarum municipium occurrit valido præſidio & operibus firmiſſimum Horoſco Præfecto. eo impugnando tẽpus terere viſum non eſt, ad maiora nitentibus: & inteſtinis bellis, celeritate magis quàm re alia opus eſt, cunctatio omnis exitialis. Calagurrim locis finitimis ſitam vrbem itum eſt: quam Iberus amnis alluit, in paucis eo tractu nobiliſſimam. Ferdinandus eius vrbis Epiſcopus Touarius præfectus venienti Henrico portas aperiunt, ſeptimodecimo Kalend. Aprilis, ſeu munitione diffiſi, ſeu auerſis à Caſtellæ Rege voluntatibus. In ea vrbe concilio coacto de belli ratione conſultatur. variæ dictæ ſententiæ. pars Burgos regni caput feſtinandum cenſebat: pars continuò Regis nomen occupandum, vt ſpe reconciliationis ſublata, maiori animo & cõſtantia bellum inuaderent. Clakinus, vt erat magno animo, & propter rei militaris peritiam, primus ei auctoritatis locus deferebatur, ita locutus fertur. Quicunque de rebus magnis conſilium dat, conſiderare debet, quid reipublicę vtile ſit, quid proprijs viribus conſentaneum. nam maiora viribus conari temerarium eſt: reipublicæ commodis priuatas cupiditates præferre exitiale inhumanumque. Ego te Henrice Princeps, ad Caſtellæ regnum voco, ſalutare reipublicæ, tibi magnificum, nobis omnibus glorioſum. ſi noſtris viribus, tuo ductu auſpicijsq; tyrannus oppreſſus, monſtrumq; tetrum in hominis facie terris incubans, eius exitio fuerit procuratum: nobiliſſimo regno reſtituta libertas, facultasque à tantis malis reſpirandi. An vndantem per domos, agros, oppida, ſanguinem populi & nobilitatis non vides? propinquos cæſos: ne fœminis quidem & pueris parci? An te patriæ non miſeret, pudetq; conditionis? tot exilia bonorum euerſiones, prædas, direptiones? tantam malorum elluuiem, quis etiamſi ferreus ſit æquis oculis aſpiciat? Non aduerſus veteres Caſtellæ Reges Alfonſos, Ferdinandos pugnabis: qui ſuorũ beneuolentia magis quã armis freti, nullo inteſtino hoſte externa bella profligabant. Hoſtis offertur vetera odiorum nomina exæquans, externis exoſus, ſubditis grauis, per ſeq; caſurus, etiamſi à nullo impellatur. nullis legionib. munitus: & ſi qui ſunt milites Principis ij imitatione, eneruati libidine in aciem prodibunt. Tibi è Gallia, Anglia, Germania, Aragonia numeroſæ copiæ ſunt, vſu firmatæ, multisque bellis exercitæ: amici Reges, & tua ante omnia felicitas. tibi to-

ta Ca-

ta Caſtella boni omnes nauare operam & ſtudium cupiunt: nullusq; erit, qui te Rege renunciato, in noſtra ſe caſtra nō conferat. Habenti exercitū imperij nomen alio tempore vtile fuerit: hoc ſanè mihi neceſſarium videtur, ad ſanciendā auctoritatē detegēda hominum ſtudia. Si cœlum cœptis affuerit, vt ſpero, tibi ſummum decus paratur, nos honore quem dederis contenti erimus. ſi ſecus euenerit, quod horret animus meminiſſe, nihil accedet, quàm quod pateris grauius. par cunctis periculū manet. Eo fidelius conſilium videri debet, quod in pari diſcrimine verſamur. Age macte animo virtuteq; Princeps nomē ad quod te numina è tantis periculis ſeruarunt continuo arripe. præclarum facinus celeritate occupa, quod tibi hoſtis exitiū parat inferre perdereq; aut perire certus. Fortuna fortes metuit adiuuatque, peruertit ignauos. Poſt Bertrandi orationem, cæteri Principes audentius circunſiſtere, hortari dubitantem repugnantemq; (ſi videbatur) vatum reſpōſa proferre, Diuum hominumq; opem certò affuturam polliceri. Vexilla inter hæc explicata. Henrici Regis nomen, per vrbis plateas, populi & militum cōcurſu ingeminatum. ea cæremonia gentis inſtituto regia poteſtas nomenq; deferri conſueuit. à nouo Rege pro cuiuſque auctoritate dona Principibus data oppida, arces, principatus. & in ea rerum perturbatione nouus Rex quaſi de alieno munificus videri volebat: quiſq; id habiturum iudicabat, ꝙ precibus occupaſſet. Bertrandus Traſtamara, Hugo Carrione donati ſunt: vterque Comitis nomine. Noui Regis fratribus, Tellio Viſcàiæ principatus reſtitutus, Sanctio Alburquerquium datum. Gonſaluus Meſſia D. Iacobi: Petrus Munitius & ipſe intima familiaritate Hērico coniunctus Calatrauæ Magiſter eſt inſtitutus. Alfonſus Aragonius Dianij Comes (patruelis is Aragonij Regis erat) Villenæ Marchio renuntiatur: cæteraq; adiuncta, quæ in Ioannis Emanuelis ditione poteſtateque fuerant. alijs arces & oppida tota prouincia donantur.

Petrus Rex Hiſpania pellitur,
CAP. VIII.

DVOBVS in Caſtella Regibus vniuerſa prouincia ad nouas ſpes erecta erat ſæuitia Petri Regis multorum animi erant alienati. inclinatos tamen ad defectionem cunctos Caſtellæ populos vnus timor morabatur, ne ſuo, propinquorumque ſanguine, ſi cœptis fortuna obſtitiſſet, defectionis culpa lueretur. Reges ipſi maiori contentione conatuque de principatu certare cœperunt cuius ea eſt natura, vt plures vno Rege in prouincia vna eſſe nō poſſint. magna vtriq; præſidia aderant. pro Henrico externi milites, æmuli odium, rerum nouarum ſtudium pugnabant. ſubleuabat alterū, quod ante Rex fuiſſet propemodum, quàm natus: quod patre, ac tot maioribus Regibus ortus: quod vna eſſet reliqua eorum Principū ſoboles legibus procreata. Maieſtas in vtroq; ſancta erat. Petrum iniuriæ impatientia ſtimulabat: Henricum fratrū & propinquorum effuſus ſanguis, publicæq; ærumnæ ad vindictam irritabāt: magisq; recentis regij nominis, quam vitæ memor erat. Rebus ſic patratis, Burgos feſtinare viſum eſt, in itinere Lugrunium quoniam voluntate quidquam facturos ciues non ſperabat, & vim admouere longum erat, intactum relictum. Nauarretum ijs locis Viruescaque in poteſtatem redacta. Petrus interea Burgis, amiſſis amicis, quorū pleroſque ipſe necauerat, reliquorum virtuti, an fidei minus crederet in ambiguo erat, vagus incertusq; agitabatur: an hoſtis aduentum operiretur, prælijq; fortunam tentaret, qua ſæpe proſperè

vſus erat. vicit tamen diſcedendi ſententia, Hiſpalimq; maturandi metu, ne filij theſauriq; interciperentur in tanta alienatione voluntatum. Burgenſibus ciuibus ſua illi ſtudia profitentibus remiſit, ſacramentiq; religione exoluit, vt nulla ignominiæ nota, ſi res ita ferret, ſe ſuaq; hoſtis poteſtati permitterent. Deus illi mentem eripuit: atque eo amplius, quòd publicam inuidiam, vnde exitium imminebat, Ioanne Touario ſub ipſum diſceſſum interfecto auxit fraternæ tantùm culpæ reo, ob deditam Calagurrim. ad quintum Kalen. Aprilis Burgis diſceſſum. ex itinere arcium oppidorumq;, quæ de Aragonio capta fuerant, præfectus mandauit, vti præſidio deducto, publicis priuatisque ædificijs incenſis, ad ſe quam primum maturarent exercitui ſupplementum. Sic momento amiſſa ſunt, quæ pluribus annis, magnaque difficultate parta erant. Calataiubæ Martij mēſis dies vltimus, quo reſtituta libertas eſt inter faſtos relatus, ad D. Mariæ Rupenſis peregrinatione, ob eius beneficij memoriam, anniuerſaria inſtituta. Toleti, quo Rex Petrus appulit, ciuium voluntates confirmatę, haud perſtitura fide. Garſias Tolerus D. Iacobi Magiſter in ea vrbe relictus. Henricus à Burgenſibus euocatus, metu periculi, an æmuli odio incertum: & Comitis quidem illi nomen adſcripſere ad regium inſigne inuitantes, modo in ea vrbe ſuſciperet: cui propter amplitudinem & vetuſtatem debebatur, vt non aliunde imperij principium eſſet. Ergo inter fauſtas acclamationes nouus Rex in eam vrbem exceptus Olgis regni coronam ſuſcepit. Burgenſium exemplo pleræq; Legionis & Caſtellæ vrbes vltro deditionē fecerunt. omnino intra quinque & viginti dies, ex quo Rex fuerat proclamatus, ditione viribusq; æmulo nihilo inferior euaſit. proceres & populi certatim noui Regis beneuolentiam occupare officijs & celeritate cupiebāt. Toletum aduenienti Henrico portas aperuit. reliqua prona erant. Petrus rebus omnibus deſperatis longinquaque fuga ſe ſuaq; tueri conſtituens, theſauris filijsq; in triremen impoſitis, in Luſitaniam diſceſſit. Quem cæleſtis fauor deſeruerat, eundem ſtudia hominū deſtituiſſe viſa ſunt. Negabat Luſitanus duos Reges vnam prouinciam capere. Ferdinandus Luſitani filius ad Henrici partes propenſus erat, legationibus vltro citroq; miſſis Henrico fauens, à Petro aduerſus. qui tamen ne violaretur ius gentium valuit. in Calæciam tantùm abire permiſſus fugæ ſubſidium comparaturus claſſe inſtructa. Compoſtellæ Suerus Archiepiſcopus, Petrus Toletanus decanus Petri iuſſu ſunt interfecti. ſic ne in periculo quidem ſæuus animus compeſcebatur: vltroq; ruinæ cauſas augere non ceſſabat. Abire deſtinanti, ſi terra diſcederet, periculum proponebatur. duæ & viginti onerariæ ex vicinis littoribus contractæ: minora nauigia aliquot. ea claſſe filias tres & Ioannem filium Baionam Aquitaniæ vrbem deduxit: quæ Angli Regis imperio obtinebatur. theſaurorum partem ſecum detulit. pars altera, quæ ab ærarij Præfecto Martino Iuanio triremi impoſita vehebatur, Hiſpali intercepta à ciuibus eſt, Henrici gratiam promereri ſatagentibus, qui Corduba dedita, in eam vrbem feſtinabat. Sic Petrus ſuo tandem malo didicit res humanas nunquam eodem veſtigio conſiſtere: ſæpeq; magnos Principes quantacunque felicitate, & viribus, & copijs, inuidia tamen populari oprimi, meritisque mercedem conſentaneum referre. Reges Luſitanus, Granatenſiſque de eundo fœdere ab Henrico victore appellati. cum ijs ſancita amicitia, cæteris externis militibus dimiſſis, retenti ex omni copia ſunt equites mille & quingenti,

Bertran-

Bertrandi Clakini & Bernardi Bearnēſis reguli ductu. vxor Henrici Regis ad virum fuerat ex Aragonia amandata, adiuncta Eleonora pacta nuru, vti paulò ante eſt demonſtratum Lupus Luna Cæſarauguſtanus Epiſcopus, alijque viri primarij, comites dati. Regni ſuſcepti rationes confirmandæ erant: ærariumque ſupplendum, tot antea bellis exhauſtum.nam nouam ex Gallia tempeſtatem imminere nemo dubitabat: neque Petrus quieturus, vt erat ardenti ingenio, priuſquā cum regno vita ſpoliatus eſſet. Ergò generales conuentus è tota ꝓuincia Burgis agitantur. Omnes ordines in Ioannis Principis verba ſacramento adacti, ſi quid humanitus cōtigiſſet, paterni regni hæredem fore. In belli ſubſidium decima rerum venalium conceſſa, nullo tempore deſignato. belli ex ſententia conficiendi ſtudiū, Petrique odium in fraudem induxit, ne quàm graue id vectigal poſteris eſſet futurum, in præſenti conſiderarent. improuidias hominum in periculo & cupiditate, mentes, cæcam vlciſcendi doloris cupiditatem. Miranda, quòd oppidum Ibero alluitur, Burgenſi ciuitati donatum abs Rege eſt. operæ præſtitæ ea merces fuit, Virueſcæque ablatæ, Velaſcoq; Regis cubiculario datæ compēſatio. ſummi templi ſacerdotibus, in quorum ditione Miranda erat, æris ſexaginta millia annua pretium fuit, exigenda è portorijs, diſtribuendaq; ex aſſe preces diurnas nocturnasq; frequentātibus. Burgenſis Epiſcopus Dominicus. De huius inauguratione in vulgus iactatum eſt, ſciſſis Ferdinandi deceſſoris obitu, bifariam ſacerdotum ſuffragijs, totius controuerſiæ partium voluntate Dominicum delectum arbitrum. eum prætermiſſis riualibus ſe Epiſcopum nominaſſe. felicem temeritatem ſecutus, eorum qui aderant aſſenſus: inſigniaq; pontificalia delata. Lupus Luna denuo ad Henricum ab Aragonio legatur, quæ per icti fœderis conditiones debebantur, mutuamq; pecuniam repetiturus. regni nondū confirmati rationes, Henricus excuſare, metumque maioris mali, ſi vrbes & oppida importuna feſtinatione alienata eſſent. alioqui paratum ſe, quē parentis loco duceret, cui vitam, fortunas, regnumq; deberet, cuncta quæ erat pollicitus idoneo tempore præſtare. Hæc ad Aragonium ludificandum extrahendoque tempore dicebantur. de antiqua Regum ditione nihil imminuere certum erat: vt ſolent Principes ſuis vtilitatibus magis quàm officio & religioni ſeruire.

Res Vaſconum.

CAP. IX.

DVM hæc in Caſtella gerebantur, inter Vaſcones & Gallos bellum ante tres annos inchoatū ancipiti fortuna in Gallia erat, maiori Vaſconis damno quippe abſentis, regnique rationibus impediti. Itaque vrbes ei & oppida quædam detracta, tentata alia. præterea Toloſæ in Gallia Narbonenſi inter Reges Gallum Aragoniumq; fœdus ictum miſſis in eam vrbem legatis: Ludouicoq; Andegauenſi Galliæ Regis fratre cōditiones ferente placuit, vti fines Vaſconū Aragonius impeteret: Gallicis ſtipēdijs quingenti equites auxilio eſſent, nullo propinquitatis reſpectu. Gallus leuir, Aragonius ſororius Caroli in perniciē coniurabāt: penes quos bello aliunde illato, prȩſidiū eſſe æquum erat. Diram dominandi cupiditatem. Importunȩ Caroli actiones, moresq; aſperi apud vicinos Principes, inuidiā illi concitarant: multosq; inimicos adiunxerāt. Ea tempeſtate prouiſa Rex ipſe Vaſco in Hiſpania quidē ſubſtitit, Aragoniorum impetū repreſſurus: qui Duce Ludouico Coronelio Turiaſone vicinos Vaſconum fines vaſtare, prædasq; agere

non

non deſiſtebant : vxor autem Regina, quamuis vtero graui in Galliam miſſa, rebus aſperis præſidium, Regemq; fratrem placatū. inanis ea opera fuit: cùm Gallicam Vaſconis ditionē ſpe vniuerſam hoſtis inuaſiſſet. pridie ea Kal. Aprilis ad Eburouices ſuæ ditionis vrbem in Nortmannia, filium enixa eſt, cui Petro nomen fuit, Morentania principatus. cum eo adulta æſtate ad virū in Hiſpaniam redijt. Eo conatu irrito, aliunde præſidia comparāda erant. optimum fore viſum eſt, cum Petro profugo vires fortunasq; iungere. & erat ab eo ad armorum ſocietatem inuitatus, multorum oppidorum ſpe facta, vt ſunt homines in calamitate munifici, Guipuſcoæ, Calagurris, Lugrunij, Nauarreti, Saluaterræ, Victoriæ. Exſtant pactionis tabulæ, ipſo anno Oliſipone datę, nimirum (niſi confictæ ſunt) quo tempore in eam prouinciam fuga abijt. nunc Baionę in Tarbellis, bello inſtaurādo operam dabat: Richardumq; Vualliæ Principem Aquitaniæ pro Anglo Præfectū, ad opē ferendam ſolicitabat. affuit Carolus Vaſco Richardi Principis inuitatu. conuiuio accepti, ad vnam menſam accubuiſſe hoc ordine, memorātur. dextram Petrus tenebat, iuxtaq; eum Richardus: ad ſiniſtram Carolus ſolus ſedebat. inter tres Principes fœdus iureiurando ſancitum, ex quo Petrus Rex reſtituendus in regnum erat. Viſcaiæ principatus Anglo deſtinatur, operæ premium. Lugrunium Vaſconi obſides Petri Regis filiæ in Aquitania relictæ, tum hæc tum datam in ſtipendium pecuniam præſtandi parta victoria. Cōtra hos conatus inter Gallum & Aragoniū, fœdus anteà ictum, denuò inſtauratur. Vaſconem ea cura ſolicitabat: ne quoniam in medio conſtitutus erat, vtriſq; prædæ eſſet. inuenturos per fines viam, aut ferro facturos Anglos. neque ſatis conſilium expediebat. Quod peſſimum eſt, medium ſe gerendo neutri parti ſatisfecit. diſſimulato conſilio, an mutata volūtate, ad Campeſum Caroli, & Henrici Regum colloquium habitum eſt. interfuere Gometius Manricus Præſul Toletanus, in Vaſci locū ſuffectus, Lupus Luna Cæſarauguſtanus Epiſcopus, Dianij Comes Alfonſus Aragonius, Bertrandus Clakinus. fœdus inter eos Principes factum, eoſdē amicos inimicosq; futuros. Vaſco tranſitu prohiberet Anglos. Bello, quod futurum erat, cum copijs omnibus Henricum Regem pręſens iuuaret. Ita facturum loco obſidum arces & oppida daret. Nauatæ operæ Lugruniū merces eſſet, municipiū à Petro antea eidē Vaſconi ꝓmiſſum. Ludouicus Vaſconis frater Ioannam duxit Caroli filiā Dirrachij (in Macedonia ea vrbs ſita eſt) paterno principatu dotali, eius Caroli patruelem, cui ad regnum Neapolitanum Vrbano VI. concedente, gradus eſt factus annis conſequentibus. Stemma horum Principum ſubijcimus, quoniam paſſim aberratur. Caroli ſecundi Neapolitani Regis Ioannes Dirrachij Dux filius fuit. nepotes ex Ioanne. Carolus & Ludouicus. pronepotes è Carolo quidem Ioanna & Margarita, è Ludouico autē Carolus. hic Rex Neapolitanꝰ fuit, Ioanna Ludouici Vaſconis vxor. Caroli, & Henrici Regum colloquiū ad Campeſum principio anni milleſimi trecenteſimi ſexageſimi ſeptimi habitum eſt. Quo tempore omnino Ianuarij die octauodecimo Petrus Luſitan. Rex annos natus quadraginta ſex, menſes nouem, dies vnum & viginti, ad Stremotium Luſitaniæ municipium deceſſit. regnauit annis nouem, totidem menſibus, diebus viginti octo. cōiuncto cum Agnetis Caſtriæ tumulo in Alcobaſæ monaſterio cōpoſitus eſt. Funus regio apparatu magnificè factū. ſex ipſe ſacerdotes quotidie ſibi & maioribus diuina hoſtia parentare, opimis redi-

reditibus deſignatis conſtituit. æquitatis laude præſtantiſſimus, incredibile ſui deſiderium reliquit, cunctis quaſi publicā lætitiā felicitatemq; eodē tumulo conditas, mœrentibus. Regiis opſonatoribus, agaſonibuſque quidquam niſi ad veram æſtimationem pretio numerato vetuit accipere. Aduocatorum, iudicumque auaritiam, fraudes, tergiuerſationes, vnde lites immortales extabāt, ſanctiſſimis editis legibus reſtrinxit. Scelerum omnium vindex acerrimus, præſertim in eos ſæuus, qui alieni tori iura violabant. Eius criminis reum Portuenſem Epiſcopum ad ſe vocatū manu ſua pulſaſſe fertur. vulgo opinionem, quæ flagellum ipſum cædendis hominibus geſtare conſueuiſſe vulgauit, ab hoc, aliiſque ea ſeueritate ſuppliciis ortam eſſe arbitror. argenti facti, ſignatiq; magnū pondus quotannis ſuis, pro cuiuſq; merito diſtribuere conſueuit. eiuſque illa vox fertur. Indignū regio nomine Principem videri, quo die nemini beneficium contuliſſet. Limiæ pons, coniunctumque ponti oppidum Petri Regis ſtructura fuit. ſucceſſorem habuit Ferdinandum filiū haud pari felicitate laudeque Aragonij legati ad patrem miſſi Ferdinandum adeuntes cum eo menſe Martio prope Scalabim amicitiam iunxerunt, veteris ſimultatis cauſis vtraque parte deterſis. Eleonoræ Meneſię nouus Rex amoribus indulgebat, nulla honeſtatis cura, Laurentio Acunio viro detractæ. vnde in Caſtellam profugus, cōſueuit in pileo argentea cornua geſtare, regiæ intemperantiæ, ſuæque ignominiæ argumentum inſigne.

Henricus ad Tritium victus.

Cap. X.

Castella vniuerſa Galliaque bellici apparatus erant: militares delectus habebantur: arma, equi, pecunia conquiſita. par vtrinque ſpes, metuſque. hos parti regni fiducia, illos amiſſi cupiditas inflammabat. Henricus Burgis erat in defendendi belli curam intentus. hoſtes collectis vndique copiis formidabiles Ronceuallis anguſtiis ſuperatis, Vaſcone aut Duce, aut nihil curante Pompelonem vſque peruenerunt. Interceptus is eſt ab Oliuerio Manno inter venandum homine Armorico, qui Clakini nomine Borgiam iis locis obtinebat. fraudem compoſitam Reges ſuſpicati ſunt, vt ea occaſione, neutris fauendo, apud vtroſque aditus ad gratiam relinqueretur. ſed ea eſt natura principatus, vt nihil latere poſſit eorum quæ callidè comparantur: ac ſæpe homines vero peiora interpretantur. Henricus de belli euentu ſollicitus ad Bagnares oppidum, caſtra promouit. ſequebatur Caſtellæ nobilitas, Gallica, Aragoniaque auxilia. equites erant quatuor millia quingenti. peditum numerus memoriæ proditus non eſt. Sylua erat latè diffuſa proceris multiſque quercubus. ijs in locis, conſilio Principum aduocato, de belli ſumma diſceptatur. Regis Galliæ legati, ea de re miſſi, Bertrandusque prœlij fortunam detrectandam diſputabant, munienda oppida, extrahendum tempus. eam eſſe ſoli Hiſpanici naturam, vt diu hoſtes ſuſtentare non poſſint. Quis victoribus fructus? quid victis, niſi certum exitium? regnique non ſatis confirmati amiſſio? Alioqui Anglicæ militiæ florem in hoſtium caſtris eſſe. non armis non arte belli, non ſcientia pugnādi, aut viribus corporis pares Hiſpanos futuros. Magnorū Ducum partes eſſe nō magis viribus, quàm arte hoſtes vincere. Contra alij ferociores, quāprimum pugna decernendum iudicabant. Hominum opinione res humanas imperiaque conſtare. quid detrectato certamine, niſi turpiſſimi timoris ſignificationem, imbecillitatis confeſſionem

P conti-

continueri? Virium ſatis eſſe, niſi deſit animus. Optimæ cauſæ cœleſtem opem minimè defuturam. Hæc vicit ſententia. In Alaua, vbi hoſtilis manus ſpe prædæ vaga diſperſaque erat, ad Saldirianum oppidum caſtra caſtris collata, Henrici munitiori loco, à tergo claudentibus montibus. videbaturque niſi ex inſidiis, aut è ſuo loco minimè pugnaturus. Ergo hoſtes motis caſtris Lugruniũ, quod oppidũ in Petri fide perſtabat, paucis diebus peruenerunt. ad pugnã Henricũ elicere deſtinabãt, aut ſi certamẽ detrectaſſet, in interiorẽ prouinciã penetrantibus reliqua prona futura ſperabãt. Hoſtium conſilio indicato Henricus ſeſe retro cõuertit, cum hoſtibus pugnaturus: quorũ ad Nauarretum caſtra erant. Anagarum ipſe tenuit, quæ vrbs veteribus Tritium Metallum in Autrigonib. fuiſſe creditur indicio pagi, duobus inde millibus antiquum nomen retinentis, lætiſſima ſoli cœlique facie, multis rebus, ſed & huius belli euentu nobilis. Miſſæ inter Principes literæ. vtrique ſe neque belli cauſam eſſe, neque moram ſi modo æqua & honeſta cõditione liceat, paci facturos. Arma inuitos ſumpſiſſe: miſereri cladis, quam futuram prouidebant, ſi ventum ad pugnam eſſet. Sed neutri alteris de regno concedebant: eoque ſpe concordiæ ſublata, acies ad pugnam inſtructæ. Henricus ad dextram Gallica auxilia cõſtituit, Sanctiumque fratrem cum multo maxima nobilitatis parte. Tellius, Dianijq; Comes ad læuam curare iuſſi ſunt. ipſe medium agmen ductabat. Contra hoſtes omnino ad viginti millia equitum, peditumque exæquato numero, ſic agmina diſtribuerunt. In primo Alencaſtrius Dux, Hugo Carbolaius, qui ſe ad Anglos contulerat, collocati. Armeniacus, Labretuſque agmen alterum ductabant. in poſtremo Rex ipſe Petrus erat: Vualliæ Princeps, Iacobus, Balearis Regis filius: qui è cuſtodia Aragonia elapſus, vxorem duxerat Ioannam Reginam Neapolitanam. trecẽti equites Vaſcones, Duce Martino Henrico Caroli Regis iuſſu. Inter vtraque caſtra flumen erat, quo Henricus tranſmiſſo, in vicina planicie acies explicuit, qua hoſtibus iter erat. Eo loco concurrunt agmina, clamor permixtus hortatione: ſtrepitus armorum, tela vtrinque mitti. dextrum cornu, vbi Bertrandus erat, hoſtium impetum tulit: videbaturque meliora ferre. Sed Tellius parte altera victoriam corrupit. vincente pudorem metu, neque pugnam inuaſit: & terga continuò dedit. fuga facta, Sanctius, Bertranduſque vno tempore à tergo fronteque circumuenti, vincuntur. fit magna cædes. multi proceres capti. in his Duces ipſi præcipui. conatus eſt Henricus inclinatam ſuorum aciem reſtituere, ſemelque & iterum equo in conferta hoſtium agmina admiſſo periculum adijt. rebus ad extremum deſperatis, ſe è pugna ſubduxit. ipſe in Aragoniam abijt, comitibus Ioanne Luna, Touarioque atq; Alfonſo Guſmanio. his ſeſe ad Aragoniæ fines Petrus Luna adiunxit, cui deinde Pontifici ſchiſmatis tempore Benedicto nomen fuit. neque prius Henricus conſtitit, quàm in Galliam fuga abijt, Aragonio diffiſus. Reliquæ copiæ fuga diſſipatæ per vicina oppida ſunt, nulla manu, numero, aut viribus inſigni. è captiuis Horoſcus, Carillius, Moſcoſus, Tenorius peracta pugna interfecti ſunt. ſeruati alij. Malè coercitam Petri Regis ſæuitiam Principis Vualliæ reſpectus retardauit, vitia eum cõtinuare victoria parta, per quæ res amiſerat accuſantis propemodum conuitio. Petrus Lupus Aiala, Henrici partes ſecutus, eius regium vexillum in hac pugna geſtauit: in hoſtiumque poteſtatem venit. partium ſtudium facit, vt minor hiſtoriæ ab eo conſcriptæ ſit fides: ac nonnulla Petri odio finxiſſe credatur, à quo fuerat antea lege

maieſtatis damnatus, Alfari pronunciata ſententia. pugnatum eſt ſabbatho tertio nonas Aprilis. Tellius ex fuga, deformis acceptæ cladis nuncius, Burgos abijt: Ioanna Regina, & filij tanto terrore propoſito Burgis Cæſarauguſtam feſtinarunt: Præſules Toletanus, Cæſarauguſtanuſque qui in ea vrbe ſubſtiterant, fugæ comites, fugientibus Aragonius haud ſatis æquus repertus, vt fert natura hominum, ad victores propenſus erat, ſeſe ad fortunæ motum mouere deſtinata voluntate: actumque continuò cum eo de fœdere, Hugone Carbolaio ab Anglo per eam cauſam in Aragoniam legato. concordia iniri facilè non poterat. induciæ menſium aliquot pactæ. Victores Burgos appulſi. Cordolacus Bracarenſis Epiſcopus Henrici partes ſecutus, in ea vrbe captus, in arcta cuſtodia, vſque ad Petri necem manſit: cùm rebus mutatis, loco, libertatique redditus eſt. pecuniæ colligendæ, quam ab Anglo mutuam acceperat, pactaq; oppida reddendi cura ſollicitabat: nam neque Cantabri gens indomita, feroxque externi principatus iugum laturi erant: & ærarij rationes ſuperioris temporis difficultate impeditæ expediri non poterant. Itaque Vualliæ Principe Burgis relicto per ſpeciem colligendæ pecuniæ, Toletum atq; Cordubam Petrus maturauit. Cordubæ ſedecim viri primarij noctu ſunt interfecti. priores hoſtem intra mœnia accepiſſe accuſabat. Hiſpali Buccanigra, Pontius Marchenæ regulus, Vrraca Ioannis Guſmanij mater, aliiq; cæſi ſunt: ex eoq; aucta vehementer inuidia, prauum animum ne calamitate quidem & exilio ſanari potuiſſe conſiderantium, regia licentia à puero edictum, natura praua. contrà Henrici come ingenium ob multas calamitates amplius adamare cæperunt: de eoque reuocando conſilia communicare. Rex Vaſconum dato obſide Petro filio è cuſtodia liberatus, Oliuerio, qui Tudelam comitatus erat, vincula iniecit, nec niſi obſide reſtituto reddidit libertati. Ipſo anno Egidius Cardinalis antea Toletanus Præſul diē obijt Viterbij nono Kal. Septembris Bartholomæi Apoſtoli feſto die vir domi militiæq; clarus, tribus Pontificib. Clementi, Innocentio, & qui per hæc tempora Romanam Eccleſiam tenebat, Vrbano quinto carus, felicib. armis ditionē reſtituit, quā varij Reguli occuparant, iniuriaque abſtulerant in Italia: iterque eorum ſucceſſoribus aperuit, vt Romam veterem ſacri imperij ſedem repeterent, quod propediem futurum erat. Cineres Aſſiſij in Franciſcano templo conditi, inde motib. Hiſpaniæ pacatis Petri Regis poſt cædem, Toletum, vti ipſo teſtamento cauit, relati ſunt, atque in D. Ilefonſi templi maximi ſacello compoſiti tumulo marmoreo dicato populis baiulis, qui ſe veniæ peccatorum ſpe à Pontificibus conceſſæ, toto itinere obiuij cateruatim effudere.

Magiſter D. Bernardi.
CAP. XI.

DIVI Bernardi Magiſter, ignotum noſtra ætate nomē honoſq;, prœlio ad Anagarum commiſſo interfuit, Henrici partes ſecutus cum multis. de capto lege perduellionis, capitis ſupplicium ſumptum Behetrijs, vbi latè dominabatur publicatis, fiſcoque addictis. quod ab annalium auctoribus prætermiſſum, vnus opſonator Eleonoræ Reginæ, memoriȩ prodidit, de quo paulo ante meminimus. Quod magiſtro nomen fuerit, quod Magiſterio initium, auctoritaſve non explicat. ea ætate notiſſima tempus caligine obduxit. Virum ſacratum fuiſſe, anathematis ignominia indicio eſt, eo nomine Petro inuſta. & ſuſpicari libet, Behetrias, cùm Petrus Rex ſui iuris ea oppida facere contenderet impulſore Alburquerquio, vti ſuperius di-

rius dictum eſt, ſanè certis dominis adſcribere, pecuniæ auidior, quam honeſtatis: obiecta religionis ſpecie, Romaniq; Pontificis auctoritate, ſe diui Bernardi ordini vltro ſubdidiſſe, Calatrauæ, & Alcantaræ militum exemplo, capite delecto conſtitutoque, cui D. Bernardi Magiſtro nomen eſſet, cura cum cæteris belli ſacri. Eo temperamento, quantum libertati per multas ætates illibatæ conſultum eſt ab eorum oppidorum incolis, tantum Regis in nouum Magiſtrum, atque ordinem infenſus animus eſſe cœpit: eoque diuerſas partes fuiſſe ſecutum arbitror. Hæ coniecturæ ſunt. quod ſequitur in confeſſo. Miſſus ab Vrbano quinto Pontifice Archidiaconus, qui Petrum Regem eius cædis reum, & quoniam Epiſcopos Calagurritanum, Lucenſemque loco mouerat, ſacrificiis interdictum eſſe renunciaret: atque in impiorum numero haberi mandaret. Cùm is à ſæuo Principe periculum vereretur, cui religio & ſanctitas vilis eſſet, ad Hiſpalim ea parte agri vicini, cui Tablatæ nomen eſt, Regi ex vrbe fortè egreſſo, biremi aduerſo flumine vectus occurrit: rogatque num de Orientis rebus cognoſcere cupiat: noua & admiranda renunciaturum: recens ſe ex iis regionibus in Hiſpaniæ littora appulſum. accedenti eo ſtudio ad ripam Regi, pontificias litteras legit: caputque diris defigit: tum ſe in fugam ſecundo flumine (& Oceani æſtus remittebat) remorum pulſu concitat. Rex furore percitus, & tacentibus cæteris ſtolida audacia ferox, diſtricto gladio in medias vndas adacto equo, inſilit. Archidiaconum ferire cupiens, vano ictu biremem percutit. fugiẽtes ſequebatur Rex, cum equus natando feſſus in mediis vorticibus deficere cœpit. Periculo vix ereptus accurſu cymbæ, cõtenta voce minatur ſe Pontificis iugum excuſſurum, violenter & ſordide imperantis: atque vt idem facerent Aragonius & Vaſco, auctorem futurum. præterea bello vindicaturum iniuriam. Hæc flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur cum conuitio effudit. impenſa probra, magis ipſi inuidiã, quam ſanctiſſimo Põtifici ignominiam attulerunt. Claſſem tamen inſtrui & magnos delectus haberi, continuò mandat. Veritus Pontifex impotens hominis ingenium, placare quacunq; ratione conſtituit: quo maior eſſet auctoritas legato in eam rem fratris filio an ſororis, Anglico Cardinali S. Petri. Eo agente, inducto priori decreto pax his legibus eſt facta: Vt ſublato nomine & munere Magiſtri D. Bernardi, Behetriæ ea retenta appellatione Regi cederent: eas donandi, vendendi, alienandiue poteſtas nulli eſſet. id religioni datum, quoniam ſacræ militiæ erant addictæ ne pretio venales eſſent. Vt tertiam decumarum, quæ Romanis Pontificibus obuenire ſolita erat è ſacerdotiis Caſtellæ, deinde eſſet Regibus belli ſacri ſubſidium, aduerſus Mauros. Epiſcopos, militares Magiſtros, Priorem Hoſpitalarium inſtituendi, aliave maiora ſacerdotia donandi, niſi Regum accedente conſenſu Pontificibus Romanis poteſtas ſublata. Id ſtudio datum publicæ tranquillitatis, quãuis contra quam moribus erat ſuſceptum, & contra omnia vetuſtatis exempla. & miror Pontificem ad cuiuſquam gratiam paſſum eſſe, tantum de ſua auctoritate in Hiſpania diminui. ſed tanti fuit ea ætate Regis vnius væcordiam ſanare, malis prius, deinde victoria multo quam antea ferocioris.

Henricus redit in Hiſpaniam.

CAP. XII.

HENRICVS in Galliam appulſus haudquaquam abiecit animũ, gnarus variam & cõmutabilem rerũ humanarũ cõditionem: fortes & ſtrenuos tolerare

lerare aduerſa, atque contra fortunam niti: timidos & ignauos deſperatione concidere. Fuxenſis Comes, ad quem primo appulit, benignè apud ſe habuit: tametſi Anglici belli tempeſtatem verebatur, in ſuam prouinciam accerſere. ad Auenionẽ conuento Andegauenſi Duce, Regis Galli fratre omnia faciliora ſpe opinioneq; fuerunt. Angli nimia felicitas Gallos Principes conturbabat: & Petri iniuriarum memoria nondum inducta erat. pecunia Henricum & milite iuuare conſtituunt. Captiui Principes redditi libertati, atq; à Petri ſæuitia, Anglorum ope conſeruati ſeſe ad illum conferebant. Bernardus Bearnenſis in primis, cui peracto bello Medina Celina operæ merces fuit, coniux Iſabella Cerda Ludouici filia, neptis Alfonſi Exhæredis. Medinæ Celinæ Duces ad hos Principes generis originem referunt nunquã interciſa ſerie. Affuit Auſonę Comes. hic poſt quam captiuus in Caſtella fuit, Petro Regi militauerat parentis calamitate, & domeſtico dolore commotus: deinde Henrici Regis auſpicia ſecutus erat. id nunc propoſitum perſequi ad extremum cõſtituẽs, ſeſe rurſus libertati redditus Henrico Principi adiunxit. Perapertuſa in Galliæ finibus loco & mœnibus munita arx cõtributa à Gallo: vbi Henrici vxor, & filij, qui ſeſe Aragonij voluntati diffiſi in Galliam contulerant, ab iniuria tuti rerum euentum expectarent. Commodum accidit, Vualliæ Principem ſpe Viſcaiæ obtinendæ pecuniæq; repręſentandę depulſum, Petroq; iratum rediiſſe in Aquitaniam, & ſupererant in Caſtella partis ſtudia. Guipuſcoa, Viſcaia, Segouia, Abula, Valliſoletũ, Palentia, Salmantica, aliaq; in Carpetanis oppida in fide perſtabant. augebatur factio indies: praterq; æmuli actionibus confirmabatur. Collectis omnibus copiis Henricus per Andorræ vallem in Aragoniam prius, quàm ab Aragonio tranſitum impedire conãti, deinde in Caſtellæ fines peruenit. Ad Iberi ripam, crucis figura in arena facta ſe niſi victorem è prouincia nunquam diſceſſurum iurauit in genua procumbens, crucemq; deoſculatus. ad ſuorum ſtudia inflammanda ea cæremonia pertinebat. Pridie D. Michaelis Calagurrim ventum eſt. ad eam vrbem magnus ex tota prouincia cõcurſus eſt factus exulum profugorumq; exitij metu. Burgis, cum eò ventum eſſet, propenſa ciuium volũtate acceptus, in arce Philippũ Caſtrium domo Aragonium, cui Ioanna Principis ſoror coniuncta erat, nempe ſecundis nuptiis & iuſtis, & ad Tritium fuerat captus, in libertatem aſſeruit. Iacobum Balearem Neapolitanum Regem, qui in ea vrbe reſtiterat, cepit. Regiæ vrbis exemplo, pleræque aliæ defecerunt metu depulſo, haud diuturni officij magiſtro. Legionem parere recuſantẽ caſtra promota ſunt: atque pridie Kal. Maij, anno M. CCC. ſexageſimo octauo in poteſtatem 1368 venit. Toleti ciuium ſtudia & voluntates variabant, conſiliis in diuerſa diductis. maior pars in Petri fide perſtabat, ſuperiori rerum memoria caſtigata, validique præſidij metu omnino ſexcentorum equitum Duce Ferdinando Toleto, eius vrbis Prætore. Henricum mille equites ſequebantur, peditum numerus maior. cum iis copiis vrbem prævalidam circũſidere non dubitauit, ea capta ſperans, propter loci firmitatem, ciuitatiſq; amplitudinem, reliqua omnia prona fore. in ſubiecta planicie caſtra poſita. variæ militares manus per vicinos montes diſtributæ. Tagus fluuius, quo fermè tota veluti circino ambitur, ligneo ponte iunctus: vt cõmeandi facultas eſſet, vbicunque ſe periculum oſtentaſſet. Toletani conſtanti animo obſidionis mala tolerabant: ne defectionis culpa obſidum cæde lueretur, quos ſecum Petrus abduxerat ciuitatis nobiliſſimos: alioqui ciues militeſq; ad mutandam fidem propenſi

erant, quod Cordubēſes eodem tempore fecerant, licet auxilia longinqua erāt. tanto ex eo facto Petri Regis dolore: vt iunctis cum Granatenſi Rege viribus eam vrbem impugnandam ſuſceperit. reſtitere Cordubenſes ſupremo virtutis conatu edito. ſalutis deſperatio, ſi victi eſſent, incitabat acer ſtimulus ad virtutem depromendam. Itaque ſpe potiundę vrbis depulſi Reges, Petrus quidem Hiſpalim abiit per cauſam belli comparandi, ſed tardius omnia opinione procedebant: Granatenſis autem eius permiſſu Giennium, Vbedamque vicinas vrbes quoniam Cordubæ exemplo defecerant ſubiecto tectis villiſque igne incendit. Bæticæ agris vaſtatis multa millia capitū in ſeruitutem abducta. planctu omnia tumultuque perſonabant: neque vllum mali genus deerat, cum per omnes ordines, ætateſque hinc Maurica arma, inde regia ſæuitia, ac licentia vaſtarent.

Petri Regis exitus.

CAP. XIII.

PETRVS Rex validis auxilijs nudatus cæterorum fide ſuſpecta, quod vnum reliquum erat, rem in caſum dare, prælioque experiri conſtituit: fama magis, quam vi regna ſtare non ignarus. Vrbis regiæ diſcrimen ſolicitabat, & tuendæ auctoritatis cura. repugnabant Hiſpalenſes: & Regem diſputabant in exitium feſtinatione ruere. mora vires confirmandas videri; ſociorum & amicorum auxilia expectanda. quod omnino illi faciendum fuit: niſi obcæcaſſet mentem diuina vrgens vltio, magnitudoque ſcelerum. Acceſſit nouum incommodum. Victoria, Saluaterra, Lugrunium, finitimis armis vexatæ præſidio lōginquo, Regi Vaſconum deditionem feciſſe nunciabantur. Tellius defectionis auctor vtriq; Regi Petro, fratrique germano ex æquo infenſus, atque Viſcaiæ oppidis ſeſe tenens. Toletani in partes ſciſſi. qui Henrico fauebant, turrim Abbatum (ſic vulgò vocatur) vnde in hoſtium caſtra deſpectus erat, ei tradere tentarunt: atque ab ea parte in vrbem accipere. eo conatu depulſi, ponte cui à D. Martino nomen eſt, in vrbem hoſtes admittere conabantur: vnde inteſtini in vrbe motus, cædeſque factæ. Eo maiori feſtinatione Petrus auxilium afferre parat, ne rebus perditis intempeſtiuus opitulator veniret. Sanctium, Dieghumque filios regioſque theſauros Carmonæ reliquit. firmiſſimum id & lautiſſimum Bæticæ municipium eſt. mox raptim delectu habito, in Carpetanos proficiſci parat. equites tria millia ſub ſignis erant, media ex parte Mauri, eoque minori fide, atque animo pugnaturi. Ferunt ſub ipſum diſceſſum Abenhatinum Granatenſem Maurum, quo multum & familiariter vti conſueuerat, conſultum mortem denunciaſſe ex Merlini monimentis hominis Britanni ante annos circiter quadringētos & quinquaginta: Auem nigram in occiduis partibus fore vaticinantis, auri cūctorum voracem, ſitientem ſanguinis. euomituram prius comeſta: geminum deinde interitum profugæ abditæque in Syluas imminere. Hoc ſiue verum vaticinium fuit, ſiue vaniſſimi hominis ludibrium, euentu certe non caruit. cum ijs copiis Montielem ventum, oppidum in Oretanis ſitum, mœnibus, locoque & arce munitum. Henricus obuiam hoſti prodire conſtituens, cum copiarum parte Manricum Toletanum Præſulem obſidionem vrgere mandat. ipſe Toleto mouet. Sequebantur equites duo millia quadringenti, peditum nulla cura præ ſtudio feſtinandi. ventum Orgacium vigeſimo ab vrbe Toleto lapide. eo Bertrandus Clakinus cum ſexcentis externis equitibus appulit, quos ex Gallia ducebat, firmiſſimū rebus pręſidium, propter

pter virtutem, ſcientiamque pugnandi. eodem acceſſere Magiſtri Do. Iacobi, & Calatrauæ Meſſias,& Munitius:alij præterea viri principes ad ſtudium iuuandæ patriæ excitati. nocturno itinere feſſi omnes prius in hoſtium conſpectum veniunt, quam profectio eſſet nunciata. Quod poſtquam auditū eſt, Henricum adeſſe, tum vero ingens metus hoſtes inuadit. credere ſe proditos, inſidiiſque circumuentos: neque inter ſe ſatis fidere, ne oppidanis quidem. Aduocantur ex vicinis pagis, per quos diſperſi erant, milites omnes, non pauci periculum veriti ſigna deſerunt. pariter cum ortu Solis acies ad pugnam inſtructæ. Duces pro ſe quiſq; ſuos ad certamen incitat. Henricus hanc ad milites orationem habet. Hic dies opes, gloriam, imperium, aut dabit nobis omnibus aut auferet, ærumnarum finis felicitatisve principium quocunque euentu futurus. diutius ſuſtentare nō poſſumus. niſi interimimus hoſtem, pereanus ipſi neceſſe eſt: morſq; ſi cruciatus abſit in lucri parte ponatur. Mortis quidem neceſſitatem natura omnibus, quaſi vectigal impoſuit. crudelitatē mortis, ignominiam, dedecus, virtus veſtra propulſabit, ſi maxime cætera abſint. auertite ô ſuperi, & deteſtamini queſo hoc omen, ſed quanam morte victis calamitator vita futura non eſt? Non eſt cum eo hoſte milites certamen, cum quo aliqua pacis conditio, aut qui tolerabili aliqua ſeruitute contentus eſſe poſſit, incredibili crudelitate, fide nulla. Nullus ei luſus iucundior eſt, quam cruor, quam cædes, quam ante oculus trucidatio. Nū cum ſcelerato homine atque nefario res eſt, & non cum immani tetraque bellua: quę velut in cauea irritata, deinde emiſſa ſuas cædes, nouum furorem ſpirat? & quoniā, vt ſpero in caſſes incidit, teneatur neceſſe eſt: cunctorumq; telis obruatur. Succurrite per Deū immortalē patriæ in ſolitudinem redactæ, affinium, propinquorum, ciuiumque ſanguinem vindicate Deo freti, cuius ille religiones omnes ſpreuit, teterrimi tyranni capite, quaſi gratiſſima hoſtia cæſa, patrata ſcelera, immane monſtrum procurate. His dictis in hoſtes continuo impetus factus eſt. turmatim & quam maxime confertis equis pugnam inuadunt. Momento temporis diſpalati hoſtes. fugæ initium à Mauris factum eſt. cæteri aliquandiu ſubſtiterunt. mox rebus deſperatis ſeſe in vicinum oppidū receperunt. cædes Maurorum præſertim in fuga facta. Pugnatum eſt pridię Idus Martij, die 1369
Mercurij, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo ſexageſimo nono. Victor Henricus Montielem oppidum corona circundat, niſi Petro capto, inde non diſcedere certus. formaceis parietibus circūuallata mœnia, ne exitus aliqua parte pateret. Aquæ penuria in oppido laborari cœptum eſt, frumentique à militum aliquo induſtria corrupti. his malis Petrus circumuentus, fugæ conſilium capit. Erat Sanabria vir nobilis, Traſtamaræ quidem natus, cæterum egregia in Petrum fide. hoc internuncio Clakinus tentatur, multis promiſſis oppidis, ducentiſque aureorum millibus, ſi mutata fide Petro euadendi poteſtatem faceret. Excuſat ille, ſempiternam perfidiæ maculam eo facto iniuri. vrgente Sanabria ſpatium ad deliberandum ſumpturum ſe ait. re cum fideliſſimo quoque communicata, viſum eſt, Henricum de re tota monere. ille magnis pollicitis ſuadet, vt ſpe fugæ hoſti facta, eum in ſuum hoſpitium eliciat. factum ita. Petrus noctu aliquot comitibus ſtipatus, vt conuenerat, venit in caſtra. ſpei aliquantum metus amplior, cognitis verbis recens auctus, (ſic ferunt) quæ in præcipua eius arcis turri inſcripta erant: HÆC EST TVRRIS STELLÆ. Acceperat à vatibus, in eius appellationis turri exitium aſtra portendere. ſed eius artis

quanta

quanta ſit vanitas,& poſt res affingi ſæpe rumores non ignoramus. Illud prudentius ex medico Iudæo, qui noua imperia,multum gloriæ & felicitatis ex natali die oſtendi Petro affirmarat,cum rebus aſperis ac deſperatis rogaſſet, et qui vaticinij fides conſtaret? ſubdidiſſe vatem aiunt:cælo rigente,ſi quis in balneo lauet ſudaturum nihilominus,aſtris ſtudia vitę,moreſque potentiores eſſe indicans. Ergo Petro Rege in Clakini tentorium ingreſſo,ac de fuga meditanti, accurrit Henricus: primumque attonito ſimilis ſubſtitit, facinoris magnitudine credo,an quia inter ſe diu non viderant. fluctuabant inter ſpem & timorem, omnium qui aderant animi. monet Gallus intenta in tyrannum manu,cum hoſtem ſuum eſſe. Petrus ego,inquit, ego ſum. vulnus in faciem pugione illi ab Henrico eſt inflictum:mox brachiis inter ſe eluctantibus,vterque poſtratus eſt ad terram.Henricum vt fama fert, Clakino iuuante ſubſtratumque voluente, multis vulneribus confectus eſt Petrus. tetrum ſpectaculum, Regem Regumq; progeniem in ſuomet ſanguine volutari,à notho fratre cæſum. ſed cuius funeſta Hiſpaniæ vita fuerat, mors extitit ſalutaris:grauique documento mõſtratum,nullis legionibus,opibus, potentia tutam eſſe improbitatem. exemplum editum,quod admirentur poſteri, perpetuoq; exhorreant atq; doceantur, Principum ſcelera non inuidia tantum præſenti & certo exitio vindicari, ſed æternis etiam annalium monimentis, exeerationeque:à qua improborum manes nullo tẽpore cõquieſcent. Vigeſimo tertio Martij die interfectus eſt, in ætatis flore annos natus quatuor & triginta, menſes ſeptem.regnauit annis decem & nouem,tribus minus diebus. Corpus in Alcocerio municipio ſepultum ad Do. Iacobi,vilibus exequiis, plebeio funere. inde Ioanne Rege Caſtellæ, eo nomine ſecundo,eiuſque iuſſu Madritum ſedes mutata eſt,in D. Dominici regio virginum monaſterio tumulo cõſtituto. Fernandus Caſtrius,Sanabria, & Alcantaræ Magiſtro Gonſaluo natus Dieghus Ouetus,cæſo Petro Rege,capti ſunt, eum ad omnem ſimul adeundam fortunam ex oppido ſecuti. In tantis motibus, nonnulli tamen litteris&probitate vt in tanta rerum perturbatione viri præſtantes,hac tempeſtate extiterunt in Hiſpania,in hoc numero Martinus Calatrauę Archidiaconus,patriæ Calagurris, Epiſcopatu repudiato nobilis,in tẽpli ſummi Toletani veteri Regum ſacello, ſepulcrum cum inſcriptione habet.

Caſtella Henricus potitur.

CAP. XIV.

PETRI caſu magna repetente rerum immutatio facta eſt:omnia ad victorem inclinarunt. Montielis cõtinuo dedita: Toletum aliquanto poſt rei geſtæ fama,cum prouinciam peruaſiſſet, perculſis ciuib.accedebat annonæ difficultas,quod malum in dies ſingulos augebatur : & quaſi diminutione capitis ſacramenti religione, qua fidem Petro aſtrinxerant,exoluti eſſe videbantur. Apud externos Principes ortum de Caſtellæ poſſeſſione certamen, quis potior iure eſſet.obſcuros Henrici natales cuncti accuſabant, imperio ineptos. pro ſe quiſque id habiturum putabat, in tanta permiſtione rerum &voluntatum,quod primus occupaſſet.ſic ſæpe nouos principatus conſtitui, augeri veteres à Rege Vaſconum nobiliſſima Caſtellæ oppida erant occupata, vti paulò ante dictum eſt.ab Aragonio Molina, Cagnetum,Requena,præfectorum perfidia in deditionem redactæ.Luſitanus ad totius imperij poſſeſſionem aſpirans,ſe Caſtellæ Regem ferebat,Sanctij Regis abſque controuerſia pronepos.Mirobriga,Sentica-

que it

quein eius poteſtatem redactæ. Maurus ad nouas ſpes erectus erat, conſtanti in Petrum fide (ſic videri voluit.) maior belli moles ex Anglia, Aquitaniaque imminebat. Ioannes Dux Leceſtriæ, Principis Vvalliæ frater, Conſtantiam occiſi Regis filiam in matrimoniũ acceperat: Comes Cantabrigenſium, & ipſe Principis frater Iſabellam natu minorem. dos vtrique paterni theſauri, & regni Caſtellæ ſpes, ſi armis eſſet in poteſtatem redactum. Beatrix maior Petri filia Baionę interea deceſſerat. Sic in nobiliſſimo regno vno tempore domeſtica concordia conſtituebatur, foris noui bellorum motus, terroreſque oſtentabantur. eleritate prouincialium voluntates cõirmandæ erant, hoſtium conatus occuandi. capto Montiele Henricus Hiſpam abiit lætus, ouanſque victoria. Bætiæ vrbes & oppida cõtinuo imperata ferunt: vna Carmone excepta, vbi occiſi egis filios, theſauroſque relictos eſſe ionſtratum eſt, Martino Corduba Prætco, præſtanti in Petrum fide. Rex Mauis ad ineundum fœdus vltro eſt ſoliciitus, non ſine ſugillatione maieſtatis. egni confirmandi maior, quam decos cura erat, fruſtra is conatus fuit. Reus tamen in Bętica compoſitis, finibuſue præſidio militari firmatis, Toletum diit, quo Regina coniux, filiuſq; Princeps Burgis veniſſe nunciatum erat. In vrbe pecuniæ conquirendæ rationes xcogitatę ſunt: quod externis militibus ebita ſtipendia numerare neceſſe eſſet, ertrandoque in primis præmium naatæ ad Montielem operæ, hoſte interiendo pactum. ex regia pecunia, publinifque penes quos regiorum vectigaım rationes erant, aliquanta ſumma dacta. modicum tamen id erat ſubſium ad explendam auiditatem militum ucumque, in manu ſua fuiſſe regnum, tumq; Henrico haud obſcure dictitãım: quod erga rempublicam ſuperbũ erat, Regi ignominioſum: nihil tamen tunc graue ducebat præ dulcedine regnandi Monetæ non probæ duo genera percuſſa, metallis adulteratis. vnde in p̃ſenti inopiæ ſubleuandę magnum compendium eſt factum: in poſterum, rerum venalium auctis pretiis maiori difficultate, puincia eſt implicata. vt fere in exitium vertuntur quæcunque ad redigendam pecuniam à populis, prudenter videntur excogitari. Sed vincebat omnia mite Henrici ingenium, ſuauiſſimi mores, atque in breui quamuis ſtatura corporis, flaui candidiq; oris maieſtas. Quæ naturæ bona, conciliatamque ex eo ad populum beneuolentiam conferendis muneribus augebat: vnde illi inter Caſtellæ Reges Munifici cognomen eſt factum. & erat neceſſe ad nouum regnum confirmandum, periculorum ſocios opibus ditioneq; augeri: vnde in prouincia noui multique extitere principatus. De Luſitaniæ, Aragoniæque Regibus, fama indies grauior eſſe & cura nouo Principi. Petrus Mendozius, Albornociuſque ab Henrico cũ valida manu pręmiſſi, Requenam pulſo Aragonio præſidio receperunt. Rex ipſe in Calæciam feſtinauit, vbi Luſitanos vagari paſſim per agros, graueſque præda, eoq; opportunos iniuriæ fore, erat nunciatum. Sentica obſeſſa. deinde Calæcos peruadens, in eam Luſitaniæ partẽ irrumpit, quæ Durio, & Minio fluminibus circũflua, præcipua ſoli fertilitate eſt. agris illata vaſtitas. villæ oppidaque incenſa. Bracara, & Brigantium captę. ſic bellico terrore hoſtibus oſtentato, iniuriiſq; vindicatis, retro iter flexit. Aderat Sanctius Regis frater, auro redempta libertate. Luſitanus totius certaminis diſcrimen ſubire detrectauit, viribus minor, neque ſcientia militari exæquandus. Bæticæ motus rebus Luſitanis præſidio fuerũt: vbi à Granatenſi Rege capta Algezira erat, ſoloq; æquata. memor nimirum barbarus erat

multarum cladium genti olim cauſam extitiſſe. Præterea Bertrando, externiſq; pacta pecunia numeranda erat. ea cura nouum Regem habebat ſolicitum, præſertim cum is conuitio propemodum poſtularet, in Sardiniam traijcere conſtituens, Aragoniis rebus præſidium, quæ in magno periculo erant Mariani Arboreæ reguli ſumma perfidia. Is correptis repentè armis, vrbes & oppida ceperat, non obſcurè ad totius inſulæ imperium aſpirans. Præfectus ei bello fuerat, miſſuſque ex Aragonia cum iuſta claſſe Petrus Luna Almoneciri regulus, cui & ſi cum Mariano rebelli, affinitatis neceſſitudo erat, breui operæ pretium fecerat, hoſtibus maiori quamuis numero, acie dimicare non auſis, atq; Oriſtanum cõpulſis. Ad eam vrbem inſignis Aragoniis clades eſt illata. Obſeſſi ad omnem occaſionem intenti, è ſuperiorique loco neglectum caſtrorum cuſtodiam conſpicati, eruptione ex vrbe facta, tam rapidè decurrunt, vt prius penè in caſtris eſſent, quam quid nam rei foret, cognoſceretur. ſublato truci clamore in hoſtium tẽtoria inuadunt. deſides, inermeſque opprimunt. Dux ipſe Petrus Luna, & Philippus frater perempti ſunt. Secundum eam victoriam Brancaleo Oria eatenus Mariani partes ſecutus, ob iram aliquam aut ſpem liberalioris militiæ Aragonio Regi cõciliatus eſt. venia defectionis data. verum quantum præſidij rebus acceſſerat, tanto viro in partes attracto, tantum detrimenti acceptum, Saſſari vrbe amiſſa totius inſulę principe. Berengarius Carrocius in Petri locum ſubſtitutus Bertrandus Clakinus magnis pollicitis ab Aragonio ad id bellum inuitatus, conditionem non abnuebat. & erat priuato homini honorificum, quaſi belli & pacis arbitrum ea tempeſtate eſſe, regnaque dare, & auferre pro voluntate. ſed bellũ maiori mole coortum in Gallia, ab ea expeditione retinuit, reuocauitq; in patriã. Tædebat Aquitanos Anglici imperij: exhauſto enim Hiſpanica expeditione publico ærario, Eduardus grauiſſimum tributum imperauit: quod è ſingulis familiis exigeretur. deplorabãt illi præſentem rerum ſtatum, magiſque auctor, ad quem deficerent; deerat, quam rebellandi voluntas. quod vnum ſupererat Regi Gallo ſe dedere conſtituunt. Cadurcorum ciuitas defectionis initiũ fecit. Opportuna ea occaſio Gallis viſa eſt acceptæ in Pictauienſi prælio iniuriæ vindicandæ. ſtrenuo Duce opus erat. Clakinus ex Hiſpania euocatus eſt. præterea Rex Vaſconum ad armorum ſocietatem inuitatus in Galliam abiit, tametſi ſanciendo cum Aragoniis fœdere intentus erat, Cruſato Tudelæ Decano ea cauſa in Aragoniam legato. Verum totius reipublicæ cura Reginæ coniugi demandata. profectus ex Hiſpania Chireburgum ſuæ ditionis in Nortmannis municipiũ tenuit Gallo diffiſus ob memoriam veteris ſimultatis, belli futurus ſpectator, in eam ſine diſcrimine rerum ſuarum partem inclinaturus, vnde maior ſpes oſtenderetur, Feroci inquietoque ingenio Principem lenire Gallus ſtudebat, haud ignarus paruis ſæpe momentis magnas rerũ immutationes exiſtere. legati in eam rem viri primarij. Ad Sequanæ ripam Vernonium ſitum eſt, in vtriuſque principatus finibus. in eo oppido Regum colloquium fuit. ſancita concordia. Mompellerijque permutatione Medunta, Mulanchumque iuris controuerſi oppida. Gallo relicta. verum hæc aliquanto poſt. ad intermiſſa referenda narratio eſt.

Tellius deceſſit.

CAP. XV.

HENRICVS quamuis victoria de hoſte parta, nouoque in Hiſpania imperio fundato, clarus lætuſque erat:

tot tamen circunfuſis hoſtibus in omnes partes cogitationem verſare non deſiſtebat, haud ignarus parua ſæpe offenſione victoriam corrumpi, amitti imperia. In prouincia optimus quiſque eius partes, auſpiciaque ſequebatur. ſed omnibus placere non poterat:& vt quiſque beneficio aliquo deuinctus erat, occiſi Regis cauſam tuebatur. Luſitani milites, qui Mirobrigam præſidio obtinebant, in vicinos agros excurſiones facientes, agreſtium fortunis, quæ proximæ iniuriæ ſunt, magna detrimenta inferebant. Eò cum copijs omnibus ſalutis anno milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo ineunte accurſum eſt. palatos ad prædam carpere ſperabat, vique aut voluntatem nobilem iis locis vrbem in deditionem redigere. hiberni temporis iniquitas eum conatum irritum reddidit. Regni conuentus, Mirobrigæ obſidione ſoluta, Medinam Campeſtrem indicti ſunt. pecuniæ conquirendæ cura ſolicitabat: nam quæ adulteratis metallis confecta erat. in militaria ſtipendia, Ducumque præmia impudenti eorum auiditate omnis erat conſumpta. Clakino, duodecim aureorum myriades debebantur (more Romano quadragies octies ſeſtertium) Petri Regis proditi pactum precium, ingens ea tempeſtate ſumma. impendebant noui ſumptus ad regni motus pacandos. Ergo noua pecunia ingens iis conuentibus imperata. Iacobus Balearis, Rex Neapolitanus Clakino deditus eſt, pro ſeptuaginta aureorum millibus, quod libertatis pretium Regina coniux locupletiſſima erat pollicita. reliquum auri pondus repræſentatum. Soria, Almaſanum, Atienſa, Montacutus, Molina, Seronque adiecta. eo principatu, iis opibus, partaque nominis immortalitate clariſſimus ad nouas ſpes in Galliam receſſit. Maurellus Fiennus Magiſter equitum in Gallia erat. eo abdicante imperium militare Clakino delatum. eo Duce Anglorum conatus, Galliam vrentium repreſſi. res præclare geſtæ. hoſtes nunc ferro, nunc arte, multis locis victi:& quæ ſuperiori tempore erat amiſſa, Gallicæ genti gloria bellica reſtituta eſt. Inter Aragonios & Vaſcones Dertuſæ concordia ſancita, armorumque ſocietas aduerſus communes hoſtes: re iunctis viribus Henricum inuadere erat propoſitum. oppida Saluaterra, Regaleque Aragoniis, in quorum ditione ab antiquo fuerant, à Regina Vaſconum ſunt reſtituta. fœderis conſtituendi præcipui auctores Bernardus Pompelonenſis Epiſcopus, Cruſatus Tudelæ Decanus: quos rebus gerendis proficiſcens Rex coniugi conſultores, adiutoreſque adiunxerat. In Caſtella cui primum parti occurreretur ſuſpenſis animis conſultabatur. Petrus Sarmentus Caſtellæ Antelatus cum aliquot cohortibus in Calæciam dimiſſus, vbi recens Luſitanis armis Tude, Cõpoſtella, Brigantinuſque portus erepta erant. eodem Tellius Regis frater venire iuſſus, rebus præſidium. cũ robore exercitus, Rex Hiſpalim regni conuentu, qui Medinę erat, ſoluto maturauit: vnde maius periculum oſtendebatur, infenſis Mauris, Luſitana claſſe ea littora vexante, Bætiſq; oſtium obſidente, Carmone rebelli. Commodũ accidit cum Mauris à D. Iacobi, & Alcãtaræ Magiſtris, qui limiti præfecti fuerant, inducias pactas eſſe, vſu ſalutares, bello meliores, Regi gratas, tot vno tempore hoſtibus impari futuro ſi p partes bellum eſſet. Aduerſus Luſitaniæ claſſem, in qua ſedecim triremes erant, naues aliæ quatuor & viginti, Hiſpali viginti triremes Henrici iuſſu inſtructæ ſunt, armamentorum penuria maxima, quæ á Petro Rege Carmonem illata erant: in eo ſpem habente, ſi rebellãdi occaſio eſſet Hiſpalenſibus ablata miſeram principatus conditionem. ergo ex vltima Cãtabria nouę euocatę, aduectęq; naues

quibus hoſtium claſſis impar fuit. amiſſis tribus triremibus, ne tẽtata quidem pugnæ ſpe diſſipata, in Luſitaniamque reiecta eſt. & erat imminuta numero, quod cum triremium parte Martinus Eborẽſis, Ioannes Syluenſis Epiſcopi Barcinonem miſſi erant, de fœdere ineundo ad Aragonium legati. fœdus ijs agentibus inter vtranque gentem ſancitum aduerſus Henricum. Murcia, Concha, aliaque finitima oppida Aragonio pacta. reliqua Caſtella Luſitano relinquebatur, ſe iam eius prouinciæ Regem publicis tabulis adſcribenti. additumque vt Eleonora Aragonij filia Luſitano nuberet, dote centum florenorum millibus. Verùm hi omnes conatus effectu caruerunt, Luſitano alienis amoribus diſtricto, Aragonio de Sardiniæ bello ſolicito. Quo tempore omnino Idibus Octobris Tellius Viſcaiæ regulus in Calæcis obiit, cunctis vitæ officiis æquabilis, multis exercitus calamitatibus, fratri Regi ad extremum infenſus. quæ occaſio extitit in vulgus iactandi noxio medicamine infectis viſceribus occiſum. mendacio habita fides eſt, ſic arbitror. Defuncti principatus Laræ, atque Viſcaiæ Ioanni Regis filio à patre datus, in Regum ditione ſtabili poſſeſſione manſit ad noſtram ætatem. Corpus Palentiæ in D. Franciſci ſepultum. inferiæ ex ritu Chriſtiano datæ, funuſque magnificè factum eſt.

Regis Luſitaniæ nuptiæ.

CAP. XVI.

MVLTVM erat profectum factis cum Mauro Rege induciis, Luſitana claſſe noſtris littoribus prohibita. Carmona ſupererat: cuius rebellio non ad vnius modo expugnandæ vrbis moram, ſed ad totius belli ſummam pertinebat perfugium omnibus, quibus præſens rerum ſtatus diſplicebat. magno eos numero eſſe, neceſſe fuit, milites veteranos ſcientia militari præſtantes. vis omnis belli in id oppidum conuerſa eſt. Anno eiꝰ ſeculi ſeptuageſimo primo inchoante omnibus copiis circunſeſſa. diuturna, ac difficilis obſidio fuit. pro mœnibus varia ſæpe fortuna pugnatum erumpentibus oppidanis, ſæpeque haud impari acie ſtantibus: tanta animorum confidentia, vt per diem nunquam portas clauderent, nunquam oblatum ab hoſtibus certamen detrectarent. Die quodam omnia è mœnibus ſpeculati poſt meridiem, cum Solis ardor vehementiſſimus eſſet, neglectis caſtrorum cuſtodiis improuiſo eruptione facta, hoſtium munitiones inuadunt, perrumpuntque. regium tabernaculum petunt, Principis cæde finem bello facturi. Diui indigetes Hiſpaniæ eo die rempublicam texere. nonnulli periculo permoti Carmonenſium impetum ſuſtinuere. acceſſere alij. diu intra munimenta pugnatum. cruenta funeſtaque illis audacia fuit. Sub hæc regij quoniam vi parum profecerant, ad artes conuerſi allatis ſcalis ad mœnia noctu ſuccedunt. quadraginta milites ſcanderant, turrimque cẽperant. trepidatio toto oppido facta, quaſi amiſſo oppido. mox obſeſſi receptis animis hoſtes repellunt. deſilientium pondere fractæ ſcalæ. capti alij. de iis aduentu Martini Cordubæ ſupplicium ſumptum: quod Henrico Regi graue fuit, Martino exitium abtulit. fame tandem oppreſſis omnibus, deditionemque facientibus, quamuis incolumitatem pactus Hiſpali peremptus eſt. qua in re violatæ fidei dedecus erat: ſed Rex priuatum dolorem, militum cędem nobiliſſimi viri interitu, qui Calatrauæ Magiſter fuerat, vltus eſt. Petri Regis theſauri, filijque innocentes in Henrici poteſtatem venerunt, paterna ſcelera diuturna captiuitate luituri. Alfonſi Regis cineres, vt ipſe teſtamento cauerat,

Cordubam Henrici filij cura translati ſunt. Retro aram templi maximi Alfonſi patris, Ferdinandiq; aui, tumuli extāt ſacello dicato, lignei quidem & humiles, non ineleganti tamen opere inciſi ſculptoris arte. A Petro Velaſco Sentica Luſitanis erepta, atque in Henrici Regis oteſtatē redacta. Calæciæ motus comreſſi. Ferdinandus Caſtrius qui ſe fuga d Luſitanos contulerat, eorum mouum concitator, acie ſuperatus à Mauico Sarmentoq; pro Caſtellæ Rege coiarū Ducibus. ijs cladibus fractus Luſianus (molli effœminatoque voluptatius corpori acer & vehemēs animus deinctus eſſe non poterat) ad ineundam um Henrico pacem pronior eſſe cœit. Alfonſus Guſmanius Gibraleonis gulus, facta ab vtroque Rege poteate Kalendarum Martij ad Alcautium Luſitaniæ oppidum concordiæ inr vtranque gentem auctor extitit ea le. Vt oppidis, quæ belli tempore erant niſſa Luſitano redditis, Eleonora Henci filia coniux eſſet. Mirobriga, Valenque in Turdetanis, in Calæcis Monregio dotali. Luſitani imperij augendi agna opportunitas erat: ſed omnia ruertit dira tetri amoris flamma, quo ſitani animus Eleonoræ Meneſiæ dectus erat, vt eſt ante demonſtratum, amplius quod ex ea Beatrix filia nata it. prorſus nouo quod offerebatur cōgio repudiato, reſtitutiſque per legas vrbibus, quas ceperat, amicam ſibi his nuptiis iungere ſtatuit. Auſpices llius Barceloſij Comes nouæ nuptæ ruus, Mariaque eiuſdem ſoror gerna. multarū ea res calamitatum exticauſa. ciues Oliſiponenſes correptis dolore armis, in regiam impetum unt; ſugillari maieſtatem eo coniudictitantes, fœdari Luſitani nomigloriam. Nihil obiecto periculo obatus Luſitani Regis animus moue- Portum vrbem ſe clam ſubducens, ijs locis publice nuptias confecit. ſic cōcubinæ nomē Reginæ appellatione mutatum eſt, addita ampla ditione, iuſſiſque omnibus nouæ nuptæ manum oſculo petere. quod regij etiam fratres præſtiterunt, vno excepto Dionyſio, qui facere palam recuſauit: tanta ex eo Regis iracundia, vt pugione diſtricto vindicare vellet: Dionyſius latebras captare cogeretur, donec ſe totum ad Henrici Caſtellæ Regis amicitiam tranſtulit. Noua Regina ex eo tempore Regis, rerumq; potens, quaſi veneficio virum dementaſſet, omnia pro arbitrio gubernabat. Acunij proceres ob memoriā prioris coniugij, & quoniam Oliſiponenſis tumultus auctores extiterāt, ſolum exilio vertere compulſi ſunt Reginæ metu. Eius cognati & neceſſarij nouis principatibus aucti. Ioannes Tellius patruelis Vianæ Comes Lupus Soſa, Maria ſorore genitus, eius militiæ Magiſter inſtitutus, cui à Chriſto nomen eſt: alijs alia oppida data. plurima gratia, potentiaq; Ioanni Andeiro. Natione is Calæcus erat, atque Orenij Comes creatus. eo Regina multum & familiariter vſa, remotis ſæpe arbitris mutui ſtupri ſuſpicionem prębuit: vulgoque iactatum, filios ex ea conſuetudine Regi ſuppoſitos, mendacio an ex fide non ſatis compertum erāt. & ſæpe veritas vulgi rumoribus prona in deterius perſuaſione publicaque inuidia corrumpi conſueuit. Fine huius anni ab Henrico Rege Tauri, regni conuentus habebantur. in ijs conuentibus, reſtitutis à Luſitano vrbibus, quæ priori tempore occuparat, quæ illi res magnam inuidiæ partem ad populum conflauerat: de ijs oppidis deliberatum, quæ Vaſconum præſidiis in Caſtellæ finibus tenebantur: ſancitumque vt primo tempore armis, ſi voluntate detrectarent, in poteſtatem redigerent. Iudæi & Mauri, quorum erat numeroſa multitudo noſtris confuſa, vti inſigni nota diſtincti eſſent,

mandatum eſt. Pecuniæ non probæ valor imminutus. antiquare non eſt viſum, ob ærarij publici tenuitatem. Secutum aliud certamen. Behetrias, quarum erat magnus numerus in vlteriore prouincia, præter quas D. Bernardi Magiſtro ablatas fuiſſe monſtratũ eſt, certis Principibus addicere, Regi erat propoſitum. ex promiſcua libertate mutandi dominos magna incommoda extare dictitabat. interceſſere proceres priuati compendij cauſa: tametſi alia ſpecies obtendebatur. Itaque eo conatu ceſſatum eſt. Talauera Reginæ detracta in ditionem Toletani Præſulis cõceſſit Alcaraſti permutatione abs Rege data. Ea meritis Gometij Manrici Toletani tum præſulis gratia fuit: cui Iepes etiam municipiũ acceſſit eiuſdem Regis donum. Copiæ militares aduerſus Vaſcones miſſæ, inito cum Regina Vaſconum fœdere, continere impetum. conuenit inter eos, vti oppida de quibus controuerſia erat, penes Gregorium eo nomine XI. Romanum Pontificem, quaſi ſequeſtrum eſſent. Is principio huius anni, in Vrbani defuncti locum ſuffectus erat, patria Lemouicenſis, reſtitutis Romanis Pontificibus in antiquas maiorum ſedes, nobilis, clarusque. Petrum Barroſum Toletanum ciuem, Hiſpalenſem tum Præſulem donauit purpura prius, deinde Petrum Lunam viros nobiles & eruditos in primis. Prior quarto poſt anno Auennione deceſſit, alter Benedicti nomine diu Pontificatum exercuit. Additum in Regum fœdere, vt pontificius Legatus, quẽ venturũ propediem conſtabat, de omnibus controuerſiis diiudicaret. Ioannes Arellanus domo Vaſco, magnis ab Henrico beneficiis obſtrictus (nam operæ nauatæ Camerorum principatum præmiũ acceperat) ea oppida Pontificis nomine obtineret, ſacramento adactus, ei redditurum, cui lite diſceptata iudicatũ eſſet. ſic in præſenti à vi, armiſque temperatum eſt. Paulò poſt Henricus Burgos profectus contra fœderis conditiones, miſſa militari manu, Saluaterram, Campeſumque Vaſconibus abſtulit. Victoria, Lugruniumque nullis artibus ad mutandam fidem tunc potuerunt adduci.

Alia inter Reges fœdera.

CAP. XVII.

MAIOR ab Aragonio belli metus
impendebat, acerrimo, infenſoq
hoſte. multæ ſimultatis cauſæ extabant
noua acceſſerat: Iacobum Balearem
cuſtodia emiſſum, contra quam Arago
nius egerat per legatos: nam paterno
principatus armis repetiturum, dubium
non erat. Actum de armorum ſocietat
inter Aragonios Leceſtriæque Ducem
conſtituenda, iunctiſque viribus Caſtel
læ Rege impugnando. ſed eos conatu
bellum in Gallia grauiſſimum inter An
glos, Francoſque renatum, retardabat
Aragonium præterea belli Sardici cur
ſollicitabat, metusque ne Iacobus Balea
ris Galliæ viribus, vbi magni delectu
habebantur, Ruſcinonenſes fines inua
deret, quod fore propediem fama erat
Conuenarum Cardinalis, à Gregori
Pontifice, de pace inter eas gentes Lega
tus, in Aragoniam appulit. Ne armis di
ſceptare eſſet neceſſum, omnium cõtro
uerſiarum arbitrium, Romano Pontif
ci permiſſum, graui mulcta indicta,
quis pactas Ianuarij quarto die ſalut
anno milleſimo trecenteſimo ſeptuag
ſimoſecundo inducias violaret. Vari
Henrici tergiuerſationibus verentis
Pontifex Aragonio æquior eſſet, cõco
diæ ſanciendæ tempus extractũ eſt. T
de, quam vrbem Sanabria, alijque in L
ſitaniam profugi occuparant, circun
ſeſſa: atq; in Henrici poteſtatem ijſde
diebus redacta eſt. Duodecim Caſtel
triremes Gallo Regi amico, & fœder
to, aux

:o, auxilio miſſæ, ob memoriam accepti
beneficij. Ductor Buccanigra, maris
Præfectus,gloria belli,ſanguiniſque no-
bilitate præſtans,adiuncta Gallica claſſe,
ex & triginta Anglicas naues nauali prę-
io vicit, cepitque ad Rupellæ littus. vi-
ctoria cũ primis ea ætate celebrata. Vrbs
antonum firmiſſima in Gallia Rupella
ſt, Anglicoque præſidio tenebatur. quo
eiecto in hoſtium ditionem redacta eſt.
iri nobiliſſimi capti, ipſeque Anglicæ
laſſis Dux. Magnum auri pondus, mul-
ı pretioſa veſtis, victoriæ monimẽtum,
perę merces, Burgos vbi Henricus erat,
lata. Erant Aragonio Regi ex Eleono-
ı Regina Siculi Regis filia, tres filij ſu-
erſtites: Ioannes regni hæres futurus,
lartinus, Conſtantia Conſtantiam Fri-
erico Regi Siculo nupſiſſe mõſtratum
t. Maria Lupi Lunæ proles vnica Bar-
none menſe Iulio Martino iuncta eſt,
unæ, atque Segorbij principatu dotali.
erica à patre Rege addita. neque mul-
poſt, idem equitum Magiſter in Ara-
nia eſt conſtitutus. Iiſdem diebus, Io-
ni maiori eius Regis filio Mata Ioan-
s Armeniaci ſoror deſponſa eſt. dos di-
ı, centum quinquaginta Francorum
llia. nata ex eo coniugio Ioanna Mat-
ei Fuxenſis Comitis quondam vxor.
guſti vigeſimoſecundo die Bernardi-
nepoti Bernardi Cabrerę ex filio Au-
Comite per hæc tempora defuncto,
ta oppida à Rege reſtituta, Auſa vr-
tantum excepta, cum ſubiecto cir-
m ad quartum lapidem agro. miſeri-
dia erga nobiliſſimam familiam ſuc-
ſerat: conſcientiaque tanti viri iniu-
perempti, Regem Reginamque vre-
. Inter Caſtellam & Luſitaniam, ma-
i quàm ante mole atque periculo bel-
ı renatum. multæ Cantabricæ naues
o, calybe, aliiſque mercibus, vt ſoli
ura fert, onuſtæ à Luſitanis erant in-
eptæ, qua cauſa incertum: niſi quod
sfugis, quorum erat magnus nume-
rus, pacem inter vtranque gentem con-
ſtare ægrè erat, veritis, ne per conditio-
nes, vti antea erat factum, ad ſupplicium
hoſti dederentur. Sentica quo Henricus
acceſſit bello comparando intẽtus, miſſi
feciales res repetitum, & niſi eſſet ſatisfa-
ctum, bellum denunciatum. Ab his ini-
tiis ventum ad arma. Alfonſus Henrici
filius ex impari matre in Galæcia curare
iuſſus. Buccanigræ mandatum, vti Hi-
ſpali duodecim triremibus inſtructis
Luſitaniæ littora vexaret. inteſtina gen-
tis diſſidia, præclari facinoris opportu-
nitatem dabant. ad Senticam vrbem,
quod grauiſſimum impedimentorum
erat relictum. Rex ipſe in Luſitaniam
irruit. vbi ventum in hoſticum eſt, a-
gros populatur, pecora abigit, villas,
vicoſque incendit: Almoida, Cillori-
cum, aliaque oppida capta ſunt fine an-
ni. Quo tempore Guidonem Bono-
nienſem Cardinalem à Gregorio Pon-
tifice Legatũ veniſſe in Hiſpaniam nun-
ciatum eſt. rogat Henricus vti eius ad-
uentum Caracæ operiretur, vbi Regi-
na morabatur. negat ille cùm tantum
belli eſſet excitatum, ad quod compo-
nendum, miſſus eſſet in Hiſpaniam. er-
go continuato itinere Mirobrigam ap-
pulit, vtrunque Regem adire conſti-
tuens. Vrebatur Luſitania belli flam-
ma, proximique anni principio mille- 1373.
ſimi tcecenteſimi ſeptuageſimitertij Vi-
ſeum, cui olim oppido Vico aquario
nomen fuiſſe creditur, expugnatum
eſt. Conimbrica tentata. belli impe-
tus Scalabim verſus eſt: vbi Luſitanus
Rex ſtatiua habebat: & prœlio cum eo
decernere Henrico erat propoſitum.
detrectat ille certamen, minori copia-
rum numero, ſuorumque voluntati
non ſatis credens. nam Dionyſius fra-
ter hoſti ſe adiunxerat, Dieghi Pacie-
chi opera, cui iam Begiar in Caſtel-
la principatus erat Henrici dono. is
Dionyſium anxium aggreſſus horta-
tur, vt

tur, vt cõtumeliarum quæ à fratre extabant pœnas petat, Henricum ſecutus. facileque, vt ita faceret, perſuaſerat, in parteſq; traduxerat. Ergo ſpe totius certaminis abiecta, Oliſiponem itum eſt. ſuburbia, quæ ea tempeſtate muro cincta non erant, primo aduentu occupata. pulcherrimis ædificiis iniectus ignis. pars vrbis ſuperior, propter mœniũ firmitatem propugnantiumque virtutem expugnata non eſt. multæ tamen naues in portu qua combuſtæ, quà captæ ſunt à Caſtellæ claſſe. ingens præda fuit, multi captiui. Cardinalis Legatus inter Reges commeare non deſiſtebat, nullum laborem, nullũ vitæ periculum recuſare quo pacem reuocaret. Eo annitente ad quintum Kalend. Aprilis fœdus his conditionibus factum eſt. Oppida vtrinque redduntor. Caſtellæ perfugæ omnino ad quingentos equites Luſitaniæ finib. arcentor. Beatrix Luſitani ſoror, Sanctio Alburquerquij Comiti. Iſabella eiuſdem filia furto genita, Alfonſo Henrici filio Gegionis Comiti nubunto. Regum & Cardinalis colloquium ad Scalabim in medio flumine fuit. ibi concordia inter Reges ſanctiſſimo iureiurando ſancita. obſides à Luſitano dati. nuptiæ, vt inter eos conuenerat, in eo oppido celebratæ Sanctij Beatricisque. Iſabella octo tantum annos nata, viroque immatura, in Henrici poteſtatem tradita eſt. Sic pace cõſtituta è Luſitaniæ finibus diſceſſum. Vis belli in Vaſcones verſa. ad D. Dominici Calſadij fanum, Caſtellæ copiæ progreſſæ erant. Legati pontificij opera, priuſquam ad manus veniretur, ea etiam parte cõcordia ſancita. Lugrunium, Victoriaque Caſtellæ Regi reſtituta. Inter Eleonoram Henrici & Carolum Vaſconis filios pactæ nuptiæ. Centum viginti aureorũ millia Vaſconi certis penſionibus numeranda erant dotis nomine: & propter eos ſumptus, quos ijs oppidis muniendis, quæ reddebantur, tolerare neceſſe fuerat. Ad Briones municipium, in finibus vtriuſq; regni, Regum colloquium fuit. ibi Carolo puero Vaſconis filio & Eleonoræ ſponſalia data. initæ pacis conditiones fore ſtabiles, Petrus minor Caroli frater obſes fuit, in Caſtellæ regia educandus. Bernardus Pompelonenſis Epiſcopus, Cruſatus Tudelæ Decanus, quos rebus gerendis à Vaſcone adhibitos quo tempore in Galliam abiit dictum eſt, eo reduce in Hiſpaniam ſolum exilio vertere compulſi ſunt. rei malè geſtæ crimen imponebatur, & Præfectorum ſæpe periculo peccatur, quamuis nulla propria noxa, præſertim apud feroci animo Principes, atque implacabili, qualis Carolus fuiſſe memoratur. Cruſatus inſidiis exceptus peremptuſque eſt. Bernardus fuga felicior Auenionem euaſit: deinde in Italiam tranſcendit Gregorij Pontificis comes.

Pax cum Aragonio Rege.

CAP. XVIII.

SOLVTO Brionenſi Principum conuentu, fundataq; publicæ in Hiſpania tranquillitatis ſpe, Henricus quidem in Carpetanos diſceſſit: Carolus ſeſe in Vaſcones retulit. ſolicitaſſe eum quoſdam perſuaſiſſeque, vt Regem Francum veneno perimerent, fama erat. venenarij deprehenſi, capite pœnas ſoluerunt. Regina Vaſconum eius criminis auertendi deprecandique cura in Galliam miſſa. Rex ipſe Madritum abiit, vbi Caſtellæ Rege conuento eum à Gallica amicitia deducere conatus eſt. diſceſſuros Anglos ab armis, neq; de regno amplius cum Leceſtriæ Duce futurum certamen, ſi Walliæ Principi ea pecunia repræſentata, quæ à Petro Rege ſtipendij nomine pacta erat, Gallicę amicitiæ Anglicã præferret. Henrico aduerſus Gallum neque votum erat neque animus, ſuperiori

ſuperiori beneficij memoria obſtricto. itaque ſe facturum præcisè negauit: non recuſare tamen, pace inter eos Principes facta, tertium ad fœdus accedere: pecuniaque præbita Anglo ſatisfacere, quantam deſignati arbitri iudicaſſent. Sic Vaſco inani conatu Pompelonem, Henricus in Bœticam abiere. ſubſecutum eſt nouum certamen de regni parte. Maria Ferdinandi Cerdæ filia, ex Ioanna Ioannis Laræ cognomento Coclitis ſorore germana, Alanſonio Comiti in Gallia nupſerat, regio ex ſanguine nobiliſſimo. numeroſa prole felix, cognatiſque cæteris in Hiſpania extinctis, Viſcaiæ Laræque principatus materno iure repete- at. miſſus in eam rē legatus apud Hen- icum Regem, Burgis quò is venerat ætica obita, cauſam diligēter egit. gra- e erat amplam ditionem ad Gallos pro- eres redire. legibus reſiſtere & æquitati efas. arte Gallici conatus deluſi ſunt. eſpondet Rex, ſe quidem paratū duo- us Mariæ filijs, Laram Viſcaiamq; red- ere, modo in Hiſpaniam reducibus do- icilio ſtabili. detrectant illi conditio- em, amplis principatibus, opimiſq; ſa- rdotiis in patria aucti, Regum fauore propinquitate præpotentes. Arago- us ad iungendas cum Anglis vires ſol- itatur, legato in eam rem Spinula ci- Genuenſi: Murciam, Concham, So- m, contributaque ijs vrbibus oppida, ctoriæ præmium Aragonio futura, ſi mmunibus armis Caſtellæ regnum enrico eſſet ablatum. cautior is Hen- i amicitiam præferebat, bellica gloria tempeſtate clariſſimi, ſuorum gratia eualidi: præterea rerum potientis, vi- ique. & erat ſi bellum exiſteret Ara- nio formidabilis propter rerum loco- nq; notitiam: & quoniam exilij tem- re magnam ſibi Aragoniæ nobilitatis tem adiunxerat. Occulta lege fati o- ntis ac reſponſis Henrico Hiſpaniæ num deſtinari, Aragoniæ etiam opi- nio erat: terroreſq; de cœlo multorum mentes conturbabant, horrendo terræ hiatu, motuque multis oppidis ea Aragoniæ parte, vbi Ripagorſa ſita eſt, euerſis menſe Februario. Superſtitioſo homines ingenio, ea parte cladem prouinciæ imminere interpretabantur. dictis fides paſſim adiuncta, quod multæ cohortes Gallicæ Balearis ſtipendio conductæ ad fines Ruſcinonenſes tenderēt irrumpere paratæ. Itaque Anglici conatus vani fuerunt: & de Regibus Caſtellæ atq; Aragoniæ inter ſe concilian- dis Ludouici Andegauenſis præcipua diligentia agebatur, Carcaſone ſeſe tenentis, in eamque curam intenti. metus ne Angli, perpetui Gallorum hoſtes, rerum potirentur in Hiſpania ſollicitabat. Miſſi ea de cauſa ad Aragonium legati. Eleonoram filio ſuo antea deſponſam reddi Henricus poſtulabat. neque recuſabat Aragonius honeſtiſſimam conditionem, modo ijs vrbibus redditis, quæ priori tempore pollicitus erat. Excuſabat Henricus ſibi profugo atque exuli nullam opem allatam: contra cum hoſte infenſiſſio fœdus pepigiſſe. placuit totius controuerſiæ arbitrium Guidoni Cardinali Legato permitti, pace inter Hiſpaniæ gentes cōſtituenda, quàm antea feliciori. Quo tempore hæc in Aragonia agitabantur Octobris die quintodecimo, Gregorio Pontifici ratio viuendi probata eſt: quam ij monachi cōſectantur in Hiſpania, quibus à Diuo Hieronymo nomen eſt, copijs, ædificiorum amplitudine, diuinas laudes concentu ſuauiſſimo decātandi ſtudio, clauſuræ patientia præcipui præ cæteris atque præſtantes. natiuis lanarum coloribus extra veneto intus candido diſtincti. Quidam viri Itali pietatis ſtudio incenſi, non procul Toleto ad pagum cui Siſlæ nomen tunc erat, domicilium conſtituerunt, ab hominum conuentu ſecretum. Horum vitæ genus, propter

excellentem ſanctitatis opinionem æmulati alij ſeſe illis adiunxerunt. Viri in eo numero primarij, Fernandus Iuanius templi Toletani Canonicus, Pechæ fratres, Alfonſus Petruſque: hic regius cubicularius, ille Giennenſis Epiſcopus. Primum huic ordini monaſterium, legibus inſtitutisq; temperatum prope Caracam ſupra Lupianam pagum. Regum Principumq; munificentia deinde multa alia fundata ſunt. ab his Iſidoriani monachi prodierunt annis cõſequentibus. Barcinone inter Reges Caſtellæ Aragoniæque, menſe Decembri, cum de pacis conditionibus non conuenirent, pactæ induciæ ſunt, vſque ad feſtum Pentecoſtis: quo die illapſi in Apoſtolos diuini Spiritus memoria celebratur. Ioannes Emporitanus Comes Aragonij patruelis, generque, Ioanna vxore Aragonij filia, Ioanneſque Arellanus pro Henrico Rege Legatus, induciarum auctores. Iccium, qui portus in Morinis eſt, Galliæ Belgicæ parte, Leceſtriæ Dux cum validis copijs transmiſerat. adiunctus Ioannes Dux Armoricus, qui eius ſororem coniugem habebat: eoque Anglicis partibus fauebat, à Franco alienus. ab his finitimi Atrebates & Veromandui rapinis, ferro, incendiis vexati: verſo mox in Aquitaniam itinere, Ligeris traiectus. ventum Burdigalam. Hiſpaniæ inferre arma cogitabant, atq; Caſtellæ regnum inuadere. Aragonij Vaſconesq; ad belli ſocietatem miſſis identidem legationibus ſolicitati. prudentiores illi pro incerta præmiorum ſpe, in certum exitij periculum incurrere detrectabant: fortunam, vt plerique mortalium, in conſilio habituri, alieni periculi ſpectatores. Henricum eius tempeſtatis amouendæ cura ſollicitabat. Burgos vbi ſe tenebat, copiæ ex vniuerſa ditione cõtractæ ſunt. noui habiti delectus. veterani nominatim ad ſigna euocati. Affuere proceres periculo permoti, & ſtudio in ſuum Regem incenſi: illi etiam, qui ſuperioribus bellis alieno animo fuerant, promptitudine, diligentia, alacritate, fidem approbare cupientes. diſſidere antea ſolitos commune nunc externi imperij odium iunxit. Noua & inopinata re omnium animi conturbati ſunt. eodem appulſus Sanctius Alburquerquij Comes in tumultu nocturno peremptu eſt: cum eius & Petri Mendozæ milite de hoſpitiis decertarent, ad compeſcendos tumultuantes famulos, heri eſſen progreſſi, ad quartumdecimum Kalendar. Aprilis, eius ſeculi anno ſeptuageſimo quarto. Fratris caſu Henricus, pro eo ac par erat, commotus, vindicta tamen abſtinuit culpæ per imprudentian commiſſæ. Beatrix Sanctij vxor grauida, Eleonoram deinde peperit, Aragoniæ olim Reginam. Caſtra regia Bagnares municipium promota. ijs locis recenſite copiæ. equites ſex millia ducenti, pedites quinque millia inuenti: virtute quam numero validior manus: parataque quocunque ſubita armorum vi aduocaſſet, eo occurrere: bellicumqu terrorem, tum Galliæ, tum Aragoni finitimæ intentans. nam pactum induciarum tempus exibat: & Angli imminuto numero belli Hiſpanici cogitationem intermittere nunciabantur. Philippus Burgundus, Ioanneſque Vienna maris Gallici Præfectus, magni nominis Dux, palantes, vagos, prædaque graues toto itinere magnis cladibus oppreſſerant. ſic ex triginta hominum millibus, vix ſex millia Burdigalam peruenerunt. Rei bene gerendæ occaſio offerebatur, pellendi Anglos ex vniuerſ Gallia: quos belli fortuna deſtituiſſe videbatur verſa ad Gallos. Ludouicus Andegauenſis Henricum monet, vti iunctis viribus Baionam in Tarbellis obſideant. ad tuendam nominis exiſtimationem, ea res pertinere viſa eſt: ſi tantum virium fiduciæque ineſſe, perſua-

ſum ho

ſum hoſtibus eſſet, vt non tantum ad bellum propulſandum, ſed etiam ad inferendum idonei eſſe viderentur. Obſeſſa ea vrbs ab Henrico eſt extremo mẽſe Iunio. verùm continuis imbribus impedita opera, commeatus inopia, finitima cantabria ob locorum ſterilitatem malignè ſuppeditante, feſſis omnibus, re infecta eſt diſceſſum. & Ludouicus Andegauenſis contra quam erat pollicitus venire non potuit, aliis curis diſtrictus. In reditu Bertrando Gueuaræ eius familiæ principi Ognatij regulo, nauatæ operæ Lenitium eo tractu oppidum præmium fuit Henrici Regis dono, nimia liberalitate profuſi: quod poſteri retractarent. Auguſto menſe Iacobus Balearis in Ruſcinonenſem agrum peruenit. numeroſæ validæque copiæ ſequebantur, quibus Aragoniæ vires impares erant futuræ, ſi vniuerſo prœlio decertandum eſſet. vicit tamen eius gentis fortuna. variæ manus vicinis locis diſſipatæ exiguo fructu ſunt. hominum tantùm & pecorum prædæ abactæ. vis mali in vrgelitanum tractum potiſſimum incubuit. Alia parte Bearnenſis regulus & Gotifredus Recco Armoricus, quibus ampla ditio in Caſtella erat, ſiue Henrici permiſſu, ſiue ſua ſponte Borgiæ agros irruptione facta infeſtos reddiderunt. tentata oppida. villæ agrique incenſi. A Granatenſi Franciſcus Perellus interceptus, quem Aragonius in Angliam mari legatum miſerat, auxilia pacemque expetitum. Catalaunis mercatoribus iniecta vincula. Captæ Granatenſis nauis ad Tunetanum littus à Petro Bernardo Aragonio dolor ſtimulabat: ſimul Henrico Regi gratificari cupiebat. In tantis calamitatibus, tantiſque periculis, quò ſe Aragonij verterent? vnde euocarent auxilia? Henricus ſanari Aragonium, quàm perire mallebat, memor eius ope, tantum imperium acceſſiſſe. Ioannes Arellanus & Salmanticenſis Præſul rurſus de pace legati, Barcinonem appulere. Ipſo tempore Vaſconum Regina in Eburouicibus deceſſit, die tertio Nouembris. eius lacrymis multa marito ſcelera antea condonata fuerant: nunc fratris Regis aures ſuis precibus obturatas dolebat. is dolor ægritudinem, & ex ægritudine mortem attulit. Corpus in D. Dioniſij ad maiorum buſta tumulatum eſt. exequiæ regio apparatu ſplendidæ factæ. Noua marito inuidia ad populum concitata, eorum propinquis & neceſſariis vindicatis, quos hoſtium partes in ea temporum calamitate ſecutos eſſe conſtabat. bona publicata. ipſi exilio ſuppliciiſque mulctati. quæ mala ſi ipſis auctoribus inflicta eſſent, vindictæ dolor excuſari potuit: nunc alienam culpam innoxij luebant. Grauius atque atrocius fame, quam bello Aragonia vniuerſa conflictabatur. aduecto ex Africa frumento, inopia vtcunq; leuata. id incommodum ſalutem rebus attulit. hoſtium copiæ eo malo compulſæ, in Caſtellæ fines diſceſſere principio anni milleſimi trecenteſimi 1375 ſeptuageſimiquinti. ipſe Balearis Princeps ex morbo continuò deceſſit. Corpus Soriæ in D. Franciſci ſepultum eſt. Iſabella, Montis ferrati Marchioni iuncta coniugio fratrem in eam expeditionem ſecuta erat, ſpe paternas iniurias vindicandi. ea Duce Gallorum copiæ in patriam reductæ ſunt. Paterna iura Ludouico Andegauenſi ea lege data, ſi armis Aragonios inuaderet. Vnde noua contentionum materia extitit, vix inter Aragoniæ & Caſtellæ Reges pace conciliata, opera. Ioannæ Caſtellæ Reginæ, eo etiam Almaſanum appulſæ. venere etiam Archiepiſcopus Cæſarauguſtanus, Ceruelloniuſque ab Aragonio legati. ijs agentibus concordia

pridie Idus Aprilis confirmata eſt, his conditionibus. Eleonora Aragonia Ioanni Principi antea pacta, nuptura redderetur. Dos dicta ducenta florenorum millia: quæ Henricus belli ciuilis initio mutua ab Aragonio acceperat. Molina Caſtellæ Regi reſtituta. Aragonio in belli ſumptus centum octoginta florenorum millia pacta, certis penſionibus numeranda. Eius concordiæ lætitia, quam diuturnam fore ominabantur ſuæ quiſque ſpei indulgentes, in vtraq; prouincia conuiuiis, ludis, ſpectaculis, publicaque gratulatione celebrata eſt. ex tantis motibus, tantiſque tempeſtatibus in vniuerſam Hiſpaniam exoptatam tandiu tranquillitatem reuocari gaudebant ſcilicet, atque ſperabant.

Principum nuptiæ.

CAP. XIX.

FVit hic annus non Hiſpaniæ fauſtus, ſed orbi terrarũ vniuerſo, quàm latè gens Chriſtiana fuſa erat. Gregorius vndecimus Pontifex Maximus pontificium decus in veteres maiorum ſedes, & celeberrima ſanctitatis domicilia reuocauit Auenione relicta, vbi ſeptuaginta annis hæſerat: Romamque delatus eſt, vt in ea vrbe reliquam vitam exigeret, vir magnus, immortaliq; laude dignus. res in Italia turbatæ abſentiam Pontificum non ferebant. Catharina Senenſis virgo ſanctiſſima, cuius ad Gregorium duodecim epiſtolæ extant, ſalutaris conſilij auctor pręcipua extitit, aduerſus diſſuadentes Cardinales, in re certa propriaq; proprio vt arbitrio vteretur, elegantiſſimis verbis perſuadens. Bertrandus Clakinus magnis honorib. in Gallia habitis, auctuſque Longæ villæ principatu, Soriam, Atienſam, Almaſanum, aliaque oppida, quæ in Caſtella data erant, Henrico Regi vendidit. ducenta ſeptuaginta aureorum millia (centies octies ſeſtertium) pretium fuit. ingens ea tempeſtate pecuniæ ſumma, redditis viginti ſex Anglis nobiliſſimis, qui ad Rupellam capti erant, magna ex parte compenſata. pro reliqua pecunia, obſes datus Ioannis Arellani filius, patri cognominis. nam regium ærarium bellicis ſumptibus exhauſtum erat. Conficiendis Principum nuptijs, vrbs Soria delecta eſt ad Vaſconum & Aragoniæ fines pertinens: loci commoditate Rex Henricus inuitatus, vno tempore geminas nuptias celebrare conſtituit. Eleonora Aragonia deducẽtibus Lupo Luna Cæſarauguſtano Præſule & Ceruellonio legato, Aragonia nobilitate proſequente Soriam venit. Eodem Carolus Vaſconis filius appulit. prior Eleonora Henrici filia nuptui collocata Maij menſis die vigeſimoſeptimo. is honor hoſpitibus habitus. Iunij octauodecimo die Ioannis Caſtellæ Principis & Eleonoræ ſponſæ coniugium eſt initum. plauſu, fauſtiſq; acclamationibus ac ludis cuncta plena erant, non in ea vrbe modo, ſed in reliqua Hiſpania, ob ſpem diuturnæ felicitatis hominum animis conceptam. Ferdinandum Caſtrium (Ioannæ Caſtriæ is frater germanus fuit) qui ſuperiori tempore ex Luſitania profugerat, in Anglia deceſſiſſe, dum ſpei imminet patriæ armis repetendæ nunciatum eſt: Angliæque littora cognitum, à Caſtellæ claſſe prædis, direptionibus, incendioque vaſtata. ductor Ferdinandus Touarius, Dux ea tempeſtate nobiliſſimus. Soria ſeſe Henricus Burgos retulit, foris clariſſimus, domi felix, Gallicis partibus vnde tantum præſidij extiterat ſubleuãdis intentus. Alfonſus Gegionis Comes pactas nuptias auerſatus iuuenili leuitate, in Galliam profugit, Rupellamque mari tenuit; vnde patris diligentia aliquãto poſt reuocatus eſt. Obierat Manricus Toletanus Præſul. comitia habita de ſucceſſore deſignando. Sacerdotes

Toleta-

Toletani,quorum eæ partes erãt ſtudijs ſciſſi,pars Petrum Fernandum Decanũ Toletanum præferebat : pars Ioannem Manricum ex Archidiacono Talaueræ Aurienſem prius, deinde Seguntinum Præſulem,defuncti propinquum,fratris filium Garſiæ Fernandi Manrici. huic Rex impenſe fauebat, quippe Arellani affini & neceſſario.Cõtrouerſia ad Gregorium Pontificem reiecta,iis pulſis, vti vitio creatis, Petrus Tenorius Conimbrica,vbi Epiſcopum agebat,ad Toletanam eccleſiam tranſlatus eſt,eruditionis laude præſtans:quam Italica peregrinatione obita,maximã ceperat Baldo præceptore vſus,prudentia ex multarum rerum vſu collecta, atque animi magnitudine ea tempeſtate clariſſimus. Nobiliſſimi viri Vaſcones extincti: Rodericus Vrricius opibus auctoritateq; præſtans, cui Regis iuſſu Pompelone captus, trucidatuſque eſt menſe Martio extremo, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo ſexto. malè tecta defectionis conſilia exitium attulere, cum Henrico Rege,vti fama tulit,communicata,falſis vt ego arbitror rumoribus accommodata fide. nam pacem tam cito turbare voluiſſe,quis inducat in animum? Bernardus Pompelonenſis Epiſcopus Nonis Iulij Anagniæ in exilio deceſſit.Grauitas viri,& prompta libertas inuiſa Regi erat.in eius locum Martinus cognomento Calua cooptatus eſt iuris cognitione ſacri profanique, publici atq; priuati excellens ea tempeſtate. prorſus vt Baldo æquali iuriſperitorum principi multorum opinione exæquaretur. Fridericus Siciliæ Rex Meſſanæ obiit ad ſextum Kalend. Auguſti, Maria regni hærede Athenarum, atque Neopatriæ. vnde nouæ ſpes, multiſque Principibus contentionum materia, puellæ coniugium,Siciliæque regnum ambientibus, nouorum motuum conſiliorumque expectatio, Aragoniis imperij amplificandi occaſio.

* * *

Libri Septimidecimi Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XVIII.

Diſſidium de Romano Pontificatu.

Cap. I.

SEQVVNTVR tempora bello vacua, præcipua tranquillitate inſignia. Hiſpani Reges quamuis legibus, inſtitutis, lingua, animis, cauſaq; diſcrepantes bello feſſi & tam multis affinitatis vinculis inter ſe conſtricti quieſcebant: pax diuturna fore videbatur. cum Mauris coniugij commercium eſſe non poterat ob diuerſam religionem: induciæ tamen extabant. Leceſtriæ Duci Caſtellæ armis repetendæ in tanta noſtrorum concordia neque facultas erat neque ſpes: & bellum in Gallia nuper concitatum vigebat maxime. Angli victores paſſim cædebantur, verſa partium fortuna. Henricus Rex tanto imperio parto clariſſimus ea tempeſtate habebatur. in Hiſpania belli & pacis moderator ad pacis artes conuerſus caſtigare flagitia, quorum maxima licentia fuerat belli tempore mores priſtinos reuocare vrbes, oppida munire: rempublicam vniuerſam modis omnibus augere. Aragonia modo nouis belli ſuſpicionibus fatigata, Ludouico Andegauenſi pro Baleari Principe, cuius iura perſequenda ſuſceperat, vicario ſubſtituto, vti paulò ante dictum eſt. Ea cauſa Montione gẽtis Aragoniæ cõuentus habiti ſunt. eius belli defendendi agitata cõſilia. pecunia in ſtipẽdium imperata Iudęis atq; Mauris vniuerſa ꝓuincia cõfuſis. vt promiſcue indiceretur populi & proceres recuſarũt: parati tñ more maiorum ſuo ſumptu, regiis auſpiciis pro patriæ incolumitate, libertateq; militare. ergo magni delectus habiti, cæteraq; omnia ex belli vſu cõparata grauiſſimi & omnium quæ extiterant maximi ſic opinio hominum fuit, quadraginta triremib. in Galliæ littore inſtructis, cathaphractis equitibus ad quatuor millia. & pace cum Anglis conſtituta, quod ꝓpediem fore videbatur (tanta à Romano Pontifice contentio in eam rem adhibita eſt) vniuerſæ Galliæ vires & copiæ ne ſeſe in Aragonios fines infunderent, verebãtur. Acceſſit noui atq; inoptati belli metus, leui de cauſa excitatus: vti ex paruis ſæpe ſcintillis, niſi tempeſtiue occurras, magna incendia concitantur. Ioannes Arellanus Manricum Seguntinũ Epiſcopum de Toletano epiſcopatu corã Romano Pontifice diſceptaturum, ꝓſecutus erat. quippe amicũ & neceſſarium. in reditu Barcinone corã Aragonio Rege à Rotæ Vicecomite confidenti animo iuuene ad ſingulare certamen prouocat, perduellionis crimine impoſito: quaſi ab Aragonio multis beneficiis obſtrictꝰ Iacobum Balearem ſuperiori tempore in prouinciam euocaſſet. Vicecomitis partibus fauere Aragonius viſus eſt, Arellano cũ primis infenſus, nulla maiori culpa, quam quod eius cõſilijs Caſtellæ Rex multũ & familiariter vteretur, haberetq; intimum. diem certamini dicit, ex eo die nonageſimum. Henricus in amici ignominia ipſe violari ſibi videatur. per legatos certamen excuſatum. & cum nõ impetraretur, quoniam Aragonius in alteram partem propẽſus eſſet, tria equitum millia præſidio affutura renunciatum. haud obſcura belli denunciatio ea legatione continebatur. Itaq; Aragonius conatu

natu

natu deſtitit:conſilium nõ ratione prudentius quam euentu ſalutare eſt habitum.Burgis,quod ea tempeſtate nobiliſſimum Belgij emporium erat, Andegauenſis Burgundusq; cum Leceſtrię,Eboraciq; Ducibus Anglis,data & accepta fide ad colloquium de pace cõuenere. Petrus Velaſcus regio cubiculo Præfectus &Alfonſus Barraſa SalmantinusEpiſcopus ab HenricoRege legati,ſi qua ratione inito inter Principes fœderi tertius accederet.magnus labor irrituſq;.ne Bo-
7 noniæ quidem, in quam vrbem nempe locis finitimã,proximo ſalutis anno milleſimo trecẽteſimo ſeptuageſimo ſeptimo,Principes commigrarunt, cõcordia ſancita eſt.Eduardi Regis Angli,ſexto Idus Iulij,defũcti importunus obit⁹ preclarosPrincipum conatus,conceptamq; omnium animis ſpem conturbauit. Obierat aliquanto ante Eduardus Vvalliæ Princeps.Richardus eius filius vndecim annos natus auo Eduardo ſucceſſit. ita moriens teſtamento mandarat, nulla à patruis clariſſimis Ducibus cõtrouerſia: ꝙ in ea temporum perturbatione labeq; inſigne pietatis & modeſtiæ exemplum fuit.Soluto Bononienſi conuentu,Burgundus quidem in Hiſpaniam venit,voti reus Compoſtellæ templũ aditurus D. Iacobi religione,præſentiq; numine celeberrimum. Omnibus officiis & comitate Sebogiæ,vbiHenricus erat,excultus perſoluto voto rediit in patriam. Caſtellæ Rex Legione reliquum æſtatis exegit. hyeme proxima Hiſpalim abiit. Gallici belli impetus in Vaſconis ditionem verſus eſt Gallis cum primis infenſis,ob rerum geſtarum memoriã.Erant in Nortmannia Petrus Mariaque,matremReginam Vaſconum in Galliam ſecuti:ſi innocentis ætatis commiſeratione Rex auunculus moueretur,iramq;temperaret in patrem conceptã.Eadem de cauſaCarol⁹ maior natu,noua nupta apud patrẽ relicta,quamuis dolente dehortanteque ſocero,in Galliam feſtinauit. dati comites Balduinus artium belli ea tempeſtate peritiſſimus,Iacobus Rua patri in paucis carus.huic data abs Rege mandata Anglos conueniendi:ſi Aquitania redderet quaſi Angliæ beneficiario, Galliæ Bellũ inferre non recuſare.nihil eorũ quæ gerebãtur Gallum latuit.Rua interceptus in itinere eſt.de capto quæſtiones tormẽtis habitæ.confeſſo, capitale ſupplicium Lutetię fuit.Balduino mandatum vti arces traderet,quas in Nortmannia Vaſconis nomine obtinebat,arcanis notis indicatis,per quas intelligeretur haud dubiũ ipſius eſſe mãdata. Carolo ipſi Principi vetitum è curia pedem efferre. Petr⁹ Mariaq; fratres Bretolij capti. auita Vaſconis ampliſſimaq; in Gallia ditio vno impetu occupata Eburouices, multæq; aliæ vrbes & oppida partim expugnata, partim in fidẽ accepta: Vaſconiſq; conatus&facinora ea calamitate,qua grauior atq; attrocior nulla extiterat, vindicati ſunt.Clakinus,Burgũdus, Borboniuſq; belli Duces.vnum & alterum oppidum, qua cauſa incertum,ſed in fide tñ Vaſconis perſtitere.Chereburgum Anglorum præſidio tenebatur,mutuæ amicitiæ,pecuniæq; pignus priori tempore datum. Henricus à Gallo ſolicitatur,vt Vaſconẽ præcipitantem,opportunumq; iniuriæ, alia parte laceſſeret.belli inferendi cauſa Principi amico &neceſſario non erat.optimam ſors attulit. quærebatur ille,pactæ ſuperiori fœdere pecuniæ, partem argenteam oblatam, cum auream deberent nempe adulterata pecunia,genus etiam monetæ in commerciis paciſcebãtur.eius iniuriæ vindicandæ ſtudio, Petrus Manricus Caſtellæ Antelatus precibus,gratia,pretioque inuitatus,vt Lugrunium,quod præſidio obtinebat,Vaſconi traderet.præſtanti fide heros rem omnem Henrico Regi aperit. Monet ille, vti ſpem Vaſconis alat, atque ſpecie dedendi municipium, attractum intra

mœnia

mœnia capiat. Re compoſita Vaſco Lugruniũ acceſſit. quadringenti equites ſequebant. horum pars in oppidum præmiſſa eſt. ipſe quia fraudẽ ſuſpicabať intra mœnia ſe includere recuſauit. capti ij Vaſcones atque ſpoliati. pauci expedito animo, manuque prompti, fuga ſeruati. in his regij vexilliferi Martini Henrici virtus enituit, qui diſtricto ferro opidanorum impetum tulit: deinde è vicino ponte in Iberum ſubterfluentem deſiliens ſe vexillumque conſeruauit. Ab hoc initio res ad apertum bellum deducta eſt. Ioannes Henrici filius bello præfectus Dux, in Vaſconum fines populabundus irrupit. Guardia Vianaque captæ. Lagarra & Artaxona incenſæ. odio implacabili pugnabatur. nulli omnium rerum parcitum, in quam ferrum, ignisve ſæuire poſſent. miſerabilis rerum ſtatus: à duobus potentiſſimis Regibus vno tempore Vaſconibus bellum illatum, vel alteri futuris imparibus

1378 Hæc ſalutis anno milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo octauo gerebantur. Qui annus Caſtellæ quidem priuatim lætus fuit, publicè toti orbi Chriſtiano maximè infauſtus. Burgis, vbi Caſtellæ Rex morabatur bello intentus, rei bene geſtæ in Vaſconibus lætitiam filijs connubio locandis celebrabat. Alfonſus Gegionis Comes ex fuga reuocatus, Iſabellæ Luſitaniæ ſponſæ iunctus eſt, inconſtanti iuuenis ingenio, prauoque. Ioanna Eleonoraque, & ipſæ furto genitæ Henrici filiæ, Alfonſi Dianij Comitis duobus filijs, prior Petro minori nupſit: Eleonora Alfonſo maiori natu pacta eſt, ea tempeſtate apud Anglos obſidi in Gallia, pretij quod pater ad Tritium captus pro libertate erat pollicitus. ea cauſa dilatæ nuptiæ, irritæ poſtmodum extiterunt. Ex Petro & Ioanna Henricus villena & Alfonſus nati ſunt. Romæ ante ſextum Kalend. Aprilis Gregorius Pontifex deceſſit. inferiæ defuncti manibus datæ. vacuo pontificatu cardinales ad ſucceſſorem deligẽdum euocantur, eos Romana nobilitas magiſtratuſque adeunt: ne Roma deſerta, Gallia rurſus repeteretur ſupplices orant, atque obteſtantur: Eccleſiæ Romanæ Romanum Pontificem darent: vrbis nobiliſſimæ, vnde origo religioni, vbi domicilium ſanctitatis extitiſſet miſererentur. additæ minæ, metuſque intentati: adeo plebem eſſe commotam, vt verendum eſſet, ne quod atrox exemplum ederetur. Quatuor Itali Cardinales, tredecim Galli, ad comitia conuenerant, ſtudiis voluntatibuſque inter ſe diſcrepantes. multitudinis ad arma conſternatæ ſtrepitus clamoreſque terrebant. vna vox exaudiebatur. Per Deum crucifixum, Romanum Pontificem date, certè generis Italici. Eo metu propoſito, Bartholomæus Butillus patria Neapolitanus Barenſium Epiſcopus Romanæ eccleſiæ præficitur gubernator, ad quintum Idus Aprilis. Vrbani VI. nomen Pontifex deſumpſit. inter plauſum populi atque tumultum diuerſi Patres alij molem Hadriani tenuerunt, alij extra vrbem elapſi ſunt: plerique in ædes quiſque ſuas, vim illatam accuſantes, execrãtes factum. vniuerſi tamen ſiue mutata repente voluntate, ſiue inſeruiendũ tempori iudicantes, Vrbanum pontificiis inſignibus, tiaraq; exornarunt quartodecimo Kalendas Maias. Id præcipuum cauſſæ fulcimentum fuit. ſi inuiti cur in vrbem reuerſi inaugurationis cęremoniæ interfuerunt? ſi voluntate, quæ peruerſitas cum publico periculo quæ probaueris retractare? Excuſabant illi inſeſſas à militibus vias, exitus omnes occupatos: cum noui Pontificis ſeueritatem ferre non poſſent: cui vitio temporum impares erant. & ſane debuiſſet Vrbanus temporum meminiſſe: præſentibus obſecundare, meliora voto expetere quæ maxima prudentia eſt. Honorato

Caieta-

Caietano Fundenſi Comiti Campaniæ procurationem initio pontificatus abſtulit.ea resCardinalibus malè cogitantibus opportunitatē præbuit publicæ pacis turbandæ.Vrbanos æſtus,cæliq; Romani grauitatem cauſati fundos diuerſi ac diſſimulanter conceſſerunt. In ea vr- ꝑe Robertus Genuenſis Cardinalis,Pō- :ifex eſt renunciatus tertiodecimo Kalend.Octobris, Clementis VII.nomine mpoſito.publicis execrationibus inter e vterque Pontifex certabant.Vrbanus n collegij ſupplementum,nouem & vi- ;inti Cardinales vnica creatione nomi- ıauit,ex omnibus nationibus viros prę- tantes.Clemens continuo Auenionem biit.Vter verus Pontifex eſſet, toto or- e Chriſtiano dubitatum eſt.Itali, Ger- ıani, Angli Vrbani partes ſecuti ſunt: ;alli Scotique Clementi adhæſere. Hi- ꝑani neutris initio, quamuis multis le- ationibus ea cauſa ſolicitati.

Henrici Regis obitus.

CAP. II.

QVo tempore orbis Chriſtiani pax funeſto Pontificum diſſidio turata eſt, Luſitania opima diuturnaque ranquillitate fruebatur. ſed vt in pace eiore res eſſe loco non poterant. Regi- a viripotens,libidinis licentia infamis, ndeiro amaſio, ſuiſque propinquis & eceſſariis omnia tribuebat:in proceres ios aut vi aperta, aut ex inſidiis graſſa- atur.ea cauſaDionyſiumRegis fratrem Caſtellam aufugiſſe dictum eſt. idem iquanto poſtIoannes fecit.Regis hi iu- i fratres fuerunt. Ioanni Auiſij Magi- ro & ipſiRegis fratri,ſed ex impari ma- e iniecta vincula, metuſque exitij in- ntatus.cautior ille aſſimulatis ad tem- us officijs,pœnitentiaque, Reginæ in- nſum animum placauit. Oliſiponis rbis primariæ pars inferior ad mare ertinens, mœnibus cincta. memoria ſuperioris cladis incitabat:& belli ſicunde exiſteret pericula,præſtare Regi Ferdinando erat propoſitum. Reges Hiſpaniæ legationibus Pontificum ſolicitati. Aragonius quidem in neutram ſe partem commouit, quamuis Vrbano Pontifici ex priuata re iratus, Sardiniam Siciliamque auferre cogitanti. edicta à Clemente in Vrbanum contumelioſa promulgare in ditione vetuit. reditus pontificios penes ſequeſtrum fore, publiceque cuſtodiri, quouſque iudicio eccleſiæ controuerſia finem acciperet, in prouincia mandauit. Ad Henricum Regem, Cordubæ agentem legati ab Vrbano Pontifice venerunt, vt eum Pontificem ſalutarent, æmulum quaſi vitio creatum execrarentur poſtulatum. viris primarijs in conſilium adhibitis de re tanta Toleti in frequentiori conuentu diiudicare viſum eſt:quo Ioannes Regis filius hyematurus venire decreuerat. In eam vrbem noui á Rege Gallo legati venerunt, Clementis cauſſæ affuturi. Epiſcoporum & procerum concilio aduocato in re controuerſa,ſui iudicij non eſſe reſponſum in partem alteram inclinare: facturos quod eccleſiæ iudicio decretum eſſet. quæcunque in prouincia ad Romanos Pontifices pertinerent, integra ei fore qui æmulum ſuperaſſet. Eo reſponſo legati dimiſſi ſunt principio anni milleſimi trecenteſimi ſeptua-
geſimi noni.Rebus ita compoſitis Hen- 1379
ricus Toleto Burgos abiit bellum in Vaſcones inſtaurare parantem,legati ab hoſte miſſi adierunt viri principes cum ampla paciſcendi facultate.iis agentibus concordia ſancita. leges dictæ:Vt Angli milites Vaſconiæ finibus diſcederent. Viginti arces, Caſtellæ præſidio tenerentur ad decimum annum. in his Stella, Tudela, Vianaque. Viginti aureorum millia Vaſconi in belli ſumptus mutua à Caſtellæ Rege data firmato fœdere. Regum colloquium ad D.Domini-

ci Calſadij vrbem fuit. magnificentia, comitate, atque omnibus officiis inter Reges certatum. ſic ab armis ceſſatum eſt. Belli impetus ne in Mauros verteret, Rex Granatæ formidabat: ex conſcientia eorum quæ Petro Rege fecerat digna metuens: neque ſatis Henrici animum placatum eſſe arbitratus. nullam retinendæ poteſtatis niſi in ſcelere ſpem fore, eo omnes cogitationes intendit, vt præualidum hoſtem ex inſidiis occuparet. Maurus quidam eius ſuaſu ſimulato exilio, accommodatiſque tempori officiis, Henrici gratiam promereri non deſiſtebat. elegantia pretioſaque munera addita, gemmæ, ocreæque habiles, Maurico opere pulcherrimæ: ſed præſenti atque efficaci medicatæ veneno. ſic idoneis auctoribus fama vulgauit. fides accommodata mendacio, quod quo primum tempore eas induit, vis morbi lethalis inuaſit. neruorum dolore prudentiores extinctum aiunt, die decimo ex quo cœpit ægrotare, in ipſa Do. Dominici vrbe, ad tertium Kalend. Iunij, die Dominico. Vixit annos ſex & quadraginta, menſes quinque. regnauit ex quo Calagurri primum regium inſigne deſumpſit, annis tredecim, duobus menſibus. vir aduerſis æque ac proſperis admirabilis: conſtans aduerſus fortuita, acer conſilio, manu promptus, cibo promiſcuo, veſte cultuque corporis vix à cæteris diſtinctus. vindicatis maternis fraterniſque manibus æmuli ſanguine regnoque ablato felix: clariſſimum exemplum obſcuritatem natalium virtuti non officere. ſi libidinis intemperantia abeſſet, antiquis Regibus par. nam profuſam liberalitatem, qua regni potentiam imminuiſſe viſus eſt, temporis perturbatio ſatis excuſat proceribus alliciendis confirmandiſque, ingentia munera data. & erat æquum, victoriæ præmiorum participes eſſe, qui laborum & periculorum fuerant. Sed ea tamen munificentia poſtremis arcaniſque teſtamenti tabulis reſtricta eſt: cognatis à latere ab hæreditate excluſis, ac iis tantum admiſſis, qui recta ſerie ſuccederent, filij, nepoteſque. vnde alio tempore magna eorum oppidorum, quæ donata erant, pars ad regiam ditionem rediit. Affuit morienti Ioannes Manricus Seguntinus Epiſcopus. Eo interprete Ioanni ſucceſſori hæc miſſa mandata. In Pontificum diſſidio non temere in alterutram partem inclinandum. Deum præ oculis & eccleſiæ incolumitatem haberet. Gallicam amicitiam omnibus officiis tuendam: vnde tantum præſidij rebus aſperis extitiſſet. captiuos omnes Chriſtiani nominis reddendos libertati. Nullum neque maius, neque magis pretioſum, iuſti imperij inſtrumentum, quam bonos amicos. Prouinciam in tria hominum genera tributam, qui ſibi, qui Petro Regi, qui neutri adhæſiſſent. primis data beneficia conſeruaret: ſed ita fidei eorum innitendum, vt perfidiam leuitatemque vereretur. alteris ſatis tuto res communes credi poſſe, conſtanti hominibus ingenio, offenſam officio compenſaturis, fidemque diligentia atque induſtria approbaturis. poſtremos in officio contineret iuriſdictione, legum cura: regni nevllam partem attingerent, quippe priuata commoda publicæ ſaluti potiora habituri. Defuncti corpus ex ea vrbe Burgos continuo delatum, Ioanne filio proſequente, funuſque regio apparatu curante. In templi maximi ſacrario Do. Catharinæ extemporario ſepulcro tumulatum eſt. inde Valliſoleti: poſtremo Toleti vertente anno, ſacello eius ſumptibus extructo, ea parte templi maximi, vbi præcipua turris ſurgit Matremque Virginem de cælo delapſam veſtigio olim conſtitiſſe, ducta per manus opinione affirmatur. Verum id ſacellum Carolo quinto Imperatore, in locum alium migrauit: vbi Henrici, eiuſque

iuſque

iuſque filij & nepotis Caſtellæ Regum, atque vxorem ſepulcra ſex, cum inſcriptionibus extant eleganti opere. ſacerdotes ſex & triginta ſacra quotidie hoſtia pro eorum manibus parentare non deſiſtunt. Veſtis Dominicani ordinis morienti defunctoque induta. id eius voluntati amorique, quo eum ordinem complectebatur ob D. Dominici ſui gentilis memoriam datum eſt : & Regibus ſolenne erat ex eo numero & ordine ſacerdotes deligere, quibus conſcientiæ vulnera detegerent, expiarentque. Deceſſit per idem tempus Rex Maurus. ſuceſſit filius Mohomad, cognomento ab ſtudio eam vrbem amplificãdi exornandique Guidixenſis, regno nullis inteſtinis motibus turbato, præ cæteris Granatæ Regibus clarus atque præcipuus. Rex Aragonius in affecta quamuis prouectaque ętate nouis ſe nuptiis implicabat. Ioannæ Neapolitanæ Reginæ coniugio quod offerebatur repudiato, Sibyliam Fortiam viduam duxit præſtanti formę venuſtate fœminam id Regem in fraudem impulit. Nati ex eo coniugio duo filij in tenera ætate defuncti filia vna Iſabella nomine, Iacobi Vrgelitani Comitis vxor futura.

Ioannis Caſtellæ Regis initia.

CAP. III.

IOANNES Henrici Regis filius paterno funere procurato Burgis in Olgarum templo regni coronam ſuſcepit, annos natus vnum & viginti, menſes tres. centum nobiliſſimi iuuenes balteo militari donati. Eleonoræ coniugi etiam regia corona impoſita. vrbi nobiliſſimæ pro iis ſumptibus quos tantis apparatibus facere neceſſe fuit, proque fide eximie culta, Pancoruum oppidum datum eſt. inaugurationis lætitia tota ditione celebrata, feſti dies agitati: eo maiori ſtudio, quod haud diſſimilem patri fore filium certa ſpes erat, ob p̃ſtantem indolẽ ingenium facile, ſedatos mores, atq; ad omnem pietatis partem compoſitum animum. Exigua corporis ſtatura fuit, oris præcipua dignitas : minime per ſe præceps feſtinuſve, alienis conſiliis faciles aures præbebat. Regni cura ſuſcepta nihil antiquius Gallorum amicitia habuit. Itaque continuo claſſis inſtructa miſſaque aduerſus Ioannem Monfortium Ducem Armoricum, quem quod Anglicis partibus faueret, publicũ Galliæ hoſtem Lutetiæ regius ſenatus iudicarat: principatuque publicato bona fiſco addixerat. Ea littora Caſtellæ triremium aduentu lõgè latèque vaſtata: arx capta, cui Caio nomen erat. æſtatis reliquum Burgis exactum eſt. Publicam vrbis regnique lætitiam, duę res ſubſecutę, altera auxit, conturbauit altera. Iudæus quidã in ea gente primarius, opibus copioſus, cui Ioſepho Picho nomen fuit, ſuæ gentis fraude occubuit. vectigalium rationibus præfectus fuerat, magnaque ex ea re, tum gratia, tum auctoritate. Iudæi quidam in ea natione principes, qua cauſa non proditur, ſed tamen exoſi hominem eius interimendi conſilia communicarunt. diploma à Rege inſcio, & quid ſubſcriberet ignorãte, fraude ablatum, vti continuo perimeretur mandans. adiunctus regius apparitor, ſeu ſimili deceptus fraude, ſeu pecunia corruptus, quod ſumptum de eo ſupplicium arguit. Facto agmine in Ioſephi domum inuaditur. venturi ſecurus inopinato obtruncatur. fraude cognita, ſceleris auctorib. irrogata ſupplicia: Iudęorum genti in ſuæ nationis homines animaduertendi in poſterũ poteſtas ablata: quod temporibus antea datum erat Principum diſſimulatione, propter ærarij egeſtatem, genti pecuniæ vias omnes callenti. Quarto Nonas Octobris Regi filius, cui Henrico nomen fuit, natus eſt, in ſpem paterni auitique regni obtinẽdi.

Finis huius anni, principiumque proxi-
1380 mi milleſimi trecenteſimi octogeſimi, copioſis continentibuſq; imbribus inſignia fuerunt. fœda agrorum illuuies. inflati immenſium amnes. Iberus ad Cæſarauguſtam ruptis obicibus, alueo dimotus eſt: magnoque demum labore & ſumptibus caſtigatus priſtinum curſum tenuit. Burgis Toletum abs Rege itum. In ea vrbe paterno funere inſtaurato: magnificeque, vt par erat, corpore tumulato, Hiſpalim itum. inde viginti triremes Duce Touario maris Præfecto dimiſſæ in gratiam Galli Regis Angliam appulſæ, aduerſo tametſi amne in Londini conſpectum peruenerunt. omnia terrore luctuque completa. vaſtati agri. deliciæ ciuium, villæ amœniſſimæ in eorum oculis incendio vaſtatæ. Quo tempore diſſidium inter Pontifices Romanos concitatum, maiores indies vires ſumebat, numine peccatis Principum & populi irritato. ſancti viri, & eorum quidam diuinitatis ſignis clariſſimi, opinionibus inter ſe diſcrepantes, Vrbanum alij, alij Clementem ſequebantur: quo iuſtior venia populo fuit, malum grauius atque diuturnus. Reginæ Neapolitanæ, quam eius mali præcipuam auctorem fuiſſe conſtabat vlciſcendæ, Vrbanus Pontifex ſtudio inflammatus, pace Florentinis, Peruſinis, aliiſque populis, qui pontificij imperij iugum detrectauerant, data omnes ingenij induſtriæque neruos in eam curam intendit. vires tantis molitionibus impares erant. externa auxilia conquiſita. Carolus Dirrachij Princeps (nam alteram Caroli patrui filiam Margaritam nomine coniugem habebat) ex Hungaria euocatur, odio Reginæ ob Andreaſſum Hungari fratrem ab ea necatum: & ſpe iniecta regni Neapolitani, ſi eius ductu impotentis fœminæ atque impudicæ libidines & ſcelera eſſent procurata. In maxima fortuna, minima licentia eſſe debet. Principum peccata cunctorum oculis patent, fama atque fortuna paribus. Othonem illa Brunſuicum poſt Andreaſſum, Ludouicum Tarentinum, Iacobum Balearem, quos deinceps maritos habuerat, quartis nuptiis ſibi adiunxerat: ex Gallia modo aduerſus ingruentem tempeſtatem præſidia aduocare conſtituit. Ludouicus Andegauenſis in filium hęredemque adoptatur. Abſenti Calabriæ principatus (vti hæredibus regni erat vſitatum) donatur. adoptionis cæremonia. Neapoli ad arcē Oui tertio Kalend. Iulij peracta. Clemens Pōtifex quo partes firmaret, eius conſilij ſuaſor. Hoc Andegauenſibus primum initium extitit regnum Neapolitanum iis armis inuadendi, quibus res Chriſtiana diu ac multum conflictata eſt. Bertrandus Clakinus in caſtris, quæ ad Caſtrum nouum in Armoricis oppidum erant, tertio Idus Iulij deceſſit, vir magn⁹ rebuſque geſtis clariſſimus. origo illi ex Britannia Armorica. Reginaldus pater, cognomento Clakinus, vir nobilis Bronij oppidi regulus, non procul antiqua Rhedonum vrbe. Gallicis Hiſpaniciſque bellis ſpectata virtus atque induſtria, ingentes opes, paremque gloriam attulerunt. in eius locum Oliuerius Cliſſonius equitum Magiſter creatur. Carolus Galliæ Rex potentiſſimus ad ſaltum Vincennarum ſextodecimo Kalend. Octobris defunctus & ipſe eſt. Corpora coniunctis ferme funeribus elata: ad Do. Dionyſij, iunctis certe ſepulcris tumulata ſunt. is honos Clakino defuncto habitus. ſic Rex ipſe moriens faciendum mandarat. Carolus eo nomine VI. paternum in Gallia imperium cepit. Luſitano Regi ingraueſcente ætate de ſucceſſore cura erat. filia Beatrix è Regina ſuſcepta, (legibus an ſtupro poſt euerſas fortunas, patriſque obitum dubitatū) Friderico Beneuētano Duci, Henrici Nothi Regis filio

ex Bea-

ex Beatrice Pontia, fuerat deſpõſa Henrico patre ſuperſtite. nunc mutata voluntate noua conſilia inita. redeuntem è Bætica Caſtellæ Regem Luſitani legati adeunt: reſciſſo priori pacto puellam Henrico eius filio coniugem offerunt paucos menſes nato. præpoſteram conditionem, infauſtaſque nuptias propter imparem ætatem ſponſæ maiorem futuras, regni Luſitaniæ ſpe propoſita, Rex Caſtellæ auerſatus non eſt. Soriæ in conuentu regni data ſpõſalia ſunt haudquaquam rata futura. Petro Manrico Antelato vincula iniecta. rerum nouarũ conſilia cum Alfonſo Dianij Comite communicata crimen fuit. defuncto in cuſtodia ſine prole, Dieghus Manricus frater ſucceſſor eſt datus. rerum præclarè bello Vaſconum geſtarum id præmium fuit. Galliæ procuratio propter imbecillam Regis ætatem, curis maioribus imparem, penes Ludouicum Andegauenſem erat: magno periculo metuque Aragonij Regis non defuturum occaſioni Balearica iura repetendi exiſtimantis. ſed maior Ludouico cura inerat Reginæ Neapolitanæ, cuius patrocinium ſuſceperat, armis tuendæ. & à Ioanne Caſtellæ Rege ſoceri Principis periculo & literis prouocantibus, miſſi in Galliam de pace legati viri principes, iura pretio empta, vt pretio venderet expetitum, oblato etiam de ſuo ingenti pecuniæ pondere, ne Hiſpaniȩ tranquillitatem pulcherrimè conſtitutam importunis armis turbaret. Miſſa etiam Legatio ad Sultanum Ægypti, per cauſam Leonem Armeniæ Regem, qui fortunis euerſis captiuus tenebatur, vxore filiaque in cuſtodia amiſſis calamitoſum liberandi. Dedit barbarus Imperator, quod à Rege Caſtellæ petebatur: miſitque literas de ſe ſuperbas, in Ioannem honorificas: cuius virtutem & potentiam magnis laudibus celebrabat: expetebat amicitiam. Armenius tertio poſt anno in Galliam Caſtellamque delatus, Madritum & Illiturgim à Rege accepit: annuoſque reditus vnde vitam ſuſtentaret, patriæque & regni deſiderium leniret. & eſt magnorum Principum propria laus alienam calamitatem, Regum maximè, ſubleuare: prohibere iniuriam. Is in Galliam cùm abijſſet tamen & Angliam, inter eos Reges pacem conſtituere ſatagens, communiaque arma in cõmunes Chriſtiani nominis hoſtes maiori fructu gloriaque verti monens, in ipſo conatu tantarum molitionum obijt. Extat Lutetiæ in Celeſtinorum templo ad dextram aræ maximæ, in pariete excauata abſide Leonis Regis Armeniæ marmoreus tumulus, haud ineleganti opere.

Caſtella Clementem Papam agnoſcit.

CAP. IV.

ROMANORVM Pontificum diſſidio cõcuſſus orbis. Chriſtiani Principes miſſis legationibus fatigati. religiones variæ omnium animis obiectæ, qua re nihil potẽtius eſt. Ad Medinam Campeſtrem Caſtellæ conuentus ea de re agitati ſunt. à legatis pontificiis ſumma cõtentio adhibita, quòd ibi decretum eſſet, ratum in reliqua Hiſpania fore, minimè dubitãtibus. Hi Romana, illi Fundana comitia præferebant. prudentioribus neutri parti fauendum fore videbatur: ſed quaſi pontificio interregno controuerſiam ad arbitrium generalis concilij reijciendam. tempus altercationibus trahebatur. Regina quinto Kalend. Decembris filium peperit, cui Ferdinando nomen, Aragonia alio tempore regnum fuit, nobiliſſimo omnium ea tempeſtate atque feliciſſimo Principi. Affuere Benedictini ſodales frequentes, iniurias expoſtulantes, quæ à proceribus in Vlteriori Caſtella grauiſſimæ extabant, ſpecie quaſi ea monaſteria opibus amplitudineque præſtantia, haberent ipſi commenda-

mendata. oppida per vim occupata: noua & inſolita vectigalia imperari oppidanis: cognitiones rerum capitalium, iudiciaque, eorum arbitratu fieri contra ſuperiorum temporum morem legesque, querebantur. Dati iudices in cauſa viri prudentiſſimi, procerum ſuperbiam auaritiamque reſtringendam videri pronunciarunt. cœnobiorum diuitias fore ſanctas, neq; cuiuſquam tutelæ præterquam Regibus commendari. id Ioanne Rege decretum valuit. Erat Petrus Luna nobiliſſimo inter Aragonios loco, à Gregorio Pontifice Cardinalis creatus: ſecutusque in diſſidio Clementis partes, ardenti ingenio vir, legum peritiſſimus. is in Hiſpaniam, ſi ingenij dexteritate eas gentes in partes attraheret, legatus
1381. eſt, ineunte ſalutis anno milleſimo treceteſimo octogeſimoprimo. & in Aragonia quidem inanis opera fuit, Regis & procerum animis incertis ſuſpenſisque. apud Caſtellæ Regem maius operæpretium fecit. Viri præſtantiſſimi ſelecti de re tota iudicaturi. multi dies in cognitione conſumpti. Salmanticæ tandem, quo cõuentus tranſlati ſunt, ad tertiumdecimum Kalen. Iunias Vrbani cauſam, vt vitio creati auerſati. Clementem Põtificem, quaſi liberis comitijs electum ſalutarunt, Auenione morantem. in quo & loci vicinitatem ſecuti ſunt: & Regis Galli gratiæ magis id datum, quàm ad æquitatis regulas expẽſum. Reginæ matris obitus ſeptimo poſt die ſubſecutus, malè ominatam fore ſententiam apud pleroſque confirmauit fœminæ ſanctiſſimæ, munificæque in pauperes, vnde illi egenorum matris cognomen. veſtem in monaſticam conformatam viuens, morienſque geſtauit. funus Toletum, vbi Henricus maritus ſepultus erat, apparatu celebre, ſed & populi lacrymis, deſiderioque celeberrimum illatum eſt. Dum Clementis Pontificis opera, Caſtella in partes trahitur, Carolus Dirrachij Dux ab Vrbano ex Hungaria euocatus, venit in Italiam: acceptaq; à Florentinis ingenti pecunia in ſtipendium, ne arma Hetruriæ inferret, Romæ Senator à Pontifice creatus, regiisque inſignibus exornatus, in Neapolitanos fines irrupit. omnia opinione faciliora fuerũt. vrbes & oppida aduenienti portas aperuere. Neapolis ipſa vrbs ampliſſima & nobiliſſima dedita. Ioanna viribus minus an ciuibus fideret incerta, arcis munitione aliquandiu bellum defendit. vir Otho ad pugnam egreſſus in aci capitur. Regina amiſſa iam omni ſpe deditionem fecit. dedita in cuſtodiam cõiecta: ac mox ea parte ſuſpendio necat eſt, vbi ipſa viro Andreaſſo gulam fregerat. Otho Brunſuicus in patriam dimiſſus. multum ea victoria Vrbani au ctoritas confirmata eſt. numen ab e ſtare viſum: oppugnare, damnareque æ muli conatus. Andegauenſis ſpes irri tæ fuere, in Apulla extincti morbo. eiu obitu ingens exercitus cum quo venera diſſipatus. Ludouicus Vaſco quamui Caroli propinquus his rebus non inter ſuit, bello implicitus, quod in Attica gerebat, Athenarum atq; Neopatriæ principatus armis occupandi ſpem vrgens Neapolitanorum Regum veteri iure re petito. verum prouinciæ proceres è Ca talaunis oriundi rebus Aragoniis faue bant: Regemque Aragonium ad id imperium capeſſendum literis & legationibus prouocare non deſiſtebant, quo obtinuit tandem.

Bellum Luſitanicum.

CAP. V.

NOVA ex Luſitania belli tempeſta concitata inter Luſitanos & An glos fœdere facto, initaq; armorum ſo cietate, aduerſus Caſtellæ Regẽ, propt ætatem iniuriæ opportunum (ſic illi co gitabant.) victoriæ præmiũ Anglis pro ponebatur Caſtellæ imperium, Leceſtri Du

Duci dotale. Luſitanum interceptæ regnandi ſpei dolor vrebat:& Caſtellæ Regem tanquam impium auerſabatur, ipſe Vrbani Pontificis partes ſecutus. Alfonſus Gegionis Comes defectionis conſilia agitabat. ex modicis ſæpe principijs, rerum maiorum euentus pendent. fratris ſanandi cura Ioannes Rex Ouetum in Aſtures abijt. Alfonſus in eius ſe poteſtate fore dixit ficta voluntate, factione nondum ſatis confirmata. Sẽticam itum eſt, vbi bellici apparatus erant, militesq; ex omni prouincia euocati conuenerãt. Almoida municipium Luſitaniæ, vicinum Mirobrigæ corona circũdatur. loci firmitas opponebatur, obſeſſorumque virtus. Dum obſidio ducitur, claſſis Luſitana trium & viginti triremium Duce Alfonſo Tellio Reginæ fratre Barceloſij Comite à ſedecim Caſtellæ triremibus ſuperata eſt. captæ viginti triremes, magnaque in ijs Luſitanorum multitudo, præterea Dux ipſe claſſis. ad totius belli ſummam magnũ operæpretium erat factũ, parto maris imperio, terrore omnibus iniecto: niſi ſe Touarius Hiſpalim ſecundum victoriã retuliſſet: vnde Anglicæ claſſis opportunitas Oliſiponẽ appellendi. Caſtellæ Rex ſucceſſu elatus, miſſo feciali ad pugnam prouocat, literis in hanc ſententiam datis. Scire ſe Emundum Cãtabrigenſem veniſſe in Luſitaniam, fratris Leceſtriæ Ducis vicariũ: adiunctam lectiſſimam Angliæ pubem: ſi cauſa viribuſq; confiderent, pugna experirentur. ſe Almoida oppido capto, vltro venientibus occurſurum, progreſſurumque duorum dierum itinere. numina optimæ cauſæ affutura non dubitare. Ardebant Angli cupiditate dimicandi: ſed equorũ penuria, quos nondum Luſitanus contraxerat, certamen detrectaunt. feciali tantum vincula iniecta, in eo iure gentiũ violato. Caſtellę copię ꝓpter anni tempus in hiberna deductæ, proximo ſalutis anno milleſimo trecenteſimo octogeſimoſecundo maiori conatu bellum repeturæ. Gegionis Comes rurſus defectionis conſilia agitans, Brigantijq; ſe tenens, venia tamẽ à fratre Rege propoſita, deſertus à ſuis neceſſario ad officium redijt, Alfonſo Dianij Comite ſermonum inter fratres interprete: quem Caſtellæ Rex Magiſtrum equitum pridie Nonas Iulij creauit, more ex Gallia, atq; Aragonia tranſlato, nouo in Caſtella inſtituto. Bini Mareſcali adiuncti Ferdinãdus Toletus, Petrus Sarmẽtus Magiſtro ſubditi: ac fere ijdem, qui Romana republica Legati vocabantur, aut caſtrorum præfecti. Præclara ingenia gloria ad bellum incitata ſunt: ſapiensq; Rex ijs inſtitutis honorib. rempublicam iurare, atq; illuſtrare cogitabat. Sentica, quo militares copiæ conuenerãt, Pacem Auguſtam feſtinatũ obuiã Luſitanis copijs, ea parte irruere parantibus, Helbesq; duodecim paſſuum millibus progreſſis. E Luſitania tria equitũ millia erant, iuſtus peditatus. Cantabrigenſis tria alia equitũ millia aduexerat, paremq; ſagittariorũ numerũ. In Caſtellæ caſtris equites grauis armaturæ quinq; millia erant, quingenti velites, pedites numeroſi, quãuis rebus magnis idonei, multis bellis exerciti, vincere aſſueti, eoq; ardentiori pugnæ cupiditate: prorſus vt Caſtellæ armis Luſitanã amentiam obrui poſſe confiderent. Regi tamẽ Caſtellæ, vt erat moderato animo, viam ineundæ concordiæ tentare viſum eſt, Aluaro Caſtrio caduceatore. Rerum humanarum inconſtantiæ monet. Innoxiæ multitudinis ſanguini parcerent. Victoriam haud multo minus luctuoſam victoribus quàm victis fore. magnas inter vtranque gentem, atque vetuſtas neceſſitudinis cauſas extare. Rebus integris arma facile deponi: ſi ad manus eſſet ventum, quis exitus futurus eſſet neminem dubitare. Gloriam, imperiũ, nominis immortalitatem, cõcordia parari. Legibus, iudicioque quàm martis

arbitrio, controuerſiam componere, vtrique genti fore ſalutare cauſa quam vi agere melius. Longinquæ, & diuturnæ expeditionis tædere Anglos cœperat: tametſi Luſitani regni ſpes, victoriæ pręmium proponebatur, Beatrice puella Luſitana, de cuius nuptijs toties licitatum eſt, Eduardo pacta Emundi Cantabrigenſis filio. Ex vtraq; gente viri principes, pacis ſtudio tenebantur. ijs annitentibus conuenit tandem, vti Beatrix Ferdinando Caſtellæ Regis minori filio, reſciſſis prioribus pactis deſponderetur. in quo prouidebatur, ne ſi Henrico maiori fratri nuberet, Caſtellę Luſitania iũgeretur. Additum in fœdere, vt capti prælio nauali Luſitani, triremeſque reſtituerentur. Angli Caſtellæ nauibus deueherentur in patriam. Graues eæ conditiones Caſtellæ Regi, atque ignominioſæ videri potuerunt: ſed quid ancipitem prœlij fortunã experiretur? quid tantum luctum, tantamque cladem victoribus æque ac victis in Hiſpaniam attraherent? & eſt nemo vſque adeo in arma promptus, vt non idem pretiũ quietis, quàm periculi malit. obſides eas conditiones ratas fore Luſitano Regi dati, viri Caſtellæ primarij. ſic ab armis eo quidem tempore diſceſſum eſt: atque à pugna temperatum.

Rex Luſitanus deceſſit.

CAP. VI.

BREVIS ea lætitia fuit, magnorum Principum funerib. obſcurata. Ioanne Rege in Carpetanos delato, Madritique ex morbo decumbente, Eleonora coniux Cuellare municipio in vlteriori Caſtella deceſſit, ex partu filiæ haud diu futuræ ſuperſtitis, tanto mariti, populariumque dolore, luctu, deſiderio, vt tantùm non memoriam conſecrarent fœminæ caſtiſſimæ, atque ſanctiſſimæ. Corpus Toleti in Regum ſacello ſepultum eſt. Ea res Luſitano Regi nouorum conſiliorum occaſionem prębuit. miſſi legati, qui cœlibi Regi, quamuis geminæ prolis parenti, florenti tamen ætate iuueni, Beatricem Luſitanam coniugem offerrent. Ferdinandi pueri idonea nuptiis ætas dùm expectaretur, multos intercedere caſus poſſe regni Luſitani ſucceſſionem, amicitiamque initam eo vinculo commodius firmari. Re ro cõſtituta Helbes municipium, pace nuper conſtituta fauſtum, nuptiarum celebritati deſignatũ. Fine anni hæc in Hiſpania agitata. Quo tempore Attica Vaſconum & Aragoniorum armis tumultuabatur, de Athenarum, atque Neopatriæ principatu contendentium. ductor Aragoniæ claſſis Dalmatius Rocaberti Vicecomes, cœſis, pulſisque Vaſconum tota prouincia præſidiis, eum principatum Aragonio Regi peperit. Raymundus Villanoua Athenis cum iuſto præſidio præfectus. in Sicilia nihilo tranquilliores res erant. Artallus Alagon Miſtretæ Comes pro ea auctoritate quam habebat maximam, Reginæ coniugium ad ſuum arbitrium reuocabat: regnumque ſui beneficij facere ſatagebat: Ioannemque Galeaſum nondum Mediolani Ducem ex Inſubribus eo conſilio euocarat. Sed claſſe ab Aragoniis triremib. in ipſo Piſano portu oppreſſa ſuperioribus annis, Galeaſi nauigatio impedita eſt. Siculis proceribus graue erat, tantum ſibi Artallum ſumere, vt plus priuatim ipſe poſſet quã alij omnes. Guillelmus Moncada, re cum Aragonio communicata, Catanam occultè ingreſſus Reginã, Auguſtam ſuæ ditionis arcem mari deduxit. acceſſit Catalaunorum præſidium, Rogerio Moncada Duce ex Aragonia miſſum. Artallus furore percitus Auguſtam mari, terraq; obſidione premebat. commodùm Dalmatius ex Attica rediẽs periculo cognito, obſidionem diſſipauit, Reginamque periculo exemptam, tri-

remibu

remibus in Sardiniam aduexit. Inde in Hiſpaniam migrauit. paternum Siciliæ regnũ cum Aragonia, eius nuptiis tempore coniunctum. Carolus Vaſconis filius eatenus in Gallia detentus ſublata diſcedendi libertate, Regis Galli permiſſu tandem ſoſpes in Hiſpaniam rediјt: Pompelonemque tenuit, ineunte ſalutis anno milleſimo trecenteſimo octogeſimotertio. Ioannis leuiti Caſtellæ Regis, id gratiæ atque precibus datum eſt. beneficij memoria in iuuenis animo diuturna fuit. in Vaſconibus feſti celebreſque dies aduentu Principis agitati. Rex ipſe Vaſconum maiori ætate prudentior, prioris temporis errata melioribus actionibus caſtigabat. extant Pompelone aliiſque locis, pia mutati animi monimenta. nam veluti numine irato piacula quærenda exiſtimabat: benefactis procurabat infamiam, quaſi veneno multorum Principum ſalutem appetiuiſſet: Regis Galli, Ducum Burgundi, Bituricenſiſque, & Fuxenſis Comitis. quæ ſiue vera, ſiue aſſimulata, quod magis credere iuuat, iactata tamen in vulgus, magnam illi apud vtranque gentem inuidiam conflarunt. Nuptiæ Ioannis & Beatricis menſe Maio, quo loco deſignarant, ingenti vtriuſque gentis lætitia celebratæ ſunt: tametſi Rex Luſitanus valetudine impeditus intereſſe non potuit. Alfonſus Gegionis Comes eodem tempore in Aſturibus tumultuabatur, inquieto iuuenis ingenio. aduerſus eum copiæ militares miſſæ. & eos motus pacarunt, Comeſque ad officium rediјt. Rex Segobiam feſtinauit ad regni conuentus, veteri annorum computatione per Eras Cæſaris immutata Valentinorum exemplo, à Chriſti Dei ortu initio computandi ſumpto, magis quàm re alia memorabiles. Dum hi conuentus in Caſtella agitatur, in Luſitania quidem Ferdinandus Rex diuturna valetudine oppreſſus Oliſipone deceſſit ad tertiumdecimum Kalend. Nouembris ætatis anno quadrageſimo tertio. regnauit annos ſedecim, menſes nouem, dies duos. egregius Princeps ſi dempta domeſtica intemperantia, ignominiaque, aliæ aſpiciantur virtutes. ſermone facundus, rerumque ciuilium, magis quàm belli peritus ob diuturnam totius prouinciæ tranquillitatem. Eius & Conſtantiæ matris corpora Scalabi in D. Franciſci honeſtiſſimo loco tumulata ſunt. In Sardinia autem quietæ res non erant. Hugo Arborea Mariani filius, paternas ſpes perſecutus, haud minori ambitione regnandi, ſuorum coniuratione ferro occubuit. omnes cruciatus adhibiti, quos ille perimendis hominibus excogitarat, homo ferus immaniſque, neque conſiderans, quantæ ſint multitudinis vires malis exacerbatæ. Brancaleo Oria, cuius opera fidelis & præſtans proximis bellis extiterat, pacandæ inſulæ conſilia cum Rege communicaturus, in Aragoniam delatus quamuis fide publica, cuſtodiæ eſt mancipatus: quod eius vxor Eleonora Arborea Hugonis perempti ſoror, virili animo fœmina, atque expedito conſilio, correptis armis fraternam necem, paternumq; imperium vindicatura, inſulæ regiones peruaderet: oppida arceſque in deditionem, quà vi, quà voluntate redigeret. Miſſus Brancaleo in Sardiniam, cùm vxorem ad æquas pacis conditiones non perduceret, diu Calari ſubſtitit, erepta quoquam diſcedendi libertate. ſic Aragonium imperium in ea inſula nutabat, Rege Aragonio aliis curis implicito, neque tempeſtiue eius belli defendendi cogitationes explicanti.

Caſtellæ Rex Luſitaniam adit.

CAP. VII.

FERDINANDI Luſitani Regis obitu noua atq; internecina inter Luſitaniam & Caſtellam bella exſtiterunt.

plebs Luſitana mutationem Principum non ferebat: odio Caſtellæ, vti in vicinis regnis ferè conſueuit: atque inter libertatem & licentiam incerta ex ſua gente dari Regem exoptabat. hęc pro ſe quiſq;, hæc in circulis, hæc viri, fœminæ, puerique iactabant. proceres Oliſipone ſuſpenſis animis de republica conſultabãt. metus pro Rege Caſtellæ. contra eum libido ſuadebat, peſſimi cõſultores. Nullo conſenſu publico proceres quidam priuatim datis literis Caſtellæ Regem, ad regnum capeſſendum inuitant, gratiæ nimirum aditum apud nouum Principem captãtes. primus in eo numero fuit, ipſe Auiſij Magiſter natura, atque arte compoſitus, populi voluntatibus nondum conciliatis. malè cogitantium conatus celeritate occupandi, mora conualuerunt. dum altercationibus conſultationibusque tempus extrahitur, pulcherrima occaſio elapſa de manibus eſt, nõ reditura amplius. Conſultorum pars cenſebat expectandum, donec communis conſenſus populi, atque optimatum ad regni coronam vocaret. religio obijciebatur iuriſiurandi; ſuperiori fœdere Luſitaniæ procurationem, penes Eleonoram viduam fore, quouſque ex Beatrice nata proles ad iuſtam ætatem perueniret pactum. Prudentioribus in ea rerum perturbatione, armis occupandum regnum videbatur: voluntate nihil facturos Luſitanos. vim adhiberi placebat. mediam viam tenere placuit, inepto atque incommodo vtriuſque ſententiæ temperamento: vt Rex inermis præcederet, ſequerentur armati. Guardiæ Epiſcopus, quæ olim vrbs Idigita fuiſſe creditur in finibus Luſitaniæ, in Beatricis Reginæ obſequiis erat, comes è patre datus, conſiliorum omnium particeps. is ſeſe intra vrbem Regem accepturũ pollicetur. ſed erant in prouincia quorundam praui conatus occupandi. Ioannes defuncti Regis Luſitani frater, ex iuſtis nuptijs procreatus, in Caſtella profugus metu tempeſtatis, quam in Luſitania viguiſſe dictũ eſt, cuſtodiæ traditur in arcem Toletanam, neq; arctæ, neque obſcuræ, nullum ob crimen. ſed generis nobilitas, iuraq; regnandi notabantur. Gegionis Comiti ad Montalbanum non procul Toleto iniecta vincula: quoniam ad officium toties retractus, turbida cõſilia agitare, atque datis ad Luſitanos literis communicaſſe compertũ erat. eius cuſtodia Tenorio Præſuli Toletano cõmendata: eiusque iuſſu diu in Almonaciri arce detentus eſt. bona omnia fiſco addicta. His rebus compoſitis Placentiam Rex & Regina abierũt. inde in Luſitaniam feſtinatum. Idigitani ſacerdotes cum ſacris crucibus, infulisq; venientibus obuij occurrere fauſtis acclamationibus, felix diuturnumq; regnum comprecantes. arcis Præfectus reſtitit, quorſum commotæ res euaderent expectans: neque in alterutram partem ſe commouere volens, antequam Rex aduentaret. Oliſipo ſacramentum eius acceperat. auctor Hẽricus Emanuel Ferdinandi Regis auunculus Sintræ Comes: quod oppidum ad Tagrum montem ſitum eſt. acceſſit Eleonoræ Reginæ viduæ conſenſus, ad compeſcendas procerum & populi voluntates ſtudiaque, maiori opus eſſe potentia exiſtimantis. Ex eo principio plebs tumultuari cœpit: graſſarique inter ſe. cœdis initium ab Andeiro Comite factum: quem in ipſa regia Auiſij Magiſter obtruncauit. nimia Reginæ gratia, quam turpem conſuetudinem plerique interpretabantur, exitium attulit. Efferata ſemel multitudine atque ad arma conſternata, nullus modus, nulla reuerentia fuit. Martinus Oliſiponenſis Præſul intra templi turrim, ad quam confugerat, populi concurſu perijt (inijcere viro ſacrato manus religio non fuit) nullo alio crimine, niſi quòd in Caſtella natus, Ioannis Regis partibus

fauere

fauere viſus eſt, turbida conſilia deteſtari. Eleonora Regina in tanta rerum perturbatione vim verita, permiſſu Auiſij Magiſtri vrbe egreſſa, Scalabim tenuit. præcipitibus vt aſſolet conſilijs cuncta adminiſtrabantur. moles ciuilis belli, tempeſtaſque vrgebat. Erat Auiſij Magiſter ob multa ingenij bona, elegantiam, liberalitatem, comitatem populo æque, ac proceribus carus, acceptuſque. dignus tantum, qui ex concubina ortus non eſſet. neque acceptum deinde imperium in quemquam grauius, aut ſeuerius, quam in ſemetipſum exercuit. Caſtellæ Regi mite & tractabile ingenium, niſi iniuria prouocaret: ſed ſermo, quo hominum voluntates maxime conciliantur: eoque eius facultatem facillimam homini voluit eſſe natura, breuis erat. Itaque ſimul in Luſitaniam appulit, & quorundam ſtudia reſtinxit: aliorum animos auertit, gentis natura comis & priorum Regum familiaritate aſſuetæ. Idigita Scalabim itum eſt, Reginæ ſocrus inuitatu, ineunte eius
4 ſeculi anno octogeſimoquarto. Quingenti equites è Caſtella ſequebantur, quantalibet virtute, parua tamen pro tãtis molitionibus manus. verum Magiſter equitum, Toletanus Præſul, Petrus Mendoza Regis vicarij, eiuſque iuſſu, rebus in Carpetanis præfecti, magnis delectibus in vtraque prouincia habitis, nouas indies cohortes ſubmittebant. Exhauſto ærario pecunia in ſtipendium redacta: ac theſauri Guadalupei templi ea tempeſtate celeberrimi, quos inde mouere religio erat, ſigna argentea, atque donaria conflata, ad tria circiter millia argenti pondo. male ominatum bellum vulgus interpretabatur: ſuumque templum Virginem tutaturam, grauia violatoribus piacula fore credebatur. Carolus Vaſconis filius beneficij propinquitatiſque memor, cum valida ſuorum manu auxilio feſtinabat. Aragonius animis grauis, & rerum ſuarum difficultate detentus, belli Luſitani ſpectator, quam particeps eſſe maluit. Eleonora Regina vidua tantæ rerum moli impar viribus & ingenio, Luſitaniæ procuratione genero ceſſit: magno dolore prouincialium Caſtellæ imperij iugum imponi, eo facto exiſtimantium grauiſſimum ſeruitutique proximum. ſic proceres, ſic plebes priuatim, palamque conquerebantur. Magna pars procerum eas partes ſequebatur. Caſtellæ Regem Henricus Emanuel, Ioannes Texeda regij antea ſcrinij Magiſter, Petrus Pereira Prior Hoſpitalarius in Luſitania, in Caſtella deinde Calatrauæ Magiſter inſtitutus, huiuſque fratres Dieghus, atque Fernandus. Erant alij tota prouincia diſperſi: ac preſertim regio, quæ Durium inter Miniumque iacet; Caſtellæ Regis partes ſecuta erat, Lupi Leiræ induſtria, qui quãuis in Calæcia natus, ei prouinciæ cum imperio erat prefectus. Alfonſus Pimentelius Brigantium dedidit. Ioannes Portocarrerius, Alfonſus Sylua arces alias eorum fideicommiſſas.

Oliſipo Obſeſſa.

CAP. VIII.

HACTENVS res Caſtellæ in Luſitania ſine offenſione proceſſerant: magnaque ſpes erat vniuerſam prouinciam voluntate in deditionem venturam. ſi bellum eſſet viribus impar, quamuis integris: nunc populus & proceres in factiones ſciſſi erant, eoque opportuniores iniuriæ. breui tamen ea omnis ſpes euanuit, verſaq; fortuna partium eſt: grauiq; documento ſancitum, rebus ſæpe maius in vnius hominis prudentia, præſidium eſſe, quam in viribus & potentia. Dolebant Luſitani recuſabantque externum imperium, Caſtellæ maximè, inſito gentis odio, vt fere fit in vicinis regnis. quæ vna reliqua

ſpes erat, Eleonoræ Reginæ procurationem ablatam, cõtra quam ſuperiori fœdere erat cautum. Ioannem Ferdinandi Regis legitimum fratrem Toleti victum eſſe, nulla ſua culpa. nimirũ hoſtis cùm iure diffideret, vi & dolo opprimere innocẽtem Principem velle. Quod vnum ſupererat, ad Auiſij Magiſtrum cunctorum conuerſi animi. ſpes, atq; opes Luſitaniæ in eo ſitæ videbantur, homine callido, altaque diſſimulatione, verſare multitudinis voluntates edocto. pollicetur ille ſuam operam: nullum laborem, nullum periculum pro communi ſalute recuſare profitetur. Ioanni abſenti imperium delatum. eius imago in vexillis prælata, ferro vincti, quo maior populi commiſeratio eſſet. Eleonoram Reginam imparem genere accuſabant: ſola corporis forma commendante, Acunij coniugio ablatam, in regiam contra auſpicia irrupiſſe exitium patriæ allaturam. filiam quaſi ſtupro genitam à regni hæreditate excludi legibus. quod in eius verba ante iuraſſent, id patris Ferdinandi voluntati datum: vnumque ex omnibus, quæ conſtituiſſet ſeruandum non eſſe. Oliſipone hæc conſilia agitata: quæ vrbs à Caſtellæ Rege maximè auerſa erat. acceſſere proceres: ſed principem auctoritatis locum Nunnius Pereira obtinebat, Prioris Hoſpitalarij filius, Bracarenſis Epiſcopi nepos, cæterùm manu promptus, expedito conſilio, præſtanti vir ingenio, poſt victoriam Brigantinorum Ducum in Luſitania præpotentiũ conditor primus. Eo Duce valida Luſitanorum manus ad Caſtellæ fines euaſtandos præmiſſa. quod ad ſanciendam auctoritatem valere creditum eſt, ſi hoſtes vltro laceſſerent. aduerſus eos conatus, pars copiarum à Rege obuiam miſſa. ad Pacem Auguſtam pugna tumultuaria fuit. Alcantaræ Magiſter in conflictu cecidit. Ioannes Guſmanius Nieblæ Comes, Touarius maris Præfectus in fugam verſi. magna clades, ſed maior ignominia accepta. & ab eo initio, Caſtellæ res præcipitare cœperunt. Conimbrica Gõſalui præſidio tenebatur, Eleonoræ Reginæ fratris. ſpe eius vrbis potiundæ, Caſtellæ Rex cum Reginis Eleonora Beatriceq; feſtinauit. conatus inanis fuit. Præfectus à Caſtellæ rebus auerſus in fide perſtitit: eò maiore Regis deſperatione iraque, quòd Petrus Regis ipſius patruelis, Friderico D. Iacobi Magiſtro natus, ſe in eam vrbem intuliſſet, conſcia vt creditũ eſt, & conſilij participe Eleonora Regina, pridem à genero alienata, rebusq; Luſitaniæ fauente. Mitti eam in Caſtellam, atque ad Tordeſillam, honeſta cuſtodia detineri mandatum. quæ res popularium voluntates amplius exacerbauit. De Oliſipone obſidenda deliberatio cœpta: cuius diuitiæ reliquã Luſitaniam vincebant, totius prouinciæ opibus in eam vrbem auro atque argento congeſto. Quibuſdam propter vrbis firmitatem & amplitudinem ſatius fore videbatur, diducto in plures manus exercitu, qui iam numeroſus erat, alias arces & oppida carpere. totius prouinciæ cõſenſum, ſecuturos Oliſiponenſes: aut ſi reſiſterent, tum demum totis viribus impugnandos. vicit tamen ea ſententia, quæ vrbem nobiliſſimam, regnique caput petendam differebat. in vnius obſidione vniuerſi belli ſummam verti. vaſtatis agris, oppidiſque compluribus in poteſtatem redactis, Oliſiponem ventũ eſt. caſtra ad eam vrbis partem poſita, vbi Sanctorum cœnobium ſitum eſt. claſſis Hiſpali inſtructa, naues longæ tredecim, onerariæ myoparoneſque duodecim, in oſtium Tagi fluminis inuecta, ad aduerſam ripam commeatus ne ad obſeſſos inueheretur, intenta erat. In vrbe ampla, atque frequenti (& eò plerique quaſi ad præſidium confugerant) annonæ difficultate laborari cœptum eſt, non tantùm præſenti penuria, ſed futuræ metu, in-

tu, in-

tu, indies ingraueſcentis. claſſis Luſitana, Portu vrbe profecta, in qua triremes ſedecim, octo onerariæ erant, per medios hoſtes inuecta, quamuis tribus nauibus amiſſis, commeatus affatim intulit. ſic repentè fortuna conuerſa eſt, & ex cœli inſueti intemperie grauis & peſtilens autumnus, vires hoſtium debilitauit. Actum de pace Petro Velaſco caduceatore. is Auiſij Magiſtrum facta cōueniendi poteſtate, alloquitur, ſi malorum quæ futura erant, & periculi commemoratione moueretur. Imperandi dulcedine deguſtata, regnique ſpe propinqua, nihil pro ſano facturus negat pacis vllam conditionem fore, niſi vni ſibi Luſitaniæ procuratione permiſſa, donec ex Beatrice ſuſcepta proles, ad iuſtam ætatem perueniret. id populum, id optimates cupere: ſeque niſi concedatur, ciuibus de ſe optime meritis haudquaquam defuturum. regiis pleriſque grauis ea & infauſta militia videbatur, cum propinquis, neceſſarijs, deniq; piis hominibus: & quacunque ratione paciſci cum hoſte cupiebant. Peſtis lues nō modò in vulgus militum, ſed etiam in Principes ſæuiebat, abſumptis duobus D. Iacobi Magiſtris Petro Fernando, & qui in caſtris ſucceſſerat Meſſia: Touario maris Præfecto, Velaſco: Sarmēto, Toletoq; Mareſcalis. ingraueſcenteq; in dies malo, ducenta in dies ſingulos funera in Libitinæ rationē veniebant: prorſus vt extincta magna exercitus parte diſcedere ab obſidione neceſſe fuerit. Itaq; Scalabi munita cōmendataq; Diegho Sartmento, qui fratris locū Mareſcali honorem acceperat, aliisq; præſidiis tota prouincia diſpoſitis vno tēpore claſſis Rexque cum pedeſtribus copiis Hiſpalim diſceſſerunt. grauis clades accipi potuit, ſi Luſitani diſcedentes inſecuti eſſent. à paucis modò integris deleri vniuerſæ copiæ potuerunt. verùm illi cautiores, neque minoribus fracti malis, ſeſe intra vrbem continuerunt, ſatis profectum exiſtimantes præſenti periculo ereptos eſſe, diuino potius beneficio, quàm humano conſilio. pro quo ad omnia templa inſigni pompa ſupplicationes habitæ ſunt, diuiſq; immortalibus actæ gratiæ. Quo tempore Rex Aragonius à filiis Ioanne, Martinoque, alienato animo erat, nouercali odio, arteq; circumuentus. ſic fama ferebat. tametſi in Ioannem maiorem natu peculiaris cauſa ſuberat: nuptiæ cum Violante Ioannis Biturigum Ducis filia, inuito patre, eoque nullo principali apparatu feſtinatæ, repudiato Siculo coniugio, quæ honeſtiſſima conditio erat. Ioannes Emporitanus Comes Regis patruelis generque iuueni receptum in ditione præbuit. inde irarum cauſæ. filio ad patrem reducto Aragoniis armis Emporitanus petitus eſt: ablataque ferme ditione vniuerſa, quam ampliſſimam in Catalaunis obtinebat, ipſe vix triremi Auenionem euaſit, inde bellum ſuis & amicorum viribus, ad ditionem recuperandam reparaturus.

Prælium ad Aliubarrotam.

CAP. IX.

EMPORITANI Comitis fuga in annum ſalutis incidit milleſimum tre- 1385.
centeſimum octogeſimumquintū. Cuius principio magnis delectibus validæ copiæ à Caſtellæ Rege comparatæ ſunt: claſſis inſtructa triremium duodecim, nauium viginti. verùm omnia tardius opinione, votoque Regis adminiſtrabantur, quod ipſe ex morbo grauiſſimo decumberet, ſalute à medicis deſperata. eò maior ſollicitudo inerat, maiorque cupido belli inſtaurandi animum inuaſit, quamprimum ex morbo confirmari cœpit. nunciatum erat, ab Scalabis præſidio Luſitanæ militiæ Magiſtrum, eius cui à Chriſto nomen eſt, & Priorem Hoſpitala-

ſpitalarium in conflictu captos eſſe. ſed quantum ex eo falſo nuncio voluptatis, tantum mœroris incuſſum, cognito Auiſij Magiſtrum Conimbricæ Luſitaniæ Regem fuiſſe ſalutatum. Concilio in ea vrbe coacto, de belli exitu deliberatio ſuſcepta erat. Duce impigro opus eſſe, cunctis videbatur aduerſus Caſtellæ vires, conatuſque. ſed nominis regij auctoritatem plerique adiungendam diſputabant: vt maior iubendi atque vetādi auctoritas eſſet: vniuſque imperio deuincti, cæteri in vnam defendendæ reipublicę cogitationem ardentius incumberent. Regiam poteſtatem à multitudine exortam eius conſenſu commutari poſſe. Extare antiquitatis exempla multa atque illuſtria. Defendendæ libertatis ius, repellendæque ſeruitutis, omnibus á natura datum. Si legibus hoſtes fiderent, cur priores arripuiſſent arma, inita fœdera violaſſent? Illatam iniuriam viribus repellere, atq; armis nulli negatum. Aderant viri eruditi, qui id naturæ legibus conceſſum, ciuili iure permiſſum, multis argumentis confirmarent. Pars Beatrici regnum deferebat, iniquumque fore affirmabat paterna hæreditate ſpoliari. meminiſſe ſe temporum quib. nati eſſent: meliorem rerum ſtatum voto expetere, præſentem conditionem tolerare: Caſtellæ arma irritare fore temerarium, præſertim irrito conatu, exitio certo. Arma tenentibus æquas pacis conditiones haud denegaturos hoſtes. id priuatim, id publicè ſatius exiſtimare. Nonnulli Ioannem quamuis in Caſtella detentum, Regem iubebant: eius liberandi conſilia agitarent. ſic paulò ante communi conſenſu definitum. quid enim aliud illa vexilla deſignare? eueniſſe nihil cur recens inſtituta mutarent. Verum hæc ſententia ab aliis exploſa eſt. quid enim rebus præficerent, qui non Rex, neque præſidium in periculo, ſed tantum belli cauſa futurus eſſet? Eo maiori voluntate Auiſij Magiſter Rex Luſitaniæ proclamatur in D. Franciſci, Aprilis quinto die, omnium qui aderant communi conſenſu. etiam qui diuerſa ſenſerant, ardentiori ſtudio ſimulato in genua procumbere, dextram oſculis fatigare, quo fidem nouo Regi approbarent. Reſponſa vatum & ſiderum motus referre. Infantem octimeſtrem Eborę horum motuum initio, cunis aſſurrexiſſe, tertioque io triumphe, Ioannes Luſitaniæ Rex proclamaſſe. quod illi de Auiſij Magiſtro interpretabantur, vt ſuis votis fauet nimium humana mortalitas. Ex eo die maiori conatu bellum geſtum eſt, certiori præmiorum ſpe. vulgus ad noui nominis celebritatem erectū, inſita à natura mortalium animis, cupidine rerum nouarum, odio præſentium. ea pars Luſitaniæ, quæ Durio & Minio fluminibus comprehenſa eſt, à nouo Rege expugnata. pars in fidem accepta. claſſis ex Bætica & Cantabria ad Oliſiponem erat, maris imperio parto. agris illata vaſtitate, ciuibus timor incuſſus. ea res Luſitanorum conatus ſpeſque morabatur. Caſtellæ Rex Cordubæ ſe tenebat. Ineunte æſtate Regina Abulam miſſa eſt oneri in bello futura, nulli commodo irritatis Luſitanorum animis, vincente reuerentiam fidemque amore libertatis. dum omnes copiæ conueniunt, Tenoriu Toletanus Pontifex Mirobriga iuſſus i eam Luſitaniæ partem, vbi Viſeum municipium ſitum eſt, validam ſuorum manum immiſit ineunte menſe Iulio. i per agros & oppida ſpoliare, rapere, v & ſtupris cuncta polluere, præda graues atque impedito agmine procedente aggreſſi Luſitani tumultuaria pugna vi cere. Ceciderunt viri primarij, grege ſpoliaque ablata. Ex ijs rebus cum ſp victoriæ, animus Luſitanis creuit. be lum alternāte fortuna, multis vno tem pore locis gerebatur. vbique direptio nes, va

nes, vaſtitates, rapinæ, miſerabilis rerum facies. æſtate præcipiti Mirobrigam Caſtellæ copiæ contractæ. Carolus Vaſconis filius ex patria, quo ſe retulerat, breui aduenturus nunciabatur, cum valida ſuorum manu. In ea vrbe concilio aduocato, de belli ſumma conſilium initum. Pars totius certaminis aleam ſubire recuſabat. Darent gentis furori, darent malorum pœnitentiæ locum. Præclaros conatus confirmari mora, prauos debilitari. Lenti belli atq; diuturni malis Luſitaniam domandam, præſidiis tota prouincia diſpoſitis, agris depopulatis. Superiori anno militiæ florem peſte ad Oliſiponem extinctum. ſupereſſe Duces, iuuenes belli inexpertos. pecuniæ in ſtipendium magnam inopiam eſſe. Omnino Regem á belli periculis eximendum, neque debere in hoſticum penetrare, præſertim imbecilla valetudine. in vnius capite publicas & priuatas omnium fortunas, ſpesq; periclitari. Pars quibus ardentior animus erat, pugna decernere cupiebant, ſuorum vires efferentes, hoſtium eleuantes. Raptim ab illis delectu habito nomen magis exercitus, quàm robur eſſe contractum: neque permittẽdum, vt nouum imperium tempore confirmaretur. Arces & oppida, quæ in fide erant, deſeri in periculo nefas videri. Hæc vicit ſententia, in qua plus dignitatis inerat. in altera prudentiæ amplius: vti poſt fortunam belli intellectum eſt. Non ſemel noſtri in hac expeditione peccarunt, numine à Caſtellæ rebus auerſo. manus certe Vaſconum propediem affutura, fuerat expectanda. Ergo rebus conſtitutis, mota Mirobriga caſtra Cilloricum oppidum obſeſſum in ea Luſitaniæ parte, cui Veræ nomen eſt, atque in ditionem redactum. Conimbricæ ſuburbia combuſta. Leiria quæ in Eleonoræ Reginæ fide erat, tentata. Ad Cilloricum teſtamentum à Rege Caſtellæ, incertos atque inconſtantes humanæ vitæ caſus reputanti conſcriptum eſt, ad duodecimum Kalend. Auguſti. In eo teſtamento Viſcaiæ atque Molinæ principatus Regum Caſtellæ filiis maioribus addicti ſunt. ſex tutores Hẽrico filio inſtituti, regni procuratores duodecim. de Regina ſocru, Ioanne, Dionyſioque Luſitanis, de filiis Petri Regis, ac Ferdinandi Caſtrij filio, qui vincti tenebãtur, iure decerni mandatum. omiſiſſet offenſas, an diſſimulaſſet breuitate vitæ in incerto fuit. multa alia tumultuariè ſancita, vnde iurgiorũ & contentionum copioſa materia extitit poſteris. Luſitanæ copiæ interim ad Tomariũ oppidum erãt, vniuerſo prœlio dimicare deſtinantes. mota vtrinque coniunctaq; medio ferme itinere caſtra. Luſitani priores loco reſtiterunt, à fronte quidem plano, cæterum ab vtroq; latere gemina atq; profunda valle muniti: equites duo millia ducenti, pedites ad decem millia. hoſtes multo ampliori numero; ad ſex paſſuum millia, caſtrametati in planicie æqua atq; patenti ex omnibus partibus. ipſo peruigilio Aſſumptæ in cœlum Virginis matris, copiæ ad pugnam inſtructæ. In medio agmine Caſtellæ Rex erat, cornua ductare præcipui proceres iuſſi, inutilia pugnę propter interiectas valles. ex omni copia ſubducta manu præfectus Gonſaluus Guſmanius Alcantarę Magiſter occultè circuire hoſtium tergum iuſſus eſt, vt quaſi indagine cincti cuncti aut caperentur, aut perirent. tanta inerat fiducia animis, hoſtiumque contemptus. Luſitani propter locorum anguſtiam duobus agminibus pugnare decreuerunt. in Priori Nunnius Pereira, in altero Rex ipſe Luſitanus curabat. latera vtrinque claudebat equitatus. eo ordine acies promotæ fermè ad teli iactum. conſiſtebant Luſitani de ſuo loco pugnaturi. tunc de pace à Pereira, quem paulò antea Magiſtrum equitum crearant, appellati aduerſarij.

Miſſis

Miſſis viris primariis, dum altercationibus tempus extrahitur (induſtria vt poſtea creditum eſt) nullo fructu: inter Caſtellæ Duces de pugnæ conſerendæ ratione, magna ſententiarum varietate diſceptabatur. Pars laceſſendos hoſtes iudicabat: alij niſi æquo loco detrectabant certamen. neque Ioannis Riæ pro Rege Galliæ legati, Caſtellæ caſtra ſecuti prætermittenda oratio eſt, propter inſignem hominis ſeptuagenarij prudentiam, auctoritatemque. Hoſpes, inquit, atque externus, cui audire æquius erat, conſilium tamen iuſſus do; ſi proficuum vtimini, ſi ineptum parcite. Meo in veſtram nationem ſtudio, beneuolentiæque venia danda, atque huic ætati, in qua nulla arrogantiæ, aut leuitatis ſuſpicio ſubeſſe poteſt: eaque omnibus bellis, quæ in Gallia geſta ſunt exacta, diuturno vſu didici: nulla re magis in bello peccari, quàm acie ad pugnam perperam inſtruenda. locum eligere, tempuſque, acies competenti ordine explicare, eaſq; opportunis ſubſidiis firmare, magnorum imperatorum partes ſunt. ſæpiuſque arte victoria, quàm viribus & potentia paratur. Nunc hoſtes quamuis minori numero, & vt quidam ante me verboſiùs diſputarunt, nulla virtute, loco tamen muniti ſunt: cornua noſtrorũ nulli vſui futura: diei tempus in veſperam extractum: milites in eodem veſtigio hærentes, labore itineris, armorumque pondere fatigati: potus cibique nihil ſumptum, quod procul ſint caſtra. Cenſeo, igitur à pugna abſtinendum cẽſeo: perſtandumque in acie. ſi hoſtes inuaſerint, æquo loco pugnabimus: ſi detrectarint certamen, noctis ſuperuentu & noſtri corpora curabunt, & multos ex hoſtium caſtris dilabi neceſſe erit, commeatu in hunc tantum diem parato, collectitio exercitu. & ſunt tenebræ pudori inimicæ. luce à virtute ſecernitur ignauia. Ipſe ſanè quodcunque tandem conſilium Rex ceperis, periculi particeps eſſe non recuſo. ſed niſi audaciam frænatis, vtinam falſus vates ſim, luctũ, ignominiam, exitium vobis, nominique veſtro ſempiternum, haud dubium comparabitis. Hæc placebat Regi ſententia: ſed iuuẽtæ ardore proceres quidam moræ impatientia, ne dato quidem ſigno, in hoſtium agmina incurrunt feroces, formidabileſque. ſecuti ſunt cæteri, vti par erat, ne primos in periculo deſererent. Pugnatum, vt de regno acriter. Caſtellæ milites regni iniuria intercepti dolor ſtimulabat. Luſitanos libertatis ſtudium incitat, ipſa morte durius extimãtes à Caſtellæ Rege & magiſtratibus iura petere. Miſſa inuicem pila: conſumptiſque telis omnibus, diſtrictis gladiis res geritur. multum effunditur ſanguinis. conferti equites, pediteſque dimicant. non timidus, non ignauus ceſſat. in eodem veſtigio ſtant, mori aut interimere contendentes. Caſtellæ Rex ſella ſublimis propter valetudinẽ geſtabatur, magnum ſuis incitamentum. Hoſtium prima acies loco mota reſpectare fugam. cùm Luſitanus cognito periculo agmen ſecundum promouit. Ego ego Rex ſum, contenta voce inter phalanges ingeminans. quo ruitis milites? quæ cauſa trepidationis? Fugæ locus ſublatus, circumfuſis vndique hoſtibus. niſi in dextra, ſalutis nulla ſpes eſt. An excidit pro patriæ incolumitate, pro libertate, pro liberis, pro coniugibus eſſe certamen? Caſtellæ nomen penes hoſtes eſt; non vires, robore exercitus proxima peſte conſumpto. An tyronum primos impetus non feretis, ſpolia potius ad bellum, quam arma vireſque ferentium? Ponite ante oculos luctũ, calamitates, ignominiam, quæ victis accidere neceſſe eſt: ac illud prouidete, ne mihi imperium ad ludibrium dediſſe videamini. His hortationibus nutantes milites confirmati. reſtitui ordines. momentoq; temporis, verſ

prœli

prælij fortuna. Caſtellæ copiæ ſuorum præſidio deſtitutæ, cæduntur magna ſtrage. nobiliſſimi Duces in oculis ſui Regis trucidati aduerſo corpore omnes. ipſe veritus, ne viuus in hoſtium poteſtatem veniret, in paratum equum imponitur: è pugnaque educitur. cæteri in fugam verſi. cædes magna fuit. decem millia ceciderunt. in hoc numero promptiſſimi quique, nobiliſſimiq; viri. Petrus Magiſtri equitum filius. Ioannes Tellio genitus, Ferdinandus Sanctio, vterque Regis patruelis, Diegus Manricus Caſtellæ Antelatus, Carrillius Mareſcalus, Ioannes Touarius maris Præfectus, in patris locum nuper creatus, Petrus Mendoza regiæ Magiſter. è Luſitanis, Ioannes Tellius Reginæ auunculus, Pereire fratres Petrus Calatrauæ Magiſter, Dieghusque Caſtellæ partes eo bello ſecuti. præterea Ioannes ipſe Ria pro Rege Gallo legatus, indignus ea calamitate. multi noctis ſuperuentu ſeruati, pars ad Alcantaræ Magiſtrum perfugit: qui fuſis fugatisque cæteris, loco ſe aliquanto tempore tenuit. pars ad Carolum Vaſconem ſeſe recepit, diuerſa parte prædas agentem, quoniam regia caſtra conſequi non ſperarat. Alij qua data cuique fugæ via eſt, diſſipati abiectis plerique armis, in Caſtellæ fines aufugerunt. Luſitanis incruenta victoria non fuit. quidam ex eorum numero ad duo millia deſiderata ait. Rex Caſtellæ, continuato tota nocte itinere vincente valetudinem metu, quatuor & quadraginta millium confecto itinere Scalabim tenuit. inde proximo die actuariũ nauigium nactus Oliſiponem ſecundo flumine abijt: claſſeque diſcedere iuſſa, Hiſpalim tandem incolumis appulit in atrata lugubrique veſte, totius ciuitatis luctu admixto lætitiæ ob Regem è periculo ſeruatum. Hæc eſt illa memorabilis pugna inter Caſtellam & Luſitaniam commiſſa, cui à vicino pago Aliubarrotæ vulgò nomen eſt celeberrimæ. Victoriæ memoriam gens Luſitana anniuerſarijs ſacris Oliſipone inſtaurat, ſed peruigilijs, & Bacchanalibus magis, quàm Chriſtianæ diſciplinæ ſimili lætitia. Orator è ſuggeſtu declamantis in morem, in Caſtellæ ignauiam inuehitur. Luſitanorum virtutem effert, præclaraque facta: ac ne à verborum obſcœnitate nonnunquam abſtinet. Conſequitur magnus aſtantium riſus, plauſusque. turpe dictu: ſed danda venia ob partam retentamque, eius prelij euentu, patriæ libertatem. Caſtellæ homines non virtute hoſtium, ſed ſuorum laſſitudine ignominiam acceptam vulgò aiunt. vim numinis perſuadent alij, contra quam nulla potẽtia ſatis eſt. Virginem Matrem à Guadalupei templi ſpoliatoribus eas habuiſſe pœnas. Omnia ex eo tempore victori in Luſitania procliuia fuerunt. Scalabis, Brigantium, aliæque arces & oppida, pars vi, pars voluntate in ius, ditionemque venerunt. regium nomen ſibi, & poſteris ſtabile, perpetuumque fecit. Rex Aragonius graui ex morbo ad Figueras oppidum decumbebat, ætate grauis, corpore multis laboribus fracto: ſed recuperata valetudine Ioannem filium abalienauit. iniectam Regi ab vxore magicis ſacris amentiam vulgus interpretabatur. excedit ille curia, militesque ex Gallia euocat, ſibi & Emporitani Comitis rebus præſidium. à patre regni procuratione ſpoliatur. In Aragonia vti ſuperius eſt indicatum, magiſtratus veteri inſtituto eſt, quem Iuſtitiam Aragoniam nominant, legum libertatisque præſidium certiſſimum, ne à Regibus opprimatur: nam quaſi tribunitia interceſſione omnem iniuriam prohibere, & plebis atque optimatum cõmoda tueri conſueuit. Hunc Ioannes regni procuratione excluſus adit: pater-

nas iniurias Reginæ inſidias conqueritur: impetratque, vt eius auctoritate quouſque cauſſa diiudicata eſſet, in priſtinum dignitatis locum reponatur. Verum hæc hoc ipſo anno inchoata, proximo perfecta ſunt. ad Caſtellæ res referenda eſt oratio.

Luſitani Caſtellam inuadunt.

Cap. X.

IN ipſo acceptæ cladis luctu Caſtellæ Regi, atque proceribus nouus exoritur metus varios atque ancipites rerum humanarum caſus conſiderabant. fortunam vbi ſemel mota eſt non vno gradu conſiſtere. Luſitani feroci homines ingenio vrgere victoriam deſtinantes, primũ legatione miſſa in Angliam, Leceſtriæ Ducem ad belli ſocietatem inuitant: victoriæ præmium Caſtellæ regnũ futurum: hoſtium gemina clade vires fractas, ignominia debilitatos animos. inſiſtendum ſpei, neque prætermittendam occaſionem proteruiæ gentis domãdæ. Deinde correptis armis Rex ipſe Luſitaniam omnem peruadit. equitum Magiſter cum delecta manu in Bæticæ agros populabundus incurrit, antequã Ducibus auctoritas, militi fiducia rediret, denuò hoſtes opprimi poſſe confidens. Obuiam miſſi Munitius D. Iacobi, Gonſaluus Guſmanius Calatrauæ Magiſter, Nieblæq; Comes. ij collectis reliquijs ſuperioris naufragij ad Vallem viridem (pago id nomẽ eſt) hoſtes minori numero quaſi indagine claudunt. eo etiam loco auerſa à rebus Caſtellæ fortuna fuit. in ſupremo diſcrimine trepidos, fœdusq; orantes Luſitanos, Munitij Magiſtri inopinatus caſus eripuit, initio conflictus cõfoſſo equo perempti. quò caſu perculſi alij, pugnam quaſi malè ominatam exhorrentes deſtiterunt. Itaque Luſitani incolumes in patriam receſſerunt diuites præda, lætique mercesoperæ Nunnio Gonſaluo Pereirę Barceloſij comitatus fuit. in occiſi Munitij locum Villagarſia D. Iacobi Magiſter eſt inſtitutus. Belli Anglici tẽpeſtas ſupererat: ea Caſtellæ Regi propior quàm vindicandi iniurias cura erat. Hiſpali ad regni conuentus Valliſoletum contendit. proſequitur Carolus Vaſconis filius bello bonus, officio in leuirum Regem pius, gratusque. noui delectus, atq; maiores quàm antea habentur externa auxilia conquiruntur, pecuniaq; in belli vſus, cuius maxima difficultas erat. in Galliam, vbi præſidium certiſſimum fore rebus aſperis iudicabant, miſſi legati, viri nobiliſſimi Lutetiæ dato ſenatu, ineũte anno milleſimo trecẽteſimi octogeſimo ſexto patriæ calamitatem lugubri oratione expoſuerũt. Nouã ex Anglia impendere tempeſtatem. niſi excitatam flammam oppreſſiſſent, ingenti mox incendio vti in coniunctis ædibus arſuram primũ Hiſpaniam, deinde Galliam. Dolere ſe quod oneri toties eſſe cogérentur: cũ nulli vſui ante fuiſſent, certè exiguo, quoniam ita res tulerunt. ſed Caſtellæ regnũ Galliæ beneficium Henrico patri collatum, debere ipſos in filio tueri. Non de ſociorum iniurijs, de ditionis parte certamen eſſe: ſed de dignitate, libertate, animaq;. victis nihil reliqui futurum. Galli proceres qui aderant promptiſſimis animis Regi amico & fœderato opem ferendam decernunt. auxilia deſtinata, duo equitũ millia Duce Ludouico Borbonio, Galli Regis auunculo, centum millia Francorum in prima ſtipendia. additumq; niſi ea præſidia bello defendendo ſatis eſſent, Regem ipſum cum Galliæ copijs omnibus & viribus auxilio venturum. Venerunt à Clemente Pontifice litteræ, quibus amici Regis caſum ſolabatur ex diuinis libris, atque antiquitate accommodatis exemplis. Petrus Regis patruelis. quem ad Conimbricam defeciſſe dictum eſt, & inde exul in Galliam abierat, data de-

lictorum

lictorum venia redijt in patriam. Exigua hæc præſidia rebus aſperis, ac propemodum deploratis erant. ſed mora, qua nihil fuit ſalutarius, cicatrix obducebatur. Luſitanus Rex Cauria in Vectonibus obſidione tentata, nouo inuecto ab hoſtibus præſidio victoria deſperata in patriam cum præda redijt. Ex Anglia Leceſtriæ Dux claſſe vectus in Brigantinũ Calæciæ portum (quæ hodie Corugnia eſt) ad octauum Kalend. Auguſti ſeſe intulit. mille quingenti equites erant, pariq; numero ſagittarij. exigua manus, ſed multũ momenti allatura, ſi ſeſe Luſitanis adiunxiſſent. primo aduẽtu ſex Caſtellæ triremes in ipſo portu ſunt captæ. oppidum expugnari non potuit, eximia Andradæ Præfecti virtute, fideq; defenſum. Ea mora non ad eius modò expugnandi oppidi, ſed ad totius belli ſummam pertinuit. quædam tantum in Calæcis oppida capta, ipſaq; Compoſtella prouinciæ caput dedita: vim verita, an rebus nouis ſtudens incertum. nonnulli certè viri primarij eo tractu Anglis ſeſe adiunxerunt, rebus mutatis maiora præmia ſperantes. Luſitani Regis inuitatu in Luſitaniam Leceſtriæ Dux abijt. ad Portum vrbem, quo Durius in mare illabitur, Principum colloquium fuit Leceſtriæ & Luſitani. Venerant ex Anglia, Conſtantia Ducis Leceſtriæ vxor, Catharina filia Conſtantiæ, præterea duæ priuignæ ex priori mariti coniugio, Philippa, Iſabellaque. De ſumma belli in eo cõgreſſu conſulatum, ſancitumque, vt iunctis viribus Caſtellam inuaderent. victoriæ prȩmium Anglus Caſtellæ regnum, cuius iam nomen & inſignia vſurparat: Luſitanus vrbes quaſdam & oppida ferrent, de alieno inter ſe munifici. Concordiæ vinculum nuptiæ Philippam inter & Luſitanum pactæ, cælibatus legis modò venia ab Vrbano Pontifice eſſet, cuius religione aſtrictus erat Luſitanus ad inſtar Calatrauæ militum homo religioſus. Caſtellæ res periculo proximas Diui indigetes Hiſpaniæ tutati ſunt magis quàm vlla humana induſtria. tametſi ſeſe Caſtellæ Rex Zamore tenens, in omnes proſpiciebat partes: nouæque indies ex prouincia Galliaque copiæ aduentabant. Legionem in quam primus impetus futurus erat valido præſidio muniendam curauit, Ioanni Manrico Compoſtellano Epiſcopo ea cura demandata. ſed locis natura grauibus, peſtilentique anni tempore morbi inter Anglos vulgati. vnde crebræ mortes, tertiaque copiarum pars extincta eſt. præterea cõmeatus, aut pabuli cauſa palantes per agros, vagosq; intercipiebant oppidani (nam pars maxima in fide perſtitit) quæ priori peſte grauior peſtis fuit. ergo reliquum æſtatis nullo magno operæpretio conſumptum, niſi quo legationes inter Principes miſſæ ſunt, fecialis ab Anglo niſi regnum redderetur, bellum denunciatum. à Caſtellæ Rege viri primarij, in quibus Serranus erat Guadalupeus Prior, eo templo recens Hieronymianis contributo. ij Auriæ, vbi ſe hoſtis tenebat, cauſſas explicarunt, cur Ioannes iure Rex eſſet, Conſtantia paterna hæreditate excluderetur. Sanctij neptis eius cui regnum per vim occupanti Alfonſus pater cognomento Sapiens iure paterno maledixerat, & quaſi impium erat execratus, Cerdis ſucceſſionis iure reſtituto: vnde ipſe materni generis originem duceret. de iniuſtis Padilliæ nuptijs mentio nulla credo vt inter ſe vitium generis condonarent. Hæc palam conſilio aduocato explicata. ex arcano Prior Guadalupeus optimum fore ſui Regis verbis denunciauit, Catharinam Conſtantiæ filiam Henrico iungi, Caſtellæ iuuẽtutis Principi. ſic vtriusq; familiæ iura connubij lege firmari, atque in vnum coaleſcere. id publicè, id priuatim conſiliũ ſaluta-

re fore. Gratiſſimum id Anglo fuit, honeſtiſſimaq; pacis conditio viſa. Etſi, re nondum matura aliud præ ſe tulit: coramq; niſi regnum reſtitueretur, bello, ſe temperaturum negauit, neque aliam pacis conditionem fore reſpondit.

Trium Regum obitus.
CAP. XI.

SIc res in Caſtella erant, vt in malis cōditione tolerabili. quòd non eſſent continuò oppreſſi in præſens lætitia, in futurum ſpes, poſſe inclinata reſtitui: minusque iam terroris ab hoſte erat. Regionibus diſiunctiſſimis continuata ferme trium Principū funera. in Hungaria Caroli Neapolitani pridie nonas Iunij ſecuri in caput impacta. Pompelone Caroli Vaſconis eo nomine II. ipſis Kalend. Ianuarij principio anni
1387 milleſimi trecēteſimi octogeſimi ſeptimi. licet de anno variant auctores, & nonnulli ſuperiorem adſcribunt. ſed quoniam die Martis deceſſit diuerſam opinionem ſequamur neceſſe eſt. Vixit annos quinquaginta quinque, menſes quatuor, dies duos & viginti. regnauit annos ſeptem & triginta, menſes duos, dies quinque & viginti. Corpus in eius vrbis æde maxima tumulo eſt compoſitum. Rex Aragonius Petrus eo nomine IIII. quarto poſt die Barcinone deceſſit, annos natus ſeptuaginta quinq;, regni anno quinquageſimo primo expleto, minus diebus decem & nouem, in exiguo & debili corpore, ardenti vir ingenio, ambitione maxima. omnia ad decorem imperij eo Rege comparata: vnde Cæremonioſi nomen. ſuis copijs cum opulentis Regibus bella geſſit: ſæpeque violentiam fortunæ excelſo animo tolerauit. litteras litteratosque coluit, Aſtrologiæ impenſè deditus, atque chalchymiæ metalla commutare arte profitenti: ſi ars eſt, & non otioſorum potiùs & vaniſſimorum hominum præſtigiæ. Corpus Barcinone primùm ſepultum: deinde Populetum, vti ipſe teſtamento mandarat, translatum. Neapolitano Regi amplificandi imperij cupiditas exitio fuit. ab Hungaris proceribus ad regnum capeſſendum Ludouico Rege defuncto, iure propinquitatis euocatus, atque ab Eliſabetha Regina vidua beneuolentiæ ſimulatione ſplendidè acceptus, Budæ in conuiuio atque inter pocula ipſiusmet fraude perimitur, hoſpitij iure violato. Mariam filiam paterna hæreditate excludi dolebat ſcilicet ea feſtinatæ necis cauſſa fuit. Vxorem habuit Magaritam Ioannæ minimam ſororē eius quam Ludouico Vaſconis fratri nupſiſſe dictū eſt. ex ea liberos ſuſceperat Ladislaum, Ioannamque deinceps Neapolitanos Reges, ætate ſexuque inualidos. vnde noui in Italia motus, bellaque internecina extiterunt. Rex Vaſco ſuperiori tempore lepræ cōtagione ita laborare cœperat, vt corpus depaſceretur, vreretque. iuſtas cælitum iras vulgò homines interpretabantur, ob ea quæ impiè & crudeliter geſſerat feroci auaro crudelique ingenio, præterea immenſa libidine. Inde fabulam ortam exiſtimo, horrendo vitæ exitu ſemiuſtulatum deceſſiſſe, lecti cortinis forte incenſis, linteisque, quibus corpus erat inuolutum auidè concipientibus flammam: quod ſulphureis balneis & fomētis medicorum iuſſu curaretur. Filia ſanè natu minima, cui Ioannæ nomen erat, Ioanni Montfortio Duci Armorico pacta de menſe Septembri ad ſponſum nauigarat: puella auis, atque atauis nobiliſſima, prole deinde numeroſa felix, Ioannem, Arturum, Guillelmum, Richardum, filias tres viro peperit: eoque defuncto Henrico Angliæ Rege nupſit annis cōſequentibus. Succeſſit defuncto Vaſconi filius eodē nomine, ea tempeſtate Caſtellæ Regi aſſiduus

duus: vnde paterno obitu nunciato in patriam accurrēs, parentis manibus iuſta perſoluit. mox in procerum cōuentu, Clementem eo nomine VII. iuſtū videri Pontificem pronunciatum. qđ eatenus Aragoniæ exemplo factū non erat, incertis ſuſpenſiſque Principum & populi animis. Regum Galliæ atque Caſtellæ gratiæ id dari viſum eſt, potiùs quàm ad veritatis, atque æquitatis regulam ſatis expendi. & extabat à Caſtellæ Rege nouum beneficium, redditis Vaſconi arcibus, quæ in ditione eius Caſtellæ præſidijs magno numero obtinebantur: pecunia etiam, quam pater magno pōdere mutuam acceperat, condonata. Erant etiam à Gallo & Anglo multa oppida & vrbes, quæ in Nortmannia, alijsq; locis occupata erant, recuperanda: eoque honeſtiſſimæ legationes ad vtrumque Principem miſſæ, in magna prouentus ſpe. ſic inter ſe Principes officijs, & beneuolentia certabant. quæ pulcherrima contentio eſt. & paſſim nouo Principi fauebatur, propter morum integritatem, facilitatem ingenij, atque liberalitatem, nihil denegantis quod dono dignum eſſet. ad cætera quibus nemo ea ætate inſtructior Princeps fuit, congeſtis omnibus à natura, fortunaq; bonis: eoque patri diſſimillimus, vnde Nobilis cognomentū factū eſt. Ex vxore Eleonora Ioannam, Mariam, Blancā, Beatricem, Iſabellam: præterea Carolū, Ludouicumque in minori ætate defunctos genuit, furto Gotifredum Mareſcalum Corteſiumque Marchionem futurum, Ioannam, quæ Eneco Stunicæ viro nobiliſſimo nupſit. Aragoniæ regnum poſt matris obitū, Ioannes Princeps ſuſcepit, modeſto, mitiq; ingenio, niſi iniuria naturam corrumperet. decubuerat is paulò ante Gerūdę ex morbo grauiſſimo, deſperata propemodum valetudine. ex quo nondum planè confirmatus, neq; paterno funeri intereſſe potuit, neque regni curam ſuſcipere: etſi reſpublica cōmota vehementer erat, Sibylia Regina vidua, fratreque Bernardo alijsq; viris primarijs in fuga captis, qui metu noui Regis ſuæ ſaluti conſuluerant. Magicarum cantionum, ijsque virum contaminaſſe crimen Reginæ impoſitum, Iudæi cuiuſdā indicio haud ſatis idoneo (ſic viſum eſt) de conſcijs quæſtiones tormentis habitæ, atq; ſicuti de manifeſtis rerum capitalium ſupplicium ſumptum. Regina eiusq; frater conſeruati bona tamen eorum nouæ Reginæ addicta ſunt leui compenſatione annui vectigalis, vnde Sibylia vitā ſuſtentaret. Rege reſtituto nihil prius quā de Pontificum diſſidio actum, vti moriens pater teſtamento ſanxerat diris execrationibus, niſi eſſet obtemperatū. Barcinone in Epiſcoporum & procerum conuentu agitata cauſſa, diu multumque. Fundana comitia præferenda videri, pronūtiatum pridie Nonas Februarij. Ergo Clemens omnium ordinū conſenſu atque lætitia, Pontifex ſalutatur. ſic Hiſpaniæ multo maxima pars eius auſpicia ſequebatur: nouisq; acceſſionib. factio ea vehemētius confirmabatur. Petri Lunæ Cardinalis Aragonij, qui à Clemente Legatus in Hiſpania agebat, diligentia & auctoritate res eſt tanta ad exitum perducta. Ioanni Emporitano ob memoriam amicitiæ, quæ illi cum nouo Rege fuerat, in patriam reduci melioraq; ſperanti vincula Barcinone iniecta. ſæpe apud Reges magna merita leui offenſione inducuntur, officiorum obliuione parata. Gallica arma commouiſſe crimen obtendebatur. De Sardiniæ motibus pacandis, quod ſæpe ante tentatum erat, nouo conatu ſpeq; agitatum. & erant Sardi diuturni belli malis domiti: duroq; ſeruitutis iugo oppreſſi, finem calamitatibus orabant. Semenus Arenoſius ea re inſulæ pro Aragonijs Præfectus, cū Eleonora Arborea,

viroq; Oria fœdus ea cõditione ſanxit: vt Arboreæ principatus illis, Mariano filio, & poſteris integer eſſet. de oppidis cõtrouerſi iuris, dati partium conſenſu iudices diſceptarent, atque ſtatuerent. quæ eorum armis & præſidijs occupata tenebantur, ad regiam ditionẽ redirent. ſic in præſenti diſceſſum ab armis eſt.

Pax cum Anglis facta.

Cap. XII.

Isdem diebus bellici apparatus, motusque graues Luſitaniam inter Caſtellamq; erant. Beneuentum Angli equites ſexcenti, pariq; numero ſagittarij, reliqua multitudine peſte conſumpta, è Luſitania duo millia equites, pedites ad ſex millia inuadunt: mœnibusque prohibiti ab Aluaro Oſorio Præfecto, leui pro munitione commiſſo certamine oppidum obſidẽt. ignobilia circùm oppida capiunt. Rex Caſtellæ ſuperiori clade cautior in propoſito totius certaminis detrectandi perſtabat. Sic nullo magno operæpretio duo mẽſes exacti ſunt. quo ſpatio peſtis lue nõdum planè ſedata & denuo reſumente vires, præterea inopia commeatus, qui in loca tuta collatus erat, reliqua de induſtria corrupta, cùm tantæ vno tẽpore difficultates premerent, copiæ Anglicæ Luſitanæque, qua parte Mirobriga ſita eſt, ſeſe in Luſitaniam contulerunt. Milites moræ impatientia, quibus in temeritate ſpes, cædes, & vulnera prædæ auiditate penſantur, iniecta inter Principes pacis mentione, minori ſtudio gerebãt arma. metu depulſo Gallica auxilia ſeriùs quàm opus fuiſſet aduenientia, à Caſtellæ Rege dimiſſa ſunt, ſtipẽdij parte in pecunia, parte alia in nominibus perſoluta. Caduceatores ad Anglum in Luſitaniam, de pace continuò miſſi, ad Troncoſum oppidum mandatis expoſitis, mite, ac tẽpori locoq; conueniens reſponſum tulere. tædebat Anglos infauſtæ militiæ: patriæq; deſiderium vrgebat. nuptijs Henrici Catharinæque, quam vnicam Leceſtriæ Dux ex Conſtantia filiam haberet, victoriæ fructum compendio breui redire, nempe Caſtellæ regnũ. Ergo eæ nuptiæ in primis pactæ. dos puellæ dicta Soria, Atienſa, Almaſanũ, Molina. matri Caraca in Carpetania: Medina Campeſtris, Olmedum in vlteriori prouincia. Sexcenta francorum millia certis pẽſionibus numeranda erant. præterea dum Leceſtriæ Dux vxorve Conſtantia viuerẽt, quadraginta francorũ millia annua promiſſa ſunt. Hæc ſumma fœderis fuit Luſitano ingrati. qua cauſſa Portu vrbe ſoluentes Angli, Baionam in Tarbellis tenuerunt irati Luſitano Regi, quòd feſtinatis nuptijs, nondum voti religione exolutus deſponſam ſibi Philippam toro iunxiſſet. Simul Angli è Luſitania diſceſſerũt, omniaque in Calæcis oppida, quæ fuerant primo aduentu occupata, ad priſtinam Caſtellæ ditionem redierunt. proceribus, qui defecerant, venia data. prouinciæ magna ex parte reſtituta tranquillitas, metus depulſus. Verſabatu in Caſtella vlteriori Caſtellæ Rex bell defendendo intentus, plurimùm Salmanticæ & Tauri. miſſi denuò Baionam, vt conuenerat, legati fœderis conditiones retractatum, ſacramentoq; inuicem reddito, acceptoque firmatum. Pecuniæ à popularibus cogendæ præcipua difficultas obijciebatur, multo maioris, quàm pro eorum facultatibus. ec ſtudio Virueſcæ ineunte ſalutis ann milleſimo trecenteſimo octogeſimo octauo conuentus generales ex vniuerſ prouincia agitati. locorum propinquitas inuitauit, (neque enim procul Baiona Virueſca eſt,) & quoniam Burgi vrb aliaque circùm oppida, peſtis contagione laborabant. In ijs conuentibus inſtitutum vectigal eſt, eius ſummæ redigendæ, à quo neque viri ſacrati, nequ

inge

Ingenui immunes eſſent: neque videbatur iniquum, quoniam de communi omnium libertate agebatur, communi ſubſidio reipublicæ opitulari. Sed ab eo initio ius libertatis imminui optimates conquerebantur, nihil non auſuri per deſperationem. quæ tandem ſententia valuit: decretumque inductum. Soluto conuentu ad Calagurrim Regum Caſtellæ & Vaſconis congreſſus fuit. Rurſus Nauarreti, eorum Principum colloquium habitum. Eleonora Vaſconum Regina virum comitata affuit: eiuſque permiſſu in Caſtella permanſit, valetudinem qua diu aduerſa conflictabatur, natiuo cœlo, quod præſentiſſimum remedium eſſe conſueuit, curatura. Catharina Leceſtrię Ducis filia firmato inter Principes fœdere, in Hiſpaniam miſſa, Palentiæ propter vrbis amplitudinem, ſubiectique agri bonitatem, ſponſalia regio apparatu celebrata ſunt. decimum ætatis annum Henricus agebat, Catharina annos decem & nouem nata erat. vt Aſturum Principes vocarentur datum, more ex Anglia tranſlato: vbi Regum filij maiores, Vualliæ Principes nominantur. quod ab hoc initio ſuſceptum ad noſtram ætatem conſeruatur, vt Caſtellæ Regum maiores filij, Aſturum Principes ſint: quibus annis conſequentibus Vbeda, Biatia, Illiturgisque ſunt adiectæ. Pace ad hunc modum inter Caſtellam & Angliam conſtituta, Conſtantia puellæ mater, regio iam nomine abſtinens, permiſſu Caſtellæ Regis Medinam Campeſtrem ad eum menſe Auguſto venit. benignè acceptæ, officijsque omnibus, vti iura propinquitatis, & amicitiæ nuper initæ poſtulabant, cultæ ad pacta oppida Opta vrbs adiecta eſt, vnde annui reditus ampliores ſuppeditarent. præcipua liberalitas, ſed regni amiſſi, compenſatio non magna. Inter Regem & Leceſtriæ Ducem munificentiæ certamen erat: aurea corona eximij decoris pretijque miſſa abs Leceſtriæ Duce. addita muneri verborum gratia: regni iure abdicato, corona etiam quam ſuo capiti pararat, cedere. Pactæ pecuniæ conquirendæ ratio excogitata. Placuit vti priori decreto reſciſſo, in quo tantum offenſionis erat, ſumma ea per familiarum capita, mutui nomine imperaretur, eorum qui ante ea tempora in ærarios relati eſſent: ingenuis, virginibus, matronis, viris ſacratis immunitas conſeruata. Conſtantia ineunte ſalutis anno milleſimo tre- 1389
centeſimo octogeſimo nono poſſeſſionem Caracæ vrbis ſibi attributæ adijt. Rex Madriti reſtitit. Quo tempore à Leceſtriæ Duce de mutuo colloquio ad Cantabriæ Aquitaniæque fines, per legatos appellatus, primùm venturum ſe dixit: eaque voluntate Burgos ſeſe retulit: vbi ieiunij tempore, quod ritu Chriſtiano obſeruatur, ex morbo decubuit. ſpatio temporis interiecto ſententiam mutata. tametſi Victoriam acceſſit, vnde conſtantia ad virum dimiſſa erat. Legati Petrus Aiala, Vxamæ Epiſcopus, Fernandus Illeſca, qui ex ordine Franciſcano, Regi à ſacris confeſſionibus erat, Laceſtriæ Duce conuento Regis valetudinem nondum planè confirmatam, annique tempus excuſarunt: Pyrenæi iuga niuibus impedita, gelu rigentia fore ſuperanda. hæc ſpecies obtéta. ex arcano colloquium Rex detrectabat, quod Leceſtriæ Duci propoſitum eſſe cognouerat, eum à Gallica amicitia diſtrahere. parque periculum offerebatur, ſiue Principi recens fœderato, aliquid coram negaret: ſiue annueret, iniquiſſimo poſtulato, tantis à Gallis Regibus beneficijs obſtrictus, in quo turpiſſimam ingrati animi notam incurreret. Actum de re tota cum legatis. ij ſui muneris eſſe negant quidquam niſi Rege conſcio conſtituere: remque omnem ad eius arbitrium reuocari.

uocati integram petunt. ſic re infecta Victoriam ad Regem redeunt, ne facta quidem Anglis poteſtate Compoſtellam religionis ergo adeundi, quod reliquis nationibus datum erat. Calæcorum animos ne ſuo aduentu denuò ad ſtudium rerum nouarum concitarent, ob belli ſuperioris memoriam prouidebatur. Quo tempore omnino quarto Idus Martij Cæſarauguſtæ, dum templi pars reficitur, cui ab Engratia nomen eſt, opinione ſanctitatis in ea vrbe celeberrimum, dumq; ſuperſtruendo operi fundaméta effodiúntur, gemina ſepulcra vetuſtate obruta forte reperta ſunt, D.Engratiæ, atque D.Lupertij. conſecuta publica vniuerſæ ciuitatis lætitia & gratulatio, eo pignore Diuos tutelares propitios amplius fore exiſtimantis. numini gratiæ actæ, ſupplicatioque ad omnia templa inſigni apparatu habita.

Regis Caſtellæ obitus.
CAP. XIII.

MVTVI inter Principes Leceſtriȩ Caſtellæq; colloquij mentio intermiſſa eſt. Inter Anglos Galloſq; triennes induciæ factæ: ſuccedenteque æmulatione virtutis ex longo interuallo ſacrum bellum repetitum. iunctis viribus Genua traijciunt in Africam. Aphrodiſium, quæ vrbs hac ætate Africæ nomen habet, obſidione tentata. prouentus tantis molitionibus impar fuit. Hiſpania nondum quieſcebat. Caſtellæ conuentus Segobiæ habiti ſunt. inde ad Luſitanum miſſi legati, quoniam in Anglico fœdere vtriuſque gentis confœderati Principes cōprehenſi erant, quid animi haberet ſciſcitatum. negat ille ad ſe rem eam pertinere, rebus ſecūdis inſolens feroxque, neque ſatis reputans rerum humanarum inconſtantiam: & nouo bello Calæcos impetere cogitabat. induciæ tantùm ſemeſtres Ferdi-di Illeſcæ diligentia impetratæ: quem ego ea tēpeſtate probum induſtriumq; hominem fuiſſe comperio. Romæ Vrbanus VI. deceſſit Idibus Octobris. in eius locum Petrus Tomacellus patria Neapolitanus paucis poſt dieb' cooptatus eſt. Bonifacij IX. nomen Pontifex deſumpſit. Tude Calæciæ vrbs ad Luſitaniæ fines pertinēs, quo primùm tempore induciarum tempus tranſactum erat, à Luſitano obſeſſa, omniq; conatu impugnata eſt. ſubiectus ager incendijs, ruina, cæde fœdatus. Caſtellæ Rex belli fortunam, quam auerſam erat expertus formidabat: & Luſitanos ſucceſſu feroces laceſſere tutum non erat. ne tamen nihil agere videretur, Tenorium Toletanum Præſulem, Martinum Iuanium opitulaturos præmittit. ſerum auxilium fuit, rebus perditis, vrbe capta. Eorum tamen interuentu induciæ in ſex annos inter vtramque gentem factæ. Tude reſtituta, aliaque ab vtraque parte oppida. Proximo anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo regni conuentus Caracæ habiti ſunt, rerum geſtarum magnitudine, multitudine, varietate omnium celeberrimi. referēte Rege de regno abdicando actū: ſi Caſtellæ imperium depoſuiſſet, filioque de manu tradidiſſet, Luſitanos eius & Beatricis vxoris imperium haudquaquam repudiaturos. Decumarum eccleſiaſticarum tertiam partem Clemens Pontifex conceſſerat, vt eo blandimento Caſtellæ Principes deuinctos teneret, exemplo Vrbani VI qui idem Anglis præſtiterat. Eas ſe decumas Hiſpalim, Cordubam, Gienniū Murciam atq; Cantabriam retenturum dixit: cætera ceſſurū filio. proceres ſententiam rogati, ſeſe id paſſuros negant peſſimum exemplum induci. Regem idonea maximè ætate reipublicæ curan abdicare: tradere puero curis publici impari. malo cogendos Luſitanos, neq quidquam pro ſana voluntate facturos

Deinde de factioſis relatum. ijs in commune venia eſt conceſſa, modò delicti pœnitentiam benefactis approbarent. vnus exceptus Gegionis Comes in cuſtodia manens: cui infenſus Rex omnes ad eum opprimendum occaſiones ſæpe captarat: feciſſetque, ni Petri Regis calamitatis exemplum, ob ſimiles cædes retardaſſet. Vectigal militare ordinum conſenſu maius quàm vnquam inſtitutum. Conſueuerant milites hoſtili metu ſublato, conſeneſcentibus bellis tota prouincia vagari; res agreſtium agere, ferreque. Sancitum, vt eorum multitudo ad Competentem numerum redigeretur. grauis armaturæ equites quatuor millia, leuis mille & quingentos, ſagittarios mille cum ſuo iuſto comitatu, ordinario ſtipendio ali: atque in præſidijs, quarum videretur vrbium collocati finem licentiæ facerent. Sic militaris diſciplina reſtituta, & ærarij inopiæ prouiſum imminutis ſtipendijs immunitate veniaque multarum legum conceſſa militibus. externa ſtipendia faciendi facultas omnibus ſublata. rem haud dubio vtilem, & à bonis poſtea Principibus perpetuitate diſciplinæ firmatam. Externis hominibus ſacerdotia in prouincia dari vſu receptum rat, vnde magna incommoda extare eceſſe erat: templorum cultum negigi ſacerdotum abſentia: litterarum tudia prouinciales non curare, nullis irtute præmijs. Communi conſenſu onſtitutum, Clementem Pontificem e ea re appellandum. neque enim iutiſſimis prouinciæ votis repugnatuum putabant. Priorum temporum erturbatione Caſtellæ Vlterioris proeres in iura eccleſiarum inuaſerant, atronorum occupato nomine ſacerotes inſtituere ſoliti. exiguo ſtipendio onſtituto, decumarum multo maxiam partem, pro ſe quiſque domum ertere, eccleſiarum iura occupare, dare, & auferre templis mercenarios ſacerdotes atque temporarios. Epiſcopis Burgenſi & Calagurritano, vbi vis mali incubuerat maximè agentibus de ea re in conuentu eſt relatum. Rege ad æquitatem propenſo præclari tamen conatus impediti ſunt regulorum interceſſione, ne noua offenſione eorum animi irritarentur. Erat enim ſubditis paulò ante poteſtas conceſſa, à proceribus ad regios iudices prouocandi: quod ægerrimè tulerant. Itaque eccleſiarum libertas ſanciri non potuit: & illi morem per multas ætates continuatum, maiorum merita priorum Pontificum veniam excuſabant, ante concilij Lateranenſis tempora, Alexandro tertio Pontifice ſcilicet, cùm nouo decreto eſt cautum, ne decumas profani inuaderent, ne Pōtificum quidem permiſſu. Præterea petentibus, vt Henrici Regis teſtamentū, qua parte profuſas donationes reſtrinxiſſe dictum eſt, nouo decreto reſcinderetur, præter ſpecioſa verba: placere Regi dona paterna eſſe rata, nihil impetratum. Vno tempore à duobus Regibus Vaſcone, atque Granatenſi legati Caracam venere, Ramirus Arellanus, Martinus Ayuarus pro Vaſcone dato ſenatu poſtularunt Reginam Eleonoram curata valetudine, qua cauſſa diſceſſerat impetrata venia, ad virum remitti. æquum non eſſe integra vtriuſque ætate coniugium dirimi. regium inſigne, quod catenus dilatum erat, more gentis vtrique imponendum fore. De ea re, Eleonora Regina à fratre Rege appellata: videri æqua virum petere: profectionem continuò maturaret: odium illa gentis excuſauit, inſidias vitæ ſuæ comparatas, veneno à medico Iudæo præbito, vnde tandiu aduerſa valetudine conflictata eſſet. vim adhiberi regiæ fœminæ graue erat. legatis tamen poſtulantibus datum, vt Ioanna maior filia, quoniam virili prole carebant,

Roa vbi à matre erat relicta, primo quoque tempore, vti factum eſt, remitteretur ad patrem. Qui reuocandæ vxoris ſpe depulſus celeberrimo apparatu Pompelone in tẽplo maximo regias inſulas ſuſcepit Idibus Februarij. regni libertatem, ſubditorum commoda iuratus, inũctusq; de more, clypeo militari impoſitus, humeriſque ſublatus Rex à cunctis ordinibus proclamatur. totius cæremoniæ antiſtes Petrus Martinus Salua Pompelonenſis Epiſcopus. Petrus Luna Clementis Legatus affuit, alijque magno numero nobiliſſimi proceres. à Rege Mauro Malacæ Pręfectus legatus, inſignes equos, gemmas, veſtemq; pretioſam ſplendidi muneris loco, Caſtellæ Regi attulit. petenti induciæ conceſſæ. Petrus Tenorius Archiepiſcopus Toletanus inſigni ponte Tagum iungẽdum curabat, eo cui ab Archiepiſcopo nomẽ eſt, iuxtaque caſæ ruſticanæ in pagi formam. loci cõmoditate Rex oblectatus, cùm belli Luſitani tempore Hiſpalim peteret, hac tempeſtate expetẽti eidem Præſuli dedit incolis eius oppidi vectigalium omnium immunitatem, Villæ Francæ, hoc eſt, immunis, ab ea re, nomine dato. idem Alcoleæ oppido conceſſum, in cuius agro pons ędificabatur. Extat diploma regiũ in ærario ſacro inter ſchedas templi Toletani, Caracæ datum, pridie Idus Martij. Ferdinãdo minori Regis filio, cui Lara principatus erat, oppidum Pennafielis additum, Ducis nomine. corona capiti impoſita, nullis extantibus floribus, quod collatæ dignitatis inſigne erat: tametſi noſtra ætate non Duces, ſed Comites etiam coronã clypeis adijciũt regiæ haud abſimilem. ex vtraque regia Caſtellæ atque Aragoniæ inſignia puero temperata diſtinctionis cauſſa, & quoniam vtriſque Regibus ſatus erat. Sic adulto vere, tantiſque rebus, qua perfectis, qua conſtitutis, conuentus Caracenſes ſoluti ſunt. Menſe Iunio cum Luſitano Rege, cuius indies potentia confirmabatur Caſtellæ formidabilis, induciæ ſexennes denuò pactæ ſunt. Romę pontificatum gerebat Bonifacius eo nomine IX. patria Neapolitanus, anni ſuperioris fine, vti paulò ante monſtratum eſt, in Vrbani defuncti locum ſubrogatus. eo concedente Olſiponenſis Præſul Archiepiſcopi honore auctus eſt Conimbricenſi Epiſcopo contributo. noſtra ætate Portalegris epiſcopatus Pauli tertij Põtificis Maximi venia recens inſtitutus acceſſit. hoc aliaq; multa blandimenta Luſitanis in fide confirmandis, à nouo Principe Pontificeq; per id tempus data. Segobia in aditu Caſtellæ Vlterioris ſita eſt vrbs ampla, ciuium numero frequens, lanarum artificio, vnde magnus ciuibus prouentus, quàm re alia nobilior, mõtibus ambientibus, qui perpetuis niuibus rigent, eoque per æſtatem præcipua cœli temperie. eò ſe Caſtellæ Rex Caraca profectus contulit. Vicinis locis ad pagum Raſcafriam Regis impẽſa ſtructura monaſterij ſurgebat, eius cui Paularij nomen eſt, inter Carthuſianorum domicilia ipſo ædificij ſplendore copijs, & loci ſanctitate in Hiſpania celeberrimum. Valliſoleti arx vetus in monaſterij formam cõuerſa: vnde Benedictini Monachi vniuerſa prouincia iura repetere, & generales conuentus agitare, noſtra quidem ætate ſoliti ſunt. Guadalupeum templum alijs ſacerdotibus, quibus ab Alfonſo auo datum erat, detractum, atque monachis, quibus à D. Hieronymo nomen eſt, attributum ſuperioribus annis fuerat, regiæ pietatis atque religionis, quæ in Ioanne erat, hæc extant monimenta in Hiſpania. Æſtate circumacta, Reginam quidem Madritum præmiſit Henricum & Catharinam ſponſam Talaueram, ibi hyematuros, regionis temperie & amœnitate inuitatus. Ipſe con-

ſilio

filio in Bæticam feſtinandi, vbi perturbatione tẽporum omnium facinorum licẽtia erat, inualido legum auxilio, quæ vi, ambitu, poſtremo pecunia turbabantur, fluxa magiſtratuum auctoritate, quæ magna pernicies eſt, Complutum in primis abijt. Venerant ex Africa quinquaginta milites, profeſſione quidem Chriſtiani, atque Farſanes vulgò dicti: cæterùm Marrocio Regi operam nauare ſoliti, atque Africanæ militiæ aſſuefacti, vt ferè quibus quique in locis milites verſantur, multum earum regionum conſuetudine moueantur neceſſe eſt. equos magna agilitate incitabant, variosque orbes elegantia quadam implicare explicareq; erant edocti. Eo ſpectaculo ſe Rex & proceres oblectare cupientes, die Dominico, ſeptimo Idus Octobris, ſacris procuratis, egreſſi in vicinum agrum ſunt, ea porta, quæ palatio cũiuncta eſt, & vulgò Burgenſis vocatur. Rex vt ſe oblectaret, oſtentaret peritiam, equum quo inſigni vehebatur in veruacto cũ ſubditis calcaribus incitaſſet, loci inæqualitate ſulcisque offendente equo, concuſſo afflictoque corpore ad terram præcipitatur: momentoque temporis extinguitur. O nullam conſtantem fœlicitatem, magnumq; rerum humanarum ludibrium, morteque ipſa triſtius mortis genus. Quid regia potentia profuit, opes, comitatus, copiæ? quid ætatis viridæ decoræque iuuentæ flos, annum agenti trigeſimum tertium? regnum tenuit annis vndecim, menſibus tribus, diebus viginti. Sub vitæ finem Segobiæ ipſo D. Iacobi feſto die inſigne excogitarat, ex aureo torque radijs diſtincto columbæ effigiem, aulicis, atque nobilibus ad præclara facinora aui exemplo honoris ſpecie obiecta incitamentum. verùm eius morte res ea priuſquã confirmaretur euanuit.

Res Aragoniæ.

CAP. XIV.

HÆc in Caſtella. in Aragonia Ioannis Regis mores à paternis degenerabant inſtitutis. Ille viuido ingenio erat, bellaque ex bellis ſerendo imperium amplificare ſemper ſtuduit: belli & pacis conſilia, vtilitate magis metiri, quàm honeſtate. Ioanni mitis ac tractabilis animus fuit, niſi naturam fortuna corrumperet, aut grauis aliqua iniuria ad vindictam prouocaret. quietis quàm belli cupidior. cuncta tamen ad imperij gloriam compoſita. aucupio, venationi, muſices & poetices ſtudijs deditus in primis fuit, ſed cum ſplendore ſumptuque: vt pares imperio diuitiæ, ijs oblectationibus vanitatique non ſufficerent. neque diſſimulatæ voluptates aliæ, neque tecta luxuria. Regina ijſdem ſtudijs, vt ſexus ferebat delectabatur: eoque viri potens erat. regia conuiuijs, cantibus, ſaltationibus perſonabat. puellæ quæ in obſequijs erant, pſallere & ſaltare elegantius & frequentius, quàm neceſſe erat ingenuis. omnia inſtrumenta luxuriæ viſebantur. Præcipua præmia poetis, qui Lemouicenſi lingua aliquid dignum ingenio ijsque moribus conſentaneum cuderet: prorſus vt legatione ad Regem Gallum miſſa id genus poetas conquiri, atque ad ſe mitti poſtularit. Prouocauit eius rei fama Wenceſlaum Cæſarem pudẽda hominem ignauia, vti per legatos noui Regis amicitiam expeteret, eiusque filiam Ioannam ſibi in coniugium dari. morum ſimilitudo ſtudia conciliabat: quod de coniugio tamen petebatur, dilatum in præſenti, ac poſtmodũ diſturbatum eſt. Proceres Aragonij rerũ perturbationem ex Regis ſocordia non ferentes, atque talem indignitati dominum quaſi fræno domito cõmunicatis

inter ſe conſilijs, iunctiſq; viribus Calaſanctium anno ſuperiori conuenerũt: quo tempore regni conuentus Montione erant. conſpirationis princeps Alfonſus Villenæ Marchio, Iacobuſq; illius frater Dertuſæ Epiſcopus, præterea Bernardus Cabrera, alijque viri principes. Querelæ de ſcripto propoſitæ, miſſæque ad Regem & conuentum. ſumma erat: Militarem diſciplinam labefactatam voluptatibus. priſcos gentis mores indies magis euerti. nec libidini, nec ſumptibus, neque veſtium prætio modum eſſe. Atque illud intolerandum, ad vnius fœminæ arbitrium rempublicam verti: (Carrocia hæc erat, qua multum & familiariter Regina vtebatur) plus in aula poſſe, quàm grauitas illius ætatis ſexuſque conditio, & imperij maieſtas poſtularet. vulgi & procerum querelas, atque ſermones in eius potiſſimum nomen erumpere, neque à Rege & Regina tamen temperare. certatum ab vtraque parte minis conuitijsq; & initium belli ciuilis proceribus in factiones diductis, quæri videbatur. Regis mite ingenium præſidio rebus fuit. poſt multas altercationes Principibus coniuratis datum, quod iuſtè petebatur. Regia laſciuia voluptateſque reſtrictæ. repetitæ leges ſumptuariæ. & quod caput erat Carrocia, aula exacta eſt: nullamque vt deinceps reipublicæ regiæve partem attingeret, cautum. Sic iræ conſedere: paxque publica modicè laceſſita tandẽ ſtetit. Noui tamen ex Gallia belli terrores oſtentati. Armorici milites magno numero, Tomichus ad decem & octo millia equitum fuiſſe ait, ductore Comite Armeniaco, cui ægrè erat fraternos conatus fruſtra fuiſſe, in Auſetanos, Indigiteſque ſeſe magno impetu infuderunt, nulla belli cauſſa, vno tantum ſtudio prædandi. villæ vicique incenſi. direpta oppida. abacta pecora cædes factæ. in Emporitanos Gerundenſeſque fines vis mali deſæuijt. Contractæ raptim prouincialium copiæ. Raymundoque Bagio Duce ad Cabanias oppidum, iuſto prælio cum hoſte certatum eſt. victi fuſique Galli. Dux ipſe earum copiarum Maſtinus in poteſtatem venit. ſecundum eam victoriam Rex, qui ſe Gerundæ continuerat, ad omnem occaſionem intentus ex ea vrbe egreſſus, hoſtium copias, quæ ex varijs partibus in vnum corpus conuenerant, deleturus contendit. Gallorum vires impetu valent mora conſeneſcunt: vti tunc accidit. diuturna enim militia feſſi, & ſuperiori clade caſtigati, certamen deuitarunt: ſeque ſuperato Pyrenæo monte in Galliam retulerunt, agro Ruſcinonenſi direpto vexatoque. vires ars iuuit. Marigotus Aruernus Regis Aragonij auſpicijs militans, Armeniacum Comitem in patriam retraxit, ditionis defendendæ neceſſitate. Bellum in Aragoniæ finibus gerebatur, & nouorum coniugiorum pacta inibantur, Ludouicum inter Andegauenſem alterius Ludouici filium, qui ſe Neapolitanum Regem ferebat, & Violantem Regis Aragonij filiam. per legatos, Clemente Pontifice Auenione diſceptante coram & conditiones ferente, pactæ nuptiæ. Maria Siciliæ Regina Martino Exericæ regulo, Regis ex fratre nato pacta eſt. ſponſalia Perpiniani data: vbi Rex bello defendendo intentus, veris tempore morabatur. In Sardinia noui motus concitati ſunt, principio anni milleſimi trecenteſimi nonageſimi primi. à Brancaleone Oria nulla memoria icti nuper fœderis, veniæq; impetratæ arma quaſi pro communi libertate correpta. fauebant Genuenſes inſulanique rerum nouarum ſtudio, Aragonioque imperio feſſi. Saſſaris vrbs primaria, aliaque oppida & arces, pars vi, pars voluntate occupatæ. Aragoniæ vires imminutæ erant

erant. nouæ ergo copiæ conſcriptæ: atque Cæſarauguſtæ ad quintum Idus Februarij omnes quicunque in ea inſula poſſeſſiones aut oppida haberent, vt cōtinuò præſidio accurrerent, à Rege mādatum eſt. Quo anno Martinus Salua Pompelonenſis Epiſcopus à Clemente Pontifice honore purpuræ donatus eſt: eumque primum ea eccleſia Cardinalem habuit, virū omnibus animi & corporis dotibus præſtātem ea tempeſtate.

Henrici tertij Caſtellæ Regis initia.

Cap. XV.

Regis Caſtellæ lateri, quo tempore equi caſu afflictus oppreſſusque eſt, Tenorius Archiepiſcopus adhærebat, præſtanti vir expeditoque conſilio. Ergo extemporali tentorio ipſo loco extructo acres cuſtodias adhibet exanime Regis corpus veſtibus & fomentis tegit. pro Principis incolumitate, quaſi eius iuſſu votis & ſupplicationibus ſuperi fatigantur, haud quaquam exauditurí extincto iam Rege. ſed à prudenti Præſule prouidebatur, vt extracto tempore extruſi in omnes partes tabellarij vrbes & oppida in fide confirmarent: proceribusq; & Epiſcopis, qui diuiſi ſtudijs erant, reipublicæ conturbādæ facultas non eſſet. Quo conſilio interdum nuncij vulgati Regem melius habere: dareque mandata. ſed cum vultus non cōſentiret cum verbis, omniaque timidè ac perturbatè agerentur, multumq; miniſtri inter ſe arcanò colloquerentur conſultarentq;, diu res contineri non potuit. Prima Beatrix Regina ad triſte ſpectaculum accurrit, paterno ante ſpoliata regno, nunc etiam viduata viro, nulla prole, quæ calamitatē euaret. Henricus eodem percitus nuncio Madritum venit, iter proſequente Ferdinando fratre. Agenteq; Toletano Archiepiſcopo, cuius primę partes erāt, in eo municipio, vexillis de more explicatis, Henricus primùm in conuentu procerum, deinde per compita Caſtellæ Rex proclamatur vndecim annos natus, paucis adiectis diebus. publicæ lætitiæ mœror permiſtus, tanto ſublato Principe, corpore noui Regis imbecillo, vnde Valetudinarij cognomen acceſſit. Conuenere tamen certatim tota prouincia proceres nouum Regem ſalutatum, rebusq; in diſcrimine opem laturi. nouas nonnulli fingebant ſpes rebus mutatis turbatisq;, augeri ipſos copijs & potentia poſſe. affuerunt Fridericus Beneuenti Dux, Petrus Traſtamaræ Comes, Magiſtri militum Laurentius Figueroa D. Iacobi, Gonſaluus Guſmanius Calatrauæ, Martinus Iuanius Barbuda Alcantaræ, Ioannes Manricus Archiepiſcopus Compoſtellanus, idem regij ſcrinij Magiſter Alfonſo Villenæ Marchioni qui priori tempore in Aragoniam diſceſſerat infenſus (ſic arbitror) Caſtellæ Regi, nunc expetenti, ſeſeque ea conditione affuturum pollicenti equitum præfectura conceſſa à Rege Reginaque eſt, iudicium defuncti Principis ſecutis ſub quo eum honorē obtinuerat. neque venit tamen alijs in Aragonia rebus implicitus. Extincto Regi poſtquam iuſta magnificè facta ſunt, corpusq; vti ipſe mandauerat Toleti in regio ſacello eſt tumulatum: proceres in vnum Mauriti conuenere, vt inter ſe de reipublicæ ſtatu componendo diſceptarent. venere vrbium procuratores ſtudio incitati, patriæ opitulandi. Eleonora Sanctij Alburquerquij Comitis filia vnica, & ampliſſimi principatus hæres, adeo vt ea tempeſtate locuples fœmina vulgò diceretur, in aula verſabatur. huius nuptias Beneuenti Dux eius patruelis ambire cœpit. verū conatus fruſtra fuit Ferdinandus Regis frater prælatus, ea lege, ne prius ratæ

nuptiæ eſſent, quam Rex quatuordecim annos eſſet natus, vti erat in Anglico fœdere cautũ, ſi quid Henrico ante iuſtam ætatem humanitus accidiſſet, Ferdinandũ cum regno in Catharinæ nuptias ſubrogari. Ea cauſſa Eleonora ſacramento, nuptiarũ pactum confirmauit, lectiſſima puella forma, regia indole decem & ſex annos nata: Ferdinandus ætate minor, iureiurando abſtinuit. Dũ de republica diſceptatur, Petri Aialæ, ad quem Fuenſalidæ Comites genus referunt, indicio cognitum eſt, à Ioanne Rege teſtamentũ conſcriptum ſuperiorib. annis fuiſſe. conquirendum proinde diligenter viſum eſt, priuſquam certi aliquid ſtatuerent. regiæ ſchedæ excuſſę omnes, atq; teſtamentum inuentum ante annos aliquot ad Cilloricũ oppidum in Luſitania nuncupatum, vti ſuperius dictum eſt. Recitatæ tabulæ in cõuentu. varij animorum conſecuti ſunt motus. ac illud pleroſque offendebat maximè quod Henrici tutores vſq; ad quintumdecimum ætatis annum inſtituti erant, Alfonſus equitum Magiſter Archiepiſcopi Toletanus, Compoſtellanusque, Calatrauæ Magiſter, Nieblæ Comes Alfonſus Guſmanius, Petrus Mendoza regiæ procurator. his ſex ciues Burgis, Toleto, Legione, Hiſpali, Corduba, Murcia, ex ſingulis vrbibus ſinguli, aliorum ciuiũ ſuffragio deligẽdi adiungebantur. Res magna controuerſia agitata. pauci defuncti Regis voluntatem ratam eſſe cupiebant. alijs teſtamentũ abrogandũ videbatur: quod conditori ipſi diſplicuiſſe multis argumentis & teſtibus cõfirmabant. Itaq; ea ſententia valuit: tametſi Archiepiſcopus Toletanus comburi tabulas teſtamenti vetuit: quod in eo, templo Toletano multa abs Rege legarentur, quæ rata fore diſputabat, vt cætera conſulta & decreta reſcinderentur. De adminiſtrando imperio mox actum. & cõmuni ſententia rerũ poteſtas Beneuenti, Villenæ, atque Traſtamaræ regulis commendata, Archiepiſcopis Toletano, & Compoſtellano, D. Iacobi & Calatrauæ Magiſtris. è ſedecim regni procuratorib. octo per vices ſpatio trimeſtri adiuncti proceribus. collatis omnium ſentẽtijs, quod maior pars decreuiſſet, id ratum fixumque fore placuit. Ea gubernationis ratio vni Toletano Archiepiſcopo diſplicebat, in plures partito principatu, eoq; minori ſingulorum potentia, maiori rerum perturbatione: atq; Alfonſi Sapientis ſtari lege mallebat, vnum, tres, quinque, aut ſeptẽ Rege minori creari procuratores ſancientis. victus tamen aliorum procerum importunitate, minisq; conſenſit. Monetæ genus Agni figura percuſſæ, quoniam nuper excogitata erat, & temporũ vitio adulterata, abrogari placuit: atque ex priſtina forma valoreq; conflari. Alfonſus Gegionis Comes vinctus, in Toletani Archiepiſcopi poteſtate erat. eo referente contendenteque Almonaciri arce Montem regalem tranſlatus, D. Iacobi Magiſtro eius cuſtodiendi cura demandata: donec maturo conſilio de eius rebus communi conſenſu deliberatum eſſet. Fine anni Hiſpali atque Cordubæ in Iudæorum gentem ſæuitum à populo eſt. illatæ clades. domicilia Synagogæque eorum direptæ. turbæ concitator Ferdinandus Martinus Archidiaconus Aſtigitanus per plateas concionabundus, inualidis magiſtratibus, apud vulgus ſpe prędæ, magis quàm ſyncero religionis amore. vis mali ex interuallo in alias Hiſpaniæ regiones diffuſa. Toleti Lugrunij, Valentiæ atque Barcinone, quaſi ſigno dato ad certam diem Nonis Auguſti proximo anno in miſerorum fortunas graſſatum eſt. multi, Chriſtiani hominis officium datis nominibus ſimularunt potius, quàm impleuerunt metus haud ſyncera voluntate impellebat. verùm hæc aliquanto poſt. Madrit

in tem-

in templo quodam procuratorũ regni conuentus haberi ſoliti erant. Beneuentiatque Traſtamare reguli ferro tecti in conuentum irrupere. cohortibus armatis locus circunſeptus. ea res in Præſulis Toletani pectus altius, quàm vt facilè euelli poſſet, deſcẽdit. Itaq; proxima luce Complutũ abijt, ſuæ ditionis municipium: deinde Talauerã conceſſit. ex ijs locis ſolicitare populos & proceres litteris non deſiſtebat, atq; ad arma cõcitare. Pontificem Clementẽ, Reges Galliæ atq; Aragoniæ monere: Paucorum vi oppreſſam Caſtellæ libertatem. In ſenatu nõ argumento & ratione, ſed linguę petulantia, de rebus publicis & priuatis diſceptari. Nõ publicum cõſilium vigere, ſed paucorum libidine regnũ adminiſtrari. In regia ſigna eſſe, in oppido vbi curia erat, milites vagari. Senatum nihil decernere, nihil à ſingulis pro ſententia dici: terrore propoſito ad paucorum libidinem circumagi. Defuncti Regis voluntatem, quæ ſacroſancta eſſe deberet, pro nihilo duci. Quod ſi regij teſtamenti tabulæ contẽnebantur, quaſi in procinctu ac perturbatè factæ, id enim nequitiæ velamẽ prætenditur, quid regni leges à ſapientiſſimo Rege promulgatæ? an eum etiam parum animo valuiſſe, confectum annis & laboribus contendant? Ne ergo ſenatus iudicio, neq; regni publico cõſenſu ſtatutum eſſe putate, quod paucis collibitum fuit. ac rebus potiùs perditis Regi minori, cuius ætas ludibrio eſt, regnum quæſtui opem ferre maturate. quod per omnia numina, & quidquid in terris ſanctum eſt, melior & ſanior regni pars oramus, obteſtamurq;. Beneuentanus Toletani Præſulis exemplum ſecutus inſalutato Rege Beneuentum diſceſſit, ſeſeq; cum Toletano coniunxit. acceſſit in partes Villenæ Marchio. miſſi ad omnes legati: vt quoniam regni cõuentus futuri erãt generales, venire non recuſarent: certè pro ſe vicarios cum poteſtate mitterent. fruſtra is conatus fuit. variæ facto excuſationes prætenſæ. Dominicus S. Pontij Epiſcopus ex Prædicatorio ordine, præſtanti vir eruditionis opinione à Clemente Pontifice Legatus, geminas litteras attulit, ad Regem, regniq; procuratores. ſumma erat. Dolere eum optimi Principis inopinato triſtique caſu: atque ex eo intelligere, quanta ſit inconſtantia humanæ felicitatis. debere eos æquo animo ferre orbitatem: atque in vnam reipublicæ iuuandæ concordiam pari voluntate incumbere. publicamque regni ſalutem priuatis doloribus atque cupiditatibus potiorem arbitrari. quod vt facerent, pro iure paterni imperij mandare. Eo legato vltro citroque commeante, de concordia inter proceres actum nullo fructu. A Regibus Galliæ atque Aragoniæ legati eadẽ de cauſſa venerunt. cum ijs fœdus inſtauratum, ac nouo iureiurando ſancitum eſt. Vaſconum Regis legati præterea, Eleonoram Reginam ad virum remitti poſtularunt eo loco futuram, quo erat conſentaneum. De ea re appellata, quæ fratris preces reiecerat, pueri conatus, facilè ijſdem excuſationibus ludificata eſt. Interea à Toletano Præſule delectus habiti: conquiſita auxilia. ſpecies erat reipublicæ liberandæ: ſed vt eſt prona vulgi in deterius perſuaſio, plerique exiſtimabant, occaſiones captare vniuerſæ adminiſtrationis occupandę, profunda ambitione hominem, perſonæ quam ſuſtinebat nulla memoria. legationibus ineundæ cõcordiæ ratio ſemel & iterum tentata: & cùm nil proficeretur, vim veriti regni procuratores, atq; Madriti munitione diffiſi, cum Rege Segobiã abierunt. Traſtamaræ Comes Magiſter equitum creari cupiebat: idq; Ioanni Regi fuiſſe propoſitum dum viueret, diſputabat. Villenæ Marchionem eo honore detracto irritari, in ea

rerum colluuione, ſanioribus non placebat, temperamẽto excogitato, ſeptuaginta millia æris annua in præſenti, ex regio fiſco Traſtamaræ regulo conſtituta, quod magiſtri equitum ſtipẽdium erat: in poſterum niſi Villenæ regulus mutaret, à factioneque recederet, honor quem ambiebat promiſſus. quod paulò poſt factum eſt. Sequebantur Toletani partes Alcantaræ Magiſter, & Dieghus Mendoza, is ad quem Infantatus Duces copijs & ditione hac tempeſtate prævalidi, generis originem referunt. Exercitus conflatus: in quo mille quingenti equites erãt, pedites tria millia quingenti. cum ijs copijs coniurati Valliſoletum perueniunt, quò Rex ſe contulerat. ad vicini fluminis ripam poſita caſtra ſunt. Vaſconum Regina, quæ ſe Areuali tenebat, periculo percita, ne pars cum parte confligeret, pari damno ſiue victoribus ſiue victis coniuratis regijsve, vtroſque adeundo, magno labore, magna contentione impetrauit, vt colloquium de pace eſſet. Peralio oppido deſignato conuenere die dicta, ex vtraq; parte proceres. affuit Regina ipſa, virili animo fœmina, Clementis Pontificis Legatus. Vbi conuenere, rogat in conuentu Toletanum Præſulem Compoſtellanus: cuperet ne rata eſſe omnia quæcunque defuncti Regis teſtamento ſancita erant. ad eam vocem Toletanus cunctatus, dolumque veritus, id agi vt Beneuentanus alienaretur, quoniam in regni procuratoribus eo teſtamẽto nominatus non erat: placere ſibi reſpondit, ea tamen lege, ſi tres alij proceres accederent Beneuenti, & Traſtamaræ reguli ex regio nati ſanguine, atque D. Iacobi Magiſter, opibus & cliẽtelis in primis potens. id publicè & priuatim fore ſalutare, tantos Principes à reipublicæ procuratione nõ excludi. Aſſenſere aduerſarij ante diſcrimen feroces, in periculo pauidi. cautumq; vti eo fœdere cõfirmando Burgis generales conuentus haberentur. dati obſides virorum principũ filij, Ioannis Mendozæ regiæ procuratoris, ad quem Montis acuti, Almaſanique reguli genus referunt, Petri Aialæ, Dieghi Stunicæ, Alfonſi Cerdæ. ſic in præſenti diſceſſum quidem ab armis eſt.

Fœderis conditiones mutatæ.

CAP. XVI.

TOLETANI Præſulis partes nouo fœdere haud obſcurè confirmabantur: plusque vnus auctoritatis & virium habiturus videbatur, quàm omnes aduerſarij, & ſuis opibus validus, & noua trium Principum acceſſione formidabilis. id intelligentes Compoſtellanus & ſocij, omnes ingenij & induſtriæ neruos ad imminuendam illius potentiam conferunt. Conſilio inter ſe communicato Alfonſi Gegionis Comitis liberandi, atque in priſtinam ditionem reſtituendi auctores exiſtunt. ſatis ærumnarum pertuliſſe, ſatis pœnarum eſſe datum. ſic ille mutatione temporum euaſit, ad Regemque deductus eſt. Burgis vbi conuentus agebantur, de fœdere nuper icto diſceptatur. negat Compoſtellanus aſſenſurum, niſi Gegionis Comes quartus, tribus proceribus accederet, pari nobilitate potentiaque. dole Toletanus ſuis ſe artibus peti. diducti i partes ipſi ciuitatum procuratores. re magna altercatione agebantur. nouorum motuum metus iniectus. partium conſenſu, delecti iudices controuerſia ſunt, Gonſaluus Epiſcopus Segobienſis, atque Aluarus Martinus, vtriuſq; iuris publici & priuati peritiſſimi, cæterùm & ipſi infecti partibus, eoque conſenſu nullo. Principio hæc anni milleſimi trecenteſimi nonageſimi ſecundi agebantur. multis in ea re diebus & laboribus conſumptis placuit tandem: quatuor proceribus, de quibus cõtrouerſi erat

erat, ad reliquos adiunctis regia vectigalia inter omnes diuidi: tempora imperij ſingulis conſtitui: ita vt ſemeſtri ſpatio quini rempublicam procurarent ceſſarent alij. ea compoſitione tranquillitatis ſpem prouincialium animis conceptam, improuiſus caſus repentè conturbauit. Dieghus Rogius ex Gegionis Comitis familia, è venatione rediens, à duobus Beneuētani aſſeclis trucidatur, hero haud ignaro (ſic vulgo perſuaſum eſt) vnde magna inuidia flagrare cœpit. qualis futurꝰ eſſet accepta poteſtate, qui id ſpecimen ſæui animi ipſis initijs præbuiſſet, ſinguli cōſiderabant: ergo rebus mutatis, retractatoq; fœdere defuncti Regis teſtamento ſtari placuit: ea modò conditione, vt quoniam Villenæ & Nieblæ reguli aberant, dum euocati denuo regijs litteris venirent, eorum partes Toletanus Præſul impleret, quaſi vtriuſque vicarius, cum iure trini ſuffragij. Duci Beneuentano, & Gegionis Comiti ex regio fiſco, ſtipendij nomine centum æris myriades annuæ, ſingulis deſignatæ. datum præterea Toletano, vt regia vectigalia dimidia ex parte penes ipſum eſſent: vnde eos ſumptus compenſaret, qui paulò ante contrahendo, alendoque exercitu facti erant, publicæ vtilitatis cauſſa. ſic ipſe prædicabat, credique cupiebat. & quoniam induciarum tempus exibat, quæ pactæ cum Luſitano erant, neque ſatis virium ad bellum inſtaurandum: communi conſenſu legatio ad Luſitanum miſſa eſt. cuius legationis principes fuere Ioannes Serranus Seguntinus Epiſcopus, atq; Dieghus Corduba Caſtellæ Mareſcalus, nobilis in primis potensque. vnde Egabri ſiue Cabræ Comites, generis ſtemma perpetua ſerie deducūt. Nieblæ Comite in curiam euocato, graues Hiſpali motus extiterunt. Maris præfecturam Aluarus Guſmanius illius propinquus obtinebat. Dieghus Mendozius pro ea gratia & auctoritate qua apud puerum Regem valebat, dari ſibi cupiebat. attraxeratque in partes Nieblæ Comitem aliena calamitate ſtudentem, nouum ſibi & potentiſſimum amicū conciliare. ea irarum cauſſa grauiſſima. Petrus Pōtius Marchenæ regulus, iunctis cū Aluaro Guſmanio viribus Hiſpalim occupat. Nieblæ Comitis amici & neceſſarij ad vnum omnes vrbe exacti. Segobiam propter loci firmitatem ciuiumque fidem abs Rege itum eſt. eò ex Luſitania allatum: Regem Luſitanum à fœdere aures auerſas præbere. Henrici Regis ætas contemptui erat, & ex procerum Caſtellæ diſcordia rei bene gerendæ occaſio exiſtere Luſitanis videbatur. præterea Beneuentanus Dux, qui publicam inuidiam non ferens, & ne teſtis deformis acceptæ ignominiæ in curia viſeretur, in patriam diſceſſerat, rebus Luſitanis fauere nunciabatur, Beatrice Regis Luſitani filia notha deſponſa, ingenti auri pondere dotis nomine promiſſo. ægrè id habuit Regem & proceres reputantes, quantum momenti acceſſurum Luſitanis eſſet, Beneuentano in partes attracto, magnis opibus & clientelis, finitimo principatu. Eleonoræ Alburquerquij Comitis nuptias interceptas, accuſabat ille, dolebatque ea cauſſa Rogium interficiendum curaſſe creditū, cupiditati repugnantem. quod ſi Ferdinando detracta, ſibi redderetur, facilè Luſitanam conditionem eſſe repudiaturū. conſilio inter proceres collato, parere neceſſitati viſum eſt. Areualum in Vlteriori Caſtella nobile municipium nuptiarum celebritati deſignatum. quam rem incēſo ſtudio ambierat, eius copia faſtidium peperit, repēteque mutata voluntate deſtitit. ſiue id fuit, ſiue inſidias & fraudem veritus in fœderis ſpecie, certè ad Luſitanum coniugium denuò animum retulit. Toletanus Pæſul haud ignarus quantum periculum

culum rebus immineret. pro ea gratia & auctoritate quam penes Beneuentanum obtinebat, ad eum citato itinere profectus eſt. Villenæ Marchionis filiã coniugem pollicebatur : auri pondus dotis nomine, non minus quàm quod in Luſitania offerebatur. recuſat ille cõditionem:ſibiq;, externo præſidio opus eſſe ait, aduerſus inimicorum potentiã: quorum erat magnus numerus in prouincia, opes ampliſſimæ. ergo nihil profectum. tantùm in reditu à Toletano Præſule Senticæ, hoc eſt, Zamoræ ciues in fide confirmati: Villaiſanoque arcis Præfecto ſuſpecto, ne eam Beneuentano traderet, proditionis facultas ſublata præcipua turri templi maximi, cui à Saluatore nomen eſt, quam occuparat præſidio, detracta. Erat annus in æſtatem extractus : cum ex Luſitania, quo legati de pace amandati rurſus fuerant, intellectum eſt, nihil ea legatione fuiſſe profectum. tametſi ad Sabugaliam oppidum in vtriuſque regni finibus, vbi Prior Hoſpitalarius pro Rege Luſitano cum ipſis cõuenerat, ſupremus conatus erat adhibitus. res ad bellum reſpectare: Luſitanos ex memoria rerum geſtarum ſpei imminere ditionis amplificandæ:. nec niſi ſuo commodo fœdus facturos Beneuentanum quingentos equites ſub ſignis habere : peditum magnum numerum. cum ea manu ad Pedroſam habere caſtra, quod oppidum prope Taurum in Vaccæis ſitum eſt. Magna regni procuratoribus iniecta cura : ingens popularibus metus reputantibus ad inteſtinas difficultates malaque quãtum periculi accederet, nouo bello cõcitato. Ergo Rex Medinam Campeſtrem abijt. vniuerſa ditione militares delectus habiti. bellico ſtrepitu, armorum apparatu cuncta perſonare. Eo maiori terrore, quod à Mauris alia parte bellum imminere videbatur Mahomadis Granatenſis Regis obitu : cui huius anni principio importunè ſanè defuncto, magnoque rei Chriſtianæ incommodo (nam noſtrorum amicitiam perpetuò coluerat) Iuzephus filius ſucceſſit, ingenio haud abſimili, moribusque, atque pietate : qui ſuperſtite patre, multis Chriſtianis libertatem reſtituit, eosque in patriam remiſit, nullo redemptionis pretio, ſed ꝓpenſa de noſtra gente bene merẽdi voluntate. quod illi Regi facto malo fuit. Quatuor genuerat filios, Iuzephum, Mahomadem, Halim, Hametum, Mahomad ardenti ſpiritu iuuenis, nullamque ſpem regni niſi in fraudibus habens, ætate minor patrem criminando, quaſi nomine tantum Maurus eſſet, re & ex arcano profeſſione Chriſtianus, multos in partes attraxit, vitio humani ingenij rerũ nouarum cupiditate concitatos, & prauæ ſuperſtitionis ſtudio incenſos. Eò res à paruis initijs proceſſerat, vt periculum eſſet, ne pars cum parte armis certaret, pari vtrinque gentis malo cladeque. aderat Marrocij Regis legatus vir à multo rerum vſu collecta prudentia, vt in ea gente admirabilis. eo annitente, diſſidio ſublato inter patrem & filium, pax in præſenti quidem compoſita eſt. ne potentia imminuta ciuili bello, gens Maurica prædæ eſſet hoſtibus prouidebatur ad omnem occaſionem eius imperij delendi intentis. Moneant, inquit, vos vtriuſque temporis documenta ne contumaciam cum pernicie, quàm concordiam cum ſecuritate malitis. Noſtris diſſidijs, nulla hoſtium virtute, maximæ clades acceptæ ſunt. quid nũ fore putatis, nouo tumultu concitato Parenti quamuis impio, filium obſequ conſentaneum eſt. in eius vitam con ſpirare, quid aliud, quàm naturam in uertere, & ima ſummis, ſumma infimi commutare? Quin potiùs iunctis viribus, in hoſtium fines irruitis, iniuria opportunos propter infirmam Regi

ætatem

ætatem, diſſentientes procerum inter ſe voluntates, belli Luſitani metum. Ad has voces rebellium ſtudia repentè conquieuerunt. Mahomad in patris ſe poteſtate fore dixit. mox in Murciæ fines impetus factus, ea parte vbi Eliocrota ſita eſt, noſtris Lorca. vaſtati agri. actæ prædæ. Septingenti equites erant, peditum tria millia. his obuiam factus Alfonſus Fagiardus cum centum & ſeptuaginta equitibus, quadringentis peditibus, magna eos ſtrage cecidit, fuditque, ablata præda. magno metu Hiſpania liberata. quo metu belli etiam Sardici apparatus claſſe Barcinone inſtructa per cauſſam Sardiniæ repetendæ, vbi Brancaleonis armis vrbes & oppida occupabantur, diſturbatus eſt. Accepta Mauri clade caſtigati maiorisque mali metu, ad pacatiora conſilia animos reuocantes, inducias petierunt, impetraruntque: reputantibus noſtris plus gloriæ atque periculi è Luſitania inſtare: eoque bello, aut compoſito, aut profligato, Mauros in cætera victoriæ præmia facilè acceſſuros. Augebatur Luſitanus numeroſa prole, quatuor filijs continuatis ferme annis ex Philippa vxore ſuſceptis. Alfonſus, qui ad iuſtam ætatem non peruenit, Eduardus cui regnum ſuperi deſtinabant, prioribus annis nati ſunt. hoc anno Septembris nono die Oliſipone Petrus in lucem prodiit, Conimbricæ deinde Dux: & ſedecim menſibus elapſis Henricus cui Viſeum principatus fuit, eius militiæ Magiſtro, cui à Chriſto nomen eſt: rerum cæleſtium atque conuerſionum peritia maxima. Quo præſidio, atque animi magnitudine, Oceano enauigato, intima Africæ littora explorare primus, atque aperire tentauit. vnde poſteris occaſio in vltimas Orientis oras circunducta Africa nauigandi, magno ſplendore, fama, prouentuque gentis Luſitanæ, vti alio loco commodius eſt explicandum. Ioannem deinde & Ferdinandum Regina Luſitano peperit. Caroli Regis Galliæ eo nomine VI. mens conuulſa erat, furoreque percita, ex inopinato miſerabilique caſu. Magiſtrum equitum Lutetiæ ex aula redeuntē noctu, Crao vir nobilis aggreſſus multis vulnerib. inflictis ꝓ mortuo reliquerat, ſeq; ad Armoricę Britanniæ Ducem ex fuga recepit. inde ire in vtrunq; Regi q̃ ſemet vindictæ mora atque difficultate accendit. dedere hominē iuſſus Dux nō parebat: ſe tñ neq; auctore neq; conſcio facinus factum excuſabat. Rex delectu habito vindicare iniuriam parabat. Ex Cenomanorum vrbe, iniquiſſimo anni tempore, maximis Solis ardoribus ſub meridiem præceps abijt. vix ad alterum ab vrbe lapidem peruentum erat, cum inuiſus eum furor corripuit. ſtringit repentè gladium. vnum & alterum interimit, vulnerat alios: equo tandem delapſus pro mortuo inter manus Cenomannos reportatur. adhibita curatione ita reſtituitur, vt ex interuallo mēte periclitaretur, vacillaretque. vnde magna mala Gallicæ genti extiterunt, Rege curis grauioribus inepto, rerum procurationem multis vno tempore proceribus ambientibus. Ioannes Iuuenalis Bellouacorum Pontifex Carolum in eo furore nihil moleſtius tuliſſe ait, quam ſi quis Angliæ Anglorumque mentionem faceret. purpureas cruces, quæ Anglis pro militiæ teſſera ſunt, plurimū execrari ſolitū. credo quod inſanis & dormientibus eæ potiſſimū inerrant menti, atq; oculis imagines, quibus ſane vigilantesve maximè mouebantur.

Induciæ cum Luſitanis factæ.

CAP. XVII.

FRIDERICI Beneuentani Ducis pacandi, in parteſque trahendi cura Caſtellæ proceres ſollicitabat. Toletanus Præſul nullum reipublicæ laborem ne-

gare fas eſſe cogitans, & nouis propoſitis conditionib. eius animũ flecti poſſe confidens, rebus alijs neglectis, ad eum maturare cõſtituit principio anni mil-
1393 leſimi trecenteſimi nonageſimi tertij. optimi Præſulis precibus & auctoritati id modo datum, ne Luſitanas nuptias maturaret, donec induciæ, de quibus magna contentione agebatur pactæ eſſent. vt ad Regem veniret, militesque dimitteret, adduci nõ potuit, multis inimicis, præpotentibus aulicis: quod erat neceſſe Rege minore, neque ſui penitus arbitrij. turpe autem illis rempublicam gubernantibus ſe in curia conſpici, nulla apud Regem auctoritate. Digreſſo Toletano, rurſus Sentica vrbs in periculum venit, ne à Beneuentano caperetur: ſed conatus eius, Villaiſani inconſtantiam dedendæ arcis conſilia agitantis, Compoſtellanus, Toletanus, & Calatrauæ Magiſter magna celeritate occuparunt, ciuibus ſua præſentia in fide cõfirmatis, munita vrbe. Beneuentanus qui cum copijs in vrbis conſpectum venerat, ea ſpe depulſus, alio impetũ vertit Maiorgæ arcem Alfonſus Cerda obtinebat, Ferdinandi regij fratris nomine. eo dedente, in Beneuentani poteſtatẽ venit acceptæ iniuriæ dolor ſtimulabat, quod honore eſſet ſpoliatus ex Ioannis Regis teſtamento, quem in Ferdinandi pueri aula obtinuerat, familiæ procurator. vrebat etiam Villaiſanum, lictoris munus, quo pater erat functus Senticæ, ereptum eſſe. ea inconſtantis fidei cauſa erat: vt ſolẽt homines dolori indulgere, magis quam officio ſatisfacere nulla famæ memoria. eo minus fidus fore putabatur, perſuaſumq; vt annuo vectigali conceſſo, arcem traderet Gonſaluo Sanabriæ Bletiſæ, hoc eſt, Ledeſmiæ ciui, eius Sanabriæ filio, quem ad Montielẽ captum fuiſſe monſtratũ eſt, Petro Rege interfecto. Henrici Regis curia Senticã migrauit, vt locorum vicinitate commodius de Luſitano fœdere ageretur. Beneuentani gratia potentiaque indies minuebatur: multique conſilio mutato, eo relicto ſeſe ad Regem conferebant. Retractandis fœderis conditionibus multi menſes cõſumpti ſunt. re diu multumq; iactata decreuere tandem, vt Sabugalia, Mirandaque ſuperiori tempore de Luſitanis captæ redderentur. Caſtellæ Rex Beatrici nouercæ, Ioanni, Dionyſioque eius patruis, quos in Caſtella detineri dictum eſt, ad Luſitanum regnum recuperandum, quo ſe ferebant iniuria ſpoliatos, nullam opem communicaret. idem Luſitanus faceret, ſi qui vellent Caſtellæ fines inuadere. Captiuis vtraque parte libertas eſſet. Ijs legibus induciæ annorum quindecim pactæ: cautumq;, vt duodecim obſides in Luſitani poteſtatem darentur, procerum Caſtellæ filij. id vnum mutatum: datiq; Hiſpali, Corduba, Toleto, Burgis, Legione, Sentica ex ſingulis vrbibus bini obſides, primarijs ciuibus nati. ſic fœdus ſancitum: Oliſiponeque & Burgis, vbi Reges erant Caſtellæ & Luſitaniæ, magna vtriuſq; gentis lætitia voce præconis promulgatum Maio menſe dimidiato, turpe quidẽ atq; ignominioſum Caſtellæ Regi. ſed eſt prudentium virorum, malis reipublicæ temporibus obſecundare: meliora in voto habere, quęcunque tolerare.

Archiepiſcopus Toletanus captus.

CAP. XVIII.

EÆ induciæ, quantum prouinciam vniuerſam recrearũt, diuturnæ trãquillitatis ſpe, tantopere conturbauit Toletano Præſuli irrogata iniuria. Externo timore depulſo, inteſtina diſſidia confirmata. fauebat Duci Beneuentano Toletanus Præſus: Ioanni Velaſco regio cubiculario vtriuſque amico & neceſſario, maiores honores haberi cupiebat, augerique ſtipendiũ, quod ex regio teſtamen-

teſtamento magna ex parte erat imminutum: & cũ nõ impetraret, curia abire cõſtituit. veriti alij proceres, ne nouorum motuum ea occaſio exiſteret, propter amplas opes, ditionemque, Toletani excelſum animum, omniſq; iniuriȩ impatientem: conſilio inter ſe & cum Rege communicato, eum in aula Ioannem Velaſcum domi ſuæ capiunt. erat is opibus & clientelis validus, (nuperque acceſſerat Villalpandum dotale municipium) eius Velaſci filius, quem ad Oliſiponem deceſſiſſe dictũ eſt, nobiliſſimȩ familiæ conditor: vnde plures Magiſtri equitum continuato honore, noſtra & auorum ætate extiterunt. capti etiam Petrus Vxamenſis Epiſcopus, Ioannes Fuſſelenſis Abbas. inijcere viris ſacratis manus pudori non fuit. publicæ tranquillitatis ſpecies obtenta. Sentica, vbi capti ſunt, Palentia, atque Salmantica ſacris interdictæ. Itaque aliquanto poſt dimiſſi omnes ſunt: cum Toletanus Talaueram, Complutũ, obſidum loco tradidiſſet, præterea quatuor propinquos. Ioannes Velaſcus Soriæ arcem, quam Regis nomine obtinebat. Anathematis religione Rex & proceres ex eo facto erant deuincti. Eius procurandæ poteſtas Dominico pontificio Legato Albienſi tunc Epiſcopo facta eſt, ijs litteris, quarũ exemplum ſubijcimus ex Toletani templi ſchedis.

„ Impleuit amaritu-
„ dine mentem noſtram nunciata nobis
„ nouiter venerabilium fratrum noſtro-
„ rum Petri Archiepiſcopi Toletani, &
„ Petri Epiſcopi Oxomenſis, & dilecti fi-
„ lij Ioannis Abbatis de Fuſſellis in eccle-
„ ſia Palentin. captio, ſeu detentio perſo-
„ narum. per nonnullos, tam eccleſiaſti-
„ cos, quàm laicos, Henrici Regis Caſtel-
„ læ & Legionis illuſtris, tutores, conſilia-
„ rios & ſubditos, ac de mandato & con-
„ ſenſu Regis ipſius perpetrata. dolemus
„ ſiquidem & inconſolabiliter contriſta-
„ mur, eccleſiæ ſanctæ Dei his mœſtuoſiſ-
ſimis temporibus, tam afflictæ & multi- «
fariè deſolatæ, nec non ſchiſmatico diſ- «
ſidio miſerabiliter laceratæ, ſuper tot «
ſuorum vulnerum, per dictum Regem «
ipſius peculiarem filium & præcipuum «
defenſorem ſuperadditum exiſtere tan- «
tum vulnus. verùm quia ſicut pro parte «
dicti Regis expoſitum nobis fuit, in ca- «
ptione ſeu detentione prædicta, quæ ex «
certis iuſtis & rationabilib. cauſſis, per-
ſonæ Regis eiuſdẽ & regnorum, ac ſub- «
ditorum ſuorũ ſtatum bonũ, ſecurita- «
tem, pacem, quietem, & cõmoditatem «
cõcernentibus, maturaq; cõſiliariorum «
ac magnatorum ſuorum ſuper hoc de- «
liberatione præhabita facta fuit: alias «
grauis vel enormis circa perſonas dicto- «
rum ſic captorum, ſeu detentorum, non «
interuenit exceſſus: ipſique ſic capti ſiue «
detenti, poſtmodum reſtituti fuerunt
plenariè libertati & ipſa principaliter «
potiuntur. nos teneritudinẽ ætatis Re- «
gis ipſius, adhuc impuberis, popenſius «
attendentes: & proinde captionem ſeu «
detentionem huiuſmodi, non tam ex «
ipſius, quàm ſui deliberatione conſilij «
perpetratam fuiſſe veriſimiliter arbi- «
trantes: volenteſq; propter hoc mitius «
agere cum eodem: ſuis in hac parte ſup- «
plicationibus inclinati, fraternitati tuæ
committimus & mandamus, quatenus «
ipſum Regem ab excommunicationis «
ſententia, quam occaſione præmiſſorũ «
incurrit à iure vel ab homine, quoquo- «
modo, ſi hoc humiliter petierit, aucto- «
ritate noſtra abſoluas in forma conſue- «
ta: & iniungas inde ſibi pro modo culpæ «
pœnitentiam ſalutarem: & alia quæ de «
iure fuerint iniungenda: etiam iuris ri- «
gore circa hoc manſuetudine tempera- «
to: ſi & prout ex iuſtis & rationabilibus
cauſſis diſcretioni tuæ videbitur facien- «
dum. nec non pœnas alias, in quas pro- «
pter præmiſſa quomodolibet incidit, «
circa ipſum eadem auctoritate relaxes. «
Datis Auenione, quarto Kalend. Iunij, «

pontificatus noſtri anno quintodecimo.His acceptis mandatis,in D.Catharinæ templi maximi Burgenſis ſacrario, Rex in genua procumbens, atq; humillimo corporis habitu veniam precatus, ſacramentoq; ſuſcepto, ſe in poſterum legibus ſacris obtemperaturum,ſatisfacturumq; Toletano Præſuli redditis arcibus: anathematis religione exolutus eſt quarto Nonas Iulij, die Veneris. Affuerunt Epiſcopi Petrus Vxamenſis, Ioannes Calagurritanus, Lupus Mindoniēſis, Dieghus Mendoza maris pręfectus. interdicti decretum inductum, quo tres vrbes aſtrictæ erant. Ad hanc lætitiam,noua acceſſit. Compoſtellano, penes quem rerum arbitrium erat, deprecatore atque annitente, Beneuentano Duci perſuaſum eſt, vt dimiſſis copijs animum ad tranquillitatē referret: atque ſe Regis permitteret poteſtati. Luſitanæ induciæ mouebant, amici Præſulis caſus, vnde rebus ſuis præſidiū expectabat. Sexaginta millia Francorum pacta, dotis Luſitanæ compenſatio: libertasque conceſſa ex quauis gente vxorem ducendi, exceptis modo Luſitanis.vt Taurum venit,nullis acceptis obſidibus,quo fidem fide obligaret Rex eum omni comitate atque officijs omnibus complexus, eo loco apud ſe habuit,quem eius nobilitas poſtulabat: minori iam aulicorum potentia,ob Regis ætatem confirmatam. ſic magnorū motuum ſublato metu,qui ſolicitos habebat prouinciales,pax rebus reddita eſt Compoſtellanus magnus haberi: in ore omnium eſſe: gloria haud diturna, Rege breui ſui iuris facto,Toletanus æmulus in priſtinum gratiæ & auctoritatis locū eſt reſtitutus.quod illi malo fuit, vti fictis vtriuſque Præſulis nominibus vulgatoque prouerbio populus ominabatur. quod alio loco explicandū eſt. Regi Vaſconum Chireburgum in Nortmannia ab Anglis redditum eſt, mutuæ eatenus pecuniæ pignus. impoſitum præſidium propter circunfuſas vndiq; Gallorum copias, Martino Lacarra Præfecto.Martini Principis & Reginæ Siculæ pactæ nuptiæ, ſuperiori tēpore confectæ erant,Clementis Pontificis venia: quod ea inſula Romanæ eccleſiæ eſſet vectigalis. Siculi proceres ad ſpem libertatis arrecti magnam iuſulæ partem præſidijs occupabant. armis ad officium pertrahendi erant : nam voluntate quidquam pro ſano facturos non ſperabant. eo noui Reges claſſe comparata traijciunt , Martinusque Momblanci Dux, Regis Siculi pater. Bellum gerebatur varia alternanteque fortuna.Aragonij, quibus initio cuncta prona fuerunt, ij rebus conuerſis intra Catanæ arcem compulſi, obſeſſique tenebantur.Bernardus Cabrera(quem ea ætate præſtantem virum bello paceque fuiſſe conſtat) virtutum indole, ſuis maioribus æqualis, ad eam expeditionem profectus, claſſisque Siculæ præfectura donatus, & propter Sardorum motus, in Hiſpaniam redierat ſua ſponte, an ab Aragonio euocatus incertum, ſed periculo tamen ex Sicilia nunciato, paternis auitisque oppidis oppignoratis, ex Catalaunis, Aquitanis, & Morinis exercitu raptim conflato, atque in Siciliam traijciens, rebus in extremum diſcrimen adductis, ac propemodum deſperatis, ſalutem attulit. verſa partiū fortuna, victi coniurati proceres, totaque inſula rurſus Aragonij imperij iugum ſubire compulſa eſt. quod ad noſtram ætatem perſtitit, propriumque fore auguramur.

Libri Octauidecimi Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XIX.

Henricus Rex rerum adminiſtrationem cepit.

CAP. I.

RECREATA ex magnis diſſidiorum tēpeſtatibus, magnoque timore tantiſper Caſtella eſt. multorum imperio, vnde magna incommoda extiterant ſublato, rerum adminiſtrationem Rex deſumpſit quatuordecim annos natus (quæ ætas patris teſtamento legitima erat) duobus tantùm menſibus minus. ſed id ſpecimen ſui dederat, vt magni, prudentis, iuſtiq; Principis in eo indolem eſſe appareret, ſi modo vita ſuppeteret. Proceres vt rempublicam capeſſeret, conuitio propemodum hortabantur, non vno omnes ſtudio. quidam vt puerili cupiditati indulgendo gratiæ aditũ ſibi & neceſſarijs patefacerent: pars inuidia præſentis ſtatus æſtuantes, & nouarum rerum ſtudio incitati. Conſilio Rex approbato, in Olgarum monaſterio, quod prope Burgos eſt, vbi Caſtellæ Reges regni infulis exornari conſueuerunt, congruentia tempori elocutus: Quod ſuperis placitum, reipublicæ ſalutare, fœlix fauſtumq; omnibus eſſet, regni adminiſtrationem ſe ſuſcipere profeſſus orat ac poſtulat, vt imbecillam ætatem conſilijs ſuis ipſi ſuſtentent, atq; vna ſecum prouinciam adminiſtrent. cæterum tutorum, procuratorumq; nomine & poteſtate ab eo die penitus ſublato, eius ſigno, litterarum, diplomatumque fides conſtaret. Secutus eſt omnium qui aderant plauſus, procerũ approbatio, Pontificij Legati, Ducis Beneuētani, Magiſtri Calatrauæ, aliorũ, qui toti cæremoniæ interfuerunt teſtes ſpectatoreſque. Compoſtellanus Præſul, vti erat à multo rerum vſu exercitatus, & quoniam ei primas cæteri deferebant, in hunc modum locutus fertur. Non minore religione, neq; minore lætitia apud te, inquit, ô Rex verba faciemus, quã modò pro tua incolumitate ad aras ſuperis vota perſoluimus: te quoque eadem animi pietate auditurum confidimus. Tertius agitur annus, ex quo tuæ ætati rectores, vniuerſæ ꝓuinciæ moderatores, patris tui teſtamēto & voluntate ſumus adhibiti. Quantum ſit profectum, aliorũ iudicium eſto. nullũ certè laborē, nullum vitæ periculum communis ſalutis cauſa ſubire recuſauimus. De noſtris laudibus dicere inuidioſum eſt: ſed domeſtica tamen concordia perſtitit, in magna quamuis voluntatum varietate. Nullus effuſus eſt ſanguis: nullæ cædes extiterũt: quæ res cõparanda miraculo, & tuæ fœlicitati accepta feratur neceſſe eſt: atque ad reliqui imperij omen vertatur. Cum Mauris ad ſpem imperij depellendi concitatis, perpetuiſq; hoſtibus nominis Chriſtiani fœdus inſtauratũ eſt. ferocientes Luſitanorum animi factis inducijs pacati. Galli, Angli, Aragonij vt erat opus, omnib. officijs culti, conciliatique. At plebes noſtris imperijs exacerbatæ, exhauſtæque ſunt: qui id cùm populis recreandis, decuma rerũ vena-

„ lium, quam pendere ſoliti erant, ad „ vigeſimam ſit redacta? ſic populi inopiæ „ atque querelis occurſum eſt. plerique „ patriæ extorres violentia, atque „ crudelitate publicanorum, atque fortunis „ omnibus euerſi, domos redierunt. At „ ærarium eſt exhauſtum, theſauri regij „ cōſumpti. eſto. ſed æs alienum nominibus ſoluere qui poteramus? nobilium, & „ populi commotas voluntates ſedare, niſi „ augēdis muneribus? quæ à te tamen, „ regno confirmato reſtringi pro voluntate „ poſſunt. Nullum hactenus oppidum „ detractum eſt, ne ignobilis quidem „ pagus. omnia integra ſunt. nihil tuæ „ felicitati deeſt, nihil noſtræ lætitiæ, quin „ confecta nauigatione lōgiſſima, multis „ perfuncti periculis, mercibus, armamentiſque ſaluis, portu tandem occupato, „ veliſque contractis libenter „ conquieſcimus in tua prudentia & benignitate, „ certi ſi quid in tanta rerum varietate „ peccatum eſt, te id vltro nullo „ deprecāte condonaturum. Hoc quoq; in tuam „ gloriam cedet, eos habuiſſe tutores, qui, „ quibus hactenus modeſtiæ, prudentiæ, „ diligentiæ inter ſe, quibus virtutibus „ res tantæ perfectæ ſunt, & aduerſus vitia certamen fuit, nunc quoque modica „ tolerare, & quietem pati poſſent. Ad hęc „ Rex: Veſtra quidem erga me merita, „ cùm perfecta ſint omnibus, dum vita „ ſuppetet, æterna erunt: & vt ante veſtris „ præceptis pueritiam cōformaui, ſic „ deinceps conſilio vti certum eſt, in omni „ reipublicæ parte. Hæc ineunte Auguſto menſe acta ſunt. mox de regni ſtatu relatum. Sacris Caſtellæ beneficijs, vt quęque opulentiſſima erant, ita maximo ſtudio, ſpe, conatu externi imminebant, nullo probitatis reſpectu, nullo eruditionis honore. tanti mali procurandi cauſſa, Caracæ in regni conuentibus, vti ſuperius dictum eſt, cautum: ne externi in ea beneficia inuaderent. nihil eſſe ſordidius, atque crudelius, quam ſi eccleſias arroderent, ij qui nihil opis cōtuliſſent, neque ipſi, neque maiores eorum: nulli deinceps vſui futuri eſſent. Cùm id decretum à Romanis Pontificibus negligeretur, à regni procuratoribus prioribus annis ſacerdotiorum reditus, quæ externi obtinebant, occupati erant. De ea re referente Clementis Legato, in conuentu diſceptatum: conſilioq; inter proceres communicato reſponſum. Iniqua videri externos petere: ſed aulicis tamen ſpe imminentibus ea ſacerdotia impetrandi venia Pontificum, lubrica pueri Regis ætas tentata precibus, ac victa tandem eſt. De ea alijſque controuerſijs communi procerum conſenſu deliberandum videbatur. cōuentus ergo regni generales Madritum indicti. Verū dum euocati conueniunt, nouus Rex Cantabriam præſens cernere volens, vti eius prouinciæ homines flagitabant, eò profectus, eius principatus poſſeſſionem inijt: datumque Cantabris expetentibus Caſtellæ exemplo (nondum enim mos ille ſublatus erat) prouocandi ius ad ſingulare certamen, marte arbitro controueſias, quæ multæ in ea gente erant diiudicandi. Sic tempora erant. Fuit hic annus inſignis Fortunatis inſulis ex interuallo noua nauigatione repetitis. Cantabri ingenti ſumptu, claſſe inſtructa, circunductiſque Hiſpaniæ littoribus ad eas inſulas appulſi, earum ſitu, amœnitate, numero atque nominibus cognitis, ad Lanſarotam (vni earum inſularum id nomen eſt) excenſione facta, conſertataque pugna victores, Regem, Reginā, centum ac ſeptuaginta inſulanos captos præterea pelles caprinas, ceræque primitias, quibus inſulæ abundant, nauibus in Hiſpaniā aduexere, innatæ fertilitatis ſpecimen, prouentuſque: ſi repetitis nauigationibus eas inſulas Hiſpanorum imperio ſubiugarent.

Madriti conuentus habiti.

CAP. II.

INTEREA proceres, Epiſcopi, ciuitatum procuratores, Madritum, vti erant iuſſi, magno numero conuenerunt. Rex rebus in Cantabria compoſitis, atque ad Segobiam æſtate tranſacta menſe Nouembri eodem appulit. Vocato concilio, de parentis laudibus, de reipublicæ ſtatu pauca prefatus, conſilia ſibi & exempla capeſſendi egregie imperij atque adminiſtrandi, domeſtica ſuppetere, multa & præclara memorauit. Pace cum externis Principibus pulcherrime ſtante, ſe minore regnum domeſticis diſcordijs agitatum, ac tantum non oppreſſum. Quod vitio temporum, magis quàm hominum culpa, deprauatum erat, affectūque; ſua cura, eorum, qui aderant, conſilio ſanandum. Futuri principatus, eam formam fore, quæ maxime ea declinaret, quorum recens inuidia erat. Curaturum, effecturumque, ne ambitioni quidquam peruium, aut pecunia venale eſſet. Iudiciorum, legumque auctoritatem, ſuperiorum temporum licētia euerſam cupere reſtitutam, cum benignitate tamen; ad quam ætatis conditione, ingenio atque natura eſſet, quam, ad ſeueritatem procliuior. Publici ærarij cuius erat tenuitas maxima, ſupplendi vnam rationem eſſe, ſi aut populis ipſi noua tributa imperarēt, aut donationes ſe reſcinderet, quæ ſuperiori tempore a tutoribus factæ erant, optimo haud dubium animo, ſed magna tamen calamitate regiorum vectigalium. Regis oratio, grata Patribus fuit: quamuis ex eorum ore mitti conſtabat, qui in aula gratioſi adoleſcentis Principis ætatem haud leui aliorum inuidia pro voluntate, proque arbitratu gubernabant, in pari potentia gratiaque concordibus animis, quod miraculi inſtar erat. Ioannes Mendozius regiæ Magiſter, Dieghus Stunica, Rodericus Daualus cubicularius, præſtanti omnes fide, magnoque ingenio viri. Certamen tribus vnum erat, lubricæ Regis ætatis frænandæ, reipublicæ tuēdæ, aduerſus procerū conatus. Rogati patres ſententias ad vocem noui tributi, ſe exhorreſcere affirmarūt, populo tantis antea vectigalibus exhauſto: vigeſimam tamen rerum venalium, libenter concedere. Importuna procerum auiditate antiqua vectigalia alendis militibus, maiori quam opus eſſet numero conſumi, intolerandum videri. Aes militare ad antiquas priorum Regum rationes eſſe reuocandum. Id conſilium approbatum: atque ex publicis rationarijs inductæ penſiones, quæ Rege minore, aut conceſſæ denuo aut plurima ex parte auctæ erant. Multorum ex ea re offenſi animi, eorum qui publicarum opum attactu ſe contaminauerant. ſed odium in occulto erat, palam approbatio. Geminæ nuptiæ publica gentis lætitia celebratę. Regis & Catharinæ ſponſæ, quoniam ad legitimam is ætatem peruenerat: Ferdinandi fratris, & Eleonoræ Alburquerquiæ. His rebus cōfectis. Madriti conuentus ſoluti ſunt. Rex Illeſcas abijt principio anni milleſimi trecenteſimi nonageſimi quarti. metum incuſſerat peſtis contagio, quæ Madriti graſſari cœperat. loci opportunitate inuitatus Toletanus Præſul, quoniam id oppidum in eius ditione erat, ſeſe ad Regem contulit, priſtinumque gratiæ & auctoritatis locum facile obtinuit, comis natura, & conſuetudine exercitus, magnorum Principum gratiam promereri officiis ad tempus accommodatis. Grauiter ea res perculit Compoſtellanum Præſulem: vt ſimulata valetudine, ſeſe è curia ſubduxerit, abieritque Hamuſcum, ſuæ ditionis oppidum in Vlteriori Caſtella, Regi Toletanoq; iratus, vindicaturuſq;, ſi qua ſeſe occaſio daret. Fuere ea tempeſtate ij duo Præſules diuerſis virtuti-

bus, artibus, moribus quos quoniam res obtulit, viſum eſt, vtriuſque naturam atque ingenium explicare. Nobilitas his, ætas, eloquentia, animi magnitudo, paria ferme fuerunt. ad gloriam non eadem via nitebantur. Compoſtellanus blandicijs, calliditate, munificentia certabat. Toletanus egregiis artibus, vitæ integritate. Officijs ille, & conciliandis procerum voluntatibus præſtabat: hic ſeueritate, dignitate opibus. In illo flagitioſis perfugium erat: hic bonos tuebatur, malis perniciem comparabat. Compoſtellanus laborare, contendere, amicis fauere, nihil negare, cuius haberet facultatem. Toletano ſtudium modeſtiæ, decoris & probitatis erat. Dolor illum interceptæ eccleſiæ Toletanæ ſtimulabat, tranſuerſumque agebat: hunc obtentæ nullo ambitu, nulla cura, gloria decorabat, formidabilemq; reddiderat aduerſariis ſæpeque oppreſſus, euaſit tamen: & quaſi lucis radijs diſcuſſit inſidiarum caliginem, quam æmuli offundere conati erant.

Magiſter Alcantaræ occiſus.

CAP. III.

DOLEBANT proceres intercepta vectigalia, annuasque penſiones, quas ex regio ærario auferre conſuerant. ea occaſio res turbandi in vlteriori prouincia extitit. Beneuentanus Madrito digreſſus, in regia vectigalia ipſosque templorum reditus inuadere non deſiſtebat, Regis ætatem ludibrio habens. miſſus ad eum Ferrerius Mareſcalus, vt officij & modeſtiæ admoneret: non ſine periculo occupari, quæ à Principe eſſent precibus meritiſque impetranda. iuſſus Reginam etiam Vaſconum Gegionis: & Traſtmaræ Comites, quos idẽ dolor vrebat, vireſque & copias sociarant, ijſdem verbis appellare. Reſpondit Beneuentanus, nouis hominibus apud Regem primum gratiæ & auctoritatis locum eſſe, ægre ferre. ea cauſa diſceſſiſſe è curia, neq; rediturũ tamen, vti Rex poſtulabat, niſi obſidibus datis triũ aulicorũ potentiſſimorũ filijs. Simile reſpõſum dedere proceres alii. Ad Cõpoſtellanũ, quoniã ad coniuratos Principes propenſus erat, Stunica abs Rege legatus, eius verbis mandauit quamprimũ in curiam rediret. Negat ille præſente Toletano, cum quo ab antiquo inimicitiæ eſſent, venturum ad Regem. Reginam Vaſconum maritus Rex reuocare ſatagens, reique perficiendæ opportunitatem veniſſe ratus Principum alienatione ob factam cum proceribus conſpirationem, noua legatione miſſa Henricum Regem de ea re appellare conſtituit. legati Complutum appulſi, quo ſe Rex contulerat, quamuis maxima contentione, nihil amplius quam antea impetrarunt. exhorrebat Regina reditum, detrectabatque. principi fœminæ & neceſſariæ vim adhiberi, moleſtum: ne dua quidem filię, quas penes ſe habebat, vt ad patrẽ redirent datum eſt. diremPto con iugio, proles diuidi exæquato numero æquum videri obtendebatur: quarum vterque aſpectu, viduitatis, & ſolitudini incommoda ſuſtentaret. Noua acceſſit à Luſitano legatio, quorũdam procerum ſubſcriptione, qui eatenus facerent recuſarant, inducias nuper pactas, ratas eſſe conuitio expoſtulanti, Villenæ Marchionis, atque Alfonſi Comitis Gegionis. ſuo ille cõſenſu & approbatione, nihil eſſe opus excuſabat, cum quo rẽ integram non cõmunicaſſent. negabat Gegionis Comes fœdus initum antea approbaturũ, quã oppida, quæ dotis nomine in Luſitania promiſſa erant à Luſitano redderentur. Ergo Luſitani legati re infecta, dimiſſi ſunt res ad bellum reſpectare videbatur. Maior tamen aliunde terror oſtentatus eſt, vnius hominis im-

imprudentia, & temeritate, fœderis cum Mauris initi mota fide. Martinus Barbuda, præcipiti vir ingenio, natione Luſitanus, Ioanni Auiſij Magiſtro infenſus, tametſi eius ordinis Clauiger erat, an ſpe liberalioris militiæ, (nam cauſſæ æquitatem ſecutum non arbitror) belli ſuperioris tempore Caſtellæ Regi adhæſit: prælioque ad Aliubarrotam facto interfuit. ſtudij operæque præmium, Alcantaræ Magiſter creatus eſt: vnde magna auctoritas, opes amplæ. Ioannes quidam Sagus vir ſanctus, (ſic vulgo creditum) qui diu ſecretam ab hominum conuentu vitam in montibus egerat quaſi inſtinctu, inflatuque numinis (furore percitum euentus docuit) ingentes de Mauris victorias, nominis gloriam, ampliſſimum imperium pollicetur. hortatur, perſuadetque, vt cum Mauris, de Chriſtianæ religionis veritate, præſtantiaque armis decertet. Præclarum initium, legibus Chriſtianis violandis earum tueri ſanctitatem. Idoneos viros Granatam mittit, Maurorum Regem ad ſingulare certamen prouocatum. ſi id recuſaret, viceni, triceni, aut centeni dimicarent, Maurorum duplicato numero. eam defendendæ profeſſionis conditionem proponere, quam recuſare non deberent. inclementi reſponſo, legati conuitijsque violati. Eo Magiſter maiore celeritate conſilium maturare conſtituit. nihil potentius ad permouendos multitudinis animos, quã religionis opinio. qua vbi capta eſt, impotens, ſæua mutabilis in præceps ruit. Ad rei famam multi mortales conciti. trecenti equites ſequebantur, mille pedites acceſſere magno numero milites voluntarij, omnino ad quinque peditũ millia erant: ſed ex omni numero, quota pars militaribus armis inſtructa: cæteris, ſpari, fundę, ſudes. Conſilio indicato, conatus eſt Rex hominem ab ea mente deducere. Aquilarij reguli Alfonſus Dieghusque, quibus à Corduba nomen erat, obuij facti: Quo inquiũt, Magiſter ruis? cur te & ſocios in præceps das? nimirum fata in exitium trahunt. Horum miſeret. quos tanquam pecudes mactandos, Chriſtiani nominis hoſtibus obijcis. Per omnia numina, & quicquid in cælo ſanctum eſt, iſtam mentem exue: compreſſoque tantiſper impetu, animi cupiditatem, ad rationem reuoca. ſi recuſas, næ magnũ genti malum, perpetuum luctum, ignominiam religioni certiſſimam comparas. Ad has ille voces, neque flectitur animo: neque mouetur, non magis quam duriſſima cautes. obcæcat animos diuina vindicta, cum ſupplicij imminentis aciem retũdi nõ vult. In hoſticum penetratum ſexto Kalend. Maij. die Dominico. Ex ea turris in ipſo aditu impugnata, quo tẽpore Rex Maurus improuiſus aduenit, equites quinq; millia, pedites ad centum viginti millia inſano delectu trahens, iuſſis tota ditione arma capere, quorum eſſet ætas idonea. re improuiſa perculſi noſtri momẽto temporis ſuperantur: pedites præſertim ab æquitatu diſcluſi, & ex promiſcua colluuione conflati, nulla virtute, nulla militari ſcientia: equites reſtiterunt egregie pugnãtes. Barbuta ipſe memor Chriſtiani nominis, atque priſtinæ dignitatis, ſupremo virtutis conatu edito perimitur. cæteri quem quiſque pugnando locum ceperat, eum exanimi corpore texit aduerſis omnes vulneribus confoſſi. exiguũ id acceptæ calamitatis & ignominię leuamen fuit. Sic dies Chriſti ad vitam reducis memoria octauus, req; & nomine candidus in atrum verſus eſt Barbudæ corpus, Maurorum permiſſu, Alcantaram relatum, atque in D. Mariæ tumulo compoſitum, inſcriptione, quam incidi ipſe mandarat: HIC SITVS EST MARTINVS IVANIVS IN OMNI PERICVLO EXPERTI TIMORIS ANIMO. Hanc ferunt inſcriptio-

nem referenti cuidam Carolum Auguſtum eo nomine V.ſubieciſſe. Fauillam ardentem candelæ reſtinxiſſe hunc digitis nunquam arbitror. In eius locum Calatrauæ Clauiger Ferdinandus Villalupus cooptatus eſt, magna obtrectatione militũ, ex alio ordine Magiſtrum præfici recuſantium. ſed vicit tamen Regis voluntas, parereque neceſſitati compulſi ſunt. Barbudæ calamitate, atque Henrici Regis excuſatione Mauri mitigati, ne in noſtros fines incurrerent. alioqu parati, armis illatam iniuriam, violatum fœdus vindicare.

Noua in Caſtella diſsidia.
CAP. IIII.

BELLI Maurici ſuſpicio proceribus, qui in Caſtella veteri tumultuari cœperant, occaſionem ſuppeditauit factionis opes nouis delectibus confirmandi, per ſpeciem belli, quod inſtabat, defendendi: ad Regemque deinde Toletum eius iuſſu veniendi. vbi reliqui apparatus bellici erant. Villenæ Marchionem Alfonſum Aragonium regiæ amicitiæ, Calatrauæ Magiſter reſtituit, Illeſcaſque perduxit. venientem cũ ſplendido nobilium comitatu, qui ex Aragonia ſequebantur, honori id tanti uiri dantes officium, benignè Rex accepit, adijcit complexum & oſculum. comis natura, ſimulareque beneuolentiam quæ inter regias artes ponitur, à primis annis edoctus. ſecundũ ſalutẽ ſe Magiſtrũ equitũ, à Ioanne Rege inſtitutũ, iniuria eſſe ſpoliatum conqueritur: reſtitui poſtulat. Pollicetur Rex, ſi in Vlteriorem Caſtellam ſe proſequatur, ad pacando procerum motus euntem, qui depulſo belli timore, in miſerorum fortunas graſſabantur. quaſi graui ac diuturna tempeſtate iactata republica, nondum diſſidiorum fluctus componi potuerant. excuſat ille, in patriamque redit, irato ſimilis. Superatis Rex montibus, Valliſoletum abiit. proceres veriti, vt regiæ potentiæ pares eſſent, rebus ſuis diffidere: ad meliora conſilia reuocare animos. fide incolumitatis accepta, Cõpoſtellanus prior, deinde Beneuentanus in curiam veniunt: factum excuſant: inimicorũ iniurias conqueruntur: ignoſci petunt, fatali propemodum neceſſitati, maioribus officiis ſuperiores offenſas cõpẽſaturi. venia data. præterea Beneuentano ex publico ærario annuum vectigal conſtitutum, ſeſtertij quinquaginta millia, in Beturia Valentiæ municipium. dotis Luſitanæ ea compenſatio fuit vtrunque ea lege, vt vectigaliũ, quæ ſua auctoritate à publicanis extorſerat, rationẽ redderet. Exoptatæ trãquillitatis affulſerat ſpes, eo diuturnioris, quod Petro Traſtmaræ Comiti Alfonſi Henrici eius fratris opera, Rege conciliato, in curiamque deducto par vectigal datum eſt: Paredesque municipium. quod Alfonſus Gegionis Comes iniuria occuparat, regia auctoritate reſtitutum. & eſt nemo ita turbido ingenio, vt non idem quietis præmiũ, quam laboris malit. Gegionis Comes ſupererat audaci homo ingenio, callidus, inquietus. In eũ quoniam voluntate nihil pro ſano facturus videbatur. Rex vires conuertere parabat, cũ à Carolo Rege Vaſcone oratores venerunt, Epiſcopus Oſcenſis homo Gallus, Martinus Ayuarus. ꝙ toties irrito conatu tentatum erat, Eleonoram Reginã ad virum remitti poſtulant. impetrandi, quod petebatur ſpes erat, propter æquitatem poſtulati, Henricique Regis alienatam ab amita voluntatem: quam cum cæteris proceribus conſpiraſſe conſtabat, atque ex Madriti conuentibus irata diſceſſerat: quod annui reditus, qui ex regio fiſco dabantur, magna ex parte eſſent detracti. De eius reditu diſceptabatur, cum repente Traſtamaræ Comes ſeſe è curia ſubduxit, Roamq; ad Reginam

abijt

abiit, præſidio futurus ſi vis pararetur. Beneuentano conſcio, dolum & coitionem ſuſpicatus Rex, in aulam euocato, vincula iniici mandat ſabbatho ad octauum Kalend. Auguſti, cuſtodiasque adhibet. mox cum ijs copiis, quas in Gegionis regulum habebat paratas, magnis itineribus contendit: ne ſe Petrus & Regina temporis ſpatio munirent. Occurrunt ad munimenta venienti Regina & filiæ atratæ, ſupplicique habitu veniam precantes. nulla ſua culpa Petrum aufugiſſe, ſed fratri tamen perfugium, & hoſpitij iura denegare fas non fuiſſe. neceſſario pietatis officio ſe ad eas contuliſſe, vt conſolando dolorem leuaret. excuſatio ita admiſſa, vt Petro in Calæciam elapſo, oppidum Rex ſui iuris fecerit, vectigalibus modo Reginæ relictis, vnde vitam ſuſtentaret. eam Vallisoletum ſe ſequi iubet. cuſtodias circundat, ſublata quoquam diſcedendi facultate. Gegionem Alfonſus armis, milite, commeatu munire nunciabatur. eius conatus celeritate occupandi erant. profectus Rex in Aſtures eſt: Ouetoque vrbe recepta, quæ hoſtis præſidio tenebatur, Gegionem promota caſtra. Vi capi, loci natura prohibebat. obſidionem duci graue erat, frigidiſſima anni tẽpeſtate regioneque, morbis in caſtris vulgatis. Ne nihil profectum eſſe tantis molitionibus videretur, Traſtamaræ Comes effecit Regi conciliatus, veniensque in caſtra. cum Alfonſo obſeſſo fœdus ea lege factum eſt: vt Gegione tantum retento, reliqua ditione regiis præſidiis occupata, de perduellionis crimine, quod obiiciebatur, in Gallia præſens diſceptaret. quod Rex Gallus conſenſu delectus arbiter iudicaſſet, id fas iusque eſſet. Hẽricus Alfonſi filius paternæ fidei obſes datus. ſic in præſenti ab armis diſceſſum eſt: reſpublicaque ex magno timore, magnaque ſolicitudine recreata.

Benedictus. XIII. Pont. creatur.

CAP. V.

DVM hæc in Hiſpania geruntur, Auenione Clemens Pontifex deceſſit, ad ſextum decimum Kalend. Octobris. Principes finitimi atque longinqui cum Cardinalibus per legatos egerunt, ne comitiis feſtinatis, quemquam in defuncti locum cooptarent. tollendi ſchiſmatis rationem prius ineundam videri. Differri comitia non placuit. id modò Principum voluntati conceſſum, vt pro ſe quiſque Patrum conceptis verbis iuraret pontificatu abiturum, ſi eligeretur, modò idem facere Romanus induceret in animum. totius orbis terrarum concordiæ reuocandæ eam optimam rationem videri. Iuriſiurãdi formam hoc loco adſcribi placuit. « Nos omnes & ſinguli ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinales congregati pro electione futura in conclaui, ante altare, in quo miſſa communis celebrari conſueuit, pro Dei ſeruitio, vnitate eccleſiæ ſuæ ſanctæ, ac ſalute animarum fidelium omnium promittimus, & iuramus ad ſancta Dei Euangelia corporaliter per nos tacta, quòd abſque dolo, fraude, & machinatione, quibusque ad vnionem eccleſiæ, & finem imponendo ſchiſmati, proh dolor, in eccleſia nunc vigenti, quatenus in nobis erit, laborabimus fideliter & diligenter, quatenus ad nos pertinet, ſeu etiam pertinebit: & dabimus paſtori noſtro, & gregis dominici, ac Vicario Ieſu Chriſti domino noſtro futuro, qui erit pro tempore auxilium, conſilium, & fauorem: neç ad impediendum præmiſſa dabimus cõſilium, vel fauorem directè, vel indirectè, publicè, vel occultè. Et iſta omnia & ſingula, & alia vltra præmiſſa, omnes vias vtiles & accommodas ad vtilitatem eccleſiæ, & vnionem prædictam eiuſdẽ ſanè & veraciter, ſine machinatione, ſeu excuſatione vel dilatione quacunq; ſer-

» uabit: & procurabit poſſe tenus quilibet
» noſtrûm, etiamſi aſſumptus fuerit ad a-
» poſtolatum, etiam vſque ad ceſſionem
» incluſiuè, per ipſum de papatu facien-
» dam: ſi dominis Cardinalibus, qui nunc
» ſunt, vel erunt in futurum, de ijs, qui
» ſunt nunc, vel maiori parti eorundem
» hoc, pro bono eccleſię & vnionis prædi-
» ctæ videatur expedire. Hac conceptione verborum iurati ſinguli Cardinales: iurati vniuerſi vnus & viginti, omnibus ſuffragiis Petrum Lunam, Aragonium natione, nobiliſſima familia ortum, Pōtificem iuſſerūt, iuris cognitione excellentem, ciuilis, ſacrique, multis obitis legationibus ea tempeſtate clariſſimum. Comitas inerat, atque naturalis ingenij dexteritas, quibus ſtudia hominum cōciliantur maximè. Benedictus vocitatus eſt. mox de transferendo in Italiam domicilio, conſilia agitata. de abdicatione memoria nulla. Vtraque re Gallica natio, in primis perculſa eſt Lutetiæ in cōuentu Principum ſuſcepta deliberatio eſt. Ad terrendum nouum Pontificem, tanta præſertim animi magnitudine, quantum reliqua vita declarauit, maieſtate opus erat. tres Duces Burgundus, Aurelianenſis, Bituricenſis Auenionem legati orare, flagitareque, vt pacem terris redderet, memor iuriſiurādi, memor calamitatum, quas gens Chriſtiana paſſa erat. Congendum Patrum concilium, qui in re præſenti diſceptarēt. Negat ille, deſerturum ſe Dei viuentis eccleſiam, Petrique nauem quam in tantis fluctibus ſuſceperat gubernandam. cùm finē obſecrandi non facerent, neque quidquam tamē impetraretur, re infecta abeuntes, Regē & gentē noua impleuerūt ira: ad quam mitigandam, ius decimæ de ſacerdotibus cogendæ, in annum Regi Gallo conceſſum. hæc menſe Maio ge-
1395 rebantur ſalutis anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo quinto. A milite Frāco, regioque Prætore obſideri nouus Pontifex, oppugnarique. ne quis ab eo ſacra peteret edictum. vnde ſeceſſio, ex omni Cardinalium numero, vno Pompelonēſi in Benedicti fide perſtante. neque prius cōſtitere commotæ ſemel voluntates, quam in diſſimulato habitu ſeſe Auenione ſubduxit, in Catalaunosq; abiit verùm hæc aliquot poſt annis contigerunt. Inter Reges certè ea cauſſa vltro citroque legationes miſſæ: contendente Rege Gallo, Reges Hiſpanos non Vaſconem modo, & Aragonium, ſed Henricum etiam Caſtellæ Regem ea ætate à Benedicti Pontificis ſtudio, obedientiaque deducere. Ioannes Conchēſis Epiſcopus ab Henrico in Galliam legatus: ſi ingenij dexteritate inter Pontificem & Regem Gallum, reconciliaret gratiam. nullū eo conatu operæpretium eſt factum. In Aragonia belli ſuſpicio ex Gallia oſtētata, militibus magno numero ad fines Ruſcinonenſes, quaſi ad prædam vagantibus. à Violante Regina, penes quam viri ceſſatione rerum poteſtas erat, pulſa tempeſtas, ad Regē Francum, Ducemq; fratrē Coponio legato. Ioannes Aragonius Rex in Foxano nemore cùm venationi operam daret, portentoſæ magnitudinis lupa excitata, ſiue ſpectrū id fuit, ſiue vera ſpecies, morbo repentino & lethali oppreſſus eſt. ad quartumdecimū Kalend. Iunij deceſſit, nulla re pręterquam ignauia, otiiq; ſtudio nobilis. Corpus ad Populeti ſepultum. iuſta funeris regio apparatu facta. prole virili caruit. Ioannam, Violantemque ex duobus coniugiis ſuſceptas, illam Matthæ Fuxēſi Comiti collocarat, Violantē Ludouico Andegauenſi deſpōderat, vti antea dictū eſt. Martinus Mōblanci Dux eius frater ad regni ſucceſſionem lege defuncti teſtamento, & voluntate genti vocatur, eo tempore Sicilię motibus pacandis diſtrictus, abſensque. Maria eiu vxor, virili animo fœmina, regnum pr viro vicaria, regiumque nomen capeſſi

atqu

atque in procerum conuentu Barcinone, quoniam Regina vidua prægnantem ſe eſſe relictam ſimulabat, cuſtodes adhiberi ſancit: ne qua eſſet ludificatio. illa conatu, ſimulationeque deſtitit. Fuxẽſis Comes de regno litem intendit, paratus niſi cauſſæ æquitate impetraret, armis diſceptare. aduerſus defuncti Regis teſtamentũ, Petri eius patris voluntas proferebatur, ſupremis ſuis ſanxiſſe Ioannis filias ad regni ſucceſſionẽ vocari, ſi maſcula prole deſtitueretur. id mutari nefas fuiſſe. nouum proinde decretum inducendum reſcindendumque videri. hæc Fuxenſis cauſſæ munimenta erant. Cæſarauguſtæ tamen Iulio menſe regni cõuentus habiti ſunt omnino frequentes. in ijs cõmuni omnium voluntate Martino, quamuis abſenti, regium inſigne, nomen, poteſtasque decreta ſunt. belli, quod ex Gallia inſtabat, defendendi cõſilia à proceribus explicata.

Regina Vaſconum ad virum redijt.

CAP. VI.

SIc Aragonia noui belli ſuſpicionibus iactata eſt: armorum ſtrepitu, & apparatu, vrbes & oppida perſonare. In Caſtella trãquillæ res erant, reliquis proceribus ad officium pertractis, Gegionis Comite in Galliam, Eleonora Vaſconum Regina ad virum abire compulſa, ſacramento adactum in eius verba eo loco futuram, qui Reginæ, regioque ex ſanguine prognatæ eſſet conſentaneus. Abeuntem Caſtellæ Rex Alfarum & ad fines Vaſconum proſecutus eſt. propinquitati id, honorique datum, atque ſolatio neceſſitatis impoſitæ, cui repugnare non licebat. Rex Carolus venientem Tudelę excepit: vbi eius aduentum morabatur, lætitia ingenti ſiue vera, ſiue ſimulata. pro Reginæ reditu, regioque coniugio inſtaurato, ſupplicationes decretæ, feſti dies agitati, ludi, ſpectaculaque commiſſa. vniuerſę gentis animi recreati. Ioãnes Mendoza principem auctoritatis gratiæque locum apud Caſtellæ Regem occupabat. Agreda municipio recens abs Rege donatus erat, Ciria, atque Borouia oppidis in Soriæ agro. ea nauatæ operæ, atque induſtriæ merces fuit, meritis maior. ſic vulgi opinio fuit, vt eſt ad deteriora promptum, & ferme magnos homines obtrectatio comitatur. Agredæ incolæ noui principatus iugum ſubire recuſabant, libertatem tueri armis, ſi opus foret parantes. Quid enim regium imperium, priuato mutarent, initio leni, deinde grauiſſimo futuro? vti multa documenta vetera recẽtiaque oppidorum cõfirmabant. in Vaſconum & Aragoniæ finibus ſito municipio, ac propterea iniuriæ, direptionibusque opportuno, quid priuatæ opes præſidij allaturæ eſſent? maiorum certè meritis, fideique eximiè cultæ parẽ gratiam non reddi. Commotas incolarum volũtates, vt præſentia & auctoritate pacaret Caſtellæ Rex, eò feſtinandum duxit. vix ſe incolæ continuerunt, quin venienti portas clauderent. vicit tamen ſanior pars: periculoſe à Regibus extorqueri, ꝙ eſſet precibus & æquitate impetrandum. Id conſilium ſalutare fuit. facilè enim Regi perſuaſum eſt, vt eius oppidi poſſeſſione retenta, Ioanni Mendozio Almaſanum, Gormatiumq; prioris muneris compenſatio eſſet. ſic tumultus populares deuitati. In Galliam legati ab Henrico Rege amandati, Lutetiæ ad diem dictam prę ſto fuere. Gegionis Comes venire diſtulit, neceſſitate, an prudens incertum: ſed cùm legati de reditu cogitarent, nunciatum eſt ad Rupellam Sãtonum vrbem & portum, nauigatione appulſum. lite ergo corã Rege Gallo, vti conuenerat, cõteſtata Gegionis Comes lege maieſtatis damnatur, ſancitũque eſt, vt in ſui Regis poteſtate eſſet. ſi ita faceret, eorum quæ comiſſa erant, ve-

niam,

niam, principatumque priſtinum ſperaret, ipſo Rege Gallo annitente, deprecatoreque: ſi recuſaret, nullã ſpem præſidij, ac ne tutum quidem perfugium in Gallia fore. De ea re ad Armoricum Britanniæ Ducem, aliosque vicinos proceres, & præfectos litteræ datæ: vetitumq; eum pecunia, milite, armis, nauibusve iuuare ad repetendam Hiſpaniam. Gegionem ex fœdere dedi Caſtellę Rex poſtulabat. Comitis vxor recuſabat virilis animi fœmina ne mora vires confirmaret, eò feſtinatum. haud diuturna obſidio fuit. nulla defenſionis ſpe. deditum oppidum eſt, ſoloque abs Rege æquatũ. iuſtiſſimum obſtinationis ſupplicium, rebellãdi facultate priuari. Iſabellæ Principi permiſſum, recepto etiam Henrico filio, qui obſidis loco fuerat, ad virum diſcedere ſeſe in Santonibus tenentem. neque magna, neq; nulla ſpe principatus recuperandi. Capto euerſoque Gegione, Madritum feſtinatum, conſilio Bæticæ vniuerſæ inuiſendæ: quod eatenus factum non erat, ex quo Henricus Rex erat renunciatus. menſe Nouembri ad Talaueram nobile municipium Mauri Regis legatos obuios habuit, quoniam induciarum tempus exiuerat, poſtulantes, vti nouo inito fœdere, earum tempus prorogaret: & metus ſuberat, ne inteſtinis motibus pacatis, in Granatenſes fines impetus fieret ad vindicandum iniurias, quæ Rege minore acceptæ erant. integra totius rei deliberatio, in aliud tempus reiecta: legatique Regem Hiſpalim ſequi iuſſi. in ea vrbe inter feſtas populi acclamationes, ſplendido apparatu receptus eſt. Archidiacono Aſtigitano, qui cladis illatæ Iudæorum nationi auctor præcipuus extiterat, iniecta vincula: cæteriſque eius ſupplicio documentum datum, non eſſe temerè pietatis prætextu tumultus populares concitandos. Noua lux reddita rebus eſſe videbatur, ſontibus compreſſis, prouincia pacata, cum Mauris expetentibus inſtaurato fœdere. In Henrico Rege magna virtutum ſemina inerant, accedentibus annis ad maturitatem perducta. breui tamen ea omnis felicitas luxuriauit, inanisque effecta eſt diuturna principis grauique valetudine, perpetua oris macie, corporis viribus debilitatis, mentis vigore vaçillante. vnde curis grauioribus impar, præſtare reliqua ætate non potuit, qualẽ prioribus annis promiſerat Principem: vix vt cognoſci poſſit, quid deinceps rerum geſſerit. quod non ſcriptorum incuria magis accidiſſe arbitror, quã ipſiuſmet ceſſatione Principis, Republica nullis aut leuibus tempeſtatibus iactata. id diuino magis beneficio, quàm hominum induſtriæ tribuatur neceſſe eſt. Dux Beneuentanus ad Montem regalem aſſeruari iuſſus, D. Iaçobi Magiſtri cura, fideque, inde Almodouarem tranſlatus eſt, annis conſequentibus. ea iniuria Compoſtellanum Præſulem maximè vrebat, virum in exiguo corpore, præſtanti animi magnitudine, ingenio turbido, neque in adulationes prompto. ſe agente datam Beneuentano fidem conquerebatur eſſe violatam. Præterea ex Auenionenſibus Põtificibus religiones captatæ, quos vitio creatos diſputabat: legibus Romanos. ea ſiue vera cauſſa fuit, ſiue prætenſa, fuga in Luſitaniam certè dilapſus Epiſcopus Conimbricenſis primùm, deinde Bracarẽſis Luſitani beneficio creatur. abdicatæ Compoſtellanæ eccleſiæ compenſatio fuit, mutatæ id fidei præmium. in eius locum Lupus Mendoza ſubſtitutus eſt Compoſtellanus Epiſcopus. Palentinis iura ſacra Ioannes Gaſtrius ea tempeſtate dicebat, fidei conſtantia erga Petrum Regem, eiusque poſteros quam re alia nobilior, clariorque. Leceſtrię Ducis beneficio Epiſcopus Aquenſis in Aquitania factus antea, Conſtantiæ vxoris precibus datũ in cuius ille

obſe-

obſequijs erat, pace facta, redux in patriam Giennenſi Epiſcopatu primũ, deinde Palentino donatus eſt. Hunc ferũt, de Petri Regis rebus geſtis cõmentaria ſcripſiſſe multò ſyncerıori fide, ijs quæ vulgo circũferuntur, ex fraude & mẽdacio compoſita eius, qui perfidiæ maculã eluere, ſeque ad fortunæ motum mouere induxit in animũ. ſic fama fert. ſic magni auctores teſtãtur. intercidiſſe tamen eã hiſtoriã conſtat. non tam iniuria tẽporis, quã eorum arte, quibus veritatẽ celari, & rerum memoriã inuerti, cõmodum erat. Hæc illi. nobis communis hominum ſentẽtia, quæ vna famæ vox eſt, potior videbatur: neque mentis oculis minus officit amor, quam odium, vt verum ſyncere diſpiciatur, nullo in alterutram partem præiudicio. In Aragonia quietæ res non erant. Ioanni Emporitano Comiti, quoniam Fuxenſis partes ſequebatur ex memoria acceptæ iniuriæ, an cauſſæ æquitate motus, vincula iniecta, ne ſeſe commouere poſſet. ordinum conuentus Cæſarauguſtæ ad ſextũ Nonas Octobris, in D. Franciſci habiti ſunt, ex vniuerſa gente frequentes. communi conſenſu tumultus indictus, deſumpta ſaga, habiti tota prouincia delectus. Petrus Vrgelitanus Comes, omnibus copijs præfectus imperator. Fuxenſis Comes cum iuſto exercitu Pyrænei ſaltu ſuperato, Ilergetum regionem, quam Sicoris amnis interfluit, ferro, igne, direptionibus vaſtabat: menſe Nouembri extremo Barbaſtrum obſedit. habebat ſub ſignis quatuor equitũ millia: peditum numeroſa multitudo ſequebatur, in caſtris regio inſigni deſumpto, Reges proclamãtur Fuxẽſis ipſe vxorque. In Valentino agro menſe Decembri dimidiato, terra horrendo fragore mouit, magna ædificiorum ſtragẽ concidere, alia nonnulla conuulſa ſedibus ſuis inclinata manſerunt, magno inuentũ miraculo. vulgus ex ea re religionẽs captare, futuraq; mala ſuſpenſis animis ominari. breui tamen depulſus metus. Fuxẽſis propter inopiã commeatus, locis omnibus corrupti, aut in alia loca conuecti, obſidionẽ ſoluere compulſus, eſt, atq; in Vaſcones primũ elapſus, fugientis inſtar: quod feſtinatio & impedimenta multis locis relicta indicabãt inde ſeſe per vicinos mõtes in Galliã retulit inglorius, nullo operæpretio facto, amiſſa ſuorũ parte cum Vrgelitanus locis omnibus inſtaret, vrgeretq; aſſiduus infeſtusq;. Sic Aragoniæ tranquillitas reddita eſt principio anni milleſimi trecẽteſi- 1396
mi nonageſimi ſexti Martinus nouus Rex rei geſtæ nuncio recreatus, cõpoſitisq; Siculis motibus, in Hiſpaniã redire cõſtituit, claſſæ Meſſanæ comparata, inſtructaq;. ex itinere Sardorum etiã motus ex parte pacati. nouo Regi cũcta eſſe facilia videbantur. Ad Prouinciæ orã delatus, aduerſo Rhodano Auenionem vectus, Pontificem Benedictum omni comitate complexus, ab eoque tum aurea roſa, tum maximè Sardiniæ, & Corſicæ imperio donatus, data acceptaque fide. ſoſpes tandem & tantorum regnorum acceſſione clarus, triumphantis in morem, Barcinonem claſſe appulſus eſt. In ea vrbe regnum ſe iure capeſſere profeſſus, fratriſque defuncti teſtamento: Fuxenſem Comitem, eiuſq; vxorem, quoniam in regium nomen inuaſerant, armatique prouinciam vexarant, lege maieſtatis damnauit: iure an iniuria quis ſtatuat? Verum hæc aliquanto poſt, ad intermiſſa reuocanda narratio eſt.

Bellum Luſitanicum repetitur.
CAP. VII.

SIc in Hiſpania res erant non omnino malè. Orientis imperium in præcipiti, importuno Græcorum procerum diſſidio, perpetua Othomanorum felicitate. Amurates Turcarum Impe-

perator, ab ea parte accitus. quæ in ciuili certamine impar erat, aliorum calamitatē ſuam occaſionem fecit: Callipoliq; ad fauces Helleſponti, atque Hadrianopoli vrbe nobiliſſima occupatis, reliqui imperij obtinēdi ſpe imminebat, finitimis etiam prouinciis infeſtis formidabiliſq; Pannoniæ maxime: vbi late imperabat Sigiſmundus, pace in eccleſiam conſequentibus annis reuocata quã bello felicior. Ab eo ad Regem Galliæ. Carolum VI. legati venere, auxilij impetrandi ſpe aduerſus ingruentem tempeſtatem. Cōmunem Chriſtiani nominis cauſſam agi, communibus armis periculum propulſandum: priuſquam imperium gentis efferę & barbarę in Europa diuturnitate confirmaretur. Miſſi Ioannes Burgundi filius. Philippus Magiſter equitum in Gallia, Henricus Borbonius. alij viri principes genere & factis nobiliſſimi. iuſtus equitum numerus adiunctus In Pannoniam vt ventum eſt, Budæ conſilium belli gerendi cum Sigiſmundo Rege communicatum. primo quoque tempore prælio decernere viſum eſt, priuſquam ardor cum quo Galli venerant, mora remitteret. prædæ ex vicinis locis actę. ignobilia oppida expugnata. Ex re proſpere geſta ſecuritas orta, hoſtiumque contemptus ſemper in bello exitialis. ad Nicopolim Thraciæ vrbem, noſtrorum caſtra hoſtium caſtris coniuncta. pugnæ mox ſignum propoſitum. Galli ſuarum virium fiducia elati, prius in hoſtes irruūt. quam è caſtris Hūcgari proceſſiſſent. ea temeritate victi oppreſſique noſtri. Ioannes Burgundi filius venit in hoſtium poteſtatem: paternoque auro redemptus eſt. Sigiſmundū fuga ſeruauit. Pridie D. Michaelis inſi-
1396 gnis ea clades accepta eſt, anno milleſimo trecēteſimo nonageſimo ſexto. Pij toto orbe nō pręſenti tantū malo, ſed etiã futuri metu ſoliciti eſſe: prouinciæ omnes luctu perſonarę, in vota & ſupplicationes verti, ſi cæleſtem iram placare poſſent. Granatæ Iuzephus Rex diem obijt. Phuthenſis Rex ſpecie beneuolentiæ eius vitæ inſidias comparauit, ſplendida munera mittens, atque in his veſtem veneno medicatam, vſque adeo efficaci, vt cum primum eius pulchritudine inuitatus induit, morbo lethali oppreſſum ferant: atque intra diem trigeſimū inter grauiſſimos cruciatus expiraſſe, laceratis diffluentibusque ſanie artubus. regnū ab eius morte Mahomad cognomento Balua defuncti minor filius armis occupauit obtinuitq; Iuzepho maiori fratre, quem ætatis prærogatiua ad regnum meliori iure vocabat prætermiſſo. in ordinemque deiecto. Erat nouus Rex ardenti ingenio promerendi hominum ſtudia arte præditus. Henrici Regis conciliandi cura ſolicitabat, ne fratris patrocinio ſuſcepto imperium eriperet. ergo Toletum ad eum feſtinauit. ibi tametſi commiſiſſe videbatur, vt hoſtis loco eſſet, inſtaurato fœdere pactiſq; induciis à congreſſu diſceſſum. Quo tempore Toleti quidem regni conuentus agitati de ſummis reipublicæ rebus. regiumque edictum promulgatum, externos homines à ſacris Caſtellæ beneficiis arcens: in quo aliarum prouinciarū exemplum ſecuti ſunt: venia tamē legis, nonnullis priuatim data, ac Luſitani omnes excepti. id blandimentum genti promerēdæ, in partesque trahendæ datum. Hiſpali autem die Iouis, tertio Nonas Octobris, Ioannes Guſmanius Nieblæ Comes deceſſit, ſucceſſore Henrico filio Henrico natus Ioannes Guſmanius aui nomen referens, Aſſidoneæ Dux conſequentibus annis Regum beneficio dictus eſt. Calatrauæ militibus veſti nigra, qua pectus & humerum tegente inſigni vti cōſueuerant, rubra cruce quadrata forma ſed in flores deſinente mutata, Gonſaluus Guſmanius eius militiæ Magiſter Benedicto Pontifice con-

dente ſanxit, quod perpetuo vſu ad noſtram ætatem confirmatum eſt Henrici Regis valetudo Luſitanis cõtemptui eſſe cœperat. nouo bello laceſſendi occaſio quærebatur, inducias à Caſtellæ proceribus nõ eſſe opportuno tẽpore cõfirmatas accuſant. bellũ indicitur. repente correptis armis Pax Auguſta locis finitima à Luſitanis occupatur. Garſias Ferrerius Mareſcallus ei vrbi Præfectus capitur. malorum orbis repetitur, quæ ſuperiori fœdere cepiſſe finem videbantur bellũ toto triennio non minori, quã ante animorum contentione geſtum eſt Rodericus Daualus equitum Magiſter recẽs creatus erat, Petro Traſtamaræ Comite defuncto incertum, an in ordinem redacto, maris Præfectus Dieghus Mẽdozius erat. his præcipuis Ducibus bellum adminiſtratũ. Proximo menſe Maio
7 ſalutis anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo ſeptimo, à Caſtellę claſſe quinque longarum nauium ſeptem triremes Luſitanæ victæ ſunt: quæ Genua veniebant, armis, omnique bellico apparatu onuſtæ. quatuor captæ. vna ad terram eiecta, duæ tantum fuga euaſerunt: homines quadringenti in mare proiecti ſunt parta victoria. crudele exemplum: ſed eius gentis inſolentia, inſigni ſeueritate reprimenda videbatur. Prȩterea à Diegho Mendozio maris Præfecto. Luſitana littora longe lateque vaſtata: direpta, incenſaque oppida, abactæ prædæ. multi viri nobiles, ſiue cauſſę æquitatem ſecuti, ſiue Luſitani Regis imperio feſſi, in Caſtellam aufugerunt: Regique Hẽrico fortem & fidelem operam bello paceque nauarunt. in his Acunij fratres, Martinus, Egidius, Lupus: præterea Ioannes & Lupus Paciechi & ipſi fratres, vnde nobiliſſimæ familiæ in Caſtella propagatæ ſunt. Tude vrbs Luſitanis armis in Calæcia occupata. Belli impetus in eam veteris Luſitaniæ partem verſus, cui Beturiæ, nunc Extremaduræ nomen eſt. Alcantara nobile ijs locis municipium circunſeſſum, Magiſtri equitum occurſu periculo eſt ereptum. præterea vicini hoſtium fines igne ferroque vexati. ignobilia oppida expugnata. magnus genti terror illatus. Alia parte Miranda vrbs, quam Durius amnis alluit, & Luſitano tenebatur à Calatrauæ Magiſtro Dieghoque Mendozia, atque Stunica regio Prætore obſidione premebatur. Accurrit eodem Daualus Magiſter equitum: & cum reſiſti non poſſet, ciues deditionem facere compulſi ſunt. Sic Luſitanorum audacia compreſſa in præſenti eſt, in futurum ſpes cõcepta animis concordiæ inter vtranque gentem reſarciendæ.

Induciæ inſtauratæ.
CAP. VIII.

BELLI Luſitani initio, duo Franciſcani ſodales, quorũ nomina memoriæ prodita nõ ſunt, Chriſtianæ pietatis propagandæ ſtudio incenſi, gentiſque Mauricæ ab ſtulta præſuaſione, ad veram religionem reuocandæ, Granatæ in magna populi frequentia conciones habere aggreſſi ſunt. moniti vt deſiſterent. adduci non potuerunt. ac ne verberibus pulſati. Mauri ſacerdotes facto agmine Regem adeunt: iniuriam patrię religione fieri expoſtulant: impetrantque, vti lege maieſtatis in eos homines ageretur. capita amputata. corpore vnco in gemonias tracta inter populi conuitia. ſed poſt fata tamen noſtris dicati templis ſunt, atque in ſanctorum Martyrum numero habiti. Auenione Pontifex Benedictus Rege Gallo infeſto à ſuis deſertus, atque intra palatium obſeſſus, pontificatus retinendi, neque magnam, neque nullam ſpem habere. terrebat eũ popularis inuidia, qua flagrare cœperat Regum Hiſpanorum ſtudia adhuc integra faciebant animos. Eos Rex Gallus

lus litteris & legationibus à Benedicti amicitia deducere ſatagebat concordiæ reuocandæ nullam viam eſſe, niſi Benedicto abdicante, quod ſanctiſſimo iureiurando erat ipſe pollicitus. Salmanicæ Epiſcoporum aliorumque virorum eruditionis opinione præſtantium, conuentus habiti ſunt ex vniuerſa ditione generales. affuere Aragonij Legati Vitalis, Raymundusq; iurecõſulti. nouari tamẽ nihil placuit, quamuis Rege ad mutandam fidem propenſo. ſancitum tantum, vt reſciſſit ab vtraque parte iuductisque decretis. quæ in alteros promulgarant, loco communi conſenſu deſignando, duo Pontifices conſilia pacis conſtituẽdæ, ſerio inter ſe, & quamprimum communicarent. Pompelone templi maximi præcipua pars proſtrata iacebat, ante ſeptimum forte collapſa annum. eius inſtaurandæ rationes excogitatæ. impenſæ magnitudo terrebat, cui priuatæ opes pares futuræ non erant quadrageſima regiorum vectigalium in annum duodecimum inſigni Caroli Regis liberalitate operi faciendo dicata. extantque de ea re publicæ tabulæ ad nonum Kalendas Iunij, hoc ipſo anno datę oppido, cui à D. Ioanne nomen eſt, ad radices Pyrenæi montis in ora Galliæ ſito. Cura eum ditionis priſtinæ recuperandæ ſolicitabat, quam maiores in Gallia ampliſſimam obtinuerant. Eburouicum atque patris Nortmanniæ. actum de ea re per legatos: & cum nihil proficeretur, ad Gallum Regem ipſe contendit, ex ſuperiori morbo nunquam plane reſtitutum ſed pectore per interualla temporis titubante, imparique regni curis ergo nullo operæpretio facto, menſe Septembri anni milleſimi trecenteſimi nonageſimi octaui, in patriam redijt, filiumque ſibi cognominem, quem proximo anno ex vxore ſuſceperat, regni ſucceſſorem fore ſanxit, cunctis ordinibus in eius verba ſacramento adactis. cæremonia Pompelone peracta eſt, quinto Kalendas Decembris. lætititia haud diuturna fuit puero breui, immatura morte extincto. Luſitanornm ferocia non vna clade caſtigata, ad pacis conſilia animos reuocarũt. Henricus ſe, neque cauſſam eius belli fuiſſe reſpondet, neque moram paci facturum: ſi modo æqua & honeſta conditione liceat ab armis diſcedere. pax ſtabilis conſtitui non poterat: priores modo induciæ inſtauratæ. De Aragoniis fama indies grauior ne alienati arriperent arma: & cura creſcere Caſtellę Regi præſertim Villenæ Marchione, ad vtriuſque regni confines amplum principatum obtinente. is in curiam Regis venire recuſabat, in quo multum offenſæ erat. Accedebat honeſta occaſio belli inferendi. duobus Alfonſi Villenæ Marchionis filiis Alfonſo Petroque, duæ Henrici Regis amitæ connubio iunctæ fuerant, dos dicta triginta aureorum millia ſingulis. ea Anglis data paternæ libertatis pretium, pro quo Alfonſus filius erat obſes. Petrus ad Aliubarrotam ceciderat, eius Henrici pater, cui à Villena cognomentum fuit, eruditionis tantum ſtudium, vt magica etiam ſacra, carminaque caluiſſe fama ſit. extant ingenij monimenta: in quibus multa reconditaque eruditio eſt, elegantiæ parum quippe affectatæ: ſed horridæ, & cũ Hiſpana lingua Latinam miſcentis, Alfonſi coniugium diremptum, ob malè tectas vxoris libidines. Henricus Rex earum fœminarũ patrocinio ſuſcepto, cum dos non reſtitueretur. in ditionem inuolauit, atque præter Villenam & Almanſam, quæ in fide perſtiterunt Aragonio præſidio, & locorum firmitate defenſæ, cætera omnia eius principatus oppida regiis præſidijs occupata. Hẽrico Villenæ ætate eruditioneque æqualis Paulus Carthagena fuit, cognomento Burgenſis à patria vnde ortũ habuit, & vbi Epiſcopum egit, profeſſione an-

entea Iudæus, copijs, nobilitate, doctrinæ laude, in ea gente facilè princeps. Is D. Thomæ Aquinatis ſcripta de Theologia peruolutãdo, facilè intellexit, quãtum Chriſtiana religio Iudaicæ ſuperſtitioni præſtaret. noſter effectus, religionis quam ſuſcepit placita literis illuſtrauit: libroſque edidit in ſuo genere mirãdos. Erat enim ingenio facili, copioſo, perſpicaci, & diuinarum litterarum cognitione præſtabat. Treuigni Archidiaconus primùm, deinde Carthaginenſis Præſul, poſtremo Burgenſis creatus. id probitatis eruditionisq; præmium fuit. addita conſequẽtibus annis ſcrinij regij præfectura perſpectæ fidei argumẽto, ꝙ rarum in ea gente eſt. Eiusq; illa vox fuit. (ſic fama tulit) Ex ea gente prognatis nullam reipublicæ partem committendam videri, moribus ex fraude atq; mẽdacio compoſitis, ſimulare mentirique natis, neque bello bonis, neq; pace. tres filios ex vnis nuptiis reliquit, priuſquam noſter eſſet ſuſceptos: Alfonſum, ex Decano Segobienſi & Cõpoſtellano in patris locũ ſubrogatum Burgenſem Epiſcopũ: cuius extat de Hiſpaniæ Regibus opus non inelegans, cui Anacephaleoſi nomen fecit. Gonſaluum, virtutum merito Placentinum Epiſcopum. Aluarum Garſiam familiæ propagatorem, ſanguine, vti erãt eius tempeſtatis mores, cum nobilibus Hiſpaniæ familiis cõfuſo. cuius extant commentaria de rebus Ioanne ſecundo Caſtellæ Rege geſtis, nõ ineleganter conſcripta.

Res Aragoniæ.

CAP. IX.

FOEDA tempora eccleſiæ diſſidiis, peſtis lues magis inſigniuit, ſuperiori præſertim anno, ad oram maritimam Barcinone Auenionem vſque graſſata: Iberi & Orbæ inundationes cum magna agrorum, ædificiorum, pecorum, hominũ ſtrage. Rex Aragonius his malis mitigatis, Barcinone vbi ſe tenuerat, Cæſarauguſtam, ad eam vrbem regni conuentu euocato abiit. Ad tertium Kalend. Maij in D. Saluatoris æde, concio abs Rege ad circunfuſos proceres & populum, è ſolio habita eſt: ampliſſimis verbis gentis Aragoniæ laudes celebratæ. Non ferro, inquit, atque copijs militaribus, ſed fide ciuium imperia conſtare, viri amici, & neceſſarij ſi alia argumenta deeſſent, domeſtica exempla ſatis declarant. Sic noſtri regni ab humili principio, anguſtisque finibus opes auctæ ſunt. nominis gloria vniuerſum terrarum orbem peruaſit. Ab ipſo Pyrenæi montis ſaltu, vbi ægrè maiores libertatem tutabantur, locorum magis munitione, quàm armis confiſi, ditionis fines non in Hiſpania tantùm prolati, ſed ad extremas etiam inſulas maris Mediterranei. Veſtrarum laudũ trophæa in Sardinia, Sicilia, totaque Italia extant nobiliſſima atque præclara. O magnam cõcordiæ fideique vim. Non numero, ſed virtute Sanctius & Petrus Sanctii filius Oſca expugnata, quaſi ex latibulis, vbi ſe tenuerant, in planciem dilapſi ſunt. Hac ipſa vrbe Alfonſus de Mauris capta, regnum confirmauit: poſteris ad bene ſperandum ſignum ſuſtulit. Ecquid attinet vetera commemorando, tempus conterere? nos ipſi quingentis Aragoniis equitibus numeroſas Siculorum copias fudimus: vniuerſamque inſulam filij imperio ſubiecimus, veſtra ciues fide atque conſtantia. quæ ſeu vincit ferociter inſtat victis, ſeu victa eſt, inſtaurat cum victoribus certamen: neque ſe opprimi ſinit. Pro quibus meritis Deũ precor, vt parem gratiam referat: quoniam nobis pro noſtro animo, veſtriſq; erga nos obſequiis ſatis facultatis nõ eſt. curabimus tamen, ne ingrato, aut immemori beneficium dediſſe videamini. Quod præſentis celebritatis eſt, ſolenni

vos cæremonia. vt in noſtra, filiique noſtri verba de more ſacramento adigamini conueniſtis: id vt præſtetis precamur. Propenſa id omnium ordinum voluntate factum eſt. Publicam ex ea re lætitiam noui belli ſuſpiciones cõturbarunt. equitum peditumque copiæ Pyrenæi montibus ſuperatis Tardenſi notho ductore Thermas oppidum ad fines Vaſconum primo impetu occuparunt. Aragoniis terror illatus. breui tamẽ ea tempeſtas disiecta eſt, Lihorio regni Procuratore obuiã hoſti progreſſo. Sicilia mollibus noui belli tempeſtatibus & ipſa iactata: vbi ad quintumdecimum Kalend. Decembris, Martino filius eſt natus Petrus nomine in ſpem paterni auitiq; regni, incredibili vtriuſque gentis lætitia. ſed ea tamen breui mœrore mutata, infante ante legitimam ætatem, matreque, importuna morte ſublatis, vti competẽti loco repetendũ eſt. Cæſarauguſtæ Rex
1399 & Regina mẽſe Aprili, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo nono, de more inuncti, regia inſignia, atq; imperij inſulas ſuſcepere. cæremoniæ Antiſtes Ferdinãdus Heredia Epiſcopus Cæſarauguſtanus. Alfonſo Villenæ Marchioni regia inſignia, atq; Gandię ducatus data abs nouo Rege ſunt. Interea Auenione Benedictus Pontifex deſertus à Cardinalib⁹, obſeſſus ab hoſtibus, in magno diſcrimine erat. ad eum ab Aragonio Rege legati viri præſtãtes Ceruellionus Zaquamus vtriuſque iuris priuati & publici peritiſſimus, Marinus ex ordine Franciſcano præſtanti eruditione vir. ab iis de concordia reuocanda ſublato diſſidio appellatus: reſpondet, ſe in eorum Regum poteſtate futurum, qui ipſius partes ſecuti erant. Galli præſertim atque Aragonij arbitrio, controuerſiam diſceptandam permittere. ſibi nihil antiquius pace eſſe: cauerent tamen ne pacis nomine ſeruitutem inducerent: iusque & æquitatem in re minimè dubia perturbarent. Eo accepto reſponſo legati Aragonij, vti in mandatis habebant, ad Gallum Regem ſunt profecti. Lutetiæ in gentis concilio de concordia reuocanda conſultatum, mandata ad Benedictum miſſa: quorum hæc ſumma erat: Vti pro virili parte quamprimum pacis conſtituendæ rationem excogitaret. Ad conuentum Epiſcoporum veniret, quem ex toto orbe Chriſtiano euocare deſtinabant, in Patrum poteſtate futurus Galli Regis fide, atque præſidio militari, à vi & iniuria ſecurus. In Caſtella Petrus Tenorius Toletanus Archiepiſcopus deceſſit in ipſo limine anni ſecularis, die Veneris, ad decimum Kalend. Decembris, (marmoreo tumulo Toleti inſcriptus titulus obiiſſe ait quintodecimo Kalend. Iunij. ipſo illapſi in Apoſtolos diuini Spiritus feſto die) vir bello paceque clarus, præſtantique animi magnitudine, rebus aduerſis æquè ac proſperis admirabilis. Tauiræ in Luſitania natus eſt. alij Talaueræ in Carpetanis aiunt. iunior iuriſprudentiæ ſtudiis operam dedit, in Italia cum fratribus patria extorris, propter turbida reipublicæ tempora Petro Rege. confirmata ætate Conimbricę epiſcopatum obtinuit, deinde Toletanum, nullo ambitu, Pontificis tantùm Romani, cui notus erat, beneficio, vt ſuperius dictum eſt. Extant multa & præclara ædificia, tota prouincia Tenorij impenſa conſtituta, munificentiſſimi animi certiſſima argumẽta. vix vt credas tantis ſumptibus priuatas cuiuſquam opes pares fuiſſe. nimirũ domi frugalis, parcus in ſuos, ad publicum ſplendorem communemque vtilitatem cũcta referre ſolitus erat: quę magna in Principibus virtus eſt. Toleti q̃dem pontem, cui à Diuo Martino nomen eſt, bellis ciuilibus quæ Petrum inter & Henricum fratres extitere, euerſum reſtituit. Arcem ſubtei fluenti Tago amni impoſuit, quibus ferme olim veſti-

giis

giis Sācti Seruandi cœnobium fuit. Tēplo maximo coniunctū periſtylium ampliſſimum: vbi ipſius ſepulcrum cernitur ſacello dicato, prope alterum Vincentij Balboæ Placentini Epiſcopi, quo multū & familiariter vſus erat. Sedecim in eo ſacello ſacerdotes perpetuis ſacris, ipſi & maioribus quotidie parentant. Ad fines Granatenſes, vbi Alcala regia municipium eſt, turrim extruxit, captiuorum, quorum erat inter Mauros magnus numerus perfugio, perpetuis per noctem ignibus monſtrato itinere. Talaueræ D. Catharinæ nomine cœnobium ampliſſimum templo maximo contiguum, Canonicis illud deſtinans, vt abdicatis voluptatum illecebris, communi menſa & domicilio viuerent: ſed incolarum interceſſione conatu impedito, D. Hieronymi monachis attributum eſt ampliſſimis reditibus, ipſoque ſtructuræ genere in paucis inſigne. aliis locis alia, munifice omnia, religioſeque. Mariam ſororem Ferdinando Syluæ collocauerat vnde Alfonſus Tenorius eſt natus, cui Caſorlæ præfectura ab auunculo data eſt. Hic ex Iſabella Meneſia geminam prolem ſuſcepit, Petrum Tudenſem Paciſque Auguſtæ Præſulem: cuius extat ſepulcrum Toleti in Dominicanorum æde: atque Ioannem Syluam, qui in Baſilienſi olim concilio legatus rerum geſtarum merito Ciſontanus Comes abs Rege creatus eſt.

Annus ſecularis.

CAP. X.

400 DE publica cōſequentis anni milleſimi quadringēteſimi lætitia: quo more & inſtituto maiorum, venia delictorum conceſſa eſt omnibus, qui Romā adirent Chriſtianæ religionis caput arcemque ſanctitatis, multum diminutum eſt, Pontificum diſſidio nondum compoſito. tanta tamen à Principibus adhibebatur cōtentio, vt prope res confecta videretur. Henricuſque Caſtellæ Rex à Benedicti auctoritate quoniā auerſum ſe à pacis conſilijs præbebat, abdicareq; recuſabat, contra quam erat pollicitus, publico gētis cōſenſu defecit, faces ſubdente Petro Fria Cardinali Hiſpaniæ. Regis id Galli gratiæ datum vulgus interpretabatur: Aragonio tamen pro Benedicto annitente, decretum tādem inductum eſt. ſed tertio poſt anno vti ſuo loco commemorabimus. Acceſſit peſtis lues, qui multos mortales vniuerſa Hiſpania conſumpſit, ex Galia Narbonenſi & Catalaunis, vbi vis mali primum incubuit, in reliquas Hiſpaniæ prouincias diffuſa. Hiſpali Caſtellæ Rex frequens morabatur, vrbis elegantia, & locorum amœnitate oblectatus. menſe Iulio, Rege è templi maximi turri deſpectāte, vbi magno populi concurſu, primū horologiū, magniq; pōderis campana collocāda erat, repente procella exorta, multiq; fulmine exanimati malorū præſentium indicium, futurorū preſagium eſſe plerique exiſtimabāt. prodigio auerruncādo, ſupplicationes decretæ habitæq; ſunt. In Vaccæis ad oppidum Nieuam, Virginis Matris ſignum fortè repertum: vbi conſtituto Dominicanorū cœnobio, impēſa Reginę Catharinę, locus religioſus haberi cœpit, plenusque numine: breuique multorū concurſu in municipiū excreuit, eius templi poſſeſſione, atq; opinione ſanctitatis, quā re alia nobilius. Violātes Ioannis Aragonij Regis filia, ad virum miſſa Barcinone eſt: nam eatenus nuptiæ dilatæ erant, propter immaturā virginis ætatem. dos dicta centum ſexaginta florenorum millia, ea lege, vt paterni regni iure publicis tabulis, atque iureiurando decederet. Ioannes Montfortius Dux Armoricus deceſſit. Ioanna Caroli Regis Vaſconum ſoror eo vidua-

ta (cuii

ta (cui Ioannem,Richardum,Arturum, Guillelmumq; genuerat) Hērico Leceſtriæ Duci, Richardo æmulo recens oppreſſo,iam Angliæ Regi nupſit,& ipſi ex priori coniugio, vnde multiplicem prolem ſuſceperat, cælibi. Maria Siciliæ Regina Catanæ obiit ad octauum Kalendas
1401 Iunij anno milleſimo quadringenteſimo primo. Filij infantis, quem pars Petrum alij Fridericū vocant, infauſtus obitus in ea vrbe paulo ante extincti intempeſtiue, dolorq; ex infelici caſu matri mortem conciliauit. Martinus vir ex vxoris teſtamento Siciliæ regnum retinuit tamen iure ſanguinis patreque Aragonio Rege concedente. Eius coniugium multis Principibus ambientibus, vicit in contentione Blanca tertia Vaſconis filia eximia formæ venuſtate, lectiſſimis moribus, præcipua felicitate: nam prioribus ſororibus fratreque extinctis regni ipſa paterni hæriditatē obtinuit ſed conſequentibus annis. De eo coniugio ad Cortes Vaſconum oppidum colloquium Regum fuit Vaſconis Aragoniique: puelllaque in ſoceri Regis manum cōtradita proximo quidem anno de menſe Septembri Valentia ad virū in Siciliam nauigauit. Claſſis, qua vehebatur ductor Bernardus Cabrera. Henrico Caſtellæ Regi Maria filia ex vxore Segobiæ nata eſt Nouembris quartodecimo die magna parentū lætitia gentisque, Alfonſi Aragonij Neapolitanique Regis vxor futura ventre infœcundo.

Tamerlanes Scytha.

CAP. IX.

NICOPOLITANA victoria, fuſis fugatisque Hungaris, Francis oppreſſis,Turcæ Orientis imperium ſpe vniuerſum inuaſerant. finitimis longinquisque maximus terror illatus. Baiacetes eorum Imperator felix ſibi eſſe videbatur: copiisque omnibus Conſtantinopolim obſidebat Græcorum imperij & fortunarum ſedem. Fallax rerum humanarum fides, mirabilis inconſtantia. eam tempeſtatē maior aliunde procella diſiecit ad tempus atque diſcuſſit. Tamerlanes Scytha magnus corpore, animo magn⁹, ex gregario milite audendo,moliendo,populares ad arma cōcitando, magnā auctoritatem, paresque opes cōſecutus ingentem excercitū, cōflauerat, equites quadraginta millia, pedites ad ſexcenta. vix fidem faceret numerus, ni idoneis id auctoribus confirmaretur. cum his copiis torrentis inſtar rapidiſſimi ſeſe in Orientis prouincias infudit, terris vaſtitatem, cladem, exitium allaturus. Parthi primi imperata fecerunt: Syria, Ægyptusque ludibrio,cędi, rapinæ fuerunt. In more habuit cùm ad vrbem aliquam caſtra poneret,primo die ſigna candida præferre clementiæ ſignificatione: ſi continuò portas aperirent facta deditione, neque morarentur ſpem.die proximo purpurea cædem minitantia, exilia, bonorum euerſiones. tertio atra,quibus excidium,vaſtitatemque denunciabat hominibus,agris,vrbi. neque vllis precibus ſæuus animus mutabat, ſic magnitudine ſupplicij terroriſque, cuncti certatim imperata fecerunt. Accidit vt Berytenſes in diem alterū deditione dilata, barbaro placando, virgines, pueroſque ramos geſtantes cū infulis & velamentis ſupplicum habitu præmitterent.ad genua procumbere conantes, voceque flebili patriæ interitum deprecantes, adacto equitatu conculcandos obterendoſque præbuit crudeli ſpectaculo commotus quidam Genuenſis, qui barbari caſtra ſequabatur, loquebaturq; Scythicè, benignitatis admonuit, ſe hominem ac mortalem eſſe recordaretur.ad quē ille toruo vultu,cōtractoq; ſupercilio. Ecquid me hominē eſſe putas? flagellum ego ſum Dei, diræ, peſtisque terrarum. Pro magno Genuenſis habuit incolumem euaſiſſe.Baiacetes

tes Aſię periculo permotus. relicta Conſtantinopili, cum omnibus copijs obuiam progreditur. ad Tauri montis eã partem, cui Stellæ nomen eſt, pugna olim Pompeij & Mithridatis nobilẽ, totis vtriq; viribus & copiis dimicatum. vicere Scythæ. ſupra ducẽta hominũ millia cæſa, ipſe Baiacetes captus, ludibrio reliqua vita futurus: qui tot gentibus fuerat terrori, aureis catenis vinctus, atque in cauea ferrea per vniuerſam Aſiam Syriamque ad oſtentationem circunductus, cibum capiens, quem tanquam cani de menſa victor proijceret, aſcenſuroque equum, ſuſternens pedibus tergum. Idem calamitatis & vitæ finis fuit. Sic homines humanaq; vertuntur. & eſt infeliciſſimũ infortunij genus miſeris, fuiſſe aliquando felices. Henricus Caſtellæ Rex aduerſa quamuis valetudine oppreſſus, omnia ad imperii ſplendorem conferebat. ad finitimos longinquoſque Principes frequentes legationes mittens, quæ apud quamq; gentem prçcipua eſſent, ſciſcitari non deſiſtebat. Ad Orientis prouincias Pelagius Sotomaior: & Fernandus Palaſuelus legati earum gentium vires moresque exploratum prælio interfuerũt, forte an prudentes, quod inter Turcas & Scythas commiſſum eſt, eos victoria parta Tamerlanes honeſte habuit, remiſitque in Hiſpaniam, nouo ex ſua gente oratore adiuncto, Henrici Regis amicitiam expetitum. cum eo Alfonſus Paez Rodericus Gonſaluus, atque Gometius Salazarius denuo ad victorem barbarũ miſſi. quorum extat de eo itinere commentarius Itinerarij nomine, ab ipſiſmet legatis confectum. Tamerlanis potentia, gloriaq; diuturna non fuit. in Scythiam reuerſus tãtis belli manubijs vrbẽ Mercantim condidit, ſpoliiſque aliarum gẽtium exarnauit elegantiſſimamque reddidit. mortuo duo filij ſucceſſere, neque fortuna, neq; indole eadẽ: de paterna hęreditate diſſidentes, imperium patris virtute partum ſua ipſi ignauia amiſerunt, corrupere gloriam. Fuit his annus Luſitanis priuatim atque Vaſconibus infauſtus, vtriuſque regni hærede morte ſublato, Alfonſus Luſitani Regis filius maior duodecim annos natus, deceſſit magno gentis luctu. Corpus Bracaræ in tẽplo maximo ſepultum eſt. eam tamen fortunæ iniuriã, numeroſa proles Regi ſuperſtes ſupplebat, Eduardus. Petrus, Henricus Ioannes, Fernandus, duæ filiæ Blanca, Iſabellaque. eo minor genti, atq; parentibus mœroris cauſſa fuit. Põpelone Ludouicus ſemeſtris, & Carolus quinque natus annos, cõiũctis funeribus ſublati, ſepultiq; in ęde maxima, ipſo Philippi Regis abaui ſepulcro. luct' ingens nulla virili prole ſuperſtitem regniq; hęreditate neceſſario ad fœminas deuoluta. Fine anni, atq, conſequẽtis initio milleſimi 1403
quadringenteſimi tertij magnæ fluuiorũ inundationes vniuerſa Hiſpania extiterunt, Hiſpali præſertim Bætis ſupergreſſus ripas, ipſaque vrbis munimenta, magnam vrbis partem cooperuit. ad D. Michaelis, atque ad portam, cui à coniuncto nauali nomen eſt, inundatio peruenit. fœda rerum facies, metuendaque colluuies. prætoris diligentia, cui Alfonſo. Tauro nomen erat, ſaluti fuit, noctu atq; interdiu omnibus partibus occurrentis, ripas ſtatuminantis, portas pice ſtupaque, vrbis mœnia alia materia ſtipantis. ſic periculum vitatum eſt, terrorque populi ſedatus. Toletana eccleſia, ex quo Petrus Tenorius deceſſit. Pontifice vacua erat. iniuria id temporum factum, diſſidioque Romanorum Pontificum. in Caſtella præſertim Benedicto repudiato nullus Pontifex erat, vnde ſacra peterentur, magno gentis incõmodo. Ergo Valliſoleti in frequenti regni conuentu, Benedicto Pontifici ad quartum Kalẽd. Maij imperij ius reſtitutũ, ſolenni cæremonia çui. Rex ipſe, proceres, & Epiſcopi

affuerũt. idem ad ſeptimum Kalend. Iunias in Gallia factitatum. conuerſæ repente vtriuſque gentis voluntates erant. Aragonij diligentia multum contulit pro Benedicto laborantis, vti ſuperius dictum eſt breue tamen obſequium fuit. ſed datũ tamen Benedicto Pontifici, vt eccleſiam Toletanam Petro Lunæ fratris filio cõmitteret, quod tertio Kal. Auguſti factum eſt. venire tamẽ aliquandiu diſtulit, Dertuſanæ eccleſiæ, cui ante præfectus fuerat procuratione, & motu temporum impeditus, Martinus Salua Cardinalis Pompelon. Sellone in ora Prouinciæ, quo Benedictus peſtis vitandæ neceſſitate ſe contulerat, diem obijt ſexto Kal. Nouembris. eccleſiã Põpelonenſem, poſt eius obitum Michael Salua gubernãdã ſuſcepit. additus aliquãto poſt purpuræ honos, quod eruditioni eſt datũ (erat enim iuris peritiſſimus) atque patrui defuncti meritis, fideique perpetuæ erga Benedictum Pontificem, alijs Cardinalibus deſerẽtibus. Matthæo Fuxenſi Comite in patria ſine prole defuncto, Aragonij regni obinendi nulla ſpe, Ioanna vxor, nulla ex ſe edita prole, internuncio Iacobo Scriba Aragonio Regi conciliata: rediensque in patriam tria millia florenorum annua, vnde vitã ſuſtentaret, abs Rege pacta eſt. exiguam regni erepti vilemque compenſationem nimirum neceſſitati parendum fuit, cuius quàm pietatis, honeſtatisve maiores ſunt vires.

Henrico Regi filius naſcitur.
CAP. XII.

OPIMA feſtaque pace Hiſpania florebat. domeſtici motus compoſiti. externa arma ſilebant. Vaſconem tantùm interceptæ à Rege Gallo ampliſſimæ ditionis dolor vrebat, Eburouicum, Campaniæ, atque Briæ. miſſis vltrocitroque legationibus, nihil erat profectum. Rex ipſe Vaſconum iterum Gallicam profectionem eius cauſa ſuſceperat, haud magno operæ pretio. nunc extremã ſpem tentare viſum eſt: ſi à Rege Gallo amitino, cæteriſq; Galliæ Principibus, præſens agendo, moliendoque aliquid impetraret. regni cura Reginæ cõmendata. Vt ad Regem Gallum ventum eſt, ſuprema contentione de re tota diſceptatum. cõuenit tandẽ, vti omni ditione, de qua controuerſia erat, Gallis relicta, Chrireburgo etiã Vaſconũ præſidio deducto, Nemoroſum Ducis nomine Celticæ vrbem acciperet. iniqua permutatione, ampliſſimorum principatuum opes abdicatæ: addita tamen annua duodecim Francorum millia: prætereain præſenti ingens auri pondus. hęc ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo quarto, quinto Idus Iunij Lutetiæ geſta ſunt. Ex ea pecunia gemina palatia Oliti atque Tafallæ, quæ oppida quatuor inter ſe millium interuallo ſunt diſſita, conſtituta à Carolo Rege fuiſſe, vulgo hominum opinio eſt, plane magnificentiſſima: vt nihil artificij, ad pulchritudinem, magnificentiamque ac commoditatem deeſſet. Et erat is Princeps harum non minus elegantiarum, quam ciuilium, militariumque rerum peritus, ea oppida inter ſe perpetuo porticu comittere habuiſſe, in animo fama fert, ſi longior vita contingeret. Ipſo tẽpore Reges Granatæ atque Caſtellæ munificentia inter ſe, atq; comitate certabant. Salutaris barbaris erat noſtræ gẽtis amicitia propter anguſtiam ditionis: Caſtellæ neceſſarium ob perpetuam Regis imbecillitatem, ſua magis tueri, quam alienos fines inuadere. miſſa abs Rege Mauro ad Henricum ampliſſima munera, aurum, argentum, gemmæ, picta veſtis atque pretioſa, & quo maior gratia eſſet, vxor etiam cum ijs donis legata, nimirum è multis vna: quas Mauri ſinguli, pro opibus quiſq;, quã plurimas ha-

habent, Reges maxime. ſic animo diſtracto, nulla in magno pretio eſt ijs officiis vtriuſque gentis animi noua beneuolentia deuincti, neque ſyncera tamen, neque diuturna, vt rerum euentus breui declarauit. Romę Bonifacius IX. deceſſit Kalend. Octobris. in eius locum feſtinatis comitijs Coſmatus Melioratus, patria Sulmonen. ex presbytero Cardinali ſubrogatur ad ſextumdecimum Kalēd. Nouembris, Innocētij VII. nomine deſumpto breuis pontificatus fuit, duorum annorum, vnius & viginti dierum. Conciliandæ inter Pontifices pacis ſpes à Principibus tentata. cæterum varijs artibus ij conatus ludificati: cum locus vtriuſque partis quem conſenſus probaret, conuētui nullus inueniretur: vt colluſio videretur, & vtrunque Pontificem in ſacra cauſſa præuaricari. Benedictus præſertim magna amicorum parte alienata, cæteris ad Romanos reſpicientibus, vagus incertusq; agebatur, neq; illi res vlla, neque conſilium, aut quiſquam hominum ſatis placebat. etſi eius cauſſam multi viri eruditionis & ſanctitatis opinione præſtantes tuebātur. in his ex Dominicano ordine Vincentius Ferrerius Valentinus: cuius ea tempeſtate fama, per ora omnium nationum volitabat: ad quas Euangelii lumen intulit ſatis conſtat patrio ſermone concionātem ab externis gentibus, auditum libēter, atque intellecta quæ diceret: quod ab Apoſtolorum temporibus vni contigit. doctrina miraculis confirmata. cæcorum aperta lumina. claudis gradiendi facultas data, omne genus morbi depulſi. mortui ad vitam reuocati. Quo minus mirum ſit, eius opera innumeram hominum multitudinem, altiſſimis eatenus ignorantiæ tenebris oppreſſam, cæleſti illuſtratam lumine Chriſto nomina dediſſe, in vna Hiſpania Mauri octo millia, Iudæi ad triginta quinque millia: ac præſertim Palentiæ in Vaccęis multo maxima Iudæorum pars Chriſtiana ſacra ſuſcepit, Sanctio Rogio eius vrbis Epiſcopo. Calamitas ex ea re ſacrorū vectigalium, cum ſuſcepta religione immunitate donarentur, ex regio fiſco annuis Epiſcopo attributis reditibus eſt procurata: vti regium diploma per hæc tempora datum declarat. Publicam ex ijs rebus lætitiam Catharinæ Caſtellæ Reginæ partus feliciſſimus auxit. Tauri in Franciſcanorum cœnobio filium enixa eſt, cui de aui appellatione Ioanni nomen fuit, ſalutis anno milleſimo qua- 1405
drigenteſimo quinto, die Veneris, pridie Nonas Martij. per oppida & vrbes feſti dies agitati: ludi, ſpectatulaque commiſſa: quo diutius expectata fuerat, ac prope diffidebatur, eo maior vniuerſæ gentis lętitia, ab externis principibus miſſæ legationes, quæ gaudio funguntur. Ioannes Reginæ auunculus, Petri Regis filius, Soriæ vbi vinctus erat, paulo ante deceſſerat, ex Eluira vxore, quam in vinculis duxerat, cuſtodis Bertrandi Erilis filiam gemina prole relicta. Petro, Conſtantiaque. hanc Rex cōtinuo nactus Madriti in D. Dominici regij virginem ſacrari curauit. Petrus quem in cuſtodiam tradere cupiebat, ſubſtractus eſt. Amitini commiſeratione Regina ad ſe deductum Regi poſt partum forte inuiſenti conciliauit, venia precibus impetrata: neque erat æquum aliquid denegari puerperæ, quod dono dignum eſſet, repente ergo è latebra, vbi retro Reginæ ſtratum erat, ad Regem deductus in veſte ſacerdotis genibus nixus, in gratiam acceptus: atque vt eſſet vnde vitam in ſtudijs litterarijs ſuſtentaret, Alarconis Archidiaconatu continuo donatus eſt. deinde Vxamenſis Epiſcopus, ac tandem Palētinus eſt creatus nobilitas pro virtutibus fuit. Ex duabus cōcubinis, Iſabella domo Anglica atque Maria Bernarda numeroſam prolem genuit; quatuor filios Alfon-

ſum Ludouicum, Sanctium, Petrum, pari numero filias, Alfonſam, Iſabellam, Catharinam, Conſtantiam. Ab his ac præſertim ab Alfonſo maximo filiorum cui ex iuſtis nuptiis ſeptem proles fuerunt, ea familia deducta perpetua ſerie, cui à Caſtella cognomentum eſt, in paucis nobiliſſimæ, ad paucos redactæ, modicis opibus.

Bellum Mauricum.

CAP. XIII.

INTEREA Aragonia inteſtinis tumultibus vexabatur: ac Cæſarauguſtæ cædes paſſim, bonorumque direptiones factæ. partium duces Lupus Nuza, atque Petrus Certanus, viri opibus, cliẽtelis, auctoritateque præpotentes. Ad Maelliam municipium conuentus gentis habiti. de ordinando regni ſtatu, deque ijs motibus pacandis abs Rege eſt relatum leges aliæ in tempus aliquod, quædam perpetuæ vtilitatis cauſſæ in æternum promulgatæ. ſancitumque Martinum Regis filium primo quoque tempore in Hiſpaniam euocandum: vt hominibus maxime liberis, ius à natura datum, virtute, meritis, fide, fœdere, ac religione fundatum diſceret cõſeruare: neque rẽpublicam pro voluntate, arbitratuq;, vt in cæteris prouincijs, ſed legibus æquitateq; gubernare. ergo auctore parte Drepano ſoluẽs, atq; Benedicto Pontifice ex itinere ad Nicæam, quo ſe is cõtulerat ſpecie ineũdæ pacis, ſalutato, fœdereque in ea vrbe cum Ludouico Andegauenſi, qui ſe Neapolitanum Regem ferebat, & ad Aragoniæ imperium aſpirabat, Pontificis opera conſtituto, Barcinonem tãdem claſſe appulit tertio Nonas Aprilis. Pro eius aduẽtu eius dies feſti per vrbes & oppida agitati: nam diu in Hiſpania moraturum ſperabant, nimiũ opinione ſua falſi, cum Siciliam relinquere metueret, ſuſpẽſis antea, & incertis prouincialium animis, & nũc Bernardo Cabrera, in quo præſidium eſſe debuit, plus eius diſceſſu ſibi auctoritatis arrogante, quam quod reipublicæ rationes, & regia dignitas pati poſſent. Itaque rebus vtcunque in Hiſpania compoſitis, ad octauum Idus Auguſti, Barcinone claſſe qua vectus erat, Siciliam repetijt. Bernardus Cabrera, aula primum deinde tota inſula pulſus eſt. eorum quæ o- 1
bijciebantur cognitio, ad patrem Aragoniæ Regem integra reiecta. Quatuor argenteæ ſtatuæ gemmis, auroque nitẽtes, menſe Nouembri ineunte Barcinonem delatę. Benedicti Pontificis donum: quibus Valerii, Vincentij, Laurentij, Engraditis cineres, qui Cęſarauguſtæ ſeruantur, præcipuis diebus incluſi, in pompa circunferrentur, thenſis impoſiti, & humeris hominum magna po- 2
puli religione geſtati. In Caſtella pax erat domeſticis factionibus ſublatis, externis principibus aut fœdere aut amicitia deuinctis. quam Granatenſis Regis inſolentia turbauit, Aiamonte oppido in Turdetanis ad Anæ oſtium per vim capto, detractoq; Aluaro Guſmanio, in cuius ditione erat: præterea annuum tributum pẽdere recuſabat. Quibus rebus etſi commiſiſſe conſtabat, vt hoſtis loco 3
eſſet: experiri tamen placuit, ſi reuocandæ concordiæ ratio aliqua iniri poſſet. miſſi qui iure feciali res repeterent Barbarus metum interpretatus, principio anni milleſimi quadringenteſimi ſexti 1
ſuorum manum in vicinos Biatiæ fines immiſit. magnus genti terror agris & oppidis vaſtitas illata Petrus Manricus limiti præfectus, Dieghus Benauidius, Martinus Rogius tumultuario delectu 4
habito, obuiam progrediuntur Mauris. ad Queſadam oppidum acie dimicatum. pugnantes nox diremit dubia victoria. niſi quod noſtri per medias hoſtiũ acies perumpentes, vicinum tumulum occuparũt. id perculſi animi, peioresq; in pugna

pugna tuliſſe argumentum fuit. cecidere nō pauci. in his nobiliſſimi Martinus Rogius, Alfonſus Daualus, Ioannes Ferrerius Mareſcalus, Garſias Oſorius Hēricus Rex Segobiæ ſe in Vaccæis ea tempeſtate tenebat, quamuis imbecillo corpore, memor dignitatis, publicæ ſalutis memor. bellum omni conatu comparare conſtituens, ipſe quidem Madritum cōtinuo abiit: regni autem ordines Toletum primo tempore conuenire iubet: vt communi gentis conſenſu de re tota conſilia ineantur. Rex Vaſco in Gallia eatenus moratus, rebusq; confectis, vti paulò ante dictum eſt, alio itinere in Hiſpaniam rediit, per Narbonem in Catalaunos appulſus ipſius & Aragonij Regis colloquium ad Ilerdam habitum, menſe Martio, in ea vrbe inſtaurato inter vtrunque Regem fœdere Cæſarauguſtam itum, Aragonio omnibus officiis & comitate Vaſconem toto itinere proſequente. Beatrix Vaſconis filia Blāca minor, Iacobo Borbonio Marchiæ Comiti deſponſa erat, iuueni in procero corpore, eximia formæ dignitate, bellica fortitudine preſtanti. eæ nuptiæ Pōpelone Septembris die quartodecimo, principali apparatu celebratæ ſunt. Quo menſe Michael Salua Pompelonenſis Cardinalis Benedictum Pontificem in Liguriam ſecutus, ad Monæci arcem ex peſte deceſſit: qua contagione iis locis multi mortales conſumpti erant. defuncti corpus Nicææ in D. Franciſci tumulatum eſt in eius locum Lancelotus Nauarra Pompelonēſis Epiſcopus creatur, Gallia vniuerſa à Benedicto Pontifice diſcedit. quoniam eatenus concordia inita inter Pontifices non erat, fraudem ſubeſſe atque pręuaricationem vulgo homines, ſed & gentis Principes interpretabantur.

Henrici Regis obitus.

CAP. XIIII.

CONVENTVS Toleti agebantur omnino frequētes, rerum de quibus ſuſcepta deliberatio erat, magnitudine, Principum numero, ac triſti tandem Regis exitu nobiles. Ioannes Segūtinus Epiſcopus, qui Toletani Epiſcopi partes implebat eius eccleſiæ rector, ex quo Petri Tenorij obitu vacua erat, Sāctius Rogius Palentinus, Paulus Carthaginenſis, Fridericus Traſtamaræ Comes, Henricus Villena Calatrauę Magiſter in locum Gonſalui Nunnij Guſmanij ante biennium ſubſtitutus, Rodericus Daualus Magiſter equitum, Ioannes Velaſcus, Dieghus Stunica, aliique viri principes interfuerunt. Regem in ipſo conatu morbus ſolito grauior oppreſſit. Itaque pro Rege vicarius Ferdinandus frater ſubſtitutus eſt. Eo referēte de ſubſidio in bellum Mauricum conferendo, pecuniaque genti imperanda actum: vnde equitum millia quatuordecim, peditum quinquaginta millia conſcribi poſſent: triginta triremes inſtrui, quinquaginta onerariæ: præterea ſex ignea tormenta maiora, quas noſtrates hiſtoriæ Lōbardas vocant, fortaſſis quòd in Longobardia id genus machinæ inuentū primò eſſet: minora tormenta centum, aliaque inſtrumenta belli: quod extirpandæ genti Mauricæ ſupremo conatu gerendum erat. Res per altercationes ducebatur. negabant vrbium procuratores tantum pecuniæ redigi poſſe, præſertim Epiſcopis oneris partem ſubire recuſantibus. centum modò aureorum myriades in belli ſumptus conceſſæ: datumque, vt niſi ea ſumma ſufficeret, aliquanto amplior populis imperaretur, non conſultis regni ordinibus, neque conuentu procerum euocato. Equiti ſtipēdium erat in dies ſingulos quadrantes ſeu marauedini viginti, pediti dimidiatum. Ferdinandi Principis diligentia res ad exitum perducebatur: cuius ſecundū Regem fratrem prima & maxima rebus

omnibus erat auctoritas. Cum Roma allatum eſt Innocentio Pontifice defuncto ad octauum Idus Nouembris, ſucceſſorem datum pridie Kalend. Decembris, Angelum Corarium Cardinalem, natione Venetum, Gregorij XII nomine edito. Toleti Hēricum Regem mors oppreſſit octauo Kalend. Ianuarias, in-
1407 eunte ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo ſeptimo annos natum viginti ſeptem, atque omnibus ſacris ex ritu Chriſtiano ꝓcuratis. regnauit annis ſedecim, duobus menſibus, diebus vno & viginti. filios reliquit Ioannem, Mariam, Catharinam. Corpus in veſte Frāciſcana regio ſacello templi maximi Toleti tumulatum, veriſſimis totius gentis lacrymis, luctuque, immatura morte præreptum eximia indole Principem lamētantium. rempublicam rurſus quaſi rectore ſpoliatam nauim, nouorum motuum fluctibus agitari neceſſarium. fuit ingenio facili, miti, atque liberali. vultus ſatis decorus, niſi perpetua valetudo fœdaſſet. vernacula facundia inſtructus, omnium quæ diceret atque ageret, arte quadam oſtentator. Ad Principes tum Chriſtianos, tum Mauros finitimos longinquoſque legationes mittere ſolitus, vnde multum prudentiæ ad res gerendas multumque ſplēdoris hauſtum eſt. animi magnitudinem, atque conſilij, vnius rei argumento notaſſe ſat erit. Superioribus annis cū primùm regni adminiſtrationem ſuſcepit, Burgis accidit, vt ex coturnitum aucupio, quo ſe oblectare conſueuerat, poſt meridiem redeunti die quadam, nihil opſonii ad prādium eſſet paratum. cauſſam ſciſcitanti, reſpondit opſonator, regiis vectigalibus exhauſtis, fidem etiam eſſe conſumptam. ne pignora quidem ſupereſſe cibis regiæ familiæ comparandis. Miratus Rex, arietinas carnes, pallio oppignerato, emi continuò mandat: ijs & coturnicibus, quas ceperat, prādium parari. miniſtrat brachatus regius ipſe opſonator. in ſerum dies erat extractus: proceres, Toletanus Archiepiſcopus, Dux Beneuētanus, Traſtamaræ Comes, Henricus Villena, Medinæ Celinæ Comes, Ioānes Velaſcus, Alfonſus Guſmanius, aliiq; magno numero, luxu inter ſe & ſplendore menſarum certabant, ſoliti in orbem conuiuiis ſe mutuo excipere. Fortè apud Toletanū cœnabatur. eò Rex nocte tectus, inuolutoque capite abiit. opipara fercula illata, deliciis lautitiaque diffluebant. Remotis menſis, varij vt fit ſermones additi. quantum quiſque copiarum haberet, quantum ex regiis vectigalibus perciperet, vt in nullo tali periculo commemorare. Noua ea res Regem impleuit ira. proxima luce fingit grauiſſima ſe valetudine opprimi. dare ſuprema mandata velle. proceres in arcem euocat ſingulos. iis admiſſis comites exclusi. Sub meridiem Rex ferro tectus, diſtrictoque gladio, ad proceres ingreditur in cœnationem magnam, vbi rei euentum ſuſpēſis incertiſque animis expectabant. aſſurgunt illi, Rex aſſidet, trucique vultu, Toletanum rogat. Ecquot Reges antea noſſet: idem ex aliis ſigillatim ſciſcitatur. alij tres reſpondent, quidam quatuor, qui plurimos quinque. Ecquî id verū eſſe ait, cùm hac ipſa mea ætate, viginti Reges nihilominus in Caſtella nouerim regnaſſe. Mirantibus dicti cauſſam. Vos, inquit, vos omnes Reges eſtis, magna reipublicæ calamitate, noſtri nominis ignominia. ſed ne diutiꝰ imperetis, neque Reges ludibrio habeatis, veſtris capitibus continuò ſanciam. Simul cōtenta voce lictores euocat, militesque ſexcentos, quos arcanò paratos habebat. quæ ad ſupplicium poſtulabat parari, afferrique iubet. tunc Toletanus ab inſita animi magnitudine præſidium petens, in genua procumbit, veniam ſupplex rogat: idem eius exemplo cæteri faciunt, panſis manibus, lacrymis

toto ore manantibus. emendaturos atque in eius poteſtate ſe ſuaque fore polſicentur. Increpitos atque vltimi ſupplicij metu perculſos, non ante dimittit, quàm regiis arcibus traditis omnibus, au riq; pondere repræſentato, q̄ occupatis regiis vectigalibus debebatur. Iis rebus perficiendis duo menſes conſumpti, ex quanto tempore in arce ſeruati ſunt. regia auctoritas confirmata; nullo vt tēpore obſequentiores proceres fuerint, timore ipſis timoris cauſſis longiori. Simile ſeueritatis exemplū Hiſpali editū eſt: quo tempore Nieblæ, Comes & Petrus Pontius inteſtinis diſſidiis tumultuabātur: niſi quòd grauius ſupplicium fuit. mille ſontes Regis iuſſu perempti. Regia vectigalia liberata, præſertim Ferdinandi fratris diligentia: vnde annis ſingulis magnum auri pondus in regium ærarium inferebatur. cuius pars maxima Madriti ſeruata eſt ad grauiores reipublicæ caſus. Henrici Regis impenſa ei arci munitiſſimæ turres ſunt additę. Eius illa vox fuit: Populi ſe execrationes amplius quā hoſtium arma formidare. eòq; theſauros congeſſit, innoxios tamen & ſine ſubditorum gemitu: cura tantum regiorū vectigalium, modeſtiaq;, quæ magna Principum laus eſt.

Ioannes Caſtellæ Rex renunciatur.

CAP. XV.

IVSTA funeris Henrico Regi ſplendidè facta: ſimul de ſucceſſore renuntiando ſuſcepta à proceribus deliberatio eſt. non vna omnium mens erat, nec eadem cūctis oratio, multis graue reputantibus expectare dum infans menſes duos & viginti natus, ad iuſtā ætatem perueniret. malorū imagines, quę paſſa prouincia erat, Regū priorum ætate minori ante oculos verſabātur. Defuncti Regis teſtamētum prolatum: in quo reipublicæ procuratores, Regina vidua, Ferdinādusque Princeps ſcripti erant. Dieghus Stunica, Ioānes Velaſcus infantis nutritij deſignati: Paulus Carthaginēſis Epiſcopus magiſter inſtitut⁹, adoleſcētia litteris & regiis moribus informāda: ea tamē lege, ne ij tres præterea aliquā reipublicæ partē attingerent, cōtenti ea cura, quæ ipſis concredita erat. Verùm ea decreta reſcindenda omnia quidam diſputabant: Regem confectum morbo parū mente valuiſſe. nam pridie obitus teſtamentum confectum erat. & ſi cætera eſſent integra, nouarum tempeſtatū fluctibus rempublicam obijcere recuſabāt. Hæc clam inter ſe. hæc palàm atque in circulis conquerebantur. conſilia mali vitandi non ſatis explicabant; quodq; in re tali difficillimum eſt primus auctor, primaq; vox expectabatur, dum animis ſpes, timor, ratio, caſus ancipites obuerſantur. loquebantur omnes, adiiçere cōſilio periculum ſuum ſinguli detrectabant. Vnus erat Fernandus Princeps, qui regno ſuſcepto rebus opē ferre poterat, (ſic illi exiſtimabant) ſed natura cūctator, manſuetus, modeſtia ſingulari: quæ vulgus virtutibus affinia vitiorum nomina affingendo, metum, ignauiam, anguſtiam, humilitatemq; animi interpretabatur. Nouorū cōſiliorum opportunitatem Reginæ tum ſexus, tum abſentia ſuppeditabat, Segobiæ cum filiis, quorſum res euaderent, expectantis, ſqualore luctuq; oppreſſæ, ob mariti obitum, neque magis præſenti calamitate afflictæ, quàm metu imminenti, ne ipſa filiusque ludibrio haberentur. Re inter ſe communicata proceres, Ferdinandi conſtantiam tentare decernunt. Daualus Magiſter equitū poſt multos ſecretosque ſermones cunctantem dubitantemque hac oratione erigere ac confirmare nititur. Nos te, Ferdinande, ad patrium auitumque regnum vocamus, ſalutare reipublicæ, tibi magnificum, nobis omnibus fauſtum. in tua id manu ſitum

tum eſt. nemo erit, qui noſtro conſilio repugnare audeat. Neque ſpeciem adulantium, fraudemq; ſubeſſe cogita. Ad regni faſtigium ambitu & malis artibus niti turpe eſt: vltro delatam, & quaſi ad tuum præſidium confugientem rempublicam deſerere in periculo, ne ſopor & ignauia videatur, prouidendum eſt. Poſſe gentis conſenſu regna mutari, nouoſque Reges inſtitui, ipſa regiæ poteſtatis natura documento eſt: quæ populi voluntate exorta, rebus exigentibus transferri poteſt ad alios. Vagi initio homines, incertis ſedibus errabant. in quaque familia tantùm, ei à cæteris honos deferebatur, quem ætate prudentiaq; ceteris præſtare conſtabat. verùm cùm vita omnis iniuriis eſſet obnoxia, ac ne conſanguinei inter ſe ſatis conuenirent animis: qui à potentioribus premebantur, ſocietates cum aliis inire, & ad vnum aliquem opibus fideque præſtantem reſpicere cœperunt. Hinc vrbani cœtus primùm, regiaq; maieſtas orta eſt, non fraude, atque ambitu, ſed moderatione, innocentia, virtute obtinebatur: neque hæreditario iure, ſed pro multitudinis voluntate, in defuncti Regis locum alius ſubſtituebatur. Imperaturus omnibus, eligebatur ex omnibus. Nimia Regũ potentia effectum, vt parentibus filij, praui ſæpe moribus, imbecilla ætate ſuccedant. qua peruerſitate, quid exitialius excogitari poteſt? exercitus, ꝓuincias, copias ex vxoris ſinu dari accipique temerè nullo delectu? & quod virtutibus erat datum, nullis iam meritis contrà malis artibus obtineri: rempublicamq; vnius reſpectu, grauiſſimis procellis exagitari? Licet antiqua exempla proferre. Henrico eo nomine primo defuncto, Berengaria ſoror minor eſt prælata, Blanca Galliæ Regina prætermiſſa quod conſilium ſuperis eſſe probatum, Ferdinandi Regis Berengariæ filij, ſanctitas ac perpetua felicitas declarauit. Alfonſi Regis cognométo Sapientis minor filius, quia indoles erat, nepotibus ex maiori filio prælatus eſt. Licet recentia. Henricus auus tuus fratrem Regem imperio euertit, eiusq; filias paterna hæreditate ſpoliauit. quod niſi iure factum eſt, priores Reges iniuria regnaſſe, fatearis oportet. Prioribus annis Ioannes Auiſij Magiſter Luſitania occupata, iure an iniuria non diſputamus, ſed certè eximia populi voluntate hactenus ſtetit, quamuis Caſtellæ armis ſæpe laceſſitus: & nuper duæ Ioãnis Aragonij Regis filiæ à paterno regno depulſæ; Martinusque Ioannis frater ex Sicilia ad imperij ſceptra euocatus eſt. Nimirum quod publicæ ſalutis cauſſa, & communi conſenſu inſtitutum eſt: eadem multitudinis voluntate rebus exigentibus immutari quid obſtet? Quòd ſi externꝰ homo inuitaretur, nulla nobilitate, nulla rerum geſtarum gloria, conſilium reprehendi poſſet: nũc Principem nobiliſſimum, patre atq; atauis Regibus natum, ad imperium vocamus, & fratre ſuperſtite rerum moderatorem. Vide ne propius contumeliæ quàm laudi ſit, hãc eximiam noſtrûm omnium, & populi volũtatem repudiaſſe patriæq; ſupplici, & quaſi manus tendẽti, periculũ ſi quod eſſet, certè laborem curamq; denegaſſe. Nam illud admonenere non attinet, vt oblata dignitate, quam modeſtiſſimè vtare. Poſt hanc orationem cæteri proceres circunſiſtere, hortari, cælitum voces, & aſtrorum motus referre. Negat ille tanti eſſe regnum, vt ambitioſi propterea notam velit incurrere, atque inhumanitatis, innocenti puero ſpoliato, Regina vidua cõtempta, quorũ patrocinium ſuſcipere æquius foret: atq; nouorũ bellorũ materiam præſcindere, quæ regni mutatione futura neceſſariò prouidebant animis. Se quidẽ pro eo ſtudio immortales gratias agere: ſed maius beneficium dare non poſſe, quàm fratris filio, vti ratio & æqui-

æquitas poſtularent, Rege renunciato. ipſum rempublicam curaturum, vti frater moriens mandarat: neque vllum laborem. aut vitæ periculum patriæ denegaturum vt ſuo nomine imperaret, adduci nõ poſſe. Conuentus procerum in templi maximo eo ſacello habitus eſt, quod Tenorij Archiepiſcopi impenſa extructum erat. Daualus equitum Præfectus, rurſus ad Ferdinandum conuerſus, ſi ſubeunte pœnitentia mutaſſet, ecquem Regem renunciari vellet, rogauit. Ille indignantis habitu cõtentaq; voce, Quem, inquit, niſi fratris mei filiũ? Continuo ergo Ioannes in conuentu primũ, deinde per vrbis plateas explicatis vexillis, Rex eſt Caſtellæ præconis voce proclamatus. Ferdinandus omnium confeſſione, eorum etiam qui maxime inſtiterant, ab eximia moderatione, fideq; laudem tulit, quando vltro delatam regiã dignitatem repudiaret: quam alij per ignes & ferrum petũt dignus cui ad ampliſſima regna viam numina aperirent, gloriamq; eo maiorem, quod variis antea criminibus apud fratrem fuerat appetitus ab ijs, qui Principum offenſas alijs euertẽdis acriter rimãtur. & per ſe inuidioſi ſuſpectiq; Principibus ſunt, qui proximi ad imperium deſtinãtur. ſed ſub vitæ tamen finem eius probitate perſpecta odium beneuolentia mutarat. Maria etiam filia Alfonſo Ferdinandi filio maiori cũ ſpe regni deſponſa: quod vtriuſq; rationibus commodum, reipublicæq; adeo vniuerſæ ſalutare erat futurum,

Bellum Granatenſe.

CAP. XVI.

NOVVS in alia Hiſpaniæ parte luctus exortus Aragoniæ genti eſt, Mariæ Reginæ funere, præſtantiſſimæ Principis, ad Villã regiam extinctæ prope Valentiam, quarto Kalend. Ianuarij. Corpus ad Populeti eſt tumulatum: exequiarum iuſta magnifice facta. tres filios Iacobum, Ioannem, Margaritam in minori ætate amiſerat. Martinum ſibi ſuperſtitẽ reliquit: verũ rebus Siculis implicitum, multiſque ex eo periculis obnoxium, & vt erat præſtanti animi magnitudine, offerentem ſeſe: quod illi perniciem tandem, Maximas genti calamitates attulit. Ferdinandus Princeps rebus Toleti cõpoſitis fraternoq; funere peracto, ipſis Ianuarij Kalẽdis Segobiã abijt: vbi ſe Regina limine continebat, recenti mœrore oppreſſa, ſqualoreque fœdata. coram de republica ſummiſque regni rebus conſilia communicata. & quo maior eſſet auctoritas proceres ex vniuerſa prouincia, populique ad generales conuentus euocati ſunt. pueri Regis educãdi cura Reginæ matri ipſius rogatu permiſſa. id vnum in Henrici Regis tabulis mutari placuit. Velaſcho & Stunicæ auri põdus abs Regina datum. duodecim florenorum millia, ablatę poteſtatis non ſatis æqua compenſatio. ſed erat tempori cedendum: neq; vacabat periculo Ferdinandi Principis voluntati, atq; Reginæ votis velle repugnare. Mox de bello Granatenſi in conuentu ſuſcepta deliberatio eſt, eo maiori animorum alacritate, quod Februario menſe noſtri, per Murciæ fines in Maurorum agros inuecti. Veram municipium impugnarant: & cum obtinere non poſſent, ſine ſcalis vineiſque ad bellum profecti cæteriſque quæ expugnandis oppidi ex vſu ſunt, duodecimo inde lapide ad Xuxenam Maurorum manum auxilio obſeſſis venientem, commiſſa pugna profligarant. minor quam pro victoria cædes fuit: vicinum oppidum multis perfugio. arx defenſa. captum direptumq, oppidum. ductores præcipui Ferdinandus Ferrerius Caſtellæ Mareſcalus, Ioannes Fagiardus, Ferdinandus Caluillus, alijque viri primarij. Id principiũ ad totius belli omen ſpectare viſum eſt: magnum

que auri pondus referentibus in conuẽtu Regina, atque Ferdinando, volẽtibus populis imperatum. vniuerſi belli cura Ferdinando Principi, vt par erat, demãdata. exortæ inter in eũ & Reginã nonnullæ ſuſpiciones ſunt. apud Reginã Eleonora Lopides plus gratia poterat, quã imperij maieſtas poſtularet: multiq; corruptores, & vaniloqui, quales in aulis Principum ſunt, Ferdinandi potentiam Reginæ, atque filijs fore formidabilem diſputabant. Ijs criminationibus effectum, vt procurationis finibus diuiſis Vlterior Caſtella Reginæ, permitteretur Citerior Ferdinando: cui in Vaccæis nonnullæ vrbes additæ ſunt. vxor & filij Ferdinandi Medinam Campeſtrem amandati: ipſe Idibus Aprilis Segobia ad bellum profectus ad Villam regiam in Oretanis reſtitit, dum copiæ militares idoneo numero ex omnibus partibus, vti erat iuſſum, conuenirent. irruptiones tamen in Mauricam ditionem facere interea è finitimis populis permiſſi pedites, equiteſque, non eadem ſępe belli fortuna. vaſtati agri, direpta oppida, abactæ prædæ, crebra facta transfugia. Maurus quidam noſtræ religionis ſtudio incenſus, ad Magiſtrum D. Iacobi, qui ſeſe Aſtigi tenebat. dilapſus, facta eum conueniendi poteſtate: Transfugæ, inquit, nomen, quam ſit omnibus execrabile ſuſpectumq; non ignorans ad vos tamen venire conſtitui, numinis impulſu actus, cui repugnare non potui. Tranſitio apud vos, neq; fraudi, neque honori ſit, niſi inſigni aliquo officio prius fidem approbauero. Chriſtianis tantum me ſacris expiate: mox noſtra opera vtimini: quã fortem & fidelem fore, dies & vſus declarabit. Factum vt Maurus poſtulabat, lotus ſalutaribus aquis indicat prunam oppidum opportunum iniuriæ eſſe. Duce Promagiſtro D. Iacobi, copię militares improuiſo ſeſe ad mœnia oſtendentes, qua parte ille indicauit admotis ſcalis, pridie Nonas Iunij, momento temporis in oppidum tranſcendunt: magno Chriſtianæ rei commodo, gentiſque lætitia, recordantiũ Mauros præſidarios ex eo oppido excurſiones in finitimos piorum agros facere ſolitos. Ferdinandus Princeps in eius belli curam intentus, Cordubam primum, deinde Hiſpalim abijt, decimo Kalendas Iulij itineris labor, inſueti loci calores morbum importuno tempore conciliarunt. Marchiæ Comes octoginta equitibus ſtipatus eodem appulit decora iuuenta florens, ſtudioque incitatus rei Chriſtianæ aduerſus Mauros iuuandæ. inſigni morum ſuauitate comitateque omnium voluntates conciliabat ſibi. A Mauris Lucena primum tentata: & cum conatus non proceſſiſſet, incredibilis Maurorum multitudo Biatiã circumſedit: pedites cẽtum millia, ſeptem millia equites ipſo Granatæ Rege ductore, in caſtris eſſe ferebatur. ingens tota prouincia trepidatio. cõclamatum ad arma, concurſumq; in muros, atque portas eſt. ſuburbijs combuſtis, vix hoſtilis impetus ſuſtentatus. prouinciales eius vrbis periculo permoti, ad arma concitantur ingenti multitudine: quod vbi auditũ eſt hoſtes preda graues, multiſq; captiuis in patriã diſceſſere. Ab Alfonſo Henrico maris Præfecto ad Gadeis inſulam ingens victoria parta, de quinq; & viginti triremibus, Regum Tunetani, Tremeſenijque. octo triremes captæ. aliæ pars ſubmerſæ, pars in fugam actæ: eo maiori laude, quod noſtræ triremes tredecim tantum erant, Ferdinandus Princeps eo nuncio lætus, confirmataque valetudine, ſeptimo Idus Septembris Hiſpali profectus eſt. incertus tamẽ qua parte Mauros inuaderet, cum viris principibus deliberatione habita varijs dictis ſententijs, tandem conſtituit in Arundæ agros irrumpere, Zahara nobile ijs locis oppidum, copijs omnibus circumſeſſum tri-

tribus tormentis igneis, die noctuque verberata mœnia: haud magno operæ pretio, rudi tum arte, magnaque imperitia librandi. ducebatur obſidio: obſeſſique malis omnibus fatigati, & maioris mali metu perculſi, deditionem fecerunt, pacti libertatem, resque efferendi poteſtatem: exceptis armis & commeatu. Mox minora alia oppida in poteſtatem venerunt. Septinilium admota caſtra. oppidum eo tractu viris, arteque munitum. Interea Aiamontem quidem Petrus Stunica cepit de Mauris, cui ea cura à Ferdinando erat commendata. Rex autem Maurus virtuti diffiſus, atq; totius certaminis diſcrimẽ ſubire detrectans in cuius euentu rei Mauricæ ſumma vertebatur, nouo conatu Giennium vrbẽ obſidet, octaginta millia peditum, ſex equitum ſub ſignis habens. nihil tãta multitudine profectum. noſtrorum accurſu, inglorius reiectus eſt, vaſtitas modo illata agris. ſed ea iniuria vindicata, Maurorum finibus depopulatis Malacam vſque. nam variæ noſtrorum manus è caſtris in omnes partes ad prædam egreſſæ, inferre hoſtibus clades non deſiſtebant. Capi Septinilium non potuit. id vnum ad cumulum felicitatis defuit. autumno præcipiti, continuisq; imbribus noſtri fatigati, ab obſidione ad octauum Kalendas Nouembris diſceſſerunt Hiſpalim reductæ copiæ. Gladius quo Ferdinandus Rex Sanctus, clarum ijs locis nomen, in bellis vſus fuerat. eumque Ferdinandus Princeps ominis cauſſa, vti more erat ſuſceptum, commodato detulerat, loco reſtitutus. Hiſpali, Cordubæ, alijſque locis præſidia conſtituta. ad colligenda belli ſubſidia in Citeriorem prouinciam Ferdinãdus abijt. Quo tempore Calagurri quidem Petrus Aiala, extrema ætate quinque & ſeptuaginta annos natus, defunctus eſt regij ſcrinij præfectura, ſed & ſuorum temporum hiſtoria à Petro Rege vſque ad Henricum tertium deducta, clarus in paucis ea tempeſtate. Tametſi factionis ſtudio creditus eſt, Petri virtutes obſcuraſſe, æmuli illuſtraſſe, pari vtrunque vitio, & veritatis iniuria. Corpus in Quixanæ cœnobio tumulatum eſt. Vniuerſa autem Gallia mota, diductaque in factiones eſt, Ludouici Aurelianenſis cæde, quem Ioannes Burgũdiæ Dux Lutetiæ, ex aula, multa iam nocte redeuntem, interficiendum curauit Otonuilla ſicario, decimo Kalendas Decembris. Simultatis cauſſæ in incerto fuerũt. ſed Regis imbecilla mente vtrunque ad ſe rerum poteſtatem reuocare voluiſſe fama eſt. cædis auctore detecto, Burgundus quidem in ditionem abijt armis paratus immane parricidium defendere. Valentina vidua de facto inquiri lacrymis & querula voce poſtulabat, venit ille ad cauſſam dicendã. Ioannes Paruus Theologus, hominem venalem, aſſentationique ſeruientem, parricidium defendit, defuncti manes inſectatus: quaſi in regium nomen inuadere cogitaſſet. tyrannidis depulſorem gratia, honore, diuitijs cumulandum videri. armato venia data Ludouici filijs merito expoſtulantibus: vnde eius belli flamma conciata eſt, qua vniuerſæ Galliæ opes fortunæque afflictæ ſunt. Inter Theologos magno animorũ motu iactatum diu; Fas ſit opprimere tyrannũ priuato. quod aiebat Paruus: Patres Conſtantienſes negarunt, cum de ea quæſtione eoq; facto eſſet in conuentu relatũ. Ludouicus Caroli Regis frater erat. Burgundi patruelis.

Induciæ Mauris conceſſæ.

CAP. XVII.

TOLETI Chriſti Dei natalis dies principio anni milleſimi quadrin- 1408
genteſimi octaui à Ferdinando Principe eſt celebratus. Henricique Regis manibus inſtaurato funere parentatum.

Caracæ Rex & Regina erant, locorum amœnitate, cælique ſalubritate inuitati, eò ad conuentus regni proceres atq; Epiſcopi euocati, magno numero cōuenerūt in cōmune de belli Maurici ſumma deliberatum: quod maiori impetu repetere cogitabant. Summa redigendæ pecuniæ difficultas erat:& ad vocem noui tributa popularium aures obturatæ, metuentium ne in pace manerent, quæ belli neceſſitas excuſare videbatur. Magna Ferdinandi Principis, & aliorum procerum contentione impetratum, vt centum quinquaginta aureorum millia in belli ſumptus impetrarentur prouincialibus: ita tamen, vt accepti & expenſi rationes conſtarēt, ne ad alia conuerterētur, pro volūtate imperantiū. Alcaudetem municipium Rex Granatenſis Februarij octauodecimo obſederat ſeptem millia equitum, peditū centum & viginti mill. ſub ſignis habens res prope periculum erat magna vniuerſa Bętica trepidatio, modicas vires eſſe ſibi non ignorātibus, auxilia longinqua, tēpus importunū: ſed virtute tamen obſeſſorum fracta Maurorum audacia: noſtriq; tribus ex partibus in Granatenſes fines inuecti, agros depopulati, acta pręda hominū pecorumq;, præclare iniurias vlti ſunt. Quibus malis fracti Mauri, miſſis Caracam legatis, inducias poſtularunt. Recuſabat Ferdinandus: ac Maurorum rem in præcipiti eſſe diſputabat: ſed. Reginæ tamē voluntate à bellis abhorrētis, octimeſtres induciæ conceſſæ ſunt Mauris. neq; ideo de pecuniæ cōquiſitione mutatum. vt eſſet vnde in proximum annū bellum ſuſtentaretur. populis tantū exigentibus datū, vt eius ſummæ pars quarta remitteretur. Venit ad hos conuentus inter alios Principes Petrus Luna, quē ſuperiori tempore Toletanū Præſulem fuiſſe renunciatum, monaſtratum eſt, ſecum deducēs Aluarum Lunam propinquum, decem & octo annos natū. Huic Aluarus Luna Cagneti & Iuberæ regulus pater fuit: mater Maria Cagnetia in qua pręter formam nihil laudares, libidine ſic accenſa, vt quatuor filios, totidem viris furto genuerit. hunc, & Ioannem Cereſolam Cagneti pręfecto Martinum Ioanni cuidam opilioni, quartum eodē nomine agricolæ Cagnetenſi ſed. duob' poſtremis Lunæ cognomen ab Aluaro fratre fuit. vſq; adeo ab humili ducta 1
Aluari potētia creuit, inopi inuēta, procedente ætate non modo cæteris proceribus, ſed Regi etiam formidabilis, quod illi exitium attulit. Petri nomen quod à prima ætate habuit, Benedictus Pontifex pueri ingenio, & venuſtate oblectatus, Aluari appellatione mutauit: nunc inter regij cubiculi aſſeclas annumeratus eſt. aderat facundia, mulcendique homines artes, formæ dignitas, at- 2
que auctoritas. Mahomadis Regis Mauri ſubſecutus interitus, diuturno pacis ſpem confirmauit. Granatæ in arce extinctus eſt, interula veneno medicata: ſane ad quintum Idus Maij. Iuzephus eius frater è vinculis, quibus conſtrictus Salobrennæ, iuſſu Mahomadis Regis tenebatur, ad regnum eductus eſt. ſic rerum humanarum vices mutantur. ſilentio, & celeritate res vniuerſa adminiſtra- 3
ta, ne Chriſtianorum viribus ij conatus impedirentur. ſuſcepto regno, legatis vltro citroque miſſis, induciæ confirmatæ. magnificentia munerum vtrinq; certatum. Maurique legati equos. gladios, telas bombycinas, vnam paſſam, caricas, amigdala, quibus ea gens oblectatur, ad Caſtellæ Regem attulere: neq; ijs donis tamen, vt longiores inducię cōcederentur, impetrarunt.

Benedictus Pont. venit in Hiſpaniam.

CAP. XVIII.

INTEREA Benedictus Pontifex, prouincijs diuturnitate diſſidij feſſis, amiſſis amiçis, quorū pleroſque ipſe impor-

portunis actionibus alienarat, anceps incertuſque agebatur : neque illi res vlla aut conſilium ſatis placebat. Auenione vitata Gallorum vim veritus, ſeſe Maſſiliæ ad D. Victoris tenebat. inde ad Gregorium æmulum de pace litteræ datæ : à qua nunquam abhorruiſſe dictitabat: neque modò facturum morã, modò æquis conditionibus locoque idoneo delecto: ad quem vterque conueniret, coram diſceptaturi de re tota. longo itineris ſpatio, cùm per alios conditiones ferantur, idem perfici non poſſe. Decreuere vt Gregorij legati Maſſiliam venirent; interim à noua creatione Cardinalium abſtineretur. Saona in ora Liguriæ conſenſu legatorũ delecta, Põtificum colloquio. eò Benedictus, quo ſe prõptiorem oſtenderet, continuò nauigauit. recuſat Gregorius conditionem, locumque in Benedicti poteſtate eſſe, ſibi minimè tutum cauſſatur. Lucam tamen Hetruriæ vrbem ipſe, Benedictus portum Veneris accedunt huius anni principio, ex propinquis locis, de omnibus conditionibus diſceptaturi. modica concordiæ ſpes erat : colludereq; inter ſe Põtifices credebantur. confirmata opinio, quòd contra pacta, tres Gregorius vna creatione Cardinales renũciaſſet. ea re alij collegæ alienati, ſeſe facto agmine Piſas contulerunt. eorum alienationem Benedictus ſuam occaſionem facturus eòdem quatuor Cardinales, tres Archiepiſcopos mittit. Liburni medio itinere mora facta eſt dum Florẽtinorum fides expectatur. mentio interea de concilio generali: rumoresque ſparſi, de Benedicto capiendo conſilia agitari. quæ fama, ſiue vera fuit, ſiue de induſtria conficta, Benedictus. Italiam timens tam incertis & ſuſpenſis omnium animis, & Ladislai Neapolitani Regis, quẽ Gregorius imperij Vicarium dixerat, Romanum Senatorem, vim veritus in Hiſpaniam nauigare conſtituit concilio Perpinianum indicto. Illiberim appulit, Iulij menſis ſecundo die. inde Helenam, atque Perpinianum abiit. Quo tempore Vaſconum Rex, Galliæ motibus ſperans priſtinæ ditionis partẽ poſſe recuperari, eò feſtinans Cęſarauguſtam tenuit; Regeq; Aragonio Barcinone, Benedicto Pontifice Perpiniani ſalutatis, Lutetiam contendit. nihilo felicior ea profectio fuit. nullo operæpretio rediit in patriam. A Benedicto Pontifice, vt erat inſtitutum, concilium Epiſcoporum centum & viginti ex Hiſpania ferme atque Gallia, Perpiniani inchoatũ, ipſis Kalend. Nouembris. Concordiæ in eccleſiam reuocandæ prima cura erat. nõ eadem mens omnibus. ſententiis variantibus, plerique è conuẽtu dilapſi ſunt. Decem & octo Patres qui ſupererant, oblato codicillo, ſuadent, hortanturq; in eam vnam curam incumberet, pontificatuque ſi ſit opus abiret : atq; in eo, orbis potiùs terrarum conſenſum ſequi verius, quàm prauis quorundam adulationibus moueri. Luctu, & ſqualore oppreſſam eccleſiam, ac penè confectam, cum lacrymis ſupplices manus tendere. Communi ſaluti nihil eſſe denegandum : neque aliter diuturno morbo poſſe ſuccurri. Parum ſpei erat, quidquam Benedictum voluntate facturum : qui ſe in extremã Hiſpaniam, quaſi ad pręſidium ſubduxiſſet. ſeptem tamen viri primarij ab eo Piſas legati, ſimulatione ineundæ concordiæ, re vt Patrum conatus cognoſcerent, explorataque renunciarent. Erant in ea vrbe præter alios Epiſcopos, qui magno numero confluxerant, tres & viginti Cardinales in hoc numero ex Benedicti aſſeclis ſex, hoc eſt maior pars collegij ipſius. Ab his vterq; Pontifex ad dicendam cauſſam vocatur : & cùm non obtemperarent, tempusque altercationibus duceretur, ad ſextum Kalend. Iulij, ſalutis 1409 anno milleſimo quadringenteſimo nono Petrus Philargus Cretenſis ex Mino-

rum ordine Mediolanenſis Præſul Preſbyter Cardinalis, Pontifex renunciatur, Alexandri V. nomine impoſito. breuis pontificatus fuit. non toto vertente anno deceſſit. & vnde melioris fortunæ ſpes affulſerat, amplius exacerbatæ res ſunt, ad priores Pontifices tertio adiuncto, qui ſe legibus creatum diceret: alij vitio contenderent: orbisque terrarum, nullo vno conſenſu. in tres factiones diſtractus eſt. ſic ſæpè in peius vertuntur, quæ prudenter videbantur eſſe in ſalutem deſtinata.

Martini Regis Siculi obitus.
CAP. XIX.

MELIORE fato, fideq; res Caſtellæ à Ferdinãdo Principe gerebãtur. potentiam, opesq; familię, bonis artibus quæſitas, tẽpore confirmabat: tametſi nõnulli occultis apud Reginã criminationibus eum in ſuſpicionẽ vocare nõ deſiſtebant, quaſi regiæ malo creſceret: neque vnquã ſatis fida potentia, vbi nimia eſt. Regũ animo nihil ſuſpicacius, incertius nihil ea gratia. præcipui impulſores Velaſcus, & Stunica, ſiue inuidiæ ſtimulis incitati. ſiue quia ita iudicabant. Fridericus Traſtamaræ Comes, eius Petri filius, quem equitum Magiſtrũ fuiſſe dictum eſt, auctor Ferdinando erat, ijs manus & vincula iniiciendi. euaſerũt illi fuga, periculo indicato. Reginæ animus exulceratus, quaſi iis pellendis maieſtas violata eſſet, rebus ſuis præſidium ſublatum. Erat Ferdinandus ad cætera naturæ bona, numeroſa prole felix. ex vnis nuptiis ſuſceperat Alfonſum, Ioannem, Henricum, Sãctium, Petrum, quos vulgi conſuetudine Aragoniæ Infantes vocarunt, præterea Mariam, & Eleonorã. Accidit, vt Alcantaræ Magiſter Ferdinandus Villalobus diem obiret. in eius locum Sanctius Ferdinandi filius, patre annitente ſubſtitutus eſt, ætatis legem Benedicto Pontifice ſoluente. idem factum, Laurentio Figueroa intra paucos menſes ſublato, Henricus D. Iacobi Magiſter cooptatus eſt. vtrunque Ferdinãdi gratiæ eſt datum, non ſine aliorum procerum motu obtrectationeque, eum ad regni procurationem ampliſſimas præfecturas adieciſſe: ſuo, & filiorum nomine, omnes reipublicæ partes velle complecti. A Carolo Aurelianenſi miſſi in Caſtellam legati, operam pollicenti, milleque equites auxiliares, ſi bellum Mauricum inſtauraretur. idem Lucẽburgius Comes obtulit, Duxq; Auſtriacus. præterea Beatricem Reginam Ioanni Regi Caſtellæ antea iunctam, coniugem Carolus poſtulabat. Vtrunq; repudiatum: cùm Regina à nouis nuptiis abhorreret, neque ſpecie coniugij Hiſpaniam vellet lõginquo exilio mutare: & Iuzepho Regi Mauro induciæ pactæ, in alios quinq; menſes prorogatæ eſſent: etſi Priegho municipio Mauri tẽtato commiſiſſe videbantur, vt hoſtium loco eſſent. quod Rex barbarus ſe conſcio factum negabat, paratus ſatisfacere, quantum delecti arbitri iudicaſſent. Fuit hic annus inſignis, Virginis Matris ſigno reperto, Salmanticam inter & Mirobrigam, religioſiſſimo: cui à Franciæ rupe nomẽ eſt. Dominicanorum id cœnobio inſtituto, hominumque cõcurſu ex vicinis lõginquisque locis celebre eſt. infauſtus autẽ Aragoniis, Martino Rege Siculo Calari in Sardinia extincto, ad octauum Kalẽd. Auguſti, in ipſo iuuentutis flore, curſuque rerum gerendarum. Venerat in eam inſulam Brancaleonis Oriæ, & Aimerici Narbonenſis Vicecomitis armis prouocatus: qui duabus Mariani Arboreæ reguli filiabus matrimonio iunctis, ad imperium inſulæ non obſcurè nitebantur: ac penè res confecta erat. nam modicæ vires Aragoniis ſupererant: & præſentibus magis à populo fauebatur. Regis aduentu, verſa belli fortuna. nam ad oppidum Lurim coniunctis caſtris, commiſ-

ſoque

ſoque prælio, de Sardorum copiis victor euaſerat, capto etiam ipſo Brancaleone, hoſtium Duce. verum eius importuno obitu, corrupta omnis ſpes eſt reliqua perficiendi, quæ in procliui erãt: tametſi Petro Torellio amicorum principe, copiis præfecto, aliquandiu eſt ſuſtentatũ. Corpus Calari in æde maxima tumulatũ eſt. ex duobus Siculis pellicibus, ex Theraſia Fridericum, ex Agathuſa Violantem filiam reliquit Nieblæ Comitis cõiugem. famaque vulgatum, eum non ſatis confirmata valetudine, puellæ pulcherrimæ, in Sardinia natæ, complexibus importunis, ſibi exitium attuliſſe. Tabulis teſtamenti patrem regni Siculi hæredem ſcripſit: vxori Blãcæ reipublicę procurationem, ꝗ diſcedẽs inſtituerat, demandauit, adiunctis viris primariis, quorum cõſiliis auſpiciisque regeretur. Eius Principis obitu, grauis luctus Aragoniam gentem occupauit: multa excepere de ſucceſſione certamina. Rex pater quantam lacrymarum vim fuderit, de ſuo ſenſu quiuis æſtimare poteſt. ſed filij tamẽ funere procurato, ad ſtabiliendas regni rationes animum retulit. perſuaſum ab intimis, vt vxorem duceret. procreandæ ſobolis ſpem integram eſſe. eam vnam rationem eſſe, ſæuæ tempeſtatis depellendæ, quæ rebus communibus imminere videbatur. Margaritam Pratenſem eximia formæ venuſtate, regia ſtirpe ortam, ſibi toro iunxit. nuptiæ celebratæ Barcinone, ad quintumdecimum Kalendas Octobris. ætate Rex idonea erat, vnum & quinquaginta annos natus, cæterũ fracto valetudine corpore, & à multa ſagina grauis, libidinis auidus, magis quam potens: cuius facultas dum exquiſitis medicamentis excitatur, vitalia labefactata, fatalisque hora accelerata eſt. Conſeranus Epiſcopus ex Gallia continuò à Ludouico Andegauenſi legatus eſt, poſtulante, vti filium eodem nomine ex Violãte Ioannis Aragonij Regis filia ſuſceptum, iure ꝑpinquitatis ſucceſſorem renunciaret: matremque concederet in Aragoniam venire: filiumque Aragoniis moribus educari. funeſti id ominis loco acceptum: in ipſa nuptiarum lætitia, Regem de ſucceſſione appellari. Potiori iure Iacobus Vrgelitanus Comes niti videbatur prouincialibus: aderatque multorum fauor, pro ingenio hominum, externum imperium exhorrentium, & quacunq; cõditione domeſticum Regẽ dari exoptãtium. eratq; Alfonſi Regis cognomento Pij, ex filio Iacobo, atque Petro nepote pronepos. prçterea Iſabellam Regis ſororem connubio iunctam habebat. Similes ſpes ſed longo proximus interuallo, Alfonſus Dianij Comes, Villenæque Marchio nectebat, extrema ætate, ſuorum importunitate ambitioſus, atque à Iacobo Rege generis ſtemma deducens.

De iure ſucceſſionis coram Rege Aragonio diſputatur.

CAP. XX.

DE horum Principum iure, audita Galli Epiſcopi oratione, excluſaque multitudine, coram Rege, cùm ſe è conuentu recipiſſet in conclaue, noua diſceptatio inter aulicos ſuſcepta eſt: quàm vt hoc loco insererem, in pauca collatam, quoniam omnia cauſſæ fundamenta continet, operęprætium me facturum putabã. Orſus Guillelmus Mõcada: Vtinam, inquit, Rex, ex te prolem videamus, viuo ſolamen, defuncto hæredem. alioqui quis Ludouico Andegauenſi præferatur iure, Ioannis fratris tui ex filia nepoti? Non dubitabo animi mei ſenſum aperire in ſuo quisque negotio quàm in alieno minus eſt peritus. obſtat metus, cupiditas, amor. ſed niſi tu extitiſſes, an non patri Regi Violans filia ſubſtituta eſſet? te (ꝗ abſit) ſine prole ſub-

le ſub-

le ſublato, cur non eadem in priſtinum iuris locum reponatur? Quod ſi ſexus impedimẽto eſt: en filium pro ſe offert, materno genere Aragonium, idoneum gentis imperio. Dicenti plerique aulici aſſentiebantur, ac vera prædicare muſſantes confirmabant. Tum Bernardus Centellia. Diuerſa noſtra ſententia eſt. Comiti Vrgelitano ſucceſſio potiùs debetur, cuius pater Petrus eodem quo tu eſt auo prognatus, in quẽ Aragonia ſceptra translata, poſt Alfonſum Regẽ fuiſſent, niſi Petrum patrem tuum, Iacobo, Vrgelitani auo excluſo, ætatis prærogatiua ſubleuaſſet. Fœmina à regia hæreditate excluſa, vti ſuperiori tempore eſt iudicatum, quî in filium transferat ius, ꝙ ipſa nunqum habuit? quod ſi fœminis noua cenſura locum damus, Vrgelitani vxor præferatur neceſſe eſt, tuo patre Petro Rege ex Sibylia nata, eoque tibi propinquior gradu filia fratris. Cõmouerat aſſentionem Centelliæ diſputatio. Sed Bernardus Villalicus. Recte, tu, inquit, & acutè, niſi Alfonſi Villenæ Marchionis Gandiæ Ducis, pares ac verò ſuperiores partes eſſent, patre Petro, auo Iacobo Rege, qui fuit proauus tuus, patruo Alfonſo auo tuo. Omnino proauus tuus idem Gandiæ Ducis auus, ſicut è contrario proauus Vrgelitani auus tuus. Sic eodem te, ille fraterque Comes Pratenſis proſocer tuus gradu contingunt, quo tu Vrgelitanum, eo digniores quo propiores iis Regibus ſunt, vnde quaſi ex fonte regni poteſtas deriuauit. de Vrgelitani vxore nõ attinet commemorare, neque Sibyliam matrem qualis fuerit priuſquàm Regina eſſet, explicare. Suſpenſis animis auditus eſt Villalicus, nulla admurmuratione ſubſecuta. probabilia dicere viſus eſt: ſed erat ingratum cõfecta ſenem ætate ad regnum vocari, iura obſoleta vetuſtate moueri. Ergo diſputationem Villalici magis nolebant. quàm non probabant. Rex, eleganter, inquit, de tribus diſputatum: cùm ſit, plura adiungi de illis poſſent ſed eſt quartus cauſſa potior, niſi me animus fallit (cum vos infecti partibus videre non potuiſtis) Ferdinandus Caſtellæ Regis patruus, Eleonora natus ſorore noſtra germana, in quo Sibyliæ filia eſt potior. Villenæ Marchio, Vrgelitanusque procul à nobis remoti ſunt: idem de Ludouico iudicium eſto. ſororis filius fratris nepote propinquior eſt, arctioriq; coniunctus gradu. vnus omnibus præferatur oportet. Exẽplo res aperienda eſt: ſicut interciſa fontis vena, atq; alio deriuata, riui priores omnes, quibus antea deducebatur, exareſcunt: neque aqua recurrit in canalem priſtinum, niſi irrigatis completisq; omnibus poſterioribus, aut riuis aut areis: ita progenies eius, quem ſemel à ſucceſſione cõtigit dimoueri, excludatur neceſſe eſt in perpetuum: neq; adeat hæreditatem, niſi ſublata alterius ſucceſſoris progenie. Nam cum res ſint in iure, atq; mancipio vltimi poſſeſſoris, non autem ſuperiorum, quorũ ius eſt in alios trãſfuſum: vt quiſque ei maximè coniunctus erit, ita optimo iure nitetur: ſibiq; ius ſuccedẽdi vindicabit. Erratis ergo cum priores Reges Petrum, Alfonſum, Ioannem conſideratis: indeq; quaſi è latere ſucceſſionis iura deducitis, me prætermiſſo: cui nemo Eleonora ſorore propinquior ſanguine eſt: ipſa omnibus, & ſecundum eam, eius ꝓles Ferdinãdus. Cui in dubia cauſſa fauere æquum tamẽ eſſet, omnium optimo Regi futuro. blanditur ſua cuique ſpes. & votis noſtris fauemus: ſed id tamen ſpecimen virtutũ dedit, vt iuſti & moderati Principis in eo indolẽ eſſe appareat. Hæc eſt noſtra ſententia, hoc iudicium, vtinam tam felix, quàm reipublicę & vobis omnib' ſalutare. de fœminis diſputare nõ eſt neceſſe. Inter mares lis omnis eſt: neque vnde ſint geniti, ſed quo gradu nos ipſi attingant conſiderã-

dos

dos puto. Hoc Regis teſtimoninm per vrbem Barcinonem, in cuius ſuburbio hæc geſta ſunt, ſed & per omnes nationes euulgatum fama, nuncijsque, magnam Ferdinando auctoritatis partem conciliauit, qua aduerſarios vicit. hæc palam iactata: ſæpeque de ſucceſſionis iure, coram in aula, & in circulis diſputabatur Rege non inuito. Etſi præiudicatum habebat, cæteris excluſis, imperium Friderico nepoti, qui Lunæ Comes erat, aſtruere, à Benedicto Pontifice vitioſi ortus venia impetrata: ſi non ſuccederet, in Ferdinandum Caſtellæ Regis patruum non obſcurè propenſus: quem eximiæ virtutes, bellica gloria, regnumque contemptum. ad noua imperia vrgentibus ſuperis deſtinabãt. Vrgelitano tamen expetenti, regni procuratio data eſt: quod eſt gentis inſtituto ſucceſſionis inſigne, magno æmulorum præiudicio: niſi eſſet à Rege occultè prouiſum, vt ab Vrreis, Heredijsque regulis, Cæſarauguſtæ vrbis aditu, acceptæ poteſtatis adminiſtratione prohiberetur. quod magno Vrgelitani dolore factum eſt.

Martinus Rex Aragonius defunctus.

CAP. XXI.

INTEREA induciarum tempus abierat cum Mauris pactum: nouæque iniuriæ ad arma vocabant. Zahara oppidũ vi à Mauris receptũ, direptumque, vicinis agris vaſtatis, præcipua agreſtiũ calamitate. Ergo Ferdinandus Princeps non amplius cunctandum ratus, maximus delectus habet. nauium, militum, armorum apparatu, vrbes & oppida ſtrepere. Menſe Februario ſalutis anno milleſimo quadringeſimo decimo collectis omnibus copijs Cordubã tum eſt. arx Zaharæ expugnari à Mauris non potuit: ſic à noſtris oppidi mœnia inſtaurata ſunt. Caſtra mox Antequeram, quæ veteribus Syngillia fuit, promota decem millia peditum erant, equites tria millia quingenti, Caſtellæ robur. Aderant Sanctius Rogius Palentinus Epiſcopus, Aluarus Cuſmanius, Ioannes Mendozius. Daualus, Velaſcus alijq; viri principes. ad ſextum Kalend. Maij oppidũ circunſeſſum, omnique diligentia impugnatũ. obſidio ducebatur, miſſique à Rege Mauro equites quinque millia, pedites octoginta millia, ad oppidum liberandum: & ſi recuſaretur, vniuerſo certamine dimicaturi. caſtra collata caſtris, pridieque Nonas Maij ſigna collata ſunt. victi Mauri. ad quindecim millia in pugna, fugaque cecidere. vno impetu capta direptaque caſtra. victoriæ fructus eò ſyncerior, quòd è noſtris centũ viginti non amplius deſiderati ſunt. Ferdinandus ſecundum actas numini gratias, miſſasq; in oẽs partes de ea victoria literas laureatas nouã munitionẽ inſtituit: foſſam competenti latitudine circùm oppidi mœnia duxit. additur agger ex formaceis parietibus, qui aſcenſum hoſtium tardarent. præterea propugnacula adhibita, competenti inter ſe interuallo diſtantia. id hoc conſilio factum, ne commeatus inferri ad obſeſſos poſſet: neve de improuiſo irruptiones illi, vt antea conſueuerant, facerent, diminutis noſtris copijs: quæ longius à caſtris progrediebantur, ſpe prædæ agrum omnem Malcam vſque vaſtantes. ingens apud Mauros trepidatio: nullumque erat genus mali, quod non experirentur. Rex barbaris collectis omnibus copijs, omnibus qui arma ferre poſſent, conuocatis, vicinis locis ſe oſtentat. vt rurſus totius certaminis ſortem experiretur, adduci non potuit. At ij qui in oppido obſidebantur, conſumpto frumento de exitu fortunarum ſuarum conſultabant: & abiecta quamuis defenſionis ſpe, obſtinatis tamen animis perſtabant. verti fortu-

nam poſſe cogitantes. & recens trecenti equites ex Giennenſi præſidio, in Maurorum fines imprudenter inuecti, circumuenti ab hoſtibus, oppreſſiq; erant. Ipſis diebus, quibus ad ſyngiliam dimicatum eſt, omnino quinto Nonas Maij nouus Pontifex Alexander Bononiæ in Gallia Ciſalpina deceſſit. Corpus in D. Franciſci ſepultum. feſtinatis comitijs in eius locum Baltaſſar Goſſa, patria Neapolitanus, Diaconus Cardinalis, eiusq; vrbis pro Pontifice gubernator, ad ſextumdecimum Kalend. Iunij ſubrogatus eſt, Ioannis XXIII. nomine edito. audax, callidus, promptus, & prout animum intendiſſet, prauus aut induſtrius: alieno tamen pontificatu felicior, q̃ ſuo. Subſecutum eſt Martini Aragonij Regis funus, Barcinone in virginum collegio, quod vrbis muro coniunctum eſt, veterno oppreſſus diem obijt, pridie Kalend. Iunij. Corpus ad Populeti ſepultum. funeris apparatus exiguus, luctu præſenti, metuque futuri, cunctorum animis occupatis. Generales conuentus Barcinone habebãtur, non ſine animorum motu. ex omnibus ordinibus viri delecti ſunt, qui Regem agentem animam, officij admonerent, rogarentque: vti ad contentiones vitandas ſucceſſorem ipſe regni declararet. Ergo præeunte Ferrerio vrbis Senatore, cui is honos à cæteris eſt delatus, rogantique vellet ne eum Regem præfici, qui iure propinquitatis potior eſſet? cupere vero capite annuit: neque aliud verbum exprimi potuit. Ex eo tempore Aragoniæ felicitas obſcurata, in Martino Rege virili Barcinonenſium Comitum proſapia interciſa, quæ eatenus in ſexcenteſimum annum propagata erat. Aragonij obitus in omnes partes fama, & frequentibus litteris euulgatus multorum ſtudia, ſpesque inflammauit. celeritate opus erat ad gentis ſtudia præoccupanda; ſed Ferdinandum Principem, cui numina viam ad regnum parabant, bellum Mauricum diſtinebat. itaque in præſenti ſatis habuit, publicis litteris teſtari, ſe regni hæreditatem accipere, nullo quamuis offerente: mittereque cum ijs tabulis teſtato deſcriptis de re tota in Aragoniam legatos, Vegam & Aceuedum viros induſtrios, atque primarios. neque toto tamen obſidionis tempore ab oppidi impugnatione ceſſatum. Et erat ad Archidonam in tumultuaria pugna cum Maurorum manu porſpere à noſtris dimicatum. De huius pugnæ occaſione, euentuque paulo plura dicenda ſunt, ſed ex Vallæ hiſtoria, quam de rebus Ferdinandi cõfecit non inelegantem.

Petra amantium.

CAP. XXII.

VICINA oppida in noſtrorum poteſtatem venerant, pars vi, metu alia, Goza, Sebar, Alzana, Mara. Mauri de Archidona valido ijs locis municipio ſoliciti (ab Antequera abeſt octo tantum millibus paſſuum) collecta valida manu, illud commeatu, & milite inſtruunt. quoniam prima ex ſententia ſucceſſerant, elati animis, & ſtudio, in vicinos agros excurſionem faciunt, vt pabulatione, & commeatu hoſtes prohibeantur. id eſſe facilè, quoniam equitatu ipſi abundent, hoſtium iumenta magno numero procul à caſtris ad præterfluentem amnem nomine Gorzain, quotidie modico præſidio producebãtur. in hæc illos & cuſtodes impetũ dantes, è vicina rupe, quæ Amantium Petra vulgò dicitur, animaduertẽs noſter ſpeculator, imminens periculum fumo ſignificat. Correptis, vt in re tali noſtri armis, è caſtris prouolant. vrgent barbaros: compelluntque ſeſe in oppidum vnde venerant recipere. noſtris à tergo vrgentibus, carpentibusque poſtremos, diſtinetur iter. ad Archidonæ muros pu-

gna fit, magno animorum ardore. vincuntur barbari, cæduntur que ad duo millia : capiuntur multi recepta noſtri præda incolumes reuertuntur, duobus modò deſideratis, paucis vulneratis, læti ouantesque. De Petræ illius appellatione quoniam nobiliſſima eſt inter Archidonam & Antequeram medio ſpatio pauca dicenda arbitror. Iuuenis quidã profeſſione noſter, nomen & patria nõ traditur, ſed Granatæ tamen captiuus duobus, tribusve annis, quo multum dominus rebus vrbanis, & domeſticis vtebatur, morum elegantia, vultusque, heri filiam in ſuum amorem allexit. Libera conſuetudo futura diu non erat, altero ſeruo, puella nubili : & ne deprehenſi capite pœnas darent, verebantur. fugæ conſiliũ capiunt, adoleſcenti honeſtius, quoniam ad ſuos fugiebat, à ſuis illa abibat: niſi veræ religionis amor impulit, quod non puto. Profecti cùm ad Petram perueniſſent, feſſaque puella requieſceret: en patrem & comites omnes equis vectos, contento curſu inſequentes vident. quid facerent? quò ſe verterent? quid conſilij caperent? fallaces hominum ſpes, miſeram conditionem. exanimati metu, quod vnum erat reliquum, per petræ cautes rependo in cacumen euadunt. inane præſidium. Flagrans oculis pater, trucique voce deſcendere iubet: niſi morem gerant, continuò extrema exempla editurum minatur. cæteri admonere, hortari, vnam ſalutis ſpem in patris miſericordia ſupereſſe : ſe ad pedes abijcerent, precarentur veniam. patere recuſantibus in pedes dilapſi omnes, rurſum aſcendere tentant. Iuuenis obmoliri ſaxa, glebas, ſtipites, quæcunque deſperatio dabat, arma facere. è vicino vico ſagittarij aduocantur. Eorum aduentu fracti animis iuuenis & puella, certo exitio, quod reliquũ erat, ignominiam, probra, cruciatus maiores euadere parantes (quæ fuerint extrema duorum verba cõmemorare non eſt neceſſe) ſanè arcto complexu innexi, ab ea parte, qua ſæuus pater operi intentus erat, ſeſe præcipites deuoluunt. In eo complexu perlati, extinctique ſunt, fortunam miſerantibus omnibus qui aderant præter patrem, illacrymantibus nõnullis dolẽtibus caſum eorum, quos non prius amor quam vita defecit. In eodẽ habitu, quamuis inuito patre, eo loci ſepulti ſunt: & Petræ ab ea re nomen inditum. animorum cõſtantia meliori exitu digna, nobileq; certamen: ſi pro religione vera, non væſano amore fuiſſet ſuſceptum. Ad Antequerę impugnationem redire oportet. ſecundùm pugnam ad Archidonam commiſſam, aditus in vrbem tormentis non vno loco eſt patefactus, caſſo labore cùm noctu inſtauraretur, quod per diem erat deiectum. Supremũ conatum adhiberi placuit. ad turrim, cuius ſuperior pars deiecta erat, admotis repentè ſcalis, ægrè quidem, ſed in oppidum tamen virtute penetratur. Mauri amiſſo oppido, ſeſe in arcem receperunt. eò minor cædes fuit. De murali corona die poſtero diſceptatum. multi profitebantur, non tam ipſi inter ſe acriter contendentes, quàm ſtudia excitantes, ſuæ quisq; nationis hominum. ea cõtentio cùm prope ſeditionem eſſet, recuperatores dati cognita cauſſa, auditisque teſtibus, pronunciarũt, Turrianum, Seruam, Cherinum, Biatiam, primos turrim aggreſſos eſſe: conſcendiſſe Ioannem Cantabrum qui in ipſa turri occiſus eſt, alterumque Ioannem à S. Vincentio. quos Ferdinandus laudibus præmijsque cumulauit: quòd eorum virtute, non tantùm lautiſſimi municipij compos factus erat ſed eo capto, Mauris in omne tempus, cæterisque, qui fortunam belli expectauerant, animi fracti eſſent. Ad ſextumdecimũ Kalend. Octobris captum oppidum : octauo poſt die qui in arcem

cem confugerant, deditionem fecerũt, incolumitatem pacti, vt ſine fraude dimitterentur, resque efferendi facultatem. agmine facto Archidonam, locis vicinum oppidum, vti conuenerat, dilapſi ſunt. Superis actæ gratiæ, pro diuino dono: templum, quod in arce erat, ex ritu Chriſtiano ſacratum, in eoque habita ſupplicatione, diuina hoſtia eſt ſacrificatum. Rodericus Naruaes arci præfectus, ſacramento in verba Caſtellæ Regis adactus. Ferdinandus his rebus confectis, vicinisque alijs oppidis & arcibus captis, agris illata vaſtitate, Hiſpalim autumno præcipiti maturauit.

Libri Nonidecimi Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XX.

Rerum ſtatus.

CAP. I.

TEMPORA ſubſequuntur varijs caſibus, bellis, diſſidijsq; obnoxia, ipſa etiam pace, ſæua non in Hiſpania tantùm, ſed in toto terrarũ orbe, quàm latè Chriſtiani imperij fines pertinebant. ſublato metu qui haud diuturnus officij, ſed neceſſarius magiſter eſt, nouis cladibus affectæ prouinciæ: vrbes incendijs vaſtatæ: pollutæ ceremoniæ: domeſtica diſſidia: & quaſi permiſtione terrarum cunctæ reipublicæ partes concuſſæ: incertum maligni ſideris vi, numinum ira certiſſima. Italia tricipiti ambitione Pontificum, Germaniæ Imperatorum aut ignauia, aut imbecillitate vna eſt maximè vexata, hinc Ladiſlai Neapolitani Regis armis, qui Gregorij Põtificis partes ſequebãt: impugnabat Ludouicus Andegauenſis, à noua Pontificũ ſtirpe patronus aduocatus. In Gallia Ciſalpina Ioannes Galeacius Vicecomes imperiũ latè propagabat. Bononia recens occupata, vrbium aliarum oppreſſa libertas. In Germania imperij interregnum erat, Alberto Auguſto defuncto ipſis Kalend. Iunij. Wenceſlai antea Imperatoris, & nunc Regis Bohemi ignauia in ea prouincia vetuſtæ de religione opiniones mutabantur, conuellebanturque paſſim. Ioannes Huſſius, & Hieronymus Praga concitatæ multitudini ſe duces præbuerũt. metus ſuberat, ne incendiũ ab ijs initijs ad cæteras prouincias manaret. Orientis prouincijs quies tantiſper poſt Tamerlanis expeditionem data erat. cæterum noua trepidatio ſolicitos habebat, à Turcarum gẽte Boſphoro tranſmiſſo, ſpe vniuerſæ Europæ occupandæ. Emanuel Palæologus Græcus Auguſtus præuiſa tempeſtate, Venetias mari appulſus, pedeſtri inde itinere in Franciam ſupplex abijt, ſpe noui aduerſus cõmunes hoſtes ſubſidij. fruſtra ſuſceptus labor. præter ſpecioſa verba, nihil relatum. & ardebat Gallia ipſa domeſticis malis poſt Aurelianenſis cædem. varij rerũ motus. multiplices hominum conatus. temporũ conditio miſera.

ſera. plebs in plebem armata. Lanij etiam crudele hominū genus Lutetiæ in partes recepti Burgundioni fauebant. Rex mēte per interualla vacillante, impar tantis curis, bellique magis cauſſa, quàm rebus profligatis præſidium erat. Anglorum arma volitabant, poſt longam ſeculorum ſeriem maiori conatu, ſpeque repetita. In Aragonia Martini Regis obitu, varij motus animorum erant, de ſucceſſore deligendo ſententijs in omnes partes diſtractis. res ſpectabat ad arma. tametſi legibus diſceptabatur, inter ampliſſimas familias multiplici cauſſa cognationis, agnationis, propinquitatis, ſtirpis, capitum iure controuerſo. Conuentus de ea re frequentes habit', nullo inito ſucceſſu. Petrus Torellius res Sardiniæ extrema ſpe ſuſtentabat, modicis viribus, nullis ex Aragonia auxilijs. Siciliam Cabreræ arma vrebant. Regina etiam Blanca intra Syracuſanam arcem obſeſſa nulla maieſtatis reuerentia. filiæ periculo permotus Vaſconum Rex, confecta Gallica expeditione, rediens in patriam, Barcinonem tenuit, quarto Kalend. Ianuarij, principio anni milleſimi quadringenteſimi vndecimi. Reginæ liberandæ conſilia communicata, in patriamque reuocandæ: quando nulla prole ſuſcepta, alieno nomine proprio periculo Siculorum rempublicam procurabat. Caſtellę prouinciæ Rege minori Catharinæ matris, & Ferdinandi patrui auſpicijs regebantur, partito tamen imperio. quæ res exitialis eſſe potuit: & multi corruptores aderant, Reginæ inſidiantes auribus. Ferdinandi prudentia, & dexteritas in bonum vertit: cui tantum omnes ea tempeſtate, quantum ſuis quiſque parentibus, debere profitebantur. bello Maurico ex ſententia confecto, illuſtrior euaſerat, inducijsq; menſium ſeptendecim Hiſpali conceſſis, rebus in Bætica conſtitutis, in interiorem prouinciam maturabat. Cum nouorū motuum ſuſpiciones exortæ ſunt. Fridericus Beneuentanus Dux, quem in cuſtodiam miſſum ſuperiorib. annis dictum eſt Ioanne Apontio Montis regalis pręfecto interfecto euaſerat. magnam ea res Ferdinando ſolicitudinem incuſſit, ne pacem pulcherrimè ſtantem turbaret homo præpotens, nobilitate regia. itinera verſus Luſitaniam obſeſſa, exitusq; omnes intercluſi. ille fortè an cōſilio ad Vaſcones aufugit Regis ſororij opibus, amicitiaq; fretus. contrà res accidit. nam à Rege Vaſconum in patriam reuerſo, Ferdinando per legatos expetenti datus ad Almodouaris arcem in agro Cordubenſi repetito carcere, eundem captiuitatis, & vitæ finem habuit. Vni Luſitani optima pace florebāt: nouusq; Rex vitium natalium optimis actionibus compenſare non deſiſtebat, regnumque nouis operibus illuſtrare. cœnobium Prædicatorio ordini ad Aliubarrotam conſtituit, partæ de Caſtellæ Rege victoriæ monumentum, vnde & loco Victoriæ nomen. Almerinum oppidum ad Tagi ripam. Sintrę regiam, alijsque locis magnifica & pulcherrima ædificia conſtituit. iuſtitiæ cultor eximius, ſummos cum infimis, atque cum ijs medios in officio continebat. Illud paulò ſeuerius quod Ferdinandum cubiculo præfectum, è templo, ad quod confugerat, quaſi ad aſylum per vim extractum igne combuſſit. vitium Beatrici Caſtriæ, quæ in obſequio Reginæ erat, illatum objiciebatur. illa etiam aula exacta. ſic res Luſitaniæ erant, vt pace publica fundata in Africam arma transferre, aduerſus Maurorum gentem, non dubitarent: quod ei nationi principium magnæ fœlicitatis aditusque ad gloriam fuit. Hic erat rerum ſtatus, in vniuerſis Prouincijs. Pontificum diſſidium, quem exitum eſſe habiturum, ſuſpenſis animis mortales ex-

pectabant. maiori animorum æſtu, recens de Aragonio regno controuerſia in Hiſpania agitabatur.

Nouem in Aragonia iudices deſignati. CAP. II.

CATALAVNI, Aragonij, Valentini, quæ nationes Aragonijs Regibus parent, ſuos quique conuentus habere, de ſumma rerũ ſoliciti, & quem potiſſimùm Regem dicerent deliberaturi, ſtudijs in partes ſciſſi, neq; in vnam ſententiam conſpirantes. ſuas ſinguli candidati clientelas habebãt, propriosque fautores. quiſque ſui beneficij regnum facere cupiebat: nouumque Regem officio abſtrictum habere. Vrgelitano Catalauni ferme fauebant, atque in ea gente nobiliſſimæ familiæ Cardonæ atque Moncadæ: in Aragonijs Alagonæ Lunæque, non minori potentia atque nobilitate. prorſus vt Antonius Luna ſtudio incenſus, Garſiam Herediam Cæſarauguſtanum præſulem, vnum maximè repugnantem Vrgelitano, ad Almuniam oppidum, inſidijs exceptum, ſimulata beneuolentia ferro peremerit. Graue id ſcelus viſum eſt: caputque ſacrilegum diris execrationeq; ritu Chriſtiano defixum. ab Vrgelitano multorum ſtudia, facti atrocitate alienata: infauſtum fore principatum, atque iniuſtum ominantium, cuius tale ſpecimen extaret. Inter proceres Aragonios tumultus concitati, ad armaque concurſum, alijs vlciſci ſcelus, alijs defendere parãtibus. celeritate opus erat: grauioresq; indies metus proponebantur. Ex Gallia, atque Caſtella ſeſe militares copiæ oſtentare, ferro regnum, niſi vltro daretur, paratæ vindicare. Miſſis inter prouincias legationibus, reque diu & multum agitata, cõuenit, vt controuerſiæ finiendæ ea forma eſſet. nouem iudices darentur, ex ſingulis nationibus terni, ij in arce Caſpe, quæ in Aragonijs finibus eſt, conuenientes, auditis partium rationibus, in cauſſa pronunciarent. quod ſex ſaltem eorum decreuiſſent. id ius, fasque eſſet, modò in eo numero ex ſingulis gẽtibus ſinguli. Secundum id decretum, hi delecti. Dominicus Oſcenſis Epiſcopus Franciſcus Aranda, Berengarius Bardaxius, Aragonij omnes. è Catalaunis Sagariga Tarraconenſis Archiepiſcopus, Valſeca, atque Bernardus Gualbius. præterea è Talentinis, Vincentius Ferrerius, cuius ea tẽpeſtate inſignis erat opinio ſanctitatis, ex Prædicatorio ordine, ex Carthuſiano eius frater Bonifacius Ferrerius, atque cum his Petrus Bertrandus. rem inauditam, atque mirabilem paucorum hominum iudicio, ampliſſima regna dari, auferrique. Euocati candidati. affuere nonnulli, alij miſere legatos. Ferdinandi partes Sanctius Rogius Palentinus Epiſcopus, & Dieghus Stunica Begiaris regulus implebant. pro Vrgelitano aderat Semenus ex Franciſcano ordine Melitẽſis Epiſcopus, quo multum is princeps & familiariter vtebatur. ſinguli ſacramento adacti, id ratum habituros, quod iudicum ſententia ſtaret. vnus Ludouicus Andegauenſis venire aſſentirique iudicio recuſauit, cauſſæ diffidens an armis certare malens: certè quatuor iudices, ſibi ſuſpectos eſſe accuſauit. Friderici Lunæ Comitis nulla fermè à iudicibus ratio habita. minor ipſius ætas, nulli fautores erant: iuſtis ex nuptijs procreatum non eſſe opponebatur: neque nouum inducendũ exemplum, obſcurandamque Aragoniam ſucceſſionem vitio natalium diſputabant. Alfonſus Gandiæ Dux, eoq; in ipſo ardore controuerſiæ defuncto, filius, fraterque facilè excluſi: quod remotiori agnationis gradu proximos Aragoniæ Reges attingerẽt. Vrgelitanus Ferdinandusque relinquebantur, non

vna via ad victoriam contendentes. Aſſerebat Vrgelitani legatus, fœminas à regia hæreditate maiorũ inſtituto ſemper excluſas. tumultus concitatos Petro Rege, quòd filiam Conſtantiam, regni hæredem renunciare voluiſſet. Ioanne Rege defuncto, vtramque filiam excluſam, Ioannam, Violantemque: neque eſſe quod antea præiudicata nouis contentionibus retractarent. neque exoletis vetuſtate exemplis ſtare ius, ſed recentiſſimæ cuiuſque conſuetudinis vi, atque auctoritate. excluſis fœminis, earum filios admitti iniquum videri: neque trãſmittere ad poſteros poſſe, quod habituræ nunquam eſſent, ſi maximè ſuperuiuerent. Vrgelitanum à Martino Rege Aragoniæ Procuratorem, Magiſtrum equitum ſub mortem creatũ, voluntatis atq; iudicij argumento certiſſimo. Hæc Vrgelitani cauſſæ fundamenta. Ferdinandi autem legati, à Vincentio Aria Placẽtino Epiſcopo, qui magnam ſibi laudem ex iuris peritia profeſſioneque quæſierat in Hiſpania, inſtituti fœmineæ ſucceſſionis ius tanquam imbecillum præmittentes, regnum iure ſanguinis dari confirmabant, deſcendentibusque & aſcendentibus recta ſerie ſublatis, agnatos è latere ſuccedere propinquitatis gradu, eorum ſexu & ætate conſideratis, neque in ſtirpem vocandos. id iure communi rectum eſſe, proprio obſeruatum. ſic Alfonſum Ramiri Regis nepotem auitum regnum ſuſcepiſſe. ſic ipſius Alfonſi voluntatem, filiam ad regnum euocantis, ſi alia proles deeſſet, à magnis iuriſperitis irritã fuiſſe iudicatam. quid enim an in regni ſucceſſione, vbi tam graues curæ ſunt, non potior iudicabitur, qui ex regia familia ortus, propinquiorique gradu nixus, ſexum, ætatem, regiaſque virtutes ferat: quàm qui minori propinquitate regias attingunt, quamuis per viros ducta proſapia? Sed quoniam hæc controuerſia ſæpe agitata, ſæpe recurret, locus admonet, vt de iure regiæ ſucceſſionis, & quibus modis paretur, pauca in commune repetantur.

De iure regiæ ſucceſſionis.

CAP. III.

GRAVIS diſputatio ſuſcipitur, varia, multiplex, ſpinoſa, tantaque difficultate impedita, quantam hactenus explicare pro dignitate nemo potuit, quamuis multis ingenijs & temporibus in eius inquiſitione conſumptis. Cæteris principatuum generibus, regiũ eſſe præſtantius in confeſſo eſt, naturæ legibus cõſentaneum, vniuerſitatis cœlique rectionem ad vnum caput reuocantis. Quod primi homines prouidentes, qui propius aberant ab ortu, prima & meliori progenie, eoque facilius rerũ naturam intuebantur, amplexi ſunt. alias regiminum formas tempus inuexit. inde illæ voces natæ. Multos eſſe Principes non eſt bonum: Rex vnicus eſto. Initio quidem cùm nulli Principes eſſent, voluntate eos ac ſuffragijs populorum in rerũ faſtigio collocari neceſſe fuit: quorum ætas, prudentia, ſpectataque virtus præ cæteris emicabat. Dubitatum deinde, vtrum commodius foret, & ſalutarius rebus humanis, vno Principe defuncto, filios, propinquosve ex eadem familia ſucceſſores dari, an eligi ex omni multitudine, qui omnibus eſſet imperaturus. quod diu inſtitutum in pleriſq; gentibus tenuit, prouidentibus, ne regia poteſtas data ad ſalutem, diuturnitate imperandi, certaque ſucceſſione degeneraret in tyrãnidem. & filios ſæpe paterna indulgentia, aut copia voluptatum corrumpi, & parentibus eſſe diſſimiles non ignorabant. Is mos in Hiſpania tandiu viguit, quandiu Gotthorum in ea imperium ſtetit. Imperio & legibus commutatis, hæreditariam ſucceſſionem, vt ferè in alijs pro-

uincijs,

uincijs tempus inuexit: populis Principum voluntati blandientibus, & contra experimenta ſuæ nimium ſpei indulgente multitudine: principumq; filios ex nobiliſſimo ſanguine ꝓcreatos, & in plena ſanctitatis atq; pudicitiæ domo educatos, ſimiles fore maioribus augurante. Fefellit eos opinio, ſpesque concepta, non parum ſæpe: Principesque reipublicæ dati, vitijs & prauitate fœdi. ſed id incommodum atque periculum conſiderabant multis bonis compenſari. Maiorem Regibus reuerētiam exhiberi, ex Regibus auis atq; atauis natis. Res hominum opinione maximè gubernari. pereunte obſequio etiā imperium intercidere. & ferunt æquiore homines animo quem Princeps infeliciter genuit, quàm qui electus eſt non malè. Perpetuæ reipublicæ perpetuos quodāmodo Principes dari. Res communes diligentius quaſi proprias curari ab eo qui poſteris eſſet, quam acceperat relicturus poteſtatem. Interregni turbulentas tempeſtates auferri, quaſi continuato principatu. Graues de ſucceſſione contentiones ſimultatesq; vitari. Legibus tantùm circunſcripta conſtrictaq; ſucceſſio eſt: quas Principib. mutare non liceret, populi voluntate, ſuffragioq; regnū adeptis, certis conditionibus, legibusque munitū. Eæ leges pars in æs inciſæ in tabulasque relatæ, pars moribus inſtitutisque ſingularum prouinciarum conſeruatę. ſed de ſcriptis legibus quomodo intelligendæ ſint, dubitatū ſæpe eſt: conſuetudines ſæpe pro rerum conditione mutantur. Inde totius controuerſiæ difficultas extitit, quā ſcribentium diuerſitas magis etiam obſcurauit. Filios patribꝰ in regno ſuccedere receptum eſt, ac ferme virili ſexu, natuque maximos: ſed vbi ſuperſtite patre, è pluribus filijs maior natu deceſſit prole relicta, nepos auo defuncto an eius patruus præferri debeant dubitatū ſæpè eſt, illuſtriaque in vtranq; partem exempla extant, tum in Hiſpania, tum in cæteris prouincijs patruis aliquando, nepotibus prætermiſſis, regnū adeptis, non nunquam è contrario nepotes ad regnum vocati ſunt. Quod æquitati eſſe atq; legibus magis conſentaneum, plerisq; viſum eſt. in auiti regni ſpem natos atq; educatos, non eſſe ea ſpe, eoque iure ſpoliandos: acerbumque videri patris obitum, noua filiorum calamitate cumulari. Illud maiori ſententiarum varietate diſputatur. Omnibus liberis ſublatis, aut nulla prole ſuſcepta, ex agnatis qui ſuccedere debeant, Rege defuncto. finge illi fratres, ſororesq; fuiſſe. an nati ex ſororibus, an ex fratribus: an ſtirps conſideranda, an ſingulorum agnatorum capita inter ſe, non ſecus ac ſi filij eſſent, comparanda, ſexus atque ætatis diſcrimine perſpecto. præterea an gradu remotiori præferendus ſit, vt nepos maioris fratris patruo, aut amitæ. Sanè in cæteris bonis, quæ hæreditario iure proueniunt, vtroq; modo contingit: legeque imperatoria, quæ lex eſt De hæreditate ab inteſtato proueniente, ſcitum eſt: auo cum patruis nepotes ex filio defuncto ſuccedere, in ſtirpem tamen relatos: vt nihil amplius obueniat omnibus, quam patri, ſi ſuperſtes eſſet. idem ſancitum, cùm defuncto fratri inteſtatoque frater ſuccedit: nam ſi contingat, alterius fratris ante extincti filios ſupereſſe, ad communionem hæreditatis vocandi ſunt, in vnam omnes ſtirpem relati. Nam ſi cum patruo nepotes, auo, aut filij fratrum cum patruo ſuo non ſuccedunt alteri patruo, ſed aut hi, nempe filij fratrum inter ſe cōparati aui, patruive hæreditatem adeunt, aut qui remotiori gradu propinquitatis defunctū attingunt: in capita vt referātur & æquas ſinguli portiones obtineant, neceſſū erit. ergo in priori hęredum genere repræſentatio ſuſcipitur: excluditur

Perpiniano contulerat, ineunte vere, itineri ſe dat. corporis agitatione morbus inualuit. in ægro corpore quālibet leuis cauſſa grauior exiſtit. ad Igualadā, quod oppidum vigeſimo quarto lapide abeſt, reſtitit: vbi deſperata valetudine, ſacris Chriſtiano ritu procuratus, extinctus eſt Aprilis ſecundo die. regnauit annis tribus nouem menſibus, diebus octo & viginti. dignus longiori vita. eximijs fuit animi & corporis dotibus, forma egregia, & cui non minus auctoritatis ineſſet, quam gratiæ. multum ingenij, multum artis, vel fortunæ, ad promerendas omnium voluntates, non ſuo tantùm, ſed quod difficilimum eſt, alieno imperio. Vulgi vituperatione non caruit: quaſi Benedictū deſeruiſſet: Caſtellæ vectigalia, domum auerteret, largus priuatim, quod ex publico auidius ſuppleret. Corpus ad Populeti humili ſepulcro eſt conditū. ſic ipſe teſtamento cauit, quod ante menſes aliquot. Perpiniani nūcuparat. Laræ principatū, Medinam Campeſtrem, Memblancū in Catalaunis aliaq; Ioanni filio legauit, Henrico Alburquerquium, Sanctio Montalbanum. Alfonſum natu maximum regni hæredē ſcripſit. Sublatis ſine prole fratribus, ſororum Mariæ, atque Eleonoræ filios nepoteſque, hæredes regni ſubſtituit, ipſas excluſit. quod ad memoriam inſigne viſum eſt Ferdinandi obitu Caſtella in fide Benedicti perſtitit aliquandiu: vbi multi erant eius beneficio deuincti. ac Archiepiſcopi Toletanus, & Hiſpalenſis Exea nomine, eius in primis partes ſequebantur.

Martinus V. Pont. Max.

CAP. IX.

IN Caſtella noui motus animorum ſubſecuti ſunt maiorum initia. vnde intellectum, quātum in Ferdinandi virtute præſidij rebus eſſet. Catharina Caſtellæ Regina iuſtis Valliſoleti defuncto perſolutis, vniuerſam regni procurationem ad ſe reuocauit. Regis tuendi cura Toletano Præſuli, Velaſco, & Stunicæ concredita. Alfonſus Henricus maris Præfectus, Daualus Magiſter equitum factum palàm vituperare: ſeque contemptos fuiſſe iniquis animis ferre. vnde inteſtini belli metus. cum Mauro Rege biennes induciæ denuo pactæ, ineunte ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo 1417 ſeptimodecimo: ea tamen lege, vt centum ſingulis annis captiuos libertati redderet. Conſtantiæ patres vigilare, cogitare, adeſſe animo, atque in omnes reipublicæ partes proſpicere. Noua hæreſis reprobata. auctores Hieronymus Praga, & Ioannes Huſſius ex fuga ad ſupplicium retracti, quamuis noxij, iure an iniuria dubitatum, quod fide Imperatoris veniſſent: ſed commiſiſſe tamen conſtabat, vt ſupplicium inferretur. Ad eccleſiæ diſſidia conuerſi animi: Benedictumque ante ſeptimum Kalend. Auguſti diris omnibus deuotum, pontificatu ſpoliarunt. De nouo Pontifice creando diſceptatum. duo & viginti Cardinales aderāt, quorum erat ius ſuffragij. ex aliorum Patrum numero triginta Epiſcopi, ijs adiuncti ſunt. Quibus in comitia conuenientibus, Othoni Columnæ Romano ciui, atque Cardinali, innoxius, atque inemtus pōtificatus datus eſt, tertio Idus Nouembris, Martini quinti nomine, magna gratulatione, tum vrbis Romæ, tum totius orbis Chriſtiani, quaſi, poſt denſas diſſidiorum tenebras luce ſuccedēte. eò ſyncerior lætitia, quod omnia in vnum ſuffragia cōſpirarunt, linguis, inſtitutis moribus, ſtudijs, diſcrepantium. rei geſtæ fama cùm peruaſiſſet, omnia repentè ad nouum Pontificem inclinauere. cum Benedicto pauci modò Cardinales perſtitere, fugæ ſocij, neque ij conſtanti fide. prouinciæ omnes deſerue-

runt, Principesque, Rege Scoto, & Armeniaco Comite tantùm exceptis. ſic Patrum conuentus ſolutus eſt. Sancitum tamen communi conſenſu, vt ex ea die, quintò poſt anno concilium haberetur, alterum ſeptimo, tertiũ decimo. exin proprium id legitimumque eſſet, vt decimo quoq; anno, generales Patrum conuentus haberẽtur. Duo Ciſtercienſes monachi à nouo Põtifice ad Benedictum legati, vt orbis potius conſenſum quàm priuatũ iudicium ſequeretur, monuerunt ipſum, monuerunt etiam Cardinales. Benedictus nihil ijs monitionibus mouetur. quatuor Cardinales Hiſpani omnes purpuræ honore retento, nouisque honoribus aucti ſeſe Florentiam ad Martinum contulere. in quibus principem auctoritatis locũ tenebat Cardinalis ſancti Euſtachij, Seguntinus Epiſcopus Alfonſus Carrillius, Egidij Carrillij Cardinalis propinquus, Alfonſi Carrillij auunculus Toletani olim Præſulis. Fuit hic annus Galliæ infauſtus, Hiſpanis lætus. Caſtellæ Regina concedente, Fortunatarũ inſularum nauigatio repetita eſt. Ioannes Bentacurtius homo Gallus, inſtructa claſſe, quinque inſulas ſubegit. maiorem Canariam obtinere non potuit. in ipſo rerum curſu defuncto, Menautes propinquus ſucceſſit, Regi nuncupato Rex. Martinus quintus Mendum Monachum ijs inſulis Epiſcopũ dedit. inter hunc & Menautem nata diſſidia. Epiſcopo ſuſcipiente gẽtis barbaræ patrocinium, Menautes ad quæſtum abutebatur, arrepta poteſtate. Inſulanos quamuis Chriſtianos effectos in ſeruitutem vendebat, nullo religionis reſpectu. Petrus Barua cum noua trium nauium claſſe, à Rege miſſus rebus præſidium, inſulas redemptas auro, Petro Peraſæ Hiſpalenſi ciui vendidit. Peraſæ poſteri vſque ad Ferdinandi Regis cognomento Catholici tempora earũ inſularum obtinuere principatum. Henricus quintus Rex Anglus Catharinam Galli Regis filiam in coniugium expetebat. repulſæ ignominia accenſus, in Nortmaniam claſſe tranſmiſit. inde funeſti belli initium, quo Gallicæ opes attritæ ſunt. ingens de Francis victoria parta. Duces Aurelianus Borboniusq; capti. Rhotomagũ Princeps Nortmanniæ vrbs longa obſidione domita eſt. Acceſſit noua calamitas. Iſabella Galliæ Regina viro relicta, abducta Catharina filia Turonum ſeceſſit. Burgundio in auxilium euocatus, non modò Reginã, ſed & Regem, vrbemque Lutetiam regni ſedem in poteſtatem redegit. in Carolo Delphino ſpes erat, contractis vndique copijs Anglorum conatibus obſiſtenti. Inter eum & Burgundionem pacis ſpes tentata. colloquij dies dicta. ad oſtium Icaunæ amnis in Sequanam influentis, in medio ponte clatra lignea extructa, exigua ianua relicta, qua commeandi facultas eſſet. dein armati vtraque ex parte conueniunt. Burgundionem procul Carolus conſpectum compellat, vultu lætitiæ ſpeciem præferente: atque poſt mutuam ſalutationem ad complexum inuitat, reſerata ianua, rixæ initium fortè an conſilio exortum. Burgundio interemptus: cuius vita non magis funeſta Galliæ, quàm mors fuit. Philippus filius Regem Gallum in poteſtatem redactum, Reginam, Catharinamq; filiam, atque vrbem regiam Anglo dedit, tanta erat vindictæ cupiditas. inde innumera mala cladesque extiterunt. Sed hæc aliquanto poſt. neque erat animus externa perſequi, ſatis oneris ſuſtinẽtibus, noſtrarum rerum commemoratione.

Coniugia Principum.

CAP. X.

MEDINÆ Campeſtri ſeſe Eleonora Aragonię Regina tenebat, numeroſæ

merosæ prolis comitatu, atque ſolatijs honeſtis mariti deſiderium tolerans. actum de ineundo coniugio Mariam inter eius filiam, & Ioannem Caſtellæ Regem. excuſabat Catharina Regina minorem filij ætatem, ex arcano in Luſitanum coniugium propenſa: vbi Eleonora offerebatur Luſitani Regis filia, diuturnæ concordiæ vinculum. ſic illa putabat, ſic aulici augurabantur. accidit, vt ad quartũ Nonas Iunij Catharina Val-
18 liſoleti decederet anno milleſimo quadringẽteſimo octauodecimo, quinquaginta annos nata. procero atque obeſo corpore fuit, in potu largior gentis vitio, ingenio ſimplici & liberali. quæ virtutes in fraudem ab illis vertebãtur, qui eius auribus inſidiabantur, obſcuro loco homines: quorum conſilijs ferè regebatur: quæ magna Principum pernicies eſt. in regium Toletani templi ſacellum funus illatum: vbi quindecim ſacerdotes perpetuis ſacris ſuis & Henrici viri manib. quotidie parentare conſtituit. Reginæ obitu magna rerum immutatio conſecuta eſt. Rex quamuis ætate minor, ad regni curam vocatus è tenebris educitur. adiuncti viri proceres, quorum conſilijs reſpublica regeretur. Toletanus Archiepiſcopus vti erat vaſto animo, honoriſq; quàm ſatis eſſet auidior, cæteris contemptis, ad ſe rerum ſummam reuocabat: ſoluſq; alieno nomine regnare cupiebat, non ſine aliorũ inuidia, obtrectatióneque. Gallis legatis auxilia expetentibus, nihil datum. Regis ætas, reipublicæ motus excuſati. De regijs nuptijs repetita mentio: auctoreque Toletano, qui omnia ſe Aragonijs Regibus debere profitebatur, inter Regẽ & Mariam Aragoniam nuptiæ pactæ ſunt. Octobris die vigeſimo primo, principali apparatu Medinæ Campeſtri ſponſalia data. ſancitum præterea, vt Catharina minor Caſtellæ Regis ſoror, vni ex Aragonijs fratribus connubio iungeretur, nullo eo quidem tempore deſignato. Ioannes enim inter fratres cœlibes ætate maior, Iſabellam Vaſconis Regis filiam deſponſam habuerat: verùm eius coniugij ſpes repudiata erat, Neapolitani cupiditate. vanus is conatus fuit, vti ſuperiùs dictum eſt: Iſabella tamen Armeniaco Comiti coniux eſt data. Ioannes aliquandiu in Sicilia reſtitit, rebus præfectus in Blancæ Reginæ locum, quem pater regni futuram hæredem reuocauit in patriam. viduæ nuptiæ certatim à Principibus ambiebantur. Ioannes Aragonius ob eximias virtutes, & ſpem fraterni regni, cæteris prælatus eſt. dos dicta quadringenta & viginti florenorum millia cautumque, vt Blanca ante virum decederet, quamuis ſine prole, ille nihilominus reliquo vitæ tempore, regnum Vaſconum poſt ſoceros obtineret. Sponſalia Oliti in Vaſconibus celebrata ſunt. Dieghus Sandoualius Caſtellæ Antelatus intima familiaritate Ioanni coniunctus, qui illi gradus ad magnam potentiam fuit, pareſque opes, pro abſente Principe vicarius rebus omnibus interfuit. Hæc ſalutis anno milleſimo 1419
quadringenteſimo nonodecimo geſta ſunt. Quo anno Nonis Aprilis Vincentius Ferrerius Venetię in Gallia Armorica obijt, vir eximiè præſtans magnis virtutibus, multiſque editis miraculis clariſſimus, ante & poſt mortem obitam. Corpus in templo eius vrbis maximo eſt ſepulturæ datum.

Caſtellæ motus.

CAP. XI.

MOVEBANTVR Caſtellæ regna, quaſi rectore deſtituta nauis. inter diſcordes proceres Regi puero parũ auctoritatis erat: imperij cura penes Toletanũ, dolentib. cæteris, plus vnum ſacerdotẽ poſſe reliqua nobilitate. cõſilium Regi datũ, vt integram liberamq;

regni curam ipſe deſumeret, quatuordecim annorum ætatem, ad quam peruenerat, maiorum inſtituto, patrisque teſtamento, iuſtam legitimamque eſſe ad capeſſendã rempublicã. Conuentus Madriti ex omnibus prouincijs habiti. Rex quid ſuæ voluntatis eſſet, oſtendit. cõſecutus eſt aſſenſus plauſusq; omniũ qui aderant, iuſtum, diuturnum fauſtũque imperium acclamantium. Hæc huius anni principio geſta ſunt. Conſilio opus erat. quatuor abs Rege delecti, Toletanus Archiepiſcopus, maris Præfectus, Magiſter equitũ, & cum his Legionis Antelatus Petrus Manricus, quẽ ea ætate virum ſtrenuum in paucis & prudentem fuiſſe conſidero. additus Guterrius Toletus, qui regias tabulas dictaret, magno Toletani dolore, qui ad ſe eam curam reuocabat (quippe ſcrinij Magiſter) intempeſtiuè ambitioſus. Aderant Aragonij fratres, præcipua iuuenes auctoritate potentiaque: præſertim Ioannes, atque Henricus D. Iacobi Magiſter. Hos ſibi Toletanus ingenij dexteritate, accommodatisque ad tempus officijs conciliat. Segobiæ, quò Madrito ad æſtiua itum eſt, tumultus repentè concitatur aduerſus regios. parũ affuit, quin pars cum parte confligeret ne inter fratres quidem ſatis fida potẽtia, vbi nimia eſt. Ioãnes, Henricusq; in partes diducti. vterque penes ſe rerum ſummam eſſe cupiebat conſortis impatiens. diſtracti proceres. Henrico Daualus Magiſter equitum atque Petrus Manricus fauebãt: Ioanni Fridericus Traſtamaræ Comes, Toletanusque. Regis ætas imbecilla ſubitis offenſis, aut impeſtiuis blanditijs mutabilis, cõtemptui magis, quã timori erat. Corpus vt in ea ætate procerũ & candidum: cæterùm roboris parũ, facies parum venuſta: ingeniũ mite, tractabile: venatione & ludicris certaminib. oblectabatur: neque à litteris abhorruit: eruditis ſermonibus libenter intererat, verſus ipſe ſermone vulgari non ineptè pangens. Hæ virtutes in puero inchoatæ, ætate ad maturitatem peruenerunt: quas vna incuria, & rerũ neglectus corrumpebãt. breui auditu, quamuis magna negotia trãſigere ſolitus curis grauiorib. impar: vnde aulicis ad magnam potentiã aditus, præſertim Aluaro Lunę, quo multum & familiariter præ cæteris vtebatur. Aluarum Regina mater, quod futurum erat verita, ab aula pulſum in Aragoniã amandauit. hoc rectè. illud imprudenter. quòd Regem puerum vſq; ad ſuum obitum Valliſoleti D. Pauli monaſterio vicinis ædibus, ſex amplius annis limine cõtinuit, erepta libertate exeundi, quẽquamve præter miniſtros aulæ ad ſe admittendi. Ne à proceribus ſubtraheretur, materiaq; exiſteret rerum nouandarum prouidebatur. miſeram regni dixerim, an Regis conditionem: rectorẽ omnium publico carere, vt ne proceres quidem agnoſceret ſe adeuntes. loquẽdi audiendiq; commerciũ auferri Principi, & quaſi in cauea efferari. extingui humanitatis indolem. Indignum facinus: quaſi altilem in auiario pullũ, mihi ſagines, qui ad ſudorem & puluerem natus eſt? in vmbra & inter mulieres creſcat puellæ inſtar educatus: cui corpus debet eſſe potius labore & victu moderato duratum, contra morborũ cauſſas, & vt in bello frigus æſtumq; iuxta patiatur? voluptatibus frangas animum, qui dies noctesq; quaſi in ſpecula præſidere & in omnes reipublicæ partes debet proſpicere? Næ ea mollities magno ſubditorum damno conſtabit. pueritiæ & adoleſcentiæ maior ætas ſimilis erit, imbecilla, lubrica, dedita libidini, ac cęteris voluptatibus, quod in hoc Principe perſpicimus. defuncta enim matre, quaſi è tenebris, & ex materno vtero in hanc lucem rurſus egreſſus perpetuo hallucinatus eſt. magnitudine negotij obruebatur

batur

batur animus, aulicorum ſemper obnoxius imperio: quæ maxima pernicies eſt: vnde continui motus extiterunt & graues. Sed hæc vitia accuſare facilè eſt, emendare quis poſſit? quis quod veriſſimum eſt mulieribus munditias, Principibus laborem conuenire etiam in ætate tenera, affirmare audeat, apud eos qui imperij maieſtatem mollitie, libidine, voluptatibusque definiunt: ventri & turpiſſimæ corporis parti ſeruire, vitæ fructum vel maximum arbitrantur: Principum cupiditatibus indulgere obſequij gratiſſimum genus putant. ergo hæc mittãtur. Principio proximi anni milleſimi quadringenteſimi vigeſimi, Tordeſillam in Vaccæis itum eſt. Henricus D. Iacobi Magiſter, ſiue Catharinæ Principis nuptias ambiens, ſiue vt aduerſarios opprimeret, cum ſuorum manu in id oppidum irrumpens, Ioanne Mendoza regiæ Magiſtro, alijsque aulicis captis, Regem etiam in ſuam poteſtatem, pridie Idus Iunij redegit, ablata libera quoquam eundi, aut decernendi facultate. magnum dedecus, grauem reipublicæ ignominiam, Rex obſeſſus, captus, incluſus. Sed ea in dignitate, cæteri per prouinciam proceres ad arma ſunt excitati, Ioanne Aragonio Duce: qui nuptijs Pompelone celebratis atque confectis in Caſtellam poſt diem quartũ ſeſe retulerat, eorum quæ acciderant fama, & multorum litteris euocatus. Abulæ regiæ nuptiæ celebratæ, modico apparatu, exigua lætitia: cum magna pars procerum abeſſet, Rex captiui inſtar teneretur. Henricus ſe muniendi cura, tria millia epuites in eam vrbem inuexerat: Ioannes frater ſe Olmedi tenebat, vicinis locis parem equitum numerum ſub ſignis habens. ad eum ex vniuerſa pouincia concurſus facti. infimi, medij ſupremi regiæ iniuriæ vlciſcendæ conſilia communicabant. colloquij inter Principes tentata ſpes. Cæterum Regis conueniendi poteſtas, Ioanni Principi facta non eſt. Henricus rerum arbiter in præſenti, de futuro ſolicitus, regni conuentus in ea vrbe agitari curat. libera ſuffragia non erant, vrbe à militibus occupata, circunſeſſo armis ſenatu. paucis repugnantibus Henricus, quæ geſta erant omni noxa liberatus eſt: quin vt facinoris præmium eſſet Rege concedente, à Martino Pontifice impetratum, vti Magiſtri D. Iacobi principatus, ditioque vniuerſa Henrici poſteris hæreditaria eſſet nouum reipublicæ vulnus atque grauiſſimum, niſi maiori ætate id decretum à Rege eſſet reſciſſum. Quod vnum ſupererat, Catharina Princeps vna maximè, Henrici cupiditati obſiſtebat, negans eum virum paſſuram, qui armis & immanitate extorqueret, quod officijs & beneuolentia erat impetrandum. victa tamen ſiue imbecillitas, ſiue inconſtantia. nuptiæ Talaueræ in Carpetanis, quo abs Rege Abula itum eſt, principali apparatu celebratæ ſunt. dos dicta Villenæ principatus Ducis nomine. Aluaro Lunæ aulicorũ principi pro nauata opera Gormatium oppidum dono datum: qui illi gradus ad ſupremam potentiam fuit, paresque opes. Salmanticæ D. Bartholmæi collegium extruebatur, impenſa Dieghi Anaiæ, (qui ipſo Conſtantienſis concilij tempore Conchenſem eccleſiam Hiſpalenſi mutarat) amplis vectigalibus attributis, vnde collegæ idoneo numero vitam ſuſtentarent. ad exemplar Bononienſis collegij, quod ab Egidio Cardinali, Hiſpanis iuuenibus litteris informandis conſtitutum, Italica peregrinatione præſens erat contemplatus. Anaiæ exemplum æmulati viri principes tota Hiſpania multa domicilia litteris ædificarunt, annis conſequentibus (vnde veluti ex arce ſapientiæ viri ma-

gno numero prodierunt in omni litterarum genere excellentes) maiora in ea vrbe tria, Valliſoleti quartum quintum Compluti: minorum numerus iniri vix poteſt. Vno tempore Aragonijs & Luſitanis ad noua imperia aditum ſuperi aperiebant. Henricus Luſitani filius ex aſtrorum cognitione, in qua magnam vitæ partem conſumpſerat, ſuſpicatus eſt in Oceani maris vaſtitate ad nouas inſulas nouasq; gentes curſum patere. emiſſis claſſibus tentatũ, ſi quod operæpretium exiſteret. Oliſiponem inter & Fortunatas inſulas, medio propemodũ interuallo, inſula hoc anno reperta, anguſta quidem ſpatijs, cæterum eximia cæli ſoliq; bonitate: vti condenſæ ſiluæ indicio erant, cæduaq; materia: vnde inſulæ Maderæ nomen eſt factum. Ab hoc principio extima Africæ littora lecta: atque ad vltimas orientis Solis oras Aſiam, Indos, Sinas, inuicta virtute à poſteris penetratum eſt, ingenti gloria nominis Luſitani, pari prouentu. Ioannam Reginam Neapolitanam Ludouicus Andegauenſis intra Neapolim obſidebat. belli cauſſæ, ducta ex antiquo cum ea regia inimicitia Reginæ ipſius non ſatis tectæ libidines. quas Iacobus vir cùm ſanare non poſſet, in Galliam abierat: vbi aliquanto poſt tempore, principali vita abdicata, atque in cucullati ſacerdotis morem detonſus, Franciſcanis monachis ſeſe adiunxit. Ludouici adiutor præcipuus Sfortia magni nominis ea tempeſtate Dux Braccij obtrectatione in quem erat Regina propenſior. prope res erat confecta, cùm Alfonſus Aragonius Rex eo nomine V. excellenti virtutum indole, recensque Sardinia domita, pacataque clariſſimus, in auxilium eſt euocatus, regni Neapolitani ſpe obiecta, ex adoptione Reginę, quoniam alia prole carebat. occaſionẽ ille amplificandi imperij, quæ vltro offerebatur, non prætermiſit. Aragonia claſſe è Sardinia miſſa, Neapolitana obſidio diſſipata eſt. operæ præmium fuit, in conuentu Principum adoptionis tabulæ recitatæ ad ſextumdecimum Kal. Octobr. quam Romanus Pontifex aliquanto poſt tempore ratam habuit. nihil diſputo de iure. magis diſputatio facilis eſt, quam neceſſaria. Ab hoc certè principio diuturna bella atque internecina Gallis & Hiſpanis nata ſunt, alia ex alijs àd noſtram ætatem nexa. Alfonfonſus Sardinia ſubdita, Corſicaq; Genuenſibus occupanda relicta, in Siciliã maturauit: Panormumq; tenuit, ſublata mora, ſpeiq; inſiſtens noui regni confirmandi. eò ardentiori cura, quòd ante quintum annum inſpectis aſtris, aut occultiore arte Mathematicus: Cœlum, dixerat, Alfonſe Rex magna & mirabilia portendit. ad imperium Neapolitanum te fata vocãt, breue primùm, ne terrearis, neu demittas animum. Datur tibi certa ſedes, ingentes opes, multum hominum. Ad regnum reuocato, tantum copiarum accedet, vt vel tuis venatoribus, etiam opimi principatus obuenturi ſint. Deo fretus perge, qua tua te fortuna vocat, certus omnia proſperè caſura, atque ex animi ſententia præclarè.

Henricus Aragonius captus.

CAP. XII.

NON reſtitere in vno gradu Caſtellæ motus, calamitatesque graues, à paruis quamuis initijs concitatæ, Regi ſuper inſitam animo ignauiam ablata libertate, ciuili ex ea re diſcordia Talaueræ curia erat, vti ante dictum eſt. Rex quaſi animo curis vacuo, ſeſe venatione oblectabat. ea ſpecie ad tertium Kalend. Decembris oppido egreſſus, Montalbanum fuga abijt: arcem tumulo terreo impoſitam, Talaueram inter & Toletum, medio fermè ſpatio, Tago amne præterfluente, ſubiecti agri præcipua

cipua bonitate. fugæ ſuaſor, comesque Aluarus Luna, iam tunc Regis potens. ægrè id tulit Henricus, memor patrati facinoris, atque ex conſcientia digna metuens. noua audacia raptim contractis copijs Montalbanum obſeſſa: ab impugnatione tamen ceſſatum. id vnũ Regis circumceſſi quamuis, reuerentiæ datum eſt. fiebat concurſus procerum, ad eam iniuriam vindicandam, Toletani Præſulis, Ioannis Aragonij, Henrici maris Præfecti. ſed par periculum proponebatur, vtrauis parte victrice. interim in arce annonæ anguſtia erat, iumenta, equique profana fœdaque in cibos verſa. quarto Idus Decembris ſoluta obſidio eſt. Henricus Ocaniam abijt, ſuæ ditionis validũ municipium, armis defendere bellum paratus. Regi Talaueram repetenti Ioannes, Petrusque Aragonij fratres occurrunt. ſalutant inter ſe. Henrici audaciam accuſant. ad arcem Villalbam Montalbano vicinam, conuiuio regio excepti. fallacibus blanditijs vtrinq; certatum. retro inde redire iuſſi. Aluarus Luna eius ẽt conſilij auctor, ſolus ad ſummam potentiam euadere ſatagens: vnde maiori impetu præcipitaret. Verſus ex eo reipublicæ ſtatus, fortunaque partium immutata. Talaueram ſe Rex contulit, in eo municipio natalem Chriſti diem celebrauit, ineunte anno milleſimo quadringenteſimo vigeſimo primo. mox in Vlteriorem Caſtellam itum eſt, vbi maiora præſidia erant, magisque ſynceræ prouincialium voluntates. Henrico Aragonio Villenæ principatus attributus erat, dotis nomine, vti paulò antè dictum eſt, magna tamen obtrectatione, inuidiaque incolarum, negantium rata fore, quæ vi extorta eſſent. Contra leges & inſtituta priorum Regum eum principatum alienari nefas eſſe, recens pecunia redemptum, ne in Aragonij Regis poteſtatem veniret. Quid aliud eſſet nobilem principatum in regni confinibus Henrico tradere, quàm publicam ſalutem prodere, Aragonijs aditum in Caſtellam patefacere? A verborum diſceptatione, ventum ad arma. Henricus præceps natura, cui audacia potius conſilia, quàm moderata placerent, miſſa militari manu, omnia oppida occupauit, vno excepto Alarconio, quod loci firmitate defenſum eſt. nunc iuſſo diſcedere ab armis, copiasque dimittere, neque obtemperanti, is principatus regio edicto, viribus detractus. abrogatum præterea, quod de D. Iacobi ditione erat conceſſum, vt hæreditaria eſſet. hæc initia magna rerum moles eſt inſecuta. Henricus enim iniuriæ dolore percitus, Ocania diſcedens, ad Regem feſtinare conſtituit, mille & quingentos equites ſecum ducens, præſidij cauſſa. Guadarramam ventum. montes ſuperati: atque in ipſum Regis conſpectum, qui ſeſe Areuali tenebat, penetratum. periculum erat, ne ad pugnam procederetur. Eleonora Regina, de Henrici filij ſalute ſolicita, vltro citroq; commeando, impendentem tempeſtatem depellere conata eſt. idem facit Lupus Mendoza Compoſtellanus Epiſcopus. Perſuaſum Henrico vti copias dimitteret. peſſimi exempli rem eſſe dictãtibus armis extorquere velle, quod legibus & æquitate poſſet. Arma tenenti, quid dari poſſe? cùm potiùs maieſtatis crimine teneretur. deponendi ea, omnia ex ſententia obuentura. Regum patientiam exacerbare, paucis impunè fuiſſe. tardos impetus habere, ſed vehementes, exitialesque. ſic in præſenti diſceſſum ab armis. Blanca Vaſconis Regis filia, ad quartum Kalend. Iunij, filium viro peperit, cui Carolo, de aui appellatione, nomen fuit. Caſtellæ eum Rex de ſacro fonte ſuſcepit, ſocio adhibito Aluaro Luna, cui eũ honorem haberi voluit. nihil tunc im-

modi-

modicum videbatur, creſcente hominis gratia. Regni conuentus Toletum prius deinde Madritum indicti: eo conſilio in Citeriorem Caſtellam profecti Rex & Regina Toletum peuenerunt, ad decimum Kalend. Nouembris. Henricus Aragonius, Daualus Magiſter equitum, Petrus Manricus Antelatus ad eos conuentus euocati ſimultates excuſabãt, quæ illis cum viris principibus erãt. Inter Alfonſum Aragonium, & Ludouicum Andegauenſem de regno Neapolitano graue certamen erat. Alfonſus ſeſe Neapoli tenebat: Auerſam locis vicinam obtinebant Galli. vtrinq; in alteros excurſiones factæ. Cerra quarto ab vrbe Neapoli lapide Aragonijs copijs circumſeſſa, loci munitione, præſidijq; virtute defenſa diu, dedita tandem Alfonſo eſt. Petrus Aragonius, & fratris literis, & ſua ſponte incitatus, Rege Caſtellæ concedente, ad id bellum profe-
1422 ctus abijt, principio anni milleſimi quadringenteſimi vigeſimi ſecundi. Quo tempore Madriti generales conuentus agebantur. aderat Ioannes Aragonius, alijque viri principes magno numero. Toletanus Præſul valetudine impeditus, adeſſe non potuit. Henricus & ſocij, cum vis à Rege pararetur, niſi ad cõuentus accederent, conſilio inter ſe cõmunicato, vt Henricus & Garſias Manricus irent: Daualus, atq; Petrus Manricus reſiſterent, ſeſeque locis tutis tenerent, inter ſe decreuerunt. Idibus Iunij, Henricus. Garſiasque Madriti præſto fuerunt. excepti hoſpitio, atq; liberaliter habiti, proxima luce Regem ſalutatum in arcem eius accitu accedentibus, vincula iniecta ſunt. Henrici cuſtodiendi cura Garſiæ Toleto Oropeſiæ regulo demandata. Moræ arx cuſtodiæ deſignata. Vrgelitanus Comes, qui à ſuperioribus annis in ea arce ſeruabatur, Madritum translatus eſt. In conuentu maieſtatis lege poſtulati ſunt, quaſi conſilia prodendæ reipublicæ cum Mauris perpetuis Chriſtiani nominis hoſtibus cõmunicaſſent. quatuordecim epiſtolæ Magiſter equitum ad Iuzephum Regem in eam ſententiam productæ, recitatæq; ſunt. Atrox id crimen viſum eſt. Henrici, Garſiæque bona iudicum ſententia publicata. idem ſancitum de Petro Mãrico, qui ad eius rei famam Turiaſonem abierat, atque de Daualo Magiſtro equitum, qui rebus deſperatis cum Catharina Henrici vxore, Seguram prius locis præruptis in Conteſtanis ſitum oppidum, arduumque aſcenſu, ſe contulit: deinde in Valẽtinos fines dilapſus fuga eſt, ampla ditione relicta, quam in Caſtella obtinebat, Arcobriga, Ariona Oſorno, & Ribadeo, Candeleda, Arenis, alijsque oppidis magno numero. vnde Daualorum familia ex magnis diuitijs, magnaque potentia, in præceps abire cœpit. ex aliena ruina, vt fit creuere alij, Fagiardi, Henricij, Sandoualij, Pimentelij, Stunicæ. Suſpicio fuit eas epiſtolas confictas fuiſſe: & magni auctores teſtantur, Ioannem Garſiam, qui Daualo à commentarijs erat, quæſtione tormentis habita, eas ſe compoſuiſſe confeſſum: ſed id ſuppreſſum, quoniam Regis intererat, & procerum aliorum, & de confeſſo tamen, tanquam de conuicto rerum capitalium, vti alio loco monſtrabimus, ſupplicium ſumptum. certè Aluarus Luna Magiſter equitum in Dauali locum ſuffectus eſt Gonſaluus Meſſias D. Iacobi militiæ pro Magiſtro moderator, cum liber decernendi poteſtate creatus. Tantis rebus vno tempore perfectis, Complutum Rex abijt. quo tempore filia il Illeſcis nata eſt ex vxore, tertio Nonas Octobris, cui Catharinæ nomen eſt inditum. explorata Reginæ fœcunditas ſpes maſculæ prolis, puellæq; ortus vniuerſam prouinciam lætitia, & gratulatione cõpleuit. quam Toletani Præſul

tur in poſteriori. vtrum horum in regno obſeruari debeat, cum deſcendentibus ſublatis, propinqui à latere ad ſceptra vocant̄, magna quæſtio eſt, incredibili ſentētiarum varietate, exagitata inter iuriſperitos. Numero tamen & eruditione potiores, capitum rationem haberi iubent, negant ſtirpis. Omnia argumenta colligere noſtri inſtituti non eſt. fōtes deſignare ſatis habeam. Quod iure ſanguinis regnū obueniat. Dicuntur autem ſanguini dari, quæ more inſtituto, lege, aut priuata cuiuſpiam volūtate, vni cuipiam familię deſtinata capiuntur, nō iudicio & voluntate vltimi poſſeſſoris: vti alia quæ hæreditario iure ꝓuenientia, pro voluntate mutātur. eoque in pari ꝓpinquitate iubēt, præſtantiſſimū ex ea familia ad regni ſucceſſionem vocandū. Quod fœminis, quas ipſa natura ab imperio ſeiūctas voluit, puerisq; ætate minoribus, & curis grauioribus impari aditum ad regnum, diuerſa ſententia patefaciat: quæ magna pernicies eſt, omnibuſq; piaculis procurāda. Reijcienda interpretatio, quaſi iuris figmentū, neq; extēdenda ad ea, quæ expreſſe legib. ſancita nō ſunt. quid enim, in commentis fictionibusq; ſuſceptis rempublicam p̄ſtanti gubernatore ſpoliabimus? atq; in manifeſta pericula incommodaq; ſcientes prudentesq; præcipitabimus? vanasque cogitationes & argumenta, multorū ſalute potiora iudicabimus? At parentes in poſteros omnia ſua cū generatione transfundunt. verùm in iure quæſito: in futuro, ſi ſuperſtites eſſent, non item. At in minoribus principatibus hæredes reuocantur ad ſtirpem. negant id quidam. deinde ſi concedatur, non continuò verum eſt in regni id ſucceſſione ſeruari debere: vbi multa propria ſunt ab alijs omnib. hæreditatibus diſcreta. ſed vt in pauca diſputationem conferamus; Sint ex iuſtis nuptijs, modò iuſti filij, imperijq; ſanctitas, cum coniugij ſanctitate iūgatur, in pari ꝓpinquitate è latere ſuccedentium in regno, qui ætate, ſexu, virtutib. præſtantior eſt, ei regnū deferatur. Iure quidem ſucceſſionis controuerſo eam ſequi partē rempublicam poſſe non negamus, modò voluntate, certoq; iudicio, quæ rebus & tēpori erit maximè accommodata. vnde varia in vtranq; partē, illuſtriaq; exempla manarunt. Quòd ſi priuatis Prouinciæ legibus aut more ſecus eſt ſancitum, illis ſtandū putamus. noſtra diſputatio ex ipſis naturæ principijs procedebat, & iure cōmuni. Conſtat etiam iura regnandi in armis plerunq; homines ferre, malis artibus ambitioſos, atque væcordes: & qui minus iure, plus viribus nonnunquam poteſt. ſilent autem inter arma leges: nemoque eſt, qui oblatam facultatem regnādi, iudicū arbitrio permittat. vt miraculi inſtar fuerit, Aragonia comitia ſine offenſione, ſine ſanguine, proſperum curſum ad exitum tenuiſſe. vti proxima narratione eſt explicandum.

Ferdinandus Rex Aragonius renunciatur.

CAP. IV.

REBVS maturis, collatisq; inter ſe iudicū ſuffragijs, pro oppidi templo, amplum ſuggeſtum cōſtitutum eſt aureis periſtromatis contectū, vnde eſſet in omnes partes deſpectus. In nobiliori parte iudices conſidebant: in alia Principum legati. Aderat Benedictus Pontifex, magna conſilij ſuſcepti pars. Oſcenſi Epiſcopo ſacris de more operato, Vincentius Ferrerius, cuius ſanctitati à cæteris primæ partes deferebātur, luculentam orationem habuit, à diuinis verbis exorſus: Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei: quia venerunt nuptiæ agni. Poſt turbidas tempeſtates, ſerenum conſequitur: noſtraq; nauis ſæuis pelagi fluctibus tamdiu ex-

agitata, naucleroq; deſtituta, exoptatũ tandem portũ occupat. E templis quaſi è colloquio Dei Opt. Max. venientes, non minore religione apud vos verba faciemus, quàm modò ante aras vota pro communi ſalute ſuſcepta ſunt. vos quoq; pari animi pietate audituros cõfidimus. Quid autem in Rege deligendo antiquius opportuniusque, quàm de regni dignitate ſanctitateq; diſputatio? ſed eam tempus intercludit. Reges ſanè inſtituti, qui Dei ſummi Regis vice munereq; fungerentur in terris. debet ergo is probitate proximè ad diuinas virtutes accedere: debet quidquid in cæteris pulchri honeſtiq; eſt, id omne ſolus ipſe præſtare: quem maiorem conditione mortali, & quaſi de cœlo dilapſum heroem ſubditi populi intueantur, admirentur, colant. non ſuæ, ſed reipublicæ ſaluti, commodisque, dies noctesque proſpicere. Verùm hæc pluribus explicare Rege abſente, non attinet. Quæ tñ Rege deligendo cõſiderata fuiſſe diligẽter putate quotquot adeſtis omnes. vobis obſequiũ perſuadere neceſſarium, ſine quo fruſtra tantus labor ſuſceptus eſſet, vanaque eſſet auctoritas imperandi. Poſitis priuatis cupiditatibus, vniuerſi Deum præ oculis habentes, in commune conſulite: atque eum optimum Principem fore vobis perſuadete, qui tanta conſenſione animorum, quod diuinæ voluntatis certum argumentum eſt, fuerit datus: huncque diem feſtum lætumque agere. tantumque optimo Pontifici & Maximo, qui præſens eſt, tantum ſapientiſſimis iudicibus, quorum labore, induſtria, diligentia, res tanta ad exitum perducta eſt, omnes debere, quantum ſuis quiſque parentibus exiſtimate. Secundùm hæc verba, ſuſpenſis animis, quem res exitum eſſet habitura, cuncti expectabant. Iudicum ſententia de ſcripto eiuſdem voce pronunciata. Vbi ad Ferdinandi nomen vẽtum eſt, tum Vincentius ipſe, tum cæteri præ lætitia vix ſe animis cõtinere: vitam, victoriam, fœlixque regnum nouo Regi ingeminare: alij alios intueri mirabundi, velut ſomnij vanam ſpeciem: ſuarum aurium fidei minimũ credentes, rogare proximos: vix inter ſe intelligere præ clamore, & quoniam vnum gaudium omnium aliorum ſenſuum officium occuparat, cunctorum ferè qui aderãt animos. Pro diuino munere laudes continuò numini decantatæ. Geſta hæc ſunt pridie Kalendas Iulij.
Soluto cõuentu legati ad Ferdinandu[m]
miſſi, qui ad regnum capeſſendum in-
uitarent. Conchæ is in Celtiberis erat
quorſum comitia euaderent expectans
miſſæ ex omnibus partibus legationes
quæ gaudium afferrent, aut ſimularent
ac nominatim à Sigiſmundo, qui ſupe
riori menſe Maio in Germania fuera
Imperator ſalutatus, pace quàm bell
fœlicior, diſſidioque inter Pontifice
ſublato, clariſſimus breui futurus. Fer
dinandus rebus compoſitis Cęſaraugu
ſtam abijt: vbi Aragoniæ Rex à cunct
ordinibus ad tertium Nonas Septem
bris proclamatur. In eius & Alfonſi fili
quaſi ſucceſſoris futuri verba iuratu
Alfonſus Caſtellæ imitatione Gerun
dæ Princeps vocatur. Affuere cæte
candidati. Fridericus Lunæ Comes, A
fonſus Aragonius iunior Gandiæ Du
vnus Vrgelitanus Comes non inte
fuit, excuſata valetudine: re ablatu
iniuria regnum (ſic exiſtimabat) arm
obtinere cogitabat. & quoniam mod
cæ factionis vires erant, Anglica au
lia euocare parabat, Clarentiæ Duce
fœdus attracto. Nouum Regem ea ſ
licitabat cura. ſcintilla ſæpe contem
excitauit incendium. ſed ad Sardin
Siciliæque motus compeſcendos, p
mùm omnium animum retulit. Gen
enſes, qui ad Sardiniæ imperium aſ
rabant, tanti Regis ad famam excita
mi

miſſis legatis Cigala, Perſeoque inducias quinquennes impetrarunt. In Sicilia Bernardus Cabrera ad Panormum hoſtium improuiſo concurſu captus erat, atq; ad Tauromenium in arce Mota in cuſtodiam erat traditus, ſeueriorem quàm grauitas perſonæ:& res olim præclarè geſtæ poſtularent. ſed væſano amori congruens ſupplicium,quo Reginæ nuptias expetierat, modeſtiæ immemor, ætatiſque. Lithorius maris Siculi Præfectus ex priuata ſimultate Cabreræ infenſus, auctor præcipuus eius calamitatis extitit. Noui Regis importuna efflagitatione, vix tandem è cuſtodia dimiſſus eſt, è Sicilia diſcedere, ſeque quamprimum ad Regem conferre cauſſam dicturus in Aragonia iuratus. pax rebus Siculis reddita ex longo interuallo. Vniuerſa verò Sardinia ſub Aragoniam ditionem reuocata Guillelmo Narbonenſi Vicecomite conciliato, atque pro vrbe Saſſari, quam occuparat, alijſq; ea inſula hæreditarijs principatibus, æqua abs Rege compenſatione facta. ſic res Aragoniæ erant. In Gallia Archimbaudus Fuxenſis Comes diẽ obijt, quinq; filijs relictis, Ioanne principatus hærede, Gaſtone, Archimbaudo, Petro olim Fuxenſi Cardinali, præterea Matthæo Conuenarum Comite. Ioanni, Vaſconum Regis filia Ioanna nomine, connubio iuncta eſt: eaque ſine prole defuncta, ex Maria ſecunda cõiuge Caroli Labreti filia, filios ſuſcepit, Gaſtonem natu maiorem, & Petrum Lautrechij Vicecomitem, Lautrechiæ familiæ conditorem, rebus belloque paceq; geſtis ad noſtram memoriam in Gallia clariſſimæ.

Vrgelitanus capitur.

CAP. V.

RES Aragoniæ foris quidem quietæ erant, domi turbatæ, Vrgelitani Comitis importuna ambitione. in Caſtella induciæ Mauris expetentibus ſuperiori menſe Aprili fuerant in menſem ſeptimumdecimum prorogatæ. Pecunia in bellum Mauricũ à populis antea redacta ad centum aureorum millia, Ferdinando nouo Regi cõceſſa eſt, propenſiſſima totius prouinciæ voluntate. morum comitas, atq; naturalis ingenij dexteritas cunctorum conciliabat animos. equites, peditesq; magno numero ſecuti. opportunũ vtrunq; motibus pacandis ſubſidium. Graue Aragonijs cuſtodiam corporis ſui, regni, quod vltro delatum erat, firmandi ſpem in peregrino milite poni, damnata prouincialium fide, quàm à condito regno inuiolatam ſuis Regibus præſtitiſſent. Vrgelitanus Comes ad Regem cum copijs Ilerdam progreſſum, legatis viris primarijs, ſe in eius poteſtate fore ꝓfeſſus eſt. ad quintũ Kalendas Nouembris mandata à legatis expoſita, Vrgelitanique nomine in Ferdinandi Regis verba iuratum, fictè, vti rerum euentus declarauit. ſed tanti erat Caſtellæ copias, quacunque ratione ex Aragonia depellere. A Rege & Benedicto Pontifice colloquiũ Dertuſæ habitum : iusque Aragonijs in eo congreſſu imperij Siciliæ, Sardiniæ atq; Corſicæ venia Pontificis confirmatum eſt. Barcinone Catalaunicæ gentis cõuentus agitati fine huius anni & principio proximi milleſimi quadringente- 1413
ſimi tertijdecimi. In his conuentibus Vrgelitano pacando omnia conceſſa ſunt, quæcunq; eius nomine legati poſtularunt. verùm ijs blandimentis ferox animus nihil placatur. collectis ſuorum copijs, atque Gallicis auxilijs euocatis, regnum armis occupare cogitabat. Rex periculum veritus, ne modica negligendo, magnæ inclinationes fierent, delectus militares vniuerſa prouincia habet. quadringenti equites à Catharina Regina è Caſtella opportunè

miſſi. Regi Vaſconum ſuæ gentis auxilia mittere profitenti remiſit, odij vitandi cauſſa. Gotifredus tantùm Corteſius Comes, Vaſconis filius nothus, cum equitum ala auxilio venit. Iuſto exercitu conflato in Vrgelitani ditionẽ impetus factus eſt: ipſamque vrbem Balaguerim principatus caput, copiæ promotæ: quò ſe propter loci firmitatem Vrgelitanus cõtulerat. obſidio diuturna fuit. interim eo tractu oppida in Regis poteſtatem redacta. Vno tempore à Gallo & Neapolitano Regibus legationes venerunt. Gallus renunciabat, Burgundionis inſolentia, Pariſienſis populi tumultu, res in extremo ſitas. ipſum, & filium, aliosque Principes captiuorum inſtar eſſe. rebus profligatis ferret opem memor humanitatis atque amicitiæ, quæ inter vtranque regiam ab antiquis temporibus extitiſſet. Ladislaus Rex de belli ſocietate aduerſus Andegauenſem appellabat. Aragonia regna repetiturum bello, niſi communibus armis repulſus eſſet. reſpondit Ferdinandus: Gallis quidem dolere, ſe nobiliſſimi regni calamitate. quod peterent curæ fore. Ladiſlao autem, ſe amicitiam non repudiare oblatam. Cùm Andegauenſi omnia neceſſitudinis iura intercedere: competitorem extitiſſe, hoſtem nunquam. Pacis ſe potiùs auctorem, quàm belli ſocium fore. ſic dimiſſi legati. Obſeſſi omnibus malis oppreſſi, ad deditionem procliues erant. Iſabella Vrgelitani coniux ad Regem egreſſa eſt: ſi viro veniam impetraret. fides tantùm data inuiolatum, ſi veniſſet fore. Res in extremo erat. Ergo conditione accepta, pridie Kalendas Nouembris ad Regem egreſſo, atque in genua procumbenti, infimiſque precibus, vt iuuenili errori ignoſceret deprecanti: etſi commiſiſſe videbatur, vt capite plecteretur, vitam tamen dare dixit. De libertate atque principatu nulla mentio. Ilerdam in arce cuſtodiendus mittitur. Mox vrbe Balagueri dedita, rebusque alijs eo tractu compoſitis, lege maieſtatis poſtulatus, bonis publicatis, perpetuo carceri mancipatur. & ne tumultus cauſſa in Aragonia exiſteret, propter vigentia partium ſtudia, in Caſtellam miſſus eſt, Vrenia arce ad cuſtodiam deſignata. vbi primùm, deinde Mora, Setabi tandem ad vitæ finem retentus fuit, miſer non magis amiſſi regni memoria, quàm patriæ deſiderio. Antonius Luna, qui Loharrim arcem præſidio obtinebat, ea dedita ex Aragonijs finibus fugatus eſt, ditione omni in regiam poteſtatẽ redacta. Hunc inteſtini Vrgelitani motus exitũ habuere, expectatione hominum, metuq; prouinciæ faciliorem.

Concilium Conſtantinenſe indictum.

CAP. VI.

CONCVRSVS oratorum ex toto orbe Chriſtiano ad Cæſarem Sigiſmundum fiebat, rebus eccleſiæ turbatis in eo præſidium fore, cunctis nationibus ſperantibus. Conſenſu tribus Pontificibus denunciatum, vt ſine fruſtratione concilium generale haberi ſinerent: ipſi abdicato pontificatu, in Patrum eſſent poteſtate. eatenus ſimulationem prorſus & imaginem deponendi imperij tantùm fuiſſe, diſtinendis ea ſpe mortaliũ animis, nullam ſynceram voluntatem. Ioannes & Gregorius æquas aures ijs poſtulatis præbere videbantur: Benedictus præfractior. Eius flectẽdi cura Aragonio Regi commendata, legatis ad eum à Cæſare, atque Rege Gallo, viris primarijs. Qui pace publica fundata domi, foriſque, quaſi ad triumphum nullis hoſtibus, Cæſarauguſtam abijt. in ea vrbe regium inſign deſumpſit tertio Idus Februarij, ſalutis anno milleſimo quadringenteſim

quar

quartodecimo, Tarraconenſis Epiſcopus coronā capiti impoſuit, quam Catharina Caſtellę Regina dono miſit, magni ponderis, aurum diſtinguentibus gemmis: materiam vincente operis pulchritudine. affuere legati Principum: proceres magno numero: Bernhardus Cabrera Auſæ Modicæque Comes cum nouo Rege reconciliata gratia, Henricus Villena, Calatrauæ magiſterio nuper ablato deformis: quod Maria Albornocia prædiuite fœmina, Alcocerio, Salmeronio, Valdoliua, alijsque Infantatus oppidis dotalibus quaſi irrito coniugio repudiata, Henrico Caſtellæ Rege obtinuerat. ne maiorum opes ei militiæ cęderent prouidendum erat. ergo Tineum, Canicam, & Villenæ principatus iura Regi donauit: tanta erat cupiditas eius honoris impetrādi, haud diuturni futuri. Milites eo cōiugio ſoluendo fraudem ſubeſſe exiſtimantes, inſtauratis comitijs, Ludouicum Guſmanium, amoto Henrico cooptarunt: vnde diſſidia in ſextum annum tenuerunt, militibus in vtranque partem diſtractis. donec Pontificis conſenſu in Ciſtercienſi conuentu hoc ipſo tempore ſecundùm iura & merita Ludouici ęmuli eſt pronunciatum. Henricus in tantis litteris, tantaque eruditione, parum ſibi ſapuiſſe viſus eſt: repetitoque coniugio egenus, vitæ reliquum exegit. Soluto Cæſarauguſtano cōuentu ad res eccleſiæ componendas conuerſi animi. Morella oppidum in ditione Valentina, Catalaunis, & Aragonijs finitimum Benedicti Ferdinandiq; colloquio deſignatur. ad quintumdecimum Kalend. Auguſti eo loco congreſſi ſunt. Magni Pontifici honores ſunt habiti. venientem Rex ipſe pedes ſub vmbella in templum vſque equitem deduxit. inde ad hoſpitium veſtis caudam geſtauit. prandenti die proximo, cum ſplendidū conuiuium paraſſet, miniſtrauit ipſe, Henricus filius pincernæ partes impleuit, aureis argenteisq; vaſis & lancibus ſubſtitutis pro ſtanneis, quibus Pontifex vtebatur mœroris argumento propter diſſidium de pontificatu ſummo. Quæ blandimenta non magis maieſtati data ſunt, quam promerendo peruicaci hominis animo. Itaq; crebris ſermonibus, de pace, ponendoque per conditiones pontificatu actum eſt. difficilem ſe Benedictus præbebat, difficiliores aulici diſcrimen ac dedecus, ſi ita fieret, oſtentantes, & fidē in libidine victoris. Quinquaginta dies magnis altercationib. exiguo fructu conſumpti. Quo tempore ex Italia renūciatur, Ladiſlaum Regem Neapolitanum diem obijſſe. Auguſti ſexto die Neapoli defunctus eſt, veneno, vt vulgò opinio fuit, in ipſo certe felicitatis curſu, quo ad totius Italiæ imperium aſpirare videbatur. Ioanna ſoror ex Guillelmo Duce Auſtriaco, cui iunior nupſerat vidua, ſupra triginta annos nata, Regina eſt ſalutata, nihilo ſanctius honeſtiuſque ſuperiore Ioanna Regina habitura regnum, pudicitiamque. Nouæ tamen ſpes excitatæ initio, multis Principib. eius nuptias ambientibus: ac nominatim miſſis legatis in matrimonium pacta eſt Ioanni Ferdinandi Regis minori filio. lætus adoleſcens, quaſi ad certas nuptias in Siciliam nauigauit. Iacobo illa Borbonio Marchiæ Comiti, præſtanti corpore formaque nupſit. Pandolfus Alopus conſpicua forma iuuenis maiorem apud Reginam gratiæ locum obtinebat, quàm imperij grauitas, muliebriſque pudicitia poſtulabant, non ſine aliorum procerum obtrectatione atque inuidia. ſpes certè Aragonia fruſtrata eſt. Concilio celebrando delecta Conſtantia, magno Sigiſmundi gaudio, in cuius ditione ea ciuitas erat. Itali atq; Galli Patres conueniunt. Gregorius Pontifex cum liberis mandatis mittit legatos. Ioannes

æmulus etiam accedit, gratia Cæſaris, & ingenij dexteritate confiſus. Benedicti peruicacem animum, vt idem faceret, flectere Ferdinandus non poterat. multiplices animorum motus erant, varij conatus, rerum conditio miſera. Conuenit vti ad Sigiſmundum miſſa legatione locum colloquio peterent: venturos Benedictum atque Ferdinandum. in eam rem Ioannes Ixarius delectus, omnibus corporis & animi, litterarum prudentiæque ornamentis, ea tempeſtate clariſſimus: adiuncti alij viri præſtantes. à Caſtellæ Regina Dieghus Anaia Conchenſis Epiſcopus, & Martinus Corduba regiæ cohortis præfectus, Conſtantiam legati ſunt. Ex omnibus nationibus Patres frequentes cõuenere, omnino trecenti. ſarciendæ concordiæ ſtudium, tædium præſentium malorum incitabat. Concilium Nonis Nouẽbris inchoatur. In Aragonia Iudæi magno numero Chriſtiana ſacra populariter ſuſceperunt. Vincentius Ferrerius ſuaſor præcipuus: Benedictique Pontificis conſenſu, habitæ de religione diſputationes, peruicacem alioqui gentem traduxerunt ad ſanitatem. reſiſtentes malo compelli viſum eſt. graues in Iudæorum gentem leges promulgatæ. Extatque Benedicti edictum Valentiæ in Edetanis quinto Idus Maij datum, pontificatus anno vigeſimo primo, cuius hæc præcipua ſunt capita. Thalmuditici libri vetantor. Conuitia in noſtra ſacra puniuntor. Nulla Iudæis permittitor poteſtas iudicandi, aut quemuis alium honorem in republica obtinendi. Synagogæ nullæ denuò ædificantor: vnaq; tantùm eſto in ſingulis ciuitatibus. Medici, pharmacopolæ, proxenetæ ex ea gente nulli ſunto. Nullus Chriſtianus Iudæis miniſtrato. Rubro, croceove ſigno à cæteris diſtinguũtor: viri in pectore, in frõte fœminæ. Vſurarum libertas præſcinditor, etiam venditionis ſpecie prætenta. Qui Chriſtiana ſacra ſuſceperint, ijs ius eſto, in propinquorum bonis ſuccedendi nihilominus. Ter annis ſingulis ad Chriſtianam cõcionem audiendam, de præcipuis religionis capitibus congregantor. Huius edicti exempla in omnes Hiſpaniæ prouincias miſſa ſunt: vnum in templi Toletani ſcrinijs ſeruatur. Ipſa nocte, qua Chriſti Dei nati memoria celebratur, ineunte ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo quintodecimo, nocturnis precibus Ioannes Pontifex, Imperatorque Conſtantię interfuere coniunctis ſedibus, aliquanto humiliori Imperator: locis alijs Auguſta, Patresque. Proximis diebus de pace agitatum. nulla neque commodior, neque tutior via ſeſe dabat, quàm ſi inſignibus pontificatus, nomineque ſe volentes exuerent, Gregorius, Ioannes, Benedictus. Ioanni præſenti ægrè quidem, ſed perſuaſum tamen, vt morem gereret. Quarto Nonas Martij in inſulis, ſacraque veſte cùm diuina hoſtia ſacrificaſſet, ſe põtificatu deceſſurum palàm renunciauit. cõſecutus eſt magnus omnium qui aderant plauſus. Simulatio viſa eſt: cùm poſt paucos dies concubia nocte ſe Conſtantia ſubduxiſſet, nouas captaturus ſpes, veteres repetiturus. ex fuga retractus, abdicareque coactus pridie Kalend. Iunij, carceri mancipatur. eius cuſtodiendi cura Palatino Comiti demandata: vnde poſt tertium annum euaſit: honoreque purpuræ recepto, Florentiæ, quæ caput Hetruriæ eſt, deceſſit. Corpus in D. Ioannis baptiſterio ſepultũ. theſauris, quos Pontificatus tẽpore congeſſerat maximos, Coſmus Medices potitus eſt: qui illi gradus & poſteris ad ampliſſimas diuitias fuit, vrbisq; ſuæ principatũ. ſic vulgò perſuaſum. Ioanne in ordinem redacto, aucta Patrum lætitia eſt. Carolus enim Malateſta Gregorij Legatus cum ampliſſimis manda-

mandatis, ſe poſt quintũ diem eius nomine pontificatu exuit. Vnus Benedictus multiplicẽ Patribus inijciebat curam, ne eo prætermiſſo, veterum malorum orbis repeteretur, nouo Pontifice creato. Ad ea ergo conſilia, quæ paulò ante repudiata erant, auidiſſimè eſt recurſum: vt loco commodo deſignato, cum Aragonio, Benedictoq; Sigiſmundus Cæſar colloqueretur. neque deerat ſpes totius orbis terrarum conſenſum Benedictum ſecuturum. Nicæa, in ora Liguriæ ciuitas, colloquio eſt delecta: miſſique de ea re ad Regem & Pontificem honeſtiſſimi legati.

Colloquium Perpiniani habitum.
CAP. VII.

INTEREA Valentiæ Rex Aragonius Alfonſi maioris filij nuptias inſigni celebrabat apparatu. affuit Benedictus, atque ex vniuerſa gente principum virorum concurſus eſt ſanctus. ſponſam è Caſtella Sanctius Rogius deduxit: qui ipſo tempore Palentinum epiſcopatum Toletano mutauit, in Petri Lunæ defuncti locum, Rege Aragonio annitente cooptatus: vir domi, militiæque clarus, præcipua ingenij dexteritate, atque animi magnitudine. Nuptiæ confectæ pridie Idus Iunij. Villenæ principatus puellæ dos à patre deſignata, ducentis aureorum millibus mutatus eſt. cùm eſſet graue nouæ ditionis acceſſione, Aragonias opes in Caſtella confirmari. Rex Luſitanus numeroſa claſſe comparanda, ab altero anno diſtrictus erat, non ſine finitimorum ſuſpicione, vt nulla eſt Principibus fides inter ſe. Aragonium præſertim ſolicitabat, ne Vrgelitani patrocinium ſuſcipiens, quod fama ferebat, noui regni rationes importuna ambitione turbaret. longè alia mente erat Luſitanus. arma in Africam transferre cogitabat, confirmato regno, ſed & numeroſa prole fœlix: quippe ex vnis nuptijs, Eduardum, Petrum, Henricum, Ioannem, Ferdinandum, Iſabellam ſuſceperat, furto genitum Alfonſum Barceloſij Comitem. his propter anguſtiam ditionis, nouos in Africa principatus parare cogitabat. Triginta onerariæ erant, ſeptem & viginti triremes, biremes triginta, minora nauigia centum & viginti. In ipſo Belli apparatu Philippa Regina extincta eſt. Corpus in cœnobio, quod ad Aliubarrotam recens extructum erat, ſepulturæ mandatum. Cum ijs copijs traiectum in Africam. Septa vrbs freto adiacens, primo impetu capta ad vndecimũ Kalendas Septembris. Satis conſtat Corterealem primum in murum aſcendiſſe, Albergueriam porta irrupiſſe. ambo virtutis cauſſa præmijs donati, coroniſque: tum reliqui, prout cuiuſque meritum virtusque erat. Maurorum cædes facta. pars deſerto oppido, qua quemque metus agebat, diffugerunt. Africæ ſub iugum Hiſpanorum reuocandæ ab hoc principio ſpes animis concepta. & quod in alijs Hiſpanię prouincijs factum erat, computandi annos ratio per Eras Cæſaris, in Luſitania hoc ipſo anno antiquata eſt: commodiorque inducta à Chriſti ortu, principio numerandi facto: quod commercio aliarum gentium orbiſque Chriſtiani conſenſui datum eſt. Ad Pontifices redeamus. continenti valetudine impeditus Ferdinandus, Nicæam accedere nõ potuit. in affecto corpore, quamuis leuis cauſſa timebatur. quod proximum erat, Cæſar Perpinianum, agri Ruſcinonẽſis oppidum in extrema Hiſpania, accedit. ſtrenuum hominem dignumq; immortali laude, ob perpetuam in adiuuanda republica voluntatem. Benedictus & Ferdinandus, nempe ex vicinis locis priores venerunt. conſecutus eſt Imperator ad tertiumdecimũ Kalend. Octo-

Octobris, armatis equitibus quadringentis ſtipatus, vili tamen cultu, remotoq; & ipſe auro & argento, menſarum inſtrumento omni ex ſtanno vtens Venerunt à Regibus Galliæ, Caſtellæ, & Vaſconũ legati. In eius colloquij euentu ſalus publica vertebatur. ſumma omniũ expectatio erat. par cupiditati metus. Rex lecto affixus, tantis molitionibus impar, monere tamẽ hortari, obteſtarique Benedictum, vt pacem terris eccleſiæque redderet, memor publicæ ſalutis memor iuriſiurandi. Coactum Patrum concilium: quid amplius totius orbis ſpes irritas faceret? accedendum, aut abdicandum. clariſſima duorum æmulorũ exempla prouocare. quantulum vitæ ſupereſſet ad extremam ætatem perducto? Abire pontificatu cum gloria poterat, ſi libido dominandi ratione regeretur, tetra cupiditas cæteris affectibus flagrantior. & ille præiudicatum habebat, nihil pro ſano facere, niſi malo coactus: diem tantũ de die trahere, varijsque excuſationibus tergiuerſari. Cùm duo Principes vrgerent: neq; finem obſecrandi facerent, multa de iure cauſſæ ſuæ locutus, ſi quid ante controuerſiæ eſſet, capitis diminutione ſublatum ait: duobus æmulis in ordinem redactis, ſe vnum ſupereſſe totius eccleſiæ rectorẽ. neque deſerturum Dei viuentis eccleſiam, nauemque, ad cuius clauum gubernator ſedeat. Quo maior ætas, eo prouidendum magis, ne conſilij imbecillitate ſuperos offendat, nomini ſuo ignominiæ notam ſempiternam inurat. Die quodam ſeptem horis diſputationẽ continuauit, defatigatiſque audiendo omnibus ac pleriſq; abeuntibus dicere perſeuerauit, citra vllum defatigationis ſignum maior ſeptem & ſeptuaginta annis. Se verum eſſe Pontificem contẽdebat: aut ad ſe noui Pontificis electionem deuolutam, vnicum ab indubitato Pontifice Cardinalem creatum. tempus altercationibus ducebatur, Sigiſmundus Perpiniano iratus diſcedit: minabundusque vi facturum, quod recuſaret voluntate. Narbone tamen reſtitit, ſi Ferdinandi precibus, qui eam curam deſumpſerat, peruicax Benedicti animus flecteretur. nihil impetratum, quin citato ſe Peninſulam proripuit, oppidi firmitate, quod ad maris oram rupi impoſitum eſſe demonſtratum ante eſt, Pontificiam dignitatem tueri parans. Quod reliquũ erat: à Ferdinando, agitatum, de eius imperio abdicando. conſilij præcipuus auctor Vincentius Ferrerius, qui eius ante auctoritatem conſtanter erat ſecutus. Ad octauũ Idus Ianuarij, principio anni milleſimi quadringeſimi ſextidecimi, regium edictum in eam ſententiam promulgatum eſt. longa conſuetudine obtemperandi, religio paucorum animis infixa manebat: populus vacuus curis, ſine falſi, veriq; diſcrimine, regiæ ſe voluntati facilè audientem præbebat. Perculit ea res Benedicti animum. vnde officia omnia deberentur, inde initium præcipitandi extitiſſe: palamque Regi ingrato, regnum quod dederat, ablaturum, minabatur. ſed vanæ ſine viribus eæ voces erant. Eleonora Vaſconum Regina Pompelone per coſdem dies deceſſit, omnino tertio Nonas Martij. ſepulcrum ex alabaſtrite in templo eius vrbis maximo cum inſcriptione extat, defunctæ conſtitutum.

Obitus Ferdinandi Regis.

CAP. VIII.

FERDINANDI animum ardens cupido inceſſerat, in Caſtellam migrandi, natiui cœli mutatione, melius habiturum confidens, ſpeique, vt ſolent ægri, nimium indulgens. Cura vtrunq; regnum complectebatur: nouaque ex arcano ſuberat, Caſtellæ prouincias, vbi ſtudia vigebant, Benedicto ſubtrahendi. eo conſilio Barcinone, quò ſe Perpini-

obitus breui conſecutus, nonnihil con-
turbauit. Compluti ad nonum Kalend.
Nouembris ex diuturno morbo con-
ſumptus eſt. ſepulcrum marmoreum in
D. Petri templi maximi Toletani ſacel-
lo, quod eius impenſa extructum, ele-
ganti opere cernitur. In defuncti locũ
Ioannes Contrerius Toletanus Deca-
canus, patria Riacenſis cooptatus à col-
legio, Romam continuò abijt, vt ele-
ctionem Martino Pontifici probaret,
vti erat more ſuſceptum. biennium fer-
me eundo, redeundoque conſumptum.

Rex Maurus obijt.

CAP. XIII.

TOLETI, quo Rex Caſtellæ ſolu-
to procerum conuentu quam pri-
mum abijt reipublicæ forma immutata
ſt, perturbatæ antea, & partium diſſi-
lijs obnoxiæ. ſex Ædiles biennes creari
onſueuerant, ex plebe terni, totidem
x nobilitate. hi duobus prætoribus &
ctorũ duci coniuncti, quadam ſenatus
nagine res cõmunes gubernabant, ad-
iittebant. è Patricijs alij quicunq; in-
ereſſe vellent, cũ iure ſuffragij: quę ma-
na peruerſio erat, ſenatorib. partim in-
ertis, partim temporarijs. vtrunq; no-
o Regis edicto procuratum: ſancitũq;
: quod Burgenſibus datum erat ab Al-
nſo Regis tritauo, ſedecim ſenatores,
ıri è nobilitate atque populo numero
oleti eſſent, proprij dũ vita maneret.
ıod eorum maior pars decreuiſſet, id
s fasq; eſſet. in defunctorum locum
egis nominatione ſuccederent alij.
nde is magiſtratus venalis eſſe cœpit.
: plerunq; in contrarium vertuntur,
ıæ à ſano principio ſuſcepta erant.
aiori cauſſa aliquanto poſt Pompelo-
: regiminis ratio correcta eſt, in tres
ætores antea diuiſi, qui totidem vrbis
rtibus iura dabant: ſuburbio, ciui-
:i, atque illi vrbis regioni cui Nauar-
reriæ nomen erat, magna ſæpe partium
contentione, qualem in multiplici im-
perio fuiſſe fides eſt. annuus prætor iu-
ridicundo à Carolo Vaſconum Rege
conſtitutus eſt, adiunctis ſenatoribus
decem, commoda publica iuratis, vni-
uerſisque ciuibus reuocatis atque con-
fuſis in vnum reipublicę corpus. Ioanni
Comiti Fuxenſi, Gaſto filius ex vxore
natus eſt: cui deinde mirabili rerum hu-
manarum varietate ad regnum Vaſco-
nũ aditus eſt patefactus conſequẽtibus
annis Carolo extincto, quem in auiti
imperij ſpem ex Blanca Ioannes Arago-
nius ſuſceperat: miſeratque cum matre
ad Regem auum. Vianæ is Princeps cõ-
tinuò eſt renunciatus, multis alijs mu-
nicipijs adiunctis, ac nominatim Co-
rella, Peraltaque, nouo in Vaſconibus
exemplo, ex imitatione tamen finiti-
marum gentium, vt is principatus Re-
gum maioribus filijs legitimus eſſet ſan-
citum lege in perpetuum lata ad tertiũ-
decimum Kal. Februa. eius ſeculi anno
vigeſimo tertio quinto poſt mẽſe agen- 1423
te auo, in infantis verba à cunctis regni
ordinibus iuratum Oliti, vbi ſe Rex in-
graueſcente extremaq; adeò ætate mul-
tus tenere conſueuerat, locorum amœ-
nitate palatijque, quod extruxerat, ele-
gantia & magnificentia inuitatus. Rex
Caſtellæ identidem in minori etiam æ-
tate, à Luſitano fuerat per legatos de
fœdere, paceq; appellatus. diuturnis ca-
lamitatibus vtranq; gentem vexatam,
finem malis, aut modum eſſe debere.
nunc hactenus Luſitani poſtulatis da-
tum, vt induciæ nouem & viginti anno-
rum eſſent: cautumq; ne alterutri in al-
teros eo decurſo tẽpore arma ſumerent
niſi bello per feciales ante annum & di-
midium denunciato. Eæ induciæ voce
præconis Abulæ vbi Caſtellæ Rex erat,
promulgatæ magnam genti lætitiam
pepererunt. pro diuino munere ad o-
mnia tẽpla ſupplicationes habitæ. inter

proceres ludis, conuiuijs, comitateque certatum. ludicrum militare cõmiſſum. Ferdinandus Caſtrius Luſitani legatus, equo regio, & paludamento inſignis, dũ cæteros ad certamen prouocat, pleriſque experiri detrectantibus, à Roderico Mendoza, Ioannis Mendozæ filio, primo ictu ad terram proſtratus, magnum vitæ periculum adijt. afflicto Rex omnem humanitatem exhibuit: reſtitutumque, atque magnificè donatũ, remiſit in patriam. Inter Caſtellæ, & Aragoniæ Reges legationes repetitæ. Mendoza Almaſani regulus Neapoli Henrici Principis capti cauſſas explicarat: Catharinam eius cõiugem, Daualum Magiſtrum equitum, perfugas alios reddi poſtularat. noui de vtraque re legati ab Aragonio, ad Caſtellæ Regem miſſi. legationis princeps Dalmatius Tarraconenſis Præſul. Leges Aragoniæ excuſatæ, nefasq; eſſe ad eius gentis præſidium confugientibus patrocinium denegare: fidem publicam, qua confiſi venerant, violare contra ius gentium fore. Præterea explicatum, quo in ſtatu res Neapolitanæ eſſent. ſuſpiciones inter Reginam & filium multiplices exortas. vrbes & oppida in partes ſciſſa. ex ſummo conuerti fortunam Aragoniorum cœpiſſe. periculum eſſe, ne veniretur ad manus. Alfonſum Regina quærebatur, plus ſibi auctoritatis rebus gerendis arrogare, quàm pro cõceſſa poteſtate. dare præfecturas, mutare præſidia, milites in ipſius verba ſacramento adigere. leges, gentis inſtituta, moresq; immutare atque peruertere. Hæc illa in Alfonſo accuſabat, vario & mutabili ingenio fœmina: cui tædium præſentia fecerat, in timore benigna, poſt victoriam ingrata, vitio prauitatis humanæ. Alfonſus Reginæ imbecillitatem animi verebatur, & malè cautos amores non ferebat. eam procul ab vrbe Neapoli in Catalaunos ſubmouere cogitabat. eo conſilio claſſem in Hiſpania inſtrui mandauit. id non fefellit mulierem, ſeu per ſe ſuſpicacem: ſeu quia in domeſtico diſſidio occulti quicquam eſſe non poterat. Ex eo tempore parum ſancta ſocietas inter vtramque gẽtem eſſe. vtrinque querimonias iactari, vtroſque ſe inſidijs petitos accuſare, neutros falſo. Rex ſe in arce noua tenere, Regina ad portã Capuanam, loco, arcis inſtar firmiſſimæ, munito. Duæ factiones ex eo Neapoli exortæ, Aragoniorum & Andegauenſium, nomina genti inuidioſa noſtra etiam & parentum ætate. Simulat Rex valetudinem. Ioannes Caracciolus Seneſcalus maiori apud Reginã gratia, & auctoritate, quàm honeſtum eſſet ad inuiſendum accedens capitur. mox ad portam Capuanam aduolatur. portis clauſis ponteque ſublato, vitatum periculum, Alfonſusque repulſus eſt. ſagittis, & miſſilibus pugnatum, non abſque Regis periculo. ab ijs initijs ventum ad manus, diuiſaque ſtudijs ciuitate, in ipſis plateis acie dimicatũ eſt. melior initio fortuna partis Aragoniæ fuit vrbe in poteſtatem redacta, direptaque atq; incẽſa magna ex parte, arx vbi Regina erat circumſeſſa, ſupremoq; conatu impugnata, loci firmitate, præſidijq fide ſtetit. præſto tũ Reginæ affuit Sfortia è propinquo, vbi caſtra habebat, auxilio euocatus, tum Alfonſo è Sicili Bernardus Cabrera, è Catalaunis claſſis, in qua duæ & viginti roſtratæ naues, octo onerariæ erant. Ea claſſis a quartum Idus Iunias Neapolim appulſa Aragonias vires, quæ labare cœperant, confirmauit. denuò intra vrbem dimicatum. nouæ cædes, nouę direptiones factæ. Regina Auerſam deducta proſequebatur Sfortia cũ præſidio militari, ad quinque millia ciues ſua ſtudi profeſſi. captiuorum permutatio facta Caracciolusq; redditus libertati. Ventum ad extremum. Regina Alfonſi ad

optio

optionem, quaſi ingrati & audacis reſcindit Nolæ ad vndecimũ Kalend. Iulij. Ludouicum Andegauenſem tertium eo nomine, ſecundi filium, Roma euocatum, in eius locum ſubſtituit, ac Calabriæ Ducem renunciat: qui principatus regni deſtinatis hæredibus dari conſueuit. auctores conſilij, Sfortia Caracciolusque. paruis momentis magnæ inclinationes fiunt in omni reipublicæ parte, in bello ciuili maximæ, quod opinione hominum, famaq; gubernatur. fortuna Aragoniæ partis ex eo conuerſa, immutataque. Braccius quem Sfortiæ opponeret, ab Alphonſo accerſitur è Veſtinis vbi Aquilam obſidebat. venire ille recuſauit, ſeu diffidẽtia victoriæ, ſeu ſpe eius vrbis occupandæ, totiusq; vicini tractus. ergo Alphonſus neceſſariò in Hiſpaniã nauigare conſtituit, æger mora, impatiensque, ad noua belli ſubſidia colligẽda: tametſi alia ſpecies erat, Henrici fratris à vinculis eximendi. Petrus alter Alfonſi frater, rebus, bello, paceq; præfectus, ad quem ſumma imperij rediret. Iacobus Caldora, alijque ex vtraque gente Duces adiuncti. Caietæ priuatim Antonius Luna Prępoſitus, filius Artaldi Lunæ Calatabelotæ in Sicilia Comitis. Quo tempore Regi Caſtellæ Placentiæ, Talaueræ, atque Madriti agros, & oppida obeunti, filia altera ex vxore nata eſt, ad quartũ Idus Septembris, cui Eleonoræ nomen eſt inditum. Rex Maurus Iuzephus Granatæ deceſſit, anno Arabum octingenteſimo viceſimo ſexto. ſucceſſit Mahomad filius regno tertium ablato, & perpetuis calamitatibus, quàm alia re geſta nobilior futurus. Regis Caſtellæ amicitiam publicè coluit initio: Muleium Tunetanum Regem magnis officijs deuinxit. Prouidus barbarus aduerſus externam vim, ſi ab alterutra gente ingrueret, perfugium apud alteros parare ſatagebat. Præſidium, quod in ciuium beneuolentia firmiſſimum eſt, parare non potuit, læuus manu, vnde illi cognomen, læuus conſilio, ſiniſtra fortuna.

Henricus Aragonius liberatur.

CAP. XIIII.

PETRVS Luna, cui in Pontificum diſſidio, Benedicto tertiodecimo nomen fuit, Peninſulæ, vbi ſe tenebat loci munitione pontificium nomen retinens deceſſerat ad decimum Kalend. Iunias ipſo Pentecoſtis feſto die, ætate grauis, atque adeò nonagenarius. quod miraculi inſtar fuit, in tanta rerum varietate, tantisque procellis, tandiu produxiſſe vitam. corpus in eius arcis templo compoſitũ funere translatitio. Ludouicus Panſanus ciuis Hiſpalenſis, atque è familia Alfonſi Carrillij Cardinalis ſancti Euſtachij, pro certo affirmat in proprio commentario, Benedictum veneno fuiſſe peremptũ, infectis nebulis dulciarijs, quibus in ſecundis menſis libenter veſcebatur, à Thoma monacho, quo is multum & familiariter vtebatur. de confeſſo, atque conuicto ſumptum ſupplicium, corpore in quatuor cõcerpto partes. Conſilij auctorem Cardinalem Piſanum ad capiendum Benedictũ in Aragoniam legatum, Dertuſa vbi ſe tenebat operi intentus, aufugiſſe metu Roderici, Aluarique, patrui Benedicti indignam cædem vlciſci parantium, Legati haud dubium capite: niſi celeriter Hiſpaniæ finibus diſceſſiſſet, re ex ſententia patrata, neq; diſſidio tamen compoſito. Nam duorum, qui ſupererant, Cardinalium nominatione Egidius Munotius Barcinonenſis Canonicus, in defuncti locum ſuffectus eſt. Vile erat ac nihil, quod ad eas ſordes abijciebatur: & ipſum nutantẽ, atq; ad aduerſus conſenſum orbis terrarum oblatum honorẽ, ſuſcipere recuſantem, Alfonſus Aragonius Rex confirmaſſe fertur, in eundiq; Pontificatus auctorẽ extitiſſe, Clementis VIII. nomine nimirum Mar-

tino Pontifici ægrè facere cupiebat, ad Andegauenſes propenſo, ab Aragonijs rebus auerſo: qui Ludouicum Andegauenſem antea Regem Neapolitanum, Romanæq; eccleſiæ beneficiariũ nuncuparat: & nuper abdicatam à Ioanna Regina Alfonſi adoptionem probaſſe videbatur, viresq; contra illum, & conſilia participaſſe. Ex decreto concilij Conſtantienſis conuentus Papiæ Epiſcoporum haberi cœptus Senas Hetruriæ nobilem ciuitatem, propter vim peſtis graſſantem tranſlatus. eò vndique Epiſcopi & oratores miſſi. ſuos etiam miſit Alfonſus: mandauitque, vti Benedicti cauſſam diligenter agerent: ereptique per iniuriam pontificatus, litem intenderent. abſterruit ea mentio Martinum: ſtudiaque reſtinxit in Andegauenſes concitata. feſtinanterque ſoluto conuentu, atque in tempus aliud reiecto, Epiſcopos, & oratores diſcedere iuſſit, veritus ne renaſcente diſſidio, nouis difficultatib. orbis Chriſtianus implicaretur. Interfuit conuentui Ioannes Contrerius Toletanus, Primatis nomine Archiepiſcoporum primus Martini Pontificis conceſſu, vti gemina eius diplomata indicio ſunt: quorum exempla adſcribimus, inter Toletani tẽpli ſchedas forte ab amico reperta. Cum Patriarchæ & Primates vnum ſint, & ſolùm nomine differant, dignum cenſemus & debitum vt eiſdem honoribus etiam potiantur. Hinc eſt quod nos de venerabilium fratrũ noſtrorum S.R.E. Cardinalium conſilio, cuiusuis ambiguitatis ſuper hoc ortæ, vel orituræ dubium tollere volentes auctoritate apoſtolica tenore præſentium declaramus, venerabilem fratrem noſtrũ Ioannem Archiepiſcopum Toletanum, qui Hiſpaniarum Primas eſt, eiusq; ſucceſſores Archiepiſcopos Toletanos, in Capella noſtra, concilijs generalibus, ſeſſionibus, conſiſtorijs, & locis alijs quibuſlibet tam publicis, quàm priuatis, quoſcunq; ſedis Apoſtolicæ notarios & alios Archiepiſcopos non Primates, etiamſi ætate & promotione priores fuerint, præcedere debere, quemadmodum venerabiles fratres noſtri Patriarchæ illos hactenus præceſſerũt & præcedunt. volentes & eadem auctoritate ſtatuentes, vt idem Ioannes Archiepiſcopus & ſucceſſores ſui, ac quicunq; alij primates, Notarijs, & alijs Archiepiſcopis nõ Primatibus, prædictis in Capella, concilijs, ſeſſionibus, conſiſtorijs & locis huiuſmodi de cætero perpetuis futuris tẽporibus ad inſtar Patriarcharum prædictorum prçponantur & præferantur ætate & primæuis ꝓmotionibus Archiepiſcoporum non Primatum huiuſmodi, cæterisq; contrarijs non obſtantibus quibuſcunque. Hoc primi diplomatis exemplũ eſt. alterius ſubijcimus. Quanquam venerabiles fratres noſtri Archiepiſcopi & Prælati in generali concilio conſtituti, pro ſtatu proſpero vniuerſalis eccleſię atque noſtro & conſeruatione libertatis eccleſiaſticæ, curis, vigilijs laborare, & diligenter intendere teneantur: tu tamen quem Hiſpaniarum Primatem eſſe tenemus & aſſerimus: & propterea quemadmodum iam pridem in noſtra curia experientia docuit: dilectis filijs noſtris & Apoſtolicæ ſedis notarijs, qui prælatis alijs præferũtur, præferebaris: ſicut in concilio eiusque ſeſſionibus & alijs locis publicis præferaris: eò debes feruentius animari & vigilantius intendere ad omnia concernentia ſtatum catholicæ Eccleſiæ atque noſtrum: quò propter huiuſmodi primatiam excellentiori titulo dignitatis fore dignoſceris inſignitus. Quocirca fraternitatem tuam, quam fide feruentem & in bene gerendis rebus dicti concilij circumſpectam eſſe nõ dubitamus, requirimus & hortamur: vt cùm Hiſpaniarum Primas exiſtas, ſicut pruden-

ter agis

„ ter agis iuxta datam tibi à Domino ſa-
„ pientiam, illa omnia in eodem concilio
„ circumſpicias, conſulas & prouideas:
„ quæ pro fœlice ſtatu Romanæ eccleſiæ
„ honoreque noſtro & Apoſtolicæ ſedis
„ tibi neceſſaria, vel vtilia videbuntur: &
„ quæ ad laudem Dei & pacem Chriſti fi-
„ delium noueris pertinere. Datum Ro-
„ mæ apud ſanctum Petrum Nonis Ia-
„ nuarij pontificatus noſtri anno ſepti-
„ mo. Hæc paulò poſt. Nunc Alphonſus
in conſilio perſtans in Hiſpaniam naui-
gandi, conſcenſa claſſe, in qua triremes
decem & octo erant, onerariæ duode-
cim, Neapoli ſoluit Octobri menſe di-
midiato. Iniquum anni tempus erat. Ita-
que coortis tempeſtatibus diſiectæ in
varia loca naues, correcto tandem cur-
ſu, Maſſiliam tenuerunt, vrbem in ora
Phocæenſis Prouinciæ nobilem, cele-
brem portu, & Andegauenſium impe-
rio parentem ea tempeſtate. ruptis ca-
tenis penetratum in portum eſt. pu-
gnatum acriter mari, terraque ad mul-
tam diem. noctis ſuperuentu Cardonæ
Comes Folchius abſtinendum certa-
mine iudicabat. certa pericula eſſe, i-
gnotas vrbis plateas, intus hoſtes, &
cuncta inſidijs opportuna: ne ſi pateant
quidem portæ, niſi exploratò, niſi lu-
ce intrandum negare. Contrà Ioannes
Corbera inſtandum perculſis diſputa-
bat: neque dandum ſpatium, quo vi-
res, animoſque colligerent. Hæc pla-
cuit Regi ſententia. certamen inſtaura-
tum. magno impetu in vrbem irrum-
pitur. multum audaciæ per tenebras ir-
rumpentibus fuit: magna rapiendi ſce-
lerumque licentia. Illud religioſè: fœ-
minæ incolumes conſeruatæ, quæ ad
Diuorum templa confugerant: ac ne
res quidem quas detulerant ablatæ. v-
trunque Regis edicto. Vrbe relicta,
prædaque in naues impoſita, fine anni
diſceſſum. D. Ludouici Epiſcopi Tolo-
ſani Carolo ſecundo Rege Neapolita-
no geniti oſſa Valentiam in Edetanis
delata: quo ſe Rex confecta nauigatio-
ne retulit, alijs vitatis ciuitatibus: quo
vicinior Caſtellæ, de Henrici fratris li-
beratione ageret. Cognito eius aduentu
Caſtellæ Rex legatos mittit, principio
anni milleſimi quadringenteſimi vige- 1424
ſimi quarti, qui redditum patriæ, par-
taſque victorias gratularentur. deinde
reſtitui perfugas atque ad iudicium de-
di, de quo tamdiu fuerat contentio, no-
uo conatu poſtularent. hi legati Valen-
tiæ auditi ad tertium Nonas Aprilis.
Quo tempore res Aragoniæ Neapoli
quidem vehementer inclinauerant: ac
penitus oppreſſæ erant, Sfortia quam-
uis tanti nominis Duce, dum Aquilæ
obſidionem diſſipare cōtendit, à Brac-
cio circumſeſſæ Aterni fluminis hiber-
nis imbribus inflati, in tranſitu extin-
cto ipſis Ianuarij Nonis. Tenue id leua-
men erat. Franciſcus Sfortia idonea iam
ætate paternas partes impleuit. Acceſſe-
re externæ vires. Martinus Romanus
Pontifex atque Philippus Mediol. Dux
Pontificis opera partibus cōciliatus. ab
eo Genuæ idonea claſſis inſtructa, miſ-
ſaq; Duce Guidone Taurello. affuere
copiæ terreſtres. Caieta momento tem-
poris capta, miſſo per conditiones Ara-
gonio præſidio. vis admota Neapolim.
venientib. Iacobus Caldora vrbis præ-
ſidio Præfectus, cum ijs conſilio com-
municato, pactuſq; ſtipēdium, quod ab
Aragonijs debebatur, vltro portas ape-
ruit. inſidias vitæ ſuæ à Petro Principe
comparatas facto prætēdebat: cùm pro
ingenio, infidus eſſet, mobili animo, a-
uidus rerum nouarum. Pridie Idus A-
prilis amiſſa Neapolis, duabus tantùm
arcibus retentis, Noua atque ea, cui ab
Ouo nomen eſt mari circumfuſæ, exi-
guæ quidem anguſtæque ſpatijs, firmiſ-
ſimæ tamen. Neapoli capta, cætera vi-
ctori prona erant. vrbes & oppida cer-
tatim deditionē facere. Id ægrè Arago-

nium Regem habuit, importunis Caſtellæ Regis actionibus, grauiſſimā plagam acceptam. flagrabat vindictæ cupiditate: ſed omnia tamen tentare conſtituit, priuſquam bellū attingeret. rurſus Dalmatius Præſul legatus Ocaniæ dato ſenatu ſui Regis mandata coram Caſtellæ Rege explicuit. Debere eum æquitate poſtulati tandem, ſin minus Henrici propinquitate, fraternisq; precibus moueri. Si quid peccatum erat, ſatis pœnarum diuturnis vinculis datum. Sibi præiudicatum eſſe, niſi fratre liberato, cauſſam non deferere. Tibi, inquit Rex, maxime conſiderandum, ne priuatis tuorū cupiditatibus indulgendo, vtramq; gentem nouis obijcias calamitatibus, ſi ventum erit ad manus. Erant in Caſtellæ regia plerique gratia, auaritia, timoreq; deprauati: ne Henrico liberato, ſuſcepti eo capiendo conſilij pœnas luerent, bonaque exulum eriperentur, contactu alienæ ditionis contaminati. horū ſtudijs fauebant alij. ante omnes Aluarus Luna nimia gratia potentiaq; ferox, ſatis magnum fructum ratus, ſi præſentibus frueretur, neq; lōgius conſpectum intendens. his impedientibus nihil effectū: ac ne impetratum quidem, vt inter ſe Reges colloquerentur. Dimiſſis Aragonijs legatis, Caſtellæ Rex Burgos abijt: quo tēpore Auguſti die decimo, Catharina eius filia Madrigale extincta in Vaccæis eſt Corpus Olgis ſepultum. is mœror breui noua lætitia & maxima mutatus eſt. Valliſoleti Henricus infans ex Regina natus eſt, ipſis Ianuarij Nonis, inchoante eius
1425 ſeculi anno vigeſimo quinto. infanti de ſacro fonte ſuſceptores à patre Rege adhibiti, Henricus maris Præfectus, Aluarus Luna, Dieghus Sandoualius Antelatus Caſtellæ cum vxoribus. Menſe Aprili in infantis verba cuncti ordines ſacramento adacti, poſt patrem Regem futurum. Aragonius Cæſarauguſtæ bellum omni conatu comparare: militum, equorum, armorum apparatu prouinciæ ſtrepere. de eo bello defendendo Valliſoleti deliberatio ſuſcepta eſt. variæ dictæ ſententiæ. pars continuò decernebat bellum, procaci ore, in ipſo conflictu ignaui. alij cautiores omni ratione tempeſtatem eam auertendam iudicabant: ac niſi neceſſariò ad manus venire recuſabant. Regis ſententia anceps erat, neque quid optimum factu foret, ſatis prouidebat animo. Carolus Rex Vaſconum de eius controuerſiæ euentu ſolicitus, in quo ſalus publica vertebatur, legatis ad Caſtellæ Regem Petro Peralta regiæ Procuratore, & Falce, qui erat ipſi à commentarijs ad contētionem pacandam, ſuam operam pollicetur. Magna legatorum diligentia rem propemodum confectam, litteræ ab Aragonio allatæ diſturbarunt, Ioannem fratrem ad ſe euocantis imperio, quaſi de rebus magnis deliberaturi. diſcedit ille inuitus (ſic videri voluit) impetrataque abs Rege Caſtellæ venia, dataque poteſtate de tota controuerſia, quæ inter patrueles Reges erat, paciſcendi, in Aragoniam abijt. Erant ad Turiaſonem Aragonij Regis caſtra in Caſtellæ fines irrumpere parantis, niſi ſatisfactum eſſet, vſqueadeo in vindictam præcipitis, vt præ eo res Neapolitanas negligere videretur, vbi nouam plagam acceptam nuper eſſe nunciabatur, Braccio ad Aquilam prælio inſigni victo cæſoque ad octauum Kalend. Iunias, Duce in paucis ea ætate nobili. Confidentia animi, hoſtiumque contemptus exitium attulit. ad Aquilam, quam vrbem Braccius obſidebat, ancipiti pugna dimicatum eſt, ductore pontificij exercitus Iacobo Caldora. Carrillij Cardinalis propinqui duo Ioannes, Sanctiusq; victoriæ præcipuam laudem tulerunt, præſtanti virtutum indole iuuenes. Picenum etiam copijs ponti-

pontificijs præfecti, à Braccio ante occupatum, mox eripuerunt. Interfecti Braccij corpus Romam delatum, quoniam à piorum numero exemptus erat, ad D. Laurentij pro foribus in loco profano ſepultum eſt. Inde Eugenio quarto Romano Pontifice Peruſiam translatum, in nobiliſſimo ſepulcro ritè condidit Nicolaus Fortebrachius: qui Roma capta eum honorem auunculi defuncti manibus habendũ curauit. Florentiæ in Hetruria Petrus Frias Hiſpaniæ Cardinalis deceſſit. corpus in Hiſpaniam relatum, Burgis in templo maximo tumuli honorem habet. ex obſcuro genere tenuique fortuna, conſpicua forma, induſtria, atque dexteritas, Regum gratia Henrici Ioannisq; ad ampliſſimos honores euexit. mediocris ſtatura fuit: turpis vita auaritiæ ſordibus atq; libidine. accidit vt Burgis cum Segobienſi Epiſcopo Ioanne Tordeſilla rixaretur. eum Cardinalis è familia quidam fuſte eodem die dolauit. atrocis facinoris inuidia penes herum ſtetit, quamuis inſcium: vti is poſtmodum eſt confeſſus, qui tetri facinoris patrator fuit. ſed expoſtulantibus tamen proceribus ſuperbiam hominis immodici & priſtinæ ſortis obliti edomandam, in Italiam Cardinalis abſcedere fuit compulſus. Pecunia cuius vim magnam ſtruxerat, abs Rege occupata. quæ præcipua cauſſa extitit exilij maturandi. ſic pereunt malè, perduntque theſauri prauis ſtudijs quæſiti. viris ſacratis nullum certius quàm in pietate præſidium. an in exilio in quo vitæ reliquum exegit mutarit, nil compertum habebamus. Huius opus eſt Spegiæ monaſterium D. Hieronymi ordini conſtitutum, magna iam incrementa in Hiſpania ſumenti. Ioannes Aragonius Turiaſone à Rege fratre benigne atq; ſplendidè acceptus eſt. eo auctore dum de conditionibus diſceptatur, & plenior à Caſtellæ Rege, atque proceribus decernendi poteſtas demandatur, flexo itinere in Vaſconũ fines ſine maleficio penetratum: & ad Miraculum oppidum Aragonia caſtra poſita ſunt æſtate iam exacta. Carolus Rex Vaſconũ cognomẽto nobilis Oliti extinctus eſt, repentina vi morbi deficiente anima, ſabbatho, ſexto Idus Septembris, qui dies Virginis matris natali ſacer eſt. Corpus Pompelone in templum maximum illatum. iuſta exequiarum regio apparatu facta. Morienti patri Blanca eius accitu affuit, haud multo antea filiam ſibi cognominem enixa. ea continuò ad virum ſucceſſionis inſigne, vexillum regium miſit. quo prælato in caſtris, Rex Vaſconum proclamatus eſt, feſtinatò vt quidam diſputabãt: quod facere Põpelone debuiſſet, regni prius iura & immunitates iurare. ſed nimirum Regũ voluntas pro iure ſępe eſt: proceribus diſſimulantibus, multitudo curis vacua, & ſine falſi, verique diſcrimine adulationibus certat palam, neque vltra verba quamuis offenſa progreditur. defuncti Regis manibus in caſtris eſt parentatum. Ad Regum controuerſiam conuerſis animis, reque diu & multum deliberata in ampliſſimo procerum è tribus gentibus conuentu ſententia pronunciata eſt: cuius hæc ſumma fuit. Henricum Principem vinculis continuò eximendum. Honores atque ditionem omnem reſtituendam videri: adijciendos etiã decurſi temporis reditus, qui penes ſequeſtrum erant. tantundem de Petro Manrico exule mandatum Regi Caſtellæ & proceribus grauis ea ſententia viſa eſt. & nimirum natura cogebat, vt ſe Ioannes fratribus æquiorem præberet, neque ineundæ concordiæ vlla ſpes erat niſi liberato Henrico quæ res Caſtellæ Regem & proceres mouit, vt ſententiæ morem gererent. Henrici liberati nuncius intra diem & dimidium ad fratres perlatus

eſt,

eſt, vt conuenerat, fumo è turribus, atq; ſpeculis, quarum erat magnus numerus ſignificatione facta. Ergo Aragoniæ copiæ Turiaſonem reductæ, mox dimiſſæ in hiberna ſunt menſe Nouẽbri. Ioannes Aragonius Agredam eſt progreſſus, vt fratri obuius complexum ferret: atque ad Aragonium Regẽ Turiaſonem deduceret. nullus dies tribus fratribus iucundior illuxit, non modo Henrici libertate lætantibus, ſed etiam Caſtellæ proceribus terrore perdomitis: quod pulcherrimum victoriæ genus eſt. Valentiæ per idem tempus Alfonſo Iuniore Gandiæ Duce ſine liberis defuncto ad tertium Kalend. Decembris, Ripagorſę principatus Ioanni Aragonio Regi Vaſconum datus eſt. id præmium nauatæ operæ fuit, promiſſum antea, nunc præſtitum. A Ioanne Guſmanio Nieblę Comite vxor Violantes Martini Regis Siculi filia, poſt diuturna diſſidia repudiata eſt, magno dolore Friderici Lunæ Comitis, ſororem regio ſanguine prognatã, nulla ſua culpa væſanos tantùm ob mariti amores ludibrio haberi non ferentis. inde ſimultates graues exortæ ſunt inter vtramque familiam. Caſtellæ proceres quoſcunque Fridericus tentando opportunos inuenit, in partes attraxit.

Aluarus Luna è curia ablegatur.

CAP. XV.

HENRICO Principe liberato, res Caſtellæ amplius exacerbatæ ſunt, tricipiti antea ambitione conuulſæ Aluari Lunæ, Ioannis, Henricique Aragoniorum fratrum. hos proceres alij ſequebantur, vt quemque ſpes variæ, aut beneficiorum memoria incitabat. nunc Aragonijs fratribus inter ſe conciliatis è tribus factionibus geminæ factæ, reipublicæ nihilominus exitiales. Maxima procerum pars in perniciem Aluari cõſpirauit, quem in aula cum paucis, ijsque nouis hominibus, atque eius beneficio obligatis ſuperbè & auarè dominari dolebant. nulla militari laude, nullis virtutibus, vna ingenij dexteritate, & aſſimulatis ad tempus officijs ad eum gratiæ & potentiæ gradum euectum querebantur ſcilicet, ſolumque alieno nomine regnare: recentem eius fœlicitatem ægris oculis aſpicientes, & fortunæ modum in homine alioqui humili & obſcuro requirentes maximè. ipſe fauore Principis ferox, cui à puero in omnia iura familiaritatis aſſueuerat, venturique ſecurus cæteros omnes præ ſe viles exiſtimare: nimiumque præſenti potentia fidere. vt Reginam de turpi amore appellaſſe, rumor eſſet, & magni viri affirmarent. verò an falsò, compertum ne tum quidem fuit: & multa ex inuidia crimina afficta, creditaque putamus fuiſſe. Eius conſpirationis ſemina Turiaſone, quo Aragonios fratres conueniſſe dictum eſt, iacta, vertente proximo ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo vigeſimo ſexto ad maturitatem peruenerunt. Cuius principio Caſtellæ Rex Segobiæ Chriſti Dei natalem diem celebrauit: Vaſconum Rex Medinæ Campeſtris cum matre, paulò antè Rege Caſtellæ ad Roam municipium conuento. Henricus Ocaniam abierat, ſublata facultate curiam accedenti; attingendive aliquam Reipublicæ partem. Valentiæ Rex Aragonius ſe tenuit: vbi Conſtantia Dauali Magiſtri equitum filia Ludouico Maſæ nobili in primis iuueni, & copioſo pacta eſt. dos magna ex parte abs Rege dicta. Ea enim fuit animi magnitudo, vt non modò ſenis & profugi patris vnam ob iniquitatem fortunæ euerſi egeſtatem ſubleuarit: ſed filium etiam Enecum Daualum, atque ex Bertrando filio nepotem Enecum Gueuaram amplis opibus donarit, rerum potitus Neapoli. Aragoniæ Regina vidua cum

cum filia Eleonora filij Regis Aragonij hortatu Valentiam abijt: breuique ſe-ſe Medinam Campeſtrem retulit, ne diuturna abſentia ægrè faceret Caſtellæ Regi. Quo annuente Vrgeliæ Comes Caſtro Taraffio, quo Moræ ex arce translatus fuerat, Setabim migrauit hac tempeſtate. id Aragonijs rationibus propter impendentes Caſtellæ motus commodius fore prouidebatur. vnus diuturnæ calamitatis & vitæ terminus fuit. Tauri Caſtellæ conuentus agitati ſunt. De reſtringendis aulæ ſumptibus diſputatum: cui pares amplitudini regni opes non ſufficerent. Cohors prætoria in qua mille equites inerant, ad centum redacta. Aluarus ei cohorti præfectus. nouæ auctoritati inuidia par. Fuere ij conuentus inſignes duobus claris funeribus, Ioannis Mendozæ, in cuius locum Rodericus filius regiæ Magiſter eſt factus. Ioannes minor filius Viſcaiæ Præſtamerus. Henricus etiam maris Præfectus deceſſit regio ſanguine & ſuis virtutibus clarus. maris præfectura Friderico defuncti filio data eſt abs Rege. Caſtellæ proceres inter ſe conſilia atque dolores communicant, per litteras & nuncios, quo tectior res eſſet. Magiſtri militares, Calatrauæ Ludouicus Guſmanius, Alcantaræ Ioannes Sotomaior, Velaſcus regio cubiculo præfectus, Rex Vaſconum, Henricus frater, alij, fœdus inter ſe ſanctiſſimo iureiurando, atque omnibus execrationibus ſanciunt eoſdem amicos inimicosque habituros: Regisque auctoritate incolumi daturos operam, ne quid detrimenti reſpublica caperet, peſſimis quorundam conſilijs, atque actionibus perturbata. Id fœdus menſe Nouembri auſpicante Orcillæ in Medinæ Campeſtris agro eſt ictum, totius actionis miniſtro Petro Manrico: quem inquieto & ardenti hominem ingenio fuiſſe, eius ætatis monimenta docent. Rei perficiendæ opportunitas quærebatur. Tauro Zamoram Caſtellæ Rex abijt, principio anni milleſimi quadringenteſimi vigeſimi ſeptimi. 1427 Henricus Aragonius impetrata prius, deinde denegata curiam accedendi facultate, Ocania in Vlteriorem Caſtellam mouet ſplendido comitatu ſtipatus, & cum armis ad omnem caſum paratus. Rex Septimancas ſeſe retulerat. Aragonij fratres, coniurati proceres Valliſoleti ſe tenent. Principes ſtudijs diuiſi, quiq; ſeparati ab alijs ſuos agitare conuentus. pauci quibus otium republica carius erat, mediam perſonã gerere: alienæ controuerſiæ ſpectatores malle quàm participes eſſe. inter diſcordes Regi parum auctoritatis erat præter inſitam ignauiam, quaſi veneficijs vix animi compoti. Offertur à coniuratis libellus aulæ vitia, & Aluari criminationes continens. rationem aliquam inueſtigandã videri publicę calamitatis procurandæ. Re deliberata dati iudices in cauſſa ferme è coniuratis, maris Præfectus, Calatrauæ Magiſter, Petrus Manricus, Ferdinandus Roboreus obſcurus quidem homo, pecunioſus tamen & fiſci rationibus, ærarioque regio præfectus. His cognoſcendi facultas conceſſa eſt, de criminibus quæ Aluaro obijciebantur. ſi ſententijs variarent, Benedictini cœnobij Præfectus adiũctus. quod maior pars decerneret, id fixum ratumque fore. conſilio illi cõmunicato pronunciant primùm videri, relicto Aluaro, Regi concedendum Cigales: faciendamq; poteſtatem Aragonijs fratribus ipſum conueniendi. deinde adijciunt. Aluarum è curia ſubmouendum. annuum & ſemeſtre exilium fore. Proh dedecus atque ignominiam Regis dixerim, an prouinciæ, an ætatis. Ereptum Principi, quod eſt in principatu beatiſſimum, nihil cogi. imperatum à ſubditis, Regem obtemperaſſe. Cigales Rex

abijt : coniurati , ſalutatum acceſſere. Henricus aliquãdiu in genua procumbens , lacrymas etiam pœnitentiæ indices profudit, adeo humanis ingenijs parata ſimulatio eſt. Aluarus Ayllonem ſuæ ditionis oppidum abijt, magna nobilitate proſequente, honori & præſidio datum officium. in his Garſias Toletus Oropeſiæ , Mendozius Almaſani regulus , vterque Aluari ære obſtricti, à quo accipiebant annua ſalaria. Excepit procerum contentio ad Regis familiaritatẽ nitentium varijs artibus : apud quem tantum gratia poſſet, vt ſe, & ſua alieno arbitrio manciparet. Ferdinãdus Roboreus cęteros auctoritate anteibat, ante proximus Aluaro, & nunc ſublato æmulo validior : prorſus vt ſimulata valetudine ſæpe ad eum Rex & proceres in conſilium ventitarent. quod nouo & ignobili homini inuidioſum erat : vt ſæpe in contrarium vertitur aulæ fauor, niſi modum adhibeas. Cœperat Rex iratus eſſe Ferdinando, quod feſtinatione præcipite in eum à quo magnis beneficijs eſſet obſtrictus, ſententiam exilij in Aluarum protuliſſet. Vbi exacerbatum Regem, & poſſe Ferdinandum euerti ſatis patuit, ijs qui occaſionem rei maturandæ acriter ſpeculabantur, à Rege Vaſconum de multis criminibus coram Caſtellæ Rege poſtulatus eſt. factioſum hominem eſſe : perfida cum proceribus cum externis conſilia agitaſſe : ſermonis etiam accuſauit frequenter aduerſus maieſtatem habiti. Re deliberata, in vincula duci iuſſus, Segobiæque ſeruari. Vzedæ in cuſtodia obijt, haud leui exemplo nihil incertius aura aulica eſſe, quæ leui momento in diuerſa circumagitur. Granatæ Rex ciuium coniuratione hoc anno, regno, & patria pulſus in Africam ad Tunetani Regis præſidium nauigauit, ꝓfugus, egenusque. Mahomad cognomẽto Paruus in eius locum ſubrogatus, in diuerſæ factionis homines graſſari cœpit : morte, exilio, bonorum ſpoliatione mulctare, quæ effunderet in alios. Ac nominatim Iuzephus ex Abenſarraxia familia inter Mauros nobiliſſima. Prætor vrbanus antea iuridicundo creatus, rebus deſperatis Murciam abijt ſe tuendi conſilio, armaque Caſtellæ in nouum Regẽ, priuſquam ſe cõfirmaret, concitandi. Eodem tempore Hieronymiani monachi in duas factiones ſciſſi ſunt, vti eſt antea demonſtratum. Lupus Olmedius Martini Romani Pontificis gratia pollens, cum quo Lutetiæ ſtudiorum tempore eodem cõtubernio vſus erat, diſſidij auctor extitit, nouæ ſectæ capite Diui Iſidori nomine monaſterio ad Hiſpalim conſtituto. vnde vniuerſæ familiæ appellatio facta eſt. Noſtra ætate reſarcita cõcordia, ij monachi veteribus Hieronymianis vnde prodierant contributi ſunt, cura Philippi ſecundi Regis Hiſpaniæ. verũ ad Caſtellæ motus reuocetur oratio.

Aluarus Luna in aulam reuocatur.

CAP. XVI.

ÆTERNA conſtitutione nexuq; cauſſarum latentium (quod fatũ vocant) quemque hominem ſuum curſum peragere, neque eſſe aliquid in noſtris conſilijs, ad euitandum quod eſt immutabili lege deſtinatum, Stoici perſuadere conati ſunt, genus alioqui philoſophorum cum primis ſeuerum & graue. Stultè, inquis, & inaniter. quis id neget ? an maior eſſe furor poſſit, quam homini, per quod homo eſt, conſiliorum ſuorum & vitæ arbitrium detrahere? Sed cauſſam tamen extitiſſe aliquam fateri neceſſe eſt, quæ Regem Caſtellæ, & Aluarum Lunam ita conſtrinxit, ac conglutinauit animis, ita deuinxit voluntates, vt diuelli vix poſſent : quamuis publica ex ea re inuidia flagra-

flagrarent ambo, maiori Aluarus. vt Seianos, Patrobios, Polycletos, Aſiaticos Romanorum Principum libertos, vetera odiorum nomina ſuperaret. quî factũ vt neq; Rex infamia moueretur, quæ ex ea familiaritate orta erat: neq; Aluarus exitium prouideret, ad quod magnis itineribus feſtinabat? nempe moderata durant, violenta in præceps ruunt: quoque magis humanus fauor extulit, hoc ſe magis deprimere homines debent, variosq; caſus metuere, memores humanæ incõſtantiæ. Nimirũ eſt in aſtris poteſtas aliqua, conditioneq; naſcendi: inde Principũ inclinationes, offenſionesq; ortum plerumq; habent. aut perſtringit mentem diuinæ vindictæ gladius, cùm aciem ſuam retundi nõ vult. vti in præſenti accidit. Nullus Regi dies iucũdus illuxit. nunquam niſi triſti vultu, lugubri animo viſus eſt, ex quo ab eo Aluarus fuerat diſtractus. de eo loqui per diem, de eo cogitare noctibus: mentisque oculis abſentis ſpeciem identidem repræſentari. Quod neceſſe erat, prouidentes ij qui in aula Regis erant, Aluarum propediem reuocandum, maiorique in gratia futurum ſuſpicantes, quaſi inimicis, fortunaq; ſuperatis, maiori conatu ad eius amicitiam niti. Ipſe etiam Vaſconum Rex Henrico inuidens fratri, quem in magna apud Caſtellæ Regem gratia eſſe, & priorem auctoritatis locum obtinere dolebat, Aluaro fauere cœpit: eiusque reuocandi conſilia agitare. & opportuna occaſio ſeſe dabat, Roderico Daualo extincto ad octauum Idus Ianuarias, anno milleſimo quadringenteſimo vigeſimo octauo Valentiæ vbi Aragonius Rex erat. Prole Daualus quam aulæ gratia felicior fuit, ex tribus coniugijs ſeptem filios, duas filias genuit: vnde Potentiæ & Bouini Comitibus, Vaſti & Piſcariæ Marchionibus in Italia, multis in Hiſpania familijs ſtemmata texũtur. Corpus Valentia, vbi temporario tumulo conditũ eſt, Toletum in D. Auguſtini annis cõſequentibus migrauit. Aſtrologorum prædictionibus credulas aures præbere ſolitus (nam erat cum multis ea ſuperſtitione non intactus) caſum præuidere non potuit. is nondum ſpem poſuerat priſtini honoris recuperandi: & magna in eam rem contentio ab Henrico Aragonio adhiberi cœpta erat. ſed amicis deſerentibus factum non eſt. vt ferè miſeros ſtudia hominum deſtituunt. Vnus Aluarus Nunnius Ferrerius Cordubenſis ciuis eximia atque perpetua Daualũ fide coluit, familiæ ante magiſter & deinde in vincula traditus, quaſi obiecti criminis particeps, non prius quieuit, quàm mendacij auctore Ioanne Garſia de crimine falſi conuicto, ſupplicijsque ſubiecto. Ad heri etiam egeſtatem ſubleuandam, bonis, quæ eius dono acceperat ampla, diuenditis, octo florenorum millia, textrinæ lignis excauatis, quo res occultior eſſet, atque aſino impoſitis, filio pedibus ſequente, in diſſimulato habitu ſubſidio miſit. egregiam viri fidem, atq; maiori copia laudeque celebrandam. Sublato æmulo Aluari potentia confirmabatur. Caſtellæ Rex Segobiæ diſſoluendis procerum inter ſe fœderibus operam dabat. edictoq; ſanxit: vti inter ſe iurisiurandi gratiam facerent, quo deuincti inter ſe erant. criminum atque iniuriarum perpetuam obliuionẽ edixit. præterea Catharinæ Henrici cõiugi Villenę permutatione, Caſtra Iulia & Alcaraſſum data ſunt. in Carpetanis oppida ad Caracam, ignobilia aliquot. adiecta ducenta florenorum millia. ampla ac vere regia dos. Agente eodem Henrico Aragonio Daualus crimine maieſtatis abſolutus eſt. quod conſequens erat, honores, bonaque defuncti, filijs reſtituta non ſunt. ſic Regi placitum. ſic proceribus expediebat, alieni caſus præda ditatis. His

rebus confectis Turueganum Caſtellæ Rex abijt. eò Aluarus eius accitu venit, comitatu ſplendido & numeroſo, quaſi triumpho nobiliſſimo de aduerſarijs parto, lætus ſuperbusque. creſcere indies gratia. maiorique auctoritate, rebus omnibus eſſe. reliquis Principibus ac nobilitate vniuerſa plus vnum priuatim poſſe. Eleonora Aragonij ſoror, deſponſa erat Eduardo Luſitaniæ Principi, regni hæredi deſignato, annos natos ſex & triginta. ſponſalia in Darocæ agro pago, cui Oculis nigris nomen, data abs Rege Aragonio ſunt. affuit Petrus Oliſiponenſis Præſul pro Luſitano legatus, natusq; Alfonſo Gegionis Comite. dos dicta virgini ducenta florenorum millia. adiunctaque Conſtantia Touaria, quæ cubiculo præeſſet, Dauali defuncti vidua. Valentia puella per Caſtellæ fines deducta, Valliſoletum venit: vbi à Caſtellæ Rege & fratribus eximiè culta eſt. ludi militares dies aliquot continuati. magnis inde muneribus ornata in Luſitaniam ad ſponſum abijt. nuptiæ eo maiori gentis lætitia celebratæ, quò diutius erant deſideratæ, ac penè futuras deſperarant, Eduardo Principe cælibe ad eam ætatem. Accidit per idem tempus, vt Petrus Eduardi frater, obita longa peregrinatione, inuiſoque Sigiſmundo Cæſare, ipſoque adeò Tamerlane Scytha (vulgus ſeptem orbis partes adiuiſſe fabulatur) rediret in Hiſpaniam. is Iulio menſe Valentiam appulſus, Septembri Iſabellam duxit Vrgelitani Comitis vincti filiam maiorem natu. ex hoc coniugio Iſabella quondam Luſitaniæ Regina, Philippa virgo ſacra, Petrus in Luſitania Magiſter equitum nati ſunt, Iacobus Cardinalis Oliſiponenſis Epiſcopus, qui Florentię extinctus eſt, Ioannes Cyprius Rex, atque Beatrix Adolfi Cleuenſis vxor. Ergo Petrus ijs nuptijs perfectis, Valentia profectus, Caſtellæque Rege Arandæ ſalutato, in Luſitaniam tandem redijt. Venienti ſeſe per oppida, obuia multitudo portis effudit, quaſi lapſum de cœlo hominem, ſupraque mortalem conditionem, qui remotiſſimas prouincias peragraſſet, admirantes rudi agreſtique homines ingenio. Caſtellæ Rex rebus in vlteriori prouincia compoſitis, & Garſia Manrico, quem cum Henrico Aragonio captum diximus, reddito libertati atque dignitati priſtinæ, in Carpetanos abijt fine anni: & Compluti aliquandiu moratus, Illeſcas contendit. Iuzephus Abenſarraxius Granata profugus eodem delatus, benignè à Rege acceptus atq; habitus cũ Alfonſo Lorca, qui eius iter Murcia erat proſecutus, ad Regem Tunetanum cum litteris ablegatur: quibus barbarum hortabatur, vt profugi Regis commiſeratione eum ſuis copijs in regnum reſtitueret. præclarè conantibus ſuam opem non defuturam: pecunia, armis, milite, commeatu iuuaturum. Erectus ea legatione Tunetanus, Regem Mahomadem cũ claſſe & equitibus trecentis in Hiſpaniam remiſit. Eo ad Veram ſeu Baream oppidum delato, magnæ animorum inclinationes factæ ſunt, eorum qui veteri imperio ſtudebant, nouum auerſabantur, mobili homines ingenio. vrbes & oppida cupidiſſimè deditionẽ facere. ipſaque Granata vrbs in poteſtatem venit, principio anni milleſimi quadringenteſimi vigeſimi noni, tyrannus intra Alhambræ arcem incluſus, ac breui in poteſtatem redactus, occiſusque, quod iniuria occuparat, fauentibus ſuperis, tota prouincia plaudente, reliquit imperium iuſto Regi, Regibus auis, atq; atauis. Galliæ res peiori loco eſſe non poterant. Lutetia cum multo maxima eius ꝓuinciæ parte ab Anglis occupata, perpetuis Gallici nominis hoſtibus. Carolus eo nomine ſeptimus Galliæ Rex in periculo tum ad alios Principes auxilia peti-

petitum, tum ad Aragonium Regem preces propemodum ſupplices mittit. Matthias Rexachus Barcinonem appulit menſe Aprili, ea cauſſa ex Gallia legatus. Erat Aragonius gemino bello diſtrictus, Neapolitano in primis, vnde rebus propè deſperatis ſeſe Petrus frater in Hiſpaniam cum claſſe retulerat, rerum ſummæ præfecto Dalmatio Sarſera, qui ægram ſpem ſuſtentaret : deinde Caſtellæ bellum inferre cogitabat, atque in eius apparatu totus erat. nihil ergo impetratum. Sed rem tamen Gallicam ſine viribus, ſine præſidio, ſine Duce, numina recrearunt. ſeptimum menſem Aurelia obſidebatur ad Ligerim nobiliſſima ciuitas. obſeſſi rerum omnium inopia laborabant, ac vix mœnibus hoſtilem vim propulſabant. Ioanna puella annorum non amplius octodecim rebus ſaluti fuit. Remigij nata, qui pagus in agro Tullenſi apud Leucos eſt, patre Iacobo Durcio, matre Iſabella, atque à prima ætate paternas oues paſcere ſolita, veniens in caſtra Gallica, diuino ſe monitu miſſam ait, ad Aureliam periculo, Galliam liberandam Anglico imperio. Varijs & multis interrogationibus verſata, vbi fides abs Rege & proceribus eſt habita, per hoſtium munitiones impetu facto, auxilia & commeatum in vrbem infert. ciuibus cum ſpe defenſionis creuit animus. crebriſque ex vrbe eruptionibus obſidio diſſipata eſt ad ſextum Kalend. Iunias. circumiecta oppida recepta: leuia tantummodo prælia facta, neque vniuerſi certaminis fortuna tẽtata, dum incendi conſuetudine Gallorum vires & animi confirmarentur. Rex Gallus per medios hoſtes Remos (quod factum non erat) ad ſacrum chriſma, regnique inſigne ſuſcipiendum abijt. auctor conſilij puella. ſic auguſtior ſuis, hoſti formidoloſior eſt factus. Multis receptis vrbibus, Lutetia tentata capi non potuit: quin ad D. Honorati portam, puellæ vulnus inflictum eſt. belli impetus verſus aliò. Compendium obſidebatur ab Anglis. puella ſucceſſu fidentior animo, ſuorum cuneo facto in vrbem irrumpit. ſed fortuna tamen in medio curſu deſerente eruptione facta in hoſtium poteſtatem redacta, Rhotomagi Magicæ ſuperſtitionis rea cauſſa dicta igne cõbuſta eſt. Petrus Cauchonius Bellouacorum Pontifex præcipuus concitator, nemine pro captiua contra hiſcere auſo. tametſi pleriſque perſuaſum erat, virginem eam iniuria fuiſſe damnatam, æternum Galliæ decus, omnibus ſeculis nobile. vti dati in cauſſa iudices à Calixto Romano Pontifice pronunciarũt. quæ acta in ſcrinio ſummi templi Lutetiæ cum fide ſeruantur. Ærea virginis ſtatua armati militis habitu in medio Aureliæ ponte cernitur, accepti beneficij monimentum. Verùm hæc aliquanto poſt. Tarracone in Catalaunis à Petro Fuxenſi Cardinali Martini Romani Pontificis Legato, Epiſcopi Tarraconenſis prouinciæ ad concilium euocati ſunt. in eo concilio quid fuerit ſancitum compertum nõ habeo. Quod erat præcipuum, Egidius Munotius pontificatus nomen abdicauit: inſignia depoſuit. Cardinales quos penes ſe habebat, loco moti, de graduque deiecti, quem inauſpicatò occuparant. auctor Aragonius Rex in Martini Pontificis gratiam. quem vt antea metu continere, ita nouo nunc officio conciliare, in parteſque traducere erat propoſitum. Peninſula hoſpitalarijs militibus detracta, quorum in ditione ab antiquo fuerat, Regi ceſſit. Egidius nonnulla compenſatione Balearis Epiſcopus factus eſt. Alfonſus Borgia Valentiæ Pontifex renunciatur. ea merces nauatæ operæ fuit Egidio & ſocijs ſanandis, ad ſummos & maximos honores aditus. Auguſto menſe hæc Dertuſæ ſunt geſta.

ſic diuturno, & poſt hominum memoriam maximo Pontificum diſſidio finis tandem eſt allatus. Pro diuino beneficio ad omnia altaria ſupplicationes habitæ: piaculaq; inſtaurata ad ſuperos propitiandos: vt quæ erant collata conſeruarent: & tantis muneribus adderent perpetuitatem permixto lacrymis gaudio precantium. Verum ad res Caſtellæ intermiſſas, nouique inter Hiſpanos Reges belli cauſſas explicandas referenda narratio eſt.

Libri Vigeſimi Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XXI.

Bellum Aragonium.

CAP. I.

QVIEVERAT Hiſpania ſuperioribus annis bello feſſa, Regibus inter ſe multiplici cognatione atque affinitate deuinctis. Cũ Mauris Granatenſibus induciæ fuerant, aut modicè laceſſita pax. ſtudium non deerat ardens impiæ gentis opprimendæ inteſtinis factionibus, & diſſidijs tumultuantis, pronæq; in exitium. Nouum hac tempeſtate bellum exortum eſt inter Reges Aragoniæ, Vaſconum, atque Caſtellæ maiori conatu quàm ſucceſſu. Huius belli cauſſas, & originem euentumque ſcribere pergimus, alternantiſque fortunæ ludos atque Aluari è faſtigio caſum quo ſecundò præcipitare cœpit, malorũ omnium, & diſſidiorum concitator præcipuus. Partam is malis bonis artibus potẽtiam quacunque ratione tueri conſtituens, quamprimum in curiam redijt, proceres quos nouis officijs placare debuit, ij vt ab aula pellerentur & pro ſe quiſque domos abire cogerentur, auctor Regi extitit: peſſimum conſilium, exitialeque ipſi inprimis conſultori futurum. Velaſcus, Stunica, Pimentelius, Magiſtri Calatrauæ & Alcantaræ cognita Regis voluntate diſceſſerant. Supererant Aragonij fratres maiori auctoritate & potentia, quàm vt facile euerti poſſent. In hos etiam pari temeritate eſt factus impetus. In Vaſconem primum, quem in regnum amandandum vulgus ſed & maiori auctoritate homines clam & in circulis diſputabãt. Sua eum negligere, curare aliena pari vtrunque vitio vituperationeque. Hæ voces non ingratæ Aluaro, non ingratæ Caſtellæ Regi erãt, pro ingenio Principum æqualem honore in ditione non ferenti. Miſſi qui Caſtellæ Regis verbis profectionem denunciarent: Blanca etiam vxor tempeſtate præuiſa, de viroque ſolicita, legatum miſerat Petrum Peraltam, qui profectionem vrgeret. Sic omnes regni ordines flagitare. id priuatim, id publicè fore ſalutare. Ægrè Vaſco Aluari machinationes tulit. parendum tamen neceſſitati iudicans, Caſtellæ Regem Valliſoleti conuenit, vbi conuentus regni erant. Fœdus inter Reges Caſtellæ, Aragoniæ, & Vaſconum

ſconum inſtauratur. Scribuntur conditiones:iureiurandoque à duobus Regibus confirmantur. Idem vt Aragonius faceret, earum conditionum exemplum ad eum mittitur,legato in eam rem Diegho Franco iureconſulto. Rebus ad hunc modum conſtitutis, Vaſco quidem in regnum abijt : Aragonius autem tempus extrahendo Franci conatus diu ludificatus, tandem Barcinone reſpondet, eas ſibi conditiones non placere : videri quædam immutanda.ſimul idoneum hominem nactus occulta ad Aluarum mandata dat : Petrum Manricum omnium diſſidiorum eſſe facem : in omnes ſe facies vertere, varios ſubinde colores aſſumere mobilitate ingenij rerum nouarum cupiditate. ſi ſe, ſi res, ſi Regem ſaluos vellet, quàm primum ſubmouendum videri: neque permittendum, vti ad aliquam reipublicæ partem accederet. In alia parte Alfonſo Arguello Cæſarauguſtano Præſuli vincula ſunt iniecta. de exitu non vna opinio fuit, alijs in flumen præcipitatum, alijs gulam fractam dicentibus. idem de alijs ciuibus Cæſarauguſtanis factum. initæ cum Aluaro ſocietatis crimen obiectum:re nimium pacis ſtudium exitio fuit, cum Caſtella ante pactæ : libertasque loquendi. Regem cogendum, conuenta pacis ſeruare : ne regiæ temeritatis reſpublica pœnas daret. Barcinonis Epiſcopus Franciſcus Clemens in Arguelli locum renunciatur. ſimul cum Rege Vaſconum iniurias bello vindicandi Aluarique euertendi conſilia communicātur. Henricum fratrem Aragonius ad ſe euocat, principio menſis Aprilis ſalutis anno millesimo quadringenteſimo vigeſimo nono duorum fratrum colloquium Turuli habitum. de inferendo Caſtellæ bello, ſociandisque viribus agitatum euentus docuit. Vaſco colloquio nō interfuit, regni varijs curis implicitus, ipſaque regni inauguratione. quod eatenus factum nō erat, Pompelone Maij menſis Idibus Rex & Regina regijs inſignibus deſumptis, atque Gotthorum inſtituto, duobus clypeis militarib. procerum humeris ſuſtentati, Reges proclamati ſunt. In vtraque prouincia delectus militares occultè habiti. ſpecies erat rebus Gallicis opem ferendi : re Caſtellæ arma inferre parabant. Id non latuit Caſtellæ Regem, miſſis vtrinque legationibus nihil profectum eſt. Reges Hariſam accedunt,(quod oppidum veteribus Arci fuit in Areuaci) ea parte in Caſtellæ fines incurrere deſtinantes. à Sandoualio Caſtri Comite, Pennafielis municipium præſidio militari munitur.eodem Petrus Aragonius Medina Campeſtri aduocatus venit. Contra hos conatus Caſtellæ Rex ingentes delectus habere tota prouincia. proceres nominatim euocare,imprimis Henricum Aragonium, & Fridericum Caſtrium Arionæ Ducem (Friderici is nepos erat D. Iacobi militum Magiſtri.) Nouo ſacramento cuncti ordines in verba Regis adacti, fortem & fidelem operam eo bello nauaturos : indicaturosque ſiqui contra molirentur. Additæ execrationes ſi fidem fallerent, expiando ſcelere Hieroſolymam nudis pedibus ituros.iuriſiurandi gratiam cōcedi,petituros nūquam. Palentiæ menſe Maio extremo, conceptis de ſcripto verbis in Regis verba iurarunt, primus Aluarus Luna, Contrerius Toletanus Præſul, Lupus Mendoza Compoſtellanus Archiepiſcopus, Fridericus maris Præfectus, Ludouicus Cerda Medinæ Celinæ Comes, Calatrauæ & Alcantaræ Magiſtri, Guterrius Toletus Palentinus Epiſcopus, Stunica, Manricus, Pimentelius, Sarmentus, Ioannes Touarius Valeranicæ regulus, proceres alij magno numero Regem ſecuti, quò fidem obſequiumque probarent

prom-

prompta celeritate certantes. ex eo numero quatuor continuò finibus tutandis Duces præfecti: Aluarus ipſe, maris Præfectus, Petrus Manricus, atque huius gener Petrus Velaſcus. duo equitum millia ſequebantur, nomen magis exercitus, quam robur Aragonijs viribus par. Stunica modicò interuallo ſequi iuſſus cum noua equitum manu. Rex cum multò maxima copiarum parte Pennafielem oppidum expugnandum ſuſcepit. admota mœnibus caſtra: voce præconis oppidani ad officium inuitati: ſi reſiſterent, morarenturque, reos maieſtatis futuros. facta deditione, Petrus Aragonius, Comeſque Caſtri in arcem ſe receperunt. oppidanis quod non continuò portas aperuiſſent data venia. arci vim admoueri non eſt viſum, ne in longum obſidio duceretur. Reges Aragoniæ & Vaſconum in Caſtellæ fines irrumpentes ad Cogolludium, quod oppidum in Carpetaniæ, &. Areuacum finibus ſitum eſt, loco plano, & patenti poſuerunt caſtra: Caſtellæ Duces in colle ſex ferme inde paſſuum millibus: Aragonij, & Vaſcones ad duo millia & quingenti equites erant, pedites mille, egregiè armati, & multis bellis exerciti. in Caſtellæ caſtris, mille ſeptingenti equites numerabantur, pedites quadringenti. Reges pugnandi cupiditate proxima luce ipſis Iulij Kalendis die Veneris inſtructas acies promouent pauca pro tempore milites cohortati, per agmina atque manipulos. Paucorum ſcelere conuulſam rempublicã euerſas leges, ſanctitates violatas. Se quos maximè rebus perditis patrocinari conueniebat, patria pulſos, bonis ſpoliatos, liberis, coniugibus amiciſque. Mutui commercij ius ſublatum. Ne factam quidem poteſtatem Caſtellæ Regem conueniendi, eum monendi, ſeq; excuſandi neceſſariò ad arma ventum. In eius pugnæ euentu publicam pacem, ſalutem vtriuſque gentis, dignitatemque verſari, proinde parati intentique eſſent, ſigno dato, hoſtes inuaderent. Si plures eſſent, aduerſus tamen inerme hominum genus, atque imbelle pugnare, quid vetaret? eo armorum vſu eſſe ea ſcientia pugnandi. Nunc numero & virtute præſtatis. nulla illis caſtra ſunt, nulla munimenta præclari numina facinoris caſum dant, nobis propitia hoſtibus eripuerunt mentem. Audete ergo, atque hoc die omnes victorias, labores, gloriamque confirmate. Ventum in conſpectum erat: cùm Aluarus cognito periculo carros copijs circunduci mandat, niſi de ſuo loco non pugnare conſtituens. Ab Henrico Manricoque in colloquium ventum. probra inuicem iactata, nihil aliud. Expedita vtrinque arma. leuia certamina committi cœpta. cum Cardinalis Fuxenſis inter vtraſque acies oberrans, nunc hos, nunc illos monendo peruicit tandem, vt quoniam multum diei proceſſerat, in proximam lucem certamen reijcerent. Vna nox interpoſita ſaluti fuit. Aragoniæ Regina virilis animi fœmina in caſtra delata, erecto in ipſa planiciæ tentorio medio inter vtraſque acies, pacem honeſtis conditionibus compoſuit. quas poſtquam Caſtellæ Duces iureiurando confirmarunt, ab armis eſt diſceſſum. Caſtellæ copiæ ijs locis ſubſtiterunt. Aragoniæ, & Vaſconum Reges ſeſe retro ſine maleficio retulerunt. Henricus Aragonius qui diebus ſuperioribus Toletum tentarat, ac tantùm non cœperat, cum is conatus fruſtra fuiſſet, ſeſe ſub ipſum pugnæ tempus fratribus iunxerat. Seguntia Vrceſiam abijt, pactæ pacis ſpe tutus: aut ſi id non contingeret, factionis viribus nouos concitaturus motus. Feſtinabat cum copiarum robore Caſtellæ Rex equites decem amplius millia, pe-

lia, pe-

lia pedites ad quinquaginta millia ſub ſignis habens. Aragoniæ Regina, Fuxenſis Cardinalis accedunt: pactæ concordiæ monent, hortanturque vt diſcedat ab armis. Ille ſpe ferox, & vindictæ ſtudio ardens negat iniuſſu ſuo pactas conditiones fore ratas. Regum inſolentiam malo vindicandam. Ad Belamaſanum in Durij ripa caſtra erant: cum Fridericus Arionæ Dux Traſtamaræ Comes eò delatus in vincula duci iuſſus eſt: atque in Penafielis arce, quæ in poteſtatem venerat cuſtodiri: vbi proximo anno deceſſit, meiori exitu dignus, ſiue ætatis commiſeratione, ſiue regia propinquitate, ſiue quod nulla expectata fide ad Regem enit: conſcientia credo fretus, aduerus maieſtatis quod obtendebatur crimen, cum Aragonijs fratribus conſpiaſſe. & eſt diſcordia ciuilis multarum ſpicionum mater, innocentiæ ſæpe duerſa: boni quam mali ſuſpectiores nt, præſertim ſi otium amant. Sepulcrum eius in monaſterio, cui Beneuere nomen eſt, prope Carrionem in accæis cum inſcriptione cernitur, à tro Ruizio Sarmento ſororis filio, imoque Salinarum Comite poſitum. Aragonios ſubinde fines penetratū ingens trepidatio, pauorque eo tra-: ſimul fuga agreſtium, pecorumque munita loca facta. deſertis pagis inie- ignes: vaſtati agri. Hariſam promo- caſtra, ijs locis munitum oppidum o- ibus, arceque arduo in colle poſita, ientibus in eam arcem incolis oppim direptum incenſumque magna ex te. Quo tempore quaſi in omnes tes ſigno dato in Vaſconum etiam s non vno loco irruptiones factæ. à ro Velaſco Vincentij fanum vi ex- natum, incenſumque eſt: quoniam nere non ſperabant arce in fide ve- perſtanti. Ab Epiſcopo Calagurri-, & Diegho Stunica fratris filio Guardia oppidū, & arx coniuncta præſidijs occupantur. Beneuentanus cū copiarū parte Henrici Aragonij oppida, vti iuſſus erat, carpere non deſiſtebat. Henricus Ocania deſerta Seguram abijt quæ arx ad Portugaliæ fines Anamque pertinet: vxorque in ea arce relicta, ipſe Caſtra Iulia feſtinauit, ſi cæteris amiſſis oppidis ea parte iniurias vindicare poſſet. præſto Petrus Aragonius fuit Medina Campeſtri metu tempeſtatis in ea loca delatus, magno iuuenis animo, præcipua rei militaris ſciētia, bello Neapolitano comparata.

Belli Finis.

CAP. II.

SATIS profectum videbatur ſiue ad nominis exiſtimationem tuendam, ſiue ad iniurias vindicandas, Aragoniorum, & Vaſconum audacia caſtigata, vexatis finibus. Hariſæ arci aſſidere longum erat, exiguum moræ pretium. ergo à Caſtellæ Rege copiæ Medinam Celinam reductæ ſunt, victoria lætiores, quam præda. regni fines validis ea parte præſidijs firmati: reliquæ copiæ in hiberna ſunt dimiſſæ. Rex Medinam Campeſtrem ad regni conuentus feſtinauit, autumno præcipiti. eius diſceſſu, hoſtibus animus creuit. Vaſco ad regnum tutandum abierat: Aragonius copijs contractis in Caſtellæ agros incurrit: qua parte Soria in Celtiberis ſita eſt. Deſa oppidum improuiſò captum: arces Ciria, & Borouia in poteſtatem redactæ ſunt, atque Boſmedianum Præfecto præſidij venali. magna pecoris & frumenti præda fuit. multi mortales in captiuitatem acti. copiæ vnde venerant Calataiubam incolumes rediere. Ad fines Portugaliæ, qua parte Anas decurrit, ab Aragonijs fratribus maiori licentia direpta pecora, quibus ea regio abundat propter lætiſ-

ſima paſcua, atque in Portugaliam miſſa. eorum conatibus comprimendis par Beneuentanus non erat. eò Aluarus contendit euocato etiam Petro Pontio Marchienæ regulo in Bætica præpotenti copioſoque. actum de præda per feciales: nihil præter verba datum à Luſitano Rege, ex arcano Caſtellæ calamitate lætante, motibuſque, regno, quod occuparat, firmando opportunis. Addita noua ab Aragonijs fratribus iniuria eſt. cum pares ſe Aluaro fore non ſperarent, Caſtra Iulia combuſtis ſuburbijs muniunt: ipſi finitimum Luſitanis Alburquerquium improuiſo aduentu occupant. graue id detrimentum viſum eſt, prouidentibus, ne ſe Luſitani eius oppidi poſſeſſione munirent, nondum cum ea gente ſtabili pace facta Rex eò accurrendum iudicauit Aluari accitu: quo maior eſſet auctoritas, & confecti belli laus, penes ipſum eſſet. longe aliter accidit. Caſtris Iulijs, & arce Montangio quamuis ex ditione captis, Alburquerquiũ non potuerunt redigere in poteſtatem. Sic relictis ea parte Alcantaræ magiſtro, & Ioanne Petri Pontij filio, Rex & Aluarus Medinam Campeſtrem redierunt. Noua ad Arauianæ planiciem, quæ ad Cauni montis radices protenſa eſt, altera iam Caſtellæ calamitate locus infauſtus, clades accepta ipſo Diui Martini feſto die à Mendozio cognomento Caluo cum quadringentis Vaſconibus equitibus, Enecus Mendoza Fitæ regulus cum minori numero obuiam progredi auſus victus acie, cæteris fugatis omnibus, ipſe cum paucis occupato tumulo euaſit. pauci interiere pleroſque velocitas fugæ, regio ignota hoſtibus, noctis tenebræ tutatæ ſunt. Caſtellæ conuentus Medinæ Campeſtri erant,
1430 principio anni milleſimi quadringenſimi trigeſimi Catalaunorum Dertuſæ vtroque Rege præſente. ſumma difficultas erat pecuniæ in ſubſidia belli redigendæ, quod diuturnum fore putabant. Aragonij reditus exigui: Caſtellæ opes aulæ ſumptibus exhauſtæ. Et eſt frugalitas Principis, inſtar vectigalis maximi, bello paceque ſufficientis. vtrobique de fide procerum diſceptatum. Aragonius Fridericum Lunæ Comitem ſanare cupiebat, ad hoſtes reſpicientem (erepti regni dolor vrebat: inconſtantem iuuenis animum leuiſſimi homines in ſpem vindictæ, & maiorum opum cum Caſtellæ auxilio erexerant) fruſtra ea cura ſuſcepta. ditio, quam ampliſſimam obtinebat, publicatur. idem à Caſtellæ Rege, de Aragonijs fratribus factitatur. niſi quod eorum oppida, ſolita profuſione, an quò reſtitutionis ſpes nulla eſſet, alijs proceribus attributa ſunt. Magiſtri D. Iacobi ditio Aluaro quaſi ſequeſtro commendata. Harum municipium, Velaſco, Ledeſmia Stunicæ, vtrique Comitis nomine. Petro Manrico Paredes, Pimentelio Beneuentano Maiorga, Petro Pontio Medinilla, Eneco Mendozio oppida Catharinæ Principi ad Caracam data, Guterrio Toleto Palentino Epiſcopo Alba in Salmanticẽſi agro ſita. alijs alia oppida data. vnde noui extitere in Caſtella principatus, mutatis nonnulli familijs & poſſidentium cognominibus ad noſtram ætatem perſtantes. Friderico Lunæ Comiti ex Aragonia profugo, atque per idem tempus Medinam Campeſtrem delato principales honores habiti ſunt Cuellar, & Villalonium donata prius, deinde Ariona, vnde familiæ ſumptus ſeque toleraret. Eleonora Aragoniæ Regina Tordeſillam euocatur: atque in Diuæ Claræ Virginum collegio includitur: arces etiam tres, quæ ipſius præſidio tenebantur, iuſſa tradidit: ne filijs re, aut conſilio opitularetur, prouiſum ſcilicet. Burgis tamen id mutatum

tum ſubeunte poſt factum humanitatis memoria : & quoniam iniquum erat filiorum peccata parentis pœna lui. reddita ergò libertati, arceſque reſtitutæ ea lege, ne filiorum cauſam eo bello iuuaret. Multum in eam rem legatio à Luſitano miſſa contulit. quod de inducijs inter Reges Caſtellæ & Aragoniæ petebatur, dum dati vtrinque arbitri de pacis conditionibus diſceptarent, ſtatuerentque, re nondum matura denegatum. Peninſulæ die Dominico Palmarum quinto Idus Aprilis, & proximo die Iouis è tumulo Benedicti Pontificis tantum odoris afflatum ſuauiſſimi, vt totam arcem perfunderet. ſic nonnulli ſcriptores tradunt, gratia potius, quam ex fide, ſic arbitror. mouit tamen ea opinio Ioannem Lunam vt patrui corpus Illuecam transferendum curaret, ſuæ ditionis oppidum: ea tamen lege, vt profano ſepulcro cõpoſitum funeris honore careret. id cõtumaciæ ſupplicium fuit. Erat Caſtellæ Rex bello parando intentus magniſque delectibus numeroſas copias contraxerat, maiori impetu parans in Aragonios fines incurrere. ſimul Friderico maris Præfecto mandauit, claſſe inſtructa Aragoniæ ditionis litora, & maria infeſta hoſtibus vt faceret. mota caſtra : Vxamamq; peruentum. Aragonius Turiaſone bellum comparabat : Vaſco Tutelæ, maiori conatu quam ſucceſſu: quod vtraque gens eam militiam quaſi impiam infauſtamque auerſabatur, collato conſilio, miſſi in Caſtellam legati Vxamam appulere ad octauum decimum Kal. Iulij. datus continuò Senatus: Illerdæque Epiſcopus Dominicus legationis princeps, facta dicendi poteſtate, quanta beneficia Caſtellæ Regum in Aragonios extitiſſent, accurata oratione explicuit. eorum beneficiorum memoriam fore perpetuam. Procerum quorundam fraudibus, qui regijs auribus & facilitate abuterentur, & propinquis ſubmouetis regnum ipſi conſtituere cogitabant, præſenti gratia tumidi, & malis artibus ambitioſi, vt ne Regis quidem conueniendi facerent poteſtatem, compulſos arma ſumere. poſituros libenter modo æquis conditionibus. quanta hominum cædes, quanta vniuerſæ gentis calamitas conſecutura eſſet, ſi omnibus copijs decertarent, neminem ignorare. gladios ſemel cognato ſanguine delibutos haud facile elui. Peremptorum manes per domos & familias vagari, furoremque animis inijcere. Epiſcopi oratione perſtricti proceres Caſtellæ Aluarus & Beneuentanus pro ſe & cæteris reſpondent. ventum ad iurgia : & rixæ initium quæri videbatur. Raymnudus Perellus è legatorum numero ſe offert ſingulari certamini væcordia ferox, ſiquis experiri armis, & contra diſputare audeat. ſed præſente Rege non vltra verba proceſſum. Solutus conuentus. legati tamen Aragonij Caſtellæ proceres ſigillatim ambiendo, ſolicitando perpulerunt, vti ad fœdus animos inclinarent. Caſtellæ caſtra ad Garai pontem erant, vbi vetus Numantia fuiſſe ex regionum interuallo magis quam vllo antiquitatis veſtigio creditur. inde ad Magianum progreſſum. eo loco magna legatorum contentione impetratum, vt induciæ inter Reges eſſent. Aluarus & Lupus Mendoza Cõpoſtellanus Epiſcopus deſignati qui cum Regum legatis? de conditionibus diſceptarent. Induciæ tandem quinquennes his legibus pactæ ſunt. Vt poſitis ab vtraque parte armis commercij mutui inter eas gentes ius eſſet. Aragonij fratres Alburquerquio intra dies ſexaginta diſcederent: neque in Caſtellæ fines ingrederentur toto induciarum tempore. quæ in eorum ditione ſupererãt, Caſtellæ Rex ne attingeret.

Ab Aragonij, & Vaſconis iniuria Lunæ Comes, & Gotifredus Marchio Corteſius Caroli Regis Vaſconis filius, qui in Caſtellam profugerãt, tuti eſſent. Controuerſijs finiendis quatuordecim pari ab vtraque parte numero arbitri deſignarentur. ijs Agreda in Caſtellę, & Turiaſo in Aragoniæ finibus deſignatæ vbi manerent. Eæ conditiones cùm Regibus probatæ eſſent, induciæ voce præconis in Caſtellæ caſtris ipſo D. Iacobi feſto die promulgatæ: idem per vrbes & oppida factum. magna omnium gratulatio fructu præſenti lætantium, & diuturnæ pacis ſpe. legati in omnes partes dimiſſi, eam lætitiam nunciatum: ac nominatim ad Luſitanum: qui miſſa legatione, & multa flagitatione Regum controuerſias componere conatus ſæpè erat, lætus ea tempeſtate Iſabella filia recens pacta Philippo Burgundo Duci ex ſecundis nuptijs cælibi. Ex hoc coniugio Carolus cognomẽto Audax Burgundiæ quondam Dux natus eſt, non magis amplitudine rerũ geſtarũ quàm triſti vitæ exitu nobiliſſimus in paucis. Aragonius miſſa in Luſitaniam claſſe, fratres Alburquerquio euocat ſe in Italiam comitaturos: de qua dies noctesque cogitabat. Caſtellæ copias Vxama dimiſſas, ad prima veris ſigna redire mandatur, bellum in Mauros inchoare erat deſtinatum. Rex ipſe Madrigale in Vaccæis, vbi Regina erat, reliquum æſtatis extraxit.

Bellum Granatenſe.

CAP. III.

ARAGONII belli finis gemini belli initium fuit Maurici, & Neapolitani: vt nunquam Reges quieſcunt, præſertim imperio latè fuſo: aliæ ex alijs aptæ & connexæ in dies controuerſiæ naſcuntur. Ambitio dominandi, ſæuum atque impotens malum nullis finibus reſiſtit: plura cupit pluribusque eget, qui plura habet. O miſeram & fœdam conditionem naturæ mortalis. tametſi Ioannem Caſtellæ Regem ſtudium excuſare potuit, Chriſtiani nominis proferendi, gentis Mauricæ in Hiſpania quidem extirpandæ. Mahomad cognomento Læuus reſtitutus in regnum, vti ante monſtratum eſt, tributum repræſentare recuſabat, quod ipſe & maiores pendere conſueuerant. ea cauſa inducias petenti in ipſo Aragonij belli procinctu, neque negatæ præciſè erant, negue apertè conceſſæ: Alfonſum modo Lorcam legari Granatam placuit, qui barbarum diſtineret, tempus extraheret. Noua nunc legatione Maurica Caſtellæ Rex de inducijs interpellatus negat vllam fœderis cõditionem ſibi cum Mauro fore, niſi quod pepigerant vectigali repræſentato. Simul Alfonſus Lorca ad Tunetanum Regem legatus cũ amplius muneribus, expoſitis mandatis, accuſataque Granatenſis perfidia & contumacia, cum neque periculo moueri, neque reſpondere in amore, vnde prouocatus fuerat, facile impetrauit, ne in bellum auxilia mitterentur ex Africa. Et habent barbari fidem venalem: magiſque vtilitati ſeruiunt, quam religioni honeſtatique. an barbari tantum, & non etiam plerique Principes qui veræ religionis nomine gaudent? Salmanticæ in regni conuentibus pecunia in id bellum imperata propenſa omnium ordinum voluntate, quoniam contra Chriſtiani nominis hoſtes futurũ erat, maiora etiam quam poſcebantur data. fine anni. in Maurorum ditionem variæ irruptiones factæ ſunt. à Gonſaluo Giennenſi Epiſcopo, & Diegho Ribera Bæticę Antelato, collecta manu in qua equites octingenti erant, pedites ad tria millia, in Granatæ planiciem penetratum. geminæ inſidiæ diſpoſitæ locis idoneis. Præcurſores octoginta ad vrbem miſſi, Mauris ad pu-

ad pugnam eliciendis inducendisque in fraudem caſſesque. egrediuntur illi, ſed cautè veriti quod res erat, ſubeſſe fraudem. Qui in primis inſidijs erant, vt erat conſtitutum, vix tentato certamine, & ipſi fugiunt. Mauri tunc quaſi periculo omni ſublato effusè noſtros ſequi, ſolutis ordinibus, nullo certo imperio. Ventum ad locum, vbi copiarum robur erat. Re inſperata perculſi Mauri (vnde illis terror noſtris animus creuit) cæduntur omni ex parte. ducenti occiſi, centum capti. Cæteris vicini colles perfugio fuerunt: quibus Maurici equi aſſueti erant, noſtris locorum inſolentia & aſperitate retentis. In Arundæ agros Fernandus Toletus Vallis Cornegiæ regulus Aſtigi tunc præſidio præfectus, cum alia militum manu incurrit. Non eadem fortuna fuit. concurrentibus incolis exæquata vtrinque clade, atque, periculo diſceſſum. Perea Caſorlæ Antelatus alia inuectus parte improuiſo aduentu hoſtium, amiſſis fermè omnibus ſuis vix ipſe ignobili equo exitium vitauit. à Ferrerio Mareſcalo Semena municipium vi expugnatum, ereptumq; Mauris. Sic ſecundæ res atque aduerſæ variabant. Et erat iniquum anni tempus: continuisque imbribus impeditæ luto viæ, inflati amnes. Omnino in Vaſconibus Aragone fluuio ripis ſuperfuſo Sangueſſæ oppidi pars magna euerſa eſt, inſigni rerum ſtrage, damnoque oppidanornm. Sandoualius Caſtri Comes, Sotomaior Alcantaræ magiſter à Caſtellæ Rege euocati, venire recuſarunt inimicorum vim veriti, ſiue ex conſcientia digna metuentes. conſtabat etiam cum Aragonijs fratribus ſentire: neque factis inducijs mutatos animos. In ipſo belli apparatu Aluarus priori vxore Eluira Portucarreria defuncta, Ioannam Beneuentani filiam duxit. ad Palentiam nuptiæ celebratæ modica lætitia, ob nouæ nuptæ auiam Ioannam Mendozam, quę Henrici maris Præfecti vxor fuerat, per eos dies defunctam, Rege tamen & Regina auſpicibus nuptiarum. Nihil tum nimium videbatur, creſcente Aluari tum gratia, tum auctoritate. Hæc principio anni
milleſimi quadringenteſimi trigeſimi 1431
primi gerebantur, quo tempore Martinus Pontifex Aragonio æquanimior factus Gallorum odio, an alta ſimulatione, euocato tamen in Italiam Alfonſo Rege, Romæ importuno tempore extinctus eſt ad decimum Kalendas Martij. Idonei auctores ſequentem annum deſignant: mirari poſſis in tam recenti memoria tempora annalium diſſentire. In Martini certè locum Gabriel Condelmerius Cardinalis, natione Venetus. cooptatus eſt, Eugenij quarti nomine, quinto Nonas Martias. Ope potiſſimum Iordani Vrſini Cardinalis ad eum gradum euectus, Vrſinis fauere cœpit, quæ Romæ potentiſſima factio eſt, columnas proceres inſectari. Ioanna etiam Neapolitana mutabili ingenio fœmina Antonio Columnæ Salernum abſtulit. prioris Pontificis donum ereptum in noui Pontificis gratiam, an ob aliquam offenſam, vnde noui motus, ſpes aliæ. Caſtellæ Rex Petro Manrico rebus gerendis, iurique dicundo præfecto dum bellum Mauricum eſſet, Medina Campeſtri Toletum abijt. in eius vrbis templo nomine propitiando noctem peruigilem armatus egit. ſic in more erat, ijs qui balteo militari donandi erant. luce Sacerdotum precatione vexilla luſtrata. inde ferijs actis, inſtauratis ſacrificijs, votis nuncupatis ad bellum itum. Ciuitas Regia in medio itinere eſt. in ea vrbe ſecunda hora poſt meridiem, ad octauum Kalend. Maij, die vigeſima quarta Aprilis, terræmotu concuſſa ædificia, arcis nonnullæ pinnæ diſcuſſæ. Rex in apertum prodi-

prodire metu compulſus eſt. Magna trepidatio, Regis præſentia, & periculo maior. Leue detrimentum, nulli homines periere. maior ea clades ipſo anno in Aragonia, Catalaunis, & Ruſcinonenſi agro fuit: quædam oppida euerſa, dirutaque templa, vi terræmotus inuenio. Granatæ etiam, & in Caſtellæ caſtris ſub ipſum pugnæ conflictum terra mouit. Ancipiti præſagio, vtriuſque nationis animi menteſque concuſſæ. Variæ excitatæ religiones, multiplices ſignificationes captatæ: quibus rebus vulgus hominum mouetur maximè, quaſi prænuncijs futurarum, mobile ſuperſtitioſumque. Barcinone per idem tempus Violantes diem obijt grandæua Regina Ioanni olim Aragonio Regi primo, connubio iuncta, Ludouici Andegauenſis, cum quo de regno Neapolitano lis erat auia. Cordubam menſe Maio Caſtellæ Rex appulit. cum valida manu præmiſſus Aluarus, Illoræ agrum, Granatæ planiciem ſoli cælique facie in paucis lætiſſimam, amœnitate æque ac prouentu inſignem depopulatus eſt. deliciæ ciuium, horti, villæ ipſis cernentibus flamma vaſtatæ. ipſum etiam Regis Maurici nobiliſſimum prætorium incenſum. neque his tamen iniurijs, ac ne Aluari quidem litteris & conuitio ad certamen prouocati prodierunt. cauſæ in incerto fuere: ſuſpenſa arbitror ciuitate ad expectationem maioris mali. Cordubæ interea de ratione belli deliberatur. variæ dictæ ſententiæ. pars agris decernebat vaſtitatem: neq; vllo certo loco cōſiſtendum videri. pars validam aliquam vrbem obſidendam diſputabat: vt tantorum laborum certus aliquis Regi fructus exiſteret, prouidendum in qua plus dignitatis erat, ea vicit ſententia. Granatam regni caput petendam, & collatis ſignis pugnandum. ad id Gilayrus Maurus fortè an conſilio Cordubam delatus, qui à puero captus inter barbaros Chriſtiana ſacra eiurarat, quamuis noſter tamen erat animo, vehementer incitabat: pollicebaturquè, cum primùm in vrbis conſpectum ſe dediſſent, Iuzephum Benalmaum Mahomadis Rufi Regis, eius qui Hiſpali occiſus fuerat, nepotem in noſtra caſtra venturum. Eo conſilio Regina eatenus proſecuta, Carmonem amandata, regia caſtra ad Aluendinum oppidum menſe Iunio dimidiato promota. dum omnes copiæ conueniunt, extracti dies aliquot. octoginta hominum millia conuenerunt nihilominus. plurimi genere & factis nobiliſſimi. caſtrorum metatores Dieghus Ribera Antelatus, & Ioannes Guſmanius deſignati. cotra veteris militiæ leges id munus Mareſcalis detractum. Secundis inde caſtris ad fines. Maurorum peruentum. iuxta ac ſi hoſtes adeſſent, reliquo itinere inſtructæ acies. Aluarus primum agmen ductare iuſſus: in quo duo millia & quingenti equites grauis armaturæ erant. Cum robore peditatus ſequebatur. Rex multis adiunctis proceribus. poſt principia aulici, & viri togati magno numero. Io. Cereſola. Vxamenſis, Guterrius Toletus Palentinus. Epiſcopi. Vtrumque latus. Henricus Nieblæ Comes, Velaſcus, Stunica, Beneuentanus, Giennenſis Epiſcopus muniebant. Præcedebant aliquanto ſpacio metatores duo, cum mille equitibus leuis armaturæ. ab his initium pugnæ factum. Tertio Kal. Iulias egreſſi Granata Mauri magno clamore. Cauus locus & præruptus qui inter vtroſque erat, à noſtris ſuperatus eſt. ventum ad manus. vincebant numero barbari: atque pro vulneratis atque defeſſis recentes ex vrbe, quæ prope erat, Mauri ſubmittebantur. idem à noſtris fit:

Velaſ-

Velaſcus ſubmiſſus : cuius impetum barbari non tulerunt: ſenſim ſe in vrbem receperunt pugnantes tamen. auerſum hoſtem eo die nemo vidit. ad Eluiræ montis (Illiberrinum dixere veteres) radices regia caſtra vallo, atque foſſa munita. Mauri quinque millia equites erant, pedites ad ducenta millia pars in vrbe, pars tendentes in vicinis caſtris : cum tantam multitudinem vrbana ædificia non caperent. Die Dominico Maurorum acies ad pugnam productæ. In Calatrauæ magiſtrum, cui agri complanandi cura erat aggeribus riuiſque inæqualis, impreſſio facta eſt. periculo cognito, Henricus Nieblæ Comes, atque Stunica qui è noſtris propiores erant, munimenta tranſgreſſi, ad opem ferendam iere. cum ardore meridiani ſolis incaleſcebat pugna : neque ſe noſtri ſine periculo explicare poterant. Rex indignatus quod eo die pugnare non conſtituerat, ſuorumque temeritatem incuſans. Aluarum mittit iuſſum inhibere pugnam : præliumque dirimere. Eo res perducta erat, vt circumfuſis vndique Mauris receptus fugæ ſimilis eſſet futurus. quod vbi Rex cognouit, inſtructa pro tempore acie, pauca locutus : cum ijs certamen fore quos antea vectigales habuerint. nequæ duces, neque animos mutatos. Regem barbarum abeſſe ciuium voluntate diffiſum : quorum pars maxima Benalmaum ſequitur, qui ad noſtrum ſe præſidium recepit. Parati inentique in hoſtes inermes atque imelles irruite. Neque multitudo tereat : ipſi ſe in pugna impedient. quo re quiſquam veſtrum niſi victor donum repetet ? quos Aragonij, quos Vaſcones, Gallique timuerunt, hos inondita & collectitia barbarorum multitudo terrebit ? abſit tantum nefas: iperi omen auertite. Hic dies, aut omnes labores & victorias confirmabit: aut quod horret animus dicere, nomini noſtro, gentique ſempiternam ignominiam inuret. His dictis datum tubis ſignum. ſulatus clamor factus in Mauros impetus. aliquandiu immotæ acies ſubſtiterunt : facies pugnæ varia, incerta, fœda atque miſerabilis. pars cedere, alij inſequi. arma, tela, equi, viri, Mauri noſtrique permixti : nihil conſilio, neque imperio agi. Rex inter primos progreſſus teſtis virtutis, incitatorque tantam alacritatem ſuis addidit: vt reſtitutis ordinibus, tum primum pugnam inijſſe viderentur. Fuga mox effuſa hoſtes in vrbem compulſi. pars colles petijt locorum notitia, & aſperitate confiſi. cædendi finem nox fecit. Supra decem hoſtium millia ceciderunt. (ſic creditum, certus numerus iniri non potuit) caſtra Maurica, quæ vineta inter & olivueta erant à Io. Cereſola capta. Redeuntem in caſtra Regem ſacrata cohors cum infulis & velamentis obuia, lætaque excepit. numini pro victoria actæ gratiæ. decem diebus ijſdem in locis expectatum. Mauri ne ad vineas quidem prodire auſi, nullam tamen de fœdere mentionem fecerunt, nimia ſui fiducia, aut veniæ deſperatione fortè inſolitus ſtupor occuparat mentes plebis & principum. ager vaſtatus à noſtris, nullo vetante. Calatrauæ magiſter, Ribera. Antelatus deſignati, qui finibus præſidio eſſent. Benalmaus regio nomine impoſito cum ipſis relictus : ſi factionis opibus regni Granatenſis occupandi ſeſe offerret occaſio. Hic exitus Granatenſis expeditionis fuit prælijque nobilis, quod à ficu loco pugnæ extante nomen apud vulgus habuit è noſtris pauci nullus magni nominis, neque in pugna, neque toto bello deſiderati. eò ſyncerior lætitia vniuerſæ gentis fuit.

Pax inter Reges Caſtellæ & Luſitaniæ.

CAP. IIII.

ABſceſſerat annis ſuperiorib. Nunnius Pereira equitum in Luſitania magiſter Barceloſij & Oreni comes, nō armis modo ſed etiam curis ciuilibus: ſeque Oliſipone in Carmelitarum cœnobio, quod è belli manubijs conſtruxit, grauior annis incluſerat, humanarum rerum inconſtantiam veritus ne longa vita cum multis vertenti fortunæ tribueret: ſimul delicta prioris ętatis expiandi, & diuini numinis promerendi cura ſolicitabat, pauperum inopia ſubleuando, Diuorum templis exædificandis, quæ non pauca in Luſitania extant: Aliubarrotæ vnum D. Georgij nomine D. Mariæ alterum ad Villam vitioſam, ſuſceptæ pietatis monimenta præclara, partæ de hoſtibus victoriæ inſignia trophæa. His operibus intentum mors oppreſſit, ætatis anno ſeptuageſimoprimo, ex quo magiſter equitum factus erat, quadrageſimo ſexto: eius ſemper in Hiſpania viuet auctoritas, memoria vigebit. Corpus in eodem cœnobio eſt compoſitum. Funus Rex ipſe curauit inſigni apparatu omnium ordinum concurſu. id pignus amoris defuncti meritis dedit: cui debebat imperium. Ex Beatrice filia vnica & Alfonſo Brigantij Duce ſuſceptis nepotibus ditionem omnem antea diuiſerat. Amici obitu admonitus Luſitanus Rex æquali ſibi vitæ exitum inſtare, quod ſemel & iterum tentatum erat, maiori conatu, nouaque legatione de pace Caſtellæ Regem appellare conſtituit. Abceſſerat is Granatæ finibus præpropere. quibuſdam videbatur, magnas diſceſſu agendi opportunitates corruptas: vnde in vulgus opinio iactata Aluarum auro Maurico corruptum fuiſſe inter caricas Granata miſſo. fides habita quod nihil magnæ rei, nihil paruæ niſi eius arbitratu agi conſtaret? & eſt proeliuis in deterius populi perſuaſio. Ad tertiumdecimum certe Kal. Auguſti Cordubam ventum eſt: inde. Toleti perſolutis votis, actiſque numini gratijs pro data victoria Medinam Campeſtrem feſtinatum, quò regni conuentus edicto regio habendi erant, nulla re inſigniores, quam inducijs, quæ cum Luſitano erat, pace perpetua mutatis. Fœdus honeſtis conditionibus inter vtranqne gentem eſt factum. tertio Kal. Nouembris in Caſtellæ conuentibus, atque Oliſipone promulgatum, legato è Caſtella in eam rem Franco iureconſulto. Caſtri Comes maieſtatis lege damnatur. Alcantaræ magiſtri oppida publicantur, regijſque præſidijs occupantur. Velaſcus, Ferdinandus Toletus, Palentinus Epiſcopus Guterrius Toletus in cuſtodiam traditi. cum Aragonijs fratribus conſpiraſſe; Aluaroque exitium comparare rerum nouarum ſtudio, crimen opponebatur. Graues ex ea re motus animorum conſecuti ſunt: aduerſus Aluari potentiam & fraudes nemini præſidium niſi in armis fore proceres iudicabant: præſertim Enecus Mendozius Fitam ad omnes caſus præſidio & armis munire. In belli maurici ſumptus noua pecunia ordinum conſenſu imperata. vbi res propemodum confecta videbatur, à Ribera Antelato, & Calatrauæ magiſtro multis oppidis ad deditionem compulſis: Arunda Cambile, Illora, Archidona, Septinilio alijs. Loxa etiam firmiſſima ciuitas venit in poteſtatem. arci quoniam voluntate nihil facturam ſperabant vis admota. Ioſephus Abenſarraxius Granata obſeſſis præſidio accurrens, victus acie à noſtris, atque occiſus eſt. fidei conſtantia malo fuit, in tanta inclinatione prouincialium, odio præſentis imperij ad Be-

ad Benalmaũ reſpicientium propenſiſſimis voluntatibus. quibus Mahomad Læuus cum ſe imparem ſentiret, alia tẽpora expectaturus Granata relicta, vbi aduerſæ factionis ſtudia vigebant maximè (& nouis noſtrorum artibus amplius erant erecti aduerſæ factionis animi) Malacã abijt. Benalmaus ipſis Kal. Ianuarij, ſalutis anno milleſimo quadrin. trigeſimo ſecundo in vrbem exceptus eſt. Maurorum is annus erat octingenteſimus trigeſimus quintus, menſis Iamad prior. Eo menſe Eduardo Luſitano filius ex vxore Eleonora, natus Sintræ eſt. Alfonſo infanti fuit nobile calamitatibus nomen maiori facto. Vrbis Granatæ ciues erga nouum Regem nouis officijs certabant: plerique ſynceris animis alij tempori ſeruientes, eoque obſequio promptiore, lætiore vultu, qui maximè ſimulationi ſeruit. Rex ipſe ſacramento confirmauit ſe in Caſtellæ clientela futurum: auri pondus annuũ tributi nomine, cum fide repræſentaturum. de tota re publicæ confectæ tabulæ Res optime conſtitutas fortuna ſeu vis altior, per omnia humana dandis maximè principatibus potens breui euertit obitu Benalmai. is annis grauis intra ſextum regni menſem deceſſit ad octauum Kal. Iulij, Maurorum menſe Xauel. Mahomad Læuus Malaca vbi exiguæ ſpei exitum expectabat, æmuli obitu nuntiato, non minori ſtudio quam erat pulſus, denuò vocatus ad regnum, exceptusquè in vrbem eſt. tantum ſæpe exiguum tempus poteſt rebus atque animis commutandis. Et erga exulem & profugum ſucceſſerat multis humanitas. Is in Abenſarraxij locum Andilbarem iuridicundo Prætorem Granatæ conſtituit. à Rege breues modò induciæ Mauro conceſſæ. Tumultus ad Luſitaniæ fines erant ab Aragonijs fratribus concitati. vtrique bello impar ærarium continuis ſumptibus exhauſtũ. aliquid etiam Tunnetani Regis gratiæ datũ, pro amico Rege & neceſſario miſſa in Caſtellam legatione laboranris. Ad Alcantaræ magiſtrum ſanandum, & ab Aragonijs diducendum Aluarus Iſorna Conchenſis Epiſcopus miſſus erat: ſi pro pontificia auctoritate, & propinquitatis iure, quæ inter eos erat, ruentem in exitium retineret: & ad meliora traduceret. leuis ea neceſſitudo fuit re infecta diſceſſum. Haud multo poſt facta pœnitenitiæ fide, Franco demandata cura hominis conciliandi, atque in partes trahendi. magiſter mobili ingenio & rerum nouarum auido, cui ingrata erant quæ tuta, in temeritate ſpes, repente quaſi furore percitus Alcantarę arcem Petro Aragonio tradit: Francũ Hẽrico. inſigni facinore aditus ad Regis gratiam penitus intercluſus, inuidia ad populum concitata, iure gentium violato fraude imprudenterque. Friderico maris Præfecto, Petro Manrico Antelato Alburquerquij obſidendi, & Aragonios fratres impugnandi cura eſt impoſita adiuncta valida militaris manus. A Guterrio Sotomaiore Alcantaræ Promagiſtro, Petrus Aragonius in lecto nocturna vi captus ipſis Iulij Kal. incertùm auunculi magiſtri monitu, cum eius ſaluti ab Aragonijs timeret: an quod ſuſceptũ ipſe ab auunculo Aragonijs adhærendi conſilium improbaret, Regemq; inſigni officio promereri ſtuderet. præmium certè fuit in auunculi locũ cooptatio. Rege enim annitente Alcantaræ militibus in comitia conuenientibus Io. Sotomaior, de multis criminibus poſtulatus, atquè gradu motus. Guterrio auunculi honos eſt datus. vtriuſque conſilia pares exitus nacta: merces conſentanea meritis. Caſtellæ proceres, qui in vinculis erant, redditi libertati, nullius probri cemperti: ſeu quia diſſimulare magnis ſæpe Principibus neceſſe eſt, præſertim crimine late

fuſo : ne id tantùm diligentia aſſequantur, vt palam fiat, quibus flagitijs ſint vires impares. Verum hæc aliquanto poſt; intermiſſa repetamus.

Bellum Neapolitanum.

CAP. V.

ALfonſo Aragonio Rege in Hiſpaniã reuerſo, vti eſt ſuperius demonſtratum, magna rerum inclinatio. Neapoli, maior animorum erat facta. multo maxima eius imperij pars in hoſtium ius ditionemq; redacta erat. plerique proceres Andegauenſibus fauebant: pauci ijque occulte Aragonij maieſtate tenebantur. Aragoniæ vires vix vni pares in multa bella vno tempore diſtractæ. externa tamen quæſita, cum tantùm belli domeſtici eſſet in manibus. Fregoſij potentiſſima inter ciues Genuenſes factio vrbe patria & principatu à Philippo Duce Mediolanenſi pulſi, ſupplices ad externa præſidia confugientes Petrum Aragonium Neapoli, vbi tunc res gerebat, exiguaque ſpe fraternas opes ſuſtentabat, cum claſſe auxilio euocarant. Accurrit ille non inuitus noui principatus ſpe iniecta, iniurias certè vindicandi ſtudio ardens ſuperiori bello acceptas. Vanus conatus non fuit. iunctis cum Fregoſijs Fliſciſque viribus multa oppida & arces tota ora Liguſtica de Philippo captæ. maior tota prouincia belli terror illatus erectis prouincialib. ad ſpem ſtudiumque rerum nouarum. Ea cura Philippus incenſus, ne Genua amiſſa de veteri principatu periclitari neceſſe foret, de pace cum Aragonijs agendum cenſuit. miſſis in Hiſpaniam legatis Bonifacium Corſicæ caput, de qua inſula tandiu cum Genuenſibus fuerat concertatio, traditurum ſe Aragonio pollicetur, inſcijs Genuenſibus. oblatæ amicitiæ haud leue prætium, conditioque reijcienda non erat miſſi ab Aragonio legati in Italiam, qui in re præſenti diſceptarent. obſiſtẽte Genuenſi ſenatu Portus veneris atque Illicis ſeu Ericis (nũc Lerice) arces loco munitæ in ora Liguſtica pro Bonifacio Aragonijs traditæ ſunt. Petrus rebus conſtitutis è Sicilia, quo ſe retulerat, euocatur. arces præſidijs munit: ſexque triremibus Philippi Ducis ſtipendio relictis, quæ eam oram tuerentur, cum claſſe reliqua abſcedit. Cercina demum Afrorum inſula vaſtata, è captiuis, quoniam inſigni ſunt robore, remigum numerum ſupplet; rebuſque in Sicilia & Neapoli, vt præſens ferebat ſtatus, conſtitutis in Hiſpaniam, vti antea dictum eſt, nauigauit, fratribus auxilium Hiſpanienſi bello: neque magnam, neque nullam ſpem ferens regni Neapolitani recuperandi. Terrebant aduerſariæ factionis vires Arogonijs validiores. Confirmamabat animum gentis ingenium, externa imperia facilius parare armis quàm retinere ſolitæ: vt ſæpe magnis Principibus artes deſunt, quibus ſubiectos populos in pace regant, potiuſquam quibus hoſtes armis ſuperent. Vtriuſque nationis Gallicæ, atque Neapolitanæ varios mores eſſe cogitabat: ſtudia contraria. acceſſuram breui diſcordiam extremum malorum. à Regina & aulicis qua ſi à capite malorum contagionem in reliquum reipublicæ corpus diffundi. perituram breui, ituramque in præceps, etiam ſi nullus impelleret. Inanis ea cogitatio non fuit. Andegauenſis in Calabriam ablegatus: bellum inde curare iuſſus, neque alias imperij partes attingere. auctor conſilij Caracciolus, quò ſolus vti ante conſueuerat, amoto æmulo regnaret, alieno nomine ſua inuidia, communi malo. Ab hoc principio auctis odijs, Aragonius etiam à Carracciolo in regnum reuocatur: omnia prona fore, Gallicam potentiam mora

mora conſenuiſſe, ſe ſuoſque in eius fide & poteſtate futuros. incertum ex animo ea polliceretur, an quemcunque curſum fortuna dediſſet, rebus ſuis præſidium parans, ingenio cautus & ſagax. Simplicius Antonius Vrſinus Tarentinus Princeps Aragonij amicitiam colebat, homo nobilis impiger, factioſus, potentiæ & copiarum auidus. conuitio propemodum Aragonium euocabat: Gallicæ leuitatis, & arrogantiæ tædere cœpiſſe (ſic ille loquebatur) integra factionis ſtudia ſupereſſe: ex alijs pleroſque ſecum voto ſtare. ſe modo in conſpectum daret, odio turpitudinis vniuerſam multitudinem in partes acceſſuram. ſi moraretur ſpem, externa tamen coquiſituros præſidia. His Aragonius litteris famaque excitatus neque multum magnificis pollicitis credere, neque oblata ſtudia reijcere. niſi Regina volente de imperio Neapolitano rurſus armis contendere graue erat. ratribus tamen in Hiſpania relictis, pſe claſſe inſtructa, in qua ſex & viginti riremes erant, naues onerariæ nouem, Africæ litora tentare conſtituit. ad tuendam id auctoritatem pertinere, & actionis ſtudia ex propinquo ſuſtentāa. Ad decimum Kal. Iunij ſoluens è Valentino litore, legenſque Sardiniam, n Siciliam appulit. inde Trupiæ Bruorum arci munitiſſimæ ab Andegaenſibus obſeſſæ, atque ad conditiones edactæ: deditionem facturam, niſi intra diem vigeſimum auxilia venirent, n tempore opitulari non potuit, maris empeſtatibus impeditus. in eius oculis editio arcis facta. Meſſanæ ad Aragoniam claſſem ſeptuaginta nauigia acceſſerunt. Gerbis petita (quam nonnulli otopliagitem aut Menyngem veteriius fuiſſe credunt) Ad litus Africæ ea nſula poſita eſt, minori Sirti vicina, ocis vadoſis incertiſque (cum tempeate maris limo atque arena mutantur) à continenti circiter quatuor millia paſſuum diuulſa, frequens cultoribus, lætaque. Qua ad occaſum vergitur propior, ponte mille paſſuum longitudine, continenti committitur. Difficilis oppugnatio erat, propter loci munitionem circumfuſas ad litus barbarorum copias. Boſſerricius enim Tunetanus Rex cognito Alfonſi conſilio accurrit. ponte primo impetu noſtrorum capto, cum barbaro etiam Rege dimicatum acie eſt. victi Mauri, atque intra munimenta compulſi. ad regium tentorium aliquandiu dimicatum. ex hoſtium numero fortiſſimus quiſq; cadit. Boſſerricius rebus deſperatis equo impoſitus euaſit. cæteri fuga diſpalati. minor quā pro tanta victoria cædes fuit minorq; fructus. viginti bellica tormēta capta inſula in poteſtatem non venit. Dum Punica fraude conditionibus retractandis tempus extrahitur, Aragonia claſſis, quod futurum barbari expectabant, inopia commeatus Meſſanam repetere cōpulſa eſt. De Neapoli recuperanda, conſilia agitata: vbi Ioannes Carracciolus inimicorum conſpiratione, dū ficta fraude ad Reginam vocatur, ferro perēptus erat ad quintumdecimū Kal. Septem. Princeps conſilij auctor Cobella Rufa Antonij Sueſſæ Ducis coniux: quæ præcipuum gratiæ & auctoritatis locum apud Reginam nacta erat, eoq; implacabili odio in Carracciolum, ferebatur. Viam ſuperi regni recuperandi Alfonſo aperiebant: neque is occaſioni deerat. quin Neapolitanis proceribus ſolicitatis miſſaq; ad Reginam legatione Aenariam inſulam contendit ex propinquo omnia diligentius exploraturus. Simulabat Ioanna ſeſe pacem non aſpernari: icti cum Andegauenſi fœderis pœnitere: atque ad priora conſilia cupere animum reuocare: modo facultas eſſet, & ſine armis. retractandis conditionibus reliquum

æſtatis extractum. Eo ventum vt Regina Ludouico Andegauenſi abdicato, Alfonſi Aragonij adoptionem inſtauraret, fœderis prius icti meminiſſe potiùs ſimulans, quam initæ nefariè cum Gallis ſocietatis. vtrunquè arcana ſyngrapha, quò res occultior eſſet, factum. vtrunque Cobellæ conſilio, & hortatu, qua multum & familiariter Regina vtebatur: alienis ſemper imperijs obnoxia, nunc fœminæ. vſque eò vt belli, pacis conſilia vna maxime adminiſtraret. pudendam ignominiam. ſed prona tamen ciuitas in luxuriam, morum vitio affluentique copia voluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ terreſtriſque, modò præſentibus frueretur, nulla honeſti cura mouebatur. plebem maxime nulla honeſti inhoneſtique cura ſolicitabat. Sic erant ſtudia hominum ea tempeſtate. Aragonij interea fratres in magno diſcrimine eſſe: captus alter Henricus intra Alburquerquium obſeſſus. maioris belli metus oſtendebatur, mota fœderis fide: de qua re Caſtellæ legati cum Vaſcone, qui vtriuſque regni finibus præſidio erat, iuſſi expoſtularunt. vt Alburquerquio dedito alijſque oppidis & arcibus vniuerſæ Caſtellæ finibus abſcederent impetratum Luſitani Regis opera, & auctoritate. icto fœdere, ambo fratres, Catharina Henrici vxor, Sotomaior Alcantaræ ante Magiſter, Cauriæ Epiſcopus ad Oliſiponem nauibus impoſiti Valentiã vrbem Edetanorũ delati ſunt, nouas inde ſpes captaturi in Hiſpania, ſi minus certe in Italiam nauigaturi: quò à fratre Aragonio Rege conuitio euocabantur, cura Neapolitani imperij armis recuperandi: cùm non ignoraret Reginam ſibi ſpecioſa verba dare, animo ad æmulum inclinatam. Nihil inteſtina diſcordia occultum eſſe patitur, bona malaque conſilia vulgantur. ad Aragoniæ fines Turiaſo, & Calatajuba Friderici Lunæ Comitis varijs artibus tentatæ: ſi Caſtellæ præſidijs occupari poſſent: id fugæ pretium extare cupiebat homo immodicus, mobili ingenio, audax, temerarius. rei perficiendæ occaſionem ſuppeditabat, ſuſcepta ijs locis de Toletano Primatu controuerſia, minime idoneo tempore hac cauſa. Io. Contrerius Toletanus Epiſcopus inter ſeptem arbitros controuerſijs cũ Aragonio finiendis à Caſtellæ Rege datus, Agredæ prius deinde Turiaſone crucem poteſtatis inſigne præferebat. contra morem id maiorum vſurpari Turiaſonenſes querebantur ſcitaque gentis. Dalmatij Cæſaraguſtani Præſulis, cui Turiaſonenſis Epiſcopus contributus eſt, dignitatem à Tarraconenſi manantem lædi. Toletanorũ ſæpe audaciam compreſſam: non eſſe nouo exemplo veteres mores, iuraque violanda: nequè laturos iniuriam. Toletanus factum, antiquis Romanorum Pontificum tabulis tuebatur. ſe tamen Agredæ tenens Aragonijs finibus abſtinebat: ne res à verborum diſceptatione procederet ad manus. Importuna contentione ſuſcepta. nihil communi conſenſu gerebatur, reſque communes præ priuatis cupiditatibus negligi videbantur: ac periculum erat, ne decurſo induciarum tempore, denuo rediretur ad arma. quo metu nihil ab vtraque parte de ſua comparatione omittebatur. pecuniæ redigendæ ſumma difficultas erat, Aragonijs maior, tot iam annorum bellis exhauſtis.

Concilium Baſilienſe.

CAP. VI.

SVſpenſis Hiſpanorũ animis ad noui belli expectationem noui terrores de cælo oſtentati: Mirobrigæ maxime, quo Caſtellæ Rex acceſſerat aduerſus Aragonios fratres flamma ingens

viſa: qua magno ſpatio diſcurrente ingens tonitruum eſt editum: auditumque vltra triginta paſſuũ millia. Ineunte ſalutis anno milleſimo quadringeſimo trigeſimo tertio. in Vaſconibus & Aragonia niues quadraginta dies continuatæ magna ſtrage quadrupedum, alitumque. feræ neceſſitate famis ad oppida concurrebant, occidi, aut occidere paratæ. Madritum ex vrbe Mirobriga petitum ad regni conuentus. tanta hominum frequentia fuit, vt amplum municipium multitudini non ſufficeret: plerique in vicinis pagis diuerſarentur. de bello Granatẽſi eſt actũ. miſſus Fernandus Toletus Vallis Cornegiæ regulus, decurſis inducijs aliquot Mauris arces eripuit. cætera quietus annus Hiſpaniæ fuit. Madriti inter proceres magnificentia, elegantiaque certatum. ludi militares magno apparatu, ſumptuque commiſſi. omnia ad imperij ſplendorẽ ea ætate voluptatemque gentis relata: atque ea maior, quam rei bellicæ cura. Oliſipone hic annus grauis peſte fuit. multi mortales abſumpti. Ioannes Luſitanus Rex extinctus eſt pridie Idus Auguſti, extrema ætate: ſex enim & ſeptuaginta annis vixit, menſibus quatuor, tribus diebus. regnauit annis quadraginta octo menſibus quatuor diebus nouem, fundato poſteris imperio, in tanta temporum atrocitate, tantaque reipublicæ perturbatione in paucis clariſſimus. Succeſſit patri Eduardus, in magna procerum frequentia continuò Luſitaniæ Rex proclamatus, confirmata ætate annos natus vnum & quadraginta, menſes nouem, dies quatuordecim: cui ad cæteram felicitatem numeroſa proles fuit ex vnis nuptijs ſuſcepta: Alfonſus primus, cui patre ſuperſtite inter Luſitanos primũ Principis nomen eſt inditum, Ferdinandus hoc ipſo natus anno, Philippa breuis æui, Elionora, Catharina, Ioanna magnis cum ætate pactæ iunctæque Principibus. Ipſo inaugurationis die à Iudæo Medico Gudialla, nouum Regẽ monitum aiunt, cæremoniam pomeridianis horis peragendam videri: aſtra ſi feſtinaret, infelicem euentum deſignare: perſtitiſſe tamen contemptu talium, vt fortuitorum. Suſcepta regni cura, peſtiſque lue Oliſipone ſedata, nihil prius habuit, quam defuncti parentis manibus ſolenni ritu parentare. corpus celeberrimo apparatu, atque ad eam diem inaudito, Aliubarrotam delatum, atque in monaſterio compoſitum quod victoriæ de Caſtella partæ monimentũ extructum fuiſſe, ante eſt demonſtratũ. funus proſecuti Rex ipſe, fratres, proceres, virique ſacrati magno numero, veriſſimis lacrymis. Imperij à pietate inchoati principijs media, atque exitus conſentanei fuerunt. Hæc in Hiſpania. Extremo Pontificatus anno Martinus Romanus Pontifex Concilium Epiſcoporum Baſileam indixerat, ad mortalium mores, qui collapſi à veteri ſanctitate erant caſtigandos, Bohemos ad fidem officiumque reuocandos. Iulianus Cæſarinus Cardinalis vir ea tempeſtate præclarus, Roma concilio inchoando legatur. Eugenius Martini ſucceſſor Epiſcopus in Italiã transferre conabatur, ratus locorum propinquitate, minorem ad res nouandas fore opportunitatem. reſiſtebat Sigiſmundus Cæſar Germaniæ æquior, quam Italiæ. cæteri Principes ab vtraque parte ſolicitati: ac Aragonius nominatim, in vnam obtinendi Neapolitani regni curam intentus maxime, vnde melior ſpes affulgebat, adhærere Sigiſmundo viſus eſt: oratoreſque ex Aragonia Baſileam deſtinari mandauit, Alfonſum Borgiam Valentinum Epiſcopum, duos alios, è Theologis vnum, alterum ex nobilitate. idem eius exemplo faciunt alij Reges Hiſpani. à Luſitano Dieghus Orcni Comes

legatus eſt, adiunctis Epiſcopis, & viris ſacratis. Ineunte anno milleſſmo 1434 quadringenteſſmo trigeſimo quarto. Alfonſus Carrillius Cardinalis Baſileæ deceſſit, vir præſtanti doctrinę prudentiæque opinione, columen noſtræ gentis, atque præſidium. in auunculi locum Alfonſus Carrillius Iunior Seguntinus Epiſcopus creatus eſt. qui deinde fuit Toletanus archiepiſcopus. eo maiori ſtudio ad cõcilium oratores amandati. à Caſtellæ Rege Aluarus Iſorma Conchenſis Epiſcopus, Ioannes ſylua Cifontanus regulus vexillifer regius, Alfonſus Carthagena Paulo Burgenſi Epiſcopo natus, pari eruditione, & virtutum omnium indole, Decanus tunc Compoſtellanus, & Segobienſis, annis ſequentibus patre Aquileiæ Patriarcha renunciato, in eius locum Burghenſis Epiſcopus eſt creatus. ea gratia meritis paternis proprijſque virtutibus eſt habita: id præmium datum Caſtellæ dignitatis Baſileæ in patrum conuentu defenſæ aduerſus oratores Anglos qui priora ſibi vendicabant. defenſionem de ſcripto conceptam cùm patribus obtuliſſet, Anglorum audaciam fregit. Hoc ferunt aliquando Romam ituro, dixiſſe Eugenium Pontificem. Si Alfonſus venerit, quo pudore nos Petri ſedem occupabimus? rem miraculo comparandam: extitiſſe in Hiſpania, qui ſtirpis Iudaicæ ignobilitatem, atque inuidiam, virtute ſuperaret. nimirum meritis magis, quam maiorum imaginibus honos eſt datus. Sed Aragonio tamen par à Sigiſmundo gratia reddita non eſt. Romæ anno ſuperiori Auguſtus renunciatus cum corona imperij quaſi mente repente mutata, cũ Venetis, Florentinis, Philippo Mediolanenſi fœdus ineundum atq; armorum ſocietatem cõſtituendam curauit, atque perfecit, Aragonios vniuerſa Italia pellere deſtinabant. Pontificijs magis precibus datum, quam ſyncera voluntate geſtum. Sed longe aliter res accidit, vt ſequens narratio declarabit.

Ludouicus Andegauenſis defunctus.

CAP. VII.

FRiderico Lunæ Comiti ad veterem inuidiam nouum in Caſtella crimen acceſſit. vir acer, quietis impatiens amplo in Aragonia principatu amiſſo, quæ in Caſtella acceperat oppida pretio vendiderat, Arionam Aluaro, Villalonium Beneuentano, de ſuo profuſus, alieni auidus, nullam inopiæ ſupplendæ ſpem fore, niſi in ſcelere ratus, Hiſpalim lautiſſimam vrbem diripere conſtituit, nauali, Triana quæ ſuburbio occupatis: vnde in ciuium fortunas graſſari cogitabat, Nieblæ Comiti infenſus maxime præcepsque in vindictam. Res tanta ſine ſocijs patrari non poterat. adiuncti quos ſimilis inopia & mali mores ſtimulabant: quibus libido, atque luxuria, ex magnis opibus nihil reliqui fecerant. in primis duo Hiſpalẽſes patritij nefarij conſilij participes effecti: quorum nomina, vt memoriæ prodantur non eſt neceſſe. Latere is conatus non poterat. Medinæ Campeſtri, & quo Rex iuerat anni principio Fridericus captus, Vreniamque primũ, deinde in vicinam Olmedo arcem in vincula duci iuſſus eſt, eundem carceris & vitæ terminum habiturus. eò minore gentis commiſeratione, quod transfugæ eum nomen, inuidioſum ſuis, Caſtellæ ſuſpectum effecerat. de ſocijs capitale ſupplicium ſumptum, Violantes Nieblæ Comitis vxor pro vincto fratre precatura, ne facta quidẽ Regem adeundi poteſtate Cuellarem amandata: vetitumq; inde iniuſſu Regis diſcedere. ſuſpicio erat, ſororis opibus confiſum ſcilicet, id facinus agitaſſe. hunc exitũ Friderici ſpes & conatus habuerunt, meritis & actionum inconſtantiæ

ſtantiæ conſentaneum. Cordubæ in templi maximi exedra, eius ſepulcrũ ligneum mõſtratur, elegãti opere Arionę Ducis nomine, à matre poſitũ vti vulgi opinio eſt, filiũ in Caſtellã ſecuta. Ariona vetus Aurigi quibſdã fuiſſe creditur, alijs municipiũ Vrgauonẽſe: vti indicio eſt lapidis inſcriptio, quæ in D. Martini eo oppido legitur, Hadriani quondam Auguſti ſtatuæ ſubiecti his verbis.

IMP. CÆSARI DIVI TRAIANI PARTHICI FILIO, DIVI NERVÆ NEPOTI TRAIANO HADRIANO AVGVSTO PONTIFICI MAXIMO TRIB. POT. XIIII. COS. III. PP. MVNICIPIVM ALBENSE VRGAVONENSE D D.

Non deterruit Friderici calamitatis exemplum in ſimili cauſa Aragonios fratres: quin prohibiti quamuis Caſtellæ finibus, & ditione ampliſſima ſpoliati, turbandæ reipublicæ conſilia verſarent, Querebatur Caſtellæ Rex icti fœderis conditiones violatas: ſi inducias ſtare vellent, Aragonios fratres ex vniuerſa Hiſpania amouẽdos. auditis de ea re Caſtellæ legatis, Vaſco auctor fratribus extitit, in Italiam nauigãdi, ipſe breui ſubſecuturus. regno Neapolitano parto, cuius nonnulla ſpes erat, haud defuturã occaſionem veteris in Caſtella ditionis recuperandæ diſputabat: Italiæ victoribus cętera in Hiſpania prona fore. Ventũ in Siciliam, vti conſtitutũ erat nauibus. vnde Alfonſus frater in omnem occaſionẽ intentus erat, imperij Neapolitani obtinendi, eos ꝓceres in partes trahendi, cęteros Italiæ Principes cõciliandi, Eugenium maximè Pontificem, quẽ ſuis conatibus in primis aduerſari erat expertus. rei perficiendæ opportunitas ſeſe dabat, diuturna valetudine Reginę, diſſidio procerũ, ipſius Pontificis caſu, Roma fugere cõpulſi. Columnæ Salernitani Principis in vrbem aduentu, facilè populus ad arma eſt concitatus. & erat in magno odio Pontificis nomen, pro eo quod Columnas proceres exagitandos ſuſceperat: & ager Romanus recens erat à Philippi Mediolanẽſis copijs ductu Franciſci Sfortiæ, culpa Pontificis deformatus. auctario Tiberi euaſit, quãuis Franciſcano cucullo, veſte pontificia mutata, telis & lapidibus ab vtraque ripa petitus. indignum facinus: ſed tantum poteſt, concepta à populis indignatio. in Hetruriam paratis ad oſtia Tiberis triremib. abijt. Pontificis ignominia per oẽs prouincias vulgata, variè Principũ animos affecit, vt cuiuſq; ſtudium erat. dignum ea calamitate nonnulli iudicabãt: importunis actionibus ſuos, vicinos, longinquos exacerbare: ſanctiſſimis patrum Baſilienſium conatibus pro pietate ſuſceptis, vnũ maxime obſiſtere: ex conſcientia ſcilicet, digna formidare. plerique indignũ facinus accuſabant, armis etiam vindicare parati. Caſu eo Aragonius nunciato, Panormi vbi ſe tenebat, ad ſeptimum Idus Iulij, dolebat, vti par erat, Chriſtiani nominis probrum, pontificię maieſtatis ignominiam. ſed in dolore lętabatur tamen, veniſſe occaſionem inſitæ pietatis proferendæ, Pontificis promerendi. miſſi legati, qui mœrorem exponerent, opem offerrent, hoſtibus vindicandis, ſedando populo. Lætatus ea legatione Pontifex, ſtudia tamen Aragonio remiſit. tẽpeſtate intra quintum menſem pacata, Romani tumultus compoſiti, ciues ad

officium reuocati, leges & magiſtratus accepere in capitolio militare præſidiũ: religione exoluti, qua ob violatũ Pontificem erãt obligati. In Hiſpania Io. Contrerius Toletanus Archiepiſcopus deceſſit ſextodecimo Kal. Octobris. corpus in templi Toletani maximi ſacellũ, cui à Diuo Illefonſo nomen eſt, celebri funere illatum. habitis comitijs de ſucceſſore creando, cùm ſententiæ variarent inter Guſmanium Archidiaconũ, & Villaquiranũ Decanum, diuiſis ſtudijs, Ioannes Cereſola Aluari vterinus frater, ex Vxamenſi Epiſcopo, nuper Hiſpalenſis factus, Rege annitente Toletanus Præſul renunciatus eſt. Coniuncto funere Henricus Villena Madriti, vbi Rex erat, extinctus eſt. amiſſas opes, atque ampliſſimos honores ablatos, iniuriamque fortunæ honeſtis ſolatijs ad extremam ſenectutem tolerauit. tanto eruditionis ſtudio, vt ne à magicis quidem ſacris abſtinuiſſe feratur. libri iuſſu Regis Lupo Barriento Dominicano, Henricique Principis magiſtro examinandi ſunt traditi. quorum parte combuſta, multorum vituperationem incurrit: libros exiſtimantium magno comparatos, eruditorum vſibus ſine periculo noxaque ſeruari debuiſſe. regiam ille de ſcripto concepta defenſione, voluntatem excuſauit, cui repugnare fas non eſſet. Neapolitani proceres odio rerum præſentium, fœmineoque feſſi imperio, ad Aragonium inclinare cœperant. Nicolaus Picininus magnus ea tempeſtate in Italia Dux Braccij propinquus, ad Aragoniam militiam magnis præmijs inuitatur. cum Tarentino & neceſſarijs, quæ potiſſima factio Angauenſis, & Iacobi Caldore armis exagitata, ad Aragonium præſidium confugerat, fœdus Panormi factum: Aragonij in fide fore, ſi tantum copiarum auxilio mitteretur. quantæ ad defendendum bellum eſſent ſatis, duo millia equitum, pedites mille Aragonijs ſtipendijs: validæ copiæ, impares tamen aduerſariorum potentiæ. Breui Tarentinus ditione ampliſſima ſpoliatus, paucas vix arces, & oppida retinuit, ſitu, aut opere munita. confecto ferme bello diſceſſum ab armis Cõſentiæ, quæ Brutiorum vrbs eſt, Andegauenſis corpore tantis militiæ laboribus fracto, loci inſalubritate tentatus morbo, atque oppreſſus eſt menſe Nouembri dimidiato, in ipſo ætatis flore, in medio felicitatis curſu, ipſoque in regni obtinendi limine: vix nuptiarum lætitia peracta, ducta recens Margarita Amodei primi Ducis Sabaudi filia, inſigni formæ venuſtate. Sic fortuna ludit in rebus humanis. Sic nos noſtraque verſamur. Aragonio nimirum cælum viam ad regnum ſtruebat, cui nihil eſt arduũ, eò maiori feſtinatione, quod Regina ipſa Neapoli deceſſit, ad quartum Nonas Februarij, ineunte ſalutis anno mil. quadrin. trigeſimo quinto morbi diuturnitate victa moleſtiaq; oppreſſa, quã ex filij morte concepit grauiſſimam: atque adeo vt ſemet incuſaret, quod ſummis ac perpetuis Andegauenſis officijs in amore non reſpondiſſet: dura atque ingrata optimo Principi mortem conciliaſſet. Corpus Reginæ in Annunciatæ Virginis ædem illatum eſt, modico ac tumultuario funeris apparatu. Andegauenſis & Reginæ obitu fortunæ partium conuerſæ: vireſque Aragoniæ confirmari amplius cœptæ: Andegauenſes debilitari: tametſi Neapolitanus populus nullo Principum conuentu habito, nullo ordine, quod Reginæ etiam teſtamento cautum erat, Renatum Andegauenſem Regem pro defuncto fratre iuſſerat. Parum in eo præſidij erat, qui ſuperiori tempore dum de Lotaringiæ principatu Carolo Duce ſocero defuncto, cum Antonio Vallemontenſi Comite eiuſdem fratre certat ar-

rat armis, libertatem amiſerat, captus in pugna atque in Burgundi Ducis poteſtatem traditus: cum quo armorum ſocietas Antonio erat. Ex vtroque caſu quantum dolorem Violantes Regina Andegauenſium mater cœperit, explicare ſuperuacaneum ſit. res ipſa indicat multum ei familiæ ſuperi per hæc tempora aduerſati videntur, Gallorum gẽti infenſi, an Aragonijs propitij. Sed eſt ferè, vt aliarum rerum ſic felicitatis orbis. per varias gentes, atque familias inerrat nulli propria. Neapoli à multitudine, qui ſummæ rerum præeſſent, Otinus Carracciolus, Georgius Alamanus, & Baltaſſar Ratta delecti, Andegauenis factionis facile principes, ſtudio, areque multitudinis concitandæ præſtantes. Deceſſere etiam magni in Hiſpania viri. In eo numero Rodericum Velaſcum Palentinum Epiſcopum miſerabili caſu, familiæ cocus peremit, Ioannes nomine. Emota forte mente nodoſum ſtipitem eccur geſtaret, rogantibus ioco aulicis reſpondere erat ſolitus, mactando Epiſcopo. Vocem barbaram (erat enim natione externus) non intelligentibus riſum mouens, mox veriſſimas lacrymas excuſſit, heri ſecuri capite eo ſtipite comminuto. Adeô tenui filo ſuſpenſa ſunt ſalus opeſque hominum.

Bellum Mauricum.

CAP. VIII.

FOEDA hyems fuit in Hiſpania, continuis imbribus, fluuiorum illuuie, æ luto impeditæ, vix vt commeandi cultas eſſet. multa ædificia vi inundantium aquarum euerſa. Valliſoleti, que Medinæ Campeſtri, vis mali mamè incubuit. molæ frumentariæ impeditæ. diebus quadraginta, cocto frumento homines vixere. Hiſpali Bætis ſumma vrbis mœnia minus duobus bitis excreuit. ciues in metu pars naues ſcandere: pars diu noctuque rimas omnes ſtipare ne qua penetraret aqua. Ad quintum Kalendas Nouembris cœptæ tempeſtates, ad octauũ Kalen. Aprilis tenuerunt. Magna caritas annonæ, ſolicitudo par. belli tamen Maurici cura non intermittebatur, inter aduerſa & ſecunda variatis. Dieghus Ribera Antelatus impugnanda Alora, ſagittę ictu ex muro emiſſæ perierat. alia parte Ioannes Fagiardus Alfonſi Antelati filius, fuerat à Mauris in pugna tumultuaria occiſus. Diego Peraſanius filius ſuffect⁹ eſt à Rege, quindecim quãuis annos natus. ea gratia paternis meritis habita eſt. & erat præclara indole virtutis, vt in ea ætate. Solicitudinem noſtrorum animis ex ijs caſibus incuſſam nouus nuncius mitigauit. à Roderico Manrico Petri Antelati filio Oſcam in Baſtetanis firmiſſimum municipium, admotis ſcalis vi captum. Validam etiam Maurorum manum, quæ auxilio ſuperuenerat, Caſorlæ Antelati, & vallis Cornegiæ reguli accurſu fuſam cæſamque: Maurorum fuga deditam noſtris arcem Lætitia ex ea victoria ſuſcepta breui euanuit, maiori quam intulerant accepta clade. Guterrius Alcantaræ Magiſter Archidonã expugnaturus cum octingentis equitibus, peditum dimidiato numero in eos fines inuectus, cognito ex ſpeculis eius itinere, atque fumo ſignificato finitimis, iniquis ad tranſitum locis circumſeſſus à quingentis hoſtibus, qua ſagittarijs, quà funditoribus, ferme omnibus ſocijs amiſſis, vix ipſe cũ paucis aufugit. improuiſo barbarorum aduentu, & contemplatione periculi, ſtupor omnium animos occupauit: & quaſi torpore quodã membra diriguerunt. Cautior alieno periculo cladeque Ferdinandus Vallis Cornegiæ regulus Huelmæ propemodum captæ obſidione diſceſſit: cum validas Maurorum copias auxilio obſeſſis venire, eſſet nuncia-

 tum.

tum. & eſt nõ minoris virtutis aliquando cedere quam in pericula irruere: maioris hoc aliquanto animi, illud prudētioris conſilij, ſe atque ſuos ad meliora tempora conſeruaſſe. vti tunc accidit. auctis enim mox viribus, adiunctoque Giennenſi Epiſcopo, cũ mille & quingentis equitibus, ſex peditum millibus Guidixenſem agrum vrere, maturas ſegetes corrumpere, magna incolarum calamitate. Maior equitum numerus Granata venerat; ad quadraginta millia pedites. cum ea multitudine conferre ſigna. non eſt veritus. conſilium non fuiſſe temerarium, vnde audacia famam habet, euentus docuit, victoria à noſtris parta quadringenti hoſtes ceciderunt: fugerunt alij metu vincente pudorem. Fugientes nox texit. Percæ Antelati eo die virtus emicuit. confoſſo equo crureque vulnerato in pedes deſiliens, circumfuſos hoſtes magno animo ſuſtinuit, ſubmouitq; mortis contemptu validior. incruenta noſtris victoria non fuit. ſauciati non pauci. nõnulli deſiderati. In Conteſtanis nõ procul Oſca duo oppida erant, modico ſpatio diſiuncta, vtrunque Velis nomine, Rubri alterum, alterum Albi. Hæc oppida à Fagiardo Antelato circumſeſſa ſunt. compulſi malis barbari, legitima deditionis verba nuncuparunt: ſi eiſdē quibus antea legibus viuerent, nec maiora vectigalia pendere cogerētur. Tribus hæc annis cum Mauris geſta coniunximus, ne memoriam diſperſa confunderent. Annus vnde digreſſi ſumus, pace inter Gallos & Burgundos ex tantis motibus facta maxime illuſtris fuit. odia cruore ciuium exſatiata erāt. Carolus Rex Galliæ de Burgundo amice honorificeq; loquendo pœnitentiæ fidem fecerat: neq; cædis Burgundi Ducis auctorē extitiſſe. acceſſere tres Roma Cardinales ad eos principes legati ijs vltro citroq; commeantibus impetratur, vt à tribus Principibus oratores Atrebates conuenirent. de pacis ibi conditionib. agi cœptũ. diſceſſere è conuentu Angli, regni Francorũ riuales: æquiorē Burgũdus ſe præbuit, ſanandi reip. mala cupidior. Memoriæ Ioannis cæſi Ducis, vt honores à Franco haberentur mandatum, loco vbi cæſus erat, tēplo eius impenſa exędificato, collegioq; ſacris faciendis inſtituto. Matiſco, Altiſiodorum perpetuo iure, alia oppida ad Somonam amnem data pignoris modò loco, dum quadringenta aureorum millia mulctæ nomine redderētur. Nihil nimiũ Franco videbatur præ cupiditate Burgundi conciliandi, diſtrahendiq; ab Anglorũ ſocietate. haud ignaro, eo fœdere Gallię opes, quæ nimiũ acciſæ erant, breui reſtitutum iri. vti factum eſt. Ad famã eius fœderis ciues Pariſienſes excitati arma in Anglos corripuerunt: regiaq; vrbs ad priſtinum redijt imperiũ. reliqua procliuia eſſe cœperunt, quæ eatenus fuerant ardua atrociaq;. Noſtræ hiſtoriæ pace Atrebatenſi facienda, Iſabellę Burgundo nuptæ præclaram extitiſſe operam confirmant: & cum Rege Gallo coram colloquio habito de conditionib. egiſſe aiunt: ex fide, an ex gratia gentis Luſitanæ in incerto habeo. Illud conſtat Reginis Aragoniæ, & Vaſconum, cum viri Reges Caietam obſidione premerent, vti mox eſt explicandum, à Caſtellæ Rege qui Madrito Butracũ Eneci Mendozij inuitatu cōtendebat, ludis & conuiuijs remiſſurus animum, datum, vt induciarum tempus ad Nouembris Kalendas prorogaretur. Ioannes Luna Illucæ dominus, in eam rem legatus, Aluaro id gentili ſuaſit, læto ad reliquã fœlicitatem filij natali: quem recēs vxor Madriti pepererat. infanti Ioanni nomen fuit, magna lætitia Regis & procerum: quę omnia quanto magis ſimulata erant, eo maioribus officijs Aluari gratiam promereri certantium.

Aragonius, & fratres capti.

CAP. IX.

CARACCIOLI, Ludouici Andegauenſis, Ioannæ Reginæ funeribus Aragonius ad Neapolitanũ regnum tantùm non trahebatur, ſine capite, ſine virib. prædæ opportunum, nullo ciuiũ conſenſu, nullis externis opibus imbecillum. multi proceres quod neceſſe erat prouidentes animis, an plebis imperium auerſati, in qua nihil eſt modicum, conſilio communicato, Capua vrbe cum arce occupata, in qua bello gerendo magnæ commoditates inerant, legato in Siciliam Reginaldo Aquinate ſtudia ſua, opeſque Aragonio offerunt: feſtinaret modò, neque moraretur ſpem. celeritate opus eſſe, priuſquam ſe aduerſa factio viribus confirmaret. Erant cum Aragonio tres fratres excellenti indole, idonea omnes ætate. Petrus in Sicilia relinquitur ætate minimus, qui reliquam claſſem colligeret. cum Vaſcone Henricoque, & ſeptem tantum triremibus, è portu Meſſanenſi Alfonſus ſoluit. Pontiam inſulam itũ: deinde Aenariam, mox Sueſſam: vbi proceres magno numero Capua profecti eius aduentum expectabant: atque in his princeps Antonius Marſanus Sueſſæ Dux. In ea vrbe de ratione belli collatis ſententijs deliberatum. Caietam primùm impugnare viſum eſt. Maij Nonis claſſe Aragonia & terreſtribus Neapolitanorum procerum copijs terra marique circumſeſſa affuit Tarentinus cum copijs euocatus. trahebatur obſidio: Aragoniuſque Orlandi monte, qui vrbi imminet occupato, in ſpem venerat, breui eam ciuitatem obtinendi, commeatus inopia non minus quam externo metu laborantem Ciues ad deditionem inclinabant. Genuenſes, quorum erat in ea vrbe magnus numerus mercaturæ exercendæ per cauſam, vnde genti ampliſſimæ opes publicæ priuatimque, obſtinatis animis vrbem defendendam cenſent, ductore impulſoreque Franciſco Spinula. inutilis turba eijcitur: quos Aragonius benigne habitos, ciboque recreatos in pacata loca dimiſit. multum ea humanitate tum obſeſſorum ciuium, tũ totius prouinciæ animi conciliati ſunt Genuenſis ſenatus, & ſuorũ commiſeratione, & Philippi Mediolanenſis iuſſu incitatus inſtructã claſſem auxilio mittit, frumentõ & commeatu onuſtam. Dux claſſi datus Blaſius Aſſaretus propter rei militaris & nauticæ peritiam ex infimo loco, nam precarium quæſtum iuuenis fecerat, ad eum honorem euectus. Duodecim onerariæ erant duæ triremes, vna biremis. Aragonius cognito Genuenſis claſſis aduentu, inſtructis ipſe onerarijs quatuordecim, vndecim roſtratis nauibus obuiam hoſti procedit. Sequuntur proceres ferme ad vnum Regis exemplo prouocati, certaque victoriæ ſpe. Ad Pontiam inſulam Aragonij, ad Terracinæ litus hoſtium claſſis erat. Genuenſes miſſo caduceatore denunciant Regi Aragonio, non pugnandi voluntate, ſed opitulandi ciuibus commeatumq; importandi miſſos. ſi id detur, diſceſſuros ſine certamine. magno id Aragoniorum riſu eſt auditum: neque à conuitijs temperatum. expediuntur arma. ante pugnæ initium tres Genuẽſium naues à reliquo agmine ſeiunctæ, altum petere cœperunt eo conſilio. vt in ipſo conflictu ſecundis à puppi flatibus hoſtilem claſſem à tergo adorirentur. Aragonij fugam interpretati, nullo ordine hoſtilem claſſem inuadunt, quaſi ad prædam, victoriamq; illud metuentes ne celeritate euaderent. Aragonius in hoſtium prætoriam impetum facit. Blaſius circunducta repẽte naui regiã nauim à puppi magna vi telorũ, lapidumq; obruit pondere grauẽ,

Ll 2 & ſabur-

& ſaburra vniuerſa in alteram partem inclinatam. idem à reliquis factum nauibus ferreis inter ſe vncis iunctæ veluti in ſolo pugnabatur. Vincebant Aragonij numero, ſed ſua multitudine impediti, & plerique nauſea ex mari laborantes, oneri potius quam vſui erant; Genuenſes mari aſſueti, nautæ ac milites, ſcientia talium rerum ſuperabant. triremium nullus vſus propter iunctarũ inter ſe nauium magnitudinem. ad multum diei pugna proceſſerat: cũ tres Genuenſium naues, quas fugientium ſpeciem præbuiſſe dictum eſt, flexo curſu in regias impactæ pepererũt victoriam. In regiam nauim tranſgreſſi, hoſtes ad deditionem hortabantur. fœda rerum facies, permixtus cædentium cæſorumque clamor. nihil imperio, neque conſilio geri. fors omnia regere. Nauis regia fatiſcẽte carina aquam accipere. periculo nunciato, Aragonius Philippo Duci deditionem facit, quamuis abſenti. In ea naui Taurentinus & Sueſſanus capti ſunt. alijs duodecim nauibus quæ in hoſtium poteſtatem venerunt, ingẽs captiuorum numerus fuit; Rex quoque Vaſconum, quem in ipſo conflictu Rodericus Reboledus lateri adhærens à cæde ſeruârat, & Henricus Aragonius. de Petro auctores variant: quidam pugnæ interfuiſſe diſputant, & cum tribus triremibus euaſiſſe nocte tectum, alij ad Aenariam inſulam appuliſſe cum reliqua ex Sicilia claſſe aiunt, ſub ipſum pugnæ tempus. Capti præterea Raymundus Boillus Prorex Neapolitanus, Diegus Sandoualius Caſtri Comes, & filij Fernandus, Diegusque, Ioannes Sotomaior, Enecus Daualus Dauali Magiſtri equitum filius, nepoſq; ex Bertrando filio Enecus Gueuara, Reges ex Hiſpania ad hoc bellum ſecuti. Secundùm victoriam facta à Caietanis eruptione noſtrorum caſtra capta, direpta ſpolia Caſtrenſia, & ampla Principum ſupellex quæ relicta erat. Præſidij Caſtrenſis pars in hoſtium poteſtatem venerunt, alia per deuia loca, & occultos tramites fuga euaſerunt. Cæcas hominum mentes, improuida conſilia, varios & commutabiles rerum caſus. quis non exiſtimaret de rebus Aragonijs in Italia actũ, amiſſa victoria & quaſi de manibus elapſa? victis ad regnum faciliùs recuperandum factus eſt gradus, erepta libertas maioris gloriæ occaſio extitit. quis crederet? ſic humanæ cogitationes in contrarium ſæpe vertuntur, non temeritate fortunę, ſed arcano & altiori conſilio gubernatæ. die Veneris Auguſti Nonis pugnatũ ad Põtiam inſulam eſt.

Aragonius & fratres libertati redditi.

CAP. X.

COMMISSA pugna Reges, atq; è trecẽtis ampliſſimo genere captiuis, pars maxima Mediolanum à Blaſio victore deducti, ampliſſimi triumphi ſpecies, neque à multis annis viſa. alij Genuæ relicti, vt nauatæ operæ ea merces eſſet. tota Italia expectatione euentus ſuſpenſa, & quo pacto Dux nobiliſſima victoria vſurus eſſet, cogitabat. illius opes ante formidoloſæ finitimis, nunc etiam à longinquis timebantur. Ne totius Italię imperium inuaderet ardenti Princeps ingenio, imperij auidus, continuis bellis exercitus. Multum ille cum animo deliberare, quid facto opus eſſet. A captiuis regibus iniquas conditiones extorqueret? libertatis pretium exigeret? præſenti id fructu lætum eſſet: verendum tamen, ne acceptam illi iniuriam vindicarent ſuis, & amicorum armis: victique, vt erant ſoliti, cum victoribus tamen certamen grauius inſtaurarent. Magnifice exceptos coleret, & gratuita libertate ſibi deuinciret? glorioſum id cõſilium toto orbe terrarum

foret; ſed ne captando inanem nominis
famam, imperij amplificandi occaſio-
nem amitteret, atq; ancipitis aleæ ſpem
ſubiret conſiderandum raro ex ſenten-
tia cedentem: magna homines benefi-
cia cum ſoluendo non ſint, inſigni ma-
eficio cõpenſare conſueuiſſe. Vicit lau-
dis ſtudium. Principes ſplendidè domi
habitos, vt ſocios, vt amicos cum am-
pliſſimis muneribꝰ dimittere conſtituit.
Aragonium etiam cum aſſenſu audiuit,
diſputantem coram; multiſque exem-
plis confirmantem; Gallis immodicum
ingenium eſſe; neque vllis imperij fini-
bus reſiſtere. Mediolanẽſes Duces euer-
tendi conſilia ſæpe agitaſſe: neque ani-
mos eſſe mutatos. ſi Italiæ litoribus aſ-
ſueuiſſent, parto Neapolitano imperio,
Ligures Galliæ finitimos amicoſque
haud diu in fide futuros: neque nouan-
darum rerum finem fore niſi vniuerſa
Italia occupata: Io. Galeacio patri, ma-
ioribus alijs Gallicos ſpiritus ſuſpectos
ſemper fuiſſe. Hæc agebantur Mediola-
ni in arce: cùm Iſabella à viro Renato,
quem captiuum teneri dictum eſt; præ-
miſſa mari Genuam primùm, deinde
Caietam, Neapolim poſtremò, ad quin-
tumdecimum Kalend. Nouembris ap-
pulſa factionis opes vehementer con-
firmauit, copijs etiam ab Eugenio Pon-
tifice adiuta: clariſſima fœmina, præ-
ſtanti ingenio, eximia morum ſuauita-
te. Hiſpania Regum calamitate ſolicita,
mœſtaque varia belli pacisque conſilia
verſabat. Cæſarauguſtæ conuentus A-
ragonij habiti ſunt. actum referẽte Re-
gina de claſſe comparanda, ad retinen-
dum Sardiniæ Siciliæque imperium: in
terras à victoribus fore impetum ſuſpi-
cabantur, nulla iam de imperio Neapo-
litano ſpe conatuve. Soriæ ad Caſtellæ &
Aragoniæ fines colloquio Caſtellæ Re-
gis & ſororis Aragoniæ Reginæ, indu-
ciæ inter eas gẽtes antea pactæ, in quin-
decim alios menſes productæ. Alienæ ca-
lamitati inſultare iniquum videbatur. euicerat iuſta commiſeratio Caſtellæ Principum animos. Soria diſceſſum, & Eleonoram Reginam Medinæ Campeſtri deceſſiſſe nunciatum eſt, dimidiato menſe Decembri, dolore intercluſa anima, quem ex filiorũ caſu accepit grauiſſimum ſcilicet: repẽtinus obitus eam opinionem confirmauit præ dolore extinctam, lectiſſimam fœminam & tantorum Principum matrem. multis locis iuſta exequiarũ magnificè facta: Compluti à Caſtellæ Rege, à Regina vxore Madrigale. Defunctæ tumulus in Dom. Ioannis matronarum cœnobio compoſitus, quod ſua impenſa cõſtructum domicilio ipſa delegerat. Mediolani inter Ducem & Reges fœdus factum, eoſdem ſine exceptione amicos inimicoſque futuros. Dux ad regnum Neapolitanum obtinendum vires & copias eſt pactus. Rex impugnandis Mediolanenſis hoſtibus omnem opem eſt pollicitus. magnam id fœdus ſolicitudinem incuſſit tum Italis, tum externis nationibus. Rex Vaſco in Hiſpaniam dimittitur cum ampla poteſtate rem Aragoniam gubernandi. conquirenda pecunia erat; nouæ conſcribendæ militares copiæ, numeroſa claſſis inſtruenda. Tarentinus, & Sueſſanus amandati Neapolim, vt ſuorum animos confirmarẽt: Petrum iuberent cum claſſe è Sicilia rebus opitulari. ſecuta Regis præceptum induſtria militum feſtinatioque. Aenariam appulſa Siculorum claſſe, Caieta venit in poteſtatem, dedẽnte Lanſaloto ciue Neapolitano eius vrbis præfecto, ad octauum Kalendas Ianuarij ineunte anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimo ſexto. Proximis diebus 1436
Aragonius libertati redditus, (memorabilem omnibus ſeculis Philippi liberalitatem) Portum Veneris abijt: quod oppidum, atque Ilicis inter tantas procellas in fide Aragonij manſerant in

Genuenſi litore, magis Aragonij præſidij metu, quàm ſyncera oppidanorum voluntate. Aduerſas ſecundasque Aragonij res oſtentis de cœlo ſignificatas memorant. ijs quantam fidem res meretur ex ſe quiſque ſtatuat, adiungatque. vulgata receptaque paſſim præterire conſilium non erat. Quo die ad Ponciam pugnatum eſt, pontis qui ad Cæſarauguſtam Ibero imponebatur, ampliſſimo in paucis & nobiliſſimo ſtructuræ genere, præcipuus arcus ſub meridiẽ nulla certa cauſa collapſus, quinque homines oppreſſit. Fortuita, ais, vulgi rumorib. in prodigium ſæpe poſt res factas vertuntur, & religionem, eſto. Quid ea quæ ſequuntur? triginta ſex paſſuum millibus infra vrbem Cæſarauguſtam oppidum Vililla ad Iberi ripam ſitum eſt, ex Celſæ Romanorum in Ilergetibus Coloniæ conſtitutum: nullaque re hac tempeſtate, & auorum memoria nobilius, quam campana, cuius nullo mouente, inſolito inſolentique pulſu nobiliſſimos in vtramque partem euentus ſignificari, ijs hominibus perſuaſum eſt. inepte an verò non diſputo: ſed oculati tamen eius miraculi teſtes citantur, viri non leues. Eam campanam pridie eius die quo capti ſunt Reges, ſua ſponte pulſatam ferunt: iterum ad tertium Kalendas Nouembris, proximi Ianuarij menſis Nonis tertiò ſonuiſſe: quo tempore compoſito Mediolani fœdere Aragonius eſt in libertatem reſtitutus. Ijs prodigijs auertendis data piacula: ſacrificatumque hoſtia diuina. Solicitæ prouincialium mẽtes, nuncio ex Italia allato cura leuatæ: mœrorque, quem ex aduerſo caſu ſuſceperant, metusque noui mali, quod impendere ex ijs oſtentis ſuſpicabantur, publica gentis lætitia mutatus eſt.

Pax inter Reges Caſtellæ & Aragoniæ.

CAP. XI.

MOTA Genuenſium arma ſunt: palamq; à Ducis Mediolanenſis auctoritate diſceſſum. graue erat partæ ſuo periculo & virtute de Regibus victoriæ fructũ ad alios recidiſſe: gratiam factæ pacis dimiſſorumq; cum muneribus captiuorum, vni Philippo Mediolanenſi ceſſiſſe. odium in ſe Aragoniæ, & Catalaunicæ gentis excitatum: cum quibus graues ab antiquo inimicitiæ extitiſſent. patrocinium Mediolanenſium Ducum, ad quod neceſſitate confugerant, imperio atque adeo dura ſeruitute mutatum eſſe, vrebat ſcilicet. Hac indignatione permoti, armorum ſocietate cum Eugenio Pontifice & Renato Andegauenſi occultè conſtituta, arma corripiunt. Paccinus Alciatus pro Philippo Duce, Genuæ cum poteſtate Præfectus, in populari tumultu perimitur. gladij intentati alijs: & vulnerati quidam, necatique. obſeruare ſermones, vultum habitumq; notare: ſi vultus in dignitate auerſari præſentia, & Mediolanenſibus fauere viderẽtur. Ergo quod in ſeditione populari fit, vnde plures erant, breui omnes fuerunt. ſi qui contrà ſentiebant, palam tamen aſſentiebant, aſſentabanturq;. Auctor ſeditionis Fráciſcus Spinula defenſa nuper Caieta nobilis magnosq; ex ea re ſpiritus gerens: ac quod caput erat, Fliſcis & Fregoſijs, qui Aragonijs fauebant inimicus. Genuæ auctoritatem pleraq; eo tractu oppida ſecuta, & ad libertatis dulcedinem excitata defecerunt, pulſo Mediolanenſi præſidio. Hiſpani captiui in cuſtodia retenti. Septuaginta aureorum millia ab Aragonio Rege numerata eorum redemptionis pretium. Cum Siculis mitius actum. vetuſta inter vtranque

gentem

gentem hoſpitij atq; cõmercij iura extabãt. ſine pretio dimiſſi. tres modò Ioannis Vintimillij filij diu Genuæ retẽti ex odio, an maioris pretij ſpe incertum. Sed Aragonius tamen Philippi Ducis hortatu, Genuenſium motus compeſcere aggreſſus ea claſſe quæ à Petro fratre Caieta miſſa erat, deſtitit conatu: cùm id longum eſſet in tanta gentis cõſternatione: & feſtinanti ad Neapolitana ſceptra omnis mora eſſet grauis, haud ignaro in bellis ciuilibus diem & horam potius, niſi prouiſum ſit, magnas ſæpe augendi opportunitates corrumpere. nihil eſſe feſtinatione ſalutarius. Ergo è Portu Veneris Henricus miſſus eſt in Hiſpaniam Emporitano principatu donatus, quoniam induciarum tempus exibat, rebus præſidium ſi ſe ea parte Caſtellæ arma commouerẽt. Rex ipſe Caietam claſſe appulit ad quartum Nonas Februarij. Terracina interea à Petro fratre occupata, magno Eugenij Pontificis dolore, in cuius ditione erat: ...ntum ſibi Aragonios ſumere, vt Neapolitano imperio non contenti, de vniuerſa Italia cogitarent: neque ſacroſanctæ maieſtatis reuerentia, neq; religione moueri vlla feroces & barbaros, dumque hominum genus & aſperum conquerebatur ſcilicet. Neapolitanorum procerum & militum concurſus Caietam factus eſt. copiarum Dux Frãciſcus Picininus renunciatur. Philippi Ducis gratiæ datum, apud quem Nicolaus Franciſci pater præcipuum authoritatis locum rebus omnibus occupabat, clariſſimus ea tempeſtate copiarum Dux, magno rei militaris vſu, cum ...teribus comparandus. Ardebat Italia armorum apparatu. aliæ vrbes ad no... belli expectationem ſuſpenſæ: aliæ ...pellendos Aragonios fœdere inter ſe ...to coniurabant, Veneti, Florentini, ...nuenſes maximè, adiutore impulſoque Eugenio Pontifice, odio gentis noſtræ, an Gallicæ amore vires conferebant. In Hiſpania bellum Mauricum trahebatur. inter alios Reges ſancita pax, magna Vaſconis contentione multoque conatu, vires gentis in Italiam vertere cogitantis, poſita rerum Hiſpanienſium cura. Geminæ arces Galea & Caſtillegia Mauris dedentibus agente Roderico Manrico in poteſtatem ſunt redactæ. concepta ex ijs rebus lætitia breui mœrore mutata, triſti caſu Nieblæ Comitis: quem Heracleam ad freti Gaditani anguſtias poſitum oppidum, obſidentem (in eo virtutem oſtentare & Regi ſuo gratificari cupiebat) in tumultuaria pugna ſeſe ad claſſem recipientem cum quadraginta ſocijs ſubmerſum fuiſſe nunciabatur, accurrentium pondere euerſa oppreſſaq; cymba, quo ſe maximè tempore Oceani æſtus ſtatis horis concitabat. Ioannes Guſmanius paterno caſu percullſus, & de ſumma rerum diffidens ſoluta continuò obſidione Hiſpalim abijt. Hic in Aſſidoniæ Ducibus primus fuit, Regis dono poſt aliquantum tempus. is honos doloris blandimentum, nauatæ operæ merces acceſſit nobiliſſimæ Guſmaniorum familiæ, atque in paucis præpotenti in Hiſpania. Toleti Caſtellæ Rex erat, quo Compluto & Madrito luſtratis ſeſe retulerat. ludis regia, & feſta lætitia perſonabat, modica aut nulla belli cura. nouæ & maioris lætitiæ materia adiuncta, ſancita in ea vrbe pace inter Caſtellam Aragoniam & Vaſcones ad quartũ Nonas Septembr. Alfonſus Borgia Valentinus Epiſcopus Io. Luna alijque viri Principes ex Aragonia legati. His adiuncti Toletanus Præſul, Calatrauæ Magiſter, Rodericus Beneuẽtanus ſermone vltro citroque & longa diſputatione habita, has fœderis conditiones ſcripſerunt. Blanca Vaſconis filia maior Henrico nubito Caſtellæ Regis filio. Dotis nomine Medina, Olmedum,

Roa,

Roa, Villenæ principatus puellæ dantor. Si proles ex coniugio nata non ſit, ea oppida ad Caſtellæ ditionem redeunto. Eo euentu Vaſconi pacto annuo auri pondere ablata oppida compenſantor. Henrico Aragonio omnino quinque florenorum millia quotannis dantor, vxori tria millia. Capta ad regnorum fines oppida & arces, ad veteres dominos redeunto. Perfugis venia conceſſa eſto: præterquam Comiti Caſtrio, & Alcantaræ Magiſtro, pręterea Gotifredo Corteſio Marchioni: quem Vaſco excipiẽdum iudicauit, hominem inquietum, cupidum rerum nouarum & memoria generis in regni cupiditatem impulſum His conditionibus induciæ pace mutatæ: armaque ſociata aduerſus omnes gentes Principesque excepti modo Luſitanus Galluſque à Caſtellæ Rege ſunt: ab Aragonijs Mediolanenſis Dux, Gaſto Fuxenſis Comes, qui Ioanne patre nuper defuncto eum principatum obtinuerat, quindecim annos natus Vaſconis gener Eleonora minori filia in coniugium pacta. Data ob hæc templis dona: ludi, conuiuia, omniaque lætitiæ inſtrumenta, per vrbes & oppida inſtaurata. belli metu ſublato, noua rerum facies futura in Hiſpania videbatur. Caſtri Comes venia breui impetrata, Caſtellæ eſt redditus, conſtantior aliquanto in fide futurus diuturno caſtigatus exilio. Interea Alfonſus Aragonius Neapolitanorum animos pertentare non deſiſtebat, conſilioque vires adiuuare. Baltaſſar Ratta Caſertæ Comes, è gubernatorum rerum publicarum numero in partes attrahitur. idem fecit Raymundus Vrſinus Noblæ Comes: ex regio ſanguine vxore pacta Eleonora Vrgelitani Comitis dudũ extincti filia. Capua Rex, vbi belli apparatus erat, votis nuncupatis profectus S. Seuerini Vallem Salernum vrbem, Amalphitanum litus armis præſidijſque capit. Sic Aragoniæ vires confirmatæ debilitatæ hoſtium. Neapolis regni caput petẽda erat, haud exigua victoriæ ſpe in tanta animorum inclinatione, tantiſque factionis copijs. confirmabant animum geminæ arces vſque adeo malis temporibus in ea vrbe præſidijs tamẽ Aragonijs retentæ: quod miraculi inſtar erat, ad totius belli ſummam omen præclarum.

Clades à Luſitanis in Africa accepta.

CAP. XII.

HOrrida gelu & niuibus hyems fuit in Hiſpania, quãtum mortales nõ meminerant. Caracæ, vbi Rex Caſtellæ erat, ſeptẽ agalones lignatum in vicinas ſyluas egreſſi, ipſis Ianuarij Kal. anno M.CCCC. trigeſimo ſeptimo cõſtrictis p̃ frigore mẽbris oppreſſoq; calore vitali extincti sũt niues glacie, glacies Circio concretæ multis exitio fuere. Rege iniquo anni tempore, vijs à multa niue impeditis in Caſtellã Vlteriorem ituro, quo reipub. cura neceſſario vocabat, à trecentis operis ſummota in vtranque partem niue equitis altitudine, cumulis extantibus aggeris inſtar, ægrè montes ſuperati quibus vtraq; prouincia dirẽpta eſt. Roa menſe Maio Vxamam itum. in ea vrbe Rex ſubſtitit: Henricus Princeps Alfarum miſſus lautum municipiũ ad Vaſconum fines. ſequebantur è proceribus ampliſſimus quiſquè. eminebat inter omnes Aluarus recens importunis precibus Montalbano Reginæ extorto, & ad Scalonem in Carpetanis adiecto. auctis opibus, incenſa magis inuidia, cui nulla potentia par eſt. Poſt biduũ Regina Vaſconum Alfarum cum filij accesſit, & ſplendido ſuorum comitatu Epiſcopo Pompelonenſi, Petro Peralta regiæ procuratore, procerib. alijs. Duo denibus ſponſo ſponſæque ſolenni apparatu rituque ſponſalia data ſunt. Cæremoniæ antiſtes, Vxamenſis Epiſcopu

regi

regio genere ſuperbus quatuor in ea lætitia diebus conſumptis Vaſconū Regina ſponſaq; filia ſeſe retulere in patriam. Abs Rege Caſtellæ & Henrico Principe Medinam Campeſtrem itū eſt in eo oppido Petrus Manricus Antelatus Aluari, & Beneuentani conſilio captus iuſſu Regis Fonditoniam arcem in cuſtodiam amandatur, menſe Auguſto nouum initium turbandæ reipub. quod magna rerum moles eſt conſecuta cauſæ non ſunt proditæ Aluari euertēdi conſilia agitaſſe cū alijs proceribus euentus docuit: quod maieſtatis crimen eſſe ea tempeſtate putabatur. Fuit hic annus Luſitanis infauſtus maxime, clade in Africa memorabili à Mauris illata ardebant quinq; Luſitani Regis fratres cupiditate proferendi nominis opes amplificandi. in Hiſpania qui poſſent anguſtis regionis finibus pace cū finitimis nuper ſancita? in Africam maiori gloria transferre arma cogitabant aduerſus infenſiſſimam Chriſtiano nomini gentem. Pecuniæ in ſtipendium redigendæ difficultas retardabat. ab Eugenio Pontifice venia peccatorum impetrata eſt, Oreni Comitis legati Luſitani opera, omnibus qui cruce inſigni ſacram militiam ſuſciperent. Pontificis indulgētia euulgata, incondita multitudo ad arma concurrit. Ferdinandus Auiſij Magiſter cæteris fratribus ardentior ſe multitudine ducem offert. Diſputatur in cōcilio gentis de expeditionis ſumma Ioānes D. Iacobi in Luſitania Magiſter, vnus è regijs fratribus de ſcripto etiā cōcepta ſententia, negat niſi vniuerſis regni copijs petendam Africā. armis equis, viriſque potentē eſſe eam prouinciā. Sę e infeliciter laceſſitam. futuram nunc xitio, niſi ſuis ſe viribus metiantur, au aciam præcipitem frænandam videri. tinam, inquit, falſus vates ſim. niſi im etum animorum tenetis, atq; ad ratio em reuocatis Africani campi noſtro nguine redūdabunt. His ne copijs confiditis? feroces ante certamen maxime, in ipſo diſcrimine ignauiſſimi erunt: nullo armorum vſu, nullo animorum vigore. An Mauros contemnitis? næ hic cōtemptus magno luetur malo gentem in pericula promptam numero infinitam pro aris & laribus, pro liberis & vxoribus fortiter dimicaturā irritabitis. Numinis patrociniū aderit. ſed maiori morum probitate conciliatū, quam quos video ad arma maxime accenſos, ſed ſi mature ſi prudenter capiantur arma. temerarijs votis impuris precibus fruſtra ſuperos fatigabis. Ne hic furor veſtris cōceptus animis magno conſtet. vereri me cogit, nonnullus rerum vſus, ardens patriæ & veſtræ omnium ſalutis amor. Hæc ſententia cautiſſimo cuique probatur: in primis Petro & Alfonſo regijs fratribus. vnus Henricus Ferdinādi conatus ſubleuabat generis nobilitatem pareſque opes litterarum ſtudijs illuſtrās quod ſæpe accidit. maior & ſanior pars à minore & deteriore victa eſt Communi conſenſu bellum decretum. Comparata claſſe, ſex millia militū in naues impoſita. fama vero ſemper maior eū numerum duplo maiorem prædicabat. id quoq; incōmode accidit. pridie Idus Auguſti vela explicata intra dies quindecim peruentum in Africā. Septæ de ratione belli diſceptatū. omnibus copiis Tingis obſeſſa, vrbs olim Romanorū nobiliſſima, tunc modica, exaduerſum Tarteſſi ad fretum poſita. multa circū glarea, eoq; ager frugibus infœcundus: niſi qua parte excauatæ valles vicini fontis aquis, conſitis hortis eximia amœnitate prouētuq; ſunt. Obſeſſi dies ſeptem & triginta magno conatu impugnati nunquā remiſerunt animos, cum ſpe propinqua auxilij ad defenſionē incitati. Phutēſis & Marrocius Reges alijque Africani Principes auxilio accurrunt. ſexcenta millia peditum, ſeptuaginta equitum millia ſub ſignis, fortaſſis ementiente verū fama, tra-

xiſſe ferũtur. His copijs qui poſſent Luſitani reſiſtere? pugnatum initio acriter, deinde multitudine circumfuſa, intra munimenta noſtri obſeſſi, in repentino terrore mœſti, fixis in terram oculis, neque reſpondere, neque rogare. quantum tempus dabat, abditi per tentoria, & lucem ipſam vitantes. De fuga conſultum: ſed quo, aut qua irent locis omnibus occupatis. victi neceſſitate, legatos de pace mittunt. barbari vllam fœderis conditionem fore negant, niſi Septa dedita, vniuerſa Africa decedatur. graue id erat, neque in ipſorum poteſtate ſitum. pollicentur tamen modo incolumibus ire liceat. dati obſides Ferdinandus ipſe Dux. alijque viri primarij. reliqui illuuie corporum deformis acies Septam primum, deinde in Luſitaniam fine anni abierunt. De ſancito fœdere in concilio Principum Eboræ diſputatur. iniuſſu Regis conditiones pactas, irritas videri commune eorum qui aderant conſilio decernitur. religionem, ſiqua erat gens obligata, eo fœdere, ſatis exolui obſidibus in hoſtium poteſtate relictus: vt ſuis capitibus luerent, quæ ſtulte & temerarie promiſerant. An ſi eadem ſuperbia Luſitaniæ deditionem polliceri barbari vniuerſæ coegiſſent, conditioni eſſet ſtandum? Mauricique imperij iugum reponendum Hiſpaniæ? quid alia, quæ multa polliceri & indigniſſima potuiſſent? num ijs gens Luſitana teneretur? Ergo Ferdinandi captiuitas perpetua fuit. Sepulcrum eius in vrbe Phuthenſi loco ſublimi monſtratur, erectum videlicet de noſtra gente trophæum. penes quem facti culpa præcipua erat, is ſiue caſu, ſiue conſilio Dei pœnas temeritatis princeps exſoluit.

Petrus Aragonius ad Neapolim caſus.

CAP. XIII.

IN Hiſpania nouorum tumultuum metus oſtendebatur, proceribus Caſtellæ magna ex parte abs Rege ſuo alienatis, Petro Manrico iniuria (ſic illi prædicabant) in vincula tradito. Inter viros ſacratos graue vbique de religione certamen erat. Baſilienſem conuentum Epiſcoporum Eugenius Pontifex ab ipſo pontificatus initio ſuſpectum habens, diſſoluere conatus erat. Ea via inuenta erat eludendi atque debilitandi conciliorum vires: quæ Pontificibus eſſe cœperant formidabiles. Reuocauit tamen, ab Imperatore Sigiſmundo & Cæſarino legato grauiſſimis literis caſtigatus. Patres Baſilienſes plus ſibi auctoritatis ſumentes, quam fortaſſe par erat, & noua ea iniuria prouocati, Eugenio Pontifici denunciarũt, niſi ad conuentũ veniret, ſe in eũ conſtituturos quod in deſertores ſacræ cauſæ ſolitum eſſet. Obſequi recuſantem, deponendum fremunt abrogata pontificia auctoritate. Ita animatis Epiſcopis, Principum toto orbe Chriſtiano non vna mens erat. alij conſilio repugnare quaſi præcipiti & temeratio memoria vulnerum quæ ſuperiori ſchiſmate rei Chriſtianæ erant inflicta, vix dum cicatrice obducta, in primis obſtitit Sigiſmundus Imperator quamuis à Pontifice alienatus verũ in ipſo rei præficiẽdæ conatu deceſſit ad quintũ Idus Decembris eccleſiæ pace ante fundata, & nunc defenſa quã diuturno imperio nobilior Res Germanicæ in eius generũ Albertũ Auſtriæ Ducẽ, iam Regẽ Romanorum tranſlatæ ſunt. imperij inſigne deſumptũ ipſis kal. Ianuarij ineunte anno eius ſeculi trigeſimo octauo. Quo tempore in Hiſpaniæ oppido Maderuelo, ꝙ in ditione Aluari erat in Vaccæis, lapidibus pluit, ſingulis puluini magnitudine, innoxijs tamẽ propter materiæ leuitatẽ. Ioannes Agreda regius præcurſor ea cauſa miſſus, de re tota quæſtione habita, Roã ad Caſtellæ Regem ex eorum lapidum nu-

numero quoſdam attulit: triſti an læto omine dubitatum, ac ne ex euentu quidem belli Maurici, quid ea res portenderet ſatis intellectum. nam Huelma (Onoua veteribus) copia defenſorũ & mœnium firmitate munitũ oppidũ de Mauris Granatenſibus captũ Eneci Mendozæ Fitę reguli ductu virtuteq; Giennenſi limiti præfecti. lætitia haud diuturna fuit. Roderico Pereo Caſorlæ Antelato, cum in Maurorũ fines inuectus eſſet, à multo maiori hoſtium numero cæſo. ex mille & quadringentis ſocijs, viginti tãtum ſeruati fuga. neque Mauris incruẽta victoria fuit. cum multis Dux ipſe Abẽſarraxius Granatæ Prætor in conflictu cecidit, acceptæ cladis nonnullum leuamen. Ab Eugenio Pontifice Aragonius auerſus, Baſilienſes conatus iuuare videbatur prioribus iniurijs irritatus, & nũc Ioanne Viteleſco Patriarcha Alexãdrino, cum valida militari manu in fines Neapolitanos immiſſo. cuius aduentu magna immutatio animorum facta erat: ſeq; Tarentinus & Caſertæ Comes põtificijs partibus adiunxerãt, homines in fide parum conſtantes, ingenio mobili ac vario, contra Antonius Columna Aragonio cõciliatus, ſpe Salernitani principatus, q ereptus ante erat, ex pacto Regis beneficio recuperãdi. breui victus Patriarcha, & Neapolitani regni finibus decedere coactus eſt, diris quamuis & milite armatus. Duo alij Principes ad officiũ reuocati ipſo tẽpore: quo Renatus Andegauenſis pretio tandem redempta libertate Neapolim cum claſſe appulit ad quartumdecimũ kalendas Iunij. parum præſidij in Renato fuit: nulla pecunia in belli ſumptus allata. multorum tantũ animi ad ſpem rerũ nouarum erecti ſunt: multis locis belli flamma excitata. ſed vis maior in Marſos, & Pelignos incubuit: vbi Iacobus Caldora tanti vſus Dux Renati partes ſuſtẽtabat. Accurrit Renatus ipſe haud magna ſpe, cum Aragonij opes indies confirmarentur. multa eo tractu oppida & arces Aragonijs præſidijs occupatæ: & Renatus tamen hoſtem ad pugnam prouocare non dubitauit, miſſa chirotheca militari. id ex animo, an vt exiſtimationem tueretur, non ſatis conſtat. Inanis certe conatus fuit, de die & loco pugnæ controuerſia nata: A Rege Franco in Biturigibus omnium ordinum conuentu, placita Baſilienſia ſancita ea lege ſunt (Pragmaticam ſanctionẽ vocant) vnde ius dici mandatum: magno Eugenij dolore, quod Pontificatus maximus prope in ordinem redigi videretur, ſacerdotijs conferendis, litibus dijudicandis. eo amplius in conſiliũ incubuit ſoluendi Baſilienſem conuentũ: vnde tot iniuriæ & noui metus extabãt. nouo edicto concilium ſe Ferrariã tranſferre pronunciat. Cæſarinus legatus cognita Pontificis volũtate, & cũ eo quinque è ſeptem qui aderant Cardinalibus Ferrariam abeunt. duo perſtitere. Mutãdi loci ſpecies erat, aduentus Ioannis Palæologi Auguſti, & Patriarchæ Canſtãtinopalitani. ad conciliandã pacem inter Orientis Occidentiſq; Eccleſias. Ii Ferrariam delati ibique culti ſunt. ſed peſte graſſante, Florentiam itum Hetruriæ caput, vbi de controuerſijs, quæ latinos inter & Græcos erant, multorum dierum labore diſceptatũ, maiori in præſenti ſpe quam in futurum prouentu. Baſilienſes patres, & ante conati Græcos ad ſe auertere, & nunc contra Eugenium Pontificem amplius irritati quam territi, in Cæſarini locum Ludouico Cardinali Arelatenſi ſubſtituto, turbida conſilia agitare cœperunt, reipublicæ exitialia. Eugenium loco ſe moturos minabãtur abrogato iure clauium, nouoque ſubrogato pontifice. In Italia Renato Andegauẽſi in Pelignis occupata ijs arcibus impugnandis, quę in hoſtium poteſtate erant: Aragonius rebus ſecundis elatus Neapolim vrbem belli regnique caput petere

conſtituit,inuentutis diſceſſu Renatum ſecutæ præſidio nudatam : ac ne cõmeatu quidem in multos dies comparato. Erant in Aragonijs caſtris ad quindecim hominum millia. quatuor triremes, ſeptem ornerarias, plura minora nauigia claſſis numerabat, ſubuectionibus à mari prohibẽdis idonea. hoc apparatu vrbs nobiliſſima in paucis, numero ciuium, ædificiorum maieſtate, imperij amplitudine, mari terraque circumſeſſa ad decimũ kal. Octobris. aderant Matthæus Aquaviua Andriæ Dux, Comes Nolanus, Ioannes Vintimillius, Petrus Cardona. caſtris munitis, ſcalæ aliaque machinamenta cõparata. copiæ locis idoneis diſtributæ, dum impetum in vrbem facere parant, fortuna quæ in humanis rebus ludere conſueuit, & proſperis aduerſa confundere, cuncta Aragonij conſilia
1397 triſti caſu conturbauit & vno momento euertit. Petrus Aragonius ad decimum kal. Nouembris ſpeculandi gratia paulum à caſtris mane progreſſus, è D. Mariæ Carmelitanæ templo, tormento percuſſus occubuit. pila tertio ad terrã illiſa, quarto ictu eius caput comminuit. corpus ad D. Magdalenæ delatum. Alfonſus frater accurrens extincti pectus exoſculatus. Aliam, inquit, à te frater lætitiã expectabam. æternum patriæ decus. laborũ & gloriæ noſtræ particeps vale. ſimul ad adſtantes conuerſus: militię florẽ, atque omnis elegantiæ, hoc die, milites amiſimus. quanto hæc cum dolore? In ipſo iuuẽtutis vigore, viginti ſeptem natus annos deceſſit, cælibe vita, multis bellis cum laude perfunctus. tumulus ad Oui arcẽ translatitio funere compoſitus vulgus militum. ſed & populi multitudo Petri cædẽ in religionem vertebat, præſertim continuis imbribus oppugnatione impedita. Ioannes Vintimillius Renato, qui obſeſſis auxilio accurrebat, ad furcas Caudinas obuiam ire iuſſus eum cõpulit alio itinere in Nolanum agrum deſcẽdere. improuiſo Vintimillij aduentu, aliquot ex hoſtib⁹ capti ſunt. mox cõpoſito agmine Neapolim redijt. Alfonſus ſoluta obſidione Capuã diſceſſit maiori impetu bellũ reparaturus, cum primum ſe hibernũ tempus aperiret, duosque reliquos fratres eo cõſilio ex Hiſpania euocare conſtituit : præ cupiditate Neapolitani imperij paterna regna cũtẽtui habens : quæ á valida Gallorũ manu rapto viuere aſſueta vexari Latrocinio cœperant, ductoribus Alexandro Borbonio Ioannis Borbonij filio notho, & Roderico Villandrando : qui Valliſoleti in Hiſpania natus Gallo aduerſus Anglos fortẽ operam nauarat, & ex gregario milite ordines duxit, decem millibus nonũquam imperator. Robuſto corpore fuit, iracũdia maxima. Ergo ijs ducibus rapto viuere, & prædas agere aſſuetis, impetus in Ruſcinonẽſem agrum eſt factus, magna prouincialium, Reginęque Aragoniæ, & Regis Vaſconũ ſolicitudine. breui tamẽ ea tempeſtas ſedata eſt. Galli propter anni tẽpus hibernũ in aliã partẽ flexere. Fuit hic annus Luſitanis triſtis infauſtusq; ob recentẽ cladẽ Africanã, tum peſtis, lue, quæ vniuerſa ferme prouincia graſſata eſt, multi mortales exſtincti. Rex ipſe Eduardus ad Tomarẽ cænobiũ quo ſe ad vitãdum periculũ contulerat, febri correptus deceſſit die Veneris ad XIII. Kalẽdas Octobris ipſo interlunio. Litteris valde deditus librũ etiã de regni moderatione ſcriptũ reliquit, nulla re præterea memorabili geſta, imperio breui, omnino annorũ quinq; dierũ ſeptem & triginta. Filijs reliquit Alfonſum regni ſucceſſorem ſexennem Fernandũ Viſei Ducem Dieghi & Emanuelis patrẽ Eleonoræ & Iſabellæ. Eduardi Regis filiæ fuere Eleonor Auguſta vxor Friderici tertij imperatoris, Catharina innupta Ioãna Caſtellæ Regina. Regni Luſitani procuratio Eleonoræ viduę viri teſtamento demãdata eſt. Tulere id ægre Luſitani fœ-

minæ imperiū, externæ præſertim auerſantes. Itaq; in comitia eūtes eo teſtamēto abdicato, Petrum Conimbricæ Ducē pueri Regis patruum regni procuratorē nominarunt. Graue id decretū Reginæ fuit: Deditque litteras de iniuria tum ad fratres tum ad Caſtellæ Regem: nihil tamen ea diligentia profecit.

Caſtellæ motus.

CAP. XIIII.

EVASERAT mēſe Auguſto ſuperiore Manricus Antelatus ex arce Fontidonia, vbi captus tenebatur, vxorq; & filiæ duæ funibus per feneſtram demiſſi, conſciis & adiutoribus Gometij Carillij cuſtodiæ præfecti nonnullis domeſticis, vnde noui tumultus extiterunt. cum eo enim Fridericus maris Præfectus. Petrus Stunica Ledeſmiæ Comes, data fide acceptaq; euertendi Aluari, cōſilia inter ſe cōmunicarunt. adſciti in ſocietatem Ioannes Arellanus Camerorū, Petrus Mēdoza Almaſani reguli, Ludouicus Cerda Medinæ Celinæ Comes. adiecti paulo poſt Vxamenſis Epiſcopus multis in ea tēporis perturbatione occupatis arcibus magnū factioni momentum, præter hos Beneuētanus, Touarius, Quignonij fratres. Rei perficiendę haud facilis erat via, in tāta Aluari gratia, potentia, auctoritate. Medinæ, cui à Riuo ſicco nomen eſt, equi, arma, milites, cæteraq;, quæ ex vſu belli futura erant, diligenter comparata. tanti conatus celeritate erant occupādi. Rex Caſtellæ Madrigale vbi ſe tenebat mēſe Februario principio anni M. quadringenteſimi trigeſimi noni, Roam ꝓfectus eſt. ſequebantur Henricus filius, Aluarus ipſe, Comites Hari Caſtriq;, Calatrauæ Magiſter, Epiſcopi Toletanus & Palentinus. præterea Lupus Barrientus nuper Segobienſis Pręſul creatꝰ. ea merces fuerat Henrici Principis iuuentutis literis informatæ. Literæ à coniuratis ad Regem ſupplices miſſæ. Earum ſumma erat: *Se quidem paratos eſſe imperata* facere, vt ſubditos deceret, ijs maioribus natos, ea nobilitate: modò Regis & filij Principis arbitratu. Rēpublicam ad cuiuſquam priuati voluntatē inuerti, Regemq; ipſum in alieno mācipio eſſe, neque leges prouinciæ pati: neq; tantam ipſos ignominiam tolerare debuiſſe. An æquum videretur aduerſus vnum hominem, neque imperia magiſtratuum, neque nobilitatem, neque leges valere? Id ſi eſſet mutatum, arma ad prohibendas iniurias neceſſariò ſumpta, continuò poſituros. Ad has literas nullum abs Rege reſponſum datum eſt. Venerat ex Gallia Villandrādus cum quatuor equitū millibus auxilio, Ribadei principatu à Rege Caſtellę inuitatus. Aragonij fratres Vaſco, Henricuſque Caſtellæ turbationem, ſuam occaſionem facere conſtituentes, atque in ſtudium incitati priſtinæ ditionis recuperandæ, quingentis equitibus ſtipati in Caſtellę fines ingreſſi, vno tempore à Rege & coniuratis ad ſocietatem inuitantur. conſilio illi inter ſe comunicato, Vaſco quidem Cuellarem, vbi Caſtellæ, Rex erat, profectus eſt: Henricus Pēnafielem abiit, ſuæ antea ditionis oppidum, quorſum res commotæ euaderent expectare cōſtituens: atque ijs ſe adiungere paratus, vnde maior certiorque ſpes oſtenderetur priſtinarum opū recuperandarum. Valliſoletum interea ab Eneco Stunica Ledeſmij Comitis fratre occupatum erat, præſidio quingentorum equitum. Id municipium magnum, atq; opulentum, ibiq; frumentum magna copia, & cōmeatus affatim, quę poſt quam à coniuratis cōperta ſunt, eo ſeſe frequentes contulerunt. Caſtellę Rex eo nuncio perculſus: fatali ſuorū defectione ne reſpublica grauem plagam acciperet, Olmedum abiit, ex propinquo imminentes motus procurare ſatagens: ac in primis Henricū Aragonium traduce-

re in partes. eo conatu varia Principum
colloquia habita: Renedi primum, dein-
de Tudelæ, poſtremo Tordeſillæ. Sed ea
res fruſtra tentata: cùm Henricus operã
ſuam aliquandiu licitatus, coniuratis de-
mum ſe principibus adiunxiſſet, Vaſco-
nis (ſic eſt creditum) conſilio: vt quicũ-
que cõtentionis exitus eſſet, apud vtroſ-
que prçſidium ipſorum rebus eſſet para-
tum. & procerũ magna pars poſſeſſione
eorum oppidorum cõtaminata, quæ A-
ragonijs detracta erant, moram paci va-
riis artibus afferebant. quam niſi iis op-
pidis reſtitutis, çoaleſcere non poſſe ex-
ploratum erat. Solicita prouincia, & ad
expectationem belli ciuilis ſuſpenſa, af-
fuere viri ſancti quibus aut morum pro-
bitas, aut eruditionis opinio auctoritatẽ
maximè dabant. Principes adeunt, do-
centq;, quanto cum periculo pax publi-
ca importunis diſſidiis turbaretur. Si ma
ximè viribus fiderent, incerta pro certis
ſtultè mutari. Bellum ſumere facile eſſe,
exitum fore proculdubio exitialẽ, alteri
minimũ parti. Proinde ſibi & reipublicę
çonſulerent: neq; florentes Caſtellæ res
importuna cõtentione perditum irent.
Societatis, amicitiæque coniungendæ
fore copiam, gladiis nondum fraterno
ſanguine infectis. Cõſtitutum multo la-
bore, vti ad Caſtrum Nunnium Princi-
pes colloquerentur, de cõditionibus pa-
çis coram diſceptaturi. Quo tempore ex
Italia nunciatum eſt, Arcem nouam. quę
Neapoli Aragonio præſidio tenebatur,
diuturna obſidione fatigatã redactamq;
ad ſupremam annonę difficultatem, ho-
ſtibus deditam, nono Kalendas Septem-
bris, Aragonio nequicquam opem ferre
omnibus copiis conato. Sed eam tamen
iniuriam Salerno in Picentinis recepto,
multiſque aliis oppidis ad ditionem ſub-
iunctis egregiè compenſatam. Inter Ca-
ſtellæ proceres fœdus tandem ad Ca-
ſtrum Nunnium his conditionibus eſt
factum. Aluarus Curia abeſto ſemeſtri
ſpatio, ſublata etiam literas ad Regem
ſcribendi facultate. Aragoniis fratribus
oppida & honores, quæ ablata erãt red-
duntor: aut pecuniæ tãtum annuæ, quã-
tum arbitri iudicabunt. Copiis milita-
ribus miſſio eſto. Vrbibus coniurati oc-
cupatis præſidia detrahunto. Neu fraudi
cuiquam eſto Aragonias partes ſuperio-
ri tempore, nunc coniuratos proceres
fuiſſe ſecutos. Sic Henrico quidem D.
Iacobi Magiſterium rèſtitutum eſt: Vaſ-
coni Cuellar municipium. Aluaro æqua
permutatione Sepuluega pro eo oppido
datum. Caſtellæ Rex Taurum digreſſus.
quo tempore nunciatum eſt, Cathari-
nam ſororem Henrico nuptam, dolore
partus Cæſarauguſtæ obiiſſe ad quartũ-
decimum Kalẽdas Nouembris, nulla rę-
licta prole. miſſi Segobienſis Epiſcopus,
& Ioãnes Luna Prior Hoſpitalarius, qui
Principis luctum in ea calamitate leua-
rent. Aluarus Sepuluegam abiit ad quar-
tum Kalendas Nouembris ſupra bonũ,
atque honeſtum perculſus, neq; frænare
iram, neque moderari linguam, vir egre-
gius alioqui. vno ſolatio exilium ſuſten-
tans quod breui rerum mutationem fo-
re prouidebat animo. Abeuntem Ioan-
nes Sylua regius Vexillifer, Petrus Acu-
nius, Hometius Carrillius, alij nobiles
proſecuti: beneficiorum memoria, an
meliori in futurum ſpe. In cõuentu Ba-
ſilienſi damnato tandem Eugenij nomi-
ne, Amadeus Sabaudus Pontifex ſaluta-
tur Nonis Nouẽbris, Felicis quinti no-
mine indito. Is primum Comes Sabau-
diæ, deinde Dux cùm quadraginta annis
fuiſſet, abdicato principatu, ac aulæ cul-
tu relicto, in eremum abiit, purioris vitę
ſtudio incenſus, ſex ſenioribus ex ſuorũ
nobilitate comitibus. id Eugenij felici-
tati tributũ eſt, quòd parum ea electio-
ne, Principes ſuut cõmoti: ne Philippus
quidem Mediolanenſis Amadei gener,
Eugenij, ac Venetorum hoſtis: neque A-
ragonius eidem infenſus cauſam Renati
hoſtis

hoſtis ſummo ſtudio defendēti, nouum Pōtificem venerari in animum induxere:memoria credo ſuperioris diſſidij,vnde tantæ calamitates extiterant.aut Baſilienſium Patrum auctoritate fluxa, quæ fortaſſe celeritate valuiſſet. Tametſi ad annum eius ſeculi quadrageſimum ſeptimum in conuentu perſtiterunt. quo tempore Ludouici Galliæ Delphini armis diſturbati, & Friderici Imperatoris, qui Alberto ſucceſſerat præcepto prohibiti, ſoluto raptim conuentu redierunt in patriam. Felix ipſe nouus Pontifex aliquanto poſt pontificiis inſignibus poſitis honore purpuræ & Sabaudiæ legatione à Nicolao Pontifice Eugenij ſucceſſore annis conſequētibus donatus eſt. Hic finis non vno tempore Caſtellę atq; Eccleſiæ diſſidiorum fuit, nouarum rurſus rerum initium. quod alia narratione explicandum eſt.

Noui in Caſtella motus.

CAP. XV.

CIVILIA in Caſtella arma cepiſſe finem videbantur,quaſi Aluari calamitate vniuerſa prouincia expiata. cū repentè & præter opinionē noui tumultus concitati ſunt. Nullis finibus ambitio reſiſtit: in omne fas, nefaſque auida rapitur ferox importunaque. Regis imbecilla mens erat neq; curis imperij ſatis idonea, niſi alieno præſidio,conſilioque adiuta. ea re cognita proceres primum gratiæ, & auctoritatis locum apud Regē variis artibus captare:ante omnes Fridericus maris Præfectus: cuius erat ingenium varium, flexibile,multiplex:& quem Aluarus pro ſe maximè vicarium ſubſtitui rebus gerēdis ſua apud Regem commendatione curarat. Aragonij fratres ſua ſe opinione deludi ægrè ferre: induſtriæque fructum pellendo Aluaro, ad quem minimè oporteret recidiſſe, dolere ſcilicet. rara fides inter ſocios aſſeclaſque aulæ. Metandis Tauri hoſpitiis inter vtriuſq; partis domeſticos & neceſſarios conuitiis & probris initium rixæ quæri viſum. in Rege parum conſilij erat, parū auctoritatis ad proceres coercendos. cōſilio eorum, qui Aluaro fauebant, Medina Campeſtri per ſpeciem venationis egreſſus, raptim Salmanticam abiit, amplam munitamque in Vectonibus ciuitatem, ineunte ſalutis anno M.quadringenteſimo quadrageſimo. Abeuntis veſtigia Aragonij fratres, Comites Beneuentani, Ledeſmiæ, Hari, Caſtanedæ, Valentiæ, prçterea Enecus Mēdoza proſecuti Madrigale ſunt: adiunctis ſexcentis equitibus, vim facere Principi ſi obſiſteretur parati. miſeram conditionem pudendamque. vix Caſtellæ Rex acceptus Salmanticæ, procerū aduentu nunciato citato itinere Bonillam abiit, munitum iis locis oppidum incolarū fide, mœniumque firmitate. Inde legati abs Rege miſſi ſunt ad Aragonios fratres fide ab iis accepta Salmanticam prius. deinde Abulam, quò ſe proceres contulerunt, eius vrbis præoccupādæ ſpe. vtriuſque legationis princeps Guterrius Toletus Hiſpalenſis Præſul iuit, fidei erga Regem conſtantia in paucis ea tempeſtate nobilis, qui illi gradus ad ampliores honores fuit. parum ea diligentia profectum proceres tantùm idoneum hominem nacti, literas ad Regem dederunt, ſupplices quidē, præceptis tamen ex intima philoſophia petitis ad rempublicā gubernandā graues: quòd caput erat, in Aluarum criminoſas. Rempublicā impotenter habere ſolitum. Bona publica, & priuata domū auertere. iudicia inuertere. neque humani quidquam, neq; diuini ſanctum ducere. Hæc partim vera, partim ex odio afficta eſſe Rex nō ignorabat: verum quaſi magicis cantionibus emota mente, aures ſurdas præbebat, ſalutaria monentibus. nihil reſponſi datū, contrà à proceribus Hari & Beneuenti

Comites ad Regem legati peruicerunt, vti regni conuentus Valliſoleti eſſent. ibi Rex & proceres de vniuerſo reipublicæ ſtatu deliberarēt: arbitris ijs Comitibus de tota controuerſia iudicaretur. Sic factum, vt neq; vrbes ante à coniuratis occupatæ redderentur, & denuo caperētur alię. earum hęc ſunt nomina, Legio, Segobia, Zamora ſeu Sentica, Salmantica, Valliſoletum, Abula, Burgi, Placentia, Caraca. præterea Toletū ab Henrico Aragonio recēs occupata eſt Petro Aiala dedente: qui arci præfectus, vrbi Prætor abs Rege datus, principem in ea vrbe auctoritatis & potentiæ locum tenebat. Valliſoleti, quò menſe Aprili conuentū eſt, nihil prius actū quàm vt fide publica Aluarus reuocaretur. Ea cogitatio Regis pectori infixa erat: cuius voluntati repugnare periculoſum, obſequi miſerum erat. ſed vicit tamen metus honeſtatem. ampliſſimis verbis literæ in eam ſenten
1399 tiam datæ ordinum conſenſu. officio quiſque Aluari gratiam præoccupare ſatagebat. Vrbes ad Regis poteſtatem redierūt, Toletū in primis. De iudiciis reſtituendis actū: tuta nō erat alioqui innocētia in tanta temporū licentia, vis & latrocinia vigebāt, fluxa auctoritate magiſtratuum. Fruſtra is conatus ſuſceptus: quin nouæ enatæ difficultates, Henrici Principis Caſtellæ alienatione. Maligni ſideris vi factū arbitror, vt per hæc tēpora præcipuam rebus omnibus auctoritatem aulici obtinerēt, argumento horum Principū patris & filij, qui ea fuerūt mētis, & prudentiæ imbecillitate, vt ſemper alieno imperio obnoxij viuerēt. Ioannes Paciecus Alfonſo Gironio Belmōtis regulo natus, Hērico Principi à primis annis aſſuetus, morū ſimilitudine, aut ingenij dexteritate, præcipua apud eum gratia & auctoritate pollebat. is Aluaro aueſſo, à quo Principis datus erat in familiam, ſummum potentiæ locū, vt fecit, quærere videbatur. ea ſuperioribus Aluari meritis gratia fuit. Inter Regē & filium enatæ ſuſpiciones ſunt. ſe Hēricus Princeps die quodam à regia ſubduxit, niſi Regis cōſiliariis quibuſdā loco motis, rediturum ſe vllo tempore negās: vix ad multā noctem agente Vaſcone ſocero ad patrē reuocatus eſt. eô maiori feſtinatione nuptiæ maturatæ. Blanca deducente matre ad fines Vaſconum, ab Alfonſo Carthagena Burgenſi Epiſcopo, Comite Hari, Fitæ regulo, ea cauſa legatis Valliſoletū deducta. Nuptiæ celeberrimo apparatu ad ſeptimum Kal. Octob. peractæ. ludicrum militare commiſſum, auctore Roderico Mendoza regiæ magiſtro: ſi ludus fuit, homines nobiles interfici. haſtis ex acuto ferro pugnatum. inter alios proceres ſplēdore cultus, cōuiuiorum apparatu certatum. & erāt earum elegantiarum nō minus quàm militarium rerum periti. noua nupta tantū ex virgine mulier facta non eſt. id rumoribus primùm deinde fama vulgatū, publicam gentis lætitiam vehementer cōturbauit. Ipſo tempore in Gallia de pace inter Anglos & Gallos actum, Burgundi Ducis opera. negotium Iſabellæ eius vxori datum, fœminę regia maieſtate, Luſitani Regis amitæ: more inter Gallos recepto, vt auctoribus mulieribus de rebus maximis tranſigatur. ad Flandriæ fines, quo Iſabella ſe contulit, & oratores ab Anglo venerunt, de communi pace agi cœptum, re ingentis molis, ac lentioris ſpei. Libertas Carolo Aurelianēſi redempta quadringentis millibus aureorum, concedente Anglo in cuius poteſtate erat, Burgundo annuente, ea lege vt obliuio iniuriarum inter Burgundos & Aurelianenſes eſſet: & cælibe is toro duceret Margaritā filiam Cleuenſis Ducis ex ſorore Burgundi procreatam. ſic poſt annos viginti quinque, ex quo bellis ſuperioribus ad Blangium captus erat, Aurelianēſis patrię & imperio redditus perſanctè affinitatem amicitiamque coluit.

Ca-

Carolus hic filius & hæres fuit Ludouici Aurchanenſis, quem à Ioanne Burgundo occiſum fuiſſe docuimus.

Caſtellæ Rex captus.

Cap. XVI.

DEceſſerat in ipſa nuptiarum Henrici & Blancæ lætitia Petrus Mãricus in exiguo corpore magno vir animo, callidus, audax, pius tamen & in vtrãuis partem ſe dediſſet induſtrius. Aluari quamuis abſentis (nam Scalone ſe tenebat) conſilijs res communes gerebantur. id ægræ coniuratis proceribus erat. præterea. Henrico Principi: prorſus vt Segobiam relicto patre diſceſſerit fine anni ad Aragonios propenſus Paciecus amicorum intimus ægro animo ſubdebat faces Toletum rurſus occupata, eſt Petræ Aiala intra mœnia Henricum Aragonium accipiente, contra quã expreſſè mandatum erat, addita noua iniuria captis fecialibus: qui abs Rege miſſi erant de offenſa expoſtulatũ Ergo Rex vt par erat cõmotus, eo magnis itineribus feſtinauit, modico comitatu, maieſtat ſecurus, aditu prohibitus ad D. Lazarie ſbſtitit, ipſa militari via, qua Madritũ itur. ab Henrico Aragonio ducenti equites foras portam educti. regijs in periculo aliquanta ſpes, timor amplior: quippe exiguo numero aduerſus armatos. expedita arma: ſubitarij operis munimenta conſtructa. grauis eo die calamitas extitiſſet. Henricus ne maieſtate violando nouam inuidiam conflaret, ſeſe in vrbẽ retulit. Villandrandus, cuius præcipua virtus extitit, depulſi periculi præmium ulit, extortis à Rege publicis tabulis, quious Ribadei Comitibus perpetua lege dabatur ad menſam Regis accumbere; eſtiſque qua Reges vterentur omnibus nnis octauo Idus Ianuarij præſtitæ operæ monimentum, quoniam eo die inunte anno M. quadringenteſimo quadrageſimo primo graui metu fuerunt liberati. Torrigios diſceſſum. in eo oppido Pelagius Ripera Malpichæ regulus cum centum equitibus relictus præſidio eſt. Rex abulam contendit. eodem Aluarus abijt de inſtanti bello conſilia communicaturus; eò coniuratorum Principum voluntates amplius exacerbatæ ſunt: quorum pars maxima Areuali ſe tenebat. ipſa etiam Regina Caſtellæ aduerſus virum criminationibus aures præbens in filium & fratres caritate propenſior. Epiſcopi Burgenſis, Abulenſisquè in id oppidũ legati: ſiqua via ſe daret reſarciendæ concordiæ. parũ ea legatione profectũ eſt. A Diego Valera qui in obſequio Henrici Principis erat, ad Regem litteræ datæ hac ſententia: Quantas calamitates reſpublica ex fatali Principum diſcordia pertulerit, commemorare nõ attinet. Gentis ignominiam vulnera noſtra ſtylo retractare graue, ſuperuacaneumquè. præterita accuſare facile, remedium adhiberi neceſſarium. De malorũ auctoribus diſputare quid iuuat? cuiuſcunquè ea culpa ſit, à Deo certe humano generi rector datus, diuinam benignitatem expromere maximè debes, cõdonatis ſubditorum peccatis. Tunc clemẽtiæ præcipua laus, cùm iræ cauſſæ iuſtiſſimæ. Patrem te patriæ vocamus: caritatis paternæ te ea appellatio admoneat ad ignoſcendũ promptæ, ad vlciſcendũ tardæ. Sed impune qui tantũ iniuriarum prætermittatur? an non malo cogantur, quorum animi beneficijs vinci non potuerunt? Verum. ſed in facto tamen cum ſyncerus eſt animus, nulla offendẽdi voluntas, quamuis præpoſtero, iniuriæ nomen iniuſte affingatur. Nulla re magis animi magnitudo, quæ magnorum Principum tibi ſimilium virtus propria eſt, perſpici poteſt, quam iniurijs hominum condonandis. Varios & ancipites bellorum caſus vitare æquũ eſt: certamq; pacem dubiæ victorię præferre. quæ vt ma-

xime eſſet explorata vtrauis parte cadẽte, tuo maxime detrimento conſtabit: ad quem ſubditorum calamitas referatur neceſſe eſt. Deum precor, vt ſuis muneribus perpetuitatem addat: gentis felicitatẽ tueatur & propaget: noſtris votis aures ſuas tuas ſalutaria monentibus faciles præbeat. Leſtæ ſ o á Rege, deinde in ſenatu literæ, varie, vt cuiuſq; animus erat acceptæ ſunt. ſed tacentibus tamen cæteris, vnus Guterrius Toletus Antiſtes væcordi audacia elatus: Opem, inquit, Valera afferat: conſiliorũ ſatis habemus. Fuit Valera præſtanti vir ingenio, bello bonus, ad cæteras dotes, quibus in tenui cenſu inſtructior nemo fuit gemina legatione in Germaniam obita clarus. Extat ingenij monimentũ, hiſtoria ſuccincta de rebus H.ſpaniç cui ab auctore Valerianæ nomen eſt. Henricus Princeps patris accitu Abulã iuit: de ineunda concordia actum Dua Reginæ mater & ſocrus ab Henrico Principe, cum ſe Sego biam retuliſſet, Nicuam euocatæ ſunt. ſi ijs auctoribus factiones componi poſſent. In eo oppido Blanca Regina Vaſconum deceſſit ipſis kalendis Aprilis. corpus in celeberrimo eius oppido templo tumulatum creditur. magni id auctores tradunt. verum regij ſepulcri, neque eo loco, neque in Diuæ Mariæ Vxuenſis, quo ſe transferri, teſtamento cauit, vllum veſtigium extat: vt mirari poſſis memoriam rei vſque adeo recentis eſſe obliteratam. Dominicani eius loci ſodales translata oſſa affirmant: ſed in quem locũ non tradunt. Carolus Vianæ Princeps materni regni ſucceſſor, regio nomine abſtinuit à patre coactus, an ſponte, an matris monitu. ingenium ſtudijs dederat: non vt otio marceſceret, ſed vt præceptis ſapientiæ inſtructior ad rem publicam accederet. Extant ingenij monimenta. Libri Ariſtotelis de moribus vulgari Hiſpanorum lingua donati. Breuis de Vaſconum Regibus hiſtoria. præterea verſus nõ inelegantes quos ad lyrã pangere ſolitus erat, iuuenis meliori fortuna, patreque benigniore digniſſimus. Erat vnum & viginti annos natus cum mater defuncta eſt. Eius obitu ineundæ pacis conſilia diſturbata: ſeque Caſtellæ Regina Areualum retulit. belli flãma in Carpetanis multis locis excitata. præcipui coniuratorum duces Henricus Aragonius, maris Præfectus, Beneuentanus Comes Aluarus Scalonæ, vbi ſe tenebat, ſuis & Toletani fratris opibus vim præſtanti animo populſabat. variabant ſecundæ aduerſæq; res. Enecus Mẽdoza ad Complutum, quod oppidũ Toletano abſtulerat: inſidijs hoſtium exceptus, ductore Ioanne Carillio Caſorlæ Antelato, ſupremum vitæ periculũ adijt. amiſſis ſocijs ipſe accepto vulnere cum paucis euaſit. Eodem tempore ad Greſmondam oppidum ab Aluari copijs victa coniuratorum manus, cecidit in cõflictu Laurentius Daualus, Dauali quõdam Magiſter equitum nepos. infelicem iuuenis caſum, lugubri carmine Ioannes Mena Poeta Cordubenſis decãtauit. præſtantis vir eruditione, ea tempeſtate: condẽdis vulgari lingua carminibus in paucis celebratus. modi rudes temporis culpa: ingenium elegans fuit, an œnum, & auribus illius temporis accommodatũ. Sepulcrum eius Tordelacunæ in agro Toletano monſtratur: vbi conſequentibus annis extinctus eſt. eius ſemper in Hiſpania memoria vigebit. Vno tempore à Vaſcone cum validis copijs in Citeriorem Caſtellam itum, auxilium coniuratis. quoniam hoſtes meliora ferebat: diſperſi per agros & oppida ſpoliare, rapere, vi & ſtupris cuncta miſcentes, rerum miſerabilem faciem à Caſtellę Rege Medina Campeſtris atque Areualum, Vaſconi in cuius ditione erant, detracta ſunt. Iis locis ad Naharum pagum Eleonoram Reginam è Luſitania venientem conueuit, arcanis ſermonibus de pace

nihil

nihil impetratum. Regis animo nouis identidem iniurijs exacerbato. Ad Luſitanas tantum controuerſias componẽdas legati ſunt. qui Petrum Conimbricæ Ducem officij admonerent. idem ab Alfonſo Aragonio factum. ex Italia in eam rẽ miſſa legatio. nihil præſtitum tamen. Petrus imperandi dulcedinẽ deguſtarat. gentis animi in propoſito externi imperij repudiandi perſtabant. malo cogere non vacabat cum vtrique Principi tantũ belli conficiendi ſupereſſet. itaq; Regina Luſitaniæ orbata viro, diuulſa à filijs, imperio ſpoliata, ad vitæ finẽ in Caſtella permanſit. Aragonij fratres ſuarum rerum periculo permoti, relictis Carpetanis ſeſe in Vaccæos citato retulerunt rebus præſidium. Areualum memoria veteris imperij continuo portas aperuit. Medinam promota caſtra, vbi Rex erat leuia pro oppido prælia facta haud memorando in alterutram partem euentu. diuturna obſidio non fuit. quibuſdã incolis aditũ aperientibus, nocturno furto oppidum à coniuratis captum, ſine ſanguine tamen Caſtellæ quidẽ Rex ad periculum excitatus, plateas armatis equitibus occuparat, multitudo domi ſe cõtinebat: periculi metu an ciuilis belli execratione ad arma ſegnis. Aluarus, Toletanus Præſul eius frater, Magiſter Alcãtaræ, Regis monitu, hoſtes in eorum capita potiſſimum ſæuituros, per auerſam portam fuga euaſerunt mutata veſte, inuolutiſq; capitibus inter hoſtiũ cuneos ignoti. Armatum Regẽ coniurati quaſi ſupplices adeunt: ad genua prouoluti manũ deoſculandã petunt: quaſi obſequio prompti, certanteſq; minime grato in regiã vſq; deducunt. tunc victi victoreſq; in mutuos amplexus ruunt. ciuilia arma mœſta lætitia deteſtantur, vnde ſpes & præmia nulla, certa funera & luctus vtrauis parte vincente. Accurrere Reginæ atq; Henricus Princeps: multoque ſermone & arcano cũ Rege habito, aulæ miniſteria mutãt, Aluarĩ odio. Guterrius Archiepiſcopus Hiſpalenſis, Ferdinandus Toletus Albæ Comes, Barriẽtus Segobiẽſis Epiſcopus, oppido diſcedere ſunt cõpulſi. fidei erga Regẽ conſtãtia grauiſſimum crimen erat. amicitia illis tamen cum Aluaro inita opponebatur, motibus pacandis impedimento futura. Actum de fœdere: neque licebat repugnare, cum Rex Captiui inſtar teneretur. arbitri delecti ſunt, cum ſumma decernendi poteſtate, Caſtellæ Regina, Henricus filius, Fridericus maris Præfectus, Albę Comes ea cauſa in curiam reuocatus. Ab ijs ſententia in Aluarum pronunciata. Vt toto ſexennio intra deſignata ditionis oppida ſe contineret, mandatum ne ve ad Regem ſcriberet, niſi exemplo litterarum cum Regina, & Henrico Principe cõmunicato. Ne noua fœdera faceret: aut milites ſuis ſtipẽdijs aleret. In eam rem Ioannem filium & nouem arces intra diem trigeſimum obſidum loco traderet ſequeſtris, quibus à iudicibus eſſet mandatum. His rebus nunciatis, Aluarus ſupra quam dici poteſt commotus, neque tenere lacrymas, neq; à contumelijs temperare. quod alij ambitionem interpretabantur: alij bonum ingenium contumelia irritatum excuſabant. in ægritudine tamen caſuq; nouas reſurgendi excogitare rationes verum parum fidei erga proiectum erat: & omnes aditus erant præoccupati. ſe coniurati nouis affinitatibus confirmabant. Ioanna Friderici maris Præfecti filia Vaſconi, Hẽrico Aragonio Beatrix Beneuentani ſoror in coniugium pactæ ſunt. Diegus Sandoualius Caſtri Comes: Henrico Principi ea tempeſtate aſſiduus magno vir ingenio vtriuſque connubij auctor: quo deterſis inter Principes ſuſpicionibus in vnam euertendi Aluari curam, vti fecerunt, coniunctioribus animis incumberent.

Neapolis ab Aragonio capta.

CAP. XVII.

SVBLATO ciuili bello, nonnulla quies eſſe cœperat in Hiſpania: feſtaque lætitia, per vrbes & oppida. Neapolitano bello Italia vniuerſa æſtuabat. Renati vires mora conſenuerãt. vxor & filij Maſſiliam erant amandati. quæ res magnam deſperatę victoriæ ſignificationẽ continebat. ſic multitudo interpretabatur, prona ſemꝑ in deterius credulitate. Magna famæ momenta in bello ſunt. magnæ ex eo tempore animorum inclinationes factæ præſertim Iacobo Caldora, in quo rebus certum præſidium erat, propter eximiam rei militaris ſcientiam, extincto. cum Circelli collem pontificiæ ditionis diripere pararet, repente exanimatus, inter ſuorum manus in tentorium delatus, breui animam efflauit. reliqui Caldoræ, quæ familia præpotens erat, ad Aragonios reſpicere. Auerſa capta. Brutij dediti. ad Troiam Apuliæ vrbem Sfortiani prælio victi. reliqua omnia prona erant. Ab Eugenio Pontifice, Venetis, Florentinis, Genuenſibus ad pellendos Aragonios tota Italia, vires denuo ſociatæ ſunt. Tridentinus Cardinalis cum decem milibus millitum in fines Neapolitanos iucurrit. in collectitio exercitu, moribus voluntate, ſtudijſque diſcrepãte, parum præſidij fuit. quin ipſo tempore Aragoniæ copiæ Neapolim ductæ. Renatus (vbi belli ſumma vertebatur) vrbem defendere conatus ſeſe intra mœnia tenuit: ciuium credo inconſtantiã veritus, an viribus diffiſus, ſi æquo marte confligeretur. Commeatus & auxilij aliquantum à Genuenſibus eſt allatum: ſed exiguum id leuamen erat præ vrbana multitudine. creuit annona, ingentique pretio tritici modius cõſtabat. fuere qui in publico conſilio, faciente animos fame, Renato ſuaderent, vti quacunq; ratione cum hoſte paciſceretur, ducebatur obſidio. famis malum augebatur. duo fabri cęmẽtarij Anellus & frater, qui in caſtra transfugerant, vrbem haud magno periculo capi poſſe, docẽt. Si præmium operæ ſit, aditum ſe monſtraturos. Erat aquæductus ſubterraneus, per quem ad vrbis commoditatem, ex vicino fonte aqua in puteos diducebatur: ducenti viri fortes delecti ſunt: omneſque transfugis parere iuſſi. aſcenſus erat difficilis, anguſtus aditus pleriſq; deterritis, aut pondere corporum impeditis quadraginta ſecuti ſunt prægredientes fratres. Dolabris cõuulſi lapides vbi morabãtur tranſitum timidos inſolentia itineris, duces confirmant verbis exemploq;, leuantes nonnunquam manu. magno niſu ad priuatæ domus puteũ peruentũ. muliercula, cuius ea domus erat, viſis militibus cõtinuò exclamat: proditura inſidias niſi celeriter oppreſſa vox eſſet. Sol exortus erat, nihilq; Regi ſignificatũ, metu an negligentia. omnes cæſos eſſe creditũ. copiæ tamen, quæ paratæ erant ad muros ſuccedere iuſſę. remiſſa pugna eſt, cum nihil in vrbe nouari cernerent. Quadraginta milites, ſiue ad clamorem pugnantium exciti, ſiue re neceſſaria compulſi (nam inſidiæ detectæ erãt) vicinã muri turrim deſertam cuſtodibus, occupant: cui Sophię nomẽ eſt. accurrit Aragonius præſidio futurus: accurrit Renatus ad periculũ, eratq; turrim recepturus, deturbatis Aragonijs: ſed ſubito ac improuiſo inuecti noſtri pleno gradu, formidinem incuſſerunt: vnde illis terror, Aragonijs qui turrim ceperant, animus creuit. multis partibꝰ oppugnatio erat. aliquot tandem portis refractis, in vrbẽ irrumpit Renatus, cui potiſſimum parti. aut loco ſuccurreret incertus, cum nullum prudentis Ducis aut ſtrenui militis officium prætermiſiſſet (nam ſua manu plures ex hoſtium numero trucidarat) in arcem ſeſe recipit. Direptæ nonnullæ ædes à cædibus tem-

pera-

peratur. mox ingreſſo Rege, prędæ quoque finis eſt factus. Per hunc modū Neapoli Aragonij potiti ſunt, Sabbatho poſtridie Kalendas Iunij ſalutis anno M. 12 quadringētesimo quadrageſimo ſecundo. Milites pro concione laudati, donatiq; pro cuiuſque merito magnificè: ante alios Semen' Vrrea, Raymūdus Boilius, Petrus Cardona, præcipui copiarū duces. neq; Petrus Martinius militibus aquæductum ſubituris dux datus debito præmio fraudatus: ne trāsfugæ quidem, maioribus quàm eorum fortuna caperet promiſſis ad audendū incitati. Notabāt rerum periti, eodem prope fato & arte à Beliſario eā vrbem de Gotthis fuiſſe captā. Renatus, amiſſa nobiliſſima vrbe, ac nulla reliqua ſpe, incolumitatem, ſibi ſuiſque, aliquantò poſt pactus, ad Eugenium Florentiam, atq; inde in Galliam conceſſit. Eius diſceſſu reliqua procliuia fuere. Marſi, Peligni, Apuli breui ad ditionem ſubiuncti. quicunq; eatenus Aragonij imperij iugum ſubire detrectarāt, ſuperiores offenſas officio cōpenſare, certātes feſtinanteſq;. ne morādo victoris iram exacerbarent. Sic Italia pacata magna ex parte, Hiſpani nōdum plane quieſcebant, quamuis diuturnis feſſi malis, paceque inter Principes facta, diſcordes antea, & tunc contemptu regentium minus coercitis odijs. Minuta colligere lōgum: præcipua diſſidia hæc fuerūt. Ludouici Guſmanij Calatrauæ Magiſtri ſalute deſperata decumbētis locū, ambitione præpropera, duo præ cæteris eximij viri obtinere cōtendebant: Ioannes Guſmani' Promagiſter ordinis, Fernandus Padillia Clauiger. ab hoc militū animi præoccupati erant: Ioannes nullam ſpem honoris adipiſcēdi, niſi in audacia, & temeritate ratus, cum manu militari Calatrauæ oppida occupare pergit. Clauiger eo conatu cognito, cum quadringentis equitibus obuiam procedit. Ad Baragiam agrum acie dimicatum, victus Ioannes captuſq; eſt duo filii in pugna occiſi. Oppreſſi æmuli præmium Padilliæ datum, quod petebat. in Magiſtri locum ſubrogatus eſt, quāuis obſiſtente Rege, atq; eum honorem Alfonſo Vaſconis filio notho dari expetente: tanta cōtentione, vt nouo tumultu ad manus ventum fuerit. Dum Calatraua obſidetur ab hoſte Vaſconis filio, nouus Magiſter qui intra oppidum erat, lapide ictus eſt per imprudentiam, à ſuorum quodā in hoſtem emiſſo. eo ſublato Alfonſus ęmulus Calatrauæ Magiſter inſtitutus eſt. Cantabri, gens valida & indomita bifariam tumultuati primū hetæriis atq; ſocietatibus inter ſe cōſtitutis, atq; à Rege confirmatis, impetus in nobilium arces & fortunas factus. Petrus Aiala intra Saluaterram ſuæ ditionis oppidum circumſeſſus, accurſu Hari Comitis propinqui ſeruatur. In quo eximia fides fuit. nā lectis Aialæ literis, quibus Auxilium petebat, periculum renunciabat: in agro vbi fortè corpus exercebat, tentorium erigi iubet, niſi ꝓpinquo liberato tectum nō ſubiturū iuratus. Mota prętere a eo tractu vetus religio eſt. Fratricellorum ſectæ ſemina Durāgi excitata impuræ fœdæque. de infectis ea perſuaſione quæſtiones tormentis habitæ. plærique viui combuſti. Alfonſus Mella è Franciſcano ordine Dux ſectæ, iudicij metu Granatam fugit, puellas magno numero ſecum ducens: quę turpem vitam exegerunt inter barbaros. ipſe qua cauſa incertū, ſed calamis tamen à Mauris per ludum petitus confixuſque periit vitæ exitus conſentaneus huic Ioannes Mella frater fuit Zamoræ tunc Epiſcopus, deinde Cardinalis. In Luſitania Octobris fine, Ioānes Luſitani Regis patruus ad Salis arcem ſeu Salaciam deceſſit tres & quadraginta natus annos, Magiſter equitum, idem D. Iacobi Magiſter. ex Iſabella vxore Alfonſo fratre Brigātino Duce nata, Diegum reliquit: cui paterni honores ſunt

dati: filias tres. Iſabellã, Beatricem, Philippã. vnde magnorum Principum ſtirpes conſtabunt.

Viri inſignes.

CAP. XVIII.

SCalone ſe Aluarus tenebat, ex quo de gradu fuerat deiectus, neque nulla neque magna ſpe priſtinæ auctoritatis recuperandę: ingenij ſatis, ſatis diligentię habẽtem fortuna ſeu vis altior deſtituit. eius frater Toletanus præſul Talauerę extinct⁹ erat pridie Nonas Febr. gra uis calamitas tãto repente ſublato præſidio. ſupererat Rodericus Luna, quem ex patruele natum, Cõpoſtellę ſuperiori tẽpore Epiſcopum dederat, quãuis nõ ſatis idonea ætate. verum parũ in eo rebus aſperis ſubſidij fore cernebatur. & erat ingenio prauo maloq; ꝑditis moribus. Proceres in ea tẽporum perturbatione, id ſe habituros confitebant, ꝙ primi occupaſſent. à Petro Suario Ferdinandi Oropeſiæ reguli filio Talauera capta, vix Rex ipſe Caſtellæ cùm ex Vlteriori Caſtella accurriſſet, in oppidum eſt except⁹. Defuncti Pręſulis funus in templi Toletani ſacellũ delatum eſt: ꝙ Aluari impẽſa extructũ erat magnificẽtiſſimum. De ſucceſſore deligendo cõtrouerſia excitata. duo præ cæteris cãdidati opibus præſtabãt. Garſiam Oſorium Ouetẽſem Epiſcopũ, Præfecti maris propinqui fauor ſubleuabat. Guterrium Toletũ Hiſpalẽſem Præſulem Aragonij fratres: penes quos rerũ poteſtas eſſe cœperat. is in cõtentione vicit magno vir animo, mediocri ſtatura, cõſpicuus forma, cãdidus, flaua cæſarie, doctrina excultus, ſyncero rebus gerendis animo, ſeuerior aliquanto, quàm ætatis mores ferre poſſent. eô nõnullam inuidiam conflauit. breuis pontificatus, ac fere trium annorũ fuit. Fernandum Albæ Comitem Caſorlæ ipſe Antelatum iuſſit. Guterrij æmulus Garſias Hiſpalenſi Epiſcopatu donatus eſt. Diegus Aurienſi Eccleſia Ouetum trãſlatus. Aurienſis Eccleſia Ioanni Turrecrematæ commendata, ex Dominicano ordine Sãcti Sixti Cardinali, multæ eruditionis viro, vti editi libri magno numero teſtantur. defenſa de ſcripto Romanę Eccleſiæ maieſtate, in tanta temporum colluuione labeq;, immortalem laudem conſecutus eſt. Turrecrematæ æqualis, vt in minori ætate, fuit Alfonſus Tõſtatus Madrigale in Vaccæis patria, ſcriptorum mole, cognitione antiquitatis, multiplici eruditione ad miraculum clarus. Sermonis elegantia defuit, nonnulla iniuria ne cum quouis antiquorum conferatur. annis cõſequentibus Abulenſis Epiſcop⁹ creatus eſt. iunior Senis in Hetruria, vbi Eugenius Pontifex erat, theſes magno numero ex intima Theologia depromptas, diſputandas publicè more Peripatetico propoſuit. in ijs, locis aliquot offendiſſe Eugenius Põtifex edito diplomate notauit. impugnauit dicato opere Turrecremata Cardinalis: defendit rurſus Tonſtatus libro, cui Defenſorio nomen fecit, in Põtificum etiam auctoritatem inuectus, iniuriuſq; præ ſtudio tuendi placita. Atq; hæc fere accuſabantur capita Chriſtum Deum occiſum ineũte ætatis anno trigeſimo tertio: neq; ad octauum Kal. Aprilis, vt vulgò veterum ſententia eſt, ſed terrio Nonas eius menſis in crucem actum. Nulli quidem peccato veniam denegari, quãtauis turpitudine ipſius, quacunque ve delinquẽtis conditione ſtatuq;: à pœna tamen & culpa Deũ non abſoluere. multo minus ſacerdotes iure clauium. Quod ille dictũ ſubtili interpretatione explicabat: pleroſq; nouæ vocis inſolentia cõturbabat.

Libri Vigeſimiprimi Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XXII.

Rerum Hiſpaniæ ſtatus.

CAP. I.

HISPANORVM Res in Italia meliori in ſtatu, quã in Hiſpania erant. in ſimilibus ingeniis pro cõditione rectorum mores fortunaq; variabant. Arogonio Regi animus ingens erat, gloriæ maior cupido quã voluptatum: vigilare, laborare, locis omnibus adeſſe, corpus nullo labore fatigari, caloris ac frigoris peræque patiẽs. quibus virtutibus, clementia, liberalitate, morũ facilitate, vtriuſque gentis ſtudia promereri nõ deſiſtebat, haud ignarus in ciuium beneuolentia certiſſimum præſidium rebus fore, in metu periculũ, exitium in odio. In Caſtella non ſublata Aluari potentia, ſed dominus commutatus. Vaſcone alienæ dominationes nõ vindice ſed vicario, Rege Caſtellæ nunquã ſuit iuris & mancipij: quę magna calamitas fuit, nouorum diſſidiorum origo. Inerant nonnulla bona; ſed maiora vitia ſuperabant. corpus procerum & cãdidum: verum elati humeri, facies indecora. iudicium intelligẽs poetices & muſicæ ſtudijs oblectabat; venationi, & ludis militaribus deditus idoneuſque. exiguus animus curæ imperandi graues, atque adeò intolerandæ breui auditu quãlibet magna tranſire; ſatis magnum imperij fructum ratus, ſi otio, deſidia, voluptatibus marceſceret. Aulici, ac is maximè cui rerum permiſiſſet arbitrium, Principum legationes audire, reſponſa reddere, fœdera facere, dare honores & magiſtratus, regnare alieno nomine, pacis, belli, legum, inſtitutorum arbitri moderatoreſq; pudendam Principis ſocordiam, ac turpitudinem fœdam. Exoleſcente nimirum veterum Caſtellæ Regum indole virtutum, non ſecus atque in ſatis, & pecudibus ſemina cælo, terra, tempore maxime mutantur, degenerãtque præſertim ſede mutata. ſic ardens Principum ingenium copia plerumque voluptatum extinguitur in poſteris, euaneſcitque: ni vitia inſtitutione corrigãtur, cõiugum delectu ex duriore hominum genere petitarum, ſanguis flaceſcẽs excoquatur, & ad priſtinum competentemque habitum reformetur, maiorum mollitie in fœtibus caſtigata, Magnis imperiis nihil eſt negligendum: audaciaque aulicorum, antequam radices agat, in ipſo exortu vindicãda. inueterata velut iure ſuo ſæuit: neque euertitur, niſi magna multorũ ruina, ſæpeque oppreſſis ipſis vindicibus Accuſare præterita ſuperuacaneum eſſet: niſi ex alienis vitiis inſtituendæ Principum vitæ atque cõformandę pręcepta repetantur: quantumque deſidiæ vigor animi præſtet, duorum Hiſpaniæ potẽtiſſimorum Regum exemplo dignoſcatur. Aragonius poſt captam Neapolim cæteris vrbibus & arcibus, quæ in Andegauenſium fide erant, ad deditionẽ ſubiunctis, confecto bello in nobiliſſimã vrbem triumphum inuexit quarto Kalen. Martij, eius ſecuti
anno quadrageſimo tertio veteri Roma- 1443
norum inſtituto, curru inaurato ſublimis agentibus quatuor eximij cãdoris equis,

quis,

equis præcedente alio æquè cãdido currũ pedibus ſequebantur totius regni reguli optimateſq;: præibãt viri ſacrati cũ infulis & velamentis Deo & ſuperis concinentes carmen circumfuſa multitudo diuturnum, felix fauſtumque imperium acclamabat. Lauream capiti non impoſuit, eum honorẽ ſuperis habendum dictitans, quorum ope victoria parta eſſet. Viæ conſtratæ floribus, multa veſte pretioſa tecti parietes, varia odorum ſuauitate cuncta fragrabãt. nullus dies iucundior illuſtriorque illuxit, victis æque ac victoribus. Cõciliandi Eugenij Pontificis cura ſolicitabat, minus iam ad Gallos propenſi. Senis vbi Põtifex erat, Iulij Idibus fœdus ea lege factum: vt Neapolitanum regnum Aragonio cederet, & poſt eum Ferdinando filio, quem ex impari quamuis matre Rex in cõuentu Principum eius quidem imperij hęredem deſignarat. Aragonius annuas vncias auri (genus id monetæ eſt) octo millia in Põtificum ærarium inferret: operãq; nauaret Franciſco Sfortia impugnando: qui Mediolanenſi affinitate ſuperbus, Picenũ magna ex parte occuparat. Plus præſtitum, quàm promiſſum. à Rege ipſo capta arma, multaq; oppida & arces in Piceno agro, Sfortianis detracta reſtitutaque Põtifici. quorum nomina, ac totius belli ſucceſſus vt memoriæ prodãtur, operæ nõ eſt. Expetentibus Genuenſibus pax ea lege eſt data: vt annuatim peluim aureã iuſti ponderis Alfonſo quãdiu viueret, penderent. quaſi ex victis illis trophæum cùm in populi cõuentu accipere ſolitus eſſet, quia graue fœdus haud diuturnum fuit: neque vltra quartum annũ ſtetit. Vaſco etiam ſuſceptam in Caſtella rerum poteſtatem acerbius exercebat: eô imperium minus diuturnũ fuit. durãt enim moderata. Caſtellæ Regem captiui inſtar habebat. inſignem audaciam cõfidentiamque. in alieno regno in pace, tanto Principi ſermonis etiam liberi cõmercium abſtuliſſe, adhibitis cuſtodibus Henrico maris Præfecti fratre & Roderico Mendoza regiæ Magiſtro: qui ſermones adeuntium Regem & vultus notarent. Erant in eandem fraudem inducti, Præfectus maris atque Beneuentanus Aragonia affinitate deuincti, Hẽricus Caſtellæ Princeps, atque Regina. Ramaga, Madrigale, Tordeſilla Vaccęorum oppida abs Rege Caſtellę luſtrata. Barrientus Abulæ Pontifex rei indignitate commotus, & ex arcano Aluaro fauens, eius reſtituendi tempus veniſſe ratus Ioãnem Paciecum adit, rerum ſtatum deplorat. Aragoniorum vęcordiam deteſtatur. Quidquid in Regem admiſſum eſſet Henrici Principis ignominia peccari. Quibuſcunq; moribus & ingenio parentem eſſe tamen. Si rebus gerẽdis impar eſſet, non externos homines Aluaro ꝓhibito in eius locum, ſed ipſum potius reponi æquum fore, & paterna ceſſatione rerum moderationi admoueri. Quid enim Aluari caſu lætemur, ſi eo ſubmoto nihilominus ſeruituri eramus, peiori conditione propter acerbitatem, maiori periculo ob ambitionem imperãtium? An credis vicaria poteſtate fore Aragonios cõtentos? vt eſt animus mortalium inexplebilis, ad vltiora (mihi crede) contendent. parto externo imperio feroces noua in Hiſpania regna meditãtur. An Henrici ſecundi memoriam excidiſſe putas? iniuria Caſtellam occupaſſe animis infixum habent. exitium veſtrę familiæ moliuntur, niſi perierint perdituri. Mouebatur Paciecus Põtificis oratione: eumque vera prædicare, ſalutaria monere non ignorabat. conturbabat tamen virium imbecillitas: & vt pares eſſent Aragoniis opibus verebatur. audẽdum tamen atque conandum viſum eſt, tentandaſque procerum voluntates: an ſatis eſſet animi ad euertendam Aragoniorum tyrannidem. Ea vt tectiùs perfici poſſent, Henrico Principi perſuaſum

Tor-

Tordeſilla vitata ſeſe Segobiam conferret,quaſi venatione remiſſurus animum inde ad Aluarum litteræ datæ Forte duo Comites Hari, atque Ledeſmiæ,qui Regis dono Placentiæ iam Comes vocabatur, Curiele conuenientes de Rege liberando conſilia communicabant.ea res Henricum Principem Tordeſillam neceſſario reuocauit. diſturbati ij proceres atque fugati ab Aragonijs nouorum diſſidiorum fundamenta ponebantur. Vaſconis & Ioannæ nuptiæ ipſis kal. Septembris ſalutis anno M.CCCC. quadrageſimo quarto omnium fere Principum & duarum Reginarum Caſtellæ nimirum & Luſitaniæ concurſu, ad Lobatonem peractæ ſunt. Henricus Aragonius per idẽ tempus ſuis ipſe nuptijs Cordubæ celebratis factionis opibus in Bætica cõfirmandis diligentẽ operã dabat. Ad Francorũ Regẽ Diegus Valera legatur, per cauſſam Armeniaci Comitis nuper capti à Delphino, & Martino Alfonſi Gegionis Comitis filio liberãdi cum Anglis ſenſiſſe crimen erat.data tamen libertas ea lege:vt ſi quãdo fidẽ falleret,oppidis Ribadeo,& Canicis,quę in Aſturibus poſſidebat dono Regũ Caſtellæ,an hęreditate ſpoliatus Cantabriæ etiã finitimæ viribus oppugnaretur. Cum Henrico Principe Aluari euertendi reſtituendiq; vno tempore conſilia communicata. Vaſco euertendũ ſuadebat:in eam rem vires ſociandas. Barrientus Paciecuſq; reſtituendum indicabant:maturandumque priuſquam eæ molitiones proditæ eſſent.eo conſilio,ad Vaſconem diſtinendũ fallendumq; de ineundo cũ eo fœdere actum. Interea Hẽricus Princeps Segobiam redijt.Comites Hari, Placentiæ,Caſtanedæ vt vires iungerent ſolicitati. adiuncti Albæ Comes Ferdinãdus Toletus cum patruo Toletano Præſule, atque Enecus Mendoza. Vbi ad Aragonios impugnandos ſatis eſſe virium eſt viſum, Abulam, quo Princeps abijt, fœderati cõuenire iuſſi ſunt. mille quingenti equites contracti,nomẽ magis exercitus,quam robur. eodem Aluarus venit.Pecuniæ redigendæ in ſtipendiũ diſficultas opponebatur. Burgos feſtinatũ: vbi alij fœderati proceres erant. Caſtellę Rex Portillium amãdatur. eius cuſtodiendi cura, Comiti Caſtri impoſita. Vaſco raptim delectu habito, duo equitũ millia in proceres ducit, nouis identidẽ copijs confluentibus validiores. Ad Pampliegam in Burgenſi agro, collata caſtra ſunt, vtræque acies patenti campo,modico diſtantes interuallo conſtiterunt. affuere viri ſancti ad periculum exciti.ijs auctorib' de pace agi cæptũ.pene res erat cõfecta:cum leuis pugna cœpta temere, confluentibus ab vtraque parte militibus, in iuſtum prælium exarſit. multum diei proceſſerat. nocte diremptum certamen eſt: ſeque Vaſco virium conſciẽtia tenebris tectus Palentiam retulit vrbem ſatis munitam, nouum Vaſconi acceſſit incommodum. Rex Caſtellæ Portillio quaſi ad venationem egreſſus Mogiado oppido pranſus apud Diui Petri Cardinalem, dimiſſo abs ſe Caſtri Comite ad filium in caſtra abijt. Regis libertate vires coniuratis concidere. Vaſco ad reparandum bellum, in Vaſcones abijt proceres coniurati ad ſuæ quiſque ditionis oppida: Henricus Aragonius Ocaniam. Aragonia oppida in Vlteriori Caſtella à Regijs occupata:Medina Campeſtris, Olmedum, Roa Arãdaque.Henricus Aragonius ab Henrico Principe, atque Aluaro fugatus in Conteſtanos, Ab Alfonſo Fagiardo(qui partibus infeſtus erat) Murciæ Antelato, Lorcæ intra mœnia exceptus eſt firmiſſimi ijs locis municipij. ſic in præſenti vitatum periculum, nouæque auctoritatis & potentiæ recuperandæ ſpes tentatę. Hęc in exitu anni geſta ſunt: quo anno Nonis Iulij Ferdinandus Luſitani Regis patruus in Africa deceſſit, corpus

in vrbe Phuthenſi tumulatum, conſequentibus annis in maiorum ſepulcra ad Aliubarrotam illatum eſt miraculis clarum: ſic gens Luſitana perſuadet, dedita religionibus, cultuiq; ſuorum Principum maxime, eius memoria conſecrata templiſq; data nõ eſt: vita ſancta, mores caſtiſſimi fuerunt, muliebri nunquã fœdati contactu. nunquam in vita mentitus eſt. Deũ ardentiſſima pietate coluit. Quas virtutes in hoſte admiratus Lazerachus, in cuius poteſtate erat nunciata morte obſtupuit primum; deinde, dignus, inquit, erat immortali laude, niſi Mahometi Vati tantopere infenſus extitiſſet. Magnum atque admirabile virtutis numen, quod à prauis etiam & infenſis pectorib⁹ extorquet laudẽ. Ex Gaſtone Fuxenſi Comite & Eleonora Vaſconis minori filia, filius itẽ Gaſto natus eſt, breuis ætatis futurus, paternas auitaſq; opes hęreditatemq; Franciſco & Catharinę, qui poſtea ſunt ex eo quidẽ & Magdalena cõiugi geniti, relicturus: vti locis competentibus explicabitur.

Pugnatur ad Olmedum.
CAP. II.

PVLSIS Aragonijs fratribus lux rebus aliqua affulſiſſe viſa eſt ſublato. tantiſper bello magis quam belli metu. Medinæ Campeſtris Caſtellæ conuentus agitati: nouaq; pecunia imperata eſt in ſtipendium: non quantam res exigerẽt. ſed quantã populi pati poſſent, multiplici imperio feſſi, & ſæuiſſimum bellũ execrantes. Eodem ſe Henricus Princeps & Aluarus retulerũt, D. Iacobi oppidis magno numero de Henrico Aragonio captis. de belli ſumma deliberatũ: quod grauiſſimũ imminere prouidebatur: & erat Vaſco per Atienſæ fines, quod municipium præſidio obtinebat, in Carpetanos inuectus ſequebantur equites quadringenti, pedites ſexcẽti, maior quam pro numero belli terror. prouinciales pars infecti partibus erant: plerique citra periculum fortunarum ſpectatores belli quam participes eſſe malebant. Torigia, Complutum aliaque oppida à Vaſcone capta ſunt. Caſtellæ Rex, ne prima negligendo ſerperet malum, copijs raptim contractis, Spinale abijt. Parum virium erat tantis molitionibus Luſitaniæ Regina Toleti obijt Februarij die octauo decimo anno M. CCCC. quadrageſimo quinto ineũte Paucis poſt diebus Maria Caſtellę Regina. ad Villacaſtinũ in Segobiẽſi agro deceſſit. noxio medicamine herbiſq; lethalibus corrupta vtriq; vitalia coniuncta funera, repentinique obitus indicio fuerunt: maculiſque Mariæ extinctæ Reginæ corpus reſperſum. auxit vulgi opinionem, quod haud ſatis honeſte pudicitiam habuiſſe, frequenti rumore iactabatur. Luſitaniæ Reginæ corpus in D. Dominici regio virginum collegio, vbi domicilium habebat, compoſitum eſt: inde Aliubarrotam translatum filij Regis cura. alterius funus in Guadalupeum templum illatum. obierat per idem tempus Lupus Mendoza Compoſtellanus Præſul. in eius locum Aluarus Iſorna Concha eſt translatus Barrientus Conchenſis Epiſcopus inſtitutus, gratia meritis debita Alfonſo Fonſecæ, Abulenſis Eccleſia data: vnde illi gradus ad maiores honores fuit, viro ardentis ingenij multarumq; imaginũ. Spinali Madritũ Caſtellę Rex abijt: inde Complutum ab oppidanis euocatur. Vicinis locis tendebat Vaſco Henrici fratris aduentu aucto militum numero, omnino ad mille & quingentos equites. cum his copijs vicinos montes occupat, vbi vetus Complutum ſitum eſt. arduo & difficili aſcenſu, niſi de ſuo loco non pugnaturus, virium cõſcientia ſi æquo campo congrederetur. Ex ijs locis Ferrerius Nuſa ad Aragoniũ legatur, ſi bello Neapolitano confecto

in

In animum induceret in Hiſpaniam redire rebus præſidium, belli paciſque arbiter, ad eundem à Caſtellæ Rege legati erant viri primarij, qui de illatis à fratribus iniurijs conquererentur. Nihil à Regijs ad Complutum motum. Aragonij ſuperatis montibus, quibus Tablatæ nomen eſt, Areualum feſtini contendunt: quo proceres coniurati venturi erant. ijsdem veſtigijs Caſtellæ Rex inſecutus, modico inter vtraq; agmina ſpatio. vno die Areualũ vtræque copiæ peruenerunt à Vaſcone oppidum vi præoccupatũ eſt: nã ſpe propinq. auxilij ei portas clauſerat, de conſilij auctoribus ſupplicium ſumptũ. fides eximie culta exitio fuit, patriæque intempeſtiuus amor. Regia caſtra ad molas frumentarias, quibus ab Abbatibus nomẽ eſt, metata. duo equitum millia erant. par peditum numerus Henricus Princeps Aluarus, Paccieecus, Enechus Mẽdoza, Albæ Comes. Barriẽtus Pontifex venere. ad Aragonios maris Præfectus, Beneuentanus, Quignonij Caſtri Comes, Ioãnes Touarius. horũ procerũ aduẽtu mille equites adiũcti. colloquia principũ vtriuſq; partis ſunt habita, tempus extractũ Magiſtri Alcãtaræ aduentu expectare arte cupiebant. ea Barrienti Epiſcopi calliditate Regijs viribus confirmatis, expedita ad pugnam arma. Aragonij neque obſidionem diu tolerare poterant, nullo cõmeatu: neque ad pugnam idonei erant, ob virium imbecillitatem. ad extremum illud ventum: miſſi in caſtra feciales Angulus, & Cuellar Vaſconis ſcrinio præfectus ij facta conueniendi Regis poteſtate, cauſas exponunt cur iure licuiſſet arma ſumere, nulla nocendi voluntate. ſed neceſſitate probibendi iniurias, reipub. in libertatem vindicandæ: quæ miſera ſeruitute premebatur. Si Aluaro amoto, vt inſtituiſti, tui arbitrij ò Rex regnum capeſſes, moram haudquaquam, modo æqua & honeſta conditione paciſci liceat, paci faciemus. Tu vide ne aures difficiles præbendo, incenſæ, vaſtatæ, direptæque prouinciæ cauſa exiſtas: quæ mala à nobis eſſe ſyncero animo deuitata, ſuperos homineſque teſtamur: hancque legationem nullo metu, ſed tranquillitatis ſtudio reuocandæ ſuſceptam. Hæc cum ardenti oratione pronunciaſſent, ſchedam eadem continentem capita, Regi in manus tradiderunt. Eo maturius conſideraturũ dictitãti, inter moras biduo poſt ad quartumdecimũ kalendas Iunij. qui dies Mercurij fuit, pugnandi neceſſitatem caſus attulit. Henricus Princeps iuuẽta feruens, muro cũ quinquaginta equitibus ſucceſſit, ad pugnam prouocaturus hoſtẽ. egrediũtur illi pari numero. à tergo cataphracti ſequebantur. ea ſpecie Regios equites territos, & in fugam verſos Aragonij ad ipſa caſtrorũ munimenta inſequũtur. Grauis ea ignominia viſa eſt. regiæ copiæ inſtructæ ad pugnam, productæque in aciẽ. In primo agmine Aluarus curabat: à fronte & lateribus & quingenti cataphracti muniebant, ductoribus præcipuis Alfonſo Carrilio Seguntino Epiſcopo, eius fratre Petro, Acunio Donniarũ regulo, Eneco Mẽdoza, Albę Comite. ſecundũ agmen Henrico Principi eſt attributum. ſequebãtur à tergo Guterrius Sotomaior Alcantaræ Magiſter cũ trecentis triginta cataphractis in poſtrema acie Rex erat, Toletanus Epiſcopus, Hari Comes. claudebãt latera Prior Hoſpitalarius & Diegus Stunica ab vna parte: ab altera Rodericus Mẽdoza regiæ Magiſter, & Petrus Mẽdoza Almaſani regulus ad multã diẽ in acie perſtitum: neq; aliquid ex oppido mouebatur. Vix ſeptima diei pars reliqua erat. & regiæ copiæ in caſtra reduci iuſſę. tũ Aragonij clamorẽ tollere atq; portis erumpere, rati noctem vicinam & victis munimento fore & ſi viciſſent nullo impedimento quod locorum notitia & equitatu valerẽt. Ab

equitibus leuis armaturæ pugna cœpta, aliorum accurſu exarſit Aragoniæ copiæ bifariam diuiſæ, pars ductore Henrico Aragonio in Aluari agmen incurrit. Vaſco contra Henricum generum dimicauit. acriter ab vtraque parte pugnatum eſt. Alcantaræ Magiſter, & Enecus Mendoza ſubſidio ſuis laborantibus accurrunt metu vincente pudorem ab vtraque parte multi diffugiunt. Aragonij numero pauciores ab hoſtium multitudine vexati, iamque dies conſumptus erat: cum Vaſco Henricuſque vterque cum turma peculiari, vagari per acies, laborantibus ſuis ſuccurrere, hoſtes vbi confertiſſimi erant, inuadere locis omnibus adeſſe. quoniam imperare conturbatis omnibus non licebat. noctis tenebris pudore ſublato ſeſe Aragonij in pedes dant. dilapſis ſocijs Aragonij fratres Olmedum ſe receperunt. Beneuentanus & Præfectus maris in alia oppida confugerunt. Comes Caſtri, Hēricus maris Præfecti frater, Ferdinandus Quignonius in pugna capti: pręterea ducenti alij. cædes exigua fuit, ſeptem & triginta in acie ceciderunt: ex acceptis vulneribus deinde periere plures alij. oppidi munitione diffiſi Aragonij fratres in Aragoniam concubia nocte feſtinarunt, vitatis oppidis ne qua mora eſſet. Henricus Aragonius Calataiubæ breui extinctus eſt ex vulnere, quod in ſiniſtra acceperat, noxio, vt creditum eſt medicamine contabeſcente brachio, vir magni quidem ſed inquieti tamen animi, neque otium patientis. Corpus in eo oppido ſepultum. proles de nomine patris haud leuiores illo turbas concitabit. à victoribus lecta ſpolia. literæque in omnes partes ſunt dimiſſæ. quibus parta victoria nunciabatur. loco prætereą vbi pugnatum eſt regia impenſa, vota ædicula extructa, Sancti Spiritus nomine, pugnæ monimentum, vnde loco etiam Pugnæ, indita appellatio eſt.

Nuptiæ Ferdinandi Neapoli.

CAP. III.

MELIOREM In Italia curſum res Aragoniæ tenebant. ceſſerat Picenum Alfonſi Regis armis. Sfortiani vrbibus & oppidis, quæ iniuria occupauerant ſpoliati, Rege digreſſo non quieſcebāt, memoria rerū in Italia geſtarū inſolētes. Aragonius rogatu pontificis Eugenij. id bellū repetiturus, ad Populi fontem, quod oppidum non procul Theano eſt, cum copijs progreſſus, eo proceres conuenire iuſſit. affuit cū alijs Antonius Centilia equites trecentos ducens. Is paterna ſtirpe Centilia, materna Vintimillius, fortem & fidelem operā bello ſuperiori nauarat, Brutijs, Calabris, Cōſentinus, ſubiugandis: grandi etiam pecunia ex priuatis facultatibus in ſtipendiū redacta Henricotam Ruſam, Cotronis Marchione genitā principatus hęredē. Rex Eneco Daualo deſtinabat, pręſtitæ operæ præmium. dederatq; negotiū Antonio puellā ille ſibi feſtinatis nuptijs iunxit. aucta ex eo potentia creuit audacia. diſſimulata in præſens offenſa, mox redditū odium eſt in necē præpotentis aulici Regiq; cariſſimi cōſpiraſſe poſtulatus, metu iudicij è caſtris regijs, quæ ad populi fontem erant, profectus non prius conſtitit, quam ad Catantianum ſuæ ditionis oppidum eſt peruentum. Commotus ea re vt par erat, Rex Lupum Vrream, & duces alios in Picenum mittit. ipſe de recenti imperio prima negligendo gliſceret malū: aut offenſam negligendo, cōtemptui prouincialibus eſſet, impunitatiſque ſpes audaciam confirmaret. Neapolim redijt; miſſi qui Antoniū ad ſanitatē reuocarēt. ſurdę aures erant monentibus ſalutaria. ad arma ventum. Rex ipſe in Brutios abijt. Roca Bernarda, Belli caſtrū primo aduētu capta, Croto obſidione aliquot diebus ſuſtētata, portas apperuit, maioris mali metu.

tu. Ad Catantianum, vbi Antonius vxor & filij ac ſupellex domeſtica erant, promota caſtra. leuia modò prælia fuere. deſperata defenſione, cùm ſe alij proceres non cõmouerent, largi promiſſis, in periculo cauti, veniæ ſpem tentat, impetratque ea lege: ſi ſe Antonius ſuaque victoris fidei permitteret. Eam vrbem & Turpiam arcẽ dedere iuſſus, Neapolim cum vxore liberis, & domeſtica ſupellectile miſſus eſt: grauiq; documento, ſancitum, in obſequio præſidium, in cõtumacia exitium eſſe. In Ioannẽ Nucæum Inſubrẽ pręcipuum defectionis auctorẽ ſequè Conſentię tenentẽ, impetus factus in poteſtatem redacto venia eſt data, ob ſimilem erga Mediolanẽſem Ducem, ad quem ſe contulit, fidei inconſtantiam pœnas aliquanto poſt daturo. Flagitiis vindicãdis Dei numen apparet. ſic magni motus, quorum expectatione ſuſpenſa gẽs erat, breuem & facilem exitum habuere. Pacatæ totius prouinciæ lætitia nuptiis Ferdinandi, Regis filij celebrata auctaque eſt. Iſabella Claramontia ante deſponſa cõnubio, iuncta Neapoli tertio kal. Iunias die Dominico. Tarentino puellæ auunculo in fide confirmando, quoniam eatenus nutare viſus erat, datum vt regio ſanguini ijs nuptijs miſceretur. In media lætitia multiplex luctus allatus. ſorores Reginas, Henricũ Aragonium perijſſe nũciatum: victum Vaſconem, Caſtellæque finibus pulſum. triſtibus ſæpe iucunda variantur. Legato, Vaſconis verbis, expetenti vti in Hiſpaniam Aragonius rediret, reſponſum datum: Bellum in Piceno ſupereſſe, neq; fidem ſuam, neque religionem pati, vti Pontificem in periculo deſereret. eo cõfecto bello, venturum quidem in Hiſpaniam: ita tamen de eius aduentu confiderent, vt nihil propterea de ſua comparatione remitterẽt. Vaſconem vicarium conſtituere, adhibitis in conſilium Cæſarauguſtano, Ilerdenſi, aliiſq; viris primariis. Vaſconum & Aragonijs opibus Caſtellæ viribus obſiſtere haud difficile fore. Cum Granatenſibus, quod Vaſco petebat, annuæ induciæ fœduſque eſſet. Qua in gente imperij mutatio per idem tẽpus eſt facta. Mahomad cognomento Læuus motis inteſtinis in Caſtella armis, aliquot annis quieuerat. ſublato externo timore grauiſſima in gente diſſidia exorta ſunt. in tanta temporum labe diu quieſcere Mauri non poterant, hoſtibus, ſi foris non erant, domi natis. Duo patrueles Regiſque Mauri fratrum filij, Iſmael quidem temporum metu, an patrui iram veritus, Caſtellę Regi militaturus diceſſit; per quem ſperabat patriam, opes & priſtinum auctoritatis locum recipere: alter cui à vitio cruris Mahomadi Claudo nomen erat, Almeriæ vbi ſe tenebat, procerum conſpiratione facta, Granatæ arce Alhambra occupata, patruoque Rege in poteſtatem redacto, traditoque in cuſtodiam, gentis Mauricæ regnum inuaſit, menſe Septembri: qui menſis Arabibus Iamad ſecundus eo anno fuit. Sciſſa ex eo barbarorum ſtudia. Andilbar Granatenſis Prætor cum propinquis & neceſſariis Montem frigidum (arci munitiſſimæ id nomen erat, non procul Alcala Regia) occupauit. Regis vincti reſtituendi exigua ſpes erat. Iſmael ad regnum capeſſendum euocatur. pecunia militeque à Caſtellæ Rege adiutus eõdẽ feſtinauit. ſpes aliqua, metus amplior: quippe modicis viribus aduerſus multo maiorem gentis partem pugnaturo. officio ſeu adulatione noui Regis gratiam plerique aucupari, temporique ſeruire certabant. Hæc in exitu anni contigere. ad prętermiſſa narrationem reuocamus.

Aluarus Diui Iacobi Magiſter creatur.

Cap. IIII

VICTORIA ad Areualum parta, de rerum ſumma deliberatur in Aluari tentorio, ſiniſtro crure vulnerato decumbentis. cōmuni Regis & procerū ſententia cōiuratorum bona publicata. Cuellar captum, ad Septimancas caſtra poſita. Henrico Principi Fridericū maris Præfectum eximi à cōiuratorum numero placebat: veniamque delictis eſſe. recuſabant alij: diſtinguiq; eius cauſam à cæteris negabant: omniumque iudicio etiam durior erat, quod princeps ceteros ad arma ſumenda cōcitaſſet. Ergo Henricus Segobiam abſceſſit. cōmotus ea re pater Rex, veritusque ne nouorum motuum id initium eſſet, Petro Sarmento curam dat, reliqua cōiuratorum oppida occupandi. Nieuam ſeu Niuariam ipſe abiit. filius non ante in partes attractus, quam Giennio, Lugrunio, Caſtris Cæciliis ſibi, Paciecho, Barcarrota, Saluaterra, Salualeone ad fines Luſitaniæ extortis. vnde reprehēſio & ſupplicium expectari debuit, inde relata præmia. Sic tēpora erāt. Ad Medinā etiam, cui à Riuo ſicco nomen eſt, poſitis regiis caſtris venia maris Præfecto data, ſi intra quartum menſem ad officium rediret, Ioanna Regina Vaſconū obſidis loco, facturū quæ oportebat retineretur. His legibus arx eius oppidi Regi tradita. reliqua oppida in vlteriori Caſtella breui de cōiuratis ſunt capta. Initio belli auxilia è Luſitania euocata erant Aluari conſilio, Hari quāuis Comite, & aliis proceribus repugnantibus. ea auxilia Maiorgam, vbi Rex erat, appulſa Petro Petri Conimbricæ Ducis filio ductore: qui nuper in Ioannis patrui locum Magiſter equitum creatus à patre erat. duo millia peditum, equites mille ſexcenti, ſerum auxilium confecto fermè bello, adoleſcenti tamē honores habiti, duces pro cuiuſque merito ſplendidè donati. nullum præterea operæ prætium. Aluaro tantum agente, Iſabella Ioanne Luſitano Principe equitum antea Magiſtro nata, cum quo magna neceſſitudo fuerat, & mutuis officiis conciliatus amor, Regi Caſtellæ pacta ipſo inſcio. tātum ſibi auctoritatis Aluarus ſumebat. ſpecies vtilitatis prætenta facto eſt: parata ab ea gente auxilia: grandem pecuniam remitti, quæ in militum ſtipendia impenſa erat. Dimiſſis Luſitanis auxiliis, Burgos itum. in ea vrbe proceribus aliis venia, Beneuentano etiam & Caſtri Comiti præter expectationem, cum exceptione tamen, ne biennio hic Lobatone ille Beneuento diſcederent: aliis præmia data vltra meritorum æſtimationem. Enecus Mendoza Sāctæ Iulianæ (vulgus Sātillaniam ait) Marchio, Comes Manſanarij regalis renunciatur. Paciecho Villena data. præterea Abulæ Aluarus Diui Iacobi Magiſter ſuffragio eorum militum inſtitutus eſt. fortuna ſublimem ferebat, in præceps maiori caſu datura. Petrus Gironius, Alfonſo Aragonio, qui patrem bello ſuperiori ſecutus erat, amoto, Calatrauæ Magiſter creatur. gratia magis Paciechi fratris datū, quā ipſius meritis, quippe Aragonios fratres ante ſecuti. vterq; quaſi vitio creatus obtrectatoribus non caruit. Aluaro Rodericus Manricus obiectus eſt, Henrici Principis, vt mox dicēt fauore ſub leuatus. Petro Ioannes Guſmanius Calatrauæ Promagiſter: vnde magni motus, diuturnaque diſſidia extiterunt. Alburquerquium dedente Fernando Daualo in regiam poteſtatē venit. Petro Aialæ Toletanæ arcis vrbiſq; cuſtodia adempta: Petroque Sarmento concredita peſſimo publico, vti euentus declarauit: haud leui Henrici Principis dolore, qui Aialæ impensè fauens amici caſum iniquo tulit animo. Dum hæc in Caſtella mouentur, Guterrius Toletanus præſul Talauerę obijt exeunte hoc anno pridię Nonas Decembris. Conſtans fama perhibet eo oppido in ſacrario templi maximi eſſe ſepultum nullo tumuli honore ne in-

ne inſcriptione quidem. Albæ in S Leonardi Hieronymiano cœnobio ſepulcrũ è candido marmore viſitur ſine inſcriptione, è medio templo, vbi locatum erat, ad dextram aræ maximæ translatum, inane cęnotaphium tamen, nunquã defuncti corpore, contra quam ipſe mãdarat, in eum tumulũ illato. Alfonſus Carrillius Paciechi auunculus, defuncti Guterrij Toletani Præſulis in locũ cooptatus eſt, ineunte anno M cccc. quadrageſimo ſexto magno vir animo, turbido tñ & inquieto, vti conſequentes reipublicę motus diuturni graueſque indicio ſunt. Toleti Madritique de belli reliquiis cõſultatum. Atienſa, & Torigia tñ in Vaſconis fide perſtabant validis præſidiis ad oẽs caſus munitę: vnde excurſiones ſæpe in finitimos agros factæ. pecorum & hominũ prædæ abactæ. pręterea de Vaſcone fama indies grauior, nouum bellũ comparare, & cura creſçere prouincialibus. Rex Maurus ſtudio noui imperij auctoritatẽ ſanciendi, & ab Aragoniis ſollicitatus, irruptione in fines Bęticę facta, Benamurielem, & Benſalemam, munita ijs locis oppida armis occuparat, maior ignominia metuſq; quam clades Vtriſq; hoſtibus occurrere nõ licebat. vnde maius periculum extabat, in Aragonios ductæ copię menſe Maio. Atienſæ obſidione tribus circiter menſibus continuata, actum de pace. Placuit conſenſu, vti ea oppida Mariæ Aragoniæ Reginæ quaſi ſequeſtræ darentur: dum delecti arbitri conſenſu partium, de controuerſia pronunciarent, vtris reddenda viderentur. fœdere facto Caſtellæ Rex in oppidum admiſſus pridie Idus Auguſti, cũ mœnia quibuſdam locis diruenda, ædificia incendi curaſſet, quaſi violatis ab eo conditionibus arce prohibitus, re infecta retro redire cõpulſus, Valliſoletum abijt. Toletanus tñ Præſul, & Carolus Arellanus cum copiis relicti, qui Aragoniorũ motus ea parte cõpeſçerent: & ſi qua occaſio eſſet, ea oppida in poteſtatem redigerent. Aragoniis haud quaquam eò fractus animus. frequentes excurſiones ex ijs oppidis factę & Latrocinia Caracã vſque. vbi Toletanus Arellanuſq; erãt. factioſi nõ pauci tota ꝓuincia ſparſi, & reliquis permiſti hoſtilia moliri. ſuſpiciones inter Caſtellæ proceres renatæ in ijs Vaſco maiorem ſpem habere, quã in armis. Aluarus, Paciechusq; ſuas vterq; opes ex aliena calamitate augere ſatagentes, diſſidij ſemina inter Principes patrẽ & filium ſpargere. Sæuam dominãdi cupiditatem, cæcum ambitionis impetum. quãtas ſtrages facis? vno in facinore quã multa ſcelera facta? Delectus militares ab vtraque parte habiti. Rodericus Mãricus in eo magis quàm in cauſa cõfiſus, nominatione Eugenij Pontificis, Aragonij Regis ſuaſu, nullo ſuffragio militari Diui Iacobi ſe Magiſtrũ dicit. dum hic armis eius militiæ oppida occupare ſatagit, reſiſtit Aluarus, clades acceptæ redditæq;. In tantis prouinciæ motibus, tantiſq; diſſidiis, externa ſine cura erant. Mauri principio anni M. cccc. quadrageſimi ſeptimi in noſtros fines inuecti, 1447 prædas agere hominum pecorumq;, pagos incendere, vexare agros: oppida, Arenæ, Oſca, vtrunque Veles Album Rubrumque in Cõteſtanorum finibus modico diſſita interuallo de noſtris capta. Neque pręſidio militari, neque cõmeatu ſatis inſtructa hoſtilem impetum diu ſuſtinere nõ potuerunt. domeſtici diſſidij fructus hi ſcilicet erant, maioris mali expectatio.

Bellum Florentinum.

CAP. V.

HAVD abs re fuerit, vt opinor, belli Florẽtini çauſas per idem tẽpus in Italia geſti, ſucceſſumque compendio indicare. Philippi Mediolanẽſis filia notha Blanca nomine, Franciſco Sfortiæ

iuncta

iunĉta erat. dotis nomine aurei ſexagin-
ta millia paĉti dum ea ſumma penditur
Cremona vrbs opulenta pignoris loco
data eſt. eam gener in ſpem principatus
impulſus, quamuis pecunia oblata reſti-
tuere ſocero recuſauit, Venetorum ope
fretus: qui eo tẽpore cum Florentinis &
Genuẽſibus ſocietate inita, mari terraq;
potentes erãt. Epiſcopus Nouarienſis ad
Alfonſum à Philippo legatur, ſi Florẽti-
nos bello peteret, ſe Venetis viribus parẽ
Cremonã recepturũ. Eugenius Põtifex
Venetis ac ſociis infenſus, Philippo ami
cus, Regem ad id bellum incitabat. plura
quam petebantur præſtitit. Raymũdum
Buillium eximium ea ætate Ducẽ in In-
ſubres maturare iubet: ipſe hyeme quã-
uis per Latinos Tibur peruenit. dum ibi
expeĉtabat quorſum res commotæ eua-
derent (nam Florentini meliora pollice-
bantur) à Venetis magna pars Inſubrum
occupata eſt. Re neceſſaria compulſus
Philippus generum in gratiam recepit. i-
dem eius rogatu Alfonſus facit. pecunia
etiam mutua adiuuat. verùm repẽtè mu-
tata volũtate Alfonſus ad Inſubrum im-
perium vltro à Philippo vocatur. recuſat
ille, indignũ facinus ratus tantum prin-
cipem, ad priuatam fortunam redigi. In-
ter hæc Eugenius Pontifex magnum re-
bus momentum, ad ſeptimam Kal. Mar-
tij Romæ decedit. feſtinatis comitiis, o-
mnino intra diem decimũ Thomas Sar-
zana Lucæ in Hetruria natus in defunĉti
locum cooptatus eſt, Nicolai quinti no-
mine. generis obſcuritatem veris virtu-
tibus illuſtrauit, quem ob humanioris
literaturæ reſtitutæ in Italiam lucem oẽs
viri doĉti ament, laudentque neceſſe eſt.
Virtute non modò ſed etiam fortuna eo
ſeculo admirabilis fuit ex infimo loco ad
id faſtigiũ ſublatus pacis ſtudium, quãta
belli cupiditas deceſſori fuerat, In Inſu-
bribus bellum vario euentu gerebatur.
Philippus Venetorũ exercitu Abduam
flumen tranſgreſſo, curis anxius, ac ſibi
diffidẽs, cum Ludouico Deſpuchio Al-
fonſi legato principatus deponẽdi Regi-
que tradẽdi conſilia ſerio communicat,
vitam principalẽ nullis non curis obno-
xiam cum priuata & beatiore mutare ſta
tuens. Neque ſenili corpore bellicos la-
bores, neque animo moleſtias pati poſſe.
Iuuene opus eſſe ardenti: qui exultantes
Venetos audacia & perpetua felicitate
cõpeſceret. dum Ludouicus cum iis mã
datis ad Alfonſum it, reditq;, Philippus
in Mediolanenſi arce febri & diſenteria
diem obijt, Idibus Auguſti Præterea vi-
tæ tædio. quid enim tantum paulo ante
Principem niſi longa ætas vertenti for-
tunæ tribuit? quid alios veteri recentiq;
memoria? vt nonnunquam longior vita
exoptanda non ſit, magnis ærumnis ob-
noxia. tempore deceſſiſſe in magni be-
neficij loco poni debet. Eo mẽſe Madri-
gale in Vacceis Ioannis Caſtellæ Regis &
Iſabellæ Luſitanæ nuptiæ confeĉtæ ſunt.
modicus apparatus fuit propter inteſti-
na Principum diſſidia, neque magna læ-
titia. Aluari tamen opprimendi inter
Regẽ & Reginam conſilia collata. Non-
dum maturum erat. poteſtatem ille acer-
bè exercens ex' tium accelerabat. ea mer-
ces nouis nuptiis cõciliatis auſpici com-
parata. Alfonſus vt erat conſtitutum à
Philippo Mediolanenſis imperij hæres
nuncupatus teſtamento eſt. à Raymun-
do Buillio, cui continuo arx tradita eſt,
belli duces in Alfonſi noui Principis
verba ſacramento adaĉti. Vrbana mul-
titudo in ſpem libertatis arreĉta arma
capit. vtraque arx in poteſtatem redaĉta
eſt plebis: atque à fundamentis euerſa. ab
Alfonſo parum opus erat bello Floren
tino inchoato. Ripa Marancia in agro
Volaterrano, Piſcariæ Caſtellio Arago-
niis armis occupata. Florentini, vt in re-
pentino metu, Fridericum Vrbini, Ma-
lateſtã Arimini regulos auxilio euocant.
Plumbinum ab Alfonſo obſeſſum. vici-
na inſula, cui Lilij nomen, capta promiſ-
ſa au-

ſa aurea patera quotannis tributi nomine, pondere aureorum quingentorum vitatum Plumbini periculum. A Florentinis etiam pax impetrata, cum ſe Sulmonem Alfonſus retuliſſet, Lilij inſula & Caſtellione Piſcariæ tamen retentis. De Mediolanenſi principatu contentio ſubſecuta. vicit Franciſcus Sfortia expedito conſilio iuuenis: Mediolanenſibusque libertatem, Alfonſo deſtinatum imperiū ſua virtute, & Venetorū opibus abſtulit. vnde nouorū Principū ſtirpes nouorumque ac magnorū motuū materia extitit. quæ Galliā, cum Italia. cū vtriſq; Hiſpanos ad noſtrā ætatem cōmiſit, variante ſępe belli fortuna vti competentibus locis indicabitur.

Multi proceres in Caſtella capti.

CAP. VI.

CASTELLÆ res quietę non erant. inde Maurus imminebat aſſiduus atque infenſus Chriſtiani nominis hoſtis: inde Vaſco, maiorē ſpem in domeſtica Caſtellæ procerum diſcordia, quam n ſuis viribus habēs: quæ calamitas gra- ior erat. A Toletano atque Eneco Mēlozà, qui in Arellani locum ſubſtitutus rat. Torigia diuturna obſidione fatiga- a deditionem facere coacta eſt, militum ui in præſidio erāt, incolumitatem pata. id damnum compenſatum in Soriæ gro, arce ab Atienſæ militibus capta, cui upi Alcaſari nomen erat. Noua iniuria aſtellæ Rex excitatus, Soriā menſe Setembri Madrigale abijt. ſequebantur ria equitum millia, ad inuadēdum Araonios fines idonea manus. Ipſo temore Cæſaraugustæ eius gentis conuenus erant. belli cura ſolicitabat, tantuſq; Caſtella apparatus haud temere faturs. Delectus extraordinarij inſtituti. demus quiſq; ciuis ſortitione facta arma imere cōpulſus eſt: quod niſi in ſummo ericulo vſurpari non cōſueuit. Enecus Bolea, Raymundus Palomarius Soriam legati, quorſum eæ molitiones & copiæ ſpectarent rogatum. Societatis amicitięque iureiurando confirmatæ meminiſſet. Quamquam opibus confideret, incerta tamen pro certis mutari correptis armis. Bellum facile ſumi: non in eiuſdem poteſtate initium eius, & finem futurum. Ad ea Rex ſenatu ad duodecimum kalend. Octobris dato, placidè, ſibi in more eſſe reſpondit, gentis procerumque comitatu ſtipatum procedere. Aragonios commiſiſſe, vt hoſtium loco eſſent, Vaſconē conſilio & viribus adiuuando. niſi mutatum eſſet, armis vindicaturū. feciales Surbanus Carabeuſq;, qui de his iniurijs expoſtularent in conuentu Cæſarauguſtano, amandati. Noua rurſus ab Aragonijs ad Caſtellæ Regem miſſa legatio eſt. dum altercationibus tempus ducitur, Verdegium in Calataiubæ agro arx, á Caſtellæ militibus improuiſo capta. ea cauſa pacis mentio intermiſſa: ventumque continuo ad manus eſſet, niſi nouus nuncius, proceres in Caſtella intima, inter ſe coniurationes facere, Regem Caſtellæ Valliſoletum neceſſario reuocaſſet. In eo municipio Chriſti Dei natalis dies celebratus principio anni M. CCCC. quadrageſimi octaui. Quo tempore à Vaſconum quidē 1448 manu Campeſum captū: ab Albarracini autē præfecto Huelanum, quod oppidū in Celtiberis ſitum eſt, non procul vrbe Concha. ad eum modum aduerſæ res ſecundæq; variabant. ſanandi Caſtellę proceres præcipua cura erat: filiumque cum patre Rege conciliandi, mobilitate ingenij nunquam ſatis fidum neque ſatis cōſtantem. Aluari & Paciechi ambitio, impedimēto erat. vterque æmulo proſtrato per eius ruinam ad faſtigium nitebantur. Id Alfonſus Fonſeca Abulenſis Epiſcopus ſagaci vir ingenio conſiderans, pacis inter eos atque amicitiæ ineundæ auctor extitit: cum diceret, coniunctis animis

nimis rerum ſummam, poteſtatem penes ipſos, in diſſidio exitium fore. Ad certam diem pleroſque proceres capere conſilium fuit. Regis & filij Principis in eam rem colloquium inſtitutum, habitumque Medinam Campeſtrem inter & Tordeſillam ad quintũ Idus Maij Sabbatho: quo die Diuini ſpiritus de cœlo in Apoſtolos illapſi memoria recurrebat. vti erat conſtitutum Alfonſo Pimentelio Beneuẽtano. Ferdinando Toleto Albano, Hẽrico Præfecti maris fratri. Quigonijs fratribus Petro Sueroque, vincula iniecta, Beneuentanus, Henricus, Suerusq; Portillium in cuſtodiam amandantur. Albanus Petruſque Roam. crimini datũ quod Vaſconis in Caſtella reuocandi conſilia agitaſſent. Prona hominum in deterius perſuaſio confictum id ad inuidam eius facti procurandã fuiſſe vulgo iactatum. Præfectus maris & Caſtri Comes forte an conſilio, vt ſui copiam facerent, adduci non potuere & allato rei geſtæ nuncio ſeſe in Vaſcones receperunt. eorum procerum oppida capta haud difficulter, quippe deſerta defenſoribus, neque commeatu inſtructa. Pręcipua fuere Medina à Riuo ſicco Lobatonium, Aquilaria, Beneuentum, Maiorga, alia magno numero. de Diego Manrico Antelato Nauarreti & Treuigni arces, ipſo dedente quaſi fidei obſides incertæ dubiæque (ſic opinio erat) Læta hæc fœdiſſimo cuique, apud bonos inuidiæ fuere: neque ſanatæ voluntates ſed exacerbatæ ſunt amplius: maioriſque belli metus oſtẽdebat. Cæſarauguſtę nõdum ſoluto Aragonio conuentu, menſe Aprili inter Aragoniam Caſtellamq; ſemeſtres induciæ pactæ. pacis conſtituendæ facultas an voluntas non fuit. Caſtri Comes in Vaſconibus ſubſtitit. Præfectus maris Cæſarauguſtam ad quartum kalendas Iunij peruenit. in ea vrbe cum Vaſcone de rerum ſumma deliberatum eſt: atque vti in Italiam contenderet perſuaſum, acceptæ cõtumeliæ teſtis: Aragonio auctor futurus in Hiſpaniam maturandi. Plumbinum, quod oppidũ ab Alfonſo Rege obſidebatur (vti antea dictũ) vno tempore Præfectus maris & Garſias Toletus Albani filius non eodem itinere peruenerunt. faciles eorũ poſtulatis aures ab Aragonio præbitæ: ſeque præſidio affuturum recepit: datis ad proceres literis hoc exemplo. Amici, viri præſtantes. De veſtro caſu ex patruelí noſtro maris Præfecto cognouimus: quanto cum dolore explicare non attinet. Nobis curæ vos veſtraque fore ac vero pro Caſtellæ incolumitate nullum neque impendium neque periculum recuſaturos rerum euentus breui indicabit. Valete. E Plumbini caſtris quarto Idus Auguſti. Procerum oppidis occucupandis aliquot menſes extracti. conſilio inter patrem Regem & filium communicato præſidia ad fines regni contra Mauros diſponere idoneis locis viſum eſt. Alfonſus Gironius Pacicchi patruelis, Hellino & Humillæ in Conteſtanis præfectus ducentiq; equites, pedites quadringenti. Cum ea manu Mauros ea parte inuectos cæcidit, maiori animo quam conſilio, ſucceſſuque. Conturbati hoſtes propinquũ collem occupant: noſtros nimia animorum confidentia. legẽdis ſpolijs occupatos ſecuroſque repente inuadunt, magno clamore ſublato. diſperſos ac toto campo palantes cædũt, neque fugere, neque arma capere valentes: neque omnino facere neq; prouidere quicquã plerique interempti: paucos cum Duce fuga ſeruauit. arma & militaria ſigna capta. ad alias Caſtellæ calamitates, noua ea clades Regis animum perculit. eo amplius, quod per idẽ tempus Henricus Princeps Aluaro infenſus Matrito, vbi cum patre erat, Segobiam ſe ſubduxit. Impleuit ea res Regis animum nouo dolore. Cõuentus regni Valliſoleti agitare conſilium fuit. ſiqua ſe

via daret ad tanta mala procuranda. Hẽricus patris monitu Tordeſillam acceſſit, eodem diſceſſurus Rex conuentum procerum & aulicorũ prius habet. Sibi in animo eſſe explicat cum filio pacẽ conciliaret. proceribus pro cuiuſque merito præmia, pœnamve tribuere: ac omnino oppida, quæ de coniuratis erant capta, donare alijs. Regis cõſilium vrbium procuratores pro ſe quiſque laudare: certare adulãtionibus: quod peſſimum obſequij genus eſt, ſed Principibus non ingratum. Vnus Valera Conchæ vrbis procurator, ſocio concedente primas in reſpõdẽdo partes inſinuatione facta, haud obſcure tamẽ Regi ſuadet, ne inauditos proceres dãnari patiatur, ea nobilitate, ijs maiorũ meritis. fore alioqui iudicium iniuſtum, etiam ſi iuſta decernantur. Fernãdus Ribadeneira robuſti corporis viribus præſtans in paucis vaſto animo, procax ore, in Valerã inuectus, verba malo ipſi fore minatus eſt. Vocis temeritatem conturbato Rex vultu ac mox diſceſſu caſtigauit. Octauo poſt die à Valera literæ ad Regẽ datę ſunt hac ſentẽtia. Da pacẽ domine in diebus noſtris. Quãta in rep. mala, domeſtica diſſidia inuexerint, quid explicẽ? cũ noſtrę calamitates indicio ſint poſt hominũ memoriã grauiſſimę. vaſta omnia, inculta oppreſſa, deſerta, miſerabilem Hiſpaniæ faciem tertio ruituræ, niſi mature ſuccurratur. Libet cum antiquis vatibus patriæ ſqualorem, luctum, exitium deplorare. ſed in publica tamen calamitate lamentari modo, neque aliud præter lacrymas remedium adhibere, vanum arbitror. ea res ad ſcribendum impulit. In tua prudentia ſpes noſtræ ſecundum Deum ſitæ ſunt. Si minus noſtra, tui certe imperij calamitas moueat. ſi quid erit offenſum commune omnium damnum erit, tua vnius ignominia peccabitur. Fama atque fortuna hominum pares ſunt, atq; hac conditione regnatur, proſpera ad omnes pertinẽt, aduerſa vni Principi imputantur. Duabus rebus communes res continentur præmio & pœna, ſeueritate & clementia: vti vſus docet, & magni viri teſtãtur. Eſt ſcilicet, vtriuſque rei modus, ſicut reliquarum, & quædam in vtroque genere mediocritas. ſed non tãta de re propoſitũ eſt hoc loco diſputare. Exẽpla tũ vetera tum recentia in vtramq; partem afferre, quid iuuat? Multos clementia euexit, ſeueritas paucos, nullum fortaſſe. Alexandrum, Cæſarem, Salomonem, Roboaum, Nerones intuere. quæ aſperitas rigorque neceſſarius fortaſſis, importune tamen ſuſceptus exulcerauit. lenitate ſananda ſunt: diuerſaque via inſiſtendum. Quatuorque omnino pręſtanda, ſic mea ſententia eſt, vtinam tam felix, quam pia filius conciliandus. exules reuocandi. liberandi vincti. atque obliuio iniuriarũ ſacienda. At facilitas contemptum pariet. verum ſi in imperio contemnetur quiſquam, niſi qui ſe ipſe cõtempſit Non ſine periculo auctoritatem ſuam Princeps ſubditorum ſanguine ſanciet. At impunitas confirmabit audaciam: legibuſque improbitas, atque infidelitas vindicari mandatur. eſto: ſed Regũ propria laus clementia eſt: & omne magnũ exemplum habeat aliquid neceſſe eſt, quod reprehendi poſſit. ſi quid certe in leges peccatum erit, ſalute publica compenſabitur. Ad vota in extrema tabula confugio. Deumque precor, vt à noſtra ex ſyncero animo profecta oratione, temeritatis ſuſpicio abſit, mentem tuam vt de rebus tantis ſtatuas, lux maior atq; cæleſtis illuſtret, doceatque quod opus ſit facto. Eæ literæ Aluaro extitere graues. Regi & bono cuiq; gratiſſimæ. Quibus lectis Placentiæ Comes Valeræ in familiam aſcito, filium maiorem inſtituendum tradidit, hominis ingenio delectatus & dicendi libertatem admirans.

Luſitaniæ Regis nuptiæ.

Cap. VII.

Magnvm in publicæ vulnus inflictum erat, tot tantiſq; proceribus, qua captis, qua Caſtellæ finibus diſcedere compulſis. eos reſtituendi in libertatem patriamq; ratio intus foriſque excogitata. timor impediebat obſequij magiſter haud ſatis fidelis futurus. rebus mutatis ſucceſſit audacia Beneuētanus è cuſtodia elapſus. Alfonſus Leo (cui Diegus Ribera arci & cuſtodiæ præfectus omnia credebat) magnis in præſenti donis, maioribuſque promiſſis quam pro eius furtura corruptus triginta militibus aditum in arcem patefacit. equi in vicino pineto relicti erant. ijs conſcenſis Beneuentum Comes eſt deductus. incolæ regio præſidio deiecto venientes cupidiſſime acceperunt. mox Alba, quæ ad Aliſtē eſt, obſidione liberata, qua à regijs premebatur: aliaque minora oppida redacta in poteſtatē. Rei geſtæ nuncio lætati boni lætata multitudo. Rex conturbatus, Ocaniæ relicto Aluaro bellique ei in Aragonios comparandi cura demandata, ipſe Beneuentum feſtinauit. aduerſus Regem nouo dolore irritatum, parum præſidij Beneuentano erat. munito oppido in Luſitaniam conceſſit, Regis ſui nuptijs recens celebratis lætam. Iſabella Petro patruo, & regni procuratore nata coniugio iuncta, ante ſeptem annos pacto. puella ſanctiſſimis moribus. præcipua formæ dignitate. erat. nati ex eo coniugio Ioannes prima ætate defunctus, Ioanna ſoror, Ioannes alter, cui vita diuturnior fuit, paternuſq; principatus obuenit. Regis ætas tenera adhuc & regni curis impar erat. Petri diuturnum imperiū graue cæteris proceribus inuidioſumq; eſſe cœperat Multitudo rerum nouarum cupida principum mutatione gaudet: futura ſemper præſentibus fore meliora credit, Alfonſus Barceloſij Comes ante alios Petri euertendi conſilia agitabat. nulla neque fratris commiſeratione, neq; memoria recens accepti beneficii. Gonſaluo enim Brigantij regulo, ſine prole defuncto, Dux Brigantinus fuerat paulo ante renunciatus. Sic ſæpe magna merita graui iniuria pēſantur. naturę iura, ambitio inuidiaque reſoluunt, violantq;. Rei perficiēdæ parū ſpei niſi in fraude erat. Regi adoleſcenti rerumque ignaro ſuadet, vti rempublicam capeſſat. Reginæ matris primum pulſæ, deinde peremptæ noxio medicamine, contumeliam, Petri quem auctorem prædicabat, capite vindicandam. ſuperbe, auareque eatenus imperaſſe, rempublicam prædę habuiſſe, vt eſt humanus animus inſatiabliis. eo quod lege cōceditur, ad altiora, & non conceſſa tendere. regnumque cuius ſolum nomē deſit, dies noctesque cogitare. Commotus ijs criminationibus Rex, Petrum vlciſci parat. Conimbricæ ſe is incluſit: ne in tam ſubita rerum mutatione ſe ſuoſq; cōtumeliæ offerret & quorſum quæ cōmota erant euaderent expectaturus. magni animi ægre iniuriam ferunt. Oliſiponis occupandæ propoſito, cum eius vrbis ciuibus cōſpirauit. res tanta latere nō potuit. cum manu militari eo profectus inſidijs exceptus eſt: iuſtoque prælio dimicatum ſalutis anno M. CCCC. qua- 14
dragesimo nono de menſe non cōuenit auctoreſque in diuerſum trahunt. Perijt ipſe cum multis. vindictam cæleſtem interpretabantur earum rerum curioſi, ab eius rebus auerſi. quod medicata ſagitta icto corde occubuiſſet, vir meliori exitu dignus longiori vita: tametſi annos vixit quinquaginta ſeptem. magnus animus fuit, exacta prudētia, quam ex multo rerum vſu collegerat. Regem patrui & ſoceri necem ægre tuliſſe iactatum fama frequentior reſiſtit: & rerum euentus mendaciū arguit. mortuo diu ſepultura negata. ad Aliubarrotam tandē, vbi

Re-

Regum ſepulcra ſunt, occiſi manes ritè conditi ſunt, iuſtaq; exequiarum facta. Iacobus filius in prælio captus, deinde ad Iſabellam amitam in Belgas abiit: ab ea Romam miſſus, purpura donatus eſt. Beatrix ſoror eodem ſubſecuta Adolpho Cleuenſi data eſt vxor. diuturna pax in Luſitania excepit. Rex ætate confirmata ſapienter rempublicã geſſit. Bello Maurico felicior fuit, quàm quod extrema ætate aduerſus Caſtellæ vires geſſit. Præcipua animi pietate liberandis captiuis, qui vincti in Africa erant, magnam vectigalium partem effudit; ſi effudiſſe, dicendus eſt, & non potius in ſalutem publicam ſanctiſſimè collocaſſe. Aulicis ſe ſuaque regenda tradidit (id vnum in eius moribus accuſatur,) temporis vitio ſic arbitror, potius quam ſuo. quæ Labes à pleriſque ea ætate Principibus ſuſcepta, occulta ſiderum vi in alias etiam prouincias magnas calamitates inuexit.

Tumultus Toletanus.

CAP. VIII.

OCANIÆ relictus Aluarus bello Aragonio pecuniam cõquirebat: quæ maxima difficultas opponebatur. Toleto amplæ opulentæque ciuitati pecuniæ haud magna ſumma imperata. aurei ad tria millia. paruæ ſæpe res maiorũ momentum fiunt. eius pecuniæ redigẽdæ cura Alfonſo Cottæ ciui copioſo cõmendata. reſtitere ciues: ſeque ab eo initio vrbis immunitatem violari eſſe paſſuros negarunt. monitus Aluarus in cœpto cũ perſtaret, æris pulſu è Diuæ Mariæ populus ad arma concitatur. Ioannes Alfonſus, & Petrus Galues Canonici Toletani primi incitatores. conſternatæ ad arma multitudini ſe vtrium conſarcinator quidam ducem præbuit. nomen non traditur, de facto conſtat. In Cottæ ædes impetus fit. ignis iniicitur. materia auidè concipiente flammã, regio ea, vbi Diuæ Magdalenæ templũ eſt, mercatorũ frequentia nobiliſſima, magna ex parte incenſa. direptę opes: miſeris ciuibus iniecta vincula, nulla miſericordia ſexus aut ætatis. fœdum atque atrox ſpectaculum ad ſeptimum kalend. Februarij Toleti fuit: ciues à ciuibus non ſecus, ac ſi hoſtes eſſent, omni iniuria vexati. dira vrbis vaſtitas. In eos potiſſimũ ſæuitum, quos ex Iudæis maioribus prognatos, ac nouos homines eſſe putabant. gentis inuidia poſterorum pœnis vindicata. Sarmentus vrbis Prætor, & Marcus Garſia eius Legatus (Marquillũ Mazarambrotium ignominiæ cauſa vulgus vocat;) in quibus præſidium eſſe debuit, concitatæ multitudini faces ſubdiderunt. audaciam, vt fit, ſupplicij metus excepit. bellum ex ea re imminere dubitabat nemo. vrbis portæ occupatę ſunt. id vnum reliquum erat. ſcelus ſcelere cumulatum. lęta in præſens, aliquãto poſt in perniciem vertêre. In Aluaro tantis motibus pacãdis parum auctoritatis erat, præſertim Sarmento infenſo. Rex eius monitu, Beneuento interea in poteſtatem redactõ, ad incendium accurrit, veritus ne ex ijs initiis maior rerum moles extaret. aditu vrbis prohibitus ad Diui Lazari noſocomium ſubſtitit. globi tormento è propinquo muro diſploſi addita verborum procacitate: Ea poma à ciuibus expectaret. Noua ex eo ſæuiendi occaſio Sarmẽto extitit. plures ciues in cuſtodiam traditi, quaſi vrbẽ Regi prodere tentaſſent. quæſtiones tormentis habitæ. nonnulli dolore victi, plura etiam quàm rogabãtur confeſſi ſunt. direpta bona, nõ paucis gula fracta. fœdam carnificinam, fidei crimen obiici, quietis ſtudium accuſari, grauiſſimum ſcelus inter rebellantes. Miſſi ad Regem, qui Torrigios conceſſerat, oratores (nomina ne memoriæ prodantur, eorum poſteris & maioribus tribuendum puto) viri nobiles: Niſi Aluarus amotus eſſet, ciuitatib[9] ſua immu-

munitas ſtaret, ſuæ aliarumque vrbium nomine mutationem imperij renunciarunt, in eius locũ filio ſubſtituto. grauis contumelia audaciaq;: ſed ne violarẽtur ius gentium, dataq; fides valuit. reſponſum datum non eſt. obſeſſa vrbs, Henrico Principe à rebellibus in auxilium euocato periculo erepta. neq; vindici tamen quamuis intra mœnia admiſſo, aut claues portarũ vrbis aut arcis datæ ſunt. Nihil in concitata multitudine moderatum. niſi pauent, terrent, impotenterque rempublicã habent. plebiſcitum factum ad octauum Idus Iunij, quo Iudęorum ex gente prognati honoribus muneribuſq; publicis arcebantur: ac nominatim expreſſum erat, nec tabelliones eſſent, ne ve actores cauſarum, iuxta Alfonſi Sapientis legem: qua datum Toletanis affirmabant, ne in ea vrbe aut agro cuiquam ex ea gente, aut munus publicum, aut Sacerdotium eſſet. perturbatè omnia gerebãtur: neq; inter arma vimq; quid legibus, aut more ſanctũ eſſet, conſiderare licebat. impotens tãtum dominatus, atroces iniuriæ Decanus Toletanus cuius neque nomen, neque genus prodere neceſſe eſt, fretus opibus atque eruditione, fretus Romana gratia, nam Magiſter Pontificiorum diplomatũ Romæ fuit, procedente tempore Caurienſis, Epiſcopus creatus eſt (vti nonnulli tradunt à maioribus accepiſſe) vrbe egreſſus, atque ad Sanctæ Eulaliæ oppidũ ſubſiſtens, id edictum temeritatis, atque impietatis de ſcripto accuſauit maiori animo, quam ſucceſſu. Septem theſes diſputãdas obtulit. in eam ſententiam lõgiorem diſputationem ad Barrientum Conchenſem Epiſcopum dedit. in ea præter cætera nobiliſſimas Hiſpaniæ familias cum ipſius propinquis, aliiſque ex eadem natione ſanguinẽ miſcuiſſe, deſignatis etiam ſingulorum nominibus notauit: verò an ſimulatò, quò cauſam meliorem faceret nõ arbitror, curioſius indagandum. neque in eo reſtitit cõmotus hominis animus: quin Nicolao Pontifici maximo auctor extitit (ſic arbitror) eius diplomatis quo Toletani edicti capita omnia reprobantur, promulgãdi tertio põtificatus anno: hoc eſt, eo ipſo quo turbæ Toletanæ extiterunt. Eius diplomatis exẽplum, ſi hoc loco ſubijceretur operæpretium me facturum exiſtimaui.

Humani generis inimic' illico quô verbum Dei cadere in bonam terrã conſpexit, operam dedit ſeminare Zizaniam: vt cõculcato ſemine nullum fructum produceret, pro vt vas electio. Paul. Apoſt. præcipuus huius Zizaniæ extirpator refert: quod initio inter conuerſos ad fidẽ, differentia antelationis orta eſt, Iudæis cum Gentibus de prælatione certantibus, alijs aliter in Dei Eccleſia ſciſſurã inducere cupientibus: cum alij Cephæ, alij Apoll. eſſe certarẽt. Redemp. noſter hæc præuidens ab initio naſcen. Eccleſiæ ordinauit, qui huiuſmodi Zizaniam extirparent, humanaque imbecillitate peccãtibus aut lapſis occurrerent. prout ipſe Apoſt. ad Rom. ſcribẽs omne huius antelationis diſſidium diuinis verbis euertit. atque Petrus Apoſt. Princeps in ſingulis diœceſibus ordinatis Epiſcopis vniuerſam ſchiſmatum occaſionem ſubmouit. Nos noſtri Redemp. exẽplo, cuius vice, ad huiuſmodi potiſſimè tollenda diſſidia, locum licet immeriti tenemus in terris, præfatorum exemplis edocti, omni vigili cura compellimur, operam dare, vt his quæ inter fideles poſſent diuiſionem parere, noſtri põtificalis officij auctoritate occurramus, vt inter fideles caritas, amor ac vnitas vigeat. Nihil enim eſt, quod tam inter fideles conueniat, quàm quod in omnibus, ſit velle vnum, inquiente Apoſt. Sicut enim corpus vnum eſt, & membra multa habet, omnia autem membra corporis, cùm ſint multa, vnum corpus ſunt: ita & Chriſtus. etenim in vno ſpirit. omnes nos in

v c. Baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Gẽtiles, ſiue ſerui, ſiue liberi, omnes in vno ſpiritu potati ſumus, vnum corpus & vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in vnam ſpem vocationis veſtræ, v. Domi. v. f. v. b. v. D. pater omnium. Percepimus quoſdam nouos ſeminatores Zizaniæ affectantes huius vnitatis & pacis noſtræ fidei ſalutare fundamentum corrumpere, ac quod per vas electionis Apoſt. Paul. extirpatum fuerat, diſſidium in diuerſis partibus, maximè in regnis cariſſimo filio noſtro Ioãni Caſtellę & Legionis Regi illuſtri ſubiectis, reuocare, auſu temerario aſſerere, quod qui aut ex Gentilitate, aut ex Iudaiſmo, aut ex alio quouis errore, Chriſtianæ fidęi veritatem agnouerant, & baptizati ſunt, & quod grauius eſt, eorum filios, propter nouam aſſumptionem fidei nõ debere ad honores, dignitates, officia, tabellionatus, ad teſtimonium in Chriſticolarum cauſis perhibendũ admitti, eos verbis & facto cõtumeliis afficientes. Quæ cùm à Redẽp. noſtri inſtitutis aliena ſint, eodẽ Apoſt. Paulo teſtante, cum dixit. G & honor & pax omni operanti b. Iudæo & Græco. non eſt accep. perſon. apud Deum. & omnis qui credit in illum non confund. Nõ enim eſt diſtin. Iudæi & Græci: nam idẽ Domi. omnium. diues in omnes qui inuocant illum. Et alibi: In Chriſto Ieſu, nec circuncìſio aliquid valet, nec præputium, ſed fid. quæ per carita. operatur. Hos vt â veritate catholicæ fidei aderrãtes, ad viam veritatis deducere: ac quatenus in præmiſſis exceſſerint animaduertere cupientes. cùm nõ tam præmiſſis diuinis auctori. cõtradicant, ſed & Illuſtrium Principum quondam Alfonſi Sapientis cognominati, & Henrici, & chariſſimi filij noſtri Ioannis moderni Caſtellæ & Leg. Regum, pro fidei augmento, perpetuis ſanctionibus, authẽticis literis, eorum ſigillis munitis, grauibus pœnis vallatis, per nos viſis, & maturè diſcuſſis: quibus ſanxerunt, vt inter nouiter ad fidem conuerſos, maximè de Iſraelitico populo, & antiquos Chriſtianos, nulla in honoribus, dignitatibus, officijs tam Eccleſiaſticis, quàm ſecularibus ſuſcipiendis & habendis, nulla diſcretio fieret. atq; affectantes, vt quiſq;, quæ recta ſunt ſapiat, & qui cõtra Chriſtianæ legis normam, falſa ſeminare, & proximos ſcãdalizare, quæ vnitatis & pacis contraria ſunt, præſumpſere, debitis pœnis affecti eorum errores agnoſcant: præfatorum Principum ordinationes & decreta, vt iuri & ſacris canonibus conformia ſuper his edita, ex noſtro proprio motu, & certa ſcientia approbamus & confirmamus, & Apoſtolicæ auctoritat. munimine roboramus, ac omnibus & ſingulis, cuiuſcunq; ſtatus gra. aut cõdi. fuerint Eccleſi. vel ſecularibus, ſub excõmunicationis pœna mandamus: vt omnes & ſingulos ad Chriſtianã fidẽ conuerſos, aut in futurum conuertẽdos, ſeu ex Gentilitate vel Iudaiſmo, aut ex quauis ſecta venerint, aut venire contigerit, ac eorum poſteros, tam Eccle. quàm ſeculares, catholicè, & ſecundum ꝙ Chriſtianos decet viuentes, ad omnes dignitates, honores, officia, tabellionatus, teſtium depoſitiones, & ad omnia alia, ad quæ alij Chriſtiani quãtumcunque antique admitti ſolent, admittant. nec propter fidei nouã receptionem inter eos, & alios Chriſtianos, diſcretionem faciant. nec verbis aut facto, contumelijs afficiant, nec affici permittant. ſed omni eorum poſſibilitate contradicant, & opponant, & eos omni caritate proſequantur. & profiteantur, ſine perſonarum acceptione omnes Catholicos vnum eſſe corpus in Chriſto, ſecundum noſtræ fidei doctrinam. Quos omnes tales eſſe, & pro talibus, ab omnibus haberi, harum ſerie decernimus & declaramus. Verum ſi qui ex his poſt baptiſma reperiantur Chriſtianorum fidem non ſapere, aut

Gen-

„ Gentilium, vel Iudæorum errores ſecta-
„ ri, vel dolo, aut ignorantia Chriſtianę fi
„ dei non ſeruare pręcepta, quibus caſibus
„ in Toletanis conciliis, & maximè Cap.
„ conſtituit, & alibi, contra huiuſmodi à
„ fide Chriſti apoſtatas, non pariter cũ a-
„ liis bonis fidelibus, ad huiuſmodi hono-
„ res admittẽdos decreta ſunt, locum ſibi
„ vindicant. prout præfati Reges rectè ſa-
cros canones intelligentes, in præmiſſis
„ eorum conſtitutionibus, quaſdã eorum
„ regnorum leges interpretati ſunt, aut a-
„ lias minus quæ Chriſtiano conueniat a-
„ gere aut ſapere. Qui de hoc ſcandaliza-
„ tus fuerit, adeat competentem iudicem,
„ & quod iuſtũ eſt fieri publica auctorita-
„ te, iuris ſeruato ordine ſtudeat. nec quiſ-
„ q̃ propria auctoritate, aut ordine iuris
„ non ſeruato, cõtra diuina. humana. quæ
legum doctrinam, aliquid in eos, aut eo-
„ rũ aliquem audeat attentare. Et quæ ſe-
quuntur. Datis Fabriani Camerin. diœceſis, anno Incarnat. Dominicæ M. cccc. quadrageſimo nono, octauo Kal. Octobris, Pontifi. noſtri anno tertio. Alterũ eiuſdẽ Nicolai Pontificis diploma biennio poſt datum tertio Kal. Decembris, vt inſeratur operi non eſt neceſſe, de eodẽ argumento priori conſonũ. Hæc ferè ab annalium auctoribus prætermiſſa ad inuidiam vt puto declinanda, ex ſchedis amici deprõpta propter rei geſtę nobilitatẽ hoc loco referẽda putauimus. de iure, iniuriavê diſputare non eſt neceſſe: liberum in vtranq; partem lectori iudicium eſto, ex ijs quæ expoſita ſunt, alijſque de hac controuerſia monimentis: quæ multa in vtranq; partem circunferuntur, tranquillo neque infecto partibus animo ſyncerè ſi pronunciarit.

Nouæ procerum conſpirationes.

CAP. VIIII.

SOLICITARE Vaſco Caſtallę proceres non deſiſtebat. ciuitates, Murcia, Conchaque haud ſatis ſyncera erga ſuum Regem fide erant. inde ſpes aliqua priſtinarũ opum recuperandarũ, Vaſconi & proceribus aliis oſtẽdebatur. Variæ manus prædatum miſſæ. ad Requenã pecoris magna vis capta: incolæ etiam maiori animo quàm conſilio obuiam progreſſi in pugna victi ſunt. Murciæ occupandę ſpes euanuit. Cõcha ab Aragoniis tẽtata, ductore Alfonſo Aragonio Vaſconis filio. Diegus Mendoza euocarat, arcis præfectus: quæ ea tẽpeſtate in ſumma vrbe poſita erat. nunc rudera tãtùm & parietinæ extant nobilis ædificij reliquię veſtigiaq;. Aragonij conatus vani euaſerunt. Barrientus Põtifex vrbem magna virtute defendit. Eo periculo vitato nouæ molitiones in Aragonia extiterũt, Pręfecti maris aduentu: quem in Italiam abiiſſe mõſtratum eſt. Vrbium procuratoribus Cęſarauguſtam euocatis Aragonij Regis mandata in conuentu recitata ſunt. ſecundum ea, vt vires gentis conferantur, bellumque Caſtellæ denuncietur poſtulatum. excuſant illi. pacem, quę inter vtrãq; gentem extabat, Rege abſente ærario exhauſto, bello importunè mutari. præſidia alia conquiſita. actum de coniugio Vianę Principis cum filia Hari Comitis. de colloquio inter Caſtellæ proceres actum eos, quibus præſens rerum ſtatus diſplicebat. quod caput erat, Henricus Caſtellæ Princeps ad ſocietatẽ ineundã inuitatur. Nondum gratia cum patre redintegrata, Toletum is in poteſtatem redegerat à multitudine populari adiutus. prioris tumultus concitatores Principe agente intra templum maximum, quô ſe receperant capti. duo Toletani Canonici, ad Diui Torquati in cuſtodiam miſſi, diuturno, atq; grauiſſimo carcere (qualis in eo oppido eſt) macerandi. ne capite pœnas darent ordinis ſanctitati datum. Marcus Garſia & Fernandus Auila per plateas tracti, atque omnibus tormentis excruciati, ciuium oculis,

culis, in quorum fortunas impotenter graſſati erant, gratum ſpectaculum interitu præbuerunt. facinoribus conſentaneo. Mauri præcipua licentia, frequentibus excurſionibus finitimi Bæticæ agrum vexare, incendere diripere: ingẽtes prędæ actæ. ad ipſa Giennij & Hiſpalis ſuburbia peruentũ. pudendã noſtrorum ignominiam. Domeſtica rerum perturbatio vſque eo animus extulerat, vt Vaſconi delectus in Aragonia habenti polliceretur Rex barbarus: ſi alia parte Caſtellæ fines inuaderet, non dubitaturum ſe Cordubã admouere caſtra: neque ceſſaturum, niſi nobiliſſima vrbe in poteſtatem redacta. gratiæ legatis actæ pro ea voluntate: dilatũ id tamen. ſiue quia nõdum maturum erat: ſeu ne noua inuidia factioni accederet. Cluniæ in Areuacis, procerum conuentus fuit ad ſeptimum. kal. Auguſti. affuerunt Marchiones Villentæ, atque Sanctillaris, Hari Comes, Præfectus maris, Rodericus Maricus, qui ſe Diui Iacobi Magiſtrum ferebat. Henricum etiam Caſtellæ Principem interfuiſſe nõ nemo ait. Aluari importunitate Caſtellæ in nobilitatem exilijs carcere, bonorum ſpoliatione multatam cõqueruntur. nunquã illum maiori apud Regẽ gratia & auctoritate fuiſſe. niſi in mutua ſocietate aliquid pręſidij ſit, afflictis nullam ſpem: cæteris confirmata Aluari audacia, omnibus vna pereundum cõſtitutum, vti ad Auguſtum dimidiarum pro ſe quiſq;, quammaximas copias cogerent: atque in Henrici Principis caſtra venirent. quæ etſi deſignato tempore ad Pennafielem in Vaccæis poſita ſunt: à proceribus tamen cuncta ſerius adminiſtrata. ſuus quemque timor retardabat, & conatus toties irriti memoria neque ſatis Henrico Principi fidebatur parum in vno propoſito conſtanti. Præterea Vaſco rebus domeſticis & Gallicis diſtrictus vno tẽpore erat. Mauliſonium munita in Aquitania arx Vaſconis præſidio obtinebatur Magiſtro equitũ pręfecto, Angli Regis beneficium. eam arcẽ Fuxenſis Comes validis copiis, in quibus duodecim millia peditum, equitum tria millia erant, impugnandam ſuſcepit vallo & foſſa circumdata, caſtris maximis ſepta, agere, vineis, turribus oppugnata. Vaſco raptim delectu habito ad periculum accurrit. vtraque caſtra patenti campo modico interuallo conſtituta: Inter generum & ſocerum colloquiũ habitũ eſt; ſed vt obſidionẽ ſolueret, adduci Fuxenſis Vaſconis oratione non potuit: cum ad fidem Gallo datam pertinere iudicaret, niſi re cõfecta arceque capta ab obſidione non diſcedere. ita Vaſcone in Hiſpaniam reuerſo ab obſeſſis deditio facta eſt. præſidium incolume dimiſſum. Vaſconis & procerum mora de reconcilianda inter Henricum Principem & patrem gratia denuo actum. ſpe pacis conficiendæ dimiſſæ copiæ. Caſtellæ Rex in Vaccæis ſubſtitit. Henricus Princeps Toletum cum abijſſet, inter fauſtas populi acclamationes tripudiaque more gentis in vrbem exceptus, Petrum Sarmentũ, quoniã rapinis & iniurijs neque finis, neque modus erat, arcis præfectura atque vrbana prætura ſpoliauit, principio anni M. quadringẽteſimi quinquageſimi, multum conquerentem fortunæ 1450 vices, Principiſque fidem implorantem. Pręda ingens. aulæa, periſtromata, veſtis pretioſa, vaſa auro & argento grauia ducentis iumẽtis ſarcinarijs exportata: impudentiſſimum furtum, certiſſimum peculatum. Inter frementis populi clamores, quę iniuſte erant ablata vi extorquẽda dictitantis, euaſit tamẽ data á principe fide munitus. prædæ tñ pars in itinere intercepta. pars maxima ad Gumielẽ oppidum, vbi vxor & filij erãt, iuſſu Regis occupata. Sarmẽtus ipſe in Vaſcones abijt. venia poſtea data à Romano Pontifice, cum quo res cõmunicata eſt, eius iuſſu cæteris bonis ablatis ad Baſtidam,

quod oppidũ in Vlteriori Caſtella relictũ modo erat, vitam exegit morbis grauiſſimis, timoriq; obnoxiã, rerum geſtarum maculis turpẽ. In ſocios rapinarũ grauior ira fuit. Varijs in vrbibus capti. exquiſitis cruciatibus perẽpti ſunt. crudele exemplũ: ſed paucorũ calamitate, populi inuidia, numinis ira. religio tantorũ ſcelerum, ignominiaq; expiata eſt: ac documentum cæteris datum, ne magiſtratum violenter & ſordide gerant.

Res Aragoniæ.

CAP. X

VIx Toletana vrbe pacata, nouus Segobiæ, quo ſe Henricus Princeps retulit, tumultus concitatur. Paciechus, de quo crimine incertum, ſed delatus tamen eſt dignum vinculis commiſiſſe facinus. Petrus Portocarrerius, qui gratia Principis valere cœperat, index, adiutoribus Conchenſi Epiſcopo, Ioãne Sylua Vexillifero regio, Pelagio Ribera Mareſcalo. Monẽtij Principẽ vt omnem diligentiã ad dignitatẽ conſeruandiã adhibeat. vnde perſpexiſſet fraudem paratã in eũ vteretur iure ſuo. pœnam de Paciecho ſumptam, cæteris documento futurã, ne ingentia beneficia perfidia cõpenſarent. conſilio approbato, vt caperetur decretum eſt, rei perficiendæ haud facilis patebat via. Magnę opes ſuppetebant reo: ipſeque cognita Principis ira vrbis regione occupata, munitaque vim propulſare parabat. ne pars cũ parte pugnaret armis, vti Turueganum ſuæ ditionis oppidũ cõcederet datũ. Petro Portocarrerio conciliando opera data. gener fact9 filia Paciechi notha cõnubio iuncta. Metellinum amplum ad Anam flumen municipium dos dicta. ea arte inimicorum potentia debilitata eſt: Principiſque offenſa mitigari cœpta. Cũ Aragonij ſbellum erat haud magno conatu moleque. feſſæ vires magis, quam diſſidia ſublata. Bordalua arx ad fines regni de Aragonijs capta: rurſuſque amiſſa. In Vaſconem maior ira, nempe malorum omnium auctorẽ. opportuna vindicandi iniurias occaſio. domi inter Vaſcones diſſidijs enatis, pars Vianæ Principi ſuadebat, vti maternum regnum capeſſeret, patrem iniuriam ætati. iniuriam genti facere. ex externa gente regium nomen nullo iure occupare. magnorum motuum fundamenta ponebantur. Vaſco Cæſaraguſtæ erat: vbi conuentus Aragonij adulto vere habiti ſunt. De quæſitoribus, quibus Præfectus Iuſtitiæ Aragonum quaſi legatis vti conſueuit. diſceptatum eorũ munus certis legibus circumſcriptum: ne conceſſa ad ſalutem poteſtate ad iniuriam abuterentur. Bona de quibus lis eſſet, penes ſequeſtrum publicum deponi mandatum: ne iudicibus litiũ prorogandarũ occaſio eſſent, eorũ arbitrio permiſſa. atque in eorum relicta poteſtate. Alfonſo Aragonio res Hiſpaniæ eatenus curæ erant: vt miſſis legationibus ad Principes, hortaretur ad pacem: ſi bellum eſſet in fratrem gentemque propenſior. alioqui obliuio patriæ cœpiſſe videbatur: neque vti in Hiſpaniam rediret adduci potuit, de ea re quamuis idẽtidem appellatus. illecebræ omnis amœnitatis maritimæ terreſtriſque, in Italia detinebant: atque in nobiliſſima prouincia primum potentiæ & auctoritatis locum nactus. inter Hiſpanos in ſecundis, quod neceſſarium fore prouidebat, numerari recuſabat. laborum fructus opima pax erat. famaq; nominis: qua inter ſui temporis Principes celeberrimus fuit vt finitimi longinquique eius amicitiam certatim expeterent, miſſis in eam rem honeſtiſſimis legationibus Græci maxime Principes Turcarum armis exagitati: qui feroces tantis victorijs. omni ex parte circumfuſi vigebãt aſſidui atque formidabiles, nobiliſſimi imperij ſcilicet, appetebat interitus, ęgra gẽtis ſpes vnius

Con-

Conſtantinopolis munitione, amplitudineque ſtabat. præſidium id inualidum, atque imbecillum erat. Externa auxilia conquiſita à Demetrito Palæologo (is Conſtantini Auguſti frater erat Atticæ & Peloponneſi Princeps) miſſa ad Aragonium legatio. Si vires conferret, Turcici belli profligati amplas prouincias præmium futurum. idem ab Arantio factum Epiri Comite (Albaniam vulgus vocat) Georgij Caſtrioti propter eximias viri virtutes, gloriamque bellicam, legatio in eam rem miſſa prætermittenda non eſt: eaque de illo Principe hoc loco dicenda quæ conſequentibus commemorandis cognoſcendiſque lucem afferant. Amurati Turcarum Principi datus fidei obſes á patre Ioanne Caſtrioto in Epiri parte ea principatum obtinente, vbi olim Emathia fuit. à puero Mahumeticis ſacris inſtitutus Schanderberchius, hoc eſt Alexander vocitatus eſt. ætate confirmata id ſpecimem præbuit, vt fortiſſimi Ducis in eo indoles appareret, in omni contentione atque certamine æqualibus maior: procero compactoque corpore, conſpicua forma, animo magno, gloriæ appetentior quam voluptatum. Itaq; eius ductu magnæ ſæpe res breui cõfectæ. Patriæ inter hæc religionis amor incitabat, paterniq; principatus ſpes vrebat iniuria ablati. Inſigni edito facinore tranſire ad noſtros cogitanti, rei perficiendæ opportunitatem caſus attulit. inſigni ad flumẽ Morauã prælio à Ioanne Hũniade Turcis profligatis, Georgius fuga ſeruatus, literis nomine imperatoris confictis, Croiã vrbem paternæ ditionis caput Prȩfecto decepto improuiſus occupat: vrbes finitimas & oppida capit. Magnum Georgij facinus dolorẽ barbari Principis animo, magnam curam ingeſſit. literæ vltro citroque miſſæ. ſublata ſpe volũtate quidquã facturũ, Turcȩ ad incendiũ accurrũt multa prælia fuere magnæ ſæpe hoſtium copiȩ à paucis pijs profligatæ. tantũ in vnius viri virtute, præſidij rebus erat. Diui etiã locorum præſides aderant. qui enim humanis viribus & conſilio tandiu ſuſtentare potuiſſent? inuictaſque barbarorũ copias toties ſuperare? Singula cõmemorare longum eſſet: nominis certè gloria veteres heroas exæquaſſe viſus eſt, & auſpicio nominis Schãderberchij virtute haud diſſimili felicitateque. Vires exiguæ erant, & tantis conatibus impares. externa auxilia euocata ſunt. Veneti adiuncti: Romani Pontifices ad opem ferendam ſolicitati: ad Aragonium Regem Caietam, vbi ſe tenebat ineunte anno M CCCC. quinquageſimo primo 1451
legatio venit. Si milite & pecunia, in id bellum iuuaret, in eius fide futurũ prouinciam, annuumque vectigal repræſentaturos cum fide, quod Turcarum Principibus pendere ſoliti erãt. Benignũ reſponſum datũ: præſtita etiã auxilia. ſed quantulum id erat, in tanta hoſtium potentia frementium tandiu bellũ ea parte ſuſtentari? Fuit hic annus Hiſpaniæ maxime fauſtus. Iſabellæ Principis exortus cui Caſtellȩ imperium defunctis fratribus numina deſtinabant: vulnera maiorum ſocordia reipublicæ inflicta, animi magnitudine & perpetua felicitate ſanatura (egregium Hiſpaniæ decus æternumq;) ad nonũ kal. Maij Madrigale, vbi parẽtes erant, nata eſt. Alia parte Hẽricus maris Præfecti frater, quem captũ ante tres annos, cum alijs proceribus diximus, è turri Langa, vbi prope Gormatium detinebatur, hoc aſtu aufugit. Monitis occulte ſuis quæ fieri vellet, nocte quadam veſtem in ſtrato ita componit, vt dormientis ſpeciem præberet pileolo nocturno impoſito: ſeque è conclaui ſubducens in ſummã turrim euaſit. Cuſtos de more cõclaui luſtrato, dormire Henricum credens obſerata ſilentio ianua diſcedit. Ille quietis omnibus glomere fili euoluto, reſtim nodis

diſtinctã à ſuis accipit. cuius ope librato corpore reptãſq; manibus, & pedib' magno niſu, magno animi vigore incolumis euaſit, lætus ouanſque non minus felici temeritate quã recepta libertate. Friderico Cæſari per legatos éxpetẽti Eleonora Luſitani Regis ſoror promiſſa coniux. data ſpõſalia Oliſipone quinto Idus Auguſti. die Lunæ. mox puella nauibus miſſa longa & difficili nauigatione Piſas, Sẽnaſq; in Hetruriam peruenit.

Bellum ciuile inter Vaſcones.

CAP. XI.

NOuis fœderibus inter proceres, quod ictum erat fœdus, diſſipatum eſt Vaſco præſidio nudatus domeſtico externoq;. vtrumque Aluarus conſilio perfecit (cuius capiti omnis ea concitari cœpta tempeſtas minari videbatur) in periculo ſæpe ab ingenio præſidiũ petere ſolitus, quod antea ſępe proſpere ceſſerat. nũc exitio fuit. ſuperi vix ſinũt fraudes impune abire. eo tamẽ auctore fœdere in ſpeciem cũ Vaſcone facto, Pręfecto maris, & Caſtri Comiti venia denuo data reſtituta etiam ditionis oppida ſunt. Alfonſo Vaſconis filio Calatrauæ magiſterium promiſſum: neque venienti pręſtitum tamen. cum ſe Petrus Gironius & Almagrum in Oretanis milite & commeatu ad vim prohibendam comparaſſet, ergo re infecta in Aragoniam ſe referre compulſus eſt, ægre ferente Vaſcone deluſum ſe fraude eſſe, idoneumque viſum. qui dolis circũueniretur. Acceſſit noua iniuria: Aluari cõſilio Henricus Princeps patri conciliatus eſt. Præterea (qui grauiſſim' dolor fuit) belli flãma in Vaſconibus cõcitata diuturni, ciuilis ſæuiſſimi hac de cauſa. ſciſſa eius gentis ſtudia ab antiquo erãt in Beamõtios Agramõtioſq; infauſta Vaſconibus nomina: ex Gallia quidẽ aducta nobiliſſimis tamen atque adeo regia ſtirpe familijs afficta, Lerini Comitibus, Corteſijs Marchionibus, quæ capita duarum factionum erant. Agramontij Vaſconis maieſtate tenebantur. ægrum Vianæ Principis animũ Beamontij ad ſumenda arma incitabant, iniuria interceptum regnum, bellum vindicandũ. dictitare. diuinas & humanas leges à patre violatas. Si vires humanę deeſſent, tamen æquiſſimam cauſam ſuperis curæ futuram. Cum Caſtellæ Galliæque Principibus ſocietas amorum conſtituta. Caſtellæ Principes affuturos ſe pollicẽtur, ſi modo palam moueantur arma. Tantundem pollicetur Gallus, omni Aquitania recepta de Anglis, finitimus opportunuſque. & erat per idem tempus Baiona in poteſtatem redacta, candida cruce in cælo ſub conflictum viſa. ſiue vera ſpecies fuit, quod nubium natura ferre poteſt, ſiue oculorum ludibrium præſtigię, que, in omnem verſum melioris deinde fortunæ. Crux rubra, quo bellico inſigni vti conſueuerant, Galli candida ex eo cruce mutata. nihil in continenti relictum Anglis præter Calitium, & ei contributum anguſtum agrum. Motis inter Vaſcones ciuili diſſidio armis oppida & vrbes, pars à Beamontijs occupata, Põpelo regni caput, Olitum, Ayuar municipium. In fide Regis multo plura mãſere. nam tempeſtate prouiſa fidiſſimos quoſque rebus & præſidijs præfecerat: ſeque ad omnem occaſionem magna diligentia comparauerat. Vianæ etiã principatus in poteſtatem redactus. Ab Henrico Caſtellæ Principe Stella munitum oppidum eſt impugnatum. eodem Rex pater appulit: intus Regina Vaſconum erat. Vaſco ſuarum rerum periculo permotus eo Cæſarauguſta citato abijt ad quartumdecimum kalend. Septembris. Exiguus comitatus erat, neque in Agramontijs ſatis virium ad motus prouincię compeſcendos. maiores delectus in Aragonijs habiturus. Cæſarauguſtã ipſe

Caſtellæ Rex & filius quaſi bello confe-cto, Caroli Principis hortatu ſeſe Burgos retulere. Mite ingenium malo fuit. collectis à patre copiis, virtute magis & vſu pugnandi, quàm numero validis ad Ayuarem caſtra poſita, copia defenſorũ & magnis operibus munitum oppidum. accurrit filius auxilio caſtra iuxtà poſita. acies ad pugnam productæ quinto Nonas Octobris. viris ſanctis inter vtroſq; cõmeantibus, quibus graue erat, ac deteſtandum videbatur propinquos & neceſſarios inter ſe cõfligere. filium aduerſum patrem, tentatũ ſi recõciliata gratia conſenſu ponerentur arma. Carolus faciles aures prębebat, his modò conditionibus: Vt venia omnibus à patre eſſet, etiam Ludouico Beamontio Lerini Comiti equitum Magiſtro. Vianæ, principatus reſtitueretur. Regni vectigalium dimidium ipſi cederet: vnde vitam aulęque cultum ſuſtentaret. Fœdus id conſenſu Caſtellæ Regis ſanciretur: vti iureiurando Carolus pactus erat. Ex his capitibus, quædam Vaſco tolerabat, reiiciebatalia. filius ſpe ferox, quoniam multitudine ſuperabat, pugnæ ſignum dat. Idem ab hoſtibus factum. concurrere acies primum Vaſconis agmen loco pulſum. vnus Rodericus Rebolledus Vaſconis cubicularius cæteris fugatis, hoſtes ſe ferociter inferentes ſuſtinuit. eo virtutis exemplo reliquæ copiæ in pugnam inuectæ: ij etiam qui terga dederant, ignominiam fuga ſuſceptam virtute audaciaque delere ſtudebant. eorum impetum aduerſarij nũ tulerunt, in fugam conuerſi, initio à Bæticis equitibus facto. collectitius exercitus par veterano non fuit. minor cœdes quàm pro victoria. captiui multi. ipſe Vianæ Princeps circumfuſis omni ex parte hoſtibus periculo proximus, gladio, & chirotheca militari Alfonſo fratri traditis, deditionem fecit. Nobilis in paucis pugna, fœda initia, deteſtãdi progreſſus, exitus miſerabilis. pugnãtium cæſorumq; numerus memoriæ non eſt proditus: ac ne de prælij ordine auctores conſentiunt: ne de tempore quidem quo eſt factum. noſtrorum ſcriptorum pudenda ſocordia. Carolus Tafallę primùm deinde Mõroij ſeruari à patre iuſſus eſt. toto captiuitatis tempore infectis veneno cibis ne periretur formidaſſe, fama eſt: neque allata poſt conflictũ bellaria attingere auſum, antequam frater guſtu exploraſſet. Lætus victoria Vaſco Cæſaraugustã rediit. ſecuta eſt vxor, breuique prægnans facta eſt, neque Beamontij poſuere arma, neq; demiſere animos. & Henricus Caſtellæ Princeps infenſus ſocero, illis auxilio accurrit. Præterea Aragonij proceres Caroli cauſæ fauere cæperant, & de eo liberando inter ſe conſilia inire. miſerabilis rerũ conditio in Vaſconibus maximè. in agris vagabantur milites latrocinantium more: intra oppida factiones diſſidiaque vigebant: ex eo rixæ, pugnæ, cædes. In Bætica Maurorum audacia ad Arcobrigam caſtigata. equites ſexcenti, pedites octingẽti ea parte prædatũ inuecti, à minori noſtrorũ numero, cæſi fugatiq; ſunt quinto Idus Februarij anno M. cccc. quinquageſimo ſecũdo ductor 1452
Ioannes Põtius Arcobrigę Comes, Marciæ. ſeu Marchenæ regulus. Maior ei gẽti clades proximo menſe in Conteſtanis eſt illata. ſexcenti Mauri equites, pedites mille & quingenti ad Eliocrotã (noſtris Lorca eſt) in pugna ſuperati, præda etiã ingens ablata, quadraginta millia maioris minoriſque pecoris. noſtri trecenti equites erãt, pedites ad duo millia: ductores Alfonſus Fagiardus Murciæ Antelatus, eiuſq; gener Garſias Manricus: prę terea Dieghus Ribera Murciæ iuridicũ do Præfectus. ſic barbarorum conatus aliquandiu reſtiterunt: verſaque fortuna partium eſt Mauri à Rege Claudo alienati ad nouum imperium retulere animos nihil præterea hoc anno memorabile

bile accidit in Hiſpania: niſi quod Vaſconi Regi filius ſuſceptus eſt ſexto Idus Martij. Soſij, qui pagus ad Vaſconum & Aragoniæ fines eſt, ipſo itinere, quo ſe ad virum Sangueſſa referebat, Reginam repentinus dolor partus inuaſit: fœtumque maturum excuſſit: cui nomen Ferdinãdo fuit: ampliſſima regna & immortalis gloria, ob res præclarè geſtas bello, paceq;. Senis Fridericus Cæſar, & Eleonora ſponſa conuenerunt. Repetita ſpõſalia. cæremoniæ antiſtes Aeneas Syluius, Principis gratia, & eruditionis fama nobilis. Nuptiæ Romæ ex ritu Chriſtiano ſacratæ, ab ipſo Pontifice: de cuius etiam manu ſunt coronati. Feſta nuptialia Neapoli celeberrimo poſt hominum memoriam apparatu celebrata ſunt. noua in ea vrbe nupta ex ſponſa coniux eſt facta.

Aluarus Luna captus.

CAP. XII.

IMMERITO rerum humanarum inconſtantiam mortales accuſant: quaſi fluxæ, caducæ, incertæ paruo momento in contraria vertantur, temeritateq; potius fortunę, quàm certo conſilio regantur. cùm contrà vitia & mores accuſandi eſſent: quæ prauos homines in præceps ſæpe agunt. Quid enim mirum ſi inerti iuuenta ſenectutẽ egeſtas gremit? ſi luxu gulaq; maiorum opes effunduntur, pereuntq;? Si poteſtas ſordidè habita aufertur? ſi ſuperbiam inuidia ſequitur, certaque pernicies? Nimirum vera rerum vocabula amiſſa ſunt. aliena largiri, ſua prodigere liberalitas vocatur. temeritas in laude ponitur; præſertim euentu ſecundo confirmata: ambitio decori ducitur: impotens dominatus, atq; violentus ſeueritatis nomen induit. Rarò à moribus fortuna diſcrepat. nos inepti rerum ęſtimatores alienas infelicitatis cauſas perſcrutamur: quæ latent ſæpè, nonnullæ tamen exiſtunt. Hæc præfari volui, funeſtum Aluari Lunæ exitum ſcripturus. Ab humili ducta fortuna ad ſummum peruenerat, in præceps ambitio dedit. Bona inerant in natura moribusq;, inerant mala: vtra magis euentus indicat. ardens ingenium, perſpicax iudicium, aptus ſermo & cum aculeo facetus, quadam tantùm hæſitantia tardior, profunda calliditas, atq; ſimulatio, audacia, ſuperbia, ambitio: ex quibus atque ex fraude, cõpoſitus videbãt. corpus exiguum, ſed firmũ, & bellicis laboribus idoneum: facies munita, venuſta tamẽ cum dignitateque. hæc à primis annis ſuſcepta, cõfirmauit ætas, auxitque. Acceſſit contẽptus hominum, commune potentium malum, aditus difficiles. ætatis flexu ira peruicacior fuit. quaſi fera in cauea petita iaculis, deinde emiſſa, inimicorũ odio exacerbatus, impotenſque ſucceſſu, quas non ſtrages dedit vindictæ ſtudio ardens? His moribus non corruiſſe mirũ eſt, ſed tandiu perſtitiſſe pudendum. Sæpe antea occultis criminationibus de maieſtate poſtulatus fuerat, tanquam ingentes opes ſupra fortunam, ſupraque conditionem nactus augere non deſiſteret. euerſa nobilitate graue etiam imperium in Regẽ exerceret. Nihil illi ad regnum præter nomen deeſſe. ſtudia ciuium habere, munitiſſimas arces: auri & argenti immenſam vim: exhauſtum eſſe publicum ærarium. Vera eſſe, quæ obijciebãtur Rex non ignorabat: ſæpe etiam apud Reginã de iniuria ignominiaque conqueſtus erat, cum alijs communicare non auſus, libera etiam gemitus ſublata facultate. Euertendi hominis opportunitatem exoptatus caſus attulit. Petrus Stunica Placentiæ Comes, ſe Begiare ditionis oppido continebat, publico in ea temporum colluuione abſtinens. id Aluarus odium interpretatus, eius perniciem molitur. Garſias Albani filius è Petraſita, quæ arx vicinis locis ſita eſt, prædas

das agere non deſiſtebat, paternæ iniuriæ,quoniam vinctus tenebatur, vindex. Aluarus eius obſidendi conſilium dat, improuiſo etiam Placentiæ Comitē occupaturus. Sic animus erat. numina, ꝙ parabat alijs exitium,in eius caput verterunt. fraus fraude petita. Hari Comes, Santillanius Marchio Placentiæ Comitis ſuaſu, facta conſpiratione in Aluari necem cōiurant. quingenti equites miſſi Valliſoletum ſunt(quò Rex Burgis venerat in Bellū intentus, quod inter Vaſcones gerebatur) incautū Aluarum oppreſſuri. tametſi alia ſpecies erat Beneuentano opitulādi aduerſus Petrum Oſorium Traſtamaræ Comitem,cum quo diſſidium erat. Procerum conſilio indicato Burgos auctore Aluaro reditum. quod ſaluti fore credebatur, maturauit exitium. Arcem eius vrbis Enecus Stunica obtinebat Eneci frater Placentiæ Comes cum præſidio militari hoſtem vt opprimeret euocatur, quò res occultior eſſet legata abs Regina ad auunculū, Ribadei Comite principe fœmina prudētique. In Caſſes Aluarum incidiſſe: irretitumque teneri. omnium telis quaſi feram petendum: communeſque iniurias vindicandas eius interitu. Neruis æger Comes venire non potuit. Aluarus filius miſſus,dum Curiele oppido Burgis vicino euocat equites, Aluarum Lunā Rex monet, vti in ditionem diſcedat: quanta inuidia flagret non ignorare.ſibi in animo eſſe,procerum conſilio rempublicam gerere. conſilij nimirum ſuſcepti pœnitentia ſubierat: aut rei exitum formidabat. Recuſat ille niſi Toletano Archiepiſcopo euocato: quem pro ſe vicarium ſubſtituere cogitabat. pręterea Regis ex ſermone (neq; enim temerè fuiſſe putabat) odoratus inſidias nouum facinus deſignauit. Deus illi mentem eripuit. Alfonſum Biuerum,qui Regi à cōſilijs erat, domi obtruncat, atque è cancellis in ſubiectum fluuium præcipitem dat, nihil temporis ſanctitate motus tertio Kal. Aprilis, ipſo die Veneris Chriſti cruciatuum memoria ſacro, ſalutis anno 1453 M. cccc. quinquageſimo tertio. Extruſſus continuò qui Aluari Stunicæ aduentū vrgeret Præceſſit is obuoluto capite. Sequebātur modicis interuallis octoginta equites. ad arcē noctu ciues quidā euocati, monitique vti cum armis vrbis plateas obſiderent. Rumores tota vrbe iactati Aluaro proxima luce parari vincula;nemo tamen renunciat.ſtupor animos occupauerat. vnus è familia Gotor, denunciato periculo, vt nocte in ſuburbanum hoſpitium ſe ſubduceret hortatur. ſalutaria monenti non paret. Varijs conſilijs agitatus, quod probaret nō habebat. quô enim ſe reciperet? vbi lateret? cui ſalutem crederet, vrbanis auxilijs infidis, longinquis arcibus, quas habebat fortiſſimas? Gotore ablegato, rei euentum expectare conſtituit. Si verum fateri conuenit,quoniam ſibi cōfidebat, contemnebat hoſtes: vtrunq; in periculo nimium, exitialeq; malum. Rebus cōparatis Nonis Aprilis, cùm dies Iouis luceſceret, ædes Petri Carthagenæ,vbi Aluarus Luna erat, armati obſident. vim adhibere non eſt viſum, nonnullis quāuis militibus è feneſtris ædium vulneratis. Internuncijs commeantibus, quod neceſſe erat, Aluarus Luna deditionem facit ſyngrapha à Rege miſſa: nihil eum per iniuriam paſſurum. ſpecioſa verba rebus vacua. In eiſdem ædibus cuſtodię mandatus, Abulenſem Epiſcopum è feneſtra conſpicatus Regis lateri adhærentem (nam eiſdem ædibus tranſiturus ſacris operatus veniebat) apprehenſo mēto ſuo: Pœnas, inquit, ſacrificule huius noſtræ iniuriæ dabis. ad quem ille: Deum teſtor, reſpondit, nullam me huius conſilii partem fuiſſe. nondum domita malis Aluari ferocia erat. Peracto prandio, remotiſque menſis, cùm Regis conueniendi poteſtas facta vin-

cta

ſto non eſſet, codicillum in hanc ſentẽtiam mittit. Quintus & quadrageſimus annus, Rex eſt, ex quo in tuis obſequiis ſum. De præmiis nõ queror. maiora meritis, maiora expectatione fuerunt: non negabo. vnum felicitati meæ defuit, tantæ fortunæ tempeſtiua moderatio. Dum otio, quod magnorum virorum exemplo petendum fuit, negotium præfero à me debitum, tibi vt putabam, neceſſarium, in hanc incidi calamitatem. Eripi libertatem, quam tibi non ſemel vt rederem magnis periculis vitam & fortunas obieci, graue eſt. Plura dicere dolor prohibet. Multis meis peccatis numina irritata certò ſcio. his malis ſi placantur, ſatis habeam. Opes vltra ſuſtinere non poſſum. quarum tantam copiam in me cumulaſſe malo fuit. ijs libens cederem niſi in tua poteſtate omnia eſſent, erepta nobis facultate hominibus probandi, eum ad ſumma euexiſſe te, qui res humanas vt parare, ſic poſſit contemnere: atque vnde acceperit reſignare. Illud obteſtor, vt quoniam ærarij inopia inductus, vnde minimè debui, decem aut duodecim millia aureorum redegi, quæ in loculis ſeruantur, ea reddi quibus ſunt ablata, cum fide facias. Hoc ſi noſtris officijs, qualiacunque fuerunt, non impetro: æquitati poſtulati concedere neceſſarium arbitror. Ad hęc Rex: Quod de obſequio & præmiis diceret, non negare. maiora tuliſſe, quam ab vllo Rege, aut Imperatore ab vlla memoria priuato contigiſſent. Eius cauſa ereptam ſibi libertatem, eo adiutore redditam, non minus mereri vituperationis, quàm laudis. Regiæ inopiæ ab eo potiſſimum factæ, ſuis copiis opitulari æquius futurum fuiſſe, quam aliena iniuria. ſe tamen ex eius bonis, ijs qui damna pertulerant, facturum ſatis, maiore in eo conſcientię ratione habita quam iniuriarum. Mirum eſt, in tanto numero eorum, qui Aluari beneficijs obſtricti erant, nullum in periculo ad præſidium accurriſſe. Verum miſeros ſtudia deſtituunt, cum aulæ gratia in contrarium circumacta. Tanti hominis ſupplicio Hiſpanis annum inſignem, vniuerſo orbi Chriſtiano luctuoſum reddidit, vrbis Conſtãtinopolis caſus, à Turcis vi captæ. Mahomad gentis Imperator multis de noſtra gente victoriis inſolens, cæteris circum vrbibus & oppidis in Thracia captis, ad Conſtantinopolim caſtra poſuit. Mari terraq; vrbs nobiliſſima dies quatuor & quinquaginta omnibus operibus impugnata. A Longo Iuſtiniano Genuenſi aditus in vrbem hoſtibus eſt patefactus ad quartum Kalendas Iunij A quibuſdã ſuperior annus falſo haud dubium & per errorem deſignatur, Pentecoſtis feria ſecunda, de die menſis non diſcrepãtibus. Omnia barbaræ crudelitatis exempla in miſeros edita, nullo ſexus aut ætatis diſcrimine. Horret animus gentis ærumnas, noſtram ignominiam meminiſſe. florentiſſimi quondã imperij opes momento temporis euerſæ. violatæ fidei, quam in Concilio Florentino Ioannes Palæologus Imperator dederat, conſentanea merces fuit. Frater Conſtantinus, qui in imperio ſucceſſerat, ne ludibrio maieſtas eſſet, cùm hoſtes videret irrumpere, poſito paludamento, inter conſertos pugnãs occubuit, turpi ſeruituti honeſtam mortem præferens. id vnum virtutis ſpecimen præbuit. eius fratres Demetrium & Thomã ad maiorem ignominiam fortuna, Deus verius, ſeruauit. Perculit ea res, vt par erat, piorũ toto orbe animos. intempeſtiuæ lacrymæ erant, poſt acceptã cladem. Ex eo vrbs illa Turcici imperij ſedes, domiciliumq; fuit, ſuis copijs & noſtris malis nobilis atque præclara. Carolo Vianæ Principi, Cæſar auguſtam deducto, agentibus Aragonijs cum patre recõciliata gratia. libertas eſt reddita decimo Kalen. Iulij. Icti fœderis caput fuit. Vt ipſe in patris poteſtate eſſet

ſet. ex vrbibus & arcibus, quæ in eius fide erant, præſidia deducerentur. Fidei obſides dati Ludouicus Beamontius Lerini Comes equitum Magiſter, eiuſque filij, alijquè Vaſcones viri primarij. breuis lætitia fuit. noui motus ſunt breui cōcitati. paterna auiditate filij impatientia, reſpublica diu iactata.

Aluari Lunæ ſupplicium.

CAP. XIII.

VNo tempore à Rege à Caſtellæ Aluari oppida & theſauri occupabātur. ipſe à vinculis cauſam dicere eſt cōpulſus: quæ bona eſſe nō poterat, aduerſum Regē tātis pręſertim iniurijs exacerbatū: Dati iudices maieſtatis damnarūt Portilio, quo deductus erat: Valliſoletū relatus pœnitētiaque & euchariſtia procuratus, ad ſupplicij locū mula vectus eſt per plateas, voce pręconis ſentētię ſummā de more inclamātis, his verbis: Hoc ſuppliciū huic crudeli tyranno abs Rege cito. Quod præcipiti temeritate & amentia cum regiæ maieſtatis diuinæ in terris vicariæ ſugillatione, aula in poteſtatem redacta, rep. que vniuerſa ad arbitrium reuocata. Supra conditionem, ſupraque priuati hominis modum elatus ſuperbia, in Deum, Regemque contempta regia maieſtate. regij matrimonij magna iactura, fœda iudiciorum perturbatione, ea crimina, flagitia, maleficia, peculatus perpetrauit: pro quibus ſecuri ſubijcitur: vt diuina regiaque vindicta ſancita vnius ſupplicio, cæteris documentum detur ſimilis audaciæ vitandæ. Sic qui deliquit, pœnas dato. In medio foro ſuggeſtus erat amplus, cruxque in eo. & geminæ faces accenſæ tapete ſubſtrato. eo conſcenſo, crucem veneratus aliquotque paſſibus confectis, amanuenſi puero ſignatoriū annulum, galerumque dat. Hæc iniquiens, poſtrema à me munera habe. Ingens pueri ploratus, circunſtantium gemitus conſecutus eſt. variæ rerum imagines mentibus occurrebant. proximæ fœlicitatis cum præſenti fortuna comparatio, inimicis etiam excuſſerat lacrymas. Aderat Barraſa Henrici Principis ſtabulo Præfectus. Huic ad ſe vocato. Vade inquit, Principi ex me dicito, famulis gratificandis ne Regis hoc exemplum ſequatur. Erat vncus ferreus ſublimi ligno confixus, rogat carnificem ecquem in vſum paratus eſſet? Seiunctū, ille à trunco vti imponatur caput. Poſt mortem ſubdit Aluarus, de corpore vt libet, facito. viro forti mors turpis eſſe non poteſt: neque immatura tantis honoribus defuncto. Hæc dixit: ſimul diloricatis tunicis intrepide ſecuri caput ſubiecit, tertio Nonas Iulij, vir vere magnus, ipſaque fortunæ varietate admirādus. Triginta circiter annos ita in aula dominatus eſt, vt nihil neque maioris neque minoris rei, niſi eo arbitro gereretur: ne veſtes quidem Rex aut cibi genus, aut aulæ miniſteria, niſi eius voluntate mutabat. Sed exemplo tamen calamitatis, monendi ſunt aulici, vt amari à Principibus quam metui malint: quia metus domini exitium ſerui eſt: & fata vix ſinunt ſuperbos famulos feliciter mori. Alfonſus Spina monachus Frāciſcanus morienti affuit: is qui fortalitiū fidei edidit, ſplendido titulo, voce barbara, eruditum opus & diuinarum rerum cognitione præſtanti. Truncus tribus dieb in ſuggeſtu relictus pelui iuxta poſita ad ſtipē colligendam, qua ſepeliretur homo paulo ante Regibus potentia exæquandus. ſic res humanę variant. In Diui Andreæ vbi cæteri ſupplicio affecti, ſepultus eſt inde in Diui Franciſci tranſlatus intra idem oppidum. annis conſequētibus in templum Toletanum, inſtaurato ab amicis funere, Regum permiſſu. Vulgo fertur, conſulenti vatem Aluaro prædictum, Cadahalſum exitio fore. eum, quod ad ſuggeſtum referre de-

buiſſet (id ea vox Hiſpanis ſignificat) oppidum interpretatum illo in Carpetanis nomine, ſuum quamuis per totam vitam vitaſſe. Nos hæç, vt vana, parum curanda putabamus. Ad Scalonam regia caſtra erant. id oppidum poſt Aluari exitum deditum ea conditione ab vxore eſt: vt viri theſauri æquis partibus ipſa & Rex partirentur. cætera omnia fiſco addicta. Ioannes Luna Aluari filius, Sancti Stephani oppidum à patre datum retinuit: huius filia nupta Diego Paciecho cum Villena paternum comitatum iunxit. filia altera iuſta Aluaro fuit Ioanna nomine. ex impari matre Petrus Luna Fontidoniæ regulus: filiaque vxor Ioannis Lunæ propinqui, Soriæ vrbis præfecti. De Aluari caſu hactenus. Ab Iſmaele Mauro, quem annis ſuperioribus ad Mauros abs Rege remiſſum fuiſſe monſtratum eſt factionis opibus noſtriſque auxilijs cõfirmato, Rex Claudus patruelis regno ſpoliatus eſt: quo tempore non traditur: de facto nemo dubitat. acceptæ ſuperiori anno calamitates ſtudia gentis auerterant, alioqui nimium in Principum mutationem pronæ. Iſmael regno ſuſcepto, fide erga noſtros haud diuturna fuit: in tenui fortuna benignus amicuſque, poſt victoriam accepti beneficij immemor. In Luſitania nummi aurei recens percuſſi cum primis probi, cruciati ex eo dicti, quod per idem tempus venia conceſſa Luſitanis eſt: quicunque cruce inſigni aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes, pro religione arma ſumerent. Aluarus Gonſaluus Lameci Epiſcopus, eam veniam à Romano Pontifice Nicolao quinto abſtulit, vir in ea gente clarus prudentia, doctrinæ opinione præſtanti.

Caſtellæ Rex obijt.

CAP. XIIII.

SVBLATVS Aluarus Luna, neq; rerum conditio tamen magnopere in Caſtella mutata. Regi quidem propoſitum erat, ſi diuturnior vita contigiſſet, rempublicam per ſe gerere adhibitis in conſilium Conchenſi Epiſcopo, & Guadalupeo Priore Gonſaluo Illeſca viris ea ætate integerrimis ſanctiſque: ijs adiutoribus incommoda accepta maioribus commodis ſanare: ſummæ diligentiæ ſummam imperij ſeueritatem addere: quæ ſæpe inani ſpecie clementiæ ſalubrior eſt. Itaque vtrunque Abulam eo conſilio euocauit: quo Scalona diſceſſerat. Octo millia equitum ad continendam in pace prouinciam, externam vim prohibendã ordinarijs ſtipẽdijs alere cogitabat. Regia vectigalia ſingulis vrbibus exigenda tradere, toto genere mancipũ & publicanorum amoto: quoniam omnes vias pecuniæ norunt, & pecuniæ cauſa ingentes fraudes ſuſcipiunt. Cœperãt Luſitani extima Africæ littora anniuerſarijs nauigationibus tentare: aperireque, longiſſimo tractu vſque ad Bonæ ſpei promontorium: quod litoribus vtrinq; in cuſpidẽ extenuatis, vltra mediam cæli plagam triginta quinque gradibus porrectum eſt, vnde genti magnæ opes accreuere, gloria par: Henricus Luſitani patruus cognitis aſtrorum conuerſionibus, cuius rei peritiſſimus erat, & in ſtudium incitatus, Chriſtianæ religionis amplificandæ, auctor primus extitit. quo nomine immortalem laudem habeat neceſſe eſt. Caſtellæ Rex ea Africæ litora ad ſuum ius pertinere exiſtimabat: neque interceptum à Luſitanis iri, paſſurum. legatus de ea re Ioannes Guſmanius, ni mutarent minas addidit: bellum ſæuiſſimum finibus illaturos. à Luſitano mite reſponſum datum. Putare ſe nihil contra ius factum eſſe: atque fidere, niſi re dijudicata Caſtellæ Regẽ haud moturum arma. Medinam is Campeſtrem & Valliſoletum abierat, ſi mutato cœlo morbum pelleret, quo lento ſed diuturno cœperat laborare. Vno tẽpore

Ioannes Guſmanius è Luſitania cum eo reſponſo redijt: &Aragoniæ Regina ſpe Principes Hiſpaniæ facta pace inter ſe conciliandi, Valliſoletum appulſa eſt. Inanis conatus nõ fuit, Regina rem ſuſceptã magna cura adminiſtrante, cũctis fere Hiſpaniæ prouincijs diuturno bello feſſis, exhauſtiſque. etſi noua offenſionis occaſio extiterat. Blanca ab Henrico principe repudiata remiſſaque ad patrem eſt, quaſi maleficio, ſacriſque magicis veneris vſu prohibita is erat prætexus: re alienæ culpæ pœnas dirempto coniugio dedit, viro præpoſteræ libidinis auido, (quod ſæpe vitiũ caſtigare pater conatus erat,) conceſſæ neque cupido neque potenti præſertim vitiandis virginibus. ſic conſtans opinio fuit, multis argumẽtis confirmata, A. Ludouico Acunio Segobiẽſis Eccleſiæ pro Cardinale Ioanne Ceruante Adminiſtratore, diuortij ſententia pronunciata primum: confirmata deinde ab Archiepiſcopo Toletano, Nicolai Pontificis permiſſu, datis ad eum literis ea de re, non ſine admiratione orbis terrarum, dimiſſa Blanca, neque Henrici toro (quod fuiſſet conſentaneum) diu cælibe. Caſtellæ Rex noua prole eſt auctus, Rectus. Reginæ ad Tordeſillam partu mẽſis Decembris die ſeptimodecimo. Alfonſo illi nomen fuit: neque vltra adoleſcentiæ annos vixit, belli cauſa grauis & diuturni prouincialibus, magis quam dux aut auctor futurus. vti rerum euẽtus declarabit. Aragonię Regina annitente, Caſtellæ & Aragoniæ arma vt ponerentur mandatum: idem de Vaſconibus cõſtitutum patre filioq;, dum ſtabilis pax æquis conditionibus ſanciretur. in eam rem proximi anni induciæ conceſſæ. rẽ prope confectam Regis Caſtellæ obitus, moratus eſt. Ingraueſcẽte valetudine ſacris omnibus procuratus, Valliſoleti deceſſit ad tertiumdecimum kal Auguſti eiꝰ ſeculi anno quinquageſimo. quarto Corpus in Burgenſi cœnobio, quod à patre extructum Carthuſianis ipſe monachis dederat, vt tumularetur teſtamẽto cauit. Extẽporale ſepulcrum in Diui Pauli Valliſoleti paratum. funus magnifice factum. iuſta exequiarum per oppida & vrbes perſoluta. Ipſa etiam vrbe Neapoli menſe proximo. vbi inter atratam cohortem & luctus vnus Venetus legatus in oſtro pompæ funerali interfuit. Inſolenti ſpectaculo lacrymæ riſu mutatæ. accenſis tamen funalibus lignei tumuli, quod in medio templo ad funus peragendum dandas inferias extructum erat, magna pars arſit. Alfonſo Infanti nuper nato Sancti Iacobi militia commendata à patre teſtamento eſt, idem præterea Magiſter equitum renunciatus. vtrunque in Aluari locum tutores deſignati Conchẽſis Epiſcopus, Prior Guadalupeus, Padillia Cubiculariùs. eum ne regni ſucceſſorem nuncuparet imbecilla ætas tenuit, & maiorum motuum metus cogitaſſe ſatis conſtat, Iſabellæ Cuellarem oppidũ legauit, ingenſque auri pondus Reginæ coniugi Soriam, Areualum, Madrigalẽ: vnde vitam principalẽ, viduitatis incõmoda ſuſtentaret.

Henricus Rex Caſtellæ renunciatur.

CAP. XV

Regis obitu Caſtellæ res in Henricũ filium, vt erat neceſſe, trãſlatæ ſunt. in cõuentu procerum, quorum pars aderat, alij ad rei famã confluxerãt, quarto poſt die inſulis, & cæteris regni inſignibus exornatus eſt. Albæ, & Treuigni Comitibus libertas continuo data: quod inaugurationis lætitiam vehemẽter auxit. cæteri proceres. qui capti fuerunt. alius alia cauſa euentuue fuerant antea liberati paternæ aulæ miniſtri omnes retenti ſunt, de Hiſpaniæ pace denuo agi cœptum abs Regina Aragoniæ, penes

quã viro & Vaſcone deferẽtibus, decernendi poteſtas erat. Hæ conditiones ſcriptæ, Vaſco, Alfonſus filius. Henricus Henrici Aragonij filius. ijs oppidis & honoribus, quæ in Caſtella erant, abſcedũto. Pro ijs deſignatũ auri põdus quotannis Caſtellæ Rex cum fide pendito. Præfecto maris, Henrico eius fratri, Ioãni Touario Valeranicæ regulo, cæteriſque Vaſconis partes ſecutis, poteſtas eſto in patriam ditionemque redeundi. Caſtri Comes Diegus Sandoualius extinctus erat, atq; Borgiæ tumulatus. prę miũ fidei cultę erga Aragonios fuit Dianium & Lerma in Valentino agro, atq; vlteriori Caſtella: quæ oppida Ferdinando filio reliquit. Is cum paucis è cõiuratis exceptus eſt, ne in Caſtellam rediret, niſi à nouo Rege prius facultate impetrata. Sancitum præterea, vt arces ad fines Caſtellæ & Aragoniæ belli tempore captæ, ab vtraque parte reſtituerentur. Atienſa quindecim florenorum millibus de Vaſcone redempta, aliquãto poſt tentatum, ſi bellum Vaſconum pace mutaretur. minor ſpes erat, prouentus nullus, quoniam maioribus odijs gerebatur, quippe inter filium & patrem. quo maior neceſſitudo eo ſimultas grauior. Dum fœderis cõditiones Principum, quorum intererat, conſenſu firmantur, in annum proximum induciæ prorogatæ. His rebus conſtitutis, Regina quidem in Aragoniam ſeſe retulit: Villenæ Marchio ſine riuali gratia noui Caſtellæ Regis & opibus validus, Ferrerius Nuſa Reginæ Aragoniæ Comes antea datus, Ioannes Beamontius Ludouici Magiſtri equitũ in Vaſconibus frater, tres hi trium Principum legati, Henrici Vaſconis Caroli Agredam conuenere. ineunte anno M.
1455 CCCC. quinquageſimo quinto. Loci cõmoditas inuitabat: quoniã ad fines Vaſconum & Aragoniæ in Caſtella ſitũ eſt, vt colloquio deligeretur: & Henrici maieſtati datum, in cuius ditione erat. parum profectum fœderis conditionibus nondum à Vaſcone & ſocijs conſenſu firmatis occultis Paciechi artibus inter patrem & filium impedita pace, formidantis, ne rebus tranquillis minus ipſi potẽtiæ & auctoritatis eſſet. Induciæ modo ad menſem Aprilem partium cõſenſu continuatæ. ſpes concepta prouincialium animis breui euanuit. res cõmunes, quaſi turbato ventis mari, ſæuaque procella inflatis fluctibus cum agitatur nauis, viro & gubernatore opus habebant: quod vnũ maxime deerat. Nouus Rex ſocordia patri perſimilis, neque impendentia mala conſiderare: neque ſatis animo prouidere tempeſtates. Ardenti quidem erat ingenio, puſillo tamen, oppletoq; fœditate. reipublicæ curæ grauiſſimæ, Paciechus rerum arbiter, cautior Aluaro modeſtiorq;, an felicior, nam ad vitæ finem perſtitit. Caput Regi magnum, lata frons, cæſij oculi, naſus nõ natura ſed caſu ſimus, cæſaries ſubflaua, vultus rubedinem fuſcedo temperabat: toruus aſpectus ac ferus, ſtatura procera, crura oblonga, forma non indecora, totius corporis habitus firmus vereque militaris, venationis & muſices præcipuum ſtudium. cultus moderatus, aqua potus. cibus nimius, mores diſſoluti, atque omnibus turpitudinum maculis vita deformis. quibus rebus corpus labefactatum, atque morbis obnoxium fuit. nulla actionũ conſtantia, Liberalis illi atque Impotentis cognomina vulgo afficta ſunt; alterũ naturę vitio, alterius cauſa ꝓfuſa liberalitas extitit. prorſus vt donandis oppidis, profundendis ſine iudicio, eoque nullo gratia, quos auide congeſſerat, theſauris maiores omnes ſuperaſſe videretur, imperij etiam maieſtatem imminuiſſe. vires debilitaſſe, alieni appetẽs, ſui prodigus. Data beneficia obliuiſci: accepta recordari: eaque properantius compenſare quam æs mutuũ. Mitis ſermo atq; comes fuit: quoſuis benigne appel-

pellare. clementia nimia, quæ niſi ſeueritate aſtringatur non minora ſæpe mala, quā crudelitas affert. Legum cōtéptus, impunitatis ſpes prauorum audaciam alit, atq; confirmat. hac morum varietate factum, nulla vt tempora turbulentiora extiterint, quàm Henrici regno, ꝙ annorum viginti fuit, menſium quatuor, dierū duorum. Prudentia non magis ad ciues in pace regendos defuit, quàm inteſtinis regni motibus pacandis.

Pax Italiæ.

CAP. XVI.

MOTA in Italia arma ante tres annos hac occaſione erant. Franciſco Sfortiæ poſt Mediolanēſes ſubactos, imperij partē, quæ ad Abduam eſt, repetenti de Venetis, & qm̄ non reddebatur, bellum meditanti, Florentini fauere cæperāt occulta armorū ſocietate cōſtituta. id ægrè Venetis fuit. Florentini oēs finibus cōmercioq; ꝓhibiti. Leonelli Ferrarienſis Marchionis opera, Aragonius ad ſocianda arma impulſus: ſi Florentinis in ſuis ſedibus bellum inferret, Sfortiam iniuriæ fore opportunū. facto fœdere Guillelmus quidem Monferratus Aragonijs ſtipendijs in Alexandriæ fines immiſſus eſt, cum quatuor equitū millibus, duobus peditum. Ferdinādus Aragonij filius Calabriȩ Dux (trine iam prolis pater, Alfonſi, Friderici, Eleonore) quo maior eſſet auctoritas, maiorque hoſtibus terror, in Florentinos amādatur. adiuncti ſex millia equites, pedites duo millia: nobiles Duces copiarū Neapolio Vrſinus atque Vrbini Comes. In Cortonæ Aretijq; fines impetus factus, vaſtatus ager, direpti, incēſiq; pagi ſunt. Foianum oppidum expugnatum. Aſtor Fauentinus, qui primus opem Florentinis laturus eorum inuitatu accurrerat, acie victus. nonnullæ præterea eo tractu arces occupatæ alia parte Vadum in agro Volaterrano Antonius Olzina de hoſtibus ceperat: finitimoſque agros vexare incurſionibus nō deſiſtebat. In Inſubribus bellum non minori conatu adminiſtratū eſt. Renatus Andegauenſis à Frāciſco Sfortia ex Gallia euocatus, ſpe facta, Ciſalpino bello confecto communibus armis regnū Neapolitanum pulſis Aragonijs recuperandi, à Sabaudo atque Monferrato Alpium aditu inſeſſo Venetorum hortatu, ipſe binis nauibus Genuam appulſus eſt. exiguo comitatu deformi aulæ cultu, cōtemptui eſſe cœpit. Paruæ ſæpe res magnarum momentū afferunt. A Ludouico Delphino, qui poſtea Rex Galliæ fuit, eo nomine vndecimus, copiæ terreſtri itinere Aſtam vſque perductȩ. Gallorum alacritas cum qua expeditionem ſuſceperāt, breui cōſenuit. tribus exactis menſibus, de cauſa non conſtat, ſed repentè ſeſe in Galliam retulerunt, Renatum accuſantibus ſocijs, imperioque ineptum iudicantibus. venerat in periculum ſumma rerum. Inſubres, & Florentini à ſocijs deſerti, impares hoſtibus fore videbantur. Aliena calamitas ſaluti fuit. Conſtantinopolis amiſſæ nuncius, famaque animos ad cōcordiam reuocare cœpit. nam barbarus victoria inſolens factus, de Italia cogitare, propemodumque affore nunciabatur. metus ab inteſtina diſcordia reuocauit animos. Simone Camerino Auguſtiniano monacho, viro prudēte, magis quam erudito, vltro citroq; commeante pax inter Venetos, Inſubres, & Florētinos æquis conditionibus ad Laudum oppidum facta erat, proximo ſuperiori anno ad quintum Idus Aprilis. Societas armorum adiecta Venetijs tertio Kalen. Septembris. Vtrunque Aragonio ægrè fuit, ſe inſcio fœdus factum, Venetorum inconſtantia atque infidelitate (ſic ille putabat.) Ferdinandus filius Neapolim reuocatur. Tanto Rege placando, in quo certiſſimum præſidium fore rebus

credebatur, opera data. à Venetis, Inſubribus, & Florentinis oratores miſſi, qui fœdus feſtinatum excuſarent, viri præſtantes. Celeritate opus fuiſſe: ipſi locum relictum: ac verò primas partes datas. Si quid offenſum eſſet, publicæ vtilitati, atque ſaluti Italiæ priuatam iniuriam, vti facere conſueuiſſet, condonaret. A Nicolao Pontifice Dominicus Capranicus Cardinalis Firmanus præcipua probitatis, pietatis, modeſtiæque opinione, innocentia, atque doctrina ſingulari, quò maior eſſet auctoritas, alijs oratoribus adiunctus Caietæ, quo Rex venit, ſocijs ſacratæ dignitati deferentibus, remotis arbitris hac ſententia orationem habuit. Rem facilem vltroque tibi expetendam ad te, Rex, oratum venimus: pacem ſocietatemq; tibi honorificam, hoc tẽpore neceſſariam. Quo vniuerſum Criſtianum orbem ingens ex præterito luctus, maior in futurũ metus occupauit. Noſtra ceſſatione (ferme dixerim ſocordia, amentiaque) grauiſſima plaga, maior ignominia accepta eſt. Sit ſemel peccaſſe ſatis, ſit errantibus medicina, mala eſſe paſſos. Quæ acta ſunt redargi magis, quà mutari poſſunt: ea peſſima malorũ præteritorum conditio eſt. Sed dum priuatas tamen cupiditates publicis commodis potiores ducimus, dum mutuis diſſidijs digladiamur, nulla pietatis, nulla religionis cura, alter Chriſtianæ reipublicę oculus lumenque extinctum eſt. quanto hæc cum dolore loquor. ſed vltro tamen manantes lacrymas, motumq; animi tenere neceſſe eſt, dum cætera differo. Incõmoda ſanè inteſtinis diſſidijs accepta, concordia publica ſanãda ſunt, aut hæc, aut nulla faciendæ medicinæ via eſt, in tam recenti vulnere publico priuatoq;. In noſtris ruinis atrox Chriſtiani nominis hoſtis ferus ac barbarus inſultat. Orientis prouincias vaſtauit, diripuit, incendit: ipſa Conſtantinopolis lux orbis terrarum, atque arx, ſubitò vno incendio concidit. Verſatur ante oculos triſtis eius diei imago, & furor gentis in ciuium cæde bacchantis. matrum familias captiuitas, fuga puerorum, ſacrarũ virginum vexatio, violata teplorum ſanctitas. horret animus tantæ cladis commemoratione. Conſtrata claſſibus maria ſunt. Ægeum mare concluſum nauibus noſtris. Orientis commercio prohibemur. Quæ ſi vehementer vidẽtur, vt ſunt, miſera atque miſeranda, debẽt animos noſtros ad ſumendam vindictam cõcitare. Sed quid vindictam expetamus alienæ iniurię? de patria de libertate laborandũ. neque enim eatenus reſiſtit furor. de Italia meditantur: Romam caput ac ſedem religionis in poteſtatem redigere ſatagunt. Proh ſcelus audaciamque intolerandam. Manabit, mihi credite, malum, non ſolum per Italiam, verũ etiam tranſcendet Alpes obſcurè ſerpens: reliquas Occidentis prouincias, niſi reſiſtitis, occupabit. Paruum quiddam inſtar eorum quæ ſpe ac vaſto animo conceperunt, euerſum Græcorum imperium eſt. id agunt, moliunturque vt oppreſſis omnibus è piorũ natione, nemo ne ad deplorandum quidem rei Chriſtianæ nomen, atque ad lamentandum communem calamitatem relinquatur. Scythæ, Syri, Afri gentes militũ numero, corporum robore, & bellãdi vſu formidabiles hoſtiũ ſequuntur caſtra. Num æquum videatur in tanto periculo ad reipublicæ præſidium non excitari? patriæque & religioni atque adeo humano generi non ſuccurrere? Si Italiæ trãquillitatem rogaremus, erat humanitatis tuæ morẽ gerere. quid enim aut ad dignitatem honeſtius. aut ad laudem glorioſius, aut ad fructum ſalutarius, quã nobiliſſimæ prouinciæ diuturno bello afflictæ publica pace mederi? nunc non de trãquillitate vnius prouincię agitur: ſed de ſalute, de incolumitate, de libertate vniuerſæ piorum nationis. Eam opem à te potiſſimum reſp.

præſtolatur. & quoniam ductore eſt opus, ad quem ſumma imperij in bello redeat: te Ducem atque Imperatorem negotio maritimo, qua parte bellum grauiſſimum imminet vniuerſa Italia iubet. qui honos ante te nemini eſt habitus. Omnia abundè ſuppetunt, prudentia, vigor animi, auctoritas, pugnandi ſcientia. bellica gloria, multis in Italia, Gallia, Africa victorijs parta, hac vna expeditione illuſtranda eſt. eo amplius ꝙ abſque inuidia erit: quippe aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes. Pone ante oculos Carolum, cui res præclarè factæ Magni cognomen pepererunt, Gotifredum, Sigiſmundum, Hunniadē gratiſſima genti nomina. an alio itinere putas ad cælum fama euectos, quàm pijs bellis fortiter adminiſtrandis? non alia cauſa tot populi, & Principes conſenſu poſuerunt arma, quàm vt tuis potiſſimum auſpicijs pro ſalute communi, pro vindicãdis religionis iniurijs, vires ſociarent, ſanctiſſimum bellum gererēt. Id eorum omnium nomine nobiliſſimi oratores, quos ex meo ore locutos puta, omnibus precibus flagitãt. Id ſanctiſſimus ſenex Nicolaus Pōtifex lacrymis toto ore manãtibus, (quo habitu reliquerim ſuccurrit animo) cum imperare poſſet, precatur, vix ægram dolore animã vna ſpe ſuſtentans, pace publica Italiæ ſancita, iniurias acceptas vindicandi, qua ſublata nō dubitanter occidet. te nō arbitror tam durum fore vt his vocibus, precibus, gemitibus non mouearis. Ad hæc Rex, neque ſe belli cauſam fuiſſe, neque moram paci facturum. in bello pacem, non in pace bellum quærere ſolitum. Nolo, inquit, conſentienti Italiæ deeſſe. Quòd fœdus me inſcio eſt factum, libenter quidquid id fuit iniuriæ communi cauſæ cōdono. Pontificis Maximi auctoritatem, ſtudia populorum ac Principum, pro eo ac debeo, plurimi facio: duxque vel comes in hanc expeditionem ire non recuſo. Fœderis à Venetis cum Franciſco, ac Florētinis nuper icti tabulæ recitatæ, in hæc ferme verba. Amicitia, fœdus, ac ſocietas Venetis, Franciſco Sfortiæ, ac Florētinis, eorumque fœderatis cum Alfonſo Rege pro communi Italiæ quiete, & ſalute, potiſſimum pro reprimēdis Turcarum conatibus, à quibus graue bellum Chriſtianæ gēti imminet, his legibus inuiolabilis in annos quinque & viginti eſto: & eo amplius quoad cunctis ſocijs placuerit Alfonſus Venetorum, Franciſci & Florentinorum, ac fœderatorū ſtatum aduerſus eos qui bellum inferãt, aut laceſſant, ſiue Italicus, ſiue externus hoſtis fuerit, tanquam iuris ſui res ſit, defendito. Rebus quietis mutuæ opis cauſa, ſi qua forte repentina vis ingruat, Alfonſus, Veneti, ac Franciſcus, ſinguli octo millia equitum, peditū quatuor millia, Florentini quina millia equitū, duo peditum in armis parata habēto: ſinguliq; militibus, & copijs ſuis ſtipendia perſoluunto. Si bellum alicunde oriri contingat, nulli partium, niſi de cōmuni omnium conſenſu pacem componere liceto. nec Regi, nec ſocijs cum vlla Italica natione ſocietatem, aut fœdus facere abſq; communi conſenſu fas eſto. Premente bello ſinguli dimidiam ſaltem equitatus partem, & peditatus auxilio ad eum quē laceſſiri continget, impigrè mittunto: nec illud donec patratum ſit bellum, inde reuocanto. Si contingat auxilia ad aliquem è ſocijs mitti belli cauſa: qui auxilium acceperit, auxiliaribus copijs loca in quæ diuertant aſſignato: annonamque & cætera neceſſaria eodem pretio, quo popularibus ſuis venundato. Si quis fœderatorum bellum intulerit, fœdus ex eo violatum, quoad cæteros pertineat, non eſto, ſed integrum atq; incorruptū habento: cæterique laceſſito auxilium præbento non minore ſtudio, quàm ſi is qui laceſſat in ipſo fœdere comprehēſus non eſſet. Si cui ſociorum bellum infe-

ratur,

ratur, nulli reliquorum per eorum fines tranſitum concedere, aut commeatus præbere fas eſto: ſed omni vi laceſſentis conatibus obſtāte. Hę conditiones paucis immutatis abs Rege probatæ ſunt. omnes Italiæ ciuitates, ac reguli comprehenſi. Genuenſes tantùm, Sigiſmundus Malateſta, Aſtor Fauētinus abs Rege excepti. Genuenſes quidem quòd pacis ante aliquod annos ictæ conditionibus nō ſtetiſſent: Sigiſmundus, & Aſtor quòd accepta Aragonia in ſtipendium pecunia, ad hoſtes ſe bellis ſuperioribus contuliſſent.

Calixtus Pontifex.

CAP. XVII.

ERECTA vniuerſa Italia, ac vero reliquæ prouinciæ ad meliorem ſpem erant, publica pace fundata: cùm Nicolaus Pōtifex, in cuius humeros rerū moles incūbebat maximè, annis curiſq; grauis deceſſit ad nonū Kal. April. ei⁹ obitu cœptæ molitiones impeditæ ſunt, ac penitus diſturbatæ. rametſi de ſucceſſore deligendo continuò comitia habita: & quoniam res cunctationē nō recipiebat, intra diem quartumdecimum Alfonſus Borgia Cardinalis in defuncti locū cooptatus, voto ſe obſtrinxit belli Turcici inſtaurandi: quod ſe facturum ſi Pōtifex renūciatus eſſet, in minori fortuna ſcripta ſcheda nūcuparat, Calixti etiā nomine deſignato. tāta fiducia erat eius honoris adipiſcēdi, ex Vincentij Ferrerij vaticinio (ſic vulgus prædicat) à prima ætate concepta. Meritis & ſanctitati gratia data. conſecratus Vincentius, ac templis dicatus eſt. is honor Emundo etiam Anglo communicatus. vtrunque noui Pōtificis decreto. Is Setabi in Valentino regno natus, ingenium ſublime, erectumque, ac maioribus rebus aptū, in minori ætate literis dedit cōſequentibus annis, per omnes honorū gradus decurrit. Romanum Pontificatum acta ferme ætate adeptus eſt nihil in eo humile tamen, nihil ſordidum apparuit. Aragonio Regi maximè infenſus fuit: ſiue dignitatis tuendæ ſtudio. ſeu quia inſitum natura eſt, vnde ingentia merita extiterunt, quaſi creditores auerſari. Itaq; rogat⁹, vt nouo diplomate regni Neapolitani iura Alfonſo filioque confirmaret, adduci non potuit. Propinquis augendis vehementius incubuit, quàm ea ætas, & ſacroſanctæ perſonæ, quam gerebat, dignitas paterentur. Id maximè in eius moribus accuſatur. Sororum filios Catharinæ quidem Ioannem Milam, Iſabellæ autē Rodericum Borgiam, vno die nouo exemplo Cardinales creauit. Petrus Borgia Roderici frater imperio Pontificio Præfectus pro auunculo Vicarius. vnde Alexander Pontifex, Valentinus Dux, adeò inuidioſa nomina auorum memoria, ꝓdierunt. Inter Caſtellam & Aragoniam pax firmata. Vaſco ijs oppidis ceſſit, quæ in Caſtella ablata erant annui vectigalis, vt conuenerat, compenſatio facta. Vaſconum tumultus nondum quieſcebant, ſciſſa prouincia in partes. Carolo Vianæ Principi paſſim fauebatur, arma tenenti, iure potiori. (ſic pleriſque viſum) fauebat Blanca ſoror pro virili parte, tanta ex eo Vaſconis moleſtia, vt fœdere cū Fuxenſi genero iūcto, Vaſconum regnum in eū transferre cogitaret. Carolo & Blāca repudiatis. ſatis idonea cauſa, quòd in patrem rebelles exiſterent, niſi iniuriam prior feciſſet. ad id fœdus Rex Gallus ſolicitatur. Henricus Caſtellæ Rex Caroli partes ſubleuabat: ac periculum erat ne cum Gallia vires Hiſpaniæ committerentur. Tametſi Hēricus Rex belli Granatenſis, nouique coniugij apparatu vno tempore diſtrictus erat. Cuellare vbi regni conuentus fuerunt, quaſi claſſico ſummi, medij, infimi, ad ſumenda arma excitati. & pro ſe quiſq; nouis officiis certabat Regi fidem, diligentiamque

que approbare. Toletanus Archiepiſcop',Hari Comes Valliſoleti relicti ſunt rerũ moderatores& arbitri;ad quos ſumma imperij, & iudiciorum rediret, dum Rex abeſſet.Primo quoque tempore validis copijs contractis, in quibus quinq; equitum millia erant, ſemel Granatæ ſuburbanus ager, mox noua irruptione Malacitani fines omni belli iniuria vexati tanta celeritate, quanta vix eques in pace tantum ſpacij oculis luſtrare, pedibus peragrare potuiſſet. Ioanna Alfõſi Luſitani Regis ſoror, Caſtellæ regi per legatos deſponſa erat. Nuptiæ Cordubæ celebratæ ad duodecimum kalendas Iunij magna gentis & procerum lætitia, ex vniuerſa prouincia magno numero ad bellum confluentium. Sudibus inter ſe milites in modum iuſtæ pugnæ concurrere.alij ludi & ſpectacula cõmiſſa, Quoniam in medio belli, & armorum fragore id coniugium eſt perfectum, in omen à quibuſdam vertebatur, quaſi ex eo coniugio magnæ calamitates impenderent:lætumque in præſentia, exitu fœdum futurum ſuſpicio erat, nuptiarum auſpex Turonenſis Præſul à Carolo Galliæ Rege in Caſtellam legatus: cum qua gente Gallo fœdus erat. cum Anglis ſimultas,infenſis ac diuturnis Gallici nominis hoſtibus. Ad belli Maurici famam nouæ militum manus identidem conuenire, equites quatuordecim millia pedites ad quinquaginta millia, rebus magnis perficiendis exercitus par. cum ijs copijs tertio in Maurorum fines penetratum:ipſe Granatæ vrbis ager in ciuiũ oculis incenſus. vt iuſta pugna confligeretur cum hoſtibus ſe ex omni parte oſtentantibus.conſilium Regi non fuit. animus modo erat, triennio corruptis ſegetibus barbaros ad ſupremam annonæ inopiam redigere. Vulgo milites in cõſilijs rapidi,ac lingua immodici ignauiam interpretari; ſeque quando tantæ cõmoditates amitterentur, cum vellent Duces,ac iuberent non eſſe pugnaturos. Proceres etiam inter ſe coniurare, Rege capto alia ratione bellum adminiſtrare ſtatuebant,coniurationis auctor præcipuus Petrus Gironius Calatrauæ Magiſter, Enecus Mendoza tertius Santillanij filius,Regi ſuadet vti Alcaudeto, vbi vis parabatur, ſe citato Cordubã conferret alijs confictis cauſis. ſic periculum in præſentia vitatum. inſidiæ nondum indicatæ. quibus cognitis tandem Cordubæ, propter anni tempus milites quidem perſoluto ſtipendio in hiberna dimiſſi ſunt ad prima tamen veris ſigna redire iuſſi, Proceribus miſſio data, vacatioque.ea vindicta concepti ſceleris fuit. Rex ipſe Abulam & Segobiam venatione remiſſurus animum contendit.In ſtudium tamen concitatus Bæticam primo tempore repetendi. ad clypei limbũ geminos maligranati ramos affingi iuſſit inter ſe complicatos:quoniam Regum Granatæ ea inſignia ſunt.quaſi deſtinata voluntate, niſi Maurico bello confecto genteque ab ſtirpe exciſſa, ab armis non diſcedendi. Neapoli ineunte proximo anno M.CCCC. quinquageſimo ſexto 1456 Aragonij Regis nepotes, Alfonſus Capuæ Princeps, & Eleonora, Franciſci Sfortiæ filijs Hippolytæ & Sfortiæ Mariæ,connubij lege iuncti ſunt.ea neceſſitate, vtriuſque familiæ opes vehementer confirmatæ haud obſcuro dolore Calixti Pontificis, cuius conatibus eæ molitiones opponebãtur. A Caſtellæ Rege bellum Mauricum remotis proceribus, nouo impetu, eodem conſilio adminiſtratum eſt. agri modo vaſtati, direptique: neque quid maioris rei factum, gemente quamuis exercitu, atque quoniã pugnare prohibebatur,ad arma conſternato. Rex concione aduocata: " Aequum, inquit, fuerat ciues militem ab Duce regi, non regere. Expectare ſigna non extorquere. Parendo potius quam imperia Ducum ſciſcitando res militares con-

,, tinentur. Fortiſſimus in diſcrimine eſt,
,, qui ante conflictum modeſtus maxime.
,, Vobis arma & animus ſit, mihi conſili-
,, um. & virtutis veſtræ regimem relinqui-
,, te. Arte potius, quam viribus hoſtes ſu-
,, perandi : quod nobiliſſimum victoriæ
,, genus eſt. Inter circumfuſos barbaros, ſi-
,, ne ignominia ſeruaſſe exercitum : ſine
,, vulnere, ſine ſanguine tantum confeciſ-
,, ſe bellũ, quanta gloria? multo certè ma-
,, ior, quam hoſtes innumeros perimiſſe.
,, veſtra ſalute nihil nobis milites carius:
,, pluris vnius veſtrum vitam, quam mille barbarorum cædem facio. Regis verbis milites indignatione compreſſa magis quam pacata, Cordubam reducti ſunt: domoſque diuerſi amandati. Rex fine anni Madritum feſtinauit: Quo tempore à Luſitano Rege valida claſſis inſtructa, miſſaque in Italiam ſociali claſſi auxilium. etſi ardor Italię Principum refrixerat : nouique motus Senis Genuæque importuno tempore concitati erãt. Ea cauſa Luſitani apparatus inanis fuit. & quoniam pridie Idus Decembris Iſabella Regina Eboræ in Luſitania extincta eſt, nõ abſque noxij veneni ſuſpicione, prouinciæ luctu maximo. Rex in viridi quamuis iuuẽta, ad multam ætatem cælibem vitam exegit. Fuit hic annus Neapolitanis terræ concuſſione infauſtus, iuxta ac nobilis deſidentis terræ hiatu. multa oppida & arces ſunt euerſæ. vis mali ad Iſerniam & Brunduſium in extrema Italiæ ora inualuit maxime. non paucis ædificia ſuis conuulſa ſedibus deciderunt. ex Boiano oppido lacus factus, æternum tantæ cladis monumentũ. magna hominum ſtrages fuit ad ſexaginta millia capitum perijſſe memorãtur. Pius ſecundus, & Antoninus Florẽtinus, eum numerum dimidiatum ponunt.

Regis Aragoniæ obitus.

CAP. XVIII.

QVieſcere Hiſpania non poterat. diuturnis quamuis vexata motibus tumultuabantur Vaſcones maioribus quam vnquã odijs finitimi Cantabri licentia temporum ad arma conſternati erant cædibus inter ſe factis feri. plebem nobilitas prædæ habebat, ædiũ præſidio: quas inſtar arciũ vniuerſa prouincia ſingula familiarũ capita habent. Eæ magno numero ab Henrico Rege diſturbatæ euerſæque ſunt: cum ad periculũ cum exercitu Segobia accurriſſet mẽſe Februario eius ſeculi anno quinquageſimo ſeptimo. Sic paucorũ ſupplicio prouinciæ mot⁹ pacati: cęteris documentũ datũ iniuriæ vitandæ. in ea expeditione Petrutius Munſarius Durangi municipis filius in ætatis flore in familiam à Rege admiſſus; eo multũ deinde & familiariter vſus eſt Carolo Vianæ Principi amico & fœderato, ne ex propinquo opẽ ferret, eius præcipiti fuga factum eſt. Aragonijs & Fuxenſis ſororij armis impar futurus erat, & maior metus à Gallo Rege proponebatur. ergo vt eũ conciliaret in Galliã abijt. verum repente mutato conſilio, ingenij leuitate, an quia parum genti fidebat ab aduerſarijs præoccupatæ, patrui Aragonij Regis accitu Neapolim feſtinare decreuit: ſi minus æquitate cauſæ rebus opem impetraret, in exilio vitam acturus. Ex itinere Romæ conuẽto Pontifice patris acerbitatem, atque ambitionem accuſauit: neque eius arbitrio recuſabat vniuerſam controuerſiã permittere. Roma digreſſus via Appia, Neapoli ſplendide acceptus: & benigne habitus eſt, caſtigatus tantum cum verborum honore. quod in patrẽ arma ſumpſiſſe. quantumuis æquitate cauſæ conderet, parendum tamen genitori fuiſſe, doloremque diſſimulandum. id diuinis legibus ſanctum, humanis honeſtum eſſe. Ad ea Carolus pauca in facti excuſationem reſpondit, ſeque in eius poteſtate fore eſt pollicitus. Vt lubet, inquit, de-

„ decernito, memor modo omnes homines aliquo errore duci, hic in illo, ſibi in hoc alius indulget nonne feciſtis ſenes imprudentia ætatis ꝙ à parentibus corripi poſſet? cogita ergo & me iuuenem eſſe; & parentem aliquando fuiſſe. Rodericus Vitalis in Hiſpaniam continuo amandatus, dum de fœderis conditionibus inter Vaſconis agit, Carolus quãuis abſens Pompelone Rex eſt proclamatus. quo cognito pacis tũc quidẽ intermiſſa eſt mẽtio. Caſtellæ Rex Vaſconis inuitatu, acceptoque fidei obſide Ferdinando eius filio, cum eo ad Alfarum municipium ad fines vtriuſque gentis de mẽſe Martio Victoria diſcedens, collocutus eſt. venere Reginæ Caſtellæ & Aragoniæ plena omnia ludis hilaritateque fuere. Inter duos Reges pax conſtituta. Ludouicus Dezpuchius Monteſiæ Magiſter, nouus ſubinde ab Aragonio legatus venit. eo agẽte fœdus quod inter Vaſconẽ & Fuxenſem Comitem ictum ante fuerat, abrogatum eſt totius controuerſiæ arbitrium partium conſenſu, Aragonio Regi permiſſum. ſpes diuturnæ tranquillitatis ex tantis molitionibus concepta animis inanis fuit. Caſtellæ caſtra in Bætica ad Maurorum fines erant; eo Henricus Rex mẽſe Aprili venit. non minori quam antea impetu, neque minoribus copijs in Granatæ fines penetratum eſt. dum ager vaſtatur, noſtrorum manus iniuſſu Ducum cum circumfuſis hoſtibus pugnatũ progreditur. à multis paucorum audacia compreſſa. Cecidit in pugna Garſias Laſſus D. Iacobi miles eximie fortis. viri nobiliſſimi caſus Regem maiori impleuit ira. non in ſegetes modo, vti antea facere cõſueuerat, ſed in vineas & arbores igne ferroque ſæuitũ, quibus antea parcere moris erat. Mena oppidum admotis copijs vi captum. perẽpti incolæ abſq; diſcrimine. crudele exemplũ, ſed ea tamẽ clade Maurorũ audacia vindicata eſt. Supplicibus venia inducięque in annos aliquot conceſſæ, tributi nomine annua duodecim aureorum millia, ſexcentoſque captiuos Chriſtianos, aut ſi non eſſent, parẽ Maurorũ numerum pactis: ignominioſa conditio, ſed tantus terror eam gentẽ inuaſerat. Additum vt qua parte Granatæ fines Giẽnium attingunt, belli nihilominus facultas eſſet. ijs finibus Garſias Mãricus Caſtanedę Comes pręfectus eſt. adiũcta duo equitũ millia. In huius belli ſubſidium Calixtus Pontifex anni huius initio Cruciatam indulſerat, nõ modo viuentibus ſed etiam vita functis. nouum in Hiſpania exemplum. Eius euulgandæ cura Alfonſus Spina Palentiæ, vbi Rex erat, demandata monuit, ne pecunia ex ea redacta in alios vſus conuerteretur. Qui aut arma ſumeret contra Mauros. aut ducentos quadrantes conferret, ei quiuis ſacerdos ſub mortem peccatorum omnium veniam dabat: etamſi intercluſa voce nil aliud quam conceptum animo dolorẽ ſigno aliquo declaret: Eadem venia vita functis concedebatur. Quadriennium eius veniæ promulgationi pręfixũ: quo tẽpore ad trecenta millia aurei in regiũ fiſcũ redacta. Sed quantulũ ex ea ſumma in bello ſacro conſumptum? Præterea legatus Roma Madritum eo confecto bello ad Regem venit, enſem galerumque geſtãs. Põtificis donum, ſacra prece natalis Chriſti peruigilio luſtratum, magniſque Principibus, qualem eſſe Henricum fama ferebat. mitti ſolitum. additæ honorificentiſſimæ literæ, Nulla ſyncera lætitia eſt. nuncius allatus, Caſtanedæ Comitem Maurorum manui obuiam progreſſum; exceptumque inſidijs fuiſſe. captum ipſum, magna ſuorum ſtrage. In eius locum Duce alio ſubſtituto maioris animi, conſilij, atque integritatis, magno is auri pondere redemptus eſt, inducijs pace mutatis. hic belli Maurici finis fuit, nouarum rerum initiũ. In Italia bellum

Genuenſe gerebatur. Aragonius Adurnijs fauebat. Ioannes Lotaringius Renati Andegauenſis filius, qui ſe Calabriæ Ducem ferebat, Fregoſijs opitulatum acceſſerat. eo maior iniecta cura: cum Regem Aragonium octauo Idus Maij
1458 eius ſeculi anno quinquageſimo octauo repente morbus Neapoli inuaſit: ex quo in Arce noua cum ad Idus Iunias decubuiſſet, ingraueſcente valetudine in arcẽ alteram, cui ab Ouo nomen eſt, translatus, ſi mutatione loci melius haberet, ad quintum kal. Iulias ſub auroram extinctus eſt, Princeps ſua ætate clariſſimus, nulli veterum poſthabendus, Hiſpanæ gentis lumen, decuſque perpetuum. Literas in pretio habuit: viriſq; eruditione præſtantibus, tantum tribuit, vt ijs ſe inclinata quamuis ętate recoquendũ prębere t. Laurentio Valla familiariter eſt vſus, Antonio Panhormita, Georgio Trapezuntio immortali laude viris. Bartholomæum Faceium, cuius extant de rebus Alfonſi commentarij, menſe Nouembri ſuperiori extinctum tulit ægerrime. Rege quodam Hiſpano dictum referente quopiam, literas Principem non decere: eam vocem non Regis, dixit, eſſe, ſed bouis. Faceta Alfonſi dicta, ſales, iocique notantur magno numero, ad indicium acuti ingenij, elegantis, prompti atque præſtantis: quæ vt hic referrentur viſum non eſt. Ante obitum ſtella crinita viſa Cancrum inter, & Leonem, cauda duorum ſignorum longitudine. rem prodigioſam, & magnorum Principum capitibus minantem. Teſtamentũ pridie mortis nuncupauit. quo Ioannem fratrem Regem Vaſconum Aragonij regni hęredem ſcripſit. Neapolitanum imperium quaſi armis partum Ferdinando filio notho legauit: vnde magni motus concitati ſunt bellaq;. Reginæ nulla mẽtio. fama fuit, & magni viri teſtantur ea repudiata, Lucretiam Alaniam pellicem ducere cogitaſſe. Extant Calixti Pontificis literæ ipſius manu ad Reginã ſcriptæ: quibus amplius quam matri ſibi eam debere ait. ſed rem tantam euulgandam non eſſe. Lucretiam regio apparatu Romam veniſſe: neque impetraſſe tamen quod maxime ſperabat. concepti ſceleris pœnas vna cum illis dare noluiſſe id maxime intemperantiæ vitium in Alfonſi moribus accuſare licet. Verum peccata ſub mortem omnibus ſacris humillimo corporis habitu expiauit. corpuſque ad Populeti, vbi maiorum ſepulcra ſunt. ipſo templi aditu ſepeliri mandauit, nullo excitato tumulo, modeſtiæ argumentũ ſingulare, Alfonſus Carthagena Burgenſis Epiſcopus per idem tempus deceſſit. eruditionis monumenta extant, Breuis hiſtoria de Regibus Hiſpanię, quã Anacephaleoſim dixit: Defenſorium fidei, aliaque. in eius locum Ludouicus Acunia cooptatus eſt.

Pius ſecundus Pontifex Maximus.

CAP. XIX.

CVm Alfonſo pax Italiæ ſublata eſt, imperij Neapolitani opes concuſſæ: quæ aduerſus omnes fortunæ impetus ſtabilita eſſe videbantur, nouo ac ſæuiſſimo bello concitato, non tam retentæ quã denuo partæ. Erat Ferdinãdo Regi ingeniũ ſublime. ſtudijs iuriſprudentiæ excultũ non minus quã militaribus: quæ duo ad rempublicam bello paceq; gubernandã aptiſſima præſidia erant, lucta ſaltu, iactu, equeſtriq; certamine nulli cedere: æſtus, frigoris, inediæ, laboris patientia: morum comitas, ac modeſtia ſingularis: faciles aditus, nullum offendere, cunctos benigne appellare. His tantis virtutibus procerum inuidiam vitare nõ potuit: humani ingenij vitio noua imperia meditantum. Carolus Vianæ Princeps à pleriſq; inductus ad capeſſendum imperium quaſi legibus debitum. Ferdinandum obſcuris natalibus eſſe: nõ libe-

liberis ſuffragijs rebus præfectum: ſed vi ac terroribus gentis conſenſum expreſſum. faciles ille aures calumnijs accommodare. magiſque facultas deeſſe, quàm voluntas eius imperij occupandi. Polliceri facile eſt, præſtare difficile. adductus in ſuſpicionem, nauibus in Siciliam abſceſſit, quorſum res commotæ euaderet, expectatum. exilij tempore geminę prolis pater, Philippi, Ioanniſque, ex Capa infimo loco matre, quam nihil præter formam commendaret. Anam tertiam prolem ex Maria Armendaria, quæ Frãciſco Barbaſtro nuptui data eſt, furto etiam ſuſceptam, Ludouicus primus Medinæ Celinæ Dux vxorem habuit. annua duodecim aureorum millia ab Alfonſo Rege legata exuli, Ferdinandus rata habuit. Caroli diſceſſu procerũ Neapolitanorũ ſtudia non conquieuerunt. à Tarentino Principe & Crotonis Marchione, Ioannes nouus Aragoniæ Rex ad capeſſenda Neapolitani imperij ſceptra euocatus eſt. cautior ille, Hiſpaniæ opibus contentus, longinquas haud magnopere curabat, Tudelaque profectus Cæſar-auguſtæ menſe Iulio Aragonij regni curam ſuſcepit, non vt antea alienæ poteſtatis vicarius, ſed propriæ arbiter. Maior à Calixto Põtifice, vnde minus expectabatur, tempeſtas extitit. qui notho deferendum regnum Romanæ Eccleſiæ vectigale negabat. illiuſque integrũ ius ad ſe reuocatum cõtendebat. nimirum Petro Borgiæ, quẽ Spoleti in Vmbria Ducem crearat, noua imperia parabat, importuna ambitione, cõfecta ſenex ætate, & fortunæ in qua natus erat immemor. Apparebat Italiam bello arſuram, haud dubia priſtinorum malorũ ſpecie renaſcente. lenire ægrum Pontificis animum Ferdinando curæ erat: plenas officij & humanitatis literas ad eum hoc exemplo dat. His diebus in media doloris acerbitate, beatiſſime pater, paternum obitum renunciaui. Breuis epiſtola fuit, quippe inter lacrymas data. Nunc collecto animo, luctuque tantiſper mitigato, ſignificãdum duxi: patrem pridie obitus obteſtatum, nihil vt in terris, veſtra gratia & auctoritate præſtantius ducerem. Cum ſancta Eccleſia non contenderem ne ꝓuocatus quidem. impios auſus rarò feliciter cadere. His ego præceptis inſtitutꝰ, quod facturus alioqui eram, impẽſius, vt faciam, accepta beneficia hortatur. Neque enim obliuiſci poſſum, à primis annis me in tuam diſciplinã traditum. Soluiſſe vnà ex Hiſpania: prouectoſque eadem naui ad Italiæ litus: non abſque Dei nutu, tibi iam Pontificatum ſummũ, mihi nouum regnum deſtinantis: præclaro omine futurę felicitatis, mutuæque concordiæ. Itaque à puero tibi traditus, tuus ad mortem eſſe cupio: me in filium accipito: aut accepto potius, paternam gratiam & humanitatem exhibe, daturo operam ac præſtituro, ne aut grati animi obſequium, aut pietas debita in noſtris actionibus requiratur. Vale. Neapoli kalen. Iulij. Nihil his literis & pollicitationibus Põtificis animus mouetur. Principes & ciuitates Italiæ ad arma ſolicitat. magnæ molitiones Põtificis obitu diſſipatæ. deceſſit octauo Idus Auguſti. id cõmodè Neapolitanis rebus accidit. Æneas Syluius Senenſis, ex Picolominea gente nouus Pontifex, Pij ſecundi appellationem, pace Italiæ reſtituta ſanxit, adhibitoque conatu ad pium bellum inſtaurãdum. Ferdinandum Regem nuncupat, ea duntaxat exceptione, ne id factum præiudicio cuiquam eſſet. Mantuam ex toto orbe Chriſtiano Epiſcoporum & Principum concilium indicit, de expeditione aduerſus Turcas acturus. Neque conſtiterunt tamen ſemel cõmotæ Neapolitanorum voluntates. Calabri ad arma concitati. Ioannes Lotaringius cum claſſe trium & viginti triremium Genua euocatus, ad litus Neapolitanum venit. Belli præcipua fax Antonius Centillia

Crotonis Marchio, ſuſceptam Alfonſo Rege ignominiam noua rebellione vindicare parans Aragonio, hoc eſt, ſuæ gentis imperio Gallicum præferre non dubitabat. furor animi agebat præcipitem. magni & diuturni motus fuerunt: quorum ſucceſſum ſigillatim explicare lōgum eſſet, in Hiſpaniam hiſtoria reuocante. Vbi ab Henrico Caſtellæ Rege noui homines honoribus aucti; Michael Lucas Irantius arcanorū omnium nō particeps ſed moderator, natus Belmontij in Celtiberis, Magiſter equitum creatus eſt. Agreda oppidū dono datum. præterea Veratonum & Voxmedianum arces. Gometius Soliſius regiæ Magiſter, cui Caſtra Cęcilia patria erat (vnde & Cacerius dictus eſt ab eius oppidi appellatione vulgari) ſuffragio militum, Regis voluntate Magiſter Alcantaræ in Guterrij Sotomaioris locum ſuffectus eſt. horum fratres nouis principatibus aucti. Valenſola Prior Hoſpitalarius factus eſt. hos alioſque pari cōditione homines, infenſis proceribus opponere cogitabat. prauo cōſilio par exitus. Rex ipſe Madriti, vbi multus eſſe cōſueuerat, indulgere voluptatibus, vacuus curis, quibus idoneus nō erat. Socordiā animi, vnde in omnia mala præcipitatū eſt, ſatis indicat, ꝙ tabulis ab alijs confectis, ne cognitis quidem ſubſcribere erat ſolitus, alieno arbitrio ſemꝑ obnoxius, quæ grauiſſima ignominia fuit. Pares inſanis ſumptibus aulæ, imperij opes nō erant. Dieghus Arias ærario præfectus monet, miniſtrorum turbā imminuendam videri. remp. arrodere pleroſque annuis ſalarijs, qui nihil opis cōferrent. ingratū Principi conſilium fuit. Itaque vt finem dicēdi fecit: & ego, inquit, ſi Arias eſſem pecuniæ magis quàm benignitati ſeruirem. Tu fortunæ in qua natus es, cōſentanea locutus es: ego, quæ Regem decēt, faciam, nullo paupertatis metu, ne nouis quidē vectigalibus imperatis. Regum officium eſt largiri, effundere. imperium non priuata vtilitate, ſed publica multorum ſalute definire. is diuitiarū veriſſimus fructus eſt Alijs dandum, quia vtiles ſunt: alijs ne ſint praui. dignā magno Principe vocē. cætera conſentanea non erant. Ea tamen popularitas multitudinis ſtudia adiunxit, nullo vt tēpore obſequentior fuerit; alienata procerum pars maxima. Ioannes Luna Soriæ vrbis præfectura ſpoliatus eſt, atque libertate. Paciechus cōſilij auctor. cum Aluari Lunæ ex filio Ioāne Luna neptim, quæ in Præfecti, quippe propinqui, poteſtate erat, patre puellæ defuncto, Diegho filio ſpōſam deſtinaret, & cum ea Sancti Stephani dotalē comitatū. Alfonſus Fagiardus Murciæ Antelatus nouā Carthaginem, Lorcā, aliaſq; arces in Cōteſtanis licentia tēporum occuparat. in eum Gonſaluus Saauedra abs Rege miſſus non modo ijs oppidis expulit, ſed & paternis euertit, ſatis magnū beneficium arbitratū, ꝙ vita relicta eſſet. Deceſſit Santillanius Marchio. filios reliquit Dieghum, Perrum tū Calagurritanum Epiſc. Enecum, Laurentium, Ioannem. ab his ampliſſimæ familiæ extiterunt in Hiſpania. Aragoniæ Regina vidua Valentię pridie Nonas Septēbris deceſſit. corpus in virginum collegio, cui à Trinitate nomen eſt, tumulatum. funeris pōpa neq; nulla neq; magna. virtus animi ad cælum fama extulit. A Rege Luſitano valida contracta claſſe Alcaſſarum oppidum Septæ vicinum in Africa, de Mauris captū quintodecimo kal. Nouemb. qui dies Mercurij fuit, D. Lucę memoria ſacer. Ferdinandus frater Viſei Dux, atq; Henricus patruus expeditionis comites. capto oppido Eduardus Meneſius Pręfectus, Maurorum impetum, qui Rege digreſſo magno numero cōcurrerant, ſemel & iterum magno animo ſuſtinuit: fregit audaciam. Dux ea tempeſtate inter Luſitanos clarus. A Carolo Vianæ Principe, legati ad patrem è Sici-

Sicilia miſſi, ſi veniam impetraret, ſe in eius poteſtate fore: iuuenili errore commiſſa Rex & pater condonaret. ſyncerus animus nō erat: cùm eodē tempore Caſtellæ Regē, & Franciſcum Britanū Ducem ad fœdus ineundum ſolicitaret, pudenda iuuenis leuitate, armis vindicaturus, quod pater denegaſſet. ea cura & ne à Siculis, à quibus omnibus officijs cultum audierat, Rex præficeretur, promiſſa venia euocatꝰ, ad litus Hiſpaniæ appu-
9 lit principio anni Mileſi. quadrin. quinquageſi. noni. inde in Balearem maiorē conceſſit, quid pater deliberaret in ea inſula expectaturus, neq; magna neq; nulla ſpe materni regni recuperādi, vitę exitu propinquo. Continuatę ærumnæ miſeros in præceps agunt, atq; de ſtatu mētis immutant. Petebat legatis ad patrem viris primarijs, ſibi ſuiſque veniam, datis obſidibus libertatē Ludouico Magiſtro equitum & neceſſarijs. Iuſiurandū, à populis non alium regnorum hæredem fore. Facultatē quacunq; in vrbe vellet, morandi curia vitata. Vianæ & Gādiæ principatus ſibi dati, ne inanes tituli eſſent, ditione & vectigalibus occupatis. Ea ſi data eſſent, ex vrbibus & arcibus, quæ in Vaſconibus in fide perſtabant, præſidia primo tempore deducere nō recuſabat. Eleonoram ſororem Fuxenſi nuptā, rebus Vaſconum gerendis præfici moleſtū erat: id etiā vt mutaretur adiectum multum tempus cōſultationibus extractum: neque tamen cōceſſa omnia: neque quæ ſunt pacta, integra fide ſeruata. nouercæ odio (ſic creditum vulgo eſt) priuigno pernicies comparata, de filijs ſolicitæ, de ſe veritæ ſi Carolo paterna regna patre defuncto obuenirent.

Prodigia in Caſtella viſa.

CAP. XX.

MAgnorū in Caſtella motuum ſemina breui ad maturitatē venere. Inſanis Rex amoribus occupatus erat, nulla reipub. cura: primum Catharinæ Sandoualiæ, quam noui probri cōpertam à ſe amouit & aliquanto tamen poſt Toletanis D Petri virginibus Pręfectam dedit. diſciplinam laxatam cauſabatur. honeſta ſpecies, ſed qui à regia pellice aſtringeretur? de eius amaſio Alfonſo Corduba, capitis ſupplicium Medinæ Cāpeſtris ſumptum. in Catharinę locum Guiomaris ſubſtituta, cui forma præter Reginam comparari nulla poterat. puellæ Alfonſus Fonſeca Hiſpalenſis Præſul fauebat: Reginæ Villenæ Marchio. ſic aulæ ſtudia in ambas diducta erant: famulaque in heram efferebatur. Ventum ex eo ad rixas, iurgiaque. turpitudines & probra inuicem obijcere, neutra falſo. æmula aliquando à Regina pugnis male eſt mulctata. Addita noua turpitudo. Bertrandus Cueua regiæ Magiſter, Principis gratia potens, magniſque ab eo opibus auctus ad Reginæ familiaritatē eſt admiſſus, nulla maieſtatis cura. vulgus in deterius pronum pſuaſione, turpem conſuetudinē interpretabatur: nōnullis etiam perſuaſum Rege conſcio, & hortante: quò impotentiæ maculam elueret. Incredibilis turpitudo dedecuſque. In Regum Eliſabethæ & Ferdinandi, cùm rerum potirentur, gratiam conficta quidem fabula, probabilis tamē ex Principis ignauia, Reginæ vitæ licentia maxima. conſequentibus certè annis aucta fides, cùm Britanni legati aduētu, ludicrum militare Madritum inter & Pardum à Bertrando inſtitutum eſt, additūque conuiuium priuatis opibus ſplendidius lautiuſque. Sed tanta ex eo Henrici Principis lætitia, vt eodem loco cœnobium Hieronymianis monachis extruendum curarit, nulla maiori religione, quàm vt rei geſtæ monimētum eſſet, vnde propter loci inſalubritatem in locum, vbi nunc Madrito vicinum cernitur, tranſlatum eſt Principum exemplo

laſci-

laſciuire populus, neque voluptatibus neque veſtium pretio modum facere. ꝓceres nullo Principis metu inter ſe coniurare, priuati compendij ſpe inducti, an vt tantum dedecus depellerent. Impendētia ex his rebus mala multis prodigijs vno tempore ſignificata creditum eſt. flamma in cęlo ingens viſa. qua bifariam diſiecta, parte ad Orientem excurrente, euaneſcenteque, pars altera aliquanto ſpatio perſtitit. In Burgenſi & Valliſoleti agro lapidibus prægrandibus pluit, magna pecorum ſtrage. Ad Penaluerem, quod oppidum in Carpetanis eſt, Celtiberiæ vicinum, infans triennis impendētes calamitates, niſi pœnitentia mutarent, denūciaſſe fertur. Segobiæ, vbi regij leones alebātur, fœda inter eos laniena extitit. A minoribus maior diſcerptus eſt, parte etiā deuorata. nec defuerunt, qui cōiectarent, quoniam regium animal id eſt, periculū Regi à regulis eo oſtento portendi. His prodigijs territa multitudine procurandis, ſacrificia peracta, nuncupata vota: quod præcipuum erat futurum, mores nihilo meliores facti ſunt. Fœda ſacrati ordinis licentia. nā per hæc tēpora inuenio, à Roderico Luna Compoſtellano Epiſcopo, puellam virginē ex ipſa nuptiarum lætitia ad ſtuprum fuiſſe raptam. ingens ſcelus atque intolerandum. ad quod excitati prouinciales ductore præcipuo & vindice Ludouico Oſorio Traſtamarę Comitis filio hominem facinoribus fœdum, ſede, boniſque pulſum vindicarunt. meritis exitus conſentaneus. noua ea inuidia deformis atque inteſtabilis in ſordibus & egeſtate reliquam vitam exegit. Ita tantiſper ex flagitio lætatus, grauiſſimas, atq; ſempiternas pœnas breui perſoluit.

Libri Vigeſimiſecundi Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XXIII.

Conſilium Mantuanum.

CAP. I.

INTEREA Pius Pōtifex Mantuam cōfluentibus, vti erat edictū, Epiſcopis & Principib⁹ magno numero, eodem ipſe cōtendit. Legati ex Hiſpania, ad conuentum ſunt, à Caſtellæ Rege Enecus Mendoza Tendilliæ regulus: ab Aragonio Ioannes Margaritus Helenę in Ruſcinonēſi agro Epiſcopus, Petrus Peralta Regiæ Magiſter. Finitimi longinquiq; ad iungendas vires aduerſus cōmunem hoſtē ſolicitati. Dauid Trapezuntis Imperator, quæ vrbs ad pōtum Euxinum eſt vetuſta admodum, Vſluncaſſanus Armeniæ Rex, Georgius q̃ ſe Perſidis Regē ferebat, numeroſas equitū & peditum copias validā claſſem miſſuros ſe auxilio pollicebātur, periculo proximi. his pollicitis quātum eſſet credendū, noſtri haud facilè ſtatuebāt. In Occidentis prouincijs parū pręſidij fore videbatur, inteſtinis diſſidijs in Italia, Gallia, Hiſpania vigētibus, præ ijs cōmuni Chriſtiani nominis cauſa poſt-

habita. Sic eſt, communis religionis iniuria parum ſentitur, vindictæ ſi cupiditas priuatim ſtimulat. His difficultatibus Pontificis animus non vincitur. tentare omnia atq; experiri conſtituens in frequenti totius Chriſtiani nominis conuẽtu orationem tempori conuenientem habet, quod diſertiſſimo, atque à prima ætate dicendi artem profeſſo facile fuit. o imperij nobiliſſimi caſum cum lacrymis explicuit: tot regna oppreſſa, tot prouincias Chriſtiano nomini ereptas. vbi Chriſti numen tot ſeculis ſanctiſſimè cultum erat, vnde viri ſanctiſſimi eruditiſſimiq; magno numero prodierunt, ibi impietatem & ſuperſtitionem vigere. Si verum fateri conuenit, non niſi nobis deſerentibus tanta plaga accepta eſt. nunc ſaltem has ſemianimes reliquias piorũ ſeruate. Si parũ publica ignominia mouet: at impendẽs ſingulis periculũ excitare ad arma debet. conſpirandũ vniuerſis, ne ſinguli ceſſatione noſtra prædę, ludibrio, cædi ſimus, Formidabilis hoſtis eſt, tantis victorijs inſolentior effectus. ſeu vicit ferociter inſtat victis: ſeu victus eſt, inſtaurat cum victoribus certamen. Eo amplius excitandi animi. iunctis noſtrorum viribus par non erit. aderit concordibus numen: quod continua diſſidia remouerunt: Veteres Duces ob oculos proponite: magnaſque in Syria victorias de impietate, piorum conſenſu partas. Qui fortes & ſtrenui domeſticis diſſidijs ſumus: an ignaui reddamur in communi periculo, in religionis ignominia? Ecquis ſe bello ſacro Duce profiteatur? Ecquis Chriſti Dei crucem humeris præferat ſecuturis alijs? Ecquis Chriſti miles eſſe velit? Profiteamur nos Duces, non deerunt fortes ſtrenuique viri ac generoſi comites, germanaq; maiorũ ſoboles atq; indoles. Stat animus ſi cæteri deſint, me piæ militiæ anteſignanũ prębere. Ego ego in medias hoſtium acies cruce deſumpta irruam: noſtroque ſanguine, ſi minus victoria parta erit, at certe placabo ſuperûm iram, veſtroſque animos virtutis exemplo inflammabo. Chriſto & Eccleſię quibus omnia debeo, ſupremum hoc obſequiũ exhibere certum eſt. Mouebantur qui aderant, Pontificis oratione, ſed dum oratores Principum priuatis contentionibus & controuerſijs tẽpus terunt, tantus conatus euanuit. Ioannes Renati filius grauiſſime expoſtulabat, Ferdinãdo hoſti ſuo, Neapolitanum regnum eſſe confirmatum. verbis modo ſacrum bellum decernitur: atque illud edicto cautum, contra quam Pontifex in minori fortuna cum Baſilienſibus Patribus ſenſerat, ne á Romani Pontificis ſententia ad generale concilium cuiquam prouocandi ius eſſet. conuentus dimiſſus, octauo quam haberi cœperat menſe. Aragonij Legati Neapolim abierũt. Ferdinando de nouo regno gratulaturi. Enecus Mẽdoza à Pontifice venia impetrata, ijs qui pecuniã certam conferrent, ex ea ſtipe nobile Tendilliæ cœnobium Iſidorianis Monachis atque præclarum extruxit D. Annæ nomine. Huius interim fratri Diegho Mendozæ Caraca oppidum, hoc eſt Guadalaiara, quod in certo iure poſſidebat, ablatum Galindi ducis improuiſo aduẽtu, armiſque. aucta ex eo procerum offenſio eſt: factioniſque vires amplius confirmatæ Regi aduerſæ. A Frederico maris Præfecto Aragonius gener ad iungendas vires ſolicitatur, atque ad mouendum in Caſtellam arma. Toletanus Archiepiſcopus, Gironius Calatrauæ Magiſter; Mãricorum familia opibus & clientelis valida ſequebantur. Mendozæ adiuncti noua ea offenſa irritatis animis. honeſta ſpecies prætenta: rerum ſtatum immutandi, qui multis modis erat deprauatus. Eæ molitiones occultæ eſſe non poterant ab Alfonſo Fonſeca Hiſpalenſi Pręſule Henrico Principi indicatæ. Compoſtellana Eccleſia præmium fuit obitu

Roderici Lunæ tũ vacua. Alfonſo Fonſecæ propinquo Decano Hiſpalenſi data. Inuaſerat eius eccleſiæ iura (vti paulo ante dictum eſt) Ludouicus Oſorius Petri patris Traſtamaræ Comitis potentia confiſus auctoritate opus erat. permutatione facta Alfonſus Fõſeca ſenior Cõpoſtellanus Epiſcopus Regis conſenſu factus eſt. Alfonſusque Iunior Hiſpalẽſis. Pompelonenſem Eccleſiam Martino Peralta eius vrbis Epiſcopo defuncto, Beſſario Cardinalis natione Græcus præſtanti eruditione vir, pietate pari, commendatã ſuæ curæ abſens adminiſtrabat.

Schanderberchius in Italiã trãſmittit.

CAP II.

PIj Pontificis conatus, dies noctesq; de bello pio aduerſus Turcas cogitãtis, Neapolitani motus maxime retardabant: bellumque quod Ioannẽ inter Renati filium & Ferdinandum nouum Regem geri cœperat, Italiæ ſtudijs in ambos diſtractis, pleraque Neapolitana nobilitate Aragonio imperio feſſa, & ad Andegauenſes reſpiciente. qua ſpe? quibus viribus? cæcus animi impetus effecit, vt certis dubia præferrent. Princeps Antonius Centillia Crotonis Marchio mutatione temporum liber, in vindictamque præceps arma ſumpſit: & hoc Ferdinandi celeritate oppreſſo, denuoque capto, Martinus Martianus Sueſſæ Dux ſpreta regia affinitate Eleonora coniuge Ferdinandi ſorore, ſe rebellibus ducem præbuit. Graue id vulnus fuit plerique eo exemplo concitati dederunt nomina. Tarentinus Princeps voto primum clãque, deinde aperte: Antonius Caldora, Petrus Io. Paulus Soræ Dux ſimplicius. minoris nobilitatis numerus iniri non poteſt. Franciſcus Sfortia Mediolani Dux, quibus diebus Mantuani conuentus habebantur, conſilium Põtifici præſens dat, vti cum Ferdinando Rege vires iungat: eam expeditiſſimam fore viã ad Gallos pellendos. Italia peccata, cætera prona fore. Intra Barlettam Apuliæ vrbem Ferdinandus obſeſſus tenebatur, in repentino periculo metuque haud ſatis ad reſiſtendum paratus. Longinquo itinere, vijs ab hoſte præoccupatis, auxilia terra mittere promptum nõ erat. Georgius Schanderberchius, perpetua felicitate bellorum, ea tempeſtate clariſſimus miſſis in Epirũ legatis auxilio euocatur cognitis ille mandatis Pontificis, Ferdinãdi precibus præclaram occaſionem de religione benemerendi, ſuumq; ſtudium probandi, non eſſe prætermittendã iudicauit. Præmiſſo Coico Stroſio propinquo cum quingentis equitibus, eodem ipſe proficiſci parat. commodum accidit, inducias annuas cum Turcis eſſe Cõparata claſſe Raguſam tenuit: quæ vrbs veteribus Epidaurus eſſe creditur. inde breuiſſimo traiectu Barlettam nauigauit. Aduentum eius hoſtes non tulerunt. continuo motis caſtris procul receſſerunt. auctus ijs auxilijs Ferdinandus, Pontificijs & Mediolanenſibus copijs confirmatus, factis aliquot leuibus prælijs ad Troiam caſtra promouit. hoſtes Nuceriæ ſtatiua habebant octo inde millibus paſſuum. Medio ſpatio mons Segianus aſſurgit: quẽ montẽ qui priores occupaſſent, facturi operæpretium videbantur. eodem conſilio Scanderberchius, & Iacobus Picininus Andegauenſium partium primarius Dux contendunt. præcedunt Epirotæ expeditores & intempeſta nocte profecti. Cum luce vtræque acies inſtructæ ad pugnam ſunt. dato ſigno concurritur pari animorum ardore. Pugna ad veſperam tenuit. victis demum cæſis atque fugatis Andegauẽſibus, cum victoria, rerum ſumma atque imperij penes Aragonios ſtetit, vrbibus & oppidis, quæ ab hoſtibus occupatæ erant. breui receptis. Scãderberchius ſpẽdide donatus, ac nominatim Trano vrbe & Si-

& Siponto à Ferdinando acceptus milites hoſtium ſpolij lætos atque ouantes vertenti anno, ex quo venerant, reduxit in patriam Nouis deinde victorijs de Turcis clarior quam ante ac perpetua felicitate admirabilis, ad Aleſſium ditionis oppidum graui morbo oppreſſus ſeptimo poſt anno deceſſit. Iohanne filio relicto in Venetorum tutela quidem, iuſſo tamẽ Neapolim contendere: ibique ad iuſtam ætatem ſuſtentare ijs opibus legatis, quæ dederat Ferdinandus nauatæ operæ præmium. Ab hoc Caſtriotti nobiliſſima familia propagata eſt in Italia: Siponti (vulgus Sancti Angeli ciuitatem vocat) in Apulia principatu. Epiri res continuo conciderunt tãtum ſæpe præſidij rebus eſt in vnius viri virtute, conſilioque. vſque adeo vnus homo pluribus pręſtat. Schanderberchij pronepos fuit Ferdinandus Caſtriottus qui proximo ſeculo diſciſſis habenis ad Ticinum perijt manu Franciſci Regis Galli cæſus: In Hiſpania Carolus Vianæ Princeps conceſſa à patre ſibi ſuiſque venia, pactuſque vectigal annuum, vnde vitam ſuſtentaret, è Baleari Barcinonem appulit ad vndecimum kal. Aprilis, ſalutis anno Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo, Ignarus ad exitium feſtinabat. de eius & Catharinæ Luſitani ſororis nuptijs agebatur, miſſis ab vtraque parte legatis. Henrici Caſtellæ Regis arte res propemodum confecta, diſturbata eſt. legati ab eo, electus Mirobrigæ Epiſcopus ſacerdos quidam cucullatus, cuius nomen proditum memoriæ non inuenio, & Dieghus Ribera Regius metator, Carolo perſuadent, Iſabellam Hẽrici Regis ſororem Luſitano coniugio vti pręferret: Initio fœdere Caſtellæ opibus à duro patre impetratum quæ cuperet. Faciles ille aures ijs verbis præbere. Ita Luſitani coniugij mentio intermiſſa eſt. Catharina Princeps ea ſpe depulſa, ſe Olíſipone in D. Claræ virginum cœnobium incluſit: ibique ad vitæ finem perſtitit: extincta deinde in ipſo noui coniugij apparatu, quo Eduardo quarto Regi Anglo deſtinabatur vxor. corpus in eadem vrbe ad Eulogij ſepultum eſt. teſtamentum curauit Georgius Acoſta virginis à prima ętate inſtitutor, qui illi gradus ad magnos honores fuit: & factus Cardinalis Romæ conſequenti tempore obijt, Carolus. conatu eius à Federico maris pręfecto indicato. Ilerdam vbi Catalauniæ gentis conuentus erant, Aragoniæ Fragæ, á patre Rege euocatus diſſuadentibus nonnullis, ac fraudem ſubeſſe diſputantibus cum veniſſet. oſculo quamuis à patre exceptus, duci in cuſtodiam iuſſus eſt, Decẽbris die altero. graue id, eo amplius quod contra opinionẽ accidit. Dant animum ad loquendũ libere vltimę miſeriæ. Vbi, inquit, regia fides nobis priuatim data, atque in commune conceſſa omnibus ad conuentus generales venientibus? qua clementia à regio oſculo amplexuq; paterno, in vincla ferrumque trador? Præteritæ offenſæ quales eæ fuerint non dico: ſed condonatæ ſunt certe. noui quid commeritus ſum? quid admiſi? An vlciſci filium, noſtroque ſanguine cruẽtari paternas manus æquũ videatur? faceſſat tantum nefas, apage dedecus familię, ignominiamq; Hæc flagrans oculis, contẽta voce, quo latius exaudiretur, ita effudit vt aſtãtes permoueret. plura dicere conatus in cuſtodiã ducitur. Fremere populus: nouercales fraudes accuſare: proceres inter ſe conſpirationes facere, iurati niſi Principe liberato haudquaquam quieturos.

Caroli Vianæ Principis obitus.

CAP. II.

CVm Mauris pax conſtituta, triennio ferme ſteterat: nũc hac occaſione laceſſita eſt. erãt Iſmaeli Granatẽſi Regi duo filij præ cæteris inſignes maximè,

Albo hacenus Boabdelinuſque. otij impatientia & virtutis oſtentandæ ſtudio Albohacenus,exercitu ſcripto,in quo equites duo millia & quingenti erant,pedites ad quindecim millia in Bęticæ fines incurrit. Aſtapæ ager omni iniuria de-
1458 formatus:pecoris ingens abactus numerus.Nunciato periculo Rodericus Pontius Arcobrigæ Comitis filius,adiūcto Ludouico Pernia qui Vrſaonis præſidio præfectus erat,collectis ducētis ſexaginta equitibus,peditibus ſexcentis,ad hoſtē pergit grauē præda, atque vt in nullo tali metu cura ſolutum. vires noſtris exiguæ erant: furorique ſimile fore videbatur, cum tanta multitudine dimicare. Maurorum pars Equarum flumen cum præda tranſmiſerat; in poſtremo agmine equitatus reſtiterat.Id Rodericus ex vicino tumulo cōſpicatus, quamuis ſuis exhorrentibus certamen, ſigna canere iubet.truci clamore impetus factus in hoſtes:quem illi trifariam diuiſi conſtanter exceperunt. diu pugnatum. victi tandē Mauri ſunt. mille & quadringenti ceciderunt,è noſtris equites triginta,pedites centū quinquaginta deſiderati.Ea nocte ad Petræ fontem perſtitum, Proxima luce, dum legunt noſtri ſpolia, pecora cateruatim redire vident. fraudem primo & ex nube pulueris hoſtium aduentum ſuſpicati,deinde quod res erat,intelligūt, fugatis præ metu cuſtodibus, inſtinctu quodam naturæ ſolita paſcua repetere. eo lętior victoria fuit, ditiorque præda. per vrbes & oppida pro diuino munere ad omnia templa ſupplicationes decretæ.ad eum modum violato à Mauris fœdere, ab vtriſq; in alteros ſæpe excurſiones factæ ſunt,& latrocinia euentu haud memorabili. Ioānes Guſmanius primus Aſſidoniæ Dux NieblęComes.Heracleā quæ ad freti anguſtias eſt, bello repetere cogitat,patris calamitate infeliciq; caſu magis irritatus quā territus. Maior belli moles in Aragonium Regem concitata erat domeſtici. Catalauni quia Vianæ Principi libertatem reddi miſſis legatis non impetrabant, à verbis ad arma veniunt. Barcinone magno numero progreſſi. Fragam in Aragoniæ finibus occupant. miſſus à Caſtellæ Rege Gonſaluus Saauedra cum mille quingētis equitibus conſternatæ multitudini, animos addit. Ductor vniuerſi exercitus Catalauni Ioannes Cabrera Modicæ in Siculis Comes. Alia parte Ludouicus Beamontius ſe ad fines Vaſconū in armis oſtendit in Aragoniā irrupturus, niſi æquiſſimo poſtulato eſſet ſatisfactum. Re neceſſaria Aragonius compulſus filio libertatē reddit. Morella vbi detinebatur, dimiſſum kal. Martij anno milleſimo
quadringenteſimo ſexageſimo primo ad 14
Villā Francā Regina nouerca deductum Catalaunis de manu tradidit. vt Barcinonem ipſa iniret,non eſt datum.Principis libertate poſitis armis, animi non conquieuerūt.Carolus Catalauni principatꝰ heres gētis cōſenſu inuito patre eſt renūciatus. extortum præterea vti, quod Regū filijs maioribus dari erat ſolitum,rerū moderator eſſet vniuerſo imperio pro patre vicarius:Catalauni principatus arbiter cum ſumma decernendi poteſtate. quod patri grauiſſimum erat. nomine Principis retento, nobiliſſimam imperij partem detrahi, imminui maieſtatem.Gēs ferox & ingenij durioris, niſi his poſtulatis conceſſis quietura nō erat.ijs conditionibus retractandis multū tempus eſt extractum. Quo tempore de Caroli & Iſabellæ nuptijs maiori quā vnquam contentione actum:& quaſi recōfecta à Carolo miſſi legati in Caſtellam, puellam regiam, matremque ſalutatum iuere Areualū, Ioannes Cabrera & Martinus Cruillius viri præſtantes Bellum in Vaſconibus erat, Carolus Artieda Lumbierem oppidum Caroli Principis libertate nunciata eius nomine occupauit. Alfonſus, qui Villę Formoſæ Dux fuit patris

tris Aragonij Regis iuſſu eò profectus circumſedit:atq; omnibus operibus impugnare cœpit.parum pręſidij in factione erat. miſſi à Caſtellæ Rege Rodericus Pontius & Gōſaluus Saauedra obſidionem diſſiparunt. maiore mole bellum parabatur.Cùm Caſtellæ Reginam, quæ Arandæ ad Durium erat, ferre vterum vulgatum eſt.Eo gratior fama quod pręter opinionem accidit. Procliuis in deterius hominum perſuaſio, vulgò iactatum à Bertrādo Cueua grauidam factā, obſcuris tum rumoribus. cōfirmata deinde opinio rerum potiente Ferdināđo Aragonio, ex fide an ad gratiam memoria etiam recenti dubitatum. In locū Petri Caſtellæ, qui Valliſoleti è ſcalis domi graui caſu, extinctus eſt, Guterrius certè Cueua, Palētinus Epiſcopus eſt creatus. id Bertrandi fratris gratiæ datum eſt:qua vnus maximè in aula ea tempeſtate valebat. Alfonſus Fonſeca Præſul è curia ablegatur per ſpeciem honoris: vt quoniā Rex de bello Vaſconum cogitabat, ipſe Valliſoleti rebus gerendis vicarius pręficeretur. callidi conſilij auctor, æmulus Villenæ Marchio, quò ſolus in aula dominaretur, cęteris maior. Eo propenſius fides habita eſt, ꝙ ad proceres conciliandos ſuam operā pollicebatur, Toletanū & maris Pręfectum, nam Calatrauę Magiſtrum fratrem ſuum antea ſubduxerat è coniuratorum numero. Ergo Alfonſo Fonſeca Valliſoletum amandato, Villenæ Marchione in Carpetanos profecto, Arandam Calatrauę Magiſter venit, duo millia & quingentos equites ſub ſignis habens. cum ijs copijs Caſtellæ Rex Almaſanum verſus iter intendit. magnus Aragonijs terror: ſed belli impetus in Vaſcones abijt. Lugrunium, quod oppidum in Riuogia eſt, Maio menſe eſt vētum. cōfluentibus vndique copijs aucto exercitu, in Vaſcones penetratum. oppida: S. Vincentij fanum, & Guardia dedita: Viana obſeſſa, ac multis diebus impugnata, dedente Petro Peralta Præfecto ac Magiſtro equitum venit in poteſtatē. Lerinum loci munitione defenſum eſt. ſic bellum in Vaſconibus gerebatur, nō eodem ſemper euentu. nam Abarfuſa oppidum ab Alfonſo Aragonij filio vi expugnatum eſt, cæſo captoque Caſtellæ præſidio. Cum Carolum Vianæ Principem morbus lethalis Barcinone inuaſit: quem animi ægritudo ac perpetuæ curæ conciliarunt. ſic nonnulli crediderunt. Inter Beamōtios cōſtanti opinione vulgatum, lēto veneno, quò fortuitus morbus putaretur, corrupta in cuſtodia vitalia fuiſſe, deceſſit nono Kalend. Octob. ꝗ dies Mercurij fuit Teclę virginis memoria ſacer, veniam à patre ſub mortem precatus. Corpus ad Populeti ſepultum. vixit annos quadraginta, mēſes tres, dies viginti ſex perpetuis ærumnis, quàm re alia nobilior. virtuti & eruditioni fortuna non reſpondit. Oſias Marcus Carolo familiaris inprimis fuit, pangendis lingua Lemouicenſi carminibus in paucis ea ætate celebris. ſermo incomptus acutus tamen, multiſq; ſententiarum & ingenij luminibus illuſtris. Ad familiæ clypeum gemini moloſſi rictu diducto feroces, vnumque os contentione arrodentes, à Carolo Principe affiɫi fuerāt. Inſigni argumēto Galliæ & Caſtellæ Reges ſignificabat: quorum importunitate Vaſconum regnum ferme conſumptū erat. Alia Principum funera extiterunt: Caroli ſeptimi Galli Regis ſucceſſore Ludouico vndecimo. Henrici, Luſitani Regis patrui, cælibe vita, nullōque fœmineo contactu fœdata. Septem & ſeptuaginta natus annos Sagræ ſuæ ditionis oppido ad Algarbium deceſſit Idibus Nouembris. Corpus Lacobriga, vbi extemporario ſepulcro erat compoſitum, Aliubarrotam deinde delatū eſt. Supererat ex omnibus fratribus Alfonſus impari matre Brigantinus Dux. hic etiam vertēte anno extinctus eſt, ex vxore Bea-

trice Nunnij Pereiræ filia Ferdinando filio relicto: vnde Brigantinis Ducibus nunquam interciſa poſt eorum ſobole, generis origo.

Motus Catalauni.

CAP. IIII.

CAROLI morte ſublata diſſidiorũ cauſa, neq; diſſidia ſublata. tametſi Ferdinandus extincti frater, Calataiubæ primùm, vbi Aragonij cõuentus erãt, paterni imperij hæres eſt renũciatus, deindé Barcinone deducẽte matre. ſpes ex eo nonnulla futuræ trãquillitatis vana euaſit, vrbana multitudine repente ad arma cõcitata, infenſis Aragonio proceribus. Dolis nouercæ innocentem priuignum, ſanctiſſimum iuuenem, circumuentum oppreſſumq;, clam & in circulis accuſabant. Indignum facinus, impium ſcelus cõmiſſum. Ioannes Gualbes è Dominicano ordine ſeditioſis concionibus populũ inflãmare amplius: impium atque crudele imperium euerterẽt armis. quoniam tantum nefas eſſet commiſſum, ſi ceſſarent ipſi, cælitus ipſorum ſanguine vindicandũ: ſe & gẽtem ea religione expiarent ſumpta prius vindicta. Commota multitudine Regina ſe ex vrbe ſubduxit, quaſi Emporitanorum tumultus pacatura, re, quoniam maieſtatem publico offerre metuebat in tanto animorũ motu. Gerundæ quorſum res euaderent, in Auſetanis expectare conſtituit. ab Aragonio prouiſa tempeſtate externi Principes ad ineũdum fœdus ſolicitati ſunt: Galliæ Rex vt opem ferret petitum. Caſtellę, ne certè noceret: & quando Carolus, pro quo arma ſumpſerat, defunctus erat, præſidia militum è Vaſconibus deduceret. Ille ſe Madriti dimiſſis copijs tenebat, vxoris partu lætus quam lecticariorũ humeris eô deferendã curarat, in-
1462 eunte anno Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo ſecundo. proli Ioannæ nomen inditum: atq; in eius verba à cũctis regni ordinibus iuratum, ſi vita ſuppeditaret, hæredem regni futuram. vidit Caſtella quod vltimum in ignominia erat: regiæ ſtirpi inſertam, quam furto genitam fuiſſe vulgo fuerat perſuaſum. habitus præterea honos patri, mercesque ſtupri data. Bertrandus, Ledeſmiæ Comes renunciatus eſt. Regiæ procuratore in eius locum Andrea Cabrera amico eius & familiari. qui gradus illi ad amplas opes fuit, non abſque multorum obtrectatione, priuati paulo ante hominis creſcentem felicitatem malignis oculis intuentium. Aderant Armeniacus Comes à Gallo Rege de pace legatus, Toletanus Præſul reconciliata cum Rege gratia rerum arbiter. Iudicum conuentus ſingulis ſeptẽ diebus, in eius ędibus iuridicundo haberi cæptus. Aragonij legati pacem flagitantes, fœduſque, vt fieret peruicerunt tandẽ. Ad decimum Kal. Aprilis hæ Madriti conditiones ſcriptæ. Caſtellæ & Aragoniæ pax eſto. Arces Guardiam, Sancti Vincentij, Arcos, Ragam, Vianã, Caſtellę Rex retineto, datę fidei obſides, cætera reſtituito. præterea ad fines Vaſconum & Aragonię Iuberã Cornagumque, in Conteſtanis Eliocrotam tradito, Toletano Præſuli, Calatrauæ Magiſtro, atque Ioanni Galindo quaſi ſequeſtris, Aragonijque in poteſtatem tradituris, ſi à Caſtellæ Rege fœdus violatum ſit. Oliti vbi Aragonius ſe tenebat in omnes partes proſpiciens, cum Gallo fœdus factum eſt pridie Idus Aprilis ea lege: Vti Gallus ſeptingentos cataphractos equites auxilio mitteret, ducenta aureorum millia in ſtipendium. Dum ab Aragonio redderentur, Ceretani Ruſcinonenſeſque pignoris loco eſſent in Galli poteſtate: neque pro vectigalibus tamen annuis, quæ pendere cõſueuiſſent, aliquid deduceretur de capite. Quò fœdus ſanctius eſſet, Regũ Galli, & Aragonij colloquium inſtitutum ad Saluaterrã in ditione

tione Bearnenſi. Fuxenſi Comiti expetenti datum, vt Blanca Caroli ſoror, ad quã Vaſconum regni iura deuoluta erãt, eius in poteſtatẽ eſſet. grauis iniuria cum regno libertatem eripi. Sed quid nõ peruertis funeſta dominandi cupiditas? Olito deducta eſt, vti conuenerat. multum ſuperûm hominumq; fidẽ obteſtata, datis ad Henricum mandatis afflictæ miſereretur. ad alias ærumnas eripi libertatẽ: mox vitam ereptum iri. niſi quid in eo præſidij ſit perituram. fraternę certè necis ſuarumq; miſeriarum cõdignas pœnas expeteret, priſtini amoris memor, infelicis quidem ſed coniugis tamen. In Orteſia Fuxenſis arce aſſeruata, veneno haud multo poſt perijt nullo vindice. Necis iniuſtæ atque crudelis fama diu compreſſa. ærumnæ vitæ, infelici exitu terminatæ. quos premere fata ſeu vis altior cœpit, hos vrget. Corpus in vrbe Leſcare tumulatum. Aragonius Tudelæ erat, Henricus Rex per Segobiam Arãdamque Alfarum acceſſit. Internuncio Villenæ Marchione fœderis conditiones, quæ Madriti ſcriptæ erant, cõfirmatæ ſunt. Quo tempore Regina Aragoniæ intra Gerundã obſeſſa à Catalaunis eſt tertio Kal. Iunij de filio magis, quã de ſua ſalute ſolicita. ductor multitudinis Hugo Rugerius Palſaſius Comes ꝓpugnator acerrimus Ludouic⁹ Deſpuchius Magiſter Monteſiæ. Capta vi vrbs. in arcem veterẽ cui Gerundelæ nomen, vbi ſe Regina incluſit, impetus factus. ſuperuentu equitatus Gallici vitatũ periculum; vrbs etiam ſeditioſis ablata. Aragonius ad periculum aduolauit, de vxore filioq; ſolicitus. multis locis prælia facta. incondita multitudo par militi veterano non erat. multis vrbibus & oppidis captis Barcinonem regia caſtra ſunt promota. Caſtellæ Regina nouo ſed immaturo partu de vita Arandæ, vbi relicta fuerat, periclitata. Solis radio per vitreã feneſtram ſcilicet capilli arſerant, repentino terrore fœtus vtero excuſſus. triſtis ex ea re nũcius lætitia mutatus breui eſt. Bertrãdo Ledeſmiæ Comiti minor Marchionis Santillanij filia vxor data nuptię maximo apparatu Regis & Reginæ præſentia Caracę celebratæ ſunt. Regina inde Segobiam amandata, Rex Arienſam abijt venatione, cui ſtudio regio idonea eſt, animum remiſſurus. Ad eum Auguſto menſe Caponius Barcinone legatus, ſi auxilia mitteret, tuereturque tumultuantes, gentis principatũ eſt pollicitus. Magna res moueri videbatur. conſilio habito duo millia & quingẽti equites in auxilium miſſi, notis tramitibus in fines Catalaunos perueuerũt. cum ſpe defenſionis animus multitudinis creuit. quæ promiſerant præſtitere. Henricus Barcinonẽſis Princeps proclamatur: eius nomine pecunia ſignatur. Commota ſemel audacia gentem in præceps dabat. noua lætitia Henrico Regi allata à Ioãne Guſmanio Aſſidoniæ Duce Heraclea capta de Mauris: à Calatraue Magiſtro Archidona. ad alia regnorum nomina publicis tabulis Heracleam adijci placuit, Abomelici Mauri exemplo: quem ex Merinorum familia ſe Heracleæ, hoc eſt, Gibraltaris Regem dixiſſe ſuperioribus annis, monſtratum eſt.

Regum Caſtellæ & Galliæ colloquium.

CAP. V.

ALIÆ è Caſtella militum manus in Valentinos & Aragonios fines immiſſæ. ingens trepidatio terrorque. Aragonius ad periculum accurrit. Exhauſtis atque exanguibus extorqueri imperium, & libertas potuit: ſi quãtæ vires Caſtellæ erãt, tm̃ ardoris Hẽrico fuiſſet. eius cõciliandi præcipua Aragonio cura Principio anni ſexageſ. tertij à Gallo Rege 1463
maris Gallici Pręfectus Almaſanum, vbi Hẽricus erat, legatus ſplendidè acceptus atque habitus eſt. lauta conuiuia fuere,

varij

varij ludi. choreas ad lyræ modos pedibus, nunc plures, nunc cum ſingulis virginibus aulici ſinguli plauſere. cum Regina Rege ſpectante iubenteque Gallus legatus, ſine tripudio impoſito obteſtatus iureiurando eſt, habiti honoris memorem ſe cum alia fœmina nunquam choream ducturũ. Si fallo, vindicate ſuperi. Vt Reges Caſtellæ Galliæque inter ſe cõuenirent decernitur, de cunctis cõtrouerſijs diſceptaturi coram. vti conuenerat, ſic eſt factum. ad Fonterrabiæ fines menſe Aprili extremo colloquium fuit. cum Gallo Gaſtones pater, & filius Fuxẽſes Comites, Dux Borbonius, Turonenſis Archiepiſcopus, maris Præfectus erant. cũ Hiſpano Epiſcopi Toletanus, Calagurritanusque, Villenæ Marchio, Alcantaræ Magiſter, Prior Hoſpitalarius ſplendido cultu, ac planè ſinguli regio. ante omnes Ledeſmiæ Comes, aurum diſtinguentibus gemmis peculiari nitore fulgebat. viles Gallorum veſtes erant, Regis maximè: vnde ſcommata dicteriaque. Vedaſum flumen multis cymbis à noſtris traiectũ: quod Gallicæ maieſtati datum puto. noſtrates hiſtorici factum affirmant, quoniam id flumen ad Hiſpanorum ditionem totum pertinet. Eo congreſſu ſententia à Rege Gallo, cui rerum arbitrium permiſſum erat, quam Baionæ pronunciarat, recitata denuo eſt. Eius hæc ſumma capita fuerũt. Vt Caſtellæ copiæ è Catalaunis, præſidia è Vaſconibus deducerentur. Stella cum oppidis ei vrbi contributis Henrico cederet in parte Vaſconum. Aragoniæ Regina filiaque Ragæ, datæ fidei obſides eſſent in Toletani poteſtate. Eo decreto vtraq; gens offenſa, Vaſcones maximè: quorum inſigni detrimento fœdus factum querebantur. nullo maiori fructu ex eo cõuentu eſt diſceſſum. Verum de re tota, ac verò de toto hoc colloquiorum inter Principes genere, Philippũ Comineum nobilẽ in paucis huius ætatis Gallicæ hiſtoriæ ſcriptorem, veteribus comparandum præſtat audire, ex Gallico meis verbis loquentem Latinè. Stultè inquit, pari potentia Principes faciunt, cum in colloquium conueniunt ipſi: decurſis præſertim adoleſcentię annis, iociſque & luſibus, quibus ea ætas eſt dedita, æmulatione ſuccedente. Neque ſine periculo inuicem contingat: neque ſi id abſit operæpretium aliud ſit, quam inuidia, odiumque maius. vt commodius ſit cõtrouerſias inter Reges, & ſi quid aliud negotij eſt, per legatos viros prudentes componi. Multa me vſus docuit. ex ijs quædam exempla proferre commodum arbitror. Nullæ prouinciæ in piorum natione maiori fœdere deuinctæ ſunt, quàm Galliæ Caſtella, amicitia Regum cum Regibus, gentis cum gente omnibus execrationibus ſancita. ea amicitia freti Rex (Ludouicus Gallię eo nomine XI.) paulò poſtquam regium inſigne deſumpſit, & Caſtellæ Rex ad fines vtriuſque prouinciæ conuenerunt. Hẽricus Fonterrabiam acceſſit, ſeptus ſplẽdido comitatu. magnus D. Iacobi Magiſter, Toletanus Archiepiſc. ſequebantur, ante alios Ledeſmię Comes Henrico intimus. Rex Gallus ad D. Ioannis fanum reſtitit, multis de more proceribus ſtipatus. plerique ex vtraque gente Baionę erant, primo aduentu rixati grauiter. Affuit Regina Aragoniæ, cui cum Henrico lis erat de Stella alijſque Vaſconum oppidis Regis arbitrio permiſſa. Ad fluuij quo ab Hiſpanis Gallia dirimitur, citeriorem ripam ſemel aut ſecũdò ſunt collocuti breuiſſimè: quantũ D. Iacobi Magiſtro & Toletano eſt viſum: penes quos rerum arbitrium erat. Eò à Rege magnis culti officijs ſunt, ad D. Ioannis oppidum accedentes. Ledeſmiæ Comes auro intexto velo fluuium tranſmiſit. cultus par: ocreæ elegantes gemmiſque diſtinctę erant. Henricus fœda facie, veſtium forma ineleganti ingrataque Gallis.

Rex

Rex noſter vili cultu conſpicuus, breui veſte, galero vulgari plumbea imagine aſſuta. Inde dicteria ſannæque: cum Hiſpani ſordes & auaritiam interpretarentur, ſic nullo operæpretio conuentus ſolutus eſt: niſi quod inter vtroſque proceres eæ conſpirationes ſunt factæ, quibus Henricum ad mortem vexatum, deſertum à ſuis & ad miſeram conditionẽ redactum ipſe vidi. Aragoniæ Regina, pro Henrico à Rege noſtro pronunciatum dolebat: tametſi bello Barcinonenſi laborantibus tulit opem, excepit ex eo nouum inter Aragonios & Gallos bellum, ad hanc diem ſedecim iam annis continuatum. Ad alia eſt progrediendum.

Petrus Luſitanus à Catalaunis euocatur.

CAP. VI.

AFfuerunt colloquio Principum Cardona & Caponius Barcinonẽſes legati: ſuamque gentem contra fœderis fidem iniuria deſeri conqueſti ſunt nullo fructu. eorum vocibus aures Principum maioris compendij ſpe erant obturatæ. Toloſæ in Guipuſcoa Gaon Iudæus populi concurſu interfectus eſt. pridie Nonas Maij: quod Regis præſentia fretus, ad Fonterrabiã ſe tenentis, vectigal exigeret, cui Poſtulato nomen eſt: de quo magnæ olim contentiones genti extiterant. nunc immunitatem imminui ægre ferebant. Impune id facinus fuit. quin Segobiæ. quo paulo poſt ſe Hẽricus contulit, inter duos monachos contentio grauis exarſit. affirmabat alter pro cõcione, multos è piorũ numero ad Iudaicam ſuperſtitionem traduci: liber cũ Iudæis atq; Mauris cõuictus carpebatur. & ſane multi ex vtraque gente à noſtris alieni in aula, & per prouinciã libere vagabantur. negabat factum monachus alter, ad gratiam Principum magis quam rex vero: ſic arbitror. Nunquam in Hiſpania maior labes morum & temporum fuit. Hiſpalis ciuili tumultu æſtuabat. Alfonſus Fonſeca maior Eccleſiam propinqui fidei datam repetebat: ſic iura ſancire: ſic moribus ſuſceptũ: ſic Romanum Pontificem iubere. Populo & nobilitate in partes diſtractis tumultus erat: ac periculum, ne pars cum parte dimicaret, Accurrit magnis itineribus Hẽricus. Eccleſia Alfonſo ſeniori reddita, de ſex præcipuis ſeditionis auctoribus capitis ſuppliciũ ſumptum. A Luſitano valida claſſe repetita Africa, ſecuti ſunt, Ferdinãdus frater, Petrus patruelis equitum Magiſter. Catalauni Caſtellæ præſidio nudati, Gallis atque Italis ab Aragonio occupatis, quod vnum ſupererat, lõginqua auxilia euocare conſtituunt. Petrus Luſitanus equitum Magiſter Septa ad capeſſendum gentis principatum inuitatur. ſibi debitum quoniam Vrgelitani Comitis maiori filia natus erat. deſperata cauſa iura obſoleta tentantur. paret ille: conſcenſiſque nauibus ad Barcinonenſe litus appulſus ad duodecimũ kal. Februarij anno Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo quarto, cõtinuo Barcinonenſis Princeps, Rex Aragonius proclamatus eſt. 1464 Inanis ſine viribus audacia. honos exitio fuit. Petri quidem diſceſſu, in Africa Luſitanæ vires imminutæ. Tingis tentata. repulſi cũ cæde noſtri à Mauris. Irruptiones in vicinos agros factæ: nulla ad memoriam inſignis: niſi quod ad Benaſam montem Rex ipſe Luſitanus cum copijs omnibus magnum periculum adijt Eduardus Meneſius de ſalute Regis ſolicitus, dũ nullum virtutis finẽ facit, in conflictu perijt. cecidere alij. poſtremi agminis defenſi laudem Villæ regiæ Comes tulit regio etiam teſtimonio: ad ſe enim venienti, Hodie, inquit, penes te vnum fides perſtitit. Henricus Hiſpali Heracleam conceſſerat. eo Septa ſoluens Luſitanus venit eius inuitatu. dies octo in ea vrbe conſum-

pti. Ab Henrico Rege Aſtigi in Granatenſes fines penetratum eſt:neq; diſceſſum, niſi vectigali accepto, quod Mauri pacti antea erãt, alijſque magnificis muneribus allatis. Sic per Giennum, vbi Irantius Magiſter equitum limiti præfectus erat, Madritum feſtinatum. Luſitanus Gatalupeo in templo vota ſoluturus eo venit. Ad Archiepiſcopi pontem, in Carpetanorum finibus, eius & Henrici Regis colloquio affuit Regina Caſtellæ virum comitata, inuiſura fratrem. Eo congreſſu gemina coniugia pacta cum Luſitano eiuſque filio atque hærede, Iſabellæ ſororis Ioannæque filiæ Henrici Regis, dilatas in aliud tempus nuptias, mora tandem diſturbauit. Aragoniũ imperium Luſitano præſtantius Caſtellæ imponere numina deſtinabant, non ſine magno tamẽ ac diuturno Hiſpanię motu. quæ mala ingens ventorum procella Hiſpali portendiſſe viſa eſt, quãtam nõ meminerant. Par boum cum aratro per aera ſuſpenſum. E D. Auguſtini turri decuſſa campana, proculque proiecta: annoſæ arbores euulſæ ædificia multis locis labefactata: armatorum acies in cælo viſæ inter ſe cõcurrere: ſiue vera ſpecies fuit, ſiue præſtigiæ. nam à pueris tantum viſas memorãt. tres aquilæ roſtris & vnguibus diu in aere cruenta pugna dimicantes, exanimatæ exangueſq; ad terram decidere. His oſtẽtis mortaliũ mentes in vota preceſq; conuerſæ ſunt, ſi forte numinum iram placarent.

Procerum Caſtellæ conſpiratio.
CAP. VII.

TOletanum Paciechumque inuiſos Henricus habere cæperat, controuerſijs Aragonij haud ſatis fidos expertus. Itaque neque in Bęticam euntẽ ſecuti erant, neque ad Archiepiſcopi põtem Regum colloquijs interfuerũt, quin vim veriti aut ſimulato metu Madrito Cõplutum conceſſere. adiuncti mox maris Pręfectus, Manrici reguli, Calatrauę Magiſter. acceſſere paulo poſt Albæ, Placẽtiæque Comites Paciecho ad eos alliciendos occulte profecto. Aragonius magnis promiſſis ad idem fœdus eſt pertractus. Hæc ſæuæ tempeſtatis prima fundamenta fuerunt: qua diu, vniuerſa Hiſpania iactata eſt. Honeſta aliqua coniurandi cauſa quærenda erat: optima viſa eſt, Ioannæ Principis abdicatio quaſi ex adulterio natæ, Alfonſum & Iſabellam regios fratres, qui Maquedæ cũ matre erant, in poteſtatem vindicandi, idoneos arbitrati, per quos ima ſummis confunderent, turbarent omnia. Expetente Rege, datiſque obſidibus Paciechus Madritum redijt, ſimulata beneuolentia, dolis & fraude armatus, proceres alios à Rege alienare ſatagens. Alfonſi Fonſecæ capiendi conſilium dat, niſi eo amoto, ſe in aula tuto verſari nõ poſſe cauſatus. Rege perſuaſo, geminata perfidia præuaricator Alfonſum imminentis periculi admonet dictis ille fide habita, fuga ſubductus ad coniuratos re neceſſaria tranſijt. Ferocior Paciechus, Segobię, quo in æſtiua itum eſt, die in regiam cũ armatis impetũ facit, ad Regem & fratres capiẽdos, refractis etiã conclauis foribus quoniam id nõ ſucceſſit Rege & Bertrando in penitiorẽ, atq; munitiorem ædium partem in repentino metu ſubtractis, tenebris tantum facinus noua fraude tentat. Aderat nox: coniurati mutua fide læti expediebant arma: cum indicio facto vitatę inſidiæ ſunt. auctor ſceleris in aula erat. ferro vinciendũ plerique ſuadebant. Regem tanta ſocordia inuaſerat, vt inanem clementiæ ſpeciem ſaluti præferret, cum negaret fide publica tutũ, violari æquũ fore, ſic periculũ in præſentia vitatũ: in peius tamen ruere omnia cęperunt. Bertrandus tantũ D. Iacobi Magiſter inſtitutus eſt, concedente Romano Pontifice: fremente populo

pulo cum honorem Alfonſo Principi Regis fratri iniuria detrahi. Sed audacia tamen Paciechi nullo alio ſupplicio præterquam æmulo aucto vindicanda videbatur Nouo conatu tentatum ſi inſidiæ procederent, Rege Villacaſtinũ per ſpeciem colloquij attracto. Id etiam periculum indicio facto vitatum. Burgis, quo ſe coniurati. detecta fraude contulerant, ciuiũ parte in fœdus attracta, cõtumelioſę literę ad Regẽ ſunt datæ: earum hæc capita erant Mauros apud eum verſari flagitiorum omnium impunitate conceſſa. Magiſtratus venales eſſe. D. Iacobi Magiſteriũ Bertrando iniuria datũ Ioannã adulterio natam, regni hæredũ cõtra fas & auſpicia eſſe renunciatam. hæc ſi mutata eſſent libẽter poſituros arma. Lectæ eæ literæ Valliſoleti: neque Regis tamen magnopere commotus animus Excæcat diuina vindicta mentẽ, cum vim ſuã retundi non vult. præpoſteris voluptatib' vires eneruatæ erant corporis atque iudicij Aderat Barrientus Conchen. Epiſcopus: palamque armis vindicandam iniuriam propemodum cũ cõuitio hortatus, nil tamen profecit: obteſtatus quamuis, quoniam ſalutaria monentibus parere recuſaret, eum præ omnibus Hiſpanię Regibus ludibrio futurum, ſera atque inutili pœnitentia præſentis ignauiæ. Concordiæ ſpes tentata denuo, quando diſplicebant arma. Cabeſonium inter & Cigales, quæ oppida in Vaccæis ſita ſunt, cũ Henrico Paciechus qua fronte? qua ſimulatione? ſed diu in patenti campo remotis arbitris collocutus, his conditionibus pepegit. Vti Alfonſus frater regni hæres eſſet iure ſuo, Ioãna vxore. Bertrandus ſe Diui Iacobi Magiſterio abdicaret. Quatuor rerum arbitri eſſent, bini ab vtraque parte delecti. Alfonſus Oropeſa ordini Hieronymiano Præfectus, quintus accederet. Quod maior pars in ijs controuerſijs ſanxiſſet, id ius faſque eſſet. Fœdere facto Alfonſus Segobia in caſtra regia deductus eſt, annos vndecim natus. In eius verba à cunctis qui aderant, iuratum. Bertrando Aburquerquium Ducis nomine datum, Cuellar, Roa, Molina, Atienſa. quibus oppidis annui reditus in Bætica additi ablati honoris haud iniqua compenſatio. Dati arbitri à coniuratis Paciechus & Placentiæ Comes: abs Rege Petrus Velaſcus. & Gonſaluus Saauedra Paciecho infenſi. Toletanus, & maris Præfectus Paciechi odio Regi conciliati ſunt. breuis ea gratia fuit: aut vt vulgo creditum eſt ſimulata ad tempus. Alcantaræ Magiſter & Metellini Comes cum copijs abs Rege euocati ſunt ad quatuor iudicũ potentiam comprimendã armis: à quibus perturbate omnia gerebantur & verebatur Rex, ſi ſententia eſſet pronunciata. ne inane illi imperij nomen relinquerent: cætera auferrent. Vnus ex eo numero Gonſaluus Saauedra, & pari perfidia Aluarus Gometius qui Henrico à ſecretis erat, eoque quamuis obſcuro genere in Carpetanis Maquedam, Turregionium & Syluestri fanum adeptus erat, à Rege euocati ſunt. Venientibus magno metu à quibuſdam propoſito, ſi Regi ſe crederẽt, perſuaſum eſt tũ his duobus, tũ Alcantaræ Magiſtro, & Metellini Comiti, vti ſe ad cõiuratos cũ copijs conferrent. Ea re cognita, Turregioniũ Petro Ariæ ciui Segobienſi, cuius pater ærarij rationibus præfectus fuerat, expugnandũ cõceditur. Petrus Velaſcus coniuratis ſe adiungit ægre quamuis, patre Hari Comite filij leuitatem ferente: prorſus vt neque milite neque pecunia iuuaret: ſoluſque aut cum paucis inter alios proceres viſeretur. Quo tempore. Pius Romanus Pontifex Anconæ Piceni vrbe deceſſit nonodecimo kal. Septembris conuocatis toto orbe Principibus ad pia arma, tentata quãuis valetudine eo delatus fuerat ſubeuntibus

inuicem ſatellitibus lecticam, tranſmiſſo mari Supero, bello Turcico Dux futurus. ingens animi confidentia. breuis pontificatus fuit omnino annorum ſex, ingẽs gloria: eius tamẽ obitu totꝰ apparatus euanuit. In eius locum feſtinatis comitijs Petrus Barbus Cardinalis natione Venetus cooptatus eſt, tertio kalen. Septembris Pauli ſecundi nomine, vigente adhuc ætate, ſeptimum & quadrageſimum agens annum. propenſo in Hiſpanam gentem animo, rebus in Caſtella aſperis Henricum ope, & auctoritate iuuit.

Aragonia bella.
CAP. VIII.

PETRI Luſitani aduentu, Catalaunis maiores viribus animi acceſſere. ſpei aliquantulum, metus amplior, quippe victus aduerſus eos qui ſæpe vicerant pugnaturis: obſtinatio maxima. Ilerda longa obſidione fatigata, vſto direptoq; circum agro deditionem Aragonio facere compulſa eſt. multis vno tempore partibus belli flamma oppida, agriq; vexantur. fœda rerum facies atque miſerabilis, Ioannes Cæſarauguſtanus Epiſcopus alter Aragonij filius ex impari matre præcipuus belli dux, armis quam infulis aptior. Burgundionum manus auxilio Petro miſſa eſt à Philippo Burgundiæ Duce, exiguum rebus præſidium: ſed eorum aduentu tamen, copiæ Catalaunorum Minoreſam conuenere, quod oppidum Manreſa hodie eſt, duo millia peditum equites amplius ſexcenti. Cerueram oppidum pro Aragonio Pradis Comes obſidione vrgebat. Obſeſſis fame & rerum inopia oppreſſis, ac de deditione cogitantibus Petrus opem ferre conſtituit ad Vaſconum fines Aragonij caſtra erant, motibus eius gentis pacandis intenti. Cum copiarum parte Ferdinandus filius feſtinare, ſeque cum Pradis Comite coniungere iuſſus eſt, tenera quamuis ætate ac omnino tredecim annos natus in eo bello tyrocinia poſuit. ſic in caſtris educato ad literas addiſcendas otium non fuit. Ad Regis prata (loco nomẽ id eſt) Luſitana caſtra promota, prælio dimicãdi deſtinato animo. ſic exploratores nũciabant. locus vicinus erat. Ferdinandus rebus omnibus inſtructis, comparatiſque, ad hoſtem pergit: tumulumque occupat, vnde in hoſtium caſtra deſpectus erat. idem Luſitanus facit: vicino colle caſtra munit, pugnã vt videbatur detrectaturus. acies ad prælium inſtructæ tamen. In primo agmine Petrus Deza curabat; ſequebantur Burgundi modico interuallo proximi. In ſecundo agmine Bertrandus & Ioannes & Armentarij Vaſconibus & Caſtellæ militibus duces dati. Poſtremum agmen ipſe Petrus Luſitanus ductabat. Ferdinandi copiæ minori quamuis numero ſeptingenti equites, mille non amplius pedites, hoc modo ordinatæ. Prima acies Pradis Comiti commendata, Hugone Rocabertio Ampoſtæ Præfecto, & Matthæo Moncada dextra læuaque munientibus. Henricus Henrici Aragonij filius in ſubſidijs collocatus. In poſtremo agmine cum multis proceribus Ferdinandus ſubſtitit. Peditibus Bernardus Vaſco præfectus, ac montes vicinos radere iuſſus eſt: ne ab aperto latere impeterentur. Priuſquam pugnæ ſignum proponeretur, nobiles aliquot à Ferdinando balteo militari donati ſunt. Truci mox clamore edito pugna à prȩcurſoribus inchoatur. primũ ac ſecundum Luſitani agmen loco mota diſiectaque Aragoniorum virtute. perculſis parum præſidij fuit in poſtrema acie, vbi Petrus Luſitanus erat, roburque copiarum. Effuſa fuga facta, peditum per vicinos montes, equitum per plana Petrus Luſitanus poſito paludamento, atque victoribus immixtus, proxima luce

ce euaſit incognitus. Burgundi, in quos primus impetus factus eſt, ad vnum ferme cæſi: nam in primo agmine dimicabant: & referre pedem in pugna gentis inſtituto in rebus turpiſſimis habent. Ex alijs plerique capti. in ijs Pallaſij Comes, belli præcipua fax pugnatum eſt pridie Kal. Martij anno Mileſi. quadring. ſexageſi. quinto. eò victoria lætior q̄ paucis ex Aragoniorũ numero vulneratis, nemo cecidit. Petrus Minoreſam ſeſe retulit. à Bertrando Armendario. Ceruera oppidum, parte victi exercitus in illud inuecta munitũ, nihilo minori animo, quam ſi victor extitiſſet. In Emporitanos vis belli conuerſa, meliore quoq; Aragoniarum partium fortuna quam Luſitani. victoribus cætera fore procliuia videbantur: eò amplius, quòd Beamontijs ad officium reuocatis, Vaſconum tumultus tandem cepiſſe finẽ videbantur. Ludouico Magiſtro equitum defuncto, Ludouicus & Carolus eius filij venia donati, bonis & honoribus priſtinis reſtitutis. idẽ Ioanni Beamontio conceſſum Priori in Vaſconibus Hoſpitalario, Ludouici Magiſtri equitũ fratri. Regni hæreditas Gaſtoni Fuxenſi confirmata, atque Eleonoræ vxori, iam Vianæ Principibus. Iſmael Rex Granatenſis cùm opimæ pacis bonis florere cœpiſſet, diem obijt ſeptimo Idus April. qui dies Dominicus fuit, Arabum anni Octingent. ſexageſi. noni, mẽſis Xauam dies decimus. Succeſſit in imperio Albohacenus filius magno vir animo atque militari virtute præſtans. huic duæ vxores fuere, altera ſtirpe Maurica, vnde Boabdiles filius eſt natus, cui Regi Paruo deinde nomẽ fuit: altera Chriſtianis ſacris eiuratis Zoroyra nomine, filios peperit Cadum Nacremque. hi Ferdinãdo Rege Catholico, quo tempore Granata capta eſt, noſtri ſunt effecti. maiori Ferdinando nomen indicum: minori Ioannis. mater filiorum exemplo ad noſtram religionem reuocata Iſabellæ nomen ſuſcepit. Albohaceno Rege pax aliquandiu cum ea gente fuit, Irantio Magiſtro equitum Giennẽſi limiti præfecto, Aſtigi Martino Corduba. Ferdinandus Neapolitanus Rex, victis ac profligatis hoſtibus tum domeſticis tum externis imperium in Italia confirmabat. victus ad Sarnum in Campania inſigni prælio cũ hoſtibus facto ante annos quatuor, reparatis viribus adiutuſque nouis à Pontifice Romano, & Mediolanenſi Duce copijs, atque Scanderberchio, vti antea dictum eſt, vertẽte anno, ex quo victus erat, hoſtem exultantem compreſſerat, ad Troiam Apuliæ vrbem acie victum. neque prius conſtitit, quàm Lotaringio Duce in Ænariam inſulam pulſo, procerum motibus compreſſis, prouincia pacata: ſic vt Lotharingius rebus deſperatis, inglorius in Galliam abire fuerit compulſus, par virtute maioribus, inſignique probitatis fama, fortuna haud diſſimili. Ad hunc modum Ferdinãdus procerum Neapolitanorum bello finem impoſuit, ancipiti atq; diuturno: triumphumque nobilem de victis hoſtibus Neapolim inuexit octauodecimo Kalend. Octobris. Ingredientem populus & proceres nullo non honoris genere cumularunt. gaudii lætitiæque ſigna promiſcuè prębita ſunt. Iſabella Regina victoriam ſuperis acceptã referens templa adire paruos liberos præ ſe agens, ad omnia altaria procumbere vota ſoluere, ſupplicia facere inſigni pietate fœmina, dignaque cui longior vita, & victoriæ fructus diuturnior contigiſſet, fataq; extenderent vitæ tempus. ferme in ipſa pacati regni lætitia extincta eſt. Ferdinandus pace parta, rebuſque ex ſententia compoſitis, ſupra triginta annos regnauit. multa bella pro ſocijs, atque amicis ſuſcepta, geſtaque fortiſſimè eius ductu. Turcæ quoq; qui Hidruntẽ, bonamq; Salentinorum partem ex improuiſo adorti occupauerant, Alfonſi fi-

lij virtute atque opera victi, Italiaque expulſi ſunt. Si quibus artibus initio regnum ſibi comparauit, eaſdem in pace otioque retinuiſſet, vt maximè felix eſt habitus, ſic inter bonos Principes numerari potuit.

Alfonſus Caſtellæ Rex renunciatur.
CAP. IX.

CASTELLÆ motus haudquaquã conquieuerũt, Alfonſo Regis fratre in procerum poteſtatem contradito. quod ad concordiam videbatur excogitatũ eſſe præclarè, maioris mali occaſio extitit: malis cõſilijs pares adepti exitus. Rex Cabeſonio, vbi colloquium fuerat, in Carpetanos diſceſſit: coniurati proceres Placentiam: Calatrauæ Magiſter in Beticã abſceſſit: vbi Vrſaonẽ ditione obtinebat (Vreniam in Vaccæis) eam gentem ad arma cõcitaturus, vario vir & inconſtanti ingenio, amicitia parum firma, ſancti honeſtique non tanta cura, quantũ ſtudium aſſequendi eius, ꝙ deſtinaſſet animo. Valenſolę Priori Hoſpitalario is honos detrahitur. Giennenſis Epiſcopus bonis ſpoliatur. fides malo fuit, grauiſſimum apud deſciſcentes crimen. vniuerſa prouincia ad ſociandas vires populi ſolicitati: reguli maximè, vt cuiuſque res erant, multa ijs pollicendo, magno numero ad commune fœdus inuitati, pertractiq; ſunt, Hiſpalẽſes, Cordubẽſes publicè: Aſſidoniæ Dux, Arcobrigæ Comes, atq; Alfonſus Aquilarius priuatim. Prouiſa Henricus tempeſtate, Madriti de ſumma rerũ deliberaturus, cõcilium aduocat. Ecquid facto opus ſit rogat? num ſumenda arma? an quando priora conſilia non proceſſerant, noua concordiæ via tentanda? Toletanus cæteris tacentibus Alfonſum repetendum eſſe ait. Securæ pacis, certumque pacti nuper coniugij pignus, apud quem melius quàm apud fratrẽ, & mox ſocerum futurum? niſi morẽ geſſerint armis contumaciam vindicandam. In eam rem Salmanticam feſtinandum, bello comparando ex propinquo opportunam ciuitatem. Syncero hæc animo dici videbantur: itaque aliorum conſenſu etiam expreſſo, ac nemine eorum, qui meliora iudicabant contra mutire auſo, cùm non ratio, non æquitas dominaretur ſed vis & potentia; legatione ad proceres miſſa, militares copiæ Salmanticã conuenire iuſſæ ſunt: quo Rex iuit. Inde Areualo, quod à proceribus occupatum erat à Rege obſeſſo, Toletanus perſona detracta Abulam (quam vrbem paulo ante & Medinæ Campeſtris arcem ab Henrico expreſſerat ipſius præſidio teneri.) proceres euocat. eodem ipſe contendit. à Præfecto maris, ex compoſito Valliſoletũ occupatur, belli ſedes futura. Ad nouæ calamitatis & maioris periculi nuncium, Rex torpore tantiſper diſcuſſo, remotis arbitris atque in genua procumbens, protenſis ad cælum manibus, his verbis Deũ cõpellaſſe fertur. Tuam Chriſte Rex, opem, per quem Reges regnant, & iura imperandi ſtant, ſupplex imploro: tibi fortunas, vitamque cõmitto, illud precatus modò, vt vindicta, quã minorẽ ſceleribus eſſe fateor, mihi priuatim ſalutaris ſit, data tuo munere conſtantia animi; minimoque reipublicę incommodo luatur. Hæc dixit: ſimul citato itinere ſe Salmanticam retulit. A coniuratis proceribus ingens facinus deſignatum. horret animus tantam noſtræ gentis ignominiam recordari. ſed dicendum eſt tamen: vt diſcant Reges hoc exemplo ſibi primum, deinde ſubditis imperare: commotæ multitudinis quantæ ſint vires: fulgorem regij nominis opinione potius, quam viribus ſtare. neque Regem, ſi propius inſpicias, eſſe aliud, quàm hominẽ delitijs emollitum, purpurę ſplendore magna vlcera tegentem, moleſtiaſque graues. ſi miniſteria detrahas,

has, eo infirmiorem quod molli otio deditus imperare didicit non facere. Pro Abulæ mœnibus in patenti campo ſuggeſtum ex materia ædificatum eſt, impoſita Henrici ſtatua, cum trabea, reliquoque regio ornatu. conuenere proceres, infinitaq; populi multitudo. Voce præconis, grauiſſima Henrici crimina publicata. ad ſingula ſententiæ capita, ſtatua ſigillatim omnibus regijs inſignibus nudata, ac tandem cum verborum contumelia in præceps eſt data. Nonis Junij Mercurij die id accidit. Alfonſus, qui toti actioni aderat, ſuggeſto impoſitus, atque humeris procerum elatus, Rex proclamatur Caſtellæ, regijs vexillis de more explicatis, atque Alfonſi & Caſtellæ nominibus promiſcuo multitudinis clamore ingeminatis. Tāto facinore euulgato, non vna opinio fuit. alijs laudantibus, plerique factum accuſabant. non ſine exitio imperia mutari: neque geminos Soles in orbe eſſe: neque vnam prouinciam duos ſummos rectores tolerare. Burgi Toletumq; procerum auctoritatem continuò ſecutæ ſunt. non pauci proceres Henrici cauſæ ardentius fauere cœperunt. poſt ignominiam miſericordia ſucceſſerat, & emēdaturum putabāt: quæ in moribus, quæ in rep. deprauata erant. Garſias Toletus Albanus Comes, iam antea conciliata gratia, præſto affuit, cum equitibus quingētis, peditibus mille. Regina Iſabellaq; ad Luſitanum ablegantur: ſi gratia, & auctoritate auxilium mitti impetrarent.. Guardiæ ad Luſitaniæ fines colloquium fuit. prēter verba nullum operæpretium. Coniuratorū copiæ Valliſoletum conuenere, regiæ Taurum. illæ obſtinato animo. hæ numeroſę magis quàm validæ. A coniuratis Penafloris mœnibus proſtratis, Septimancæ obſeſſa, haud minori periculo obſidentium, quàm obſeſſorum, propter Galindi virtutem: qui Tauro miſſus cum tribus equitum millibus, in oppidum eſt inuectus, tanta confidentia animorum, hoſtiumque contemptu, vt à calonibus per ludibrium ſentētia in Toletanum pronūciata, eius ſtatua per plateas tracta, atque combuſta fuerit. exiguum illatæ ad Abulam contumeliæ leuamen: impar vindicta facientium iniuriam accipientiſque conditione non eadem. obſidio ſoluta. Nouis confluentibus copijs numeroſus exercitus Tauri conflatur, octoginta peditum millia, equitū quatuordecim. cum ijs copijs verſus Septimancas itur. Ex itinere Ioannes Carrillius ex hoſtium numero dux, in tumultuario conflictu vulneratus captuſque ad Tordeſillam, aduocato Hērico inſidias eius capiti parari cùm animam ageret, renunciauit: cōiuratorum etiam nomina remotis arbitris edidit: quæ Henricus perpetuo ſilentio texit, fortaſſis in gratiam, aut ex odio indicium confictum quamuis à moriente ratus. regia caſtra Valliſoletum promota. oppidum copia defenſorum munitum expugnari non potuit: & regios torpor quidam occupauerat incredibilis pudēduſque exemplo rectoris. In agro vtriuſque partis conſenſu, Henrici Regis, & Villenæ Marchionis colloquium fuit. multa promiſſa, nihil prēſtitum. Regi tamen perſuaſum, vt quoniam tantis ſumptibus pares facultates non eſſent, copiæ dimitterētur. breui Alfonſum regio nomine abdicato, cum alijs proceribus, in eius poteſtate fideque futurum. Sic milites ab vtraque parte dimiſſi. Proceribus quamuis nullo operæpretio facto, ingentia præmia data Medinæ Campeſtris ſunt. Epiſcopo Calagurritano Petro Mendozæ decumarum tertia pars: quæ Regibus Caracæ atque in eius oppidi agro obuenire ſolita erat. Santillanio fratri in Auſturibus Sācti Emeterii oppidū (Santanderium vulgo dicitur) Medinæ Celinæ Comiti Agreda, Albano Carpium, Oſorio Traſtamaræ Comiti Aſtu-

rica in Calæcis Marchionis nomine. alijs
proceribus alia dono data ſunt. Coniu-
ratis Areualum profectis, Valliſoletum
ad regiam ditionem redijt. Alfonſus ca-
ptiui inſtar tenebatur. Redire ad fratrem
cogitanti minæ intentatæ: periturũ ve-
neno, niſi regnaret. miſeram conditio-
nem imperij, à ſubditis occupati inuer-
ſique in contrarium. De concordia ta-
men nouo conatu actum eſt. ſi Iſabella
Princeps Calatrauæ Magiſtro nuberet
firmiores in fide fore pollicebantur, quã
re alia, eum fratremque: penes quos bel-
li & pacis arbitrium eſſet. Auctor conſi-
lij Fonſeça Hiſpalenſis. Conſenſit Rex.
re conſtituta, Duceque Alburquerquij,
atque Calagurritano Epiſcopo è curia a-
mandatis ijs infenſus Magiſter Calatra-
uæ aduocatur. Iacebat Iſabella ægro ani-
mo, luctu oppreſſa, vt in tali metu indi-
gnitateque. Cubiculo Præfecta Beatrix
Bobadillia pro iure familiari, Ecqua mœ-
roris cauſa ſit rogat. Cum lacrymis illa &
ſingultu. An noſtram inquit ærumnam
non ſentis? Regibus ſatam in ſpem me-
lioris fortunę, pudet dicere, homini pro-
pemodum priuato coniugem deſtinari.
Proh dedecus ignominiamque. plura di-
çere dolor prohibet. Abſit, vita, tan-
tum nefas Beatrix ait. me ſuperſtite non
erit, non patiar. hoc ferro (nudam ſicam
oſtentabat) per omnia ſacra iuro, cùm
primum huc aduenerit, ſecuri latus hau-
rire, vitamq; eripere certum habeo. Vi-
rili animo virginem. Meliora ſuperi. Al-
magro ad nuptias feſtinabat, cum repẽ-
tina vi morbi in itinere oppreſſus Villar-
1466 ruuię diem obijt, principio anni Milleſi.
quadrin. ſexageſi. ſexti. Corpus Calatra-
uæ in proprio ſacrario conſtitutũ eſt. ca-
ſtiſſimas Iſabellę preces, tantum dedecus
auerſantis, auerſata numina exaudiſſe
vulgò perſuaſum: cui excellentius cõiu-
gium & maiora imperia deſtinarunt. In
defuncti locum duo filij quamuis nothi
Rodericus Gironius, Calatrauæ Magi-
ſter inſtitutus eſt, Põtificis diplomate in id ſuperiori tẽpore impetrato. Alfonſus frater Vrenię Comes ex patris teſtamẽto factus eſt. Ante Magiſtri obitum in agro Giennenſi, tanta ciconiarum multitudo extitit, vt Solem auferrent. ſuſpenſæ ex eo mortalium mẽtes id oſtentum, vt fit, variè interpretabantur. Similia homines magis euentis rerum moniti, quàm ratione docti formidare conſueuerunt. Quo tẽpore Romæ Rodericus Sanctius vtriuſque iuris cum primis peritus, moli Hadriani præfectus, de rebus Hiſpaniæ piam magis quàm elegantem hiſtoriam conſcribebat, Palentinam ex eo dictam, quod is Palentinæ Eccleſiæ conſequentibus annis Epiſcopus eſt datus in Hẽrici gratiam, cui eam hiſtoriam nuncupauit, Pauli ſecundi Põtificis dono, cũ quo vetus amicitia erat, multaque familiaritatis iura homini Hiſpano.

Prælium ad Olmedum factum.

Cap. XX

Rervm omnium perturbatio in Caſtella erat. miſceri omnia: non modeſtia aut ratio, ſed ſuperbia libidoq; dominari. latrocinia vigere, iniuriæ, cædes, nullo iudiciorum metu, fluxa ad coercẽdum flagitia auctoritate magiſtratuum. Itaq; per vrbes & oppida conſpirationes factæ, ſocietateſque inſtitutæ, ad ſcelerũ licentiam vindicandam, optimis legibus & inſtitutis Regis conceſſu temperatæ. ne veterum calamitatum orbis recurreret, prudentes verebantur. quod Roderico Gotthorum Rege factũ erat, Mauris ex Africa euocatis, non minori occaſione, neq; minori periculo, propter fatalem gẽtis diſcordiam, Principum libidinem ignauiamque. Itaque Toletanus vulgò Oppas ignominiæ cauſa vocabat: quaſi ſimili ingenio, paremque cladem allaturus patriæ. Ea res Fuxẽſem prouocauit, vt arma quibus Vaſconũ regnum inua-

inuadere cœperat ſpe imperandi impatiens, in Caſtellæ fines conuerteret. nimirum vitio humani ingenij, quod accuſabat in leuiro Carolo, hoc ſibi licere putabat, iniquus rerum æſtimator: oppidaq; in Vaſconibus Caſtellæ præſidijs occupata extorquere illato bello, erat in animo. Primo impetu Calagurris capta. Alfarum circumſeſſum. Dieghus Caſtillius, qui Hērico à ſacris, aſſiduuſq; in aula, de eius rebus commentaria confecit, ad Fuxenſem legatus, cum monendo nō ꝑficeret, raptim cōtractis copijs effecit, vt obſidione ſoluta ſeſe vnde venerat citato referret. Calagurris etiam à ciuibus præſidio deiecto ad Caſtellæ ditionem redijt. Sic in Vaſconibus res erant haud tranquillæ. In Catalaunis melior fortuna Aragonijs affulgere viſa eſt: hoſtibus non vno loco ſuperatis, multiſque oppidis tota prouincia receptis. præterea, quod caput erat, Petro Luſitano ex morbo ſublato. Minoreſa Barcinonem contendebat, cum Granolliæ deceſſit die Dominico tertio kal. Iulij Corpus ad D. Mariæ iuxta mare Barcinone tumulatum non abſque funeris pompa. veneno extinctum vulgo creditum eſt, more ea tempeſtate nimium vſitato Principibus perimendis: aut quia de Principum exitu atrociora vero nunciat fama. Ipſe laboribus fractū corpus, moleſtia victū animū ſuſpicor: quē fructū collati principatus fuiſſe nō aliū, affictus inſignibus accipiter indicabat, his verbis ſubiectis. Moleſtia pro lętitia. Ioanni Luſitanæ iuuentutis Principi ſororis filio eum principatum teſtamēto legauit. Dertuſa vrbs aliaque oppida Aragonijs armis ceſſere, interregni beneficio, haud diuturni. frequētes enim Catalauni Barcinone Renatum Andegauenſem, perpetuū Aragonij nominis hoſtē, Regē iuſſerunt, iræ potius quam conſilio & æquitati datum. Sed parum in Luſitano præſidij futurū erat: Andegauenſi euocato Gallicis auxilijs Aragonium nudari erat neceſſe: atque Fuxenſi in Vaſconibus tumultuāte, vires impares vtrique bello foré augurabantur. aduerſus eam tēpeſtatem Sabaudus, Galeatius Mediolanenſis, qui Franciſco patri ſucceſſerat, ad iungendū fœdus ab Aragonio ſolicitati ſunt. Renatū noui principatus acceſſione, niſi prouideretur, finitimis Sabaudis. Inſubribus longinquis, memoria iniuriarum formidabilem futurum. Angli etiam inuitati. Petro Peraltæ Magiſtro equitum incūte ſalutis anno Milleſimo quadringentesimo 1467 ſexageſimo ſeptimo cura data, coniuratos Caſtellæ Principes conciliandi, geminis nuptijs pactis Ioannæ Ferdinandique filiorum Aragonij, cum Alfonſo Principe Henrici Regis fratre, atque Beatrice Villenæ Marchionis filia. tanta erat auctoritas hominis paulo ante priuati, vt regio ſuum iterum ſanguinem inſerere tentaret, adiutore Toletano: Henrici Principis imbecillitatis haud dubium argumentum. Neutrum coniugium perfectū: & nuper Alfonſus Princeps è Toletani poteſtate ereptus erat. Beneuentanus cum Henrico reconciliata gratia Portillium, quod armis ante tēporum licentia occupauerat, vt daretur obtinuit nouū beneficiū inſigni aliquo officio compenſare parans, Alfonſum & Toletanum Toleto, vbi aliquandiu hæſerant, in Vlteriorem Caſtellam venientes hoſpitio accepit, Alfonſum in arce: alijs in oppido hoſpitia data. Proxima luce proficiſci maturantibus negat. Alfonſum in Toletani poteſtate amplius futurū. vim adhiberi non licebat, exiguo comitatu, nullis bellicis tormentis. Henricus nuncio lętus, expetenti nouam operæ mercedē, vt Diui Iacobi Magiſter eſſet concedit. regium donū Villenæ Marchionis calliditate interceptū eſt. cui rem omnem Beneuentanus indicauit, arbitratus generi honori haudquaquam eum morā facturum. Sed nullis le-

gibus neceſſitudinis ambitioſus animus mouetur. inde internecina inter vtrunque Principem odia, inſidiæque comparatæ verum id in præſentia occultatū. Beneuentanuſque ſoceri ſuaſu proceribus coniuratis Alfonſum Principem reſtituit ſic ſpes pacis diſturbata, reditūque ad arma eſt, magno Henrici dolore, cupidiſſimi. atque præ eo ſtudio maieſtatis immemoris. Itaque inter eum & Villenæ Marchionem Caucæ primum in Vaccæis colloquium habitum eſt: deinde Madriti, oppidi præſidio Hiſpalenſi concredito. nullum vtrobique operæ pretium eſt factum: etſi Eleonora Pimentelia Comitis Placentiæ vxor, conſenſu partiū euocata venit. magno animo fœmina, perpetua erga Regem fide idonea viſa, viro alijſque coniuratis pace facta ſanandis. Inſidijs faciendis Villenæ Marchio intētus, magis quam Henricus vitandis cautus, nouo colloquio Placentiam deſignauit. verum is conatus à proceribus, qui Regem ſequebantur, diſturbatus eſt. Periculum fraudemque ſubeſſe diſputabant: negebantque ferendum callidi hominis ludibrio toties maieſtatem obijci. Segobiam itum æſtatis principio. à coniuratis Olmedum occupatum, oppidum, dedente Petro Sylua pręſidij pręfecto. Medina Campeſtris à coniuratis vexatur, arcem obtinentibus Toletani nomine. periculū erat, ne id etiam oppidum occuparent. vtraque iniuria Henricus prouocatus. magnos delectus haberi mandat. proceres nominatim euocati. affuit Medinæ Celinæ Comes, Epiſcopus Calagurritanus, Alburquerquij Dux, qui eatenus curia abſtinuerat. Petrus etiā Velaſcus impetrata ſuperioris defectionis venia cū ſeptingētis equitibus, & valida peditum manu à patre miſſus, decumas mercium, quæ mari importātur, allati auxilij præmium impetraſſe memoratur. magis ducta per manus opinione, quā certo aliquo teſtimonio nixum. Ioanna Princeps Santillano Marchioni fidei obſes à patre data Butracūque deducta eſt grandis ignominia: ſed ſinguli proceres cariſſime ſuam operam ignauo Principi venditabant, id habituros rati, quod rebus turbatis extorſiſſent. Idoneo exercitu conflato, Medinē verſus Rex iter inſtituit. Olmedum, quod deuium non eſt, ventum erat. Coniurati trāſitu regias copias prohibituri. inſtructas ad pugnam acie, portis egrediùntur. Henricus certamen exhorrebat: verum auctoritate fluxa, ardentibus proceribus cupiditate dimicandi prohibere nō potuit, inſignis pugna fuit, in paucis ea tēpeſtate memorabilis. duodecimo kal Septembris ipſo Diui Bernardi feſto die, magno impetu concurſum. diu pugnatum. ancipiti victoria eſt diſceſſum: eaq; opinio præferebatur, vt vtrique victoriæ lætitiam celebrarent. noctis ſuperuentu dirempta pugna coniurati ſeſe Olmedum retulerunt cum Alfonſo Principe, regij duo millia pedites, equites mille ſeptingenti itinere inſtituto Medinā abierunt. Neque Henricus prælio interfuit, Petri Peraltæ conſilio, periculo ſub ipſum conflictus tempus ſubductus (nō abſque ſuſpicione fraudis, quod coniuratis ex arcano faueret. ad eos legatus: Toletano amicus eſſet, filia paulo ante Troilo Toletani filio nuptui data) neq; Villenæ Marchio militaribus Diui Iacobi comitijs in Carpetanis diſtrictus: vbi ſuffragijs militum ipſo tempore eius militiæ Magiſter inſtitutus eſt. Impudētiſſimum facinus, potentia immenſum aucta atqua cæteris Principibus maxime formidabili: vniuerſæ tragœdiæ auctor princeps, atque pręclarus, vnde ſupplicia vereri debuit, noua præmia cumulabat, ſtruebat opes. in Vaſconibus Eleonora Fuxenſis prō patre Aragonio vicaria res gerebat. quo tempore Viana Pompelonenſis Epiſcopi Nicolai Echauarrij diligētia recuperata pulſo Caſtellæ præſidio

ſidio, natus eſt Eleonoræ nepos Franciſ-
cus, cui Phæbo inter eius gentis Reges
cognomen fuit, ex Gaſtone Fuxenſis
filio & Magdalena vxore. nouo deinceps
partu Catharina edita eſt: qua fratris hę-
rede Vaſconū regnum ad Labretos trā-
ſijt, nobiliſſimā in Gallia familiā. vti cō-
petenti loco eſt explicādum. Tarracone
Aragonius intentus bello Catalaunico,
multuſque erat: quamuis annis grauis, at-
que vtroque captus lumine, viuidum
ſpiritum retinens. In ea vrbe Eleonorā
filiam notham Ludouico Beamontio
Lerini Comiti connubio iūxit. data ſpō-
ſalia die vigeſ. ſecundo Ianuarij nouo
68 anno Milleſimo quadringenteſimo ſe-
xageſimo octauo, auſpice Petro Vrrea
Tarraconenſi Præſule Alexandrino Pa-
triarcha. dos dicta quindecim florenorū
millia. id blandimentum ad ea Vaſconū
familia promerendam, cumprimis po-
tentē ac validā datum eſt. Sed nullis be-
neficijs perfidia vincitur. Cæſarauguſtæ
Aragonij conuētus erāt. Regina pro viro
actionum præſes morbo oppreſſa, atque
extincta eſt Idibus Februarij, magno viri
luctu, atq; diuturno, ſe ſene, filio puero
rempublicā importuniſſimo tēpore tali
præſidio deſtitui dolentis erat enim ma-
gno ac conſtanti animo, ingenio bellicis
rebus iuxta ac ad rēpublicā gerēdam ido-
neo. Paulo ante obitum Exeæ ad Arago-
niæ fines, cum Eleonora Fuxenſis vxore,
priuigna ſua, collocuta fœdus pacemq;
ſanxerat, eoſdem amicos inimicoſq; am-
babus fore. Animum virilem, ſermonem
militarem. defunctæ corpus ad Popule-
ti compoſitum eſt, vna nota ad poſteri-
tatem deformatæ, quod Carolum priui-
gnū veneno peremiſſe credita eſt: flagi-
tijque memoriam morientis animum in
primis ſolicitum habuiſſe. conſcientiæ
ſtimulis ſedandis, mœrore depellendo
nullum ſatis idoneum remedium
ſolatiumque in-
ueniſſe.

Alfonſi Principis obitus.

CAP. XI.

CASTELLÆ motibus frequēti fa-
ma Romam perlatis, & ex Henrici
literis ad Paulā Pontificē, ſeditioſos Epi-
ſcopos loco moueri, proceres anathema-
te feriri poſtulantis, Antonius Venerius
Legionēſis Epiſcopus cū poteſtate lega-
tus in Caſtellam, prælio ad Olmedum
facto, Henricum Medinæ Campeſtri
priorem adijt. id maieſtati datum. à fa-
ctioſis vix impetrata colloquij faculta- 1467
te ſemel & iterum cum verborum con-
tumelia repulſus eſt. ne violaretur per-
ſonæ, quam gerebat, dignitas valuit. di-
ras denuncianti, Pontificis partes ne-
garunt eſſe de republica ſtatuere: &
ad concilium proximum ab ea denun-
ciatione prouocarunt. Suſcepta prauita-
te in peiora præcipitat obduratus ani-
mus: neque vlla religione mouetur. No-
uo incommodo Henricus perculſus. Io-
annes Arias Segobiēſis Epiſcopus, quod
Petrum fratrē ærarij rationibus præfe-
ctum, in cuſtodiā tradidiſſet, nulla culpa,
Hiſpalenſis tantum fraude, memor iniu-
riæ, beneficiorum immemor, quāuis li-
berato fratre, Prexano eius vicario, Me-
ſaque Priore Hieronymiano conſcijs,
adiutoribuſque, Segobiam coniuratis
prodere ſtatuit vrbem munitam atque
amplam montibus impoſitam, quibus
Vlterior Caſtella à Citeriori diſcluditur,
Vaccæi à Carpetanis. Re conſtituta pro-
ceres aduolāt, in repētino metu, Regina
& Alburquerquij vxor vix impetrarunt,
vti in arcem reciperentur Petro Munſa-
rio Præfecto infecto partibus ex arcano.
Iſabella Regis ſoror conſpirationis cō-
ſcia, in regiā reſtitit: vrbeq; capta ad Al-
fonſum fratrem ſe contulit, eius partes
ſecutura. Celeriter hæc fama, ac nuncij
ad Hēricum perferuntur, Medinę Cam-
peſtris ſe tenentem. nihil in vita moleſti-
us accidit ea vrbe amiſſa: quam patrię in-

ſtar habebat:vbi theſauri erant,& voluptatũ inſtrumenta.Ex eo non minus cõſilij quam auxilij inops aberrare mente: nemini ſatis fidere:ſuos hoſteſque iuxta metuere: circumſpectare omnia: ſeque repente in contraria vertere: nunc placere arma, rurſus ad pacis conſilia reuocare animum. quæ ob inſitam ignauiam præualuere. colloquio cũ Villenæ Marchione Cauca oppidũ deſignatũ diſſuadentibus ſuis, deinde quia nil proficiebatur deſerentibus.Ergo Caucę nihil effectum eſt. in arce Segobienſi colloqui placuit fœdus nihilo ſtabilius, quã priora futurum,in has tamen conditiones fit. Segobiæ arx Alfonſo traditor. Theſauros inde mouẽdi, Henrico facultas eſto, Madriti in arce aſſeruandos Petro Mũſario præfecto. Regina,Hiſpalenſis poteſtati permittitor aſſeruanda, datæ fidei obſes. His rebus confectis intra ſextum menſem rerũ adminiſtratio Regi à proceribus redditor. Pudendam conditionem, miſerum reipublicæ ſtatum.quam turpe leges Principi à ſubditis dici, ludibrio toties maieſtatem haberi. Id ignominioſum maxime,quodRegina ad Alahegium arcem,à iuuene quodam,in quẽ procaces oculos ipſa coniecerat, ſtupro oblato prægnans effecta eſt. Proh nefas, dedecuſque gentis Hiſpanæ. Sic opinio de eius fœminæ impudicitia ſuſcepta animis,vehementer confirmata eſt: cauſaque coniuratorum procerum melior quam antea viſa .Rex in tãtis malis pene ab omnibus deſtitutus,mente etiam pererrare, vagarique priuati propemodum habitu, decem tantum equitibus ſtipatus quod extremum erat, Placentiæ Comitis fidem experiri,ſeque eius poteſtati permittere conſilium fuit. in eius vrbis arce ſplẽdide acceptus,habituſq; quatuor menſibus hæſit. Quo tempore Ioanne Mella Cardinali defuncto(cui Segũtina eccleſia commendata erat à Pontifice, poſt Petri Luxeni obitũ) Petrus Mẽdozius in eius locum cooptatus eſt. Diego Lupo Decano Segũtino deiecto:qui ſuperiori tempore Canonicorum ſuffragio Mellę Cardinali obiectus fuerat.Noua à Romano Pontifice legatione proceres ad ſanitatem inuitati: & quoniam non parebant,piorum numero ſunt exempti.Sic quoque non terrentur: graue id tamen decretum fuit. legati Romam amandati:neque facta tamen ijs Pontificem conueniendi poteſtas, ac ne ad vrbem quidem accedẽdi,niſi iuratis Alfonſo regios titulos haudquaquam adſcripturos. admiſſis tandem, grauiſſimiſque verbis increpitis mandatur:vti Pontificis nomine diras omnes coniuratis denunciarent,niſi mutarent. Impios auſus nemini impune extitiſſe:neq; fore ipſis. vindicatura nomina ſi homines ceſſarẽt. Iuuenem Principem alienæ culpæ reum immatura morte daturum pœnas. Inane oraculum non fuit: & eo Pontificis ſtudio aliquid momenti Henrici rebus allatum. præſertim per idem tempus Toleto vrbe in poteſtatem redacta, hac occaſione. Petrus Aiala Toletanis iura dabat vrbis Prætor, eius leuir Petrus Sylua ex Dominicano ordine Pacis Auguſtæ Epiſcopus,conſilio cum Maria Sylua ſorore ſua, Prętoris vxore communicato, Regem Placentia euocat. Ille nuncio lætus biduo peruenit feſtinato itinere:vt ſi quid à Toletanis moueretur, celeritate pręcurreret.Intempeſta nocte in Dominicanorũ cœnobium inuectus eo:quod in ipſo vrbis vmbilico eminet. Indicio facto,populus æris pulſu ad arma concitatur. Henrico in periculo Petrus Aiala, qui rei geſtæ erat ignarus.auctor impulſorque fit, ne in ea colluuione publico maieſtatem offerret: ac potius de media nocte,cũ tumultus reſediſſet, vrbe diſcederet, ſic factum. deducentibus Peraſanio Ribera Pelagij filio, atq; duobus Petri Aialæ filijs Petro Alfonſoque mœſtus abſceſſit. Petrus etiam Epiſcopus vrbem relin-

relinquere eſt compulſus. Succeſſit facti pœnitentia. importunis vxoris precibus ac lacrymis victo animo, Prætor Henricum intra diem quartũ reuocat. omnia opinione faciliora fuere. Importuna tãtùm plebis efflagitatione vetera vrbis priuilegia confirmata, noua extorta. Petro Aialæ fidei præmium fuit Fuenſalidæ Comitem renunciari. eidem denuo vrbis cura eſt concredita. Henricus Madritum abijt: Petrumque Munſarium arci præfectum, quoniam in fide nutabat, vinctum præfectura amouit; deinde liberum abire iuſſit. Toleti amiſſæ nuncius coniuratos proceres perculit. Areualo profecti ſeſe eam vrbem obſeſſuros minabantur. Eo conſilio Abulam feſtinantes, res inopina luctu grauiſſimo perturbauit. In via pagus eſt Cardegnioſa nomine. In eo pago Alfonſus Princeps repentina vi morbi oppreſſus, atq; extinct⁹ eſt ad tertium Nonas Iulij. Corpus Areualum relatum, & in D. Franciſci ſepultum, conſequentibus annis in Burgenſe Carthuſianorum monaſterium translatum eſt. de obitu non vna opinio fuit, alijs peſte deceſſiſſe, quæ lues ijs locis vehementer graſſata eſt, pleriq; veneno affirmarũt, trocta medicata: idq; certis indicijs in corpore extincto à medicis deprehenſum. Alfonſus Palentinus in Henrici Regis hiſtoria, qua in cæteris libertate, id pro certo ponere non dubitauit, tetri parricidij auctore etiam deſignato Villenæ Marchione. quod nõ puto. quid enim vir eximius tanto dedecore familiam fœdaſſet? aut quæ culpa in puero eſſe potuit vix ſedecim annos nato? in tantis motibus, tantaque rerum omnium labe, vituperationibus æquè ac laudationibus, corruptam huius temporis hiſtoriam arbitror.

Ferdinandus Rex Siciliæ renunciatur.
CAP. XII.

RENATVS Andegauenſis vltro delatum à Catalaunis principatũ ſine cũctatione arripuit, ambitione mala inductus, & in ſtudium incitatus acceptas ab Aragonijs iniurias vindicandi. ætate grauis venire ipſe nõ potuit. filius Ioannes Lotaringius, is quẽ ex Italia pulſum diximus, ad capeſſendum imperium amandatur, ꝓprijs viribus pollẽs, & Gallicis auxilijs formidabilis: quorum partẽ Gallus bello ciuili, atque difficillimo, ꝙ cum fratre Bituricum Duce & Carolo Burgundo geſtum erat, liberatus miſerat, fœderis Aragonij immemor: pars aliquãto poſt à Ioanne Armeniaco adducta: cum quo Lotaringius nõ modo fœdus iunxerat, ſed fraternum etiam ad rẽ bellicam nomen. Tantis præſidiis initia Lotaringio læta, parem exitum non habuere. venienti Barcino portas aperuit. verſis ad arma animis, belli pondus in Emporitanos maximè incubuit. Accurrit Aragonius ad præſidium mari, ſenex quamuis cæcuſque. ad Rhodopem ſeu Roſes Aragoniorũ manus in pugna tumultuaria victa eſt. Gallicus excercitus Gerundam adductus: ſi pedem Roccabertus præſidio Præfectus, alijque Duces portis efferrent, acie decertaturus: ſi bellum mœnibus propulſauerit, vrbem munitam & opulentam in poteſtatem aſſidẽdo redigere ſpes erat. Magno animorum ardore erumpentibus Aragonijs aliquoties pugnatũ, maiori obſidentium quàm obſeſſorum damno. Ferdinandi aduẽtu, cùm copias omnes in vrbem induxiſſet, obſidio ſoluta eſt. Verum ea lætitia graui moleſtia commutata eſt, Ferdinãdo, ex vrbe egreſſo, & ad Villademarium oppidum à parte Gallici exercitus acie ſuperato. cæſi ex Aragonijs multi. Princeps fuga euaſit. Rodericus Rebolledus tanti nominis dux, dum eius tuendi ſtudio nullũ virtutis finẽ facit, in hoſtium poteſtatẽ venit. Gallorum primi impetus pluſquam virorum validi, arte

potius quàm viribus ſuſtentandi ſunt. id conſilium captum. præſidia modò locis idoneis diſpoſita. appetente hyeme, Alfonſo Aragonio eius belli cura concredita, Ferdinandus Cæſarauguſtam abijt, vbi conuentus gentis erant: matriq; Reginæ, vti paulo ante dictum eſt, ex morbo decumbenti atq; agenti animam affuit. Matre defuncta, patre cæco ac ſeptuagenario, rerũ & belli moles in Ferdinandi humeros incubuit, in minori quamuis ætate, virtutum indole eximia, atque præſtanti. Auctoritate opus erat ad tantas res adminiſtrandas. Siciliæ Rex in ea vrbe renunciatur, paterni imperij ea parte conſors. ijſdem propemodum diebus quibus Alfonſum Caſtellæ Principem deceſſiſſe monſtrauimus. Superi illi ingens imperium deſtinabant in Italia, Hiſpaniaque: gloriamq; regni Granatenſis ſublati. Nunciata Cæſarauguſtæ Alfonſi morte, continuò Petrus Peralta cum ampliſſimis mandatis & procuratione ad coniuratos Caſtellæ proceres remittitur, Iſabellam Ferdinando coniugem expetitum. Cæſarauguſtæ Aragonius ſubſtitit: in Catalaunos Ferdinandus redijt: vbi bellum mari terraque gerebatur, magno periculo Aragoniarum partium. Lotaringio ſumma votorum erat Gerundam occupare. ea vrbe capta, cætera prona fore iudicabat. Eo conſilio ſeſe in Galliam retulit, ad belli ſubſidia colligenda. breui operæpretium factum. in Ruſcinonenſi agro & Ceretanis, quindecim millia hominũ ſunt ſcripta. ijs copijs ad veteres adiunctis pares Aragonij non erant: neque ad Gerundenſes denuo obſeſſos, magnoque conatu impugnatos quidquam cõmeatus inferendi facultas. Ioannis tamen Margariti eius vrbis Epiſcopi, atque alioque aliorum ducum virtute & diligẽtia in magno periculo & inopia ſuſtentatum. Ferdinandi Regis vires alio conuerſæ: Bergaque oppidum ex deditione in poteſtatem redactum, Septembris die ſeptimodecimo. Eo ſucceſſu melioris fortunæ omen apparuit, præſertim Aragonio reſtituta per eos dies videndi facultate. res comparanda miraculo. Abiabar Iudæus Ilerdenſis artis medicæ & aſtrologiæ peritiſſimus, curationi eſt adhibitus. Conſiderata aſtrorum poſitione ad tettium Idus Septembris acu dextri oculi albugo deterſa eſt, lumenq; repentè oculo inſinuatum. recuſabat Iudęus tanti diſcriminis aleam rurſus ſubire: negabatque aſtra nouo conatui fauere. alteri' luminis vſum ſufficere. quid humanis viribus maiora tentarent cum periculo? Conſilium cautioribus probabat. Rege tamen vrgente ad quartum Idus Octobris repetita curatione ſiniſter oculus ſanatus etiam eſt. Suſceptam ex Regis ſanitate lætitiam, vti par erat ſingularem, ſoluta Gerundenſis obſidio, quo metu cunctorum animi ſuſpenſi erant, breui confirmauit. hyemis ſuperuẽtu & rerum difficultate alacritas, cum qua Galli venerant, concidiſſe videbatur. In Luſitania, Ioanni Regis Luſitani filio Eleonora patruelis deſponſa eſt. Ioannam Caſtellæ Reginæ filiam antea pactam; fuiſſe furto conceptam, matris malè tectæ libidines confirmarant. Eleonoræ nouæ ſponſæ pater Ferdinandus Viſei Dux claſſe inſtructa, ſua an Regis impenſa, tranſmittit in Africam: aliquotque victorijs de Mauris partis in patriam reuerſo, fine anni ex vxore Beatrice Ioannis Diui Iacobi in Luſitania Magiſtri filia, proles ſuſcepta, cui Emanueli nomen fuit: conſequentibus annis, regnum Luſitanum hæreditate obuenit. In eius ortu ſigna in cælo viſa, quæ infantis gloriam & maieſtatem portenderent Luſitani memorãt: gens ſuis Regibus celebrandis, colendiſque, atque earum rerum obſeruationibus cum primis addicta.

Caſtellæ regnum Iſabellæ oblatum.

CAP. XIII.

ALFONSI Principis obitus multorum animos ad Hẽricum auertit. cõcordia haud ſtabilis fuit, mox bellum diuturnum & graue: quo Hiſpaniæ opes attritæ ſunt. Burgenſes Toletanorũ exẽplo ad Henrici imperium rediere. cõſilij auctor Petrus Velaſcus. ab Hiſpalenſi, Beneuentano, alijſq; proceribus, qui Madriti cũ Henrico erãt, in eius verba nouo ſacramento iuratum. coniurati tãto repentè præſidio nudati, vt eſſet cuius nomine ipſi regnarent, Iſabellæ Areualo Abulam deductæ, regni nomen & inſignia deferẽda cenſuerũt. Toletanus puellæ animum longa oratione ad capeſſendum imperium incitare conatur, iure ſuum. Regiæ dedecus, ignauiam, ſocordiam, impudicitiam, ſuppoſitos partus in ſpem alieni regni, æternas gentis maculas commemorat, eius auctoritate & præſidio vindicãda. Nullum laborem, aut periculum patriæ denegare fas eſſe. Ad hæc illa. Pro veſtro ſtudio gratias, inquit, ago maximas, vtinam referre aliquando poſſim. ſed conatus iſtos tamen, optimo animo quamuis ſuſceptos ſuperis non placere, fratris heu immaturus obitus indicio ſit. Qui res nouari, & regna cupiunt mutari, quid aliud quam grauiora accerſunt mala? factiones, diſſidia, bella? quæ vt vitentur, alia reipub. vulnera diſſimulari, an non ſatius iudicatis? Duos Reges neque rerum natura, neque dominandi conditio fert. Nullus eſt idem & diuturnus & præcox fructus. Ego ſerum regnum mihi obuenire cupio: vt vita Regi diuturna ſit, & æterna maieſtas. prius ab oculis mortalium auferri neceſſe eſt: quàm ipſa imperij nomen inuadam. Henrico ergo regnum, reipublicæ pacem reddite. nobis veſtri huius ſtudij is erit fructus multo maximus. Expreſſit ea modeſtia non aſſenſionem modò ſed laudem, magnitudinem animi cunctis qui aderant admirantibus, contemnentis quod ab alijs per flammam gladioſque petitur: dignamque eo ipſo iudicabant imperio, quod offerebatur. ſed grauis erat tam longa reipublicæ iactatio. Itaque ad concordiam reuocati animi, præſertim miſſis ab Henrico legatis: qui propoſita venia cõiuratos ad ſanitatem inuitarent. Hiſpalenſis procerum rogatu, Regis permiſſu Abulã contendit. Eo internuncio, annitẽteq; Andrea Cabrera regiæ Magiſtro, hæ conditiones ſcriptæ futuræ pacis. Iſabella fraterni regni hęres renunciator, Abula, Vbeda, Medina Campeſtri, Olmedo, Scalonaque, diſiunctis oppidis in eius poteſtatẽ contraditis, iuratę modo, ne cuiquã nubendi fas ſit, niſi regio conſenſu. Regina filiaq; in Luſitaniam amandantor, permiſſu Pontificis Romani, repudij libello dato. Coniuratis venia eſto, bonis omnibus reſtitutis & honoribus, quæ diſſidij tempore erant ablata. His rebus perficiendis quatuor menſium ſpatium deſignatum. Eæ leges Sanctillanio Marchioni & fratribus, qui ſub idem tẽpus Madritum venerant, non placuerunt. Ioannam, quã in poteſtate habebãt, pręferendã iudicabant. confirmatum id ſtudium eſt Reginæ fuga: quę adiutore Ludouico Mendoza è cuſtodia elapſa, noctu ad filiam Butracum abierat, magno Hiſpalenſis dolore, cuius fidei erat concredita, geminæ prolis cuſtodiæ tempore mater effecta, Ferdinandi atque Apoſtoli: quos Toleti in D. Dominici regio virginũ monaſterio educatos occultè ꝑconſtanti traditur, præfectæ cura: quæ Petri Reginæ cõſtupratoris, eiuſdẽ arcto conſanguinitatis gradu Hiſpalenſem attingentis propinqua erat. Colloquio Principum nihilominus Guiſandi monaſterium delectum eſt: quod Cadahalſum inter & Cebrerum oppida cernitur medio ferme itinere, quo Madrito Abulam

lam

lam itur. Eo loco multa fœdera ſunt facta. ſinguli proceres id habituros ſperabant, quod à Rege ſororeve, extorſiſſent, bello defeſſis pacis auidiſſimis. Hẽricus & Villenius arcanò collocuti memorantur. quid ſanxerint memoriæ nõ eſt proditum. opes potentiamque Villenij ijs ſermonibus confirmatam euentus indicauit. Aderat Antonius Venerius Põtificis legatus. ab eo proceres iuriſiurandi, quo ſe Alfonſo Ioannæq; Principibus, obſtrinxerant, religione exoluti ſunt: quæ per ſe tamen rebus mutatis, & capitis diminutione ſublata erat. in Henrici verba nouo ſacramento adacti. Iſabella ſoror pari conſenſu & religione regni hæres eſt renunciata. vtrunque ad tertium decimum kal. Octobris die Lunæ peractum eſt. Cæteris proceribus venia data. in Arias fratres, qui Segobiam obtinebãt, ira peruicacior fuit: cuius explendæ occaſio venit. pace facta, reſtitutiſque vrbibus, ij præfectura amoti: atq; Andreas Cabrera Segobiæ præfectus eſt datus, qui illi gradus ad magnam potentiam fuit, pareſq; opes. In agro Toletano oppido Petromoro metentibus ſegetes, inter manus ſanguis copioſus effluxit è manipulis manans: quæ res in præſenti miraculo fuit: deinde eas calamitates portendiſſe obſeruatum: quæ Hiſpaniam oppreſſerunt. Villenius non minori quàm antea gratia rerũ arbiter eſſe cœpit, cæteris proceribus tantam in Henrico ſocordiam frementibus accuſantibuſq;. eo amplius quod cum Iſabella ſorore Ocaniam abijt, appetente anno Milleſi. qua-
1469 dringẽteſ. ſexageſimo nono, nunquã ſui arbitrij ſed in alieno mancipio futurus. & erat Villenio deſtinatũ, Iſabellam Luſitano Regi connubio iungere: eiuſque ſuaſu legatus in eam rem venit è Luſitania, Alfonſus Noguera Oliſiponenſis Epiſcopus, adiunctis alijs viris primarijs. Toletanus contra tendere: miſſoq; Petro Peralta Iſabellæ animũ ne expugnaretur confirmare, ad Aragonium propenſæ. Ita de coniugio Luſitano appellata, præciſe ſe id facturam negauit. Dabat conſilium Villenius, Iſabellæ vim adhibendam, maloque cogendam fraternis iuſſis obtemperare. Henricus ancipiti cura diſtractus, quod tutius videbatur, Luſitanos legatos in præſenti dimittit. rem nondum maturam eſſe, atque in aliud tempus reijciendam videri. & noua occaſio erat oblata Cardinalis Atrebatenſis à Gallo legatus, Iſabellam Carolo ſui Regis fratri Duci Bituricum cõiugem dari expetebat. Ex eo procerum ſtudia in varias partes diducta: nouique diſſidij ſemina iacta, vix veteri ſublato. Bætica enim vna ex omnibus prouincijs, vt arma poneret adduci non potuerat: vbi Ioanne Aſſidoniæ Duce defuncto, Henricus filius nothus ſucceſſerat, paterni principatus non magis quam factionum & ſimultatum hæres. ei adiuncti Arcobrigæ Comes, atque Alfonſus Aquilarius Iſabellæ nomine tumultus concitabant. Eo maturandum iudicatũ. Dieghus Villenij filius patre expetente, Villenæ Marchio renunciatur: ipſi Villenio Diui Iacobi Magiſtri nomẽ & auctoritas, regia & Pontificia auctoritate confirmata. Iſabella Ocaniæ relicta, denuo niſi fratre cõſcio, de ſuis nuptijs nihil conſtituturam iurata. Beneuentanus & Petrus Velaſcus Valliſoletum amandantur, reipub. moderatores Rege abſente eius vicarij futuri.

Nuptiæ Iſabellæ & Ferdinandi.

Cap. XIIII.

Rebus ad hunc modum compoſitis, Henricus quidem in Bæticam abijt: ſequebantur D. Iacobi Magiſter, Epiſcopi Hiſpalẽſis, Seguntinuſq; modicis itineribus ad Ciuitatẽ regiam peruentũ: vbi Hiſpalẽſis ſubſtitit morbo tẽtatus. Giennij ab Irantio Magiſtro equitum

tum ſplendido apparatu exceptus, cultuſque Rex Cordubam mox Alfonſo Aquilario per conditiones dedente, in poteſtatem redegit: pacatiſque vrbanis tumultibus qui inter eũ & Cabræ Comitẽ Petrum Cordubã erant, Hiſpalim æſtate feſtinauit. Par ibi ſucceſſus fuit. regia auctoritate motus procerum in ea vrbe pacati: ſublataque diſſidia ſunt Mauri quieſcebant, quod mirum videri potuit in tãta rerum noſtrarum perturbatione, motuque, verum limitibus præfecti præſtanti virtute Duces, atque in primis Magiſter equitum ad omnem occaſionem erecti, vigileſq; vim inferri noſtris finibus vetabant: motusque inteſtini recens inter Mauros concitati impedimẽto erãt, bellum meditantibus. Alquirſotes Malacæ Præfectus, magna militari ſcientia magnaque nominis fama ea vrbe occupata, ab imperio Albohaceni defecit. Aderant gentis ſtudia à Rege Mauro alienæ. & fere ea natio pro mobilitate ingenij imperiorum mutatione gaudet. Ventum ad arma. pars cum parte ferro conflixit. Alquirſotes viribus inferior & cauſa, Henricum Regem de fœdere appellare conſtituit. Archidona ad fines vtriuſque gentis oppidum, colloquio, delectum eſt, eo Maurus cum magnis muneribus lætus venit. ab Henrico auxilia promiſſa: qua occaſi ne Albohacenus correptis armis ſæpe in noſtros fines incurrit, hoc & proximo anno. hominum pecorumq; ingentes prædæ ablatæ. agri atque oppida incenſa. Barbari dolore perciti eo prouecti ſunt, vt ſupremo conatu virtutis edito, multo longius quam antea terrorem bellicum circumferrent. magna clades ea fuit, ac veteribus comparanda. nullum tamen inſigne oppidum noſtris ablatum, variæ modò manus militares vniuerſa Bætica. & per Conteſtanos vagari: latrocinio bellum ſimile fieri. Ad Iſabellam referenda narratio eſt. quam Ocaniæ relictam, tot tantique vno tempore principes in coniugium expetebant. Inerant magnæ virtutes, prudentia, pudicitiæ laus, forma conſpicua, idonea ætas, ſed dos multo ampliſſima. Pluribus licitantibus, Luſitano viduo, Bituricum Duci externo iuueni, Ferdinandus eſt prælatus, felici omine atque præclaro. multum. Aragonij diligentia contulit: muneribus (quæ ars nimium multorum experimentis tutiſſima viſa eſt) aulæ aſſeclæ illecti. Principem auctoritatis & gratiæ locum apud Iſabellam Guterrius Cardenas inferre epulas, & explorare guſtu ſolitus atque eius auunculus Gonſaluus Chiaconius obtinebant. hic oppido Caſarruuio, ille Maqueda promiſſis expugnati. addita plura alia dona promiſſaque. His & Toletano agentibus coniugij cõditiones ſcriptę ſunt: quarum ſumma eò referebatur: Vt Henrico Regi ſuperſtiti ſua auctoritas conſtaret: defuncto rerum Caſtellæ ſummam Iſabella adminiſtraret: neque Ferdinandus ſuo nomine quidquam donaret: ne magiſtratus externis mandaret. De immunitate, iure & legibus gẽtis ne quicquã diminueret: ac niſi vxoris voluntate reip. vllam partem attingeret. Hæc omnia arcano conſtituta ſunt, Ferdinandum Catalaunici belli cura detinuit: vbi Gerunda nouo conatu ab Aragonij hoſtibus obſeſſa deditionem facere compulſa eſt. Noua etiam tempeſtas in Vaſconibus erat concitata, Nicolao Epiſcopo occiſo: quem Tafallam ad Eleonoram Principem venientem eius accitu, occiſum eſſe conſtabat, Petro Peralta cædis auctore. Miſſi, qui coram Aragonio ſcelus vindicandum diſputarent; ne impunitate confirmaretur audacia: & ſceleris religio non vindicati infixa animis, gẽtis calamitate lueretur. ab eo Tudelam fraude occupatã; præterea multis oppidis immunitates cõceſſas abs Rege querebãtur, quaſi de alieno liberaliter. Stellã & cõtribu-

tum agrum Caſtellæ imperio detraheret. Fuxenſis impatientia imperandi agitari, reſque ſpectare ad arma videbatur. eo non minus Aragonio exoſus erat, quam eadem de cauſa antea Carolus. mite tamen reſponſum legatis Vaſconibus datum, ac tempore cõueniens. Petro Peraltæ impune tamen fuit ſacram Pontificis perſonam violaſſe. Iſabella vim veritã ſi diutius Ocaniæ ſubſiſteret, in vlteriorem Caſtellam abijt. Olmedo excluſa, quod oppidum Placentiæ Comitis præſidio erat occupatũ, Madrigalem contendit, vbi eius mater erat. Tãtæ molitiones occultæ eſſe non poterant. D. Iacobi Magiſter Hiſpalenſi Caucæ ſe tenenti poſt confirmatam valetudinem, vt Iſabellam in poteſtatem redigat impenſe ſuadet. Illius conatus Toletani & Pręfecti maris celeritate occupantur. cum iuſto equitatu puella Valliſoletum deducta eſt, ampliſſimo municipio ſecurior futura, Toletani præſidio. Non minori ſolicitudine Ferdinandi animus angebatur. In ipſo belli ardore, quod in Catalaunis erat, Valentiam abijt, ad pecuniam redigendam, quæ ex pacto ſponſæ numeranda erat, vnde aulæ cultum ſuſtentaret. Inde Cæſarauguſtam repetens, quoniam res moram non recipiebat, diſſimulato habitu, tantumq; quatuor comitibus, ad Vxamam Manricum Treuigni Comitem, qui in parte coniurationis erat, obuium habuit. Eo & ducentis equitibus ſtipatus Dõnias peruenit: quod oppidum in Petri Acunij Comitis Buẽdiæ, Toletani fratris ditione erat. Sponſa conuenta, rebuſque omnibus inſtructis, Valliſoleti in ædibus Ioannis Biueri, qui ærarij rationibus præfectus erat, vbi nunc iuridicundo conuentus habentur, ſpõſalia præbita die Mercurij ad quintũdecimum kalen. Nouembris proxima luce nuptię confectæ. lege propinquitatis Romanus Pontifex Pius ſecundus ſoluerat. ſic à Toletano affirmatũ inuenio, tempori accommodato mendacio: vti Sixti Pontificis de ea re diploma indicio eſt poſtmodum datum. Erat Ferdinandus ætate minor, ac vix ſedecim annos natus, conſpicua tamen forma, militari corpore. Literæ ad Pontificem, Henricum, Reges, alioſque Principes & proceres datæ: quibus feſtinatus nuptias excuſabat. moderatus cultus fuit: precario pecunia in quotidianos ſumptus corrogata. Per idem tẽpus Hẽrico Henrici Aragonij filio Segorbij ducatus eſt datus: Alfonſo Aragonio Ripagorſa Comitis nomine, ea parte ſita vrbs, vbi Ceretani fuſi erant Hiſpaniam à Gallia dirimentes ea parte.

Ioanna Duci Bituricum deſponſa.
CAP XV.

HISPALI Rex erat, procerũ cõtrouerſijs componendis diſtrictus: cũ à D. Iacobi Magiſtro, qui Cantillanæ vicino oppido ſubſtiterat, de ſororis nuptijs per literas certior eſt factus. Magno ex ea re dolore percitus, repente profectione denunciata Caſtra Iulia cõtendit: quam vrbem ad Bæticæ fines ſitam Alfonſo Stunicæ Placentino Comiti dare deſtinabat, fidei cultæ rebus aſperis præmium. Res tanta latere non potuit. ciues genus hominum inquietum feroxque. conſilio cum Gratiano arcis præfecto agitato, ſe id paſſuros negarunt, armis parati ſuſceptam à maioribus libertatem tueri. Repugnantes malo cogere periculoſum erat. Areualum in Vaccæis eius permutatione datum: quod oppidũ Placentino mutuæ pecuniæ pignus ab Alfonſo Principe ſuperiori tempore datum erat. de iniqua commutatione, Ducis adiecto honore & nomine aliquid mitigatũ. In ea vrbe. Magiſter Alcãtarę ve-nia donatus eſt Guterrius frater Cauria et vrbe, Id erat Henrici ingeniũ, vt plerique vnde vindictã merebãtur, inde am-

p

ſta prȩmia referrent. Allatæ prærerea ab Iſabella literȩ, ſupplices quidem, ſed graues: quibus delatum à morte fratris imperium repudiaſſe ſe præfata, matura ætate, Rege ceſſante nuptias acceleratas excuſabat. Aragonium cæteris cōiugijs, quȩ offerebātur, magnis rationibus fuiſſe prælatum. Sibi matriq; iniurias factas multas & graues obliuiſci malle. Filiorum loco futuros ſe virumque, paternā modo beneuolentiam officiaque præſtanti. His in conuentu literis recitatis, nullum aliud reſpōſum datum: quā Regi Segobiam, quod feſtinabat, perlato eā rem curæ fore. ſic nūcius dimiſſus. Segobiam noui legati amandati ſub principia anni Milleſ. quadrin. ſeptuageſimi, ſui vti copiam faceret, ſe ve adeundi nouis coniugibus poteſtatem poſtulatū, offenſam egregijs officijs compenſaturis, reipub. vulnera communibus opibus curaturis: quæ ſuperiori tempore iactata, oppreſſaque erat neque ijs legatis aliud reſponſum datum, quam de re tanta conſilio procerum ſtatuendum videri. Ea cauſa prætexta eſt. re Iſabellæ infenſus ad Ioannā, quā ſuam filiam dicebat, retulerat animum. Eam repetita legatione Ludouicus Gallus Carolo fratri ſuo, quē pro Bria & Campania ex fœdere nuper icto debitis, Aquitaniæ Ducem iuſſerat, cōiugem expetebat. Legationes principes Cardinalis Albigenſis idem antea Atrebatenſis, atque Comes Bononienſis. Prȩterea Henricum poſtulabat, vti vires aduerſus Paulum Pontificem, cum quo cōtrouerſia erat, ſociaret ad indicendum ex toto orbe Chriſtiano Epiſcoporū cōciliū. Hoc præciſe negatum, nempe certiſſimum diſſidiorum fomentum, tetri ſchiſmatis fons: cuius rei ſuperioris tēporis memoria multa exempla ſuppeditabat. Quod de coniugio petebat, in aliud tempus ſuſtētari placuit, metu arbitror, nouorum motuum: quibus proceres & populus defeſſi erant, veteribus diſſidijs nondum plane ſublatis. Nam̄ quo hæc tempore Segobiæ agitabantur, Cordubæ Alfonſus Aquilarius Diegho Cordubæ Mareſcalo (is Magiſter caſtrorum eſt) ad ſenatum venienti ſecuroq; manus iniecerat, nulla memoria amicitiæ Rege arbitro cum patre Cabræ Comite nuper conſtitutæ. libertati is redditus Henrico mandāte, cum ab eo iniuriæ vindictam non ſperaret fluxa auctoritate, ſocordi ingenio, Granatam profectus Mauro concedente aduerſarium ad ſingulare certamen prouocauit, viridi iuuenta ferox, præceps in vindictam. ſuburbana Granatæ planicie certamini deſignata, dies dicta. qua die Diegho in armis ad Solis obitum perſtante, quia aduerſarius non comparuit, eius effigies ad equi caudam raptata eſt ignominiæ cauſa: miſſæque in omnes partes literæ in Alfonſum contumelioſæ rei geſtæ pictura repræſentantes imaginem. Alia parte Alcantarȩ Magiſter ſui ordinis militibus imperium recuſantibus, reque deducta ad arma, vnus multis, viribus impar Guterrij fratris opem implorare neceſſe habuit. pecunia in ſtipendium quærenda erat. ea ab Albano affini & neceſſario mutua ſumpta Cauria vrbe, dum pecunia redderetur, pignore. Ea occaſione Albani reguli nobilem eius vrbis principatum nacti ſunt, regio etiam conſenſu confirmatum, atq; in hoc tempus retentū. In eo bello nihil præterea memorabile geſtum: niſi quod eæ copiæ ab aduerſarijs Tagi fluminis tranſitu prohibitæ: ac deinde nullo ſucceſſu diſſipatæ ſunt. Magiſter ditione ſpoliatus & morbo oppreſſus quē animi ægritudo attulit, proximis annis deceſſit. Subſtitutus in eius locum Ioānes Stunica Ducis Areuali filius; militū cōſenſu magna ex parte muneribus, aut terroribus expreſſo, in Alcātaræ Magiſtris poſtremo loco numeratur. Ocaniæ ſe D. Iacobi Magiſter per idem tempus tenebat febri quartana la-

Lorans, maiori quam vnquam gratia,& auctoritate. Iniecisſe magicis ſacris Regi amentiam fama erat, mendacio probabili: quod tantis iniurijs violatus, ſe ſuaque illi permitteret: prorſus vt Madritum, quod vicinior eſſet, ſe contuliſſe crederetur. venientem certe in curiã obuius ipſe excepit, auxitque Scalonę principatu, quem quia oppidani dominum recuſabant, maioris beneuolentiæ argumento, nulla maieſtatis memoria, eo ꝓfectus de manu tradidit Armeniaci Comes Madritum venit ex Gallia profugus, inſidias, vimq; veritus: quod Fuxenſis filiam inſcio patre ſibi connubio iunxiſſet: Splendide habitus, cultuſque, fide publica quam Galli nomine Albigenſis Cardinalis dedit, remiſſus in patriam eſt, exitium vrgente morũ & vitæ prauitate. Cantabri veteri inſtituto infactiones duas Ognios & Ganboinos ſciſſi per hæc tẽpora grauiter tumultuati ſunt. Iis pacandis Petrus Velaſcus, qui patre eodem nomine recens defuncto, & ad Medinã Pomariam tumulato, Hari Comes renunciatus erat. Madrito amandatus. vtriuſque factionis principibus Petro Abendanio & Ioanne Muxica finibus prohibitis. tranquillitatem ex longo interuallo in eam prouinciam retulit. Erat à Paulo Pontifice venia peccatorũ conceſſa, ijs qui certam ſtipem contuliſſent (quatuor argenteos nummos qui maiori cenſu erant, medij trinos, tenuiores binos vendere iubebantur) adiecta lege vt confectæ pecuniæ duabus tertijs in ſtructuram templi maximi Segobienſis collatis pars tertia ipſi Pontifici ſeruaretur. Vt eam veniam obtineret Henricus Madrito Segobiam abijt. Setubale in Luſitania Viſei Dux octauo Septembris die deceſſit, ſeptem & triginta natus annos hærede Diegho filio. Corpus è D. Franciſci, vbi translatitio ſepulcro in eo oppido iacuit, Pacem Iuliam translatum eſt, in Conceptionis tumulo extructo. quam ædem adiuncto virginum collegio vxor Beatrix extruendam ſua impẽſa curarat. Valliſoleti ijs diebus grauis tumultus concitatus à populo, correptis armis eſt, in eos qui ex Iudęorum ſanguine erant, Chriſtianis quamuis imbuti ſacris. Parum abfuit quominus Ferdinanus & Iſabella Donnijs ad cõpeſcendos populares motus accurrẽtes armatorum concurſu violati fuerint. A parte quę minus ſibi confitebat. maioriq; inuidia flagrabat. quaſi Iudæis progenitoribus orti eſſent, Henricus aduocatus nobile municipium in poteſtatem redegit. Beneuentano eius cuſtodia concredita datis etiam Ioannis Biueri ædibus: qui factioni alteri impenſe fauens, magnoque ſtudio Iſabellę & Ferdinandi partes cõplexus, Henricum Regem offenderat. Dõnijs ex Iſabella Principe filia nata ad ſextũ Nonas Octobris, cui Iſabellæ nomen fuit. Legati Galli denuo ea cauſſa venientes de ſuperioribus nuptijs nouo conatu appellabant. re conſtituta Ioanna Princeps à Sanctillanio Marchione deducta eſt. operæ merces tantique pignoris compenſatio Alcocerium, Valdoliuæ, Salmeroniumque fuere, ad veteres Carpitanorum & Celtiberiæ fines municipia præclara. Villenio cuius in ditione erãt, cũ vxore dotalia. Requena in Conteſtanis. vectigalque ex portorio & mercibus in eo oppido amplum datũ. Ad Loſiæ vallem, Segobiam inter & Butracum, vbi Carthuſianorum monaſterium nobiliſſimum eſt Paularis nomine, Rex, Regina, filiaque conuenere: præterea D. Iacobi Magiſter, Hiſpalẽſis, Areuali Dux, Seguntinus & fratres inſigni apparatu. Eo loco Iſabella publicis tabulis abdicata, Ioãnæ Principis ſpõſalia celebrata ſunt ſeptimo kalẽ. Nouẽbris, Rẽge & Regina iuratis iuſtã prolẽ eſſe proceribus nouo Sacramento adactis non aliam regni hæredem fore. Bononienſis Comes pro Carolo vicarius,

rius, in manum traditam accepit. cæremoniæ antiſtes Albigẽſis Cardinalis. fœda procella fuit. ventorum, imbrium, & niuium tantum, vt Gallis legatis, peracta eius diei celebritate, Segobiam repetẽtibus in vitæ diſcrimine, nonnulli è familia vi tempeſtatum perierint. Inauſpicatum ex eo cõiugium fore quidã augurabantur otio curioſi alendis rumoribus apto. Inde honoris cauſa deducente Seguntino Epiſcopo Burgos vſque, in Galliam ſeſe legati retulerunt rebus ex ſententia patratis læti: noui & grauiſsimi belli inter Hiſpanos Galloſque parata materia, niſi numina de cælo miſerata tempeſtatem auertiſſent. Gallo Regi paulo antea proles erat nata cui Carolo nomẽ fuit. Dux Aquitanus cum ſpe fraterni regni obtinendi hereditate, vita etiam ſpoliatus eſt, non toto deinde biennio circumacto: quod competenti repetendum loco eſt.

Trium Principum obitus.

CAP. XVI.

VNo tempore Aragoniæ opes nouo coniugio auctæ, multiſque partibus concuſſæ ſunt. Vigenti in Catalaunis bello, in Sardinia, atque Vaſconibus mota arma occaſione non eadẽ, pari conatu. Sardi Duce Leonardo Alauona ſunt tumultuati. Natus is Saſtagi regulo, maternũ genus ad Arboreas referebat, veterem in ea inſula & præpotentem familiam: quo fretus iure, Saluatore Arborea Oriſtani Marchione ſine filijs defuncto, eius principatum q̃m legibus nõ fidebat, armis petere conſtituit. Non vno loco pugnatũ eſt. multa oppida & arces de Rege alijſq; proceribus capta. in Prorege Nicolao Carrocio, plus auctoritatis ad cõpeſcendos inſulanos, quàm virium & potentiæ erat. Eò bellum diuturnum fuit. Fuxenſis imperandi cupiditate armis correptis, adiunctiſque Beamontijs, magnam in Vaſconibus prouinciæ partẽ Aragonio detraxerat. Tudelam caſtra promouerat. parum ſpei erat voluntatẽ ceſſaturum. præmiſſo Cæſarauguſtano Epiſcopo, ipſe Aragonius eius pater, ea quamuis ætate, arma ſumpſiſſe memoratur, ſeptumque validis copijs coegiſſe generum, vti obſidionem ſolueret. Miſſis ab vtraque parte legatis, de compoſitione agi cæptum. Oliti tandem facto fœdere poſita arma ſunt. Regium nomẽ Aragonius retinuit. rerum adminiſtratio Fuxẽſi & vxori perpetuò eſt cõmendata. Cùm vtroſq; nuncius ex Gallia allatus vehemẽter perculit. Carolo Aquitaniæ Duce noui principatus, atq; pacti cum Ioanna coniugij lætitiam, conuiuijs, ludis, ſpectaculis celebrante, in ludicro militari Gaſto Fuxenſis & Eleonoræ filius, confractæ ipſiuſmet haſtę in aduerſarij pectore aſſula per caſſidis bucculam in os reflexa, lethali vulnere afflictus eſt, viginti ſex annos natus nono Kal. Decembr. die Veneris Cadauer Liburna, vbi extinctus eſt, Carolo leuiro curante funus, Burdigalam delatum, atque in Diui Andreæ templo eius vrbis maximo tumulo eſt compoſitũ. Franciſcum cognomento Phœbũ & Catharinã ex Magdalena vxore reliquit, teneris annis ineptos imperio, deinceps Vaſconũ Reges. Tantis curis, tantoq; dolore perculſum Aragonij animum, maior ſolicitudo de filij ſalute vrebat: quem neq; in Caſtella relinquere tutũ erat, multis aduerſarijs circumfuſis, Rege infenſo: neque reuocare commodum, eius imperij ſucceſſionis ambiguo iure, euẽtu incerto. Toletanus, in quo certiſſimum rebus præſidium erat, alieno eſſe animo ferebatur. virum ambitioſum, cupidumque imperandi Ferdinãdus offenderat adhibitis ad arcana conſilia Guterrio Cardena, Alfonſoq; Hẽrico auunculo ſuo. aliquando etiam iuuenili imprudentia palã edixerat, ſibi deliberatũ eſſe, nullius im-

perio ſeruire: quod alijs Principibus calamitoſum extiterat, ignominoſumque. Altius id verbum in Toletani pectus deſcendit, quàm par erat. de diſceſſu cogitãtem arte Aragonius detinuit, filio per literas caſtigato, iuſtoq; rebus omnibus Toletani conſilium cæteris præferre omnibus. vnumq; parẽtis inſtar omnibus officijs colere. Parum ea diligentia profectum eſt. omnem medicinã æger Toletani animus reſpuebat. Belli Catalauni breui conficiendi magna ſpes affulſit Io. Lotaringio Barcinone, vbi erat in hibernis, morbo opportunè ſublato, die Decembris ſextodecimo. corpus in templo maximo ſepultum, pompa funeris exigua, popularique. Factioſi eo quamuis præſidio nudati, haudquaquam animos remiſere. Gallum euocare conſtituunt, haudquaquã recuſaturum ad Ruſcinonenſes Ceretanoſq; reliquam Catalaunorum prouinciam adijcere. eo cõſilio, edicto ſanciunt neminẽ in arces vrbeſq; admittendum viduas rectore: niſi Renatus ipſe Andegauenſis veniret, aut nepos Nicolaus defuncti filius: qui iam ſe Aragoniæ Principem ferebat, Calabrię Ducem. inanes tituli, & ſine prouentu nomina. Vtriuſque ætas inutilis bello erat: & occaſio quæri viſa eſt, eos Principes abdicandi, maiorique præſidio mutandi. Proceres Caſtellæ varijs artibus verſati agitatique ſunt ab Aragonio: Paciechus nouæ ditionis, cuius erat auidiſſimus, iniecta ſpe: Toletani animus ad mutãdam fidem procliuis, vt videbatur, promiſſo amplo principatu filijs Troilo Lupoque. vt cuiuſque ſtudia erant, alijs pecuniam, alijs honores, alijs oppida pollicebantur, fidem opemque magno licitantes. donis fallacibus neuter ceſſit. Toletanum quoque in partes attrahere Hẽricus Rex ſatagebat. nulla arte obſtinatus animus vincebatur. malo cogẽdus viſus eſt. à Vaſco Cõtrerio Peralium illius oppidum præſidio occupatũ. Toletanus omnis inſolentię impatiens, fortiq; ad ſuſtentandũ fortunę impetũ animo collectis copijs eo cõtinuò aduolauit. ſequebatur Arias Segobienſis Põtifex Henricus ne prima negligẽdo graue bellũ exiſteret, Madrito quo Segobia celeriter abijt, nouo anno Milleſimo quadringẽſ. 14
ſeptuageſi. primo octingentis equitibus ſtipatus, & numeroſo peditatu obſidionem diſiecit: Toletanoque Complutum profecto ſeſe ipſe Madritum retulit. Noua tentata via factioſos Præſules ſanandi atq; Henrico Regi conciliandi, cui erant vel maximè infenſi. à Põtifice Romano gemino diplomate ablato, altero Ariæ Romã dies dictus, ex eo die, quo denunciatio facta eſſet, nonageſimꝰ. Toletano Pręſuli diplomate altero vt mutaret, mãdatum, Henricoque ſatisfaceret. Si obtẽperare recuſaret, quatuor ſacerdotibus Toletanis cognitio data: quã de ſcripto conceptã Romam mitterent. Ij iudices à Collegio Toletano Sacerdotũ ſummi tẽpli deſignati, ne quod iuſſi erant præſtarent, Magiſtri Diui Iacobi arte impediti ſunt. Præuaricatio ea tempeſtate ignominioſa nõ erat, inter proceres maximè: quorum augendis opibus controuerſias exiſtere commodum erat, nulla honeſti cura, præ ambitione mala, cupiditateq; prorſus vt vniuerſa prouincia prædæ haberetur. varia oppida proceres pro ſe quiſque occupabant. Alcaraſſum Diui Iacobi Magiſtro abs Rege data. Roderico Põtio Arcobrigæ Comiti Gadeis inſula adiũcta eodem agente, Marchionis nomine quaſi dotalis de publico: quòd per eos dies defuncto patre ſuo Beatricẽ Magiſtri Diui Iacobi filiam ſibi connubio iũxiſſet. idoneus, qui Aſſidoniæ Duci, cum quo eius ſocero grauis ſimultas erat, opponeretur. In Cantabria noui tumultus extabãt, Abendanio & Muxica partium capitibus ab exilio reuerſis, ope Treuigni Comitis: quam ille libenter contulit Petro Velaſco à quo fuerant

expulſi, ex priuata cõtentione infenſus. Ab vtroq; collectis raptim copijs in Cãtabriam penetratum. prælium ad Munguiam oppidum ancipiti marte factum ad tertium Kal. Maij. Treuigni Comes peditatu præſtabat: equitum non magnus vſus erat locis aſperis, qualis omnis ea regio eſt, pro locorum conditione ingenia durata. Aduerſarij pulſi, cæſique. nonnulli viri nobiles deſiderati. plerique capti. Ijs libertas eſt reddita Regis iuſſu: qui periculo cognito Burgos. Orduniamque magnis itineribus feſtinarat. Vtroſque prouinciæ finibus diſcedere mandat, pactis inducijs dum de compoſitione ageretur. Mox tota Caſtella magni delectus haberi: proceres nominatim euocati: vt collectis regni viribus Ferdinandus & Iſabella finibus diſcedere cogerentur. conſilio tamen D. Iacobi Magiſtri ceſſatum, arte potius quam viribus ſuperandos diſputantis: nobiliſſimũ id victoriæ genus fore, reipublicæ tãtis vexatæ malis neceſſarium. Ea ſentẽtia vicit nemine contradicere auſo: ne Rege quidẽ tametſi ſecus exiſtimabat. Toleti, atque Hiſpali vno tẽpore tumultus concitati. Toletani ciues veteri inſtituto in duas factiones diſtracti erãt, Aialas, Syluaſque. his Ciſontanus, illis Fuenſalidæ Comes caput erat. Annitente Petro Sylua Pontifice, cõiugium pactum Ciſontanum inter & Eleonoram Fuenſalidæ Comitis filiam. quod erat ad concordiã excogitatum non imprudenter, maius certamen accendit, Ciſontano & Ioanne Ribera eius auunculo, quaſi ad communem lætitiam, in vrbem cõtra Regis voluntatem admiſſis. Reducto capite Syluæ, in aduerſarios armati ſæuire aggreſſi ſunt. Ea cauſa ab Henrico, cùm ad periculũ feſtinaſſet, vrbe pacata, Fuenſalidæ Comite vrbana præfectura amoto, quã multos per annos continuarat, ſubſtitutus eſt Garſias Lupus Aſſiſtentis nomine, qui ciuibus iura daret. Marchio Gaditanus ab Aſſidoniæ Duce Hiſpali pulſus, duos aduerſarij fratres materno genere impares tumultuaria pugna ſuſtulit. Aſſidoniam expugnauit. cõtentio in iuſtũ bellum exarſit: quã Enecus Mẽdoza Tendilliæ Comes eo miſſus, arte magis quã viribus pacauit, Aſſidonia etiam reſtituta. Motibus Caſtellæ pacãdis magnũ præſidium deceſſiſſe videbatur, obitu Pauli ſecundi Romani Pontificis octauo Kal. Auguſti, cuius in noſtrã gẽtem magna beneficia extiterant. Succeſſit quinto Idus Auguſti ex Minorum ordine Frãciſcus Ruuereus Cardinalis, Sixti quarti nomine, haud minori probitate, humanitateq; in noſtros. Io. Margaritum Gerundẽſem Epiſcopũ Romæ pro Aragonio Oratorẽ donauit purpura. cuius extãt de rebus Hiſpaniæ Paralipomena: & Romæ ſepulcrum in D. Mariæ de Populo ad portam Flumentanam. Maurorum manus in Bæticæ agros inuecta eſt: atque Alcantaræ contributa oppida, ferro igneque vaxata. tantum prædæ & ſpoliorum auexere, vix vt explicare agmen poſſent. Gaditanus Marchio vindictæ ſtudio, iuſſu Regis in barbarorum finibus Cardellam municipium vi cepit quidem: ſed infirmo præſidio munitum breui ad veterem ditionem redijt.

Carolus Aquitanus defunctus.

CAP. XVII.

FELIX hic annus Luſitanis fuit, felix Aragonijs. Alfonſus Rex Luſitanus inſtructa numeroſa claſſe, omnino nauigiorum maiorum minorumque trecentorũ, Africã bello repetiturus, Oliſipone ſoluit Auguſto mẽſe dimidiato. Sequebatur Ioannes filius prima militiæ rudimenta in pio bello poſiturus: ex vniuerſa gente nobiliſſimus quiſque, promiſcui generis homines ad triginta millia his copijs primo aduẽtu Arzilla vi capta eſt. è barbaris duo millia trucidata. ca-

ptiuis ad quinq; millia ſub corona venditis, magna pecunia in ærariũ redacta. victoria noſtris incruenta non fuit. cecidit nobiliſſimus quiſque: Aluarus Caſtrius, Ioannes Coutinus Montis ſancti & Marialuæ Comites. Huius cadauere cõſpecto Rex ad filium conuerſus: Vtinam te, inquit, talem tantumque militem ſuperi præſtent. Arzillæ clade Tingitani Mauri territi, vrbe deſerta fugerũt. Captę ei vrbi Rodericum Merlum, Arzillæ, atque Alcaſſari Henricum Meneſium Valentiæ Comitem præfectos cùm Rex dediſſet, tantis rebus breui pacatis claſſem triumphans incolumem in patriam reuexit, Alfonſo Baſconſelo in ea expeditione Penellæ Comite creato. ea meritis continuis & maximis cõpenſatio fuit. In Catalaunis Gerunda vrbs poſt Lotaringij obitũ, in Aragonij poteſtatem ciuium deditione redacta Octobri menſe. reliquiæ hoſtium, quibus Reinerius Ioannis Lotaringij filius nothus, Iacobus Galeotus præcipui duces erant, pars ad fanum Hadriani ad ripam Beſis fluuij obſeſſæ: pars quæ Barcinonæ vicina obſeſſis opitulatum accurrit, inſigni pugna ſuperata cæſaque eſt ab Alfonſo Aragonio, qui ei bello fuerat à patre præfectus. Ad Emporitanos ipſe ea quamuis ætate, hoſtes magna diligentia perſequebatur. cui caſtris ad Toroellam poſitis, per quietem ſpeciem ſtrenui militis in eo bello occiſi oblatam memorant, monentis ne caſtra inde moueret: alioqui imminere malum. Regẽ earum rerum contemptu quaſi fortuitarum, motis caſtris capta Rhodope, obſeſſoq; oppido Peralada, nocturno impetu Cãpobaſſi aduerſariæ partis Ducis ferme oppreſſum. vigilijs trucidatis inermem ac ferme nudum Figherę mœnibus ſalutem tutatum: ſed proximo tamen die repetita obſidione, atque agrorum vaſtatione, deditionem tandem ab oppidanis factam: totoq; eo tractu ad ditionẽ ſubiuncto, Barcinonẽ promota caſtra. Longa ea obſidio fuit. Vim prohiberi erat Aragonio deſtinatum: arteque potius cõmotas ciuium voluntates ſanare. Quid enim vrbem nobiliſſimam vaſtaret, diriperet, incenderet? quid militum prædã faceret? & non potius ſibi à clementia immortalem gloriam quæreret, fructũque multo maximum, ciuium ſalute & opibus conſeruatis? In Vlteriori Caſtella Ferdinandus & Iſabella multis oppidis tentatis, quibuſdam etiam, atque in his Sepulueda deditis, Toletanum, qui ſe in Carpetanis tenebat, euocare conſtituunt. & quod Aragonius pater præceperat, ſe ſuaque eius poteſtati permittere velle pollicentur. Fide fides obligatur maximè. Itaque eo placato, atque cum firmo equitatu proſequente Tordelacunam, quod oppidum in Carpetanis Toletano ſubditum eſt, fertiliſſimo agro migrarunt. Carolus Aquitanus Ioannæ nuptijs contemptis, incertis natalibus, ambigua dote ad Burgundi filiam, patris inuitatu, ſuaque ſponte animum retulerat. Ea re cognita Henricus, Segobia vbi ſe tenebat principio anni Milleſi. quadringenteſi. ſeptuageſ ſecundi, Pacẽauguſtam ire pergit. 14 eã vrbem Comes Feriæ obtinebat Magiſtro infenſus: ita venientibus portæ clauſę grauis contumelia fuit. neq; melior colloquij ſucceſſus: ꝙ inter eam vrbem & Helbes (Heluiam quidam vocant) Portugaliæ oppidum, eſt habitum. de nuptijs Luſitani Ioanneque, qua potiſſimum cauſa is labor erat ſuſceptus, nihil certi conſtitutum. Luſitano Paciechi Magiſtri fides ſuſpecta erat, ſeſe in omnes partes vertentis, vndecunque melior ſpes oſtentaretur. Ferdinandi & Iſabellæ in dies creſcere, vires in Caſtella cõſiderabat, & ipſorum virtutibus & gentis beneuolentia excitata; & Toletani artibus, ſingulas ciuitates ſollicitari trahique in partes. Ira in Comitem Feriæ in præſens diſſimulata. Madrito Hen-

Hẽricus, quo ſe à Luſitani colloquio retulerat repetita Bætica, exceptus Cordubæ Hiſpalis aditu abſtinuit: eam vrbem Aſſidoniæ Duce cum numeroſo equitatu obtinente Magiſtri, vt ferebat, metu: quem rebus ſuis infenſum antea ſæpe erat expertus. Nullo itaque magno operę pretio Toletũ feſtinatũ, ad vrbanos mot⁹ pacandos: qui capta à Ciſontano, cum in eam vrbem rediiſſet arce. quæ ad Diui Martini pontem erat firmiſſima, captoque vrbis Præfecto, grauiſſimi extiterũt. vix ea ſeditione pacata Henrici præſentia, ſacerdotumq; templi. Toletani virtute & armis. Segobiam ciuili diſcordia ardere nunciatum eſt. magna iniecta ſolicitudo: quoniã regij theſauri in eam vrbem relati erant. eo quam primum feſtinatur. nulla erat facies mali, quam in ea temporum atrocitate vniuerſa prouincia non pateretur. rapinæ, cædes iniuriæ promiſcuæ libidinis ſcelerum omnium licentia volitabat impune: ſacra atq; profana iuxta contemptui erant: pecunia paſſim adulterata, magno mercatorum commercijq; damno. Ea ſæpe de ſcripto capita Regi explicata: vt remedium adhiberet fruſtra poſtulatum. Henrici væcordiam, procerũ artes, reipublicæ vniuerſæ iactationem, paſtoritio quidem, ſed eleganti carmine Ferdinandus Pulgarius nobilis ea ætate ſcriptor, ſuppreſſo nomine ad vitandam inuidiam, deplorauit, lingua vulgari. eclogæ forma ſatyræ amaritudine, Dominici & Egidij paſtorũ inter ſe colloquentiũ de reipub. ſtatu affictis nominibus ſermone dato. Hoc anno quarto Idus Maij Carolus Aquitaniæ Dux Burdigale diem obijt, in medio apparatu noui belli: ꝙ eius, Burgundi, atque Britanni iunctis viribus in Gallum parabatur. Aquitania omnis defuncto Carolo, Galli Regis Præfectos oppidis arcibuſque accepit. Burgundus inuidiãRegi conflare, parricidij inſimulans, corruptis ab eo familiaribus fratrẽ veneno ſublatũ. ventum ad arma quædã ſed ea ignobilia oppida vtrinq; capta: maiora fruſtra tentata. plus irarũ Burgũdo, plus virium atque conſilij Regi Gallo. Induciæ ſæpe factæ: ante diem ſæpe ruptæ. verũ totius belli ſucceſſus, & qua ratione ab ijs initijs Burgundus tandem quinto poſt anno in exitiũ præceps datus, ad Nantium in Lotaringia ceciderit victus ad Heluetijs acie, hiſtoricis eius gẽtis explicandũ relinquatur. Gaſto Fuxẽſis Comes res Hiſpaniæ attingit. Eleonorę cõiugis iure Vaſconũ regni hæres futurus, ſi vita longior cõtigiſſet, In ſaltu is Vaſconũ ad Rocidã vallẽ hoc anno deceſſit: cum ex Gallia iret in Vaſcones, multis Gallicis bellis atq; imperij finib⁹ prolatis, in paucis ea ætate nobiliſſimus, fratrẽ habuit Petrũ Lautrechij Vicecomitẽ pari virtute, gloriaq;, bellis omnibus adiutorẽ. Lautrechiæ familię nobiliſſimę conditorẽ, defunctus enim Mirãdæ, quod eſt Galliæ oppidũ, ſuperioribus annis vxore grauida poſthumũ filiũ habuit Ioãnem nomine. ex hoc Odetus, atq; Andreas cognomento Sparroſius ſunt geniti clari Duces: hic bello Vaſconum, quo tempore mortuo Ferdinãdo Rege Catholico ciuilia arma in Hiſpania mota ſunt: ille Mediolanẽſi & Neapolitano aduerſus Carolũ Cæſarem pręterea Thomas Leſcunius iuxta nobilis in Gallia. Odeto filius Hẽricus fuit: cui vita lõgior cæteris fratribus cõtigit, ad noſtram ætatem propagata.

Rodericus Borgia Cardinalis in Hiſpaniam legatus.

CAP. XVIII.

HONOREM purpuræ Seguntinus nobilitati congruũ, meritis debitã gratiam, à Pontifice Romano regia opera impetrare cupiebat. Aeger mora, impatienſq;, animo vehemẽter alienatus,

neque in Luſianiam, neque in Bæticam euntem Regem proſecutus erat: multus alioqui in aula aſſiduuſque. magnum in eo monumentum rebus erat, propter familiæ amplitudinem, pareſq; opes, ægri animi ſanandi ratio excogitata. Magiſter Diui Iacobi obitu prioris vxoris domum ſecundis nuptijs vacuam, filiã Hari Comitis patre concedẽte duxit. Ea quoniam Maria Mendoza nata erat, Velaſci Mendozæque regali affinitate deuincti ſunt: Aſſidoniæ Dux eo præſidio nudatus quod à Mendozis certiſſimum expectabat & ipſe aduerſus inuidiã procerum aliorũ plus vnum omnibus poſſe dolentium, opes vehementer ea affinitate confirmauit, homo callidus, ingenij dexteritate ad verſandos homines vitãdaque pericula pollens in paucis. Purpuræ haud dubia ſpes Seguntino iniecta, Rodericæ Borgiæ Cardinalis Valentini aduentu: quem à nouo Pontifice legatũ, patrium Valentiæ litus tenuiſſe ad duodecimum kal. Iulij cultumque in ea vrbe, vt par erat, omnibus officijs, pedeſtri itinere Tarracone Ferdinandum Siciliæ Regem conueniſſe nunciabatur, per id tempus Barcinonem ad patrem profectum, eoque conuento, ſeſe ad vxorem referentem. Suſcepti à Ferdinando itineris aliæ cauſæ vulgatæ ſunt. illa veriſſima: de Henrici Segorbij Ducis & Ioannæ connubio agi, renunciare cupiebat: quod diſturbandum filius diſputabat. pater non credebat, falſis ſæpe delationibus deceptus ob ætatẽ cautior, & indulgentia in Henricum fratris filium propenſus. Omnino Ferdinandus Tarracone in Valentinos abijt. Inde ſeſe in Caſtellam feſtinus retulit, cura ne ſe abſente à prauis hominibus, quorum erat magnus numerus, reſp. turbaretur amplius. Cardinalis legatus Barcinonem ad Aragonium peruenit. Quo tempore obſeſſi ciues diuturnæ obſidionis feſſi malis, atque rerũ omnium inopia laborãtes de obſtinatione tamen animorum nihil remittebant, duro homines ingenio atque aduerſus mala peruicaci. Inuitati ſæpe ad ſanitatem, ſurdas aures ſalutaria monentibus præbuere. Aragonius literas teſtes ſui animi, teſtes clementiæ ad extremum dedit. Eo loco res eſſe, vt neque ſuis, neque alienis viribus ſtare diutius poſſent. Debere eos vrbis pulcherrimæ, quæ caput gentis eſſet, nulli in Hiſpania de nobilitate, atque elegantia concederet, ruina, incendio direptioneq; moueri. ſibi decretum eſſe, dũ ſpes eſſet, voluntate ad legitimum imperium redituros, neque vim, neque metũ intẽtare: eoque niſi neceſſitate non venturũ & quaſi viſcera ſecantem ſua. Huius ſui animi teſtem inuocare Deum: non alio loco neq; habuiſſe quam filiorum, neq; habiturum vnquam. ac (per ipſos modo liceat) prouinciæ calamitatem omnibus regni opibus ſanare propoſuiſſe. His illi emolliti literis, ac ſpe defenſionis abiecta legitime dedentium vrbes verba nuncupare conſtituunt. Dati iudices, qui de ſingulis controuerſijs ſtatuerunt. Gallicum præſidium Ioanne Lotaringij filio Duce dimiſſum. Venia omnibus data, quicunque eo bello in Regem arma ſumpſiſſet. Vnus exceptus Pallaſij Comes quædã in Pyreniæi iugis oppida retinens, vnde Gallicis opibus fretus diu moleſtus finitimis extitit, ſuſtentauitq;. Quæ geſta eſſent eo decennio, ex quo tẽpore bellum tenuit, atque decreta à ciuibus, approbata. Sic Octobri menſe extremo Barcinonem Aragonius inuectus nobiliſſimum clementiæ exemplum poſteris reliquit, vrbe ea, vnde tantæ iniuriæ extiterant conſeruata. cæteris omnibus clarius trophæum. Caroli filij ſublati pœnitentia ſucceſſerat: & pro eius ſalute, non pro externo hoſte arma ſumpta, optimo animo conſiderabat. Neapoli gemina coniugia pacta duo Ferdinandi Neapolitani filij, Fridericus, Eleo-

nora-

noráque; hæc Sfortiæ Mariæ Barẽſi Duci & Mediolanenſis fratri cui ſtipulatam diximus detracta, Herculi Aſtenſi nupſit Ferrarienſi Duci: Friderico Ioanna Aragonij filia deſponſa eſt. Hoc tamen deinde mutatum. Eleonora Princeps cũ Sangueſſæ in Vaſconibus eſſet, viro defuncto, vti paulo ante diximus, à Gallo ſolicitata eſt, vti in eius poteſtatem Vaſconũ arces cõtraderet. ad ſtabiliendum nepotibus imperium gentis, id maxime pertinere: firmiſſimumq; præſidium ad omnem ſtatum dignitatis. eorum quippe ſorore nati, ad aliquam ſolicitudinis partem pertinebant. Ea noua iniuria Aragonius prouocatus ad alias, quę toto belli Catalaunici tempore multæ & graues extiterant. correptis in Gallum armis Ruſcinonenſes Ceretanoſque ad ditionem reuocare conſtituit. Barcinone ad quartum kal. Ianuarij principio anni Milleſi. quadringenteſi. ſeptuageſi. tertij profecto, accedentique ad fines Helenæ, Perpinianumque continuo portas aperuerunt. Gallico imperio feſſis omnibus Aragonio victoria paſſim fauebatur. reliqua omnia ſimilia fore credebatur. Cardinalis Legatus Aragonia diſcedens Madritum tenuit. acceptus ſplendido apparatu ſub vmbella, præeuntibus proceribus ſacratiſq; viris in auguſto ornatu, Henrico Rege ſiniſtrũ latus ſtipãte: q̃ more gentis maximo honori ducitur. In id oppidum Epiſcopi ac Sacerdotes alij ex vniuerſa ditione euocati à legato, frequẽtes conuenerunt. actum de pecunia, quam deſignato annorum numero, à ſacerdotijs redigi in ſubſidium belli Turcici Pontifex poſtulabat. graues difficultates opponebantur, iactione tẽporum exhauſtis omnibus. Vicit tamen legati auctoritas, regia voluntate adiuta. ſubſidium Pontifici Romano, vti expetebat, decretum. imminuendæ quamuis Eccleſiarum libertatis exemplum ab eo facto induci, alioq; auertendi copias Hiſpaniæ conſiderabant. Inuaſerat pudenda literarum inſcitia in ſacerdotes Hiſpaniæ: vſque eo vt pauci Latine ſcirent. ventri, gulæque ſeruientes. auaricia rapaces in eccleſiam Dei manus iniecerat. emere ſacerdotia olim ſimonia, tunc induſtria erat. neque intelligebãt cæci Principes, cæcique Pontifices, irato Deo fieri impium commercij genus: quod facias an patiaris perinde eſt. Medicinæ faciẽdæ ratio, ijs ſacerdorum conuentibus excogitata eſt. impetratum à Pontifice Romano, vti in ſingulis eccleſijs cathedralibus bina ſacerdotia, quos Canonicatus vocant, ſuffragio Epiſcopi, atque collegij Theologo vnũ, alterum Iurecõſulto obuenirent. Pontificium diploma, quoniam publice cognoſci vtile foret, eius iniuria temporis ſublati partem, diplomate altero poſt biennium conceſſo cõprehenſam, hoc loco ſubijcimus. Kal. inquit, Septem. Põtifi. noſtri anno quinto per quaſdã ſtatuimus, & ordinamus: quod de duobꝰ canonicat. & totidẽ prębendis, qui primo per ceſſum vel deceſſum, aut quamuis aliam dimiſſionẽ illos obtinentium extra Rom. curiam, in quibuſuis menſibus ſimul, vel ſucceſſiue vacarent, in qualibet Eccleſiarum earundẽ etiam ſi diſpoſitioni Apoſtolicæ ex quauis cauſa (non tamen prima vice) generaliter reſeruati forent, perpetuis futuris tempo. quoties illos vacare pro tempore contingeret, vnus qui in Theologia Magiſter, ſeu Licenti. & alter in vtroque, vel altero iurium Doctor ſeu Licenti. exiſteret, poſſet, & deberet ab Epiſ. vna cũ capitulo cuiuslibet earum Eccleſiarum ordinaria auctoritate prouideri, in omnibus & per omnia, perinde ac ſi aliquę gratiæ expectatiuæ ſpeciales, vel generales reſeruationis, & nominandi, ſeu nominatis conferendi facultates & mandata à nobis, ſeu ſede Apoſto. vel eius legatis, ſeu alias eius auctoritate, etiam Regum, Ducum Principum vel Prælatorũ,

aut quauis alia conſideratione nullatenus emanaſſent,ſeu in poſterum emanarent. Ita tamen, vt de eis qui primo Doctori, vel cum rigore examinis Licenti. in altero iurium.& alijs qui poſtmodum vacarent ſimul, vel ſucceſſiue canonicati. & præbendis huiuſmodi Magiſtro, vel Licentiato in Theologia prouideretur. Etſi inter Doctores & Licen.eoſdē ad illos pro tempore nominatos aliqui de nobili genere procreati forēt, alijs nō nobilibus: & inter ipſos nobiles, qui ex vtroque parente nobiles forent, nobilibus ex altero tantum:& inter ex vtroque & vno latere tantum nobiles de maiori nobilium genere procreati per eoſdem ordinarios collatores & Capitula præeligerentur. qui ſi in eadem Eccleſia beneficiati & alias, ſi qualificati reperiantur, alijs præferantur. ſicque perpetuis futuris temporibus obſeruetur. Hactenus diplomatis pars.

Perpiniani obſidio.

CAP. XIX.

PACANDIS Caſtellę motibus,componendiſque diſſidijs, magna à Cardinali Legato contentione adhibita,parum profectum:& ipſe, vt natura cogebat,in Ferdinandum ex arcano propenſior,ad confirmandā eius cauſam omnes neruos contendit. Complutum profectus, vbi Ferdinandus, Iſabella vxor & Toletanus erant,inde Caracam, nō alio conſilio abijt, quam vt Mendozas regulos in partes traheret:ab Henrico Rege, & D.Iacobi Magiſtro deduceret.ingenio fretus ad ſimulandum, diſſimulandūque idoneo. Vno tempore tumultus per vrbes & oppida concitati ſunt, in eos qui Iudæorum ex ſanguine prognati erant. profunda homines auaritia fraudeque. initium Cordubæ factum.ferro, rapinis incendijſq; in miſeram gentem ſęuitum, furēte populo nullo ſupplicij metu.Numinum iram prudētes interpretrabant, ob abdicata paſſim ex arcano, quę ante ſuſceperant Chriſtiana ſacra. Cordubæ exemplum alia oppida & vrbes Bæticæ ſecuta ſunt. vis maior in Giennium incubuit. Irantius Magiſter equitum gentem calamitoſam ab iniuria vindicare auſus,ſeque furenti populo opponere, magnam inuidiæ flammam apud populares accendit. ita facta conſpiratione ad aras, ſacris operantem. crudeliter obtruncarunt. Theraſia vxor, & filij vix arcem tenuerunt. Regij ſcrinij præfectura Seguntino poſt Irantij cædē concredita. Hari Comes Magiſter equitum renunciatus eſt,honore antea per multas familias vagato, deinde in eius poſteris ſtatario ad noſtram ætatem. Magna ea clades fuit:magnumque præſidium Hērici rebus ob eximiam Irantij conſtantemque fidem,ſublatum.Magiſtri D.Iacobi arte conquiſita alia.Henricus Aragonius ad certam coniugij cum Ioanna Principe ſpem, per Valentinos fines euocatus venit in Caſtellam tum ipſe. tū mater Beatrix Pimentelia. obuio ad Requenam Magiſtro ipſo, deducenteque, maior expectatio, quam ſucceſſus fuit. quem ex fama probarant, viſum contēpſere, inſigni hominem arrogantia:qui proceribus complexum ferentibus,manum obſculandam in os ingereret,nondum opibus fundatis, neque veritus rerum mobilitatem.Eiuſdem magiſtri arte coniugiū eſt impeditum. Erat enim ex arcano Henrico Aragonio infenſus, repetituro paterna oppida, ſi imperiū obtinuiſſet:Beneuentanumque metuebat, Henrici auunculum, memoria intercecepti Magiſterij in primis iratum.alia tamē obtendebatur ſpecies.magno aliquo Principe opus eſſe ad motus gentis pacandos. At regiam fidem fallere, ludere eum Principē,graue fore Regi videbatur ad defendendū bellum magna pecunia opus eſſe Magiſter ait, Andreæ Cabrerę,

cui

cui theſauri cum arce Segobienſi cōcrediti erant, fraudem nectens. Vbi tumultum in gentem ex Iudæis maioribus ortam, Bæticæ exēplo Magiſtri fraude cōcitatum, atque Cabreræ in primis capiti minitantes populares quaſi miſeros tegeret, vix ipſe arte & induſtria pacarat.

Segūtino honos purpuræ datus Madriti, miſſo in eam rem proprio à Pontifice legato. noua muneri gratia addita, cōceſſum à Rege, vt Hiſpaniæ Cardinalis vocaretur. Hēricus Aragonius Madriti aditu prohibitus Setaffij, qui pagus ſecundū viam militarem, qua Toletum itur protenſus eſt, expectare iuſſus Rege cōuento in agro vicino, Odonem eſt amandatus. Pontificis Romani venia excuſabāt, niſi lege propinquitatis ſoluta, inita cōiugia inter propinquos, neque eſſe iuſta, neque fauſta. ſic ille deluſus ſpe eſt. Henricus Rex Segobiam abijt, per cauſam expediendæ pecuniæ, quam Andreas Cabrera malignè ſuppeditabat, D. Iacobi Magiſtro infenſus (quem Segobienſis arcis præfecturam ambire exploratū erat, Madriti iam arce per ſpeciem ſe muniendi detracta eidem Cabreræ) in Ferdinandū ex arcano propenſus, & ſuapte voluntate, & vxore Beatrice Bobadillia in Iſabellæ Principis obſequijs educata.

Contrà noui Cardinalis opes vehementer confirmatæ ſunt, defuncto Caucæ Alfonſo Fonſeca, magni ingenij ardentiſque animi viro. In eius enim locū Hiſpaniæ Cardinalis, Hiſpalenſis Epiſcopus agente Rege eſt renunciatus, retenta Seguntina Eccleſia, nouo damnatoque exemplo. Sed ita erant eius ętatis mores: quod libebat, licitum videbatur. In Ruſcinonenſi agro Perpinianum obſeſſum tertio Idus Aprilis fuerat, Galliarum copiarum ad viginti peditum millia milleque cataphractos ductore Philippo Sabaudo. Aragoniꝰ intra oppidū erat, certus quoduis prius adire periculum, quā vt firmiſſimum municipium, quà aditus eſt in Galliam, hoſtibus deſereret: quò maiores animos obſeſſis faceret, concione in templum aduocata iuratus, ſe inde pedem niſi obſidione ſoluta non elaturum. Inſignis audacia, animique præſtātia in ea ætate, exemplum neſcio an probādum: cùm in vnius capite, ſumma rerum & imperij verteretur, ſi ab hoſte eſſet intra oppidū captus. ſed numina tantam calamitatem auerterunt. Oppidanorum virtus egregia fuit. In Regis oculis quiſque ſupremo conatu propugnābat, dimicabatque. Petri Peraltæ Magiſtri equitum in Vaſconibus fides maximè celebratur. qui in veſte Franciſcana Gallicæ linguæ ſcientia, qua multum vtebatur, per medias hoſtium acies tutus ad Aragonium penetrauit, periculi ſocius futurus, à quo omnia acceperat, ſupremum id officium deberi ratus. Aragonij filij tres, Alfonſus cum patre erat: Cæſarauguſtanns Helenā finitimam vrbem valido præſidio occupauit, paterna iuſſa facturus: Ferdinandus Talamanca cognito periculo profectus, quadringētos equites è Caſtella auxilio duxit. ei numero ex itinere cētum alij ſunt adiuncti. cum ijs copijs menſe Iunio ad opprimēdum Emporias delatus, tātum hoſtibus terrorem iniecit, vt ſoluta obſidione ac mox ad menſem Octobrem pactis induciis, finibus diſceſſerint. Sic cōfecto bello Aragonius, triumphi perſimili ſpecie, curru ſublimis cyanea veſte conſtrato, agentibus quatuor candidis equis, dextra læuaque ſtipante nobilitate & magiſtratibus, effuſo ad ſpectaculum populo, Barcinonem inijt ea porta, cui à Daniele nomen eſt. ipſa canicie, luminibus reſtitutis, rebuſque geſtis clariſſimus. Corpus deſtitutū viribus vigor animi ſuſtētabat. Abſceſſerat Ferdinandus filius Dertuſam, Aragoniæ gentis conuentus agitaturus, pro patre Rege vicarius. cæterùm morbo tētatus, conuitioq; in Caſtellam reuocatus, vbi multa nouabātur,

eo conatu deſtitit. Ferdinãdi Auiſij Magiſtri, quem obijſſe in captiuitate dictũ eſt, oſſa per idem tempus à Mauro quodam è Phuthenſi vrbe clam ſublata, atq; in Luſitaniam aducta, ad Aliubarrotã, vbi maiores ſepulti erãt, cõpoſita tumulo ſunt. Inferiæ defuncto ex ritu Chriſtiano magnificè datæ.

Arandæ Concilium.

CAP. XX.

FVERE hæc tempora cæteris quidẽ Hiſpaniæ prouincijs nulla re, niſi ꝙ præcipuum eſt, feſta pace nobilia. Vna Caſtella non quieſcebat indies grauiori metu. fœdis Principum certaminibus modeſtia multitudinis corrupta, oppida & vrbes in factiones ſciſſa erant. Ferdinandi & Iſabellæ vires nouis acceſſionibus augebantur. Henrici Regis ignauia opes minui, plebiſque alienatione. & vt in corporibus, ſic in imperio grauiſſim⁹ eſt morbus, qui diffunditur à capite. In Cantabria tumultus erãt. dum equitum Magiſter armis conatur, Henrici ad imperium reuocare duriore ingenio gentẽ propoſitique tenacem: Petrus Manricus Treuigni Comes Aragonijs partibus infectus defendere conatur, illata regioni vaſtitas per ſe ſterili, & rerum omnium indigenti. Toleti noui tumultus concitati. Fuenſalidæ Comes Paciechi fauore, qui in eam vrbem oculos etiam auidos coniecerat, armis intra mœnia irrumpere conatur. atq; Ferdinandum Ribadeneiram Mareſcalum Henrico fidum, vrbe deturbare. Verũ ciuium concurſu repreſſa audacia eſt: & Regis aduentu, qui periculo nunciato aduolauit, motus vrbani compoſiti. Sontibus venia data lex impunitatis cõfirmari viſa eſt. Ex ea audacia Paciechus, ſiue inuidiam veritus, ſiue otij cupidus Pennafielẽ ad vxorem abijt. tot annis in aula aſſiduus ſatietatẽ abſentia ꝓcurare cogitabat, miſſo tamẽ pro ſe Diegho filio vicario: quẽ Villenæ Marchionem renũciatum iam diximus. Venientem Henricus ea amoris ſignificatione accepit, ac ſi ingentia beneficia à patre extitiſſent: & erat conſpicua forma, ætas integra, fortunæ cultus par. Segobiam Toleto itum. In ea vrbe gratia frequenti vſu amplius conciliata. ad Villenium in Hieronymianum cœnobium, cui Parrali nomen eſt, hoſpitio datũ Hẽricus quotidie ventitabat. Cum Andrea Cabrera actum, vti gratia cum Paciechis conciliata, in Henrici poteſtate eſſet, arce cum theſauris tradita, Moiæ permutatione: quod municipium ad Celtiberorum & Cõteſtanorum atque Valentinos fines ſitum eſt, Conchæ vicinũ Cabreræ patriæ. Eò faciles aures præbere pactioni videbatur. Res non latuit. oppidani animis ex eo vehementer offenſis, Aragonium præſidium intra mænia accepere Duce Ioanne Heredia, qui ad rẽ certam è Valentino tractu aduolauit. ægrè id fuit Henrico Regi. Illud grauius. Arandam, quod oppidum in Vxamenſi diœceſi eſt ad Durij ripã, Iſabella Princeps Tordelacuna, vbi ſe in Carpetanis tenebat viro abſente, ab oppidanis conſenſu euocata, illud imperio ſubegit, Ioannæ Reginæ detractum. Fœminæ impudicitia, amoreſque malè cauti, totius prouinciæ inuidiam commouerant, Regis etiam Sed eſt quibuſdam inſitum, vti magis peccari nolint quàm quod ſatis animi ad vindicanda delicta habeant. vti Henrico Regi per totam vitam accidit. Illa & filia Madriti in arce erant Villenij curæ concreditæ. Arandæ exemplum ſecuta eſt Agreda (prope olim Auguſtobriga ſita fuit) magno dolore Medinæ Celinæ Comitis, cui Henricus id oppidum donarat. A Toletano, cùm Iſabellã eſſet ſecutus, Arandæ, prouinciæ Epiſcoporum concilium indictum, habitũque eſt. affuere Epiſcopi, atque Archipresbyteri ex vniuerſa prouincia euocati, ex

ti, ex vtroque ordine viri non pauci. Diſciplinæ eccleſiaſticæ inſtaurandæ, ſpecies obtendebatur, vitio tēporum labefactatæ. Propior tamen cura erat (ſic arbitror) factionis vires cōfirmandi. Nonis Decembris quatuor tantùm hæc decreta promulgata. Epiſcopi in publico ſemper linteati viſuntor. Presbyteri minimùm ter aut quater, diuina hoſtia annis ſingulis ſacrificāto. Sacro ordine viris ſeſe obſequijs procerum addicere, aut eorum ſtipendia facere, prçterquam Regis, nefas eſto. Cura eccleſiarum, & maiora ſacerdotia, quæ Dignitates vocantur, ne cui creduntor, qui Latinè neſciat. Vix ſoluto cōuentu Ferdinādus per Almaſanum, & Valeranicā à Medinę Celinæ Comite, & Petro Mendoza Almaſani regulo, omnibus officijs ex itinere cultus, Arandam ad vxorem appulit, partium ſtudia præſentia vt confirmaret. Deceſſere hoc anno in Caſtella quide Fridericus Maris Præfectus & Gometius Cacerius Alcantaræ Magiſter ſucceſſore Ioanne Stunica, vti paulo ante dictū eſt: in Gallia autem Nicolaus Ioannis Lotaringij filius Renato auo ſuperſtite. huius ex filia nepos Renatus auiæ maternæ iure Lotaringiam obtinuit, prçclara virtutum indole Princeps: cæſo Carolo Burgundo Audaci ad Nancium quarto poſt anno quàm re alia fama maiori. Ioannes Armeniacus Comes nunquā Regi Gallo fidus, gratusve ex quo in Hiſpaniam pulſum diximus, Burgundi copijs bello in Aquitania concitato, Petrum Borbonium Aquitaniæ Præfectum à ſuis proditum ceperat: neque dimiſerat, niſi Lectorio oppido ſibi reſtituto. In illum cōtinuò miſſæ abs Rege Gallo copiæ ductore Albigeſi Cardinali. Lectorium recuperatum, euerſumque eſt. Comes ipſe contra datam dedititio fidem perēptus, ancipiti fama facti: eò minori inuidia ꝙ conficto pōtificio diplomate, vt ſibi ius faſque eſſet ſororem germanam ducere, ei vitium attulerat. Pudendam turpitudinem, probrumque. Impietas ſuſcepta, væſanaque libido ſic eſt vltore numine exitio vindicata.

Libri Vigeſimitertij Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XXIIII.

Iſabella Henrico fratri conciliatur.

Cap. I.

NOn quieſcebant diuiſa Caſtellæ procerū ſtudia, maiori indies Aragoniarū partium fiducia viribuſque. neque D. Iacobi Magiſter deſiſtebat opibus opes ſtruere, præſidia præſidijs addere maiori habendi auiditate: metuque, ne ſi Aragonij rerum potiti eſſent, ipſi cedendum eſſet principatus magna parte: quā in eorum ditione fuiſſe ſuperioribus annis meminerat. Quo conſilio Ferdinādi & Iſabellæ coniugio aduerſum ſe præbuerat, Hērici Aragonij & Ioānæ pactas nuptias diſturbare pergebat, alias ex alijs morę cauſas & difficultates nectens, Rege quor-

ſum

ſum ij conatus ſpectarent, præ ſocordia non intelligente, aut diſſimulante præ ignauia. Ad Madriti arcē, Segobienſem adijcere contendebat, ſi id aſſecutus eſſet, Regem quaſi iniectis cōpedibus fore in poteſtate prouidens, & quemcunque curſum res habuiſſent, certū rebus præſidium. ea ſumma votorū erat. Andreas Cabrera vnus maximè opponebatur & gratia Principis & ingenio pollens, neque eius pollicitis quamuis magna erãt, ſatis credens. Exortis inter eos ſuſpicionibus atque confirmatis, vterque dolos ad euertendum alterum nectit: cautus vterque & callidus, maiori Magiſter potentia atque opibus. Cabrera felicior omes ingenij neruos intendit, vt Iſabellã conciliaret Henrico fratri. æmuli abſentia opportuna conatui erat, Villenij filij haud pari propter ætatem calliditate. Henrico aſſiduus, officijs ad tempus accommodatis amplius confirmata gratia, multo ſermone pſuadet, vti Iſabellã ſororem ad ſe accerſãt. Id publicè ſalutare fore, priuatim vtile, honeſtumque.
,, Magiſtri conatus quorſum tendãt ignorare ,, neminem: vt republica turbata priuatas ,, familiæ opes augeat, immenſa auiditate ,, ambitioneque, inconſtanti fide atque venali. Quod reipub. motus eo ,, concitatore graues & diuturni, me ſilente ,, indicant, ex dolis atque fraude ingenium ,, moreſque compactos. At filiæ caritas ,, mouet: indignumque iudicas innocentem ,, ætatem paterna hæreditate ,, ſpoliari. Sed liceat modò vera loqui, quî ,, id populo perſuadeas ex te genitam? & ,, eſt prudentis non amplius in rep conari, quàm quod ciuibus probare poſſis. ,, Non vt corporibus, ſic animis vis afferatur. ,, Opinione multorum, quæ vna famę ,, vox eſt, ſtant imperia caduntq;. Vtcunque ,, res habeat, an duabus ſororis filiæque ,, dotibus, amplitudini nobiliſſimi regni ,, pares opes non ſufficiant inter vtrã ,, que per conditiones tributi? At imperij maieſtatem imminui graue eſt. ſed ciuili " diſcordia, & perpetuis ex eo malis implicare " remp. multo grauius. Mihi crede, " aut hæc via aut nulla eſt tantis malis medendi. " ſi quid priuatis rationibus cōtrarium " eſt, id pacis ſtudio, patriæ caritati " condonandum cenſeo. Quanta mala ex " ciuili diſcordia impendeant, debes cùm " tempus eſt conſiderare: curare etiam, atque " præſtare. Mouebatur Cabreræ oratione Henrici animus, actionum conſiliorumque mirabili per totam vitam inconſtantia, regio nomine indignus, ſolijque probrum. Cabrerę diligentia, hortatuque, Henrico in ſententia euocandæ ſororis confirmato, Beatrix Bobadillia viri ſuaſu Arandam proficiſcitur: quo res occultior eſſet, vecta aſino, atque in ruſticana veſte obuoluto capite. conueniendi Iſabellam Principem opportunitatem nacta perſuadet, vti quã primùm Segobiam improuiſa abeat: fratris, in eam procliuem animum explicat: ſi mutet arcis munitione fore ab iniuria tutã: ſi quid periculi ſubſit tamen, audendum magna conantibus. In eo rerum momēto celeritate opus eſſe: cunctationem fore noxiam. Parua ſæpe mora magnas fieri inclinationes. Re conſtituta Bobadillia ſeſe ad virum refert. ſubſequitur Iſabella haud magno proxima interuallo: ſeque in arcem Segobienſem infert ad quintum Kalen. Ianuarij principio anni Milleſi. quadrin. ſeptua. quarti. Vulgato eius aduentu variè, vt cuiuſq; animus erat, cōmouentur ciues, perturbantur aulici. Villenius fraudē ſubeſſe & coitionē ratus, conſcenſo equo Ayllonē vicinum oppidū ſe ſubducit feſtinus & pauidus. Henricus ex Balſaino nemore, vbi venationi dabat operam, Segobiam accurrit, ſororem inuiſit: magna lætitię ſignificatione inter ſe ſalutant, in mutuoſq; amplexus ruunt, eo maiori ſtudio quod ante multos dies non viderãt. Arcanis ſermonibus longū tempus conſumptū. fi-

ne colloquij Iſabella ſuam cauſam fratri commendat, iure minimè dubio nixam. Rex ſumpturum ſe tempus ad deliberãdum ait. ſic à colloquio diſceſſum ad multam diem. die poſtero in arce cum ſorore cœnatus Rex tertio per plateas ciuitatis Iſabella vecta eſt, honoris gratia, eodem equi habenas regente. Nullus illuſtrior dies ciuibus, atque adeo Hiſpaniæ vniuerſæ illuxit, certa concordiæ ſpe, malorum metu ſublato. auxit opinionem, confirmauitque, Ferdinandi Principis rei geſtæ fama & vxoris literis prouocantibus, Turuegano (quo acceſſerat quorſum res euaderent expectatum) aduentus. Ad Octauum Idus Ianuarias, qui dies Magorum memoria ſacer eſt, Henricus, Ferdinandus, Iſabella per vrbem vna equitantes, celeberrima pompa ciuium oculis gratiſſimum ſpectaculum præbuerunt. Poſt geſtationem in Epiſcopi aula cõuiuio ab Andrea Cabrera inſtructo, vt par erat ſplẽdido lautoque, excepti eidem accubuerunt menſæ. quartum adhibitum Rodericum Villandrandum Ribadei Comitem Caſtillius ait. lege in perpetuum lata patri datum erat, vti ſuperius eſt demonſtratum, vt Ianuarij kalendis regiæ menſæ conuiua accederet. Remotis menſis lyriſtę, comœdi, cantoreſque acceſſerunt, fine bellaria tragemataq; illata. celebritatis lætitiam Henrici valetudo nonnihil cõturbauit, lateris dolore tentati oppreſſique ſic vt in regiam diſcedere neceſſe habuerit. caſu factum, vti ſaniores iudicabant, inſidias vulgus interpretabatur, prona ſemper in deterius perſuaſione. Eam opinionem, venenum inter epulas datum, Principis perpetua deinde valetudo confirmauit, ac non toto euoluto anno ſubſecuta mors. perpetua Ferdinãdi & Iſabellæ felicitas amplitudoq; rerũ geſtarum, ijs certe conſcijs factũ ſcelus fidẽ abrogat. imperiũ à parricidio auſpicatos fuiſſe. quod æmuli in primis accuſabant, accenſis odijs, promiſcua inter ſe affingẽdi crimina libertate. Pro Principis incolumitate ſupplicationibus ad omnia tẽpla habitis. ſacrificijs, precibus, votis placati ſuperi: eiuſq; valetudo recreata eſt.

Magiſtri. D. Iacobi obitus.
CAP. II.

VT Rex conualuit, de concordia agi cœptum eſt. Per conditiones inter Principes ſancienda. Petebat Iſabella, vt ſibi ſacramento à regni ordinibus dicto ſucceſſio confirmaretur iure debita. ſi id fieret, ſe & virum perpetuo in officio fore: neque recuſabat filiam vnicã, Abulæ arcem quaſi fidei obſides tradere in poteſtatem Cabreræ quaſi ſequeſtri. Vt Ioanna Henrico Aragonio nuberet Beneuentanus amitini ludibrio cõmotus, conuitio poſtulabat, Henrico aſſiduus, ipſo poſtulato gratior. niſi concederetur, fœdus diſturbaturus. Nec conſilium vnum inter proceres, nec voluntas erat. aulicorum pars Ioannæ fauebat. ad Iſabellã pleriq; res trahere, animi conſiliorumq; Henrici potentes, ſublato inter fidẽ, perfidiamq; diſcrimine: quod Iſabellæ cauſam vehementer confirmauit. Ad eam Mendozę proceres inclinare cęperant. opibus numero, clienteliſq; præualidi: eoque Toletanus mutare, atq; ad Ioãnæ partes reſpicere: vnde maiora prę-mia, certiorq; ſpes oſtendi videbatur. Ancipiti ſententia ſuſpenſum Henrici Regis animum, D. Iacobi Magiſter arcanis literis impellit: vti nocturna vi vrbe capta, Ferdinandum atque Iſabellam in poteſtatẽ redigat: præclari facinoris occaſionem oblatam, quando veluti indagine cincti in arce tenerentur. in id operam induſtriamque ſuam pollicetur. Res tanta latere non potuit: nec diuinũ conſilium humana arte diſturbari. Indicio facto Ferdinandus quidẽ raptim Turueganum abſceſſit: Iſabella in arce Sego-

bienſi ſubſtitit, quorſum eæ molitiones euaderent expectatura: nec ferens nobiliſſimæ arcis poſſeſſione decedere: vbi erant theſauri regij, & ampliſſimus regiæ cultus, vnde regnandi principium fore prouidebat, magno fœmina animo, prudentia, conſtantiaque ſupra ſexus ætatiſque conditionem. Diductos Henricum Ferdinandumque, nouus caſus loco iũxit. Carreonem nobile in Vaccæis municipium, ſuperioribus annis licentia temporum, Beneuentanus Henrico cõcedente extortum arte munierat. id ægre erat Santillanio, quod incolæ ab antiquo in eius clientela erant. eorum precibus præterea & lacrymis fatigatus Petro Manrico Treuigni Comiti ſuadet, vti improuiſa vi oppidum præſidio occupet. facit ille imperata auxilio cum copijs Santillanius Caraca feſtinat. Beneuẽtanus ferro iniuriam vindicare parãs, idem facit, Segobię eo nuncio perculſus. Diductis in vtramq; partem aliorum procerum ſtudijs copijſque periculum erat, ne inſignis clades acciperetur vtrauis parte proſtrata. Accurrunt Principes Hẽricus Ferdinandusq; hic adiutor Sãtillanio futurus, ſi ventum eſſet ad manus. ille pacis arbiter poſitis iuxta caſtris, inter vtraque agmina oberrans, vix tandẽ, vt arma ponerent, impetrare potuit. Regiæ auctoritate. Beneuentanus ſuum dolorem condonauit. Magano oppido à Toletano dato, Carrionis arx à fundamentis euerſa eſt. pace conſtituta, Sanctillanus quidem Iſabella ad Segobiam conuenta Caracã ſeſe retulit. ad nouas ſpes penitus conuenſo animo ſuo ſuorumq;. Henricus Valliſoleto obita atq; Segobiæ tantiſper moratus cũ D. Iacobi Magiſtro conſilia de republica communicaturus, eius conſilio & hortatu Madritum diſceſſit. Luſitano connubio Ioannã Principem elocandam, importunus auctor euicit, vt Henricus Rex ea cura ad Portugaliæ fines progrederetur, afflicta quamuis tenuique valetudine. Hęc ſpecies profectioni obtendebatur. ſed maior Magiſtro cura ſuberat, Caſtra Iulia in poteſtatem redigendi, immenſa habendi, opeſque ſtruendi auiditate ambitioneque pari. regiæ voluntati ciues paruerunt. Magiſtri artibus magna ſenatus parte præoccupata, nobilitatem plebs eſt ſecuta, arcis munitio opponebatur: quã Gratianus Seſe Præfectus dedere recuſabat ingentes de ſuo ſumptus factos excuſans; neque vacabat ad calculos impẽſam reuocare. Henricus ingraueſcente locis inſalubribus valetudine. iniquo anni tempore Madritum repetijt. Magiſter ex morbo, quo & ipſe oppreſſus erat, tantiſper recreatus lecticariorum humeris Caſtra Iulia defertur. Ventum ad Sanctæ Crucis fanum: qui pagus ab ea vrbe ad Auſtrum diſſitus eſt, octo millium ſpatio. Præfecto ad dedendã arcem inducendo dabatur opera: cum inter eas molitiones maxillæ alterius inflatione abſceſſuque repente oppreſſus interijt, concreto in faucibus multo ſanguine, ex oreque manante & naribus: an arx eſſet tradita, intermorientibus vocibus ex aſtantibus, labentique animę facilem exitum, placatos ſuperos precantibus quæritãs, nihil aliud. Pulchram in morte cogitationem, vitæ conſentaneam ſcilicet. obitus vſq; ad deditionem arcis occultatus eſt. Felicis fanũ in Calæcis Præfecto Gratiano datũ iure perpetuo. quod illi infauſtum fuit. In tumultu populari, de cauſa nõ cõſtat: ſed ab incolis tamen eius oppidi, lapidibus eſt oppreſſus ob fidem venalem vindicta numinũ. ſic vulgus interpretabatur, ad excitãdos alendoſq; id genus rumores, aptum procliueque.

Ferdinandus Barcinonem abijt.

CAP. III.

DE Ruſcinonenſibus & Ceretanis Gallos inter & Aragonios lis erat: his

his repetentibus, atque ad ius ditionemque priſtinam reuocantibus, excuſabant Galli oppignorata ea oppida eſſe, neque pactum auri pondus in ſtipendium militare bello Barcinonēſi repræſentatum. Poſita per inducias vti ante dictum eſt, arma haud obſcure repetebantur. noſtris non minus timoris quam ſpei, quippe aduerſus ampliſſimas Galliæ opes Regēque præualidum bello futuro: Caſtellæ rebus nondū compoſitis, vnde magna multaq; negotia implicabāt. Lutetiā de pace legati viri nobiliſſimi, Ioannes Folchius Cardonæ Comes, Hugo Rocabertius Ampoſtæ Præfectus, quo maior auctoritas eſſet cum ampliſſimo comitatu, cauſas explicatū ob quas pecunia ea reddenda nō videretur. Gallica auxilia bello Barcinonenſi neque tempore miſſa, neque vſui fuiſſe. Contra fœderis conditiones Ioannem Lotaringium Gallicis copijs adiutū. Expoſita legatione nihil profectum eſt: ac contra redeuntibus in patriam ad Lugdunum cuſtodiæ circūdatæ, contra ius gentium, diuinas atque humanas religiones. Eorum periculo quaſi datis obſidibus oppignorati Aragoniæ gētis animi haud ſe fortiter ad reſiſtendū cōmouere: tametſi per idē tēpus ineunte vere quingenti equites Galli ductore Ioanne Alone Aludæ regulo in Ruſcinonenſes inuecti, adiunctiq; ad reliqua Gallica præſidia Helenam vrbem obſederant, præ metu inferiore parte à ciuibus deſerta. Aragonius Barcinone vbi Catalaunicæ gentis conuētus erant, comparando defendendoq; bello intentus erat, extrema quamuis ætate homo atque ex febri quartana laborās, longinqua euocata auxilia. quingenti equites nauibus à Ferdinando Neapolitano Rege miſſi, quantulum rebus præſidiū? Ferdinādus Aragonij filius Iunio mēſe Tordeſillā firmū in Vaccæis municipium vi occuparat. euocatus ab incolis aduerſus Petrum Mendaniam Caſtri nunnij Præfectum, cum latronum manu (quorum magnus numerus tota prouincia vagabatur impune) iniurium, importunūque finitimis agris & oppidis. Re patrata cum ſe Segobiam ad vxorem retuliſſet, patris periculo & valetudine denūciata eo maturare contendit ſexto Nonas Iulij, inuiſo ex itinere ad Complutū Toletano: ſi æger offenſa animus eo humanitatis officio ſanaretur. Ad Caracam Sanctillanio in recenti fide confirmato, Cæſaraugustam peruenit. inde Barcinone patrem adijt ſtrenuum ſenem & nunquam ceſſantem. Importuno tempore in Valentinis arma mota. Segorbium, & Exerica, firma atque munita in Edetanis oppida arma corripuerunt, pari conatu contrario ſtudio. Exerica vt Sarſuelæ imperium depelleret; vnde magnæ iniuriæ extabant. Segorbium vt aduerſus regiam voluntatem in Henrici Aragonij ditione permaneret. motus diuturni magis quam difficiles extitere. Ferdinandum Principem de bello Ruſcinonenſi conſultantem, nuncius è Caſtella perculit Diui Iacobi Magiſtrum deceſſiſſe ad quartum Nonas Octobris. eius obitu ſeditionem inter proceres maiori mole coortam, hac occaſione. D. Iacobi Magiſterium multi reguli ambiebant cōtentione pari, cauſa diſſimili. Alburquerquius Beneuētanus, Sanctillanius, Aſſidonius opibus magis quā re alia freti: ante alios ſuffragio militari, duo erant deſignati geminis comitijs Legione atq; Vrceſiæ vbi eius ordinis cœnobia ſunt, inclyta diuitijs nō ſāctitate tantū. Legione Alfonſus Cardenas antea in Legionēſi regno ordinis Promagiſter cæteris præfertur: Vrceſiæ Rodericus Māricus Paredius Comes. Villenius regio fauore armatus, proprijſq; viribus pollēs vtrunq; deijcere ſatagebat, cauſatus ſibi à Pontifice Romano, patre ſuperſtite eū honorē deſtinatum, conceſſumq;, ſed pōtificiæ voluntatis nullo prolato teſtimonio, cōfi-

ctum plerique ſuſpicabantur, tempore extrahendo, dum nouus conatus in eam rē eſſet adhibitus: nouumq; à Pontifice diploma eſſet allatum. Singulos proceres prehenſanti atq; incautius Villaregium progreſſo, per cauſam conueniendi Oſorni Comitem eius ordinis in Caſtella Promagiſtrum, manus iniectæ ſunt: deductoque Fontidoniam erepta libertas. Grauis contumelia fuit. nouo dolore Henrico Regi irritato, quia nihil Oſorni Comes facturus voluntate videbatur, vim adhiberi placuit. afflicta quãuis valetudine cum copijs Fontidoniam obſedit. affuere Epiſcopi Toletanus, Burgenſiſque, Beneuentanus Magiſter equitum, Sanctillanius, Clunienſis, officio in principem, & facinoris atrocitate commoti. grauis mora erat, Regis morbo recrudeſcente, alieno anni tempore. fraus fraude vindicata. Ferdinandus Lupus Acunius Toletani frater, qui non minus de Villenij iniuria laborabat, Oſorni Comitis vxorem cũ filio per ſpeciem colloquij captam, Optam deducit. ea arte victo viri animo Villenius liberatus eſt, eo maiori gaudio, quod prope metũ res fuerat. Sic Oſorni Comitis conatus deluſi ſunt Villenio capto (quoniã Ioãna Princeps eius fidei erat concredita & Scalonæ ſeruabatur à matre diſcluſa ob eius impudicitiam) Ferdinandi Principis ſtudia promereri, eoq; annitente Magiſterium D. Iacobi præripere cæteris omnibus cogitantis. His rebus Barcinone nunciatis. belli defendendi cura Aragonio patri relicta in Emporitanũ tractũ profecturo quã primũ, Ferdinãdus Princeps Cæſarauguſtã redijt, ſi res Caſtellæ paterẽtur, cõuentus Aragonios habiturus ad conquirendã pecuniã cuius precipua & maxima difficultas opponebatur: præſertim nouis ſubinde Gallorũ copijs confluentibus ad nongentos equites, pedites decẽ milia. Helena vt cæperant ſupremo conatu circumſeſſa oppugnataque: fames vrgebat, & rerum omniũ inopia obſeſſi laborabant. Ita Nonis Decẽbris die Lunæ deditionem facere compulſa eſt incolumi præſidio, Ducibuſq;: quibus plus inter ſe irarum, quam aduerſus hoſtes animi fuit. De Perpiniano grauis cura inceſſerat. Helena capta, propter hoſtium præſidia omni ex parte circumfuſa: ipſaque Perpiniani arx ab hoſtibus obtinebatur. ne diutius ſuſtentare poſſent, metus ſolicitabat. Fuit hic annus Siculis memorabilis, Iudæorum per vrbes & oppida ſtrage edita. multitudo incertum qua cauſa, ſed lymphatis ſimiles ad arma populariter conſternati, ac ne Lupi Vrreæ Proregis auctoritate edictiſque, ne ſupplicio quidem de nonnullis ſontibus ſumpto coercito furore, multos ex ea gente peremerunt. Mauris quies erat: belli ſacri nulla cura, in tãta rerum noſtrarum colluuione. In Vaſconibus inteſtinæ ſeditiones vigebant. Beamontijs Eleonoræ Principi ſtudentibus. Agramontij Aragonij maieſtate veteri inſtituto tenebantur, Principum exemplo, furente etiam populo, atque ad arma concitato.

Henrici Regis obitus.

CAP. IIII.

INGRAVESCEBAT indies Henrici Regis affecta dudũ valetudo. ipſa agitatione itineris, curiſq; grauibꝰ morbus lethalis medicorũ permiſſu Madritũ relatus, nullus ſalutaribus herbis, ſucciſq; iuuantibus: contra lateris dolore denuo ſæuiente, ſalute prorſus deſperata, vicino exitu, ſacris omnibus ex ritu Chriſtiano expiatus, ad tertium Idus Decembris die Dominico, ſecunda hora noctis placite efflauit animam ætatis anno quadrag. quinto extremo, regnauit annis viginti menſibus quatuor diebus duobus & viginti. Nullũ teſtamentũ conſcripſit. pauca tantũ Ioanni Oueto, qui ei à ſecretis erat

rat, & cui multum credebat, excipienti dictauit. curatores eorũ, quæ ſtatuebat nominauit Hiſpaniæ Cardinalẽ, atque Villenæ Marchionẽ. De ſucceſſore rogatus à Petro Maſuelo Hieronymiano Priore, qui morientis confeſſionẽ exceperat, ecquem ſibi ſubſtitueret, Ioannã Principem nominauit, curæ fideiq; concreditam, tum duorum teſtamenti curatorum, tum Sanctillanij, Beneuentani, Magiſtri equitum, Ducis Areuali, quos maximè fidos fore exiſtimabat. Corpus propter maciem ex diuturno morbo, nullis odoribus curatum, in Diui Hieronymi Madriti extemporario ſepulcro compoſitum eſt, põpa funeris, neq; celebri admodum, neque vulgari. deinde, vti ipſe moriens mandarat, in Guadalupeo templo, prope matris ſepulcrum tumulatus eſt: Princeps nulla re magis quã fœdo vitæ genere, ignauia, ſocordia atq; imminuta ex eo imperij maieſtate nobilis, nulla virili prole ex Hẽrici nothi poſteritate Regum poſtremus, vt numero ſic fama. Subit memoriam admirari rerum inconſtantiam: neq; mori tantùm homines, ſed & ingeniorum ſobolẽ exoleſcere, in Principũ poſteritate, vbi minimè oportebat, maximè: vtque ſinguli morituri naſcimur, ita indolẽ ſtirpium, ſatorum, animãtium, atque familiarum ſuos veluti natales, incrementaque habere, ac tandem conſeneſcere extinguique. Fuit in Henrico familiæ conditore viuidum ingenium, & ſupra ortus conditionem animus maior. in Ioanne filio felicitas multo minor, neque par induſtria vigorque. In Henrico nepote ignea mens, animus orbis terrarum ac cæli capax: ſed imbecilla valetudine, breuiq; ætate præſtare diu nõ potuit, quas promiſerat virtutes Ioannes eo nomine ſecundus ingenio fuit erudito magis literis, quã ad res gerẽdas idoneo. In huius filio Henrico, cuius res geſtas mòdò, & obitum explicauimus, conſenuit maiorum gloria fœdataque eſt: induſtriaq; & virtus ſibi viam ad Caſtellæ regnum, atque adeo vniuerſæ ferme Hiſpanię patefecit, nouorumque & magnorum Principum ſobolem, ambiguo tũ iure publico deinde commodo.

Ferdinandus & Iſabella Caſtellæ Reges.

CAP. V.

HENRICI Regis obitu, omnia in Caſtella mutauere. plurima pars ad Iſabellã ſororem translata eſt: nõ pauci in Ioannæ Principis fide perſtiterunt, Villenæ Marchio, Areuali Dux, horum propinqui, & neceſſarij: quoniam tutorũ primi fuerãt, regni nomen penes eã futurum exiſtimãtes, regimen atque arbitrium rerũ penes ſe, marito puellæ de manu tradito: eo quẽ priuatis rebus (ea prima cura erat) cõmodum maximè iudicaſſent. horum auctoritatẽ totus ille tractus Caſtellæ, qui Toleto Murciam pertinet, ſequebatur: Calęcorum nobilium pars maxima, correptis etiam in Cõpoſtellanũ Alfonſum Azeuedium Fonſecã armis à reliquis diſſentientẽ. Segobiæ in foro, ſuggeſto è lignis excitato Iſabellæ coram ab ijs qui aderant, ſacramentum dictũ, contactis more gentis ſacris: mox regijs vexillis explicatis concuſſiſque voce præconis nominibus inclamatis, Ferdinandus Iſabellaque renunciati Reges ſunt. ſubſecutus aſtantium plauſus. petitæ oſculo manus. In trabea, equoque impoſita Princeps ad templum maximum deducta ſuperis pro diuino munere gratias agit, vt ijs quæ dederãt adderent perpetuitatem precata. Magna tunc procerum ſolitudo Segobię erat: dynaſtę, quos magnates dicunt, nulli. primi Hiſpaniæ Cardinalis, Beneuentanusque celeritate fidẽ ſtudiumque vt probarent, Segobiam feſtinarunt. ex interuallo Toletanus, Santillanius Marchio, Garſias Albanus Dux, Magiſter equitum, Præfectus maris,

maris, Alburquerquiuſq; ſubſecuti ſunt. ab alijs miſſi qui eo officio fungerentur, atque ipſorum nomine in Iſabellæ Principis verba iurarent. Ferdinando ſacramentum dicere non placuit, niſi præſenti regnique commoda & leges, gentis inſtituto, exemplo vxoris iurato. Erat is Cæſarauguſtæ cõuentibus Aragonijs diſtrictus, atque in ſtudium pecuniæ in belli Ruſcinonenſis ſumptus redigendæ intentus. Ea ſpes quoniam in longũ trahebatur, nunciata Henrici morte, Ioanna ſorore (paulo ante Ferdinando Neapolitano Regi erat pacta ex prioribus nuptijs cælibi) pro ſe ſubſtituta præfectaque conuentui, continuò in Caſtellam iter arripuit, in domeſtico diſſidio ratus nihil celeritate tutius fore: vbi facto magis quam cõſulto opus eſt. Caſtellæ proceres fide & opera venali niſi magnis præmijs perſtituri in officio non erant. Eo ergo Almaſanum delato Ludouicus Medinę Celinę Comes miſſo Frãciſco Barbaſtrio Vaſconum regnũ Annę vxori debitum affirmabat, Caroli Vianę Principis filiæ. vitium natalium ſubſecuto cum matre coniugio, veniaque Pontificũ procuratum: de quibus rebus publicæ tabulæ proferebantur, veræ an cõfictæ nõ conſtat, magna ſanè confidentia animi, maiori quàm pro viribus conatu. niſi quid opis in Ferdinando eſſet ad id imperium obtinendũ, aliunde præſidia fore. Gallici belli nimirum importunæ minæ, impudenſq; poſtulatum. Itaq; Barſtaſtrio repulſo, Turueganũ cõtinuato itinere peruẽtum eſt. Segobiam vrbẽ obire diſtulit, dum oportunus ap-
1475 paratus adornatur. poſtridie noui anni Milleſ. quadringen. ſegtuageſ. quinti, rebus omnibus inſtructis, in vrbem eſt receptus. ſummi, medij, infimi dixere ſacramentum manus regias deoſculati. De forma regiminis controuerſia excepit, Iſabellæ aulicis negantibus Ferdinandum ad aliquam reipub. partem accedere fas eſſe, ac ne Regis quidem Caſtellæ nomẽ adſcribere. de qua re è Neapolitano regno, non vnum exemplum proferebatur: vtraque Ioanna imperante, viros regio abſtinuiſſe nomine, cõiugio cõtentos, atque eo honore, quem Regina vxor dediſſet. Magna ingenia in ea cõtentione iactata. Aragonij contra tendere: atq; nulla Henrici virili prole diſputabant ad Ioannem Aragonium ſtirpis maximum redijſſe res. Verum id Francorum moribus legeque ſanctum, facilè eludebatur, multis tum nouis, tum antiquis exemplis prolatis, Ormiſindæ, Odiſindæ, Sanctiæ, Vrracæ, Berengariæ: quibus ad fœminas rerum in Caſtella ſummam redijſſe ſæpe conſtabat. Ergo eo conatu deſtitere. Inter virum & vxorem fœdus his legibus eſt ſcriptum· Vt in regijs tabulis, edictis, moneta, Ferdinandi prius, deinde Iſabellæ nomen exprimeretur. Contra in communi clypeo, Caſtellæ inſignia Aragonijs potiorem locum occuparent. hoc gentis prærogatiuæ, illud viri dignitati datum eſt. Iſabellæ nomine arces obtinerẽtur. Eius ſacramento teſſeraque quæſtores vectigalia regia adminiſtrarent. Sacerdotia vtriuſque nomine, Reginæ voluntate darentur, modo viris literatis. Ab ambobus cum vno loco eſſent, iura populi peterent finitimi longinquique: diſiuncti, quo loco vterque eſſet, ſuo nomine ius diceret. alijs vrbibus, & prouincijs, is penes quem eſſet regius ſenatus. Idem ordo Prætoribus iuridicũdo creandis ſeruaretur Graues hæ conditiones Ferdinãdo fuerunt: à ſubditis, vt acciperent, leges dici. Sed patientia firmato imperio, omnia ſui arbitrij fore iudicabat. Simul Iſabella Princeps pro inſita prudentia, ægrum viri animum accõmodata oratione delinijſſe memoratur. Suſcepta de iure regni diceptatio non minus mihi moleſta accidit & grauis. Quid enim iura imperandi diſtinguere neceſſe fuit, inter quos amor caſtiſ-

caſtiſſimus & ſancti coniugij nexus conſtringit corpora, animos, fortunas? Sit coniugibus alijs liberum, ſecretum aliquid à viris habere propriumque: in cuius me ipſam poteſtatem animumq; cõ tradidi: decus, opes, ſceptra, vitam non communicarem? tantumq; in mutuum amorem nefas committerem? ſtulta ſim, niſi vnum omnibus imperijs maioris multo facerem. Vbi ego Regina, tu Rex, hoc eſt, rerum omnium domi foriſque (nihil excipio) moderator, & arbiter. Hæc nobis ſententia ſtat, æternumque animo ſtabit, vtinam tam felix quàm certa, piaquę. Tempori aliquid dandum fuit: leguleiorum ſtudijs in vmbra, otioque magnum prudentię nomen velantium. Rebus gerendis ſi hac contentione aulici & proceres aliquid ſe promouiſſe credunt, næ ſe ſua opinione deluſos breui ſentient. niſi te volente nihil impetrabunt, honores, magiſtratus, opes, præfecturas. Duo tamen in hac moleſtia commodè accidiſſe arbitror. Cautum filiæ communi, quam tuum ius aſſerendo à paterna hæreditate excluſam oportuit: quo quid iniquius, nobiſque ipſis moleſtius contingat? cautum in omne tempus Caſtellæ populis: nam honores, regni, arces, vectigalia, magiſtratus cæteris credere, neque ipſe velis neque ſine inuidia gentis motuque contingat. Id niſi placet, tua ſum: de me, pro voluntate proque arbitratu ſtatuas licet. Hæc ſumma votorum eſt, deſtinataque volũtas. His verbis placatum Ferdinandus animum ad rempublicã retulit, ſuperiorum tẽporum perturbatione, & imminenti noui diſſidij periculo multis partibus iactatam.

Luſitanus Ioannæ cauſam ſuſcipit.

CAP. VI.

FErdinãdum Principem, Alfonſumque Luſitanum vno tempore Villenæ Marchio habere ludibrio viſus eſt, non minori quàm pater ingenio, neque maiori fide, in eam ſe partẽ daturus, vnde certior ſpes oſtenderetur priuatas familiæ opes augendi: quarum prima cura erat, nulla famæ memoria, ne æquitatis quidem. Petebat à Ferdinando, vt eius ope duobus ęmulis quaſi vitio creatis loco motis, ipſe legibus auſpicatoque D. Iacobi Magiſter ſubſtitueretur. graue poſtulatũ. hominis nunquã fidi potentiam immenſum augeri eo adiuncto principatu. mite tamen reſpõſum datum, temporique conueniens. Si Ioannam ſequeſtro traderet idoneo coniugio elocandã, haud moraturos ſpem. ille pręciſe facturum ſe negare: neque commiſſurum, vt fidem falleret Henrico Regi de filię ſalute datam. Eius vt patrocinium ſuſciperet iure propinquitatis tutorũ primus, rempublicamq; capeſſeret per fidos homines Luſitanũ hortabatur. molliciem metumq; accuſare: teſtari ſuperos, monere ne innocẽtẽ ætatem, regiam puellam ex ſorore natam Rex opulentus & maximus in periculo deſereret. Supereſſe gentis ſtudia, ſuperaſſe procerum, erruptura cum occaſione maiora. Ducem magis quam voluntatẽ deficiendi deeſſe. Erat Luſitanus Stremotij ad regni fines, quo tempore Henricus Rex obijt. De rerum ſumma, Villenijque poſtulatis conſilio habito, variæ dictæ ſentẽtiæ. Plurimi bellum decernebant, cõtinuoq; armis in Caſtellæ fines penetrãdum, vaniloqui, feroces, procaces, neque bello neque pace boni. Ingentes theſauros pace congeſtos, peditum equitumque nubes, numeroſas mari claſſes iactãt. Ioannes Luſitani filius eius cõſilij præcipuus auctor, bellique funeſti concitator, pro inſita iuuenibus audacia temeritateque præceps. Vnus Ferdinandus Brigantinus Dux ætate grauis, cautior prudentiorque, quod alij metum interpretabãtur, amoremve in Iſabellam propinquã, fra-

fratris neptim. reſiſtendum iudicabat: neq; temerè ſumenda arma. Villenium, & neceſſarios eos eſſe, qui paulo ante cõtra Henricum Alfonſo fratre Rege proclamato, Ioannam quaſi adulterio natã repudiaſſent. Quod qua nunc fronte, quo nouo argumento mutarent, niſi venali pretio fide, vnde maiora præmia extarent eo vela daturi. Quas arces obſidũ loco darent, fidem pari leuitate non mutaturos, ſi maiora præmia Ferdinandus polliceretur? Quî populi cõceptam animis opinionem euellerent, Ioannam illegitimis natalibus eſſe, ab ipſomet Alfonſo Rege cõfirmatam, cùm Iſabellam coniugem expetiuit, Ioannæ oblatas ab Henrico nuptias conſtanter repudiauit? Mentiendo nimirum iactãdoque vires, quas non habent, vana ſpe inflant, inflatiq; ipſi ſunt. Timidi canes vehementer latrant. modici ſæpe torrentes, quàm altiſſimi amnes, cũ maiori ſonitu fluunt. Eos proceres, eaſq; ciuitates ſuam ſectã eſſe ſecuturos affirmant, quos certò ſcimus, qua fide Henricum ſecuti ſunt, eadem Iſabellæ cauſam complexuros. Vtinam rerum ſtatum ſubijcere veſtris oculis poſſem, & vt corpora ſic animi conſpicerentur: Villenij vanitati minus credendum iudicaretis. Vera hæc eſſe prudentiſſimus quiſque iudicabat. vicit tamen plurimorum ſentẽtia: quæ iniquiſſima conditio eſt, dum numerantur in conſilio ſuffragia non ponderantur, apud Reges etiam rerum arbitros. Prius tamen quàm ſe cõmouerent, Lupus Alburquerquius ad conſiderandum rerum ſtatum miſſus, multorũ procerum ſyngraphas abſtulit, Eboramque ad Luſitanum adduxit fidei teſtes, ſi Ioannã Principem ſibi connubio iungeret, tempore haud defuturos. Toletani alienatio commoda conãtibus erat. Is multos annos in aula Regum aſſiduus, quæ res minus verendos magnos homines ipſa ſanctitate facit, otij cupiditate (ſic videri voluit) Segobia ſe ſubduxit Februarij die vigeſimo, haud obſcurè iratus nouis Regibus: à quibus inani ſpe lactatũ ſe eſſe conquerebatur, nullis præſtitæ operæ præmijs, contra exhauſto patrimonio, magniſque ſumptibus factis, vt ingratis Principibus regnum quaſi de manu daret beneficium ſuum. Præterea Cardinalis creſcentem gratiam malignis oculis aſpiciebat, omnium apud Reges arcanorum arbitri, moderatoriſq;. Ad eũ ſanãdũ fruſtra conatus adhibitus: cùm minaretur potius intellecturos æmulos quãti cõſtaret Toletanum Archiepiſcopũ iniurijs violaſſe: læſæ irritatæque patientiæ ſuæ quãtæ vires eſſent. inanes etiam fratris Petri Acunij Buendiæ Comitis preces obiurgationibus mixtæ fuerunt, ne ſe & familiam perditum iret obteſtantis. dubia ſpe in certum præcipitare periculum. Superbum ingenium, immodicaque lingua magis monitis irritabatur; ac præſertim Ferdinandus Alarconius, quẽ è domeſticis vnũ maximè intimum ingenij væcordia effecerat, incauti Principis auribus inſidiando, noua identidem implebat eius animum ira.

Luſitanus ſe Regem Caſtellæ dicit.

Cap. VII.

Movit Toletani diſceſſus, præcepſq; alienatio animi, iniecitq; curã: ne ſuſcepto aduerſæ partis patrocinio more ſuo remp. turbaret ardenti vir ingenio, inquieto animo, magnis opibus. eo maiori ſtudio præſidia ab omnibus conquiſita, domeſtica externaq;. ſanãdi ꝓceres cura præcipua. Henricus Aragonius ad officiũ eſt pertractus Segorbio, Emporitaniſq; reſtitutis, eorumq; quę cõmiſerat venia data. cũ eo Beneuẽtanus amitinus in fide confirmat, vtrũq; eo ꝓcliuius factũ fuit, ꝙ cõiugij ab Hẽrico Rege pacti ſpes interciſa erat, Ioãna Scalona, vbi tenebatur, Caſtra Iulia amãdata,

data,quaſi ad Luſitani nuptias:quē Villenæ Marchio Aragonijs viribus opponere cogitabat diſtractis bello Gallico,& inteſtinis Vaſconum motibus,Perpiniani ſupremo periculo. Quod oppidū ex diuturna obſidione oppreſſum malis omnibus; nulla auxilij ſpe, ad deditionis conditiones compulſum eſt, pridie Idus Martij: legatis quos detentos in Gallia diximus libertate conceſſa oppidanis facultate,vt cuiuſque mens eſſet diſcedendi, reſiſtendive. ſemeſtres induciæ inter vtranque gentem additæ. Ad Gallum à Ferdinando de pace Ruſcinonenſique principatu per conditiones reſtituendo, legatus benignū reſponſum tulit, ampliſſimaq; promiſſa. Si Ferdinandi filia Delfino nuberet, tantum ſe copiarum ſuppeditaturū annuæque pecuniæ quātum ad Caſtellæ motus pacandos, regnumq; confirmandū ſatis eſſet, De Ruſcinonenſi principatu non recuſaturum iuris diſceptationem. quod dati arbitri iudicarent id ratū habiturū. In eā rē Guillelmus Garrus è Gallia miſſus benignis auribus audiebatur, magno Aragonij dolore: qui ſe inſcio res tantas moueri per literas accuſabat. Vrebat maxime acre Toletani ingenium alienatum eſſe: verebaturq; ne delecto is Rege alio, rurſus ſui muneris remp. facere tentaret. Serum conſilium erat,vſque adeo exulceratis voluntatibus. Luſitanus ſe ad regni fines oſtentabat cū validis copijs:in quibus equitum quinque millia erant, peditum millia quatuordecim, inſtructi omnes militaribus armis, vincendi confidentia maxima. Quod erat proximum deſperata concordia bellum à nouis Regibus comparatur. Cabrera quod eatenus facere diſtulerat, vt maior muneri gratia eſſet, amplioraque præmia regios theſauros tradidit, belli ſubſidiū certiſſimū. Moia illi ad Valentinos fines Marchionis nomine nobile municipiū, ſed modicū datū eſt. Chinchioniū in Carpetanis Comitis honore arciūq; Segobienſium Pręfectura iure perpetuo acceſſere, meritis fideiq; cōſtanter cultæ debitum pręmiū. Nam ſi verū fateri cōuenit:parti retentiq; imperij Ferdinando & Iſabellæ Regibus magna pars Cabreræ opera & induſtria fuit. Segobia cum Reges in belli curā intenti diſceſſiſſent, Medina Cāpeſtris in poteſtatē venit, forū rerum venaliū vniuerſa Hiſpania maxime celebre, eoque idoneum noua pecunia à mercatoribus redigēda. arcē Albanus eximia in nouos Reges fide, veniētibus tradidit. Valliſoletū copiæ militares euocatæ erāt, eo Reges cōceſſerunt. confluebāt in dies copię equitū, peditumq; neq; numeroſę neq; validę. Partita rerū cura Ferdinād' in Vlteriori Caſtella ſubſtitit:vbi maiora gētis ſtudia erāt. Iſabella in Carpetanos abijt, Toletanū ſi facultas eſſet ſanatum. Vitauit ille congreſſum Briocamq; Compluto diſceſſit, exiguum oppidum, ſed loco & opere munitum. Literas interceptas accuſabat, quibus vitæ ſuæ inſidias fieri conſtaret. Ne Velaſcus quidem Magiſter equitum ad eum ſanādum à Regina miſſus quidquam profecit. Suſcepti itineris operæpretium fuit, Toletum in fide confirmata, præſidijs à Regina diſpoſitis, vti res atque tempus monebat, Cifontano & Ioanne Ribera ex ea vrbe pulſis, quos Toletano eſſe addictos erat exploratum. Madritum vitatum arce in Villenæ Marchionis poteſtate. His rebus confectis Segobiā Iſabella rediens, argentum aurumque regium rude factūve in formā pecuniæ mutauit. Quo tēpore à Ferdinando Salmantica in fide confirmata eſt, eius in eam vrbem aduentu. direptis aduerſæ factionis ciuiū ædibus, quorum erat magnus numerus. Zamora eadem felicitate venienti portas aperuit, pontis præſidio à Franciſco Valdeſio prius tradito. dedita arx nō eſt, eius præfecto Alfonſo Valentia Villenij propinquo, & neceſſario Vim experiri lon-

longum erat. Taurum locis vicinam vrbem adire non eſt viſum ob incertam Ioannis Villoæ primarij ciuis fidem, ad Luſitanos procliuis, non tam Ferdinandi odio, quam metu ſupplicij: quippe regium conſultorem peremerat, & multis alijs flagitijs erat obnoxius. Regibus Valliſoletum reuerſis, Alcaraſſum oppidum ad eorum imperium ſubiunctum eſt. Villenij imperium recuſantes oppidani arma corripiunt: arcem obſident. miſſi eo à Regibus Comes Paredius, atq; Alfonſus Fonſeca Caucæ regulus cum ſibi cognomine Epiſcopo Abulenſi Horum viribus Villenius, qui ad famam rei geſtæ cum copijs accurrerat impar, conatu diſſipandæ obſidionis deſtitit. eoq; ardentiori ſtudio Luſitanum vti feſtinaret, datis ad eum literis monet: facto nõ conſulto in tali occaſione opus eſſe: ſeque ſi adiuuaret languentibus alijs aduerſarios oppreſſurum. Accepta iniuria irritatus, ferociaque maximum bonum in celeritate putabat. Erat Luſitanus ad pacis auguſtæ fines menſe Maio. Quibus diebus omnino ad quintumdecimũ kal. Iunij, die Iouis natus ei ex filio nepos Oliſipone eſt, cui de aui appellatione Alfonſo nomen fuit. Breuis ætas auiti regni ſpes intercepit. ſacramentum tamen dictum illum defuncto quamuis patre hæredem auo futurum. Ex ijs natalibus inter Luſitanos quidam expeditionem auſpicatam fore ominabantur, fatum eſſe regno Caſtellæ potiri, leues homines & vani, nimium ſpei indulgentes, deluſi euentu rerum. Ad Pacem Auguſtam Feriæ Comes erat in armis, fidus Ferdinãdo, Seria oppido ijs locis capto de aduerſarijs (Xerez nunc vocant). Ad dextrã Luſitanis deflectendum fuiſſet, vbi Carmo, Aſtigis, Corduba, cauſæ fauebant, vt capta Hiſpali nihil hoſtile à tergo relinqueretur: ad læuam tamen verſo itinere per Alburquerquij & Vectonum fines Placentiam peruenere, modicam vrbem lætiſſima ſoli facie, cælo graui. In ea vrbe Ioanna in Luſitani manus conuenit, celebratis ſponſalibus toro ne iungeretur, religioni datum eſt, priuſquam propinquitatis vitium, venia Pontificum remitteretur. Iis tamẽ Regibus Caſtellæ proclamatis regiũ inſigne eſt impoſitum. Lupus Alburquerquius in ipſa lætitia Penam acoris Comes creatur: vt eſſet gratia meritis, atque labori prehenſandis Caſtellæ proceribus ſumpto. Iura quibus cauſa nitebatur de ſcripto promulgata, atque in omnes partes miſſa ſunt, prolixo codicillo comprehenſa, verbis haud obſcure in Reges aduerſarios contumelioſis. Hæc in exitu Maij menſis geſta ſunt: ſimul de ratione belli deliberatum, in quam partem primum impetum darent.

Zamora à Luſitano capta.

CAP. VIII.

BELLI flamma multis vno tempore locis exarſit, certamine vti de regno par erat acerrimo, conatu ſupremo & maximo. Villenam & contributa oppida Valentinorum manus vexare cæperat. eo incolæ præſidio, & à Paredio Comite incitati, correptis conſenſu armis in fidem Ferdinandi conceſſere: ea lege vti in Regum ditione perpetuo manerent. Magiſtro Calatrauæ Ciuitas regia erepta eſt, quã in Oretanis occuparat Luſitani partes ſecutus nullo meliori iure. Ad fines Bæticæ, atque in Calęcis ab vtraque parte in alteros excurſiones factæ & latrocinia præcipuo agreſtium damno à Petro Aluarado Tude vrbs Luſitani nomine occupata eſt. contra Burgenſium multitudine ad arma cõſternata, Luſitani partes ſecuti Enecus Stunica arcis Pręfectus, atque Epiſcopus Ludouicus Acunia impugnãtur. Luſitani animus ancipiti ſententia ſuſpenſus erat, incerti cui primum parti occurreret: alijs alio vocantibus, vt cuiuſ-

cuiuſque res erant, proceribus maligne ſuppeditantibus, quæ prolixe erant policit, pecuniã, militem, commeatũ, populis eã militiã quaſi infauſtã auerſantibus. Ea res nouã inuidiæ flammã apud Luſitanos accẽdit. mens eorũ & conatus labare cæpit, præſertim cũ Ferdinandus, cui vix quingenti equites erant quo tẽpore Luſitani primũ, in fines irruperũt. firmiſſimas copias numero & virtute habere nunciaretur, equitũ ad decẽ millia, peditũ ad triginta. Ad Tordeſillã, vbi ſtatiua erant, luſtratus recenſituſq; exercitus eſt, ad prohibendos Luſitani conatus ardentibus cunctorũ animis, accẽſis ſtudijs. Re is cõſtituta Areualũ prius, ꝙ in fide erat, inde Taurum petijt, aduocante Ioanne Vlloa, prȩterea Zamoræ obtinẽdæ ſpe. Neque defuit euentus, vrbem vtramq; Luſitanus occupauit ſine ſanguine. Locorũ cõmoditas inuitabat, cõmeatu importando idonea: quoniã eæ vrbes ad Portugaliȩ fines ſitȩ ſunt. Eo incõmodo cõmotus Ferdinãdus, continuato itinere ad Taurũ poſitis caſtris ꝑ fecialem. Luſitanos ad pugnã prouocauit, ardenti homines ingenio: certo periculo, ſi in aciẽ prodirẽt, quoniã minori numero erant. quinq; equites millia, pedites ad viginti millia, ſed lecta Luſitaniȩ pubes Caſtellæ incremẽtis aucta: ſi detrectarẽt, minori deinceps audacia, belliq; laude. Cautior Luſitanus copias diſſipatas excuſare: ad ſingulare certamẽ prouocare: in quo minus periculi erat, cunctationis maior occaſio. non vltra verba proceſsũ. Ferdinãdus. triduo ſtatiua eo loco habuit; nulloque alio more pretio pecuniȩ in ſtipẽdium cõmeatuſque inopia preſſus, quod itinera hoſtis occuparet. retro conuerſo itinere Medinam Campeſtrem abijt. In eo oppido ordinum conſenſu conceſſum, vti ad belli neceſſitates templorum aurum dimidia ex parte mutuum ſumeret, rebus tranquillis integrum fide integra redditurus. Eo ſubſidio ad obſidendam arcem Burgenſem contendit. Varia regij diſceſſus & itineris retro conuerſi relicta Tauro vrbe, opinio fuit. Pleriſque metum & res inclinatas interpretantibus. Toletanus ea ætate cum quingentis equitibus, montibus ſuperatis ad Luſitanum ire pergit: ne bello confecto deſertæ cauſæ culpam incurreret, cuius ſe fautorem præcipuum fore profeſſus erat, nihil fratris Comitis lacrymis commotus, atque eius filiorũ Lupi Caſorlæ Antelati, Alfonſique qui in patrui gratiam Põpelonẽſis Epiſcopus erat creatus. Ferdinandi Pleriq; quibus ægre erat, patruũ præcipiti temeritate in certum periculum ruere. Toletano atque Areuali Duce auctoribus, Luſitanus cum mille & quingentis equitibus, idoneoque peditum numero ad diſſipandam Burgenſem obſidionem ire pergens, intra Baltanaſiam arcem, quæ locis arduis impeditiſque Piſoricam inter & Durium ſita eſt, Beneuentanum ex deditione cepit: miſitque Pennafielem. Ipſe ſatis ſe profeciſſe ratus ad fructum laudemque, præda lætus, an diffiſus vt par Ferdinando eſſet, ſi venirent ad manus, repẽte retro cõuerſo itinere, conatu abſceſſit Burgenſem arcem iuuandi Ioanna Zamoræ ſubſtiterat. Iſabella Valliſoleto, virili atque expedito animo Princeps, viri periculo permota, raptim ijs locis delectu habito, Palentiã eſt progreſſa, Burgos ſi opus eſſet cũ idoneis copijs cotinuo aduolatura. Expectatione tantæ rei ſuſpenſos omnium animos, hoſtium repẽtinus regreſſus ſedauit. A Caſtellæ & Aragoniæ Regibus legati Romam, quo maior eſſet auctoritas, viri principes, magnoque numero, dato menſe Iulio ſenatu, mãdata explicarunt; ſuoſq; Principes in fide officioque fore ſunt polliciti. Eatenus dilatum officiũ nouo Põtifici debitum, propter inteſtinos prouinciæ motus & graues, excuſarunt. Benigne Põtifex reſpondit, rebus Aragonijs

impenſe fauens, cum quibus ſanguinem miſcuerat, Leonardo fratris filio vrbis præfecto, iuncta Ferdinandi Neapolitani filia notha. Aégre id Luſitanis oratoribus fuit: & controuerſia nondũ diiudicata affirmabant, debuiſſe eum mediam perſonam gerere belli ſpectatorẽ, aut arbitrum non participem. Ad id remedium recurſum, quo ſimiles diſceptationes ſanatas meminerãt, edictũ ne cuiquam Principi eo facto præiudicaretur. Legationis princeps Dezpuchius Monteſiæ Magiſter, bellicæ virtutis & prudentię fama per omnes prouincias celebratus, nouis Italiæ bellis: parta quæ ab Alfonſo Aragonio Rege geſta meminimus ſæpe eius ductu. Lupo is Semeno Vrrea, qui ipſo tempore Siculis præfectus cũ laude fuerat, defuncto mẽſe Septẽbri, Rege deferente eũ honorẽ conſtãter repudiauit, tantulũ vitę certus religionis & pietatis ſtudijs dare, in cœnobiũ ſecedẽs non à bellicis tantum, ſed ciuilibus muneribus Ioannes Aragonius Cęſarauguſtanus Pręſul diem obijt in arce Albalate ad Sicoris ripã ad tertiũdecimum kalend. Decembris patre Rege Aragonio, materno genere haud ignobili, magna auctoritate, par opibus. Vniuerſo orbe hic annus celebris maxime fuit, venia ſeculari à Sixto Pontifice ad hunc annum, ac deinde ad quemque vigeſimum quintum redacta. Qua inuitati multi mortales Romam confluxerunt: in his Ferdinandus Neapolitanus, ætate ingraueſcente maiori quam antea religionis ſtudio.

Zamora Vrbs à Ferdinando recepta.

CAP IX.

FINE anni Catalaunicæ gentis conuentus Aragonius Barcinone agitabat ſenex ſtrenuus, neque ætate, neque laboribus fracto animo, de vtroque bello ſolicitus Gallico Luſitanoq; Nã violatis inducijs Trahiguerus cum Gallorum manu, per Ruſcinonenſes in vicinos Catelaunorum fines inuectus Laurentij fano capto, magnã prouinciæ formidinẽ incuſſerat: prorſus vt quod in extremo periculo fieri conſueuit, omnes quorum ætas ad bellum eſſet idonea, edicto ad ſigna euocarent. In Caſtella Luſitani arma vigebant, ſpe allata nouas in Gallia copias comparari, inter eum Regẽ & Luſitanũ nuper icto fœdere. quo ſtudio Anglus Galluſque eatenus infeſtiſſimi hoſtes in finibus Ambianorum põte facto, inter ſe collocuti, pacem ſanxerunt. Britãnus etiam eo fœdere comprehenſus eſt. præterea Burgundus Ludouico Lucemburgio Magiſtro equitum Galliæ, qui ad eum confugerat, Gallo donato, Indignum facinus viri inconſtantia excuſabat, fideſque ex fortuna ſemper ſuſpẽſa: qua ſæpe vtroſque ludibrio habere viſus eſt. alij falſa inuidia laboraſſe affirmant, ex opulẽtia, vt fit nata. Sic ſunt res & opiniones humanæ. Aduerſus eas molitiones in Aragonia gente parum præſidij erat, diuturni belli ſumptibus exhauſtæ, anguſtis finibus prouinciæ. ad artes cõuerſo ingenio, ab Aragonio mẽſe Nouembri induciæ vſque ad menſem ſeptimum inſtauratæ cum Gallorum gente. belli Luſitani cura Tholetanus ad colloquium inuitatur. Quanta beneficia in Regiam Aragoniam extitiſſent non ignorare: quod par meritis gratia non eſſet reddita dolere maxime. ſi poſitis tantiſper offenſionibus ſui copiam faceret emendaturos. Repulit ille Aragonij preces perdendi aut pereundi obſtinato animo: ſæpe vt comminatum fuiſſe fama ſit: Iſabellam à ſe Reginam factam: effecturum tamen, vt ſceptra colo mutaret. Regibus Caſtellæ hominis offenſæ curæ magnopere non erant verentibus, ne eo reuocato Cardinalis Hiſpaniæ in quo tantum præſidij rebus erat, alienaretur, pręſertim indies aucta potẽtia, cõ-

firmatis viribus. nam per idem tempus Villenio Almagrū profecto,Ocania quā in ditione retinebat, orta populari ſeditione ab illo defecerat. Aduentu Ciſontani Comitis, & Ioannis Riberæ in fide ſtudioq; oppidanis confirmatis,id oppidū Paredio Comiti eſt reſtitutum, quaſi Diui Iacobi Magiſtro. Zamoram Ferdinandus ipſe euocatus Burgis à Franciſco Taldeſio,qui turribus præfectus aditum ſe patefacturum pollicebatur, occultus venit: vrbeque in poteſtatem redacta ſupremo conatu, arcem quę Luſitano pręſidio firmata erat,oppugnare ſtatuit,niſi re confecta nō diſceſſurus. De colloquio inter Aragonium & filium actum:Eleonora etiam Vaſconum Principe euocata, pacandi eius gentis tumultus erant ex Biamontenſium & Agramonteſium diſſidijs, quæ fœminæ imperio maximè recruduerant. & cura Gallici auxilij ſolicitabat: ꝙ Iuone Duce accedere nūtiabatur: ac per fines Vaſconum,ne in Caſtellam irrumperet, & ſe Luſitanis coniungeret verebantur. Cantabros ne ea parte Galli inuaderent, locorum aſperitas commeatus inopia, & gentis virtus ſatis tutari videbātur. Ferdinando ad Zamoram reſidente, fratris Alfonſi Aragonij cura & virtute, qui dudum cum quinquaginta equitibus delectis auxilio ex Aragonia venerat,Burgenſis arcis præſidiarij milites ſpe defenſionis abiecta deditionē fecere ineunte ſalutis anno milleſimo quadringenteſ. ſeptuageſ. ſexto. Iſabella Regina, cui deditæ arcis laus eſt reſeruata, conſenſu vtriuſque partis, in id Valliſoleto euocatur. Magnū id momentum fuit, vrbe regia, atque arce penitus excluſis Luſitanis. arci præfectus eſt Dieghus Ribera, Alfonſi Principis inſtitutione ſorori Iſabellę gratus,caruſque. Madriti Ioanna Caſtellę Regina deceſſit ad ſextumdecimum Kalend. Februarij. quidam ſuperiori anno dicunt Idibus Iunij Corpus ad D. Franciſci ſepultum. tumulus è candido marmore cū inſcriptione cōſtitutus defunctæ cernitur ad aram maximam, motis ex eo loco Roderici Gonſalui Clauigij cineribus: qui legatione ad Tamerlanem Scytham functus,eam templi partem ſua impenſa conſtructam moriens ſepulturæ delegit. Sic ſunt rerum vices. tenuioribus etiam mortuis irrogatur iniuria. De obitu Reginę varia & atrox fama fuit. quibuſdam ex partu extinctā affirmantibus, pleriq; veneno Luſitani Regis fraude perijſſe malunt. Alfonſus Palentinus in hāc partem inclinat: ex partu fama tenuit in peiora vulgi opinione prona.

Pugna ad Taurum Vrbem.

CAP. X.

RESTITERAT in Luſitania Ioannes Luſitani Regis filius rebus Pręfectus. Indole is animi, ætatis ardore, & ſpe victorię ferox,cognitis rebus,quę geſtæ erāt, fortunam partium inclinaſſe,in Caſtellæ proceribus haud ſatis præſidij eſſe: nouo delectu equites contrahit ad duo millia,peditū millia octo.ſed minor pars militaribus armis inſtructi: cæteri vt quemque caſus armauerat bello haud vtiles admodum erant futuri: cum his copijs Ledeſmiæ ponte trāſmiſſo S. Felicis fano tētato. Taurum peruenit ad quintum Idus Februarij. vbi pater tria millia quingentos equites, pedites ad viginti millia habebat, vicinis locis in hiberna diſtributos. In collectitio exercitu plus animorum & fiduciæ, quàm vigoris & præſidij erat: ſed ea tamen cura Ferdinandus cùm Zamoræ arcem obſideret, minori multo numero, equitum ad duo millia & quingentos peditum duplicato numero, ex omnibus partibus copias militares euocat, nouo bello ſupplementum. Neque enim quieturi Luſitani erant, niſi Zamoræ arce liberata periculo,aut pugna commiſſa: cuius diſcrimen

Aragonius vitādum filium omnino per literas & nūcios diſputabat: monebatq; ne ſortem totius certaminis ſubiret ardēti iuuenis animo. Quid enim in vnius pugnæ euentum, dubio ancipitiq; marte, rerum & imperij ſummam committeret? quid præcipitaret ſpes pulcherrimè fundatas exiguo fructu, vt maximè victoria eſſet explorata? ætatis impetum ratione, conſilioque frænaret: parentiſq; monitis obtemperaret, ob ætatem à multo rerum vſu cautioris. Erāt cum Ferdinando, Mendoza Cardinalis, Albanus Dux, maris Præfectus cum patruo Henrico Albæ ad Aliſtem Comite, Lemoſij Comes, Aſturicæ Marchio officio in Principē certātes. Validas equitū turmas ad Alahegium locis vicinum oppidum Ferdinandi Regis patruelis Hēricus, Alfonſusq; frater, præterea Treuigni Comes tenebant. Ipſa etiam Iſabella è propinquo, quam poſſet opem latura viro, Burgis Tordeſillam accurrit. Luſitanum quamuis tantis actum copijs, haud ignarum, numero virtutem non reſpondere, anxium in diuerſum arcis defendendæ, & vitandi periculi curæ trahebant. vicit tamen honeſti cura. obſeſſis opem ferre conſtituit. In Vaccęis ad Durij fluminis ripam geminæ vrbes ſitæ ſunt, Taurus Zamoraquè. quibus Romanorum imperio nominibus fuerint vocatæ, ſæpe eſt dubitatū. plures inuenio qui tauro Sarabis, Zamoræ Senticæ, vetera nomina adſcribunt: quos vt ſequar, inclinat animus. Agro vberi, ſoli amœnitate atq; prouentu, cæli ſalubritate nulli cedunt. numero ciuium modico ſunt. in plano ſitas mœniū firmitas & arces muniunt. Zamora Epiſcopali ſede eſt illuſtrior. ab ea Taurus ſacra petit, alioqui nobilitate, cultuque ferme par. modico diſſitas inter ſe interuallo, flumen ad auſtrum alluit, gemino lapideo ponte iunctus. Tauro egreſſus Luſitanus, cùm ſpeciem præbuiſſet rectà aduerſarios petiturum, mutato repentè cōſilio tranſmiſſo flumine ad D. Franciſci quod cœnobium in aduerſa ripa eſt, è regione Zamorę caſtra locauit ad caput pontis, quo aditus ex vrbe erat, tormentis etiam obiectis. Ita neque impugnationē arcis impedire poterat, interfluente flumine: neque pugnæ copiam faciebat. Verborum altercationibus tredecim dies ſunt conſumpti. nihil proficiebatur. Martij Kal. die Veneris vaſis ante lucem conclamatis diſcedit, Luſitanus pontis parte rupta, ne hoſtis inſequi poſſet. Cognito hoſtium conſilio Ferdinandus, cum copijs omnibus progredi ſtatuit. dum pons reficitur, multum temporis conſumptū eſt. Aluarus Mendoza cum trecentis equitibus nouiſſimū hoſtium agmen carpere, atque pugna diſtinere iuſſus eſt. Sic acies hoſtium impedimentis graues Ferdinandus eſt conſecutus, anguſtijs egreſſus in patentes campos, quinque millibus ab vrbe Tauro, vix reliqua exigua diei parte, nā præceps in occaſum Sol erat. vitare pugnā hoſtis nō poterat, Ferdinando propinquo, anguſto pōte, quo tranſitus erat. conuerſis agminibus acies ad pugnā inſtruit. Locus æquior, ſubſidium ab vrbe vicinū, vectis perfugium, noctis tenebræ munimēto futuræ faciebant animos. contrà Ferdinando curam inijciebāt. Prudentibus certamē exhortētibus, Ludouicus Touarius ſtudio pugnandi ardens, contentaq; voce. Aut cedendum regno, inquit, aut dimicandum eſt. “Opinione famaque virtutis imperia parantur bellaque conſtant. quid autem huc proceſſimus, niſi pugnādi voluntate? quid detrectatū certamen, niſi metus ſignificationem continebit? Tu quidem Rex, macte animo, virtuteque eſto: hoſtes pauidos, & quia tenentur, ad pugnā conuerſos, in ea fluctuatione animorum citius opprimes quàm vētum ad manus erit. Hæc dixit. ſimul procerum ſententijs exquiſitis, pugna decernitur. Dato ſigno

ſigno pręlium ab equitibus incipitur. E-
rat in primo hoſtium agmine Ioannes
Luſitani filius, octingentis equitibus pe-
dites immixti, qui globos igneos diſplo-
derent. Eius impetum, Aluari Mendozę
agmen ſuſtinere nõ potuit. fugati diſpa-
latiq; equites ſunt. Maius certamẽ inter
Reges fuit. ibi aliquãdiu eſt certatũ. pu-
gna nullo more p̃lij ſed latrocinio ſimi-
lis fieri, ſine ſignis, ſine ordinibus. Ad re-
gium Luſitani vexillũ magnum certamẽ
fuit. Sotomaior Almeidæ extorſerat cõ-
fluentes ab vtraque parte milites cõcer-
pſere. Almeida ipſe capitur. eius arma in
templo Toletano appenſa victoriæ mo-
nimentum in Regũ ſacello viſuntur, ve-
xilli concerpti vicaria. Ad extremum fu-
gatis Luſitanis, Rex ipſe cum paucis ad
mõtes progreſſus nõ prius conſtitit, quã
ad Caſtrum Nunnium peruenit: & cùm
fugæ nulla indicia extarẽt, occiſum fuiſ-
ſe creditum eſt. Fugientes hoſtes inſequi
non licuit, tenebris proſpectu adempto.
Henricus Aliſtis Comes ad Tauri pontẽ
prouectus, in reditu ab hoſtium manu
captus eſt: eorum, qui cum Ioanne Luſi-
tani filio integri ad multã noctem in ar-
mis perſtiterunt. Eam manum Ferdinã-
do, quamuis proximo cliuo occupato,
inuadere cõſilium non fuit, ſuis diſpala-
tis toto cãpo, atque ad prædam cõuerſis.
vtriq; horis aliquot eiſdem veſtigijs per-
ſtiterunt, diutius Luſitani Id ſolamen a-
liquod acceptæ calamitatis fuit, ignomi-
niæ leuamẽ: quod hiſtorici Luſitani lau-
dibus celebrant: atque à Ioanne Princi-
pe victoriam eſſe partam affirmant. Sic
ſemper Chriſtiani nominis hoſtes vin-
cant. Ferdinãdus Zamoram ſeſe retulit:
eoque digreſſo Luſitani Taurum abeũt.
Toletanus prælio interfuit, Ioãnis Prin-
cipis à latere nunquam diſcedens. Cædes
minor quàm pro victoria fuit, neque ca-
ptiuorum numerus magnus: præda ma-
ior direptis Luſitanis impedimentis ma-
gna ex parte.

Rex Luſitanus in patriam redit.

CAP. XI.

MVLTIS vno tempore locis mo-
uebantur arma: nullaque ferme
pars à belli malis immunis erat. ex eo, vt
fit, ſcelerum licentia cõfirmata, vniuer-
ſa prouincia milites vagari, diſperſi per
vrbes, oppida, & agros. cædes & latroci-
nia facere, vi & ſtupris cuncta fœdare, in
omne nefas præcipites, atque venales. In
magiſtratibus parũ præſidij erat, aduer-
ſus eas calamitates. inter ciues, quod ſu-
periori tẽpore factũ diximus, ad ea vin-
dicanda ſcelera veteres ſocietates inſtau-
ratæ, nouæ inſtitutæ, militibus in eam rẽ
de publico ſtipẽdio dato. Auctor ſaluta-
ris conſilij Alfonſus Quintanilla ærario
regio præfectus, conſilio bonus manuq;.
eæ ſocietates optimis legibus aſtrictæ in-
ſtitutiſq; temperatæ in vigeſimum annũ
perſtiterunt: cũ externis hoſtibus victis,
domeſticis diſſidijs compoſitis, rebus eſt
reddita pax. Maior belli moles in extre-
mos Cantabros incubuit, ea parte cui
Guipuſcoæ nomen vulgo eſt. Ad Olar-
ſonem promontorium in extrema Hi-
ſpania, arx imminet Galliæ finitima, ma-
ritimo atque terreſtri ſitu inexpugnabi-
lis: cui Hondarribiæ incolis nomen eſt.
firmiſſimas munitiones longa dies addi-
dit Gallicis irruptionibus prohibendis,
quibus ſæpe finitimi vexantur. In id op-
pidum à Gallicis copijs impetus pri-
mum eſt factus. ad Ferdinandi vires quo
tempore ad Zamoræ arcem aſſidebat,
alio euocandas conſilium callidum. I-
gneis tormentis, quorum conficien-
dorum librandorumque gens Gallica
peritiſſima eſt, murorum pars maxima
corruens cum fragore latè ſtragem fe-
cit. Ruderibus completæ foſſæ facilem
aditum præbebant, exigua defenſorum
manu, atque ijs, cõtinuis vigilijs & labo-
ribus imminutis. Dieghus Sarmẽtus Sa-
linarum Comes, rerũ ſummæ præfectus,
cùm

çùm ſe in eam arcem intuliſſet, quoduis periculum adire certus, obſeſſis animus creuit, locorum aſperitate ingenia quoque & corpora duratis. Eruptione facta in hoſtium munimenta prorumpunt. Diſturbatis operibus, euerſis atq; incenſis machinis, q̃m bene prima ſucceſſerãt, nouis copijs ſubinde è Gallicis caſtris ad periculum accurrentibus, acie cum hoſte dimicare non dubitarunt. maior reddita, quam accepta clades eſt, neque obſidio diſſipata. Madriti arx quæ in Villenij iure erat, magnũ factioni prȩſidium, ab oppidanis correptis armis obſeſſa eſt, Petrus Arias, & Petrus Toletus primarij ciuis multitudinẽ ad arma concitarunt. Miſſa à Regina auxilia ſunt. affuit etiam Sanctillanius, quo maior eſſet auctoritas, vires maiores. Caſtra Iulia, Biatiaq; vno tempore Ferdinandi nomine obſidebantur, in Bætica & Luſitania. In Cõteſtanis Chinchilla, Almanſaq; orta inter oppidanos ſeditione defecerant: Valentinoſq; finitimos auxilio euocarunt, magno Villenij incommodo, cuius ditione ea oppida tenebantur: tametſi eius induſtria in officio tum quidem perſtiterunt. Aragonijs omnia ſecunda erant, aſpera Luſitanis: eo amplius quod quartodecimo Kalendas Aprilis Zamoræ arx dedita Ferdinando eſt cum tormentis & omni apparatu bellico. Alfonſi Aragonij aduentus, vt deditionem maturarẽt, multum cõtulit, impugnandarũ arcium ſcientia præſtantis. Eo incommodo fractis Luſitanorũ animis, vt extra periculum eſſet, Ioannes Princeps Ioannã nouercam amitinamq; cum præſidio equitum quadringentorũ, in Luſitaniam abduxit belli cauſam. cũ pari numero Toletanus in Carpetanos abſceſſit, quaſi vacillantes procerum mẽtes. & mutata repentè voluntate locum gratiæ apud Ferdinandum quærentes, in fide confirmaturus, re victus tædio, nulla victoriæ ſpe. A Ferdinando Cãtalapetra in Segobienſi agro obſeſſa: vbi Luſitanorum firmiſſimæ copiæ erant. ea tamen lege ſemeſtribus inducijs ab ei⁹ oppidi impugnatione ceſſatũ, ſi Villalba, Maiorga, Portillium, Beneuentano redderentur: quas arces fidei obſides pro libertate dederat Luſitano. Vrceſiam Rodericus Mãricus, qui ſe eius militiæ Magiſtrum ferebat, occuparat: arcem obſidebat, quoniam Villenij prȩſidio tenebatur. ab eo & Toletano feſtinatum, ſi obſeſſis opem ferrent. nullo operæpretio facto, repulſi cũ ignominia, ac periculo ſunt. tum Roderici patris, tum Georgij Mãrici filij virtute: cuius hoc bello præclara rudimenta extiterunt. vitæ breuitas prohibuit, ne virtutis indolem, præclarique ingenij lumen exereret factis: vti alio loco eſt commemorandum. Sic bellum terra gerebatur: neque mari quies erat, Luſitaniæ litoribus Andreas Sunierus cũ paucis Aragonijs triremibus imminebat aſſueratque. Tot aduerſis caſibus debilitati Luſitani Regis, debilitati procerûm Caſtellæ animi, quantum ſibi virium deceſſiſſet nõ ignorantium, quantum ſtudij popularis, infauſtam militiam auerſati, pars multo maxima ad ſanitatem redire cœperunt. Primus Areuali Dux, Roderico Mendoza, cui præmium operæ in agro Toletano Pintus oppidum fuit, ad Iſabellam legato illi ſacramentum Madrigale dixit. Pro quibus ſupplicium merebatur, præmia ampliſſima retulit: ad veterem ditionem Alcantaræ Magiſterium, de quo lis erat Alfonſo Monroyo cum Ioannis Stunicæ Ducis filio, à Regibus promiſſum, datumque. acceſſit Beatrix Paciecha Metellini Comes fratre Villenio cautior, fide haud conſtanti. Ijſdem diebus, omnino quarto Nonas Maij coniugium Ferdinandum inter Neapolitani Regis nepotem, & Iſabellam Ferdinandi filiam pactum eſt. In cultũ puellæ ducenta aureorum millia à Neapolitano promiſſa: tantun-

tun-

tandem quarta minus parte à patre, ſi alia proles maſcula in ſpem regni eſſet ſuſcepta alioqui ampliſſimi regni ſpes dos eſſet. Fœderis maturãdi occaſio pręcipua, ingens mutuæ pecuniæ vis oblata Ferdinando, magnum rebus momentũ in earum rerum difficultate, ea inopia ærarij. Omnino Luſitanus ad eius rei famã quam referentes augebãt, deſperata victoria, temeritatem ſuſceptæ expeditionis noua leuitate luere conſtituit, Caſtellaque deſerta redire in Patriam. quoniam parum virium in domeſticis opibus, parum in factioſis proceribus fore prouidebat, externa auxilia conquirere parat, Gallicaque arma in Hiſpaniam commouere. tentata tamen prius concordiæ ſpes. controuerſiæ arbitrium Aragonio & Toletano permiſſurum profitebatur. Serum conſilium lite martis arbitrio ferme diiudicata repudiatum. Marialbæ Comite Tauri cum præſidio relicto, ipſe triſtis atque re mala geſta deformis in Luſitaniam Iunij Idibus abſceſſit. Pauci exules ad omnem adeundam fortunã abeuntem ſunt proſecutij magis deſperata venia, quam factionis ſtudio.

Luſitanus diſcedit in Galliam.

CAP. XII.

LVSITANI opes in Caſtella eius diſceſſu magis etiam inclinabant. In Ruſcinonẽſibus & Ceretanis Gallica arma mouebantur, initique fœderis conditiones. Salſulæ arx munitiſſima Narboni obiecta, firmiſſimum ea parte Hiſpaniæ propugnaculum, aduerſus Gallicos impetus ex deditione à Gallis capta: Lebia in Emporitanis circũſeſſa. Externa iniuria inteſtina diſcordia aucta eſt. Ludouici Mudarrę milites, quorũ præclara opera extiterat in Perpiniani obſidione, ſeceſſione facta tumultuãtes, non tam nocendi voluntate, quam ob ſtipendia multorũ menſium non ſoluta nõnullis oppidis captis ad arma ſpectare cœperunt: ac periculum erat. ne Gallos in ſocietatem aſciſcerent. Non ante ea tempeſtas ſedata, quam iuſtum auri pondus ſe breui perſoluturos, à regijs Ilerdæ datis prædibus eſt cautum. Gallicæ excurſiones prohiberi non poterant, exhauſtis gentis viribus, Rege Aragonio longinquo, atque in Vaſcones profecto: vbi inteſtini partium tumultus nihil remittebant, meliori Beamontiæ factionis fortuna, à quibus Pompelo regni caput obtinebatur, Stella erat obſeſſa. His Ferdinandus fauere magna Aragonij Regis moleſtia. Sed ne Gallis ea parte aditu patefacto nouam tempeſtatem in Hiſpaniam attraherent, erat prouidendum. quibus erat perſuaſum de Vaſconũ imperio Ferdinando tradendo inter eum, Eleonoram & vtriuſque patrem Aragonium Regẽ conſilia agitari: excluſo Frãciſco Phæbo, quem ex Gaſtone Fuxenſi ortum diximus, Eleonoræ nepotem. Vt eos motus pacaret. Ferdinandus in Cãtabros abijt de Hõdarribiæ periculo ſolicitus, euocare auxilia parans, comparare claſſem: cui Latronem Gueuaram nobiliſſimo loco natum præfecit. Patrem vt Victoriam accederet inuitauit. Iſabella Tordeſillæ ſubſtiterat: quod oppidum Durio alluitur, & Luſitanorum excurſionibus prohibendis erat idoneum. Trecentorum equitum præſidium aderat ductore Alfonſo Aragonio leuiro. Repetebat ille Calatrauæ Magiſterium annis ſuperioribus ablatum, neque magna neque nulla ſpe: nam Gironios conciliãdi, præcipua Regibus cura erat. æger mora impatientiaque, Eleonoram Sotum, quam adamare cæperat in Iſabellæ obſequijs verſantem, quamuis inclinata iam ætate vir vxorem duxit, profeſſa caſtitatis lege à Pontifice Romano ſolutus. optimo ſane publico ambitio importuna de Magiſterio ſublata eſt. quod

moleſtum Aragonio patri accidit. adeo vt Ioanni, quem ille furto genuerat, Ripagorſam atq; Villaformoſam patri detractas daret: quas illi Rex addixerat vindicato Iacobo Aragonio & occiſo Barcinone: qui patris Iacobi Alfonſique aui Gandiæ Ducis iura, & ſecundum ea duo illa oppida repetebat, ferox conatu audacia exitiali. Ea maiorum meritis & nobilitati gratia fuit ſcilicet. Arx Segobienſis, vbi Iſabella Ferdinandi filia erat, circumſeſſa in ciuium tumultu, ac ferme capta nunciabatur. Seditionis auctor Cabreræ ex re priuata infenſus ob ablatam eius arcis præfecturam, Alfonſus Maldonadus, adiutoribus Ioannæ Aria Epiſcopo, & Ludouico Meſa ciue primario. Iſabella non magis filiæ, quam arcis periculo permota, citato itinere ad incendium accurrit. Sic tranquillitas rebus & vrbi reſtituta eſt, ſeditioſis qua pulſis qua iudicio vindicatis menſe Auguſto id geſtum eſt. Quo menſe Aragonius, cum pede altero æger diſtuliſſet, Victoriam acceſſit. Nullus Dies iucundior ſeni accidit. maximum vitæ fructũ cepit, cum filium aſpexit, vnde ipſe fuerat ereptis bonis omnibus cum ignominia reiectus, Caſtellæ Regem effectum. Et ô ſuperi, inquit, vt huius diei lætitia
» ꝓpria ſit, facite. nulla moleſtia obſcuret,
» nulla calamitas. & quoniam fortuna ad
» ſummum perducta retro volui conſue-
» uit, date, vt mutationem eius ipſe potius
» priuatim, ſi quid eſt peccatum, ſi vindi-
» care paratis, ſentiam: quam publico in-
» cõmodo, aut filiorũ calamitate luat. Hæc
» lacrymis toto ore manantibus precatus, in filij complexum ruit. primum honoris locum deferens, prohibito dextrã deoſculari. ad læuam aſſidens, atque ad hoſpitium vſque comitatus. Id Caſtellæ maieſtati datum. Aderat Eleonora Vaſconum Princeps, magna ſpectacula pij, atque ſuſceptæ lætitię pars. De rebus cõmunibus conſultatum: ac Aragonium conſtituiſſe ſcribunt Aragonium imperium filio de manu tradere, quod in ea ætate veriſimile eſt otij cupiditate tentatum: deſtitiſſe tamen ob Caſtellæ motus nondum compoſitos. Colora Gallicæ claſſis præfectus, Cantabriæ & Callæciæ litoribus tentatis, euaſtatiſque in Luſitaniam diſceſſit, vt Regem Luſitanum in Gallia mea claſſe veheret. Ad Oliſiponem is erat, rebus omnibus, quæ ad profectionem opus erant, comparandis intentus. Inde conſcenſis nauibus in Africam nauigauit primum. Duo Brigantini filij euntem proſecuti ſunt, Comes Penamacoris amicorum princeps, Ocrati Prior, Ioannes Pimentelius Beneuentani frater: præterea duo millia, & ducenti milites Tingi Arzillæque præſidium. Septa ſoluens Illiberim tenuit menſe Septẽbri: qui portus in Galli poteſtate erat. Inde Perpiniani, & Narbone regio cultu exceptus eſt. Luſitani aduentu maiori impetu concurſum ad arma in Ruſcinonenſi tractu eſt. A noſtris Laurentij fanum receptum, à Gallis Emporitani fines vſti, direptique. Domeſticis diſſidijs tumultuabãtur prouinciales, eoq; aduerſus externam vim nullo communi conſenſu. Quo tempore Aragonius ſe Victoria Tudelam Vaſconum oppidum retulerat, in vnam curam tumultus eius gentis pacandi incumbẽs. Ioanna eius filia in Catalaunis pro patre res gerens, imbecillitatis conſcia bellum auerſabatur. ablata tantum iure feciali vtrinque repetita fruſtra: & inducias tamen tenere placuit antea pactas. Luſitanns pedeſtri itinere Turonum vrbem triſtis contendit: vbi Rex Gallus ea tempeſtate erat ſplẽdide acceptus atque habitus die conſtituto ſecundũ ſalutem hac ſententia locutus fertur. Cogor prius oneri, quam vſui eſſe, quo nihil in vita moleſtius accidit. Sed bonis tamen noſtri regni rebus gratorum ſociorum officio functi ſæpe, munus tamen offi-

cium-

„ ciumque noſtrum veſtris meritis minus fuiſſe ſcimus, fatemurque. Hæc mittantur. Eſt enim fœda meritorum miſeris in ærumna iactatio. Nullæ mihi cum Rege Siculo inimicitiæ ſunt, niſi quæ publicæ: nec gentem Aragoniam ſed ſcelera ſed latrociniũ perſequimur. Ereptus Ioannæ ſponſæ ex ſorore natæ paternus principatus, opeſque, proh dedecus indignitatemque omnium gentium armis vindicandã belli ſumendi impoſuit neceſſitatem, infelicis hactenus. ſic eſt cælitibus viſum, triſtes ſæpe caſus ſolitis læto exitu mutare. Quod in tua manu Rex inuicte ſitũ eſt. tu iuſto pioque dolori mederi vnus potes, & in noſtris malis veſtras etiam iniurias vindicare, bellum Ruſcinonenſe & Cantabricum optato exitu terminare, Vaſcones è faucibus eripere auidiſſimi tyranni. An eo imperio occupando, rationes defuturas creditis ei, qui dotale imperium armis inuaſit, eripuit, oppreſſit nullo commodiori iure? An facultatem, Caſtellæ & Aragoniæ præſidijs circumſeſſo, regionibus modico? Erratis ſi vllis finibus ambitionem reſiſtere putatis. Scimus auro & lectiſſima pube Galliam abundare: Neque vniuerſæ quamuis Hiſpaniæ collatas vires, pares vnquam fuiſſe. Neque nos ita deſtituti ſumus, tametſi ſupplices veſtram opem imploraturi, tantum laboris ſuſcepimus ſuperſunt integræ Luſitani regni opes, in Caſtella ſtudia partium partim aperta, plura cum vſus erit, & victoriæ ſpes maior, eruptura. Veſtris tantum auſpicijs bellum, quod iã eſt inchoatum geratur. Nihil vanitatis in noſtra oratione eſt, & alioqui ſupplicibus Regibus opem ferre, malis publicis mederi, commodis omnibus, ſi nulla oſtẽderentur vt ſunt maxima, honeſtatẽ, dignitatem, officium præferre quorũ niſi magnorum Principũ, quales vos eſtis, munus eſt? Ad hæc Gallus pauca: ſibi id curæ fore reſpondet, daturumq; operã, ne fruſtra ad ſuam opem confugiſſe videatur. Verbis facta non reſponderunt. Lutetiæ quo diſceſſum eſt, vrgenti Luſitano belli gemini neceſſitatem aperte excuſauit, cũ Burgũdo Angloq; inſtaurati, ac maiori erumpentis impetu. Præterea lege propinquitatis irrito coniugio pia arma nõ fore. ſic Luſitani conatus deluſi ſunt: etſi Burgundo is cognatione propinqua, nempe amitino & fœdere iunctus ad eũ profectus pacis vniuerſę ſe interpretem auctoremque offerebat. nihilo feliciori conatu. Nouo Caſtellæ cõmodo in Gallia mouebantur arma. Ad Hondarribiam enim in ea rerũ Gallicarum difficultate induciȩ à Gallis conceſſæ ſunt, breues primo, terraq; tantũ, deinde agente Cardinali Hiſpaniæ longiores & ſine exceptione.

Taurus de Luſitanis capta.

CAP. XIII.

REGES pater & filius Victoria digreſſi, rurſus ad ſextũ Nonas Octobris Tudelã conuenere, ſi Vaſconũ tumultus componerent. Habebat vtraque pars ſuas clientelas & domeſticas & externas: in aulis etiam eorum Principũ factionũ ſtudia gliſcebant. Euocati Lerini Comes & Magiſter equitũ Petrus Peralta factionũ capita, ſe & ſuos in auctoritate Regũ fore profeſſi ſunt: quod illi ſanxiſſent habituri ratum, ſi fallerent, dira, caput ſuum obteſtatione execrati. à Beamontijs etiam Pompelo Ferdinandi fidei quaſi ſequeſtro concredita, ab aduerſa factione. arces aliæ Aragonio contraditæ ſunt. Aderat Alfonſus Carrillius Buendiæ Comitis frater Pompelo. Epiſcopus. Moleſtæ ex molitiones Magdalenæ Fuxenſis iunioris vxori acciderunt. coitionem & dolos ſuſpicatæ, ac de filijs ſolicitæ: ne hæreditate paterna excluderentur Berengarius ad eam legatus conſtitutæ concordiæ cauſas & conditiones

explicuit. Debere illam bono animo eſſe: de Regibus parte & filio ſecunda omnia expectare. Periculi amplius ex Gallia impendere. ne ſe in fraudem induci pateretur iũgendo cum ea gente vires ad Hiſpaniam inuadendam. Eſſe quidem Gallum fratrem: cum Aragonio & filijs maiora neceſſitudinis iura ſuppetere. Ad hæc illa pro beneuolentia proque officio gratias agere. De fide dubitaſſe nunquam: neque à fratre, de viribus ſociandis appellatam. ne commiſſuram quidem, vt neceſſitudinis cum vtriſque initæ oblita videretur: & ſi facultas ſit, pacis potius quam armorum auctorem fore. In medio conatu Vaſcones pacandi, noua lætitia acceſſit. ad tertium Nonas Octobris legatis vltro citroque commeantibus, coniugij leges ipſo in oppido firmatæ ſunt, Neapolitanum inter & Ioannam Aragonij filiam antea pacti. Spõſalia Cerueræ præbita in Catalaunis vbi ſponſa res gerebat: ipſaque Neapolis Regina ſalutata eſt. Nouis nuptijs ea regia vacua effecta erat, Beatrice Neapolitani filia ad Mathiam Hungarum, cui erat deſponſa, nauibus amandata, præſtanti probitate pudicitiaque, ventre infœcũdo, geminis quamuis nuptijs initis: his & deinde cum Latiſlao Rege, qui in Mathiæ locum eſt annis inſequentibus ſubrogatus, neque pari virtute, neque felicitate. Non ceſſabat interea Iſabella Regina. Taurus vrbs à Caſtellæ copijs, ductoribus Alfonſo Fonſeca Epiſcopo Abulenſi & Friderico Manrico Roderici filio, nocturna vi, furtoq; capta eſt. paſtor quidam Bartholomeus nomine aditum in vrbem monaſtrauit, qua parte colle munitæ minor cuſtodia adhibebatur. Re patrata circumſeſſa arx eſt. aduolauit ad rei geſtæ nuncium Iſabella Segobia: vbi priori ſeditione pacata, ciuibus confirmandis diſtricta erat. Eius aduentu Maria Ioannis Vlloæ vxor defenſione deſperata arcem dedidit quartodecimo kalen. Nouembris Gener Marialbæ Comes vicina arce relicta, cui Villalfonſo nomen erat, cum paucis qui ſupererát, Luſitanis militibus, magnis itineribus, notiſque tramitibus in Luſitaniam abſceſſit. Magnum erat operæpretium factum. Supererat Caſtrum Nũnium: vnde Petrus Mendania latiſſime prædas agere. & omnia circum infeſta reddere, vir ardenti animo, magna militari ſcientia. Vt Taurus eſt capta, in eã arcem promotæ copiæ ſunt tormenta atque alia impugnationi idonea aliquot dierum labore eo deuecta. ſi de hoſtibus eſſet recepta, omnia eo tractu fore pacata ſperabant. Verum conatus ille inanis fuit. De Toletano, & Villenio conciliandis agebatur. Villenius æquiorem ſe præbebat: videbaturque ſupplex à Ferdinando pacem legeſque accepturus modo æquas, & Villena, ac viginti amplius oppidis quæ eo tractu erant ablata reſtitutis. Toletanus duriorem ſe præbebat: tametſi Aragonius non deſiſtebat filium obteſtari, vt tãtum virum bonis malisve conditionibus pacaret: inconſtantiam fortunæ vereretur, ex ſummo ſæpe retro conuerti ſolitæ, ac verò præcipitare. Priorib' meritis, quæ maxima fuerant, nouas offenſas condonaret. eo pacato Luſitani factionem penitus debilitatum iri. Rei pficiẽdę nondũ maturitas venerat: & iã tamen appropinquabat. Venia certe Villenio promiſſa, atque ditio vniuerſa arcibus quæ Madriti, & Caſtris Iulijs obtinebat, Ferdinando reſtitutis. Idem Toletano datũ: qua ſpe Lupus Acunia eius ex fratre natus Optam dedidit, quã Ducis nomine Henrico Regi extorſerat in ea temporum perturbatione, labeque. Interea duo magni Principes pari prope fato vno tempore occiſi ſunt. Galeatius Mediolanẽſis, Carolus Burgundus Galeatius ad arã D. Stephani, eius memoria die celebri paucorũ cõiuratione, priuatos dolores vlciſcentium, effuſas princi-

pis

pis libidines. Carolus dum Nãcium Lotaringiæ vrbem iterum obſidet, tempore anni alieno, atroci hyeme, male augurantibus ſuis, diſſuadente Luſitano ſub illud tempus ad eum profecto, Nicolao Cãpobaſſo deſerente, cũ Italorum parte, prodenteque hoſti arcana, Nonis Ianuarij à Renato Lotaringio Heluetijsq; quorum ab eo tempore nomen celebre eſſe cœpit, acie victus cecidit, vnica filia Maria relicta: quæ Maximiliano Auſtrię Duci iuncta, quam tam belli molẽ atrocis ac diuturni attrahet in Hiſpaniã, captas continuò à Ludouico Gallo Burgundias, Quintinum, Peronam, aliaque ad Somonam amnem oppida, ad ius priſtinum reuocare dum Burgundi dum noſtri tentãt maiori conatu, quàm prouentu. Maria tres filios peperit Philippum, Margaritam, Franciſcum. quarto anno ex quo nupta fuerat, cùm eſſet grauida, ex equi caſu concuſſo vtero perijt. Ex Galeatio Ioannes Galeatius relictus eſt (Iſabella ei Aragonia Neapolitani ex Alfonſo filio neptis iũcta erat) impar ætate ad remp. gerendam: præterea Blanca Maria Maximiliani iam Cæſaris vxor altera futura infœcundo coniugio, tum Anna tertia Galeatij proles.

Arces aliæ receptæ.

CAP. XIIII.

NOVAM importuno tempore cõtentionem de D. Iacobi Magiſterio concitatam Iſabellæ prudentia compoſuit. Rodericus Manricus Paredius Comes Diui Iacobi Magiſter mẽſe Nouẽbri deceſſit Vrceſiæ, præclaris maioribus egregius ipſe, Oſca in Baſtitanis de Mauris capta annis ſuperioribus magnã adeptus famã corpus ad aram tẽpli maximã eo in oppido ſepulcro illatum: ſupremuſque honos defuncto eſt habitus. Optimi parentis obitum Georgius Mãricus nænia eleganti deplorauit: in qua multæ poeticæ virtutes inſunt, clara ingenij & ſentẽtiarum lumina. æmuli mortem Alfonſus Cardenas ſuam occaſionẽ facturus, Vrceſiam petere conſtituit, armato milite formidabilis, vim adhibere paratus, ſi morarentur ſpem honoris adipiſcendi Tredecim viri, quorum eæ partes erant, ad comitia conuentu facto. Multis alijs proceribus bonis malis artibus eum honorem ambientibus, ne res ad arma deduceretur, periculum erat. Eo metu an ditionis ampliſſimæ auiditate, inter Ferdinandum & Iſabellã conſilia Tauri agitantur. armis vim coercere longum erat. ad artes conuerſis animis, Ferdinandus Tauri ſubſtitit: Iſabella Ocaniam Vrceſiamque contendit feſtinatione tanta, vt tridui itinere Valliſoleto Vrceſiam perueniſſe Pulgarius ſit auctor. Suadet militibus, vti concordiæ ſtudio ſe Ocaniam ſequantur, nobilis municipij amplitudine tutiores ad decernendum fore. multis exemplis in eo Magiſtri palatio comitia celebrata fuiſſe cõfirmat. hortatur in eo oppido ſermonum miniſtris Fõſeca Abulenſi Epiſcopo, & Fernando Aluaro Toleto à ſecretis Reginæ, vti ad vitãdos tumultus eum ordinem conſenſu Romani Pontificis Ferdinando Regi adminiſtrandum ad tempus permitterent. Ad ſanandas militũ voluntates reuocandamq; concordiam, haud minori auctoritate opus eſſe. Re deliberata milites Reginæ poſtulatis annuunt, parata multorũ aſſentatione: pleriq; non tam certa obſequẽdi voluntate, quàm excludendi deijciendique aduerſarios: quæ magna ſed frequẽs comitiorum labes eſt. Id initium fuit, militum eorum potentiæ imminuendæ, exemplum, quod ad Calatrauæ & Alcantaræ ordines breui eſt propagatum: etſi Alfonſo Cardenæ, paulo poſt datum eſt, vt ordinis Magiſter eſſet, magna multorum procerum offenſione, vnum ſibi prelatum dolentium, nullis meritis, neq;

comparanda familiæ nobilitate. ſic illi conquerebantur. Ferdinandus rebus in vlteriori Caſtella compoſitis, factiſque inducijs cum Gallis & Luſitanorum reliquijs Ocaniam abijt initio anni Mille-
1477 ſimi quadringenteſimi ſeptuageſimi ſeptimi. Vreniæ Comiti Ioanni Tellio Gironio ad officium ſyncera voluntate redeunti, venia eſt data. Toleto, atque Madrito luſtratis, nunciatum eſt, Luſitanorum varias manus Pacis Auguſtæ & Mirobrigæ fines vrere importunas infenſaſq;. Gometio Figueroæ Feriæ Comite præmiſſo ad vim arcendam, partita reipub. cura, Iſabella quidem ad Luſitaniæ fines abire conſtituit, rebus præſidium: Ferdinãdus aliquot diebus Madriti conſumptis, Toletani ſanandi ſpe, nam pacatus ferox animus nõ erat quãuis paulo ante venia impetrata, eo regium colloquium, ad quod inuitabatur, vitante, ad nonum Kal. Aprilis die Lunæ in Vlteriorem Caſtellam diceſſit cura Vaſconus pacandi: vbi nouo partium conatu multa mouebantur: recenſque Stella ab imperio defecerat ab Agramõtijs occupata: idque oppidum Eleonora Princeps ſuis & Caſtellæ viribus parabat impugnare. Quibus diebus nouus metus eſt allatus. Albohacenus Granatæ Rex improuiſo violatis inducijs, quæ aliquot annis ſteterant, cum quatuor millibus equitum peditibus ad triginta millia in Conteſtanos incurrit. ſecuros incautoſque opprimit. octauo Idus Aprilis, ipſo Chriſti ad vitam reducis memoria ſacro die Cieſam ijs locis ignobilem pagum captum incendit, euertit incolis trucidatis. Magnæ inde prædæ abactæ pecorum armentorumquè. Petro Fagiardo Murciæ Antelato quamuis ad defendendum excitato, ſe ſe incolumes barbari in fines retulerũt, maiori incuſſa formidine, quàm dãno illato. Sed noua moueri arma, & neceſſitatem impoſiã iniurias vindicandi graue erat, inteſtinis motibus nondum pacatis. Eo ſtudio geminæ arces, quæ in Luſitanorum fide erant, Cantalapetra, atq; Caſtrum Nunnium nouo conatu circumſeſſæ impugnatæque, deditione facta in poteſtatem venerunt. Cantalapetra citius ad quintum Kalend. Iunij: Caſtrum Nunnium Mendaniæ virtute defenſa diutius reſtitit. ſed dedita tamen, atque prouincialium cõcurſu euerſa eſt: ne latronibus receptui eſſet quippe, locis arduis ſita. præſidiarijs vtriuſq; arcis militibus facultas eſt conceſſa in columibus, & cum ſuppellectile in Luſitaniam migrandi. Mẽdaniæ ſeptem florenorum millia adiecta, 147
Duci, ſi nihil aliud feciſſet, arce ea tandiu defenſa nobili claroque. A Regina Caſtris Iulijs ſubigendis non minor opera data eſt arcẽ Villenij nomine Petrus Biatia præfectus muniebat. de deditione appellatus, negare primo facturũ, niſi Villena & contributis oppidis Villenio reſtitutis (ſic antea conueniſſe dictum eſt) vir eximiè cõſtans fortiſque. Non recuſabat Regina oppida ea tradere, quibus ille nominaſſet. penes eos quaſi ſequeſtros ſemeſtri ſpatio poſtquam fuiſſent, Villenio reddenda. Ille fraudem & dolũ ſubeſſe ratus cunctari, recuſareque. vix à Villenio ipſo, in arcẽ ingreſſo, victa conſtantia viri, non tam de ſuis rebus, quàm de heri dignitate & commodo laborantis. Ita dedita is arce, amicitiam Villenio clientelamque renunciauit, ignauiam eius pertæſus: qui neq; ſua dignitate moueretur, neque de ſuorum ſalute laboraret: nam præ feſtinatione neque ipſius præfecti, neque militum incolumitatem fuerat pactus. Ferdinandum res Bæticæ, quò Iſabella euocabat, & ipſe in animo habebat, adire Vaſcones non permiſerunt: neque Ioannam ſororem priuſquã in Italiam nauigaret amplecti. Mẽſe illa Auguſto claſſi impoſita, qua Alfonſus priuignꝰ, Petrus Gueuara Vaſti Marchio, alij viri principes ad litus Barcinonen-

nenſe erant appulſi, omnibus officijs in Liguria culta, ad virum tādem peruenit. Nuptiarum lętitia Neapoli ludis, ſpectaculis conuiuijs cultuque & ſplendore ciuium celebrata eſt.

Betica pacatur.

CAP. XV.

RELIQVIS Caſtellæ partibus vix quieſcētibus, motus in Bætica extabāt. proceres pro ſe quiſq; vrbes arceſque præſidijs occupare: vt cuiuſq; vires erāt prædæ remp. ludibrio maieſtatē habere. Ab Aſſidoniæ Duce Hiſpalis obtinebatur: à Marchione Gaditano Cæſarianū: ab Alfonſo Aquilario Corduba. ſpecies obtēdebatur, ſe muniendi aduerſus finitimos regulos, vim externā propulſandi Luſitania vicina. ſpolijs prouinciæ, augere opes erat in animo: quod malis reip. temporibus ferme accidit: imminutis publicis opibus priuatæ creſcunt. Et erant intra eas vrbes factiones populares. Hiſpali ciuitate inter Aſſidonium & Gaditanū diuiſa ſtudijs, Cordubæ Aquilarium inter & Cabræ Comitem diſſidia vigebāt, vt ſi vllo tempore grauiſſima. Iſabella prior Hiſpalim multis quāuis diſſuadentibus, neque enim ijs venerat copijs, vt vi agere poſſet, delata tamen in eam vrbem, arcem naualeq; occupauit: detraxitq; Aſſidoniæ Duci maiori, quam pro ſexu, & viribus animo. Ferdinādus rebus in Vaſconibus ferme deſperatis, in Vlteriori Caſtella compoſitis, Ribadei Comite Petro Villandrando Calæcis præfecto, Alfonſo Aragonio fratri, & Magiſtro equitum reliquę prouinciæ cura data, ipſe in Bæticā feſtinare conſtituit, rebus præſidium certiſſimū. Guadalupeum Virginis fanum ex itinere inijt venerabundus, ſupplicationeſq; habuit. Albano & Beneuentano ſequi iuſſis, quoniam dubia fide inter ſe & cū alijs proceribus conſpirare nunciatum erat, Hiſpalim Idibus Septēb. peruenit. Gaditanus aduerſo rumore erat, quaſi Luſitanis fauens in Regū oculis Alçalam Guadairā præſidio obtineret. Actum de eo cōciliando. remotis arbitris noctu ad colloquium venit. de reddendis arcibus appellatus, facturum ſe negauit, niſi Nebriſſa, Vtrera, alijſque arcibus ab Aſſidonio, Regi reſtitutis. ſe nudato præſidijs quid aliud quæri, quàm vt inimici potētia opeſque creſcerent? æqua poſtulare viſum. ab vtroque arces Regi redditæ ſunt. alij proceres horum exemplo haud difficulter imperata fecerunt: præſertim cum Granatæ Rege, in quo præſidij magnam partem ponebant, ijſdem diebus pactis inducijs, opera Dieghi Cordubæ Cabræ Comitis præſtanti fide viri: cui cum Rege barbaro vſus erat, multa familiaritatis iura. ſic in Bætica res erāt ſanitati proximæ. In Vaſconibus deſperatæ ob ſtudia factionum nunquam ſatis compoſita. Eleonora Principe quamuis identidem obteſtante, ſedecim mēſium tempus componendis controuerſijs deſignatum Tudelæ in cōuentu Principū fermè exijſſe, quoniam in patre, fratreq; parum præſidij eſſet, externam opē conquiſituros. ad auctores rediturum culpā impoſitæ neceſſitatis. niſi occuparēt gētis conatus, exitium inſtare. Dant animum ad loquendum liberè vltimæ miſeriæ. æquiſſima poſtulata ſurdis auribus accipiebantur, lōginquis Regibus, multiſq; reipub. difficultatibus alijs ſuper alias. Aragonio præter Ruſcinonenſe bellum, Siciliæ atque Sardiniæ res curæ erāt. Raymundus Folchius Cardonę Comes Siciliæ moderator Neapolim Ioannam Reginam ſecutus, res in Sicilia gerebat: cùm in ea inſula defuncto in minore ætate Ioanne Cabrera, paternum auitumque Modicæ Comitatum, ad Annam ſororem hæreditate deuolutū multi vno eum tempore ambiebant, alij excluſa puella, alij eam in coniugium ex-

peten-

expetentes. Aragonius, quoniam publicè referebat quē illa maritum aſciſceret, ampla ditione opibuſq; Alfonſo Aragonio Ferdinādi Regis filio notho eas nuptias deſtinabat. Verum Fridericus maris Præfecti filius ijs nuptijs poſtmodum potitus nobilē principatū in ſuam familiam inuexit. Leonardus Alauona Oriſtani Marchio nunquā ſatis fidus, in Sardinia tumultuari cœpit, à Carrocio Prorege contra icti antea fœderis conditiones violatus. Inuictum Aragonij animū ætas imbecilla, tantæ curæ non obruunt: quaſi in ſpecula prçſidens in omnes proſpicit partes. Alauona more maiorum accuſatus, vt ſpoliatione principatus puniretur ſancitum eſt. ſentētia Idibus Octobris Barcinone pronunciata. exercitui ſupplementum naui miſſum, neque numeroſum neque validum. ſic bellum extractum in multos dies. Ferdinandum rebus in Bætica pacatis, ſpei mixtus metus ſolicitabat. Luſitanum in patriam relatum nauibus, quamuis venia nuptiarum à Sixto Pontifice conceſſa tandem, nulla externa auxilia impetraſſe. Id ſolamen erat. à Toletano tamen euocatum fama ferebat: quæ vereri cogebat, ne occultæ inſidiæ ſubeſſent. Sed is vitio ætatis vacillante ſenſu parum prouidebat animo. ira conſilio inimica, atque ambitio impotens malum agebant præcipitē, oculiſque officiebant. & erat fama cognitum Luſitanum ante rebus deſperatis Lutetia noctu profectum, vt Romam & Hieroſolymam obiret, mutataque veſte monachum indueret, tædio magis quàm certa voluntate. eum aliquanto ſpatio progreſſum, è tribus comitibus vni claue data iuſſiſſe, vti ſcrinium quod Lutetiæ reliquerat aperiret. In eo geminæ literæ inuentæ. alteræ ad Gallum quibus conſilij ſui rationem aperiebat: filium monebat alteris, vti quamprimum regium nomen capeſſeret, ſui nulla cura, quem ſuperi, homineſque deſtituiſſent: delictis tamen veniam ſperare propitiaque numina deinceps fore, ea calamitate & ignominia placata. Eam ſummā votorum eſſe. Lectis litteris, filius cū ſingultu & lacrymis regium inſigne deſumpſerat tertio Idus Nouembris. A fuga pater conſilioque, Galli diligentia eſt retractus, deinde ad Caſcales oppidum appulſum, quinto die poſt inaugurationem filius ingenti lætitiæ ſignificatione mœſtum, atque inſolita macie deformē obuius excepit: in regnumque reſtituit. Ad hunc modum Luſitanus feroces primos impetus habuit: extrema ludubrio fuere. Proximū annū Milleſ. quadring. 14
ſeptuageſ. octauum fauſtū effecit Philippus in Belgis ex Maria Caroli Audacis filia & Maximiliano Auſtriæ Duce ortus decimo Kal. Februarij imperij amplitudine & poſteritate felix futurus: breui quāvis vita in flore ætatis eſt raptus. Florentiæ. quæ libera ciuitas erat, in templo Liberatç coniuratione ciuium in Mediceos fratres, quaſi libertati ciuium inſidiantes impetu facto, Iulianus occiditur, Laurētius ærarij ſacri munitione euadit. Eo facinore commoti ad arma populares. Saluiatus Piſanus Archiepiſcopus coniurationis cōſcius & particeps, quaſi re patrata ad palatium, vbi Senatores iura dabant, aduolans inde populum ad arma cōcitaturus, facie turbata capitur: ac mox re cognita laqueo è feneſtris ſuſpenditur. crudele impiumq; ſpectaculum. Cardinalē Sancti Georgij, qui Florenriæ aderat, & coniuratis fauiſſe fama vulgabat, Pontificis auunculi metus, & perſonæ ſanctitas, ne eodē impetu violaretur, tutata eſt. Noui id belli initium fuit, quo Florentinæ opes aliquādiu vexatæ ſunt, Pontificis & Neapolitanis armis. Ciuibus Florentinis ob cæſum Archiepiſcopum in impiorū numero habitis, agente Franco Rege, atque nouos terrores ex Gallia oſtentante, conuentu Aureliæ inſtituto de Pragmatica ſanctione

ctione reſtituēda, ius tandē ſacrorum Pōtifex, pacemq; dedit, illibata vſque dum eius verbis libertate.

Ioannes Ferdinando naſcitur.

Cap XVI.

Bellvm in Sardinia erat atrox, cruentū, anceps. Inſulæ copijs in duas partes æquas diuiſis, factioſi maiori quam regij ardore pugnabant, quippe pro ſalute libertateque. ſpes victoriæ in externis conſtituta Genuenſes ne Leonardo ferrent opem ob antiquas neceſſitudines vtriuſque gētis, inducijs Neapoli factis retenti ſunt. contra ex Aragonia & Sicilia noua auxilia miſſa ſunt. Comes ipſe Cardonæ Siciliæ Prorex cum claſſe ad periculū nauigauit. Læuia prælia multis locis facta. ad extremū ad Machomeram arcem collata caſtra: atque iuſta pugna eſt dimicatū. cæſo Arnaldo filio, fuſis fugatiſque copijs. Leonardus Lembum ad litus nactus mari profugiens, cum in duas triremes Aragonias incidiſſet, à Villamarino claſſis Præfecto in Hiſpaniam deductus, Setabi in cuſtodiam eſt datus. bona fiſco addicta: oppidaq; omnia tum in Sardinia magna multaque, tum in continenti ablata Oriſtanumque & Gotianum lege perpetua addicta Regibus, atque ad alios principatuum titulos adiuncta in tabulis publicis ab eo initio ſunt. Pugnatum eſt ad quartumdecimum kal. Iunias. victoria non modo in præſens læta, ſed in futurū ſecuritati fuit, ea inſula penitus ſub imperio Aragonio quieſcēte: de cuius poſſeſſione toties erat cum externis & cū domeſticis, & tanta animorum contentione dimicatum. Ferdinandum nondum Bæticæ rebus compoſitis, vxore grauida duæ res in Carpetanos reuocarant neceſſario. Toletanus ſanādus erat, ne Luſitanum denuo attraheret in prouinciā: quod facturus nunciabatur: Societate, quas inter vrbes & oppida inſtitutas diximus annis ſuperioribus, ad latrocinia cędeſq; ꝓhibēdas, nouo conatu ſanciēdę erāt, quoniā feſſi prouinciales magnitudine vectigaliū, languebant: quę alendis de communi militibus indicebantur per capita, ne ingenuis quidem immunibus magno reipub. commodo quādo non modo ſcelerum licentiam comprimerēt, ſed in magno vſu eſſēt, belli quod gerebat. Ea cauſa Madriti cōuentus generales ſunt habiti. In ijs conuentib⁹. Societates in tres alios annos conſenſu prorogatæ ſunt. De Toletano nō idē ſucceſſus fuit. ſuſpicionibus quamuis detergēdis data eſt opera, quia homini erat perſuaſum inſidias vitæ ſuæ factas. Soluto conuentu vicinus Iſabellæ partus Ferdinandnm Hiſpalim reuocauit. Qua in vrbe oratores à Granatæ Rege miſſi eius verbis inducias. quæ inter vtranque gentem erant, concedi denuo poſtularunt. Negauit Ferdinandus niſi vectigali repræſentato: quod ab antiquo pendere eſſent ſoliti. legatus de ea re Granatam reſponſum à Barbaro Reges, qui vectigal pendiſſent, iam pridem eſſe extinctos: ea tempeſtate in ædibus monetarijs Granatę neq; aurū, neq; argentū cudi: ſed lanceas, ſagittas acinaces conflari. Offenſus inſolenti reſponſo Ferdinandus, parendum neceſſitudini iudicans inducias tamē conceſſit. Reginę maturo partu quarto kalend. Iulias Ioānes eſt natus, hora vna ante meridiem, in ſpem paterni auitique imperij: niſi eum Hiſpaniæ fata in flore ætatis inuidiſſent. Aragonius non rerum modo pondere, ſed viuēdo feſſus Aragonijs moribus imbuendum nepotem ad ſe mitti poſtulabat: ac illud verebatur maxime à multo vſu cautus, ne fidei alicuius cōcreditus, quod ſuperioribus annis factum in ſimili exēplo meminerat, occaſio eſſet male ſentiētibus. res in Caſtella eius pręſidio nouādi.

Neq; minor Aragonio cōtentio erat, de Cęſarauguſtana Eccleſia. vacuā n. Ioānis Aragonij obitu, Aragonius Alfonſo nepoti deſtinabat: quē Ferdinādus Cerueræ in Catalaunis ſuſceperat furto. vitium natalium facile ſupplebat Pontifex Sixtus. ætatis veniam vt daret induci nō poterat puero ſexenni. Inter has contentiones vacuus diu pontificatus Auſię Dezpuchio Cardinali datus eſt, ſpe Aragonium Monteſiæ Magiſtri, cui erat Cardinalis ſanguine proximus, id meritis daturum. Non tulit ille tamen dolorem, adiunctis minis, atque in Cardinalis bona & cognatos graſſatus, peruicit tandem annitente præſertim Neapolitano Rege, cui multum Sixtus Pontifex tribuere erat ſolitus, vt ea Eccleſia Alfonſo puero iure perpetuæ adminiſtrationis daretur. nouum damnatumq; exemplū inductū, vincente pontificiā cōſtantiam Regum importunitate, in eccleſiæ iura inuadentium, atq; libertatem: quod ſemper accuſabitur, & ſemper erit. Et erat ea tempeſtate moribus vſurpatū, ne Epiſcopi eccleſijs Hiſpanię darentur, niſi quos Reges poſtularent, nominarētque. Qua occaſione paulo poſt noua cōtentio de Turiaſonenſi eccleſia orta eſt; cui Andrea Ferricio Cardinali defuncto, Pontifex Andream Martinum Epiſcopum dedit. reſtitit Rex Ferdinādus. vt Hiſpaniæ Cardinalis mutata ſententia daretur, contēdit atque peruicit. Cōtrouerſia finem accepit cum Raphaele Galeotto quarto poſt anno Conchenſi eccleſiæ tum vacuæ à Sixto Pōtifice propinquo præfecto, effecit Rex eo amoto Alfonſum Burgenſem regiæ conſcientię procuratorē è Dominicano ordine Cordubenſem Epiſcopum, rectorem Conchenſibus dari. Regibus Caſtellæ in perpetuum, vt quos ipſi expetijſſent, ij Epiſcopi præficerentur, addita prærogatiua. Dederat etiam ante quatuor annos idē Pontifex Henrico Regi, ne externi homines amplius in Caſtella ſacerdotia expectarent: de quo lis tandiu fuerat cum Romanis. Alfonſus is extrema ætate Palentinus Epiſcopus, ſuo ordini D. Pauli monaſterium Valliſoleti conſtruxit.

Inquiſitores Caſtellæ dati.

CAP XVII.

MELIORI Hiſpanię fato, quod eatenus factū nō erat, quæſtionibus habendis aduerſus religionis deſertores, atq; hæreticos, alijſque in veram pietatē criminibus vindicandis, certi iudices deſignati in Caſtella ſunt, diſcreti ab Epiſcopis, (quorum eæ partes ab antiquo erant) Romani Pontificis auctoritate, & fauore Principū armati. Inquiſitorum ab officio nomine. Morem in alijs prouincijs frequentem Italia, Gallia Germania, ipſaque Aragonia, hoc demum tempore Caſtella eſt imitata, neque in ſtudio impios conatus vindicandi, ſe ab vlla gente vinci paſſa eſt. auctor conſilij Hiſpaniæ Cardinalis. Licentia ſuperiorum tēporum, multa in ea prouincia erant deprauata Mauris Iudæiſque cum pijs promiſcue verſantibus, nullo non commercij genere. Praua conſuetudine vſuque non paucos è piorum numero infici neceſſe fuit: plures ſacra Chriſtiana, quę ſuſceperant patria ſuperſtitione abdicata, fide incōſtanti, nullo vetāte deſerebant. labes Hiſpali maxime eſt graſſata. in ea vrbe primū quæſtionibus arcano habitis de ſontibus grauiſſimis pœnis vindicatū eſt. Nam maiori commiſſo delicto, igne poſt diuturnum carcerem & tormenta necabantur. leuiori de cauſſa, ignominia inurebatur familię perpetua. nō pauci bonis publicatis æternis tenebris vinculiſq; mandati. Rubra crux obliquis radijs ac decuſſatim in crocea veſte, quam S. Benedicti vocant, pleriſque data inſignis, à cæteriſq; diſcreta: vt eſſent documēto & magnitudine ſupplicij terrerent alios. Quod vſu ſalutare extitit, graue

initio;

initio prouincialibus viſum eſt. Illa maxime: Parentum ſcelera filiorum pœnis lui. Occulto accuſatore reos fieri: neque cum indice compoſitos dānari. Contra quā olim factum erat, peccata in religionē vindicari morte. Illud grauiſſimum, adimi per inquiſitiones loquendi libere, audiendique commercium: diſperſis per vrbes & oppida & agros obſeruatoribus, quod extremū in ſeruitute credebāt. Ita diſcrepantibus iudicijs, nonnulli mortis pœnam remouebant: cæterū ſuppliciorum accerbitates omnes complectebantur. In hoc numero Fernandus Pulgarius arguto atque eleganti ingenio. cuius extat de Ferdinandi Regis rebus geſtis hiſtoria. alij quorum melior ſententia fuit, qui fœdare religionem, & ſanctiſſimas cæremonias mutare conati eſſent: eos frui vita & communi ſpiritu nō putabant oportere: bonis & ignominia multandos videri, nulla filiorum cura. Præclare id legibus comparatum: vt caritas liberorum cautiores parentes reddat. Occulto iudicio tergiuerſationes vitari: neque niſi de conuictis aperte, aut cōfeſſis pœnas ſumi. In multis ſæpe antiquos eccleſiæ mores, prout res & tempora exigunt mutari: & maiorem licentiam maiori ſeueritate coercendam videri. Succeſſus opinionem ſuperauit. Ij iudices ne ampliſſima poteſtate ad quæſtum ſæuitiamq; abuterent, optimis legibus cautum initio. plures dies & maior rerum vſus adiunxit. Quod caput eſt viri integerrimi atque ſanctiſſimi ei muneri præficiuntur, ex vniuerſa prouincia delecti: quorum arbitrio ſingulorum fortunæ, fama ſaluſque permittitur, diſceptatque. Toti adminiſtrationi Thomas Turrecremata, tum quidem eſt præfectus, ex Dominicano ordine vir prudēs doctuſq; præcipua apud Reges gratia, quorum peccata per pœnitentiā expiare conſueuerat, Segobienſi ſui ordinis cœnobio præfectus. Auctoritas initio Caſtellæ finibus terminata, quarto poſt anno in Aragoniam tranſijt, Gualbe & Orteſio ex eo ordine veteri inſtituto. Inquiſitoribus amotis. Ab eo competentibus locis, pro vt res erant, iudices delegati nullo ſtatario tribunali. conſequentibus annis ſupremus Inquiſitor, quinque viris adiunctis, iudicia religionis maiora exercet in curia regia: vbi ſuprema alia tribunalia ſunt, minora bini terniue Inquiſitores. Certa loca ijs deſignātur. Noſtra ætate Toletum, Concha, Valliſoletum, Calagurris, Hiſpalis, Corduba, Granata, Ellerena: in Aragonijs Valentia, Cæſarauguſta, Barcino. A Turrecremata edictis propoſita ſpe veniæ, homines promiſcuæ ætatis, ſexus conditionis ad decē & ſeptem millia vltro crimina confeſſos memorāt: duo millia crematos igne, maiori numero in vicinas prouincias fuga dilapſos. Ab hoc initio res in hāc auctoritatē creuit atque poteſtatem: qua nulla prauis hominibus toto orbe Chriſtiano formidabilior eſt, reip. vniuerſæ maiori cōmodo. pręſens remediū aduerſꝰ impēdentia mala quibꝰ alię prouincię exagitāt, cęlo datū. nā humano cōſilio aduerſus tanta pericula ſatis caueri nō potuit.

Aragonij obitus.

CAP. XVIII.

DISCESSERE Hiſpali Ferdinādus Iſabellaq; Aſſidonię Duce, & Gaditano Marchione eius vrbis aditu prohibitis, ſic amotis factionū capitibus pax rebus reddita eſt. Lupus Vaſcus homo Luſitanus Morā, cui erat pręfectus ad fines, Caſtellę, Ferdinādi nominē occuparat. de ferēdo auxilio actū. Ardebat Ferdinandus ſtudio in Luſitaniam irrumpēdi: id ad ſanciendā imperij auctoritatem pertinere iudicans, ſi tantum audaciæ eſſe videretur viriumq; , vt hoſtes in ſuis finibus bello implicaret, non modo illatum defenderet. Id neque Aragonius pater, neque prudentiores probarunt.

quid enim haud magna ſpe in periculũ ſuam ſalutem vocaret? quid de belli & rerũ ſumma periclitaretur imperio fundato? Ergo ea cura D. Iacobi Magiſtro data eſt, adiunctis mille quingẽtis equitibus peditum millibus quindecim mẽſe Auguſto. quam operæpretium apparatus maior: & Mora à Ioanne Principe Luſitano recepta, ij conatus præoccupati ſunt. Caſtra Iulia in fide firmanda erat. Eo Ferdinandus & Regina vxor acceſſerunt Corduba obita. Quo tempore in Gallia ad Laudum in Cadurcis tertio Idus Septembris coniugium eſt inſtitutũ per oratores Fridericum inter alterum Neapolitani Regis filium, & Annam Amadei Sabaudi Ducis filiã. Nuptæ quoniam ſorore Galli Regis erat nata, ab auũculo dos dicta, amplus in Gallia principatus. dum is redderetur, & donec auri pondus, de quo lis erat, ab Aragonio eſſet repræſentatum, pignoris loco Ruſcinonenſes & Ceretani. Perculit ea res Reges patrem & filium: ac in Neapolitanũ maxime iram accendit: quod ea propinquitate Gallicã amicitiam Hiſpanæ præferre videretur, atque principatum accipere quamuis oblatum, de quo ipſis cõtrouerſia eſſet bellumque. Induciarum quæ cum Gallo erant tempus exibat: & periculum erat ne rediretur ad arma importuno vtriuſque gentis tempore. nam Gallus Belgis magna ex parte occupandis diſtrictus, alia contemnere videbatur. In Caſtella nondum res erant plane quietę, Luſitano nouũ bellũ cõparante, Metellini Comite virili animo fœmina, & Alcantare militiæ Clauigero alienatis. Gamboa Hondarribiæ præfectus, & Almaſani Archidiaconus Ferdinãdi iuſſu cum Galli legatis, qui Baionæ ſe tenebant, de fœdere agunt. Eorum diligentia induciæ pace mutatæ ſexto Idus Octobris nõ alijs legibus, quam quę ante belli tempus inter vtranq; regiam ab antiquo fuerant. Aragonius etiam ea pace comprehenſus. quo quid aliud quam ludibrium continebatur, non reſtituto, de quo lis erat, principatu? Cautũ modo vt binis ab vtraq; parte iudicibus tũ ea cõtrouerſia, tũ alię cõponerentur. Publicã ex ea re Caſtellæ lætitiam duæ res auxere: Henricus Ferdinandi propatruus libertati à Luſitano redditus Caſtra Iulia venit. Toletanus malo coactus (nam omnes reditus intercepti erant & pleraq; oppida ablata) tandem in Ferdinandi fide & poteſtate fore recepit, traditis tota ditione arcibus, vt regio præſidio tenerentur. Luſitanum Regẽ denuo in Caſtellam euocaſſe crimen erat, nouam hero veniã dari Tellius Archidiaconus Toletanus impetrauit, vir ea tempeſtate doctus & ſanctus. Præterea venia propinquitatis erat facta quæ Luſitano, Romæ à Sixto Pontifice abrogata: Ioannęq; cõiugio eſt illi interdictum. In quo maior ratio eſt habita Neapolitano Regi gratificãdi, id cõuitio expetenti. quam vt quibuſdã videbatur, maieſtatis atq; cõſtantiæ. Miſſæ de ea re litteræ pontificię mẽſe Decembri in Hiſpaniam. De rebus omnibus, ac de Gallica pace collocuturi Reges Pater & filius Molinam atque Darocam venire parabant: cum Aragonium Barcinone morbus oppreſſit, extinxitque ad quartumdecimum kal. Februarij die Martis principio anni Milleſi. quadringenteſi. ſeptuag. noni. 14
Corpus ad Populeti ſepultum. inferias vt darent funusque curarẽt. regius cultus oppignoratus eſt: tãta erat pecuniæ inopia. Vixit annos vnũ & octoginta, mẽſes ſeptẽ, dies viginti, vegeto ſemꝑ corpore, & belli ac venationis laboribus par, animo viuido, magnitudine & varietate rerum geſtarum, ac diuturnitate imperij magnis Regibus exæquandus. Extremã ætatem ſugillauit amoribus puellæ, cui Franciſcæ Roſæ nomen fuit, forma conſpicua, libidinis auidus magis quam potens. Eam Iacobo Aragonio, quem Bar-

cinone occiſum diximus, vxorem deſtinabat. Teſtamentum decimo ante anno nuncuparat In eo tum multa piè & prudenter, tum duo templa ſanctitatis opinione celeberrima, in domicilium Hieronymiani ordinis conformari mandauit: D. Engratiæ Cæſarauguſtæ vnū vrbis muro coniunctum, in Catalaunis alterū, cui D. Mariæ Belpuchiæ eſt appellatio. Vtrunque filius præſtitit. Ad Aragonij regni hęreditatem nepotes Ferdinādi filij ex filia etiam, ſi maſcula proles deeſſet, filiabus eiuſdē præferendos ſanxit. Sic ſæpe ad Regū arbitrium iura regnandi commutantur.

Eleonora Vaſconum Regina.

CAP. XIX.

ARAGONII obitu, vt erat neceſſe, & vt teſtamēto eius cautū erat, diuiſo imperio, Ferdinādo Aragonij acceſſerunt, Eleonora Princeps materno iure Vaſconum regnum obtinuit, annū iam ſeptimum viduata viro, eoq; continuis & maximis ærumnis obnoxia. impiam ob cædem Nicolai Pompelonenſis Epiſcopi nondum religione exoluta, gēs in factiones ſciſſa erat, meliori fortuna potentiaque partis Beamontiæ, Eleonoræ aduerſæ. Principum familiam atque animos, Caroli Vianæ Principis & Blancæ ſororis iniuria peremptorum manes tot annos peruagati ad expetendas pœnas non quieſcebāt, quamuis nullo ſonte relicto. Sic Eleonoræ regnum breuiſſimum fuit, ne mēſtruum quidem. alioqui prole fœcunda fuit: poſteritate felicior quā vita. quatuor filios genuit, Gaſtonem natu maximū, Ioannē, Petrum, Iacobū, filias quinq; Mariam, Ioannam, Margaritam, Catharinam, Eleonoram. De ſingulis pauca dicenda ſunt: quoniam magnorum Principum ex ijs ſtēmata texuntur. Gaſto obijt, vti ante dictum eſt, Franciſco Phæbo & Catharina relictis. Ioanni Narbonis auro paterno redemptæ vrbis, principatus fuit: filij Gaſto & Germana. ille cæde ad Rhauennā, hæc Ferdinandi Catholici nuptijs nobiles. Petrus literarū & pietatis ſtudijs exculto ingenio, à Sixto Pontifice purpuræ eſt honore donatus. Iacobus magno animo bellica munera exercuit cōiugio liber: ſolutæ veneris licentia nonnullos filios ſuſcepit, neq; magni in Gallia, neque nullius nominis. Maria Guillelmo Mōtisferrati Marchioni, Ioanna Armeniaco Comiti Ioanni nupſerunt. Frāciſco Britanno Duci, Margarita filiam enixa eſt Annam appellatione: quæ dotis nomine paternum principatum in Frācorum regiam intulit Caroli octaui, & Ludouici duodecimi vxor. Catharina Gaſtoni Fuxenſi Candallæ Comiti iuncta, duos filios genuit, filiā vnā, cui Annæ nomen, Hungariæ regnum fuit Ladiſlai Regis cōiugio. Eleonora natu minima in minori ætate deceſſit, iam viro matura. Eleonora tantorum Principum mater, fracto laboribus corpore, animo moleſtia victo, pridie Idus Februarij deceſſit. Tudela initium regni, & vitæ finis fuit. Tafallæ Minorum ædem de ſuo extrui, teſtamento, eoque corpus ſuum & matris Blancę oſſa Nieua, quod eſt oppidum non procul Segobia, afferri ac ſepeliri mandauit. Imminutis, propter inteſtina diſſidia, regni vectigalibus tāta inopia laborauit, vt nullo fortunæ ſubſidio aurum in ornatum ad alēdam familiam venderet. Succeſſit nepos Franciſcus, cui à formæ venuſtate Phœbo cognomen fuit, vndecim annos natus. Imperium Magdalenæ matris & Petri Cardinalis patrui auſpicijs, dûm ad iuſtam ætatem perueniret, vt in ea temporum labe prudenter eſt gubernatum. In Caſtellę Regę parum præſidij fuerat: eoq; ne nominato quidem in Eleonoræ teſtamento, eius iuſſu ad Gallum, vt natura etiam cogebat, apertè inclinare cœperunt, ꝙ malo

fuit, & vetuſti regni ac nobiliſſimi opes breui euertit. Hæc in Vaſconibus gerebantur. Quo tẽpore in Caſtella vetuſtate fixæ de religione opiniones mouebantur. auctor Petrus Vxamenſis, qui Salmanticę Theologicas ſcholas explicabat audaci ingenio prauoque, librum vulgarat multis mendacijs fœdum: quorum vt hic numerus ineatur, non eſt neceſſe. In Romanæ Eccleſiæ maieſtatem, & Pœnitentiæ ſacramentum cõtumelioſus maximè, Romana reſponſa errori obnoxia affirmabat, Sacerdotes vim habere ad condonanda peccata, negabat: neque à Chriſto Deo pręceptum, ſed ab hominibus inuectũ Pœnitentię remedium, non incommodum tamẽ ad hominum prauitatẽ coercendam ſanandamq;. Toletanus Cõpluti, vbi multus erat, iuſſu Sixti Romani Põtificis viris doctiſſimis in cõuentum euocatis, re diu multumq; deliberata, impia placita reprobauit: auctorem niſi mutaret, anathematis ignominia notauit, ſentẽtia pronunciata ad nonum Kalend Iunij quam paulo poſt nouo diplomate Sixtus Pontifex ratam habuit. Ioannes Prexanus nobilis ea ætate Theologus, de ſcripto Petrum exagitãdum ſuſcepit iuſto volumine, ſtilo rudi nempè eius ætatis, ſed arguto, atq; ſcholaſtico. De Villenæ principatu bellum erat. Chinchillam obſidẽtibus regijs, Villenius præſidio accurrit. obſidione ſoluta duo regij Duces Alarconius & Georgius Manricus à Petro Biatia, ille ad Albercam eſt victus, Manricus etiam nouo ad Canauetem commiſſo prælio, vulnere afflictus, ex quo aliquanto poſt deceſſit. crudelitas fati ei ingenio & ætati non debita. Excuſabat Villenius in eo bello non cõtra fidem datam ſumpſiſſe arma, ſed neceſſitate regiorum Præfectorũ inſolentiam frænandi. neq; cum Luſitano aut Toletano denuo conſilia communicaſſe. quę tandẽ excuſatio valuit, ne quid in eum grauius decerneretur. Accidit in eo bello, vt regij ſex è captiuis hoſtibus laqueis ſuſpenderent. Ioannes Berrius ꝓ Villenio copiarũ Dux è ſuis captiuis totidem ſorte lectos ad ſimile ſupplicium rapi ſanxit. In eo numero ne quidam, cui vxor & filij erãt periret, minor natu frater & ipſe captiuus magna contentione & lacrymis euicit, vt pro fratre vicarius ſubſtitueretur, grata ſuperis victima, exemplum miſerabile.

Caſtellam inter & Luſitaniam facta pax.

CAP. XX.

IN Beturia, quæ noſtris Extremadura eſt, Ferdinãdus & Iſabella erant, quo tẽpore Aragonij imperij hæreditate aucti ſunt, pacandis motibus inteſtinis diſtricti, qui à Metellini Comite Beatrice Paciecha, & Alfonſo Monroio Alcãtaræ Clauigero fuerant cõcitati. Illa maiori, quàm pro ſexu animo, quippe filiũ aliquot annis vinctũ tenuerat, ac domo tandẽ expulerat, Emerita vrbe præſidio occupata, ne ea poſſeſſione caderet, filioque cogeretur comitatum reſtituere, iudicio paternã hęreditatẽ repetenti, arma corripuit. Clauigerum erepti iniuria (ſic ille putabat) Magiſterij ſui ordinis, atq; Ioanni Stunicæ dati dolor vrebat: multaque eius ordinis oppida armis occuparat. Præterea bellum defendendum erat: quòd à Luſitano omnium grauiſſimum imminere credebatur. Verum feſſis omnibus, ac bello ciuili nihil eſſe miſerius reputantibus, victoria nihil triſtius, quæ ferociores homines impotentioreſque reddit: cum multa victori eorum per quos vicit arbitrio facienda neceſſariò ſint, alienaque calamitate, ſaginandi ſint ſocij periculi: de ineunda pace mentio iniecta: eo maiori Luſitanorum ſtudio, quòd ad Albuferã octo ab Emerita paſſuum millibus à Magiſtro Diui Iacobi inſigni pugna victi fuerant, ad ſextum Kalend. Martij. Pauci ex fuga Emeritam tenue-

tenuerũt: quæ in Metellini Comitis poteſtate erat. Beatrix Iſabellæ Reginę matertera, quæ Viſei Duci nupta fuerat, Ioannis Luſitani Principis ſocrus, magna auctoritate, parique prudentia fœmina, curam conciliandi vtranque gentem ſuſcepit. Eius molitionis exitum expectare longum erat Ferdinando, noui regni hæreditatem cernere cupienti, vbi multa turbata erant: atque adeo vt Vaſconum audacia frænanda, qui in Aragonios fines irrumpentes, caſtella nonnulla temerè munita ceperant, multamque prædam abigere nõ deſiſtebant, cõuētus Aragonij nullo noui Regis cõſenſu eſſent indicti. Neq; id flagitium in ea gente ducitur. Ita ſe mores habent. Ergo pacis conditiones ſanciendi cura Iſabellæ coniugi demandata, & Alcantara municipio deſignato cõſenſu, vbi cum matertera de rebus omnibus conſtitueret, Ferdinandus obito Guadalupeo Virginis templo, votiſque tum ſolutis, tum nuncupatis, per Eulaliæ fanũ, quod oppidum Toleto vicinũ eſt, atque per Hariſam & Calataiubam, Cæſarauguſtam regni caput, ad quartum Kal. Iulias inuectus eſt, celeberrimo apparatu, plauſuque ciuitatis ad ſpectaculũ effuſæ. Senatus princeps Ludouicus Naia regium latus de more claudebat. Rex ipſe lugubri veſte, trabea mutata auro intexta, galeroque pari pulchritudine, equo vectus, ſub vmbella vrbē inijt, inter fauſtas populi voces, felix, diuturnumque imperium cõprecantis. Iuriſdictioni data opera. quicunq; ſe iniuria læſos exiſtimarēt, ijs facilis ad Principem aditus erat. Inde Barcinonē itum eſt. De Ruſcinonenſibus & Ceretanis ad ditionē reuocãdis actum, inani tunc conatu, quoniam rei perficiendæ nondum maturitas venerat: & appropinquabat tamen. Iudices tantùm quatuor, cum poteſtate omnes cõtrouerſias finiendi Regũ Galli & Aragonij, ſunt deſignati. Valētia petita. par locis omnibus lætitia celebrata. Noui tumultus extabant. Semenus Vrreæ Biotæ Vicecomes, Iacobũ Palaſiũ Cheluę Vicecomitē & vxorē improuiſa vi ceperat, Cheluam & Manſaneram oppida ſui iuris facta obtendens. ꝙ iudicio obtinere prõptum erat, irritatis audacia iudicibus perdidit. Agente Rege in præſenti arma ſunt poſita. in annum tertium cõtrouerſia tenuit. Pro Iacobo Pallaſio in cauſa eſt pronũciatum. Ijſdem diebus Iſabella & Beatrix, Alcantaræ vt placuerat, collocutæ inter ſe, has futuræ pacis conditiones ſcripſere. Vt Luſitanus Caſtellæ Regis appellatione & inſignibus abſtineret: idem de Luſitaniæ faceret Ferdinandus. Ioanna Princeps nuberet Ioanni Ferdinãdi filio, cùm primum ad iuſtã ætatem perueniret. Si is ſui arbitrij factus recuſaret, centum aureorũ millia mulctę nomine penderentur. Ioannę liberum eſſet virginem ſacrã induere, ſi mora coniugij longa videretur. Alfonſo Luſitani nepoti Iſabella Ferdinandi filia iungeretur. Caſtellæ nobilibus ne ad res turbandas perfugium in Luſitania foret. Extima Africę litora nauibus explorare, aperireque Luſitanis Principibus nullo obſiſtēte, ius proprium faſq; eſto. Eas cõditiones ratas fore, deſignati obſides ſunt, Ioanna ipſa Princeps, Iſabella Ferdinandi filia, Alfonſusque infans Ioanne Luſitano Principe natus, in Beatric's poteſtate futuri oppido Mora. Adiunctæ à Luſitano ad Caſtellę fines quatuor alię arces fidei datæ pignus. Sic arma conſenſu poſita: quæ tandiu viguerant, præcipuo vtriuſq; gentis incommodo, maiori Luſitanæ. Octobri menſe ob ea quæ feliciter acta fuerãt, ſuperis decreta vniuerſa Hiſpania ſupplicia. vtraq; natio trepida antea & ſolicita de belli euentu, læta agere: meliorem ſpem animis agitare: de Beatrice fama præclara eſſe. Ferdinandus ea lætitia Valentiæ nunciata, Toletum accurrit: vbi fine anni Iſabella coniux cla-

clarior quam antea atque nobilior pace ſuo commodo facta, eius aduētum morabatur. Nouum gaudium Regibus ortum nouam Iſabella prole peperit, octauo idus Nouembris: cui Ioannæ nomen fuit, paterna auitaque regna ſuperi deſtinabant. Præterea aliquanto poſt, Ioanna Princeps ſpecie honoris obiecta, ludibrio ſe haberi cernens, Conimbricæ in Diuæ Claræ veſtem mutauit: ſacratæque virginis officium ſuſceptum neceſſariò, ad multam ætatem egregiè pręſtitit, pertęſa rerum humanarum inconſtātiæ varietatiſq;. & nihilominus Iſabella Alfonſuſque infantes, in Beatricis vt conuenerat, poteſtatem ſunt contraditi, obſides reliquarum conditionum pacis. Metellini Comes, Alcantaræ Clauiger ad officium vltro reuocantur. Idem alij Caſtellæ nobiles faciunt, præſidium firmiſſimum Luſitanæ cauſæ, Villenius etiam in gratiam mutatis prioribus conditionibus receptus eſt principio anni Milleſ.
1480 quadringen. octogeſimi. Scalonam Belmontiumq; retinuit. Villena, Almanſa, aliaque oppida Villenæ contributa, quæ contra eum arma ſumpſerant, Regibus ceſſere. & erat ſtultum ſine vllo laboris effectu conari: dum veteres ſpes captat, de ijs quæ erāt reliqua periclitari. Imminutis Villenij opibus potentiaque, firma concordia fuit. Renatus Dux Andegauenſis non modò aduerſis rebus, ſed etiam longa vita nobilis, menſe Ianuario extinctus in Gallia eſt, ad vitæ finem ſe Aragoniæ, Siciliæ, atque Hieroſolymę Regem nominans, inani appellatione, præterea prouētu nullo, ne ſpe quidem, amiſſa recuperandi. Hęredem teſtamento reliquit Carolum fratris Caroli filium ex aſſe. Renato Lotaringio ſuo ex filia nepoti, Bari Ducatum legauit, quem ſatis amplum in Gallia obtinebat.

Luſitani Regis obitus.

CAP. XXI.

TOleti generales conuentus agitati omnino frequentes. voces liberæ fuerunt, ac plenæ expoſtulationum. nobiles in tenuiorum fortunas graſſari populi cōquerebantur: eorum auaritia regium ærarium exhauſtum, occupata vectigalia imperari noua indies magna ꝓuinciæ calamitate. remediū excogitatū. Dati in cauſa iudices, ab Henrico Rege factas imprudēter donationes, aut tēporū neceſſitate extortas, iniuſtas fore pronūciarunt. Nobiliū audacia coerceri nōdū poterat, neq; iudicia reſtitui magnopere labefactata. Menſe tm̄ Maio oēs ordines ſacramento adacti Ioannē Regum filium poſt eorum fata Caſtellæ Regē fore. ad ſanciendā maieſtatem, imperiumque ſtabiliendum id pertinere viſum eſt, dubijs prouincialium volūtatibus ea religione ſanandis, confirmandiſque in fide. Sic rebus in Citeriori prouincia cōpoſitis, Medinam Campeſtrē atq; Valliſoletum itum eſt. Ijs locis regiæ ſeueritatis nonnulla exēpla cōſtituta, ſontibus vindicatis viris nobilibus. Magnitudine ſupplicij deterriti alij. Calæci imprimis, vbi vis eius mali vigebat maximè, feroci homines ingenio, Lucus, Auria, Mindonium, Biuerum, atq; Brigantinus portus imperata facere recuſabant. Ferdinādus Acunia, & Garſias Chinchilla iuriſperitus eo miſſi, conuentu gentis Compoſtellæ habito, Petro Pardo Mareſcalo, alijſq; factioſis è nobilitate interfectis, latè terrorem vniuerſis incuſſerūt: ſic imperij maieſtas in ea prouincia ſancita eſt, legibus & magiſtratibus vetus auctoritas ex longo interuallo reddita: quamuis Ferdinando Rege abſente, atque in extremos Catalaunos hac occaſione ꝓfecto. Mahumetes Turcarum Imperator, curſu tot victoriarum ferox, Rhodū inſulam firmiſſimum ea parte piorum nationis propugnaculum, ė mari claſſe, à terra poſitis ad vrbem caſtris impugnādā ſuſcepit. Tres ibi menſes fruſtra conſum-

ſumpti.geminæ à Neapolitano Regę onerariæ miſſæ, cõmeatus affatim & recentem militē ad obſeſſos cũ intuliſſent irrito Turcæ conatu cum claſſis parte Apolloniam Macedoniæ vrbem tenuerunt Adriatico ſinui imminentē vicinamque Apulis.Ea claſſe Acomates Satrapes profectus, in Italia Hydruntem expugnauit Idib.Auguſti nemini armato inermive pepercerē barbari Excurſiones tota Apulia faciũt, ferro flãmaq; ſæuiunt.Ingẽs terror oſtentatus reliquæ Italiæ, ſed & remotis nationibus. Reges incitauit, vt coniunctis viribus oriẽs incendium comprimerent.A Ferdinando Gonſaluus Beteta in eam rem ad Sixtum Pontificem legatur,haud ſatis tunc noſtris rebus æquũ : quod multis antea argumentis perſpectum, recens confirmarat, Carrillio Toletano Præſule Legato in Hiſpania creato,nullo Regis cõſenſu.Sed Principes antea diſſidere inter ſe ſolitos, periculi nunc ſocietas iunxit. miſſo denuo Barcinone Io. Margarito Epiſcopo Gerundenſi ad Italiæ Principes mẽſe Februario anno mil. quadrin. octoge. primo per cauſſam conſtituendæ ſocietatis,claſſem inſtrui curat nauigiorum maiorum minorumq; quinque & triginta.Idem Luſitanus facit,viginti nauibus comparatis. ſerius tamen opinione cuncta procedebant: Alfonſusq; Calabriæ Dux iunctis Italiæ viribus ægrè in iuſtam obſidionem barbaros cõpulit. Mors Mahumetis nunciata fregit animos extincti Nicomediæ in Bithynia ad quintũ Nonas Maij. Turcæ incolumitatem pacti, quinto obſidionis menſe vrbem dediderunt. Eorum partē Calabriæ Dux retinuit ad mille quingentos, quorũ opera vteretur aduerſus Florentinos:à quibus barbaros in Italiã fuiſſe euocatos rumor erat. multis ſuſpecta fraus Alfonſi ea fingentis: & paulatim in plures cœpit manare ſuſpicio. Mahumetis obitu, Byzantij graues tumultus extitere.alij Baiazetem præferebant defuncti filium natu maximum: pars Gemen natum patre eodem iam Auguſto ad imperium vocabant. A Baiazete victus frater ad Pruſiam Bithynię primùm in Ægyptum,deinde Rhodum aufugit. Rhodij honorificentiſſimè exceptum cultumque, multis expetentibus Principibus in Galliam tranſmiſere gratum Ludouico Regi donum.In Aragonijs Luſitaniſque auxilijs parum opis fuit, poſt deditam Hydruntem appulſis ad ea litora noſtris claſſibus.& erant Regibus noua impedimenta nata,alieniſſimo reipu. tempore.Ferdinandus diſtrictus conuentu, qui Calataiubæ eſt habitus,ad quem Iſabella Regina viri iuſſu Ioannem cõmunem filium adduxerat Alfonſo maris Præfecto & Petro Velaſco Magiſtro equitum,rerum in Caſtella cura commendata. Ab ea gente ſacramentum acceptum hæredem paterni imperij futurum,cæremonia peracta ad quartum Kal. Iunij.idem factum Barcinone aliquanto poſt. Ferdinãdum tãtis rebus perficiendis intentũ,noua de Vaſconum regno cura ſolicitauit. Petrus Cardinalis,& Iacobus pueri,regis patrui Cæſarauguſtæ dato ſenatu, gentis calamitates accurata oratione explicarunt. à factioſis vrbes & oppida occupari: à Beamontijs Pompelonem, ab aduerſarijs Stellam, Sangueſſam, Olitum. Regiam maieſtatem ad inanem appellationem redactam:pupilli,imbecilli,ac propinqui Regis calamitate moueretur. Ludouicum Lerini Comitem impotenti audacia virum in aduerſarios cæde, incendijs direptionibus graſſari Petrum Nauarram, & Philippum Petri filium Vaſconum Mareſcalos fraude peremiſſe. Defuncto Petro Peralta Magiſtro equitum, eo honore occupato ferociorem euaſiſſe. Ex immanis cupiditatis faucibus reliquam remp. eriperet. In Troilo Carrillio Peraltæ genero,

ad quem cæterę opes ſoceri dotis nomine redierunt, haud ſatis virium erat ad reſiſtendum æmuli audaciæ. vnus vniuerſis plus poterat publicè priuatimq;. Pollicetur Ferdinandus ſibi Franciſci Regis res curæ fore. mittit cum ijs Principibus idoneos viros, qui eius verbis tumultuantes, modeſtiæ monerent: obſequiumque Regi ſuo debitum commendarent. Tafallæ gentis conuentu indicto, mandata ij expoſuerunt. negāt illi communi conſenſu factum, quominus Regi liber eſſet ad regnum aditus: paucorum tātum temeritate impeditū. Veniret modò, daturos operam, ne aliquod officium à ſubditis populis deſideraret. Gratū id reſponſum fuit. de RegePompelonem deducendo conſilia cū Ferdinando communicata. armato viſum: ne in tanta rerum colluuione maieſtas ludibrio eſſet. Regem Luſitanum ijſdem diebus mors oppreſſit, Sintræ in quo conclaui erat natus ad quintū Kal. Septembris. Corpus ad Aliubarrotam tumulo eſt illatum. Gentis imperium Ioannes eo nomine ſecundus à morte patris ſuſcepit, ab animi præſtantia & rerum geſtarū gloria cognomento Magnus. Graues ſimultates cum Caſtellæ Principibus per totam vitā, quas pater ſimplicius, ipſe callidius eoque implacabilius exercuit. Odium in proceres vertit. quos Caſtellæ rebus fauere ſuſpicabatur, vti mox eſt explicandum Clementia pietate, ſeueritate in ſontes, ingenio ſublimi atque præſtanti expedita memoria atque tenaci, cæteros ſua ætate Reges exæquauit: multos etiam vicit. Eius illa vox fuit: Imperium prudētes Principes accipere, aut facere commercio perpetuo hominum in omni ſapientiæ parte præſtantium: quales in aulis Principum ardenti ingenio verſantur. & qui cum principibus loquuntur, ij accurata prudendique oratione, quæ dicunt ſeq; probare illis conantur.

Trium Principum funera.

CAP. XXII.

TRIBVS annis totidem Principū funera continuata ſunt Maſſiliæ Carolus Andegauenſis obijt fine huius anni, hærede ſcripto Gallo Rege. Quantum id turbarum & tempeſtatum in Italiam concitabit? nobiles ſane principatus Andegauenſis atque Prouinciæ ei Regi acceſſerunt. Conſequenti anno Mille. quadrin. octoge. ſecundo Alfon- 14 ſus Carrillius Toletanus Archiepiſcopus ipſis Kalend. Iulijs annis grauis, viuido ingenio, eoque non ciuilibus modò, ſed etiam militaribus muneribus idoneo: à quibus tamen neceſſitate magis temporum, iraque, quàm voluntate abſceſſerat. Tumulus defuncto Compluti, vbi extremam ætatem melioribus ſtudijs propagabat, in D. Franciſci quod ipſe monaſterium conſtruxerat, conſtitutus eſt ad aram maximam. Troili filij extincti conſequentibus annis coniunctum ad læuam ſepulcrum, incontinentiæ paternæ fœdum monimentum, Ximenius Cardinalis remouendum ab oculis multitudinis, atq; in monaſterij exedrā, vbi conuentus monaſterij ſunt, transferendum curauit. Ad Troilū eiuſque filium Alfonſum, qui in Vaſconib. Magiſter equitum fuit, Falcis Marchiones generis originem referunt. Carrilij Præſulis æmulus Hiſpaniæ Cardinalis, Reges in Aragoniam ſecutus Toletanam Eccleſiam regendam ſuſcepit, vir magnus, maiorum gloria non magis, quàm ſuis virtutibus clarus. Ea meritis gratia eſt habita, perpetuæque iuuandæ reipublicæ voluntati. Enecus Manricus Giennenſis Epiſcopus in eius locū Hiſpali Præſul eſt datus. In Vaſconib. nouū gaudium maiori luctu mutatum. Franciſcus Rex ex Gallia, vbi ſe tenuerat, ob graues & diuturnos Vaſconum motus tandem vt erat conſtitutum, matre, patruis

truis, atq; pleraque ex vtraq; gente nobilitate deducentibus, Pompelonẽ delatus, atque inſigni plauſu atque apparatu exceptus, in eius vrbis templo primario, regio inſigni deſumpto tertio Non. Nouembris Rex eſt proclamatus: in ipſo ætatis flore quindecim annos natus, formæ dignitate, venuſtateque, conſpicua, indole virtutum omnium præſtanti. Beamontios Agramontioſque inuidioſa exitialiaq; nomina compellari capite ſanxit. Ludouico Lerini Comiti vt Magiſter equitum eſſet confirmauit. Larragam aliaque oppida adiunxit ad homine præualidum promerendum blandimenta, rex bonis artibus, bonoque conſilio popularis. Prouincia luſtrata, ſublata maleficia, auctoritas reſtituta magiſtratibus. cura poſteritatis ſuberat. à Ferdinando Rege Ioannæ filiæ ſponſus deſtinabatur. Gallus auunculus Ioannam alterã præferebat, quamuis in Luſitania virginẽ ſacram Caſtellæ regni ſpe dotali, Gallicis armis recuperandi. Magdalena Vaſconis mater fœmina ambitioſa ad Gallos propenſa, eo magis conſilio probato, vimque aut fraudem verita, auctor filio extitit, vti Galliam repeteret: vbi ampla ditio erat. Vix eo delatum mors oppreſſit ad D. Pauli fanum tertio Kal. Februarij, anno ſalutis Milleſi. quadringẽteſi. octauageſi. tertio importuna inuidia triſtiſque. Sic adoleſcentiæ flos quaſi ventorum turbine decuſſus occidit, cum primos honores oſtentaret. Corpus Leſcare ſepultum eſt Bearnæ vrbe. Soror Catharina Vaſconũ regnum ſuſcepit, vt opus erat: initoque in Gallia coniugio imperium ad Gallos tranſtulit, neque diuturnum neq; felix. Excepere varij rerum motus, multiplices hominũ conatus, temporum conditio miſera: qualem fuiſſe fides eſt, puella in minori ætate, regni hærede, matre in Gallia orta, eoq; à reb. Hiſpaniæ auerſa.

Coniuratio in Luſitanum Regem.

CAP. XXIII.

IN Luſitania Ioannes Rex coniuratos in ſuum caput proceres ſupplicijs vindicabat, comparatum parricidium multorum ſanguine expians. Mores aſperiores, ſeueritas iudiciorum, ad hæc linguæ procacitas nobilitatẽ alienarat: atque illud maximè, quòd contra maiorum morem in regulorum ditione ijs inuitis lictores regij ſontes plectere nõ dubitarent, Regis fauore & præceptis inſolentiores. Irritati proceres iniuria, in commune conſultant: armisq; decernunt, ſi foret opus, vindicandam libertatem, & iura maiorũ meritis data. Duo Duces regia nobilitate, opibus validi, Ferdinandus Brigantinus Iacobus Viſei coniurationis capita erant. hos multi alij ſequebantur, Montis maioris Marchio, Fari Comes, Brigantini fratres, Garſias Meneſius Eboræ Epiſcopus cũ fratre Ferdinando, Lupus Alburquerquius Penamacoris Comes. Atrocis cõſpirationis indicium hac occaſione factum eſt. Conuentus gentis Eboræ à nouo Rege habebantur, omnino frequentes. In ijs conuentib. tum alia prędclara ſancita ſunt, tum procerũ libertas aſtricta lege, ne impunè popularib. nocerent: neque plus legibus & æquitate poſſent. Conquerebatur Brigantinus, datam maioribus auctoritatem, violandam non videri. veteres ſchedas excuti mandat, Regumque diplomata Brigantinis Ducibus data. Inter eas ſchedas Lupus Figueredus rationum magiſter inuenit tabulas, quib. cum Caſtellæ Rege inita conſilia reipub. exitialiá cõſtabat. Eas clam deſumptas ad Regem perfert. quib. ille cognitis diſſimulare iubet & exemplo tranſcripto, vnde acceperat, referre tabulas. Accidit vt Regina ex maturo partu decumberet Almerini primo vere ipſo anno huius ſeculi

1483 octuageſimo tertio. Eius inuiſendæ & cõfirmandæ ſtudio frater Viſei, & ſororius Brigantij Duces accedũt. ſplendidè accepti abs Rege, atque omni comitate culti, die quodam, facto ſacrificio, Brigãtinum ſecreto in hunc modũ Rex alloquit. Dux amice. Sacris operati & ad ſanctiſſimas aras veriſſima loqui, certò tibi perſuadeas velim. Cõſilia cõtra nos cum Caſtella agitaſſe, neq; tibi honeſta, neq; debita nobis, manifeſtus cùm ſis, vix credo tñ, tanta ſuperiorem gloriam & merita, ignominia fœdaſſe. Quanto hæc cum dolore loquor? Sed quidquid id eſt, tñ perpetua obliuione delere fixũ animo habeo: atq; cũ offenſa beneficio certare: nouisque honoribus cumulare mutuãtem modo, nobiſcumq; ſentientem: quẽ Deus huius imperij ſceptra tenere voluit: te proximũ potentiæ & auctoritatis locũ occupare, opes regijs æmulas, coniugio certè parem, cùm duas ſorores habeamus vxores. Quis tanta vincula amicitiæ diſrũpat? aut à quo expectare poſſis ampliores honores? Excæcauit mentẽ dolor nimirũ. ſed ſi quid in nouo regno offenſum eſt mutabit. ſi à lictorib. noſtris aliqua irrogata iniuria, exemplo patiẽtiæ debuiſti plucere alijs. ẽt ego cũ me docueris, errata libẽter emendabo. Ad tuendam remp. nõ conſiliũ tantũ à te expecto, ſed arma. Quod vt eo ſtudio, quo opus eſt, facias, te rurſus cupio exoratũ. Commouit Brigãtini Ducis animum oratio Regis. Ne faciles criminationib. præberet aures obſecrat. Se haudquaquã maiorum gloriam perfidia obſcuraturum. Acceptis iniurijs maiora beneficia fuiſſe. Procul tantũ facinus ſuperi auerterẽt. Ne cogitaſſe quidem tantum nefas. Si falleret, dira caput ſuum imprecatione execratur. Sic à colloquio diſceſſũ eſt. Rex Scabalim abijt, Duces in ſuæ ditionis oppida haudquaquam mutatis animis. Ferdinandus Talauera ex Hieronymiano ordine Prati Prior, Caſtellę Regibus à ſacris cõfeſſionibus in Luſitaniam legatus, vt cõmuni conſenſu firmato fœdere obſides reciperent, obtinuit. In veteri fœdere id mutatũ tantùm eſt, vt Alfonſo Luſitani filio Ioanna nuberet Ferdinãdi Regis filia minor, ætate ſimili, aucta dote. Extremo menſe Maio Iſabella ad parentes in Caſtellam miſſa, ad Luſitanũ Alfonſus puer. Redeuntẽ ad patrẽ officij cauſa Brigãtino proſecuto, Eboræ, vbi curia erat, injiciuntur vincula. Nouo indicio cognitũ erat, Petro Iuſarte internũcio, cũ Caſtellæ Rege vetera conſilia repetita. Id Gaſpar Iuſartes Petri frater indicauit Regi. pro quo officio cõſequenti tempore honores vtriq; fratri habiti ſunt: Petroq; Arroiolium oppidum datum eſt. Dicta cauſa Brigãtinus maieſtatis lege, capitis ſupplicium ſubijt ad decimum Kal. Iulij. cęteris documentũ datum eſt, res niſi magno diſcrimine magnoq; motu nõ nouari, ipſis etiam perſæpe oppreſſis auctorib. Idẽ ſupplicium de ſex alijs nobilibus Luſitanis, qui in parte cõiurationis erant, ſumptum eſt. Magiſter equitũ cum alijs præceps è ꝓuincia exturbatur. Brigãtini fratres celeri fuga ſeſe è periculo eripuerunt. Filij Philippus, Iacobus, Dionyſius à matre Iſabella in Caſtellã amandati, q̃ primum triſtem nuncium accepit, virum eſſe captum. Ex ijs Philippus in Caſtella obijt. Iacobus redijt in Luſitaniam venia accepta. Dionyſius Lemoſij Comitem in Caſtella duxit. Viſei Ducem ætas tutata eſt. Proxima die à Brigantini ſupplicio verbis modò caſtigatũ Rex, atq; ferme periculo exanimatũ incolumem dimiſit. Nihil neq; ſeueritate priori neq; noua clemẽtia, animi coniuratorum mouent. clanculum inter ſe conuenientes, temporum conditionem cõqueruntur ſeruituti ꝓximam. In paucorum potentiam, ius ditionemq; cõceſſiſſe: reliquos vulgus eſſe ſine auctoritate gratiaque: Brigan-

Brigantinũ quoniam ea ferenda nõ putaſſet, capite pœnas ſoluiſſe. Eius exemplum ad ſingulos poſſe recidere. „ Quæ quouſque patiemur viri Principes? niſi prauos conatus inſigni aliquo facinore occupamus, omnib. ſimul pereundũ eſt. „ Quin cædẽ cæde expiamus? & tyranni ſanguine, optimi atq; innocẽtis Principis manib. parentamus? Id cõmuni ſententia decretũ. Rege ſublato Viſei Duci gẽtis imperium deſtinatur. Ingens cœptũ, pertinax conatus, fœdus exitus. dũ tempus rei perficiendæ expectaur, detecta Regi coniuratio eſt. Erat Diegho Tinoco ſoror Eborẽſi Epiſcopo ſtupri conſuetudine familiaris. ea cognitum periculum fratri denunciat: ille Regi Setubale in oppido in veſte Franciſcana, quo indicium eſſet occultius. Idem Vaſcus Coutinus renunciauit, cuius frater Guterrius Coutinus coniurationis factæ particeps erat. Vaſco indici poſt depulſum periculũ Borbæ Comitatus, Stremotiumq; præmium fuit. Regreſſo fortè in agrum vicinum Rege, vt templum inuiſeret opinione ſanctitatis pſtans, adſunt coniurati mutua fide lęti: cuius documẽtum tot diebus fuerat ſilẽtium ſeruatũ. Templo egreſſum perimere parabãt. ſed fortuna Regis & Farię cubicularij diligẽtia protexit. Ad aurem denunciato periculo, cũ coniuratos comiter appellaſſet, furorem illi cõtinuerũt. Ad ſuburbium oppidi mareq; templum alterum eſt Antiquæ Virginis nomine. In id Rex diſſimulãter ingreſſus, dum plures aulici cõuenirent ad præſidium moratus eſt, cum Vaſco Coutino de induſtria producto ſermone. Grauis erat cõiuratis mora, ſolicitis ne ex tanto numero aliquis fidem mutaret. Dies is Veneris erat ſexto Kal. Septembris, cùm Rex vitato periculo, Viſei Ducẽ Palmela, vbi cum matre euẽtum morabãt, venire ad ſe iubet, cõfictis alijs cauſis. Pertinax eſt animus, quem ingens ſpes deuouit. in tanto quãuis periculo Regem adire nõ dubitat. Iuſſum in cœnaculum aſcẽdere, paucis pręſentib. adacto in pectus pugione pmit. Illud modo fatus: Ito Brigãtino renũcia cõiurationis exitũ ab ipſo inchoatæ. Erat is viginti annos circiter natus. mathematici gentis imperium quaſi ex aſtrorũ inſpectione denunciarãt, genus hominũ fallax & vanũ: cuius in omnib. nationibus mẽdacia viguerunt, vigebuntq;. Emanueli occiſi Principis fratri omnia, quę ille habebat, cõtinuò ſunt data: vno tãtùm principatus nomine mutato, vt Pacis Iuliæ Dux vocarẽt, imperatum. Huic numina imperium gẽtis deſtinabãt. ꝙ ſphæra orbis ſimilitudine clypeo adiuncta temerè, portendiſſe viſa eſt. Diegho Syluæ eius pædagogo inſtitutionis pclaræ præmiũ fuit oppidũ Portalegre Comitis nomine. E cõiuratis alijs, nõnulli capti, Eboræ Epiſcopus cũ fratre Fernãdo Meneſio & Guterrio Coutino. maior pars in Caſtellã aufugit vagi, inopes, atq; mœrore oppleti. Is finis tetræ cõſpirationis fuit, ea merces. Iiſdẽ diebus Ludouicus Gallię Rex ad tertium Kal. Septẽbris in ſuburbano Turonum nemore deceſſit, poſtremis teſtamẽti tabulis mandãs Ruſcinonenſes & Ceretanos veteri Aragonij imperio reſtitui. Succeſſit Carolus filius tredecim años natus imbecilla valetudine. Pater Ambaſiæ educãdum curauerat, pter domeſticos miniſtros, cæteris omnib. eius viſendi, cõueniendiq; poteſtate ſublata, ne Latinæ quidẽ linguæ præceptore dato, illud ſi ſciret ſatis fore dictitans: Qui neſcit ſimulare, neſcit regnare. Verùm longius prouectam narrationem retro reuocemus opus eſt, in Caſtellamq; referamus nouo facto principio.

Libri Vigeſimiquarti Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XXV.

Belli Granatenſis initium.

CAP. I.

INITIVM nouæ narrationis, ſuſceptique operis optata meta bellum Granatenſe erit: quod Regum Ferdinandi & Iſabellæ auſpicijs ductuque, decem annis geſtum eſt, plenum varijs caſibus, atrox prælijs, ſucceſſu lætum fauſtumque Hiſpaniæ, priorumque nationi vniuerſæ, barbarorum imperio ab ſtirpe conuulſo: quod ſeptingentis amplius annis, ea parte ſteterat in Hiſpania, magna noſtræ gentis ignominia probroque. Terram è propinquo cernentibus, longa ac difficili nauigatione iactatis detur occupare portum: & confirmatis ingenij viribus labori finē imponere. Concedite Superi votis parem facultatem. Bæticam inter & Carthaginenſem prouinciam Granatæ regnum iacet, vtriuſque prouinciæ pars, ambitu colligens ſeptinginta paſſuum millia, maiori longitudine, latitudine impari. Arunda enim Oſcam ducēta & quadraginta millia, Cambilæ Almunecarem vſque centum millia numeramus. Murciæ regnū, hoc eſt, veteres Cōteſtanos ab ortu Solis terminum habet, à meridie Mediterraneum mare. ad Occaſum ſeptentrionemque, alijs Bæticæ regionibus clauditur. Lętiſſima cœli ſoliq; facies eſt. agri omni fertilitate terræ inter primos Hiſpaniæ cōſpicui. Ipſi montes, quibus regio magna ex parte impedita eſt, aquis manantibus irrigui idoneique culturæ, mites arbores alunt, perpetuaq; viriditate amœni ſunt. vnde aëris temperies hyeme atque æſtate, corporibus inprimis ſalutares, præſertim qua parte regni caput vrbs Granata ſita eſt. in paucis nobiliſſima frequentiſſimaque. De cuius nomine vniuerſæ prouinciæ appellatio facta eſt. ipſi ab ſpelunca longiſſima ad Alfaharium pagum pertinente: vbi arcanis olim ſacris, & damnatis artibus incolas operatos fama eſt. Gar enim Arabum lingua ſpelunca eſt: & ex Nata Syriæ vrbe, ſic aiunt, aduecti à Tariffio milites, oppreſſa Hiſpania ijs locis fortunarum ſedes collocarunt. ab vtraque voce Granatæ vocem conflatam maiori prudentia & eruditione auctores affirmant. alias notationes nominis afferunt alij. Sed chartas inficere, & abuti patientia, non eſt neceſſe incertis originibus & opinionibus commemorandis. Sanè eo tractatu vrbes quatuordecim erant, municipia ſeptem & nonaginta, quo tempore poſtremo bello petiti, oppreſſique Mauri ſunt. in eo numero Almeria, Malaca, Guidixium, quæ Plinio Acci eſt, maiori frequentia & nobilitate celebrantur. Belli cauſæ ab antiquo multæ extabant. Maurici nominis inuidia, diſcrepantes de rebus diuinis opiniones, regnum iniuria in Hiſpania conſtitutum, retentumque diu, pudenda ignominia nominis Chriſtiani, multæ & graues inter vtranque gentem iniuriæ: quod fere finitimis regnis accidit.

accidit. Reliquias eius gẽtis ad Hiſpaniæ angulum redactas, noſtrorum Regum imbecillitas texit, prouincia in plures principatus diſtracta, fatali inter Principes diſſidio, nullo communi conſenſu: vt fere tantum de publicis damnis ſentimus: quãtum ad priuatas res pertinere putamus: religionis amor parũ mouet, præ cupiditate iniurias vindicandi, proferendi imperiũ. Si quando præclari conatus extabant, Africæ vicinæ vires opponebantur, vnde certa auxiliorũ ſpes erat: ſæpeq; torrentis inſtar ſeſe numeroſæ Afrorum copiæ infuderunt in Hiſpaniam rapidæ, feroces, formidabilesque. ſic factũ, vt impiæ gentis imperium non toto triennio conſtitutum, tamdiu ſteterit. ſic cœlo viſum. noſtræ gẽtis peccatis iuſtiſſima ea merces fuit. Superis irritatis, atq; nolentibus, inanis conatus omnis ſit: placatis cuncta proſperè cadent: vti ea tẽpeſtate accidit. Quæſtionibus de religione cõſtitutis, magiſtratuũ auctoritate fundata, quæ fluxa eatenus fuerat, iniurijs, latrocinijs, cædibus vindicatis, cõtinuò nouum lumen affulſit. Rebus nomine propitio, ꝓuinciæ viribus confirmatis exciſi, oppreſſiq; Mauri ſunt. Ad veteres belli cauſas noua acceſſit. Zahara munitum opere oppidum Arundam inter & Aſſidoniam ſitum, noſtrorũ ditione tenebatur, à Ferdinando Ferdinandi Regis auo captum de Mauris, vti ſuperius eſt demõſtratum. Præſidio præfectus Fernandus Sahauedra, vt in nullo tali metu ſecurus, parum erat à milite & cõmeatu paratus. Id Regẽ barbarum Albohacenum nõ latuit. cũ ſuorum manu nocturna vi, improuiſo aduentu oppidum capit ad ſextum Kal. Ianuarij, ineũte anno Mille. quadringenteſi. octuageſ. primo. & erat nox opportuna conatui, imbrium & ventorum tẽpeſtate turbida: oppidanis res trepidæ, metus ingens, repentinum malum. Pecudum inſtar trucidantur, quicunq; armis reſiſtere auſi ſunt. aliorũ greges munito oppido præ victorib. aguntur Granatam, nulla commiſeratione ætatis, ſexus, aut cõditionis. Graue id detrimentum viſum eſt, neq; ferenda cõtumelia. nonnulli vt in malis lætabantur iniectã neceſſitatem recẽtes & veteres iniurias vindicandi, impiæ gentis exitio. Ferdinãdus & Iſabella Medinæ Cãpeſtris, vbi nuncium rei geſtæ acceperunt præfectis limiti & vicinis vrbibus mãdant, ſeſe ad bellum comparent: nihilq; de diligentia & vigilantia remittãt: alienæ calamitatis exemplo cautiores ſint: nullã barbaris fidem eſſe ſanctam. Excuſabant illi induciarum tẽpore latrocinia vtroſq; in alteros exercere conſueuiſſe: prædas agere: carpere oppida, triduano modò conatu, nullisq; in obſidionis formam iuxta poſitis caſtris. Ea licentia, parique fiducia Caſtellarium atque Olbera tentantur à Mauris principio anni proximi Milleſi. quadringenteſi. octogeſi. ſecundi. 1482 Noſtri nouis identidem prouocati malis vindicare parant. Magna militari manu contracta, qua parte irrumpendum in fines hoſtium ſit, deliberat: cum cognitum eſt Alhamam oppidum iniuriæ opportunum fore, exiguo præſidio, imbecilloque, raris vigilijs. Id Dieghus Merlus Vibanus Hiſpali prætor, cui rerũ & belli ſumma erat à Ferdinãdo Rege commendata, cum Roderico Pontio Marchione Gaditano cõmunicat. auijs nocturnisq; itineribus aduolãt. ſequebantur equites duo millia quingẽti, pedites, ad quatuor millia. Trinis caſtris ad vallem peruenitur, locis paulò ſuperiorib. circúmuentam. milites itinere feſſos docent duces, Alhamam non amplius duobus millibus paſſuum abeſſe. decere eos libẽter animo pati reliquũ laborem, Mauros vindicent, perpetuos Chriſtiani nominis hoſtes: præterea prædam oſtentant. Ex omni copia trecenti delecti præcedunt nocte intempeſta: omnia

quieta

quieta eſſe in arce conſiderant. Admotis ſcalis in muros conſcendunt. primus Ioannes Ortega: deinde Ioãnes Toletanus ciuis, & Martinus Galindus præcipua milites audacia. vigiles ſomno ſepultos perimunt, alijſquè trucidatis, porta quæ ad campos pertinet, patefacta, reliquæ copiæ admittuntur. Oppidani improuiſo metu perculſi corripiũt arma: aditum obſident arcis. Lucente die Sanctius Abula & Martinus Rogius arcium præfecti Carmonæ Arcobrigæquè ſigno dato, in oppidum irrumpere ex arci primi conati infelicis audaciæ pœnas dant, in ipſo aditu ſtrati hoſtium telis. Res moram non recipiebat, quoniam id oppidum Granata abeſt triginta modò paſſuum millibus. Quantum ergo auctoritatis audacia partum erat, tantum periculi ſuberat, niſi continuò oppidum in poteſtatem veniſſet. par vtrinque difficultas. Quidam euertendam arcem incendendamque diſputabant: atque in pacata concedendum. Audaciores in temeritate ſpem habere, periculum, vulnera, cædes victoriæ & prædæ auiditate penſare ſoliti. ſupremũ conatum adhibere viſum eſt: oppidumque vno tempore varijs partibus impugnare. Per muri ruinas quidam ſcandũt: dumque oppidanorum vim in ſe vertunt, data facultas noſtris eſt, ex arce in oppidum penetrandi. pugnatur acriter in plateis. Noſtri virtute vincebant, numero oppidani, ſed imbelles ferme, commercio dediti atque balneis, quæ in eo oppido ſunt nobiliſſima emolliti, fractique viribus. præcipites tamen deſperatio agit, acre in periculo telum. Pugna ad noctem tenuit. hoſtium obſtinatio, noſtrorum conſtantia victa eſt. qui ad templum confugerant magno numero, pars trucidati, alij in ſeruitutem capti ſunt. Sic amiſſæ Zaharæ leuata ignominia, maiorique illato, quàm acceperant damno, vindicata iniuria eſt. Cruenti belli & diuturni hæc initia prima fuerunt. Extat de ea victoria carmen vulgari lingua ea tempeſtate laudabile, neque nunc inconditũ, & agreſte ſi referatur. Alhama in poteſtatem redacta eſt pridie Kal. Martias. Magnus terror barbaris, magna noſtris cura incuſſa eſt. terrebat Mauros audacia: finemq; imperio Maurico ne appropinquaret verebantur oſtenta de cęlo angebant, ſenexq; fatidicus Zahara capta clamaſſe fertur. Huius oppidi rudera, vtinam falſus vates ſim, in noſtra capita incident. Imperij finem in Hiſpania veniſſe, præſagit animus. Eo maiori diligentia delectus vniuerſa prouincia habentur. Rex ipſe Albohacenus raptim Alhamam progreditur, tria millia equitũ, pedites ad quinquaginta millia trahens. Terrebat noſtros is apparatus: ſed eò progreſſum erat, vnde ſine p̃nicie & dedecore, niſi victores redire nõ poſſent. Ea cura nuncios in oẽs partes dimittunt, auxilia poſtulatum. Ipſi non nocte, non die ab oppido muniendo ceſſant: atque eas muri partes reficiunt quæ hoſtibus opportunæ maxime erant. Præ feſtinatione hoſtes neque tormenta adduxerant, neque machinas oppido expugnando. Id ſaluti fuit, inani hoſtiũ impetu, noſtris egregiè pro muro defendentibus, ſaxaque & alia, quæ ad manum erant, in ſubeuntes prouoluentibus. Ad vicinum fluuium maior pugna fuit: vnde quoniam oppidani aquabantur, nullis intra mœnia fontibus, ne ciſternis quidem, Mauri alio auertere contendebant: multiſque quamuis à noſtris vulneratis, perfecere tamen. Bætici ad periculi famam excitantur. Corduba miſſi mille equites, pedites triplicato numero ductore Alfonſo Aquilario, inceſſis ab hoſte montibus retro redierunt. In Duce Aſſidoniæ Herico Guſmanio reliqua ſpes erat: tenuis tamen quoniam infenſum ex priuatis contentionibus Gaditano, noua iniuria exacerba-

exacerbarant, eo inſcio tantum facinus aggreſſi. Patriæ caritas generoſum animum flexit. ante diſſidere ſolitos, communis nūc periculi ſocietas iunxit. Sublato Hiſpalenſi vexillo, adiunctiſq; alijs procerib. Roderico Gironio Calatrauæ Magiſtro, Diegho Paciecho Villenæ Marchione opitulatum obſeſſis ire cōſtituit. quinq; millia equitum erant, pedites ad quadraginta millia. ex omnibus partib. voluntarij magno numero confluxerant, tanta erat cupiditas pro religione pugnādi. Ferdinandus Rex, quo die Alhamam fuiſſe captā, & de noſtrorum periculo nunciatū eſt, Medina Cāpeſtri ꝓfectus Reginaq; ſequi iuſſa, magnis itineribus feſtinat. Dat literas proceribus, ne ſe abſente in hoſtium fines irrumpant, maiori conatu & virib. opus eſſe. Regię voluntati obtemperare integrum non erat. longius prouecti erant: maius in mora periculū obſeſſis, ſiti vehementer laborantibus. Conſilium ſalutare fuit. noſtrorum aduētum barbari non expectarunt. ne tentata quidē pugna ab obſidione diſceſſum. Venientib. bſeſſi obuiam progrediūtur. arma poita. ſalutatio facta. dextræ iunctæ. in cōplexum itum. manantibus præ gaudio acrymis, prior Gaditanus Aſſidoniæ Ducem complectitur. præſidium, colunen appellat. Deterſis ſimultatib. quæ nultis annis viguerant inter vtramque amiliam, ad totius belli ſummam, haud lubium proſperi euentus omen accipiur. Eam lætitiam parum abfuit, quin ontentio inter milites exorta conturarit. petebant auxiliarij ſpoliorū particiipes eſſe: fructum victoriæ non minus d ipſos pertinere: qui tantum periculi iendo oppido ſuſcepiſſent. A verbis entū eſſet ad manus, ni Aſſidoniæ Dux ericulo cognito, ſuorum animos comeſcuiſſet. Sibi, inquit, ſpolia milites, uibus fortuna dedit, habeant: nos pro loria, pro communi ſalute certauimus. Is fructus in præſenti eſto: in poſterum quoniam bellum ducetur, vniuerſi imperij Maurici, opes veſtræ virtuti profiteor paratas eſſe. Sic rixa pacata, oppidoq; nouo militari præſidio munito, in pacata reliquæ copiæ conceſſerunt. Nō defuit occaſioni barbarus. repetita continuò obſidio maiori impetu eſt: variæ etiam manus prædarum in vicinos Beticæ agros irruperunt. Erat ſuperior Alhamæ pars loco munita, arduo aſcenſu, ſaxisque extantibus impedita. Eo minor cuſtodia erat. nocte quadam albente cœlo ad duodecimum Kalendas Maij Mauri ea parte ſolitudinem intelligentes, ad ſummum montis egreſſi in oppidum tranſcenderant: cùm ad periculum noſtri exciti, pro extrema ſalute enixè dimicantes, barbaros alios trucidant, alios è muro deturbant præcipites. Sic ex magno periculo ſeruati ſunt. Duo ciues Hiſpalenſes Petrus Pineda, & Alfonſus Pōtius defenſi oppidi, præcipuam eo die laudem tulerunt.

Rex Albohacenus pellitur Granata.

CAP. II.

ALHAMA impugnabatur, ſimul de belli ſumma Cordubæ deliberatio erat. Cautioribus deſerendam eam vrbem diſputantibus, circumfuſos hoſtes, auxilia procul, incertos belli exitus, martemque communem, Regina virilis animi fœmina defendendam cenſuit. quid enim arcem deſereret, ſe Regibus de Mauris primo captam? quid eo conſilio niſi timoris turpiſſimi ſignificationem contineri, vnde animus hoſtibus creſcat, minatur noſtris? Ea valuit ſententia. Quo maior eſſet auctoritas nouā expeditionem adornare viſum eſt: Loxamq; obſidere firmam ijs locis vrbem, nec procul Alhama diſſitam. Aſtigim omnes copiæ cōuenire iuſſæ. quinq; millia equitū erant, peditū octo millia, numero tantis conatibus impares. cū parte

Rex digreſſis iam barbaris Alhamã nouo præſidio muniuit eò delatus ad tertium Kal. Maij, præfecto Ludouico Portocarrerio Palmæ regulo, præſtanti ea ætate viro. mox Granatæ planicie vaſtata impunè ſeſe Cordubam retulit, reliqua quæ ex belli vſu futura erant, comparatum. & erat Regina vicina partui, quo geminam prolem enixa eſt, ad tertium Kal. Iulij tempeſtiuè alteram, cui Maria nomen fuit. fœtus alter immaturus fuit: vnde anceps omen captatum vulgo, varijſque ſermonibus materia extitit. Mali ſuſpicionem auxit inſolitus mœror in vultu cõſideratus, eorum qui publica ſupplicatione inſtituta, vexilla ſacra precatione luſtranda in templum detulerũt. Ab alijs hæc vt fortuita ridebantur. Die poſtero Aſtigim Rex petijt multis procerib. ſtipatus: & fere nullus erat alicuius nominis, quin eo bello cuperet reipublicæ operã nauare. Multis quamuis contra diſputantibus alioque contendendum affirmantibus, Merli ſententia valuit, quoniã ei Rex multum credebat. Loxa petita. caſtra ad ſuburbia poſita, inter vicina oliueta: qua Singilis amnis labitur altis ripis difficili vado. Erat locus anguſtus, neq; idoneus equitatu explicando: ponteq; à ciuibus munito difficilis tranſitus in vlteriorẽ partem. Erat prope cliuus Albohaceni nomine eius occupandi. quoniam ad prohibendas hoſtium eruptiones idoneus erat, imminebatq; vrbi, cura data Calatrauæ Magiſtro, Villenio, atq; Gaditano Erãt in vrbe ad tria millia equitũ Duce impigro Alatare. Ab his tum aliæ eruptiones factæ: tum die Sabbatho nouis auxilijs aucti, maiorum ſpe facta (nam Rex ipſe Maurus Granata eo feſtinabat) bipartito agmine in noſtrorum ſtationem, eorum qui in cliuo erant, impetũ faciunt. Ijs in fugam verſis, reliqui milites in pugnam progrediũtur, nullo militari ordine, nulloque in caſtris præſidio. Quo cognito, alterum hoſtium agmen prope ſine certamine caſtra cœpit. Metus ingens, ex eo ac trepidatio pugnantes inuadit. In caſtra reuerſi acriter pugnam inſtaurãt fruſtra, cum ab vtraque parte hoſtium telis peterentur. Cecidit in conflictu Calatrauæ Magiſter, duabus ſagittis vulneratus, alterius ſub brachio ictu lethali, in flore ætatis, viginti quatuor annos natus. crudelitas fati tanto viro indigna importunaque periere multi alij, pars effuſa fuga ſeruati Haud ſecus quã par erat, ea clade commotus Rex ſeroq; intelligens, vera fratrem Villæformoſæ Ducem monuiſſe, caſtra imperitè fuiſſe metata, neq; vires idoneas tanto conatui: ſimul de hoſtiũ itinere certior factus proxima luce, vaſis cõclamatis, ſeſe retro retulit: neq; prius conſtitit, quam ad Petram amantium ventum eſt, viginti octo inde millibus paſſuum. Saluti fuit, quòd ſe intrepide receperunt: & in barbaros, qui poſtremum agmen carpere non deſiſtebant, à Gaditano cum ſuorum manu impetus factus: quem illi non tulerunt, reiectiq; in vrbẽ ſunt. Hic fuit exitus huius expeditionis. Nec deerãt ſermones, qui Ferdinando inſidias à ſuis paratas euulgarent, eaq; neceſſitate diſceſſiſſe. Ipſe literis in omnes partes datis militum paucitatem excuſauit: & pleriq; ſigna deſeruerãt, infrequentiaq; reliquerãt, ex vrbanis delectib. collectitij, ſuarumq; vrbium ſtipendia facientes: quod neceſſitas temporũ ærarijq; inopia excuſabat: alioqui magnis obnoxium incommodis, vti tunc accidit. Paruæ plerumq; offenſiones maximas trahunt. Mauri ſucceſſu feroces Alhamę obſidionem repetunt, non minori quã ante conatu. Obſeſſorum periculo commotus Ferdinãdus, eo profectus, commeatum intulit in nonum menſem Auguſti quartodecimo die: nouumq; Præfectũ dedit Ludouicum Oſorium, quamuis in inſulis

Giennenſem Epiſcopum deſtinatum, ſcientia militari magnoq; virum animo. & quo maior eſſet auctoritas rurſus Granatæ planiciem, agroſque incendio & direptionib. vaſtat. Sexcentos Mauros equites Granata egreſſos ad reſiſtẽdũ, Cabræ Comes, atq; Calatrauæ Promagiſter magna ſtrage in vrbẽ reijciũt. Rebus aſperis in ea gente extremũ malorum diſcordia acceſſerat. pleriq; ciues Granatenſes correptis armis, Albohacenũ vrbe expulerunt. Remp. impotenter habere accuſabant, temerarioq; conatu tantũ bellum in ditionem attraxiſſe. In eius locum filius Mahomad Boabdiles cognomẽto Paruulus ſuffectus eſt, (Hali Muleius Alcadurbilis à quibuſdam vocatur). in Albohaceni fide Malaca, Baſta, aliæque vrbes perſtitere. ſic diuiſa in factiones gens eſt: neq; minus inteſtinis diſſidijs, quam externis hoſtibus laborabant. conditio miſera atque perturbata, qualẽ fuiſſe fides ſit, duobus in exigua prouincia Regib. Mirum videatur tamen in tanta quamuis diſcordia, à neutra parte noſtros in auxilium fuiſſe vocatos: quin in ipſo ardore belli ciuilis conſtat, tum alias irruptiones tẽtatas, tum Cagnetũ oppidũ ad confines vtriuſq; gentis de noſtris captum fuiſſe. Inſignẽ animorũ fiduciam, audaciamq;.

Noſtrorum ad Malacæ montes ſtrages.

CAP. III.

REGES à Bello Maurico tantiſper aliæ regni curæ euocabant in Carpetanos. Ergo Petro Manrico, quẽ nuper ex Treuigni Comite, Anagari Ducem crearant, Aſtigi, & Alfonſo Cardena Diui Iacobi Magiſtro Giennij bellũ curare, & limiti præeſſe iuſſis, atq; Ioanne Sylua Cifontano Comite in Merli defuncti locum Hiſpali Præfecto dato, Madritum ipſi hyeme appetente perueniunt. In eo municipio vrbium ſocietates, quas ante aliquot annos inſtitutas eſſe diximus, nouis aſtrictę ſunt legibus. ne conceſſa poteſtate abuterentur, puidendum erat ſcil. ſubſidium ẽt in belli Maurici vſus cõceſſerũt, ſedecim iumẽtorũ millia ad cõportãdum cõmeatum. A Sixto Pontifice impetratũ, vt centum aureorum millia ſacerdotijs imperaret. data etiam peccatorum venia Cruciatæ nomine ijs, qui aut voluntarij arma ſumerent, aut certam ſtipem in ærarium conferrent. Quòd tertio anno repetitũ, neq; intermiſſum conſequenti tempore, ab hoc initio magnam pecuniæ vim iam omnib. annis in regium ærariũ infert. Eæ viæ pecuniæ redigendæ nuper inuentæ, ab ijs qui talia acriter ſpeculãdo gratiam Principum aucupari ſolent. magis incommodæ, quam moleſtæ: vti tempus, & maior rerum vſus aperuit. A menſarijs & ſubditis alijs, grandis præterea pecunia mutua ſumpta eſt. Aragonijs Raymundum Folchium Cardonæ Comitẽ, rectorem deſtinatum accipere detrectantib. legeſq; patrias excuſantibus, quę externum hominem reb. pręfici vetarent, filium Alfonſum Aragoniũ Cæſarauguſtæ præſulẽ rectorem dedit. De Luſitanis & Vaſconibus maior cura ſuberat, ne reſp. incommodo tempore ijs partibus, nouis motibus agitaretur. Luſitanus Ioannam Henrici Caſtellæ Regis filiã connubio iungere Regi Vaſconum cogitabat: Vaſcones ad Gallos propenſi erant. Luſitani placandi cura Lupo Datouguiæ homini Luſitano, & Ioanni OrteghęCauriẽſiEpiſcopo data eſt. ad Vaſcones Rodericus Maldonatus legatur, vt Catharinã nouam Reginam fratre interim defuncto, in coniugium expetat Ioanni Ferdinandi filio, iuſſus pręhẽſare, & ſolicitare quoſcunq; idoneos inueniret, pręſertim è factione Beamõtenſium: in quorũ poteſtate Põpelo vrbs erat, & multo maxima regni pars penes Principes nomẽ magis imperij, q̃ aucto-

auctoritas imperandi. Abenæ quidem regulus pro Rege rebus præfectus erat homo Gallus præſtanti prudentia, magnoque rerum vſu. Magdalena Reginæ mater, audita Caſtellæ legatione, ſiue vera ſiue ſimulata lætitia negat honeſtiorem vllam conditionẽ offerri poſſe: ſe moram coniugio non facturam. In Calæcis tumultus erant inter duas familias Magiſtrum equitum, & Beneuentanum vtraque factio Epiſcoporum arces inuadebat, vnde in aduerſarios graſſarentur. Eas Rex Ferdinando Acunio prouinciæ præfecto præoccupare mandat. Petrus Oſorius Lemoſij Comes, dum fratris Epiſcopi Lucenſis patrocinium ſuſcipit, ad eam vrbem obſeſſa ab eo arce pene iuſtum bellũ exarſit. Ea neceſſitate Ferdinandus Madrito profectus eſt ad tertium Idus Februarias, eius ſeculi
1483 anno octogeſimo tertio. In ipſo itinere nunciatur Lemoſij Comitem deceſſiſſe ex filio Alfonſo, Roderico nepote ſuperſtite: quem quamuis furto genitum, venia Pontificum hæredem ſcripſerat, viuenſque in principatus poſſeſſionem miſerat. Ex ea re nouę contentiones exarſerunt, Ioanna defuncti Comitis filia quæ nupta erat Ludouico Beneuentani filio, eum principatum ad ſe reuocante. ventum ad manus erat. eos Rex pacare cõſtituit iuſſos abſtinere ab armis, iureque potius & cauſa quam vi diſceptare, in defuncti nepotem propenſior. His rebus in Calæcia diſtricto Rege, grauis clades ac qua nulla maior eo bello, à Mauris ad Malacam inflicta eſt. Petrus Henricus Bæticæ Antelatus Cagnetum ſuæ ditionis oppidum receptum adiutore Gaditano, reficiendum curauit. Alia parte Alfonſus Aquilarius, & Diui Iacobi Magiſter, contracta ſuorum manu quoniam prima ſucceſſerant, elati in hoſtium fines incurrere conſtituunt. ſimili ſtudio Ioannes Sylua Comes Ciſontanus Hiſpali præfectus, cum eius vrbis equitibus Zaharam Mauris eripere cogitabat, Fruſtra is conatus fuit. ſed communicato tamen Duces conſilio, triplici agmine in Malacæ agros pergũt penetrare, bombycis artificio nobiles, eoque diuites præda præ alijs: cuius maior, quam religionis aut æquitatis cura erat. Studio par exitus montes prope Malacam ſunt dumetis & rupibus horridi. Ea parte noſtri inuecti agros populantur: pecora abigunt: villas vicoſque incendunt: nulli omnium rerum parcitur. nonnulli etiam è noſtris equitibus iuuenta feroces ad ipſa Malacæ mœnia procedunt. Dementia non temeritas erat: qua Malacæ ciues irritati, ſimul montani homines, quos locorum aſperitas durauerat, dolor accenderat, ſe omnibus partibus effundunt. Duæ in pacata ferebant viæ: altera præter orã maris planior, ſed longior, arceque Malacitana & æſtuarijs impedita, altera quà venerant, breuior, ſed ſaltibus, perpetuiſq; montib. aſpera. Ac præſertim duo mõtes ſunt, perpetuis circa ſe iugis clauſi. iacet in medio profundam vallem mediã ſecant amnes. In eam vallem demiſſos noſtros, ſatis iam pauentes, prædaque graues vrgentibus à tergo Mauris, terribilior à fronte clamor exterruit. Erãt duorum dierum itinere & inedia fatigati: neq; procedere, neq; regredi poterãt. A Mauris plerique vulnerati. interemptique certo ictu, deſtinata ferire aſſuetis. Noctis tenebræ augebant terrorem, perpetuo hoſtium clamore. Cùm Magiſter. Quouſq; quaſi mutæ pecudes trucidabimur milites? Ferro animoq; aperienda via eſt. Prouidendũ certè ne inulti moriamur. Simul cliuum aſcendere cœpit. Ventum ad iuga, pugnatur acriter. pleriq; cadunt: plures è noſtris ijque nobiliſſimi genere, factiſq;. Gaditanus duces itineris nactus, per occultos tramites, alia parte euaſit. Ciſontani agmẽ, quod poſtremum erat, maiorem cladẽ

accepit.

accepit. Ipſe & Petrus frater capti ſunt, Granatamq; deducti. Stupor omnium animos, ac velut torpor quidam inſolitus membra occuparat. Ex his mille ſeptingentis equitibus, octingenti ceciderunt: in his Gaditani tres fratres, Iacobus, Lupus, Bertrandus, propinqui alij. Captiuorũ numerus duplicatus fermè fuit: quadringenti è præcipua Hiſpaniæ nobilitate. Pauci cũ magiſtro per teſqua & inuia Syngiliam fuga tenuerũt alij quò quemque ſpes ducebat, aut pauor, diuerſi diſſipãtur. Ad duodecimum Kal. Aprilis grauis ea clades accepta, diẽ D. Benedicti memoria celebrem & fauſtum, in atrum Hiſpaniæ vertit. Ductor Maurorum Abohardilles Albohaceni frater Malacæ Præfectus, magnam eo die opinionẽ virtutis apud gentem peperit.

Mahomad Boabdiles à noſtris capitur.

CAP. IIII.

EX magno mœrore & luctu breui piorum animi recreati ſunt. maiori quàm acceperant reddita clade frenata barbarorum audacia. Pertinaci inter ſe contentione duo Reges Mauri pugnabant, Albohacenus Boabdileſq; aduerſus gentem noſtram conſenſu, odioque implacabili, in eo ſpem aduerſæ factionis ſuperandæ habentes, ſi noſtris inſectãdis vlciſcendiſq; laudem ad populũ, & fauorem conciliaſſent. Paterna victoria Boabdilem excitabat, vt vltro bello laceſſeret. Ergo collecta numeroſa manu equitum, peditumq;, tum ex ſuis, tũ ex aduerſaria factione in Aſtigitanos agros incurrere ſtatuit ſpe Lucenam expugnãdi amplum magis & lautum municipium, quàm validum. Conſilij auctor Alara ſocer, quẽ ex infimo genere, cum ſcruta aromataq; iunior vendidiſſet, (id certè nomen ſignificat) bellica virtus per omnes militiæ gradus ad eum honorem euexerat, pareſque diuitias. & erat noſtris finibus aſſuetus, identidem Lucenæ agros vexare ſolitus. Dieghus Corduba regiæ aulicorum cohorti prę-fectus, cum alijs oppidis, Lucenam ditione obtinebat. Is Maurorum conſilio cognito, patruo ſuo Cabræ Comiti periculũ denunciat: poſt ſuperiorem cladem raros ea parte equites ſupereſſe: incolarum animos metu debilitatos: Lucenæ mœnia haud ſatis firma eſſe, ad barbarorum impetum ſuſtentandum. Ad vndecimum Kal. Maij Maurorum copiæ accedunt. Dieghus incolis in ſuperiorem oppidi partem traductis, inferiora, in quæ futurum impetum prouidebat, ſubitario opere, & militum præſidio munit: quos ex vicinis locis ducẽtos amplius equites, octingentos pedites contraxerat. Iis egregie defendentibus, repulſi hoſtes ſunt nonnullis occiſis, pluribus vulneratis, in oliueta verſa eſt rabies. præterea Ametus Abenſarraxius cum trecentis equitibus ad euaſtandos agros Mõtiliæ dimiſſus eſt. Erat illi vſus cum Diegho Corduba Præfecto, & contracta ſuperioribus annis familiaritas: quibus Abenſarraxij Granata pulſi, diu Cordubæ fuerãt. Ergo perfecto opere. Lucenam reuerſus Præfectum ad colloquiũ inuitat, ſpecie amicitiæ fallax inſidiasque tendens. Fraus fraude deluſa. ſpe deditionis tempus extrahitur, dum Cabræ Comes accederet: quem vt appropinquare barbarus cognouit, motis caſtris, retro redire cœpit, prędâ lętos milites reducturus in patriã. Cognito noſtri cõſilio ex oppido egrediuntur, poſtremos inuadunt, moranturq; iter. Interea Cabræ Comes aduenientes turbatos hoſtes metu, impeditoq; incedẽtes agmine inuadere ſtatuit. Vix hæc poſteritas credat. Mauri decuplo maiori numero, noſtrorum primũ conſpectum non tulerunt. Deus illi mentẽ eripuit: famaque, vt fit, maiora vero de noſtrorũ numero prædicauerat. Torrẽs ſex paſſuũ millib. abeſt ipſa militari viâ,

qua Loxā itur, amœnis ripis multa fraxino, ſalice, myrica, & tūc vernis imbribus auctus. Eo Mauri pedites tranſmiſſo, ſeſe effuſa fuga in pedes dāt, prædam modo præ ſe agētes, nulla honeſti cura. Equites ſimili metu perculſos, Rex barbarus retinet tñ. Quò ruitis milites inquieti? quis furor mentes inuaſit? An obliti eſtis hos eſſe, qui nuper à minori numero noſtrorũ victi ſunt? Erit igitur in hoc certamine is vobis illiſq; animus, qui victorib. & victis eſſe ſolet, Parcite vobis, parcite famæ. an torpentib. manibus, pedes ſaluti fore ſperatis? Parum ea oratione proficitur. Cum noſtri pleno gradu inueherent̄, & quadraginta equites paucis peditibus adiũctis à latere aggrederentur, ductore Alfonſo Aquilario, qui Syngilia ad periculi famam aduolarat, maiorē numerum ſuſpicati, diuinitusq; incuſſo timore (ſic interpretari iuuat) ſeſe in fugam dant. Rex equo cādido deſiliens, quo inſigni eo die vtebatur, vicini torrentis inter arbores & dumos ſe occultare parat. Ijs locis à tribus peditib. ipſomet metu mortis indicāte cognitũ, captumque, Præfectus regiæ cohortis, qui fugiētium veſtigia ſequebat̄, Lucenam mittit. fugientiũ magna ſtrages vſq; ad noctē facta eſt. Mille amplius equites ceciderunt. cũ his Alatar ipſe nonagenarius. Pedites ad quatuor millia, pars capti, pars cęſi ſunt. ꝑda ablata. Rei bene geſtæ fama nunciusq; Reges qui Madriti erant, excitauit: vt partita rerũ cura, Iſabella quidem ad fines Vaſconum contenderet, filij coniugio maturando, cuius prima cura erat, Gallis ꝓhibendis Hiſpaniæ aditu, poſſeſſione Vaſconum, Ferdinandus aũt in Bæticam iuit res bellicas curatum. Ad quartũ Kal. Maij diſceſſum Madrito eſt. Cordubæ de ratione belli deliberatur, maiori q̃ vnquam apparatu, impetuq;. & fuerat Albohacenus Granatæ acceptus: vniusq; imperio deuincti barbari tenebantur. Capite tñ ablato manebat pleriſq; ciuibus conſcientia prioris ſtudij: nec deerant ſermones ſeniũ, crudelitatē, auaritiamque. Albohaceni increpantium. Ingēti delectu ſex mille equites, pedites ad quadraginta millia cōtracti. cum ijs copijs bellum inſtaurat̄. ductor Ferdinandus ipſe Illoræ ſuburbia vaſtat. Tagiara vicinũ Granatæ oppidũ vi expugnatũ, euerſumq; eſt. In ea expugnatione Hēricus Regis auunculus regiæq; Magiſter accepto vulnere Alhamam curādus mittitur. In Granatæ planiciē mox ferrũ ignesq; circumferunt, caſtris loco munito poſitis: vnde vaſtatores cum iuſto ꝓſidio in vicinos agros dimittebantur: eo minori periculo ſuo, maiori hoſtiũ damno, ꝙ Albohacenus ciuiũ voluntatē diffiſus vrbe egredi non eſt auſus. Pauci modò milites ſeſe per agros oſtētare: vagos palantesq; carpere, aut de ſuo loco pugnaturi. Miſſi tantùm Granata legati: qui ſi Boabdiles Albohaceno patri traderet̄, Comitē Ciſontanum & nouē alios è præcipuis captiuis æqua permutatione pollicerētur. addebat alias inſolentes fœderis cōditiones, ferox animo barbarus, & parta nuper victoria ſuperbus: quas Ferdinādus reiecit, veniſſe ſe dictitans, vt leges daret, nō acciperet. Arma tenēti nullam pacis conditionē fore. Et erant noſtrorũ animi ad Boacdilem ꝓpenſi. Fauor & miſericordia acres impetus habent. Itaque Regi ſuadere non deſiſtebat cum alijs Gaditanus, vt eũ libertati redderet: factionesq; potius inter eam gentē aleret, noſtris conatibus inprimis opportunas. Motis caſtris, Alhamaq; munita, Præfectus Enecus Mendoza Tēdilliæ Comes iuſſus eſt, non modò tueri vrbem ſed de hoſtibus ꝑdas agere. Vbi Cordubā ventum eſt, Boabdiles Regis iuſſu Porcunæ arce, quæ veterib. Obulcum fuit, adductus, in genua procumbens dextramq; Ferdinandi deoſculari contendens, amplexu

plexu & amicis verbis acceptus eſt. Erga Regem quãuis barbarum, & captiuum hoſpitij iurã ſacraq; minuẽda nõ videbantur. Fœderis cõditiones hę fuerunt: Boabdiles filium natu maiorẽ obſidem dato, adiunctis duodecim alijs principũ filijs, in fide & obſequio Caſtellæ futurũ, patrijs ſacris modò retentis. Duodecim aureorum millia quotannis pendito. Ad regni cõuentus venito. Captiuos quadringẽtos reddito libertati, quinq; annorum ſpatio. Sic barbarus in patriã dimiſſus eſt. Ferdinãdus nouis præſidijs limiti impoſitis, ac Ludouico Portocarrerio in D. Iacobi Magiſtri locum Aſtigitanis præfecto, Corduba diſceſſit Reginam inuiſurus. Cum mille quingenti equites Mauri, pedites quatuor millia ductore Bexiro Malacitano Præfecto, in Vtreræ agros inuecti Portocarrerij & Gaditani accurſu repulſi ſunt: victiq; ad Lethem fluuium magna Maurorũ ſtrage. Gaditano data veſtis, qua Reges vterẽtur ſexto Idus Septẽbris, Virginis matris natali die, virtutis præmium. lege in perpetuum lata. qui intra eundẽ menſem non viciſſet modò exultãtes Mauros, ſed etiam Zaharã recepiſſet, vi improuiſa expugnatã. Victoriæ Ferdinandus & Iſabella erant, minori iã ſpe coniugij perficiendi: quòd Magdalena mater à Rege Gallo perſuaſa, cœperat imparem Catharinæ filiæ, Ioannisq; ætatẽ excuſare: hunc puerum, filiam viro maturam. ſimilia cõiugia infœliciter cadere. Ad eam vrbem Cabrę Comes, & Pręfectus regiæ cohorti, Ferdinandi & Iſabellæ iuſſu ſplendido apparatu excepti ſunt, cunctis procerib. & Epiſcopis obuiam progreſſis, deducente Toletano Cardinali Petro Mendoza. Is honos virtuti eſt habitus. merces centena æris minuti millia annua dum viueret, è regio fiſco Comiti Cabrę data. Ad vetera gentis inſignia, caput Regis coronatum adiectum eſt, circum oram clypei nouem vexilla de Mauris eo die capta, rei geſtæ monimẽtum, poſteris omnibus incitamentum, ad audendum conandumque pro patria & religione præclarè. Hibernis aquis, Alhamæ muri pars magna repente corruit: militibusq; de vrbe deſerenda conſultantibus, Enecus Tendiliæ Comes expedito conſilio linteũ prętendit ruinæ, imaginem muri, ita pictoris arguta manu metiente, vt priùs proſtrati muri pars fuerit refecta, quàm hoſtis periculum cognouerit, caſumque.

Res Vaſconum.

CAP. V.

VASCONES quieti non erant, diſcordes olim factionibus, & nunc contẽmptu regentium minus coercitis odijs. nunquam fida inter eos pax iungi potuit. ſæpe arma poſita ſunt, ſæpe repetita. Ita vexatis rebus, vix vt ſe poſſent diuturna pace recreare, nouum aliunde bellũ acceſſit. Ioannes Vicecomes Narbonẽſis Catharinæ Reginæ patruus, rerum arbitrium ad ſe reuocabat: fœminę imperiũ illegitimũ accuſans, legibusq; vetantib. conſtitutũ. præterea poſt mortem Gaſtonis fratris ſe Eleonorã matrẽ propius q̃ ex defuncto nepotes attingere. ſexus ætasq; Principis deſpectui erat. alioqui quo id iure vſurpare potuit: cũ ſæpe meminiſſent rerum ſummam in ea gente ad fœminas recidiſſe? patruis nepotes ex maiori filio præferri, iuri & æquitati ſit conſonum? Sed nimirum ſunt opportuni magnis conatib. tranſitus rerum: regnandi inexhauſta auiditas, nulla æquitate mouetur. Sumptis armis in Fuxenſi ditione oppida & arces eius ſacramẽtum acceperunt, pars vi, alij voluntate parati imperata facere: paſſimque eius conatibus fauebatur memoria ſuperiorum Principum, externi imperij metu inuidiaque. Ijs pacandis motibus maiori præſidio opus erat: virum ac gubernatorem

reſp.

reſp.deſiderabat. Reginæ coniugiũ maturari placuit. Magdalena Principis matre ad Gallos propenſa, nouæ difficultates exortæ ſunt. Vaſcones veteri gentis inſtituto diſputabant, ordinum conſenſu, de Regum ſuorum coniugio deliberari ſtatuiq; conſueuiſſe. matrimonia ipſis inſciis aut nolentibus inita, infauſta extitiſſe. Tudelę ciues in fide Ferdinandi fore, ſi ſecus eſſet factum, profeſſi ſunt. Turiaſone is Aragonios conuentus agitabat,

1484 principio anni M.quadrin. octoge.quarti nulla re alia memorabiles, niſi ꝙ Catalauni venire initio excuſarunt, maiorũ inſtituto negantes, licere eos extra ꝓuinciam vocare. Interea Catharina Regina Vaſconum Ioanni Labreto Alani filio nobiliſſimo, amplaque ditione in Gallia Petragorios, Lemouices, Druides aliosq; populos obtinenti iuncta eſt. Noui ex ea re motus animorum in Vaſconib. concitati. Alienam calamitatẽ, Ferdinandus ad occaſionẽ vertens: imperij ꝓferendi repulſæq; dolorem vindicandi, cõmutato ſuperiori cõſilio, ipſe quidem ijs locis ſubſtitit: Iſabellam coinugem in Bæticam amandauit ad bellum Mauricum cõparandum: vnde nunciatum erat Albohaceni potentiam creſcere, vniuerſa ferme gente ſub eius imperium reuocata: filij maieſtate paucos teneri, ac vix Almeriæ mœnibus regiam appellationem tueri. Gens quaſi impium auerſabãt, & ad noſtra ſacra propenſum. cõcionatores per omnes partes à patre dimiſſi diris execrationib. eius caput defigere: ac furiali carmine deuouere nõ deſiſtebant. Noſtri Cordubenſes Hiſpalenſesque ſupra decem hominum millia, facta manu de menſe Aprili Malacæ agros, vbi maturæ ſegetes erant, depopulati ſunt, belli terrorem circumferentes, acceptamque ſuperiori anno iniuriam ipſis locis maiori damno vlciſcentes: ſperanteſq; malis domitos Mauros, tandem in ditionẽ venturos: nullum ex Africa ſubſidium certe exiguum, ea gẽte ſuis bellis implicata, an mari noſtris claſſibus conſtrato, ne ſe poſſent commouere. Quæ res Genuenſes prouocauit vt Duce Iordicto Oria pirata, Catalauniæ Valentiæq; litora nudata præſidio, igne, ferro, direptionibusque vexarent olim Aragoniæ gloriæ æmuli: & nunc recenti diſcordia, ad prohibendos eos conatus fluxa reip. auctoritate. Petrus Fregoſius gẽtis Dux à Paulo Fregoſio Genuenſi Præſule, & Cardinali vrbe & principatu pulſus erat nullo propinquitatis reſpectu. Mediolanenſes aduocare, ad vrbis imperiũ accuſabat: quos impotẽter dominari erãt experti, deguſtata libertate, nullius quãuis leue imperium laturi. Ea neceſſitate noſtra litora tuendi, publico gentis ſtipendio noua claſſis inſtructa Valentiæ, Duce Matthæo Scriba ad piratarum excurſiones prohibendas. Sed & res eccleſiaſticæ ſuo morbo laborabãt: quæ Ferdinandi præſentia ſanãdæ erant. defuncto Dezpuchio Mõteſiæ Magiſtro, quẽ ea ætas virum ſtrenuum & prudẽtem in paucis experta eſt, comitijs militaribus Philippus Boilus in eius locũ ſuffectus erat. Excuſabat Ferdinãdus, datum ſibi à Pontifice, ne nouus Magiſter, niſi eius voluntate crearetur. Regiæ voluntates vehemẽtes ſunt. Boilo abdicato Philippus Aragonius Carolo Ferdinandi fratre Vianæ Principe natus, Panormitanũ epiſcopatum, cui deſtinatus erat, Monteſiæ magiſterio mutauit. Præterea Sixtus Pont. Max. in defuncti Eneci Manrici locum, Rodericum Borgiam Cardinalem Hiſpali Põtificem dederat. Verùm Ferdinando Rege multum aduerſante atq; Petro Ludouico Gãdiæ Duce Roderici filio in vincula duci iuſſo, effectum tandem eſt, vt inducto priori decreto, Dieghus Mendoza Tendiliæ Comitis frater Palentinus tum Epiſcopus, in defuncti locum ſubſtitueretur

Pontif

Pontif. Hiſpalenſis gratiæ id & meritis patrui Cardinalis Hiſpaniæ datum. Alfonſus Burgenſis Concha Palentiã migrauit. Concham, Abula Alfonſus Fonſeca. In huius locũ Fernandus Talauera Abulẽſis Epiſcopus creatur Prati Prior. Sic in Hiſpania nominandi Pontifices poteſtas Regibus quęrebatur, fundabaturque. Sed res Eccleſiæ non minus in Italia turbatæ, vt Principibus multa cõdonaretur, effecerũt. & erat bellum inter Venetos, & Neapolitanos, haud magna cauſa excitatum: quod reliquos Italiæ Principes traxit in partes: dum hi Herculem Ferrarienſem Ducem, qui Ferdinandi Neapolitani Regis filiam vxorẽ habebat, ab iniuria tuentur: impugnãt Veneti. In eius belli ardore Sixtus R. Pont. obijt pridie Idus Auguſti. Succeſſit Ioannes Baptiſta Cybo Cardinalis, patria Genuenſis, Innocẽtij octaui nomine. Quo tempore Enecus etiam Daualus extinctus eſt patre Roderico Daualo Magiſtro equitum, gratia ſuorũ Principum magniſq; opibus & virtute militari in paucis ea ætate clarus. numeroſa prole fœlix, & Antonela Bernardi Aquinatis Piſcariæ Marchionis filia, Alfonſum Piſcariæ Marchionem, Martinum, Rodericum, atque Enecum reliquit Vaſti Marchionem, præterea Emundum, atq; Conſtantiam filiam. Ab his multorum Principum in Italia genus ducitur. Ex Alfonſo Ferdinãdus eſt natus Piſcariæ Marchio: is qui parentum ætate rerum geſtarum gloria Italiam atque adeo vniuerſum orbem impleuit, magnus copiarum Dux, ac veteribus comparandus. Ex Eneco Alfonſus Vaſti Marchio haud minori fama virtuteque: qui patrueli ſine prole defuncto, eius principatum cum ſuo coniunctum poſteris reliquit. Piſcariæ Vaſtique appellatione alternante, haud incommodo temperamento, cuius pater Piſcariæ Marchio dictus eſt, filius Vaſti Marchio vocatur: & ordine commutato more perpetuo.

Abohardilles nouus Granatæ Rex.

CAP. VI.

INTEREA Bætici milites ducesque & ſua ſponte, & Reginæ hortatu in vnam belli Maurici curam incumbere, quoniam priora ex ſentẽtia ſine offenſione ferme proceſſiſſent, reliqua proſpera futura augurantes. hoſtium conſilia, conatus, itinera explorare: nihil neq; apud ſe remiſſum, neque apud illos tutum pati: nõ dies non noctes ceſſare, neque per hyemem, neque æſtate. identidem incurſionibus fatigare, locis omnibus inſtare. De noua expeditione deliberatio Cordubæ erat, in quam maximè partem impetus eſſet futurus: ac Magiſtro D. Iacobi contra diſputante, in Gaditani ſententiam paſſim ibatur, Alloram petendam videri. Eſt id oppidum medio propemodum itinere, quo Syngilia Malacam itur, ignobili fluuio præterfluẽte, (veteribus quidam Saducam fuiſſe putant) firmum magis natura loci, nimirum magna ex parte impoſitum rupibus, quàm mœnibus, aliave munitione. Contractis copijs Rex Ferdinandus pridie Kalend. Iunij Turiaſone profectus continuato itinere ſuperuenit, belli particeps ductorque magno ad victoriam momento. ſuorum is conſilio approbato tectoque, quo barbari animus ancipiti periculo in varias partes traheretur, Alhamam nouo præſidio muniendi ſpeciem præbet. vbi Syngiliam ventum eſt, feſtinato itinere improuiſus cum omnib. copijs Alloræ aduenit. oppidanis metus ingens luctusque. portæ mœniaque obſeſſa. excuſſæ tormentis ferreæ pilæ ſtrauere muros: Maurorumq; animos earum rerum inſolitos fregere. Deditionem faciunt pacti in-

cti incolumitatem, libertatemque diſcedendi, offerendique res ſuas. Captum oppidum ad vndecimum Kalendas Iulij eò maiori lætitia, commodoque, quòd nulli ex noſtris ceciderunt: barbarique diu ſuſtentare potuiſſent, iugi aqua fluuio inter rupes præterfluente, inediæ aſſueti. Cibus potusque illi genti aduerſus famem atque ſitim, non libidini neque luxuriæ ſunt. Sed noſtri eas difficultates cœleſti magis ope, quàm humano conſilio ſuperarunt. Dum vicina tamen oppida tentantur, noſtrique ſtudio elati ad Caſarabolam tumultuaria pugna cum hoſtium manu dimicant, Guterrius Sotomaior Bellalcaſſaris Comes flore iuuentæ & regia affinitate ſuperbus, incautiusque in acie verſans ſagittæ medicatæ ictu, confoſſus eſt. Eo nihilominus incommodo trecentis Calatrauæ militibus, præſidio Alhamæ impoſitis, nam Garſias Padillia ſe Alhamam defenſurum receperat, ea lege eius militiæ Magiſter factus in Gironij locum, cum reliquis copijs in Granatæ cōſpectum penetratur. Caſtra loco munito poſita ſunt, in quibus ſex millia equitum, pedites, ad decem millia vix erant. Intra vrbē ſeptuaginta millia militum numerabant. Sic vulgo iactatum. & vt multitudinem augeat fama, magnum tamen fuiſſe numerū ex mendacio quis neget? ſic Rex Ferdinandus vaſtato circùm agro, lateque terrore facto intra diem quinquageſimum, lætum victoria militem, ſpolijsque Mauricis ſuperbum in patriam reduxit. Alloræ Ludouicus Portocarrerius præfectus eſt, claſſibus Aluarus Mēdoza Caſtri Comes magno viri animo, prudentiaque. & id prouidebant, ne quid ex Africa moueretur, haud ignari plerumque paruis offenſionibus corrumpi ſpes maximas conſueuiſſe. Æſtate tranſacta bellum pari alacritate repetitum eſt. Septinilium arx locis munitis poſita, vicinaque Malacæ impugnatur. Eadem fortuna fuit. tormentorum fragore territi propugnatores arcem dediderunt: diſcedendi quo vellent facta poteſtate, additaque pecunia pro frumēto, commeatuque, quantam delecti arbitri iudicarunt. Noſtrorum impetus Arundam verſus eſt. Ea vrbs montanis inacceſſa locis modica quidem ſed valida. flumen circumductum mœnium maiorē partem cingit, cætera rupes horridæ. Eius vrbis ciues à cultu prouinciæ, & humanitate alieni, feroces maximè habebantur, aduerſus hoſtes viris etiam, armisq; muniti. finitimis oppidis, quæ multa ſunt pari locorum aſperitate, præſidia inde petebantur. Eo vrbis potiundæ maxima cupido noſtros inuaſerat, prouidentes eo propugnaculo ſublato, reliqua facilia fore Malacam vſque. Ergo ſitu luſtrato, vaſtata olиueta, hortique præcipua nobilitate ſunt. Pecuniæ in ſtipendium inopia, ne diutius ijs locis morarentur compulit, malum magnis ſæpe conatibus aduerſum. Copijs in hiberna diſtributis, Rex & Regina Hiſpalim ad ſextum Nonas Octobris tenuerunt lęti victoria, ſpeque reliqui belli ex ſententia conficiendi. Media hyeme ipſo Ianuario menſe bellum repetitur ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo octogeſimo quinto. Inuictum Regis animum & nunquam ceſſantem. Loxam nocturna vi capere ſpes erat: ſed ab itinere hibernæ tempeſtates, & Orteghæ militis conſilium reuocauit, dementiam non temeritatem id videri diſputantis. Confluxere tamen nouæ è Caſtella copiæ: Petrus Magiſter equitum, Bertrandus Alburquerquius, Petrus Mendoza Caſorlæ Antelatus, Ioānes Stunica Alcantaræ Magiſter cum ſua quiſq; peculiari manu. D. Iacobi Magiſter, atq; Anagari Dux bellis etiam ſuperiorib, interfuetunt. Ijs auxilijs aucti noſtri, ad nouem equitum, peditum viginti millia erant.

Cum

Cum ijs copijs bellum repetere viſum eſt, maiori quam ante impetu. Quo tẽpore aduerſus Boabdilem regem Almeriæ ciues arma corripuerunt. vt impium gens illa auerſabatur: ignauiaq; eius accuſabant ſuperiora incommoda fuiſſe accepta. Impetu in regiam facto Boabdilis frater interfectus eſt, mater capta inteſtini fatalisq; inter patrem & filium diſſidij pars maxima. Rex ipſe Barbarus, cùm ea vrbe abeſſet, nuncio calamitatis accepto, rebusque deſperatis cum paucis Cordubam abijt. Arundæ ciues numero imminuti erãt, metu maximo. Id Iuzephus Seriſſius indicauit Gaditano Marchioni. ſic belli impetum quamprimum eò conuertere viſum eſt. prius tamen alia oppida tentata, captaq; ſunt. Cohinum Alloræ vicinum vi expugnatur, ſoloque æquatur, ob mœnium amplitudinem defenſione difficili. cecidit in ea expugnatione Petrus Alarconius, qui eo bello ſpecimen virtutis dederat ſingulare: multaque præclarè geſſerat. Cartama antiquum retinens nomen vnius modò permutatione literæ, nam Cartima olim fuit, vnde vallis etiam ea appellationem habet, Petro Mendozæ deditionem fecit. Eius oppidi tuendi cura Diui Iacobi Magiſtro, ipſo expetente eſt demandata. Vniuerſis copijs Malaca petita, vbi Abohardilles Albohaceni frater erat: in quo ſpes & opes gentis Mauricæ ea tempeſtate ſitas inuenio: & magnam virtutis opinionem nactus erat, noſtris ad Axarquiam ſuperatis, oppreſſisque. Inde leui prælio facto, eodem itinere quo venerant, reductis copijs Arunda petita eſt. Quina circum vrbem caſtra poſita. Rex ipſe cum maiori copiarum parte exaduerſum arcis conſtitit. viæ circum occupatæ, ne auxilium obſeſſis adueniret ne commeatus: & erat pars ciuium ad euaſtandos vicinos Bæticæ agros profecta. commodiſſimè rebus noſtris id accidit. Periculi magnitudine, fœminarum eiulatu, noſtrorum diligentia dies noctesque continuantium, victis barbarorum animis, deditio facta eius vrbis eſt decimo Kalendarum Iunij. Ciuium nobiliſſimis Hiſpali, vt conuenerat, agri dati: quos Gonſaluo Piconio, & alijs de religione poſtulatis Inquiſitores abſtulerãt. Munita ea vrbe, Caſarbonela, Marbellaque ad mare ſitum oppidum deditionis verba nuncuparunt. Vniuerſam gentem inſolitus terror occuparat. In Regibus ſuis parum præſidij rebus erat, altero profugo, Albohaceno morbis, oculorum caligine & ſenectute impedito. Noua conſilia captata. Muleius Abohardilles ad imperium gentis Malaca euocatur, magno vir animo conſilioque. Maurorũ genus mobile, infidum, neq; beneficio neq; metu, ac ne vllis quidem naturę legibus coercetur. Oblatũ imperiũ barbarus haud quaquã repudiauit. Eo maiori gloria ſpeq; Granatam aduenit, quòd nonaginta è noſtris equites Alhama prædatum profectos, vſque ad Granatæ montes, quos Niuoſos vulgus vocat, incautius tendentes oppreſſit. Triumphi ſpecie inuectum Granatam, cupidiſſimis animis Regem ciues proclamãt. Albohaceno, principio tumultus Almunecarem, vbi theſauri regij erant, profecto ab impio fratre vis infertur nullo crimine. imperij tantùm nomen exitium attulit: & quorundam ſtudia fratris perfidiam ambitionemque auerſantium, ſenisque commiſeratione diuerſa conſilia captantium. Quod ille periculum parricidio remouendum iudicauit, impius iuxta ac crudelis.

Catharina Ferdinando Regi naſcitur.

CAP. VII.

BARBARVS cæſo fratre, & parto per ſcelus regno, nomen ſibi ingens fe-

cerat magis quàm clarum. malis artibus quæſita potentia haud erit diuturna. Noſtris quo propior ſpes erat, eius imperij opes euertendi creſcebat ardor animorum, curaq; ne duce mutato creſcerent animis hoſtes: maiorique periculo bellum eſſet. Quantum animi eſſet, quantum virium noua expeditione tentare Ferdinandus ſtatuit, cæteris quamuis contra diſputãtibus, dandamque militi quietem affirmantibus, continuatis laboribus defatigato. Sed omnes difficultates Regis cõſtantia peruicit, exemplumque virtutis, cùm nullum ipſe laborem recuſaret primus in acie, Caſtrenſia opera obire primus ſolitus. Sic eſt, diſplicet hominibus imperatum obſequium. exemplo facillimè obtẽperamus. Alcalam Regalem, quoniam id oppidum ad fines hoſtium pertinebat, copias conuenire iubet. eodem ipſe Corduba proficiſcitur Kalend. Septembris, nondum in ea regione ſedatis ardoribus æſtatis. Ardebat Cabræ Comes cupiditate virtutis oſtentandæ. res ab alijs proceribus præclarè geſtæ ad audendum conandumque incitabant. Expetenti datum, vt in Maurorum fines primus incurreret. cum ſua manu equitum ſeptingentorum, peditum ad tria millia, adiuncto Alfonſo Montemaiore, Moclinum tentare iubetur: quod oppidum Granatæ vicinum eſt, ſitu & opere munitum. eodem ſe pollicetur Rex cum copijs omnibus venturum. Comes noctem continuato itinere Abohardillem improuiſus opprimere cogitabat, vicinis locis caſtra habentem, equites mille quingentos, maiori pedites numero. Id conſilium hoſtem non latuit. ſubductis in collem copijs luceque expectata, iniquis anguſtiſque locis noſtris circumuentos opprimit. cecidit optimus quiſque: ac maiori peditatus parte proſtrata, Comes Gonſaluo fratre deſiderato, ipſe vulneribus acceptis cum nonnullis equitibus in eam partem fuga euaſit, vbi Garſias Padillia Magiſter Calatrauæ erat præcedentium veſtigia ſubſecutus. Ferdinandus cognita ſuorum clade, pauliſper mœſtus è conſpectu abijt: deinde ægritudine animi reſidente. Comitis, inquit, imprudentia, & nimia obſequentia reliquorum hoc incõmodum accepimus: quod tamen celeriter maioribus commodis ſanare eſt animus: atque veſtra milites virtute pro ciuibus viris fortiſſimis atque miſerrimis pœnas capere. Erant ad fines hoſtium, qua Giennenſes agros attingunt, geminæ arces atque oppida Cambile & Albahar interfluente aqua fluminis Frigidi, tenui quidem præſertim eo anni tempore, ſed coercita ripis eoque difficili vado. Ea oppida copijs omnibus circumſeſſa ſunt. Imminet Albahari, quod in vlteriori ripa erat, cliuus propugnaculi inſtar in metæ modum erectus. In eum montem hortatu Regis tormenta magno labore comportata, tantum obſeſſis terrorem ingreſſerunt, vt arces & oppida continuò dediderint. Ad nonum Kalendas Octobris in noſtrorum poteſtatem redacta, antiquitus infauſto die, quo ante centum viginti ferme annos, Petro Rege à Mauris ea oppida occupata meminerant. Tantis victorijs Ferdinandus, totque oppidis potitus ac pleriſque exercitu incruento, maior & clarior haberi cœpit. omnium in ore eſſe. Ipſe copijs in hiberna dimiſſis, Complutum cum vxore abijt. In eo itinere Alfonſus Aragonius Ferdinandi frater Villæ formoſæ Dux, in primis ea tempeſtate clarus, multiſque bellis exercitus deceſſit. Corpus ad Populeti inter maiorum buſta eſt compoſitum. multiplicem prolem reliquit: ex Maria quidem Iuncia concubina Ioannem Ripagorſæ Comitem, & Eleonoram. Ex alijs amicis Alfonſum, quem ſuperior ætas Dertuſæ prius, de-

inde Tarracone Pōtificem vidit. Ferdinandū, Henricū. Ex iuſtis nuptijs Eleonoraq; vxore Alfonſum atq; Marinam. hęc Roberti Salernitani Principis vxor, Fernandum peperit in eorū Principum numero poſtremum futurum. Alfonſus Villæformoſæ Dux fuit: quem auctorem generis Villæformoſæ Duces, Ripagorſæ Comites nominent neceſſe eſt. Toleti religionis deſertores, ac Iudaicos ritus quos abdicarant, repetentes ſeueriſſimis ſupplicijs ab Inquiſitoribus vindicabantur. alijs maiori numero venia data, meliora in poſterum pollicentibus. Hæret in domeſticis narratio: ſed externa quoque referre nexus rerum & ſuſcepti operis officium hortantur. Ardebant. Neapolitani proceres bello, quod in Regem ſuum Ferdinandum coniurati, iunctis viribus comparabant, graues & frequentes iniurias vindicaturi, Innocentij Pontificis inſtinctu auſpicijsque magis nomine, quam viribus iuuaturi propter ingenij imbecillitatem, curaſque alias. Coniurationis capita, tres Principes erant Salerni Biſiniani, Altamuræ, Antonellus, Hieronymus, Pyrrhus Bautius, præterea Petrus Gueuara Vaſti Marchio, alij magnis etiam à Rege beneficijs obligati. quin fama ferebat Fridericum Regis filium, ſpe regni acceſſiſſe in partes, verò an falſò ne tunc quidem conſtitit. Alfonſus Calabriæ Dux magnam eius inuidiæ partem patri Regi conflauit, incommodus moribus: in quo nec luxuria crudelitati obſtabat, nec crudelitas luxuriæ. Arte magis quàm armis eos tumultus Rex prouidus, & à multo vſu callidus compoſuit. Annitente Pontifice quia prima factioſis non procedebant, & Petro Fuxenſi Cardinale deprecatore quem ea ſpe Romam Pontifex ipſe euocarat, venia tumultuantibus data eſt. Fuerat etiam à Ferdinando ad eos motus pacandos legatus Tendiliæ Comes. Is ſui Regis nomine fideque, tutos fore proceres coniuratos recepit: modò poſitis armis ad officium redirent: ſi falleret dira omnia precatus. Verum Rex Neapolitanus ea promiſſa ludibrio habuit, cum ætate præceps ad deteriora credenda, & ad irroganda ſupplicia: aduerſus quaſuis tempeſtates opibus fretus, quas à patre traditas habebat: & ipſe longa imperij poſſeſſione ingentes cumulauerat. Fœdere facto opprimere aduerſarios cogitabat. Sic ſpecie nuptiarum, quæ in arce Noua Neapoli celebratæ ſunt, Sarni Comes vnus è coniuratis cum alijs nonnullis cōprehenſus capite pœnas dedit. Principes Altamuræ Biſinianique varijs temporibus capti cum multis alijs, diuturna cuſtodia perierunt, lenta grauique morte, multum quamuis expoſtulante per legatos Caſtellæ Rege Ferdinando, minis additis, fidem ſuam haud quaquam ludibrio fore paſſurum. Sed vicit omnia peruicax Neapolitani animus, immemor rerum humanarum inconſtantiæ. venturi ſecurus euertendi imperij certiſſima fundamenta cæde procerum, inuidia prouincialium ponebat. vti breui factum eſt. verum hæc aliquanto poſt. Compluti ex Iſabella Decembris ſextodecimo die filia nata eſt, cui Catharina nomen fuit, gemino Anglicano coniugio propriaque ad extremum infelicitate ſua, totiuſque gentis Anglicæ nobiliſſima. Quantos ærūnarum fluctus innocentiſſima fœmina tolerabis, vnam ob viri fœdam intemperantiam? Alienæ culpæ pœnas dabis. Sic viſum ſuperis. Fatalis mali fundamenta à diſſidio gentis ponebantur. Nam Eduardo, & Richardo vinctis interfectiſque, Richardus puerorum patruus regnum occupauit. Initijs media atque exitus conſentanei fuerunt. Superbe imperantem Henricus Richemondæ Comes ab Armonico Duce

Franciſco, à quo fuerat captus, redditus libertati acie ſuperauit,, interfecitque. Oppreſſi tyranni merces fuit, imperiũ quod impie occupauerat. Huius Henrici filius, Henricus fuit, eo nomine octauus Angliæ Rex cum vxore Catharina, patria religione repudiata, omnibus turpitudinis maculis grauique impietate inuidioſum poſteris nomen, infauſtumque.

Aragonij motus.
Cap. VIII.

Leves in Aragonia tumultus extiterunt: ciuilia in Catalaunis arma maiori contentione & periculo mouebantur. vtrique malo Regis Ferdinandi prudentia & auctoritate eſt occurſum. In planicie ad Iberum flumen Cæſarauguſta ſita eſt, ædificiorum elegantia, ciuium frequentia, copijs, cultu, nitore, amplitudine in paucis nobiliſſima, aduerſus hoſtes armis, viris, mœnibusque munita: leui imperio & ob id fideliſſima, niſi iura acceptæ à maioribus libertatis imminuantur. Qua cauſa ſæpe in ea tumultus concitatos inuenimus incredibili animorũ ardore, ciuibus aliorum exemplo cautis. neque ignaris paruis ſæpe offenſionibus maiora incommoda exiſtere, grauesque caſus. vti hoc tempore accidit. Ioannes Burgius lictor regius, vt eſt id genus hominum inſolens, ſenatus principem Petrum Cerdanum verborum procacitate violauit. aliorum accurſu lictori iniectæ manus: dictaque è vinculis cauſa, gula laqueo fracta eſt, læſa in eo Principis maieſtate. In ipſo procinctu belli Ferdinandus, cũ Granatæ agros inuadere cogitaret, huius anni principio, vti paulo ante dictũ eſt, re cognita Ioanni Herediæ Prætori mandat, vti eius facinoris pœnas expetat ſontibus vindicatis. Interim legatis à ſenatu miſſis ſe quidquam acerbè in eos ſtatuiſſe negat callidus, ſagaxque, ad ſimulanda negotia altitudine ingenij incredibili. Senatus princeps cõprehendi non potuit, Præfecti iuſtitiæ, cuius ſuprema & maxima auctoritas gentis inſtituto eſt, præſidio tutus. De Martino Pertuſa, qui proximum auctoritatis locum in ſenatu occupabat, & cæſi lictoris præcipuus auctor extiterat, feſtinatò ſupplicium ſumptũ eſt, regijs literis ad populum continendũ, qui ad arma erat conſternatus, in ſude prælatis. Sic gliſcens in graui cauſa tumultus in ipſo exortu eſt oppreſſus. vnius animaduerſio, cæteros imperij oblitos admonuit, Regum feroces impetus eſſe, vires graues. Grauiori facinore aliquanto poſtea ciuitas vniuerſa turbata eſt. Petrus Arbue quæſtiones in ea vrbe de religione habere cœperat. Nonnullis irrogata ſupplicia, prauos quoſdam homines libertino è genere natos, ſiue libertatis ſpecie, ſiue ex conſcientia ſimilia metuentes incitarunt, vt coniuratione multorum facta Inquiſitoris capiti inſidias ſtruerent. In ſtrato nocturna vi opprimere cogitantes, feneſtræ qua irrumpendum erat, firmiſſimis clatris excluſi ſpeque falſi in templo opprimere ſtatuunt. Ad nocturnas preces progreſſo Septembris Idibus, qui dies Mercurij fuit, (biduo poſt alij tradunt) ad aram templi maximi procumbenti prope cãcellos, vis illata. Vitalis Duranſus vnus è coniurationis principibus, toruus & minax voce, vultu, oculis ardens in ceruice primum vulnus inflixit. ſubſecuti ſunt alij. Proxima nocte defuncto, nihilque præter diuinas laudes eo ſpatio locuto, ſupremus honos eſt habitus. Corpus eodem loco, vbi vulnera ſunt inflicta, ſepulcro illatum: quo tempore feruere ſanguis viſus eſt, niſi oculorum ludibria fuerunt. Decreto ſenatus aliquanto poſt, addita lampas ſepulcro: quod niſi conſecratis hominibus, cœloq; dicatis non datur. Id etiam vt Pauli

tertij

tertij Pontificis auctoritate fieret, Carolus quintus Auguſtus curauit. Sic meritis honos debitus eſt habitus. nam & quintodecimo Septembris die memoria eius celebratur anniuerſarijs ſacris. De conſceleratis hominibus intra annum ſupplicia ſumpta. varijs caſibus ad vnum periere. Proh magnum atq; ineuitabile diuinæ vindictæ numen, quam vitare praui homines haudquaquã potuiſſent, vt maximè humana ſupplicia liceret euadere. & habet neſcio quos internos mẽs ſcelerata carnifices, aut ipſa ſibi conſcientia carnifex eſt mẽtem eripiens. Inquiſitoribus deinde præſidij cauſa datum, vt intra arcem habitarent, cui Algiafariæ nomen eſt. In Emporitano tractu ſubditi, quos Pageſes vulgo vocabant, impotenti imperio à regulis, in quorum ditione erant, premebantur proxima ſeruituti conditione, neque ferenda inter Chriſtianas nationes. Quæ vectigalia Mauri rerum domini imperauerant Chriſtianis grauiſſima, ea mutato quãuis imperio regulis pendere cogebantur ducta ex antiquo conſuetudine, eò vniuerſa prouincia aduerſo rumore erat. Quæ illa tributa eſſent, neque gentis hiſtoriæ declarant: neque nobis diuinare licet. Malos tantùm vſus à grauitate vocabant: à quibus eximi, niſi pretio redempta libertate ſeruorum inſtar, nemini concedebatur. Sic ſæpe incolæ correptis armis, aut ſeruitutem depellere, aut miſerijs remedium, mortem imponere cogitabant. Et ſunt grauiſſimi impetus irritatæ neceſſitatis: ſed fallax ſine viribus multitudinis audacia. Appellati de ea re Reges Alfonſus prior, deinde Ioannes eius frater, & Carolus Vianæ Princeps ea vectigalia minui quodam tẽperamento mandarunt. ſed parum auctoritatis inerat ad coercendam nobilitatis audaciam, armis tueri paratæ, quæ maiorum virtute parta erant. Maiori maieſtate opus erat. denuo continuatis iam aliquot annis popularium motibus. Ferdinandus, qua in cæteris fœlicitate, fine impoſito, magnam ex eo prudentiæ & dexteritatis laudem peperit. Compluto is cum vxore Segobiam abierat, atque Medinam Campeſtrem. Garſiam Toletum iam Ducẽ Albanum (abſceſſerat is militaribus curis Friderico filio pro ſe in bello Granatenſi vicario) Albæ inuiſit, cum Petro Magiſtro equitum conciliaturus vt fecit: quem & Alfonſum Fonſecam Compoſtellanũ, rebus ꝑficere in Caſtella deſtinabat, bellũ Mauricum repetiturus. Eo conatu, ad Guadalupeum templum peruẽtum eſt, ad quartum Kal. Maij. eo loco in cauſa Pageſium ſententia pronunciata decreuit, eam ſeruitutẽ tanquam pijs hominibus grauem, neque vlla in gente vſurpatam, antiquandam videri, mitioreq; conditione mutandam: vt ſubditi per capita ſexaginta ſolidos Barcinonenſes annuos penderent. Magnum vectigal libentiſſimis animis incolæ ſuſceperũt, præſertim conceſſa poteſtate redimendæ libertatis, ſi vnica penſione pro vnoquoque annuo ſolido viginti numerarent. Sic ex diuturnis motibus, quæ eam Hiſpaniæ partem diu ſolicitam habuerant, pax facta eſt. In Luſitania ſublatis, vti ante dictum eſt, proceribus coniuratis, quies erat, Rege omnia ad ſplẽdorem imperij reuocante. Azamor Tingitanæ vrbs ad litus Oceani Atlantici, ad læuamq; egreſſis freti Gaditani fauces, veteribus Thymiaterium, vt quidam diſputant, ſuperiori tempore Luſitano vectigalis, denuo ſacramentum ſuſcepit: ſe in eius fide futuram, tributique nomine decem millia alauſas, quarum piſcatu abundant, miſſuram quotannis in Luſitaniam. Quod glorioſum erat genti, nõ modò imperium fundaſſe ancipiti iure, armis, virtuteq;: ſed etiam remotis nationibus iugũ ſeruitutis

imponere potuiſſe, ad maiorē gloriam opeſque aditu patefacto.

Multa oppida de Mauris capta.
CAP. IX.

FEREBANTVR in præceps Mauri, nō minus domeſticis diſſidijs, quam externo metu laborantes. In ipſa vrbe Granata euocatus à factione altera Boabdiles Albaicinum occupauit. ciues cum ciuibus in ipſis plateis pugnabant pertinaci inter ſe contentione, à noſtris cùm bellum ingrueret, ad defendendū conſenſu. maioris periculi metus animos ad concordiam reuocabat. eo ſedato ad ciuilia arma redibatur. Rebus deſperatis Mozerus ex Alfaquinorum ordine, quorum eſt ſacrificia procurare, religionis interpretari, vt in ea gente vir ſanctus, quaſi diuino inſtinctu concitus. Quouſque ciues inſanitis (per compita & fora clamare) in ſanitate væſani, quæ grauior dementia eſt alienis cupiditatibus & ambitioni ſeruientes, veſtræ ſalutis obliti, coniugum, liberorum patriæ? Graue eſt dicere: ſed niſi à me auditis, quod noſtris malis remedium? Quin animos ad virtutem erigitis? & ſi minus dedecus mouet, tantum certè periculum propulſatis? An hos reges iuſtos putabitis, qui imperio gentis per ſcelus occupato, non præſidium rebus, ſed inane ſine viribus nomen afferunt? An horum vmbra teget? Nimirum niſi iſtam ignauiam maturè excutitis, inſtare exitium denuncio triſtis vates. Mouebatur his vocibus populus. etiam qui nolebant, probabant tamen. Ergo alijs ex eo numero Sacerdotibus annitentibus, & conditiones nuncupantibus, fœdus inter duos Reges Mauros fit. Vt Granata, Almeria, Malaca patruus retentis, reliqua Boabdili concederet. Albaicino Boabdilem diſceſſiſſe non arbitror ac ne coaluiſſe pacem: etſi hiſtoriæ ſilent, magna ſcriptorum ſecuritate. Ac illud imprimis eo fœdere prouidebatur, vt quoniam Rex iunior Ferdinandi beneficiarius erat, ea ipſe ditione obtineret, in quæ primum noſtrorum impetum fore exiſtimabant. Ea fraus noſtros non latuit. collectis vndique copijs Loxam petere ſtatuunt, certiori quàm antea ſpe, vindictæ maiori cupiditate. Boabdiles ſiue tuendę inter ſuos auctoritatis neceſſitate, ſiue fortunam in conſilio habiturus, cum quingentis equitibus ea vrbe noſtris venientibus occurrit. Loca aſpera & impedita erant. ad ſuburbia pugnatur acriter. cæſis reiectiſquè Mauris, trina caſtra circum vrbem metantur, rupto ponte erumpendi facultas hoſtibus ſublata. liberam noſtris commeandi vltro citroque facultatem, geminus pons ſublicius ſuppeditabat ſubitario opere magno commodo futuri. tormentis proſtrata mœnia: noſtriſque per ſtrages lapidum in vrbem irrumpere parantibus, obſeſſi nono ex quo ventum erat die, deditionem faciunt, pacti libertatem efferendi, quæcunque ex ſuis bonis poſſent. Boabdili in caſtra progreſſo, atque in genua procumbenti eodem animo fuiſſe ſemper ſupplicantique ne fortunam conuerterent in culpam, æquum non fore voluntatem ex neceſſitate interpretari, venia data eſt. Et erat commodus ad fatale gentis diſſidium alendum, vt maximè ſons eſſet. Ferdinandus ea vrbe munita, atque Aluaro Lunæ Fontidonio domino concredita, alterius Aluari nepoti ad alia oppida pergit. Pauca repugnantibus barbaris, plura ex deditione capit. Illoram ad quartum Kal. Iulias, Zagram, Balnea, Moclinum. licet ex ijs quædam, ita erant loco & opere munita vt diu ſuſtentare potuiſſent, in ipſiſque Granatæ oculis ob idquè certiori auxilij ſpe. Nimirum cauſis timoris maior timor

erat.

erat. Illoræ Gonſaluus Fernandus Corduba præfectus eſt, Alfonſi Aquilarij frater, ab his rudimentis quantus breui Dux futurus in Italia? Ipſi Granatenſes ciues ſoliti Illoram regni & vrbis dextrum oculum, Moclinum clypeum vocare, eo accepto incommodo ſpem ferme abiecerunt, præſertim vicino agro igne corrupto, luctuque & cæde completis omnibus partibus. Abohardilles tamen, qui Singilis tranſitū prohiberent, ad Pinorum pontem multis ea tempeſtate Mauricæ gentis cladibus nobilem equitatus, peditatusque partem mittit. Ipſe ne quid moueretur, in vrbe reſtitit. Poſtremum illi noſtrorum agmen, in quo Enecus Mendoza Infantatus Dux curabat, cùm tranſitum prohibere non poſſent, pro more gentis magnis clamoribus inuadunt. reſiſtunt noſtri acriter. Verum Maurorum multitudine circumfuſa equites mille, pedites ad decem millia, proximi periculo, aliarum copiarum aduentu, ſeruati ſunt, reiectis Mauris, noſtri à tergo inſtare. rurſus ad oliueta ſuburbana pugnatur. ſimilis fortuna fuit. In ea pugna Ioannes Ripagorſæ Comes egregiè pugnans, nunc ad prima ſigna, nunc in medio, nunc in vltimo agmine, confoſſo quamuis equo, magno adiumento fuit, paternamque laudem æquaſſe viſus eſt. Adulta æſtate, oppidis, quæ capta erant, militari præſidio firmatis, bello, paceque rerum moderator à Ferdinando eſt conſtitutus Fridericus Albani Ducis filius. Ad amouendam contentionem, quæ inter Bæticos proceres, de ea præfectura eſſe cœperat, remedium opportunum, longinquum hominē Ducem creauit. Regem, Calæciæ motus in eā prouinciam vocabant: vbi Lemoſij Comes contra Regis edicta auctoritatemq; Pontemferratum firmiſſimum ijs locis municipium, tanquam ſuæ ditionis pulſo regio præſidio occupauerat. Ferdinando, Iſabellæque in ea loca delatis, continuò oppidani portas aperuerunt. fraudem milites excuſabant. id Regis voluntate factum Comitem prædicaſſe. Ipſi etiam nihilominus ad Regem profecto, ſeque in eius poteſtate fore profitenti, eo & alijs oppidis detractis, & ad regiam ditionem ſubiunctis, mulctato quidem venia eſt data. Sic vno tempore Mauri acriter impugnati: proceres ſuperbia ab hoc initio domita, cœperūt æquo cum cæteris iure viuere in Hiſpania, inſoleſcere antea atque in miſerorum fortunas graſſari ſoliti. præſertim cùm Reges votis ad Compoſtellanū templum perſolutis, Salmantica, vbi principio anni Milleſimi quadringenteſimi octogeſi- 1487
mi ſeptimi aliquandiu hæſerunt, nouum conuentum iuridicundo in Calæcis conſtituiſſent, antea ſolutæ legibus prouinciȩ perturbatæque, iudicibus datis, cum ſuprema decernendi poteſtate. Ardebat interea Fridericus Albanus ſtudio ſe proferendi, probandique inſigni aliquo facto. Nunciatum erat Malacæ in arce magnum captiuorum numerum in ſubterraneis carceribus incluſos teneri: & ſpes erat eius arcis obtinendæ, ſi noſtrorum ſuperuentu ab ijs ex compoſito, rupta vincula eſſent. ſexcenti equites ad id miſſi, inflatis continuis imbribus fluuijs impediti, inani conatu deſtiterunt. Intra vrbem Granatam non minor quàm antea contentio erat inter Reges barbaros. Abohardilles nouis militibus Guidixio & Baſta euocatis, impetu facto in Albaicinum irrupit. Boabdiles, vt in tali periculo, cum ſuorum manu occurrens hoſtem repulit. pugna acerrima ad ipſum templi maximi forum. multi ex vtraq; parte ceciderunt. Ferdinandus Rex Salmantica Cordubam delatus ad ſextum Nonas Martij, amici Regis periculo, vti par erat commotus, auxilia miſit,

hhh Fernan-

Fernando Gadea Duce: quibus ille cõfirmatus, non illatam vim propulſare, ſed vltro hoſtem laceſſere non deſiſtebat, ferox formidabiliſque magna miſerorum ciuium ſtrage, quorum periculo ambo Reges delirabant.

Malaca capitur.

CAP. X.

CORDVBÆ deliberatione ſuſcepta, de belli Maurici ratione cùm ſententiæ variarent, alijs Baſtam, alijs Guidixium petendas primo cõfirmantibus, Malacam Rex cenſuit: auxilijs, quæ ex Africa tranſmittebãtur haud inualida, excipiendis idoneam anguſto mari, breuique traiectu. Conſilio tamen occultato Corduba proficiſcitur ad ſeptimum Idus Aprilis. ſequebãtur equitum duodecim millia, peditũ quadraginta. poſtquam ad fines hoſtium peruenerunt, conſilio Rex indicato, paucis milites alloquitur. Ad certam eos ſe victoriam ducere ait: quippe imbecillis hoſtibus diſſidio metuque. Vires quę ſupererant, in plura præſidia diſtractas eſſe. Si, qua alacritate conſueuiſſent antea, feſtinarent, haud dubiam victoriam fore. Gloriæ quidem ex re bene geſta fructum, prope omnem ipſorum fore. Magna parte prouinciæ ſubdita, alijs oppidis & vrbibus vectigalibus, quid tandem hoſti præter nomen ſupereſſe? caſurũ impellente nemine: & poſtremum tamen conatum rem totam confeciſſe viſum iri. Quo fauore piorum, quo concurſu expeditio celebretur vniuerſa prouincia cernere ipſos. & ſane quacunq; iuerant viri, pueri, mulieres vndiq; ex agris effuſi in vota ac preces conuerſi, illos reipublicæ columen, vindices Chriſtianæ religionis, imperijque vocare. In eorum dextris communem ſalutem ac libertatem eſſe repoſitam. fauſtum iter fœlixque, maturam ex hoſtibus victoriam comprecari, votaque ſuſcipere. Inuitare pro ſe quiſque, vt quibus opus haberent, abs ſe potiſſimum ſumerent. Modeſtia certare milites. nihil morari, nec ab ſignis diſcedere. Maiori animo alacritateq; poſtquam Regis conſilium cognouere, quò vellet duceret, aiunt. Ipſius auſpicijs ductuque nullum periculum aut laborem recuſaturos profitentur. Motis caſtris Veles, quod oppidum prope Malacam ſitum eſt, primo impugnare cõſtituunt. Ad præterfluentem amnem caſtra faciunt. Erumpunt portis oppidani. Calæcos nulla diſciplina militari turmatim, vt quemque ſors conglobauerat, pugnantes durum hominum genus cædunt: aliorum ſuperuẽtu cæduntur ipſi, ad ipſa oppidi mœnia compulſi. ſuburbia capta. mœnium impugnatio inſtituta. Accurrunt circùm pagani ad oppidi præſidium, maiori conatu, quàm profectu. Abohardilles Granata, noſtrorum conſilio cognito, obſeſſiſque opem ferre conſtituens, in eius vrbis diſcrimine cõſiderans rerum & imperij ſummam verti, Roduanum Vanegam vrbis Prætorem ducem impigrum, cum cohortibus expeditis, & trecentis equitibus præire iubet, ſe poſt paucos dies eodem venturum pollicitus. Nihil à Roduano præſtitum: qui nocturna vi noſtros opprimere & tormenta clauis defigere, qua parte concipiunt ignem, cogitabat. ſubſecutus Rex barbarus, arduis impeditiſq; locis, prope oppidum caſtra metatur: in quibus mille equites erant, pedites viginti millia. Numero & virtute minores noſtris, locorum munitio tutata non eſt. Caſtris impedimentiſq; exuti qua cuique data via eſt, fuga diſſipantur. Barbarum Regem victum ſtudia etiam hominum deſtituerunt. amiſſo exercitu redeuntem, Granatæ ciues Boabdile æmulo in Regem conſenſu ſalutato mœnibus excluſerunt, anxium ac miſerantem fortunas ſuas obſeſſi ſpe defenſionis abiecta, Ro-

duanoq; interprete, cui cum Ciſontano, ex quo tempore Granatæ captiuus fuit, vſus erat, conditionibus deditionẽ faciunt ad quintum Kal. Maij. Vt incolumibus liceret res ſuas quò vellent efferre. Eo oppido in noſtram poteſtatem redacto, integro exercitu ac fermè incruẽto, Bentomitium vicinũ oppidum Velis exemplo leges præſidiumq; accepit. Petrus Nauarrus præfectus ei oppido eſt, ex obſcuro loco, nautæque arte, magnus Dux præſertim cõſequentibus annis. Vicinos Malacitanos ingens pauor inuaſit, ne diu ſuſtẽtare poſſent, externi auxilij nulla aut modica ſpe. Connixa p̃fectus vrbe egreſſus de deditione agit. internũcius Ioannes Roboreus diu Malacæ captiuus. Ijs molitionibus cognitis Afri, qui eam vrbem præſidio obtinebant, veriti ne ipſi hoſti traderẽtur, ſimul indignantes, quòd rẽ tantam non communicaſſent, facto impetu, præcipuam arcem, cui Alcaſabæ nomen ſupra vrbem eſt, occupãt. deiecto trucidatoq; præſidio ipſo etiam Connixæ fratre, ad mœnia aduolant: colloquia ciuium interrũpunt, interficiuntque, ſi quos contra conari deprehendunt: magnitudine ſupplicij cæteros deſiſtere compellunt. Ergo tormentis maioribus Syngilia cõportatis, noſtrorum caſtra ad Malacam promota ſunt ipſis Maij menſis Idibus. Eſt ea ciuitas in plano ſita, niſi qua parte collis aſſurgit gemina arce munitus (inferiori Alcaſabæ, ſuperiori Gebalpharo nomen eſt) modica ſpatijs, elegans tñ in paucis, & pro amplitudine frequens, portu atq; nauali nobilis, qua parte alluitur mari. A tergo montes erigit vineis, hortis domicilijsque nitentes. Vtranq; arcem geminus murus coniungit munitione perpetua. ager conſpicuus: læta cœli facies: latè in vicinum mare proſpectus; commercio Africæ, atque Orientis ea tempeſtate nobiliſſima copioſaque. Erant in Regis caſtris D. Iacobi Magiſter, Præfectus maris, Villenius, Beneuentanus, Alcantaræ Magiſter, Andreas Cabrera Moiæ Marchio plerique omnes Bæticæ reguli, ex Aragonia valida auxilia. Eam vrbem foſſa, valloq; à mari ad mare ductis circumuallare cõſilium fuit. collemq; vbi minor arx erat, præſidio occupare. vtrunque factum. In nouis caſtris Gaditanus curare iuſſus eſt. Regina in caſtra abijt, deducẽtibus Petro Mendoza Cardinali, atq; Ferdinando Talauera: quem ex D. Hieronymi monacho ſpectata vitæ probitas (vti antea dictum eſt) ad Abulenſem Epiſcopatum euexerat. Priuſquam opera perficerentur, Maurorum eruptione leuia ſæpe prælia facta. Contra à noſtris in mœnia impetus fit. cecidit in conflictu quodam Ortegha, capta Alhamæ arce, multisque alijs præclaris facinorib. hoc bello nobilis. Tria millia Mauri ad quartum Kalend. Iunij vrbe egreſſi, Gaditani caſtra improuiſi inuadunt: vigiles qui in prima ſtatione erant, obtruncant: mox in munimenta penetrant. In repentino metu Gaditanus nihil territus, nec prorſus demiſſo animo inſtructis reliquis obuiam progreditur. fit acris pugna. multi è noſtris ceciderunt. Gaditanus ipſe vulnus accepit. hoſtium maior ſtrages fuit. vicinum perfugium cęteros ſeruauit. Noua in Regis caput fit in vrbe coniuratio. Maurus in ea gente ſanctus vir, deſtinata voluntate Regem interficiendi, ſe capiendum vltro præbet. Rege quieſcente ad tentorium Marchionis Moiæ deductus Reginæ iuſſu, cùm ex apparatu reputaſſet, prætorium eſſe, diſtricto acinace in Aluarum Portugaliam (is forte cum Beatrice Bobadilia colloquebatur) irruit ferox, toruoq; ac minaci aſpectu. Corporis inclinatione ictus vitatus, aliorumq; accurſu Maurus cõprehenſus peremptusque eſt. ſic diuino beneficio periculum deuitatũ. Auctus noſtrorum

numerus aduentu Aſſidoniæ Ducis. è Belgis Maximilianus Auſtriacus mox Cæſar, duas onerarias miſit onuſtas omni bellico apparatu Latrone Gueuara ductore. Auctus & hoſtium numerus. nonnulli per ſtationes mari vicinas in vrbem penetrarunt, auxilium obſeſſis. Famis malum vrgebat: neque Afrorum contumacia remittebat. Ciuibus tamen vt in maiori periculo, metuque, ad deditionem propenſis, Dordux ex eo numero pręcipua auctoritate & opibus in caſtra progreſſus, de conditionibus agit. Negat Rex vllam conditionem fore, niſi vrbe ad eius voluntatem dedita. ex arcano tamen Dorduci pollicetur, ſi fortè & fidelem operam præſtet, ipſum & propinquos omnes inuiolatos fore, magnis beneficijs additis. Fide data, noſtrorum præſidio adiuncto in arcem aditu patefacto, in ſumma homagij turri regia vexilla explicat. Ciuibus Africaniſque magnus terror iniectus ſpei mixtus. Reputantibus incolis Dorduci promiſſa facta, ad cæteros pertinere, ac colligentibus ſarcinas ſtudio diſcedendi, concurſu noſtrorum bona omnia, & libertas eſt ablata. Idē de vicinarum artium pręſidiarijs militibus fit. ſimili errore ad mare progreſſis. Afri etiam cum eorum duce Zegri venerunt in poteſtatem. Transfugis, quorum erat magnus numerus, irrogata ſupplicia, ac religionis deſertoribus, qui ex Iudaica gente noſtra ſacra ſuſceperant, ignis pœna fuit. Alijs Iudæis atque ciuibus Mauris permiſſum, vt moderato pretio redimerent libertatem. Ad quintumdecimum Kalendas Septembris vrbs nobiliſſima capta. dies feſti vniuerſa Hiſpania agitantur. ſuperis aguntur gratiæ. votorum damnati, ea promptiſſimis animis perſoluunt. Sedes Epiſcopi captæ vrbis reſtituta, Pontificum venia, Gotthorum ætatis exemplo qua proprium Epiſcopum habuit. Lætitiam nonnihil obſcurauit metus ex Oriente allatus. Baiacetum Turcarum Imperatorem contracta valida claſſe de Sicilia cogitare. noſtrorum vires in eam partem à bello Granatenſi auertere cogitabat, pace etiam cum Ægyptij Sultano facta.

In Aragonia ciuitatum ſocietates inſtitutæ.

CAP. XI.

FERDINANDI Regis armis premebantur Mauri Granatenſes ruinæ proximi. Simul Luſitani ad Orientis prouincias viam aperiebant anniuerſarijs nauigationibus. quod ab Henrico Principe inſtitutum fuiſſe diximus ſuperioribus annis, extima Africæ litora explorare, longiusque in ſingulos annos prouehi non deſiſtebant. Tantis laboribus fructus non reſpōdebat. Beatas Indiæ prouincias adire, opesque celebratas fama, quas benigna cœlū manu ijs gentibus copioſius quàm alijs dedit, in patriam auehere cogitabant aromata, gemmas, margaritas, aurum, ebur, argentum, aliaque quibus hominum ambitio, magis quam vitæ neceſſitas pretium adiunxit. Summas rerum nunciat fama, maiora ſæpe vero: ſyluas eſſe proceribus, & in maximam altitudinem editis arboribus, cynamomi, caſſiæ, garyofoli, piperis, zinziberis vim magnam: prodigioſas animantium formas, hominumque inſolentes mores, habitusque. Non prudentia, ſed temeritas fore videbatur, relegatas in vltimam terrarum regionem, gentes opesque perſequi, exiguis Luſitaniæ viribus, immenſo terrarum ſpatio Oceanique diſiunctas. ſed omnes difficultates auaritia habendi, & gloriæ cupido ſuperabat. Ergo ſuperiori bus annis Bartholomeus Diacius rei nauticæ in paucis ſtans, miſſus abs Rege ſuo, vt Bonæ ſpei promon-

promontorium adiret: vbi extenuatis vtrinque litoribus, Africa ad Auſtrum procul porrigitur. Eo promontorio tranſmiſſo ad flumen cui in altera parte Infanti nomen effecerunt, nauigando peruenit. Ingens cœptum, pertinax conatus. Antonius ex Franciſcano ordine Bartholomæo ſocius datus vir acer, impiger, ſolers, atque audax, inde pedeſtri itinere Africæ, atque Aſiæ magnis ſpatijs luſtratis, Hieroſolymam peruenit. Inde in Luſitaniam ipſe terra Bartholomæus mari reuerſi, viſa ambo Principi gentique nunciarunt. Quoniam prima ſucceſſerant maius ſtudium acceſſit perficiendi, quæ inſtituta erant. Duo viri ardenti ingenio, magnoque rerum vſu, & quod caput erat, Arabicæ linguæ cognitione præſtantes delecti operi perficiundo ſunt: Petrus Couillanius, Alfonſus Payua. Claſſem inſtruere magni ſumptus erat. terra iuſſi ſunt Africæ, atque Aſiæ regiones intimas conſiderare. Ij Idibus Maij Oliſipone egreſſi, obitis Neapoli, Rhodo, Hieroſolyma, Alexandria, Cayroque Ægypti vrbe primaria, diuerſi Petrus quidem Ormucium, quæ inſula ad ſinus Perſici fauces iacet, Calicutiumque obiuit. Alfonſum autem Æthiopiæ interioris regiones luſtrantem mors oppreſſit. Petrus literis abs ſuo Rege acceptis, vt niſi prouincijs omnibus conſideratis non rediret in patriam, in Æthiopiam profectus, cum gentis Imperatori Alexandro, quem vulgus præſto Ioannem vocat, Nahu, & Dauidi ſucceſſoribus, operam & ingenium probaſſet, diſceſſu eſt prohibitus, coniuge data atque amplis poſſeſſionibus, vnde vitam ſuſtentaret. De ſcripto tamen ad Regem Luſitanum viſa explorataq; renunciauit Calecutium nobiliſſimũ emporium eſſe totius Orientis maximè celebratum. Gentem fuſco colore, viribus imbellem morum inſolentia maxima: ſuperiori corporis parte nudos crura lumbosque veſte tegere, plerosque auro purpuraque diſtincta: lacertos & brachia margaritis onerare: ex humeris acinacem pendere: nuptijs coire fœminam vnam multis maritis: eoque incerta prole, patribus non filios ſuccedere, ſed ex ſororibus natos. In Æthiopia latè fuſas gentes, nigro omnes colore, atque Chriſtiano nomine eſſe: veterem religionem ſylueſcentem, plurimum ex Iudæorum ritu & hæreticorum erroribus confuſam eſſe: Regi parere potentiſſimo innumeras copias equitũ & peditum alenti, tendentique ſub pellibus: gentis ſanandæ magnam ſpem eſſe, ſi vltro citroque miſſis ad eam legatis in ſocietatem aſciſcerent. Verum hæc cœpta hoc tempore, conſequentibus annis geſta ſunt. Ferdinandum capta Malaca operi inſiſtentem, Aragonij tumultus in eam prouinciam euocarunt: vbi ſcelera, latrocinia, cædesque vigebant maximè. Valentiæ à Philippo Aragonio Monteſiæ Magiſtro, cùm ex bello Granatenſi redijſſet, Ioannes Valterra obtruncatus erat, magna nobilitate iuuenis, atque in amoribus Eleonoræ Crotonis Principis riualis, quod exitium attulit. Ea res tumultus graues in ea ciuitate concitauit. Ferdinandus Iſabellaque Corduba profecti, Cæſarauguſtam ad quintum Idus Nouẽbris tenuerunt. In ea vrbe creandi vrbanos magiſtratus ratio vetus immutata eſt: ſenatuq; concedente, ciuibus detracta poteſtas ea, vnique Regi permiſſa, vitandis contentionibus, atque tumultibus remedium opportunum. Præterea Caſtellæ exemplo ciuitatum inter ſe ſocietates inſtitutæ, ſtipendio militari imperato, vnde centum & quinquaginta equites alerentur: qui in omnes partes ſcelerum licentiam & maleficia, aut metu prohiberet, aut pœna vindicarent. Additum, vt vniuerſæ ſocietati non niſi Cæſarauguſta-

guſtanus ciuis è tribus quos ſenatus nominaret, à Rege delectus præficeretur, circunſcripta certis legibus poteſtate. Id principio conſequentis anni geſtum
1488 eſt M.quadringente.octogeſimi octaui. Quibus diebus à Rege Neapolitano legatus Leonardus Toccus domo Græcus atque à Græcis Auguſtis genus ducens, opulento principatu à Turcis euerſus, profugus in Italiam de nuptijs appellauit pactis ſuperiori tempore, Ferdinandi Capuæ Principis cum Iſabella Ferdinandi filia. Eo conatu impedito, quoniam Iſabellam Ferdinandus Gallo Regi, aut Luſitani Regis filio coniugem deſtinabat, æternum concordiæ inter eas gentes vinculum (ſic putabant) Maria altera Iſabellæ ſoror in eius locum eſt ſubſtituta priori modo pacto inducto, irritiſque ſponſalibus ſed neque hoc coniugium effectum eſt. Valentiam quo Reges Ferdinandus Iſabellaque abierunt, Alanus Labreti Regis pater improuiſus fortè aduenit, cura ditionem aduerſus Galli vires muniendi, magna ex parte detractam: Vaſcones pacandi, vbi tumultus vigebant, à Beamontijs magna prouinciæ parte occupata, excluſis aditu Regibus. tametſi ante tertium annum fœdere cum Lerini Comite facto, ei & neceſſarijs honores & oppida conceſſerant, quæ maiores tenuerant, multis de nouo additis homine ſanando. ſed nullis meritis perfidia flectitur. Franciſcus Dux Armoricus erat tuendus: quem quod virili prole careret, Annæ hæredis coniugium multis expetentibus Gallica arma ſolicitabant defendebant Labretus Aurelianuſque Maximilianum Cæſarem Burgenſes ciues captum cuſtodijs circundederant, impetu in regiã facto feroces & rapidi: vnde noua cura acceſſerat Labreto confœderato, noſtriſque amici Principis calamitate commotis. Cum ſupplici Alano, neque vllas pacis conditiones recuſanti, fœdus eſt factum, ſocietaſque armorum conſtituta, aduerſus omnes principes, vno excepto Rege Gallo: cui fidem fallere neque tutùm erat, neque fas quod Labreti ditio ſubdita vniuerſa Gallico imperio eſſet atque finitima. Verum ea ſpecioſa verba erant rebus vacua quando p̃ſidia externa contra Gallũ maxime q̃rebantur. Additũ, vt in ora Cantabriæ claſſem ædificandi, delectuſq; militares habẽdi facultas eſſet, Ioanne Gralla homine Catalauno ductore earum copiarum. De eo fœdere tabulę geminæ cõfectę ſunt, ad duodecimũ Kal. Aprilis quarum exemplũ ſubijcere non eſt neceſſe.

Bellum Mauricum repetitur.

CAP. XII.

VALENTINÆ gentis cõuentus in ea vrbe inchoati Orihuelæ ad exitũ peruenere, ſcelerib. vindicãdis, quorum nõ minor in ea gẽte quàm in Aragonia licentia erat. Ex propinquo Ferdinãdus ijs motibus pacatis, per Conteſtanos in Mauricos fines nouo conatu apparatuque incurrere feſtinabat. vbi Abohardilles imperij nomen ægra iã ſpe, ſuſtentabat: q̃uis æmulo maior potentia, Guidixio Almeria Baſta ſubditis mõtibuſq; Granata ad mare pertinentibus, maiori prouentu, quod à belli malis locorum aſperitas eatenus ſeruarat immunes, & ex bombyce certiſſima genti vectigalia conſtarent. Accedebant ſtudia prouincialiũ, à Boabdile auerſa, quaſi ignauus, impiusq; eſſet, & nomine ten' Maurus, pectore noſter. Auxerat auctoritatẽ irruptio per ſaltus, impeditaq; loca, in Alcalæ regalis agros facta, noſtriſq; inopinantib. remiſſisq;, quod prope Boabdilis ditio eſſet, præda ingens Guidixium abacta, domiti pecoris maioris minoriſque. ſed eam iniuriam Ioannes Benauidius ijs finib. præfectus continuò vindicauit, Almeriæ agris incenſis, vexatiſque

que

que. Regis Ferdinādi bellicus apparatus haud ſatis animo reſpondebat (& Bætica hoc & ſuperiori anno peſtis lue vehementer laborarat) ſi vires ſuppeterēt, maiora conaturus. Murciā vbi ipſe erat copijs conuenire iuſſis, Verā quod oppidum ad mare ſitum Melæ Vergi fuiſſe creditur, aut Varea Antonino, impugnare ſtatuit. Nec mora oppidani defenſione deſperata, ad quartū Idus Iunias deditionem faciunt. Veræ exemplū Muxacra (quæ veterib. Murgis fuit) ſequitur, vtrunq; Veles Albū Rubrumq;: multa alia Caſtella, & oppida temere munita, aut ſine præſidio acceſſerunt. magnus terror, neq; minus periculum hoſtium animos fregerat, ne agri vaſtarentur ad deditionē inclinatos. Almeriȩ locis finitimæ aditu, Taberna arx ſitu inexpugnabilis prohibebat. Eam nouo præſidio firmatum Rex ſenior Guidixio accurrit, mille equites, viginti millia peditum ſub ſignis habens. ſimul inſidere ſaltus noſtroſq; diſpalatos carpere cogitabat, in caſum vniuerſæ dimicationis non venire ex conſcientia ſuarū imbecillitatis virium: quod collectitius exercitus eſſet, exiguo rei bellicæ vſu. Cùm pugnam barbari detrectarēt, noſtri ferociores facti, multas paſſim manus ad campeſtria deuaſtanda dimittūt. vis mali in Almeriæ planiciem maximè incubuit: deinde Baſtæ agri vaſtantur aquis irrigui, ob idque inſigni prouentu & amœnitate. Riuis, quibus ea planicies diſtinguit, impediti noſtri, haud leue damnum acceperè. concurrentibus Mauris multi ceciderunt. in eo numero Philippus Aragonius Monteſiæ Magiſter iuuenta ferox, ferox nobilitate Imminuto copiarum numero Ferdinandus idoneis locis præſidia diſponit. ipſe Oſcam primum vicinam Baſtæ vrbem, deinde ſecundum Staberi fluminis ripam, Murciam contendit. Toletum inde atque in vlteriorem prouinciam, quo aliæ regni curæ vocabant, diſceſſurus. Eius digreſſu Rex barbarus, oppida quæ amiſſa erant, aggreditur. quædā partim ſpe, partim metu in poteſtatem reuocat. Interim Gauſini incolæ ꝙ oppidum ſatis munitum ꝓpe Arundā ſitum erat, noſtrorum imperio feſſi, aut pro more gētis ingenij leuitate perfidiaq;, inter ſe coniuratione facta, milites præſidiarios obtruncant palantes ſecuroſque, vt in nullo tali metu. Lætitia diuturna nō fuit: vicini Mauri, ne ipſi quaſi facinoris cōſcij pœnas darēt, manu facta Gauſinum obſident. Gaditanus Cifontanuſque Hiſpali cum noua manu ad vindictam accurrunt. Sic recepto oppido, incolæ pœnæ cuncti, aut prædæ fuerunt. Ferdinando Valliſoletum appulſo ad octauum Idus Septembris, qui dies Sabbathi fuit, noua ſeſe occaſio obtulit Placentiæ vrbis recuperandæ, ignauia ſuperiorum Regum alienatæ, Stuniciſque regulis addictæ. Aluaro Stunicæ per eos dies defuncto, nepos eodem nomine ex maiori filio ſucceſſerat. litem iuueni Dieghus Stunica patruus intendebat, quaſi potior iure. Familiæ clientumq; ſtudijs in vtranque partem diductis, Caruaialijs factioni in ea vrbe præualidæ opportunitas data eſt, vrbis in poteſtatem redigendæ. Impetum in arcem factum præſidiarij ſuſtinuerunt. Ferdinandus per ſpeciem eos tumultus pacandi, in eam vrbē aduolauit: dedenteq; Aluaro nouo Duce, atque Begiarem digreſſo in poteſtatem redegit, Ledeſmiæ permutatione datā à Ioanne ſecundo, Petro Stunicæ Aluari proauo. Magnus procerum timor, ne quæ perturbatione temporū ſuperioribus Regib. extorſerant, reſtituere cogerentur Regi, maiori potentia conſilioque. In Aragonia noui tumultus extabant. proceres ciuitatum ſocietatem nuper initam diſturbare cogitabant quaſi grauem nimiumque priuatis

ipſorum cõmodis obſiſtentẽ:neq; prius reſtiterunt, quàm ea ſocietate in decem annos abrogata, comitijs Turiaſone habitis conſequentibus annis. Ad Maximilianum è cuſtodia Brugenſi liberãdum, legati à Regibus in Belgas Ioannes Fonſeca, atque Aluarus Arronius rem ex ſententia confecerunt. expetẽti tñ in coniugium Iſabellam Regum filiã Maria priori vxore defuncta, denegatum, ſpe facta Philippo eius filio, atque hæredi futuro, vnam ex Iſabellæ ſororibus ætate idonea collocandi. quem Auſtriæ Archiducis per eos dies nomine, Auguſti indulgentia, nepotem auxerat, nouo exemplo: (nam maiores Auſtriæ Duces vocabantur) nouiſque honoribus augere deſtinabat, Hiſpanicæque affinitati idoneum præſtare. Medina Iurecõſultus, &Bernardinus Caruaialius in locũ Garſiæ Toleti Aſturicenſis tunc Epiſcopus, deinde Cardinalis & Placentinus Epiſcopus, apud Romanum Pontificem pro Ferdinãdo legatorum partes implebant. ijs mandatum, vt Maximiliani legatis, quos ad Pontificem miſerat præter morem maiorum, vt quidam diſputabant ſuperſtite patre, Auguſto ita priores partes concederent, ſi Galli Regis oratores idem facerent: medios aſſidere non paterentur. Multum ad Maximilianum liberandũ claſſis fama contulit à Labreto, vt conuenerat, in Cantabriæ litoribus ædificatæ. Terra tamen in Britannia Armorica grauis clades accepta eſt. ad fanum Albini à Galli Regis copijs victi Aurelianus Dux ſocijque ſunt. Ioannes Gralla quoque Hiſpanorum Dux amiſſis ſuis magna ex parte, in victorum poteſtatem venit.

Tres vrbes de Mauris captæ.

CAP. XIII

VNo tempore Caſtellæ regia nouis opibus augebatur, à Turcis ingẽs metus extabat aſſiduis atquè infenſis Chriſtiani nominis hoſtibus, mari terraque potentibus. Defuncto fine anni Garſia Padillia Calatrauæ Magiſtro (ſepulcri inſcriptio, quod in eo oppido ad aram templi maximam cernitur, ſuperiori anno ait) extincto certè, multiſque vnâ ambientibus, Ferdinandus Rex concedente Innocentio Pontifice, eum honorem, paresque opes vtendas, fruendas, adminiſtrandas ſtabili poſſeſſione ſuſcepit; quod exemplum ad alios militum ordines manauit, effecitque, vt aucta Regum potentia eorum militum auctoritas euaneſceret. cũ præmia virtuti dari ſolita emeritæ militiæ viris, rebus conuerſis aulæ aſſeclis plurimum cedãt. At tumultus in comitijs vigebãt: regijquè ærarij tenuitas erat ſupplenda. recte, niſi omnia mala exempla ex bonis initijs deriuarent. Verum hæc reip. vulnera ſanare quis poſſit in tanta aſſentatorum frequentia? præter mittere ſatius arbitror. Tametſi quis æquo animo ferat, opes maiorum pietate conceſſas ad profligandos Chriſtiani nominis hoſtes, effundi nullo certe exiguo reipublicæ fructu? quantum ijs terræ mariſque parari potuit? Ex Oriente fama percrebuerat, numeroſas equitũ & peditum copias à Baiaceto Turcarum Imperatore contractas eſſe, valida claſſe conſtratum mare. ne in noſtros fines ſæua verteret tempeſtas, metus erat: neque voluntas barbaro deerat ad occaſum proferendi imperium, vlciſcendi dolorem, ob denegatum Gemem fratrem. Ægypti Sultanus morabatur ſpem, Turcarum incrementis maxime inuidens. Ergo in eum conuerſo impetu, vndecim prædatorum biremes à reliqua claſſe diuulſæ, Melitem inſulam pene omnem prædæ habuerunt, & direptioni, ipſa etiam ciuitatis ſuburbia: quæ gemino portu, quãtumuis magnæ claſſis capax eſt, vtrumq; portum cuſ-

pide

pide terræ diſtinguente, cui à Sancto Anſelmo nomen eſt. Ea parte propugnaculum ædificari viſum prohibendis hoſtibus: ne eam inſulam belli ſedem efficerent, aſſueti noſtris litoribus. Aduerſus prædones, ex Sicilia quidem miſſa claſſis eſt, ductore Patela ſerum auxilium hoſte cum præda dilapſo. Ex Hiſpania noua claſſis dimiſſa nouo Siciliæ Prorege Ferdinando Acunia, non modo ad noſtros fines tutandos, ſed tentandi etiam Africæ litora idonea. Cum Angliæ atque Auſtriæ Principibus fœdus inſtauratum aduerſus Galli Regis potentiam. Ea præſidia comparari dubitabat nemo ad Neapolitanum regnũ armis occapandum: ad quod proceres Neapolitani patria exules, pars Ferdinandum, pars Gallum, vnde maior ſpes erat, opes validiores prouocabant. Quo
89 ſtudio proximo anno milleſi. quadringenteſi. octogeſimo nono mille equites, duplicato peditum numero, Annæ Britãnæ defuncto patre Armorico Duce, mitti decretum eſt ex Hiſpania aduerſus Galli potentiam auxiliares. ductor Petrus Sarmentus Salinarum Comes. De bello Maurico maior cura erat: & quo propius ſpes admouebatur imperij Maurici opes euertendi, creſcebat animorum ardor. Sic Reges ad ſextum Kalen. Aprilis Medina Campeſtri bellum inſtauraturi in Bæticam conceſſere. Giennij bellici apparatus erant. Corduba obita, luſtrato exercitu, inuentum duodecim millia equites, pedites quinquaginta millia ſub ſignis eſſe, delecta vniuerſa ditione iuuentus, bello viuida virtus. Ex vna Cantabria & vicinis locis numeroſa manus aduenerat: quæ gens molli imperio, ob idque fideliſſima apud Reges eſt. locorum aſperitate duratis corporibus, militiæ laboribus idonea. Cum his copijs Baſtam obſidere viſum eſt. Cuiar oppidum in ipſo aditu captum: quoniam munito loco erat, ne noſtrorum conatus impedire. Ineũte menſe Iunio ad Baſtam caſtra ſunt poſita. Perſpecto Vrbis ſitu Ferdinandus adhortatus pauca pro tempore milites, obſeſſos impugnare conſtituit. Ipſum erat oppidum in collis latere: cuius collis partem & ſubiectam planiciem flumen alluit ignobile. ex alijs partibus colles aſſurgunt. in vrbe virorum atque armorum ſatis magna vis, frumẽtum in quindecim menſes comparatum locus opportunus vineis agendis, alijſque machinationibus. Egreſſis ex vrbe præſidiarijs militibus prælium in planicie fit. ſumma vi ab vtriſque contenditur laborantibus noſtris, atque inter riuos, quibus aqua diducitur in agros, & cæcas foſſas impeditis cadentibuſque, nouæ è caſtris copiæ ſubmittuntur. ſic noſtris animus creuit. hoſtes in vrbem reiecti ſunt maiori damno accepto, quod multo minori eſſent numero, ad tria millia milites, tertia equites parte. Sic ſæpe erumpentibus Mauris pro caſtris munitionibuſque pugnatum eſt. Noſtri ſegetes, hortoſq; corrumpere, magno ciuium dolore. Cecidit Ioannes Luna Illuecæ regulo natus, prima iuuenta & gratia Regis florens, multiſque præclaris factis nobilis vti Petrus Martyr Mediolanenſis: qui præſens de hoc bello commentaria cõfecit auctor eſt, patria Mediolano vetus Hiſpaniæ hoſpes. Pares noſtri tumultuaria pugna Mauris non erant, aſſuetis, ſe in fugam vertere, pugnamque incredibili celeritate, repetere, vulnerare, cædere. Locus & genus pugnæ pro hoſte erat: noſtri numero & virtute vincebant. Sic obſidio in multos dies ducta eſt. Rex anxius trahere cum animo ſuo omitteret ne incœptum, quoniam fruſtra erat, an exitum expectaret, quo ſæpe proſpere vſus fuerat. Terrebat maxime anni tempus multis funeribus lugubris. Inſalubrium ciborum

noui ſucci vulgauerant morbos: peſtiſque lues nondum planè ſedata multos indies abſumebat. Gaditanus Regis cõceſſu per eos dies Marchionis nomine in Ducis honorem transformato, mouenda caſtra diſputabat: neque tanti exercitus periculo, ignobilem vrbẽ emendam videri. Vbi periculo reſpondent præmia, & ſecundis rebus ampliorẽ fructum eſſe, & aduerſis ſolatium maius. Si obſidio in hyemẽ ducatur, inflatis fluuijs, quæ ſpes, quis receptus? Pereũdum vnà omnibus, niſi maturè conſulimus. Horret animus meminiſſe. tua tibi ſalus vilis Rex eſt: cuius ſpiritu omnes viuimus, vincimusque. Vera Gaditanũ prædicare nemo ignorabat: vicit tamen Regis conſtantia. Ignauos premunt numina, fortes iuuant. Aſſidere vrbi conſtituunt, mœnia circumuallare. foſſa circumducta eſt, ſæpesque labro prætenta. Nouẽ caſtella ex interuallo poſita: quibus in caſtellis ſtationes diſponebantur, ne qua ſubito irruptio fieret. copiæ diſtributæ idoneis locis ſunt. Gaditanus cum quatuor equitũ millibus apud tormẽta agitare iuſſus. Sed externis quamuis auxilijs prohibitis, commeatus affatim in vrbe erat. cõtra in caſtris rei frumentariæ inopia, pecuniæque in ſtipendium. Nouæ in dies manus auxilio aduentare. Menſe Octobri Duces Petrus Manricus Anagari, Albæ Fridericus, ob nuper defunctum patrem in veſte ſqualida, Fridericus maris Præfectus, Aſturicę Marchio. ſubſecuta paucis poſt diebus Regina eſt cum Iſabella filia, Toletano atque Epiſcopis alijs: quorum aduentu (ſic arbitror) fracti obſeſſorum animi ſunt. repente enim Hacenus cognomento Senex vrbis Præfectus, ad quẽ bellici etiam imperij ſumma redibat, colloquio flexus Guterrij Cardenæ Promagiſtri Legionenſis, cũm diu ſuſtentare potuiſſet, re cum ſuo Rege, qui Guidixij erat, communicata, deditionem facere conſtituit. Res comparanda miraculo viſa noſtris eſt. Conditionibus pridie Nonas Decembris nuncupatis, Rex Reginaq; triumphi perſimili pompa in vrbem die proximo inuecti ſunt. deditæ vrbis cura Caſorlæ Antelato Diegho Mẽdozæ, Cardinalis Hiſpaniæ fratri concredita eſt. Ea formidine multa circùm oppida vltro dedita, obſides, frumentum, & alia quæ vſui forent affatim præbuerunt. Taberna, Seron, quod mirere amplius, Guidixium Almeriaque, quæ diuturnam obſidionem tolerare potuiſſent, ne tentata quidem defenſione ipſo ſeniore Rege dedente, captæ ſunt. Ad Almeriam, Regem barbarum in caſtra veniẽtem, Ferdinandus Rex obuius benignè accepit paratum imperata facere, ſeque & ſua victoris voluntati permittere. Acceſſere præterea in victoriæ partem duæ arces munitiſſimæ locis inter ſe coniunctæ, mariq; imminentes, Almunecar vbi regij Maurorum theſauri, cultusque eſſe conſueuerat, & Salobrena quæ veteribus Selambina in Baſtulis ad mare Ibericum fuit, locis arduis, ea munitione, vt Regum filijs & fratribus cuſtodiendis, carceris inſtar eſſet. Ei arci Franciſcus Ramirus Madriti municeps, tormentis bellicis præfectus, Prætor eſt datus: cuius præclara facinora multa hoc & bello Luſitanico meritaque præclara extiterant. Enituit etiam in Baſtæ impugnatione Martini Galindi ciuis Aſtigitani vnius maximè virtus, Ioannis parentis laudes exæquare contendentis: quo fortior miles ea tempeſtate nemo fuit. Tantis rebus confectis, recenſito ad Guidixium exercitu, pridie Kalendas Ianuarij, ineunte ſalutis anno Milleſimo quadringenteſimo nonageſimo, inuentum viginti millia capitum è noſtris deſiderari. tria millia in pugna ceciderant: cæteros vulgati morbi, hyemis aſperitas conſumpſit, concretis frigore

gore

gore membris, corruptis tabo vitalibus, morte triſtius lethi genus: ſed pleroſque è lixarum calonumque numero, eoque minori damno.

Alfonſi Luſitani Principis nuptiæ.

CAP. XIV.

FINIS appetebat, iamque aderat, gentis barbaræ atque imperij inauſpicato in Hiſpania fundati. vrgebat Ferdinandus Rex, neque indulgenti fortunæ deerat, acer, impiger, ſolers, cautus, in acie ferox, poſt victoriam mitis. Supplicij proſtratoque Regi barbaro conditiones ferente Guterrio Cardena D. Iacobi Legione Promagiſtro, cuius magnus vſus eo bello fuerat, virtus præclara, Fandaraxium donat, in montibus Granatę ſitum municipium. adijcit alias circùm villas & pagos, prædiaq; vnde ad vitam ſuſtendandam decem aureorum millia annua proueniret, exiguum vectigal, leueque regni erepti ſolamen: eo minori commiſeratione, quòd imperium meminerant à parricidio inchoatum. Mauris recens ſubditis datum, vt retentis agris excluſi mœnibus, in ſuburbijs habitarent, nudati omni munitione. rebellandi facultate ſublata, arma etiam & ferramenta detracta. Eo promulgato fœdere Guidixio Ferdinandus Iſabellaque diſcedunt ad quartum Kalendas Ianuarij, per Aſtigitanos Hiſpalim petunt, tantis rebus breui confectis, maiores auguſtioresque quàm antea: per circumfuſos ſtudio viſendi populos, ad cœlum ferentes laudibus prædicationeque, tanquam cœlo dilapſos in ſalutem patriæ magis quàm mortales metuere & colere. Externi Principes rei geſtæ fama permoti, miſſis legationibus gratulari, certatimque Hiſpanam amicitiam appetere. Luſitanus maximè Alfonſo filio, quod agi ante cœptum erat, Iſabellam maiorem Regum filiam coniugem expetebat, pacis perpetuæ inter vtranque regiam, pignus ſecurum. Ferdinando Sylueira iuſtitiæ Præfecto, & ſcrinij regij Magiſtro Ioanne Texeda è Luſitania legatis, fides nuptiarum Hiſpali data eſt quartodecimo Kal. Maij. Et erat ſpes Gallici coniugij intercepta, Gallo Rege ad Annam Britanniæ Ducem reſpiciente. Magna vtriuſque gentis lætitia fuit. Luſitanæ minor, Ioanna ſponſi amita lectiſſima, de cuius pietate multa ea gens prædicat, proximo menſe Aueri extincta cœlibe vita. Caſtellæ haud diuturna. Puella ad tertium Idus Nouembris Cōſtantina in Luſitaniam miſſa eſt, deducentibus Hiſpaniæ Cardinali, Ludouico Oſorio Giennenſi Epiſcopo, Diui Iacobi, & Alcantaræ Magiſtris, Comitibus Gomerio Figueroa Feriæ, Beneuenti Alfonſo Pimentelio, multa alia nobilitate. Omnia ad decorem imperij cōpoſita, ſuſcepto inter eas gentes de ſplendore, cultu & elegantia certamine. Ad Caiam quod flumen Pacem Auguſtam, Helbesq; interfluit, noua ſponſa in Luſitanorum procerū poteſtatem cōtradita: qui non minori numero obuiam proceſſerunt, cum Emanuele Duce: cui iam numina id coniugium regnumq; deſtinabant. Ad Stremotium Luſitaniæ oppidum Rex Luſitanus & filius præſto fuere. media ſponſa ad ſiniſtram ſocer aſſedit. In eo oppido in ſponſi manum conuenit ad octauum Kal. Decembris: qui dies Mercurij fuit. ſacra nuptialia die proximo peracta antiſtite Bracarenſi Epiſcopo: cuius inter Pontifices Luſitaniæ primæ honoris partes ſunt. ludi nuptiales Eboræ atque Scalabi in ſextum menſem continuati. Nihil eſt ſyncerum conſtanſque in rebus humanis. Lætitiam vniuerſæ gentis inopinus caſus conturbauit. Regem in eo oppido ad ripam Tagi fluminis die quodā ſub veſperam ꝓgreſſum, Alfonſus Princeps honoris cauſa comitatus,

cum Ioannem Meneſium ad currendũ admiſſis equis prouocaſſet, ferocis quo ferebatur, equi repentino caſu oppreſſus eſt, breuique extinctus. quanto parentum & ſponſæ atque totius prouinciæ luctu dicere non eſt opus. Tot ſpes, tot gaudia, diem vnum in contrarium vertiſſe veriſſimis lacrymis querebantur. Corpus ad maiorũ ſepulcra tumulo contectum, & inferiæ more patrio datæ, Rege & reliqua nobilitate atrata in veſte funus proſequentibus. Iſabella vix primis gaudijs delibatis, tam breui ſpatio ſponſa, coniux, vidua ad parentes in Caſtellam contecta lectica remiſſa eſt. Sic res humanæ & gaudia leui momento permutantur. Regem ſocerum ex mœrore lentus morbus inuaſit, oppreſſitque quarto poſt filij obitum anno, fundato ſub vitæ finem Oliſipone regali xenodochio nobiliſſimo: cuius fundamentis auri ſtipes ipſe ſubiecerat, perpetuitatis omine. Nulla iuſta prole relicta, Georgium ex Anna Mendoza pellice ſuſceptum, in primis quamuis annis, Auiſij atque D. Iacobi Magiſtrum renunciandum curauit, atque perfecit. Noua Regum ſtirpes excepit in Luſitania. Emanuel Regis extincti patruelis, Ferdinandi Viſci Ducis filius, iure propinquitatis cæteris deferentibus imperium gentis ſuſcepit. Ex eo Ioannes eſt natus. Ex Ioanne filius eodem nomine: quem ætatis breuitas ad imperium paternum auitumq; peruenire non conceſſit, eius Sebaſtiani patrem, qui auo proximus gentis Rex in Africa graui ac perpetuo ſuæ gentis luctu occiſus, Philippo Caſtellæ Regi Emanuelis ex Iſabella filia nepoti feliciſſimo, Luſitanum regnum reliquit, tertio anno antequam hæc ſcriberemus. Sic in fatis Hiſpaniæ erat, quibus nihil eſt arduum. Verum hæc maiori eloquentia & eruditione viri explicabunt: nos ad iter Granatam redeamus.

Granatæ planicies vaſtata.

CAP. XV

BELLVM Mauricum coficere cogitanti Ferdinando, vnius modo Granatæ vrbis munitio opponebatur: fideſque Boabdili Regi ſuperiori tempore data, cum ſuis omnibus inuiolatũ fore. Eius ſubigendæ præclara occaſio eſt oblata. ciues ne exteruo quidem metu coerciti, correptis armis Regẽ, quod ſæpe fecerant, intra Albaicinum compulerant, ægra ſpe non iam de imperio, quod pereunte obſequio nullum erat, ſed de ſalute, de libertate laborantem. Commota multitudo indignari, fremere, tumultuari, minari exitium. Amicũ Principem in periculo deſerere auxilia poſtulantem iniquum erat: tametſi noui ex Oriente terrores oſtentati erant. Ægypti Sultanus potentiſſimus, niſi incœpto deſiſteret Ferdinandus gentis Mauricæ impugnandæ eiſdem imbutæ ſacris, cæde vindicaturũ ſe omnium, quicunq; ex piorum natione in Ægypto, atq; Syria reliqui erant minabatur: ne à ſacris quidem & templis temperaturum. legatus in eam rem Antonius Millanus Franciſcano monaſterio Hieroſolymæ Præfectus. eadem Neapolitani Regis verbis, eo ex itinere cõuento, monuit, vt fama ferebat, Mauricæ genti ęquioris quã honeſtũ eſſet, & fas Principi Chriſtiano. Nulla iniuria prouocatum debere ab iniuria temperare, neq; mouere vnde grauiores calamitates extarent. Sacris quamuis diſcrepantẽ gentem temerè violandam non videri. Neque barbari minis, neque Neapolitani præceptis Ferdinandus eſt territus. Ad Sultanum tamen bello peracto Petrus Matyr legatus eſt facti rationem redditurus: ad Neapolitanum in ipſo nouæ expeditionis procinctu, codicillis explicatę cauſæ, curiure Chriſtiano imperium iniuria conſtitutum ab antiquo,

& vnde multæ recentes offenſæ prouocarent, euertere honeſtum faſque eſſet. De piorum ſalute laborare: ſed temperaturos dolori barbaros cognita veritate: neq; commiſſuros vindictæ ſtudio, vt vectigalia amitterent quæ genti grauiſſima imperabant. Nominis ſanctitas non modò tutum à periculo indignitateque Antonium legatum præſtitit: ſed effecit, vt reuerẽdiſſimè officioſiſſimeque haberetur, dimitteretur q;. Simul ad Granatenſes ciues miſſi, qui Ferdinandi verbis nunciarẽt. Si poſitis armis imperata facerent, eadem conditione, qua cæteri deditij futuros. Cõmouit ea denunciatio vtranq; factionem, vt poſitis odijs de communi ſalute conſultarent. Neque ignorabat barbarus Rex, Ferdinandum magis nomen ad præſidiũ eius quàm vires afferre. pro ſe verbo, pro ſe ipſo re pugnaturum: neque ceſſaturum, niſi vrbe in poteſtatem redacta. Viri in ea gente Sancti inter vtroſq; commeantes ad concordiam prouocare, obteſtari, monere, quod in rem foret. Seu finis belli eſſet, ſeu reſumere arma mallẽt; vnicum genti in pace præſidium: diſſidio vtroſque prædæ fore. Ergo ſancita concordia inter Mauros, noſtri prædabundi in Granatæ planiciem irrumpũt Rege ductore, Regina Moclini relicta. vaſtatæ circùm ſegetes magno ciuium dolore, metuq;, ne fame premerentur. Ioannes expeditionis comes à patre Rege balteo militari donatur, laboris præmium, ad maiora incitamentum. Abacta Cordubam præda, lateq; terrore iniecto Villenæ Marchio limiti præficitur. Alfonſi fratris in ea irruptione amiſſi ſolamen, dextriq; brachij debilitati haſtæ ictu: dum quendam è ſuis à Mauris circumfuſum periculo eripit, magno Princeps animo, magnoq; rei militaris vſu. Mauri vix metu depulſo, ductore, Boabdile Alhendinum arcem noſtrorum præſidio recens munitã euertunt. Ea iniuria vindicata, noua irruptione vaſtatis abs Rege panico milioq;, quæ vna ſpes ſupererat vitæ ſequenti anno ſuſtentandæ, quindecim diebus ea clades continuata eſt. Guidixenſes Mauri correptis armis tumultuantes, noſtros, qui in arce erant, adacta vi perimere parabant: ſed Villenij celeritas ſeruauit. Per ſpeciem Fandaraxium impugnandi, quod oppidum ab imperio Abohardillis defecerat, Guidixium inuectus cum valida manu equitum peditumq;, Mauros vrbe egreſſos quaſi numerũ luſtraturus, clauſis portis aditu prohibuit: noſtroſq; periculo eripuit. Rurſus Ferdinandus de menſe Auguſto in Granatæ fines igne, ferroque populationes fecit. Nouo Boabdiles conatu Salobrenam obſidebat: ſed magna virtute & diligentia Franciſco Ramiro defendente, nouoque à tergo terrore vrgente, incœpto abſiſtere, Granatamque ſeſe referre compulſus eſt. Abohardilli datum ſubditis tumultantibus recuſantibusq; eius imperium, vt in Africam traijceret, ampliſſimis muneribus donatus: vti erat in ſuperiori fœdere cautum.

Granata obſeſſa.

CAP. XVI.

HYEME Hiſpali exacta, Reges Ferdinandus Iſabellaq; bellum repetunt. ad Alcalam Regalem Reginam cũ filijs reſtitit ad omnes caſus parata, breuiq; ijſdem veſtigijs ſecutura, gloriæ & periculi futura particeps. Ferdinandus procerum aduentu & militum quos vrbium conuentus ſuis ſtipendijs ſubmittebant, aucto exercitu, trinis caſtris in Granatæ conſpectum Sabbatho ad nonum Kal. Maij ſalutis anno Milleſi. qua- 1491
drin. nonage. primo ad Guetaris (id pago nomen eſt ſexto ab vrbe lapide) ſcaturigines, cum ventum eſſet, ex ijs locis Villenæ Marchionem & tria equitum millia in vicinos mõtes prædatum mittit:

tit:ipſe ſe eodē ſubſecuturum,cū copiarū robore pollicetur pręſidio futurus:ſi quid montani homines durū in armis genus,aut ex vrbe hoſtes mouerent.Fecit imperata Marchio Rex verſus Padulium progreſſus,repulſis Mauris, qui ad premendum noſtrorum agmen,ex vrbe erant egreſſi, coniectiſq; in fugam Marchionem re ex ſententia patrata, nouē pagis Maurorū incenſis, multaq; præda redeuntem accepit lætus,& quoniā prima ꝓſpere euenerant,in vlteriores mōtes belli terrorē infert.latè populationes direptioneſq; factę.Mauri equites pediteſq; notis tramitib.montium,qua trāſitus erat, anguſtias obſidentes victi deiectiſq; ſunt. Cœptis fauebant numina. quindecim alij pagi direpti euerſique magnaq; præda capta : cuius copia erat, montanis à belli ſuperioris malis immunibus,idoneiſq; in vrbem commeatus affatim importādo: ꝙ omnino prohibendum erat. His rebus ſine vulnere confectis intra triduū vnde diſceſſerat, læti redierunt.factis caſtris munimenta addūt, ſubitarij operis foſſam, vallumque. Quinquaginta millia militū erant, quinta equitum parte, Hiſpanię iuuentutis flos ingenti delectu contractæ, viuida virtus,vigenſque.Vrbem equitum peditumq; numeroſę copiæ muniebāt: quoſcunq; belli ſęuitia reliquos fecerat, magno rei militaris vſu. In vrbana multitudine parū præſidij reb. erat, in pace feroci,in periculo ignauia.Vrbs Granata natura loci, opere, muris,propugnaculis inexpugnabilis tutaq; erat. Ab occaſu pāditur planicies agri optimi, multo effuſo in ea ſanguine, vberi gleba cētum decem millium ambitu. longitudo maior quā ꝓ latitudinis modo, fontib. ꝗ ex vicinis montib.ſex & triginta deriuanur ac riuis irrigua, amœnaq; ac humano prope cultu felicior. Ab ortu Illiberritanos mōtes erigit, vbi quondā Illiberris ſita fuit:Niuoſos ad Auſtrū iugis perpetuis inter ſe ſerie cohærentibus ad Mediterraneū mare. Latera leniter decliuia, & cultura læta, & domicilijs frequētia ſunt.vrbs gemino impoſita colle Darro amne interfluente tenui aqua, quem Singulis mediam interſecans planiciem, vrbe dilapſum excipit. Mœnia validiſſima ſunt, mille & triginta turrib. diſtincta, horrentiaq; ſpecie minaci,ſeptem olim portis, nunc duodecim Circumuallari coronaq; militum cingi nō poteſt egregijs etiam à planicie,vnde aſcenſus æquior, eſt operibus propugnaculiſq; firmata. Ea parte templū eſt maximum, Mauris rerum potientibus rudis ſtructuræ,noſtra ætate elegāti opere eiſdem veſtigijs perfectū humano prope cultu auguſtius, ſanctum omnibus circa populis, inclytum nō tam diuitijs, quam Sacerdotum numero probitateque. Prope forum ducentos pedes latū triplo longius ad lineam directum ædificijs ambientib. & mercatorum tabernis elegans. Geminæ arces ſunt : ad auſtrum nobiliſſima pertinet, vrbi imminens, proprioq; cincta muro,cui Alhābræ hoc eſt, Rubræ nomen vicini ſoli color effecit, an ex alio oppido eiuſdem nominis eam appellationem ſumpſit, ſpatijs iuſtæ ciuitatis inſtar. Fudamenta Mahomad cognomento Mirus poſuit. extruxere conſequentes Reges:ſed gloriam perfecti operis Iuzephus cognomento Bulhagix tulit. Supra eius arcis portam in læui marmore inſcriptio legitur Arabicis litteris, eo Rege demonſtrās fuiſſe perfectū opus, dedicatumq; gentis anno ſeptingenteſimo quadrageſimo ſeptimo ad noſtram rationem anno milleſimo trecenteſimo quadraſimo ſexto. Eundem Albaicinum in aduerſo colle ſitam vrbis regionem, proprio muro cinxiſſe conſtat: eo ſumptu, vt arte metalla permutaſſe, cum opes regni non ſufficerent, fama ſit. Reliqua vrbs interiecta eſt, vicis deformis, an-

guſtis

guſtis plateis, vitio gentis Mauricæ ædificandi oppida minime curioſę. Domorum ſexaginta millia complectebatur, ingens numerus, ac vix fidem facturus. illud mirabilius quod à legatis Iacobi ſecundi Aragonij Regis Clemēti quinto Romano Pontifici, Viennenſes conuentus habenti, affirmatum inuenio. Ducēta millia capitū Granatæ eo tempore, numerari, vix tamen ex tanto numero quingentos ex Mauris parentibus auiſque prognatos eſſe : quinquaginta millia Chriſtiana ſacra eiuraſſe : pios ad triginta millia captiuos teneri, Illud certius, ciues in viginti tres tribus noſtra ætate diſtinctos. de numero ciuium laborare non attinet nihil ad liquidum fama perducitur in eo genere maximè. Ex vrbe & ex reliqua prouincia ſeptingenta aureorū millia Mauris Regib. prouenire erant ſolita. Inſana vectigalia erāt: ſeptimaq; frugū & pecorū pars pendebatur. decedentib. ſine liberis Reges hæredes ex aſſe erant, cæteris proportione quantum vnus ex filiorum numero. Regina cum filijs venit in caſtra. Quo tempore Romæ, Pompelonēſis eccleſia Alfonſi Carrillij obitu vacua, Cæſari Borgiæ tunc Protonotario, deinde Cardinali pridie Idus Septēbris commendata eſt Ferdinando Regi animus erat, ſupremo adhibito conatu eā vrbem in poteſtatem redigere : agris identidem vaſtatis ciues ad extremā inopiam redigere, locis vbi caſtra erant ædificata vrbe cui à ſancta Fide nomen fecit. Surgebat incredibili celeritate opus : breuiq; ad faſtigiū peruenit. Intra mœnia ſuis quæq; partibus tētoria deſcripta, tum tendentiū ordine, tum itinerum interuallis ſpecie mirabili ad inſtar iuſtæ vrbis. Interim variæ manus prædatum dimiſſæ cum Mauris ex vrbe egredientibus ſæpe pugnare. captis aliquando tormentis, magnoq; hoſtium numero malo cōpulſos in vrbem reijcere. muro ſuccedere propius quam ante meminerant. turres vnam & alteram capere, earum quibus ꝓpe vrbē & ſpeculis & munitione hoſtes vtebātur. Succeſſu lætos inopinatus caſus conturbauit. Ad ſextum Idus Iulij noctu in Regis tentorio incendium excitatum, maioris periculi metum incuſſit. Erant tabernacula ex ramalibus plurimum intexta. ijs auide concipientib. flammam(candela fortè à Regina neglecta) repente tum prætorium tum vicina tentoria, arſerunt neque ſiſti ignis poterat. Fraude Rex hoſtium id contigiſſe putabat. In publicum nudus prodit arrepto clypeo militari. Certè periculum erat, ne Mauri occaſione captata, in noſtra caſtra impetum facerēt. Gaditanus eo metu cum equitatus parte totam noctem in armis, qua parte hoſtibus tranſeundum erat, ſuſtentauit. Maior turbatio, quam periculum fuit. Proxima luce populationes repetitæ : variæ etiam manus diebus cōſequentib. in montes miſſæ prædatum, nihil hoſti tutum faciebant, enixe quāuis locis omnibus propugnabat, deſperatione, qua nihil eſt acrius, faciente animos. Verum noſtris nihil remittentibus Mauri malis omnibus domiti ad deditionē flexere animos Bulcacino Mulcho vrbis Prætore in caſtra egreſſo, atq; è noſtris vltro citroq; commeantibus Gonſaluo Fernando Corduba, & Fernando Safra, qui Regi à ſecretis erat, hæ conditiones conſenſu ſcriptæ ſunt, atq; vtriuſq; partis ſacramento firmatæ, ad ſeptimum Kalendas Decembris. Intra dies ſexaginta vtranque arcem, turres, portas Mauri traderent Regis Ferdinādi ſacramentum acciperent, in fide & poteſtate futuros. Chriſtianos captiuus ſine pretio mitterent. Dum ea eſſent ꝑfecta, intra diem duodecimū obſides quingētos darent, ciuiū nobiliſſimorū filios. Iidem poſſeſſiones retinerēt, arma equoſq; tormentis modo contraditis,

templa

templa ex ritu gentis,patriaq; ſacra.Suis legibus viuerent, iudicib. ex gēte creatis:quorum conſilio regij Prætores iura dicerēt Mauris. Vectigalia triennio remitterentur magna ex parte:neq; deinceps maiora imperarent, quàm ſuis Regibus pendere conſueuiſſent. Qui in Africam nauigare mallent, ijs ſua pretio vendendi facultas eſſet: nauigia cum fide darētur quibus ipſi portubus nominarent.Boabdili filius ac cæteri ſuperiori tempore fidei obſides, Moclino, vbi erant,deducti redderentur. Vrbe dedita nullo amplius fidei pignore opus fore.

Tumultus in vrbe concitatur.

CAP. XVII.

HIs conditionibus pactum fœdus, haud magna occaſione diſturbatū ferme eſt. Vulgus, Maurorum maximè infidum, mobile, ſeditioſum, quieti & otio aduerſum. Maurus quidam, cuius nomen non prodit, quaſi panicis actus, turbida oratione ad arma concitare populum nō deſiſtebat.In ſimulatione beneuolentiæ, proditionem, fraudem,inſidias contineri. Boabdilem & proceres nomine Mauros eſſe, voto cū hoſtibus ſtare. Perpetuæ ſeruitutis iugum imponitur, adeſte animis. Sed præſentes miſerias & pericula ferre graue eſt? Animi eſt iſta mollities,pauliſper in malis tolerare non poſſe: minora,ac temporaria mala perpetuis, & grauioribus mutare. Quid vero ad ſpem affertur inuiolatos vos fore. de bonis non ago,quæ pari vanitate integra fore perſuadent: nempe nouos ciues alienus ager ſuſtētabit? An ignoratis quanta veſtri ſanguinis hauriendi ſitis ſit? ſuperiorib. bellis parentibus, propinquis magna ex parte deſideratis,vindicare prætermittant? Vetera omitto. annum iam circumuallatos & nos macerant, & ipſi nō minores clades pertulerunt, circa munimenta ſæpe trucidati, neq; magis obſidentes,quàm obſeſſi, nouæ vrbis munitione bellum defendentes. Ferrei ſint,niſi vrbe dedita veſtris capitibus peremptorum manibus parētarint. Quaſi beſtiæ cæco impetu, ac rabie concitatæ ſitiunt ſanguinem. Sed viri ſanè non ſumus. alioqui mecum ſuſtentatē. Aderit numen, Mahometesq; vates. reſponſa vetera, & ſiderum motus fauent ſed fortibus, deſtituunt ignauos. At annonæ inopia premit. ſed ſi parcitis, & quæ à priuatis recondita ſunt, in commune confertis in multos dies poſſumus tolerare:ijsq; cōſumptis eorū corporibus,qui ad bellum inutiles ſunt, famem ꝓpulſare quid vetet? Graue, inquis, & horrendum facinus. ſed exemplum tn̄ à veteribus in ſimili periculo ſi non haberemus, inſtitui denuo, & poſteris prodi pulcherrimum iudicarem. Stat ſententia:ſi mortem recuſare fas non ſit, cruciatus contumeliasq; vitare. Capi,diripi,incēdi patriam non videbo:matres,virgines, pueros ad ſtuprū & in ſeruitutē rapi. Idem ſi perſuadeo corripite viri arma: fœdus importunum diſturbate. nec cunctatione opus eſt, vbi pernicioſior eſt quies quā audacia. Hæc ardentib.oculis,vultu minaci per compita & plateas voce væcordi cōcionatus, viginti hominum millia ad arma concitauit. Furore & rabie, & cauſis incertis, eoque difficilioribus remedijs agitabātur. Boabdiles nulla iam auctoritate, ne in tanta colluuione, ludibrio haberet, intra Alhambrā arcem ſe tenuit. Feroces primos impetus multitudo habet: mox conquieſcit, ſine capite, ſine viribus vano conatu. Idem ſedatis tantiſper animis, proxima luce in Albaicinū deſcendens,vbi gentis ſtudia integra erant, conſternatas ſuorū mentes ſanare contendit. Veſtra inquit, cauſa non mea, vt quidam inuerecundè ſuſpicati ſunt, huc monitorem veniſſe, vel hæc fides ſit, quòd arce in noſtra poteſtate poſita, hoſtem aduocare nolui,

veſtra

» veſtra ſalute neglecta quamuis nouis in » iurijs prouocatus:neque antea dum ve- » ſtris viribus reſtitiſtis, dum auxilia ali- » unde ſperaſtis,dum frumentum in vrbe » fuit,pacis conſtituendę vnquam auctor » fuit. Mittantur vetera.ſæpe à nobis pec- » catum eſſe confiteor,fide hoſti habita, » regno aduerſus patrem ſumpto:ſed pœ- » narum nihil minus datum eſt. Rebus deſperatis fœdus pepigi cum hoſte, ne » honeſtum dicam, tempore certè neceſ- » ſarium. Quid fanatici homines,vt pacē » pulcherrimè inſtitutam euertant afferre » poſſint,non intelligo.Si alicunde præſi- » dium eſt,pacta conuenta mecum fallite. » ſed ſi omnia ſublata ſunt,opes,præſidia, » commeatus, mens propemodum ipſa: » quid furore perciti, vel alieno ſi proui- » detis, vel veſtro ſi morem geritis in per- niciem irruitis? E duobus cum neceſ- » ſaria ſunt minus incommodum ſuſci- » pere ſapientes decet. quales vos eſſe cō- » ſiderem, niſi ſuperior tumultu hanc o- » pinionem debilitaſſet. Sed cum omnia » victoris ſint,cùm neceſſitas vrgeat,quid » quid relinquitur pro munere habituri » eſtis. De fide hoſtium non diſputo.non » ſemel violatam fuiſſe confiteor. Verum » fides obligatur fide. obſides exigere ac- » cipereq; quid ꝓhibeat, aut arces, aut vi- » ros principes belli conficiendi cupidine » omnia hoſtis dabit. Hac oratione com- moti multitudinis animi cōquieuerūt. Sic ſæpe popularis tumultus nō maiora remedia, quā cauſæ ſunt. Quid Mauro multitudinis concitatori ſit factum nō inuenio. fuga euaſiſſe ſuſpicabar. Sed ꝑterito Boabdiles periculo admonitus, interiecto dierum ſpatio, multa rurſus nouari poſſe, litteras continuò ad Ferdinandum Regem dat: munuſquè adijcit duos equos generoſos, acinacem, ephippia. Quæ in vrbe contigerant, renuntiat. celeritate opus eſſe, exiguā ſæpe moram magnorum motuū cauſſam extitiſſe. Quod felix fauſtumque eſſet, quando ſuperis ea ſententia ſtaret, Alhambram proxima luce iniret.de manu ſe arcem regnumque victori traditurū.

Granata capta.

CAP. XVIII.

EÆ literæ ipſis Kalend. Ianuarij vertentis anni miſſæ in caſtra ſunt: quibus Ferdinandus lectis. quanta ſit lætitia affectus diiudicare promptum eſt. Rebus in diem proximum comparatis, qui dies in faſtis Granatenſibus eius vrbis captæ memoria ſacer eſt, veſte lugubri ob Alfonſi Luſitani Principis caſum, trabea repentè mutata, inſtructas armatasq; acies quaſi ad pugnam in arcem vrbemq; ducit, gratum oculis ſpectaculum. Regina filijque ex interuallo ſequebantur : intertextis auro veſtibus proceres luxu pretioque ornatus certantes. Ea pompa apparatuq; accedenti propius arcem Regi, Boabdiles obuiam egreſſus, quinquaginta equitibus occurrit. In pedes deſilire,regiamq; victoris manum deoſculari prohibitus, demiſſis in terram oculis haud læta fronte, id modò elocutus. Tui Rex inuicte ſu- « mus, tibi imperio & vrbe cedimus, vtere « vt libet moderato vt ſperamus, & leni, arcis claues in manum dedit, ille Reginę Regina filio. Ab eo Enecus Tendilliæ Comes arci præfectus, belloque dux in ea prouincia futurus acceptis clauibus, cum valida equitū manu in arcē ingreſſus eſt. ſubſequebat̄ ſplendidus procerū & Sacerdotum ordo. In quibus Toletanus Hiſpalenſiſq; Epiſcopi eminebant, D. Iacobi Magiſter Gaditanus Dux. ante omnes Fernandus Talauera ex Abulenſi Præſule captæ vrbi deſignatus Archiepiſcopus, ſacra precatione è libris pontificalibus recitata, vti moris eſt, legitima capientium vrbes verba nuncupauit: ſimul crucem, quam Toletanus præferebat poteſtatis inſigne, in ſumma turri conſtituit, gemino vexillo addito

Regio & D. Iacobi. ſubſecutus eſt plauſus, & lætitiæ permixtus clamor militũ & procerum. viri ſacrati hymnum Deo pro diuino munere concinuerunt. Regem in genua procumbentem, atq; humillimo corporis habitu gratias agentẽ numini, quòd ſuo ductu dediſſet gentis impiæ imperium, & nomen in Hiſpania excindi: crucemq; inſignem erigi, vbi diu impietas viguerat altis ſtabilita radicibus: atq; vt ea rata, propria, fixaque eſſent precantẽ, peracta oratione proceres adierunt, gratulantesq; de nouo imperio dextram ex ordine deoſculati ſunt in genua procumbentes. Idem officium Reginę filioq; Principi cùm eſſet præſtitum, peracta eius diei pompa poſt prandiũ ſecundum vicinam vrbis portã in caſtra eodem ordine reditũ eſt. Purchenæ vallis in Conteſtanis paulo ante Mauris erepta Boabdili tradita eſt: vectigaliaq; deſignata, in Africam nauigaturo tandem, tædio vitæ priuatæ cui impares Reges ſunt. Quingenti captiui, vt conuenerat, libertati redditi ſine pretio habita ſupplicatione Regem ſacrificio peracto die altero ſupplices adiuerunt. militibus, quòd ſibi patriam, ſe patriæ reſtituiſſent, egere gratias: quòd pro religione, pietate, Hiſpaniæ ſalute & gloria res hamanis maiores cofeciſſent, accurata oratione collaudarunt, reſtitutores, parentes, vindices nuncupantes. Vrbem ingredi non eſt viſum, priuſquam omnia tuta eſſent, portis, turribus, propugnaculis, præſidijs occupatis. Priori perſimili pompa in vrbẽ inuecti quarto poſt die, ad aras ꝓcubuere, laudes diuinas hymnoſq; repetẽtes Duces militeſque: cõcelebrantes numen, ꝙ victorias victorijs cumularet, triumphoſque de hoſtibꝰ Chriſtiani nominis ꝑberet. Ferdinandus, Iſabellaq; auguſtiores ſolitò viſi ſunt, ſplendido cultu, vigenti ætate, nouo imperio, tantoq; bello confecto conſpicui pareſque: maiores conditione mortali. cælo certè dati ad ſalutem Hiſpaniæ, conſtituenda iudicia, quæ labefactata erant, leges ſanciendas, vnde iura populis dantur, vindicandam religionem, pacem publicam fundandam domeſticis externiſque diſſidijs ſublatis: proferendum imperium non in Hiſpania modo, ſed ipſo tempore ad extremas cæli oras: ingenia prouincialium ad virtutis, & eruditionis ſtudium excitanda, præmijs quæ ſunt ampliſſima in Hiſpania, non maiorum imaginibus, neq; ad cuiuſquam gratiam, ſed ad veram meritorum rationem tributis. Doctrinæ cultu ſuſcepto, quantum profectum ſit, explicare non eſt neceſſe. res ipſa indicat. maiori eruditione & ſanctitate Sacerdotes & Epiſcopi, maiori prudentia & integritate magiſtratus, vbi terrarum inueniantur? Itaque ante hæc tempora paucos quoſdam litterarum laude præſtantes numerare licet: qui deinceps in Hiſpania in omni eruditionis genere excellentes fuerint, recenſere quis audeat? Erat vtrique ſtatura mediocris, omnibus membris æqualis & congruens, facies honeſta, maieſtas in vultu inceſſuq; par aſpectus gratus. colorem candidum nõnulla fuſcedo temperabat, Regi maximè militiæ laboribus adultiori. ſpadicea & prolixa cæſaries erat, barba detonſa, lata ſupercilia, caluũ caput, os exiguũ, labia rubra, dẽtes minuti & rari, lati humeri, erecta ceruix, vox accuta, ſermo expeditus, perſpicuum ingenium iudiciũ graue, mores faciles. Se adeuntibus comis clemenſq;, bellicis fuit iuxta ac ciuilibus muneribus par: tam aſſiduus in negotio, vt labore refici ac reparari videretur. Corpus nullis mundicijs emollitum, ſed cultu & victu frugali & parato militare. Equos arte incitare, atq; in varios orbes flectere cum dexteritate. Iunior teſſeris & alea, maior aucupio animum curis grauem remittere ſolitus. Regina præſtanti formæ venu-

ſtate,

ſtate, flauis capillis fuit, cæſijs oculis, nullo fuco mentita facie, totius oris dignitate modeſtiaq; ſingulari, religionis ſtudijs dedita, atq; litterarum, viri amãs ſed cum zelotypia ſuſpicionibusq;. Latinæ linguæ non planè expers fuit. quo præſidio Ferdinandus caruit, nullo litterarum cultu in minori ætate, cognoſcendis tamẽ ex hiſtoria maiorum geſtis, & litteratorum hominum colloquijs animum oblectabat. Quo die natus eſt Ferdinandus (ſic affirmatum inuenio) Neapoli quidam è Carmelitano ordine vir ſanctus, Alfonſo Regi. Hodie, inquit in Hiſpania citeriore puer tui generis eſt natus: cui cœlum noua imperia pollicetur, ingentes opes, felicitatemq; pio præ cæteris, religioniſq; cultori, & amplificatori præclaro. In tantis virtutib. quædam vitia ineſſe propemodum neceſſe fuit: vt nihil eſt in rebus hamanis ſyncerum. Sed auaritiam tamen calamitas vectigalium excuſare potuit: ſeueritatem, temporum morumq; labes. Callido ingenio fuiſſe fidemque ex cõmodo nonnunquam mutaſſe externi auctores accuſant, ex fide, an ex inuidia gentis non diſputo. & ſolet hominum malitia virtutibus veris, vicina vitiorum nomina affingere: ſicut è contrario fallunt, atq; laudantur vitia, quæ virtutes imitantur. Magnos ſibi Principes toto orbe Chriſtiano affinitate deuinxit, Luſitanos, Auſtriacos, Anglos. Plures regias propinquitate complexus eſt, Ferdinandi Neapolitani patruelis, Annæ Britannæ, quæ Galliæ Regina fuit, tum Catharinæ Vaſconum Reginæ auunculus maior. Id etiam in Ferdinandi actionibus accuſatur: quod Catharinam & virum nullo conſanguinitatis reſpectu, immenſa imperandi ambitione, auito regno expulit in Galliam conſequentibus annis. Sed ſpecies religionis prætenta facto eſt, & Romani Pontificis iuſſa: vnde diuturni graueſque motus extiterunt. Hẽricus Labretus his Principibus natus, paternum regnum repetijt maiori conatu quam ſucceſſu. Ex hoc & Margarita Frãciſci Regis Galliæ ſorore Ioanna principatus hæres nata eſt, Antonio Borbonio Vindomienſi Duci coniux: eius Henrici mater, quem ducta Margirita trium Regum Galliæ ſorore Franciſci, Caroli, Henrici, proximum affinitate, proximum ſanguine per viros ſtemmate generis continuato peruerſæ de religione opiniones patriaque ſacra repudiata, præcipitem agunt: alijs ꝓceribus eum negantibus imperio Gallico idoneũ videri, qui prauis de religione opinionibus infectus ſit: ſucceſſoremq; alium nominandum eſſe affirmantibus, ſi Henricus Rex eius leuir ſine prole deceſſerit. Eam controuerſiam tempus Marte arbitro diiudicabit. Ipſe portu occupato ſub finem laborũ vela traham: & longæ feſtinem ſcriptioni finem facere. Obita à Regibus, atq; luſtrata vrbe Granata, Mauri ſub Chriſtianũ imperium ſuperis auctoribus, auſpicatò in æternum, ea in Hiſpaniæ parte conceſſerunt, ſalutis anno milleſimo qua- 1492
dringenteſimo nonageſimo ſecundo, octauo Idus Ianuarij: qui dies Veneris fuit, anni Arabũ octingenteſimi nonageſimi ſeptimi, menſis Rabih Harabà, dies octauus. Pijs omnibus, vt Magorũ memoria ſacer veteri inſtituto celebriſque, ita recenti victoria vniuerſæ Hiſpaniæ ſalutaris, fauſtuſq; illuxit: cum ſublata euerſaq; impietate, ſuperior gentis ignominia depulſa eſt: Hiſpaniæq; pars non exigua in formam prouinciæ redacta, magiſtratus legeſq; accepit. Lætitiæ particeps reliquus orbis fuit. Litteræ ad Innocentium Pont. Max. Regeſq; datæ: ac miſſi qui gaudium ingens nunciarẽt, Confectum Mauricũ bellum, cæſos, domitoſq; hoſtes, impoſitũ Granatæ iugũ vrbi quondam noſtrorũ ſpolijs extructæ ſuperbæq;: ac Chriſto redditũ tan-

dem vniuerſæ Hiſpaniæ imperium. Eo nuncio vrbes & prouinciæ finitimæ, longinquæ, dies feſtos agitare: ludos & ſpectacula inſtituere. Omne genus, ætas, ordo, conditio, templa adire, ad aras procumbere, vota perſoluere. Romam pace ante triduum Pontificem inter & Neapolitanos Principes facta, lætam Ioannes Strada à Ferdinando nuncius ex Hiſpania, ipſis Kalend. Februarij noua ea lætitia cumulauit. Supplicatione ad D. Iacobi Hiſpanorum ædem decreta habitaq; Regum & Hiſpaniæ laudes præconijs haud immeritis accommodata tempori oratione celebratæ ſunt.

Libri Vigeſimiquinti Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,

LIBER XXVI.

Iudæi ex Hiſpania pulſi.

CAP. I.

CONFECTO Granatēſi bello, Hiſpaniæ totius gloria fructuque maximo conuulſoq; in ea Maurico imperio tandem: quod multis ſæculis ſteterat altis nixum fundamentis: Ferdinandus & Iſabella reges ad noua, & illuſtriora bella, conatusq; retulerunt animos. Generoſi principes & nunquam ceſſantes, qui dies noctesque nil cogitabant aliud, quàm ad exitum qua ratione perducerēt ea conſilia, quæ pro pietate & vera religione ſuſceperant præclare: & qua via cœperāt ad laudē & immortalitatem nominis peruenirent. Neq; verum erat pace Hiſpaniæ & fœlicitate fundata in medio ætatis curſu conquieſcere vitæ ſe mollis iucunditatibus dare: ac ne pati quidem, nobiles milites, quos ſuperioribus bellis magno numero parauerant militiæ claros & fide maxime inſignes, otio & voluptatibus, qui fructus victoriæ eſt, in patria & vmbra marceſcere: ſed quando in Hiſpania nulli hoſtes ſupererant, nulla laudis bellicæ materia, procul eos ad nouas ſpes tētandas amandare longinquas ſubiugare nationes: vti in præſenti accidit, quo prouentu dicere non eſt neceſſe: res ipſa indicat. Ab eo enim tempore eoque aditu nomen Hiſpanorum eatenus ignobile, certe anguſtis Hiſpaniæ finibus incluſum, breuiſſimo deinceps tempore non modo Italiam, Galliam, Africamq; curſu victoriarum maximo peruaſit, ſed ad extremos orbis terrarum fines peruenit vltra ſolis vias & ipſius oceani limites. Magna rerum moles incumbit humeris, grauiusque onus quam imbecille noſtri ingenij vires ſuſtinere poſſint: pelagus immenſum, quo tranando par eſſe quis audeat? Itaque, quod ſum initio præfatus huius operis in Gratanenſi bello reſiſtere, neque vltra procedere deliberatum erat. Nimirum ſuo ſe quemque pede metiri neq; maiora viribus conari æquum eſt: præter alia incōmoda quæ eo loco ſunt à nobis indicata. Verum ab ea ſententia vt tantiſper deflecterem amici fecerunt viri

viri eruditione præſtantes conuitio hiſtoriam mutilam relinqui accuſantes earum rerum explicatione ſublata, ad quas lector feſtinare ſolet, minori veterum cura. Porro quæ proximis annis ab Hiſpanis geſta ſunt propter amplitudinem rerũ & gloriam quibus iacta ſunt fundamenta eius imperij, quod hodie tenet Hiſpania latiſſimum, magnam operi gratiam à fine pulcherrimo allatura contendebant ſcilicet. Quod negligendum præceptum non erat: ſed curandum potius, vt extrema narrationis pars, quaſi poſtremus actus fabulę, multo quam cętera elegantior, illuſtriorque eſſet. Hæc illi afferebant viri prudentes & graues. Quid facerem? quod conſilium captarem potiſſimum? Repugnarem nihilominus? cautus eſſem: idem ne præfractus viderer & durus cauendũ erat. Obtemperarem amice monentibus? modeſtiæ fortaſſis laudẽ tenerem: ſed ne incõſtantiæ vitium incurrerem, metus ſuberat. Quid ergo? morem eatenus gerendum duxi, vt recentiori nihilominus memoria deuitata, proximis modo annis geſta explicarem. Sic enim ſine aliqua offenſione cogitabam commemorari ponique in extrema hiſtoria poſſe ea: quæ amplitudine & gloria longe ſuperant quæcunque ab omni memoria à noſtra gẽte geſta ſunt: ac neſcio an ab vlla vnquam natione tam breui ſpatio res æque illuſtres ſint perfectæ, finesq; adeo imperij & famæ prolati tantopere. Verum priuſquam ijs rebus explicandis ſtilum applicamus, meminiſſe operæpretium erit quod alio loco dictum eſt: Franciſco Britanno Duci nupſiſſe annis ſuperiorib. Margaritam filiam Eleonoræ, quæ Regina Vaſconum fuit, ſoror Ferdinandi regis. Ex eo coniugio Anna & Iſabella natæ ſunt, nulla proles maſcula. Harum virginum nuptias multi principes ambiebant, pari contentione ſucceſſu vario. Annæ inprimis in paternas opes ob ætatis prærogatiuam ſucceſſuræ. In ea cõtentione Carolus octauus Galliæ Rex riuales alios facile ſuperabat opibus maior propinquiori principatu: præter alias neceſſitudines, quæ cum Armoricis Britannis erant, quippe Galliæ Regum beneficiarijs. Tametſi & ipſi Gallo Regi à ſuperiorib. annis Margarita pacta erat Maximiliani Regis Romanorum filia: & is Princeps poſt Marię vxoris obitum cælibe toro, ſibi Annam Britanni filiam iungere cupiebat pactis adeo puellæ patre concedente ſponſalibus. Verũ Gallo neque vires deerant neque artes ad præoccupandum aliorũ Principum conatus. Religionis atque honeſti exigua cura, quoniam de proferendo imperio agebat. Sumit in Britannũ arma, quaſi Gallos proceres ad ſe confugientes tegeret: ac nominatim accuſabat, quod Ludouicum Aurelianẽſem Ducem ſororium ſuum Ioanna vxore, Galli ſorore iuniore, à ſe alienatum ditione tectoque accepiſſet. Magnum videlicet crimen amitinũ texiſſe. Carolo enim Aurelianenſis, Britannus Caroli ſorore Margarita nati erant. Verum filiæ nuptias extorquere ea ſimulata ſpecie ſatagebat. In eo diſcrimine Britannus ad Angliæ Germaniæq; opem ſupplex cõfugit. At in primis Alanum Labretum, Vaſconum regis patrem & ipſi ſpe facta eius coniugij à multis tantopere expetiti in Hiſpaniam legauit: qui ſuperiori tẽpore Ferdinãdo Rege Valentiæ conuento, ab eo impetrauit vt claſſe ad Sebaſtiani fanũ in extrema Cantabria inſtructa auxilia in Britanniam mitteret. Claſſis ductor deſignat⁹ Ioannes Gralla natione Catalaunus inferre, & explorare guſtu epulas regias ſolitus. Inter Gallos Britannosque varia extitere certamina, quæ ſigillatim recenſere opere non eſt. Ad Albini fanum tandem iuſto prælio eſt dimicatum. Vicere Galli. Labretus

bretus fuga euaſit. Aurelianenſis Grallaque capti: tũ Ioannes Auraneius princeps, qui Catharina ſorore Britaminatus auunculi in eo bello partes eſt ſecutus. Vix dimidia pars Britãni exercitus ſuperfuit: è Gallis mille ducenti cecidere nihilominus. Pugnatum eſt mẽſe Auguſto eius ſeculi anno duodenonageſimo. Poſt eam victoriam in fœdus itum eſt. Gallus captiuis dedit libertatem quamuis non vno tempore omnibus neque vna de cauſa. Britannus niſi conſenſu Galli Regis filias nuptui non daturum recepit. Id præſtitit proximo anno ſublatus morte filiarum tutelam Britanniæ mareſcalo, quem inprimis fidum erat expertus, moriens commendauit, ad Labreti nuptias propenſo ante fœdus cum Gallo ictũ pactas. Reſtitere Dunenſis & Britanniæ Cãcellarius ei coniugio: ante omnes Auraneius qui propinquitate fretus virgines ſorores in ſuam redegit poteſtatem earum nuptias ſui arbitrij facturus. vnde noui motus extitere. Mareſcalus, Angliæ opem implorauit, Auraneius Ferdinandi regis. Vtrinque miſſæ ſunt militares manus: ac ex Hiſpania mille equites duce Petro Sarmento Salinarum Comite initio anni 1490. in Britanniam appulere. Hiſpanica auxilia Britanni plerique habuere ſuſpecta ſcilicet nationis odio, veritique ne verbo pro illis, & pro ſeipſis pugnarent. ſic parum profectum eſt. Princeps ipſa accerſa ab alijs ad Regem Romanorum erat propenſa: idque iniri coniugium decretum eſt. Sic Labretus ea ſpe depulſus: ac ne Iſabellæ minoris Britanni filiæ cum filio ſuo item minori, de quo etiam actum erat coniugium ſperans per hoc ipſum tempus vita functæ, dolore repulſæ facile ad Gallos animum retulit. Nannetes, quæ vrbs Britanniæ caput in poteſtate erat tranſitionis pignus dedit equitum magiſterio illectus maxime, qui honos in Gallia præcipuus & maximus mutatæ fidei pretium offerebatur. Ab eo aditu cætera procliuia Gallo fuere: Ferdinandus etiam rex copias ſuas euocauit ſpecie quaſi parum proficeret ob alienatos prouincialium animos, re quoniam in ſpem venerat Ruſcinonenſes & Ceretanos recipiendi. Sic Galli reddituros ſe pollicebantur, in eo Ludouici vndecimi regis Galli ſecuti voluntatem. Is enim ſub mortem cõſcientia victus, & Franciſci de Paula Minimorum conditoris monitis caſtigatus, quem ab extrema Italia acciuerat ſalutis à medicis deſperatæ tutelarem, Lumbenſi epiſcopo & Dunenſi Comiti Perpiniani reſtituendæ negotium dederat. Verum Rege interea defuncto ab itinere re infecta reuocati ſunt ab ijs qui ad Galliæ gubernacula patre defuncto, Rege pupillo ſedebant. Hiſpanorum qui in Britãnia erant, diſceſſu Gallus maximam eius principatus partem armis præſidijsque occupauit. Anna eius ſoror natu maior Borbonij vxor pro ea poteſtate qua res omnes in Gallia ad nutum moderabatur, vt ſpretis nuptijs Margaritæ ob maturam ætatem, Annam Britannam duceret auctor fratri extitit. Hoc coniugio nobilis principatus ad reliquam ditionem adiunctus, opesque & vires eius gentis magnum incrementum accepere, Prorſus vt Galli pacatis eius regni motibus, de Italia ſubinde cogitare cœperint. In Hiſpania Ferdinandus & Iſabella Reges bello Maurico exempti, quam primum depellendis vniuerſa ditione Iudæis, quæ alia peſtis ſupererat, inter ſe conſultabant. Eo conſilio Granatæ, vbi morabantur, menſe Martio ſalutis anno 1492. per edictum voce præconis denunciarunt, Iudæi omnes niſi mutarent, vti ex omni ditione diſcederent. Parando exilio quatuor menſes dati ſunt, cum facultate

cultate eo ſpatio vendendi bona ſecumve, quo vellent aſportandi. Id edictum noua Thomæ Turrecrematę Inquiſitoris ſanctione amplius eſt aſtrictũ menſe Aprili pijs omnib. vetantis cum ea gente commercium grauiq; ſupplicio ſancientis ſi quis eo decurſo tempore victu aut re alia quapiam eos homines iuuaret. Sic innumera Iudæorum multitudo mari ex Hiſpania ſoluentes, tum Africam, Italiam & orientis ſolis oras tenuerunt : vbi in hunc diem patriam Hiſpanorum linguam mordicus retinent : tum plerique in Portugaliam vicinam abiere. Fecit eo migrandi poteſtatem Ioannes eo nomine ſecundus Portugaliæ rex ea tamen lege, vt per capita octonos aureos ſinguli penderent hoſpitij pretium atque intra certum tempus rurſus ex ijs finibus commigrarent captiuitatis pœna propoſita ijs qui ſecus feciſſent. Itaque multi in ſeruos eo tranſacto tempore dati ſunt: quos omnes tamen Emanuel Ioannis ſucceſſor, cum primum regni infulas ſuſcepit, mitiori cenſura reddidit libertati. Iudæorum multitudinem, qui ex Hiſpania diſceſſerunt, ad certum numerum reuocare promptum non eſt. Plerique ſcriptores centum & ſeptuaginta familiarum millia abijſſe confirmant, quidam ad octingenta millia capita perueniſſe ait. Ingens numerus, ac vix fidem facturus. Sed vnde tamen multis occaſio extitit hoc decretum accuſandi gentem copioſam, & quæ omnes vias pecuniæ nouerant amouere, à prudentia Ferdinandi alienum exiſtimantibus. Magno vtique compendio fructuque earum prouinciarum, ad quas copiarum Hiſpaniæ magnam partem, aurum, argentum, gemmas, veſtemque pretioſam ſecum detulere. Multi ex eo numero, ne patria carerent, Chriſto dedere nomina, pars ſynceris animis : alij ſimulata pietate tempori ſeruientes breui ad ingenium fraudes & mendacia redierunt.

Alexandri Sexti Pontificis electio.

CAP. II.

INTEREA Romæ Innocentius Pō tifex deceſſit ad octauum Kalendas Auguſti Patres conclauis, vbi comitia habentur, cuſtodiam cum alijs Ferdinandi Hiſpaniæ Regis legatis credidere, ij erant duo epiſcopi Aſturicenſis, atq; Pacis Auguſtæ. Ignotus ille hic Bernardinus Caruaialius ab his initijs maiorem famam quam laudem olim conſecutus. Die proximo in ſuffragia deſignando ſucceſſore conuenere; diuiſi ſtudijs bifariam pertinaci inter ſe certamine. Pars Iuliano Rouereo adhærebat ingentis ingenij Cardinali, ſi minus ſibi pontificatum obtineret, in Georgium Acoſtam Portugaliæ cardinalem propenſus haud obſcure. Alij Aſcanium Sfortiam Ducis Mediolanēſis fratrem, & Rodericum Borgiam vicecancellariũ ſequebantur diuitijs & amplitudine ſenatus facile principes. Qui plura largiri poterat, turpi, vti fama tulit, ambitu victor in ea cōtentione Borgia pontificatum adeptus bonis malis rationibus Alexandri ſexti nomen deſumpſit. Multum illi Aſcanij tũ diligentia tum gratia & auctoritas contulit ad conciliandas collegij volũtates: eoq; merito, vt merces operæ eſſet Vicecancellarius continuò. S.R.E. eſt deſignatus. Primo dein Patrum conuentu Ioannem Borgiam Archiepiſcopum Montis regalis nouus Pontifex ex ſorore natum donauit purpura. Ex inuidia odioque nationis multa affícta Alexandro Pontifici crimina ſuſpicabamur maiora certe vero atrocioraq; prædicatione hominũ eſſe facta & eſt vulgus ad deteriora credulitate pronũ. Natus eſt in Hiſpania vrbe Valentia pater Gotifredus Lenzolius, mater Iſabella Borgia. Renuntiata Calixti auuncu-

auunculi electione, ad nō dubiam purpuræ ſpem cōtinuo Romam iunior aduolauit. Cardinalis factus tum alia intemperantia fœdus extitit, tum iuſtæ propemodum vxoris loco & cultu habuit Lanoſiam Romanam puellam: ex qua quatuor filios genuit: Petrum Ludouicum natu maximum, Cæſarem, Ioannem, Gotifredum, filiam vnam nomine Lucretiam. Petrum Gandiæ Ducem fecit auro redemptæ, vſq; adeo erat locuples. theſauros ab auunculo Pontifice relictos opimis ipſe ſacerdotiorum vectigalibus auxerat. Defuncto maiori filio antequam ipſe eſſet Pontifex prætermiſſoque Cæſare, vnde illi irarum cauſſæ, Ioannem in eo principatu ſubſtituit: deditque coniugem Mariam Aragoniam Alfonſi ſecundi Neapolitani Regis filiam notham. vnde natus eſt Ioannes Franciſci pater, eius quem abdicato paterno & auito principatu noſtri ordinis ſocium deinde Præpoſitum generalem vidimus, præcipuum noſtræ ætatis miraculum. Incidit Alexādri Pontificis electio in tertium Idus Auguſti: diadema capiti impoſuit ſeptimo Kalendas Septembris. Quo die Valentiam patriam Metropolitano iure paulo ante donatam eſſe, nouo ipſe diplomate ratum habuit: ſimul eius eccleſiæ Archiepiſcopum Cæſarem filium ſuum dixit relicto illi etiam Pompelonenſi epiſcopatu, famæ perſonæque quam gerebat, nulla cura. Proximo anno duodecimo Kalendas Octobris eundem in Cardinalium collegium cooptauit, quaſi Dominici Arimani cui Lanozia nupta erat, iuſtum filium. Impotens eſt animus, quē ingens cupiditas deuouit, vecordia viribus armata neque pudore mouetur, neque veritatis conſcientia. legibus, vt ita crederetur, cautum multorū ad gratiam loquentium teſtimonia confirmarunt. Contrahiſcere nemo Rotæ iudicum, nemo Cardinalium, cum quibus rem communicauit, auſus eſt. Tantam improbitatem, tam perditos eius ſeculi mores ingemuiſſe orbem Chriſtianum arbitror. Hinc vero proxima mala quibus premimur. Gotifredus minimus natu Alexandri filius, ab Alfonſo Neapolitano Rege annis conſequentibus Squilatij principatu in extrema Italię ora donatus eſt. Vxor Sanctia eius Regis filia ſed ex obſcura matre. Lucretia Piſaurienſi regulo primum deinde Alfonſo Aragonio Viſelis duci eius Alfonſi Regis filio ex impari etiam matre nupſit. Atque hoc à Cæſare Leuiro qui abdicata purpura, Dux Valentinus vocabatur immaniter interfecto, poſtremo coniux data eſt Alfonſo Ateſtino Herculis Ducis Ferrarienſis filio maiori. Hoc Pontifice quatuordecim Hiſpani Cardinales in Senatū lecti ſunt: in hoc numero Bernardinus Caruaialius ardenti atque inquieto ingenio vir Aſturicenſis prius deinceps Pacenſis, Cartaginenſis, Seguntinus ac Placentinus in Hiſpania epiſcopus. Hæc initia quanta conſequentur mala. Mouebantur Vaſcones nunquam plane quieti. Hinc Ioannis Narbonenſis vicecomitis arma premebant: inde Leuini Comitis conatus ſolicitabant ſuis ſemper regibus infenſi. Fortuna eorum Principum contemptui erat homini factioſo & regia Aragoniæ affinitate ſuperbo. Narbonenſis quidem iniuriam ſibi factam expoſtulabat Franciſco & Catharina Gaſtonis fratris filijs in regni eius ſucceſſione deinceps prælatis: cum Gaſtone defuncto ſuperſtite Eleonora matre ad ſe qui matri propinquior quam nepotes erat, ſucceſſionis ius pertinere diſputaret. lis hæc ſæpe exagitata, neq; vnquam ſatis compoſita recurret tamen. Leuini Comes Pompelone pridem in poteſtatem redacta vrbe primaria, Olitem recens aliasque arces occupare non deſiſtebat. Miſerabilis rerū facies, fœda malo-

malorū colluuies. Ad Ferdinandū Regem Hiſpanum conſenſu decurſum: vt pro ea neceſſitudine quæ illi cum ijs regibus eaque gente erat: ſua auctoritate & arbitrio eas controuerſias componeret. Ille in Vicecomitis Narbonenſis cauſſa, ſe Regibus nō defuturum indicauit quaſi potioribus iure, neque paſſurum vti iniuria auito regno pellerentur à patruo. Ea tunc mens fuit. Eo reſponſo Narbonenſis haud quaquam quieuit. Correptis armis in Fuxenſem principatum inuaſit: vbi aliquot oppidis captis. ſimul lite conteſtata Pariſienſium iudicum opem implorabat, quoniam is principatus in parte Galliæ poitus, Galli Regis in fide ditioneq; erat. /erum fœdere inter diſſidētes tandem acto, tunc quidem ea controuerſia finem habuit rurſus eruptura. De Leuini Comite conſenſu eorū principum ſanit Ferdinandus Rex, vti quæ per vim ccupabat ac olitem nominatim reſtiueret. Simul Vaſconum finibus peretuo abiret cum vxore (quamuis Ferinandi ea ſoror erat) & filijs Ludouico : Ferdinando. Oſca in Baſtetanis data Iarchionis nomine exilij ſolamen, amiſſæ patriæ nonnulla cōpenſatio: præer alia quæ impoſterum ſunt promiſſa. Quæ omnia ad eos Reges promerenos gentisque motus pacandos expeabant. Verum anno proximo hę contiones agitatæ, non ante tertium poſt nnum finem habuere. Ad intermiſſa deat oratio.

Nauigatio ad Indos occiduos inchoatur.

CAP. III.

ORBEM vniuerſum tres in partes antiqui diuiſerunt. Inuentæ deum. auorum ætate nouæ rationes, terrum tractus immenſi quartam adiare: quæ reliquis omnibus magnitudine ferme par noui orbis nomen inuenit, ad quem nullæ antiquorum litteræ nulla penetrarunt arma. Rem plane mirabilem, maiorib. denegatam laudem, noſtris hominibus noſtroq; ſeculo ſeruatam, qua nihil ab omni memoria cōtigit in Hiſpania, neque ad dignitatem honeſtius, neque ad celebritatem illuſtrius, neque fructu vberiori. Id qua ratione contigerit, & quibus opibus & induſtria ad Indos occiduos maris Atlantici fluctibus ſuperatis fuerit peruentum, eplicandum eſt. Nauis quædam in Africæ commercio occupàta ſuperioribus annis, ventorum violentia. abrepta ad ignotas terras & littora appulit. In reditu vectoribus & nautis fame extinctis, Nauarchus cūm tribus aut quatuor ſocijs Maderam inſulam, quæ in ditione Luſitanorum erat, tandem tenuit mortuo quam ſpiranti ſimilior. Agebat forte in ea inſula Chriſtophorus Columbus natione Ligur (nam & vxorem in Luſitania duxerat) ingentis animi vir, ſingulari induſtria, quod erat præcipuū rei nauticæ inprimis peritus. Excepit is hoſpitio Nauarchum: qui longinquæ nauigationis laboribus fracto corpore, breui extinctus commentaria quæ de tota nauigatione confecerat, Columbo reliquit. Quæ ſi vera cauſſa fuit: ſiue ex Aſtronomica diſciplina, aut à quodam Marco Polo Medico Florentino edoctus ſtatuit quaſi rem minime dubiam, trans noti orbis terminos etiam ad Occidentem ſolem, magna terrarum ſpatia patere nouas & incognitas gentes habitare lingua, moribus, ſuperſtitionibus diſſonas. Hanc ſui animi cogitationem cum Luſitano Rege primum, deinde cū Henrico ſeptimo Angliæ Rege cōmunicauit. Somnia vtriſque afferre viſus eſt. Auctoris humilitas cōtemnebatur, vt maxime probabilia afferret. Repulſus tamen nō deſtitit nō quieuit. Quin ad Ferdinandum Regem Hiſpanum ſe

contulit:& cum nihilo magis audiretur ſeptennij patientia peruicit tãdem, quo tempore Granata de Mauris capta eſt, vt tres naues regijs ſumptibus inſtructæ eo duce experirentur an promiſſis reſponderẽt facta. Decem & ſeptem millia aurei mutuo ſumpti, ꝓpter inopiam ærarij bello Granatenſi exhauſti tantæ molitioni initiũ præbuere. Sic ſolent ex paruis momẽta maximarum rerũ pendere. Inſtructis Colũbus nauibus ad Palos Beticę portũ in Oceanum Atlanticũ egreſſus tertio nonas Auguſti paſſis velis Canarias primum inſulas petijt. Inde in Occaſum directis proris ſuperatisq; vaſti pelagi fluctibus, cum quibus non maior illi lucta fuit quam cum ſociorũ contumacia & deſperatione conuitio efflagitãtium temerario vt incepto abſiſteret: neq; eos in certum exitium raperet, tandem de menſe Octobri inſulas plures inuenit ad eius regionis ſpatioſa littora quam Floridam deinde dixere. Eas inſulas Lucaias ab incolis nuncupatas, ipſe in Regis gratiam Princeps dici voluit. Dum terræ eius conditionem & diuitias explorat, atque agreſtes feroſq; hominum mores cicurare contendit, aliquandiu in illis inſulis moratus, deinde extructa arce in quatriginta octo è ſocijs reliquit. Diegho Arana duce, decemque ex incolis in naues impoſitis redijt in Hiſpaniam cõfectæ nauigationis nũcius lætiſſimus, auri & copiarum, quas ea terra fundit ſecum deferens ſpecimen atq; primitias. Prouocauit is ſucceſſus tũ Reges tum prouinciales, vt maiori ſtudio in eam nauigationem incumberent. Itaque Columbus repetitis nauigationibus plures alias inſulas, in his Hiſpaniolam & Cubam ſpatijs p̃ cæteris latiores, magnamque continẽtis partem explorauit, eius quod à freto Magellanico ad Boiadoris promontorium, immenſo marium & littorum tractu ab Antarctica ad Arcticã plagam excurrit vltra quinque millia leucarũ legentibus littora. Ad medium quidẽ ſpatium ſinuoſa ea littora & exeſa efficiunt, vt à portu Nominis Dei, qui ad mare noſtrum eſt, vſque ad Panamam aduerſo atque Auſtrico mari adiacentem vrbem, vix decem & octo leucas conficiant, quibus ea iter eſt. Vtriuſque maris littora ad ſeptẽtrionem longiſſimo tractu noſtrorum diligẽtia ſunt explorata: neque hactenus tamen cognitum, an occidui Indi cum orientalibus ſint coniuncti: an vero ſupra Cataium Sinarum portum, ſupraq; Cipangrim aut Iaponem dirimantur freto aliquo. Obijt Columbus poſt annos quatuordecim vir immortali gloria, æterno pręconio prædicandus. Viuo & mortuo honores habiti, minor meritis gratia (neque enim par merces eſſe poterat) dux quamuis Beraguæ, præfectus maris Indici fuerit conſtitutus. Nouis alij nauigationibus tum Columbo ſuperſtite, tum maxime defuncto, eius imitatione varias inſulas & littora aperuerunt ad occaſum. Singula recenſere longum eſſet. Sed in hoc numero tamen Americus Veſpucius Florentinus Emanuelis Luſitani Regis auſpicijs anno primũ 1500. Breſiliam vniuerſam explorauit partem haud dubiũ noui orbis. Tametſi inuentæ Breſiliæ laudem hiſtorici Luſitani ad Petrum Aluarũ Capralem ablegant, vti alio loco explicabimus. Poſt littora omnia ad mare noſtrum decurſa Vaſcus Nunnius Balboa Pacis Auguſtæ ciuis magnorũ ſpirituũ vir apprime pugnax, conſtans aduerſus metus Iſthmum, qui caſtigatis immenſum ab vtraque parte littorib. à portu nominis Dei ad Panamam ꝑtinet, primus noſtrorũ aperuit: mareq; Antarcticum inuenit anno 1513. magna noſtræ gentis gloria fructuque. Ex Colũbi & Americi nauigationibus Caſtellæ & Luſitaniæ regibus orta lis eſt. Contẽdebat Luſitanus ignoti orbis explora-

plorationem venia Pontificũ Romanorum, ac nominatim Eugenij quarti ad ipſum vniuerſam pertinere. Quid Caſtellæ rex in alieni iuris prouincias inuaderet? Quid nouo conatu alieni laboris & induſtriæ fructũ occuparet? Ille contra Alexandri ſexti diplomate cauſſam tuebatur anno 1493. concedentis, vt linea cogitatione deſcripta per vtrumq; cœli cardinẽ centum omnino leucas vltras inſulas Heſperides, quæ ad viride promontorium iacent, quidquid terrarum ad ſolis occaſum inueniretur, ipſi cederet, cætera Luſitano relinquerẽtur: ꝙ aliquanto poſt nouo diplomate correxit, additis ad centum leucas priores alijs trecentis & ſeptuaginta, vt Breſilia recẽs reperta intra fines Luſitanicæ cõquiſitionis comprehenderetur. Oſorius in Emanuelis Regis vita vltra Oliſiponis meridianum triginta ſex gradus ad occaſum lineam cogitatione deſcriptã affirmat. Omnino ex ea concordia, eaq; pactione lis noua nata eſt apta nexaque ex priori. Malucas inſulas, vnde aromata aduehunt, Caſtellani contendebant, intra eam orbis partem cõprehendi, quę ipſis eſt a Pontifice attributa. Negabant Luſitani, & per lunæ deliquia, quæ vna ratio eſt terrę longitudinis dimetiendæ, obſeruatum aiunt, Indi fluminis oſtium Oliſipone diſtare nonaginta non amplius gradibus: inde ad meridianum qui per extremas Molucas mente deſignatur, duos & quadraginta gradus abſolui: cui ſummæ ſi adijciantur triginta ſex gradus, qui Oliſipone verſus occaſum numerãtur, vnde ea nauigatio inchoatur, nondum ſubducta ratione peruenietur ad cẽtum octoginta partes è trecentis ſexaginta, in quas terrarum longitudo vniuerſa vulgo tribuitur. Illud conſtat Ferdinandum Magalianem natione Luſitanum à Rege ſuo alienatum quod diu in India orientali verſatus & multis ſtipendijs factis Alfonſo Alburquerquio Prætore paria meritis non accepiſſet præmia, poſt mortem Ferdinandi Regis catholici, Carolo eius nepoti perſuaſiſſe, Caſtellæ naues directis inter occaſum & meridiem proris poſſe nouo itinere ad Malucas Inſulas peruenire. Opem monitis addit: datisque quinque nauibus Hiſpali ſoluit ſalutis anno milleſimo quingenteſimo decimonono. Canarias primum inſulas nõ deuias, tum Braſiliam petit: emenſiſque ijs littoribus ad gradum tertium & quinquageſimũ vltra mediam cœli plagam fretum inuenit, quod de eius nomine Magellanicum eſt dictum. In aditu eius freti nauis vna ad ſcopulos fracta eſt: altera tædio nauigationis obſcure noctis tenebris tecta Hiſpalim redijt: Tranſmiſſo freto poſt multorum dierum nauigationem per mare vaſtiſſimum ad Subum tandem inſulam excenſione facta ducem & ſocios aliquot, barbari ſpecie amicitiæ fallaces conuiuio exceptos perfide peremerunt. Eorum cæde quoniam in tres naues neque nautæ neque vela ſufficiebant, incenſa vna naui, qui ſupererant, ad Molucas tandem nõ longe diſſitas peruenerunt. Noua ibi laborum facies, noua diſcrimina. Ad Tidorem tamen vnam ex ijs inſulis aromata in naues imponunt petitum ex ijs locis ſpecimen. Atque è duabus nauibus vna amiſſa, quoniam ſentina aquam accipiebat, quæ reliqua erat, diuerſo itinere ſuperato Bonæ ſpei promontorio poſt multa & varia diſcrimina Hiſpalim peruenit tertio anno poſtquam inde diſceſſerat. Nauis Victoria, Nauarchus, Ioannes, Sebaſtianus, Canus, Cantaber, Guetaria patria animi conſtantia & inaudita fœlicitate promeritus, vt nomen ipſius æternitati conſecretur. Tentarunt alij conſequentibus annis ſemel iterum, & tertio ea

nauigatione ad Molucas penetrare: ſed quoniam fructus labori & impenſæ nō reſpondebat, tandem deſtiterunt. Ac Ioannes tertius Luſitaniæ Rex Carolo Cæſari trecenta quinquaginta millia aureos mutua dedit ea lege, vt à commercio Malucarum tamdiu ipſe & poſteri abſtinerent, donec ea ſumma cum fide reddita eſſet, litem pecunia diremit. Hoc tempore ea controuerſia penitus ſedata eſt, vniuerſa Hiſpania ad vnius poteſtatem ditionemque reuocata. Vltra Iſthmum noui orbis ad mare Auſtrale noua Hiſpania ad dextram iacet latiſſimis fuſæ ſpatijs, vrbsque Meſſicana regionis caput in palude ſua humilibus cæcisque circa vadis. In ea & finitimis regionibus late imperabat Motezuma, quem Ferdinandus Corteſius anno milleſimo quingenteſimo vigeſimo intra ſuum palatium viuum cœpit. Eo tamen per imprudentiam ictu lapidis à ſuis occiſo, quos tumultuantes atque in noſtros exitium parantes è feneſtra prolato capite pacare volebat: pulſi prius vrbe Hiſpani, deinde refectis viribus reuerſi vicere aduerſarios. Sic latiſſimæ illæ prouinciæ Carolo Cæſari ceſſerunt. Corteſius tanto ſubiugato imperio immortalem ſibi laudem peperit, poſteris opimum principatum Vallaſiis Marchionibus. Ad Iſthmi læuam Franciſcus Pizarrus anno milleſimo quingenteſimo vigeſimo quinto. Peruam inuenit, & ſexto poſt anno capto occiſoq; Atabalipa eius prouinciæ imperatore, vniuerſam eiuſdem Caroli Cæſaris ſubegit imperio, omnium, quæ repertæ ſunt. venis auri & argenti beatiſſimam gentem, ſi ſua noſſet commoda, adeo vt domeſticum omne inſtrumētum ollæ & caldaria & lebetes ex auro & argento conflarent. Ingens miraculum, prædam, quam credi poſſit, maiorem Pizarrus cum Almagro præcipuo eius expeditionis ſocio non optima fide diuiſit. Vnde irarum cauſſæ & cædes mutuæ. Sed ſinguli tamen gregarijs militibus ex ea præda ſupra nouem aureorum millia obuenerunt. quanta ſpolia ſatis cōſtabat nunquam ab vlla memoria, vllave gente relata. Ii milites trecenti circiter ſupra centum millia indigenas commiſſo prælio vicerunt gentem inermem & imbellem ſcilicet ſudes tātum & ſagittas ferentem nullo præfixas ferro. Ex copia inſolentia nata ſuperbiaque opulentiæ comes. Ferdinandus Franciſci frater Almagrum palam hoſtilia molientem vi adacta peremit. Almagri ex impari Indicaque matre filius Dieghus in Franciſci Pizarri ædes dato impetu eius ſanguine perempti patris manibus parentauit. Hunc alter Franciſci frater Gonſaluus adiutore Vaccacaſtrio regio deinde Prætore interfecit: & ſucceſſu ac copijs elatus poſtea ſuperbia, à regia auctoritate palam defecit. Virum ſuis & multorum opibus pręualidum, tam procul ab Hiſpania vi opprimere difficile erat. Ad artes conuerſo ingenio Petrus Gaſca ſacerdos ad eos motus pacandos miſſus à Carolo Imperatore in toga vicit rebelles: easque regiones motusque ſumpto de præcipuis factionis capitibus ſupplicio pacauit. Reuerſus in Hiſpaniam Palentino primum deinde Seguntino epiſcopatu donatus ad vltimam proceſſit ætatem maiori induſtriæ & integritatis fama, quam opibus. Ferdinandus Pizarrus è tribus fratibus diu ſuperſtes in Hiſpania, quo vltro venerat Almagri cædem excuſatum, cauſſam è vinculis dicere multis annis eſt coactus. Sic ira cœleſtis occiſi crudeliter Atabalipæ innocentis manes vlta, ac per omnes domos aduerſariorum vagata, nullo innoxio relicto breui tempore pœnas à ſingulis improbæ cupiditatis & cædis iniuſtæ habuit.

Ruſcinonenſes & Ceretani Regi Aragonio reſtituti.
Cap. IV.

ARdebat Carolus octauus rex Galliȩ incredibili cupiditate Neapolitanum regnũ armis occupandi ſuorum conſilijs propter ætatem imbecillitatemq; obnoxius. Ad vetera iura, quæ certiſſima exiſtimabat, nouæ cauſſæ nouæque commoditates accedebant. Vires opesque ad perficiendum, quæ verſabat animo, deeſſe non poterant florentiſſimum regnum poſſidẽti viris armisque præualidum. Hȩc cogitanti Regis Romanorum ira opponebatur ad priores offenſiones intercepta recens ſponſa Britanna, repudiataque Margarita filia denuo irritati. Simul ne à tergo eo in bello longinquo diſtricto aliquid Rex Aragonius moueret, verẽdum erat patrocinio Neapolitanorum ſuſcepto pro ea neceſſitudine quȩ illi cum ijs erat ſanguine iunctis, prope ſtudio Ruſcenonenſes & Ceretanos, de quibus lis erat, ad veterem ditionem reuocandi. Ergo de Aragonio conciliando in fœdusque attrahendo primum actum eſt. Conſtitutum vt delecti ab vtroq; Principe viri primarij ad fines vtriuſque ditionis conuenientes de pacis conditionibus ſerio conſultarent. Regi Gallo præ ſtudio expeditionem Italicam maturandi omnis mora longa erat: & quacunque ratione paciſci, ſtatutum cum animo ac deliberatum habebat. Ferdinandus & Iſabella Reges nȩ occaſioni deeſſent, quæ momento temporis præuolat feſtina & præceps, relicto Granatæ Eneco Mendoza Tendilliæ Comite, quem Alhambræ arci præfecerant, bello ea parte ducem, in Aragoniam feſtinare conſtituunt. Eo conſilio Iunij menſis initio in viam ſe dant. Sequebantur filius & princeps & filiæ, ſplendidus procerũ numerus. Borgiam ventum ad confines Vaſconum & Aragoniæ: quo vrbium ſocietates ante aliquot annos ad prohibenda ſcelera inſtitutas venire iuſſerant geſtæ reipublicæ rationem reddituras. Eo conuentu ſoluto Cæſarauguſtam feſtinatum eſt. In ea vrbe, ne vrbani magiſtratus ciuium ſuffragio, vti facere conſueuerant, ſed nominatione Regis deinde legerentur nouo decreto cautum, quod non diu ſtetit. Antiquis homines ſtari malunt, vt maxime vſus manifeſte arguat quam nouis inſtitutis, præſertim ijs quibus ius libertatis minui videtur. Barcinonem tandem menſe Octobri eſt peruentum. In ea vrbe atrox facinus in regem nihil minus cogitantem commiſſum eſt. Conſueuerat ſingulis hebdomadis ſtato die publice omnibus ſe adeuntibus aures dare, vindicare iniuria oppreſſos. Ad ſeptimum Idus Decembris die Veneris diutius ſolito in ea auditione moratum eque cœnatione egredientem proditionis ſecurũ Ioannes Canamarius natione Catalaunica Remenſæ natus nemine eorum, qui aderant, conſiderante propius accedens diſtricto repente gladio ſecurum ſub aure vulnerauit. Atroci temeritate commoti aulici, conturbata ciuitas, pro eo ac par erat; de conſcelerato homine quæſtio tormẽtis habita cognouerunt, nullo auctore nullo ſocio tantum flagitium deſignaſſe. Sed furore percitum per quietem ſomniaſſe rege interfecto fore ſucceſſorem. Ea re & quoniam leue vulnus fuit, concepta animis moleſtia eſt mitigata. Neque tamen excuſatio valuit, quo minus fanaticus homo exquiſitis cruciatib. perimeretur. laniato occiſoq; corpori ignis à victimarijs ſubiectus. Agebatur interim de fœderis inter duos Reges faciendi conditionibus. Conuenere ab vtraq; parte legati viri primarij pro Gallo Ludouicus Amboeſa Albigenſis epiſcopus, pro Aragonio Ioannes Coloma,

ipſi à commentarijs. Ad Figueras oppidum in finibus Ruſcinonenſium & Emporitanorum de conditionibus coram diſceptatum eſt primum, deinde Narbone. In ea vrbe ad quintum deci-
1493 mum Kalendas Februarij anno milleſimo quadringéteſimo nonageſimo tertio conſenſu hæ conditiones ſancitæ ſunt. Pax regibus Gallo & Hiſpano eſto fœdusque aduerſus omnes Principes vno excepto Pontifice Romano. Filiasne Ferdinandus Rex cuiquam Principi iungito niſi ex Galli Regis voluntate. Ruſcinonenſes & Ceretani ad Aragonium Imperium ditionemque redeunto detractis inde præſidijs Gallicis. Eo beneficio habere ſibi Gallus Hiſpanos obſtrictos volebat: quod aliquot menſes dilatum eſt priuſquàm ea redderentur oppida. In rebus magnis nouæ identidem ſuboriuntur difficultates: ægreque homines imperij antiqua poſſeſſione decedunt. Supererat Maximilianus Rex Romanorum: cum quo poſt multas quidem difficultates fœdus item eſt factum. Margarita filia reſtituta, quæ eatenus in Gallia erat, cum dote Arteſiæ comitatu, certaque ſpe Burgundiæ etiam reddendæ, de quo principatu à Gallis per vim antea occupato maior lis erat, retractata ſæpe neq; ad hanc diem compoſita. Hoc fœdus ipſo tempore ſancitum eſt, quo Fridericus Cæſar grauis annis vix trahebat animam, ætate & laboribus fracto corpore, ac nuper enato Carcinomate noxio; quod ne latius ſerperet, crus alterum eſt præciſum. Vim doloris ſenex ſuſtinere non potuit. Subſecuta continuo mors eſt ad quartum decimum Kalendas Septembris. Eius obitu imperium Romanum, alijq; defuncti auiti principatus in Maximilianum filium, vti opus erat, tranſlati iam ſunt Regem Romanorum cui Ludouicus Bari Dux Ioannis Galeacij Ducis Mediolanenſis patruus illius ſororem Blancam Mariam toro iungere parabat. Dotis nomine quadringenta aureorum millia oblata: ea vtrumque lege, vt pro ea auctoritate qua fungebatur, Mediolanẽſem principatum imperatorum beneficium ipſi donaret iure quoque optimo poſſidendum fruendumque. Immane facinus, diram dominandi cupiditatem: eo amplius quod ſumme pactæ vadem dedit Ioannem ipſum Galeacium, in quem eæ machinationes comparabantur. Vnius hominis ambitio quantas procellas concitabit? Iniquiſſimæ pactionis ſpecies erat: quod neque Franciſcus Sfortia neque eius filius Galeacius vnquam eas tabulas ab Imperatore impetraſſent. Eoque eum principatum quaſi legitimo poſſeſſore vacuum, & ad imperij ius reuocatum dari denuo pluris licitanti poſſet. In Aragonia & Catalaunis moram trahebat Ferdinandus quorſum euaderent Gallorum promiſſa expectans. Ita menſe tãdem Septembri Ruſcinonenſes & Ceretani reſtituti ſunt Aragonio imperio, Gallicis præſidijs ex omnibus arcibus vt pacti erant, detractis. Quam liberalitatem omnes admirati ſunt: Hiſtorici ac præſertim Gallici ſine fine vituperant, dum maiora incerta ſpe captant, opimos principatus reliquiſſe, ac tandem amiſiſſe vtraque ex euentu nimirum, vt vulgo fit, de conſilijs Principum temere pronunciantes. Plerique Albigenſem epiſcopum auro Hiſpano corruptum ſugillant vero an falsò dicere non poſſum, confictum ſuſpicabar.

Militarium magiſteria Ferdinando Regi data.

CAP. V.

VNo tempore Ruſcinonenſes & Ceretani Aragonio imperio ſunt redditi: & in aduerſa extremaque Hi-

ſpania

ſpania Gadeis inſula ad Caſtellæ Regum ditionem redijt anguſta quidem ſpatijs, agri tamen omni fertilitate feracis & amœni, commercio externarum gentium propter portus celeberrimi commoditatem frequẽs & copioſa cum primis. Hẽricus quartus Caſtellæ Rex qua in cæteris profuſione eam Ioanni Pontio Leoni Arcobrigæ Comiti Marchionis Gaditani nomine dono dederat: quod poſteri retractarent. Eo enim defuncto aliquot menſibus poſtquam Granata capta eſt, Roderico Pontio eius nepoti, qui in auitas opes ſucceſſit, Regum iuſſu detracta eſt, & ad regiam ditionem reſtituta. Datũ tamen oppidum Caſares in Africa, tum Comitis Arcobrigæ nomen ducis appellatione eſt mutatum, leuis vtraq; ablati eius principatus compenſatio. Sed Regum imperium ferendum eſt quamuis graue. Illud ſine inuidia, quod Palma inſula vna è Fortunatis Alfonſi Luci virtute & ductu, Regum Caſtellæ auſpicijs & ſumptu domita ſubditaque eſt. Nihil tamen ad memoriam præclarius in hũc annum incidit ea mutatione, quæ in tribus ſacris militaribus Caſtellæ ordinibus facta eſt. Multum ij milites iuuerant Mauris ex vniuerſa Hiſpania deturbandis, impio imperio euertendo, genere & factis nobiliſſimi, ſtrenui, pugnaces. Cõfecto Granatenſi bello, cum parum iam terroris ab hoſte eſſet, pro gratia odium redditum. Dolebant Reges ab eorum poteſtate Magiſtros eorum ordinum eſſe liberos ijs opibus eaque auctoritate vt Regibus formidabiles eſſent, tumultus & bella ſæpe in prouincia concitarent. Ea ſpecies facto eſt prætenta, vera an conficta non diſputamus. Certe in comitijs non lex & æquitas ſæpe valebant: ſed vis & ambitus. Itaque ab Innocentio octauo diploma eſt ablatum, quo ſublatis Magiſtris eorum ordinum adminiſtratio procuratioque omnis Regibus credebatur. Sic Garſia Padillia defuncto ante ſex ferme annos Calatrauæ Magiſtro, eius locum Ferdinandus Rex occupauit nullo amplius militum ſuffragio, vti moris erat, Magiſtro ſubſtituto. Quod exemplum ad dicti Iacobi ordinem manauit hoc anno Alfonſo Cardena eius militiæ magiſtro defuncto. Et vt finis eſſet, proximo anno à Ioanne Stunica Alcancanæ Magiſtro impetratum eſt, vt eum honorem in Regis gratiam Hiſpalenſi pontificatu mutaret. Acceſſit eidem poſt aliquot annos purpura Pontificis dono Regis auctoritate & gratia. Sic Regi tres illi ordines ceſſerunt vt dum vita maneret, eorum ditionem & opes ipſe procuraret. Alexander Pontifex ad Innocentij veniam adiecit porro in ea adminiſtratione Reginam ſociam cum iure ſuccedendi, ſi quid viro humanitus contigiſſet. Poſtremo Hadrianus ſextus in gratiam Caroli alumni, cui debebat pontificatum, ei & ſucceſſoribus conceſſit lege perpetua ius præſentandi epiſcopos Hiſpaniæ, qui ante ad eorum ſupplicationem precario à Pontificibus Romanis inſtituebantur. Et vt eos ordines in omne tempus ipſi adminiſtrarent. liberalitas quam nulla poſteritas taceat, cuncti admirentur, nemo retractet. Ioannis Stunicæ iam Cardinalis iam in familiam aſſcriptus fuit Antonius Nebriſſenſis immortali laude vir, eique Dictionarium Latino Hiſpanum nuncupauit, eruditione & ob reſtitutam in Hiſpaniam Latinam Linguam barbarie profligata promeritus vt nomen eius Hiſtorijs Hiſpaniæ inſeratur; ſed & multorum librorum editione: in quibus de bellis Granatenſi & Vaſconum commentaria confecit atque reliquit, aliquanto quidem maiori diligentia & fide quam dictionis elegantia. Multis

proce-

procerum funeribus hic annus inſignis fuit. Deceſſere pręter Marchionem Gaditanum, & diui Iacobi magiſtrũ, Henricus Guſmanius Aſſidoniæ Dux, Petrus Fernandus Velaſcus magiſter equitum in Caſtella. tum Petrus Henricus Beticæ Antelatus. Succeſſere filij parentibus Aſſidoniæ Duci Ioannes Guſmanius, Magiſtro equitum Bernardinus Velaſcus: cui nupſit Ioanna Aragonia Ferdinandi Regis filia notha. Ex hoc coniugio nulla maſcula proles, ſed filia tantum Iuliana nomine ſuſcepta eſt, de qua rurſus mentio redibit.

Belli Neapolitani cauſſæ.
CAP. VI.

QVIESCEBAT Italia viris, opibus & fama florens: Italis Principibus inter ſe & cum liberis ciuitatibusque cunctis ſanguine, qua multiplici deuinctis fœdere. Cum repente periculoſum & graue bellum, vnde minime putabatur, exortum eſt. Neapolitana expeditione ſuſcepta qua nihil per hæc tempora illuſtrius extitit maiorique fama, Carolus octauus Galliæ Rex Italicas rationes atq; adeo vniuerſę Europæ tranquillitatem vehementer conturbauit. Tanti mali origines & prima initia explicare, operæpretium erit. Vrbanus ſextus Carolum Dirrachij Principem ex Hungaria euocarat olim aduerſus Ioannam Neapolitanam Reginam Clementi ſeptimo eius æmulo, vt in nomen Pontificatus inuaderet, auctorem præcipuam, quo facto eccleſiæ pax turbata eſt vniuerſus orbis Chriſtianus ſciſſus in partes. Ludouicum illa Andegauenſem Ioannis Regis Galli minorem filium, quem opponeret aduerſario ex Gallia opere amplo præmio excitũ ſucceſſorem adoptauit. Fruſtra is conatus fuit, vita & regno Regina ſpoliata. Ludouici filius item Ludouicus cum Ladiſlao Caroli filio Neapolitano Rege bellum geſſit, nihilo tamen meliori euentu quam pater. Nepos item Ludouicus à Martino quinto Pontifice euocatus aduerſus Ioannam Ladiſlai ſororem Reginam etiam Neapolitanã haud maiori quam ſuperior pudicitiæ laude, Alfonſum Aragonium Regẽ ea ad depellendam tẽpeſtatem adoptatum, deinde ob enatas ſuſpiciones reſciſſa adoptione abdicatũ expulit in Hiſpaniam. Ludouico tertio ſine prole defuncto Renatus frater ſucceſſit: cum quo Alfonſus cõuerſa fortuna diu bellum geſſit extincta iam Neapolitana Regina in Galliamque redire compulit. Renati filius Ioannes Lotaringius Ferdinãdum Alfonſi filium bello fatigauit eo quod à proceribus Neapolitanis eſt cõcitatum eorum Dux. Victus tamen atque ex Italia deturbatus non quieuit. Quin bello Catalaunico aduerſus Ioannem Alfonſi fratrem Regem Aragonium ſe rebellibus Ducem præbuit: eoque Barcinone in ipſo belli ardore extincto Carolus Renato patruo ſucceſſit. Hic teſtamento hæredem ſcripſit Ludouicum vndecimum Galliæ Regem; quoniam in Renato Lotaringio Renati Andegauenſis ex filia nepote propinquo ſuo ad euertendas Aragonias opes Neapolitanum regnum occupandum, cuius rei prima cura erat, impares vires fore prouidebat. Belli Neapolitani hæc prima origo extitit. Acceſſit altera. Galeacio Duce Mediolanenſi à ſui occiſo, vt eſt ſuperius indicatum, Ludouicus Sfortia Dux Barenſis ob teneram ætatem Ioannis Galleacij, qui extincti fratris filius erat Mediolanenſis principatus procurationem arripuit apprime ſagax & cautus. Habebat is in matrimonio Beatricem Herculis Ducis Ferrarienſis ſororem. Alfonſus quoque Calabriæ Dux Ferdinandi Neapolitani Regis filius Hippolytam duxerat Sfortiam Galeaci & Ludouici

douici

douici ſororem : vnde Ferdinandus & Iſabella ſunt nati Ferdinando quidem auitum atq; paternum regnum poſt aui fata & parentis abdicationem obuenit. Iſabella autem Ioanni Galeacio duci Mediolanenſi data eſt coniux. Hæc geminæ iam prolis mater facta, iniuriæ impatientia virili animo fœmina patri auctor extitit, vt Ludouico patruo euerſo, qui haud obſcure ſuo quam alieno nomine dominari malebat, principem generum in maiorum opes reponeret: eam ignominiam diutius in Aragonia gente hærere nefas eſſe; non deeſſe ciuium ſtudia cum occaſione eruptura haud dubium. tantum ſe viros eſſe oſtenderent ijs maioribus ea nobilitate. ſenſit Ludouicus tẽpeſtatem, quæ in eius caput parabatur. Ad artes conuerſo ingenio, quoniam viribus par nõ erat, Carolum octauum Galliæ regem iuuenta ferocem glorię cupidum, in arma promptum, magnis pollicitis & certa victoriæ ſpe, aduerſus Neapolitanos principes armauit. Veniſſe tempus vindicandi iniurias, quæ ab Aragonijs extabant repetendi antiqua iura nobiliſſimo principatu occupato. Eos conatus Stephanus Belcarius ei regi in primis carus, quippe à pueritia nutritius omniumque adeo arcanorum non particeps modo, ſed moderator & arbiter, & Guillelmus Briſſoneus ærario pręfectus Maclouienſis Epiſcopus homo copioſus iuuabant. Accedebãt plerique Neapolitani proceres ob ſæuitiam Ferdinãdi Regis extorres patria. In eo numero Antonelus & Bernardinus Sanſeuerini Salerni & Biſiniani principes finem malis & exilio exoptantes, incenſum Regis animũ quaſi nouis facibus admotis ad eam expeditionem inſtigare non deſiſtebant. Eo ardentiori ſtudio quod in Gallia initio quamuis benigne accepti, parca deinde manu adiuti, vti Comineus ait, multa ea nobilitate indigna patiebantur haud idoneis in alimenta vectigalibus datis. Ergo inopiæ malo & more impatientiæ adacti, ſeq; in omnes partes verſantes, vnde ſpes aliqua proponebatur priſtinarum opum, Ferdinando item Aragonio Regi, Neapolitanum regnum obtulerunt. de alieno munifici ſcil. vitium natalium in Neapolitano Rege accuſantes. Verũ is cautior eos proceres vindictæ tantum cupiditate incitari nulla æquitatis cura intelligens, eoque continuo daturos vela vnde melior ſpes affulgeret patriæ recuperandæ & acutos principatus, eorum pollicitis ſurdas aures præbuit. Ac illud potius deliberatum habebat, quacunque ratione poſſet, ſubleuandi Neapolitanos, Regem Gallum ab eo conſilio deducere Italiæ bello vexandæ. Quod erat plane difficile, lõgius prouectis rebus omnibus & apparatu bellico, quam vt reſiſtere poſſent. Sic ab vtraque parte præſidia cõquiſita diligenter ſunt concordiæ ſpe ſublata. Ludouicus Sfortia cæteros Italiæ Principes ſibi & cũ Gallo fœdere conciliare, auxilia vndique cõparare. Vni Florentini ex vniuerſa Italia à Ludouici cõſilijs auerſi initio quidem ab Aragonijs ſteterunt. Veneti, vti facere conſueuerunt, quorſum eæ motiones euaderent expectare decreuerunt belli ſpectatores potius quam pars, ex euentu conſilium capere vt res ſe darent. Alexander Pontifex, tametſi initio ſe auerſum ab Aragonijs oſtendit, mox ſpe facta filios in Neapolitano regno nouis principatibus augendi, ad hęc annua ipſi pẽſione ꝓmiſſa, mutata voluntate ad eos inclinare cõſtituit, vnde maiora beneficia extabant, proxima ſpes oſtendebatur maioris vtilitatis. Honeſtatem reſpexiſſe nõ arbitror. Ipſi Neapolitani Principes haud quaquam ſe in periculo deſeruere, quos poterant omnes ad communicandas opes ſolicitarunt cõmuni patriæ opitulandum. Ex-

citato ſimul incendio cunctorum opes arſuras. Ac in primis ad Ferdinandum Aragonium legarunt, qui eorum nomine omnibus precibus patrocinium imploraret. Deberet eum & patruelis & regis & ſororij periculo moueri, eiuſque calamitatem ſuam ducere. Quod ſi iura propinquitatis & amicitiæ parum valerent, Siculis ſaltem rationibus moueretur, quæ Neapolitano principatu à Gallis euerſo in manifeſtum periculum veniebant. Rebus integris incurreret, perditis inanem, certe intempeſtiuam opem fore. Cupiebat Ferdinandus Aragonios Principes propinquos & neceſſarios periculo eripere, vera eſſe, quæ prædicabant, non ignorabat: memoria tamen recentis fœderis & ſacramenti religione detinebatur, ne in Gallum arma ſumeret. Ac in præſenti ſatis habuit Garſiam Laſſum prudentia iuxta, & nobilitate virum conſpicuum, facundum, callidum, audacem Romam legare, qui Pontificem in voluntate & ſententia confirmaret tegendi Neapolitanos. Simul Alfonſum Siluam Cifontani fratrem, Calatrauæ Clauigerum miſit in Galliam, vt eum Regem à conſilio inuadendi Neapolim deduceret: ſin minus admoneret Principum eorum res ſibi curæ fore; conſanguinitatis & neceſſitudinum, quæ cum ijs erant iura poſtulare, ne iniuria opprimi pateretur. Hæc omnia ineunte ſalutis anno
1494 milleſimo quadringenteſimo nonageſimo quarto geſta ſunt. Quo tempore Ferdinandus & Iſabella reges qui eatenus in Aragonia ſubſtiterant, Cæſarauguſta profecti Tordeſillam abierunt. Inde Valliſoletum & Medinam Campeſtrem. In eo municipio eſt allatum Ferdinãdum Regem Neapolitanum obijſſe diem. Deceſſit ad octauum Kalendas Februarij annis grauis de belli euentu ſolicitus & periculo, quod ingenij ipſe ſæuitia fecerat. Eo fœlix tamen vt in malis quod regni paulo ante ſua & patris induſtria florentiſſimi euerſas opes non vidit. Opportuna mors exitio domus eripuit. Succeſſit Alfonſus extincti filius ciuibus nihilo gratior quam pater. Coronam capiti impoſuit Ioannes Borgia Cardinalis ab auunculo Põtifice ex cauſa Neapolim legatus. Caſtellæ item Regibus ab Alexandro Pontifice exemplo maiorum datum eſt, vt decumarum eccleſiaſticarum tertiam non modo in Caſtella & Legione, ſed etiam in nouo Granatenſi regno verterent in vſus belli Maurici. Tordeſillæ magna contentione viri delecti fines vtriuſque nauigationis Indiæ deſignabant occiduæ & ad orientem. Conſenſu tandem ad ſeptimum Idus Iunij decretum eſt, vt triginta ſex gradus vltra Oliſipontis meridianum nauigatio occidua Caſtellæ, inde etiam Luſitanica, ſed verſus orientem inchoaretur. Et quoniam de Africa haud multo minor inter eos reges diſceptatio erat: per idem tempus vt Pluthenſe regnum Luſitanis armis cederet, Tremeſenium Caſtellę conquiſitionis haberetur conſtitutum eſt. ſpatijs ad vtrumque mare Mediterraneum & Oceanum extenſum nulla deſignatione tunc limitum accuratiori, vnde nouæ controuerſiæ deinde extiterunt.

Rex Galliæ Neapolitanum regnum occupauit.

CAP. VII.

INGENTI delectu Rex Gallus vires imperij & copias vniuerſas in vnum conferre, certus in Italiam in primo quoque tempore tranſmittere belli Dux. Apparatui vniuerſo ſedes Lugdunum delecta eſt ciuitas ampla lautaque. Alpes vicinæ qua tranſitus erat infeſto rigore & æternis præſſæ niuibus in cœlum ſurgentes. Eo Iulianus Ruue-

Ruuereus Cardinalis ſancti Petri oſtia digreſſus vbi ſe tenuerat infenſi metu Pontificis accurrit expeditionis inſtigator & particeps. Contra Alfonſus Silua, vti erat iuſſum, eum Regem obteſtari quotidiano conuitio, vti deſiſteret tranquillum. Italiæ ſtatum ſolicitare, quod nationes alias in partes traheret. Intempeſtiuæ eæ voces accidebant atque auribus ingratæ in eum ſtatum perductæ, vnde regredi ſine ignominia non liceret. Itaque Rex Gallus Petro Borbonio ſororio ſuo in Gallia relicto, qui rebus ſe abſente præeſſet, ex ea vrbe cum copijs omnibus mouit die Martis ad decimum Kalendas Iulij. Sequebatur Regem Galliæ nobilitas vniuerſa viginti millia pedites, equites ad quinque millia inuictum copiarum robur. Pecunia in ſtipendium quærenda erat, mutua à proceribus ſumpta: à Genuenſi menſario præterea centum quinquaginta Francorum millia. Sed quantulum id erat tanto bello perficiendo? cœleſtes quibus fauent, ijs omnia prona faciunt, ardua aduerſarijs ſicut in præſenti accidit. Alfonſus Neapolitanus Rex ad occupandos Galli conatus, bellumque procul à finibus remouendum claſſe valida inſtructa miſit Fridericum fratrem in Ligures, vt Genuenſium ditionem & littora vaſtaret: eamqne vrbem deduceret à Ludouici Sfortiæ hoſtis imperio. Simul Ferdinandum filium Calabriæ Ducem magnæ ſpei iuuenem cum validis copijs terra miſit, vt Mediolanenſes fines inuaderet bello illato. Prudenter deſtinata vis altior euenit. Fridericus mari parum præſtitit. poſt Maceram amnem quo ab Hetruria Ligures dirimuntur, gemini deinceps ſinus neque vaſti neque anguſti panduntur. Ac in priori quidem Ericis portus occurrit nunc Lerice, exaduerſum Lunæ ſeu Veneris tum promontorium tum portus ab inſula quondam Veneri ſacra proxime obiecta ea appellatione deſumpta. In medio ſinu Spedia eſt ad mare generoſo vino nobile oppidum. Poſterioris ſinus ad fines extremos inde vrbs Segeſta Tiguliorum eſt, hinc Delphini portus, nunc Porto ſinus. In ſinus dorſo Rapallum Genua viginti non amplius millibus iacet parum ea tempeſtate munitum oppidum. Claſſe Fridericus in ea littora delatus tentato fruſtra Veneris portu, inde repulſus Rapallum cepit. Diuturna poſſeſſio non fuit. Genuenſium & Heluetiorum accurſu receptum eſt oppidum, atque præſidiarijs male mulctatis, retro ſe cum ignominia damnoque Neapolitana claſſis retulit. Sic mari res erant. Terra Ferdinandum Calabriæ Ducem Galliæ & Mediolanenſes copiæ Obenigno ductore præcipuo obuiam factæ, ne vltra Flaminiam procederet, ac vero vt retro flecteret iter, coegerunt. Romam abijt ſi quid opis in Pontifice eſſet aduerſus imminentem vndique tempeſtatem. Rex Gallus continuato itinere ſuperatis Alpium Coctiarum iugis Aſtam tandem peruenit ad quintum Idus Septembris. Ea vrbs Aurelianenſis ditione tenebatur Regem cum cæteris ad id bellum ſecuti, certa ſpe totius Mediolanenſis principatus occupandi iniuria vti præ ſe ferebat, ab Sfortijs occupati vindicaturus, ſi qua ſe rebus turbatis occaſio daret. noua ex eo tela diſſenſionum texebatur. In eo exercitu legatus Hiſpanus profecto malignis oculis viſebatur. Multa indigna perſona, quam gerebat, pati porro neceſſe erat, quæ vir prudens alta diſſimulatione deuorabat, dum ne officio deeſſet. Eo tamen Galli ardenti ingenio gens ſunt progreſſi, vt Vienæ diſcedere è Gallia iuberent. Actæ etiam nullum regij mercatoris hoſpitium deſignarent. Sic

neceſſario ex ea vrbe ꝓfectus Genuam abijt Liguriæ caput. Fœdere iam Ludouicum Sfortiam cœperat conſilij ſuſcepti Gallos in Italiam pertrahendi communi incendio ne ipſe quoq; inuolueretur veritus nõ ſine cauſa. Cum eo Alfonſus Silua per litteras egit, vt rupto Gallico fœdere ad Aragonias partes fœduſque tranſiret. Suadere facile fuit tum nutanti tum ſpe iniecta regiæ affinitatis Ferdinandi regis filia illius filio maiori iuncta coniugio. Honeſtiſſima is conditione illectus vir alioqui animo vaſtus & immodicus ex eo tẽpore mutare conſtituit. Aſtam tamen ſe contulit ob Regis Galli aduẽtum ſimulata lætitia pectore anxio: eique pecuniam in ſtipendium militare continuo numerauit ex fœdere certe debitam. Eo ſubſidio Gallus ex Ludouico Aurelianenſi Aſtę relicto ad ſpem occupandi vniuerſum principatum Mediolanenſem cui imminebat, cum copijs Ticinum caſtra promouit. In ea vrbe Ioannem Galeacium Ducis Mediolanenſis nomen & vmbram agentem animam ex diuturno morbo tabeq; inuiſit, officium humanitati debitum & propinquitati: quippe è duabus ſororibus Ludouico Duce Sabaudo genitis erant nati. Rege Placentiam verſus digreſſo Dux deceſſit ad duodecimum Kalendas Nouẽbris Lento, vti creditum eſt & multa teſtabantur ſigna veneno ſenſim venis illapſo conſumptis vitalibus. Quæ fama ſeu vera ſeu falſa extitit inſanum quantam Ludouico patruo inuidiam conciliauit, ad arreptum principatum vitam quoque crudeliter abſtuliſſe cũctis videlicet deteſtantibus. Ipſo die quo is Princeps defunctus eſt, Placentiam Rex Gallus peruenit, deducente Ludouico Sfortia. honori id datum. Ex ea vrbe cognita ducis morte continuo Mediolanum aduolauit: ſeque eius vrbis ducem dixit ſolenni ceremonia plauſuque gentis in adulationem Principum pronæ. Tametſi defunctus Princeps quinquennem filium reliquerat Franciſcum nomine in ſpem aucti principatus ſuſceptum duas filias, præterea vxorem prægnãtem. Diram dominandi cupiditatẽ, quæ omnia humanitatis & modeſtiæ iura ſubuertis, nulla famæ memoria, nulla honeſtatis. Quin eodem die tum ad alios tum ad Alfonſum Neapolitanum Regem litteras dedit; quibus generi Principis obitum renunciabat. ſe ſumma procerum & populi voluntate pro eo Ducem ſalutatum. Non dubitare id ipſi gratum fore haud ignaro qua voluntate & ſtudio eius ſalutem, atque totius regni incolumitatem eſſet curaturus. Ludibrium ipſa iniuria multo triſtius. Sic ludunt homines callidi in aliena calamitate. Placentia Gallus in Hetruriã abijt. Confluebant vndique legati de aduentu in Italiam gratulatum, amicitiam & pacem oratum. Ante alios Veneti ſuos oratores deſtinarũt, maieſtati debitum officium. Senenſis etiam Cardinalis à Pontifice legatus Piſas appulit, ſed regis cõueniendi denegata facultate propter auunculi Pontificis memoriam quondam ad Aragonios propenſi irrita legatione diſceſſit. Florentini ſenatus princeps Petrus Medices obuiam Gallo ꝓgreſſus, à quo ſe auerſum oſtenderat, eius promerendi placandique præcipiti cupiditate arces quinque firmiſſimas tradidit in Apenini iugis. Eæ fuerunt Sereſana, Sereſanola, & Petra ſancta olim fanum Feroniæ. præterea Piſana & quinta Liburni prope Arni fluminis oſtium, qua parte mittit in mare Mediterraneum, Labronæ olim ſtatio; tanta ex ea re indignatione populi Florentini, præſertim cum demandatæ poteſtatis fines eſſet prætergreſſus, & maiorum modeſtiæ oblitus videretur moribus alijs, vt eo & fratribus Ioanne Cardinali & Iuliano exilio mulctatis ædes etiam diripue-

diripuerint,gemmas,veſtem pretioſam,
aurum, argentum, immenſas opes mul-
tos congeſtas per annos:quæ auferri nõ
poterant, publicarint. Piſis Rex aliquot
dies ſubſtitit: vrbe quondam cũ opum
amplitudine, tum rei naualis gloria in-
ter cæteros Italiæ populos clariſſima:
eorumque ciuium precibus libertatem
dedit à Florentinorum imperio. Quan-
tas ea indulgentia calamitates afferet,
quantas clades,populo velut ex diutina
ſiti nimis auide hauriente libertatem?
ſic vota hominum in contrarium ver-
tuntur. Inde digreſſus Florentiam inijt,
quo die Picus Mirandula in ea deceſſit
è vita quatuor & triginta natus annos
rarũ ingenij atque eruditionis lumen,
Phœnicis ex eo cognomen conſecutus.
Actum cum Florentinis ciuibus de fœ-
dere. Cõuenit inter eos vt peracto bel-
lo Rex arces redderet,neque Mediceos
vnquam reſtitueret in patriam. In ſti-
pendium ciues publice centum & vi-
ginti Florenorum millia numerarent.
Æſtuabat Roma inter metum & ſpem
ſuſpenſis omnium animis Cardinales &
proceres ſtudijs diſcrepabant. Gallicas
partes columnij ſequebantur Proſper &
Fabricius: Neapolitanas cum familia
Virginius Vrſinus homo præpotens &
factioſus. Calumnij adiuncto Aſcanio
Sfortia Cardinali Oſtiam occupauerãt:
prohibitisque ex mari ſubiectionibus,
vnde plurimum Roma alitur,non ſecus
ac ſi hoſtis pro portis eſſet anguſtia an-
nonæ erat. Perſuaſum vulgo Pontifici
decretum eſſe cum Gallo paciſci, aut ſi
minus id contingeret vrbe deſerta mi-
grare alio. Ea noua turbarum populo
occaſio extitit. Pontifex ad pellendum
eum metum ſedandumq; tumultum in
conuentu publico Cardinalibus & no-
bilitati obteſtatur: ſibi ſtare ſententiam
in ea controuerſia, cauſæ æquitatem ſe-
ctari nulla perſonarum ratione habita.
Quòd ſi Gallus in vrbem irrumperet, o-
mnibus viribus obſiſtere: ac vero ſi res
ferrent ſanguinem pro officio vitamq;
profundere. Magnificis promiſſis parũ
mouebatur populus, obſtabat metus.
alij ſuper alios aduentare Regem iamq;
affore nunciabant: Pontificiæ ditionis
oppida indies à Gallicis copijs occupa-
ri. Itaque Pontifex ipſe,neque ſuis neq;
Neapolitanis viribus parem ſe fore ho-
ſti præualido confidens,ex vrbe dimiſſo
Ferdinando Calabriæ duce, qui in ſub-
urbio tendebat cum copijs rebus præſi-
dium, in molem Hadriani firmiſſimam
arcem ſe recepit. Ne ludibrio ſacroſan-
cta maieſtas in ea colluuione eſſet, pro-
uidebatur. Denique Rex cum omnibus
copijs Flumentana porta Romam inijt
pridie Kalendas Ianuarij ineunte anno
milleſimo quadringenteſimo nonage- 1495
ſimo quinto inter ingẽtes populi plau-
ſus fauſtasq; voces & certantia multitu-
dinis vota; ſed & Cardinales quidã eius
aduentum haud obſcuris lætitiæ ſignis
concelebrarunt: ſic ad diui Marci dedu-
ctus eſt ex lapidibus amphiteatri à Pau-
lo ſecundo Pontifice conſtitutum pala-
tium elegantia viſendum & amplitudi-
ne. Hæc Romæ. In Hiſpaniæ vrbe Cara-
ca Petrus Gonſaluus Mendoza Cardi-
nalis obijt tertio Idus Ianuarij vir pari
nobilitate & prudentia, republica ad-
miniſtrãda magna per totam vitam au-
ctoritate. Cupiditatibus non ſatis impe-
rauit inter obſequia fortunæ, contra
quam non ſatis cauta eſt humana imbe-
cillitas. Vacuam eius obitu Toletanam
eccleſiam Frãciſcus Semenus Ciſnerius
è Franciſcano ordine tenuit maiori ſpi-
ritu vir, quam pro humili fortuna, in
qua natus atque educatus eſt. In omne
argumentum ſanctimoniæ grauitatiſq;
compoſitus: atque eo tempore Reginæ
Iſabellæ à confeſſionibus. Acceſſit dein-
de purpuræ rebus geſtis & pro meritis
debitus honos. Magnum Rex Gallus
ſuo in vrbem aduentu terrorem com-

mouerat. Actum de fœdere inter eum & Pontificem. Annitentibus viris primarijs ſancitur, vti Valentiæ Cardinalis regia caſtra ſequeretur obſidis loco legati nomine. Gemes Turcæ frater in eius poteſtatem traderetur idoneus rebus in Oriente turbandis, quoniam de bello Turcico cogitabant Galli. Præterea arces Vrbis veteris Terracinæ & Spoleti dum bellum maneret. Quo cōfecto non eas modo reſtitueret Rex,ſed etiam Oſtiam: ac vero Pontificem præſens veneraretur obſequiumq; de more deferret, vti paulo poſt fecit ad D.Petri. Multum contulit ad fœderis conditiones conſtituendas purpura per eos dies Briſſoneto epiſcopo Maclouiēſi à Pōtifice data. Fœdere facto Gallus ad quintum Kalendas Februarij Roma diſceſſit petiturus Neapolim. Copiarum pars in Præcutinos Aprutiumque miſſa eſt ductore præcipuo Fabricio Columna. Ibi omnia prona fuere. vrbs Aquila eo tractu multaque alia oppida vltro in Gallicam ditionem venere. Interea Ferdinandus Rex cognitis rebus quæ in Italia gerebantur. Gallum aduerſus Neapolitanos Principes feſtinare,ac pro eo ſtudio Pontificis maieſtatem contemptui habitam, Gallicis conatibus obſiſtere palam conſtituit: atq; in eam rem Ocania, vbi fine ſuperioris anni ſe tenebat, Antonium Fonſecam & Ioannem Albionem in Italiam extruſit, qui Gallo eius verbis obteſtarētur ne Pontifici grauis exiſteret, neue eius ditioni bellum inferret; alioqui, vti in ſuperiori fœdere exceptum erat, eccleſiæ incolumitatē ſibi curæ fore. videret ne præpoſteris actionibus ſuperûm iram, hominum inuidiam commoueret. Impios conatus triſti ſæpe exitu terminari. Simul Triuienti Comitem eius claſſis ducem deſignauit, quam ad Illicis littus paratam inſtructamque habebat. Gonſaluum item Fernandum à Corduba virum ſtrenuum; quantum ducem breui futurum? quingentis equitibus præfecit, quos Neapolitano Regi auxiliares mittere deſtinabat, non minori Siciliæ cura. Legati quidem Romam peruenerunt ipſo die quo Gallus ex ea vrbe diſceſſit. Nec mora cōmunicato cum Pontifice conſilio feſtinatoque itinere Regem conſecuti, in agro litteras dederūt ſuæ legationis teſtes. Monuerūt ſubinde ne vlterius progrederet, priuſquam eccleſiæ Romanæ ac Pontifici ſatisfaceret. Ea legatione eaque denunciatione & audacia turbatus Gallus reſpōdit tamen Velitris, quo eo die perueniendum erat, dicendi quæ vellent fore poteſtatē. In eo oppido dato procerum ſenatu coram pluribus verbis expoſuerunt mandata. Eorū ſumma erat de iniuria Pontifici facta expoſtulare. Obteſtari ſimul ne arma Neapolitanis finibus inferret, priuſquā iudicio vinceret aduerſarios, ſeque iure potiorem eſſe confirmaret. Vim intempeſtiue intentare, æquum non videri. Multis vltro citroque verbis conſumptis, multiſque ab vtraque parte iactatis in alteros probris & quærimonijs qua veris qua falſis, Gallus tandem reſponſum dedit vlterius eſſe in ea expeditione progreſſum, q̄ vt retractare liceret, bello peracto non recuſare de iure cū aduerſarijs certamen. Verba ea erāt rebus vacua: quis enim Gallos crederet nobiliſſimi regni poſſeſſionem iudicum arbitrio permiſſuros? quis de victoriæ fructu legibus diſceptaturos aliquādo? Ergo Antonius Fonſeca. Quando, inquit, ô Rex æquiſſimis poſtulatis obtemperare detrectas, & vim admouere ac metum paras, armis & viribus ferox, Deus innocentiæ vindex omnis inſolentiæ inimicus, huius controuerſiæ iudex eſto: eius arbitrio atque patrocinio rem totam permittimus. Rex enimuero noſter hac denunciatione ſin minus cæteris, ſuæ certe conſcientiæ

ſatis-

ſatisfecit, vt deinde liberata fide ſuis viribus & copijs in eam partem ſe det, quam æquiorem iudicabit. Hæc dixit: ſimul coram rege & proceribus, qui in conuentu aderant, initi antea fœderis tabulas lacerauit. Audax facinus inprimis, neque ferenda Gallis contumelia viſa eſt: ne tamen violaretur ius gentium valuit. Romam dimitti placuit. Hæc legatio quamuis re nulla impetrata pro qua erat ſuſcepta vana prorſus non extitit. Pontifex enim confirmato erectoque ex eo ad meliorem ſpem animo, dignitatis memor decreuit icti nuper cum Gallis fœderis conditionibus haudquaquam ſtare. Ipſe etiam Valentiæ Cardinalis proxima nocte minus intentis in eius cuſtodiam Gallis diſſimulato habitu Velitijs egreſſus non prius conſtitit, quam Spoletum ventum eſt firmam Pontificiæ ditionis in Vmbria vrbem. Romam conſulto vitauit, ne voluntate Pontificis aufugiſſe videlicet è caſtris crederetur.

Rex Gallus Neapolim ingreditur.

CAP. VIII.

IPso tempore quo Rex Gallus Romæ morabatur, Alfonſus Neapolitanus defenſionis & victoriæ ſpe penitus abiecta, de eo imperio abdicando, nondum integro anno euoluto à patris obitu, ſerio cogitabat. Eo conſilio Ferdinando filio è caſtris euocato atque in procerum conuentu hac ſententia locutus fertur. Quo in ſtatu res noſtræ ſint, viri nobiles mecum pariter conſideratis. Hoſtis ferox & validus pro ortis. Noſtri in fide parum conſtantes. Haud maiori celeritate Galli irrumpunt, quam prouinciales deditionem faciunt: vrbes & oppida in eorum vadunt poteſtatem, vexillis hoſtium paſſim ſublatis. Auxilia externa longinqua: & qui opem maxime afferre debuiſſent, hos noſtra calamitas periculum, & ignominia parum mouent. Hoſtes amicosve incuſare eius eſt, qui viuere & regnare velit. Plura dicere argumẽtum ignauiæ. Meis delictis iram cœleſtem irritatam fateor: qui deliquit pœnas is dato iuſtiſſimas morte, ignominia, omnibus malis. His ſupplicijs ſi placantur numina, ſi expiantur noxæ, ſatis habeam. Vitæ fines præſcribere nõ licet: neque vero ex hac veluti cuſtodia migrare Dei iniuſſu: qui pro voluntate viuendi ſpatia reſtringit & laxat. Quod meũ eſt tamen, hanc coronam regiam qua ſum indignus, hoc ſceptrum pono. peccatorũ hoc piaculum eſto. Alij diutius hoc imperium tenuerint: nemo libentius reliquerit, nemo fortius. Filium tamen pro me (quia ſpe quibus virtutibus & prudentia?) Regem in poſterum iubeo haud iniqua permutatione pro ſene & valetudinario, florenti ætate iuuenem, corpore firmo, inuicto animo. Quam cuperem vti eo in ſtatu res noſtræ eſſent, quo orbi terrarum probarem quanti facerem ea, quæ prima ad fœlicitatem putantur. Sed quando eam animi magnitudinem oſtentare non licet: certe nõ erit minoris prudentiæ cedere neceſſitati, cuius inuictæ ſunt vires. Hinc poſteritas de noſtro ingenio ſtatuat. Neque.n. ſemper prudens nauclerus fœda procella inflatis fluctibus obſiſtit. Sed demiſſa antenna verſaq; in obliquum naui expectat dum vẽtorum violentia tranſacta pelagi ſæuitia componatur. Hæc noſtra ſententia eſt, certaque voluntas. Et quando patriæ chariſſimę præſidio eſſe in periculo nõ poſſum, quod inſtar mortis eſt, ea relicta in exilium abire deliberatum habeo. Regni equidem paulo ante florentis atque domus noſtræ ruinam non videbo: fortaſſis etiam hoc quaſi ſacrificio Deum placabo vindicta vt leuior ſit, hominũ miſericordiam commouebo, vt maiori

animo

animo in noſtræ cauſæ patrocinium incumbant. Vobis, qui præſentes eſtis, quiq; abſunt, obſequium erga nouum Regem commendare, ſuperuacaneum fore arbitror: ne ipſi quidem præcipere vt ciues omni comitate & beneuolentia complectatur, veſtriſq; meritis magnis, & perpetuis debitam gratiam rependat.

Hæc abdicationis cæremonia in Oui arce peracta eſt ad decimum Kalendas Februarij tranſlati imperij tabulas dictante Iouiano Pontano. Mox Alfonſus domeſtica ſupellectile, quæ erat præcioſiſſima, in naues impoſita in Siciliam conceſſit ſtatuens Mazaræ, Ioannæ nouercæ dotalis, amœni & tranquilli ſeceſſus vrbe melioribus ſtudijs vitæ reliquum exigere veſte in ſacerdotis formam mutata. Litteras ad Principes dedit, quibus ſui facti rationem explicabat: ac nominatim ad Ferdinandum Regem perſcripſit imbecilla valetudine compulſum vitam principalem abdicaſſe, ac vero voti religione ſe quondam id facturum implicaſſe: qua conſcientiam exoluere æquũ erat, ac prorſus neceſſarium. Sic ille credi voluit. Propius tamen vero eſt odium popularium ſuſtinere in eo rerum diſcrimine non potuiſſe: filiumque cogitaſſe, quod apprime gratus ciuibus eſſet ad bellum defendendum fore commodiorem. Seroque intellexit principum opes beneuolentia ſuorum quam ferro ſatellitum eſſe tutiores. Obijt Alfonſus non toto circumacto anno ex quo regni procurationem depoſuit domeſtica procella iam magna ex parte mitigata. Corpus Meſſanæ ad dextram aræ in templo eius vrbis primario poſitum eſt cum inſcriptione ſubiecta tum eleganti tum acuta?

Alfonſum Libitina diu fugis arma gerentem.
Nũc poſitis (quænam gloria!) fraude necas.

Nouus rex cum primum regnum arripuit per plateas vrbis circũductus gratũ populo ſpectaculum præbuit. Quacunque incedebat pompa, multa veſtis pretioſa viſebatur, multa odoramenta ſpirabant, fauſtę perſonabant voces fœlix diuturnumque imperium comprecantium. Leui momento populi gratia circumagitur. tantundem intra paucos dies pro hoſte fecere. Ferdinandus ſane delatum regnum agrato initio auſpicari cupiens vinctis magno numero è plebe atque è nobilitate dedit continuo libertatem. Eius benignitatis expertes tantum fuerunt Marini Martiani filius Ioannes Baptiſta Roſani Princeps, Sueſſæ Dux, & populi Comes in cuſtodia quamuis diu ſeruati, ex quo procerum bellum profligatum fuit, quippe Aragoniæ genti ad inſaniam infenſi. Celebritate pacta ex vrbe Rex ad diui Germani fanum abijt totius ꝓuinciæ clauſtra occupatum & mõtium coeuntium fauces in Caſſinati agro, qua Gallis tranſitus erat: vbi Neapolitanæ copiæ tendebant arcendis Gallis intẽtæ: quoniam id oppidum ad confines Neapolitanos & Pontificiæ ditionis eſt poſitum. Verum cognito capta Aquila Gallos in Campaniam deflectere, ne à tergo & à fronte circumuenirentur; neceſſario è Caſſinate ſaltu Capuam ſe recepere vrbẽ operib. & militari præſidio firmatã. Cum copijs Gallus ad ſanctum Germanum applicuit, vim afferre niſi vltro deditionem facerent paratus. Sic ciues defenſione deſperata portas aperuerunt. Promotis Gallicis inde caſtris maiori quamuis difficultate Capua in poteſtatem venit. Triuultius Mediolanenſis patria dux ſtrenuus Neapolitanis deſertis ad Gallicas partes, vnde melior ſpes affulgere videbatur; modica fidei cura traductus præcipuus deditionis auctor extitit. Abſceſſerat Ferdinandus Rex à Friderico patruo quem rebus præfecerat Neapolim ad tumultum ciuium pacandum turbulenta conſilia de ea vrbe deden-

dedenda agitantium euocatus. Virginius Vrſinus & Petilianus eximij copiarum duces amiſſa Capua intra Nolam quo ſe ex fuga receperunt, capti ſunt Earum vrbium amiſſarum fama cũ perſuaſiſſet omnia repente ad Gallos inclinarunt. Ipſa etiam vrbs Neapolis regni caput, nemine obſiſtere auſo ac vero incredibili populi plauſu victorem intra portas admiſit ad octauum Kalendas Martij alium crederes populum alium ſenatum, tanta leuitate vniuerſi circumacti ſunt nullo iudicio ſed ſuſcepto more quemcumque principem adulandi clamore ſtudioque inani. In eam vrbem ingreſſo Rege Gallo, aut vt alij malunt Capuæ dum morabatur Gemes Baiazeti Turcarum imperatoris frater deceſſit. Nouus rex vix prima dominandi dulcedine delibata, vrbe deſerta conſilij inops à pleriſque deſertus ad arcis nouæ præſidium confugit, vbi Ioanna regina cum filia eiuſdem nominis erat: Fridericus patruus alijque proceres cõuenere haud exiguo numero fidem & officium victoris gratia potiora arbitrati. Quod in ea rerum colluuione pro miraculo erat. Ex ea arce in alteram ſe contulit, ab Ouo dictam, rupi impoſitam mari omni ex parte circumfluo, eoque firmiſſimam triremibus, quas paratas habebat, in Anariã inſulam traijcere, & ſi res ferrent, in Siciliam diſcedere deſtinans breui ſperans rerum conuerſionem fore, quod rerum humanarum inconſtantia & vtriuſque gentis ingenia non lingua magis quam moribus diſcrepantiũ ſuadebant. Tametſi res Galliæ abſquæ vlla offenſione proſperum curſum hactenus tenuere: atque ita vt intra non totos quindecim dies vniuerſi regni vrbes & arces, quam late ditionis Neapolitanæ fines patent, victoris fortunam ſecutæ fuerint. Ipſas etiam Neapolitanas arces Germani duces cuſtodiæ præfecti, o homines venales, pretio prodiderunt ad turpia ſeu honeſta iuxta leues. Caietanam arcẽ vi Galli admota cœperunt, in paucis quamuis firmiſſimam: inerantq; milites & prouiſi antea cõmeatus. Pauca tantum in Brutijs oppida in fide priſtina perſtiterunt. Sed quantulum id erat? Ea quoq; in dies carpebantur nulla ſpe à ſuo Rege nullis auxilijs. Is ſe ad Anariam tenebat, rebus perditis non præſidium, ſed magis acceptæ ignominiæ deformis tum ſpectator tum teſtis, quanto animi cum motu dicere non eſt neceſſe. Rhegium denique victoribus ceſſit exaduerſum quamuis Meſſanæ poſita in oculis claſſis Hiſpanicæ nulla à ſuo Rege allata agendi facultate prorſus inutilis in periculo. Ex diſtantibus locis præcepta ſæpe & conſilia poſt res afferuntur. Sic nobiliſſima prouincia puncto temporis Gallicæ ditionis facta eſt: vix vt credam adeo celebrem & facilem rerum conuerſionem in vlla gente ab omni memoria contigiſſe.

Fœdus Principum contra Regem Gallum.

CAP. IX.

POSTQVAM ad Neapolim Gallis ferme omnia ceſſerunt, cæteri Principes tum Itali tũ externi reputare ſecum atque inter ipſos communicare cœperunt, quam graue eſſet eius gentis imperium futurum, ſi diu in Italia inueteraſſet. Ferdinandus Rex Hiſpanus proximus periculo videbatur Gallis confecto Neapolitano bello de Sicilia, vti fama erat, cogitantibus auctore & impulſore Salernitano è numero Neapolitanorum exulum maxime infenſo nomini & genti Aragoniæ. Cupiditas præterea dominandi vltro incitabat cunctis affectibus flagrantior, tetrum malum, neque vllis reſiſtens finibus. Ergo Ferdinandus Rex alios Principes de iũgen-

dis contra Gallum viribus vltro appellare, vt cui pares ſinguli non erant, cõmunicatis opibus ſuperiores euaderẽt. In mutua ſocietate certiſſimum rebus fore præſidium. Eo Laurentiũ Suariũ Figneroam ad Venetos legarat, recenſq; Ioannem Bezam ad Ludouicum Mediolanenſem dimiſit alliciendũ non ſpe modo regiæ affinitatis, de qua iam actum erat, ſed etiam regni totius Galliæ Ciſalpinæ. quæ voces ambitioſi hominis auribus gratiſſimæ accidebant. In id fœdus facile Maximilianũ Cæſarem & Anglum acceſſuros ſperabat: quos ſibi affinitate deuincire cogitabat: ac in primis Ioannem Principem & Ioannam filios permutatis nuptijs Philippo Archiduci & Margaritæ ſorori coniuges dare. Quæ coniugia ante agitata, Franciſci Rogij opera ad Belgas ideo profecti tãdem pacta ſunt. In belli ſumptus, quod difficile & diuturnum fore prouidebatur, pecunia quærenda erat. Eo ſtudio in Aragonia gentis conuentus ſunt indicti: quibus Rex Catharinam filiam præficere cogitabat; & cum id non eſſet impetratum à gente veteris moris tenaci ipſemet neceſſario in eam prouinciam ad conuentũ habendum cõceſſit. Tantæ molitiones arcanis quamuis conſilijs agitatæ, irritæ non fuerũt. Venetijs quo legati Principum conuenerunt, exeunte menſe Maio inter Pontificem, Cæſarem, Regem Aragonium, Venetos & Mediolanenſes armorũ ſocietas eſt cõſtituta, quam ſanctiſſimam dixere. Pactionis ſumma capita erant. Vt viginti quinq; annorum ſpatio communi impenſa pro facultate cuiuſque ſociorum & copia collatis viribus triginta quatuor millia pedites, equites viginti octo millia ſub ſignis omnes haberent. Ingens numerus, opinione atque ſpe maior. Eccleſiæ libertatis tuendæ, qua reip. firmamentum continetur, ſpecies erat: atque à ſingulorum finibus iniuriam prohibendi. Re Gallos vniuerſa Italia deturbare ſatagebant par modo votis ſucceſſus contingeret. Arcanis hæc tractata conuentibus mirum eſt in tanta multitudine de fœdere diſceptantiũ nõ erupiſſe omnino Philippus Comineus prudentia & vſu rerum præſtans Venetijs pro Gallo rege legatus eo tempore, nihil eorum quæ agebantur odoratus, fœderis præter opinionem facti cauſas ex Auguſtino Baruadico Veneto duce audiens, qua ſi repente conſternata mente rogauit ſuó ne Regi foret reditus in Galliam facultas: Magna ex hoc tempore rerum immutatio facta eſt, magna conuerſio. Neapolitanos Gallici imperij tædere iam cœperat ſuæque leuitatis. Frequentibus contumelijs victores morumq; inſolentia & linguæ procacitate grauiſſimum odium in animis popularium commouerant: pleriq; etiam iniuria bonis euerſi finem malis exoptabant proni in vindictam, cum nullam opem à Principe expectarent. Dux quoque Mediolanenſis recens Nouaria ab Aurelianenſi intercepta & ad reliquam ditionem haud obſcure aſpiranti de imperij ſumma dubitare cogebatur. Gallo præſertim claſſe ſua Genuam occupare cogitanti, vt idoneis auctoribus fama vulgabat. Ita in periculo ad Venetos confugere habuit neceſſe & omnibus precibus eorum opem implorare. Contra Gallus tempeſtate prouiſa, quæ eius capiti minabatur, & patriæ deſiderio ne reditu prohiberetur, Italia relicta eo continuo proficiſci maturauit. Prius autem quam ſe in viam daret duces alios per vrbes & prouincias diſtribuit, ac Obenignum inprimis Magiſtrũ equitum dictum Brutijs præfecit Lucanis Perſiuum Alegrij fratrem, Gilbertum autem Mompenſerium regia nobilitate deſignauit: qui cum copiarum parte rebus præeſſet Neapoli. Summa bello paceque decernendi credita poteſtate.

ſtate. Simul à Pontifice poſtulauit per legatos; vt ſibi more maiorum poſſeſſionem parte imperij pontificio decreto & diplomate cōfirmaret. Ea ſumma votorum erat. Et quoniam de repetenda Gallia cogitaret, cupere oppido, Roma bona eius venia repetita corā de rebus magnis conſilia communicare. Colloquēdi Pontifici idoneum tēpus non eſt viſum Romanis Gallici nominis odio incenſis, vt colloqui ſine tumultu non poſſent. Neapolitanum imperium cuiquam addicere niſi cauſa iudicum prius arbitrio diiudicata æquum non erat. In eam ſententiam reſponſum eſt datum, Gallo minime gratum nō certamen iuris quærenti ſed vim. Eo amplius profectionē vrgere inſtitit: Deceſſit Neapoli ad tertium decimū Kalendas Iunij. Romam inijt ipſis Iunij Kalendis. In ea vrbe Pontificem non inuenit Peruſiam elapſum metu ne iterum maieſtas in tanta rerum colluuione eſſet ludibrio. Ex vrbe breui profectus Rex, & Senis aliquandiu moratus vitata Florentia Piſas peruenit. Eam vrbem Florentinis contendentibus, vti ad eorum ditionem reuocaret, in eoq; fidem ante datam liberaret, contra Piſanis cum lachrymis obteſtantibus vt datum beneficium tueretur, neque nobiliſſimam ciuitatem pateretur ad ſeruituti proximam cōditionem redire, duriſſima premi tyrannide: in neutram partem ſentētia pronunciata diſceſſit in Inſubres. miſſis tamē prius Fregoſiis qui factionis opibus Genuæ & totius Liguriæ imperium Mediolanenſi detraherent. Qui conatus fruſtra fuit. Regi ad Tarri ripam progreſſo occurrit cum copijs Franciſcus Mantuanus Marchio à Venetis delectus copiarum dux. Ex Apennini iugis dilapſus amnis p̄ceps inter ſaxa inæquali alueo delatus patentibus demum campis in Padū euoluitur. Recuſabat pugnam Gallus non ignarus in minutum ſuorū militum numerum: ac ſe cum Aurelianēſi coniungere cupiebat inprimis, modo ex ijs anguſtijs daretur euadere. Hoc regis votum erat: neceſſario tamen ventum eſt ad manus. Ad Tarri fluminis ripam tribus millibus paſſuum ab vrbe Parma caſtra collata ſunt caſtris. Venetorum copiæ ad Focum nouum erant ad montium radices ſitum pagum. Gallus ad vicinæ vallis qua montes coeunt fauces reſtitit. Eo loco prælium eſt cōmiſſum in paucis nobiliſſimū fama. Inſtruuntur acies, tollitur clamor, ab omni parte concurritur. Itali prima Gallorum acie profligata, verſisque intempeſtiue ad prædam militibus ſpatiū victis dedere ſeſe colligendi, ac reſtitutis ordinibus pugnam repetendi eo impetu eoque animorum rigore quem aduerſarij non tulere diſperſi per agros & graues præda. Magnum Rex vitæ periculum eo die adijt: prætorianis ferri peremptos vix aliorum ſuperuentu eſt ſeruatus. Victoria quidem parta trium dierum inducias à victis impetrare tamen non potuit. Sic per occultam teſſeram profectione denunciata ſilentio motis caſtris ex ijs locis euaſit. Ne graue damnum acciperet in diſceſſu inflatis repente eius fluminis aquis atque ex eo hoſte tranſitu prohibito factum eſt. Leuis tantum armaturæ equites abeuntis veſtigia ſunt ſubſecuti. Ab ijs atque ab incolis iniquis ad tranſitum locis cædes factæ atque magna impedimentorum pars eſt ablata. In pugna ſuper quatuor Italorum millia ceciderunt. Cum reliquis copijs Mantuanus Claſtidium prius, mox Nouariam feſtinauit. eius vrbis obſidionem, qua Aurelianēſis incluſus à Ludouico Sfortia premebatur, vrgere erat deſtinatū. Rex ſeptimis caſtris præter Placentiam & Derthonam. Actam nemini infeſtus peruenit. latuſque vitatis periculis vltro inſtaurabat numini & diuis tutelaribus ſacrum.

Ferdinandus Rex Neapolim eſt ingreſſus.

CAP. X.

VIx dum Gallus Neapoli abierat cum fortuna partium mutata & in contrarium verſa eſt. Eæ ſunt rerum vices. Hiſpanica claſſis Meſſanæ in portu erat ductore Triuentio. Eo reges pater & filius domo profugi conuenerunt Alfonſus & Ferdinandus, præterea Ioanna regina vidua Alfonſi nouerca rebus profligatis remedium quæſituri. Gonſaluum Fernandum cum equitibus eius fidei concreditis & ſua peculiari claſſe aduerſæ tempeſtates in Baleari maiori & in Sardinia plures opinione & voluntate dies tenuerant: neque ante nonum Kalendas Iunij Meſſanæ portum tenere potuit. Quo iam tempore Ferdinandus Rex Rhegium exaduerſum Meſſanæ impoſitam freto vrbem cum arce aliaq; finitima in Brutijs oppida redegerat in poteſtatē. vbi Eberardus Obenignus natione Scotus dux ſtrenuus rem Gallicam virtute & prudentia ſuſtētabat. Gonſaluo Rhegium Croto, Amantia aliaq; eo tractu oppida ſunt continuo tradita pignoris loco dū ſumptus in bello futuri & facti cōpenſantur. Siciliȩ quoque rebus propter vicinitatem prȩſidium & ſecuritas ea poſſeſſione quærebatur. Fridericus cū paucis triremibus ad oram Apuliæ miſſus vinctus. Venetæ claſſi bellum alternante fortuna gerebat. Caieta à Gallis porro defecit, ſed breui tamen ſubacta ſuo malo didicit furentis populi graues impetus eſſe, conatus inanes. De ratione gerendi belli in Brutijs deliberatum. In pari voluntate non vna mens cunctis erat, neque ſententia eadem. Regi ſtabat continuo Neapolim ire: quo à ciuibus conuitio vocari cœperat etiam ante Galli diſceſſum: vt ſunt benigni in calamitate & dolore mortales, maiora viribus pollicebantur. Vbi in vrbem veniret, concurſum ab importuni imperij odio ad iuſtum & legitimum Regem ex vniuerſa ditione ex templo futurum. Gonſaluo graue videbatur accepta in Brutijs oppida hoſtium iniuriæ permittere abſentia ſua, debilitare ſpem atque conatum reliquæ ferme prouinciæ ſe ſuaque omnia in ditionem Hiſpanicam certatim offerentium. Placuit vti iunctis viribus Semenariam obſidione ſoluerent, qua premebatur à Gallicis copijs. Perſiuus è Lucanis aduocatus Gallorum vires & animos confirmarat. Obenignus noſtrorum conſilio cognito qua neceſſario iter Regi erat ferox proceſſit. Recuſabat Gonſaluus certamen. Rex iuuenta feruens eo conſilio repudiato pugnare decreuit. Victus tamen in prælio, equoque prolapſo in fuga ne viuus in poteſtatem hoſtium veniret Ioannes Andreæ Altauilæ frater conſtanti raraq; fide à puero in Regis obſequijs educatus atq; in omnia familiaria iura aſſuetus eius periculo perſpecto in pedes deſtitutus ſuum equum vltro obtulit. Euaſit Rex deſultoriæ artis peritia in equū deſiliens oblatum. qui dedit pro eo hoſtium accurſu cecidit grata ſuperis atque hominibus ob fidem præſtantem victima. Pugnatum eſt ad vndecimū Kalendas Iulij fugientibus & male mulctatis regijs Semenaria propinqua effugium fuit, quibuſdam incitamentum ne ſupremo conatu pugnarent. Syluæ quoſdam & vicini montes texerunt. Victoriæ eius cum primis nobilis vt minor fructus Gallis victoribus eſſet ipſorum incuria Regis diligentia effecit. Profectus ex eo oppido in Siciliam abijt deſtinata voluntate Neapolim petendi priuſquam acceptæ cladis nuncius accenſa pro ſe ciuium ſtudia reſtingueret Gonſaluus defendendæ Semenariæ ſpe abiecta, ea deſerta in vicina loca dilapſus breui operæ-

operæpretium fecit multis circum oppidis vi aut voluntate occupatis; neque vero deſtitit priuſquam Brutiorum regionem ferme vniuerſam Gallis detractam ad ditionem ſubiunxit. Rex cum ſexaginta nauibus, quas in Meſſanenſi portu inuenit milite vacuas, ac turba tantum nauali inſtructas, ſublatis velis ad Neapolitanũ littus appulſus per mediam hoſtium claſſem in eam vrbem eſt inuectus ipſo die quoad Tarrũ pugnatum eſt pridie nonas Iulij. Ciues incredibili gaudio elati correptis armis in Gallos impetum dant. repente omnia in contrarium verſa. Armati per vrbem ciues implacabili odio Gallos inſectari, plenæ cędibus viæ, cruenta fora templaque, refractæ direptæq; ædes, & qui reſiſteret trucidatus, ac nominatim Salernitani & Biſſiniani ædes domeſtica ſupellectile ſunt ſpoliatæ. Mompenſerius motui plebis furentis impar in arcē nouam ſe recepit adiuncto Salernitano Neapolis exemplum Capua ſecuta eſt locis vicina, item Salernum & Apuli innumeræque adeo ciuitates pulſo Gallico præſidio Ferdinandi Regis vexilla præferre, ingeminare nomen. Ad hæc pugnæ ad Tarrum commiſſæ vulgato nuncio Columnij proceres Proſper & Fabricius, eatenus Gallicas partes ſecuti ſe ad Neapolitanas tranſtulere. Vrſini contra ſiue ab inſita æmulatione eius familiæ, ſiue neceſſaria re impulſi ad Gallos tranſierunt, quippe Pitilianus Comes & Virginius Vrſinus eius familiæ principes à Gallis capti tenebantur. Arces Neapolitanas, quæ in hoſtiũ poteſtate manebant, regij ſupremo conatu impugnare dies noctesque. In ſanctæ crucis monaſterio, quod arcis iuſtæ inſtar munitum, nouæque arci coniunctũ erat, inter milites præſidiarios Maurus quidam Alfonſo Daualo Piſcariæ Marchioni notus, quippe in eius familia quondã verſatus ſeculi ingenio & fraude, ſi pretium operæ ſit, aditum ſe monſtraturum pollicetur. Re conſtituta, nocte quadam accedit Marchio ſpeculaturus locum nihil veritus inſidias, venturi plane ignarus, incauti guttur tranſfigit Maurus ſagitta emiſſa. Tanti viri caſum vniuerſa ciuitas luxit: luxere milites ob ſpectatam multis in rebus virtutem paremq; induſtriam omniũ copiarum à Rege ducem deſignatum. Filius in tenera ætate Ferdinãdus relictus eſt ſtrenuus & nobilis conſequentibus annis dux copiarum futurus veriſſima patris imago. Occiſi locũ Proſper Columna ante ad Aragonios traductus ex Regis voluntate obtinuit. Homini præpotenti promerendo id blandimētum eſt datum. Neapolitanæ arces diuturnæ obſidionis malis nullis ex Gallia ſubſidijs premebantur exigua ſuſtentãdi ſpe. Obenignum de ferenda ope appellare conſtituunt. Neque defuit ille vocantibus. Gallicum vigorē extinxerant Neapolitanæ illecebræ & voluptates vrbis cum primis amœnæ vulgati præterea morbi pleroſque extinxerant. & ſane malorum colluuione fœdum bellũ amplius inſigniuit nouum genus morbi in ea expeditione viſi. Corporum libidinoſo cōtactu vis mali ſerpebat maxime nullis idoneis remedijs, vt in tabi recenti, vſque dum excogitatis: vnde crebræ in vulgus mortes. Morbum Gallicum dixere Itali, Galli Neapolitanum, Afri Hiſpanicum nulla certa origine mali, opiniones vacillarunt. Ex nouo orbe vbi ſæua contagio multum viget in Europam diffuſam peritiores arbitrantur: atque hoc tempore à militibus Hiſpanis in Italiam atq; Neapolim delatam luem qua caput & barba depilari ſolēt, facies miſerum in modum enatis bubonibus deformari, exedi viſcera atque corrumpi ac ſequi tandem interitum. Tenariffe poſtrema è Fortunatis inſulis claſſe ad id miſſa domita atque ad Regum Ca-

ſtellæ ditionē ſubiuncta tandem eſt. Inſulæ eius rex nauibus in Hiſpaniam delatus, inde Venetias tranſmiſſus donum ijs ciuibus ab inſolenti habitu & ſpectaculo non ingratum. Amicitiam nuper conſtitutam & fœdus ea beneuolentiæ ſignificatione aſtringere certabat Hiſpanus Alfonſo Luco Tenariffes & Palmæ ſubiugatarum præmium fuit Antelati honos & nomen in Canarias inſulas ſeu Fortunatas cōceſſum. Sic omnes illæ inſulæ in Hiſpanorum poteſtate regiaq; Caſtellę ditione conquieuere tandem expeditionibus ſæpe repetitis: bellumq; id ante multos annos inchoatum hoc tempore finem habuit.

Rex Luſitanus obijt.

CAP. II.

NON ceſſabat interea Ferdinandus Rex Hiſpanus Regē Luſitanū & Anglum ad cōmune Principum aliorū fœdus aſciſcere per legatos, prę ſidia vndique cōquirere. Strenuum Principē & rebus maximis natū. Excuſauit Luſitanus amicitiam cū Gallo à multis annis ſtabilem: nō videri temere violandam. Et erat Pontifici ſubiratus: à quo impetrare nō potuerat vti Georgium ex impari ſed nobili matre filiū iure legitimo donaret. Nullo.n. reſpondēte in ſucceſſione regni mutare aliquid non eſt viſū. Luſitano quidē deliberatum erat eum hæredem ſcribere ex aſſe, ſi minus venia Pontificis certe Maximiliani Cæſaris amitini iure ſucceſſionis illi debito, ſic interpretabanť eius voluntate in Georgiū tranſlato. Quod ſane quid erat aliud q̃ pulcherrime ſtantem reip. pacem prępoſtera ambitione & cupiditate turbare? nouorū motuum materiā quærere? Ab Anglo nō fęderis ſocietas petebať ſed ēt nouæ affinitatis vinculum Aretuno Angli hærede & filia Ferdinandi Hiſpani Regis iunctis connubio. Vtrumque factū ſed conſequenti tēpore Luſitanus aqua intercute laborabat indies grauiore tū valetudine tum vitæ periculo. Pellendo morbo ad aquæ calidæ ſcaturigines abijt q̃ in Algarbio atq; Turdetanis habētur totius Luſitaniæ maxime ſalutares. Sæpe remedia in contrarium vertuntur. Morbi vis eo remedio nihil remiſit: quin aucta potius Albore oppido deceſſit ad 18. Kal. Octobris magno atq; ardenti ingenio Princeps callidus, facundus, in vindictam tñ pręceps. Succeſſorē ex parte correcta ſuperiori voluntate teſtamento deſignauit patruelē Emanuelem patruo Ferdinādo natum Pacis Iulię Ducē Georgio filio ſubſtituto ſi eum contingeret ſine prole decedere. Longinquum id erat & incertum neque ſatis æquitati conſentaneum. Sed Regum voluntates vehemētes ſunt. In præſenti ergo militiæ magiſterio donari volebat, eius cui à Chriſto nomen eſt. Conimbricæ ducem eſſe. Ab eo certe Aueri duces generis ſtemma deriuant nobiliſſimi. Inerāt haud dubium in defuncti regis moribus & ingenio bona, inerant mala, animus erectus, excelſus, magna appetens, maiora ſæpe viribus, ſcelerum vindex, ſtudioſorū & fortium hominum fautor. Multo effuſo ciuium ſanguine inuidiam apud ſuos cōmouit, tametſi pro argumento inſigni ad clypeum. adiecerat pelecanum roſtro lacerantē pectus alitem vt pullos ſuos in vitam proprio ſanguine reuocet. Corpus tranſlatitio funere in ſyluenſi ęde compoſitum, Aliubarrotam inde delatū eſt eorum regum ſepulcris, ſed & victoria de Caſtella olim parta nobile oppidum. Regium Luſitaniæ inſigne publico omnium conſenſu ad Emanuelem, vti opus erat, delatum eſt Salaciæ eo tempore agētem cum Regina ſorore regiaque vexilla eius nomine ingeminato more gentis ſublata explicataque ſunt. Etſi Maximilianus Cæſar id regnum ſibi deberi contendebat iure ſanguinis in pari ꝓpinquitate maior natu. Inter eos

qui

qui à latere defunctum Regem ſanguine attingunt nō ſtirpem, ex viro an fœmina ſint nati, ſed in pari propinquitatis gradu ſexum atque ætatem in ſuceſſione eſſe conſideranda. Vtique Ferdinandus viſei Dux, vnde Emanuel eſt natus, & Eleonora Auguſta Maximiliani mater, patruus & amita defuncti regis erant. Porro Luſitani Sexum in imperio non diſcernunt: neque ſtirpem conſiderant, ſed capita. Verum de hac tota controuerſia alio loco copioſius dictum eſt. Emanuelis cauſam gentis ſtudia vicerunt, præclaræq; corporis & animi dotes, quibus nulli ea ætate principum inferior extitit. Ruſcinonenſi limiti Henricus erat præfectus Albæ ad Aliſtē Comes. Is iuſſu ſui Regis in agros Narbonenſes cū manu militari irrumpens late terrorem incuſſit. Idem Petrus Manricus fecit ſed per extremam Cantabriā in Aquitaniæ fines inuectus. Nihil tamen memorabile eſt geſtum. præde tantum hominum & pecorum abactæ. Quod præcipuum fuit Gallo qui diu Aſtæ ſubſtitit, iniecta neceſſitas fœderis cum Ludouico Mediolanenſi maturandi, ne verſis ad Italiæ bellum terga nudarentur, ſed potius ea ſolutus cura reduxque in Galliam conatus Hiſpanos & irruptiones prohiberet. Et erat ſtultū aliena curare, ſua negligere. Fœderis leges fuerunt: vt Nouaria Mediolanenſi redderetur quinquaginta aureorum millibus numeratis Aurelianenſi. Arx Geniæ, quam Galli cœperant, penes Sequeſtrum eſſet Ferrariæ Ducem Gallicis copijs per Inſubres volente duce liberum iter eſſet, additis etiam de ſuo ad recuperandum Neapolim auxilijs. His rebus conſtitutis Gallus præcipiti autumno cum copijs trans Alpes in Galliam redijt. Graue Neapolitano regi extitit Ludouicū Mediolanenſem Ducem contempto publico Principum fœdere ſibi priuatim, quod erat nefas, conſuluiſſe: vnde præſidium rebus expectare debuiſſet, ab eo nullo propinquitatis reſpectu, erat enim eius auunculus, rationes Neapolitanas ſecundo vehementer conturbari. Re ille neceſſaria excuſabat cū hoſte pepigiſſe. Alios principes parum opis præter nomen in eo periculo cōmunicaſſe, quid factum vituperarēt? haud dubium exitium, niſi ita feciſſet, rebus inſtare. Ergo Neapolitanus Rex aduerſus tēpeſtatem ex Gallia rurſus imminētem p̄ſidia vndique comparare, ac Ferdinandum Regem Hiſpanum ſibi amplius deuincere ſatagebat filia eius in cōnubium expetita. Non abnuebat conditionem Hiſpanus, ſed belli ancipitis exitum expectare malebat ex euentu ſumpturus conſiliū. Moræ impatientia Neapolitanus & Ioannæ Reginæ viduæ ſuaſu eius filiā eodem nomine duxit ſoluta lege propinquitatis à Pōtifice, quoniam amita eius erat. In ipſa nuptiarū lætitia, res bellicæ curæ erant. Veneti ad ferendam opē ſolicitati ægre quidē ſed conſenſere tandem Mantuano ductore auxilia decreta equitū peditumq;: præterea in præſenti quindecim aureorū millia mutuo in ſtipēdium data. Dum ea pecunia redditur, ſumptusq; neceſſario in bello futuri cōpenſantur, Brunduſium, Hydruns, Tranū, Monopolis, Poliganum in Apulis nobiles vrbes & lautæ pignori datæ Venetorū votis ſæpe expetitę, quoniam alluuntur mari ſupero Orientis cōmercio commodiſſimæ vnde genti certiſſima vectigalia conſtant. Nouas ad tempeſtates concitandas hi apparatus pertinebant. Ferdinandus quoq; Hiſpanus haud minori cura bellū repetere parabat, ꝙ per fines Ruſcinonenſes nuper erat inchoatū. Ea expeditio ꝓprie ad Aragonios ꝑtinebat. In eius gētis cōuentib. qui ſuperiori anno Turiaſone ſunt capti, de publico auxiliares ducēti grauis armaturæ equites, leuis armaturæ, trecenti

centi toto triennio decreti ſunt, cum eo vt in ſeptem turmas tributis duces Rex è gente quidem deſignaret. Contra vt aliqua gratia eſſet, quod antea conſueuerant, datum eſt à Rege vt publica ciuitatum munera & magiſtratus tribuerentur deinde ciuium nominatione è deſignatis coniectiſque in vrnam ſorte ducta. Deinde in Dertuſanis Catalaunorum conuentibus, qui ſuperioribus
1496 menſibus inchoati ad anni milleſimi quadringenteſimi nonageſimi ſexti initium tenuerunt, ſimile decretum auxilijs iuuandi Regem eſt factum eo propenſiore voluntate, quod Ruſcinonenſes in quorum finibus primus belli impetus futurus erat, proprie ad Catalaunos pertinent, eorũ imperio contributi ditionis pars. Simul de coniugijs cum Auſtriaca familia actum magna cõtentione eſt: tametſi Archiducis animus affinitatem Hiſpanicam auerſari videbatur contumax propter ætatem parumq; in futurũ proſpiciens, patriſve obtemperans voluntati votisque.

Galli à finibus Neapolitani regni depelluntur.

CAP. XII.

BELLVM Neapolitanum gerebatur ſupremo partium conatu, vt de regno diductis in ambos prouincialium ſtudijs & viribus Galli quamuis imminuti numero firmiſſimas tamen arces & vrbes retinebant. Caietam obſidebat Neapolitanus Rex: in Brutijs & magna Græcia Hiſpanorum arma duce Gonſaluo fœlicem curſum tenebant: vt oppidis & arcibus magno numero ad ditionem ſubiunctis vix Gallis ea quidem parte ſupereſſet, vbi pedem ponerent tuto. Firmatus vſu miles Hiſpanus nulla diſcordia corruptus, nulla acie exhauſtus, ſed belli Maurici domitor ſæpe meliora ferre. Perſinus & Obenignus Gallorum præcipui in ea prouincia duces contempto proprio periculo haud ignari quanto in diſcrimine arces Neapolitanæ eſſent ibi belli & rerum ſummam verti in ea fortunæ inclinatione conſilio inter ſe cõmunicato decreuere tamen, vt Obenigno relicto, qui Hiſpanorum conatibus obſiſteret, Perſiuus cum copiarum parte Salernum ditionis tum Gallicæ vrbem abiret, ſi liceret ea ope Neapolitanas arces tueri, ſin minus iunctis cum Mompenſeuo viribus bellum eo tractu inſtauraret, ſi qua ſedaret occaſio Neapolis recuperandæ quæ prima cura ſolicitabat. Sic factum. Perſiuus ex itinere multis oppidis ex ditione adiunctis quatuor porro Neapolitanorum millia iuſſu ſui regis obuia ad Ebulum Picentinorum oppidum non procul Sylari amne ductore Matalonio, acie ſuperauit. Læta ea victoria. Gallis in præſens fuit exiguo in futurum vſui: territis quidem aduerſarijs nulla manus numero aut viribus inſignis prodire in aciem, obſiſtereque eorum conatibus audebat. Rex tamen priuſquam acceptæ cladis nuncius ad obſeſſos perueniret, de artium deditione tranſegit, niſi intra certum diem idonea ſuperuenirent auxilia. Acceſſit Perſiuus victor ad Neapolis conſpectum, ſed cum intra arces nihil moueretur, & Rege extra mœnia tendente penetrare ipſe ad obſeſſos non poſſet, retro flexit iter. Sic arces omni præſidio deſtitutæ elapſis paulo ante Mompenſerio & Salernitano abeuntibusque. Salernum, vt pepigerat deditæ ſunt. Pecunia Gallis ducibus in ſtipendium deerat. Ad quam redigendam in Apuliam concedere ſtatuunt portorio è pecoribus: vnde præcipua & maxima vectigalia ijs regib. conſtant. Eo cõſilio Mompenſerius Perſiuus atque Virginius Vrſinus vires conferunt. præcipui Gallorum duces hi erant, minores multi alij tum

tum Italici generis tum Gallici. Neapolitanæ copiæ in varias partes diſtractæ erant. Rex ipſe receptis Neapolitanis arcibus de belli ſumma ſolicitus Beneuentum abiit: quam Vrbem Pontificiæ ditionis Fridericus patruus ab ingruentibus vndique Gallis defenderat. Inde cognito Gallorũ conſilio Fogiam abiit quę ex Harporum ruinis creuit. Eo etiã Mantuanus cum Venetis auxiliis appulit. Id commode accidit. Sexcenti tamẽ Germani duce Fabricio ad regem contendentes, cum eo inuito Nuceriam digreſſi eſſent, vbi altera eius nationis manus expectabat, quam deducere ſecum cogitabant, quo maior gratia eſſet validius ſubſidium, forte in hoſtiles copias incidentes ferme ad vnum cæſi ſunt: etſi ſupremo conatu pugnarunt, multoſq; & ipſi ex hoſtium equitibus peremere. Tanta ex eo Gallorum ſuperbia vt ad Fogię mœnia promotis caſtris Regem ad pugnam prouocare nõ dubitarent: quam ille eo incommodo & ſuperiori ad Semenariam ignominia cautior caſtigatusque detrectauit copiis nondum in vnum locum contractis. Leuia tantum fuere certamina: & ab vtraque parte cædes, captiuique neque nulliusneque magni nominis. Galli vlterius progreſſi portorij partem redegerunt, partẽ Rex. pars alia in ea perturbatione periit à neutris exacta. In ea colluuione non oppida & vrbes modo, ſed ipſi paſtores aruaque, vt hoſtile ſolum vaſtabantur. Gallorum ferociam cõprimere cupiebat Rex haud ignarus ea parte victis reliqua procliuia fore. Gonſaluus in Brutiis vniuerſa prouincia ferme in poteſtatẽ redacta ipſaque adeo vrbe Conſentia capta arcem obſidione graui premebat. In Obenigno parum præſidij erat ad extremũ Italiæ angulum compacto ſuſtentanteque maiori locorum fiducia quam virium. Monuit Gõſaluum Rex vt cęteris prętermiſſis in præſenti, ad ſe actutum feſtinaret: belli capite confecto reliqua ſecutura. Sibi ad ducẽdum bellum virium ſatis eſſe, ad laceſſendũ prælio hoſtẽ maiores copias optare. Gonſaluus vera Regem prædicare non ignorabat. In diuerſum tamen variæ curæ anxium trahebãt. Omittere incœptum graue erat, ſed Regi opitulari neceſſarium. Ergo obtemperãdi decreto Ludouicum Aragonium Cardinalẽ cum parte copiarum in Brutiis relinquere ſtatuit, qui bellum ſe abſente ſuſtentaret caſtris quam inſulis aptior. Is Ferdinandi Regis patruelis erat Hẽrico natus Alfonſi quidem Regis fratre, ſed ex impari matre. Agreſtes homines magno numero ſpe prædæ, an vt iter impedirent, iniquis ad tranſitum locis ſe in armis oſtendunt. Nihil terrentur Hiſpani cum Mauris Granatenſibus in præruptis locis & arduis pugnare aſſueti. Impreſſione in vicanos facta ad Muranum oppidum magno eos numero ceciderũt, niſi quos fuga dilapſos vicini ſaltus ſeruarunt. Ex captiuis quæſtione habita cognitum eſt nobilium magnam manum ad Laynum ſeu Laum contractam deſtinata voluntate Conſentinæ arcis diſturbata obſidione tuendæ. Gonſaluus ne pulcherrimę occaſioni deeſſet tota nocte itinere cõtinuato, ſub auroram in id oppidum irruptione facta nobilium magnã partem peremit; cepit alios, quos mari ad Regẽ miſit. Principes in eo numero erãt Nicaſtri Comes & Honoratus Sanſeuerinus Biſiniani frater. In diuerſa parte Galli Cercellum in Samnitibus obſidebant decem millibus Beneuẽto diſſitum oppidum. Rex vt eam obſidionem diſſiparet Frangettum finitimum accurrit cũ copiis, vbi Gallicum pręſidium erat. Suorum periculo permotæ Gallorum copiæ opitulatum venere. Serum auxilium fuit oppido iam tũc capto à Rege tum incenſo, ne præda miles impediretur ſcilicet hoſtique opportunus ex eo eſſet Con-

ſtitere duæ acies ex aduerſum duobus occupatis collibus valle interiecta: quā tranſcendere neutri ſunt auſi. Res Gallicę inclinare cœperant: animos & corpora peregrinæ voluptates eueruarāt. Rex quoque re cum ſuis communicata deliberatum habebat, niſi ſuo cōmodo, ac explorata victoriæ ſpe cū hoſte non cōfligere, neque ſua feſtinatione committere, vt caſus aliquis partium fortunam permutaret. Gonſalui in aduētum certe ſuſtentare viſum eſt: quem feſtinare & prope diem affore fama & idonei teſtes nunciabant. Neque fefellit ſpes, breui in caſtra regia peruenit, tametſi Mompēſerius obuiam progreſſus eius iter impedire omni ſtudio conatus erat. Quo tēpore Rex veſtigiis omnibus vrgere Gallorum copias annonę anguſtia laborantes, iamq; detrectantes pugnam, & de Apulia cogitantes. Verū premēte Rege cōuerſo itinere ſeſe intra Atellam incluſerunt & natiuis copiis & euentu huius belli nobilem cum primis vrbem, & tūc Amalfitani principis ditioni contributā. Rex quo minus id oppidum occuparēt, ſua diligentia impedire nō potuit, quod proximum erat circumuallare cōſtituit. Ducebatur obſidio pari defenſorum & impugnantium conatu, neq; diſpari ſpe, cum Gonſaluus diu expectatus in caſtra tandem regia peruenit ad octauum Kalendas Iulias, qui dies Ioannis Baptiſtæ natali ſacer eſt. Eius aduentus obſeſſis grauis exitialiſque, obſidentibus lætiſſimus accidit rerum geſtarum fiducia vtriſq; cogitantibus eius virtute fore bello grauiſſimo finem. Acceſſit ad lętitiam plauſus. Conſenſu duces & milites venientem Magni ducis titulo & nomine honeſtarunt factis præclaris conſentaneum. quod ab hoc initio ſuſceptum & aliarum nationum eximio fauore cōfirmatum in morem abiit, vt hoc potius nomine quam natiuo cognoſcatur. Ac ſane alii duces in Italia quāuis per ſe ſtrenui cum eo comparati multo inferiores rebus omnibus videbātur. Erat enim ingenio magno belli, & pacis artibus peræque inſtructus præcipua morum ſuauitate, colligendæ militaris beneuolentiæ eximius artifex, in præſenti grande ad victoriam momentum. Opinionē de eius virtutibus ſuſceptam confirmabat ipſe induſtria, ſatis decorus facundia, omniumque quę diceret atque ageret, arte quadam oſtentator. Ita cum primum Atellam peruenit ſitu conſiderato ipſis Kalendis Iulii cum ſuorum manu molas frumētarias, vnde obſeſſi alebantur, momento temporis occupauit, valido inde hoſtium præſidio deiecto. Fregit ea res Gallorum ſpiritus, regiis fiduciam addidit breui opprimi ac profligari aduerſarios poſſe. Ex paruis ſæpe initiis magnarum rerū exitus pendent. Leuia aliquot prælia fuere pro oppido, caſus varii: Salernitanus & Biſinianus in ditione delectus habere deſtinata volūtate Gallicas partes a caſu ſuſtentandi, opem obſeſſis ferendi. Verū ea diligentia nihil eſt pręſtitum: ac contra Mompenſerius, Virginius Vrſinus, & Perſiuus obſidionis malis fatigati ſe & oppidum dedere decreuerunt. Leges conſenſu ſcriptæ. Si intra trigeſimum diem idonea auxilia nō mitterentur ex Gallia, copiæ Gallorum ex vniuerſa Italia decederent cū bona venia impedimenta, equos, arma ſecum aſportādi. Arces & oppida Regi reſtituerēt vniuerſa ditione Caieta, Venuſia, & Tarento modo retentis, præterea quidquid Obenigni & Montii Ducis armis occupatum eſſet. Diſcedentibus Rex mari naues, terraque iter tutum præſtaret. Menſe Iulio hę conditiones ſunt iureiurando & datis obſidibus confirmatæ: in iis tabulis mirum enim vero videatur Gonſaluo Magni ducis nomen cōſenſu adſcriptum. Dedita vt conuenerat ea vrbe aliiſque arcibus Galli profecti, exiguo numero tamen in patriam peruenerunt.

uenerunt. morbis & variis caſibus conſumpta multo maior pars: ipſe etiã Monpenſerius ad Veſæuam afflicta valetudine an ex moleſtia periit. Virginius Vrſinus & Iordanus filius in cuſtodiam dati fæderis in eo fide violata. Sed Alexandri Pontificis iuſſa vrgebant, cui obſiſtere Regi tutũ non erat, pro imperio id mandãtis, atq; pro Pontificia auctoritate cõcepti eum iurisiurandi religione ſoluentis. Affuere in hoc bello Ioannes Borgia Cardinalis Amalfitanus Epiſcopus Pontificis ex ſorore natus, non idem de quo eodem nomine Epiſcopatu alio eſt cõmemoratum, ſed tamen pro auunculo Pontifice legatus, tum Dux Gandiæ Põtificiæ manus quam ſubſidio ei Regi miſit, ductor. iis meritis Vrſinorum facta iniuria gratificatum eſt Gonſalui diſceſſu res Gallicę in Brutiis & Magna Gręcia reſurgere, Hiſpanorum vires debilitari cœperant. Ita die proximo poſt fæderis cõditiones ad Atellam firmatas eã prouinciam repetiit: cuius partem multo maximã eius abſentia O benignus ad Gallicam ditionem reuocarat acerrima belli fax, virtutis & prudentiæ ſpectatæ magis quam felicis ob præualentem aduerſarium. Eius enim diligentia locis omnibus prementis in commune aliorũ Gallorum fædus conſentire ac vero relicta Italia in Galliam redire eſt cõpulſus. Quo tempore omnino dimidiato menſe Auguſto in Caſtella vlteriori Iſabellæ Reginæ mater Iſabella deceſſit è vita annis poſtremis parum ſui compos. Corpus ex temporario funere Areuali ſepultũ, vbi extremam ætatem exegerat, conſequentibus annis in Burgenſe Carthuſianorum monaſterium translatum eſt, loco vbi vir eius Ioannes eo nomine ſecundus Caſtellæ Rex fuerat compoſitum. Ad vndecimum Kalendas Septembris defunctę neptis Ioãna nomine claſſe ad Lauretanum portum inſtructa in Belgas abiit ad pactas nuptias cum Philippo Auſtriæ Archiduce. Regina mater filiam vſq; ad portum eſt proſecuta, Fridericus Henricius maris Præfectus Belgas vſque, in cõiugii eius celebritatẽ ludorum apparatum omnemq; lætitiæ ſignificationem intentos. Ab Alexãdro item Põtifice Ferdinandus puellæ pater Catholici cognomentum accepit in poſteros cum regno trãsfuſum ſtabili poſſeſſione. Honorum titulos Principibus diuidere Pontificibus Romanis datur. erat in more vt in litteris Apoſtolicis adſcriberetur, Regi Caſtellæ illuſtri. Ergo deinde noua indulgẽtia adſcribi placuit, Regi Hiſpaniarum Catholico, non ſine obtrectatione & inuidia Regis Luſitani, quãdo Ferdinandus imperio vniuerſam Hiſpaniam non obtineret, eius tum non exigua parte penes alios Reges. Cõtentio ab eo tẽpore excitata ad noſtrã ætatẽ tenuit. Maiori motu exarſiſſe Gallũ veriſimile eſt, ſi quod Comineus ait, Pontifici erat deſtinatũ Chriſtianiſſimi appellationem, qua Reges Gallos ante aliquot annos ſimili exemplo in Ludouico vndecimo Pius II. Pont. Max. honeſtauit, in Ferdinandũ transferre rerũ geſtarum amplitudini gratiam cõſentaneam.

Reges Luſitani.

CAPVT XIII.

EMANVEL Luſitaniæ Rex cũ primũ regium inſigne deſumpſit, Mõtem maiorẽ regni ordines ad generales conuẽtus euocauit de rebus grauiſſimis conſilia cõmunicare volẽs. Eo Georgius acceſſit defuncti Regis filius, ætatis agẽs annũ quartũ decimum, Dhiego Almeyda deducẽte Priore Hoſpitalario, quem ſagax pater delegerat, qui pueri imbecillã ætatẽ regeret cõſilio, imbueret moribus eo loco dignis. Venientẽ Rex benigne accepit, quin ad eius amplexũ lachrymas fudit indices beneuolẽtię, deceſſõris tum memoria tũ deſiderio expreſſas. Filii eũ loco futurũ promiſit chariſſimi,

ſe patre dignum præſtaret. Simul legatos dimiſit ad varios Principes, nominatim Caſtellæ Regibus ſuæ inaugurationis gaudium nunciare voluit: Alexandro Pontifici more maiorum ſuo nomine obſequium debitum deferri. In noui regis aula principem gratię locum obtinebant Dieghus Silua, quo morum inſtitutore & magiſtro creuerat, tum Ioãnes Emanuel Ioanne Guardiæ Epiſcopo natus & Iuſta Roderica illius amica, quę Emanuelis regis nutrix fuit. Dieghum Portalegris Comitem eſſe iuſſit operæ & diſciplinæ præmium, Ioannem regio cubiculo præfecit. Ex vſu familiari parique ætate gratia aucta, adeo vt cæteros aulicos facile rebus omnibus anteiret. In iis conuentibus edictum eſt vt Iudæis omnibus à defuncto Rege in ſeruos datis redderetur libertas. Superiorē ſeueritatem noua cenſura mitigare æquum videbatur, miſeræ gentis calamitatem ſubleuare. Auxilia in Africam decreta atque militare ſupplementum: vbi Septã freto imminentem Ioannes Rex eo nomine primus eripuerat Mauris. Tingim & Arcillam ad extremum occaſum atq; ad Oceani littus Alfonſus Emanuelis patruus. Inuicta virtute poſteri retinuerant: felicibus ſæpe armis ſubmouerant hoſtes: agris finitimis attulerant vaſtitatem. Arcillæ præfectus Ioannes Meneſius cupidus nouo Regi ſuam induſtriã probandi multis circa pagis conſuetum vectigal pendere recuſantibus communicato conſilio cum Tingitano Præfecto atque cum eo iunctis viribus in eos ducens, forte in Barraxam & Almandarinum incurrit ſtrenuos Afrorum magnique nominis duces. Non detrectauit certamen Meneſius etſi numero vincebatur. Commiſſa pugna victi fugatique hoſtes ſunt: virtuti ceſſit multitudo. Læta ea victoria in præſens fuit, rerum maiorum initium. Interea ad Montem maiorem conuentus celeberrimi, multis quãuis & magnis rebus nondũ conſtitutis neceſſario ſunt diſſipati peſtis ob luẽ in ea regione graſſari incipientem. Ipſe adeo Rex dimiſſis ordinibꝰ raptim ex eo oppido diſceſſit huius anni initio, atque ſub ieiunij Chriſtiani tempus Setubaliã ſeſe contulit. Quæ profectio non incolumitati tantum eſt data ſed officio ſtudioque duas ſorores viduas inuiſendi, Cleonoram Reginam, & Iſabellam Brigantino antea nuptam. Eo congreſſu nihil prius actum quam de Aluaro Brigãtini ducis occiſi fratre duciſque filiis, qui in Caſtella profugi durũ exilium tolerabant, patria extorres in patriam, paternaſq; opes & priſtinum dignitatis locũ reponẽdis. Id Ferdinandus Rex Caſtellę enixe contendebat: innoxios nihilque mali promeritos eriperet ſupplicio: ſorores tantundem cum lachrymis flagitabant, ardentius Iſabella quam eæ calamitates propius attingebant eodem momento orbata viro filiisque, familię vniuerſę miſerabili luctu. Ante omnes Beatrix Viſei Dux precibus Regem filium fatigabat, eique pro materno iure mandabat, vti ſanguine & omni neceſſitudine coniunctos ſubleuaret. Non tibi, inquit, ſolum regnum cælitus datum, ſed matri, ſororibus, & propinquis; omnibꝰ denique qui in te ſpem emergendi iure collocarũt, partem aliquam imperii cõmunicandã & felicitatis cogitare debes. Fructũ ex noſtro fundo noſtraq; ex arbore decerpere quis vetabit? Quę ſi nos ſpes fefellerit animis noſtris concepta, quo ibimus? ad cuius opẽ confugiemus? An importuna ſeueritate cõmittes vnde cunctos nos pigeat te ad culmen dignitatis & gloriæ perueniſſe? Cum eras priuatus, noſtram ſortem & miſeriam deplorabamus: nunc ad eam acerbitatem, iniuriam importuna ſeueriate factã adiungere erit neceſſe. Quare ſi vlla tibi æquitatis, ſi vlla pietatis cura eſt, ſi labores eius quæ te peperit, ſi amorem quo

te ſum

te ſum perpetuo proſecuta memoria retines, matri filiam reſtitue, ſorori filios, auię nepotes, memet deniq; totam mihi redde, meaque mēbra diſiuncta locis & lacera & diſiecta in vnū quaſi corpus ſalutari iſta manu cōpinge. Atq; eum accepte poteſtatis precipuū fructū cogitato, hoc quaſi initio accepti principatus ſpecimen dare cæteris ad bene ſperandum hoc quaſi ſalutari ſigno ſublato. Cupiebat Rex iuſtiſſimis matris & ſororū votis ſatisfacere. Verū ne repente defuncti Regis cenſura mutata in leuitatis ſuſpicionem incurreret, verebatur: ac ſimul prouidendum erat ne eorū animos irritaret qui bonorum exulibus ablatorū ſe attactu & longa poſſeſſione contaminauerant. Vicere tamē omnes difficultates pietatis reſpectus, matris & propinquorū poſtulata. Quibus bona & honores exulū ſunt ablata, eos aliis pro preſenti copia datis muneribus pacauit. Nullus vt regiā clementiā accuſaret, contra laudarēt multi & perpetuo præconio celebrarent, qui nollent etiā factū probantibus. Regij cōiugij cura ſolicitare, & prolis in ſpem regni ſuſcipiendæ. Ætas matura erat quippe ſex & viginti annorum. Nulla conditio Caſtellę regum affinitate potior erat: neq; id gēs Luſitana ignorabat. Ferdinādo & Iſabellæ Regibus de eo cōiugio appellatis placebat Emanuelem generū adoptare: cæterū vt maiorē filiam coniugem darent, non adducebātur. proxima in Belgas abierat. Catharina etiam Arcturò Anglo pacta erat. Mariā omnium minimā coniugē Luſitano libenter deſtinabant. Abnuit Luſitanus: neq; alium Principē ſibi preferri in coniugio maioris filię ferebat pro gentis ingenio nulli de dignitate cōcedens. Adamabat præterea Iſabellā & forma & indole oblectatus ex quo tēpore fuerat in Luſitania Alfonſo Principi nupta. Agebatur de eo coniugio: eaque ex re Ferdinādus Rex Catholicus occaſione capta Luſitanū ſolicitabat, vti ſe ad Principū fædus cōtra Galliæ opes & Regē adiungeret. Iſabella quoq; Princeps inter cōiugales leges Mauros & Iudæos Luſitani regni finib. deturbari iubebat voti peruicax, qui perfidā gentem tueretur à Chriſtianis inſtitutis abhorrentem, ei vt toro iungeretur adduci nō poſſe. Cupiebat Emanuel vtriq; poſtulato ſatisfacere puellæ amore ardens impatienſq; morę. Verū ne Ferdinādo obtēperaret, amicitiā cū Gallis à multis annis ſtantē & mutuis officiis cultā excuſauit. Hiſpanię finibus ab iniuria tuēdis vires & fædus libēter offerre: vt ſe externis bellis implicaret, alienū à ſuis rationibus putare. Ad Iſabellæ gratiā promerendā ægre quidē, ſed datū tamē, vt nouo edicto, quod ſub hui⁹ anni finē promulgatum eſt, Mauri & Iudæi omnes iuberētur finibus Luſitaniæ abſcedere ſeruitutis metu propoſito, ſi qui poſt deſignatū tēpus reſtitiſſēt: Solutū antea pœna noua lege ſanciri placuit. Mauri quidē in Africā continuo ſine recuſatione trāſmiſerunt. Iudæis nō eadē facultas extitit: quibus paulo poſt nouo edicto filij ſunt detracti quatuordecim annis minores, atq; ſalutaribus aquis per vim adhibiti. Inſolēs decretum à legibus & inſtitutis Chriſtianis abhorrēs maxime. Malo cogas homines Chriſtiana ſacra ſuſcipere? libertate cœlo data in re omniū grauiſſima ſpolies, quos Deus ſui arbitrij eſſe voluit? Graue id piaculū ſit: ac ne filios quidē à parētibus eo ſtudio abſtrahere liceat. In vtroq; tamē gens Luſitana peccauit, pueris enim vero ſine volūtate parentū ad baptiſma violenter raptis, atq; maioribus natu, vt Chriſto darent nomina, conuitiis & cōtumelia vexatis: ac nominatim diſcedēdi facultate per fraudem ſublata, cuius neceſſitas erat impoſita. Ita pleriq; ſeruitutis metu dederūt manus, quidā ſyncera volūtate, pars multo maxima tempori ſeruientes animo ſimulato: cuius rei

deinde clara documēta extiterunt. multi ad patriā ſuperſtitionē, quam reieciſſe, viſi erāt, cum ignominia Chriſtiani nominis reuerſi. Ergo Iudæi variis modis & indignis ſunt in Luſitania vexati. Ab Alexandro Pontifice impetratū eis qui tribus ordinibus militarib. ſe deinceps in Luſitania adiungerēt, perpetuę caſtitatis venia, indulta certe facultate cōiugii: quo eatenus erāt veteri inſtituto ꝓhibiti. Eius indulgentiæ grauiſſimas extitiſſe cauſas non dubito tempori accōmodatas. Libidinis effrænatæ licentia, natalium macula inuſta proli ex iis militibus genitę. Cæterū res ea obtrectatione nō caruit, vt omnia noua, aliis moderationem laudantibus, alii maiorē cautionem requirebant & conſtantiā. Sępe etiā quæ prudenter excogitata videbantur in perniciē vertuntur. Ea eſt humani ingenii imbecillitas. Ab hoc certe aditu opima eorum ordinum vectigalia nō hominib. militaribus, vt antea, attribui, ſed in aulicorum delicias, qui caſtra nūquā viderunt, conferri cœperunt quanta peruerſione & bonorum gemitu dicere non attinet. Præmiorum ſpe certa ſublata quotuſquiſq; non potius delicatam & amœnam vitam, quam militiæ labores & puluerem complectatur?

Ferdinandus Rex Neapolitanus obiit.

CAPVT XIV.

MOTVS Italiæ non quieſcebāt nondum in malaciam compoſiti. Anglus cū affinitate Hiſpanica ad cōmune fœdus contra Galli conatus adiecit animū: ſeq; cęteris Principib. adiunxit. Cęſar etiā venturum in Italiā profitebatur Galliæ Ciſalpinæ & Hetruriæ cura, vbi multa mouebātur. Sic Dux Mediolanēſis à Gallico fœdere diſcedere conſtituit. Cognita pręſertim Delfini tum infantis morte, & Galli Regis eius patris valetudine perpetua, ne res Gallicæ ad Aurelianenſem iuratum hoſtem reciderent, haud temere metuebat: atq; ex ea re exitium. quoniam is princeps eius rationibus vel maxime erat infenſus, in Mediolanenſi principatu ab antiquo riualis. In Neapolitano regno Apuliæ partem Veneti obtinebāt, Gonſaluus ſui Regis nomine Rhegium, Amantiam, aliaque in Brutiis oppida & arces. Andegauenſiū in poteſtate non paucæ neque contemnendæ arces ſupererāt, neglecta in eo icti nuper cū Gallis fœderis fide. Ad eas impugnandas Rex, Cæſarem patruum furto cōceptum Tarentum amandauit. Vrbinatem, qui eo bello iuuerat, in Pelignis & Samnitibus curare iuſſit. Atq; hic quidem breui omnib. circa oppidis ad ditionem regiā ſubiunctis cum Proſpero Columna Romam abiit. Caietæ ſubiugandæ maior cura ſolicitabat: quā mari Triuentius & cum eo Venetæ triremes acriter, ſed irrito conatu impugnabāt. Terra obſidere parabat Rex omnib. copiis, cum id cogitātem dyſenteria in villa apud Veſæuum, ac ex eo mors oppreſſit Nonis Octobris Neapoli, quo ſe deferendum curauit. Quid flos ætatis iuuit? quid gaudia & aliæ vitæ iucunditates? quid victoriæ de hoſtibus partę regnumque receptum? omnia ſubuertit importuna mors & ſæua. Vix deguſtato primi regni fructu eſt raptus. miſerabile iuxta & inſigne exemplum humanæ felicitatis inconſtantiæ. Luxere extinctū ciues veriſſimis lachrymis: vnum virum ducemq; ſpreta aliorum ſegnitia laudibus ad cœlum ferre. Accurrit Caſtellonio, vbi tum agebat, Fridericus patruus cognito Regis periculo: atque ipſo quo deceſſit die Neapoli Rex eſt proclamatus, quippe proximus ſanguine. Salerni & Biſiniani principes, Meliti & Lauriæ Comites, qui in ea vrbe erāt infenſi maxime Aragonio nomini ſibi per conditiones adiunxit, ſed fide parum cōſtanti. Intempeſtiuo quidem eius principis obitu, multorum animi ad nouas ſpes nouaſ-

novaſq; molitiones excitati ſunt;ac nominatim Neapoli & Romæ ad Regem Catholicum res Neapolitanas recidiſſe quidā prolatis de ſcripto vetuſtis virib. & tabulis cōfirmabant Eæ voces Pontifici & aliis Italiæ principibus accidebant ingratę,iis etiam qui vera dici iudicabāt. Sua cuiq; tuēdi præcipua cura erat, graue Hiſpanorū Regis potentiam noui & magni principat⁹ acceſſione augeri. Imbecillum Regē vicinum habere potius volebant. Gonſaluus qui aliorum conatibus obſiſtere vnus poterat, arce Conſentina impugnanda diſtrictus, ea capta & Obenigno in Galliā pulſo, vniuerſaq; adeo Brutiorum prouincia breui ſubdita Nolā abiit: atq; in ea vrbe relicto milite, Neapoli Reginas matrem & filiam inuiſit, luctum & mœrorem, quo erant oppreſſæ, ſua præſentia & accōmodatis officiis leuaturus. Vrgebat cōtractis copiis nouus Rex Caietam obſidione, atq; omnibus viribus impugnabat: quo tempore Obenignus pedeſtri itinere Romam petens forte an conſilio in ea loca peruenit. Is Regis conceſſu in vrbem ingreſſus obſeſſis auctor extitit deditionis per conditiones maturandæ. Defenſionis ſpem nullam ſupereſſe Gallia lōginqua ſuo Rege aliis curis diſtricto. Satis moleſtiarū diuturna obſidione toleraſſe. Non videri amplius laborandū. Ita vrbe dedita Galli roſtrata naui & duabus onerariis diſceſſerunt in Galliam. Miraculo eſt habitum è duabus nauibus alteram mari hauſtam, ad littus alterā Terracinæ eiectam fregiſſe. A templorum ſpoliatoribus dona auro & argento grauia & ſacrorum inſtrumenta reliquumque apparatum nulla religionis cura vehentibus eas pœnas ſcilicet habuerunt locorum præſides tutelareſque diui. Sic opes male partæ pereunt, perduntque poſſeſſores. Cæſar, vti erat pollicitus, tranſcenſis Alpibus in Inſubres armatus irrupit. Mille equites, pedites quinque millia ſequebantur nomē magis quā robur exercitus. Præcipua ſpes in Italicis copiis. Itaq; Mediolanenſis Dux ſe cum illo cōiunxit. Sabaudus & Monferratus imperii beneficiarii, quamuis Aſta euocati venire neglexerunt. inane ſine viribus maieſtatis nomē ſpreuere. Idem fecit Ferrarienſis Dux tametſi Mutinam & Rhegium Imperatorum beneficium obtinebat. Genuam tueri erat propoſitum aduerſus Galli conatus miſſa claſſe & ope Rouerei S. Petri Cardinalis aliorumq; ciuium eam redigere in poteſtatem contendētis. Piſanos pręterea tegere animus erat aduerſus Florentinos omnibus viribus conantes eos ad priſtinū ius ditionēq; reuocare oppreſſa quam à Gallo acceperāt libertate. Illi quoniā pares viribus non erant, vt arreptā libertatem retinerent, ad aliorum Principum opes ſupplices confugerant. Ac Venetos nominatim ad vires communicādas ſollicitarant quiduis perpeti obſtinantes, ne iugum ſeruitutis grauiſſimum atque intolerandū à Florentinis reponeretur, extremum malorum. Eam prędam Dux Mediolanenſis Venetis eripere cupidus ac vero eius vrbis poſſeſſionem ad ſuum principatum adiungere, auctor Cæſari extitit vt Piſanorū patrocinium ſuſciperet. Quod ille libenter fecit: ac Liburnū vltra Arni fauces poſitū oppidum nobile portu circumſedit præſens. Conatus inanis fuit; obſidione ſoluta cū ignominia diſceſſit. Pudenda actionum inconſtantia agebatur: neq; ſatis principib. fidebat, à quib. erat euocatus. Ita de reditu in Germaniam cogitare cœpit nulla decoris cura. De ea re Ticini deliberatione ſuſcepta, cui cōuentui cū aliis Dux Mediolanenſis interfuit, Bernardinus Caruaialius Cardinalis à Pontifice legatus, vt principum fœdus promoueret, accommodata oratione perſuaſit, vti dilata tantiſper profectione rebus Genuenſibus opem ferret, quæ in pericu-

lum veniebant propter Galli conatus eam vrbem ſuæ ditionis facere cupientis. Cum ex Hiſpania eſt allatum inducias enim vero Reges Gallũ inter & Hiſpanum pactas ſpe haud dubia pacis porro perpetuæ inter ſe ſanciendæ. Id Italicas rationes vehementer conturbauit: ac Cæſar, vt ardentius in diſcendendi voluntatem incumberet, effecit. Induciȩ ab Hiſpano hac occaſione ſunt conceſſæ. Quo tempore bellum ad Neapolim maiori impetu gerebatur, Hiſpanis noui ex Gallia terrores oſtentati. Irruptionibus quȩ per Ruſcinonenſes identidem fiebant irritata ea gens vindicare haud dubium parabat. Delectus militares in Gallia ingentes ac reliqui bellici apparatus, imminere Hiſpanis finibus tempeſtatem manifeſte indicabant. Ea cura Ferdinandus Rex Catholicus eo propius accedens Gerundæ aliquandiu ſubſtitit cum delectis copiis, quæ ex omni parte ad periculum confluxerant gentis in arma promptæ. Verum autumno præcipiti cum nihil ex Gallia moueretur, dimiſſis Rex copiis & pleriſque militibus alio atque alio dilapſis in Caſtellam redire atque Burgos feſtinare cõſtituit: quo Reginam occurrere mandauerat filii principis nuptias cum Margarita ſponſa celebratum. Ea profectione cognita Rex Gallus Ruſcinonenſes idoneo præſidio nudatos atque opportunos iniuriæ contracto raptim exercitu, decem & octo millia milites ductore Carolo Albonio Sanctanderii regulo pro duce Borbonio Narbonenſi limiti ea parte præfecto in Hiſpaniæ fines irrumpere mandat. Sic ad quintum decimum Kalendas Nouẽbris qui dies Veneris fuit, Salſulæ in aditu Hiſpaniæ poſita arx iis copiis eſt circumſeſſa. Murus erat veteris ſtructuræ, neque idoneus tormentorum ictibus ſuſtentandis, quȩ peſtis igneo vomitu & globis ferreis obuia quæque proſternit. Militum qui erant in præſidio virtus hoſtilem impetum diu ſuſtinere non potuit. Die proximo oppido per vim expugnato, arx ẽt ad deditionis conditiones redacta eſt. Aduolauit Henricus Comes ad pręſidium, & cum iis copiis, quas cõtrahere potuit, ad Ribaſaltas cõſtitit quatuor paſſuum millibus diſſitum oppidum. Serus opitulator arce iam amiſſa. Quod erat proximum ad nominis exiſtimationem tuendam, hoſtem, qui deſerta arce, quam tueri non ſperabat, ſe ad vicinos montes receperat locorum aſperitate magis cõfiſus, quam virib. inſecutus eſt pugnandi ſi copia eſſet, certa voluntate. Conſtiterunt ferme in conſpectu vtraque caſtra dies aliquot. Ventum ad manus non eſt: actũ tamen per internuncios de fædere. Sanxere itaq; vti ea parte quidem poſitis armis induciæ eſſent vſque ad octauum decimum diem menſis Ianuarii anni proximi milleſimi quadringenteſimi nonageſimi ſeptimi. Nihil eſt in bello tam leue ꝙ maiorũ rerum momentũ non ſit. Itali principes ex iis induciis ſuſpicari Regẽ Hiſpanum communi cauſa & fædere deſerto ſibi priuatim conſulere. Quæ ſuſpicio manauit latiſſime, Cæſaremque iam dudum de reditu cogitãtem impulit, Italia deſerta nullo tantæ molitionis pretio in Germaniã ex templo vt feſtinaret præceps & pauidus.

Dux Gandiæ occiſus.

CAPVT XV.

SIMVL Virginius & Iordanus Vrſini ad Neapolim vincti ſunt magna multorum inuidia, & vinculorum ſuaſor auctorque Alexander Pontifex in eius familiæ oppida & ditionem inuolauit, quam obtinebant ampliſſimam in agro Romano. Præcipui duces ei bello deſignati Gandiæ Dux, Vrbinas, atque Fabricius Columna aliquot initio oppidis captis Bracianum obſidebant ſitu & ope firmiſſimam arcem. Carolus Vrſinus & Vi-

& Vitelocius pecunia di Gallia aduecta, delectibuſque militaribus inſtitutis equitum peditumque, obſeſſis opem ferre decreuerunt. trecentos grauis armaturę equites leuis armaturæ quadringẽtos pedites bis mille & quingentos ſubſignis trahebant. Cum his copiis Vaſanum Pontificiæ ditionis oppidum impugnare ſtatuunt. Validum municipium auferre Pontificiis è re famaq; videbatur: certe Pontificios auxilio venturos ſoluta Braciani obſidione haud inepte cogitarunt: futuramque pugnę copiam ex æquo. Non fefellit coniectura: hoſtes quamuis minori numero Vrſinis obuiam procedunt pugnandi deſtinata volũtate. in victore exercitu amiſſi eius oppidi ignominiã hærere graue exiſtimantes atq; intolerandum. Ventum ad manus ad nonum Kalendas Februarii. Motæ loco initio Vrſinorum acies in vicino colle conſtiterunt loci munitione magis quam armis fretæ. Fabricius Columna cum copiarum parte æquioribus tramitibus circuire collem, hoſteſque adoriri à tergo parabat: cum illi Pontificiorum paucitate qui in acie perſtabant conſiderata, in eos præcipites feruntur eo impetu, quẽ illi imminuti numero nihilque minus expectantes non tulerunt. Cæſi omnes verſique in fugam. Gandiæ Dux vulnere in facie accepto euaſit, Vrbinas captus eſt. Nobilis victoria ad famam, vſu ſalutaris fuit. Oppida quæ erant ablata ad victores ferme redierunt. Ipſe quoque Alexander Pontifex maioris mali metu & re neceſſaria magis quam ſyncera voluntate Vrſinos recepit in gratiam. Gonſaluus quamuis bello Neapolitano nondum confecto Romam cum militari manu profectus Pontifici adiutor, eius concordiæ conſtituẽdæ præcipuus auctor extitit: eoque merito Vrſinorum familiam viris armiſque præualidam Regi ſuo conciliauit. Quibus rebus conſtitutis Pontificis hortatu eiuſque in gratiam Oſtiam abiit, quæ vrbs Gallico vſque dum pręſidio tenebatur Menaute Guerri Præfecto, tanta ex eo moleſtia vrbis Romæ, vt non ſecus ac ſi hoſtis pro portis eſſet & circum mænia, annonę anguſtia laborarent. Magnæ difficultates opponebantur, ardua arcis mænia, munitiones adiectę, validum pręſidium, in multos dies comparatus commeatus. Virtuti ceſſere difficultates. intra octauum diẽ ab Hiſpanis admotis ſcalis capta per vim: & Pręfecto tamen ſe tandẽ dedenti vita multaque blandimenta in fidem accepto data ſunt. Multum ad eam vrbem capiendam Garſiæ Laſſi pro Rege catholico legati apud Pontificem induſtria virtuſque contulit, atque ea prudentia qua nemini ſua ætate conceſſiſſe viſus eſt. Gonſaluus cupiebat ea expeditione cõfecta in regnum Neapolitanum redire arces impugnatum, quæ à Cardinali Sancti Petri Iuliano Ruuereo Gallicis partibus addictiſſimo ad fines eius prouincię obtinebantur. Adit Pontificem, diſcedendi facultatem petit. ſermone longius producto Reges Ferdinandum & Iſabellam in eius ęre eſſe Pontifex ait, neque in officio reſpondere tamen, vt erat opus, & collata beneficia poſtulabant. Ingenium eorum nemini ęque ac ſibi eſſe notum. Credo equidem, Gonſaluus ſubdit, tibi eſſe notos quorũ in ditione es natus. Quod vero addis nulla eorum in te officia extare: nimirum oblitus es eorum Regum ope & auctoritate ſtare tibi põtificatum, in tanta quamuis licentia actionum aulæque vniuerſæ morum peruerſitate. Ergo quæ collapſa ſunt, ſeueriori cenſura in priſtinum ſtatũ reſtituas moneo, priuſquã me⁹ Rex religione prohibeatur ei fauere qui ſuis morib. vniuerſum orbem Chriſtianum fædare, prauoque vitæ exemplo multis exitio eſſe

videatur. Adiecit alia quæ ira dedit: recenſuitque ſigillatim beneficia collata à ſuis Regibus multa & magna. Pontifex victus conſcientia ſcilicet & audacia hominis militaris perterritus, cui loquendi fiduciam miſera temporum & morum conditio dabat, mutire non eſt vltra auſus. Malorum etiam colluuies, qua ex eo fonte orbis Chriſtianus premebatur, Caſtellæ & Luſitaniæ Reges impulit repetitis legationibus Gonſalui exemplo tantundem à Pontifice vt poſtularent. Verum fruſtra omnis opera ſumebatur frænanda impotentis ingenii prauitate, ita formatis auribus vt acerba quæ vtilia, & nihil niſi iucundum & nociuum acciperent. Quin paulo poſt in Cardinalium cætu vbi de regno Neapolitano Friderico confirmando actum eſt, Beneuentum Pontificię ditionis vrbem Gandiæ Duci, vt traderetur, ſerio agitauit. Præterea deſtinatum habebat iis Regibus tributi, quod annuatim eccleſiæ Romanæ pendere iure fundi conſueuerant, gratiam facere, mutare principatu, quem Gandiæ Duci dari volebat in ditione centum aureorum millia valore exæquantē. Reſtitit coram Garſias Laſſus effræni cupiditati augendi ſuos: ac diſertis verbis denunciauit ſuo id Regi curæ fore ſi ſecus eſſet decretum: neque paſſurum vt Beneuentum in cuiuſquam gratiam Eccleſiæ detraheretur quocunque tandem prætextu, rationeue. Parum ea diligentia fuiſſet profectum, niſi quem neque ratio à furore neque pudor à prauitate continere poterat, eius rationes conturbaſſet Ducis Gandiæ repentina ſæuaque mors. Id qua ratione contigerit explicandum eſt. Nocte quadam ad octauum decimum kalendas Iulias ex hortis, vbi cœnati erant, dux & duo Cardinales Valentinus & Borgia ſe domum referebant. Diuertit de via dux cum vnico à pedibus famulo: quem etiam a ſe dimiſit arma quæſitum. Fecit ille vt erat imperatum: verum in reditu herum non inuenit: neque vero die proximo omnino intelligi potuit vbi eſſet. Mula tantum qua vehebatur ad Flaminiam portam Vrbis eſt inuenta indicium aduerſi alicuius caſus. Maiori diligentia & inquiſitione cognitum e nauiculario eſt de media nocte e cymba in qua pernoctabat, vidiſſe hominem e mula qua portabatur ab alio in clunibus inſidente & duobus ab vtroque latere ad extremum pontem vbi ventum eſſet, in ſubiectum flumen præcipitem datum. Rogaſſe qui in mula ſedebat, an mergeretur: ac duobus affirmantibus, diſceſſiſſe omnes. Loco à nauiculario deſignato vrinantes ad imum vſque flumen quæſitum diligenter corpus inuenere nouem fœdatum vulneribus cum veſtibus & reliquo omni ornatu. Autor cædis quis eſſet, explorari non potuit. Multi ſuſpicionibus exagitati. Quidam ab Vrſinis occiſum putarunt, iram in patrem conceptam in filium expromentibus ſcilicet. Alii Aſcanium Sfortiam Cardinalem ſugillare haud minori odio incenſum in Borgias. Cæſaris Valentini Cardinalis fraus ſuſpecta erat aliis, & paulatim in plures cœpit manare ſuſpicio. Quæ fama præualuit; quaſi inuidia ſtimulatus, quod in Gandiæ principatu minor ætate frater ipſi eſſet antea prælatus, dolorem ea cæde vindicaſſet. Verum quis ſtatuere poſſit? quis vulgi linguam & pronunciandi temeritatem frænare? odium in Pontificem conceptum efficiebat, vt procliui in deterius perſuaſione populus ſiniſtra interpretatione cuncta acciperet. Nempe infenſum ſemel principem alienæ ſæpe culpæ grauant. Ex Duce filius item Ioannes nomine relictus eſt paterni principatus hæres diu ſuperſtes atque ex duobus coniugiis numeroſæ deinde prolis pater.

Ioannis Principis Hiſpaniæ nuptiæ.

CAPVT XVI.

QVa claſſe Ioanna princeps in Belgas nauigauit, Margarita Archiducis ſoror ex aliquanto interuallo in Hiſpaniam vecta eſt, ad Ioannis Principis nuptias permutatione alterna inter fratres ſororeſque pacta. Menſe Martio ad Santanderii portum appulit. Rex ſocer & ſponſus obuiam ſunt progreſſi. Ad Reinoſam in manus conuenere: nuptiæ Burgis initio menſis Aprilis celebratæ apparatu & lætitia poſt hominum memoriam ſingulari. Nuptialia ſacra Toletanus antiſtes peregit, auſpices adhibiti Fridericus maris Præfectus & mater Maria Velaſca. Vt in aula Margaritæ, miniſteria mutarentur Rex non permiſit: ac dedit potius vt ſuo arbitratu retineret eos aulicos, qui gratiſſimi ob communem originem, linguam, moreſque eſſent. De pace inter Regem Catholicum & Gallum per conditiones conſtituenda agebatur. Ferdinando Stradæ in Galliam pro legato ire iuſſo rei perficiendæ imprimis demandata cura. Pacis ſanciendæ facultas nondum erat, neque tempus opportunum. Lugduni huius anni initio induciæ generales ſunt pactæ cum Hiſpanis quidem ducto principio à quinto Martii die, cum autem fæderatis principibus, ſi vti vellent, ad ſeptimum Kalendas Maij. Earum finis eſſet Kalendis Nouembris omnibus ſine diſcrimine. ea enimvero cauſa Gonſaluo extitit diſceſſus ab vrbe Romæ maturandi, ne ob pactas à ſuo Rege inducias cogeretur arma ponere prius quam arces quæ à Cardinali ſancti Petri in regno Neapolitano tenebantur, in poteſtatem venirent. Quod preſtare tamen non potuit militari ſeditione intempeſtiue excitata. Pactis induciis agebatur inter duos Reges nihilominus de pace, ne ad arma redire eſſet neceſſe. Fridericum Regem Neapolitanum Galli propter paternos natales vitioſos iniuria id regnum occupare priores accuſarunt. Eo excluſo ius regnandi ad Gallum neceſſario, aut Hiſpanum pertinere. Præſtare poſitis armis illud inter ſe per conditiones partiri. Non diſplicebat ea conditio Ferdinando, neque dubitabat totam controuerſiam Cæſaris arbitrio permittere. Recuſabat Gallus ius ſuum minime dubium, vt ipſi videbatur, ad iudicium examen vocare. Ferdinando tamen ſi regnum id ſibi cederet, æquam compenſationem offerre aut in pecunia, aut alia quapiam ratione: vſque eo vt Vaſconum regnum ſe daturũ polliceretur, quorũ Reges habere Ferdinandus ſuſpectos cœperat, Labretis & Fuxenſibus, vti natura cogebat, ad Gallos nimium propenſis. Ad Medinam Campeſtrem quò Galli legati venerant, de re tanta diſceptatio erat inſtituta. Studio ii prouecti ſui Regis nomine Brutios & magnam Græciam in extrema Italia pacis precium promittebant, ea tamen exceptione, vt ſi reliquo regno ſubdito victor Gallus eam etiam prouinciam ſuæ ditionis facere vellet, Vaſconum regno mutare liceret: additis tamen triginta aureorum millibus annuis exæquarentur cum eius prouinciæ, minora Vaſconum regni vectigalia. Gallicis pollicitis ita mouebatur Ferdinandus, vt belli potius odio mallet Friderico regnum confirmari tantum pecuniæ daturo Gallis, quantum delecti arbitri pro factis in ſuperiori bello ſumptibus iudicaſſent, annuo quin etiam tributo adiecto, quod in omne tempus penderetur. Quo fœdus eſſet ſtabile, Ferdinandus Dux Calabriæ Friderici filius natu maior Borbonii Ducis filiam ex Regis Galli ſo-

rore natam duceret, dotis nomine veniã & pacem in eam regiam illaturam. Honeſta conditio. Sic Gallici legati ſunt dimiſſi. Et quoniam induciarum tempore decurſo metus ſuberat redituros ad arma Gallo,s Rex Catholicus nihil de ſua cõparatione remittere à multo vſu cautus attẽtusque. Vaſcones imprimis frænare erat propoſitum, vnde bellici terrores vel maxime oſtentabantur. Ita ab iis Regibus arces in ſuam poteſtatẽ contradi fidei pignora volebat, certe arcium prefectos nouo in eius verba ſacramento fidem aſtringere. Ad hæc Bernardinũ Velaſcum equitum in Caſtella magiſtrũ limiti ea parte præfecit, ne ſe Vaſcones poſſent commouere. Nõ minor de Ruſcinonenſibus cura erat, ne per eos fines Galli in Hiſpaniam irrũperent duce deſtitutos. Quoniam in populari tumultu inter milites & ciues forte Perpiniani cõcitato Henricus Comes ad ſedandas iras egreſſus lapide ex ſolario temere iacto ictus perierat. Ergo in eius locũ Fridericus Albanus Dux Gallorũ conatus ea parte reprimẽdi curam ſuſcepit. Claſſis etiã Hiſpanica ad ea litora accurrere iuſſa eſt. ductor Enecus Manricus. Atq; hi bellici apparatus in Hiſpania erãt neq; nulli neque maximi. In Italia Fridericus Rex de ſuis rebus ſolicitus delectus habere auxiliaque vndique conquirere. Ducẽ Mediolanenſem imprimis in partes attrahere ſatagens geminis nuptiis oblatis eius, quoniam Hippolyta vxor ſuperiori anno deceſſerat, cum Carlota ſua ex priori vxore, ſorore Sabaudi Ducis, filia. Maximiliano Ducis maiori filio Iſabellam Aragoniam coniugem deſtinabat, ſibi item ex Iſabella natam Principis Altamuræ filia ſuperſtite coniuge. Honeſtæ conditiones neque repudiandæ prorſus præcipiti vtriuſque familiæ caſu caruerunt effectu. Simul à Romano Pontifice vt ſibi regni eius poſſeſſionem ſuo diplomate confirmaret enixe contendebat; aduerſus imminentes tempeſtates non leue ſtabilimentum. Id vt aſſequantur Borgiis ſe multa largiturum pollicitus. Ita exorato Pontifice non multo poſt Valentinus Cardinalis miſſus Neapolim iurato in Pontificis verba quaſi beneficiario coronam capiti impoſuit. Affuit toti cæremoniæ Archiepiſcopus Conſentinus. Populus non ſecus ac ſi pacata prouincia eſſet prõpta adulatione gratia haud diuturna, eius diei lætitiam ludis, conuiuiis, & exquiſito apparatu, ac ſumptu celebrauit. Rex etiam ſe in eos munificum exhibuit, quorum præclara opera extiterat. Itaque peractis ſacris voce præconis Proſperum Columnam Traiecti Ducem Fundanum Comitem eſſe iuſſit, Fabricium Columnam Talliacoli ducem, Gargani Magnum Gonſaluum. Piſcarii Marchionis extincti fratrem Enecum Daualum Vaſti Marchionem denunciauit. Plura alia multis è nobilitate largitus eſt. his debita dimittere, aliis dare immunitates, nullã in poſterum cura regnum lacerare. Omnium voluntate ea beneficentia promereri erat propoſitum, qua popularium animi maxime capiuntur. Munificentiam celebrabat vulgus, quidam etiam pecuniis mercabantur. Sapientes irrita iudicabant, quæ neque dari neque accipi poterant incolumi imperii maieſtate. Antonellus Sanſeuerinus Salerni Princeps celebritati nõ interfuit: Vocata quamuis per edictum vniuerſa nobilitate venire renuit. Nouorum motuum ea fundamenta erant: præſertim ad eam noxam munitis arcibus denuo atque armis & commeatu comparato: quæ noua culpa erat, alienatæ voluntatis argumentum haud dubium.

Luſitani in Indiam penetrant.

CAPVT XVII.

VNo tempore Europæ quidem prouinciæ ac præſertim Italia præſenti malorum pondere, maiori impendentium metu fatiſcebat, extrema autem ad ſolis occaſum Luſitania diuturnæ pacis bonis omnibus & felicitate florebat domi, foris conſpicua imperii fines ad remotiſſimas gẽtes proferre, Euangeliique lucem ad poſtremos orbis terrarum fines accendere, ad ipſoſque adeo Indos penetrare cogitabat. Conſilium auſu temerarium viſum, euentu ſalutare extitit, ingentemque deinde gloriam genti peperit pareſque opes. Henricus Eduardi Regis frater ingenti ſpiritu vir primus omnium in eam cogitationem incubuit nouas orbis regiones inueſtigandi: anniuerſariiſque claſſibus Auſtralem cœli plagam explorare iuſſis ad extima Africæ littora, qua inflatis immenſum Oceani fluctib. quatitur, nouas inſulas, gentes incognitas inuenit. Præclaros eius conatus abrupit mors: quæ incidit in ſalutis humanæ annum milleſimum quadringenteſimũ ſexageſimum, ætatis ſeptimum & ſexageſimum. Clariſſimum Principem immortali gloria, tum ob alias virtutes & caſtitatis cultum nullo per totam vitam fæmineo contactu fœdatæ, tum præſertim propter eam nauigationem ingenti auſu tentatam. Per ſe parum (etenim non multum proceſſit) magni momẽti locum obtinuit tempore conſequenti. Deſtitit Alfonſus Rex Eduardi filius incœpto non voluntate certaque ſententia, ſed motu temporum impeditus & continuis calamitatibus aliis ſuper alias ad vitæ exitum exercitus. Eius filius Ioannes eo nomine ſecundus, ardenti ingenio princeps eo repetito conatu dimiſſis identidem claſſibus Africæ & Æthiopiæ littora longe lateque aperuit vltra mediam cœli plagam antiquis incognitam inacceſſamque. Neque ceſſauit in opere priuſquam immenſa Africæ littora in promõtorium deſinere cognitum eſt flexu terrarum in Orientem facto, cui à continuis maris tempeſtatibus Procelloſo nomen fecere nautæ. Rex ipſe ominis cauſa Bonæ ſpei nuncupauit, & quoniam eo circumflexo ſperabat ad Aſiæ & Indiæ Oriẽtalis oras poſſe nauigando penetrari, inconceſſam laudẽ vllã antea mortalium; orientiſque opes immenſas & copias in Luſitaniam auertere. Sic promontorio, id eſt, nomen loquentium vſu confirmatum. De iis regionibus certiora allaturos terra prius Petrum Couillanium & Alfonſum Paiuam Aſiæ atque Africæ penitiores receſſus exploratum miſit, vti cõpetenti loco explicatum eſt. Couillanius quidem Aſiæ littoribus emenſis Cairum Ægypti vrbem primariam rediit. Inde Paiuæ obitu cognito, quem initio mors oppreſſit, magnis ſępe aduerſa conatibus, in intimam Æthiopiam, qua late Preſtoloannis imperium patet, penetrare porro inſtitit. Ab eo principe reditu in patriam prohibitus ad ſuũ Regem tamen viſa explorataque de ſcripto concepta explicataq; ſigillatim cunctorum ratione miſit: nullaq; deinde dandi literas facultate pro mortuo habitus eſt: donec conſequenti tempore, quid illi acciderit Luſitani aduentu ſuo in Indiam cognouere. Interea poſt Ioannis Regis fata Emanuel rerum cura ſuſcepta continuo animum ad eam maturandam expeditionem retulit. De re tamen tanta in conſilio prius deliberatione ſuſcepta, variæ, vt fit, dictæ ſententiæ. Pars longinquam adeo nauigationem auerſari. Ingentia pericula, exigua commoda, parum

ſpei. Si gloriam, ſi vtilitatem ſequerentur, ex Africano commercio,& Æthiopico mari ſatis magnos fructus ſuppetere. Quid maiora viribus captarent? quid præcipiti temeritate in certum exitium ruerent? Præſtare gentem Luſitaniæ campis deſertiſq; latiſſimis colendis exercere, quam maioris lucri ſpe otio & deſidia prouinciales corrumpi, mores patrios inuerti. Quod deinde malum emendari non poſſet. Alii procedendum in opere contendebant. Neque enim eatenus eſſe cur incœpti pœniteret. vti aucta ex eo commercio vectigalia regia argumento erant. Magnis conatibus aditus primos arduos ſemper à generoſis animis vinci, iiſdem difficultatibus ignauos homines obrui. Si cauti nimium eſſe velimus, quis ingentia facinora vnquam aggredietur? Nihil gratis mortalibus natura dat. Timidos fortuna ſeu Deus deſtituit, fortibus adeſt. Modum quibuſdam placebat nauigationi præſcribere. Africæ littora explorari vniuerſæ, neque vltra procedere. Honeſtum & commodum certis finib. includi: cupiditati niſi frænos iniicias, immenſum efferri: neque ceſſare niſi in præceps dato eo, qui obtemperandum duxerit. Luſitaniæ viribus & copiis ſi extenſas immenſum Africæ regiones aperirent, fore ſatis. Suo ſe quemque metiri pede eſſe verum. Inter variantes ſententias, in qua plus dignitatis erat, ea vicit in cōſilio; & ſecundum eam Rex incœpto progrediendi deſtinata voluntate, quatuor naues inſtrui omnibus rebus mandat. iis Vaſcus Gama præficitur magnorum ſpirituum vir, eoque vel maxime idoneus ad nouum iter nouamq; nauigationem tentandam, qualem ab vlla memoria aggredi nemo auſus fuerat. Socii adiuncti Paulus Gama frater & Nicolaus Cœlius, aliique viri præſtantes, ad hæc centum & ſexaginta pars nautæ pars milites. Exigua manus, ingens incœptum. Regium vexillum ſacra precatione luſtratum de more in Diuæ Virginis templo ab Henrico olim Principe primo totius nauigationis auctore in littore Oliſiponēſi extructo: quibus deinde veſtigiis, auctis Indico cōmercio vectigalib. Emanuel Rex nobile monaſteriū Bethleem dictum Hieronymiano ordini cōſtituit. Ex eo loco conſcenſis nauibus ſoluerunt ad ſeptimum Idus Iulii, inter multorum qui abeuntes ad littus proſequebantur lachrymas & lamenta, vt non felicem nauigationem precari, ſed funus efferre viderentur, quos nunquam viſuros certo ſibi perſuadebant. Illi tamen læta fronte, anxiis animis, explicatis velis Fortunatas inſulas petiuerunt: inde Viridis promontorii inſulas: quas antiqui Heſperidas dixere. Eas inſulas præteruecti, atque quæ in eo numero eſt præcipua & à Diuo Iacobo nomen habet relicta, directis ad ortum proris ſinu vaſtiſſimo enauigando multis procellis obnoxio tres menſes conſumpſerunt, priuſquam terram è carcheſiis intueri omnino poſſent. Cœlum vndique tantum & mare. Donec vltra mediam cœli plagam decem gradibus viſa terra ad amœni fluminis oſtium applicuere naues multis opacum arboribus aquandi neceſſitate, & vt ſe à iactatione maris reficerent. Gens erat colore fuſco, capillo criſpo & breui, nudis corporibus, tuguria è paleis & ramalibus, piſcibus ſole duratis, pomis, & herbis quas ſponte terra fundit, vitam tolerant, nullo in mutuos vſus ne cum finitimis quidem commercio. Cum iis per nutus, quoniam lingua prorſus erat ignota, inito commercio vilibus ſcrutis regionis fructus & pecora mutarunt, commeatum reliquæ nauigationi. Sinui ſanctæ Helenæ, flumini Diui Iacobi indita ex eo tempore nomina Repetita nauigatione

ne Bonæ ſpei promontorium ſuperare conantes, continuis atque ſæuiſſimis tempeſtatibus iactati identidem de ſalute deſperabant. Prorſus vt ſocii Ducem circumſiſterent obteſtarenturque ne præcipiti temeritate rueret in exitiũ, quid cum maris ſæuitia, quid cum cœlo luctaretur? quid negatam omnibus viam temerario conatu tentaret? De reditu cogitaret potius, eam ſalutis vnam ſpem eſſe ſcilicet reliquam, tenuem quamuis & exiguam. Inuicto Gama perſtabat animo, neque ſociorum lachrymis & obteſtatione mouebatur. Contra hortari fortibus animis inanes ponerent metus. Adeſſe finem omnibus votis expetitum, iam nihil gloriæ deeſſe, nihil obſtare virtuti, labore non maximo incognita niſi immortalibus eſſe viſuros. Salutaria monenti metus obſtruxerat aures. In necem eius conſpirant, vnius capite aliorum omnium ſalutem redimere cogitantes. Indicata à Paulo fratre coniuratione naucleros in vincla ferrumque dat: ipſe nauis qua vehebatur gubernandæ curam arrepto clauo ſuſcipit. Summa contentione ad extremum promontorium tandem luctando cum fluctibus peruenit. Frequentes & amæni agri viſebantur, ſyluæ præcipua viriditate, proceris & opacis arboribus veſtita littora. Eo promontorio circumducto ad duodecimum Kalẽdas Decembris, quo tempore ſolis ad Auſtrum inclinantis vicinitate maximi æſtus in iis regionibus vigent è menſiſque porro quinquaginta circiter leucis ſinus occurrit, cui à ſancto Blaſio nomen eſt factum. In medio ſinu inſula iacet ſpatiis anguſta vitulis marinis referta. Ad eam inſulam applicuerunt naues aquandi neceſſitate. Incolæ ea parte ſimiles iis erant qui aduerſa littora Africæ late tenent, fuſco colore, nudo corpore, genitalibus modo in ligneam vaginam conditis. Elephantes terra alit, & boues quibus pro iumentis vtuntur ſarcinariis. Aues viſuntur implumes anſerũ magnitudine alis membranaceis veſpertilionum in modum, iis non ad volatum vtuntur, ſed ad curſus velocitatem incitandã. Ex iis locis profecti lenta quamuis nauigatione propter maris rapidi & reciprocantis fluctus aduerſos, ad regionem tandem peruenerunt, quam incolæ quidem Zanguebarem dixere, noſtri à Chriſti natali nominarunt à die quo eo applicuerunt, indita ſinui appellatione fluuium, qui ea parte in mare mittit, Regum dixere, quoniam quo die Magorum ad Chriſtum aduentus memoria anniuerſaria celebratur, egreſſi aquatum è nauibus in littus ſunt. Maris æſtus nihil remittebat, neque aduerſæ & fœdæ tempeſtates. Ergo vitata terra in altum progreſſi, Zofala non viſa tunc, quod præcipuum in iis littoribus oppidum occurrit, venis auri imprimis nobile, vltra illud prouecti gentem conſiderarunt minus quam priores coloratam, cultu aliquanto elegantiorẽ, & quantum ex geſtibus & ſignis licebat coniicere, maiori humanitate & morib. cultioribus. Æneas armillas in brachiis geſtabãt: viri inſuper pugiones ſtanneis capulis. Lingua erat prorſus ignota, niſi ꝙ inter alios quidam Arabice noſtris ſecundũ ſalutem renunciauit: non procul verſari in commercio naues Luſitanis haud abſimiles tum forma tum magnitudine: in iis homines colore candido negociari. Ea denunciatio gratiſſima accidit; quod quiuis ex ſuo ſenſu æſtimare poteſt. Indiam enim ex iis notis à barbaris ignaris deſignari intellectum eſt. Itaque in vota preceſque conuerſi Deo gratias immortales egerunt concinentes hymnum, vt tantis muneribus cumulũ, tantis laboribus felicem exitũ

adderet cum lachrymis poſtularunt. Simul ex eo, flumini vicino Bonorum ſignorum indidere nomen tantæ lætitię poſteris monimentum. ad hæc columnam in littore erexerunt Raphaelis archangeli indita appellatione, quod ad eum terrarum & maris tractum nomen ex eo deriuauit: atque è decem hominibus, quos capitalia in Luſitania promeritos morteque in exilio mutata ſecum adduxerant ea cauſa, duos ibi reliquerunt, qui gentis linguam addiſcerent, & totius regionis ingenium, mores & naturam explorarent. lætitiam ex ea ſpe conceptam maximam haud dubium, multorum aduerſa valetudo obſcurauit. Gingiuis intumeſcentibus multi abſumpti ſunt. Grauitatem cæli quidam accuſabant; alii ſalſamenta, quibus tandiu ſuſtentarant vitam. Inſalubrium ciborum inſolentes ſucci, itineris labor, animi ægritudo, nouumque cœlum morbos vulgarunt. Menſem integrum iis in locis traxere moram non minori periculo quam moleſtia. Inde Moſambicum itum eſt vrbem in inſula exigua poſitam è quatuor continenti proximis quinto decimo vltra æquatorem gradu, vigeſimo à Bonæ ſpei promontorio commercio nobilem propter confluentes vndique magno numero ex iis regionibus mercatores. Incolæ religione Mahumetani erant colore ſubnigro, bombycinas veſtes diſtinguente auro, tegumenta capitum è linteo in ſpiram complicato præcipua magnitudine. Ex humeris pendebant acinaces, læua geſtabant ſcuta. In eo habitu conſcenſis myoparonibus ad viſendas noſtras naues venerunt. Accepti benigne atque habiti. Ex iis ſuſcitando cognitum eſt vrbem eam Abrahemi Regis Quiloæ ditione teneri vrbis in iis littoribus nobilis vlteriuſque poſitæ. Rebus ab eo gerendis præfectum Prætorem, quem Arabice Xequem vocant, & alioqui proprio nomine tunc Zacoeya nuncupabatur. In eius Prætoris gratiam datis muneribus inſinuati noſtri impetrarunt duos naucleros maris peritos qui nauium curſum in Indiam dirigerent, ne in vada aut ſcopulos inciderent. Atque initio quidem incolæ noſtros Sarracenos occiduos perſuaſi eos humaniter acceperunt: ea vero initæ amicitiæ cauſa. deinde cognito Chriſtianæ religionis eſſe cultores benignitatem odio mutarunt: ipſi quin etiam nauigationis duces natatu fugientes naues in alto deſtitutas deſeruerunt. Tormentis Luſitani in vrbem directis verſantes in littore quoſdam peremere magno reliquorum omnium terrore: quorum ad oculos & aures ea fulgura & tonitrua inſolita prorſus accidebant. Prætor imprimis ad imas preces deſcendens placare iram quacumque ratione cupiebat. Ergo condonata noxa nauclerum accepiſſe itineris ducem ſatis habuerunt, haud minori perfidia quam priores. Omnino eos Quiloæ Regi in poteſtatem tradere ſatagens gentem Chriſtianam ea loca tenere prædicabat, ex iis quos Abyſſinos vocant. Si ad eam vrbem appellerent hoſpitii ius commeatuſque omne genus fore facultatem. Blandis verbis & pollicitis deceptos & periculo proximos diuinum numen eripuit. Inflato repente mari eum portum tenere non potuere. Alioqui in apertum diſcrimen veniſſent, vrbe præualida, Rege ob ea quæ ad Moſambicum geſta audierat vehementer infenſo atq; in vindictam prono. Non deſtitit tamē Sarracenus nauclerus noſtris continuata perfidia dolos nectere. Ergo ſuaſit vti Mombazam peterent vrbem rupi impoſitam mari circumfluo ferme omni ex parte, portuque ex eo commodiſſimo inſignem.

Ex ea

Ex ea vrbe multi noſtros ſtudio viſendi proceſſere obuiam: cum quibus arcano conceptam perfidiam perfidus communicauit haud diſſimili hominibus ingenio. Vis numinis quanta eſſet eo etiam loco apparuit in Luſitanos benigni hoſtibus infenſi. Vaſcus Gama in ipſo portus aditu, ne in proxima breuia incideret, repente demitti vela, ancoras iaci præcepit. Ibi nauclerus ex repetino nautarum diſcurſu & ex conſcientia perfidiam detectam veritus ſe in mare deiecit proxima terra. Idem eius exemplo fecerunt quidam eius vrbis ciues qui e nauibus nondum abierant. Naues tres tantummodo erant: nam quarta commeatibus deſtinata, iis conſumptis & propter nautarum paucitatem iam dudum fuerat incenſa. Gratias noſtri egere ſuperis, quod manifeſto eos periculo eripuiſſet: præterea nauclerum nauigationis ducem commodiorem breui nacti ſunt. Sublatis inde velis continuato itinere gemina Sarracenorum nauigia ceperunt, atque in iis captiuos omnino tredecim, nam alii in mare omnes proſiluerunt. Ab iis cognitum Melindem vrbem haud procul abeſſe ferme æquatori ſubiectã. Regem inſigni humanitate eſſe, beneficum atq; in aduenas hoſpitalem. Ea denunciatione animati noſtri eo contendere decreuerunt. vera eſſe quæ a captiuis audierãt, deprehendunt. Regi, eorum aduentus gratus extitit: & quoniam ſenio ipſe prohibebatur naues inuiſere, filiũ pro ſe vicarium miſit: cum quo omni comitatis & benignitatis genere a noſtris certatũ eſt. Secundum ſalutem & munera vtrinque data gratiſſimos ſermones miſcuere. Dedit is princeps nauclerum noſtris. Gama contra tredecim, quos paulo ante ceperat, Sarracenos donauit gratiſſimum ei principi donum. Sic cõparato cõmeatu nauibuſque refectis, Luſitani diſceſſerunt fide data in reditu eodẽ ſe venturos benignitatis regiæ memores, & vt facultas eſſet oratorem in Luſitaniam mittendi per cauſam Emanuelis Regis amicitiam expetendi. Lenta nauigatio eatenus fuerat. Chriſti in vitam reducis memoria ſacri ſolemneſque dies tranſacti. Melinde tamen ſoluentes ſecundis ꝓuecti flatibus vno & viginti diebus in Indiam laborum metam diu optatam peruenerũt ſeptingentis ferme leucis inde diſſitam. Ad tertium decimum Kalendas Iunias terra ab ſpeculatoribus viſa paulo poſt duobus a Calecutio milibus iactis ancoris conſtitere. Caret ea vrbs quamuis totius Orientis celeberrima portu, & tempus erat minime tutum, quippe iis in regionibus hyems vel maxime ſæuire cœperat, magnum naturæ miraculum, in quo mens humana conſiderando fatiſcat. Malabaris regionem vbi Calecutium eſt, erecti in nubes perpetua iuga montis interſecant, in promontorium deſinentis quod Cori dixit antiquitas, nunc Comorinum vocatur. Ab vtraque parte pari altitudine cæli cardo ſurgit, media cæli plaga pari ab vtriſque diſtantia; & citra montes tamen menſe Maio continuis imbribus hyems incipit marique fluctus intumeſcunt, vltra montes æſtatis ardoribus torrentur campi & oppida, pelagus in malaciam componitur. Rem plane mirabilem, atque ſine exemplo. Rationem eius diſcriminis reddere, diuinæ ſapientiæ pelagus ſcrutari mente, explicare oratione nũ quis poſſit? Acutiſſima ingenia hac diſcutienda quæſtione cæcutiant plane atque hallucinentur. mentis oculis velum ſæpe natura prætendit, ne poſſit recondita & arcana eius mortalitas aſſequi?

Quid Vaſcus Gama Calecutii geſſerit.
CAP. XVIII.

PRiuſquam quid a Vaſco Gama Calecutii ſit geſtum explicamus, operæpretium erit, earum Aſiæ prouinciarum

amplitudinem compendio deſignatā ob oculos ponere. India omnis ab occaſu Arachoſiæ & Gedroſiæ,& Paropomiſſadarum finibus terminatur, ad ortum extremos Sinas attingit, ad Septentriones Imao monte,qui eſt pars Caucaſi clauditur. Ab Auſtro Indico mari alluitur Oceani parte. In duas vniuerſa diuiditur partes, quæ citra,quæque eſt vltra Gangem. tametſi noſtri Indiæ nomine anguſtius vſurpato appellant Indiam regiones modo Indo & Gange fluminibus comprehenſas. nam & indigenæ eum terrarum tractum Indeſtam vulgo vocant, & quæ vltra Gangem vaſtis terrarum ſpatiis extenduntur,alia nomina habent. Inter hęc duo flumina montes eriguntur perpetuis iugis tendentes ad Oceanum, deſinuntque ad Auſtrum Comorino promontorio conſtituto. Ad ea littora multæ gentes fuſæ ſunt. Præcipuæ inter alias, Cambaia ab oſtio Indi fluminis latiſſima prouincia, mox Malabares. In medio inter has gentes ſpatio exigua inſula iacet,mare à fronte tergum & latera fluuius claudit in gemina diductus brachia. In ea nobiliſſima vrbs Goa regni Decani pars nunc Luſitani in iis regionibus ſedes imperii. Malabares gens ineptis deorum ſuperſtitionibus miſerrime ſeruiens in quatuor genera hominum tributi ſunt.nobiles quos Caymales vocant;ſacerdotes, qui & Brachmanæ ſunt, præcipua auctoritate homines milites Nayres dictos ; poſtremo plebem ex agricolis & opificibus conſtantem. Mercatores ferme ſunt externi. Fuſco colore omnes. vmbilico tenus nudi incedunt,cætera vſque ad tibias bōbycina aut goſſipina veſte contegunt, acinaces ex humero pendent ſpectaculum noſtris inſolens. Ritus & mores gentis inſolentiores plane ſunt & feri. Ex vno cætera coniice. Feminæ multis pro libidine viris nubunt. Ita patres teſtamento filios quippe incertos hæredes non inſtituunt ſed ſororum liberos. Multos in Reges diuiſa gens erat. Regi Calecutii tanquam domino parebant cæteri, ex eo Zamorinum vocabant hoc eſt imperatorem. Opes & a maioribus relictas habebat, & ipſe longa imperii poſſeſſione ingentes cumulauerat. Lauta imprimis ciuitas & ampla Calecutium eſt, mercatorum ex locis omnibus confluentium frequentia & mercatu aromatum præ cæteris celeberimum Orientis emporium. In media regione ad mare poſita. Latiſſima ſpatiis, quoniam domus inter ſe coniunctæ non ſunt ſed late ſpatiantibus ſyluis & viridariis diuiſæ. Regia tantum & deorum templa e lapide extruuntur : priuatorum ædes e materia palmarum foliis & ramalibus contectæ : neque pluribus ſublatæ tabulatis ſed humiles. Sumptuoſius ædificare nobilibus iuxta ac plebi eſt vetitum. Is erat Calecutii rerum ſtatus, ii gentis ritus & mores : quo tempore Vaſcus Gama ad eas regiones applicuit. Accurrunt cōtinuo multæ cymbæ ad naues ſtudio viſendi gentem inſolenti vultu, habitu, cultuque corporis. Gama e damnatis vnum in terram eiecit, mirabile ſpectaculum genti. Itaque ex omni parte magno numero circunſtant: neque ſatiantur aſpectu. Aderant inter alios duo mercatores Mauri Tuneti nati. iis ex habitu cognito Hiſpanum eum hominem eſſe,alter eorum nomine Monzayda Hiſpanice rogat, ex qua Hiſpaniæ regione eſſet? Reſpondet ille, e Luſitania. Tunc Maurus domum deductum aduentus cauſam & totius nauigationis ordinem rogat : edoctuſque omnia ad naues ducem ſalutaturus accedit. Acceptus benigne exponit,quo tempore Ioannes Luſitanus rex Tunetū mittere ſolitus erat, qui arma telaque compararent, ſe fidelem & aſſiduam operam in negotio præſtitiſſe. Ad hæc de regione vniuerſa quæ ſcire opus erat,

cuncta

cuncta ſigillatim expoſuit. Diuinitus datum interpretem diceres. Poſtremo opem & induſtriã, ſi vti vellet, vltro obtulit. Die proximo Gama duos nuncios cum Monzayda in vrbem miſit, qui regi veniſſe ſe in eas oras renunciarent, niſi eius venia in terram nolle deſcendere. Impetrata facultate ſui ad eum Regis litteras perlaturum, & mandata quæ coram communicanda de rebus magnis deque iungenda amicitia acceperat. Agebat tunc Rex Pandarane oppido duobus ab vrbe millibus paſſuum. Eo in oppido, Gamæ nunciis facta conueniendi poteſtate dicendi quæ vellent, reſpondit nauium ad ea littora appulſum gratum accidiſſe. Ad ſe dux Luſitanus porro veniret: colloquium fore gratiſſimum. Miſſurum qui ad ſe deduceret. Interim ex loco vbi in ancoris ſtabat, propter hibernum anni tempus procellis obnoxium ad Pandaranis commodiorem ſtationem appelleret naues. Sic factum. Poſt aliquot dies venit vrbis Prætor (Catualem ipſi dicunt) vt Gamam in Regiam deduceret. Ille fratre ſuo pro ſe in nauibus Vicario relicto cum mandatis, quando Regis colloquium detrectare non licebat ſupremo quamuis ſalutis diſcrimine ſi quid aduerſi contingeret, rebus aliis neglectis in Luſitaniam ſublatis velis rediret quam primum Emanueli Regi totius expeditionis rationem nunciatum: & nihilominus ad omnes caſus nauium ſcaphæ ad littus ſibi præſto eſſent. His datis præceptis ex omni copia duodecim ſibi ſocios adiunxit ſplendenti omnes cultu formaque & corporum habitu prę cæteris præſtantes. Nullus ea tempeſtate inter Indos equorum aliorumue iumentorum vſus facultaſue erat. Ita Gama deſignati ad id baiuli ad regiam vſq; portarunt humeris ſellaq; ſublatum. Accedentem honoris cauſa obuiam facti nonnulli Caymales exceperunt, & cum iis Brachmanorum antiſtes more gentis linteatus. Is hoſpitem manu apprehenſum per multas cœnationes induxit, quarum in vnoquoque oſtio decem milites cuſtodię adhibiti ſcilicet excubabant. Ventum tandem ad cõclaue ſpatioſum beteromallo viridi & bõbycino ſtratum parietes aulęa veſtiebant ſericum diſtinguente auro viſendo contextu. Gradus in theatri formã diſpoſiti circum conclaue ſurgebant, proceribus deſtinatæ ſedes. Rex in ſtrato ornatiſſimo decumbebat goſſipina veſte indutus candoris eximii aureis diſtincta roſis. In capite pileus aureus tiaræ ſimilitudine, brachia & crura de more gentis nuda ornabant armillæ aureæ annulique manuum & pedum digitis inſerti iunctis gemmis aliiſque pari ſplendore pretioſis lapillis. Color erat ſubniger, corpus procerum, habitu & geſtibus dignitatem regiam & maieſtatem haud dubie repræſentans. Gama ſecundum ſalutem ſedere vna cum ſociis iuſſus facta dicendi poteſtate in hunc modum locutus fertur. Emanuel Luſitaniæ Rex inclytus magnuſq; princeps in ſtudium incitatus noua inauditaq; inueſtigandi, cum principibus longinquis amicitiam fœduſq; iungendi, qui præ cæteris fama ab animi magnitudine & potentia celebrantur, ac nominatim cõmotus iis quæ de huius regni nobilitate tuaq; præſtanti virtute toto orbe terrarum prædicantur; ex vltimis cæli oris ad ſolis occaſum, nos miſit eius te nomine ſalutatum tuamque amicitiam expetitum. Nihil ad voluntates conciliandas morum ſimilitudine pariq; animorũ præſtãtia potẽtius eſt in Regibꝰ maxime, quorũ maieſtas proxime ad diuinã cõditionẽ accedit, & quo ipſi maiores ſunt, eo plures amicitia & beneuolentia complecti æquum arbitror. Sit ergo pretium primos in expetẽda tua amicitia extitiſſe, in amore reſpondere a quibus fueris prouocatus generoſi animi eſt. Quam coniunctionem, ſi

vtilitas ſpectatur fore vtriſque commodiſſimam arbitror, commercio duarum gentium tantis maris & terrarum ſpatiis diſſitarum. Erit certe honorificum per omnes terras vulgari fama ex poſtremi cæli plagis veniſſe ius commercii vobiſcum pacemque rogatum. Secundum hæc verba litteras quas afferebat, obtulit Luſitanice Arabiceque conſcriptas, cum muneribus quæ ex pręſenti copia parauerat, neque nullius pretii neque magni, ſed ſua nouitate ſpectanda. Lætus ea legatione Rex barbarus paucis: Fratris ſui Emanuelis Regis voluntatem gratam extitiſſe ait: placere commercium fœduſque inter vtrãque gentem ſtare. Deinde multa tum de tota nauigatione tum de Luſitaniæ rebus ſciſcitatꝰ ducem & ſocios hoſpitio ſplendido accipi mandat. His rebus, vt fit, continuo fama & populari rumore vulgatis Sarraceni inſtitores, quorum erat in vrbe magnus numerus, veriti non ſine cauſa ne a Luſitanis quæſtus ſpes maximi interciperetur, & ab inſito odio in Chriſtianorum nationem vniuerſam, re inter ſe communicata Regem & aulicos adeunt; mendaciis & fictionibus inuidiam Luſitanis cōflare. Piratas eos eſſe, immaneſque latrones humani generis hoſtes. iis Calecutium admiſſis nouas ſibi ſedes neceſſario alia domicilia quærenda. Viderēt an paucis prædonibus & toto cælo diſiunctis hominibus, deberēt veteres amicos certiſſimis compēdiis rem Malabaricam augere ſolitos poſthabere nulla præſertim ſua noxa. Malabares ingenio mobili ſunt, parumque in fide data conſtantes, leui momento in varias partes verſantur. Sarracenorum verbis & fraude decepti, Luſitanis inferre necem parant. Indicatis a Monzayda inſidiis, occultis Gama itineribus ægre quamuis ſeſe ad naues refert. Molitur actutum ancoras; progreſſus in altum Indo cuidam litteras ad Regem perferendas dat expoſtulationum plenas aduerſus Catualem imprimis: quem in beneuolentiæ ſignificatione hoſpitii iura violaſſe accuſabat per ſummam perfidiam. Præterea Luſitanos quoſdam & merces quæ præ feſtinatione in terra manſerant, ad ſe mitti poſtulat. Purgare ſe ad eas quærimonias Zamorinus, culpam veteri Regum inſtituto in miniſtros conferre daturos noxę pœnas. Verbis pulchris quia facta non reſpondebant, Gama ad vim conuerſus nauim, quæ prima ſe obtulit, facto in eam impetu cepit, atque in ea ſex homines primarios cum famulis aliquanto numero. Eos vt liberaret Rex Luſitanos & merces ad Gamam miſit, tum ad Emanuelis Regis literas breue reſponſum. Cum eo reſponſo Luſitani in patriam redire conſtituunt aditæ Indiæ confectæque nauigationis longiſſimæ lætitiam nunciaturi. Malabares reſtituti non ſunt, idonei vtique quos in Luſitaniam deferrent gentis ſpecimen & primitias; inſtituta certe prouinciæ, inſolentes mores & ritus cæteraque omnia ex iis cognoſcere fore promptum munus Emanueli Regi Luſitaniæque vniuerſæ oculis ſpectaculum ipſa nouitate gratum.

Vaſcus Gama redit in Luſitaniam. CAP. XIX.

PRiusquam Luſitani ſublatis vęlis ex hoſtili regione diſcederent, Monzayda ſe in naues recepit, veritus ne fraudi eſſet cum externa & inimica gente commercium: nam capiti eius inſidias quoque parari certum erat. Ea hoſpitii & initæ cum Luſitanis amicitiæ merces. Et eſt omnis malitia ſuſpicax. Præ feſtinatione bona in ea vrbe reliquit in Luſitaniam nauigare conſtituens: vbi ſacro deinde fonte ablutus Chriſtiani hominis officium reliqua vita conſtanter impleuit. Vindicare iniurias Zamorinus non

potuit

potuit claſſe propter anni tempus in terram ſubducta: id vero ad audendum Luſitanis animos fecit. Sexaginta modo myoparones, quos inſtruere armatis potuit, in naues noſtras inuecti coorta ſæua tempeſtate diſiecti ſunt: noſtris ecõtrario, qui lente nauigabãt ea ventorum vi data facultas eſt celerius ſe ſubducendi a Calecutii conſpectu. Ad inſulas paruas delati quæ ea vaſti maris parte occurrunt, octo biremes piratæ nomine Timoiæ inuentas forte inuadunt, atque vna earum capta, cæteras in fugam agunt. Anchediuam inde prouecti ſunt ſexaginta leucis inde diſſitam inſulam continenti vicinam. In ea inſula dum armamenta componunt, multi ex vicino littore viſendi ſtudio ad naues traiiciunt. Inter cæteros quidam Gamam Italicis verbis & more cum ſalutaſſet, ſecundum ſalutem Goam vrbem propinquam eſſe nunciauit. Zabaium eius vrbis dominum, cum quo ipſe vſum haberet, eius amicitiam percupere. Roganti Gamæ vnde domo eſſet? Ex Italia reſpondit. Qui in eas regiones veniſſet tam procul a patria? Nauigantem in Græciam in piratarum manus incidiſſe. Sic variis mutatis Dominis ei Sarraceno principi in ſeruitutem datum. Ex vultu Gama, & quoniam reſponſa non ſatis conſentiebant, dolum & fraudem ſuſpicatus illum quæſtioni ſubiecit. Expreſſa tormentis veritas. Iudæum religione, natione Sarmatam eſſe, atque a Zabaio principe ſpeculatorem miſſum. Mox re cognita cum claſſe impugnatum eſſe venturum. Ea denunciatione Gama diſceſſum ex iis locis quanta potuit feſtinatione maturauit. Iudęus in Luſitaniam porro abductus, & ſalutaribus aquis expiatus Gaſparis nomine ſumpto, vt erat acuto ingenio magnique vſus, fidelem & diligentem operam Emanueli Regi in magnis rebus exhibuit. Lenta nauigatio erat, incommodum anni tempus. Obnitendo tamen tempeſtatibus & mari Africæ promontorium quod primum redeũtibus occurrit & Guardafui vocatur, ægre quamuis ſuperarunt. Hinc Magadaxo, quæ proxima vrbs eſt, quoniam ciues Sarraceni erant, deuitata, ac tormentis modo e nauibus diuerberata, aliquotque nauibus in portu iaculando demerſis, vlteriusque octo Sarracenorum nauigiis, in quæ forte inciderunt, fugatis, Melindem vti erant in diſceſſu polliciti, incolumes appulerunt. Ab eo Rege benigne accepti recreatis ex maris iactatione corporibus comparatoque commeatu, legatum ſecum abduxerunt in Luſitaniam ab eo Principe per cauſam fœderis amicitiæque cum Luſitano Rege ſanciendæ. Nauis cui Paulus Gama præerat, præ aliis ſitu confecta quaſſataque erat, nautę præterea deerant & armamenta; eam incendere viſum eſt Paulo Gama in Prætoriam tranſuecto. Iter proſecuti Zanzibarem appulerunt inſulam cum cętera amænitate præcipuam, tum arboribus aromata omnium generum ferentibus ſalutarem, a littore Africæ ſex tantum Leucis diſiunctam. Melindem, & Quiloam inter Mombaza vicina. Vltra ea loca Moſãbicũ delati erecta ibi colũna ex iis quas ſecum deferebãt inſigni, tum ad ſancti Blaſii litus aquatum lignatumque egreſſi, Bonæ ſpei promontorium ad ſextum Kalendas Maias tranſmiſere. Heſperidas demum & vaſto circuitu Tertias inſulas appulſum: vbi Paulus Gama deceſſit laboribus fractus & morbo, quo multis diebus fuerat conflictatus. Ex iis inſulis ſoluentes Oliſiponẽ tenuerunt menſe Septembri biennio iam exacto ex quo primum in Indiam diſceſſerant. Gratiſſimus eorum aduentus tum Regi extitit, tũ ciuitati vniuerſæ. Egreſſos in terram circumfuſa vndique turba quaſi a morte reuocatos de rebus Indicis ac de tota itineris ratione ſine fine perquirere, nobiles conatus, felicem exitum

laudibus ad cęlum ferre, pericula & tempeſtates, quas erant paſſi libenter audire, neque ſatiare oculos aſpectu earum rerum quas ad oſtentationem mercium & copiarum Indicarum ſecum quaſi ſpecimen attulerant. Neque minori miraculo erant homines ex iis regionibus vecti ab inſolenti vultu, lingua & corporum cultu. Gamam ſocioſque quaſi delapſos e cælo heroes maiores conditione mortali intueri, venerarique. Tametſi e quatuor nauibus duæ tantum ſupererant, e ſociis tertia pars paulo amplius. Quæ clades & pericula nihil mouerunt gentem in arma & labores promptam, quo minus plerique priorum exemplo ſuam operam certatim & induſtriam ad progrediendum vlterius in cœpta nauigatione deferrent. Honoris ſpes blandiebatur; leuiores vt viderentur difficultates lucri cupiditas efficiebat, qua nihil eſt acrius.

Nauigatio qua hodie in Orientalem Indiam itur.

CAP. XX.

AD hunc modum Vaſcus Gama iter in Indiam aperuit nauigatione confecta omnium quæ a condito orbe celebratæ ſunt, abſque controuerſia nobiliſſima, ſiue longitudinem ſpectes, vaſtumque mare ad vtrumque cæli axem porrectum, ſiue difficultates & pericula, eo maiora, quod via prorſus ignota, neque exploratis eatenus alternantis ampliſſimi maris agitationibus hallucinari initio atque offendere ſæpe neceſſe fuit. Dies & vſus & maior rerum cognitio, eam nauigationem multo faciliorem effecit, atque ita vt quoad tempus quo inchoari conueniat, & quibus cæli & maris regionibus progrediendū ſit multa fuerint obſeruata immutataque, quæ hoc loco ſi attingerem operæpretium me facturum exiſtimabam; quo lector, ſiquis in hæc inciderit, tantæ rei leuem certe cognitionem accipiat. Verum antequam id explico, vaſtiſſima ea littora deſcribenda ſtylo ſunt, atque ob oculos ponendæ regiones tum numero multæ, tum amplitudine mirabiles. Freti Gaditani faucibus tranſmiſſis ad læuam Africæ littora latiſſime excurrunt magno leucarum numero Atlantici maris ſæuis verberata fluctibus citra & vltra mediam cæli regionem. Ac primum Atlas mons nobiliſſimus perpetuis, ac in cælum erectis iugis magnam Africæ partem dirimit, in mare Oceanum e tribus primum promontorium Ampeluſium mittens. Deinde occurrit quod Luſitani promontorium Non dixere, quippe perſuaſi, qui præcipiti temeritate illud traiiceret, eum haudquaquam ad ſuos redire amplius. Succedit Boiadoris promontorium viginti octo graduum altitudine inſulæ Palmæ obiectū e Fortunatarum numero. Atque hæc duo poſteriora promontoria Atlantis montis extremæ quoque ſunt partes. Sequitur in eodem littore Album promontorium vnius & viginti graduum altitudine, atque prope illud exigua inſula Argina dicta, vnde & totus is ſinus nomen accepit: nam Argini ſinus dicitur. Inde ad Viride promontorium proceditur, vicinaſque inſulas decem numero; quarum præcipua à D. Iacobo appellationem habet. vniuerſas antiqui vocarunt Heſperides fabuloſis poetarum carminibus inclytas. Non deſunt tamen qui eo nomine comprehendi etiam contendant omnes inſulas ad ſolis occaſum recenti memoria ab Hiſpanis inuentas. Diſtat promontorium Viride ſedecim gradibus a media cæli & orbis plaga, citra illud Sanaga fluuius in mare mittit, vltra alter amnis decurrit quem à latitudine Magnum fluuium dixere.

dixere. ſuſpicio eſt (pro certo ponere neutrum licet) vnius fluminis duo ea brachia eſſe. Addunt Nigir fluuium eſſe ab antiquis celebratum quod cum Nilo cõmunes habeat ſcaturigines. Sane iisdem temporibus augentur exundantque atque in iis quod in Nilo, Crocodili & equi marini viſuntur ad originis indicium & naturæ haud abſimilis. Traiecto Magni fluminis oſtio, quod vndecim graduũ altitudine iacet, octauo gradu Serra Leona ſurgit immenſum, ſic dicta quod propter ſublimitatem tonitruis perſtrepat, & fulguribus prepetuo corruſcet. Et quoniam incolæ propter locorum perpetuum æſtum noctu ad opus accenſis facibus egredientes faciunt, vt (quod alio loco dictum eſt) campi & colles ardere vtique flammis videantur. Hunc montem a Ptolemæo Currum deorum dictum putant, quinque quamuis graduum per errorem altitudine ab eo deſignata, quod mirum non eſt. Æquatori ſubiecta D. Thomæ inſula non procul a continenti tenditur diues ſacchari prouentu; quantum cæli grauitate fæda & infamis. Sexto vltra eam inſulam gradu aurifodina ad continentis littus occurrit; vnde aurum eruitur puriſſimum. Mina hoc eſt ſectura ex eo ab Hiſpanis vocata. D. Iacobi flumen poſt hæc in mare deuoluitur, & ſanctæ Helenæ ſinus late extenditur: quo Vaſcus Gama, vti dictum eſt, naues appulit aquandi neceſſitate. Sunt alia peculiaria flumina, variaque promontoria, vt in tanto interuallo terrarum maris & littorum eſt neceſſe: nos nobiliora tantum attigimus. Bonæ ſpei promontorium, quod extenuata in metæ formam Africæ littora extremum faciunt vltra æquatorem triginta quinq; gradibus porrigitur. Quo circumducto aduerſa littora excurrunt latiſſime, promontoriis multis & fluminibus diſtincta. Interque ſancti Blaſii, Natiuitatis, & Bonorum ſignorum fluuii præ cæteris maxime nobiles ſunt, quouſque Zofalam perueniatur venis auri præcipuum in iis littoribus oppidum. Zofalam quidam Tharſis eſſe diſputant vrbem diuinis litteris celebratam: quo Salomon Rex per mare rubrum claſſes mittere ſolitus erat aurum aliaſque natiuas copias aſportatum Hieroſolymam. Ipſi etiam indigenæ libris ſuis & monimentis ære priſco atque ſaxis antiquis expreſſum id eſſe confirmant. Alii malunt eſſe Praſſium promontorium, quod Ptolemæus vltra medium cæli quindecim gradibus deſignat modo. Zofala ſupra viginti gradus Auſtralem cæli cardinem a terra ſurgentem videt. Vltra Zofalam ad dextram D. Laurentii latiſſima inſula iacet, quam indigenæ Madagaſcarum dixere. Ad læuam Mozambique nobile Africæ vlterioris emporium propter portus commoditatem altitudine graduum quindecim Auſtraliũ. Eo trãſuecto portu paribus forme interuallis Quiloa & Mombaza Zanzibare inſula coniuncta, tum Melinde ad ipſam mediam cœli regionem occurrunt. Tuta nauibus ad Mombazam ſtatio eſt: Melindis littora importuoſa plane & aſpera. Magadaxum quinto inde gradu ad Septẽtrionem pertinet, decimo poſtremum Africæ promontorium ad ſinus Arabici fauces, quod Guardafui hodie nautarũ vulgus vocat, Ptolemæus Aromata dixit. Propinqua Socotora quam à Chriſtianis habitatam inſulam inuenere ſterilẽ tamen omnis vitæ cultioris & amænæ commoditatis indigam, locorum natura immitia quoque efferauit ingenia. Hanc à Ptolemæo Dioſcoridis inſulam vocari quidam putant. Succedunt haud magno interuallo ſinus Arabici fauces, intra quas ad Africę littus Eriocus portus panditur regni quidẽ Barnagaſſi pars imperio tamen latiſſimo. Preſto Ioannis

contributi. Exterius in Arabiæ ora Ademum ſita eſt munitiſſima vrbs iis faucibus imminẽs. Sinum Arabicum inter & Perſicum Arabia felix poſita eſt, atque in medio eius dorſo, qua parte Oceani vndis alluitur promontorium Siagrũ, quod Eſcafalla tum dixere, ſeu Fartaquem, atq; in extremo littore qua parte ſinus Perſici fauces ſunt promontorium Corodamum, quod vulgo Roſalgate nominatur. Intra ſinus Perſici fauces Ormutia inſula (cuius nominis in nauigatione Nearchi apud Arrianum mẽtionem inuenio) viſitur ſpaciis anguſta, macro ſolo, cæterum commercio eo confluentium mercatorum copioſa cũ primis & beata. Sexto & vigeſimo gradu ab ęquinoctiali circulo diſſita quidem eſt: parique altitudine vlterius ad oſtium Indi fluminis Dium inſula arxque ſuccedit celebri fama ob ea quæ à Luſitanis fortiſſima edita ſunt facinora eam arcem defendendo primum contra Sulthanos Ægypti, deinde etiam contra Turcarum vires & conatus. Dio tranſuecta & Bazaino non procul diſſita Luſitanorum arce, Ciaulum & Dabulum occurrunt, & ipſæ Cambaiæ vrbes portubus inſignes exiguo inter ſe interuallo. Inde littora multum ad Auſtralem plagam excurrunt, vſque ad promontorium Comorinum ſeu Cori pertinentia. In iis littoribus ad occaſum Goa vrbs nobiliſſima poſita eſt ad ſextum decimum gradum ab æquatore, ad duodecimũ Calecutium, quas inter Cananor vrbs iacet & ad promontorium Cocinum Coulanumq; Malabaris ciuitates, commercio omnes aromatum piperis quoque prouentu fama celebratæ & inſignes. Malabarium e regione Malduaris inſulæ ſunt, ſic dictæ a nomine eius quæ inter cæteras principatum tenet. Mille amplius numerantur exigue ſpatiis ſæpeque ita inter ſe coniunctæ vt vix eæ anguſtiæ euripiq; nauigantibus ſint peruii. Præcipuus prouentus è palmis nuces ferentibus, quas Cocos vocamus, mirabili arboris commoditate, quæ genti victum neceſſarium cultumque, in naues & armamenta materiam funes & vela vna ſuppeditat. Ad ortum Comorino promontorio Zeilanum inſula adiacet anguſto freto à continenti dirempta, Cinamomi prouentu vna maxime celebrata & diues. Succedunt Narſinguæ & Pegu regna vaſtiſſima: iiſque interiectum Bengalæ regnum, vnde ſinus ampliſſimus nomen habet ad vrbem Malacam pertinens & ipſam nobiliſſimam cui Somatra inſula vicina eſt æquinoctiali ſubiecta. Eruditorum plerique Somatram a Ptolemæo Tapobranam vocari contendunt, Malacam Auream Cherſoneſum. Neque deſunt qui perſuadeant Malacam in diuinis Libris Ophir dici: quo Salomon Rex claſſes mittere erat ſolitus auro argentoque vehendo magna gloria pari compendio: quin Peguenſes haud diſſiti ſe ab iis Iudæis progenitos ferunt: quos Salomon ad aurum Ophir effodiendum in eas regiones miſerat. Quod ſi minus hodie iis locis ea metalla eruuntur, fiebat olim, quod ipſum Aureę Cherſoneſi nomen indicat. In itu & reditu Salomonis naues triennium ponebant quod certe de Tharſis nauigatione explicant diuini libri. Magnetis vſu nondum ad nauigandi eximiam commoditatem inuento legebant littora: neq; ſe alto permittere nauigantes audebant. Ea vero longæ moræ tardęque nauigationis cauſa extitit. Malacę ad ortum dextramque ex interuallo obiectæ ſunt Molucæ inſulæ Caryophylli prouentu maxime celebres, quod vnæ omnium ferunt, alioqui ita ſteriles vt cuncta pene ad victum & cultum aliunde petant. Sic bona ſua diuina prouidentia diſpenſat. Præcipuæ quinque numero ſunt. Arbor Caryophylli trunco & foliis lauri ſpeciem reddit flore imprimis odorato. Is duratus fructus eſt menſis maxime expetitus.

petit. Ad læuam Septentrionesque Malaca in Sinas itur gentem late fuſam copiis opibuſque præualidam. In aditu eius prouinciæ Macanum inſula eſt Luſitanorum mercatorum hoſpitium, quoniam in continentem penetrare gentis inſtituto nulli aduenæ datur. Diſtant ab ea inſula Iaponi gens extrema, quo Luſitanorum arma peruenerunt, trecentis circiter leucis Septentriones verſus. Diuiſi Iaponi ſunt in tres maiores inſulas pluribus aliis minoribus circumfuſis interfluo euripo diſiunctas, ortum præter Septentrioneſq; a trigeſimo altitudinis gradu vſque ad quadrageſimum porrecti. Summa longitudo leucarum bis centum, latitudine, qua ſe maxime pandunt, octoginta leucas non excedunt ab ortu Nouæ Hiſpaniæ obiecti, a Septentrione Scythas, ab occaſu Sinas aſpiciunt. Tributi in multa regna pluribus regibus ſeruiunt, literarũ alioqui ingenio capaci, bello dediti. gloriæ ſiqua gens auidiſſimi. Indicæ nauigationis ratio hoc pacto noſtro tempore inſtituitur. Oliſipone menſe Martio nauigaturi ſoluunt, certe Aprili ineunte. Inſulam Maderam primum petunt centum quinquaginta leucis ſatis lato ab Hiſpania mari periculoſoque diſiunctam, deinde Canarias trecentis leucis nihilomninus remotas Oliſipone. Ad promontorium Album ex iis inſulis proceditur atque inſulas Heſperides. Recta vlterius progredi continuis ab Auſtro flatibus prohibiti relictis Africæ littoribus magno circuitu, parique niſu occaſum inter & Auſtrum directis proris in Braſiliæ ſæpe conſpectum partem haud dubium noui orbis procedunt. In iis littoribus diui Auguſtini promontorium imprimis celebre decimo vltra æquatorem gradu poſitum eſt. Id promontorium quę nauis ventorũ violentia aut propter anni tempus ſuperare non ſinitur, relicta nauigatione, quoniam fruſtra conatus omnis eſſet, vnde ſoluerat neceſſario reuertitur. Quibus ſuperare id promontorium cælo contingit, ii nouo circuitu proris Auſtrum inter & ſolis ortum directis Bonæ ſpei promontorium tranſmittere contendunt, ad quadrageſimum gradum ad Auſtrum declinantes ad vitandas procellas, quæ ad extremam Africæ cuſpidem excitantur perpetuo ſæuiſſimæ, immanes aquarum moles illiſu reciproco toto littore franguntur. Tranſuecto eo promontorio Zofalã aut Mozambicum tenent. Quibus locis, niſi nauigatio ſit proſpera hyemare coguntur. Alioqui enauigato eo mari atque æquatore denuo ttanſmiſſo haud multis diebus Goam laborum & nauigationis vniuerſæ metam peruenitur. Graues plerũque caſus in ea nauigatione interueniunt, Malacię longiſſima tædia, reflantes venti, ſæuæ & frequentes procellæ, ex nauſea cibi faſtidium, ex immodica æſtus & frigoris viciſſitudine, vitiato cibo & potu, ſentinę teterrimo halitu varia morborum genera, lethargi, abſceſſus, tumores, oris vlcera, affectæ tabo gingiuæ. Quinque menſes ſi in tota nauigatione ponantur feliciſſimam putãt, ſæpius anno amplius conſumitur. Goa Malacam ad aliaſque regiones magis orientales ſtatis nauigatur temporibus. Hiſpaniam repetituri menſis Decembris finem expectant. ventorum vices continuis ab ortu flatibus ac dudum explorata nauigandi ratio idoneũ maxime id tempus eſſe docuerunt. Menſibus Martio aut Aprili Bonæ ſpei promontorium trãſmittitur. Ad Sanctę Helenæ in reditu inſulam appellunt iis locis non deuiam, quam in vaſtiſſimo mari tanquam diuerſorium diuina prouidentia diſpoſuit reficiendis nauigãtibus feſſiſque recreandis corporibus arborum fructibus, venatu, piſcatu, quibus bonis abundat, nullo quãuis cultore propter locorum anguſtias & quoniam procul a continenti diſiuncta eſt. Per Tertias tandem inſulas magno circuitu propter

ventorum viciſſitudines confecta nauigatione longiſſima, vnde diſceſſerant, Oliſiponem appellunt plurimum menſibus Auguſto & Septembri.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, Liber XXVII.

Ioannis Hiſpaniæ Principis obitus.

CAP. I.

Res Hiſpanorum vno tẽpore in Italia quidẽ proſperum curſum tenebãt, in Hiſpania autem, vt eſt fere cõditio mortalium, inter dulcia & dubia variabant. Gemina Ferdinandi Regis filiarum coniugia ſunt pacta. Catharinæ profecto cum Arturo Vualiæ principe Henrici ſeptimi Regis Angli filio maiori. Iſabellæ autem principis connubium cum Emanuele Luſitano Rege poſt multas & graues difficultates & moras non ſtipulatum modo ſed & tandem coniunctum eſt. Nouis affinitatibus tantos principes habere deuinctos & ad Auſtriacos adiungere magnum, glorioſumque Regi Hiſpano, rebus intus foriſque præcipuum ab alterna ope præſidium. Catharinæ ſponſalia in Anglia aſſumptæ in cælum Virginis memoria ſacro die in palatio Vodeſtochio data ſunt, Ioanne Puebla quo agente connubiales conditiones conſtituerant, pro ſponſa abſenti vicario ritu & more inter Principes ſolenni. Affuerunt cæremoniæ Rex & Regina, ſplendiduſque procerum cætus. Ad Luſitanum connubium paciſcendum miſſus in Caſtellam eſt Ioannes Emanuel magna apud eum Regẽ gratia, quippe ipſius collactaneus. Eius aduentu atque opera ſancitum tandem, vti Ferdinandus & Iſabella Reges filiam deducerent ad Luſitaniæ fines. Eo veniret Emanuel Rex pridie Kalendas Octobris ad ineundum coniugium. Regum conuentui nuptiarumque celebritati primum Ceclaminum oppidum deſignare placuit: deinde propter regionis ſterilitatem annonæ anguſtiam, nullo circa florenti lautoque oppido, vnde pararetur commeatus tantæ multitudini, Valentia Alcantaræ delecta. Vbi triduum Reges moratos vniuerſamque nuptialem lætitiam conturbauit nuncius de Ioannis Principis graui valetudine intempeſtiue ſcilicet allatus. Tertio die poſtquam Salmanticam cum vxore venerat in febrim incidiſſe: qua diebus tredecim eſt extinctus. Accurrit Valentia citato itinere Rex pater, Salmanticamque peruenit, ægroto agente animam ſed integris ſenſibus. Ita agnito patre obiit tamen ad quartum Nonas Octobris magno atque miſerabili non parentum modo ſed & totius gentis luctu. Quantas ſpes, quanta gaudia dies vnus abſtulit Hiſpaniæ? Ferebat vterum vxor exiguum mœroris concepti ſolamen & improuiſæ calamitatis præſertim immaturo partu intra paucos dies. Extincti corpus Abulæ tumulo eſt compoſitum in Dominica-

minicano celeberimo cœnobio, Diui Thomæ nomine in ea vrbe conſtituto patris Regis impenſa. Triſtis nuncius Valentiam peruenit nuptiarum lætitia nondum peracta, quæ poſt diſceſſum porrò Ferdinando Regis celebratæ ſunt. Rogauit ſocrum Emanuel Rex mœrore tantiſper diſſimulato atque vultu ad lætitiam compoſito, monitiſque aulicis vt tantundem facerent, ne quid ad nouam nuptam iam Luſitaniæ Reginam manaret. Erat difficile in tanto luctu publico priuatoque diſſimulare diu. Ita quamprimum in Luſitaniam abducta Eboræ tandem fratris obitu nunciato ingentem animo moleſtiam accepit, eo intempeſtiue ſublato quem diligebat vnice. Hiſpaniam vniuerſam tanto Principe orbatam, in qua acquieſcebat ſpe, dolebat ſcilicet impenſe. Parentes ſingulari conſtantia patientiaque eam plagam tulerunt: in quo excelſi atque inuicti animi præbuerunt argumenta non minus illuſtria, quam victoriis multis & clariſſimis eatenus & in poſterum partis ex quãto motum animi tenere, quàm hoſtes ſubiugare eſt præſtantius. Et eſt natura fixum, vt caduca pereant, fragilia quæ ſunt facta conterantur: æquiſſimum vt deo noſtrarum rerum, aut ſuarum verius arbitrium mortali conditione homines permittamus. Neapolitanæ res haud ſatis tranquillę erant. Salernitanus nunquam ſatis fidus cum cæteris eius ſectæ proceribus non quieſcebat: ac ne ceſſabat quidem ſuæ ditionis oppida & arces diligenter munire. Alienatæ voluntatis primum argumentum extitit abfuiſſe Neapoli quo die Fridericus Rex ſolemni cæremonia de manu Pontificii legati coronam & regni infulas ſuſcepit. Et erant per edictum proceres ad ſolemnitatem euocati ne qua eſſet excuſatio, ipſeque Salernitanus antea affuerat quo primum is tempore ciuium conſenſu Rex fuit renunciatus. Nunc ob factos ſuperiori tempore ſumptus pecuniæ inopiam excuſabat: neque ſine idoneo cultu & comitatu venire par fuiſſe. Verior interpretatio, ea ſpecie tegi infenſum animum rerum nouarum ſtudium. Accurrit quidem die poſtero Biſinianus ſui facti rationem redditurus. Ad Salernitanum quin etiam ſanandum & ad Regem perducendum pro ea gratia & auctoritate qua valebat maxime, quippe ſecundum eum factionis princeps Regi operam obtulit. Nihil tamen ea diligentia profectum, an ludibrium erat & compoſita inter duos præuaricatio & fabula? Vim parari & arma placuit, vt metu cederet, cuius perfidia & contumacia vinci benignitate non poterat. Collectis copiis a Rege intra Dianum circumſeſſus eſt præcipuam arcem e multis quas firmiſſimas ditione is obtinebat. Gonſaluus reditum in Hiſpaniam adornabat, quaſi bello Neapolitano peracto moræ idonea cauſſa non eſſet amplioris. Eo maturando diſceſſu in Brutios iuerat, atque in Siciliam. Inde rebus conſtitutis hoc tempore Neapolim reducem per cauſam nouum Regem & Reginas ſalutandi priuſquam ſe in iter daret, rogarunt enixe vt correptis denuo armis Diani obſidioni intereſſet, multis impeditæ difficultatibus, multis intus defenſoribus, infidis Regi prouincialibus. Ea de eius virtute opinio ſuſcepta erat, vt victoriam & felicitatem ſecum ferre crederetur Annuit ille Principum fœminarũ votis & precibus. Collectis Hiſpanis quingentis parique Germanorũ numero abs Rege dato, propius muro ſuccedens eo loco ſtatione delecta, nõ ſine ſuo periculo obſeſſos dies noctesque fatigatos ad deditionẽ compulit his legibus: Salernitanus, quique eum comitari vellent, regni finibus abſcedunto. Illis omnibus incolumitas eſto facultasque ſua cuique efferendi. Salernitani principatus arces omnes Regi tra-

duntor commeatus & tormenta bellica ac reliquum be'licum apparatũ idoneo pretio compenſaturo. Sic ad quintum Kal. Ianuarii inſtante ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo nonageſimo octauo. Salernitanus legitima dedentium arces verba nuncupauit. Eius Senogaliam Piceni vrbem Ioannis Rouerei Præfecti in ditione Gallicis partibus addicti deducendi cura Amalfitano Principi demandata eſt.& neceſſariis Cõcię & Laurię Comites eum in exilium ſunt ſecuti. Capaciꝰ graui ætate impeditus cautiorq; annis & vſu Regis fidei ſe ſuaq; permittere ſatius duxit venia parata. Huius anni autumno a Ioãne Aſſidonię Duce claſſis in Africam miſſa eſt Melillam occupatum Almeriæ obiectum oppidum a Mauris quibuſdam de cauſis deſertum. Facti in ea expeditione ſumptꝰ compenſati ſunt, eo oppido Regis beneficio Duci & ſucceſſoribus perpetuo iure contradito. Gerbis item ſeu Meningis inſulæ regulus (Xequem incolæ vocant) quo noſtrorum viribus eum Principatum tueretur à Regis Zunetani imperio detractum in fidem Ioannis Nucæi Proregis Siculi & clientelam cõceſſit incolumi religione maiorum & arrepta libertate, Regis adeo catholici factus ſtipendiarius. Cum præſidio ergo Hiſpanico Margaritus dux curare ibi iuſſus eſt inſulæ imperium a Maurorum iniuria tuendo & aduerſus eius Regis arma. Hoc initium magna rerum moles annis ſequentibus eſt ſubſecuta.

Carolus octauus Rex Galliæ obiit.
CAP. II.

Regibus Galliæ & Hiſpaniæ fœdere vinciendis conatꝰ adhiberi ante cœptus erat, neque vſque dum intermittebatur. De conditionibus diſceptatum: qua cauſa honeſtiſſima legatio ex Gallia ad Regẽ catholicum venit tũc temporis Compluti morantẽ. Legationis princeps Clariꝰ regulus dato ſenatu accommodatam tempori orationem habuit. Eiꝰ ſumma erat: vt iunctis inter ſe viribus Gallus Hiſpanuſque bellum Italiæ inferrent. E Neapolitano regno Brutii & Magna Græcia Hiſpano cederent, ea tamen lege vt eam prouinciam cum Vaſconum regno mutandi facultas Gallo relinqueretur, adiectis annuis triginta millibus auri ad exæquandum ablati Principatus cũ dato ſcilicet veſtigalia. E reliquis vrbibus Mediolanum & Genuam cum contributa vtrique ditione obtineret Gallus: cætera ex æquo inter ſe partirentur bona fide. Hæc ille. Et de Neapolitano quidem regno quod proponebatur Hiſpano non diſplicebat: alias tamen vrbes inuadere non inducebat in animũ præſertim Cæſare inconſulto: cuius in iure res Italię patrocinioq; erant. Reſponſum ergo legaturum ſe in Galliam viros idoneos qui de conditionibus agerent & concordia, qua nihil eſſet antiquius. Agebantur hæc. Simul Regi catholico mores gentis collapſos acriori cenſura aſtringere curæ erat: ac præcipue monaſteria quorum perturbatione temporum vita laxior & ſeueris iudicibus parum probata, ab eoque Clauſtralia vulgo vocabantur, ad ſeueriorem diſciplinam & veteris moris normam reuocare ſatagebat. Grauiſſimus eſt morbus quia viris ſacratis tanquam a capite in cætera membra defluit. Eo maior ad id hominum genus curãdum diligentia adhibeatur opus eſt. Paruere Regiæ voluntati præſertim æquiſſimę adiutæq; Pontificis decreto Caſtellæ monachi continuo & facile Dominicani, Auguſtiniani, Carmelitæ: Franciſcani deinde ægre quamuis cum reliquis cõſenſere. Præclarũ enim vero facinus dignã Rege catholico curam. Compluti, vti conſtitutum erat, delecti qui in Galliã irent Ferdinandus Strada & duo ſocii eo appulerunt; quo tẽpore Ruſcinonenſes inuadere Gallis deſtinatũ erat, Perpinianumque

nũque occupare poſitis iuxta caſtris. Verum eos metus & conatus Galli mors intercepit Amboeſæ extincti ad ſeptimum idus Aprilis, pila ludentes e ſuperiori pergula proſpectantem repentina atque lethalis vis apoplexis oppreſſit annos natũ ſeptem & viginti. Nulla ex eo prole relicta res Gallicæ in Ducem Aurelianenſem iure ſanguinis per viros ducto ſtemmate reciderunt, Ludouicum duodecimum dictum inter Gallię reges. Anna Borbonii ducis vxor defuncti ſoror natu maior regnum ſibi quippe propinquiori deberi diſputabat. Parum proficiebat tamen intempeſtiua diſceptatione populo & proceribus legi Salicę nimium addictis regni hæreditatem in fęminas transferri vetanti. Non deſtitit tamen neque ſe in cauſa deſeruit; vt regno excluderetur, contendebat nihilominus quæ Regibus aduentitia hæreditate obuenerãt, ea certe ſibi deberi. Profecto prouinciam Phoreænſem atque Andegauos recenti memoria ad reliquos Principatus adiuncta. quo enim iure qua lege detraherent? Ne id quidem impetratum, iure an iniuria diſputare non eſt neceſſe. Regis catholici legati Bleſis, vbi nouus rex erat, eo ſalutato gaudioque functi ob nouum regnum in ea vrbe atque Aurelię deiungẽdo fœdere ſumma contentione adhibita, pręter verba, gratam fore cõcordiam, retulere nihil aliud. Erat ei Principi deliberatum comitate & benignitate cunctos ſe adeuntes complecti, nihil denegare cuiquam, dum regnum, quod nouitate nutabat vt omnes Principatus, tempore confirmaret. Simul prouidebatur ne diuortio, quod cum vxore adornabat aliquis impedimentum afferret, coniugiumue diſturbaret quod iniri cum Regina vidua parabat profectionem in Britãniam adornanti nobili Principatu dotali. Ea ſumma votorum erat & deſtinata voluntas. Neque fefellit ſpes. Diuortii gemina cauſa afferebatur. A rege ſocero de ſacro fonte ſuſceptum, neq; venia Pontificis ſacræ ex eo propinquitatis legẽ ſublatam. Deinde non ſponte ſed terroribꝰ propoſitis priorem vxorẽ duxiſſe. ſic veteri coniugio dirempto Britanna coniux in regiũ torum eſt aſcita. Vnde duæ tantũ filię ſunt natæ. Maior Claudia nomine Franciſco Valeſio nupſit ſoceri ſucceſſori; minor Renata duci Ferrarienſi nupta, viro defuncto diu ſuperuixit in Gallia Caluinianæ ſectę patrocinio ſuſcepto maiori fama quã laude Carolo Rege ſuperſtite, vt Cæſar Borgia ad exitium Italiæ natus veſte mutata relictaq; purpura nouas ſpes ſequeretur caſtris quam ſacræ purpuræ aptior agebatur. Nouum damnatũque exẽplum, & ad turbandã Italię ac vero totius orbis pacem cõparatũ. Eæ molitiones haud ingratæ ei Regi accidebant quippe iuueni. Quin ad promerendum pontificem idoneum Principatũ in Gallia ei daturum pollicebatur. De Auenione etiam in eius gratiam pontificiæ ditioni ſubtrahenda eſt agitatum vincente pudorem tetra cupiditate. Carlotam etiam coniugem offerebat Friderici Regis ex priori vxore filiam, conſobrinam ſuam & tunc in Gallia morantem. Verum pater virginis conſultus poſtulati fœditate offenſus adduci non potuit vt coniugio male cohærenti Aragonium ſanguinem & ſtemma generis ſugillaret præſertim Tarenti Principatu dotali, quod expetebant, vnde haud obſcure ad regnum Neapolitanum occupandum gradum facerent. Mediolanenſis Dux eiuſq; frater Aſcanius Cardinalis conuitio monebant, ne in eo articulo diſcrimineque rerum ſuarum Pontificem ſibi infenſum redderet repulſa. dignitatis ſpeciem non eſſe tanti, vt propterea Gallos iterum induceret in Italiam in eius certam perniciem. Qui terrores vani non extitere. Regi Catholico hos conatus non probabant, etſi ad aucupandam eius gratiam Pompelonenſem Valenti-

numque epiſcopatus ex eius voluntate quibus nominaret daturum Pontificem pollicebantur Cæſaris Borgiæ abdicatione. Pompelonenſem eccleſiam Innocentius octauus regendam commiſerat. Valentinam pater in eundem tranſtulerat Pontifex factus. Offendebatur orbis Chriſtianus iis molitionibus, eaq; fæditate recenti memoria Aleriæ Cardinali meminerant facultatem ab Innocentio Pontifice denegatam purpura eiurata monachum induendi. Nunc eo honore abdicato Cardinali & Diacono turpe non videbatur continentiæ lege ſoluto vxoris porro ducendæ facere poteſtatem. Enimvero Romæ ea morum turpitudo vigebat (an Romæ tantum & non etiam intra Pontificis regiam?) vt cuicumque peruerſitati locus eſſe videretur. Piis viris occaſio data palam Pontificia inſtituta, mores & tempora accuſandi. In eo numero Hieronymus Sauanarola patria Ferraria ex Dominicano ordine celebris concionator qui Florentiæ rebus gerendis multum annis ſuperioribus auctoritate potuerat, quod e ſuggeſtu magna dicendi libertate ſæpe in Pontificem eſſet inuectus, eius iuſſu cum duobus ſociis in foro eius vrbis publice fuit combuſtus die Palmarum Dominico, nempe poſtridie obitus Regis Galli, iure an iniuria ne tunc quidem cognoſci penitus potuit. Multi ad hanc diem extinctum in martyrum numero habent. Ab aliis temeritatis accuſatur, quorum ſententia magis placet. Neque Florentiæ tantum mores Pontificis accuſati ſunt: ſed coram Garſias Laſſus Vega pro Rege Catholico Romæ legatus cum libera voce increpuit ex ſui Regis litteris obteſtatus niſi mutaret ſi homines ceſſarent, grauia cælitus imminere piacula propter grauem offenſionem totius orbis Chriſtiani, quam late Romanæ prauitatis fama manarat. Verum quid iuuat ſanare velle, quem diuina vltio in præceps agit, luceque ſubtracta ſuarum cupiditatum carnificinæ tradit? commotus ea increpatione Pontifex vehementer in verba contumelioſa minaſque prorupit nullo porro maiori fructu. Pectus in peius indurauit vſque eo vt paulo poſt Cæſar Borgia in conuentu Patrum publice excuſans Diaconum ſe non ſponte neque libera voluntate factum, petierit continentiæ legis ex eo ſibi fieri gratiam, atque purpuram & ſacerdotia abdicandi eſſe poteſtatem. Multi e Patrum numero non expectandum exiſtimabant, dum homo impotens ſacros honores abdicaret, quod honorificum ipſi erat, ſed iudicio potius ſpoliandum; ſiue quod malis rationibus eos honores ac præſertim purpuram eſſet conſecutus, ſiue propter morum prauitatem & libidinis licentiam vix etiam in profano homine tolerabilem: vti legatus Hiſpanus dicere erat ſolitus. Nemo tamen mutire eſt auſus: ea erat Pontificis impotentia & temporum conditio miſera prorſus & profligata. Itaque collegium ea poſtulata rata habuit contra fas, contra auſpicia, contra omnia æquitatis iura. Nouus Galliȩ rex Valentiam in Allobrogibus dedit Ducis nomine: quæ vrbs Auenioni vicina & aliquando Pontificiæ ditionis ad Regum Galliæ ius ab annis ſuperioribus tranſierat. Eo principatu prouocatus & ſpe facta promiſſi cum Carlota coniugii, veſte mutata, morum prauitate haud depoſita in Galliam maturauit flagitiorum omnium vitiorumque princeps. Magni honores aduenæ habiti, coniugii tamen concepta animo ſpes euanuit regia virgine eam fęditatem conſtanter auerſanti. tanta ex eo indignatione Ducis, vt de Gallia deſerenda cogitaret. Leniuit irati animum Rex Carlota Fuxenſi Labreti filia ſorore Regis Vaſconum coniuge data, haud iniqua permutatione neque nobilitate minori

minori. Adiecta ampla dos, atque ex ærario regio annua vectigalia. Tanti fuit impotentem hominem eo tempore promereri: quippe induſtria quamuis flagitioſo inerat, & vt virtutibus boni, ſic ille econtrario vitiis valebat. Ex eo coniugio filia nata eſt, quæ annis conſequentibus extincto patre in auunculi regis poteſtate patrocinioq; manſit. Ipſo anno præcipiti æſtate Gonſaluus magnus dux inſtructa claſſe Neapoli ſoluit in Hiſpaniam. Ingens gentis decus & gloria propter animi magnitudinem, induſtriam, bellicas artes, victoriaſque nobiliſſimas, Neapolitani regni felicitatem fundatam pulſis Gallis, res cæteras ex ſententia compoſitas.

Iſabellæ Luſitaniæ Reginæ obitus.

CAP. III.

Defuncto Ioanne Caſtellæ Principe, vt dictum eſt, magna eius parentes de ſtabilienda ſucceſſione ſolicitudo inuaſerat haud ignaros niſi hæres certus ſit, procellam in republica concitari Regum morte eſſe propemodum neceſſe: Margaritæ vterus morabatur quorſum ea ſpes euaderet. Dolor curaque ingeminata fœtu fœmineo immaturo Compluti excuſſo, vbi Reges hyemarunt. Continuo ergo Emanuelem Regem monuerunt ad Caſtellæ ſceptra hæreditatemque vxoris iure vocari: rumperent porro moras, quod felix fauſtumque eſſet venirent in Caſtellam. In eorum verba populos ordineſque more maiorum ſacramentum dicturos, poſt parentum fata non alios Reges fore. id præcipuum ſucceſſionis inter Hiſpanos ſtabilimentum. Simul in Belgas miſerunt, qui Philippum generum & vxorem monerent, vti inani Principum Caſtellæ appellatione, quam neſcio quid ſecuti an quodam veluti præſagio vſurparant, deinde abſtinerent. Gentis inſtituto eum titulum Regum maioribus filiis hæredibus porro dari, neque cõmunicari cum aliis. Ergo Luſitani Reges ea denunciatione Pacem Auguſtam petiuere Caſtellæ vrbem ad vtriuſque regni fines. Præſto affuerunt Medinæ Aſſidoniæ Albæque duces aliique proceres qui eos exciperent deducerentque ad parentes deſtinati. Chriſti cruciatuum memoria ſacros dies ad Guadalupeum Virginis fanum morati Toletum tandem peruenerunt ad ſextum Kalendas Maias, vbi eos Reges Catholici expectabant. Tertio poſt die qui dies dominicus fuit, vti erat conſtitutum ſolemni ritu & more iureiurando confirmata Regibus Luſitanis Caſtellæ regni hæreditas: moxque Caſtellæ Principes dicti ſunt. Aragoniis non eadem voluntas erat, neque par tranquillitatis ſtudium. Henricus Segorbii dux Regis Catholici patruelis gentis inſtituto & legibus fœminas ab Aragoniis ſceptris arceri diſputabat. ſibi proinde & Alfonſo filio, regiæ hæreditatis ius poſt Ferdinandum relinqui, genus a Ferdinãdo Rege auo per viros continuato ſtemmate deducentibus, Henrico patre vno e Ferdinandi filiis. Vt ſanarent gentis voluntates, vincerétque eas difficultates & moras Caſtellæ & Luſitaniæ Reges Cæſarauguſtam abierunt. In ea vrbe ad octauum decimum Kalendas Iulias in cõuentu gentis referente Rege catholico de ea controuerſia variæ ſunt dictæ ſententiæ. Plerique nouum induci in Aragoniam exemplum cõfirmabant exhortabantque, nulli vnquam fœminæ quaſi hæredi futuræ dicto ſacramento, multorum etiam Regum lege a ſucceſſione eum ſexum excluſum penitus & amotum. Quod ſi id antiquatum, aut contraria lege abrogatum contenderent, poſtremo Ioannis poſtremi Aragonii Re-

gis teſtamento ſtarent filias & neptes ſancientis ad ſceptra tum demum vocandas, ſi filius Ferdinandus Rex ſine filiis ſineque nepotibus decederet maſculis ex filio filiaue natis. Eius rei nondum veniſſe tempus, neque futuros euentus eſſe exploratos: quid intempeſtiue diuinarēt? quid feſtinatione præpropera futuri ſpem reſcinderent, recens inſtituta mutarent? ac Emanuelem Regem Aragoniæ Principem dici non ferebant exemplo calamitatum caſtigati, quæ recenti memoria in Vaſconibus extitere, quod Ioannem Aragonium Blancæ coniugio eius regni hæredis, Vaſconum principem præpoſtera facilitate iuſſiſſent. Alii contra tendere: ac fęminis conceſſum diſputare ius regni: neque Aragoniis legibus in ſucceſſione regni ſexum diſtingui. Cuius rei Petronillæ exemplum proferebatur idoneum Ramiri Regis filiæ cognomento Monachi. Deinde Alfonſi ex ea nati teſtamentum, qui matris, quæ ſecus ſanxerat, in eo voluntate repudiata, lege in omne tempus lata regnum obtinendi fæminis facultatem ſanxit, ius dedit. Gonſaluus Garſia à Sancta Maria nobilis ea tempeſtate in Aragonia iureconſultus diſputationem erudite in eam ſententiam de ſcripto conceptam Regi catholico in manus dedit. Tempori ſeruire adularique voluiſſe interpretabantur multi: adeo nihil motum ex antiquo probabile eſt inter Aragonios præſertim gentis inſtituta mordicus tueri ſolitos iura libertatis. Tempus altercationibus trahi Iſabellæ Reginæ moleſtum accidebat Caſtellæ gentis obſequio aſſuetæ: atque adeo vt die quodam dicere non dubitarit. Satius fore armis eam gentem maloque ſubigere, quam prouincialium conuentuum inſolentiam, gentiſque vniuerſæ irreuerentiam tolerare. Aderat forte ſermoni Alfonſus Fonſeca. Is Reginæ oratione offenſus libera voce non arbitror, inquit Aragonios peccare tuendo libertatem & priuilegia, quæ a maioribus acceperunt, qui pollicitis cauti ſacramentoque, in fide ſemel ſuſcepta ſunt apprime conſtantes, Regumque ſuorum obſequio imprimis dediti. Hactenus nulli Regum filiæ regni hæreditate publico conſenſu decreta, vituperandi non ſunt ſi nouum exemplum inducere detrectant veriti ab eo principio ne ius imminuatur patriæ libertatis. Controuerſia finem habuit Iſabellæ Principis obitu ad decimum Kalēdas Septembris ſubſecuto die Iouis in ea vrbe ex partu extinctæ vix hora decurſa ex quo filiū pepererat, cui Michaeli nomen fuit, vita breuis, gaudio luctus maior. Toletanus Archiepiſcopus Regum iter proſecutus labenti animæ pacem & veniam precatus accommodata etiam prudentique oratione rerum humanarum contemptum, & cæleſtis felicitatis morienti ſpem ingeſſit. Rex Luſitanus vxore lectiſſima repente ſpoliatus continuo in patriam rediit. Defunctę corpus translatitio funere in diui Franciſci ſepultum, deinde Toletum delatum in cœnobio virginum compoſuerunt quod D. Iſabellæ nomine pater conſtituerat auiæ maternæ ædibus in monaſterium conformatis. Iuſtis perſolutis Aragonii ſine mora regiæ voluntati obſecuti ſunt. recentis calamitatis miſericordia animos ad obſequium flexerat, & difficultates prius propoſitas magna ex parte ſublatas videbant. Ita ad decimum Kalendas Octobris infanti ſacramentum eſt dictum, ea modo exceptione, ſi Ferdinandus Rex maſcula prole careret: alioqui iuſiurandum ex eo irritum & inane fore pronunciarunt. Eo temperamento libertati gentis conſultum, cuius cura maxime ſollicitabat. Ocaniæ idem paulo poſt Caſtellæ Princeps hæreſq; ſolenni ritu pronuntiatus eſt. Verum priuſquam Rex Cæſarauguſta diſcederet Alfonſum Sil-

nam Calatrauæ clauigerum in Galliam legauit, qui nouo Regi de ſuſcepto regno gaudium nunciaret, & aliis legatis iunctus de concordiæ legibus diſceptaret, ſtatueretque. Magna ii contentione adhibita rem ex voto confecerunt. Philippus quoque Belga priuatim patre & ſocero inconſultis cum Gallo æquis conditionibus pepigit. Multum his conſtituendis fæderibus Georgius Amboeſa Rhotomagenſis Archiepiſcopus iuuit pro ea gratia & auctoritate, qua apud ſuum principem valebat maxime omnium arcanorum non particeps modo, ſed pene moderator & arbiter. Acceſſit menſe Septembri purpura Pontificis dono creſcenti gratiæ, ſed & propriis virtutibus datus honos. Rex quoque Gallus vincta cum vicinis principibus amicitia oppido cupiebat in Italiam tranſire Mediolanenſem principatũ ſed & Neopolitanum regnum armis occupaturus iure, vti exiſtimabat ſua, iniuria ab aliis occupata. Cæſarauguſta item Enecus Corduba Comitis Egabri frater & Philippus Pontius iureconſultus Romam amandati ſunt, vt ſui Regis verbis Pontifici denunciarent, Beneuentum ne eccleſię Romanę imperio detraheret, curiæ Romanæ vitia acriori cenſura caſtigaret, domeſticam licentiam frænaret quæ maxima erat cum magna veræ pietatis labe. Idem ſoceri hortatu Luſitanus fecit. In patriam reuerſus Rodericum Caſtrium & Henricum Coutinum Romam legauit cum mandatis monendi Pontificem tantundemque obteſtandi conſilio prius cum ſoceri legatis communicato. Fecerunt illi diligenter quod erat mandatum. Põtificem quæ erant iuſſi hortati, eo prouecti ſunt, die quodam vt remotis arbitris obteſtationẽ in tabulas referret Garſias ipſe Laſſus notarii Apoſtolici munere fungens. Tulit ægerrime Pontifex audax facinus: ſecundum minas eos auſus impune non fore, ſupplicio vindicaturum; ſubiecit tamen. Beneuentum Pontificio imperio detractam non eſſe, ne velle quidem, tametſi Patrum collegium conſenſerat vt Gandiæ Duci daretur iure fundi penes eccleſiam Romanam retento. De curiæ & palatii vitiis caſtigandis quod præſcriberent, multum ſibi Reges in eo ſumere dixit, aliaque ſubiecit ſtomacho plena, quæ furor dabat. Intra paucos tamen dies, iuſſu, vt interpretabantur, Pontificis, filii Gotifredus & Lucretia cum coniugibus Rege Neapolitano natis e palatio Romaque diſceſſerunt. Horum vero atque Cæſaris Borgiæ morum licentia, & fœdæ libidines magnam inuidiæ partem Pontifici conciliarant, offenſis ea diſſimulatione ciuitate atque adeo orbe Chriſtiano vniuerſo. Odium quidem in Garſiam Laſſum conceptum altius in Pontificis pectus deſcendit, quã vt ſedari poſſet. Itaque Roma diſcedere neceſſe habuit. Subſecuti ſunt Luſitani legati initio anni milleſimo quadringenteſimo nonageſimo nono, palam offenſi parum ea diligentia fuiſſe profectum, contra in peius cuncta ruere. Romana vitia omnem medicinam reſpuere. Alii Caſtellæ legati reſtiterunt in ea vrbe dum Laurentius Suarius Figueroa Venetiis, vbi oratorem agebat vir exacta prudentia Romam veniret in locum Garſiæ Laſſi fratris legati ordinarii munere impoſito.

Ludouicus Mediolanenſis dux eo principatu ſpoliatur.

CAP. IV.

INuictum Regis catholici animum curæ non obruunt multæ quamuis & graues, præſidet in ſpeculis, indeque late proſpicit in omnes partes. Res Italiæ proximæ periculo Rege Gallo vetera eademque minime dubia, vt ipſi videba-

tur, iura armis repetenti quoniam certare legibus & cauſa longum erat. Satis ex ſe inflammato ad maturandam expeditionem ſubdebant faces. Pontifex arcano Friderici Regis vlciſcendi præcipiti cupiditate, a quo ſe læſum putabat filiæ nuptiis denegatis. Præterea augendi ſuos ſpes oſtendebatur, ac præſertim ducem Valentinum ambitioſo virum ingenio prauoque. Veneti apertius Duci Mediolanenſi irati erant pro Piſanis prius ſocium, deinde hoſtem fœdere cum Florentinis facto. Pacta ergo cum eo Rege amicitia & ſocietate mille ducentos equites obtulerunt ſex millia Heluetios Germanoſue cōtra ducem Mediolanēſem ea tamen lege vt pretium operæ, impenſæ compenſatio, Cremona & Geradada eſſent ei principatui detractæ & ad Venetam ditionem ſubiunctæ poſt victoriam. Dux cognito periculo rerum ſuarum, parum opis in Chriſtianis Principibus fore, quos infenſos alios alia cauſa ſuſpicabatur extremum malorum Turcis ſuaſit, vt inſtructa claſſe Venetorum ditionem inuaderent; ſi bello proprio implicarentur, aduerſus Gallum vires aliunde non defuturas. Magna piis omnibus ſolicitudo iniecta: plus inuidiæ ex eo Duci quam virium acceſſit. Antonellus Salernitanus in Vrbini Ducis ditione propinqui & neceſſarii deceſſit Roberto filio ſucceſſore non tam nominis & fortunarum quam odii in Aragonios perpetui, quod illi odium malo tandem fuit. Cæſarauguſtæ Gonſaluo Garſiæ iureconſulto celeberrimo irrogata atrox iniuria menſe Iulio. Facinoris autor cognoſci non potuit certo. Multi ſuſpicionib. ſubiecti præ cæteris Ebuli Vicecomes magnis argumētis vindicta nulla. Vaſconum Reges quædam a Rege catholico extorquere veteris ditionis oppida ipſo tempore moliebantur. Ludouicus vndecimus Galliæ rex quo tempore ad Baionam in Tarbellis cum Henrico quarto Caſtellæ Rege eſt collocutus tum alia præſtitit, tum in controuerſia quæ ipſum inter & Vaſcones erat, conſenſu partium arbiter factus, ſententia pronunciata ſanxit, vt dum ſumptus cōpenſarentur quæ Carolo Vianæ principe tuendo a Ioanne Caſtellæ Rege ipſoque Henrico facti erant, ſeq; eam pecuniam ſoluturū, Carolus obſtrinxerat, Stella vrbs cum cōtributis oppidis Henrico cederet. Vrbs quidem nunquam eſt tradita, alia tantum oppida: & ea ipſa a Vaſconibus, vti ſeſe offerebat occaſio, erant recepta pleraque, & ad veterem ditionem imperiumque ſubiuncta. Caſtellæ tunc præſidiis Arcus modo, Guardia & Vincentii fanum tenebantur. Hęc enim vero oppida reſtitui Vaſcones poſtulabant, vitioſam Galli ſententiam extitiſſe accuſantes, præterea affirmantes Regem Catholicum ſuperioribus annis pollicitum ſe ea oppida redditurum. Si minus æquitate poſtulati moueretur, certe regiam fidem ea reſtitutione liberaret. Ne res ab altercatione ad arma deduceretur & vim erat periculum, turbidamque conciret e Gallia tempeſtatem. Verum Italicę expeditionis apparatu diſtrictus Gallus aliena curare quî poſſet? & vtique numeroſus exercitus ſuperatis Alpium iugis Aſtam peruenit vrbem a Philippo Vicecomite Mediolanenſi Duce datam olim Carolo Aurelianenſi eius Regis patri, ea lege vt contra Venetos ſociaret arma, opem ferret, bello eum ſub vitæ finem fatigantes. Pręcipui Gallicarum copiarum Duces Stuardus Obenignus & Ioannes Iacobus Triuultius Aſta menſe Auguſto motis caſtris omnia opinione faciliora inuenere. Alexandria, Ticinum, Placentia breui ad ditionem ſubiunctæ: acceſſere minora oppida magno numero. Veneti quoque haud minori felicitate Cremonam, Geradadam, Laudem & quidquid Mediolanenſis principatus eo tra-

ctu

ctu erat victricibus armis præſidiiſque occuparunt. Tantis vno tempore cladibus Mediolanenſes ciues conterriti correptis repente armis magniſque clamoribus Ludouico abdicato per vrbis plateas Gallica ſigna ſuſtulerunt. Ad tumultum popularem ſedandum Dux neque virium neque animi ſatis habens, neque iubendi vetandive potens non tam princeps iam quam belli cauſa ad arcem neceſſario cum confugiſſet, rebus deſperatis Aſcanium Cardinalem & ſui ſcrinii Præfectum cum filiis theſaurisque in Germaniam præmiſit: eodem ipſe paulo poſt poſtridie Kalendas Septembris de nocte ne appellatis quidem militibus eſt ſubſecutus. Exilii atque itineris ſocii Ateſtinus Cardinalis & Galeacius Sanſeuerinus eius gener & copiarum dux præcipuus. Sic imperium malis artibus quæſitum non fuit ſtabile; ambitionem, inhumanitatem, cupiditatemque ſuperi vindicarunt. Ipſe principatu deturbatus, amiſſis amicis, quorum pleroſque præpoſteris actionibus alienarat, vagus incertuſque agebatur, non magis virium inops quam cōſilii. Princeps alioqui eximie ſagax, neque illi res vlla, neque quiſquam hominum ſatis placebat. Tertio poſt menſe in partem victoriæ Genua conceſſit vltro ne tentata quidem defenſione. Reſtiterat Gallus Lugduni quorſum res euaderent expectans. Inde nobiliſſimę victoriæ fructum percepturus & vt parti principatus rationes componeret, in Italiam maturauit. Mediolanum ineunti triumphi perſimili pompa populus obuiam portis effuſus magna ſignificatione lætitiæ fauſta omnia, vitam longæuam, felicitatem perpetuam comprecari tantundem facturus pro aduerſario ſi viciſſet, quæ mobilitas plebis eſt. Dux Valentinus Regis iter proſecutus Flaminiæ vrbibus ad veterem ditionem Pontificiam reuocandis trecentos grauis armaturæ equites regiis ſtipendiis dari impetrauit Iuone Alegrio duce, præterea quatuor milia Heluetios impenſa Pontificis & auſpiciis militaturos. Decreta etiam Gallica auxilia Florentinis aduerſus Piſanos libertatem tuentes. Mediolanenſi bello confecto ex ſententia, continuo Gallus ad Neapolitanum regnum animum adiecit; ſua ſponte currentem Pontifex ſubditis ſtimulis certaque victoriæ ſpe concitabat. Placuit tamen reficere copias priuſquam in eam expeditionem ſedaret, eoque in Galliam redire. Genuę Philippum Rauaſtainum, Mediolano Ioannem Iacobum Triuultiū ſpectata virtute fideque viros præfecit, alterum Germanici generis, Italici alterum. Franciſcum Ioannis Galeacii Mediolanenſi principatu a patruo ſpoliati filium, nequid turbarum ea occaſione exiſteret, ſecum in Galliam abduxit: vbi in ſacerdotis morem detonſus annis ſequentibus ex equi caſu inter venandum in Heduis periit, nulla neque vitæ neque mortis laude. Italiæ motus Regem Catholicum ſolicitum habebant, ne velut ex continentibus tectis diffuſa flamma inuolui & ipſum neceſſe eſſet. Itaq; Friderici Regis nomine honeſtiſſimas conditiones Gallo offerre, ad pacem hortari. Recuſabat ille partem, vniuerſas regni florentis opes ſpe vaſta & cupiditate cōplexus. Ad eas ergo cōditiones recurſum, quę a Gallis dudū ꝓpoſitę fuerāt ab Hiſpano repudiatę. Fridericū ꝓpter parētis natales iniuſtū Regē eſſe. Gallus & Hiſpan⁹ certiori iure iūctis virib⁹ Neapolitanū regnū expugnatū inter ſe per cōditiones partirētur. In ei⁹ fœderis maturādi curā intētus agebat tunc Rex Catholicus Granatæ, quo Ioāna ſoror Neapolitana Regina ex Italia in Hiſpaniam redux appulit. Margarita ſimul princeps ex ea vrbe ꝓfecta in patriā abiit, deducēte Alfonſo Fōſeca Cōpoſtellano p̄ſide ad Gallię fines qua iter erat. Simul ex aulę aſſeclis qui-

dam cuius nomen non proditur, in Galliam amandatur iuſſus cum Michaele Ioanne Gralla apud Regem Gallum legato conſiliis communicatis ſuo ipſorum nomine ad eam pacis conditionem recurrere, ſi forte eadem mens Gallo eſſet, quæ antea, an victoria ferocior eſſet factus. Fecit ille quod erat mandatum. Rhotomagenſi Cardinali, ex cuius arbitrio cuncta belli & pacis cõſilia prodibant eę molitiones haudquaquã diſplicebãt: ne Clario quidẽ regulo proximum auctoritatis & gratiæ locũ in ea aula occupanti. Accedebat vtilitas huic quidẽ facta Crotonis obtinẽdæ Magnæ Græciæ maritimæ vrbis: cuius ſe Marchionem dicebat. Iis adiutoribus fædus breui coiturũ dubitabat nemo. Fridericus Rex aduerſus ex Gallia imminẽtem tempeſtatem, an harum etiam molitionum non ignarus, ſi armis peteretur, aduocaturum Turcarum claſſem in Italiam minari. Tentauit etiam Pontificem placare Theani principatu & Sueſſa, quæ vrbes in Gandiæ Ducis ditione fuerant. Valentino vltro oblatis ingenti pecunia adiecta, præterea Alfonſo Aragonio fratris filio, cui nupſerat Lucretia Borgia, Salerni & Sanſeuerini principatum pollicitus, largus in periculo, & nimius quæ retractaret parta pace. Ea eſt timoris natura. Honeſtiſſimas Pontificiis conditiones Valentini litteræ diſturbarunt ex Gallia, vbi tunc erat, renunciantis eius concordiæ intempeſtiua mentione Gallorum animos vehementer eſſe turbatos: proinde eo commercio prorſus abſiſterent. Huius anni in fine in Belgis Cleonora eſt nata Archiducis filia maior annis ſequentib. Regina prius Luſitaniæ, deinde Galliæ priori coniugio quam poſteriori felicior, in vtraq; fortuna ſalua probitatis fama.

Montani ad Granatam Mauri rebellant. Cap. V.

QVo tempore Rex & Regina Granatam abierunt, Archiepiſcopus Toletanus Compluti hæſit ſchola in eo oppido conſtituenda intentus ad exemplar Pariſienſis in Gallia modicis tunc initiis deinde præclarum literarum domicilium. Collegii præcipui & maximi, cui a diuo Illefonſo eſt nomen, fundamenta primũ ſunt iacta pridie Idus Martii, Architectus Petrus Gumiel in ea arte apprime verſatus & nobilis. formacei initio parietes. frontem e candido lapide pulcherrimam tempus adiunxit. Nouum Granatæ regnum ſtabiliendi regibus cura erat. Si Mauri, quorum magna multitudo ſupererat, Chriſtiana ſacra ſuſciperent, fore conſultum videbatur ne a cæteris ciuibus in religionis placitis diſcreparent. Quippe in religionis diſſidio cõcordia animorũ inter ciues conſtare non poteſt. Euocato in eam rem Toletano præſule & quid facto opus eſſet monito, Reges Hiſpalim diſceſſerunt. Archiepiſcopi Toletanus & Granatenſis communicato conſilio parique ardore in opus ingreſſi vitæ probitate ſimiles & promouendæ religionis ſtudio incenſi ex æquo ad Mauros Sariandos diligentẽ nauare operam ſtatuunt. Mauros quoſdam Elches vulgo dictos, qui Chriſti ſacra, quæ prius ſuſceperant, eiurarant, Inquiſitorum permiſſu, quorum ea cura erat, malo cogere viſum eſt: ac præſertim teneros filios per vim auulſos ſacris fontibus eluendos adhibere. Id vero turbarum initium extitit. Etſi gentis ſacerdotes præterea, quos Alfaquinos dicunt, multa Præſulum benignitate, doniſq; victi e promiſcua Maurorum multitudine pleroſq;, vt ſe Chriſto adiungerent, auctoritate & exemplo effecere. Intelligebantur artes, offendebantque Maurorũ vulgus. Ergo promoti animis & in rabiem acti Albaicini Mauri, qui magno numero erant, correptis armis, quę abſcondita tenebant, plateas tranſuerſis trabib. vicoſque muniere. Toletanum quoq; intra

tra ædes ſuas per noctem obſederunt perimere deſtinantes. Ingens ea nocte trepidatio, & ciuitatis permixtio pauidæ tumultuantiſq;. Cum luce Tendilliæ Comes, quippe belli dux arciſque Alhambræ Præfectus, militibus in vrbem euocatis neutri vti nocerent inter ſe auctoritate & minis effecit. Miſſę ad Reges litteræ periculum renunciatum. In quo accidit exigua quidem ſed memoria digna res. Litteras Toletanus ad Reges Æthiopi perferendas dedit, viginti leucas pedibus cōficere die vno ſolito nihilominus. In quo peccatū fuiſſe grauiſſime euentus docuit. Ad primum enim aut alterū diuerſorium tantum vini miſer hauſit (& eſt ea gens in ebrietatem effuſa) vt emota mente diem integtum indormire crapulæ opus habuerit. Fama aliiq; ſuper alios de re tanta rumores nuntiiq; vti neceſſe erat Hiſpalim præcurrerant. Mirabantur reges nihil a Toletano litterarum venire. Reginam negligentiæ pudebat, pleroſq; ſermones in eius nomen erūpere, qui ea auctore in ſublimē dignitatis locū conſcēderat. Rex quoq; ad ſuperiorem moleſtiam, quoniam eum honorem Alfonſo Aragonio filio ſuo deſtinarat antea, & tunc nouo tædio concepto haud obſcuris verborum aculeis Reginam perſtringens, En, inquit, tuum Antiſtitem præclarum ſcilicet & magnum. Appulit tandem Æthiops. Toletanuſq; ex ea mora pudore ſuffuſus Franciſcum Ruicium ex eodem ordine ſociū ſuum miſit: qui factū excuſaret, & totius rei ordinem Regibus explicaret, calumniamq; detergeret, qua multi eius imprudentia accuſabant Mauros fuiſſe concitatos in furorem. Præterita accuſare quam mutare facilius eſt. Sed Granatæ tamen & Toleti anniuerſariis ſacris ad quintum decimum Kalend. Ianuarias eius diei memoria renouatur omnibus annis, quo tria Maurorum millia ſacro fonte abluta fuerunt. Ad quęſtiones habendas puniendoſq;, quorū noxa in eo tumultu grauior extitiſſet, miſſus cū poteſtate iudex, voce præconis veniam edixit tamen omnibus, qui Chriſtiana ſacra ſyncera mente ſuſciperent. Supplicio de quibuſdā ſumpto, aliis in vincula traditis, tum hi tum eorum exemplo cæteri Mauri, qui Albaicinū incolebāt, ſe Chriſti religionem velle profiteri renunciarunt ſupplices in timore animo peruicaces atq; inſaniam repetituri, vbi facultas eſſet, tantundem fecerunt alii qui per Granatam reliquam ſparſi domiciliis habitabant, quique in villis ſuburbanis vitam terræ cultu tolerabant, omnes ad quinquaginta millia capitum. Templa ſuperſtitione Maurica fœda, ex ritu Chriſtiano ſacrata ſunt. Simulalatio haud poteſt eſſe diuturna: neq; metus officii magiſter ſatis idoneus. Montani ad Granatam Mauri locorum natura freti ſimulantes an vero perſuaſi reliquos per vim noſtros fuiſſe factos, tumultus paſſim concitare conſpiratione inter ſe facta conſilio communicato. Initium rebellandi Huegiaris incolæ fecerūt munitione magis quam viribus cōfiſi: quippe locis aſperrimis eſt poſitum oppidum. Accurrunt magna celeritate Tendilliæ Comes & Magnus Gonſaluus, forte eo tempore agens Granatæ, ne prima negligēdo ſerperet malum. Capto per vim oppido in pleroſque rebelles ferro eſt ſæuitum. Cæteros vicina montium iuga ſyluæq; texere. Eodem impetu alia circū Maurorum oppida capta: neque ſiſti tamē malum potuit fatali defectione quaſi peſtis lue per late patentes montes diffuſa graſſanteque. Atque ita vt non modo ſua tueri parati eſſent, ſed de finitimis prædas agere, vaſtare agros, carpere quoque oppida, cædes facere. Marxenam imprimis obſederunt quod oppidū in Promagiſtri Caſtellæ ditione erat. Aduerſus hos conatus Petrus Fagiardus, qui Almeriæ cum exigua manu militari tunc erat, Alhamillam vicinum Mar-

xenę oppidum de Mauris cum arce cepit: eoq; terrore Marxenæ obſidio ſoluta eſt,
1500. hoſtes diſſipati. Salutis anno milleſimo quingenteſimo auſpicante hæc gerebantur. Ipſo tempore Regina Hiſpali relicta Rex Granatam rediit in vnam comprimendi eos motus curam intentus, metu ne ex Africa quæ vicina eſt, & vnde auxilia rebelles petere decreuerant, graui aliquo bello implicaretur. Hiſpania vix e ſuperioribus cladibus recreata: ipſeq; inteſtini belli mole impeditus cogeretur ab Italiæ cogitatione ceſſare: quod eius rationes vehementer conturbaret. Itaque Beticæ ciuitatibus & nobilitate vniuerſa ad arma ſignaque euocatis, numeroſum exercitum magis quam validum conflauit. Cum iis copiis ipſemet Kalend. Martii Granata profectus Langiaronem verſus contendit locis præruptis ſitum oppidum. Obſtinatis Mauri animis nihil voluntate facturi videbantur. Vi admota captum direptumq; eſt oppidum. Lerini Comes aliique proceres copiis in plures diductis manus ac per eos montes diſſipati multas ea parte arces & oppida pari felicitate expugnarunt. Sæua ac deformis eo tractu vniuerſo rerum facies. Victa malis ferocia Mauri rebelles ſe dedere decreuerunt. Imprudenti impetu cœpta, initiis valida, mora langueſcunt. Data omnibus venia modo pacatis ea lege vt intra dies quatuor Caſtellũ ferreum, Adram, Bugnoliumq; reſtituerent, quæ oppida motuum initio de noſtris ceperant, & quamuis infirma ante iniurięque opportuna diligenter ipſi ad omnes caſus vimq; arcẽdam munierant. Arma telaque omne genus traderent. Præterea quinquaginta millia auri duabus penſionibus. Obſideſque fidei, ita facturos in Magni Ducis poteſtatẽ triginta quatuor e præcipuis Mauris. Motib. ad hunc modum cõpoſitis Rex Granatæ ſubſtitit ea gente ad Chriſtum adiungenda abluenda ſalutaribus aquis diſtrictus. Ea diligẽtia paulo poſt montani Mauri, quiq; Almeriæ, Baſtæ, & Guidixii habitabãt, aliiſque locis noſtra ſacra populariter ſuſcepere. Miſſi ad eos confirmandos, ſanãdos cæteros pii in omnes partes concionatores ſunt adiuncto militari præſidio. Dignitatis ſpecie ne violarentur impune agebatur, ſiqui male cogitarẽt. Et eſt gens Maurica mobili ingenio fluxa fide. Quod prudenter ad ſalutem cõparatum videbatur in contrariũ vertit, ſic humana cõſilia ſæpe deluduntur. improuidas hominum mentes. Vulgatum rurſus fama ex eo apparatu vim & metum Mauris nouo conatu intentari Incolæ Beleſichi & Nixarii, quæ oppida iugis montium aſperrimis ſita ſunt, arma hyeme proxima corripuerunt patriæ ſuperſtitionis libertatem ſupremo conatu tueri deſtinãtes. Horum exẽplum pleraq; eo tractu oppida mõtana ſunt ſecuta: ſignumq; ſublatum, quo cõfluerent cæteri Mauri. Qua ſpe? quib. viribus? cæcus animi impetus miſerã gentem in furorẽ agebat patriæ ſuperſtitionis amore qua nihil eſt potẽtius. A Rege qui vſq; dum Granatæ morabatur bello dux deſignatus regiæ aulicorum cohorti Præfectus cõtinuo collectas copias Beleſichum admouit: Impugnatum oppidum omnib. virib. & machinis. Obſeſſis tamẽ ſtrenue tuẽtibus a mœnibus repulſi ſunt noſtri non ſine multorum ſtrage. Inter quos viri genere factiſue clari cecidere. Ducebatur obſidio tamẽ. Mauri ſola deſperatione ſuſtentabant; pro noſtris cauſa erat, & parta ſæpe victoria. Obſeſſi tãdem ſiti victi poſitis armis iiſq; & reliquo apparatu bellico victori traditis oppidum arcemq; dediderunt vnam incolumitatẽ pacti. Bona & libertate arbitrio victoris permiſere de regia clementia confiſi. Eo terrore Nixarii incolæ iiſdem conditionibus venere in poteſtatem, ea tantũ exceptione, vt libertatem publice redimẽdi viginti quinq; aureorum milibꝰ facultas eſſet. Feſtinatę deditionis id præmium fuit. Ad Regem præterea placandum Mau-

Mauri ſupra decem millia Seronis Tiiolę aliorumq; eo tractu pagorum incolæ ſacris fontib. ſunt admoti. Magnus numerus, ad paçandam gentem reiq; ſummam emolumenti parum. Nam eodē tempore in Arundæ & Villalongæ confragoſis montibus Maurici tumultus publice ſunt concitati. Cōmotus, vt par erat, noua rebellione Rex voce quidē præconis edictoq; denunciari mādauit omnib. Mauris qui in iis montibus, vbi motus erant, habitabant vt in Caſtellā diſcederēt. parando diſceſſu dies non amplius decē dati, cum eo tamen arcano conceſſit, ſiqui noſtrā religionem ſuſciperent. iis manēdi in patria ſuaq; cuiq; retinendi venia eſſet. Deinde Vreniæ Comiti & Alfonſo Aquilario Magni ducis fratri maiori, prę terea Ioāni Siluæ Cifontano Comiti tūc Hiſpalenſi Prætori belli cura eſt demandata. Mauros indigenas eo terrore propoſito facile animos ad ſanitatē reuocātes Gandules gens Africana quæ auxilio rebellibus venerat, ab ea mēte deducere conabantur. quib. in temeritate & in cōtumacia ſpes, nihil præcipuū in Hiſpania. Saniores tamē Arūdā poſitis armis vltro magnoq; numero venerunt Chriſtianæ religionis amorē ſimulantes. Maior pars in incepto perſtitit: & qui immunita loca tenebant in montem Rubrum præcipua aſperitate ſe ſuos ſuaq; contulerunt loci ardui natura cōfiſi magis quam vera virtute. Iiſdem veſtigiis regiæ copiæ proſecutę prope Monardā ad radices eius mōtis poſuerunt caſtra. Mauri ad montis latus in armis ſe oſtētare aſcenſu prohibere hoſtes parabant. Commoti eo ſpectaculo pauci e piorum numero cupiditate prædæ ducum iniuſſu ſublato raptim vexillo tranſmiſſoq; torrente, qui ea parte decurrebat pręceps inter ſaxa niti per ardua cœperunt. Secuti ſunt alii ne primis deſertis in periculo, ignominia aliqua cladesq; acciperetur. Vrgebant de ſuperiori loco Mauri, noſtrosque aſcenſu magna virtute prohibebant. Si premebātur turpe non ducebant loco cedere ſeq; in altiora iuga recipere, quæ ex interuallo exæquata munitaq; quaſi propugnacula habebant. Inſtantibus noſtris ad planiciem latam peruentum tandem eſt ſummumq; faſtigium montis vbi Maurorum vxores filiiq; erant atque impedimenta, incitamentum vtrisque vt ſupremo conatu alii tuerentur, alii conarentur prędā rapere. Noſtros cupiditas arcebat, aduerſarios deſperatio, ſi victi eſſent, in rabiem agebat. Ceſſit tamen virtuti ſine viribus furor. Mauri qua parte noſtri impreſſionem fecerunt, terga verterunt. Inſtitere in primo agmine Alfonſus Aquilarius & Vreniæ Comes cum duobus filiis. Ne victoria integra eſſet, praua cupipiditas obſtitit importunumque inter ipſos certamen hoſte neglecto ſpolia cōſectandi. Maior pars quaſi victoria parta ād prædam verſi ſunt turbatis ordinibus, militaris diſciplinę nulla cura. Multis horis in aſcenſu pugnaque conſumptis nox ſuperueniens victos texit locorum peritos, noſtris temeritas exitio fuit. Ductor Maurorum Feruis Benaſtepar collectis ex fuga ſuorum reliquiis vir ſtrenuus & ſagax, hoſtium perturbatione ratus rei bene gerendę opportunitatem oblatam, circumfuſos milites pro tēpore hac ſententia oratione acuit. Quo milites ruitis? quæ cauſa fugiendi? Bona, vxores & filios quo loco relinquitis? Niſi veſtræ vos manus texerint & arma, quis nam malis medeatur? quis erit præſidio? An quo vos fugietis, eodem rabidi hoſtes nō poterunt penetrare? Furor eſt in pedib. ſpem ponere, quorum dextræ ferro ſunt armatæ. Quæ ignauos terrent, & timidis videntur ardua, virtuti peruia ſunt. Hoſtium perturbationem conſiderate (forte ſulphurei pulueris cado incenſo late diffuſa flamma diſpalatos prædantesque monſtrauit) Ergo denſato agmine in hoſtes diſſipatos irruite veſtris ſpoliis.

graues impeditosque. Præcedam ipſe, ferroque ſecuturis iter pandam. Vobis niſi exemplum milites dedero, verbis meis ne amplius fidem adiungatis. Ducis verbis inflammati Mauri pugnã magnis animis repetunt. Non audacia ſed temeritas videbatur victores nouo conatu laceſſere. Ignauos tamen neceſſitas acuit, & deſperatio, quæ ſæpe ſpei cauſa extitit. Dux Maurus forte an conſilio in Alfonſum Aquilarium delatus, qui vſque dum cum paucis pugnam ſuſtentabat, vt erat thorace propter æſtũ diloricato, eius pectus graui vulnere ſauciauit. Ingeminarunt alii ictus eo vulnerum numero, vt deformatum corpus in hoſtis poteſtate relictũ vix poſtea dignoſci a domeſticis potuerit. Perierunt cum eo plures ducẽtis, atq; in eo numero Franciſcus Ramirus Madriti ciuis dux magnus virtute fama pari toto bello Granatenſi parta. Petrus Corduba Alfonſi Aquilarii filiꝰ periculo ægre ereptus ad Vrenium euaſit cum globo militum hoſtis ſucceſſu ferocientis impetum comprimere paratum. Cifontanus paulo inferius in montis latere cum Hiſpalenſi vexillo reſiſtens multis ex fuga ad eius præſidium ſe recipientibus ſaluti fuit, ſuique agminis & fugientium armis hoſtium vim vſque ad auroram ſuſtentauit. Cum luce Mauri fracti metu an pugnando defatigati montis faſtigium conuerſis ſignis repetierunt. Sic Alfonſus periit genere & factis inter Hiſpanos nobiliſſimus heros. Hoſtes eripuere vitam: de eius laudibus nunquam bona poſteritas conticeſcet quandiu Hiſpanicæ res ſtabunt. Arundæ Rex tunc erat commotus, vt par erat ea clade; gentis perfidiam vlciſci correptis armis deſtinabat. Placuit tamen Anagari ducem Daydinum impugnare oppidum non ſatis validum, neq; ſatis munitum. Vrenio & Cifontano mandatum vti infauſtos montes nouo conatu ſuperandi, qua parte ante aſcenderant, ſpeciem pręberent. Hoſtes nouo terrore propoſito deſperata victoria de cõpoſitione vltro appellare conſtituũt, veniam poſitis armis fore non deſperantes. Datum abs Rege vt in Africam diſcedere volẽtibus libera facultas eſſet nauibus etiam ad Aſtapæ portum ad traiiciendum integra fide paratis, per capita tantum denos aureos ſinguli traiecturi penderent libertatis pretium: qui patria carere nollent, Chriſto ii ſyncere nomina darent. Firmato iis conditionibus fædere multi in Africam abiere: multo plures reſtiterunt in Hiſpania in ſimulatæ Chriſtianę religionis ſpecie nihilo abeũtibus ſaniores ingenio peruicaci. Sic diuturni motus qui Hiſpaniã ſolicitã habebant, & mala quæ ex iis impẽdere grauiſſima videbantur, faciliorẽ opinione exitum habuere. Verum Alfonſi Aquilarii mors in proximum annũ incidit. Ad ſuperiora rationemq; tẽporũ reuertamur.

Res Mediolanenſes.

CAP. VI.

MOntani Mauri ad Granatã tumultuabantur, ſimul a Rege catholico inſtructa claſſe Gonſaluus deſtinabatur Venetis auxilium aduerſus Turcas eorũ ditionem inuadentes armis, imminentes reliquę Italiæ ſpei occupãdæ accitu, vt ferebat fama, tum Mediolanenſis Ducis tũ Regis Neapolitani ſua vt tuerentur a iuratis aduerſariis inclinatis rebus grande momẽtũ, ſic illi putabãt. De Sicilia quoque cura erat, cui illa ꝓcella quippe e vicino minabatur maxime. Simul a Valentino Põtificis nomine, Gallicis armis bello ad Flaminiã illato de variis tyrannis eo tractu vrbes & oppida capiebantur, nullo relicto innoxio qui reſiſteret. Ita forũ Cornelii occupauit, atq; Forliuiũ, cuius vrbis Comitem principem fæminam cepit. In Piſaurii regulũ ardentior ira: cui antea

antea ſoror Lucretia nupta fuerat. Grauiſſimum eſt odium, quod inter propinquos & neceſſarios excitatur. Prouiſo ille periculo vrbe, vt tempus dabat munita, fuga euaſerat, quam vrbem obſidere Valentinus inſtitit. Magnorum motuum ſæuæ tempeſtatis hæc initia erant: magnum Italiæ malum parabatur: Ac præſertim Ludouicus Sfortia ad principatum recuperandum ab Imperatore & Germanis Principibus, aliis auxilia patrociniumque implorare non deſiſtebat. Ea diligentia Heluetiorum & Griſonum conflato idoneo exercitu Aſcanium Cardinalem fratrem Ianuario mēſe præmiſit in Inſubres: vbi faciliora omnia opinione ſunt inuenta; priorem inuidiam miſericordia mitigarat. Erga eiectum & exulem ſucceſſerat humanitas. Arces & vrbes certatim venienti ſe dedere, feſtinatione fidem ſtudiumque approbare cupiētes. Ipſa etiam vrbs Comum & oppida lacui Lario adiacentia vltro portas aperuere. Ad eam famam Mediolanenſes ciues arreptis pro Ludouico armis Triuulcium in arcem ſe cōpingere compulerunt. Vnde die tertio cum equitatu Ticinum verſus diſceſſit. Ipſo die Aſcanius Cardinalis quaſi victoria de hoſtibus parta triumphi ſimili pompa vrbem iniuit. Subſecutus eſt Ludouicus frater, arce quamuis Gallico præſidio detenta. Ticinum, Laus, Dertona, Placentia ad vetus imperium aliarum vrbium exemplo ſponte redierunt: aliæ pulſis Gallicis præſidiis ſe dedere duci ſatagebant. Clandeſtinis hæc agitata conſiliis alto ſilentio premebantur, dum votis opportuna ſe daret occaſio. Gallici exercitus robur Nouariam ex cōdicto confluxit, ſi auctis viribus poſſent Ducis conatibus obſiſtere, prodire in aciem. Gallicæ etiam copiæ, quæ in Flaminia curabant eodem conuenere commeatu petito. Quæ cauſa extitit Duci Valentino id bellum intermittendi, Piſauro quamuis nondum expugnata, Romam repetendi, quo fratres porro redierant cum Pontifice redintegrata gratia videlicet. Romæ Valentinus apparatu, inceſſu, excubiis, vindicandis hominibus vim Principis complexus, nomen imperii Pontifici modo relinquere vſque eo obnoxio, vt nihil magnæ rei niſi eo arbitro gereretur. Rerum conditio miſerabilis fœdaque. Gandaui, vbi Ioanna Princeps agebat, Carolus Archiduci natu maior filius eſt natus felici ſorte ipſo Mathię Apoſtoli memoria ſacro die: cui ampliſſima emporia, immenſæ copię, victorię de hoſtibus multæ & præclaræ cęlo deſtinatæ erant. Octauo ab ortu die Margarita amita in eam vrbem appulſa infantem de ſacro fonte ſuſcepit vna cum Margarita altera poſteriori Caroli Audacis coniuge vſque dum ſuperſtite. Ducem Lucemburgium vocari infantem placuit veteri more mutato: nam ante Ducum Burgundiæ maiores filii Caroleſii Comites vocari moris erat Impleuit ea res Hiſpaniam noua lætitia. ipſa Iſabella Regina die natali nunciato, ſubdidit ex diuinis litteris, Cecidit ſors ſuper Mathiam. vaticinium vanum non extitit, neque coniectura falſa. Enim vero de incolumitate Michaelis Principis ob eius imbecillitatē exigua ſpes erat: ac paulo poſt Granatæ obiit. Eius plane obitu Philippus Archidux & vxor Caſtellæ & Aragoniæ Principes dici cœpere haud dubio hæreditatis iure indicioque. E Luſitania poſt Vaſci Gamæ reditum claſſe tredecim nauium Petrus Aluarus Capralis Indiam iuſſus repetere, profectus Oliſipone ad octauum Idus Martii ex itinere Braſiliam primus mortalium inuenit, tametſi eam laudem alii ad Americum Veſpucium Florentinum natione ablegant. litem dirimere non eſt tanti. Inde magno flexu Calecutium delatus, atque in ea vrbe benigne primum acceptus, deinde quæ eſt gentis perfidia & le-

vitas, violatus iniuria, neceſſario ad vim &manus venit. Hæc in India. In Luſitania Iacobi Viſci ducis filius ex impari matre ab Emanuele Rege patruo Magiſter equitum in Luſitania conſtitutus hoc tempore, annis conſequentibus filia vnica relicta deceſſit: quæ Villæregalis Comiti vxor data eſt poſtmodum. Bellum in Inſubribus ducebatur meliori ſorte ducis Mediolanenſis multa denuo carpentis oppida & ad reliqua aſpirantis. Alexandria vltro in eius poteſtatem conceſſit. Nouariam eo admotis copiis ex deditione cepit, arcem in Gallica fide perſtantem impugnabat. Haud diuturna felicitas fuit. Cum aduerſariis, qui non procul ea vrbe tendebant, iuſto prælio decernere parans vnaque victoria moleſto bello finem imponere, copias foras vrbem produxit ſane ſedecim millia qua Germanos qua Heluetios. Inſtructa acie datoque pugnæ ſigno Heluetii contra morem gentis contraque ſpem detrectarunt contra Gallos & qui ex ſua natione ab illis ſtabant, ferro dimicare ſuorum iniuſſu magiſtratuũ. Ea ſpecies eſt proditioni quæſita. Dux neceſſario ſeſe in vrbem copiaſque retulit ab ea mente Heluetios ſi poſſet deducturus. Fefellit eum ſpes, & eſt omnis incauta ſecuritas. Ingenti pecunia venditum prodiderunt Gallis infenſis importuniſque hoſtibus. Delatus mox in Galliam atque in arctam cuſtodiam datus vitæ & vinculorum eundem finem habuit egregius alioqui Princeps, niſi a ſcelere principatum eſſet auſpicatus: quod ſuperi ea calamitate vindicarunt. Aſcanius Cardinalis fratris miſeria grauique caſu nunciato continuo arcis Mediolanenſis, quam impugnabat obſidione ſoluta, Placentiam verſus diſceſſit, quingenti equites ſequebantur ad reparandam domus ruinam exigua manus, ſpei tamen aliquantum euadendi, metus amplior. A Carolo Vrſino Venetorum, qui eo tractu militabant, duce ex itinere victis fuſiſque cæteris Cardinalis ipſe captus, atque in Galliam quoque miſſus eſt gratum Gallo Regi munus ruinæ fraternæ ſocius. Eius iuſſu Biturigum in vrbe aliquandiu detentus ex aliquanto interuallo libertatem obtinuit. Is honor purpuræ ſacræ habitus eſt & Rhotomagenſis Cardinalis gratiæ: cuius ad arbitrium cunctæ in Gallia res vertebantur. Ducis filii Maximilianus Franciſcusque, ne ſæua domus ſuæ ruina vna opprimerentur, in Cæſaris curia relicti a patre, diu apud Germanos morati ſunt inopes, exules, ſine lare familiari vagi. Poſt victoriam Mediolanenſis principatus haud ægre quidem Gallo ceſſit vniuerſus. Ciuitates eę, quę Duci aduenienti ſine mora deditionem fecerant, ingenti ſingulæ in ſtipendium pecunia ſunt mulctatæ. Sic Italia ſuis copiis & viribus in ſua viſcera vertebat arma, ſuo quin etiam ſanguine vincebatur. Venerat in Italiam Rhotomagenſis Cardinalis bello antea a Gallo dux cum aliis deſtinatus. Parta victoria Mediolani agebat, rerum Italicarum bello paceque arbiter habebatur: Eo promerendo datum expetenti a Pontifice eſt, vt totius Galliæ vna excepta Britãnia, legatus eſſet annuo & ſemeſtri ſpatio tunc: quod deinde tempus eſt additionibus ſæpe amplificatum, ac proprium redditum dum vita manſit. De Vaſconum regibus multa Rex Catholicus ſuſpicari accipiendis delationibus pronus in eos principes maxime. Amicitia cum Gallo multis officiis culta, magnæque cum ea gente neceſſitudines vereri cogebant, ne monſtri aliquid Hiſpaniæ parerent. Ita annis ſuperioribus præter ſacramentum ab arcium Præfectis in verba Regis Catholici vniuerſa ditione factum, Sangueſſam & Vianam quaſi fidei pignora penes ſequeſtrum eſſe conſtitutum fuerat deſignato quin-

quinque annorum ſpatio. Eo decurſo tempore Vaſcones ea oppida repetebant: neque reſtituebat Hiſpanus aliam ex alia moræ cauſam obtendens. Vt controuerſias componeret Rex Vaſconum Hiſpalim adiit menſe Aprili, vbi Reges Catholici morabantur. Ea diligentia Magdalenaque filia vnica fidei pignore in Caſtellam amandata, vt in aula Reginæ creſceret, litibus tunc quidem finis eſt impoſitus, eaq. oppida reſtituta, de quibus erat diſceptatio. Cōtra Lerini Comitii in Caſtella exuli a Vaſcone venia data, ademptique principatus pars multo maior reddita eſt. Equitum adeo magiſterium reſtitutum non ſine inuidia Alfonſi Peraltæ ſancti Stephani Comitis, cui graue erat honorem antea delatum nullo ſuo merito in gratiam inquieti & factioſi hominis detrahi. Vnde noui motus & moleſtiæ metuebantur extitereque.

Gonſaluus Magnus dux in Italiam redit.

CAP. VII.

SEcularem annum more maiorū Pontifex clauſit, venia peccatorum inuitati innumeri mortales ex omnibus prouinciis Romam confluxerunt finitimi & longinqui pietatis ſtudiis certantes plenam maieſtate & numine vrbē inuiſere, religionis arcem, veritatis magiſtram. Morū licentia vigebat inter viros ſacratos vt ſi qua in parte orbis maxime. Eam turpitudinem vindicare Deus viſus eſt euentu mirabili Pontifice caſtigato cæteris territis exemplo. Apoſtolorum Petri & Pauli ſacro die hora quarta poſt meridiem violentus turbo extitit imbris & grandinis, qualem non meminerant. Ventorum vehementi procella tubus vaporarius euerſus ſupra cęnationem cui a Pontificibus eſt nomen, vbi forte Pontifex tunc agebat familiari ſermone tempus fallens. Supra eam cœnationem Valentini domicilium erat. Procidētis tubi pondus tabulatum primum traxit, atque e tribus Florentinis ciuibus, qui expectabant dum a Valentino debita pecuniæ ſumma redderetur, ſecundo tabulato confracto duos ad pedes Pontificis exanimatos & occiſos proiecit, tertium quoque ſpirantem, ſed graui vulnere ſaucium. Multi tum lateres tum tabulæ ne Pontificis caput comminuerent ſuperſtantis vmbellæ tegmine factum eſt. Eadem inuoluto capite ne puluere ſuffocaretur, valuit. Accurrunt aulici, exanimatum Pontificem inter rudera repertum capite & manu grauiter ſauciatis, expiranti ſimilem nec ſatis compotem mentis in ſtrato componunt. Capuæ Cardinalis, & quidam alius, qui ſoli cum Pontifice erant ſub feneſtrarum abſidibus & receſſibus vitam ſeruarunt. Multi apud populum coniectandi ſuperſtitioni ad inſaniam deditum, Romæ præſertim rumores ſunt ſparſi. Variæ ſignificationes & prodigia captata lingua procaci. Septuageſimum annum impleuerat Pontifex. tractata vulnera recrudeſcere videbantur. Vulgi ſermonibus multi ſucceſſores in Pontificatu ſenatus principes deſignabantur. Valentinus ipſe auxilia Gallica conquirere, alia præſidia ab aliis, ad eum conſtituendum Pontificem, quem priuatis quiſque rationibus opportunum maxime iudicabat, nulla reip. cura. Verum eas omnes molitiones reſtituta breui Pontificis valetudo frænauit. Ipſo tempore Gonſaluus inſtructa idonea claſſe nauium ſupra triginta adiunctiſque aliquot triremibus, biremibus, Malacæ e portu ſoluit. Vehebantur ea claſſe pedites quatuor millia, equites grauis armaturæ trecenti. Viri inter cæteros nobilitate factiſque præſtantes. In eo numero Dieghus Lupus Mendoza Hiſpaniæ Cardinali na-

tus, Alfonſus Silua Calatrauæ clauiger. Lenta nauigatio fuit. Secundo prouecti flatu ad Balearem maiorem atque Sardiniam appulſi impeditique multis malaciis, tandem Meſſanæ in Sicilia portum tenuerunt ad quintum decimum Kalendas Auguſti. Eo Hiſpani milites per Italiam diſperſi atque ex bellis ſuperioribus relicti magno viri animo pugnandi ſcientia præſtantes confluxere, naues quoque aliæ conuenere ſeque adiunxere ad Hiſpanicam claſſem. A Turcis mari terraque vrbs in Peloponneſo præclara Methone obſidione premebatur. Veneti, quorum in ditione erat; Gonſaluum, vti ſe cum eorum claſſe coniungeret, conuitio ſolicitabant. Cupiebat is obſequi iuſtiſſimis poſtulatis. Magnis tamē impeditus difficultatibus non ante quintum Kalendas Octobris vrbe iam à Turcis capta ſoluit Meſſana, ſerum rebus perditis auxilium. Inter alias moræ cauſas illa præcipua. Gerbis regulus noua militum ſubſidia poſtulabat mitti, inſulanos frænare cupiens noua ope, Margariti ducis & militum, qui ſub eo erant, licentia, rapinis & iniuriis exacerbatos, ac in ipſum Africa vniuerſa commota quaſi rebus noſtris faueret, Maurus nomine tenus eſſet. Mauro ſatiſfacere integrum non erat alio properantibus. Spe depulſus Margaritum & ſuos arte in poteſtatem redactos, deinde dimiſit liberos arce tamen & vniuerſa inſula prohibitos. Hiſpanica claſſis Corcyram maris Ionii Venetæ ditionis inſulam tenuit poſtridie kalendas Octobris. Eius aduentus ſalutaris fuit inſulanis. Turcæ inuadendi eos mutata voluntate Naupliam Peloponneſi vrbem & nauale cum primis olim nobile admota eo claſſe impugnare decreuerunt. In Gallia per idem tempus magna legatorum contentione pax tandem inter Reges Gallum & Catholicum facta eſt. Conditiones aliæ honeſtæ fuerunt. De Neapolitano regno ſancitum, vt facta diuiſione Apuli & Brutii Hiſpano cederent. Reliqua obtineret Gallus. Vectigalia modo ex pecoribus in Apulia colligi ſolita ex æquo partirentur: ac vero regni prouentus vniuerſos ita vt neutris amplius cederet quam alteris. omnino exæquari redditus vtriuſque partis bona fide volebant. Fædus lubricum neq; futurum ſtabile. ſpecies facto prætenta præter vetuſta vtriuſque Regis iura Turcis pro religione bellum illaturos. Fridericum cui cum ea gente fædus erat & iuncta amicitia, quamque auxilio euocare decreuerat, ne pro religione ſuſceptos conatus impediret, ditione ſpoliare viſum eſt. Idonea ſpecies ſcilicet magis quam vera cauſa conſona iuri & æquitati. Clandeſtinis primum hæc agitata conſiliis alto ſilentio tegebantur. Pontifici dein ſignificata gratiſſima ei extiterunt, quin vtrique Regi Pontificia auctoritate partis decretæ imperium ſuo diplomate quaſi beneficiariis Romanæ eccleſiæ confirmauit. Gallo Neapolitani & Hieroſolymitani Regis, Hiſpano Apuliæ Ducis titulos. Friderici Regis odium incitabat: ſpeſque ex communi præda ſuos nouis augendi principatibus, haud obſcure a Gallo & Hiſpano facta. Cæleſtis vindicta quos premere cæpit, in præceps agit. Veteres domini non magis viribus quam conſilio deſtituti, vagi, incerti, virtuti an fidei popularium minus crederent, dubitabant ſæpe in fuga ac paulo poſt in armis ſpem habentes. Hiſpana claſſis e Corcyra profecta Zazynthum appulit Nonis Octobris. Eo porro Veneta claſſis ſe cum Hiſpana coniunxit, duæque onerariæ ex Gallia venere cum militibus octingentis auxilium a Gallo Rege promiſſum pretiumque Aſcanii Cardinalis in eius poteſtatem antea contraditi. Turcæ ſoluta Naupliæ obſidione ſiue propter anni

tempus

tempus in hyemem vergentis, ſeu noſtris claſſibus vt pares eſſent, veriti, qui in ſinu Corinthiaco claſſem hiberno tempore continere conſueuerant ad Venetorum ditionem ipſamque Italiam ex propinquo vexandas circunducto Peloponneſo ad Euripum & Chalcidis littora conſtiterunt. Ad Zazynthum de belli ratione a noſtris diſputatum eſt; non vna ſed varia ducum ſententia. Magno Gonſaluo Methonem tentare placebat expugnatu facilem priuſquam operibus muniretur aſſueſceretque Turcico imperio. Plerique Cephaloniam peti maluere centum & quinquaginta millium ambitu, tutiſſimo ad occaſum portu cum optimis totius orbis comparando, Corcyram inter & Zazynthum poſitam inſulam ſinus Corinthiaci faucibus obiectam. Eo conſilio probato Galliſque Zazyntho abeuntibus ſpecie quaſi non ſolueretur ſtipendium, cæteri Georgii fanum petiuerunt præcipuum Cephaloniæ oppidum. Neque mora: ipſo die poſitis iuxta caſtris, tormentiſque mænium parte ſtrata noſtri irrumpere per ſtrages & rudera intra oppidum conantur. Trecenti Turcæ præſidiarii milites eximie fortes magno animo eum impetum ſuſtinuerunt. E noſtris vulnerati aliquot, cæteri a mænibus ſunt repulſi. Tempus erat minime idoneum, imbribus continuis & frigoribus impediti milites, dies tamen aliquot ſuſtentarunt pro ingenio gentis aduerſus mala peruicaces. Ipſo tandem peruigilio diei Chriſti ortu celeberrimi ſupremo conatu adhibito admotiſque ſcalis, periculi omnis immemores intra horæ ſpatium in oppidum penetrarunt. Periere in conflictu Turcæ centum ſeptuaginta. Alii quinquaginta qui ſe in turrim receperant deſperata defenſione Magni Gonſalui arbitrio ſalutem & libertatem permiſerunt de clementia confiſi. Primus in oppidum Martinus Gometius centurio vulnere quamuis accepto irrupit, Turcis etiam ex aditu quę obſepſerant deiectis. Ea inſula ſuperiori tempore in Leonardi Tocci Græci reguli ditione fuerat. Huius fratri Veneti detractam tradiderunt Turcis. De illis nunc captam Magnus Gonſaluus Venetis reſtituit, magnum ea moderatione ab animi magnitudine decus omnium prædicatione & fama conſecutus. Et alioqui commodiſſima Venetis claſſibus ea ſtatio erat præſertim poſt Methonem amiſſam, Hiſpanico imperio ob lōginquitatem parum commoda poſſeſſio. Sic claſſis Hiſpanica ex ea inſula dubio cælo profecta ſæuaque tempeſtate diſiecta, incolumis tamen Syracuſas tenuit extremam Sicilię ad ortum vrbem gemino portu & vetuſta imprimis nobilitate præclaram. In Siciliam Veneti Magno Gonſaluo miſerunt, qui ſuę ciuitatis ius darent, donaque offerrent vaſa argento grauia veſtemque pretioſam nauatæ operæ & impenſi beneficii monimentum. Ille Veneti modo ciuis honore contentus cætera ad ſuum Regem in Hiſpaniam remiſit cum elegantibus litteris, & erat natura acutus & ſalſus. Hæc omnia ipſo tempore gerebantur, quo Valentinus Dux poſt cæſum immaniter Viſelium ſororium ſuum Romæ, repetito bello Flaminiæ vrbes carpere non deſiſtebat. Piſaurum & Ariminum ne tentata quidem defenſione portas aperuerunt. Impotentis hominis iracundia timebatur. Fauentia tamen diu reſtitit ope Ioannis Bentiuolii freta Bononiam ditione obtinentis. Hoſtem præualidum externo bello diſtinere pars conſilii quietiſque erat. Præterea ipſo anno pontificia ſententia diuortium confirmatum eſt: quo Ladiſlaus Hungarus Rex Beatricem Aragoniam thoro expulerat vxorem quondam

Mathiæ deceſſoris Regis inclyti, Ferdinandi ſenioris Neapolitani Regis filiam, eoque Catholici Regis propinquam Secundum Pontificis ſententiam Ladislao iuncta connubio eſt Anna Gaſtonis Fuxenſis Candalæ reguli filia, neptis Eleonoræ Vaſconum Reginæ: quæ Ferdinandi Catholici ſoror extitit. Sic Hiſpano nouæ nuptæ maiori auunculo ad aliorum principum affinitates Hungarica porro iis nuptiis acceſſit.

Luſitani Regis coniugium.

Cap. VIII.

QVatuor Regi Catholico filiæ fuerant. Iſabella natu maior deceſſerat ex partu, Ioanna & Catharina Auſtriaco & Anglico Principibus nupſerant. Supererat Maria natu minima magnis & ipſa expetita connubiis. Fridericus filio ſuo Duci Calabriæ coniugem dari cupiebat, regni, quod nutare tempeſtate videbatur, ab ea affinitate ſtabilimentum. Luſitano par votum erat poſt vxoris deceſſum toro cœlibe, maiores nempe è propinquo ad obtinendum vires. Itaque ea præferebatur conditio. lege propinquitatis ſoluere id coniugium primoque affinitatis gradu vt iuſtum eſſet, ardua plane res erat, neque probabilis exempli. Ipſe etiam Pontifex alioqui minime ſuperſtitioſus ea venia concedenda ſeſe oppido præbebat difficilem, Galli Regis interceſſione præciſe negans niſi futura ex eo incommoda præſtarentur, minæque intentatæ, ſe vnquam quod petebatur facturum. Multi dies in ea altercatione conſumpti, vt Calabriæ Duci Ioanna Regina, quæ Ferdinando ſecundo Neapolitano Regi fuerat iuncta vxor daretur, Rex Catholicus curabat, in ea prouincia relicta quadringentis aureorum millibus patris teſtamento dotalibus. Non diſplicebat ea conditio Friderico Regi, graue ducenti eam pecuniæ ſummam ſorori viduæ numerare. Cupiebat tamen inter connubiales leges paciſci vt Rex Catholicus res Neapolitanas in clientelam ſuſciperet in ſponſæ gratiam ex ſorore natæ. Quod ille detrectabat facere molitionum conſcius & particeps id regnum per conditiones diuidendi cum Gallo. Ac vero eo fœdere maturato Friderico quamuis ad id quod ante offerebatur, propenſo, ſimpliciter, coniugium coire non eſt paſſus. Prouiſa quæ imminebat tempeſtate Fridericus rex Gallum omni ratione pacare contendebat. Recuſabat ille pacem veniamque dare niſi Caietana arce fidei pignore, filioque Calabriæ duce in Galliam amandato, iunctaque eidem connubio Germana Narbonenſis reguli & Mariæ ſuæ ſororis filia; ſi conditio non placeret, certe Engoliſmenſis ſororem duceret. Præterea decies centum aureorum millia exigebat in præſenti, deinde annua viginti quinque millia lege perpetua. Grande Gallicæ amicitiæ pretium videlicet ac graue Fridericus recuſauit. Atque aliis conditionibus reiectis decies centum millia aureos ſe daturum tamen recipiebat. Sic neque fædus coiuit, neque vllum eorum coniugiorum coaluit. Pontifex quoque Luſitano ſublata mora, affinitatis cum noua ſponſa gratiam fecit. Ita Granatæ menſe Auguſto id coniugium confecit Aluarus Portugalenſis pro Luſitano vicarius. Nullis ludis neque vllo principali apparatu ea lætitia celebrata tunc eſt. Gemina filiorum Ioannis & Iſabellæ funera recurrebant animis. Pridie Idus Septembris in ea quidem vrbe conceſſum, vt qua patera Reges biberent Diuæ Luciæ memoria feſto die omnibus annis, ea cederet Moiæ Marchionibus fidei cultæ difficilimis temporibus monimentum inſigne poſteritati, quoniam

eo

eo die meminerant ab Andrea Cabrera regiam ipſis ſupellectilem theſaurosq; traditos in arcibus Segobienſibus aſſeruatos, grande momentum bello ex ſententia conficiendo, obtinendo regno vniuerſo, de qua poſſeſſione cum Luſitanis certabant. Nouam nuptam vſque ad Luſitaniæ fines proſecuti ſunt, princeps Dieghus Furtadus Mēdoza Hiſpalenſis præſul idem Alexandriæ Patriarcha Tendilliæ Comitis frater, cui tunc purpuræ honos acceſſit, nomenque Cardinalis Hiſpaniæ patrui item Petri Cardinalis exemplo. præterea Villenæ Marchio, aliique viri principes haud exiguo numero. Accurrit ad Luſitaniæ fines Brigantinus haud obſcure quamuis offenſus honoribus, quos Emanuel rex in Georgium Ioannis Regis filium cumulabat ſupra merita ſupraque ætatem. Duci quin etiam Conimbricenſi renunciato vti pater ſub mortem mandarat, vxorem Beatricem dedit Aluaro Portugalenſi & Philippam Melo natam. Brigantinum plerique nobiles Luſitani comitabantur. Ab iis noua nupta excepta eſt ad tertium decimum Kalendas Nouembris. Rex Salaciæ eius aduentum morabatur; eoque in oppido decimo deinde die nuptiæ celebratæ ſunt, ludis omne genus, conuiuiis, ac reliquo omni principali apparatu. Prole numeroſa fœcundum id coniugium fuit felixque multis ex eo filiis ſuſceptis, vti ſuis locis indicabitur. Haud magno interuallo Margarita Auſtriaca Philiberto Allobrogi iuncta eſt coniugio haud feliciori quam antea; hoc quoque viro breui extincto Ægypti Sulthanus Regi Catholico iratus erat ex quo tempore Mauros Granatenſes bello oppreſſit. Ex eo periculum ne in Chriſtianos eius imperio ſubditos Sarracenis confuſos conceptam iram effunderent: neque noſtris libera facultas eſſet, vt antea, adeundi Hieroſolymam Chriſti dei vita & obitu ſanctiſſimam ciuitatem plenam præſenti numine. Lenire animū barbari viſum eſt legato ad eum qui facti cauſas & ordinem coram explicaret. In eam rem Petrus Martyr Angleria domo Mediolanenſis a regiis ſacris perſpecta prudentia vir deligitur. præclare is officio functus expoſitisque mandatis, quæcumque voluit, agendi dexteritate ab eo principe impetrauit. tum iisdem veſtigiis ſeſe retulit in Hiſpaniam anno in ea legatione integro conſumpto. Obſequii merces fuit Granatēſis decanatus ſacerdotium donumque honeſtum magis quam opimum. In ea vrbe conſequentibus annis defunctum, vti ipſe teſtamento ſanxerat, in ſella amici & familiares compoſuerunt veſte pretioſa indutum, quam Sulthanus dono dederat, ſed in ſacræ modum conformata. Id virtutis monimentum eſto; eruditionis, Decades quas de bello Granatenſi, de legatione ſua, de noui orbis inuentione confecit maiori aliquanto diligentia & fide quam ſtyli felicitate.

Bello Neapolitano deſignati duces.

CAP. IX.

SVſpenſis mortales animis toto orbe Chriſtiano expectabant, quid bellici apparatus tanti parituri tandem eſſent. Aduerſus Fridericum Regem, Galliæ atque Hiſpaniæ vires atque in eius perniciem conſenſu conferri plerique mirabantur, alii non credebant. Granata tamen Kalendis Martii anno 1501. miſſi qui magno Gonſaluo ſui Regis verbis renunciarent, vti ad nouum bellum inchoandum Turcico dimiſſo continuo ſeſe Meſſanam referret cum claſſe: ibi certiora mandata exſpectaret, & vt maior eſſet auctoritas paulo poſt regius Vicarius in Apulia & Calabria nondum domitis eſt dictus. Aduerſus

Turcarum conatus tum a Rege Luſitano tum a Gallo impetratum Ferdinandi ſuaſu, vt ſuis claſſibus Orientis oras tuerentur ab iniuria, ferocienti barbaro frænos iniicerent, ab Italia arcerent. Obtemperauit Luſitanus tum æquitate poſtulati inuitatus, tum vt ſocero gratificaretur. Inſtructæ claſſi Ioannes Meneſius regiæ Magiſter Tarocæque Comes delectus, ex itinere Maſalquiuirum portum in Africæ littore Orano vicinum expugnare tentauit, commercio oportunam & Hiſpaniæ littorum ſecuritati poſſeſſionem. Inde irrito conatu repulſus Corcyramque delatus nullo nauigationis longinquę pretio ſeſe tandem in Luſitaniam retulit. Gallo etſi ſuam & ipſe claſſem miſit, Turcici conatus curæ admodum non erant præ ſtudio belli Neapolitani maturandi. Satis per ſe ad id incitato acres addebant ſtimulos plerique Neapolitani proceres qua domo extorres, qua infeſti partibus. Ludouicus Armeniacus Namurſii dux Armeniaci Guiſæque Comes bello dux a Gallo præficitur; Ludouico Lucemburgio Lignio Comite repudiato, qui eum honorem ambiebat obtinendi Altamuræ principatus ſpe, quoniam Pyrrhi Baucii neptim ex Giſota filia vxorem habebat: cui Ferdinandus ſenior bello procerum detractum eum principatum Friderico filio dederat quaſi Iſabellæ minoris Pyrrhi filiæ, quam illi iunxit, dotalem. Metus ſuberat ne ea contentio in prouincia aliquid turbarum daret. Namurſius belli quamuis cura ſuſcepta diu ſubſtitit in Gallia. Feſtinantibus omnis cunctatio grauis erat. Obenignus Magiſter equitum dono Galli Regis Neapoli antea dictus ex Inſubribus, vbi erat, cum copiis omnibus mouit, & cum eo Gaiaci Comes vir nobilis patria exul. Dum noui belli apparatus ſolicitam habent Italiam in Laurentii Suarii locum miſſus ex Hiſpania eſt Franciſcus Rogius, qui pro Rege Catholico oratoris partes Romæ impleret, vir eximie ſagax & callidus, ad verſandos hominum animos arte præditus & ingenio. Apud Imperatorem ab annis ſuperioribus eodem munere legati fungebatur Ioannes Emanuel ardenti vir ingenio & inquieto, alioqui magnis animi & corporis dotibus, facetus natura acutus & perſpicax. In Gallia Ioannes Michael Gralla, Ioannes Clauerius Neapoli. Acceptis Gonſaluus ſui Regis mandatis continuo Meſſanam accurrit: vnde Panormum cum Ioanne Nuſa Siciliæ Prorege de noui belli ratione deliberatum, pecuniam in ſumptus & militem in ſupplementum eo adiutore conquiſitum ſubſidia omne genus. Intempeſtiua de poteſtate inter duos contentio excitata agendi opportunitatem ferme corrupit. Et eſt ſuperioris non modo ſed etiã conſortis impatiens dira dominandi ambitio. Valuit tamen obſequendi regiis mandatis ſtudium. Magnusq; Gonſaluus delectu, vt tempus dedit, inſtituto redactaque pecunia aliquãta, Meſſanam breui recurrit, vbi bellici præcipue apparatus & copiæ erant. Obtinebat is in Apuliæ parte Garganum Friderici Regis dono operæ præmium datum cum inaugurationis die, multos principatus inter belli duces diſtribuit munerum magnitudine potius quam morum conſtantia amicos meritus magis quam nactus. Ergo Gonſaluus Focio centurione Neapolim legato neceſſitatem parendi excuſauit, eoque principatu vltro abdicato iuriſiurandi gratiam fieri ſibi poſtulauit, & fidei qua ea de cauſa Friderico erat obſtrictus. Dedit Rex quam petebat veniam relicto etiam quem abdicabant principatu cum multo verborum honore, cupere ſe multo ampliori munere eius promerita compẽſaſſe, porro excuſationem accipere: tantum ne ex iis arcibus bellum regiis finib. inferret, aut de finitimis prædas ageret, quod erat ęquiſſimum poſtulatum.

latum. Ex hac tamen Gonſalui denũciatione intellexit plane rebus ſuis exitium inſtare. Legati præterea ex Hiſpania monere nullam in Rege Catholico opem rebus fore: Hiſpaniam in armis eſſe, bellicis apparatibus, equis, militibus omnia perſtrepere: quo ii conatus eæque molitiones pertinerent, dubitare neminem. Tum demum quaſi ex alto ſopore excitatus in omnes partes circunſpicere, neque illi conſilium vllum, aut quemquam hominum placere. Sic miſeri ſolent. Quid certe faceret? quod captaret conſilium infidis prouincialibus, modicis viribus, nulla in externis ſpe? Filium Ferdinandum Tarentum ablegauit vrbem in extrema Apulia atque Italia ad mare ſitam firmam imprimis & validam. Quin & in Apolloniam exaduerſum Italiæ miſiſſe fama prædicabat, qui Turcarum auxilia aduerſus eam tempeſtatem excirẽt, nulla in timore honeſti cura. Delectu item habito quantas maximas copias contrahit, octingentos grauis armaturæ equites, pedites quatuor millia. Sed quantulum id erat præſidii ad ſuſtentandum Galliæ atque Hiſpaniæ vires? Imminens cælo clades nulla diligentia moueri potuit. Capuam munire decreuit quaſi belli arcem futuram. tuendæ cura Fabricio Columnæ & Hugoni Cardonio cum ducentis cataphractis mille & ſexcentis peditibus commendatur. Gonſaluus vt erat ſagaci ingenio atque eximie cautus intelligebat plane fœderis nuper icti inter duos Reges conditiones haud fore ſtabiles. Gallorum ingenium nullis finibus reſiſtere, ne pati quidem conſortium regnãdi ambitionis malum ſæuum & impotens: diuidenda præda magnas futuras difficultates, noua iurgia prouidebat animo. Proinde nihil feſtinatione ſalutarius arbitratus, ad id omnes induſtriæ neruos intendit, vt Gallorũ conatus occuparet, efficeretque celeritate ne ſibi impedimento eſſe poſſent, quo minus partem certe attributam obtineret, de reliquo facturus vt ſe res darent. Ac primum claſſis multo maximam partem ad Apuliæ littora miſit Diegho Mendoſa ductore Turcas, ſi id tentarent, Italiæ aditu prohibitum. Claſſis Luſitana vt erat conſtitutum lenta nauigatione prohibita in eam rem vſui non fuit, vti eſt antea indicatum. Cum claſſis parte miſit Enecũ Lupum Aialam Neapolim, qui Ioannam Reginam Neapolitanam in Siciliam abductam belli periculis eximeret. Dedit Fridericus diſcedendi facultatem non inuitus, tametſi antea recuſarat, eo retento pignore auunculum Regem ſibi obſtringere ſcilicet ſatagens. Hiſpanorum copiæ ſecundum hæc tranſmiſſo freto in Italiæ littore conſtiterunt. Eæ erant trecenti cataphracti, totidem leuis armaturæ equites, pedites tria millia octingenti. Ad eum numerum ſexcenti Hiſpani milites acceſſere, quos Franciſcus Rogius legatus Roma ſubſidio miſit, ex iis qui in Flaminia Valentino militarant magno armorum vſu. Ex Sicilia præterea quadringenti grauis armaturæ equites indigenæ adiuncti ſunt ex vniuerſa inſula lectiſſima pubes. His copiis Brutii & Magna Græcia breui in poteſtatem conceſſerunt. Præter Giracium, & Agathæ fanum firmiſſimas arces, reliqua Gonſaluo deditionem fecerunt. Meſſanẽſi freto ſuperato Hiſpanicæ copiæ in Italiam traiecerunt poſtridie Kalendas Iulias; Gallicæ Roma obita ad fines Neapolitanos alia parte tertio poſt die peruenerunt. Omnia iis etiam opinione ſpeque faciliora. Quacumque iter erat oppida & vrbes cupidiſſime aperiebant portas paratæ commeatu, pecunia, & rebus aliis iuuare. Pari animorum conſternatione Aprutium, parte Gallici exercitus eo dimiſſa, in ditionem venit nullo repugnante Gallici imperii iugum ſubire. Capua præſidii fiducia reſiſtens, quãuis admotis caſtris obſeſſa Gal-

lorum impetum diu frænare potuit: niſi Palenę Comes eius vrbis ciuis Gallis mutata repente fide patefeciſſet aditum. Ingreſſi in vrbem victores implacabili odio ciues conſectari, diripere opes publicas priuatasque, nihil vſquam ſecretum aut clauſum pati: plenæ cædibus plateæ foraq;. Fabricium Columnam, Hugonem, alioſque duces, qui erant in præſidio, viuos ceperunt. Rei geſtæ nuncio ad quartum Kalendas Auguſti Nicaſtri accepto Gonſaluus excitus Conſentiæ arcem expugnat magna velocitate; eique vrbi Ludouicum Mudarram præficit, Aieli Comitē fidum expertus prouinciæ vniuerſæ pro ſe vicarium magno rerum vſu virum induſtriaque. Ipſe in Apulos proficiſci deſtinabat cupiens ea quoque prouincia potiri priusquam à Gallis Neapolis eſſet capta. Eo ventum. & imperata cæteræ vrbes & arces eo tractu continuo fecerunt deditionis celeritate certantes Regis Catholici ac Hiſpani ducis gratiam aucupari per eum modū ſatagentes. Tarentum reſtitit ducis Calabriæ præſentia & præſidii virtute, ſuaque munitione confiſa. Admotis copiis obſidere & vim admouere viſum eſt. Interea Galli vrbi Neapoli imminere tum ſuis viribus tum Valentini ope: qui Fauentia in Flaminia atque in Hetruria Plombino captis Regi Gallo operam in eo bello nauaturus citus aduenerat, tam propenſa in eam gentem voluntate, vt ſe Cęſarē Borgiam e Gallia diceret, gentilicii clypei præcipuam partem lilia, Gallorum Regum inſignia diſtinguerent, concepti in Hiſpanos odii clarum ab vtraque re argumentum. Sic mores erant: vnde flatus aliquis fauoris oſtendebatur, eo vela dandi deſtinata voluntas. Neapolis defenſione deſperata in tanta gentis conſternatione tam lubrica fide, Fridericus non iam præſidium rebus ſed belli cauſa cum Galli ducibus pepigit Iulio menſe extremo, vt vrbe cū arcibus dedita & ſexaginta aureorū millibus in belli ſumptus numeratis, ipſi in Ænariam diſcedendi cum theſauris reliquis, regiæ cultu & familia vniuerſa facultas eſſet, intra ſex menſes inde quocumque gentium vellet ituro. Facto fœdere diſceſſit pullo amictu mæſta circum familia in eam inſulam cum vxore & filiis. Regina Hungariæ, Iſabellaque Ioanni Galeacio vero duci Mediolanenſi nupta ſecutæ ſunt. Neque erat quiſquam adeo ſaxeus quem non commoueret ille aſpectus. opulenti regni dominum, relicta fortunæ ſuę ſede, per medios populares exire de vrbe in exilium. Eodem confluxerunt tum Proſper Columna tum Fabricius pecunia iam liber. quem ſtantem ſecuti erāt, eidem deiecto adhærere decreuere, rerum commutationem breui futuram ſuſpicantes. Deſeruere alii proceres. Reb. proſperis certaturi ad obſequium proſtrati fortunā detrectabant. Neapoli ſubdita ac vero reliquis prouinciis in fœdere deſignatis momento domitis, Galli ad reliqua & non conceſſa aſpirare. Militares animos frænare quis poſſit? imperandi ambitionem quæ vis intra modeſtiæ fines coerceat? In Caſtella Mariam Paciecam Beneuenti Comitem inter & Alfonſum Pimentelium eius filium magnæ controuerſiæ extiterant de tutela & coniugio nepris Mariæ Comitis, cui Villafrancæ iure paterno principatus obuenerat. Id coniugium Infantatus & Albę Duces ambiebāt filiis ſuis opima illecti dote, tum Alfonſus ipſe virginis auunculꝰ Beneuenti Comes ſibi. Vicit in contentione tandem Albanus. Si Beatrix virginis eius matertera Garſiæ Ducis maiori filio nuberet, datū vt ea virgo Petro Toleto iungeretur Garſiæ minori fratri ſic eſt factum. Petrum noſtra ætas vidit eximium bello paceque virum, ſanguinem cum magnis Principibus miſcuiſſe, poſteris ex eo coniugio tum Villafrācæ Marchionibus tum Florentiæ Ducibus.

Neapolitani regni deſcriptio.
Cap. X.

CApta Neapoli continuo nouæ controuerſiæ inter victores extiterunt aliæ ex aliis nexæ: vti erat neceſſe inter Gallos & Hiſpanos moribus ingenio, & inſtitutis diſcrepantes vel maxime nationes, & tunc ob recentem victoriam maiori quam antea inſolentia. De ſumma initio nulla extitit controuerſia. De quibuſdam modo parti regni prouinciis diſceptatio ſuſcepta nō expreſſis in ſuperiori fœdere, quæ quibus attribui deberent. Eæ erant Baſilicata veteribus Lucania, Capitinata atque Principatus tum Citerior tum Vlterior, Galli pro innata iniis confidentia ne appellatis quidem confœderatis Capacii filium miſerunt, qui in ditione, Lucaniæ parte populares in Galli Regis verba ſacramento adigeret. De Amalfitano principatu, qui in eadem prouincia eſt, cum eo principe tranſegere inſcio Gonſaluo. ab ipſo quin etiam Rege Gallo Ioanni Iacobo Triuultio ante donata ea ditio fuerat anticipata quaſi de ſuo munificentia, vnde noua iurgia extarent. Ad hæc nonnulli proceres; quos Reges Neapolitani vinctos tenebant, libertati redditi; atque in eo numero Ioannes Baptiſta Martianus quadraginta ferme annorum vinculis nō domita ſed irritata ferocia, Roſanum in Magna Græcia occupare tentauit paternæ olim ditionis opimum principatum. Simili exemplo Ludouicus Arſius e præcipuis Gallorum ducibus, Ludouici Lucemburgii nomine & auctoritate Altamurā in Apulia armis præſidiiſque occupauit. Quod quid erat aliud, quam cuncta ſibi arrogare, ima ſummis miſcere, ſocios contemnere; vnde nouorum bellorū occaſio & materia exiſteret? Nōdum tamen tantis quamuis in iuriis violato fœdere ab Hiſpano expediebantur arma. Concordiæ viam prius tentare placuit. Appellati de ea re primū Obenignus, deinde Namurſius qui confecto tandem bello captaque Neapoli in prouinciam appulerat belli & pacis de cætero arbiter. Ne in prouinciis iuris minime controuerſi alterutri quidquam in alteros mouerent, neque ſibi auctoritatem arrogarent conſenſu decretum. De quibus lis erat, donec conſulti Reges quid placeret, certe delecti conſenſu arbitri pronunciarent, quæcumque oppida Gallica vexilla explicarent, iis Hiſpanica porro adiungerent, tantundem e contrario facerent Hiſpani. commodum temperamentum, ſi verbis & pollicitis reſpōderent facta; & quod de vectigalibus annuis & forma regiminis in eam ſententiam pari moderatione ſanxerunt, diu tenuiſſet. Verum maior lux erit rebus, faciliusque intelligetur vtra partium certiori iure niteretur, ſi hoc loco Neapolitani regni forma parteſq; eius ſumma explicata ob oculos fuerint poſita. Extremam Italiam, quæ a ſaltu Terracinenſi Pontiniſque paludibus per Volſcorum fines Sabinorum & Marſorum montes, per Furconenſes & Ferentanos in Picenum ad oſtia Truenti pertinet, ſupero atque infero mari circūfluis diu Neapolitani Reges imperio tenuerunt. Perpetuis iugis ſicuti reliqua Italia Apenini montis vniuerſa prouincia dirimitur: qui mons ab Alpibus diductus progreditur arduus plerunque mollior aliquando, vſq; ad Magnæ Græciæ finem: deſinitque in Armorū promontorium. Ambitꝰ totius regni mari terraque millia numerat mille quingenta ſexaginta octo. Adeūtibus eā prouinciā ad eius montis dextrā Campania primū occurrit a Leboriis olim populis habitatus tractus, vnde nomen hodie quoque. Præcipuæ ea parre vrbes Caieta, Nola, Capua, ipſaque Neapolis regni caput. Vetus quidē Campania olim pręterea continebat quidquid terrarum a Terracinenſi ſaltu ad Tiberim pertinet Pontificię nunc ditionis regionem gemi-

na appellatione : nam quæ pars ad mare vergit Maritima ſeu Maremma dicitur, interiora Præneſtinum poſt agrum vſq; ad Aquinates fines Campaniæ vſq; dum nomen retinent. Ad ſiniſtram Aprutium eſt multos ex antiquis populis complexu coercens, nempe Sabinos vbi Aſculum erat Piceni etiam pars. Marrucinos, vbi Theate nunc cernitur. In Veſtinis Aquila numeratur, in Pelignis Sulmo vetuſtior. In Marſis Talliacotium & lacus Fucinus, Samnitum etiam pars ad eandem prouinciam pertinet vſque ad Campaniæ fines, ad quam pars altera Samnitum ſpectat inter Auſtrum & occaſum fuſa, ac fere quibus nunc locis Beneuentum cernitur. Recentiori memoria Aprutium in citerius vlteriusq; Aterno amne ſeu Piſcaria interfluente dirimitur. Atq; hæ duæ prouinciæ Campania & Aprutium in fædere, Gallis ſunt contributæ. Vltra Aprutium in eodem latere Apulia iacet trifariam vulgo diuiſa in Capitinatam, vbi mons Garganus aſſurgit, & Barenſem tractum Trano & Monopoli quæ ex veteris Egnatiæ ruinis creuit, vrbibus inſignem; atq; Hidruntis territorium Brunduſio Taretum pertinens vrbem in extrema Italia mari imminentem loco & operibus munitã ad Magnæ Gręciæ fines auſtrum inter & ortum ſitam. Supra Neapolim exaduerſum Apuliæ principatus conſequitur olim Picentini Salerno prouinciæ capite. Baſilicata deinde quæ magna ex parte Lucania veteribus fuit, montes tenet, quibus ab Apulis dirimuntur. Brutii ad mare inferum vergẽtes Cõſentia vrbe primaria & ad Meſſanenſe fretum Rhegium vrbs ſua antiquitate quam ciuium frequentia aut elegantia operum hac certe tempeſtate nobilior. Interiora Magna Græcia tenet Roſano & Catanciano aliisq; oppidis inſignis. Brutios & Magnam Græciam vno Calabrię nomine vulgus loquentium comprehendit. Et Calabria quidem Apuliaque absque controuerſia Hiſpanæ ditioni relinquebantur. De principatu dubitari poterat ad vtros iure pertineret. Nam qui Calabriæ finibus eum tractum comprehendebant, paſſim refellebantur. Tantundem de Baſilicata ſtatui poteſt: tametſi non deerant, qui quod in montibus ſita ſit, negarent ſeiungi ab aliis prouinciis debere, ſed qua parte ortum ſpectat ad Apuliæ qua occaſum ad Brutiorum ſeu Calabriæ fines pertinere. Itaque a Regibus vt duas eas prouincias rurſus ex æquo diuiderent facile admittebatur. Maior de Capitinata ſupererat lis quippe prouentu præ cæteris celebri. A Frentone ea pars, quod nunc flumen Fertorium eſt, Aprutii finis, ad Aufidum extenditur. In ea Manfredonia olim Sipontus dicta, Garganus & Troia viſuntur. Atque id Capitinatæ nomen tractui adhæſit, ex quo tempore Græcis ea Italiæ pars ſubdita erat, ad hanc ætatem retentum. A Præfecto, qui Catapan vocabatur, regio Catapaniata primum dicta eſt. Inde vero Capitinatæ nomen paucis commutatis litteris, tum Capitanei vox fluxit prætorem vrbanum vulgo in Italia, ſed & ordinum in bello ductorem ſignificans. Et quidem Apuliæ finibus eam regionem comprehendi, ſatis indicat mons Garganus in Apulia a Ptolemęo quidem collocatus; Frentoque fluuius a pleriſque Aprutii & Apuliæ communis terminus deſignatus. Recentiores quoque Capitinatam Apulis annumerant. certe ea parte vectigal e pecorib. Apuliæ exigi ſolet magni prouentus ac quo nullum eſt opimum magis iis Regibus vectigal. Furor erat tantis præſidiis fultam munitamque ſententiam velle contumacia euertere. Verum de re tota cuique liberum eſto iudicium. Quod ad rem præſentem attinet, ex eo plane arrepta occaſione Hiſpani Gallique inter ſe diſtrinxere arma, marte arbitro dirimere litem deſtinantes,

tes, quando Reges quamuis de ea re ſæpe appellati ſtatuere quid certi eatenus noluerant, viribus credo pro ſe quiſque confiſi aduerſus æmuli potentiam. Propius vero parte contempta vniuerſum regnum vterque ſpe & cupiditate erat complexus. & ſordent conceſſa, cum noua ſperamus, vitium id mortalitatis. Verum ad hæc loco competenti oratio recurret. Nunc Fridericus Rex ex Ænaria inſula, in quam per conditiones traiecerat, Regi Catholico infenſus maxime a quo ſe euerſum videbat, nullo propinquitatis reſpectu, in Galliam concedere conſtituit triginta annua Francorum millia ab eo Rege in alimenta pactus, vnde vitam calamitoſam toleraret in exilio. Ergo cum vxore & liberis eo contendit. Beatrix ſoror Hungariæ Regina reſtitit in ea inſula: vnde breui in Siciliam diſceſſit. Iſabella fratris Ioannis Galeatii antea coniux & ipſa Barim ſe contulit Apuliæ vrbem. Miſerum Aragoniæ familiæ naufragium & ruinam regiæ in varias partes & quaſi fragmenta diſſilientis. Galli ſe fidei Fridericus credebat: ſimul cum Philippo Auſtriaco magna contentione agebatur, vt quam primum in Hiſpaniam ipſe & vxor venirent ſacramentum, vt fit, a populis accepturi tantorum regnorum hæredes poſt fata parentum fore. Noua prole hoc anno auctum, cui Iſabella nomen, prouidus ſocer in Hiſpaniam abſtrahere cupiebat prouinciæ moribus, lingua inſtitutiſque imbuendum, vitia correcturum, quæ ætatis imprudentia, & aulicorum præpoſtero obſequio & adulatione generoſam alioqui indolem deprauaſſe cognouerat. Illis Belgica licentia aſſuetis & principis facilitate ad ſua commoda abutentibus graue erat in Hiſpaniam venire, ſocer cautus & callidus verentibus ne principis libertati ſuiſque cupiditatibus agendi dexteritate & auctoritate paterna frænos iniiceret. Ioannes quidem Fonſeca Cordubenſis Epiſcopus regi a ſacris notæ prudentiæ vir in Belgas propterea legatus profectionem vrgere non deſiſtebat importunus exactor. Rex item Gallus quod erat futurum prouidens, vt per Galliam iter faceret omnino ſuadere inſtitit. Quod factum eſt tandem. Sed & ex Hiſpania claſſe ad Brigantinum portum parata Catharina regia puella in Angliam ad pactas antea nuptias diſceſſit. Granata, vbi tum parentes agebant, profecta multis iter proſequentibus ad octauum Kalendas Septembris e portu ſoluit. Alfonſus Fonſeca Compoſtellanus præſul, Egabri Comes cum vxore & pleraque nobilitate ſponſam in Angliam ægre quamuis deduxere. Tranquillo profectos mari repente exorta vis ventorum tempeſtaſque diſtulit. Pars nauium ad Angliæ littora appulerunt; plurimæ in Laurentanum ſe portum intulere. Inde ſedata procella poſtridie Kalendas Septembris explicatis denuo velis in Angliam ſecunda nauigatione peruenerũt. Nuptiæ virginis & Arturi ſponſi continuo principali apparatu celebratæ ſunt, lætitia haud diuturna. Quantæ te miſeriæ manent innocens puella vnius ob uæcordiam impotentis viri ſui minime compotis? Ipſo menſe agente Regina Iſabella Beatrix Caſtria Lemoſii Comitis filia & hæres futura nupſit Dionyſio Iacobi Brigantini filio a Ioanne Luſitano Rege perempti. Puellæ Patri Sarria, Caſtrum, atque Oterum iuris controuerſi oppida abs Regib. dono data quaſi in partem dotis, atque in coniugii gratiam. Tridenti vrbe in faucibus Alpium ſita, qua montes inter ſe coeunt, Cæſarem inter præſentem & Gallum Regem miſſo ea cauſa legato pax facta ea potiſſimum lege eſt, vt Carolo Philippi Belgæ filio Claudia nuberet Galli

maior filia: quod ſæpe coniugium retractatum nunquam coaluit.

Philippi Belgæ aduentus in Hiſpaniam.

Cap. XL.

CLaſſes e Luſitania & Gallia auctore Rege Catholico Venetis contra Turcas auxiliares miſſæ nullo operæpretio ſeſe retro retulerunt, vti paulo ante eſt indicatum de Luſitana quid geſſerit. Gallica Chium delata Genuenſis tum ditionis inſulam ſpatiis anguſtam, prouentu maſticis celebrem, impedito tantum vectigali, quod Turcis pendere conſueuerant, cætera peſte, tempeſtatibus, hoſtium incurſu conſumpta, milites vix mille ſuperſtites in Apuliam vicinam appulſi Gonſalui iuſſu benigne accepti atque habiti ſunt. Erga afflictos miſericordia valuit, & ſocietatis nondum plane diſturbatæ memoria. Veneti quoque in hiberna receperunt quinque & viginti triremes haud ſatis inſtructi bello defendendo aduerſus Turcarum arma. Rem periculo proximam cælites ſunt tutati nulla Turcica claſſe hoc anno e naualibus in piorum perniciem educta. Alioqui aduerſus eam potentiam parum præſidii in piorum viribus bello inter ſe diſtrictis noſtrorumque comparatione fuiſſet. In Caſtella a Regibus edicto ſancitum Mauros tota prouincia ac in Bætica præſertim cum piis confuſi nullo non commercii genere Mudegiares vulgo dictos, niſi Chriſto darent nomina Chriſtiana religione ſuſcepta, finibus certe intra diem certum diſcederent. Belli præterea ciuilis metus oſtentati magno prouincialium motu, niſi mature eſſet occurſum naſcenti malo. Ludouicus Cerda Medinæ Celinæ dux ſub mortem concubinam duxit, Ioannem filium ex ea ſuſceptum ſtupro iure legitimo hæredem principatus deſtinans. Ægre id tulit Enecus Cerda ducis fratris poſt fata eam hæreditatem ſpe & cupiditate complexus. Eneci filio Ludouico nupſerat filia ducis Infantatus. Obſtinatus eſt animus quem ingentes ſpes deuouerunt. Generi iura vt armis tueretur ſocer opibus & clientelis validus, collectis raptim copiis Cogolludium obſedit, id oppidum & vero reliquam defuncti ducis ditionem armis præſidiiſque occupaturus, quoniam legibus non fidebat. Verum a Rege monitus ne regnum importune turbaret, neque vim potius quam iuris certamen quæreret, neceſſaria re atque ſi pergeret, maioris mali metu militares copias dimiſit. Sic Ioannes abſque controuerſia paterno principatu potitus eſt, propriumque poſteris reliquit. Iis ſedatis motibus ac vniuerſa prouincia graui ſolicitudine erepta, nunciatum eſt Philippum Belgam & vxorem itinere per Galliam arrepto feſtinare: prope diemque ad fines Hiſpaniæ affore. Magni honores toto itinere venientibus ſunt habiti, feſti vbique dies omni iucunditate agitati. Ac Lutetiæ præſertim ludi omne genus & ſpectacula ob eorum Principum aduentum Galli iuſſu ſunt inſtituta. In ea vrbe ſancita antea ad Tridentum pax inter eos Principes, ab vtroque noua ſacramenti religione & execrationibus confirmata eſt. Ac Belga omnibus actionibus & cæremoniis ſe Flandriæ nomine Galli beneficiarium gentis inſtituto exhibere non recuſauit. Vxor cautior patriæ dignitatis memor nulla re priores Gallo partes concedere viſa eſt. Ex ea vrbe digreſſi per Aurelianenſes, Pictones & Aquitaniam, Fonterrabiam tādem in extrema Hiſpania peruenerunt ad quartum Kalendas Februarii ſalutis anno milleſimo quingēteſimo ſecundo.

In

In eo oppido præſto fuere a Regibus deſtinati Magiſter equitum Caſtellæ, Anagari dux cum filio Treuigni Comite, præterea Caſtellæ Promagiſter Guterrius Cardenas. Quo maior lætitia eſſet ſoluti cultus antea præſcripti legib. prouinciales, vt bombycina veſte vterentur ac vero verſicolore, ſunt vltro nouo edicto inuitati. Veteris gentis modeſtiæ id argumentum eſto, & quantum ab antiquo mores in Hiſpania mutarint. Huius anni principio Lucretia Borgia Alfonſo Ateſtino nupſit Herculis Ducis Ferrarienſis filio maiori. Dos dicta centum millia auri, & aliquot oppida in agro Bononienſi, præterea tributi annui, quod ii Duces quaſi beneficiarii pendere conſueuerant eccleſiæ Romanæ in dotis partem gratia facta eſt. Vnde nouæ controuerſiæ extarent. E Fonterrabia Principes Burgis Valliſoleto, Medinaque Campeſtri obitis ſuperatisque Segobienſibus montibus, qua vtraque Caſtella dirimitur, Madritum tandem peruenere. Reges Granata obuiam genero & filiæ profecti per Vectones Guadalupeum fanum petiuerunt. Eo loco duci Valentino Adriam vrbem principis nomine aliaque oppida Neapolitanæ ditionis dederunt. Nihil immodicum videbatur tunc homine vaſto & immodico promerendo. Actum porro vt a Catholico Galloque Regibus idonea vectigalia deſignarentur, vnde Fridericus Rex & filius vitam & aulæ cultum ſuſtentarent in exilio. Secundum hæc Toletum ventum ad decimum Kalendas Maias. Eodem Principes appulerunt ineunte eo menſe ſerius aliquanto quam vellent propter valetudinem Philippi Principis ad Oliam vicum aliquot dies decumbentis. Inſolitum cælum, noui ciborum ſucci, potus indulgentia conciliauerat morbum. Magno in eam vrbem excepti ſunt plauſu apparatuque incredibili: mox rebus ex ſententia conſtitutis ſacramentum in eorum verba Rege coram & Regina ſine mora atq; difficultate dixere ad vndecimum Kalen. Iunii. primi Dieghus Mendoza Cardinalis, Toletanus Archiepiſcopus, multi alii antiſtites: Inde Bernardinus Velaſcus Magiſter equitum, Alburquerquii Infantatus, Albæ, Begiariſque duces, Villenæ Marchio, magno numero proceres luxu & familiæ ſplendore certantes. Cautum vt hæreditate ſuſcepta genti ex ſuis legibus iura darent, mutandi ex antiquo nulla facultas eſſet. Aduentu tantorum principum Hiſpania læta, vrbes & oppida ludis & feſta hilaritate perſonabant: cum in Anglia veriſſimis lachrymis Arturi principis obitus lugebatur in flore ætatis extincti, vix delibatis primis coniugii recentis gaudiis vxore virgine quamuis quinto ante menſe confectis nuptiis. Sic fama vulgauit, & idonei auctores teſtantur, ob Principis ætatem probabilis, nati quatuordecim tantum annos, ea imbecillitate corporis vt libidinis magis auidus eſſe videretur quam potens. Continuo tamen abs Regibus Catholicis miſſus eſt in Angliam, qui luctu eum Regem ob amiſſum filium leuaret. Simul de Catharina principe vidua ſuperſtiti filio iungenda ageretur. Verum Rex ille neque dotem reſtituere, neque expedire quod expetebatur cõiugium infelix ſcilicet & infauſtum. Nec bonis æternis fruitur, nec malis perpetuo ingemiſcit natura mortalium, triſtibus læta miſcentur. Moleſtiam quidem ex iis rebus conceptam mitigauit tum Philippi principis præſentia, tum partus Mariæ Reginæ Luſitaniæ filium in ſpem paterni regni enixæ Oliſipone pridie Nonas Iulii, cui Ioanni nomen fuit accedentibus annis ſtudio religionis amplificandæ, cultuque bonarum artium atq; imperii moderatione eximiũ Principem ſua ætate, atq; præſtantem in paucis Regem futurum.

Dux Calabriæ in Hiſpaniam miſſus.

Cap. XII.

ASſidebat Tarento Gonſaluus cum copiis, vti dictum eſt, in magna ſpe Ferdinandi Ducis Calabriæ, qui intra eã vrbem erat, ad pacis conditiones perducendi. Ita quo die ad eam vrbem Hiſpanorum caſtra ſunt poſita de fœdere continuo agi cœpit. Dum conueniunt de cõditionibus, interprete Octauiano Sanctio inducias duorũ menſium ſanciri placuit, nouare interea nihil donec Fridericus Rex per legatos conſultus, quid ſuæ eſſet voluntatis ſignificaret. Ad deſignatum tempus nullum ab eo Rege reſponſum venit. Rebus deſperatis mens quoque & conſilium miſeros deſtituit. Inducias tamen iiſdem conditionibus ad finem ſuperioris anni ampliari datum eſt. Exiuit annus, neq; a Friderico certi quidquam in rem afferebatur. In duos denuo menſes induciæ ſunt prorogatæ, vrbe penes ſequeſtrum Bindum Ptolęmeũ Regis Catholici ſubditum multis in rebus ſpectatę fidei virum, ea lege vti eo decurſo tempore eam in poteſtatem Gonſalui traderet, Duci tamen Calabriæ diſcedẽdi quo vellet, libera eſſet, regiæ cultum & familiam ſecum efferendi poteſtas. Sic Tarenti res erant. Giracii arx duodecim a littore millibus deditionẽ Hiſpano fecit. Simul Salernitanus ad Gõſaluum venit præcipua belli vniuerſi fax. vt ſibi ex Biſiniano paterni principatus reſtituerẽtur offenſas priores nouis officiis compenſaturis poſtulabat in timore largus ꝓmiſſis. Petebat præterea Lauriæ ditionem adiici & quinq; aureorum milia annua, quæ, maioribus ſuis priores Reges honorarii nomine pendere cõſueuerant, ingens videlicet nouæ amicitiæ pretium, animi non ſatis pacati domitique malis haud dubium argumentum. Itaque re infecta diſceſſit. Meliori fide proceres plerique Fridericum Regem in Ænariam ſecuti quaſi diminutione capitis ſacramenti religione ſoluti ſeſe ad Gonſaluum contulere, grande momentum ad bellum ex ſententia conficiendum. Ille benigne acceptos in præcipuo etiam honore apud ſe habuit, eos maxime quos rebus gerendis belloque defendendo idoneos maxime arbitratus eſt: ac imprimis Columnios Proſperum ac Fabricium omni comitate eſt complexus ne ad Venetos ſe conferrent, a quibus magnis præmiis annuoque ſtipendio inuitari habebat exploratum. Magnarum rerum fundamenta ponebantur. Nam Dieghus Mendoza atque Enecus Aiala Manfredoniam ſeu Sipontum vrbem aſſidendo in poteſtatẽ redegerunt. Præfectus quoque arcis Friderici Regis nomine, ad deditionem perductus eſt, tametſi Alegrius Iuo cum copiis obſeſſis opitulatum accurrerat. Ad extremum vrbs Tarentum vti conſtituerant, dedita Gonſaluo eſt, deditæ arces. Dux Calabriæ conceſſa eundi quo vellet facultate, Barim vrbem migrauit in fide quidem paterna eatenus perſtantem, haud firmam tamen aut mænibus aut arce, neque diu, ſi vis admoueretur, ſuſtentaturam. In ea vrbe tamen ſera licet mãdata a patre expectare voluit, a cuius voluntate diſcedere, atque priuatim paciſci cum Hiſpano nefas iudicabat. Gonſaluus cupiebat apprime facili & minime mala iuuenem indole cum Rege ſuo conciliare, ne in Galliam patris exemplo profecto in poſterum aliquid turbarum exiſteret ea cauſa, haud ignarus ſæpe ex parua ſcintilla magnum excitari incendium, nihil in bello negligendum. Agebatur de fœdere. triginta aureorum millia annua qua in regno Neapolitano, qua in Hiſpania oblata ſunt ditione data, vnde ea ſumma proueniret, electo haud contemnenda conditio. Neque illi diſplicebat, ſi modo pa-

tri probaret, & verbis reſponderent facta. Iſabella patruelis ne cũ amita Hungariæ Regina in Siciliam, quo inuitabatur iret, in eam Apuliæ vrbem delata monendo ſuaſit, vti litteras ſua manu conſcriptas ad Gonſaluum daret: quibus rogabat, vt nullo libertatis pactæ reſpectu, quãdo pater quod ipſi erat commodum negligere, alioque tendere videretur, eum ad Regem Catholicum amandare non dubitaret. Hanc ſui animi deſtinatam ſententiam eſſe, patris quãuis reuerentia id nollet in vulgus prodire. Quæ ſi vera fama fuit ſiue conficta, certe non videtur diu in eo propoſito perſtitiſſe; ætatis inconſtantia, mentis imbecillitas varia & ſibi contraria ſubiiciebat menti. Et quis eſt cuius animus in rebus aſperis non vacillet? Friderici patris voluntas eum ad ſe euocantis retardabat, Gonſaluum adeo cõuitio monẽtis vti memor fidei datæ, memor nobilitatis eum liberum, vti erat pollicitus, dimitteret. Verũ is cuſtodiis circũdederat ne iniuſſu quoquã diſcederet, ea diligentia, vt liber quãuis per Apuliæ oppida diſcurſus eſſet, vix ſine arbitris daretur ad venationẽ egredi. Eum tamen promerẽdi cura Regis Catholici nomine denuo coniugium offerebatur, cum Ioanna Neapolitana vidua ex Regis Catholici ſorore nata, aut cum filia eius Catharina Arturi Vualliæ princicipis item vidua, conditiones honeſtiſſimæ, voto ſpeque maiores: quando rebus perditis dabatur, quod integris vix ſperaret. An ludus erat. iuuenem vanis promiſſis lactabant. Ioannes Gueuara Potentiæ Comes pro ea gratia & auctoritate, qua valebat maxime, incauti Principis animum in quam volebat partem verſabat. Summâ. Duci perſuaſum tandem effectumque prorſus vti Tarentum rediret. Inde in Hiſpaniam mitti conſultum fore viſum eſt. Ad id delecta triremis: ac Ioannes Concilliꝰ qui præeſſet miſſus cum mandatis daret operam ne qua arte is Princeps euaderet, quam celerrime nauigationem cõficeret. Coram facilius de re tota & cõuentionis cõditionibus cõuenturos diſputabãt. Accõmodatis blandimẽtis rati iuuenis animũ victum in fide atq; officio erga Catholicos Reges propinquos & neceſſarios fore conſtantem. Id velamen obtendebatur, ea ſpecies pollicitis haud ſatis ſyncera fide ſeruatis. In bello promiſſorum cõſtantiam quis requirat? an in re militari tantum & non etiam inter Principes in pace, præſertim cum de imperio proferendo aut conſeruando quacumque ratione agitur? Quæ magna peruerſitas eſt: ſed tanti libido dominandi.

Belli Neapolitani initia.
CAP. XIII.

NOndũ de regno Neapolitano Galli & Hiſpani inter ſe mouebant arma. Duces tantum vtriuſq; gentis cũ ſuis Regibus de ratione componendi cõtrouerſias conſultabãt. Vtriq; inter metum & ſpem variabant. Fidentiores Galli læta bello gens. Sed eſt nemo tã prõptus ad arma, qui non quietẽ pari pretio potius amat. A Rege Gallo Corconius ea de re legatꝰ in Hiſpaniam paulo ante quam Philippo Belgæ ſacramentum diceretur, Toletũ appulit. Legationis ſumma erat. Prouincias Gallo in Neapolitano regno attributas annuis vectigalibꝰ inferiores eſſe iis quas Hiſpanus occupauit. Prouentu, vti æquum erat, & initæ amicitiæ leges poſtulabant, exæquãdo Capitinata Gallis relinqueretur. Ad hæc Rex Catholicꝰ: ſi factæ diuiſionis Gallum pœniteret, permutationẽ ſe prouinciarum minime recuſare; copiis quas prædicabat maiores eſſe, ſe volente frueretur. Si ea conditio nõ placeret, certe diuiſis principatu & Lucania æqua

fieret compenſatio. Capitinata m Apuliæ opimum tractũ intercipere neq; ius neq; fas eſſe. Niſi hæc placerent, pacis ſtudio tamen controuerſiam omnem Pontificis & Cardinalium arbitrio ſe libenter permiſſurum. Harum conditionum nulla placebat Gallo multo minus prouinciarum cõmutationẽ fieri, ne vrbe Neapoli decederet regioque titulo eius vrbis atque Hieroſolymæ per conditiones fœderis dato, in quo dignitas erat prouentu potior. Ventum ad minas, facturos Hiſpanos vi quod volũtate recuſarent. Itaque die quodam Hiſpanis legatis coram Gallo affirmãtibus a Rege ſuo nullam ſanciti fœderis conditionem violatam integra fide minuta quęque religioſe ſeruaſſe. Gallus reſpondit tantundem præſtitiſſe ſe: ſi quis contra affirmaret nõ recuſare cum Rege Catholico ſingulari certamine, ac ne cum Rege quidem Romanorũ tueri dignitatem. Ad hæc Gralla ſuum Regem iuſtiſſimum principem eſſe ait, vt ſi quis in toto orbe terrarum, ſi res exigeret, non recuſaturum martis arbitrio litem permittere armisque tueri innocentiam a cuiuſcumque calumnia. Verum, ſubdit Gallus, Rex Hiſpanus me maior eſſe nõ debet. Ne ipſe quidem meo Rege priores tibi arrogare, Gralla addidit. Neque dubium eſt Regis Catholici animum ad pacem quam ad arma procliuem magis fuiſſe. Gonſaluum per litteras monuiſſe ac vero pro imperio mandaſſe, vti in vnam curam pacis incumberet, neue arma ſumeret niſi neceſſario. Gratius id fore, quam ſi bello vniuerſum regnum ſubditum daret. Belli prima fundamenta præter alia minora Alegrius poſuit, quo tempore Manfredoniam ſeu Sipõtum Hiſpanorũ obſidione liberare aggreſſus eſt, vti eſt ſuperius indicatũ. Et quo minor excuſatio eſſet, notius quo tenderent, Gonſaluo ad Tarenti mœnia aſſidente diſtrictoq; ea obſidione, Galli Troiam Capitinatæ vrbem aliaque circum oppida armis occuparũt. Miſſi qui iure fæciali ablata repeterent, obteſtarenturque ne importuno conatu pacta conuenta diſturbarent, cuius e veſtigio pæniteret. Nihil tamen ea diligentia eſt impetratum. Tantum ne vlterius armatis progredi eſſet neceſſe, duo duces vti colloquerentur eſt decretum. Sic Gonſaluus rebus Tarenti conſtitutis Atellã venit, Amalfim Namurſiꝰ Lucanię oppida. Medio interuallo Antonii nomine ſacellum eſt: quod colloquio idoneũ vtriq; iudicarunt. In eo ſacello de controuerſiis Leguleii ab vtraq; parte delecti multis verbis ac clamore prope cõcionali diſceptarunt, non argumentis & ratione ſed conuitio & linguæ petulantia, fructu præterea nullo. Conquerebãtur Galli Hiſpanis attributas prouincias ſeptuaginta millia aureos quotannis reddere amplius quam Gallicæ, cõpenſationem vectigalium fieri æquum videri. Reſtitere Hiſpani ac reſtitui Capitinatam, qua erãt iniuria pulſi imprimis poſtulare, id iure communi ſanctũ eſſe, priuato haud aduerſum; vbi in eo ſatisfactũ eſſet, de exęquatione vectigalium minime recuſare. Re infecta e colloquio diſceſſum. Duces tamen inter ſe verborũ honore certarunt, quanto magis falſa erant, quæ fiebant, quæq; dicebantur omnia diſſimulatione maiori & accuratiore comitate. Deſperata ex eo concordia ad arma vimque ventum eſt. Quo in ſtatu res eſſent, vtrique ſuis regibus ſignificarunt per litteras. Neceſſaria re ſumi arma. ſi bellum ex ſentẽtia confici vellent, milite & pecunia iuuarent. Simul Gonſaluus propter annonę difficultatem iis locis grauem, copiarũ partem in Principatus oppida dimiſit. dux Scalada cũ cohorte peculiari Atripaldã, pulſis Gallis qui in eo oppido erãt in eo tractu occupauit triginta millibus ab vrbe Neapoli. Tantundẽ de aliis oppidis

pidis finitimis fecerunt alii Hiſpani cẽturiones. Ad hæc Galli fremere, Hiſpanorũ vecordiam accuſare in circulis, & per litteras ad Regem ſuũ. Cõmotus ille eo nuncio quæcũq; Hiſpanorũ in Gallia bona & merces repente fiſco addici mandauit. Erat iniquũ neq; denunciato voce præconis bello, neq; præfinito, vt fit, ad diſceſſum ex prouincia die raptim inuolare in hoſpites, rem familiarẽ detrahere. Sed tanti iracundia fuit conſilio inimica atq; æquitati. Rex Catholicus contra monere ſuos vt Gallos quacumq; ratione placarẽt relictis etiã oppidis quæ in Capitinata ii ceperãt, prouinciæ profecto maiorẽ partẽ. Pacis enim vero ſtudio flagrabat, exhorrebat arma. Rurſus ergo duces ſi qua ſe via pacis daret, in D. Antonii ſacellũ cõuenere. Deſignati ab vtraque parte viri diuiſione inſtaurata prorſus ex Gallorũ cõmodo & voluntate Lucanos, Principatum & quod erat caput, Capitinatam ex æquo partiti ſunt. Gallos modo pacarẽt & promererẽtur, nihil tunc nimiũ videbatur. Venere interea ex Gallia mille Heluetii, ducẽti grauis armaturæ equites, pecuniæ in ſtipendium affatim. Eo ſubſidio Galli cõfirmati rupere moras. Venuſiam in Apulia occuparunt, vrbẽ dedente Petro Nauarro militum qui in pręſidio erãt ſuaſu & obteſtatione, quoniam ſuſtentare poſſe non ſperabant. Quadratam eodẽ impetu ceperunt Camilli item Caracioli deditione. Vtrumque oppidum duodecim paſſuũ millib⁹ Barletta diſtat, vbi forte Gonſaluus ſtatiua tunc habebat cum multo maxima copiarum parte. Viſelis, Altamuræ principatus nobile oppidum ad Gallos defecit vltro. Atque noſtrarum triremium accurſu receptum breui, ſuperuenientes Galli pulſis Hiſpanis ſuæ ditionis rurſus fecerunt. Grauis ignominia viſa eſt neq; diſſimulanda cõtumelia. Æſtas erat in pręcipiti, Gallique qui Quadratæ morabantur, aquæ penuria, annonæ difficultate laborabant infeſſis itinerib⁹ a noſtro equitatu. Ergo relicto ii oppido, qua iuerãt regredi decreuerunt. Ad Aufidi ripam caſtra habentibus Gallis Auguſti fine, Gonſaluus Barletta egreſſus pugnæ copiam fecit. Detrectarunt illi certamen, inſtitutoq; itinere Amalfim verſus ſunt ꝑgreſſi. Noſtri equites aliquanto numero abeuntes vrgere, ac poſtremo præſertim agmini moleſti & graues cædere diſpalatos: neque ceſſare niſi magna impedimentorum hoſtiliũ parte capta. Namurſius etiã atq; Obenignus pręcipui copiarum duces priuatæ ſupellectilis haud exiguam partẽ in tumultu amiſerunt. Mille alios Heluetios Neapolim iã appulſos, & quadringentos equites, qui Florentiã peruenerant, Galli prope diem expectabant. Sine eo ſupplemẽto ſummam certaminis ſortem periclitari recuſabant. Gonſaluus quoq; a ſuo Rege claſſem ſubmitti poſtulabat, atque in ea in ſupplementũ quadringentos leuis armaturæ equites, bis mille Calæcos Aſtureſque gentem locorum aſperitate & tenui a primis annis propter locorum ſterilitatem victu duratam, ex eo bello idoneam. Ad Ioannem Emanuelem ſcripſit, vti duo millia Germanos ære conduceret, quos Hiſpanis miſceret, & in pugna Heluetiis opponeret. Ad eos excipiendos & mari ſupero trãſmittendos Malueritum notæ induſtriæ virum Anconam Piceni vrbem deſtinauit. Rex Catholicus quando pacis cõſilia non proceſſerant, ad bellum conuerſo animo, triremium inſtructa claſſe cui Bernardum Villamarinum præfecit, ducentos grauis, totidem leuis armaturæ equites, adiunctis peditibus & pecunia in Italiam mittere ſtatuit. Simul Cæſarem monebat, vti pro imperii iure Italiæ finibus arma inferret. Mediolani in 1502
poſſeſſionem mitteret, e duobus Lu-

douici pulſi eo principatu filiis alterum qui inopes, exules, ſine lare familiari in Germania viſebantur: Ac quod mirum videri poſſit, Florentiam Hetruriæ caput Valentino duci dari volebat Regis nomine & iure ſed quaſi imperii beneficiario. Pontificem aliena munificentia promereri erat deſtinatum, quem in partes attrahere fœdusq; niſi ſpe emolumenti maximi & honoris ſpecie non ſperabat bello Neapolitano ex ſententia conficiendo magnum momentum allaturum.

Philippus Princeps in Belgas abiit.
CAPVT IV.

TOleti Rex Catholicus aliquandiu Principum aduentum ludis & omni hilaritate celebrauit: iis dein cum Regina in ea vrbe relictis Cæſarauguſtam diſceſſit ad octauum Idus Iulii. In eam vrbem cõuentus indictos ad quartum decimum kalen. Auguſti, ex itinere in longius tempus ſuſtentari placuit. Gentis promerendæ prima cura erat, ne Principibus ſacramentum dicere detrectarent libertatis a maioribus ſuſceptæ in ſtudium inprimis incitati. Sub initium Septembris quo iam tempore Rex Cæſarauguſtam peruenerat, Magni Gõſalui precibus & importunitati claſſem ſubmitti expetẽti datum eſt, vt noua inſtructa diligenter claſſe, cum parte Emanuel Benauidius quadringentos equites pari numero cataphractos & leuis armaturæ, præterea pedites trecentos auxilio veheret; cum reliquis nauibus ſubſequeretur Ludouicus Portocarrerius Palmæ regulus, bello Granatenſi ſpectatæ virtutis. Quo maior honor eſſet, exæquatæ cum Gonſaluo poteſtate bellũ curare placuit. Dati trecẽti cataphracti, quadringẽti expediti equites pedites ad tria millia. Reb. in arcto poſitis præſertim in Brutiis & Magna Græcia haud minori ſubſidio opus erat. Venetos præterea in partes attrahere cupiebat, ad Hiſpanum fœdus vt videbatur propenſos. In eam rem miſſus denuo Venetias Laurentius Suarius Figueroa, vt pro ea gratia & auctoritate, quã ſuperioris Legationis tempore apud eos ciues nactus erat, rem conficeret, faceret quin etiam ſpem vires communicãdi operaque ad Mediolanenſem principatum, aut Aprutios ad ditionem adiũgẽdos quibus prouinciis cupiditate imminebant. Die conſtituto conuentus gentis Aragoniæ inchoatur. In eis Rex petiit Michaele principe extincto in Ioannæ Principis nempe maioris filiæ, inque Philippi eius viri quod æquũ erat, verba iurarent, eius regni hæredes fore. Additum præterea vt bello Neapolitano, quod ad eam gentem proprie ſpectabat, auxilia decernerent. Vtrumque & tunc propitiis auribus auditum, & poſtmodum obedienter factũ eſt. Dum de ſubſidio tamen in bellum Neapolitanum deliberatur in conuentu; a Rege Catholico Princeps Philippus & vxor ſunt moniti, quam primum vt eo feſtinarent: agendi opportunitatem non eſſe prætermittendam. Fecerunt illi quod imperabat. Appulſis acceptiſque in eam vrbem ſplendido regioque apparatu, ad ſextum Kalendas Nouembris ſacramentum eſt a cunctis ordinibus dictum more maiorum ea cæremonia, iiſque cautionibus, quæ in ea celebritate adhiberi in ea gente ſunt ſolitæ. Ita nouo exemplo fœminæ nondum extinctis parentibus regni hæreditas Aragonii iuramento ordinum eſt confirmata. Neque enim Petronillæ quamuis in Reginam ſuſceptæ ſimili cæremonia ſceptra ſunt data; ac ne tunc quidem is ſacramẽti ritus in vſu erat. Sub hæc Philippus Madritum diſceſſit, iiſdem veſtigiis paulo poſt ſubſecutam vxorem Rex pater comitatus eſt, relicta ſoror Regina Nea-

na Neapolitana quæ conuentui Aragonio ad finē præeſſet. Nam Granata diebus ſuperioribus, vbi Rex & Regina erant, profecta in ea loca venerat voluntate deſtinata traiiciendi in Italiam filiæ ſolamen atque præſidium vnicæ viduæque. Dum ea profectio maturatur, datū vt Aragoniæ gentis remp. procuraret ꝑ fratre vicaria in locum Alfonſi Aragonii Regis filii Cæſarauguſtani antiſtitis eatenus Aragoniis rebus præfecti. Philippo principi mora in Hiſpania moleſta erat, aulicis graues Hiſpanorum mores multum a Belgica facilitate diſcrepātes. Ii incauti iuuenis ætatem pro voluntate verſabant obſequio & gratia heri potentes. Præ cæteris præſtabant tum Biſſuntinus Archiepiſcopus qui eum Principē in Hiſpaniam comitatus, in ea dieb. ſuperioribus obierat: & ſecundum eum Verius regulus proximum auctoritatis locum occupabat, vterque Gallicis partibus, nec mirum, plus ſatis addictus. Honeſta profectioni ſpecies quęſita eſt, viſa optima. Belgas eius diſceſſu præſidio nudatos vt in nullo tali metu, bello inter Gallos & Hiſpanos repente cōcitato, ne aliquod incommodum acciperetur, eius præſentia indigere. Reges ab ea mente ægrum Principis animum abducere, vxorem vtero graui relinquere ac partui vicinam videri inhumanū. Salutaria monentibus obturatæ aures erant: obduratus animus. ne impetratū quidem, vt Gallicum iter vitaret, rebus adeo turbatis ſe in hoſtis poteſtatem vltro ne daret. Excuſabat ille ſe potius arbitro cum ea gente conuenturam concordiam: ad quā Gallus propenſus tunc quidem videbatur, ſiue Friderico cōſenſu in regnum paternum reſtituto, ſiue translato ab Hiſpano quidem in Carolum Auſtriacum nepotem; a Gallo autē in Claudiam filiam pacti inter eos ex ante condicto coniugii eo regno dotali. Verum hæ molitiones inanes viſæ ſunt, atq; eo pertinere, vt Rex Catholicus fœderis fiducia curam belli remitteret, Hiſpaniq; adeo duces non ſatis a milite & pecunia parati facilius opprimerentur. Intelligebantur artes: ſed pars prudentis erat tantiſper diſſimulare. Ergo Philippus Madrito tandem diſceſſit vxore cum parentibus relicta. In Aragoniam & Catalaunos itum, atq; Perpinianum. Eo a Ludouico Gallo fides publica venit iter fore tutum. Ita in Galliæ fines ingreſſus continuato itinere Lugdunum appulit, vbi Gallus morabatur & Rhothomagenſis Cardinalis Pontificis nomine in Gallia legatus. Verum hæc ſine huius anni & ſubſequētis principio geſta ſunt: ad bellum Neapolitanum narratio recurrat celeberrimum præ cæteris ea ætate.

An Regem Catholicum in Italiam abire fuiſſet conſultum.
CAP. XV.

BEllum Neapolitanum interea ducebatur flamma per omnes partes excitata. Vis maior in Apuliam Brutios & Magnam Græciam incubuit: vbi Salernitanus, Biſinianus, & Roſanius, atque Meliti Comes Gallicas palam partes inueterato ſtudio ſectabantur: Gallis conſilium fuit eo cum robore copiarum accurrere: atq; vt id expeditius eſſet nullo a tergo damno, Alegrium cum trecētis equitibus in Capitinata relinquęre, cum pari equitatu & mille equitibus Palicium tueri, quæ in Barenti tractu per vim occuparant. Lucaniæ præſidio Ludouicum Arſium deſignarūt attributis quadringentis equitibus & idoneo peditatu. Nāurſius in Brutios ducere volebat grauis armaturę equites ducentos pedites mille. Obenignum ad Spinaſolam ſubſiſtere cum reliquis copiis Barlettæ obiectum, vbi erat Hiſpani robur exercitus, ad viginti quatuor inde paſſiuum

millib. Reſtitit Obenignus magnā Gręciam & Brutios ſibi prouinciam depoſcens. Terranouæ principatum occupandi ſpe, dono Regis Catholici Gonſaluo attributum, ipſi detractum. Decretum vti eo ambo contenderent cōiunctis viribus geſturi bellum. Prius tamen quam eo mouerent caſtra, Obenignus Barim verſus abiit cum centum & quinquaginta equitibus peditibus mille. Namurſius ſpecie famaque quaſi in Brutios duceret, Tarentū verſus flexo itinere Materam & Caſtellanetā occupauit haud firma oppida, Materę Comitem & Mazaræ Epiſcopum, qui Materæ erant, acie vicit. Parta victoria exigua quamuis elatus vlteriusq; progreſſus ad Tarentum caſtra poſuit, ibi Calabriæ ducem eſſe ratus. Verum ille commodum ante nouem dies in Siciliam abierat. Hiſpani milites eam vrbem præſidio obtinētes facta eruptione eo impetu hoſtiū caſtra incurrerunt, quē aduerſarii non tulerunt. Cum ignominia ſe retro referre cōpulſi ad arcem viginti duobus millibus Tarento diſſitam caſtra poſuerunt ad Barenſem agrū contendere deſtinātes, vbi iunctis cū Obenigno virib. Bitontū occupare cogitabāt; ſi minus id cōtingeret, certe in Brutios vim vertere. Accidit interea vt Galli qui in Lucanis erāt, robur exercit⁹ Gallici litteras ad Dieghum Mendozam teſtato deſcriptas per fęcialem mitterent, quib. vndecim Galli equites, Hiſpanos pari numero ad certamen prouocarunt die proximo, hora poſt meridiem tertia deſignato. Locum certamini Barlettam inter & Viſelim campum medio ſpatio in omnes patentem partes ipſorū fide ab inſidiis viq; tutum. Addita lex vt victi victorum captiui eſſent, darēt & caperent opima ſpolia equos & arma, neque ſęuirent inter ſe amplius. Breue tēpus Hiſpanis viſum eſt ad ſe cōparandū; tuendum tamen, quod virtute pepererant, dignitatis ac famæ decus iudicans Gonſaluus certamini annuit. Delecti ex omni copia notæ virtutis vndecim viri, quorū nomina vt prodantur nō eſt neceſſe. Sed in eo numero tamen Dieghus Garſias Paredi⁹ toto hoc bello in paucis fama p̄ſtās. Is belli initio in Brutios trāſmiſerat ſexcentis peditib. dux. Die proximo cū luce certamini neceſſaria ſinguli cōpararunt, equos, arma, ſplēdidas veſtes. Profecturos ſeq; mutuis cohortationibus ad depromendam virtutem incitantes, Gonſaluus item Columniis Fabricio & Proſpero corā, Termēſtino duce aliiſq; procerib. multis, his verbis ad certamen acuit. Quicunq; ſingulari certamine experiri parant, iis prima cura eſſe debet æquitatis cauſæ, quā tuendā ſuſcipiunt; alioqui ne pro victoria luctū & ignominiā referant numine vindice, verendū eſt. Hęc non veſtrū priuata paucorū eſt, ſed cū gente vniuerſa & Rege noſtro cōmunis, totius orbis cōſenſu & approbatione probabilis, iuri conſona: cauſæ æquitatē certa cōſequetur victoria, adeſte milites animis. Proinde diuina humanaq; ſpe pleni, quo ſoletis impetu in pugnam irruite, pręſidio inter vos eſtote, memores in huius pugnæ euentu totius gentis dignitatē verti, patriæ decus, Regū noſtrorū gloriā, cunctorū lætitiā & cōmoda; pro quibus ſingulis ſanguinē vitamq; profundere ſi fortes viri eſtis, æquiſſimū eſt. Niſi victoria parta milites quo vultu redibitis in caſtra? quib: vos oculis ſocii aſpicient? vel in morte victoriā, vel in victoria ſalutē, famā & præmia conſtituta putate. Ad hæc milites paucis, mori ſe poſſe dixerunt: officio tamen nō deeſſe, neq; ignauiæ notā ſuſcipere fixū habere. Secundū hæc verba itur in arma. Quatuor tibicines pręcedebant, quēq; comitabatur ſuus armiger. Ingens ad rei famam tum militum tum indigenarū cōuenerat multitudo. Ad locū certamini deſignatum

gnatũ Hiſpani vna hora priuſquã aduerſarii acceſſerunt. Illorũ aduentu magno animorum ardore pugna inchoatur. A neutris victoria aperte ſtetit. E Gallis tamen cæſus vnus alter deditus, nouem vulnerati, totidem equi occiſi ſunt. Ex Hiſpanis nemo cecidit, vnus deditionem fecit, duobus impoſitæ plagæ, tres equi perierunt. Ad noctem pugna tenuit, neque Gallos tamen tanto quamuis incommodo accepto potuerunt Hiſpani ad deditionẽ cogere in pedes deſtitutos equorum iacentium corpora texerũt, Hiſpanorum equi ad eum aſpectum exhorrentes propius vt accederent, adigi non poterant, ſi premerentur, domitis frenis retro vertebantur, aut cum fremitu in pedes erigebantur. Is finis certaminis fuit neutris ignominioſi. Quod Gonſaluus tulit ægerrime, Hiſpanos milites pugnam non ſuſtentaſſe, dum aduerſarios penitus frangerent, victoriæ integrum decus auferrẽt. Interea Rex Gallus in Italiam maturare conſtituit e propinquo in belli apparatum incumbere volens; ex remotis locis ſæpe remedia poſt morbum venire nõ ignarus: in Inſubribus tamen ſubſtitit. Regi Catholico eadem traiiciendi voluntas erat: eoque conſilio Cæſarauguſtam abierat. Maiorum exempla ad audendum incitabant: qui ſua pręſentia in Sardinia, Sicilia, & ad Neapolim ea perfecerunt, quæ per alios ægre aut nullo modo potuiſſent. Maximi momenti res viſa eſt, digna conſultatione. Magnis viris adhibitis in conſilium de ea profectione Rege referente diſceptatur. Variæ, vt fit, ſententiæ fuerunt. Guterrius Cardenas Caſtellæ Promagiſter prouecta ætate vir, ex multo vſu rerum cautus in conuentu hac ſententia orationem habuit. In re grauiſſima audire potius quam loqui eſſet ſatius. iuſſus tamen conſilium dabo vtinam tam felix quam fidele. Quicumq; magnum facinus aggredi vult, in primis prouẽtus ſpẽ cum periculo quod proponitur, debet comparare. vbi paria ſunt periculum & pr.. nium, & proſperis rebus vberior fructus eſt, & aduerſis ſolatium maius. Obnoxii enim animi eſt rerum difficultate terreri, ſed nõ minoris temeritatis exigui ſpe fructus in maiora incommoda certamq; perniciẽ incurrere. In præſenti deliberatione ſi nominis exiſtimationi conſultum volumus, qua fere bellorum euentus conſtant, (magna eſſe famę momenta quis neget in bello magis?) maiorem fore conſidero a ducib. victoria parta; victis minorem ignominiam, vtrumq; e cõtrario Rege præſente. Ac illud conſiderandũ: ante noſtrũ appulſum ſi bellum cõfectum ſit, quod fieri poſſe quis dubitet? redire inglorios neceſſe erit labore fruſtra ſuſcepto. nam a noſtris victoria parta confecti belli laus penes alios erit, noſtra in caſum moleſtia cedet. Si ab aduerſariis ſteterit, ad bellũ inſtaurandũ nullæ vires ſatis erunt, ne totius quidẽ Hiſpaniæ in vnũ collatæ. Italiæ principes ſuſpenſi hactenus animis belliq; ſpectatores tãtum, ſi cõceperint animis vires gẽtis noſtrę imbecillas eſſe, neq; bello profligãdo idoneas niſi Rex adſit, vt ſunt ingenio mobili nouas fortaſſe ſpes captabũt. Nõ ea ſum mẽte vt Reges velim in otio vitã cõſumere & quaſi in luſtris ignauia animalia ſolent, conſeneſcere, ſeq; iucũditatib. dare: ſed neq; eorum ſalutem in periculum voco niſi re neceſſaria. Quis in lõginqua adeo nauigatione maris ſęuitiam, ventorum vices non metuat? Quis Genuenſium vires & arrogantiam non cõſiderat, præſertim ſi Gallicæ claſſes adiungantur, vt eſt veriſimile, ad noſtram claſſem certe impugnandã. Quis vitam & ſalutẽ Regis prælio nauali cõmittat: in quo ſors plerunq; dominatur virtute potẽtior in mari. Documẽto ſit Alfonſus patruꝰ a paucis Genuenſiũ na-

uibus victus captusque vna cum fratribus. De offenſione procerum nihil dicam facultateque turbandi res, abſentia eius cuius prudentia intra modeſtiæ fines continentur quaſi aſperioribus frænis domita contumacia. Vt cætera abſint, quî poſſis Reginam relinquere valetudine ægra grauiorem morte eam profectionem haud dubium habituram? Siqui Aragonii Reges mare transmiſerunt, temporum conditio enatæque occaſiones excuſarunt: ne maiores quidem ſemper ſaniora conſilia ſectati ſunt. Arma bellumque depoſcere in caſtris à primis annis verſatum non miror, non vitupero; ſed ſi tanta cupiditas induendi arma ſolicitat, vt bello Galliæ fines è propinquo laceſſamus ſtatuo: quo hoſtium viribus ad defenſionem patrii ſoli conuerſis Neapolitani conatus debilitentur & de imperio Mediolanenſi porro decedere contingat. Hæc mea ſententia eſt ſi commoda vtimini; ſi contra ſynceræ voluntati detur venia. Quod placebit Rex conſilium, id optimum iudicabo. Si traiiciendi in Italiam ſententia ſtat, hac quamuis ætate, eſſe comes non recuſabo: primus me itineri accingam, certus vitam & fortunas periculo potius quamuis graui obiicere, quam vt videar officio defuiſſe. Verum conſultoris liberæ voces eſſe debent, Principis ad audiendum patientes aures, libera diiudicatio. Magna aſſenſione aſtantium Guterrii oratio excepta eſt, valida argumenta viſa, dignaque ea prudentiæ opinione viro. Ea vulgata tamen, Epiſcopus quidam, cuius nomen non exprimitur, quamuis minime rogatus codicillum Regi vltro in manus dedit, hac ferme ſententia verbisque. Quod nullo rogante conſilium iniuſſus do, hæc ſiue temeritas ſiue licentia veniam meretur. De re communi loquendi nulli, ſit ille quicumque, facultas merito denegatur. Incommoda & pericula ſi ſigillatim cuncta, vt Promagiſter fecit, ſint examinanda, nemo rem arduã aggredietur. Neque agricola culturæ & ſationis labores arripiat, neque nauclerus procelloſo mari nauim committat, ac ne miles quidem cum tãto ſalutis diſcrimine inducat arma, procedat in aciem. Nullus denique erit, qui ſi in difficultates omnes reſpexerit, ſuo muneri ſatisfaciat. Hæc eſt humanæ imbecillitatis conditio, hac lege viuimus. Nihil magnum Deus aut natura mortalibus dat ſine multo labore & ſudore. Primam Regibus rei militaris curam eſſe nemini eſt dubiũ, militum delectus habere, exercitus regere, ſiue bellum defendendũ ſit, ſiue hoſtis laceſſendus. Ecquid aliud gladius quo es præcinctus ſignificat, quam patriæ tutorẽ eſſe quod ſine bello non contingit? Ac ne id quidẽ quæſtionis eſt, cõmodius bella à Regibus quam per duces ſint illi quicumque geri. Regem ad bellũ euntẽ proſequuntur ciues ſummi, medii infimi turpe ducunt domi reſiſtere, deliciis incubare, quorum Princeps in acie & in puluere atque in periculo pro communi ſalute, pro imperii dignitate verſatur. Nemo quantauis dignitate tale ductore arma ſumere recuſat, cum pleriq; proceres æquali, aut fortaſſis minori obtemperare turpe ducant, atque eius ad arbitriũ verti Documento ſit pręſens tempus Quis enim è numero procerum, rogo, ad bellum Neapolitanum eſt profectus excellenti quamuis eximiis dotibus duci data belli cura? Deinde pecuniam in ſtipendium, bellicos commeatus, ac cætera neceſſaria Rege præſente expedire promptũ eſt. Enatis difficultatibus facilius prudentiusque occurritur: abſente conſilia poſt res afferuntur inepta ſępe: quoniam auribus fideliores ſunt oculi: & in horas agendi occaſiones mutantur. Beneuolentia militum, qua nihil eſt in

bello potentius, cognitione conciliatur & vſu: quippe homines militares canibus ſimiles, vt Plato ait, domeſticis blādiuntur, externis allatrant. In oculis principis, a quo præmia virtutis expectant, viri fortes leonibus pares euadūt, ignauos ad audendum pudor ſolicitat, metusque ignominæ. Homerus quidem deos ipſos in pugnam inducit inflāmare pugnaces iuuenum animos. Agamemnonē fingit etiam gregarios milites nomine compellantē. Alexander, credo, & Cæſar nunquam orbi iugum imperii impoſuiſſent, ſi domi deliciis indulgentes res bellicas per vicarios adminiſtraſſent. Quæ res imperium Romanum e culmine ad terram afflixit? ſane principes belli tempore domi deſides, ducum virtute confiſi. Sed mittantur vetera. Mauri haud dubium hodie in Hiſpania viuerēt, niſi ipſe bello Granatenſi interfuiſſes copiarum ductor ac totius expeditionis particeps. Carolus Galliæ Rex quanta celeritate ſuo in Italiam traiectu Neapolitanos domuit? Eius diſceſſu, quæ fuerant breui parta, ad veteres dominos redierunt. Regiū corpus vt labore frangatur, verendum non eſt; ſi aſſueſcas, emollitur moleſtia. Aulæ præterea obſequia, & miniſteria, atque aliæ vitæ principalis commoditates nunquam deſunt. Plauſus quin etiam cunctorum, moleſtiam minuunt; armato atque inermi circumfuſa omni ex parte multitudo theatri inſtar eſt omnium oculis in ipſum coniectis, laudibus celebrans quæcumque facit; laude vegetatur animus corpuſque. Multo minus maris pericula moueant; quem enim Regē ſubmerſum vidimus? Quod ſi Alfonſus Rex, quæ nos exemplo tantopere terrent, naualem pugnam recuſare voluiſſet, nemo pugnandi neceſſitatem imponeret. ſui fiducia hoſtium contemptus vtrumque exitiale malum, in ea præcipitarunt incommoda. Vnde tamen regia eum maieſtas in maiorem gloriam euexit, vireſque contra aduerſarios nouas adiunxit. Quod ſi durum tamen videtur Regem intereſſe bello, incertæ præliorum ſorti caput & ſalutem obiicere; quid prohibeat Siciliam finitimam adire, rebus eius inſulę compoſitis, regio aſpectu ea gente recreata in belli Neapolitani apparatum diligētius incumbere? Hæc noſtra ſententia eſt verior fortaſſe quam grata multorū auribus. Verum ea remedia ſæpe ſalubria exiſtunt quę acerbiora ægrotorum palato: neque vtilia ſemper quæ dulcia. Epiſcopi libertas pleriſque placebat, vera dicere videbatur. ii etiam qui contra tendebant magis volebant quam non probabant ſententiā. Vicit tamen Promagiſter; quippe cunctorum auribus gratiora locutus cautiorque. Acceſſere Henricus regis auunculus, Aluarus Portugalenſis, regio ſenatui Præfect⁹, Garſias Laſſus, Antonius Fonſeca, Ferdinādus Vegha magna auctoritate magnaque prudentiæ opinione proceres idem cum Promagiſtro iudicantes. Acceſſit per litteras Gonſalui in eam ſententiam ſuffragium victoriam haud dubiam ſuo ductu de hoſtibus pollicentis. Quæ aſſeueratio in magnis ducibus vituperatione carere non ſolet. Belli ſucceſſu nihil incertius. Metus profecto ex Gallia finitima oſtētati frequētes Regē ex Hiſpania abire tū quidē non ſunt paſſi.

Rurſus Galli ab Hiſpanis ad pugnam prouocantur.

CAP. XVI.

CÆſar auguſtæ Aragonii in Philippi & vxoris verba iurabāt; res Hiſpanorum in Brutiis & magna Græcia in præcipiti erant. Siciliæ Prorex eo periculo permotus Meſſanā accurrit anguſto ab Italiæ ora dirēptā freto. In ea vrbe militum externorum numerum legit, rebus inclinatis præſidium. Roma

etiā Goliſani Comitis duo fratres Cardonii, Hugo Ioānesq; relicta honeſtiſſima conditione, quā apud Valentinum obtinebant, ſuaſu Franciſci Rogii legati eodē appulerunt cū ducētis & quadraginta delectis militibus. Nec mora: cū ea manu aliiſq; militibꝰ, quos legere potuerunt e portu Meſſanenſi fretū in tēpore transmiſere. Nam Meliti Comes Biſiniani frater Terranoua, quę Thurium veteribus fuit, capta, arcē impugnabat ſupremo conatu. Hugo eo profectꝰ Comitē, qui obuiā proceſſerat, acie ſuperatū obſidionē ſoluere cōpulit. Simul Salernitanum & Biſinianū Conſentiæ obſidione raptim dimiſſa reſarciendo detrimēto in planiçiē Terranouę dilabi. Commiſſa ea pugna fuit quarto die priusquā Emanuel Benauidius copias, quas ex Hiſpania vehebat quindecim nauibus, in Meſſanēſem portū inferret. Ea claſſe inter alios duces Antoniꝰ Leiua, in Italiā venit ſtrenuus imprimis miles, ac deinde eximius copiarū dux prudentiæ & virtutis opinione maxima. Eæ copię breui transmiſſo freto ſe cum Hugone Cardonio & cæteris coniunxerunt. Cōtra Salernitanus & Biſinianꝰ Melito, quo ſe receperant, vt is Comes cū ſeptingentis Heluetiis aliquanto equitatu, & maiori prouincialiū numero Conſentiæ obſidionē repeteret, cōſenſu decreuerunt. Suſcepta is demandata cura, ad Motam Calameræ caſtra promouit Roſano diſſitum oppidū tribus modo millib. paſſuū, vbi Hiſpanici exercitus multo maxima pars ſtatiua habebat. Ii rati opprimi aduerſarios poſſe, nocte ſtrēue facto itinere improuiſi ſuperuenere. dubia luce in oppidū inuadunt, & quoniā clauſum mœnibus non erat, momento tēporis capiunt. Repētino in terrore hoſtes pars fugere, pars cædi. Cum comite pars maior ſeſe in arcem eius oppidi receperunt. Vim arci admouere non licuit cognito Obenignum cum omnibus copiis in ea loca delatum forte, an conſilio ad ferendam opem Comiti feſtinare propediemque affore. Ita Hiſpanicæ copiæ Roſanum reductæ ſunt haud maiori operæ pretio facto. Alia parte Fabricius Geſualdus Conſæ Comitis filius, idem Amalfitani Principis gener Tarentino limiti pro Gallis præfectus cum manu militari ad vaſtandos eius vrbis agros progreſſus, Ludouici Ferreræ, & Petri Nauarri, qui Tarentum præſidio obtinebant, accurſu iniquis ad tranſitum locis cæſis militibus omnibus, vix vt tres tantum euaſerint, captus Comes ipſe venit in poteſtatē. In Apulia reliqua eo maiori ardore bellum gerebatur, quod vtraq; pars vectigal ex pecoribus quo pręcipui eius regni redditus cōſtant, exigere a paſtoribus feſtinabat. Nec deerat egentiſſimus quiſq; ex plebe ſpe prædę fingere ſtudia partiū. Conflictus peculiares varios & multos recenſere longum eſſet. Prouincialium ingens damnū, quando a Gallis & Hiſpanis certatim gentis miſeræ pecora diripiebantur. Rapiendi licentia miſericordiam nō recipit. Duces partium accendendo bello acres, frænandis iniuriis impares. His malis vt occurreret Namurſius Canuſii, vbi erat, cum vniuerſis copiis decreuit Aufido impoſitum pontem euertere ad quartū a Barletta lapidē: quo ſublata Hiſpanis libera cōmeandi facultate, prædandi in Apulia modus eſſet, præſertim hibernis pluuiis inflato amne difficili vado. Obenignꝰ itē cū primū in Brutios peruenit, Terranouā vrbē occupare conſtituit. Mœnia erāt infirma, neq; cōmeatꝰ affatim ex ante cōuecto cōparati. Hiſpanorū copiæ, qui in ea vrbe erāt, deſperata defenſione ꝑ mōtes ad aduerſi atq; Orientalis maris littora ſe recipere cōſtituūt. Prudēter deſtinata Gallorū celeritas occupatis cōfragoſis locis, qua iter erat, importune diſturbarunt. Repētino in

terrore.

terrore Hiſpani pedites ſe in pedes dant: ex equitib. ad quinquaginta capti ſunt qua grauis armaturæ qua leuis ac fere ex Antonii Leiuæ ala; qui in eis anguſtiis omnium prædicatione & fama eximii bellatoris laudem tulit. His rudimentis ad ſummum decus contendebat. E noſtris plerique Giracium ſe atque in finitimas eo tractu arces ex pauore recepere. Secundum eam victoriam magna rerum cõmutatio facta eſt: ac fere Magna Græcia & Brutii Obenigno deditionem fecerunt mobili ingenio gens, fideque ſæpe ex fortuna ſuſpenſa. Pugnatum eſt ad Septimum Kal Ianuarii, Quarto poſt die Namurſius vti erat cõſtitutum cum copiis ex ſtatiuis egreſſus pontis Aufido impoſiti tormentorum ictibus mediam fornicem euertit, turrimque ex quo illac tranſierat ſemidirutã, qua pontis aditus claudebatur. Gonſaluus hoſtium conſilio cognito, milites Andria haud exiguo numero euocauit. Grauis feſtinanti eorum militum mora fuit. Sed iis tamen ad alias copias adiũctis celeritate correxit tarditatem. Itaque in hoſtium conſpectum venit, retro conuerſis veſtigiis, vnde venerant, redire deſtinantium. Miſſo tubicine Gonſaluus Namurſio renunciauit feſtinare ſe, proinde eius aduentum expectaret; ſi cauſæ confideret, ſe martis arbitrium non recuſare. Reſpondit ille tum demum fore pugnandi copiam, ſi Gonſaluus Fernandus Canuſium accederet, quam prope ipſe Barlettam. Sic in Italia res erant, quo tempore Illicim appulſus Calabriæ dux inde Madritum abiit, vbi reges erant. Captiuo quamuis honores habiti non ſecus ac Regis filio, excipiẽdoq; in vrbem principalis apparatꝰ decretus. Exilii moleſtiam ablati regni dolorem iis blandimentis mitigare æquũ erat. In Flaminia bellum Valentinus inſtaurarat pari conatu feliciori euentu quã ante. Kal. enim Ianuarii ſalutis anno milleſimo quingenteſimo tertio Se- 1503.
nogallia vrbs detracta Præfecti filio ex deditione venit in poteſtatem. In ea vrbe Franciſcum Vrſinum Grauinæ ducem ad ſe vltro venientem, venturi ſecurum cepit, vna cũ Paulo Vrſino, Vitellocio, & Oliueroto Firmẽſi viris primariis eximiis bello ducibus. Eo nuncio lætus Pontifex Romæ Vrſino Cardinali manus iniecit. Hæ molitiones eo pertinebant, vt Columnenſium exemplo, qui vitam calamitoſam in exilio propagabant fortunis euerſi, Vrſinorũ porro familia opprimeretur, ditioque eius familiæ omnis in agro Romano Pontifici cederet, nulla memoria icti paulo aute cum ea gente fœderis, religionis in eo violatæ nulla cura. Peruſiam paulo poſt Valentinus felicibus armis Pontificiæ ditioni reſtituit, Tifernumque. His ſucceſſibus ſpe vaſta & cupiditate elatus Senenſes præterea, Lucenſes, Piſanosque liberas & validas ciuitates ad ditionem adiungere parabat. Galli tantum Regis metus frænabat ingentes ſpiritus ſuperbiamque, earum vrbium patrocinio ſuſcepto nacti opportunitatem copias militares e Gallia Neapolim vſque tranſmittendi, nullo qui tranſitum impediret, quod ad alendum bellum quod erat in manibus commodiſſimum putabat. Tametſi Florentinos inter & Piſanos bellum ducebatur. Piſanique Hiſpaniæ viribus cupientes arreptam libertatem tueri, ſuperiori tempore ſe libertati incolumi in Regis Catholici obtulerant clientelã. Abnuit ille tũc, ne importuno tempore nouum ordiri bellũ eſſet neceſſe, quod Galliam & Italiam in partes traheret, cũ vtriſq; committeret Hiſpaniam. Mutata deinde ſententia cum ad ſpreta paulo ante conſilia recurrere deſtinaret, occaſio iam abierat, quæ momento temporis irreuocabilis labitur. populari volũtate nihil leuius paulo momento in cõ-

trarias partes circumagitur. E Luſitania duo patrueles Alfonſus & Franciſcus Alburquerquii cum ternis quisque nauibus in Orientis oras miſſi ſunt. Quanta rerum moles exigua hæc initia conſequetur? Ab hoc tenui principio rudimentisque Alfonſus maxime in quantum ducem euadet?

Palicius ab Hiſpanis capitur.

Cap. XVII.

BArlettæ Magnus Gonſaluus rebus ſuis in arcto poſitis, varia atq; cōtraria cōſilia in animo verſare. Hinc in aciē prodire niſi Germanorū aduentu & auxiliis Hiſpanicis, quæ in horas expectabat confirmatus, certa vincendi ſpe recuſabat. Inde annonæ anguſtia ſolicitabat, compellebatque iis locis relictis pugnæ diſcrimen periclitari. Monorbini enim, vbi Namurſius, Canuſii atque Ciriniolæ ſtatiua habebat maior cōmeatus copia ſuppetebat. In ea cogitationum anxietate, vitatis extremis mediam tenere viam placuit. Diuiſis enim vero copiis varias manus ad prędandum finitimos agros dimiſit, conſilium ſalutare ad tuendam nominis exiſtimationem, militem exercendum, alendasque præda copias. Sed quantulum opis id erat in anguſtia? Sic ad octauum decimū Kalendas Februarii Barletta digreſſus Diegho Mendoza duce cum trecentis expeditis equitibus præmiſſo, qui vicinos agros Labelum vſque viginti quinque inde paſſuum millibus percurreret, vbi portorii Apuli bona pars redigitur, ipſe ad quartum à Monorbino milliare caſtra poſuit; Gallis prohibendis ſi Mēdozæ obuiā prodire tentarēt. Haud incommode irruptio cecidit. Prædæ actæ latiſſime. ſupra quadraginta ouium millia domum auerſa præcipuo agreſtium damno luctuque. Ciriniola egreſſi ducēti equites cataphracti, ſagittarii totidem, iuncti pari numero militum, qui Canuſii erant, re cognita prædā Hiſpanis ablatum abierunt. Gonſalui copiæ occurrunt ex aduerſo, intercipere iter Gallorum cupientes. Ne maius operæpretium exiſteret imprudentia militum factum eſt, locū aduerſariis reliquerunt ſeſe Canuſiū referendi paucis modo ex ſuo numero deſideratis. Namurſius neque priori incommodo neque noua iniuria irritatus in aciem prodire noluit. quo conſilio exploratū non eſt, Hiſpanis certe cum pręda ſe ad ſuos recipiendi facultas data. Poſt quatuor dies nunciato Palicium cum quingentis equitibus Barlettæ fines vaſtare acceptę ignominiæ vindicta ſolamen. Gonſaluus & Dieghus Mendoza diuiſis bifariam copiis locorum anguſtias inſederunt: quibus Gallis neceſſario tranſitus erat. Equi caſu in ipſo egreſſu ad terram proſtratus Palicius vlterius nō eſt progreſſus. Vicarius tamen Mota nomine cum ſeptuaginta qua equitibus, qua ſagittariis prædatum porro pergens in inſidias præcipitauit. Socii omnes præter duos qua cæſi, qua capti ſunt. Mota dux viuus in Dieghi Mendozæ venit poteſtatem. Is in familiari ſermone quāuis captiuus ingenio arroganti, lingua procaci in Italorum nationem probra conuitiaq; iactare. Enecus Lupus Aiala cōtra idoneis argumētis Italos tueri, Galli cōuitiis aduerſari. Diſputandi calore incenſus Mota, ſi decem Itali cum Gallis totidem pugna decernere auderent, vna ſe cum aliis, vera eſſe quæ dixerat marte arbitro cōfirmaturum edixit. Vagatus is ſermo in caſtris (neq; Gallus occultauit, neque ſine arbitris fuit) prouocauit Italos, qui Hiſpanorum caſtra fortunamq; ſequebantur, vti Gonſaluum frequentes adirent. Iniuriā genti factā vniuerſæ conqueruntur, vindicandi petunt facultatē. Idem flagitare Hiſpani quamuis nullo

ſuo

ſuo incommodo in ſociorum iniuria ſe deſpectos tamen cogitantes. Annuit ille libenter decoris apprime tenax, de virtute confiſus Italorum. De loco certaminis, deque militum ab vtraq; parte numero diſceptatio fuit. Conſenſu Andriam inter & Quadratam ſeptum pugnæ deſignatum; decretumque vt tredecim ab vtraque parte non amplius equites dimicarent. Idibus Februarii ad certamẽ eſt progreſſum. Proſpectus in omnes partes erat, neque opportunus inſidiis locus. Gonſaluus tamen cũ copiis omnibus prope Andriam ſubſtitit iniuriam, ſicunde exiſteret, prohibere paratus Iam Hiſpani, Galli, Itali ad ſpectaculum pugnæ eius frequentes exierant, incolę ſtudio viſendi proximos cãpos & colles repleuerant. A delectis iudicibus vtriſque loca deſignata. Vehemens ventus flare cęperat Gallis aduerſus propitius Italis quippe a tergo. Vt locorum mutatione exæquationeque ex obliquo ab vtriſque flatus exciperetur, poſtularũt Galli. Nihil impetratũ tamẽ. Ergo infenſis haſtis concurritur, quas etſi venti impotentia Gallis omnibꝰ excuſſit de manibus, nihil tamen aduerſi accidit; nemo ad terrã proſtratus ne vllus quidẽ equus occiſus. Ad gladios clauaſque perducta pugna Gallis Itali lõge ſuperiores extiterunt; tum agilitate equorum obedientium, tum pugnandi dexteritate. Horæ ſpatio vno cæſo, atq; altero grauiter ſauciato, Galli reliqui e loco certaminis pulſi victique ſunt. Ex Italis vni tantũ leue vulnus eſt inflictũ. Victoria parta clari lætiq; victores Barlettã ea nocte redierunt duodecim captiuos præ ſe agentes, defenſa gentis dignitate, vindicata procacis hominis cõtumelia nobiliſſimi. Excepti ab omnibus inſigni plauſu, a Magno Gonſaluo ad cænã etiã adhibiti, virtuti atq; felicitati debitꝰ honos. Is euẽtꝰ pugnę fuit in paucis eo tempore celebratæ, nomina pugnantium vt ſigillatim referantur operæ non eſt. Interea Ludouicus Ferrera & Petrus Nauarrus Tarento eductis copiis Caſtellanetam ex deditione, aliaque circum oppida vi aut voluntate occuparunt. Cum maioris rei oblata opportunitas eſt. Palicius, qui ſe Aprutii Proregem ferebat & cum eo Amadeus Curtonus Sabaudi ducis vicarius Rubi morabantur decem & octo paſſuum millibus Barletta: cum iis ſupra quingentos pars equites grauis armaturæ pars ſagittarii. Eos inuadere Gonſaluus oppido cupiebat. Hoſtium aliorum vicinitas metuſque ex eo retardabat. Commodũ Namurſium cognouit abiiſſe ſpe Caſtellanetæ recuperandæ. Amalfitanum cum robore exercitus Gallici Canuſii ſubſtitiſſe. Rubum denuo centum quinquaginta equites miſſos augendo eius oppidi præſidio. Aduolat Gonſaluus cum mille equitibus peditũ tribus millibus, & aliquot igneis tormentis ſub noctem profectus ad octauum Kalendas Martii, qui dies Mercurii fuit. Continuato ſtrenue tota nocte itinere ſub auroram Rubum improuiſus accedit. Nec mora, tormentis murus quaſſatur. Longum erat militibus expectare dum aditus prorſus patefieret globis ignitis ſtrato muro. Iniuſſu ſcalis ſuperare mænia cõtendunt. Nullo ductore ſibi quiſque auctor incitatorque erat. Defendunt aduerſarii acriter. Hiſpanos ſubeuntes contis ſaxiſque deturbant: ac retro redire compellunt præter ignominiam tamen nulla alia clade. Tormentorum rurſus continua iaculatione muri magna parte proſtrata, ignominiæ prioris demendę ſtudio ardentiores milites feliciori quam ante conatu per ruinas & rudera in oppidũ irrũpere parant. Defendunt rurſus eximia virtute aduerſarii. Pugnatur acerrime: multum effunditur ſanguinis. Ad extremum victa defenſorũ conſtantia

in oppidum penetratur. Recens iracundia ſanguine expletur. cædes per vias ædesq; factæ nullo militum & populi diſcrimine. E Gallis ducenti ceciderunt: multo plures vulnerati. Palicius quamuis capite ſauciato fugam meditatus per auerſam portam in limine captus eſt. Sabaudi ducis vicarius ſe in arcem recepit ſuſtentaturus dum maiora e propinquo auxilia aduentarent. Directis tamen eo tormentis maioris mali metu deditionem fecit ſine exceptione ad victoris arbitrium. Capti ſunt item multi alii viri pręſtantes cũ magno rei Gallicæ detrimento inclinationeque. Ex Hiſpanis pauci deſiderati, neque quiſquam magni nominis. Diegho tantum Mendozę in oppidi ingreſſu lapidis ictu concuſſa galea ſenſum excuſſit nullo præterea maiori nocumento. Victoria parta direptoque oppido continuo ſe victores retulerunt in pacata, priusquam ad rei geſtæ famam ex vicinis locis Gallicę copię ad vindictam confluerent. Feſtinatio ſalutaris fuit. Namurſius enim Gonſalui conſilio indicato dimiſſa Caſtellaneta reuertebatur; vt iunctis cum Amalfitano viribus Rubi ad pręſidium accurreret. Rebus perditis ſerus opitulator variatis conſiliis neutri parti opportunus aduenit. Ex hoc plane tempore res Gallicæ apertę inclinare cæperunt exitio proximæ. Ac Præianes quidem miles Hoſpitalarius in prouincia Phocæenſi natus, qui a Rhodo cũ quatuor triremibus, duabus biremibus Gallis auxilio venerat, impeditoque Hiſpanis commeatu, captisque quibusdam nauibus Apuliæ littora infeſta habere pergebat, victus eſt. Lezcanus rei nauticæ apprime callens cum quatuor triremibus Apuliæ littora ab hoſtili iniuria tueri iuſſus quingentis militibus in triremes impoſitis Gallum impugnaturus Brunduſium verſus nauigauit. Eius aduentu hoſtis territus conſilio detrectandi certaminis in Hydruntis portum ſe intulit Venetorum, in quorum ea vrbs ditione erat, præſidio confiſus ſuſtentare poſſe. Nihil ea re moratus Lezcanus duas naues quæ extra portũ in ancoris ſtabant, aliaque minora nauigia cepit, maiora moliebatur, in portum irrumpere. Creuit ex eo hoſti terror. Ita ne tentata quidem defenſione per noctem nautis & militibus expoſitis in terram atque nautica ſupellectile ſublata, triremes biremesque cum tormentis ſubmerſit, ne Hiſpanus iis potiretur; quæ magna deſperatio fuit. Villamarinus cui Præfecti maris nomen erat datum, in portu Meſſanenſi cum aliquot triremibus ea littora tuebatur, quaſi ex ſpecula in omnes partes deſpectu quocumq; vocaret neceſſitas paratus accurrere. Ad ſupplendum militum & nauium numerũ Portocarrerii aduentum expectabat auide dudum ex Hiſpania profecti. Gonſaluus tamen vt continuo Apuliæ portum aliquem teneret, hortabatur. Emanuelis Benauidii exemplo veritus ſcilicet ne in Brutiis ſubſiſteret; contra quã ipſe mãdarat, vt quamprimum ad ſe feſtinaret viresq; ſecum conferret. Ea parte bello profligato, vbi de ſumma certabatur: cætera in victoriæ partem facile acceſſura. Ludouico item Ferreræ & Petro Nauarro, qui Tarentum obtinebant, vt vires & ipſi conferrent mandatum eſt, tum Lezcano qui hoſte profligato continuo quingentos milites in terram expoſuerat, præterea Mazaræ Epiſcopo Galipoli curanti, profecto, vt cum ſua quiſque manu Barlettam aduolarent. Auctis ea diligentia viribus Hiſpanus cum hoſte minus iam feroci ſignis collatis dimicare, vnoque prælio finem moleſtiis imponere & bello deſtinabat certa victoriæ ſpe.

Vaſti Marchio Hiſpanorum partes amplectitur.
Cap. XIII.

EAdem cura noua conquirēdi auxilia Namurſium Canuſii ſolicitū habebat, eo amplius quod paſſim Galli milites ab Hiſpanis cædebantur magno rei Gallicæ detrimento pari ignominia. Ad fanum Ioannis Rotundi Arriaran dux Manfredonia profectos ducentos Gallos nihilominus ceciderat. Parem hoſtium numerū acie fudere Ludouicus Ferrera & Petrus Nauarrus Tarento, vti erant iuſſi digreſſi prope Grutallas tranſitu prohibere conatos, quinquaginta inſuper captiuis. Iidem vlterius progreſſi adiunctoque Lezcano, Bitonti Marchionem quingentos tum equites tum pedites ad Namurſium, vt vires conferret, ducentem in cōflictu victum ceperunt, cæſis Marchionis patruo Antonio Aquauiua eiuſq; filio. Præterea Oliua Centurio Gallorum manū nactus pugna commiſſa trigintaque ex numero cæſis cæteros fudit. Adhæc quinquaginta equites pedites ſeptuaginta Viſeli egreſſos vt Hiſpanorū pabulatores impeterēt, Dieghus Mēdoza, qui ſuis præſidio iuerat, momento in fugam cōpulit male mulctatos. Atque equites Viſelim præ metu redierunt equorum velocitate adiuti; pedites intra turrim, ad quam ſe receperant impugnati cæſique ſunt. His incommodis commotus Namurſius monet Obenignum vnaq; Salernitanum & Biſinianū rem ſi Gallicā ſaluam cuperent, vt Brutiorum & Magnæ Græciæ oppidis pro præſenti copia munitis, ſtatuq; regionis compoſito, ad ſe quam primum venirent. Cum hoſte feroci exultante ſucceſſibus vniuerſis viribus dimicandum videri. Ducis mandatis obtemperare non eſt viſum. Spem ſubiugandi penitus eam prouinciam, quæ ſe offerebat, prętermittendam non putabant. Non minori cupiditate Gonſaluus dimicandi cum hoſtibus ardebat haud ignarus annonæ difficultate creſcente indies diutius in iis locis ſuſtentare non poſſe. Receptum fugæ ſimilē. magna in bello famæ momenta audaciam pro munimento fore. Veneta tamen nauis frumento onuſta Tranum appulit, qua Hiſpani ſunt potiti, exiguum leuamen. Sed ex Sicilia item quinq; nauibus nō vno tempore frumenti tria millia medimni allati ſubſidium famis maius, præſertim pecorū adiuncta frequēti pręda ex vicinis agris. Aprutii vrbes ac nominatim Aquila gentis caput ad fædus Hiſpanum iam dudum erant propēſæ. Arcano hæc agitata dum maturum eſſet, tegebantur. Capua quin etiam, Atella, Salernumq; a Gallis defecturas ſe pollicebantur, tracturæ in defectionis ſocietatem finitimos. Conſtitutum, vt quam primum Hiſpanorum copiæ in apertum progrederentur; omnes eæ vrbes Gallica inſignia tranſitionis argumento Hiſpanicis vexillis mutarent. Muri Comiti venia eſt data merito quāuis grauia ſupplicia, qui primus in Lucanis vbi ditionem obtinebat Gallicas partes palam fouiſſet multis, vt idem facerent, auctor exemplo voceque. Salernitano parum fidebatur ad Hiſpanos tranſitionem pollicenti, expetentique adeo in coniugium Gonſalui magni filiam ſanioris mentis indicio. Explorata multis & magnis in rebus viri inconſtantia dictis detrahebat fidem. De Amalfitano haud certior ſpes, facturum quæ pollicebatur, velle ad Hiſpanos tranſire. Maiori rei Hiſpanicæ commodo certiori fide Enecus Daualus Ænariam ſuæ ditionis inſulam, ſeque Regis Catholici palam obſequiis adiunxit haud leui ad victoriam adiumento. Origo illi ex Hiſpania fuit. Enecus Daualus Roderico Daualo equitum in Caſtella Mā-

giſtro natus præcipua apud Reges Neapolitanos gratia & auctoritate Antonelam Aquinatem duxit Bernardi Gaſparis Aquinatis Piſcariæ Marchionis & Montedoriſi Comitis filiam & hæredem paternæ ditionis. Ex hoc coniugio Alfonſus Daualus natus eſt Piſcariæ Marchio, quem per fidem colloquii Maurus in obſidione arcis Neapolitanæ peremit infante relicto, cui Ferdinando nomen fuit. Alteri Eneci filio (quem Surita Martinum vocat) Montedoriſi principatus obuenit nulla præterea laude. Minor duobus Enecus Daualus extitit, cui Fridericus Rex accedentibus annis operæ impenſæ præmium Vaſtum dedit Marchionis nomine iure hæreditario. Ænariæ imperium dum viueret, inſulæque prouentus omnes, ſecturas aluminis, atque arcis præfecturam. Horum procerum duo alii fratres fuerunt Rodericus, Emunduſque vti alio loco dictū eſt, tum ſoror Conſtātia nomine Serræ Comes primum, deinde Francauillæ dux lectiſſima fæmina. Ergo Marchione promerendo datum, vt ad omnia quæ Regum priorum dono poſſidebat, Prochytam inſulam adiiceret, cataphractis centum, leuis armaturæ equitibus ducentis ſub ea ſtipendia regia darentur. Ferdinando item fratris filio Piſcariæ principatus eſt confirmatus, nomenque Regii cubicularii auo antea patrique a prioribus regibus datus honos. Cautum præterea, ſi Hiſpani eo regno pellerentur, idonea opum compenſatio in Hiſpania eſſet. Honeſtiſſimæ conditiones, ſed maiorum Enecique ipſius virtuti & meritis conſentaneæ. Iis rebus conſtituendis non pauci menſes ſunt conſumpti: ea vero cauſa extitit non ante profeſſi ſtudii in Hiſpanos quo alioqui erat ardenti, a Gallis penitus auerſus. Eneci filius Alfonſus, Piſcariam tandem Ferdinandi patruelis ſine prole in flore ætatis atque in medio felicitatis curſu importuna morte extincti ad Vaſti principatum adiunxit. Nepotem eiuſdem Ferdinandum Piſcariæ Marchionem annis ſuperioribus Proregem Siciliæ vidimus, quo tempore in ea inſula verſabamur, ducta Mantuani ſorore nobiliſſima, ampliſſima dote. Verum quo tempore Vaſti Marchio ſe ſuaq; Regis Catholici fidei permiſit, Aguilera miles ſacer vir impiger & bellicæ compos laudis, trecentos milites in Crotonis portum intulit auxilium a Franciſco Brogio legato Roma opportune deſtinatum. Gometius item Soliſius Conſentiæ artem obſidione liberauit vrbemque vi cepit, pulſo Meliti Comite numero quamuis militum vinceretur ac vix quartam hoſtium partem exæquaret. Eo maior gloria, dedecus hoſti, de Gallis ad Rubum captis diſceptatio tenuit magno animorum motu diu vtrinque agitata. Conuenerat inter vtroſque vt bello modeſte geſto quippe inter Chriſtianos, equiti capto equo & armis detractis libertatem redimere fas eſſet annui ſtipendii quarta. Ceperant Galli diebus ſuperioribus Theodorum Bocalum Epirotarum equitum ducem, Dieghum Veram rei tormentariæ magiſtrum, atque Eſcaladam centuriæ Hiſpanorum præfectum, alioſque ad triginta. Et cæteros quidem miſſos fecerunt qua lege & pretio erat conſtitutū, retinuere tres modo cauſati duces eos eſſe, neque debere communi lege comprehendi: quorum eſſet dignitas maior eximendos a vulgi conditione videri. Nunc quaſi ſui obliti poſtulabant tamen Gallos ad Rubum captos pacto prius pretio dimitti, ſcilicet non conſiderātes viros primarios eſſe, pleroſque etiam ordinū ductores. Prȩterea Gonſaluo renunciatum, legem eam militiæ Neapolitanæ, quarta ſtipendii equitem captum

captum redimi, non extendi ad eos qui in iuſto prælio, aut oppido per vim capto veniſſent in poteſtatem. Conſulti milites veterani nobileſque prouinciæ prouectæ ætatis conſenſu, non aliter prouinciæ moribus eſſe obſeruatum, vero an ad gratiam curioſe inquirendum non arbitror, ſed reſponderunt tamen. ,In eam certe ſententiam Gallis reſponſum eſt datum: captiui vti de libertatis pretio cum iis conſtituerent, in quorum poteſtate erant: neque communi cæterorum priuilegio ſe tegerent. In quo non lucro paucorum cõſultum arbitror: ſed ea excuſatione cautum ne prælio viri pugnaces apprime intereſſent, quod vt res ſe dabant breui de ſumma rerum futurum videbatur.

Pax à Philippo Principe in Gallia pacta.
CAP. XIX.

PHilippus Princeps diſcedendi ex Hiſpania certus ex Rege ſocero enixe cupiebat cognoſcere, vellet per conditiones arma ponere cũ Gallis inſtaurato fædere: ſibiq; poteſtatem eſſe paciſcendi ſi forte Rex Gallus æqua videretur appetere. Recuſauit initio Rex Catholicus vtrumque ſiue genero non ſatis fidens, multo minus eius aulicis quos ad Gallos eſſe propẽſos multa indicabant, ſiue amicorũ in Italia animos debilitare metuebat; ſi ſe conſcio & volente generum principem per Galliam iter habere vulgaretur. Dedit tamen in eam rem anguſta certe mandata, quæ tranſilire nefas eſſet. Profecto tamẽ eo Bernardum Buillium Abbatem iiſdem veſtigiis ſequi iuſſit, teſtatoque deſcriptam paciſcendi formulam ad eum perferre, qua ampla poteſtas continebatur finiendi pace facta controuerſias, cũ eo ne delegatæ poteſtatis exemplum communicaret cuiquam præter principem ipſum iuratũ arcani fidem: ac ne Principi quidem Schedam crederet; ſi præſcriptæ formulæ fines transgrederetur. Quo in Apulia tẽpore & Magna Græcia arma mouebantur ardore quo vnquam maximo. Cõpluti ex Ioãna principe paulo poſt diſceſſum viri filius eſt natus ad ſextũ Idus Martii, cui fuit Ferdinandus nomen, imperium & ampla regna annis accedentibus. Abluit infãtem ſacro fonte aquis ſalutaribus Toletanus ſuſceptoribus Anagari duce, & Villenio. Lugduni Rex Gallus & Rhotomagenſis Cardinalis in Gallia Pontificis legatus aduentu Philippi principis continuo de fædere ſanciendo conſilia agitarunt. De conditionibus diſceptatio erat. Datæ poteſtatis fines & paciſcẽdi formam ex Hiſpania miſſam negligi videbatur. Buillius Philippum Principem monet, ne ſuo Rege inſcio quidquam nouaret, caſſa fore cõtra eius decretum inita pacta. Ea monita voceſque contemnebantur: ac ne facta quidem poteſtas eſt nunciandi Regi Catholico per litteras mutatis ad celeritatẽ equis, quæ agebantur. Mirabilis confidentia. coegerunt etiam minis atque terroribꝰ concreditę poteſtatis exemplum vt publicaret. Principi ipſi iniecta neceſſitudo eſt paciſcendi, quoniam in Galli poteſtate erat. Aulici quoq; homines Belgæ fædus maturari cupiebant morę impatientia, Regis in eo Catholici volũtate neglecta. Pecunia Gallica corruptos fama vulgauit in deterius ſemper prona hominum perſuaſione. Initi fæderis ſumma duarum rerum optione continebatur. Rex Catholicus Carolo nepoti attributam regni Neapolitani partem cederet, Gallus Claudiæ filiæ quaſi pacti coniugii dotem inter infantes ineundi maiori vtriuſque ætate. Cum eo vt Catholici pars penes ſequeſtrum eſſet Philippum generum, aut quos ipſe nominaſſet: Gallus retineret ſua. Audax negotium dicerem impudens co-

natus. Neq; magis æquum quod ſequitur. Si ea conditio minus placeret, vterq; Rex attributas prouincias in priori fœdere poſſideret. Capitinata de qua præcipua lis erat, ſequeſtro daretur conſenſu deſignando. Fœderis vtraq; pars Gallis erat propitia, Hiſpano aſpera, quando in altera Gallo ſua retinente Ferdinando detrahebatur, quod obtinebat, Hiſpanis præſertim ex ea prouincia deturbatis, quod ea gens imprimis cupiebat, ſi id contingeret reliqua prona fore perſuaſi; altera cōditione ſuſcepta lis in eodem ſtatu perſtabat, nulla maiori ex eo tranquillitate: ne ſpe quidem vt in vnū ſequeſtrum conuenirent. Quis enim aut vnde neutri partiū addictus? Interea Rex Catholicus Cæſarauguſtam redierat ad diſſoluendum gentis conuentum qui eatenus tenuerat. In ea vrbe ineunte Aprili menſe Regi præſenti decreta auxilia ſunt in bellum Neapolitanum ducenti grauis trecenti leuis armaturæ equites triēnii ſpatio: adiecta lege, vt duces & milites ex ea gente legerentur. Breui ergo delectu habito mandatū omnibus, vt ad fines Ruſcinonēſes accederēt, propter belli terrores ea partes ex Gallia oſtentatos. Britāniæ enim Mareſcalus & Dunenſis Comes cum ordinariis Galliæ militibus Carcaſonem cōfluebāt, quo loco ex aliis gētibus copiarum concurſus erat futurus. Tanti apparatus quo pertinerent, dubitabat nemo. Tuendo limite Rex Catholicus copiis ſuis vt ad Figueras oppidum præſto eſſent limiti vicinum edixit. Simul Sanctius caſtella Ruſcinonēſi tractui Præfectus vir eximie fortis & cautus oppida & arces ad vim hoſtium ſuſtinendam muniebat, metu ne impendens tempeſtas imparatū opprimeret. Rex ipſe eodem accedendi voluntate Populetum delatus, in eo monaſterio Buillii Abbatis litteras accepit renunciantis quod erat ipſe veritus, vim Philippo principi minasque intentari, niſi in fœdus conſentiret, quamuis contra formam ab ipſo præſcriptam iniquum & graue. Reſcripſit Rex quid facto opus eſſet. Nihil profectū tamen ea diligentia. Voce præconis Lugduni euulgato fœdere Philippus princeps Ioannem Hedinum aulæ metatorem, Gallus Eduardum Bullorum in Italiam dimiſerunt, vt pro ſe vterque Gonſaluo & Namurſio confectę pacis gaudium ingens videlicet nunciarent: & quod erat conſequens ſuorum Principum nomine mandarent poſitis armis ne in bello vltra procederetur. Sic Philippꝰ in Allobroges abiit cum Margarita ſorore & Sabaudo duce eorum inuitatu Chriſti in vitā reducis memoriæ dicatos dies celebraturus. Hedinus & Eduardus feſtinato per Romam itinere, locisque omnibus factam pacem euulgantes Barlettam peruenere in ipſo procinctu prælii: cuius ſorti duo duces rerum ſummam permittere decreuerāt. Gonſaluus imprimis aduentu ex Germania militum quingentorū ſupra duo millia lætus, victoriæ ſpe certa. ii ſupra Venetias ad Tergeſtum conſcenſa claſſe emenſoque nullo prohibente mari ſupero ad quartum idus Aprilis Manfredoniam appulere. Dedit Hedinus Gonſaluo litteras quibus Philippus Princeps Regis Catholici nomine arma vt ponerentur mandabat, pacem factam ne bello importuno violaret obteſtatus. Reſpondit (a ſuo Rege per litteras monitus Philippum per Galliam iter facere, ſiquid forte de pace induciisue præſcriberet, iniuſſu ſuo ne quidquam mutaret) res in eo eſſe ſtatu vt Principis mandatis obtemperare integrum non eſſet, niſi Rege prius conſulto quid in eo rerum articulo facto opus eſſet. Conſilia res magis hominibus dare, quæ in horas variantur, quam homines rebus. Gallos priores ſumpſiſſe arma: nunc re Gallica inclinata nefas eſſe importuno fœderi dare

dare

dare aures. ſcire quod conſilium captare ipſe deberet: Ac vero Namurſio coram conueniens daturum reſponſum. Sic factum. Rex quoque Catholicus ab eo fœdere auerſus animo, vt ſatisfacere omnium votis videretur, de reſtituendo in Neapolitanum regnum Friderico exule Rege per legatum rurſus egit. Verum Gallus ne facta quidem de ea re cōueniendi poteſtate, legatum cum ignominia repulit. pactæ concordiæ Hiſpanos non ſtare tulit ægerrime, gnarus modicas vires eſſe ſibi, aduerſarium prę ualidum.

Obenignus victus & captus.

CAP. XX.

CLaſſe inſtructa Ludouicus Portocarrerius e portu Carthaginis nouę ſoluerat dimidiato menſe Februario. Minime idonea tēpeſtate profectos gemina procella diſiecit, prius ad Narbonenſem ſinum, deinde in Panormitano littore. Velox tamen nauigatio fuit, viginti diebus nulla deſiderata naui Meſſanenſem portū tenuerūt, magnis quãuis laboribus toleratis incolumes. Qua parte copias exponerent, diſceptatum in ea vrbe eſt. Quidam Gonſalui pręceptis obtemperandū dicere neque conſiſtendum priuſquã ad Apuliæ oram ventum eſſet, vireſq; conferrēt cū reliquo exercitu. Ludouico Portocarrerio importuna nauigatio viſa eſt præſertim milite aduerſa & lōga nauigatione iactato. Rhegium ergo traiecit, bellū ea parte geſturus, vti in Hiſpania iuſſum erat. Obenignus poſt victoriã de Benauidio & Hugone Cardonio partã ad Motam Bubalinã cum copiis conſiſtebat, ſpe Giraciū ſine vulnere obtinēdi Hiſpanis fame ad deditionē adactis, qui e ſuperiori clade ſuperſtites magno ſe numero in id oppidū ad præſidiū receperant. Biſinianus in ditionē abierat: Salernitanus & Meliti Comes Neapolim. Decreuerat Portocarrerius copias in aciē producere. eoq; conſilio milites recenſuit cū lethali febri importuno tempore correptus eſt. Vis mali augebatur in dies, vt medici deſperarent. Ante obitū duces partiū aliquot egregios Terranouam occupaſſe cognouit, vrbē cum multis aliis oppidis claſſis aduentu nūciato a Gallis deſertã. Obenignum cognito eius morbo cū copiis continuo accurriſſe grauiq; obſidione premere mænibus haud firmis ſalutē tuentes exigua ſpe niſi aliunde venirēt auxilia, quoniã vincebãtur numero, premebat inopia. Eo mot⁹ periculo Portocarrerius Fernando Andradio ꝓ ſe ſubſtituto equitatū peditatūq; mittit obſeſſis auxilium. Præfecto itē maris Villamarino, vti triremes Gioiã admoueret præceptum eſt, quaſi mari terraq; copiæ obſeſſis opitulatum mitterētur, ſi territi ea ſpecie aduerſarii deſiſterēt. Feſtinarunt noſtri cognito obſeſſos annonæ inopiæ laborare ſuprema. Semenariã ꝓmota caſtra. Obenign⁹ Terranouæ ſuburbiis relictis ad vicinos pagos abſceſſit. Sic Andradius ſoluta obſidione ſatis ſe profeciſſe ratus Semenariæ cum copiis ſubſtitit. Noui eo milites confluere ac in primis Benauidius, Antonius Leiua, Gonſaluus Daualus, Hugo & Ioannes Cardonii, quiſq; cum ſua peculiari manu operæpretium facturi. Ex iis omnibus idoneo exercitu quamuis conflato, Melitum tamen redire deſtinãtes, Hugo ne pulcherrimam occaſionem, quæ momento præteruolat, ignauia prætermitterēt hoſtis delēdi auctor erat. Prudentes duces oblatam opportunitatem auide arripere, neque inutili cautione certam victoriæ ſpem corrumpere: cuius negligentiæ e veſtigio ſera pænitentia ſubſequatur. Cūctatione rē Gallicã creſcere, aduentare auxilia vndique: nec collectitium militem, ſed veterē &

aſſuetum armis. Excuſauit tamen Andradius prælii committendi denegatam expreſſe facultatem. Quod voluntate tamen facere recuſauit, caſus paulo poſt in neceſſitatē vertit. Obiit interim Procarterius. Corpus Meſſanæ in æde maxima amplo funere tumulatū exaduerſum Alfonſi Neapolitani Regis eo loco ſepulti. Eius obitu inter duces nōnulla diſceptatio extitit, quis defuncti in locum cæteris omnibus imperaret. In ſuis meritis æſtimandis nimium ſibi fauet ambitio mortaliū. Arbitrio Proregis Siculi cōtrouerſiam finire placuit. Ille defuncti voluntatem ſecutꝰ denuo Andradium ſummum ducem nominauit. Cardoniis fratribus ea nominatio moleſta accidit imprimis: neque moderari linguam viri alioqui modeſti, nimis molliter pati dolores; exiguo vſu iuuenem præferri ſibi neque generis nobilitate præſtantē, & minori multo armorum vſu, nulla gloria militari. Vicit tamen in generoſis animis dolorē de ſuo Rege bene merendi voluntas, officiiq; ratio, vt cum cæteris conſentirent. Ardebant Hiſpani cupiditate cum hoſtibꝰ iuſto prælio confligendi. Vtraq; caſtra vicina erant, modico dirempta interuallo. Non minus ſe pugnę cupidum Obenignus oſtendere memor ſuæ dignitatis & Gallicæ gloriæ. Miſſo tubicine aduerſarios prouocat ad certamen. Excuſauit Andradius accepti mandati memor. Metū interpretatus hoſtis & quoniā Hiſpanos milites ægre ferre cognouerat, ſtipendia non ſolui, in ſuperbiam elatus Roſano & Gioia eductis copiis propius Hiſpanorum ſtatiua promouit caſtra; ne dubitauit quidem ſe in Semenariæ conſpectum dare. Vadato flumine longius æquo per eam planiciē proceſſit magna Hiſpanorum ignominia probroq;. Calæcos paulo ante tumultuantes quoniā ſtipendia non ſoluebantur, breui duces placarant gemmis priuatim ac reliquo cultu diuenditis, pretioque inter milites diſtributo. In Gallico exercitu trecenti grauis, ſexcenti leuis armaturæ equites erant, mille & quingenti pedites, ſupra tria millia vicani numerus magis quam robur. Hiſpanorum copiæ competenti inſtructæ ordine Semenariæ egreſſæ octingenti equites pedites ad quatuor millia exultanti hoſti proceſſere obuiam certa pugnandi voluntate. Detrectato Obenignus cōtra opinionem certamine Gioiam copias reduxit. Inſtitere e veſtigio aduerſarii oppidum impugnare, aut ſi Gallus in aciem prodiret, ſigna conferre deſtinantes, certe perculſos vrgere, quoniam metus confeſſionem expreſſerant. Leuia fuere certamina haud memorabili in alterutram partem euentu. Irritatis tantum animis ſibique fidentes vtrique ad Kal. Maii, qui dies Veneris fuit, quaſi ex compoſito atque antecōdicto copias in aciem produxere. Obenignus ſuos ad pugnam inflammabat, ad memoriam reuocata victoria quam iis locis ſe duce annis ſuperioribus obtinuerant de Ferdinando Rege Neapolitano Gonſaluoque. Qui numeroſum exercitum & validū iis ductoribus, milites, virtute profligaſtis; quantūq; Gallica gens aliis nationibus præſtet vigore animorum, ſcientiaq; pugnandi, documento fuiſtis: an æquū videtur paucos inermes, ſeminudos Hiſpanos, neq; ſatis inter ſe conſentientes metuere? laudi & gloriæ partæ imponere maculā? Auertant numina tātum nefas, neq; patimini milites dedecus graue morte ipſa & ſanguine ꝓcurandū. Is in pugna potius animus eſto, qui victoribus eſſe debet, excelſus & magnus Ergo in hoſtes impetū date memores nobilitatis veſtrę, memores gloriæ & nominis Gallici: Hæc Obenignus dixit. Agmina per planiciem progrediebantur. Pars vtraque auerſo ſole inchoare pugnam ſatagebat ne eius radiis oculorum acies obtunderetur

retur

retur ſcilicet. Hiſpani hac mente paulò ſuperius traiecere fluuium. Galli metum fugamque interpretati perturbatis ordinibus in pugnam inuadunt. Neque magis ex diſciplina tormentis globos diſplodũt nullo fructu nullo hoſtium detrimento. non minus fortuna Hiſpanis ſæpe in hoc bello quam ratio affuit. Hiſpanæ acies in hunc modum inſtructæ erant. Læuum cornu tenebãt Hiſpani pedites Italique, dextrum equites expediti, mediã aciem cataphracti. Ab his ea impreſſio facta eſt qua Gallos fere omnes infenſis auulſos haſtis ex equis deturbarunt. Secundũ Gallorum agmen, vbi pedites curabant, eo ſpectaculo territi ne tentata quidẽ pugna verterunt terga. Noſtri fugientibus inſiſtere vſque ad Gioiæ portas, quo ſe maior pars ex fuga receperunt. Capti pleriq; omnes Galli duces. Intra Gioiam Honoratus & Alfonſus Sanſeuerini, hic patruelis ille frater Biſiniani, deditionẽ compulſi fecerunt. Obenigni fortuna eadem fuit. Intra Angiti arcem, quo ſe receperat, impugnatus acerrime in victorum poteſtatẽ viuus venit. Eius captiuitate nihil de victorię gloria aut cõmuni Hiſpanorum lætitia diminutum, ſi hoſtis maxime infenſus & importunꝰ fuga euaſiſſet. Victoria in paucis ea ætate celebris fregit Gallorũ animos. Brutii & magna Græcia vniuerſa momento temporis ad Hiſpanos inclinarunt; eiuſque imperii iugum volentes nolentes ſuſceperunt. Nihil præterea deditis grauius imperatum.

Magnum ad Ciriniolam prælium.
CAP. XXI.

ANnonæ difficultate anxius Gonſalui animus in diuerſa & cõtraria trahebatur: Tribus amplius diebus iis locis ſuſtentare non licebat: neq; facultas oſtendebatur aliunde rei frumẽtariæ. Ne eo tractu oppida ad hoſtes auerteret verebatur ſcilicet, famis malum cunctos ex æquo premens. Hoſtes ad pugnã elicere fore optimũ viſum eſt: vnoq; prælio ſi minus victoria certe morte ex iis difficultatibus euadere. Eo conſilio Ciriniolam, ſeu Gerionem mauis, ducere oppidum haud ſatis firmum, ſed multis in arce militibus præſidiariis munitum: quod caput erat à Gallicis caſtris ſex modo paſſuũ millib. poſitum. Ex eo pugnę copiam fore ſuſpicabatur: impugnati in oculis oppidi ignominiã Gallos non laturos. Sub diſceſſum equitib. geminos aureos ꝑ capita diſtribuit, peditib. aureũ dimidiatum, exiguum inopiæ leuamẽ. Sed tanta inerat pugnandi cupiditas, tãtus animorum ardor, vt debita multorũ menſium ſtipẽdia nemo flagitaret, nulla ſeditioſa vox audiretur totis caſtris. Die primo ſub Cannis clade olim Romanorum nobili vico ſecundùm Aufidi fluminis ripã Hiſpani conſtiterunt. Aberant hoſtium caſtra trib. modo paſſuũ millibus. Cũ luce proxima inſtituto itinere Ciriniolã pergere porro inſtructa acie propter hoſtium propinquitatem. Fabricius Columna & Ludouicꝰ Ferrera cum præcurſorib. præcedebãt. In prima acie Dieghus Mẽdoza curabat duobus Hiſpanorum peditum millibus attributis ferox. Medium agmen dux Termenſtinus ducebat ducentis cataphractis & duobus aliis Hiſpanorum peditũ millibus conſtãns. Cum Germanis cataphractis aliquanto numero, & leuis armaturæ equitibus in poſtrema acie ſubſtitit Magnus Gonſaluus vim hoſtium, ſi a tergo premerent, ꝓpulſare paratus. Regio arida erat imprimis, diei æſtus maximus, longius opinione iter. Militum defatigatio tanta, vt ſiti è cataphractis nonnulli exanimati perierint repẽte vi ardoris intercluſa anima, è Germanis item non pauci Hiſpaniſque peditibus. Cognita Galli noſtrorum laſſitudine anguſtiã alienã ſuã occaſionẽ facere

deſtinantes hęrere in terga ac vero vniuerſo pręlio dimicare ſtatuunt. Eo conſilio ex ſtatiuis egreſſi quingenti grauis armaturæ equites, leuis ad duo millia erant, quatuor millia qua Heluetii qua Vaſcones ex Gallia. Acies hoc ordine inſtructæ. Salernitanus in prima acie ducentos cataphractos ductabat pedites bis mille. Poſtremum agmen Amalfitano tributum eſt: in quo equitum turma erat, mille vicani prouinciales, pauciſſimi Vaſconum numeri. Cum reliquis copiis mediam aciem obtinebat Namurſius inſcius nimirum ad exitium feſtinare. Noſtri peditatu ſuperiores erant, niſi ſitis & æſtus fatigarent. Hoſtium equitatus potior videbatur armis equiſque validior. Ad hũc modum inſtructis ordinibus Galli poſtremum noſtrorum agmen laceſſere, inſtare atq; vrgere locis omnibus nulla ad reſpirandum ſpatio dato. Noſtris cum moleſtia itineris & cum hoſtibus luctandum erat. Feſſi æſtu paſſim ſternunt corpora & infrequentia relinquũt ſigna. Ciriniolã vbi caſtra munita noſtri habebant, peruenire niſi amiſſis impedimentis, magnaque peditum clade fas non erat, multis toto itinere ad terram proiectis prę ſiti æſtuque. In iis anguſtiis Gonſaluus nihil perturbatus, ingens animus, equitib. mandat vt equorum clunibus pedites exciperent, qui maxime laborarent, exemplo ipſe excitat alios, potum quin etiam deficientibus porrigit propria nonnunquam manu. Ducis conſtantia cæteri animati ad caſtrorum tandem locum peruenere. Nulla eatenus inſignis accepta clades. Dies in noctem præcipitabat vix duabus horis reliquis ad ſolis occaſum. Cum ſe Gallicus equitatus prope oſtendit, integris formidabilis, quid æſtu, ſiti labore debilitatis? Ex metu audacia orta eſt. Intra munimenta acies momento inſtructa certa pugnandi voluntate. Ad circũfuſas legiones priuſquã pugnę ſignũ daretur, Gonſaluus hac ſententia orationem habuit. Militaris gloria, viri nobiles, ex victis paratur hoſtibus. Victoria ſine labore & periculo non contingat. Moleſtiis multis & magnis aſſuetos an mutare æquum ſit? Suſcepti antea laboris & miſerię fructus vberrimus oſtentatur. Adeſte milites animis, omnis faceſſat ignauia. Cauſæ, quam tuemur æquitate, ſi maxime viribus hoſtes vincerent, de victoria tamen non diffiderẽ. Nunc rebus omnib. præſtatis, numero, ſciẽtia pugnandi, animorũ vigore, vincendi conſuetudine. Galli quid aliud quam præda victoribus? & tamen quod roboris ſit, Itali nobiſcum palam aut voto ſtãt. Auide depoſcebatis hoſtẽ: an pugnandi neceſſitudine iniecta ceſſatis, exhorretis certamẽ? Tantã ſuperi ignominiã auertite. Hic dies, ſi viri eſtis, diuturnis moleſtiis finẽ afferet. In dextris opes, gloriã, ſuperioris tẽporis fructum, inſtantis lætitiam, futuri felicitatem portatis. His dictis pugnæ ſignum datur. Namurſius propter diei tẽpus in proximã lucem ſuſtẽtare voluit. Iuo Alegrius vt continuo pugnaretur euicit ferox rapiduſque in conſiliis ac lingua immodicus. Blanditur ſibi humanus animus ſæpe concepta temere ſpe. Victꝰ ea importunitate Namurſius, Huc, inquit, arma puer: Quã vereor ne hic noſter incitator maiorẽ in equi pedib. ſpẽ, quã in dextra ponat. præſagium vanum non fuit. Tredecim ab vtraq; parte tormenta maiora erant. Diſploſa prius Gallica maiori fragore quã commodo. Hiſpanica late ſtragem quippe ex ſuperiori loco librata in Gallorũ agmine fecerũt. Verũ ne maior eſſet clades Itali militis errore factum eſt: qui victos Hiſpanos imprudẽtia ratus pulueris ſulphurei cados duob. curribus geſtatos raptim incendit. Magna militum turbatio fuit. Latiſſime diffuſa flamma pleriq; putarunt Hiſpanorum res eſſe perditas. In eo diſ-

eo diſcrimine Gonſaluus præſenti animo hilari facie ad circunſtantes. Bono, » inquit, eſtote animo, datur cælo clara » victoria pręclarum flamma omen quaſi » incēſis ad eam celebrādam facibus. Namurſius clade incitatus, quam noſtra tormenta intulerant, ſine mora in aduerſarios incurrit, cum octingentis cataphractis. Hiſpanorum pedites in fronte erant diſpoſiti, grauis armaturę equites ab vtroq; latere, obiecta foſſa. Quæ res Gallos equites fefellit non ſatis diſcuſſo tormentarii pulueris fumo qui velut atra nebula cælum abſconderat, coegitque nullo operæpretio retro ſe in gyrum referre. Nullum in conflictu leue peccatum eſt. Exiguæ ſæpe offenſiones reliqua in pręceps trahunt. Receptus multis equitibus exitium attulit. Germani milites ex propinquo plumbeis eiaculatis igne globis multos e Gallico equitatu proſtrarunt ipſumq; adeo ſummum ducem. Sequebantur cataphractis proximi Heluetii. Et Vaſcones in hos munimentis egreſſi. Hiſpani pedites eum impetum tulerunt: cui pares hoſtes non fuerunt, cæſi fuſiq; paſſim. Salernitanus & Amalfitanus, qui eo die in poſtrema acie curabant, promouerunt agmina ſi turbatis ſuis præſidio eſſent. Occurrit magnus Gonſaluus qua virtute quoq; vigore erat ſolitꝰ. Singuli in ſuis ducis oculis ſtrenue pugnabant; ne ignauis quidem ceſſandi locus erat. Omnibus partibus ſternebantur Gallicæ copiæ cæde promiſcua, multum locis omnibus effunditur ſanguinis. Hiſpano vrgente breui fuſa hoſtium agmina. hęrent in terga victores, inſequunturque victos cum magna fugientium ſtrage vſque ad caſtra ſex millibus diſſita. Quæ & ipſa momento temporis capta ſunt cū epulis ad cænam paratis opipare, quibus Hiſpani opus habebant, cōtinuo eius diei labore fracti, & annonę ante penuria preſſi. Copioſa ſpolia fuere aurū, argētum, multaq; pretioſa veſtis, ſciphi ſigillati, annuli gemmati, baccata monilia muliebrem cultum æmulantia. Italię opes rapinis longo tēpore accumulatæ. Cædes minor quā pro victoria. nox & vicinæ ſyluæ effugium perculſis præſtiterunt. Pugna hæc nobiliſſima ad quartum Kalendas Maii cōmiſſa eſt die Veneris. Cecidit inter alios in primo incurſu Namurſius ipſe dux; quem Gonſaluꝰ Barlettæ ad D. Franciſci inſigni funere ſepeliri curauit, honos extincto debitus leue ſuperſtitibus ſolamen. Cecidere item Morconis Comes, Chandiusq, Heluetiis præfectus cum omnibus fere eius gentis centutionibus. Salernitanus Amalfitanusq; & Lochiti Marchio acceptis in pugna vulneribus euaſere tamen fuga: Alegrius quoq;, vti Namurſius erat vaticinatus. Metus pudore potentior. Gallica tormēta capta omnia & pleraq; militaria ſigna. Quieuerūt ea nocte victores læti exultantesque. Die proximo Ciriniola portas aperuit præſidio ſe dedente ad victoris arbitriū. Idem trecenti milites fecerunt, qui ex fuga eius oppidi arcem tenuerant. Canuſium itē inſulas & velamenta ſupplicum prętendit inſignibus diſtincta Hiſpanicis. Pręcipuam in ea pugna laudem omniū confeſſione tulerunt Hiſpani pedites; nam Germani præter grandinem globorum in cataphractos Gallos initio eiaculatā, in nullo deinde vſu fuerunt, alienæ pugnę ſpectatores otioſi. Ante oēs ex Italis dux Termeſtinus excelluit. Ex Hiſpanis Dieghus Mendoza, de quo magnus Gōſaluus, eo die, inquit, operatū vt ſuorū auorū ex ſanguine. Cæſis ſepultura data. inuentū e Gallorū copiis tria millia & trecentos cecidiſſe nihilominꝰ. Ex Hiſpanis in pugna nouē tantū deſideratos, neq; vllum magni nominis. Plures in itinere ſitis extinxit. Mille quin etiam & quingenti ad aquam in puteis quibuſdam forte repertam ſine mente fuſi

ac ſine vllo ſenſu iacentes ad ordines vt redirent, adduci nulla arte potuerunt. Quo ambiguo magis euentu pugnantibus inter ſe vtriſque copiis, lætior victoria inſigniorque extitit, victoribus fructus & gloria maior.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ

Liber XXVIII.

Vrbs Neapolis Hiſpano deditur.

CAP. I.

PARTA ad Ciriniolã victoria magna rerum immutatio facta eſt: ac fere vniuerſa prouincia ad victores inclinauit. Magnus Gonſaluus neque victoria ſocors neq; inſolens factus haudquaquam remittere animum gnarus rebus ſecundis ſecuritatem ſuccedere: ex ea ruinam ſæpe infelicitatemque. Proſpera difficilius quam aduerſa tolerari. Ventis a puppi flantibus vigilanti gubernatore opus eſſe, neque laborem curamque remittenti, priusquam confecta nauigatione in optatum portum nauim incolumem inferat. Eo amplius excitandam diligẽtiam ac fortunæ inſtandũ iudicare, qđ die poſtero partę ad Semenariam victoriæ captiq; Obenigni nunciũ accepit, ſerius quidẽ aliquanto quam fuiſſet opus, quoniã ſe Ferdinandus Andradius Gonſalui imperio immunem exemptumq; ferebat, quippe Portocarrerii ſucceſſor. Quod dignitatis memor, oſor inſolentiæ Gonſaluus tulit ægerrime: atque ita vt per litteras reditus in Hiſpaniam peteret a Rege facultatem. Sibi Andradiũ poteſtate exæquari non paſſurum. imperii conditionem natura incommunicabilem. Breui tamen venere mandata Andradio vt deſiſteret, Gonſaluo vti eius opera ad reliquã prouinciam ſubigendam bellum conficiendum vteretur: alæ cataphractorum præficeret. Sic intempeſtiuæ contentioni finis eſt impoſitus, & ad belli tamen reliquias ex ſententia finiendas geminę victoriæ fama multum contulit: ex qua ſæpe bellorum ſucceſſus pendẽt. Proceres quoque vt quiſque gratia & auctoritate valebat plurimum, in varias partes dimiſſi Gallico ſtudio rebelles docuerunt temeritatem fore exitialem, ſuo quemq; furere malo, inanem ſine viribus fore contumaciam. Ita breui Capitinata & Lucania ferme vniuerſa ſub imperium Hiſpanicum adiunctæ ſunt. Multa quin etiam oppida & proceres in Salernitano principatu in partes palam tranſierunt eadem fide conſectantes Hiſpanũ, qua fouerant Gallos. Eorum, qui e pręlio euaſerunt fuga, plerique in Campaniam conceſſere, Caietæ munitiſſimæ vrbis præſidio ſuſtentare deſtinantes, dum auxilia e Gallia aduenirent, & cætera bello inſtaurãdo neceſſaria, de reliquis vrbibus diffiſi. Inſecutus iiſdem veſtigiis cum numero equitum, Petrus Pacius, effecit, vt Capua non deuia ſublatis Hiſpanicis vexillis victoris fortunam ſequeretur, & vt eſſet tranſitionis pretium, eorum ciuium parte ad reliquam

copiam

copiam adiũcta Galli cataphracti quinquaginta quos nanciſci potuerunt priusquam Caietam tenerent, obtruncati omnes ſunt. Lochiti Marchio cum primum domum appulit, redacta quantã potuit ex re familiari pecunia, curatisque vulneribus in pugna acceptis cum vxore Romam abiit ad auunculum Seneſem Cardinalem in exilio toleraturus, dum melior ſpes affulgeret. Alii ſe proceres in varias vrbes receperunt: ac nominatim Alegrius & Salernitanus Amalfim initio tenuerunt: verũ oppidi munitione parum confiſi, inde die proximo Neapolim feſtinarunt. Montelæ Comes, per cuius ditionem iter erat, victoribus fidem approbare cupiens euntes male mulctauit ex quingentis equitibus, quos ſecum ducebant, ducentis amplius qua cæſis qua captis. Ludouicus Arſius ex fuga Venuſiam petiit oppidi arce confiſus ſuſtentare poſſe, quæ erat firmiſſima. Locus propinquus. Ita cum copiis Gonſaluus actutum accurrit facturus operæ pretium priuſquam ducibus auctoritas militi fiducia rediret metu ſedato. Ad Leoneſam poſuit caſtra oppidum Venuſiæ & Amalfi finitimum, cum Almafitano principe actũ de deditione. conuenit tandem, vti Amalfim victori traderet, ni alio quopiã principatus oppido ſuſtentare liberum eſſet, dum a Rege Catholico in gratiam reciperetur, iis legib⁹ quas inter ſe ſanxerant, ſuperiores offenſas melioribus officiis compenſaturus. Sic ille pollicebatur, tametſi ſuſpicio erat pro ingenii varietate, quorſum res Gallicæ euaderent, expectare etiam velle, ex euentu conſilium ſumere, quippe Gallicis ſtudiis inueteratus. Fabricius Columna, Populique & Montorii comites in Aprutium ire iuſſi ſunt amicæ factioni præſidium, terror aduerſariis, omnibus auctores vti Gallicę amicitiæ præferrẽt Hiſpanicam. Villamarino maris præfecto cum triremibus aliiſque nauibus, quaſcumque poſſet contrahere, Neapolim verſus nauigare mandatum eſt, quo Gonſaluus feſtinare decreuerat. Ita, conſilio ipſum regni caput petendi prudenter ſuſcepto, Beneuentum cum copiis abiit, inde Gaudelum. Ex eo oppido litteras ad Neapolitanos dedit inſigni modeſtia humanitateque. Omnia benignitatis & comitatis a ſe officia expectarẽt. Modo per ipſos liceret, daturum operã vt omnis militaris vis omnis inſolentia ab eorum finibus amoueretur. Incruentam immunemque a malis nobiliſſimam vrbem conſeruare, id vero votorum ſummam eſſe. Materæ Comes & ſenatus princeps vrbe egreſſi de fœdere agere cæperunt. Eorum diligẽtia conſcriptæ honeſtæ conditiones, atque vrbs dedita eſt magno militum dolore, qui prædam ex capta maluiſſent. Interea Venetiæ regulus vrbis in Armoricis ſitæ idem minor Labreti filius, cognita Gallorum clade Valentini ducis, cui aduerſus Vrſinos in agro Romano militabat, conſenſu, cum ducentis equitibus, peditum aliquanto numero Neapolim abiit rebus inclinatis ſubſidio futurus, Gallorum copiis adiunctus quæ ex Apulia, Brutiis Aprutioque cõfluentibus gentis reliquiis ad Lirim amnem ſtatiua habebant neque numero validæ neque animis. Iis ne ſe cõmouerent, quadringenti a Gonſaluo grauis armaturæ equites Capuam ad Sueſſam obiecti erant. Nunc reliquas copias eo mittere decretum erat, mille modo retentis militibus, quem numerum arcibus Neapolitanis impugnãdis idoneum fore exiſtimabat. Reſtitere Hiſpani in ſpem erecti Neapolis diripiendæ ſi qua ſe occaſio daret. Facto ſpecies p̃tenta Gonſaluum pollicitum Neapoli debita ſtipendia daturum: vt ſe amplius ludibrio haberet, non paſſuros. Motus militaris inſtar torrentis inflati eſt, ob-

uia ſubuertit Cōmotę multitudini tantiſper cedendum iudicans Gonſaluus Hiſpanos pedites ſecum Neapolim ducere commutato conſilio edixit, equitibus modo & Germanis cohortibus iuſſum Sueſſam præcedere prope diem iiſdem veſtigiis ſecuturū. Pacato ad hunc modum militari tumultu Neapolim eſt inuectus ad ſeptimum decimum Kalēdas Iunii triūphi perſimili ſpecie. Præibāt Hiſpani milites ſublatis Hiſpanię vexillis feroces in ſuas turmas diſtributi viſendo ordine, veſtium pretio cultuq; certantes Proceres, vrbanaq; nobilitas proceſſit obuiā læto cultu vniuerſi. Populus per agros & vias cū filiis & coniugibus effuſus plauſu & vocib. fauſtis perſonare Sacerdotes cū infulis intrantem ac diui ipſi prope exciti ſedib. ſuis exceperunt. Fortiſſimi ducis habitum vultūque cuncti cum admiratione notare: victos fuſosq; toties hoſtes ſine fine prædicare: victorias p̄ſentes cū ſuperiorib. comparare Ferdinādo & Friderico Neapolitanis Regib. eo adiutore & ductore partis: de cælo lapſum hominē videri maiorē conditione mortali. Pompa per plateas ducta, quibus Reges procedere moris erat cū regium inſigne infulasq; ſuſciperent, neq; minori apparatu plauſuque. Parietes periſtromata veſtiebant auro purpuraque fulgentia, pauimentū floribus ſtratum, odorū vbiq; ſuauitas: vrbe vniuerſa gratulatio feſtaque lætitia. Ii etiam, qui Gallicis partibus ſtuduerant præ aliis, vultu, qui maxime ſimulationi ſeruit, ad lætitiam cōpoſito, obſequii promptitudine cæteros ſuperare certabant, nouis officiis offenſas priores inducere. Vrbs Neapolis, vnde vniuerſo regno nomen, inter præcipuas Italiæ ciuitates numeratur copiis, amplitudine, numero ciuium & cultu, amænitatis maritimæ terreſtriſque commodis. Ad inferi maris littus ſita in montis latere ſeptentriones inter & ortum ſenſim aſſurgentis. Plateæ inſigni longitudine ad lineam directę magnificis ædificiis regiarum ad inſtar diſtinctę. prouincię proceres magno numero in ea vrbe aſſueti maiorem anni partem traducere, certatim magnifica palatia conſtruunt ſtructuræ genere ſuperbo. præcipua Salernitani Principis Grauinæque ducis. Sic factum vt nulla in vrbe plures proceres Comites Marchiones ducesq; quā Neapoli numerentur. Cęli temperies inuitat. fertiliſſimus ager late ſpatiantibus campis ſerendis frugibus & vineis & alendo pecori bonus, affluensque rerum omnium copia, horti irrigui præcipua gratia, quorum ex omni parte magnus numerus eſt in quincuncē diſpoſitis arboribus, herbarumq; omne genus conſitis areis viridantes inſigni amænitate. Vniuerſa ciuitas in quinq; regiones tribuitur. publicæ in ſingulis domus, quas ſedes vocant conuentibus ciuium ſeruientes de republica ſtatis temporibus conſultantium deque annonæ copia. Templa, monaſteria, Xenodochia numeroſa præcipuaque tota vrbe viſuntur magnifico ſingula ſtructuræ genere: in quib. quod ab Annuntiata Virgine nomen præfert pauperibus deſtinata domus maxime celebratur, quippe indies corrogata ſtipe ſupra quinquaginta millia aureorum expenſa fert quotannis. Mænia firma cingunt vrbem diſtincta ex ordine turribus aſpectu minacia, quatuorque nihilominus munita arcibus. In quib. principē locū obtinet, qđ vulgo Caſtellum nouum vocatur, latū ſpatiis, munitum operibus prope molem in mare magnis cæmentis iactam portus adinſtar. Ad ſeptentriones Porta Capuana poſita eſt olim firmiſſima arx, nunc regiis iudiciis & tribunalibus deſignata ſedes. Caſtellum ab Ouo rupi eſt impoſitum anguſtum quidem ſpatiis ſed mari omni ex parte circunfluo inacceſſum. Poſtremo quæ a ſancto Anſel-

Anſelmo nomen habet arx, cæteris eminet, nouis hodie operibus munita præcipua elegantia. Ex his arcibus duæ in Gallorum poteſtate manebant dedita quamuis vrbe Caſtella tum Nouum tum ab Ouo dictum. Et hoc quidem natura loci munitum a paucis militibus tenebatur, Caſtellum Nouum quingenti Galli nihilominus tuebantur. Gonſaluus peracta pompa continuo adiuncto Ioanne Clauerio aliiſque nobilibus arcium earum ſitum cõſideraturus domo proceſſit, qua parte admoueri opera & impugnari poſſent. Neque mora Caſtello Nouo vis admota tormẽtorum ictibus quaſſati muri: actis cuniculis ſubruti. Propugnabant obſeſſi pro extrema ſpe ſtrenui dimicantes ex omni Gallia lecta pubes. Cũ claſſe Villamarinus ſeptimo die poſt Gonſaluũ ad eã vrbẽ appulſus in ancoris ſtetit cõmeatum ne ad obſeſſos inferretur prohibere contendens. Inter hæc Romæ Pontifex pridie Kalendas Iunii nouis Cardinalibus ſenatum ſuppleuit. Atque e nouem quos vna creatione donauit purpura, quinque omnino Valentini homines erant, pro virtutibus communis patria. Ab Hiſpanis obſeſſi intra arces Galli premebantur mari terraque: ac poſt varios incurſus vi tandem capta arx atque a militibus direpta eſt pridie Idus Iunii. Ioannes Pelagius Berrius ciuis Giennenſis idem e familia Gonſalui primus irrupit, id vero propius: tametſi multi deinde eam ſibi laudem arrogarunt. Torpor quidam aduerſarios occupauit ne ſupremo conatu irrumpentibus reſiſterent. Impugnatæ arcis præcipua laus penes duos duces ſtetit. Petrum Nauarrum agendi ex arte cuniculos dexteritate mirabili, & Nunnium Ocampum cui nauatæ operæ merces fuit captæ arcis præfectura. ne alii quidem ſua laude & premiis fraudati. Inter alios vinctos in ea arce repertus eſt Hugo Rugerius Pallaſius Comes Regi Catholico & Ioanni eius patri ſupra quadraginta annos rebellis infenſuſque. Is in Hiſpaniam miſſus Setabi in agro Valentino lege maieſtatis vinculorum & vitę eundem finem habuit. Gallicę & Genuenſes naues Caieta opitulatum miſſæ fuerant obſeſſis Neapoli arcibus ſerũ rebus perditis auxilium: tametſi obſidio ſupra vnum & viginti dies tenuerat. Maior terror à Gallica claſſe inſtabat, quinq; triremes, ſex onerarias, minora nauigia multo plura aduentare famã erat in vindictam ardẽti ſtudio, quando tueri arces integrum non fuerat. Villamarinus vt par eſſet tanto apparatui veritus in Ænariæ portum ſuã intulit claſſem. Ea obiecta munitione hoſtilis claſſis impetũ eluſit ad impugnandum feſtinantis. In quo Vaſti Marchionis in ea inſula vſquedum morãtis fides & virtus enituit vna maxime, tum claſſe tum vniuerſa inſula egregie defenſa. Qui caſtellum ſupererat quod dũ caperetur Gonſaluo expectare longum erat. Ergo ea cura Petro Nauarro & Nunnio Ocampo demandata ex vrbe diſceſſit. Illi in proximo littore tormentis diſpoſitis, cymbis arci ſuccedunt. Coniectos ſuperius ignes & lapides ab obſeſſis coria, quibus tegebantur cymbæ, reſpuebant; tormentorũ vſum propinquitas ademerat. Vectibus perforata rupe & ſulphurei pulueris cadis iniecto igne euerſa turris eſt, tormentis e terra maior præſidii pars cæſa. Viginti, qui ſupererãt, vnã ſalutẽ pacti dedentiũ arces ſolẽnia verba nuncuparũt. Captæ arcis cuſtodia Lupo Arriarano cõcredita eſt impigro viro in reliqua vita, ſed & in ea obſidione induſtriæ & virtutis notæ. ſic vrbs Neapolis vniuerſa nulla eius parte a Gallis retẽta in Hiſpanorũ poteſtatẽ venit magna in p̃ſenti lætitia, ma-

iori in futurum ſpe. A Fabricio quoque Columna ſeptingentorum militum ope, quos Roma Franciſcus Rogius ſubſidio miſerat, Aquila vrbs vi capta eſt in Pelignis Aprutii caput, atque eo exemplo metuq; reliqua prouincia mox victoribus ceſſit. Fracaſus Sanſeuerinus & Hieronymus Galioſius Andegauenſium in ea ciuitate princeps euaſerunt in Pontificiæ ditionis proximos fines dilapſi fuga felici, quippe hoſtis aduerſus pericula ferox vigiliis parum erat intentus.

Caietæ obſidio.

CAP. II.

DIſceſſit Neapoli Gonſalu' ad quartum decimum Kalendas Iulii Germani fanum verſus, Gallis obſiſtere cogitans vltra Lirim ſtatiua habentib. neq; magna neq; nulla ſpe priſtinæ fortunæ: ſimul oppida quædã eo tractu ſubigere cupiebat Gallicarũ profecto partium. Atellam ſeu Auerſam ex itinere Capuamque ciuium rogatu adiit. Omnibus officiis venientem colere, Hiſpano nomini quantopere eſſent addicti oſtendere ciues cupiebant ſcilicet ex animo an tempori ſeruientes. Sed maiora tamen, quam erant polliciti præſtiterunt ſuſceptæ beneuolentiæ argumenta. Garſias Paredius & Chriſtophorus Lamudius eximii copiarum ductores cum mille & quingentis militibus præmiſſi ſancti Germani oppidum arcemque impugnare pergebant. Aduentu Gonſalui incolæ deditionẽ fecere. Caſſinatem arcem locis finitimam obtinẽs Petrus Mediceus cum valida Gallorum manu obſeſſis opitulari auſus non eſt. quin deſperata defenſione, ſi eo Hiſpani ire pergerent raptim profectus tuẽdi oppidi & monaſterii celeberrimi fama curam ducentis militibus reliquit. Illi Hiſpanis Gonſaluoque vim veriti intra dies duodecim eam arcem traditUROS niſi a Gallis idonea eo ſpatio auxilia venirent ſunt polliciti. longum erat tandiu aſſidere obſeſſis. Ita illi violata pactione tantiſper in Gallica fide perſtitere. Alia parte a Magno Gonſaluo Roca Guillelma, & Traiectum Liri præterfluente oppidum, aliæq; circum arces ad ditionem ſubiunctæ ſunt: præterea Caſtellonium & Mola Caietæ vicina oppida, quorum alterum Ciceronis Formianũ fuiſſe olim eruditi perſuadent. Caieta ſupererat & ſua munitione vrbs & militũ numero expugnatu plane difficilis. Sed nihil eſt virtuti conſtantiæq; inacceſſum. Ad eam Gõſaluus ipſis kalendis Iulii copias admouit poſitis iuxta caſtris impugnaturus ſcilicet. Ea vrbs circulo ferme vniuerſa alluitur mari, eoque firmiſſima vno tantum a terra aditu anguſto atque arduo relicto. Mons Orlandus imminet vrbanis ædificiis arduus item aſcenſu & Gallicis in eo tormentis cõſtitutis ignes obſidentibus exitiales euomebat; propius vt accedere ſine periculo non liceret. Quatuor millia & quingenti intus milites erant: in hoc numero equites mille quingenti qui ex omnibus partibus ad ſuſtentandum extremam ſpem eo confluxerãt, ſi qua ſe via daret recuperandi opes amiſſas. Quod præcipuũ erat, maris imperium tenebant Hiſpanica claſſe Gallicæ impari. Sic neq; auxiliis obſeſſi neq; commeatu prohiberi poterant. Villamarinus quidem ad ea littora cum triremib. accurrit, ſi exiſteret occaſio rei bene gerendæ. ſed viribus impar parum profecit. Gonſaluus bellica maiora tormenta, quę Neapoli reliquerat, deuehi iuſſit. Iis Orlandi montem impugnare votum erat, vnde in ſubiecta noſtrorum caſtra ex propinquo apertoq; diſplodebantur globi cũ multorum ſæpe ſtrage miſerabili. Periit in eo numero Hugo Cardonius dux impiger, neque nobilitate maior quam

ſcien-

ſcientia pugnandi. Annonæ anguſtia obſeſſos premebat; farinæ maxima nullis molis frumẽtariis. Ad octauum Idus Auguſti cõmeatus affatim mille & quingentos auxiliares milites duæ onerariæ roſtratæ maiores quatuor intulerunt, præterea triremes aliquot quibus Salucius Marchio vehebatur in locum Namurſii ſummus copiarũ à Gallo dux deſignatus. Ingens obſeſſis gaudium, neq; leuis ſpes poſſe rem Gallicam iis opibus reſtitui. Ita diſploſis eodem die ex Orlãdo monte tormentis Rabaſtenus Germanorum tribunus globo haud quaquã in ſpem tantæ rei miſſo periit. Nouo incõmodo inductus Gonſaluus die poſtero copias Caſtellonium reduxit amæno ſalubriq; cœlo oppidum, atq; extra globi iactũ. Multis diebus conſumptis nullum tamen operæpretium extitit. neq; enim vrbem inuadere licebat; quamuis magna muri parte ab Hiſpanicis tormẽtis ſtrata: quoniam obſeſſi diruta magna diligentia munierant. Neque præſidiarii erumpebant ad cõferendum manus. Quo die tamen noſtrę copię reducebãtur Caſtellonium duo millia & quingẽti milites portis egreſſi poſtremũ diſcedentium agmen carpere, vbi Germani erant. Ceſſere illi ſenſim aſtu Gallos ex anguſtis locis in apertũ pellicere cupientes. In deluſos fraude exultanteſque quadringenti Hiſpani repente conuerſi eo impetu quem illi non tulerũt, tergis fugientium hæſere, neq; ceſſarunt priuſquam ad Caietæ portas ventum eſt. ducentos e Gallorum numero in fuga cæſos, Hiſpani victores in reditu nullo prohibente ſpoliarunt armis indumentiſque. Caietæ obſidio ducebatur: ſimul vtraq; gens in bellicos apparatus vndiq; cõquirendos pro virili diſtricta erat. Ac præſertim a Rege Gallo Caietanis auxilia decreta Tramullio duce, ſexcenti cataphracti equites, Heluetii ad octo millia, prçter Gallorum millia quatuor mari ad varios Liguriæ & Hetruriæ portus appulſa. Parma vrbs deſignata, quo copiæ omnes conuenirent. Ferrariæ dux Mantuanus Marchio, aliique Itali proceres prçſto fuerunt in ſtudium rei Gallicę ſubleuandę vehementer inflammati. Regii præterea in Gallia Scrinii magiſter Ambianenſiſque Præfectus, qui prælio ad Ciriniolam facto interfuit Caieta Romam profecti expeditionem vrgere non ceſſabant belli duces vt feſtinarent vrgentes. Mantuano perſuadere plerique nitebantur, vt Tramullio ſocius eius belli curam ſuſciperet. Abnuere is initio Laurentii Suarii diligentia & auctoritate cautior: qui Mantuano per litteras & Venetis aſſiduus, vt Hiſpanorũ potius partes vtriq; in eo diſcrimine palam amplecterentur, auctor erat incitatorq; priuatis id rationibus ſalutare fore vniuerſæ Italię commodum ſi pro virili parte Gallicos ſpiritus frænarent. Cunctabantur Veneti, fluctuabat Mantuanus. Cognito tamen Tramullium valetudine impediri ne vlterius progrederetur; quaſi riuali ſublato Regi Gallo obſequiũ detulit. E cõtrario à Rege Catholico ſex triremes, & in iis aliquanta pecunia in ſtipendiũ miſſa duce eius claſſis Raymundo Cardonio. Sed neque iis quamuis triremibus ad alias Hiſpanicas adiunctis vniuerſa claſſis Gallicæ par erat triginta maiora minoraque nauigia nihilominus numeranti. Gonſaluus item omni ope Vrſinos Romæ factioſam familiam viris & armis validam in partes trahere ſatagebat. Conatus inanis non fuit. Gentis princeps Pitilianus Comes vltro offerebat, honeſtis modo conditionibus tranſitione facta cum quadringentis equitibus in caſtra venturum. Conuenit tandem pactione facta vt Bartholomeus Liuianus Vrſinorum dux eſſet ardenti ingenio vir inquieto tamen, ipſaque fortunæ inter aduerſa & proſpera conſe-

quēti tempore in bellis Italiæ, quib. interfuit alternantis varietate mirabilis, manu quā conſilio melior. Vt Cæſar in Inſubres irrueret Gallorũ audacia frænanda agebatur ſerio in bellicos ſumptus ingenti oblata pecunia ſcilicet. Simul a Pontifice contendebant rei Hiſpanicæ patrocinium ſuſciperet, eo tempore ad neutros aperte inclinante, memoriā perſonæ quam gerebat, an ex euentu conſilium ſumpturus. Valentini ingenium id erat, vt haud tuto eius cōſtātiæ fideretur in omnes ſe partes vertere ſoliti, vnde melior affulgeret ſpes nulla famæ nulla æquitatis cura. Verum has omnes molitiones Pontificis mors inopina diſturbauit ad quintũ decimũ Kalend. Septemb. ſubſecuta noxio veneno corruptis vitalibus: eo quod Valentinus in hortis apud Hadrianũ Cornetum Cardinalem cum Pontifice cænaturus diluerat in exitium quorundā Cardinalium quos ad cænam inuitarat. Deus ſcelerum vindex quam parabat fraudem, in eius caput & exitium conuertit. Mutatis per imprudentiam a miniſtro lagenis epotum auide propter æſtus graues vinum medicatum, atq; venis intimis diffuſum Pontificem & Hadrianum Cardinalem propter ætatem extinxit quamuis omnibus fruſtra tentatis remediis. Valentinus felicior iuuētæ vigore adiutus & opportunis medicamentis euaſit. recens exenteratæ mulæ vtero incluſum calor imprimis iuuiſſe fertur. Morbus tamen ex eo diuturnus importunuſque rationes eius vehementer afflixit, euertit male fundatas ſpes. Is exitus fuit Alexandri Pontificis paulo ante vniuerſum orbem terrentis, an verius morum prauitate & vitæ licentia offendentis tutelam cæremoniarum geſſerat annis vndecim. Multa de eius vita tum fama quæ nulli parcat, tum de ſcripto prodita ſunt, vero an ex inuidia haud facile dixerim, omnia conficta temere fuiſſe non arbitror. Pontificis certe obitu multi ad nouas ſpes erecti, variæ molitiones extitere, in quibus maiorem fiduciam adipiſcendi honoris ſupremi quam in virtutibus eo loco idoneis repoſuere quidam. Sic erant tempora moreſque. Iiſdem diebus in Heduis ad Matiſconem Fridericus Rex cum Gallo eſt collocutus. Benigne accepto reſtitutionis iniecta eſt ſpes. Eo maior quod a Rege Catholico eadem pacis faciēdæ via tentabatur. verba pulchra rebus ad extremum vacua. colluſio viſa, & vterque princeps præuaricator. Sic miſeris vbique deluditur. Friderici a commentariis Actius Syncerus Sanazarius inſignis vates fuit exilii indiuiduus comes. Hic & Iouianus Pontanus ſuperioribus Regibus Neapolitanis item a ſecretis multa in Alexandrum Pontificem fortaſſis ſupra verum effudere certe ſtomachi plena conuitia. Abs Rege Gallo Sanazarii ingenio & eruditioni multi honores habiti ſunt: eoque agente exuli in patriam reſtituto bona poſtmodum reddita ſunt ſatis ampla, ne datam hero fidem falleret relicta, eo indignior calamitate maloque.

Salſulæ arx à Gallis obſeſſa.

CAP. III.

BEllici terrores ex Gallia oſtentati, atroxq; tēpeſtas imminere viſa eſt. Copiis ex vniuerſo Gallico imperio Narbonem confluentibus finitimi Ruſcinonenſes ne vexarētur belli flamma eo tractu excitata ſcilicet verebantur noſtri. Ea cura Rex Catholicus Barcinonem acceſſit, ex propinquo, quæ bello defendendo neceſſaria erant comparatum. Simul ingēti delectu ex vniuerſo imperio colligebat copias. Fridericus Albanus Dux iis limitibus cum poteſtate præfectus. Non deerant qui conſulerent, vt vltro Gallicis finibus illato bello ho-

lo ho-

lo hoſtiles conatus occuparet, ad tuendam nominis exiſtimationem id maxime pertinere, ſi audaciæ & virium tantum ſuppetere crederetur, vt hoſtes vltro laceſſeret De Vaſconibus nõ minor quam antea cura erat, iis Regibus nomini Gallico vehementer addictis, atq; ita vt Regis eius minor frater Venetiæ in Armoricis regulus ad Neapolim Gallicas partes palam ſequeretur, Labretum vtriuſque patrem Aquitaniæ præficeret ad Hiſpaniæ nimirum limites ea parte inuadendos idoneum opibus & aucto-ctoritate. Ad hęc Luſſæ regulus ex Gallia in Anſi vallē Aragoniæ ditionis partem irrumpere parabat: atque in ea Virduni arcem occupare: irrita molitio niſi per Vaſconum fines Roncalenſeſque adeo daretur tranſitus. His ſuſpicionibus detergendis ii Reges interi Magdalenam filiam quaſi fidei obſidem in aula Iſabellæ Reginæ educandã dederant, vti eſt ſuperius indicatum. Minoris iam pretii id pignus erat prole maſcula nuper iis Regibus nata in ſpem paterni regni, cui Henrico nomen fuit, vita moleſtiis obnoxia, ac ne longæua quidem. Iſabella Regina de bello ſolicita Madriti, vbi morabatur, equitum Magiſtro, ducique Anagari mandauit ad ipſorum ſubditos propriosque milites adiunctis quingentis equitibus quos ipſa miſit, ad Vaſconum fines accederent. Ioannes item Ribera ei limiti a ſuperiori tempore præfectus nihil de ſua comparatione omittere, certus ex Gallia imminere Hiſpaniæ finibus tempeſtatem. Vanæ ſuſpiciones non fuerunt. Gallus etenim inſano delectu omnibus regni ampliſſimi viribus contractis in Ruſcinonenſes irrumpere decreuit ferox oppidis, agris, hominibus vaſtitatem parans. Hiſpanos haud pares futuros ratus validis copiis in quib: viginti millia milites numerabantur, qua tyrones, qua veterani; præcipuum robur decem peditum millia, mille equites, numerus alii ad terrorem comparatus. Multi proceres aderant genere & factis nobiliſſimi. Militaris imperii ac totius expeditionis ſumma penes Britanniæ Mareſcalum erat, qui Latine Caſtrorum metator dicitur. Collectis iis copiis Auguſti fine ad Palmam agri Ruſcinonenſis pagum caſtra promouit. Eo in loco aliquot diebus cõſumptis dum vires omnes & impedimenta conueniunt ad Salſulas arcē progreſſi ſunt per mõtes pedites, equites per plana, locis idoneis ex interuallo præſidia toto itinere relicta, ne commeatus ex Gallia facultas ab Hiſpano interciperetur. Sabbatho ad ſextum decimum kalendas Octobris ad Salſulas munierunt caſtra eam arcem impugnãdi certa voluntate. Albanus Perpinianum vicinum municipium peruenerat mille expeditos, quingentos grauis armaturę equites, pedites ad ſex millia ſub ſignis trahens. Quantulæ vires eæ erant cum Gallicis comparatæ? Albani tamen aduentu Sãctius Caſtella Ruſcinonenſi limiti antea præfectus Salſulas eſt ingreſſus obſidionis fortunam cum cæteris ſubire paratus. Egreſſi Hiſpani milites ducis iuſſu ſunt hoſtium caſtra ſpeculatũ, & ſi qua ſe daret occaſio pugnãdi voluntate. Cũ robore exercitus Dux ipſe Perpiniano relicta ſupra Salſulas ſupraq; Gallica caſtra ad Ribas altas conſtitit ab hoſtium incurſu tutus locorum aſperitate acceſſum prohibente & in omnem occaſionem intentus aut inuadendi hoſtes; aut obſeſſos ſubleuandi. Quin Gallos ad pugnam prouocare non eſt veritus miſſo fæciali, audax facinus in ea militum paucitate, niſi loci, in quo erat munitio animos feciſſet, & ab iniuria tutum præſtaret. Quo tempore Galli ad Salſulas caſtra propius promouerunt aggere & foſſa circundata in apparatum eius arcis impugnandæ incumbentes, Romæ

Cardinales intra conclaue more inſtituto clauſi de ſufficiendo in Alexandri locũ Pontifice diſceptabant. Multi honorem expetebant, maiorem in ambitu ſpem quam in vitæ probitate & modeſtia reponentes. Præ cæteris Rhotomagenſis Cardinalis ſe oſtentabat, Gallici exercitus fauore fretus Romam contendentis: opeque Aragonii & Aſcanii Cardinalium, quos ſecum ex Gallia adduxerat ambitionis adiutores ſcilicet præclaros. Reſtitebat Iulianus Ruuereus Cardinalis alioqui Gallico nomini ad inſaniam addictus, ſed in Pontificatus petitione neminem præferri ſibi patiens. Bernardinum profecto Caruaialium Magnus Gonſaluus ſubleuabat parta de Gallis victoria multisq; ex eo adiunctis amicis validus in quamcumque ſe partẽ dediſſet: quo ſtudio vt Ioannes Columna Cardinalis ex Sicilia, vbi Alexandri Pontificis metu in familiã graſſantis ſe eatenus tenuerat, ad comitia feſtinaret gratia & auctoritate & ope effecit. Simul Romam cum militari manu e caſtris Proſperum Columnam & Dieghum Mendozam dimiſit. Facto ſpecies prætenta, ne vis afferretur Patribus aliqua Gallorum aduentu: vnde noui motus exiſterent maioraque mala. Importunis contentionibus trahebatur tempus; magniq; erant comitiorum æſtus. Nihil tamen tres canditati ſua diligentia profecerunt, ne Neapolitanus quidẽ Cardinalis ſpe & ambitione tribus, ſed ex interuallo proximus. Decretũ a Patribus conſenſu ante electionem, vt quicumq; confectis ſuffragiis Pontifex renunciaretur, intra biẽnium proximũ Epiſcopos in conuentũ generalem cogeret: quod repeteretur deinde inſtitutũ ſingulis trib. annis lege in omne temp⁹ lata. Superioris temporis licentiam frænare, ſanare reip. vulnera erat Patribus propoſitum; orbi vniuerſo id expetenti ſatisfacere. In eam ſententiam, cunctis, qui aderant, ſacramento adactis poſt quinque & triginta dies maior collegii pars Seneſem Cardinalem Franciſcum Picolomineum Pontificem iuſſit vitæ innocentia & inculpatis moribus promeritum vt cæteris præeſſet, idoneum viſum, per quem proximi Pontificat⁹ vitia & vulnera multa & fœda ſanarentur. Ad decimum Kalendas Octobris ea nominatio facta eſt. In ipſo nihil tumidum, arrogans, aut in rebus nouis nouum fuit, ea erat modeſtia. Pii tertii nomen deſumpſit Pii ſecundi auunculi grati. Pontificatus inſtaurata in eo memoria. Ardebat cupiditate eccleſiæ mores aſtringẽdi acriori cenſura, ac præſertim vrbis Romæ & curiæ totius tetrum odorem amouendi: idque conſilium in quodam Patrum conuentu priuſquam ſuſciperet diadema palam expoſuit, ac vero Epiſcopos ex toto orbe in conuentum vt cogeret nolle biennium expectare, ſed rumpere continuo moras fixum animo eſſe. Numina orbis Chriſtiani ſceleribus irritata talem ac tantum Pontificẽ inuiderunt, ſæua & importuna mors præclaros noui Pontificis conatus diſturbauit ſexto & vigeſimo die ex quo fuerat in Petri ſede collocatus. Admixtus gaudio mæror electione atque obitu non vna omnibus via. Saniores lapſum de cælo Pontificem iudicare, atque in eo numero Rex Catholic⁹. quidam ſecus exiſtimare; pars ſuperioris temporis licentiam amantes, cautiores verebantur ne Italiam turbaret, Gallorum patrocinio ſuſcepto, quibus Lochiti Marchio erat cum primis addictus eius ex ſorore natus. Id cum multis Magnus Gonſaluus quoque metuebat a multo rerum vſu cautior, mẽtis humanæ altos eſſe receſſus cogitãs, mores ſæpe in ſuprema rerum omnium poteſtate mutari raro in melius, neminem cupiditate vacare, paucos ſibi acriter imperare.

perare, ſeque ætate præſertim præcipiti retexere. Parum in his comitiis Valētinꝰ p̃ſtitit, quippe ex aduerſa epoti veneni valetudine lecto affixus. Quæ res Romanæ quoq; nobilitati bonis euerſæ iniuria prioris tēporis opportunitatem p̃buit ablata recipiēdi. Veneti rebꝰ turbatis promiſcuā odorati prædam accurrēteſque vrbes aliquot in Flaminia occuparunt ex alienis incommodis vtique creſcere ſoliti, ex finitimorum calamitate & iniuria fines imperij proferre. Sic in Valentini fide Forliuij & Arimini arces fere eo tractu tantum perſtiterunt: momētoq; temporis dilapſa ſunt, q̃ male quæſita fuerant; ludibrio habitus qui paulo ante terror vniuerſæ Italiæ erat. Hos ludos fortuna ſeu ius ſuperior facit, has vices mutat. Ipſa quin oppida & vrbes talem indignatę Dominum extemplo abrupere frænos: malæq; cohærentis compages imperij multas repente in partes ac veluti in fragmenta diſſiluit.

Salſularum obſidio ſoluitur.

Capvt IV.

GAlli ſupremo conatu actis occulte cuniculis, tormentorumq; ictibus quaſſatis Salſularū mœnib. p̃cipuę turris partem, propūgnaculumq; ſtrauerūt recentis ſtructuræ neq; plane perfectum opꝰ Eo patefacto aditu muro ſuccedere non dubitarunt muſculis tecti vectibus conuellere lapides quib. fundamēta cōtinebātur. Magnum in periculum res erat adducta. In ea anguſtia obſeſſi propugnaculum illud, quoniam defendere nō licebat, deſerere decreuerunt in ſubterraneis tamen cameris ſuppoſito tormētario puluere: quo incenſo concipiēteq; flammas ſuperſtans area in ſublime ſublata diſſiluit magna cum Gallorum ſtrage, qui magno numero conſcenderant per rudera quaſi victoria explorata. Quadringenti amplius periere, quidam ambuſti flāmis, aut diſcerptis membris ex alto præcipites, aut ruinis accumulati, pars ab iis cæſi, qui ex arce repēte eruperunt. Confluentibus indies militib. Albani augebatur exercitꝰ: atq; ita vt quadringenti cataphracti eſſent, mille & quingēti expediti equites, pedites ad decem millia. His fretus copiis ad quintū Nonas Octobris die Veneris ad Gallica caſtra ſucceſſit propius: neque reduxit militem ante ſolis occaſum. Pugnam detrectarunt Galli, quos tamen ſe intra munimenta tenentes diſploſis noſtri tormentis nonnullo illato damno maiori aliquanto ignominia mulctarunt. Ferdinandus Rex ad Gerundam auxiliares copias è Caſtella feſtinantes morabatur, haud minori numero, quam quæ ad Perpinianum erant, & melius armatas. His adiunctis copiis Gallos ſi pugnam recuſarent, intra caſtra vallumque impugnare certum erat. Claſſis quę tutaretur ea littora comparata duce Stopignano nondum appulerat turbato, mari aduerſis ventorum flatibus prohibita. Hiſpanicis triremibus in bellum Gallicum intentis decem & nouem biremes Mauricæ Valentinam & Granatenſem oram igne & direptionibus vexarant. Impune fore licentiam credebant. Martinus tamen Galindus Granatenſibus littoribus tutandis præfectus cum iis ad Carthaginem nouam commiſſa pugna piraticas omnes biremes aut cepit aut ſubmerſit; prorſus vt ne vna quidem eam cladem euaſerit. Eo nuncio lætus Rex quaſi prēclaro omine ad belli totius ſummam Gerunda cum Caſtellæ copiis profectus Perpinianum appulit ad quartum decimum Kalendas Nouembris die Iouis. In magnū diſcrimen obſeſſorum ſalus venerat, niſi continuo operæpretium exiſteret. Miſſa manu militari, quæ ab hoſtium tergo itinera verſus Galliam locis idoneis

inſideret: cum cæteris copiis continuo Gallica impetere ſtatiua viſum eſt. Id vt cum maiori fructu certiorique victoriæ ſpe fieret, quo die Rex caſtra contulit caſtris ligneam turrim ab hoſtibus in vicina palude multis ſublatam tabulatis, ne videlicet commeatus ex Gallia facultas interciperetur, impugnare ſine mora eſt aggreſſus. Capta turris, Regis aduentus, pugnandi decretum terruit vehementer Gallos. Ipſa nocte ne conclamatis quidē vaſis quo profectio occultior eſſet, tormentis via militari Narbonem præmiſſis relictaq; præ feſtinatione impedimentorum bellicique inſtrumenti parte ſilentio mouerunt caſtra. Et quidem initio in planiciem flexo itinere quaſi pugnam appeterent, cōtinuo quaſi mutato conſilio Narbonem verſus diſceſſerunt. Aragonij & Catalauni equites abeuntium hæſere tergis poſtremo agmini graues imprimis. Quē hoſtes impetum non ferentes tormentorum, bellici partem apparatus, tentoriaque non pauca, quæ deferebant ſecum deſerere ſunt coacti, fugientibus quam cedentibus propiores, quamuis ſeruatis ordinibus. Cum robore exercitus ſubſequebatur Rex pugnæ auidus. Magnam eo die cladem Galli accepiſſent, niſi itineris feſtinatione propinquoque perfugio hoſtium aduentum & conatus occupaſſent. Rex quoniam abeuntes inſequi non licuit, in Galliæ fines vaſtabundus irrumpit. hominum & pecudum actæ prædę: Leucata aliaq; ignobilia oppida eo tractu de hoſtibus capta. Inter hæc Oliſipone Regi Luſitano Iſabella filia nata eſt ad Nonum Kalendas Nouembris: cui cælum orbis Chriſtiani imperium deſtinabat cum Caroli quinti coniugio, filium Philippum adiecta Luſitania matris iure Hiſpaniæ vniuerſę Regē. Venere paulo poſt ex Gallia oratores: quorum opera induciæ quinq; menſiū inter duos Reges atq; vtramq; gentem pactæ ſunt, excepto Neapolitano tantum bello. Is finis nobiliſſimæ expeditionis fuit: ad cuius famam orbis Chriſtianus vniuerſus ſuſpenſus tenebatur quē ſucceſſum habitura eſſet. Limiti præfectus tamē Bernardus Rogius Dianij Marchio, adiunctis mille cataphractis, bis mille expeditis equitibus, tribus peditum millibus ad omnes caſus paratum præſidium. Obſeſſæ item arcis cura Dimæ Requeſenio eſt concredita. Rebus ad hunc modum compoſitis Barcinonem Rex rediit. Inde Michaelem Ioannem Grallam & Antonium Auguſtinum legauit ad Gallum, vti in fædere recens icto erat cautum. additæ mandata vt controuerſias de regno Neapolitano pactione aliqua finirent. Catholicum Regem ea contentio ſollicitum habebat, tum propter Gallicas copias eo feſtinantes, tum maxime Pij tertij Pōtificis morte nunciata electioneque in eius locum Iuliani Ruuerei Cardinalis qui in Pontificatu Iulij ſecūdi nomen edidit. ardens eius ingenium timebatur Gallicis addictum partibus. Ad conciliandas Patrum voluntates, eorum quos legerat in ſenatum Alexander Pontifex, multum Valentinus contulit, odio enimuero Bernardini Carnaialij, cui collegij partem fauere erat exploratum. Iiſdem diebus Philipp' Princeps ex Allobrogibus, vbi eatenus hæſerat, in Germaniam diſceſſit patrē Cæſarem inuiſurus. Filio is auctor extitit, ne pacem cum Gallo paulo ante pactā violari à ſocero ægre ferret multis obnoxiā incommodis docens. Pollicebatur quin etiam ſi pecunia ſuppeditaretur ab Hiſpano, irrupturum ſe in Italiam qua parte Inſubres late fuſi ſunt. Quod Ioannes Emanuel, & Guterrius Fuenſalida pro Rege Catholico in Germania legati pſuadere enixe conabantur. Rex Ferdinandus magnificis promiſſis quantum eſſet credendum nō ſatis ſtatuebat Cæ-

ſaris

ſaris ingenium varium & inconſtans expertus; ad omnem fortunæ curſum vt erat cautus & ſagax maius in pecunia ſua quam in alienis viribus præſidiū certiorem ſpem collocās. Tempus his molitionibus nullo emolumento extrahebatur. In Ioanna filia turbatæ mētis certe per interualla vacillantis haud obſcura argumenta viſebantur, quod parentibus vt par erat, moleſtiſſimum accidit: ac vero ea res felicitatis reliquæ lucem vel maxime obſcurauit. Sic ſunt res humanæ: ea cōditione viuimus; nulli ſyncera lætitia dat̃. Ad virum feſtinare cupienti mora omnis grauis erat. Mulcebat prudens mater ægrum filiæ animum, aliā ex alia morę cauſam excuſare, clauſum mare aduerſo anni tempore ſæuis procellis. Nullis conſiliis ardor animi placabatur. Sic die quodā in rabiem acta è Medinæ Campeſtris arce, vbi ſe tenebat, pedibus proficiſci in Belgas tentauit; quib. comitibus? quo viæ ſubſidio? furor agēbat pręcipitem. Furenti quamuis manus iniicere maieſtas vetabat. Sublicium tantum pōtem ſuſtulere cuſtodes. Ita egrediēdi facultate prohibita ad arcis portas ſubſtitit, in vicina culina cibū ſomnumque capiēs neque frigoris, quod ſæuiebat in ea regione eoque anni tempore maxime, neq; aeris nocturni iniuriis cedens. Ac ne vinci quidem potuit Ioannis Fonſecæ Cordubenſis Epiſcopi, qui ei aſſiduus erat, precibus, ne auctoritate quidem Toletani Archiepiſcopi qui ad rei famam ſuperuenerat, vti ad priora cubicula rediret, ſaluti conſuleret in periculum adductæ. Regina mater ad eius rei famam quamuis afflicta vehementer valetudine Segobia accurrens filię vt deſiſteret pro auctoritate materna perſuaſit. Simul vt eam placaret claſſem ad Lauretanum portum inſtrui mandauit, quæ cum primum ſe anni tēpus vernum aperuiſſet ad virum nauigaret in Belgas tandem reducem multis menſibus in Gallia & apud Allobroges conſumptis exigua vxoris cura.

Bis ad Lirim victi Galli.

CAPVT V.

IN Italia Gallicæ copiæ Neapolim verſus contendebant. Lentum iter erat neque ſolita militum alacritas quaſi tacita diuinatio imminentis mali. Florentiam Senamq; nullo prohibente tenuerūt ductore Mantuano. Tramullius febri quartana impeditus retro ſubſtitit, cum copiarum tamen parte ex interuallo ſecuturus. Iactatione itineris & propter anni tempus ingraueſcente valetudine Romæ hæſit belli cura abiecta. Aditu eius vrbis prohibitus Gallicus exercitus per pontem Miluium duum modo millium ſpatio diſſitum, Tiberim traiicere permiſſus ad Neapolitanos fines prope accedebat. Commotus ea re Gōſaluus ancipiti cura anxius erat, Caietam obſidione vrgere pſeueraret; iretne potius obuiam Gallicis copiis in obſeſſorū auxilium feſtinantibus. Multa apud animum ſuum cogitanti Roma magnum in periculo ad victoriam momentū, duo millia pedites venerunt centum expediti equites: quos Franciſcus Rogius ſuprema diligentia ex Hiſpanis Germanis Italiſq; tumultuario delectu collegerat, pręter ducētos alios Germanos & quingentos Italos, quos propediē ſe ſubſidio miſſurū, ac iam in procinctu eſſe ſignificabat. Ductor Hugo Moncada ſtudio in iis anguſtiis operam fidemque ſuo Regi probandi honeſtam conditionem reliquerat, quam à Valentino centum cataphractis pręfectus obtinebat. Commodiſſime id auxilium accidit: atq; eo amplius ꝙ Salſularum obſidio impediebat, ne ex Hiſpania milite aut pecunia partes iuuarētur. Nouis copiis auctus Gōſaluꝰ cum hoſte confligere ſtatuit. Ergo cum primū Gallos Romā prætervectos eſſe,

atque ad fines Neapolitanos accedere cognouit, Caſtellomo continuo cum copiis omnibus mouit, ſi hoſtes prælio ſuperaſſet ratus Caietam haud dubie in victoriæ partem acceſſuram. Primis caſtris ad Liris ripam peruentum. Eo loco Petro Pacio relicto, qui tranſitu fluminis Gallos prohiberet, ponti lapideo impoſitus cuſtos cum valida militum manu, ipſe vlterius progreſſus ad Germani fanum caſtra poſuit. Gallicæ copiæ ad Pontecoruum erant ditionis Pontificiæ oppidum ad Liris ripam patentibus cāpis ſex modo inde paſſuum millibus. Mille cataphractos bis mille expeditos equites, nouem millia pedites maiori ex parte Italos habere Gallos fama nunciabat. maiora minoraque tormenta ignea triginta ſex. Præceſſit cum Hiſpani exercitus parte Petrus Nauarrus Caſſinatem artem occupatum vſquedum Gallico prędidio nomineque detentam. Nec mora arx illa vi expugnata Hiſpano ceſſit ferme in oculis Gallici exercitus, ſuis opem ferre non valentis, quæ magna ignominia fuit. Multum fama in bello poteſt. Eo maius dedecus extitit quod rumore vulgatum erat, Mantuanum linguæ intemperantia iactare ſolitum: cupere ſe cum ea colluuione Maranorū (Sic Hiſpanos per contumeliam vocās) pugna experiri. Gonſaluus caſtra promouit poſuitque in hoſtium conſpectu mille paſſuum modo interuallo diſſita. Inde miſſo fæciali ad pugnam prouocauit hoſtem, quando tanta animi confidentia eſſet, tantus alienæ virtutis deſpectus. Reſpondit Mantuanus ad Lirim fore pugnandi copiam; eo inuito traiecturum. Ex Aprutii montibus ortus is fluuius Germani fanum præter & Pontificię ditionis agros labitur altiſſimis ripis caſtigatus anguſtuſq; alueo profundo, vix vt vadari poſſit; neque alio ea parte iunctus ponte niſi qui ad Pontecoruum eſt. Placido curſu multiſque mæandris Caietam quamuis citra flumen poſitam Roma adire niſi bis traiecto flumine inſtituto itinere ac breuiſſimo non licet. Alegrius Caieta profectus ad tria millia hominum ducebat Gallico exercitui ſupplementum. Is vt traiecto flumine continuo pugna experirentur, auctor erat oblitus ſcilicet cladis ignominiæque eius feſtinatione importunitateque ad Ciriniolam acceptæ. Dimidiato Octobri die Dominico Galli ad Ceperani vada traiecere. Hiſpaniæ ditionis oppidum Roca ſicca mille ducētis militibus tenebatur. Duces impigri Villalua, Pizarrus, Zamudius facta ex eo oppido eruptione in primum Gallorum agmen nullo ordine quaſi per pacata tendentium inuecti amplius trecentis ex eo numero qua cæſis qua captis ad ſuos læti ouanteſque redierunt. Accurrere reliquæ Gallicæ copiæ ſocios vindicare deſtinantes oppidi ruina præſidii cæde. Fefellit eos ſpes temere concepta. Obſeſſi non modo vim omnem à mænibus arcuere, ſed erumpentes oppido rurſus plus ducentis ex hoſtibus in pugna cæſis reliquos intra munimenta compulere. Ceſſit virtuti numerus. Die poſtero tria militum millia obſeſſis auxilio præſto fuerunt, ductores Proſper Columna & Petrus Nauarrus. Simul cum copiis omnibus Gonſaluus feſtinabat, initio iudicans ſpem metumue gigni: prout prima ceſſiſſent fore reliqua. Galli quamuis ſpecie repetendæ impugnationis, veriti tamen ſi quid ſiniſtri accideret, ne tormenta caperentur, & alioqui tempore excluſi multis imbribus impedito motis copiis vltra flumen retulere caſtra. Poſt biduum tranſmiſſo iterum fluuio in Aquinatem agrum deflexere ſex millibus paſſuum à Germani fano, quo Gonſaluus in ſtatiua redierat. Imbrium tempeſtas ne pugna decerneretur impediuit. Inflato amne Galli ad Pontecorui

corui pontem retro conuerſi interiectum fluuium pro munimento hoſti obiicere deſtinabant. Inſtitit iiſdem veſtigiis Hiſpanus vltra Aquinates procedens vbi Gallos ad pugnam elicere tentauit. Cautiores illi loco idoneo delecto obiectiſque tormentis in detrectandi certaminis ſententia perſtiterunt. Sic Gonſaluus & milites neceſſario ſolita ſtatiua repetierunt pleni de cætero bona ſpe quoniam metum aduerſariis poſita, cum qua venerant, ferocia expreſſerant. Galli quoque trans flumen reduxere caſtra Nouembri mẽſe auſpicante. Quo Romæ menſe Vrſini cum Columniis proceribus in obſequium Hiſpani Regis conſenſere legatorum tum Hiſpani tum Veneti opera & auctoritate facto fœdere. Venetis Gallorum felicitas grauis erat: ac ne libẽter quidem ferebant præualidi Principis vicinitatem. Quingentos grauis armaturæ equites Vrſini in id bellum obtulerunt ſi à Rege Catholico ſexaginta aureorum millia annua penderentur. Ac ſigillatim Bartholomeus Liuianus, cuius eo bello præclara extitit opera ſe ducturum tria millia qua equites qua pedites obtulit inter præcipuos eius familiæ ſed & vniuerſæ Italiæ ea quidem ætate duces habitus. A Fabricio Columna Rocauandra capta vi eſt in oculis hoſtium auxilio accurrere impugnatis non audentium. Sic res Gallica in præceps ire viſa eſt. Quin ſecundum fluminis ripam mota Gallorum caſtra Germani-fanum inter & Caietam medio ferme interuallo conſtitere. Ponte lapideo cui Petrus Pacius cuſtodiendo erat impoſitus traiicere flumen deſtinabant. Mille & ducenti Hiſpani pedites præſidio relicti, & aliquot equites expediti vim vniuerſi exercitus Gallici ſuſtinuerunt, triduum diurno nocturnum pugnæ laborem continuantes. Sic Gallis tranſitu prohibitis cum robore exercitus Gonſaluus acceſſit ſuorum periculo commotus: & de rerum ſumma ſolicitus, ſi hoſtes voti cõpotes euaſiſſent. Eius aduẽtu parti pontis quæ lignea erat, ſubiecti ignes: caſtraque ad pontis caput locata ſunt Eo loco maius ab inteſtina diſcordia periculum extitit. hyemis ſęuitia Hiſpani milites & ſtipendii inopia in rabiem acti tumultuari, per vicina oppida & agros diſperſi prędas agere pręcipuo ruſticorũ damno, tum equites tum pedites frequentes ſigna deſerere. Inſanum quanta extitit animorum conſternatio, quantum in diſcrimen venere res. Præcipui quin etiam duces militem in ſtatiua reducendi auctores erant. cum locorum & temporis iniquitate vnaque cum hoſtibus pugnare nõ audaciam videri ſed temeritatem. Regrediendum in munita, & excedendum potiuſquam pelleretur ſpecie prudentię admonebant ignaui. Eo proceſſum, vt die quodam haſtam miles quidã Magni Gonſalui pectori admoueret minas intentans, niſi pareret neceſſitati. Verum is alta diſſimulatione magnoq; animo militares mulcebat iras. Corrogata quin etiam vndique pecunia binos aureos militibus per capita diſtribuit. Ducibus in conſilio contra tendentibus ſuadentibuſque copias in aliud tempus ſeruaret. Probe, inquit, noui quo loco res noſtræ ſint, quãti referat cum hoſte confligere. Ad ſepulturam potius vel vno paſſu vlterius promoto procedere certum habeo: quam ſi retro tãtundem conuerſo pede cẽtum annis ſit vita propaganda. Hîc meta laborum eſto aut vitæ finis, ſi ſuperis ea ſententia ſtabit. Diuerſum mihi nemo ſuadeat. Columnios proceres præcipuos diſcedendi ex iis locis ſuaſores, erant qui ſuſpicionibus inceſſerent tanquã inuidia, & ęmulatione Hiſpanię incremẽta ægre ferrent, Gallos ſubleuari cuperent. Ex eo ſane inter Columnios & Gonſaluum offenſiones diu-

turneq; ſimultates extiterunt. Ducis diligentia & auctoritate quamuis ſedato ægre tumultu militari contineri milites non potuerũt quin pleriq; caſtra ſignaq; deſererent. Imminuto Hiſpanorum numero hoſtibꝰ facile fuit triremibus quibuſdã & cymbis valido nexu vinctis ligneum pontem ſilentio noctis imponere nullo prohibente. Mille & quingenti Galli ea arte traiecto flumine in noſtrorum qui nihil minus cogitabant, ſtationes facto repente impetu, quoddam veluti propugnaculũ pulſo inde Hiſpanico præſidio ceperũt. Eo metu in caſtris Hiſpani ad arma vndique concurrere pauciſſimi equitũ numeri pedites ad quinq; millia. In diſcrimine Gonſaluus ſe ipſo maior conſcenſo equo acies primum inſtruxit, vt tempus dabat: mox in pedes deſtitutus arrepta militari ſecuri inter primos in hoſtes ferox incurrit. Quinq; Gallorum millia flumen traiecerant ſequebantur alii, ad hæc tormenta in aduerſa ripa diſpoſita in Hiſpanas acies diſplodere non ceſſabant. Maior terror quam clades. Tantis quamuis præſidiis muniti hoſtes Hiſpanorum peditum incurrentium impetum & alacritatem pugnandi ſuſtinere non valuerunt. Ac verſi in fugam cõtinuo pontem qua tranſierant repetierunt. Tranſeundi feſtinatione cum inter ſe prementes alii ſuper alios ruerent, ad mille & quadringentos ex Gallorum numero pars ferro trucidati pars ſubiecti fluminis vorticibus merſi fœde petierunt. Gonſaluus nullo tormentorum metu ad pontis caput acceſſit: ſigna quin etiam & militum centuriæ quædam hoſtibus permixtæ in aduerſam ripam vrgendo cędendoque aduerſarios euaſerunt. in receptu tamen ex eo numero quidam tormentorũ globis ſunt diſcerpti, atq; inter eos viri præſtantes nonnulli: alii vulnerati ac nominatim Zamudius qualis ac quantus dux. Ante alios vexilliferi virtus enituit, qui globi ictu amiſſa dextra vexillum ſiniſtra arripuit: & ea quoque nouo ictu ablata vtroq; brachio vexillum cõplexus veſtigio tandiu immobilis conſtitit, donec Galli ſunt pulſi. De viri nomine ſcriptores variant in facto non diſcrepantes, à pleriſq; Fernandus Illeſca vocatur, virtute profecto promeritus vt præclara virtus viri famæ inſeratur, iiſque beneficiis dignus, quæ à ſuo Rege accepit ampla Gõſalui prædicatione auctoritateq; adiutus. Pugnæ huius euentus Gallorum animos fregit: prorſus vt ne interiecto quidem flumine ſe tutos arbitrati pontẽ valido pręſidio munirent non iam traiiciendi victoriæue ſpe, ſed ne noſtris in aduerſam ripam trãſeundi facultas eſſet, ipſorum caſtra impugnandi. Adhæc Mãtuanum inter & Alegrium cõtentiones ſuſpicioneſq; exortæ ſunt minime idoneo tempore. Res proſperas cuncti ſibi vendicant, aduerſas imputant aliis. Sic Mantuanus deſertis caſtris retro redire conſtituit, ſpecies diſceſſui prætenta quaſi Gallorum arrogantiam ferre non poſſet linguæ procacitatem tantam vt Cinædum appellare non dubitarent grauiſſimam contumeliam. Verior interpretatio: cum perditis fortunas ſuas miſcere noluiſſe. In eius locum dum abs Rege Gallo veniant mandata ſumma belli adminiſtrandi militari conſenſu ad Salucium defertur. Is ferox ingenio & viribus odioque Hiſpani nominis à primis annis imbutus paulo ante Caietam appulerat, vti paulo ante dictum eſt, Proregis auctoritate & nomine. Mantuani diſceſſu Gonſaluus, quamuis militum numero inferior certiori victoriæ ſpe traiecto flumine prælio cum hoſte decernere ſtatuit. Difficilis conatus Gallis aduerſam ripam obtinentibus. Supra eorum tamen pontem ſeptem paſſuum millibus ponte carris cymbiſque ſuſtentato flumen iungẽdi curam Liuiano demandat. Alto ſilentio hæ molitiones tectæ,

rectæ, ne hoſtis præſentiret diſturbaretque conatum. Iacto ponte Sueſſa vbi ſtatiua Gonſaluus habebat, profectus cũ bis mille Hiſpanis peditibus Germanis mille & quingentis non amplius die Ionis ad quintum Kalendas Ianuarij flumen traiecit. Diegho Mendozæ & Fernando Andradio demandata cura equitibus ea nocte ex hibernaculis exeitis, cum iis poſtera luce ad auroram præſto adeſſe. Id vbi Galli ſenſerunt Hiſpanos tranſiſſe flumen motis continuo caſtris vicini montis iuga occuparunt loco magis quam armis confiſi. Metum interpretata ignobilia aliquot oppida ad eam ripam Gallicarum partium ad Hiſpanos vltro tranſierunt. Ea nocte in agro noſtri tolerata cum luce ſecundum ripam fluminis in hoſtes pergere. Qui in conſilio detrectandi certaminis perſtantes maiora tormenta ne, ſi terra traherentur, limo profundo hauſtis rotis hærerent, cymbis impoſita Petro Mediceo ſecundo flumine Caietam deuehenda commendarunt. Fecit ille quod iubebatur: verum ad oſtium fluminis turbato quamuis ſæuoque mari feſtinare porro contendens hauſtis cymbis tormentiſque ipſe etiam eſt merſus. Reliquæ copiæ deſerto ponte atque tormentis maioribus, quæ ſupererant, tentoriis & impedimentorum parte, vna hora ante lucem è caſtris egreſſæ Molã haud longinquam Caietæque vicinam feſtinare decernunt eius mænibus ſalutem tueri ſperantes. Gonſaluus itinere hoſtium conſilioque explorato Proſperum Columnam cum expeditis equitibus præmiſit, qui hoſtes à tergo premendo diſtineret, dum peditatus ſubſequeretur. Pleno paſſu cum primum ad Molæ pontem peruenit, qua Gallo tranſitus erat, pugnæ ſignum datur. Impetum & alacritatem noſtrorũ diu hoſtes nõ tulerunt. Verſos in fugam, vſque ad Molæ & Caietę portas, quo victi non pauci confugerunt, victores in tergis hęrentes ſunt inſecuti. Multi toto itinere ceciderunt, tormenta duo & triginta capta milleque & quingenti equi. Clara victoria fuit confecto ſecundum eam bello reliquis maior. Gallorũ pars Fundos verſus dilapſa, quique eo tractu in præſidiis erant Romam appetentes ruſticorum ex vicinis agris ſpe prędę facto concurſu iniquis ad tranſitum locis magno numero interire: pauci vt ſtragem euaſerint forte magis quam conſilio aut virtute. Præcipuam à fortitudine militariq; ſcientia vtroque conflictu, ſed & vniuerſa expeditione omnium confeſſione ex Italis Liuianus ex Hiſpanis Hugo Moncada laudem tulerunt.

Caieta dedita.

CAPVT VI.

CVpiebat Gonſaluus Gallorum turbationem ad occaſionem vertere Orlandi montem eodem impetu occupandi Caietæ vrbi imminentẽ. Prudenter deſtinata fæda tempeſtas imbreſque toto eo die moleſti diſturbarunt. Et miles labore cõtinenti fameque nullo neque eo die neque ſuperiori nocte cibo ſumpto fatigatus vix arma portabat. vigor animorum cædendique cupiditas feſſa corpora ſuſtentauit eatenus. Sic coactus deſtitit, copiaſque Caſtellonium reduxit ad priora ſtatiua. Gallis ad Molam ſe munire decretum erat, minoribus tormentis quæ ſupererant, locis idoneis obiectis: nam primum impetum in id oppidum futurum non dubitabãt. Verum Gonſaluo curatis militũ corporibus atque ex labore recreatis commodius viſum eſt antequam ducib. auctoritas, militi obſequium vtriſque fiducia rediret, metu ſublato ipſum caput Caietam petere vimque admouere voluntate nihil facturis. Facilior opinione

expugnatio fuit. Aditu quem muri parte proſtrata menſibus ſuperiorib. tormenta patefecerant, haud ægre Orlandi mõtem occupauit; qui eum præſidio tenebant vix ſpatium nacti ſunt in vrbem euadendi. Sic quę ex ſuperiori pugna ſupererant, amiſſa ſunt ſpolia mille equi capti geminaq; torméta, quibus in priori obſidione late ſtragem in Hiſpanorũ caſtris fecerant. Ad hæc debilitatis hoſtes animis præſertim Hiſpanorum caſtris ad vrbis mænia promotis quinquaginta primũ è Gallia Ciſalpina cataphracti ductore Mirãdulano comite portis egreſſi ſupplicũ habitu venerũt in caſtra ſupinas manus tendentes, veniã orantibus darent, irã in obſtinatos ſeruarẽt. Subſecuti ſunt nocte ꝓxima tres viri primarij à Salucio de pace & deditione legati. Petebant ij facta dicendi poteſtate, vti captiuos pecunia redimere cõcederetur. Ea reiecta petitione ad maiora porro procedentes, ſi captiui tum Galli tum Italici generis redderentur, Caietam vrbem dedituros & arcem polliceri, Mondragonẽ quoq; Sinueſſę antiquæ è ruderibus conſtitutã arcem. Præterea Hiſpanis & Italis, qui Hiſpanorũ partes erant ſecuti captiuis libertatẽ ſine pretio daturos. Honeſtæ cõditiones, neq; Gõſalui auribus ingratæ. Italos modo captiuos dimittere graue erat ac nominatim Matthæũ Aquauiuam Bitonti Marchionem, & Alfonſum Sanſeuerinũ Biſiniani patruelẽ, quorum noxæ maiores erãt, vindicta ipſi digniores iraq;. Ita eorum cauſam de cæteris annuens ad Regem Catholicum ablegabat, neq; ad ſuum arbitrium reuocabat, quid de illis ſtatuendũ eſſet. Poſt multã diſceptationem internunciis ab vtraq; parte cõmeantibus Galli de Italis captiuis remiſerũt tandẽ. Summâ ipſis Ianuarij Kalẽdis principio
1504. anni milleſimi quingenteſimi quarti cõſenſu hæ cõditiones ſcriptæ. Obenigno ac reliquis Gallis captiuis daret̃ libertas. De Italis captiuis ſuppliciũ ſumere, ac ne in eorum cauſa quidq̃ decernere fas eſſet, priuſquã à Gallo legati pro iis deprecatores mitterẽtur in Hiſpaniã. Militib. cũ armis & impedimentis ac reliquo apparatu abſcedere liceret. Caietani ciues ſua omnia retinerẽt, qua ante bellum libertate iureq;. Reliquis tota ditione vrbibus cautũ ne vnquã fraudi eſſet Gallis adhæſiſſe partibus. Fædere ad hunc modum ſancito cõtinuo, qui mari ituri erãt, naues cõſcendere cœperunt. Theodorꝰ Triuulcius cũ Italis Galliſq; militib. pedeſtri itinere in pacata diſceſſurus pari celeritate vrbe eſt egreſſus. His rebꝰ celeriter cõfectis tertio Nonas Ianuarij die Mercurij vrbi & arci deditis Ludouicus Ferrera eſt ꝓfectus præmiũ laborib. virtutiq; debitũ. Tarenti q vrbem obtinebat, cura Petro Nicueſæ demãdata. Captiuis quicumq; præſto fuerunt reddita extemplo libertas eſt: eodem poſt biduum appulit Obenignus & cum eo Galli captiui ad mille & ducentos. Et Obenignus quidem continuo naues conſcendit: alij fide publica accepta terra abierunt. Pleriq; tamen in reditu periere laboribus fracto corpore tentata valetudine: ipſe etiã Salucius ſummus copiarum Dux Genuæ deceſſit, nihil imperio militari aſſecutus niſi moleſtiã ignominiamq;. Palicius è numero Gallorũ captiuorũ ante euaſerat Antonij Cardonij permutatione quem Hugonis fratrem Galli ſuperioribus mẽſibus in conflictu ceperant. Fidei difficilimis Reip. temporibus eximie ab Antonio & fratrib. cultæ laborumq; ipſi priuatim ꝓmium Padula fuit Capacio detractũ municipium Marchionis nomine, adiecto, quo gratiꝰ honeſtiuſq; donũ eſſet à Rege Catholico conceſſum. Non deerant qui Gonſaluum conſilij ꝑcipitis in ea re incuſarent. Tanti ciuitatem vnã alioqui breui in poteſtatem venturam non fuiſſe, vt tot captiuis libertate reddita redimi æquũ videretur

deretur viris genere & factis nobiliſſimis. Placere omnibus quî poſſet? iudicia ſingulorum linguaſque frænare? Patientia prædicabant quando hoſtes mœnibus clauſos teneret ſubdi eam vrbem cum cæteris licuiſſe: neque committendum vt rurſus de rerum ſumma periclitarentur, ſi iis ducibus ea peritia bellum eſſet inſtauratum. Ad eas voces Gonſaluus pluris eſſe quod in ſulphureum puluere & globos ferreos inſumeretur dicere, quam quod iactabant periculum. Supremam vulneris curationem omnibus plagis præſtare, quas Obenignus aliique captiui ferro facturi eſſent. Denique canem mortuum non latrare, neque militem in fugam compulſum nocere. Horum alterum captiuis neceſſario euenturum. Magnorum ducum cõſilia haud merito temeritatis accuſari debent, aut imprudentiæ, vt rationes maxime lateant ignaris, vbi calceus premat. Si licet coniecturam facere, ſuſpicari poſſumus pecuniæ in ſtipendium ſuprema difficultate laboraſſe, neq; minori annonę inopia alendo exercitui. Ex eo tumultus militaris ne exiſteret metuere; paruis ſæpe momentis in bello magnas conuerſiones fieri nõ ignarum. Ad hæc fama vulgatum ad ciuitatem veterem duas onerarias commeatu & inſtrumento bellico onuſtas Caietam deſtinari, præter alias duas ad Foſſas Marianas in Narbonenſi littore rebus omnibus inſtructas parataſque eodem nauigare. Ac illud ſolicitare maxime, quod Pontificem facere Andegauẽſibus exploratum erat, ac nouo vinculo vti aſtringeretur amicitia, Finarii Marchionem in Galliam miſiſſe filiæ coniugium vt paciſceretur cum Lotaringii filio Regno Neapolitano quaſi dotali armis ſua opę ſubacto Hiſpaniſque depulſis repetito maiorum ſuorum iure haud dubio vti ipſi prædicabant Si id ex voto nõ ſuccederet vaſta animi cupiditate Franciſcũ Mariam Pręfecti fratris filium cogitabat iungere connubio cum filia Friderici Regis, facta patri puellæ ſpe regnum, vnde erat eiectus, recuperandi. Sic Principum voluntates vt vehementes, vno ſæpe tempore tendunt in contraria. Deniq; ignorabat nemo ad conſilium Friderici in maiorũ opes reſtituendi à Regibus Hiſpano Galloque agitatũ, acceſſiſſe Pontificem adiutorem. Eius molitionis famã aduerſarios erexiſſe ad nouas ſpes, amicorum animos debilitaſſe imperium negligentibus cunctis, quod fore diuturnum non putabant. Ita importuni conatus confecto bello occupandi videbantur. Et vtique in ea cura, maxime omnium vrebat, quod vrbes & quæſtores regii pecuniam maligne ſuppeditarent in ſumptus bellicos mutatione imperii cupientes eam pecuniam Friderico reduci donum ſeruare & ſibi in poſterum gratiam. vnde indies inopia creſcere rerum quæ ex belli vſu eſſent, ſuprema annonæ anguſtia premi, neque in ſtipendium militare pecuniam ſuppetere. Ergo Caieta ad deditionis conditiones redacta, priuſquam noui aliquid incideret, quod inſtituta præclare conſilia peruerteret, continuo Termenſtinum, Ducem in Aprutium amandauit eius prouinciæ moderatorem, ſimul vt Bitonti Marchionis arces eo tractu iugum detrectantes ad imperium adiungeret. Liuiano cura data eſt Ludouicum Arſium impugnandi ſe Venuſiæ tenentem maiori aliquanto arcis munitæ fiducia quam virium. Aduerſus Conuerſanum regulum Materæ Comes & Petrus Pacius abierunt. Capacium item intra Laurinum obſederũt Egidius Nepos & Petrus Nauarrus. Obſeſſo huic ac de ſalute libertateq; ſolicito permiſſum Tranum diſcedere Venetæ ditionis in Apulia vrbem cum vxore filiis & domeſtica ſupellectile, relictis modo pecoribus, tormentis, & reliquo bellico ap-

paratu. In magna Grçcia à Gomeſio Soliſio Roſanius magna principatus parte adempta ægramque ſpem ſeque ſuſtentans Sanſeuerina tantum & Roſano vrbibus retentis, intra Roſanum ab eodẽ obſeſſus tenebatur. Erat præterea Gonſaluo deſtinatum Præfecti Ruuerei oppida, quæ in ditione Neapolitana obtinebat, admota vi carpere patrui Pontificis nulla cura. Sanior ille Hiſpanorum partes amplexus aut ſimulans continuo tota ditione ſublatis Regis catholici inſignibus nomen Hiſpanum inclamari mandauit. Fides vt ſyncera videretur, vltro ad victorem venire ipſe conſtituit. Accepit venientem Gonſaluus benigne venia data eorum quæ ſecus geſſerat: tametſi non ignorabat animo alieno eſſe, ac tandiu perſtiturum in fide, quandiu foret ex vſu non amplius. Sed Pontifici tamen placando data ea diſſimulatio eſt, ne aperte aliquid turbarum daret, vt erat ardenti ingenio a primis annis atque à maioribus hoſtis Hiſpani nominis.

Induciæ Gallos inter & Hiſpanos pactæ.

CAPVT VII.

CAietæ captæ, vt impenſæ parcerentur, ea tuenda maximę haud dubium futuræ, & grauiſſimæ in ea ærarii calamitate, cuſtodia Hiſpanis credita eſt eo in coloniæ formam deductis, e veteranis delectu habito. Mox Gonſaluus Neapolim aduolauit: vbi eo plauſu eaque lætitię publicæ veræ an ſimulatæ ſignificatione inuectus eſt, qua Regem e prioribus vnum ciuibus gratum ac de hoſtibus parto triumpho redeuntem maiori excipere non poſſent. Ad eam vrbem proceres priuatim, ciuitates publice edicto vocauit vt qui eatenus non feciſſent, ſacramento in Regis victoris verba ſuſcepto fidem aſtringerent amplius. In eo conuentu eos qui bello induſtriam operamque probarant, laudibus præmiiſque, vt cuiuſque merita erant, honeſtauit. Liuiano nominatim annuos octo millia aureos deſignauit lege perpetua ex Biſiniano principatu detractos. Propinquis eius duo millia & trecentos tribuit, quo maior eſſet gratia præmio ſingulorum virtuti & præclaris factis exæquato. Ea in Vrſinos munificentia Columnii vrebantur, priuatas inimicitias publicæ cauſæ importune miſcentes, inuidia in præceps agebat, qua plures ſæpe inimici quam iniuria parantur, quæ peſſima conditio humanæ mortalitatis eſt. Perturbatus ſemel animus nunquam in vno gradu reſiſtit. Proſper Columna in Hiſpaniam nauigare conſtituit, querelis aduerſus præſentem rerum ſtatum armatus, efficiendi ſpe vt Gonſaluo, cui maxime iratus erat, ſuccederetur. Odii cauſę acriores quia iniquæ. Fabricius Roma, quo iuerat, facultatem petiit Florentinis militandi: quam veniam Gonſaluus dedit re neceſſaria, ne iniuſſu ſumpta vindicandi neceſſitatem imponeret. De conſtituendis iudiciis ſerio in conuentu actum eſt: quæ vehementer labefactarat bellorum iniuria, temporum conditio: rapinæ, cædes, omneque genus flagitia impune exercebantur nullo vindice, ne ipſi quidem conſanguinei inter ſe à mutuis iniuriis & cædibus temperabant; tetra malorum colluuies. Quies prouinciæ ſine armis, arma ſine ſtipendiis, ſtipendia ſine tributis non contingant. Curatum ergo, vt populis volentibus pecuniæ redigeretur quantum ſatis videretur impenſis factis inſtantibuſq; alendiſq; ſtipendio militibus: quos retinere omni ratione deſtinabat, atq; in oppida tribuere, vbi moleſtiæ foret minus, annonæ copia maior. Hiſpanorum modo centurias aliquot, quoniã inutiles erant,

erant, quippe ex perditiſſimis hominibus conflatæ data aliquanta pecunia & commeatu procul in Hiſpaniam duabus nauibus amandauit, ea ſentina exhauſta cōmodiores fore reliquos milites ratus. Simul belli mala maiori diligentia reſarcire inſtauratis mœnibus, munitis arcibus præcipue Neapolitanis Caietanaq;. Capuam adhibitis propugnaculis adiūctisque aliis munimentis ita firmauit, vt munitior videretur, quam ſi perpetuo muro cinxiſſet. Hæc omnia eo pertinebant, vt ſi quid denuo ab hoſte moueretur, prouinciam ad defendendum paratam inueniret, atque omnibus præſidiis ſeptam. Ac præſertim ciuium adiuncta beneuolentia, quæ præcipua cura fuit, omnes difficultates vicit cunctis ad obſequium paratis, quæcunq; poſtulaſſet, nihilque omnino quod placeret denegantibus. Et eſt longe potentior amor ad obtinendum quod velis quam timor. Ac vero tota Italia eam nominis exiſtimationem erat conſecutus, vt pleręque vrbes certatim ſtudia deferrent tranſitumque ad Hiſpanorum partes. Genuæ imprimis Adornii & Fregoſii, quamuis inter ſe aduerſæ factiones, conſenſu polliciti ſunt, ſi duo militum millia mitteret, graue Gallorum imperii iugū de ceruicibus continuo excuſſuros. Iulianus Medicęus Petri frater eius, qui ad Lirim merſus eſt, centum millia aureos annua ipſum ac propinquos daturos modo Hiſpaniæ viribus in patriam Florentiam, vnde exulabat, reſtituerent. Piſani retinendæ libertatis, quam auide arripuerant, ſtudio inflammati aduerſus Florentinos non dubitabant vrbis patrocinium, aut ſi id mallet imperium Hiſpano deferre. Tantundem Aretini detulere Florentinorum imperio defeſſi, rerum nouarum cupiditate, immemores videlicet humanæ ſortis, imperium vix niſi in peius mutari. Plombini ſane regulo volenti expetentique datum vt ſub vmbra Hiſpanicæ protectionis deliteſceret, vrbis modicæ quidem, cæterum regno Neapolitano retinendo percommodæ, ad excipiendas ex Hiſpania claſſes idoneę propter egregium portū tutaſq; circa ſtationes, & aliā opportunitatē maritimā terreſtremque. Pandulfus Petrucius Senenſis ſuo & ſuæ vrbis nomine, Pauluſque Ballionius Peruſinus ſibi Peruſiæque veniam & pacem à Gonſaluo expetiere. Ex ipſa Mediolano vrbe ſexcenti ciues clam communicato inter ſe conſilio ſtudia & opes offerebant, ſi induceret in animum arma in eam partem conuertere, Galliæque Ciſalpinæ bellum inferre belli & pacis ea tempeſtate arbiter in vniuerſa Italia. Verum hæ omnes molitiones diſturbatæ ſunt induciis à Gralla & Antonio Auguſtino trium annorum in Gallia pactis, comprehenſo etiam in eo fædere regno Neapolitano. Rex catholicus Meioradæ ſub finem mēſis Ianuarii eam pactionē iureiurando firmauit. Sancitum inter alias conditiones vt Neapoli voce pręconis id fędus enūciaretur Februarii die vigeſimo quinto. Diſtulit Gōſaluus euulgare prius dictitans rebellibus conteſtandā videri. Roſanius eo vti beneficio noluit: ac potius Soliſio cognita Regis voluntate oppugnationem remittente neque vigiliis intentis ex vrbe copiis eductis Cherintiā obſedit, vaſtatis circum agris igne ferroque Ludouicus Arſius quamuis inducias amplexus Andrię & Barlettæ pecora deprędatus, captiuos etiam incolas egit. Hiſpani in violatores fœderis poſſe animaduerti, ex concepta in eo verborum formula rati, vtrumque male mulctare deſtinabant. Et Venuſiæ quidem arcem facile ceperunt haud ſatis munitam ab Arſio relictam, quibus diebus paulo ante Tranum abceſſit, inde in Galliam iturus mari. Quod ad oſtentationem audaciæ fecit, milites ſignis ſublatis pulſatis tympanis per hoſticum quaſi per

pacata ducens, acceptæ ignominiæ leue ſolamen. Roſanum vrbs tandem per conditiones à ciuibus eſt dedita. Intra eam Roſanius & multi alii è nobilitate Neapolitana viri præſtantes ſunt capti. Roſani exemplo Sãſeuerina quoq; breui in partes acceſſit. Conuerſanum Petrus Pacius vi cepit. His captis vrbibꝰ Brutii & Magna Græcia Hiſpano prorſus ceſſerunt. Prouinciæ illi vniuerſæ in locũ Aieli Comitis propter longæuam eius ætatem rerum moli impares vires, Hugo Moncada eſt præfectus cum ſumma bello paceque decernendi poteſtate. Secundum hæc ſex tantum oppida eaque procul à mari in vniuerſo Neapolitano regno Gallis relicta ſunt. Magna Regis Galli offenſione, oppida contendentis poſt diem induciis euulgandis præfixum ab Hiſpanis capta reſtitui æquum eſſe: ac vero initi fœderis euulgatione dilata fraudem ſuſceptã interpretabatur; quæ noxa patrocinari non deberet. Itaque omnibus perſuaſum non diutius in fide data permanſurum quam ex vſu eſſet: ac fœderis ſimulatione agere vt Hiſpanos imparatos inueniret. Confirmauit eam opinionem eodem tempore, quo induciæ ſunt pactæ, ſumma imperii militaris per Italiam Ioanni Iacobo Triuulcio delegata viro nihil minus quã quietem concordiamque patienti, ardentis ingenii factioſoque, neq; tam præmiis periculorum quam ipſis periculis læto. Quinq; etiam Heluetiorum millia expectabuntur ventura propediem, ex Gallia quingenti grauis armaturæ equites, Obenigno Alegrioque ductoribus. A Mantuano & Ferrarienſi ingentes delectus inſtituti. tanti apparatus quo ſpectarent dubitabat nemo. Decumbebat Gonſaluus Neapoli ſalute ferme deſperata. Ex ea re & quoniam fama rurſus nunciabatur Fridericum in priſtinas opes reſtitutum iri: ac vero à Põtifice agi, vt Gallicis copiis ſũmus dux deſignaretur, multis ſermonibus materia extitit. In fæcunda gignẽdis inimicitiis ciuitate & ex otio ſerendis rumoribus apta multorũ odia eruperunt quę aduerſus Gonſaluum eatenus pectoribus tecta tenebantur. In quo Columnii proceres longius prouecti linguæ licentia multa in eũ intemperanter effuderunt. Verum eã procellam, quæ maiora incommoda minabatur, ægroti valetudo breui recreata ac plane reſtituta diſiecit. Ipſe continuo in bellicos apparatus diligenter incubuit ad defendendum quod omnium grauiſſimum imminere bellum videbatur de Neapolitano regno. Vbi & per vniuerſã Italiam atq; Hiſpaniam maligna ſideris vi frugibus corruptis & ſatis, annonę anguſtia maxima laboratum eſt. Nonis Aprilis die Veneris ſãcto horrẽdi terrę motus extitere cum magna ædificiorũ ſtrage: vis maior labeſque in oppida quædã incubuit ſecundum Bætis ripam ſita. His malis territi mortales votis & ſuppliciis irata placare numina ad omnia tẽpla inſtauratis. Oliſipone valida claſſe inſtructa Lupus Suarius cognomento Aluarẽga ſoluit orientis regiones verſus Indoſque. Prima Luſitani imperii in iis oris latiſſimi fundamenta ab iis exiguis initiis ponebantur: quibus magnæ ſtructuræ moles breui ex interuallo acceſſit.

Valentinus dux captus, miſſuſque in Hiſpaniam.

CAPVT VIII.

OBtinebant in Flaminia Veneti vrbes, quas extincto Alexandro Põtifice occuparant armis: & ad alias aſpirabant nihilo meliori iure. Valentinus Pontificiis opibus repẽte nudatus, ſociis infidis, ab amicis deſtitutus, imparque Venetorum viribus, Iulium nouum Põtificem vltro inuitauit ad capeſſendas arces, quæ eo tractu illius imperio parebant. Facto ſic fœdere Petrus Ouetus Pontifici à cubiculo, & antea è familia Valentini ipſius cõſenſu miſſus eſt, vt eas arces

arces obtineret. Dux vt erat ingenio vario atq; incõſtanti, ſubeunte initi cõſilii pœnitẽtia aliud atq; aliud ſubiiciẽte animo, vti peruerſa ingenia facere ſolent, ad Dieghũ Quignoniũ eius nomine Cæſęnæ præfectũ literas dat cum mãdatis Ouetũ necaret laqueo fracta ceruice. Fecit ille ꝙ imperabatur diligenter. Pontifex graue, vt erat, ignominiã neq; diſſimulandum iudicãs auctorẽ necis intra Põtificiam aulã detineri iuſſit, dũ eæ arces redditæ eſſent: ac nominatim Cæſæna, Forliuium atq; Bertinorũ. Commeantibus tamẽ internuntiis conſtitutũ eſt, vt capto redderetur libertas cum primũ eæ vrbes & arces Põtificiis legatis eſſent cõtraditæ. Interim vinctus Oſtiæ cuſtodiretur Bernardini Caruaialii Cardinalis cura fideq;. Ita ipſemet petierat alibi ſe tutũ fore nõ ſperans multis & validis circũfuſis inimicis. In quo numero principes erãt Guido Montefeltrius Vrbini Dux ipſeq; præfectus vrbis Põtificis ex fratre natus. Additũ, vt traditis arcib. facultas capto eſſet geminis Põtificiis triremibus in Galliam cõcedere: niſi dederentur in Pontificis rediret poteſtatem. Cognitis iis molitionib. Gonſaluus acre Ducis ingeniũ, rebus turbãdis idoneum veritus Neapoli Leſcanũ Oſtiã dimiſit, qui Cardinali eiꝰ verbis ſuaderet, vt vincto auctor exiſteret Neapolim potius quã in Galliam abeundi. ſi quietẽ amaret, pecuniã & ſecreta Cãpanię offerret: ſi bellũ, honeſtam cõditionẽ, opima ſtipendia; tantũ ſe & ſua Ferdinandi Regis fidei permitteret. Ne incendio ſc. late excitato malorũ orbis rediret metuebãt ꝙ ſopita videbãtur. Sane Valentino melius, quam vlli hominũ Italica ingenia & conatus quorſũ tenderẽt exploratum erat. Metuebatur ab omnibus, militũ beneuolentiã ſibi adiunxerat, ac eorũ maxime qui habebãtur audaciſſimi, temeritate promptiores. Voluntas praua non niſi ſcelere quærebatur. Obtulit Cardinalis operã & induſtriã, quanti id referret nõ ignarus, fidemq; publicã à Gonſaluo miſſã accepit tutũ apud ſe fore ab iniuria. Interea Cæſæna & Bertinorũ legatis Pontificiis traditę ſunt. Idẽ vt faceret Gonſaluus Mirafontius domo Vaſco Forliuio Præfectꝰ adduci nõ potuit niſi prius quindecim aureorũ millia numerarent, ꝗ in munitiones & ſtipendia expenſa ferebat. Dux libertatis cupidus & quoniã inimicos eiꝰ vitę inſidiari cognouerat, Venetis mẽſariis eam ſummã repræſentandã edixit datis nominibꝰ. Decreta ea pecunia neq; de ſolutione, neq; de Pręfecti Forliuiẽſis fide dubitabatur. Sic Dux libertati redditus Cardinalis diligẽtia, multoq; ſuaſu relicta Gallia Neapolim flexit iter. vrgẽs diuina vltio verſutũ alioqui hominẽ excæcauit. Dextrã veniẽti Gõſaluus obtulit fidei amoriſq; pignus. Comiter acceptũ dein omnibus officiis coluit. Ille tamẽ vt erat ardẽti ingenio quietis impatiẽs cõtinuo milite & pecunia Forliuiẽſem arcẽ iuuandi cõſilia agitare inſtitit Pontificiis nondũ deditã: vaſto ſimul animo Plombinũ, Peruſiã, atq; Piſas occupãdi varias rationes tẽtare audax, callidus & in quãcumq; ſe partem dediſſet induſtrius aut prauus; neq; penſi habẽs Piſas ſub patrocinio Hiſpano deliteſcere, eamq; ad tuendam vrbẽ in clientelam Hiſpaniæ ſuſceptã miſſos Neapoli peditum equitumq; numeros. Subornare quin ẽt tũ Germanorum tũ Hiſpanorum cohortes, ꝗ in regno Neapolitano erãt iniecta maioris ſpe ſtipẽdii. Importunæ molitiones latere quî poſſent inter infenſos circũfuſis vndiq; obſeruatoribus? Gonſaluus tamẽ ne hoſpitii iura datamq; fidẽ violaſſe videret, cauere ſatis initio habuit: cuſtodiis diſſimulanter circundare, ne impotẽtis hominis conatꝰ vlterius ꝓcederẽt. Offenſus ea re Valẽtinus diſpoſitis ex interuallo ad curſũ equis è Neapolitanis finibus fugere cogitabat ſuſcepti cõſilii Neapolim eundi pœnitẽtia ſubierat ſera iã: prę-

ſertim ex quo certior fuerat fact⁹ biduo poſtquá Oſtia ipſe diſceſſerat, Romam perueniſſe Finarii Marchioné cum Galli Regis mandatis honeſtiſſimas conditiones offerẽtis, ſi eius auſpicia quã Hiſpani ſequi mallet. His conatibus, vnde magna incõmoda niſi occurreretur tẽpeſtiue, extitiſſent, cõmmotus Gõſaluus in arce noua Ducẽ detineri mandauit, noua & diligẽti cuſtodia adhibita ne fuga poſſet elabi. Tãetſi Pontifex quoniã arx Forliuiẽſis nõ reddebatur Oſtiã referri, aut ſibi tradi, vt antea decreuerant enixe poſtulabat. Vt placaretur Põtifex Gõſaluus vincto perſuaſit ea arce tradita data ſe fide liberaret. Miſſiq; ad id Artes quidã è familia Ducis & Ioãnes Cardonius Romã ad Franciſcũ Rogiũ legatum, cũ notis & teſſera, per q̃ arcis Præfect⁹ haud dubiũ intelligeret heri ea eſſe mãdata. Sic Forliuiẽſis arx tandem in Põtificis venit poteſtatem. Artes Ducis quãuis vincti timebãtur. Ea anxius cura Gõſaluus poſtquã ſe in oẽs cogitationes verſaſſet, fore conſultũ iudicauit ſi ꝓcul ab Italia amandaretur. Fidei violatæ elui maculã, quoniã cõmmiſiſſe videbatur, vt pacta nõ ſeruarentur. Ergo Antonio Cardonio & Leſcano eũ vti in Hiſpaniã abducerent, cura data eſt, Italiæ, ac vero Chriſtiani orbis facẽ in vltimos fines amouerẽt ne nouis incẽdiis cuncta rurs⁹ flagrarẽt. De Valẽtini vinculis & in Hiſpaniam miſſione varii ſermones extitere rũt. A pleriſq; Gõſalui fides & cõſtantia ſugillata eſt. ipſi ẽt Regi Catholico initio diſplicuit ancipitis fortunæ ſuſcept⁹ conatus. Verũ eo erat progreſsũ, vt retractare nõ liceret. Gõſaluus quoq; officii maiori cura quã famæ, damnis, q̃ eius libertate fugaq;, ſi facultas cõtingeret impẽdebãt cõſideratis, inanes rumores, & quid alii iudicaturi eſſent, contẽnendos putauit. Magnis Principib. præceptũ exemplumq; ſalutare: officiũ rumore iudiciiſq; hominũ antiquius arbitrari. Prę alius Regi Gallo graue extitit Ducẽ vinctum teneri, à quo rebus ſuis certiſſimũ in Italia pręſidium expectabat. Ad nuncius vero fuiſſe in Hiſpaniã abductum, dixiſſe fertur. Deinceps pro fide Punica merito ſubſtituamus Hiſpaniã. nihilo illa cõſtantior. Interea Vaſconu Rex & Regina miſſa honeſtiſſima legatione in Caſtellam Henrico Labreto filio & hęredi Iſabellam Philippi Principis filiã minorem, coniugẽ expetiere. Benignis aurib. ea legatio initio accepta eſt. Commodũ videbatur eo vinculo fidem eorum Principũ & gentis nutantem aſtringere amplius: ne ea parte procella aliqua exiſteret. Quam curã hactenus grauẽ auxerat recens Magdalenæ obitus ad Medinã Campeſtrẽ extinctæ, q̃ obſidis loco à Regibus parentibus fuerat miſſa annis ſuperioribus. Ioannes Emanuel in exiguo quamuis corpore, vt ſe res dediſſent, induſtria mirabili acris ingenii ſed ambigui, apud Cæſarem in Germania legati partes implebat Ferdinandi Regis nomine. Nunc Philippi Principis accitu iuit in Belgas, pręcipua deinde gratia & auctoritate in ea aula futurus, in p̃ſentia rebus omnibus q̃ Hiſpaniã attingerent pręcipuus conſultor & arbiter Principis voluntate cõſtitutus: maiori aliquãto ex eo gaudio Cæſaris per eũ ſperãtis finem controuerſiis, q̃ cum filio erant, fore; quã Ferdinandi ſibi ab eius ingenio metuentis ne pro innata calliditate inſtituta apud generum cõſilia & conatus diſturbaret. Quippe Carolũ nepotem cupiebat in Hiſpaniã attrahere à primis annis imbuendum Hiſpanicis moribus, mutua gentis beneuolentia qua maius quã in armis præſidium cõtinetur. Cæſari & filio cõmodius videbat͂ Carolũ detinere ſpe cõiugii cũ Claudia, vti erat ante agitatum, idonei maxime ad lites cõponendas q̃ Hiſpaniã inter Galliam atq; Burgundiã tot annorũ ſpatio extiterãt. Ac ampliſſima præſertim dos inuitabat, Aureliæ, Britanniæ, Mediolani, & Burgundiæ, quos principatus Rex Gallus ſpõſis ſe hæreditarios relicturũ pollicebatur, in id populis cõtinuo ſacramento adactis. largus promiſſis & q̃ naturæ cupiditatis ardentis eſt, immodicus. Puellæ matri

Reginæ cōſultius videbat̃ eā Frāciſco Valeſio Engoliſmorū Duci, cui ꝓxima regni ſpes deſtinabatur, cōnubio collocare. Omnino paſſurū eū nemo exiſtimabat regno ſuſcepto nobiliſſimos principatus detrahi ſeiungiq; à reliqua ditione: ne futurū quidē caueri ſatis poſſe, niſi viuis parētibus, puellæ de manu traderentur, præſidiis in eius verba iuratis: quod quis audere ſperare? poſtulare quidem nefas.

Gonſalui poteſtas circumciſa.

CAPVT IX.

IN medio felicitatis curſu tantaq; gloria parta obtrectatorū linguas, fortunæ incurſus vitare Magnus Gōſaluus nō potuit. Et eſt natura datū vt proſperis dubia ſuccedāt, poſt ſerenū atrox ventorū tēpeſtas cōſequatur. Ab externa vi nō modo tutus ſed inuictus inteſtinis calūniis petebatur inſtantis periculi ignarus. Inuiſi ſuſpectiq; dominantib. ſunt, quos altius virt⁹ euexit. quia meritis æquā cōpenſationē facere nō poſſunt, malignis eos oculis intuētur. Minorū calumniis iidē obnoxii ſunt grauiter ferentiū gloria & opib. ꝓſtare, quos paulo ante in æquo viderūt. Omnino æmulatio naſcit̃ inter ęquales, alitur cōtentione, exardeſcit inuidia, cuius finis eſt odiū. Verū hæc mortalitatis humanæ vitia ſunto. ad q̃ noua & validior acceſſit cauſa virū pręclarū exagitādi, omnib⁹ qui in ſuperiori bello ſtrenuā operā nauarant ſatisfacere non potuit ne dū ignauis, qui. n. liceret, pręſertim, vt eſt hominū ingeniū vnoquoq; ſibi blandienti, pluriſq; quā erāt propria merita æſtimāti, aliena cōtemnēti, pari vtrūque vitio? ſic aliis collata præmia nō min⁹ vrebāt, q̃ ſibi detracta, q̃ deberi exiſtimabāt. Ex fonte tetro fędoq; plenę expoſtulationū voces prodierūt & tamē ęgritudo priuata ſuiſq; cuiuſq; dolor honeſta boni cōmunis ſpecie velabatur. Eas querelas in Hiſpaniā pertulere quidā eo profecti, plures miſſis codicillis. excepere multi patulis auribus, eorū qui in aulis Principū magno numero viuūt vaniloqui, ignaui, nulla propria virtutē, ſed Principū offenſione perſpecta, viros præclaros criminando, ꝙ peſſimū obſequii genus eſt, creſcere opib. & potētia & gratia aſſueti. Capita accuſationis multa erāt. Hæc præcipua, Iulianū Ruuereū Cardinalē (qualem hominē & quanto Hiſpani nominis odio?) in Pōtificat⁹ petitione ſubleuaſſe, quo id argumēto, quib. teſtimoniis? Certe conatus eius peruertere debuiſſe accuſabāt ex interceptis litteris interregni tēpore cognitos & priuatim ex ſyngrapha nuda ipſiuſmet manu, qua in Hiſpanos ſtudia pollicitus, ſcil. mēte priori mutata, de ſe Gonſaluū ſumma ſperare iubebat pōtificatū adepto. Verū id ludibriū erat: neq; calumnia prudentibus probata. Nā Bernardino Caruaialio Gonſaluū fauiſſe dubiū nō erat nullo prauo ambitu, ſed modeſta volūtatis ſignificatione Franciſcū Bogiū legatū Neapolitano Cardinali, quāuis Galli eo nomini addicto, vt ſi q̄s alius, ſpe purpurę, vt ferebatur iniecta. Vtriuſq; conatus inanis extitit, pontificatū adepto, quē minime vellent. Cōmunis moleſtia occaſionē præbuit innoxiū prorſus in eo facto criminādi. Hæc prima accuſatio erat. Ex militari licētia ſumebatur altera maiori ſpecie veri. Milites belli tēpore laxius viuere aſſuetos quippe rapto, rei familiaris anguſtias in pace ægre ferēte. per vrbes & oppida ſpoliare, rapere, vi & ſtupris cūcta polluere, nō ſacro nō profano abſtinere. Alienæ culpæ Gonſaluus reus agebat̃ ſed cū ſua implicatæ, quaſi militib omnia cōcederet, neq; ſeueritate legū eorū cupiditates frænaret, caſtigaret flagitia. Ex eo magnā inuidiā Hiſpanę gēti vniuerſæ cōflari. Irritatis prouincialibus, ne noui motus extarent, verendū eſſe. Sic illi diſputabāt. Ad hęc Gōſaluus. Neq; milites à religione & modeſtia cōmendare, neq; eorū eleuare crimina, quādo ob flagitia ne natali quidē ſolo eorum licentiā tolerāte patriis finib. diſcedere cōpulſi arma induerāt, obęrati, exules, capitalia auſi pleriq;. Ac vero præcipuā licētię cauſā regios q̄ſtores ꝓbere negatis diu ſtipēdiis, vt miraculi inſtar eſſet inter tot labores tantaq; fame & nuditate corporū tandiu ſu-

ſtentaſſe ſeque obedientes præſtitiſſe, præſertim ad Lirim atque Caietam annuis & bimeſtribus ſtipendiis debitis nullum tumultum concitaſſe, aut ſeceſſionem feciſſe. Neque tamen vllum crimen, vllamue iniuriam impune eſſe, quin ex legis præſcripto vindicaretur. Crimina omnia impediri nulla diligentia poſſe, ne frænari quidem linguas in tanta colluuione nationum, diuerſaque indole hominum. Accuſabatur deinde eius incuria ærarium publicum eſſe exhauſtum, pudenda vectigalium calamitate, regiæ pecuniæ peculatu multiplici. Eo neque eius regni redditus, qui erant ampliſſimi, neque perduellium ex bonis redactam pecuniam bellicis ſumptibus fuiſſe ſatis. Quod caput erat, pecuniæ ex Hiſpania aduectæ nullas rationes extare accepti expenſique. Verum ille Franciſci Sanctii Regii opſonatoris, id quidquid eſſet, culpa factum excuſabat, aliorumque quæſtorum, quos regiæ pecuniæ attactu ſe contaminaſſe videri poterat. quid alienam culpam ad ſe deriuarent? Vectigalia Neapolitana detractis oneribus ordinariis quadringẽta & quinquaginta millia auri annua non excedere. cum in militaria ſtipendia ſumptuſque alios neceſſarios ſupra octingenta millia vno anno facta impenſa creuiſſet. Ex bonis addictis fiſco haud magnam pecuniam extitiſſe propter præmia neceſſario data viris nobiliſſimis: qui magno numero Hiſpanorum auſpicia ſecuti erant. Idonea criminis depulſio: ſed ex qua noua atque omnium grauiſſima accuſatio conflata eſt. Donare eum oppida, principatus, præfecturas quaſi ex proprio, non fiduciaria poteſtate. Peti à Pontifice ipſius nominatione epiſcopatus, quibus ipſe vellet, inſcio inconſultoq; Rege cuius eę partes manifeſte erant. E cõtrario regia beneficia retractare, haud minori offenſa temeritateque, non ſe ſua conditione metiri ſed regia. Ac nominatim Ioanne Clauerio Alfonſi Sanſeuerini oppida regiæ munificentiæ donũ denegaſſe, aliis præterea Regis mandatis ſæpe non obtemperaſſe incredibili contumacia. Quod ſi rerum ſtatus ſecus videbatur poſtulare, qua fronte tantum ſibi ſumeret, vt ne rationem quidem facti reddendã per literas iudicaret? Principum ſæpe patientia ſeruos inſolentes reddi alienoque regnare nomine, peccare adeo, quod vindicaretur malo. Sic illi prædicabãt. Nec dubium hac in parte offendiſſe Gonſaluum per incuriam. corruptum animum in viro ſumma fide interpretari quis audeat? ſed cum iudicio excellenti eſſet, conſcientia ſecurus fortaſſis vlterius progreſſus eſt quam vicarii conditio pateretur, Principumq; ingenium de minutiſſimis quoque rationem reddi expectãtium. Nullus vtique ſine culpa viuit, in hoc ille, is in re alia ſibi indulget. Columnii proceres præ cæteris accuſando Gonſaluo præcipuam curam impendebant: ac nominatim Proſper Columna in Hiſpaniam profectus eſt apud Regem de acceptis iniuriis expoſtulatum effectumque diligentia, vt Gonſaluo in prouincia ſuccederetur multis argumẽtis, quibus aduerſarium proſternere cogitabat, ex aliena inuidia & infamia gloriam & honores captans. Ex arcano tamen nihil vrebat magis quã honores Liuiano habiti plurium equitum præfectura data, quam ipſi Fabricioque patrueli. Id vero grauiꝰ ipſa morte ducebat auctoris ruina vindicãdum. Gonſaluus parum ægritudine hominis offenſaq; commoueri: tantum monere Regem per literas obteſtariq; Proſperum vti omni benignitate complecteretur, munerũ magnitudine mulceret iras; cum eo tamẽ ne Vrſini imminuto ipſorũ honore alienarẽtur. Referre tãti duas eas familias deuinctas obſequenteſque habere. Salutaria moni-

monita inuidia potentior euertit. Quotidianis expoſtulationibus & querelis commotus animo Rex haud vana prorſus eſſe quæ à tam multis dicebantur, legato Neapolim ex familia Reginæ viro nobili Alfonſo Deza de quibus poſtulabatur omnibus admonuit. Ac vero diſerte mandauit, daret operam vt regia vectigalia maiori in poſterum diligentia fideque procurarent. Militum licentiã frænaret, quorum bonam partem ex ea prouincia deduci mittiq; in Hiſpaniam bello quod in Africam trãsferre volebat auxilium. Iudicia conſtitueret temporum iniuria labefactata, ex legum priorum moreque præſcripto. Ioannes Spinelus Conſeruatoris nomine abſtineret genti vehementer inuidioſo. Denique Proregis poteſtate contentus, iis finibus auctoritatem contineret: maiora ſibi relinqueret. Graue hoc poſtremum mandatum Gonſaluo extitit, regni eius conditorem cum tãta Hiſpani nominis gloria quęſtuque in aliorum præfectorum ordinem redigi, anguſtis cancellis circũſcribi poteſtatem; eam videlicet gratiam effuſi ſanguinis eſſe, præmiumq; toties victoriæ de hoſtibus partæ. In reliqua tamen moleſtia arcis Nouæ præfectura, quam ipſe Nunnio Ocampo crediderat, in Ludouicum Peixum trãslata à Rege, ne ipſo quidem appellato, vrebat maxime ſcilicet, inſignis contumelia, argumentum Regii animi ſine cauſa alienati. In Gallia de induciis pace mutandis agebatur, Friderico in regnum Neapolitanum reſtituto; quod Rex Catholicus probabat cum eo ſi Ferdinandus eius filius Ioannam Neapolitanam Reginam viduam vxorem duceret. Gallus reſtituto Friderico, filio eius Germanam Fuxenſem ex ſorore natam vxorem omnino deſtinabat. Coniugium tamen Caroli cum Claudia filia potius exiſtimabat, ſi modo Hiſpanis deductis ex Italia regnum Neapolitanum penes ſequeſtrũ eſſet Philippum Caroli patrem. His conditionibus agitandis aliquot menſes conſumpti ſunt haud magno fructu. Gallo placebat eas controuerſias arbitrio Pontificis finiendas permitti. Hiſpanus adiungebat collegium Cardinalium. Ratio excogitari nulla poterat quę ab vtroque probaretur. Quî enim poſſet? Andegauenſium reſtitutio imprimis opponebatur ardua prorſus rebus multum ab antiquo mutatis. Gallus enim Salernitano, Biſiniano, Amalfitanoque, cum primum patria extorres ſe in Galliã receperunt, per publicas tabulas fuerat pollicitus nunquam cum Hiſpano facturum fædus, niſi prius in detractos principatus illi reponerentur. Promiſſi fidem fallere graue erat. Multis diſceptationibus parum proficiebatur. Ea re & quoniam vexilla Hiſpanica Piſis fuiſſe ſublata nunciatum erat, offenſo Gallus animo Hiſpanos legatos ex vniuerſa Gallia diſcedere mandauit Grallam & Antonium Auguſtinum. Importunis actionibus belli paciſq; commercia ſublata, iis acceptis mandatis Regina legatoque Cardinali ſalutatis, ac poſtero die Friderico Rege inuiſo Regem ſuum propenſa in eum voluntate eſſe monẽt. Per quem ſtaret, quo minus reſtitueretur in regnum, dies ſuperiores & conatus ab vtraque parte documento fuiſſe. His defuncti officiis itineri ſe dederunt ad ſeptimum Kalendas Septembris ex ea curia digreſſi recta petentes Hiſpaniam.

Fædus contra Venetos factum.

CAPVT X.

Dimittendi è Gallia Hiſpanos legatos ſuperior cauſa palam iactata eſt, maior tamen ex arcano cura ſollicitabat ne fædus præſentia diſturbarent ſcilicet, quod Cęſar & Philippus filius cum Gallo inire cupiebant. Sic fama vulgauit, quam vanam non fuiſſe mox rerum

euentus confirmauit. Simul enim atque ij diſceſſere Bleſis, eodem Cæſaris & Philippi Principis legati ſuperuenere. Eorum opera ad decimum Kalendas Octobris ſuorum Principum nomine cum Gallo fædus ſancitum eſt, quod veram atque indiuiduam amicitiam vocari placuit. Præcipua pactionis capita. Ne Cæſar Inſubribus arma inferret, neque alios Italiæ regulos Galli confœderatos impugnaret. Eorum ne cuiquam fraudi eſſet, ſi quid in imperii maieſtatem commiſiſſent ex quo Carolus octauus Galliȩ Rex tranſcenſis Alpibus in Italiam irruperat. Si quid in poſterum deliquiſſent, vindicandi fas eſſet, nullo in contrarium Gallico patrocinio. Publicis tabulis Mediolani principatus poſſeſſio Gallo iure hæreditario confirmaretur intra tres menſes, pro ea indulgentia ducenta millia Francorum præſentia numeraturo. De regno Neapolitano ne Gallus paciſceretur cum Hiſpano niſi Cæſaris conſenſu. Si concordiam inire honeſtis conditionibus Hiſpanus recuſaret, Cæſar Gallum copiis & armis iuuaret ad regnum recuperandum. Ludouici Sfortiȩ poſtremi Mediolanenſis Ducis filiis in Gallia oppida & vectigalia deſignarentur, quotieſcunque eam prouinciam domicilio deligerent, vnde vitam ſuſtentarent. Exulibus Mediolanenſibus venia daretur, bonaque quibus fuerant euerſi iure belli. Quatuor menſes deſignati, intra quod tempus Hiſpano liberum eſſet, ſe ad eam ſocietatem adiungere, ea tamen exceptione ſi Carolo nepoti traderet Neapolitanum imperium iis conditionibus, quæ antea fuerant præſcriptæ. Intra tres mēſes ſinguli amicos nominarent, quos hoc fœdere vellent comprehendi. In quo mirum videri potuit, neque à Cæſare neque à Philippo Regem Catholicum inter amicos fuiſſe numeratum. Quæ res multis ſermonem dedit, Regis animo moleſtiam. Atque hoc quidem fædus palam agitatum ſancitumque, quo totius Europæ arma mouebantur importuno conatu. Occulte enim eodem die noua armorum ſocietas a tribus Principibus adiuncto ad fȩdus Pontifice ſancita eſt. Vires iungendi pro Chriſtiana religione aduerſus Turcas ſpecies facto prætenta. Venetos impugnare deſtinatum cunctis erat, animusque vnicuique iniuſtis poſſeſſoribus detrahendi quæ ſuperiori tempore ſingulis ablata iniuria occupare interpretabantur. Pontificio imperio Alexandri Pontificis poſt obitum & Valentini Ducis vincula Rhauennam, Seruiam, Fauentiam, Ariminum, Cæſænam cum ſubdito cuique agro, Imolæ, quæ olim Forum Cornelii fuit, ditionis magnam partem detraxerant. Cæſar Roboretum, Veronam, Patauium, Vicentiam, Taruiſium, & forum Iulii quaſi ad imperii & Auſtriacæ familiæ ius ſpectātes capere deſtinabat. Ad Mediolanenſem principatum Breſſam, Cremam, Bergomum, Cremonam & Geradadam cum ſuo quamque agro à Venetis poſſeſſas Gallo reuocare certum erat. Sæua tempeſtas in nobiliſſimam ciuitatem, quaſi increbeſcente vento ex omnibus plagis & maiores voluente fluctus concitabatur, minori multorum commiſeratione propter perpetuam eorum ciuium in prolatando imperii fines quacumque ratione conſtantem cupiditatem. Monuit Laurentius Suarius harum molitionum Venetum Senatum ſpe inter eos & Regem Catholicum ſocietate armorum conſtituta Neapolitanas res ſuſtentandi, quæ in periculum veniebant hoſte prævalido, Hiſpanis theſauris exhauſtis vſque eo vt ex rationario regio conſtaret, poſteriori eo bello vſque ad tertium Idus Odobris ſupra decies centum aureorum millia in nominibus aut pecunia ex Hiſpania miſſa in

ſa in Italiam. Ingens ea tempeſtate ſumma, nunc leuis impenſa? vſque adeo res ab antiquo mutarunt paucis annis. Veneti non facile verbis legati fidem adiungere: atque more & inſtituto ſuo belli ſpectatores eſſe malle quam pars, ex euentu conſilium captare deſtinantes quod è re ipſorum futurum maxime iudicaſſent. An Veneti tantum hoc ſequuntur & non etiam Principes alii? Quin ipſo tempore Ægypti Sulthanum ſolicitaſſe ſcribunt, vt Indici maris imperium Luſitanis eriperet, Orientis commercio prohiberet, quod illi ſuis claſſibus occuparant magno Venetæ Reipub. incommodo aromatibus quæ Alexandriam deuehi ſolita erant, in Luſitaniam auerſis. Id vt facilius impetrarent legatum Cairum miſerunt vrbem Ægypti primariam: cum eo ingens æris pondus, tormenta conflandi ſcientia, naueſq; more noſtro fabricādi peritos artifices, Regi Caleeutii, quod nobiliſſimum Orientis emporium eſt, ſubſidium quo Luſitani pellerentur Indicis oris. Egerunt præterea cum Rege Catholico vt eas controuerſias componeret, pro ea auctoritate quā apud Luſitanos paterna neceſſitudo & ius propinquitatis dabat. Lucri cupiditas maximi aures Luſitanorum obturarat ne pacem fæduſque orantes audirent. Ita Laurentii Suarii legati cōſilio diſſimulare conſtituit, neq; in ea re monere quidquam nulla proficiendi ſpe. Enimuero magnis Principibus multa aggredienda nō ſunt, ne dignitatis iacturam afferat irritus conatus, quia magna famæ momenta in vtramque partem ſunt.

Fridericus Rex & Iſabella Regina deceſſere.

Capvt XI.

Parvm iucunditatis modeſtiæ plurimum pleriſque horum Principum aderat, acerba vitæ conditio, & mortalitatis noſtræ, quo plura ſuppetunt pluribus eget. Cæſarem premebat inopia vectigalium filiique contumacia paternis conſiliis repugnantis. Philippi principis vxor mente vacillabat. Matrem eius Reginam ſub vitę finem morbus prolixus & fædus inualerat breui finem allaturus vitæ, nullis idoneis remediis. Eius morte incommoda ne redirēt & tumultus, prudentes merito verebātur, certe rerum & Reipub. moderandę forma ne ab antiquo mutaretur. Regi Gallo quæ poterat eſſe tranquillitas præter alia ſpoliato ampliſſimi regni opibus, iniuria, vti ille putabat. Fridericus Rex anxio pectore non ceſſabat apud animum ſuum agitare rationes in priſtinas opes patriamque redeundi. Obteſtari Reges vt memores rerum humanarum, & fortunam ſuam moderarentur, & alienam miſeriam ne vrgerent. Deſertus tamen ab omnibus, ac inani tantum ſpe lactatus diu, eam atrę bilis vim toto corpore ſuſcepit venis diffuſam vt labefactata valetudine in febrim quartanam inciderit. quo preſſus morbo Bleſſis poſt legatorū diſceſſum Turones rediit, ordinario domicilio delectam vrbē propter cœli & agri præcipuā temperiem & amœnitatem. Rei familiaris anguſtia premebat, propinquorum fides fluxa, inter hoſtes infenſiſſimos diuturnum exilium. Fieri non poſſe conſiderabat, vt duo Reges in vnam ſententiā conſpirarent. Quod de ſua reſtitutione proponebat merū eſſe ludibriū ad orbem fallendū, ſe diſtinendum ea diſſimulatione. Neque in eo decipiebatur, quando ab vtroque eæ conditiones proponebantur, quas alterum non probaturum minime dubitabant. His anxium curis maior ex arcano dolor vrebat. Filium Calabriæ Ducem cui proxima regni ſpes deſtinabatur, non ea eſſe magnitudine animi, induſtria, vir-

tutibus quibus ad emergendum ex iis anguſtiis opus erat; ac ſe defuncto cogitabat facile obtemperaturum præſenti rerum ſtatui, haud magno ad ſuperiora conamine. In quã ſententiam ſub vitæ finem litteras ad filium dedit, multis prudentiæ luminibus illitas, præceptiſque ſaluberrimis diſtinctas. Debere ſe eum ita rebus præſentibus accommodare vt ad maiora niteretur, neque præpoſteris voluptatibus extingui vigorem animi, frangi corpus, neque terreri difficultatibus quamuis maximis. oportere. ſe fortem & munificum vt præſens fortuna daret, cunctis exhiberet. corpus idoneis laboribus virile efficeret ac militare, modeſtia animum firmaret. Ex quo intelligitur huic principi non conſilium non prudentiam defuiſſe. Fortuna aut. vis maior virtuti obſtitit, contra quam non eſt ſatis cauta mortalitas. Hæc eius ſe conatibus perpetuo aduerſam exhibuit. Atque ita vt nocte quadam ædes, vbi habitabat, improuiſo igne concepto lateque fuſo incendio conflagrarint, vix vt cum vxore & filiis nudis nudus euaſerit. Eo caſu recrudeſcente auctoque vehementer morbo in ea vrbe deceſſit ad quintum Idus Nouembris, morte quam vita felicior nihil de lato regno aſſecutus niſi labores curaſque graues. Duas vxores habuit. Ex priori Carlottam filiam reliquit eo iam tempore in Gallia nuptam, ex poſteriori filios quinque: Iſabellam, Iuliam, Alfonſum, Cæſarem, & qui cæteros ætate præſtabat Ferdinandum Calabriæ Ducem. Medinæ is Campeſtris ſe tenebat, Regibus aſſiduus, cum de patris obitu nuncius aduenit. Proſpero Columnæ id denunciandi, doloremque leniendi abs Rege Catholico cura data eſt. Tametſi & ipſum proprius dolor vrebat ob Reginæ afflictam ac plane deſperatam valetudinem. Proximo illa interitu Philippi principis & vxoris aduentum in Hiſpaniam ſolicitare moræ omnis impatiens metu ne motus exiſterent, idemque ægrotæ verbis expoſcebat Guterrius Gometius Fuenſalida apud Belgas regius legatus. Excuſabat princeps bellum à Geldriæ Duce finibus illatum. Ea ſpecies prætenſa auerſæ voluntati veniendi, imperii Hiſpanici quod deferebatur, contemptui, vti præ ſe ferre videbatur. Inter has molitiones ingraueſcẽte morbo in eo municipio deceſſit ad ſextum Kalendas Decembris magno atque incredibili prouinciæ totius luctu, principem amiſiſſe dolentium ea animi magnitudine & prudentia, iis virtutibus, vt inter laudes eius minima ſit, ſuperaſſe lõgo interuallo Reginas alias quaſcumque Hiſpania vidit ab omni memoria, ac vero totius orbis à multis profecto ſeculis. Granatam ſepulcro delegit. ibi quoniam regium ſacellum nondum extructum plane erat, translatitio funere in Alhambræ arce compoſita eſt. In funere atq; exequiis ſago indui prouinciales vetuit, atque ex eo tempore lugubris amictus inſolentia tunc vſitati, mitiori luctu mutata eſt. Donationes vi magis quam voluntate ſui regni initio expreſſas, fore iniuſtas teſtamento ſanxit. A quo numero exemit tamen Moiã, quam vltro datam ob eximia merita affirmauit Andreæ Cabreræ eiuſque vxoris. proinde ratum beneficium in omne tempus propriumque fore voluit. Hæredem ex aſſe Ioannam filiam ſcripſit, vnaq; Philippum eius virum. Addito tamen iuxta ea quæ ante biennium regni conuentus poſtularant, ſi valetudine abſentiaue aut aliam quamcumq; ob cauſam Ioanna impediretur, aut omnino nollet regni curam ſuſcipere: vti eius loco & nomine Ferdinandus Rex Remp. procuraret, dum Carolus nepos viginti nihilominus annos eſſet natus. Preterea vltra militarium ordinum magiſte-

giſte-

giſteria Regi à Pontifice commendata, prouentuum omnium dimidium ex inſulis & continenti noui orbis viro legauit. præterea viginti quinque aureorum millia ex aliis vectigalibus regiis item annua. Teſtamenti curatores Regem nominauit. Toletanum præſulem, Dieghum Dezam Palentinum Epiſcopum, Antonium Fonſecam, & Ioannem Velaſquium rationum regiarum magiſtros, præter hos ab epiſtolis Ioannem Lupum Lezarragam fidos & induſtrios experta. Non deerant tamen viri alioqui præſtantes, qui ſtolida temeritate Reginæ teſtamento contempto Ferdinando Regi ſuaderent, vti continuo in Regis Caſtellę nomen inuaderet, quippe è Caſtellæ Regibus genus ducēti per viros ſtemmate ducto ſerie cōtinua. Ad tuendam auctoritatem id fore commodius quā vicarii adminiſtratoris nomen. Populorum ſtudiis & antea adiunctis, & nunc ſublatis quibuſdam tributis & edictis, quę ſubditos male haberent, aucta gratia, de ſucceſſu verendum nil eſſe. Surdis auribus hæc accipiebantur, mirabili animi conſtantia ſpernentis, quæ ab aliis per ferrum & ignes petuntur. Ita ipſo die, quo Regina obiit, poſt prandium luctu in lætum vultum mutato, egreſſus regia è ſuggeſtu in foro excitato regia vexilla explicari, Ioannæ filiæ & Philippi viri nominibus gentis inſtituto inclamatis curauit. Fridericus Toletus Albanus Dux vexilliferi partes impleuit. Eo exemplo per vrbes & oppida, quibus ea prærogatiua data eſt, ſimilis cæremonia eſt perfecta, ſed inclamato tantum Ioannæ Reginæ nomine, Philippi viri mentione nulla, tantundem in regiis diplomatis, atque edictis publicis, quæ voce præconis euulgantur, obſeruatum eſt. Enimuero ſacramento veteres tabulas, priuilegia & leges regni confirmari à Philippo prius volebant, ne aliquid ab antiquo moueretur quod ciues improbarent, turbas conciret. Aſſuetis homines ſtari malunt, niſi quæ vſus manifeſte arguit; ac nominatim ne externos in iudicum ſenatum legeret, neq; iis vrbes aut arces crederet, vti ab Iſabella Regina teſtamento inter alia cautū expreſſe erat. Hoc menſe & Decembri ꝓximo vis ingens pluuiarum extitit, mira aquarum proluuies, atque ita vt agris ſuperfuſi amnes, corruptis ſatis famem grauiſſimam attulerint; qua vt hoc anno ſic proximo in Hiſpania laboratum eſt: famem excepit peſtis lues per omnes partes diffuſa cum magna multorum clade.

Controuerſiæ de Caſtellæ adminiſtratione.

CAPVT XII.

ISABELLÆ Reginæ morte contentiones moleſtæ extiterunt. Concordia & potentia vix vno veſtigio conſiſtunt. Ferdinando Regi & vxoris teſtamento Caſtellæ rerum adminiſtrationem retinere erat deſtinatum, haud dubio impedimento Ioannæ filiæ, quam in Belgis incluſam teneri vulgatum erat, ſublata decernendi, atque quoquam egrediendi libertate. Id vt aſſequeretur, primum genero Regi per litteras renunciauit, ne ſine vxore omnino in Hiſpaniam veniret. Cupere prouinciales, quod fama ferebatur, de eius valetudine certius cognoſcere, idonea eſſet an ſecus rebus in Caſtella gerendis. Deinde ex vniuerſo regno proceres, & procuratores vrbium Taurum euocauit ad conuentus generales. In iis conuentibus tertio Idus Ianuarii ſalutis
anno milleſimo quingenteſimo quin- 1505
to Garſias Laſſus Vega Legionis promagiſter Præſes cæteris datus, ac vero reliqui procuratores vrbium, lecto Reginæ teſtamenti capite de regni hærede eiuſque adminiſtratione, defunctæ vo-

luntate approbata ſecundum eam conſenſu ſacramentum Ioannæ dixere quaſi Caſtellæ Reginæ, matris hæredi, ac Philippo viro cõiugis iure, prȩterea Regi Catholico adminiſtratoris nomine. Ac paucis inde dieb. in conuẽtu pronũciatum nouæ Reginæ valetudinem eſſe exploratã. Idoneis id teſtib. fama vulgarat, quæ nihil occulti eſſe patitur inter Principes maxime, arcana quoq; populo proponit atq; explicat. Proinde orare Regem omnibus precibus, vt vxoris cariſſimȩ voluntati obtemperaret, rempublicam capeſſeret, neq; deſereret in ſinũ confugientem. Simul in Belgas nuncios miſere cum litteris tertio Idus Februarii datis, quibus nouo Regi rerum à ſe geſtarum rationem reddidere. Ab his initiis conceptam animis tranquillitatis ſpẽ multa turbarunt. Plerique rectoris mutationem expetebant humani ingenii vitio futura præſentibus potiora fore putantes. quæ ſæpe fefellit ſpes. Ac proceres præſertim iniquo animo ferebant Ferdinandum Regem rebus præeſſe. quemq; ſuus vrebat dolor an ſpes incitabat. pars oppida Henrici Regis domo poſſeſſa diu, noua cenſura detracta moleſte ferebant; alii quod poſtulati alicuius & voti compotes non euaſiſſent, dolere ſcilicet impenſe. Illud vero cunctos male habebat, quod iudiciis conſtitutis, legibuſq; reddita vi potentiorũ inſolentia frænabatur, ne impune in tenuiores inuolarent, vti facere antea impune cõſueuerant. In eo numero Petrus Manricus Anagari Dux cæteris ardentior ſuis & ſuorum opibus palam Ferdinandi conatib. obſiſtebat. Secundum eum Dieghus Lupus Paciecus Villenæ Marchio ſe oſtentare, offenſus eius principatus oppidis pridem ablatis, niſi reb. turbatis nulla recipiendi ſpe. Aliis proceribus idem animi erat, etſi tempori ſeruire ac tantiſper diſſimulare decreuerant, eo daturi vela, vnde melior ſpes oſtenderetur priuati commodi, quæ potiſſima cura erat. Vnus Fridericus Albanus Dux perpetuo à Ferdinandi partibus immotus ſtetit, viri fidem prædicandam ſi Reip. amor tranquillitatis & non potius propinquitatis reſpectus detinuit, ne cum cæteris ſentiret. Hæc domeſtica erant. Atrocior à Belgis iminere tempeſtas videbatur. Philippus & amicorum principes offenſos ſe putare importuno Ferdinandi Regis conatu. Quod Regis nomen adiungerent, & ad veniendum in Hiſpaniam inuitarent, id contumeliam interpretabantur. Quæ apud concordes vincula caritatis, apud infenſos irarum incitamenta erant. Quorſum venturum dicebant? Regem cur vocarent? Quid enim niſi ludibrium contineret, Regis nomen dare, & Regiam poteſtatem adimere? Quid in Caſtellam veniret? an vt acceptæ ignominiæ deformis teſtis viſeretur? inani vmbra regiæ maieſtatis, fructus penes alterum eſſet? Ægris cunctorum animis faces ſubdebat Ioannes Emanuel in exiguo corpore ardenti prorſus ingenio, multo in dicendo ſale. Id veritus Ferdinandus conatus erat illum à Philippo genero abſtrahere, ne latius incendium importuno afflatu funderetur. Ac primum in Germaniam redire iuſſit iniunctas oratoris apud Cæſarem partes implere mandans. Philippus ſoceri arte perſpecta diſcedere non permiſit amica vi parata niſi obtemperaret: ac vero maiori deinde in gratia fuit omnium arcanorum particeps ac pene arbiter factus. Quia id nõ ſucceſſerat, magnis pollicitis eius vxorem Catharinam Caſtellam non minoris animi fœminam tentare viſum eſt, ſi benignitate præfractus viri animus expugnaretur. Multa & magna ipſi & filiis promiſſa. Parum tamen eſt ea noua diligentia profectum. Vir enim apprime ſagax maiorem

tem in principe & iuuene & munifico ſpem reponebat, quam in ſene & callido & parco. Non reſtiterunt offenſiones in vno gradu locoque, ſed in Italiam tranſgreſſæ effecerunt, vt Ferdinando Gonſalui fides eſſet ſuſpecta, ne ad generum & Cæſarem inclinaret, regnumque ex eo Neapolitanū eriperetur. Augebat ſuſpiciones diſſimulanter eoque validius Proſper Columna ſuo in Hiſpaniam aduentu, quamuis ſibi & propinquis ex aliena inuidia captans emolumentum, & conſecutus adeo quæcunque voluit. Ac nominatim datum, vt ala quadringentorum equitum Liuiano credita, ad ducentos redigeretur. Iuſſit præterea Ferdinandus, vt mille & ducentis cataphractis, ſexcentis equitibus expeditis, ac tribus peditum Hiſpanorum millibus Neapolitani regni retentis præſidio, duo millia pedites Hiſpani mitterentur in Hiſpaniam in belli Africani apparatum, Germanis miſſio eſſet. Quæ omnia eo pertinebant, vt impenſa minueretur, ac vero debilitatis Gonſalui viribus nocere ex Italia nemo poſſet, ſi res deduceretur ad bellum. Rebus enimuero Neapolitanis & litibus diiudicandis nouum in curia regia tribunal eſt cōſtitutum, iudicib. deſignatis Thoma Malferito, Ludouico Sapata, Ludouico Sanctio Ærarii præfecto, Ioanne Baptiſta Spinelo, deniq; Michaele Pereſio Almaſanio qui eſſet à commentariis, actaq; & decreta teſtato deſcriberet, & actionū formulas dictaret. E Vaſconib. Latro Mauleonius legatus Regū ſuorū nomine pacē & veniam petiit à Ferdinando, inter vtramque gentem conſtitutam confirmari amplius Philippi Regis filia iuncta cōnubio Henrico Vianæ principi, cui proxime poſt parētes regnū deſtinabatur Vaſconum. Adiunxit poſtulatis Valentino libertatē reddi in arce Medinę Campeſtris vincto. Quod Cardinales item magno numero expoſcebant in Alexandri ſexti ære, quippe ab eo in ſenatum allecti purpura data memores beneficii. Ad hæc Ferdinandus pacem fœduſque probare; ac ne reiicere coniugium ꝙ expetebant. De Valentini libertate præciſe negare tunc quidē opportunum fore. Hæc palam reſpōdit ex arcano anxius, & de fide Gonſalui ſuſpicione ſuſcepta ſæpe in animo voluēs, expediret Valentini opera vti in rebus Italiæ. Fidelis tantum obſequii pignus requirebat: ne accepta libertate ad hoſtes trāſiret pro ingenii varietate, & vinculorum diuturnitate amplius patientia irritata amplius noceret. Eo deſcenſum, vt Alfonſus Ateſtinus Ferrariēſis Dux, patre per hæc tempora defuncto non dubitaret pro leuiro ſe vadem offerre; & eſt grauior & difficilior animi & ſententiæ pro alio, ſit ille quicumque, quā pecuniæ obligatio. Ab Emanuele Luſitano Rege Romam legati Dieghus Soſa Portuenſis Epiſcopus & Dieghus Paciechus, qui gaudio ob delatum Pontificatum fungerentur, & more maiorum, obſequium debitum deferrent. Simul ad retinendum Indici maris imperium poſt varias claſſes annis ſuperiorib. miſſas in Orientis oras, placuit Prętoris nomine virum idoneum mittere, cui cæteri Luſitani obtemperarent, & cuius imperio deuincti, maiori animorum concordia in negocio verſarentur. Franciſcus Almeida delectus perſpecta prudētia & virtute vir eſt, qui valida inſtructa claſſe quamprimum eam prouinciam ſuſciperet, multis impeditam difficultatibus. Nam & Veneti obſtabant conatui, vti antea dictum eſt, & Ægypti Sulthanus ſiue vltro, ſiue iis incitatoribus. Luſitanos Indica nauigatione prohibendi negocium in ſe quaſi proprium ſuſceperat. Frāciſci monaſterio Hieroſolymitano Præfectus nomine Maurus vir ſanct⁹ cū litteris ad Romanū Pōtificē legat̃ in Ferdinandū cōtumelioſis, in-

iuria occupaſſe Granatæ regnum, maloque Mauros compuliſſe ad Chriſtiana ſacra. In Luſitanum minacibus propter Orientis commercium interceptum, regionum vectigalium & ſingulorum priuati commodi incredibili calamitate. Niſi Pontificia auctoritate audaces conatus aſperioribus frænis & cēſura ipſe caſtigaret, excidium Hieroſolymitani ſepulcri, cum ignominia religionis Chriſtianę, ac vero piis omnibus, qui in eius ditione erant minitari. Ea legatione denunciationeq; minarum cōmotus animo Pontifex eundem Maurum miſit in Hiſpaniam cum earum litterarum exemplo, vt iis cōſideratis Reges quid barbaro reſpondendum, quid faciendum videretur mature perſpicerent. De Ferdinandi reſponſo nihil traditur; minas, vt erat magno animo, contempſiſſe credam. Luſitanus quidem ad quem maxime eæ voces molitioneſque ſpectabant, litteras ad Pontificem hac ſententia dedit. Ex earum litterarum exemplo quas à Sulthano datas ad nos miſiſti, cognoui accuſationes in Regem ſocerum meq; conflatas, laudes verius quā vituperationes. Quid enim glorioſius Principi Chriſtiano cōtingat, quam impietati odio eſſe? Minę quas adiungit, eo ſpectāt, vt à Chriſtiani nominis amplificatione deſiſtamus. Quid Rex ſocer ad hæc reſponſurus ſit, nō eſt noſtrum ſtatuere, ipſe pro ſua prudentia obiectis calumniis ſatisfaciet. De me illud plane affirmare poſſum, cupere oppido maiorē Sulthano expoſtulandi datam occaſionem. Ac vero Indica nauigatione ſuſcepta, nihil æque cordi fuiſſe, fateor, quam Mecchę Mahometis ſepulcro vrbis & ædis famoſæ euerſionem. Quod cum Deo futurum aliquādo ſperamus. Tunc Sulthano licebit maledicta in nos effundere maiori ſtomacho. Exiguo incommodo allato quid latrat? Interfecturum Chriſtianos euerſurumque ſacrum Hieroſolymæ ſepulcrum, quod minatur; non arbitror tā fore pręcipitem ac temerarium, vt vectigalibus carere velit, quæ ex ea natione ingentia rediguntur: ne commiſſurum quidem vt vniuerſum orbem Chriſtianum excitet in vindictam iunctis cunctorum viribus. Quod vt contingat, veſtrum erit, Pater beatiſſime, curare ac vero præſtare. Principum animos & vires in vnum conſenſum ſociare, euellēdi ab ſtirpe gentem ſectamq; nefariam. Hanc laudem ab Alexandro Pontifice, fruſtra expetitam expectatamq;, fortaſſis in veſtra tempora cœleſte numē ſeruauit. Quod reſponſum Sulthani litteris dari par ſit, ſtatuēt ſacri iſtius collegii Patres veſtræ adminiſtri poteſtatis; neq; enim tantæ ſapientiæ quanta in Romanis ſedibus verſatur, quidquam præſcribere noſtræ modeſtiæ eſſet. Quid animi geram, quo tendant noſtri conatus breui epiſtola explicaſſe ſatis habeam.

Offenſiones inter duos Reges ſocerum & generum continuatæ.

CAPVT XIII.

IN Tauri conuentibus leges promulgatæ ſunt, quæ Iſabella ſuperſtite ſancitæ vulgo à loco leges Tauri vocantur, Reip. imprimis ſalutares. Soluto conuentu Ferdinandus tamen in ea vrbe reſtitit vſque ad Aprilis finem ex propinquo explorare cupiens Luſitani Regis animum, in quam partem ſe daret, in ſuſcepta cum genero de Caſtellæ adminiſtratione controuerſia. Proceres odio incitati eam morā in peius interpretari, Ioannem Henrici Regis filiam velle ſibi cōnubio iungere, eius repetito iure, ꝗ armis ante impugnarat, inuitis genero & filia nō Caſtellæ adminiſtrationem retinere, ſed etiam regiam maieſtatem. Inſanum quantum ii rumores mul-

totum animos alienarunt. Rebus turbatis multa finguntur libere, creduntur impune prona ſemper in deterius hominum perſuaſione. Omnino Alfonſus Caualleria regio ſcrinio præfectus ſuadere inſtitit, vt rectoris nomine poſito, tutoris & vſufructuarii nomina ſumeret, patribus iure data in filiorum bona eorum, qui nondum in ſuam tutelam venerunt. Ioannam Reginam in eo numero eſſe ſi minus propter ætatem, certe propter valetudinem ſenſu imbecillo, & quoniam erepta libertate quidquam ſtatuendi, procul à patria detinebatur. Adiungebat præterea regium nomen tum vſufructuarii iure, tum prioris coniugii quamuis vxore defuncta, exemplo Ioannis patris, qui defuncta quamuis priori coniuge filiiſque adeo ex eo coniugio relictis ad mortem nomen & poteſtatem Regis Vaſconum retinuit regno dotali Rectoris moderatoriſque titulos eſſe imbecillos, obnoxios mutationi, Regiam maieſtatem & nomen rebus gerendis, prouincialibus frenandis fore ſalutare. Henricum Traſtamaræ Comitem parum initio profeciſſe, paucoſque eius auſpicia ſecutos: poſtquam Regis nomen arripuit, rerum cōtinuo magnam conuerſionem factā. Hæc ille. Caſtellæ proceres quique Philippo à conſiliis erant, longe alia inſiſtētes via, regni adminiſtrationem vniuerſam ad nouum Regem ablegabāt, quippe iuſtæ Reginæ virum cuius potiores quam parentis ſunt partes, arctius vinculum caritatis. Reges ſi venirēt rerum ſpectatores tantum ſublata decernendi poteſtate fore tum ipſis tum genti ignominioſum. Duos ſupremos rerum moderatores quis ferret? quis inter ipſos conciliaret? Prudenter facturum Ferdinādum, ſi quod erat neceſſe, ſponte; ſua aliena procuratione relicta, in Aragoniam concederet: inde filios iuuaret pro virili atq; ex eorum voluntate. Vi extorquere gubernacula fore noxium. De regnis Neapolitano & Granatenſi non minus ſententiæ diſcrepabant. Ferdinandus enim Granatenſis imperii partem ſibi tribuebat, quippe coniugii tempore partum profectitium incrementum. a Neapolitano conſortium omne excludebat, nempe ex Aragoniæ gentis antiquo iure occupatum. Ita moleſte tulit à genero in Gallico fœdere de ea ditione, quaſi de re ſua fuiſſe ſtatutum, ne appellato quidem ſe, cuius in iure mancipioque eſſet. Eo etiam Gonſalui fides ſuſpecta erat quaſi homo in Caſtella natus Caſtellæ incrementis faueret. Aucta ſuſpicio miſſo Neapolim ex Germania, qui Cæſaris nomine rogaret, ecquid animi gereret, ſi res ad arma deduceretur. Pontifex quoque quærere ex eo porro inſtitit, ſi cū Cæſare & Gallo Rege armorum ipſe conſtitueret ſocietatem contra Ferdinandum, vtri partium adhæſurus eſſet. Et Cæſarem quidē ambiguo reſponſo ſuſpenderat haud ſatis apertis verbis negata ope. Ad Pontificē plane: ignorare profecto eum quibus maioribus eſſet natus, quantis ipſe priuatim aſtrictus vinculis, ne Regi ſuo fidem datam falleret, ac vero ne turpitudine aliqua ſuſcepta familiæ nobilitatē fœdaret. Sic in Italia res erant. Ferdinandus Tauro diſcedens per Areualum Segobiam in æſtiua abiit. Ex ea vrbe Ioannem Fonſecam tunc Palētinum Epiſcopum in Belgas legauit, vt filiæ aſſiduus eius imbecillitatem cōſilio regeret, Lupum quoque Concillum Michaelis Pereſii Almaſani propinquum, vt eſſet ab epiſtolis. Contra ad Regem Catholicū à Cæſare & Philippo filio legati venerunt, Andreas Burgius Cremonēſis patria, & Philibertus cui familiaris vſus cū Philippo erat, & Caſtellæ rerum ampla cognitio. Ferdinandus idoneum hominem nactus, querimonias in generū in eius ſinum effudit. rurſuſque oannem

Emanuelem præcipuã diſcordiæ facem ab eo abducere tentauit. Excuſauit ille diſceſſum, palamq; datam Regi Catholico fidem obſequiumq; cõfectis tabulis renunciauit. Noua offenſionũ tela per hunc modum ordiebatur; pręſertim Lupo Concillo in ferrũ & vincula tradito: vbi diu grauia incõmoda tolerauit ſqualorẽ carceris aliaſq; graues miſerias, quales infenſo principe præſidio lõginquo aduenam pertuliſſe fides ſit. litteras ad Ferdinandum ſcripſiſſe crimẽ erat: quibus filia ſignificabat, ſuæ eſſe voluntatis vt res in Caſtella ipſe procuraret ex matris teſtamẽto. In inteſtina diſcordia nihil occulti eſſe poteſt. ita interceptis iis litteris lectiſq; Philippus irã vertit in eũ qui minime noxius erat, quin & cæteris Hiſpanis vxoris ex familia eam alloquẽdi facultas ſublata. Ex iis reb. aucta Reginæ moleſtia afflictaq; amplius valetudine concuſſæ mentis, publico prohibere fuit neceſſe. Gonſaluus interim in Italia de ſua cõparatione nihil omittere haud ignar⁹ ſuſpicionũ Regis, ſed officiorum offenſa certare cõſtituens, obſequio fidẽ probare. Cum mille Hiſpanis peditibus, quos dimittere iuſſus erat, Nunniũ Ocampum amandauit Plombino atq; Piſis auxiliarem. Suſcepta ille prouincia Plombino, quo primũ appulit, Piſas profectus ſuo aduentu Florentinorũ audaciam fregit, eripuitque vrbem è faucib. hoſtium ſoluta obſidione, quam multis diebus pertulerat, ac amiſſa defenſionis ſpe vix ſuis viribus ſuſtẽtabat. Vt Liuiano creditus equitum numer⁹ minueretur ex pręſcripto Ferdinandi Regis Columnii æmuli flagitare nõ deſiſtebant. Diſſimulabat Gonſaluus veritus hominis ingeniũ non laturi iniuriã dignitatis fœdatæ. Cognito tamen cũ Pontifice in Hiſpaniæ perniciẽ occultæ cõſpirare, ac nominatim ſuſcepto Mediceorũ patrocinio Florentinis bellũ inferre velle, imminuto equitum numero ſtipendiique militaris parte dimidia detracta cõtinuo ille quaſi perſona poſita Plombini occupandi improuiſa vi conſilia agitauit. Viribus maior conatus, pręſertim Nunnio Ocampo in eã vrbem reuerſo. Ita cõuerſo itinere Piſas ingredi cõſtituit, quaſi p̃ſidio aduerſus hoſtes futurus. Eæ moliones vno tẽpore tum Gõſaluo tũ Florentinis indicatæ ſunt. Ac Gonſaluus q̃dem reliqui ſtipendii mulctam, atq; vectigalium, q̃ dono Ferdinãdi obtinebat in Neapolitano regno indixit, ſi vlterius procederet. Florentini ẽt Ductore Hercule Bentiuolio obuiã profecti anguſtiiſque obſeſſis prope Turrim S. Vincentii quinq; millibus Campilla diſſitã Plombini ditionis oppido collatis vexillis ꝓfligarũt. Victus in ea pugna atq; vulneratus, præterea Neapoli, vti indictum erat, demptis bonis omnib. deformis iratuſq; palam deſertis Hiſpanis aliena auſpicia eſt ſecutus. Vulgi opinione euentus reſpõdit. cuncti ardẽti ingenio & inquieto hominem nõ diutius in fide permanſurũ exiſtimabãt quã aliunde maioris ſpes cõmodi nõ oſtẽderetur. Milites, quos dimitti iuſſum erat, quãuis ſpe facta nõ ad otium ſed ad bellũ Africanum Gerbiſq; inſulã occupandã amãdari, tumultu cõcitato ſeditioneq; facta magnã Gõſaluo iniecere curam, ne maior inde rerum moles exurgeret. Eam tamẽ diligentiam adhibuit mulcendis animis militaribus, qua arte plurimum valuit, vt breui contumacia depoſita, ac imperata facere parati in Hiſpaniam nauigarint.

Varia cum Rege Gallo fœdera.

CAPVT XIV.

CVpiebat Philippus Belga fœd⁹ Bleſis cum Gallo Rege ſancitum patris Cæſaris conſenſu ratũ eſſe. Colloqui viſum ad Haguenaũ imperii vrbem. Conuenere eo ad diẽ dictum tum Cęſar tum Phi-

Philippus. Acceſſit Georgius Ambœſa Rhotomagenſis Cardinalis cum ampla decernendi poteſtate: quā Gallus dedit, ex eius cōſiliis Remp. bello paceq; regere ſolitus. Vt Mediolanenſis principatus Cæſaris cōſenſu Gallo cōfirmaretur, vti erat ante decretum, iure hęreditario cōceſſum, ſi maſcula proles eſſet; ſin minus Claudię & Carolo eius ſpōſo dotis profectitię nomine cederet: cum eo tamē vt ſi Galli culpa id cōiugium nō cōſtitiſſet, ab eo in Auſtriacā familiam datum beneficium tranſiret. Additū præterea, ne ea indulgentia cuiquā præiudicio eſſet. Hac exceptione Ludouici Sfortiæ filii cauſā tutati ſunt, in paternas opes reſtituti poſtmodū. Priori cōditione Carol⁹ iā Auguſtus obitu Sfortiarū eum principatum ad ſe iure deuolutū occupauit, poſteriſq; proprium reliquit. Sed vtique eo euētu Gallo reſtitui mandatū ducēta Francorum millia cōceſſæ veniæ pretiū in præſenti. Cardinalis Rhotomagenſis ſui Regis nomine in verba Cęſaris ſacramentum dixit fidei debitæ pignus, quoniam is principatus imperii beneficium eſt potiori dominio ſemper penes Auguſtos retento. De Neapolitano regno in hoc colloquio nullum verbū, ſed Caroli & Claudiæ coniugio decreto id imperiū vltro in dotis partē accedebat. Ægre tulit Ferdinandus ſe inſcio de rebus tantis conſtitui, fœduſq; haud obſcure ſe aduerſum fieri grauiſſimis verbis expoſtulauit, in generi conſultores inuectus potiſſimum, ſimplicē principis animum fraudib. circumuenire, idoneum ducere quem ludibrio haberēt. Ac illud vrebat maxime Gallo Regi Mediolanenſia iura cōfirmari, nulla Burgundiæ aut Neapolitani regni facta mentione, neq; aliunde compenſatione pudenda ſiue incuria ſiue ignauia. Ita Auſtriacis infenſus nulla affinitatis cū iis initę memoria, ad Galli Regis occupādam gratiam adiecit animum, ſuis reb. ex eo præſidium parans, quemcunq; curſum cœptæ offenſiones tenerent. Has cogitationes verſanti, aliud atq; aliud ſubiiciente animo, fore optimum viſum eſt cū Germana Fuxenſi cōiugium, quoniam eius Regis ex ſorore nata erat, caritate filiæ inſtar. Eo cōſilio Ioannem Enguerram è Ciſtercienſi ordine Inquiſitorem in Catalaunis, quo occultior eſſet conat⁹, ablegauit in Galliam cum mandatis & in eam ſententiā litteris. Gratum imprimis id poſtulatū Gallo accidit: atq; ita vt iura regni Neapolitani in Germanam eiuſq; filios trāſferret quaſi dotalia, addita tantum lege, vt nulla ſuſcepta prole ex eo connubio, id imperium abſq; controuerſia ad ſe & hæredes rediret; quingenta pręterea aureorum millia decē annorū ſpatio æquis penſionib. Ferdinandus numeraret pro impenſa in ſuperiorib. bellis facta. Andegauenſib. bona fide redderentur ablati maiorum principatus, q̄ erat plane difficillimum. Captiuis Gōſaluus redderet libertatē ac nominatim Roſanio, & Bitonti Marchioni. Dux tantum Valentinus & Pallaſi⁹ Comes ab hoc numero excepti, ne vinculis eximerentur. His legib. Gallus fidem obſtrinxit adiutorem fore Ferdinando aduerſus Cæſarem eiuſque filium, ſi Caſtellę procurationem extorquere tentarent. Guiciardinus addit à Ferdinando Gaſtoni leuiro promiſſam item opem ad Vaſconum regnum occupandum iure ſuo vti ipſe exiſtimabat. Magnarum rerum fundamenta ponebantur: quibus conditionibus ſanciendis vere exacto, adultaque æſtate, tandem ad octauum Kalendas Septembris Segobia miſſi ſunt Ioannes Silua Cifontanus Comes, Thomas Malferitus, ipſeque Ioannes Enguerra cum ampla ſtatuendi facultate, & publicis tabulis, quibus Neapolitanis captiuis libertas, exulibus patria bonaque priſtina reddi mandatum. Atque vt maior eſſet fides, actum de coniugio eſt Roberti Salernitani cum Marina Aragonia,

Alfonſi Aragonii Villæformoſæ Ducis Ripagorſæ Comitis filia. Tanta ex his rebus Galli lætitia vt Philippum Belgam Hiſpaniæ aditu prohibere conaretur miſſo idoneo homine, qui eius nomine denunciaret, ne prius ſe itineri daret, quam componeret cum ſocero controuerſias. Verbis adiũgit facta Gheldrię Duce perſuaſo, vti maiori quã antea mole & copiis Belgam laceſſeret, bello in ditione implicatum ab Hiſpaniæ cogitatione abducere erat deſtinatum. Hoc euulgato fœdere magni animorum motus extitere in Italia atq; per vniuerſam Hiſpaniã. Exulum oppida qui poſſidebant inter ſe cõſpirare, ſanguinis pretium tueri armis deſtinantes inter ſe præſidio fore. In eo numero Proſper Columna offenſus maxime, Neapolitanis finibus abſcedẽs Põtifici polliceri non dubitauit, ſi Gallus iure eius regni decederet, ſuis & ſuorum viribus ad ius eccleſiæ reuocaturum. Caſtellæ item proceres nouo cõiugio commoti, eo amplius quod fama vulgabat, ab Iſabella Regina Ferdinando rerum in Caſtella procurationẽ demandatam iurato prius cælibem vitam, Cifontano ſuadere conuitio, ne in Galliam de iis rebus legatus proficiſceretur, niſi vellet gẽtis vniuerſæ inuidia deflagrare quaſi ſaluti communi aduerſus. Quidam etiam Gonſaluum accuſare, quod tandiu cunctaretur Philippi Regis partes palã profiteri. Nouo coniugio id regnum Carolo principi detrahi ſiue fæcundum extitiſſet filiis, ſiue nulla ſuſcepta prole. Philippo quidem ipſi grauem moleſtiam attulit, non Regno Neapolitano per eas conditiones cadere, ſed de vniuerſo Aragonio imperio periclitari ſi proles maſcula ſocero eſſet ex noua coniuge nata. Generi animo leniendo Petrum Aialam, qui legati munus obierat in Anglia Rex Catholicus miſit in Belgas, vt vna cum Fuenſalida ordinario oratore fęderis initi generum admoneret: atq; ſuo nomine poſtularet Concillo libertatẽ, qui ad Villabordam arcta cuſtodia vinctus tenebatur. Fecerunt illi diligenter quod iuſſum erat. Reſponſum tamen placere coniugium, neq; ſuæ modeſtiæ eſſe quidquam in eo præſcribere, ſocero ſui iuris eaque prudentia & rerum vſu quam vellet vxorem ducere fas eſſe. Quod de Concillo poſtularent vnũ e familia eſſe annuo deſignato ſalario, vincto ob crimina dari libertatem fas non videri niſi ex legum præſcripto vindicata prauitate. Veneti inter hæc quaſi ludi ſpectatores procellã ipſis imminentem nõ conſiderare Pontifici tantum in ſpeciem placato retentis in Flaminia Fauentia modo & Arimino. Fori Cornelii & Cæſenæ, quæ obtinebant oppida ex fœdere reddidere, ſuſcepto præterea patrocinio Ducis Vrbini Vrbis Romæ Præfecti quem Pontificis fratre natum, in eius gratiam Vrbinas adoptarat hæredem data coniuge Mantuani ex ſorore ſua filia. Gonſaluo miſſus qui pacem cum Gallo pactam nunciaret cum mandatis: quam primum in Hiſpaniam maturaret, Conſilio eius & auctoritate ad res magnas componendas egere rempublicam. Ex arcano Cæſarauguſtanus præſul erat deſignatus ſucceſſor in regni Neapolitani procuratione. Lætatus Gonſaluus eo nuncio pacis fœdera voce præconis euulgari, publicaque lætitia celebrari iuſſit ludis conuiuiiſque. Commiſſa ſpectacula concurrere milites ad ſimulacrum pugnæ. Quod de diſceſſu iubebatur præſto ſe eſſe reſpondit, breuique facturum. Ex animo an ſimulate ne tunc quidẽ cognoſci potuit. Sane aduerſis quandoque tempeſtatibus ſæuaque ventorum vi, aliquando vario rerum euentu prohibitus, diu profectione ſuſtentata maleuolis occaſionem præbuit in deterius interpretãdi, variis ſermonibus materiam. Ioannem quidem Lupum Vergaram qui ei à ſecretis erat, miſerat in Hiſpaniam ſyncerae

ipſius

ipſius voluntatis fideiq; rebus omnibus cultæ teſtẽ idoneum,modica dictis fides, quoniam verbis facta non reſpõdebant.

Mazalquiuirũ in Africa captũ de Mauris.

Capvt XV.

NON diſcedebat à Catholici Regis latere Toletanus Antiſtes, eius dignitatis in omnibus controuerſiis acerrimus fautor, multos etiam auctoritate retinuit,ne ſtudia verterent in contrariũ. Ingenti præterea animo vir gloriæ cupidior,quam pro humili conditione in qua natus educatuſque fuerat, Regi crebris ſermonibus etiam tum ſuperſtite Regina ſuadere inſtitit, vt confecto Neapolitano bello in Africã arma verteret maiori gloria minori inuidia ; neque contemnendo fructu. Quantum terræ parari potuit,eo, quem inter ſe Galli & Hiſpani fuderant, ſanguine? Eo ventum vt Rex non exiguum militum numerum redire in Hiſpaniam iuſſerit effeceritque ad eam expeditionem penitus conuerſo animo. Tendilliæ quoque Comes ſi centum aureorum millia ex regio Fiſco numerarentur, Oranum & vicinum portũ Mazalquiuirum aliaque oppida finitima ſe Mauris erepturum pollicebatur, reddito etiam quidquid ex ea ſumma ſupereſſet impenſæ, quod deeſſet ſuppleturus de ſuo. Pactionem propemodum confectam Reginæ importunus obitus diſturbauit. Verum ne is conatus inanis prorſus euaderet, neque milites Neapoli aduecti otio marcerent, Toletanus in eius belli ſumptus mutua dedit ad triginta aureorum millia. Hoc ſubſidio in Beticæ littoribus claſſis inſtructa primũ ad Tedeli[illegible] fraude occupãdum:quod oppidum Bugiam inter & Algerium ad mare noſtrum ſitum eſt Deinde quoniã tanti non erat, neque commode retineri oppidum poterat longinquis auxiliis nulla prope fida ſtatione mutata ſententia placuit claſſe Mazalquiuirũ inuadere. Ea voce Arabice Portus Magnus ſignificatur, quo nomine à Ptolemæo olim quoq; vocatus eſt Orano vrbi vicinus ex aduerſum Almeriæ aliquanta tamen ad Orientem inclinatione. Inſtructa claſſe, in qua ſex triremes, maiora alia minoraque nauigia multo plura numerabãtur, quinque militum millia, Dieghus Fernãdus Corduba regiæ aulicorum cohorti præfectus, delectuſq; eius expeditionis Dux, ad quem ſumma imperii rediret. Raymundo Cardonio rei maritimę cura demandata, rebus omnibus comparatis e Malacenſi littore ſoluit ad quartũ Kalẽdas Septembris. Dubio cælo profectos aduerſæ tẽpeſtates coegerunt ad Almeriam ſubſiſtere aliquot dies. Ita ex eo portu ſublatis denuo velis idoneis tempeſtatibus claſſem incolumẽ ad tertium Idus eius menſis Mazalquiuirum intulerunt, tametſi in aditu portus propugnaculum erat ex diſciplina militari prudenter ædificatum multis horridum tormentis. Exponere in terram milites difficile erat ad vada cæca & meandros, quibus littus impeditur, tempus aduerſum accedebat, marini fluctus inflati, ad hæc centum & quinquaginta Mauri equites pedites tria millia prohibere deſcenſum parati. Virtuti impedimenta ceſſerunt. Alacres noſtri mutua adhortatione in terram deſilierunt. Primus Petrus Lupus Zagalius præcipua audacia miles. Secuti eius exemplo cæteri conſerta pugna hoſtes Oranum reiecere. Quadringenti milites pręſidiarii in Mazalquiuiri arce relicti occiſo tormenti ictu præfecto & pleriſque arcis tormentis,noſtrorum globis diſturbatis atque diffractis die tertio pro męnibus ſupin s manus tẽdentes veniã orarunt. Iram in contumaces verterent ſupplicibus & ſe dedentibus parcerẽt. In quo duo cõmodiſſime accidiſſe notabãt. Noſtrorũ enim e Malaca diſceſſu cognito, ingẽs Maurorum multitudo in armis ad littus cõcurrerat excenſionẽ prohibi-

turi. Sed exiguo cõmeatu, & quoniã ex mora ſuſpicabantur;alio hoſtes diuertiſſe poſt octo dies diuerſi domos redire. Sic nauigationis tarditas cõmode accidit. Neque minus ſalutaris deditionis factæ celeritas extitit. Alioqui Mauri ingenti numero accurrẽtes auxilio ſeque in annis per vicina montium iuga oſtentãtes, multo difficiliorem expugnationẽ reddidiſſent: niſi ipſo die arcem præſidiarii dedidiſſent. Enimuero quibus Deus fauet hos ſubleuat, excæcat aduerſarios. Sed ad Orani tamẽ copias ij Mauri adiuncti in aciẽ prodierunt, quaſi pugnandi volũtate. Noſtris tamẽ obuiã progreſſis toti⁹ certaminis ſortẽ ſubire detrectarunt. leues modo dimicationes extitere à Mauris in lignatores noſtros & pabulatores impreſſione facta haud memorabili in alterutram partẽ euentu. Arcis cuſtodia aulicorum cohortis Pręfecto credita eſt, quo honor amplior eſſet, ducis ſummi nomen adiunctũ expeditionis Africanę. Parta victoria & rebus aliis compoſitis Raymundus Cardonius ad octauũ Kalendas Octobris ex ea quidẽ ora profectus incolumẽ victricẽque claſſem Malacam retulit. Mazalquiuirii præſidiariis militibus induciæ ab Orani ciuibus ſunt conceſſę & ius commercii vtriſq; cõmodum Mauris neceſſariũ ad Orientis cõtinuandũ commerciũ, vnde certiſſima vectigalia genti quæſtuſq; conſtabant. Venetæ enim triremes aromata & merces ex India aduehi ſolita Alexandriam Ægypti vrbem, redempta atq; in naues impoſita ad Africæ, Hiſpaniæ, Galliæ, Belgarũ, Angliæ Daniæque oras & portus magno ſuo & illarũ gentium cõmodo anniuerſariis nauigationib⁹ deuehere ſolitæ erant. Hac expeditione confecta magna nominis exiſtimatio omniũ prędicatione Ferdinando acceſſit, quando parta Neapolitano bello laude nõ contẽtus ad noua & illuſtriora bella retulerat animũ Africę expeditionẽ ac Chriſtiani nominis amplificationem haud vano conatu. Praua ſunt hominũ ingenia & varia. Maleuoli ex eo ipſo ſiniſtrę ſuſpicãdi occaſionem captare, ſpecie impugnandi Mauros vires collatas aduerſus Philippi generi conatus ſi venire in Hiſpaniã & datam procurationẽ extorquere intentaret. Toletanus quidẽ Archiepiſcopus à pulchro initio erectus ſtudio promouendi expeditionẽ Africanam in eo bello magnam vectigaliũ ſuorum partẽ impendere cogitauit: ac ne dubitare quidẽ ducem ſe ſacro bello dare, in Africamq; traiicere, vti poſtea factum eſt, vir acer iuxta ac pius animi magnitudine ad miraculũ præſtans. Hoc mẽſe dimidiato ex Ioanna Regina filia nata eſt Bruſſelis in Belgis, cui Maria nomen fuit, Hungaria regnum Ludouico Hungaro iunctę cõiugio conſequentibus tẽpore atq; annis. Arripuit eam occaſionem Ferdinandus de felici partu filiæ gratulatum Carolũ Alagonium e familia in Belgas mittendi cũ mandatis ad Philippum generum ac monitis cõcordiam cum ſecuritate potiorem vtriq; fore quam cũ periculo cõtumaciã. Peſtis lue quę Oliſipone graſſari cœperat, territ⁹ Emanuel Rex Almerinum conceſſit. Ea contagione per Hiſpaniã diffuſa fœdum annũ, nobilẽ ſuperior victoria de Mauris parta effecit, inſigniuit etiã conuentus regius iuridicũdo e ciuitate regia vbi diu hæſerat, Granatã tranſlatus. Vrbis de Mauris non ita pridẽ captę nouis incrementis nobilitãdę amplificandæque cura ſuberat. conuentus Præſes deſignatus eſt Aſturicẽſis Epiſcopus vir præclarus ea ętate celebri fama.

Fœdus inter duos Reges ſocerum & generum factum.

CAPVT XVI.

SEgobiæ & in Balſaino regiæ venationi deſtinato nemore aliquot menſes ſubſtitit Ferdinandus. Inde ad tertium decimum Kalendas Nouembris Salmã-

ticam

ticam abiit.In ea vrbe pax cũ Gallo voce præconis per plateas euulgata eſt, minori aliquanto Caſtellæ quam Aragoniæ gentis lętitia plauſuque, diuelli imperii Hiſpanici compagem, quæ poſt longa tempora, regio coniugio, ſi maſcula proles extaret, moleſtum aliis,gratum erat Aragoniæ genti Regem peculiarem atque ex ſua gẽte habere cupientibus. Sic ſunt res humanæ quod vni iucundum exiſtit,ex eo alteri mœſtitia naſcitur,nihil eſt quod æque omnibus placeat. Ad frænãdos Philippi conatus hęc omnia ſpectabant, tanta importunitate circumacti,vt datis Bruſſelis litteris proceres Caſtellæ ad arma pro ſe & aduerſus ſocerum concitaret, ac nominatim Villenium, Anagari Ducem, Garſiam Laſſum, Aſſidonium Vreniæ Comitem ſtudio vel maxime incenſos rerum nouarum. Ipſi etiam maris Præfectus & Magiſter equitum quamuis arcto propinquitatis gradu cum Ferdinando coniuncti nutabant. Ioannes Emanuel per litteras ægris animis diſcordiæ ſubdere faces importunus & audax, acutus iuxta & ſagax. Tametſi omnibus ſermonibus pacis ſtudium præferebat coiturę facile, modo, quod æquitas poſtulabat,Ferdinandus ſuo regno contentus, Caſtellæ tum poſſeſſione tum procuratione decederet,ſi id feciſſet cætera conuentura. Alioqui amiſſis,quæ in Caſtella obtinebat, Aragonium imperium in diſcrimen venturum,ſi cœptæ offenſiones in aperta odia prorupiſſent, ventumq; eſſet ad manus. Propinquorũ ſanguine illita arma nõ facile elui.Philippum Regẽ haud dubie venturum,idq; breui ſiue volente ſocero ſiue repugnante. Monuit Rex Gallus ſemel & ſecũdo miſſis ad Philippum legatis ne ſe in id iter daret, niſi cõtrouerſiis prius cum ſocero cõpoſitis. Id vtrique honeſtũ ſalutareque fore. nouæ neceſſitudini id datũ: ſi bellũ eſſet caritate in Philippũ pronior.Iis monitis parere integrũ nõ erat, multis e Caſtella euocantibus;ſexagintaq; nauibus nihilominus in Belgico littore paratis conuenturis propediẽ pluribus.Ita ſexto Idus Nouẽbris Bruſſelis cũ vxore ad claſſem iturus diſceſſit.Lentum iter fuit: atq; ita vt pleriſq; perſuaſum eſſet, expectare ipsũ dum qui partibus ſtudebant,palam arriperẽt arma. Villeni⁹ factionis caput ipſo tempore Toletũ ingreſſus in ſuſpicionẽ venit, accepta à Philippo poteſtate eam vrbẽ velle in partes traducere. Ea ſuſpicione ſuſcepta Siluę factio prępotẽs inter eos ciues Ferdinãdiq; in ſtudium incitati Prætori adiuncti vim propulſare parabant.Id veritus Villenius ne pars ciuium cũ parte confligeret, ſuſpicionibus de ſe fortaſſe temere cõceptis anxius ex vrbe diſceſſit.Pręter Siluas, Albanum & Toletanum Ferdinando pręcæteris ſtudebant Bernardus Rogius Dianii Marchio, Guterrius Lupus Calatrauæ Promagiſter, Antonius Fonſeca & Ferdinãdus Vegha,hic præter vſum familiarem, eidem à conſiliis.Vna omnium erat ſententia omnibus viribus impediendum omnique ope,ne Philippus in Hiſpania pedẽ poneret, niſi prius cõtrouerſiis diiudicatis.Id etiã placebat Ferdinando.Et tamen vim intentare, armaq; aduerſus filios ſumere graue erat: ac ne ſatis fidebat id probaturũ genti Reges legitimos prouinciæ aditu prohiberi. Varii rerum motus, multiplices hominum conatus, temporum conditio miſera, qualẽ fuiſſe fides ſit duobus ea propinquitate de regno cõtendẽtibus.Anxios metu prouincialiũ animos litterę à Philippo in breue tamẽ tempus recrearunt: cupere vero cũ ſocero cõcordiã cõſtitui. His eius legati mandatis ampla paciſcẽdi poteſtate data cõſenſu Salmãticæ ad octauum Kalẽdas Decẽbris ſubiectas cõditiones ſocietatis & amicitiæ inter duos Reges ſcripſere. Duo Reges & Regina rerũ in Caſtella moderatores ſunto triũ pari poteſtate: Eorũ ſyngraphis leges, edict, adiplomata,

actionum formulæ rata ſunto: certe ſingulorum nomina in actis omnibus exprimuntur. Cum primum Philippus & vxor in prouinciam venerint, ſacramentum à populis dicitor eis tanquam Regibus, Ferdinando quaſi moderatori, Carolo vt principi & ſucceſſori in imperio Caſtellæ, Legionis atque Granatæ. Regia vectigalia ex ęquo inter duos Reges diuidũtor deductis ordinariis & extraordinariis impenſis: ne exceptis tum quidem ordinum militarium redditib9, quamuis Pontificum venia Ferdinando addictis. Arcium præfectos, vrbiũ Prætores ad reliquos magiſtratus legerent ſorte ſcilicet pari vtrique Regi numero deſignato. His conditionibus fædus factum qui tuerentur deſignati Pontifex, Cæſar, Angliæ & Luſitaniæ Reges. Additum præterea vt ſi Regina rerum particeps eſſe recuſaret, in diplomatis tamẽ trium nomina exprimerentur, duorum modo Regum Syngraphæ, alterius in abſentia qui præſens eſſet ſolus ſubſcriberet quod is decreuiſſet, id ius faſq; eſſet. Huius fæderis exemplum cum fide deſcriptũ in Belgas miſſum, Philippo & ſuis, quib. omne poteſtatis conſortium ingratũ erat, vehemẽter diſplicuit. Iureiurando tamen cõfirmare viſum eſt Regis Galli opes timebãtur Ferdinãdo deuincti, magnum rebus momẽtum in vtramq; partem. Et alioqui vbi pedem in Hiſpania poſuiſſent omnia ex ſententia ceſſura exiſtimabãt. Lupo quoque Concillo vincto eatenus atq; horridi carceris malis vexato vehemẽter, libertatẽ reddidere. 1506. Fædus Salmantin. per plateas octauo Idus Ianuarii ineunte anno milleſimo quingenteſimo ſexto voce præconis euulgatum eſt maiori in præſenti lętitia quã in poſterum fructu. Philippus, vti poſtea cognitũ eſt, vxorq; biduo poſt ſoluere è littore Belgico in Hiſpaniam ituri. Tẽpore anni minime idoneo profectos atrox ventorum tempeſtas diſiecit. Aliquot nauibus ſubmerſis procellæ ſæuitia, reliqua claſſis neceſſario Anglicum portũ tenuit, cui Vueymanrico nomẽ eſt. loci opportunitate inuitati Philippus Angluſq; ad Vuindeſſoriũ inter ſe viderunt. Cõgreſſus inanis nõ fuit. Sancita inter eos Principes amicitia, vt Margarita Allobrogum Ducis vidua Anglo denuo nuberet, pactum, Maria Angli filia Carolo Auſtriaco, neutrum tamen coniugium coaluit, initi tantum fæderis & colloquii pretiũ fuit. Suffolcius Dux Anglo hoſti ad non dubiam perniciem tradit9 cõtra fidem exuli à Philippo datam, tutum in Belgis fore. His reb. perficiẽdis, ludiſq; & omni hilaritate is mẽſis & proximus abiere. Sub exitũ Februarii ad Falamuæ portum naueſq; redierunt in Hiſpaniã traiecturi haud longiſſimo traiectu. Ioannis Emanuelis acre ingeniũ offenſus animus timebatur Sic Ferdinandus fædere Salmanticæ euulgato ad eũ litteras dedit humaniſſimas. Obliuioni traditis ſuperioribus offenſionibus curaret, ad id quod erat æquum, & propinquitatis iura poſtulabant, ſuſcepta beneuolẽtia Philippi animum reuocari. Sibi ſtare ſentẽtiam beneficiis vincere maleuolos, officio cum offenſis & benignitate certare. Ad hæc quid Emanuel reſponderit hoc loco ſubiicere cõmodum fore arbitror, vt ex reſpõſo viri libertas ingeniumq; haud inſulſum dignoſcatur. Accepi tuas litteras. iis obſequi certum habeo, neq; vlla in parte deeſſe muneri mihi impoſito, offenſiones pro virili parte amouẽdi ſtabiliẽdi concordiam. certus Regum ætate tuis pręceptis & inſtitutione informata magna cõmoda publice & priuatim fore. Quod mihi ſemper fuiſſe antiquiſſimum Deus & conſciẽtia idonei teſtes ſunt etſi non nulli, forſitan & inter alios ipſe cõiectura ex iis quę ſum per iniuriam paſſus, diuerſum ſibi perſuaſerũt. Enimuero linguas frænare quî poſſim, quî iudicia hominum

minimum varia in deterius prona? ſyncerę quidem voluntatis prçmiũ neque expecto neq; requiro. Ac ſatis habeam ſi ſuperiores labores & merita deleta è memoria tua prorſus nõ eſſent. Itaq; ſenectutem meã reputanti altamque noſtri obliuionẽ pro præmiis, quæ in hac vita expectabã ampliſſima, credã potius velle te preces mutare: inferiaſq; extincto dare. Quã ego laborum compenſationẽ nolim; qui audierim Principes ſæpe miniſtris ſuis exitium conciliaſſe: pro obſequio æterna ſupplicia reddita. Ab eorũ nemine, ne ſi Chriſtianiſſimus ſit quantũ Rex Galliæ, ſubditum aliquẽ purgatoriis ereptum flãmis fuiſſe aliquando. Ego tamen officio mihi neceſſario tibi nunquam deero; ac ne ceſſabo quidem tuã monere benignitatem, vt ſi qua ſuperſunt explicanda in fœdere, eã modeſtiã & prudentiam adhibeas concordiæ amore, q̃ æquum eſt & cõſueuiſti tenere in omni actione omniq; vitæ parte.

Rex Catholicus denuo duxit vxorem.

CAPVT XVII.

A Rege Catholico ad Principes recentis fœderis vindices cõſenſu deſignatos miſſi ſunt legati, qui gaudium nunciarent, confectam pacem, controuerſiis inter ſe ac generum finẽ allatum. Ac nominatim de Luſitano Rege cognoſcere cupiebat, ſi fęderis conditionibus non ſtaretur, quam ab ipſo opẽ ſperare poſſet. Reſpõſum anceps fuit & frigidum, verba generalia. Et vtiq; Philippum inter & Luſitanum iuncta multiſq; officiis firmata amicitia ſtabat. Atq; adeo vt ad eum excipiẽdum quoniã Bæticã iturus dicebatur, Luſitania nõ deuia ingens facti argenti auriq; pondus pararet, conflaretque, ſiue ad oſtentationem opum, ſeu vt hoſpiti pretioſa dona daret vaſa auro & argento viſenda gemmis & arte. Tametſi peſtis lues ſolicitabat per vniuerſam ſeditionẽ diffundentis atq; Scalabi iam graſſantis. Quo metu Almerino, vbi ſubſtiterat, Abrantes abiit oppidum in colle ſitum, eoque ſalubriori, purioriq; aura. In eo oppido ex Regina ad quintum Nonas Martii filius natus eſt, cui Ludouico nomẽ fuit, animi celſitudo p̃cipua, inſignis animi pietas præſertim accedẽte ætate, quæ lõgæua nõ fuit. Iunior ex humili loco fœmina filium ſuſcepit Antoniũ conſequẽtibus annis Ocrati Priorem facem patriæ futurũ, cum defuncto patruo Henrico & Rege & Cardinali, nihil veritus natalium vitiũ, ſe Luſitaniæ Regem dixit factioſorum & perduellium, atque è plebis fæce hominum ope cõfiſus. Infans octauo die fontib. ſalutaribus eſt admotus ſuſceptoribus Brigantino Duce cum matre & Abrantis Comite. Eam lætitiã tumultus Oliſipone haud magna occaſione cõcitatus vehemẽter conturbauit. In Diui Dominici Chriſti Dei è cruce pendẽtis effigies ſculptilis viſebat̃ ſiniſtri lateris vulnus vitro tegẽte. Die quodam qui ſacris operabãtur, vitri ſplendorem forte animaduerſum per errorẽ miraculũ putarunt cœlo editũ. Repugnauit vnus quidã ex adſtantiũ numero p̃caciorib. verbis, quã eius conditio pateretur, quippe ex Iudæorũ genere & ſanguine. Populus malitiam interpretatus, ferox vt ſolet in eiuſmodi rebus, & rapidus iniectis in miſerum hominẽ manibus, temploque abſtractum interimunt ac repente ſubito igne pyra excitata comburunt. Quidam ex eo monaſterio monachus væcordi oratione furenti populo flammam addidit, vt Chriſto ab ea gente illatas omni tempore iniurias vindicarẽt è loco ſuperiori hortatus. Hæc ſinguli, hęc vniuerſi inconditis clamoribus vociferantur. Nulla res vehementius multitudinẽ inflammat quã religionis ſpecies quamuis ſimulata &

inanis. Vbi ſuperſtitione capta eſt, nō ratione agitur ſed furore, alioqui impotēs, ſæua vecorſq;. Acti amplius in furorem populares quaſi ſigno dato in ei⁹ nationis ædes irruunt feroces formidabileſq;, ſibi quiſq; adhortator & Dux. Crucem duo eius ordinis monachi præferebant vexilli adinſtar. Rabies in miſerorū cæde bacchantis populi tribus dieb. omnino tenuit: ex quanto tēpore ſupra duo millia homines ſunt occiſi pleriq; innoxii, aliqui ēt ex diuerſo genere per errorem aut ex ſimultate. Reb. turbatis cum oēs omnia audeant, minus inſignia ſunt q̄ ſinguli faciunt; cuncta pari violentia voluuntur. Belgæ & Germani è nauib⁹, q̄ in portu erant, cōcurrunt ad prædam participes futuri, aut manu ſua direptis domibus, aut à promiſcua plebe paruo redemptis ſpoliis. Rex ex eo commotus, vt par erat, animo, ac vindicare certus Dieghum Almeidā, & Dieghum Lupū, qui q̄ſtiones exercerent deſtinat. Duo monachi multitudinis cōcitatores dicta cauſa damnati lege de ſicariis, ignis ſupplicium extinctis fuit. De pleriſq; ſontibus ſumpta vindicta ſed carptim & ſingulis, in multitudinis motu ſalutare remedium. Externi ſublatis velis euaſerūt cum nauib. copia miſeræ gentis onuſtis. Sic frequenti ac numeroſę ciuitati tranquillitas rediit. tumultus popularis id remediū extitit, mali cauſis nihilo maius. Philippi & vxoris aduentum in Caſtellā in dies ſingulos expectabant prouinciales nō vno oēs animo: ſimul Ferdinandi cum Germana nuptiæ feſtinatæ. Obuii ſponſæ Salmantica Fonterrabiam in extrema Hiſpania iuere Cæſarauguſtanus Præſul officio in patrē incitatus, & cum eo nobiles tum viri tum matronę. Contra Reginæ Neapolitanæ mater & filia, tū Calabrię Dux atq; ſplendidus procerum comitatus Regē Valliſoletum proſecuti, inde Donnias abierunt. In eo oppido ad quintum decimum Kalendas Aprilis nuptiæ celebratæ ſunt neq; nullo neq; celeberrimo apparatu. Ferdinādus arcto propinquitatis gradu ſponſam attingebat, quippe eius auunculus maior Eleonorę Reginę Vaſconum, q̄ auia puellæ fuit, frater. Soluit ea lege Pontifex Romanus ægre tamē, Cęſare & filio cōnubio intercedentibus. Reginā ex Gallia proſecuti erant Ludouicus Amboeſa Albigenſis Epiſcopus, Hector Pignatelus & Petrus Sāctanderius à Gallo legati. Eminebant in cætero comitatu Salernitanus Amalfitanuſq; & alii Andegauenſes proceres ea profectione ſperantes malis & exilio finē cōpoſita pace. Proximo poſt nuptias die, noui cōiuges ac cæteri Principes cōuerſo itinere Valliſoletū redierunt. In eo municipio Rex nouo ſacramento ſuo & ſucceſſorū nomine initi nuper cum Gallia fœderis capita omnia rata fore cōfirmauit, ſi falleret dira omnia in ſuum caput precatus. Paucis poſt dieb. Andegauenſes proceres in cōiugum verba quaſi Regū Neapolitanorum iuſiurandū dixere. Peracta nuptiarū lætitia Ferdinand⁹ Burgos abiit, p̄ cauſam excipiendi Regē generū, quē exiſtimabat ad Lauretanum portū, aut è vicinis aliquē propediē affuturum. Sequebant̄ Præſules Toletanus Hiſpalenſiſq;, Albanus, Magiſter equitū, maris Præfect⁹, Comes Ciſontanus, in ſtudium, vt videbat̄, incitati curandi, vt regno adminiſtrando Iſabellæ Reginæ teſtamento explicata voluntas rata eſſet, nulla in contrariū exceptione. Peruenerant Turrecrematā: cum nunciatum eſt Reges filios ad Brigātinum portum appulſos omnino ad quartum Kalendas Maij. Lenta nauigatio longaq; mora vt eſſet, Regum in Anglia cōgreſſus effecit ludis & ſpectaculis celebrat⁹ in hoſpitū gratiā. Ad Falamuæ quoq; portum dum idonea ad traiiciēdum tēpeſtas expectatur, multi dies abierunt. Ad Brigātinum portū appellēdi claſsē cauſa extitit Phi-

lippo

lippo iniecta à malitioſis perſuaſio; in Caſtellã ingredi fore cõmodum quam lõgiſſime à ſocero liceret. Eius abſentia ſiquid à procerib. moueret̃, & in quam partẽ ſe populi darẽt facile cogniturum, ex euentu cõſilium ſumeret, certus Salmantini fæderis conditionib. non ſtare niſi neceſſario. Toti⁹ machinationis auctor Emanuel Principis ſimplicitati & ingenuo candori illudens: vſq, eo vt in Bęticę orã ducturus diceret̃, Nerio promõtorio claſſe circumducto, niſi aduerſi ventorum flatus vetuiſſent. Sub hoc tẽpus Gonſaluus Marignus Aſſidonii nomine Melillæ Præfectus Caſaſam oppidum viginti inde millib. in Phutenſi regno ſitum cum idoneo portu, improuiſus occupauit. Operę & impẽſæ ab Aſſidonio factæ merces fuit id oppidum in ei⁹, vti par erat, relictũ iure hæreditario.

Ferdinandus generum cupit inuiſere.

CAPVT XVIII.

PHilippi Regis aduentus, quo publicã felicitatẽ fundari, reb. tranquillitatẽ reddi par erat, ne cõtra Reip. ſtatum pacemq; penitus conuelleret, vti ſe initia dabãt, Ferdinandi prudentia, atq; animi magnitudo effecit. Qui reb. aduerſis ſe maior diſſimulatione, comitate, agendi dexteritate in bonum vertit, q̃ incendiũ exitiumq; reb. minitari videbantur. Nõ idem vtriq; animus erat, neq; vna agendi ratio ſed prorſus contraria. Philippus, quaſi vis pararetur Beneuenti & Lemoſii Comites ac reliquã Calæciæ nobilitatẽ, præterea Caſtellæ proceres ſingulos p litteras de cõmunicãda ope appellare, eiuſq; vt partes palam profiterẽtur hortari. Hoc quid aliud erat quam pro pace diſcordias ſerere, cõcitare tumultus temere imprudenterque? Ab eo initio, quoniam conatus ex ſententia proceſſerat, ſpeq, maior procerũ ad eum concurſus fiebat ex omnibus partibus, vlterius progreſſus palã profiteri cœpit Salmantini fæderis legib. haudquaquam obtẽperaturum, ignarus videl. rerum humanarum incõſtantię. Soceri aulicos & miniſtros infenſos habere, malignis intueri oculis, vſq; eo vt die quodam Petrum Aialã monuerit: multa in Belgis & Anglia ſe aduerſum agitata ſcire: diſſimulaſſe tamẽ in ſoceri gratiã; ſi pergeret haud impune conatus fore. quando vnus eſſet è ſubditorum numero atque in ſuo ære, attente conſideraret, quid facto opus eſſet. niſi obtẽperaret malo vindicaturũ. Miſerat Rex Catholicus quatuor viros in curia rerum capitalium, apparitores, ac reliquum forenſe miniſterium, vt penes nouum Regem ſuas quiq; præſtarẽt partes, munera exercerent. Honori datum contumeliam interpretatus ſocerũ tantũ ſibi ſumere, vt miniſtros & famulos daret quod nullo pacto ferre habebat præiudicatum fixumq: animõ, neq; tutorem pati neque patruum, vti Ioannes Emanuel dicere ſolitus erat, eos vnde venerant, continuo remiſit. Sic eſt. Multa q̃ apud concordes vincula caritatis argumentaq; ſunt, inter infenſos iras concitant. Philippi aulici & amicorum principes multa in Ferdinando accuſabant, nouo maxime cõiugio irritati cum Germana: quo filiis & nepotib. atrocem factam iniuriam ſcil interpretabantur regno Neapolitano detracto. In quo iure ac merito reprehẽdi poterat, niſi præpoſtera ipſorum ratio coegiſſet ad patrociniũ Galli Regis, vt dignitatem tueretur, quacumque conditione confugere, artemq; eludere arte. Alioqui longe alia mẽte Rex Catholicus erat quam æmuli accuſabant. Nam filiorũ aduentu nunciato continuo Raymundum Cardonium & Ferdinandum Vegham miſit de aduentu gratulatum. Ipſe ẽt conuerſo itinere flexoque Legionem maturare conſtituit eos inuiſurus. Subſtitit tamen Aſturicæ de eorum voluntate dum certiora cognoſceret. Præterea Villeniũ cum ampliſſimo comitatu Burgos ap-

pulſum, atque Anagari Ducem propinquis accitis & cum manu militari ad nouos Reges ire parantem monuit, vt mutato conſilio non plures comites ſolito ſecum ferrent. Eas molitiones delectuſque legibus vetitas, ne tunc quidem fore impune, quippe minime neceſſarias, quando nulla belli ſuſpicio eſſet, cunctis amica pax. Generum interprete Petro Aiala vt duo millia Germanos, quos ſecum duxerat, dimitteret hortari porro, ne apparatu nō neceſſario prouincialiū animi offenderentur: quod omni cura externo Principi prouidendum iudicabat. Michaelem Almaſanium profecto, cui multū fidebat arcanorum participi, legauit vt Raymundo Cardonio, Fernādo Veghę, Petro Aialę & Gutterrio Fuenſalidæ iunctus efficeret, vt colloquio mutuo locus & tempus deſignaretur, cupere ſe oppido videre & amplecti filios cariſſimos. Fecit ille ꝙ iuſſum erat. Primū vt Sarriæ cōgrederentur, deinde ad Pontē ferratum agitatū. Philippi intimis nullus locus placebat, metu, vt erat ſagaci ingenio Ferdinādus Philippus facili ingenuoq;, ne colloquio inter ſe ſuſceptas ſuſpiciones detergerēt, quod naturæ iuri & propinquitatis legibus conſonū, priuatis aulici rationib. aduerſum omni conatu vitabant. Ita Emanuel, penes quem rerum omnium erat arbitriū, Petro Aialæ die quodam de colloquio Principū ſermone inſtituto, palā edixit, Errare Ferdinandum inani fundamēto magnæ, vt videbatur, molis iacto; idque trifariam. Neque enim paſſuros in congreſſu de aliquo negocio fieri mentionem, hoc primū ſibi perſuaderet. Deinde colloquium in agro fore non pari vtrinq; comitatu ſed Philippi multo maiori. Poſtremo falli ſi in filiæ beneuolētia ſpem aliquā reponeret inanem haud dubiū futuram. Hæc Emanuel prę arrogantia & faſtu ingentibus promiſſis cōtemptis, quibus tum ipſi tum filiis factis eum rurſus expugnare tētarunt, quippe Principis gratia vecors atq; ſe ipſo inſolentior. Quo tempore hæc agebantur Valliſoleti Chriſtophorus Columbus obiit menſe Maio immortali laude vir primus noui orbis inuētor: vti alio loco dictū eſt. Villenius, Beneuētanus, & Anagari Dux ad nouū Regem venere feſtinatione fidem obſequiūmq; probare certantes. Acceſſere in dies alii proceres, in iis Begiaris Dux, Aſturicæ & Aquilarii Marchiones, ipſeq; Garſias Laſſus poſtremo Infantatus Dux eodem appulit. Tantis præſidiis munita factio ad maiora aſpirabat præſentiū tædio nulla fœderis memoria Ferdinandus Aſturica, vbi hæſerat ad Idus Maii, Rauanaliū diſceſſit, Compoſtellā eundi voluntate eā vrbem colloquio, de quo agebatur, oportunā fore ratus. Ex intimis quidā ne feſtinaret, monebant. Inconſulti impetus cœpta initiis valida mora conſeneſcere, ac prauos conatus debilitari. Quod praua ambitio ſolet, breui inter proceres & noui Principis aulicos enatis odiis, quādo ſinguli ſibi rerum arbitriū arrogarēt, eas fore difficultates, quib. Philippꝰ ſuo malo admoneretur intelligeretq; quantopere ſoceri ope & conſilio propterea indigeret. In eo ſtatu res Caſtellę erāt, vt ſi apertū bellum demas, peior eſſe non poſſet. Italiæ Principes aliæq; nationes aduētu Philippi quid futurum eſſet auide expectare: ac cunctis erat perſuaſum Ferdinādum qui eatenus terrori fuerat, demptis viribus & potentia deinceps fore ludibrio. Ex eius calamitate & ignominia pleriq; nectere nouas ſpes. Eā opinionem vulgo ſuſceptā vehementer confirmabat cunctatione ſua Gonſaluꝰ, contra quam iuſtum erat reſiſtens Neapoli. Virum prudētem & magnum profecto nō ſine cauſa regiis mandatis non obtemperare. Ille tamen iis ſuſpicionibus cognitis equos & domeſticā ſupellectilem præmiſit quaſi mox ſubſecuturus.

rus. Deinde Petrum Nauarrum legauit in Hiſpaniam equis citatis moram excuſatum veris rationibus redditis ſui facti. Dum præſidia locis competentibus diſponit, & militibus ſatisfacit pecuniæ in ſtipendium ob inopiam tumultuantibus re neceſſaria aliquot menſes extractos. Verum Ioannes Baptiſta Spinelus vna in Hiſpaniã profectus Gonſaluo infenſus, tum priuatim ſibi factas iniurias cõqueri, tum praua interpretatione accuſare quæcunque ab eo quamuis fideliter & prudenter geſta erant. Regiis & aulicorũ auribus ad eas voces & criminationes patulis innocentiã accuſare facile erat. Sæpe etiam calumnia veritate valẽtior, acres certe primos impetus habet. Itaq; Cæſarauguſtano Pręſuli mandauit vt Neapolim profectus curã rerũ ipſe deſumeret in Gonſalui locũ confectis in eã ſententiam tabulis. Conſilium iuuare arte viſum eſt. Ioanni Lupo Vergaræ Gonſalui à ſecretis data abs Rege ſcheda, qua iureiurãdo pollicebat̃ Diui Iacobi magiſteriũ ſe illi ceſſurum, cũ primũ in Hiſpaniã eſſet appulſus. Vere atq; ex animo id promitti, vt crederetur, ingentia Gõſalui merita faciebant: falſo & fraude euẽtus docuit: & quoniam ſimul Petro Nauarro, quem Oliuiti Comitem dixerat, cuiq; multũ credebat, vt filium Cæſarauguſtanũ præſulẽ ſecutus Gõſaluo in Arce noua manus iniiceret, arcano mãdauit: metu ſe ſuſpecti hominis liberaret: ꝙ eius dexteritate & audacia ſucceſſurũ cõfidebat. Decretũ inſolens ꝓrſus & immane numina diſturbarunt, ne ea iniuria obſcuraretur ęternũ Hiſpanię decus clariſſimũ orbis ſidus. Et forte litterę à Gõſaluo ipſo tẽpore ad Regẽ allatæ accurata oratione, & accommodatis argumẽtis (& eſt magna veritatis vis) ſolis inſtar depulſa mendacii & ſuſpicionũ nebula lucẽ aperuerunt. In iis fidei conſtantiã ſacramẽto nouo, & execratione firmauit: & in quãcumq; partẽ ſe res darent ei perpetuo adhæſurum, neq; cuiquam præter ipſum regnum Neapolitanũ traditurum, & alioqui propediem in Hiſpaniã affore rebus cęteris prętermiſſis. His litteris tunc quidẽ ſedata tempeſtas: vnde magna extitiſſent incommoda, ingẽs Hiſpanię dedecus vniuerſę.

Ferdinandus ad filiam Reginam liberandam delectus haberi mandat.

CAPVT XIX.

VIx proceres & reguli ad Brigantinũ portum appulerant, cũ inter ipſos & aduerſus Belgas cõtentionum & inuidiæ ingens exarſit flamma. Ad principem gratiæ & auctoritatis locum in ea aula ſinguli nitebantur ambitione væcordi, modeſtię nulla cura: Villenius ante alios ſibi primas arrogare, cum ſacris Princeps operabatur cortinę regiæ proximus & vno latere quippe regiæ Caſtellæ procurator; ex altero Verius Regulus, & ipſe in Belgis aulę magiſter proximum occupabat locum. De Regum colloquio ſentẽtiis inter ſe diſcrepabãt. Hiſpani impedire pro viribus ſatagebant: ne mutuo congreſſu offenſiones detergerentur ſcilicet. Belgæ ſimpliciores non abnuere ad vulgi exiſtimationem multum referre ſi colloquerentur rati periculi parum oſtendi. Quid variis imaginibus locum darent? Verio Regulo præ aliis id placebat conſilium, ex inuidia & æmulatione vti malitioſi interpretabant̃, Ioannis Emanuelis creſcentis gratia auctoritateque. Sed vtiq; hoc tempore plura moleſtiæ ſigna quã lætitiæ viſebantur in vultu, & concurſu tot procerum quaſi concuſſa mente vereri videbatur, ne alio prælato ipſe è faſtigio felicitatis caderet, in omni conſilio circunſcriptus & cautus. Cunctis tamen vna mens & oratio erat, Ferdinandi actiones accuſare linguarum intemperantia. Quidam graue du-

cebant, vectigalium regiorum illi dimidium attribui, neque ordinum magiſteria ampliſſimis redditibus venire in diuiſionis partem. Aliis mirabile videbatur neque tolerandum, tres in Caſtella Reges eſſe. Ioannes item Emanuel diploma proferebat in Gallia deſcriptum, quo ſe Ferdinandus Regem Caſtellę dicebat. id ad faciendam inuidiam pertinebat. Accuſabant nõnulli, arces & pręſidia teneri Ferdinandi Regis nomine, nullo Philippo loco relicto præfectum aliquem nominandi, ne Prætores quidem ciuitatum, quando eam quoq; auctoritatem ſibi Ferdinandus ſumeret. Quod præcipuum & maximum accuſationis caput erat, delectus eum militares habere ſpecie filiæ liberandæ: quæ propter valetudinem ſenſu turbato incluſa teneretur ſublata eam viſendi omnibus promiſcue facultate. Conficta prorſus ea criminatio non erat, vtrumq; Principem perſtringens. Vere enim à Philippo Regina tenebatur incluſa. Ferdinandus cura anxius ſe tuendi, ſi res ad bellũ deduceretur, datis in omnes partes litteris delectus haberi militares mandauit. Honeſta ſpecies molitioni prætenta grataque popularibus liberandi filiam iis viribus & copiis. Dux quin etiam Albanus militum numerum haud exiguum conſcripſerat in Legionenſi ditione Ferdinandi in fide ſolus inter dynaſtas perſtans, in ea temporum atrocitate quamuis non ignarus quanto in diſcrimine verſaretur, ſi perſeueraret cunctis obniti. Nam equitum Magiſter Ferdinandi gener & maris præfectus eiuſdem amitinus conſultius fore iudicarunt tempori cedere, Philippumq; amplecti eique præſto eſſe, quam inutili cũctatione ſe ſuosque in præceps dare. In ea procerũ alienatione Ferdinãdus haud quaquam abiecit animum. Conflabatur exercitus: ſimul Iacobum Albionem in Aragonia nobili loco natum in Galliam legauit, qui rerum conditione explicata pro iure initæ amicitiæ à Gallo poſtularet, daret operam bellum in Belgis maiori mole Gheldriæ Dux & Leodienſis Epiſcopus concitarent; quo Philippus periculo frænatus ad æquiores pacis cõditiones deduceretur. Hæc arcano parabantur præſidia, & de colloquio tamen non intermittebatur. Tempus altercationibus tractum. Morę tedio Philippus Brigantino e portu digreſſus Cõpoſtellam abijt. Præcedebant Germanorũ cohortes in armis & cum bellicis tormẽtis non ſecus ac ſi per hoſticum iter eſſet, prouinciam vi expugnare pararent. Ipſo die nempe quinto Kalendas Iunii Ferdinandus & vxor Betanſos Compoſtella abierunt. Alfonſus Fonſeca Compoſtellæ Præſul Catholici Regis partes palam fouebat eo ſtudio quo qui maximo. Philippi aulici id non ignorãtes eam vrbem colloquio propterea idoneam non iudicabant, ac ne moræ quidem diuturnæ, fano quamuis præſenti numine ſanctitatis opinione & religione celeberrimo: ſed Orenes verſus diſceſſerunt. Ferdinandus ſubſtitit ad Villafrancam. locorum propinquitate inuitatus Philippus miſit ad ſocerum, qui diceret ſi ad ſe Toletanus mitteretur cum ampla decernẽdi poteſtate, fore cõtrouerſiis haud dubium finem optatum. Factũ eſt ita. Verum Toletani diligentia atque labore parum proficiebatur; procerum artibus concordia impedita, rebus turbatis cogitantium maiori in gratia, tranquillis auctoritatis & compendii minus fore. Ferdinandus Villafranca Bagniezam abiit, inde Matillam. Quo tempore plerique Epiſcopi & nobiles eius iter proſecuti procerum ſuaſu, qui aduerſas partes ſequebantur, ad Philippum abiere ſenem Principem florenti ætate iuuene mutantes. Ea ſolitudine eaque animorum conſternatione Ferdinãdus admonitus ſi ad arma ventum eſſet pa-

rem

rem genero non fore, quacumque conditione paciſci decreuit. In rationē neceſſitas verſa eſt. Id vt aſſequeretur, litteras ad generum dedit: quibus rogauit vt cunctatione omni & diſceptatione ſublata ſui omnino copiā faceret. Colloquium vtriſq; ſalutare ne defugeret. Quid vereretur? quid fraudibus & malignitati aures præberet? cur orbi inutili cunctatione ſermonem daret? Reſcripſit Philippus. Multis ſe iniuriis violatū. Delectus contra ipſum haberi. Rumores fraude ſparſos, vinctam ſe Reginam tenere. Inquiſitorum, quorum eſt in Hiſpania poteſtas tremenda ſummæ proxima, auctoritati aduerſari, ac vero propinquis eorum fauere, quos violatæ religionis reos in vincla illi & ferrum tradidiſſent. Quæ omnia ad faciendam inuidiam pertinere, prouinciales fraude alienādos. Interea efficiebatur nihil. Philippi aſſeclæ Ferdinandi animum explorare, antequā in colloquium veniretur, vehementer cupiebant, an in fœderis conditionibus quæ Salmanticæ ſancitæ erant, immutari aliquid pateretur, an Caſtellæ procurationem eiurare. Hic vero difficultatis & moræ nodus & cardo. In quo cautior Ferdinandus conſilia detegere non inducebat in animum priuſquam cum genero eſſet congreſſus, integra conſultatione in id tempus ſeruata, ratus coram omnia facilius quam per interpretes conuentura.

Colloquium inter duos Reges.

CAPVT XX.

MAgna quamuis diligentia Toletani parum de colloquio & concordia proficiebatur tamen. Vilæ Regulus & Ioannes Emanuel negocio à Philippo propoſiti opponebātur. Toletanus ſimplicius rem gerebat, vti perſonę grauitatem decuit, illi calliditate & fraudibus armati. Ex commodo paciſci ſatagebant deceptis feſſiſue aduerſariis: ſi id non contingeret, certe tempus extrahere. Eum ad Philippum vndique fieri concurſum vt breui magna penes ſocerum ſolitudine coactus Caſtella deſerta in Aragoniam abiturꝰ videretur. id ſupremum & maximum tum duobus tum ſociis votum erat. Ipſe quoque Toletanus concordiæ nulla ſpe certe tenui Ferdinando conſilium dabat, vt tempore cedens in Carpetanos ſeſe referret retro conuerſo itinere: arcibus & oppidis, quæ multa & firma Toletanus eo tractu obtinebat, tantiſper ſuſtentaret dum animorum ęſtus remitteret. Daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum conſenſui ſpatium. Praua conſilia initiis valida mora langueſcere, bona è contrario confirmari. Multa quę natura impedita ſunt, mora expediri. Dum eo perueniretur multa poſſe intercedere præſertim tā lento itinere, eo anni tempore, victus, vt erat gens, intemperantia, quod caput erat, multis inter Hiſpanos & Belgas enatis ſuſpicionibus, haud fore prouinciales tam væcordes, vt ex cōparatione temporis præteriti cum præſenti erraſſe ſe non faterentur, cuperentque emendare. Hæc Toletanus prudēter, vti euentus docuit, eo ipſo iā Ferdinādo ſuſpectior: quaſi tēpori inſeruiret, & ad Philippi gratiā cum cęteris niteret ſe deſerto, ex heri damno & ignominia cōpendium captaret. Nimirū vera monentibus fructus eſſe ſolet, aſſentatio ſine periculo peragitur. Verino, quo Philippus peruenerat, Dieghum Gueuaram miſerat ad ſocerum cum mādatis, ne feſtinaret, cunctationem vtriſq; fore commodiorem. Non deſtitit tamen Ferdinandus filios videndi certus, quid graue duceret dictitans ſi inermis alloqueret armatum? Quæ malorum ſpectra fingerent animis? Vilæ Regulus & Ioannes Emanuel, quando detrectare colloquium non poterant, Nellaſa, quo Philippus venerat, ad Ferdinandum ire pergūt

diem & locum congreſſui deſignaturi, miſſo tamen prius Albano ſpecie negocium peragendi, ſed re vt pro Ioanne Emanuele pignus eſſet, inuiolatum fore. Interim Philippus Sanabriæ vicum, Ferdinandus Aſturianos conceſſerant, octo millium modo interuallo. Eo in oppido Ioannes Emanuel & Vilę Regulus accepti à Ferdinando benigne ſunt, nulla offenſarum mentione. Quin blandis eos verbis compellans ea dixit, per quæ intelligeretur, nullam ſe moram facturũ concordiæ ex generi voluntate, mutatis, quę viderentu, rin ſuperioris fœderis cõditionibus. Inter ea oppida medio ferme interuallo villa eſt ſita Remeſſal dicta. Ei villę propinquum roboretum colloquio delectum. Die poſtero, vti erat conſtitutum, Reges duo ex hoſpitiis ſunt profecti non pari ſed longe diuerſo comitatu. Regẽ Catholicum ducẽti ſequebantur, mulis vecti atque inermes pacis habitu & cultu, Philippus milite & armatis ſtipatus. Prope Sanabriæ vicũ duo millia haſtati diſpoſiti erant præter indigenas, qui ex omni parte confluxerant viſendi auidi & ſtudio in nouum Regem ſuis ſedibus exciti, equitũ præterea valida manus, eorum qui proceres ſecuti fuerant. Præceſſere mille Germani quaſi locorũ exploratores, aulicis ſubſecutis Philippus ipſe clauſit agmen in equo, atq; ſub veſte tectus armis. Dextram Toletanus ſtipabat, ſiniſtrã Emanuel. Ferdinandus occupato podio prætereuntes ſpectare animo ſereno ſi ex vultu coniiceres. Acceſſere proceres ex ordine dextrã gentis inſtituto oſculatum, quos ille feſtiue excepit. Beneuentano complexum ferens ſenſit armatum. Cum riſu, Comes, ait, quî ſolito obeſior es factus? ſenſit ille aculeum dicti, reſponditq;, Sane id tẽpore eſt factum. Garſiæ Laſſo, tu etiã, inquit; & ille, Enimuero cũ omnibus aliis. Secutus eſt aſtãtium riſus. Acceſſit Philippus. haud læto vultu ex equo in pedes deſilire volentem aliorũ exemplo ſoceri dextram oſculatum, occupauit ille complexu, & oſculo læta renidẽtiq; facie. Ad vitandam multitudinem, quæ circumfluxerat verba habitumq; notantes, aliquo concedere placuit. Prope erat ſacellum: in quod duo Reges ſecundũ ſalutationem ſunt ingreſſi: & cũ eis Toletanus & Emanuel Toletanus qua in cæteris libertate, ad Emanuelem. Non decet, inquit, priuatos Principũ ſuorum ſermonibus inter eſſe. Faceſſamus ergo. Non auſo repugnare ſocio, cum prope ianuã eſſent, egredere, Toletanus addit, ego ianitoris implebo munus. Sic illo egreſſo clauſaque ianua in vicino podio aſſedit. Reges poſtquã inter ſe ſolita ſalutantiũ verba dixere, Ferdinandus prior aduerſum vti flecteret, aut pacis cupidum vt vehementius accenderet, hac ſententia locutus fertur. Si noſtræ tranquillitatis & iucunditatis, quam commodi & honeſtatis rationem potius habuiſſem, ſuſceptas hactenus contumelias & probra nunquam pertuliſſem. Verũ amoris vis magna eſt, paterni maior, multa patitur, multa diſſimulat. Huic ſtudio parẽ gratiam redditam nõ eſſe, tua pariter ac noſtra cauſa dolemus. Vt mihi Regina vxor rerum procurationem demandaret, ipſe obſequerer iuſtę voluntati, nulla praua ambitione factũ eſt, ac ne plura quidem habendi cupiditate, multo minus cuiuſquam dignitatem eleuãdi voluntate. Satis diuitiarum diuino beneficio ſuppetit. Filiorum porro contemptus, quid aliud quã dedecus nobis pareret? Veſtræ ętati, præſertim rerum vſu non magno, neque probe cognitis gentis ingeniis, ne imponeretur, veſtræq; illuderetur ingenuitati non ſine cauſa verebamur. Aſtuti homines cõmoda ſua ſuorũq; ex veſtra ignominia publicaq; adeo calamitate captarent. Inde exiſterẽt diſſidia & tumultus iis pares, quos Regũ facilitas, aulicorum prauitas peperit ſuperiori tempore: quibus

bus vulneribus vix nunc eſt cicatrix obducta. Verũ quando noſtra voluntas nõ ea mente,qua par erat,accipitur:quod alioqui rebus compoſitis facturus eram, continuo rerum procurationem abdicare certum habeo. Pluris enim animorum concordia, quam quidquam aliud eſſe debet præſertim alio vocantibus rebus magnis,quæ noſtram abſentiam gemunt,pręſentia curabit.Omnia in te sũt, quæ aut fortuna hominibus aut natura largitur,ætas, opes, ingenium, neq; ſtudia gentis deſunt: vt ſint propria faxint ſuperi. Illud monere non deſinam,vidẽdum,quibus fidere debeatis, quibus adminiſtris partẽ aliquã poteſtatis credere. Quam niſi tempeſtiue cautionẽ ac diligentiam adhibueris, quod auertant numina,neq; ipſe velim,magnæ difficultates & egeſtas implicabunt.Hunc Archiepiſcopum ſum expertus magno animo eſſe ac minime malo. Illi & ſimilib⁹ tuto fidas. Auri ſplendorem alia metalla imitantur,mentiuntur fuco probitatis illita vitia: ſæpeque loca virtuti debita per ſimulationem praui homines occuparũt.

Philippus Rex paucis reſpondit, vt erat ab intimis edoctus.Ea conſilia magnum apud ſe põdus habitura: pro eo ac par erat obſequium deferre ac perpetuã voluntatem obtemperandi pręceptis ex amore profectò paterno profectis.Verba voceſq; non audiebantur. vultus procul viſentibus notabãtur,Philippi proiectus & mæſtus,Ferdinandi non inſultans ſed grauis& lętitiæ propior. Sic e colloquio diſceſſum nulla duabus quãuis horis inter colloquendum conſumptis mentione Reginæ neque à patre facta ad vitãdam offenſionis occaſionem, neq; à genero oblata eam vidẽdi facultate.Quod certe fuit inhumanũ:vulgo ſed & proceribus ſermonũ ac vituperãdi materiam præbuit.Maiori plane animorũ offenſione,quã cũ qua venerãt,digreſſi in oppida vnde diſceſſerant continuo redierũt ipſo die ad memoriam inſigni Sabbatho ad duodecimum Kalendas Iulias?

Alterum Regum colloquium.

CAPVT XXI.

Continuato Reges itinere duodecim aut ſummum ſedecim inter ſe millium interuallo , Philippus ipſo D. Ioannis peruigilio Beneuentum tenuit. Ferdinandus ſolicitare non ceſſabat, cõcordia vt sãciretur.Quib⁹ id negocii datũ erat, cõſenſu Ferdinãdo denunciarũt Caſtellæ procuratione in generum trãſlata,vti in Aragoniam abiret,ordinũ militariũ tamen retenta præfectura, aliiſq; Iſabellæ Reginæ teſtamento legatis integris.Hac lege fœdus ſancitum eoſdem amicos inimicoſque futuros nemine excepto.Hoc pactum à Ferdinando Villafafilæ ſacramento confirmatũ eſt aſtantibus Toletano, Emanuele & Vilę regulo ad quintum Kalendas Iulij. tantundẽ die proximo Philippus Beneuenti præſtitit,victoria de ſocero parta per eum modum, cuius extemplo autores & gẽtem pæniteret,lętus eo amplius quod ex arcano tabulis confectis Reginę valetudinem rebus gerendis inutilem iidẽ cõteſtati ſunt. Quod erat nihil aliud quam rerum ſummam ad ſe trahere & ſine riuali regnare. Conteſtatus eſt etiam Ferdinandus ſecreto coram Thoma Malferito,Ioãne Cabrero, & Michaele Almaſanio , qui erat à ſecretis neceſſitate coactum in eas conditiones veniſſe, quippe inermem aduerſus militum legionibus cinctum:cum liceret reuocaturũ.Rebus ad hũc modũ cõſtitutis Ferdinãdus Tordeſillã abiit. Ex eo oppido litteras in omnes partes dedit Kalendis Iulii cõſcriptas: quibus ſibi deſtinatum affirmabat Caſtellæ procuratione cedere,cũ primũ filij applicuiſſent. Eius voluntatis argumẽto Caſtella relicta velle ſuarũ rerum curã arripere, ſuiſq; ſubditis proſpicere diuturnã abſentiã ſui Regi ęgre ferẽtib⁹, cum publico haud dubiũ multorũ detri-

mento coniunctam. Priuſquam Tordeſilla diſcederet, miſit ad eum Philippus qui denunciaret Reginæ contumaciam & iurgia Beneuenti extitiſſe. Orare proinde paterna auctoritate remediū. Huic legationi, quoniam inuidioſa res erat & Philippo certum vxorem includere, nihil certi reſpondere voluit. Rem modo omnem eius probitati & conſcientiæ permittere. Se quidem parentem eſſe, ipſum tamen virum, eam vtriuſque filiorum matrem. Sperare nihil tanta neceſſitudine indignum facturum: ſuaque prudentia ſaniora ſecuturum conſilia. Quod vt faceret, rogare enixe. Tordeſilla Tudelam itum eſt, nomen id vico non procul Valliſoleto. Philippus Muzientes acceſſit ex itinere in ſuam ſentētiam pertractis proceribus ſyngraphaſq; extorquens, quibus Reginam includi probarent. Præfectus maris conſenſum cum cæteris rogatus reſpondit: priuſquā miſſæ ad ſe in eam ſententiam deſcriptæ Schedæ ſubſcriberet, cupere Regis voluntate cauſam explorato eius deliberationis cognoſcere Regina, ſi liceret, viſa & conuenta. Placuit poſtulatum fieri. Sic accepta venia Præfectus maris & Beneuentanus in eius oppidi arcem admiſſi Reginā in cœnatione inuenerunt maligna luce, in veſte nigra obſoletaque, cucullo capiti impoſito, quo faciem fere velaret, ex iis credo, quibus in Gallia fæminis capiti imponere, & oris partem velare familiaris eſt vſus. Ad ianuā Garſias Laſſus erat, intus Toletanus præſul. Aſſurrexit illa viſo maris Præfecto, excepitque eo honore & ritu quo mater poſſet, niſi quod pedibus ſtetit. Rogauit num à patre veniret: & qua illum valetudine reliquiſſet. Reſpondit Præfectus, pridie ſe Tudelæ lætum valētemque reliquiſſe, diſceſſum in Aragoniam parantem, ac iam in procinctu eſſe. Tum illa incolumitatem orare: atque oppido libenter viſuram dicere. Aliis inſtitutis ex profeſſo ſermonibus, nihil tamen abſonum excidit. Vrgebat Philippus includi continuo. Præfectus videndum, inquit, quid facto opus ſit. Sine Regina Valliſoletum eundum non arbitror, alioqui incommoda & animorum motum denūcio. Commota plebe & ad tantæ rei expectationem erecta, caue ne proceribus male ſentiētibus detur occaſio rerū nouarū Reginæ liberādę ſpecie popularibꝰ grata. Me quidem auctore vxorem nūquam à te ſeiunges: & quando præcipua valetudinis cauſa zelotypia continetur, non arbitror cōmittendum, quo mente amplius eo facto concuſſa morbus ſimul augeatur. Digna res viſa eſt, quæ ad conſilium deferretur. Collatis ſentētiis placuit Valliſoletū deduci. Prius tamen quā ex iis locis diſceſſum eſſet, rurſus Reges inter ſe videre. Renedum vicus medio ferme ſpatio Tudelæ propinquior colloquio delectus. Re conſtituta Ferdinandus generum monuit maiori quā antea beneuolentiæ ſignificatione accederet. Vtriuſque intereſſe rerum intelligi concordes vel maxime diſceſſiſſe. Quid darent ſermonē orbi nouis offenſionibus ſuſceptis neque deterſis prioribus? Tertio Nonas Iulij poſt prandium profecti ſunt Reges. Prior Ferdinandus accedens in pagi tēplo expectauit dū gener accederet. Venienti obuiam progreditur, vt inter ſe viderunt, dextrę iunctę, in complexum itū magna vtrinque comitate certatum. In tēpli ſacello remotis arbitris horā & dimidiā ſubſtitere. Monuit generum Ferdinandus quid facto opus eſſet, quid vitandum vt ſine offenſione rēpublicam gereret. Fine colloquii Toletano ad ſe euocato verba inter ſe dixerunt magnā amoris ſignificationem exprimentia. Quod ſi tā facile ſuorū mētes Philippus flexiſſet, quā ipſe ceſſerat, concordia inter duos facile potuit ſtare. Ergo è colloquio eſt diſceſsū. Ac Ferdinandus nulla præterea negocij alicuius mentione,

mentione, ne filiæ quidẽ, cuius viſendæ haud dubium ſtudio flagrabat, Renedo diſcedens in Aragoniā iter intendit. Albano veniam eius iter proſequẽdi Neapolim vſq;, quo breui erat iturus, rogāti negauit præciſe multis quamuis precib⁹ fatigatus. gratius facturum excuſans ſi in Caſtella maneret prępoſitus iis quib. ſuarũ rerũ procurationẽ delegarat. Hi erāt Guterri⁹ Lupus Padillia Calatrauę Promagiſter, & Fernādus Vegha ordinũ militariũ iudiciis pręfecti, tũ Ludouic⁹ Ferrerius, qui oratoris partes apud generum impleret. His mandatũ vt Albani voluntati nō ſecus ac ſuæ cuncti obſequerẽtur, imperiũ reſpicerẽt. Diſceſsũ, qui vniuerſo orbi vehementer ignominioſus eſt viſus, ea ipſe magnitudine animi pertulit, quo cæteros antea fortunæ ſęuiẽtis fluctus, eo indignior iniuria quo eā æquiori animo pertulit. Proceres ſe adeũtes benigne accepit nulla moleſtiæ vel leui ſignificatione. Gẽtis ingratos animos forte accuſauit quiſquā aduerſus eum cui omnia deberẽt: magnis ſe potius obſequiis deuinctũ dixit: daturũ operā, quantũ liceret, vt memori contuliſſe viderẽtur. Ita demũ diſceſſit eo vultu habituque quaſi breui ſe rediturũ, & in maiori gloria fore præſagiret animus. Et quidem cognita Principis indole, vtriuſq; gentis ingenio, haud diu res eodẽ loco māſuras, breuiq; ex cōparatione inſtātis tẽporis cũ pręterito, quantũ ſenilis prudentia rerumque vſus maximus iuuenis facilitati pręſtaret nō ſine gemitu & reuocādi volũtate intellecturos prouinciales, diuinare promptum erat.

Res noua in Caſtella.

Capvt XXII.

ET vtique vix Ferdinando digreſſo magna rerum immutatio facta eſt. E capite in corpus reip. ſalus labeſq; diffunditur. Rex Regi quantum præſtat! Indixerat Philippus regni conuentus Valliſoletum lautũ & amplum municipium, quod de Reginæ captiuitate cogitarat, ordinum conſenſu confirmari cupiens. Honeſta ſcilicet ſpecies parũ mẽte valere, neq; idoneam rebus gerendis videri. Subornatis proceribus Toletan⁹ etiam accedens, vt in eius poteſtatẽ cuſtodiẽda traderetur quibuſdam vrbium procuratorib. auctoritate perſuaſit. Vnus maris Pręfectus ex omnibus qui aderāt, appellatus de conſenſu pręciſe ſe paſſurũ negauit: nouum atque inſolens exemplum induci. Neque in eo reſtitit, ſed vrbium procuratores allocutus ne rei turpiſſimæ aſſentirentur palam monuit, quod ſine fidei Reginæ debitæ ſugillatione non contingeret. Vera iis prædicare videbatur, animorum tamen imbecillitate Principis obſiſtere voluntati non auſi per ſe, profeſſi ſunt tamẽ ſiquis procerum conatui faueret, aperte repugnaturos. Tum ille commune periculũ fore ſacramento cōfirmauit in cauſa iuſtiſſima, quẽcumq; exitum haberet, neq; ſibi priuatim conſulturum, tantum viros ſe præſtarent. His verbis animata maior ſuffragiorũ pars crudele decretũ abiecit; ac quæ in Tauri conuentibus ſanxerant, nouo iureiurādo confirmari modo placuit in Ioannæ verba quaſi iuſtæ Reginæ & Philippi Regis eius mariti, tum Caroli Principis poſt matris fata nō aliũ regni hæredem fore. Regium ærarium exhauſtum erat factis ſumptibus geminæ aulæ & militaribus ſtipendiis multiplici præterea peculatu. In bellum Mauricum pecunia decreta, aureorum millia ducẽta & quinquaginta duob⁹ annis à populis redigẽda. Graue ſubſidiũ fuit fame grauiſſima prouincia laborante, vſq; adeo vt aduectitio ex Sicilia frumento mediterranea quoque vitam tolerarent. Carpetani & Celtiberi è Carthaginis nouæ portu petebant, à Malacenſi Bętica vniuerſa inaudita ad hęc tẽpora rei frumẽtarię inopia caritate mirabili longinquæ

vecturæ impenſa aucta; & tanquam in ſumma abundantia pecunię illudebatur tamen paſſim ſine iudicio donatę, in ludis & cõuiuiis intemperanter cõſumptę. nouus quoq; Rex domeſticis p̃da erat. Excepit noua calamitas cum magno religionis dedecore. Regii conſultores & miniſtri Inquiſitorũ iudicia & auctoritatẽ labefactare cœperãt, iis ſe immiſcẽtes cauſis temere promercali hoẽs ingenio atq; profani. Ac nominatim aures p̃bere Cordubẽſis Inqſitoris Dieghi Luceri actiones p̃poſteras accuſantib. quaſi indigna atrociaq; tum ipſe tũ cæteri adminiſtri ꝓ poteſtate geſſiſſent, neq; quieturis niſi mouerentur eo ordine & munere. Vinctis ea cã fauebãt inter alios Egabri Comes, & Prieghi Marchio validiſſimo conatu. Populares correptis armis quoſdã ex Inquiſitoris miniſtris in vincula rapuerunt, viq; in arcẽ irrupere Inquiſitorũ domicilium. Accuſabant p̃terea ſummũ Inquiſitorẽ Dieghũ Deſsã eundẽ Hiſpalenſem quoq; p̃ſulem, quiq; ei à ſupremis cõſiliis erant, Rodericum Mercadum, Azpeitiam, Fernandũ Montemaiorem, Ioannem Taueram, Soſamque, viros quamuis integerrimos. Tauri ii ea tempeſtate maiora de religione iudicia exercebãt, vinctis multis ex eo numero, qui ad Iudaicam perfidiam, quam eiurarãt ante, redierant viri alioqui copiis & clientelis p̃ſtantes. cum iis mitius agi Philippi aulici cupiebant. Deinde ꝙ non minus gentem ꝑturbauit, neq; minora attulit incommoda, vno tempore abdicatis omnib. vrbium Prętoribus, arciumq; Præfectis, ipſisq; adeo limiti deſignatis cuſtodibus, repente in eorũ locum alii ſunt ſubſtituti. In quo trifariam atq; grauiſſime peccatũ eſt. primum. n. Belgis magno numero iis honorib. concreditis indigenę ſunt vehemẽter offenſi, non alienigenarum modo multitudine onerari ꝓuinciam, ſed honores debitos ciuib. occupare. Deinde tam multis procurationib. vacuis idoneos homines deligere qui licuiſſet? temerario delectu pleroſq; ſuffici nulla prudentia, tenui ꝓbitate neceſſe fuit, q̃ magna labes extitit ac pudenda ſocordia. Nõ paucis aulicorũ fauor ꝓ virtutib. erat, aut pecunia qua honores & magiſtratus licebantur apud Belgas p̃ſertim venales hoẽs, pretioq; nihil denegare ſolitos, è calamitate Reip. opes & potentiã aucupari. Poſtremo ꝗbus ij honores ſunt detracti, p̃mia ſuę & maiorũ virtuti data iniuria & p̃cipitanter detrahi conquerebant̃ ſcilicet. Vnde veluti ex vitiato fonte expoſtulationes innumerę extitere, odiaq; breui eruptura in apertas ſimultates. Harũ rerũ fama vero fortaſſis maior diffuſa in oẽs partes honores & magiſtratus eſſe venales, tũ prouincialibus tum Reginæ factam iniuriam, popularium auertit animos, atque ita vt inter ſe conſpirarent arcano, malis præſentibus quæ magna erant, maiora impendebant, & atrociora mederi ſatagentes. Alios ꝓceres crederes, alium populũ. Addebat alimenta rumorib. Belgarum ingeniũ nihil diſſimulantiũ ſed omnia conſilia & actiones in populi oculis proponẽtium. Ferdinandum deſeruiſſe dolebant ſcil. ſuſpirabantque tam incenſo eius deſiderio, vt ſi cõuerſo itinere retro rediret, paſſim ſecuturos ꝓuinciales appareret nouo Rege deſerto. Nihil eſt in populo modicũ: nunꝗ̃ in vno gradu reſiſtit. Ex eo nouus Rex cõtemptui eſſe cœpit, ꝓrſus vt Garſiam Laſſium, cum maxime vellet, neq; regio cõſilio p̃ficere, neq; Ferdinando filio inſtitutorẽ adhibere potuerit procerum interceſſione eo conatu impedito. Sic Ioannes Emanuel Præſidis vicarias partes implebat donec alius in eo munere ꝓprie ſuccederet. In Bætica Aſſidoniæ Dux, Vreniæ Comes, Prieghi Marchio atq; Egabri Comes ex antecõdicto inter ſe arcano cõuenere. Male coercitã famã ſupprimẽtes augere ſolẽt. De Regina liberanda conſilia cõmunicaſſe vulgó iactatum.

ctatum. Ex his nubibus ne ſæua exiſteret tempeſtas prudētes verebant̃. Menſe Auguſto Rex & Regina Valliſoleto Segobiam diſceſſerunt, quoniam Moiæ Marchio, vt erat iuſſum, eam arcē Emanueli tradere recuſaret, vim adhibituri ſi amplius cunctaretur. Verum is cautior cognito delectus militares haberi ad eā arcem impugnandam tandem obſequiū cōtumaciæ p̄tulit, haud ignarus Regum iras mora acriores exiſtere, æquum atq; iniquum Regis imperiū ferendum. Sic Rex priuſquā Segobiam ventū eſſet, flexo itinere Tudelam abiit Durio præterfluēte nobile municipium, inde Burgos atq; Victoriā iturus Gallicis copiis obuiam, quas ea parte irrumpere in Hiſpaniā velle fama vulgabat. Per Vaſconū fines ne aliquid moueret̃ ꝓ Ioanne Ribera ei limiti Anagari Dux eſt ſubſtitut⁹. Deinde cum iis Regib. fœdus factum Caſtellæ & Legionis regnis cōprehenſis, de ſocero Aragoniaue nulla mentio, ꝙ vulgo homines accuſarent paſſim, atq; mirarētur, in eo fœderis leges ad Villafafillam cū ſocero cōſtituti, ac vero in vno facto humanitatis & naturæ iura peruerti, quibus Deus parentibus obnoxios filios fore ſanxit.

Obitus Philippi Regis.

CAPVT XXIII.

FErdinandus Rex per Montauitum è Caſtella digreſſus & Garizam, q̄ Arci veteribus fuit in Aragonię finibus oppidum, Cęſarauguſtam vrbem regni caput cōtendit. Prior Regina, deinde ſubſecut⁹ Rex excepti in ea vrbe ſunt plauſu & lætitia gentis eo cumulatiore, ꝙ ex eo coniugio Regem peculiarē habituros ſe confidebant æquo cum cęteris iure à primis annis viuere aſſuetum, iuſto moderatoque imperio vti leges & inſtituta gentis poſtularent ſuperiorum Regum exempla. Priuſquā è Caſtella diſcederet ex itinere à Rege genero magna contentione petiit, Valentinum Borgiā ſibi dedi iure captiuum ſuum. Velle eum in aliqua Aragoniæ arce diligēter cuſtodire, certe Neapolim deferre quippe rebus Italiæ ex ſententia componendis virum apprime idoneum. Nam ꝓpediem eo ire cogitabat. eoque claſsē Barcinone inſtrui mandaret. Philippum Regem ſocero obſequi volentem (neq; .n. tanti id erat) amici deterruerunt conſilio communicato prius ſtatuendum diſputātes, ad quē captiu⁹ ſpectaret vinctus & miſſus in Hiſpaniā à Gonſaluo, ſuperſtite tū Iſabella Regina. Ex paruis ſæpe magnarum rerum momēta pendere. Importunis altercationib. extracto tempore nihil tandem impetratum, q̄ noua contumelia fuit, nouæ offenſionis occaſio. De MagnoGonſaluo creſcere cura: ex morę diuturnitate alienum animum ſuſpicari, ab æmulis p̄ſertim & maleuolis varii rumores ſpargi. quidā Cæſaris aduentum expectare affirmabant ꝑ mare ſuperum parātis cum octo Germanorum millib. regnum Neapolitanū occupare. Accuſabāt alii ad Gallum trāſire velle, conditiones tranſitionis nuncupare Rhotomagenſem Cardinalē. Quibuſdā erat ꝑſuaſum interprete Ticinenſi Cardinali fœdus cū Pontifice agitare. Omnino imperium militare ſuſcepturum bello aduerſus Ioānem Bentiuolum Bononiam Eccleſiæ Rom. antea imperii tyrannide prementem. Neq; deerant ſermones p̄dicantium Proſpero Columna ſibi adiuncto filiæ adeo coniugio cū illius filio pacto mōſtri ꝓfecto aliquid alere; certe eius familiæ p̄ſidio aduerſus omnes fortunæ ictus ſe tutum velle p̄ſtare. Nemo dubitabat quantum is poterat, velle tantundem, ſingulis vt fit ex ſe alienum animum metientib. cōiectura fallaci. Nunnium Ocampum mutatis equis ad celeritatem ire ipſe in Hiſpaniā iuſſerat, ſuæ ſyncerææ voluntatis teſtem, celeris aduētus vadem. Aduerſus vulgi rumores tales ac tantos non ſatis fidei Nunnij affir-

mationi adiunctum, quoniam dictis facta contraria videbant̃. Calumnię apertæ aures erant malum innocētiæ aduerſum. Sic Rex quam primum ꝓficiſci cōſtituens Aragoniæ Proregē Archiepiſcopum Cæſarauguſtanū deſignauit, Catalauniæ Calabriæ Ducē detractis tamen è familia Italis, quorū partem ſe Neapolim comitari iuſſit. Gallū quin etiā ſolicitauit vt Reginam Ducis matrem cum filiis reliquis ad ſe mitteret, vt in ſuperiori fœdere cautū erat. Rebus ſecuritas quærebatur. Negauit illa vēturā, ac potius in Mātuani agri oppidū abiit comite Ludouico Gonzaga ex ſorore Antonia Baucia nato, decē aureorū millia in familiæ alimēta à Gallo Rege pacta. Reb⁹ ad profectionē paratis præmiſſus Neapolim eſt Carolus Alagonius regii aduētus nuncius, ac Colūniis procerib⁹, qui reb. ſuis timere videbantur, verbis Regis teſtatū nihil eos per iniuriā paſſuros. His rebus perfectis pridie Nonas Septēbris Ferdinandus Barcinone ſoluit, & cū eo Germana vxor, Reginæ Neapolitanæ mater & filia: præterea ſplendidus procerū comitatus tū è Caſtella, tū ꝑſertim ex Aragonia amplior. Catalaunię triremiū dux Raymūdus Cardoni⁹, Sicularū Triſtanus Dolci⁹. Sequebant̃ plura alia nauigia maiora minoraq; in ſpeciē validæ & numeroſæ claſſis. Neapolitanæ triremes in eo littore ſubſtitere à Gōſaluo retētę, vt iis veniēti Regi obuiā procederet. Quo conſilio Neapoli biduo poſtq̄ Rex Barcinone diſceſſit, quoniā mare magnum erat, ventus aduers⁹, pedeſtri itinere Caietā abiit. In ea vrbe ad duodecimū Kalēdas Octobris triremiū aduētum ſuſtentauit. Dux Termenſtin⁹ aliiq; Italici generis ꝓceres euntē honoris cauſa ꝓſecuti; è captiuis adiuncti Roſanius, Bitōti Marchio, Alfonſus Sanſeuerinus, Fabricius Geſualdus: alios aduerſa valetudo detinuit Neapoli. Interea Philippus Rex cum primū Burgos peruenit Magiſtri equitum quāuis ædib. hoſpitio delectis, Ioannā Aragoniam eius vxorē aula expulit. ne ſcil. eſſet cum qua Regina ſuas moleſtias cōmunicaret & cuius in ſermone acquieſceret. De Albano maieſtatis q̄ſtiones haberi cœptę. Fidei cōſtantia erga Ferdinandū crimen erat ea tēpeſtate grauiſſimū. Maris Pręfecto minori iā gratia mandatum, vti fidei pign⁹ è ſuis arcē aliq̄ traderet. Quod ille cū Villenio, Anagari Duce, & Beneuētano cōſilio cōmunicato facere detrectauit. Magnū malum ꝙ ab his initiis Reip. parabat̃, atrocemq; tempeſtatē multorum capitib. & fortunis minitantē Philippi Regis improuiſa valetudo, & mors importuna diſcuſſit. Febris peſtilēs nihil minus cogitantē inuaſit, atq; intra paucos dies extinxit. Veneno corrupta vitalia ſenſim venis illapſo exitiabili tarditate, ſuſpicio quibuſdā fuit inanis tamē, vti eius medici ſunt teſtati, atque in eo numero Ludouicus Marlianus, qui deinde Tudenſi Epiſcopatu donatus eſt in Calæcia, nimiā defatigationē verius intempantiā exitio fuiſſe inter obſeq̄a fortunæ minus q̄ ante ſuis cupiditatib. imperanti. Decumbēti ſemper Regina aſtitit: ac ne ab extincti quidē corpore diuelli potuit vlla ꝓcerū diligentia ac precibus, quāuis ꝑter ordinariā valetudinē vtero graui. Ad ſeptimū Kalēdas Octobris deceſſit prima hora poſt meridiē ætatis anno octauo & vigeſimo. Granatæ corpus ſepeliri mandauit. Dū id fieret translatitio funere ad Miraflores Carthuſianorū Burgēſe monaſteriū tumulo cōpoſitum eſt. Eo fine vitā clauſit Philipp⁹ Rex vix regni inchoati primis fructib. delibatis. Ætatis breuitas effecit ne diu talē Principem ꝑſtaret, qualē eximia indoles polliceri videbatur. Quid nobilitas profuit? quid ætatis flos, eximia toti⁹ corporis oriſq; dignitas? Quid opes & potētia, qb⁹ cæteros Principes Chriſtianos facile ſuperauit? Quid regia & ſplēdidus aulicorum numerus? cuncta ꝑuertit mors impor-

portuna præcepſq;. Tantum ſibi in rebꝰ humanis ſumit. Sola virtus non interit, cuius certa merces eſt aliis fundata radicibus. Diuina cõſilia explorare quis auſit? Quis humanæ felicitatis inconſtantiã pro dignitate admirari accuſareque? Multorum ſpes ſunt euerſæ, aliorum ad nouos conatus nihilominus erecti animi. Statura corporis iuſta fuit, facies cãdida rubraq;, barba rara breuiſq;, labium inferius porrectũ cum gratia, oculi mediocres, promiſſa cæſaries, vniuerſi corporis habitus cũ venuſtate decorus atq; amabilis. Animus ingẽs, ſed facilis: ꝙ niſi cautio adſit & modus, in ꝑniciem vertitur aulicorum abuſu prauitateque. Otio luxurioſo oblectabatur, à negociis abhorrens, eoque intimorum libidini & imperio ſemper obnoxius. Id vnum fama accuſauit, quæ nullum Principem innoxium patitur, ſi libido abeſſet, auaritiam ſæuitiamque non timeres. Menſe Auguſto crinitũ aſtrũ extitit octo diebꝰ, cauda flammata porrectaque occaſum inter & auſtrum. Poſt fata creditum eſt huius Principis capiti minari: eiuſq; obitu magnam rerum mutationem fore motuſque graues.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XXIX.

Ferdinando Regi obitus Philippi generi nunciatur.

CAPVT I.

OBITV Philippi Regis magna rerum maior animorũ immutatio facta eſt cõuulſa penitus Rep. maiori, quã meminerant periculo. Fluxa & incõſtãs humanę vitæ cõditio. Quis Caſtellę felicitatẽ tantis munitã p̃ſidiis, longo tẽpore fundatam, multorum annorũ pacem, iuſtitiæ cultum, quibꝰ bonis à nulla gẽte vincebat̃, puncto tẽporis crederet, in pręceps itura: deſitura in tyrannidem & rerum omnium ꝑmixtionem miſerabilem ni cõtinuo ſuccurretur? Magnam rerum ſub cœlo inconſtantiam, noſtræ imbecillitatis clarum argumentũ. Hora vna aufert, ꝙ multis annis q̃ſitum erat: quoq; nauis maior, eo ſua mole amplius laborat, & proprio mergitur pondere, ſi nauclero deſtituat̃ & clauo. Vti in præſenti Caſtellæ accidit. Proceres inter ſe diſſidebant, nullo communi conſenſu paucis iudicium aut Reip. amor: pleriſq; p̃ſens rerum ſtatus diſplicebat; pari dolore aliena cõmoda ac ſuas iniurias metiebantur. Immenſæ ambitioni ſatisfacere quis poſſet, quis hiantem cupiditatem ſatiare ea multitudine hominum? Plurimæ p̃fecturæ & honores prouinciæ penes Belgas erãt. Obſequij patriæque deſertæ ea ſcil. merces. Hi redigendæ pecunię vias oẽs inueſtigare, quamuis cum prouincialiũ gemitu: prædę habere Rempublicam, pretio non æquitate iura deſcribere, impotens dominatꝰ ac ſæuus. Omnino in Hiſpania diu hærere nõ cogitãtes, nulla famę cura cũcta vænalia habere honores, magiſtratus p̃mia virtuti debita: ex iis pecuniã captare quaſi breui principatu feſtinãtes. Accẽſas aulicorũ cupiditates ipſa Principis facilitas acuebat, minori metu, maiori q̃ſtu

apud iuuenem & credulum. Prouinciales ea offenſi peruerſitate tãtis malis aut finem aut modum optabant:atque procerum exemplo ſciſſi in partes, plerique ſuperiora tempora tædio præſentiũ ſuſpirare:quidam etiam a Ferdinando præpropere ſe deſertos atque inhumaniter accuſare: cum ipſi priores eum deſeruiſſent,atque ignominioſi diſceſſus culpam porro ſuſtinerent. Hos tamen animorũ motus,offenſioneſque graues Princeps præſentia auctoritateq; quamuis iuuenis:ac erroris commiſſi tradito reip. clauo, cui minime conueniebat, detractoque ei,cui omnes amplius quam ſuis ſinguli parentibus debebant,prouincia per tot annos opimæ pacis commodis florẽte, ac multis acceſſionibus amplificata eo duce rectoreque memoria frænabat maxime: ne noui motus exiſterent. Leuius enim ferunt homines, quæ ſua culpa accerſierunt mala. Defuncto tamen Philippo Rege continuo erumpentibus odiis quaſi fræno domito multorũ turbidi conatus extitere, maioris mali metus,nullo qui prohibere poſſet, contumaciamq; caſtigare, malis impendentibus remedium afferre. Reginæ, quã res ea maxime attingebat, ob valetudinem &ingenium cura omnis grauis atque intoleranda videbatur. Carolus filius imbecilla ætate, externis moribus & inſtitutione, ſi pro matre ſuſcepiſſet rerum procurationẽ alieno imperio obnoxius futurus erat periculum ne externi eius nomine regnarent cum magna prouincialium inuidia motuque.E duobus Caroli auis Maximilianus Cęſar procul aberat. Si curam rerum ſuſciperet non minor ſuſpicio: penes eos rerum ſummam fore, qui morum Hiſpaniæ eſſent prorſus ignari reip. magno atque incredibili incommodo gentiiq; offenſione, ex recenti memoria metus probabilis.Supererat Ferdinandus idoneus maxime ob exactã prudẽtiã & animi magnitudinẽ eorũ etiã qui nolebant cõfeſſione. Verũ is ex Hiſpania aberat ſuſcepta ignominia irritatus. Ad hæc ex conſcientia qui deliquerant, ne eius reditu meritas pœnas exoluerent,& arrepta poteſtate, vt ſunt hominũ ingenia,vlciſci dolorẽ vellet verebãtur.Hac anxii cura varias cogitationes, abhorrentia conſilia verſabant, fædas rerũ imagines,aliud atque aliud ſubiiciente animo, vt fit, cum prima quæq; damnamus.pridie obitus Philippi,ſalute iã à medicis deſperata inter proceres tumult⁹ extitit grauis belli ciuilis ſuſpicio, niſi opportuno remedio occurſum eſſet. His malis, quæ multorum capitibus minabãtur,cõmoti Magiſter equitũ, maris Præfectus,& Infãtatus Dux hi ſtudio in Ferdinandũ palam incitati cum Anagari Duce & Villenio qui aduerſæ partis capita erãt apud Toletanũ Archiepiſcopũ conuenere de rebus omnibus diſceptaturi. Grauiores controuerſiæ erant,maiores cõnatus quam vt componi ſedarique facile poſſent. Conſenſu definitum, vt cum Toletano ſex alij viri ab vtraque parte iudices deſignati de litibus ſtatuerent:quod eſſet ſancitum ius faſq; haberetur: nullus contra repugnaret. Ab iis Kalẽdis Octobris fædus percuſſum atq; procerum ſacramento confirmatũ eſt in tres menſes anniq; finem his prorſus legibus. Nulli militares delectus habẽtor. Proceres ne ſaluti aut fortunis inter ſe inſidiãtor: neue omnino lædunto. Nemo Reginam quæ Burgis erat,neque Ferdinandum filium, qui Septimancis educabatur, in ſuam poteſtatem redigito. Qui ſecus faxit, reliqui proceres vindicanto. Petrus Nunnius Guſmanius Calatrauæ Clauiger,cui Ferdinãdi inſtituendi cura data erat, procerum conatus veritus ne infante per vim detracto turbarũ occaſio exiſteret (nã Philippo nondũ extincto Dieghus Gueuara & Philippus Ala id facere tentarãt litteris patris nomine, vti creditũ eſt cõfictis) Valliſoletani cõuentus

uentus

uentus iudices eorumq; Præſidē inſtantis periculi admonuit, niſi opē ipſi tuliſſent. Ea denunciatione illi Septimancas haud ꝓcul ſitum oppidum ꝓfecti puerū Valliſoletū deductum ad Diui Gregorii cuſtodiendū curarunt, collegium ab Alfonſo Burgēſi Palentino Epiſcopo Dominicanis, quē ipſe ordinē ꝓfeſſus erat, regia impenſa cōſtitutum. Ea diligentia quorundam p̄poſteri conatꝰ eluſi ſunt, cautumq; publicæ tranquillitati. Sic res in Caſtella erant. Ferdinandus Catholicus, quo die inter ꝓceres ſancita cōcordia eſt, Genuæ portum tenuit. Lenta nauigatio fuit, aduerſis tempeſtatibus ꝓhibiti in varios Hiſpaniæ & Galliæ portus neceſſario claſſē intulerunt. Anteq̄ Genuam ventū eſſet, Gōſaluus obuiā Regi ꝓfectus ſuas ſecum triremes ad reliquā claſſem adiunxit. Venientē Rex accepit humaniſſime ingentiq; lætitia, quaſi leuata ſuperiori ſolicitudine ſyncero gaudio mens tum primū vacaret, deterſiſq; ſuſpicionib. eximiam viri fidem plane ꝑſpexiſſet. Additus verborum honor publicum priuatumque p̄conium Neq;.n. fas erat quidq̄ de merita laude ſiniſtris rumorib. detrahi, obſcurari iniuria gloriam tantis virtutib. partam. Vulgo hoēs ac p̄ſertim Italici generis nunq̄ ſibi perſuaſerant ea prudentia heroem abiectis conditionibus, q̄ multæ & honeſtiſſimę offerebant, ſe ſuaq; vnquā Regis poteſtati ꝑmiſſurum callidi imprimis parciq; virorū inſignium ꝓmeritis æſtimandis compenſandiſq;. Noluit Rex eam ciuitatem inuiſere, ne in terram quidē deſcendere, quamuis ab iis ciuib. publice & priuatim magnis p̄miſſis muneribus ad hoſpitiū inuitatus. Primores tantum ciuitatis ſe adeūtes monuit vt populares cōtinerent, quos nunciatū erat Gallici imperij grauitate feſſos vim & arma parare. Alioqui Regi Gallo fratri ſuō deeſſe ſtudio & opera nequaq̄ poſſe, ſi ſecꝰ factum eſſet. Ea admonitione frænati tantiſper ciues metu Hiſpanicæ claſſis aliquandiu irā continuerunt in Gallicā nationē conceptā diu, q̄ aliquanto poſt tamen effuderunt, ea cōtumacia correptis armis, vt Gallū in Italiā ij motus neceſſario reuocarint. E portu Genuēſi digreſſus Hiſpanus ventis nihilominus reflantib. ad portū Delphini ſubſtitit aliquandiu. Eo loco tertio Nonas Octobris de Philippi obitu tandē cognouit, ex Toletani litteris aliorumq; eius nomini ſtudentiū. Ii conſenſu flagitabāt oblitis vti priorib. offenſionibus, q̄ primum in Caſtellam ſeſe referret. Tranquilla omnia inuenturum, neq; minora gentis ſtudia q̄ in Aragonia futura. Feſtinaret modo beneuolentiæ memor potius q̄ iniuriæ, neq; inutili cunctatione reb. nouis locū daret difficili deinde remedio ſeraq; moræ pœnitentia. Eam ab ipſo opē vniuerſam gentem p̄ſtolari cum gemitu & lachrymis. Nō fore tā inexorabilem vt iis vocibus & precib. non moueretur. Tantundē Aluarus Oſorius flagitauit à Philippo Rege adiunctus ſocero Comes oratoris munere. Has Ferdinādus preces excelſo animo repulit, etſi nemo eo melius cognoſcebat vera eſſe, q̄ de Caſtellę periculo p̄dicabant: nihilq; optatius cōtingere poterat ad Caſtellæ ꝓcurationem, vnde erat eiectus, reditu. Ergo in cōſilio ꝑſtans cœptum iter ꝓſequendi, litteras ad Epiſcopos, & ꝓceres, & ciuitates dedit: quib moleſtu Philippi generi obitum extitiſſe ſignificauit. Rogare enixe vt fidei memores ꝑpetuo erga ſuos Reges ab vniuerſa gente cultæ, Reginæ obſequiū deferrent. Se quidē deeſſe illis non poſſe: ac vero cōpoſitis Neapolitanis reb. breui, nō moraturū ſpem votaque gentis de ſe optime meritæ. Conuerſo retro itinere rediturum, voluntate certa cūctis gratificādi, vt eorū merita & obſequia ꝑpetua ſuo iure poſtularet.

Rex Catholicus Neapolim intit.

CAPVT II.

E Portu Delphini ſoluens Ferdinandus, quamuis aduerſis tempeſtatib. in Caietæ portum tandem intulit claſſem. Ea in vrbe & Puteolis dies aliquot ſubſtitit, dum Neapolitani (qui nunquã ſibi ꝑſuaſerant eo Regem peruẽturum, p̄ſertim ex quo de obitu Philippi cognitum eſt) ſeſe ad eum excipiendum comparãt. Maximus poſt memoriam hominum apparatus lætitię publicę & priuatæ ſignificatio p̄cipua extitit. Eo longior aliquanto mora. Sed Puteolis ad Oui arcẽ abiit mari circumfuſam omni ex parte. Ac Kalendis Nouembris reb. omnibus paratis ex Neapolitana mole portus adinſtar viginti triremes egreſſæ inſigni ornatu vexillis & flammulis explicatis viſendo ſpectaculo atq; ordine ad Regem acceſſere. Eo p̄toriam ingreſſo diſploſere tormenta de more primũ triremes, arces deinceps & naues q̃ in portu & ancoris ſtabant. Ingens fumus fragorq; aurium & oculorum vſum aliquãto ſpatio diem quoq; ipſum atra diffuſa nebula abſtulere. Diſcuſſa nebula redditaq; luce ſenſim triremes ſe ad molẽ retulere remis. Pontem ligneum ad mare tibicinib. ſuſtentatum contabulatumq; aſſeribus arcus ex eadem materia erect⁹ claudebat. Eo loco Regi & Reginæ excenſuris Magnus Gonſaluus & vniuerſa Neapolitana nobilitas p̄ſto fuere intertextis auro veſtibus luxu ſumptuq; certantes. luctum amiſſi Philippi ſplendẽti cultu cuncti mutarãt, miſti fœminis mares, ætatis tenerę maiorib. effuſi obuiam omni ex parte. Rex ipſe bombycinã trabeã coccino colore geſtabat. Regina aureo rigentẽ cycladem circum humeros breue pallium, viridi colore laqueis eximio decore diſtinctũ. Eam manu Gõſaluus vſq; ad põtis frontẽ arcumq; ꝑduxit. Quo loco Rex eius vrbis tabulis & priuilegiis ſacramento more maiorũ cõfirmatis, in equum album conſcendit in mannũ æque candidũ Regina. Vmbellã ciuitatis primores geſtabant: vexillum Fabricius Columna de manu Regis acceptũ, vexilliferi regij ẽt honore addito. eius latera ſtipabant gemini de more feciales. Subſequebat̃ Magnus Gõſaluus in veſte exterius ſerica coloris purpurei, ſubtus aurea, ad dextrã Proſper Colũna: mox alij ꝓceres & Principum legati lõgo ordine. Pompæ vniuerſæ lætitiam p̄ ceteris captiui auxere iã libertate donati diuturni carceris ſqualore deterſo, meliori in poſterũ ſpe læti ouanteſq. Agmẽ vniuerſum clauſere Borgia Sorrentique Cardinales poſt regiã vmbellam ꝓximi. Hoc ordine per plateas p̄cipuas circumducta pompa, ſedeſq; vrbanas quinque, vbi ciues & matronæ expectabãt viſendo ornatu cum vocũ & inſtrumentorũ concentu locis ſingulis mirabili, in tẽplum maximũ tandem ꝑuenit. Quo loco varij monachorum ordines ac reliqui viri ſacrati cum ferculis & velamẽtis lætitiæ, collegiorum ſignis, diuorum inſignibus venientes excepere Deo concinentes hymnũ. Quacumq; incedebat agmen, multa pretioſa veſtis tegẽs parietes, multa erant odoramẽta diſpoſita. Ad arcẽ Nouam, vbi pompæ finis fuit. duæ Reginæ Neapolitanæ, & Hungarię Regina obuiam ꝓceſſere & ipſę priſtinę felicitatis cum ſubſecutis ærumnis cõparatione non exigua ſpectaculi pars. Die poſtero Rex cunctis ꝓceribus ac nobilitate ꝓſequente poſt vniuerſam vrbem obambulatam in Gõſalui hoſpitium diuertit, ea popularitate nõ Gonſaluo modo cohoneſtato, ſed & plebis gratiã promeritis: q̃ morũ & actionũ maxime facilitate capit̃. Mox de rebus communib. actũ eſt ac imprimis de ꝓcerib. Neapolitanis in priſtinũ locũ reſtituẽdis, vti erat in fœdere ſanctũ. De magnis & multis p̄terea rebus. deliberatio futura erat. Ergo ad generales regni cõuentus Neapolim edicto oẽs regni ordines euocantur. In iis conuẽtibus Ferdinãdi & Ioannæ filiæ atq; ſucceſſorum ſacramentum, à cun-

à cunctis, qui intererãt eſt ſuſceptum nõ alios Reges fore. Germanę Reginę nulla mentio magno multorũ miraculo fęderis nuper cũ Gallo icti in eo legib. nõ ſtari. Germanæ tamẽ valetudo excuſata, & iã Valliſoleti Reginam Neapolitanam fuiſſe ꝓclamatum. Honeſta videl. ſpecies, ſed q̃ non omnibus ꝓbaret. Interea Caſtella diſſidiis æſtuabat ex arcano in partes ſciſſa, palam nondum arma mouebãtur. Neq; mirum ſublato capite omnia Reip. membra laborare. Proceres inter ſe diſſidebant diſcordes ante, & tunc cõtemptu regentium minꝰ coercitis odiis. Regina neq; idonea ad res gerẽdas erat, neq; volens. Regij cõſilij mandatis pauci obtemperabant, inuitus nemo cogẽdi malo auctoritatis parum & virium. Et eſt fluxa potentia non ſua vi nixa. Nuſq̃ imperium, nuſquam obſequium, omnia ſoluta & turbata atq; ẽt in deterius verſa. Quidã regni cõuentus indicẽdos iudicabant; atq; ordinum cõmuni ſententia regni rectores deſignandos. Eius cõſilij principes auctores Toletanus, Magiſter equitum & maris Præfectus extitere. Interceſſit Albanus cõſilii, ꝙ non ipſe dediſſet, inimicus, an quia ita ſentiebat, Regũ tantum eſſe cõuentus indicere iudicãs. Interregni tempore nihil nouarẽt. Mediã viã tentare viſum eſt: conatui ſuſcepto regij adiũgere nominis vmbram. Regina de ea re appellata adduci nulla arte potuit vt edicta, quib. euocabant̃ ordines, ſua ſubſcriptione ꝓbaret. Irrito eo conatu, ꝙ erat ꝓximum tamẽ, q̃ Reginæ à cõſiliis erãt, cõuentus Burgos indixere Reginæ prius valetudine publico teſtimonio cõprobata ne lege maieſtatis tenerẽtur. Rebus cõtrouerſis pauci vrbium ꝓcuratores conuenerunt edictis obtẽperantes: neq; quidq̃ ij pſtiterunt tandem irrito conatu. Varij animorum motus, multiplices conatus rerum cõditio miſera. veterũ malorum ne orbis recurreret prouinciales verebant̃. Proceres nõ vna ſentẽtia, pleriq; tamen rerũ arbitrium Ferdinando deferebãt, in hoc numero Toletanus, Magiſter equitũ, maris Præfectus, Duces Alburquerquij & Begiaris. Non eadẽ tamen ne iis quidẽ mens omnib. neq; cõſentiẽs oratio. quidã eius pſentiam requirebant alij abſenti ẽt Reip. curã delegabant. Id Toletanus ſecutus ſuſpicionẽ pbuit rerum arbitrium ad ſe velle reuocare vſq; eo vt vicariã fieri poteſtatem petierit regnum adminiſtrandi qualem habuit, cum ad cõtrouerſias cum Philippo cõponendas ante fuerat à Ferdinãdo miſſus. Id fama vulgauit vero an falſo, haud facile dixerim. Reb. turbatis multa temere finguntur, dicuntur impune. Sed ſimul de ea re Reginam appellare non dubitaſſe affirmatur. Anagari Dux, Alfonſus Tellius Villenij frater, & Ioannes Emanuel cõtra tendẽtes Ioannæ Reginæ regni procuratione propter valetudinẽ detracta, ꝓ mortua habendã cõuentus regni pronunciare volebãt. Eo decreto haud dubiũ in Carolum filiũ ſceptra & ius impii transferri: Verum neq. his plane cõſentiens ſententia erat. Duci.n. placebat venire ipſum in Hiſpaniã: Reip. eius nomine moderatores ordinum cõſenſu deſignari. Alfonſus Cęſari poteſtatẽ delegabat quippe Principis auo paterno, cui leges eius tutelam manifeſte darent. Ea pleriſq; opinio magis q̃ Ducis probata. Ipſeq; Cæſar oppido cupiebat eam procurationem arripere: atq, ita vt cæteris cõtemptis in Hiſpaniam propediẽ venturum ſe ſignificaret. Non deerant, qui Luſitaniæ Regem Caſtellæ moderatorẽ dari vellent, in Iſabellam filiam & Ferdinandũ infantes iunctos coniugio regno trãslato: quo iure? quib. viribus? Nimirũ cęcus animorũ impetus agebat in pceps, odiumque externi imperij, cuius recens documentum extiterat. Turpius alij ad Regũ Vaſconiæ pſidium cõfugere. Vianæ item Principis, de quo actum erat cũ Philippi filia cõiugio. Priuatas ſinguli

cupiditates vt fieri ſolet, ſpeſque ſequebantur, publicæ vtilitatis exigua, ſi ab iis diſcreparet, cura. Quo morbo laboraſſe ět Toletanum rumor erat, ſibi præterea purpurã, ſocio Franciſco Ruicio Epiſcopatum aliquẽ deſtinare. Infantatus Dux filiũ ſuum Palentinis Præſulem dari. Alburquerquius Segobienſem arcẽ Moiæ Marchioni, cũ quo amicitia erat, reſtitui. Anagari Ducẽ male habebat Magiſtri equitũ, Villeniũ Albani gratia & reb. omnibus auctoritas penes Ferdinandũ. Nullum ſine æmulo aulæ fauor eſſe patit̃: neq; minus q̃ iniuria ꝓpria. vrit inimici felicitas. Beneuentanus Villalonio ſuę ditionis oppido nundinarũ ius à Philippo datum quamuis Medinæ Campeſtris detrimẽto ratum eſſe cupiebat. Sic ſingulos ꝓprius dolor vrebat, aut incitabat cupiditas, eo vela daturos, vnde certior ſpes affulgeret aſſequendi, ꝙ animo deſtinaſſent omni alia cura ſoluti. Malis, q̃ ex eo fonte impendebant, ꝓcurandis Toletanus & delecti cũ eo arbitri in ꝓcerũ cõtrouerſiis, nouo eos ſacramento adegere, neminẽ p̃ſidio & ad Reip. gubernacula euocaturũ Principẽ aliquem externũ, neq; cum eo facturum fœdus. Rex quoq; Catholicus ꝑiculo cognito litteris ad pleroſq; ꝓceres pollicitus eſt ſe daturũ vltro, quæcumq; ipſi expetiiſſent: ſi obſequiũ cum ſecuritate q̃ cõtumaciã cum ꝑiculo mallent. Ac nominatim Villenio Villenã Almanſamq; quietis pretium ꝓmiſit. Anagari Duci rerum vænaliũ decumam, q̃ in Anagati ditione pendi cõſueuerat. Nulla diligentia mala impendentia vitantur. Seu quia q̃ cœlo manẽt, moueri nõ poſſunt, ſeu quia turbidas hominum mentes ſanare difficile eſt. Procerum diſſidio factum vt ſcelerũ impune graſſaretur licentia, multa p̃poſtere fierẽt, nullo qui vindicaret. Ac primum quibus dieb. Ferdinandus Neapolim ingredi parabat, Valentinus Medinę Campeſtris arce fune demiſſus euaſit.

Senſere qui intus erant fugæ ſtrepitum. Sed ad ꝓhibendum pares non erãt. Parta libertate ad Beneuẽtanum abiit fugæ adiutorem, deinde in Vaſcones magno periculo rerum Italię vbi p̃cipuam obtinebat auctoritatẽ ingenio prauo & malis artib. validus. Præterea Ioannes Guſmanius Aſſidoniæ Dux filium Henricũ cum copiis miſit, vt Heracleã freto Gaditano impoſitam vrbem occuparet, ſuperiorib. annis ſibi dono datam ab Henrico Rege, deinde à Ferdinãdo detractã iniuria, ſic ille conquerebat̃, rebus turbatis abſenteq; Rege impunitatẽ facto fore rat⁹. Arci Præfect⁹ Garciæ Laſſi vicarius vim prohibere paratus, Tendilliæ Comes Granata, aliiq; Bæticæ vrbiũ cõuentus ad ꝑiculum aduolantes effecerunt, vt obſidio ſolueret̃ præſertim Hiſpalenſi p̃ſule admonente legibus quam armis, cauſa q̃ vi diſceptare honeſtius tutiuſq; fore: ꝙ ſe abs Regina & Rege patre impetraturum eſt pollicitus, vt cum eo de iure certarent. Importunos conatus fore exitiales auctori maxime. Sic ab armis eſt diſceſſum. Maior aliunde tempeſtas oſtentata. Hi duo Aſſidonius & Hiſpalenſis Vreniæ & Egabri Comites, Prieghi Marchio quales & quanti Reguli! ad Toccinam Bæticę oppidum cõuenere. Ibi fœdere inter ſe facto tabulis confectis iureiurando decreuerunt Reginæ debitum obſequiũ ac totius regni commoda. Obtemperaturos ſe mandatis Reginæ atq; eorum qui à regiis conſiliis erãt. De regni cõuentibus, quos adornabant, conteſtari, ſi quid in iis eſſet conſtitutum, quod Dei legibus, Reginæ mandatis, aut publicæ vtilitati eſſet aduerſum nequaquam ratum habituros. Sic in Bętica res erãt, honeſta ſpecie turbidi conatus. Pleriſque licentia placebat, ſed honeſta conatib. prætendebant nomina. In alia parte Rodericus Mendoza Ceneti Marchio Mariam Fonſecam ſibi toro iungere cupiebat. Exorta

de

de eo coniugio lite, dum à ſacro iudice in cauſa eſſet pronunciatum, Reges Catholici ſponſam in variis monaſteriis cuſtodiri mandarãt, ne qua vis interim afferretur. Marchio vt erat ardenti animo audax & præceps, rebus turbatis ex Olgarum Valliſoletano monaſterio, vbi poſtremo erat, vi admota detraxit, & amore & ſcelere male ſanus. quę noua ꝓuinciæ turbatio gentiſque fuit. Toleti tumultus hac occaſione extitit. Fuenſalidæ Comes apparitoris munere, quo Regum ab antiquo munere ea familia in illa vrbe fungitur, confiſus Petrũ Caſtellam Prætorem loco mouere eſt aggreſſus. Inſignem confidentiam viribus maiorẽ conatum milites Ocania à Ferdinando Vegha miſſi continuo repreſſere, aduerſaq; Comiti Siluarũ factio Prętori adhærens. Per eum modum motæ vrbi tranquillitas rediit. Madriti nõ minor turbatio diſſidiumque extitit inter Sapatas & Petrum Laſſum Ferdinandi partes ſectantes, aduerſus Ioan. Ariam eidem infenſum. Segobiæ item Moiæ Marchio portas & templum maximum armatis occupauit, arcis præfecturam iniuria detractam obtinendi ſpei imminẽs. Diſſidiorum flammam tumultumque grauem vniuerſa prouincia multis concitantibus extinguebat nemo. Colluuies malorum qualem à multis annis Caſtella non viderat, quaſi conuulſa ſuis ſedibus nutans atque ruitura ſupra ſuo pondere, etiam ſi nullus impelleret.

Joanna Regina Burgis diſceſſit.

CAPVT III.

CAſtellæ Regina impedita valetudine, malorum occaſio magis quã leuamen, fluctuanti Reip. opitulari non poterat medicas prohibere à Rep. manꝰ poterat. Omnium ſanctorum anniuerſaria memoria feſtum diem ad Miraflores monaſterium celebrauit. Ibi ſacris operata poſt prandium ſepulcrum aperiri mandauit, vbi viri corpus erat. Ingreſſa intro & loculo à Burgẽſi Epiſcopo reſerato cadauer attente conſiderauit oculis, contrectauit etiam manu ſine gemitu tamen nulliſq; effuſis lachrymis ac prorſus nihil, vt videbatur, animo cõmota. Sic eodem die ſeſe in vrbem retulit. Suſpicatam crediderunt, in Belgas extinctum fuiſſe ablatum ab ea natione hominibus, in familiam Principis adſcriptis. Verum illi cupidi in patriã quam primum redeundi mercedes potius annuas, & ſi quæ heri teſtamento debebantur legata, magna contentione exigere moræ impatientia vendita, ſi opus eſſet, defuncti ſupellectile, ne diu ſuſtẽtare neceſſe eſſet in Hiſpania nulla iam melioris fortunæ ſpe. Regina de ea re appellata, iuſtiſſimo poſtulato nil reſpõdit aliud, quam viri manes expiandi precibus curam ſe, vti par erat, nõ neglecturam. Burgis vt diſcederet ſæpe agitatum vrbe diuiſa in factiones. Magiſtrũ equitum, in cuius illa ædibus morabatur, maior ciuium pars ſequebatur. Ioanni Emanueli ęmulo neq; ciuium ſtudia deerant neq; voluntas Reginæ in ſuam poteſtatem redigendæ arcis fiducia: cuius ꝑfectura cũ multis aliis tota ꝓuincia à Philippo Rege fuerat donatus. Peſtis lues in ea vrbe graſſari incipientis diſceſſum vt maturarent effecit. Villenius etiam Eſcalonam ſuæ ditionis oppidum cupiebat deduci. Conatus omnes diſturbabat Reginę ingenium cõſilio repudiato, niſi quod inſediſſet animo. Ioannam Aragoniam ſororem continuo à viri obitu reuocarat in regiam. Eam & Dianii Marchionis vxorem Salinarum Comitem cum nuru Maria Vlloa in primis gratas habere cœperat: atq; cum iis libẽter ſermones familiares miſcere. His auctorib. ad ſuburbanã domum egreſſa graui vtero, ac proximo partu, relicta ea vrbe cõ-

ſtituit Turrecrematam diſcedere viri cadauere ſecum aſportato, quaſi ex eo oppido miſſura Granatã funere ſepulcroq; ſtabili. Eo conſilio pridie diſceſſus nempe ad quartum decimum Kalendas Ianuarii Ioanni Lupo Lazarragæ à ſecretis mandauit, diploma conficeret, quo donationes à Philippo viro poſt mortem Iſabellæ Reginæ factas abrogabat. Ea res quoniam ad multos pertinebat, grauiſſimos animorum motus concitatura videbatur. Cunctante proinde Lazarraga atque aliã ex alia moræ cauſam excuſanti, quatuor e regiis conſiliariis ad ſe Regina vocati quam primum tabulas in eam ſententiam conficerent, præciſe iuſſit. præterea ex ſuorum conſultorum albo eradi quoſcumque poſt matris Reginæ obitum ad eum numerum adiunxiſſet Philippus vir, atque ita denunciari, quorum intererat. Die poſtero, priuſquam ſe in iter daret, vrbium procuratores ſalutatum accedentes poſt varios ſermones rogarunt, vellet ne ex ipſorum numero binos ad Ferdinandum patrem ablegari oratum, vt quam primum veniret in Hiſpaniam adiutor rebus gerendis. Aduentum reſpondit patris cupere: ſolatio æque ac voluptati fore. De regni procuratione nullũ verbum. Ac iuſſit potius pro ſe quiſque in hoſpitia diſcederent: neque iniuſſu conuentus agitarẽt. Quod erat nil aliud quã conuẽtus ſoluere, prohibere incõmoda quæ multorum iudicio, ex illis ne extarent timebatur. Rebus ita conſtitutis Regina Miraflores abiit die Dominico tertio decimo Kalendas Ianuarii. A prandio Philippi Regis corpus e tumulo detractum atque lecto funebri impoſitum præmiſit. Comites adiuncti Epiſcopi Giennenſis & Mindonienſis, & cum illis Malacenſis Præſul Diegus Ramirus à Villaſcuſa. Paulo poſt egreſſa Regina eſt neque ſplendido neque modico comitatu ſtipante. Villenius tamen aderat, & Ludouicus Ferrerius legatus Ferdinãdi. Acceſſit mox Magiſter equitũ multique alij in officiũ incitati nihil ſentientis, ſed maieſtati datum officium. Nocturnũ iter erat accenſis facibus. Ad mediã noctem Pauiam ventum, vnde Turrecrematam, vbi Regina diu ſubſtitit. Burgis manſerunt regij conſiliarij, Toletanus, maris Præfectus, Anagari Dux. Tẽpus exibat, procerum in pacto fœdere & cõcordia deſignatum. Actum de eo prorogando. Nõ vna mens erat omnibus, neq; par cũctis oratio. Magiſter equitum abnuebat, eo fœdere cauſatus Reginæ maieſtatem imminui. Maris Præfecto, ampliari placebat. Toletanus ad hanc ſententiam adiiciebat de ſuo: regiis conſiliariis auctoritatem imperandi ſanciẽdam videri. aut eam viam aut nullam oſtendi gerendæ reipublicæ ſuſtentandæque ſine noxa vſque ad Ferdinandi Regis aduentum. Multis grauis erat Ferdinandus neque rerum procuratorem volebant. Ergo vt id impedirent, de Reginæ coniugio actum eſt. Villenius Calabrię Ducem coniugem deſtinabat, pari nobilitate quãuis è paterno regno magna fortunæ iniquitate deturbatum. Præferebant alii Alfonſum Henrici Aragonii filium ex Aragonię & Caſtellę regio ſanguine ſolum ſuperſtitem ſtemmate quidem per viros continuato. Eo ventum vt Mariæ Vlloæ, cui cum Regina familiaris vſus erat, opimus principatus promitteretur operæ merces ſi eius animum exploraret. Fecit illa quod iuſſũ erat molli occaſione captata. Tum Regina, apage, inquit, tantum nefas: nouo me coniugio implicari vis? Nec deerant qui Anglo iungi vellent, prouecta quamuis ætate eius connubii percupido. Incertis præter hæc rumoribus fama vulgauit, vti paulo poſt monſtrabitur, Gaſtoni Fuxenſi Narbonis Principi à Ferdinando eius magno auunculo & ſororio, Reginam filiam vxorem deſtinari.

Inſanum

Inſanum quantum is rumor quamuis confictus multorum ab eo auertit animos, aliorum ſtudia debilitauit alioqui in Ferdinandum Regem accenſa. Quod falſo creditum eſt, ſæpe veri vicem obtinuit.

Neapolitanis exulibus Principatus reſtituti.

CAPVT IV.

Regis Catholici Italica profectione multorum animi ad nouas ſpes ſunt erecti. Ex omnibus Italiæ partib. legati Neapolim cōfluxere gratulatum de aduentu, ſimulq; de rebus magnis. Inter alias molitiones opera Galli Regis curatum eſt, ne Belgici principatus procuratio Cæſari ab ea gente demandaretur. Ea re neque Carolum Principem, neq; Cæſarem venturos in Hiſpaniam prouidebatur, quę potiſſima cura erat. Principe ea procuratione impedito Cæſare longinquo. Contra Rex Gallus Ferdinandum ſolicitare vt ad Venetos impugnandos, detrahendaſq; vrbes, quas iniuria de finitimis & lōginquis ceperant, ſecum & cum Pontifice vires iungeret. His Ferdinandus molitionibus libenter accommodabat aures ardens cupiditate recuperandi eas vrbes, quas in Apulię ora & ditione Neapolitana Veneti obtinebant à ſuperioribus annis impenſæ in bello contra Gallos factæ pignus. Nouo tamen bello implicari exhorrebat priuſquam fluctus Caſtellæ eſſent in malaciā compoſiti. Ac interim cōſultius fore iudicabat in amicitia perſtare cum iis ciuibus conſtituta induſtria potiſſimum atque auctoritate Laurentij Suarij ſui in ea vrbe legati. Quem diebus ſuperiorib. extinctum vniuerſa ciuitas doloris argumento funere amplo & exequiis celeberrimis honeſtandū curauit, filio Gōſaluo Ruizio Figueroa pro patre ſubſtituto, dum à ſuo Rege venirent mādata. Satagebat Pontifex Ioanne Bentiuolo pulſo Bononiam Galliæ Ciſalpinæ vrbem primariam & opulentam ditioni pontificię reſtituere. Pręcipua rei ex ſententia perficiēdæ ſpes in Gallo erat equitum & peditum copias in eam expeditionem pollicito miſſurum ſe. Ipſe quin etiam Pontifex ad eam vrbem ſubigendam proficiſci parabat. Ad ea præſidia Hiſpāici nominis vmbrā ſin minus auxilia, adiungere viſum eſt. De ea re appellatꝰ Ferdinandꝰ miſit qui ſuis verbis moneret Bentiuolum ſe quidem Pontifici æqua præſertim petenti deeſſe ſtudio & ope non poſſe. Copiis omnibus & virib. curaturum vt eccleſiæ Romanæ ſuū patrimonium ſartum tectumque eſſet, ſua Pontificibus dignitas. His ille acceptis mandatis tantis viribus impar Pontifici per cōditiones vrbis obtulit imperium. Foro Cornelii, vbi Pontifex erat ad ciuium Bononienſium animos verſandos miſſus eſt Archiepiſcopus Manfredonię, quæ Sipontus olim fuit, adiuncto Franciſco Rogio Ferdinandi legato. Iis agentibus tyranno vrbe egreſſo, ciues contūmacia poſita ſuæ vrbis imperium Pontifici detulerunt elatis per compita eius vexillis, arcibus & propugnaculis in eius poteſtatem contraditis. Antonius Acunius Neapoli miſſus eſt ad Pontificem qui verbis Ferdinādi de victoria ſucceſſuque gaudio fungeretur. Maior ex arcano cura ſuberat tēpeſtiuis officiis regni Neapolitani iura promerendi expreſſis a Pontifice tabulis, quibus ſibi & poſteris eam poſſeſſionem confirmaret, nulla fœderis cum Gallo icti memoria. In ſumma poteſtate id æquius, quod validius. Regibus prę vtilitate nulla honeſtatis cura eſt, neque quid de ipſis fama loquatur tanti habent. Arcano hæc agitata conſilia accurate tegebantur. Fine quidem huius anni Egidium Viterbienſem Auguſtiniano ordini Præfectum generalem, concionatorem ea ætate eximium, Bononiam vbi Pontifex erat, le-

gauit cum mandatis. Paratum ſe eſſe pro eius incolumitate & Pontificia dignitate non viribus iuuare, ſed ſanguinem vitamq; profundere. Experiretur cũ vellet ſiue eccleſiæ patrimonium tyrannis eripi vellet, ſiue bello peti Turcas, quo iam pridem animus ardẽti ſtudio ferebatur. Hæc agebãtur. Simul de Andegauenſibꝰ in maiorum opes & principatus reponẽdis ſerio Neapoli diſputabatur. ardua res & multis implicita difficultatibus, quod ea oppida contributa eſſent iis, qui ſuperioribus bellis induſtriã & operã nauarant. Sanguinis ij pretium auferri quî ęquis animis ferrent? Quæ impedita profecto erant Regis prudentia & auctoritas expediuit. Quædam oppida poſſeſſoribus detracta, alia ditione aut annuis vectigalibus æqua compenſatione mutauit. Integros etiam principatus de ſuo pecunia redemit, quos recens ſpoliatis donaret. Sed quantulum id erat? multa oppida e regia ditione detrahere, & nouis addicere dominis neceſſe fuit. Alioqui omnibus ſatisfacere non potuiſſet, neque motus animorum frænare palam regiam munificentiam laudantium; ſi contingeret tamen ſine virorum fortiũ iniuria. In exulum numero præcipui extiterunt Salernitanus, Amalfitanus & Biſinianus, Conſæ, Morchonis, & Monteleonis, Comites, præter hos Alfonſus Sanſeuerinus. Sueſſa redempta pecunia Magno Gonſaluo Ducis nomine data meritis ingentibus minor omnium confeſſione gratia. Theani principatus, Ciriniola, Montefoſculũ, & Flumen empta item pretio pro aliis oppidis permutata ſunt. Quæ omnia in Ducis Gandienſis iure erant ampliſſimam ditionẽ & principatus in regno Neapolitano obtinentis dono ſuperiorum Regum, atque in gratiam aui Alexandri Pontificis. Inter eos, quibus oppida ante dono data, nũc ſunt abs Rege ablata, multi tum Italici generis tum Hiſpanici numerantur.

Præcipui tamen erant Petrus Pacius, Antonius Leiua, Fernandus Alarconius, Gomecius Soliſius, Dieghus Garſias Paredius. Atque hi omnes æquiſſimis animis tulerunt, pro cuius dignitate ſanguinem ſæpe profuderant, fortunas & vitam in diſcrimen vocarãt, à ſuo Rege repeti præmia virtutibus data. Eo amplius quod de reditu in patriam cogitantes, quamuis minorem compenſationem in Hiſpania pluris fecere quam maiores in Italia copias, hoc eſt, in exilio, vti illi interpretabantur, certe tam procul à patria atque inter infenſos. Columnios & Vrſinos principes Romæ familias benignitate alliciendi, vinciendique beneficiis præcipua cura fuit propriis inter ſe quamuis diſſidiis diſcrepantes magno ad rerum ſummam adiumẽto. Senenſes præterea publice, & Plombini regulum priuatim. Ad imperium Neapolitanum tuendum præſidia vndique quærebantur. Ipſo tempore Lubianæ Epiſcopus, & Lucas Reginaldus Neapolim appulerunt à Cæſare legati de Caſtellæ controuerſiis, ad vtrum ea procuratio ſpectaret. Hi regem conueniendi facta poteſtate poſtquam gaudio functi ſunt, ob felicem fauſtumque aduentum in Italiam & res alias ex ſententia fluentes, Caſtellæ rebus fore ſaluberrimum verbis Cæſaris ſignificarunt, ſi eam procurationem retinerent, qui fuiſſent ante regni moderatores à gente deſignati. Deinde ne Andegauenſes in maiorum opes reſtituerentur, enixe contendere. tantum hoſtium domi alere fore proculdubio exitiale. In nouo & longinquo imperio non defuturam occaſionem res nouandi, quibus animus non deeſſet. Actum præterea de coniugio Caroli Principis cum Claudia Galli filia, quod probari Ferdinando cupiebant, ac vero vt perficeretur, pro ſua parte dare diligentem operam. De rebus tantis per interpretes

conſtituere

conſtituere fore longum & difficile aliis conditiones ferentibus. Si Cæſar & Ferdinandus inter ſe viderēt, facile omnia, atque ex ſententia conuentura. Et erat Cæſari deliberatum in Italiam tranſire, ſpecie coronam imperij de manu Pōtificis more maiorū ſuſcipiendi: re vt Galli conatib. obuiam iret: de quo fama nunciabat velle Romam proficiſci, ſibique imperium, Rhotomagenſi Cardinali Pontificatum deſtinare. Rumores eos fortaſſe inanes, quaſi veros exploratoſque Cæſar Conſtantiæ in imperij conuētibus graui oratione accuſarat. falſum ſæpe veri locum habet. Auditis legatis Ferdinandus nullo petito ad integram conſultationem ſpatio, continuo ad Reginam filiam Caſtellæ procurationem pertinere reſpondit. Quid aliena cura ſolicitaret? ea impedita aut nolente res gerere, ſe quippe patrē vicarium ſubſtitui tum ſuperſtiti tum defunctæ. Eatenus nullos in Caſtella regni rectores à gente fuiſſe deſignatos. De Andegauenſib. reſtituendis fidem aſtrinxiſſe, quam violare ſeque mendacij religione aſtringere nefas eſſet. Quod de Caroli coniugio dicerēt, Regem Gallum admonuiſſe regni ordines repugnare conſilio. Mediolanum & Armoricos diuelli à reliquo imperio non laturos. Orare potius vti filiam Engoliſmorum Duci cōiugem daret: cui regnandi poſt eum proxima ſpes deſtinabatur. Deniq; congreſſum Cęſaris fore gratum cum ſe eius rei opportunitas daret, nihil aliud. Tēpus colloquio non dare, neque alia polliceri, magnam concordiæ deſperationē afferebat. Non deſtitere tamen legati: rurſus dato ſenatu eo ſunt poſt multa progreſſi, vt Cæſari dicerent ſtare ſententiam cum eo & ius & nomen imperii communicare. Italiæ certe imperio in ipſo translato ad eamque ditionem ſubiugandam viribus iuuare. Promiſſis ſpecioſis ſed inanibus nihil motus Ferdinandus, vt erat exceļſo animo, ſe paſſurum negauit, de imperij auctoritate quidquam diminui: neq; de Italia velle niſi quod iure ſuum erat. Actum præterea de armorum ſocietate cum Cæſare, Gallo atque Pontifice aduerſus Venetos. Ad id poſtulatum, modo cæteri inter ſe conſentirent, moram fæderi non facturum reſpondit. Ad hæc Iacobum Concillum Giracij Pontificem ad Cæſarem legauit cum mandatis palam, diuerſa ex arcano cura votiſque, daret operam, vt Belgæ rerum ſuarum procurationem ad Cæſarem deferrent nempe Caroli Principis auum eoq; legibus iubentibus tutorem eiuſdem in minori ætate.

Ioannæ Reginæ partus.

CAPVT V.

IOanna Regina Turrecrematæ erat ineunte ſalutis anno milleſimo quingenteſimo ſeptimo, mēte vacillās nulla 1507.
Reip. cura. In eo oppido poſtridie Idus Ianuarias die Iouis filiam enixa eſt cui Catharina nomen, regnum accedentib. annis Luſitania fuit. Partu de vita periclitata Regina eſt nulla obſtetrice: quod officium illi præſtare Maria Vlloa cubiculo Præfecta præ cæteris gratioſa & familiaris neceſſe habuit maiori animo q̃ peritia artis. Valetudo afficiebat, conſilio & medicinæ remediis iuxta inimica. Aderant Toletanus, Magiſter equitum, aliique proceres officio incitati erga nihil ſentientem imperantemue. Regij conſiliarij cum ipſorum Præſide Giennenſi Epiſcopo Burgis ſubſtiterant. Atque illi quidem oppido cupiebant flammam diſſidiorum inter proceres maiores indies ſumentem vires ſedare. Auctoritatis parum erat eorum mandatis atque edictis pauci obtemperabant, nemo qui nollet. Scelerum adeo licentia volitabat, colluuies malorū iniuria-

tumque, pudendus rerum ſtatus. Tumultus Cordubæ contra Inquiſitores pridem concitatus nondũ ceſſabat. Præcipua irarum occaſio, de vinctis quæſtione habita, pleroſque e nobilitate vrbana in tormentis fuiſſe delatos quaſi criminum ſocios. Et eſt maligna calamitas: ſupplicio multorum acquieſcit: an multis indicatis & ſcelerum infamia ambuſtis veniam cunctis fore ſperabãt. Populus tamen in eo fraudẽ Inquiſitorum & dolos interpretatus prona ſemper erga Præfectos in deterius fide vim & arma parare Toleti Siluę & Aialę antiquæ aduerſæq; factiones corripuerunt inter ſe arma. Aialæ recuperatori ad quæſtiones habendas miſſo à regio conſilio fauentes. Siluæ prætori, recuperatorem vrbis aditu prohibere deſtinãti. Viribus quamuis præſtantes Siluas quippe vrbis portas & põtes obtinebant, vicerũt Aialæ populi cõcurſu adiuti. Sic Prætor Petrus Caſtella ex vrbe eſt pulſus cædes tamen & vulnera extitere. Sæuitia mutuis odiis ſanguine imbuta, deinde in auaritiam deſiit. Nihil ſecretum aut clauſum ſinere quaſi aduerſarios occultarẽt. inde direptiones prædęque Madritũ turbare pergebant, Petrus Laſſus ſtudio in Regẽ Catholicum incitatus, & Ioannes Arias aduerſæ factionis caput, vbique lamenta & turbæ, in quibus peſſimo cuiq; plurima vis. Vrbanum Conchæ ſenatũ opprimebat Philippus Acunius Prætor, ne Reginę auctoritatem ſequerentur. Dieghus Furtatus Mendoza correptis armis pulſo Prætore effecit, vt à ſenatu duumviri Reginæ nomine deſignati conſenſu popularibus iura darent. Segobiæ Moiæ Marchio arce obſeſſa aduerſæ factionis ciues vrbe expulit, eo vſque ſtudio prouectus, vt Diui Romani ædi ignes inijceret, nihil motus loci ſanctitate, præ ſtudio hoſtes vindicandi, quoniam eo ſe quidam ex aduerſariis receperant. Reginæ fluxa auctoritas erat tantis malis prohibendis, medicinæ impedimentum magis quam tutamen. In Bætica ad prohibendas iniurias frænandamq; audaciam Prieghi Marchio & Egabri Comes, cum Tendilliæ Comite Granatenſis militiæ ſummo duce, & Murciæ Antelato vires & conſilia ſociarunt ex Reginæ auctoritate & nomine res geri dũ Ferdinandus pater in Hiſpaniam rediret. Vreniæ Comes in curiam venerat, cupidus componendi procerum diſſidia. Et ipſum tamen proprius dolor vrebat ſuiſque adeo cupiditatibus agitabatur. Votorum ſummam finiebat ſibi quidem Carmonenſis arcis præfectura, quã abſtulerant, Roderico autem filio ſacrę militiæ alia quapiam præfectura: quam illi commendari expoſcebat. Proceres expediebant arma Matis præfectus delectis copiis Villadadæ & Villauincentio minari, oppidis, vti ipſe prædicabat, ab Albano iniuria occupatis. Anagari Dux multis ſtipatus armatis in curia agens eo audaciæ proceſſit, vt die quodam hoſpitia regio conſilio ad Villamedianam metata occuparet: qua illi neceſſitate Palentiam diuertere nulla audaciam vindicandi facultate. Ioannes Emanuel ſexaginta grauis armaturæ equites nihilominus Turrecrematam aduexit, nullam iam ſpem niſi turbatis rebus & in audacia ponens. Villenius item & Magiſter equitum delectus habere militum præſidium conquirere. Non publicum conſilium vigebat, ſed vis & immanitas dominabatur, vnoquoque tantum ſibi auctoritatis ſumente, quantæ vires inerant. Aduerſus hanc tempeſtatem Toletanus non niſi ſatellitibus ſtipatus in publicum procedere certus, ne in ea colluuione dignitas ludibrio eſſet, centum equites pedites trecentos conduxit pecunia. Præterea ſtipendio equitibus regni cuſtodiæ deſignatis de ſuo perſoluto, eos Reginæ ſibique nouo iureiurando aſtrinxit facturos quæ imperaret.

imperaret. Ad frænandum procerum licentiam hæc omnia præſidia referebantur: Simul, ne à regio conſilio reſponſa aliqua, mandataue prodirent, turbidæ tempeſtati non ſatis conſentanea. Hac diligentia commotus Anagari Dux maiori numero milites e ditione euocauit. Periculum erat ne pars cum parte confligeret: ac vero nocte quadam nihil propius eſt factum quam vt inter ſe Ducis & Toletani milites venirent ad manus. Id ne aliquando contingeret cautum, ne vlli milites Turrecrematę verſarentur pręterquam Reginæ ſolius & Toletani. Ea denunciatione Dux raptim atque iratus e curia diſceſſit. Priuſquam Ioannes Emanuel idem faceret, colloquio ad Grigiotam inſtituto, ipſe & maris Præfectus, Villenius, & Beneuentanus atque Andreas Burgius pro Cæſare legatus conſenſu decreuerunt, Ferdinandum Regem aditu Caſtellæ prohibere, niſi prius eorum poſtulatis & querelis eſſet ſatisfactum. Magna rerum moles ab his initiis ſæua procella imminere videbatur. Toletani prudentia potentiaque importunis conatibus opponebatur. Quem viribus ſuperare non ſperabant, fraude euertere aggrediuntur. Eorum quidam Donniis conuenientes rumores ſpargere in vulgus cōſtituunt, quaſi Reginam Toletanus & Magiſter equitum vinctā teneret. Præterea Villalonium profecti delectus militares habent, ſpecie Segobienſem arcem defendendi aduerſus intempeſtiuos Andreæ Cabreræ conatus. Villenium inter & Luſitanum Regem cōſilia agitata Ferdinandū reditu in Caſtellam prohibendi: Cæſarque vt aduecto Carolo nepote rerum procurationē tutelę iure & nomine arriperet, pro virili curandi. Roma ipſo tēpore venit Antonius Acunius inter alia reip. mala Zamoræ Epiſcopus renunciatus. Venienti Ferdinandus Rex dedit mandata, vt pro ea propinquitate qua Villenium complectebatur, eo ſanando pacandoque operam daret; polliceretur que eius verbis Villenam & Almanſam, quas tantopere expetiiſſet, ſi idem quietis quam periculi pretium referre mallet. Nihil ea diligentia profectum. Ne Aluarus quidem Oſorius Anagari Duce & Emanuele conuentis, ac de ſanitate appellatis meliora tulit. Inuictus eſt animus, quem ardens ſtudium ingentes ſpes deuouerunt. Antonio Acunio delatus Epiſcopatus bifariam genti moleſtus extitit, atque iis penes quos rerum poteſtas erat. Equitum Magiſter inimicorum præcipuo data præmia, ſe nullis honoribus cohoneſtari conquerebatur ſcilicet. Deinde graue viſum eſt, nulla Reginæ aut patris Ferdinandi, vti moris erat, nominatione Antonio eum honorem fuiſſe delatum. Nouo inſolentique exemplo ſi diſſimularent, de iure dignitateque regia, multum decedere. Itaque regii conſultores Decano & canonicis eius eccleſiæ per litteras mandarunt, Antonio eius eccleſiæ poſſeſſionem ne darent, ſi data eſſet impedirent vſum, vectigaliaque interciperent. Sera diligentia inaniſque fuit, illo iam nullo prohibente poſſeſſionem honoris adepto. Quatuoruiri rerum capitalium in curia regia verſantur legibus & fauore Principis armati, auctoritate ſummæ proxima: Ex eo numero audacem maxime & promptum Ronquillum nomine Zamoram miſere, vt cōſilii exequeretur mandata. Illum Antonius cum manu militari intempeſta nocte veniens captum in hoſpitio, in arcem Fermoſelam perduxit. Grauis contumelia extitit, metus ne diſſimulatione confirmaretur audacia. Salmanticenſis Prętor & Albanus Dux conſilii iuſſu cum manu militari impotentis hominis impetum, quaſi equum tenacem & turbidū aſperioribus frænis compeſcere aggreſſi

nihil præſtitere tamen. Rebus turbatis cum omnes omnia audeant, pleraque facinora ſunt impune. In pace bonæ artes vigent, rebus commotis praui homines maiorem vim habent. Itaque Antonio collatus honos incolumis extitit & proprius, magno deinde ſuo malo ſi cōſequentia tempora ſpectes, eiuſdem enim Ronquilli, quem vinxerat, manu periit, cum factioſorum Dux factus Remp. turbaret. vitę par exitus. Tumultibus plena omnia erant, varia conſilia, conatus, querelæ, fædum vere ac miſerandum ſpectaculum. Meliores quoque fidem & operam cariſſime venditare; ſibi, propinquis, & neceſſariis præmia extorquere, id ſinguli habituros rati ꝙ in ea rerum turbatione datum eſſet. Ferdinando Regi gladium in ſontes diſtringere nō placebat, ne vindicta inuidię eſſet. Sed neq; honeſtum videbatur largitione & donis redimere, quod iura legeſq; darent. Prudēs conſilium, æquum tamen & ſalutare omnes iudicabant, iniuria oppreſſos ſubleuare, frænare legibus prauorum hominum impotentiam. Ipſo tempore regiis cōſultoribus viſum eſt regni conuentus in quatuor menſes ſuſtentari. Ea prorogatione vrbium procuratores Burgis, vbi hæſerant, domos quique redierunt nulla rurſus conuentus agitandi ſpe, niſi in commodiorem formam rebus mutatis.

Dux Valentinus occiſus.

Capvt VI.

SIc res in Caſtella erant. Inter Vaſcones noui extitere motus hac occaſione. Ioannes in ea gente Rex Ferdinandi, cuius metu frænabatur, abſentiam opportunam conatui ratus Lerini Comitem in Vaſconibus Magiſtrum equitum inquietum hominem & audacem vindicare conſtituit. Id cogitanti commode cecidit Valentini fuga: quem ad ſe dilapſum continuo bello, quod meditabatur, ſummum ducem præfecit idoneum hominem arbitratus per quem Lerini Comitem maiorum ditione ſpoliatum ex omnibus regni finibus deturbaret, haud innoxium. Eo conſilio magnis pro p̄ſenti copia delectibus exercitum contraxit velites ducentos centum & quinquaginta cataphractos, pedites ad quinque millia. Cum iis copiis ad ſextum Idus Martij die Mercurij Vianæ arcē inſedit Magiſtri equitum cuſtodiæ creditam ante, & tunc Ludouico Beamontio vicario pro parte: qui Anagari Ducis gener erat magnæ ſpei iuuenis par opibus & nobilitate. Non latuere ij conatus Magiſtrum equitum. Filij & arcis periculo iuxta commotus ex Mendauia ditionis municipio duodecim millium ſpatio, ad præſidium die altero obſidionis accurrit. Et erat nox opportuna conatui imbribus & ventis, horrida tempeſtas, deiecti nubibus turbines. Ducentos modo equites ſecum deduxit, pedites ſexcentos in loco cauo terreo tumulo tectos reliquit. Munita arce, vti tempus dabat, ſub auroram redeuntem ſenſere aduerſarij. Totis caſtris regiis ad arma conclamatum eſt. ſeptuaginta equites Valētinum ſequuntur præ feſtinatione non ſatis armatum. Rex cum reliquis copiis ſubſequebatur lente tamen & ex interuallo, neque acie competenter inſtructa ne ſeruatis quidem ordinibus venturi ſecurus. Dux, vt erat audax, impreſſione in cedentes facta captis ex eo numero quindecim, ſtudioq; prouectus equitem porro quendam inſectandi, in inſidias præceps fertur. Conuerſi tunc quatuor ex hoſtibus equites in eum irruerunt. Ex iis vnus haſta latus ſupra ilia hauſit, ictuque ex equo deturbauit. Accurrere qui in inſidiis erant. Pedibus eximie quamuis

uis pugnantem lancea gemino præfixa ferro, plures tamen vnum peremerunt. Proſtrato pleraque vulnera feritate & ſæuitia ſunt impoſita, arma veſteſque puncto detracta ne relicto quidem induſio. Duce cadente reliqui mæſti ſeſe retulerunt in Caſtra. Magiſter quoque equitum, quo ſecurior eſſet, Mendauia Lerinum abiit loci munitione vim hoſtium propulſare conſtituens. Sic periit, vniuerſæ Italiæ paulo ante terror: ad cuius arbitrium belli & pacis in ea leges & fœdera vertebantur, ingentis vir haud dubium animi, ſtrenuus manu, ſermone promptus, ſerendæ inuidiæ, & ſeditionum artifex, raptor, largitor, in pace peſſimus, in bello maiori fama quam laude. Secunda ſæpe fortuna vſum aduerſa ad extremum exercuit. ſuperi præſenti interitu ſuperioris vitæ & ſcelerum iuſta exegere piacula. Notatũ à curioſis hominibus intra diœceſim Pompelonenſem occiſum, quo primũ Epiſcopatu fuerat donatus, atque ipſo quo eius poſſeſſionem iniit nempe magni Gregorii feſto die: Vnicam filiam reliquit penes matrem atque auunculum Vaſconum Regem. Eo quamuis incommodo accepto mæſtus premebat obſeſſos Rex certus dolorem, rebellium malo vindicare & ſuis copiis & iis auxiliis equitum peditumque, quos e Caſtella Magiſter equitum miſerat. Contra Anagari Dux cum manu militari ad Vaſconum fines acceſſit Lerini Comiti pro neceſſitudine laturus opem. Ipſe quin etiam Cæſarauguſtanus Pręſul delectus habere inſtituit certa volũtate eundem tuendi, qui in Ferdinandi patris clientela erat, porro ſororis regiæ coniux. Verum hæc omnia vt in alieno periculo lẽte adminiſtrata. Sic Vianæ arx obſidionis feſſa malis neceſſario facto fœdere deditionem fecit. Rex quoque cum copiis quæ ad ſexcentos equites octo millia pedites excreuerant, Ragam impugnatum inde abiit. Regio Caſtellæ conſilio Vaſconum motus curæ erant. Iis pacandis miſſus Lupus Concallus arcanorum Reginæ particeps eius verbis Vaſconum Regem obteſtatum vt legibus potius cum Lerini Comite diſceptaret, quam vi & armis. Trimeſtres ſi eſſent induciæ, eo ſpatio controuerſias omnes præſertim Ferdinando Rege appulſo & diſceptatore pacatum iri. Clementiæ laus tunc maior, cum iræ cauſæ iuſtiſſimæ. Quid pacem importuno conatu turbaret, & cum Vaſconibus Caſtellæ vires committeret iniuriam non diſſimulaturæ? Negauit Rex paſſurum ſe amplius vt vnius hominis importunitate vniuerſa gens turbaretur ſciſſa in partes. Neque fas eſſe neque honeſtum prauos conatus, vllius Principis ope tegi, impunitatẽ audaciam & ſcelerum confirmari licentiam. Daturum quidem ſonti & extrema merito veniam, ſi modo coram peteret ſupplex, Lerinoque tradito & filiis vt in eius obſequiis verſarentur, ipſe vniuerſi regni finibus in omne tempus abſcederet, in vltimas terras diras ſecum & furias portaret. Hæc agebantur, neque is Rex tamen ceſſabat Comitis ditionem occupare. Dedita Raga aliaque circum oppida ſunt. Intra Lerinum quod vnum oppidum ſupererat cum filiis & clientibus extremam iam ſpem Comes ſuſtentabat, quibus viribus? qua fiducia? animi obſtinatio rapiebat in præceps. Breui enim id quoque oppidum ad cætera acceſſit facta deditione. Comeſque bonis omnibus euerſus ne pago quidem exiguo relicto, profugus in Caſtella primum deinde in Aragonia ſine lare familiari vagari neceſſe habuit aliena ex miſericordia inopem vitam ſuſtentans, qui in patria tranquillam & beatam ætatem exigere potuit. Is fuit contumaciæ fructus. Ducis Anagari patrocinium non

parum obfuit, quoniam multorum inuidia flagrabat vt ab equitum in Caſtella Magiſtro ac cęteris Ferdinandi nomini addictis in periculo deſereretur, adiuto quin etiam Vaſcone. Sic vnde opem ſperabat pernicies certa extitit. Cōmode tamen cecidit Caſtellæ rebus Anagari Ducem bello Vaſconum diſtentum à turbanda prouinciæ tranquillitate tantiſper quieuiſſe. Eo amplius quod Beneuentanus ad Ferdinandi partes acceſſit militiæ ſacræ præfectura quadam commendata & quingentorum aureorum vectigali annuo è regio fiſco conceſſo: præterea Villalonio gentilitio municipio nundinas concedendi, quod præ cæteris expetebat, facta porro ſpe. Begiaris quoque Dux expugnatus eſt, quæcumque exoptabat promiſſis. His duobus proceribus adiunctis ad reliquos, pars quæ Ferdinando ſtudebat, eiuſque reditum optabat, validior eſſe cœpit: aduerſa debilitari penituſque concidere in cauſa quam ſuperi homineſque improbarent. Peſtis lues Turrecrematæ inualuit: quod malum late diffuſum hoc anno vehementer afflixit vniuerſam Hiſpaniam. Superior annonæ anguſtia fameſque effecerat vt herbis plerique & fœdis carnibus victitarent. Ciborum inſalubrium noui ſucci morbos vulgauerant; qua tabe mortales innumeri perierunt. Nullis idoneis remediis campi, plateæ & domus ſtratæ cadaueribus erant, nullo qui efferret; metus & periculum animos efferauerant. Ac ne erant qui ægrotis aſſiderent: notis ignotiſque imminentis facies mali miſericordiam abſtulerat. Fœdus annus atque ad memoriam inſignis. Eo periculo Regina Fornellos abiit pagum exiguum, neque ab eo municipio diſſitum amplius quatuor paſſuum millibus. Ex iis locis non diſcedere deliberatum erat, antequam pater veniret. In regium conſilium redire qui matre ſuperſtite eo fungebantur munere iuſſerat: qui deinde acceſſerant viri nominatione amoueri. Sic Giennenſis Epiſcopus domum abiit. Noui conſiliarij, quorum hæc ſunt nomina, Aguirre, Guerrerus, Abula, atque Alfonſus Caſtella id mutari mandatum contendentes, ſumma diligentia nihil præſtitere tamen. Sic Angulus, Vargas, & Sapata priſtinum dignitatis locum, vnde erant deiecti, recuperarunt. Arcis Segobienſis obſidionem Moiæ Marchio vrgere non deſtitit. Propugnabant milites præſidiarij ſupremo conatu. Verum continuo ſex menſium labore fracti & cuniculis ſubterraneis parte arcis euerſa Idibus tandem Maij ſupplicum velamentis pro muro explicatis ex pacto venia data, verba dedētium arces pronunciarunt. Sic Marchio arcem iniuria ablatam recepit & ſuis viribus & ope primum Alburquerquij Ducis, qui obſidioni intereſſe voluit; deinde Magiſtri equitum, Albani, Antonii Fonſecæ miſſa à ſingulis militari manu. Ac fere qui Ferdinando Regi ſtudebant, ij Ioanni Emanueli infenſi Marchionis conatus ſubleuarunt.

Cæſar & Ferdinandus de Caſtellæ procuratione diſceptant.

CAPVT VII.

CÆSARIS legati Neapoli reſtiterant. Ab iis magno ſtudio curatum vt Cæſar & Ferdinandus inter ſe viderent. Venturum Nicæam Cæſarem vrbem in ora Liguriæ, aut Ferdinandus Romam accederet, de qua ille cogitabat profectione ad imperij coronam. Die vno coram facilius conuenturos, q̃ multo tempore ſi per alios conditiones feran-

ferantur. Regi Catholico ſtabat ſententia colloquium detrectādi. Eam voluntatem vt ſpecie aliqua honeſtatis velaret multa excuſabat. illud præcipuū Caſtellæ res fluctuantes eam moram non pati, quæ aliquot menſium neceſſario futura erat. Hoc accepto reſponſo legati coram conteſtati ſunt, ne in Caſtellam rediret, niſi prius iis controuerſiis compoſitis. Alioqui Cæſarem quoque venturum. Si quid ex eo incommodi exiſteret, penes eum culpam futuram, qui auctor extitiſſet, mali cauſa præcipua. Ea denunciatione etſi belli potius minæ q̄ pacis voluntas exprimebatur: viſum eſt tamen vt cum legatis Gonſaluus, adiunctis qui à cubiculo regio, & qui ab epiſtolis erat de iure vtriuſq; Principis diſceptaret: ſi qua via ſe daret concordiæ ſanciendæ. Eo inſtituto colloquio multa ab vtraq; parte dicta ſunt vt in lite omnium grauiſſima. Præcipua fundamēta, quibus Ferdinādi cauſa incumbebat, ad tria capita reuocantur. Patrem eſſe ac proinde Reginæ tutorem ex legum omnium præſcripto. Id ipſum Reginæ placere: cuius voluntatis multa extarent documenta. Præterea Iſabellæ Reginæ teſtamento & voluntate non aliter fuiſſe ſancitum. Quid nouis decretis certiſſima iura mutarent? quid in re minime dubia lites importune mouerent? Hæc pro Ferdinando valida haud dubium & illuſtria argumenta. Sed & Cæſari non minora ſuppetebant neque infirmiora præſidia. Regina valetudine impedita res in Carolum filium translatas: in cuius tutela nemo auo paterno potior erat, omnibus ipſe. Inito poſteriori coniugio Ferdinandum tutelæ iure decidiſſe præſertim fide Iſabellæ coniugi perpetui cælibatus data. Quod vt negaret, conſtare plane nunquam ipſam Caſtellæ procurationem fore delegaturam teſtamento, ſi nouis nuptiis ſe implicaturum putaſſet. Denique proceribus, vt ipſe rebus imponeretur rector nō placere: neq; verum eſſe eo conatu nullo gētis conſenſu turbare Remp. dare male cogitantibus arma. Plura alia in vtramq; partem præſidia ſunt producta: his tamen præcipue vtriuſque cauſa continebatur. Ventum ad conditiones concordiæ. Cæſaris legati quatuor & viginti hominibus rerum Caſtellæ curam delegabant. ita tamen vt ex eo numero Cæſar ſedecim nominaret nihilominus, octo Ferdinandus ſacerdotiorum, quę ad regium ius ſpectāt, & magiſtratuū pars tertia arbitrio Ferdinandi Regis relinqueretur reliqua gubernatorum delectui. Vectigalium regiorum quarta eidem cederet, tres quartæ Reginæ. Præterea Caroli Principis ad ſtabiliendam ſucceſſionem, regni arces omnes Cæſaris nomine & ſacramento tenerentur. Grauiſſimæ conditiones rebus turbandis opportunæ magis quam conſtituenda pace. Additum, vt procerum nonnulli filii atque è reliqua nobilitate principes in Belgas miſſi in Caroli obſequiis & aula verſarentur, vna creſcerent, mutuæ inter ipſos & cum Principe beneuolentiæ alimentum. Ne cuiquā Philippi Regis partes eſſe ſecutum in poſterum fraudi eſſet. Iura Neapolitani regni ita à Pontifice confirmarent, ne Caroli Principis in eo impio turbaretur ſucceſſio. Horū quędā tolerari poterant, alia neq; concedi fas fuiſſet; ac ne multis quidem annis conſenſu partium componi. Ita Ferdinandus cōcordiæ ſpe abiecta, ſe ad ꝑfectionem cōparare nihil territus nouo Cæſaris conatu denūciationeq;. Miſſus Neapoli in Germaniā Bartholomęus Samperiꝰ paulo ante ingeniū & induſtriam in ea regia probarat. Cæſari idoneū hominē nactus q̇ ſua mandata perferret, Ferdinandum ſuis verbis obteſtari iuſſit ne in Caſtel-

lam rediret nondum cõtrouerſiis inter ambos diiudicatis, ſi ſecus faceret minax. Verum Rex in conſilio perſtans abeundi, miſit prius Romam qui eius nomine obſequiũ Põtifici deferrẽt. Ij fuere Bernard' Delpuchius Mõteſię Magiſter, Antonius Auguſtinus, & e Valẽtina nobilitate Hieronymus Viquius, cui præterea legati ordinarii in ea curia partes implere mandatum eſt, in locum Franciſci Rogii eatenus eo functi munere cum dignitate. Dato legatis ſenatu pridie Kalendas Maii Antonius Auguſtinus eleganti & accurata oratione eius officii moram excuſauit multis enatis impedimentis ſuſceptam neceſſario. Deinde obſequium obtulit vireſque vniuerſas ſui Regis ad profligandam nequitiam ſacroſanctæ eccleſiæ dignitatem tuendam aduerſus omnium hominum conatus. Benigne Pontifex, ſi animus vultu æſtimaretur, ad hæc reſpondit læta & placida fronte. Beneuolentiæ argumento roſam auream nocte Chriſti Dei natali prece ex libris pontificalibus ſacrari ſolitam de manu tradidit Regi ipſorum perferendam amoris ſui pignus. Ex arcano quoque Gonſaluum inuitabat, ſi eccleſię copiarum Dux eſſe vellet bello quod aduerſus Venetos meditabatur, gratiam meritis fore parem. Eundem honorem deferebant Veneti, ſi eorum auſpicia ſequi mallet. ea enim ſuſcepta de eius virtute & felicitate opinio erat, vt ſecum ferre victoriam perſuaſum omnibus eſſet, in quamcumque partem inclinaret. Honeſtiſſimas conditiones arte occupauit Ferdinandus promiſſo ei rurſus Diui Iacobi magiſterio. Et ne verba viderentur inania rebus vacua, Antonio Auguſtino, cum Romam eſt miſſus, mandauit, vti à Pontifice impetraret, poteſtatem Archiepiſcopis Toletano & Hiſpalenſi, atque Palentino Epiſcopo eſſe, ipſius ceſſione eum honorem in Gonſaluũ transferendi cum primum in Caſtellam ventum eſſet. Id ne continuo faceret multa impedire: ac præſertim tumultus ſe abſente ne propterea exiſterent non ſine cauſa vereri. Pontifex vt continuo Regis ceſſione Magiſterium Gonſaluo daret, facile adducebatur, vt aliis antiſtitibus vicariam ad id delegaret poteſtatem perſuaderi non potuit. Sic in præſenti dilatus honor eſt non ſine ſuſpicione Regis artibus virum inſignem ludibrio habitum, quo ex Italia ea fraude duceretur. Opinionem vulgo ſuſceptam confirmauit euentus nunquam eo dato honore, ac ne aliis quidem præmiis. Anſumus in timore benigni, poſt victoriã parci: quod vitium late patet, & eſt in multis. Tametſi iam Sueſſæ & Terranouæ Dux erat, ac Magiſter equitum Neapoli ampliſſimi honores ſi ex ſe conſiderentur, ſi cum virtute & meritis tanti viri conferantur, tenues prorſus & modici. Fœdere cum Gallo icto Ferdinandi animus ſolicitus erat, verentis nulla ex Germana coniuge prole ne per conditiones imperiũ Neapolitanũ ad Gallos rediret. Ea cura Rhotomagenſem Cardinalem expugnare eſt aggreſſus in Põtificatus maximi petitione opem omnẽ pollicitus, ſi id eſſet eius opera & auctoritate mutatũ. Et erat cõmodius iure & legibus cum Gallo diſceptare, quando Caroli Principis & Claudiæ retractato coniugio, contra ſuperiora pacta Mediolanum & Armoricos puellæ dotales principatus ablatos compenſari æquum videretur inducta conditione de regni Neapolitani ſucceſſione, præſertim dubia neque tanti. Controuerſiarum potius fontem poſteris perpetuum meliori cenſura adimendum videri. Verum his poſtulatis ſurdas aures Rex Gallus præbebat, offenſus ſacramento quod Ioannæ Reginæ & poſteris Neapoli dictum erat, nulla Germanæ ex ſorore natæ mentione, contra quam in ſupe-

in ſuperiori fœdere cauerant, haud dubium mutatæ voluntatis & fidei argumentum.

Ferdinandus diſceſſit Neapoli.

CAPVT VIII.

CVpiebat Ferdinandus quam primũ ſe in iter dare, gnarus ad res Caſtellæ pacandas, prauos multorum conatus frænandos quanti ſi adeſſet futurum. Feſtinanti omnis mora erat grauis. Verum Neapolitanæ rationes retardabant nondum plane compoſitæ. Regni eius iura poſſeſſionemque diplomate à Pontifice, vt moris erat, impetrato ſtabiliendi prima & maxima cura erat. Agebat id diligenter Hieronymus Viquius legatus: magno tamen labore & diligentia parũ promouebatur. Annuebat quidem Pontifex Regis poſtulatis, ſed cum eo ſi Hiſpaniæ viribus & copiis Fauentia & Ariminum Venetis eriperentur in Flaminia iniuſtis plane ac violentis poſſeſſoribus. longæ eæ molitiones erant, res ardua. Cum Caſtellæ res nullam paterentur moram, eo feſtinare quacumq; ratione decernit. Sub profectionem tamen fidei atque innocẽtiæ Gõſaluo teſtimonium dedit tabulis publice in eam ſententiam confectis: maiores prædicatione hominum famaque res ab eo perfectas fuiſſe, integra ſemper fide. Earum tabularum exempla teſtato deſcripta in omnes partes miſſa ſunt: ſi qui ſecus fuerant temere ſuſpicati, ea præclara teſtificatione omnem dubitationem animis eximeret. Venerat Neapolim Ioannes Nucæus Siciliæ Prorex. Hunc propter eximiam fidem excellentesque virtutes Neapolitanum Proregem deſignarat Gonſalui in locum. Verum eo ante Regis profectionem & filio eiuſdem nominis, qui iam Aragoniæ Iuſtitia erat, intempeſtiue defunctis, locum tenuit Ioãnes Aragonius Ripagorſæ Comes: quem Regis propinquitas quippe ex eius fratre genitũ magis quã aliæ virtutes ſubleuabat. In Siciliã Raymũdus Cardonius eſt miſſus, qui remp. gereret vicarii generalis indito nomine. Proregi cõſiliarii de rebus ſupremis bello paceq; adhibiti Andreas Caraffa Sãſeuerinę Comes, nobile illi genus & bello paceque clara origo: tum Hector Pignatelus, Monteleonis item Comes, & Ioannes Baptiſta Spinelus detracto cõſeruatoris nomine, quod dederant, in ea gente inuidioſo cumprimis & graui. Adiecit mandata Columnios & Vrſinos proceres omni cura complecterentur, Bartolomęo Liuiano ditio reſtitueretur annuaque vectigalia ad obſequium modo retracta. Ad reliquas militares copias ducenti e nobilitate delecti equites, qui Continuorum nomine verſarentur in Proregis curia centũ & quinquaginta aureorum annuo ſingulis ſtipendio. Venetos pacare ſupererat, quoniam de Regis voluntate dubitabant. miſſus eſt eo ſtudio Philippus Ferrerius qui ordinarii legati nomine & munere in ea vrbe fungeretur. Rebus ad hunc modum compoſitis pridie Nonas Iunii die Veneris cum ſedecim triremiũ claſſe e littore Neapolitano Rex ſoluit, abducto ſecum Magno Gonſaluo, vt fama tulit, propter affectati regni ſuſpicionem. Onerariæ plures in ſpeciem numeroſæ claſſis ante dies octo diſceſſerant ductore Petro Nauarro. Luſitania opima pace, opibus & fama florebat immortale decus vniuerſo orbe conſecuta. Cœlo datum beneficium eo Rege ſceptra tenente, quo nullus præſtãtior eſſet prudẽtia atque animi magnitudine, preterea felix numeroſa pulchraque prole. Regina quoque Nonis Iunii filium Oliſipone peperit, cui Ferdinando nomen fuit, breuis ætas: in adoleſcentiæ flore raptus diu præſtantium virtutum ſpecimen præbere non potuit, quas eximia indoles & litterarum amor polliceri vi-

debatur. Luſitano Regi Caſtellæ proceres nonnulli ac nominatim Villenius rerum in ea gente procurationem deferebant. Ad diſturbandũ Ferdinãdi Regis aduẽtum is conatus pertinebat multorumque mentes is morbus inuaſerat, nec deerant ſermones paſſim Ferdinandi ſenium & auaritiam increpantium. Verum Luſitanus cum ſuarum rerum periculo quantum iis procerum promiſſis fidendũ eſſet nõ ſatis ſtatuebat ſuperioris tẽporis memoria & exemplis cautior. Ex arcano tamẽ Caſtellæ rebus admouere manus oppido cupiebat: mutuo filiorum cum Reginæ filiis coniugio, tutelam Caroli generi rerumque procurationẽ obuentura vltro cogitans. Et erat commodiſſimum Indico cõmercio Africaniſq; expeditionibus. Caſtellæ opibus tenui cenſu Principem ſubleuari, ea cura poteſtateque ſuſcepta. Si id non contingeret Cæſarem in Caſtellam euocare quaſi iure conceſſum ac legibus ſanctum, fixum animo deliberatumque habebat. Ad quod Rex quoq; Vaſconũ inuitabat, vſque dum tranſitum per prouinciam offerret magno itineris cõpendio. Sane ambos Reges Ferdinandi felicitas perpetuo vrebat, perpetuum Principum malum. potentiſſimi Regis vicinitas moleſta atque intoleranda videbatur. Sed & Vaſconem metus proprie ſollicitabat, non quieturum Ferdinandum niſi eo regno occupato. Seu præſagit animus vrgentẽ calamitatem atq; inſtantem, ſeu ex conſcientia iram veritus. Sed & à Caſtellæ proceribus factioſis Cæſarem ad capeſſendam remp. prouocatum ſe in viam dare, atq; in Hiſpaniam traiicere deliberatum habuiſſe litteræ argumento ſunt, quas ad Emanuelem dedit Conſtantia, vbi imperii conuentus erãt, hac ſententia. Aliis litteris ſignificaui fixum mihi eſſe in Hiſpaniam proficiſci, Carolumque nepotem mecum ducere. Equidem Reginæ filiæ maieſtatẽ tueri aduerſus prauos hominũ conatus, Principis imbecillam ætatem tegere, eiuſque ſucceſſioni conſulere meo labore æquũ arbitror. Eo feſtinatio maior erit, quod quædam in iſta prouincia nouari nunciatũ eſt. Intra quatuordecim aut quindecim dies in Belgas ipſe diſcedam, vbi nepos Carolus agit. interim parabuntur iuſſu meo, quæ ex vſu Hiſpanicæ profectionis erunt. Itaque, vt communicatis cõſiliis cum oratore noſtro, aliiſq; proceribus qui Principis partes ſectantur, quod hactenus feciſti mea cauſa diligẽtius curetis hortor & mando, detis operam ne in Reginæ libertatem, aut Principis ſucceſſionem quidquam inſolẽter committatur. Certe id mihi fore curæ credito ac vero noſtro aduentu ne ſine fructu veſter labor contingat effecturũ ac potius vt cultę fidei ea gratia ſit, quam extincti filii in vos perſpecta beneuolẽtia, veſtraque obſequia videntur poſtulare. Vale, Conſtantia noſtri imperii vrbe pridie Idus Iunij anni milleſimi quingenteſimi ſeptimi.

Regum Galli & Catholici colloquium.

CAPVT IX.

REx Gallus in Italia agebat Alpium fauces ante aliquot menſes cum validis copiis tranſgreſſus. Genuenſium motus priſtinæ libertatis ſpe Gallici imperii odio graues & incitati, veniendi neceſſitatem impoſuere. Anni enim ſuperioris fine plebs in nobilitatem incitata correptis armis lilia Galliæ inſigne ex locis omnibus eraſere. Commoti populares nunquam in vno gradu reſiſtunt. Ducem ex infima plebe Paulum Nouum ex lanas inficiendi arte ad rerum faſtigium euexere. Iis motibus incitatus Gallus numeroſo exercitu pręmiſſo, ipſe paulo poſt præcedentiũ veſtigia ſub-

gia ſubſecutus tumultuātes compeſcuit. locorum vicinitas inuitauit vt Reges inter ſe conſilio communicato videre vellent. Sauona in ora Liguriæ vrbs, colloquio idonea viſa eſt. Regis Catholici nauigatio lenta fuit. Aduerſæ tempeſtates Caietæ in Romano littore atque in Hetruriæ ora aliquandiu detinuerunt. Genuam tandem ad ſextum Kalendas Iulij peruenit incolumi claſſe. Gaſto Fuxenſis Regem auunculum atque ſororium excepit cum quatuor triremibus obuiam factus eximia indole formaque adoleſcens. Hoſpitis aduentum Gallus Sauonæ morabatur. Petri Apoſtoli per vigilio ſublatis è portu Genuenſi ancoris egreſſus eſt Ferdinādus. Genuæ Sauona finitima eſt exiguo diſſita interuallo. Ita eodem die accedentes Regem & Reginam ad littus progreſſus Gallus ſplendido accepit apparatu. In mutuos complexus itum, iunctæ dextræ, ſalutatio facta ingenti tum vtriuſque Principis tum omnium, qui inſigni ſpectaculo aderant, lætitia. Sub vmbella duo Reges & Regina in vrbis arcē deducti ſunt hoſpitio Hiſpani deſignatam. Maior vt honor eſſet Gallus relicta arce ad Epiſcopi ædes diuertit. Die poſtero qui Diuo Petro ſacer erat, vna operati ſacris ſunt inſigni apparatu. Aulici vtrique ſplendenti cultu & veſtium pretio ſuperbi Hiſpani præſertim ſpoliis Neapolitanis inſigni elegantia. militū phaleræ torqueſq; ſplendebant, militari habitu ferociā cuncti ſpirabant. Ea nocte Regina apud Regem auunculum conuiuio excepta eſt, cum Ferdinādo Rege Cardinales duo cœnarunt, Diuæ Praxedis à Pontifice ad Reges de rebus magnis legatus, & Rhotomagenſis in Gallia item ab antiquo legatus. Die proximo duo Reges cœnæ Magnū Gonſaluum tertium adhibuere. multo præterea verborū honore & benignitate Gallus eſt complexus, virtutē, felicitatem, bellicas artes etiam in hoſte miratus, clariſſima victoriarum monumenta vbique relicta. Tantundem cum Obenigno Ferdinandus præſtitit: atque ita vt Venafram oppidū, quod Comitis nomine in regno Neapolitano initio belli obtinuerat, ſibi is ex tanta benignitate polliceretur ſpe præpropera falſus. In eo congreſſu multa ſunt agitata, illud præcipuum. Aduerſus Venetos, de quo antea actum erat, arma vireſque ſociare arcano omnia ne prodita in vulgus vim perderēt. Soluto conuentu repetitaque nauigatione Ferdinandus in Hiſpaniam diſceſſit. Prolixa rurſus inde nauigatio fuit, aduerſæ atq; importunæ tēpeſtates. Ita non ante quartum Idus Iulias ad Cadaquium portū in ora Catalauniæ claſſem intulit. Peſtis lues eo tractu graſſabatur. Vitando periculo non prius ceſſatum, quam ad littus Valentinum ventum eſt omnino ad tertium decimum Kalendas Auguſti, quo cum cæteris nauibus ante decem dies appulerat Petrus Nauarrus. Magni honores in ea vrbe aduenientibus Regibus ſunt habiti cōmorantibuſque. Regina ſub vmbella excepta deductaque in arcem. Qui honos veteri inſtituto Regibus primum eā vrbem adeuntibus haberi conſueuit. Ferdinādi reditu nunciato Caſtellę motus quieuerunt. Metus nonnunquā quā gratia potentior eſt. Ipſe quoque Villenius poſita contumacia obſequium detulit promiſſa ipſi compenſatione, ac vero reſtitutione omnium quæ iniuria fuiſſe ablata dati in cauſa iudices pronunciaſſent. Neceſſitate expreſſum officium quāuis, gratum tamen in primis extitit. Vreniæq; Comes opæ Villenio patrueli ſanando nauatæ præmium tulit Carmonæ arcis præfecturam, quam ſui iuris eſſe & ſuperiori tempore iniuria detractam cōquerebatur. Aſſidonio item pro vrbe Heraclea, quam ſui iuris putabat, ſpes cōpenſationis iniecta eſt inter-

prete Magiſtro equitum data in pręſenti pecunia aut in poſterum annuo è fiſco regio vectigali in omne tẽpus deſignato. Toletanus rebus omnibus pro virili parte iuuabat lætus ad alia quæ Ferdinandi dono antea acceperat, honore purpuræ à Pontifice eo annitente conceſſæ, præterea Inquiſitoris generalis in Caſtella & Legione cura data Hiſpalenſis ceſſione: vti indicio ſunt litterę à Ferdinando priuſquam Neapoli diſcederet, ad Toletanum in eam ſententiam datæ: quarum exemplar autographum Compluti ſeruatur in Diui Illefonſi collegio eius opera & impenſa in eo municipio conſtructo magnifice. In Aragonia Inquiſitoris generalis munus & nomen Ioannes Enguerra retinuit Regis conſcientiã per confeſſionem ſolitus expiare. Iis procerib. in partes attractis cæteri fere ac vero prouinciales vniuerſi quieuerũt. Offenſionis & tumultus ſæpe cauſis remedia nihilo maiora ſunt. Illud aduerſo rumore fuit, ac paſſim improbatum, ꝙ Alfonſus Fonſeca Compoſtellanæ Eccleſiæ eſt præfectus iuuenis ardẽti ingenio morib. nõ ſatis probatis, fauor Principis ꝓ eruditione & virtutibus fuit. Eo maior fæditas ꝙ in patris locum ſucceſſit, ea cauſa Alexandrini Patriarchæ tũc renunciati, inanis vmbra dignitatis & ſine ꝓuentu nomen. Nouum exemplum & prauum ampliſſimã Eccleſiam à patre in filiũ quaſi hæreditate transferri eumque ſpurium, contra omnes honeſtatis leges. Verum patris in Regem merita eximia extiterant; rebuſq; turbatis multa præpoſtere fiunt, ipſeq; Alfonſus iunior Regis iter in Italiam proſecutus eius gratiam promeruerat actionum elegantia ingenij dexteritate apparatuque & impenſa principali. Sic iuuat facti inſolentiam ex parte aliqua excuſare, ac p̃ſertim Regis pœnitentia ſubſecuta ac per totam vitam conſcientiam ſolicitante. Et quis eſt Regum in tanta rerum varietate, tanta licentia, qui non peccet in aliquo? In aliquo tantũ & non potius in multis labatur? Dux Anagari & Ioannes Emanuel ſupererant noxa maiori, nulla veniæ ſpe, eoq; maiori contumacia. Acceſſit recens ad eum numerũ Lemoſij Comes noua offenſa irritato Rege. Occupauerat in Calæcis Ponferratũ regiæ ditionis municipium & Villafrancæ contributos pagos & agrum magna ex parte. Ad ipſius ius ea ꝑtinere diſputabat. Quod legibus petere debuiſſet, allata vi in crimẽ maieſtatis vertit. Fornellis, vbi Regina tunc agebat, de frænanda Comitis audacia actum. Conſilij regij decreto atq; ex Toletani & aliorum ꝓcerum ſententia Albano & Beneuentano ea cura eſt demãdata. Delectu illi habito, bis mille equites, pedites tria millia contraxere facinus vindicandi voluntate. Brigantinus opem Comiti laturus videbatur Dionyſij fratris ſuaſu, cui Comitis filia & hæres iuncta coniugio erat. Deſtitit tamen à Rege Luſitano monitus pro imperio: Toletano quoque ſuaſit vt iuris certamen expetente Comite diſcederetur ab armis. Comes ab omnibus deſertus p̃ſertim ex quo Ferdinandum appuliſſe Valentiam cognitum eſt, metuque maioris mali, Ponferrato aliiſque oppidis q̃ occupauerat, reſtitutis arma poſuit obſequium cum ſecuritate, arrogantiæ cum periculo præferens. Ioannes Emanuel eius factionis facile princeps deſtinata voluntate in Germaniam abeundi, & in Belgas, quo præceſſerant Vilæ, Veriuſq; Reguli aliiq; ex ea gente Philippi Regis antea aſſeclę, Burgenſem arcem Anagari Duci, Giennenſem Egabri Comiti cuſtodiẽdas commendauit. Appulſo Valentiã Rege hæc gerebãtur: ſimul ex Africa nuncius venit, regię aulicorum cohorti Præfectum Maſalquiuiro cum centum equitibus peditib. ad tria millia maiori ex parte ex eorum numero, qui Neapoli venerãt, in fines Treme-

meſe-

meſenios irrupiſſe: vaſtatiſq; latiſſime hoſtiũ agris cum ingenti abacta p̃da hominũ pecorumq; rediret, nõ procul Orano à Tremeſenio Rege & innumera Maurorum multitudine, qui abeuntium veſtigiis inſtiterant, facta pugna fuiſſe victum. Ceſſit virtus nnmero. E noſtris p̃da omni ablata pleriq; in pugna ceciderunt verſi omnes in hoſtes. ea cura ẽt morientibus honeſti exitus fuit. Præfectus cum ſeptuaginta equitibus cuneo facto per medios hoſtes erupit Maſalquiuirumque abiit. Quadringenti tantũ fuga euaſerunt nocte & vicinis ſyluis tecti, captiuorum par numerus. Cõturbauit ea ſtrages Hiſpaniæ gentis animos. Ferdinandus quoque eo percitus nuncio aliquot actutum triremes miſit Maſalquiuiro auxiliares, ſi opus eſſet & vim Mauri pararẽt. Neapolitani interea milites otij impatientia ꝑ prouinciã diſperſi vi & ſtupris, & rixis cuncta polluere. Pleriq; ad rapinas conuerſi. In eo numero Dieghus Garſias Paredius, vt erat vaſto animo, audax & promptus piraticam exercere conſtituit largus priuatim, quod rapinis ſuppleret. Idem fecere Dieghus Aguaius & Melgaregius. Habendi cupiditas idonea iniuriæ faciendę cauſa videbatur. Hoc diſcrimen inter vtroſque: quod Paredius ad Orientis oras profectus de hoſtibus Chriſtiani nominis prædas agere inſtitit, minor ea noxa. Duo alij ad Ænariam inſulam ſtatione delecta promiſcue, quicumq; iniuriæ opportuni erant, eos ſpoliare fortunis & vita, ex aliena calamitate opes captantes propria & totius gentis inuidia. Miſſus à Prorege cum militũ numero Michalotus Prateus domo Catalaunus rei bellicæ & nauticæ imprimis peritus piratas ad Beluederiũ nactus oppidum Biſiniano contributũ captis biremibus interiora prouinciæ fuga petere coegit. Victoriæ lætitiã inopinus caſus cõturbauit. Subita ventorũ vi naui, qua vehebatur oppreſſa piit, nullo qui morti eriperet quamuis multis è vicino littore cladem proſpiciẽtibus. Magnum rerum ludibrium cõuerſionemque. Violentia fluctuũ compage laxata aſſeres interfluens vnda ſubmerſit nauim. Ipſo tempore Alfonſus Alburquerquius ſuperiori anno cũ Triſtano Acunio miſſus è Luſitania ad Orientis oras Franciſco Almeidæ ſucceſſor, virtutis ſpecimen præbere cupiẽs, ratus vt prima ceſſiſſent ſecutura alia, ex itinere Ormutiũ occupauit. Inſula nobiliſſima ea eſt ad ſinus Perſici fauces, anguſta quidem ſpaciis ac ſedecim modo milliũ ambitu, tenui gleba, nulla aquæ, æſtu vehemẽti, frugum egẽs ac omnis amœnitatis: gemino tamen portu Orientis commercio idonea, atq; ex eo omnibus q̃ ad victum cultumq; neceſſaria ſunt, ꝙ caput eſt diuitiis, auro, & argẽto gemmiſq; beata, & cum primis Orientis celebritate & mercatorum frequentia comparãdum emporium. In Africæ item littore, ꝙ Oceanus alluit Luſitani Mauris abſtulerunt Saphinum vrbem copioſam, latam ſpatiis, incolarum numero frequentem, quondam Regi Marrocio ſubditam, tũc in iure & mancipio reguli peculiaris.

Rex Catholicus Reginam filiam inuiſit.

CAPVT X.

GErmana Regina Valentiæ ſubſtitit rebus gerẽdis pro viro vicaria, breui tamen in Caſtellam itura. Petrus Nauarrus cum militum cohortibus, eorum qui in claſſe venerãt, præmiſſus eſt Almaſanum verſus ad Caſtellæ fines ſitum oppidũ. Subſecutus eſt Rex ad tertium Idus Auguſti. Proceſſere obuiam Cæſarauguſtanus Præſul officio in patrẽ incitatus, Medinæ Celinæ & Alburquerquij Duces. Eo comitatu ad reliquã aulæ cohortẽ adiecto Montacutum pri-

mum Caſtellæ municipium peruenit ad duodecimum Kalendas Septembris. Inde Almaſanum Arandamque itum eſt. Toto itinere ꝓceres & Epiſcopi viſendi ſtudio & officio in Principem incitati ſalutatum accedebant, quidam metu, multi per adulationem, plerique ne aliis euntibus ipſi ſubſiſterent feſtinatione ſtudētes offenſas priores tegere: ij quāto magis ficta erant obſequia, tanto magis plura beneuolentię argumenta p̄bere. Regina Fornellis hęrebat incōmodo ſatis hoſpitio: neq; vt abſcederet induci potuit, quamuis tēpli cōtignatione fortuito igne incenſa: atque ita vt Philippi viri corpꝰ neceſſario in regiā fuerit inde translatum. Nunciato tamen patris aduentu ex eo pago tandem digreſſa Tortoles abiit vicum Arandæ vicinum. Rex quoque Villauelam diſceſſit duorum millium à filia interuallo. Sic ſabbatho quinto Kalendas Septembris precibus veſpertinis operatus Tortoles petiit. Proceſſere obuiam Magiſter equitū & Villenius aliiq; proceres è Reginæ comitatu: pręterea Toletanus, Pontificius nuncius cū aliis Epiſcopis cūcti ex ordine vultu ad lætitiā compoſito dextram oſculis more gētis appetere. Ventum ad paratum hoſpitiū, vbi Regina patris aduentum expectabat. Ad eius aſpectum cucullo, quo tegebat caput detracto ſe ad eius pedes oſculatura deiecit. Rex detecto capite genu ad terrā flexo ꝓſtratam erexit. Amplexati inter ſe aliquanto ſpatio in domus cœnationē conceſſere. Duabus amplius horis in colloquio decurſis Regina reuerſa in Regiā eſt, quo Rex pater die poſtero illam inuiſit. Remotis arbitris qui inter eos ſermones extiterint cognoſci certo non potuit. Ex Regis tamen in diſceſſu hilari & placido vultu ſuſpicati homines ſunt de Reginæ valetudine melius quā antea, regnique procurationem illi demandaſſe. Eam opinionē euentus cōprobauit rebus continuo ad arbitrium compoſitis, creatis vti viſum eſt magiſtratibus atq; miniſtris aliis. Septem dies in eo pago morati octauo ad Diuæ Mariæ Campeſtris fanū ꝓceſſere. In eo oppido ne purpuræ honor haberetur Toletano à Pontifice datæ Reginæ interceſſione factū eſt, nefas fore negātis quo ipſa loco eſſet viduata viro, oppreſſa luctu, lætitiā vllam celebrari. Sic Mahamudij cæremonia pacta eſt, oppido exiguo apparatu principali ac celeberrimo. Auctus honor nomine, nā Cardinalis Hiſpaniæ dictus eſt: quāuis D. Balbinæ titulus Romæ fuerat adſcriptus. Aderat in curia Andreas Burgiꝰ ꝓ Cæſare legatus ſagax, callidus, ꝓmptꝰ, ad ſimulāda negocia altitudine ingenij mirabili, ea audacia vt poſt Ferdinandi aduentū non dubitaret tamē ſolicitare, prehēſare ſingulos ꝓceres, quos idoneos gratia aut offenſa putabat, vt Cæſari rerū arbitrium deferrent. In quo etſi dignum ſupplicio facinus cōmiſiſſe viſus erat, ius tamē gentium valuit vt inuiolatus è curia dimitteret̃. Species prætenſa facto referēdi in Germaniam datis ipſi mandatis reſponſum. Adiunctus itineris ſocius Ioannes Albion cum nouis Regis & Reginę nomine ad Cæſarem mandatis precantium, eum deinde legatū mitteret, qui publicæ tranquillitati magis ſtuderet: Reip. turbationē vtriſque fore noxiā, importunas molitiones periculo nō vacare. Simul magiſtrum equitum, maris Præfectum, atq; Albanū inter ſe conciliare ſublatis mutuis offenſionibus aggreſſus eſt. Ingens conatus neq; fructus pœnitendus; quando vna opera ſibi eos proceres ea auctoritate & opib. obnoxios pręſtare commodum erat; Reip. vniuerſæ ſalutare in vnā ꝓceres ſententiam conſpirare priuatis diſſidiorū cauſis amotis. Præterea ad Bæticę motus animum retulit, vbi non minora diſſidia vigebāt. Ac Cordubæ Prieghi Marchio Dieghi Oſorij Prætoris apparitorib. &

miniſtris faſces per vim ademerat. Vbedæ factioſi ciues Molinæ dicti multa turbare Antonij Manrici fauore ſuperbi, qui Anagari Ducis propinquus eius partes ſequebatur. Hiſpalis quieta nihilo magis erat. Obitu Ioannis Aſſidoniæ Ducis Petrus Gironius Vreniȩ Comitis filius amoto Henrico defuncti filio Mariam vxorē ſubſtituebat opimi principatus hæredem & ipſam extincti filiā neque ex alia matre. Ad tantos motus pacandos viro & gubernatore opus erat. Cantabriæ & Calæciæ portus muniti magna cura ſunt aduerſus oēs caſus. Ac Lemoſij Comiti, & Fernādo Andradio magnis in Calæcia opib. & cliētelis turbidos ex vniuerſæ ꝓuinciæ finib. diſcedere mandatū eſt. Par cura adhibita Gaditano Heracleæ & Malacȩ portub. muniendis; ac quoniā Mauris indigenis diffidebatur, effectum vt oppida omnia octo à mari millibus vacua incolis relinquereť Heraclea Almeriam vſque. Pulſis eo littore Mauris veteres Chriſtianos ſubſtituere animus erat, prohibere eius gentis ſcelera; quorum propter Africæ vicinitatem magna ea parte licētia erat, ſæpeq; Chriſtianos captiuos in eas oras abducebāt. Verum is tandē conatus effectu caruit. Obtinebat Ioannes Emanuel Philippi Regis beneficio Burgenſem, Giennenſem, Placētiæ & Miraueti arces. Præfectis mandatū, vt Regi eas ſine mora darēt. Burgenſi arci Præfect⁹ Franciſcus Tamaius de ea re appellatus tēpore extrahendo præter ſpecioſa verba nihil p̄ſtabat. Digna temeritas vindicta & malo viſa eſt. Rex Burgos ire conſtituit, ſimul Petro Nauarro cura data cum militaribus copiis, quas ducebat, & tormētis bellicis è Medinæ Campeſtris arce detractis, eam arcē impugnādi: Periculo cōſiderato Prȩfectus arcē dedere decreuit: quod exemplum aliȩ continuo arces imitatȩ ſunt. Sic Ioannes Emanuel omni p̄ſidio deſtitutus propinquis longinquisq; infenſis, Rege irato ꝑ Vaſcones in Galliā euaſit, inde in Germaniam iturus ad Cæſaris prȩſidium. Vnus Anagari Dux ex ea factione ſupererat, ſed quibus viribus? qua fiducia? quib. adiutoribus intra Anagarum ſuſtentare cogitabat, munita vrbe & militibus quos potuit, cōtractis? Cæcus animi impetus in p̄ceps egit. Et alioqui erat perſuaſum Cæſarem propediem cū exercitu & Carolo nepote in Hiſpaniam venturū. Hac ſpe Iſabellæ Reginæ teſtamēto, qua parte certe de regni ꝓcuratione ſtatuit, aſſenſum p̄bere, quo tempore conuentus Tauri habiti ſunt, noluit: cōſequenti tēpore conſilij regij edictis nō obtemperauit, ne quatuoruiris quidem rerū capitalium aliiſq; miniſtris curiæ vt regia mādata in eius ditione exequerētur cōceſſit. Ad ea crimina delectus militares habere inſtitit, tumultuſque concitauit. ſtudio quin ēt vlterius progreſſus, quaſi Caroli Principis vicarius ſe Proregē dixit: & ꝓ arrepta temere poteſtate, Prætoribus mādauit vti ſuo nomine tabulas edictaq; euulgarent: quod Vbedæ certe factū eſt Antonio Manrico Prætore patrui voluntati obſequenti, partes ſecuto. Impotētes conatus, priusq̄ altiores malum radices ageret, frænandi erant. Eo cōſilio q̄ſtiones maieſtatis de eo in curia ſunt habitæ: ſimul è D. Mariæ Campeſtris fano Burgos ire Rex cōſtituit. Arcos peruentum: quo ex oppido Fernandū Stradā regiis epulis p̄fectum ad Ducem miſit arces vt traderet expeditū fidei pignus. videret ne noua offenſa ſi recuſaret ad priores addita, maioris ſeueritatis neceſſitatē imponeret. Detrectauit ille facere ꝙ iuſſum erat incōmodus & moleſtus. Rex in eo oppido relicta Regina quoniā Burgos ire noluit extincti in ea vrbe viri memor, ipſe in eā vrbē abiit in vindictā intētus. Petro ēt Nauarro cū copiis quas ducebat & regni ordinariis equitib. bellicisq; tormētis vniuerſā

Ducis ditionem eumque capere mandauit. Interceſſere proceres ac nominatim Magiſter equitũ, Albanuſq; vt ſeueritati modus eſſet precantes meliora de Duce polliciti. Dux ipſe metu propoſito ceſſit, qui benignitate vinci nõ potuerat. Nauarreti, Treuigni, Oconis, Redecillę, Daualilli, Ribæque arces tradidit, vti erat iuſſum: præterea Balmaſedæ arcis regiæ datam antea præfecturam reſtituit. Albanus earum arcium ſequeſter conſenſu deſignatus, atque ij Præfecti quos ipſe ſingulis daret. Ita Rex mitigato animo eorum quę prius commiſerat ſupplicii veniam dedit. Neq; multo poſt Antonio Manrico Treuigni Comiti Ducis filio ſenſim eas arces reddidit atque diſſimulanter. Clementia ſæpius q̃ ſeueritate Reip. ſanantur vulnera. Diſſidiorum certe nebula opportuna benignitate, quaſi ſolis radiis depulſis vnde ſæua tẽpeſtas inſtabat, lux rebus reddita eſt & optata trãquillitas. Errant, qui in populi & procerum beneuolentia nihil opis repoſitum putant, omnia regit metus. Itaque ad Ducem Alburquerquium amplius promerendum de Ioannæ Aragoniæ regię neptis ex filio Cęſarauguſtano Præſule cõiugio cũ eius maiori filio cõſilia agitata. Quod tamen connubium nõ coaluit: ac puella Ioãni Borgiæ Gandienſi Duci poſtmodum data cõiux eſt.

De variis coniugiis actum.

CAPVT XI.

CÆſar vno tempore Regibus Gallo & Ferdinando infenſus Ferdinandum accuſabat in Caſtellæ rerum ꝓcurationẽ ꝑcipitanter inuaſiſſe controuerſiis cum ipſo nondum compoſitis, neq; lite diiudicata Grauis ignominia viſa eſt armiſq; vindicanda iniuria. Tria millia Germanorum vti ferebat fama, in Neapolitanos fines immittere cogitabat, quo gentem ad rerum nouarum ſtudiũ cõcitaret. Simul vt Aragonij Cardinalis conatus iuuaret Calabriæ Duci in Italiã pertracto paternum regnum reſtituere parãtis, pręſidiis vndiq; ad id obtinendũ petitis præ vindictæ ſtudio nulla nepotis cura. Neque deerant rumores ſuſpicioni ſubiicientes Magnum Gonſaluum quaſi ꝑſentium rerum tędio, quietis impatiẽtia conſilij eius particeps eſſet filia etiam maiori nupta Calabriæ Duci. Deſtinare ꝑterea Pontifici obſequi, copiarum eius & noui cõtra Venetos belli cura ſuſcepta. Mẽdacio habita fides, quoniã ad id inuitabatur annuo ſtipẽdio aureorum ſexaginta millium. Quia honeſtiſſima conditio erat, famę credebatur paſſim. Verum hæ ſuſpiciones erant inane ꝓrſus quod de Cæſare ferebatur. Breui enim eſt intellectũ vires illas, vnde rumores alebantur; velle in Mediolanenſes fines & contra Venetos conuertere: vtriſque inferre bellum. Rex tamẽ Catholicꝰ ex eo cautior, acriores cuſtodias circumdedit Duci Calabriæ, ne ẽ curia ſe inſcio poſſet elabi ſimul Ripagorſæ Comiti mandauit, vti Cardinalem Neapoli Romam prorſus amandaret. Facto quidem alia prętenta ſpecies eſt; ſed rumoribus plane neque magna neq; nulla fides habita ad id vt recurreretur, effecit. Galliæ Regem expoſtulabat Cæſar Gheldriæ Ducem ſubleuare eo bello, quod Belgicis finib. importunus diu intulit. Præterea Burgundiæ fines armis vexaſſe, quo tempore in Italia Ferdinandus agebat, eius conſilii particeps, vt ille accuſabat. Ad hæc colloquiũ inter duos Reges Sauonæ inſtitutum ante, ſuſpectum monſtri profecto ſimile aliquid allaturum credere. Coniugium Claudiam inter & Carolum toties pactum diſturbari: ac ipſo tempore agi de nuptiis regiæ puellæ cum Engoliſmorum Duce dolebat, dolebat ſcilicet impenſè: vbi reſciuit impedire conatꝰ Cardinalis Rhotomagenſis opera. Cæſaris votis multa patrocinabantur. cęteris omnibus validius

lidius fundamentum. In fœdere ad Hagenaum facto Mediolanenſis principatus iura Gallo ſimul & Philippo Principi Cæſareo diplomate confirmata filiorũ cõnubij inter eos ſpe certa fideq; data. Coniugio diſturbato indulgentiam conceſſam fore irritam. Ferdinando ea res curæ admodum nõ erat quippe Mediolani principatus iacturã regni Neapolitani ſucceſſore Carolo nepote relicto ſatagebat compenſare fœdus violatum, alterius fœderis mota fide. Galli aures Cæſaris poſtulatis ſurdæ erant. Sic ille animum in Angliam reuocauit Mariam eius Regis filiam Carolo iungi cupiens. In quo eo vſq; progreſſum eſt, vt in puellæ dotem deſignarent ducenta & quinquaginta aureorum millia: diem & locum celebritati nuptiarum præfigerent. Additum etiam vt Ferdinãdi & Ioannæ Regum conſenſus expoſceret, ac renuentibus nihilominus cõnubium conſtaret. Cupiebat Anglus hoc coniugium, in quo tantæ cõmoditates inerãt coire. Maior tñ & proprior cura ſolicitabat Ferdinãdi voluntate ſibi toro Caſtellæ Reginam iungendi: quod ſperare nõ temeritas ſed amentia erat. Diſſimulabat tñ Ferdinãdus ſpe inani ſenem lactans: ne ſe auerſum coniugio præberet Catharinæ filiæ & Vualiæ Principis pacto. Anglus tempus extrahere aliam ex alia moræ cauſam nectere, ea cunctatione extorquere, parans ꝙ maxime optabat. Fraus vtrinq; eludebatur fraude, ac veluti contrariarum in vno corpore ægritudinum complicatio vtroſq; male habebat. quo morbo fere Principes magni laborant, expugnantib. inter ſe ſtudijs vita componitur haud leui moleſtia labeque eorum fœlicitatis. Mors Angli breui ſubſecuta intempeſtiuos intercepit conatus. Pleriq; vulgo Ferdinãdum accuſabant, quaſi Gaſtoni Fuxenſi leuiro ſuo Reginam filiam coniugem deſtinaret ſuis & Galli auunculi viribus regnum Vaſconum adepturo: ꝙ illi iniuria ereptum prædicabant. Sed & Hiſpanum peculiaris dolor incitabat, & ſtudium eos Reges vindicandi ob auerſum penitus à ſe animum: nullam prętermiſſam occaſionem ſuſceptam ſimultatem teſtandi. Recenſq; apertum odij documentũ extiterat Lerini Comite ditione ſpoliato nulla ſui abſentis cura, quãuis gnari ſororij iniurias ac in eius præſertim patrocinio deliteſcẽtis, pro ſuis habiturũ. Eo maiori offenſione quod legibus diſceptare, vti poſt ſuum aduentũ expetierat, profugo ditione reſtituta recuſarant, parato quãuis mulctã ſubire, quam delecti conſenſu iudices iuxta leges indicerent. In Germaniam peruenerat Ioannes Emanuel minori iam apud Cæſarẽ gratia & auctoritate q̃ antea. Miſeros cuncti deſtituunt: neq; mala in vno gradu reſiſtunt. Deluſus ergo ſpe ſua ac ſuſcepti fruſtra itineris pertæſus reuocare cupiebat, atq; in Hiſpaniã redire. Eo conſilio petijt à Ferdinando è duobus alterum. Vt eius venia reduci bona priſtina reponeret, atque eo loco haberet, quę generis nobilitas & priora merita poſtularent. certe cum vxore & liberis in Luſitaniam ire concederet. Quod ſi iuſtiſſimis poſtulatis non moueretur, facturum haud dubium quod ſolent homines deſperati: Nullam eſſe potentiam cui non ſit periculum etiam ab inualido, præſertim ſi ad vires furor accedat. Nullum reſpõſum datum: maiores noxæ erant, quam vt veniam ſperaret. Ita è patria exul miſerijs coopertus ac profugus minori quãuis Principis fauore ingenij tamen acumine dexteritateq; agendi, diſſidiorum inter eos Principes ſementem facere impedire cõcordiam nunquam deſtitit egregius diſſidiorum artifex. Iuuabat conatus Bernardinus Caruaialius Pontificis ad Cæſarem legatus. Sic vulgo ſuſpicati ſunt homines. coniecturæ accõmodata

fides propter turbidum vtriuſq; ingenium parem actionũ varietatẽ. Et quoniam Cardinalis ꝓpinqui, à rebus Ferdinandi auerſi regni procuratorem eſſe cõſtitutum ægre neq; diſſimulanter ferebãt. Suſcepta ſiniſtra aduerſus Cardinalem ſuſpicione Ferdinãdus à Pontifice porro petijt Legati munere detracto eum actutũ Romã reuocaret: acerrimã diſcordiarũ facem amoueret. Quod ægre quidem ſed impetratum eſt tãdem.

De Caroli Principis in Hiſpaniam aduentu actum.

CAP. XII.

BELLICOS apparatus à Cæſare inſtitutos declarauit euentus non ad occupandum Neapolitanũ imperium, vti erant homines ſuſpicati & fama ferebat, pertinere: ſed aduerſus Gallum Regem pro Mediolanenſi principatu & Venetorum ditionem. Ferdinãdus Rex Põtifex, ne ex eo initio veniretur ad arma, ſolicitare non deſiſtebant, ſin minus pace facta certe pactis inducijs viã aliquam concordiæ inirent. Id Cæſari non placebat pactũ fieri niſi magno ſuo cõmodo adiunctis conditionibus, quas Gallus nõ probaret dignitatis memor, inſolentię omnis impatiens. Omiſſa igitur pacis mentione, Cæſar Margaritę filiæ Belgarum procuratione delegatã ſe in iter dedit Italiam verſus mẽſe Ianua-
1508 rio ſalutis anno milleſimo quingenteſimo octauo auſpicante. Proximo menſe Tridentũ peruenit modicam vrbem in Alpium faucibus ſitã. In ea ſolenni cęremonia more maiorũ, cum in Italiam ad imperij coronã contenderent, ſe electũ Imperatorem dixit, nã antea Regis Romanorum nomen tantum prætulerat. Brandeburgẽſi Marchioni imperij militaris ſummam detulerat id iter proſecuto. Copiæ exiguæ erant, neq; magnis conatibus idoneæ vires. Ærarij inopia premebat magnis ſemper molitionibus aduerſa. Regi tamen non poterat generoſus ardor animi quin viribus maiora captaret. Bellũ ad Cadori vallem ditionis Venetæ inchoatum eſt; cum repente nuncius Heluetiorum quinq; millia Gallicis ſtipendijs in Italiã feſtinare, Cęſarẽ in Sueuiam reuocauit, ſi conuentus Sueuici auctoritate diſturbaret eas copias. Nihil ea diligẽtia prouectum. Nouo tamen nũcio, Gallicas copias in Lucemburgenſes fines irrumpere eo continuo quaſi belli Italici oblitus accurrit. Pudenda inconſtantia ac conſiliorum varietate circumactus irrito ſæpe conatu cogebatur in medio curſu deficere: moliri multa, nihil ad exitum perducere cum ignominia labeque. Eius diſceſſu maior Germanorum pars, qui in Cadori valle manſerãt, ſigna deſeruere caſtraque. Duo millia qui ſupererãt à Venetis copijs maiori numero ſomno meroque ſepultos ante lucem impreſſione facta improuiſo aduentu conciderunt. Longe alia Ferdinandi Regis ratio erat agendi. Arrepta quamuis atque certis præſidijs Caſtellæ procuratione ſtabilita, memor tñ rerum humanarum quæ fluxæ & inſtabiles ſæpe in contrarium migrant, neque ignarus non paucos obſtinata mente rerum nouarum conſilia agitare, nullo loco deeſſe, vigilare, quoſdam terrere metu, aliorũ inuidiam beneficijs expugnare. In eo numero præcipue ſe oſtentabant Alfonſus Manricus, Roderici Manrici Magiſtri D. Iacobi filius, idem Pacis Auguſtæ præſul, & Catamæ in Sicilia Epiſcopus Petri Nunnij Guſmani Calatrauæ Clauigeri frater. Ij poſtquam deſerto Ferdinando Philippo Regi adhæſerãt, ſublata emergẽdi ſpe dum is rerum potiretur, ex deſperatione animos obſtinauerant, priorem errorẽ nouo & grauiore cumulantes. Pontifex de ea re appellatus, Toletano & Burgenſi Præſulibus inquirendi in eos Epiſcopos poteſtatem fecit. Ad-

uerſus

uerſus Regem tantis offenſis irritatum tueri innocentiam quî poſſent? Alfonſus Manricus fuga in Belgas concedere tentauit. Captus tñ non procul Santanderio in Aſturibus à Franciſco Luxano Traſmieræ ſeu Vltramontanorum tunc Prætore, aliquandiu in Atienſæ arce detentus, demum in Toletani poteſtatem, iuxta Pontificis mandata eſt contraditus. In Germania Iacobus Cõcillus Giracij Epiſcopus à Ferdinando legatus Cæſarem, vti erat mandatum, monere non deſiſtebat: Carolum Principem in Hiſpaniã mitteret, prouinciæ moribus à prima ætate imbui ad ſtabiliẽdam ſucceſſionem & ſtudia gentis confirmãda, quam res alia fore ſalutarius. Ferdinando ipſo ſuperſtite auſurum neminem ea iura mutare: eo ſublato quin proceres Ferdinãdum Infantem nota probataq; indole natum educatumq; in Hiſpania fratri præferrent, neminẽ poſſe vlla arte aut viribus præſtare. Rebus in Hiſpania turbatis, quî Italiæ imperium ſtaret? Perſpicaci & cauto Ferdinandus ingenio auertere mala cupiebat, quæ repudiato eius conſilio in Hiſpania paulo poſt ſunt ſubſecuta. Nunquam enim Cæſar adduci potuit, vt Carolum concederet in Hiſpaniam venire niſi rerum ſecum procuratione participata, regiorum vectigalium parte conceſſa; vnde inopiam ſuppleret ſubſidiaque parata haberet varijs & arduis conatibus ſæpe ſupra vires ſuſceptis. Quibus promouendis præter alia mille & quingentos milites, Gallo à Ferdinando auxiliares datos ad ſe traduci poſtulauit. Verum Franciſcus Omedes ad id à Ferdinando miſſus effecit vt in Galli fide & obſequio perſtarent, nulla cura Brandeburgenſis, qui eos quaſi Cæſaris ſubditos neque iuſſis obſequentes neque reſpondentes ad nomina, maieſtatis reos pronunciarat. Enimuero Cæſar rerum in Caſtella arbitrium arrogabat ſibi: irritatis amplius voluntatibus, quod Andream Burgium rurſus à Cæſare legatum Hiſpaniæ aditu prohibuiſſent. In quo grauiſſimam contumeliam contineri ille quidem interpretabatur malo vindicandam iniuriam, ſi vires voluntati pares ſuppeterent. Rex Luſitanus his contentionibus liber nominis famam per omnes Orientis oras latiſſime propagare, anniuerſarijs nauigationibus ſtruere opes, nouis identidem victorijs maris. Indici imperium occupare, inuicta virtute ducum pariter & militum, neque minori fœlicitate. Calecutij & Cambaiæ Reges maxime infenſos Luſitanorum conatibus, eoq; Cocini aliosque minutos Reges vexantes bello, quaſi Luſitanos portubus exciperent, commercioq; ſubleuarent victos ſæpe acie multisq; illatis cladibus caſtigarũt; quaſi frænis aſperioribus domita contumacia, pauci innumeras, indigenas aduenæ ex vltimis orbis partibus?

Ferdinandus in Bæticam abijt.

CAP. XIII.

BÆTICI proceres ęgre tulerant nullam eorum rationem à Ferdinãdo Rege fuiſſe habitã, cùm primùm redijt in Hiſpaniam: & qui Caſtellæ procerum voluntates magno redemerat, nihil ipſis, qui neque potentia neque opibus illis concederent, à ſene parco eſſe datum. Inuidia in præceps dabat alienis ſemper incrementis anxia: dignitatis tamen ſpecies obtendebatur. Cunctos ea moleſtia premebat. præ cæteris tñ Petrus Fernandus Corduba Prieghi Marchio & Egabri Comes de iniuria expoſtulare, parati dolorẽ vindicare, ſi qua ſe occaſio obtuliſſet. Accidit vt in rixa populari temere Cordubæ concitata, regij miniſtri è ſontibus vnũ in vincula raperent. Ioannis Aiæ Cordubenſis Epiſcopi aulici correptis armis captum per vim eripuere ne in cuſtodiam daretur. Commotus ea temeritate Rex

Burgis vbi erat, miſit Ferdinandũ Gometium Ferrerã quatuoruirum in curia rerum capitalium vt quæſtione habita noxam eam vindicaret legibus. Inchoata, vt erat mandatum, cognitione Prieghi Marchio monet, ne vlterius progrediatur priuſquã abs Rege noua veniant mandata: eſſe quæ cum illo communicanda videantur, interim tñ vrbe diſcederet. Non audacia ſed temeritas erat regia auctoritate armato iudici obſiſtere leuius crimen grauiore cumulatum. Negat ille facturum quæ Marchio volebat, ac potius illi & fratri verbis Regis mandauit, continuo ex vrbe diſceſſum. Grauis ea cõtumelia viſa eſt, neq; diſſimulanda iniuria. Cõtracta militari manu, req; cum vrbano ſenatu cõmunicata, captum iudicem in Montilliæ arcem ſuæ ditionis cuſtodiendũ miſit: ac deinde paulo poſt libertati reddidit iuſſum Corduba abſtinere, malum in dicto pareret minatus. Inſolens facinus maiori Regem impleuit ira, tempore minime idoneo turbari Marchionis importunitate remp. Eo feſtinare conſtituit certus vindicare ne prauum exemplum diſſimulatione in plures diffunderetur. Mẽſis Iulij fine Burgis profectus Arcos, vbi Regina erat, peruenit. Tunc Ferdinandum Infantem viæ comitẽ eſſe voluit, ſpecie quidem valetudinis tuendæ, ne à matre abſtrahere erat deſtinatum, ægre quamuis ferente filij abſentiam. Dies aliquot Valliſoleti conſumpti. In eo municipio Ioanni Riberę limiti Vaſconum præfecto mandatum eſt vt cum ſuis cohortib. circum Arcos tenderet Reginæ præſidio futurus ſi qua vis exiſteret Magiſtri equitum, maris Præfecti, Albaniq; in eo tractu morantium, opem ſi opus foret adiungeret. Militari delectu contractas copias ſe comitari Rex voluit vlciſci iniuriam conſtituens: qua violata regia auctoritate, niſi eſſet occurſum ſalutari ſeueritate periculum erat ne reſpublica tempore importuniſſimo turbaretur. Hiſpali quoque Enecus Velaſcus vrbanus Prætor voce præconis denunciauit, ciues vt ſexaginta annis minores, maiores viginti parati eſſent Regem proſequi cum armis, aut quem ille iuſſiſſet, Marchionis inſolentiam vindicatum. Gonſaluus cognita Regis ira, iræq; cauſa de euentu ſolicitus his omnino verbis ad Marchionem litteras dedit. ſuper errore cõmiſſo id poſſum tantum ſcribere: fore ſalutare conſilium ſi continuo ad Regem ſupplex venias in eius poteſtate futurus. Quod ſi feceris, vindictam denuncio ſed tolerabilem, ſi renuis exitium. Anxius ancipiti periculo Marchio patrui monitis obtẽperare tamen decreuit: proceres etiam lenire Regis animum, gnari id exemplum ad omnes pertinere ſeu ſeueritatis ſeu clementię in vnius cauſa cũctorum fortunas & dignitatem diſceptare. Gonſaluus præ cęteris quærebatur acerbiorem quam par eſſet, vindictam parari. Pœnitentiæ argumẽto ad Regem vltro venire, quid amplius ſæuire vellet? Imprudentis iuuenis noxam Alfonſi Aquilalarij patris meritis donari num æquum videretur, in bello non ita pridem occiſi, vt maximè recentes ipſius labores & moleſtię graues de memoria excidiſſent Regi certum erat, nullis precibus moueri, gratiæ inexpugnabilẽ ſe p̄ſtare. Ita Marchio omni alia ſpe deſtitutus Toletum, quo Rex proceſſerat, veniens ſe ſuaque eius clementiæ permittit. Iuſſus ad vigeſimum lapidem à curia abeſſe arceſque tradere fidei obſequij pignora continuo obtemperauit. Cordubã vbi ventum eſt, Regem proſequentibus equitibus mille peditibus triplicato numero, Marchio è vinculis more gentis cauſam dicere eſt compulſus. Poſtulatus lege maieſtatis à Fiſci ꝓcuratore, nullũ crimini reſponſum dedit, precatus tantummodo Regem ſi non veniam certe

vindictæ

vindictæ modum. Maiorum meritis eã gratiam daret, noxamque condonaret, in poſterum meliora polliceri. Peracta cognitione nonnulli è Cordubenſi nobilitate, quorum maior noxa extiterat, capitis damnati ſunt, alijs è plebe laqueus vitæ finis fuit. Alfonſi Carcami & Bernardini Bucanigræ in tecta ædesque ſęuitũ eſt: quo ſupplicio perduelles gẽtis inſtituto vindicari ſolẽt, vt ſint reliquis documento, & ſuplicij magnitudine p̃terreant alij. Duorũ noxa pręcipua cum quatuoruiro iniectæ ſunt manus affuiſſe, Marchionem familiæ nobilitas tutata eſt, vltroq; ad Regem veniſſe culpæ deprecatorem, vt leuior vindicta eſſet & tolerabilior. Exilij tamen indicta pœna ab ea vrbe perpetui, ex vniuerſæ Beticæ finibus dum Regi placeret. Præterea arces omnes demptæ ſunt, Montiliæ ædes arcis ad inſtar à fundamentis euerſæ. Maius id tamen ſupplicium quibuſdam viſum eſt q̃ pro delicti modo. Ac Gonſaluus Regis ſeueritatem ſæuitiæ proximam deteſtabatur: quem neq; defunctorum, neq; ſuperſtitum præclara facinora flecterent: opes maiorum ſanguine fundatas euerti impenſe dolebat ſcilicet. Occultis hæc ſermonibus & inter fidos agitata ne infenſus animus irritaret amplius. Magiſter equitũ apertius dolere, ac duo in cauſa accuſare potiſſimum. Contra morem maiorum inſtitutam contra Marchionem cognitionem, nunquam Magnatum ſeu Dynaſtarum cauſſam alijs delegari iudicibus cõſueuiſſe. Regi ſoli in eos animaduertendi fuiſſe facultatẽ. Eum ſemper honorem ordinis dignitati habitum. Deinde ſe auctore Marchionem ad Regem veniſſe: ſic in eius ſupplicio violatam fidem ſuam expoſtulare. Periculum erat ne alienato tanti viri animo, regnique finibus digreſſo noui ac turbulenti motus exiſterent, Ferdinandi nondum auctoritate ſatis firmata, multis in prouincia ex arcano æmulis. Corduba Hẽricus Toletus & Ferdinandus Tellius Iureconſultus Romam legati ſunt verbis Reginę obſequium Pontifici delatũ quod eatenus officium præſtitum non erat temporum multa varietate. Ijſdem dieb. Bernardinꝰ Caruaialius Cardinalis detracto Legati munere, quo in Germania fungebatur Romam euocatus eſt. Ferdinandi id Regis votis ad amouendam ſuſpicionem eum ad Cæſarem inclinare, datum. Neapoli Hungariæ Regina deceſſit ea inopia vt funeri exequijsq; Prorex de publico pecuniã ſuppeditaret. ſepulta eſt in ea vrbe ad Petri Martyris: qua in æde Reginæ etiam matris tumulus extat. Corduba Ferdinandus præcipiti autumno diſcedens Hiſpalim inijt inſigni ciuium apparatu, pompa plauſuq;. Aderant Ferdinandus Infans, & Germana Regina præcipua ſpectaculi pars. Henricus Aſſidonius minor ætate à patre relictus in coniugium pacta Maria Gironia in Petri Gironij (puellæ is frater erat Comitis Vreniæ filius maior ardenti iuuenis animo) tutela ex patris teſtamẽto acquieſcebat. Petrus & ſuis opibus & ſororij viribus cõcitare in prouincia motus: ipſi quinetiam Prieghi Marchioni opem ferre tentauit. Feruor ætatis agebat in præceps. Aſſidonius neq; iuuare eos conatus, neq; repugnare alieno imperio obnoxius propter ætatem & imbecillitatẽ ſenſus. Regi deſtinatũ erat, conatus coercere, Aſſidonij arces in poteſtatem redigere. Eius iram, quo tempore Bæticã petens Valliſoleti ſubſtitit, Vreniæ Comes veritus filium in poteſtatẽ futurum recepit, arceſq; adeo traditurum Regi. Magiſter item equitũ pro Aſſidonio ſororis filio ſe vadem obtulit officio non defuturum. Promiſſis non reſpõderunt facta. Rege Hiſpalim appulſo tũ Petrus tum Aſſidonius reſtitere Aſſidoniæ: neque Regem, vti par erat, ſalutatum ac-

ceſſere. ne euocati quidem niſi neceſſario cunctanterque. Hiſpalim tandem vbi venere, Petrum Gironium ea tutela moueri, atque Hiſpali & Aſſidoniæ finibus diſcedere iuſſum eſt. Contumaciæ merces exilium Aſſidonio quoque mandatum arces, vti ante conuenerat, traderet. Graue mandatum eſt iuſſum: neque morem gerendum. Nocte quadam in Luſitaniam vterq; diſceſſere regia ſeueritate commoti: ac præcipue ſuſcepta ſuſpicione Aſſidonio nouam ſponſam deſtinari, priori pacto reſciſſo, filiam Cæſarauguſtani Præſulis, atque ex eo Regis neptim, mutatis equis feſtinantes retinere non licuit: quod erat vindictæ proximum, Præfectis, vti arces dederent, iuſſum eſt, malum niſi obtemperarent paſſuros. Nieblæ & Trigueri Præfecti parere recuſarunt. Mercado quin etiam quatuoruiro rerum capitalium ad id miſſo, ac de deditione appellanti Nieblæ incolæ portas clauſere. Graue facinus miſſæ abs Rege copiæ breui vindicarunt oppido per vim capto direptoque. Crudele exemplum, paucorum culpam etiam innoxios luere: ſed quo commoti cæteri mox imperata fecerunt. Hiſpalenſi Præſuli alijs viris primarijs quaſi ſequeſtris arces ſunt traditæ: ac regio conſilio in Petrum Gironium cognitio permiſſa. Offenſis noua ſeueritate proceribus Magiſter equitum litteras expoſtulationum plenas ad Regem dedit, qua in cæteris libertate fiduciaque. Regi tamen deliberatum erat procerum contumaciam frænare factumque contundere. Id dum aſſequeretur quid homines loquerentur, penſi non habere. Toletanus qui Tordeſillæ ſubſtiterat, regios conatus conſilio & opera iuuare, malis medendi prouinciamque pacandi eam tutiſſimam eſſe viam, ac veſtigio ſæpe calcandam omnibus ſermonibus dictitans.

De Africæ rebus.

CAP. XIV.

DVM Bæticæ fluctus in Malaciam cōponuntur autumnus abijt. Belli Africani cura ſolicitabat, Luſitaniſq; auxilia ſunt miſſa in ea prouincia periculo proximis. Ferdinandus Rex quaſi ex altiſſima ſpecula in omnes partes deſpicere non ceſſabat, vniuerſam Chriſtianam rempublicam animo & prouidentia complexus. Ea tempeſtate ſpes atque opes cunctorum in eo ſitæ erant. Phutenſe regnum cognitum eſt in partes diductum tumultuari, à Rege Mauro duobus eius fratribus diſſidentibus. Opportunam ex eo occaſionē oblatam rei Chriſtianæ noua expeditione in Africa promouēdæ, Mauros impugnandi. Valida claſſis in Malacę portu inſtructa. prædatoriæ Veleſij Gomeræ biremes noſtris nimiū aſſuetæ littorib. Granatenſem oram nudatam præſidio nautico late deprædatæ ſunt. Accurrit Petrus Nauarrus, cui expeditionis Africanæ ſumma permiſſa erat. Aliquot biremibus captis noſtris ſpolijs graues, cæteras eſt inſecutus ad inſulā Veleſio obiectam cōmune piratarum perfugium. Arci eius inſulæ, cui Penonio eſt nomē, impoſiti præſidio ducenti milites, viſis noſtrorū triremib. ſuſpicati vrbē Veleſium petere, relicta arce in cōtinentem traijcere ciuibus p̄ſidio futuri. Arripuit occaſionē Petrus Nauarrus arceq; continuo capta, quoniam portui imminet & ex aduerſum vrbis ſita eſt excuſſæ inde tormentis pilæ nihil ciuibus tutū reliquere prorſus vt in ſubterraneis ſpecubus cōditi ſalutem tutari neceſſe haberent. Capta eſt arx ad decimum Kal. Auguſti. Cōmoda inprimis ea poſſeſſio viſa eſt de Africa cogitātibus. munitæ operib. militare præſidium decernit. Luſitanis ad oram Oceani maris cū Mauris bellum erat. Proferēdi fines opportuna videbāt occaſio oblata. Zeiamus, Phutenſis

tenſis Regis patruelis, ſi ſe duce cōfiderēt, Azamorem nobilem eo tractu vrbē venturā in poteſtatem pollicebat̃ Maurica fides pleriſque ſuſpecta erat: ſæpe antea pacta cōuenta ludibrio fuiſſe. Rex tñ Emanuel Mauri verbis confiſus parata claſſe quadringentos equites pedites ſupra duo millia mittere in eam rem cōſtituit ductore Ioanne Meneſio magno rei militaris aduerſus Mauros vſu, magna peritia viro. Oliſipone ad ſeptimum Kalendas Auguſti profecti, idoneisque tempeſtatibus ad littus Africæ prouecti opinione ſe falſos inuenerunt Maurica fraude deluſos. Ciues enim qui magno numero erāt, vrbem eximie tutati ſunt. Zeiamus tamen impoſtor eo terrore à ciuibus quas voluit conditiones expreſſit, ſicq; Luſitanis deſertis, ꝙ fuerat initio propoſitū, ad hoſtes tranſijt. Irrito Luſitani conatu metuque maioris mali naues repetiere. Sæuiebat vētis mare. cæca & humilia vada prope vſu tātum indigenis vita, minori p̄terea æſtu, ꝙ luna ſeneſceret. Sic naues aliquot in ijs vadis hæſere vnaq; triremis. Reliqua claſſis, quia curſum tenere non potuit, ad fretum Gaditanū deflexit. Neceſſitate factum vertit in bonum. Phutenſis enim Rex Luſitanorum audacia irritatus, an nominis famam extendendi cupidus contractis numeroſis copijs equitum peditumq; Arcillam circumſedit ad quartumdecimum Kalend. Nouembris die Iouis. Vrbis præſidio præfectus Vaſcus Coutignus Borbæ Comes primo die hoſtium impetum magna virtute ſuſtinuit. Verū die proximo muri parte ſtrata ruinis adituq; patefacto Mauri in vrbem vi irrupere. Pugnatum eſt in plateis acriter: multis cadētibus, Comes brachio ſagitta icto in arcē ſe ſuoſq;, quos potuit in ea trepidatione, recepit, haud ſatis munitā inſtructamq; commeatu, bellicoq; inſtrumēto vt in nullo tali metu. Impugnata arx tormentis bellicis cuniculisq; vndique ſub terra excauatis. Quanto in periculo obſeſſi verſarentur, Tingi vbi Ioannes Meneſius agebat, & Hiſpali, quo Ferdinandus venerat, breui nunciatum eſt. Meneſius claſſe ad ea loca delatus, inſtituto biduum cū hoſtib. certamine, pulſisq; arcis propugnaculo, ꝙ ceperant, obſeſſos ſupremo exitij periculo eripuit cōmeatu & milite in arcē illato. Petrus quoq; Nauarrus Heraclea, vbi cum ſua claſſe erat, iuſſus à Rege eſt eodē feſtinare. Præceſſit Ramirus Guſmanius Cæſariani Prætor naui trecētos pedites, aliquotq; vrbanos equites auxilio ſecū ferens. Cū ſpe defenſionis obſeſſis animus etiam acceſſit. Meneſio & Ramiro in arcem ingreſſis non tueri mœnia, ſed eruptione facta cominus cum hoſte pugnare auſi procul Mauros à foſſa remouerunt. Aduentus Petri Nauarri eo delati tertio Kalendas Nouembris fluctuantes inter ſpem & metum Luſitanorū animos porro confirmauit certa victoriæ ſpe. Continua enim globorum procella claſſis diſploſis tormētis quaſſatos afflictosq; ex aperto latere Mauros deſerere caſtra coegit: ipſumque Phutenſem Regem incenſa vrbe Alcaſarquiuirum cum copijs redire. Clara in præſenti victoria, in poſterum vſui fuit territa eo exemplo Maurica gente, ne eodem impetu alias Luſitanorum eo tractu arces inuaderent, quaſi ex vicina Hiſpania ad vim arcēdam auxilijs paratis. Eduardi Meneſij pro patre Ioanne Meneſio Tarocæ Comite, Tingi Præfecti, & Roderici Soſæ Alcaſarum obtinentis animi ſunt à metu confirmati, quem ſi Arcilla eſſet amiſſa ingentem conceperant diu & ipſos ſuſtentare non poſſe. Miſere duces in Luſitaniā & Caſtellam litteras de victoria laureatas lęti ſucceſſu. Emanuel Rex cognita victoria tum Petrum Nauarrum & Cæſariani Prætorem ampliſſimis verbis laudatos, ſex cuiq; aureorū milli-

millibus muneratus eſt:quod illi munus accipere recuſarunt cōtenti præclariq; operi conſcientia & de Regis ſui munificentia maiora præmia ſperantes; tum Regi Catholico ita gratias opportuni auxilij egit, vt non obſcure ſe læſum ſignificaret Penonio arce à Nauarro occupata, quippe regni Phitenſis parte, ꝙ illi impugnandum iure finium erat per conditiones antea attributū. Excuſauit Ferdinandus Veleſium cum contributis arcibus ſui iuris eſſe, neque Phutenſi Regi obnoxiam ſed Regi ꝓprio ſeruire. Vt res tunc erant oneri potius Luſitanis q̃ lucro, magno neceſſario impenſa eam arcem retinendam fore, ne Granatenſi littori ex ea profecto piratæ imminerent. Et alioqui ſi ad Phutenſe regnū pertinere eſſet exploratum, libenter ea poſſeſſione ceſſurū cum primum ea ipſa parte Africæ bellum inferre fixū haberet. Interim alieno ſumptu quid vexaretur? In Aragonia Lerini Comes menſe Nouembri Arandæ oppido annis quidem grauis, maiori tamen animi ægritudine conſumptus, propter exiguam opem à Rege Leuiro rebus allatam deceſſit. filius Ludouicus Beamontius prioris aduerſus Vaſconum Regem ſimultatis nō minus quam fortunarum iurium & actionum defuncti hæres.

Fœdus Cameraci ictum.

CAP. XV.

IN maxima hyemis ſæuitia, qualē non viderant Ferdinādus Rex Hiſpali relicta in Caſtellam redire neceſſe habuit: Feſtinationis gemina cauſa extitit. Petrus Gueuara Dieghi frater ex Germania in diſſimulato habitu veſteq; plebeia per fines Cantabriæ in Hiſpaniam ingreſſus, atq; ad Pancoruum captus fuerat. De eo Septimancis, quo deductus eſt, quæſtione tormentis habita cognitum, multos proceres arcano cum Cæſare conſilia agitare reip. exitialia. In eo numero atque indicio principes erant Magnus Gōſaluus, Anagari Dux, Vrenię Comes. Quia probabilia, vera dixiſſe iudex creditus eſt. ſæpe etiam falſum quæſtione expreſſum veri vicem obtinuit. Deinde Infantatus Dux cum alijs proceribus conſpirare nunciabatur aduerſus Ferdinandum Regem: quodque vehementius vrebat Hiſpani Cardinali conſcio atq; participe, ita tamen vt neq; flammam inuidiæ accenderet, neq; pro auctoritate penitus reſtingueret. Grauis pleriſque ſeueritas Ferdinandi erat, ſuum quiſq; dolorem quaſi ignem, reip. ruina lenire nō dubitabat. Suſpecta inprimis Gonſalui & Magiſtri equitū familiaritas erat, atque rebus omnibus animorum cōiunctio. Offenſus vtriuſq; animos ingentesq; ſpiritus timebantur, oblatam doloris vindicādi occaſionem non prætermiſſuros. Infantatus Duce placando ſanandoque, Tendilliæ Comitis prudentia multum iuuit, pro ea propinquitate monentis eum monentis neceſſarios lubricæ viæ ne inſiſterēt. væcordiam multis exitialem paucis cōmodo fuiſſe. ſi quid offenderet in rep. meliora in voto haberent, qualiacunq; tolerarēt. Reliquos Rex ingenij dexteritate qua metu, qua blandimētis & beneficijs ſedauit. Ac nominatim cū primum per Vectones Salmāticam appulſus eſt Villenium ſibi deuinxit pro Villena & Almanſa, quæ ille expetebat oppida, annuo vectigali deſignato, quantum ex ijs oppidis percipere eſſet ſolitus additis inſuper quo gratius eſſet donū, in Granatenſi regno oppidis Toloxio & Monda. Honeſta æquaq; compenſatio ipſi etiam Villenio viſa eſt. Cæſari propoſitum erat cū Gallo Rege paciſci: æquum ſe omnibus controuerſijs præbere ſi Ferdinandi amicitia renunciata, acceptas potius ab illo iniurias ferro & alienis viribus vindicaret, dolores vlciſceretur tum veteres multos, tū recentes

Andrea

Andrea Burgio Legato ſuo finibus prohibito & capto Petro Gueuara internuncio, digna videlicet ſupplicio contumelia. Vti in colloquium de pace veniretur conſtitutum erat. Margarita Princeps pro patre vicaria, Rhotomagenſis Cardinalis Pōtificis & Galli Regis nomine de conditionibus diſceptarent Cameraci vrbe ad confines Galliæ & Belgicæ ditionis primaria. Acceſſit vltro an inuitatus Iacobus Albion pro Ferdinādo Rege in Gallia orator. Gallum inter & Cęſarem fœdere facto Ferdinandum excludere deſtinarant. Summa tamen Pontificis cōtentione commutata repente voluntate, vt tres Principes inter ſe & cum Pontifice, de quo ſæpe actum erat, armorum ſocietatem cōſtituerent, impetratum aduerſus Venetos iniuſtos multarum vrbium poſſeſſores: quas ſuperiore tempore aliam alia de cauſa veris dominis detraxerant, Pontificum quoq; violata maieſtate diuinæ ꝓxima. Initi fœderis hæ leges fuerunt. Socijs bellum cū Venetis eſto: nec ſinguli ereptas ſibi vrbes & oppida recipiant. Qui prior ſua obtinuerit, alios nihilominus ſocios iuuato, dum & ipſi ſuæ ſint partis & voti compotes facti. Cæſar & Gallus per ſeipſos bellum adminiſtranto: neque id munus ducibus deleganto. Bello inchoando Aprilis Kalendæ deſignatæ ſunt proximi anni. Quo tempore Cæſar pollicitus eſt Gallo Mediolanenſia iura nouo diplomate confirmaturum, numeranti modo in præſenti cētum aureorum millia in poſterum fide data opē ferendi, dum Cęſar ſui iuris vrbes Venetis auferret, neque propterea ipſe cogeret Gallum iuuare in pari conatu detrahēdi Venetis, quæcunq; ad Mediolanenſem principatum ſpectarent. Cōtrouerſiæ inter Cæſarem & Regem Catholicum ne fœdus diſturbarent, cautum vt cōtinuo conſenſu iudices deſignarent qui ex æquo & bono eam litem dirimerent, cū primum bello Veneto finis eſſet. Additum præterea: vt Allobrogum Ducem ad cōmune fœdus inuitarent Cipri inſulæ, ꝗ Veneti occuparant iniecta ſpe. Item Ferrarienſem Ducem & Mantuanū erepta quoq; ipſis oppida ſi cōmunibus armis extorquere vellent. Rapitur in præceps animus cupiditate inflāmatus, neq; in mediocritate conſiſtit. Gallus & Ferdinandus quorum arbitrio Florētini & Piſani ſuas controuerſias permiſerant præſtudio promouendi pactū bellum Piſanos Florentinis hoſtib. tradiderunt ſententia pronunciata, nulla famæ memoria. Sed honeſta facto ſpecies prætenta eſt: Italiæ pacem aliter conſtare non poſſe, cuius prima cura erat ſcilicet noua bella & internecina meditantibus ſuſpicio fuit Florentinorum viribus vti voluiſſe aduerſus Venetos: ac centum aureorum millibus, quæ Florentini ſi ſecundùm ipſos cauſa data eſſet, polliciti erant Piſanorum libertatem, qui ſe eorum fidei permiſerant, turpi mercatu vendidiſſe, magno tantorum Principum dedecore infamiaque, maiori Ferdinandi, cuius clientelæ & patrocinio ſe ſuaque Piſani permiſerāt. Verum quid attinet horum Principum peccata accuſare? familiare eſt cunctis præſtudio habendi plura, nihil præterea curare. Aut quis oblata imperij amplificādi occaſione leges honeſtatis & pudoris reſpiciat? tetra libido dominādi cæteris affectibus maior. Cameracenſe fœdus ad quartum Idus Decembris ſancitum eſt. Margarita Princeps patefacta in Heduos diſceſſit oppida quædam à Gallo acceptura, quæ ex pacto fœdere erat Belgarum imperio redditurus. Hoc ipſo menſe Robertus Salerni Princeps extinctus Neapoli eſt, Ferdinando filio in tenera ætate relicto hærede non magis principatus, quam perpetui atque exitialis in Aragonios odij: quod conſequentibus annis tan-

dem malo fuit. Pueri mater Alfonſi Ducis Villæ formoſæ ſoror Marina Aragonia nupſit paulo poſt Plombini regulo ex Regis patrui voluntate. principio is anni proximi Valliſoleti coram Pontificis Nuncio Cæſaris & Galli Regis legatis initi fœderis conditiones iureiurando ſanxit.

Claßis à Sulthano in Indiam miſſa contra Luſitanos.

CAP. XVI.

ARDEBAT magnus Ægypti Sulthanus Campſon nomine, incredibili cupiditate exturbandi Luſitanos ex vniuerſis Indiæ oris. Multa vt in eum conatum ingrederetur barbarum incitabant. Ac præſertim Calecutij & Cambaiæ Reges in eā rem opem omnem & vires polliciti. Acceſſere in partes Veneti, vti ſuperius indicatū eſt. Merces Indicas & aromata poſt Luſitanorum in eas oras aduentum auerſas in occaſum, quæ antea Alexandriam deuehi ſolitæ erant magno regiorum vectigalium incremento totius prouinciæ & vicinarum gentium fructu, dolebat ſcilicet impenſe Sulthanus, dolebant Veneti, ꝓpinqui longinquique. Quid faceret? quam rationem incommodo medendi inſtitueret? Bellum inferret? At multa ab eo conatu retardabant. Incerti bellorum exitus, claſſis ædificandæ difficultas nulla in Ægypto cædua materia, pecuniæ in ſtipendium ſublata ab hoſte facultas. Tentare Pontificem viſum eſt, ſi minis propoſitis excindendæ in ſuo imperio Chriſtianæ gentis à ſtirpe Luſitani deſiſterent. Ita Maurus Franciſcanis Hieroſolymæ præfectus in Italiam atq; Hiſpaniam legatus in eam rem fuit, vti ſuperius commemorauimus. Parum ſpei retulit facturos Hiſpanos quæ cuperet. Vim adhibere & metum placuit. Materia aliunde aduecta & ad Cairum elaborata ac tandē Suecium Rubri maris emporium, quæ ciuitas heroum fuit tridui itinere camelis deuecta conſtructa claſſis triremiū ſex onerariarū quinque. Octingenti Mameluci in eam claſſem impoſiti (ſic milites vocant Chriſtianis parentibus natos eius imperij robur apprime bellaces.) Vniuerſæ adminiſtrationi Mirocemus præficit natione quidem Perſa, cæterum rei militaris & nauticæ peritus in paucis. Suſcepta is maritimæ expeditionis cura quamprimum è portu ſoluit, atque Rubri ſinus fauces egreſſus præter littus Arabicum ſuperato ſinu Perſico Dium appulit Cambaiæ inſulam & vrbem nobilem fama & commercio eo confluentium mercatorum. Franciſcus Almeida Prætor eius molitionis ignarus Laurētium filium cum octo nauibus miſerat ad tuendum Indici maris imperium, ſimul vt nauibus, quæ onuſtæ mercibus Cocino in Luſitaniam ibant, præſidio eſſet, ne qua vis extaret. In eo itinere multis Maurorum nauibus in varijs portubus incenſis, ad Ciaulum in ancoris ſtabat expoſitis in terram copijs periculi ſecurus. Eo loco de aduētu Ægyptiacæ claſſis eſt cognitum, ſeq; Melchiacium pro Cambaiæ Rege Dio Præfectum cū triginta quatuor prædatorijs biremibus Perſæ adiunxiſſe. Priuſquam moliri ancoras poſſet, aut ſe ad pugnam comparare, hoſtium legentes littora quinque tantum naues cōſpexere. Parum eo ſpectaculo Luſitani commoueri, quippe ex numero ſuſpicati Alfonſū Alburquerquium, quem venturum propediem expectabant, ijs nauibus vehi. Dum ſuſpenſis animis hærent, percuſſa paulo acriore vento vela naues hoſtiles in portum intulere. Tunc Luſitani ſua ſe opinione deceptos dolere: improuiſo metu cōſternati, arma tamen expedire. Atque eo die eminus tantum pugnatum eſt tormentis igneis vtrinque diſploſis maiori fragore quam damno. Die proximo

ximo Laurentius ſuorum virtute confiſus ſi cominus ventum eſſet ad manus, impetu facto, in Mirocemi prætoriam tranſilire tentauit. Fruſtra is conatus fuit. inijcere harpagones ferreos in hoſtilem nauem non potuit, grauior nauis ſua ne in vadis hæreret veritus, maris præſertim æſtu remittente aquiſque in ſuum recurrentibus fretum reciproca viciſſitudine. Sagittis quoq; & globis ex hoſtili naui nempe altiori afflicti pleriq; è militum & nautarũ numero: ipſe gemina ſagitta ictus eſt grauiter. Accepti incommodi leuamen aliquod extitit ꝙ Pelagius Soſa & Dieghus Pereſius cum ſua quiſque triremi inuecti in ſingulas naues hoſtiũ, vtramq; ceperunt. Is finis eo die pugnæ fuit haud ſatis commodæ. Die tertio Melichiacius qui in ſubſidijs manſerat retro, cum ſuis biremibus in portum inuehitur. Eius aduentu deſperata Luſitani victoria nouoq; metu ꝓpoſito in altum cedere, ſuoſq; certo periculo exigere tentant. Ergo de media nocte ſublatis velis è portu egredi contendunt. Nõ latuit ea res hoſtes quippe ꝓpinquos neq; deſides: ac miſeros plerumque cuncta præſidia deſtituunt. cadunt præpoſtere quæ prudenter erant cogitata. Cedentes vrgent barbari, atq; impetu in prætoriam facto quæ poſtrema ibat, vnam multæ circumſtãtes premunt. Crebris tormentorũ ictibus verberatis lateribus, laxataq; aſſerum compage vndam accipit: nouoq; aquæ pondere grauata hæret in vadis. Triremes opem ferre conantes recedens magno impetu æſtus impedit: id quoque incommode accidit. Deſtitutam tamen hærentemq; nauim accedere prope hoſtes non audent. Tormẽtis eminus verberant; reſiſtunt acriter Luſitani, vt tẽpus dabat, quamuis exitio proximi virtutis memores. Acuit deſperatio animos, certum in periculo præſidium, ſæpe ex metu fiducia orta. Laurentiæ fæmur graui vulnere ictum eſt, globus alter paulo poſt in pectus impactum miſere diſcerptum perimit. Cadente duce nauis tandem capta eſt: è centum epibatis, octoginta nihilominus cæſis, viginti tantum in hoſtium poteſtatem venere plerique vulneribus fœdi. Prætoria amiſſa naues aliæ in altum prouectæ ſe in Cananoris portum intulere: inde Cocinum miſere, qui Franciſco Almeidæ triſtem nuncium afferret, cæſum filium, prætoriam captam, reliquas naues vix fuga ſeruatas, hoſtili claſſe Indicum mare cõſtratum. Ille quanquam acri doloris ſenſu perſtrictus lugeri filium vetuit. Eo virtutis extremo documento edito, vt parato ad euadendum lembo, ſocijs fugam ſuadentibus, vitam ſanguinemque profundere maluerit, quam ſuos in periculo deſerere, laudibus potius celebrãdum dictitans. Mortem omnibus à natura propoſitam laude vituperationeque diſtingui. Si cunctis par exitus manet, nobilioris animi eſſe merito perire. Pugnatum eſt fine anni. Prætor Cananorem abijt in vindictam toto pectore intentus claſſiſque apparatum. Acceſſit paulo poſt Alfonſus Alburquerquius. Is ſuo aduentu ex regijs litteris continuo tradi ſibi prouinciam volebat. Excuſauit Almeida, ſuſtentandum tantiſper dictitans dum Sulthani claſſem è mari Indico ipſe depelleret. Priuſquam noui Prætoris auctoritas coaleſceret, multaque nollent, fortaſſis ventura. Hæc palam ex arcano autem Alburquerquij ingenium timebatur impotens ac temerarium, vti fama vulgabat. Ventum ad iurgia & rixæ initium. Almeida in ſuſcepto conſilio præſtans captum Alburquerquium Cocinum amouet. Mox inſtructa claſſe in mare egreſſus in Onoris portu aliquot Calecutij Regis naues nactus incendit. Inde in Dabulis portum prouectus, multis in eo nauibus ignes iniecit,

camque vrbem captam diripuit. Diſceſſum ex eo portu Nonis Ianuarij ſalutis
1509 anno milleſimo quingenteſimo nono. Dum verſus directis proris vbi aduerſaria claſſis ſtabat in ancoris. Mirocemus cognito noſtrorum conſilio in mare eſt egreſſus pugnandi voluntate. Subſtitit tamen in vadis, quoniam planiores carinæ erant, vrbe à tergo tormentis in pugna iuuatura, ſi noſtræ naues propius accederet. Aduerſaria claſſis tres magnas onerarias numerabat, tres roſtratas maiores, ſex triremes, & quatuor alias Cambaiæ naues, præter Melichiacij biremes. Almeida decem & nouem qua triremes qua naues alias ducebat: in ijs Luſitanos mille trecentos, ſocios Malabares quadringentos incredibili omnes ardore pugnandi ad non dubium victoriæ omen ſi ad manus ventum eſſet. Acceſſere claſſes ad tormenti ictum, ſed repente cadente vento & noctis tenebris impediti à pugna deſtiterunt. Die proximo repetitum certamen. Præcedebat Nunnius Vaſcus Pereira in prætoriam Mirocemi facturus impetum, à tergo alijs nauibus competenti ordine inſtructis. Almeida in ſubſidijs reſtitit ad omnem occaſionem intentus iuuandi ſuos ſi qua parte laborarent. Magno animo pari vtrinque clamore in pugnam inuaditur: Diu acriter dimicatur: primum tormentis dein gladijs & contis res geritur. Anceps victoria primum, deinde à Luſitanis ſtetit. Ex hoſtibus quatuor millia cecidere. in eo numero ex octingentis Mamelucis vix duo & viginti euaſerunt tanta pugnandi rabies fuit decoris ſtudium. Tres onerariæ ſubmerſæ ſunt, præter biremium lemborumque magnum numerum. Duæ roſtratæ totidem triremes, quatuor onerariæ captæ in poteſtatem venerunt. Duces Mirocemum & Melichiacium fuga ſeruauit proximo profugio. Miraculo fuit è Luſitanis duo tantum ex triginta cecidiſſe; vulnerati maiori numero circiter trecenti, nulla deſiderata nauis. Inſignis victoria par omnibus, quæ in India ſunt partæ nobilitate fructuque. Peracta pugna triumphi perſimili ſpecie Prætor Cocinum cum claſſe redijt. In ea vrbe ne controuerſiæ inter Almeidam & Alburquerquium in aperta odia prorumperent, & pars gentis cum parte confligeret in ambos diductæ ſtudijs, peropportunus Fernandi Coutigni aduentus effecit. Is enim è Luſitania hoc anno miſſus cum mandatis Almeidam ex India dimittendi in eius locum Alburquerquio ſubſtituto, vti erat ante decretum, id tempeſtiue executus importunos Indicos motus pacauit, vnde maiora timebantur mala. Ferdinandus Rex Salmantica Valliſoletum inde Arcos diſceſſit: vbi Regina filia ſubſtiterat hoſpitio minime commodo: atque ita vt ſuperiori menſe Decembri præ frigore in morbum inciderit, aduerſus ſalutaria monentes obſtinato prorſus animo. Solus pater (tantum reuerentia valuit à teneris ſuſcepta) vt locum veſtemque mutaret, blandis verbis obtinuit. Menſe eam Februario Tordeſillam deducit: & cum ea viri corpus ex eius oppidi templo detractum: quod annis conſequentibus Caroli Auguſti filij iuſſu Granatam delatum tumulo ſtabili conquieuit. Regina ad vitæ exitum in eo municipio reſtitit, nunquam ne ex interuallo quidem remittente valetudine, ne voluntate quidem capeſſendi legibus quamuis debitum à cunctisq; vltro delatum gentis imperium.

Angli Regis obitus.

CAP. XVII.

SIC Ioannæ Reginæ res erant, cum mortuis verius quam viuentibus & ſpirantibus numerandæ: ſi cultum reſpice-

ſpiceres ſeruæ quã Reginæ propior videri potuit, ſi victus rationem miſerabilis, aulicorum exiguus numerus, procul omnis lætitia. Duarum eius ſororũ diſpar ſors. Luſitaniæ Regina bonis omnibus, quæ prima ad fœlicitatẽ vulgus putat, opib. delicijs, honeſtisq; ſolatijs affluebat. Ad hæc numeroſa prole fœlix, hoc ipſo anno filium Eboræ peperit cui Alfonſo nomen fuit, purpuræ honos, vita breuis in flore ætatis extincto. Vualiæ Princeps Catharina in Anglia morabatur neq; cœlebs prorſus neq; coniux ſoceri aſperitatem & rebus omnib. duritiem æquo animo diſſimulans, per eum modum ſatagentis extorquere ſibi & filiæ coniugia magnopere ab ipſo expetita cum Ioanna Regina & Carolo eius filio. Ratio præpoſtera & Regibus prorſus indigna: quod accommodatis officijs & blandimentis deberet, velle malo & inconditis actionibus obtinere. Deuorauit illa omnes eas moleſtias magno & excelſo animo: vt quę patientiæ ſibi legem indixerat, & facie & moribus atq; animi magnitudine, præ cæteris ſororibus matris expreſſam imaginem repræſentaret. Ne ea incommoda diuturna tunc eſſent, eius Regis breui ſubſecuta mors effecit ſabbatho extincti ad vndecimum Kalendas Maij. Eius obitu non multo poſt pactum iam coniugium cum Vualię Principe, qui regno à morte patris ſuſcepto Henricus octauus fuit tandem coaluit haud fœlix fauſtumque, ſed multis potius miſerijs obnoxium. Atque illi quidem ſecundo in Anglia nubere non placebat, quaſi tacita diuinatione imminentes ex eo calamitates præſagiret animus. Sic ad patrẽ ſcripſit. orari obteſtarique, ne eo paciſcendo coniugio priuatam ipſius commoditatem votaq; reſpiceret: ſed quod è re ſua modo futurũ iudicaret. Et erat Regi patri commodum inprimis cum Principem noua affinitate vinctum tenere propter florentes Angliæ opes viresque, Principis indolem, ſi ex facie cõſiderares, nõ incommodam. nequaquã tñ ad ſpem euentus reſpondit; ac contra breui ea lætitia luxuriauit. Hẽrico etiam promptum non erat eo loco vxorem alibi inuenire, præter reſtitutionem dotis neceſſario futuram eo dirempto cõiugio. ætate inter ipſos diſcrepabant, ſponſa aliquot annis maiori, magna ſæpe beneuolentiæ inter cõiuges labe, frequenter quamuis contempta ratio præſertim inter Principes. Henrici corpus & facies eximia elegantia fuit, inconditi mores, accedentib. annis in venerem vita ſoluta. Enimuero ingenio indulgere quam imperare maluit, ſeq; frangere, plurium Principum exemplo, vſq; dum ab eccleſiæ imperio & placitis propterea deſciuerit, patefacto in ea prouincia hæreſibus peſtilentibus aditu, quibus miſere hodieq; conflictatur: Ita homo amentiſſimus conſilijs omnib. præceps & deuius ſuperſtite dum Catharina cõiuge, ſpecie quaſi fratri maiori antea cõiunctæ Pontifex ſibi nubendi veniam dare non potuiſſet, ea dimiſſa, ex qua tñ Mariam filiam ſuſceperat poſt patris & fratris fata Angliæ deinde Reginam, dixit palam Annam Bolenam, quam lege de adulterijs conuictam ſecuri ſubiecit Iſabellæ matrem quo hæc ſcribimus tẽpore Anglica ſceptra obtinentis. Anna occiſa Ioannã Semeram ſibi iunxit toro, quæ ex partu breui perijt, proli tamen incolumi poſt patrem ꝓxime Angliæ Regi Eduardo ſexto nomen fuit. Sic in regiam quartis nuptijs vacuã acceſſit Anna Ducis Cleuenſis ſoror. Hãc dimittere conſtituens q̃ ob offenſam incertum, ſed volens abdicare, vt factum honeſtatis ſpecie velaret, legem promiſcue tulit diuinæ aduerſam de ſoluendis coniugijs. Quinta Henrici vxor Anna Hauarda fuit & ipſa de adulterio cõuicta, eoq; ſupplicio ſubiecta, & quoniam

delibato antea virginitatis flore ad Regis torum acceſſerat. Poſtremo Catharinam Parram viduam duxit. Hoc vt coniugium ſtabile eſſet nulla ex eo proles, mors Regis breui conſecuta præſtiſtitit : quæ prauos conatus, impotentis libidinis licentiam rumpens, gaudium volucre & peſtiferum perpetua ignominia & infamia mutauit. Luxuria peſtis blanda quantas ſtrages facis? Verũ ad priora redeamus. Catharinæ ob coniugium ſuſceptam lætitiam Ferdinandus Rex Vallifoleti celebrauit Ioannis Baptiſtæ feſto die, quo in Anglia confectum eſt. Militare ludibricum inſtitutum ex Maurorum imitatione. Qua alterius agminis pars primum procurrit in aduerſarios, miſſisque arundinibus iaculorum imagine, retro conuerſis equis cædunt prementibus aduerſarijs, quos excipit pars altera agminis quaſi in ſubſidijs relicta, hanc ex aduerſa parte alij ludo cõtinuato. Sic equites inuicem inſequentes refugientesque nunc premunt aduerſos, nũc terga dant. Ludum per ſe gratum vt celebrius videretur, Rex effecit ea quamuis ætate in aciem progreſſus dux alterius agminis cultu ſplendenti & vario, vt alij omnes qui interfuerunt certamini. Maioris præterea lætitiæ argumẽto, vt Carolus nepos Angli ſorori iungeretur conceſſit, mandauitque Guterrio ſuo in Anglia legato vt puellæ dextrã quaſi futuræ dominæ oſculo peteret. Quod Hiſpanorum more honori & obſequio ducitur. Eo in municipio ineunte menſe Maio ex Germana Regina filius eſt Ferdinando natus, cui Ioanni nomen fuit, magna parentum lætitia & vniuerſæ Aragoniæ gentis, ſi vita longior contigiſſet. Verũ intra paucas ab ortu horas expirauit. Corpus ad D. Pauli in eo oppido compoſitum, deinde Populeti ſepulcrũ ſtabili habuit monaſterio Regum Aragoni tumulis deſtinato. Belli aduerſus Venetos comparandi prima cura erat. Arma neceſſario ſumi Rex videri volebat. Vrbes Apuliæ maritimas olim à Ferdinãdo iuniore Neapolitano Rege Venetis oppignoratas extorquere deſtinabat iniuſtis poſſeſſorib. bifariã. Quando neq; tunc pignoris legib. ſtetiſſent, & deinde pecunia oblata de redditione appellati ſurdas aures præberẽt, ac vero cõtumeliæ inſtar ducerẽt id poſtulatũ. Deinde maiorem pecuniæ Hiſpanicæ ſummam inſumptam, ſiue cum bello aduerſus Turcas captam Cephaloniam de manu Venetis victor Gonſaluus tradidit, ſiue cum per Hiſpaniæ fines Rex ipſe Galliæ bellum intulit eorum ſuaſu fideq; annua quinquaginta millia numeraturos in bellicos ſumtus. Quos nunquã ſoluiſſe accuſabat, quãuis de facta promiſſione & ſolutione ſæpe appellati fuerant.

Cardinalis Hiſpaniæ in Africam tranſmittit.

CAP. XVIII.

INTEREA vniuerſa Caſtella belli Africani ardebat apparatu. Milites, arma, commeatus, naues conquiri magna diligentia concurſationeque. Incitator præcipuus Hiſpaniæ Cardinalis maiori quam pro ortus conditione, neque fortunis minori animo. Et intereſt parum quali ſit quiſque parente modo ingenuus. Is ad promouendam expeditionem, nõ pecuniam modo large ſuppeditauit, ſed ducem bello ſe præbuit, tantus ardor erat Chriſti hoſtes extirpandi. Bellici commeatus Malacam collati. Militares copiæ Carthaginẽ octingenti grauis armaturæ equites regni cuſtodiæ deſtinati, alij præterea pedites equitesque, pars voluntarij alij ære conducti. Omnino in eo exercitu quatuordecim millia homines numerabantur militaribus omnes armis inſtructi, plerique Neapolitanis bellis magnam virtutis

tutis

tutis opinionem nacti vincere aſſueti. Curam rei tormentariæ tenebat Dieghus Vera; negotio maritimo Hieronymus Vianellus deſtinatur dux, ſumma expeditionis Petro Nauarro permiſſa. Mēſe ſuperiori Carthaginis in portum claſſis vniuerſa conuenerat triremium decem, maiorum præterea minorumque nauigiorum ad octoginta. Priuſquam ancoras molirentur ſoluerentq; militum ſeditio exarſit ſtipendia expoſcentium Nauarrus inconditis moribus vir fraudibus & rapinis aſſuetus ingenio militari magis quam cōmodo cuncta miſcere. Vicit tamen prudentia & patientia Cardinalis, ne præclaros conatus importuna diſcordia turbaret. Nauarrum male habebat motis quos ipſe deſignarat, quoſdam centuriones è familia Cardinalis fuiſſe ſubſtitutos, locaque virtuti debita inertes aulicos gratia occupare. Amittentibus viris primarijs diſſidio pacato Nauarrus nouo iureiurando in Cardinalis verba eſt adactus facturum quæcunque imperaſſet. Compoſitis controuerſijs ad ſeptimum decimum Kalendas Iunij die Mercurij è portu Carthaginenſi vela fecerunt bona ſpe pleni lætique. Die proximo, qui aſcendenti in cœlum Chriſto ſacer erat, ſecundi à puppi flatus claſſem in Maſalquiuiri portum intulere. Eo loco cognitum eſt aduerſus Oranum eam expeditionem ſuſcipi. Vrbs ea Tremeſenio regno contributa ciuium ſex millia ea tempeſtate numerabat. ad mare ſitum validi omni ex parte muri additis ex interuallo propugnaculis cingebant. Ædificia partim planiciem occupant, partim in collis latus aſſurgunt. Plateæ & vici enormes nulla diſtinctione ſed paſſim erectæ domus, neque dimenſis ad lineam directis & latis viarū ſpatijs, vt ſolet gens Maurica ædificandi minime curioſa, neque dedita elegantijs. Tremeſenio diſſita eſt centum & quadraginta millium ſpatio Carthagini Hiſpanicæ ex aduerſum obiecta. Nobile quondam in ijs oris emporiū frequētia mercatorum Genuenſium & Catalaunorum eo propter cōmoditatem portus confluentium celebre imprimis & frequens: tantis ex eo copijs vt prædatorias biremes magno numero lembosque alerent ordinarijs ſtipēdijs magno incommodo Bæticæ littorum, quibus importuni imminebāt grauesque. Noctu noſtri in portum inuecti, luce proxima copias in terram expoſuere. In eo acieq; inſtruenda multæ horæ abierunt. In quatuor quadrata agmina gens vniuerſa eſt tributa, in ſingulis bis mille & quingenti pedites conſtituti, vtraque latera equites muniebant. Cardinalis in templo arcis interea caſtiſſimis precibus dederat operam, prius tamen quam inſtructæ acies in Mauros mouerent vrbis aditu noſtros prohibere paratos, & iugis ꝓximis ſe in armis oſtentantes, vt noſtros aſcenſu vtiq; montis arcerent, mula ad milites eſt egreſſus. multi ſacerdotes & monachi ꝓſequebantur, crucem dignitatis inſigne præferebat Ferdinandus ſuper ſui ordinis Franciſcana veſte gladio accinctus reliquorum exemplo Cardinalis iuſſu. Inſolens ſpectaculum multis quippe militari ingenio lingua procaci inter metum, riſum excuſſit. Tum Præſul ad circumfuſas legiones hac ſententia locutus fertur: Si meis verbis cogitarem, milites ad veſtros animos inflammandos opus fore: vt ducum aliquis in hoc genere præſtans accommodata oratione ad pugnā accederet, effeciſſem. nam neque ego militarem facundiam exercui, & victoriæ ſpem precibus potius firmaui ad Deum fuſis. Intelligere quidē vos arbitror pro religione & cōmuni ſalute eſſe certamen. pro ea ſi res feret, ſanguinem vitamq; profundere eſſe paratos, neque incitatore indigere vllo. veſtræ

virtutis ſed fræno. Ita veſtræ alacritatis conceptique animi ardoris ex fronte oculisque emicantis victorię omen haud dubium, teſtis tantum ſpectatorque veni. Audaciam, animorumque vigorem inuictum quem tot bellis milites pręſtitis, an æquum ſit contra Chriſtiani nominis hoſtes abijcere? eos inquam hoſtes qui Hiſpaniæ littora igne ferroque depopulati ſunt, pecora abegere, diripuere oppida & agros, matres, vxores, filios, fratresq; in captiuitatem egerunt duriorem ipſa morte: ſiue ferro oneratos, inculta tenebris, odore tetra ergaſtula detineāt, ſiue fœdis alijs obſequijs ex dominorum libidine mancipentur. Veſtrum ex Hiſpania diſceſſum cōtemplatæ matres veſtra opera filios expectant filij parentes: eoq; proiecti ante aras ad omnia templa diuinam clementiam cum lachrymis & gemitu implorare non ceſſant, nulla piacula cœleſtibus placandis omittunt. An æquum videatur tantæ multitudinis ſpes & vota irrita cadere? partæ gloriæ inuri maculam? Apage tantum nefas faceſſat dedecus ignauiaque. Abſcedāt inanes metus fortibus animis. Ego ego ipſe, ſi ceſſatis in medios hoſtes irruam crucemque illam Chriſtianæ gentis vexillum & ſpem inter hoſtium agmina collocare certū habeo. An erit qui ſui Præſulis exemplum non ſequatur? qui euntem in hoſtes deſerat? & ſane vbinam vita paulo poſt interitura ſanguisq; maiori fructu ponatur, quam pro religione, pro patria, pro communi ſalute, gloriaq; vniuerſę gentis Hiſpaniæ. Tueri omnibus viribus, quod à maioribus accepimus patrimonium dignitatis ac famæ, patriæ religionis dignitatem tueri, & ſanctitatem, id vero fixum eſt animo. Hæc ille dixit, ardentibus oculis, vultuque, voce cōtenta, quo latius exaudiretur: Circumfuſi omni ex parte milites ducesque enixe obteſtari, in templum rediret, pro cunctorum ſalute vota continuaret & preces ſibi cum diuina ope deſtinatum eſſe ſin minus victoria, vti confidebant, certe morte operam induſtriamq; probare niſi victis hoſtibus non rediturosin patriā. Ceſſit Cardinalis ſuorum votis reuerſus in arcem. in D. Michaelis ſacello preces cum gemitu & lachrymis fundere non ceſſauit, dum pugna cōmiſſa eſt. Dies inclinabat in veſperum. Ancipiti Nauarrus ſententia an pugnam ſuſtentaret in diem proximum, quid facto opus eſſet Cardinalem conſuluit. Cenſuit ille non expectandum, dum mora militum ardor remitteret pugnæ ſignū expectātium. Quid maiorē hoſtium multitudinem cōfluere ceſſatione paterentur? Nocte interpoſita multos incidere ſæpe caſus. Secundum hæc verba continuo ſignum datur. In montem milites magno niſu & alacritate conſcendunt. Neq; locorum iniquitas, neq; Mauri ad duodecim millia equites peditesq; faſtigio occupato proijcientes tela, prouoluentesq; in ſubeuntes ſaxa & quæcunq; ad manū erant, deterruere noſtros; quo minus in ſummum iugum euaderent. Væcordia militari quidam milites Caracæ vrbis ciues iniuſſu deſertis ordinibus impreſſioneque in hoſtes facta; non agmine ſed turmatim amiſſo Ludouico Contrerio cęteri neceſſario retulere pedem pudorem vincente metu. Cæſi caput in vrbem delatū per plateas à pueris rotabatur cum clamore, cęſum Alfaquinum. Sic Arabica lingua Cardinalem vocabāt. Commotus eo rumore è captiuis quidam aliquando in Cardinalis familiam adſcriptus capite cōſiderato diligenter, altero orbatum oculo, oris lineamentis longe alijs, negauit profecto id caput Alfaquini Chriſtianorum eſſe, ſed potius alicuius militis gregarij. Sed inter incōditos plebis clamores captiuo nulla fides. Dum pedites in montē euadunt, equites lōgiori circuitu per latus

montis

montis ad ſummum euecti cum hoſtibus dimicare cœperunt, tormẽtis quoque diſploſis cæſi non pauci. In confertos & temere ſe offerentes non fruſtra cadebant tela. Pedites tandem addere gradum impreſſione in aduerſarios facta, arduo aſcenſu quamuis feſſi montis partem occuparunt, cedẽtibus Mauris quouſque ad aquæductus quoſdam eſt ventum. Nouo conatu tormentis in ſummum iugum magno labore traductis, præterea diſtrictis gladijs alius alium adhortati hoſtes ex vniuerſo mõte depulſos in fugam compulere. Hærentes fugientium tergis, quoniam vrbis portæ clauſæ erant, victores iuxta ac victi ſolutis ordinibus hi in pedibus ſalutis ſpem ponentes, illi ſanguine nondum expleti vltra vrbem proceſſere. Arabes qui erant intra mœnia rei bene gerendę occaſionem ex noſtrorum perturbatione veniſſe rati portis egreſſi duce vrbano Prætore pleno gradu in victores feruntur. A tergo adoriri pergentes nouus detinuit terror. Pars noſtrorum admotis ſcalis in muros conſcendere tentabant. Dum hi in ſe vim ciuium Arabumque auertunt, ſocij militesq; nauales à mari, nullo repugnante ſuccedentes muro ea parte imbecilliori neglectis cuſtodijs turres quaſdam occuparunt arcemque Alcaſabam dictam. Acceſſere manus aliæ militares. Captam vrbem momento diripiunt. Maurorum è pugna reliquiæ, quãuis Hiſpaniæ vexillis pro mœnibus explicatis cæco furore vrbem conantur repetere. Vana eſt ſine viribus temeritas. Noſtri victoria ſuperbi per auerſam portam egreſſi hoſtes à tergo & à fronte circumuentos magno numero cæciderunt. Occiſi eo die Mauri quatuor millia, capti ad quinque millia. Victoriæ nobiliſſimæ lætitiam auxere miracula diuinis non abſimilia conſiderantibus propter noſtrorum militum pertubationẽ nullam eo die militarem diſciplinam, nullum imperium obſequiumve extitiſſe. dein vix vrbe capta Tremeſenius Prætor cum numeroſo exercitu aduenit certiſſimũ vrbi præſidiũ, niſi noſtri celeritate forte magis quam conſilio eius aduẽtum occupaſſent. Cardinalis cuius feruentiſſimis precibus & ſynceræ religioni non temere vulgo accepta victoria fertur, lætus ſucceſſu ouansque in vrbem ingreſſus templum maximũ ex ritu Chriſtiano ſolẽni cæremonia Marię victricis nomine Mahumetanis ſordibus expiatis ſacrauit. Die poſtero profeciſſe ſe ſatis vrbe illa capta, inchoato fœliciter Africano bello ſiue ad nominis exiſtimationem ſiue ad fructum arbitratus, cõſcenſis triremibus Carthaginem nauigauit, captæ vrbis moderatore relicto Petro Nauarro dum à Rege noua venirent mandata. Carthaginem delatus miſit qui Ferdinando Regi gaudium ingens, partam victoriam, vrbem captã, ſe reducem nunciaret. Sic Complutum profectus, id municipium inijt quintodecimo die ex quo Oranum ceperat nullo principali apparatu, priuato quã victori propior. quippe victoriæ laudem non induſtriæ humanæ ſed diuino patrocinio tribuens an humanæ gloriæ contemptu, modeſtiaq; animi. Et Cardinali quidem fixum erat opimis templi maximi. Toletani ſacerdotijs Orani Abbatem recens inſtitutum adiungere, partæ victoriæ poſteris monimentum. Reſtitit minutus ac ſolo ferme nomine Epiſcopus Aurienſis ex indita à Pontifice ſorte appellatione cõtendens eam vrbem ſui iuris fore deſignati epiſcopatus ſedem haud dubiam. Peritiores Oranũ negabant olim proprio Epiſcopo fuiſſe attributam. Auriam ad ſolis ortum non modico interuallo diſſitam, quippe prouinciæ Carthaginenſis vrbem, quod certis monumentis monſtrabatur. Oranum & finitimos Tingi-

tanæ potius prouinciæ finibus contineri. Quod lite conteſtata tandem valuit: & Cardinalis cauſæ ijs opibus ea laude parta paſſim fauebatur: Nō minor Ferdinando Regi eius vrbis muniendæ & nouis opibus firmandæ cura erat. Diui Iacobi militibus Vallifoletum ad generales eius ordinis conuentus euocatis, conſenſu decreuit Orani monaſterium & ordini conſtituere; eo nobiles crucem inſigne militiæ ſumerent, operamque nauarent in bello Africano aduerſus Mauros Chriſtiani nominis hoſtes, Atque vt eſſet vnde noui monaſterij ſacerdotes & milites vitam tolerarent, à Pontifice Romano impetratū eſt, duorum monaſteriorum Villarij, & D. Martini, quę ei ordini in Compoſtellæ & Oueti diœceſibus ſita ſunt redditus Oranum transferri. Salutare conſilium, vt in rebus magnis, enatæ difficultates neque conſpirantes ſententiæ diſturbarūt magnis ſemper conatibus aduerſæ. Ne nouum quidē decretum magis valuit, Bugiæ & Tripoli, quas vrbes Nauarrus proximo anno de Mauris cepit, Calatrauæ & Alcantaræ militibus ſimili exemplo collegia inſtituendi. Quod ne fieret, tum alia, tum Italica bella maiori quam antea mole renata inter alia reipublicę mala & labes ſalutare conſilium plane diſturbarunt.

Bellum contra Venetos.

CAP. XIX.

IN fœdere Cameracenſi decretū erat, vt ſinguli confœderati bello Venetos laceſſerent per partes, cuncti tamen ne vltra Kalendas Aprilis bellandi principium ſuſtentarent. Ferdinandus Rex fidei datæ memor inſtructa in Hiſpania claſſe Zamudium tribunum miſit cum duobus peditum millibus notæ virtutis, vt adiuncti ijs militibus, qui ad Neapolim erant, quinque millium numerum implerent. Lente is apparatus proceſſit, tum Proregis ingenio parum rebus bello præſertim ſed & in pace adminiſtrandis idoneo, ac tunc ſuſpicanti Neapolitanos proceres inter ſe conſpirare nouarum rerum ſtudio, tum Fabricij Columnæ conſilio bellum moueri detrectantis aduerſus Apuliæ vrbes, priuſquam claſſis inſtructa eſſet ad prohibendam ijs littoribus Venetā venturam haud dubium obſeſſis opitulatum. Fraus quibuſdam viſa eſt, & in cōmuni cauſa præuaricatio. Benignior & verior interpretatio, ſic per errorem iudicaſſe. Et quis eſt qui non aliquando fallatur? Primus Rex Gallus arma Venetis intulit. Tramillium miſerat cum pecunia ad conducendos idoneo numero Heluetios, reliquas copias Alpes ſuperare iuſſit, cū primum ſe anni tempus aperuit. Ipſe veſtigijs ijſdem ſubſecutus Kalendis Maij Mediolanum inijt. Carolus Ambocſa in gratiam patrui Rhotomagenſis Cardinalis, ei vrbi pręfectus erat vniuerſæque Inſubrum ditioni bello paceque moderator. Regis iter proſecutus eſt Antonius Dux Lotaringius. Vniuerſæ copiæ hominum ad quadraginta millia in Venetorum ditionem facto impetu, facile oppida quæ ad Abduam fluuium obtinebant, Gallicis præſidijs occuparunt. Veneti inſano delectu exercitum conflarant militum quinquaginta millium. Summi duces Pitiliani Comes & Bartholomæus Lucianus vterque ex Vrſinorum familia, Regi Catholico obnoxij, ob ea oppida & vectigalia quæ in regno Neapolitano obtinebant, nauatæ ſuperioribus bellis operæ præmium. Ad ripam vlteriorem Abduæ non procul Laude vrbe, Riuolta oppidum ſitum eſt paulo ante de Venetis captum. Ad id oppidum vtræque acies in conſpectum venere. Par vtriſque pugnandi cupiditas. Ardentiores Veneti in aduerſarios im-

petum

petum priores fecere. Ancipiti diu marte pugnatum. nihil ſtrenuus ab ignauo, ſapiens à prudenti, conſilia à caſu differre. cuncta pari violentia voluebantur. Italici pedites Gallico peditatu tantiſper loco moto meliora ferre viſi ſunt. Plerunque paruæ res maximas trahunt, in bello præſertim ſæpe ex minimis maxima momenta exiſtunt. Gallica tormenta inter vepreta diſpoſita, atque in inopinantes Venetos repente diſploſa cum magna ipſorum ſtrage pepererе victoriam. Venetorum pedites turbatis ordinibus, Gallici equitatus recens in pugnam inducti ſeque ſuperfundentis ex omnibus partibus impetum non tulere. verſi omnes in fugam cæſique magno numero ſunt. E ducibus Pitilianus cum paucis euaſit fuga, Lucianus cum multis in hoſtium poteſtatem venit. Nobilis victoria fuit in paucis. loco pugnæ iuſſu Galli Regis ſacellum conſtructum eſt Mariæ victricis nomine rei geſtæ poſteritati monimentum. Ingens vtilitas, quando eius pugnæ euentu nobiliſſimæ ciuitates miſſis legatis pacem & veniam à victore petierunt. Hæ fuerunt Crema, Cremona, Bergomum, & Brixia, enimuero omnes quæ à Gallo in fœdere deſignatæ fuerant. Eodem tempore Franciſcus Maria Ruuereus Pontificis ex fratre natus, iamque Dux Vrbini in locum auunculi Guidonis Vualdi-bello in Flaminia contra Venetos cum copijs Pontificijs concitato Salarolum oppidum Fauentini agri primum de Venetis cepit, deinde Fauentiam ipſam & Ariminum Rhauennam poſtremo atque Seruiam, quales & quantas ciuitates? certe quidquid de Pontificia ditione occupauerant. Prorex Neapolitanus quãuis lente cunctanterq; exercitũ tamen fine menſis Maij paratum habuit ad inuadendas Apuliæ vrbes ditionis tũc Venetæ. Proſper & Fabricius Columnæ, Amalfitanus, Hadriæ Dux, Morconis & Nolæ comites. Proregem ad id bellum ſunt proſecuti. Pitiliano Nolani auo, atque Liuiano ante pugnam cũ Gallis commiſſam denũciatum fuerat, ne ſuo Regi deeſſent in bello, alioqui vindictam expectarent, aduerſus beneficiarios parere recuſantes legibus cõſtitutam. Nihil illi ea denunciatione moti à Venetis ſtare maluerunt. Curam equitum Sanſeuerinæ Comes tenuit, commeatus Baptiſta Spinelus Cariati Comes. Villamarinus maris Præfectus idem Comes Capacij in portu Meſſanẽſi duodecim triremes inſtructas habebat, decem onerarias. Simul atq; amica Gallica claſſis acceſſiſſet ductorib. Albaniæ duce & Præiane viro induſtrio in Apuliã iturus ad ea tutanda littora arcendam Venetam claſſem. Ingẽtes apparatus, ne diu eſſent neceſſarij, Venetorum prudẽtia effecit. Tranũ obſidebat Prorex in magna ſpe vrbis obtinendæ, occulta ciuium machinatione: cum Venetijs legati venerunt arcanis inſtructi notis per quas intelligeretur haud dubium ſenatus eſſe mandata, Brunduſium, Hidruntũ, Tranum, Molam, Polignanum cõtinuo vti deditionem facerẽt ne defenſione quidem tentata. Ferrarienſis item & Mantuanus quædam oppida Venetis detraxerunt, ſua olim, vti videri volebant, & ex vetuſta memoria, & tabulis demonſtrabant. Aduerſus proſtratos obſoleta quoque iura ſolent valere. Cuncta elementa in perniciem nobiliſſimæ vrbis cõſpiraſſe viſa ſunt, atrox ex omni parte ventorum procella inſtare, vt miraculo ſimile videatur penitus non concidiſſe. Ea eſt humanæ vitæ conditio, neque bona propria ſunt, neque mala perpetua, in orbem aduerſis ſuccedunt proſpera, triſtia ſecundis. Tanta certe in præſenti Venetorum conſternatio fuit, vt de vrbe dedenda Ladiſlao Regi Hungaro cogitaſſe fama ſit,

eius viribus ſperantes afflictis rebus ac deſperatis propemodum, leuamen. Per tot ætates inuiolatam libertatem illius primum fidei ditionique permiſſuros. Cedit interdum generoſus ſpiritus neceſſitati, & ſæuientis procellæ viribus ſuccumbit. Piſani etiam Florentinis tandem ceſſerunt amiſſa libertate. Ad ſuperiora mala, quæ ſi fuiſſent extrema, intoleranda videbantur; atrocior Venetis certe ex Germania peſtis acceſſit. Cæſar & ſua ſponte & ſociorum exemplo excitatus cum copijs ineunte menſe Iunio OEnipontum venerat in Alpium iugis ſitam vrbem. Venetorum finibus ea parte bellum illatum. Italicis equitibus grauis armaturæ ducem deſtinarat Conſtantinum Cominatum Macedoniæ Principē. Ludouicus Gonzaga Mantuani patruelis, & Mirandulæ Comes, alijque ex Italia nobilitate in ea expeditione Cæſari militabant. Italiæ viribus impugnabatur Italia. Acceſſere mille & quingenti Hiſpani, qui Gallo Rege tandem relicto ad Cæſarem ſe contulerant. Non ſe deſeruere tamen Veneti ad alia mala nouo exagitati periculo cum primum Eſteranum Cæſar peruenit, eum de pace interpellare decreuerunt, ijs conditionibus quas vellet imponere. Eius rei argumento ad eum chartam candidam miſere præter ſubſcriptiones ſenatus nullis impreſſam notis. Sic fama tulit. tueretur modo miſeros, atque in ea rerum omnium deſperatione nobiliſſimæ vrbis patrocinium ſuſciperet. Repulit ille preces, quocunque ibat deditis oppidis primum quæ Benaco lacu alluuntur, deinde vrbibus Verona, Vicentia, & Patauio, ferme vt in Italia nihil Venetis ſupereſſet, ſuperbus rerum humanarum inconſtantiæ immemor; niſi vrbe ipſa Venetijs capta non videbatur quieturus. Et vtique eam mari terraque vrgere parabat tum Hiſpanica & Gallica claſſibus, tum terreſtribus ſuis & Galli copijs ſecundo Meduaco obſeſſos fatigare, commeatuque prohibere. Expugnatam ijs viribus vrbem diuiſam quadrifariam totidemque impoſitis arcibus inter ſocios diuidebat cuique parte attributa: ſi pares ſomnio euentus contingerent, certa victoriæ ſpe præſumpta. vnius vrbis in quatuor partes diuiſæ totidem inter ſocios imperium diuidi. Ingenium varium, inconſtans, multiplex, præpoſteræ cogitationes, vana conſilia, vani conatus. Non diſplicuit Ferdinando Regi Cæſaris conſilium initio, Apuliæ quamuis vrbibus receptis, dimitti Hiſpanos omnes, præter quingentos quos Lamudium in Hiſpaniam referre iuſſit, claſſe modo in Italia relicta. Paulo poſt tamen repulit. Ne ipſi quidem neque Pontifici viſum eſt, è republica fore eius vrbis excidium. Attentius enim re conſiderata præter vanitatem eius molitionis, prouidebatur, quidquid vltra præſcriptos in fœdere fines progreſſum eſſet, id totum ex Galli commodo fore. Propinquo Mediolanenſi principatu, ſocijs longinquis, non dubitaturum pace facta, vniuerſam eam vrbem primo quoque tempore pulſis ſocijs armis occupare. Ex eo ne ad Italiæ totius imperium aſpiraret, ac vero Romanæ eccleſiæ de manu dare Pontificem tentaret, verendum erat. Qui metus Iulium Pontificem ſolicitum habuit, ne ſe viuo faceret validus opibus & ingenio. Vſque eo vt Cardinalem Rhotomagenſem antea riualem, Tridenti cum Cæſare collocutum fuiſſe: curaſſe etiam vt Cæſar & Gallus inter ſe viderent, ægerrime antea tulerit. Certe monſtri ſimile aliquid verſare eos Principes animis in ſuam ac eccleſiæ perniciem. Fluxa eſt potentia & ſolicita opinione magis hominum quam ſuis viribus nitens, qualis ſacerdotum eſt.

Itaque

Itaque eorum Principum colloquium impedire omni ope contendit : idemq; Ferdinandus Rex curauit, per legatum ſuum Iacobum Concillum tum Epiſcopum Catanæ Cæſare perſuaſo in Gallicæ amicitiæ ſpecie inſidias latere.

A Venetis Patauium receptum.
Cap. XX.

Confecto Rex Gallus bello magna atque incredibili celeritate neque gloria fructuque minori Mediolanum redijt, indeque in Galliam abijt: quo regni curæ vocabant. Mille quingentos grauis armaturæ equites per vrbes recens partas diſtributos præſidio reliquit rerum moderatore Carolo Amboeſa Chaumantio regulo, magno Galliæ Magiſtro. gentis inſtituto maior quam Magiſtri equitum is honor & auctoritas eſt. Cæſarei exercitus pars multo maxima in Taruiſinos & Friuolenſes ſeu Foroiulienſes fines incubuit: quoniam imperata facere aliarumq; vrbium exemplum ſequi detrectabant contumacia. Eo maior impetus feſtinatioque & ſpes, quod in continenti Italiæ certe nihil præterea Venetis erat ex ampla ante ditione relictum. Nouus conatus, vnde periculum maius timebatur, victis reſurgendi opportunitatem attulit. Patauij ciues Germanorum imperium, relictumque adeo in vrbe præſidium graue ducentes defectionem meditabatur: Eam Veneti occaſionem arripientes & quoniam hoſtium copiæ procul aberant, conſilio cum ijs ciuibus occultè communicato, rebusque omnibus comparatis, eam vrbem recuperarunt. Andreas Grittus cum mille equitibus grauis armaturæ & aliquanto peditum numero portis occupatis, accurſu præterea ciuium veteri imperio fauentium, cæſos Germanos compulit in arcem ſe recipere: quam die quoque poſtero ad deditionis conditiones adegit. Sic dies duos & quadraginta poſtquam ea vrbs fuerat amiſſa, in Venetorum poteſtatem venit. Melioris ſpei initium id fuit, miſeriarum finis. Leui momento ſurgunt res humanæ caduntque. Amiſſæ eius vrbis nuncio Cæſar ad Maroſticam accepto oppidũ in Alpium faucibus ſitum viginti quatuor millibus Patauio diſſitum, ne circumfuſis hoſtibus tranſitus impediretur; ſcalam abijt ad OEnipotiti Auſtriacæ ditionis fines. Continuato Veneti impetu Aſſulam ceperunt, centum & quinquaginta Hiſpanis, qui in eo oppido erant, trucidatis. Simile exemplum in ducentos alios Hiſpanos editum eſt Caſtelfrancum præſidio obtinentes: vbi & centurio Aluaradus eſt captus. Tanta erat vindictæ rabies, vt ex mille & quingentis Hiſpanis, qui à Gallo ad Cęſarem tranſierant, & licentia militari incolas irritarant rapere, ſpoliare, vi & ſtupris cuncta polluere per agros & oppida aſſueti pauci euaſerint, quin cæſi aut capti fuerint. Inuidioſum Hiſpanorum nomen auaritia eorum ac libido indigenis fecerat. Veronam ad Venetos & ipſam propenſam Pataujjque exemplo defectionem meditantem Palicius accurrẽs cum copijs frænauit, dum à Cæſare idoneum imponeretur præſidium, copiarum è Belgis atque è Germania aduentum ad Alpium fauces ſuſtentante, atque ab Italiæ finibus abſtinente, ne maieſtas ludibrio eſſet ſi in tanta alienatione Italicæ nationis exiguis viribus bellum repeteret. Ergo ijs copijs appulſis conflatoque exercitu hominum ad triginta millia, miſſis præterea à Gallo mille & trecentis equitibus auxilio, à Pontifice trecentis, nouo conatu in Italiam irrũpẽs Patauium obſedit Nonis Septembris. Pitilianus ac præcipui Venetorum duces præſidio accurrentes in

vrbem ingreſſi ſunt,quiduis perpeti parati ne in hoſtis redirent poteſtatem. In duobus millibus equitum Epirotarum præcipua vis. ij frequenter eruptione facta ex vrbe nihil Cæſareis tutum relinquebant, ne reſpirandi quidem ſpatium. Diſpoſitis tormentis hoſtes magnam partem muri ad terram ſtrauere. per ruinas tamen in vrbem euadere ſupremo conatu tentantes ab obſeſſis ſunt repulſi pertinaci contentione, nouis identidem per Meduacum auxilijs confirmatis; prorſus vt ad viginti quinque millia defenſores in vrbe eſſent idoneus numerus non ad tuenda modo mœnia, ſed ad confligendum æquo marte patentibus campis. In primo impetu multi Hiſpani propugnaculo capto, tormentarij pulueris cadis, quos ſub terra condiderant, incenſis diſcerpti ſunt. Hiſpanicæ militiæ flos, quippe ex Magni Gonſalui diſciplina plerique. Fregit hoc incommodum hoſtium animos, vſque eo vt honeſtam aliquam occaſionem dari cuperent diſcedendi ſine ignominia, nulla iam victoriæ ſpe. Itaque diſceſſere tandem Octobris initio, nulla famæ cura, quoniam metus periculi iuxta & moræ tædium fatigabat. Magna famæ vis, in bello maior. Intempeſtiuus diſceſſus effecit vt magna repente rerum conuerſione facta multorum auerterentur animi. Cum ſpe vinci Germanos poſſe, acceſſit pugnandi animus. Vicentini primi correptis armis & à Patauio euocatis auxilijs in Gaſparem Sanſeuerinum & tria Germanorum millia præſidio Cæſaris nomine eam vrbem obtinentes impreſſione facta ſe dedere & vrbem relinquere coegerunt. Alia parte Venetorum copiæ non quieſcebant, ſed inſtandum fortunæ quæ conuerti videbatur ratæ, oppida prope Patauium à Ferrarienſi dudum occupata inuaſere. Ex ijs Ateſte, Monſilice, & Montagnana continuo imperata fecerunt. Vnde ſuſpicio ac vero certa fides inuitatu incolarum excitari bellum, neque Venetorum vi aut inertia hoſtium, ſed fraude tot victorias conſtare. Ab his quidem initijs Veneti elati aduerſo Pado claſſem miſerunt Ferrariam vrbem obſeſſum. Terra eodem miſſæ copiæ ex itinere Poleſium, & Robigum de Ferrarienſi ſine ſanguine receperunt. Reſurgentibus paſſim fauebatur à gente hoſtibus infenſa. Ad Ferrariam non eadem fortuna fuit. Dux & Cardinalis frater auxilijs à Pontifice & Gallo Rege miſſis in aciem progreſſi tormentiſque in ripa Padi collocatis ſcienter, claſſem Venetorum quaſſatam merſere, atque ita vt è triremib. decem & ſeptem, amiſſis omnino quindecim ſoluere obſidionem non ſine ignominia fuerint cæteri coacti. Prius tamen quam id contingeret Frãciſcus Mantuanus cum equitum numero in ſuam vrbem pergens, infeſſis itinerib. ab Andrea Gritto captus fuerat. Idoneus quem cum Liuiano permutarent à Gallis eatenus detento. Grande pretium: ſed ea erat virtutis opinione Liuianus, vt nihil Veneto ſenatui nimium videretur. Quamuis plerique accuſabant cladem ad Riuoltam eius temeritate & feſtinatione fuiſſe acceptam, eoque præceps ingenium vitandum, ne reſurgentes Venetorum ſpes noua imprudentia euerteret. Verona inter ſpem & metum fluctuabat, metus pro Cæſare ſuadebat libido pro Venetis. Præſidio impoſitus Ioannes Emanuel cũ duobus Hiſpanorum millibus, & Galli auxilio ſuperuenientes ad defectionem procliues retinuerunt Gallici auxilij dux erat Obenignus, eius Obenigni ex fratre an ſorore natus, quem in Neapolitano bello inter Gallicos duces à virtutis opinione inter primos celebrant iure hiſtorici Galli. Carolus Amboeſa cum

robore Gallici exercitus Brixiam inter & Cremonam ſtatiua habere in omnem occaſionem intentus rei bene gerendæ, ſocios ſubleuandi. Triuultio Brixiæ cuſtodia concredita. Veronæ in locum Ioannis Emanuelis ipſo miſſionem flagitante, Ludouicus Beamontius, qui ab annis ſuperioribus Gallica ſtipendia faciebat, tuendæ curam ſuſcepit magnus nobilitate, neque minor induſtria virtuteque domo Vaſco.

Controuerſiæ inter Cæſarem & Ferdinandum compoſitæ.

CAP. XXI.

LERINI Comitis obitu magna Ferdinandum Regem cupiditas inceſſerat efficiendi vt Ludouicus Beamontius in maiorum opes & locum reſtitueretur defuncti filius, atque ex Ferdinandi ipſius ſorore vſque dum ſuperſtite natus. Maiori ardore in eum conatum incubuit, quo tempore bellum in Inſubribus magna contentione gerebatur: ſi agendi dexteritate offenſus animus flecteretur. Nihil neque eius authoritas, neque diligentia valuit; ne inſontem quidem eſſe filium in ijs quæ pater peccauerat. Iniquum videri parentum peccata filiorum pœnis lui. Vim adhiberi & metum placuit. Ac præſertim noua iniuria irritarant Sanqueſſæ incolæ in Aragoniæ vicinos fines inuecti. Facto ſpecies prætenta, oppida Vlim & Eileram ad vetus eius municipij ius reuocandi. Aragonij conatum intempeſtiuum vindicarãt in Sangueſſæ agros irruptione facta, atque in oppidanorum oculis planiciem ſubiectum municipio longe lateque vaſtantes ſegetibus, arboribus, tectis ignes iniecti. Maioris belli fundamenta ab his initijs iacta: ſed quoniam priuatæ controuerſiæ erant, nondum publice arma mouebantur. Ac Ludouicus quidem Beamontius precibus, patientia, & modeſtia impetrare ſatagebat, priuſquam ad vim procederetur, paternam ditionem honoresque alios: Sic in Vaſconibus res erant periculo proximæ. De controuerſijs Cæſarem inter & Ferdinandum Regem, ſanciendaque per conditiones concordia ſerio agebatur: Caſtellæ procurationem vtroque ad ius ſuum reuocante Ferdinandus quamuis poſſeſſione potior liti finem imponere oppido cupiebat: proceribus quibuſdam, qui rebus nouis ſtudebant, ſanandis remedium aut hoc aut nullum fore idoneum ratus. Sed cum eo tamen ſi Iſabellæ vxoris voluntate ex parte mutata, dum Regina filia viueret rerum ſibi adminiſtratio relinqueretur tutelæ iure à legibus haud dubium patri dato, quod Regina vxor neque noluit neque potuit immutare. Ea demum defuncta facile adducebatur Carolo nepoti ſceptra de manu tradere, modo annos viginti nato, vti Regina ſanxerat teſtamento. Ita ſuo tantum commodo defunctæ voluntati ſtari volebat, mutari contraria. Et eſt humanus animus inſatiabilis, cupiditas imperandi alijs affectibus maior. Iudices in cauſa conſenſu deſignati Galliæ Rex & Rhotomagenſis Cardinalis blandimento accõmodato eorum beneuolentiam amplius promereri deſtinabant ſcilicet: alioqui facturi quod inter ſe è re vtriuſque fore præiudicaſſent. Vt conditiones nuncuparet Andreas Burgius in Hiſpaniam remiſſus, benigne acceptus atq; habitus eſt. Apud Cæſarem Catanæ Epiſcopus de eadem re diſceptauit Ferdinãdi legatus. Duorum opera ſubiectæ leges ſcriptæ ſunt.

« Caſtellæ procuratio penes Ferdinãdum dum vixerit, propria eſto, qua ratione ante eſt explicatum. Maſcula proles ſi

forte

forte ex Germana Regina ſit nata, certæ nihilominus in Caſtellæ regno ſucceſſionis Carolo nepoti ſatiſdato. Quo pignore, quibus vadibus? Nouo, ſi ita cõtingeret, ſacramẽto ingentis cõuentu adigi populos placuit, in Caroli verba eius regni hæredem fore. Ferdinandus Rex in primis Caſtellæ conuentibus rectam rerum adminiſtrationem iuraret. Vt Aſturum principatus vectigalia Carolo cederent, Cæſar petebat, ne nomen principis eſſet inane. Negabat Ferdinandus vlli id Regum filio datum cælibi. Conceſſit tamen annua triginta aureorum millia, aucta quoque ea ſumma cum vxorem duceret, quantum iudicatum eſſet æquitati conſonum, & ærarij tenuitas pateretur: Centum aureorum millia deſtinabat ſibi Cæſar, inopiam ſic ſupplere è Caſtellæ vectigalibus concordiæ haud magnum pretium. Excuſauit Ferdinandus exhauſto ærario, reddenda neceſſario creditoribus quingenta aureorum millia mutua à menſarijs ſumpta & ſpatijs funebribus aucta. Dare tamen quinquaginta aureorum millia à Florentinis ciuibus debita Piſanæ libertatis proditæ pretium. Miſſurum præterea bello aduerſus Venetos trecentos cataphractos quadrimeſtri aut quinquemeſtri ſtipendio de ſuo. Additum præterea, vt quocunque tempore Carolus Princeps in Hiſpaniam venturus eſſet, inſtructa claſſis ad eum vehendum mitteretur. Eadem vbi veniſſet continuo Ferdinandus frater veheretur in Belgas. Tantarum molitionum ignari Ioannes Emanuel alijque ex Hiſpania nobiles in Germania verſantes cum primum fœdus pactum reſciuerunt, diſturbare conati nihil profecere tamen. Ac potius vt importunos eorum conatus eluderent, res integra ad Margaritam Principem ablegata cum ampla patris nomine paciſcendi facultate. Eius diligentia finis controuerſijs eſt impoſitus: ac ſuperiores conditiones ſancitæ ſunt. Ad hæc quadam ſimulatione ad Regem Gallum concordiæ capita, quaſi re integra, deferri viſum eſt, vt adiuncto Rhotomagenſi Cardinali, quod æquitati videretur conſonum, id ſententia pronunciata ſtatueretur. Bleſis vbi Gallus morabatur, diſceptatores præſto fuere pro Cæſare Mercurinus Gatinaria Burgundię Præſes, & Andreas Burgius eius ordinarius legatus deinceps in Gallia futurus: pro Ferdinando Iacobus Albion eius item penes Gallum orator, & Hieronymus Cabanillas in eius locum in poſterum deſtinatus. Ijs agentibus inſtituta cognitione liteq; conteſtata perrogataque, atque ſententia pronunciata pridie Idus Decembris fœderis conditiones omnes comprobatæ ſunt. de quibus inter partes conuenerat. Ac ſecundum eas, ijs qui Cæſaris aut Caroli Principis partes ſecuti erant, bona paterna ſunt reſtituta, facultasq; conceſſa in patriam poſtliminio redeũdi. Petro quoq; Gueuarræ eatenus vincto reddita libertas. Hunc exitum diuturnæ controuerſiæ habuerunt, quæ ſolicitam tenuerãt Hiſpaniam. Inita concordia quidam è nobilitate quaſi in Caroli Principis obſequijs aulaque verſari vellent in Belgas diſceſſere, quietis impatientia agitabat. In eo numero Alfonſus Manricus Pacis Auguſtæ Epiſcopus inquieti ingenij vir, alieno ſemper à Ferdinandi rebus animo, tædio præſentium exilium tranquillitati prætulit. Hoc tempore Bitilianus Veneti exercitus imperator ad Lonigum agri Vicentini oppidum ex morbo deceſſit. eo maiori ſtudio Liuiani libertas expetita. De Lemoſio Comite, quoniam turbulenta conſilia cum Belgis & Luſitanis agitare erat perſpectum, nouo decreto ſtatutum vt fidei pignus Sarriæ & Monfortij arces Pozæ

regulo

regulo traderet ea tempeſtate Calæciæ rebus Præfecto. Raymundus Cardonius in locum Ripagorſæ Comitis è Sicilia, vbi res gerebat euocatus Neapolim regendam ſuſcepit. Siculos Hugo Moncada, vterq; Proregis nomine poteſtateque. De abdicatione Ripagorſæ Comitis multa in vulgus iactata ſunt. Pleriq; eius ingenium accuſabant tantarum rerum procurationi nō ſatis idoneum. Excitat quoſdam rerum magnitudo, obtundit alios. Vrſinorum delationibus quidam de culmine deturbatum ſuſpicati ſunt. Verum ſtatuere quis audeat? quis plebis linguas frænare? Principum offenſionis & gratiæ cauſas rimari, leui momento in cōtrarias partes circumactæ? Nullius enimuero tanta claritas eſt, quæ malignitatis dentes fortunæ viciſſitudines poſſit vitare.

Bugia & Tripolis de Mauris captæ.
CAP. XXII.

ARDEBAT Ferdinandus incredibili cupiditate vertendi arma in hoſtes Chriſtiani nominis, maiori laude certiori fructu bellum quam quod tanta contentione contra Venetos gerebatur: Ita confecto eo bello, vti breui fore confidebant, & à quoque ſociorum vrbibus ſui iuris receptis nūquam placuit Venetorum rempublicam funditus euerti, ſed ſtare potius incolumi libertate ſuis viuere legibus & imperio. Ac in partem potius fœderis ſocietatisque recipi Venetos volebat, vt communibus armis terra marique inuaderetur Turca communis atque infenſus hoſtis piorum nationis. Diſcrepantes in eo voluntates diffidentia inter ſe vota in vnam ſententiam pertrahere res ardua erat. Quod proximum videbatur; ad ſuas vires adiuncta ope quam pro ſe ſinguli Principes ſponte communicarent ad bellum ſuſcipere atque in Orientem proficiſci ſacræ expeditionis dux in animo fixum habuit. Laudauit Pontifex eos tanti Regis pro pietate conatus, ſeque pro virili iuuaturum eſt profeſſus. Neapolitanæ & Siculæ opes commodiſſimæ erant in id bellum vicinis auxilijs parato commeatu. Hæc Rex ille præ ſe ferebat. Rerum ſtatum attente conſiderantes abſonum prorſus & alienum ab eius prudentia iudicabant, prouecta Principem ætate gentiſque in Caſtella animis non ſatis pacatis tam procul ipſum à finibus diſcedere; cum bellum Africanum eſſet in manibus, longinqua & difficiliora meditari. Ergo eo conatu in præſenti reiecto, ad expeditionem Africanam, optimo principio, ad omen certiſſimū fœlicis exitus, antea inchoatum maiori mole promouendam retulere animos. Petrus Nauarrus in Maſalquiuiro portu tredecim naues habebat lecto milite, & armamentis & rebus omnibus inſtructas. Ea conſcenſa claſſe in Ebuſum inſulam nauigauit: vbi Vianellus cum claſſis parte eius aduentum expectabat. Reſtitere vna dies aliquot, dum hyemis ſæuitia & maris tempeſtate remitterent. Bugiam, quæ olim Thabraca fuit, petere conſilium erat, eo loco inter milites vulgatum. Longa omnis mora ad prædam feſtinantibus, vrbis nobiliſſimæ in Numidiæ quidem littore ſitæ non procul tamen Mauritaniæ Cæſarienſis finibus, inter Tunetanos & Tremeſinos Reges ex interuallo alternantis: donec Abufferricius Tunetanus Rex ad ſuum imperiū ſtabili poſſeſſione adiunxit. Abdulhazis à patre relictam regio nomine obtinuit ab imperio Tunetano liberam poſterisq; iure quo potuit optimo hæreditariam reliquit. Abdurrahamel ex illius poſteritate eam in præſenti obtinebat pulſo Mulcio Abdalla, qui meliori iure niti videbatur, quippe ex ipſius fratre maiori natus Odij cauſæ, quia iniuſtæ acerbiores,

biores, inter alias ambitio dominandi ſæuum & impotẽs malum. Ad latus ardui montis ſita erat, perpetuoque muro cincta veteri quidem ſed valido. Arx ſatis firma in ſuperiori vrbis parte eminebat. Supra octo familiarum millia eo tempore numerabat publicis philoſophiæ ſcholis, auditorũ frequentia præter cæteras Africæ vrbes celeberrima. Ager inæqualis rupibusque impeditus, eoque ſerendis arboribus quam ſegetibus commodior, aliunde aducto frumento vitam tolerabat. Kalendis Ianua-
1510 rij principio anni milleſimi quingenteſimi decimi. Hiſpani ex Ebuſo ſoluentes quinque diebus littus Africæ tenuerũt. Copias eo die in terram exponere aduerſi flatus vetuerunt. E iugis montis ſe Rex Maurus oſtentare decem millia pedites, & aliquot equitum turmas ſecum trahens. Eos ad littus appropinquantes, noſtros vt excenſione prohiberent, tormentis claſſicis excuſſæ pilæ procul arcuere. In terram expoſitas copias nullo prohibẽte in quatuor agmina Nauarrus diſtribuit. Eo ordine magno niſu ſuperato monte ad pugnam feſtinabat, quam Mauri detrectarunt, præ metu in vrbem regreſſi mœnibus magis fidentes quam armis. Fefellit ea quoque ſpes. noſtrorum pars per latus vrbis veteris deſertæ à ciuibus, alij per ſuperiora muro ſuccedentes admotis ſcalis breui in vrbem irruperunt. inſolitus pauor ciuium mentes occuparat. Ita intra vrbem nullo reſiſtente in prædam auerſi milites. Rex cum copijs deſerta mox vrbe per auerſam portam ſe foras proripuit. Terruit ea victoria vniuerſam Africam, eo lætior quod Muleius Abdalla rebus turbatis è cuſtodia elapſus, qua detinebatur à patruo ad noſtros perfugit. Superi quos premere inſtituunt, in præceps dant. Noſtri & virtute potiores & ſucceſſu læti vrbe egreſſi tyrannum ad trigeſimum lapidem caſtra habẽtem denuo facto impetu compulere in fugam. Nihil neq; apud ſe remiſſum, neq; apud illum tutum pati. Ea diligẽtia ſucceſſuq; perterritæ finitimæ ciuitates certatim obſequium detulere Ferdinandi fidẽ patrociniumq; implorantes, veniam & pacem oratum miſere legatos. Princeps inter alias Algerium, quæ Cirta olim Maſiniſſæ regia à quibuſdam fuiſſe creditur, certe Arabum lingua Gezer, hoc eſt, inſula vocatur, ab ea quam in mari vicinam littori & obiectam habet, tũc modica viribus & ignobilis, hoc tempore Hiſpaniæ terror noſtris ſpolijs extructa, ſuperbaq; iuxta ac clara. Algerij exemplum Tenecius Rex & vrbs Tedelicium ſecuti ſunt. ipſi adeo Moſtagani incolæ & Tremeſenius Rex noſtros de pace & ſe dedendo appellarunt. cuncta virtuti peruia fore territi barbari iudicabant, nihil Nauarro p̄ſertim duce arduum. Leges omnibus impoſitæ, quibus in amicitiã fœdusq; venirẽt. Præcipuæ erant, vt captiuis Chriſtianis ſine pretio libertas eſſet, & vectigal honorarium ſingulis annis cum fide repræſentarent. His rebus quamuis diſtrictus Petrus Nauarrus bello interim maiori conatu apparando curã impendere, gnarus modicas eſſe vires ſibi & inſtandũ famæ, antequam conſternatis hoſtibus fiducia rediret. Fama bella geri magis q̃ viribus. Quo tẽpore in Orientis oris Alfonſus Alburquerquius ſuſceptã procurationẽ à præclaro initio auſpicari cupiens, in Decano Indiæ littore Goam vrbẽ occupauit, ſedẽ deinde imperij Luſitani in ijs regionibus nobiliſſimam. In inſula eiuſdẽ nominis ſita eſt, q̃ fluuius, neq; tenui neque multa aqua duobus oſtijs in mare mittẽs efficit anguſtam quidẽ ſpatijs ac vix viginti millium ambitu, cæterum cõmodiſſimam Oriẽtis cõmercio, ꝑpter maris & multarũ gentium vicinitatẽ, quarũ ad fines iacet. Rei bene gerẽdæ opportunitatem

Zabaimus Idalcanus obtulit imperium tunc obtinēs eius vrbis. bella n. longinqua defendēdi neceſſitate milite vacuā reliquerat vēturi ſecurus. Timoia pirata cū quatuordecim biremib. de finitimis prædas agere ſolitus, re cognita Alburquerquiū monuit opportunæ vrbis capiendæ occaſionē non videri p̄termittendam. Ille cognito piratā vera p̄dicare ſalutaria monere cū claſſe in portū inuectus haud ægre vrbem occupauit ad 14. Kal. Martij. Longe alia Franciſci Almeidę deceſſoris ſors fuit. Ad bonæ ſpei promontorium epibatas & ſocios inter in littus aquatum & ad cōmeatum quęrēdum egreſſos & Æthiopes, quos Cafres vocant, cōcitata forte rixa, cū præſidio ſuis è nauibus accurriſſet, in pugna perijt durata præuſtaq; igne ſude traiecto gutture. Crudelitas fati tāto viro nō debita. Qui maiora ſæpe pericula mari terraq; euaſerat, inuicta virtute magnā nominis celebritatē conſecutus fuerat, gētis viliſſimæ manu corruit: ipſa morte triſtius mortis genus. Perijt ipſis Kalēdis Martij. Garſiam Toletū Albani Ducis maiorē filium expeditioni Africanę ducem Ferdinandus deſtinarat, ꝓpter viri nobilitatē maiori auctoritate fore bellū ꝓuidebat. & quoniā Nauarri opera neceſſaria videbat in Italiæ bellis, quæ maiori mole renaſcebantur. Aliquot menſes abiere priuſquā is ex Hiſpania diſcederet. Moræ impatientia Nauarrus & quia inſueti cœli æſtus & grauitas morbos inter milites vulgauerat, ad ſeptimū Idus Iunij Bugia ſoluēs Fauignanā abijt: q̄ inſula Lilybæo Siciliæ promontorio vicina Coſyra veterib. fuit. Eo Neapolitanæ & Siculæ triremes adiunctis pluribus alijs nauigijs Ex ante condicto appulere. Ad octo millia militum quæ Bugia venerant, nouę claſſis appulſu acceſſere alia ſex millia. His omnib. copijs apparatuq; ex ea inſula ſublatis velis intra paucos dies in Tripolis cōſpectū ſe dedere vrbis vltra Numidiā inter duas ſyrtes ſitæ in ꝓuincia, q̄ peculiari nomine dixere Africam, Tunetano antea Regi ſubditæ, nunc eo excuſſo imperio peculiari regulo ſeruientis, quē Xequem vocant. Circūfluo plurima ex parte mari, nō ita latū à terra aditū turrito muro & foſſam permeante aqua munitū habet. Inerant milites & prouiſi antea cōmeatus. Numidæ quoq; equites, alijq; Mauri ad p̄ſidium accurrere, prorſus vt par noſtris numer⁹ militū in vrbe eſſet. Nauarrus tñ expoſitas in terrā copias, bifariamq; diuiſas, partē cū Mauris pugnare iuſſit, qui ad littus prodierāt noſtros vt excenſione ꝓhiberent, reliquis data cura vrbē impugnandi. Præterea à mari militū & nautarū manus egreſſa cū ſcalis ea parte in vrbē tranſcēdere tentarūt. Acris pugna extitit, duab. horis magna cōtentione pugnatum. victis tandē fuſiſq; Mauris, in vrbē admotis ſcalis, qua parte Victoriæ porta cernit ferro eſt penetratū. Ioannes Ramirus gēte Aragonius nobilis genere inter primos muros ſcādit. Secuti cæteri noua intra vrbē pugna inſtituta, difficiliora omnia opinione inuenerūt. Acuebat Mauros deſperatio haudquaquā iam de victoria ſolicitos ſed ne inulti caderēt decori exitus cura. Ceſſit virtuti rabies furorq;. Occiſi ex Mauris ad quinque hominum millia ſunt. capti plurimi, atq; inter eos vrbis regulus. Neq; noſtris incruēta victoria fuit. p̄ter gregarios milites non paucos, nōnulli genere aut factis nobiliſſimi ceciderūt. In hoc numero è Cabreris alter patruo regio cubiculario & ꝓpria virtute ꝓmeritus, vt memorię inſerat. Rodericus itē Porres tribunus militū perijt, & Chriſtophorus Arriaran maris Pręfectus, magnus animo, prudētia par. Vrbs diripienda militib. eſt tradita, id nauatæ operæ p̄mium extitit, ꝓfundo vētre cū cęteris victarū gentium ſpolijs eā quoq; copiam merſuris, futuri temporis nulla

cura. Claſſis præſidio relictis captiui dati ſunt, merceſque intra vrbem inuentæ. Eo temperamento Nauarrus quando militum ſitim opulentæ quamuis vrbis ſpolia non ſedarunt (quî enim poſſent) tumultum & rixas compeſcere ſatis habuit.

In bello Italico parum promouebatur.

Cap. XXIII.

Bellvm contra Venetos ducebatur, minori ardore quã antea. Conatus initio validi mora languerant. Rex Gallus receptis ſui iuris vrbibus ſeſtinus in Galliam receperat: in Germaniam Cęſar bello inchoato neque finito, quando Taruiſini & Foroiulienſes atque Aquileia ſubiugandi ſupererant, Padua impoſitum iugum excuſſerat. Veronam cum ſubiecto agro Galli obtinebant, oppigneratam, dum ſexaginta aureorum millia redderentur à Gallo Rege in belli ſumptus mutua Cęſari data, adiecta lege vt niſi intra annum ea ſumma eſſet reddita, vrbis imperium ſuo iure retineret. Pecuniæ in ſtipendium difficultas maxima Cæſaris conatus retardabat. Socios vti in Cameracenſi fœdere ſanctum præſcriptumque erat, de communicanda ope appellare, dum communibus armis eas vrbes ſui iuris efficeret, Venetis ereptas ad imperium adiungeret. Cæſarei exercitus dux ſummus Analthi Princeps nulla auctoritate, exiguo numero militum, quod debita ſtipendia non ſoluerentur: æqua petere viſum eſt: Ita Carolus Amboeſa magnus Galliæ Magiſter valida auxilia communicauit: eaque ope Vicentia recepta eſt ciuium deditione ad Cæſaris voluntatem. Neapoli Vincentium Capuanum Termenſtinum ducem militari ſcientia præſtantem multis in rebus fidum antea expertus Ferdinandus Rex & cum eo quadringentos cataphractos miſit auxilio lectiſſimam manum ex eorum Hiſpanorum numero qui Neapolitana ſtipendia faciebant. A Pontifice nulli venere milites, nulla ſe lege teneri, vt auxilia mitteret, perſuaſo, ſiue in Gallum Regem ira Ducem Ferrarienſem hoſtem ſuum palam tegentem. Quod magis ſuſpicor Venetorum calamitate flexus ad miſericordiam, nobiliſſimam vrbem malis caſtigatam perire penitus non ferebat. Itaq; ſolutos anathemate quo erant impliciti, in gratiam fœduſque accepit. Quod erat præcipuum, eorum ope vti volebat aduerſus Ferrarienſem Ducem quaſi Gallici patrocinij fiducia rebellem imperio. Odium acrius quam pro noxæ modo. Ijs littoribus elluuie maris areſcente vnda ſal concreſcit. Ergo ſalem Comacij oppido conficere crimen erat, cum incommodo vectigalium quę ex Pontificijs ſalinis ad Seruiam proueniebant. Præterea è mercibus quæ ſecundo Pado Venetias vehebantur, noua exigere portoria. Ab his initijs irritabili ingenio Pontifex euocatum Romam addicendam cauſam, ac venire recuſantẽ lege maieſtatis damnauit, principatus, quem beneficio eccleſiæ Romanæ obtinebat, iure decidiſſe. Ægrè ſeueritatem Pontificis tulit Gallus Rex. vindicandi ardore Gallicos Cardinales & qui ſacerdotia obtinebant in Gallia, continuo Bonca diſcedere per edictum mandauit, niſi parerent atque ſuas ſinguli eccleſias inuiſerent, ac per ſe regerent, annuorum vectigalium mulctam comminatus. Ex his initijs magna diſſidiorum moles conſecuta breui eſt. Et tunc Pontifex Venetis triremibus Genuam miſit Octauianum Campofregoſum alioſque Genuenſes exules, vt eorum opera, ſuaq; auctoritate q̃ in ea vrbe obtinebat, quippe Sauonæ vrbe vicina natus, ciues ſub imperio Gallico

quieſcen-

quieſcentes ad mutãdam fidem impelleret. Simul ſi quid ea diligentia in vrbe moueretur, Marcum Antonium Columnam Luca, vbi agebat, cum equitum & peditũ manu propius accedere præſtoque eſſe ad omnem rei bene gerendæ occaſionem mandauit. Conatui ſucceſſus defuit. A Venetis tamen Mantuanum dimitti è vinculis & captiuitate liberum impetrauit, idoneum hominem ratus quem Gallico, quod meditabatur, bello ducem præficeret, fidei obſide eius filio, quem tradi ſibi voluit à patre. Belli Ferrarienſis cura Franciſco Vrbinitati Ioannis fratris filio demandata eſt. Vniuerſam eam ditionem occupare armis ipſamq; vrbẽ Ferrariam Pontificibus Romanis quippe directis dominis, reſtituere deſtinarat, Galli nulla cura in cuius tutela erat, & Dux eius auſpicijs bello diſtrictus. Belli initia læta fuerunt, triſtis exitus. A Pontificijs enim breui quæcunque oppida & arces Ferrarienſis in Æmilia vltra Padum obtinebat, armis præſidijsque ſunt occupata. Lucus circumſeſſa. Accurrit Præſidio ex Inſubribus Chatillonius cum trecentis Gallis cataphractis ad quartum Kalendas Auguſti. Eius aduentu Pontificij veriti vt pares eſſent, Lucenſis arcis obſidione ſoluta raptim Forum Cornelij abiere mœnium & munitionis fiducia. Præſidio deſtituta oppida præſertim veteri imperio, incolis ſtudentibus facile ad ditionem Ferrarienſis rediere: ſed belli fortuna alternante rurſus amiſit. Cardinalis Ticinẽſis Mutinam ciuium quorundam fraude porro occupauit Pontificis nomine. Rhegium finitimam vrbem, ne pari arte caperetur ad idoneam militum manum à Ferrarienſi miſſam, acceſſere à Carolo Amboeſa ſummo Gallorum duce & rectore in Inſubribus, ducenti grauis armaturæ equites. Sic in præſentia periculum vitatum. Vrbinas Bononia munienda nauare operam, metu ne Gallici exercitus robur in eius perniciem incumberet, repentina vi aut poſitis iuxtà caſtris. Aduerſus Gallorũ conatus bellumque, vt in Inſubribus excitaret Heluetiorum duodecim millia in Italiam attrahere viſum eſt gentem ferocem virtute militari præſtantem, octo millia ſtipendijs Pontificijs conducta quatuor alia Venetorum ære. Gallos ex Inſubribus deturbare, ac vero ex vniuerſa Italia, Maximilianumque Sfortiam in Germania exulem & vagum in maiorum opes reponere deſtinatum erat. Heluetios deducendi cura data eſt Epiſcopo Sedunenſi & ipſi gente Heluetio, quo maior diligentia eſſet, iniecta etiam purpuræ ſpe. Maiores viribus Pontificis conatus erant, ſed ingenio ipſius conſentanei ſuapte natura turbido, inquieto, ardenti; cuius rei per totam vitam multa & magna documenta extiterant. Sixti auunculi pontificatu magnus diſſidiorum artifex architectusque, Innocentio Pontifice Neapolitanis proceribus auctor arma in ſuum Regem ſumendi, vti fama tulit, Alexandro Pontificatum adepto Gallis, vt venirent in Italiam, & publicam pacem turbarent præſens perſuaſit. Sic omni tempore pacis ſe impatientem oſtendit, turbarum amantem, quietis tædio nouas belli cauſas circumſpiciens. Pontificis conſilia non latuere Carolum Amboeſam Mediolanum copias retulit, ſi quid moueretur, eius certe vrbis & Genuæ imperio conſulere parans, ea incolumi ditione reditura alia. Diſceſſus tamen alia ſpecies erat. Cæſare abſente nullum operæpretium extare; tantis laboribus & ſumptu profici parum, neque conatibus euentum reſpondere, præſertim Venetorum viribus identidem auctis nouis ex Æmilia alijsque regionibus ſupplementis militaribus. Reſtitit tamen Triuultius cum valida ca-

taphractorũ manu, ne ſine eo præſidio Cæſarei impares hoſtibus eſſent: ac ne durare quidẽ in caſtris & campis patentius poſſent, quippe aduerſarijs inferiores. Mutata fortuna belli rebuſq; inclinantis is metus Germanos inuaſerat, vt Vicentię munitione diffiſi tormẽta bellica ex ea vrbe eiuſq; arce Veronã comportãda iudicauerint, maiori ſalutis cura q̃ laudis. Gonſalui vxor Maria Manrica eatenus Genuæ reſtiterat. Suſpecta Gallis eius mora eſſe cœperat, quoniam virum Pontifex non ceſſabat in Italiam euocare honeſtiſſima conditione oblata imperij militaris ſuarum copiarũ. Vt eam amoueret ſuſpicionẽ, per hoc tempus mari diſceſſit in Hiſpaniam. Ad cuius prouinciæ fines, qua Aquitaniam ad Oceanum attingunt, Fonterrabie municipes cum Hondaiæ Aquitani oppidi incolis de Vedaſi fluuij vtroſque agros interfluentis Galliamq; dirimentis ab Hiſpania, poſſeſſione diſceptabãt vtrius oppidi iuris eſſet, non parum ſæpe armis. In controuerſia à Regibus dati iudices ripa ſua cuique oppida attributa fluuium communem fore pronunciarunt. Salutari temperamento quieuere tandem ij motus.

Pontifex Ferdinando Regi Neapolitanum regnum attribuit.

CAP. XXIV.

FERDINANDVS Rex Aragonios, Valentinos & Catalaunos Montionem ad generales conuentus euocarat, duodecimo Kalendas Maij in edictis adſcripto; quo die præſto cuncti eſſent. In ſubſidiũ Africani belli, cuius cura proprie eam gentem attingebat, pecuniam ordinum voluntate redigere, erat propoſitum propter inopiam ęrarij tot bellis exhauſti. Ineunte vere ne occaſioni, definitoque tempori deeſſet, Madrito diſceſſit. In eo municipio Ferdinandus nepos & Hiſpaniæ Cardinalis ſubſtitere, præterea regium conſilium. Regem proſecuti ſunt Aſſidonius & Petrus Gironius, eorum quæ iuuenili errore deliquerant, venia iam impetrata; & Sanlucari tamẽ Nieblæ, & Hueluæ arces quaſi fidei pignora retentæ. Duobus adiuncti ſunt Magiſter equitum, Prieghi Marchio, atque Vreniæ comes officio in Principem incitati, an proſequi euntem iuſſi ne turbas cõcitarent. Hoc comitatu Cæſarauguſtam appulſus Montionẽ inde abijt. Magna gentis frequentia conuenit, quod ij primum generales conuentus Ferdinando Rege in ea gente haberentur. Antea enim ſingulę prouinciæ Aragonijs Regibus ſubditæ, per ſe ſuos conuentus agitarant. His rebus diſtrictus quamuis Rex belli Africani atque Italici curam animo amplexus à Rege Gallo imprimis contendebat, vt ſancita ante annos aliquot in fœdere lex de regni Neapolitani ſucceſſione, nulla ex Germana Regina prole, noua cenſura immutaret. His poſtulatis Gallus aures non accommodabat ſpe concepta id regnum obtinendi niſi iure & cauſa certe armis. Sic Ferdinandi conatus inanes extitere, præſertim Rhotomagenſi Cardinali per hoc tempus defuncto, cuius penes Gallum præcipua gratia erat & rebus omnibus auctoritas, ſtudium haud obſcurũ Ferdinãdo gratificandi, in ijs quæ publicæ pacis intereſſent. Hac cura Ferdinando anxio ac dies noctesque varias cogitationes animo verſanti optimum fore viſum eſt, odium Pontificis in Gallum conceptum in ſuum commodum conuertere, atque occaſionem ſuam facere. Prudens Princeps, qui quamcunque rem è publica vtilitate fore puidet, ea vtitur modo honeſta. Vt Pontificia auctoritate ipſi & poſteris regnum Neapolitanum quaſi Romanæ eccleſiæ beneficium cõfirmaret, poſtulat. Graue id initio Pontifici

viſum

viſum eſt, neque ea indulgentia præiudicatum Gallo Regi quamuis infenſo volebat. Deinde auctis odijs, bellis quæ erant in manibus & maiora meditabatur, ope ex Hiſpania iuuari expetens animum flexit: atque vt indulgentiæ maior gratia eſſet, ita poſtulatis annuit vt amplius nihil deſiderari poſſet, ne ſi Ferdinandus arbitrio ſuo diploma fingeret. Ab Alexandro Pontifice Gallus parte eius regni conceſſa fuerat. Neapolitanus & Hieroſolymitanus Rex dictus, vti ſuperius eſt indicatum. Id decretum mouere præſertim Rege inaudito erat plane difficile, neque exemplum ſatis probabile. Ad artes conuerſo animo pronunciare viſum eſt, Pontificium beneficium irritum videri redditũ dupliciter honorario vectigali ab eo Rege, vti erat iuſſum, nunquam repræſentato, præterea abſque Pontificis venia, cuius eæ partes erant, de regno Neapolitano ſuperiori fœdere cũ Ferdinando facto. Dignum videlicet abdicatione facinus. Hac pronunciata Pontifex ſententia, quod erat conſequens, regnum Neapolitanum Ferdinando & ſucceſſoribus confirmauit vniuerſum, ea lege vt Petri & Pauli feſto die annuas octo millia auri vncias in Pontificium ærarium inferret, quolibet triennio æquum cãdidum daret, in præſenti quinquaginta millia aureos. Tãtundem ſucceſſores cum primum Reges eſſent à Pontificicibus dicti. Enimuero repetitæ in Ferdinando eæ leges ſunt nihilo mutatæ, quibus Carolo eius nominis primo id regnum fuerat olim à Pontificibus delatum. Sed & eæ leges ineunte mẽſe Iulio impoſitæ à Pontifice & Cardinalium collegio, paulo poſt mitiori cenſura caſtigatæ ſunt omnino ad ſeptimum Idus Auguſti: Remiſſo enim annuo vectigali & quinquaginta aureorum millibus, equum candidum quolibet triennio repræſentari ſatis habuere, ac quoties in Pontificia ditione bellum eſſet auxiliares mitti trecentos grauis armaturæ equites, qua vna è pactis antea conditionibus decedere non placuit, quoniam ea ope in bello Ferrarienſi vti deſtinabant. ſic in præſenti decidere. Annis conſequentibus à Leone Pontifice imperatum, vt ij Reges annua ſeptem aureorum millia penderent, veniæ pretium Carolo Auguſto conceſſæ imperij Romani nomen cum eo regno iungendi, contra quam leges olim Andegauenſibus & Aragonijs Neapolitanis Regibus impoſitæ ferrent. Gallo Regi graue accidit, Neapolitana iura ea indulgentia à ſe in Hiſpanum tranſlata. Ferdinandi ſe fraude deluſum, Pontificis iracundia violatum accuſare: vindicaturum ferro niſi eſſet id decretum abrogatum. De quo eius legatus coram Ferdinando Rege grauiſſime expoſtulauit Montione: vbi Aragonij conuentus erant diras minasque deteſtatus. Inani verborum ſonitu noſtri parum mouebantur: In ijs cõuentibus Idibus Auguſti ordinum voluntate in bellum Africanum quingenta aureorum millia decreta ſunt, ingens ſumma ſiue tempora conſideres, ſiue gentis immunitatem. Sed tanti erat impiam gentem bello opprimere. Auxit ſtudium animorumque ardorem nuncius ijs diebus de capta Tripoli allatus. Additum nouo decreto, ſi Regem priuſquam conuentus eſſet ſolutus, alio aut belli cura aut Caſtellæ rerum procuratio euocaret, vt Germanam Reginam pro ſe conuentui præficeret. facta etiam eidem copia denuo, ſi res ferrent, gentes ad conuentus euocandi, modo eam Rex pro ſe vicariam rebus in eo regno gerẽdis nominaret. Sãcitum præterea vt in ea gente collegia ſoluerentur ciuium ante annos aliquot inſtituta latrocinijs & cædibus vindicandis. Ab nullo non genere periculum

non

non eſt, ſi cætus & concilia & ſecretas conſultationes agitare permittatur. Sæpe etiam quæ ſalubriter inſtituta erant, abuſu hominum & ipſo tempore deprauantur. Affuere conuentibus, vti erat neceſſe, Antonius Auguſtinus Vicecancellarius & Ioannes Nuza Aragonum Iuſtitia. Prima vox Alfonſi Aragonij Cæſarauguſtani Præſulis fuit. In procerum ordine primi aſſederunt Belchiti & Arandæ Comites. Inter nobiles Michael Gurrea, & Michael Pereſius Almaſanius. Acceſſere procuratores Aragoniæ Valentiæque, atque earum vrbium & municipiorum, quibus ius ſuffragij gentis inſtituto in conuentibus dari ſolet. Legati Principum atque è Caſtella, Neapoli, & Sicilia proceres magno numero Montione verſabantur, conuentus quidem expertes, familiæ apparatu & ſplendore veſtium elegantiaque inter ſe certantes clari nobilitate, opibus magni.

Garſias Toletus in Gerbis inſula occiſus.

CAP. XXV.

AD Malacam Bæticæ vrbē inſtructa claſſe vt Garſias Toletus in Africam tranſmitteret bello dux vrgebat Ferdinandus Rex. Cunctabatur ille metu peſtis Burgiæ graſſantis. Ita non ante adultam æſtatem conſcendit claſſem, qua ſeptem hominum millia vehebantur, validum ſupplemētum. Mollibus tempeſtatibus Bugiam ventum breui ibi claſſis partem & tria militum millia reliquit vrbi præſidium. Dieghus quoque Vera rebus vrbanis compoſitis, ex eo portu ſoluit comes nauigationis, vnaque in Tripolis portum ſedecim intulere naues. Opportunus eorum aduentus extitiſſe videbatur. Petro Nauarro octo hominum millibus in ſuam claſſem iam impoſitis propediem petituro Gerbim Tripoli ad occaſum diſſitam trecentis circiter millibus inſulam præcipuam & maximā earum, quæ Africæ littoribus adiacent. Veteres Menyngem, Girbamque dixere. Iouius Girapolim, vnde? Campi plani atque arenoſi, palmetis & oliuetis impediti grata oculis viriditate. Continenti proxima eſt adeo, vt ponte cum Africano littore iungatur. Circuitu ſedecim amplius millia colligit, aquæ penuria, nullis fontibus, oppidum nullum villę tantum & ad mare arx Principis domicilium. Tunetano olim Regi ſubdita, tūc peculiari regulo ſeruiebat, quem lingua gentis Xequem dicunt. Nauarri conſilio probato breui cum copijs, quæ ad Tripolim erant, & claſſe eo diſceſſere. Venere in conſpectum ad quintum Kalendas Septembris die Iouis, Auguſtini memoria ſacro. Milites nullo repugnāte in terram deſiliere inſulam inter & continentem ad locum cui Pontifracto eſt nomen. Copijs omnibus in ſeptem agmina tributis, Garſias Toletus quamuis ſummam imperij militaris obtinebat, in prima acie cum peculiari nobilium manu ipſum ſecuta curare voluit. Quidam repugnante Nauarro defendunt fama frequentior conſenſiſſe damnat fortaſſis, vt ſine æmulo imperaret, aut potius ne ardenti iuueni repugnando rixam concitaret. Maurus ſub ſignis habebat equites centum & quinquaginta, pedites ad duo millia, pleroſque tamen inermes ſudibus & contis armatos, debilitatos motu, prorſus vt ne veniretur ad manus fœdus appeterent oblatis honeſtiſſimis conditionibus, quas noſtri gentis contemptu ſpe certa victoriæ repudiarunt. Poſt meridiem mouere agmina ardenti iam ſole, pene vt flammæ excitari in nudo & arenoſo ſolo viderentur. Ab imperitis hæc ad omen infœlicis exitus vertebantur. Quod in pace fors & natura, in periculo prodi-

prodigiũ & ira Dei eſſe creditur. Æſtus & pulueris impatientia laborare omnes ſine ſenſu & ſine mente, in terram abiecti nõ pauci prę ſiti periere. Aliquãto ſpatio progreſſum erat, cum primum agmen ad palmeta quædam peruenit. Ibi conſpicati milites parietinas, atque ex eo ſuſpicati eo loco puteos eſſe retineri non potuerunt quin deſertis ordinibus relictisque ſignis ad explendam ſitim frequentes concurrerent. Mauri è propinquo conſpicati noſtrorum turbationem, ſuamque occaſionem rati in vagos & palantes dedere impetum Garſias & cæteri equites in pedes deſtituti arma expedire. Animaduerſo periculo quidam vt deſiſteret, ſeque retro referret monere. Apage tantum nefas, ait, Inferte milites gradum. An huc proceſſimus vt terga vertamus? Vitã eripere ſors aduerſa poterit, nos tamen non committemus vt noſtræ nobilitati macula inuſta, officij obliti videamur. Illud cauete ſocij ne inulti ponamus animam, nemo viſi in hoſtem verſus cadat. Eá ſuprema cura eſto. Hæc flagrans oculis, væcordi voce dixit. ſimul de Aragonio quodã nobili, arrepta militari haſta in Mauros ingruentes inuaſit. Neque ducis verba, neque virtutis exemplũ mouere milites. Auerſi in fugam ferme omnes continuo terga dederunt. ſenſum excuſſerat metus, proximo exitio pudore validior. Mauri cuneo facto in noſtros inuecti primo impetu ex prõptiſſimis quatuor peremerunt, Garſiã Toletum, Garſiam Sarmentum, Loayſam, & Chriſtophorum Velaſquium præcipua omnes nobilitate ordinum ductores, Fugientium conſternatio tanta extitit, vt agmina integra, quæ retro ſequebantur, trepidatione turbarent, denſi & conglobati perfringerent ordines, prorſus vt omnes fugam arriperent In eo periculo Nauarrus, quoniam nihil aliud ſupererat, præſidium à prudẽtia petens, agmina Dieghi Paciechi, & Egidij Nepotis quæ in ſubſidijs ſecum reliquerat, locis idoneis inſeſſis, qua noſtri fugiebant, hoſtes tranſitu prohibere mandauit ſalutare conſilium ne cuncti ſimul perirent. Alioqui inopinato caſu turbata Nauarrus mente tanquam vis vſus dux, quaſi officij & virtutis oblitus inter primos claſſem conſcendit. Mollior interpretatio, & fortaſſe verior triremes, quæ propius littus in alto erant, vt milites acciperent pro imperio efficere voluiſſe. Multi enim deficientibus ſcaphis adnatantes quoniam metus miſericordiam non recipit, conſcẽſione in naues ꝓhibiti inter fluctus peribant, in rabiem deſperatione verſi taleſque nautis & militibus in periculo ſocios & cõmilitones precantes. E noſtris quatuor millia deſiderati ſunt qua cæſi qua capti. Nobiles maxime præter ſuperiores perierunt Alfonſus Andrada Santangelus, Melchior Gonſaluus Aragoniæ Conſeruatoris filius, alijque genere & factis eximij, Garſiæ corpus victor ad ſedelatum aliquanto poſt, quoniam intelligeret è præciqua Hiſpaniæ nobilitate ac Regis eſſe propinquum, in ligneo loculo ſeruari: factarumque quod placuiſſet, ad Hugonem Moncadam Siciliæ Proregem ſcripſit. Garſiæ filius Fernãdus Aluarus Toletus in tenera à patre ætate relictus accedentibus annis in eximium bellatorem euaſit, atque ita vt nulli duci noſtra & parentum ætate priores conceſſiſſe videatur magnus animo par prudentia felicitateque ingenium paulo aſperius & morum ſeueritas nocuit, ne cum quolibet antiquorum ducum conferatur. Garſiæ pater Fridericus Ferdinandi Regis conſobrinus fuit. Auus Garſias primus ex ea familia Ducis nomen & honorem promeritus. cuius pater Fernandus Aluarus Toletus patrui Guterrij Toleti Archiepiſcopi Toletani dono Albam muni-

cipium non procul Salmantica accepit, Comitis nomen Regis beneficio Nauarrus priuſquam ex hoſtili littore ſolueret Egidium Nepotem & Alfonſum Aquilarium ad Regem ablegauit nuncios & teſtes cladis acceptæ. Ducem occiſum, pleroſque milites perijſſe, grauiorem clade ignominiam. Dein triremibus Neapolim amãdatis, vti erat iuſſum, cum reliqua claſſe aduerſis quamuis tempeſtatibus per octo iactata dies, Tripolim tenuit ad tertium decimum Kalendas Octobris. Ad eius vrbis præſidium tria militum millia reliquit duce Diegho Vera. Parem numerum ætate aut vulneribus graues pleroſque etiam integros miſſos fecit. Cum claſſe & quatuor millibus ex omni copia delectis ad vexanda Africæ littora, proceſſit Gerbim inter & Tunetum. Idoneum nauigationi tempus non erat: cõtinuis procellis ſæuienti mari, ad Lampodoſam ſeu Lopaduſam dum hyemis ſæuitia remitteret, claſſem & militem continere neceſſe habuit, vnam ex inſulis, quæ Africam inter & Siciliam obiacent. Safinum in ora Africæ Luſitanis ſubditam vrbem fine huius anni innumera Maurorum impugnabat multitudo. Venere ex Madera inſula militum numeri. Opportuno auxilio confirmatus Ataydius præſidio præfectus vrbe acerrime defenſa Mauros conatu abſcedere compulit. Soluta obſidione in vicinos Maurorum agros irruptione facta, Almedinam vſque prædabundus proceſſit triginta duobus millib. nihilominus diſſitum oppidum. Variæ pugnæ cum Mauris factę. magnam hominum pecorumque poſt collectam prædam tamen in reditu hoſtib. magno numero circumfuſis amiſere. Magna alioqui virtute dux conſequenti tempore ſæpe Mauris moleſtus & grauis extitit, aliquando ad ipſas Marrocij vrbis portas prouectus maiori aliquanto audacia quam fructu, facinus quod laudarent multi, cautiores accuſarent. Sic ſunt hominum tum facta tum iudicia. Pari ſtudio in opere verſabantur Ioannes Coutignus Arcilæ Præfectus pro patre Vaſco Contigno Borbæ Comite: Item Petrus Soſa cui Azamoris credita cuſtodia erat. Duces apprime pugnaces Luſitanæ ditionis fines & laudem gentis extendere in Africa non ceſſabant, latiſſima prouincia in multa diuiſa imperia nulla imperãtium concordia, eoque prona in exitium, neque par Hiſpaniæ futura, ſi pace Principes facta iunctiſq; virib. in eam curam incumberent impiæ gentis extirpandæ.

Libri Vigeſiminoni Finis.

HISTO-

HISTORIÆ
DE REBVS HISPANIÆ,
LIBER XXX.

Quidam Cardinales ab auctoritate Pontificis diſceſſerunt.
CAP. I.

VNo ferme tẽpore Ferdinandus Rex ſolutis Mõtione Aragonijs cõuentibus per Cæſarauguſtam ſeſe in Caſtellam retulit, & Iulius Pontifex Roma digreſſus Bononiam feſtinauit Galliæ Ciſalpinæ vrbem primariam vterq; re neceſſaria. Regi deliberatum erat Caſtellæ conuentibus intereſſe, ad quos per edictum Madritum gentem antea euocarat. Maior tamen cura belli Africani ſuberat: quo ſe iturum videri voluit acceptæ vtiq; ad Menyngem inſulam cladis in vindictam inflammatus. Bellum Italicũ animo porro & cogitatione verſabat, quo ſinguli Principes vocabant eius opem flagitantes certa victoriæ ſpe in quamcunque ſe partem dediſſet pręcipua auctoritate par opibus. Vni ſe reſpublica totam tradiderat tẽporibus coacta & inteſtinis diſſidijs, quã late Chriſtianorum nomẽ patebat. Pontifex Bononia, quo Septembris fine peruenit in bellum Ferrarienſe maiori conatu incumbere deſtinabat: in quo Vrbini Dux copijs Pontificijs Præfectus parum eatenus promouerat. Hoſtis & ſuo apparatu diligentiaq; confiſus, & Galliç opibus ſuperbus & contumax, Pontificios vrgendo coegerat, ſeſe prope Mutinam munitis caſtris tenere. Spe aliquantum ſuſtentare poſſe, metus amplior. Madriti Ferdinandus pridie Nonas Octobris coram Cæſaris & Caroli Principis legatis atque Pontificis Nuncio, vti Bleſis in fœdere ſancitum erat, conceptis verbis Caſtellæ cõmoda pro eo ac par erat, procuratoriſque munus exigebat, curaturum ſe iurauit. De Pontifice & Gallo cura anxius, qua ratione vtrique ſatisfaceret ſine alterius offenſione mediam perſonam ſuſtinere ſtatuit. Ita Fabricio Columnæ mandat vt è Neapolitano equitatu trecentos grauis armaturæ equites ad Pontificias copias adiungat, cum eo tamen ne Gallicis finibus inferatur bellum, contra Ferrarienſem iuuare ſatis habeat. Ea ope quamuis neceſſario præſtita quippe debita Neapolitani regni cauſa & iure, ne Gallus offenderetur, quaſi exæquata lance Villamarino maris Italici Præfecto cura data vndecim triremes recens à Nauarro ex Africa miſſas in Liguriæ oram ducendi, eoque præſidio Genuenſes ciues frænandi, ne Gallici imperij iugum excuterent: quod moliri videbantur: Termenſtinus Veronæ agebat cum quadringentis equitibus eius curæ commiſſis, Hiſpani Regis ſtipendio Cæſaris ex commodo bellum gerens. Eam vrbem poſitis iuxta caſtris acri conatu impugnãtes Venetorum copias numeroſas quamuis & validas ſoluta obſidione in pacata ſeſe referretũ præſidij virtus compulit, tum Caroli Amboeſæ cũ quadringẽtis cataphractis obſeſſis opitulatũ feſtinantis metus, ne à tergo & à frõte circũuenti pares vtriſq; nõ eſſent.

Maior aliūde atq; atrocior tēpeſtas extitit In diſceſſu Pontifex Romę Cardinalib⁹ edixerat ſe vt cuncti ſequerentur nulla excuſatione accepta. Eorum quidam ingenij Pontificij aſperitate offenſi an conſilijs occulte cum Gallo communicatis, atque in rerum nouarum ſtudium incitati Neapolim abire cogitarunt. Appellatus de ea re Prorex Cardinales finib. accipere detrectauit molitiones fortaſſis odoratus. Sic mutato conſilio & re neceſſaria Florentiā proceſſere. In ea vrbe Bernardini Carualij tentata valetudo ipſi & ſocijs ſubſiſtēdi opportunam occaſionem præbuit. Nō ceſſabat tamen Pontifex vt ad ſe continuo veniret, indies flagitare, ipſa flagitationis importunitate ſuſpectior, ſubeſſe profecto fraudem aut conſilia vulgata. Eo metu alias ex alijs nexas moræ cauſſas excuſare, quem curſum cōmotæ res habituræ eſſent expectantes. Nā quo tempore Pōtifex Bononiæ erat, eius copiæ Mutinæ, magnus Galliæ Magiſter facinus aggreſſus eſt magis ad nominis famam celebre, quam ad laudem. Cum quadringentis equitib. quos Veronam duxerat, ea ſoluta obſidione, flexo repēte itinere adiūctisq; alijs ducentis equitibus, qui Rubieræ erant, Bononiā improuiſus acceſſit vrbem occupare ſatagens. Vires conatui impares Bentiuoli ex ea vrbe profugi ſubleuabant expeditionis comites atq; factionis opib. polliciti continuo venienti portas patefactū iri. ſpei euentus non reſpondit. Pontifici tamen & Cardinalib. vt in tali periculo, ingentē metum incuſſum opportunus Fabricij Columnæ aduentus depulit, ciues in officio confirmauit, Gallorumque ſpiritus fregit penitus: atque ita vt obſidione ſoluta retro continuo redierint. Abeūtes & trepidos vrgere Fabricius noluit in tergis hærens memor rēgij mādati, Gallos non eſſe laceſſendos neq; eorum conatus ad gratiam cuiusquā vindicandos. Nouæ ſubinde ſpes, fœdi conatus excepere, vix priori metū ſedato. Grauis repente morbus in ea vrbe Pontificem inuaſit. ſanitate à medicis deſperata turpi Patres ambitu prehenſare inter ſe, nulla decoris memoria nulla probitatis & modeſtiæ, præ cupiditate aſſequendi quod animis deſtinarant, ſummam honoris faſtigium. Recreata Pōtifex valetudine indicatas molitiones ægre, ꝓ eo ac par erat tulit. quin Patres ad ſe ad quartum Idus eius menſis euocatos graui increpatione caſtigauit. ſe ſuperſtite de ſucceſſore agitaſſe. dignum vindicta commiſiſſe facinus. Et ſunt inuiſi ſuſpectique dominantibus qui ſuccedendi ſpem importuno tempore præſumunt. In poſterum ergo ſeuero edicto Simoniaca labes coercita in electione Pontificum; quod edictum initio pōtificatus per ſcriptum eatenus promulgare varias ob cauſſas diſtulerat. De Patribus cura creſcere, qui ad Florentiam ſubſtiterant. neque iuſſis obtēperare voluerant. mōſtri ſimile aliquid profecto verſare animo: neque ceſſaturos priuſquam orbis Chriſtiani pacē turbarent. Itaque, quod ipſi expetierāt, facile dabat, vt Neapolim migrarent in metu benignus & placidus. Recuſarunt illi vlterius progreſſi, quam vt reuocare gradum facile eſſet. Duo quin etiam ex eo numero Bernardinus & Coſentinus Ticinum abire certa ſententia generalem Epiſcoporū conuentum indicendi. Inſolenti facto ſpecies obiecta honeſta ſcilicet eccleſiæ moribus, qui nimium prolapſi erant, caſtigandi acriori cenſura, ipſoque Pontifice ſi opus eſſet abdicando non minori præſidio opus eſſe. Præclari quidem conatus, ratio præpoſtera magnisque incommodis obnoxia. Gallus & Cæſar ijs ſe conſilijs miſcuere paucorum temeritatis patroni Ferdinando etiam Rege tentato ſi poſſet in eā fraudem induci. Bleſis ſane nouo

Cæſarem

Cæſarem inter & Gallum fœdere per idem tempus conſtituto operâ Matthæi Langi Gurſenſis Epiſcopi, qui Cæſari à ſecretis erat gratioſus & familiaris, acceſſit etiam in partem Cabanillas Ferdinandi legatus, ſed cũ mandatis, ne quid in Pontificis dignitatem decerni pateretur. Parum tamen ea cautione præſtitum eſt. Inter cætera eius fœderis capita expreſſum debere quidem reliquos ſocios virib. iuuare Cæſarem dum ditionis Venetæ partẽ ſui iuris, obtineret armis: ſic Cameracenſi in fœdere præſcriptum fuiſſe hactenus non male. Additum tamen vt Põtifex iure potius quam armis cum Ferrarienſi diſceptaret. ſi parere ſalutaria monentib. obteſtantibusq; recuſaret, à Cæſare in Germania eius nationis epiſcoporũ conuẽtus agitarẽtur nationales: idẽ quæ in Aragonia & Caſtella fieret ad ea conſtituenda quæ paulo ante Gallicana eccleſia ſanxerat Aureliæ primum deinde ad Turones conuentu gentis habito. Miſeram temporum labem à profanis Chriſti Vicario leges imperandi præſcribi. In vno peccato quot & quanta extitere peccata? ſed præcipua capita erant, quibus pontificatus propemodum redigebatur in ordinem. Vt Gallici ſacerdotes, ne exceptis quidem Cardinalibus aut in Pontificis familiam adſcriptis ſuas ſinguli eccleſias regerent, in Galliam reduces. ſi repugnarent intercepti annui redditus in templorum alios vſus & cõmoda verterentur. Exitiale decretum eccleſiæ paci inimicum, diſſidiorum fons. Pontifici vſque adeo graue, vt diris & anathemate deteſtatus fuerit, quicumque impio decreto obtemperaſſent. Ac nominatim magnum Galliæ Magiſtrum atque Triuultium cæterosque duces Gallica in Italia ſtipendia facientes, ad hæc quicumque eccleſiæ Gallicanæ conuentibus intereſſent. Ne Ferdinando quidem Regi Bleſis recens ictum fœdus placuit: neque Gallicanæ eccleſiæ damnatũ exẽplum, ne importuni quidem Cardinalium conatus. Ac potius Cæſarem pro neceſſitudinis iure ab ea mente deductum Pontifici conciliare & cum Venetis in pace ponere tentauit. Quo tempore de Ioanna Neapolitana Regina Carolo Sabaudo Duci iungenda actum eſt. Ferdinandus Reginæ auunculus coniugij conciliator præcipuus ducentis aureorum millibus in puellæ dotem cultumque deſignatis. Ita quaſi re confecta ſe illam Sabaudiæ Ducem dixiſſe huius tẽporis tabulæ indicio ſunt. Neque tamen id coniugium coaluit, qua cauſa incertum ſuſpicor Reginæ ætatem diſplicuiſſe annis prouectæ: ac conſequentibus certe annis, Beatricem Luſitani Regis filiam Carolo vinctam conſtat. Neapoli anni fine tumultus extitere plebe ad arma conſternata offenſaq; vehementer aduerſus Inquiſitores qui more ex Hiſpania translato cœperant in ea vrbe iudicia de religione exercere, maiori ſeueritate quam mores gentis reciperent. Ij erant Andreas Palacius Inquiſitor & illi adiunctus Archiepiſcopi Vicarius. Malo commotos populares frenare non licebat. ſæuiente indies motu Prorex per edictum, Iudæos omnes quique ex ea gente Chriſtianis ſacris abdicatis ex Hiſpania non ita pridem venerant, quorum erat magnus numerus, eius regni finibus arcuit exilio parando proximus menſis Martius deſignatus. Ea colluuione pulſa ciuium ac vero totius prouinciæ in veræ religionis conſtantia & animorum pietate ſatis perſpecta Inquiſitionis & rem & nomen minus videri neceſſaria: proinde ceſſare & amoueri ſancitum. Et vtique periti ſæpe naucleri ſæuientis pelagi fluctibus quandoque obniti non audent, ventorum violentiæ cedunt. Pontifex ipſe, cuius maxime dignitati Inquiſitores ſeruiunt, ne incom-

incommodo tempore eo cõſtituto tribunali turbarent tranquillitatem gẽtis auctor erat. ſic populus conquieuit.

A Gallis Bononia occupatur.
CAP. II.

GALLVS Rex Ferdinandum ſuſpectum habere cœperat, ne Pontificis partes ſubleuaret cum eo nouo fœdere facto. Heluetijs magno numero Pontificis auro conductis ne in Mediolanenſes fines bellum verteretur, porro metuebat. Ea cura Pontificem placare conſtituit ſibique adiungere interprete atque annitente Franciſco Alidoſio Ticinenſi Cardinali, qui multum apud eum gratia & auctoritate poterat. In bellum Turcicum equitũ peditumque validis copijs oblatis, Ferrarienſem præterea pollicebatur redditurum Pontifici centum plebemque agri Bononienſis oppida, annuaque quatuor aureorum millia repræſentaturum vectigal pendi antea ſolitum, cæterum quo ab Alexandro Pontifice fuerat liberatus, eaque oppida acceperat, dotis nomine vtrumque cum vxore Lucretia Borgia. Adiecit deceſſurũ omnibus oppidis, quæcumque in Flaminia obtinebat. Honeſtæ conditiones, niſi Pontifex animo ſpeque vniuerſam Ferrarienſis ditionem complexus eſſet. Obfirmatur animus, quem ingens ſpes percellit. Mutina occupata Regium Lepidi & Rubieram haud longinqua oppida adijcere cogitabat propediem. Pontificis conatus grauis Cæſari extitit Mutinam & illi contributa oppida imperij beneficium Ferrarienſi datum quaſi ſtipendiario detrahi ſe inſcio, ne dum auctore. Monuit ne vlterius progrederetur : ac Mutinam potius ſibi redderet alioqui iniuriam curæ fore. Mouit ea denunciatio Pontificem facileque adducebatur Mutinam Cæſari dare, ſed cum eo ſi retineret ſibi, certe ne eam Ferrarienſi traderet, multo minus Regi Gallo. Ferdinandum belli Africani cura imprimis ſolicitabat: neque Italiæ motus negligebat quaſi ex ſpecula in omnes diſpiciens partes. Ita Termenſtino quoniam Cæſare abſente, nulloque idoneo exercitu parum ad Veronam proficiebatur, vt Neapolim rediret cum ſuis equitibus mandat. Fecit ille quod iuſſum erat, ex itinere à Pontifice quem ad Bononiam inuiſit, benigne acceptus cultumque. Madrito Rex rebus alijs omnibus prætermiſſis Hiſpalim abijt ineunte ſalutis anno milleſimo quingenteſimo vnde- 1511
cimo in apparatus plane Africanos intentus. Cladem ad Menyngem acceptam vindicare deſtinantem nouum præterea incommodum amplius irritarat, Vilanello tribuno ad Querquenſiam inſulam cum quadringentibus militibus, qui aquatum egreſſi erant, obtruncato à Mauris : qui noctis ſilentio & tenebris tecti inopinantes & ſomno ſepultos oppreſſerunt ipſo Matthiæ Apoſtoli feſto die. Pontifex quoque media hyeme, quæ fuit præter morem ſæuiſſima, bello Ferrarienſem ditionem fatigabat. Et quoniam eius & Venetorum copiæ parum proficiebant, vt erat ardens animus, mora omnis grauis, ipſemet nulla valetudinis memoria Bononia digreſſus Mirandulam impugnatum abiit. In qua obſidione accidit vt Pontificis de belli ratione cum alijs Patribus deliberantis tentorium euerteret globus tormento ex arce eiaculatus ſed citra cuiuſquam noxam eorum qui oderant Patrum. Rei geſtæ & diuinæ indulgentiæ monimentum pila ipſa in templo Lauretano celeberrimo appẽſa capitis humani magnitudinem exæquans in hunc diem coram beatæ virginis ſigno viſitur, cui ſalutem acceptam Pontifex tulit. Intra id

vtique

vtique oppidum Ludouici Pici comitis vxor viro defuncto verita animum Pontificis irati irritati periculo, & vt viribus par eſſet, quamuis mœnibus armiſque munita commeatuque inſtructa, id dedere tamen conſtituit. Ab eo initio obfirmato amplius Pontifex animo quaſi certa victoria Bononiam ipſe diſceſſit, ad obſidendam tamen Ferrariam militem amandauit. Acceſſit Andreas Gritus cum Venetorum auxilijs. Conatus inanis fuit. Ferrarienſis validis copijs & omni bellico apparatu inſtructus, atque magno Galliæ Magiſtro cum equitatu, quem ad Veronam habebat, ſeſe ad Padiripam oſtentante, dimicandi decreto, ſi opus eſſet, effecit vt Pontificij ſeſe neceſſario retro referrent vtriſque viribus impares futuri ſi ad manus ventũ eſſet. Eo depulſo periculo Galli flexo itinere Rhegiũ abiere: vbi Gaſto Fuxenſis curare vrbemque tueri iuſſus erat, præclara indole iuuenis regia nobilitate. Mutina ne eodem impetu caperetur, quamuis ſupremo à Gallis conatu impugnata, Marci Antonij Columnæ virtute & diligentia factum eſt, eam vrbem præſidio Pontificis nomine obtinentis quamuis deditam iam expetenti Cæſari auctore Ferdinando Rege. Pontifex quoniam priores conatus non ſucceſſerant denuo in ditionem Ferrarienſis incurrere ſtatuit. Rhauenna vrbs commoda viſa eſt, per cuius fines Pontificiæ copiæ progrederentur, certiori (quippe mare proximum eſt) Venetæ claſſis ope cõmeatu parato. Hoc conſilio Bononia cum copijs rurſus diſceſſit. Euentus priori nihilo melior. Victi quin etiam Pontificij repulſique: neque claſſis Veneta aduerſo Pado in hoſticum penetrare eſt auſa: hoſtilibus tormentis in ripa eius fluminis diſpoſitis memoria ſuperioris temporis cautiores, ne inſignis aliqua clades rurſus acciperetur verebantur. Quo tempore Carolus Amboeſa Chaumontius regulus, magnus Galliæ Magiſter ex morbo Rhegij deceſſit ad tertium Idus Februarias. Menſe proximo Pontifex Rhauennæ nouem creatis Cardinalibus ſenatum ſuppleuit. In eo numero Sedunenſis Epiſcopus lectus eſt, natione Heluetius tum Gurſenſis antiſtes à Cæſare tunc in Italiam legatus de controuerſijs, quæ illi cum Venetis, cum Gallo, & cum Põtifice erant, Vtrumque purpuræ honore dato promereri placuit, atq; in partes traducere. In Chaumontij locum ſubſtitutus Triuultius militari prærogatiua, dum noua à Gallo venirent mãdata, & ſua ſponte & Mirandulæ Comitis, quippe ex ſorore natæ, iniuria prouocatus dolorem vindicare conſtituit. Præclara occaſio ſeſe dedit Bononiam vrbem occupandi diſceſſu Pontificis præſidio vacuam, certe neque valido neque vigilanti munitam, ac potius in ſocordiam reſoluto. Aduolauit cum milite Triuultius vrbemque nulla difficultate obtinuit. Vrbinate præſidij pro Pontifice Præfecto cum militibus ac reliquis ducibus raptim profecto quoniam in repentino metu parem ſe hoſti præſertim à parte ciuium adiuto fore non putabat. Diſceſſit etiam Ticinenſis Cardinalis Rhauennamque abijt. vbi apud Pontificem patruum Vrbinatem accuſare acerrime non dubitauit. Tantum gratia poteſt: quæ leui momento circum agitur apud Principes maximè. Eius culpa amiſſam Bononiam affirmare: ac vero cõſilia in Pontificem cõmunicaſſe cum Ferrarienſi: cui ex arcano bene cupiebat, Eleonora vxore ex Iſabella Ferrarienſis ſorore nata, quæ Franciſco Mantuano nupſerat. Non latuit ea ſiue calumnia ſiue accuſatio Vrbinatem. Sic fert aulæ conſuetudo,

vt nihil occultũ eſſe patiatur plena delatorib. Inuidia eo nocentior quo magis ex occulto graſſatur. Ergo in vindictam præceps die quodam in Cardinalem ad Pontificem euntem, quamuis multis aſſeclis atque in ijs aliquot centurionibus ſtipatum, in platea cum armatis irruit, adactoque in viſcera gladio peremit. Quid Pontificis beneuolentia profuit? quid purpuræ ſacræ pares opes? Inſignis audacia, ſed tanti iracundia fuit. Ne impij parricidij pœnas daret patruus Pontifex valuit: neque defuere ſermones exiſtimantium, vt ſunt hominum varia iudicia, prona in deterius hominum perſuaſio, id facinus conſcio profecto atq; auctore Pōtifice fuiſſe factum, ſimulata fuga cōpoſitā inter duos atq; peractam fabulam.

Ab aliquot Cardinalibus Epiſcopi ad concilium euocati.

CAP. III.

SVPERIORIBVS comitijs Pontificijs clauſi intra cõclaue Patres conſenſu pro ſe quisque ſacramento ſunt polliciti, quicumque eorum eſſet Pontifex renunciatus intra biennium Epiſcoporum è toto orbe conuentũ habiturum ſi falleret graui caput ſuum obteſtatione deuinciens. ſanandis reipublicæ malis aut eam aut nullã ſpem ſupereſſe. Ab vniuerſa ope expetitum remediũ quid amplius morarentur? piorum vota diutius quid fruſtrari ſinerent? Confectis ſuffragijs Iulius pontificatum adeptus, promiſſi immemor præſenti potentia viuorum odium reſtingui poſteritatisque inuidiam exiſtimabat præceps in conſilijs & rapidus. Ne Conſtantienſe quidem & Baſilienſe decretum tanti fuit quolibet decennio ea haberi concilia mandans, graui mulcta propoſita, ſi quis ſaluberrimæ inſtitutioni moram afferret. Acceſſere noua & multa dedecora Romanæ curiæ & aulæ pontificiæ Alexandro præſertim & Iulio Pontificibus rerum Romæ potientibus, quo præſens ætas accuſaret & annalium ſcriptores nobis vituperandum traderent. Pudet temporis & fœditatis. Plerique modeſtia & probitate conſpicui tantis malis finem remediumque optabant. Medicinam facere qui poſſent deſperata ferme ſanitate? peccandi conſuetudo in morem tranſierat, metu omni pudoreque ſublato maiora nequitia præmia quam probitas & virtus habuit. Miſeram temporum conditionẽ. Et eſt morbus grauiſſimus, qui diffunditur à capite. Ad eam indignationem votaque multorum, adiuncta Cæſaris & Galli à Pontifice alienatio occaſionem præbuit duobus Cardinalibus, qui Ticinum ſe contulerant, in partes attracto Narbonenſi item Cardinali, vt ſuo & ſex aliorum Patrum nomine Epiſcopos ad generale concilium euocarent. Ad terrendos Pontifices coercendamq; Romanam licentiam ea via inuenta erat magnis alioqui incommodis obnoxia quod ſemper accuſabit, & ſæpe recurret tamen. Et eſt nihil tam validum cui non ſit periculum à multitudine, ſi in cætus coire permittatur. Itaq; Mediolani, quo Ticino abierunt, in eã rem edicta euulgarunt in ipſo belli Ferrarienſis ardore: quibus cauſſas explicarunt, cur iure Chriſtiano liceret, ac vero neceſſarium videretur, ad illud extremum atque vltimum decurrere vt conuentus generales agitare curarent. Argumenta deeſſe qui poterant & cauſæ in tanta eius ſeculi prauitate tã corruptis moribus tum plebis tum ordinis ſacrati? Acceſſere Parienſis Epiſcopus alijque exciti ad edictum ex Gallia Præſules. Legati à Cæſare Hieronymus. Nogarolus Comes & alij duo viri primarij à Gallo Rege totidem, qui ſuorum Principum nomine turbi-

turbidos conatus adiuuarent. Ab his nouo exẽplo edicta porro euulgata ſunt quibus Cæſaribus & Gallis Regibus eccleſiæ Romanæ dignitatem curæ ſemper fuiſſe explicarunt. Malorum ad tyrannidem vindicandam ac publicam totuis orbis ex eo fonte offenſionem amouendam, remedium ſalutare excogitaſſe Epiſcoporum ex toto orbe conuentum. In his omnibus edictis concilio vrbs Piſæ deſignatę & Septembris Kalendæ, quo loco & tempore cuncti Epiſcopi præſto eſſent. Ac Cæſari quidem alia omnia placebant. Italiam tantum Germania mutabat, Conſtantia nominatim prælata, Piſis vrbi longinque, neque tranquillæ ſatis rerum indigę quippe bello ſuperiori, quod diu cum Florentinis de libertate & imperio geſſit; exhauſtæ. Iis rebus cognitis. Ferdinandus Rex Catholicus alienum ſe ab ijs molitionibus oſtendit, eo maiori ſtudio, quod in edictis in eam voluntatem, ipſum conſpiraſſe ſignificabatur. Cum Cæſare quin etiam egit vt eo conatu deſiſteret. ſuperioris temporis calamitatum exempla & vulnera recentia vix cicatrice obducta ſatis indicare, ea conſilia conatuſque præpoſteros infeliciter cadere? Qui res nouari cupiunt. & imperia mutari, quid aliud quam ſibi & alijs exitium parant? Quid ea ratione eoque itinere quæri, quam diſſidiorum & tetri ſchiſmatis materiam? Præterea Cabanillæ ſuo in Gallia Legato mandauit, blandis quidem verbis teſtato tamen Gallum Regem moneret, vti Bononiam cum ſubiecto agro Pontifici reſtitueret: neque pateretur alia Pontificiæ ditionis oppida à ſuis occupari, ac multo minus eccleſiæ pacem turbari concilio conuocato: ſi ſecus faxit, ne quid propterea Reſp. detrimenti capiat, curæ fore. Excuſauit Gallus à Pontifice motam fœderis fidem: neque pactis eum conditionibus ſtetiſſe. Bellorum euentus eſſe varios, victoriam cœlo dari auferrique: cuius volũtati nullus præſcriberet. Pacem non recuſare tamen modo ęquam honeſtamq; ſin bellum mallent, neque id timere. Ac nominatim petebat Cameracenſis fœderis conditionibus ſtari. Cardinales, qui à Pontifice diſceſſerant in priſtinum dignitatis gradum redire. Mantuano ſummo Veneti exercitus ductori iuriſiurandi gratiam fieri, qua ſe religione in eam militiam obſtrinxerat, reſtituto etiam filio, qui obſidis loco pro patre penes Pontificem detinebatur. Ferrarienſi veniam & pacem eſſe abrogatis ſententijs, quæ in eum fuerant pronunciatæ, neque propterea tamen oppidis decederet, quæ vltra Padum obtinebat, ne Cento quidem & Plebe, quando dotis nomine erant data, vti Paulo ante dictum eſt. Hæc ipſa Cæſar etiam per legatos flagitare. Quæ omnia grauia Pontifex iudicabat, & vt erat erecto animo, non ferebat à ſubditis vt obtemperarent, imperandi leges dici. Ferdinandus nulla ſpe reliqua inſtantibus futuriſque malis auctoritate medendi, dolensque ſalutaria ipſius præcepta reſpui, vim adhibere ac metum ſtatuit. Ita depoſita media perſona palam ad Pontificem tranſijt tanto ſtudio eius dignitatem ab iniuria tuendi, vt Africano bello neglecto, quo ire cogitarat, in vnam belli Italici curam toto pectore incumberet. Eoque mille ſagittarios perſoluto tamen ſtipendio dimiſit, qui Gadeis peruenerant Iunio menſe ab Anglo genero miſſi in bellum Africanum auxiliares. Ad hæc cum eo Rege ſanxit, vt niſi Gallus Bononiam reſtitueret Pontifici, neque à conatu concilium agitandi deſiſteret, ac potius finibus Hiſpaniæ arma inferret. Ferdinandus dum bello Italico diſtrictus eſſet, occuparet ipſe conatus, atque ne nocere poſſet, bello

Aquitaniã implicaret. His reb' conſtitutis Hiſpali Rex Burgos eſt profectus. Vẽtum ad Guadalupeum fanum loci religione ac præſertim Virginis matris numine celeberrimum. Ex eo loco Petro Nauarro mandauit, vt cum copijs eius curæ concreditis Neapolim actutum nauigaret, vbi Cardonius belli Africani ſpecie inſtructas paratáſque habebat lectiſſimas equitum turmas ex vniuerſa ditione in vnum collatas. Sancitum præterea vt Tripolis nuper de Mauris capta Siciliæ contributa eſſet propter locorum vicinitatem auxilio atque commeatu faciliori. Ad eam quoque vrbem tuendam cum idonea claſſe miſſus ex Hiſpania eſt Iacobus Requeſenius Diegho Veræ ſucceſſor. Cuius opera Rex in bello Italico vti cogitabat tormentorum cura reſtituta propter inſignem collimandi, ac vniuerſi tormentarij apparatus & fabricationis ſcientiam. Non diu Requeſenius Tripoli ſubſtitit, nempe militari tumultu in ea vrbe forte concitato, Prorex Siciliȩ eo profectus motu compoſito, iiſq; militibus cum duce in Siciliam abductis Tripolis præſidio Guillelmum fratrem maioríque ex eo auctoritate ad frænãdos milites in eius locum Pręfectum, vrbique rectorem dedit.

Nouum à Pontifice concilium Lateranum conuocatur.

CAP. IIII.

CVPIEBAT Ferdinandus Cæſarem ab amicitia Galli Regis diſtrahere eius rationibus & nominis exiſtimationi parum conſentanea. In eam rẽ & vt Catanenſi Epiſcopo ſuccederet, Petrus Vrrea legatus eſt cum mandatis Venetos Cæſari conciliare facto fœdere curaret, Cæſarem Pontifici. Ingenio Cæſar mobili & vario, vt in reliqua ætate non ſatis ſtatuebat animo, quod facto opus eſſet, in quam ſe daret partem anxius. Inter multiplices tamen cogitationes fluctuanti viſum eſt, Gurſenſem quidem ad Pontificem legare, ſi eius opera controuerſiæ inter ipſos facta pace componerentur; ad Ventos Petrum Vrream, vt ſancito cum ea vrbe fœdere diſcederetur ab armis. Venetorum nomine Pontifex dabat vt Cæſar Veronam & Vicentiam ditione ſtabili retineret, reliqua Venetis cederet de ijs capta quaſi beneficiarijs imperij, ducenta & quinquaginta auri millia numeraturis pro ea conceſſione, annuaque adeo triginta millia. Cæteræ cum ijs controuerſiæ ipſius & Ferdinandi Regis arbitrio finirentur Honeſtiſſimæ conditiones : ſed quas Gurſenſis vaſto animo maiora complexus repudiauit immemor ſcilicet rerum humanarum varietatis & inconſtantię præſenti potentia inflatus. Ne Petrus quidem Vrrea quidquam apud Venetos Paties profecit erectos quippe in ſpem, vt res ſe dabant, breui Italia turbata ex aliena calamitate reſpiraturos. Ex longo rerum vſu haud inane vaticinium extitiſſe breui euentus comprobauit. A Ferdinando Rege Cæſar & Margarita importuna efflagitatione expetebant, viribus & pecunia iuuaret ad bellum defendendum quod Gheldriæ Dux Gallico patrocinio confiſus Belgicis finibus inferre pergebat porro, moleſtus imprimis & grauis. Verum id incommodum tanti non erat Hiſpano præcura atque ſtudio rerum Italicarum. ne Cæſari quidem vſque adeo, ne contra Gheldriæ Ducem motis armis in Galli offenſionem incurreret ad priores neceſſitudines ſpecie religionis, tunc qua nihil eſt fallacius magis quam antea amicitia deuincti: Æſtate iam adulta ea moles rerum mouebatur. Quo tempore ad orientis ſolis extremas oras Luſitanica arma proſperum curſum tenebant: at-

que

que ita nihil vt amplius deſiderari poſſet. Cognouerat Emanuel Rex annis ſuperioribus vltra Goam vltraque Calecutium Malacam eſſe forum rerum venalium cum primis totius Indiæ nobile: vbi & incolere & mercari conſueuerant ex omnibus nationibus innumeri mortales. Maris vicinitas & multarum circa gentium, quarum ad fines iacet mutui vſus dedere celebritatẽ. Diegho Lupo Siqueiræ, qui ante tres annos Oliſipone ſoluerat, negocium datum ea vrbe obita, viſa explorataque Regi ſuo renunciandi. Fecit ille quod iuſſum erat, in reliquo comitatu Garſia Soſa & Fernando Magallanę proſequentibus ad Somatram prius appulit inſulam ex aduerſum Malacæ æquatori ſubiectã, latã ſpatijs in multa imperia diductam à Mahumetanis & inani gentium ſuperſtitione detentis hominibus cultam per partes, pingue ſolum bifero triferoque ſingulis annis prouentu Cum ea gẽte inſtituto cõmercio iunctaque amicitia, Malacam haud procul diſſidam cognouit, olim Siami Regi ſubditam, tũc peculiari Regi ſeruientem nomine Mahomadi. Siqueira vbi traiecit, cum eo Rege pace facta, atque fœdere ſancito per cõditiones Rodericum Araocium cum Luſitanorum numero intra vrbem deſignatis ædibus habitare voluit, vtriuſque gentis commercio id commodum fore ratus Mahometanus & ſuo ingenio ſuſpicax, & à Luſitanis mali aliquid imminere arbitratus; natus occupare conatur: Ea ſpe irrita Luſitanos, qui in vrbe erant, nihil minus cogitantes in ferrum & vincula rapit Et eſt leuiſſimum genus hominum ſeruituti natum, ad omnem auram ſpei mobilis infidaque gens. lõgum erat iniuriam vindicare, neq; vires idoneæ conatui in frequenti ciuitate, inimicis multis, Rege infenſo. Ita dux Luſitanus cum mercibus, quas potuit auehere Cocinum retro nauigans, inde in Luſitaniam ire perrexit. Alburquerquius iã rerum Luſitanarum cura ſuſcepta rei indignitate commotus collata in vnum claſſe iniuriam vlciſci conſtituit, ne neglecta animos cæteris barbaris faceret. Goa profectus, atque in Somatrę vicinæ portum inuectus. Malacam tandem appulit. In eo itinere obuiam nauim cepit: in quam tranſgreſſi Luſitani, quaſi certa victoria ingenti repente flamma excitata territi conatu deſtiterunt. Inanem fuiſſe metum deinde ex captiuis cognitum: ac innoxiam flammam artificio quodam ad terrorem à barbaris excitari. Paulo poſt in nauim alteram inuecti eam cœperunt, tametſi Mahumetanus quidam Nahodabeguia Luſitano nomini maxime infenſus, ac Regi Malacitano capiendi Luſitanos præcipuus auctor, venia deſperata. Si captus eſſet, enixe nauim eſt tutatus, donec multis confoſſus vulneribus tandem occubuit. Miraculo res comparanda: tot acceptis vulneribus nullum tamen effundi ſanguinem. Verum ſpoliato corpore atq; in reliquo conatu detracta armilla vno impetu ſanguinis riui quaſi amoto obice per omnes partes latiſſime effluxere. Cauſam ſuſcitati intellexere in ea armilla vinctum lapidem admirandæ poteſtatis ſiſtendi ſanguinis, in Siami regno ex animantibus erui, quas Cabriſias vulgo vocant, an commentum eſt, rumore certe res maior facta. Peruenere Luſitani Malacam Iulij Kalendis. Cum ciuibus enixe pro extrema ſpe dimicantibus varia extitere certamina. Vrbs tandem nobilis capta & ad Luſitanorum imperium adiuncta, patriam ſuperſtitionem vera religione mutauit Sic Chriſtianæ religionis cultus & nomen ad extremos orbis fines proferebatur. In Italia Pontificia maieſtas diuinæ proxima nutare videbãt tetri Schiſmatis metu, ꝙ niſi exorata numina auerterẽt, importuni conat⁹ profecto minabãtur. Ea cura Pontifex

anxius omiſſo bello Romam redire conſtituit: Si poſſet ingenij dexteritate vrgentem tempeſtatem ſedare. Cogitationem in omnes partes verſanti fore optimum viſum eſt, præpoſteras inimicorum molitiones occupare, tempori cedere. Ita ad quintum decimum Kalendas Auguſti edicto promulgato, Epiſcopos toto orbe, quique more maiorũ concilio intereſſe deberent, ad generales conuentus Lateranum euocauit auſpicandos inſtituendoſque anno proximo tertio decimo Kalendas Maij. Inſanũ quantum ea denunciato aduerſariorum ſpiritus fregit, cauſam debilitauit. Supra bonum atque honeſtum perculſus tamẽ Pontifex parum à procacibus verbis temperabat, alioqui ardenti ingenio in iracundiam procliuis. In eo conuentu Galliæ Reginam non iuſtam eius Regis vxorem eſſe pronunciandum minari. Aquitanos & Nortmannos iniuria occupato, ſacramenti religione exoluendos, quo Gallo fidẽ obſtrinxerant, & ad Anglicum imperiũ reſtituẽdos. Hęc omnia qua ad dolorem vlciſcendum pertinebãt qua ad Gallum terrẽdum frænandumq;. Verum ira quæ tegitur nocet, profeſſa vim perdit Gallus quidem eo propoſito metu ęquiorem ſe concordiæ ſanciendæ præbere, velleque adeo cum Venetis paciſci modo darent ipſi, quę Cæſari erant. oblata. Non diu tamen in ea perſtitit, aliud atque aliud ſubijciente animo, concilio Piſano fauere vt cæperat, conſultius fore viſum eſt: quod Cæſar nouo conatu Veronam aut Tridentum transferebat. Neutro Gallus eius machionationis architectus præcipuus actionum moderator & arbiter, quod Veronę graui cœlo graſſarentur morbi; Tridentum exigua ciuitas eſſet; neque idonea tantæ multitudini, quantam conuenturam exiſtimabant. Ac potius Cardinalibus auctor erat, vti quamprimum moras rumperẽt, actiones concilij inchoarent, neque amplius ſuſpenſum orbem tenerent. Florentinis etiam ſuaſit, vti Piſas vrbem, dũ conuentus eſſent Cardinalium poteſtati permitterent, quo maior eſſet auctoritas. Cautiores illi vrbi neque validæ neque frequenti ſalutem permittere detrectabant, niſi Galli & Cæſaris legati prius conuenirent: idoneuſque ex vtraque gente Epiſcoporum numerus, communi multorũ periculo fore ſe tutiores rati. Neque interim tamen de concordia appellati audire recuſabant, modo tuto liceret ad Pontificem redire idoneo loco attributo, in quem ſeſe reciperent fide Pontificis tuti. Hæc omnia ludus erant, & in communi cauſa pręuaricatio tempore extrahendo dum inchoata ſtabilirent: an quemcumque curſum res tenerẽt ad vtroſque receptum parantes, Romę quidem inſtituta in eos cognitione conteſtataque atque prorogata cauſa quatuor ex eo numero Cardinales pronunciata ſententia ſacerdotijs omnibus & purpura ſunt ſpoliati, Caruaialius Coſentinus Sanmalus, atque Baius. Idem de Sanſeuerino & Labrito ſocijs coniurationis vt ſtatueretur; maturum non erat & iam tamen tempus appropinquabat. Interceſſere huic decreto initio maior collegij pars. Quidam etiam factioſos Cardinales excuſarunt. Nihil eos aduerſus leges commiſiſſe conuẽtus vt haberetur expetentes ad caſtigandos mores ſanciendã diſciplinã veterem tũ in membris tũ in capite. Neque deerant ſermones increpantium, Pontificem tũ ob ſacramẽti ſuſcepti religionem motã, tum eo conatu impedito poſſe iure clauium interdici, iuxta decreta Baſilienſia ſeſſione vndecima promulgata.

Fœdus à Ferdinando cum Pontifice & Venetis factum.

CAP. V.

MAGNA cõtentione de armorum ſocietate Põtificẽ inter & Ferdinãdum

dum Regem agebatur. Ventum ad conditiones, Rex pecunia in ſtipendium iuuari expetebat. Graue Pontifici videbatur ſpe incerta euentus, nudari eo tuendæ dignitatis præſidio certiſſimo. Ea anxius cura nonnunquam ad Gallicũ fœdus reuocare animã æquis propoſitis conditionibus. Id quoniam exanimi ſententia nõ ſucceſſit, neceſſario ad Hiſpanum præſidium recurrit quippe certius atq; fide magis ſtabili. Ita re propemodum conſtituta Ferdinandns magnã exercitus partem in Africã pacati, Neapolim actutum ire mãdauit. Ergo quingenti cataphracti, velites ſexcenti, pedites duo millia Malacę è portu in Italiam ſoluerunt. Peditum cura Zamudio tribuno demandata eſt: omnibus copijs præfectus Alfonſus Caruaialius Xodaris dominus, adhunc militaris imperij ſumma redibat dum Neapolim acceſſiſſent. Africani belli ad fallendum hoſtem ſpecies obiecta: Malè cohærens cõmentum diſſimulari qui poſſet? quando ipſo tempore, quo ij milites diceſſere Malaca Auguſti certè Principio, Petrus Nauarrus vti iuſſum erat, Neapolim detulerat mille quingẽtos milites Squalidam quamuis & pannoſam aciem ſed bellis Africanis tamen exercitos & ſuperiorum cladium reliquias. Apparatu belli diſtrictis omnibus, nondum mouebantur arma. Arte ſeu ex animo Gallus minorem filiam Ferdinando Infanti vxorem obtulit, id ſi coiret coniugium deceſſurum ſe regni Neapolitani viribus. Non abnuebat Ferdinandus oblatam vltro conditionem: ſed cum eo ſi Bononiam Pontifici reſtitueret moram paci non facturum. Eam ſummam votorum eſſe. Excuſauit Gallus, rationes deeſſe, qui poterant poſſidenti, tenentique arma? His molitionibus extrahebatur tempus: neque belli initium erat, appetebat tamen omnium, quæ erant geſta grauiſſimi. Gallus cum Bentiuolis initio fœdere vrbem Bononiam eamq; familiam in clientelam accepit. Gaſtoni quin etiam Fuxenſi Namurſio Duci, quem Mediolano præfecerat, bello Italico ducem ſummum, vt in eius vrbis præſidium mitteret quadringẽtos equites grauis armaturæ mandauit: ſi res exigerent, ipſe cum omnibus copijs ijſdem veſtigijs ſubſequeretur. eam omnino vrbem ab iniuria tueretur, retineret imperio. Econtrario ab Anglo ea cauſa in Galliam legatus eique adiunctus Cabanillas Ferdinandi orator Gallum conteſtati ſunt palam, vt Bononiam Pontifici redderet. Si recuſaret pontificiam dignitatem & opes ſuis Principibus curæ fore. Belli haud obſcura denunciatione commotus animo Gallus, deſtinatum ſibi reſpondit Bononiam tueri, nõ ſecus atque Mediolanum: neque terreri minis, moram bello non facere; cum vellent experirentur. Accidit vt Pontifex ægrotaret ſalute ferme à medicis deſperata. Cæſar quoque menſe Septembri Tridentum acceſſerat, vnde Catanenſis Epiſcopus commeatu impetrato, ſeſe retulit in Hiſpaniam. Vaſto is Princeps animo Põtificatum erat complexus, Iulij obitu, an etiam eo ſuperſtite. Sic fama tulit & annales teſtantur. Non deerant qui cupiditati fauerent vani aſſentatoresq;, quales in aulis Principum multi viuunt. Præ cæteris Sanſeuerinus Cardinalis & aſſiduus non Pontificatum modo pollicebatur: ſed & Neapolitanum imperium in partem acceſſurum, familiæ ope ſed & totius Italiæ viribus odio nominis Hiſpani. Iret tantum, ſuique in conuentu Piſano copiam faceret, vbi cæteri factioſi Cardinales morabantur. Inanes molitiones, ſpes vanæ, multumque à Ferdinandi Regis rationibus & conſilijs diſcrepantes. Ergo ad quartum Nonas Octobris. Societas tandem inſtituta eſt Hiſpanum inter Pontificem & Venetos, quam dixere

xere ſanctiſſimam Bononiam recuperãdi decreto ac reliquam Pontificiam ditionem. Præterea tuendi Pontificum dignitatem aduerſus factioſos Piſanumque adeo concilium. Leges ſcriptæ: Vt intra viginti dies ex quo fœdus euulgatum eſſet, Ferdinandus Rex mitteret in eam expeditionẽ mille & ducẽtos grauis armaturæ equites, velites mille, Hiſpanos pedites decem millia. Pontifex ſexcentos cataphractos ductore Termenſtino. Ad eas copias à Venetis conſcriptus exercitus adiungeretur: maris imperium tueretur peculiares Veneta claſſis cum vndecim regijs triremibus collata. In ſtipendium regij exercitus Pontifex & Veneti ſingulis menſibus quadraginta auri millia numerarent, dum bellum eſſet. Ac die quo fœdus euulgatum eſſet, duplicatam eam ſummam in duorum menſium ſtipendia. Vniuerſi exercitus ſocialis imperator & ductor Regis nominatione præficeretur. Ita ſummam expeditionis Cardonio Neapolitano Proregi demandauit. Veneti in hoc fœdere quamcumque pocuniæ ſummam Neapolitanis Regibus ex Aragonia gente, mutuam olim dediſſent, miſſam facere conteſtati ſunt in defunctos nulla recipiendi iam ſpe munifici. Cæſar ſocietatis particeps eſſe noluit: expreſſum tamen in fœderis tabulis eo factam conſcio, ac vero fauente Anglo. Pontifici graues conditiones extitere ac moleſtæ, ac quod de pecunia ſancitum eſt, grauiſſimum: re tamen neceſſaria conſenſit. Primum quia eo ex morbo decumbente nobilitas populuſque Romanus arreptis armis tumultuati erant. Vrbana priuilegia infringi: ipſos tyrannica ſeruitute opprimi, ac iuſtum ſingulos ſeruitium pati palam conquerebantur. Dein Florẽtinis Gallico nomine addictis verendum erat: ne is Rex Romam vſque armatus nullo prohibente procederet: ac vero Petri cathedræ Pontificem cum vellet de manu daret. Quod præcipuum erat. Piſanus conuentus ſolicitum habebat, ne quod fama vulgarat, eõ deiecto, quaſi iure ſuo neque ſine exemplo nouum Pontificem crearent: malorumque ſuperiorum elluuies recurreret. Ipſo tempore Dieghus Garſias Paredius notum periculis & væcordi audacia nomen, de quo ſupra memoratum eſt, confecto Neapolitano bello piraticam exercuiſſe: delicti venia deſperata ſe ad Cæſarem tranſtulerat bello Veneto nauaturus operam. In eo ſemel & iterum captus eſt prius ad Veronam Epirotas inter & Cæſareos tumultuario inſtituto certamine: deinde Vicentiæ ex morbo lecto affixus cum ad ius Venetorum ea vrbs rediit. Villamarinus maris Præfectus ex Hiſpania, quo iuſſus cum triremibus ierat, Neapolim ſeſe retulit bello ſociali & ipſe deſtinatus dux claſſiarius. Berengarius Olmius cum aliquot triremibus ad cuſtodiam Granatenſis oræ manſit in Hiſpania. Rodericus quoque Baſanius alijque duces & milites lembos piraticos, quos ad Tetuani fluminis oſtium ſe recipere cognitum erat, incenſum ire pergebant. Cum nunciatum eſt Regem Rhuchenſem cum numeroſis copijs Septam ire obſeſſum. Accurrere vtrique continuo ad præſidium. locorum vicinitas inuitauit, & ſtudium barbarum impugnandi, atque in eo operam & induſtriam cunctis probandi. Septam vbi venere, Mauros Tingim proceſſiſſe cognouere, quã vrbem præſidio obtinebat Eduardus. Meneſius præcipua nobilitate Luſitanus pari virtute & induſtria. Spei aliquantum poſſe hoſtium impetum aliquandiu audacia ſuſtentari, metus amplior ob exiguum defenſorum numerũ. Eo traiecere noſtri ſabbato ad quintum decimum Kalendas Nouembris. Obſeſſos premi ab hoſte munere, tormentis belli-

bellicis multos peremptos, quaſſatum murum late ruinam feciſſe. In cuniculis maiori barbari ſpe propius vrbem promouere caſtra ex propinquo quoque acrius impugnaturi oppidum ſub teſtudine parantes muri lapides vectibus cõuellere. In ea anguſtia nouo auxilio confirmati obſeſſi à virtute petere præſidium conſtituunt. Fortes numina iuuant, ignauos deſtituunt. Ac primum Rodericus Baſſanius & ſocij ex oppido egreſſi in quandam hoſtium ſtationem irruere eo impetu, quem illi non tulerunt. Multis è præcipuis cæſis cæteri deſeruere locum. Succeſſu dein læti Luſitani equites die proximo cum Mauris dimicatum proceſſerunt. Leue certamẽ fuit, rari diſperſique pugnarunt non acie inſtructa ſed magno impetu procurrentes, ſi premerentur cedere non turpe rati. Sic eſt mos gentis Africanæ. cæterum Luſitani equites cum Mauris pugnare longo vſu edocti ea dexteritate preſſere aduerſarios, vt Barbarus amiſſa ſpe expugnandi oppidũ ſoluta obſidione die tertio caſtra retromouenda duxerit. Caſtellæ duces ſe & ſuos Heracleam retulere è faucibus potẽtiſſimi hoſtis erepta ea vrbe ſubleuatis Luſitanis læti ouantesque bellicæ virtutis laudem Africanis ſpolijs potiorem exiſtimantes.

Bellum in Italia inchoatur.

CAP. VI.

PROREX Neapolitanus copias in aciem producere, iterque inſtitutum arripere parabat. Cum peditibus Petrus Nauarrus Caietæ & vicinis locis tendebat. Equitatus in procinctu erat, cunctique ad profectionem expediti. Proſper Columna ire in eam expeditionem excuſauit, indignum ratus niſi ſe digna procuratione concredita ſigna aliena ſequi. Contentione honoris ſuſcepta magnę ſæpe in bello opportunitates corrũpũtur. Eo Fabricio Columnæ legati generalis in bello nomen & munus impoſitũ eſt, ne & ipſe patruelis exemplo militiam detrectaret. Andreas quoque Caraffa Comes ſanctæ Seuerinæ ire recuſauit quãuis Gallico odio à maioribus hæreditario. Notatum præ cæteris prõptiores maiorique alacritate ad induenda arma proceres Andegauenſes extitiſſe. Superiores offenſas nouis officijs compenſare deſtinabant, mutato domino non minorem quam antea feciſſent, cõſtantiam præſtare Ardentiores præ cęteris Bitonti Marchio Adriæ Ducis filius, Atelæ item Marchio Amalfitani filius vnicus, Traiecti Dux, Filij Comitum Matalonis & Aliani. Ne Biſinianus quidem ſua gloria fraudandus: etſi tentata valetudine deſtitit. Certæ tamen voluntatis argumento, quoniam bellum contra Gallum erat, ſancti Michaelis torquem Gallicæ militiæ & amicitiæ ſymbolum ad eum Regem remiſit quaſi renunciata fide, & amicitia. Tantundem Amalfitanus, Adrienſis, & Metalonius præſtitere Nauarrus cum ſuis Legionarijs verſus Pontecuruum ſigna mouit. Paulo poſt omnino poſtridie Kalendas Nouembris cum Prorege Neapoli equites proceſſere, ſplendido cultu & fulgẽtibus armis conſpicua acies. Ipſo tempore Cæſaris animus varijs cogitationibus fluctuabat, curisque ſæpe inter ſe cõtrarijs circumactus. Hinc à Cardinali Sanſeuerino inani ſpe lactabatur: Inde Petrus Vrrea ſi ſe confœderatis Principibus adiungeret, cauſamque ſuſciperet, in qua ſalus publica vertebatur, cõmunibus armis ſumptuq; pollicebatur Mediolani principatum, ſed & Gheldriæ Ducẽ ne bello amplius laceſſeret impugnatum iri. Hæc illi via magis placebat quippe certior & tutior pro ingenio quamuis non ſatis quid facturus eſſet ſtatuens. Ad fœdus Venetum reuocabat animum ijs cõditionibus quas Gurſenſi Pontifex antea obtulit. Optima vide-

bat

bantur, quorum tempus effugerat. Sic ſolent homines inconſtantes infeliceſq;. Veneti enim prǣter ſocialem exercitum, cui ſatis præſidebant; mille equites cataphractos ſuis ſtipendijs alebant: quibus alij ducenti acceſſere à Paulo Ballionio adducti ſuo delectu illorum ſtipendio: ſupra tria millia equites expediti maiori ex parte Epirotæ, ad hęc nouem millia pedites. Sic res Venetorum erant viribus ſatis & conſilio pollentes.

Magna tamen contentione Hieronymi Viquij pro Ferdinando apud Pontificem Legati, Cæſarē inter & Venetos induciæ pactæ ſunt. Quę etſi in præſenti ex vſu ſocialis belli non fuerunt, neq; enim Venetorum copiæ ad reliquum exercitũ, quod agebatur ſeſe adiunxere: in poſterum tamen ſalutares in primis extitere. Interea Gallus Rex nihil de ſua comparatione remittere, ac Namurſium diligenter monere quam primum vt cum hoſte decerneret ad eas copias, quas numeroſas habebat, nouis ex Gallia ſupplementis adiunctis validus. In Heluetijs etiam ingentes delectus habere ſtatuit, gentemque ferocem adducere, ne Põtificis patrocinium ſuſciperet ſociatis cum hoſtibus viribus; contra Cardinalis Sedunenſis conatus & diligentiam nouo purpuræ honore in ſtudium Pontifici gratificandi magis quam antea incenſi. Simul vt Cæſarem diſtineret Andrea Burgio interprete pontificatum illi, ſi id cuperet, ſin minus ex eius voluntate daturum pollicebatur ſcilicet de alieno munificus. An fraus & ludibrium erat. Addebat quæcumque Pontifices de imperio detraxiſſent, vt recuperaret, effecturum. Demum è regno Neapolitano eam partem, quam ipſe expetijſſet, Mediolanēſes & Genuenſes quoties bellum eſſet, lege perpetua certa Imperatoribus miſſuros auxilia quaſi tributi honorarij nomine. Magnifica promiſſa, eoque minus fidei. Inter hæc Sanſeuerinus Cardinalis à Cæſare impetrata venia diſceſſit parum lætus exiguo tãtarum molitionum prouentu. Cardonio Proregi deliberatum erat per Florentiam iter habere, nihil à tergo hoſtile relinquere: quoniam ea vrbs Gallo & factioſis Cardinalibus erat addicta. Reſtitit Pontifex, qua cauſa incertum, ſed per Aprutij fines mandauit vt in Flaminiam contenderet, inde Bononiam. Anni tempus aduerſum erat, ſæua Hyems, loca aſpera impedita itinera, niuem glacies aſtrinxerat. Multorum è militum numero tentata valetudine pauci tamen periere. Cum copijs omnibus Forum Cornelij peruentum eſt. In ea vrbe neceſſario dies aliquot ſuſtentatum, dum milites mora recrearet, tormenta veherentur. Quæ Manfredonia mari miſſa in Arimini portum, intulere ipſo nata- 1512
li Chriſti die principio anni milleſimo quingenteſimo duodecimo. Inde Forum Cornelij delata. Nauarrus cum legionarijs vlterius progreſſus ad Lucum & Bagnacaballum continebat ſuos.

Atque ne tempus fruſtra tereretur & vt operæpretio facto terrorem aduerſarijs incuteret, Baſtidam impugnare conſtituit Ferrarienſis arcem Pado impoſitam ducentis quamuis & quinquaginta Italici generis militibus munitam. Placuit Cardonio id conſilium. Admotis copijs pridie Kalendas Ianuarij impugnari cœpta eſt arx. Obſtructas conſilio obſeſſorum mentes, ne exitium quidem imminens aperuit. Pugnatum acriter ab vtraque parte: ac tertio tandem impetu vi Hiſpani intra arcem irruperunt. Magna pro numero cædes fuit. Omnes ferme defenſores & puberes cum duce Veſtitelo ceciderunt. Eo exemplo metus finitimos inuaſit conſiderantes nihil arduum fore genti, quæ intra quintum diem munitiſſimam arcem expugnaſſet. ſpes erat metu domari gentem poſſe: quod pulcherrimum

eſt

eſt victoriæ genus Ioanni Mediceo Cardinali in eo bello Legato Pontificio oppidum ceſſit: ſpolia militibus militaria magis quam ampla. Alfonſum Aragonium Friderici Regis ſecundum filium expetenti magnopere Gallo Regi, mater permiſit quamuis duodecim nō amplius annos natum. Ex eo Galli conijcere, prædicareque profecto deſtinatum cum Gallica puerum claſſe Neapolim amandare populumque & gentem vniuerſam ad arma per eum modum concire nouo Rege, quem cuperent, de manu dato. Fides tumori eo maior fuit, quoniam id credunt homines quod cupiunt: & in vrbe militibus nudata gens vniuerſa ſumni medij infimi, vti antea habere conſueuere, Regem peculiarem dari expetebant, vitio humani ingenij præterita præſentibus potiora fore putantes: Hiſpanorum præterea militum licentia vniuerſæ gentis inuidioſum nomen fecerat.

Bononia obſeſſa.

CAP VII.

BASTIDÆ captæ Nauarrus laude ſuperbus ſeſe Forū Cornelij retulit. Ex ea vrbe Butriū ꝓmotis caſtris eo loco de ratione belli referente Cardonio conſultatum eſt. Fabricius Columna vt ad centum & Plebem, quæ oppida Petrus Pacius cum expeditis equitibus per eos dies de hoſtibus ceperat, promotis caſtris Caſtellum Francum impugnatum irent, auctor erat, commodiſſimum munitione ſituque quippe Carpim inter, vbi Galliæ copiæ ſtatiua habebant, & Bononiam, quo ipſi erant ituri, poſitum oppidum. Inde diuiſis in partes copijs agri Bononienſis pagis & oppida carperent priuſque vrbe obſeſſa de rerum ſumma periclitarentur. Eam eſſe conditionem bellorum vt facilioribus confectis, ad maiora & difficiliora procedatur. Nunciari præterea Namurſium cum firmis copijs equitum peditumque auxilio feſtinare, intra vrbem Borbonium nothum, Alegrium, Robertum Marchiam cum trecentis cataphractis morari, ciues magno numero atque bellaces. Quid certam victoriæ ſpem moræ impatientia euerterēt? quid in pericula non neceſſaria intempeſtiua feſtinatione irruerent? Fabricij ſententia alijs fere ducibus probabatur, ſatis glorioſa conſilia eſſe quæ cauta reputantibus nō minus eſſe ſtrenui ducis conſilio quam armis vincere. Vnus Petrus Nauarrus væcordi contentione Bononiam continuo eundum diſputabat quindecim non amplius millibus diſſitam. Fama bella cōſici alio receſſerint aut cunctati fuerint metus & imbecillitatis infamiam ſubituros. Breui ac facile ea vrbe expugnata (ſic videri voluit ex ſua audacia de ſumma iudicans) quaſi dempto capite nimora oppida in victorię partem acceſſura. Ea valuit ſententia propter viri auctoritatem inter milites maximā, & quoniam ſegnem operam præſtare erat ſolitus ſi ab eius iudicio recederetur quo vitio ferme captioſi homines & præfracti laborant. Termentinus cum copijs pontificijs Roma ea tempeſtate profectus, quoniam in itinere obijt: neque Vrbinas eam tunc curam ſuſcipere voluit (& paulo poſt tamen mutata ſententia pro ſe miſit in defuncti locum vicarium) Pontificijs militibus & ducibus à Pontifice mandatum, vti Cardinali ſuo in eo bello Legato obtemperarent, ac vero Cardonio ſummo duci copias traderent, eiusque cūcti imperiū reſpicerent, quem vt amplius promereretur, excitaretque nouo honore, pileum gladiumque miſit munera magnis Principibus dari ſolita, præterea vexilla inter ſacra natalitia ab ipſomet prece ex Romano ritu luſtrata Veneti neque pecunia, vt erat ſancitum, neque milite communem cauſam iuue-

iuuerūt, ac nomē magis q̄ vires ad ſociorū pręſidiū attulere, ſuarū rerū anxij cura, an ex aliena induſtria fructum captātes. Enimvero ſocialis exercitus vmbra tecti ſuæ ditionis vrbes à Cæſare occupatas recipere, & ſi poſſent vireſque ſupperent, tantundem de Gallo facere deſtinabant. Ergo Butrio egreſſus Cardodonius ad quartum à Bononia lapidem caſtra promouit ſubiectos inde agros contemplatus cognouit loca aſpera eſſe, acieque explicanda incommoda irriguo agro, eoq; multis impedito riuis, atque emiſſarijs, multoq; adeo luto hyemis maxime tempore. Die proximo ad ſeptimum decimum Kalendas Februarij, cum copijs vlterius progreſſus locum caſtris idoneum conſiderauit. Intra vrbē quingenti iam cataphracti erant, pedites ad duo millia, dux præcipuus Iuo Alegrius ſuperioris belli memoria haudquaquam fracto animo. Accidit quo die Butrio Cardonius diſceſſit, vt Ferrarienſis cum copijs Baſtidam repeteret. Impugnatio acris fuit: intra horas viginti vi captam à fundamentis euertit. credo in ea hoſtium vicinitate ſuſtentari poſſe diffiſus. Prætorum Bononiæ vicinum ad tormenti iactum Belpogij nomine Bentiuolæ familiæ gentilitium metandis caſtris à Cardonio eſt delectum Vlterius cum peditatus parte Padulæ Marchio & Comes Populi monaſterium ſtationi delegere cui à Diuo Michaele in ſaltu nomen eſt, extinctis ignibus quos ciues, quoniam vrbi imminet, quaſi hoſtili loco inie cerant. Sic bellum iura in contrarium mutat. Eo loco tormenta aliquod conſtituere, reliqua in colle, qui vltra id monaſterium molliter aſſurgit, ea parte impreſſionem in vrbis mænia facere cogitantes. Namurſius interim Parmam, vbi erat, copias in vnum conferre: in quibus octingenti cataphracti, mille expediti equites, tria millia pedites numerabat. Præter eum numerū ad Finarium viginti à Bononia paſſuum millibus Ferrarienſis auxilia præſto eſſe Vaſconum duo millia cum aliquanto equitatu. Cum ijs omnibus copijs Bononiæ obſidionem diſſipare certe ſummam certaminis periclitari cogitabat ferox iuuenta opibus & nobilitate magnus. Fabricius Columna exercitus partem ad centum & Plebem continebat, quoniam ea iter erat ſi Gallos tranſitu probibere poſſet. Deſtitit à Cardonio iuſſus ſe cum cæteris copijs iungere atq; in aduerſam vrbis partem trāsferre, qua montes eriguntur ex Apenini iugis diducti. Traducere in eam partem muralia tormenta deſtinabant: atque ea propter mœnium imbecillitatem patefacto aditu per ruinas & lapidum ſtragem in vrbem ferro penetrare, Verum paulo poſt nouo decreto, vt omnes copiæ intra vna caſtra coirent, viſum eſt, ad bellica tormenta tuenda, & tranſitu prohibendum Gallica auxilia id conſilium pertinebat. Michaelis inter ædem & Florētiæ portam diſpoſita tormenta ad quintum Kalendas Februarij excuſſis ignitis globis late fecere ſtragem. Muri parte ſtrata, per ruinas quidam milites turri vicina occupata vexilla in ea victoriæ argumento erexerunt. Ingens vtrinque clamor ſed diſſonus diſparque victoriam hi ingeminare, arma illi arma. Periculo exciti obſeſſi magna vi eos milites tandem è turri capta deturbarunt. Erectam ex eo ad meliorem ſpem diui tutelares & ſuperueniens tempeſtas ſæuiſſima vrbem ab excidio ſeruauit. Triduum continuatæ noctu atque per diem niues aſtrictis prę frigore membris ac milite vix teneri arma, opportunæ conatui. Namurſium inuitarunt, vt in vrbem nocte cum validis auxilijs penetraret. Quod fecit non tantum nemine prohibente, quoniam caſtra procul aberant, ſed ne à vigilijs qui-

quidem conatu perſpecto. Ex eo mutata plane belli fortuna eſt, atque in contrarium conuerſa. Cardonius propter hyemis ſæuitiam veritus ne aliquod inſigne detrimentum extaret : & alioqui minori iam ſpe vrbis nouis copijs firmatæ potiundæ, retro cum copijs & tormentis ad Lazari fanum duobus à Bononia millibus ſe recepit Pontificię copiæ vlterius metu prouectæ non prius conſtiterunt, quam Forum Cornelij ditionis Pontificiæ vrbem ventum eſt Cardonius ad Petri fanum caſtra promouit, reliqui duces per vicina circa oppida diſtributi, dum frigora remitterent & cœli ſæuientis rigor miteſceret. Is fuit exitus Bononienſis obſidionis maiori apparatu quã fructu fama quam laude. à pleriſque, vt fit, Cardonius accuſabatur inertiæ, quaſi rigidiſſimo tempore elabi octo dies paſſus eſſet, priuſquam aliquod operæpretium conſtaret, caſtra imperite metata procul vnde debuiſſent. Cuniculis & aggeribus agendis non minus fuiſſe peccatum. Denique eam negligentiam atque incuriam extitiſſe, vt hoſtis in vrbem nullo prouidente euaſerit. Sic ſunt militum ingenia, proſpera omnes ſibi arrogant, triſtia imputantur ducibus. Tempus enimuero conatui importunum prorſus extitit. id præ cæteris in Cardonio fama accuſauit, quæ pretium rebus & nomen dat. Ne Heluetij quidem contra quam ſperabatur & erant polliciti ad obſidionem acceſſere: ac mea Venetis vlla auxilia venere vti ex fœdere debuiſſent. Sic iuuat rei male geſtæ culpam ex parte cum alijs communicari. Huic obſidioni præter cæteros Antonius Leiua, Aluaradusque interfuere atque Ferdinandus Daualus Piſcariæ Marchio ab his rudimentis quantus & qualis dux. in Italia breui futurus? Diuerſa in parte nihilo commodiori ſucceſſu Henricus Angliæ Rex, cum primum ſe anni tempus aperiret, in Aquitaniam irrumpere parabat & ſua ſponte incitatus veterum de ea prouincia contentionum memoria & Ludouici Carrocij à Ferdinando legati accurata diligentia, vt pollicitis ſtaret, neque communi cauſſæ deeſſet ſedulo obteſtantis. Delectus in id bellum dux Thomas grauis Orſeti Marchio gratia & auctoritate in paucis pollens, quippe Regem arcto propinquitatis gradu contingens. lente tamen conatus procedebat. Ferdinandus Rex vt intermiſſo interim bello Africano, copiæ porro Orano deducerentur ſtatuit, ijs tantum relictis militibus, qui ad tuendam vrbem opportuni & neceſſarij videbantur. Minor vt numerus eſſet ſumptus leuior, prouiſum, ſub vrbano agro & vrbanis domibus inter milites diſtributis ita vt ducenti equites pedites quadringenti ex ijs prouentibus præſidiarij alerentur. Quo libentius ea domicilia transferrent, data nouis ciuibus tributorum omnium, immunitas etiam decimæ rerum venalium, ſingulis præterea addita ex regio fiſco ordinaria ſtipendia, dupliciarijs maiora ſub idem tempus Oliſipone pridie Kalendas Februarij ex Regina filius eſt natus, cui Henrico nomen fuit, mores caſtiſſimi. conſequenti tempore acceſſit purpuræ honor, ac poſtrema ætate mirabili ſeu ludo ſeu ſorte extinctis propinquioribus magno numero Luſitaniæ regnum obuenit Sebaſtiani Luſitani Regis infelici caſu. Miraculo habitum quo die natus eſt infans niuem copioſam decidiſſe in ſolitum in ea vrbe & rarum propter aeris cælique magnam temperiem. Niuis candorem affirmant quidam portendiſſe vitæ ſanctitatem : caſtimonæ laudem ad mortem ſine vlla labe retentæ cultæque, nullis ad mortem illecebris voluptatum victa conſtantia. Vultu inter omnes fratres & totius corporis

habitu paternam imaginem proxime repræſentauit, animi magnitudine & cōſtātia non impar. cum regno quod annuum & ſeptimeſtre fuit, nihil aſſecutus præter moleſtias & curas graues integra ſemper probitatis fama non ita pridem deceſſit. Burgis Ferdinandus agebat. Ibi ad quintum decimum Kalēdas Martij extincto Bernardino Velaſco Magiſtro equitum, vt Iuliana defuncti filia regia neptis nuberet Petro Fernando Velaſco perfecit filio maiori Eneſci Velaſci, cui ad fratris defuncti opes dono Regis & nominatione Magiſtri quoque equitum honos & dignitas acceſſit.

A Pontifice Vaſconum Rex anathemate deuinctus.

CAP. VIII.

NAMVRSII abſentia Brixiæ & Bergomi ciuibus occaſionem præbuit quam illi arripuere auide, excuſſo Gallico imperio ad ius Venetorum vetus redeundi. arces tantum in fide perſtitere præſidijs defenſæ. Eo maior audacia viſa eſt. Ne id exemplum ad alias ciuitates manaret, quæ Venetis ereptæ Gallo parebant, ac omnino ne diſſimulatione latius ſerperet defectionis malum prouidendum videbatur. Ita Namurſius Bononia liberata obſidione munitaque competenter, eo continuo accurrere ſtatuit Alegrio ſecum deducto, atque in eius locum ſubſtituto Fulleta Gallo qui Bononiam cum idoneis copijs tueretur. Eæ erant trecenti cataphracti & tria millia pedites, idonea rebus maioribus manus. Accedenti propius Namurſio Grittus obuiam proceſſit cum Venetorum copijs & Brixianorum, proletarijs incondita multitudine in ſpeciem iuſti exercitus. Patrati facinoris conſcientia veniæque deſperatio ciues reddebat audaces. Detrectauit Namurſius certamen. cur enim etiam ſecundo prælio aliquos ex ſuis amitteret? cur fortunam periclitaretur? Ergo flexo ad montes itinere, nocte concubia in arcem ingreſſus, ea parte in vrbem vi irrupit. Vrbe capta in vicina Venetorum caſtra exemplo impetum dat. Acerrima pugna fuit, feruente cæde, ac pugnæ alternante fortuna multi ab vtraque parte cecidere: victoria tamen pœnes Gallos ſtetit Capti Grittus ipſe copiarum dux, & Antonius Iuſtinianis ei vrbi Prætor à ſenatu datus, Pauluſque Manfronius. De Ludouico Bogaro Comite, quoniam vrbem Venetis prodiderat, quippe in ea natus multum apud ciues poterat, capto cum alijs in pugna, cauſſa è vinculis dicta, quæ bona eſſe nō poterat lege maieſtatis ſupplicium ſumpſere. Eo exemplo ſeueritatis Bergomates moniti ad deditionem flexere animos. Namurſius magnus antea & clarus, clarior & nobilior haberi cœpit, qui Bononia defenſa, fugatis Hiſpanis, duas opimas vrbes ad imperium ea celeritate reuocaſſet. Reliqua conſentanea non fuere. Obenigno cum valida manu Brixiæ curare iuſſo ac reliquis copijs circum Veronam diſtributis, vt fructus aliquis victoriæ per otium eſſet, Mediolanum aduolauit, ludis & conuiuijs, ad quod ætas vocabat, dies celebraturus, quos ante ieiunium anniuerſarium vulgo homines cum lætitia agitare ſolent. Moleſte id tulit Gallus Rex in eo rerum articulo intempeſtiue ſane ceſſaſſe; vt continuo in aciem copias producat, diſtricte mandat, Cardonio & ſocijs obuiam. Imminuto hoſtes ſuorum numero, rebus in arcto poſitis, ex recenti incommodo nominis gloria obſcurata, antequam ſublato metu fiducia rediret, profecto in præceps impelli poſſe, tantum ne bene agendi occaſioni deeſſet. Conuentus Piſani Patres ex Hiſpanorū ignominia anguſtiaq; & Gal-

& Gallorum felicitate confirmatis amplius animis, ex ſuo numero duos Cardinales deſignarunt Sanſeuerinum, qui Bononiæ in Italia, & Baium, qui Auennone in Gallia præeſſent vterque legati nomine & poteſtate. Vt Venetos cum Cęſare in fœdus conciliaret magna quãuis Pontifex contentione, ijs conditionibus quas pridem obtulerat repetitis, parum profecit tamen ne à Cæſare quidem impetratum, vt ſe ad pactam nuper armorum ſocietatem adiungeret, Labantibus Hiſpanorum rebus grãde momentum allaturus. cautior ille belli ſocialis ſpectator eſſe mallebat quam particeps, conſilium ſumpturus vt res darent. Interim quidquid virium erat, aduerſus Venetos cõferre decreuerat vindictæ auidus. Induſtria tamen & diligentia Hieronymi Viquij legati, induciæ in tempus ſunt pactæ certis conditionibus: in quibꝰ Veneti pecuniæ ſummam haud exiguam repręſentare Cæſari iuſſi ſunt, inopia tamẽ minorem, neq; quanti litem ipſe æſtimaret. Regi Gallo præcipua cura erat ſecundum bellum Italicum Nortmanniæ primum, deinde Aquitaniæ littora & arces muniendi: in quæ Angli primum impetum futurum prouidebat: ne dum longinqua captat, proxime amitteret. Simul Vaſconum Regem ſibi omnibus officijs deuincire ſtudebat: ex arcano in Gaſtonem Fuxenſem Namurſium Ducem in controuerſia de Vaſconum regno pronior, atque eam ditionem confecto bello Italico ſe illi de manu daturum pollicitus.

Galli amicitia Vaſconi exitialis extitit. Id qua ratione contigerit, paulo pluribus explicandum eſt. Cognito Pontifex eum Regem eccleſiæ hoſtibus fauere, ac vero Piſani conuentus Patres, ſuos hoſtes complecti ex animo, re cum Cardinalium ſenatu communicata ad illud extremum atque vltimum decurrit, quod aduerſus rebelles Principes ſanitate deſperata remedium vſurpari cõſueuit. Senatuſconſulto Rex & Regina Vaſconum execratione ritu Chriſtiano deuincti ditione omni ſpoliantur, ad communem prædam eo decreto alijs Principibus inuitatis. Hæc ſententia ad duodecimum Kalendas Martij eſt Romæ pronunciata. Suſpecta Ferdinandi Regis fraus erat, & paulatim in plures cœpit manare rumor, eo annitente ſeuerum decretum & graue prodijſſe, coniectura probabilis, quoniam diu penes ſe arcano id diploma Pontificium occultauit, dum variæ cogitationes recurrunt animo ſcilicet, quid fama locutura eſſet, ſanandique eos Principes rationem mitiorem inſtituere ſatagit. Sic ſub Martij finem Petrum Hontanonium legauit, qui eos Reges officij admoneret: ſi ſaperent, ne cum Gallo rationes miſcerent, neque ſuis atque eccleſiæ hoſtibus porro fauerent, neque per fines tranſitum darent. Vtriuſque rei pignus Henricus filius eſſet in Caſtellam ablegatus certa coniugij ſpe ac fide cum Iſabella aut Catharina Ferdinandi neptibus. Honeſtiſſima poſtulata feroci Vaſco animo repulit Gallicis credo fretus opibus, ſi quid incideret aduerſi. Quin Ferdinando ſtudentibus moleſtus eſſe, nouos in ditione habere delectus. Neque ceſſare quamuis à Ioanne Ribera limitis Præfecto monitus. Res Gallorum in Italia proſperæ, contra Hiſpanorum afflictæ animos faciebant: quæ pleniora & vberiora plerique ad ſuos ſcribebant, multa etiam afflicta rumoribus ſupra verum. Cardonius in agro Bononienſi continebat copias, neque retro redire, gnarus quantum ſcilicet in bello fama poſſit & nominis exiſtimatio, neque vlterius progredi auſus, etſi Pontifex monebat, vt in Mediolanenſes fines irrumperet. hoſtes in ditione bello laceſſeret. Verum ne commeatus interciperentur: prouidendum erat

dignitatis ſpecie ne incurreretur in maiora mala Rhauenna longinqua vnde annona deferebatur in caſtra, hoſte viribus & fiducia præualido. Hyemis ſæuitia imminutæ numero copiæ, multis extinctis plures alij ſigna deſeruerant atque in frequentia reliquerant. Præterea hoſte prope conſtituto, ſexcenti equites Pontificij cum Vrbinatis legato è caſtris vno impetu diſceſſerant ſpecie quaſi non ſoluerentur ſtipendia, & ab Hiſpanis extarent inſidiæ. Omnino Vrbini Dux occulta cum Gallo conſilia agitare non eſt veritus: & conſtat qua nouos delectus haberet pecuniam ipſi à Gallo decretam in nominibus apud Florentinum menſarium. Has ob cauſas ſociali exercitu vehementer imminuto, Cardonio & Legato Pontificio viſum quatuor millia Italici generis in ſupplementum centuriare, Pontifex octo millia iubebat, ſi fieret, pecunia continuo oblata. Nouo ſupplemento confirmatis viribus quam primum vt cum hoſte cõfligeretur, auctor erat, æger mora & ſpei impatiens. Cautior Ferdinandus gnarus Gallorum vires initio validas mora langueſcere, bellum duci iuſſit dum Venetorum copiæ aduenirent: quod pactis cũ Cæſare inducijs facile erat modo volentibus. Heluetiorum præterea numerum adiungi, ſi eius rei facultas non eſſet, certè Germanorum ſatis glorioſa conſilia, quæ tuta: patientia niſi vires iuuarent in præceps ituros. Id vt ſuaderet, Ferdinandum Valdeſium cohorti prætoriæ Præfectum in Italiam amandauit, qui Pontifice Romæ de ea re conuento in caſtra delatus eadem Cardonio eius verbis denunciaret. Fecit ille mandata diligenter. Ad Cardonium venit ad quartum Kalẽdas Aprilis: quo iam tempore vtraque caſtra in conſpectu erant: vt vix videretur poſſe detrectari certamen citra grauem nominis ignominiam iacturamq; partis quæ recuſaret.

No-

Nobilis pugna ad Rhauennam facta.

CAP. IX.

AD Petri fanum, Butrium, Cẽtum & Plebem agri Bononienſis oppida ſocialis exercitus ſtatiua habebat. Cardonius ijs locis Gallos expectare cõſtituit, ſi vellent prælio vniuerſo decernere. Locorum natura noſtris propitia faciebat animos, & incredibilis in milite ardor pugnãdi. Superior ignominia incitabat & partæ toties de Gallis antea victoriæ. Promouere Galli caſtra, eisque adiunctus Ferrarienſis cum valida & numeroſa militum manu cultu fulgenti & armis conſpicua. Triduo vtræque acies in conſpectu conſtitere, neque tamen ad manus eſt vẽtum: dum Galli locorum iniquitatem perhorreſcunt, Cardonius Regis ſui mãdatis à Valdeſio allatis obſequi cupit, neque vniuerſi certaminis ſortem ſubire niſi re neceſſaria, certe de ſuo loco pugna commiſſa ad nõ dubiam victoriæ ſpem. Ergo Galli detrectata pugna, in cuius euentu rerum & imperij Italici ſumma vertebatur, pridie Kalẽdas Aprilis mouere caſtra Rhauennam petere deſtinatum erat. Ea vrbe capta, quoniam ex eo copioſo rerum venalium mercatu in hoſtium caſtra annonæ affatim in dies deferebatur: rei frumentariæ anguſtiam fore putabant. Eo metu Cardonius diebus ſuperioribus Petrum Caſtrium cum cẽtum equitibus expeditis & Ludouicum Dentichium Neapolitanum ciuem cum mille peditibus Italis præmiſerat ad vrbis præſidium. Parum ſpei erat diu eos ſuſtentaturos aduerſus vniuerſas Gallicas copias: vrbs ea tanti, vt continuo ijſdem veſtigijs hoſtem ſubſequi conſtitueret. Trium non amplius millium ſpatio inter vtraque agmina. Et de Rhauenna tamen ſolicitus Marcum Antonium Columnam cum centum è ſuis cataphractis

& quin-

& quingentis Hiſpanis peditibus iubet præcedere, vrbemque ingreſſus tueri. Mari Adriatico Rhauenna adiacet inter duos amnes ſita facili ambos vado. Vno Runco nomen, Montoni alteri. Aluei ita propinqui vt vrbis mœnia ſtringant, ad læuam Monto, Roncus dexter, inter duos petentibus vrbem, olim Vitis dictus. Ad eam vrbem inter fluuios caſtra poſuere Galli die Iouis Chriſti cruciatuum memoria ſacro ad ſextum Idus Aprilis. Die proximo muro ſuccedentes impugnant conatu acerrimo. Defendũt præſidiarij milites magna virtute. In primis Ludouicus Dentichius, qui inter pugnandum amiſſo fratre, ea & ipſe vulnera accepit ex quibus breui deceſſit. Cardonius ſecundum Roncum amnem gemina dirimentem caſtra exercitusque, ad vrbem propius accedere pergit. Sabbacho duobus ab hoſte millibus conſedit ad molas frumentarias, foſſa ducta, ſepeque labro interiori prætenta. Diſceptatur in conſilio, deberent vltra procedere. Variæ extitere ſententiæ & contrariæ. Fabricio reſiſtere placebat eo loco. commeatus ipſis facultatem hoſtibus inopiam breui futuram dicere. Præterea ex eo loco vrbem tueri promptum, aut ſi hoſtes occupare auſu temerario tentarent, à tergo vrgentibus certam victoriam. Nauarrus contra diſſeruit homo ſui capitis, & inimicus conſilio etiam ſaniori, quod non ipſe dediſſet. Magnam is pugnandi cupiditatem ſemper præ ſe tulit confiſus maximè Hiſpanorum virtute, quos aduerſus omnes hoſtium copias parabat obijcere. Non audacia ea ſed temeritas & furor erat. Cautiori ſententiæ prælata ea in qua plus dignitatis ineſſe videbatur, ꝓmotæ noſtrorum acies. Leue certamen extitit, equitum Gallicorum numero in primum noſtrorum agmen inuecto. Nihil tamen ad memoriam eo die incidit inſigne. Hoſtibus tantum in ſua caſtra reuerſis, noſtri ea nocte ferme in conſpectu conſtitere, diurno nocturnum laborem continuantes ſubitaria munitione caſtra cinxere. Die proximo Dominico, qui Chriſti ad vitã reducis memoria celeberrimus fuit: tertio Idus Aprilis vtræque acies quaſi ex condicto ad pugnam ſunt explicatæ. Galli viginti quatuor millia pedites numerabant, Gallos Vaſcones, Germanos, & Italici generis, duo millia cataphractos, equites expeditos pari numero. bellica tormenta quinquaginta. In primo agmine Ferrariẽſis & Palicius curare iuſſi ſunt. Medium agmen Nortmanniæ Seneſcalus & Sanſeuerinus Cardinalis conuentus Piſani legatus tenuere. Fridericus Bozolius aciem poſtremam. Namurſius cum lecta equitum turma ad ſubita manſit in ſubſidijs in eam partem daturus impetum, vbi maximè ſui laborarent. In ſociali exercitu ementiente fama ad decem & octo millia pedites contineri, vero Hiſpani octo millium numerum non efficiebant. Italorum millia quatuor, mille & ducenti equites grauis armaturæ, leuis duo millia. Tormenta quatuor & viginti non amplius. Debuerat Cardonius ante auroram mouere ſilentio agmina neque conclamatis vaſis, vt tranſitu hoſtes amnis, aciesque inſtruere ex diſciplina in aduerſa ripa prohiberet. In eo quoque contra Fabricij monita Nauarrum aut ſuum iudicium ſecutus. Sic hoſtibus facultas data ponte tranſmiſſo copias omnes loco patenti explicãdi. Primum in ſociali exercitu agmen ductabat Fabricius octingentis cataphractis, ſexcentis equitibus expeditis, peditũ quatuor millibus conſtans. Reliquæ copiæ omnes in gemina agmina tributæ ductoribus alterius Cardonio, alterius Petro Nauarro. Hoc ordine promouerunt acies. Duces ꝓ ſe quiſque ſuos milites per turmas & manipulos ad pugnam hortari, vi-

dere

ctoriam polliceri, inanes metus decederent fortibus animis. Namurſius imprimis ad circumfuſas legiones hac ſententia locutus fertur. Quod diu milites, expetijſtis cum hoſte patentibus cã pis certamen fortuna ſeu vis maior, benignæ inſtar matris tot antea largita victorias, in præſenti annuit: offertque nobis opportunitatem illuſtrioris victoriæ, quam quæ ab omni memoria ab vlla gente ſit parta. Equidem vocem ſæpe veſtram audiui, Quando dabitur, hoſtis, quando acies inſtruentur? En vota virtusque in aperto, omnia vobis prona eademque hoſtibus aduerſa. Adeſte animis, nihil in noſtra oratione vanitatis eſt. Non Rhauenna, vniuerſaq; Oemilia atque Flaminia veſtræ virtuti cedent: ſed quantula pars erunt præmij ex tanta victoria parti. Nullo qui reſiſtat in Italia reliquo, quis Romam vobis eripiat, vrbem & curiam Chriſtianorum toto orbe ſpolijs ſuperbam? Ijs copijs auro, argento, gemmis, veſteque pretioſa multos per annos ſtructis ditari ad miraculum an vllus vetet? Roma Neapolim an proferre arma pigeat, atque ſuperioris temporis iniurias multas & graues hoſtium, qui fecerunt, exitio vindicare? quanta cum gloria & fructu dicere non attinet. Tantam felicitatem eripit nemo: proxima victoria ſemper ſequentis erit inſtrumentum. Quod virtus veſtra pollicetur, fortuna, victoriæ frequentes, vultus alacritas & ferocia Aduerſarij ij ſunt, qui turpi fuga Bononia diſceſſerunt noctis tenebris tecti; qui Fori Cornelij & Fauentiæ mœnibus aſperiſue locis ſalutem tueri quam dextris maluerunt. Is igitur vobis & illis animus erit qui fugacibus & victoribus eſſe ſolet, humilis illis & abiectus, vobis erectus & ferox. Nunquam hæc colluuies cum noſtra gente de Neapolitano regno æquo marte pugnauit, ſed foſſis, aggeribus, aut fluminibus obiectis. Ne hos quidem eos eſſe milites credite, qui in bellis Neapolitanis inueterarunt, ſed aut ex eo numero fugaciſſimi, ideoq; tã diu ſuperſtites, aut tyrones nullo vſu: certe cum Maurorum modo iaculis & retuſis haſtis pugnare ſoliti, atque ab ijs ipſis anno ſuperiori victi fuſique ad Mænyngis inſulam corporibus imbecillitatem animis ignominiam in aciem protulere. Iam pridem Hiſpanorum acerrimi ceciderunt: ignaui & metuentes ſuperſunt. Nauarrus quoque tanti ſcilicet nominis dux ea prudentia, ſuo malo didicit quantũ inter ſe differãt ignitis globis actisque ſub terra cuniculis ſubruere mœnia, & hoſtem propius ferire. Nulla illis in vera virtute fiducia poſita eſt? ſed in fraude. An hac etiam nocte non aduertitis ſe ſubitarij operis foſſa, obiectisque carris incluſiſſe, leui munimẽto ſcilicet, neq; intelligentes lõge aliter quam fortaſſis cogitant, certamen fore? Igneæ pilæ tormẽtis excuſſę, mihi credite è cauernis & latebris in apertũ producẽt. Ibi quãtum Gallorum alacritas, Germanorum ferocitas, Italorum generoſus ardor Hiſpanorũ fraudibus præſtent, facile dignoſcetur. Illud vereor modo, ne aliquid ex veſtra gloria decerpat numerus quam hoſtium ferme duplo maior. Sed oblatam tamen cælitus vincendi ſecuritatem arripere, quis iure interpretetur ignauiam, & non potius temeritatem & inſaniam hoſtium accuſet? Quos ad pugnam nõ virtus nõ ſpes trahit, ſed Fabricij Colũnæ auctoritas alieno periculo ſatagentis Marco Antonio propinquo, vti eſt pollicitus, opitulari. Aut potius excæcat animos diuina vindicta, cum vim ſuam refringi non vult, Iulij falſi Pontificis ſuperbia & ſceleribus irritata, fraudibꝰ Aragonij Regis & perfidia, noſtri Regis ſimplicitati ſæpe illudentis. Verum quid attinet non neceſſariam orationem longius producere? Quid fortiſſimorũ militum victoriam prolixo ſermone morari?

Deo

„ Deo auſpice in hoſtes irruite. Hic dies „ meo Regi imperiũ, vobis ditiſſima Italiæ „ ſpolia præſtabit. Ego dux veſter nulla „ ſalutis cura, vti facere ſum ſolitus, omni- „ bus partibus adero virtutis cuiuſq; teſtis „ ſpectatorque, adiutor in periculo, o- „ mnium ducum feliciſſimus, maioribus „ ex victoria diuitijs paratis quam vlli à „ trecentis annis milites in Italia retulerint. Excuſſæ mox tormentis pilæ ſtragem late in Gallorum prima acie fluuium traijciente fecerunt: multo maiora damna intulerunt noſtris cataphractis Gallica viciſſim diſploſa tormẽta quippe duplicato numero quam ſocialia, locoque aperto ſcienter diſpoſita, ad hęc nullis obiectis ex aduerſum munimẽtis. In eo diſcrimine Piſcarius cum expeditis equitibus impetum in hoſtes facit: vt pugna cominus cœpta miſcerentur agmina. Cataphracti ab vtraq; parte ſubſecuti ſunt haud ſatis ſeruatis ordinibus. Pręlium varium, atrox anceps fit, his rurſuſque illis exitiabile. multi in veſtigio plerique non multi cadunt aduerſis omnes vulneribus Gallorum equitum numerus maior erat, alacritas conſpicua, Multitudine hoſtium, noſtri conſtantia victa loco tantiſper moueri cæperunt. In eo conflictu Piſcarius equo vulnerato viuus in hoſtium poteſtatem venit, cecidit Petrus Pacius præſtanti virtute dux in bello Neapolitano ingenti laude parta. Tum Petrus Nauarrus cupidus victorię gloriam vniuerſam ad ſe trahere equitum turbatione conſpecta Hiſpanos pedites recenter in pugnam inducit trecentis à tergo equitibus, quos potuit colligere, firmatam aciem. Antequam in Germanorum peditatum impreſſio fieret, Zamudius Tribunus animaduertit è Germanis cẽturionibus quendam Iacobum Empſerum nomine prouectum à reliquis, eum quippe fulgentibus armis conſpicuum ad ſingulare certamen vocare. Correpta is atque concuſſa militari haſta, ô Rex, inquit, quanti tua hoc die conſtant beneficia, leue profecto pretium hodierni periculi atque ambigua ſorte certaminis. His dictis in Germanum irruit, vaſtoque hoſtem corpore primo ictu ad terram ſtrauit. Reliqui eo ſpectaculo commoti, cęci furore in ferrum ac vulnera væcordi audacia ruunt. Momẽtoque temporis fuſis cæſiſque Germanis eodem impetu in Vaſcones & Italos inuecti cæſos in fugam auertunt. Maior aliorum fuga quam cædes Germanis inſita conſtantia exitio fuit. è duodecim eius gentis centurionibus nouem cecidere nihilominus, aliorum militum cædes par. Neque deſtitere Hiſpani priuſquam ad tormenta ventum eſt: capta etiam eodem impetu quidam ſcriptores affirmant, Gallici negant: atque à Ienoiaco Galeoto rei tormentariæ Magiſtro egregie fuiſſe defenſa aiunt. Illud conuenit, Gallicum equitatum ea ſtrage & periculo perſpecto conuerſis in Hiſpanos ſignis eam impreſſionem feciſſe cui pares illi non fuere: quamuis aliquandiu fortiter pugnarunt, quippe diuturna pugna feſſi, nullo equitatu defenſi. Tunc Zamudius perijt, crudele factum tanti viri virtuti non debitum, periere plures alij duces. Petrus quoque Nauarrus captus eſt. Reliqui atque ijs adiuncti qui ex prima acie ſuperfuerant cladi ſeruatis ordinibus ſe recipere cœperunt ex vno latere clauſi amne, ex altero viæ publicæ aggerem pro munimento habentes Cupiebat. Namurſius eo cæſo agmine victoria integra potiri, neque de publica lætitia quicquam diminui, ſi maior hoſtilis peditatus pars incolumis euaſiſſet. Palicius ſatis eo die eſſe profectum diſputare; neque committendum vnde irritabile hominum genus amplius efferueſceret: ſæpe ex deſperatione ſpem ortam. Ille nihil his monitis eſt deterri-

tus, cum paucis profectu ac moleſtum eſſe porro pergentem conuerſi Hiſpani ex equo præcipitem dedere, peremit miles gregarius nihil proſtrati verbis motus, captiuum ſe habere Reginæ Aragoniæ fratrem. Incenſus furore animus miſericordiam non recipit, an Gallica verba Hiſpanus non intellexit. Periere item Alegrius & filius. Lautrechius pro mortuo inter iacentes relictus eſt. Sic ſecundo flumine ad tria millia milites abire ſunt permiſſi. Fabricius interim cum ſuis & quos ex reliquo numero colligere potuit pugnam alia parte ſuſtentabat, neque prius deſtitit quam duobus vulneribus acceptis & cum equo prolapſus venit, in poteſtatem Ferrarienſis militum. Capto Fabricio nullo amplius repugnante victoria à Gallis aperte ſtetit tanta tamen ſtrage afflictis; vt neque ad inſequendũ hoſtem ſatis animi fuerit, neque ad nouos conatus. De Cæſorum numero nihil certi ſtatui poteſt propter magnam inter ſcriptores varietatem, vulgato gentium affectui vno quoque, vt videtur, ſeruiente. Illud conſtat quinque horas pugnam tenuiſſe aliquanto maiori quam hoſtium vincentium clade, ſiue Namurſii ſummi ducis cæde, Germanorum ferme omniũ ſtrage, occiſiſque ex vniuerſo exercitu nobiliſſimis præter Ferrariẽſem Paliciũque, ſiue ſocialis equitatus incolumitate prorſus vt ea nocte ad tria millia equites verſus Ariminum & Anconam ſeſe receperint qua grauis armaturæ, qua velites, ad hæc pedites Hiſpani ſuper quatuor millia euaſere. Cardonius ex fuga Piſaurium primum, deinde Anconam abijt fugientes fuſi exercitus reliquias collecturus. Pactis & genere viri præſtantes ſeruati ſunt Traiecti Dux, Populi Comes, Rodericus Diacius Ceron, Alfonſus Caruaialius, Antonius Leiua quamuis duobus equis in pugna tormentis occiſis. Fernandus Valdeſius, qui pugnæ intereſſe voluit, Iulius Mediceus miles Hoſpitalarius. Capti præter ſuperiores, legatus, & Ioannes Cardonius Padulæ Marchionis frater, qui ex vulneribus deceſſit, Fernandus Alarconius, Marchiones Atelæ atque Bitonti alij præterea quorum inire numerum longum eſſet. Captiui Mediolanum ſunt deducti, Fabricius tantum, Alarconius & Ioannes Cardonius Ferrariæ manſere. Victoribus ſecundum prælium continuo Rhauenna portas aperuit. obſtructas antea conſilio ſe defendendi mentes metus aperuit. Pactis tamen in deditione conditionibus Galli non ſtetere rebus ſecundis feroces & accepta clade irritati. Egreſſis Marco Antonio Columna atq; Petro Caſtrio Cęſenam verſus, vrbem milites diripuere, ſæuitia & cupiditas inſtigabant, vbique lamenta & vlulatus & fœda captæ vrbis imago nihil vſquam ſecretum & clauſum, aut ſi reſiſteretur certa cædes. Adeo vt Hiſpani militis inuidioſa antea petulantia deſideraretur. ne templorum quidem theſauris aut monaſterijs pepercere. Gallici ſcriptores Iaquinum centurionem eius væcordiæ auctorem extitiſſe accuſant: qui ex ſpolijs Brixiæ ſacris, auro intertexta veſte ſuperbus, ſimili compendio ductus, quod capitale extitit militibus ſuaſit vt par impietatis exemplum Rhauennæ etiam conſtituerent. plures certe opinione intra vrbem copiæ omne genus ſunt inuentæ. Forum item Cornelij Forum Liuij, Cæſæna, Ariminum, ac fere omnes Flaminiæ arces in victorię partem vltro conceſſerunt. Quas Sanſeuerinus Legatus, Piſani conuentus nomine in fidem & tutelam accepit. Prælij huius quod inter Italica in paucis nobiliſſimum fuit, fame in omnes partes diffuſa, Pontifex quidem non abiecit animum quamuis Romano populo ad arma conſternato de-

fectionemque. Ac præcipue confirmauit Vrbinas delato extemplo ſtudio cupiens priora errata emendare, ad patrui Pontificis redire gratiam: atque Iulius Mediceus qui facultate impetrata viſendi Legatum patruelem reque cum eo communicata Romam delatus, quo in ſtatu res eſſent, anxio Pōtifici renunciauit; ſuiſque & Legati verbis bono animo eſſe iuſſit, maiorem cladem illatam Galliſ, quam acceptam: rerumque breui conuerſionem fore. Ferdinando Regi perſuaſum minorem multo ſtragem vero extitiſſe. Quando ex eius litteris affirmatum inuenio, equites peditesque è ſuis copijs non amplius mille & quingentis ratione inita deſideratos. Magnum tamen Gonſaluum in Italiam remittere ſtatuit idoneum virum, qui ſua præſentia ea vulnera, maioribus commodis ſanaret. Sic litteris in omnes partes eſſe deliberatum ſibi & fixum ſignificauit. Soliſio item militi ſacro duo millia Hiſpanos attribuit Neapolim continuo auehendos in ſupplementum, melioris ſpei initium. Rex Gallus pugnę euentu nunciato, Vtinam inquit, Italiæ vniuerſæ iactura mei Namurſij vitam redimerem. Similes victorię inimicis contingāt. De iis enim ſcite vulgo dicitur. Qui victus eſt, ſuperatur quidem, ſed victoris tamen ruina. Venetis hac victoria, erat perſuaſum, Gallis non Neapolim tātum ceſſuram, ſed vniuerſę Italiæ imperio ſpe & cupiditate imminere, iugumque impoſituros. Fluctuantes atque de tranſitione cogitantes Spinelus Cariati Comes pro Ferdinando in ea vrbe legatus erexit oratione tempori accommodata, docens minora opinione damna extitiſſe: effecitque ne ad nouum fœdus reſpicerent reiecto veteri. Sorrenti Cardinalis pro Cardonio rebus Neapoli Præfectus, dum bellum eſſet, Hugonem Moncadam è Sicilia aduocare in præſidium, admonereque pro impoſito munere Neapolis atque Siciliæ ſummi ducis ne cūctaretur rebus aſperis ſuccurrere. Quod ille libenter præſtitit. Tripoli deductos milites, equitumque numerum ſecum Neapoli deuehens. Eandē Cardonius Ancona profectus, vrbē inijt ad quartum Nonas Maij in vnam curam reparandi exercitum intentus, ac cætera bello neceſſaria conquirendi vt tempus & facultas darent.

Conuentus Lateranenſis inchoatur.

CAP. X.

PRIVSQVAM id prælium committeretur, Pontifex Romæ in cōuentus Lateranenſis, quem indixerat, apparatus cura diſtrictus octo deſignauit Cardinales in ſenatu qui mature conſiderarent: quæ comparare opus eſſet, ac vero diligentem operam nauarent moribus tum Romani populi, tum præcipue curiæ aulæque Pontificij acriori cenſura caſtigandis. Neq; enim decebat vbi domicilium ſanctitatis & pudicitię eſſe debet vnde leges prodeunt probitatis, à quibus iura ſacraque petuntur; ibi vigere prauitatē altis nixam radicibus: quod oculos & animos offenderet Epiſcoporum è toto orbe confluentium. Enimuero ſummus Pontificatus ſanctos vel accipiat vel faciat æquum eſt. Siculos & Neapolitanos præſules prioribus edictis parere excuſantes maiori quam alios cura euocare. Ex Hiſpania quoque, ac nominatim Toletanum Hiſpalenſemque vt venirent, vrgere nobiles præ cæteris Antiſtites & graues. Eorum præſentia honeſtare conuentum cupiebat actionibus auctoritatem maiorem conciliare vſque eo ſtudio prouectus vt Hyſpalenſi purpuræ honorē modo veniēti deferret. Piſani conuentus exiſtimationē p eū modo obſcurare cupiebat. à factioſis Cardinalib' indicti & haberi cœpti ij p hoſce dies Mediolanū delati cōuētu in

ſam vrbem tranſlato, victoriæ ſuperbi ſupra verum celebri fama, eo ſunt audaciæ progreſſi, vt edicta euulgarint in Pôtificem contumelioſa & grauia. In ijs præfati ſæpe obteſtatos hortatoſque Pôtificê vti ſui in concilio copiã faceret, certe è decem vrbibus vnam conuentui idoneam ipſe deligeret, libertate Patribus decernendi data (quid enim ſi vox libera non ſit, liberum eſſe?) nihil profeciſſe. ac vero eius improbitate infinitam vim ſanguinis effuſam eſſe mutandi nulla ſpe. ob ea flagitia clauium iure ſpoliatum ex præſcripta ſanctione Baſilienſi ſeſſione vndecima, quarta & quinta ſynodi Conſtantienſis, eoque in ſynodum Pontificiam omnem poteſtatẽ decernere tranſlatam. Sententiæ exempla pro foribus templorum Mediolani Florentiæ, Genuæ, Veronæ, atque Bononiæ ſunt affixa. Proiectam audaciam probrumque ingemuit orbis Chriſtianus: Pontifici ſtimulos addidit vt in cæptis feſtinaret. Ergo ad ſextum Idus Maij Lateranenſis conuentus inchoationi Pontifex affuit actionum præſes & moderator affuere Cardinales atque Epiſcopi magno numero ex varijs regionibus in ſtudium iuuandi eccleſiam Piſanorum Patrum audaciam frænandi incitati. In primo conuentu Egidius Viterbius Auguſtiniano ordini Generalis Præfectus excellens ea ætate atque præ cæteris clarus in Italia concionator, iuſſus è ſuggeſtu dicere ſubiecta ſententia elegantem ad Patres orationem habuit. Anni fluxere aliquot, ex quo per vniuerſam Italiam ex Ioannis Apoſtoli Apocalypſi dicendi ſumpta occaſione, magnas eccleſiæ calamitates inſtare ſum vaticinatus: certam tamen ex ijs malis emergendi aliquando ſpem promitti. Lætor Patres, atque ex animo gaudeo noſtrum vaticinium inane non extitiſſe. Rebus enim vero in extremum diſcrimen adductis, & in tetram malorum caliginem, quaſi poſt obſcuræ noctis tenebras melioris ſpei lumen oſtenditur, ſerenum poſt ſæuam ventorum & turbinum tempeſtatem. Hoc diſcrepant inter cætera à cæleſtibus terrena, quod illa inſtauratione non indigent quippe æterna natura? res humanæ propter innatam inconſtantiam & varietatem remedijs opportunis ne penitus intereant ſoluanturque, reparari identidem opus habent. Quod victus animantibus, quod cultura irrigatioque plantis eſt, id in vita & moribus accurata diſciplina, ne noxijs vitiorum ſentibus ſilueſcant atque vaſtentur inſtar neglecti agri. Bonus agricola arbores vel adminiculis erigit, vel circuncidendo caſtigat, ſub aliena latentibus vmbra cælum aperit, ramorum denſitate impeditas interlucat, telluris vitio laborantibus mutat locum: neque rectas tantum & fertiles colit, ſed deprauatas corrigit & minus fructuoſas: neque ſudori parcit, modo prædia hortique niteſcant. Tantundem de pactoribus dici poteſt. ſed locum videtis ergo doctrina & exemplis excolantur animi; quæ in populi moribus dilapſa fluxere ſeuerioribus legibus aſtringantur. ea cultura eſto. Vos omnes cæleſtis pater huius agri cuſtodes & cultores dedit, ſui gregis curatores. An æquũ videatur inertiæ ſe dare? altum ſtertere? & non potius cui omnia debemus pro ea vitam ſanguinemque profundere? Poſſunt quidem eam diligentiam paſtores in ſuis ſinguli caulis præſtare, tantum ne exitialis ſomnus iuuadat, verum à tempore Magni Conſtantini vſu perpetuo edocti ſumus multo id commodius contingere, maiori efficacia; cum Antiſtites in vnum locum conuenientes, diuinoque afflatu adiuti inter ſe conſpirantes de ſalute publica in commune conſultant. Repetite Patres veteres hiſtorias, euoluite antiqua ſcriptorum monumenta, reuocate in memo-

riam ſuperiores ærumnas & mala. Quis hæreſes antiquas & ſectas nefarias à ſtirpe conuulſit? concilia. Quis Principum inſolentiam frænauit, terrorem improbitati ne ſe efferret grauis & importuna quis incuſſit? an non id concilia præſtitere? longum eſſet explicare ſingula; ſed certè quid eccleſiæ vniuerſæ maieſtatem tuetur, cultum religionis & ſanctiſſimas cæremonias illuſtrat, populi prauitatem coercet, fouet pietatem & legibus vt obtemperetur facit? An non hæc omnia à concilijs præſtantur? Quod ſi labori & induſtriæ fructus non reſpondet, ſi vitiorum peſtes in multorum perniciem & reip. dedecus maiori quam opus eſſet, Licentia graſſantur: videte Patres, ne forte ſalutaris inſtituti intermiſſio eam conſciuerit labem. Magna vis horum conuentuum exiſtit, ſaluberrima operatio, ita tamen ſi accedat innocentiæ in noſtris moribus & probitatis exemplũ. Certiſſimum ſubſidium à vita rectorum reliquæ diligentiæ paratur, noſtri capitis imitatione, & doctoris, qui vt diuinæ perhibent litteræ, cæpit facere & docere. Salutaris doctrina eſt, ſed ſi docentis exemplis iuuetur. Diſplicet hominibus imperata correctio, actione facillime iubetur, exemplo facillime obtemperatur. mouent enim magis exempla quam verba, atque vtinam ô vtinam tam multi bene operarentur, quã multi præcipiunt bene. Verum in re certiſſima hęrendum non eſt. Sed quis tamen non videat non gemat huius æui ærumnas cõtinuas & graues? mores populi in omnẽ licentiam ſolutos. Imperitiam, ambitionem, impudicitiam, vbi minus decebat graſſari? Intemperantiam & rapinas Principum an militum an vtrorumque? Dicam audacter fortaſſe, ſed vt arbitror vere, ſiccis oculis quis aſpiciat Italiæ cãpos humano mandantes ſanguine magis quam de cælo imbribus, vndantes per vrbes, & oppida gladios, innocentiam oppreſſam? Hæc aliaque multa mala veſtram opem, Patres expectant, ea ſublata ſpe vnde remedium noſtris miſerijs petatur? Magnam prouinciam, Pater ſancte, ſuccepiſti: multa aggreſſus es & perfeciſti præclare. Sublata latrocinia, aperta itenera, plures ad ſacrum imperium vrbes reſtitutæ, quam à quoquam alio ab omni memoria Pontificum. Magna hæc ſunt atque præclara, quis neget? quis non videat? Omnium tamen maximam à tua prudentia cuncti præſtolamur opem. Principibus Chriſtianis pacatis in communem hoſtem omnium opes viresque conuerte. Id vt facilius contingat, poſitis abſonis armis ea arripiamus quę noſtræ militiæ ſunt conſentanea. Ijs vitia omne genus ſcelera multa quamuis & fœda, ſunt impugnãda. Quando enim vita ſolutior? quando ambitio magis effrenis? Quando maior de diuinis rebus loquendi ſentiendique, vt cuique placet, licentia? Laniena ſæuior an vllo tempore accidit, quam quæ Brixiæ prius, deinde ad Rhauennam extitit cruoris riuis nõdum exiccatis? Quæ omnia quid aliud quam voces cæleſtes ſunt denunciantes quantopere ad hæc ſuprema remedia ſacramq; ancoram recurrere eſſet neceſſe. Fructus vt cumulatior exiſtat, modeſtiæ ſtudio, clamores amoueantur & iurgia. Sed cum eo tamen ſi loquendi decernendique libertas ſit omnibus, vt maxime quædam dolorem facere videantur. Magna Deo à vobis Patres debetur gratia, quos lingua, moribus & genere diſcrepantes in hunc locum perduxit; magna laus nobis ab omnibus bonis, qui tantos labores ſumpſiſtis præ ſtudio iuuandi eccleſiam. Magna ſapientia in his auguſtiſſimis ſedibus verſatur, auctoritas par. Aderit Chriſtus ſuo numine, cuius agitur cauſa, ciueſq; cæleſtes omnes, vos imprimis Petre & Paule clara inter cæleſtes lumina, eccleſiæ ſanctæ atque huius vrbis tutela-

res, clamores noſtri & ſingultus ad miſericordiam flectant. Eccleſiam veſtram iuuate, veſtro, inquam, ſudore conſitam cultamque vineam, diuinam Chriſti & veſtro ſanguine irriguam hæreditatem, & quam à tyrannorum ſæuitia liberaſtis, ne eorum manibus extirpetur & pereat, qui ſe filios eius & familiares profitentur, benigne facite. Cunctos hos Patres & ſanctos Præſules confirmate cæleſti ope, vt mentis oculis in Deum ſolum coniectis, ac nihil præterea captantes, quæ noſtra vulnera poſtulant & tantæ miſeriæ exigunt, ea adhibere remedia ne metuant.

Bellum Vaſconum inchoatur.

CAP. XI.

TRANQVILLÆ tunc res in Hiſpania quidem erant finitimis Regibus partim affinitate deuinctis, partim iſto fœdere in amicitiam & ſocietatem aſcitis. Italiæ Principibus & militibus magis vires deerant bello feſſis & fractis, quam voluntas repetendi arma: cum repente in vtraque gente bellum exarſit atrox & graue euentu vtrobique Gallis exitiali. Id qua ratione contigerit explicamus. Cæſarem inter & Venetos pactæ induciæ ad Sedunenſis diligentiam adiunctæ, præterea prælij ad Rhauẽnam fama Heluetijs iniecere voluntatem in Italiam tranſeundi Pontificiæ cauſæ patrocinio ſuſcepto. Quod alios terruiſſet gentis ferocis animos ad feſtinandum incitauit; atque ita vt ad quartum decimum Kalendas Iunij ad Valcamonicam eſſent agri Brixenſis oppidum ad ſedecim hominum millia cum tormentis campeſtribus decem & octo, præter alia ſex millia milites per Mediolanenſes fines Nouariam verſus contendentes: aliaque duo millia Bergomum: incredibilis multitudo pro anguſtæ regionis modo. Præerat his copijs Altoſaxus militari laude præſtans, illique adiunctus Sedunenſis Cardinalis. Galli ſiuè ſtudio Aquitaniam tuendi ab Anglorum iniuria, ſui Regis iuſſu, vt excuſant ſcriptores Gallici, ſeu metu ne Heluetijs, Italis, Hiſpanis in Italia in eorum perniciem conſternatis tantiſque apparatibus pares eſſent, deſerta Italia in patriam frequentes rediere. Reſtitit Palitius in Inſubribus cum modicis copijs, è quibus tamen indies milites dilapſi ſigna in frequentia reliquere. Veronam ſupra viginti Heluetiorum millia peruenere ad ſextum Kalendas Iunij. Vrbs ea cum arce Gallis deſerentibus ſine ſanguine venit in hoſtium poteſtatem. Eô Veneti vt Paulus Capellus eius vrbis copias ad Heluetios adiungeret, ſenatusconſulto decreuere. Eæ erant ſeptingenti cathaphracti, velites octingẽti, pedites quatuor millia. Heluetij recentibus auxilijs aucti & Verona capta læti Valeſium progrediuntur, quo ſe Verona deſerta Galli receperant. Idem ſucceſſus fuit, ne tẽtata quidem defenſione locum deſeruere; ne prohibitis quidem tranſitu hoſtibus quod erat promptum Mincio flumine interiecto, præpeditis ripis difficili vado. Ijſdem veſtigijs victores ſubſecuti, cedentibus nihil vt tutum eſſet, effecerunt Cremonã vſq;. Vi quadam abdita Galli in pauorem & fugã agebãtur. Et Cæſaris induſtria Germani, qui in Gallico exercitu ſupererãt, commeatu petito diſceſſerunt, tãta ex eo Palicij cõſternatione vt non prius cõſtiterit, quã Aſtam ventũ eſſet Mediolanenſis principatus ad fines extremos ſitam, neque procul Alpibus, Italiam deferendi certa voluntate, quod magnam deſperationis ſignificationẽ continebat. Sic vrbes aliæ Gallico imperio repudiato deterſis Galliæ inſignibus defecere paſſim. Cremona Sedunenſi imperij nomine ſe ſubdidit. Mediolanum ac ferme aliæ ipſi contributæ vrbes ad victores acceſſere.

Cun-

Cuncta elementa in Gallos conſpiraſſe viſa ſunt, impios in Pōtificiam maieſtatem auſus eorum qui fecerant. perniciè vindicare. Vt belli aduerſus Gallos iuſtior cauſa eſſet, ardentius gētis ſtudium, lætior ſucceſſus, victoria facilior, Gurſenſis & Petr⁹ Vrrea ea caſtra ſecuti Maximilianum Sfortiam in Italiam euocādum iudicabant. Factioſi Cardinales in tam repentina rerum conuerſione Mediolano diffiſi in Galliam diſceſſere. Vrbes Placentia & Parma in eo rerum motu vltro ſe Pōtifici ſubdiderunt. Arripuit ille occaſionem libenter imperij proferendi ad ſuum ius pertinere contendens Rhauennę quendam exarchatui contributas, quo tēpore Græci Auguſti Italiæ partem obtinuere Obſoleta nimirū iura ex vetuſtis deprōpta tabulis mouebātur, nunquam niſi armis valida. In Hiſpania Ferdinādus belli cauſas aduerſus Vaſconem quęrere videbatur, ſatis ſibi dari damni ea parte illati, ſi quauis ex Gallia ingrueret, poſtulans. Henricum filium quia dare fidei obſidem Vaſco recuſauit: certe ſex arces traderet pignoris loco facturum quæ oporteret. Eas obtinerent Vaſcones quidem, Ferdinandi tñ nominatione ſacramentoq;. Durum id quoq; videbatur. Latro Mauleonius Burgos à Vaſcone legatur nulla tamen idonea paciſcendi facultate. A Vaſconū regno tutos Hiſpaniæ fines fore pollicitus, vt tātundē de alijs principatibus, quos ij Reges in Gallia obtinebant, & Hiſpaniæ limites attingunt, in fœdere caueretur; nō ſatis adducebatur. Reſpōſum ergo Vaſconi poſt multas diſceptationes, è duobus alterum eligeret. A neutra parte ſtaret, ſed mediū ſe gereret inter diſceptantes. certè ſi viribus Gallicis Regē Gallū iuuaret, Vaſconū opes in auxiliū Hiſpani & ſocialis exercitus cōferret. Vaſconi Ferdinādi felicitas erat ſuſpecta, ne Namurſio ſublato, Germanæ extincti ſororis, iure repetito, regnū illud quaſi dotale occuparet. Aduerſus eas ſuſpiciones Orbalis Galli apud Vaſconem orator, ſi id cōtingeret, Galliæ vires vniuerſas vēturas auxilio polliceri, vt plerique qui in aulis Principū viuunt, vaniloquus maria terras inani ſonitu verborum complens. Quin Hērico Vaſconis filio adiecit nupturā minorem Galli filiam. Inanes pollicitationes rebus vacuæ, credulū Principem egere præcipitem, vt Hiſpani ea propinquitate contempta, contra diuinas leges & humanas ſe Gallo ſociū adiungeret. Inter hæc Orſeti Marchio ad finem Cantabriæ appulit ad ſextum Idus Iunij cum claſſe, in qua quinq; millia ſagittarios vehebat, exiguum numerum, delectam tamen Angliæ pubem. Ad Sebaſtiani fanū Fridericus Portugalia Seguntinus Epiſcopus expectabat, claſſi & militib⁹ neceſſaria prębiturus Regis iuſſu. Delectu in Caſtella habito idoneus exercitus conflabatur Albano ductore ſummo. Ferdinando Regi fore commodum videbatur, Vaſcones primū impetere; nullo à tergo hoſte in Aquitaniam demum inuadere: ſi ita eſſet factum, maiorem commeatus fore facultatem, cuncta faciliora. In eam expeditionē intentus gentis Aragoniæ conuentus agitare decernit actionū Præſide Germana Regina, milites ſcribere ex ea gente pleroſque capite cenſos in ſubſidium eius belli, quod per ſe geſturū dictitabat. Decreta in eo conuentu auxilia in biennium & octo mēſes, equites grauis armaturæ ducenti, leuis trecenti. Prouiſa tempeſtate Vaſco Petrum Nauarrum Mareſcalū ad Ferdinandū de pace legauit. Arces quaſdam fidei obſides daturum, demptis tamen Stellæ & ſancti Ioannis arcibus, quas expetierat imprimis, & erant præcipuæ: vitio mortalitatis ad ea recurrebatur conſilia quæ ante repudiarat vtrumque intēpeſtiue. Vt Pōpelo primū peteretur viſum eſt. capite dempto reliqua prona fore. Idem vt Anglus faceret, quā-

uis de ea re appellatus adduci nō potuit. Sine ſui Regis mandatis bellum Vaſconi inferre nefas putare. At vero Ferdinandum conquerebatur ad inuadendū Aquitaniam copias paratas non habere. Occaſionem præteruolaſſe, certe in aditu prouinciæ Baionam occupandi tunc præſidio nudatam vrbem: mora effeciſſe vt milite & rebus omnibꝰ inſtructæ, difficilior impugnatio foret. Sic ex ſuo cōmodo Hiſpanū bella gerere: ad ſociorū præſidium præter nomen nihil opis afferre ſolitum: ac ludibrio potius præ faſtu habere cæteros, vilia arbitrari capita.

Vaſconum regnum occupatur.

CAP. XII.

AD victoriam Albanus ſui Regis mādata morabatur, in quam partem cum copijs iturus eſſet, per vicina Cantabriæ & Riuogiæ oppida eo tēpore diſtributis. Eæ erant mille cataphracti, mille & quingenti velites, peditum ſex millia, eorum tribuni Rengifus & Villalba militari laude & lōgo militiæ vſu pręſtantes, viginti tormenta bellica Præfecto Diegho Vera. Vt Pompelonem duceret Vaſconū regni caput Albano duci mādata venere. Ille nihil cunctatus collecto exercitu, motisque cōtinuo caſtris ad Vaſconum fines peruenit die Mercurij ad tertiumdecimum Kalēdas Auguſti. In primo agmine Ludouicus Reamōtius longo exilio irritatus, atque doloris vlciſcendi cupidus curabat. Periculo cognito Vaſco Regina vxore cum filijs in Bearnem à mandatis, ipſe Pompelone reſtitit eam vrbem tueri cōſtituens. Imbecillæ vires erāt, neque hoſtibus potentia par. iter expeditum nullo repugnante: opinione faciliora omnia extitere. Ita Vaſcone Lumbierrem oppidū profecto, accedenti ad mœnia Albano ciues ſupplicum velamenta explicarunt, ſupinas manus tendētes, verteret in noxios iram, ſe dedentibus parceret. Nuncupatis conditionibus vrbs dedita eſt ad octauum Kalendas Auguſti ipſo Iacobi Apoſtoli memoria ſacro die. Cætera eo regno oppida Pompelonis exemplo incitata, metuque hoſtium ſecutura videbantur. Vaſco in ea ſuorum conſternatione cōſilij inops tres viros idoneos ad Albanum mittit cum mandatis, facturum ſe quæcumque eſſent imperata. Reſponſum, vti Ferdinandi voluntas expectaretur, ab ea non diſcederet: Miſſi de tota re legati acerbas conditiones retulere. Vaſconum regnum traderet vniuerſum, in poteſtate Ferdinandi futurum dum bellum ſociale eſſet & eccleſiæ diſſidia componerentur: ac deinde quādiu eſſet viſum. Fidei pignus eſſet Henricus filius in Caſtella educandus. Erat iniquum filium & regnum poſtulare, neque definire ante quem diem redditurus eſſet, vt ſi in omne tempus retineret, nulla tamen mendacij religione obſtringeretur. Ergo ea ſeueritate imperandi irritatus Vaſco & alioqui de rerum ſumma in Hiſpania diffiſus in Galliam tranſcēdit. Regis diſceſſa, Vaſconum oppida de deditione appellata, miſſis procuratoribus ſine mora iuſſa fecerunt. Stellæ tantum arx & Eſcuæ vallis incolæ illa munitione, hi locorum aſperitate confiſi in fide veteri perſtitere. Roncaleces quamuis & ipſi montium iugis & ſyluis contra irrumpentes defenſi, acceſſere ad reliquos cum ea exceptione ſi Aragoniæ legibus & inſtitutis viuere daretur. Interim ex Gallia miſſæ copiæ ad tuendum Vaſconem Bearnem peruenere. Maior expectatio famaque, quam ſucceſſus. Monitus tamen periculo Ferdinandus Burgis Lugrunium ad fines Vaſconum abijt, è propinquo ſua ope & conſilio iuuaturus. Acceſſere cum copijs viri nobiliſſimi, Emanuel Benauidius, Ludouicus Cueua, Enecus item Velaſcus equitum in Caſtella Magiſter cupidi operam

in eo bello Regi nauandi. Antonius Acunia Zimoræ Epiſcopus ſuperioribus diebus Pompelonem iuerat, Pontificis verbis obteſtatum, ne Vaſco cum factioſis ac pacem eccleſię turbantibus res ſuas miſceret: Si ſecus eſſet factum diras in caput eius minas & extrema exempla deteſtari. Parum ea tunc diligentia profectum. Hoc tamen tempore Ferdinandus idoneum hominem ratus, per quem Vaſconi pacis conditiones recens impoſitas denunciaret, eum in Bearnem deſtinauit. Accedenti Saluaterram iniectæ ſunt manus: ac quo minor excuſatio eſſet, iuſſu eius Regis Longauillæ Duci eſt traditus. Aquitaniæ præfecto, Gallici item exercitus, qui opitulatum venerat, ductori. Neque perſonæ dignitas valuit, neque Legati nomen etiam inter barbaros ſanctum. Etſi alia ſpecies captiuitatis prætenſa eſt: ac inter alias accuſationes obiectum, nuper prælio ad Rhauennam commiſſo interfuiſſe, dignum videlicet vinculis maloque crimen. Paulo poſt tamen idem ſiue ſuccedente pœnitentia, ſeu quia commodum erat, mittitur ad Ferdinandum internuncius de pace, tribus fratris filijs pro ſe relictis obſidibus, rediturum quotieſcumque iuſſus eſſet. Miraculo fuit ea facilitate celeritateq; vniuerſum regnũ Vaſconũ Hiſpano ceſſiſſe. ex eo Galli coitionem & dolum profecto ſubeſſe ſuſpicari. ſponte Vaſconis excitari bellum, cunctaque quæ acciderant non gentis ignauia aut hoſtium virtute ſed compoſita fraude euenire ſuſpicionem late fuſam vt detergeret Vaſco ad Gallum contendit rei geſtæ ordinem explicatum. præterea Gallis ſaluaterram dedit fidei pignus: & vt id oppidum maiori præſidio munitum ab iniuria tuerentur. Gallo Regi deſtinatum erat vires vniuerſas in Aquitaniam mittere. Delfino etiam copiarum Duce adiunctis militibus & ducibus præcipuis, qui ex Italia redierant plerique in Regis familiam adſcripti & claris orti natalibus. Contra Ferdinandus imperio recens capto ſtabiliendo dabat operam diligentem: ac nominatim à Pompelonis ciuibus ſacramentum exegit, non iam quaſi ſequeſter, ſed Regis nomine. Facto ſpecies prætenta Ioannem Regem pactis conditionibus non ſtetiſſe. Sic regnum victori cedere belli iure quoque optimo. Cum Petro Nauarra Mareſcalo, & cum Sancti Stephani Comite, vt ad Ferdinandi partes accederent poſita contumacia per internuncios agebatur. Comes, quem paulo poſt Falcis Marchionem dixere, facile adductus eſt, vt tempori ſeruiret. Mareſcalus cauſæ ſui Regis acerrimus propugnator, re communicata cum propinquis, facturum negauit, quod ſine dedecore & fidei datæ ſugillatione non poſſet. Tudela vrbs, etſi inter primas obſequium victori detulerat, ſacramento fidem vt obſtringeret adduci non poterat. Aragonijs legibus viuere cupientes ij ciues, hoc eſt vitæ conditione libertati proxima, non ante deſtiterunt, quam Cæſarauguſtanus Præſul collectis copijs ad ea mœnia acceſſit vim admouere paratus & metum. Obſeratas conſilio mentes timor aperuit, effecitque vt qua cæteri conditione imperata facerent: neque in communi cauſſa ſibi priuatim conſulerent. Aditum in Galliam patefacere Caſtellæ copijs erat deſtinatum. Hoc conſilio ab Albano duce miſſus Villalba tribunus cum ſua legione peditum ad tria millia & trecentis cataphractis ſancti Ioannis municipium ad radices Byrenæi montis Galliam proſpectans occupauit. Eodem paulo poſt cum robore exercitus acceſſit Albanus. ſuperuenere Fernandus Vegha Promagiſter Caſtellæ, & Dieghus Lupus Aiala, quibus Ferdinandus ob perſpectam pruden-

tiam & agendi dexteritatem multum credebat. Albani in ea loca diſceſſus dupliciter commodus extitit, Gallis Hiſpaniæ aditu prohibitis, ne res in Vaſconibus turbarent, tum ad Aquitaniam inuadendam itinere patefacto. Orſeti Marchio ſolicitatus denuo, vt ſuis copijs ad Hiſpanias adiunctis in Aquitaniæ ſaltem fines irrumperet, redditis quamuis multis & magnis cauſis ob quas neceſſe fuit prius bello Vaſconum finem imponere, præciſe ſe facturum negauit, incommodũ tempus excuſans autumno præcipiti, præterea ardorem cum quo milites venerant extinctum, numerum imminutum, morbis inter milites ex cæli inſolentia vulgatis. Hæc palam ex acrano atque inter ſuos Ferdinando infenſus, ludibrio gentem habuiſſe, atque dum Vaſcones imperio adijceret, de Aquitania nihil curare, omnibus ſermonibus accuſabat. Ex actionibus de mente coniectari facile eſſe .Fine, in Angliam maturare conſtituit quippe propinqua iam hyeme, nulloque moræ in Hiſpania pretio, præter ſumptus inanes & militum interitu numerum imminutum. Sic ille conquerebatur, haſque diſceſſus cauſas extitiſſe iactauit. non defuerunt tamen qui ſuſpicarentur, Nebriſſenſis in proprio commentario, quem confecit de hoc bello affirmatione probabile, auro eum Gallico emptum excuſationes inanes ineptaſque quaſi velamen prætendiſſe cupiditati.

Res Italiæ

CAP. XIII.

MAGNA rerum conuerſio in Italia poſt pugnam ad Rhauennam factam extitit: Gallique victores non ſecus ac ſi victi fuiſſent, locis omnibus vexati. Sic repente aduerſis proſpera commutantur: Vrbinas cum copijs Pontificijs in fines Bononienſes inuectus depopulatus agros ciues ſuarum rerũ cura incenſo in oculis agro inter primos Italiæ feraci, pulſis Bentiuolis compulit mutati imperij argumento Pontificia vexilla pro muro & per plateas explicare, demptis Gallicis. Sic vrbs nobiliſſima ad vetus imperium redijt. Cardinales Strigonij Nannentenſiſque in Gallia erant; acceſſit recens Finarij Cardinalis. Ab his vt Gallus cum Pontifice conciliaretur ſuperioribus offenſionibus deterſis dabatur opera nonnulla initio proficiendi ſpe, irrito deinde ſucceſſu. Seueritas Pontificia ſalutares abrupit conatus. Diplomate euulgato Regem Gallum furiali carmine deuouet; & iure Pontificio maledicit: gentem vniuerſam ſacris interdicit. Subditorum ſæpe malo Principes peccant. Elatus ſtudio ſacramenti religione quo fidem Gallo obſtrinxerant, Normannos, & Aquitanos ſoluit. Lugduno, quoniam factioſos Cardinales intra mœnia acceperat, nũdinarum ius Geneuam, vbi olim agi conſueuerant, transfert vrbem ad lacum Lemanum ſitam, nobilem olim, nunc hæreſum colluuie fœdam. Contra ab Hieronymo Viquio, vt venia Ferrarienſi, eſſet & pax, diligenter eſt curatum. Fabricij Columnæ gratia & auctoritas ad emolliendum Pontificis animum multum iuuit. Conſtitutum vt captiuis ipſe libertate data, Romam ſupplex veniret. Sic factum. Fabricio ipſo & Alarconio proſequentibus Romam abijt. In toga bombycina eteromalla detecto capite, in Patrum ſenatum ingreſſum humillimo corporis habitu contumelioſis quamuis verbis Pontifex acceptum, quæ præceps iracundia dedit & ferox ingenium, ſoluit quidem anathemate; Rhegium tamen vrbem, contra quam conuenerat, non reſtituit. Ac potius in vincla rapere ſtatuit (cogitaſſe ſatis conſtat) maloque Ferrariam

riam extorquere voluiſſe. Neque deſtitiſſet, vt erat ardenti obſirmatoque animo, niſi importunos ille conatus celeri diſceſſu occupaſſet. Sic ars arte victa eſt. Cardonius breui reparato exercitu Neapoli verſus. Aprutium diſceſſit. Recenſitis eo copijs, peditum ſeptem millia ſunt inuenta duobus adiunctis millibus, qui recens ex Hiſpania venerant. Horum cura Padulæ Marchioni deſtinata eſt, & quoniam ad Aquilam in rixa quadam ſibi ipſe manum vulnerauit, eius locum tenuit Soliſius magno vir animo. Cataphracti mille ducenti erant, leuis armaturæ equites quingenti & quinquaginta. Præter hunc numerum Proſper Columna cum quadringentis equitibus propediem venturus in caſtra expectabatur. Huic prima acies eſt data. In medio agmine Goliſani Comes Traiecti Dux & Antonius Leiua curabant. Poſtremam aciem Alfonſus Caruaialius Xodaris regulus ductabat, illique adiuncti nobiles alij duces. In centurionum numero Ioannes Vrbinas fuit bellis deinde Italicis magnam conſecutus laudem. Has Cardonius copias ſub ſignis habuit, cum à Pontifice ſubeunte belli ſuſcepti pœnitentia venere mandata, ne vlterius progrederetur ac ſe potius finibus contineret. Inſubrum bello confecto, quid nouo exercitu prouincias fatigarent, vexarent agros & oppida? Honeſta ſcilicet ſpecies digna Pontifice cura. Altior tamen cogitatio pectori inſederat, Tranſalpinos omnes ex vniuerſa Italia pellendi. Gallos quidem Hiſpanica ope & Heluetiorum viribus deturbarat: nunc Italiæ Principum copijs & armis tantundem de Hiſpanis fore confidebat. Cardonius tamen ea denunciatione nihil territus cum omnibus copijs Aprutium tranſgreſſus. Firmum tenuit Piceni vrbem ad ſuperum mare. Inde præter Forliuium & Fauentiam continuato itinere in agrum Bononienſem irruit. Ad ſancti Petri oppidum in eo tractu poſitis caſtris legati ab Heluetijs venerunt cõteſtatum, quod iuſſerat Pontifex, ne procederet amplius. Si negligeret, obuiam ituros. Gallos ex Inſubribus pulſos, arcibus, quæ in fide perſtabant, ſubiugandis idoneas ipſis vires ſuppetere. Quid ſe ſuoſque fruſtra importuno labore vexaret? Cardonius ſe ſociali belli ſummum delectum ducem dicere: niſi Principum confœderatorum iuſſu ceſſare non poſſe. Ita motis caſtris Bononiam primum, deinde Mutinam abijt, cum Gurſenſi coram belli gerendi concilia Mantuæ, vti conuenerat inter eos, communicare conſtituens. Acceſſere Cariati Comes & Petrus Vrrea dimidiato circiter Auguſto menſe. Collatis ſententijs quid opus, facto eſſet decernere promptum non erat. Ad priores difficultates acceſſere Veneti cũ cæteris Cardonium, aditu Inſubrum palam arcentes. Erat præterea illis deſtinatum Brixiam Cenomanorum impugnare Gallicarum tum partium vrbem Venetæ ditioni detractam Obenigno cuſtode cum tribus amplius militum millibus. Cæſaris & Ferdinandi legatis alia mens erat, eam vrbem ſociali exercitu occupari, ſociorumq; adeo nomine obtineri. Vicit tamen ſententia non eſſe eã poſſeſſionem tanti, vt Venetos tunc quidem propterea irritarẽt. Ac potius Cardonium Mediceorum patrocinio ſuſcepto Florentiam ducere viſum eſt; exuleſque adeo in patriam, vnde fuerãt iniuria pulſi, armis Hiſpaniæ reſtituere. Soluto Mantuano conuentu, eoque approbato concilio Cardonius Mutinam redijt, vbi reliquerat copias. Iulianus Mediceus iter proſequebatur. Ioannes Cardinalis Iuliani frater iam è Gallica captiuitate forte magis quam cõſilio li-

ber, Bononiæ cum tormentis opperiebatur. Maius momentũ in Proſpero Columna, qui tandem ſe ſuoſque reliquis copijs adiunxit. Moræ cauſſa Pontifex extitit tranſitu per Picenum prohibito, reque neceſſaria longiori itinere facto. ſub idem tempus vt Maximilianus Sfortia, qui iam ſe in Germania Mediolanenſem Ducem dixerat proxima paterni principatus ſpe, in Italiam veniret decretum erat, præſentia Inſubres pacatum, ſi qui præterea Gallica maieſtate tenerentur. Pontificij Placentiam & Parmam præſidijs in ea ditione occuparant, vti Paulo ante dictum eſt, quaſi antiquis temporibus iuris Pontificij extitiſſent. Romæ Paſchalis Burgenſis Epiſcopus deceſſit ex Dominicano ordine ſolitus quotannis Romana templa religionis ergò plena maieſtatis & numinis venerabundus inuiſere. Et tunc Lateranenſis conuentus pars pietate inter paucos conſpicuus; ſi vera memorantur, clarus miraculis ante & poſt obitam mortem. Deceſſere præterea Archiepiſcopi Auennionenſis & Rhegienſis viri, & ipſi præſtantes. Vulgati inter patres morbi ad alias cauſſas adiuncti effecerunt, vt poſt primam & ſecundam actiones conuentu ampliato, reliquæ actiones in proximi Decembris initium conſenſu reijcerentur. Pontifici erat deſtinatum Patrum ope bellum in Turcas decernere, quaſi claſſico excitis ad arma toto orbe Principibus Baiazeti filiorum inter ipſos diſſidia conatui opportuna videbantur, ea contentione vt Selimus minor Baiazetis filius ope prętorianorum militum imperio patri detracto, Paulo poſt maiores fratres Achomatem, & Corcutum obtruncarit. Oblatam cælo occaſionem ferocem gẽtem impugnandi, arripere Pontifex cupiebat oppido. cupiebant omnes boni. Non deerãt tamen ſermones ſuſpicantiũ ea arte Hiſpanos ex Italia deducere deſtinaſſe. nihil ſyncere geri prauo homines ingenio credũt. Siniſtro rumori fides adiuncta Paſſim eſt, quoniã Pontifici haud dubium votorum ea ſumma erat.

Magni Gonſalui profectio in Italiam impedita.

CAP. XIIII.

CARDONIVS Neapolitanus Prorex, vti erat decretum, verſus Florentiam cum copijs omnibus mouit. Fama erat eam vrbem in libertatem aſſerere deſtinaſſe quorundam libidine & impotenti dominatu oppreſſam, atque efficere vt pace cum Pontifice conciliata factioſis ne amplius faueret. Nemine repugnante Pratum appulit ab ea vrbe decem modo paſſuum millibus diſſitum oppidum. Inerant milites magno numero, & conuecti antea commeatus. Ita de deditione appellati facere recuſarũt. Vim admouere & metum placuit. Diſpoſitis tormẽtis atque diſploſis quaſſata mænia late ſtragem fecere. Aditu patefacto vi in oppidum per ruinas irrumpitur. In captos & miſeros incolas militaris ſæuitiæ auaritiæ & libidinis multa exempla extiterunt; cum omnia profana ſpoliaſſent, ne à ſacris quidem abſtinuerunt, conſtupratæ virgines, certa ſiquis reſiſteret cædes. Terruit ea res Florentinos vehementer; atque ita vt ad fœdus faciendum ſine mora animos flexerint, alioqui peruicaci ingenio & obſtinata aduerſus mala gens. Id quo liberius contingeret vexilliferi munus, ſupremæ poteſtatis bello paceque nomen, Petro Soderino, quippe Gallis ad inſaniam addicto detraxere. Mox delecti viri primarij, qui de conditionibus cum Hiſpano diſceptarent. ij à Cardonio benigne accepti atque habiti pepigere fœdus cuius ſumma capita erant. Vt Medicei & Pacij exules in patriam, & bona paterna, vnde euerſi erant, inducto priori de-

creto reſtituerentur: Florentini publicè ad fœdus Principum accederent pro eccleſiæ dignitate antea ſancitum. Gallicũ patrocinium mutarent Hiſpanico, Ferdinãdi Regis in clientelam accepti. Firmato illi in eas leges fœdere beneuolentiæ maioris argumento ſuarum copiarũ ſummũ ductorem dixere Padulæ Marchionem. Pecunia etiam, cuius penuria erat, in ſtipendium militare Cardonium iuuerunt. Tantundem Senenſes, Lucẽſesque fecere in Ferdinandi Regis fidem & tutelam & ipſi accepti. Per idem tempus Ianus Maria Campofregoſus factionis opibus Genuam ingreſſus eius vrbis in gratiam Pontificis dictus eſt Dux. Sic contributa Genuę oppida paſſim ab imperio Gallico defecere, auide pleriſque, quaſi ex diuturna ſiti arripientibus libertatem. Id vt eſſet ſtabile & ex ſententia contingeret, prouiſum vt Berengarius Olmius cum ſuis triremibus ad Liguriæ oram accederet. Ex eo cuncta Hiſpano in Italia proſpere fluere, nihil vt amplius deſideraret, etiamſi ex ſuo arbitratu fingere ſucceſſus daretur. Magni Gonſalui ex eo profectio in Italiam dilata primum, deinde penitus diſturbata eſt. Quod qua ratione contigerit, explicamus. Poſtquam ad Rhauennam Hiſpani male pugnarunt, omnium oculi in Gonſaluum ſunt coniecti certa ſpe, eius virtute & prudentia tantis malis fore ignominiæq; leuamen, quippe ea tempeſtate ſpes & opes cunctorum in illo ſitæ videbantur. Salus in vltimas anguſtias deducta nullũ ambitioni nullum inuidiæ locum reliquerat. A pleriſque Cardonij imperitia Nauarri temeritate accuſabatur, in eam cladem fuiſſe præcipitatum. Gonſaluum hominem de cælo lapſum maiorem conditione mortali multo vſu & magnitudine animi cunctis haud dubium præſtare bellica ſcientia, induſtria, fœlicitate. Ferdinandus ipſe Rex, licet de tanti viri voluntate parum fidebat, multis à ſe iniurijs exacerbati, & cõceptum potius odium expromere cupiebat, re tamen neceſſaria eum in Italiam mittere decreuit rebus profligatis ſalutare præſidium. Burgos, vbi Rex erat, euocato profectio denunciatur. Otij ille inimicus, quo diu marceſcere videbatur, iuuandi rempubl. libenter oblatam cælo occaſionem arripuit. Et erat glorioſum vni ſe rempub. tradere temporibus coactam & malis. In profectionem & apparatum intentus Malacam abijt. Mirabile dictu quam multi Italica expeditione euulgata ex omnibus partibus confluxerint, vt in eam militiam nomina darent, cupidiſſimi eo duce induendi arma, plerique ſua virtute nobiles & claro ex genere orti. Regi tantus concurſus moleſtus extitit, & Gonſalui inuidia & quoniam de bello Vaſconum cogitabat. Et fere Regibus boni quam mali ſuſpectiores ſunt, ſemperque alienæ virtutis plauſus formidinem facit, præſertim ſi modum exceſſit. Ita definito numero mandat, quingentos grauis armaturæ equites duceret, pedites duo millia non amplius. Nihilo tamen magis ardore remiſſo in eum numerum viri nobiliſſimi legi ambiunt: multi ex prætoria cohorte Regis aut alioqui eius in Hiſpania ſtipendia facientes miſſione impetrata, non deſerta militia ſed mutata in Italiam abire feſtinant, eius ducis auſpicia ſequi cupientes, qui ſuæ fortunæ eſſe videretur artifex, opes, victoriam, felicitatem ſecum ferre in quãcumque ſe dediſſet partem. E Caſtella atque Bætica ingens numerus in eam expeditionem voluntarij, ſuaque impenſa militaturi ire parabant, ſatis magnum operæpretium fore rati ſi tali magiſtro prima militiæ tyrocinia poſuiſſent. Rex quo maior ardor erat, eo cũctari amplius, moræ cauſas alias ex alijs nexas excuſare, ſpe Cardonium præ-

claro aliquo ſucceſſu ſuperioris ignominiæ memoriam deleturum. Quem ea beneuolentia complecti viſus eſt, vt opinionem vulgo fortaſſis temere ſed ſuſceptam tamen confirmaret, ex eo genitum. Ergo rebus in Italia proſperum curſum tenentibus maiori indies incremento, Ferdinandus Rex poſita tandem perſona Gonſaluo denunciauit, profectionem vſque ad hyemis exitum ſuſtētaret: interim extraordinarios ſumptus excuſaret: daret porro operam, vt aulici & milites regijs ſtipendijs conducti ad bellum Vaſconum proficiſcerentur. Hæc mandata initio Septembris Cordubam ad Gonſaluum delata, pro eo ac par erat moleſta extiterunt tam ipſi.quam militibus vniuerſis: prorſus vt è cataphractorum ducibus nullus ad bellum Vaſconum iuerit præter Guterrium Quixadam. Gonſaluus literis expoſtulationum plenis tum ad Regem tum ad amicos datis aulæ fraudes conqueſtus eſt: cuius inſidias vitare quis poſſit accuſare fortunam fluxam inconſtantemque, inuidiam alienam, quæ nihil aliud ſcit quam obtrectare melioribus, corrumpere honores, & præmia eorum. Superiora merita qualia & quanta, ea ſcilicet mercede penſari. Vincitur interdum generoſus Spiritus, & iracundiæ viribus ſuccumbit. In dolore tamen maximo duo præcipuè extitiſſe moleſta. Nominis exiſtimationi labem muri prona hominum in deterius ſuſpicione, profecto niſi magna de cauſa & grauem ob aliquam offenſam ſuperius decretum haudquaquam iri mutatum. Populi rumores tolerare durum, neceſſarium tamen. Deinde, ijs qui vt ſe proſequerentur, magnos ſumptus tolerarant, nullam compenſationem abs Rege eſſe, nullam gratiam: id vero grauiſſimum videri atque intolerandum, ſua cauſa inſignem iacturam paſſos. Duriorem ipſa morte vitæ conditionem deinde exilio mutare conſtituens è familia miſit, qui à Rege facultatem peteret Terranouam ſuæ ditionis oppidum in extrema Italia diſcedendi, amœni ſeceſſus, & ab arbitris remoti. id ſummi beneficij loco futurum. Ad hæc Rex longo vſu edoctus fallaci vultu verbiſque blandis ſedare iras, reſpondit: eius operam minime fore neceſſariam Gallis ex Italia pulſis: neque opportunum nouas ex Hiſpania copias mittere, quo tempore de Hiſpanis vniuerſa Italia pellendis conſilia Pontifex ſerio agitaret. Profectioni quam optabat duriorem ſe oſtendit, ac conſultius iudicabat tantis defuncto honoribus ea ætate Loxæ domi ſuæ conquieſcere, magnorum virorum exemplo vacatione impetrata. Leges maiorem annis otio reddere, quid negotia non neceſſaria captaret? gloriæ meritæ & partæ quid vltra periculum faceret? Præclara verba, ſi cætera reſponderent. Sed alienati animi atque offenſi multa deinde argumenta extitere. Præter ſuſpiciones ſuperiores, reus in ſecreto ab aulicis agebatur nulla facultate calumnias detergendi. Inuidia eo nocētior, quo magis ex occulto graſſatur. Ira in Garziæ Laſſi defuncti locum Legionis Promagiſter fieri cum cuperet atque peteret, repulſam tulit Ferdinando Toleto prælato. Par euentus alterius petitionis fuit, qua Hornachos diui Iacobi militiæ oppidum vectigalque honorarium ex eo commendari per idem tempus poſtulauit. grauem ignominiam clarum auerſi animi ſignū: Offenſionis ſuſceptæ præter alia duplicem cauſam inuenio. Altera propria. Enimuero Ferdinando Regi Gonſalui voluntas ſemper ſuſpecta fuit: & conſtat ſæpe conqueſtum apud amicos, conſilia eum aliena agitaſſe. diſſimulatū tamen ſuperiorum meritorum memoria, haud dubium ingenti numero moleq;. Communis fere magnis Principibus altera:

tera: ac potius cunctis hominibus, beneficia eo vſque grata ducentibus, dum videntur exolui poſſe, vbi modũ exceſſere quos quaſi creditores aſpicimus, ijs pro gratia odium redditur. Et eſt procliuius iniuriæ quam beneficio vicem rependere, quia vltio placet, gratia plerũque eſt oneri. Vtiq; ſi meritis paria pręmia reddi non poterant, æquum profecto videbatur tali viro nihil denegari, ꝙ dono dignum eſſet. Verum præterita accuſare quid iuuat? Quis Regum offenſas pręceptis ſalutaribus fręnabit? Suſpiciones amouebit aulicorum præſertim calumnijs & fraudibus confirmatas, meliores criminando allatrandoque eorum magnitudini, quod facillimum factu eſt, ex aliena iniuria & malo ſplendere volentium.

Pompelo obſeſſa.

CAP. XV.

AD ſancti Ioannis oppidum Albanus morabatur neque magno neque vllo moræ pretio. Gallis tamen Hiſpaniæ aditu ea parte prohibitis variæ militares manus prædatum in vicinos agros progreſſæ pecora abigere, agreſtium cædem facere, villas vicoſque incendere nulla præterea re memorabili. bellica tormenta deerant. Ea Dieghus. Vera magno labore niſuque propter Locorũ aſperitatẽ ſuperatis montibus trochlæis ergaſtiſque ſæpe in ſummas rupes ſublata parique induſtria in ſubiectas valles demiſſa tandem in id oppidum intulit. Norbonius, Longauilla, Mompenſerius, Palicius atque Lautrechius ad Saluaterram & finitima Bearnæ loca ſtatiua habebant, atque in ijs octingentos cataphractos, pedites octo millia, Hiſpanicis copijs odbiecti haud magno diſſiti interuallo. Præterea Delfinus ad Garricium validam continebat manum, paratus quocumque res vocaſſent, in eam partem impetum dare. Vaſconis tantum aduentum cum ſuis peculiaribus copijs ſuſtentabant, vt in Hiſpaniam irrumperent maiorum regnum recuperandi ſpe: Ea vulgata fama Sanazarię, & Rõcalenſis vallium incolæ veteris imperij amore nouum excutere tentarunt correptis armis. Mareſcalus quoque Vaſconum Petrus Nauarra, qui eatenus medium ſe geſſerat, palam Gallicas partes amplexus eſt, Tudela vrbe raptim ad Gallos profectus ſub aduentum Ferdinandi Regis eo delati ad excipiendam Germanã cõiugem ſolutis Aragonijs conuentibus reuertẽtem. Ea res Vaſconem excitauit, vt maiori feſtinatione renaſcentia ſuorum ſtudia foueret, fugacia eſſe occaſionum momenta non ignarus. E Vaſconibus in Galliam atque Bearnem gemina vallis pertinet in fauces deſinens, quibus neceſſario tranſitus & iter eſt, altera Rõcalis dicitur vulgo, vallis altera Roncarum. Roncali ſancti Ioannis oppidum ſubiectum eſt ad montis radices qua in Galliam proſpectat. In eo Albanus tendebat cũ copijs. Vaſco in Vaſcones parte altera armatus Palicio adiuncto irrupit, menſe Octobri dimidiato. Hiſpanis minores vires erant, quam vt in vnius pugnæ ſorte de ſumma rerum auderent periclitari. Variæ tantum manus iniquis ad tranſitum locis, quacumque montes in anguſtias coeunt, ſe oſtentare, diſtinere hoſtem. Fernandus Valdeſius in eo numero Burgium ingreſſus, id oppidum tueri tentauit. Leui imbecillaque munitione inuitati hoſtes impetu facto, quãuis quadringentis è ſuo numero amiſſis intra munimenta irrupere. Ex obſeſſis cecidere nõ pauci, atque inter alios dux ipſe Valdeſius egregiè quãuis pugnãs. Indignatione in ea pericula irruiſſe fama fuit ex Regis verbis cõcepta, redeũti ex prælio ad Rhauennam facto dicentis, Boni vbi manent? Altius id verbũ hæſit quaſi vibratum telum; quam vt

euelli niſi morte poſſet. Albanus Pompelonis periculo permotus, relicto in ſancti Ioannis oppido Diegho vera, vnaque octingintis legionarijs ducentisque cataphractis, & viginti bellicis tormentis, cũ reliquis copijs ſuperare montes & rebus Vaſconium opitulari conſtituit. Tranſitu redeuntes prohibere facile Vaſconi fuit, ꝙ facere omnino debuiſſet. Excæcauit nimirum diuina vrgens vltio, Principes & gentem peruertere volens. Ac ne continuo quidem, vti opus erat, Pompelonem copias admouit præſidio infirmo fluxa regentium, vti in nouo imperio, auctoritate, opportunã iniuriæ. Vtroq; errore factum, vt omnia in cõtrarium verterentur; accedentibus ſubinde ad pręſidium nouis cohortibus, Albanoque adeo cũ exercitus robore in vrbem inuecto. Sic cum ſpe defenſionis ciuibus animus etiam acceſſit. Cæſarauguſtanus quoque Præſul ſub idem tẽpus. Exeam duxit ad ſex militum millia equites peditesq; opportunum in ea difficultate rebus præſidium. Inter cætera oppida, quæ correptis arenis à nouo imperio defecere, arcis munitione confiſa Stella ampla vrbs rebellarat. Frãciſcus Nauarra eo delatus, ope quorũdam ciuium, quib' noua defectio diſplicuerat, intra mænia admiſſus, oppidanorum copias militum ſuorum prædam fecit direpta vrbe. Arx impugnari niſi maioribus viribus non poterat. Acceſſit cum copijs aulicorum cohorti Præfectus. metùs ſæpe officij magiſter obſeſſorum mentes aperuit, vt ferocia depoſita ſupplicum velamenta pręferrent pacem petentes & veniam, arce dedita. Id exemplum Cabrega Mõgiardinum, & Tafallæ arces cum primis munitæ, ſunt ſecutæ facta item deditione. Vaſconi omnia aſpera erant, prona hoſtibus. Nam per Broti quoque vallem & fauces quas coeuntes Lacetani montes efficiunt, Bigorræ Seneſcalus cũ manu militari in Aragonios fines irrupit. Ager aridus & frugum vacuus pręſertim eo tempore anni. Torlam aggreſſus inter montium iuga ſitum oppidum vi admota cepit. Indigenæ eo tractu inſe inuitantes facta manu, atque ijs adiunctis qui ex oppidanis ſupererãt, mõtani homines frigore & laboribus durati in hoſtes prædæ & direptioni intentos facto repente impetu, priuſquam ſe colligerent, duobus amplius millibus ex eo numero cæſis, cęteros in fugam compulerunt, amiſſis impedimentis & aliquot minoribus tormentis, quæ ſecum detulerant. Vaſco ſero quamuis octo tamen à Pompelone millibus ad Vrrocium pagum caſtra promouit. In ciuium beneuolẽtia præcipua ſpes victoriæ, quos ſub eius aduentũ aliquid profecto moturos intra vrbẽ confidebat. Cõcepta haud temere fiducia fefellit. Ducẽtis ciuibus ab Albano ea vrbe antea pulſis, quos ſuſpectos maxime credidit, cæteri eorum exemplo pœnæ cautiores conquieuere. Simul ad Reginæ pontem haud diſſitũ oppidum nouæ militares manus confluebant Pompelonem tuendi, ſed & prælio decernendi, ſi res ferrent, voluntate. Mille & quingenti pedites Vaccæorum è Campania atque ex Vltramõtanis venere, Bugia nongenti duce Lupo Arriarano Barcinonẽ paulo ante appulſi. Acceſſere eodem Aragoniæ copiæ. Summa imperij Anagaui Duci erat permiſſa. Afonſi Peraltæ ſancti Stephani Comitis inter Vaſcones præcipua rebus omnibus fides ſtudiumque. Amplius deuinciendi eius animo Mareſcali Vaſconum nomen tunc eſt adiunctum in locum Petri Nauarræ lege maieſtatis damnati, nec multo poſt aucta indulgẽtia Marchionis Falſis titulus & honos acceſſit. Hæc agebantur, neq; tamen obſidione Põpelonem hoſtes cingebant. Dum noua à Delfino Gallorũ auxilia expectãtur, tempus eſt extractum maiori vrbis commodo q̃ hoſtiũ. Palicius moleſte ferebat nihil

nihil ex voto ſpeq; ſuccedere: ac contra omnia in contrarium verti. Vt aliquod operæpretium extaret, Vaſconis caſtra eo loco poſita vnde ciues cõmeatus facultate prohiberent. Aliæ interim Gallorum manus eorum, qui vltra montes tendebant, in Cantabriæ fines irruperunt. Hiſpanicas vires in plures partes diducere conſilium erat. Lautrechius iis copiis præfectus per Fonterrabiæ fines ad Sebaſtiani fanum caſtra promouit, oppidi modici quidem, ſed validi potiundi ſpe, ad mare poſiti Hiſpaniæque fines extremos. Forte Ioannes Aragonius Cæſarauguſtani Præſulis filius in eo oppido morabatur: dum in Belgas proficiſceretur fidei pignus ab auo Ferdinando regnum illi Neapolitanum nequaquam deſtinari, contra quam Cæſar ſuſpicatur: Ioannes Nucæus Comes itineris ibat legati munere impoſito in curia Caroli Principis: Eorum præſentia ſaluti fuit: oppidani quamuis pauci pro ingenita audacia, & eo inflammati præſidio magna virtute tutati oppidum hoſtes à mænibus repulſos Renteriam reiecere: inde ne concurſu prouincialium, reditu prohiberentur, Aquitaniam feſtinato repetiere. Ad vires adiunctæ artes, quæ incommode Gallis cecidere: Ferdinandus Aragonius Calabriæ Dux ſub idem tempus Gallicis promiſſis lactatus, Neapolitanum regnum tradituros iure ſuum poſſeſſione alienum Lugrunio, vbi cum Ferdinando Rege erat, in Gallica caſtra dilabi deliberatum habuit. Res tanta ſine conſciis & adiutoribus peragi non poterat. Indicio facto vincula iniecta tum ipſi ſunt, tum quatuor infelicis conſilij interpretibus adminiſtriſque. Miſeros omnia præſidia, mens quoque ſæpe deſtituit. Ducis cuſtodiæ Atienſæ primum arx, deinde ſetabis in Valentino tractu deſignata eſt. Sociis maieſtatis lege poſtulatis conuictiſque, per plateas tractis vncus & laqueus vitæ finis fuit. Extinctorum cadauera membratim diſſecta. Conatus temere ſuſcepti is exitus extitit. Anni tempus incommodum erat, præceps in hyemẽ. Galli communicato conſilio feſtinare decernunt, moramq; ſuperiorem maiori conatu & ardore corrigere. Gemina virginum ſacrarum monaſteria extra vrbem ſita ſunt, alterũ diuæ engratiæ nomine, claræ alterũ. Hæc Galli collegia diripuere, nulla locorum ſanctitatis memoria metuue. Quidam, quin etiam centurio Germanicus aperto ſacrario, pixidem argenteam prædandi auidus Euchariſtiam, quæ in ea continebatur, in altare impius iuxta & temerarius proiecit. Virgo templi æditua eo ſpectaculo commota. Apage inquit, tantum nefas: Chriſtiana ſacra, impiis attrectare manibus non metuis? nõ te pudet? cœlo vindictam expecta. Adeſt in limine, quem violaſti, teſtis idẽ & vltor Deus. Ad quã ille renidente vultu, Hic ait Hiſpanorum Deus eſt nõ Germanorum. Ab his initiis tetri de religione diſſidij paulo poſt in iis regionibus ſubſecuti fundamenta non obſcura ꝓbantur. Suſcepta impietas impune non fuit. Iudæ inſtar proditoris diruptis effuſiſq; viſceribus periit. Hęc Nebriſſenſis fide ꝓbabilia, intereſt publice vt vera credantur. Diſploſis mox tormentis excuſſæ igneæ pilæ ſtrauere late muros. Per ruinas & ſtrages lapidum ſemel & ſecundo magno impetu ingruentes Gallos repulere Hiſpani inſigni virtute felicitateq;. Cæſi ab vtraq; parte multi, plura ruinis obruta cadauera. Defenſæ vtraque, impugnatione vrbis præcipuam laudem tulere Villalba tribunus militum, Fernandus Toletus, Fernandus Vegha, Antonius Fonſeca, multique alij viri nobiliſſimi. Ioannes Albion periit Aragoniis maioribus clarus ſuaq; præſtans virtute. Anagari Dux per iuga montis, quem Reniegã dicunt, ſe oſtentare, ſex

millia pedites ſub ſignis habens, equitũque turmas paratus hoſtium caſtra inuadere, cum vrbem ipſi impugnarent, certe commeatus intercipere, grauare annonam: Segorbij & villęformoſæ Duces proſequebant, Aquilarij Marchio, Mõtacuti & Ripagorſæ Comites, ipſeq; regiæ aulicorũ cohorti Præfectus magnus nobilitate generis, & rebus geſtis clarus. Galli tanto apparatui vt pares eſſent veriti tantis copiis, ſoluta obſidione per Maiæ montis anguſtias fauceſq; Galliã repetere decreuerunt. Pridie Kalendas Decembr. mouere caſtra. Secuti abeuntes iiſdem veſtigiis Ludouicus Beamontius in Vaſconibus equitum Magiſter auunculi Regis beneficio & Villalba tribunus è poſtremo agmine cæſis aliquãto numero hoſtibus, tredecim etiã tormenta bellica cedentibus extorſere. Is finis belli fuit de Vaſconum regno nobilis in paucis, is tantorum apparatuũ exitus. Agramontenſes abiecta defenſionis ſpe arces, quas retinebant, victori dediderunt, obſequium cum ſecuritate contumaciæ cum periculo præferentes. Pompelonis mœnia, qua erant quaſſata, refecta diligenter: areaq; excitandæ arci deſignata eſt, quo munitior vrbs eſſet aduerſus externam vim, ciues à defectione quaſi iniecto fręno in poſterũ detinerẽtur. Aulicorum cohorti Præfectus, genti rector deſignat Proregis nomine, in Comaris Marchionẽ honoris cauſa mutato nomine, quo maior eſſet auctoritas, pręſentibus & ſuperiorib. meritis gratia, incitamentũ ad maiores conatus. Dum is prouinciã demandatã domeſticis rebus compoſitis capeſſeret, ab Albano Petrus Toletus filius eſt ſubſtitutus, Villęfrancę Marchio, qui cũ cęteris vrbem defendit pręſtanti iuuenis indole: accedentib. annis Neapoli multo tempore Prorex, prudentia ac animi magnitudine in paucis parentũ & noſtra ætate cõſpicuus, claris maioribus & bonis artibus præditus.

Cardonius Brixiam vrbem cœpit.

CAP. XVI.

HVNC curſum habuit bellũ in Hiſpaniæ parte concitatum. In Italiã cõfecto bello Hetruſco Cardonius, qua felicitate dictũ eſt, compoſitiſq; Florentiæ ex ſentẽtia rebus, prioriq; adeo ignominia in laudẽ verſa, adducere porro in Inſubres pergit. Mutinæ, ditionis tunc Cęſareę cũ ipſo Gurſenſis, Petrus Vrrea, atq; Andreas Burgius conuenere de belli ratione rurſus in commune deliberatum. Brixiam Gallico vſq; dum pręſidio munitã obſidebant Veneti ad ſuũ imperium reuocandi ſpe. Cæſar ſui eſſe iuris diſputabat; neq; paſſurũ, vt ab alio quocũq; eriperetur. Heluetij ad Maximiliãni Sfortiæ ditionem, cuius patrocinium ſuſceperant adiungi cupiebãt, vim adhibituri niſi eſſet obtemperatum. Trifariã in diuiſa ſe intendentibus ſtudiis ne graue incommodum extaret, verendum. Conſenſu Mutinæ decretum eſt, vt Cardonius occupatis diſceptantium conatibus, eam vrbẽ admotis copiis captam de Gallis cõfœderatorum nomine obtineret, ei redditurus cui iure & legib. deberetur. Eo ꝓbato decreto Gurſenſis quidẽ Mutinæ ſubſtitit, Vrrea, Burgiuſque Romã abierunt Pontificis de ea re volũtatem mentemq; exploratum, ſimul pactã ex fœderis legibus in ſtipendium pecuniam extorquendi ſpe, quoniam ab aliquot menſibus reddita nõ erat. Abnuit Pontifex, ex quo ad Rhauennã erat dimicatum, excuſans nullam pecuniã deberi, quaſi motis ſocietatis legibus antiquato fœdere. Daturum tamen ſponte, ſi Cardonius Mediolanẽſem expeditionem Ferrarienſi mutaret: quam vrbẽ occupandi nondum neq; ſpem, neq; volũtatem depoſuerat, mora feruẽtior & aduerſus difficultates animo peruicaui. Omnino Vrbinas copias in aciem ꝓduxerat nõ alia ſpe: ac præter Italos Heluetiorum

rum duo millia ad Lucū & Bagnacaballum continebat. Minores conatu vires niſi aliunde eſſet adiutus: ac præſertim pecuniæ in ſtipendium ob impiā paſſim dilapſi milites ſigna indies deſerebant. Vrrea & Burgius præter ſpecioſa verba facturos, ꝙ Pontifici placeret, nihil p̄ſtitere. Miſſus Bernardus Bibiena, cui purpuræ deinde honos acceſſit, Cardonium edoctū, quid Pontifex poſtularet & vellet. Commodū Piſcarius pecunia redēpta à Gallis libertate. Mutinam delatus cataphractorū alæ continuo p̄ficitur inter Hiſpanas lectiſſimæ, cui Caſpar Pomarius dux fuerat in tumultu quodam Mediolani nuper occiſus. Ergo Kalendis Octobr. Cardonius Mutina verſus Mirandulā mouit, quo tempore bellum in Vaſconib. vigebat maxime ardore præcipuo. Ad oſtiam Padum tranſmiſit. Ibi recēſitis copiis pedites nouē millia ſunt inuēti Padulio ſummo ductore. Proſper Columna in dies expectabatur quadringentos amplius grauis armaturæ equites mille pedites in ſupplementū adducens. Moræ occaſio, tranſitu prohibere Pontifex perditionem fruſtra conatus. Non deſtitit præterea Sedunenſem monere, efficeret ne Heluetij ſinerent Cardoniū in Inſubres penetrare. Hiſpanos dictitabat ad imperium vniuerſæ Italiæ aſpirare. Quid Gallis eiectis ꝓfeciſſent, ſi Hiſpanis ſeruituri erant inopia, auaritia, ꝑuicacia maiori? Nō imperium externū excuſſum, ſed peiori ſeruitute, ſi id contingeret mutatū iri. Veronā tamen Cardonius nullo prohibēte ꝑuenit, vbi Rocandulfus ad reliquas copias duo millia Germanorum, equites expeditos quadringentos adiunxit, p̄terea tormenta bellica ſex maiora, culebrinā vnam, minora atq; campeſtria viginti. Eo apparatu Brixiā verſus mouere ſigna. Obenignus Venetorum obſidione fatigatus, & metu noui aduentantis exercit⁹ cōmot⁹, vt par erat, Cęſaris vexilla ē muro ꝓtendit deditionis indicio. Tunc Bibiena in Hiſpanorum caſtra delatus Pontificis mandata, vt erat iuſſum, explicuit. Reſpondit verbis blandis Cardonius, cupere vero Pōtificis iuſſis obtemperare, facturumq; adeo fuiſſe, ſi antequā Padum traiiceret in caſtra ipſe veniſſet, nunc vlterius eſſe ꝓgreſſum: q̄ vt ſine ignominia & dedecore reuocare liceret. Bello confecto facturum, ꝙ Patri & Pontifici placuiſſet. Digreſſus Verona Cardonius Piſcariā ex itinere vna cū arce Gallicę, tū ditionis ſubegit. Ad Venetos & Paulum Ballionium ſummum Veneti exercitus ducem anteq̄ Hiſpanorum copiæ Brixiā peruenirent, qui ſuis verbis denunciarēt Legatos miſit, ſe quidem ſocialis exercitus ſummum ducem, ne deeſſet officio, venire, daturum operam vt cuiq; ſociorū ſua iura conſtarent. Proinde ſuos conatus iuuarent, vireſq; coniungerent: in amore & officio vinci turpiſſimū ducerent. Verbis ludebatur, alioqui diſcrepantibus voluntatib. vel maxime atq; in diuerſa tendentibus, qui poterant inter ſe conuenire, octo ab ea vrbe millib. Hiſpanorū caſtra erant, cum Galli ad deditionē flexere animos honeſtis modo cōditionibus. Datū vt Gallicę copiæ, quadringenti cataphracti, pedites ad duo millia, cū equis, armis & impedimentis omnib. relicta vrbe irent quocunq; voluntas aut cōmoditas ferret. Mediolanēſem modo arcem aliāſue Gallicis p̄ſidiis detētas vitarēt. Pro magno habitū duobus exercitibus vallatos quāuis Gallos, nullaq; auxiliorū ſpe id expreſſiſſe. Verū hoſtium inter ipſos ſuſpiciones afflictos iuuerūt, annitēte p̄ſertim Gurſenſi, cuius erat p̄cipua rebus omnib. auctoritas. Eędē conditiones p̄ſidiarijs arcis militibus ſunt conceſſę, pactis deditionē arcis cū tormentis & reliquo inſtrumēto bellico, niſi intra vnū & viginti dies idoneę copię auxilio ſu ꝑuenirent. Pacta Brixiæ deditione ad 8. Kalend. Nouembris ipſo

die Cardonius ad Caſtanetolam non procul ea vrbe luſtrato & recenſito vniuerſo exercitu, inuenit ſupra octo millia peditum in caſtris habere iis adiunctis, qui tunc cum Proſpero columna in ſubſidium acceſſerunt, Solifio impigro viro deditæ ciuitatis cura commendata eſt, militib. mille circiter in tutelã attributis. Reliquæ copiæ Bergomi arcẽ impugnatum, dedita interim ea etiam vrbe abierunt. Villamarinus maris per Italiã præfectus Neapoli cum ſeptem triremibus diſceſſerat Põtificiis triremibus, quę ad vrbem veterem paratæ erant, adiunctis Genuam iturus Lãternæ arcem obſeſſum Gallico præſidio imperioq; catenus detentam. In eo portu tres alias Venetas triremes inuenit ſenatus decreto, rogatu Pontificis in id miſſas, præterea quatuor alias Genuenſis Ducis, ſed milite, turba nauali, & tormẽtis parum inſtructas. Lente omnia procedebant, obſidioq; in longũ ducebatur: exigua ꝓficiendi ſpes. Gallica claſſis multo minor ſociali, ſeſe ad Maſſiliã continebat, ſex nõ amplius triremiũ, & vnius roſtratę maioris nauis, nihil niſi ex ſuo cõmodo auſura. Cardinales factioſi Lugduni inſtitutos conuentus agitare porro pergebant, magnificis promiſſis Principes ſingulos lactantes prehenſanteſq; de alieno iure munifici. Hugo Moncada Sicilię Prorex validam claſſem in Tripolis portũ intulit: eam vrbẽ arceſq; munire deſtinabat, bello Africano repetẽdo commodiſſimam poſſeſſionem. Vrbinas in æmilia Rhauennam inter & Bononiam quingentos grauis armaturę equites cõtinebat, Heluetios mille. Italorũ maior numerus, minor vſus, licẽtia maior è caſtris n. digreſſi ducũ iniuſſu rapere, ſpoliare, vi & ſtupris cũcta polluere in omne fas nefaſq; auidi atq; venales præcipuo agreſtiũ damno. Belli aduerſus Ferrarienſem haud magno conatu ex interuallo repetiti is fructus extitit ꝓterea nullus.

Maximilianus Sfortia Mediolanum ingreditur.

CAP. XVII.

MAximilianus Sfortia Tridenti atque Veronæ aliquandiu moram traxit, vt Galli ex omne ditione pellerẽtur, ac Mediolani & Cremonæ arces reciperentur, dum auide expectat, aliquot abiere menſes. Simul Heluetiis vt pretiũ ſuſcepti laboris eſſet, atq; in eam rem ciues Mediolanenſes pecuniæ affatim volentes decernerent, ſedulo agebatur. Ii enim in ſtudium noui Principis tuendi quamuis incitati, neq; Principatus partẽ aliquam detrahi concedentes, ne Parmam quidẽ & Placentiã à Pontifice occupatas, non Actam, quæ penes Gallos erat, ac ne Cremonam quidem & Geradadam Venetis ante aliquot annos ex fędere datas cum Gallis icto, in partem tamen prædæ venire conſtituerant de alieno munifici, de ſuo parci vitio vtrumq; humanæ mortalitatis. Conuenit vt Mediolanenſes duobus annis centũ & quinquaginta millia auri illis numerarẽt, annua quadraginta millia in omne tempus tributi honorarij nomine fidei pignus tres in ditione arces eſſent penes eos relictæ. Principũ aliorũ nõ vna mens erat, neq; cõſentientes voluntates. Cęſar vni ex nepotibus Mediolanũ potius q̃ Sfortiis deſtinabat. Pares conatui vires nõ erant, Gallia infenſa vniuerſaq; Italia ex veteri ſtirpe Principem Mediolano dari expetente, ſi morarentur ſpem vi parata atq; armis: Gentis communia vota voceſq; Laudis Pompeiæ Epiſcopo occaſionem præbuere de eo Principatu cogitandi, quoniam Galeacij Mediolanenſis Ducis filius erat, ſed ſtupro ſuſceptꝰ. Nõ diſplicuere ii conatus Sedunẽſi Cardinali rerũ in ea gẽte ꝓcurationem, quã obtinebat, retinẽdi alieno nomine regnãdi ſpe inanes Principis titulos penes Epiſcopũ fore imperiũ penes ſe quo minores vi-

res vi-

res vires eſſet, eo amplius aliena ope ſuſtentari opus fore. Ne Pontifex quidem auerſum ſe ijs molitionib. ꝓbere viſus eſt ob ſuſpiciones ſuſceptas in Maximilianum parum propenſus. Cæſari & Ferdinando Regi obſtrictum maxime minus ſperabat fidum & obſequentem futurũ. Ad hos conatus occupandos Brixia capta vt Maximilianus Sfortia quam primum Mediolanum iniret curatum præſtitumque eſt. Vrbem inijt ad quartum Kalendas Ianuarij ineunte ſalutis anno 1513. milleſimo quingẽteſimo decimotertio, proſequentibus Sedunenſi Curſenſiq;, Cardonio & Petro Vrrea. Venienti obuiam vniuerſa ciuitas effuſa portis eſt, quaſi ex diuturna ſiti cuncti auide ſuam Principem expectabant. Heluetiorum Legati ſolenni cæremonia in manus dedere claues, cunctaque quondam veteribus Principibus exhiberi ſolita cõtinuo decreuit ſenatus. Peracta lætitia ſuperoſque precati vt ſuis beneficijs fauerent, & tantis muneribus perpetuitatem adderent, ad bellum retulere animos. Gallis eripere quæcumque retinebant neceſſe erat. Padulius cum peditatu Trezum arcem impugnatum iuit ad Abduæ ripam operibus militeque firmatam, breui tamen dedita eſt. Nouariæ arcem ſimili exemplo Ducis copiæ Gallico præſidio pulſo ceperunt, nõ minus quamuis munitam, neque minoris momenti poſſeſſionem. De inducijs quæ Cæſarem inter & Venetos erant, pace mutandis agebatur, & quoniam pactum induciarũ tempus cum menſe Ianuario exibat, menſis Februarius primum deinde Martius eſt adiectus, vtrumque Cariati Comitis diligentia auctoritateque. Conditiones à Pontifice anno ſuperiori oblatas Gurſenſis æquior iam factus probabat. Veneti ad nullum fœdus veniebant niſi reſtituta Verona. Vim adhibere viſum eſt, Cæſaris, Hiſpaniæ, & Mediolanenſibus copijs in vnum corpus collatis. Heluetiorum nulla mẽtio, quoniam Tramullij ad eos Legati opera breui ad fœdus Gallicum tranſituros ſuſpicio erat haud inanis euentu, & tunc magnis coniecturis fundata. Cardonio priuſquam in Venetos expedirent arma, Mediolanenſem principatum ſtabilire in primis placebat Gallis poſſeſſione deturbatis vrbium & arcium quæ magno numero vſque dum in ꝓuincia obtinebant. Triuulcius quoque quinque peditum millib. nouo delectu collectis ac pluribus indies in caſtra confluentibus, denuo bellum reparare cogitabat, virtutis & prudentiæ dux opinione ſingulari. Eo Proſper Columna cum valida manu Aſtam vrbem tenere iuſſus eſt, tranſituque Gallos arcere, quoniam in aditu Inſubrum ſita eſt, ſubalpinis & mox Galliæ ꝓpinqua. Ferdinandus Rex vt bello in patria implicaret Gallos diſtineretque, Anglo genero auctor extitit. Anglicæ gentis inſociabile ingenium eſt. Haud facile in cuiuſquã alterius nationis conſortium veniunt, cuius rei anno ſuperiori ſatis clarum documentum extitit. Curatum ergo vt Calitium ditionis Anglicę vrbem traducto milite Nortmannos laceſſerent. Aquitaniam acceſſuram in victoriæ partem, Angli commodo copijs Hiſpaniæ ſumptuque: quod facturum ſe Ferdinandus prolixe pollicebatur. Honeſta conditio, ſi verbis reſponderent facta. Ea ſpe incitatus Anglus claſſe quinquaginta nauium nouem millia milites delectam ex vniuerſa Anglia pubem, cultu & fulgentibus armis viſendam aciem tranſmittere in Galliam conſtituit, eo ardore vt à Rege ſocero alias quinquaginta naues in vſum eius belli mitti flagitarent. Tot vno tempore bella conatuſq; graues cura complecti, atque ope qui poſſet Ferdinandus præſertim valetudine afflicta, Bæticaque diſſidijs æſtuante? Morbum conciliauit poculum noxio medicamine fœdum, quod Regina diluit Medinæ

Campeſtris, ſpe prolem ex Rege concipiendi. Id Caruaialius & Petrus Martyr in proprijs commentarijs quaſi exploratum pro certo poſuerunt, nominatis etiam amatoriæ potionis adminiſtris fœminis principibus: quarum nomina ne hoc loco exprimantur, earum tum maioribus tum poſteris tribuendum putabam. Nauſea ex eo Regem inuaſit cibi nulla appetentia: vt ad moleſtiam leuandam per ſyluas & ſaltus erraret, venationis ſpecie congreſſu hominum deuitato. Acceſſere frequentia deliquia, & aquæ intercutis haud obſcura ſigna morbi lethalis. Sic in contrarium vertuntur, quæ imprudenter alio & temere deſtinantur. Bœticæ motus extitere Henrici obitu Aſſidonij Ducis. Soror defuncto Germana erat Mencia Petro Gironio nupta. Præterea frater ex nouerca Alfonſus Pereſius Guſmanius. Teſtamento is hæredem ex aſſe ſororem nominauit, poſteriori patris coniugio vitij damnato. Petrus Gironius leui eo præſidio munitus opimum principatum vrbemque Aſſidoniam ditionis caput occupare tentauit. Cleonora ſtunica Henrici & Menciæ nouerca iuris certamen quærere pro filio ſolicita, potiori iure omnium iudicio, parata Regis ope, quippe in eam caritate pronior erat, præter æquitatem cauſæ ſpe atque ſtudio nouo Duci iungendi Annam ex filio Cæſarauguſtano Præſule neptim. Suas vtraque pars clientelas habebat ſuosq; fautores viros Principes prouinciæ in ambos diductæ cauſis diuerſis ſtudio pari. Periculum erat ne in bellum apertum ex contentiones erumperent. Petri Gironij ardens ingenium timebatur omnis inſolentiæ impatiens, conſilio inimicum quod non ipſe probaſſet. Vbi animorum motus conquieuere, ius valuit regio præſertim fauore munitum & gratia: principatuſque ceſſit defuncti fratri. Bugiæ Gonſaluus Maregnus erat Præfectus, Orano Martinus Argote pro Comaris Marchione Legatus. Læuia prœlia commiſſa cum Mauris, excurſioneſque in vicinos agros factæ, nullo præterea euentu ad memoriam inſigni. Muleius tantum Abdala ijs iniurijs prouocatus ſe cum copijs in Bugiæ conſpectum dedit. Nihil eſt tam firmum, cui non ſit periculum etiam ab inualido. Vrbe mœnibus & præſidio defenſa in ſuburbij tecta ſæuitum eſt igne ferroque: nihil vt integrum manſerit, præter turrim, quo ſe Iudæi receperunt. Marigrium temeritate accuſatur eam accerſiuiſſe cladem: quippe pactæ cum Mauris pacis conditionibus non ſteterat finitimis importunus & grauis. Ad gentem pacandam Marigno in ea vigilia & procuratione Raymundus Carrocius ſucceſſor datus eſt virtutis & prudentiæ opinione præſtantior.

Iulij Pontificis obitus.

Cap. XVIII.

IVLII quoque Pontificis imbecillam diu valetudinem continuæ curæ grauabant. In affecto corpore quamlibet leuis cauſa maior exiſtit. Senem ſeptuagenariũ lethifero oppreſſum morbo diu non poſſe ſuperuiuere vulgatum erat, tenaci febricula fluenteque ſenſim aluo. Metus ſuberat, ne eo defuncto factioſi Cardinales Pontificatum ſui muneris facere aggrederentur quaſi ſynodi auctoritate ad ipſos electionis vis recidiſſet, certe comitijs Pontificiis Romæ intereſſe vellent. Mediolanenſi Duci, Florentinis, Senenſibus, Lucenſibus vt itinera diligenter obſideant, mādatum à Cardinalium collegio eſt. Deceſſit Pontifex ad decimum Kalendas

Martij. corpus amplo funere ad Petri vincula illatum ſepulcro. Inter alia præclara opera curaſque graues Vaticanum templum iiſdem veſtigijs mutata forma ſuperbo ſtructuræ genere primus inſtaurare eſt aggreſſus. Bramantes architectus. Subſequentes Pontifices in opere proceſſere longius. Pius quartus & Gregorius tertius decimus maiori feſtinatione & ſumptu quam alij. Abſoluti & dedicati operis laudem Xiſtus quintus ante paucos omnino annos tulit. Pontificis obitu Romanus populus ad arma conſternatus, tumultus concitare cœpit. Sic ſolent vacuo Pontificatu, tunc acrius maiorique impetu extincti Pontificis ſeueritate irritati; Columnis etiam, quibus infenſum ſe Iulius præbuerat, & Vrſinis quibus fauerat, inter ſe mutua æmulatione in vindictam inflammatis. Diui Pauli monaſterium Benedictini ordinis furentis populi cõcurſu diripitur. rapinæ aliæ & cædes factæ. Hieronymi Viquij diligentia & auctoritate vrbanis tumultibus magna ex parte compoſitis, Patres dimiſſo prius Mantuani filio, qui pro patre obſes erat, in comitia conuenere ad quartum Nonas Martij. ſeptimo poſt die Ioannes Mediceus Cardinalis Pontifex eſt ſalutatus. Iuniorum ſuffragia in petitione ſubleuarunt. maior numerus minorem vicit: neque enim ſuffragia ponderantur ſed numerantur. In pontificatu ſe Leonem decimum dixit, ipſoque die teſtatus eſt velle ſe pactam armorum ſocietatem tueri: ac verò vt Cæſar & Anglus ad id fœdus accederent, daturum operam. Cardinales Caruaialius Sanſeuerinusq; Lugduno, vbi minori quam vnquam fiducia exiſtimationeſque partes tuebantur, in Italiam diſceſſerant comitijs Pontificijs intereſſe deſtinantes & ſuo iure & Proſperi Columnæ ope: qui & ipſe Romam proficiſci parabat, Pontificem de manu daturus orbi, ſic pollicebatur maius fortuna & viribus facinus. Imminentem ex eo tempeſtatem vis altior diſcuſſit. Proſperum diſcedere vetuit Cardonius metu ne eius aduentu motus Romæ exiſteret, prompta in arma plebe: neu libertas decernendi Patribus eriperetur extremum malorum fonſque. Duo Cardinales ad Arni fluminis fauces roſtrata excelſa naui appulſos cuſtodię deſtinati milites captos Piſas inde abduxere. Rei geſtę nuncium Iulius Mediceus ad Pontificem patruelem miſit. Viterbium ille captos deduci primum iuſſit, deinde ciuitatem Caſtellanam eius vrbis arce ſatis firma cuſtodiæ deſignata, dum è vinculis cauſam dicerent. Magni honores habiti, multaque blandimenta data abs Iulio ſunt, tum duobus Cardinalibus, tum Solierto regulo, qui cum eis à Gallo Romam legatus ibat, operam fidemque Gallis probandi ſtudio tenebatur. Hinc vero conſequentibus annis in maiora incommoda præcipitatum. Mortuo priore Pontifice noui auctoritate nondum fundata facile Mediolanenſi fuit Placentiam occupare, tentare Parmam. Cardonius in eam partem cum copijs accurrit metu noui à Gallis belli, neque idoneo tempore ad inuadendum Venetos, vt erat deſtinatum. Pecuniæ in ſtipendium ſuprema inopia premebat: neque eius redigendæ via alicunde oſtendebatur. Proxima quoque ſpes retinebat, Venetos cum Cæſare pace facta conciliandi. profectique ea de cauſa erant in Germaniam Guerſenſis primum, deinde ſubſecuti Vrrea & Cariati Comes: De conditionibus pacis non conſentiebant. Cæſar Brixiam & Veronam tueri deſtinabat. Veneti ad nullum accedebant fœdus, niſi veteri penitus imperio reſtituto. Acceſſit Gallus

in ea altercatione aliorum diſſidia ſuam fore occaſionem ratus. Andreas Grittus iam vna cum Liuiano recepta libertate beneficij memor & Gallicis partibus inueteratus Galli conatus ſubleuauit, Cæſaris euertit. Itaq; fœdere feſtinato Venetis quæcumque ante bellum poſſidebant, conceſſa à Gallo ſunt Cremona & Geradada modo exceptis, quæ Mediolanenſi ditioni, vti redderentur, expreſſit. In id bellum, quod opinione grauius futurum erat, quippe de Mediolanenſi principatu Gallus certabat, de ablatis antea vrbibus Veneti, hi quidem mille grauis armaturæ equites peditum millia ſex copiarum duce Liuiano polliciti ſunt: Gallus autem mille & ducentos cataphractos, pedites duodecim millia. cura peditum Roberto Marchiæ cõcredita, expeditionis ſumma Tramullio, adiuncto tamen Triuultio propter ſummam Italiæ rerum peritiam, paremque rei militaris ſcientiam. Is continuo cum copijs, quas paratas habebat, Aſtam vrbem tenuit. Liuianus ad Venetorum exercitum abijt Veronam occupare parans, ſi id non contingeret, cum Gallicis certe copiis vires conferre Nouo euulgato fœdere magna rerum & animorum conuerſio facta eſt: multæ Inſubrum ciuitates à Maximiliano Sfortia nouo Duce defecere. gens ad omnem auram ſpei metuſque vmbram mobilis neque ſatis cõſtans in fide. Felicitatis humanæ quãta eſt inconſtantia, quanta labes? facili momento in contrarium vertitur. Vix noui principatus primis gaudijs deguſtatis nouus Princeps in præceps ire cœpit. Feſtinati cum Venetis fœderis Gallo cauſam præcipuam extitiſſe inueniebam, alterius pactionis cõficiendæ proxima ſpes auctore Caruaialio Cardinali. Enimuero à Ferdinando Rege inducias eſſe cupiebat citra Alpes quidem. Commodum id vtriuſque Principis rationibus; Ferdinandi quidem mora ſatagentis Vaſconum regnũ firmare, quod nouitate mutabat, Galli autem Inſubribus imperij iugum, quod excuſſerant, reponere. Ea cura præcipua, ſummaque votorum Regis Vaſconum & Maximiliani Sfortiæ nulla, ac ne famæ quidem memoria præ cupiditate aſſequendi quod animo deſtinarant, vt hoſtes vlciſcerentur, amicos mutuo inter ſe & confœderatos donarunt: ſcilicet potentiam ſuperbia, & ſuperbiæ affinis imbecilliorũ contemptus ſequitur. Inducijs ſanciendis Iacobus Concillus Catanæ ad Ilerdæ epiſcopatum ipſo tempore tranſlatus, in Galliam legatus Baionę cum Odeto Fuxenſi Lautrechij regulo, qui Aquitaniæ erat Præfectus, de conditionibus diſceptauit. Ex colloquio nullo fructu cum diſceſſiſſent, ad Ortuuiam arcem menſe Martio dimidiato rurſus conuenere ditionis quidem Gallicæ, cæterum Fonterrabiæ diſſitam ſex tantum millibus paſſuum. In ea arce conſenſu hæ conditiones ſancitę ſunt Kalendis Aprilis Ferdinando atq; eius confœderatis Anglo & Carolo Auſtriaco cum Gallo, Scotto Rege & Gueldriæ Duce ab eo die induciæ annuæ eſſent: Eo interuallo inter vtramque gentem commercij ius facultaſq; citra Alpes quidem, qua parte ponebantur arma. Rex Vaſconum in fœdere à Gallo, neque nominatus neque comprehenſus eſt, quod perinde videbatur, atque in prædam hoſti dari nulla amplius emergendi ſpe. De Anglo & Cæſare ſtatutũ, vt niſi intra duos menſes eas inducias ratas haberent, ne poſtmodum ad fœdus admitterentur. Moleſtum id fœdus Cæſari extitit ſe præſertim inſcio feſtinatum. Ferdinandi artes accuſabat. An id eſſet, quod omnibus ſermonibus vſurpabat, communem ſecum fortunam habere, ſeiunctum nihil? ijs pactis inducijs intra octo dies Gallo Mediolanenſem principatum ceſſurũ; mox Italiæ Principibus victoris fortu-

nam haud

nam haud dubium ſecuturis. Neapolitanum regnum victoriæ partem fore & quaſi corollarium ac vero reliquam Italiam nullo repugnante daturam manus. Italia domita conuerſis in vtrumque armis, qui veri hoſtes exiſterent, vindicaturum ſcilicet iniurias pro voluntate arbitratuque. In reliqua moleſtia accuſabat maxime, Caruaialij Cardinalis multis modis inuiſi infenſique conſilia. de re tanta audita Galli præcipuo commodo, cui ille eſſet addictus, originis immemor & patriæ caritatis. Si verum fateri conuenit acutiſſime is, vt erat ingenio perſpicaci & callido, viam ſolus conſiderauit eos Principes inter ſe conciliandi, niſi vtrique obiecta propria vtilitate nunquam in vnum fœdus coituros, eam vt aſſequerentur, reliqua neglecturos vincula neceſſitudinum & honeſtatis. Sic erat horum Principum ingenium. Neque erat dubium vrbes Venetis à Cæſare nuper detractas pactis ijs inducijs continuo ad vetus imperium nouo depulſo redituras. Id vero eius animum vrebat maxime, tametſi diuerſa dolori ſpecies prætendebatur.

De bello Vaſconum.

CAP. XIX.

ANTE pactas cum Gallo inducias Lautrechius Baionæ in Tarbellis veteres copias inſtruere, nouas conſcribere, æneas baliſtas conflare. Sancti Ioannis oppidum Vaſconũ inuadere parabat neque operibus neque militibus ſatis firmum. Eo improuiſa vi occupato municipio, vti confidebat, neque erat difficile, tranſcenſis montibus in Vaſcones citra mõtanos irrumpere cogitabat. Eo metu Comarius per idoneos homines Roncaleſes finitimos pacare eſt aggreſſus nunquam ſatis fidos, & tunc rerum nouarum ſpe proxima Gallis tranſitum per fines daturos, ſi obſiſteretur ferro viam inuenturis, niſi prouideretur. pedites item equiteſque Diegho Veræ miſit oppidi eius Præfecto, quo ipſe numero poſtularat. Verum has omnes ab vtraq; parte molitiones, conatuſque, pactæ, vt dictum eſt, induciæ diſturbarunt. Ferdinando præterea Regi occaſio extitit, non modo imperium recens partum confirmãdi, ſed & nouis acceſſionibus amplificandi. Ioannes Rex Vaſconum quinque hominum millia ſub ſignis habebat, ſi ſpes aliqua melioris fortunæ affulgeret auerſæ, eatenus, hoſtibus propitiæ. Simul Lamoræ epiſcopum monuit, vt fidei datæ memor ad captiuitatem rediret. Diſceptata tamen cauſa Ferdinandus liberum eum, neque promiſſi reditus fide teneri pronunciauit, quod iure gentium violato captus fuiſſet legatus præſertim de ijs, quæ ad tuendam Pontificiam dignitatem pertinebant, deinde Longauillæ obitu, cui fidem dederat, quaſi capitis diminutione, promiſſo fuiſſe exemptum. Vrgebat alia parte Mareſcalus Vaſconum, quem Corteſium quoq; Marchionem dixere, cum duobus alijs militum millibus in vicinos Cantabriæ fines inuectus. Incolæ Ludouici Cueuæ iuſſu, qui Fonterrabiæ pro patre vicarius res gerebat, durum in armis genus in vnum agmen coeuntes, hoſtium conatibus reſtitere. Rediere illi Maiam Vaſconum arcem in Galliæ latere, qua parte in Aquitaniam eſt tranſitus. Inde de finitimis prædas agere, rapere, ſpoliare, ſi promerentur perfugio parato. Vrſuæ haud longinqui oppidi regulus Hiſpano addictus, Præfecti eius arcis abſentiam opportunam fore conatui ratus, cum manu militari impugnatum aduolat. Minor numerus erat quam pro molitione, & forte an conſilio Præfectus

arcis ſuperuenit. Ita ſpe irrita diſceſſit. Ne comarij quidem conatus initio meliorem exitum habuere. Dieghus Vera & Valenſola cum maiori numero eius iuſſu ad impugnandam eam arcem profecti nihil præſtitere amplius. Cognito quin etiam tum Mareſcalum, tum Vaſconum Regem auxilio obſeſſis propediem venturos, raptim ſoluta obſidione retro ſeſe retulere, tormentis præ feſtinatione Azpilcuetæ relictis loco minime tuto. Paucorum militum perfugium excindere, quoniam latronum in morem vicinos montes infeſtos reddebant igne ferro, prædiſque abactis, oppido cupiebant noſtri. Comarius ipſe cum duobus amplius militum millibus & tormentis maioribus, quam quæ ante detulerant, impugnatum acceſſit. Obſeſſi nulla ex Gallia auxilij ſpe & Regis ſui viribus hoſti imparibus intra dies paucos ſupplicum vexillis præſentis dedidere arcem. Læta in præſenti victoria fuit, in poſterum vſui Vaſconum deinde omni tractu pacato, qui vltra montes ad Galliæ fines pertinet. Comites Fuxenſes ab antiquo in Catalaunis Andorræ vallem & Caſtelboum prope Vrgeliam vrbem in Pyrenæi montis complexu poſſederant. Vtraque Catharinæ Reginæ Vaſconum à maioribus relicta iure quoque optimo, ad cætera mala victori acceſſerunt, armis erepta. Iiſdem diebus Neapoli Sorrenti Cardinali ad Comitia Pontificia profecto, Villamarinus maris Præfectus res gerebat minori quam opus eſſet auctoritate Brutij & Apuli, præfectis earum prouincialium Ferdinando Alarconio & Padulæ Marchione Cardonium ad bellum ſecutis, ad hæc exiguo numero militum relicto quaſi domitis frænis motus concitarunt. Maiori peruicacia in regulos, eorum ſubditi ſunt debacchati quaſi indigna ſeruitute, impotenti dominatu premerentur. Integra oppida corripuere arma: vitæ acerbiſſimæ conditionem ſi minus victoria certe morte excutere deſtinantes. Nihil in vulgo modicum aut timent aut terrent, tenuioresque opprimunt. multæ cædes, atrocia flagitia extitere, non ſacro non profano abſtinuere manus. Neque erat, qui tumultuantes compeſceret. Deinde fama vulgabatur Turcã validam inſtruere claſſem ad euertendas piorum opes. Incertum erat in quam partem ſæua tempeſtas irrueret. Rhodum plerique inſulam deſignabant; non pauci de Sicilia, Apuliaue metuebant, iniuriæ opportunis neque longinquis. Veneti quoque ex quo ad Gallicum acceſſere fœdus, vrbes antea in Apulia poſſeſſas, vnde fuerunt eiecti, imperio reddere cum cæteris cogitabant ſi votis pares vires ſuppeterent. Omnia hæc cura complecti arduum Ferdinando quidem, ſed neceſſarium erat. Iis littoribus muniendis data eſt opera, terra diſpoſitis per vrbes præſidijs, à mari Villamarini claſſe ad omnes caſus inſtructa parataque. Berengarius Olmius, qui initio Aprilis cum quatuor triremibus milite & rebus omnibus ſatis inſtructis Hiſpali diſceſſerat, improuiſo occupaturus piraticas biremes nonnullas quas ad Tituani flumen in aduerſo Africæ littore ſe recepiſſe Luſitanus Tingi Præfectus nunciarat, iuſſus eſt rebus alijs prætermiſſis in Italiam vela dare; reliquæ claſſi ſubſidium. Sub idem tempus Genuæ grauiſſimi extitere motus. Adurnij patria pulſi, quamuis hactenus Aragonio nomini cumprimis addicti diuturno feſſi exilio ad Gallicum fœdus verſi eius ope ſunt polliciti pulſis Fregoſijs ad Gallicũ imperium Genuenſes redituros. Tantæ molitiones latere non poterant, quamuis arcano agitatæ. Cognitum Fliſcum & fratres cum exulibus conſpiraſſe. Ducis fratres conatu

occupa-

occupato, eum intra palatium peremere, quaſi lege maieſtatis conuictum. Occiſi fratres felici fuga vitata cæde, ſe Adurnijs adiunxere: delectuque militari habito ad vrbis mœnia acceſſere vindicare parati hoſtis exitio. tantundem Gallica claſſis mari fecit. Dux cum ſuis triremibus, Gallicis obuiam egreſſus cedentes metu an dolo dum longius inſequitur, Adurnij Fliſcique vrbem à terra occuparunt. Sic lætis miſcentur aduerſa. Duce Plombinum delato claſſis eius Lunæ portum tenuit. In eiecti locum Octauianum Fregoſium conſenſu ciues Ducem dixere, quippe gratum vniuerſo populo vrbis tutelæ idoneum fratre Salernitano Archiepiſcopo, ipſoque Romano Pontifice propinquitate deuincto. Lætitia Adurnijs diuturna non fuit. Fregoſij omni alio præſidio deſtituti Cardonio ſupplices ſunt polliciti, ſi eius ope in patriam reſtituerentur, vrbem eam in Hiſpani clientela fore Nuncupatis fœderis initi conditionibus, miſſus cum copijs Piſcarius vrbis imperiũ Adurnijs ademptum amicæ factioni reddidit. De vrbis Duce mutari nihil eſt viſum: quando gente Fregoſius, beneuolentia etiam Adurnios quoq; complectebatur. Verum hæc aliquanto poſt acciderunt: ad prætermiſſa redeamus.

Galli ab Heluetijs ad Nouariam victi.

CAP. XX.

AD Aſtam & Taurinos Gallicæ copiæ coibant: neque Tramullius de ſua comparatione aliquid remittebat ardenti ingenio vir, gloriæ cupidior quam pecuniæ aut voluptatum. Acceſſere ex Gallia expediti equites quadringenti circiter. Italici generis Triuulcius ſocius & Sacromoros Vicecomes, hic deſerto Maximiliano Duce cuius eatenus auſpicia fuerat ſecutus, perfidiam breui ſuperi eius capite vindicarunt. Liuianus cum Venetorum copijs Veronam obſidere porro parabat haud ignarus primis euentibus metum aut fiduciam gigni: prout initia ceſſiſſent fore alia. Mirum dictu præter hos duos exercitus Venetorum & Gallicum, tres alios in Gallicæ Ciſalpinæ atque adeo Inſubrum varijs partibus vno tempore ali potuiſſe: tanta hominum militarium colluuie prouinciam haud latam ſpatij fuiſſe parem. Intra Veronam Germani quinque millia tendentes, equites expediti ſexcenti Vicentiam vſque agris, pagis oppidis, importuni inſtabant nemine repugnante. Prope Placentiam Cardonius Prorex metatis caſtris mille & quadringentos cataphractos, equites expeditos octingẽtos pedites ad ſeptem millia continebat. Italiæ ſpolijs ſplendidam aciem, & ſua virtute præſtantem. Heluetijs Maximilianus Dux ſtipatus erat, quibus multum fidebat quaſi externis & quibus opes & principatum debebat. Octo millium ij numerum explebant, & quinque alia millia propediem tranſcenſis Alpibus ventura expectabantur. Tantis quamuis paratis pręſidijs metu Gallici apparatus vrgentiſque belli, pleræque Inſubrum ciuitates Duce deſerto Gallica vexilla explicarunt, mutati imperij argumento, neque fidei tenaces neque conſtantes in perfidia. Dux ipſe ancipitis pugnæ aleam ſubire reformidans, patentibus campis non auſus ſuſtentare, Nouariam ſe cum copijs compegit pridie Kalendas Iunij, in ea vrbe ab ea gente patrem Gallis fuiſſe venditum, oblitus omnis ſcilicet, aut quæ fortuito accidunt, parum curans. Cupere Cardonius ſignificabat ſe cum Duce coniungere. Inopia pecuniæ retardauit Roma

à Viquio legato promiſſæ; neque allatæ tamen. & ex Hiſpania iuſſum erat, vt Neapolim copias referret: neque Gallos irritaret. Sic Cardonij cunctationem hiſtoriæ noſtrates excuſant. Quod in ancipitibus deterrimum eſt; mediam tenere viam placuit. atque ijſdem locis ſuſtentare nulla neque Ducis neque Gallorum gratia. Peditum curam Soliſio commendauit in Padulij locum Florentini exercitus ducis antea deſignati. Pro Soliſio Ludouicus Hicardus Brixiæ præſidio & cuſtodiæ eſt Præfectus. Cremonæ Pontificias copias ſuſtentare voluit: & quo maius eſſet præſidium deinde Ferramoſcam eodem dimiſit adiūctis quadraginta equitibus cataphractis, peditibus trecentis Hiſpanis, Italis quingentis. Parum ea diligentia eſt profectum. Cum primum Liuianus cum copijs omnibus eo acceſſit, vrbem quamuis munitam vi occupauit: cæſiſque equitibus omnibus ad ducentos, Hiſpanis peditibus haſtas detraxit, gentem ferocem ea ignominia vltus. Rei geſtæ nuncio Galli amplius confirmati Nouariam copias admouere. enimuero octingentos equites grauis armaturæ, pedites octo millia: ex ijs tria millia Germanos, reliquos temere collectos, quibus neque ex victoria gloria neque ex fuga ignominiæ metus. Impugnandi vrbem ſpecie modo præbita deſtitere tamen, ſeque ad priora ſtatiua retulerunt Gaiam inter & Nouariam foſſa & vallo diligenter munita. Diſceſſus præter opinionem cauſa nuncius extitit auxilio obſeſſis aduentare Heluetios numero ad duodecim millia, præter alia quinque millia ductore Altoſaxo ijſdem veſtigijs ſequētes. Priorum aduentu obſeſſi in victoriæ certam ſpem erecti, ne expectato quidem Altoſaxo vrbe egreſſi continuo in hoſtes ſunt pugnandi certa voluntate, victoriæ ſpe, quoniam aduentu metum expreſſerant hoſti. Galli detrectare certamen gnari modicas ſibi vires: neque ita iuuari loco, vt non plus hoſti in virtute eſſet. Re tamen neceſſaria & decoris cura in aciem produxere copias. Gallis equitibus pugnandi voluntas aut animus nō fuit. Inter pedites acerrime duabus horis dimicatū. Germani feroces hoſtium impetum magno animo ſuſtentarunt: ijs victis victoria penes Heluetios ſtetit. Cædes quam pro numero maior. Supra ſeptem hominum millia ceciderunt, atque in ijs omnes Germani, viri quoque nobilitate factiſque clari Coriolanus, Triuulcius, atq; Ludouicus Beamontius. Nobilis victoria in paucis fuit & cum veteribus comparanda. Secundum eam, quę ad octauum Idus Iunias eſt parta, Altoſaxus ſerus opitulator acceſſit ſibi præreptam laudem frendens. Præterea Mediolanum ac Ticinum ac verò reliquæ Inſubrum vrbes ad victoris imperium vltro rediere, nullo iam Gallorum metu: quorum numeroſas equitum peditumque copias ab Heluetijs peditibus conciſas conſiderabant. A Cardonio quadringenti grauis armaturæ equites ad Ducem ſubmiſſi auxilio poſt victoriam: quoniam equitatu carebat, hoſtium equites perſtiterant incolumes. Reliquæ Hiſpaniæ copiæ ad Trebiam non procul Placentia, vti inſtituerant, in ſtatiuis perſtiterunt. Multum ex ijs locis tamen Cardonius partes iuuit. Liuiano prohibito ne copias ſuas cum Gallicis conferret, victoriam certam reddidit ſi conaretur procedere, hæſurus in tergo; & opprimi poterat ſi Hiſpani & Heluetij mediū clauſiſſent. Cautior ille pugnæ ad Nouariam euentu cognito copias in pacata reduxit. eæ erant mille cataphracti, trecenti velites, peditum quinque millia neque virtute neque cultu & armis conſpicua acies, ſed ex plebis fece.

Diutur-

Diuturnis bellis Venetorũ ærario exhauſto pecuniæ in ſtipendium ſuprema inopia laborabatur: vt à ciuibus cogerentur reddituum decimam rerum venalium centeſimam exigere magno popularium gemitu, graue onus neq; imponi ſolitum. Liuianus ex itinere Lignanum cepit, quod oppidum Villada & ei adiuncti milites obtinebant præſidio. inde Veronam duxit impugnandi voluntate. Egreſſi tamen ex vrbe præſidiarij milites cæſo ex iis copiis aliquanto numero, vt abſiſteret tamen conatu efficere non potuerunt. Sic in Inſubribus res erant, inter metum & ſpem vtriuſque partis animi & vires alternantes. Romæ factioſi Cardinales poſita contentione, atque palam eiurata ſecta pœnitentiam profeſſi, in gratiam Pontificis reſtituti ſunt. Malis caſtigati & damnis cum eccleſia conciliati ſacerdatio priora & priſtinum purpuræ honorem recepere ad ſeptimum Kalendas Iulij. Hunc exitum ſuperiora diſſidia habuerunt, grauia & diuturna, vnde ſæua tempeſtas aliquando inſtare viſa eſt. Vt Cardonius copias conferret, Maximilianus Dux ſolicitare non deſiſtebat, ne reparatis Gallorum viribus de fortunis rurſus periclitari cogeretur. Æquiſſimis poſtulatis ille obtemperare conſtituens trinis caſtris Sarraſinam peruenit. Ex eo loco Piſcario Genuam ablegato, vti iam eſt dictum, ipſe cum copiarum robore Veronam ire perrexit, Liuiani obſidione fatigatam, exitio proximam. In eo itinere cum primum Brixianum agrum attigit, Ponteuicus & Vrſonouum, omniaque oppida, quæ ſalo flumine alluuntur, ex deditione in poteſtatem redegit. Bergomum, quin etiam accedenti propius portas aperuit, pecuniæ etiam aliquanta ſumma iuuit in ſtipendium militare. Arx tantum in fide Venetorum perſtitit. Vim adhibere longum erat feſtinanti. In ea vrbe Puchio relicto pecuniam ex fœdere pactam vt redigeret Peſqueriam abiit. Renius pro Venetis Cremæ præſidio impoſitus Dux impiger, audax, callidus re cognita, cum Bergomi non procul diſſitæ ciuibus conſilio communicato clam, noctu in vrbem admiſſus capta pecunia è Puchij ſociis quoſdam etiam viuos cœpit, ipſo vix duce munitæ domus præſidio ſeſe tuente. Piſqueriam contra Cardonius occupauit, validum quamuis oppidum opera mileſque firmauerant. Inde Patauium contendit adiuncto ex itinere Gurſenſi cum auxilijs recens ex Germania in ea loca delato. Copiis omnibus in eius vrbis conſpectum eſt ventum ſub initium menſis Auguſti. Maior viribus conatus propter amplitudinem vrbis Liuianiq; virtutem ſoluta raptim Veronenſi obſidione eo delati. Ita breui re infecta neceſſario diſceſſere noſtri maiori detrimento accepto, quam illato. Leui enim certamine cum Epirotis equitib. commiſſo Alfonſus Caruaialius ſtrenuus Dux & cum eo Cardenas & Eſpinoſa centuriones capti ſunt. Equites expeditos cum Piſcario Genuam amandaſſe nocuit, ad arcendos Epirotarum incurſus frænandamque audaciam idoneos maxime. Hunc curſum res in Italia tenebant. In Hiſpania Ferdinandus Rex annis grauis, imbecilla valetudine, curis fatigatus de pace Gallum vltro appellauit, vtrique concordiam, quam bellum magis ſalutarem fore. De Ferdinandi Infantis & Renatæ minoris Galli filiæ connubio actum eſt, fœderis ſtabile vinculum quærebatur. Gallus in puellę dotem cultumque Mediolanenſes & Genuenſes daret, Ferdinandus nepoti Neopolitanum regnum concederet lege perpetua, non incommoda ratio, niſi mera ludibria eſſent votis verba contraria inani ſpe aduer-

ſariis ne nocerent, diſtinendis. Ac Gallum maxime tempeſtatis ex Anglia cura ſolicitabat. Nam Rex Anglus cum quadraginta millibus peditum mille & quingentis equitibus Caletium traiecerat ſuæ ditionis in continenti vrbem præualidam. Ex ea vrbe in Morinos finitimos irruens Teruannam obſedit menſe Auguſto, Abeuillam haud procul diſſitam Delfinus cum copiis acceſſit ad omnem occaſionem attentus. Alia parte raptim collectæ Gallorum maiores copiæ obſeſſis opem laturæ venerunt. Iuſto prælio dimicatum cum eſſet, victis cæſiſque Gallis Longauillæ Dux alijque proceres Galli in hoſtium poteſtatem capti venerunt. In victoriæ partem oppidum etiam acceſſit & ipſum vi captum. Euerſis arce, turribus propugnaculoque eius oppidi Anglicæ copiæ Tornacum vrbem ſunt admotæ, quo tempore in Anglia Sorris Comes Scottum Regem, qui in Galli gratiam in Anglicos fines irruperat, commiſſo prælio ad quintum Idus Septembris victis fuſiſque copiis occidit. Ea victoria nunciata Tornacenſes nulla amplius ſpe ad deditionem flexere animos. Ad eam vrbem Cæſar acceſſit Anglum inuiſurus, tum Margarita Princeps, deinde Carolus Auſtriacus. Inſulas mox inde conceſſere de rebus magnis colloquio inſtituto. Mora moleſta erat Anglo, neque facile de tantis rebus breui conſtituere. Delegata poteſtate Cæſaris, Angli & Ferdinandi Regum legati conſilio inter ſe communicato, conſenſu ſanxere, vt quiſque trium Principum, cum primum induciarum tempus exiiſſet, per ſuos fines Galliam inuaderet, ac nominatim. Aquitanos impugnandi Hiſpano cura eſt impoſita ſuo ſumptu & periculo, Angli compendio. An id erat pacem facere cum Gallo? Ferdinandum Regem, neque id fœdus probaſſe, neque factum ſua voluntate aut iuſſu fuiſſe euentus rerum ſatis indicat. Coniugium Carolum Auſtriacum inter & Mariam ſororem Angli ſæpe retractatum, nouo decreto confirmari placuit, proximo etiam anno celebrationi perfectionique deſignato. Autumnus in hyemem iam præcipitabat. Bello ergo in Morinis intermiſſo præſidiis tantum diſpoſitis, vt res & tempus monuit, cum copiis Anglus mare rurſus tranſmiſit. Vix vnquam res Gallicæ in maiori anguſtia fuere, exitio viciniores. Heluetij præſertim auctore Cæſare in Heduorum fines inuecti grauiſſimum terrorem vniuerſæ genti immiſere, ne malorum colluuies rediret, quæ quondam ab Anglis pertulerant. Tramullius eo periculo ex Italia euocatus, etſi ferocem gentem acie ſuperauit à victis tamen, non ſecus ac ſi viciſſent, leges grauiſſimæ hoſti impoſitæ ſunt, Eæ fuere ne Gallus amplius Piſani conuentus, vt fecerat, auctoritatem ſequeretur, ſed poſita contumacia mutaret. Ex arcibus Mediolani & Cremonę prę ſidia militaria deduceret. Et quod ignominioſum plane fuit, certis penſionibus quadringenta aureorū millia genti repræſentaret, vigens pacis pretium. Quid amplius victores exigere potuiſſent? Sed tanti fuit eam tempeſtatem à finibus arcere, vt præ metu parum ignominia moueret. Vi ſane expreſſa ſtabilia non fuerunt: præter gratiam cum Pontifice conciliatam, aliis conditionibus Gallus non ſtetit, pollicitis in periculo benignus, rebus poſt tempeſtatem parcus?

Ad Vincentiam Cardonius Venetos vicit.

CAP. XXI.

DVM alij Chriſtiani Principes mutuis odiis inter ſe digladiantur, vireſ-

vireſque & opes fruſtra conſumunt, Emanuel Rex Luſitaniæ bonis omnibus florebat: domi otium atq; diuitiæ, quæ prima ad felicitatem mortales habent, foris autem in Africa atque in extremis Orientis oris ſecundo victoriarum curſu Chriſtianæ religionis gloriam & cultum longe lateque proferebat maioribus indies incrementis. Egreſſis Gaditani freti fauces ad læuam in Africæ littoribus, qua parte Oceanus orbem terrarum amplexu finit, vrbs Azamor ſita eſt Phuthenſis regni pars ciuiũ numero ampla copioſaque, diuite & feraci gleba. Rigat ea arua mœniaque alluit fluuius, quem indigenæ Omirabihum vocant: antiquis Aſamam fuiſſe quidam putant coniectura, neq; certa neque prorſus inani. Eam vrbem annis ſuperioribus Emanuel Rex occupare tentauit, vti antea dictum eſt. Zeiami Mauri fraude & vanis promiſſis deluſi Luſitani deſtitere conatu. Maurus, quod erat initio propoſitum iis digreſſis vrbis imperium arripuit. Grauem iniuriam, atque hactenus diſſimulatam vindicandi occaſionem commotæ in tyrannum ciuium voluntates, auerſa ſtudia præbuerunt. Regum iræ mora acriores exiſtunt. Claſſe inſtructa numeroſa peditum viginti millia equites mille & ſeptingentos in eam rem mittere conſtituit. Ioannes Meneſius ac plerique è præcipua nobilitate ſecuti ſunt. Summa expeditionis Iacobo Brigantino permiſſa regia nobilitate Duci, quippe ex Regis ſorore nato. Rebus omnibus comparatis Oliſipone ſoluere prouecta iam æſtate vigenti æſtu. Prolixa nauigatio extitit Malaciæ detinuere naues. Ventum tamen Azamorem ſub initium autumni. Cum ciuibus, qui multi erant, & iis qui auxilio venerant, leuia cõmiſſa certamina. Deinde diſpoſitis tormentis excuſſæ pilæ ſtrauere muros, ad hæc è pcipuis Mauris aliquot peremere. Eius procellę metu reliqui Mauri ne expectata quidem impugnatione altera porta egreſſi noctu, qua parte minus aeris cuſtodia erat, frequentes in pacata abierunt. Deſerta vrbs ſub initium Septembris venit in poteſtatem: Acceſſere, vt fit poſt inſignem victoriam alia eo tractu oppida ac nominatim vrbes Tite & Almedina. Brigantinus valida manu ad vrbis tutelam relicta ductoribus Roderico Barreto & Ioanne Meneſio claſſem incolumem in Luſitaniam reduxit. Marrocium vrbem impugnandam multi diſputabant victoria feroces, væcordi audacia in ferrum & vulnera prompti prædæ ſpe. Dux cui cauta conſilia cum ratione temeritate potiora erant, fiduciariam ſe operam obtinere excuſauit: neque inſcio Rege rem tantam aggrediendam videri. Proſpero euentu erectus animo Emanuel, eam Africæ oram armis peragrare certus, Pinonij arcis iure eatenus controuerſo cum Caſtella abſceſſit, ea lege tamen, ſi Caſtellæ Reges illi permitterent, quidquid à fine Phuthenſis regni ad Boiadoris promontorium: pertinet olim attributum iis Regibus, quippe Veleſij regni partem vtriuſque maris littora fuſa ditione complexi. Bellum in Italia ducebatur: Cardonius Prorex Albareto, quo ſe receperat ſoluta Patauij obſidione, aduaſtanda Venetorum oppida & agros eſt egreſſus. Auctor ſuaſorque Gurſenſis Cardinalis. At primum Montagnanæ itinere arrepto Buuolentam acceſſit ad ripam Bachilionis, quem Meduacum minorem dixere quidam, ſitum oppidum; Cymbus & carros magno numero domeſtica multorum ſupellectile veſteq; onuſtas, metu belli Venetias ſe ſuaq; recipere contendentium, militũ prędam fecit. Grauem iis ſpoliis exercitum plebẽ duxit Venetorum delitias: prætoriis ciuiũ

ſplen-

ſplendidum oppidum, gratum oculis ab amœnitate & copiis ſpectaculum. Direptis ædibus iniecere ignes in Venetæ vrbis oculis magno ciuium dolorē prædiis ſingulorum ædificiiſq; fumantibus. Meduacum impoſito ponte traiectis copiis Meſtrem eſt itum ſuburbij inſtar Venetiarum quinque millib. nihilo amplius ab vrbe diſſitum pagum. Capto ſimilis, quæ cæteris fortuna fuit. Ad proximum mare domus quædam ruſtico opere ſunt, paliſque & aggere littus ſtatu minatum, ne terram fluctus excedant ſcilicet, ab antiquo prouiſum. Inde quoniam ad tormenti ictum ab vrbe diſtat excuſſis ignitis globis vrbana ædificia petita, non ſecus ac ſi obſidione premerentur. Ad Diui ſecundi monaſterium peruenere pilæ magno ciuium dolore non damnum, quod magnum eſſe non potuit, ſed ignominiam, ſupra quam dici poſſit, moleſte ferentium, hoſtes tam prope acceſſiſſe nullo qui dedecus vindicaret. Id imprimis vrebat ciues dignitatis apprime tenaces. Liuianus ſero quamuis, cum copiis tamen occurrit prælio, vt dimicaret. Cardonius commotus periculo præſertim ex omni parte circumfuſis hoſtibus, ſatiſque ad laudem & fructum profeciſſe ratus conuerſo itinere Vicentiam repetere decreuit. Profecti Meſtre primo die quatuordecim millia confecerunt, longum iter expedito agmini. Ipſi impedimenta & ſpolia direptæ gentis quingentis amplius carris vehebant. Ballionius Taruiſio, tum Patauini milites accurrere viribus cum Liuiano iunctis, cedentes Hiſpanos inuaſuri magna victoriæ fiducia, quippe maiori numero & recentes aduerſus feſſos & præda graues pugnaturi. Septem millia pedites vniuerſi erant, mille & ducenti equites. Præterea vicani ad decem millia ſe oſtentantes è vicinis montium iugis: ſed quota pars militaribus armis inſtructi, cæteri ſparis & contis, vt quemque caſus armauerat: Meduaci tranſitu prohibere noſtros deſtinarant ex aduerſum poſitis caſtris: Noctu illi ſilentio ſuperius ad ſex millia paſſuum vado tranſmiſere copias. Quod erat reliquum Liuianus re cognita Vicentiam inter, quo iter erat, & noſtrorum agmina idoneas conatui coeuntium inter ſe collium anguſtias obſedit poſitis caſtris prope Vlmum vicū. Intercepto itinere Hiſpani in ſupremū diſcrimen venerant: Neq; vlterius procedere licebat in ea locorum iniquitate, neq; regredi tutum hoſtili omni à tergo tractu. In ancipiti periculo optimū fore viſum eſt ſimulato receptu ac retro conuerſis repente ſignis, hoſtem in patentes campos elicere. Ita factū. Hoſtes fugam ex intempeſtiua feſtinatione interpretati, ne mora è manibus hoſtis elaberetur, pleni fiducia deſertis viæ anguſtiis, gradum inferunt præ feſtinatione, turbatis ordinibus. Cardonius rei bene gerendæ ex eo opportunitate perſpecta cum piſcario, qui peditibus Hiſpanis Præfectus in poſtremo agmine eo die curabat, quid faciendum videretur communicat. Pugnandum ille ait, neque committendum cunctatione vt victoria elabatur de manibus, idem Proſper Columna conſultus cenſet grauis armaturæ equitum dux in medio agmine conſtitutus. Primam aciem tenebant Germani in ſingulos dies cum Hiſpanis locum commutantes. Hi ducum voluntate decretoque cognito verſi in hoſtem continuo eum impetum in Venetos dedere, quem illi non tulerunt. Auerſi momento in fugam ſunt hærente in tergis Piſcario vſque ad vrbis portas. Ciues eas præ metu clauſerant, ne cum ſuis confuſus hoſtis irrumperet: Sic plerique fugientes fluminis vorticibus rapti perierunt: atque inter alios Sacromorus Vicecomes intem-

intempeſtiue proditionis vltore numine cum alijs merſus. Cardonius interim collecto milite cum Germanis, & quibuſdam Hiſpanorum cohortibus, in peditatus equitatuſque hoſtilis partem inuaſit, vicino colle cum quinque tormentis ſe tenentes. Pari facilitate ij quoque deturbati è loco ſeſe in pedes dedere vulnera tergis, animis ignominiam metumque ferentes. Nonis Octobris pugnatum eſt. Cecidere è Venetorum copiis grauis armaturæ equites ſeptingenti, peditum maior ſtrages cæſis, niſi quos fuga ſeruauit. Captus Paulus Ballionius cum multis, duo & viginti tormenta bellica in prædæ partem ceſſerunt; E primoribus euaſere Liuianus ex fuga, Patauium delatus, Grittuſque non ante conſiſtens, quam Taruiſium eſt ventum. Præcipuam eo die laudem è victoribus tulerunt Fernandus Alarconius, Garſias Paredius, Garſias Manricus, alij quorum inire numerum longum eſſet: moleſtum ſua ſingulos laude fraudare, ſed neceſſarium. Antonius Leiua prælio non interfuit cum manu militari ſub id tempus Cremæ vrbi obiectus. Magna clades ea fuit, magniſque laudibus victoria celebrata: ad cuius famam cuncta pene victoribus ceſſerunt. Vicentiæ Cardonius copias aliquot dierum quiete recreauit. Bergomi arx eatenus in fide Veneta perſtans venit in poteſtatem vi capta Paulus Ballionius è captiuitate eſt dimiſſus, iuratus modo reditum, niſi Veneti eius permutatione Alfonſum Caruaialium redderent libertati. Pacti eius euentus is fuit. Caruaialius in vinculis obiit: neque Ballionius tamen rediit, quaſi nulla mendacij religione obſtrictus: fidem ſeruare nolentibus argumenta nunquam deſunt, honeſtatis ſpecie prauitatem velante. An Caruaialij morte ſe ſacramento liberũ credidit? Alioqui noſtris ad votum fluebant cætera. Mediolanenſis arx graui & diuturna obſidione feſſa ad deditionis conditiones tandem venit, ſane ad duodecimum Kalendas Decembris. Tantundem Cremonæ arx fecit. Sic Galli ex vniuerſę Gallię Ciſalpinę finibus & Mediolanenſi imperio deturbati. Lanternã tantum arcem retinuere Genuæ vrbis ceruicibus imminẽtem, durum iis ciuibus frænum. Nouus Dux collectis viribus eam arcem obſidere inſtitit, aduerſam Gallorum fortunam porro vrgere. Adurnij & Fliſci exules præſto fuere auxilio, factionis opibus confiſi patefacto aditu penetraturos in vrbem. Aduerſa factio cum de vigilantia curaque nihil remitteret, nullo intra vrbẽ motu, qui venerant, retro ſe cum ignominia & iactura retulere neceſſario, tormentorũ etiam parte amiſſa. Lucas Alagonius iuſſu Ferdinandi Regis in ea vrbe ſubſiſtens conſeruatæ vrbis atque defenſæ magna pars fuit, quingentorum Hiſpanorum præſidio amœnibus depulſo hoſte. Lateranenſes conuentus habebantur Romæ. Ad eos Galli oratores ſunt admiſſi factioſorum patrocinio abdicato, Gallicaque eccleſia Romanæ ſubdita, quod palam teſtati ſunt. De Bonæ Ioannis Galeacij Mediolanẽſis Ducis filia Iuliano Mediceo Pontificis fratri connubio tangenda agebatur. Ferdinando Regi ea conditio non diſplicebat. Villamarino etiam negotium dedit id curandi. Appellata de conſenſu Iſabella Aragonia virginis mater. Apage, inquit, tantum nefas, non patiar me viua non erit, dignitatis ſcilicet in aduerſa quamuis fortuna & ingenitę nobilitatis memor, alioqui in Maximilianũ Sfortiã pronior: quo genero adoptato Mediolanenſis principatus iniuria detracti iura ad poſteros reuocabantur: Venetis ex arcano fauebat Pontifex: Nobiliſſimæ vrbis proximũ exitium dolebat impenſe. Monuit Cardoniũ ne bello præcipi-

cipitantes vrgeret amplius. Viam aliquã ſanciendæ concordiæ prius quęrendam videri. Quo tempore Aragonia mouebatur Comitum Ripagorſæ & Arandæ diſſidio prouincia ſtudiis in ambos diducta. Ferdinandus Rex ne à paruis initiis latius ſerperet malum, ex parua ſcintilla magnum ſæpe excitari incendium, poſitis armis pro imperio, iure vt diſceptarent, mandauit, paratus vindicare, ſi quis non obtemperaſſet. Lite conteſtata dictaque cauſa Ripagorſæ Comitem iniuriam feciſſe pronunciauit, multæque numine Aragoniæ finibus iuſſit abſtinere, quamdiu Regi placuiſſet: Eo pulſo conquieuere prouinciales. Brutij & Magna Græcia grauius atque atrocius quam bello afflictabantur: ſed & aliis tota Neapolitana ditione regionibus multa oppida & incolæ dominorum iniuriis irritati corripuere arma, miſeriis modum aut finem, vel ipſa morte quærentes. Præcipua in eo numero ſancta Seuerina olim Siberena, Policaſtrum, Maturanumque. Miſſus in Brutios Petrus Caſtrius pacata gente rebus tranquillitatem reddidit: ægre quemuis & tempore inſumpto. Muri Comiti Apuliam demandatam prouinciam vt præſens gereret, mandatum eſt. Michaeli Aierui in Aprucium abire, cura & diligentia è ſaltibus latrociniis ſublatis effecturo vt magiſtratibus ſua conſtaret auctoritas temporum vitio collapſa penitus, nulla in ea gente facultate vindicandi flagitia. Leges naturę & humanitatis iura belli tempore in contrarium mutantur?

Induciæ Hiſpanum inter & Gallum prorogatæ.

CAP. XXII.

GALLIÆ Regina deceſſit ad quintũ Idus Ianuarij ſalutis anno milleſimo quingenteſimo decimo quarto, Lectiſſimæ fœminæ obitũ luxit gens vniuerſa. 1514. Rex maxime eius vir neruis Bleſis tũc æger moleſtiſſime: tulit tum eius deſiderio, tum veritas ne in Britannia Armorica motus exiſterent imperij Gallici odio. Varij Principes qui eum inuiſerent luctumq; leuarent legatos miſere. In eo numero Germana Regina Bernardum Meſam Epiſcopum Trinopolitanum legauit cum mandatis, ſecundum officium tempori & propinquitati debitũ. leuato Regis luctu, de quo antea erat actum: Namurſium & Narbonem reddi poſtularet aliaq; à Haſtone fratres poſſeſſa ſorori atq; hæredi legitimæ. In Italiam profecto Ramirus Nunnius Guſmanius dimiſſus à Ferdinando Rege eſt, vt Romę oratoris regij partes impleret, iuſſus ex itinere cum Genuenſibus publice fœdus ſancire. Fecit ille diligenter mandata. Pactionis ſumma duob. comprehenſa capitibus. Rex vrbis eius & Octauiani Fregoſij Ducis patrociniũ ſuſciperet. Genuenſes è contrario vires conferrent certo, vt militum numero Regis imperium & dignitatem tuerentur. Confectæ in eam ſententiam tabulæ ad tertium Nonas Martij: quo tempore Adurnij Heluetiorum ope moliebantur eius vrbis ſtatum cõmutare pulcherrimè tunc, vt videbatur, ſtantem. In Gallia Trinopolitani Epiſcopi induſtria tum alia agitata, ſed inani conatu ſunt; tum denuo de Ferdinandi Infantis & Renatæ minoris Galli filiæ coniugio actum Aſtringi eo vinculo Gallum & Hiſpanum in vnam ſtabilis pacis voluntatem commodum videbatur, ambos bello feſſos tenui valetudine. Ea re propemodum confecta, vt Regi viduo de nouo coniugio meditanti maſculæ prolis ſpe, Eleonora Caroli Auſtriaci ſoror nuberet. Serio agitatum eſt. Simul Venetis cum Cęſare conciliandis dabatur opera. Pontificis arbitratu controuerſias finire placuit. Compromiſſi exemplum

emplum Gurſenſis Romam detulit: in quo erat expreſſum ne in alterutram partem quidquam defineretur, niſi ex Ferdinandi Regis conſenſu & voluntate. Suſcepta Pontifex ea cura, inſtitutaque cognitione ad quintum decimum Kalendas Februarij pronunciata ſententia, vt Cæſari Verona & Vicentia Venetis Brixia & Bergomum cederent ſanxit. Præterea in præſenti à Venetis Cæſari ducenta quinquaginta millia auri penderentur, annua in omne tempus millia triginta. Irritus labor extitit. Dum Ferdinandus conſulitur de re tota, Veneti decreto Pontificis palam ſe obtemperaturos negarũt iniquum cauſati. Nondum optata pax Italiæ coaleſcere poterat, quamuis bello omnibus feſſis exhauſtiſque. Induciarum Galliam inter & Hiſpaniam pactum tempus exibat. Vtriſq; incommodum iuxta, ac graue erat ad arma redire. Quintanæ Regi Hiſpano à ſecretis, eius nomine in Gallia res gerentis diligentia ſancitũ, vt dum pax componeretur, induciæ in annum alterum prorogarentur conditionibus antea pactis nihilo commutatis. Nihil eſt tam ſanctum, quod placere omnibus poſſit. Delfino quidem ea prorogatio grauis accidit verito, ne in pacem deſineret: qua ipſe Mediolanenſis Principatus ſpe & hæreditate caderet. Cęſar parum curauit in belli Veneti cogitationem & apparatum incumbens: ac potius cupiebat inducias pace mutari. Angli modo impediti conatus ſunt bello Morinos & Aquitanos armis præſidiiſque obtinendi. Inter propinquos violata caritate aeris ſequitur indignatio. Ita Anglus quia vindicare dolorem ex ea re ſuſceptum non licebat ſoceri molitionibus occupatis Gallum in fœdus prior attraxit, Maria ſorore in coniugium illi pacta. Londini vrbe Angliæ primaria conuentu de tota re habito, pro Anglo Thomas Volſæus tunc Archiepiſcopus Eboracenſis & paulo poſt Cardinalis, Angliæ Mareſcalus, & tertius Epiſcopus Vintonienſis, Galli nomine Longauillæ Dux, & Nortmanni conuentus Præſes diſceptarunt coram. Fœdere facto ad ſeptimum Idus Auguſti inter alia expreſſum eſt, vt certo militum numero inter ſe iuuarent, ſi quis alterutrum bello laceſſeret: mox feſtinatæ nuptiæ ferales ſunt luctu ob amiſſam non ita pridem vxorem in lætum cultum mutato. Notatum, ab Anglo in fœderis tabulis inter ſuos confœderatos ne nominatum quidem Ferdinandum ſocerum eſſe. Conceptam animo iram placare Ludouicus Carrocius Ferdinandi legatus hactenus in Anglia conatus: conata & Regina pro ea gratia, quam apud gentem vniuerſam obtinebat maximam viro à ſe nondum penitus alienato nihil vterque diligentia perfecit. Paulo poſt Ludouico Carrocio in Hiſpaniam reuerſo in eius locum ſuffectus in Angliam Trinopolis Epiſcopus abiit. In Italia bellũ ducebatur alternante fortuna dubio exitu: ſed à Cardonio tamen cum copiis Citadela duob. à Meduaco amne millibus Patauiũ inter & Taruiſium, oppidum ſitũ, operib. & pręſidio firmiſſimũ vi captum eſt. Proſper Columna cum Mediolanenſis copiis Cremam impugnabat. Defendit Rentius pro Venetis vrbis præſidio præfectus. Itaque expugnari non potuit Garſius Manricus cũ aliquot equitum turmis ad Robigum tendebat, vt in nullo tali metu ſecurus. Liuianus vindictæ auidus ſuperiora incommoda reſarciendi, ignominiam leuandi, atque vt id aſſequeretur in omnem occaſionẽ intentus, cognita noſtrorum ſocordia, vt fit ex rebus lætis nata, nocturna vi repente in oppidum irruit. Defendere Hiſpani vt locus & tempus dabat, vbi plurimum periculi,

& laboris oſtendebatur, ibi maiore vi reſiſtentes. Viribus tamen impares deditione facta ſaluti conſuluerunt. Mauricus & alij cũ eo centuriones capti Vicentiam ſunt abducti. Rentius rei bene geſtæ fama permotus noctu in Mediolanenſis exercitus ſtationem Crema egreſſus incurrit, qui Siluio Sabello duce nil minus cogitabant: iis improuiſa vi fuſis momento Bergomum feſtinato itinere nullo prohibente cepit. Hiſpani, qui in ea vrbe erant, ancipiti periculo & repentina vi territi in arcem confugerunt. Cardonius periculo nunciato continuo auxilio accurrit: ipſis Kalendis Nouembris Victricibus copiis par viribus Rentius non erat. Tormentis quoque icta pars muri corruens cum fragore late ſtragem fecit. Itaque vrbem per conditiones reſtituit tantiſper ex victoria lætatus: triſtibus ſæpe proſpera bellum commutat, ſecundis aſpera. Et eſt prudentis ducis eas viciſſitudines præmeditatas habere, neque ſi quid aduerſi accidit frangi animo, ſed contra potius niti. Lanternę porro arx Genuæ vehementer moleſta in Octauiani Fregoſij Ducis poteſtatem tandem longa obſidione fatigata cõceſſit. Ad intermiſſa ſtylum referamus.

Luſitaniæ res.

CAP. XXIII.

TVRCARVM Imperator bello liber, quod cum fratribus geſſerat & Iſmaele Perſa, qui eorum partes adiuuarat grauiſſimũ centum & quinquaginta triremium claſſem inſtruebat, vti fama ferebat in Italiam Chriſtianæ religionis caput arcemque. Primum impetum in Piceni littora oramque fore vulgo ſuſpicabantur haud longinquam & Pontificiæ ditionis prouinciam. Metus externus ciues conciliare ſolet, vt poſitis mutuis odiis, deterſis offenſionibus in vnam communis ſalutis tuendæ conſpirent voluntatem. Verum gladij ſanguine ciuium & propinquorum delibuti non facile eluuntur. Ita efferati Principum animi videbantur, vt præ cupiditate inter ſe vindicandi, communi periculo parum mouerentur. Non abiecit tamen Pontifex animum. Cæſarem & Hiſpanum ad ſociandas ſecum vires ſolicitauit: ne imperatos ferox hoſtis occuparet. Mediolanenſi Duce & Genuenſibus ad commune fœdus attractis, cæteros Principes acceſſuros confidebat, ac præſertim Reges Gallum Anglum Luſitanum. Conditiones fœderis ſcriptæ: quarum ea ſumma fuere capita. Vt quicunque, è ſociis aliquem bello laceſſeret, quaſi communem hoſtem cuncti vindicarent armis. Piorum prouinciis à Turcarum vi tuendis ſinguli ſocij equitum certum numerum in commune conferent: pecuniæ quantum deſignatum eſt delectib. militum habendis, & eorum ſtipendium. Ne pauciores ſedecim Heluetiorũ millibus ad ſigna euocarent. Prudenter & pie excogitata priuatæ Principum cupiditates euertunt. Saluti fuit aliis bellis Turcas diſtentos in piorum exitium arma vertere tunc quidem non potuiſſe. Rempublicam ſine viribus, ſine conſilio, ſine capite fluctuantem texere numina. In vna Luſitania domi induſtria vigebat, foris arma proſperum curſum tenebant. Lætus is Rex copiis, quæ ex Indico commercio proueniebant ingentes & belli Africani ſucceſſibus, Romam honeſtiſſimam legationem fine ſuperioris anni decreuit Pontifici more maiorum obſequiũ delatum. Adiunxit ad oſtentationem amplitudinis pretioſa dona. Sacrorum inſtrumenta, veſtes Pontificales auro rigentes, eo ſplendore, qui ex clariſſimis gemmis eſſe debuit, ea varietate vt ars cum copia certaret. Specie, pretio,

atque elegantia maiori quam vidiſſent homines in Pontificia aula, vaſa auro & argento grauia artis plena. E Perſide pātheram mire pernicitatis priſcis Romanorum ludis exhiberi ſolitum animal equi clunibus ſtrati eleganter inſidens. Indi rectoris ad ſignum ſyluas pererrare feraſque capere edocta. Acceſſit aureo ſtrato turritus elephas aſſuetus inter alia flexo poplite venerari Principem tybiæ ſonum pedibus vaſtique mole corporis motu quamuis inconditò modulari proboſcide hauſtam copioſam aquam in circumfuſam turbam effundere. Denique Rhinoceros vehebatur, non viſum in Italia à multis ſeculis animal ferum truculentumque, vt cum elephanto commiſſus natura inimiciſſimo, veteris magnificentiæ ſpectaculum Romanorum oculis repræſentaret. Verum qui ab vltimis oris aduectus, Oceani tremendos fluctus euaſerat; ad Genuenſes ſcopulos fracta naui periit in ventorum procella, catenis impeditus neque enare potuit neque à vectorib. eripi naufragio. Eius legationis Princeps Triſtanius Acunia rerũ Indicarum longo vſu callens Romam iniit ad quartum Idus Martii. Paulo poſt dato ſenatu hac ſentẽtia orationem habuit è duobus legati collegis alter Iacobus Paciecus Iureconſultus ad tredecimũ Kalendas Aprilis. Rex Emanuel ab extrema Luſitania, Pater ſancte, huc nos venire iuſſit de pontificatu delato gratulatũ: quod felix diuturnũque magnoque adeo eccleſiæ commodo fore auguramur, optamuſque ſimul ad deferendum obſequium debitum quidem ſed libentiſſime tamen oblatum. Moram re neceſſaria ſuſceptam hactenus excuſare debet prompta voluntas. Officio preces adiungit honeſtiſſimas atque tempore neceſſarias. Paterna cura prouidendum videri, vt ſuperiores orbis Chriſtiani iacturæ reparentur facta pace. Id fiet, ſi Principes Chriſtiani priuatis ſingulorum diſſidiis ſublatis, vires in commune contulerint aduerſus hoſtem communem infenſumque, in noſtris ruinis exultantem noſtraque ex calamitate & ſpoliis ſuperbum & magnum nouis indies incrementis. Quæ enim ſi gloria quæritur, honeſtior cauſa, ſi vtilitas fructuoſior hac cogitatione eſſe poteſt: Faceſſat ſuperior amentia: pœnarum ſatis eſt datum. Amentes prorſus & furioſi, qui in ſe ipſos ferrum ſtringunt væcordes & rabidi. Proderit Epiſcoporum conuentus continuari, neque ſolui priuſquam omnia ex ſententia componantur. Patrum auctoritate diuinæ in terris æmula, id curari atque præſtari ſummopere exoptat, petitque quoad vires tulerint, communi cauſæ non defuturus, paratus etiam ſi res ferent, pro communi ſalute & eccleſiæ dignitate vitam ſanguinemque profundere. Nihil in noſtra oratione vanitatis eſt. Sed quid non expectare fas ſit ab eo qui omnes cogitationes conſumit in conatum religionis Chriſtianæ amplificandæ, ſiue in vltimis orientis ſolis oris, vbi vexillum crucis inter nationes feras & barbaras intulit atque erexit, vſque ad extremos orbis fines, quanto fructu & laude dicere non eſt neceſſe: ſiue in Africanis expeditionibus ærario conſumpto & regni viribus exhauſtis. Ex Indiæ ſpoliis & copiis primitias ſpecimenque offert, pater beatiſſime, munera ex regionum longinquitate, vnde adducta ſunt, & ex pietate Principis magis quam ex pretio æſtimanda, ſpeque adeo certa fore aliquando, vt latiſſimæ regiones & gentes innumeræ ante veſtros pedes proſtratæ Chriſto ſe ſubdant. Pro Africanis

ſpolijs minus gratiæ habituris, quo vſitatiora ſunt poſtulatum offerimus honeſtum prorſus & ſanctum. Id eſt. Vt quoniam bello Africano gerendo pares regni vires & opes regiæ non ſunt, ſuſceptos conatus primum conceſſa peccatorum venia ex eccleſiæ theſauris iuues benigna manu; deinde concedas vt pars aliqua in Luſitania ſacrorum vectigalium ad id bellum conferatur. Vbi enim melius ponantur, atque eorum qui eas opes templis legarunt voluntati magis conſentaneè? Cum quibus fructus & gloria cõmunicatur; an iniquum videatur vt oneris partem ferãt? Non arbitramur veſtram benignitatem in re omnium æquiſſima denegaturam, quod alijs Principibus varijs temporibus eſt datum. Læto vultu & placido Pontifex legati orationem audiuit. Breue reſponſum. Emanuelem Regem pro eo ac par erat magni facere allata munera grata extitiſſe. Quod poſtularet curæ fore: pijſſimos tanti Principis conatus pro viribus iuuaturum. Confectis mox tabulis cruciatæ veniam in opem belli Africani conceſſit. Adiecit decumarum eccleſiaſticarum tertias in templorum fabricationes & ſarta tecta cultumque conſumi ſolitas. Præterea aliorum ſacrorum vectigaliũ in vniuerſa Luſitania decimam. In vſu harum conceſſionum graues difficultates extitere. miniſtri & collectores ſimulatione religionis inertiæ alimenta quærere, multas concipere fraudes. Et alioqui ex publicis vectigalibus quantum peculatus auertit? Iis incommodis commotus ſacer ordo centum & quinquaginta aureorum millibus priſtinam redemere immunitatem, ac non vltra triennium moleſtæ exactiones extitere. Populo graue videbatur eas copias in victum ſacerdotum & templorum cultum deſtinatas alio conuerti, vnde in aulicorum delicias tandem deſinerent rebus à prima origine mutatis. Optima ſæpe inſtituta exitiali exitu terminantur, & fere mala exempla ex ſano initio ortum habent. Caſtellæ recens documentum redderet cautiores. vbi poſtquam in ſacros templorum reditus Reges inuolarunt, maiori quam antea præmebantur inopia. Enimuerò qui exiguis olim vectigalibus, Maurorum imperio conuulſo, externas inuicta virtute gentes ad ditionem adiunxere, eos nouis indies tributis plebe feſſa, & ſacrorum vectigalium parte magna occupata, nullo idoneo operæ pretio ſua mole ruere, & proprio laborare pondere. Priuatorum teſtamenta legibus ſancta eſſe conquerebantur: eorum moueri, qui Chriſtum hæredem ſcripſere. Dotem multis alioqui fulcitam prærogatiuis Chriſti ſponſæ detrahi, ipſa inuita & qui dederunt repugnantibus. Regij miniſtri ſiue aſſentandi ſtudio, ſeu quia ita ſentiebant, facto honeſtatis ſpeciem prætendere. Cuius in ope & patrocinio non profana magis vectigalia quam templorum ſacri reditus deliteſcerent, ab vtriſque partem aliquam decerpi & ad reip. præſidium conferri æquum omnino videri. Et conſtat Ambroſij ætate templorum prædia Auguſtis tributum ſoluiſſe. Equidem de re tanta ſtatuere non auſim, neque ad meũ arbitrium reuoco inter diſceptantes quid ſentiendum ſit, pronunciare conſentaneum tamen putarim vt à viris ſacris in commune aliquid concedatur, ita tamen ſi non maius ſubſidium ſit, quam pro copiarum modo rataq; portione. Itaque ſi redituum prouinciæ aut prædiorum quartam aut quintam obtinent, non maiorem neque annui cenſus partem, neque regiorum vectigalium in ærarium conferant. Quod caput eſt, ne ſua auctoritate id Principes fa-

pes fa-

pes faciant ſed eius venia, vnde iura & leges ſacræ petuntur; Romani certe Pontificis. Accedat etiam, quorum intereſt, Epiſcoporum prouinciæ conſenſus & ſacrati ordinis: vti aliquando factum ſcimus. Nam ordo ſacratus peiori conditione eſſe non debet, quam populi, quibus volentibus tributa à Regibus imperantur. Verum hæc in medio relinquantur, ne in lubrico loco veſtigium fallat. Is ſane legationis Luſitanæ ſucceſſus fuit. A Præſtoioanne magno Æthiopiæ Imperatore Oliſiponem legatus venit gente Armenus, profeſſione monaſtica, Matthæus nomine. Princeps gentis Dauid dictus Regis Luſitani, ex quo Petrus Couillanius in eas regiones penetrauit, fama commotus, deinde Luſitanorum in India parta gloria amplius erectus in ſtudium mutuo commercio vires cum ea gente iungendi, idoneum hominem nactus in Luſitaniam extremam ablégare conſtituit. Is ab Alfonſo Alburquerquio benigne acceptus atque habitus, quæ prima ſe dedit occaſio, ad Luſitanum eſt miſſus. Vectores impoſtorem arbitrati, multis tota nauigatione contumelijs vexarunt. Iis Oliſipone iniecta vincula, ne maior vindicta eſſet, Matthæus interceſſit, impetrauitque. Regis conueniendi facta poteſtate binas literas protulit vna ſententia diuerſo idiomate & charactere Æthiopico Perſicoque. Adiecit ex auro crucem veræ crucis parte incluſa Æthiopum Imperatoris donum. Grata legatio extitit, lectæque literæ coram, adhibitis earum linguarũ peritis. Matthæo hoſpiti honores habiti lautiaque publice data. Ab eo ritus gentis & de diuinis rebus placita cognita ſunt à Chriſtiana pietate non parum ſæpe abhorrentia: prorſus vt Chriſtianæ religionis præter nomen vix aliquid retinuiſſe videantur. Omnia explicare longum eſſet. Pauca proferre exempla ſatis arbitror. Octauo die verenda circumcidunt mares iuxta & fœminæ. Quadrageſimo abluuntur baptiſmate. In partu Iudaico inſtituto fœminæ expiantur: Lege veteri damnatis cibis abſtinent. Ad obeuntem ſolem ieiunia producunt. Euchariſtiæ diuinæ vtramque partem populus quoq; ſumit. Preſbyteri vxores ducunt: monachi cœlibes; & Epiſcopi quos ex monaſterijs legunt ſacra & ideo deuota iam capita. Peccata confeſſione expiare contendunt, cœleſteſque venerantur cultu religioſo. Summã in eorum moribus & inſtitutis, quædam merentur laudem, pleraque ſunt abſona. Rhegium Lepidi Pontifex obtinebat. Mutinam haud remotam à Cæſare accepit oppignoratam dum redderet mutua, quæ dedit, quadraginta aureorum millia. Eas vrbes ad Parmam & Placentiam adiunctas Iuliano fratri deſtinaſſe fama fuit, verò an falſo haud facile dixerim, ſed daturum rumor erat iure fundi Pontificib. relicto, adiuncta quin etiam Ferraria, ſi vires voluntati pares ſuppeterent: eidem paulo poſt Filibertam vxorem Caroli Allobrogum Ducis ſororem lectiſſimam in puellę dotem & cultum de ſuo centum aureorum millia dedit.

Vaſcones Caſtellæ contributi.

CAP. XXIV.

ANGLICVM coniugiũ Gallo Regi exitiale extitit breui conſecuto obitu. Sic ſolent ſenes complexibus intempeſtiuis indulgẽtes præſertim diſcrepãte nuptę nouę, ætate, ipſorũ imbecilla valetudine. Gaudiũ breui mœrore mutatur,

1515. tatur. Anno nouo milleſimo quingenteſimo decimo quinto, deceſſit. Supremus honor defuncto habitus corpuſque in maiorum ſepulcra illatum tumulo è candido marmore, ſuperbo ſtructuræ genere atque eleganti. Inſaniam ne magnis quidem imperijs tolerabilem æmulati proximi Reges effecere vt nouis ſepulcris templi ſpatia non ſufficiant alioqui vaſti. Eius morte in generum Franciſcum Valeſium Engoliſinorum Ducem imperium Gallicum eſt tranſlatum ardenti iuuenem ingenio, magnis animi & corporis dotibus, quas ſecum ipſa certans natura congeſſit. Vulgo perſuaſum erat non ceſſaturum niſi Mediolano recepta, regnoque adeo Vaſconum, quod ſpoliatis Regibus pollicitus erat. Rerum tamen Italiæ maior cura. eo bello diſtrictum ne aliquis à tergo terror reuocaret in Galliam verebatur. Ab Anglia metuebat nihil, pace cum ea gente pulcherrime ſtante. Carolum Auſtriacum, ne ex Belgis tempeſtas exiſteret, Renatæ Gloti iungere tentauit. Honeſta cōditio videbatur, neq; repudianda prorſus. Naſai Comes & Michael Croius Principis cubiculo Præfecti ideo Lutetiam appulſi coniugium ſtipulati ſunt nono Kalendas Aprilis. Dos dicta ſexcenta auri millia, ducenta in præſenti pecunia, pro quadringentis millibus Bituriges pignori dari decretum. Carolus Princeps in ſuam tutelam abierat, ab auo Cæſare & amita Margarita Belgarum procuratione permiſſa. His pacatis Principibus Ferdinandus ſupererat maiori prudentia Rex, quam vt arte caperetur. Lautrechius Aquitaniæ Præfectus negocio dato Comarium de inducijs in tertium annum prorogandis vltro appellauit. Abnuit Ferdinandus cognita haud dubium Galli deſtinatione in omni conſilio circunſcriptus & ſagax, niſi Italia porro comprehenſa arma citra alpes nequaquam poſiturum. Sic ars arte deluſa. Quin etiam ad omnes caſus ope parata, fœdus inſtitutum vt nouo decreto firmaretur curauit, aduerſus Turcas & ad ſingulorum ſociorum ditionem communibus armis tuendam, Gallicos impetus retardatum iri, ſi id aſſecutus eſſet, animo neque inepte proſpiciens. Simul ad fœdus alterum inclinauit à Leone Pontifice expetitum Bernardo Bibiena Cardinali ſanctæ Mariæ in porticu ad Cæſarem propterea legato. Eius fœderis leges. Vt Cæſar Veronam, Vicentiam, Forum Iulij, & Taruiſium teneret: Duci Mediolanenſi cederent Brixia, Bergomum, Crema. Harum trium vrbium permutatione Parmam & Placentiam Pontifici relinqueret Iuliano fratri Principatum. Eo temperamento Ducis Mediolanenſis imperio firmato facile Ferdinandus adducebatur, vti ei & Caroli Auſtriaci ſororibus coniux daretur, certe Margarita Princeps aut Neapolitana Regina, arcta omnes deuinctæ neceſſitudine, quippe neptis prima, nurus altera, tertia ſororis filia: Sfortiana nobilitate maiora coniugia. Dies cruciatuum Chriſti Dei memoria ſacros & lugubres Ferdinandus ad Meioradam tranſegit, in curam intentus vtriuſque gentis conuentus quam primum agitandi, Caſtellæ quidem Burgis, Aragoniæ autem Calataiubæ lauto municipio. Olmedi edicta promulgata ſunt pridie Idus Aprilis, & Aragonijs quidem conuentibus inchoandis May menſis dies vndecimus deſignatus. Vt actionibus pro ſe vicaria præeſſet ex ſuperioris gentis conceſſione, Reginam coniugem in Aragoniam amandauit, iuſſam ijs ſolutis conuentibus, Ilerdæ Calataunorum conuentus agitare, Valentinos poſtremo

Valen-

Valentie. Ipſe Burgos feſtinauit in deſignato tempore occaſioni deeſſet ordinum voluntate redigendæ pecuniæ, cuius prima cura erat, magna inopia, maiorque quam ex Aragonia ſpes. Belli metus multiplicis impendebat: cui omnino occurrendum erat, nouo militum delectu ſupplendi exercitus, firmanda præſidia. Actum de ea re Burgis. conſenſu decretum eſt quadringentis aureorum millibus ærarij tenuitatem regios conatus iuuare. Magnum vectigal & graue vt exhauſtis populis imperaretur Ferdinandi Regis beneficium euicit, vmbra quamuis dignitatis magis quã prouentus. Vaſconum regnum in ijs cõuentibus Caſtellę cõtribuit olim quamuis Aragonijs obnoxium, recensque ab Aragonio Rege, & Aragonijs viribus ex parte auxilioque partum. Verum Regi, ne Vaſcones Aragoniæ inſtitutis & legibus libertatem arriperet, prouidendum omnino videbatur, ab omni memoria inuidioſam ſeruiendi rationem, vnde magni motus extiterant, alioqui in ſuam gentem caritate propenſior. Acceſſere ſumptus Caſtellæ maiores in bello Vaſconum tolerati maior multo militum numerus ex ea gente, ad defendendam in poſterum prouinciam validiores multo vires. Sed ex eo tamen cõſtat Ferdinando deſtinatũ prorſus animo fuiſſe, eam ditionem nunquam abdicare, quaſi ſui iuris non ſecus ac alios principatus, neque vlla religione moueri, vt ab ea ſententia decederet. Sic varijs ſermonibus præ ſe tulit. Viribus potiori argumenta nunquam deſunt ad retinendum quæcunque armis occupauit. An Principatum aliquem vltro veteri domino redditum docere quis poſſit? Si verum fateri licet, nonnullis Ferdinandi cauſa præſidijs fulciebatur neq; contemnendis neque prorſus inanibus. Primum Pontificijs ſententia Reges veteres fuiſſe ditione ſpoliatos: quos more maiorum extrema meritos exempla furiali carmine deuouit, & iure Pontificio maledixit. Deinde in Reges Caſtellæ trãslatum ius Claræ vxoris prioris Henrici Caſtellæ deinde Regis eo nomine quarti ipſius voluntate & donatione, quo tempore à patre ſæuo ad non dubium exitium data eſt in Gaſtonis Fuxenſis ſororij poteſtatem, eius nece oppido cupientis, quæ iure potior erat, quippe maior natu, Vaſconum imperium ad ſe trahere. Ita per omnes patrati parricidij affines & eorum poſteros peruagata ira cœleſtis haud longo tempore pœnas à ſingulis improbe cupiditatis exegit: manesq; innocentis puellæ mortuæ vindicta quam viuæ regijs opibus, felicioris nullo inimicorum innoxio relicto tandem quieuerunt. Acceſſit ad cætera Ferdinandi præſidia Germanæ Reginæ ius Gaſtonis Namurſij fratris in locum. Quod ſi eo iure contendas Caſtellæ Vaſcones contribui, non potuiſſe. Suſpicari licet quid enim vetat? cum prole careret factum eius conſenſu certaque voluntate, quando poſt tres annos in conuentu Cæſarauguſtano Vaſconum regnum in Carolum Auſtriacum tranſtulit Caſtellæ iam & Aragoniæ Regem. Certior interpretatio. Deum eſſe qui tempora ſæclaque commutat, euertit regna fulcitque; quos numen ſubleuat, his dare imperia vrgere quos decreuit premere. Neque tantum propter iniuſtitias & iniurias transfertur regnum de gente in gentem, ſed propter contumelias & dolos: vti diuini libri teſtantur. Conuentus Aragonij Calataiubæ habebantur. Vt à populis pecunia in ſtipendium redigeretur poſtulatum: Id proceres & nobiles facere, niſi ſubditis populis præciſa facultate regiam opem per appellationem implorandi recuſarunt, tanta obſtinatione vt conuentus aliquot menſes impediri neceſſe fuerit. Afflicta Regis valetudo contemne-

batur. Cæſarauguſtanus Præſul magno quamuis labore promouebat parum. Nulla ſpe in conuentu irritatos Proceres quidquam pro ſano facturos, ſingulas ciuitates appellare placuit de ſubſidio priuatim concedendo. His difficultatibus commotus Rex quamuis extrema valetudine atque ita vt nocte quadam pro mortuo habitus fuerit, Burgis in Aragoniam feſtinare ſtatuit, ſpe Proceres præſenti nihil denegaturos. Ex itinere Antonium Auguſtinum regio Aragoniæ ſcrinio Præfectum ad ſe citato venire mandat, conſilia de rebus magnis communicaturum. Aduenienti ad Arandam Durio alluente nobile oppidum, quo Rex proceſſerat, continuo iniecta in hoſpitio vincula ſunt Gometius Ferreria in curia regia rerum capitalium iudex captum in ſeptimacenſem deduxit cuſtodiæ deſignatam arcem. De vinculorum cauſa multa ſunt dicta, vt in rebus nouis & præter opinionem, contingit. Quidam cum Carolo Auſtriaco conſilia Regi ingrata aduerſáque communicaſſe interpretabantur. Alij petulantes oculos in Germanam Reginam conieciſſe, ac verò de ſtrupro appellaſſe. Verior opinio: cum Aragonijs Proceribus conſenſiſſe in conuentu: eiuſque malo voluiſſe Regem cæteros officij admonere magis vſurpandi viris cauſa, quam quod vnius culpa eſſet. Segobiæ cum Regio conſilio Hiſpaniæ Cardinalis ſubſtitit. Rex adiuncto Ferdinando nepote Calataiubam feſtinauit. Fruſtra is labor fuit. Proceribus nulla diligentia perſuaderi potuit, neque vnus vincula tanti erant, vt deſiſterent niſi libertate quam petierant conceſſa æquitati prorſus aduerſa iniuriarum fonte Regis morbus recrudeſcebat labore moleſtiaq; auctus. Vibillæ quoque nobili campana inſtare finem ſignificatum, magnorum euentuum nuntia Regumque obitu. Sic fama tulit, Aragoniæ gentis communi perſuaſione confirmata. Verum diiudicare quis poſſit? In eiuſmodi rebus quanta ſæpe exiſtit vanitas. Ergo re neceſſaria, autumni tempore nullo publice pecuniæ ſubſidio in conuentu impetrato ſeſe Rex in Caſtellam retulit. Regina Calataiubæ conuentibus ſolutis Ilerdam proceſſit. Sic in Caſtella & Aragonia res erant, quo tempore ad Viennam Auſtriæ, Cæſar & duo fratres Sigiſmundus Poloniæ & Ladiſlaus Hũgariæ Reges conuenere ad ſextum decimũ Kalendas Auguſti. Colloquij præcipua cauſa coniugia exſtiterunt Ferdinandum & Mariam Auſtriacos fratres inter & Annam atque Ludouicum iam Bohemiæ Regem Hungari filios inita ipſo Magdalenæ memoria ſacro die. auſpex & antiſtes totius cæremoniæ Thomas Cardinalis Strigoniæ Pontificis legatus. Lætitia ludis, conuiuijs & omne genus ſpectaculis atque Principum numero læto cultu, geminis auro & purpura diſtinctis veſtib. plures dies continuata eſt. Interfuere ex ſponſis Ludouicus & Anna patrem Regem ſecuti; præterea Maria Auſtriaca. abſentiam Ferdinandi Cæſar eius auus ſuppleuit quaſi procurator ſponſalibus ſtipulandis. Notatum à curioſis non modo Ferdinandum & Mariam ſororem Ferdinandi Regis ex ſanguine fuiſſe eius nepotes, ſed & Ludouicum & Annã pronepotes Cleonoræ extitiſſe Vaſconum Reginæ, quæ ſoror Ferdinandi fuit, Catharinæ nimirum nepotes, quæ Gaſtoni nupſit Candalæ regulo. Gaſtonis enim filia Anna nomine Ladiſlao Hungaro nupta Ludouicum & Annam nouos ſponſos peperit. Ita Ioannis Aragonij Regis Ferdinando filio quam

ſio quam ſua virtute & rebus geſtis nobilioris, ſanguis omnium fere gentium regijs inſertus latiſſime eſt propagatus.

Alfonſi Alburquerquij obitus.

CAP. XXV.

MAGNA & præclara ab Alfonſo Alburquerquio Indiæ Prætore toto ſuæ Præturæ tempore opera ſunt perfecta. Immortalem à gente Luſitana laudem habeat, neceſſe eſt, quippe imperij Luſitani in extremis orbis oris conditor princeps. Annis grauem imbecilla valetudo vexare cœperat. Multi præterea æmuli (omnibus ſatisfacere qui poſſit? certe virtutem inuidia premit) in Luſitaniam delati criminabantur, virtutibus vicina vitiorum nomina affingentes calumnia & mendacio armati. Reus in abſentia agebatur criminationum iuxta ac criminantium ignarus, ſecuritateque quam conſcientia dabat incautus. Et quidem aperta odia depelli poſſunt fraus & dolus obſcura, eoque ineuitabilia. Emanueli Regi, vt ei ſuccederetur tandem perſuaſere. Delectus è nobilitate Luſitana Lupus Suarius Aluarêga magnæ ſpei vir, qui res in India gereret. Comites adiuncti Matthæus Legatus Abaſſini Regis & Eduardus Galuanus vna in Æthiopiam iturus. Verum eam legationem obire importuna mors prohibuit. Atque in eius locum conſequentibus annis ſubſtitutus Rodericus Lima in ipſo Æthiopiæ aditu Matthæo extincto ad eum Regem legatus peruenit. Franciſcus Aluarus presbyter proſecutus euntem legatum de tota ratione itineris & regionis natura gentiſque inſtitutis commentaria patria lingua accurate deſcripta in lucem edidit. Nouus Prætor nauigatione vix quinquemeſtri præter morem à celeritate feliciſſima Oliſipone Goam peruenit, omnino poſtridie Kalendas Septembris. Sub id tempus quinto poſt die ex Luſitaniæ Regina filius eſt natus Eduardus nomine, miti Princeps ingenio, modeſtia & comitato inſignis ſtudijs venationis & muſicæ imprimis deditus. In florenti ætate raptus, ex vxore tamen filium eiuſdem nominis breuis & ipſum æui & duas filias reliquit. Maior Maria dicta Alexandro Farneſio nupſit Principi tunc, deinde Parmenſi Duci, Catharina hodieq; ſuperſtes Brigantino Duci eſt iuncta. Quibus diebus Lupus Suarius Goam appulit, Alfonſus Alburquerquius Ormutij ex diuturnis laboribus fluentis alui morbo lætali oppreſſus eius inſulæ rebus compoſitis Regeque perſuaſo, vt amicitiam Luſitanam conſtanter coleret, in ea fortunis ſuis certiſſimum præſidium repoſitum putaret; cupidus Goam delicias ſuas ante obitum inuiſendi, nauim cõſcendit. In itinere de ſucceſſoris aduentu cognouit. Eo nuncio ſupra æquum & honeſtum perculſus vir alioqui egregius neque diſſimulare dolorem, neque tenere linguam. Proch Chriſte ſancte, inquit, quantæ me moleſtiæ circumuallant? Si Regi pareo, in hominum calumnias incurro, ſi reſpicio homines Regem offendo. Ad aras ærumnoſe ſenex ad aras. nullum alibi perfugium. Hæc truci voce ardentique vultu vt procul exaudiretur, adſtantibus commouerât lachrymas. Commoti animi ipſe non ambitionem imperandi putabam. Quid enim alienius

eo ſtempore? ſed morbi moleſtia victũ, quæ omnia reddit ingrata, aut excelſo animo ægre tuliſſe interpretabar calumnias ſupra virtutem fuiſſe. Nam, vt ad ſe collecto tantiſper animo redijt. Certe ſubdit Regum corda Deus ſua ſapientia regit. Quid futurum putatis, ſi me mortuo idoneus rector eſſet à Luſitania expectandus? quantulum periculum rebus in India immineret? His dictis quieuit. Morbus nauigatione inualeſcebat minori in horas ſpe. E Goa propinqua euocari presbyterum mandat, cui erat ſolitus conſcientiæ vulnera per confeſſionem detegere. Cum eo rebus omnibus communicatis, pœnitentiáque & oleo ſacro ex ritu Chriſtiano expiatus, die quodam ante lucem efflauit animam. Vir haud dubium inſigni cum primis virtute, felicitate & pugnandi ſcientia comparandus eorum, quos ab vlla memoria Hiſpania genuit. Magnitudine animi, benignitate, prudentia, iuſtitiæ cultu maior fuerit in ambiguo eſt. Ex æquo hæ virtutes in eius moribus & vita colluxere: nulli earum vt palmam concedere fas ſit. Corpus labore inuictum, animus expeditus in conſulendo perficiendoque quidquid factu optimum iudicaſſet. Suis carus, hoſtibus formidabilis. Multum rei Luſitaniæ fauere numina duobus primis Prætoribus datis excellenti virtutum omnium indole, pari conatu, audacia, ſucceſſu eorum quæ aggrediebantur feliciſſimis. In vna tamen voluntate Chriſti nomen amplificandi, & quodcumque periculum ſubeundi pro officio Regi ſuo debito & gẽtis gloria illuſtranda ſententijs vel maxime diſcrepabant. Almeida primus Indiæ Prætor nolebat vires & claſſes. Luſitaniæ, ad expugnandas vrbes & arces conferri in illis oris, modicas eſſe vires Luſitanorum dictitans, auxilia longinqua; ſi in plures diſtraherentur partes, fore iniuriæ opportunos, neque pares tantis conatibus. Maris imperium tenerent modo, cætera in ijs regionibus prona fore. Alburquerquius contra ex ipſa auxiliorũ longinquitate & virium exiguitate contendebat pluribus colonijs ea littora occupanda videri. vnde quaſi ex ſeminarijs ſupplementa ſuppeterent, commeatus facultas, cœduaque materia ad extruendas naues, armamenta comparanda. Alioqui neque maris imperium diu ſtare poſſe, neque commercij facultatem: quando ſiue maris tempeſtatibus ſeu hoſtium vi claſſes aliquando diſijci vincique neceſſe foret. Itaque fore commodum ſi portubus & arcibus, quam poſſent latiſſime vaſta littora amplecterẽtur, ad omnes caſus parato perfugio. Alburquerquij rationem fuiſſe commodiorem tempus indicauit, iudex teſtiſque ſyncerus, & rerum euentus, qui conſilijs fere pretium famamque conſtituit. Vxorem nunquam habuit: ex ancilla tamen ſuſceptum filium reliquit. De eo ſolicitus ſub mortem his verbis ad Regem ſcripſit. Inter frequentes ſingultus, & mortis inſtantis ſigna certiſſima has poſtremas literas do. Filium vnicum habeo. eum tua benignitate complectare precor. Paternis meritis ea gratia eſto. Quæ qualia ſint, me ſilente opera ipſa teſtantur: Corpus amplo funere ac vere regio in diuæ Mariæ ædiculam ab ipſo Goæ cõſtructam illatum eſt. Omnis ordo & ætas obuiam effuſa in veſte ſordida veriſſimis lachrymis gẽtis gloriam, ſalutare præſidium, vna occubuiſſe atq; eodem tumulo ſepeliri ſine fine dolebant ſcilicet: atque ita vt ſingulorum parentes aut fratres lugeri, omnes crederes vnius ſpiritu vixiſſe extincto perituros. Corpus occidit & vita præſens ablata eſt multis obnoxa miſeriis. Merces in cœlo certa virtuti; inter homines nominis gloria non inanis, ſed ſolida perpetuo vigebit nullis ſeculis interitura. Rex ex interuallo cognito Alburquer-

burquerquium obiiſſe, doluit impenſe. Filio ad ſe vocato benigneque accepto Blaſij nomen à prima ætate inditum, Alfonſi appellatione mutauit in patris memoriam & gratiam; prædia & vectigalia dedit ampla, vnde vitam ſuſtentaret, quam ducta vxore lectiſſima, deinde in multos annos propagauit non ita pridem extinctus, ſuaque impenſa D. Mariæ ædiculam Goenſem, vbi pater ſepultus fuerat, noua ſtructura & ſpatiis in iuſti templi formam amplificandam curauit. In Africa ad oſtiũ Mamorę fluminis, quod antiquis Subur fuit, Emanuel Rex arcem imponere cogitauit vltra Arcillam centum non amplius millibus paſſuum. Claſſe ducentarum nauium maiorum minorumque octo millia hominum in eam rem mitti placuit. Ductor Antonius Norogna Oliſipone digreſſi Idibus Aprilis ad oſtium fluminis appulere nono Kalendas Maij. Infelix conatus extitit. Cœptam continuo ædificari arcem inmunera Maurorũ multitudo ſubſignis ſe ſe circumfundens ex omnibus partibus, diſturbauit, amiſſiſque tormentis, quæ in noua arce erant poſita, & è Luſitanis media parte deſiderata, claſſis coacta eſt cum ignominia & iactura ſeſe in Luſitaniam referre.

Rex Gallus Mediolanum abiit.

CAP. XXVI.

FRANCISCVS eo nomine primus Galliæ Rex ſimul ac regium inſigne deſumpſit, nobile regnum viris, armis, copiis & gloria florens poſt fata ſoceri adeptus, collecto numeroſo exercitu ad Mediolanum repetendum animum retulit. Non deerant Maximiliano Duci ſua præſidia fautoreſque. Quindecim Heluetiorum millia ad periculi famam accurrere, tueri deſtinantes cuius patrocinium ſuſceperant, atque datum beneficium. Belli initia aduerſa extiterunt ad omen ſummæ vniuerſæ. Proſper Columna cum equitibus cataphractis tranſitu Gallos prohibere idoneo loco inſeſſo conſtituens, occupato ab hoſtibus conatu improuiſa vi inter cœnandum ad Villafrancam eſt captus à Palicij militibus. Rex ipſe Gallus cum validis copiis in Inſubres irruens prope Mediolanum caſtra promouit, ea vrbe capta cætera prona fore ratus. Cardonius ad Abdue ripam caſtra habebat: cum Pontificijs copijs Placentiæ morabatur Laurentius Mediceus Petri filius eius, qui ad Liris oſtium eſt merſus. Vtræque copiæ ſi cum Heluetiis iungerentur, magnũ ad victoriam momentum. Id prouidens Dux Mediolanenſis fieri ita oppido cupiebat, curabatque eo maiori ſtudio, quod prope metum erat, Galli ad nutum rebus fluere incipientibus. Alexandria quidem vltro in partes acceſſit. Nouaria capta eſt cum arce Petri Nauarri maxime induſtria. Nam is Hiſpano lente admodum de eo liberando conſilia explicanti infenſus, ad Gallum tranſiit viginti aureorum millibus ex regio ærario perſolutis libertatis pretio. Miſſi à Ferdinando Rege, qui magnis propoſitis præmiis ad officium reuocarent & priſtinæ fidei cultum, præſtitere nihil. ſerum remedium animo penitus alienato. Quin fidei & amicitiæ renunciatæ argumento Oliuitum in Neapolitano regno Comitis nomine datum vltro remiſit confectis de ea abdicatione tabulis. Magni viri concedunt ſæpe iracundiæ & vindictæ ſtudio in maiora mala præcipitant. Cardonius Heluetiis non ſatis fidebat ferocis hominibus ingenij, & ambigui: & erat ſuſpicio arcano ad Gallum reſpicere. Ne Pontificiis quidem multum credebat, Parmam & Placentiam retinendi ſtudio ſpeque, ſi affulgeret, quas vrbes eripere Heluetij contendebant, ad Gallos facile tranſi-

turis. Ergo Marco Antonio Columna Veronæ, Brixię, Ludouico Hiardo curare iuſſis ipſe ponte è cymbis confecto cũ exercitus robore Pado tranſmiſſo conſtituit in agro Placentino ad Trebiæ ripam munitis caſtris ſe tenere: nihil eo itinere hoſtile exſtitit oppidis circumamicis. Diſplicuere ea conſilia eaq; cunctatio Heluetiis, haud dubium improuida exitialiaq; vti euentus docuit. Vim numinis, quis auertat? Sed vnde ſuſpicio ſponte Hiſpani excitari bellum, cunctaque, quæ accidere non ignauia inditum neque hoſtium virtute, ſed fraude ducum eueniſſe. Cardonij aduentus ſpe ſublata Heluetij tamen paucis adiunctis Italis Mediolano egreſſi cum vniuerſis Gallicis copiis confligere conſtituunt, non audacia id; ſed temeritas erat. Dux neq; iubendi neq; vetandi potens, non iam Princeps, ſed belli cauſa. Furore militari cuncta agebantur. Caſtra Galli ad Marignanum & ſanctum Donatũ ad ſextum ab vrbe lapidem munierant, ſpe ciues voluntate in poteſtatem venturos. Liuianus præterea feſtinabat, vt cum Gallicis ſuas copias conferret, enimuero equites grauis armaturæ nongentos, expeditos mille & quadringentos, pedites ad nouem millia. Heluetiis feſtinandi ea cauſa extitit, vt Liuiani aduentum occuparent pugna facta, ſi vtræque copiæ iungerentur de victoria diffiſi. Inſtructa acie foras vrbis portas erumpunt ipſa conatus magnitudine & mortis contemptu formitabiles: Nullo duce ſibi quiſque auctor erat, incitatorque Galli contra iis excipiendis in aciem & ipſi copias producunt. Primum agmen Carolo Borbonio datum, poſtremum Palicio Rex in media acie curabat. Gallica tormenta multa & præſtantia in ſubeuntes munimenta Heluetios diſploſa late fecere ſtragem. Iuniores ex eo numero facto agmine rabie & furore cæci nouo impetu in munitiones facto, quamuis aduerſariis egregie reſiſtentibus, foſſa tamen profunda tranſcenſa & vallo tormentorum partem occupant. Feruente vtrinque cæde ac fortuna victoriam alternante, ne nox quidem ſuperueniens pugnam diremit, quam diu luna ſub luſtris fuit ad mediam fere noctem: tanta erat vincendi rabies. Heluetij proſperis feroces, Gallos pudor irritauerat, & ſui Regis præſentia accenderat. Pugna varia, atrox, anceps, his atque illis rurſus exitiabilis. Rex ad primam aciem prouectus, & inter primos iuuenili impetu pugnans in armis reliquum noctis ſuſtentare neceſſe habuit, ne galea quidem detracta, neque ſomno capto, niſi quantum corpore in tormenti currum tantiſper inclinato licuit; ne guſtato quidem cibo ſeptem & viginti horarum ſpatio. Ingens animi & corporis vigor. Cum luce pugna redintegratur non minori, quam antea rabie. A Ienolaco Galcoto tormenta perite diſpoſita librataque, ab aperto latere multam Heluetiorum cædem ſtragemque fecerunt. Accidit in medio pugnæ ardore, vt Liuianus è propinquo audito tormentorum fragore cum aliquot equitum turmis ſuperueniret apprime pugnax Dux. Heluetij cum omnibus copiis acceſiſſe rati, ea opinione late per agmina vagata fractis animis deſperataque victoria Mediolanum verſus ſeſe recepere: ſed ſenſim atq; ſeruatis ordinibus. Ex ea vrbe ex templo ſublatis ſignis Larium lacum verſus diſceſſere. In Idus Septemb is & diem poſterum in paucis memorabilis pugna incidit. Victoria continuo ceſſere omnia. Mediolanenſes eum intra mœnia accepere. Arx quo ſe Dux cum manu militari recepit acriter impugnata tormentis, atque cuniculis à Nauarro ſcienter actis intra trigeſimum obſidionis diem deditionem fecit. Dux in Galliam amandatur in alimenta

menta annuis triginta ſex aureorum millibus decretis in exilio vitam calamitoſam propagaturus ex pacto inter hoſtes tam procul à patria. Breuia ac fluxa mortalium gaudia: vix delibato ſuſceſpti principatus primo fructu, in quas ærumnas præcipitauit? ſi fructus & gaudium dici debent continuæ curæ, & terrores quibus is Princeps, ex quo rerum ſummam obtinuit cruciatus eſt, alieno ſemper obnoxius arbitrio & imperio eorum, qui publicis vectigalibus occupatis, ac ingenti identidem pecunia imperata pacis legibus, & belli ex commodo rogatis abrogatiſque miſero Principi præter vmbram nominis, nihil niſi ſeruitium ſordes & egeſtatem reliquerant, ne gemitus quidem liberam facultatem. Cæteræ vrbes & arces Duce ſublato, eiuſque exemplo in victoriæ partem ſine ſanguine conceſſerunt. Cardonius ex templo Neapolim copias reduxit cura Neapolitanarum rerum, vbi non pauci rerum noualium cupiditate arripere arma volebant, niſi metus maioris mali frænaret. Mænyngera quidem inſulam petere deſtinendis copiis iuſſus erat, an timori ea ſpecies prætendebatur. Pontifex tempori inſeruire conſtituens ex condicto Bononiæ victorem conuenit. In eo cōuentu Rex quæcumq; voluit facile impetrauit, arma tenenti nihil denegare fas erat. Dedit etiam quaſi mutua permutatione facta, vt Pragmatica ſanctio abrogaretur ſacrati in Gallia ordinis magno gemitu. Gentis voces liberæ fuerunt & plenæ expoſtulationum, nihil amplius. Sic ſolet populus ſine capite. In Hiſpania Ferdinandum Regem nouæ porro curæ ſolicitabant. Magnum Gonſaluū in Belgas nauigaturum vulgatum eſt, adiunctis, Egabri & Vreniȩ Comitibus & Prieghi Marchione. Grādem pecuniam comparatam, vt cum res exegiſſent, nec facultas fugam, nec inopia moraretur. Ea opinio cum late manaſſet Mangiareſſius miſſus eſt abs Rege cum mandatis diſceſſum prohibendi, & ſi foret opus in Gonſaluum iniiciendi manus. Tantum Hiſpaniæ dedecus auertere numina de cœlo. Mēſi Octobri Gonſaluus febri quartana laborare cœpit Loxæ, vbi morabatur. Simulata valetudine ludere ſuſpicio erat: neque minor proinde cura cuſtodiaque. Angli animo ſuſcepta indignatio mora inualeſcebat. Ad eum placandum ne hoſtium conatus importuno maxime tempore iuuaret munera decreta; veſtis, vaſa gemmis diſtinguentibus aurum, equique generoſi auro ſtrati: Legatus in id Ludouicus Gilabertus miles ſacer in Angliam appulit Reginæ vtero prægnanti lætam. Quo diutius expectarant in exigua ſpe, eo maiorem voluptatem vniuerſæ genti commouit. Thomæ quoque Volſæo purpura Roma delata ludis & conuiuiis celebrata. Ex infimo is loco ad primum dignitatis gradum in Anglia aſcendit, vt ex rerum faſtigio grauiori caſu præcipitaret. Gratia Principis, cui fuit intimus, & praua obſequia pro virtutibus fuere. Superbia atque ambitio exitium ipſi & vniuerſæ genti attulerunt. Is ergo & Ferdinandi legatus mutuo aliquot dierum congreſſu, ad quintum decimum Kalendas Nouembris fœdus & amicitiam ſtabilem inter duos illos Principes ſanxere. Ludouicus Requeſenius nouem triremium Dux ad Coſſyram inſulam, vulgo Pantalaream: tredecim piraticas triremes Siciliæ ſpoliis & præda onuſtas nactus commiſſa pugna vicit per æſtatem. Aliquanto poſt Bugiam obſedit Omichus Turca cognomento Barbaroſſa, cum ſua peculiari claſſe eo delatus. Multi præterea Mauri è vicino tractu Turcæ conatus ſubleuatū terra accurrerunt. In arcto res poſitas Raymundus Carrocius vrbi

Præ-

Præfectus ſupremo conatu defendit. Michael Gurrea in Balearibus Prorex obſeſſis auxilio opportune ſuperuenit. Ducebatur tamen obſidio, in aliquot menſes continuata. Obſeſſi annonæ inopia laborare cœperant. Cogitantes de fauenda deditione nauis recreauit à Sardiniȩ Prorege miſſa cum commeatu & bellico inſtrumento. Qua ope tandiu ſuſtentatum eſt, donec Turca abiecta ſpe vrbem occupandi, ſoluta obſidione fine anni diſceſſit.

Ferdinandi Regis Catholici obitus.

CAP. XXVII.

VALETVDO tum Ferdinandi Regis Catholici tũ Magni Gonſalui recrudeſcebat maiori in dies ſęuitia inani medentium cura, vtriuſque exitus vrgebat. Gonſaluus mortis anguſtiis exæſtuans lecticariorũ humeris Loxa Granatam abiit, ſi cœli mutatione melius haberet. Nihil ea diligentia eſt profectum. Altero Decembris die in ea vrbe deceſſit vir plane admirabilis animi magnitudine & perpetuo victoriarum curſu clarior omnibus Dux, quod à multis annis Hiſpania terra tulit, alioqui magnorum virorum ferax. Extrema ætate magnis procellis iactatus numquam indignum quidquã eſt locutus, & quãquam rebus aduerſis integra ſemper virtutis & conſtantiæ fama: quippe ſolitus non minus in ſecundis triſtia, quam in aſperis ſecunda cogitare. Aulicorum ex inuidia minor meritis Principis gratia, gloriam non minuit, ſed auxit: effecit certe ne poſtremis annis offenderet. Multos longæua ætas vertenti fortunæ tribuit: magnique ſæpe viri quietis impatentia & rerum varietate ſuperiorem gloriam obſcurarunt: cum ſit arduum mare frequenter ſulcantem, nunquam fluctibus tempeſtateque ſæuiente iactari. Tempus vitam abſtulit: virtutum memoria vigebit quandiu mundus ſtabit. Eius obitu in Eluiram filiam maiorem natu domeſticæ fortunæ translatæ ſunt: equitum Magiſterium Neapoli vacuum Fabricio Columnæ ceſſit Regis dono in poſteris porro ad hanc diem ſtabili, inanis vmbra & ſine prouentu nomen. Ferdinandus Rex Hiſpalim ire conſtituens per hyemem mitioris cœli vrbem, Placentiam haud deuiam ſe cõtulerat & ipſam amœnitate præcipua. Ibi quamuis afflicta, magis indies valetudine ſplendide à ciuibus acceptus atque habitus ludis frequentibus & grata hilaritate, diebus aliquot ei ciuitati datis, Ferdinandum nepotem ad Guadalupeum oppidum ire iuſſit, templumq; ſanctitate & miraculis celeberrimum, propter quod municipium inuiſitur: nã alia viſendi cauſa nulla eſt. Proſecuti ſunt euntem Petrus Nunnius Guſmanius Calatrauæ Clauiger eius moribus formandis adhibitis & litterarius magiſter Aluarus Oſorius Aſturicæ Epiſcopus. Rex in Vectonum eam partem diſceſſit, quam ſerenam dicimus, ardearum volatu, quarum eſt eo tractu magnus numerus (& eo aucupij genere præ cæteris oblectabatur) animum curis & ægritudine grauem tantiſper leuaturus. Maris Præfectus, Dux Albanus & Burgenſis Epiſcopus ſequebantur è regiis conſultoribus tres Laurentius Caruaialius, cuius extat de rebus hoc tempore geſtis diariũ, Sapata & Franciſcus Vargas rationib. Præfectus ex Agnete Caruaialia vxore, Guterrij Caruaialij Epiſcopi Placentini non ita pridẽ extincti pater. Eodem Hadrianus Belga Louanienſis Decanus, Caroli Principis magiſter appulit è Belgis miſſus de rebus magnis ad auum legatus. Vt Carolo annua quinquaginta auri millia darentur eo annitente conſtitutum eſt. Conceſſum etiam, vt Caſtellæ procurationem Ferdinandus Rex, vt ipſe expetierat, dũ viueret propriam retineret, etiam poſt

Reginæ mortem. Id vltro adiectum. Inſignis munificẽtia,ſed vitæ exitu proximo,cuius rei manifeſta ſigna perſpiciebantur, leuis gratia. Per dies Chriſti Dei e virgine nati memoria celebres hæc agitata decretaq; ſunt. Ad caſtra Iulia vicus Madrigalegiũ eſt ei vrbi contributus. In eo pago Regis ægritudo ipſa itineris agitatione grauior eſt effecta, prorſus vt medici diu victurũ deſperarẽt. Accurrit cognito periculo Decanus Louanienſis. Eius aduentus Regi moleſtus accidit. Vt Guadalupeum, quo iuerat Ferdinandum Infantem inuiſum ſeſe referret, atque ibi iuſſit ſuum aduentum ſuſtentare. Mox teſtamentum confecit. Peccata Thomæ Matienſo è Dominicano ordine ſibi ante à confeſſionibus, aperuit. Regina Ilerdæ Regis periculo nunciato itinere feſtinato pridie quam teſtamentum nuncuparet, mæſta iuxta ac ſolicita acceſſit. Proximo die Mercurii poſt mediam noctem vna amplius hora animam placide efflauit decimo Kalendas Februarii auſpi-
1516 cante ſalutis anno milleſimo quingenteſimo decimoſexto Princeps iuſtitiæ cultu, prudentiæ laude, animique præſtantia excellentior omnibus, qui vnquam in Hiſpania extiterunt. Vitia deeſſe nunquam poſſunt. ea eſt humanæ vitæ conditio. ex inuidia quoque & malitia multa magnis viris immeritis affingi peccata procliue eſt. Imperii modeſtia religionis amore, bonarum artium ſtudio, forma haud dubium iuſti, mitis, benefici, ac vere Chriſtiani Regis, ac ſpeculum in quod omnes Hiſpani Principes intueantur, aureæ pacis in Hiſpania & publicæ ſecuritatis atque elegantiæ & amplitudinis conditor. Tria teſtamenta memor mortalitatis confecit. Primum Burgis ante tres annos. Alterum Arandæ ad Durii ripam anno ſuperiori. Tertium ſub mortem. In iis omnibus Ioannam Reginam hæredem, Carolum eius filium rerum procuratorem ſcripſit. Carolo abſente in primo teſtamento, Ferdinando Caroli fratri regni procurationem demandauit. In duobus poſtremis eo capite mutato, rebus Aragoniis Cæſarauguſtanum Præſulem præfecit eo euentu, Caſtellæ, Hiſpaniæ Cardinalem. Id valuit decretum. Decanus tamen Louanienſis productis in eam ſententiã Caroli Principis mandatis & tabulis, Cardinali rebus gerendis conſors acceſſit. Ferdinando nepoti in Neapolitano regno, vrbes Tarentum, Crotonem, Tropeam, Amantiam & Galipolim legauit, præterea annua quinquaginta aureorum millia ex eius prouinciæ regiis vectigalibus dum à Carolo fratre Principatus aliquis in eo tractu daretur eam ſummam reddẽs quotannis. Vt Calabriæ Dux offenſa quamuis multipliciter graui, redderetur libertati, mandauit, addito etiam Caroli munificentia idoneo principatu & vectigalibus vnde vitam principalem ſuſtentaret. Quod tamen decretum nõ ante annum milleſimum quingenteſimum trigeſimũ tertium obtinuit. Varię cauſæ excuſatæ, promptæ ſemper aduerſus proſtratos & paratæ. De Antonio Auguſtino ſcrinii Magiſtro mentio nulla. Oblitus fuerit offenſam, aut aliis plectendam relinquere maluerit etiam recenti memoria dubitatum eſt. Cardinalis certe Hiſpaniæ rerum arbiter factus paulo poſt vinctum in Belgas miſit: vbi dicta cauſa pro eius innocentia dati iudices pronunciarunt proximo menſe Septembri. Teſtamento curatores adhibiti Regina, Carolus nepos, Cæſarauguſtanus Præſul, Cardonæ Dux lectiſſima femina, Albanus, Prorex Neapolitanus, Thomas Matienſus a confeſſionib. ab epiſtolis Michael Clemens, quo excipiente teſtamentum confecerat, extincti corpus Granatam delatum templi maximi ſacello regio

compoſuere, vnaque Iſabellæ Reginæ oſſa eatenus ad Albambræ arcem ex temporario tumulo contecta. Eorum numero qui agenti animam affuerunt pleriſque dilapſis, vt eſt mortuorum obliuio parata, ſoli Fernandus Aragonius, & Bernardus Dianii Marchio, paucique è familia nobiles funus proſecuti ſunt. Toto itinere populi obuiam progreſſi in ſordida veſte luctuque fædati cum ferculis & velamentis veniam & pacem extincti animæ precari. Cordubæ celebrior pompa extitit Prieghi Marchione, Egabri Comite vniuerſaque vrbana nobilitate curantibus. Ciuitas omnis obuiam effuſa cum coniugibus & liberis, ſacerdotes cum inſignibus, ac diui ipſi prope exciti ſedibus ſuis exceperunt. Quem viuum infenſum experti erant, erga mortuum in generoſis animis ſucceſſit humanitas. Granatæ tandem ſacratus ordo, vrbanus ſenatus regiusque iudicum conuentus certatim funus honeſtarunt. Lecto funebri nobiliſſimi quique humeros ſuppoſuere. Iuſta apparatu celeberrimo facta ſunt, datæque extincto inferiæ, vti opus erat, expugnatori atque conditori vrbis eiusque atque adeo vniuerſi Granatenſis regni bonorum, felicitatisque optimo patrono, atque præclaro.

FINIS.

IN-

INDEX GENERALIS,

In quo

Prior numerus paginam, ſecundus verſum, poſterior tomum, litera vero *a* aut *b*, columnam 1 aut 2 indicat.

ABBATES ſubſcribunt in concilio Toletano 228, 5. 1 a
Abdalaſiſius Dux 264, 2. 1 a eius geſta 266, 27. 1 a mons eo nomine 266, 38. 1 b
Abdelmelicus Hiſp. Præfectus 278, 30. 1 a
Abdelmon Almohadum Rex 450, 24. 1 b eius filii 477, 5. 1 a
Abdera vrbs 3, 42. 1 a 24, 13. 1 b
Abderrahmanus gubernator 275, 19. 1 b vincitur ab Eudone 277, 40. 1 b Cordubæ rex 295, 39. 1 b 301, 44. 1 a Alter Cordubæ Rex patruis prælatus 312, 28. 1 a Alii eo nomine 286, 26. 1 b 61, 2. 2 a 64, 20. 2 a
Abenabetus Rex Hiſp. 400, 34. 1 a Abendanius Ogniorum caput, 256, 28. 2 a
Abiabar Iudæus 350, 6. 2 b
Abenhatinus Maurus 118, 20. 2 b
Abohanenus Alhohacemi filius 73, 10 2 a
Abohardilles Albohaceni frater 413, 15. 2 a
Abidis Rex 20, 13. 1 a
Abomelicus Algeziræ Rex 48, 10. 2 b Occiditur 57, 25. 2 a
Aborrabes Almeriæ Rex 17, 5. 2 b
Abuhaſulenus Cæſarauguſtæ rex 420, 28. 1 a
Abulenſes fideles dicti 461, 42. 1 a
Abundantius Francorum Dux 217, 10. 1 b
Acephali in Hiſpania 215, 23. 1 a
Achatis promont. 3, 37. 1 a
Acliulphus Calæciæ gubernator 174, 10. 1 a
Acomates Turca Hydruntem capit 401, 8. 2 a
Acunii fratres in Caſtellam veniunt 187, 39. 2 a
Adeodatus Pontifex 232, 28. 1 b
Adoptandi vetus ritus 341, 34. 1 a
Adoſinda Regina vidua 288, 28. 1 b
Æmilianus Cucullatus 190, 16. 1 b Imperator 137, 43. 1 a
Ærarii Præfectus ſeu Almoxariſe non ſit Iudæus aut Maurus 44, 26. 2 b
Ætius Dux 168, 32. 1 b 171, 33. 1 a 172. 28. 1 a
Africæ deſcriptio 47, 6. 2 b occupatur a Mauris 231, 38. 1 a
de Africæ rebus 538, 1. 2 b
Agalienſe monaſterium 329, 33. 1 b 240, 8. 1 b
Agerenſis vrbs, nunc Aagen 194, 3. 1 a
Agathocles Siculus 46, 30. 1 a
Agila rex 188, 12. 1 a
Agilanus Suintillæ Regis frater 217, 20. 1 b
Agnes Caſtria 68, 35. 2 b occiditur 89, 23. 2 a
Agreda datur Medinæ Celinæ Comiti 343, 44. 2 b ſe dedit Iſabellæ reginæ 366, 40. 2 b
Agricolæ Termeſtini conſtantia 121, 1. 1 a
Agrippa, Herodes in Actis Apoſtol. 121, 39. 1 b
Aiub Calataiubæ conditor 274, 28. 1 a
Alanorũ mores & regnũ 161, 40. 1 a 164, 7. 1 b
Alarcus oppidum 473, 22. 1 a 481, 4. 1 b
Alaricus Romam capit 161, 3. 1 b
Alaricus alter 178, 40. 1 a 180, 21. 1 a 180, 6. 1 b
Alaſſarchus Maurus 557, 40. 1 a
Alauecini & Benhumeiæ 282, 22. 1 a
Alba datur Guterrio Toleto Epiſcopo 250, 28. 2 b
Albanus Comes capitur 298, 11. 2 a
Albarracinum olim Lobetum 410, 23. 1 a 446, 20. 1 b 468, 6. 1 a 600, 28. 1 a 5, 23. 2 b 8, 49. 2 b
Albertus imperator 274, 35. 2 b Magiſter Theutonicorum 525, 21. 1 b
Albigenſes 496, 40. 1 a
Albinus Mileſias fabulas ſcripſit 134, 3. 1 a
Albohacenus ad Tariffam victus 57, 40. 2 a alter eo nomine 332, 1. 2 a Tertius 347, 9. 2 a
Alcantaræ militia 501, 17. 1 b Pons 561, 35. 1 a
Alcaraſſum vrbs 495, 23, 1 b 358, 33, 1 b 378, 8. 2 a
Alcaualæ initium 62, 17. 2 b confirmatio 111, 20. 2 a
Alchama à Pelagio victus 271, 42, 1 b
Alcobaſæ monaſterium 443. 12. 1 a
Alexandro quintus 206, 3. 2 a
Alexandri ſexti Pontificis electio 447, 3. 2 b 457, 34. 2 b defendit Neapolitanos 458, 24 2 a filium Petr. Ludouicum Gandiæ ducem fecit 448, 10. 2 a Valentiam Metropolitano iure donatam

confirmauit 448, 30. 2 a. Cæſarem, Valentiæ Epiſcopum dixit. ibid.

Alexandro Magno legati ex Hiſpania 45, 13. 2 b

Alfonſa Coronelia 93, 22 a

Alfonſus Alburquerquius 76, 19. 2. b. 82, 17. 2. a. 87, 25. 2, a. Obiit 631, 10 2, a.

Alfonſus Aragoniæ Rex eo nomine primus 419, 31. 1 b 436, 36. 1 a 444, 5. 1 b 463, 13. 1 a. Secundus 562, 40. 1 b 482, 26 1 a Tertius 604, 7. 1 a 614, 6. 1 a. Quartus 41, 35. 2 a 50, 22. 2 b 52, 43. 2 a. Quintus 218, 26. 2 b 223, 28. 2 a ſuccedit in regno 225, 28. 2 a vocatur in Italiam & geſta ibi 230, 40. 2 a 232, 11. 2 a 234, 30. 2 a Maſſiliam diripit 237, 19. 2 a redit in Italiam 259, 26. 2 a 260, 10. 2 a 267, 6. 2 a vincitur, & capitur, 268, 20. 2 a obiit, 324, 20. 2 a eius & Ioannis Caſtellæ regis comparatio 287, 10. 2 a

Alfonſus Aragonius Villenæ Marchio 109. 2, 2 b primus fit Magiſter equitum in Caſtella 143, 8. 2 b 180, 28. 2 a 190, 28. 2 a Calatrauæ Magiſter 285, 12. 2 b vxor eius 385, 40. 2 b obitus 401, 43. 2 b Filius Ferdinand. regis Catholici 394, 18 2 a. 411, 28. 2 b Calabriæ Dux 421, 20. 2 a

Alfonſi Aragonii & Hippolytæ coniugium 221, 26. 2 b

Alfonſus Barceloſii Comes Luſitani regis filius 256, 36. 2 a 302, 40. 2 a 333, 24. 2 b

Alfonſus Baſcōcelus Penellæ Comes, 360, 17. 2 a

Alfonſus Barraſa Salmant. Epiſcopus 135, 10. 2 a

Alfonſus Biuerus occiditur Burgis 311, 44. 2 a

Alfonſus Borgia fit Epiſc. Valentinus 445, 42. 2 b vadit ad Baſilienſe concilium 261, 40. 2 b Pont. 320, 28. 2 a obiit 325, 28 2 b

Alfonſus Cardenas Magiſter D. Jacob. 371, 37. 2 b 389, 41. 2 b 413. 8. 2 a

Alfonſus Carillius Card. 326, 22. 2 a obiit 262, 2. 2 a Seguntius Epiſc. ibid. verſ. 9 Tolet. 295, 8. 2 a Oppas vocatur 344, 41. 2 b eius filii 358, 38. 2. a minæ 380, 38. 2 b fit Legatus Pont. 401, 20. 2 a obiit 402, 14 2 b Pompelon. Epiſcopus 379, 12. 2 b 387, 37. 2 b

Alfonſus Carthagena miſſus ad concilium Baſilienſe 262, 13. 2 a obiit 324, 16. 2 b

Alfonſus Catholicus Rex 278, 40. 1 b Caſtus 289, 29. 1 b. Magnus 305, 12. 1 a Quartus, ſeu monachus, 324, 26. 1 a Quintus, 143, 15. 7 b Sextus Toletum fugit 373, 3. 2 a ſuccedit fratri 378, 2. 1 b obiit, 416, 34. 1 b eius ſepulchrum 605, 23. 1 b 617, 18. 1 a Septimus, 421, 2. 1 b fit Imperator 438, 15. 1 b obiit, 456, 20. 1 a eius vxores & filii, 456, 32. 1 a Octauus naſcitur 453, 21. 1 a Abulæ educatur 461, 34. 1 a Regnum capeſſit 463, 10. 1 b nuptiæ 466, 18. 1 a filii 478, 28. 1 b pugna eius ad Alarcum 481, 2. 1 b victoria ad Nauas Toloſæ 495, 44. 1 b obiit ipſe & vxor 502, 34. 1 b 503, 10. 1 a

Alfonſus Daualus Piſcariæ Marchio interficitur 469, 5. 2 b Ferdinandus filius ſuccedit, ibid. v. 10

Alfonſus Legionenſis Rex 478, 7. 1 b Obiit 529, 23. 1 a

Alfonſus X. Caſtellæ Rex 548, 12. 1 b fit Imperator 558, 2. 1 b Regno ſpoliatur 591, 32. 1 b obiit 597, 34. 1 b Vndecimus naſcitur 23, 23. 2 a ſuccedit patri 24, 18. 2 b regnum capeſſit 37, 30. 2 b Eleonoræ Guſmaniæ pellicatus 45, 5. 2 b victoria ad Tariffam 60, 13. 2 b obiit 75, 8. 2 b Cordubam translatus eſt 125, 1. 2 a

Alfonſus Cerda 610, 20. 1 a 2, 45. 2 b 17, 24. 2 a 47, 41 2 a

Alfonſus Coronelius occiditur 80, 37. 2 b eius filiæ & generi 93, 21. 2 a

Alfonſus Fagiardus 171, 10. 2 a Murciæ Antelatus. 309, 39. 2 b 326, 16. 2 b

Alfonſus Fonſeca Abulenſis Epiſcopus 290, 32. 2 b 297, 43. 2 b 329, 44. 2 b 333, 23. 2 a obiit 365, 33. 2 a Decanus Hiſpalenſis 330, 2. 2 a 337, 10. 2 b Alius Abulenſis Epiſcopus deinde Conchenſis 426, 4, 2 a

Alfonſus Gironius Vreniæ Comes 344. 2 2 b

Alfonſus Gotifredus maris præfectus 42, 23. 2 a

Alfonſus Guſmanius D. Iacobi Magiſter 56, 30 2 a Obiit 63, 26. 2 b Gibraleonis regulus 125, 19. 2 a S. Luciferi regulus vbi obiit, 107, 32. 2 a

Alfonſus Henrici Regis filius nothus 127, 8. 2 b 146, 5. 2 b 183, 45. 2 b

Alfonſus Jacobi primi Aragonii Regis filius 561, 6. 1 b Ioan. I. Luſitani regis filius maior, 193, 6. 2 b Ioan. II. Caſtellæ regis filius 315, 32. 2 a 339, 39. 2 a Rex proclamatur 343, 13. 2 a obiit, 349, 20, 2 a

Alfonſus Iordanus 425, 2. 1 a

Alfonſus Iudæus conuerſus 419, 28. 1 b Iunior Gandiæ Dux obiit 240, 15. 2 a

Alfonſus Lorca 244, 16. 2 b 251, 20. 2 b

Alfonſus primum Luſitaniæ Comes 433, 12. 1 a deinde rex 441, 3. 1 b 449, 30. 1 b capitur 473, 26. 1 b obiit 477, 8. 1 b Craſſus Luſitaniæ rex obiit 518, 2. 1 b Sanctii Capelli Luſitani regis frater, 546, 25. 1 a eius opera 563, 7. 1 a Dionyſii Regis filius 32, 31. 2 b ſuccedit in regno 40, 2. 2 a obiit 93, 35. 2 b Eduardi Regis item Luſitani filius 257, 12. 2 a 485, 40. 2 a ſuccedit patri 300, 46. 2 a 337, 10. 2 b deſpondet

dat Ioannam Henrici filiam 378,2.2 *b* diſce-
dit in Galliam 386,10.2 *b* obiit 402,22. 1 *a*
eius nepos eodem nomine Luſitaniæ Princeps obiit 436,6. 2 *a*
Alphonſus Mella Franciſcanus 181,30. 2 *b*
Alphonſus Neapolitanus Rex coronatur 458,6. 2 *b* fratrem ad Genuam vaſtandam mittit, filium vt Mediolanum inuadat 459,32. 2 *a* imperio ſe abdicat 463,28.2 *a*. 464,10. 2 *a* eius oratio, ibid. filio regnum tradit ibid. obiit 464 35. 2 *a*
Alphonſus Oropeſa Hieronymianus 339,44. 2 *a*
Alphonſus Payua miſſus ad Orientis prouincias 429,21. 2 *a*
Alphonſus Peralta S. Stephani Comes 604,34. 2 *b*
Alphonſus Pereſius S. Luciferi regulus 592,10. 1 *a* 615,10. 1 *b* coram eo filius interficitur 617,6. 1 *a* occiditur ipſe 18,40 2 *b*
Alphonſus Spina 313,31. 2 *b*
Alphonſus Tellius primus in Luſitaniæ regno Comes 101,35. 2 *b*
Alphonſus Tonſtatus 286,28 2 *b*
Algezira noua fundata 587,14.1 *b* obſeſſa 18,30. 2 *b* 63,10. 2 *a* euerſa 121,45. 2 *b*
Alhaca Rex Cordubæ 288,3. 1 *a*
Alhamar Rex. 541, 30. 1 *a* Mauros ex Africa vocat 566,10. 1 *b*. 577,38 2 *a*
Alhambræ oppidi incolæ tranſlati Granatam 522,2. 1 *a*
Alhambra Granatæ arx ædificatur 588,13. 1 *b* 438,31. 2 *b*
Alicante veteribus Illicis 476,46. 1 *a*. 96,23. 2 *b*
Aliubarrotæ prælium 149,30. 2 *b*
Almagueris vnde dicta 266,43. 1 *b*
Almaſanum Ioan. Mendozæ datur 183,4. 2 *b*
Almeidæ arma Toleti appenſa 383,13 2 *a*
Almenon Toleti Rex 360,5.1 *a*. 372,45, 1 *b*
Almeria capta de Mauris 446,22. 1 *b*. 434,13. 2 *b*
Almogaraues qui eſſent 533,40. 1 *b*
Almohades veniunt in Hiſpaniam 451, 20. 1 *a*
Almorauides itidem 400 31. 1 *a*
Alquirſotes Malacæ præfectus 343,9. 2 *b*
Aluari Nunnii Ferrerii fides 243,13.2 *b*
Aluarus Caſtrius 521,31. 1 *b*
eius vxor Tuccos defendit 541,26. 1 *a*
Aluarus Garſia hiſtoricus 189,30. 2 *a*
Aluarus Gonſaluus Lameci Epiſcopus 314,37. 2 *a*
Aluarus Iſorna Conchenſis Epiſcopus 257,6. 2 *b*. 262,10 2 *a*. 290,29. 2 *b*
Aluarus Luna 204,46. 2 *a* Magiſter equitum 232,34. 2 *b* aula pellitur 242,5. 2 *a* eius ſupplicium 313,10. 2 *a* Fontidoniæ regulus 414.36 2 *b*
Aluarus Oſorius 38 3 2 *a* Traſtamaræ Comes 42,40. 2 *a* damnatur 42,41. 2 *b*
Aluarus ſcribit D. Eulogii vitam 302,1 1 *a*
Aluhi Miramamolinus 279, 43. 1 *b*
Amadeus Sabaudus fit Pontifex 278,34. 2 *b*
Amalaricus Gotthorum Rex 183,35. 1 *a* occiditur à Francis 184,24 1 *a*
Amalaſiunta Regina 182,5. 1 *a*
Amali Princeps familia inter Gotthos 163,17. 1 *a*
Amatoris Epiſc. epitaphium 213,18. 1 *b*
Americus Veſpucius Florentinus Breſiliæ explorator 450,28. 2 *b* ex cuius nauigatione & Columbi inter Caſtellæ & Luſitaniæ Reges orta lis 450,45. 2 *b*
Amilcar, Giſgonis 46,1. 1 *b* Barchinus 48,10. 1 *a*. 48 40. 1 *b* obiit 50,39. 1 *a*
Amilcar 32,35. 1 *b*. 46,45. 1 *a*
Ampeluſium promont. 37,6. 1 *a*
Amurates Turca 185,46. 2 *b*
Anna Caroli Vianæ Principis filia 325,12. 2 *a*. 374,24. 2 *a* Modicæ Comes 391,42. 2 *b*
Anna Franciſci Britanni filia Iſabellæ ſoror 445,43. 2 *a* Huius nuptias multi principes ambiunt 445, 1,2,3. & ſeqq. 2 *b* Carolus Anna potitur ſpreta Margarita Regis Romanorum filia 446,18. 2 *b*
Anæ fontes 4,28. 1 *b*
Anacephaleoſis 189,28. 2 *a*
Anagarum, id eſt, Nagera, olim Tritium Metallum 114,18. 2 *a*
Anaſtaſius Pontifex 159,43. 1 *b*
Anagniæ pax fit inter Francos & Arag. 618,5. 1 *b*
Andreæ acta conficta 172,40. 1 *b*
Andreas Cabrera 334,11.2 *b*. 368,10.2 *a*. 377,38 2 *a*
Andronicus Michaelis Palæologi filius 27,5. 2 *a*
Andubal 56,32. 1 *a*
Anglos inter & Gallos bellum 41,30. 2 b Angliæ Regis obitus 544,40. 2 *b*
Annales Hiſp. 433, 39. 1 *b* Toletani 266,9. 1 *a*. 532,21. 1 *a*
Annibal Senior 38,45. 1 *b* Alter 48,18. 1 *a*. 49,45. 1 *a*. 53,4. 1 *b*. 57,5. 1 *b*. 74,5. 1 *a*
Annibalis portus 39,24. 1 *a* putei 52, 31. 1 *b*
Annorum varii ratio & menſura 264, 1. 1 *b*
Annos computandi ratio mutata Valentiæ

96,30. 2 a Segobiæ 145,38. 2 a in Luſitania 223,29. 2 b
Annuntiationis feſtum menſe Decembri 127,27. 1 a
Antelati honos 470,10. 2 a
Antequera olim Syngilia 102,3. 2 a obſidetur 209,1. 2 b capitur à Ferdinando 211,25. 2 b
Anterus Pontifex 125,13. 1 b
Anthemius Imperator 176,13. 1 b
Antigiſius Epiſcop. Vrgelitanus 327,23. 1 a
Antonini nomen Imperatorum commune 133,33. 1 a
Antonius Centelia 292,15. 2 b. 325,45. 2 b 330,29. 2 a
Antonii Fonſecæ ad Regem Galliæ oratio 462,38. 2 b
Antonius Hiſpalenſis Epiſcop. 225,4. 1 a
Antonius Marſanus Sinueſſæ Dux 267.32. 1 a
Antonii Nebriſſenſis ſcripta 455,35. 2 b
D. Antonius Patauinus 514,6. 1 b
Antonius Vrſinus Tarentinus 259,7. 2 a. 264,4. 2 b
Appellare à Romano Pontifice non licet 329,18. 2 b
Appius Claudius mittitur in Siciliam 47,10. 1 b
Apocalypſis inter libros ſacros ponitur 218,18. 1 b
Apollonius Tianæus 123,38. 1 b
Apoſtolus, & Ferdi. Ioannæ Reginæ filii 251,37. 2 b
Aprigius in Apocalypſim 185.40. 1 a
Aquæ mortuæ, Foſſæ Marianæ 486,38. 1 a
Aquitania ſe dedit Gallo 122,9. 2 b
Aræ Sextianæ 117,39. 1 a
Arago flumen 10,32. 1 a
Aragoniæ primi Comites 279,27. 1 a. 319,35. 1 b Inſignia 359,28. 1 b mutantur 407,18. 1 a. 453,20. 1 b Iuſtitia tribunorũ inſtar 318,38. 1 b
Aragonii belli cauſæ Petro Caſtellæ Rege 91,13. 2 b
Aragonii proceres inter ſe coniurant 519,40. 1 b. 163,42. 2 b
Aragonii Regni ſucceſſionem multi ambiunt 207,45. 2 a
Arandæ concilium 366,12. 2 a
Arauianæ campus 98,6 2 a
Arbor Gerionis 24,3. 1 b
Archimbaudus Fuxenſis 219,27. 2 a
Ardebaſtus pater Eruigii Regis 262,24. 1 a
Arenoſii Valentini 536,37. 1 a
Arcualum Stunicis datur 354,35. 2. b
Argantonius Rex 26,22. 1 b. 28,29. 1 a
Argentarius mons, Sierra de Segura 35,24. 1 b
Ariamirus ſiue Myro Sueuorum Rex 194,20. 1 a
Ariminenſe concilium 151,35. 1 b
Ariona olim municipium Vrgauonenſe 262,46. 2 b
Armengaudus Vrgelitanus Balearis dictus 417,23. 1 a Caſtella 454,10. 1 b eius filius 477,18. 1 a
Armeniacus Comes captus 289,23. 2 a fugit ex Gallia 356,12. 2 a occiditur 267,20. 2 b
Armentia Prudentii patria 147,35. 1 b
Armorici 227,31. 2 b. Bretanna.
Arnaldus Comes Barcinon. 387,33. 1 a Tarraconenſis Præſul 50,19. 2 b
Arnaldus Villanouæ Medicus 604,13. 1 a
Arraſius Buſſaſi filius 565,36. 1 a
Arrianus Campus 180,31. 1 a
Arrii duo 149,30. 1 a
Artabrum promont. 3,40. 1 b. 5,40. 1 a
Arunda capitur à noſtris 429,4. 2 b
Aſagræ 446,20. 1 b. 468,26. 1 a. 477,36. 1 b. 585,32. 1 a eius familiæ ſtemma 600,29. 1 a
Aſcanii Tarraco. literæ ad Hilarium Pontif. 175,21. 1 a
Aſciſcli martyris miraculum 188,25. 1 a
Aſdrubal 51,20. 1 a & ſeq. Caluus 61,30. 1 b Giſgonis 62,31. 1 b. 71,44. 1 b frater Annibalis 56,11. 1 a 70,28. 1 b
Aſtigi, Florentinæ domus 29,20. 1 b
Aſtor Fauentinus 317,43. 2 a 320,7. 2 a
Aſtrologia iudiciaria vaniſſima 450,34. 1 a Aſtrorum poteſtas aliqua 242,30. 2 b
Aſtures vnde dicti 116,46. 1 a
Aſturum Princeps maior Caſtellæ Regis filius quando vocari cæpit 159,24. 2 a
Aſturica datur Oſorio 343,46. 2 b
Atace Alanorum Rex 164,7. 1 b 167. 40. 2 a
Attalus Imperator 166,44. 2 a
Ataulphus Epiſcop. 32,32. 1 b Rex 165,40. 1 b 166.5. 1 b
D. Athanaſius 150,18. 1 b 151,27. 1 a
Athanagildus Rex 189,10 1 a
Athenarum Ducatus acceſſit Regibus Siculis 30,15. 2 a
Atlas Rex 15,16. 1 a mons 37,29. 1 a
Attila victus 171,41. 1 a
Auca vrbs 4,5. 1 b
Auguſta venit in Hiſp. 570,3. 1 a
Auguſtus quando rerum potitur 114,5. 1 a venit contra Cantabros 115,40. 1 a obiit 120,20. 1 a

Auguſtu-

Auguſtulus Imperator 176,43. 1 b
D. Auguſtinus obiit 169,23. 1 a
Auicenna non venit in Hiſp. 205,43. 1 a
Auilla Agalienſis Abbas 240,7. 1 b
Auiſii militia 483,13. 1 b
Auitus Imperator 173,11. 1 b Tarraconenſis 159,46. 1 a
Aurelianenſis ab Anglo dimiſſus 280,36. 2 b
Aurelianus Imperator 139,5. 1 b
Aurelius Rex 284,43. 1 b
Aurembiaſſis 487,3. 1 b 518,8. 1 a 525,20. 1 a 531,43. 1 a
Aurificis filius pro patre occiſus 58,5. 2 b
Aurigis Giennium hodie 62,43. 1 b
Aurum templorum Regi Ferd. datur 379,42. 2 a
Auſenæ montis ſpelunca 272,1. 1 b
Auſias Dezpuchius Card. 394,10. 2 a
Aza Hiſp Præfectus 275,23. 1 b
Azecha arx 420,10. 1 a
Aznar Aragoniæ gentis conditor 279,20. 1 a
Azpeitia conditur 19,36. 2 b

B.

Babylas martyr 140,40. 1 a
Bacauda Egabrenſis Epiſcopus 227,44. 2 b
Bacchi tres 18,13. 1 a
Bada Reccaredi vxor 195,7. 1 a
Bætica Vandaloſia dicta 7,27. 1 b 11,18. 1 a
Bætis fluuius ibid. 3,36, 1 b 5,4. 1 a 35,6. 1 b
Baiazetes, Turca 192,42. 2 a capitur ibid.
Baiazetes alter 401,1. 2 b
Baionæ Reges conueniunt 611,4. 1 b
Balagueris Regiæ dictionis facta 531,10. 1 b
Balbinus Imperator 136,18. 1 a
Balduinus Imperator captus 571,6. 1 a
Baleares Gyneſiæ dictæ 25,33. 1 b Tentatæ bello 423,1. 1 b captæ de Mauris 528,40. 1 a 532,38 1 a
Balane corrupta 414,36. 1 b
Baltaſſat Ratta 272,36. 2 a
Balti inter Gotthos principes 163,13. 1 a
Bandæ militia 48,10. 2 a
Barbaſtrum capta 404,18. 1 b 416,42. 1 b
Barbunda Alcantaræ Magiſter 179,39. 2 b
Barcino fundata 3,30 1 a 14,16. 50,25. 1 a eius principatus origo 317,8. 1 b ſumit arma pro Caroli principis libertate 332,46. 2 a obſidetur & capitur à Ioan. Rege 360,1. 2 b 362,23. 2 b
Barchinorum factio Carthagine 34,46. 1 a
Bari Ducatus Lotaringio legatur 400,40. 2 a
D. Bartholomæi collegium Salmanticæ 229,32. 2 b
Bartholomæus Diacius miſſus ad Indos 428,45. 2 b Faccius hiſtoricus 324,24. 2 a
Baſilides Hæreticus 131,38. 1 a
Baſilienſe concilium 261,28. 2 b diſſipatur 279,10. 2 a
Baſtuli 28,39. 1 b
Bauciorum motus 445,6. 1 a 454,32. 1 b 462,38. 1 a
Baucius Capetus 29,33. 1 a
Beamontii Agramontiiq; 308,43. 2 a
Beatæ vocabantur Virgines ſacræ 228,40. 1 a
Beatrix Dionyſii Luſitani filio deſponſa 6,6. 2 a Henrici Aragonii vxor 283,38. 2 b Bobadiſſia 344,21. 2 a 365,28. 2 a 368,16. 2 b. Luſitani filia nupſit Ioan. I Caſtellæ Regi 144,5. 2 b Sanctii vxor, qui Henrici Regis frater erat 128,22. 2 a Matthiæ Hungari vxor 388,26. 2 a Petri Caſtellæ Regis filia 110,26. 1 b Cleuenſis vxor 301,7. 2 a Vaſconis filia Borbonii vxor 197,22. 2 a Viſei Dux 399,4. 2 a
Bebelus puteus 52,32. 1 b
Belgius ab Iſcamo deficit 279,23. 1 b
Behetriæ 79,25. 2 a 115,44. 2 b
Beliſarius Africam ſubdit, & Italiam 186,43 1 a & b
Belli Neapolitani cauſa prima 456,32. 2 a ſecunda 456,35. 2 b
altero Bello Neapolitano deſignati duces 519,30. 2 b
Belli Neapolitani Gallos inter & Hiſpanos initia 529,20. 2 b
Bellum in Italia reinchoatur 579,31. 2 a
Belli Numantini initium 79,27. 1 a ciuilis 104,30. 1 b Cantabrici 114,30. 1 b ſacri occaſio 401,14. 1 b
Bellum Punicum primum 47,20. 1 a ſecundum 55,20. 1 a Saguntinum 52,40. 1 a Viriati 84,41. 1 a Sertorii 97,40. 1 b filiorum Pompeii 108,11. 1 b
Benalmaus Granata profugus 255,37. 2 a
Benedictini monachi de proceribus queruntur 441,41. 2 b
Benedictus II. Pontifex 13,40. 2 b XII. 54,31. 2 a 61,7. 2 a XIII. 181,2. 2 b 187,39. 2 b 190,5. 2 b 191,10. 2 b 204,43. 2 b obiit 235,10. 2 b corpus eius odorem exhalat 251,15. 2 a
Bonefacianum monaſterium 549,40. 1 b
Benhumeiæ, & Alauecini 282,22. 1 a
Berẽgaria minor natu Blãca 510,23. 1 b 511,40. 1 a Cõrado pacta 479,14. 1 b nubit Legionẽſi 486,26. 1 a repudiatur 489,15. 1 a obiit 548,7. 1 b Alia, filia Ferdinãdi Regis Sancti 543,36. 1 a Richar Angli vxor 484,28. 1 b vxor Alphonſi Imperatoris 434,30. 1 a
Berẽgarius Borellus Barcin. Comes 349,40. 1 a

Berengarius Entenſa 28,30.2 b

Bernardinus Caruaialius Cardinalis 432,20 2 a Aſturicẽſis prius, deinceps Carthaginienſis Seguntinus ac Placentinus in Hiſpania Epiſcopus 448,21.2 b. 575,14,2 b legatus à Pontifice pro Genuẽſium defenſione 479, 40.2 b

Bernardinus Velaſcus equitum in Caſtella magiſter 484,14 2 a

D.Bernardi Magiſter 115,27 2 b

D.Bernard. venit in Hiſpaniam 430,15.1 b

Bernardus Barcino. Comes 318,11.1 a Bearnenſis 111,1.2 a Medina Celina illi datur 117,16.2 a Carpenſis 290,8.1 a. 295,40.1 b. 307,10.1 a

Bernardus Cabrera 74,28.2 b occiditur 106,2. & 34.2 b Alter eo nomine 174,24.1 b. 196, 9.2 b. 213,21.2 a. 219,3.2 a

Bernardus Archiep. Tolet. 390,12.1 b. 433,28. 1 b. 409,4.1 b Gloſſator decretalium 554, 23.1 b Pompelo. Epiſc. 123,15.2 b. 133,6.2b

Bernard. Guido Hiſtoricus 541,2,1 a

Beroſi liber fabuloſus 9,44.1 b

Bertrandus Clakinus 105,35.2 a. 107,28.2 b 118,44.2 b Magiſter equitum in Gallia 123, 45.2 a obiit 140,20.2 b

Bertrandus Cueua 327,21.2 b. 334,9.2 b. 335, 3.2 b. 338,43.2 b

Beſario Cardinalis Pompel. Epiſcop. 330,11.2 a

Beturia 180,14.2 b. 187,46 2 a. 398,15.2 b

Biatia capta de Mauris 446,24.1 a. 456,1.1 a 522,38.1 b

Biblia ſacra in maternam linguam verſa 598, 22.a in Arabicam 278,30.1b

Biclarenſis Abbas 201,9.1 a. 207,46.1 b

Biiudicum oppidum 322,14,1 b

Bilbaum conditum 38,8.2 a

Bilele ſepulchrum 127,30.1 a

Blanca vxor Ludouici Galli Regis 485,44.1 b maior natu Berengaria 510,24.1 b. 511, 46.1 a Aragoniæ regina 618,10.1 b. 20, 40.2 a Petri Caſtellæ regis vxor 79,14.2 a 81,36 2 a de ea ſuſpiciones 82,28.2 a capta 86,10.2 b. 89,36.2 b. 97,20.2 a occiſa 100.20 2 b Ioan. Britanni vxor 557,3.1 a Petri Luſitaniæ Principis ſponſa 34,4.2 b 38,24 2 b. 43,27.2 b Philippi Ducis Mediolanenſis filia 295,45.2 b

Blanca Martini Siculi regis vxor 192,17.a. 213, 22.2 a nubit Io. Aragonio 227,14.2 b. 239, 13.2 b obiit 282,26.2 a eius filia eo nomine 271,42.2 b. 315,10.2 a periit 335.18.2 a

Blaſius Aſſaretus claſſis Genuenſis dux 267,14. 2 b

Bletiſa nunc Ledeſmia 280,18.1 b. 172,40. 2 a. 466.40.1 a

Boabdilis Rex Paruus 341,39.2 a. 411,15.2 a 414,20.2 a. 440,33.2.b

Boferritius Tunetanus rex 259,8.2 b

Bogud Rex 114,11.2 a

Bohemiæ hæreſes 212,28.2 b

Boiano ex oppido lacus 322 38.2 a

Bolea ſignifer Comitis Candeſpinæ 422,15. 1 a

Bombardæ primus vſus 65,11.2 b 197,24. 2 b

Bonifacius VIII. Pontifex 618,12.1 a captus 13,10.2 b

Bonifacius nonus 160,6.2 b

Bononia occupata à Gallis 570,5.2 a iterum obſeſſa 581,15.2 a

Bononienſe collegium 54,32.2 b

Borbonius Blancæ Reginæ pater 92,4.2 b

Borelli Barcinonenſis frater 327,43.1 a filii 339,10.1 b

Borgia datur Clakino 107,45.2 b

Bocoris Rex 18,36.1 b

Boſo Dux 205,5.1 b

Boſtar Pænus 44,10.1 a 56,15.1 a

Boteſixinus Rex Tremeſenius 46,14 2 a

Bouaticum vectigal 509,5 1a 533,22.1 a 568,24 1 b 526,20.1 a

Bracara Auguſta dicta 117,30.1 a ſedes Epiſcop. illi reſtituta 432,21.1 a primum in ea concilium 190,14.1 a ſecundum 194,22.1 a tertium 240,27.1 b

Braccius Dux 235,14.2 a occiditur 238,36. 2 b

Brancaleo Oria 145,20.2 b 206,38.2 b

Braulius Epiſcopus 221,20.1 b

Brigæ qui 10,33.1 b

Brigantinis Ducibus vnde genus 334,2.2 a

Brigantinus portus 4,8.1 a 14,30.1 a

Brimius mons 10,21.1 b

Britannos inter & Gallos varia certamina 445, 43.2 b Britanni victi ibid.

Bromienſes monachi de D. Eugenii corpore 449,38.1 a

Brunechildis defenſa 191,4.1 a

Bucar Merinorum conditor 565,16.1 b

Bugia & Tripolis de Mauris capta 557,25. 2 a

Bulgaranus Comes 212,40.1 a

Bulla Cruciatæ quando conceſſa, 323,12. 2 b

Burdini ſchiſma 426,40.1 b

Burgi vrbs fundata 321,10.1 a fit ſedes Epiſcopi 407,44.1 a petit primum locum in Regni conuentibus 673,12.2 b eius templum inchoatur 517,38.1 a

Burgundiones qui 162,39.1 a

Byzantium euerſa 134,2.1 a

C.

Cacus 17,30,1 a
Cadurci facta cathedralis 31,6.2 a
cæcilius Menteſanus Epiſ. 214,14.1 a
cælius Tacianus 129,45,1 b, 131,24.1 a
cæſarauguſta fundata 117,26,1 a capta 415,24, 1 a. eius Reges 417, 5, 1 a facta metropolis 30, 46,2 b
cæſar & Ferdinandus de caſtellæ procuratione diſceptant 622,30,2 b
cæſarem inter & Ferdinandũ controuerſiæ compoſitæ 555,25,2 a
cæſares dicti Jmperatorum ſucceſſores 130:38, 1 b
cæſarianum captum de Mauris 560,1,1 a
cæſarinus Cardinalis 274,14,2 a 2,74,14,2 b
caieta capitur ab Andegauenſibus 237,29,2 b ab Aragonio 267,36,2 a 269,26 2 b obſidetur à Genſaluo 556,15,2 a deditur 567,20, 2 b
C. Iulius Cæſar 105,5,1 b 106,50,1 a 111,12,2 b
C. Luctatius miſſus in Siciliam 48,42,1 a
Caius Pontifex 141,2,1 b
Calæcię Epiſcopatus diuiſi 190,20,1 a
Calagurris à Fuxenſi capitur 345,8,2 a
Calagurritana fames 103,14,1 a
Calataiuba condita 274,28,2 a 426,5,1 b
Calatrauæ militia inchoatur 457,31,1 b veſtis mutatur militibus 186,40,2 b diſſidia eorum militum componuntur 71,41,2 b
Calatraua quibus militibus data 434,7,1 b
Calatrauæ magiſterium Regibus datum 432,17 2 b
Calderonius prior Hoſpitalarius, 58,22,2 b
calecutium emporium 429, 9,2 b Metropolis 490, 8,2 b
cale oppidum nunc Caia 6,10,1 a
Caliphæ vocantur Reges Mauri 261,44,1 b
Calixtus ſecundus 427,26,1 b Tertius 320,33, 2 a obiit 325,28,2 b
Calpe 3,45,1 a 13,11,1 b
Campi Gotthorum 311,17,1 b
Canariæ inſulæ 72,34,2 a 176,30,2 b 450,4, 2 a
Cancellarius fit Tolet.Epiſ 501,24,1 a aufertur 39, 14,2 a
Canonicatus Theolo. & Iuriconſulto deſignati 363,15,2 b
Cantabriæ latitudo 7,25,2 a eius Duces tres 269,10,1 b Bellum 114,25,1 b factiones 356,20,3 a 358,40,2 b ius datum prouocandi ad ſingulare certamen 176,22,2 b
Cantabriga 7,26,1 a
Capella capta de Maur. 522,27,1 a 523,10,1 a
Capetus Dux 29,33 1 a
Capion Dux 33,26,1 a
Caracalla 134,32,1 a
Caraca aufertur Diegho Mendozæ, datur Leceſtriæ Duci 158,12,2 b ibi conuentus celeberrimi 160,23 2 b eius decumæ dantur Petro Mendozæ Præſuli 343,42,2 b
Caruaialii fratres præcipitati 23,27,2 b
Carchedon oppidum 23,38.1 b
Carcuuium captum de Mauris 434,18.1 b
Cardinalis Hiſpaniæ in Africam trauſmittit 546 25.2 b
Cardinales quidam Epiſcopos ad generale concilium vocant 572,20 2 b
Cardonias Brixiam vrbem cæpit 606,5.2 b Ad Vincentiam Venetos vicit 618,40.2 b
Carmona Carmena olim 84,14.1 a ibi relicti duo Petri Regis filii 118,14.26,124.40,2 b
Carolus Albonius Sanctanderii regulus in Hiſpaniam irrumpit 480,36 2 a
Carolus octauus rex Galliæ Neapolitanum regnum occupare conatur 458,34.2 b Aſtam peruenit 459,28.2 b Ticinum caſtra mouit 460,23.2 a Placentiam peruenit.ibid verſ.40 ad Alfonſum dat literas.ibid ver.10.b Legatis conueniendi ſe facultatem denegat. ibid. ver.27. romæ cum plauſu excipitur 461,40.2 b Cum Venetis pugnat 467,10.2 b Obiit 500,40.2 a 501,2,2 a
De Caroli principis in Hiſpaniam aduentu agitur 524,15,2 a
Carolus pulcher Galliæ rex 36,25 2 b 41,46.2 a Quintus 105,32,2 a Sextus 140,32. b eius mens turbata 171,2.2 b Septimus 244,46. 2 b Octauus 405,34.2 b
Carolus 1.Neapolit.rex obiit 60, 34.1 a Secundus capitur 599,10.1 b liberatur 607,40 1 b eius ſtemma generis 112,24,2 b Dirrhachii Princeps venit Neapolim 140,38.2 b reginam occidit 142,16.2 b ipſe occiditur 156, 19.2 a
Carolus crudelis rex Vaſconum, 78,21.2 b 89, 13.2 a 145,13.2 a Obiit 156,25.2 a eius filius eodem nomine 128,4.2 b 151,3.2, a 162 10.2 a obiit 239,6.2 b Vianæ Princeps 282 38,2 a capitur 309,45.2 a Neapolim abiit 322,30.2 b rurſus capitur 331,16.2 b obiit 333,15.2 b
Carolus quintus quid de Barbuda 180,1.2 a
Carolus Andegauenſis 400,34.2 a.402,6 2 b Bituricum dux 355,30,2.4 356 44,2 b obiit 361,40,2 a Burgundus ad Nantium cæſus, ibid.v.9 6.379.10,2 b
Carolus Cerda occiſus 88,37.2 b
Carolus Magnus venit in Hiſpaniam 292,21, 1 a
Carpium Albano datum 343 44.2 b

carrionem oppidum tuetur Santillanius 370, 10. 2 a
carrocia reginæ Aragoniæ intima 164, 16. 2 a
carrocii vnde genus 528, 37.1 a
cartama olim Cartima 419,21.2 a
Carteia fuit Tarteſſus 332.33,1 a prima in Hiſp. Rom. Colo. 78,20. 1 b
Carthaginen. capiunt Ebuſum 25, 20. 1 a pugnant cum Dionyſio Siculo 41, 26. 1 b cæduntur in Hiſpania 62,31.1 a
Carthaginis iura Toletum translata 168, 18. 1 a
Carthago à Didone condita 23,41. 1 b victa à Scipione 73,40. 1 a
Carthago noua fundatur 51,22. 1 a capta à Scipione 68, 10. 1 b vetus conditur in Hiſpan. 49,23. 1 b
Carthuſianum monaſterium Burgis 315, 2. 2, b
Carus Imperator 140,31, 1 a
Caſilda 361,36. 1 b
Caſorlæ præfectura datur Tolet. Epiſcop. 531, 30.1 b
de Caſtellæ adminiſtratione controuerſiæ 581, 20. 2 b
in Caſtella nouæ res 603,42.2 a
Caſtellæ regina Ioanna Burgis diſceſſit, 613, 40. 2 a eius partus 617,20. 2 b
Caſtellæ primi Comites occiſi 331, 6.1 b inſignia 494, 32.1 a eximitur à Legion. regno 333,39.1 a ſacrificiis interdicitur 597, 13. 1 a
Caſtellare arx 404.44. 1 b
Caſtinus Hiſp. præfectus 168,8.1 b
caſtra Cæcilia capta de Mauris 528.23. 1 b
caſtra Iulia item capta 532, 36.1 a dantur Paciecho 370,4 2 b auferuntur 390, 20.2 b
caſtriotti vnde genus 331,15.2 a
caſtrolibya 235,16.1 b
caſtrum Nunnium 388.7.2 b 390,8.2 b
caſtulo conditur 18,35.1 a deficit à Pœnis 62, 24.1 b à Rom. 96,32 1 6
catalauni ab Imperio Gallico eximuntur, 561, 17.1 a arma ſumunt contra Ioan. regem 336, 28,2. a Henrico Caſtellæ regi ſe dedunt, ibid. ver. 10. b Græcorum imperium inuadunt 28, 1.2 a
catalauni campi Toloſæ vicini, 170, 44, 1, a
Catharina martyr. 148,30.1 b Senenſis 132,35. 2 a
Catharina Balduini Imperatoris neptis 618,43 1 b 8,24.2 a Eduardi Luſitani filia 331, 31. 2 a Fuxenſis filia Vaſconum regina 347,5.2 a fratri ſuccedit nubitque in Gallia 403, 36. 2 a 416,17.2 a Leceſtriæ Ducis filia Caſtellæ regina 159,18.2 a 227,11.2 a Vxor Henrici Aragonii 229, 18. 2 b obiit 278, 15. 2 b
D. Catharinæ monaſterium Talaueræ 146,40. 1 a 191, 14.2 a
Catholici cognomen Regum Hiſpaniæ 279,4. 1 a
Cato venit in Hiſpan. 14, 22. 1, 6. 77, 30. 1 a
caunus mons 4,10.1 b
cauria Mauris ablata 431,20. 1 a Guterrio Soliſio datur 354,40. 2 b 355,30 2 b
celenis concilium 172,21.2 b
Celeſtinus V. Pontifex 618,30. 1 a
celtiberorum fines proprie 426, 34. 1 a bellum cum Didio 96,2. 1 b
Centolla martyr 147,18.1 a
Cercina Afrorum inſula 258,12. 2 b
Cerdæ fratres 588,10. 1 a 608, 30. 1 a 610, 15. 1 a in Galliam abeunt 8,26. 2 b multa iis oppida decreta 15,16.2 a
Cerebrunus Tolet. Præſul 464,15.1 b 467, 14. 1 a
Ceretani regi Aragonio reſtituti, 453, 1. 2 a
cerua Sertorii 98,39. 1 b
Chalcedonenſis Synodus 173,34. 1.a
Charidemum promontorium 3.41, 1 a
chindaſuinthus Rex 224, 37. 1 a obiit 226, 40, 1 a
Chintila rex 219, 315. 1 b obiit 221, 44. 1 b
chireburgum Vaſconi redditur 174,4. 2 b
chriſtina Danorum Regis filia 557,33.1 b
chriſtophorus columbus primus inuentor noui orbis 449,12,2 b obiit 450,16. 2 b
chriſtophorus martyr 137,29. 1 a
Chriſtus Dominus natus 119,28.1 b crucifixus 121,40.1 a an ex tribus ſubſtantiis 247,12. 1 a
Chriſti militia in Luſitania 32,22.2 b
ciceronis ortus 96,28. 1 a
ciconiarum multitudo 344,5.2 b
cidus 379,42.1 a eius victoria. 380,7.1 a 386, 30,1 a Filiæ, 411.10. 1 a 412,29. 1 a auus, 322.32. 1 b
cilloricum in Luſitania captum 151,43.2 a
cingulum militiæ ſignum 238, 30. 1 b
ciſtercienſium monaſteria in Caſtella 430, 4. 1 b
ciuitas regia ædificatur 567,22. 1 b
ciuitas Roderici, olim Mirobriga, inſtauratur 466,40. 1 a
ciuitates quæ veniunt ad regni conuentus 74, 20, 2 a.

cixila Tolet. Præſul 284, 20.1 b
cixilo Eruigii vxor 247,22.1 a
claromontanum concilium 402,7.1 a
claudianus poeta 158, 39. 1 b
claudius Emiretenſis dux 204,20.1 b 205, 20, 1 b Imperator Conſtantii auunculus 139, 21.1 a Taurinenſis 289,3,1 b
clemens Hiſpalenſis Epiſcopus 451,42 1,a
clemens quintus 15, 32. 2 b transfert ſedem in Galliam 16,44.2 a obiit 24,10.2 a Septimus in ſchiſmate 137,10.2 a 141,20.2 b 173,30. 2 a obiit 181, 4. 2 b
clodoſinda Reccaredi Regis vxor 203, 20. 1 a 210,15.1 a & ſeq.
clodoueus Francorum Rex 178,45,1 b 180, 13. 1 a
cluniacenſes monachi in Hiſpaniam veniunt 353 42. 1 a
cneus ſcipio 57,25.1 b
cobella Rufa Sinueſſæ dux 260,30.2 b
collegia multa literalia 229,32. 2 b
colloquium primum inter Regem catholicum & Philippum 600, 20, 2 a alterum 601, 5. 2 b
colloquium Regum Galliæ & Caſtellæ 335,34 2 b
coloniæ, quæ in Hiſpania 128,14.1 a
colonorum quarta pars in Hiſpan. periit 12, 4. 2 a
columba Iudæa 82,33.2 a
columella 122, 39. 1 a
coma nobilitatis ſignum 201, 9.1 b 205,38. 1 b 239 36. 1 a
comites tẽporarii magiſtratus 210, 46, 1 b Præſides prouinciarum 140,36.1 b quid Gotthorum tempore 211,14.2 a Erant inter Chriſtianos tempore captiuitatis 300, 44. 1 a eos creandi ritus 42, 45 2 a
comes ſtabuli condeſtable 211, 15. 1 a
commodus Imperator 133,7. 1 a
comorinum promontorium 490,23. 2 a
complutenſis Abbas in Aſturicenſi templo 225, 44. 2 b
complutum captum de Mauris 433,38. 1 b
compoſtella fit cathedralis 413, 2. 1 b canonici in ea cardinales, 414,13.1 a 46. 17. 1 b fit Metropolis 431, 7. 1 a eius templum quadrato lapide extruitur 305, 40. 1 a ſacratur 309,6.1 a eius Epiſcopi plures 416, 30.1 a dedit ſe Anglis 155,25.2 a
compurgatio vulgaris in Hiſpania, 185, 6. 1 a
concha de Mauris capta 471,20.1 a Andreæ Cabreræ patria 366, 17. 2 b
concilia celebrandi formula 219,6.1 b
concilium Lateranenſe ſub Innocentio tertio 505, 14. 1 a
conciliis Imperatores quomodo ſubſcribunt 208, 9. 1 b
coniuges principib. vnde 287,19 2 b
de coniugiis variis agitur 632, 35,2 a
conon Midam Brigibus imperaſſe ait 10, 22. 1 b
conſaburo hodie conſuegra 4,26.1 b
conſaluus primus Tolet. Epiſcopus 475, 14. 1 b
conſtantia Alfonſi 6. vxor 378, 30. 1 b Aragonii ſoror Friderici Siculi vxor 488,34.1 b Dauali filia 240,35. 2 b Dionyſii Luſitani filia Ferdi. Caſtellæ Regi deſponſa 3,43,2 b obiit, 26,22. 2 a Iacobi Aragonii mater obiit 5,8.2 b Io. Emanuelis filia 38,35.2 a 41,16,2 a 58, 33.2 b obiit 69, 26. 2 b Petri Aragonii regis filia 100, 23. 2 a obiit Catanæ Maria relicta 106,8.2 a Petri caſtellæ regis filia 121, 6. 2 a Manfredi Siculi regis filia 564,10,1 b 594,4 1 b
conſtantienſe concilium 220,20. 2 b
conſtantina, Reina, Lora, qui olim vocatæ 548, 40, 1 a
conſtantinopolis à Turcis capitur 312,6. 2 b
conſtantinop. 1. ſynodus 156,12,1 a 206,26.2 b ſecunda 188,10. 1 b à multis non recipiebatur 24,6.22,1 b tertia ibid.
conſtantinus Magnus 150,22. 1 b eius filii 151 9, 1 a
conſtantinus in Britannia rebellat 163,39.1 b
conſtantinus Palęologus 312,27,2 b
conſtantius vincit Tyrannos 165, 16. 1 a ducit Placidiam 167,25.1 a obiit 168,42 1 a
conſules Romæ ſublati 185,28.1 b
coquus epiſcopum Palent. occidit 265,23. 2 a
corbis & Orſuæ duellum 72,24.1 a
cordolacus Bracarenſis epiſcopus, 115, 18. 2 a
corduba capta à Mauris 259, 32. 1 b de Mauris capta 446,26 1 a fundata 78, 23. 1 b capta a Cæſare 110,35.1 b. ſedes imperii Maurici 283 1. 1 a
cordubenſes martyres 299,30. 1 b
cordubenſis belli initium 533,35.1 b finis 534, 28, 1 b
cordubenſium regum diſſidia & finis 344, 26. 1 b
coronæ ſpineæ pars Pompelone 570,20.a
coronati monetæ genus 47,30.2 b
corteſii Marchiones Agramontiorũ capita 308 3. 2 b
corythus rex qui & Ianus 15,30, 1 a
coſmus Mediceus 222,40,2 b
crao in Gallia Magiſtrum equitum cædit 171 6, 2 b
M. craſſus fugit in Hiſpaniam 97,33,1 a

Crotildis Amalarici Regis vxor 183,35.1 a
Cruce candida Galli vti cœperunt 308,25.2 b
Cruciata quando mortuis conceſſa 323,12.2 b
Crucis figura in Serapidis templo 159,34.1 a
Conſtantino oſtenſa 148,5.1 b
Cruciati aurei in Luſitania quo tempore percuſſi 314,33.2 a
Cuba Inſula 450,42.2 a
Cypriani Legionenſis Epiſcopi ſomnium 388.7.1 b

D.

Dagobertus Francorum Rex Iudæos cogit Chriſtianos fieri 214,15.2 b
Dalmachius, primus Compoſtellanus Epiſcopus 413.6.1 b
Dalmatius Rocaberti Vicecomes 144,18 2 b
Damaſus Pontifex 153,36.1 b 156,39.2 a
Dardanus Electræ filius 15,25.2 b
Darocæ corporalia 542,6.1 b
Datianus tertius Hiſpaniæ Præſes 141,37.1 b
Daualus Rodericus 199,40.2 b 232,10.2 b 243,37.2 a
Dauid Trapezuntis Imperator, 328,34.2 b
Decius Imperator 137,21.1 a
Decumæ templorum in Caſtella datæ Regi 19,27.9 b 31,36.2 b In Gallia 41,4 2 b Jn Aragonia 405,34.1 a
Delphinus Galliæ Regis filius maior 78,40.2 a
Dertuſa capta de Mauris 447,25.1 b Ibi colloquium Benedict. Pont. & Ferd. Regis 219,27.2 b
Deſiderii Viennenſis vita à quo ſcripta 193,1.1 a 213,11.1 b
Deua Ouetum præterfluit 370,8.1 a
Deucalion dictus Noe 18,15.1 a
Dexter D. Hieronymo familiaris 152,22.1 b
Dezpuchius Monteſiæ Magiſter 380,12.2 a Obiit 417,25.2 b
Dianæ templum 17,34.1 b 22,16.1 b
Didaco Pelagio Compoſtellano lex Toletana & lex Romana 371,21.1 b
Didacus Pelagius Compoſt. 415,1.1 a
Didacus Viuar Cidi filius 387,34.1 b
Didacus Vxamenſis contra Albigenſes. 499,20.1 a
Didymus & Verinianus 164,5 1 a
Dieghus Anaia Conchenſis Epiſcopus 222,15.2 a deinde Hiſpalenſis 229,34 2 b
Dieghus Caſtillius Hiſtoricus 345,10 2 a
Dieghus Harus 488,13.1 a ad Nauas Toloſæ dimicat 492,8.1 b Legionenſi Regi militat 501,40.1 a obiit 503,8.1 a Alter eo nomine 560,28.1 b 610,10.1 a ad Algeziram obiit 19,33.1 a
Dieghus Lupus Paciecus Villenæ Marchio 582,40 2 a
Dieghus Manricus Caſtellæ Antelatus 141,17 2 a 153,14. 2 a
Dieghus Mendoza à quo Infantatus Duces, 168 10.2 a 174,14.2 a Caſorlæ Antelatus 434,10. 2 b Sanctillanius Marchio 326,23. 2 b 242,41.2 b
Dieghus Caſtellæ Antelatus 227,23. 2 b 273,28.2 a
Dieghus Sarmentis Caſtellæ Antelatus 98,9.2 b Salinarum Comes 289,22,2 a
Dieghus Paciecus Villenæ Marchio 352,27.2 b 366,1.2 b 378,32.2 b
dieghus Sylua Portalegris Comes 405,23.2 b
dieghus Valera 281,16.2 b 289,21.2 a Viſei Dux 403,19 2 b
diocletiani edicta in Chriſtianos 241,41.1 a abdicat imperium 147,20.1 a
diomedes venit in Hiſpa. 19,14.1 b
dionyſii tres 18,10.1 a
dionyſii Pontificis litteræ 139,9.1 a
dionyſius Brigantini ducis filius Lemoſii Comes 404,36.2 b Luſitaniæ Rex 588,23.1 b vxor 691,24.1 a filii 608,8.1 b bellum gerit 4,25.2 b fit arbiter 4,25.2 b obiit 39.17.2 b frater Luſitani Regis 127,42.2 b 137,36. 2 a Tyrannus 42, 14.1 b 43,30.2 b
diploma omnium antiquiſſimum 281,18 1 b Falſum, virginum à ſancto Spiritu Salmanticæ 470,36.1 b
diuinatio per gallum 155.4.1 a
dobbius Ataulphi interfector 166,16.1 b
domitianus 128,38.1 b
domitius Nero 123,4.1 b
e Dominicano ordine Regum confeſſarii 139,12 2 a
dominicus proditor 465,31.1 b Calſadius 419,3.1 a
Jn D. dominici Calſadii ſedes Epiſcopi transfertur 482,15.1 b 536,8 1 a
dominicus Capranicus Cardinalis 318,8.2 a
D. dominicus fundator ſui ordinis 499,22.1 a 513,38.1 b Conſecratur 514,25.1 b
dominicus Exilienſis 378,28.1 a Oppidum eo nomine 413,38.1 b
dominicus Pontificis Legatus, 167,6.2 b Alter qui ſe Burgenſem Epiſcopum fecit 111,43.2 b
donatus hæreticus 147,35.1 a Alter qui monaſticam vitam in Hiſp inuexit 194,6.1 b
dorothea martyr 148,16 1 b
druſillanus Rotundus Hiſpaniæ gubernator 122,8.2 b
dumienſe monaſterium 186,14 1 b
duces monetam cudebant 211,4.1 a eorum co-

rona

rona 162 36.2 a
durangi Fratricellorum feſta 285,26.2 b
dyoſpolis ædificatur 45,36.1 a

E.

EBa & Siſebutus Vviticæ filii 252,37.1 a
Eboricus Sueuorum rex 198,24.1 a
Ebura in Carpetanis 144,46.1 b
Ebuſus capta 25,20.1 a 98,32.1 a 532,37.1 a
Ecditius Comes 177,15.1 b
eduardus Angli regis filius 558,7.1 a 574,5.1 a Angliæ rex 52,29.2 a 66,42.2 a 135,17.2 a Luſitaniæ Princeps 244,26.2 a ſucceſſit patri 261.34.2 a obiit 276,29.2 b
Eduardus Meneſius 337,36.2 b Oria contra Catalaunos in Græcia 29,26.2 a
educandi Principes ratio 228 14.2 b
Egabrum captum 541,34.1 b
egas Luſitanus 433140.1 a 441,26.1 b
egica rex 247.9.1 b 250,6.1 a
egidius Genuenſis maris Præfectus 61,17,2 b Buccanigra 93,15.2 b Caruaialius D. Iacobi Magiſter 104.35.2 b Carrilius Tolet. Præſul. 54,6.2 b 59,10.2 b 60,24.2 b obiit 115,4.2 b Munotius in Benedicti 13. locum 235,37.2 b abdicat 245,29.2 b
Egilona vxor Ruderici regis 253,40.1 b
egiræ anni 264,40,1 a
Elboræ nunc Talaueræ deſcriptio 145,32.1 b
Electra filia Atlantis 15,24,1 b
Eleonora Alburquerquii Comitis filia vxor Ferdinandi Aragonii regis 165,39.2 b 226,44.2 b capita 250,40.2 b obiit 269,3.2 b Alfonſi Aragonii ſoror vxor Eduardi Luſitaui 244,9 2 a obiit 290,10.2 b Alfonſi vndecimi ſoror Aragonii vxor 43,18.2 a Fugit in Caſtellam 47,26.2 b filii eius 50,25 a capitur 95,10.2 b occiditur 97,10 2 a Alfonſi octaui vxor obiit 303,10.1 a Aragonii filia Io. primi Caſtellæ regis vxor 132,1.2 a obiit 144,40 2 a Ferdinandi Neapolitani filia Ferrarienſis ducis vxor 362,46.2 b
Eleonora Guſmania 45,5.2 b filii 47,26.2 b 48,10.2 b 53,41.2 b occiditur 77,32.2 b Iacobi Aragonii filio deſponſa & relicta 17,33.2 b 23,38.2 a Io. Aragonii notha filia 347,12.2 a Eiuſdem altera legitima Fuxenſis vxor 290,19.2 a obiit 397,36.2 a Luſitani filia, Petri Aragonii vxor 69,3.2 b 71,16.2 a Luſitani ſoror vxor Friderici Cæſaris 308,6.2 a
Eleonora Meneſia 125,24.2 a regina Luſitaniæ 146,29.2 b 148,14 2 b
Eleonora Iacobi, 1. Aragonii vxor 516,36.2 a repudiatur 526,6,1 b Petri Aragonii regis filia 96,23.2 a Pimentelia Placentiæ Comes 346,17 2 a Siciliæ regina 72,42.2 b Vaſconum regina 159,12.2 a 161,28.2 b 161,20.2 b capitur 181,20.2 a ad virum redit 183,32.2 a obiit 224,30.2 b
Elipandus Toletanus Præſul 288,10.1 a
Eliſabetha Alfonſi Jmperatoris filia 452,22 1 b Dionyſii Luſitani vxor Regina ſancta 39,33.2 b 47,32.2 a Friderici Auſtriæ Ducis ſponſa 26,31.2 b Theobaldi Regis vxor 574,6.1 b
Elpidius Priſcillianiſta 185,38.1 a
Eluira Alfonſi. 6. ſoror 390,45.1 a
Emanuel Alfonſi Sapientis Regis frater 585,7.1 a Gener Iacobi Aragonii Regis, 569,24.1 a Palæologus 212,37.2 b Luſitanus Rex naſcitur 352.36.2 b ſuccedit fratri 405,16.2 b ſuccedit in Regno 436,30 2 a
Emanuel Rex Luſitaniæ Iudæis libertatem reſtitui iuſſit 476,20.2 a Monaſterium Bethlehem dictum Hieronymiano ordini conſtituit 486,9.2 b Eius coniugium 518,15.2 a
Emerita conſtruitur 117,2.1 a capitur à Mauris 171,45.1 a capta de Mauris 528,22.1 b
Emeritenſe concilium 231,13.1 b
Emundus Cantabrigenſis 143,30.2 a
Eneca vxor Garſiæ Regis Vaſconum 317,25.1 a 217,22.2 a
Enecus Daualus 240,4.2 b 417,22.2 a Gueuara 240,44.2 b Manricus Giennenſis, deinde Hiſpalenſis Epiſco. 402,39.2 b
Enecus Mendoza 282,15.2 b fit Marchio Sanctillianus 284,16.2 b obiit 326,23.2 b eius filius Tendilliæ Comes 321,6.2 b interfuit Mantuano concilio 328,42.3 a Alhamo & arci Granatenſi præficitur 441,31.2 b Infantatus Dux, 425,36 2 a
Enecus Mendoza Tendilliæ comes 453,40.2 a Manricus Claſſis Hiſpanicæ ductor 484 28.2 a Daualus Vaſti Marchio denunciatur 484,22.2 b Hiſpanorum partes amplectitur 543,1.2 Corduba 505,25.2 a
D. Engratiæ oſſa reperta 160,16.2 a templum Cæſarauguſtæ 397,7.2 a
Epiphanius Ticinenſis Epiſcopus 177,3.1 b
Epiſcopatuum diuiſio 150,12.1 a facta Vvamba Rege 242,44.1 b Conſtantino Imperatore 244,40.1 b
Epiſcopi fiebant, quos Reges poſtulaſſent 394,38,2 a obuiam hoſtibus procedebant 41,45.1 a Legionenſe regnum Ferdinando Sancto dederunt 530,4.1 a

Eræ ratio 112, 1.1 b

erminigildus rex 195,5.1 a 196,20.1 b

eruaſi montes 167,40.1 b

eruigius rex 242,6.1 a obiit 247,35.1 a

euantius Archidiaconus Tolet. 278,23,1 b

eudo Aquitaniæ Dux 268, 33. 1 b eius filii, 279,22.1 a

D. Eugenii martyris corpus repertum 455, 10. 1 a quando occiſus 128, 42. 1 b 129, 26. 1 a

eugenius 2. Tolet. Epiſcop. 221,25.1 a Tertius 226,18.1 b Quartus Pontifex Max. 253,20. 2 b 262,28.2 a Roma fugit 263, 10. 2 b damnatur Baſileæ 278, 32. 2 b Aragoniis fauet, 288,17.2 a obiit 389.20 2 a Tyrannus 158,24 1 b

eulaliæ duæ 142, 16. 1 a Barcinonenſis corpus transfertur 57,35,2

euphimus Tolet. Epiſ. 206,10.1 a

Euricus rex. 176,21.1 a

euroſia virgo 338,30.1 a

euſebii Cæſarienſes duo 154, 27. 1 b Barcinonenſis loco mouetur, 215,13.1 a

eutaricus rex 182,2.1 a

eutychianus Pontifex 139,23.1 b

externis ſacerdotia ne dentur 161, 30.2 a 176, 40.2 a 786, 28.2 b

Extremaduræ nomen 6,37. 1 a 6,39.1 a

F.

Q. Fabius Maximus Dictator 58,33.1 b Æmilianus 85,42.1 b

Facundus & Primitiuus 133,34.1 a

Farfanes equites ex Africa 163,10.2 a

Farrachenius Malacæ regulus 11.30 2 a

Fatima Albohaceni vxor 61,11.2 a

Fauilla Rex 278,1.1 b Receſuinthi frater 250, 35.1 b

Fauſta vxor Conſtantini Imper, 150,20 1 b

Felix, & Cucufatus martyres, 142,11.1 a

Felix, Fortunatus & Archilochus 134, 24. 1 a

Felix Tolet. Epiſcopus 249,35.1 a

Felix quintus Pontifex 278, 33. 2 b 3. Pontifex eo nomine primus 178,32.1 a

Ferdinandus Alfonſi Sapientis filius 572,20 1 a 579,33 1 a obiit 583.16.1 b

Ferdinandus Dertuſæ Marchio 69, 34.2 b 94, 38.2 a 105, 24. 2 b Alarconius 376,24, 2.b Albohaceni Regis filius 341, 2.2 b Alfonſi Legionenſis Regis filius obiit 503, 8. 1 a Auiſii Magiſter deditur Mauris 274, 16. 2 a obiit 289, 46. 2 b eius oſſa 366, 4. 2 a Balearis Regis filius 18,32. 2 a 29, 3. 2 b Obiit 29, 30. 2 b vxor & filii 31, 34. 2 a Brigantinus Dux 375,40.2 b Alter Brigantinus Dux damnatus 404,25. 2 b Caſtrius ad Mauros fugit 466,25.1 b reuocatur 474,25.1 a Joannæ Caſtriæ frater eodem nomine 84, 46.2 a deceſſit 132, 35.2 b Luſitanus legatus eo nomine 234,3,2.a

Ferdinandus 1. Caſtellæ rex 357,13.1 b 476,15. 2 b Quartus, naſcitur 604, 37. 1 a ſuccedit 1, 20. 2 a coniugium eius 5, 42.2 b 10,21. 2 b eius mores 18, 3. 2 a Obiit 24, 12. 2 a Rex Sanctus 510,16.1 b Nuptiæ 516, 8.1 a fit Rex Legionenſis 530, 10.1 a obiit 555, 21.1 a eius gladius in bello fertur 203, 34 2 a Rex Catholicus naſcitur 310, 5. 2 a hæres declaratur patris 334, 13. 2 a fit rex Siciliæ 350, 15 2 a rex Caſtellæ renunciatur 374, 40.2 a Granatam capit, 441, 4.2 b in eum Maurus ſe deuouet 427,36.2 b

Ferdinādus eius auus Ioan. 1. Caſtellæ regis filius 141,39. 2 b Dux Pennafielis fit 162, 35. 2 a Ducit Eleonoram 177, 26 2 b Antequeram capit 211, 24. 2 b Aragonius rex 208, 3.2 b 217,28.2 b obiit 225, 7. 2 a Luſitanus rex 113, 27.2 a Eleonoram Meneſiam ducit 125, 30,2 a obiit 144,34 2 a Neapo. rex 288, 20. 2 a. eius nuptiæ 293,26. 2 a ſuccedit patri 324 40.2 a

Ferdinandus Conſaluus Caſtellæ comes 331,42. 1 b capitur 332, 34. 1 a. iterum capitur 333,35. 1 a Couarruuius abbas 583,4.1 b Emanuel Villenæ regulus 75.30, 2 a obiit 77, 13. 2 b Heredia Cæſarauguſtanus epiſcop. 190,29.2 a Illeſea Franciſcanus 159, 26. 2 b Legionenſis rex 460 31.1 b 472, 74. 1 a 475, 18, 1 b Poſtremus Salerni Princeps 421, 26. 2 a Pulgarius 361, 31. 2 a Ferdinandi regis res geſtas ſcribit 395, 20. 2 a Roboreus 242 38.2 a Safra à ſecretis Ferdinandi regis 439, 28.2 b Sandoualius filius Dieghi Sandoualii caſtri comitis 316, 12.2 a

Ferdinandus Aragoniæ rex ad bellum Neapolitanum ſe inuitari non patitur 457, 10. 2 b Neapolitanis auxiliares copias mittit 462, 3. 2 b Legatos ad Pontificem mittit ibid catholici cognomentum à Pontifice primus accepit 475, 8. 2 b Denuo vxorem ducit 593, 25.2 a Generum inuiſit 595, 22. 2 a ad filiam reginam liberandam delectus haberi mandat 597, 10.2 b Obitus Philippi generi ipſi nunciatur 607, 20 2 a Neapolim iniit 609.47 2 b Diſceſſit Neapoli 625, 5.2 a reginā filiam inuiſit 629, 30. 2 b In Bæticam abiit 535, 25. 2 b Obiit 636, 15. 2 a

Ferdinandus Sanctius Aragonii filius 576, 13. 2 b Sanctii Luſitani regis frater. Flandriæ comes,

comes 450, 5.1 b Sylua ſororem duxit Tenorii Toletani Præſulis 191, 26.2 a Talauera fit Abulenſis epiſcopus 417,5.2 a deinde Granatenſis 441,40.2 b
Ferdinandus Rex Neapolitanus obiit 958. 42, 2 a eius Filius Alfonſus ſuccedit in regnum ibid.4 b Huius filius Ferdinandus rex Neapolitanus 464 45.2 a Qui Neapolim recuperat 468, 5. 2 a 569, 30. 2 a Obiit 478, 32. 2 a
Ferdinandus Pizarrus Almagrum peremit, poſt ab Almagri filio Diegho occiſus, &c. 452,16 2 b Calabriæ dux in Hiſpaniam miſſus 528,1 2 a
Ferdinandus Toletus occiditur 99,7.2 b. Prætor Tolet. 117,28.2 b Vallis cornegiæ regulus 253,18 2 a
Ferdinandus Touarius Angliæ litora vaſtat 132 35.2 b Villalupus Calatrauæ Magiſter 189,6 2 a Viſei dux 350, 33 2 b obiit 356, 40. 2 a Ferrerius, primus Valentiæ epiſcopus 539 13.1 a
Ferri porta in Tauro monte 31,1.2 a
Feſtum triumphi S. crucis 495,35.1 b
Filius pro patre ſe offert morti 89,27.2 b
Filiæ excluduntur à ſucceſſione regni Siculi 55, 9. 2 a item Aragonii 225, 32.2 a 397, 11, 2 a
D. Firminus 124,20 1 a
Fiteri monaſterium ad Piſoricam 458, 3.1 a In Vaſconibus 51,1.2 b
Numatii Flacci crudele factum 109,30 1 b
Flauius clemens occiditur 228 , 5. 1 b
Flauii prænomen Gotthorum regibus 211, 25 1 a
Flectius Conimbricæ Præfectus 547,5. 1 a
Florentiæ coniuratio in Mediceos 392, 20.2 b bellum Alfonſo Aragonio rege 295, 40. 2 b
Fœdus Cameraci ictum 540,33.2 a
Fœdus à Ferdinando cum Pontifice & Venetis factum 576,40 2 b
Fœdus principum contra regem Gallum 465, 30.2 b
Fœdus inter regem Galliæ & Hiſpaniæ 454, 10. 2 a & Maximilianum Rom regem ibid. inter Gallum & Cæſare contra Venetos 577,40 2 b
Fœdera cum rege Gallo varia 586 , 40. 2 b
Fœderis inter proceres ſanciendi forma 38, 36. 2 a
Fortunatæ inſulæ 72,25.2 a 176,40.2 b 126, 27. 2 a
Forum iudicum 219, 35. 1 a Suprarbis 318, 29.1 b
Fraga olim Gallica Flauia 435,17.1 b 447, 32. 1 a
Franci nobiliſſimi in Hungaria capti 186, 37. 2 a vnde dicti Salii 162,18.1 b eorum regnum diuiſum 188,5.1 a
Franciſca roſa 396,43.2 b
Franciſcani duo Granatæ occiſi 187 , 34. 2 b
Franciſcus primus, Galliæ rex Mediolanum abiit 633,35.2 a
D. Franciſcus venit in Hiſp. 514,44. 1 a
Franciſcus Britannus 397,14 2 b Perellus Aragon. dux 91, 29. 2 b 131,34.2 a Phebus natus 347, 2. 2 a 385, 24. 2 b fit Nauarræ rex 397,34.2 b obiit 403, 27. 2 a Picininus dux 271,7.2 b Sfortia Andegauenſibus fauit 237, 22.2 b gener Philippi Mediolanenſis 295, 45 2 b 297,6. 2 a 317,16.2 a Pizarrus Peruam inuenit, Atabalipam eius Prouinciæ imperatorem occidit 452, 35. 2 a Præda magna & inæqualiter diuiſa irarum & cædis cauſa ibid. 20.b
Francus iureconſultus 247, 7. 2 a 257, 20. 2 b
Franta Sueuorum rex 174 6.1 b
Frater a fratre occiſus in bello 101, 26.1 a
Fredegundis Chilperici pellex 195,40.1 a
Fredoarius Accitanus Epiſcopus 278, 34. 1 b
Fregoſii Genua pulſi 258,21.2 a
Fretum Magellanicum 451,16.2 b
fridericus Alfonſi Sapientis regis frater 587,1 1 a Albani filius 42,5.13, 2 b 434,34.2 a Alfonſi II. filius 63,29 2 b 77,29. 2 b occiditur 95,20.2 a Beneuentanus dux 165,42. 2 b capitur 181, 2. 2 a Arionæ dux 147,24.2 b 249 10.2 a Imperator Alberti ſucceſſor 279, 10. 2 a eius vxor 305,7.2 a 310,10.2 a Maris præfectus in caſtella 141,23.2 a 277,22.2 a 293, 14.2 b 294,9.2 a 298, 20.2 a 329, 30. 2 b Martini regis Siculi filius 207, 6.2 a 209, 11 2 a fugit in Caſtellam 250,34.2 b Neapol. regis filius 362,46.2 b 396, 16.2 a rex Siciliæ 619, 12. 1 a victus in nauali prælio 7,5.2 b Athenarum Dux fit 30,2.2 a obiit 54, 46.2 b Siciliæ item rex Fridericus ſimplex 89, 41. 2 a Traſtamaræ comes 206, 27. 2 a
fridericus cæſar obiit 454,40. 2 a Maximilianus filius ei ſucceſsit ibid.
Fridericus Rex Neapolitanus, 478, 32. 2 b Caietam obſidet, 479, 22. 2 a
Froila Alfonſi Catholici frater, 281, 3. 1 b. Alfonſi filius Sacerdotum

coniugia dirimit 283,37.1 a. Oueti ſepultus 284,10.1 b. eo nomine ſecundus 322, 21. 1 a
fructuoſus, Augurius, & Eulogius martyres 138 31,1 b
frumarius Sueuorum Rex 175,25 1 b
fulgentius Aſtigitanus 200,11.1 b eius corpus inuentum 209,14.1 b ſcripta 209,28.1 b
fulminatrix legio 132,16.1 a
Q. Fuluius nobilior 80,2.1 b
Fuxenſis Comes Algeziram venit 65,17.2 a Anglo ſe adiungit 90,40.2 b regnum Aragonium petit 183,6.2 a 185,40.2 a Calagurrim cepit 345,8.2 a

G.

GAdeis inſula Erythrea dicta 13,5 1 b 24,30. 1 a Arcobrigæ Comiti datur 358,30.2 b ad Caſtellæ regnum rediit 455,1.2 a
Gaditano Marchioni veſtis datur, qua reges vtuntur octauo die ſeptem 415,24 2 a
Galba Prætor 84,6.1 a Imperator 124,44.1 a
Galbus Hiſpanus 60,11.1 b
Galeatius dux Mediol. occiſus 388,41.2 b
Galerius Cæſar 141,25.1 a obiit 148,14,1 a
Gallienus Imperator 138,1.1 a 138,46.1 b
Galindus dux 329,30.2 b 343,44.2 b
Galla Placidia Eucherii vxor 165,10.1 b
Gallus Angluſque colloquuntur 380,18.2 b bellum inter eos cur natum 41,30.2 b
Gallus Imperator 137,19.1 a Cæſar Iuliani frater 151,6.1 b
Galli legatus cum Caſtellæ regina ſaltat 336,5. 2 a
Galli proceres veniunt ad bellum contra Mauros 403,38.1 a
Gallos inter & Britãnos varia prælia 445,43.2 b
Gallus Neapolim ingreditur 463,25.2 a 465,10. 2 a diſcedit & Galliam repetit 467,10.2 a galli à finibus regni Neapolitani depelluntur 472,30.2 a arces dedunt ibid.
Galli ab Hiſpanis ad pugnam prouocantur 537, 40.2 b Bis ad Larim victi, 563,5 2 b Ab Heluetiis ad Nouariam victi 615,35.2 a
Galſuinda, & Brunechildis 191,7.1 a
Gamboini Cantabrorum factio 356,22.2 a
Gandiæ dux Ioannes Barcianum obſidet 480,45 2 b occiſus 480,35.2 b
Gaon Iudæus occiſus 337,28.2 a
Gaonæ audacia 52,14.2 a
Gargoris rex 20,8.1 a
Garſendis Bearnæ Princeps 467,34 1 b
Garſias, & Ferdinandus matrem accuſant 352, 14,1 a
Garſias Aznarius Aragoniæ Comes occiditur 314,36.1 a Ferdinandus Caſtellæ Comes 335 20,1 a Heredia Cæſaraug. Epiſcopus 214,25 2 Hiſpanus in Epiſtolas decretales 518,4.1 a Laſſus regi intimus 34,4 2 b 38,3 2 a 458, 21.21 2 a Fit Cancellarius 39,19.2 a Legatus apud Pontific. pro rege Catholico 481,18.2 b Notarii Apoſtolici munere fungitur 505,44. 2 a occiditur 42, 19.2 b Lupus Toletanis præfectus aſſiſtentis nomine 359,45.2 a
Garſias Manricus Caſtellæ Antelatus 78,10.2 a Caſtanedæ Comes 323,7.2 b
Garſias Meneſius Eboræ Epiſcopus 403,23.2 b Oſorius Ouetenſis, & Hiſpalen. Epiſcop. 286, 2,2 b Oueti rex 312,12.1 b Padillia Calatrauæ Magiſter 9,26 2 a Alter eodem nomine item Calatrauæ Magiſter 418,21.2 a Ruizius Aſagra occiditur 584.32.1 a
Garſias Toletus Albani filius 310,40.2 b Oropeſiæ regulus, 232,41.2 a alius eo nomine in Gerbis inſula occiſus 564,25.2 a
Garſias Vargas Toletanus 551,17 1 b
Garſiæ Carrilii vxorem Petrus Caſtellæ rex aufert 96,2.2 b
Garſias Semenus primus Vaſconum rex 317,15 1 a
Garſias Sanctius Vaſconum rex 325,4.1 a obiit 323,6.1 b
Garſias Sanctii maioris filius Vaſconum rex 356 13,1. a occiditur 364,16.1 a
Garſias poſt Alfonſi Aragonii cædem, rex Vaſconum 437.36.1 a equi caſu periit 451,24 1 b
Garſias poſtremus Caſtellæ Comes occiſus 350, 30,1 a Calæciæ rex Ferdinandi filius captus 375,33 1 a obiit in vinculis 386,40.1 a
Gaſto Bearnenſis 610,9.1 a Fuxenſis 233,8.2 b eius vxor 290,18.2 a Blancam perimit 335,17 2 a obiit 361,16.2 b Filius eius eodem nomine 233,9.2 b 347,3.2 b obiit 357,20. 2 b
Gaſto qui ad Rhauennam cecidit 397,2.2 b
Gaufredus monachus de Northmannis 384,1. 1 a
Gegionis reges dicti primi reges Oueti, 375.27. 1 a euertitur 184,24 2 a
Gelaſius eo nomine ſecundus Paſchalis Pontifex factus 426,40.1 b
Gemes Baiazetis Turcarum Imperatoris frater 401,4.2 b obiit 465,18.2 a
Gennadius Epiſcopus Aſturienſis 226,19 1 a
Genſericus vandalus 168,33.1 b
Genuenſes peluim auream pendunt Alfonſo Aragonio 288,34.2 a iis vas Smaragdeum datur 446,44.1 b
Georgius Acoſta Cardin. 331,7.2 b Ioan ſecundi Luſitani filius 436,24.2 a Manricus Roderici filius 384,12.2 b occiditur 398,34.2 a Scanderberchius 307,20.2 a 3,30 18 2 a

Georgius Conimbricæ Dux 470, 20.2 b
D. Georgius ſe Ducem noſtris præbet 536, 24. 1 b
Geryones 11,36 1 a 17,12.1 b
Germana Ferdinandi Regis Catholici vxor, 397,2.2 b
Gerontius Comes 164,44.1 b
Gerunda ædificatur 11, 12. 1 b 35,10.1 b eius obſidio 602,28. 1 b Intra eam obſidetur Aragoniç Regina 335,27.2 a obſidetur a Gallis 349,16 2 b deditur 353,31,2 b recipitur 360,19.2 a Addicitur Regum Aragoniç primogenitis 780,35.2 a 218,33 2 b
Geſaleicus Rex 180,33.1 b quis illi ſucceſſit 181, 10 1 b
Giennium Aurigis olim 62,42,1 b capitur 545, 22.1 a
Gilayrus Maurus profugit ad noſtros 254,2, 2 b
Gilimeris poſtremus Vandalorum Rex 186 40 1 a
Glicerius Imperator 176,31.1 b
Gometius Candeſpinæ Comes 422 15 1 a Carrillius 99,46.2 a Figueroa Feriç Comes 390, 14.2 a Gormatii comes à Cido interfectus 365,25.1 b
Gometius Manricus Tolet. Epiſcopus 112,5 2 b 132,44.2 b Porras Prior Hoſpitalarius 107, 38,2 a Soliſius Alcantaræ Magiſter 326, 26. 2 a
Gonſalus Attienza Alfonſo Sapienti Regi intimus 578, 24. 1 b Beteta 402,15.2 a Eleonoræ Luſitaniæ Reginæ frater 148,5.2 b
Gonſaluus Ferdinandus Corduba 439, 31 2 b Meſſia D. Iacobi Magiſter 109,40.2 a Alter eo nomine eius ordinis moderator 232,35.2 b Piconius 419, 6, 2 b Sanabria alterius Sanabriæ filius 172, 40. 2 a Chiaconius, cui Caſarrubium promittitur 353, 15 2 b Segobienſis Epiſcopus Iureconſultus eximius 168,38.2 b
Gonſaluus Fernandus Dux Neapolitanus 468, 14. 2 a Conſentiam capit 473,42,2 a Nobiles interficit. Ibid. v. 32. b Magnus Dux ſalutatur 474,40.2 a Oſtiam capit 481, 2. 2 b In Italiam redit 515,25.2 a Eius poteſtas circumciſa 575, 10.2 a Eius profectio in Italiam impedita 600,10.2 b
Gonſaluus I. Toletanus Epiſc. 475,14.1 b Secundus qui fuit etiam Cardinalis 583, 6. 1 b Tertius 608,10.1 a 615,13.1 a 7,26.2 b
Gontroda Vrracæ mater 445,15.1 b
Gordianus Imperator, eiuſque nepos Gordianus 135,38 1 b 136,15.1 a
Gorgonides inſulæ 37,22.1 b
Gonſuinda Regina 193, 14 1 b 195,10. 1 b obiit 205,35.1 a
Gotorii vnde genus 528,38.1 a
Gotthis Mæſia datur 155,30.1 a 155,40.1 a origo & mores 162, 27. 1 b 163,2.1 b diuiſi in Viſigotthos & oſtrogotthos 163, 12. 1 a in prouincias Imperii irrumpunt 165, 40. 1 a 166,10. 1 a eorum reliquiæ de rebellando conſultant 268, 37.1 b quo ritu Reges proclamarent 247,5.2 b
Gotthica precandi ratio probata 368,20 1. a abdicatur 393, 40.1 a Characteres mutati 395, 25. 1 a voces eius gentis multæ lingua Hiſpanica 163,36.1 a
Gotifredus Corteſus Marchio, 220,3 2 a 252,3, 2 a
Gotifredus Alexandri Pontificis filius Squilatii principatu donatus 44,6 2 b
Granatenſis Regni initium 541, 24. 1 b belli initium & cauſæ 406, 39.2 b
Granata vnde dicta 406, 11.2 b eius deſcriptio, 437,30.2 b quando capta 441,5.2 b
Granatæ incolæ pauci è parentibus & auis Mauris, vectigalia, 438,7.& 20.2 a
Gratianus Imperator, 155, 12. 1 b occiditur 156,45 1 a
Gratianus rebellat in Britannia, 163, 37.1 b
Gratianus Seſe. 370,10 2 b
Gregorius ſeptimus Pont. 378,22. 1 a eius elogium de Ramiro Rege 371, 20. 1 a Nonus 514,27.1 b obiit 543,17.1 b Decimus Alfonſo Sapienti ſuadet reditum in patriam 580, 12.1 b Vndecimus 126,24.2 a ſedem Romam refert 132,6.2 a obiit 136, 45. 2 a Duodecimus 136,45.2 a
Gregorii magni & Leandri amicitia 197,40.1 a eius literæ 208,35.1 b 209,31,1 a
Guadalupea Virginius imago 209,10.1 b Theſauri conflati in vſus belli 147,36 2 b Hieronymianis datur id templum 155,27.2 b 162, 35.2 b
Guadaxoz flumen falſum 112 30 1 a
Gūalbes inquiſitor 395,4.2 b Seditioſus concionator 334,23.2 a
Gualterus Brenna 29,40. 2 b
Guardiæ Epiſcopus fidus Ioanni Caſtellæ Regi 146,36 2 a
Guerba flumen 55,21.1 b
Guernicæ arbor in Viſcaia 50,38.2 a
Gudeſtus Ouetenſis Epiſcopus 343, 10. 1 a Compoſtellanus 371,12 2 b
Guido Cardinalis in Hiſpania Legatus 96, 5. 2 b 100, 32. 2 a 102, 24. 2 a iterum redit in Hiſpaniam 127, 23. 2 b Hieroſolymitanus Rex 478, 9. 1 4 Monfortius Simonis

Monfortii pronepos 606,41.1 b
Guillelmus Cardinalis in Caſtella Legatus 37.7.2.a 93,22 2 b Friderici Siculi filius Athenarum Dux 30, 10, 2 a
Galuanus iuriſperitus 618,4. 1 a Iordanus Ceretanus Comes, 382, 40.1 a Moncada Bearnæ regulus occiſus in bello Baleari, 527, 22. 1 a Alter eodem nomine 144, 34 2 b Monferratus 317, 29. 2 a Nangiacus hiſtoricus 496,19.1 b Primus Ilerdę Epiſcopus 447,38. 1 a
Guillelmi præfecti virtus in Legionis obſidione 339,17.1 b
Guimaranes antiquis Araduca 433, 3,1 a
Guiſandi tauri 100,40 1 b 108,8.1 b
Gundemarus Rex 212,30 1 a
Gundericus Toletanus Epiſcop. 251, 3. 1 b Vandalorum Rex 164, 7. 1 b obiit 168, 30,1 a
Gundeſindus Compoſtel. Epiſcopus 321, 20.1b
Guſtius Gonſaluus 321, 30.1 b
Guterii Cardenæ Caſtellæ promagiſtri Oratio ad Regem Catholicum : An ſit conſultum eum in Italiam ad bellum Neapolitanum abire 533, 20.2 a
Guterrius Cueua Palentinus Epiſcopus , 333, 19.2 a Tolet. Præſul. 554,7. 1 b Alter. item Toletanus Epiſcop. 19,46.2 b Toletus Prior Hoſpitalarius 95,37.2 b 99,17. 2 b Sotomaior Alcantaræ Magiſter 257,27.2 b 265, 27. 2 b Caſtrius, cuius corpus exhumatur, 461, 8.1 a Cardenas, cui Maqueda promittitur, 353,14 2 b
Guterrio Tolet. Alba datur 240,30 2 b ex Palentino fit Hiſpalenſis 279, 28.2 b deinde Tolet. Præſul 286,36.2 a obiit 294, 42.2 b
Gyneſiæ inſulæ Baleares 25,32. 1 b
Gyriſeni qui? 96,34.1 b.

H.

HAlcon Saguntinus 45, 10.1 b
Hadrianus Imperator 130,2.1 b 131,36. 1 a
Hannonis nauigatio 36,32.1 b exiliũ 39,27.1 b
Hanno Siciliam adit, 43,6.1 b 44, 3. 1 a occiditur 44,30. 1 b Alius à Luctatio victus 48,46. 1 a 49, 12. 1 a Alius qui in ſenatu Annibalẽ dedendum cenſuit 54,14. 1 a Frater Annibalis 56,37 1 a 57,12. 1 b Alius 64, 10. 1 b 70.38 1 a
Hariſa veteribus Arci. 247,14 2 b
Harum fundatum 465,41. 1 b
Hari Comes fit Magiſter equitum 364, 15. 2 b
Helbes à quibuſdã Heluia vocatur 360,32. 2 b
Helena Conſtantini mater 141,30 1 a Ciuitas, vbi Conſtans eſt occiſus 151, 42. 1 a portas Aragonio aperit 163, 24. 2 a obſidetur à Gallis 371,30 2 a capitur 272, 8.2 b
Heliogabalus Imperator 135.8.1 a 153,10.1 b
Helladius Tolet Epiſcop. 217,16 1 a
Hellenes condita 19,10 1 b
Henricus Octauus Angliæ rex Aquitaniam occupat 583.1.2 b.
Henricus Alfonſi Sapientis frater 560, 40. 1 b Neapoli rediit, 617,35.1 a obiit 14, 8 2 b Aliſtis Comes 383,25.2 a 396,7. 2 b Caſtellæ Rex eo nomine 1. ducit Malfadam 509,26.1 b occiditur 510,19 1 b Traſtamaræ Comes, 80, 30. 2 a in Galliam abiit [illegible] 2 b equites inde deducit 105, 1. 2 [illegible] ellæ Regem dicit 109, 20. 2 a vinci[illegible] 113, 40 2 a Obiit 138, 22. 2 a Tertius eo nomine Caſtellæ Rex 165,14.2 a Regnum capeſſit 175. 18.2 b miſit Legatos ad Tamerlanem 193, 24.2 a Obiit 198 ,8. 2 a Proceribus metum incutit, 199,12.2 a Quartus eo nomine Blãcam ducit 280,14.2 a ſuccedit in regno 315, 34.2 b Ioannam ducit 321 , 14.2 a cum Galliæ Rege colloquitur 335 34. 2 b R[illegible] ſpoliatur 343,8. 2 a obiit 372,30.2 b
Henricus Aragonius D. Iacobi Magiſter 206,2. 2 b 229,20.2 a capitur 232,40.2 a liberatur, 238,40.2 b Nouæ nuptiæ 283, 37. 2 b obiit, 292 , 30 2 a Guſmanius Aſſidoniæ Dux 352,20. 2 b Almanæ opem fert 409, 8. 2 a Henrici Aragonii filius 354, 12. 2 b In Caſtellam venit 364 20. 2 b Ioannis Luſitani Regis filius nauigationes inuenit 230, 7. 1 a ſuadet expeditionem Africæ 273,20.2 b obiit, 333,38.2 b Maris Præfecti frater 288, 2. 2 b capitur 298 ,12, 2 a liberatur 307, 33. 2 b Portugaliæ Comes natione Lotaringius 6,4. 1 a 399.8 1 b 404 38.1 b 432. 2. 1 a Rex Vaſconum Theobaldi ſucceſſor , 576 , 32 1 b obiit 578,23.1 a Ricardi Cæſaris filius occiditur, 607,9.1 a Richemondæ Comes Henrici 8. Angli pater 421,45. 2.b
Henricus Guſmanius Aſſidoniæ dux obiit 456, 4.2 a Cui Ioannes filius ſuccedit, ibid. v. 9.
Henricus Eduardi Regis Luſitani frater obiit 20.2 a
Henricus Villenius 188,20.2 b Calatrauæ Magiſter 197,13.2 b Aufertur is honos 221,11. 2 a obiit 264, 18 2 a
Heraclea, id eſt, Gibraltar 3,45. 1 a 18, 30. 1 b capta à Mauris 48, 16 2 b obſeſſa à noſtris 74.8.2 b capta 335, 26.2 b
Heraclius Imperator 212,29.1 b 214,15.1 b
Hercules Libyus 13, 2. 1 b. Amphitrionis 18. 38,1 b Templum eius Dei 14,30. 1 b 22,22 1 b.

Hercu-

Herculeum fretum 3, 6. 1 b
Herma promont. 35, 30. 1 a
Hermemberga regina 2 11, 32. 1 b
Hermenegildus Compoſtel. Epiſcopus 321, 24. 1 b rex & martyr vide Ermenegildus.
Hermenericus Sueuorum rex 164, 7. 1 b obiit 169, 1. 1 b
Hermengarda Narbonenſis 455, 31. 1 b
Herodes Agrippa 121, 42. 1 b
Heſperus rex 15, 1. 1 b
Heſperidum horti 37, 6. 1 b
Heterius Vxamenſis contra Elipandum 288, 34, 1 b
Hiero rex 47, 6. 1 a
Hieronymianus ordo 129, 40. 2 b ſciſſi in duas factiones 242, 10 2 b Madriti monaſterium fundatur ei ordini 327, 40. 2 b
Hieroſolyma capta 414, 4. 1 a Eo ſe ituros proceres iurant 247, 26. 2 b
Hierotheus Dionyſii Magiſter, 124, 5. 1 a
Higinus 118, 20 1 b
Hilarius Pontifex 175, 19. 1 a
Hilduera vxor Gundemari 212, 25. 1 b
Hilpericus Nemauſi comes contra Wambam 233, 35. 1 b
Himilco Hannonis frater 34, 33. 1 b Filius Bomilcaris 60, 24 1 b 61, 2. 1 b
Himilces vxor Annibalis 52, 14 1 b obiit 61, 18. 1 a
Hineſtroſa Mariæ Padilliæ auunculus 80, 2. 2 b 88, 26. 2 a
Hirmius mons 116, 4. 1 a
Hiſpalis 3, 36. 1 b 13, 27. 1 b Deſcriptio 559, 40. 1 a Capitur de Mauris, 553, 19. 1 b Jnundatur 83, 6. 2 a terræmotus 90, 10. 2. b Ingens procella 338, 20. 2 a
Hiſpalenſe concilium contra Acephalos 215, 23. 1 a
Hiſpalus rex 13, 20. 1 a
Hiſpani vndecim a Gallis pari numero prouocati ſingulare certamen ineunt 534, 10. 2 b neutri victores 535, 5. 2 a ab Hiſpanis Galli rurſus ad pugnam prouocati 537, 40 2 b
Hiſpania Pania dicta 18, 41. 1 a ſub Præfecto prætorii erat 150, 6. 1 b capta breui a Mauris 263, 32. 1 b ab Imperio exempta 364, 10. 1 b eius ſiccitas generalis 32, 15, 1 b linguæ & mores 8, 1. 1 b
Hiſpanicæ linguæ primus vſus in regiis literis 563, 40 1 a in commerciis 598, 20. 1 a
Hiſpaniola Inſula 450, 42. 2 a
Hiſſemus Cordubæ rex 335, 24 1 b
Homarus Miramamolinus 275, 2 1 b
Hondarribia impugnatur a Gallis 383, 30. 2 b
Honorius Imperator 159. 22. 1 b eius vxores 165, 10. 1 b ſocordia, ibid. verſ. 34. mors 168, 24. 1 b
Honoriaci milites 164, 39. 1 a
Honoſca vrbs 59. 16. 1 a
Hormiſda Pontifex 182, 36. 1 a
Hormiſga monaſterium 226, 10 2 b
Horologium Hiſpali primum 191, 22. 2 b
Hugo Candidus cardinalis 368, 25. 1 a Alius qui concordant. compoſuit 543, 25. 1 b Carbolaius Anglus 107, 27. 2 b 109, 36. 2 a Ceruellonius Tarraſco. Epiſcopus occiſus 468, 26. 1 b Rugerius Pallaſius comes 335, 30. 2 a 341, 7. 2 a 262, 30 2 b
Humbertus Cardinalis 434, 24. 1 a Delfinus 78, 40. 2 a
Hunericus Vandalus 169, 46. 1 b
Hunni intra Riphæos montes 170, 10. 1 a
Hyaia Toletanus Rex 381, 28. 1 b
Hybridæ qui 78, 14. 1 b
Hydruntem Turcæ occupant 401, 8. 2 a.

I.

IAccæ concilium habitum 367, 30 1 b
Iacinthi Cardinalis legatio 554, 35. 1 b
Jacobus I. Aragonius Rex 500. 20. 1 b Ordinem Mercenarium fundat 514, 22. 1 a ducit vxorem 514, 44. 1 b repudiat 526, 6 1 b Epiſcopo linguam eruit 549, 4 1 b Diuidit principatus 564, 45. 1 b Toletum abiit 571. 3. 1 b Lugdunum 578, 45. 1 a obiit 585, 1. 1 b Valentiam inuadit 520, 20. 1 b Secundus Alfonſo fratti ſuccedit 614, 26. 1 a eius vxores 618, 12. 1 b Corſica & Sardinia dantur 5, 28 2 a Siciliam inuadit 7, 10. 2 a obiit 41 26. 2 a Aragonii filius maior fit Calatrauæ miles 35. 17. 1 a obiit 50. 15. 2 b Balearis rex 586, 10 1 a Gallis fauet, 601, 12. 1 b obiit 12, 11. 2 a Balearis Regis filius Reginæ Neapolitanæ vir 114, 46. 2 a capitur 117, 17. 2 b obiit 131, 34. 2 b
Jacobus Borbonius Marchiæ Comes Vaſconis gener 197, 24. 2 a Abiit cōtra Mauros 202, 15. 2 b Neapolitanæ Reginæ vir 221, 35 2 b fit Franciſcanus monachus 230 34 2 a Caldora 235, 25. 2 a 237, 32. 2 b obiit 284, 15, 2 a Cardinalis Oliſiponenſis Florentiæ defunctus 244, 40. 2 a Ferdinandi Balearis, filius 40, 12 2 a 67, 20 2 b obiit 68, 13. 2 b Galeotus in bello Catalaunico dux 160, 24. 2 a Marocii rex ex Merinorum familia 581, 26. 1 a Obiit 565, 30. 1 a Porcellus Comes Caſtellæ 320, 40. 1 b Vrgelitanus Petri Aragonii regis frater 70, 10 2 a Vrgelitanus alter regni Aragonii ſucceſſionem petens 209, 20 2 a. 220, 1, 2 b

D. Jacobus venit in Hiſpaniam 122,14. 1 b eius corpus inuentum 291,1.1 a Græculo apparet 359, 12. 1 a viſus eſt in veſte candida 529,2. 1 a eius militiæ initium, 469. 29. 1 b 472,40. 1 b
D. Jacobi magiſterium multi ambiunt 371, 30 2 b Regibus ad tempus commendatur 389,40. 2 b
Ianguæ duo Regum ſepulcra 285,35. 1 a
Ianus qui & Corythus 15,35. 1 a
Iaſius Electræ filius 15,26. 1 b
Iaſon venit in Hiſpaniam 18, 26. 1 b
Iberia vrbs 10,26. 1 a
Iberus flu. 3, 30. 1 a 10,3. 1 a nauigabatur 435, 36. 1 a dimouetur alueo 140,6. 2 a
Idania vetus olim Igeditania 233. 12. 1 b
Ilerdæ ſitus 106, 1. 1 a capta de Mauris 447, 32, 1 a an ad Catalaunos pertineat 545, 4. 1 b publica in ea ſchola 8, 45. 1 a Concilium 181,16. 1 b
D. Illeſonſi vita 229, 15. 1 a eius corpus repertum 430, 33. 2 b
Illeſca datur Toletano templo 470,6. 1 b
Illiberritanum concilium 149, 26. 1 b
Imago Virginis, cui a Rupe Franciæ nomen, 206,30. 2 b
Imperatores duo pari poteſtate 131, 37. 1 b quomodo ſubſcribunt in conciliis 208,24. 1 a
Imperium occiduum collapſum, 176, 45. 1 b Non eſſe diuidendum Imperium 355,37. 1 a
Indictiones quando cœperunt, 149, 23. 1 b
Induciæ Gallos inter & Hiſpanos Lugduni pactæ 483,31. 2 a Inter eoſdē Caieta capta inducię factę 570,30. 2 a Prorogātur 622,40. 2 a
Indulgentia conceſſa Luſitanis 273, 26. 2 a Alia a Paulo II. conceſſa 357,30. 2 a
Infans gemino capite 65, 18. 2 b
Infantatus oppida Sāctillanio data 356,28. 2 b
Ingundis Ermenigildi vxor 201, 20. 1 b 197, 12. 1 b obiit 200,41. 1 a
Innocentius III. Pontifex 508, 10. 1 a Septimus 195, 11. 2 a Octauus cruciatam concedit 411, 8. 2 b obiit 447, 6. 2 b
Innocentii primi literæ ad Toletanam Synodum 514. 40 1 2
Inquiſitores Caſtellæ dati 394, 9. 1 b
Inſignia Regum Ouetenſium, 274, 40. 1 b
Ioanna Caroli Vaſconis filia 156,36. 2 b Caſtria vxor Petri Regis 83,46. 2 b Ferdinandi Catholici ſoror 374, 30. 2 a 388, 20. 2 a 391, 5, 2 a Friderici maris Præfecti filia Joannis Regis Vaſconum vxor 283,40. 2 b 289, 12. 2 a obiit 347,27. 2 a Galliæ Regis filia, vxor Caroli Vaſconis 81, 7. 2 b obiit in Gallia 131, 5. 2 b Henrici Traſtamarę Comitis vxor 94,31. 2 a 111, 2. 2 a 115, 6. 2 a obiit 142, 36. 2 a Henrici quarti Caſtellæ Regis filia 334, 46. 2 a fit monialis Diuæ Claræ 400, 9. 2 a De eius & Franciſci Vaſconum Regis coniugio agitur 403, 20. 2 a. Laræ filia Tellio iuncta fratri Petri regis 82, 12. 2 b. Ludouici Hutini filia Vaſconum Regina 30, 1. 2 b obiit 75, 1. 2 b. Matthæi Fuxenſis vxor 194, 23. 2 a Neapolitana regina Ladislai regis ſoror, 221, 26. 2 b 230,23. 2 a 235, 1. 2 a obiit 264, 20. 2 b Pictauenſis, Ferdinandi regis Sancti vxor 540,40. 1 a
Ioanna Puella Carolo ſeptimo Galliæ regi fauet 245,20. 2 a comburitur 245, 10. 2 b Toloſatis filia vxor Alfonſi Pictauienſis 543, 7. 1 b Vaſconum regina collegium Nanarricum Lutetię condidit 604, 25. 1 b
Ioanna vxor Henrici quarti Caſtellæ regis 321, 12, 2 a filiam parit 334, 1, 2 b cum ea Gallus legatus ſaltat 336, 5. 2 a eius incontinentia 348, 30. 2 a obiit, 381,44, 2 a
Ioannes Albohaceni Granatæ Regis filius 341, 44. 2 a Andeirus Oreni Comes 225, 26. 2 b occiditur 146, 36. 2 b Aragonii filius Tarraconenſis Epiſc. electus 32, 26. 2 a Toletanus Epiſcopus 36,7 2 a primatus iura defenditibid 21,1 b abdicat 39, 16 2 a obiit 50, 18 2 b Aragonius à Petro Rege occiſus, 55, 43. 2 a Aragonius Blancæ Reginę Vaſconū maritus 227,14. 2 b 229,31. 2 a filius eius Carol. 231,42, 2 b Blanca vxore defuncta 282, 27. 2 a ducit Ioannā maris Præfecti filiā 283, 39, 2 b in Arag. regno ſuccedit 324,39. 2 a ſpectrum videt 160,33. 2 a obiit 396,32 2 b Arias Segobienſis Epiſc. 347,25 2 b Auſonæ Comes Bernardi Cabreræ filius 117,22. 2 a Benauidius Almeriæ agros vaſtat 430, 45. 2 b Bentacurtius Canarias ſubigit 226, 28. 2 a
Ioannes Biclarenſis Abbas 201,10 1 a 207, 46 1 b Borbonius Blancæ Reginæ frater 107, 27. 2 b Brena ſocer Friderici Auguſti, 531,45. 1 b Burgūdus Aurelianenſem interficit 203, 9. 2 b occiditur ipſe 226,30, 2 b Cabrera Modicæ Comes in Sicilia defunctus 391, 40. 2 b Cęſaraguſtanus Epiſcop. Ferdinandi Catholici Regis frater 340,27. 2 a obiit 380,25. 2 a Cantaber primus in Antequeræ mœnia cōſcendit 211,35. 2 b Caracciolus Neapoli Seneſcalus 234, 16. 2 b 258, 40. 2 b occiditur 259,28. 2 b Cerda Coronelii gener 80, 8. 2 a occiditur 93,17. 2 b
Ioannes Canamarius Ferdinandum Aragoniæ Regem vulnerat 453, 28. 2 b Crematur ibid. v. 40
Ioannus Cereſola Tolet. Epiſc. 264, 14 a obiit

286,16.2 a Cocles Viſcaiæ dominus 34,46. 2 a occiditur 46, 22.2 b Primus Conchæ Epiſcopus 572, 6. 1 b Alter eo nomine item Conchenſis Epiſcopus 182, 16.2 b

Ioannes Contrerius Tolet. Præſul, 233.7. 2 a de Toletano Primatu contendit 260, 7. 2 b obiit 264, 6. 2 a Cyprius rex Petri Luſit. filius 244, 40. 2 a Diui Jacobi Magiſter in Luſitania frater Eduardi regis 273, 36. 2 a obiit 285, 40. 2 b Dux Britannus Lugduni oppreſſus 16, 32. 2 a Emanuel regiæ procurator 20,8. 2 a 35. 20. 2 b 42,32. 2 a fœdus cum Mauris facit 47, 18 2 a regi conciliatur 38, 20. 2 b Emporitanus comes 149, 20. 2 b in vincula conijcitur 157, 30 2 b Caſtellæ procurator vna cum Petro in libello Granatenſi interfectus 33, 20 2 b Frater Petri regis Caſtellæ ab ipſo interfectus 98, 22. 2 a Ferdinandi catholici filius 393, 35 2 b 437. 30. 2 a

Joannes Fonſeca in Flandriã legatus 432, 7. 2 a Gualbes Dominicanus ſeditioſus 334,22. 2 a Galeatius Vicecomes Bononiã occupat 212, 43. 2 a Galeatius Sfortia Iſabellam Arag. vxorem habuit 389,22. 2 a Galliæ Rex in prælio Pictauienſi captus 92, 42. 2 a obiit 105, 25. 2 a Garſias Dauali accuſator 232, 28. 2 b falſi damnatus 243, 15. 2 b Guſmanius primus Aſſidoniæ dux 186,40. 2 b 271, 21. 2 b Alter eo nomine Calatrauæ magiſterium ambiens 285, 28. 2 a Tertius eo nomine Calatrauæ Promagiſter 294, 31. 2 b Harus Camerorum regulus 49, 46, 2 a

Ioannes Galeatius dux Mediolanenſis obiit, 460, 30. 2 a Meneſius Arcillæ Præfectus Afros vincit 476, 40. 2 a

Ioan. Hiſpal. Epiſc. 278, 32 2 b Huſſius hęreticus 212,7 2 b Conſtantiæ cõbuſtus 225, 18. 2 b Iuuenalis Bellouacorum Epiſc. 171, 30. 2 b Ixarius 222, 10. 2 a Lara Albarracini regulus 590, 34. 1 a ad Aragon. tranſit 612, 6. 1 a eius filii nuptiæ 612, 18. b fugit in Galliam 615, 16 1 a 8, 42 2 b 10, 28. 2 b 19, 25. 2 b alter eodem nomine Ferdinandi Cerdæ filius 26, 20 2 b 53, 32. 2 a vbi ſepultus 77, 16. 2 b Leceſtriæ dux Conſtantiam Petri regis filiam duxit 121, 6. 2 a Lotaringius Genuã accedit 324, 2 2 a Neapolim nauigat 325, 45. 2 b eo regno pellitur 341, 18. 2 b ad Catalaunos mittitur 349, 7. 2 b obiit 358, 14. 2 a Luna Illuecæ regulus occiſus 433,33. 2 b Soriæ vrbis Præfectus 326,10. 2 b Lupi Hari gener Sanctii regis frater 609, 4. 1 b in Africam abiit 616, 34. 1 b rex Legione renuntiatur 2, 44. 2 b Luſitaniæ regis frater in Caſtellam aufugit 137, 38, 2 a cuſtodiæ traditur 146, 31 2 b eius imago in vexillis 148,16. 2 a Manricus Segũtinus Epiſc. 133, 4. 2 a 138, 8. 2 b fit Compoſ. Epiſ. 155,10. 2 b Cancellarius 165, 20. 2 b eius mores 178, 6. 2 a fugit in Luſit 154, 34, 2 b Margaritus Helenę Epiſc. 328, 44. 2 a Gerundenſis Epiſc. 350, 42 2 a in Italiã legatur & fit Card. 359,20 2 b 401, 17. 2 a Cæſarauguſt. Epiſc. qui ſcripſit de paſchate, 217, 24. 2 b.

Ioannes Mendoza regiæ procurator 168, 3, 2 b regi intimus 177,46 2 a Almaſano donatur 183, 32 2 b obiit 241, 20. 2 a Monfortius Galliæ hoſtis iudicatus 159, 10. 2 b Paciechus 280, 40. 2 a quædã illi oppida dantur 294, 20. 2 a Itẽ Villena ibid. verſ. 16. b Complutũ abiit 338, 1. 2 b Regẽ capere vult ibid. 2, 30. fit Magiſter D. Iacobi 346, 33. 2 b nuptiæ 362, 9. 2 a obiit 370, 24. 2 b Padillia D. Jacobi Magiſter 86, 21. 2 b occiditur 90, 12. 2 a Palæologus Imper. 275, 24. 2 b Paruus Theologus 203, 23. 2 b Petri Caſtellæ regis filius 84, 30 2 a 195, 21. 2 b Petri regis Aragonii filius 153, 30. 2 b rex factus adhæret Clementi Pont. 157, 26. 2 b obiit 182, 32. 2 b

Ioannis Principis Hiſpaniæ nuptiæ 483, 1. 2 a Obitus 498, 30. 2 b

Ioan. I Pont obiit in carcere 182, 32. 1 b Octaui literæ 308, 1. 1 a Vigeſimus primus 584, 8. 1 b Vigeſimus ſecũdus 30, 44. 2 b lex eius 43, 14. 2 b Vigeſimus tertius 210, 14. 2 a obiit 222, 36. 2 b Pontius Cordubæ occiſus 42, 10. 2 b Pontius Arcobrigæ comes, 309, 30, 2 b Poſtremus Tolet. Epiſc. captiuitatis tempore 324, 33. 2 a Pradus Calatr. Magiſter 10, 30. 2 a Prexanus Theolo. 398, 28. 2 a. Remẽſis Epiſ. 52, 22. 2 a Prochyta in Sicilia cõiurat 592, 38. 1 b 5, 3. 2 b Ria Galliæ legatus 152, 10. 2 a Sagus homo fanaticus 179, 15. 2 a Seguntinus Epiſc. Tolet. Eccl. gubernator 197, 6. 2 b Serranus Segunti. Epiſc. 169, 38. 2 a Sylua Ciſontanus regulus 262, 10. 2 a Tellius Luſitanius Viennæ comes 125, 20. 2 b

Ioan. Tolet. Epiſ. eo nomine primus 461, 23. 1 b obiit, quidam abdicaſſe dicunt 464, 5. 1 b Secundus 548, 1. 1 a Touarius interfectus a Petro rege 110, 10. 2 a. Occiſus ad Aliubarrotam 153, 20. 2 a Valeranicæ regulus 247, 42. 2b Valenſola Prior Hoſpitalarius 326, 20. 2 a ſpoliatur 342, 26. 2 a Velaſcus 173, 12. 2 a Vxamenſis Epiſ. Roderici Tolet. Vicarius 535, 30. 2 b

Ioan. I. Caſt. rex naſcitur 96, 24. 2 a ſuccedit in regno 139, 34. 2 a filii eius 139, 44. 2 b 141, 42. b nouæ nuptię 145, 30. 2 a pugna ad Aliubarrotam 149, 30. 2 b Pax cum Anglis

158,44 2 a obiit 160,24. 2 a teſtamentum eius 166,15. 2 a Secundus Caſtellæ rex 199, 2. 2 b Rex renunciatur 201,18. 2 a nuptiæ 227,37. 2 a filii 232,40 2 b 235,15. 2 a 238, 38. 2 a victoria de Mauris 255,20. 2 b Toleto excluditur 298,40. 2 b filii ex ſecundo coniugio, & eius obitus 307,28. 2 b
Ioan. 1. Luſitan. Rex prius Auiſi Magiſter 137, 40. 2 a rex ſalutatur 150,2. 2 b pugna ad Aliubarrotã 152,40. 2 b Nuptiæ 155,44. 2 a 158, 20. 2 b filii 171,28 2 a 193,7. 2 b 223,2. 2 b obiit 261,30. 2 a Secundus eo nomine Luſitaniæ rex deſpondet Eleonoram 350,26. 2 b filius 378,25. 2 a ſuccedit in regno 402,26. 2 a coniuratos occidit 403,1. 2 b obiit 436, 20. 2 a 436,20. 2 a 470,20. 2, b huic patruelis Emanuel ſuccedit ibid & 485,40. 2 b
Iornandes Gotthorum Epiſcop. 188,33. 1 b
Ioſephus Picus Iudæus occiſus à ſuis 139,22. 2 b
Iouianus Imperator 153,31 2 a
Iouinus tyrannus 168,41. 2 a
Irantius Magiſter equitum occiditur 364,7. 2. b
Irene virgo Luſitana 228 42. 1 b
Iriæ Flauiæ Epiſcopus alit alios Epiſcopos 267, 20, 1 b
Irienſes Epiſcopi 291,26. 1 a ea ſedes Compoſtellam transfertur 292,4. 1 a
Iſabella Catholica Regina naſcitur 307,26. 2 b deſpondetur Calatrauæ Magiſtro 344,16. 2 a nubit Ferdinando 354,43. 2 a Regina Caſtellæ ſalutatur 373,33. 2 b filii eius 356, 41. 2 b 393,34 2 b 400,3. 2 a 410,10. 2 a 441, 32 2 b eius mores 442,43. 2 a obitus 475, 33. 2 a Ferdinandi Catholici filia naſcitur 356,22. 2 b nubit Alfonſo Luſitaniæ principi 435,14. 2 b Ioanna vero filia Philippo Auſtriæ Archiduci 475,1. 2 b Galliæ Regina à viro recedit 226,12 2 b Ioan. Luſit. regis filia Philippi Burgundi vxor 252.20. 2 a 266,24. 2 b 280,26. 2 b Ioan. filia in Luſit. Magi. D Iacob. vxor, Ioan II Caſtellæ regis 294,45. 2 a 296,26. 2 b 315,26. 2 b Laræ filia Ioannis Arag. vxor 84,33 2 a occiditur à Petro Rege 101,19. 2 a
Iſabella Luſita. Regina Sancta 591,26. 1 a Luſitani filia ſponſa Alphonſi Gegionis Comitis 128,24 2 a Montis Ferrati Marchionis vxor, ſoror Iacobi Balear. 131. 38 2 b Petri Caſtellæ Regis amica 101,15. 2 b eiuſdem Regis filia vxor comitis Cantabrigenſis 121,9. 2 a Petri Conimbricæ Ducis filia Luſit. Regina 300,34. 2 a obiit 322, 25. 2 a 503,20 2 a Renati Andegauenſis vxor, 269,24. 2 a 284,9. 2 a Sanctii Caſt. regis filia Iacobi Arag. Regis vxor 624,28. 1 b. dimittitur 619,15. 1 a nubit Duci Britanno 19,40. 2 b Vaſconis filia Armeniaci vxor 227,8. 2 b Vrgelitani vxor 220,36. 2 a
D. Iſidorus præfuit concilio Toletano quarto 218,7. 1 b eius epiſtola ad Eugenium Tolet. 219.42. 1 b vita 222,1 1 a corpus Legionẽ transfertur 360.38. 1 a
Iſidori tres in Hiſpania excelluerunt 223,32. 1 b
Iſidoriani monachi 242,10. 2 b
Iſis Regina 12,16. 1 b
Iſmael Fetracheni filius rex Granatæ 25,36. 2 b occiditur 37,11. 2 b Mahomadis Claudi frater in Caſtellam fugit 293,36. 2 b fit rex Grana. 314,28. 2 a obiit 341,40. 2 a
Iſcuaria Compoſtellanus Epiſcopus 337,8. 1 a
Iſſemus Cordubæ Rex 286,40. 1 b 287,40. 1 b
Italiæ res 598,40 2 a
Italica fundatur 73,18. 1 a
Ithacius & Idacius inſectatores Priſcilliani 157, 2. 1 a
Iubilæi inſtitutio varia 8,1. 2 a
Iudæi medici vaticinium de Petro Rege Caſtellæ 120,3. 2 a
Iudæi coguntur fieri Chriſtiani 214,18. 1 b petunt ne carnes porcinas comedant 227,7. 1 b conuerſi nobilitate donantur 249,9. 1 a omnes ſeruituti mancipãtur ib. v. 6 b Cordubam & Granatam habitandas ſuſceperunt 260,4. 1 a præterea Hiſpalim 262,12. 1 a occiduntur in tumultu populari 41,44. 2 b 166,98. 2 b 364,43. 2 a 372,13. 2 b
Iudæorum poſteri Toleti honoribus arcentur 302,15. 2 a multi ex ea gente in Aragonia conuerſi 222,30. 2 a
Iudæi & Mauri inſigni nota diſtincti ibid 44. a vtriſque pecunia in ſtipendium imperatur 134,44 2 a
Iudæi ex Hiſpania pulſi 447,10. 2 a à Ioanne 2. Portugaliæ Rege hoſpitio ſuſcepti 447, 20. 2 a ex Luſitania pulſi 477,20. 2 b
Iulianus Ruuereus Cardinalis 459,1. 2 a
Iulia Libyca condita 14,16. 1 b
Iulianus conchæ Epiſcop. 474 40 1 b Cæſar ex monaſterio detractus 152,35. 1 a occiditur 153,23. 1 a Imperator Pertinace interfecto 133,30. 1 b
Iulianus diaconus natione Græcus 278 18. 1 b Tolet. Præſul 242,43. 1 a eius apologia 247,6. 1 a apologeticus 248,21. 1 a fuit ex Iudæorum ſanguine ibid. v. 46
Iulianus Medices occiditur 392,25. 2 b
Iuliani Comitis vxor 252.36 1 a filia 254,16. 1 a quid illi accidit 267,8. 1 a 274,1. 1 b
Iulius & Auguſtus menſes ieiunii lege ſoluuntur 149,46. 1 b

Iulius

Iulius Cæſar annum corrigit 265,25. 1 a
Iulius Pontifex Ferrarienſibus bellum infert. 570 30. 2 b ab eius authoritate cardinales quidam diſcedunt 567,10. 2 a obiit 620, 35. 2 b
Iuſta & Ruffina martyres 141,4. 1 b
Iuſtus & Paſtor martyr 142,10 1 b
Iuſtus Toletanus Præſul 219,30 1 b
Vrgelitanus in Cantica ſcribit 185.28.1 a
Juſtinianus Valentinus Epiſcopus ibid. Imperator leges in compendium redigit 186, 36. 1 b
Iauencus Presbyter 152,28.1 b
Iuzephus Abenſarraſius 242,4.2 b 244,12. 2 b Almorauidum Rex obiit 414, 18. 1 a Bulhagixus Granatæ Rex 50,1.2 a obiit 84,25. 2 a Alhambram condidit 438,34.2 b Guidixenſis Granatæ Rex à filio impugnatur 170 4.2 a obiit 186,8 2 b Mahomadis frater 204, 27.2 a obiit 235,33. 2 a Marocius rex Iacobo patri ſuccedit, 537,1.1.a
Iuzephus Iudæus Alfonſo. 11 familiaris 38,13. 2 a honore ſpoliatur 44,18.2 b

L.

LAbarum crucis forma 148,3.1 b
Labreti reguli 93,20 2 b
Labreti Fuxenſium æmuli, ibid.
Lacia inſula 36,5. 1 b
Lacobriga 36,26, 1 a
Ladislaus Neapolitanus Rex 156,20. 2 b ſequebatur Gregor. Papam 212 39. 2 a obiit 221,16. 2 a
Læta vxor Gratiani Imper. 156,7. 1 b
Lainus caluus 322,44. 1 a
Lancilotus Nauarra Pompel. Epiſcopus 197, 36 2 a
Landricus chilpericum Regem occidit 191, 40. 1 a 195,39. 1 b
Laræ fratres Regnum turbant 504,30. 1 b 506,28. 1 a obeunt 513,7. 1 a 517,16.1 a
Laræ infantes occiſi 341,13 1 a
Lateranenſe concilium quid de decumis 161, 162 b
Laterani nouum concilium à Pontifice conuocatur 574,35. 2 a
Lateranenſis conuentus inchoatur 591,15. 2 b
Latro Gueuara Ayuaris dominus 452,1. 1 b
Latronianus ſeu Matronianus poeta 157,44. 1 a
Laureanus ab Arrianis occiſus 286,39. 1 b
Laurentius Daualus occiſus 282,24. 2 b
Laurentius Martyr 138,7. 1 b
Laurentius Valla 210,15. 2 b 324,19. 2 a
Lauron vrbs 100,28. 1 a
Leandri amicitia cum Greg. Magno 197,40. 1 a eius opera Ermenegildus conuerſus 195.27. 1 b relegatur 200.11. 1 b
Leceſtriæ Dux bellum Hiſp. inferre vult 130, 25. 2 a à Luſitanis euocatur 154,17. 2 a. 155, 10. 2 a eius filiæ ibid v.34
Ledeſmia olim Bletiſa 280,22. 1 b inſtauratur 466,40. 1 a
Legio condita 130,11.1 a vrbs regia facta 313, 40. 1 b id regnum à caſtella diſiunctum 439,32 1 a vnitur 530,37. 1 a
Leo Pontifex Attilam auertit ab Italia 172,2. 1 b Rex Armeniæ 141,38. 2 a
Leo maior à minoribus diſcerptus 328,19.2 a
D. Leocadiæ corpus vbi, & vita 142,29, 1 b templum à Siſebuto conſtructum 215,14. 1 b egreditur è ſepulchro 210,40. 1 b
Leonardus Alauona 357,33. 2 a Sixti 4 ex fratre filius 380,2. 2 a
Leptis in Africa hodie Tripolis 133,36. 1 b
Lerini comites Beamontiorum capita 308,2. 2 b
Leſmius homo Galius 418,40 1 b
Leuuigildi vxores & filii 193,10. 1 b filios cōſortes regni facit 195,5 1 a eius ad Ermenigildum literæ 196,8. 1 a obiit 201,24. 1 b leges correxit 202,30 1 b veſte diſcreta à populo vſus eſt 203,4. 1 a
Lex Toletana & Lex Romana 371,22. 1 b
Libellatici qui eſſent 138,20. 1 a
Liberius Patritius 188,36. 1 a Pontifex 152, 34. 1 b
Licinianus Bæticus 159,3. 1 b cartaginenſis ſcripta 201,1. 1 a
Licinius Imperator 148,40. 1 b
Lictor regius cæſarauguſtæ occiſus 422,36. 2 a
Ligoſticus fons 35,14. 1 b
Litaniarum vſus in Hiſpania 182,33. 1 a 220, 34. 1 b
Litorii ſepulchrum Elboræ 121,1 1 b
Liubigotona vxor Eruigii 246,33 1 a
Liuua Rex Leuuigildi frater 193,40. 1 a Reccaredi filius 211,4. 1 b
Lixus fluuius 37,18. 1 a
Lolliani declamationes 137,36.1 b
Longini res geſtæ 107,14. 1 b
Loxa obſidetur a Ferdinando rege 410,22. 2 a capitur 425,4 2 a
Lucaicæ inſulæ, quæ & Florida 450,24. 2 a
Lucanus poeta 123,24. 1 b
Lucas Tudenſis ſcribit contra Albigenſes 497, 8. 1 a eius ſcripta 523, 10. 1 b affert fragmentum cuiuſdam epiſtolæ D. Iſidori 220, 2. 1 b

Lucenſe concilium 190,24.1 a
Luciferi templum 39,30.1 a
Lucilla Donato fauet 147,38.1 a
Lucius Pontifex 138,5. 1 a
Lucretia Alania Alphonſi Aragonii pellex 314,45. 2 a
Ludouicus Acunius Segobienſis Eccleſiæ adminiſtrator 315,21. 2 a Burgenſis Epiſc. 324, 18. 2 b Andegauenſis à Ioanna Neapolitana adoptatur 140,7.2 a 258,38. 2 b 264,12. 2 b Reges conciliare conatur 139,16 2 a vxor eius 164,25. 2 b regni Aragonii ſucceſſionem ambit 207,40. 2 a adhæret Benedicto Pontifici 212,40. 2 a Reginam obſidet Neapolitanam 230,25. 2 a Aurelianenſis occiſus à Burgundo 203,10. 2 b Borbonius venit in Caſtellam 154 32. 2 b cardinalis Arelatenſis concilio Baſilienſi præeſt 275,40. 2 b
Ludouicus Aragonius cardinalis 473,10. 2 b
Ludouicus Mediolanenſis Dux eo principatu ſpoliatur 505,40. 2 b
Ludouicus cerda Fortunatas inſulas petere parat 72,30. 2 a Medinæ Celinæ comes 277,28. 2 a Regnum Vaſconum petit 374, 24. 2 a
Ludouicus Delphinus conciliũ Baſilienſe diſſipat 279,12. 2 a. in Italiam abiit 317,16. 2 b factus Rex auxilium Catalaunis mittit 349,10 2 b cum Caſtellæ Rege colloquitur 335,34. 2 b obiit 405,30. 2 b
Ludouicus Galliæ Rex Iunior venit in Hiſpaniam 453,36. 1 b Octauus itidem Galliæ Rex obiit 521,33. 1 a Vndecimus Galliæ Rex, primus à Pont. Pio 2 Chriſtianiſsimus eſt appellatus 475,25. 2 b Hutinus Vaſconum regnum ſuſcepit 15,21. 2 b obiit 30, 45. 2 a
Ludouicus Dezpuchius Monteſiæ Magiſter 323,20 2 a 380,13. 2 a Epiſcop. Toloſanus aſcribitur numero Sanctorum 31,10. 2 a eius oſſa Valentiam translata 237,1. 2 b Lerici Comes 308,1. 2 b 313,3. 2 a obiit 341, 20. 2 a Lucemburgius Magiſter equitum in Gallia 380,18. 2 b Neapolitan. Rex magnam Siciliæ partem occupat 94,12. 2 b Oſorius Giennenſis Epiſcopus, 410,44. 2 b Panſanus Hiſpalenſis ciuis 235,18 2 b Portocarrerius Palmæ regulus 410,3. 2 a Siciliæ Rex obiit 809,38. 2 a
Ludouicus Vaſconum regis frater 100,7. 2 b fauet Caſtel. regi 105,3. 2 b bellum in Attica gerit 142,30. 2 b vxor eius 112,18. 2 b 156,16. 2 b
Ludouici Sãcti regis literæ ad Toletanos ſacerdotes 554,6. 1 a expeditio Hieroſolymitana ibid. 45. obiit 574,30. 1 a conſecratur 618,26. 1 a
Lumen inferentes pueri, Vincamus, dicunt 152,10. 1 b
Luna oppidum conditum 405,4. 1 a
D. Luperci oſſa reperta 160,15. 2 a
Lupus Acunia Caſorlæ Antelatus 379,12. 2 b Alburquerquius in Caſtellam miſſus 376, 37. 2 a coniurat contra ſuum Regem 403, 25. 2 b Barrientus Segobienſis Epiſc. 277, 40. 2 a deinde Abulenſis 288,11. 2 b tandem Conchenſis 290,30. 2 b monet regem 339, 24. 2 a Harus defunctus 541,15. 1 a Harus Sanctio fauet 584 32. 1 b alienatur 606,15. 1 a occiditur 609,37. 1 a Harus Regiæ Magiſter 16,10. 2 b Lupus Luna Cæſarauguſtanus Epiſcop. 111,6. 2 a Mendoza Compoſtellanus Præſul. 184,35. 2 b obiit 290,28. 2 b Olmedius Iſidorianos monachos inſtituit 242,17. 2 b Lupus rex Maurus Toletum venit 467,2. 1 b
Luſitani Reges 475,30. 2 b
Luſitani in Indiam penetrant 485,1. 2 a
Luſitaniæ res 624,34. 2 a
Luſitani ſacrificiis interdicti 563,26. 1 b ſuorum principum cultui ſunt dediti 290,6. 2 a 350,44 2 b proceres in ſuum Regem cõiurant 403,1. 2 b eorum Regum inſignia 442,10. 1 b quando ad ea additæ ſint arces 546,27. 1 b
Luſus rex 16,22. 1 a ſocius Dionyſii 18,36. 1 a
Lutetia Anglo tradita 226,35. 2 b
ad Luxenum accepta clades 585,26. 1 a

M.

MAchabæorum mentio 78,39. 1 b
Macrinus imperium occupat 134,14. 1 b
Madelfa Alphonſi Cerdæ vxor 47,5. 2 b
Maderuelo in oppido lapidibus pluit 274, 40. 2 b
Madriti arci turres additæ 199,24. 2 a
Maganum Beneuentano datur 370,34. 2 a
Magdalena Fuxenſis vxor 387,40. 2 b 403, 24. 2 a
D. Magdalenæ regio Toleti comburitur 301, 1 2 b
Magiſter equitũ primus in Caſtella 143,10. 2 b
Magiſteria militaria Ferdinando Regi Catholico data 455,10. 2 b
Magiſtratus vendere non conuenit 135,20. 1 a
Magnentius ſe interficit 151,10. 1 b
Mago venit in Hiſpaniam 38,46. 1 b obiit 74,20. 1 a
Magued Arabum Dux 266,40. 1 b

Mahar-

Maharbalis venit in Hiſpaniam 30,8.1 b 45,20 1 a

Mahomad Abenhuti frater Murciæ Rex 569,40 1 b Abeniucephi frater & ſucceſſor 489,24. 1 a Alhamari filius Granatæ Rex 578,44. 1 a Marroci regem trahit in Hiſpan. 581, 30. 1 b Alhamar cæcus ſuccedit in regno Granatæ 11 16, 2 a pellitur 19, 16. 2 b Alhagibus victus à noſtris 342, 1. 1 b Azarus Granatæ rex 17, 10,2 b regno ſpoliatur 25,40 2 b Balua Iuzephi filius Granatæ rex 106, 12.2 b 194,40. 2 b obiit 204,22.2 b Biatiæ rex tempore Ferdinandi Regis Sancti 519, 8. 1 a occiditur à ſuis 523,15. 1 a Boabdiles cognomento Paruulus fit rex Granatæ contra patrem 411, 15. 2 a capitur a noſtris 413,22. 2 a

Mahomad Claudus Granatæ regno ſpoliatur 314,24. 2 a Cordubæ rex multos Tolet perimit 303,10. 1 b obiit 310,34. 1 b Guidixenſis Granatæ Rex 139,17. 2 a obiit 171,3. 2 a Iſmaelis filius rex Granatæ 37,17,2 b in Africam nauigat 45,35. 2 b occiditur 49, 40.2 b Læuus Granatę R. 235,36.2 a pellitur 242, 41. 2 a reſtituitur 254, 24. 2 b rurſus pellitur 257,8.2 a capitur 293,23. 2 b Lagus Granatæ rex 84,28.2 b pellitur 100, 10. 2 a reſtituitur 103,1. 2 b in noſtros fines irrumpit 818, 14 2 a obiit 139,15. 2 a Myrus Granatæ rex 242,46 2 a

Mahomad Rufus Granatæ rex 100,12. 2 a occiditur a Petro rege 103,30.2 a

Mahumetes falſus vates non venit in Hiſp. 215, 34,1 b eius filiæ tres 282,10. 1 a Emeritæ ciuis contra Mauros rebellat, 295, 16. 1 b Turcarum Jmperator 400,40, 2 b 401,42 2 a

Mahumetani Africam occupant 255,41. 2 a

Maioranus Imperator 174.24. 1 a

Malaca ædificatur 24,12. 1 b diripitur 97.20 1 b porta eius Caua nomine 254,36.1 b capitur a noſtris 426,20 2 a

Mammeæ ſtatua 135,1. 1 b

Mancini fœdus cum Numantinis, 90, 24. 1 a

Mandonius Hiſpanus 59,34. 1 a 72,38. 1 b 73, 6. 1 b

Manfredus Siciliæ rex 564,6. 1 a occiditur 570, 33. 1 a

Mantius primus Eboræ Epiſcopus 130, 32. 1 a

Mantuanum concilium 328,30. 2 a

M. Marcellus venit in Hiſpaniam 81, 22. 1 b Martyr cum duodecim filiis 141,7,1 b

Marchena olim Martia 541,34. 1 b

Marchia Aragoniæ olim Montaragonis 557,15 1 b

Marchio Gaditanus 455, 10. 2 a obiit 456,2.2 a

Marcomani hodie Moraui 132, 5. 1 a

Marcus Acilius Glabrio conſularis martyr 128, 11. 1 b Aurelius Antoninus pluuiam impetrat 132,9. 1 a Baſilidis diſcipulus 131,43. 1 b Fabius ſcriba rerum romanarum 265,30. 1 a Garſia Toletani tumultus fautor 301, 14. 2 b occiditur 304,17. 2 b

Marcus in Britannia rebellat 163,32,2 b

Mareſcali duo in Caſtella 143:12. 2 b iis detrahitur cura caſtra metandi 254,22 2 b

Margaritæ Eleonoræ regina filia vxor Franciſci Britanni 445,40.2 a

Margarita Amodei Sabaudi filia 264, 17, 2 b Ioannæ Neap. reginæ cognata 156, 15 2 b regis Theobaldi mater obiit 560,20.2 b

Maria Alfonſi 11. Caſtellę regis vxor 41, 20. 2 a filii 48,8.2 b 50,10.2 b occiditur a fratre rege Luſitano 90 42.2 a Aragoniæ regina Cyprii regis ſoror obiit 23,8.2 a Caroli Burgundi filia 389,11.2 a

Maria Coronelia libidinem igne extinguit 80, 14. 2 a Ferdinandi Cerdæ filia 138, 14. 2 b Ferdinandi regis Catholici filia deſpondetur Calabrię Ducis filio.430,12.2 a Henrici Caſtellæ regis filia vxor Alfonſi regis Aragonii 201,33 2 a 223,22, 2 a obiit 326, 28. 2 b Ioannis Coclitis filia 43,40. 2 a Luſitani neptis, Ferdinandi Dertuſæ Marchionis vxor 83,8. 2 b Martini Aragonii vxor 127, 20. 2 a obiit 201,43 2 a Mendoza ſocrus Joan. Paciechi 362, 11. 2 a Mompellerii princeps Petri Aragonii regis vxor 487.5.2 a repudiatur 500, 1 1 b obiit Romæ 508,14, 1 a Ioannis ſecundi Caſtellæ regis vxor 227,5.2 a obiit 290, 16. 2 b

Maria Padillia 80,40. 2 a filii eius Beatrix ibid. 45, b Conſtantia 84.42 2 a Jſabella 90, 8. 2 a Alfonſus 97,44 2 b obiit 101, 37. 2 a Sanctii Caſtellæ regis vxor 591,4, 1 b obiit 37,13.2 a Siciliæ regina 133,16 2 b deſpondetur Martino Principi 164,16, 2 b obiit cum filio 192,7. 2 a Vaſconis filia Petro Arag. Principi deſponſa 51,34.2 a nuptiæ 55,10 2 b obiit 69,44,2 a

D. Marię Belpuchiæ templum 397,9. 2 a

Mariæ vxoris Honorii ſepulcrum 165,12. 1 b

Marialbæ Comes 385,22.2 a 388,1. 2 b

Marianus Arborea 85,8.2 b 122,8.2 a

Mariani montes, Sierra morena 5,1 . 1.a

Marigotus Aruernus 164,20,2 b

Marinus Martianus Sinueſſæ dux 330, 34. 2 a

S. Marius Hiſp. occiſus 121,24. 2 a

Maroanus Miramamolinus 280,16. 2 a

Marrani vox vnde 285,36. 1 b

Martialis poeta 129,45. 1 a

Martianus Imperator 173.42.1 a
Martiniega vectigal 567,40. 1 b
Martinus Barbuda Alcantaræ Magiſter 179,38. 2. b Calatrauæ Archidiaconus 120, 13. 2 b Calua Pompelonenſis Epiſcopus, 133, 34. 2 a
Martinus Corduba Alcantaræ Magiſter 107,12 2 a
Martinus Corduba legatus in concilio Conſtantienſi 222,16. 2 a
Martinus & Nunnius idem 56,36. 2 a
Martinus Siciliæ rex 174,8.2 b filius eius 190, 17,2 a obiit cum matre 192,10. 2 a reuocatur in Hiſpaniam 196, 28. 2 a obiit 206, 34. 2 b Huius pater in Siciliam abiit 174,18, 2 b Oliſiponenſis Epiſcopus occiſus 146,44,2 b Petri Aragonii regis filius 127, 22, 2 a ſuccedit fratri 182,40, 2 b 185,18. 2 b Diſputatur de ſucceſſore eius 207, 25. 2 b obiit 210, 19. 2 a
Martinus 5. Pontifex 225,42 2 a obiit 253, 15. 2 b Presbyter multa ſcribit 478,35. 1 a Salua Pompelonenſis Epiſcopus & Cardinalis 165, 6. 2 a 182,5. 2 b obiit 194,11. 2 a Toletanus Epiſcopus 480,6. 1 a 481, 9. 1 a obiit 487,31, 1 a
D. Martini Turonenſis ſententia 157,4.1 b templum in Calæcia 189,44, 1 b miraculum 194 31. 1 a Dumienſis ſcripta 189, 30. 1 teſtamentum 228,18.1 b
Martis dies male ominatus 585,30.1 a
Martyres à beſtiis non tanguntur 147,30.1.a. eorum reliquiæ ferantur in thenſis 240, 33. 1. b
Maſdra Sueuorum Rex 174,8.1 b
Maſſa candida 142,22.1 a
Maſſilia ædificata 28, 20. 1. a direpta, 237, 18. 2 a
Maſiniſſa 64,18.1 a 64,33.1 b 65,45 1 a 72, 41. 1 b
Mata Aragoniæ Regina 127,26.2 a
Matildis epiſtola ad virum, 62,20. 1 a
Matrimonia inter Græcos & Latinos 27, 18. 2 a
Matronianus ſeu Latronianus 157,43.1 a
Matthęus Oliſiponenſis Epiſcop. 510,4.1 b
Matthias Hungariæ rex 388,25.2 a
Mauregatus rex vbi ſepultus rex 286 321. a
Maurus è multis vrbibus pulſus 18 44.2 b
Mauri vnde annos auſpicantur, 266. 6. 1 a Inſigni nota diſtinguuntur 125, 44. 2 b eorum multa regna in Hiſpania 502,24.1 a
Mauri ex Luſitania pulſi 477,20,2 b
Mauſona Emeritenſis relegatur 200.16,1. b inſidiæ contra eum 204,32.1 a
Maximus tyrānus 156,45. 1 a Alter qui in Hiſp. rebellauit 164,42.1 b Tertius qui Valentianum occidit 173,26.1 a
Maximinus Imperator 135,24,1 b
Maximianus Herculeus 141, 15. 1 a occiditur 148.6,1. a.
Maximilianus Auſtriacus quas vxores, & filios habuit 389,18.2 a capitur à Brugen 430,5,2.b
Maximilianus ſuccedit patri in Imperio Romano, 454,42. 2 a Blancam Mariam Ducis Mediolanenſis ſororem vxorem ducit, 454, 1. 2. b Regnum Luſitaniæ ſibi deberi contendit, 470,44,2 b In Inſubres irrumpit 479,45. 2 a Liburnum circumſedit. ibid. v. 30. b
Maximilianus Sfortia Mediolanum ingreditur, 608, 1.2 b
Mazalquiuirum in Africa capitur de Mauris, 589,5.2 a
Medina Aſſidonia 28,26.1 b
Medinæ Celinæ ducum genus 117,20.2 a
Mediolanenſium res 512,24. 2 b
Mediolanenſis Synodus ſub Conſtantio, 151, 30. 1 b
Mediomatrices & Leuci, Auſtraſia ſeu Lorena 268, 45. 1 a
Medulia mons 116,34.1 a
Melchiades Pontifex 148,20. 1 a
Melchionis, id eſt, Saturni ſacra, 26. 18. 1 a
Meletius a Theodoſio cognitus 156, 16. 1 a
Melite inſula direpta 433,5 2 a
Mella Cardinalis 285,47.2 b
Mellicola rex 17,38.1 a
Mena poeta 282, 26. 2 b
Menautes Canariæ rex 226,31.2 a
Mendoziæ familiæ prima mentio, 494, 42. 1 b
Mendus Canariæ Epiſcop. 226,33.2 a
Mequinentia Cæſari Octogeſa 435,3.1 b
Mercenarii monachi inſtituti 514,13,1 a confirmati 528,10.1 b
Merini Mauri Africani 565,19.1 a
Meſa prior Hieronymia 347: 28. 2 b
Meſſicana nouæ Hiſpaniæ caput, 452,16. 2 a eius Imperator capitur a Corteſio. ibid. occiditur à ſuis. ibid.
Metatores Caſtrorum à Mareſcalis diſtincti 254 20. 2 b
Metellus contra Viriatum 86, 34, 1 b Contra Sertorium 99,37.1 a
Metropolitani vocantur Primates 396,22.1 a eorum prima mentio 150,8.1 a
Michael Irantius Magi equitum occiditur 330. 1.2 a Salua Pompelonenſis Epiſ. & Car. 194, 18;2. a obiit 197,30,2. a
Milicus 18;34.1 a
Militia à Ioanne primo Caſtellæ Rege inſtituta. 163,40.2 a

Mineruiſ-

Mineruina vxor Conſtantini 150,23.1 b
Minius fluuius 6,16.1 a
Miramamolini vocabantur reges Mauri 231,38. 1 b
Mithridatis legatio ad Sertorium 99,32.1 b
Moclinum Clypeus Granatæ 415,28 2 a
Molinæ principatus ad reges redijt, 616,42.1 a eorum primogenitis addicitur, 151, 4, 2 b
Mompellerium fit Arag.Regis 487,6.1 a datur Baleari Regi 589.24.1 b Regibus Gallis ab Epiſc datur 66.31, 2 b venditur 68,2.2 b
Mompenſerius Perſiuus 472,43. 2 b 474,15.2 a Attellam dedit, 474, 26.2, b obiit 475,4. 2 a
Montani ad Granatam Mauri rebellant 508,44. 2 a
monarchia Siciliæ 412,42, 1 b
moncadarum conditor 441,36 1 a multæ arces auferuntur 518,30.1 a
mondragon fundatur 563,40.1 a
monetæ primus vſus 22,10,1 b
moneta Piſonis 96, 10.1 a Sertorii 98, 40 1 b Cariſii 117,22. 1 a Ermenigildi 197,18. 1 a Liuuæ 211,10. 1 b Iaqueſa 536,1.1 b Pepiones Burgalenſes,& moneta nigra 556,25 & 35.1 a paſſim adulteratur in Caſtella 161,25.2 a duo eius genera Henrico rege 121,2.2 b
monetale vectigal 486,34.1 b
montani ad Granatam Mauri rebebellant 508, 44.2 a
montanus Epiſcopus Tolet. 184,32.1 b 185 1.1 a 206,7.1 a
monteſiæ militia inſtituta 32,16. 2 b
montio de Maur. capitur 404,31,2 b
morellæ Benedictus Pontifex & Ferdinandus Aragonius colloquuntur 221,36. 2 a
morbi gallici origo 469,34. 2 b
morgetes Atlantis filius 16,24.1 a
mozerus Alfaquinus Granatæ 424,18.2 a
mudarræ ortus & poſteri 340,34. 1 b
muleaſſes Tunetanus rex 566,36, 1 a
muleius Tunetanus rex 235,40.2 a
mummius triumphat de Luſitanis 81,20 1. b
municipia in Hiſpania 128,16.1 a
munitius Maurus rebellat, 276,28. 1 b D. Iacobi Magiſter interficitur 154,40, 2 a
munuſa Gegionis præfectus 269,16. 1 a occiditur 273,40. 1 b
murcia dedita 542,44. 1 b impugnata ab Aragonio 569 16.1 b
mutuum imperatur per familiarum capita 159, 8. 2 b
muxica Gamboinorum caput 356,30.2 a
muza Africæ Præfectus 256,4,1 a 261,1.1 b 263, 22, 1 a alter ad Alueldam victus 303,15.1 a
myro Sueuorum rex 194,20.1 a 195, 28, 1 a obiit 198,26.1 a Barcinonenſis Comes 327,6.1 b

N.

NAbuchdonoſor venit in Hiſpaniam 27,11. 1 b
Narbonenſe bellum Wamba rege, 232, 25. 1 b
Narciſſus martyr Gerundenſis 139,15. 1 b
Nauarræ nomen 6.18. 1 b
Nauarretum quando conditum 473, 46.1 a 480 43, 1 a.
Nauarricum collegium Lutetiæ 604,24. 1 b
Nauigationes variæ 34,33.1 b 42.26 1 b
Nauigatio, ad Indos occiduos 449,40.2 a
Nauigatio qua hodie in Orientalem Indiã itur, 494,30.2 a
ad Nauas Toloſæ victi Mauri 493,32.1 a
Neapolio Vrſinus 317.38, 2 a
Neapolis Andegauenſibus dedita 237,40.2 b obſeſſa ab Aragoniis 176,1.2 a capta 284,1 2 a Hiſpano dedita 552,15,2 a
Neapolitani regni deſcriptio 523.1.2 a
Neapolitanis exulibus principatus reſtituti, 615 10,2 a
Nebridius Agathenſis Epiſcop 185,40.1 a
Nebriſſa oppidum 5.10.1 a 18,8.1 a
Nectarius Epiſcop. Conſtantinop. 156,21. 1 a
Nemauſum obſeſſa & capta 236,20. 1 b
Nemoroſum in Gallia datum Vaſconi 194, 14. 2 b
Nepos Imperator 176,32 1 b
Nepotes ab auo patruis in Aragonia prælati 39, 10. 2 b
Nepotianus Comes in Aſturibus rebellat 296. 10, 1 b
Nepotianus Calætiam inuadit 179,20,1.a
Nerium promontorium 4 44.1 a
Nerii populi 36.12. 1 b
Claudius Nero venit in Hiſpaniam. 67, 10. 1. b
Nerua Imperator 129,18.1 b
Nicenum concilium 149,14. 1 b
Nicias dux 40,26,1 a
Nicolaus Campobaſſus proditor 389,5,2.a Lotaringii filius obiit 367, 25. 2 a Picininus 264,25.2 a
Nicopolitana victoria à Turcis parta 186, 33 2 a
Niebla veteribus Elepha 531,28. 1 b
Nieuæ Imago Virginis reperta 191,30.2 a
Nigir fluuius 37,20.1 b
Niues quadraginta dies continua 261,6, 2 a
Noe hoc eſt Deucalion non venit in Hiſpaniam 10,18.1 a 18,15 1 a
Nolani Comites vnde genus 607,32 1. a 272,40 2 a

Nomina multarum vrbium & Epiſcopatuũ 242 26.1 b
Nortmanni 298,34. 1 b 382, 6.1 b 485,39. 1 b
Notuegia vbi vinum continuo aceſcit 163,23. 1 a
Nouellus Complutenſis Epiſcopus 201, 28. 1 a
Numantia vbi ſita 79,37. 1 a venit in fœdus Romanorum 78,11. 1 a gerit bellum cum Romanis 79,26.1 a 80,35.1 b 88,36. 1 b exſcinditur 93, 6.1 b fœdus eorum cum Mancino 90,24. 1 a
Numatii Flacci crudelitas 109,30.1 b
Numorum vſus 22,10.1 b
Nunctus abbas 202,32.1 b
Nunnius Alcantaræ Mag. 57,20.2 b Gonſaluus Lara homo inquietus 570,28.1 b occiditur, 582,26.1 b Pereira ſequitur partes Auiſi Mag. 148,30.2 a fit Magiſter equitum in Luſitania 151,40.2 b Barceloſii Comes 154,46.2 a obiit, 256,24.2 a
Nunnius Raſura 322.44,1 a

O.

OBenignus Scotus dux Gallicus 468,25. 2 a. Cum Gonſaluo pugnat ibid. v 20. b Latet 473,42.2 a In Galliam pellitur 479,15. 2 a Bello Neapolitano cum Hiſpanenſis præficitur 533,43,2 b Victus & captus eſt, 547, 20 2 a
Obulcum captum noſtris Porcuna 542,7.1 a
Ocania Villenio detracta 381,2.2 a
Odoacer Herulorum Rex 177,14 1 a
Odritius Maurus 101,20.2 b
Offenſiones inter Caſtellæ & Luſitaniæ Reges de Caſtellæ adminiſtratione continuatæ, 584 30.2 b
Ogia fluuius 364,24.1 a
Ognii Cantabrorum factio 356,20.2 a
Olarſonis promontorium 3,6.1 a
Olcades vbi 52,40.1 b
Olfus Prochita Sardiniæ Præfectus 86,40.2 a
Olgarum monaſterium 488, 28.1 b 37,19 2 a
Oliſippo ciuitas 3, 36.1 b 19, 38. 1 b capta de Mauris 290, 22. 1 b capta à Caſtellæ Rege 128,6.2 a mœnibus cincta 137,44.2 a obſeſſa a Caſtellæ copiis 148.37.2. b facta Metropolitana 162,10.2 b ingens in ea terræ motus 68,36,2 b
Oliuerius Gliſſonius Magiſter equitum in Gallia 140,28.2 b
Olmedi pugna 291.12.2 b 346,15.2 b
Olympiodorus de Ataulfi æde 166,18.1 b
Ophiuſa inſula 25,8.1 b
Oppas Epiſcopus 251,20.1 b 252, 34. 1 a 272, 18.1 b capitur 273,32. 1 b eo nomine Alfonſus Carrilius vocabatur 344,42.1 b.
Opta, id eſt, Huete data Conſtantiæ Leceſtriæ Duci 159,40.2 a Lupo Acunio detracta 388 36.2 b eo fugit Ferdinandus Caſtrius 464, 34.1 a
Orario vterque humerus tegitur & pectus 240, 36.1 b
Orbis terrarum diuiſio antiqua & noua 449, 2. 2 a
Ordonius Rex Ataulfum voluit occidere 302, 141 b dicitur Rex Ouetenſis 313, 35. 1 b Tertius eo nomine Vrracam repudiat 328, 20. 1 b Cognomento Malus 330, 34. 1 b
Oriæ in Sardinia tumultuantur 85,9.2 a
Oriſtanum & Gotianum ad alios regios titulos adiecta 393,21 2 a
Orſiminda Pelagii filia 275,16.1 a
Ormucium ad ſinus Perſici fauces 429, 39 2 a
Orſuæ, & Corbis duellum 72,36.1 a
Orus Oſiris filius 12,22.1 b
Oſca capta de Mauris 407,26.1 a gymnaſium in ea conſtitutum 98,25.1 b 84,39.2 b
Oſias Marcus poeta Lemouicenſis 333, 22. 2 b
Oſiris Ægyptius 11,30.1 b 18,14.1 a
Oſius Alexandriam mittitur 149,40.1 a labitur & periit factus Arrianus 151,26.1 b 152,28. 1 a
Oſſetti fontes baptiſmi aquis ſponte replentur 187,10.1 b
Oſtia capitur 481,2 2 b
Oſtrogotthi in Pannonia ſedes accipiunt 178, 18.1 b
Otho Brunſuicus Ioannæ Neapolitanæ vir 140, 3.2 b Jmperator 124,44.1 b Bæticæ Mauritaniam Tingitanam attribuit 125, 40. 1 b
Orthomanorum appellatio, & origo 27, 10. 2 b
Ouetum conditur 283,30.1 a fit Metropolitana 300,25.1 a templa præcipua in ea 294, 36. 1 b
Oyſimelium factio Granatæ 545,10.1 a
Ozminius Maurus Dux 31,12.1 b 41, 10. 1 a eius filius 42,14.1 a obiit 45,14.2 b

P.

PAccinus Alciatus Genuæ occiſus 270,23 2 b
Paciechus Craſſi amicus 97,43.1 b
Paciechi in Caſtellam veniunt 187, 41.2 a eorum conditor 99,40.2 a.
Pageſes tumultuantur 404,18.2 a
Palentia vrbs inſtaurata 354, 23. 1 a publicæ ſcholæ iure donata 488.24.1 b.
Paſcius ab Hiſpanis capitur 940,10.2 a
Paa relictus in Hiſpania 14, 6 1 a ſocius Dionyſii

18.4pa.

18,40.1 a
Pancoruum Burgenſibus datum 139,41.2 a
Pandolphus Alopus 221,34 2 b
Papinianus Iureconſultus 134,40.1 a
Paredes Traſtamaræ Comiti datum 180,23.2 b
Pariſienſe concilium contra Bonifacium Octauum 13,7.2 a
partitæ leges 5,5,16.1 b
paſcha male in Hiſpania celebratur 194,40.1 a
Paſchaſius diaconus in Sicilia fontes baptiſmi ſponte redundare ait 187,26.1 b Toletanus Præſul 554,7.1 b
Paſtor Petrum Caſtellæ Regem obiurgat 101,7.2 a
Paterniana hodie Paſtrana 195,10.1 a
Patriarchæ duodecim pauperes menſæ adhibent 231,30.1 a
patritii vox nomen dignitatis 188,40.1 a
Patronus in prima Toletana Synodo præfuit 160,3.1 a
paularii monaſterium conditum 162,27.2 b
D. Pauli monaſterium Valliſoleti à quo factum 394,5.2 b
Paulinus Burdigalenſis 159,38 1 a
D. Paulus venit in Hiſpaniam 123,40.1 b
paulus Carthagena cognomento Burgenſis 188,42.2 b Magiſter Joãnis 2. Caſtellæ Regis 199,3.2 b
Paulus Gotthorum Rex contra Wambam 234,5.1 b
paulus 2. Romanus Pontifex 340,10 2. a obiit 359,10.2 b
Paulus Segga proditor 205,11.1 a
Pauperum hoſpitia Eccleſiæ ſuſtentabant 209,10.1 a
pax Auguſta fundata 117,30,1 a capta de Mauris 475,34.1 b 529,14.1 a diuiſa in factiones 611,10.1 a capta à Luſitanis 187,10.2 a
pax inter Aragonios & Caſtellanos 430,1.1 a alia ad Campilium facta 14,37.2 b facta ab Aragoniæ Regina 315,43.2 b inter Venetos & Florentinos ad Laudum oppidum facta 317,37.2 b inter Joannem Aragonium, & Henricum Caſtellæ Regem Madriti facta 334,25.2 b
Pecanus Genuenſis, Luſitaniæ claſſis præfectus 54,12.2 a
Pecunia paſſim adulteratur 43,12.2 b in Caſtella 361,26.2 a Ea lege populis impetrata vt accepti & expenſi rationes conſtarent 204,10.2 a
pelagius Fauilæ filius Hieroſolymam abiit 251,24.1 a fugit iu Cantabriam 259,20.1 a eius res geſtæ, 268, 25.1 a obiit 278, 40.2 a
pelagius Correa D. Jacobi Magiſter 544,30.1 b Talauere eſt ſepultus 579,7.1 b Martyr 314,46,1 a oſſa eius Legionem translata 332,12.1 b 334,15.1 b eius ſacellum 329,46.1 b Monachus Fernandum Comitem de euentu prælii admonet 329,15.1 b Ouetenſis Hiſtori. 337,24.1 a Malpichæ regulus 281,3.2 b Mareſcalus 306,25.2 a Sotomaior ad Tamerlanem legatus 193,26.2 a
Peninſula à noſtris peniſcola, a Ptolemęo Cherſoneſus vocatur 533,44.1 a datur Regi Aragonio 245,37.2 b
pephaſmenus inuentor Arietis 31,40.1 b
perafanius Ribera Bæticæ Antelatus 265,12.2 a
perapertuſa arx 117,27.2 a
Perea Caſorlæ Antelatus 275,10.2 a
perpenna victus 102 40.1 b
Perpinianum conditum 371,36.1 a obſidetur a Gallis 365,41.2 a capitur 377,7.2 a ibi concilium habitum 205,32.2 a colloquium principum cum Benedicto Pontifice 224,7.2 a
perſiuus vnus ex præcipuis Gallorum ducibus 472,1.2 b
pertinax Jmperator 133,16.1 b
peſtis in Hiſpania grauiſſima 40,10.1 a 71,1.2 a
petra Amantium 210,18.2 b
Petromoro in oppido ſegetes ſanguine manant 352,29.2 a
Petronillæ Reginæ partus & teſtamentum 453,19,1,1 a obiit 469,45.1 a
Petrus Acunius Buendiæ Comes 354,36.2 a Ahoneſius 519,9.1 b occiditur 521,10.1 a Alarconius ad Cohinum occiſus 419,19.2 a Anſurius Valliſoleti dominus 417,26.1 a
Petrus Alnarus Capralis Breſiliæ inuentor 450,33.2 b 513,40.2 b
Petrus Aragonius Rex eo nomine primus obiit ibid. v.40. 1 a Secundus Romæ coronatus 486,14.1 b eius vxor 487,6.1 a occiditur a Simone Montofortio 500,30.1 a Tertius 586,1.1 a cum Alfonſo Sapiente colloquitur 590 5.1 a occupat Siciliam 595,12.1 b obiit 603,32.1 b Quartus 52,10.2 b Auenionem abiit 57,37.2 a eius primæ nuptiæ 55,10.2 b ſecundæ 70,10.2 a tertiæ 73,2.2 a filius eius 98.30.2 a abiit in Sardiniam 85,36.2 b ducit Sibyliam Fortiam 139,20.2 a obiit, 156.30.2 a
Petrus Aragonius Neapolim abiit 232,22.2 a rediit in Hiſpaniam 245,18.2 a capitur 257,29.2 b occiditur 176,26.2 a Arbue inquiſitor Cæſarauguſtæ occiſus 422,18.2 b Aſagra Albarracinum obtinet 468,26.1 a fit Regiæ in Aragonia

Magiſter 515,32.1 b Aiala regii ſcrinii Magiſter & hiſtoricus 159, 25.2 b Alter eo nomine fit Fuenſalidę Comes 349, 8.2 a Barroſus Seguntinus Epiſcopus 89, 30 2 b Barua Canarias vendit 226,41.2 a Borgia Spoleti dux 325,36. 2 a

petrus Borbonius Caroli Octaui ſororius 459, 13,2 a

petrus Caſtellæ Rex 76, 10.2 a Mariæ padilliæ adhæret 80,40.2 a Blancam ducit 81,18. 2 a Ioannā Caſtriam 83.45.2.b capitur 88.40.2 a excommunicatur 94, 20. 2 a tres eius filii 101,5.2 b Regem Granatæ interficit 103. 20. 2 a eius teſtamentum 104,22.2.a ſpoliatur Regno 110,10.2 b vincit Henricum 114,14 2 b occiditur 120,24.2 a

petrus Caſtrius in Africa obiit 503, 22.1 a Cauchonius Bellouacorum Pōtifex 153,1.2 a Ciſtercienſis de Albigenſibus 496,10.1 b Conimbricæ dux occiditur 300, 34.2 b Couanilla cū Alfonſo Pauia Indiæ Prouincias luſtrat 429,20. 2 a Ferdinandus primus D. Jacobi Magiſter 470,32.1 a

Petrus Ferdinandi quarti Caſtellæ Regis frater 23,20. 2 b fit regni procurator 24, 16. 2 b vincit Mautos 13. 8. 2 b Fregoſius Genuenſis dux 416, 11. 2 b Frias Cardinalis Hiſpaniæ 191, 10. 2 b obiit 239, 13. 2 a Friderici D.Iacobi Magiſtri filius 148,10.2 b 154,40.2 b Fuxenſis Cardinalis Franciſci Phæbi patruus 397,5.2 b 401, 28.2 b 421, 28.2 a Gironius Calatrauæ Magiſter 294, 22.2 b 308,27.2 a 321,3.2 b obiit 344,37.2 a Gueuara Vaſti Marchio 390,46.2 b. Guſmanius Legionenſis Antelatus occiſus 99,44 2 a

Petrus Ferdinandus Velaſcus Magiſter equitum in Caſtella, obiit 456,6.2 a Filius Bernardinus ſuccedit ibid Gaſea Epiſcopatibus duobus donatus Palentino & Seguntino 452, 33 2 b Gonſaluus Mendoza Cardinalis obiit, 461,30 2 b Henricus Bæticæ Antelatus decedit 456,6.2 a

Petrus Hiſpanus, deinde Pontifex 584, 10.1 b Lara ab Alfonſo Iordano occiſus 436,26. 1 b Alter eo nomine 472, 23.1 a Lautrechiæ familiæ conditor 361, 21. 2 b Librana primus Cæſarauguſtæ Epiſcopus 426, 18.1 a Luna item Cæſarauguſtanus Epiſcopus 32,40. 2 a Qui deinde fuit Pontifex 114,28.2 b 142,16. 2 a 182,13.2 a Toletanus Epiſcop. eodem nomine 194,6. 2 a 204, 40. 2 a Lupus Aiala in pugna ad Anagarū captus 114, 40. 2 b

Petrus Luſitanus Princeps Blancam ducit 43,28 2 a deinde Conſtantiam 58,34.2 b deinde Agnetem Caſtriam concubinam 68,24.2 b 89, 27 2 a ſuccedit in regno 93,40. 2 b obiit 112.36.2 b

Petrus Luſitanus qui ſeptem orbis partes peragraſſe fertur 244,30.2 a Magiſter equitum in Luſitania 294,40.2 a Rex Aragoniæ proclamatur 337,28.2 b vincitur 340,10 2 b obiit 345,22.2 a

Petrus Manricus Legionenſis Antelatus 228,14 2 a 232,8.2 b capitur 273,5.2 a fugit è carcere 277,18.2 a obiit 281, 8.2 a Manricus Treuigni Comes Anagari Dux creatur 411, 39.2 a Manſorius Compoſtellanus Epiſcop. 336,32.1 a Martyr de bello Granatenſi ſcribit & ad Sultanum legatur 433,35.2 b 436, 40. 2 b Mendania de finitimis prædas agit, 971,46.2 a 380, 15.2 b Mendoza Mendoziæ familiæ conditor 82,30.2 b Regiæ Magiſter occiſus ad Aliubarrotam 153,17. 2 a Calagurritanus Epiſcop. 346,38. 2 a Seguntinus 348,2.2 b Cardinalis & Hiſpalenſis Epiſcopus 365,11,& 23, 2 a Toletanus 402, 34.2 b Moncada maris in Aragoniæ Præfectus 67, 9. 2 b Montacutus Vaſco 584, 30.1 à Munitius Calatrauæ Magiſter 109, 40.2 a Munſarius Henrico Regi familiaris 322,18.2 b 347,38.2 b 349,12.2 a

Petrus Nauarrus magnus Dux 427,10. 2 a Nolaſcus inſtitutor ordinis Trinitarii 514, 29.1 a Oſorius occiſus 98,36.2 b Oſorius Traſtamaræ Comes 311,17.2 a Vxamenſis damnatus 398,5.2 a Ex Palæologorū gente conditor familiæ, cui à Toleto nomen eſt 390, 8.1 a Pardus Mareſcalus 400, 21.2 b Peralta 238,15.2 b mittitur ad concilium Mantuanum 328,44 2 a ſoaer Troili 346, 32. 2 b alia de eodem 350,24.2 a 365,13 2. b 387, 31. 2 b Pereira Prior Hoſpitalarius in Luſitania 147,15.2 b Petri Caſtellæ Regis nepos & Epiſcopus 195,26 2 b obiit 333, 16.2 a Pontius Marchenæ regulus 169,6.2 b Portocarrerius primus Metellini Comes 306, 38.2 a

Petrus procurator Caſtellæ vna cum Ioanne occiſus 34,29 2 a Pulcher Epiſcopus Toletanus 284,15. 1 b Ruizius Sarmentus primus Salinarum Comes 249, 28 2 a Sarmentus Toletanus Prætor 294, 37. 2 b 301,13. 2 b 305,27.2 b Siciliæ Rex & eius fratres 55,5. 2 a Stunica Ledeſmiæ Comes 277,22 2 a 310 40.2 b Suarius Oropeſiæ regulus Talaueram occupat 286,26.2 a Sylua Pacis auguſtę Epiſc. 348,28.2 b

Petrus Tonorius Toletanus Præſul 133, 12.2 a Luſitaniam inuadit 150, 36.2 b Archiepiſcopi pontem conſtruit 162, 20. 2 a capitur 173, 10. 2 a Regi conciliatur 177, 35. 2 b obiit 190, 15. 2 b Torrelius Sardiniæ Præfectus 213, 20. 2 a Traſtemaræ

maræ Comes Magiſter equitum factus 167, 40.2 b Vaſconis filius obſes datur 15,41.2 a 128,10.2 b Valeſcus ad Aragonios fugit 98, 10 2.b Virueſca illi datur 111.30.2 a obiit 149,34.2 a Velaſcus coniuratis adhæret 339,32.2 b ad Regem ſe transfert 346,40.2 a vna cum Beneuentano reipub. moderator 452,33. 2 b fit Magiſter equitum 364,15.2 b Vrgelitanus Comes contra Fuxenſem 158 32. 2 a Vxamenſis Epiſcopus captus 173, 16 2 a

S.Petrus non venit in Hiſpaniam 124, 14.2 a Eius nomine monaſterium ad Aslantiam 329, 40.1 b

Petri Biaciæ eximia fides 390,20.2 b duos Regios Duces vincit 398, 32. 2 a Regis Ferdinandi frater Mariam Aragoniam ducit 23, 30 2 a

Petro Ariæ Turregionum datur 339 33.2 b Luſitano Aurem biaſſis marito dantur Baleares 531, 10.1 b Oſorio Lemoſii Comiti Rodericus nepos quamuis nothus ſuccedit 412, 20. 2 a

Phænix viſa 121,10.1 b

Phænices veniunt in Hiſpaniam 23.39.1 a

Philippa Leceſtriæ Ducis filia Regina Luſitaniæ 155,44.2 a obiit 223,12.2 b

Philippus Aragonius Monteſiæ Magiſter 416, 30,2 b 432, 40. 2 a Burgundus Dux Regem Gallum Anglo tradit 226,32. 2 b ducit Iſabellam Luſitanam 252, 21. 2. a vnde natus eſt Carolus Audax ibid v.23 Caſtrius 127, 12. 2 b Comineus hiſtoricus 336, 45. 2 a 466, 6.2 b Eburonicũ Comes Rex Vaſconũ,41,34. 2 b Pompelonē venit, 43,10,2 b Galliæ Rex auus D. Ludouici obiit 518, 44.1 a Alter eo nomine item Galliæ Rex 584,12.1 a 589.29. 1 a in Catalaunos penetrat 601, 20.1 b obiit Perpiniani 603, 22. 1 b Pulcher item Galliæ Rex 604,10 1 b Vienenſi concilio interfuit 22 46.2 b obiit 24, 32. 2 a tres eius nurus de adulterio accuſatæ 30, 6.2 b Longus Galliæ regnum occupat ibid. v.19. Valeſius Galliæ rex 41,24.2 b obiit 75,12 2 b

Philippus primus Hiſpaniæ Rex naſcitur 392, 17 2 b illi promittitur vna ex filiabus Ferdinandi Catholici 432,13: 2 a Secundus Hiſpaniæ Rex nepos 142,33 1 b 240,41.1 a 242, 22. 2 b Luſitaniam obtinet 267,42.1 b

Philippus Imperator 137,18.1 a Mediolanenſis dux Alfonſum Aragonium liberat 269,41, 2 b obiit 296,13. 2 b Tarenti Dux captus 2, 34. 2 b Vaſconum Rex venit Algeziram 65 24 2 a Vaſconis frater 90,41 2 b

Philippi Flandri & Teraſiæ nuptiæ 477. 7.1 b affert opem leuiro Luſitani 443,21 1 b

Philippi Belgæ aduentus in Hiſpaniam 526, 2 a in Belgas abiit, 532, 15.2 a pax inter Hiſpanum ſocerum eius & Gallum ab eo pacta 545, 20 2 a Fœdus cum ſocero iniit 590, 40. 2 b Cum Luſitano Rege amicitiam confirmat 593,38.2 a obiit 605, 30.2 a

Philonida cohortem Scipio inſtituit 92. 44 1 a

Phocæenſium aduentus in Hiſp. 28,20.1 a eorũ colonia 50,6.1 b

piceni populi 58,15.1 b occupantur a Franciſco Sfortia 288,24.2 a

pictauienſe prælium 92,44.2 a

picus Mirandula obiit 461,15.2 a

pilati, & Chriſti acta conficta 148,32.1 b

piloſorum hominum inſula 38,4.1 a

pimenii oppido aliiſque pagis Epiſcopos Wamba dat 241,18.1 a

pintus oppidum Roderico Mendozæ datur 384 30.2 b

pipinus Senior, & Carolus eius filius 268, 40. 1 a

piſanus Cardinalis contra Benedictum pontificem miſſus 235,29.2 b

piſanis Sardinia aufertur 84,42.2 b

piſſamena ſocrus Gratiani 156,8.1 b

pityuſæ inſulæ 25,2.1 b

pius 2. Pontifex Max Ferdinando Neapolitanum regnum confirmat 325,35,2 b obiit 339,42. 2 b

placentia condita 473,13.1 a Comiti Ledeſmię detracta 431,40.2 b

placidia Honorii ſoror 161,6.1 b

plumbinum obſeſſum ab Aragonio 296,43. 2 b

plutarchi epiſtola ad Traianum 129.24.1 b

plutenſes Luſitanis cedunt 458,26.2 b

pluuiæ multis menſibus continuatæ 205, 38. 2 a

pompeius Magnus 99.30.1 a 102,14.1 b 170,44 1 a eius filii contra Cæſarem 108,14.1 b

pompelo ſeu Pompeiopolis ædificata 103.43.1 a ſuburbium adiunctum 435,30 1 a forma regiminis 233,42.2 a templi in ea fundamenta 407,36.1 a fabricatio 188,20.2 a Concilium in ea 354, 4. 1 a Obſeſſa 603,20.2 a

pons ferratus occupatur a Lemoſii Comite 425, 21.2 b

pontifici Rom. ſubſidium pecuniarium decernitur in Caſtella 363,44 2 a

pontius Mineruæ Comes 457,12 1 a

populetum monaſterium conditur 482, 42. 2 a

Portalegris Epiſcopatus inſtituitur 162, 13. 2 b

Portillium Beneuentano datur 345.29 2 b

Portius Latro 118,11.1 b 122,42, 1 a
Portugaliæ regni initium 6, 2. 1 a 431, 8. 1 b eorum regum inſignia 546,26. 1 b
Portus Veneris & Ericis 258, 5 2 b
Potamius Bracarenſis Epiſcop. 228, 44. 1 a
Prælium apud Criniolam magnum commiſſum 549,40. 2 a
Prælium ad Rhauennas factum 586,1. 2 b
Pragmatica ſanctio 275,12.2 b
Prælium ad Nauas Toloſæ 494,28. 1 b
Præmonſtratenſe monaſterium prope Almaſanum 532,43.1 b
Prexanus ſeq. viarius 347, 39.2 b
Principes educandi ratio 228, 15. 2 b veritatis penuria apud eos 136,2. 1 b voluptatibus degenerant 287,10.2 b
Priſcilianus Hæreticus 131,2. 1 b 156,14.1 b 157 16, 1 b
Probinus Reccaredi legatus 209,7 1 a
Probus Imperator 140,7, 1 a
Prochitæ coniuratio 592,38.1 b
Proconſulis nomen Imperatoribus datum 140, 32. 1 b
Procuratores regni quot eſſe debeant 166, 16. 2 b
Proſper Columna 478,18.2 b Traiecti dux, Fundanus Comes deuinciatur 484,18.2 b
Prouincia Phocæenſis a Gotthis occupata 181, 15. 1 a Francis redditur 184,43 1 a
Prudentius Epiſcopus Turiaſonenſis 147,32. 1 b Poeta 152,20,1 b
Ptolemais in Syria amiſſa 613,30.1 b
Pugna ad Taurum 381,19. 2 b
Punicum bellum primum 47, 17.1 a ſecundum 55, 16 1 a
Putei Annibalis 52,30. 1 b
Puteorum mira natura 24,42.1 a
Pygmalion venit in Hiſpaniam 24, 18.1 a
Pyrenæi montis conflagratio 23,5.1 a
Pyrrhus Epirotarum rex 46,27.1 b

Q.

QVæſitores iuſtitiæ Aragoniæ 306, 14. 2 b
Quignonii fratres 298,13.2 a
Quintiliani inſtitutiones quando inuentæ 125, 16. 1 b
Quiricus Præſul Toletanus 242,8. 1 b

R.

RAdagaſius dux Gotthorum 160, 30.1 b
Ramirus primus Aragoniæ rex Romanam precandi rationem ſuſcepit 371,24. 1 a
Ramirus Monachus & Epiſcopus fit rex 437, 28, 1 a alia eius geſta 439, 40. 1 b 441, 4. 1 a
Ramirus primus Rex Legionis, Mauros vincit 296,36.1 a vxor eius & votum 298, 15. 1 b vbi ſepultus 299, 16. 1 b ſecundi vxor, & filii 325,30 1 a Tertius obiit 337,14,1 a eius corpus Aſturicam transfertur 474 15, 1 a
Ramirus Pompelonenſis Epiſcopus, 534, 24. 1 b
Ramiri monachi oſſa 217,31.1 b
Ranoſindus Tarraconenſis dux 234.12.1 a
Raſis Arabs de Epiſcopatuum diuiſione 244,41, 1 a 245, 15 1 a quo tempore ſcripſit 335,15, 1 b
Raymundus Barcinonenſis Comes opem fert Mauris 345,9. 1 a Caput ſtupæ à fratre occiſus 387,7. 1 a Arnaldus itidem Barcinonenſis obtinet Prouinciæ comitatum 423,12, 1 b eius filii 434.36. 1 b
Raymundus Barcinonenſis Petronillam Ramiri Regis filiam ducit 441,4.1a obiit 462, 22.1 b Burgundus defunctus 414, 27.1 b Pennafortius 514, 27 1 a 564, 15. 1 b 579. 5. 1 b
Raymundus prouinciæ Comes, 508, 30.1 a obiit in Romeum ingratus 548,3.1 a
Raymundus Raymundi & Petronillæ filius 462 40,1 b ei mater regnum tradit 463, 33, 1 a Toletanus Epiſcopus 434,5.1 a ei Ioannes ſuccedit 449,24 1 b Toloſas fautor Albigenſium 505,13 1 b 517,36. 1 b ſoluitur anathemate 524,19.1 b Lullus 9, 21. 1 a
Raymundi cognomento Senis vxores & filii 356 37, 1 a Toloſatis filiam Alfonſus Pictauienſis duxit 521,41. 1 a
Reccaredus Rex 195.4 1 a 203, 11. 1 a ſubſcribit in concilio Toletano 208, 20. 1 a obiit 210,41, b
Reccaredus Siſebuti filius 215,44.1 b
Recceſuinthus rex 226, 38, 1 a obiit 232, 20. 1 a eius & Wambæ ſepulcra, ibidem verſ. 45
Reccopolis fundatur 195, 10.1 a
Rechila Sueuorum rex 169,2. 1 b
Reciarius Sueuorum Rex Chriſtianus 169,32. 1 b occiditur 174,6. 1 a
Reges Caſtellæ quos confeſtarios habent 139, 12, 2 a
Reges Vaſconum quo ritu proclamantur 247, 4. 2 b
Regiæ poteſtatis initium, 200. 10. 2 a 215, 6. 2 a
Reginæ viduæ fiant moniales 249,32.1 b
Regum Galli & Catholici colloquium 626, 28, 2 b
Remiſmundus Sueuorum rex 174,10.1 b 175.36 1 b

Reinerius

Reinerius Lotaringii filius nothus 360,23.2 a
Renatus Andegauenſis 264, 40. 2 b venit Neapolim 275,34.2 a abiit in Galliam 285,20. 2 a euocatur in Italiam 317,14. 2 b a Catalaunis 345,40.2 a obiit 400,33.2 a
Renatus Lotaringius Carolũ Audacem occidit 367,29.2 a
Requena Villenæ Marchioni datur 356, 32. 2 b
Retabohihes Balearis rex 525,40.2 b
ad Rhauennam nobilis pugna 586. 1. 2 b
Rhoda Plinio Virgao 402,35,1 a
Rhodiorum aduentus in Hiſpaniam 22, 20. 1 a
Rhodope conditur ibid. v.40
Ribadei Comites ad regiam menſam accumbunt 281,40.2 a 369,38.2 a
Rica Alfonſi Jmperatoris vxor 452,24.1 b
ricardas Abbas Maſſiliſiẽſis 378, 46. 1 b Angliæ Rex 421, 26.2 b Cornubiæ Comes & Cæſar 558, 40.1 a Walliæ Princeps Petro Caſtellæ Regi fauet 112, 24. 2 a
Riciberga vxor Chindaſuinthi 226,42.1 b
Ricimeris fraudes 174,24.1 b
Ringundis Reccarede deſponſa 195,34.1 b
Ripagorſæ Comitatus Joanni Regi Vaſconum datur 240, 17. 2 a deinde Alfonſo Aragonio 354,13.2 b deinde Ioanni huius filio 386, 2. 2 a
Robertus Neapolitanus Rex obiit 65, 27. 2 b
Rodericus Alfonſus Ferdinandi Regis Sancti frater 543,44.1 b Borgia Cardinalis 362, 20. 2 a 363,28.2 a Hiſpalenſis Epiſcopatus illi datur 416,40.2 b Daualus regius Cubicularius 177,1 2 b Magiſter equitum 187, 16. 2 a Gironius Calatrauæ Magiſter 354,46.2 a occiditur ad Loxam 410.7.2 b Liſana capit Lupum Alberum 515, 10. 1 a Luesia occiſus 536,36.1 b
Rod. Gonſaluus Ouetus ad Tamerlanem 193, 36.2 a
Rodericus Luna Compoſtellauus Epiſcopus 286 16.2 a 328,7.2 b Manricus D. Iacobi magiſterium ambiens 294,30.2 b fit Magiſter 371 40 2 b obiit 389, 40.2 a Mendoza regiæ Magiſter 280,16.2 a 288,3.2 b
Ro. Naruaes Antequeræ arci præfectus 212, 2. 2 b Ro. Perea Caſorlæ Antelatus 275,10 2 a
Ro. Pereſias Alcantaræ Magiſter 56, 37. 2 a
Rodericus Pontius Gaditanus Alhamam capit 407, 33. 2 b ad Malacam vix euaſit 412, 40. 2 b Rebolledus prælio ad Ayuarem interfuit 309, 31. 2 a capitur a Catalaunis 349, 41. 2 b Sanctius qui Palentinam hiſtoriam ſcripſit 344, 11. 2 b Villandrandus 176, 14. 2 b 277, 17. 2 b 281, 39.2 a eius filius accumbit menſæ regiæ 369,25 2 a
Rodericus Rex 252,39. 1 a 253,13. 1 a 254, 44 1 b vincitur à Mauris 259,4.1 a
Rodericus Semenus Toletanus Epiſcopus 487, 33.1 a 489,26.1 b interfuit concilio Lateranenſi 505.16.1 a Caſcata oppidum illi datur 530, 30. 1 a obiit 547, 32. 1 b
Rodericus Velaſcus Palentinus Epiſcopus à coquo ſuo occiſus 265,24.2 a
Roduanus Granatæ prætor 426,26.2 b
Rodulphus Ausburgenſis Cæſar creatur 477.13 1 b
Rogerius Brunduſinus Catalaunorum Dux 28, 26.2 a Lauria 576,23. 1 b Carolum capit 599,4.1 b opprimit claſſem Gallicam 603, 44.1 a obiit 15,5.1 b Siciliæ Comes legatus pontificis creatur 413, 45. 1 b
Roma condita ante Romulum 16,11 a Valentia dicta 17,28.1 a capta 161, 15.1 a
D.Romani ædes Toleti ſacrata 516,5.1 b
Rom. Pontifex concilia confirmat 209,22. 1 a De eo Iſidori teſtim. 220, 21.1 a
Rome Atlantis filia 15,29.1 b
Romulenſis Colonia Hiſpalis dicta 13,42. 1 b
Ruccones.id eſt Riuogia 195,28.1 a
Rufus Feſtus Auienus 147,32,1 b ad Rupellam Angli victi à Caſtellanis 127,10 2 a
Rupertus S Sabinæ Cardinalis venit in Hiſpaniam 367,24.1 a
Ruſcinonenſes Aragoniis acceſſere 473, 26. 1 a pignoris loco dantur Gallu Regi 334,40.2 b Regi Aragonio reſtituti 453,1.2 a

S.

Sabbathis quo ex tempore abſtinetur à carnibus 494,5 1 b
Sabora hodie Cagnetum 127 3.1 b
Sacellum regium Toleti extructum 138, 39. 2 b
Sacerdotia externis ne dentur 161,30.2 a 176,34 2 a
Sacerdotibus Vuitiſa vxores permiſit 250, 7. 1 b
Saguntum 3.32. 1 a conditur 17, 30. 1 b diruitur 54, 36.1 b a Romanis recipitur 63, 38 1 a Petro Caſtellæ Rege capitur 105, 10 2 a
Sala fluuius 37,24.1 a
Salambona, id eſt, Venus 141,8 1 b
Salica lex 30, 22, 2. b
Salii Franci vocantur 162,18 1 b

Salmantica inſtaurata 418,22. 1 a eius ſchola 542,21. 1 a pro Clemente Pontifice ibi pronunciatur 142, 30 2 a
Salobrena olim Selambina 434, 23. 2 b
Salſulæ arx a Gallis circumſeſſa & capta 480, 40, 2 a iterum a Gallis obſeſſa 558,30. 2 b Obſidione ſoluitur 561, 30. 2 a
Salſus amnis, vbi pugna nobiliſſima fuit 60, 2. 2 a
Saluiatus Præſul Florentiæ occiſus 392. 29. 2 b
Sampyrus Aſturicenſis 337, 22. 1 a
Samſon Abbas 302, 28. 1 a
Samuel Iudæus ærario Præfectus 88,28. 2 a occiditur 99, 45 2 b
Sanabria Petri Caſtellæ Regis comes 119,26. 2 b
Santanderius portus ſiue ſancti Emeterii 4, 10. 1 a
Sanctia Alfonſi Aragonii vxor 469. 1 b obiit 487, 35, 1 a
Sanctia ſoror Ferdinandi Regis Sancti 530, 16. 1 a
Sanctius Alfonſi Sexti Caſtellæ Regis filius 414, 36. 1 a Sa. Alfonſi Sapientis filius 583, 1. 1 b 585, 11, 1 a vxorem ducit 591, 4. 1 b excommunicatur a Pontifice 597, 1. 1 a loquitur cum Gallo Rege 605, 2. 1 b filii Ferdinandus 591, 6. 1 b Petrus 612, 6. 1 b Philippus 615, 34. 1 a Beatrix 616, 12. 1 b obiit 617, 18. 1 b Diſpenſatur in coniugio 10, 12. 2 b
Sanctius Aragoniæ Rex 405, 13. 1 a pœnitet ibid. 40. b occiditur 406, 21 a Balearis rex 12, 14. 2 a obiit 40, 10. 1 a Capellus Luſitauus Rex 545. 33. 1 b obiit 560, 25. 1 b Caſtellæ rex filius Imperator 339, 30. 1 a obiit 459, 40. 1 a Craſſus Legionis Rex medicamentis extenuatur 330, 41. 1 b Garſia Caſtellæ Gomes 344, 11. b matrem occidit 348, 2. 1 b Henrici 2. Caſtellæ Regis frater 89, 45. 2 b 114, 16 2 b occiditur 130, 10. 2 b Iacobi Aragonii regis filius Toletanus Epiſcopus 571, 40 1 a occiditur a Maruis 583, 28. 1 a San eius patruus 503, 3. 1 b
Sanctius Luſitaniæ rex eo nomine primus 453, 25. 1 b 483, 5. 1 b obiit 490, 44. 1 a Maior rex Vaſconum 343 38 1 b obiit 554, 26. 1 b Rogius Palentinus Epiſcopus 197, 10. 2 b 214, 22. 2 b deinde Toletanus 223, 228. a obiit 232, 45. 2 b Vaſconum Rex occiſus 381, 12. 1 a Alter item rex Vaſconum 457, 30. 1 a obiit 480, 22. 1 b Tertius item rex Vaſconum 484, 44. 1 b Aragonium adoptat 531, 24. 1 a obiit 532, 2. 1 b
Sanctii Abarcæ educatio 223, 38. 1 a
Sangibanus Alanorum rex 170, 16 1 b
Sapho venit in Hiſpaniam 33, 40. 1 a obiit 40, 6. 1 b
Sarabis Taurus dicta 311, 16. 1 b
Sardicenſis Synodus 151, 34. 1 a
Sardinia Aragoniis armis petita 39, 28. 1 a 84, 17. 1 b ſubditur 219, 40. 2 a aufertur Piſanis 84, 44 1 b
Sarucus Barchinus 34, 40 1 a
Saſtagi Comitibus initium 534, 32. 1 a
Saturni ſacrificia 26, 18. 1 a 84, 11. 1 a
Saturninus hæreticus 131, 36. 1 a
Saxonum prima mentio 154, 37. 1 a
Scalabis dicta Santaren. 229, 12. 1 a 375. 30. 1 a
Scalona datur regi ab vxore Aluari Lunæ 314, 5. 2 a data Ioanni Paciecho 356, 9. 2 a
Scandia inſula 162, 40. 1 b
Scanderbechii res geſtæ 307, 21. 2 a venit in Italiam 330, 18. 2 a
Schiſma Alexandri tertii & victoris 462, 24. 1 a
P. Cor. Scipio venit in Hiſpaniam 67, 34. 1 b vincit Carthaginem 73, 30. 1 a Numantiam euertit 95, 9. 1 b
Scipio minor venit in Hiſpaniam 82, 16. 1 b 83, 9. 1 b
Sedes Epiſcopi transfertur in D. Dominici Calzadii 482, 17. 1 b
Segobriga vbi 563, 5. 1 b
Semena Alfonſi Caſti ſoror 290, 5, 1 a
Segobiæ aquæductus 14, 28. 1 a
Selinuntes vrbs 130, 38. 1 a
Semenaria obſidione ſoluta 468, 10. 2 b
Semenus Arenoſus 157, 42 2. b Luna Tarraconēſis Epiſcop. 32, 40. 2 a
Senacherib a Taraccone victus 24, 40 1 b
Senatus regius in Caſtella conſtituitur 555, 45 1 a
ſenatorum honos quo tempore cœpit eſſe venalis 233, 38. 2 a
ſeneca philoſophus 133, 22. 1 b Tragicus 125, 6. 1 b
ſenenſe concilium Martino quinto Pontifice 236 14. 2 a
Senior dominum ſignificat 194, 8. 1 a
ſentica zamora eſt dicta 311, 13. 1 b
ſepta in Africa a Luſitanis capta 423, 16. 2 b Ad ſeptimanas victi Mauri 326, 36. 1 a
ſeptimius Seuerus imperator 134, 18. 1 a
ſepulueda olim Segobriga 280, 22. 1 b
ſerena Stiliconis vxor 160, 40. 1 a occiditur 161, 6 1 a
ſergius Pontifex Juliani Apologeticum laudat 248, 36, 1, a
ſeria oppidum nunc Xerez 378, 39. 2 a
ſerranus Guadalupeus prior 155, 26. 2 b
Q. Sertorius 96, 28. 1 b 97, 40. 1 b 101. 24. 1 a occiditur ibid. v. 45. b

ſeruan-

ſeruandus Epiſcopus 357,22.1 b
Seruitanum monaſterium 194,12.1 b
ſetabis obſidetur 542,20. 1 b capitur 552,30. 1 a
ſeuerus Malacitanus Epiſcopus 200,46. 1 b
ſextus liber decretalium 13.36 1 b
Sfortia Andegauenſi fauet 230,18.2 a 234, 31. 1 b obiit 237,17 2 b
ſicania dicta ſicilia 16,25.1 b
ſiccitas generalis Hiſp. 20,36.1 b
ſichæus venit in Hiſp. 23,22.1 b
ſiciliam Aragonius Rex Gallo reſtituere pollicetur 613.10.1 b 618,14.1 b
ſiciliæ monarchia 412,44.1 b
ſiculis Regibus Hieroſolymitani regni titulus 532,5.1 a
ſidonis nomine vrbs 28, 26.1 b
ſidonius Apollinaris 173,41. 1 a 177,13.1 b ibid.v.44
ſigericus Ataulphi ſucceſſor 166,34.1 b
ſigiſmundus Hungariæ Rex victus 186,34. 1 a Imperator venit in Hiſpaniam 233, 38.2 b eius fœdus contra Aragonios 261,37. 2 b obiit 274,30.2 b Malateſta 320,10.2 a
ſilingi qui eſſent 163,8.1 b 169,8. 1 a
ſilius Italicus 125,38.1 a
ſilo Rex 285,23.1 a
Simon Monfortius 499,1.1 a & v. 16. b occiditur 505,44.1 b
ſimon Ruizius occiſus 587,10.1 a
ſimplicius Pontifex Hiſpalenſem ſuum legatum facit 178,10.1 a
ſingilis Bæti miſcetur ad Palmam 64, 27.2 a
Sinderedus Tolet. Epiſcop. 251,18.1 b 256,17. 1 b
Siracuſæ expugnatæ à Marcello 64,16.1 b
ſiricii Pontif. literæ 157,36.1 b
ſirmienſe concilium 151,16.1 b
ſiſa vectigalis genus 1,4.2 b
ſisbertus Tolet. Epiſcop. 248,12 1 b
Siſebutus rex 213,1.1 b 214,7.1 b obiit 215,44. 1 a
ſiſebutus & Eba Vvitizæ filii 251,40.1 b
ſiſenandus rex 217,36.1 a obiit 219,30.1 b
ſiſnandus Compoſt. Epiſcopus 307,20.1 b
Sixtus 2 Ro. pont. 138,40.1 a Quartus 359, 15.2 b diſpenſationē dat Ferdinando Regi, 355, 2. 2 b reuocat datam Luſitano 396, 20.2 b obiit 417,1.2 a Quintus Ermenigildi feſtum inſtituit 199,30.1 b
ſocietates aduerſus latrones 383, 20.2 b 411, 5. 2 b
Sol à curſu retentus 579,20. 1 b eius gemina defectio vno anno 540,40 1 b
Soles tres Cordubæ viſi 280, 42.1 a
Somonæ oppida Burgundo data 266,10.2 b 389 15.2 a
Soria Clakino data 123,38.1 a
Soto maior Alcantaræ Magiſter 241,30.2 a 253, 38.2.a 256,1
Spongiæ benedictæ à Pontifice 278,25.1 a
Staberus fluuius 7, fl.2 1 a
Stella oppidum conditur 404,39.1 b datur Caſtellæ Regi 336,37.2 a
Stemma Eruigii & Egicæ 252.4.1 a Caroli Neapol. Regis 112,25. 2 b
Stephanus Pontifex Baſilidē abſoluit, 138,22.1.a
Stephanus Elianus 464,10.1, a obiit 487,42.1
Stilico ſocer Honorii 150,16.1 b 165,3.1 b
Stipendium equiti peditique 197.40.2 b
Stunicis quando data Placentia, quando ablata, 431,25.2 b
Suerus Præſul Compoſt. occiſus 110,18.2 b
Sueui vnde venerint 162, 23. 1 b quam partem Hiſp. occuparunt 164,25.1 b ſubiugantur gemini ex ea gente Reges 173,45.1 b 174, 7.1 b facti Arriani 176,12.1 a Catholici 189,28. 1 a a Gotthis ſubiugati 201, 40.1 a
Suinthila Rex 216,6.1 a 217,1.1 a vxor & filii excommunicantur 218,38.1 b
Sulpicius Apollinaris 133,28.1 b
Sulthani legatus ad Ferd. Cath. 436,20 2 b Claſſis contra Luſitanos in Indiam miſſa, 542, 10. 2 a
Suniatus Carthaginenſis 43, 14.1 b
Sunna in Mauſonæ locum ſubrogatur 200, 21.1 1 b 204,32.1 a
Supplicationis Romæ habitę modus 494,19. 1 b
Suprarbis forum 319,30,1 b
Surita hiſtoricus 561,40.1 b
Symbolum Conſtantinop. 156,38.1 a 206,25. 1 b
Symmachus, & Boetius occiſi 183,15 1 a
Syphax Rex 63,18.1 b 71,24.1 b capitur 74, 14. 1 a obiit 74,10.1 b

T.

TAcitus Imperator 139, 32.1
Taius Epiſcopus 225,34,1 a
Talauera vocatur Libora 145, 40. 1 b templum maximum in ea ædificatur 617, 40.1 a multi occiſi a Sanctio Rege 611, 34.1 a cur Talauera Reginæ vocetur 78,2. 2 a data Præſuli Toletano 126, 14.2 a
Tamerlanes Scytha 192, 38.2 a
Tariffa vrbs olim tarteſſus 3.1.1 a 256,45.1 a victoria ibi parta 57,43.1 a

Tarraco rex 24, 40. 1 b. ciuitas 25, 13. 1 a Colonia Romanorum efficitur 60, 19. 1 a deſcribitur 61, 44. 1 b ſolo æquatur 176, 10. 1 b inſtauratur 409, 28. 1 a
Tarraconenſe concilium 182, 18. 1 a
Tarraconenſis Prouinciæ Epiſcopatus 175, 1. 1 b
Tarteſſus 3, 1. 1 a à Sanctio Caſtellæ Rege capitur 615, 8. 1 b
Taurus olim Sarabis 26, 36. 2 a ſubditur Ferdinando Catholico 388, 33, 2 a
Tauri Guiſandi 100, 40. 1 b 108, 7. 1 b
Tellius Henrici Regis frater 95, 32. 2 a 114, 13. 2 b obiit 122, 5. 2 b
Templarii milites extincti 20, 10. 2 b
Tenariſtæ Regum Caſtellæ ditioni ſubiuncta 470, 8. 2 a
Tendilliæ Cænobium conditur 329, 25. 2 b
Tenorius Toletanus Epiſcopus 146, 44. 1 b vide Petrus Tenorius.
Terræmotus Toleti 516, 12. 1 b in Aragonia 138, 44. 2 b ad ciuitatem regiam 253, 45. 2 b Brunduſii 322, 32. 2 a
Teucri aduentus in Hiſpaniam, 19, 40. 1 a
Thalmuditici libri vetantur 222, 44. 2 a
Tharſis hodie Tunez 3, 7. 1 b 23, 37. 1 b eius naues 30, 44 1 a
Theobaldi Campaniæ comites 483, 36. 1 b 486, 20. 1 a.
Theobaldus Campaniæ comes, 530, 18. 1 b fit Rex Nauarræ 532, 10. 1 b. in Syriam abiit 539, 16. 1 b obiit 556, 21. 1 b Iunior item Rex Vaſconum 557, 20. 1 a obiit, 574, 20. 1 a
Theodiſclus ſucceſſor Iſidori 223, 10. 1 b 225, 5. 1 a
Theodefredus Roderici Regis pater 241, 40. 1 b 251, 15. 1 a. 252, 16. 1 a
Theodomirus Rex Sueuorum 189, 22. 1 b
Theodora vxor Suinthilæ regis 217, 8. 1 a
Theodoredus Gotthorum rex, 169, 44. 1 b occiditur 171, 27. 1 a
Theodoricus Oſtrogotthorum rex 177. 35. 1 a 178, 34. 1 b 181, 10. 1 b obiit 183, 18. 1 a Wiſigotthorum rex 173. 36. 1 a occiditur 176, 17. 1 a
Theodoſia vxor Leuuigildi 193, 9. 1 b
Theodoſianus codex in compendium redactus 180, 14. 1 b
Theodoſius Theodoſii pater 155, 15. 1 a
Theodoſius Imperator 155, 22. 1 b obiit 159, 10, 1 a
Theraſia Alfonſi Quinti ſoror, Mauro nubit 345, 25. 1 b Caleca Luſitani Regis amica 93, 44. 2 b Petri Caſtellæ Regis amica 101, 5. 2 b. Iacobi Aragonii Regis pellex 560, 12. 1 b 561, 37. 1 b Th. Alfonſi Aragonii vxor 35, 28. 2 a obiit 41, 27. 2 a
Theſaurus pauperum a quo ſcriptus 584, 13. 1 b
Theudis Oſtrogotthus 181. 41. 1 b fit Rex 185, 1. 1 b occiditur 187, 10. 1 a
Theudiſelus Dux 186, 14. 1 a deinde Rex 187, 36. 1 a
Theutonici milites 525, 8. 1 b
Thomas Aquinas canonizatus 31, 10. 2 a Cantuarienſis occiſus 555, 25. 1 a Manrienæ Comes 508, 40. 1 a Turrecremata primus inquiſitor 395, 40. 2 a 447, 3. 2 a.
Thomæ Apoſtoli acta 172, 45. 1 b
Thomicus hiſtoricus 164, 36. 2 b
Thuriſmundus Gotthorum rex 146, 22. 1 a occiditur 173. 15. 1 a
Toletum laudatur 7, 1. 1 b ſubditur à Romanis 77, 18. 1 b vocatur vrbs Regia, 195, 18. 1 a 211, 26. 2 a capitur à Mauris 260, 36. 1. a ab Alfonſo Rege 387, 1. 1 b vrbs Imperatoria dicta 398, 38. 1 b terræ motus in ea 516, 13. 1 b regiminis forma mutatur 233, 20. 2 a.
Toletan. Præſul fit Caſtellæ Cancellarius 501, 23. 1 a.
Toletanus tumultus 301, 26. 2 a
Toletanum concilium primum 159, 45. 1 b Secundum 284, 14. 1 b Tertiũ 206, 5. 1 a Quartum 218, 16 1 a Quintũ 220, 27, 1 b Sextum 221, 19. 1. a. Septimum 224, 12, 1 b Octauum 227, 24. 1 a Nonum & Decimum 228, 18. 1 a. Vndecimum 240, 5. 1 b Duodecimum 245, 5. 1 b Decimumtertium 246, 11. 1 a Decimumquartum ibid. v. 5. b Decimumquintum 247, 38. 1 b Decimumſextum, & Decimum ſeptimum 249, 40. 1 a
Toletanum concilium ſub Gundemaro 212, 32. 1 b Item aliud Witiza Rege 250, 19. 1 b
Toletanum tẽplum aufertur Mauris 391, 39, 1 b ſacratur 393, 38. 1 b Monachi in eo poſiti 409, 10. 1 a eius ſtructura inchoatur 523, 34. 1 a
Toletani primatus origo 395, 40, 1 a
Toletani Epiſcopi 206, 10. a 212, 32, 1 b
Toletani in Aialas & Syluas diuiſa 359, 30, 2 a
Toletani primum locum in regni conuentibus petunt 73, 9. 2 b
Toletanorum Regum ſeries 347, 26. 1 b
Toloſa Galliæ regum facta, 425, 20, 1 a ibi ſchola publica 524, 10, 1 b facta metropolis 30, 45. 2 b
Tonſuræ clericalis forma 218, 30. 1 b
Trabiquerus Dux Gallus 380, 1. 2 b

Traianus

Traianus Imper.129.18.1 b 130, 4.1 a
Trebonianus Iuriſconſultus 186,34, 1 b
Tremeſenii & Tunetani Reges quo ex tempore 566,29. 1 a
Triumuiratus 112,38. 1 a
Triuultius defecit à Neapolitanis ad Gallos 464 40, 2 b
Troilus Toletani filius 346,31.2 b 402,23 2 b
Tuccos Granatæ Rex obſidet,641,32. 1 a noſtri Martos vocant 23, 27 2 b
Tuda ſeu Tyde ædificatur 19, 20, 1 b capitur 160,12. 1 b 187,43, 2 a
Tulga Rex 224,7.1 a
Turanius Gracula 122,35.1 a
Turcarum origo & Imperatores 27,10 2 b
Turiaſo conditur 14, 20. 1 b capitur 93, 41.2 a 99, 17. 2 a 105.1.2 b
Turinus Vetronius 135,30 1 a
Turibius Aſturicenſis 172,22.1 b
Turris Abbatum Toleti 118.3. 2 b
Turrecremata Cardinal 286,6,2 b
Tyranni triginta Athenis 137,28,1 b

V.

Valens Imperator 154,16.1 b
Valentia condita 17 22 1 a capitur à Cide; 410,24.1 b Aragonio attribuitur 452, 26, 1.a. capitur a Chriſtianis 539.10.1 a
Valentia Alcantaræ conditur 90.36 1 a
Valentia Beneuentano data 180,14,1 b
Valentinum concilium 282,17,1 b
Valentini Mauri pulſi 557,11,1 b
Valentinianus Imperator ſenior 154,6.1 b Iunior 155,17 1 b 158.14. 1 a ibid. v.23.b Tertius 167, 32. 1 b
Valentinus dux captus & in Hiſpaniam miſſus 572 35,2 b occiſus 620,35, 2 a
Valerianus Imper. 137,1. 1 b
Valerius Cæſarauguſtanus Epiſc.& martyr. 142. 36, 1 a
Valeria hiſtoria 282,20,2 a
Valerii abbatis liber 226,14.1 a 240,40. 1 b
Valliſoletum Pincia veteribus 417,25.1 a dimidium eius legatur Pontifici 487,14. 1 b arx datur Benedictinis 162.32.2 b
Vandali vbi ſiti 162, 0.1 a 164,24.1 b Carthaginem euertunt 168,4.1 a eorum voces in lingua Hiſpana 163.42,1 a
Varduli vbi 281, 16.1.a
Vaſcones 4, 33. 1 a 6.23,1 b regni Nauarrici initia 316 16.1 a inſignia 317, 34, 1.a mutantur 494,26.1 a multi eunt in Sardiniam 586,12. 1 b Vianæ Principes filii Regum 233,16. 2 b Regum coniugia regni conſenſu 416, 5, 2, a
Vaſcus Rodericus & Vaſcus Lupus D.Iacobi Magiſtri 56,23,2 a Vaſcus Gama quid Calecutii geſſerit 489,40.2 b redit ex India in Luſitaniam 492,30.2 b Vaſconum bellum inchoatur 596, 15. 2 a 613, 30. 2 a Vaſcones Caſtellæ contributi 627,35. 2 b Vaſconum rex à Pontifice anathemate deuinctus 584,20.2 a
Vataſa 24,24, 2 b
Vero flu. 471, 6. 1, b
Veles vtrumque captum 266,20.2 a
Vellus aureum quid 18,13. 1 b
Venceslaus Cæſar 163,36, 2 b
Veneris promontorium 3.8, 1 a templum 39, 30. 1 a
Venetia oppidum, id eſt Nebriſſa 18, 12. 1 a
Veneti Patauium receperunt 553,10.2 a Bellum contra eos 550, 35, 2 a Parum promouetur 560,10. 2 a
Venetiæ D. Vincentius obiit 227,30, 2 b
Venetus in oſtro in funere 315,7.2b
Vera olim Varea ſeu Vergi 431, 10. 2 a
Veremundus rex 287,10.1 b Podagricus 337,31, 1 a 343,20. 1 a
Tertius eodem nomine 349, 19.1 b
Vergara municipium 572,4.1 a
Veriſſimus martyr 147 11,1 a
Vernulfus Athaulfum occidit 166, 12. 1 b Veruelæ monaſt. 453,36.1 a
Verus Hiſpalenſis Præſul 284,12,1 b
Veſpaſianus Imperator 126 20.1 b 127. 1. 1 b vexilla luſtrantur 253,40,2 b
Victor Martyr Bracar. 147.11.1 a Martyr Cordubenſis 338,28. 1 a
Via argentea 97.18 1 a 114.20 1 a
Victoria condita 475,42 1 a
Viſus cuminarius 470,40. 1 a
Viennenſe concilium 20, 10. 2 b
Vigila Comes 310,39,1.a eius tres filii 349,10, 1 a
Vigilantius hæreticus 159,6.1 b
Vigilius Pontifex 188,27.1 b
Vitillæ Campana 270,20.2 a
Villagarſia D.Iacobi Magiſter 154, 2.2 b
Villayſanus Zamoræ 170,14 2 a 172, 20. 2 a
Villina capitur ab Henrico rege 188,40 2 b
Villena Henrico Aragonio data 229, 28.2 b ablata 232, 8. 2 b compenſatio 243, 36, 2 b Datur Ioan. Paciecho 294, 28. 2 b aufertur 398,30.2 a
Vincentius mart. 142, 34. 1 a eius orarium Francis datur 186,2.1. a oſſa quo delata 283, 45. 1 b 476, 16. 1 b
Vincentius Cæſarauguſtanus Epiſcopus Arrianus 200,44.1 b Ferrerius 195, 28. 2 a 214,14, 2 b obiit 227,30. 2 b Abbas leg. 217,32.1 b
Vincentius Balboa Placentinus Epiſcopus 195, 5. 2 a
Vindex in Gall. rebellat 124, 37. 1 a

Vineas plantare vetatur 128, 39, 1 b Conceditur 140, 23. 1 a
Violantes Alfonſi Sapientis vxor 548, 12 1 b fugit 587, 5. 1 a Iacobi primi Aragonii ſoror Ruperti Calabriæ Ducis vxor 5, 35. 2 a Martini Regis Siculi filia 207, 8. 2 a 240, 22, 2 a
Virginibus ſacris virorum colloquium interdicitur 215, 32. 1 a
Viriati bellum 84, 40, 1 a mors 88, 12. 1 a
Viſcaia quando Caſtellæ Regibus ceſſit 610, 13. 1 b 124. 28. 2 a promiſſa Anglis 112, 35. 2 a addita Regum filiis 152, 6. 2 b Viſeum olim Vicus Aquarius, 127. 33. 2 b capitur 358, 32 1 a
Vldida Arrianus 205, 35. 1 a
Vlfilas Gotthorum Epiſcopus 155, 32. 1 a
Vlit Miramamolinus 255, 30, 1 b
Vlpianus iurecon. 135. 36, 1 a Vncias octo millia pendit Neapolis 288, 22. 2 a Volga flu. 27. 30 2 a Voluntas ex voluntate in deo quî 247, 7 1 a 248. 24. 1. a
Votum S. Æmiliani 326; 10. 1 a
Vrbanus Toletanus Epiſcopus, 256, 33. 1 b 260. 9. 1 a
Vrbani Secundi diploma 415, 25. 1 a Quintus 107, 3. 2 b Sextus 136. 24, 2 b obiit 160, 3, 2 b
Vrbicus fluuius nunc Orbigo 306, 6 1 b
Vrgelia conditur 14, 18. 1. b
Vrraca Alfonſi Sexti ſoror obiit 390, 42 1 a Ferdinandi Legionenſis vxor 466, 19. 1 a Regina Vaſconum 475, 27, 1. a
Virginius Vrſinus 472, 44, 2. b In cuſtodiam datur 475. 4. 2 a liberatur ibid. Vincitur ad Neapolim 480, 37 2 b Vrſini cæſi 481, 31, 2 a
Vſſumcaſanus Armeniæ Rex 328, 36, 2 b
Vſura centeſima 132, 24. 1 a
Wallia Rex 166, 42. 1. b obiit 167, 20, 1 b
Wamba Rex 233. 1. 1 a non fuit ruſticus 234, 30. 1 b Toleto murum addit 240, 3. 1 a venenum illi datur 242 7. 1 a eius corpus Toletũ tranſfertur ibid. v. 2 b
Wambæ nomine prædium in Luſitania 233. 15 1 b
Weſtremirus Præſul Toletanus 302. 5 1 a
Wifredus Barci. Comes 319, 6. 1 b
Witza rex 249, 32. 1 b 251, 33. 1 a periit 251, 30, 1 b eius filii 253, 10, 1 b
Witericus rex 204, 1 1 b 211, 1. 1 b occiditur 212. 20. 1 a
Vxama diruitur 103, 7. 1 a

Z.

ZÆnus Valentiæ Rex 526, 28. 1 a
Zahara capta à Ferdinando Principe 202, 45. 2 b à Mauris 407, 30 2 a
Zaida Benabeti Regis filia Chriſtiana fit 361, 20 1 b
Zama ad Toloſam cæſus 275, 16. 1 b
Zamora olim Sentica dicta 280. 20. 1 b
Zamora & Taurus Infantaſicum dictæ 370. 13, 1 a
Zanellus presbyter 315, 10, 1 a
Zeitus Rex 493, 6. 1. b 536, 17. 1 a
Zenobia Odenati vxor 137, 44. 1. b
Zimaelis coniuratio 280, 10. 1 a
Zoilus martyr 147, 12 1. a
Zoroira Albohaceni Granatæ regis vxor 341, 40 2 a
Zuleimanus Miramamol. 274, 32. 1 a
Zuria Cantabriæ Princeps 305, 40, 1. b 311, 29. 1 a
Zurita hiſtoricus 561, 40, 1 b arx capta, 465, 30. 1 b

FINIS.

Lector Candide,

Error contigit, cuius omnino es admonendus. Scilicet dum ratio paginarum initur, numerum male repetitum eſſe toto aliquo centenario. Poſt 632. *debebat ſequi* 633. &c. *Sequitur vitioſe, vt vides,* 533. *vſque ad finem libri errore continuato. Id in indicem pariter irrepſit, nec ob breuitatem temporis corrigi potuit. Monere tamen te voluimus, vt potius bis quæras, quam totus ſis fruſtra. Quod nobis hac vice condonabis atque valebis.*

69-801
Clifford King
5/14/69

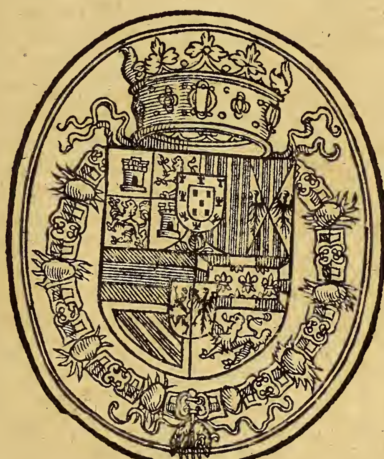
P. JOAN. MARIANÆ
SOCIETATIS IESV

SVMMARIVM

AD

Hiſtoriam Hiſpaniæ

EORVM QVÆ
ACCIDERVNT
ANNIS SEQVENTIBVS.

MOGVNTIÆ,
Impenſis Danielis ac Dauidis Aubriorum &
Clementis Schleichii.

M. DC. XIX.

Anno Chr. 1515. FRANCISCVS Rex Galliæ rebus compoſitis, continuo (vt erat ardenti ingenio iuuenis) de Italia cogitans, collectis omnibus copiis Alpes tranſcendit, victo & capto Proſpero Columna, qui cum equitatu iter impedire conatus erat; deinde Nouara cum arce capta opera Petri Nauarri, qui diuturnæ captiuitatis tædio ſe ad Gallos tranſtulerat, Rex Gallus Mediolanum eſt progreſſus. Erant cum Maximiliano Duce Heluetii Raymundus Cardona Veronæ curabat, Placentiæ Laurentius Mediceus, ductor Pontificii exercitus. Hi cum opportune non occurriſſent, quod omnino faciendum erat; Heluetii obuiam Regi progreſſi, quamuis die & nocte certamine continuato, proxima luce victi fuſique ſunt. Dux intra arcem, quo ſe receperat, venit in poteſtatem; miſſuſque in Galliam, captiuitatis & vitæ eundem finem habuit. Pugnatum eſt ipſis Septembris Idibus.

Magna plaga accepta erat in Italia; & Hiſpani paulo ante victores, amiſſa Gallia Ciſalpina de regno Neapolitano erāt ſolliciti: ipſe Ferdinandus Rex præſidia vndique comparabat. Gonſaluum tamē Magnum Ducem, quoniam in Belgas diſcedere cum aliis proceribus parabat, capere voluit; feciſſetque, niſi is Octobri menſe Loxæ ex morbo decubuiſſet, ex quo Granatæ obiit altero Decembris die.

1516. SVbſecuta eſt Regis ipſius Ferdinandi mors. Madrigalegii prope caſtra Iulia, cum Hiſpalim feſtinaret, extinctus eſt ad decimum Kalendas Februarii ex aqua intercute; qua valetudine non paucis menſibus laborarat. Carolum Auſtriacum nepotem ſuum hæredem ſcripſit, Ferdinando eius fratri Tarentum, & quædam alia in regno Neapolitano legauit. Dum Carolus veniret, rerum moderatores, in Caſtella quidem Hiſpaniæ Franc. Ximenium Cardinalem eſſe voluit, in Aragonia autem præſulem Cæſarauguſtanum filium ſuum: Ferdinandum Calabriæ Ducem reddi libertati mandauit, atq; attribui vectigalia vnde vitam principalem ſuſtentaret. Regis & Reginæ corpora Granatę in templo maximo tumulata ſunt.

Sic Rex Ferdinandus ſanxit. Rerum tamen in Caſtella poteſtas, vſque ad Caroli aduentum, ex ipſius voluntate & litteris arcano ante miſſis, penes Hiſpaniæ Cardinalem manſit, adiuncto Hadriano Decano Louanienſi, Caroli magiſtro. Qui publicis litteris ex hoc tempore, quamuis matre ſuperſtite, nullo conſenſu publico ſe regem dixit. Quod manſit, cum Principis voluntati repugnare non eſſet tutum.

De Vaſconibus cura erat, ne rebus mutatis multi ad veteres Reges reſpicerent. Sic Antonium Manricum Anagari Ducem rebus præfecerunt, multis in ea gente clientelis & ſuo principatu vicino imprimis idoneum. Motus à Petro Nauarra eius regni Mareſcalo Corteſio Marchione cōcitati leues & faciles quieuerunt, capto Duce ipſo, atq; Septimancas miſſo, vbi vitæ reliquum exegit. Præterea ii conatus Regis Labreti obitu penitus diſturbati ſunt, defuncti in Bearnenſi tractu ad quintum decimum Kalendas Iulii, die Martis.

SVbſecutus eſt Reginæ coniugis obitus, octauo poſt menſe. *1517.* Vtriuſque funus Leſcare Bearnæ vrbe in D. Mariæ illatum, cum Pompelone ipſi mandaſſent quaſi Reges Vaſconum, inani ablati imperii ſolamen. Henricus horum Principum filius fuit, principatus hæres, & cōtentionis vt id regnum obtineret.

Olyſipone, menſe Marcio, Maria Luſitaniæ Regina in florenti ætate ex partu extincta eſt: corpus ad Matris Dei tumulo compoſitum in ea vrbe.

Hadrianus Florentius, Vltraiectenſis patria, Decanus Louanienſis, & Epiſcopus Dertuſanus, Cardinalis Romæ creatur ad quintum Kalend. Iulij.

Carolus Auſtriacus nouus Rex Septembris die nonodecimo ad Villam vitioſam in Aſturibus claſſe appulit. poſt nouem alios & viginti dies Hiſpaniæ Cardinalis obuiam Principi progreſſus, Roæ deceſſit. Funus in D. Illefonſi Compluti illatum: quod collegium ab imo totum de ſuo extruxerat, amplis reditibus attributis, Muſis & eruditioni deſtinatum opus, ad exemplar expreſſum Scholę Pariſienſis (parua liceat componere magnis) certè incredibili Hiſpaniæ commodo. Succeſſit defuncto Guilelmus Croius Belga & Cardinalis in Toletano Archiepiſcopatu, ſed hic Hiſpaniam non attigit.

Cæterùm hic annus inſignis æquè ac funeſtus duabus potiſſimùm rebus fuit, Ægypti imperio euerſo, & Lutheri hæreſi exitiali. Ægyptum Romano imperio ſubditā, ad Heraclium Auguſtum, Mahometis arma domuerunt: poſt eius obitum Caliphis ceſſit, qui ex eius præſcripto ſacra & remp. adminiſtrarunt, vſque ad belli ſacri tempora. Omnino Amalaricus Rex Hieroſolymitanus, capto Peluſio, (ſeu *Damiatam* vocare malis) eò Caliphain perduxit, vtà Syriæ Sulthano auxiliares copias accerſierit. Nauatæ operæ præmium Sarraceni earum copiarum ductori Ægypti imperium fuit, relicta Caliphis ſacra modo poteſtate. Saraconis filius Saladinus, Ægypti & Syriæ Sulthanus, perpetuo victoriarum curſu captaq; Hieroſolyma rem Chriſtianam in Syria vehementer afflixit. Succeſſit non longo interuallo Melechſala, qui attritis viribus aduerſus noſtrorum conatus Comana ſeruitia à Scythis empta armauit, eorumq; ope tum alia præſtitit, tū Ludouicum Regem ſanctum ad Peluſium ſeu Damiatam cepit. A ſeruis, Melechſala occiſo, regnum occupatum. Turqueminius ex eorum numero rebus præfectus ea lege, vt neque ipſe imperium, neque ſerui alij militiæ honorem poſteris relinquerent. ſed ex Chriſtianis parentibus eiurata religione patria milites fierent, quos Mameluchos dixere. ij ex ſuo numero Regem dicerent. Ea reip. forma cōtinuata per multos annos, Caiethbeius multis de Turcis relatis victorijs clarus Ferdinandi Regis Catholici tempore vixit. Succeſſit Campſo, qui poſt Perſas à Turcis ad Taruiſium victos Syriæ timens, anno ſuperiori arma cum Aſiæ intuliſſet, ad Damaſcum victus & occiſus à Selimo eſt. Suffectus militum ſuffragio Tomumbeius, ad Memphim nouo prœlio ſuperatus, capta vrbe laqueo gulam fregit. Victor Turca, abſque controuerſia tantis rebus patratis, Syriam atque Ægyptum ſuo ſubdidit imperio, terror pijs omnibus magnus.

Lutheri excitandi hæc occaſio extitit. Iulius Pontifex templi Vaticani ſtructuram inchoarat. Leo ſucceſſor veniā peccatorū pollicebatur, toto orbe quicūq; in eum vſum æs paruum erogarent. Albertus Moguntinus Præſul eius veniæ in Germania euulgandę Tetzelio Dominicano ſodali curam imponit. Witembergæ in Saxonia Dux Fridericus ſcholam paulò ante fundarat. Profeſſor in ea ſacrarum litterarum Martinus Lutherus Auguſtinianus pro concione populum admonuit, ne ſe quæſtorum impoſturis deludi finerent, Romanas merces non eſſe tanti, pecunias poſſe alibi vtilius collocari. Ab ijs initijs hominis vecordia aucta cùm multi faciles aures præberent, incendium toto fermè orbe eſt excitatū, quod multi anni non reſtinguant. Malū multorum accurſu exacerbatū recruduit,

quod

quod contemptu fortaſſis cecidiſſet. Verum præterita accuſare quam mutare facilius eſt.

1518. ELeonora Caroli Regis ſoror nupſit Emanueli Luſitano Regi. Nuptiæ fine anni Crati oppido magno apparatu celebratæ. Ex hoc coniugio Carolus breuis æui, & Maria diu ſuperſtes, nati ſunt.

De Toletano Archiepiſcopatu in plures partes diuidendo, Epiſcopiſq; peculiaribus Madriti & Talaueræ conſtituendis, actum eſt. Extat Leonis Pontificis diploma decimo Kalendas Auguſti datum quo Hadriano Cardinali, Epiſcopo Coſſentino ſuo in Caſtella legato, præterea Alfonſo Manrico Mirobrigæ Epiſcopo mandat, vti inquiſitione habita, quid faciendum ſentiatur, ſignificent. Multæ difficultates opponebantur. Ita eo conatu ceſſatum.

1519. MAximilianus Cæſar Belſii in Bauaria pridie Idus Ianuarii ex hac vita migrauit. Actum de imperii ſucceſſore. Francofurti multis ambientibus ac præſertim Franciſco Rege Gallo, procerum conſenſu Carolus Hiſpaniæ Rex eſt ſuffectus ad quartum Kalendas Iulii. Neapolitanæ legis veniam iis Regibus Imperium accipere vetantis à Pontifice impetrauit, ſeptem millia aureos & equũ candidum quotannis repræſentare pactus.

1520. QVO nuncio Barcinone accepto, menſe Maio ex Brigantino portu ſoluens, atq; in Belgas delatus, Aquiſgrani ad vndecimum Kalendas Nouembris de manu Colonienſis Præſulis primam imperii coronã accepit. Ferdinando fratri Auſtriam alioſq; Maximiliani auitos principatus libens donauit. Hadrianus Cardinalis, Enecus Velaſcus Magiſter equitũ, & Henricus maris præfectus, rebus in Caſtella præfecti commotã multitudinem retinere non potuerunt, quominus ad arma conſternata cõcurreret. Belgarum auiditate accuſabant aurum Hiſpaniæ expilatum: impotenti dominatu gentis libertatẽ oppreſſam, leges contaminatas. Carolus Ceurius Regis nutricius ſororis filio Guilielmo Croio poſt Ximenij Cardinalis obitum ad Eccleſiæ Toletanæ culmẽ & præfecturam euecto auream pecuniam ex miæ bonitatis varijs artibus corraſerat. Popularis ſeditionis præcipui duces, Io. Padillia ex prima nobilitate Toletana, & Zamoræ Epiſcopus Antonius Acunia. Multæ vrbes & oppida in partes acceſſerunt. Multis locis inter regios & populares commiſſa certamina, donec ad villam Alariã anno proximo decimo Kalend. Maij victis perduellibus debellatum eſt, capto vtroque Duce cæſoque. Tametſi Maria Pacieca Padilliæ vxor, maiori quam pro ſexu animo, pro marito vicaria, commotam multitudinem incitabat, belli Dux euentu haud memorabili.

GVilielmus Croius Toletanus præſul 1521. obijt in Germania tertio Idus Ianuarij, antequam in Hiſpaniam veniret. Succeſſit Alfonſus Fonſeca, magno vir animo, Compoſtella translatus ad Eccleſiæ Toletanæ gubernacula.

Ex bello populari Caſtellę, nouum in Vaſconibus bellum extitit. Arcibus ſuperiori tẽpore à noſtris euerſis, & ſuperiori anno aduerſus populares tormentis & militari præſidio Pompelone detractis, Franciſcus Galliæ Rex, vt Henricum in maiorum regnum reponeret, Andream Sparroſum Odeti Lautrechii minorem fratrẽ cum copijs ea parte in Hiſpaniam immiſit. Prona omnia & facilia fuere: Põpelonem, regni caput, à Prorege Antonio Manrico deſertam, cõtinuò in poteſtatem redegit. Arcis munitio opponebatur. In ea oppugnatione tormenti ictu *Ignatius Loiola*, è nobilitate Cantabriæ tunc miles, deinde Societatis *Ieſu* fundator, conuulſo lapide, crure altero confracto, altero vulnerato, extremum vitæ periculum adiit. Omnino *Ignatio* ſauciato arx ad deditionis conditiones redacta

eſt. Dux Gallus ſucceſſu elatus in Caſtellæ fines irruens, Lugrunium diu obſedit. Verum noſtrorum accurſu ſoluta obſidione, ad Reniegam prope Pompelonem victus acie & captus eſt; copiiſque diſſipatis, Vaſcones cum vrbe ipſa Pampelone ad Hiſpanorum imperium redierunt.

Magnam ex ea ſuorum clade moleſtiam Rex Gallus accepit; quam vt vindicaret, copias alias in Cantabriam Duce maris Gallici præfecto immiſit: quarum virtute Fonterrabia, validum in aditu Galliæ municipium captum eſt. Verum poſt varia certamina ad vetus imperium reſtitutum.

Beatrix minor Luſitani filia, pacta Carolo Sabaudo Duci, miſſa nauibus ad ſponſum. Diuturna eius coniugii lætitia non fuit. Rex ipſe Luſitanus menſe Decembri obiit. Corpus in monaſterium Bethleem, quod ipſe prope Oliſiponem extruxerat Regum buſtis deſtinatum opus, ſepultum eſt. Succeſſit eius filius Ioannes eo nomine tertius.

Per idem tempus omnino quarto Nonas Decembris Leo Pontifex Romæ obiit. Grata Leonis memoria poſteris fuit propter redditam Italiæ pacem, & amplificata litterarum ſtudia, Romanã academiam inſtauratam conquiſitis magno vndique artium ingenuarum profeſſoribus. In eius tamen actionibus accuſatur maius voluptatum ſtudiũ quàm eam perſonam deceret: vt augeret prius Iulianum fratrem, deinde Laurentium Petri fratris filium, Vrbinatem eo principatu euertiſſe. Verum vtriuſq; immaturus obitus eas cogitationes conturbauit. Horum Mediceorum ſtemma texatur.

Coſmi Medicei, qui ante centum annos Florentiæ vixit, filius fuit *Petrus*, nepotes ex eo Laurentius & Iulianus. *Laurentius* Petrum & Ioannem (qui & Leo Pontifex) præterea Iulianum genuit. Iuliani Senioris filius fuit Iulius, quamuis poſthumus & naturalis, & ipſe proximis annis Clemens Pontifex. Iulianus Leonis frater Hippolitum reliquit. Petrus Laurentium genuit iuniorem propatruo Pontifice copiarum ducem. Hic ex concubina quidem Alexandrum ſuſcepit Ducem Florentinum, annis conſequentibus ex vxore Magdalena Bononienſi Catharinam Galliæ quondam Reginam, per quam Mediceus ſanguis multis regiis eſt inſertus. Hæc admonuiſſe ſit ſatis.

AD quartum Idus Ianuarii Hadria- 1522
nus Belga conſenſu à Cardinalibus Pontifex eſt renuntiatus. Aberat ille rebus Hiſpaniæ diſtrictus. Victoriæq; morabatur Fonterrabia recipienda, nuncio ibi accepto in Italiam maturauit, neque Romam tamen peruenit, niſi adulta iam æſtate. Breuis Pontificatus fuit, annuus & octimeſtris; Eruditio, probitas, prudentiã ſingularis, nomen quod antea, Hadrianus ſextus eſt dictus: Antoninum Florentinum & Benonem olim Miſnæ epiſcopum faſtis addidit.

Rebelles Toleti à regiis ſunt victi ad tertium Nonas Februarii: qua victoria Caſtellæ motus penitus quieuere. Cum hoc tamen Carolus Imperator, fratre Ferdinando in Germania relicto Vicarii nomine, vt componeret res Hiſpaniæ, ad ſeptimum decimum Kalendas Auguſti ad ſancti Emeterii portum cum claſſe appulit.

Caroli Sororius Chriſtiernus Daniæ Rex à Friderico patruo regno pulſus ad Belgas ſe recepit, vbi decennio ad vitæ finem moram traxit. Hic ex ſorore Auguſti Eliſabetha duas filias reliquit, Eliſabetham quæ Alfonſo Lotaringio, & Chriſtiernam quæ Franciſco Sfortiæ Mediolanenſi ducibus nupſere.

HAdrianus Pontifex Regibus Hi- 1523.
ſpaniæ fecit poteſtatem legendi Epiſcopos & præſentandi. Diploma octauo Idus

no Idus Septembris conceſſum. Dedit etiam vt trium militarium ordinum præfectura, ab aliis Pontificibus ad tempus conceſſa, deinde Caſtellæ Regibus propria perpetuaque eſſet. Pontifex ipſe poſtridie Idus Septembris Romæ obiit, Rhodo inſula anno ſuperiori à Turcis poſt octimeſtrem obſidionem capta. Suffectus in eius locum eſt ad tertium decimum Kalendas Decembris Iulius Mediceus Cardinalis, Clementis ſeptimi nomine, Leonis decimi patruelis. Tenuit pontificatum annis decem, menſibus decem, diebus ſeptem. Theatinorum ordinem diuini amoris nomine probauit, à Petro Carrafa Theatino Epiſcopo, & aliis piis viris inſtitutam congregationem. Veſtis à ſacerdotibus aliis non diſcreta. Diuinis laudibus decantandis occupantur, & vita ſecreta ab aliis curis vacua.

1525. IOannes Luſitanus Rex Catharinam duxit Caroli Auguſti ſororē. Nuptiæ Eſtremotii Nonis Februarii confectæ inſigni apparatu. Ex multis filiis ex hoc coniugio natis, Alfonſo, Maria, Catharina, Beatrice, Emanuele, Philippo, Ioanne, Antonio; Ioannes & Maria tantum ad iuſtam ætatem peruenere, & ipſi rapti vix primis nuptiarum gaudiis delibatis.

Sanxerat ſuperiori tempore Leo Pontifex cum Carolo Auguſto fœdus, vireſque iunxerat ad pellendos ex Italia Gallos, ea lege, vt pro Neapolitano regno quotannis D. Petri feſto die manum & ſeptem millia aureos Pontifici repræſentaret, pro Sicilia quindecim nō amplius aureorum millia. Sancitum prætereà vt donec ſumptus in bello facti compenſarentur, Parma & Placentia Pontifici darentur, neque pro annuis vectigalibus quicquam detraheretur de capite; reliqui Inſubres Franciſco Sfortiæ cederent. Sic Proſpero Columna præcipuo copiarum Duce & Friderico Mantuano copiis Pontificiis præfecto victi pulſique ſunt Galli. Franciſco Sfortiæ maiorum principatus reſtitutus. Acceſſit noua iniuria. Carolus Borbonius Gilberti Mompenſerii filius, à Gallo alienatus, atque Caroli auſpicia ſecutus, Maſſiliam vſque armatus penetrauit. Vtraque re Gallus irritatus, ſuperatis Alpibus, receptaq; Mediolano, atque reliqua fermè prouincia victor, dum Ticinum copias admouet, vbi Antonius Leiua cum Germanorum præſidio curabat, coeuntibus Cæſarianis Carolo Lanoio Neapolitano prorege, Carolo Borbonio, & Ferdinando Piſcario, victus acie cum magna ſuorum ſtrage, & captus miſſus eſt in Hiſpaniam. Henricus Labretus Rex Vaſconum, & ipſe captus & Ticinenſi arce corrupto cuſtode euaſit. Periit è Cæſareis in ea pugna Ferdinandus Caſtriotus Marchio Sancti Angeli, magni Scanderbechii pronepos: diſciſſis fortè habenis equus herum in confertos hoſtes rapuit. Pugnatum eſt ad quintum Kalend. Martii, qui dies Veneris fuit Matthiæ Apoſtolo ſacer.

QVieſcebat Europa à belli malis. 1526
Franciſcus Galliæ Rex in Hiſpania atque Madriti in arce captiuus tenebatur. Aloyſia mater rerum in Gallia pro filio moderatrix de eius libertate ſollicita, filiam Margaritam Caroli Alanſonii Ducis viduam legauit in Hiſpaniam. Eius diligentia & auctoritate poſtridie Idus Ianuarias fœdus in has leges factum eſt. Belgas à Gallis Regibus iura petere nefas eſto. Gallus Mediolano, Genua, Aſta abſtineto. Burgundiam Carolo reddito. Eius ſororem Eleonoram ducito dote ducentis aureorum millibus. Carolus Borbonius in gratiam recipitor, cum eo de rebus inter eos controuerſis iure agito.

Duxerat Borbonius Suſannam Ludouici vndecimi Regis Galli ex Anna

maiori filia neptem. Carolus Andegauenſium poſtremus Ludouico Regi quę obtinebat in Gallia, præterea regni Neapolitani iura teſtamento legarat. Ludouici filius Carolus octauus ſine prole deceſſerat. Sic Borbonius regnum quidem Franciſco relinquebat; quæ aliunde acceſſerant, omnia ſui iuris facta contendebat. Hæc vxore ſuperſtite, ea defuncta ſine liberis, retinebat tamen dotalia oppida, Borbonii principatum, quaſi ſocero Petro Borbonio ſanguine proximus vir. Regis mater Aloyſia contra tendebat, ad ſeque eum principatum reuocabat, nempe ex ſorore Petri Borbonii prognata, Suſannæ amitina.

Fœdere conſtituto Rex Gallus ex Hiſpania dimittitur, datis, vt conuenerat, Franciſco & Henrico filiis obſidibus facturum quæ erat pollicitus.

Interea Hiſpali Caroli Auguſti & Eliſabethæ Luſitani Regis ſororis nuptiæ celebratæ ſunt ad quintum Nonas Martij. Sponſam è Luſitania deduxerunt Ferdinandus Calabriæ Dux iam liber, & Alfonſus Fonſeca in locum Guillelmi Croij Archiepiſcopus Toletanus.

Cæſariani Franciſcum Sfortiam proditionis inſimulatum Mediolano expulerant: vt is reſtitueretur, & quoniam in Hiſpania erat lege cautum ne ſacerdotia darentur externis, Pontificia diplomata ſenatus Regius examinaret, percitus iracundia Clemens Pontifex cum Gallo & Venetis fędus ſanxit. Anglo etiam ſollicitato; tum Ferdinando Daualo Piſcario Marchione, qui rebus Mediolani præfectus erat, regni Neapolitani iniecta ſpe communibus armis occupandi. Hos conatus magna conſequentur mala. Piſcarium inter has molitiones ſæua & importuna mors ſuſtulit, herede patrueli Vaſti Marchione, Alfonſo Daualo.

Solimanus, qui Selimo Patri ſucceſſerat, Turcarum Imperator, ad Budam Ludouicum Regem Hungarum acie vicit. Quo in palude, cum fugeret, hauſto, non modo ea vrbs eſt amiſſa, ſed nouo diſſidio de ſucceſſore reſpublica penitus afflicta eſt. Pars procerum Ferdinandum præferebat extincti Regis ſororiū, pars Ioannem Vaiuodam, vnde diuturna bella extiterunt. Maria Regina vidua ad ſuos rediit.

PONtificem Clementem Cæſariani 1527.
male mulctarunt prius, Pompeius Columna Cardinalis delectu habito in agro Romano & Hugo Moncada Prorex Neapoli accurrens incautum ferme oppreſſerunt, Vaticana ſupellectile direpta: deinde hoc anno Carolus Borbonius cum parte copiarum ex Inſubria profectus, victo in Mincii tranſitu Feltrio Duce, cæſoq; Ioanne Mediceo Coſmi patre Florentini poſtea Ducis, Romā vrbem diripiendam militi tradidit. ipſe in limine ictu ſclopi occubuit. Pontifex & Cardinales intra Hadriani molem obſeſſi ſunt.

Grauis ea clades fuit, graue dedecus Chriſtiani nominis: ad cuius nuncium Auguſtus, cum Philippi filii ad duodecimum Kalendas Iunii Vallisoleti nati lætitiam celebraret, repente ludos ceſſare iuſſit. Inſitę pietatis id argumentum fuit, neq; ſua voluntate tantum ſcelus commiſſum. Contra Florentini odio Pontificis Mediceos vrbe expulerunt, Hippolytum atque Alexandrum eius familiæ Principes: quod rebus commutatis, tandem illis eripuit libertatem. Henricus Anglorum Rex atroci nuncio cōmotus, ad Pontificis fœdus acceſſit. Gallus Odetum Lotrechium in Italiam miſit, qui ſuis & Venetorum viribus Alexandriam & Ticinum occupauit.

Henrico Labreto Margarita Galli Regis ſoror iuncta eſt. Ex hoc coniugio Ioanna nata hæres paterni principatus, nulla proles maſcula. Inſigni hæc mulier in hæreſi peruicacia fuit. Credo erepti

regni

regni dolor in Romanos Pontifices incitabat.

1528. MAdriti in Philippi Principis verba iuratum non alium hæredem paterni regni futurum.

Conqueſtus erat per litteras Carolus fidem à Gallo violatam, non redditis quæ erat prolixè in captiuitate pollicitus. Mēdacij illum Gallus accuſat per fecialem, & ad ſingulare certamen prouocat. Re cum proceribus communicata, reſpondit Carolus ad octauum Kalendas Iulij, loco etiam certamini deſignato. Cautior ille neque litteras reſignare voluit, neque fecialem audire ex Hiſpania ea cauſa miſſum.

Interea Lotrechius, Bononiæ hyeme exacta, Neapolim ire pergit. Verùm obſeſſa ea vrbe in magna ſpe totius prouinciæ occupandæ, peſtis repentè in caſtris graſſata magnam copiarum partem cum Duce ipſo conſumpſit. capti alij, atque in eo numero Petrus Nauarrus in cuſtodia vitæ reliquum exegit, ſtrenuus alioqui miles in paucis.

Eo incommodo percitus Andreas Auria Genuenſis, Gallicæ claſſis præfectus, Caroli auſpicia ſequi maluit, patriæ libertatis victis pulſiſque Fregoſijs fundator eximius.

1529. CVpiebat Carolus in Italiam nauigare, coronam imperij de manu Pontificis ſuſcepturus. Eo ſtudio cum eo in gratiam ex tantis quamuis iniurijs redijt, pactus filiam Margaritam furto ſuſceptam Alexandro Mediceo cōiugem, Mediceoſq; pulſos in patriam reſtiturum. Simul cum Gallo Rege Cameraci per legatos inſtaurato fœdere filios remiſit ad patrem, ducentis aureorum myriadibus acceptis. cum illis Eleonora ſoror, Gallo coniux deſtinata, abijt. Ex hoc tempore Belgæ quidem ſui iuris ſunt facti, exempti penitus à Gallico imperio; Burgundiæ Ducatus penes Gallos manſit.

Luſitani erant pacandi, cum quibus de Maluccis inſulis controuerſia erat. Optima ratio viſa eſt, vt à Luſitano trecenta quinquaginta millia aurei mutua darentur. Carolus, donec ea ſumma eſſet reddita, earum inſularum commercio abſtineret.

Solimanus Turca à Ioanne Vaiuoda ſollicitatus, Viennam Auſtrię obſedit, defendit Philippus Palatinus.

Rebus omnibus comparatis Carolus in Italiam ad imperij coronam nauigauit.

ROMA propter ſuperiores clades deformata erat; exacerbati ciuium animi: placuit Bononiæ eam celebritatem peragere. Ergo ipſo die natali ſuo ad ſextū Kalendas Martij Carolus Auguſtus eſt ſalutatus, corona de manu Pontificis capiti impoſita. Vt Franciſcus Sfortia patrio principatui redderetur, Pontificis & Venetorum precibus datum, Chriſtierna coniuge, quæ Dani Regis filia erat, præterea pollicitus nongenta millia aureorū quam ſummam dum integram repræſentat, Comum & Mediolani arx Cæſareis præſidiis retentæ. Mantuano Marchionis nomen Ducis honore mutatum. Duci Ferrarienſi Rhegium & Mutinam, de quibus cum Pontifice lis erat, Imperator conſenſu partium delectus arbiter, dedit. 1530.

Carolus Auguſtus in Germaniā abijt, comitijs eorum Principum Auguſtam Vindelicorum indictis ad octauum Aprilis diem. Parum profectum. Sectarii tantum de ſcripto conceptam *confeſſionem* obtulerunt, quam à loco *Auguſtanam* dixere. Auctor Philippus Melanchthon præcipua vir eruditione, haud pari pietate, quippe nouæ ſectæ dux.

Præterea copiis Cæſaris Florentia victa diuturnæ obſidionis malis. Medicei in eam vrbem reſtituti ſunt; Alexandro etiam Mediceo creato Duce, erepta penitus libertas eſt. Duces in hoc bello Philibertus Aurantius & Alfonſus Daualus Vaſti Marchio.

Margarita Auguſti amita obijt Machliniæ Kalendis Decembris. in eius locum Maria Hungariæ Regina vidua ſuffecta rebus Belgicis diu præfuit pro fratre Auguſto vicaria.

1531. AGente Auguſto, à Moguntino Præſule, cuius eæ partes ſunt, Electores imperii Coloniam ad comitia vocati ad Regem Romanorum deſignandum, die dicta conſentientibus ſuffragiis Ferdinandum Auſtriacum nominarunt. Vnus Io. Fridericus Saxo non interfuit, & per filium totam actionem vitii accuſauit, id tunc ſecuti Bauari Principes, proximo anno mutarunt in gratiam Imperatoris: Saxo etiam paulò pòſt acceſſit in conuentu Ratiſponenſi, conceſſa religionis libertate.

Multis locis terra mouit. In Belgis rupti aggeres, marinis fluctibus in Zelandia multa oppida merſa: vbi templorum turres hoc tempore extant. Vis mali Oliſipone maximè incubuit. Rex in aperto, ne ruinis opprimeretur, multis dieb⁹ durauit ſub pellibus. Tagi alueus inflatus, dimotis hinc inde aquis, in modū inſulæ eminere videbatur. Mouebatur in Anglia patria religio. In Annam Bolenam procaces oculos Rex coniecerat, parum ſui potens. (Catharina vxore repudiata, quòd fratri Arcturo nupſiſſet) Eam ſibi iungere cupiebat: vtrumque proximo anno præſtitit: tametſi ex Catharina Mariam filiam ſuſceperat. A Pontifice, quoniam ſe eius votis aduerſum præbebat, quidquam Anglos petere Edicto vetuit. Tetri Schiſmatis hæc fundamenta fuerunt, atque Anglicæ infelicitatis.

Moti & Heluetii ciuilibus armis Sectarii in Catholicos. Ventum ad manus in Tigurino agro; vicere Catholici numero quamuis inferiores. Zuinglius in prælio occubuit. Baſileæ Io. Oecolampadius in lecto extinctus repertus eſt menſe Nouembri: Ambo præcipua tetræ factionis capita.

SOlimani Turcæ metu, qui Hungariam inuadere parabat, Caroli Auguſti edicto Germani Principes Ratisbonam conuenerunt. Actum de bello defendendo, conceſſaque ſectariis religionis libertate auxilia decreta. Miſit Pontifex lectam Italorum manum Duce Hippolyto Mediceo Cardinali, neque Luſitanus defuit. Ea diligentia equites ad viginti millia contracti, pedites octoginta millia. Caſtris ad Viennam poſitis quam Turcæ impugnare parabant, Ductor Auguſtus ipſe magnam in eo conſecutus laudem. Cognita barbarus tot nationum conſternatione, tametſi numero vincebat viribus diffiſus, Hungaria, & Auſtriæ parte direpta nullo præterea operæpretio, contra multis ſuorum amiſſis, rediit in patriam. 1532.

Eodem tempore Andreas Auria claſſe in Peloponneſum delatus Coronem Methonenque de Turcis cepit.

Obiit Ioannes Fridericus Saxo, Lutheri patronus, ſucceſſore eiuſdem nominis filio pari impietate.

Cæſar rebus Germaniæ compoſitis in Italiam abiit. Bononiæ conuento Pontifice cum eo fœdus finxit aduerſus Turcas, ſimul de concilio cogendo deliberatum eſt. Pręcipua tamen cura erat Gallum aditu Italiæ prohibendi, qui niſi Mediolano recepta nunquam quieturus videbatur.

NIhil ſyncerè agi videbatur. Nam Carolo digreſſo & in Hiſpaniam reuerſo Clemens Pontifex mari, Gallus terrâ Maſiliam conuenerunt. Id colloquium ad turbandam Italiæ pacem pertinere creditum eſt. Pontificis obitu tecti intercepti que conatus. Catharina tantum Laurentii Medicei filia Henrico Galli fi- 1533.

lio

lio iuncta eſt, defuncto poſtea maiori ſuo fratre Franciſco Galliæ & Scotiæ Regi. Dos, quædam in Auernis oppida, ingens pecunia.

1534. ALfonſo Fonſeca Toletano Præſule pridie Nonas Februarii defuncto locum tenuit Ioannes Tauera Cardinalis.

Clemens ex Gallica profectione redux diuturna valetudine oppreſſus vrbanis & domeſticis rebus compoſitis ad octauum Kalendas Octobris Romæ deceſſit. Succeſſit ad tertium Idus Octobris Alexander Farneſius Cardinalis domo Romanus, per omnes honorum gradus ad faſtigium euectus. Is Pauli tertii nomine rexit Eccleſiam annos quindecim dies octo & viginti. Iunior furto ſuſceperat Petrum Aloiſium & Conſtantiam. Petri filius fuit Alexander Farneſius, Conſtantiæ Guido Sfortia, quos prima creatione Cardinales deſignauit; Alexandri fratres Octauius Dux Parmæ, & Reynucius miles Hoſpitalarius, deinde S. Angeli Cardinalis.

Menſe Nouembri in Anglia lex eſt lata Pontifici Romano omnem poteſtatem abrogans. Qui obſtiterunt Carthuſiani, Io. Roffenſis Epiſcopus, Thomas Morus antea regio Scrinio præfectus capite pœnas dederunt. Culta fides grauiſſimum crimen erat.

Hariadenus Barbaroſſa ex prædone Algeriæ Rex, Turcicæ mox claſſi præfectus Tunetum in Africæ ora occupauit Muleaſſe Rege pulſo.

1535. MVleaſſem ad ſe confugientem vt tueretur Carolus Imperator, contracta valida claſſe Barcinone ſoluit ad tertium Kalendas Iunii. Affuit è Luſitania cum aliquot nauigiis Ludouicus à Rege fratre miſſus. Modicis tempeſtatibus ad littus Africæ peruentum. Capta Guleta, arx munitiſſima, in aditu portus, ipſaque vrbs Tunetum menſe Iulio. Et vrbs quidem Muleaſſi reſtituta eſt: Guletæ in arce Bernardinus Mendoza cum præſidio militum mille relictus eſt; Imperator in Siciliam ac Neapolim abiit.

Interea Rex Franciſcus ſuperatis Alpibus Carolo Duci Sabaudo Turinum multaque alia oppida aufert, vnde ingentes irarum cauſæ. Præſertim cum Franciſcus Sfortia per eos die ſine prole defunctus Carolum Cæſarem eius principatus hæredem ſcripſiſſet.

CArolus Imperator Neapoli Romam delatus coram Pontifice & Cardinalibus verbis grauiſſimis in Gallum inuectus eſt, eo animi ardore, vt ad ſingulare certamen prouocarit. Is conuentus altero die Paſchatis, quo redeuntis ad vitam Chriſti memoria celebratur, habitus eſt. Paucis poſt diebus vrbe egreſſus in Galliam irruit. Maſſilia in prouincia Phocæenſi tentata fruſtra, neque aliud operæ pretium extitit. Periit magna copiarum pars, ipſeque Antonius Leiua, ad quem imperii militaris ſumma referebatur. 1536.

Quo anno tria alia acciderunt ad memoriam inſignia: Franciſcus Delfinus Galliæ obiit quarto Idus Auguſt; Concilium Coloniæ habitum eſt actionum Præſide Hermanno Colonienſi Præſule, qui ſeptimo poſt anno ad Lutheranos defecit; quo merito à Pontifice Paulo tertio, loco motus eſt Adolpho ſubſtituto. Eraſmus Roterodamus Baſileæ obiit Septuagenarius maiori eruditione famaque quam laude.

In Anglia quarto Kalendas Iunii s Anna Bolena Eliſabethæ mater lege de adulteriis poſtulata capite pœnas dedit. Eius locum tenuit Ioanna Semera, quæ proximo anno ex partu periit, proli nomen Eduardo Acceſſit

Anna Ducis Cliuenſis ſoror; qua mox repudiata Henricus Rex lege lata de ſoluendis coniugiis Catharinam Hauardam duxit. Hauarda cæſa adulterii lege, & quoniam ante regium coniugium eſſet vitiata. Catharina Patra vidua ſextis nuptiis iungitur. Vt coniugium maneret Regis obitu eſt factum. Impotens libido & praua.

1537. ALexāder Mediceus ad octauum Idus Ianuarii occiſus Florentiæ eſt Laurentii propinqui fraude. Eius vrbis principatus Coſmo Mediceo Alexandri propinquo à ciuibus eſt delatus.

Vuormatiæ in Vangionibus Carolus imperii conuentus habet. In his conuentibus in Lutheri ſectatores edictum eſt promulgatum, nullo fructu cum res ad arma ſpectaret. Concilium generale ab omnibus expetebatur. Multæ opponebantur difficultates. Vicit tamen Pontificis conſtantia; habendo concilio Mantuā primum, deinde Vicentiam deſignauit. Sectarii Pontificem quaſi reum remouebant, & Epiſcopos nimirum Pontifici ſacramento adſtrictos, liberum atq; in Germania concilium expetebant. Quid id eſſet non ſatis intelligebatur. Nam ipſos ſedere iudices quis ferret? ſiue quia rei, ſiue quia actores. Epiſcopos excludere contra omnia vetuſtatis exempla foret. Profanos Principes de religione ſtatuere ne ipſi quidem probabant. An fraus id erat potius, & in ſacra cauſa præuaricatio.

Solimanus eunuchus pro Turcarum Imperatore Ægypto præfectus, eius iuſſu cum claſſe octoginta nauiū fauces ſinus Arabici egreſſus *Dium* arcem acriter impugnauit. Is conatus ad prohibendos Luſitanos Indico commercio pertinebat. Verum Luſitanorum virtute re infecta repulſus eſt.

Interea Pontifex Romæ delectis nouem Cardinalibus curam impoſuit notandi quæcunque in moribus vitiata erant. Illi libello dicato plura capita complectuntur. Simul de fœdere contra Turcos actum. Conuenit vt Pontifex, Imperator, & Veneti claſſes conferrent. Simul etiam ne Gallus eos conatus impediret actum de colloquio Nicæa vrbe Prouinciæ conſenſu deſignata.

ERgo Pontifex ea quamuis ætate maturauit, eodem ex Hiſpania Cæſar mari, pedeſtri itinere Gallus. Conuenerunt menſe Maio, multis vltro citroque ſermonibus pax ſanciri non potuit: induciæ tantum in decennium ſunt impetratæ, vt Gallus & Cæſar inter ſe viderent impetrari nō potuit. Octauio modò Farneſio Pontificis nepoti Margarita Alexandri Medicei vidua deſponſa eſt conſenſu Cæſaris puellæ patris. 1538.

In reditu ad Foſſas Marianas (*Aquas mortuas* vocant) Cæſar & Gallus ſunt collocuti, arcanis ſermonibus duo dies dati. Nihil tamen maioris rei factum, quam vt Gallus noxa dimiſſa Andream Auriam reciperet in gratiam.

Qui adiunctis Pontificiis & Venetorum triremibus in ſinu Ambracio *Caſtrū nouum* ceperat. Verum ad Actium promontorium (*Praueſam* vocant) Hartadeno Barbaroſſa obuiam facto, nullo operæ pretio noſtri diſſipati ſunt fugientium in morem. Sic totus is apparatus euanuit, & proximo anno Caſtrum nouum ad Turcas rediit. Veneti etiam à Turca inducias impetrant, quæ tandem diuturna pace mutantur.

In Anglia Thomæ Cantuarienſis oſſa combuſta, monaſteria diruta, monachi veſtem mutare compulſi.

KAlendis Maii Toleti in ædibus Fuenſalidæ Comitum Iſabella Auguſta obiit, corpus Granatam delatum. In Hieronymiano eius vrbis monaſterio Imperator morabatur. Communes filii fuere Philippus Princeps & Maria, quæ Maximiliano ſecundo Imperatori, & Ioanna, quæ Ioanni Luſitaniæ Principi nupſere. 1539.

Ab

Ab Imperatore furto ſuſcepti Ioannes Auſtriacus tempore viduitatis, Margarita Auſtriaca in minori ac cælibi ætate.

Obiit Georgius Saxo ſine prole, Luthero maxime infenſus. Succeſſit iure ſanguinis Henricus iam Lutheranus factus. Henrici filius maior Mauricius fuit; minor Auguſtus. Mauricius patri ſucceſſit. Auguſtus fratri olim in prælio cæſo.

1540. GAndauo vrbe in Flandria mota propter pecuniam in belli ſumptus imperatam, Carolus Imperator per Galliam iter fecit, Galli filiis Henrico & Carolo deducentibus, Regeque ipſo Aurelia Lutetiam vſque proſequente.

Magnam animi confidentiam ſe æmulo committere itaque de eo retinendo actum affirmant. Deus illum tanto periculo eripuit. Gandauum delatus noxiis vindicatis arceque ibi exædificata cæteri vt quieſcerent, effecit.

Ioanne Vaiuoda defuncto per idem tempus Turcæ Stephani filii recens editi patrocinio ſuſcepto, Hungariæ magnas clades intulerunt.

Ebora in Luſitania iure Metropolitano donata, contributo Epiſcopo Syluenſi commendataque Henrico Cardinali Regis fratri, & ipſi poſt Sebaſtiani Regis obitum Regi futuro iure ſanguinis.

Societas Ieſu Pontifici Paulo primum probata, Diploma Pontificium ad quintum Kalendas Octobris Romæ datum. Auctor & fundator *Ignatius Loiola* Cantaber vir ſanctus, Reip. Chriſtianæ magno ac plane mirabili commodo.

1541. IMperator rebus Belgicis compoſitis, vindicatis Gandauenſibus, in Germaniam abiit. Dabatur opera conciliandis ſectariis cum eccleſia: multæ inter Theologos diſputationes habitæ. Remedium ſalutare, ſi peruicacia hæreticorum argumentis vinceretur. Anno ſuperiori fuerat inter Theologos colloquium inſtitutum Vuormatiæ, ad ſeptimum Kalendas Decembris, neque intermiſſum hoc anno. Verùm Imperatoris aduentu ad Ratiſbonenſes conuentus, ſuſtentatum, Actio Nonis Aprilis inchoata. In ijs delecti Theologi diſputarunt, Princeps pro Catholicis Eckius, pro hæreticis Melanchton. Aderat Gaſpar Contarenus Cardinalis à Pontifice legatus, qui pacis ſtudio de iuſtificatione, & tranſubſtantiatione aliqua conceſſiſſe viſus eſt aduerſariis; quę eo Romam reuerſo acriter accuſauit in ſenatu Petrus Cardinalis Carrafa. Aculeatam orationem ex ore Pontificis præſentis mitti omnes iudicarunt. Eo contumelia maior.

Solutis conuentibus Cæſar in Italiam abiit Pontificeq; conuento Lucæ in Hetruria de menſe Septembri, cum eoque de Concilio cogendo conſiliis communicatis Genuam feſtinauit. Ibi Auria claſſem ingentem paratam inſtructamque habebat ad Algeriam vrbem in ora Africæ impugnandam. Anni tempus incommodum, & ſe iam in autumnum inclinarat. Plerique, & ipſe Pontifex, ab eo conſilio dehortabantur. Perſtitit tamen Imperator. Ad littus Africę ſub finem Octobris ſæua tempeſtas, claſſis magna parte oppreſſa, compulit Bugiam petere, vnde mæſtus Auguſtus Carthaginis nouę portum tenuit, nullo operæpretio, contrà ingenti accepto detrimento. In ea expeditione Ferdinandus Corteſius Imperatorem comitatus, dum natatu conatur ad littus euadere duos ſmaragdeos cyathos amiſit, qui trecentis aureorum millibus æſtimabantur, Romano more centies vicies ſeſtertium.

QVoniam conuocandi concilium ſuperior conatus propter inteſtina Principum bella non proceſſerat, nouo edicto Epiſcopi Tridentum conuenire iuſſi ſunt, deſignatis etiam Pontificiis legatis, Pariſio, Morono, & Polo Cardinalibus. 1542.

Verum eos etiam conatus diſtulit nouum à Gallo bellum multis partibus con-

tra Imperatorem concitatum, Alfonſus Daualus Vaſti Marchio Mediolani rebus præfectus erat. Fregoſius Geneuenſis, & Rinconius Hiſpanus à Gallo ad Turcam legati peregrinorum quamuis habitu per Padum nauigantes cogniti ab Hiſpanis militibus merſiq́; anno ſuperiori fuerant. Atrox iniuria viſa eſt, concurritur ad arma. Validis copiis Belgarum fines impugnati. Ipſe etiam Henricus Delphinus à patre miſſus, Perpinianum in Hiſpaniæ aditu obſedit. Verum incolarum virtute tormentis confixis, & accurſu militum, qui ex omnibus partibus confluebant, repulſus cum ignominia eſt.

Ioannes Vega Valuerdii regulus hoc tempore Vaſconibus prorege præerat, vnde breui miſſus Romam, ea legatione prudenter obita, deinde in Sicilia diu res geſſit. Poſtremo Hiſpaniæ redditus regio Caſtellæ ſenatui cum laude præfuit, vir integerrimus, aduerſus calumnias animo conſtanti pius imprimis, prudentia ſingulari.

Initio Decẽbris Iacobus quintus Scotorum Rex obiit Maria vnica filia relicta quam paulo ante ſuſceperat ex ſecunda vxore Maria Guiſiana.

In Germania, Italia, atq; Hiſpania tanta locuſtarum vis fuit, vt ſolem volatu auferrent.

Ingens terræ motus Siciliæ plures vrbes & oppida afflixit, multa ædificia ſuis conuulſa ſedibus. Vis mali Syracuſis incubuit maxime.

1543. CArolus rebus in Hiſpania Præfecto Philippo filio, cui Maria Luſitani filia erat deſponſa, de Italia & Germania ſolicitus Genuam cum claſſe abiit. Inde ad Buſſetum Placentiam inter & Cremonã ſitum oppidum, Pontificem conuenit. Strenuos Principes & nunquam ceſſantes. Actum de concilio quo iam tempore Legati Pontificii Tridenti aduentum Epiſcoporum morabantur. Actum de pace, quod maturum non erat. Coſmo tantum Mediceo arces Florentię & Liburnię datum vt redimeret ducentis aureorum millibus. Vt Parma & Placentia Petro Aloiſio à patre Pontifice datis Cæſaris conſenſus accederet, impetrari non potuit.

Gallus per Veromanduos Cæſaris fines vexabat; alia parte Hariadenus Barbaroſſa in freto Siculo Rhegio vrbe vaſtata in Tolonium portum inuectus Anguiano Principe adiuncto Nicæam Liguriæ vrbem admota claſſe occupauit. arce potiri non potuit magna quamuis æſtatis parte in ea obſidione conſumpta. Ita re neceſſaria, & quoniam Auriam cũ claſſe propediem affore nunciabatur, Tolonium in hiberna rediit.

HOc anno ad nonum Kalendas Februarii Solis defectio totum diem tenuit, ſequẽtibus menſibus ter luna defecit, quod poſt Caroli Magni ætatem nunquam accidiſſe affirmant. 1544.

Variabant ſecundæ aduerſæq́ue res, Barbaroſſa enim hoc anno in Orientem rediens, ex itinere littora Neapolitana longe lateque vexauit. Terror quam detrimentum maior. Tametſi Liparim inſulam vrbe capta, & in Sicilię littore Pactim vrbem diripuit, incenditq́ue: multa millia capitum in captiuitatem egit. Altera ex parte Anguiano in Inſubres cum copiis delato Vaſti Marchio obuiam procedit, ad Carignanum caſtra coniuncta caſtris. Pugnatum acriter ad octauum-decimum Kalendas Maii, pugna ea ætate in paucis memorabilis. Vicere Galli, neque tamen Inſubriæ principatu potiti ſunt.

Cæſar & Anglus iunctis viribus Galliam vexabant. Cæſar ſtudio elatus multiſque captis oppidis tantum-non in Lutetiæ conſpectum ſe dedit. Omnia trepidatione plena erant, nobiliſſima vrbs, Europæ Lux, à ciuibus deſerebatur, præſertim Bononia in Morinis ab Anglo per idem tempus capta. De pace actum tandem. In Sueſſionibus per legatos hæ conditiones

ditiones dictæ. Vt capta vtrinque poſt inducias Nicææ factas redderentur. Vires pro religione contra hęreticos iungerent, & contra Turcas. Gallo nihil iuris in Flandriam, Aragoniam, Neapolim que eſſet. Cæſar Carolo Aurelianenſi minori Galli filio aut filiam ſuam coniugem daret, aut fratris Ferdinandi. Si ſuam, dos Flandria eſſet Regis nomine: ſi fratris, Mediolanum. Ad octauum Kalendas Octobris hæc ſancita Caroli Aurelianenſis obitu paulo poſt defuncti effectu caruerunt.

1545. DVxerat Philippus Hiſpanię princeps Mariam Luſitani filiam. Nuptię Salmanticæ ſuperiori anno confectæ erant. Puellæ deductor Aſſidoniæ Dux. Vterus breui intumuit. Valliſoleti hoc anno ad octauum Idus Iulii Carolus eſt editus partu haud felici. Mater quarto poſt die eſt extincta, luctus tota prouincia gaudio permixtus. Ne proles quidem paternam hæreditatem adiit. Extinctæ corpus Granatam delatum eſt.

Obiit Ioannes Tauera Cardinalis Kalendis Auguſti, in eius locum Toletanus Præſul Ioannes Siliceus eſt creatus, Philippi Principis litteris inſtituti ea ſcilicet merces fuit. Purpura poſt aliquot annos acceſſit.

Agebatur in Germania cum ſectariis vt Tridentini Concilii iudicio ſtarent. Conuentus Vuormatiæ ea cauſa habiti. Aderat Imperator, & Alexander Farneſius Cardinalis ab auo Pontifice legatus. Nihil impetratum, præſertim faces ſubdente Luthero nouis libris editis. Colloquium expoſcebant ſectarii: recuſabant Catholici, remq; integram malebant ad Patrum Tridentinorum arbitrium reiici, experti toties nunquam de religione recte priuatim diſputari. Belli Germanici fundamenta ponebantur.

Sic tandem Concilium conuenientibus Epiſcopis fine huius anni inchoatum eſt. Prima Actio die tertio decimo Decēbris promulgata. Cardinales Montius, Ceruinus & Polus pro Pontifice legati rebus omnibus præfuere. Iacobus Lainsſs, Alfonſus Salmeron, è Societate Ieſu: Dominicus Sotus, Melchior Canus Dominicani: Alfonſus Caſtrius, Andreas Vega Franciſcani præcipui inter Theologos Hiſpanici generis. Franciſcus Victoria Salmanticenſis, Ioannes Medina Complutenſis nobiles, & ipſi ea ætate Theologi diem obierant.

MArtinus Lutherus Iſlebii, vbi natus 1546.
erat, in lecto repertus eſt mortuus ad duodecimum Kalendas Martii. Cibi & potus copia, quo ſe ingurgitarat, exitio fuere. Vixit annos ſexaginta tres. Corpus Vuitembergæ ſepultum. Obiit & Alfonſus Daualus Vaſti Marchio, Mediolano eo tempore Præfectus, ſucceſſore in ea quidem procuratione Fernando Gonzaga.

Conuentus Ratiſbonæ habebantur. Diſceptarunt Theologi pro Catholicis Maluenda, & Cochlæus; pro ſectariis Bucerus & Brentius. Eo Imperator acceſſit menſe Maio. Nihilo maius quàm antea operæpretium. Quin noua iniuria acceſſit. Theologi ſectarii actione vix cæpta diſceſſerant. Principes plerique quamuis inuitati noluerunt accedere, præſertim Fridericus Saxo, & Philippus Lātgrauius. Malo cogendos Imperator iudicauit. Maximilianus Buræ Comes in Belgis maximas copias coëgit, in Germania Albertus & Ioannes Brandeburgenſes, quāuis infecti hæreſi pro Imperatore delectus habent. Hiſpani ex Italia euocati; ad quintū decimū Kalend. Iulii litteræ ad Germaniæ ciuitates ab Imperatore ſūt datæ. Quibus monuit ne ſe in fraudem induci finerent, ſua patiētia plerosq; abuti, nulla Maieſtatis reuerentia, neceſſario arma ſumi. His datis litteris Imperator Ratiſbona in Bauariam diſcedit. Caſtra prope Lanshuotū poſita, quo valida auxilia à Pontifice venerant, duobus nepotibus Octauio &

Alexandro Cardinali Ductoribus: Acceſſere paulo poſt Hiſpani ad ſex millia. Copiis omnibus Ferdinandus Dux Albanus præfectus. Aduerſarii cum validis copiis ad Ingolſtadium occurrunt. Duces præcipui Saxo & Lantgrauius. His multi alii Principes & ciuitates aut palam, aut voto fauebant. Occupato iis caſtris tumulo, in ſubiecta Imperatoris caſtra diſploſis tormentis plus terroris intulerunt quam damni. In ea irrumpere Lantgrauius cupiebat, quoniam leuis munitio erat, verũ deſtitit ab aliis prohibitus. Id noſtris ſaluti fuit, quibus vires impares erant, nondum Belgicis copiis allatis. Eæ vbi acceſſerunt, Imperator Nerlingum abiit, hoſte ſemper à tergo. Interea Mauricius Saxo adiutus Ferdinandi Regis copiis, Friderici Saxonis ditionem occupabat, quod proſcriptus eſſet, & ipſius ditioni confuſa prouidendum erat, ne communi damno inuoluerentur. Sectarii vt huic incommodo occurrerent, & quoniam graui rerum inopia premebantur, in Saxoniam iter intendunt. Lantgrauius ad ſuos Franconofurtum diſcedit. Bello fatigati pleriq; tum Principes, tum vrbes arma ponunt: ac nominatim Fridericus Palatinus rebus deſperatis ab Imperatore veniam impetrat, quod ad hoſtes auxilia miſiſſet. Eius exemplo Vuitembergenſis Dux, ciuitates Vlma, Franconofurtum, Auguſta in gratiam rediere, ſed grandi pecunia mulctati.

1547. INitio proximi anni hæc gerebantur: quo tẽpore Fridericus Saxo quæ Mauricius occupauerat facile recepit, Lipſiam obtinere non potuit.

Tria Principum funera in hunc annũ inciderunt, Annæ vxoris Ferdinandi; Franciſci Regis Galli, Henrico filio ſucceſſore ad duodecimum Kalendas Aprilis, tum Henrici Angliæ Regis. Succeſſit Eduardus nouem annos natus, Maria & Eliſabetha ſororibus teſtamento patris ad ſceptra deinceps vocatis, ſi Eduardus ſine prole decederet. Quo Rege Dux Somerſetus, eius auunculus, regnique procurator, nouas hæreſes in Angliam inuexit.

Imperator Argentorato pecunia mulctata, fratreque Ferdinando adiuncto, qui ſe in Bohemia tenuerat, in Saxoniam ire contendit. Ad Miſnam Albimque fluuium peruentum ad octauum Kalendas Maij. Aduerſam ripam tenebant hoſtes. Pontem vt facerent Hiſpani quidam milites natatu cymbas rapiunt. Sic traiecto flumine noſtri conſequuntur aduerſarios, qui de Vuitemberga cogitabant. Ventum ad manus, pugna ad noctem tenuit, ſed capto tandem Saxone, multiſq; hoſtibus cæſis, cæteri diſſipati ſunt. Paulo poſt Lantgrauius ad Imperatorem vltro venit. His duobus Principibus captiuis quieuere alii. Accepta ab iis & ciuitatibus tormenta bellica Mediolanum, in Belgas, & Hiſpaniam miſſa ſunt celebris victoriæ ad poſteritatem monimenta. Sic Imperator in Belgas abijt.

Concilium Tridẽto Bononiam tranſlatum ac paulo poſt ſolutum eſt, magno piorum dolore. Verum Tridentini cæli inſalubritas accuſabatur, & iuſſa Pontificis vrgebant. Cuius filius Petrus Aloiſius Placentiæ intra ædes ſuas ciuium concurſu eſt occiſus, quo impulſore etiam recenti memoria dubitatum eſt. Ferdinandus certe Gonzaga Mediolano Præfectus Placentiam præſidio occupauit. Parmam muniuit Pontifex Camillo Vrſino Præfecto. Breui tamen is principatus Octauio Pontificis nepoti redditus eſt.

EO ſolutio Concilii moleſtior extitit, 1548.
quòd Imperator inter conditiones pacis à Principibus pleriſque & Germaniæ ciuitatibus expreſſerat, vt Tridentinis Patribus arbitrium de religione permitterent. Sic ea ſpe ſublata in Auguſtæ conuentibus ad concordiam conſtituendam libellus editus eſt *Interim* dictus; in quo doctrina Romana probata, vtraque tamen

men Euchariſtiæ pars volentibus permittitur, coniugium ſacerdotibus. Auctores Iulius Phlug, Michael Sidonia, Islebius Agricola. Contra in Saxonia Mauricio impulſore liber à Sectariis eſt editus de *Adiaphoris*. Auctor Melanchthon, multa tolerãda iudicabat pacis ſtudio, ac ferme quæ in ſuperiori libro erant comprehenſa. Impugnarunt Mathias Illyricus, Nicolaus Gallus.

Eodem tempore Muleaſſes Maurus Auguſtam venit à filio ſuo maiori regno & oculis ſpoliatus.

Maximilianus Ferdinandi filius venit in Hiſpaniam ad nuptias Mariæ patruelis, & quoniam Philippus Princeps in Flandriam diſceſſurus erat, rerum Hiſpaniæ pro ſocero procurator. Philippus eadem claſſe menſe Nouembri profectus, Genua, Mediolano, & Mantua obitis Bruſſellas proximo anno peruenit patre in Germaniam profecto.

Agente Toletano Præſule à Paulo tertio Pont. diploma eſt impetratum quo Mauris, Iudæis, aut Hæreticis maioribus orti à Toletani templi ſacerdotijs arcentur. Huic conſtitutioni Dieghus Caſtella, regia nobilitate vir, eius eccleſię Decanus, & cum eo quidam alii Canonici obſtiterunt: vicit tamen in ea contentione maior & fortior collegii pars.

Ioanna Henrici Labreti filia deſponſa antea Cliuenſi Duci, iis irritis ſponſalibus Antonio Borbonio nupſit, Duci Vindomienſi, ex regio Francorum ſanguine.

1549. PRoximo anno Ioannæ mater Margarita obiit.

Concilia in Germania habita, *Treuerenſe*, *Moguntinum*, *Colonienſe*. Ita Imperator ſanxerat. Quæ omnia ad ſanandos populi animos pertinebant.

In Africa Xerifius quidam mercatoris filius, & ludi antea litterarii magiſter, ſpecie pietatis multitudine ad arma excita Reges Marrocium, Phutenſem, Veleſiumque imperio expulit. Ex his Veleſius ad Imperatorem prius nauigauit, deinde ad Luſitanum contendit, præter ſpecioſa verba nihil impetratum, ſed belli tamen diuturni & exitialis fundamenta ponebantur. In Anglia Petrus Martyr ſcholam Oxonii aperuit ſectæ ſacramentariæ.

Ob mutatam religionem tumultus concitati. Reſtituta tamen ab Anglis *Bononia in Morinis*, cum Gallo de finibus ea parte laceſſente pax eſt facta.

Maximiliano Auſtriaco ad Cigales municipium Kalend. Nou. ex vxore nata eſt filia Anna nomine, quæ deinde fuit Hiſpaniæ Regina.

Obiit Romæ Paulus Pontifex quarto Idus Nouembris.

SVcceſſit Ioannes Maria de Mõte Cardinalis Septimo Idus Februarii vixit deinde annos quinque, menſem vnum, dies ſedecim, Iulius tertius dictus. 1550.

In ora Africæ vrbs Leptis ſeu *Africa* à Ioanne Vega Siciliæ prorege capta ad quintum Idus Septembris Draguto pirata fugato, qui ea vrbe occupata Siciliæ littora longe lateque vexabat. Eadem poſt modum euerſa à noſtris eſt. Sumptus excuſare voluerunt, quos ſuſtinere erat neceſſe ſi retineretur.

Conuentus Auguſtæ celeberrimi habebãtur ęſtate inchoati. Affuit Imperator cũ filio Philippo, cui imperiũ deſtinabat. Reſtitit Ferdinandus frater in filium Maximilianum ex Hiſpania reducem iam Bohem. Regem caritate propenſior, cũ quo interfuit conuentui. Actum de inſtaurando Concilio Tridentino, de bello inferendo Melburgenſibus veram religionem accipere detrectãtibus. Vtrumq; moleſtum Mauricio Saxoni erat, quamuis eius belli Duci deſignato. Ac illud maxime vrebat quod Philippus Lantgrauius eius ſocer non redderetur libertati. Hæc initia fuerunt belli quod ſecutum Imperatorem ferme oppreſſit.

Hic annus ſæcularis fuit, ſpe veniæ peccatorum multi mortales Romam confluxerunt.

1551. MEnſe Decembri ſuperiori nouo Edicto erant Epiſcopi Tridentum à Iulio Pontifice conuocati. Id Edictũ iuſſu Imperatoris in Auguſtano Principũ conuentu eſt promulgatum. Importunè Octauius Farneſius in clientelam Galli Regis conceſſit. Ad eos conatus comprimẽdos miſſus cum copiis Fernandus Gonzaga eum intra Parmam obſedit. Quo bello Concilium aliquandiu ſuſtẽtatum, Creſcentio Cardinali Legato menſe Maio repetitur. Affuere Archiepiſcopi Electores alijque Præſules ex Germania, Hiſpania, & Italia. Gallus miſſo legato Abbate Loſano vitij Concilium accuſauit. Affuere legati quorundam Germaniæ Principum & ciuitatum fidem publicam Theologis Sectariis poſtulantes, ſed ijs conditionibus, quas Patres Concilij maieſtate indignas iudicarunt.

Conuentu Auguſtano ſoluto, Philippus Hiſpaniam repetijt, Maximiliano patrueli proſequente Genuam, vnde cum Maria coniuge & filiis Oenipontum mẽſe Decembri peruenit, vbi Imperator erat de rebus Cõcilii ex propinquo ſollicitus.

Henricus Rex Gallus in Belgis & Inſubribus repente bellum concitauit. Claſſis Turcica Auguſtam arcem in ora Siciliæ cepit de noſtris. Melitem inſulam aggreſſa inde repulſa, Tripolim occupauit in ora Africæ, dedentibus Hoſpitalariis, è quibus præſidium conſtabat. Duo ex eo ordine Galli milites proditores præcipui: Hiſpanis fidei cõſtantia exitialis fuit. perempti ad quadringentos. Species erat captæ Africæ vrbis iniuriam vindicandi, re ſuaſu Galli Regis eam expeditionem Turcæ ſuſceperant, cuius Legati in ea claſſe viſebantur.

1552. QVatuor Theologi Witembergẽſes Tridẽtum venerũt. Princeps Brentius. Ij libro compoſito Vuitembergenſem Confeſſionem obtulere Patribus: re diſtinere eos volebant dum Mauricius expediret arma. Quibus poſtridie Kalend. Aprilis eſt allatum Auguſta vrbe capta Imperatorem Oeniponti in periculo verſari. Ita Patribus præcipiti fuga dilapſis Concilium eſt diſſipatum. Alia parte Albertus Brandeburgenſis Treueri capta vicina loca vaſtare non deſiſtebat. Simul Gallus Virdunum, Lotaringiam, & Metim occupauit. Aduerſus tot difficultates Imperator Saxone & Lantgrauio libertati redditis Mauricium pacauit. Ad fines Italiæ, quò ſe in metu recepit, collectis copiis Brandeburgenſi noxam condonauit, quoniam eius opera contra Gallũ vti cogitabat. Metim admotæ copiæ ad tertium decimum Kalendas Nouembris, quarum magna parte hyemis inclemẽtia conſumpta obſidio nullo fructu ſoluta eſt.

Hoc anno poſtridie Kalendas Decembris *Franciſcus Xauerius* in aditu Sinarum defunctus eſt, domo Vaſco è decẽ primis ſocijs *Ignatii*, Euangelii ducem in remotiſſimas nationes tulit, vir plane mirabilis. Corpus integrum Goæ ſeruatur in ſui ordinis Societatis IESV templo: Nomen nondum eſt conſecratum.

Petrus Toletus Neapoli Prorex erat, cum Salerni Princeps Ferdinandus Sanſeuerinus claſſe Turcica euocata Duce Ruſteno Baſſa, ea coniuratione detecta, aperte hoſtilia moliri cœpit, Venetias profectus. Claſſis fraude detecta nullo operæpretio Cõſtantinopolim redijt, Andream Auriam tantum ad Pontiam vicit ſeptẽ eius triremibus captis. Salernitanus ad Turcam iuit nouam auxilio claſſem in annum proximum poſtulatum.

Senis Hetruriæ vrbi Imperator præſidium impoſuerat, veritus ob ciuium factiones & tumultus, ne Gallo Regi ſe dederet. Præſidio Præfectus Dieghus Mendoza arcem frenandis ciuibus excitarat, quod illi ad eripiẽdam libertatẽ pertinere

inter-

interpretantes, primũ in Galli fidem concedere conſtituunt, deinde correptis armis, præſidio pulſo arcem euertunt, vnde bellum atrox exarſit obſeſſaq; ea vrbs eſt ductu Petri Toleti Neapolitani Proregis.

1553. EDuardus Rex Anglus deceſſit ad ſeptimum decimum Kalendas Augusti. Maria eius ſoror, multis quamuis repugnantibus, rerum potita, breui religionem Catholicam reſtituit, multis hæreticis vindicatis.

Obiit Petrus Toletus Florentiæ cum Senas obſidione premeret. Copiæ ad nũcium Turcicę claſſis ductore Salernitano Ferdinando Sanſeuerino, reductæ Neapolim. Claſſis ea vrbe tentata cum nihil à ciuibus moueretur, in Corſicam appulſa eius inſulæ partem occupauit, detraxitq; Genuenſibus.

Hoc anno Ioannes Luſitanię Princeps Ioannam duxit Imperatoris filiam, nuptię celeberrimæ fuerunt, breue gaudium.

1554. NON integro circumacto anno obiit poſtridie Kalendas Ianuarii, corpus ad monaſterium Bethleem illatum ſepulchro. Vxor prægnans ad tertium decimũ Kalendas Februarii filium edidit Oliſipone, cui à die ortus Sebaſtiano nomen fuit: regia indoles, vita breuis. Mater in Caſtellam abiit rebus gerendis, quòd Philippum fratrem ex Hiſpania nouum coniugium euocaſſet.

Nouam Angliæ Reginam imperii firmandi cura ſollicitabat. In eam rem viro & marito opus habebat. Nullus commodior Philippo Hiſpaniæ Principe videbatur. Eum pridie Kalendas Nouembris Superioris Neapolitanum Regem Ducem Mediolanenſem pater dixerat, re conſtituta in Angliam abiit. Nuptiæ Vintoniæ confectæ ad octauum Kalendas Auguſti ipſo Iacobi Apoſtoli feſto die. Affuit Reginaldus Polus Cardinalis à Pontifice legatus, regio Anglorum ſanguine, moribus ſanctus.

Senenſis obſidio repetita ad quam vrbem à Marchione Marignano, Petrus Stroza exul Florentinus, qui auxilio obſeſſis miſſus à Gallo veniebat, victus acie eſt.

IVlius Pontifex deceſſit Romæ ad decimum Kalendas Aprilis. Succeſſit quarto Idus Aprilis Marcellus Ceruinus domo Politianus, qui in eodem nomine tenuit Pontificatum dies tantum duos & viginti. Suffectus eſt ad decimum Kalendas Iunii Ioan. Petrus Carrafa Cardinalis patria Neapolitanus, Pauli quarti nomine, rexit Eccleſiam annos quatuor, menſes duos, dies viginti ſeptem. 1555.

Senenſis tandem vrbs victa obſidionis malis deditionem Imperatori facit. Miſſus Cardinalis Burgenſis Franciſcus Mendoza Reipublicæ ſtatum componit. Simul opera Alexandri Farneſii Cardinalis Octauio fratri noxa condonatur, retenta tamen Hiſpanico præſidio Placentiæ arce.

Dux Albanus Neapoli Prorex miſſus eſt in Inſubres contra Gallorum copias, qui Duce Briſſaco neque magna, neque nulla ſpe bellum ea parte gerebant.

Adulta iam æſtate Philippus Princeps relicta Anglia Bruſſellas abiit; pater Imperator illi de manu regna latiſſima tradidit. Ipſe otii cupidus anno proximo cum ſororibus Eleonora & Maria in Hiſpaniã nauigauit, delecto in agro Placentino Hieronymiano monaſterio: quo loco poſt alterum biennium extinctus eſt, contempto quam geſto imperio mirabilior.

Obiit hoc anno Henricus Labritus Ioanna hærede principatus, ob prauas de religione opiniones Regio nomine, quod vſurpabat, indigna.

IDIBVS Februarii induciæ quinquennes Gallum inter & Hiſpanum 1556.

ſunt pactæ, diuturnæ concordiæ ſpe quã bellum importuno tempore à Pontifice Romano concitatum conturbauit. Cœperat initio huius anni Columnos proceres inſectari, quibuſdam eorum captis, fugatis aliis, in eorum ditionem inuaſit. Philippus Rex Duci Albano mandat, vti eos ab iniuria tueretur. Contra Gallus à Pontifice in partes attractus Guiſiano Duce miſit validas copias in Italiam. Quæ per Inſubres Romam delatæ cum in ea vrbe diu hæſiſſent, in ditionem Neapolitanam irrumpentes magna parte cõſumpta morbis reliqui in Galliam redierunt. Interea Albanus omni ferme circum Põtificis ditione occupata Romam copias admouit. Ne denuo vrbs diriperetur religioni datum eſt. Pax cum Pontifice æquiſſimis conditionibus pacta, ſed proximo anno.

Belli initio Coſmus Florentinus Dux à Philippo Rege Senas vrbem impetrauit dari ſibi, quaſi Regum Hiſpaniæ beneficiario. Sumptus in bello Senenſi factos prætendebat, ſpemque factam eius vrbis. Neceſſitati Rex paruit, qua nihil potentius eſt. Pecuniam tamen multam dedit in ſtipendium militare.

1557. BEllum inter Gallos & Hiſpanos non quieuit. Multis vno tempore partibus varia fortuna gerebatur.

Ioannes Siliceus Cardinalis pridie Kalendas Iunii deceſſit. Toletanam Eccleſiã Bartholomæus Miranda ex ordine Dominicano regendam ſuſcepit, eo in ſublime euectus vt grauiori caſu præcipitaret.

Quo tempore omnino Idibus Iunii Ioannes Rex Luſitanus Oliſipone deceſſit. Princeps religionis cultui deditus, rebus geſtis clariſſimus. Corpus in monaſterio Bethleem conditum. Hæres Sebaſtianus nepos triennis. Rege Ioanne Inquiſitores Luſitaniæ dati, quæſtionibus de religione inſtituẽdis ad hæreticos vindicandos. Conimbricenſis ſchola opimis reditibus fundata eſt, artium omnium profeſſoribus magno vndique conuocatis. Regis exemplo incitatus eius frater Henricus Cardinalis nouam Eboræ ſcholam aliquanto poſt aperuit. Hãc ſcholam vniuerſam, Conimbricenſis etiam partem, Societati Ieſu regendam iidem Principes impoſuerunt; graue quidem onus, non leue tamen operæpretium.

Obſidebat Philippus Quintini fanum in Belgarum finibus, quæ Auguſta Veromanduorum fuit, oppidum munitiſſimũ ad Somonam amnem. Gallorum copiæ aduenientes ad decimum Auguſti diem à Philiberto Sabaudo victæ, præcipuo poſt Regem copiarum Duce: magna ſtrages Gallorum facta, multi Galli proceres capti, atque inter alios Gaſpar Coligneus maris Præfectus in Gallia, tuba bellorum ciuilium breui futurus in patria. Quarto poſt die oppidum expugnatum.

Magnæ inundationes fluuiorum extiterunt in Italia menſe Septembri Arnus Florentiæ ripis ſuperfuſus magna ea alluuie attulit damna. Tiberis immenſum inflatus Romam inundauit; die altero poſtquam cum Duce Albano pax fuerat conſtituta, nempe Septembris die quarto decimo. Panormi pluuiarum copia multæ ædes euerſæ, innumeri homines periere. vulgus ad quatuor millia domos euerſas ait.

Annonæ caritate hoc anno in Hiſpania laboratum eſt graui.

PRoximo peſtis lue multi mortales 1558.
periere. Vis mali Murtiæ exorta in Valentinos tranſijt, neque longo interuallo Burgenſes ciues afflixit. Aliquot annis funera continuata.

Gallus Rex in ea rerum ſuarum difficultate Guiſium ex Inſubribus euocat. Is accepta ampliſſima poteſtate menſe Ianuario Caletum vi admota expugnat, nihil vt Anglis relinqueretur in Gallia.

Quo menſe obijt Eleonora Regina, Imperatoris ſoror, Valliſoleti. Doralia in Heduis oppida Mariæ filiæ ex priori coniugio legauit.

Ad quartum decimum Kalend. Maij Franciſcus Galliæ Delfinus duxit Mariam Stuardam Scotiæ Reginam. Quantæ te puella innocens ærumnæ manent? Hæreſis tabes in vtroque regno graſſabatur, pleriſque è nobilitate infectis.

Bellum ad fines Belgarum acriter gerebatur, cum Carolus Imperator in ſeceſſu obijt ad vndecimum Kalendas Octobris. Corpus translatitio funere in eo monaſterio cōpoſitum annis conſequentibus in D. Laurentii Regij cura Philippi filij migrauit.

Reginaldus Polus Cardinalis Pontificis legatus & Maria Regina in Anglia eodem die 15. Kalend. Decembris extincti ſunt atque cum eis pietas & religio ſepultæ.

1559. NAM Eliſabetha ſoror die quinto decimo Ianuarij Regina facta prioribus Edictis abrogatis hæreticos in Angliam reſtituit.

Ad decimum Kalendas Februarij Pontifex Roma expulit Ioannem Paliani Ducem, Antonium Marchionem, & Carolum Cardinalem Ioannis Alfonſi fratris filios. Multa crimina obiecta ſunt. Illud grauiſſimum, ſublatam poteſtatem conueniendi Pontificem, deſtinatis qui cunctorum cum eo ſermones obſeruarent.

Nonis Februarii Carolo Lotharingio Duci Claudia Galli Regis filia altera iuncta eſt, Iſabellam maiorem natu pater Regi Hiſpaniæ vxorem deſtinabat. Tanta à Legatis, qui in agro Cameracenſi conuenerant, contentio adhibebatur, vt pacem componi poſſe non deſperarent. Hę conſenſu leges dictæ. Philippus Rex Iſabellam Galli filiam, Dux Sabaudus Margaritam eius ſororem ducunto. Sabaudo paterna ditio redditor (Aſta etiā eſt eddita, dotalis quāmuis vrbs Valentinæ Io. Galeacii Ducis Mediolanenſis filię:) Corſica ad Genuenſes redito. Inter Reges duos eo bello capta vtrinque reſtituuntur. Neque Hiſpanus Burgundiam repetito, neque Gallus Mediolanum aut Neapolim. Captiuis à ſedecim annis libertas eſto.

His rebus conſtitutis ad decimum Kalendas Iulii Lutetiæ Iſabella Philippo pacta in manus Albani pro ſuo Rege vicarii conuenit, quinto Idus eiuſdem menſis. Margaritæ & Sabaudi coniugium initum. Lætitiā ſyncera non fuit. In ludicro militari Henricus Rex, aduerſarii haſtæ in buccula confractæ aſſulis alterum ocullū vulneratus die proximo expirauit. Succeſſit filius Franciſcus ſecundus natus annos ſedecim. Cui fratres erant Carolus, Alexander, Eduardus, Hercules: Sorores Iſabella, Claudia, tum Margarita ea quæ Henrico Vindomienſi tandem nupſit, qui poſtea Galliæ Rex fuit.

Ad quintum decimum Kalendas Septembris obiit Paulus Pontifex. Bartholomæus miranda in locum Ioannis Silicei ante biennium extincti è Dominicano ordine Archiepiſcopus Toletanus de religione poſtulatus, captuſque Tordelacunæ decimo Kalendas Septembris multis annis è vinculis cauſam dixit. Inquiſitorum in Hiſpania auctoritas tanta eſt. Quo etiam tempore Philippus Rex ad Lauretanum portum appulit.

SEptimo Kalendas Ianuarii Ioannes Angelus Mediceus Cardinalis, patria Mediolanēſis, Pontifex creatus Pii quarti nomine rexit eccleſiam, annis quinque, menſibus vndecim, diebus quindecim. 1560.

Hiſpania optato ſui Regis aduētu, nuptiiſque eius & nouæ coniugis Caracæ in Carpetanis confectis pridie Kalend. Februarii ineunte hoc anno lætos agitabat dies ſpe diuturnæ pacis cunctorum animis concepta. Burgenſis Cardinalis, &

Dux Infantatus nouæ nuptæ deductores, Auſpices Dux Albanus & vxor. Feſta nuptialia Toleti præſertim, quo ſe noui coniuges contulerunt, Februario menſe celebrata ludis, apparatu principali, concurſu procerum.

Medinæ Celinę Dux, Siciliæ tunc Prorex, Gerbi inſula in ora Africæ capta aduentu Turcicæ claſſis magnam ſuæ claſſis partem amittit, filioque ſuo cum multis alijs capto, vix ipſe fuga in Siciliam euaſit.

Gallia inteſtinis motibus agitari cæpit religionis prætextu, qui in hanc diem pacari non potuerunt. Sed ad componēdos tamen eos motus conuentus ex vniuerſa ditione omnium ordinum Aureliam vrbem indicti ſunt. Quo tempore nouus Rex vi catharri oppreſſus in ea vrbe expirauit Nonis Decembris. Succeſſit eius frater Carolus eo nomine nonus, tunc vndecim annos natus.

1561. ROmæ Pius Quartus Ducem Paliani & Carolum Carrafam Cardinalem ſuppliciis vindicabat: huic gula in carcere fracta, Duci amputatum publice caput. Æquitati datum, ſed & Philippi Regis gratiæ vulgus interpretabatur, prona ſemper in deterius perſuaſione. Omnino ea crimina commiſiſſe conſtabat, ob quæ à patruo Pontifice pulſi in exilium, nunc morte pænas dederunt.

Vere Maria Scotiæ Regina vno tempore matre & viro orbata in Scotiā (meliori fortuna digna puella) ad ſecundas & tertias nuptias nauigauit, atque poſt diuturnum carcerem exitium in Anglia.

Augebantur in Gallia motus inteſtini. Vt eos ſedarent Poſſiacum colloquium inter Catholicos & hæreticos inſtitutum eſt. Miſſus Roma Hippolytus Cardinalis Ferrarienſis, comite Iacobo Laineſs Societatis Ieſu Præpoſito generali, in locum Ignatii Loiolæ ante ſex annos defuncti. Petebat Pontifex ſi impediri colloquium nō poſſet, certe nihil ſtatuerēt priuatim, ſed ad Concilium Tridentinum res integra reiiceretur, ad quod Edicto ipſe Epiſcopos conuocarat. Diſputatio de Eucharistia fuit. Laineſs magno vir animo, præcipua eruditione, in Reginā inuectus coram accuſauit, quod controuerſiis de religione fæmina intereſſet, cui colus & penſa potius conuenirent. Sectarios etiam exagitauit, ac præcipuè Petrum Martyrē.

COncilium Tridentinum repetitur 1562. menſe Ianuario Io. Morono & alijs tribus Cardinalibus legatis. Conuenere Epiſcopi magno numero etiam Gallici cū Carolo Lotharingiæ Cardinali.

In Ferraturæ portu nocturna ventorū tempeſtate duæ & viginti triremes merguntur, cum earum Præfecto Ioanne Mendoza, ad oram Mediterranei maris in Hiſpania.

Sæua carnificina in Gallia erat. Hęreſis truculenta ſemper bellua in pios graſſabatur, auguſta templa à fundamentis euertebantur, multæ vrbes à ſuo Rege defecerunt. In his Rhotomagum dum obſedit Antonius Borbonius Vindomienſis ictu Sclopi è muro periit ad quintum decimum Kalēdas Decembris, vrbe interim à ſuis capta. Principem Condæū eius fratrem, qui ſectariis Dux erat, fretum auxiliis Germanorum, auſum q; Lutetiam obſidere, Hiſpani milites quos Philippus Rex ex Hiſpania miſerat Leuiro auxilium ad ſextum Idus Decembris diſcedere cōpulerunt, conſecutiq; ad Druidum vrbem acie ſuperarunt, Condæo ipſo capto.

OPes & ſpes Galliæ hac tempeſtate in 1563. Guiſia familia ſitæ erant. Aureliam ad Ligerim Dux Guiſius obſidebat pro Rege vicarius. Poltrotus quidam vrbe egreſſus Guiſiū in traiectu fluminis ſclopi ictu lethali perimit. Auctores facinoris ſuaſoreſq; Colignæum maris Præfectū & Theodorum Bezam, qui intra vrbem erant, quæſtione tormentis habita nominauit. Obiit Dux ex vulnere ad ſextum Kalendas Martii. Periit parricida à quatuor equis Lutetiæ diſcerptus.

Franciſ-

Franciſcus Nauarra Valentinus Archiepiſcopus, ad ſextum decimū Kalendas Maii in vicino ei vrbi oppido deceſſit. Hunc vulgo homines hiſtoriam vulgari lingua de rebus Hiſpaniæ reliquiſſe confectam magna ex parte ſuſpicantur, rudi ſtylo, diligentia magna.

Concilium Tridentinum pridie Nonas Decembris abſolutum eſt, & paulo poſt à Pontifice Pio quarto confirmatū. Inter Epiſcopos Hiſpanos eruditionis nomine primas in eo concilio tenuerūt Petrus Guerrerus Archiepiſcopus Granatenſis, Andreas Cueſta Epiſcopus Legonienſis: Tum Martinus Aiala Segouiēſis, & Didacus Couarruuias Mirobrigæ ſeu Ciuitatenſis, Antonius Auguſtinus, Ilerdenſis, Antiſtites. Inter Theologos celeberrimi Iacobus Laineſs & Alfonſus Salmeron, Petrus Sotus Dominicanus vir doctus & pius, inſectandis hæreticis magnam laudem adeptus, Tridenti obiit. Annis grauem aduerſa tempeſtate iactatū nos vidimus, quo tempore Theologicas Scholas explicabamus Romæ nondum egreſſi prima iuuentæ ſpatia.

1564. IO. Caluinus Geneuæ obiit quarto decimo Kalend. Iunii. Succeſſit Theodorus Beza homini perdito omniū nequiſſim⁹. Ingeniū quale fuerit, quales libidines & quantę, eius amatoria carmina ſatis declarāt. Dignum certe ſectæ Epiſcopum.

Garſias Toletus Villæfranchæ Marchio, Petri Toleti filius, Siciliæ Prorex erat, claſſibus Hiſpani Regis Præfectus in mari Mediterraneo. Ab eo prope Veleſiā vrbem arx *Penolium* capta de Mauris eſt ad octauum Idus Septembris à Petro quidem Nauarro olim extructa, cæterum à Mauris ante occupata.

Obiit hoc anno Ferdinādus Imperator Viennę octauo Kalend. Auguſt. Succeſſit eius filius Maximilianus ſecundus.

1565. LVdouicus Biamōtius, Lerini Comes, atq; in Vaſconibus Equitū Magiſter deceſſit nulla virili prole. Locū occupauit Diegus Toletus Ferdinādi Albani filius minor, ducta Brianola maiori defuncti filia. Sic ea familia extincta eſt, quæ diu tumultus in prouincia concitarat antiquis Regibus infenſa, vnde ducebat originē.

Eliſabetha Hiſpaniæ Regina viri permiſſu ad fines Galliæ abiit, Baionam in Tarbellis dimidiato menſe Iunio peruenit. Ibi diebus ſeptemdecim matri Reginæ & fratribus datis, ad virum rediit.

Quo tempore Melite inſula à claſſe Turcica cœpit impugnari. Tres mēſes in obſidione conſumpti, acria certamina, multi Hoſpitalarii milites perierunt, non pauciores ex aduerſariis, inter alios Dragutus pirata tormenti ictu. Aduentu tandem Garſiæ Siciliæ Proregis nunciato Turcæ ſublatis anchoris diſceſſerunt magna ſuorum parte conſumpta.

Multa concilia prouincialia ex præſcripto Tridentinæ Synodi in Hiſpania habita ſunt. Præcipua Toletanum, Salmantinum, Bracarenſe. Toletano interfuit Petrus Gaſca Seguntinus Epiſcopus exacta iam ætate; atq; inter Eccleſiarum procuratores Alfonſus Vergara, Conchenſis Canonicus, eruditione inter cæteros Theologos & pietate præcipuus, munificus in pauperes, in ordinem noſtrum maxime collegio Societati Ieſu Cōpluti fundato.

Pontifex Pius quartus obiit quarto Idus Decembris.

Eugenii Martyris oſſa è Dionyſiaco tēplo Toletū ſunt inuecta celeberrimo apparatu, quarto decimo Kalend. Decemb.

MIchael Gislerius patria Boſcho in agro Alexandrino, ex ordine Dominicano Cardinalis creatus Pontifex ad ſeptimum Idus Ianuarii, rexit eccleſiam Pii quinti nomine, annos ſex, mēſes tres, dies viginti tres, ea vitæ probitate vt exemplum deſit. Benefici & mitis ac vere Chriſtiani paſtoris ſpeciem & formam poſteris expreſſam reliquit. 1566.

Regi Philippo in Balſaino nemore agēti æſtiuorū cauſa filia ex vxore nata eſt

pridie Idus Auguſti: cui nomen *Iſabella Clara Eugenia.*

Solimanus Turca caſtris ad Segbetum poſitis Hungariæ munitiſſimam arcem, priuſquam caperetur in ea obſidione obijt, pridie Nonas Septembris Selimo filio ſucceſſore eius nominis ſecundo.

Belgas pro fratre Rege Hiſpano Margarita Parmæ Dux regebat; ea contempta ſectarii motus concitare cæperunt, multis locis è templis Diuorum, qui cum Chriſto in cœlo regnant, imagines deturbare.

Regina Scotiæ ſuorum vim verita fugit in Angliam vbi confictis criminibus in cuſtodiam tradita eſt, contra leges diuinas & humanas.

1567. TOletanus Archiepiſcopus poſt longas moras Pii quinti Pontificis iuſſu Romam miſſus eo appulit ad quintū Kalend. Iunij. Hadriani moles cuſtodiæ deſignata vſque ad cognitionem cauſæ.

Ad incendium Belgicum hoc, & proximis annis continuatum, Ferdinandus Dux Albanus à ſuo Rege miſſus accurrit. Margarita paulo poſt in Italiam conceſſit. Capti Comites, Egmondanus & Hornenſis.

Lutetiam ſectarii obſidebant. Anna Memorantius Magiſter Equitum prælio ad Dionyſij fanum facto victor occumbit, hoſtes cum Duce Colignæo maris Præfecto fuga euaſerunt. Multum ad victoriam contulit Comes Arembergius, & Burgundiones milites auxilio miſſi cum eo ad quatuor millia è Flandria.

1568. NOnis Martii Iuſti & Paſtoris Martyrum oſſa Oſca Complutum relata; Præcipuus ſeditionis Belgicæ auctor Princeps Aurantius ex conſcientia digna metuens euaſerat. Eius frater Ludouicus Germanorum copiis ſtipatus in Friſiam occiduam irrumpit. Proceſſit obuiam Comes Arimbergius. Adiuncti mille Hiſpani motæ impatientia in pugnam præcipitantes victoriam corruperunt. Cæſo Comite, multiſque amiſſis, cæteri per paludes Gruninghami vrbem euaſerunt Friſiæ caput.

Comitibus Egmondano & Hornenſi Albanus iudicio conuictis perduellionis lege capita Bruſſellis amputari iuſſit pridie Nonas Iunii. Ne ſe ciues commouerent, omne iter quo ducebantur ad pænam, militibus ſepſit, præſertim capita platearum. Id ſupplicium magis irritauit animos prouincialiū quàm terruit. Quid facias? Sic ſunt nationum ingenia.

Aurantium alia parte cum copiis progreſſum Albanus, perduellibus vindicatis occurrens, ſine ſuorum vulnere tota prouincia exturbauit, arceſque multas recepit, cæſis vbique ſectarijs.

Interea in Hiſpania mouebantur Granatenſes Mauri, nunquam fidi, & tunc nouis in eam nationem Edictis irritati. In vnum annum & alterum hi motus continuati, tandem multis noſtrorū cęſis Duce Io. Auſtriaco conquieuerunt Rebellibus reliqua Caſtella diſperſis ſublata rebellādi facultas eſt; eo ſupplicio vindicata contumacia.

Coniunctis ferme funeribus prior Carolus Hiſpaniæ Princeps, in vinculis, ad decimum tertium Kalend. Auguſti, deinde quinto Nonas Octobris Iſabella Regina eius nouerca obiit. Huic partus immaturus exitio fuit. Iſabellam & Catharinam, nullam prolem maſculam, eoq; vacuam Hiſpaniæ regiam quartis nuptiis reliquit. Princeps ingenii impatientia perijt. De vinculorum cauſa & patris ira varii rumores ſparſi, vt in rebus magnis, in Sicilia præſertim, vbi nos tunc temporis agebamus.

Iterum Aurantius hac hyeme ab Albano ſine vulnere è tota prouincia deturbatus in Galliam concedere coactus eſt, ſectariis auxilium.

Vbi

1569. VBi Henricus Andegauenſis pro Gallo Rege Carolo fratre ſuo copiarum Dux ſemel & iterum acie vicit ſectarios. Primum tertio Idus Martii ad Paſſacum pagum in Pictauienſi agro, vbi Princeps Condeus perijt Coligneus fuga euaſit. Eius frater Andelotus poſt vnum menſem & alterum obiit, ex acceptis in pugna vulneribus. Iterum ſigna collata ad Monconturnium non procul vrbe eadem, tertio Octobris die, idem ſucceſſus fuit, victore Regii: ſtrages maior, ad ſedecim hoſtium millia cæſa. Multum auxilia à Pontifice miſſa contulerunt, duo millia equitum, pedites duplicato numero. Quos parta victoria morbo, frigore, fameq; deformes nos vidimus in Italiam redire, quo tempore ex Sicilia Lutetiam miſſi ad Theologiam explicandam, eò appulimus ad ſextum Kalendas Ianuarii vertentis anni.

Angliam hoc anno Pius Pontifex proſcripſit, Reginæ Iſabellæ anathematis ignominiam inuſſit.

1570. QVadraginta è Societate Ieſu in Braſiliam nauigantes cum Ignatio Azeuedo in mari à Iacobo Soria pirata Gallo perempti ſunt pro religione.

Quieſcebant Belgæ poſt Aurantium fugatum. In Gallia cum ſectarijs pax facta conditionibus haud ſatis honeſtis. Sed tanti quies erat à belli malis.

Romæ Coſmus Mediceus à Pontifice Magni Ducis Hetruriæ nomine honeſtatur, nõ ſine obtrectatione aliorum Principum, vno prælato cæteros violari accuſantium. Eum tamen honorem poſtmodum Franciſco Coſmi filio Maximilianus Imperator eius leuir ratum habuit.

Anna Maximiliani Auguſti filia in Hiſpaniam in Belgis parata claſſe nauigauit ad quartas Philippi Regis auunculi ſui nuptias: quæ Segobiæ ſunt confectæ pridie Idus Nouembris.

Ferrariæ in Italiæ terra fine anni mouit horrendo tremore. Multis diebus ciues in agro tendere compulſi ſunt. Multa ædificia deformata, aut ſedibus conuulſa manſerunt.

Nulla tamen re illuſtrior fuit hic annus quam bello Cyprio, & occaſione ex eo fœderis inter Chriſtianos Principes ſanciti aduerſus Turcarum vires ſacratiſſimi: quod paulo altius explicamus.

Erat Venetis cum Turcis pax ab annis triginta immota: Selimus Imperator à præclaro initio cupiens acceptum imperium auſpicari, Arabibus breui domitis, Perſa pacato de Cypro cogitauit. Ea inſula Ciliciæ obiecta, & ab ea anguſto freto dirempta Venetis parebat. Miſſi Venetias qui vltro dedi petant; recuſantibus bellum denuntient. Graue id poſtulatum viſum eſt. Ventum ad arma. Turcæ valida claſſe initio Iulii menſis traiiciunt Ductore Muſtapha. E duabus eius inſulæ præcipuis vrbibus Nicoſia ad quintum Idus Septembris expugnata, Famaguſtam (quæ olim *Tamaſus* fuit, aut *Salamis*) itum eſt. Dum obſidio ea ducitur Venetorum claſſis ſubſidio miſſa Cretam appulit. Appulere eodem ſexaginta triremes à Philippo Rege miſſæ Duce Ioanne Andrea Auria Genuenſi. Octobri mēſe clauſo iam mari in hiberna diſceſſum eſt nullo operæpretio, niſi quod Marcus Quirinus cum duodecim triremibus & aliquot onerariis iuſſus in Cyprum nauigare Famaguſtam ſupplementum & commeatum intulit. Quo tempore Pii Pontificis ſumma diligentia fœdus inter Philippum, Regem & Venetos ſancitum eſt. Ex quo ducentas triremes peditum millia quinquaginta, equites quatuor millia compararent. Sumptuum ſextam Pontifex ſuſtineret, tertiam Veneti, Hiſpanus conferret dimidium. Pontificiis triremibus M. Antonius Columna Præfectus, Romanus patria, gratus Hiſpanis; Venetis Sebaſtianus Venerius Dux fuit. Hiſpanicis atque adeo totius imperii claſſici ſum-

æ Ioannes Auſtriacus conſenſu delectus Imperator.

1571. HIs ita conſtitutis Auſtriacus Meſſanam Siciliæ vrbem appulit menſe Auguſto, cuius menſis die nono Famaguſta in Cypro annuæ obſidionis malis ad deditionis conditiones redacta eſt, quas victor barbarus non ſeruauit. Barbaræ crudelitatis exempla in dedititios edita, nulla fidei memoria. Socialis claſſis è Sicilia profecta ad ſextum decimum Kalendas Octobris Echinadas inſulas tenuit, ſinui Corinthiaco (*Lepanticum* vocant) vbi Turcarum claſſem agere nuntiatum erat, obiectas. Pugnandi cupidi Duces, militeſque conſcientiis expiatis expediunt arma. Veneti dextrum cornu tenuere, Auria ſiniſtrum, medium Auſtriacus ductabat. Columna claudebat agmen, Aluarus Bacianus Marchio Sanctacrucius in ſubſidiis cum triginta triremibus curabat. Hoſtes ſinus fauces egreſſi de more lunata acie concurrunt. Sex noſtrorum roſtratæ maiores ſeu galeatæ in fronte tormentis diſploſis conturbarunt hoſtes; ſecundum eas primus Auſtriacus in prætoriam Turcarum impetum facit, quæ, ægrè quamuis, ſed expugnata, occiſoque ſummo hoſtium Duce Hali Baſſa, & duobus eius filiis captis victoria ad noſtros inclinauit. Miſerabilis facies, diſſoni clamores, cædere, ſequi, nauigia quaſſari, mergi, capi, mare telis & cadaueribus conſtratum, atratum ſanguine, pulueris nube diem ſolemque ſubductum cernere erat. Magna ſtrages fuit, ducentæ triremes pars captæ, pars ſubmerſæ, cæſi hoſtes, captique ad viginti quinque millia, liberati à ſeruitute Chriſtiani viginti millia, è noſtris non pauci deſiderati, iique genere aut factis clariſſimi. Nulla à multis ſeculis victoria illuſtrior fama, iucundior fructu; clara & antiquis victoriis par ea die laus eſt à noſtris parta. Vchiali pirata dextro noſtrorum cornu vexato cum nõ paucis triremibus euaſit tandem fuga, id vnum ad felicitatis cumulum defuit. Feſta vbiq; lætitia celebrata inter pios. Pugnatum eſt Nonis Octobris, quo die Toleti quotannis aliiſq; in Vrbibus eius victoriæ anniuerſariis ſacris inſtauratur memoria.

PIvs Pontifex pro eo ſtudio quo ardebat cœpta promouendi Michaelem Cardinalem Alexandrinum ſororis nepotem ſuperiori æſtate legarat ad Principes, vt Gallum & Luſitanum ad commune fœdus alliceret. Adiunctus illi Franciſcus Borgia, vir ſanctus, Societatis Ieſu Præpoſitus Generalis in locum Iacobi Laineſi ante ſeptem annos lectus, ante Gandiæ Dux. Parum ea diligentia profectum, præſertim ipſius Pontificis morte ſubſecuta. Obiit Kalendis Maii incommodo reip. tempore. Verum eius funere ſacris nouendialibus procurato decimo Maii die ſuffectus in eius locum Cardinalis Hugo Boncompagnus, patria onienſis, Gregorii decimitertii nomine, luctum & mœrorem ex Pii morte conceptum magna ex parte mitigauit. Iiſdem enim veſtigiis inſiſtens fœdus Venetum ratum habuit, militem atq; pecuniam incredibili celeritate expediuit. Rexit eccleſiam annis tredecim minus vno menſe. 1572.
Ineunte vere Carolus nonus Galliæ Rex Eliſabetham duxit, Maximiliani Imperatoris filiam, puellam lectiſſimis moribus præſtanti formæ dignitate.

Agebatur de nuptiis Margaritæ Galli Regis ſororis cum Henrico Vindomienſi. Eas Pius Pontifex ſuperiori legatione diſturbare conatus erat, & in Henrici hæretici locum Sebaſtianum Luſitanum ſubſtituere; neque is abnuebat ſine dote coniugium, modò Gallus cum aliis Principibus vires aduerſus Turcas ſociaret. Fruſtra is labor fuit. Vindomienſis prælatus. Re iam conſtituta Ioanna eius mater

Lute-

Lutetiam acceſſit, vbi quarto Idus Iunii extincta eſt. Nuptiæ nihilominus adulta æſtate confectæ in ea vrbe ſunt magno procerum concurſu ex vtraque natione Catholicis & ſectariis. Ea opportunitas, vulnerato prius è feneſtra Guiſij iuſſu Colignæo maris Præfecto, ſæuiendi in hæreticos ipſo Bartolomæi Apoſtoli feſto die & duobus ſubſequentibus. Multi occiſi, Regis quidem iuſſu plerique, populo vltro ad arma concitato. Tetra rerum facies ijs diebus fuit, locis omnibus ad necem rapiebantur aliquando innoxii, vt fere fit in populari tumultu.

Periere cum aliis ipſe Colignæus præcipuus turbarum auctor, atque eius gener Tiligneus: Henricum Vindomieſem regia affinitas tutata eſt, & quoniam eo indice coniurationem in Regis caput poſt Colignæi vulnus initam ferebatur fuiſſe detectam.

De ea lætitia ob vindicatos hæreticos piorum animis concepta non parum eſt diminutum tum Belgicis motibus, tum claſſis ſocialis inani conatu. Fuerat anno ſuperiori Belgis in belli ſumptus imperata decima rerum venalium. Grauiſſimum genti vectigal plurimum ex commercio vitam toleranti, tamen neque pax ſine armis, neque milites ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi poterant. Sic multitudine ad arma conſternata multæ vrbes & arces à regio imperio defecerunt; reique publ. conditio magnopere eſt commutata, præſertim militibus ex Anglia, Germania, atque Gallia ſectariis auxilio confluentibus. Zelandia & Hollandia in primis alienatæ, munitiſſimæ prouinciæ ad Oceanum mare, aquis circumfluæ, breui incertoque littore. Montes Hannoniæ vrbem munitam & rebellem obſidebat Fridericus Albani filius, ab eo Gallorum quatuor millia qui obſeſſis opitulatum feſtinabant, victa acie, multiſque trucidatis, captus Genliſius Dux in vinculis Antuerpiæ deceſſit. Aurantius etiam cum Germanorum copiis aliquanto poſt ad eam vrbem, Albani diligentia retro redire eſt compulſus.

Hi motus incommodi extiterunt, non ea prouincia turbata, ſed bello aduerſus Turcas impedito atq; Principum fœdere diſſipato tandem. Ioannes enim Auſtriacus claſſem, quam Meſſanæ inſtructam habebat maiorem quam ſuperiori anno diu tenuit, de Belgicis rebus ſollicitus quem exitum habituræ eſſent, Gallo præſertim, vt fama ferebat, de ea prouincia cogitante. Sic agendi tempore elapſo Septembris demum fine è portu ſoluit, vt Venetis iunctus prælio rurſus decerneret. Cautior hoſtis ad Peloponneſi Methonem & Coronem, atq; Nauarrinum continuit claſſem. Noſtri pugnæ ſpe ſublata, & quia importunum tempus erat nullo operæpretio diuerſi in hiberna abierunt.

Siue ea vera cauſa fuit claſſe ſociali nihil fuiſſe factum, ſiue ærarii inopia, aut 1573.
quia Orientis commercio Venetis opes publicæ, & priuatæ ſtant, Veneti mota prioris fœderis fide cum Barbaro antiquũ fœdus inſtaurarunt menſe Maio, quamuis neque reſtituta Cypro, & aliquot oppidis in Illyrico detractis, ad hæc mulctæ nomine trecentis aureorum millibus imperatis, ei vrbi ignominioſum, atq; adeo fœdum nomini Chriſtiano. Sed tanti Barbari Imperatoris gratia fuit.

Quo menſe ipſo peruigilio Pentecoſtis Henricus Andegauenſis Dux Caroli Galliæ Regis frater, Poloniæ Rex renuntiatus eſt. ad Varſouiã in planicie Camionenſi habita comitia: auro Gallico redempta ſuffragia fama tulit. Ipſe Rupellæ obſidione ſoluta nullo operæpretio, fine anni ad oblatum regnum abiit.

Io. Auſtriacus Octobri menſe ea claſſe quam contra Turcas pararat Tunetum delatus, id regnum Muleaſſi reſtituit eius Muleaſſis nepoti, quem à filio pul-

ſum captum oculis ſuperius eſt dictum. Rex Muleamides in Siciliam miſſus. Auſtriacus re patrata, præſidioque relicto, eôdem, indeque Neapolim contendit in Hiſpaniam nauigaturus.

Cometes hyeme viſus eſt, ſidus magnum & lucidum ſine cauda circulo Arctico vicinum Vrſæque maiori, ſine paralaxi magnum Aſtrologorum miraculum.

1574. DVci Albano data vacatione Ludouicus Requeſena, D. Iacobi Promagiſter in Caſtella Belgis Præfectus, initio huius anni eo Mediolano peruenit, rebus exulceratis atque profligatis præſidium, quæ Albani ſeueritate turbata videbantur, morum ſuauitate ſanaturus. Verum multo aliter accidit. Sectarii Galli, Belgæ, Germani arcano inter ſe conſpirarunt, Colignæi morte vindicanda atq; Antuerpia, & aliis Belgarum vrbibus occupandis. Vtrumque facile videbatur Rege Gallo deſtituto viribus, Hiſpanis militibus alienatis ob ſtipendia trium annorum non ſoluta. Multi equites ſub initium quadrageſimæ ſe ad ſancti Germani ſaltum oſtẽtantes Regem Gallum compulerunt fugientis in modum ſe Lutetiam vicinam recipere. Tanti facinoris inuidia penes Memorantium potiſſimum ſtetit, quem factioſis arcano fauere vulgus ſuſpicabatur. In Belgis de ſontibus ab Hiſpanis ſupplicio ſumpto cæteri non quieuere: Tametſi Ludouicus Comes Aurãtii frater, qui denuo in eam prouinciam irruperat, victus acie à noſtris eſt ad octauum decimũ Kalendas Maii.

Multa in Gallia mouebantur. Rexque ad Vicennarum ſaltum prope Lutetiam Alanſonium fratrem, Henricum Vindomienſem ſororium, atque Memorantium captos in ea arce tenere nunciabatur, cũ ipſum importuna mors oppreſſit pridie Nonas Iunii, vnica filia relicta, & ipſa breuis aui. Sic res Galliæ ad Henricum defuncti fratrem Poloniæ Regem translatę ſunt.

Claſſis Turcica pridie Idus Iulij Tunetum appulſa ad decimum Kalendas Septembris Guletam arcem atq; poſt diem quartum & vigeſimum Tunetanæ vrbis propugnaculum expugnauit. Auſtriacus quamuis in extrema Sicilia ad omnem occaſionem intentus opem ferre obſeſſis non potuit. Pleriq; Cardinalem Cranuellanum, Neapolitanum tũc Proregem accuſabãt, quod pecunias, militem, commeatum diligenter non expediuiſſet. Selimus Turcarum Imperator obiit ſucceſſore Amurathe eius filio maiori.

In Hiſpaniam eo tempore nos appulimus fracta valetudine, quo ærario regio ſupplendo vectigal, quod *Alcauala* vocatur, decima rerum venalium augebatur; venia Pontificum, Epiſcoporum oppida vendebantur.

Luſitanus Rex Sebaſtianus cum ætate ferocior in Africam cum claſſe nullo operæpretio nauigauit. Amplificandi nominis Chriſtiani ſtudium incitabat. Honeſtus conatus, ſed intempeſtiuus.

Tumultus Genuæ concitantur. Veteres patritii à nouis vrbe pulſi. Ioãnes Moronus Cardinalis & Carolus Borgia Gandiæ Dux à Pontifice & Rege Hiſpano legati diſſidẽtes compoſuerunt, poſtquam ij motus biennio fuerant continuati. Magna conſtitutæ pacis pars Ioannes etiam Idiaques fuit, ordinarius pro ſuo Rege, tunc apud Genuenſes Orator.

IOannes Auſtriacus ex Italia in Hiſpaniam delatus à Rege fratre Italiæ præfecturam impetrauit Exarchatus nomine. Id videlicet agebatur ne Proregibus moras nectentibus agendi occaſio elaberetur de manibus. Itaque qua claſſe venerat continuo rediit in Italiam obuiã Turcæ conatibus quem validiſſimam claſſem parare nunciabant. 1575.

Inanes ij rumores fuerunt. Moluceus tantum

tantum Turcarum ope Marociū & Piutenſe regnum eripuit Muleio Mahomadi Cheribo fratris ſui filio. Defuncti fratres filijs præferendos lege ante aliquot annos lata ſanxerant. Id cauſæ fulcimētum erat, Muleium in Luſitaniam profugum, vt noſtri in paternum regnum reſtituerent, ea clades accepta eſt in Africa quam multi anni non ſanent.

Lutetiæ Alanſonius & Vindomienſis à Rege Gallo detinentur: vnde Alanſonius in Nortmanniam euadit, fit ad eum concurſus hæreticorum, & Catholicorum eorum, qui præſentem rerum ſtatum auerſabantur.

1576. IN cauſa Bartholomæi Mirādæ Archiepiſcopi Toletani Romæ tandem poſt ſeptemdecim annorum vincula ad octauum decimum Kalendas Maij à Gregorio Pontifice eſt pronunciatum. Vitam is cum morte octauodecimo poſt die in Mineruę ſui ordinis monaſterio commutauit, in vita priuata quam principali felicior, vir eruditus & probus niſi maiorem ætatem ſuſpicionibus de religione exagitandam incautè præbuiſſet. Defendit de ſcripto Martinus Azpileueta Nauarrus, ſummus ea ætate Iure-conſultus, vti editi ab eo libri indicio ſunt, haud minori animi pietate.

Obitu Maximiliani ſecundi Imperatoris eius filio Rodulpho iam Romanorum Regi Germaniæ imperium delatum eſt. Defuncti manibus non in Germania modo ſed etiam in Hiſpania ritu Chriſtiano eſt parentatum.

Condæus & Caſimirus Palatini filius per Lotoringiam in Galliam irrumpunt, & cum eis milites ad triginta millia Alanſonio Duci opitulatum. Sic pax inter duos fratres eſt compoſita conditionibus haud ſatis honeſtis Regi ſed tanti metus fuit.

D. Iacobi Promagiſtro Requeſena in Belgis defuncto omnes prouinciæ ordines conuenerunt, quod in rem communem eſſet, deliberatum. Conſpirant tamen in Regem ſuum, Hiſpanos pellendos cenſent, hæreticis ſe adiungunt capite delecto Aurantio Principe. Tametſi ex Germania, vt factum honeſti ſpecie velarent, Mathiam noui Imperatoris fratrem proximo anno euocarunt, ludibrio habituri cui nudum principatus nomen relinquere, ipſi rerum arbitri & moderatores Præclari. Itaq; is breui relictis Belgis principatuque imaginario in Germaniam ſeſe retulit.

A Belgis Antuerpiæ arx circumſeſſa, quo tempore Hiſpani ſublato capite ſeditionibus quamuis agitati ex diuerſis locis tamen ad periculum aduolarunt. Erant in arce milites ad quatuor millia, in vrbe ſupra quadraginta pugnatorum millia. Obſeſſi tamen eruptione facta vrbana multitudine, & militibus cæſis ad quatuordecim millia opulentam & frequentem vrbem diripiūt incenduntque. Magna præda fuit qua ditati milites quieuere.

Ipſo die omnino pridie nonas Nouembris Ioannes Auſtriacus ex Hiſpania miſſus rerum in Belgis arbiter Lucemburgium in diſſimulata veſte per Galliam appulit. Parum eius aduentu profectum rebus perditis ſerum remedium.

CAtharina Regina Luſitanię Oliſipone obiit, cuius aliquali reuerentia & 1577.
induſtria Sebaſtiani nepotis impetus tardabantur. Qui ad Guadalupeum fanum cum Philippo Rege conuenit. De Africana expeditione actum, quam Luſitanus adornabat: Philippus Rex ne certè eò ipſe iret perſuadere conabatur. Fruſtra labor omnis fuit.

Menſe Nouembri cometes libræ Martiq; vicina viſa eſt inſigni caudæ tum longitudine tum latitudine. Luſitaniæ minari poſt fata illius Regis vulgatum eſt. Sic ſunt Aſtrologorum vaticinia. De comete vulgi opinio eſt Regis mutationem portendere.

1578. MAdriti Philippo Regi ad 18. Kalend. Maii natus eſt filius Philippus ex quarto Annæ Reginæ partu, cui cælum longiorem quam germanis fratribus vitã deſtinabat. Ea re fauſtus hic annus fuit, alioqui Portugaliæ ſed & vniuerſæ Hiſpaniæ maxime lugubris.

Sebaſtianus enim Rex iuuenta ferũes, atq; cupiditate ardens nominis Chriſtiani in Africa proferendi Muleii patrocinio ſuſcepto ad regni vires auxilia è Germania, Italia, atque Caſtella adiunxit. Claſſem numeroſam inſtruxit. Cum iis copiis & claſſe Arzillam appulit ditionis Luſitanæ vrbem in Africa. Primus impetus in Alarachem arcem futurus erat ad Liſſi (hodie *Lucus* vocatur) fluminis oſtium ſitam. Eo terra Luſitanos contendentes Moluccus obuiam factus prælio commiſſo pridie Nonas Auguſti cecidit. Magna ſtrages fuit captiui innumeri ex iiſq; multi genere nobiliſſimi. Nulla à multis annis pugna miſerabilior. Tres Reges periere: victor ex morbo quo iam pridem laborabat, Hamete fratre ſucceſſore, Luſitanus in pugna periit Muleius in fuga propinqui fluminis aquis hauſtus.

Belgis Io. Auſtriacus pacandis dederat, vt Hiſpani è prouincia decederent, prouincialium præſidio arces tenerentur. Conſilium exitiale fuit. Vix digreſſis Hiſpanis de capiendo Io. Auſtriaco ſectarii deliberant. Ille indicio facto Namurcenſem vrbem fuga euadit, copias conquirit, reuocat Hiſpanos ex itinere quo in Italiam pergebant. cum hoſtibus aliquoties ſigna confert, eiſdem arces quaſdam & vrbes eripit. Præclaros eius conatus, mors importuna in flore ætatis intercepit, initio Octobris, obiit ex morbo in caſtris. Succeſſit in eius locum Alexander Farneſius Parmæ Princeps.

Belgis non ſatisfaciebat Mathias Auſtriacus, quare & contra Ioannem Auſtriacum Alanſonium aduócarant. Acceſſit ille continuo ad Hannoniæ montes, vbi Protectoris titulo ab ea gente eſt cohoneſtatus.

Maria in Luſitania obiit Emanuelis Regis ex Eleonora filia grandæua virgo multis antea Principibus expetita, nulli toro iuncta.

TRiſti caſu in Luſitania renunciato 1579.
continuo Henricus Cardinalis cæſi Regis magnus patruus ſceptra capeſſit extrema ætate ſenex ac valetudinarius. Breue imperium fuit menſium ſeptemdecim. Prolis cura de vxore iungenda à proceribus actum. Id quoniam fore fruſtra credebatur multi regnum ambire cæperunt. Rex Philippus matre Elizabetha, Philibertus Sabaudus Beatrice natus. Emanuelis Regis vtraque filia erat, Eliſabetha maior. Parmæ Princeps Mariæ coniugis ius vrgebat, quæ illi geminam prolem reliquerat Ranucium, atque Eduardum. Dux Brigantinus Catharinæ vxoris. Maria & Catharina neptes Emanuelis erant ex Eduardo filio, Maria maior, Catharina ſuperſtes. Antonius Ocrati Prior in idem certamen ingreſſus filius Ludouici, Emanuelis ex eo nepos, natalium vitium ſublatum excuſabat patris cum matre cõiugio: vanum id plerique exiſtimabant, neque rei tantæ idonei teſtes erant. Accedebat Catharina Medicea Regina Galliæ maternum genus repetens à Mathilde Bononiæ comite, quæ vxor fuerat Alfonſi tertii Luſitani Regis atque ex ea prolem relictam affirmabat. Negabant Luſitani idoneis nixi teſtimoniis vllam ex Mathilde prolem relictam. Robertum Sororis filium defunctæ ſucceſſiſſe, vnde Catharinæ ſtemma generis materni texebatur. Ancipiti cauſa multa à Iureconſultis de legitimo iure diſputata, Omnibus riualibus argumenta, fautoreſq; ſuppetebant.

Fine anni in Sicilia mons Ætna magnã vim ignis euomuit.

In

1580. IN bellum Luſitanum Philippus Rex intentus erat multique milites ex Italia, Germania, atque Caſtella ad fines Luſitaniæ conuenerant, irrumpere parati cum primum eſſet imperatum. Et erat Philippo deſtinatum à ſene patruo obtinere vt ipſum potiſſimum ſucceſſorem deſignaret. Verum inter has moliriones Henricus Rex obiit Almerini, pridie Kalendas Februarii.

Eius obitu res ad bellum deducebatur, quoniam Luſitanos quidquam pro ſano facturos conſenſu non ſperabant. Copiarum Dux quærendus erat. Albanus Vzedæ vinctus tenebatur, quod contra Regis mandatum Friderico filio vxorem dediſſet, reiecta altera cui fidem iunior dediſſe ferebatur in Reginæ obſequiis verſanti. Eum è cuſtodia liberatum in Luſitaniam mittere viſum eſt. Rex ipſe Emeritam & Pacem Auguſtam acceſſit ad fines eius regni. Modicæ copiæ erant, vix duodecim millia pedites, equites mille quingenti. Verum multis bellis exerciti Hiſpanicæ militiæ flos. His copiis Albanique diligentia ſemel ad Oliſiponem menſe Auguſto & paulo poſt ad Portum vrbem Antonio victo, qui ſe fauore plebis Regem dixerat, prouincia pacata eſt.

Quo tempore Philippus Rex ad Pacem Auguſtam decubuit ſalute à medicis deſperata. Vix ipſe erat reſtitutus cum vxorem Reginam eo loci mors oppreſſit ad ſeptimum Kalend. Nouembris. Ex ea quatuor filios ſuſceperat Ferdinandum & Carolum, qui iam obierant, Iacobum qui paulo poſt deceſſit, & Philippum tunc valetudinarium infantem, nunc ſuperſtitem, prætereà Mariam breuis æui.

Per hæc tempora Hieronymus Oſorius, Luſitanus, Epiſcopus Syluenſis deceſſit vir eloquentiſſimus, vti editi ab eo libri argumento ſunt à belli conſilijs abhorrens. Cui æqualis fuerat Andreas Reſendius ex eadem natione præter Antiquitatis cognitionem pangendis carminibus Horatij æmulator acerrimus.

Emanuel Sabaudiæ Dux deceſſit, ſucceſſit Carolus eius filius.

IN Belgis bellum erat, multæ vrbes imperii Hiſpanici iugum excuſſerāt. Antuerpia, Gandauum, Bruſſellæ, Tornacum. Mathias Auſtriacus in Germaniam abiit. Prouinciæ ordines publice aduerſus Regem ſuum ſumptis armis non ceſſabant. Tanta quamuis conſternatione Belgicæ multitudinis vires pares regiis non erant: Franciſcus Alanſonius Dux, antea Hercules dictus, Galliæ Regis Henrici III. frater, cum Galliam prius bello ciuili turbaſſet, ſectariorum & rebellium Dux, aduentu ſuo Cameracum vrbem occupauit, ei quidem Epiſcopo ſubditam, cæterum Hiſpano Regi addictam. 1581.

Neque eo reſtitit, quin proximo anno ordinum inuitatu rediens Antuerpiæ Brabantiæ Dux eſt vocatus. Inanis vmbra nominis cum Aurantius omnia obtineret. Itaque breue imperium fuit, vana etiam ſpes Anglici coniugii. Tametſi ſemel & iterum traiecit in Angliam; ſic Eliſabetha Regina varios Principes ludebat.

IPſum Aurantium Antuerpiæ remotis à prandio menſis iuuenis quidam Cantaber Ioannes Scauriguius cùm occidere vellet, aberrante ſclopi ictu ſub maxilla vulnerauit. Iuuenis in veſtigio diſcerptus conſcijs irrogata ſupplicia. Felicior iuuenis alter Burgundio Balthazar qui in familiam Aurantii adſcriptus eum captato opportuno tempore aliquanto poſt in Batauis peremit. 1582.

Toleti concilium prouinciale agitatū. Conuenere Epiſcopi ſeptē, Abbates duo. Præfuit actionibus Gaſpar Quiroga Cardinalis Toletanus Præſul, interfuit à Re-

ge legatus Marchio Veladæ. Præcipui inter Patres Alfonſus Velaſquius, tūc Vxamenſis, mox Compoſtellanus Præſul, & Franciſcus Sarmentus Giennenſis Epiſcopus; viri eruditi cum primis & graues eximia morum probitate. Inter Eccleſiarum procuratores Garſias Loayſa eminebat, municeps noſter magnus, modeſtia; eruditione magnus, quo merito Philippo Principi à patre Rege delectus eſt magiſter. In eo concilio multa præclarè ſancita ſunt, quæ aliquando tempus in lucem proferet.

A Gregorio Pontifice ex Octobri mēſe dies decem eo anno detracti ſunt, vt ſolſtitia & ęquinoctia ad veteres rationes ſedeſque redirent. Præterea Aureus numerus; quo Lunæ ortus indicabatur, ex Kalendario detractus, atq; in eius locum maior numerus ſubſtitutus, quem Epactas dixere, quo & Biſſextis certis annis omiſſis Lunę ortus abſque vllo errore perpetuo indicabitur, quoniam id Aureus numerus à multis annis non præſtabat. Sic tempora acriori cenſura emēdata certa in poſterum lege decurrent.

Maria Auguſta venit in Hiſpaniam atque Oliſiponem abiit vbi Rex frater rebus Luſitaniæ componendis erat diſtrictus, adiuncto Auguſtæ filio Alberto Cardinali.

Euaſerat Antonius Ocrati Prior in Galliam: vbi collecta claſſe ad inſulas Tertias, quæ in eius fide perſtabant profectus prælio nauali victus eſt ab Aluaro Baſanio Marchione Sanctacrucio. Galli cæ claſſis Ductores præcipui Philippus Strozius occiſus in pugna eſt, Briſſacus cum Antonio ipſo fuga euaſit. Non remiſerunt tamen inſulani, donec proximo anno expeditione repetita ab eodem Marchione penitus ſubditi Regis Philippi imperio quieuere.

1583. QVo anno Dux Albanus Oliſſipone deceſſit annos natus quatuor & ſeptuaginta, immortali laude vir, bellis omnibus, quæ multa geſſit, victor. In magnis virtutibus morum ſeueritas à quibuſdam accuſatur (an vere?) in bello quam poſt victoriam clarior, rebus aduerſis quam ſecundis cautior.

Obierat Madriti Iacobus Princeps Philippi Regis filius. Ergo Kalendis Februarii cuncti ordines Luſitaniæ in Philippi Principis verba Oliſſipone iurarunt regni eius hæredem fore. Conuentu dimiſſo atque Cardinali Alberto, ſororis Auguſtæ filio, rebus in Luſitania præfecto Rex in Caſtellam maturauit, quo alię curæ neceſſario vocabant.

ALanſonius ex Anglia Belgiſq; redux 1584.
in patriam cum fratre Rege in ſpeciē reconciliata gratia, ab eo Lutetia digreſſus ex morbo an veneno lethali periit, quarto Idus Iunii. Spes male fundatæ Anglici, Belgici, & Gallici imperii eius obitu occubuerunt.

Aurantium Iulii die decimo in Batauis ſclopi ictu cecidit Baltaſſar Burgundio paulo antè in eius familiam adſcriptus. Sic periit tantorum malorum artifex; neque Belgæ tamen eo ſublato quieuerunt.

Duæ Philippo Regi ex Iſabella vxore filiæ erant, Iſabella & Catharina. Maiorē Rodulpho Auguſto deſtinabat. Minor Carolo Sabaudo Duci deſponſa erat. His nuptiis vrbs Cæſarauguſta delecta eſt Aragoniæ caput.

Eò priuſquam Rex cum filiis proficiſceretur, Madriti tertio Idus Nouembris Dominico Martinique feſto die omnes Caſtellæ ordines Philippo Principi ſacramentum dixere ad D. Hieronymi, non alium hæredem paterni imperii fore. Totius cæremoniæ antiſtes Cardinalis Toletanus.

EA cæremonia peracta Cæſarauguſtā 1585.
iniquo anni tempore itum eſt, nondum remiſſis frigoribus hyemis.

Affuit

Adfuit mari vectus Dux Sabaudus. Magni honores genero abs Rege ſocero habiti ſunt. Nuptiæ vero celebratæ Martii die 18. magno ac vere regio apparatu.

Quo tempore Roma eſt allatum Gregorium annis grauem rebus geſtis & pietate clariſſimum Pontificem deceſſiſſe, pridie Idus Aprilis. Locum tenuit menſe proximo Felix Montaltus ex Franciſcano Generali Epiſcopus prius, deinde Cardinalis, nunc Pontifex Sixti quinti nomine rexit eccleſiam annis quinque, menſibus quatuor. Multæ virtutes inerant. Morum ſeueritas, ſtudium colligendæ pecuniæ, augendi ſuos accuſatur. Principum facta benignè interpretari æquum arbitror, præſertim vita functorum. Multa immeritis inuidia popularis affingit temerè.

Dieghum Franciſcanum monachum conſecrauit; cuius corpus Compluti in ſui ordinis monaſterio ſeruatur.

Parmæ Princeps Gandauo aliiſque vrbibus, quæ defecerant antea, receptis hoc anno Antuerpiam diuturna & difficili obſidione fatigatam ad deditionis conditiones menſe Auguſto redegit. Multiplices obſeſſorum conatus, animorum obſtinatio maxima Hiſpanorum conſtantia & virtute fracta eſt.

Diſceſſuros nouos coniuges Barcinonem vſque Rex eſt proſecutus. In reditu Montione Aragonij conuentus celebrati. Mora diuturna fuit, non paucę difficultates. Populariun animi non ſatis pacati. Omnibus placere erat difficile, præſertim in gente vſque adeo retinendæ libertatis amicæ. Æſtatis inclementia atque autumni grauitate multi in eo oppido perierunt, ex externis præſertim & aulicis. In his conuentibus in Philippi tandem Principis verba iuratum Aragoniæ Regem fore.

Sixtus Pontifex initio Pontificatus Henricum Vindomienſem dicato diplomate ad quintum Idus Septembris lege aduerſus religionis deſertores in impiorum numero haberi ſanxit, iureque ſucceſſionis in Galliæ regno expoliauit, tum ipſum tum Condęum Principem eius patruelem; ſi Henricus Rex Vindomienſis leuir ſine prole decederet, quod futurum videbatur, regio coniugio eatenus infæcundo.

IS quia ſucceſſorem nihilominus Vindomienſem deſtinabat, nulla religionis cura, Galli proceres plerique inter ſe pro veteris religionis incolumitate conſpirarunt. Principes Guiſius Dux, Borbonius Cardinalis, haud obſcuro Regis dolore, arma in ditione nouo eo conatu moueri conſideratis factione tricipiti augeri mala cladeſque. Tametſi ſimulans initio ſe æquiorem coniuratis proceribus factum, velleq; eorum conatus iuuare ſe illis non fautorem modò ſed etiam Ducem obtulit. Breuis ſimulatio fuit. 1586.

Pontifex cũ initio, vt iis faueret Principibus, Vindomienſem damnaſſet, mox quaſi pænitentia concepta animo auerſari procerum conatus viſus eſt, Vindomiēſi, æquior factus, vſque eò vt vulgò perſuaſum eſſet, cũ eo velle ſanguinem miſcere (quod planè falſum arbitror) & Vindomienſis certè Legato faciliores aures dare, quàm ſacer Senatus vellet, & rerum conditio poſtularet.

MAria Stuarda Scotiæ Regina in arce Fodringaia, vbi vincta tenebatur, capite plexa eſt ad duodecimum Kalēdas Martij. Sententiam Iſabella Anglię Regina occiſę patris amitina Londini pronunciauit. Ad ſe confugientem propter motus Scotorum eius inuitatu fideque ante annum vigeſimum tradiderat in cuſtodiam, nunc vita expulit. Sæuam carnificinam, in vno ſcelere quanta inſunt ſcelera? In Reginam coniuraſſe fugamque adornaſſe crimen erat; ſub mortem hoc confeſſa, de cæde Reginæ cogitaſſe negauit. Vero propius, ea ſuperſtite deſperaſſe ſe- 1587.

ctarios hæreſim diu poſſe cōſiſtere, quoniam ad ſucceſſionem proximè iure ſanguinis vocabatur. Catholicæ religionis vindex acerrima fore videbatur.

Arma Principum ad eam cædem vindicandam moueri æquum erat, neque id impotens fæmina & ſæua ignorabat. Sed Gallum inteſtina diſſidia impediebant, ne ſe poſſet commouere, tametſi ea iniuria proximè eam regiam violaret, Maria Fråciſci fratris vxore. Rex Philippus expediebat arma. Cum pirata Anglus Franciſcus Draquius ſuperioribus annis Indiæ littoribus ad Auſtrum Septentrionemq; vexatis ſemel, iterum, & tertio, multoque auerſo auro, vectoque in Angliam, eò eſt prouectus, vt ineunte vere Gadeis inuadere non dubitarit, certa ſpe eius inſulæ occupandæ, quoniam ſine præſidio erat, ciues ſecuri; feciſſetque niſi duæ triremes, quæ in eo portu erant, impetum tardaſſent, finitimique ad præſidium accurriſſent, & ante omnes Alfonſus Aſſidoniæ Dux.

Quo tempore Rex Toleti erat, Leocadiæ virginis oſſa, quæ multis ſæculis ad Hannoniæ montes in Gileni monaſterio fuerant, in eam vrbem celebri pompa Septimo Kalendas Maii ſunt inuecta.

In Galliam trifariam diuiſam Germani ad triginta millia irruperunt, Vindomienſi auxilium, ductore Bullonio. Prodierūt obuiam hinc Gallus Rex, inde Guiſius, quo carpente & locis omnibus vrgente, præterea hyemis ſubſecutæ ſæuitia magna parte conſumpta tantus apparatus euanuit. Bullonius Dux obiit, piorum animi reſpirarunt: Ipſa etiam Hiſpania ſollicita erat, ne tantis præſidiis munita lues Pyrænæos montes tranſcenderet ferox, & formidabilis.

Non ea colluuione tantum Gallia laborauit, ſed fame peſteque grauiſſima. Ad ſuperos propitiandos decretæ ſupplicationes, integri populi linteati miſerabili habitu procedebant, cum ferculis & velamentis hymnum concinētes voce flebili.

REx Philippus numeroſa & valida claſſe Olyſipone comparata Reginæ innocētis necem, frequenteſq; ſuas iniurias vindicare parabat, claſſis ductore Sāctacrucio Marchione. Quo in medio apparatu extincto Aſſidoniæ Dux in eius locum ſuffectus, menſe Iulio ſoluens modicis tempeſtatibus, Nerio promontorio circumducto, ad Brigantinū littus exorta repente tempeſtate disiectis nauibus vix tandem mēſe Septembri velis denuo explicatis ad Belgarum littora, à tergo premente Anglica claſſe ad breuia & incerta littora hærenti carina, quædam naues ab hoſte captæ, plures continēti tormentorū procella quaſſatæ, & longiſſima in reditu nauigatione vniuerſa inſula circunducta mari hauſtæ ſunt: vi frigoris & inopia cōmeatus multi milites periere, pauciſſimæ vt naues exiguo numero milites varios ſub hyemem Hiſpaniæ portus tenuerint. Sic humanos conatus vis altior deludit. Omnino militiæ Hiſpanicæ flos ea in expeditione periit, ea calamitate multa gentis peccata vindicata. 1588.

Neque in Hiſpania reſtitit malum, ad alias prouincias manauit, in Gallia præſertim Henricus Rex Guiſianum vindicare parabat, initæ inter Catholicos ſocietatis auctorem præcipuum, ciueſque Pariſienſes coercere. Eo ſtudio ſuper quatuor millia milites in eam vrbem induxit. Acceſſit Guiſius, à Rege an à ciuibus aduocatus, ſed ſine præſidio conſcientia ſecurus, & ſi fraus ſubeſſet ciuium ſtudia haud defutura cogitans. Sic eius aduentu populo ad arma concitato pulſi milites. Rex fugere coactus ſimulat paulo poſt ſe ad meliora conſilia traductum, velle de rep. communi Ordinum conſenſu deliberare. Guiſius Dux & Borbonius Cardinalis quæ feciſſēt, ex optimo animo profecta omnia habere perſpectum. Bleſis generales cōuentus haberi edicto ſancit. Accedunt magno numero Proceres, ad

ſextum

ſextum decimum Kalendas Octobris inchoatur actio, de ſucceſſore deſignando diſceptatur. Regni ordines Borbonium Cardinalē Vindomienſis patruum, ſi Rex ſine prole decederet, deſtinabant gradu propinquiorem, præterea acerrimum Catholicæ religionis defenſorem.

Quo tempore per fidem conuentus ſecuros, decimo Kalendas Ianuarii die Veneris Guiſium in regia Rex perimit, fratrem eius Cardinalem Lotaringium die proximo in carcere. Guiſiani filium maiorem, Cardinalem Borbonium, Archiepiſcopum Lugdunenſem in cuſtodiam tradi iubet.

1589. GRaue facinus viſum: magna Regi inuidia conflata. Regina mater dolore quem ex eo caſu maximum cepit, ſed & annis & moleſtiis fracta intra paucos dies expirauit, haud inanis vates turbarum & malorum, quæ mox conſecuta ſunt. Pleræque vrbes factum deteſtantes, à regia auctoritate defecerunt. Princeps Lutetia, cui amplitudine, frequentia, opibus, præterea ſapientiæ ſtudiis nulla comparatur. Eam poſt aliquot menſes diſſipato Bleſenſi conuentu admotis caſtris Rex expugnare parabat; cum Iacobus Clemens ex ordine Dominicano iuuenis annos natus viginti quatuor, patria Sarbona ignobili in Heduis pago, ad eum egreſſus, quaſi arcana ciuium communicaturus, adacto in viſcera cultro medicato peremit ipſis Kalendis Auguſti. Monachus Rege interfecto magnum ſibi nomen fecit, ab aulicis quamuis in veſtigio interfectus. Aderat Henricus Vindomiēſis, qui continuo Regis nomen deſumpſit. Pleræq; ciuitates repugnarunt, multa prælia facta, varia partium fortuna, multæ vrbes captæ, direptæ, obſeſſæ. Princeps Lutetia proximo anno in magnum diſcrimen venit, à quo aduentu Ducis Parmenſis liberata eſt. In ea vrbe conuentus vt Rex deligeretur habiti omnino frequentes. Multæ ſimulationes & fraudes, ipſe Vindomienſis, quo tempore hæc ſcribimus, Catholicum ſe monſtrat, ad eaque conſilia recurrit, quæ antè repudiarat.

Hoc anno res Luſitaniæ in periculum venerant claſſis Anglicæ ad ea littora aduentu. Species erat Antonium diu in Anglia exulem in auitum regnum armis reſtituendi. Qui armatus ad ipſa Olyſiponis mœnia acceſſit. Verum cùm in vrbe diligētia Alberti Auſtriaci Cardinalis nihil moueretur, inopia commeatus retro redijt, quin aliquanto maiori accepto quàm illato damno claſſis in Angliam ſublatis anchoris nauigauit. Magno metu Hiſpania liberata. Detecta Olyſipone quorundam ciuium coniuratione, ſupplicium penes paucos ſtetit. Cæteri rerum nouarum ſpem & cupiditatem poſuerunt. Nobilitas præſertim in fide ſe conſtantem oſtendit, cui rebus nouis maius periculum quærebatur.

In ea vrbe Virgini Deo ſacræ, quæ diu ficta ſanctitatis ſpecie magnum conſecuta nomen, vulgus, ſed & præcipua auctoritate viros ludibrio habuerat, detecta ab Inquiſitoribus fraude, decreta ſupplicia ſcelere multo minora, ſententia promulgata menſe Martio. Subſecutus eſt obitus Ludouici Granatæ è Dominicano ordine viri pietate præſtantis. Cui æqualis Ioannes Auila fuit, excellens Eccleſiaſtes, pietatis ſtudio feruens. Varij vtriuſque libri imprimis vtiles circumferuntur, ſed ſermone vulgari.

Barcinone ſæua peſtis exſtitit. De cauſſa multa vulgata, nihil exploratū. In Carpetanis D. Laurētij Regij fabrica magnis molibus & cæmentis ante triginta ferme annos ad pagū ſcorialem in agro Segobiēſi iuſſu Philippi Regis Catholici inchoata ad culmen perducebatur, monaſteriū ordini Hieronymiano coniuncta regia æſtiuorū cauſſa; impenſam vix poſteritas cre-

dat, cum antiquis certe miraculis comparandum opus, elegantia, amplitudine, ornatu firmitate, religionis cultu, & maieſtate. Annui reditus ſtructuræ non impares. Plura dicere non attinet. Formam operis & partes alio loco deſcripſimus accurate. [Lib. De regno & Regis inſtitutione.]

1590. CONſequens annus duorum Pontificum obitu inſignis fuit. Sixti quidem menſe Auguſto, atq; Vrbani ſeptimi, qui in eius locum ſubſtitutus ſeptimodecimo Kal. Octobris duodecimo poſt die deceſſit. Ne Gregorii quidem decimi quarti, aut Innocentii noni Pontificatus vltra paucos mẽſes prorogati ſunt. Donec Hippolyto Aldobrandino Cardinali ſacrum imperium poſtmodum eſt delatum, Clementis octaui nomine. Patria Roma, origo è Florentia, mores inculpati, ætas integra, vires corporis haud validæ.

Autumnus hoc anno grauis fuit, multi in Hiſpania mortales periere. In pagis præſertim vis mali deſæuiit, ſiue quia minora remedia erant, ſiue quia aura corrupta liberior. Eo morbo Ioannes Calderonius inſignis Theologus, eruditionis merito canonicus Toletanus in ſeceſſũ æſtiuo tentatus eſt. idem poſt paucos menſes repetita valetudine deceſſit Toleti, verè pius & modeſtus priſcæ ſimplicitatis & grauitatis exemplum. Eius nos ſepulcro veriſſimum elogium incidi curauimus inſitæ ipſi probitatis ſynceræ inter nos amicitiæ monimentum.

Antonius Pereſius, qui à ſecretis Regis fuerat, ſeruus aliquando gratioſus, poſt duodecim annorũ vincula è carcere Madrito, vbi vinctus erat, in Aragoniam euaſit, menſe Aprili anni ſuperioris, dicturus cauſſam occiſi Scobedi cum è regia noctu egrederetur, ſed & aliorum criminum coram Aragoniæ Iuſtitia. Lætitiam eius aduentu fugaque Cæſarauguſtani conceptam breui mærore mutarunt, & lacrymis; ſic ſunt humanarum rerum vices. E publico Iuſtitiæ carcere in arcanam Inquiſitorum cuſtodiam cum deductus eſſet nono Kal. Iunii, populus correptis repente armis primũ Eneccum Mendozam Marchionem Almenaræ, Legatum regiũ iam ante inuiſum, facto in eius ædes impetu obtruncarunt; deinde Inquiſitorum carcerem perfringere diſſono clamore minantur, neque deſtitiſſent, niſi Antonius eſſet redditus. Verum denuo populo ad arma cõſternato ad octauum Kalend. Octobris, quod eo die Regii conſenſu decreuiſſent vinctum Inquiſitoribus reſtituere fracto carcere liberatus, paulo poſt euaſit in Galliam. Turbulenti ciues breui pænas concitati tumultus dederũt. Miſſus Cæſarauguſtam exercitus Duce Alfonſo Varga, ſtrenuo & veterano, qui magnam virtutis opinionem in Belgis erat conſecutus. Eius diligentia ciuium ferocia repreſſa. Multis exitialis audacia fuit, ante omnes ipſe Aragonum Iuſtitia, Ioannes Nuza, capite pænas dedit lege maieſtatis, quod armatus contra Regias copias proceſſiſſet. Dieghus Heredia & Ioannes Luna, præcipui ſeditionis auctores, ſimili ſupplicio ſubiecti, ſontibus aliis irrogata ſupplicia haud exiguo numero. Dux Villæ formoſæ & Arandæ Comes capti, atque in Caſtellam miſſi breui in carcere obierunt. Poſt mortem pro innocentia tamen eſt pronunciatum, & poſteris relicti principatus. Rebus vt pax eſſet, medela malis gentis Aragoniæ conuentus Turiaſone habiti ſunt præſide Andrea Bobadillia Cæſarauguſtano Præſule. Eo Rex ipſe obitis Valliſoleto, Burgis, atque 1592.
Pompelone acceſſit fine anni milleſimi quingenteſimi nonageſimi ſecundi. In Philippi Principis, qui cum ſorore Iſabella patrem Regem proſecutus erat, verba Pompelone & Turiaſone iuratum, non alium hæredem eorum principatuum fore, ſic biennio ferme exacto ex quo Aragonii tumultus primum concitati fuerãt,

ſonibus

ſontibus vindicatis, præſidiis Cæſaraugu-ſtæ, & aliis locis conſtitutis, ſoluto Turiaſonis conuentu Aragonii tandem quieuere.

1593. E Quatuor Cardinalibus, quos hoc anno Clemens octauus Pont. Max. creauit, vnus fuit Franciſcus Toletus è ſocietate Ieſu, patria Cordubenſis magno vir ingenio & eruditione. Rebus gerendis prudentiam, Pontificum iuſſu in varias prouincias miſſus, ſatis oſtendit. Obiit poſt tres annos Romæ, ſepultus eſt ad D. Mariæ Maioris.

Henricus, qui Rex Nauarræ vocabatur, & ad Gallica ſceptra aſpirabat iure ſanguinis, per hæc tempora hæreſi repudiata ſe Catholicum oſtendebat, abſoluique à cenſuris cupiebat, quibus erat implicitus. Dux Niuernenſis ab eo Romam propterea miſſus diligenter rem vrgebat, ſed Pontifex ſe difficilem præbebat, neq; vllis precibus flectebatur: ac vero acriter Bituricenſem Archiepiſcopum accuſabat, qui eum principem in Gallia inconſulta ſede Apoſtolica abſoluiſſet. Multi etiam ſuſpicabantur ſimulationem: quos errasse tempus aperuit.

1594. ROmæ, ad XV. Kalendas Maii Iacinctus è Dominicano ordine domo Polonus faſtis eſt additus, vitę meritis debitus honor. Madriti ad decimum Kalendas Decembris obiit Gaſpar Quiroga, Cardinalis & Archiepiſcopus Toletanus, natus annos octoginta tres, vir imprimis prudens & rectus, Madrigale, vbi eſt natus, in Auguſtiniano templo ſepultus eſt. Multam pecuniam conſtruxit. Reditus ampli, impenſa moderata. Nullum teſtamentum nuncupauit. Pontificis iuſſu bona piis operibus Pontifici ipſi & Regi ceſſerunt in æquas partes trifariam tributa. Succeſſit in Archiepiſcopatu Albertus Auſtriacus, qui deinde Pontificis permiſſu, & ex voluntate Regis auunculi veſtem mutauit vxore ducta Iſabella Clara Eugenia Regis filia.

Ipſo anno Iauarinum, arx in Hungaria munita, poſt longam obſidionem Turcis eſt dedita.

INitio huius anni Erneſtus Auſtriacus 1595. in Belgis obijt, pro Rege auunculo ei prouinciæ præfectus. Albertus eius frater, quamuis in poſſeſſionem miſſus Toletani Archiepiſcopatus ad tertium Nonas Aprilis nunquam ad eam Eccleſiam venit, neque ſacratus eſt. Rex auunculus Belgis eum præfecit, quò Madrito abijt ſub Auguſti finem: Vicarium pro ſe tamen Garſiam Loayſam reliquit, qui poſt tres annos eius abdicatione ſucceſſit in eo Archiepiſcopatu. Erneſti obitu rem Belgicam aliquandiu geſſit Petrus Henricus Toletus Fontius Comes, vir ſtrenuus, præcipua pietate.

Henricus Vindomienſis, Rex Nauarræ dictus, & Gallica ſceptra petens, Romæ vt ſolueretur anathemate more maiorum curabat. Agitata ea res diligenter; & quamuis multi contrà ſentirent, Pontifex tandem annuere petitioni cõſtituit. Sic anathemate liberum regno illum idoneum reddidit, die Septembris 17. Gallicę mox vrbes libenter ſe eius imperio ſubdiderunt.

Eius menſis die 23. Petrus Toletus marchio Villæfrancæ cum viginti triremibus Meſſana ſoluens Patras, Peloponneſi vrbem, cepit diripuitque.

Proximi menſis die tertio Fontius Comes poſt diuturnam obſidionem Cameracum Gallis abſtulit. Venere quidem ex Gallia copiæ obſeſſis opitulatum, ſemel, ſecundò & tertiò; ſed à Fontio victi ſemper & repulſi ſunt.

Ad ſeptimum Kalendas Decembris, Pontifex Valleſoleti Eccleſiam cathedralem fore ſanxit, Rex etiam id oppidum iure ciuitatis donauit. Primus Epiſcopus Bartolomæus Plaza.

Huius anni fine pluuiæ copioſæ extiterunt, quibus inflati amnes & ripis ſuperfuſi ſunt. Bætis Hiſpalim irrupit, & merces corrupit, quæ in emporio ſeruabantur.

1596. AD portum nominis Dei Franciſcus Draquius Anglicus pirata mari vectas copias expoſuit, vt iſthmo tranſmiſſo in aduerſo littore Auſtrici maris Panamã diriperet. Conuenere Hiſpani, eumque compulere militẽ in naues & patriam referre menſe Ianuario. Moleſtus hiſce annis aliquoties illis regionibus extitit, multamque prædam auexit. Contra Albertus Auſtriacus Caletum abſtulit Gallis ad xv. Kalendas Maii. Breui tamen ea vrbs reſtituta eſt pace cum Gallis facta. Ipſo tempore ad Azecham prope Toletum Rex decubuit ſalute à medicis deſperata. Vbi conualuit, Toletum, quò ſe contulit, allatum eſt à claſſe Anglica Gadeis vrbem & inſulam captam & direptam, incenſa etiam claſſe, quæ in nouum orbem vt nauigaret parata erat. Grauis ea calamitas fuit. Multorum mercatorum tota prouincia fidem & rationes conturbauit.

1597. SIgiſmundi Batorii Tranſiluaniæ Principis arma in Turcas & ſectatios volitabant. Multa prælia commiſſa, ſæpe hoſtibus profligatis Viennam ad Auguſtum venit. Iuuit pecunia is illius conatus; quod Pontifex etiam & Rex Catholicus fecerunt: ſpes tamen de eius virtute conceptas piorum animis morbus importunus euertit (multi veneficia putarunt:) ſed quo oppreſſus vxorem Caroli Auſtriaci filiam reliquit, ditionem Auguſto ceſſit, & ad vitam priuatam redactus Pragæ in Bohemia ex apoplexia obiit poſt aliquot annos.

1598. PRidie Nonas Maii Rex Catholicus Belgas filiæ maiori Iſabellæ dedit, quã Alberto Auſtriaco vxorem deſtinabat. Sanxit tamen vt is principatus Hiſpaniæ beneficium eſſet. Velleris ordinem militarem ſibi & poſteris retinuit; tum poteſtatem Præfectos quibuſdam arcibus dãdi, Antuerpiæ, Gandaui, & Cameraci. His rebus conſtitutis, tandem valetudine oppreſſus, ad D. Laurentii obijt, ipſis Septembris Idibus, ibique eſt ſepultus, Princeps in paucis prudentia & pietate clariſſimus. Vixit annos vnum & ſeptuaginta, menſes tres, dies aliquot. Regnauit in Caſtella quidem duos & quadraginta annos, menſes ſeptem, dies viginti octo. Sub mortem, annitente Pontifice, cum Gallo Rege pacem ſanxit. Succeſſorem habuit Philippum, è multis filijs ſolum ſuperſtitem. Quatuor vxores habuit.

1599. AD octauum Kalendas Martii Compluti obijt Garſias Loayſa nouus Archiepiſcopus Toletanus: & cum eo ſpes euanuerunt, quas ingenii nobilitas, & aliæ præclaræ dotes pollicebantur. In eo oppido in ſacello Martyrum ſepultus eſt, ſed ſine tumulo. Talaueræ in Carpetanis è nobili genere eſt natus. Mores à prima ætate inculpati, modeſtia ſingularis, corpus procerum, facies venuſta cum dignitate. Vixit annos quinque & ſexaginta. Succeſſit Bernardus Rogius Sandoual, Gienenſis tunc Epiſcopus: Purpuræ honor mox Toletum eſt allatus, ſolemnitati Rex interfuit.

Noui Regis nuptias cum Margarita Caroli Auſtriaci filia Rex pater pactas reliquerat. Ita proſequente matre, & Alberto Auſtriaco, ſponſa in Inſubres & Mediolanum venit. Inde Ferrariam, vbi erat Põtifex, eo principatu ad Eccleſiam, cuius beneficium erat, recens deuoluto obitu vltimi Ducis ſine prole. In ea vrbe, celebri apparatu, cæremonijs extraordinarijs, vtrunque coniugium Margaritæ & Alberti à Pontifice eſt celebratum;

tametſi

tametſi duo coniuges, Rex eiuſque ſoror, aberant. Inde profecti ad Dertuſæ littora appulerunt ad octauum Kalendas Aprilis. Paulò pòſt Valentiæ ad XIV. Kalendas Maij vtræque nuptiæ, regio apparatu, magno Procerum concurſu, confectæ ſunt. Dies Dominica fuit octaua poſt Paſcha. Peracta lætitia Rex Albertum Barcinonem eſt proſecutus, qui cum vxore in Belgas iturus ex ea vrbe ſoluit ad ſeptimum Idus Iunii, Reges Valentiam redierunt, inde Madritum.

1600. FVit hic annus celebris Iubileo Romam petentibus conceſſo. Innumeri mortales eò confluxerunt, ea indulgentia inuitati. Hyems rigida fuit: copioſis pluuiis Tiberis Romæ triduum ſuperfuſus magnam ſtragem fecit: periere multi.

Pontifex tredecim Cardinales creauit. In eo numero Robertus Bellarminus è Societate Ieſu, Politiani è ſorore Marcelli Pontificis natus, præcipua modeſtia, eruditione inſigni, vti editi ab eo libri documento ſunt. Plura non dicam, viuit enim.

Nouus Galliæ Rex Pontificis decreto Margarita priori coniuge relicta, ob eius coniugii vitium, Mariam Mediceam duxit, Franciſci Florentini Ducis filiam.

1601. HOc anno Martio & Aprili menſibus curia Madrito Valliſoletum migrauit. Eam regionem reficere, eique conſulere animus erat inopia laboranti & incolarum infrequentia. Incommoda tamen extiterunt, ob quæ poſt paucos annos ad veteres ſedes reditum eſt.

Vilillæ campana vltro ſæpe in Aragonia inſonuit, rerum magnarum nuntia, vt vulgus putat. Hactenus tamen nulla extitit, quam indicaſſe poſſimus exiſtimare.

Romæ ad tertium Kalendas Maij. S. Raymundus Pennafortius è Dominicano ordine ſacratus, templiſque additus eſt.

Ad decimum Kalendas Octobris Regi filia Valliſoleti nata eſt Anna nomine: hoc iam tempore pacta Regi Gallo Ludouico, Toletanuſque Cardinalis deſignatus qui eam ad Galliæ fines deducat.

ISabella Angliæ Regina Londini obiit, 1602.
decimo Kalend. Aprilis. Vixit annos ſeptuaginta menſes ſex, dies ſeptendecim, regnauit annos circiter quadraginta quatuor, innupta, aliiſque dotibus. Quas omnes hæreſi & Catholicorum inſectatione fædauit, atroci, & diuturna. Succeſſit Iacobus Scotiæ Rex iure ſanguinis, quippe Margaritæ pronepos, quæ Henrici octaui Regis ſoror maior fuit. Parentes Catholici, mater ſancta. Magiſter Georgius Bucananus hæreticus quidem obſtinatus, ſed inſignis poeta. Paraphraſis eius pſalmorum carmine ab elegantia laudatur. Se Regem magnæ Britanniæ dicit, nempe ditione complexus totam eam latam & lautam inſulam. Catholicos tamē inſectari non deſiſtit.

HOc anno Madriti Maria Auguſta 1603.
obiit multiplici prole fœlix, pietate inſignis. De ſuo collegium Societatis Ieſu in eo oppido fundari mandauit.

Ioannes Taſſis Villamedianæ comes, vt nouo Regi gratularetur de nouo regno in Angliam legatus, eo officio prudenter functus, de pace cum ea gente cæpit agitare, quæ proximo anno coaluit.

IOannes enim Fernandius Velaſcus in 1604.
Caſtella Magiſter Equitum, per Galliā, vbi Lutetiæ ab ijs Regibus ſplendidè cultus eſt, & per Belgas, vbi erat Albertus Auſtriacus, tandem in Angliam tranſmiſit. Et, quod felix fauſtumque ſit, Londini ad quartum Kal. Septembris,

fœdus pacemque cum eo Rege & gente ſanxit. Armaque vtrinque conſenſu poſita ſunt. Conditio Anglis quàm Hiſpanis honeſtior. Sed tanti erat finitimos Principes habere pacatos.

1605. AD quintum Nonas Martii Romæ Clemens Pontifex deceſſit inſigni probitate vir, vitiorum acer inſectator. Locum tenuit Alexander Mediceus Cardinalis, ſed ſenex & valetudinarius. Ita eius menſis die vigeſimo ſeptimo obiit. Nomen Leo vndecimus: ſuffectus in eius locum die Maii ſextodecimo Camillus Burgheſius Cardinalis, integra ætate, domo Senenſis, nomen Paulus quintus. Cũ Venetis ſub initia Pontificatus lis fuit bellique metus, ob leges ab ijs ciuibus promulgatas, quibus in ſacratum ordinem ſibi poteſtatem arrogarunt, tum fundos, prædiaque, & alia ſtabilia bona addici Eccleſijs vetarunt. Quam legem de manu mortuis vocant. Grauis altercatio, & multi vtrinque libri promulgati. Ne à verbis iretur ad arma prudentia Pontifex fecit. Sed & in controuerſia, quę multos annos tenuit inter Dominicanos & Patres Societatis Ieſu de gratia & libero arbitrio, ſanxit tandem vt vtriſque, dum aliud decerneretur, liberum eſſet ſua tueri, ſed ſine morſu alterius partis.

Ad ſextum Idus Aprilis Valliſoleti natus eſt Regi filius Philippus, Dominicus, Victor, Crucius. Quem vt litteris inſtitueret poſt aliquot annos deſignatus eſt Galceranus Albanerus, vir nobilis, domo Barcinonenſis, præcipua eruditione & modeſtia.

1606. VAlliſoleti ad quintum-decimũ Kal. Septembris Regi filia nata eſt Maria nomine: Quam diu ſuperi ſoſpitent, & felicitent.

1607. MAdriti poſtridie Idus Septembris Regi filius Carolus eſt natus. A regni Procuratoribus conceſſa ſunt Regi nouies millies & ducẽties ſeſtertium, hoc eſt auri milliones viginti tres, octo annorum ſpatio. Quæ pecunia ex octaua vini & olei redigitur. Vectigal annis ſuperioribus conceſſum eſt, nunc autem Ærarii inopiam ſupplere neceſſum eſt.

MAdriti ad D. Hieronymi Idibus Ianuarii die Dominico à cunctis Ordinibus in verba Philippi Principis iuratum eſt, non alium regni hæredem fore poſt patris fata. Totius cæremoniæ antiſtes Cardinalis Toletanus. Pueri auia materna Maria Bauara Gratzii in Stiria Germaniæ tractu extincta eſt ad tertium Kal. Maij. Filias magnis Principibus iunctas reliquit. Vir eius Carolus Auſtriacus, filius Ferdinandus Reginæ noſtræ Margaritæ germanus frater, Rodulphi Auguſti patruelis. 1608.

Per hæc tempora Caſorlæ præfectura & principatus Toletanę Eccleſiæ tandem poſt multos annos & difficultates reſtitutus eſt diligentia, & auctoritate Cardinalis Toletani, Bernardi Regii Sandoualis. De cuius laudibus, quia viuit, ſilere præſtat.

IN Belgis poſtridie Idus Aprilis cum Batauis, & rebellibus aliis induciæ duodecennes pactæ ſunt, poſitaque vtrinque arma. Rex eas menſe Iulio ratas habuit Segobiæ. 1609.

Ad quintum decimum Kal. Iunii Regi ad D. Laurentii Ferdinandus tertius filius natus eſt. Romæ ad quintum Kal. Iulii *Ignatius Loiola*, Societatis Ieſu parens Beatorum numero adſcriptus eſt, meritis debita gratia. Vt faſtis & templis penitus addatur, id agitur diligenter, ac breui id futurum putamus.

FRanciſcus Rauaylacus, homo ignobilis &, vt audio, ludi litterarii magiſter, Henricum quartum Galliæ Regem pu- 1610.

gione

gione in viſcera adacto Pariſijs pridie Idus Maii peremit. Tenui ex filo mortalis vita pendet. Quid in eo ſit ſecutus, clam eſt. Temeritas & amentia grauis. Succeſſit filius nouennis Ludouicus XIII.

Huius menſis die vigeſimo quinto Lermæ, quò Rex iuerat, illi Margarita nata eſt. Ad hæc in ora Africæ ad Oceani littus Alarachium arx munita & valida, à Mauro noſtris dedita eſt, Nouembris die vigeſimo. Prope eam arcem latebra eſt & æſtuarium maris receptus piratis, vnde vicina littora infeſtabant, & in prætereuntes naues graſſabantur. Loco & fluuio qui illac decurrit in mare, Mamora nomen. Eo poſt quatuor annos claſſis regia ductore Ludouico Fagiardo occupato arcem excitauit. Mauri ad opus diſturbandum conuenere magno numero: ſed noſtrorum virtute repulſi ſunt. Arci validum præſidium impoſitum. Sic milites alij in hiberna dilapſi ſunt. Hic quidem annus inſignis maxime fuit, Mauris è tota Hiſpania pulſis, gente perfida, & quę cum Turcis & Africæ Mauris ſentiebat & fœdere facto eos in Hiſpaniam attrahere conabantur, vti frequens fama erat. Expulſio hoc anno cœpta conſequētibus etiam tenuit. Innumeri ex Hiſpania in Galliam & in Africam abiere. Non pauci commercio linguæ tecti, & mutatis ſedibus ignoti, manſere tamen.

Grauis hic annus Hiſpaniæ fuit Margaritæ Reginæ obitu, quam prouinciales ob eximias dotes & pietatem impenſe amabant & colebant. Ad D. Laurentii Septembris die vigeſimo ſecundo prolem peperit cui Alfonſo nomen. Mater ex partu obiit, Octobris tertio die, infans annum vixit, quatuor minus diebus. 1611.

De duobus coniugiis agebatur, quæ Lutetiæ & Madriti tandem pacta ſunt. Alterum Philippi Principis noſtri cum Iſabella ſorore Galli Regis, alterum eius Regis cum Annafilia maiore Regis Hiſpani. Nuptiæ tamen ſunt dilatæ aliquot annis ob immaturam ætatem vtriusque partis puerorum. Pragæ quidem Bohemiæ capite, vbi ſe Rodulfus imperator diu tenuit bellicis curis, ſed et ciuilibus ob valetudinem impar, & vbi Matthiæ Auſtriaco fratri ſuo ad tertium idus Auguſti anni ſuperioris ceſſerat ditione omni paterna Hungariæ, Bohemiæ, Auſtriæ, retenta pēſione vnde aulæ ſumptus ſuſtineret ad XIII Kal. conſequentis Februarii extinctus eſt. Conuenere paulo poſt Franconofurtum imperii Electores, ſuiſque ſuffragiis eundem Matthiam Cæſarem ſalutarunt. Quod felix fauſtumque vt ſit, Reip. ſalutare, Deum & ſuperos precamur. 1612.

FINIS.

AVCTOR DE SE.

* *Hodie eſt Talauere, in Carpetanis Vide Annal. Hiſp. lib. 4, cap. 14.*

* *ELBORA me genuit, Compluti myſtica cepi,*
Romæ & Lutetiæ dogmata quæ docui:
Sed fractus cœlo duro atque labore, Toletum
Conſcripſi Heſperiæ tempora priſca, redux:
Pondera, de Rege & Scena, de morte, Iacobo,
Paſcha, Egira, Nummis, inq; libros Biblicos.
Eſt Mariana domus; IESV inter vita ſodales,
Multiplicis Sophiæ cultus, amica quies.
An dabis extinctus tarda, vt poſt fata quieſcam,
Octo nouemq; DEVS, quem fere luſtra premunt.

f

ANNALIVM HISP. IOAN. MARIANÆ CASTIGATIONES
Editionis Moguntinæ in 4.

PAg.2ver.4 vt ingenio lege vt hoc ingenio
Col.2.ver.43.Gallia.l. a Gallia
4.co.2.ver.29.enixius enixus ver.42.Calpam Calpem
P.7.col.2.a. 29.portæ porta.
8.2.40. mutuantur mutantur.
10 b. 41.notario notatio.
11.a. 3.Iurcetanos Iurdetanos b. 3.prouincias prouinciales.
14.b.5. Pyrenai in Pyrenæi
18 a. 8.lebridibus nebridibus 25.Han.Hũc.
19.b.10.ſperato ſuperato
20.a.8.interra interea.
21.b.6.alis alios.11.memoria memoria
25.a.27.impretij imperij b. 16.Doctoribus Doctioribus 25.Antonio Antonino
27.b.37. Nube Nobe.
28.a. 4. Phacæſes Phocæenſes 13. mali male 31.lapidius lapideis
29.a.24.Gapetus Capetus.
32.a 12.Phœnis Pœnis.
34.a.21. qui quibus
25.b.37. quidem numem quidam nomen
37.b.17.eadem eandem.
41.a.30.priſtina priſtinam.
48.a.37.aliam aleam.
49.b.6.adque atque.
52.a. qui ſi ſecus qui ſecus.
53.b.22. audiuimus auidius.
58.a.9. Phænicca Phænicia.
59.a. 38.concitati concitari. (magnis.
62.b.6. Mocia. Moncia. 15. magis
69.a.41.litteras litteris
73.a.1.aduertendas adeuertendas 43.id. in
74.b.25.Scipionibus Scipionis.
75.b. 40.ijquæ ijque
76.b.2.apparare apparere.
77.b.13.Poſt hoc Poſt hos.
78.a.15. Regionem regionum.
80.a.8. Celtibaria Celciberia b. 38. certiberi celtibri
83.a.16.initio inito 6.18.tanea tana.
85.b.36.conſtabat conſtat. (dele
91.a.3.cumque cum neque b.40.exercitu.
93.b. 45 Du o Durio.
95.a.12.obſidionis & obſidionis.
99.b.39.conceſſu conceſsit 40.ui vt (duobus
74.100.b.35.ſupplicaret ſupplicarent 39.dele
101.b.19. vim cum vim 34. detrectabat detrectabant.
102.b.17.cum cum
104.a.37.Ceſer Cæſar.
106.a.8.Hiſpania Hiſpaniam 32.dele,cum, & proximum comma muta in punctum.
107.b. 4. præpui præcipui 29. Minutis Minutius
108.a.2.thorio Thorio.
115.b.45.deus decus.
116.b.45.Auguſta Auguſtus.
117.b.9.venerant venerunt.
119.a.30.patres partes b.21.explicare eſt,adde animus.
129.b.30.dirigere dirigeret.
133.a 8.clarat clararat.
137.b.44 filio & filio
142.b.15.numerum numero.
145.a.41.annorum antrum b.24.fuit ſunt.
151.a25. Conſtantium Conſtantinum.
153.b.18.militia,adde gradus.
154.b.45.Iablicho iamblicho,
155.a.23.Athanario Athanarico
157.b.40.Brutone Bautone
160.a.4.Patriunus Patruinus.
163.a.45.Azafan Azafran b.4.arbitrantur arbitrabantur 7.truncis e truncis 23. celebrant celebrabant
164.b.2.Honorico Honorio.
165.b.18.& a Mariliano dele,&,
166.b.31.eius ante eius 33.cõpulſum cõpulsũ
167.b.42.Erauſis Eruaſis.
170.b.31.mortem morem.
183.a.22.Ialia Italia b. 8.multis malis 15.ſilentia ſilentio

184.a 12. Farcino Barcino b.13.ex &
186.a.b. hoſtes hoſtium
187.a.20.tumultuandum tumulandum.
188.b.41.determinabant terminabant.
189 a 3.ſigiberio ſigiberto.
192.b.20.imprudentia impudentia.
195.a 29.incerto in incerto b. 6.prætermit-
tentes prætermittens
198.a.27 fecisſet fe. iſſe.
199.a.8.ac eo ab eo b.7. gentilia gentilitia
200 a. 37. Franchis Francis.
202.b.29 & quibuſdam quibuſdam.
203.b.1.grauiſsimus grauiſsimus
204.b.21. retro poſt 46.ſunnæ ſunna.
211.a.18. Gotthorum,adde, Reges.
212.a. 24. liuia liuua.
213.b. 31. aliarum aliquanto.
219.a.10.Primas Primus.
223.b 15.quod tretentos trecentos.
225.b.7. conſiderabant non conſiderabant
15.imperatorum impetratorum.
227.b.41.Pontamius Potamius
229.b.30.retro poſt.
234 b.29.ſuperiores,adde,Reges (lateri.
237.a.14. dimittant demittant 41. latere
239.a.26. Demum,adde,quibus.
240.a.41.templorum temporum.
241.b.15 priuil.peruigil.b.38. fraude fraus
242.b.45.ſegourica ſegobrica.
243.a.23. beati beatæ
248.b.24.lingua neque lingua
249.b.4. Actu Actum. (plicare
252.a.11.putaret putarent 12. explicari ex-
256.a. 3. Pulſus Appulſus.
257.b.1. Arabam Arabum.
258.a.38.ferre ferte.
260.b.44.pſeud.ſmaragdone ue.
261.a.10. Aſturcia Aſturica.
262.a. 3 admiſſus admiſſus eſt.
266.a.b.computatione computationem.
2 8.a.44.merita Marcia.
271.a.39.tempore ipſo tempore.
273.b.32.excedũt exedũt 33.Pauli Pauci
274.34.dele eſt b.45.mortem morem.
275.b. 9.militieque domi militiæque.
276.b.11. Muizio Munizio.
277.a.4. quum quam 23. Engoliſsimenſes
Engoliſmenſes,ſantiones ſanctones.
278.b.13.adde poſt neque.vitæ neque.
285.a.23. nunc tunc b. 3. compoſuit com-
peſcuit 13.maxima maxime.
286.a.b Enarachatus Exarchatus 33.quã
quum 43. ignominioſos ignaminioſo 46.
pactis pactus b. 24. Ouitenſe Ouetenſe
29.qua quam horis hortis.
287.b.9. ex ea 37. comportata compor-
tatam 46. domeſti domeſticis.
288.a.1.miniſterij miniſterijs.
289.a.2.manam maniam (Excepere
290.a.26.Abdalã(Abdallãb.29.excip.re
291.a 39.qui quæ 41. Hidulpho Hindolpho
292.b.15. nonnulli nulli 37. ex Hiſpania,
adde, Romam.
296.a.29.catalogi acatalogi.
297 a.34. Arielda Aluelda.
298.b.45.arte parte
301.a.7.abarbaris a fronte quidem a bar-
baris 20 presbyter, adde, Cordubenſis,
atque e plebe Ioannes quidam occubuere.
Anno altero Iſaac monachus 34. Gume-
lindus Gumeſindus 36. Aurelis Aure-
lius b.19 pius pios.
302.a.46.amicos animos b.21.eam erat.
303.b.24.Celeri Celeti 27.collatis collocatis
304.a.40.patres partes.
309.b.29.marita Martia.
312.b.32.ſanguine,adde manus.
313.b.11.adierant aderant.
314.a.34.frequentia, aſpectu frequenti
aſpectu b.43.omni omnia.
319.a.30.Enecam Enecum.
320.a.20 opinionem opinionum 37. Abuſæ
ſitæ Abulæ ſitæ b 2.præponẽtes præpotentes
321.b.18.Gũdeſin Gũdeſiu 25.Dicati Didaci
322 a.19.Diaconus Diaconi.
324.a.40.barbaris barbari
326.a.1.reipubl.republica.
329.b.5.diſsipaſſet diſputaſſet.
332.a.9.ſanctis ſanctius 10. comitum co-
miti b.25. peruincere peruicere.

333.a.18. dolore dolere.
335.a.5. Aslanciæ ad Aslanciæ.b.38.impetrantibus imperantibus
337.b.8. Antonius Antolinus
340.a.9. mutitudine multitudinem.b.19. distinctus districtus. 29. illi ille Maucorum Mauricorum.
341.b 5. Mauricorum Manricorum.29. oblatæ ablatæ
342.a.12. ad poſteros et poſteros. 39. egreſſus egreſſos.b.27. Medinum Medinam.
345.b.27. Rege,adde, concedente.
346.a.46.nulla Nulla
348.a.35. Quod Quo.
349.a.b.monaſterium, adde,inſtauratum
350.a.16.ex Vaſconum tum ex Vaſconum
352.b.23.reginam regiam.
358.a.4.imperatorum imperatorum.
359.b.14. Medianam Medinam.
364.a.3.cupiditatem captiuitatem.
366.a.6.magnis malignis.
368.b.17.Regia Regina.
369.a.1.motus motis.b.15.multis multus.
370 b.35.bella belli.
372.b.26. captos captus miſſusque Burgos (anno mil.ſeptu. primo dimicatum.)
381.a.23.regum regnum.b.46. ſuperiori ſuperi.
383.b.2. ſpeciem ſpecimen b.38.Barcionenſi Barcinonenſi.
389.b.13.loci locis. 391.a.11.malitiam militum.
36. Broicam Briocam.b.3.hortis horti.
393.b.3. Romana Romanæ
402.b.44.utrinque utrunque.
403.b.17.iudicabant indicabant.
406.b.24 nulio nulla
407.a.13.auidam auidum
411.a.37.adoleſcentem adoleſcentum.b.17 mandaret mandarat.
413.b.20.ſaxo ſaxeo
416.a.22.Regi Regis.
418.a.18.era fas erat.
420.b.14.e patre a patre.
425.a.31.nominibus hominibus.
425.a.4.vicinum vicum.40.Eccleſia Ecceleſia.
427.a.13.aliquod aliquid.
431.a.3 .qui eo qui fuit eo 41. Prouincia Prouinciæ.
432.b.36.conſuetudinem,adde,habuiſſe
433.b.38.Finarium Fenarium.
435.a.8. viſitata uſitata b.1.ſubiectiones ſubuectiones. 25. aduerſus aduerſo.
437.b.46.admitit admitti.
438.a.39.diffuſus diffiſus.
439.b.30.ratione rationes.
441.a.12. Regni Regi.
442.a.35.in nobis in vobis.
443.a.13.Potius Potitus.
445.a.10. Almilſiani Aimilliani b.11. ſpecum ſpe.37.fine finem.
448.b.14. Lambuinam Lambuiam.
451.a.12. Albohadis Almohadis. b.1. Mauros adde,eſſent nomine & profeſſione Chriſtiani
Dele Hiſpanis ſub imperium adiunctis Chriſtianis.
456.a.9.maxime maxima.
458.a.3. erant eruant.
460.a.38. Mauricus Manricus b.1. tritum trium.
464.a.15.aduerſo auerſo.46. altare ad altare.
466.a.1.ditioni ditione.6.ſunt ſunt.
467.a.10.ambierunt abierunt,b.36. Berardus Bernardus.
468.a.44.Caſtellæ Caſtellæ Rex.
469.b.41. Gallam Galliam.
370.b.19.ſuſpicatur ſuſpicabatur.
471.a.2.Regium Regem.
472.a.23.exim ans exiſtimans.b.12. ſuffragius ſuffragii.
473.a.15.omnis ominis
474.b.39. editiorem qui editiorem.
475.a.38.Galli Galliæ.
477.b.8.nominum ne nominum.
478.b.14. filius filiis.
479.a.25.dele,prorſus.29.ſeditionis ſedditionis.
481.a.40.exemplo extemplo.

483. a. 6. Vaſcona Vaſcones. 44. periculi periculo.
492. b. 31. & veſtra & ex veſtra.
493. a. 2. 6. nomine numine.
499. b. 12. nuptiis initiis.
502. a. 9. Valentia Valentiam.
503. b. 30. ſextum ſextunc. 3. patrueles patruelis.
509. a. 37. augebatur agebatur.
510. a. 46. vni qui.
516. a. 5. iterat iter erat. 19. viſitato vſitato.
518. a. 40. Iulio menſe Iulii menſis b. 7. Marinis Morinis.
519. b. 26. diſpoſita depoſita. 27. Luteſia Lueſia.
524. a. 39. patruo inito paruo initio.
525. b. 36. damna, dele. 28. dein damna dein.
526. b. 45. ſtatu flatu.
531. a. 42. compare compare.
534. a. 8. Turcis Tuccis.
535. b. 22. collata collocata.
536. a. 31. deturbare deturpare. b. 42. doctore ductore.
539. a. 26. patientia patentia.
540. b. 29. validitatem vtilitatem.
541. b. 2. acceſſit acceſſiſſet. 5. minus nominia 24. aſtitit ſtetit.
542. a. 9. veniet venit. 25. ſucceſſus ſeceſſus.
546. a. 3. omium omnium. 12. arbitro arbitrio. 44. ictu icti b. 24. cum paulo, dele, cum 36. retro poſt.
547. b. 42. Hiſpania in Hiſpania.
548. b. 7. Maurica Murcia.
549. b. 22. Talentino Valentino.
552. a. 27. Fiara Biara.
553. b. 32. præſtans præſtantatis.
554. b. 28. ſanctum ſanctium.
556. a. 24. in id 25. auri metalli b. 16 genere generi.
557. b. 19. incultam, adde, ea tempeſtate regionem.
561. b. 45. Campana Campania.
563. b. 25. ſogobrigam ſegobrigam.
565. b 25. Merinus Merinus.
567. b. 11. admirari admirati.
570. a. 37. Vrbanis Vrbanus. b. 43. reuocaret reuocarat.
571. b. 13. Corolo Carolo. 19. nouo nouo &
572. b. 10. Armentis Armeniis. 13 ſpes ſpe.
575. b. 27. prouectum profectum.
580. a. 20. quidem quidam. 41. probaret probarer.
582. 8. vno vna Euro.
586. a. 4. Mompelleri Mompellerii. b. 40. eſſet eſſe.
590. b. 24. Fredelus Fredulus.
594. b. 25. hoſtium hoſtem.
595. b. 41. provectum profectum.
596. b. 29. Rex Res.
598. b. 42. ferendæ ſerendæ.
600. a. 34. profecta prouecta. 39. milleſimo milleſima ducenteſima trigeſima prima.
601. b. 30. Hauus Harus.
603. b. 8. abire abiere. 16. numeris humeris
605. a. 2. Aragonios Aragonius.
606. a. 38. concilio conſilio.
607. b. 16. Antonium Antoninum.
608. a. conatus quam ſucceſſus conato quam ſucceſſu.
610. a. 7. ſit fit.
612. a. 33. trahere retrahere. b. 17. ſuberat ſubierat. 39. gratiſſima grauiſſima. 46. inuidioſam inuidioſa.
613. b. 3. hac hæ.
614. b. 33. veniæ venia.
416. b. 31. Duca Duce.

Secundus Tomus.

4. b. 13. inuicti inuicte.
8. b. 38. magnus manus.
11. a. 6. Nobile Nobile. b. 41. Villani. Villanius.
12. b. 2. diuturno haud diuturno.
14. a. 22. Bedmarem Bedmarem etiam. b. 1. pecuniam pecunia.
15. a. 16. Albar Alba.
18. a. 39. patre parte.

24:b. 10. Alcandite Alcandete 29. ablata ſiue ablata.
28.b.23. leuiorum leuirorum.
31.b.31. præſidibus prædibus.
32.a.13. arbitrati arbitrari.
34.b.21. mouere monere.
37.b.3. ſacrificando ſacrificanto 42. caſſere capeſſere.
39.a.16. Alexandri e Alexandriæ.
41.a.45. poſtulatam poſtulatum.
43.b.2. Carolus Ioannes 4. Carolus Ioannes 39. anguſtas auguſtas.
44 a.13. Priuſque Priuſquã 17. Et ſic dele.
49.a. 8. Eerica Exerica b. 41. incautis incautus. (guntum.
50.b.2. Iſacris Iſcaris 32. ſaguntaam ſa-
51.a. Aretam Atetam Calatainba b. 19. Fidero Fitero
52.a.35. numera munera 35. Angelo Anglo b.25. vincis vineis.
53.b.38. Luſitaniturıs Luſitani curis.
56.b.7. popularis populatis
57.b.27. extenſione excenſione.
58.a.45. diferat deſerat b.3. putare putate. 8. conſiderare conſiderate.
59.b.16. inuadenti inuadendi.
60.a.32. cogitare cogitate.
62.a.39. Do. D. 44. quæ que.
63.b.37. Benedictio Benedicto.
64.b.42. barbara barbaro.
67 b.31. Principis Principes.
68.a.11. Aragonio. Aragonia b.3. belletij p lle ij.
74.a.28.30 Murita Murcia.
75.b.44. Patilia Padilia 45. vocat vocant cuncha concha.
79.b.45. conuentio contentio.
82.a.9. Lellius Tellius 14. Ioletu Toletum 43. montis mentis.
83.a.14. primus prius.
86.b.26. initium initio.
89.a.28. ignominiæ ignominiã b.22. ita ira.
92.a.b. demiſſæ demiſſe.
93.a.18. Alu..nus Aluarus.
95.b.44. duodecimo duodecim 13. Almanſanum Almaſanum.
99.a.40. ſorde ſorte
101 a.18. per..ixiſſe prædixiſſe.
103.b.39. Capre æ Cabreræ.
105.b.35. meram ..a
106.a 6. deſtinabat deſtinabant 34. Traſtomara Traſtamara.
109.a.25. ſi ſic.
110.a.17. præf ctus præfectis b. 41. con'ent.. nea conſentar eam 42. eundo ineundo.
115.b.18. ipſo ipſ 23. obiuij obuij.
119.a.2. Do. D
120.a.6. et qui e qui.
122.a.22. neg ectum neglectam.
123.a. 8. voluntatem voluntate.
124.b.35. abtulit attulit.
125.a.2. retro peſt :1. Maurico Manrico 20. Kalendarum Kalendis
126.a.15. Alcaraſti Alcaraſii 22. continere continuere.
131.b.42. eo etiam eo.
134.b.19. in.ptati inopinati 40. videntur videbantur.
135.a.3. Burgis Brugis.
136.a.33. Luſitaniæ Luſitanæ.
137.a.8. G.nuenſis Gebennenſis.
138.a.24. Do. D. b.37. Do. D.
139.a.2. vxorem vxorum.
140 a.16. tametſi Tametſi 28. diturnus diuturnus b.36. Do. D.
143.b.17. iurare iuuare.
145.a.10. leniti leuiri 26. miſſa & miſſa
152.b.46. reſtitui reſtituti.
153.a.43. artrata atrata.
155.b.22. quo quod.
159.b.23. ſententiam ſententia.
160.b.46. ſana ſano.
161.a.35. virtute virtuti.
164.a.29. Regia Regiæ.
165.b.35. Maurtti Madriti.
171.b.39. ſ.ne ſani
172.b.43. Præſus Præſul.
176.a.33. perfecta perſpecta.
178.b.33. facerent facere
179 b.19. Exea Exea 20 Barbuta Barbuda
183.a.7. infeſtis infeſtus b.39. Aſidorea Aſsidonia.

187.b.9

CASTIGATIONES.

187.b.9. Mendozia Mendoza 34. corpore corpora.
188.a.5. ſalamicæ ſalamanticæ 13. reſ iſſit reciſſis 34. patris partis.
193.a.6. vtrique vtrinque b. 19. ſupſtite ſuperſtite 32. ripas, rimas.
194.a 26. obinendi obtinendi.
195.b.6. retro retro ad.
196.a.15. Certanus Cerdanus 30. parte patre 39. eius dies dies.
201.a.7. maximo maximi b.34. expugnandis oppidi expugnandi oppida.
203.b. 29. conciata concitata.
204.a.9. tributa tributi b. 22. diuturno diuturna.
208.a. 22. aſſentionem aſſenſionem b. 4. cum cum.
209.a.39. maximus maximos b.34. Molia Malua 37. barbaris barbarus.
210.a.10. Goſſa Coſſa.
211.a.38. patere parere.
213.a.18. inito initio b. 45 eſſe eſſet
214.b.13. Talentinus Valentinus.
215.a.27. præmittentes prætermittentes.
217.a.26. interpretatio repræſentatio
219.a.11. Lithorius Liborius.
223.a. 24. ſanctus factus.
225.a. 25. Memblancum Momblancum b. 8. contempos contemptos 33. inemtus ineptus.
226.b.12. relicta relicto
227.b.18. vt Blanca vt ſi Blanca.
229.a.44. pouincia prouincia b.32. Bartholmai Bartholemai.
231.a.8. circumceſſi circumſeſſi b. 13. viribus viribuſq; 35. deponendi deponenti,
232.a. 5. peuenerunt peruenerunt b. 4. Magiſter Magiſtris.
235.b. 40. ad aduerſus aduerſus.
240.a.5. Io anbes Ioannes b 33. accedenti accedendi.
246.b.37. præuiſa prouiſa
247.b.15. Areuaci Areuacis 27. ſortem fortem.
229.b. 7. vxor vxore.
250.a. 24 diditione deditione.
251.b.2. ſubmouetis ſubmotis.
252 b. 24. cum eum.
253.a. 44. Portucarreria Portocarreria.
255.b.5. ſulatus ſublatus.
256.a.36. inopea inopiam b.11. erat erant. 13. eſt factum factum 16. promulgatum, adde, eſt.
259.a.42. Lotopliagitem Lotophagitem 46. limo limus.
261.b. 31. epiſcopus epiſcopos.
262.a.12. Jſorma Iſorna 20. Burghenſis Burgenſis b. 30. etquoq uo
264.a. 41. Angacenſis Andegauenſis.
266.b.39. Illuca Illueca.
267.b. 2. publica publice.
268.a.24. Taurentinus Tarentinus b. 3. alia alij
269.b.14. Dom. D.
271.a.14. augendi agendi b.34. nonaue noue.
272.a.11. Caſtrio Caſtri 40. Noble Nola.
273.a.33. titudine titudini b. 9. morrum morum 18. probatur probabatur.
274.a. 23. commune communi 26. relictus relictis.
279.b.25. Canstan conſtan 43. occupata occupato
280.a.1. inuentutis iuuentutis b. 9. cunten contentui 27. filijs filios.
281.a. 21. Petra Petro 36. maieſtate maiſtẽ b. 3. Ripera Ribera.
282.b.25. Magiſter Magiſtri 27. ſtantis ſtanti 28. ferebat ferebant.
283.b.16. innra intra.
286.a.22. confitebant confidebant.
287.a.27. dominationes dominationis 29. ſuit ſui.
289.b.39. infeſtus infectus.
290.a. 24. coniugi coniuge.
291.b.25. & quingenti quingenti.
292.b.19. conſentineis conſentinis 27. præſenſa præſenti 36. de ne
296.b.40. opus opis.
298.b.43. Matrito Madrito.
299.a.b. conciliaret conciliare.
300.a. 4. impullica reip. 16. furtura fortuna.

304. a. 31. *declinanda declinandam.*

305. a. 5. *finitimi finitimum* 10. *animus animos.* 23. *Villentæ atque ſanctillaris Villenæ atque ſanctillanius.* 24. *Maricus Manricus.* 27. *Caſtella in Caſtella.* 34. *dimidiarum dimidiatum* b. 7. *agere aggere.*

307. a. 9. *Arantio Aranito.* b. 18. *futurum futuram.* 26. *exortus exorta.*

308. b. 7. *bellum bello.* 12. *amorum armorum.* 22. *omne omen.*

309. a. 37. *nu non*

310. a. 33. *gremit premit.* b. 14. *munita minuta.*

313. a. 31. *matri patri.*

314. b. 28. *accreuere acceſſere.*

315. a. 29. *Rectus. dele id.* b. 35. *neceſſa neceſſe.*

316. b. 39. *nullo nulla.*

320. a. 4. *obſtante oſtanto.*

322. a. 37. *paucis pauca.* b. 40. *ſumpſiſſe ſumpſiſſet. conderet conſideret.*

323. a. 9. *Vaſconis Vaſcones.* b. 25. *claret clararet.*

324. a. 23. *Faceium Faccium.* 25. *Rege A Rege.* b. 19. *ſtabilita. ſtatabilita.*

328. 32. *conſilium concilium.*

329. a. 37. *Duce* Ducem.

331. a. 1. *acceptus acceptis.* 41. *initio inito.* 42. *impetratum impetraturum.*

332. a. 43. *cogitat cogitabat.*

333. b. 5. *Abarfuſa Abarſuſa.*

338. a. 8. *Gadalupeo* Guadalupeo.

339. a. 16. *hæredum hæredem.* b. 4. *Abur Albur.*

340. b. 19. *Ionnes & Ioannes.* 37. *puna pugna.*

344. b 24. *cap. XX. cap. X.*

345. b. 40. *ouam dele.*

346. a. 9. *cupidiſſimi pacis cupid.* b. 1. *ſantillano ſanctillanio.* 7. *Medinem Medinam.* 10. *inſtructus inſtructa.* 38. *aqua atq;*

347. 20. *ea familia eam familiam* b. 6. *Paulam Paulum.*

349. b. 31. *propulſauerit propulſarent.*

350. a. 42. *alioque, dele.*

354. a. 7. *tempere tempori.* b. 8. *feſtinatus feſtinatas.*

355. a. 14. *quod quo.* 32. *legationes legationis.*

356 a. b. *quod quo.* 35. *vendere pendere.* b. 11. *confitebat confidebat.* 20. *Carpi Carpe.* 33. *Loſiæ Loſoiæ.*

358. a. b. *iuſto iuſſo.*

359. b. 24. *varata vexata.*

362. a. 21. *Rodericæ Roderici.*

363. a. 26. *victoriæ victori.* 40. *iactione iactatione.*

357. b. 16. *Albigeſi Albigenſi.*

370. a. 10. *Carreonem Carrionem.* 32. *auctoritate auctoritati.* 36. *ſtillanus ſtillamus* 38. *conuerſo conuerſo.*

372. b. 41. *placite placide.*

374. a. 35. *Barſta Barbaſtrio.*

375. b. 28. *ſuperaſſe ſupereſſe.*

379. a. 3. *Policit Polliciti.* b. 14. *Fleriq; Petriq;.*

380. b. 3. *telaunorum talaunorum.*

381. a. 10. *Taldeſio Valdeſio.*

382. a. 1 *filium filio.* 24. *actum actum.* b. 29. *vectis victis.*

384. a. 16. *ciuis cines.* b. 37. *Ioannis ſtunica Ioanne ſtunica.*

385. a. 24. *mala male.*

388. a. 2. *parte patre.*

389. a 12 *quam tam quantam.*

390. a. 23. *diceſſit diſceſſit.* 24. *Vaſconus Vaſcones.*

393. *verbis urbis.* 24. *Arnaldo Artalto* b. 1. *ſocietate ſocietates.* 26. *legatus legatis.*

396. b. 19 *erat facta quæ quæ erat facta.*

399. b. 2. *Vrrea Vrrea.*

40 . a 45. *prudendi prudenti.*

403. a. 15. *homine hominem.* 33. *octaua octua.*

404. a. 18. *mutuantem mutantem.* b. 4. *obtinui obtinuit.*

405. a. 13. *expectaur expectatur.* b. 34. *anos annos.*

406. a. 20. *priorum piorum.* 36. *Cambila Cambile.* b. 15. *ſalutares ſalutaris.*

407. a. 27.

407.a.27.nomine numine b.43. Mauros.dum Mauros

408.b.31.ſexa ſaxa 42. inceſſis inſeſſis.

409.b.39.minatur minuatur.

412.b.27.ſecant amnes ſecans amnis.

413 a.41. Alara Alatar b.43. illi illis.

414.b.33. Baacdilem Boabdilem.

415 b.10.menente mentiente.

417.a.27.& Anconela ex Antonela.

418.a.2.efferendi efferendi.

420.a.23.noſtris noſtros.

421.b.46.Armonico Armorico.

424.a.20.religionis religiones b.48.Fontidonio Fontidoniæ.

428.a.19.artium arcium b.6. AEgyptij AEgypti 45.ſtans præſtans.

433.a.12.tentandi tentanda b.1. impedire impediret

435.a.14.ſupplicij ſupplici 23. proueniret prouenirent.

436.a.30.Viſij Viſei.

437.a.10. reuerendiſſime reuertiſſime 15. cæteri deditis cæteri dedititij b.33. Reginam Regina.

438.a.17.iectiſq; iectiq; 24.diſceſſerat diſceſſerant 35.ignauia ignaua.

339.b.41.captiuus captiuos.

441.a.b.fuit fui 23.tumultu tumultus

442.b.30.adultiori aduſtiori 38. muneribus muneribus

443.b.8.Margirita Margarita.

445.b.32. At Ac

446.a.2.20.26. Auraneus Aurancius 3.Britami Britanni 34.& re.35.accerſa auerſa b.29.maturam immaturam.

448.a.b.28.Lanoſiam Lanoziam 38.Arimani Ariniani b.29.43.leuini lerini.

449.a.20.Leuini Lerini 30.impoſteru inpoſterum 42.expectabant ſpectabant 44.rationes nationes 45.adiacere adiecere.

450.a.25. Princeps Principis 46. Areti Arcti.

452.a.15.fuſæ fuſi 16 ſua ſita 31. Vallaſijs Valleſijs b.3.ſinguli ſingulis 27. Gaſca Gaſcæ 46.iniuſtæ iniuſtæ.

453.a.24.prope pro que Ruſce Ruſis 45. filius & filius

454.a.44.iam ſunt ſunt iam.

455.b.7.dicti D.34.iam dele.

456.21.que cunctis qua iunctis 43.opere.operæ b.20.vietus victus 36.ſui ſuis.

457.b.14.acutos auitos.

458.a.1.ſi mul ſemel 5.deberet debere 2.incurreret ſuccurreret b.8.ex ea.

459.a.10.in eum res in eum 39.euenit euetit b.7.ſinus ſitus 45.Acta Aſta 46.mercatoris metatores.

460.a.2. Fœdere Facere 10. ex & b.4. aucti auiti

461.a.31.Calumnij Columnij.

462.a.28.propra 43.Triuienti Triuenti.

463.a.19. Velitijs Veliteris b.19.quia qua

465 a.32.b.9. Anariam anariam 22. celebre celere

466.a.7.Bezam Dezam.

467.a.3. parte parti 42.annis amnis b.8. Focum Forum 19.rigore vigore 22.ferri peremptor ferro peremptis 36.ſuper ſupra 44. Actam aſtam.latus latus.

468.a.35. vinctus iunctus.

469 a.6.ſeculi ſeruili b.32.tabi tabe

470.a.42. Aretuno Arturo.

471.a.13. vicerunt iuuerunt 36. Geniæ Genuæ b.14. deuincere deuincire 45. capti habiti

472.b.29.artium arcium 38.pepigerat pepigerant.

473.b.44.tunc tum.

475.a.43. compoſitam compoſitus b.29. Reges Luſitani Res Luſitaniæ

476.b.10. Cleonoram *Eleonoram*

479.a.4.viribus iuribus.

480.b.46.ope opere.

483.a.34.cum ante cum alijs autem

484.b.3.aſſequantur aſſequeretur 10.Talliatoli Talliacoſi 27. volontate voluntates.

488.a.10.exilo exilium.

491.b.6.beteromallo heteromallo 20.iunctis vinctis

495.b.24. Ericcus Ercocus
499.a.6. Ferdinando Ferdinandi.
500.a.25. Zunetani Tunetani
501.a.41. iniri inire.
505.a.20. vincta iuncta.
507.b.45. præſide præſule.
508.a.14 facta, adde, ſpes 27. anni in fine anni fine b. 27. ſariandos ſanãdos 42. promoti commoti.
511.b.11. arcebat acuebat 27. Feruis. Ferius.
513.b.17. emporia imperia
514.a.3. Viſci Viſei.
519.a.25. Philippam Philippa
520.a.23. infeſti infecti b. 13. vnde inde 40. abdicabant abdicabat.
523.a.18. innijs ingenijs.
525.b.23. Laurentanum Lauretanum
526.a.35. Mauros Mauri
528.a.36. ex &.
529.b.31. amat amet.
531.b.35. Malueritum Malferitum.
532.a.42. exequatæ exæquata b. 10. opera opem.
533.b.6. prudentis prudentia b. 36. Barenti Barenſi.
334.a.1. millibus millia.
536.b.8 inducat induat 20. contingit contingat 29. tale tali.
537.a.41. quæ quo.
544.a.32. ſub ea ſub eo b. 14. Brogio Dogio 17. artem arcem.
546.a.27. partes parte b. 9. lorum lotum.
547.b.25. inopiæ 29. coplis copijs.
548.b.7. ſemenariæ ſemenaria 33. videt videatur.
550.a.21. nulla nullo.
551.a.33. ſuis ſui.
553.a.33. ni alio in alio b. 19. princips principes.
554.a.33. Lamodius Lamudius.
558.a.10. memoriam memoria.
559.b.7. ijs is.
560.a.12. reſtitebat reſiſtebat.
561.a.18. ius vis 24. diſſiluit diſſilit.
563.a.44. quæ qua.
564.a.21. artem arcem.
567.b.11. interire interiere
568.b.19. qui quam.
569.a.37. facere fauere b. 7. ad id.
574.b.4. Hiſpaniam Hiſpanam.
575.b.18. Bogium Rogium 19. Gallico Gallico
576.b.2. Ioanne Ioanni.
581.a.30. vultum cultum b. 34. & vxoris ex vxoris.
582.a.27. domo dono.
584.a.4. regionum regiorum b. 40. Iannam Ioannam.
586.b.22. opinione opinioni.
590.a.7. annis armis.
592.a.3. primuntur primantur 15. ad ac.
593.b.2. ſeditionem ſe ditionem.
597.b.22. & vno ex vno
598.b.17. Compoſtella Aſturica.
599.a.42. propoſiti præpoſiti.
601.b.45. Regi Regis.
605.a.32. Montauitum Montacutum 33. Garizam Harizam b. 7. mandaret mandarat.
607.a.3. alijs altis
610.a.38. coccino coccineo 39. aureo auro b. 37. meritis meritus.
611.a.7. proclamatum proclamatam.
614.b.6. vnde inde.
617.a.43. ipſo ipſum b. 33. afficiebat officiebat.
624.a.6. Delpuchius Deſpuchius.
625.b.17. retracta retracto.
626.a.30. perpetuo perpetua b. 47. Nouum Nonium.
631.a.23. queretur querentur b. 36. expeditum expetitum.
632.b.42. dolebat, dele.
534.b.9. prouectum profectum 37. Catamæ Cataniæ
535.b.22. innumeras innumeros 43. Aiæ Aciæ.
536.a.22. indicto ni dicto 37. ne re. b. 38. obſequij obſequijq́.

538. a 8. *iuſſum viſum 37. factum faſtum b. 33. traijcere traiecere.*

539. a. 24. *nita nota.*

540. a. 2. *præclariq; operi præclari operis 8. Phitenſis Phutenſis 15. magno magna b. 4. iudex index 19. animos animus.*

541. b. 38. *patefacta pacefacta.*

543. a. 24. *exigere eripere 46. Laurentiæ Laurentij b. 41. præſtans perſtans.*

544. a. 4. *Dum Dium 46. profugio perfugio*

545. a. 41. *orari orare b. 29. dixit duxit.*

546. a. 15. *ludibricum ludicrum 45. ſtabile ſtabile 46. Aragoni Aragoniæ b. 31. neque atque.*

547. a. 22. *Amittentibus Annitentibus*

549. b. 38. *ſorte forte.*

550. a. 10. *& ordini ei ordini b. 17. Tramillium Tramulliũ 37. Lucianus Liuianus.*

551. a. 19. *Lucianus Liuianus 30. a Gallo Gallo.*

552. b. 17. *Lamudium Zamudium.*

553. b. 13. *potiti ponti.*

555. a. 35. *ſanqueſſa ſangueſſa.*

556. b. 27. *varræ varæ 38. Bitilianus Pitilianus.*

557. b. 28. *tempeſtate tempeſtates 44. Mulcio Muleio.*

559. a. 41. *Eexante ex ante.*

560. b. 35. *Boma Roma*

564. a. 23. *Burgiæ Bugiæ b. 37. motu metu.*

565. a. 25. *viſi niſi b. 7. tanquam vis tanti quamuis*

667. a. 41. *ſpe ſpei*

568. b. 9. *ſummam ſummum 34. abire abiere 38. caſtigandi caſtigandis*

569. a. 16. *ſic ſi 20. qua que b. 20. vinctam iunctam*

570. b. 13. *cultum cultus 40. oderant aderant.*

572. a. 34. *vniuerſa ope vniuerſo orbe b. 4. quo quod*

574. a. 46. *quod quid.*

575. a. 75. *diſſidam diſſitam 36. natus naues b. 26. conatu ornatu 28. ſuſcitati ſcitati.*

576. a. 14. *denunciato denunciatio 33. ea eo b. 21. prorogata perrogata.*

577. a. 13. *pecati parati 36. viribus iuribus b. 1. initio inito*

578. a. 14. *peculiares peculiaris b. 30. Rhuchenſem Phuthenſem 46. munere inuenere.*

579. b. 23. *Metalonius Matalonius.*

580. b. *mileſino mileſimi quingenteſimi duodecimi*

581. a. 77. *pagis pagos b. 18. alio ſi alio 22. nimora minora 28. captioſi capitoſi 29. Termentinus Termenſtinus.*

582. a. 28. *Prætorum Prætorium.*

583. a. 36. *mea ne à b. 9. grauis Graius 23. ea eo.*

584. a. 13. *Eneſis Enecì b. 7. exemplo extẽplo.*

585. a. 16. *res darẽt res ſe darent 31. proxime proxima b. 37. afflicta affficta*

587. a. 4. *Vno Rumo Vni Ronco.*

588. a. 17. *Oemilia AEmilia 32. eripit eripiet.*

589. a. 25. *multi inulti b. 21. Ienoiaco Ienolaco 29. factum fatum*

590. a. 1. *profectu profectum 42. Pactis factis b. 43. fame fama.*

592. b. 37. *pactoribus paſtoribus 31. cæieſtis cæleſtis.*

593. a. 44. *mandantes maderites b. 39. nobis vobis.*

594. a. 22. *iſto icto.*

595. a. 16. *quendam quondam.*

596. a. 3. *At vero Ac vero 18. victoria victoriam 33. Reamontius Beamontius b. 26. diſceſſa diſceſſu 31. Roncaleces Roncaleſes.*

597. b. 41. *Byrenæi Pyrenæi.*

598. a. 8. *Hiſpanias Hiſpanas 18. acrano arcano.*

599. b. 18. *concilia conſilia 42. concilio conſilio.*

602. a. 35. *muri inuri b. 29. Ira Ita.*

603. a. 38. *Norbonius Borbonius 43. odbiecti obiecti.*

604. a. 7. *Vaſconiũ Vaſconum 26. annis armis b. 4. in ſe inter ſe 33. Anagani Anagari*

6.09.a.20.ſuſpicatur ſuſpicabatur b.27. probantur ponebantur.

606.a 9.adducere ducere 22.diuiſa diuerſa

607.a.4.impiam inopiam 14.Caſpar Gaſpar.

608.b.18.Actam aſtam.

609.a.14.Curſenſi Gurſenſi 17.ſuam ſuum

610.a.27.Cleonora Eleonora b.1. Maregnus Marignus 15. Marigrium Marignum

611.a.41.exiſtimationes exiſtimatione b.21.ſolierto ſolierio 39. Guerſenſis Gurſenſis.

612.a.42.proxima ſpes proximam ſpem b.13. Catanæ Catana

613.b.17.Lamoræ Zamora 40.promerentur premerentur.

614.a.23.præſentis prætentis.

615.a.46. Triuuleius Triuulcius ſacromores ſacromorus b.14.ſpatij ſpatiis.43.omnis ominis.

617.a.22.ſacerdatio ſacerdotia b.3. Renius Rencius.

618.a.25.commiſto commiſſo b.30. vigens ingens 41.Vincentia Vincentiam.

619.b.4. acris aeris 40. Cymbus Cymbas 45.plebem Plebem.

622.a.14.numine nomine b.4.veritas veritus 1[illegible].Haſtome Gaſtone fratres fratre

623.a.40 aeris acris b.36. Garſiius Garſias

624.a 3.Mauoricus Manricus b 10.imperato imparatos 24 & eorum & in eorum.

627 b.14.ideo deo 21. oppignoratam oppigneratam

628 b.39.May Mai.

629.a 1.nne 45. Pontificijs Pontificis.

630.a.20.ſeptimacenſem ſeptimancenſem 34.viris iuris 40.vnus vnius 45.Vibillæ Vilillæ b.2.obitu obitus 27.geminus gemmis 38.Cleonoræ Eleonoræ.

631.a.10.poſſit poſſet 34.Abaſſinie Abiſſini b.2.quinquime quinquime 10.comitato comitate

634.a.2.Hiardo Hicardo 13.inditum militum b.19.Victoria Victori.

635 a.24.noualium nouarum 26.Maniagera Manyngem b.6.menſi menſe.

636.a.7 fauenda facienda 27. quod quos 28.Hiſpania Hiſpana 40.impatētii impatientia b.22.adhibitis adhibitus.

637.a.30.decimo ſexto ſextodecimo.

638.a.3. Eorum Ex eorum b.14.eiuſque eius.

FINIS.

69-502
Clifford King
5/14/69

B605
M333i